

ra que vea si sale pesada y acuñada como por nos esta mādado: y hagā alguna vez en say para ver si assi en aquello como en todas las otras cosas se guarda lo q̄ por nos esta mādado: y si hallaren q̄ no se guarda, lo notifique al ayuntamiento y al tesorero de la dicha casa, para q̄ lo remedi ei y hagā remediar, y executen y hagā executar las penas en que los culpados ouieren incurrido: y de orden como dēde en adelante se haga como deue. Y mādamos a las personas q̄ assi fuerē elegidas para la dicha visitaciō, que juntamente con el dicho tesorero de la dicha casa de moneda requiera y hagā assi mismo req̄rir los cābios de la tal ciudad algunas veces en el tiempo de su visitaciō, para ver si en la moneda q̄ tiene en ellos ay falta en el peso o ley, o si ay en ellos alguna moneda de fuera del reyno cō q̄ se pueda hazer algun daño, para se sacar con ello la moneda de nros reynos: y si hallare en los dichos cābios moneda alguna de la q̄ nos agora auemos mādado hazer falta de ley, o de peso, q̄ la corte y hagā cortar, y no den lugar q̄ corra por moneda, y executē en los q̄ las tuieren las penas suso declaradas, y assi en aquello como en todas las otras cosas puea en todo lo q̄ pudiere pueer, y en lo q̄ no pudiere pueer nos lo notifique y hagā saber luego, para q̄ nos lo mādemos pueer como cūpla año seruicio: so pena de la nra merced, y de diez mil mrs para la nra camara a cada vno de los oficiales de concejo de la tal ciudad q̄ no deputarē los dichos visitadores al tiempo q̄ son obligados, y al que cupiere la dicha visitacion y no la acceptare, y no vsare della, segun y como y a los tiempos que deuan y son obligados.

Ley. iij. Que las monedas se den a sus dueños pesadas vna a vna.

OTROSI por quāto por la ley e ordenaçā quarēta y vna, mādamos q̄ si el dueño de la moneda quisiere recibir la contada y pesada pieça a pieça q̄ lo pudieffe hazer, y el tesorero obligado a se la dar assi, y agora somos informados q̄ algunas psonas rescibē algunas veces la dicha moneda por quēta, contādola vna a vna sin la pesar, y por que desto se hā recrecido algunos inconvenientes, mādamos q̄ de aqui adelante los tesoreros de cada vna de las dichas casas de moneda seā obligados a dar a los q̄ vinierē a labrar a las dichas casas, las pieças de oro y plata q̄ les diere labradas, pesadas vna a vna: y q̄ si alguna pieça fuere escasa o falta de peso que deuia tener cōforme a lo q̄ por nos esta mandado, q̄ la corte luego, y no se la de, aun q̄ la tal psona la quicra rescibir: so pena q̄ el tesorero q̄ diere la dicha moneda sin ser pesada vna a vna, como dicho es, pague de sus bienes otra tāta moneda como la q̄ ouiere dado sin pesar: de lo q̄ lēca la mitad para la nra camara, y de la otra mitad, la mitad para el acusador, y la otra mitad para el juez q̄ lo sentenciare: y desta misma manera mādamos a los mercaderes, y otras qualesquier personas que traxeren a labrar oro y plata qualquier o qualesquier de las dichas casas, q̄ rescibā la moneda que les ouieren de dar, y no de otra manera alguna.

Alli. ca. 41. del precedē y al. 7. infra.

Ley. v. Que los tesoreros cōpelā a los oficiales de las casas q̄ siruā biē y fielmente sus officios.

OTROSI por quāto los dichos tesoreros de las dichas casas de moneda son los que principalmente nos hā de dar quēta de todo lo q̄ en las dichas

Alli. ca. 4.

facas

vez paguē el doblo de lo q̄ assi ouiere dado o rescibido, y por la tercera vez q̄ pierda la mitad de todos sus bienes.

Ley. viij. Que la persona que assi fuere obligada a pagar sus alrezas, de en todo lo q̄ por ella se le ha de dar.

All. c. 7.

OTROSI ordenamos y mādamos q̄ la dicha psona q̄ assi por nos fuere obligada a pagar o embie psonas fiables con la nra carta a la notificar en las dichas casas de moneda a los nros tesoreros y oficiales de ellas, y a los dichos concejos y síndicos y regidores, y alcaldes y alguaciles, merinos y regidores, jurados y oficiales y homes buenos de las dichas ciudades y villas q̄ son cabeças de los arcobispados y obispados, y merinos y partidos de los dichos nros reynos, y a las otras partes donde el o quēta poder ouiere entēdiere que cūple: el qual lleue pesas acuñadas de pieças de oro, y el dicho marco en la manera suso dicha, para dar a los dichos oficiales de las dichas casas de la moneda, y a todos los cābiadores y mercaderes y oficiales, y otras personas q̄ lo quisiere: y no rescibā por cada vna de las dichas pesas q̄ assi dieren para pesar oro, mas de cinco mrs: y por todas las otras pesas de granos no lleue mas de otros cinco mrs: y por el dicho marco de ocho onças cōcertado y señalado en la manera suso dicha, seys reales de plata: y si el marco fuere de mas quātia de las dichas ocho onças, q̄ lleue por cada marco q̄ ouiere de mas de las siete pieças q̄ ay en el marco de ocho onças, cinco mrs y no mas: so pena q̄ si mas lleuare por qualquier de las dichas pesas o marco, que por la primera vez tres mrs, y por la segunda vez tres

mil mrs, y por la tercera vez pierda el officio y la mitad de todos sus bienes: y la merced q̄ fūere de las dichas pesas y marcos acuñados por la psona, cada vno q̄ quisiere pueda comprar dellos quātos quisiere para si, o para dar o veder a otros, cō tāto q̄ no pueda llevar ni lleue por ellos mas quātia de las suso dichas, so la dicha pena.

Ley. viij. Que en cada ciudad o villa q̄ fuere cabeza de partido aya vn marcador, y el cargo que ha de tener.

OTROSI ordenamos y mādamos q̄ la dicha psona q̄ por nos sera deputada, o quēta poder ouiere, de y entregue por ante escriuano en cada vna de las dichas casas de moneda a lo menos vn marco de ocho onças, acuñado y señalado en la manera que dicha es, y marco de mas quātia si lo quisiere cōcertado a este respecto y marcado y señalado como dicho es, cō q̄ dēde en adelante pesen en las dichas casas el oro y plata q̄ se ouiere de pesar. Y otrosi q̄ en cada vna de las dichas ciudades y villas q̄ fuerē cabeças de partido, nōbre y ponga el cōcejo della cō acuerdo y cōsentimiento de la dicha psona q̄ por nos fuere nōbrada, o de quēta poder ouiere, vn marcador q̄ sea psona habil y suficiente y de buena cōsciēcia, y q̄ sepa cōoscer y en sayar la dicha plata: y la dicha psona q̄ por nos sera deputada, o quēta poder ouiere, de y entregue por ante escriuano vn marco de ocho onças y de mas marcos si los quisiere unados y señalados en la manera suso dicha: y q̄ todos los q̄ quisiere qualquier marcador y pesas dellos los traiga a cōcertar con el dicho marco q̄ quisiere el dicho marcador, dentro de ynte dias despues q̄ esta nra carta la cabeza del dicho

Alli. c. 8.

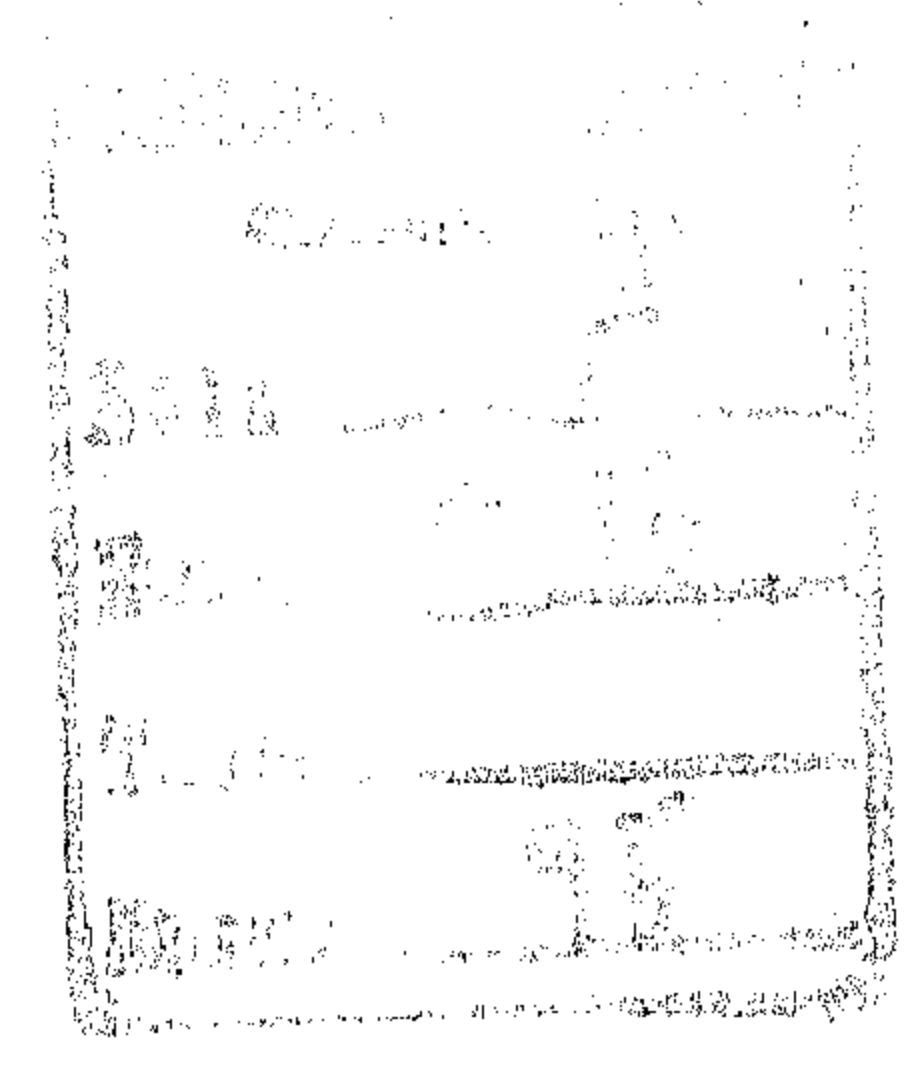
cho

cho partido fuere publicada: y este marcador cõcierte y affine estos marcos, y cada vno dellos cõ el q̄ assi tuuiere: y cada marco q̄ hallare ser justo lo acuñe y señale delas dichas n̄ras diuifas en los lados y en el cobertor, o dõde mejor viniere, a la vna parte el yugo, y a las otras las frechas, y debaxo dela vna diuifa põga el marcador su nõbre y señal, y debaxo dela otra diuifa põga la señal dela tal ciudad, o villa dõde se marcar: y en todas las otras pefas menudas del marco põga su señal el dicho marcador: y los marcos q̄ hallaren mēguados que los quiebren luego, y de otros marcos si los quisierẽ: y q̄ este tal marcador por cõcertar y marcar y señalar vn marco de ocho onças en q̄ aya siete piezas en la manera suso dicha, no lleue mas de vn real: y si el marco fuere de dos marcos q̄ lleue vn quarto de real de plata mas por razõ dela vna pieza q̄ tiene mas, y assi dēde en adelante a este respecto vn quarto de real por cada pieza delas q̄ se acrescentaren sobre el vn marco de ocho onças, y no mas: so las dichas penas. Y es nuestra merced que el marcador q̄ assi fuere puesto no pueda ser proueydo del tal officio por mas tiẽpo de dos años por vn nõbramẽto: y cõplidos los dichos dos años, si durare aq̄llos falleciere, q̄ se entregue el dicho marco principal al cõcejo de ciudad o villa q̄ lo puso, para q̄ sea enegado a la p̄sona q̄ despues succedere el dicho cargo: y que esta sea puesta p̄ el dicho cõcejo, siẽdo examinado por persona, o personas q̄ por nos para elereren deputadas: y q̄ los q̄ viden los marcos no los encarezcan a causa de suso dicho, mãdamos que no lleue el vendiere el marco

mas de dos reales por marco de ocho onças, so pena que pague lo q̄ mas lleuare con el quatro tanto.

Ley. ix. Que cõ el marco y pefas suso dichas y no con otras, se pese la plata y monedas desde diez dias despues que esta ordenança fuere pregonada.

O T R O S I ordenamos y mãdamos Alli ca. 9. que la dicha persona q̄ assi por nos fuere nõbrada, o quiẽ su poder pa ello ouiere, haga luego pregonar en la cabeça de cada vn ptido delos dichos n̄ros reynos, y en todos los lugares del tal partido q̄ fueren de dozientos vezinos y dēde arriba publicamẽte, y por pregonero y por ante escriuano estas n̄ras ordenanças: y mãde por el dicho pregõ, y nos por la presente mãdamos, que en los tales lugares del dia q̄ n̄ra carta fuere mostrada en adelante, y en los otros lugares del dicho partido en q̄ no fuere pregonada dēde en diez dias q̄ el pregõ fuere hecho en la cabeça del dicho partido, ninguno sea osado de pesar ni pese cõ otras pefas ni con otro marco, so las penas suso dichas: y q̄ todos los q̄ tienen pefas delas dichas monedas de excelẽtes y medios excelẽtes, y castellanos y doblas, y quartos de excelẽtes, y medios castellanos, y de florines y aguilas, y cruzados, y ducados, en las ciudades y villas y lugares de aquel partido donde se diere el tal cargo, que dentro delos dichos veynte dias despues que fuere hecho el pregon en la cabeça del tal partido, las traygan ante las justicias dela dicha ciudad villa o lugar q̄ fuere cabeça del dicho partido, y las entregue a las dichas justicias por ante escriuano publico, para q̄ las quiebran porq̄ no quede ninguna dellas, y tomen las si las quisieren delas q̄ lleuare

R. 1112

NICOLAI VIGELII DE
DREISA HESSORVM. IV.
RISCONSULTI

+ DIGESTO =
RVM IVRIS + CI =
VILIS LIBRI QVIN =
quaginta, in septem Partes
distincti:

Nunc denuò ab ipso Autore recogniti, & multis in locis emendati.

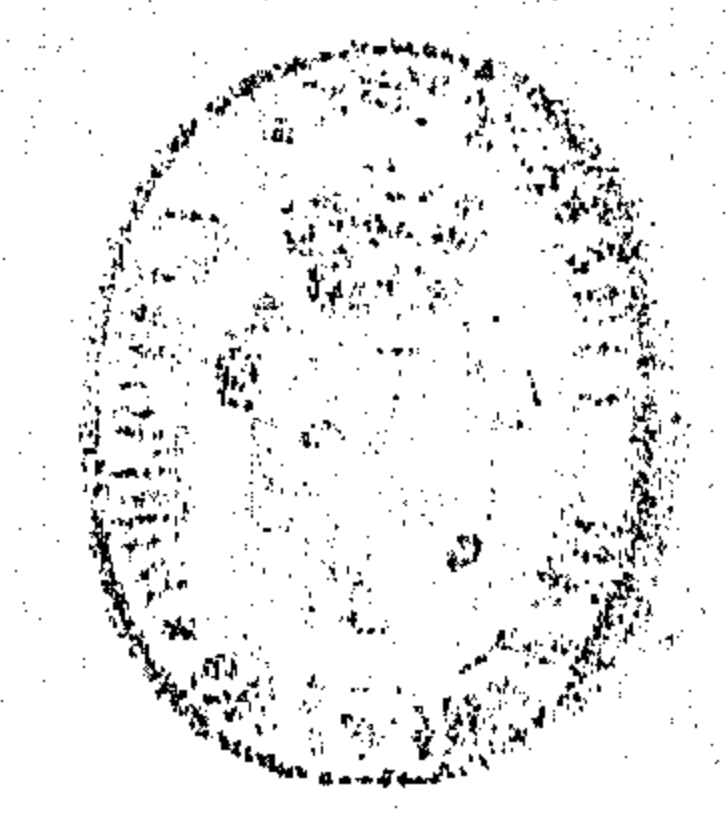
de la libreria del Cole

DE LA LIBRERIA
DEL REAL COLEGIO MAYOR
Reunido de Santa Cruz, y
Santa Catalina.
N. 2. C. 25. N. 1.

Priuilegia Cæs. Maiest. Regisq̄ Galliarum, tam huic Operi
quàm reliquis huius Authoris scriptis data,
uerfa pagina uidere licet.

BASILEAE, EX OFFICINA ORO-
RINIANA. 1584.

PRIVILEGIORVM

TENOR

CÆSAREI:

RUDOLPHVS Secundus, Diuina fauente clementia Electus Romanorum Imperator, semper Augustus, &c. Omnibus ac singulis Calcographis, Bibliopolis, alijsq; librariam negociationem exercentibus, serio uetamus & inhiemus, ne quis NICOLAI VIGELII Iurisconsulti Scripta per decennium, à prima cuiuslibet editionis die numerandum, intra sacri Rom. Imp. aut quoruncunq; Regnorum ac Dominiorum nostrorum hereditariarum fines recudere, uel recudenda dare, aut alibi impressa adducere, uendere distrahereue, clam uel palam, absque Balthasaris Han & Hieronymi Gemusæi, ciuium & typographorum Basiliensium, uoluntate & consensu presumat. Si quis uero secus faciendo, Interdictum hoc nostrum neglexerit, eum non solum omnibus illis libris, perperam impressis & additis, priuandum, uerum etiam decem Archarum uel purpurulæ plectendum decernimus, &c.

REGII:

HENRY, par la grace de Dieu, Roy de France & de Poulongne: Ne est permis & octroyé à Balthazar Han & Hieronymus Gemusæus, Bourgeois & Imprimeurs en la Ville de Basle, de faire imprimer & mettre en uente (entre autres liures audict Priuilege mentionnez) Opera NICOLAI VIGELII Iurisconsulti omnia. Et sont faictes inhibitions & defences à tous Imprimeurs, Libraires & autres de n'imprimer ou faire imprimer, uendre ou distribuer, au Royaume, pais, terres & seigneuries dudit Seigneur lesdicts liures, s'ils ne sont de ceux que lesdicts Balthazar Han & Hieronymus Gemusæus auront fait imprimer: & ce pour le temps & terme de neuf ans consecutifs à compter du iour que lesdicts liures seront paracheuez d'imprimer, sur peine de confiscation des liures imprimez, & d'amende arbitraire: ainsi quil est plus à plain contenu au Priuilege, &c.

Par le Roy,

Signé Pinart.

ILLVSTRISSIMIS PRINCIPIBUS
AC DOMINIS, DOMINO GVLIELMO ET DOMINO
LVDOVICO, fratribus, Landtgrauis Hafsia, Comitibus in Catzeneln-
bogen, Dierz, Zigenhayn & Nidda, Dominis suis Clementissimis: nec-
non Strenuis ac Nobilibus Viris, Burckhardo à Kram Propri-
cipi, & Arnaldo à Virmund Præsidi
iudicij Hafsia:

NICOLAUS VIGELIUS
Iurisconsultus s. p.

PVS uobis, Illustrissimi Principes, Domini Clementissimi, necnon Strenui ac Nobiles Viri, ante aliquot annos singulis pro parte dicatum, nunc omnibus offero uniuersum a me recognitum, & in multis locis correctum, existimans, quod Imp. Iustinianus ait, Imperatoriam maiestatem non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportere esse armatam, ut utrunq; tempus & bellorum & pacis recte possit gubernari: etiã ad alios Principes ac Nobiles, qui iurisdictionem quoquomodo sibi uendicant, pertinere. Nam cum duplex sit militia, uidelicet armata & togata, seu militaris & ciuilis, quam & legalem appellant, utranq; recte institutam habere decet eum qui iurisdictioni foeliciter præesse, & Rempublicam suam diuturnam esse uolet. Vt enim manus manum lauat, sic etiam una militia alterius indiget ope, nec arma sine legibus, nec leges sine armis Rempublicam constituunt diuturnam. Armata militia excelluit Alexãder magnus Macedonum, Pyrrhus Epirotarum, Attila Hunnorum, & Tamerlane Tartarorum rex, omnes quidem illi potentissimi: sed quia togatam militiam non curabant, diuturna posteris suis regna non reliquerunt, & Respublicas bene constitutas suis armis subuerterunt. Ius feudale quo utimur, solius armatæ, non etiam togatæ militiæ rationem habet, cum tantum dominorum & uasallorum utilitatem spectet, iuris legumq; curam nullam habeat. Quemadmodum etiam Ius Canonicum Ecclesiæ tantum, non etiam Reipublicæ rationem habere uidetur: cum Ius Romanum non tam conseruare, quam subuertere conetur, ut mox demonstrabitur, & populum, cuius salus summa lex esse debebat, contemptim laicos appellet, atq; barbarico fastu despiciat. Turcæ autem hostes nostri non solum armatam, sed etiam togatam militiam curant, suntq; sui iuris obseruantissimi. Ideoq; non mirum, nos ab ijs uinci armis, à quibus obseruantia uincimur iuris. Veteres item Romani, quorum Imperium à Græcis ad Germanos translatum est, armorum simul & legum curam habuerunt: nec enim minori prudentia leges tulerunt, nec minori constantia latas leges obseruarunt, quam bella gesserunt: de quorum Iurisprudencia Cicero: Incredibile

est (inquit) quam sit omne Ius Ciuile præter hoc nostrum inconditum ac penè ridiculum: de quo multa soleo in sermonibus quotidianis dicere, cum hominum nostrorum prudentiam cæteris hominibus, & maxime Græcis antepono. Quamdiu hoc ius in Romano Imperio uigorem suum obtinuit, ipsum quoque uiguit ac floruit Imperium: postquam uero ab eo est recessum, concidit simul etiam Imperij maiestas. Quod enim anima corpori, hoc ius Reipublicæ præstat: nec potest constans Reipublicæ status esse, si sit in legibus figendis ac refingendis facilitas, Imperatores quondam Romani antiqui iuris interpretes potius, quam nouarum legum latrores esse uolebant. Ideoque priuatim consulentibus respondebant de iure, raro publicè nouas ferebant leges. Quia consuetudine utebantur usque ad Constantinum Magnum. Hic non solum sedem Imperij Romani ab Occidente in Orientem transtulit, & religionem immutauit: sed etiam ius non priuatum modo, uerum etiam publicum mutare, nec tam consultoribus priuatim respondere de iure, quam nouas in uniuersum leges ferre cœpit. Quod deinde magis magisque successores, & maxime Theodosij duo fecerunt. Postremo Imp. Iustinianus uix quicquam prætermisisse uidetur, quod ad iuris noui descriptionem, à Constantino ante ducentos annos inchoatam, pertineret. Sed toleranda quodammodo ista Imperatorum in ueteri iure mutando facilitas fuisset: ordinariam enim potestatem legum ferendarum ac mutandarum habebant, & leges posteriores derogant prioribus, idque potissimum obseruandum, quod est nouissimum. Verum postea Romani Pontifices, augendæ potentiæ suæ causa, uel leui aliqua occasione arrepta Ius Ciuile mutarunt. Sic cum Iure Ciuili omnibus actionibus, quo litium aliquis modus ac finis esset, triginta annorum præscriptio etiam à malæ fidei possessore obijci poterat: Pontifex decreuit malæ fidei possessorem nullo tempore præscribere posse: quo multæ lites solent resuscitari, quæ iure Ciuili erant sopitæ. Cum Ius Ciuile sine consensu parentum nuptias cõtrahi prohibuisset, Ius Pontificium, si opinionioni Doctorum communi credendum est, id permisit, Iure Ciuili rapta raptori suo nubere prohibetur: Iure Pontificio permittitur. Sed & Iure Ciuili inter adulterum & adulteram nuptiæ non cõsistunt: Iure Pontificio consistunt, si modo in mortem defuncti coniugis nihil fuerint machinati. Aliter Ius Ciuile, aliter Ius Pontificium cognationis gradus numerat. Iure Ciuili mulier mortuo marito intra annum luctus nuptias iterare sub infamiæ pœna prohibetur: Iure Pontificio etiam intra semestre spacium ei nuptias iterare permittitur. Iure Ciuili ex pacto nudo non datur actio: Iure Pontificio datur. Iure Ciuili meri imperij proprium est, habere gladij potestatem ad animaduertendum in homines facinorosos, Iure Pontificio potestas hæc in dubium uocatur, quasi hominem ultimo supplicio adficere sit nefas, & sic merum imperium labefactatur atque inuisum redditur. Hisce alijsque plurimis casibus Pontifices non solum priuatum, sed etiam publicum ius immutarunt: & qui homicidia, latrocinia, & alia huiusmodi crimina gladio puniri uetant, ex leuissima causa homines igne comburunt,

comburunt. Sed istis mutationibus non contenti, uniuersum Ius Ciuile è medio tollere sunt conati, Iure Pontificio in locum eius surrogato. Legitur enim in libris Decretalium Honorij tertij Pontificis decretum, quo sub excommunicationis pœna interdicit, ne Ius Ciuile in scholis prælegatur, hac ratione adiecta, quod Ius Pontificium causis decidendis sufficere queat. Quid hoc aliud est, quam formam Romani Imperij tollere, & in rudem materiam redigere, quo Turcis facilius sit legis Mahometicæ propagatio? Quid hoc aliud est, quam Imperium hostibus prodere eos, a quibus maxime fuit aduersus hostes defendendum? Forma Imperij Romani non in ciuitatibus & castris consistit, sed in iure & legibus Romanis: quibus de medio sublatis, frustra Imperium Romanum, quod in rerum natura esse desijt, aduersus Turcam defendimus. Nam, ut Marcellus Iurisconsultus ait, mutata forma propè interimitur substantia rei. Pontificibus non sunt meliores interpretes Iuris, qui omnia studio in disceptationem uocant, & argumentis subtiliter excogitatis, ea quæ pure legibus cauta sunt, uarijs modis distinguunt, iusque controuersum constituunt, quod tam actorum quam reorum parti deseruit, ac iudicem ancipitem reddit, ut quid sibi in iudicando sequendum sit, sapius ignoret: cumque pœna capitis in eos constituta sit, quialiquid in muros portasque ciuitatum deliquerint, magnis præmijs fouentur ij, qui leges non minus ac muros sanctas suis acuminibus perfodiunt, & instar foricum uincula, quibus Respublica ligata sunt, arrodunt, ut ijs laxatis omnis disciplina collabatur. Talis nunc est conditio Iuris, cui conseruando militia togata deseruire debebat. Hisce incommoditatibus accedit & hoc, quod oratores passim se pro Iurisconsultis uendunt, qui solam eloquentiam & disputandi uanitatem, qua excellunt, spectantes, Iurisprudentiam simul & iusticiam naso suspèdunt: cumque ne prima quidem iudicandi principia intelligant, iudicandi munere magno Rerumpublicarum malo funguntur: ut ausim affirmare, nisi prudentiores & iustiores uiri legi Mahometicæ præficerentur, per rerum naturam impossibile fore, Turcicum Imperium ita florere, & in tantam amplitudinem crescere. Frustra igitur cum externis hostibus confligimus, cum intra muros Imperij hostes habeamus, qui capitolium Imperij, hoc est Ius Romanum, oppugnant, atque cum eo togatam militiam euertere conantur. Quare si constans & diuturnum Imperium habere uolumus, coercenda est temeritas eorum, qui in legibus mutandis ac distinguendis nimium sunt faciles: & iudicandi muneri præficiendi, qui iudicandi rationis non sint imperiti: annitendumque, ut ius certum, finitum & minime confusum habeamus, utque tam doctrina quam exercitatio iuris scholastica forensibus actionibus non deprauatis sit accommodata. Hisce rationibus uetus iurisprudentia recuperari, & togatæ militiæ consuli posset: qua in melius reformata, spes melior esset futura Imperij non solum aduersus externam potentiam defendendi, sed etiam augendi. alioquin in tanta togatæ militiæ dissolutione ac corruptela non erit possibile uel unum pagum Turcis eripiendi ac retinendi. Parua enim (ut Ci-

cero scribit) foris sunt arma, si non est consilium domi. Ego quidem Ius utrumque cum controuersis Doctorum opinionibus ac disputationibus ad certum redegi ordinem ac Methodum, legum canonumque sublata confusione. Qua ratione Ius simul ex infinito finitum reddidi. Cum enim de eadem re plures sæpe extent leges, plures item canones, plures denique Doctorum opiniones: ego singula ad certa genera, generumque species redigendo, singulis membris suas regulas, regularumque exceptiones, cum suis legibus, canonibus ac opinionibus, quibus uel approbantur, uel reprobandantur, uel controuertuntur, subiiciendo, Ius utrumque non solum a sua confusione, qua laborabat, liberasse, sed etiam ex infinito finitum reddidisse mihi uideor. Sed & dum antinomias iuris, ac opiniones Doctorum controuersas collegi, suisque subieci locis: ex his quid in Iure controuersum sit, facile perspicere potest. Vnde etiam quid certum in eo sit, haud difficulter potest intelligi. Regulas item controuersi Iuris cum iudicio legendi, & in iudicando sequendi, Methodo Iuris controuersi præmissi. Qua ratione certitudini quoque Iuris aliquo modo consului. Eos item qui iudicandi munere funguntur, pro mea uirili adiuui. Nam certam de causis tam ordinarijs quam extraordinarijs iudicandi rationem in lucem protuli, antea incognitam: qua qui uti uolet, facile de causis & controuersijs hominum iudicare, sequitur ex disputationum labyrinthis poterit extricare. Vt interim taceam Repertorijs mei, quo uiam monstrauit facilem causas incidentes ad suas actiones, certis limitibus circumscriptas, examinandi. Hisce rationibus togatam militiam, quantum potui, iuui. Sed quid tandem nos priuati homines sine honorum magnorumque Principum auctoritate atque auxilio efficere possumus? Reges ac Principes Occidentis plurimum de religione inter se decertant, istis studijs ueteris Iurisprudentiæ recuperandæ, atque togatæ militiæ reformandæ neglectis. Itaque metuendum, ne dum de caelo certant, terram sint amissuri. Dixi.

TOTVM Ius ciuile, in septem partes commodè diuidi potest. Nam omne Ius aut ad publicam, aut ad singulorum spectat utilitatem: illud Publicum, hoc Priuatum Ius uocatur. Spectant autem ad publicam utilitatem, leges, magistratus, iudicia tam publica quam priuata, religio, fscus, res militaris & ciuitatum. Horum iura legesque Primam Iuris Ciuilis partem constituere possunt. Singuli uero Ius habent aut in personis, aut in rebus: quibus sublati, ipsum Ius tolli necesse est. Sic Ius habet in persona serui, dominus, quod Dominicam potestatem uocant: in persona liberti, patronus, quod Ius patronatus dicunt: in persona pupilli, tutor: in persona adulti, curator Ius habet, quorum illud Tutela, hoc Cura nuncupatur: in uxoris persona maritus, & contra in mariti persona uxor Ius habet, quod per nuptias constituitur. In personis denique liberorum, parentes Ius habent, quod Patriam potestatem appellant. Ex hisce & similibus Iuris speciebus in persona consistentibus cum suis causis & actionibus, Secunda pars Iuris ciuilis confici potest.

In rebus autem, habemus dominium, possessionem, usufructum, usum, seruitutes, & similia iura, quæ cum suis causis & actionibus in Tertiam partem reijci possunt. Porro sunt causæ iuris generales, quibus iura uel adquiruntur, uel conseruantur, uel amittuntur, uel denique amissa recuperantur. Adquiruntur iura per successiones tam ex testamento quam ab intestato, per legata & fideicommissa, item per donationes: quæ causæ cum suis actionibus, Quartæ parti possunt includi. Sed & adquiruntur iura per pacta & conuentiones, item per obligationes & actiones, quarum alia ex contractu, alia ex delicto nascuntur: ille quidem Quintam, hæ uero Sextam partem constituere possunt. Conseruantur demum iura per exceptiones, ac amittuntur per alienationes, capitis deminutiones, captiuitatem, &c. recuperantur denique amissa iura per in integrum restitutionem, postliminium, &c. cuius generis causæ in Septimam, eamque ultimam partem reijci possunt: adiunctis duobus titulis generalibus de Verborum significatione, & de Regulis iuris: quorum ille quidem leges declarat, hic uero confirmat.

Hoc modo toto Iure Ciuili in Septem partes distributo, tres quidem priores genera Iuris, cum singulorum generum causis & actionibus: quatuor uero posteriores, causas Iuris generales continebunt. Nam PRIMA quidem pars, Ius publicum: SECUNDA uero, Ius priuatum, quod in personis: TERTIA demum, Ius quod in rebus habemus, tractabit. Cumque causæ uel in acquirendo, uel in conseruando, uel in amittendo, uel denique in recuperando iure consistant, tres quidem sequentes partes, causas quibus iura adquiruntur, posterior uero reliquas continebit. Nam QUARTA pars comprehendet causas lucretiuas: puta Successiones tam ex testamento quam ab intestato, legata & fideicommissa, item donationes: QUINTA continebit pacta, obligationes, & actiones ex contractu: SEXTA, obligationes & actiones ex delicto descendentes: SEPTIMA denique, & ultima pars, Exceptiones, capitis deminutiones, captiuitates, in integrum restitutiones, postliminium, & alias similes causas, quibus iura uel conseruantur, uel amittuntur, uel amissa recuperantur, adiunctis dictis duobus Titulis generalibus. Hæ partes singule rursus in libros, libri in capita, capita in questiones ac membra subdiuidi possunt, singulis generibus in suas species ac membra subdiuisis, singulisque speciebus ac membris per suos locos descriptis. Hoc ordine seruato, leges Iuris ciuilis in sequentibus digeram.

CATALOGVS CAPITVM
HVIVS OPERIS.

CAPITVM PRIMÆ PARTIS Elenchus.

<i>LIBRI PRIMI, DE IVRE & LEGIBUS.</i>	De actibus & officijs iudicia	7
De definitionibus ac differentijs Iuris ac Legum. Cap. 1	De quaestionibus & tormentis	8
De origine Iuris	De calumniatoribus	9
De causis legum, officijs & effectibus	De praevicatoribus	10
De legislatione	De tergiversatione accusatoris, & de abolitionibus	11
De legum interpretatione ac suppletionem	De executione sententiae reo damnato	12
De reliquis Iuris legumq; accidentibus	De publicatione bonorum	13
De exceptionibus aduersus leges	De infamia	14
De Iuris legumq; diuisionibus ac speciebus	De poenae remissione. Item euentus publicorum iudiciorum reo restituto, & poena liberato	15
De iure scripto, eiusq; speciebus		
De rescriptis, Principum, & supplicationibus	<i>LIBRI QVARTI, DE PUBLICIS IUDICIJS IN SPECIE.</i>	
<i>LIBRI SECVNDI, DE MAGISTRATIBUS, eorumq; ministris.</i>	De lege Iulia maiestatis, eiusq; iudicio. Cap. 1	
De ordinandis seu creandis magistratibus & iudicibus: necnon de sportulis & annona Magistratuum ac iudicum. Cap. 1	De lege Iulia, de vi publica & priuata	2
De officijs Magistratus	De raptu feminarum	3
De euentis administrationis, & actionibus aduersus Magistratum ex administratione competentibus	De lege Cornelia de sicarijs & ueneficis	4
De iurisdictione	De lege Pompeia de parricidijs	5
De dignitate & reliquo iure Magistratus	De lege Fauia de plagiarijs	6
De speciebus & origine Magistratuum Romanorum: necnon de Iuriconsultis	De lege Iulia de adulterijs & stupro	7
De Imperatore & Augusta	De lege Cornelia de falsis, eiusq; iudicio	8
De Senatoribus & consularibus	De maleficis & mathematicis, & caeteris similibus	9
De Consulibus	<i>LIBRI QVINTI, DE IUDICIJS PRIUATIS.</i>	
De praefectis praetorio	Descriptio iudiciorum generalis, necnon partitio sequentium. Cap. 1	
De praefecto urbi	De iudice	2
De quaestore	De adfessoribus & ministris iudicum	3
De praetoribus	De postulantibus	4
De praefecto uigilum, & aedilibus	De aduocatis	5
De proconsule, eiusq; legato	De procuratoribus	6
De praeside prouinciae	De potestate & officijs procuratorum	7
De magistratibus certarum prouinciarum	De euentis procurationis, & procuratorum actionibus	8
De uicarijs, apparitoribus & ministris magistratuum & iudicum in genere	De actore & reo: item, de re litigiosa	9
De apparitoribus & ministris magistratuum & iudicum in specie	<i>LIBRI SEXTI, DE ACTIONIBUS IUDICIORUM ANTE LITIS CONTESTATIONEM.</i>	
<i>LIBRI TERTII, DE IUDICIJS PUBLICIS IN GENERE.</i>	De in ius uocando. Cap. 1	
De publicis iudicijs in genere. Cap. 1	De contumacia in ius uocati, & edicto peremptorio	2
De causis iudiciorum publicorum, earumq; exceptionibus	De actionibus aduersus eum per quem factum est, quo minus uocatus in iudicio se sistat	3
De eo quod uenit in iudicia publica, seu de poenis	De edendo	4
Quae poena cuiq; sit irroganda	De dilationibus	5
De actibus & officijs accusatoris	De exceptionibus dilatorijs, & recusatorijs iudicis	6
De actibus & officijs circa reum	De cautionibus & satisfactionibus hinc inde praestandis	7
	Ratam rem haberi, & de ratihabitione iudicio	8

CAPITVM ELENCHVS.

Iudicio listi	9	De officijs clericorum & monachorum: item de causis ex quibus clericatus amittitur	2
Iudicatum solui	10	De priuilegijs & rebus clericorum ac monachorum	3
<i>LIBRI SEPTIMI, DE ACTIONIBUS IUDICIORUM POST LITIS CONTESTATIONEM.</i>		De episcopis ordinandis	4
De litis contestatione: deq; iureiurando ob calumniam dando, & alijs huiusmodi iuramentis. Cap. 1		De officijs episcoporum	5
De probationibus	2	De priuilegijs episcoporum	6
De instrumentis	3	De reliquis personis ecclesiasticis	7
De testibus	4	De rebus Ecclesiae in genere	8
De confessoribus & interrogationibus in iure faciendis	5	De rebus Ecclesiae in specie	9
De iureiurando	6	De priuilegijs Ecclesiae	10
De actione & exceptione iurifurandi	7	De actibus ecclesiasticis & religionis	11
De ordine cognitionum, & officio iudicis	8	De haereticis in genere	12
De rebus dubijs & obscuris	9	De haereticis in specie	13
De relationibus, & causa ad superiorem iudicem remittenda	10	De orphanotrophijs, xenodochijs, & similibus collegijs	14
De sententia formanda & pronuncianda.	11	<i>LIBRI VNDECIMI, DE IURE IMPERATORIS AC FISCI: necnon de re militari.</i>	
<i>LIBRI OCTAUI, DE Euentis & consequentibus iudiciorum.</i>		De personis seu ministris Imperatoris & fisci. Cap. 1	
De appellationibus. Cap. 1		De nunciacione ac delatione ad fiscum	2
De adfinitibus appellationis remedijs: deq; actionibus & exceptionibus, quae uictis aduersus iudicem uel uictorem competunt	2	De actionibus fisci	3
De re iudicata	3	De censibus & tributis indicendis	4
De actione iudicati	4	De censibus & tributis exigendis ac suscipiendis	5
De executione rei iudicatae: necnon de sumptibus & expensis litis praestandis. item, de sportulis iudicum, eiusq; ministrorum	5	De tributis & alijs fisci speciebus transmittendis ac transuehendis	6
De missione in possessionem bonorum rei seruandae causa	6	De uectigalibus & commissis	7
De actionibus quae inter debitorem & creditorem missum occasione missionis nascuntur	7	De administratione & alienatione rerum fiscalium	8
De uenditione bonorum debitoris	8	De locatione & iure emphyteutico rerum fiscalium	9
De priuilegijs creditorum, seu qui in bonis debitoris potiores habeantur	9	De priuilegijs fisci & uestitu Caesaris	10
De separationibus	10	De magistratu militari	11
<i>LIBRI NONI, DE ADFLATIONIBUS IUDICIORUM REMEDIJS.</i>		De militibus	12
De extraordinarijs cognitionibus. Cap. 1		De officijs & delictis militum	13
De compromissis	2	De rebus militaribus	14
De sententia ab arbitro dicenda	3	<i>LIBRI DVODECIMI, DE IURE CIUITATUM.</i>	
De actione & exceptione compromissis	4	De magistratu municipali. Cap. 1	
De transactionibus	5	De decurionibus & curialibus	2
De transactione alimentorum	6	De nominandis & creandis decurionibus	3
<i>LIBRI DECIMI, DE IURE ECCLESIAE & RELIGIONIS.</i>		De legatis & legationibus	4
De clericis & monachis ordinandis. Cap. 1		De actore uniuersitatis, uel syndico: item, de curatore reipublicae	5
		De partibus ciuitatis, seu collegijs & corporibus	6
		De quibusdam ciuium ac collegiorum aliarumque ciuitatis personarum speciebus	7
		De pollicitationibus & legatis ciuitati relatis	8
		De alienatione & locatione rerum ciuitatis: necnon de actionibus aduersus ciuitatem competentibus	9
		De operibus	9

CAPITVM ELENCHVS.		
De operibus publicis	10	nomine competunt: item de alienatione
De operibus & ædificijs priuatis	11	functi dotalis à marito facta
De re frumentaria ciuitatum, seu annona	12	De reliquo iure dotis
De reliquis rebus ciuitatum tam publicis quam priuatis: necnon de ciuitatum priuilegijs	13	De donatione ante uel propter nuptias
De actibus ciuitatum	14	LIBRI DECIMISEXTI,
LIBRI DECIMITERTII,		<i>De iure inter parentes & liberos.</i>
<i>De muneribus & honoribus.</i>		De patria potestate. Cap. 1
Quid, & quotuplex sit munus, quæq; illius species? Cap. 1		De acquisitione, quæ contingit parentibus per liberos
De muneribus & honoribus iniungendis, & nominatione faciendâ	2	De castrensi & quasi castrensi peculio
De municipibus	3	De naturalibus liberis
De causis excusationum & immunitatum	4	De causis patriæ potestatis adquirendæ: necnon de actionibus, alijsq; remedijs, quibus quis filius alicuius dicitur uel negatur
De exceptionibus præcedentium causarum generalioribus	5	De interdicto de liberis exhibendis & ducendis
De reliquis excusationum & immunitatum locis	6	De actione ex Senatusconsulto Plautiano ad agnoscendos liberos
De actione quæ ex mala muneris administratione competit	7	De adoptionibus
De cursu publico	8	De emancipationibus alijsq; causis, ex quibus patria potestas amittitur
De munere nauiculario	9	LIBRI DECIMISEPTIMI,
CAPITVM SECVNDÆ		<i>De tutela & cura.</i>
<i>partis Elenchus.</i>		De tutela & cura, tutoribus & curatoribus in genere. Cap. 1
LIBRI DECIMIQUARTI,		De testamentaria tutela
<i>De iure inter maritum & uxorem.</i>		De legitima tutela
De sponsalibus. Cap. 1		De dando tutore & curatore à magistratu: item de adiungendo & substituendo curatore
De nuptijs	2	De tutore & curatore petendo
De exceptionibus aduersus nuptias, ex personis nuptias contrahentiũ desumptis	3	De excusationibus tutorum & curatorum
De exceptionibus aduersus nuptias, quæ ex alijs circumstantijs, quàm ex personis contrahentium sunt desumptæ	4	De postulatione & remotione suspecti tutoris
De secundis nuptijs	5	De causis seu modis, quibus tutela & cura finitur
De bonis quæ coniunx superstes, & nuptias iterans à priore coniuge adquisiuit	6	De curatore bonorum
De iure inter maritum & uxorem constante matrimonio	7	LIBRI DECIMIOCTAUI, DE
De solutione matrimonij	8	<i>officijs tutorum & curatorum: necnon de actionibus occasione tutela & cura competentibus.</i>
De concubinibus	9	De satisfactione tutorum, rem pupilli saluam fore. Cap. 1
LIBRI DECIMIQUINTI,		De inuentatio conscribendo
<i>De iure dotis & antenuptialis donationis.</i>		De officijs tutorum in tutela
De pactis dotalibus in genere. Cap. 1		De pupillo alendo & educando
De petitione dotis	2	De officijs tutoris in sua causa aduersus pupillum: uel contra, in causa pupilli aduersus tutorem competente. Item de officijs eius circa contutorem
De actione mariti dote euicta	3	De reb. minorũ sine decreto nõ alienandis
De actione & exceptione impensarum nomine in res dotales à marito factarum	4	De authoritate ei quod gerit pupillas à tutore accommodanda
De repetitione dotis	5	De officijs tutorum post finitam tutelam
De causa ex qua dotis actio seu repetitio competit, eiusq; exceptionibus	6	De actione tutelæ: & primũ de causis huius actionis, earumq; exceptionibus
Quibus dotis actio seu repetitio competit?	7	
Quid ueniat in repetitione dotis?	8	
De reliquis actionibus quæ mulieri dotis	9	

CAPITVM ELENCHVS.		
De reliquo tutelæ actionis iure	10	tur. Cap. 1
De rationibus distrahendis actione	11	De personis per quas nobis acquiritur
De actione ex stipulatu rem pupilli saluam fore	12	Quibus adquiratur dominium: item quid, quale & quantum adquiratur
De actione subsidiaria aduersus magistratum	13	De dominio rerum amittendo & alienando
De contraria tutelæ actione	14	De rei uendicatione
LIBRI DECIMINONI, DE		Quibus & aduersus quos competit rei uendicatio: item ubi & apud quem?
<i>iure seruorum.</i>		Quid ueniat in rei uendicatio: petendum? 7
De seruitute seu iure seruorum. Cap. 1		De antecedentibus rei uendicationem: item de adiunctis & consequentibus seu euentis
De peculio seruorũ & filiorum familiarũ	2	De adfinibus rei uendicatio: remedijs
De causis seu modis quibus seruitus constituitur & acquiritur	3	De actione ad exhibendum
De causis seruitutis & dominicæ potestatis amittendæ, & libertatis adquirendæ	4	De Publiciana in rem actione
De manumissione	5	LIBRI VICESIMISECVN-
De exceptionibus aduersus manumissionem ex persona manumissi uel manumittendi desumptis	6	<i>di. De usucapionibus.</i>
De reliquis aduersus manumissionem exceptionibus, quæ quidem ipsi manumissioni insunt	7	De usucapionibus in genere. Cap. 1
De exceptionibus aduersus manumissionem & libertatis dationem post eam contingentibus	8	De exceptionibus aduersus causam usucapionis
De exceptionibus aduersus manumissionem, & libertatis dationem, sumptis ex ijs quæ circa conditionem, sub qua libertas relicta est, contingunt	9	De exceptionibus quæ sumuntur ex re quæ possidetur
De liberali causa, & si seruus in libertatem proclamat	10	De exceptionibus quæ sumuntur ex causa possessionis
De actione si quis ex libertate in seruitutem petatur	11	De reliquis exceptionibus aduersus usucapionem: item de accessionibus & interruptionibus possessionis
De seruis fugitiuis	12	De specialibus exceptionibus aduersus singulas usucapionis causas
De statu liberis	13	LIBRI VICESIMITERTII,
De agricolis & colonis	14	<i>De possessione, eiusq; causis & actionibus.</i>
LIBRI VICESIMI, DE		De definitione ac diuisionibus possessionis. Cap. 1
<i>patronatus & libertorum.</i>		De acquirenda possessione
De iure patronatus & libertorum in genere. Cap. 1		Quibus & per quos adquiratur possessio: item quid & quantum adquiratur
De amittendo iure patronatus	2	De amittenda possessione
De actione, si libertus se ingenuum dicat	3	De interdictis
Quæ sint iura patronatus, & liberti erga patronum officia?	4	Quorum legatorum
De iure accusandi libertum ut ingratum	5	Ne uis fiat ei qui in possessionem missus erit
De actione operarum	6	Uti possidetis
De successione patroni in bona liberti defuncti	7	De superficiebus
De contra tabulas bonorum possessione liberti	8	Vtrubi
De actione Fauiana & Caluisiana	9	Vnde ui
CAPITVM TERTIÆ		Quod ui aut clam
<i>partis Elenchus.</i>		De precario
LIBRI VICESIMIPRIMI,		LIBRI VICESIMIQUARTI,
<i>De rerum dominio, eiusq; actionibus.</i>		<i>De usufructu, & alijs seruitutibus personalibus cum suis actionibus.</i>
De causis ex quibus dominium acquiritur		De usufructu constituendo. Cap. 1
		De usufructu amittendo
		Ad quos usufructus amissus reuertatur: & de usufructu ad crescendo
		De actio-

CAPITVM ELENCHVS.	
De actione quæ pro usufructu datur, tam personali, quam in rem confessoria	4
De iure usufructuarij	5
De cautione usufructuarij	6
De actionibus proprietarij aduersus fructuarium, & de actione in rem negatoria	7
De usu, habitatione, & operis feruorum	8
<i>LIBRI VICESIMI QVINTI, De seruitutibus prædiorum.</i>	
De seruitutibus prædiorum in genere. Cap. 1	1
De causis seu modis constituendæ & adquirendæ seruitutis, cum suis exceptionibus	2
De causis seu modis amittendæ seruitutis	3
De actione seruitutis tam confessoria, quam negatoria in rem	4
De seruitutibus urbanorum prædiorum	5
De seruitutibus rusticorum prædiorum	6
De itinere, actu & uia	7
De interdicto de itinere, actuq; priuato	8
De itinere, actuq; resciendo interdictum	9
De aquæ ductu	10
De interdictis aquæ ductus	11
De aquæ haustu, eiusq; interdicto, de fonte	12
De cloacis	13
<i>LIBRI VICESIMISEXTI, De reliquo rerum iure.</i>	
De rerum diuisionibus. Cap. 1	1
De rebus sacris, sanctis & religiosis	2
De interdicto de mortuo inferendo, & iure sepeliendi	3
De sepulchro ædificando interdictum	4
De sepulchri uiolati actione	5
De rebus omnium communibus & publicis	6
De interdicto, Ne quid in flumine publico, ripæ eius fiat, quo peius nauigetur	7
De interdicto, Ne quid in flumine publico, ripæ eius fiat, quo aliter aqua fluat atq; priore ætate fluxit	8
De locis & itineribus publicis	9
De interdicto, Ne quid in loco publico fiat	10
De interdicto tam prohibitorio, quam restitutorio uia & itineris publici	11
De actionibus popularibus	12
De rebus priuatis tam proprijs & communibus quam alienis	13
De arboribus cædendis interdicta	14
<i>LIBRI VICESIMISEPTIMI, De noui operis nunciatione, de damno infecto, & de aqua pluuiæ arcenda.</i>	
De noui operis nunciatione. Cap. 1	1
De actionibus & interdictis, quæ occasione noui operis nunciationis competunt	2
De damno infecto	3
De missione in possessionem damni infecti	4
CAPITVM ELENCHVS. nomine	
De actione in factum, Si missus non admittatur	5
De actione ex stipulatu de damno infecto	6
De aqua pluuiæ arcenda	7
<i>CAPITVM QVARTÆ partis Elenchus.</i>	
<i>LIBRI VICESIMOCTAUI, De hereditate & bonorum possessione ex testamento.</i>	
De hereditate in genere. Cap. 1	1
De bonorum possessione in genere	2
De testamentis	3
De testamenti tabulis aperiendis, inspiciendis & describendis	4
De tabulis exhibendis interdictum	5
De exceptionibus aduersus testamenta. Et primum de ijs quæ sumuntur ex persona testatoris	6
De testamento filij familiæ	7
De testibus testamenti	8
De exceptionibus aduersus testamēta, sumptis ex causa & adiunctis, seu actibus testamentarijs: necnon ex testamenti uerbis	9
De scribendo testamento, de subscriptionibus, & de signaculis imponendis	10
De institutione hæredum	11
De reliquis institutionis circumstantijs	12
De substitutione uulgaris	13
De substitutione pupillari	14
De præteritione liberorum & parentum	15
De exhæredatione liberorum & parentum	16
De replicationibus aduersus hætenus enumeratas exceptiones generalibus	17
De militari testamento	18
De exceptionibus aduersus testamēta, sumptis ex consequentibus testamenti factio nem	19
De adgnatione posthumi & quasi posthumi	20
De mutata testatoris uoluntate, & testamento posteriore	21
Quibus ex testamento competit hereditas?	22
Quid & quantum hereditatis cuiq; ex testamento competat?	23
De iure ad crescendi	24
De codicillis	25
<i>LIBRI VICESIMINONI, De hereditatibus & bonorum possessionibus ab intestato.</i>	
De successione ab intestato in genere. Cap. 1	1
De successione liberorum	2
De senatusconsulto Orphitiano	3
De coniungendis cum emancipato liberis	4
De successione parentum, & s. C. Terrylliano	5
De suc-	

CAPITVM ELENCHVS.	
De successione collateralium adgnatorum & cognatorum	6
De exceptionibus præcedentium successio num & regularum generalibus	7
De cognatis & adfinibus digressio	8
De speciebus & nominibus cognatorum secundum septem gradus	9
De adfinibus	10
De successione mariti & uxoris	11
De reliquorum successione	12
De exceptionibus præcedentium regularum seu successio num generalibus	13
Quid quantumq; hæreditatis ab intestato cuiq; competat?	14
Quando & quo iure ab intestato hæreditas deferatur?	15
<i>LIBRI TRICESIMI, DE officijs hæredum post hæreditatem delatam.</i>	
De iure deliberandi, & inuentario conficiendo. Cap. 1	1
De adeunda uel agnoscenda hæreditate, & pro hærede gerendo	2
De repudianda hæreditate	3
De collatione bonorum	4
De dotis & antenuptialis donationis collatione	5
De uindicanda morte defuncti, & quæstione de familia necati habenda, supplicioque sumendo	6
<i>LIBRI TRICESIMIPRIMI, De actionibus, quæ pro hereditate persequenda competunt.</i>	
De petitione hæreditatis, prima actio. Cap. 1	1
Aduersus quos petitio hæreditatis competit?	2
Quid & quantum ueniat hæreditatis petitione petendum?	3
De inofficioso testamento, actio secunda	4
De legitima, quæ inofficiosi querelam excludit	5
Reliqua de inofficioso testamento	6
De actione ad suppleendam legitimam	7
De contra tabulas bonorum possessione, quarta actio	8
De uentre in possessionem mittendo, quinta actio	9
De Carboniano edicto, sexta actio	10
De interdicto Quorum bonorum, septima actio	11
De missione in possessionem ex l. 3. C. de edicto diui Hadriani tollendo, actio octaua.	12
<i>LIBRI TRICESIMISECVN- di, De legatis & fideicommissis.</i>	
De definitione ac differentia legatorum & fideicommissorum: necnon de numero legatorum, utrum scilicet unum, an plura sint legata? Cap. 1	1
De effectibus legati	2
De exceptionibus aduersus legata	3
De exceptionibus aduersus legata, sumptis ex persona eius à quo legatum relictum est	4
De exceptionibus in re legata consistentibus	5
De reliquis exceptionibus aduersus legata	6
Replicationes generales aduersus hætenus propositas exceptiones	7
De causis amittendi legati in persona testatoris consistentibus	8
De causis amittendi legati in persona legatarij consistentibus	9
De causis amittendi legati in persona hæredis, & eius à quo legatum relictum est, consistentibus	10
De causis amittendi legati in re legata consistentibus	11
De reliquis causis amittendi legati	12
Reliqua de amissione legatorum	13
<i>LIBRI TRICESIMITERTII, De actionibus, quæ pro legatis & fideicommissis persequendis competunt.</i>	
De actione legatorum. Cap. 1	1
Aduersus quos legatorum actio competat?	2
Quid ueniat in actione legatorum?	3
Quid ueniat in actione legatorum? aliæ regulæ secundum legatorum genera distinctæ	4
Reliquæ regulæ quæstionis huius, quid ueniat in actione legatorum, iuxta ordinem alphabeti digestæ	5
Quale ueniat in actione legatorum?	6
Quantum ueniat in actione legatorum?	7
Quando competat actio legatorum ex testamento, & quando dies legatorum cedat?	8
De cautionibus ab actore in actione legatorum præstandis	9
De reliquis adiunctis actionis legatorum, & officio iudicis	10
Quæ de legatis competat actio, deq; eius actionis adfinibus remedijs	11
De cautione legatorum seruandorum nomine	12
De missione in possessionem legatorum seruandorum causa	13
Si quis omissa causa testamenti ab intestato uel alio modo possideat hæreditatem	14
De legatis præstandis contra tabulas bonorum possessione petita	15
<i>LIBRI TRICESIMI QVARTI, De quibusdam legatis speciebus.</i>	
De lege Falcidia. Cap. 1	1
De com-	

CAPITVM ELENCHVS.	
De computatione & æstimatione bonorum	12
legis Falcidiæ gratia facienda	2
De senatusconsulto Trebelliano	3
De translatione actionum hereditariarum	4
De conditionibus & legatis conditionalibus	5
De conditione pendente & deficiente	6
De quibusdam conditionum speciebus	7
De annuis legatis	8
De alimentis legatis	9
De dote relegata	10
De optione uel electione legata	11
De actione legata, seu eo quod sibi debetur.	12
De liberatione legata	13
De peculio legato	14
De legato familiæ relicto, seu ne alienetur	15
De facto legato	16
<i>LIBRI TRICESIMI quinti, De donationibus.</i>	
De definitione ac diuisionibus donationis, necnon de eius effectibus.	Cap. 1
De actione donatarij ad rem donatam tradendam	2
De actione ad reuocandam donationem	3
De actione inofficiosa donationis	4
De mortis causa donationibus	5
De actione donatarij ad rem mortis causa donatam petendam	6
De actione ad reuocandam mortis causa donationem, & rem repetendam	7
De donationibus inter uirum & uxorem	8
De actione ad reuocandum & repetendum id quod inter uirum & uxorem inutiliter donatum est	9
De actione, seu eo quod sibi debetur donato	10
<i>CAPITVM QVINTÆ partis Elenchus.</i>	
<i>LIBRI TRICESIMISEXTI, De obligationibus & actionibus in genere.</i>	
De obligationis definitione, item de naturali obligatione.	Cap. 1
De diuisionibus & causis obligationis	2
De exceptionibus aduersus causas obligationum generalioribus	3
De actionibus, & primum quid & quotuplex sit actio?	4
Quibus competat actio?	5
Aduersus quos competat actio?	6
Per quos competat actio? Item, ubi & apud quem?	7
Quid ueniat in actionem?	8
De usuris	9
De fructibus, accessionibus, & omni causa.	10
De in litem iurando	11
De eo quod reus facere potest	12
De compensationibus	13
Quando competit actio?	14
Quamdiu competit actio? & de temporalibus præscriptis.	15
De reliquo actionum iure	16
<i>LIBRI TRICESIMISEPTIMI, DE contractibus & pactis conuentis in genere, cum duabus conditionibus generalibus Certi & Triticaria.</i>	
De definitione pacti conuenti, & contractus.	Cap. 1
De diuisionibus & speciebus pacti conuenti	2
De exceptionibus aduersus pacta & contractus	3
De replicationibus præcedentium exceptionum generalibus	4
De exceptione pacti conuenti de non petendo	5
Quibus ex pacto & contractu cõpetat actio, exceptio uel replicatio?	6
Aduersus quos ex pacto & contractu actio, exceptio uel replicatio competat?	7
Quid ueniat in actionem uel exceptionem pacti uel contractus? seu in quibus proficit & obsit pactum?	8
Quæ ex pacto actio uel exceptio nascatur? quæq; eius ad finia sint remedia?	9
De certi conditione	10
De conditione Triticaria	11
<i>LIBRI TRICESIMIOCTAUI, De uerborum obligationibus.</i>	
De definitione ac differentia stipulationis & uerborum obligationis.	Cap. 1
De diuisionibus & speciebus stipulationis.	Cap. 2
De numero stipulationum & obligationum	3
De exceptionibus aduersus stipulationem, seu de inutilibus stipulationibus	4
De exceptionibus aduersus stipulationem ex consequentibus eam	5
De actione ex stipulatu	6
Quibus competit actio ex stipulatu? item aduersus quos?	7
Quid & quantum in actione ex stipulatu ueniat?	8
De adiunctis actionis ex stipulatu: de quibus probationibus & præsumptionibus in stipulationibus dubijs & obscuris	9
Ad finia actionis ex stipulatu remedia	10
De quibusdam stipulationis speciebus	11
De duobus reis stipulandi & promittendi	12
De eo quod certo loco dari oportet	13
De prætorijs stipulationibus	14
<i>LIBRI TRICESIMINONI, De obligationibus que re contrahuntur, earumq; actionibus.</i>	
De mutuo.	Cap. 1
De certi	De certi

CAPITVM ELENCHVS.	
De certi conditione ex mutuo	2
De exceptione Senatusconsulti Macedonia ni	3
De commodato	4
De commodati actione directa	5
De commodati actione contraria	6
De deposito	7
De actione depositi directa	8
De actione in factum aduersus nautas, cautiones, stabularios, de receptis restituentibus	9
De contraria depositi actione	10
<i>LIBRI QVADRAGESIMI, De pignoribus & hypothecis, cum suis actionibus.</i>	
De pignoribus & hypothecis.	Cap. 1
De exceptionibus aduersus pignoris contractum	2
De exceptionibus ex re pignori obligata desumptis	3
De causis, quibus pignus uel hypotheca soluitur	4
De causis quibus pignus uel hypotheca soluitur, circa ipsam pignoris obligationem accessoriam contingentibus	5
De iure tam debitoris, quam creditoris in pignore	6
De distractione pignorum	7
De actione hypothecaria	8
Qui potiores in pignore uel hypotheca habeantur?	9
De contraria pignoratitia actione	10
De Saluiano interdito	11
De pignoratitia actione directa	12
De migrando interdicitum	13
<i>LIBRI QVADRAGESIMI primi, De emptione & uenditione.</i>	
De emptione & uenditione.	Cap. 1
De periculo & commodo rei uenditæ	2
De exceptionibus aduersus contractum emptionis & uenditionis	3
De exceptionibus desumptis ex consequentibus emptionem & uend.	4
De in diem additione	5
De lege commissoria	6
De hereditate uendita	7
De actione uendita	8
Si mancipium ita uenierit, ut exportetur, &c.	9
De rerum permutatione	10
<i>LIBRI QVADRAGESIMISECUNDI, De actionibus empti & uenditi, cum ad finibus remedijs.</i>	
De actione empti.	Cap. 1
Quid ueniat in empti actione?	2
Quantum & quale ueniat in empti actione?	3
De redhibitoria actione	4
Euentus redhibitionis, & redhibitoria actionis	5
De actione æstimatoria quanto minoris	6
De actione ex empto re aliena uendita & euicta: item de actione duplæ ex stipulatu ob euictionem, necnon, &c.	7
De actione in factum aduersus liberum hominem, qui se pro seruo uenire passus est	8
De actione uenditi	9
<i>LIBRI QVADRAGESIMI tertij, De reliquis contractibus nominatis, qui solo sunt consensu, cum suis actionibus.</i>	
De locatione & conductione.	Cap. 1
De actione locati	2
De actione conducti	3
De conducti actione ad remittendam pensionem siue mercedem	4
De locatione operis faciendi, uel operæ præstandæ	5
De actione locati, opere faciendo locato	6
De actione conducti, opere faciendo conducto	7
De actione locati & conducti ex l. Rhodia de iactu	8
De iure emphyteutico	9
De societate	10
De actione pro socio	11
De mandato	12
De actione mandati directa, quæ datur mandatori	13
De contraria mandati actione, quæ datur mandatario	14
<i>LIBRI QVADRAGESIMI quarti, De innominatis & quasi contractibus.</i>	
De præscriptis uerbis, & in factum actione.	Cap. 1
De æstimatoria præscriptis uerbis actione	2
De conditione ex lege	3
De quasi contractibus	4
De negotiorum gestorum actione in genere	5
De negotiorum gestorum actione directa, quæ datur domino	6
De contraria negotiorum gestorum actione, quæ datur negotiorum gestori	7
De funeraria actione	8
Familiæ eriscundæ	9
De rerum hereditarium diuisione	10
Communi diuidundo	11
De rerum communium diuisione	12
Finium regundorum	13
De termino moto	14
De in factum actione, si mensor falsum modum dixerit	15

CAPITVM ELENCHVS.

LIBRI QVADRAGESIMI QVINTI, De obligationibus & actionibus ex contractu, quo non nostro, sed alieno nomine obligamur.

De fideiussoribus & mandatoribus. Cap. 1
De beneficio diuisionis ex epistola diui Hadriani 2
De reliquo actione aduersus fideiussores & mandatores iure 3
De actione mandati, quæ cõpetit intercessori aduersus eum, pro quo intercessit 4
De constituta pecunia 5
De exceptione. Senatusconsulti Velleiani 6
Quod cum eo qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicitur 7
De exercitoria actione 8
De infortoria actione 9
De tributoria actione 10
De actione de peculio 11
Quæ in peculium connumeranda, quæq; de peculio deducenda sint 12
De in rem uerso 13
Quod iussu 14

CAPITVM SEXTA partis Elenchus.

LIBRI QVADRAGESIMI SEXTI, De quatuor maleficiorum generibus, cum suis actionibus.

De penalibus actionibus in genere. Cap. 1
De furtis 2
De furti actione 3
Quibus competit furti actio? 4
Aduersus quos competit furti actio? 5
Quid, quantumque ueniat in furti actione? 6
Ad finia furti actionis remedia, & de uindictione rei furtiuae 7
De conditione furtiua 8
De bonorum raptorum 9
De actione legis Aquiliae 10
De exceptionibus præcedentium causarum generalibus 11
De reliquo Aquiliae actionis iure 12
De iniuriarum actione 13
De exceptionibus præcedentium causarum generalibus 14
Quibus actio iniuriarum competit? 15
Aduersus quos, & per quos iniuriarum actio competit? 16
Quid quantumque ueniat in actione iniuriarum? 17
De reliquo iniuriarum actionis iure 18
De actione iniuriarum ex lege Cornelia. 19

LIBRI QVADRAGESIMI SEPTIMI, De reliquis maleficis, & quasi maleficis, necnon præcedentium actionum ad finibus remedijs.

Si quadrupes pauperie fecisse dicatur. Cap. 1
De noxalibus actionibus 2
Si familia furtum fecisse dicitur 3
Si is qui testamento liber esse iussus est, post mortem domini ante aditam hæreditatẽ subripuisse quid dicitur 4
Rerum amotarum 5
De actione in factũ aduersus publicanos 6
De crimine peculatus, sacrilegij, & de residuis 7
Expilatæ hæreditatis 8
De serui corrupti actione 9
De libero homine exhibendo interdictum. 10
De abigeis actio 11
Arborum furtim cæsarum 12
De tigno iuncto 13
De damno in turba dato actio 14
De incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata actio 15
De his qui deiecerint uel effuderint actio 16
De posito & suspensio actio 17
De crimine Stellionatus 18
De uarijs extraordinarijs delictis & criminibus 19

CAPITVM SEPTIMA partis Elenchus.

LIBRI QVADRAGESIMI OCTAUI, De exceptionibus & liberationibus.

De exceptionibus. Cap. 1
De doli mali exceptione 2
De ignorantie exceptione 3
De non numeratæ pecuniæ exceptione 4
De liberationibus in genere 5
De solutionibus 6
De exceptionibus aduersus solutionem. Et primũ de ijs quæ sumuntur ex persona soluentis, & eius cui solutio facta est 7
De exceptione, Si alij quàm creditori sit solutum 8
De exceptionibus aduersus solutionem, de sumptis ex re in solutum data 9
De reliquis exceptionibus aduersus solutionem 10
Quibus ex solutione liberatio competit? 11
Quid ueniat in solutionis exceptionem: seu à quo debito per solutionem contingat liberatio? 12
De acceptilationibus 13
De nouationibus in genere 14
De nouationibus in specie 15

De noua-

CAPITVM ELENCHVS.

De nouatione, quæ fit per litis contestationem: seu de exceptione rei iudicatæ, & in iudicium deductæ 16
Quibus & aduersus quos exceptio rei iudicatæ & in iudicium deductæ competit: item Quid in eam ueniat? 17
De confusione obligationum 18
De rei debitæ interitu 19
De celsione bonorum 20
De exceptione capitis deminutionis 21
De caussis liberationum in re pignori obligata contingentibus 22
De reliquis caussis liberationum 23

LIBRI QVADRAGESIMINO, De caussis seu modis, quibus amissa iura recuperantur.

De in integrum restitutionibus. Cap. 1
De eo quod metus causa gestum est 2
De dolo malo 3
De minoribus uigintiquinq; annis 4
De in integrum restitutionibus maiorum propter absentiam, & alias similes causas 5

De conditione indebiti 6
De caussis conditionis indebiti 7
De exceptionibus præcedentium causarum generalibus 8
De conditione sine causa 9
De conditione causa dati non secuta 10
De conditione ob turpem uel iniustam causam 11
De calumniatoribus in factum actio 12
De alienatione iudicij mutadi causa facta 13
De actione Pauliana: Si quid in fraudem creditorum gestum est 14

LIBRI QVINGAGESIMI, De capitis deminutione, captiuitate, & postliminio, necnon de uerborum significatione, & de regulis iuris.

De capitis deminutione Cap. 1
De captiuitate 2
De postliminio 3
De uerborum significatione 4
De regulis iuris 5

F I N I S.

ERRATA SIC EMENDABIS.

Table with 3 columns listing page numbers and corrections. Example: Pag. 14. lin. 6. l. quod fauore 14. diuus enim; 27. 45. In st. de iure nat. 32. 35. d. l. 2.

1513.34 l. si is qui. 56.
1526.20 ff. de leg. 2.
1536.27 l. tali. 4.8.
1551.31 l. si quis. 59.
1553.37 quod si
1567.9 ei qui
1580.19 l. si, ut proponis. 7.
1601.46 sine. ff. soluto matr.
1624.6 ff. utrum
1647.18 ff. s.
1651.34 ff. cum
1676.48 de ritu
1712.48 l. post mortem. 5.
1776.59 ff. de excus.
1782.43 l. ex sententia. 29.
1807.46 At si
1822.41 l. cum ex orat.
1828.55 l. cum ex orat.
1833.47 l. quinquaginta. 38.
1849.55 reprobat
1912.43 sue. ff. de auth. tut.
1916.47 l. si servus. 12.
1927.54 l. et si
1932.4 l. tutor. 27.
1970.33 l. si defunctus. 10.
1973.7 l. posthumo. 24.
1999.13 na. ff. d. tt.
2008.44 l. adeo quidem. 7. in prim.
ff. de acquir. rer.
2069.53 ff. minori autem
2029.42 ff. de manumiss.
2043.23 l. in fraud.
2054.17 l. usufructu.
2055.53 l. si pater. 6.
2057.13 l. sed si
2084.39 missi. libert.
59 fideicom. libert.
2089.18 fideicommissa.
2092.34 l. imperator. 12.
2132.12 l. si stat.
2151.44 l. si quis. 5.
2152.48 fideicommissa
2163.27 l. statuliberos. 3.
2201.30 c. 162.
2208.30 l. intestato. 3. ff. quid si necē.
ff. de suis heredib.
2231.4 patron. 33.
2234.46 C. de iure aur. annul.
2251.57 ff. de operis libert.
2252.16 ff. de operis libert.
2260.43 l. servus. 10. ff. fin.
2270.32 l. queritur. 38.
2279.46 ff. de iure patron.
2290.33 ff. de bonis libert.
2314.12 l. quod enim
2334.43 eruta
2363.23 l. qui res
2387.59 l. i.
2393.19 l. et si. 10.

E R R A T A.
40 l. proinde. 8.
59 l. uenditioni. 4.
2397.12 l. regula. 9.
2398.56 l. si in uenditione. 10.
2406.43 ff. de rei uend.
2410.36 l. actionum. 24.
2448.35 l. is qui. 69.
2452.38 ff. d. tt. his
2470.6 l. si existimans. 3.
58 l. et gen.
2471.40 l. furtive
2486.31 l. clauib. 74.
2488.31 C. de
2493.30 l. de accessionib. 14.
45 l. dolia. 76. ff. cum
2520.38 sed aliq.
2522.40 ne hic
2524.17 C. de
2525.6 non esse enim
39 meo. 18. ff.
2531.15 l. possessio. 49.
2532.1 l. igni
2536.7 ff. de acquir. poss.
2540.8 l. cum heredes. 23.
2541.24 meo
2542.38 ff. de adq. poss.
2580.31 ff. de ui
2606.28 suo
2627.45 usufr.
2638.42 ff. quib. modis usufr. his
2659.58 Si quis
2662.18 ff. d. tt. his
2666.31 ff. de usufr. et quemad.
2670.28 duos
2679.23 ff. sed si
2695.7 l. si cuius
2699.47 prestare
2709.56 l. hoc S. C. s.
2714.40 l. 31.
2728.37 plerumq. 205.
2731.59 servos
2748.51 nam satis
2756.6 ff. recte Ner.
2761.9 l. loci. 4.
26 l. altius. 8.
2780.40 ff. Viuianus
2796.27 ff. et qual.
2818.14 l. si
2857.24 ff. 26.
2900.29 ei qui
2917.50 ff. quod si fuerit
2918.27 l. plures
2978.36 l. repetundarum. 15.
43 ff. qui
2987.33 in nomine
3003.17 Inst. de hered. qual. ff. testa-
menti
42 plane
3006.42 ff. de lib. et posth.

3062.23 nullæ ext.
3092.17 l. quod const
3103.47 l. si quis. 4.
3120.44 ff. de milit. test
3131.25 l. si fr.
3135.27 l. qui lib.
3173.53 l. si idem
3174.41 codicillos
3177.31 l. 7.
3195.40 ff. de suis, et c.
3200.12 l. cum emancipatus.
3210.9 neq. notam
3212.51 scripto
3237.57 l. intestato. 4.
3246.13 cesserint
3294.37 ff. a mun.
3344.52 seq. ff.
3352.8 l. sub cond.
3371.23 ff. de dotis coll.
3382.52 filia
3418.36 l. 32.
3421.18 ff. sed si
3475.54 ingrati. C. d. tt. Nouell. 115. ff.
adhuc aliud. uerf. nisi forte in-
grati.
55 hec
3499.6 l. uirilis. 8. ff. si adierit. ff. de
leg. prest. contra
23 l. non putauit. 9.
2520.57 l. qui de
3530.39 l. si illud
3546.6 l. qui plures
3548.59 Titio. 16.
3560.25 l. si ser.
3563.38 leg. 3.
3570.52 l. sed cum
3585.40 sic. 74.
3602.18 l. Mela. 14.
3628.45 l. cum heredes. 7.
3645.47 l. 27.
3650.59 Paula
3660.33 ff. quando
3665.36 de aliment.
3682.21 l. sed duob.
3688.22 leg. 1.
3691.20 leg. 1.
3691.40 nulla
41 cura
3692.47 leg. 2.
3695.49 nulla
3696.7 l. Marcellus. 3.
10 ff. de leg. 2. his
3706.37 filiusfam. 111.
3709.52 restitendæ
3714.41 filie
3727.55 l. Lucius. 90.
3743.45 alumnæ
3766.22 quis. 35.
3799.48 l. cum ita. 16.

3806.13 instrumento
3829.40 fundus
3845.38 aurum. 20.
3857.50 l. in fid.
3873.24 l. liberationem. 3.
3888.20 l. Plautius
3890.50 l. Mauius. 68.
3905.51 legata
3916.1 quidam
3917.33 cedere. 213.
3932.53 ad l. Falc.
3963.30 Paula
3969.52 l. inter. 12.
3974.4 uice. ff. d. tt.
3989.17 ff. quod si ex
4009.31 l. sed et si. 10.
4011.26 nonnunq.
4049.47 donaturus
54 in his
4051.46 l. si fil.
4063.52 l. in ponenda. 6.
4074.19 l. 1.
4095.44 pater
4105.52 l. ita tamen. 27.
4116.48 l. postulante. 44.
4140.4 ibi nam et si
4141.14 l. pater fil.
4155.33 in secundo. 16.
4178.7 l. quod pup.
4182.3 l. mulieri.
4200.46 l. cum testamento. 4. ff. is
4210.49 l. Stichus. 20.
4213.56 l. si in
4240.45 plane. 91.
4245.31 nam et hunc
4253.16 l. post emancipat. 6. ff. illud
4306.43 donationes
4333.22 ff. nam
4340.33 ff. de don. int. uir. et ux.
4341.18 ff. de don. inter uir. et ux.
4352.47 ff. de don. int. uir. et ux.
4376.17 l. si fr.
4379.50 l. si
4388.12 l. si quis argentum. 35.
4392.9 naturalis
42 ff. sed aut
4399.55 l. si quis
4412.51 l. si ux.
4448.13 C. de usuris
4450.41 l. item si. 5.
4453.33 l. antepen.
4474.3 si de int.
4475.45 l. in fideicommissi. 3.

E R R A T A.
4477.17 l. 38.
4478.52 l. fructus. 33.
4481.10 ff. etiam si
4494.42 ff. pro socio.
4525.4 notissimi.
4534.42 ff. si cum me.
4545.31 l. contractus.
4595.41 l. pacta
4596.43 expressim
4611.58 l. 11.
4613.45 ff. si certum pet.
4614.51 ff. seruum
4647.10 ff. Flauius
4651.21 ff. siue
4652.5 filie
9 l. et her.
44 stipulatur
4659.8 l. si ita.
4696.4 l. principalib.
4720.14 l. tamen et si
4722.5 l. 17.
4739.35 ff. commodati
4751.31 ei
4755.42 ff. depositi
4775.50 l. item quia
4795.14 consensit
4814.12 ff. illum etiam
4821.16 pignoris
4835.40 l. si priusq.
57 dat l. si necessarius
4900.35 l. qui merces.
4908.26 ff. sed et ante
4965.52 Nisi aliud
4970.46 naturalis.
4975.18 l. si post.
4994.38 l. Lucius.
4999.16 l. in emptioib.
5019.8 apud Viuian.
5022.23 ff. puerperam
5023.1 ff. mulierem
27 Quis
5030.46 de tempore
5040.55 ff. si plura
5047.47 l. et gen.
5054.55 l. 31.
5070.19 ff. de euct.
5080.2 l. si emptori. 30.
5085.43 ff. de act. empti
5087.45 l. qui fundum.
5090.5 sed et si.
5091.27 l. 16.
5104.58 ff. si seruus
5107.53 l. curabit.

5176.52 intereunt
5179.30 id. et c.
37 j. except. prox. repl. 3.
5222.30 ff. si quis procurator
5240.34 libero homini
5272.43 dispensatorem.
5285.48 quia
5307.44 licet.
5335.45 puto
5339.6 ea
5360.12 actionem
5372.20 ff. de fideiuss.
5383.38 l. 95.
5425.48 l. 5.
5429.22 et sit
5489.25 ff. de pecul.
5502.4 ff. annua
5507.31 eum qui
5511.35 ff. siue
5512.25 l. si nox.
5533.34 domina
5534.19 si in rem
5569.27 ditoris
5570.7 ibi cuius.
11 l. quimod.
13 litag.
5586.58 Plus
5589.49 generalis
5590.26 d. ff. de oblig.
5611.12 ff. si
5621.11 l. 2.
5651.22 ff. ad l. Aquil.
5726.26 que est. 4. reg. 2.
5862.19 ff. mihi Romæ
5865.8 ff. decem
5874.54 ff. idem
5875.27 Brundusio
5886.26 grauior etiam
5891.4 unius
5899.57 latur
5946.30 l. si adul.
5947.51 ff. d. Tit.
6014.43 C. si aduers.
6085.57 d. ff. libertus. uerf.
6088.12 Et
6116.13 condict. sine causa
33 dict. sine causa
6120.37 ff. militem.
6168.5 precium
6183.19 perpetua
6201.5 l. cum stip. 97.
6210.22 uiduam
6219.16 in fin.

DIGESTORVM IVRIS CIVILIS

PARS PRIMA:

DE IVRE PVBLICO.

DE IVRE ET LEGIBVS.

LIBER PRIMVS.

DE DEFINITIONIBVS AC
differentijs Iuris & legum.

Cap. I.

I. DEFINITIO IVRIS
realis.

DEFINITIO IVRIS l. 1. §. 1. ff. de iusticia
& iure, his uerbis: Ius est ars bo-
ni & æqui. Hæc definitio constat
ex genere & obiecto Iuris. Est enim ge-
nus Iuris, ars: quæ nihil aliud est, quam
collectio & ordo præceptionum, ad aliquem finem uti-
lem uite. Obiectum autem Iuris circa quod uersatur,
est bonum & æquum in causis ciuilibus.

II. DISTINCTIO SIGNI-
ficatorum Iuris.

Distinctio significatorum Iuris proponitur l. penult.
& ult. ff. d. tt. his uerbis: Ius pluribus modis di-
citur. Vno modo, cum id quod semper bo-
num & æquum est, Ius dicitur: ut est Ius na-
turale. Altero modo, quod omnibus, aut
pluribus in quaq; ciuitate utile est: ut est Ius
ciuile. Nec minus Ius rectè dicitur in ciui-
tate nostra, Ius honorarium. Prætor quoq;
ius reddere dicitur, etiam cum iniquè de-
cernit: relatione scilicet facta nõ ad id quod
Prætor ita fecit, sed ad illud quod Prætorẽ
facere cõuenit. Alia significatione Ius dici-
tur locus in quo ius redditur, appellatione
collata ab eo quod fit, in eo ubi fit. quem lo-
cũ determinare hoc modo possumus, ut ubi
cunque Prætor salua maiestate imperij sui,
saluoq; more maiorũ ius dicere cõstituit, is
locus rectè Ius appelletur. Nonnunquam
Ius etiam pro necessitudine dicimus: uelu-
ti, est mihi ius cognationis uel affinitatis.
Hisc uerbis sex Iuris significationes proponuntur: qua-
rum tribus prioribus Ius sumitur pro Iuris præceptis,
seu legibus naturalibus, ciuilibus & honorarijs, conti-
nens scilicet pro contento. Quarta significatione de-
cretum Prætoris, etiam iniquum, Ius dicitur: de qua re
dicitur j. cap. 7. except. 2. Quinta significatione Ius
per metonymiam sumitur pro loco, in quo Ius dicitur.
Cui concordat l. uoluit. 4. §. fin. ff. de interrogat. in iure
faciend. cuius uerba uide j. lib. 7. cap. 5. de cõfessis, quæst.
1. except. 1. 4. Sexta significatione Ius sumitur pro ne-
cessitudine, cognatione uel affinitate. Præter iam enu-
meratas, & aliæ sunt Iuris significationes. Nam septi-
mo modo Ius accipitur pro potestate ac facultate à le-

ge concessa agendi aliquid, uel faciend. Sic actio, ius,
actus, usufructus, & similia, Iuris appellatione conti-
nentur. Postremo, Ius propriè significat artem boni &
æqui, ut supra est dictum.

III. ETYMOLOGIA IVRIS,
seu ratio nominis.

Iuris etymologia proponitur l. 1. in prin. ff. de iusti-
cia & iure, his uerbis: Iuri operam daturum
prius nosse oportet, unde nomẽ Iuris descẽ-
dat. Est autem Ius à iusticia appellatum.
Huius etymologie rationem ac confirmationem Iuris-
consultus subiicit his uerbis: Nam (ut eleganter
Celsus definit) Ius est ars boni & æqui, &c.
Cum ergo Ius sit ars, perinde ac ceteræ artes, denomina-
tur à re cuius ars est, ac præcepta tradit: scilicet à iusti-
cia, cuius regulas atq; præcepta prescribit. Hæc de de-
finitionibus Iuris, tam nominis quàm rei, sint dicta.

IIII. DEFINITIONES
legum.

I. Definitio legum proponitur l. 1. ff. de legib. his uer-
bis: Lex est commune præceptum, uirorum
prudentum consultum, delictorũ quæ spon-
tè uel ignorantia cõtrahuntur coercitio, cõ-
munis reipublicæ sponsio. Hæc definitio causalis
est: continet enim legis causam efficientem, materialem,
formalem & finalem. Ait enim Iurisconsultus: Lex est
cõmune præceptum. Hisc uerbis exprimitur ge-
nus seu forma legis. Sunt enim leges nihil aliud quã præ-
cepta Iuris, artis boni & æqui. Ait insuper Iuriscon-
sultus: Virorum prudentum consultum. Hic
causa legum efficiens denotatur, scilicet uiri prudentes,
penes quos est reipublicæ administratio, & legum con-
dendarum potestas. Hisc uerbis, Delictorum quæ
spontè uel ignorantia cõtrahuntur coercitio:
materia simul & finis legũ designatur. Nã uersantur le-
ges cũ circa contractus hominũ, tum circa delicta: estq;
hic finis & usus legũ, ut delicta coerceantur: hoc est, ut
suum cuique tribuatur, nemo ab altero ledatur, & sic
societas ciuilis conseruetur. Quod autem ad finem
definitionis adijcitur, Communis reipublicæ
sponsio: aliam legum efficientem causam denotat, pu-
blicum scilicet populi consensum. Concordat l. de qui-
bus. 32. ibidem cum ipsæ leges. ff. de legibus. cuius uerba
uide j. cap. 7. de iure non scripto. Item concordat l. pe-
nult. ff. eod. tt. cuius uerba uide j. cap. 3. in prin.

II. Legum definitio, primæ non ab similibus, proponi-
tur l. 2. in prin. ff. de legibus, his uerbis: Demosthe-
nes orator sic definiuit: Νόμος ἐστὶν ὃ πᾶσι τὰς
ἐποποιεῖται καὶ ἀλλήλοις διὰ τὸν νόμον λέγει μάλιστα, ὅτι νόμος
ἐστὶν ὁ νόμος.

ἰσὶ νόμος δὲ νόμος μὴ καὶ δῶρον θεῶν, ἀγλαὰ δὲ φρονι-
μῶν ἀνθρώπων, ἐπαρρηθῆναι δὲ τῶν ἐπιπέτων καὶ ἀνε-
πίμων ἐμαρτυρήσασθαι, πῶς δὲ τῶν ἀνθρώπων νόμος, καὶ ἐν
πᾶσι προσήκει τῷ νόμῳ τῆ πόλεως. id est: Lex est,
cui omnes homines decet obedire, cum ob
alia multa: tum uerò maximè, eo quòd om-
nis lex inuentum ac munus Dei est, dogma
hominum prudentum, coercitio eorū quæ
uel spontè uel ignorantia delinquantur, cõ-
munis sponso ciuitatis, secundū quam om-
nes decet uiuere qui in ea ciuitate sunt.

III. Legum definitio proponitur d. l. 2. §. sed et phi-
losofhus, his uerbis: Sed & philosophus sum-
mus Stoicæ sapientiæ Chryssippus sic inci-
pit librum, quem fecit περὶ νόμου ὁ νόμος πάν-
των ἰσὶ βασιλέων θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων παρὰ μᾶ-
λλον, δεῖ δὲ αὐτὸν προσέειπαι εἶναι τῶν καλῶν καὶ ἀ-
ρετῶν, καὶ ἀρετῶν, καὶ ἀγαθῶν, καὶ κατὰ τὸ νόμον
κατὰ εἶναι ἀδικῶν καὶ ἀδουλιῶν καὶ τῶν φύσει πολεμι-
κῶν ἰσὶ νόμῳ προσεκησῆναι καὶ ἀδικῶν, ἀπαγορευτι-
κῶν δὲ ὅν τῳ ποικίλων, hoc est: Lex tam diuina-
rum quàm humanarum rerum omnium re-
gina est, eamq; oportet rebus honestis tur-
pibusq; præsidere, principem quæ ac ducem
esse, ac regulam iustorum & iniustorū: atq;
animalibus ad ciuilem societate natis præ-
cipere quidem ea quæ faciendæ sunt, prohi-
bere autem non faciendæ. Hæc Chryssippi defi-
nitio magis descriptio est, dignitatem atq; officia legū
exponens.

V. DE DIFFERENTIA IURIS & LEGUM.

Ex ijs quæ hæcenus dicta sunt, quid Ius, & quid Lex
sit, constat: necnon, quæ sit inter Ius & Legem differen-
tia. Differt enim Ius & Lex, quemadmodum ars &
præceptum. ut enim aliæ artes consistunt in præceptis:
ita Ius quoq; ars boni & æqui, habet sua in quibus con-
sistit præcepta, quæ Leges uocant. Ex istis præceptis
generalissima quidem hæc sunt: Honestè uiuere, Nemi-
nem ledere, suum cuiq; tribuere. Specialia uerò plu-
rima, partim naturalia, partim ciuilia, quæ (ut dixi) ge-
nerali nomine Leges appellantur. Differunt item Ius
& Lex, quemadmodum effectus & causa. Nam Ius alia
significatione sumptū effectus est legis. Vnde actio, iter,
actus, uia, iuris appellatione continentur, & legis sunt
effectus. Quamuis autem hæc sit iuris legumq; diffe-
rentia: tamē Ius pro Lege per metonymiam solet accipi,
aut contrā, quemadmodum & Pomponius interpreta-
tur: Iure, id est, lege, inquitens. j. cap. prox. §. ita in
ciuitate.

DE ORIGINE IURIS, Cap. II.

Rigo Iuris exponitur l. 2. in prin. usq; ad §. post
originem ff. de origine iuris, hisce uerbis: No-
cessariū uidetur nobis in primis, ipsi-
us Iuris originem atq; processum demon-
strare. Et quidē initio ciuitatis nostræ, popu-

lus sine certa lege, sine certo iure primū age-
re instituit, omniaq; manu regis gubernabā-
tur. Postea, aucta ad aliquem modum ciui-
tate, ipse Romulus traditur populū in tri-
ginta partes diuississe, quas partes Curias ap-
pellarit, propterea quòd tunc Reipublicæ
curam per sententias earum partium expe-
diebat. Et ita leges quasdam & ipse curia-

reges: quæ omnes conscriptæ extant in li-
bro Sexti Papyrii, qui fuit illis temporibus,
quibus Superbus, Demarati Corinthij fili-
us, ex principalibus uiris. Isq; liber (ut dixi-
mus) appellatur Ius ciuile Papyrianum: non
quia Papyrius de suo quiddam ibi adiecit,
sed quòd leges sine ordine latas in unū cõ-
posuit. Exactis deinde rebus, lege Tribu-
nicia omnes leges hæc exoleuerunt: iterumq;
cœpit populus Romanus incerto magis iu-
re & consuetudine aliqua uti, quam per lata
lege: idq; propè uiginti annis passus est. Po-
stea, ne diutius hoc fieret, placuit publica au-
thoritate decem cõstitui uiros, per quos pe-
terentur leges à Græcis ciuitatibus, & ciui-
tas fundaretur legibus: quas in Tabulis ebo-

reis perscriptas, pro Rostris composuerunt,
ut possent apertius percipi: datumq; est eis
Ius eo anno in ciuitate summum, uti & le-
ges corrigerent, si opus esset, & interpreta-
rētur: neq; prouocatio ab eis, sicut à reliquis
magistratibus, fieret. Qui ipsi animaduertērūt
aliquid deesse istis primis legibus: ideoq;
sequenti anno alias duas ad eandem Tabu-
las adiecerunt. & ita ex accidenti appella-
tæ sunt Leges duodecim tabularum: quarum
ferendarum auctore fuisse Decemuiris Her-
modorum quendam Ephesium, exulātem
in Italia, quiddam retulerunt. His legibus la-
tis, cœpit (ut naturaliter euenire solet) ut in-

terpretatio desideraret prudentium aũtho-
ritatem, necessariamq; disputationem fori.
Hæc disputatio, & hoc Ius, quod sine scri-
pto uenit, compositum à prudentibus, pro-
pria parte aliqua non appellatur: ut cæteræ
partes iuris suis nominibus designātur, datis
proprijs nominibus cæteris partibus: sed cõ-
muni nomine appellatur Ius ciuile. Deinde
ex his legibus eodem ferè tempore actio-
nes composiæ sunt, quibus inter se ho-
mines disceptarent: quas actiones ne popu-
lus, prout nellet, institueret, certas solenesq;
esse uoluerunt, & appellabatur hæc pars iu-
ris, Legis actiones: id est, legitimæ actiones.
Et ita eodem penè tempore tria hæc iura na-
ta sunt: Leges xii. Tabularum: ex his fluere
cœpit Ius ciuile: ex iisdem, Legis actiones
composiæ sunt. Omnium tamen harum &
interpretandi scientia, & actiones, apud col-
legium Pontificum erant: ex quibus consti-
tuebatur,

Infr. de in-
sticia ut iure.
§. iuris item.
d. in insticia. 20.
ff. eod. tit.

Leges curia-

Leges XII.
Tabularum.

Ius ciuile pro-
dotum.

Legis actio-
nes.

Ius ciuile Fla-
uianum.

Ius Aelia-
num.

Plebiscita.

Senatuscon-
sultum.

Ius honora-
rium.

Constitutio-
nes Principū.

5 tuebatur, quis quoquo anno præesset priua-
tis: & populus propè centum annis hac con-
suetudine usus est. Postea, cum Appius
Claudius proposuisset, & ad formam rede-
gisset has actiones: Cneus Flavius scriba,
eius libertini filius, subreptum librū popu-
lo tradidit. & aded gratū fuit id munus popu-
lo, ut tribunus plebis fieret, & senator, &
ædilis curulis. Hic liber, qui actiones con-
tinet, appellatur Ius ciuile Flauianum: sicut
ille, Ius ciuile Papyrianum. nam nec Cneus
Flavius de suo quiddam adiecit libro. Au-
gescente ciuitate, qui aderant, quædam ge-
nera agendi composuerunt. Non post mul-
tum temporis spacium, Sextus Aelius alias
actiones cõposuit, & librum populo dedit,
qui appellatur Ius Aelianum. Deinde, cum
esset in ciuitate Lex xii. Tabularum, & Ius
ciuile, essent & Legis actiones: euenit, ut
plebs in discordiam cum patribus peruene-
ret, & secederet, sibiq; iura constitueret: quæ
Plebiscita uocantur. Mox, cum reuocata ef-
set plebs, quia multæ discordiæ nasceban-
tur de his plebiscitis: pro legibus placuit &
ea obseruari, lege Hortensia lata. & ita factū
est, ut inter plebiscita & leges, species con-
stitutiue interesset, potestas autem eadem ef-
fret. Deinde, quia difficilè plebs continere
cœpit, populus certè multò difficilior in tā-
ta turba hominum, necessitas ipsa curam
reipublicæ ad Senatū deduxit. Ita cœpit
Senatus se interponere: & quiddam consti-
tuisset, obseruabatur: idq; Ius appellabatur
Senatusconsultum. Eodem tempore & ma-
gistratus iura reddebant: & ut scirent ciues,
quod ius de quaq; re quisq; dicturus esset,
seq; præmunirent, edita proponebant, quæ
Ius honorarium constituerunt. Honorari-
um dicitur, quòd ab honore prætoris ue-
nerat. Nouissimè, sicut ad pauciores iuris
constituendi uia transisse, ipsi rebus dictan-
tibus, uidebatur: per partes euenit, ut esset
necesse Reipublicæ per unum consuli. nam
senatus non perinde omnes prouincias pro-
bè regere poterat. Igitur constituto Prin-
cipe, datum est ei Ius, ut quod constituisset, ra-
tum esset. Ita in ciuitate nostra aut Iure, id
est lege constituitur: aut est proprium Ius ci-
uile, quod sine scripto, in sola prudētum in-
terpretatione constituitur: aut sunt Legis actio-
nes, quæ formam agendi continent: aut Ple-
biscitum, quod sine authoritate patrum est
constitutum: aut Magistratū edictum, un-
de Ius Honorarium nascitur: aut Senatuscõ-
sultum, quod solum Senatu constituyente in-
ducitur sine lege: aut est Principalis consti-
tutio, id est, ut quod ipse princeps cõstituit,
pro lege seruetur. Hactenus uerba legis, de Ori-
gine iuris, proposita sunt: ex quibus cum origo iuris ci-

uilis, tum etiam eius partes seu species constant: de qui-
bus singulis infra suo loco dicitur copiosius. Nunc ad
reliquos Iuris legumq; locos transeamus.

DE LEGVM CAVSIS, officijs & effectibus. Ca-
put III.

I. DE CAVSIS LEGVM efficientibus, & sine qui-
bus non.

I. Regula: Sicut cause iuris legumq; efficientes partim
natura, partim communis gentium consensus, partim
deniq; magistratus populūq; Romanus. Vnde tri-
plex Ius constituitur: Naturale scilicet, Gentium, & Ci-
uile. de quibus speciebus j. cap. 8. dicitur.

II. Regula, itē de causis legum efficientibus, pro-
ponitur l. penult. ff. de legibus, his uerbis: Omne Ius
aut consensus fecit, aut necessitas cõstituit,
aut firmavit consuetudo. Quod ad consensum
attinet, ei concordat l. de quibus. 22. §. in ueterata. ibi: cū
ipse leges. ff. eod. tit. his uerbis: Ipse leges nulla ex
alia causa nos tenent, quàm quòd iudicio
populi receptæ sunt. Necessitas Ius constituit, quā-
do scilicet Princeps suis fert legem, cui parere est neces-
se. De consuetudine j. cap. 7. dicitur.

II. DE CAVSIS IURIS LE-
gumq; materialibus.

I. Regula: Ius, ars boni & æqui, perinde ac cæteræ
artes, in præceptis consistit: quorum generalissima qui-
dem tria proponuntur l. iustitia. 10. §. iuris. ff. de iusticia
& iure, his uerbis: Iuris præcepta sunt hæc: Ho-
nestè uiuere, Alterum non lædere, Ius suum
cuique tribuere. Concordat instit. eod. tit. §. iuris.
Hisce tribus præceptis salus populū & ciuilis societas cõ-
seruatur. Non est uiuere, omnium generalissimū
præceptum est, omnes uirtutes sub se comprehendens:
cæteraq; duo præcepta priori tāquam generi sunt sub-
iecta, quorum unum delicta continet, alterum contra-
ctus & actiones reales. Nam, Alterum non læde-
re, præceptum, prohibet fieri furtum, damnum, ini-
uriā, &c. suum cuiq; tribuere, nihil aliud est,
quàm restituere cuiq; quod suum est, & fidem contra-
ctibus præstare. Hæc quidem (ut dixi) generalissima
Iuris præcepta sunt, omnia alia sub se comprehendentiā.
Specialia uerò plurima sunt. Quot enim leges sunt, tot
sunt Iuris præcepta.

II. Regula: De futuris, non de præteritis leges ser-
uatur. de qua re uide j. cap. 7. except. 14.

III. Regula: De ijs quæ frequenter, nō quæ raro ac-
cidit, leges seruatur. De qua re uide j. cap. prox. quest. 2.

III. DE FORMA
legum.

Leges non in singulas personas, sed generaliter sunt
conscribende. de qua re uide j. cap. prox. quest. 3. reg. 1.

III. DE OFFICIJS
legum.

Legis officia proponuntur l. legis uirtus. 6. ff. de legi-
bus, hisce uerbis: Legis uirtus hæc est: Imperare,
uolare, permittere, punire. Imperat lex, scilicet,
a 2 ut suum

40 re, præceptum, prohibet fieri furtum, damnum, ini-
miuriā, &c. suum cuiq; tribuere, nihil aliud est,
quàm restituere cuiq; quod suum est, & fidem contra-
ctibus præstare. Hæc quidem (ut dixi) generalissima
Iuris præcepta sunt, omnia alia sub se comprehendentiā.
Specialia uerò plurima sunt. Quot enim leges sunt, tot
sunt Iuris præcepta.

ut suum cuique tribuatur, fides patris praestetur, depositum restituatur, &c. Vetat, scilicet alterum ledere, furtum, rapinam facere, &c. Permittit, scilicet uolentibus se a damnosa hereditate abstinere: item minoribus a contractu, quo se obligauerunt, causa cognita recedere, &c. Puniat lex crimina tam priuata quam publica. Pater tam enumerata sunt & alia legum officia. Nam interdum lex poenam uel debitum remittit, & delicto gratiam facit, cuius ius & effectus proponitur l. cum lex. 22. ff. de legibus, his uerbis: Cum lex in praeteritum quid indulget, in futurum ueritat. Huius generis quoque sunt Nouell. c. 147. 148. & 163. quibus constitutionibus tributa praeterita subditis remittuntur.

Sed & definit interdum lex, ac diuidit: cuiusmodi sunt pleraque leges de Verborum significationibus, item l. 1. & ult. ff. de capite minutis. Interdum lex aliam legem confirmat, declarat, distinguit, mutat, auctorem & occasionem legis ferendae exponit, &c. de cuiusmodi legum officijs in tractatu meo de Legibus interpretandis 20 copiosius differui.

V. EFFECTVS LEGUM.

Effectus legum proponuntur l. ult. ff. de legibus, his uerbis: Totum autem ius consistit aut in adquirendo, aut in conseruando, aut in minuendo. Aut enim hoc agit, quemadmodum quid cuiusque fiat, aut quemadmodum quis rem suam uel ius suum conseruet, aut quomodo alienet aut amittat. Hisce uerbis effectus & usus iuris legumque exponitur triplex. Primi generis sunt omnes actiones, quibus id quod amissimus, uel quod nobis debetur, persequimur, siue reales, siue personales sint actiones, ex contractu uel ex delicto descendentes. Secundi generis sunt omnes exceptiones, integrum restitutiones, quibus rescinditur id quod admittendum ius nostrum pertinebat, item interdum uti possidetis & Vtrubi. Postremi generis sunt capituli de nuntiationes, captiuitas, alienationes, &c. Sed de hac re 30 in partitione iuris quoque est dictum.

DE LEGISLATIONE. Cap. .IIII.

I. QVIBVS COMPETAT IUS FERENDI LEGES?

Quis quidem competeat populo Romano, Senatui, plebi, praetoribus, iurisconsultis, ut ostensum 3. cap. 2. item, ut dicitur 7. cap. 8. Hodie uero soli competit Principi, quae regula approbatur l. si Imperialis. 11. in fine. C. de legibus, hisce uerbis: Tam conditor quam interpres legum solus Imperator iuste existimabitur, nihil hac lege derogante ueteris iuris conditoribus: quia hoc eis maiestas Imperialis permittit. Concordantes leges uide 7. cap. prox. quaest. 2.

II. DE QVIBVS LEGES FERENDAE SINT?

De ijs quae frequenter, non quae raro accidunt, quae

regula approbatur l. iura. 3. ff. de legibus, his uerbis: Iura constitui oportet (ut dicit Theophrastus) in his quae in τὸ πρῶτον, non quae in τὸ δεύτερον accidunt: id est, quae plerumque, non quae raro accidunt. Concordat l. ex his. 4. cum lege sequente. ff. eod. tit. his uerbis: Ex his quae forte uno aliquo casu acciderent, iura non constituuntur. Nam ad ea potius debet aptari ius, quae & frequenter & facile, quam quae perrarò eueniunt. τὸ γὰρ εὐναὶ ἢ δὴς (ut ait Theophrastus) παραβαίνωσι οἰονομήται: id est, quod enim semel tantum aut bis extitit, id legumlatores praeteriunt. Concordat item l. ea quae. 64. ff. de regulis iuris, hisce uerbis: Ea quae raro accidunt, non temerè in agendis negocijs computantur. Concordat item l. antiqui. 3. in fine. ff. si pars hereditatis petatur. cuius uerba alibi proponuntur.

III. QVOMODO FERENDAE LEGES, & qua forma? item antecedentia.

I. Regula, Ut generaliter conscribantur leges, non in singulas personas, proponitur l. iura. 9. ff. de legibus, his uerbis: Iura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur. Planè plurimae constitutiones, contra formam propositam in singulas personas conceptae, in Codice extant: atamen generaliter sunt intelligendae. quod approbatur l. si Imperialis. 11. in prim. C. de legibus. cuius uerba uide 7. cap. 9. in fine.

II. Regula, De modo ferendi leges, proponitur l. humanum. 8. C. de legibus, hisce uerbis: Humanum esse probamus, si quid deceterò in publica uel priuata causa emerferit necessarium, quod formam generalem, & antiquis legibus non insertam exposcat, id ab omnibus antea tam proceribus nostri palatij, quam gloriosissimo coetu uestro (patres conscripti) tractari: & si uniuersis tam iudicibus, quam uobis placuerit, tunc legata dictari, & sic ea denuò collectis omnibus recenserit: & cum omnes consenserint, tunc demum in sacro nostri numinis consistorio recitari, ut uniuersorum consensus & nostrae serenitatis auctoritate firmeretur. Scitorè igitur Patres conscripti, non aliter in posterum legem à nostra clementia promulgandam, nisi supra dicta forma fuerit obseruata. bene etenim cognoscimus, quod cum uestro consilio fuerit ordinatum, id ad beatitudinè nostri Imperij, & ad uestram gloriam redùdare. Huius regule exceptionem uide 7. cap. 10. except. 11. Plures legislationis regule possunt colligi ex ijs quae proponuntur 7. cap. 7.

DE LEGVM INTERPRETATIONE, ac suppletionem. Cap. V.

PRIMO: Ratio interpretandi ac supplendi leges proponitur l. neque leges. 10. cum lege sequente. ff. de legibus, hisce uerbis: Neque leges, neque Sena-

Senatusconsulto, ita scribi possunt, ut omnes casus qui quandoque inciderint, comprehendantur: sed sufficit ea quae plerumque accidit, contineri. Et ideo de his quae primò constituantur, aut interpretatione, aut constitutione optimi principis certius statuendum est. Concordat l. non possunt. 12. cum lege sequente. ff. eod. tit. his uerbis: Non possunt omnes articuli sigillatim aut legibus, aut senatusconsultis comprehendi: sed cum in uno aliquo casu sententia eorum manifesta est, is qui iurisdictioni praestit, ad similia procedere, atque ita ius dicere debet. Nam, ut ait Pedius, quoties lege aliquid unum uel alterum introductum est, bona occasio est, & caetera quae tendunt ad eandem utilitatem, uel interpretatione, uel certa iurisdictione suppleri. Concordat item l. 2. ff. de legibus. ff. de origine iuris. Item concordat l. 2. ff. sed quia diuina. C. de ueteri iure enucleando, cuius uerba uide 7. quaest. prox. Concordat item ea quae habentur 7. eod. cap. quaest. 3. reg. 2.

II. QVIBVS COMPETIT IUS INTERPRETANDI & SUPPLENDI LEGES?

Soli Imperatori competit hoc ius, quae regula approbatur l. 1. C. de legibus, his uerbis: Inter aequitatem & ius interpositam interpretationem nobis solis & oportet & licet inspicere. Concordat l. leges sacras. 9. in fine. C. eod. tit. his uerbis: Si quid in legibus latum fortassis obscurius fuerit, oportet id ab Imperatoria interpretatione patefieri, duritiemque legum nostra humanitate incongruam emendari. Concordat l. cum de. 10. C. eod. tit. his uerbis: Cù de nouo iure, quod in ueterato usu adhuc stabilitum non est, dubitatio emergat: necessaria est rã suggestio indicantis, quam sententiae principalis auctoritas. Concordat item l. si Imperialis. 11. ff. cum igitur. 15. ad finem legis. C. de his uerbis: Cùm hoc in ueteribus legibus inuenimus dubitatum, si Imperialis sensus legè interpretatus est, an oporteat huiusmodi regiam interpretationem obtinere? eorum quidem uanam subtilitatem tam risimus, quam corrigendam esse celsimus. Definimus autem omnem Imperatorum legum interpretationem, siue in precibus, siue in iudicijs, siue alio quocunque modo factã, ratam & indubitata haberi. Si enim in praesenti leges condere soli Imperatori concessum est, & leges interpretari solo dignum Imperio esse oportet. Cur autè ex suggestionibus procerum, si dubitatio in litibus oriatur, & sese non esse idoneos uel sufficientes ad decisionem litis illi existimet, ad nos decurratur? & quare ambiguitates iudicium, quas ex legibus oriri euenit, aures accipiunt nostras, si non à nobis interpretatio mola procedat? Vel quis legum aenigmata solueret, & omnibus aperire idoneus esse ui-

debitur, nisi cui legislatorem esse concessum est? Explois itaque his ridiculis ambiguitatibus, tam conditor, quam interpres legum solus Imperator iuste existimabitur, nihil hac lege derogante ueteris iuris conditoribus: quia hoc eis maiestas Imperialis permittit. Concordat item l. 2. ff. sed quia diuina res. C. de ueteri iure enucleando, hisce uerbis: Quia diuinae res quidem perfectissimae sunt, humani uero iuris conditio semper in infinitum decurrit, & nihil est in eo quod stare possit perpetuò (multas etenim formas edere natura nouas deproperat) non desperamus, quaedam postea emergi negocia, quae adhuc legum laqueis non sunt innodata. Si quid igitur tale contigerit, Augustum imploretur remedium: quia ideo Imperialem fortunam rebus humanis Deus praeposuit, ut possit omnia quae nouiter contingunt, & emendare, & componere, & modis ac regulis competentibus tradere. Et hoc non primum à nobis dictum est, sed ab antiqua descendit profapia: cum & ipse Iulianus, legum & edicti perpetui subtilissimus conditor, suis libris hoc retulerit, ut si quid imperfectum inueniatur, ab Imperiali sanctione hoc repleatur: & hoc non ipse solus, sed & diuus Hadrianus in compositione edicti, & Senatusconsulto, quod eam secutum est, hoc apertissime definiuit, ut si quid in edicto positum non inueniatur, hoc ad eius regulas, eiusque coniecturas & imitationes possit noua instruere auctoritas. Concordat d. l. 2. ff. si quid uerò, his uerbis: Si quid uerò (ut supra dictum est) ambiguum fuerit uisum, hoc ad Imperiale culmen per iudices referatur, & ex auctoritate Augusta manifestetur, cui soli leges condere & interpretari concessum est. Concordat item Nouell. c. 143. in princip. his uerbis: Legis interpretationem culmini tantum principali competere, nemini uenit in dubium: cum promulgandae quoque legis auctoritatem fortunae sibi uindicet eminentia. Proposita regule exceptio haec est: Nisi sint sacri canones, non leges ciuiles, quae exceptio approbatur l. omni nouatione. 6. C. de sacrosanctis Eccles. cuius uerba uide 7. cap. 9. de sacris regulis.

III. QVOMODO INTERPRETANDAE & SUPPLENDAE LEGES?

I. Regula: Benignior sententia praeserenda, quae regula approbatur l. benignius. 18. ff. de legibus, his uerbis: Benignius leges interpretandae sunt, quo uoluntas earum conseruetur. Concordat l. nulla. 25. ff. eod. tit. his uerbis: Nulla iuris ratio, aut aequitatis benignitas patitur, ut quae salubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea non duriori interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad seueritatem. Con-

cordat item l. semper. 35. ff. de regulis iuris, hisce uerbis: Semper in dubijs benigniora praeferenda sunt. Concordat item l. ea que. 152. in fine. ff. cod. it. his uerbis: In re dubia benigniorem interpretationem sequi, non minus iustius est quam tutius. Huius regulae exemplum proponitur l. non sine ratione. 5. §. quamuis. C. de bonis qua liberis. cuius uerba alibi proponuntur. Item aliud exemplum proponitur l. per fundum. 11. ff. de seruitut. rusticor. praed. cuius uerba uide j. libro 25. cap. 2. except. 19. in fine. Sed & plura de regulae proposita uide j. libro 7. capite 9. reg. 24. & 25.

11. Regula: Si praesens casus specialia aliqua lege comprehensus non est, ad similes leges recurrendum, suppleendumque id quod legi deest: & ubi eadem ratio, ibi idem quoque ius constituendum. Quae regula approbatur per ea que dicta sunt 5. cod. in princip. Concordat l. de quib. 32. in princip. ff. de legibus, hisce uerbis: De quibus causis scriptis legibus non utimur, id custodiri oportet, quod moribus & consuetudine inductum est: & si qua in re hoc defecerit, tunc quod proximum & consequens est. Concordat item l. ideo. 27. ff. cod. it. cuius uerba uide j. reg. 5. Huius regulae exemplum primum est, querela inofficiosa donationis, quae ad exemplum & similitudinem inofficiosi testamenti est introducta. l. ult. C. de inofficiosa donatione. Aliud exemplum proponitur l. ut tantum. 14. §. 1. ff. de seruo corrupto, his uerbis: De filio filiae familiae corruptis huic edicto locus non est: quia serui corrupti constituta haec actio est, qui in patrimonio nostro esset. Sed utilis competit officio iudicis aestimanda: quoniam interest nostra animi liberorum nostrorum non corrumpi. Tertium exemplum habetur l. illud quaesitum. 32. ff. ad l. Aquiliam. cuius uerba uide j. libro 46. cap. 12. quaest. 3. reg. 12. In summa, quandoque deficientibus uerbis legis, utilis actio uel exceptio datur, propositae regulae exemplum esse dicendum est. Proinde concordat etiam l. quia actionum. 11. ff. de praescriptis uerbis. ubi Pomponius: Quia actionum non plenus numerus est (inquit) ideo plerumque actiones in factu desiderantur. Sed & eas actiones, quae legibus prodita sunt, si lex iusta ac necessaria sit, supplet Praetor in eo quod legi deest: quod facit in lege Aquilia, reddendo actiones in factum accommodatas legi Aquiliae: idque utilitas eius legis exigit. Concordat item l. quoties. 22. ff. cod. it. his uerbis: Quoties deficit actio uel exceptio, utilis actio uel exceptio danda est. Huius exemplum proponitur l. 2. §. quamquam. ff. de aqua pluuiarum arcendae actione. Plane habet proposita regulae suas etiam exceptiones, quarum prima haec est: Nisi consuetudo sit contra rationem iuris introducta. haec enim ad similes casus non est producenda. Quae exceptio approbatur l. quod uero. 14. ff. de legibus, his uerbis: Quod uero contra rationem iuris receptum est, non est producendum ad consequentias. Concordat iisdem uerbis l. quod

contra. 183. ff. de regulis iuris. Concordat item l. quod non. 39. ff. de legibus, his uerbis: Quod non ratione introductum est, sed errore primum, deinde de consuetudine obtentum, in alijs similibus non obtinet. Si quis igitur cognatos defuncti, in pari gradu secum existentes, excludere uelit a successione eorum bonorum, quae a quondam parente suo ad defunctum peruenierint, ratione consuetudinis retrahatur: quae ideo introducta est, ne bona uita extra familiam alienentur: hunc puto ratione propositae exceptionis audiendum non esse. quia dicta consuetudo contra l. dudum. 14. C. de contrahend. empt. est introducta. Secunda propositae regulae exceptio est: Nisi propter necessitatem lex sit introducta. haec enim ad similes casus producenda non est. quae exceptio approbatur l. quae propter. 122. ff. de regulis iuris, hisce uerbis: Quae propter necessitatem recepta sunt, non debent in argumentum trahi. Propter necessitatem recepta hic dicuntur, quae ad tempus constituta sunt: & tempore commutato, mutantur & ipsa. Tertia exceptio est: Nisi constitutio sit personalis, seu priuilegium. de qua exceptione dicitur j. capite 9. de constitutionibus personalibus. Quarta exceptio uidetur esse: Nisi lex sit antiqua & mutata. Haec exceptio uidetur reprobata j. reg. 5. Quinta exceptio uidetur esse: Nisi lex de qua dubitatur, sit antiquior, quam ea quae ei declaranda adhibetur. Et haec exceptio reprobatur j. reg. 6.

111. Regula: In ambigua uoce legis ea potius accipienda est significatio, quae uitio caret. Quae regula approbatur l. in ambiguo. 19. ff. de legibus, hisce uerbis: In ambigua uoce legis ea potius accipienda est significatio, quae uitio caret, praesertim cum etiam uoluntas legis ex hoc colligi possit. Ait lex: Quae uitio caret, id est, quae rei gerenda aptior est. Nam ita interpretatur Iulianus l. quoties. 67. ff. de regulis iuris, hisce uerbis: Quoties idem sermo duas sententias exprimit, ea potissimum accipitur, quae rei gerendae aptior est. Ait in super Iurisconsultus: Praesertim cum etiam uoluntas legis ex hoc colligi possit. Huius ratio proponitur l. in ambiguo. 3. ff. de rebus dubijs, hisce uerbis: In ambiguo sermone non utrunque dicimus, sed id duntaxat quod uolumus.

1111. Regula: Consuetudo in legibus interpretandis attendenda, quae regula approbatur l. si de interpretatione. 37. cum lege sequente. ff. de legibus, his uerbis: Si de interpretatione legis quaeratur, in primis inspiciendum est, quo iure ciuitas retro in eiusmodi casibus uisa fuit. Optima enim est legum interpretatio Consuetudo. Nam Imperator noster Severus rescipit, in ambiguitatibus quae ex legibus proficiunt, consuetudinem, aut rerum perpetuo similiter iudicatarum auctoritatem, uim legum obtinere debere. Concordat l. semper. 34. ff. de regulis iuris, hisce uerbis: Semper in stipulationibus & in caeteris contractibus id sequimur, quod actum est. Vnde si non apparet quid actum est,

tant exempla. quanquam quidam legendum putant, Probetur: quae tamen lectio, licet habeat suam rationem, mihi quidem non probatur.

V 11. Regula: Ea quae in alicuius fauorem constituta sunt, aduersus eum non sunt interpretanda. Quae regula approbatur l. quod in fauorem. 6. C. de legibus, his uerbis: Quod fauore quorundam constitutum est, quibusdam casibus ad laesionem eorum nolumus inuentum uideri. Concordat l. nulla iuris. 25. ff. cod. it. cuius uerba uide 5. ead. quaest. 1. reg. 1. Concordat item l. plures. 18. in fine. C. de fide instrumentorum. cuius uerba uide j. lib. 7. cap. 3. quaest. 8. specie 2. Huius exemplum proponitur l. Carbonianum. 3. §. diuus etiam Hadrian. ff. de Carboniano edicto, his uerbis: Diuus Hadrianus ita rescripsit: Quod in tempus pubertatis res differri solet, pupillorum causa sit, ne de statu periclitentur antequam se tueri possint. Caeterum si idoneos habeant, a quibus defendantur, & tam expeditam causam, ut ipsorum interit mature de eo iudicari, & tutores eorum iudicio experiri uolunt: non debet aduersus pupillos obseruari, quod pro ipsis excogitatum est: & pendere status eorum, cum iam possit indubitatus esse. Aliud exemplum proponitur l. non eo minus. 14. C. de procuratoribus. cuius uerba uide j. lib. 5. cap. 6. quaest. 4. exception. 5. Aliud exemplum habetur l. cum hi. s. §. eam transactione. ff. de transactionibus. cuius uerba uide j. lib. 9. cap. 6. quaest. 1. except. 1. repl. 4. Aliud exemplum proponitur l. contra. 28. in princip. ff. de pactis, ubi pactum, quod pupillus sine tutoris auctoritate fecit, non ualet, ideo ne ledatur pupillus. quia ratione cessante, cessat lex. & ualet pactum, quamuis sine tutoris auctoritate factum.

V 111. Regula: Lex utilis reipublica extendenda & adiuuanda est interpretatione, quae regula approbatur, simul & exemplo declaratur l. hoc modo. 62. ff. de condit. & demonstr. cuius uerba uide j. lib. 34. cap. 7. condit. 2. except. 1.

11X. Regula huius loci proponitur l. beneficium. 3. ff. de constitutione. Principum, his uerbis: Beneficium Imperatoris, quod a diuina scilicet eius indulgentia proficitur, debemus quam plenissime interpretari. Huius elegans proponitur exemplum l. 2. C. de bonis uacantibus. cuius uerba in titulo de Verb. signific. proponuntur.

X. Regula proponitur l. cum lex. 22. ff. de legibus, cuius uerba uide 5. cap. 3. quaest. 4.

XI. Regula: Verba legis cum effectu sunt accipienda. quae regula approbatur, simul & exemplo declaratur l. si per alium. 5. §. docere. ff. ne quis eum qui in ius uocabitur, &c. cuius uerba uide j. lib. 6. capite 3. action. 2. quaest. 2. exception. 8. Aliud exemplum proponitur l. 1. §. fin. ff. quod quisque iuris in alterum, &c. cuius uerba uide j. libro 8. capite 2. memb. 3. quaest. 1. exception. 2.

Plures propositae quaestiones regulas uide j. libro 7. capite 9.

a Inst. de fideicom. l. 2. red. in prin. b Inst. d. d. t. §. sed quia de haeredit. e. l. 2. §. sit igitur. C. commun. de legat. tit. 1.

d Inst. de legat. §. sed non usque. & d. §. sit igitur. ibi: est quid tale. & §. ubi autem.

13 est, erit consequens, ut id sequamur, quod in regione, in qua actum est, frequetur. Quid ergo, si neque regionis mos appareat, quia uariis fuit? ad id quod minimum est, redigenda summa est. Concordat denique l. cum de laionis. 18. §. optimum ergo. ff. de instrum. legato, his uerbis: Optimum esse Pedius ait, non propriam uerborum significationem scrutari, sed in primis quid testator demonstrare uoluerit: deinde, in qua praesumptione sint, qui in quaque regione commorantur. Exemplum huius proponitur l. supellestiles. 3. §. fin. ff. de supell. legata. cuius uerba uide j. cap. 8. in fine, except. 1.

V. Regula: Leges priores in posterioribus interpretandis possunt adhiberi. Quae regula approbatur l. non est nouum. 26. cum lege sequente. ff. de legibus, his uerbis: Non est nouum, ut priores leges ad posteriores trahantur. Ideo, quia antiquiores leges ad posteriores trahi uisum est, semper quasi hoc legibus inesse credi oportet, ut ad eas quoque personas, & ad eas res pertineant, quae quandoque similes erunt. Priores leges intellige antiquas, quamuis mutatas & obsoletas. Ait Iurisconsultus: Trahantur ad posteriores, scilicet declarandas ac interpretandas. Haec autem uerba: Semper quasi hoc legibus, &c. pertinent ad ea que dicta sunt 5. reg. 2. in prim. Propositae regulae exemplum est in rei uxoriae actione antiqua, cuius iura Imperator Iustinianus trahit ac transferit ad actionem ex stipulata de Dote nouam, l. unica. C. de rei uxoriae actione. praesertim §. sed est non ignoramus. ibi: si quid autem optimum. & §. uideamus igitur, cum sequentibus. Aliud exemplum est in fideicommissis, quae iure legatorum fuerunt posteriora, a legesque legatorum ad fideicommissa trahuntur. Sic lex Falcidia legatorum trahitur ad fideicommissa, idque senatusconsulto Pegasiano. Tandem constitutione Imp. Iustiniani per omnia legis fideicommissa sunt exaequata.

V I. Regula: Leges item posteriores in prioribus interpretandis adhibende, quae regula approbatur l. sed & posteriores. 28. ff. de legibus, his uerbis: Sed & posteriores leges ad priores pertinent, nisi sint contrariae: idque multis argumentis probatur. Ait Iurisconsultus: Ad priores pertinent, scilicet declarandas ac distinguendas. Sic iura fideicommissorum, quae tempore sunt posteriora, pertinent ad legatorum iura tempore priora. a Sic constitutio Imperat. Antonini tempore posterior, pertinet ad ius, moribus constitutum, de donationibus inter uirum & uxorem prohibitis distinguendum. l. cum hic status. 32. §. ait oratio. ff. de donationibus inter uirum & uxorem. Sed & propositae regulae exempla sunt Iurisconsultorum ueterum commentarij ad edicta Praetorum, & senatusconsulta ad leges XII Tabularum: item constitutiones principum, quibus ueterum edicta atque senatusconsulta declarantur, distinguuntur, & latius extenduntur, uel restringuntur. Proinde in lege proposita Iurisconsultus ad eam confirmandam subiicit: Idque multis argumentis probatur. id est, eius passim multa ex-

DE RELIQUIS IVRIS LEGUMQUE ACCIDENTIBUS. Cap. VI.

PRIMA regula, De ratione legis non inquirenda, proponitur l. non omnium. 20. cum lege sequente. ff. de legibus, hisce uerbis: Non omnium que a maioribus constituta sunt, ratio reddi potest. Et ideo rationes eorum que constituitur, inquiri non oportet: alioquin multa ex his que certa sunt, subuertentur. Concordat l. si ita. 51. §. fin. ff. ad l. Aquiliam, his uerbis: Multa iure civili contra rationem disputandi pro utilitate communi recepta esse, innumerabilibus rebus probari potest. Vnum interim proposuisse contentus ero. Cum plures trabem alienam furandi causa sustulerint, quam singuli ferre non possent: furti actione omnes teneri existimatur, quamuis subtili ratione dici posset, neminem eorum teneri: quia nemine uerum sit eam sustulisse. Concordat item l. 2. C. de crimine sacrilegij, his uerbis: Disputari de principali iudicio non oportet. Sacriligij enim instar est, dubitare an dignus sit que elegerit Imperator. Vide item 7. cap. prox. except. 2.

II. Regula, De legibus non facile mutandis, proponitur l. 2. ff. de constitut. Principum, his uerbis: In rebus nouis constituendis euidens esse utilitas debet, ut recedatur ab eo iure, quod iam diu æquum uisum est. Concordat l. minime. 23. ff. de legibus, his uerbis: Minime sunt mutanda, que semper in interpretationem certam habuerunt. Proposita regule exceptio hæc est: Nisi euidens utilitas et æquitas mutatione suadeat. que exceptio constat ex uerbis iam propositis hisce: In rebus nouis constituendis euidens utilitas esse debet, &c. Cui concordat l. etsi nihil. 14. 3. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Etsi nihil facile mutandum est ex solennibus, tamē ubi æquitas euidens poscit, subueniendum est.

III. Regula, De modo docendi iura, proponitur Inst. de iusticia et iure. §. his igitur, in hæc uerba: Incipientibus nobis exponere iura populi Romani, ita maxime uidentur posse tradi commodissimè, si primò leui ac simplici uia, post de inde diligentissima atque exactissima interpretatione singula tradantur: alioqui si statim ab initio rudè adhuc & infirmum animum studiosi multitudinis ac uarietate rerū onerauerimus, duorum alterum, aut desertorem studiosorum efficiemus, aut cum magno labore eius, sæpe etiam cum diffidētia (quæ plerumque iuuenes auertit) serius ad id perducemus, ad quod leniore uia ductus, sine magno labore eius, & sine ulla diffidentia maturius perducere potuisset.

III. Regula, De iurisprudētia et iurisconsultis. Dæ sunt uirtutes, que circa ius legesque uersantur: quarum una in cōtemplando consistit, altera in agendo. illa iurisprudētia, hæc iusticia appellatur. Veriusque definitio proponitur l. iusticia. 10. ff. de iusticia et iure. iuris-

prudētia definitio proponitur d. l. 10. in fine, his uerbis: Iurisprudētia est diuinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia. Concordat istdem uerbis Inst. eod. tit. §. 1. Ait iurisconsultus: Iusti atque iniusti scientia. iustum atque iniustum in causis ciuilibus leges definiunt. Ergo iurisprudētia est, legum scientia. Quid autem sit scire leges, definitur l. scire leges. 17. ff. de legibus, his uerbis: Scire leges, non est uerba earum tenere, sed u. n. ac potestatem. Qui ergo sciunt legis cuiusque officium, rationem, exceptiones, exceptionum replicationes, harumque duplicationes, item actionis uel exceptionis a lege introductæ uel descriptæ naturam et proprietatem, denique num lex proposita alia aliqua lege uel consuetudine sit mutata: quia in hisce uis ac potestas legum (ut alibi ostendi) consistit, hi scire leges rectè dicuntur. Quæ scientia præditi iurisconsulti appellantur, quos describit Ulpianus l. 1. §. 1. ff. de iusticia et iure, his uerbis: Iuris artis boni & æqui meritò quis nos sacerdotum appelleret. Iusticiam nanque colimus, boni & æqui noticiam profitemur, æquum ab iniusto separantes, licitum ab illicito discernentes: bonos non solum metu pœnarum, uerum præmiorum quoque; exhortatione efficere cupientes: uerum (ni fallor) philosophiam, non simulatam affectantes. Sane qui olim in re publica Romana fuerint iurisconsulti celeberrimos, enumerantur l. 2. §. iuris ciuilibus, usque ad finem legis. ff. de origine iuris. cuius uerba uide 7. lib. prox. cap. 6.

V. Regula, De iusticia. Altera uirtus, que circa ius legesque uersatur, actiua est, et iusticia dicitur: que definitur l. iusticia. 10. in princip. ff. de iusticia et iure, his uerbis: Iusticia est constans & perpetua uoluntas ius suum unicuique tribuendi. Concordat istdem uerbis Inst. eod. tit. in princip.

VI. Regula, De iniusticia. Ut iusticia uirtus est, qua quis agit secundum leges: ita iniusticia uitium est, quo contra leges agitur, quod definitur l. qui uetante. 102. ff. de regulis iuris, hisce uerbis: Qui uetante prætoris fecit, hic aduersus edictum fecisse proprie dicitur. Huius regule exceptiones uide 7. cap. proximo. Iniusticia autem duo genera sunt: quorum uno quidem sit contra uerba legum, altero uerò contra legum mentem. que diuisio proponitur et declaratur l. cōtra legem. 29. cum lege sequente. ff. de legibus, his uerbis: Contra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet: in fraudem uerò legis, qui saluis uerbis legis, sententiã eius circumuenit. Fraus enim legi sit, ubi id sit quod fieri noluit, fieri autem non ueruit: & quod distat a uoluntate diuina (id est, scriptum à uoluntate) hoc distat fraus ab eo quod contra legem sit. Posterioris generis approbatur etiam l. non dubium. 5. C. de legibus, hisce uerbis: Non dubium est, in legem committere eum qui uerba legis amplexus, contra legis nititur uoluntatem: nec pœnas legibus insertas enitabit, qui se cōtra iuris sententiam sæua prærogatiua uerborum fraudulenter excusat. Nullum enim pactum, nullam

nullam conuentionem, nullum contractum inter eos uideri uolumus subsecutum, qui contrahunt, lege contrahere prohibente. Quod ad omnes etiam legum interpretationes, tam ueteres, quam nouellas, trahi generaliter imperamus: ut legislatori, quod fieri non uult, tantum prohibuisse sufficiat, cætera quasi expressa ex legis liceat uoluntate colligere: hoc est, ut ea que lege fieri prohibentur, si fuerint facta, non solum inutilia, sed pro infectis etiam habeantur: licet legislator fieri prohibuerit tantum, nec specialiter dixerit, inutile esse debere quod factum est. Sed & quod subsecutum fuerit ex eo, uel ob id quod interdicens lege factum est, istud quoque; cassum & inutile esse præcipimus. Secundum itaque prædictam regulam, quam ubique seruari factum lege prohibente censuimus, certum est, nec stipulationem huiusmodi tenere, nec mandatum ullius esse momenti, nec sacramentum admitti. Aliud posterioris generis exemplum proponitur l. si quis. 3. §. is autem, in fine. et l. item si filiusfam. 7. §. mutui dationem. ff. ad S. Macedonianum, de quo alibi.

DE EXCEPTIONIBUS ADuersus LEGES. Cap. VII.

REGULARITER quidem leges obseruande sunt: quibus secundum eas agit, iustus: qui contra, iniustus dicitur: ut ex ijs que iam dicta sunt, constat. uerum habet hæc regula suas etiam exceptiones hoc Capite enumerandas.

I. Exceptio est: Nisi lex ab eo lata sit, qui eius serendæ potestatem non habet. Quæ exceptio approbatur exemplo l. 2. ff. de decretis ab ordine faciendis, hisce uerbis: Illa decreta, que non legitimo numero decurionum coacta facta sunt, non ualent. Concordat l. humanum. 8. C. de legibus, cuius uerba uide 5. cap. 4. quæst. 3. reg. 2. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi is qui legem tulit, errore communi pro legitimo magistratu ac legulatore habitus fuerit. Quæ replicatio approbatur exemplo l. Barbarius Philippus, cum seruus fugitiuus esset, Romæ præturam petijt, & prætor designatus est. Sed nihil ei seruitutem obstidisse, ait Pomponius, quasi prætor non fuerit: atquin uerum est, prætura eum functum. Et tamen uideamus, si seruus, quamdiu latuit, dignitate prætoris functus sit, quid dicemus? an quæ edixit, quæ decreuit, nullius fore momenti? an fore propter utilitatem eorum qui apud eum egerunt uel lege, uel quo alio iure? & uerum puto, nihil eorum prohiberi. Hoc enim humanus est, cum populus Romanus etiam seruo potuisset decernere hanc potestatem: sed & si scisset seruum esse, liberum fecisset,

quod ius multo magis in Imperatore obseruandum est.

II. Exceptio: Nisi lex iniqua sit, et sine ratione lata. Hæc exceptio reprobat per ea que dicta sunt 5. cap. prox. reg. 1. Concordat l. prospexit. 12. in princ. ff. qui et a quibus manumissi, his uerbis: Prospexit legislator, ne mancipia per manumissionem quæstioni subducantur. Ideoque; prohibuit ea manumitti, certumque diem præstituit, intra quem manumittere non liceat. Ipsa igitur quæ diuerit, omnes omnino seruos suos manumittere uel alienare prohibetur: quia ita uerba faciunt, ut ne eum quidem seruum, qui extra ministerium eius mulieris fuit, uel in agro, uel in prouincia, possit manumittere, uel alienare. quod quidē perquam durum est, sed ita lex scripta est. Concordat item l. penult. §. prætor quoque. ff. de iusticia et iure. cuius uerba uide 5. cap. 1. quæst. 2. Item concordat l. supellestille. 3. §. fin. ff. de supellestille legata. cuius uerba uide 7. cap. prox. de consuetudine, except. 3. Plura de hæc re uide 5. cap. prox. in princip.

III. Exceptio: Nisi lex iuri naturali contraria sit. Hæc exceptio approbatur l. ubi pugnantia. 148. ff. de regulis iuris, hisce uerbis: Quæ rerum natura prohibentur, nulla lege confirmata sunt. Concordat l. in bello. 12. §. facta. ff. de captiuis, hisce uerbis: Factæ causæ, infectæ nulla constitutione fieri possunt. Item concordant ea que habentur 7. except. 17. repl. 1.

III. Exceptio: Nisi exceptio contra legem introducta cause proposita insti. Hæc exceptio approbatur l. in his. 15. ff. de legibus, his uerbis: In his que contra rationem iuris constituta sunt, non possumus sequi regulam iuris. Contra rationem iuris constitutum dicitur ius singulare, l. ius singulare. 16. ff. eod. tit. his uerbis: Ius singulare est, quod cōtra tenorem rationis propter aliquam utilitatem autoritate constituentium introductum est. Item dicitur species, l. in toto. 80. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: In toto iure generi per speciem derogatur, & illud potissimum habetur, quod ad speciem directum est. Concordat l. antepenult. ff. de penis, cuius uerba uide 7. lib. 3. cap. 4. de reliquis circumst. reg. 12. Concordat item proposita exceptio l. 1. in fine. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Regula simul cum in aliquo uiciata est, perdit officium suum. Concordat item 7. except. prox. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi lex municipalis à generali lege sui municipij eximat, que replicatio approbatur exemplo 7. cap. 9. de Principum placitis, in prim.

V. Exceptio: Nisi æquitas contra legem propositam in casu proposito suadeat. Hæc exceptio approbatur l. placuit. 8. C. de iudicijs, hisce uerbis: Placuit in omnibus rebus præcipuam esse iusticiam, æquitatisque scriptam, quam stricti iuris rationem. Concordat l. in omnib. 90. ff. de regulis iuris, hisce uerbis: In omnibus quidem, maxime tamen in iure æquitas spectanda est.

Concordat

Concordat item l. c. si nihil. 143. ff. de regulis iuris. cuius uerba uide §. cap. prox. reg. 2. except. 1. Item concordant ea que habentur §. except. prox. Huius exemplum proponitur l. 2. §. quanquam. ff. de aqua pluuiæ arcendæ. cuius uerba uide §. lib. 27. cap. 7. quæst. 2. except. 1. repl. 2. Aliud exemplum habetur l. filio. 17. ff. de in iusto testam. cuius uerba uide §. lib. 28. cap. 13. except. 177. repl. 18. Item aliud proponitur l. diuus. 7. ff. de in integr. restitution. Replicatio huius exceptionis hæc est: Nisi æquitas scripta non sit. Que replicatio constat ex uerbis iam propositis hisce: Æquitatis que scriptæ. Cuius ratio est, quia cum de bono & æquo queritur, plerunq; sub auctoritate iuris scientia perniciosè erratur. l. si seruum. 91. §. sequitur. uers. hanc enim quæstionem. ff. de uerb. obligat. Concordant ea que proposita sunt §. cap. 5. quæst. 2. Item concordat l. 1. §. sed si sciente. ibi. in re igitur dubia. ff. de exercitoria actione, his uerbis: In re dubia melius est, uerbis edicti feruire. Item concordat l. non aliter. 67. in princip. ff. de legatis. his uerbis: Non aliter à significatione uerborum recedi oportet, quam cum manifestum est, aliud sensisse testatorem. Concordant item ea que habentur §. cap. prox. reg. 2. Concordat item l. si cui. 8. §. si debitori. ff. quibus modis pignus soluatur. ubi Martianus: Subtilitates (inquit) à iudicibus nō admittuntur. Concordat deniq; l. si uerō. 64. §. de uiro. in fine. ff. soluto matrimonio, his uerbis: In quibus casibus lex deficit, nō erit nec utilis actio danda. Proposita replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi imperator de causa cognoscat. que duplicatio approbatur per ea que dicta sunt §. cap. 5. quæst. 2. Altera duplicatio est: Nisi euidentis æquitas subsit, de qua re uide §. cap. prox. reg. 2. except. 1.

V I. Exceptio: Nisi ratio legis in casu proposito cesset. hoc enim casu debet etiam cessare lex ipsa. Hæc exceptio approbatur per ea que dicta sunt §. cap. 5. quæst. 2. reg. 7.

V II. Exceptio: Nisi nihil factum sit contra uerba legis. Hæc exceptio recipit replicationem hanc: Nisi contra uoluntatem legis sit factum, de qua re dictum §. cap. prox. reg. 6.

V III. Exceptio: Nisi facta uoluntas legis non repugnet. tunc enim, quamuis uerba legis repugnent, nihilominus tamen ualet, que exceptio approbatur per ea que habentur §. lib. 7. cap. 9. reg. 5.

I X. Exceptio: Nisi lex seu ius sit personale. De hac re uide §. cap. 9. de constitut. personilibus.

X. Exceptio: Nisi aliud inter partes actum sit. Hæc exceptio approbatur l. nec ex pratorio. 27. ff. de regulis iuris, hisce uerbis: Obligationum causæ pactione possunt immutari, & ipso iure, & per pacti conuenti exceptionem. Concordat l. contractus. 23. ff. eod. it. his uerbis: Contractus quidam dolum malum duntaxat recipiunt, quidam & dolum & culpam. Sed hæc ita, nisi quid nominatim conuenit, uel plus, uel minus in singulis contractibus, nam hoc seruabitur, quod initio conuenit: legē enim contractui uedit. Concordat item l. in emptionibus. 43. ff. de pa-

ctis, hisce uerbis: In emptionibus scimus quid præstare uenditor debeat, quidq; ex contrario emptor: quod si in contrahendo aliquid exceptum fuerit, id seruari debet. Concordat item l. ult. §. fin. C. de tempor. & reparat. cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 1. quæst. 2. except. 25. Proposita exceptionis replicationes tot sunt, quot exceptiones aduersus pacta, de quibus uide §. libro 37. cap. 3. except. 17.

X I. Exceptio: Nisi princeps in causa contra legem rescripserit. Hæc exceptio reprobatur per ea que habentur §. cap. 10. except. 12.

X II. Exceptio: Nisi contra legem à iudice sit iudicatum. Et hæc exceptio reprobatur per ea que habentur §. lib. 8. cap. 3. except. 18.

X III. Exceptio: Nisi in alia simili causa contra legem proposita sit pronuntiatum. Et hæc exceptio reprobatur l. nemo iudex. 13. C. de sententijs & interlocut. de qua re uide §. cap. 9. de iudicato.

X IIII. Exceptio: Nisi causa legem præcessit. Hæc exceptio approbatur l. leges. 7. C. de legibus, his uerbis: Leges & constitutiones futuris certum est dare formam negocijs, non ad facta præterita reuocari: nisi nominatim & de præterito tempore, & adhuc pendentibus negocijs cautum sit. Concordat l. ult. §. fin. C. de legitimis heredibus, his uerbis: Si qui casus iam euenierint, & per iudicalem sententiam uel amicalem transactionem sopiti sunt: nullam sententiam ex hac lege retractionem. Concordat Nouell. c. 73. §. obtineto, his uerbis: Obtineto autē lex ista in omnibus posthac faciendis instrumentis & cōtrañibus, quod enim iam præterijt, cur quis lege perstringat? Concordat Nouell. c. 75. cuius uerba uide §. lib. 10. cap. 3. reg. 5. except. 5. Item concordat Nouell. c. 115. in prin. cuius uerba uide paulō inferius except. 17. repl. 3. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi nominatim in lege cautum sit, ut & ad præterita extendatur, que approbatur uerbis paulō superius propositis hisce: Nisi nominatim & de præterito tempore, & adhuc pendentibus negocijs cautum sit. Huius exemplum proponitur l. sancimus. 18. in fine. C. de sacrosanctis Ecclesijs, cuius uerba uide §. lib. 10. cap. 10. reg. 3. Aliud exemplum proponitur l. ult. in fine. C. d. it. cuius uerba uide d. cap. 10. reg. 4. Aliud exemplum proponitur Nouell. c. 113. §. adhæc & illud, cuius uerba uide §. cap. 10. except. 2. repl. 2. Proposita replicationis duplicatio hæc est: Nisi interposita appellatione cōstitutio lata sit, quæ ad præterita quoq; extendi uelit. Nam hoc casu ad eam causam, in qua appellatum est, cōstitutio nō extendenda, que duplicatio approbatur Nouell. c. 115. in prin. ibi: in omnibus enim hisce casibus, cuius uerba uide §. except. 17. repl. 3. in fine.

X V. Exceptio: Nisi lex nondum fuerit insinuata, uel ab insinuatione nondum duo menses præterierint. Hæc exceptio approbatur Nouell. c. 66. §. sancimus, his uerbis: Sancimus, ut ex eo tempore constituciones nostræ ualeant, ex quo in commune omnibus

manifeste factæ sunt, atq; exinde etiam tempus illis computari: hoc est, hic quidem, ex quo omnib. exiterunt aut factæ sunt manifestæ: in prouincijs uerò, ex quo transmissæ palam in metropolitibus proposiæ sunt, aut postea erunt: ne prout olim obtinuit, sub nostra degentes republica homines ignorantia legum in legē uideantur cōmittere. Vt autē res ipsa apertius exprimat, sancimus, ut si talis describatur lex, post duos demum menses (quod illi tempus prestitutum est) quam insinuata fuerit, siue in hac alma urbe, siue in prouincijs ualeat, & suo in republica munere defungatur: omnibus hoc tempore ad eā cognoscendā suffecturo, tam tabellionibus eius uirtute & tenore perdiscensibus, quā subditis cognoscensibus & legem obseruaturis. Ita nemo causam habebit, quam obrē legem nostram custodire recuset.

X VI. Exceptio: Nisi lex de causis publicis lata, præfecto pratorio prius non fuerit insinuata. Hæc exceptio approbatur Nouell. c. 152. his uerbis: Dantes operam, ut diuino cooperate auxilio, cū summa diligētia res Imperij à Domino Deo nobis concrediti gubernentur: iubemus, ne aliter forma de publicis confecta causis ad magnificētissimum duces, aut etiam Augustalem, aut clariss. prouinciarum præfides ualeat, nisi prius insinuata fuerit iudicio excellentiæ tuæ. Quæ uerò insinuata non fuerint, nullam firmitatem habent. Absurdum etenim fuerit, sacram formam pro publicis confectam causis non prius insinuari throno excellentiæ tuæ, atque ita transmitti in prouincijs, nisiq; contradi. Si quid igitur huculq; ad detrimentum reipublicæ factum est, iubemus hoc irritum esse, sancientes, ut quæuis de cetero sacre formæ pragmaticæ, siue ad Augustalē, siue ad duces, siue ad reliquos prouinciarum præfides conficiantur occasione (ut dictum est) causarum publicarum, omnino insinuentur iudicio excellentiæ tuæ, eoq; pacto (uti dictum est) cum iustionibus excellentiæ tuæ mittantur in prouinciam: ut quæ quidē sacre formæ ad detrimentum reipublicæ factæ nō sunt, hæc & suscipiantur, conijcianturq; in præceptiones, & ab excellentia tua mittantur in prouincias, quatenus certo fini tradantur: quæ uerò ad detrimentum reipublicæ per obreptionem fiunt, has quidem sacras formas tuas suscipiat excellentia, non tamen prius quæ inibi sunt reposita faciat, quā ad nos relationē ea de re pertulerit: quo magis, si quid (ut potest fieri) ad detrimentum factū est reipublicæ, id corrigamus, quæcunq; enim sacra pragmatica forma, publicarū causarū nomine facta, throno excellentiæ tuæ insinuata nō fuerit, hæc nullo ualere tempore uolumus.

X VII. Exceptio: Nisi lex alia lege uel consuetudine sit mutata. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur Instituit. de iure naturali, gent. & ciuili. §. sed naturalia, his uerbis: Naturalia quidem iura, quæ apud omnes gentes peræquè obseruantur, diuina quadam prouidentia constituta, semper firma atq; immutabilia permanent: ea uerò quæ ipsa sibi quæq; ciuitas constituit, sæpe mutari solent uel tacito consensu populi, uel alia postea lege lata. Concordat l. constitutiones. 4. ff. de constit. princip. his uerbis: uisus est spiritus diuinitatis, ut quod tempore tunc non ad id id est: Constitutiones tempore posteriores, potiores sunt his quæ ipsas præcesserunt. Concordat item l. de quibus. 32. §. fin. ff. de legibus, his uerbis: Rectissime etiam illud receptum est, ut leges nō solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur. Huius exceptionis exempla passim extant in Institutionib. iuris. Eius autem prima replicatio hæc est: Nisi ius sit naturale. hoc enim alio iure mutari non potest, que replicatio approbatur uerbis supra propositis hisce: Naturalia quidem iura semper firma atq; immutabilia permanent. Concordat l. eas obligationes. 8. ff. de capite minutis, hisce uerbis: Eas obligationes, quæ naturalis præstationē habere intelliguntur, palam est capitis deminutione nō perire: quia ciuilis ratio naturalia iura corrumpere non potest. Ita q; de dote actio (quia in bonum & æquū concepta est) nihilominus durat etiam post capitis deminutionē. Concordat item Instit. de legitima adgnat. tutela. §. fin. his uerbis: Adgnationis quidē ius omnibus modis capitis deminutione plerunq; perimitur: nā adgnatio, iuris ciuilis nomen est. cognationis uerò ius non omnibus modis cōmutatur: quia ciuilis ratio ciuilia quidē iura corrumpere potest, naturalia uerò non utiq;. Concordat item l. iura. 8. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Iura sanguinis nullo iure ciuili dirimi possunt. Concordat deniq; l. 1. ff. de usufr. ear. rer. que usu consumuntur. ubi Caus: Senatusconsulto (inquit) nō id esse cōstitutum est, ut pecunię ususfructus propriē esset (nec enim naturalis ratio auctoritate Senatuscōsulti mutari potuit) sed remedio introducto cœpit quasi ususfructus haberi. Secunda proposita exceptionis replicatio est: Nisi lex posterior alia rursus lege sit sublata. Que replicatio approbatur exemplo Instit. de legit. adgnator. successione. §. ceterum inter masculos. Ibi enim, cum lex XII. Tabularum, que tam sceminas quā masculos ad successionem defuncti cognati pariter admittebat, per posteriorem iurisprudēntiam esset mutata, scemini sexus cognatis ab hereditate defuncti exclusis: tandem Imper. Iustinianus, differentia inter masculos & sceminas in successione per posteriorem quidem iurisprudēntiam introducta, per suam autem constitutionem rursus sublata, legi XII. Tabularum uim suam restituit. Aliud

Aliud exemplum proponitur l. unica. §. cum igitur. C. de caducis tollendis. cuius uerba uide j. lib. 32. cap. 9. causa 11. Tertia replicatio est: Nisi mutatio iuris lite pendente interueniat. Quæ replicatio approbatur Nouell. c. 15. in prim. his uerbis: Peruenit ad serenitatis nostræ noticiã, quòd mota lite inter Eustachium & Pistum, à prouinciæ Præfide definitiua processerit sententiã, contra quam appellatio porrecta sit. Proinde cum iudices, apud quos examinabatur appellatio, ambigerent, ad nostram retulerunt mansuetudinem, utrum secundum illas leges eam controuerſiam examinare deberent, quæ tunc obtinuissent, cù definitiua processisset sententiã: an uerò secundum tenorem eius legis, quæ post definitiuam à nobis promulgata esset sententiã. Iustum igitur nobis uisum est, ut secundum eas leges prædicta appellationis causa examinaretur, & terminu succiperet, quæ tēpore prolata ualuerunt sententiæ. Visum itaq; nobis est, ut si postea talis aliqua emergat dubitatio, consimili & ipsa ordine terminetur. Propterea sancimus, si quando de cōtrouerſia aliqua definitiua processerit sententiã, insequaturq; appellatio, ut qui appellationem examinat, secundum eas leges negotio terminu assignent, quæ sub tempore definitiue ualuerunt sententiæ. Eodem hoc uidelicet obseruando, & cum gloriosiss. præfectorum retractantur sententiæ, & in relationibus iudicum, nempe cum utraq; pars proprijs suis renunciat allegationibus, & iudices relationibus suis interrogant, quam negotio tandem formã debeant præscribere. In omnibus enim hifce casibus illas leges à disceptatoribus custodiri sancimus, quæ tempore sententiæ, aut certè relationis ualuerunt: tametsi leges postea promulgari contigerit, quæ noui aliquid disponat, & uigorem suum uel ad præterita etiam negotia referat. Plura de replicatione propoſita uide §. except. 14. Hæc de tertia replicatione. Possunt autem plures replicationes fingi. Nam quæ hæcenus exceptiones aduersus leges propoſitæ sunt, hic replicationum loco repeti possunt.

XVII. Exceptio: Nisi Imperator uel Augusta leges non obseruauerit. Hæc exceptio approbatur l. princeps. 32. ff. de legibus, his uerbis: Princeps legibus solutus est: Augusta autem licet legibus soluta non est. Princeps tamen eadem illi priuilegia tribuit, quæ & ipse habet. Planè non omne quod licet, honestum est. Itaque quamuis Principi liceat præter leges uiuere, decet tamen eum uiuere secundum leges. quod approbatur l. digna uox. 4. C. de legibus, his uerbis: Digna uox maiestate regnantis, legibus alligatum se principem profiteri, adeò de autoritate iuris nostra pendet autoritas. Et reuera maius imperio est, submittere legibus principatum: & oraculo præ-

sentis editi, quod nobis licere nõ patimur, alijs indicamus. Concordat l. ex imperf. 25. ff. de leg. 3. his uerbis: Ex imperfecto testamento legata uel fideicommissa Imperatore uiuicare, inuerecundum est. decet enim tantæ maiestati eas seruare leges, quibus ipse solutus esse uidetur. Concordat item l. ex imperf. 3. C. de testamentis, his uerbis: Ex imperfecto testamento nec Imperatorem hæreditatem uindicare, sæpe constitutum est. Licet enim lex Imperij solennibus iuris Imperatorem soluerit, nihil tamẽ tam proprium Imperij est, quàm legibus uiuere. Concordat denique Inst. quibus modis testamenta infir. §. fin. ubi mpp. Severus & Antoninus: Licet iniquum legibus soluti simus, attamen legibus uiuimus. Huc pertinent uersus apud Claudianum poetam hi:

In commune iubes si quid, censeas tenendum,
Primus iussa subi: tunc obseruantior equi
Fit populus, nec ferre uetat, cum uiderit ipsum
Auctiorem parere sibi, &c.

XIX. Exceptio: Nisi propter iuris ignorantiam aduersus illud fecerit. Hæc exceptio ipso quidem iure reprobat, admittitur tamen in minoribus etate, in feminis, & alijs quibusdam casibus, de qua re dicetur in Parte ultima.

XX. Exceptio: Nisi aduersarius etiam contra eandem legem aliquid statuerit, uel impetrauerit, de qua re uide j. lib. 8. cap. 2. ad fini remedio 5.

DE IURIS LEGVM QVÆ
diuisionibus ac speciebus.
Cap. VIII.

Hæcenus de iure & legibus in genere dictum est: nunc de iisdem in specie est dicendum.

DE TRIBVS IURIS DI
uisionibus, de quæ iure publico & priuato.

Prima igitur diuisione ius diuiditur in publicum & priuatum. quæ diuisio proponitur atque declaratur l. 1. §. huius studij. ff. de iusticia & iure, his uerbis: Iuris studij duæ sunt positiones, publicu et priuatum. Publicum ius est, quod ad statu rei Romanæ spectat: Priuatum, quod ad singulorũ utilitatem. Sunt enim quædã publicè utilia, quædã priuatum. Publicum ius in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus consistit. Concordat iisdem uerbis Inst. eod. tit. §. fin. Est autè hæc diuisio sumpta à fine iuris. Altera iuris diuisio sumpta est à causa efficiente, quæ proponitur d. l. 1. §. priuatu, his uerbis: Priuatum ius tripartitũ est. Collectũ enim est ex naturalibus præceptis, aut gentium, aut ciuilibus. Concordat iisdem uerbis Inst. eod. tit. §. fin. Est igitur ius aut Naturale, aut Gentium, aut Ciuile. Huius diuisionis membra in sequentibus copiosius persequemur. Tertia iuris diuisio, sumpta ex materia seu obiecto iuris, proponitur l. 1. ff. de statu hominũ, his uerbis: Omne ius quo utimur, uel ad personas, uel ad res, uel ad actiones. Concordat

dat iisdem uerbis Inst. de iure naturali. §. fin. iuxta hanc diuisionem partiu sumus infra rem iudiciariam, ecclesiasticam, siscalem, militarem & ciuitatum, ut ex ijs locis constabit: de quibus iure personarum dicitur etiam in Parte secunda, de rerum iure in Parte tertia. Nunc secundam iuris diuisionem latius tractemus.

DE IURE NATV
rali.

I. DEFINITIO iuris naturalis proponitur l. 1. §. ius naturale. ff. de iusticia & iure, his uerbis: Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit. Nam ius istud non humani generis proprium est: sed omnium animalium, quæ in terra mariq; nascuntur, auium quoq; commune est. Concordat iisdem uerbis Inst. de iure naturali, in prin.

II. SPECIES huius iuris proponuntur d. §. ius naturale, his uerbis: Hinc descendit maris atq; feminæ coniunctio, quam nos matrimonium appellamus: hinc liberorũ procreatio: hinc educatio. Videmus etenim cætera quoque animalia, feras etiam, istius iuris peritia censeari. Concordat iisdem uerbis Inst. de iure naturali, in prin.

III. PROPRIA iuris naturalis. Primum iuris naturalis proprium est, quod omnium animalium sit commune, ut ex iam dictis constat. Alterum proprium est, quod sit immutabile: de quo dictum §. cap. prox. except. 17. repl. 1.

DE IURE GEN
tium.

I. DEFINITIO iuris gentium proponitur l. 1. §. fin. ff. de iusticia & iure, his uerbis: Ius gentium est, quo gentes humanæ utuntur: quod à naturali recedere, inde licet facillè intelligere, quia illud omnibus animalibus, hoc solis hominibus inter se commune est. Concordat l. omnes populi. §. in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. eod. cap. de iure ciuili, in prin. Item concordat Inst. de iure naturali. §. ius autem, cuius uerba uide j. d. loco, de iure ciuili, in prin.

II. SPECIES iuris gentium enumerantur l. 2. cum tribus legibus sequentibus. ff. de iusticia & iure, his uerbis: Veluti erga Deum religio, ut parentibus & patriæ pareamus, ut uim atque iniuriam propulsemus. Nam iure hoc euenit, ut quod quisq; ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur: & cum inter nos cognationem quandam natura constituerit, consequens est, hominem homini insidiari nefas esse. Manumissiones quoq; iuris gentium sunt. Est autem Manumissio, datio libertatis. Nam quãdiu quis in seruitute est, manui & potestati suppositus est, & manumissus liberatur potestate, quæ res à iure Gentium originem sumpsit: utpote cum iure naturali omnes liberi nascerentur, nec esset nota manumissio, cum seruitus esset in cognita. Sed posteaquam iure Gentium seruitus

inuasi, securum est beneficium manumissionis: & cum uno naturali nomine omnes homines appellarentur, iure Gentium tria hominum genera esse cœperunt: liberi, & his contrarium serui, & tertium genus liberũ; id est, hi qui delierant esse serui. Ex hoc iure Gentium introducta sunt bella, discretæ gentes, regna condita, dominia distincta, agris termini positi, ædificia collocata, commercium, emptiones, uenditiones, locationes, conductiones, obligationes institutæ: exceptis quibusdam, quæ à iure Ciuili introductæ sunt. Concordat Inst. de iure naturali. §. ius autem gentium, his uerbis: Ius gentium omni humano generi commune est. Nam usu exigente & humanis necessitatibus, gentes humana iura quædam sibi constituerunt. Bella etenim orta sunt, & captiuitates secutæ, quæ sunt Naturali iuri contrariæ. Iure enim naturali omnes homines ab initio liberi nascebantur. Et ex hoc iure Gentium omnes penè contractus introducti sunt: ut emptio & uenditio, locatio & conductio, societas, depositum, mutuum, & alij innum erabiles.

III. PROPRIA IURIS GENTIVM.
Primum proprium est, quod omni humano generi commune sit: quod ex iam dictis constat. Alterum propriũ est, quod solis hominibus proprium sit, non etiam cæteris animantibus commune, quod approbatur l. 1. §. fin. ff. de iusticia & iure, cuius uerba uide §. quæst. 1.

DE IURE CIVILI.

I. DEFINITIO iuris ciuilis cum differentia iuris gentium proponitur l. omnes. §. ff. de iusticia & iure, his uerbis: Omnes populi qui legibus & moribus reguntur, partim suo proprio, partim cõmuni omnium hominum iure utuntur. Nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, id ipsius ciuitatis proprium est, uocaturq; ius Ciuile, quasi ius proprium ipsius ciuitatis. Quod uerò naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peræquè custoditur, uocaturq; ius Gentium, quasi quo iure omnes gentes utantur. Concordat Inst. de iure naturali. §. ius autem ciuile, his uerbis: Ius ciuile uel gentium ita diuiditur. Omnes populi qui legibus & moribus reguntur, partim suo proprio, partim communi iure omnium hominum utuntur. Nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, id ipsius proprium ciuitatis est, uocaturq; ius Ciuile, quasi ius proprium ipsius ciuitatis: quod uerò naturalis ratio inter omnes gentes constituit, id apud omnes populos peræquè custoditur, uocaturque ius Gentium, quasi quo iure omnes gentes utuntur. Et populus itaque Romanus partim suo proprio, partim communi omnium hominum iure utitur. Quæ singula iura qualia sunt, suis locis proponemus.

Alia iuris civilis definitio proponitur l. ius civile. 6. ff. de iusticia et iure, his uerbis: Ius civile est, quod neque in totum à naturali uel gentium iure recedit, neque per omnia ei seruit. Itaque cum aliquid addimus uel detrahimus iuri communi, ius proprium, id est civile efficitur.

II. PROPRIA IURIS CIVILIS.

Primum proprium est, quod proprium sit sue ciuitatis: quod constat ex definitione supradicta.

Secundum proprium est, quod sit mutabile: de quo uidet. s. cap. prox. except. 17.

Tertium proprium est, quod posterius sit iure naturali: quod approbatur Inst. de rerum diuis. s. singulorum, in fine, his uerbis: Palam est, uetustitatis esse ius Naturale, quod cum ipso genere humano rerum natura prodidit: ciuilia autem iura tunc ceperunt esse, cum & ciuitates eondi, & magistratus creati, & leges scribi ceperunt.

Quartum proprium est, quod ex unaquaque ciuitate appelletur: quod approbatur Inst. de iure naturali. s. sed ius quidem, his uerbis: Ius quidem civile ex unaquaque ciuitate appellatur, ueluti Atheniensium. Nam si quis uelut Solonis uel Draconis leges appellare ius civile Atheniensium, non errauerit. Sic enim & ius, quo Romanus populus utitur, ius civile Romanorum appellatur: uel ius Quiritium, quo Quirites utuntur. Romani enim à Romulo, Quirites à Quirino appellantur. Sed quoties non addimus nomen, cuius sit ciuitatis, nostrum ius significamus: sicut cum Poeta dicimus, nec addimus nomen, subauditur apud Græcos egregius Homerus, apud nos Vergilius.

III. DE ORIGINE IURIS CIVILIS UIDE PAULO SUPERIUS TERTIO PROPRIO, ITEM 7. QUÆST. PROX.

III. DIUISIO IURIS CIVILIS PRIMA PROPONITUR Inst. de iure naturali. s. constat, his uerbis: Constat autem ius nostrum quo utimur, aut scripto, aut sine scripto: ut apud Græcos τὰν νόμων οἱ μὲν ἔγραφοι, οἱ δὲ ἀγράφοι. Concordat istdem uerbis l. ius civile. 6. s. fin. ff. de iusticia et iure. Huius diuisionis ratio proponitur Inst. d. t. s. sine scripto, his uerbis: Non ineleganter in duas species ius civile distributum esse uidetur. Nam origo eius ab institutis duarum ciuitatum, Athenarum scilicet & Lacedæmoniorum, fluxisse uidetur. In his enim ciuitatibus ita agi solitum erat, ut Lacedæmonij quidem magis ea quæ pro legibus obseruabant, memoriæ mandaret: Athenienses uerò ea quæ in legibus scripta comprehendissent, custodirent.

Altera iuris civilis diuisio est in ius civile, speciale & prætorium: quæ diuisio declaratur l. ius autem. 7. ff. de iusticia et iure. cuius uerba uide 7. cap. prox. in prim. Iuxta hanc diuisionem obligationum & actionum alia dicuntur ciuilia, alia prætorie seu honoraria, de qua re alibi.

De iure non scripto, seu de longa consuetudine.

I. Definitio iuris non scripti proponitur Inst. de iure naturali. s. sine scripto, his uerbis: Sine scripto ius uenit, quod usus approbavit. nam diuturni mores cōsensu utentium comprobati, legem imitantur.

II. Consuetudo uim legis obtinet. Hæc regula cum ex iam dictis constat, cum approbatur etiam l. de quibus. 32. s. inueterata. ff. de legibus, hisce uerbis: Inueterata consuetudo pro lege non immutata custoditur, & hoc est ius quod dicitur Moribus constitutum. Nam cum ipsæ leges nulla alia ex causa nos teneant, quàm quod iudicio populi receptæ sunt: merito & ea quæ sine ullo scripto populus probauit, tenebunt omnes. Nam quid interest, suffragio populi uoluntatem suam declaret, an rebus ipsis & factis? Concordat l. sed et ea. 35. cum lege sequente. ff. eod. t. his uerbis: Ea quæ longa consuetudine comprobata sunt, ac per annos plurimos obseruata, uelut tacita ciuium conuentione, non minus quàm ea quæ scripta sunt iura seruantur. Imò magnæ auctoritatis hoc ius habetur, quod in tantum probatum est, ut non fuerit necesse scripto id comprehendere. Concordat item l. 1. c. quæ sit longa consuetudo, his uerbis: Præses prouinciæ, probatis ijs quæ in oppido frequenter in eodem controuersiarum genere seruata sunt, causa cognita statuet. Nam & consuetudo præcedens, & ratio quæ consuetudinem suadet, custodienda est: & ne quid contra cōsuetudinem fiat, ad sollicitudinem suam reuocabit præses prouinciæ. Concordat item l. leges. 3. c. eod. t. his uerbis: Leges quæque ipsas antiquitatis probata & seruata tenaciter consuetudo imitatur & retinet, & quod officijs, curijs, ciuitatibus, principijs uel collegijs præstitum fuisse cognoscitur, perpetuæ legis uicem obtinere itauimus. Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi contra consuetudinem lex scripta extet. Hæc exceptio approbatur l. 2. c. d. t. his uerbis: Consuetudinis ususque longeuus non uisus auctoritas est: uerum non usque ad eod. sui ualitura momento, ut aut rationem uincat, aut legem. Concordat l. de quibus. 32. in prin. ff. de legibus. cuius uerba uide paulo inferius. Concordat item l. diuturna. 33. ff. eod. t. his uerbis: Diuturna consuetudo pro iure & lege in his quæ non ex scripto descendunt, obseruari solet. Ait Iurisconsultus: Quæ non ex scripto descendunt. Ergo si scripta lex extet contra consuetudinem, consuetudo legi scriptæ re dicit. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi lex scripta consuetudinem præcesserit. tunc enim consuetudo postea insecuta præcedentem legem tollit, eaque potior habetur. quæ replicatio constat ex ijs quæ dicta sunt s. cap. prox. except. 17. in prin. Concordat d. l. 32. in prin. ff. de legibus, his uerbis: De quibus causis scriptis

legibus

legibus non utimur, id custodiri oportet, quod moribus & consuetudine inductum est: & si qua in re hoc defecerit, tunc quod proximum & cōsequens ei est: si ne id quidem appareat, tunc ius quo urbs Roma utitur, seruari oportet. In hisce uerbis ius scriptum Romanæ consuetudini postponitur, ut ita demum locum habeat, cum deficiat cōsuetudo loci. Ait Iurisconsultus: Et si qua in re hoc defecerit, tunc quod proximum & consequens ei est. De hoc dictum s. cap. 5. quaest. 1. reg. 2. Concordat item replicationi proposita lib. 2. Feudorum, t. 1. s. legum autem, his uerbis: Legum Romanarum non est uilis auctoritas: sed non adeo uim suam extendunt, ut usum uincant, aut mores. Hæc de prima proposita regula exceptio. Secunda exceptio est: Nisi consuetudo nulla causa iudicialiter acta possit probari. Hæc exceptio approbatur l. cum de. 24. ff. de legibus, hisce uerbis: Cum de cōsuetudine ciuitatis uel prouinciæ confidere quis uideretur, primum quidem illud explorandum arbitror, an etiam contradictorio aliquando iudicio consuetudo firmata sit. Is igitur qui consuetudinem allegat ab aduersario negatam, duas uel tres similes causas, in quibus similiter iudicatum sit, indicare tenetur atque docere. Res enim perpetuo similiter iudicata consuetudinem inducunt ac probant, de quo 7. cap. prox. in fine dicitur. Tertia exceptio est: Nisi errore, non ratione consuetudo sit introducta. Hæc exceptio reprobat l. supellectile. 3. s. fin. ff. de supellectile legata, his uerbis: Hodie propter usum imperitorum, si in argento relatum candelabrum sit argenteum, argenti esse uideretur, & error ius facit. Concordat ea quæ proposita sunt s. cap. prox. except. 2. Contradicere uidetur l. antepenult. ff. de legibus. cuius uerba uide s. cap. 5. quaest. 3. reg. 2. exceptione 1. Quæ lex loquitur de casibus similibus, ad quos erronea consuetudo non est extendenda, ut d. except. 1. est ostensum: in casibus autem, quorum est consuetudo, obtinet, quæ uis erronea: quia error (ut iam dictum est) ius facit. Quarta exceptio est: Nisi iniuste primum consuetudo à magistratu sit introducta. Hæc exceptio approbatur Nouell. c. 134. s. porro nulli, ibi: item neque, his uerbis: Neque consuetudines nominent aut requirant ea, quæ iniuste decessorum aliqui ad suum fortasse lucrum excogitarunt. Quæ enim improbè excogitantur, ea ne longa quidem consuetudine confirmari uolumus. Quinta exceptio est: Nisi alterius loci cōsuetudo sit, non eius ubi agitur. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio hæc est: Nisi Romæ consuetudo sit. ea enim in cæteris quoque ciuitatibus imperij Romani debet obtinere. quæ replicatio approbatur l. 1. s. sed et si quæ leges. C. de ueteri iure enucleando, hisce uerbis: Si quæ leges in ueteribus libris positæ iam per desuetudinem abierit, nullo modo uobis easdem ponere permittimus: cum hæc râtum modo obtinere uelimus, quæ uel iudiciorum frequentissimus ordo exercuit,

uel longa consuetudo huius alme urbis comprobauit, secundum Sabini Iuliani scripturam, quæ indicat, debere omnes ciuitates consuetudinem Romæ sequi, quæ caput est orbis terrarum, non ipsam alias ciuitates. Romam autem intelligendum est non solum ueterem, sed etiam regiam nostram, quæ Deo propitio melioribus condita est augurij. Concordat Inst. de satisfactionib. s. fin. his uerbis: Hanc formam satisfactionum non solum in hac regia urbe, sed etiam in omnibus nostris prouincijs (et si propter imperitiam forte aliter celebratur) obtinere cōseimus: cum necesse sit omnes prouincias caput omnium nostratum ciuitatum, id est hanc regiam urbem, eiusque obseruantiam sequi. Contradicit l. sed licet. 12. ff. de officio præsidis, hisce uerbis: Licet is qui prouinciæ præest, omnium Romæ magistratum uice & officio fungi debeat, non tam spectandum est, quod Romæ factum est, quàm quod fieri debeat. Sexta exceptio uidetur: Nisi actus in contrarium extet. Quæ tamen exceptio reprobat l. nemo. 166. in fine. ff. de reg. iuris, his uerbis: Temporalis permutatio ius prouinciæ non innoat. Accedit glossa in d. l. nemo. de qua tamen exceptione uide plura in M. I. R. lib. 1. cap. 3. de consuetudine, reg. 4. except. 11.

DE IURE SCRIPTO, Eiusque speciebus. Caput IX.

Species iuris scripti enumerantur Inst. de iure naturali. s. scriptum autem, his uerbis: Scriptum autem ius est, lex, plebiscitum, senatusconsultum, principum placita, magistratum edicta, responsa prudentum. Concordat l. ius autem. 7. ff. de iusticia et iure, his uerbis: Ius civile est, quod ex legibus, plebiscitis, senatusconsultis, decretis principum, auctoritate prudentum uenit. Ius prætorium est, quod prætores introduxerunt a diuina uel supplementi uel corrigendi iuris civilis gratia propter utilitatem publicam: quod & Honorarium dicitur, ab honore prætorum sic nominatum. De iam dicta l. 7. uide item s. capite proxim. de iure civili, quaest. 4. diuis. 2. Concordat insuper proposita regula l. 2. in prin. usque ad s. post originem. ff. de origine iuris. cuius uerba uide s. capite 2. De singulis iam dictis speciebus specialiter nunc agendum, & primum de Lege.

DE LEGE.

Definitur lex Inst. d. s. scriptum, his uerbis: Lex est, quod populus Romanus senatorio magistratu interrogante (ueluti consule) constituebat. Lex hic pro speciali quodam iure sumitur: cum alioquin generale uocabulum sit, omnes iuris scripti & non scripti species comprehendens: ut ex ijs quæ s. cap. 1. dicta sunt, constat.

DE PLEBISCITO.

I. DEFINITIO plebisciti proponitur Instit. de iure naturali. §. plebiscitum, his uerbis: Plebiscitum est, quod plebs plebeio magistratu interrogante (ueluti tribuno) constituebat. Declaratur hæc definitio ibidem, his uerbis: Plebs autem à populo eo differt, quo species à genere. nam appellatione Populi, uniuersi ciues significuntur, cõnumeratis etiam patricijs & senatoribus: Plebis autem appellatione sine patricijs & senatoribus ceteri ciues signifi-
antur.

II. QVO iure introducta plebscita, definitur Instit. d. §. plebiscitum, in fine, his uerbis: Sed & plebscita lege Hortensia non minus ualere, quam leges, cõperunt.

III. ORIGO huius iuris proponitur l. 2. §. deinde cũ esset. ff. de origine iuris, cuius uerba uide §. cap. 2.

III. SPECIES plebisciti est, lex Aquilia, quæ species approbatur l. 1. §. fin. ff. ad legem Aquiliam, his uerbis: Lex Aquilia plebiscitum est, cũ eam Aquilius tribunus plebis à plebe rogauerit.

DE SENATVSCONSULTIS.

I. DEFINITIO senatusconsulti proponitur Instit. de iure naturali. §. senatusconsultum, his uerbis: Senatusconsultum est, quod Senatus iubet atq; constituit.

II. RATIO & origo senatusconsulti proponitur l. 2. §. deinde quia difficile. ff. de origine iuris, cuius uerba uide §. cap. 2. Concordat Instit. d. §. senatusconsultum, his uerbis: Nam cum auctus esset populus Romanus in eum modum, ut difficile esset in unum eum conuocari legis faciendæ causa, æquum uisum est, Senatui uice populi consuli.

III. VIM legis habet senatusconsultum, quæ regula approbatur l. non ambigitur. 9. ff. de legibus, his uerbis: Non ambigitur, Senatum ius facere posse. Concordat l. unica, in princ. C. de senatusconsultis, cuius uerba uide §. cap. prox. except. 12.

III. SPECIES senatusconsulti sunt, Senatusconsultum Macedonianum, Velleianum, Trebellianum, et alia plura, quæ tractantur in Pandectis.

DE IURE PRÆTORIO SEV Honorario.

I. DEFINITIO iuris prætorij à causa efficiente & finali proponitur l. ius autem. 7. in fine. ff. de iusticia & iure, cuius uerba uide §. eod. cap. in prin. Concordat Instit. de honor. possess. in prin.

II. DEFINITIO nominis proponitur d. l. 7. in fine. Concordat Instit. de iure naturali. §. prætorum, his uerbis: Prætorum quoq; edicta nõ modicam obtinent iuris auctoritatẽ. Hoc etiã ius Honorariũ solemus appellare, quod qui honores gerunt, id est magistratus, auctoritatẽ huic iuri dederunt. Concordat item l. 2. §. eodẽ tempore, in fine. ff. de origine iuris, cuius uerba uide §. cap. 2.

III. ORIGO iuris prætorij proponitur d. §. eodem tempore.

III. GENVS.

Vim legis obtinet prætoris edictum, quæ regula approbatur Instit. de iure naturali. §. prætorum, cuius uerba uide paulõ superius, quæst. 2. Concordat l. nam & ipsum. 8. ff. de iusticia & iure, his uerbis: Ipsum ius Honorarium, quasi uicia uox est iuris ciuiliis. Item concordat l. ius. 11. §. nec minus. ff. eod. it. cuius uerba uide §. cap. 1. quæst. 2.

V. SPECIES huius iuris sunt, edicta ædilitium curu-
lium, quæ species approbatur Instit. de iure naturali. §. prætorum, in fine, his uerbis: Proponebant & ædiles curules edictum de quibusdam causis, quod edictum iuris honorarij portio est. Plures prætorij iuris species enumerantur Instit. de actio-
nib. §. sed ista quidem, cum sequentibus.

DE RESPONSA PRVDENT-
tium.

I. DEFINITIO & auctoritas huius iuris proponitur Instit. de iure naturali. §. responsa, his uerbis: Responsa prudentum, sunt sententiæ & opiniones eorum quibus cõdenda erant iura cõdenda. Nam antiquitus constitutum erat, ut essent qui iura publicè interpretarentur, quibus à Cæsare ius respondendi datum est, qui Iuriscõsulti appellabantur: quorum omnium sententiæ & opiniones eam auctoritatem tenebant, ut iudici recedere à responso eorum non liceret, ut est constitutum.

II. ORIGO huius iuris exponitur l. 2. §. his legibus latis. ff. de origine iuris, cuius uerba uide §. cap. 2. Sed & de origine huius iuris agit d. l. 2. circa finem. §. Masurius Sabinus, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 6. in fine.

III. SPECIES huius iuris sciant Pandectis. Quod autem ad nomina Iuriscõsultorum attinet, quorũ responsa in Pandectis extant, ea recensentur l. 2. §. iurie ciuiliis, cum sequentibus, cuius uerba uide d. cap. 6.

DE PRINCIPVM PLACITIS seu constitutionibus.

I. GENVS.

Legis uim habent, quæ regula approbatur Instit. de iure naturali. §. sed & quod, his uerbis: Sed & quod principi placuit, legis habet uigorem: quum lege Regia, quæ de eius Imperio lata est, populus ei & in eum omne imperium suum & potestatem contulerit. Quodcunque ergo Imperator per epistolam constituit, uel cõgnoscens decreuit, uel edicto præcepit, legem esse constat. hæc sunt quæ Constitutiones appellantur. Concordat iisdem serẽ uerbis l. 1. in prin. ff. de cõst. principum. Huius regule exceptio prima hæc uidetur esse: Nisi lex municipalis antea uel postea contrã statuerit. Hæc exceptio reprobatur l. prætor ait. 3. §. diuus Hadr. ff. de sepulchro uiolato, his uerbis: Diuus Hadrian, rescripto pœnam statuit quadraginta aureorũ in eos qui in ciuitate sepeliunt, quã fisco inferri iussit & in magistratus eandem statuit, qui passim sunt. & locum publicari iussit, & corpus transferri. Quid tamen, si lex municipalis permittit in ciuitate

ciuitate sepeliri post rescripta principalia? an ab hoc dicendum sit, uidebimus: quia generalia sunt rescripta. Et oportet Imperialia statuta suam uim obtinere, & in omni loco ualere. Secunda proposita regule exceptio est: Nisi constitutio non generaliter, sed de certa persona sit lata. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur §. proxime de Constitut. personal. Sed & plures proposita regule exceptiones uide §. cap. prox.

II. NOMEN PROPOSITI IURIS.

Appellantur constitutiones: quod approbatur per ea quæ proposita sunt §. quæst. prox. in prin.

III. ORIGO huius iuris exponitur l. 2. §. nouissimẽ. ff. de origine iuris, cuius uerba uide §. cap. 2.

III. DIVISIO constitutionũ in generales & personales proponitur Instit. de iure naturali. §. sed & quod, in fine, his uerbis: Planè ex constitutionibus principum quædam sunt personales, quæ nec ad exemplũ trahuntur, quoniã non hoc princeps uult. Nam quod alicui ob meritũ indulgit, uel si quam pœnam irrogauit, uel si cui sine exemplo subuenit, personam non transgreditur. Aliæ autem quum generales sint, omnes proculdubio tenent. Concordat iisdem uerbis l. 1. §. fin. ff. de constitut. principum.

DE CONSTITVTIONIBVS PERSONALIBVS, seu priuilegijs.

I. PROPRIVM.

Hæc ad exemplum non trahuntur, quæ regula ex iam dictis constat. Concordat l. 2. C. de legibus, his uerbis: 30

Quæ ex relationibus uel suggestionibus iudicantur, uel consultatione in commune florētissimorum sacri nostri Palatij procedunt auditorium introducto negotio statui-
mus, uel quibuslibet corporibus, aut legatis, aut prouinciis, uel ciuitati aut curiæ donauimus, nec generalia iura sint, sed leges faciantis duntaxat negocijs atq; personis, pro quibus fuerint promulgata, nec ab aliquo retrahentur: notam infamias subituro eo, qui uel astute ea interpretari uoluerit, uel impetrato impugnare rescripto, nec habituro fructum per subreptionem elicit: & iudice, si dissimulauerit, uel ulterius litigantem audierit, uel aliquid allegandum admitterit, & sub quodam ambiguitatis colore ad nos retulerit, triginta librarum auri cõdemnatione plectendo. Proposita regule exceptiones quinque proponuntur l. ut leges. 3. C. de legibus, his uerbis: Ut leges generales ab omnibus æquales
liter in posterum obseruentur, quæ uel misis: ad uenerabilem cœtum oratione conduntur, uel in sermo edicti uocabulo nuncupantur: siue eas nobis spontaneus motus ingesserit, siue precatio, siue relatio, uel lis mota legis occasionem postulauerit. nam satis est, edicti eas nuncupatione censerit, uel per omnes populos iudicum programme divulgari: uel expressius cõtinere, quod d prin-

cipes censuerunt ea quæ in certis negotijs statuta sunt, similitum quoq; causarum facta cõponere. Sed & si generalis lex uocata est, uel ad omnes iussa est pertinere, uim obtineat edicti: interlocutionibus quas in uno negotio iudicantes pronulimus, uel postea proferemus, non in commune præiudicantibus: nec ijs quæ specialiter quibusdam cõcessa sunt ciuitatibus, uel prouincijs, uel corporibus, ad generalitatis obseruantiam pertinentibus. Iuxta hanc legem uidetur accipienda l. si imperialis. 11. in prin. C. eod. it. cuius uerba uide paulõ inferius de iudicato. Hæc de proprio Personalium constitutionum.

II. DIVISIO personalium constitutionum & priuilegorum proponitur l. priuilegia. 156. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Priuilegia quædam causæ sunt, quædam personæ: & ideo quædam ad hæredes transmittuntur, quæ causæ sunt: quæ personæ sunt, ad hæredes non transeunt. Huic concordat l. in omnibus. 68. ff. eod. it. his uerbis: In omnibus causis id obseruatur, ut ubi personæ conditio locum facit beneficio, ibi deficiente ea, beneficium quoq; deficiat. Vbi uero genus a conditione id desiderat, ibi ad quemuis persecutio eius deuenerit, non deficiat ratio auxilij. Huius exemplum proponitur l. ex pluribus. 41. ff. de administr. tutor. item l. tempus. 29. ff. de re iudicata.

DE SACRIS REGVLIS.

Hæc uim legis obtinent, quod approbatur Nouell. c. 6. §. sed etiam sic. ibi uero quod, his uerbis: A præcedentibus nos Imperatoribus & à nobis ipsis rectè dictũ est, Oportere sacras regulas pro legibus ualere. Concordat Nouell. c. 131. in prin. cuius uerba uide §. lib. 10. cap. 11. de fide, reg. 3. Concordat item Nouell. c. 83. §. si uero ecclesiasticũ. ibi secundum sacras, cuius uerba uide §. lib. 10. cap. 3. reg. 10. Item concordat Nouell. c. 123. in prin. ibi nam si leges, his uerbis: Si leges ciuiles, quarum potestatem fidei nostre Deus pro suo erga homines amore concedidit, per omnia firmas & stabiles cõseruari ad subditorum securitatẽ studemus: quanto plus studij debemus circa sacrarum regularum & diuinarum legum obseruationem reponere, quæ pro salute animarum nostrarum definitæ & constitutæ sunt? Item concordat l. omni. 6. C. de sacrosanctis ecclesijs, hisce uerbis: Omni nouatione cessante, uetustatẽ & canones pristinos ecclesiasticos, qui usq; nunc tenentur, etiã per omnes Illyrici prouincias seruari præcipimus: si quid dubietatis emerferit, id oporteat nõ absq; scientia uiri reuerendissimi, sacrosanctę legis antistitis, urbis Cõstantinopolitanę (quæ Romæ ueteris prærogatiua lætatur) conuentui sacerdotali sanctoq; iudicio referri. Concordat deniq; l. priuilegia. 12. §. 1. C. d. it. his uerbis: Omnes pragmaticas sanctiones, quæ circa canones ecclesiasticos
b 3 inter-

interuētu gratiæ uel ambitionis elicite sunt, robore suo & firmitate uacuas cessare precipimus.

DE IUDICATO.

Res iudicata uim legis generalis non obtinet. quæ regula approbatur l. nemo iudex. 13. C. de sententijs & interuocut. cuius uerba uide j. lib. 7. cap. 8. in fine. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi Imperator sententiam tulerit. quæ exceptio approbatur l. si imperialis. 11. in prim. C. de legib. his uerbis: Si Imperialis maiestas 10 causam cognitionaliter examinauerit, et partibus cominus cõstitutis sententiã dixerit: omnes omnino iudices, q sub nostro Imperio sunt, sciãt hoc esse lege, nõ solũm illi causæ, pro qua pducta est, sed omnib. similibus. Quid enim maius, qd sanctius Imperiali est maiestare? uel quis tantæ superbiæ fastidiotumidus est, ut regalẽ sensum cõtemnat? cũ & ueteris iuris cõditores, cõsultationes quæ ex Imperiali decreto processerunt, legis uicem obtinere aptè dilucideq; definiũt. Hæc lex uidetur accipienda secundum conditiones l. 3. C. d. t. cuius uerba uide paulo superius de Const. personal. Istitis conditionibus omnib. deficiētib. uidetur quoq; exceptio proposita deficere. Altera proposita regule exceptio est: Nisi sepius in causis similib. similiter sit iudicatum. quæ exceptio approbatur l. nam Imperator. 38. in fine. ff. de legibus. cuius uerba uide 5. cap. 5. quest. 3. reg. 4.

DE RESCRIPTIS PRINCIPUM, & SUPPLICATIONIBUS.

Cap. X.

PRIMO: Rescriptum principis regulariter utile est & seruandũ. Quæ regula approbatur per ea quæ proposita sunt 5. cap. prox. de principũ placitis. Concordat l. 2. C. de legibus. cuius uerba uide 5. cap. prox. de const. personal. Concordat l. sacrilegij. 5. C. de diuersis rescript. his uerbis: Sacrilēgij instar est, super quibuscũq; administrationib. uel dignitatib. promulgandis diuinis obuiare beneficijs. Concordat itẽ Nouell. c. 13. §. si qua enim ad nos. cuius uerba uide j. lib. 8. cap. 3. except. 26. in fine. Item cõcordat l. 2. C. de crimine sacrileg. cuius uerba uide 5. cap. 6. reg. 1. Huius regule exceptiones sequuntur.

I. Exceptio: Nisi seruis rescriptũ impetrauit. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. 1. C. de precibus imp. offer. his uerbis: Licet seruilis conditio deferendę precis facillẽ capax nõ sit, tamẽ admisi sceleris acrocitas, & laudabilis fidei exemplum super uindicãda nece domini tui hortamento fuit, ut præfecto pretorio iuxta adnotationis nostrę decretũ demãdaremus (quẽ a dire cura) ut auditis ijs quæ in libello contulisti, & reos inuestigare, & seuerissimã uindicãtam iuxta legũ censuram exigere curret. Planẽ mutatur ius propositę exceptionis, eaq; reprobatũ l. uniuersis. 6. C. d. t. his uerbis: Vniuersis simul hanc obseruantia remittimus, ut à quocũq; liberæ cõditionis cõstituto uel seruo

supplicãte impetratũ fuerit rescriptũ: minimẽ requiratur, per quem preces oblatæ sint.

II. Exceptio: Nisi lite pendente rescriptum sit impetratũ. Hæc exceptio approbatur Nouell. c. 13. §. 1. his uerbis: Sancimus, ne dum lis apud iudices examinatur, siue in pecuniarijs, siue in criminalibus, siue in quibuscunq; emergẽtib. causis, siue hic, siue in prouincijs, uel pragmatica forma, uel aliud rescriptũ, uel sacra aliqua nostra scripto comprehensa aut sine scripto iussio uel cõmissio, quæ formã præscribat, quomodo cõceptã cõtrouersiam examinare iudicareũe oporteat, iudicibus insinuatur, aut insinuata ualeat: sed secundũ generales leges nostras lites examinẽtur decidãturq;. Nam quod ex auctoritate legũ iudicatur, id aliqua extrinsecus formula & rescripto nõ indiget. Concordat d. c. 13. §. si uerò dũ lis agitur, his uerbis: Si dũ lis agitur, uel pragmatica nostra forma, uel cõmissio spectabilium nostrorũ Referendariorum, aut alterius cuiuspiã, uel aliud quidquã omnium prædictorũ insinuatũ fuerit iudici, quod uel examinationi uel iudicationi formã præscribat, inuẽtus, ut iudex neutiquã his aduertat animum: sed his uacantibus, neq; robur ullum habẽtib. secundũ generales leges nostras causam examinet, & legitimo termino cõtradat. Quod si iudex ea non obseruabit, &c. Concordat itẽ

Nouell. c. 82. §. omnis denique. cuius uerba uide j. lib. 7. cap. 9. reg. 1. Item concordat lex illo. 13. C. de appellat. his uerbis: Ex illo tẽpore, ex quo in ciuilibus causis, quæ inter priuatos mouentur, consularaturum uel relaturũ te esse promiseris, uel appellationis à te interpositæ solennia completa fuerint, nihil posthac tibi quodlibet speciale ac requisitum, uel quibuscunq; modis fauoris gratiam præferens audiendum est: sed obseruãdum, ut iuxta priora statuta, solennitatis more expleto, gesta ad comitarum omnia dirigãtur. Planẽ propositę exceptionis replicatio prima uidetur esse talis: Nisi iudex ab Imperatore datus sit, uel de plano iudicare iussus sit. Sed reprobatũ d. c. 13. §. atq; hæc dicimus, his uerbis: Atq; hæc dicimus, siue ex nostro oraculo iudicare aliquis iussus est, siue iussione magistratum, siue forma arbitratorum aut compromissariorum cognitorũ quæstioni accommodare audientiam, siue scriptura interueniente, siue sine scriptura & de plano iudicare iussus fuit. Sed & si quis iudicum, salutis suæ contemptor, ex aliquo horum sententiam proferre presumpserit, hanc ita irritam atque infirmam esse uolumus, ut neq; prouocatione opus habeat, neque ex compromisso inducat pœnam. Volumus enim nos, ut omnes iudices tam examinationes quã iudicationes suas secundum leges nostras expediant. Illud sanẽ in confesso est, quod d

neq;

neq; iussio aliqua magistratum, contra ea quæ hic nostra lege constituta sunt, ualitura sit. Altera propositę exceptionis replicatio uidetur esse: Nisi rescriptum ante dictam constitutionem sit impetratum. Et hæc replicatio reprobatũ d. c. 13. §. ad hæc & illud, his uerbis: Et illud iudices scire oportet, quod cõueniat ipsos, uel quæ etiam hoc tempore lites agitantur, secundum generales definire leges, tam et si sacrum aliquis iam impetrauerit oraculum, quod iudicis examinationi iudicationiq; formam præscribat. Volumus etenim, qui huiusmodi aliquid iam impetrauit, nullam ex impetratis utilitatem percipiat. Nam si semel definitiua sententiam proferri cõtingerit, minimẽ ipsam ex hac nostra lege scrupulosius indagari peruelligariq; iubemus, tam et si prouocatio secuta est, aut alioquin contra sententiã spes aliqua retractationis est. Tertia replicatio est: Nisi rescripto non forma iudicandi præscribitur, sed diligentia uel quid simile præcipiatur. quæ replicatio approbatur d. c. 13. §. atqui iussione, his uerbis: Atqui iussione, quæ iudicanti quidem aut iudicatori formam nõ præscribit, quomodo inquisitionem in causa fieri, aut sententiam proferri oporteat, sed liti uult legitimam adhiberi diligentiam, aut actorum editionem inducit, aut iudicem legitimam compellit proferre sententiam, aut in cognitionem secũdum nostras leges alium addit iudicem, fieri utique & ualere, siue interueniente scriptura, siue absq; scriptura factam, non prohibemus. Concordat l. 2. C. ut lite pendente, his uerbis: Supplicare causa pendente non licet, nisi uel actorum uel pronouncementis editio denegerit.

III. Exceptio: Nisi post rem iudicatam rescriptum sit impetratum. Hæc exceptio approbatur l. sententijs. 3. in prim. C. de errore aduocat. cuius uerba uide j. lib. 8. cap. 3. except. 32. Concordat l. 2. §. qui autem. C. ut lite pendente, his uerbis: Qui terminatam rescripto uel consultatione questionem exquisito suffragio refricare conabitur, in omnem litis æstimationem aduersario suo protinus condemnatur, omni uenia deneganda, si quis contra hæc uenire tentauerit. Concordat item l. qui. 3. C. d. t. his uerbis: Qui licitam prouocationem omiserit, perpetuò silere debet, nec à nobis impudẽs petere per supplicationem auxilium. Quod si fecerit, desiderio suo carebit, & ignominia pœna notabitur. Concordat item l. ult. C. quomodo & quando iudex sentent. cuius uerba uide j. libro 8. cap. 3. exceptio. 10. replic. 2. Item concordat l. impetrata. 3. C. sententiam rescindi non posse. cuius uerba cũ alijs huc pertinentibus uide j. lib. 8. cap. 3. exceptio. 54. Propositę exceptionis replicatio prima uidetur esse: Nisi supplicatio ante sententiam sit exhibitã. Sed reprobatũ l. 1. C. ut lite pendente, his uerbis: Licet, postquam supplicati,

priusquam rescriptum impetrares, Præses prouinciæ uir clarissimus pronunciauerit: cum tam en à sententia non prouocaueris, rescriptum quod postea secutum esse suggeris, ad retractanda ea quæ decreto determinata sunt, non patrocinatur. Concordant ea quæ dicta sunt 5. except. prox. Secunda replicatio est: Nisi à præfecto pretorio sententia lata sit, à quo prouocare non licet. Hæc replicatio approbatur l. unica, in prim. C. de sententia præfecti pretorio. cuius uerba, cum concordantibus & propositę replicationis duplicationibus, uide j. lib. 8. cap. 2. quest. 3. Plures propositę exceptionis replicationes uide j. lib. 8. capite 1. Quæcunq; enim ibi contra rem iudicatam exceptiones proponuntur, replicationes quoq; possunt esse propositę exceptionis.

III. Exceptio: Nisi preces ueritate non nitantur. Hæc exceptio approbatur l. si quis. 29. in fine. ff. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Si libello dato aduersarius tuus ueritatem in precibus ab eo datis non adiecit, subscriptione uti non potest: immo si accusatus fuerit, & pœnam sufferre debet. Concordat d. l. 29. in prim. cuius uerba uide j. lib. 4. cap. 8. questio. 1. causa 9. Item concordat l. 2. C. si contra ius, his uerbis: Præscriptione mendaciorum opposita, siue in iuris narratione mendacium reperiatur, siue in facti, siue in tacendi fraude: pro tenore ueritatis, non deprecantis affirmatione, datum iudicem cognoscere debere, & secundum causam conuenit proferre sententiam. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi cognitio tantum iudici per rescriptum sit delegata. quæ replicatio approbatur l. 1. C. d. t. his uerbis: Non idcirco minus is cui ex nostro rescripto cognitio delata est, iudicare potest, quod ex gestis quædam in precibus omissa proponis. Secunda replicatio est: Nisi executio tantum per rescriptũ sit mandata. Hæc replicatio reprobatũ l. est. non. 4. C. d. t. his uerbis: Etsi non cognitio, sed executio mandatur, de ueritate precum inquiri oportet: ut si fraus interuenierit, de omni negotio cognoscatur. Tertia replicatio est: Nisi iusta causa sit impetrantis, & rescriptum alioquin legitimum. Et hæc replicatio reprobatũ l. est. 5. C. eod. t. his uerbis: Etsi legibus consentaneum sacrum oraculum mendax precator attulerit, precator careat penitus impetratis: & si nimia mentientis inuenitur improbitas, etiam seueritati subiacet iudicantis. Quarta replicatio est: Nisi iudex nolit preces falsas argui. Hæc replicatio reprobatũ l. puniri. 3. C. eod. t. his uerbis: Puniri iubemus decem librarum auri multa iudices, qui uetuerunt precum argui falsitatem.

V. Exceptio: Nisi conditio hæc, Si preces ueritate nitantur, rescripto non sit inserta. Hæc exceptio approbatur l. ult. in prim. C. de diuersis rescript. hisce uerbis: Vniuersa rescripta, siue in personam precatium,

siue ad quemlibet iudicem manuerint, quāuis adnotatio uel pragmatica sanctio nominetur, sub ea conditione proferri præcipimus, si precibus ueritate nitantur: nec aliquem fructum precator oraculi percipiat impetrati (licet in iudicio adferat ueritatem) nisi quæstio fidei precum Imperiali beneficio mostretur inserta. Nam & uir magnificus quæstor, & uiri spe&abiles magistri scriniorum, qui sine præfata adiectione quaecunq; diuinum responsum dictauerint, & iudices qui susceperint, reprehensionem subibunt: & qui illicitè dictata scribere ausi fuerint, cuiuscunq; scrinij memoriales, seu pragmaticarij, uel adiutores primicerij, amissione cinguli ferientur.

V I. Exceptio: Nisi rescriptum non sit manu principis subscriptum, & cum incausto in membranis. Hæc exceptio approbatur l. sacri. 6. C. de diuersis rescriptis. his uerbis: Sacri assatus, quoscunq; nostræ mansuetudinis in quacunque parte paginarum scripsit autoritas, nō alio uultu penitus aut colore, nisi purpurea tantummodo scriptio nelustrentur, scilicet ut costi muricis & triticonchilij ardore signentur: eaq; tantummodo fas sit proferri uel dici rescripta in quibuscunq; iudicijs, quæ in chartis siue membranis subnotatio nostræ subscriptionis impresserit. Hanc autem sacri incausti confessionem nulli sit licitum aut concessum habere aut quærere, uel à quoquam sperare: eo uidelicet qui hoc aggressus fuerit tyrannico spiritu, post procriptionem bonorum omnium capitali non immeritò pœna plectendo. Concordat, quo ad subscriptionem principis, l. sancimus. 3. C. od. it. cuius uerba uide 7. except. 9.

V II. Exceptio: Nisi alicui aut consuli rescriptio non sit adiectus. Hæc exceptio approbatur l. si qua. 4. C. de diuersis rescriptis, hisce uerbis: Si qua beneficia personalia sine die & consule fuerint deprehensa, autoritate careant.

V III. Exceptio: Nisi quæstor rescriptum non subscripserit, nec denotauerit inter quos, ad quem iudicem, & per quam personam directum sit. Hæc exceptio approbatur Nouell. c. 114. his uerbis: Decernimus, nullam diuinam iussione, neque per uiri magnificentiissimi quæstoris adiutores, neque per aliam cuiuslibet militiæ, aut dignitatis, aut officij personam cuiuscunque iudici concessam, à quolibet suscipi cognitore, cui magnificenti uiri quæstoris annotatio subiecta nō fuerit, quæ contineat & inter quos, & ad quem iudicem, uel per quam fuerit directa personam: quatenus omni posthac ambiguitate submota, nulla cuiuslibet excusationis relinquatur occasio: sciētibus iudicibus uel administratoribus uniuersis, quod si in quolibet negotio sacram susceperint iussione, nisi cui quæstoris uiri magnificentiissai-

mi fuerit subiecta annotatio, multa uiginti librarū auri, & officium simili pœna plectetur: quibus iubemus, si qua talis iussio ad eos peruenerit, mox ad prædictum uirū magnificum quæstorē referre, aut cum illo qui hæc ingerit, destinare, ut in eum uindicta procedat, quā in falsarios iura nostra cōstituerūt.

IX. Exceptio: Nisi exemplum rescripti, non ipsius rescriptum authenticum fuerit insinuatum. Hæc exceptio approbatur l. sancimus. 3. C. de diuersis rescriptis, hisce uerbis: Sancimus, ut authentica ipsa atque originalia rescripta, & nostra etiā manu subscripta, nō exemplum eorum insinuentur.

X. Exceptio: Nisi sine scripto mandatum principis adferatur. Hæc exceptio approbatur l. unica. C. de mandatis principum, his uerbis: Si quis adferat, cum mandatis nostris secretis se uenisse: omnes sciant, nemini quidquam, nisi quod scriptis probauerit, esse credendum: nec ullius dignitate terreri, siue ullius tribuni, siue notarij, siue comitis proferant dignitatem, sed sacras nostras literas esse quærendas. Huius replicatio est: Nisi rescripto non forma iudicandi præscribatur, sed diligentia uel quid simile præcipiatur, tunc enim etiā sine scriptura ualeat mandatum. Quæ replicatio approbatur Nouell. 113. §. atqui iussione, in fine. cuius uerba uide 5. except. 2. repl. 3.

X I. Exceptio: Nisi negotium in consistorio prius non sit solenniter tractatum. Hæc exceptio approbatur l. humanum. 8. C. de legibus, cuius uerba uide 5. cap. 4. quæst. 3. reg. 2. Huius exceptionis replicatio est: Nisi in causis non uniuersitatum, sed priuatorum rescribatur. Quæ replicatio approbatur l. uniuersa. 7. §. fin. C. de diuersis rescriptis, hisce uerbis: Pragmaticas sanctiones non ad singulorum preces super priuatis negocijs proferri præcipimus, sed si quando scilicet corpus, aut schola, aut officium, uel si quando curia, uel ciuitas, uel prouincia, uel quædam uniuersitas hominum ob causam publicam fuderit preces, manare decernimus: ut his etiam ueritatis quæstio referretur. De uerbis posterioribus hisce, Vt his etiam ueritatis quæstio referretur, uide 5. except. 5.

X II. Exceptio: Nisi rescriptum contra ius sit, uel utilitatem publicam. Hæc exceptio approbatur l. ult. C. si contra ius, & c. his uerbis: Omnes cuiuscunq; maioris uel minoris administrationis nostre uniuersæ reipub. iudices monemus, ut nullū rescriptū, nullam pragmaticā sanctionē, nullam sacram adnotationem, quæ generali iuri uel utilitati publicæ aduersa esse uideatur, in disceptationem cuiuslibet litigij patiantur proferri, sed generales sacras constitutiones modis omnib. nō dubitent obseruādas. Concordat l. unica. C. de senatusconsultis, hisce uerbis: Quamuis senatusconsultum perpetuam per se obtineat firmitatem, tamē etiam nostris legibus id. prosequimur: adijcientes, ut si

ut si quisquam speciali supplicatione eliciendū aliquod rescriptum tentauerit, ut tranfire ei formam liceat statutorum, tertia partimonij parte multetur, & damnatus ambitus crimine maneat infamis. Concordat l. nec. 3. C. de precib. imp. offerendis, hisce uerbis: Nec damnosa fisco, nec iuri cōtraria postulari oportet. Item concordat Nouell. c. 82. §. omnis deniq; cuius uerba uide 7. lib. 7. cap. 9. reg. 1. Proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi rescriptum contra ius nemini obfit, & profit petenti. quæ replicatio approbatur l. rescripta. 7. C. de precib. imp. offer. his uerbis: Rescripta contra ius elicitā ab omnibus iudicibus præcipimus referari: nisi fortè aliquid est, quod non lædat alium, & profit petenti, uel crimen supplicantibus indulgeat.

X III. Exceptio: Nisi rescriptum fisco sit damnosum. Hæc exceptio approbatur d. l. 3. C. de precib. imp. offer. cuius uerba uide 5. except. prox.

X IIII. Exceptio: Nisi exceptio uel præscriptio alicui detur uel denegetur rescripto. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi dilatoria, non peremptoria exceptio alicui rescripto detur uel denegetur. quæ replicatio cum sua exceptione approbatur l. 2. C. d. it. hisce uerbis: Quoties rescripto nostro moratoria præscriptio permittitur, aditus supplicandi pandedatur. Quod autem totius negocij cognitionem tollit, & uires principalis negocij exhaurit, sine graui partis alterius dispendio conuelli non potest. Nec præscriptionis igitur peremptoriæ relaxatio petatur. Concordat id quod dictum 5. eod. cap. except. 2. repl. 3. Proposita replicatio duplicatio hæc est: Nisi is qui præscriptionem dilatoriam impetrauit, non caueat idonee debito soluendo. Quæ duplicatio approbatur l. uniuersa. 5. C. d. it. his uerbis: Uniuersa rescripta, quæ in debitorum causis super præstantis dilationibus promulgantur, non aliter ualeant, nisi si fideiussio idonea super solutione debiti præbeatur.

X V. Exceptio: Nisi dilatio ad soluendum per rescriptum impetrata, debitor de soluendo idonee non caueat. Hæc exceptio approbatur iam d. l. 5.

X VI. Exceptio: Nisi annus ab impetrato rescripto excefferit. Hæc exceptio reprobat l. 2. C. de diuersis rescriptis, hisce uerbis: Falso adseueratur, autoritatem rescriptorum deuoluto spacio anni obtinere firmitatem suam non oportere, cū ea quæ ad ius rescribuntur, perennia esse debeant, si modò tempus in quo allegari uel audiri debent, non sit comprehensum. Hæc de exceptionibus aduersus rescripta, plures huiusmodi

exceptiones uide 5. cap. 7. Quæ enim aduersus leges cōpetunt exceptiones, eadem rescriptis quoq; non ineptè opponuntur. Sed & plures uide 7. lib. 7. cap. 4. repl. 5. dupl. cum sequentibus.

II. QVIBVS SIT VTI le rescriptum?

Rescriptum in communi causa ab uno impetratum, alteri quoq; socio prodest. quæ regula approbatur l. 1. C. de diuersis rescriptis, hisce uerbis: Si libellum de cōmuni causa tu fraternitæ tuus dedisti: quāuis rescriptum ad unius personam directū sit, utrique tamen prospectum est.

III. EVENTVS RESCRIPTI, & de supplicationibus.

I. Regula, De forma supplicationis seu contentis, proponitur l. instrumentorum. 8. C. de precibus imp. offer. hisce uerbis: Instrumentorū exempla non profit precibus adiūxisse, sed necesse sit eorum in supplicatione uim exprimi, ut responsum principi uera precatio spem aperiat cognoscendi: ijs solis (cum necessitas exegerit) uerbis precibus inferendis, quorum de sensu inter partes ita dubitari contigerit, ut meritò nostrum expectet iudicium.

II. Regula, De pœna mendacis supplicationis, proponitur l. si quis. 29. ff. ad l. Cornel. de falsis, cuius uerba uide 7. lib. 4. cap. 8. quæst. 1. causa 9. Concordat l. et si. 5. in fine. C. si contra ius, & c. cuius uerba uide 5. quæst. 1. except. 4. replicat. 3.

III. Regula: Supplicatione oblata, & rescripto impetrato, lis habetur pro contestata. Quæ regula approbatur l. 1. C. quando libellus principi datus, & c. his uerbis: Dubium non est, contestationem intelligi, et si nostræ fuerint tranquillitati preces oblatae: easque aduersus hæredem quoque eius in quem porrectæ sunt, uel ab hærede eius qui meruit, exerceri. Huius regule exceptio hæc est: Nisi alia quàm pretoria annalis sit actio. tunc enim lis nō habetur pro contestata, nec perpetuatur actio per rescriptū. quæ exceptio approbatur l. fin. C. od. it. his uerbis: Temporales actiones, quæ per oblationem precum, & ad eas rescriptionem perpetuantur, definire necessarium esse duximus, ne quis putet ad alias etiam, quæ certis taxantur temporibus, hoc pertinere. Sciant igitur omnes, eas tantummodo per oblationem precum, & ad eas rescripta perpetuari, quæ à Præatore constitutæ annuali tempore coarctatæ sunt. Hactenus de iure & Legibus sit dictum. Sequitur de Magistratibus eorumq; ministris, in genere primū, deinde in specie.

DIGESTORVM LIBER SE-
CVNDVS, DE MAGISTRATIBVS,
eorumque ministris.

43 DE ORDINANDIS SEV
creandis magistratibus & iudicibus,
necnon de sportulis & annona
magistratuum ac iudicum.

Caput I.

I. QUI ET QVALES
creandi:

PRIMA regula, De uiris probata uita, 10
proponitur l. sancimus. 6. in prin. C. ad
L. ul. repetit. his uerbis: Imp. The-
odos. & Valent. A. A. Florentio
P. P. Sancimus eiusmodi uiros
ad provincias regendas accedere, qui ad ho-
noris insignia non ambitione uel precio,
sed probata uita & amplitudinis tuæ solent
testimonio promoueri. Concordat Nouell. c. 8.
§. quapropter, his uerbis: Celsitudinis tuæ inter-
erit, ut eos ad officia mittat, qui & grauitate
morum cæteros præcellant, & peritiam
habeant rationum publicarum: quales esse
solent decuriones, & alij qui bonitatis de se
experimentum dederunt, & gerendis magi-
stratibus sunt idonei. Et quis eum non dili-
gat, atque omnibus honestis artibus abun-
dare non existimet, qui ad officium profici-
scatur non solum nostro decreto & iudicio
tui culminis comprobatus, quia frugi & bo-
nus uir sit uerum etiam gratis ipsa admini-
stratione suscepta, neque ulli omnino per
provinciam uiciose rei deditus, uel quomo-
do pro officio numeratam pecuniam corra-
dat, uel unde aurum in usus suos colligat:
sed in hoc tantum studia sua conferat, ut
Deo se & nobis commendatum reddat, bo-
numq; & memorabile nomē consequatur,
ac futuræ à nobis amplæ remunerationis
spem sibi comparet: Concordat item Nouell. c. 161.
§. nos autem, his uerbis: Sancimus, ut illi magi-
stratum gerant, qui & bona existimatione
noti sunt, & in exercenda iusticia plurimum
reposuerunt sollicitudinis. Concordat item l.
2. in fine. C. de officio magistrum officiorum. cuius uerba
uide 7. reg. 19.

11. Regula, De famosis, notatis, quibusq; ordine uel
honore interdictum est, & improbate uita uiris, propo-
nitur l. 2. C. de dignitatibus. hisce uerbis: Neque famo-
sis & notatis, & quos scelus uitæ aut turpi-
tudo inquinat, & quos infamia ab honesto-
rum cœtu segregat, dignitatis portæ pate-
bunt. Concordat l. unica. C. de infamibus. item l. 1.
C. de his qui non impletis stipendijs, hisce uerbis: Igno-
minia causa sacramento liberati honoribus

44
abstinere debent, à muneribus autem ciui-
libus excludendi non sunt. Proposita regula
exceptio prima hæc est: Nisi cum ordine ad tempus mo-
tus esset, tempus pœne sit finitum. hæc exceptio appro-
batur l. generaliter. 3. in princ. ff. de decurionibus, hisce
uerbis: Generaliter id erit defendendum, ut
qui clementiorem sententiam passus est, ob
hocq; ad tempus relegatur, boni consulere
debeat humanitatem sententiæ, si nec decu-
rionatum recipiat. Sed si quis ob falsi cau-
sam uel aliam de grauioribus non ad tem-
pus relegatus, sed ad tempus sit ordine mo-
tus, in ea est causa, ut possit in ordinem redi-
re. Imperator enim Antoninus edicto pro-
posito statuit, ut cuiusq; aut quacunq; cau-
sa, ad tempus ordine, uel aduocationibus,
uel quo alio officio fuisset interdictum, com-
pleto tēpore nihilominus fungi honore uel
officio possit: & hoc re. neq; enim exag-
geranda fuit sententia, quæ modū interdi-
ctioni fecerat. Concordat l. 2. §. 2. ff. eod. tit. cuius uer-
ba uide 7. lib. 12. cap. 2. quest. 2. reg. 18. item l. ad tempus.
5. ff. eod. tit. l. 1. C. de his qui in exilium dati, cuius uerba ui-
de 7. lib. prox. cap. 14. except. generali 11. Huius excep-
tionis replicatio prima hæc est: Nisi mitiorē sententiā
acceperit, duriorē dignus, tunc enim, quamuis finitum
sit tempus pœne, nō uidetur illi regressus dandus ad ho-
nores, quæ replicatio uidetur approbati uerbis iam pro-
positis. Concordat l. ordine. 15. in prin. ff. ad municipa-
lem. item d. l. 5. ff. de decurionibus. Secunda replicatio
est: Nisi post tempus pœne finitum, præter pristinam di-
gnitatem, nouos quoq; honores ambiat, quæ replicatio
approbatur simul & distinguitur l. 2. C. de his qui in exi-
lium. cuius uerba uide 7. d. except. generali 11. Plura de
hac re uide 7. lib. prox. cap. 14. except. generali 11. Se-
cunda exceptio est: Nisi is cui maioribus honoribus in-
terdictum est, minores honores petat. Hæc exceptio ap-
probatur l. relegatorum. 7. §. fin. ff. de interdictis & re-
legatis, cuius uerba uide 7. libro prox. cap. 3. quest. 4.
de honorum & munerum interdictione. Tertia ex-
ceptio est: Nisi de minoribus honoribus & muneribus
agatur, his enim etiam infames addici possunt, quæ ex-
ceptio approbatur d. §. fin. Cui concordat l. unica. C.
de infamibus, his uerbis: Infames personæ, licet
nullis honoribus, qui integræ dignitatis ho-
minibus deferri solent, uti possunt: curiali-
um tamen uel ciuiliu munerum uacatio-
nē non habent, sed solēnibus indictionibus
ob tutelam publicam eos satisfacere neces-
se est. Plura de exceptione proposita uide 7. libro 13.
cap. 4. reg. 63.

111. Regula, De eo qui flagellis caesus est, proponitur
l. eo qui. 12. ff. de decurionibus. cuius uerba uide 7. lib. 12.
cap. 3. quest. 1. reg. 13.

1111. Regula,

45

LIB. II.

CAP. I.

46

1111. Regula, De reo publici criminis, proponitur l.
libertus. 17. §. in questionibus. ff. ad municipalem, his uer-
bis: In questionibus nominatos capitali-
um criminum, ad nouos honores ante cau-
sam finitam admitti non oportet. Cæterum
dignitatē pristinam interim retinent. Con-
cordat l. Lucius. 21. §. antepenult. ff. eod. tit. his uerbis:
Paulus respondit, si per accusatorem crimi-
num capitalium non stetit, quo minus cri-
men intra statutum tempus persequeretur,
reum non debuisse medio tempore hono-
rem appetere. Concordat l. reus delatus. 7. in prin.
ff. de muneribus, cuius uerba uide paulo inferius. Item
concordat l. unica. C. de reis postulatibus, hisce uerbis: Re-
os criminis postulatos, nouos honores ap-
petere nō debent, antequam purgarent in-
nocentiam suam, & à diuis parentibus no-
stris, & à me sæpe rescriptum est. Proposita
regula exceptio prima hæc est: Nisi pristina sit digni-
tas, eam enim propter reatum non amittit, quæ exceptio
approbatur d. §. in questionibus. Secunda exceptio
est: Nisi per annum in reatu fuerit, nec causa finita sit.
Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur d. l. 7.
in prin. ff. de muneribus, his uerbis: Reus delatus
etiam ante sententiam honores petere, prin-
cipalibus constitutionibus prohibetur: nec
interest, plebeius an decurio fuerit. Sed
post annum quam teus dalatus est, petere
non prohibetur, nisi per ipsum steterit,
quo minus causa intra annum expediretur.
Tertia exceptio est: Nisi accusator nullus sit, uel desti-
tit. Hæc exceptio approbatur l. rescripto. 6. §. si quis ac-
cusatorem. ff. d. tit. his uerbis: Si quis accusatorem
non habeat, ab honoribus prohiberi nō de-
bet: quem admodum non debet is cuius ac-
cusator destiterit, ita enim Imperator noster
tunc diuo patre suo rescriptit.

V. Regula, De eo cuius pater in reatu est, uel publi-
co iudicio damnatus, proponitur l. qui. 3. §. quod pa-
ter. ff. de muneribus, hisce uerbis: Quod pater in re-
atu criminis alicuius est, filijs impedito-
to ad honores esse non debet. Concordat l. 2.
§. nullam. ff. de decurionibus, cuius uerba uide 7. libro
prox. cap. 14. quest. 2. reg. 1.

VI. Regula, De seruis, proponitur lult. C. qui mili-
tare possunt, & c. his uerbis: Si quis seruum suum
dignitatem habere, quem admodum mili-
tiam, fuerit passus, spoliatur & dominio se-
rui, & iure quod pertinet ad patronos, cui e-
nim ferendum est, homines à nostra ma-
nu donatione accipientes adhuc inter ser-
uos haberi, & fortē cum suis dominis nō-
stram purpuram adorantes? In his itaq; ca-
sibus, in quibus non militia, sed dignitas uo-
lentibus dominis seruis adquiretur, eadem
iura referentur, quæ antea posita sunt, ne
uideatur nostra sanctio aliquid habere im-
perfectum. Sciant autem domini, ad exem-
plum præteritæ nostræ constitutionis, quæ

de huiusmodi seruis loquitur, quod nisi
hoc intra triginta dies, ex quo eis hoc fue-
rit notum, manifestauerint, & competen-
tem iudicem adierint, & spoliare eos digni-
tatibus curauerint: dominium eorum, & ius
patronatus amittant: nobis deliberantibus,
postquam dominio serui fuerint liberati, &
inter ingenuos connumerati, si oporteat e-
os habere dignitatē, uel ea quasi indignos
spoliari. Aut Imp. Quæ antea posita sunt, item:
Ad exemplum præteritæ nostræ constitu-
tionis. Hæc uerba intelligenda sunt de constitutione
eiusdem tituli proximè præcedenti, cuius uerba uide 7.
lib. 11. cap. 12. quest. 1. reg. 1.

VII. Regula, De colono originario Cæsaris, pro-
ponitur l. 1. C. de agricolis & mancip. dominicis, hisce
uerbis: Nullus omnimodo originalis colo-
nus rei priuatae nostræ ad aliquos honores,
uel quælibet alia ciuitatis nostræ munera
deuocetur, non enim ciuitatum ordinibus
& cæteris, ex quibus pro multitudine fieri
nominations oportet, per omnia florenti-
bus, ad hæc suprema præsidia iniuriosa no-
minatione descendendum est. De hac re uide
item 7. lib. 13. cap. 4. reg. 48.

VIII. Regula, De iudais, proponitur l. generaliter.
3. §. fin. ff. de decurionibus, hisce uerbis: Eis qui Iuda-
cam superstitionem sequuntur, diui Verus
& Antoninus honores adipisci permiserunt:
sed & necessitatem eis impoſuerunt, qui su-
perstitionem eorum non læderent.

IX. Regula, De hereticis, proponitur Nouell. c. 45.
in prin. usque ad §. enim uerbo. cuius uerba uide 7. lib. 10.
cap. 12. quest. 3. reg. 7. Vide item 7. lib. 12. cap. 3. quest.
1. reg. 18.

X. Regula, De eo qui decurio non est, ne alijs hono-
ribus fungatur, proponitur l. honores. 7. §. is qui. ff. de
decurionibus, hisce uerbis: Is qui non sit decurio,
diuimuratu uel alijs honoribus fungi non
potest: quia decurionum honoribus ple-
beij fungi prohibentur.

XI. Regula, De negotiantibus & exercentibus of-
ficia uel artes uilissimas, proponitur l. ne quis. 6. C. de
dignitatibus, hisce uerbis: Ne quis ex ultimis nego-
ciatoribus, uel monētarijs, abiectisque offi-
cijs, uel deformibus ministerijs, uel statio-
narijs, omniq; officiorum fece, diuersisq; pa-
stis, turpibusq; lucris, aliqua frui dignitatē
pertinet: sed et si quis meruerit, repellatur:
repullos autem etiam proprijs reddi cōfor-
tibus oportebit. Concordat l. si cohortalis. c. §. fin.
C. de cohortalibus, hisce uerbis: Cūctos qui diuersa
rum rerum negotiationibus deueniunt, tra-
pezitas scilicet, uel gemmarum argentiq; &
uestium tenedores, apothecarios etiam, cæ-
terosq; institores aliarum mercium, quibus
cunque ergasterijs adhaerentes, iubemus à
prouincialibus officijs remoueri, & omnis
honor atq; militia contagione huiusmodi
segrē

legregetur. Concordat item l. i. in prin. ibi exceptis nihilominus. C. de prepositis agentium in reb. cuius uerba uide j. cap. 19. de agentibus in reb. reg. 8. Concordat item l. unica. C. negotiatores ne militent. cuius uerba uide j. eod. lib. cap. 18. de apparitoribus, quest. 2. reg. 10.

XII. Regula: De liberis uide j. lib. 12. cap. 3. quest. 1. reg. 3. De filiis libertorum proponitur libertorum. 9. C. de dignitatibus, hinc uerbis: Libertorum filios adipisci clarissimam dignitatem, non prohibemus.

XIII. Regula, De pauperibus, proponitur l. rescripto. 6. in prin. ff. de muneribus et honoribus, his uerbis: Rescripto diuorum fratrum ad Rutilium Lupum ita declaratur: Constitutio qua cautum est, prout quisque decurio creatus est, ut ita magistratum adipiscatur, toties seruari debet, quoties idoneos & sufficientes omnes esse contingit. Ceterum si ita quidam tenues & exhausti sunt, ut non modo publicis honoribus pares non sint, sed & uix de suo uictum sustinere possint: & minus utile, & nequaquam honestum est, talibus mandari magistratum, praesertim cum sint qui conuenienter rei & suae fortunae & splendori publico possunt creari. Sciant igitur locupletiores, non debere se hoc praetextu legis uti, & de tempore quo quisque in curiam affectus sit, inter eos demum esse quaerendum, qui pro substantia sua capiant honoris dignitatem. Plura de hac re uide j. lib. 13. cap. 4. quest. 1. reg. 9. except. 6.

XIII. Regula: Ne alicui patriae suae administratio permittatur. Haec regula approbatur l. ult. C. de officio rectoris prouinciae, his uerbis: Nulli patriae suae administratio sine speciali permisso principis permittatur. Concordat l. ult. C. de crimine sacrilegij, his uerbis: Ne quis sine sacrilegij crimine desiderandum intelligat gerendae ac suscipiendae administrationis officium intra eam prouinciam, in qua prouincialis & cuius habeatur, nisi hoc cuipiam ultronea liberalitate per diuinos affectus Imperator indulgeat.

XV. Regula, De debitoribus rerum publicarum, proponitur d. l. 6. §. debitoribus. ff. de muneribus et honoribus, his uerbis: Debitoribus rerum publicarum ad honores inuitari non posse, certum est: nisi prius in id quod debetur, reipublicae satisfecerint. Concordat l. i. C. de debitoribus ciuitatum, his uerbis: Non prius debitorem reipublicae honorem in reipublica subire, quam id quod debere constituerit, conuentus exoluerit, tam meis quam diuorum Principum constitutionibus declaratur. Proposita regula exceptio prima haec est: Nisi debitum sit solutum. Haec exceptio ex iam dictis constat. Secunda exceptio est: Nisi alio modo pro debito sit satisfactum. Haec exceptio approbatur d. l. 6. §. plane uice. ff. de muneribus et honoribus, his uerbis: Plane uice solutionis sufficit, ut quis aut

pignoribus aut fideiussoribus idoneis caueat: & ita diui fratres Aufidio Herenniano rescripserunt. Tertia exceptio est: Nisi non ex administratione reipublicae debeat, sed ex alia causa. Haec exceptio approbatur d. l. 6. §. sed eos demum, his uerbis: Sed eos demum debitores rerum publicarum accipere debemus, qui ex administratione reipublicae relinquuntur. Ceterum si non ex administratione sunt debitores, sed mutuam pecuniam reipublicae acceperunt, non sunt in ea causa, ut honoribus arceantur. Proposita exceptionis replicatio haec est: Nisi ex pollicitatione debeat, quae recusari non potest. Haec replicatio approbatur d. l. 6. §. sed est ex, his uerbis: Sed est ex pollicitatione debeant, quae tamen pollicitatio recusari non potest: in ea sunt conditione, ut honoribus arceantur.

XVI. Regula, De eo qui cohortalibus obsequijs esse obligatus, eiusque liberis, proponitur l. cohortalis. 12. in prin. C. de cohortalibus, his uerbis: Si cohortalis apparitor aut obnoxius cohorti ad ullam adspirauerit dignitatem, spoliatus omnibus impetrati honoris insignibus ad statum pristinum reuocetur: liberis etiam in tali eius conditione susceptis fortunae patriae mancipandis. Quod si quis ex his ausus fuerit uel lam affectare militiam, nulla praescriptione temporis muniatur, praeter eam scilicet, quae ex triginta annis colligitur: sed ad conditionem propriam trahatur: nec ipse uel liberi eius post talem ipsius statum procreati, quod cohorti deberent, ualeant declinare. Sed nee ad aliam cohortalibus, uel cohortalini filius audeat adspirare fortunam, cui maiorum suorum exempla prauidicant. Concordat l. quisquis. 14. C. eod. tit. his uerbis: Quisquis cohortalibus adhuc obsequijs, &c. Item concordat l. nullum. 13. C. eod. tit. cuius uerba uide j. eod. libro, capite 19. membr. 7. reg. 1. Item concordat l. si quis. 13. C. de officio rectoris prouinciae, his uerbis: Si quis cohortalibus adhuc obsequijs obligatus, regionem prouinciae, uel cingulam cuiuslibet militiae dignitatis uel quoquo modo meruit: contra licitum usurpatis impetratisque careat, etiam si ultro in eum nostra liberalitate ius regendae prouinciae, uel militiae, seu dignitatis cuiuspiam sibi iactauerit delatum fuisse.

XVII. Regula, De eo qui honorem, munus, uel officium aliud sustinet, proponitur l. honorem. 10. ff. de muneribus et honoribus, his uerbis: Honorem sustinenti, munus imponi non potest: munus sustinenti, honor deferri potest. Huius etiam loci est l. hac parte. 10. in fine. C. de proximis sacrorum scriu. his uerbis: Memoriales nullo modo duplici fungantur officio, nec geminis chartis irrepserint: ut non occupentur plura in unum se commoda collatari, nihilque reliquis relicturi. Concordat l. i. §. illi quoque. C. de preposito agentium in reb. cuius uerba uide j. lib. eod. cap. 19. membr. 12. reg. 8.

reg. 8. Concordat l. his quibus. 5. C. qui militare possunt. cuius uerba uide j. lib. 11. cap. 12. quest. 1. reg. 7. Plura de regula proposita uide j. lib. 13. cap. 4. quest. 1. reg. 10.

XVIII. Regula, De eo qui antea eundem honorem uel magistratum gessit, proponitur j. lib. 13. cap. 4. quest. 1. reg. 9.

XIX. Regula, De ordine seruando, eoque qui dudum militauerit, et ordine proximior est, proponendo, proponitur l. ut gradatim. 11. in prin. ff. de muneribus et honoribus, his uerbis: Ut gradatim honores deferantur, edito, & ut a minoribus ad maiores perueniatur, epistola diui Pij ad Traianum exprimitur. Etsi lege municipali caueatur, ut praeferrantur in honoribus certae conditionis homines: attamen sciendum est, hoc esse seruandum, si idonei sint: & ita rescripto diui Marci continetur. Concordat l. honor. 14. §. gerendorum. ff. eod. tit. his uerbis: Gerendorum honorum non promiscua facultas est, sedordo certus huic rei adhibitus est. nam neque prius maiorem, &c. Concordat l. i. C. de muneribus patrimoniorum, his uerbis: Ciuilia munera per ordinem pro modo fortunarum sustinenda sunt. Item concordat l. 2. C. de officio magistrifofficiorum, his uerbis: Nemo agentium in rebus ordinem militiae atque stipendia praeruat, etiam si nostri numinis per obreptionem detulerit indultum. Ac si quis formam istiusmodi docebatur obrulisse, in locum ex quo indecenter emerferat reuertatur: ut is gradu ceteros antecedit, quem stipendia longiora uel labor prolixior fecerit anteire. Concordat item l. i. C. eod. tit. his uerbis: Imp. Constantinus A. ad agentes in rebus. Priuilegijs dudum Scholae uestrae indultis & integris reseruatis, ad ducenariam, centenariam, & biarchiam nemo suffragio, nisi labore, &c. Item concordat l. tyrones. 3. C. de tyronibus, cuius uerba uide j. lib. 11. cap. 12. quest. 6. Item concordat l. 2. §. illud praecipue. C. de primicerio, his uerbis: Illud praecipue prouisionem nostram flagitare perspeximus, ne per ambitionem, uel gratiam, aut cuiuslibet occasionis obtentu, uel laborum seu sollicitudinum specie, publicorum cuiquam liceat aliquando graduum serie conrurbare, & temporum ratione calcata dudum militantibus anteferri, & quae longis prolixisque stipendijs defensa iam pollicetur senectus, gratiosa festinatione subripere. Item concordat l. unicuique. 7. in prin. C. de proximis sacrorum scriu. l. i. C. de agentibus in rebus, hinc uerbis: Nullus de schola agentium in rebus de cetero locum mortui conetur inuadere: sed is qui ordine stipendiorum & laborum merito ad gradum militiae sequebatur, statim atque illum fata subdixerint, in eius praemia percipienda succedat, omni obreptione cessante. Concordat item l. i. C. de castrensiarum, hinc uerbis: In officio spectabilitatis tuae se-

cundum formam diuinalium responsoforum post completum tempus praefinitum, id est biennium, prioribus discedentibus insequentes ad locum pro merito laborum stipendiorumque succedant: nec ulla licentia tribuatur his qui impletum deposuerunt officium, denuo ad eandem militiam uel sollicitudinem remeandi. Concordat item l. primicerius. 5. C. de officio praefecti urbi, his uerbis: Primicerius adiutor tuae sedis officij per biennium, quod in eodem gradu ex consuetudine praefata ordinationis meruit, curam in super personarum usurpatione omni atque ambitione cessante suscipiat: hoc etiam adiecto, ut si quis memorato ordine uel conditionis humanae sine praeventus, uel alia quacunque, &c. Plane proposita regula contradicit l. honores. 7. in prin. ff. de decurionibus, hinc uerbis: Honores & munera non ordinatione, sed potioribus quibusque iniungenda sunt. Haec lex uidetur intelligenda de exceptionibus sequentibus. Est enim proposita regula prima exceptio talis: Nisi is qui ordine praecedat, non sit idoneus. quae exceptio approbatur l. ut gradatim. 11. in prin. ff. de muneribus et honoribus. cuius uerba uide paulo superius ead. reg. in prin. Huius exceptionis replicatio proponitur in casu l. i. §. fin. C. de prepositis agentium in rebus. cuius uerba uide j. cap. 19. membr. 12. reg. 8. Secunda exceptio: Nisi is qui ordine seu tempore posterior est, laborum comparatione praecedentibus dignior iudicetur. Haec exceptio approbatur exemplo l. unicuique. 7. in prin. C. de proximis sacrorum scriu. his uerbis: Vnicuique qui in sacris scriuijs militat, sui loci merita seruari oportere constituimus: et uniuersos qui ultra numerum statutorum in ipsdem scriuijs militant, sui gradus respectu per ordinem quem sortiti sunt, in deficientium statutorum locum (ut tamen ultimis socientur) subire decernimus: scilicet, ut nemini penitus liceat, cum sit posterior tempore, locum praecedentis ambire: nisi forte ab eo qui tempore uincitur, laborum comparatione superatur, ut quidem primatum eiusdem scriuij testimonio cum sacramenti religione subnixus, praecedentibus dignior iudicetur. Proposita exceptionis replicatio haec est: Nisi is qui prior est tempore, filius sit alicuius proximiorum. tunc enim digniori praefertur tempore posteriori. quae replicatio approbatur ibidem, his uerbis: Hanc quoque obseruationem extra filios proximorum uolumus custodiri. etenim unicuique proximo unum de suis filijs, qui temporis duntaxat suffragio nititur, licet parum obseruasse militiam cognoscatur, insequentibus tempore, qui laborum meritis muniuntur, an referri posse decernimus. Tertia exceptio est: Nisi is qui tempore prior est, recusauerit: uel id quod praestandum est, praestare nolit. quae exceptio approbatur exemplo d. l. 7. §. illi tamen, his uerbis: Illi tamen

zamen qui locum statuti meretur, proximo quidem ducentos quinquaginta solidos, melloproximo uero quinquaginta, adiutori pro consuetudine uniuersiuusque scriinij uiginti aut quindecim solidos offerre precipimus. Quod si quis de supernumerarijs, qui in statuti locum subire debuerat, ne pecuniam offerat, statuti etiam gradum recusa re uoluerit, sequenti tam offerendae quantitatatis praedictae, quam subrogandi licentia permittatur: ita uidelicet, ut si secundus, uel etiam tertius, uel alterius cuiuslibet numeri, in eadem recusationis uoluntate durauerit, accedenti semper eadem copia, qua praecedens recusaerit, tribuatur. Hos autem qui ad statutorum ordinem progredi noluerint, nec de suo gradu uoluerint remoueri: & cum uacauerit statuti locus, conditionem qua antea repudiauerat, id est, & offerendae pecuniae & adipiscendi statuti locum, liberam habere precipimus facultatem. *Quarta exceptio est: Nisi is qui ordine posterior est, rescripto principis nitatur. Haec exceptio reprobatur l. 2. C. de officio magistri off. cuius uerba uide 5. ead. reg. in prin. Plura de regulae proposita eiusque exceptionibus uide 3. eod. lib. cap. 5.*

XX. Regula, De eo qui indignus est inferiore ordine, proponitur l. qui indignus. 4. ff. de senatoribus, hisce uerbis: Qui indignus est inferiore ordine, indignior est superiore. Concordat l. reparatorum. 30. 7. ff. de interd. 4. de honorum & munerum interd. 4.

XXI. Regula, De iurisperitis iudicibus, non imperitis eligendis, proponitur Nouell. c. 82. in prin. his uerbis: Scripta est a Zenone piensissimo principe constitutio de iudicum ordine, quae cum multas successu temporum mutationes suscepit, tandem edouenerit, ut paulatim ferme in totum defecerit. Siquidem pedanei & inferioris subsellij iudices, qui in ea descripti sunt, ad unum omnes hac humanam deseruerunt uitam: & multa illic determinata iura silentio sunt tradita, neque certa obtinuerunt memoriam: sed ipse rerum usus simul atque haec suscepit, penitus in aliam formam traduxit. Nos igitur omnino confusam cernentes iudicum formam, lege haec determinanda existimauimus, quae negocijs decentem imponat ordinem. Neque enim ex usu fore existimauimus, ut aliqui iudicum nomen gestent, qui & legum maximè sunt imperiti, neque ullum in rebus gerendis obtinent usum. Nam nostris magistratibus omnino ad manum sunt & assessores, qui legum placita explicent, & illorum suppleant occupationes: quandoquidem multis undique curis, quas circa nos sustinent, impliciti merito iudicarias partes assessorum

suorum suppleant praesentia. At uero qui neque magistratum gerunt, neque nobis in ministerio sunt, si utique iuris peritiam non habeant, sed alium de emendatione rectè iudicandi formulam, quomodo non maximam ea res labem reipublicae inferat, si disceptandarum litium potestatem non his tradamus, qui per se sciant quid factum opus sit: sed sinamus ipsos alios querere, a quibus liceat perdiscere, quae in iudicando eos proloqui oportet? Haec merito ad praesentem nos legem excitarunt, subditorum nostrorum gerentes curam, uolentesque; ut litium causa ipsi expedite simul & facile, & absque omni dilatione dirimantur.

XXII. Regula, De minoribus uiginti annis, proponitur l. ad remp. 8. ff. de munerib. & honorib. his uerbis: Ad remp. administrandam ante uicesimum quintum annum, uel ad munera quae non patrimonij sunt, uel honores admitti minores non oportet: minores denique nec decuriones creantur, nec creati suffragium in curia ferunt. Annus autem uicesimus quintus coeptus pro pleno habetur: hoc enim in honoribus fauoris causa constitutum est, ut pro plenis inchoatos accipiamus. Sed & in his honoribus, in quibus reipublicae cura consistit, ei non committitur. Caeterum cum damno publico honore ei committi non est dicendum, etiam cum ipse pernicie minoris. Concordat l. 2. ff. de iure immunitatis, hisce uerbis: Impuberes, quamuis necessitas penuriae hominum cogat, ad honores non esse admittendos, rescripto ad Beridium Rufum legatum Ciliciae declaratur. Plura de hac regula uide 7. lib. 12. cap. 3. quest. 1. reg. 10. & lib. 13. cap. 4. quest. 1. reg. 3.

XXIII. Regula, De surdo & muto, proponitur l. honores. 7. ff. de decurionibus, hisce uerbis: Sturdus & mutus, si in totum non audiant aut non loquantur, ab honoribus ciuilibus, non etiam a muneribus excusantur.

XXIII. Regula, De caeco, proponitur l. 1. ff. quaerit. ff. de postulando. cuius uerba uide 7. lib. 5. cap. 2. quest. 1. except. 5.

XXV. Regula, De feminis, proponitur l. 2. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Feminae ab omnibus officijs ciuilibus & publicis remotae sunt: & ideo nec iudices esse possunt, nec magistratum gerere, nec postulare, nec pro alio interuenire, nec curatores existere. Haecenus de regulis primae quaestiois, qui scilicet & quales magistratus creari possunt uel debeant, est dictum. Plura huius loci uide 7. lib. 12. cap. 3. Item quoad iudices, uide 7. libro 5. cap. 2. quest. 1. item 7. lib. prox. cap. 18. de apparitoribus. quest. 2. Nunc ad secundam quaestionem transeundum.

II. A QVIBVS CREANDI MAGISTRATUS?
De Imperatore & populo proponitur l. 1. in prin. ff. ad

ff. ad l. ul. de ambitu. cuius uerba uide 7. eod. cap. quest. prox. reg. 5. Concordat Nouell. c. 82. ff. si quis uero, his uerbis: Si quis ex gloriofissimis seu selectissimis nostris iudicibus quacumque; de causa iudicis officio desistat, haud aliter in eius audientiam alius succedet, quam nos iudicium nostrum interponentes, alteri pro illo causarum examinationem commiserimus.

III. ANTECEDENTIA, ADIUNCTA & consequentia ordinationem magistratum & iudicum.

I. Regula, Ut gratis ordinentur magistratus & iudices, nihilque ab ijs eo nomine expendantur, proponitur Nouell. c. 8. in prin. usque; ad 5. illud sane. cuius inter cetera haec sunt uerba: Subijcti animi cogitatio, quod tandem factum, quidquid uspiam in prouincijs nostris noxiu existit, possemus uno generali actu ad meliora traducere: & re ipsa hoc euenturum deprehendimus, si demus operam, ut gentium Praesides, qui ciuilia in prouincijs officia administrant, puris utantur manibus, & omni praeda abstineant, his solis contenti, quae praebentur ex publico. Quod quidem aliter non fiet, nisi quoque ipsi officia gratuita susceperint, neque praetextu (ut uocant) suffragiorum, neque ijs qui magistratus gerunt, neque cuiquam alij quidquam dantes. Sed & ibidem 5. haec omnibus, haec proponuntur uerba: Per hanc legem sancimus, ut neque ulla proconsularis, neque (ut haecenus appellarunt) iucaria, neque comes Orientis, neque quaecumque alia administratio, siue consularis, siue correctoria (quarum expressè mentionem diuinae huic nostrae legi subiecta tabula facit, quas etiam solas sub hanc legem deducimus) suffragium, aut pro officio aliquid ulli magistratu, uel ijs qui circa magistratus sunt, alijue personae patrocini nomine praestent: sed cum gratis officia adipiscantur, modica tantum quaedam nomine codicillorum & chartarum, quae super unoquoque dari solent, praebent. Siquidem tabulam huic diuinae legi nostrae subiectimus, quae declaret, quid unumquodque officium uel in sacro nostro laterculo, uel in iudicio excellentiae tuae, codicillorum, siue instrumentorum, uel iusionum nomine praebere conueniat: ut id tamen ad moderationem redactum, non magnum illi sensum & detrimentum adferat. Concordat item d. c. 8. ff. magno igitur Deo. ibi: uolentes enim, his uerbis: Volentes illiberalia illa & seruilia furta tollere, & collatores nostros tueri, ne quid asperum a prouinciarum moderatoribus patiantur: propterea gratis illis officia conferre studuimus, ne quam ad delinquendum diripiendumque; subditos, quorum gratia nihil non laboris sustinemus, occasione ha-

beant: dedignates imitari eos, qui ante nos Imperio praefuerunt, qui pro pecunijs conferentes officia, sibi ipsi iuste increpandi eos qui iniuste se in officijs gerebant, copiam ademerunt: digni profecto, quibus propter turpiter acceptam pro officijs pecuniam capita obuoluerentur pallio, cum neque suos ea re collatores ab improbis praesidibus eripere, neque ob praedictam causam ipsos praesides coercere potuerint. Nos autem satis esse reddituum Imperio arbitramur, si uel sola publica tributa collatores inferant: neque opus esse, ut extra ordinem indies alia atque alia conquirantur, quae uniuersam uite rationem subditis concutiant. Concordat Nouell. c. 16. in prin. his uerbis: Non tantum decenter leges ferre summo bono est, sed etiam sancita accurate custodire, & ad effectum deducere, transgressoresque; competebus poenis subijcere. Quae enim legum erit utilitas, si in literis dumtaxat consistant, non etiam per ipsa facta atque opera subditis utilitatem de se praebent? Accidimus quidem, quam uehementer maiestas Imperatoria collatorum curam gesserit, cum aliquoties definit, ut prouinciarum praesides officia gratis suscipiant, quo magis & ipsi, cum pure his utuntur, aequum & bonum subditis impertiantur, & ex collatorum incolumitate omnium rerum copia abundet respublica. Sed haec quidem per immodicam auariciam eorum qui officia redimunt potius quam suscipiunt, deuicta paulatim in obliuionem deuenerunt. Nos autem de his propositas leges renouantes, sancimus, ut illi magistratum gerant, qui & bona ex estimatione noti sunt, & in exercenda iusticia plurimum reposuerunt sollicitudinis: sed & ut citra ullum munus & largitionem magistratus suscipiant. Proposita regulae exceptio prima haec est: Nisi id quod codicillorum & chartarum nomine dandum est. Haec exceptio approbatur per uerba pauli superius proposita, haec nimirum: Modica tantum quaedam nomine codicillorum & chartarum, quae super unoquoque dari solent, praebent. Siquidem tabulam huic diuinae legi nostrae subiectimus, quae declaret, quid unumquodque officium uel in sacro nostro laterculo, uel in iudicio excellentiae tuae, codicillorum, siue instrumentorum, uel iusionum nomine praebere conueniat: ut id tamen ad moderationem redactum, non magnum illi sensum & detrimentum adferat. Tabula, cuius hic fit mentio, proponitur d. c. 8. in fine. cuius uerba uide 7. reg. prox. Secunda propositae regulae exceptio est: Nisi alius sit magistratus, quam dicta tabula comprehensus est. quae exceptio approbatur d. c. 8. ff. his omnibus. ibi: quas etiam solas. cuius uerba uide 5. ead. reg. in prin.

II. Regula, De eo quod pro officio praestandum est a magistratu, proponitur d. Nouell. c. 8. in fine, his uerbis:

Cohorti gloriosiss. praefectorum pro iusione solid. 36.

A praefide Arabiae sic: Spectabilibus tribus chartularijs sacri cubiculi solid. 9. Primicerio clarissimorum tribunorum notariorum solidos 15. Eius adiutori solidos 3. Cohorti gloriosissimorum praefectorum pro iusione solid. 36.

A praefide Euphratenfis sic: Spectabilibus tribus chartularijs sacri cubiculi solid. 9. Primicerio clarissimorum tribunorum notariorum solid. 15. Eius adiutori solid. 3. Cohorti gloriosissimorum praefectorum pro iusione solidos 36.

A praefide Mesopotamiae sic: Spectabilibus tribus chartularijs sacri cubiculi solid. 9. Primicerio clarissimorum tribunorum notariorum solid. 15. Eius adiutori solid. 3. Cohorti gloriosissimorum praefectorum pro iusione solid. 36.

A praefide Ciliciae secundae sic: Spectabilibus tribus chartularijs sacri cubiculi solidos 9. Primicerio clarissimorum tribunorum notariorum solid. 15. Eius adiutori solidos 3. Cohorti gloriosissimorum praefectorum pro iusione solid. 36.

A praefide Armeniae primae sic: Spectabilibus tribus chartularijs sacri cubiculi solidos 9. Primicerio clarissimorum tribunorum notariorum solid. 15. Eius adiutori solid. 3. Cohorti gloriosissimorum praefectorum pro iusione solid. 36.

A praefide Galatae secundae sic: Spectabilibus tribus chartularijs sacri cubiculi solid. 9. Primicerio clarissimorum tribunorum notariorum solid. 15. Eius adiutori solidos 3. Cohorti gloriosissimorum praefectorum pro iusione solid. 36.

A praefide Honoriadis sic: Spectabilibus tribus chartularijs sacri cubiculi solid. 9. Primicerio clarissimorum tribunorum notariorum solid. 15. Eius adiutori solid. 3. Cohorti gloriosissimorum praefectorum pro iusione solid. 36.

A praefide Insularum sic: Spectabilibus tribus chartularijs sacri cubiculi solidos 9. Primicerio clarissimorum tribunorum notariorum solid. 15. Eius adiutori solid. 3. Cohorti gloriosissimorum praefectorum pro iusione solid. 36.

A praefide Mysiae secundae sic: Spectabilibus tribus chartularijs sacri cubiculi solid. 9. Primicerio clarissimorum tribunorum notariorum solid. 15. Eius adiutori solid. 3. Cohorti gloriosissimorum praefectorum pro iusione solid. 36.

A praefide Scythiae sic: Spectabilibus tribus chartularijs sacri cubiculi solidos 9. Primicerio clarissimorum tribunorum nota-

riorum solid. 15. Eius adiutori solid. 3. Cohorti gloriosissimorum praefectorum pro iusione solid. 36.

A defensore cuiusque ciuitatis, siquidem metropolis sit, pro iusione cohorti gloriosissimorum praefectorum dentur solidi quatuor: si alia ciuitas, solidi tres: & praeterea nihil. Nam neque defensores uolumus uel summis magistratibus, aut alicui alij quippiam dare uel accipere, nisi ex publico illis consuetudines quaedam praebentur: scientibus illis, quod si de aliquo ipso ad nos referatur, quod sancta nostra transgrediat: & quod accepit in quadruplum restituet, & abrogato officio perpetuum incolet exilium: cum neque ipsi prouinciarum praefides minorem poenam excepturi sint, si hoc neglexerint, & sub suo ueluti aspectu defensores rapere patiantur.

20 *Hactenus de ijs quae pro magistratu adepto sint praestanda, est dictum. Sed et huius loci est Luniculique. 7. §. illum tamen. C. de proximis sacrorum scripturum. cuius uerba uide §. quae. 1. reg. 19. except. 3. Sed et quibus ea quae d. §. illum tamen, definitur, sint praestanda, definitur. I. si quis. 11. C. cod. it. Item huius loci est L. 2. §. fin. C. de officio praefect. Africa, his uerbis: Hoc etiam in praesenti sanctione credimus ordinandum, &c. Item huc pertinet L. 2. §. fin. C. cod. it. cuius uerba uide §. reg. 8. Est demum huius loci Nouell. c. 8. §. cum uero de praesidium. ibi: dabunt enim. cuius uerba uide §. cap. 3. act. 5.*

111. Regula, De iurando ab eo qui ordinatur praestando, proponitur. Sancimus, eiusmodi uiros ad prouincias regendas accedere, qui ad honoris insignia non ambitione uel precio, sed probatae uitae & amplitudinis tuae solent testimonio promoueri: ita sane, ut quibus hi honores per sedis tuae uel per nostram fuerint electionem commissi, iurati inter gesta depromant, se pro administrationibus sortientis neque dedisse quidpiam, neque duros unquam postmodum fore, siue per se, siue per interpositam in fraudem legis sacramentique personam, aut donationis uenditionis uel titulo, aut alio uelamento cuiuscunque contractus: & ob hoc, exceptis salarijs, nihil penitus tamen in administratione positos, quam post depositum officium, pro aliquo praestito beneficio tempore administrationis, quam gratuitoauerint, accepturos. Et licet neminem diuini timoris contemnendo iurando arbitramur immemorem, ut saluti propriae uel lum commodum anteponat: tamen ut ad salutis timore etiam necessitas periculi subiungatur, si quis ausus fuerit praebita sacramenta negligere, non modo aduersus accipientem, sed etiam aduersus dantem aequi-

sandi cunctis tanquam crimen publicum concedimus facultatem, quadrupli poena eo qui conuictus fuit modis omnibus feriendo. *Concordat Nouell. c. 8. §. ad eum itaque, his uerbis: Ad eum modum discretis a nobis magistratibus, conuenit ut hic facta de Deo mentione coram nobis, aut (si tantum nobis officij non suppetat) coram celsitudine tua, & ijs qui unquam sedem tuam condecorauerint, coramque eo qui unquam sacrarum nostrarum largitionum gloriosissimus comes futurus est, & gloriosissimo quaestore sacri nostri palatii, & gloriosissimo comite ubiqueque constitutarum sacrarum nostrarum rerum priuararum, praesente item pro tempore magnificentissimo chartulario sacri nostri cubiculi, qui nobis a codicillis est: is qui magistratum suscepit, iusurandum praestet, nemini se quidquam omnino uel muneris uel patrociniij loco dedisse promississe, aut ex prouincia mittere pactum esse, siue gloriosissimi praefecti sint, siue alij cum potestate existentes, siue circa illos uersari soliti, siue quicunque, titulo inquam patrociniij: sed quemadmodum gratuitum magistratum capit, percipit praeterea ex publico annonas (quas quidem & solas ipsum percipere sinimus) ita & puris ipsius manibus conferuabit, Deo simul & nobis eo nomine rationem redditurus. *Concordat item d. c. 8. §. iusurandum. item §. scriptum huius, his uerbis: Iusurandum subeant secundum proprium de hoc factum & infra positum sacramentum, cuius exemplum etiam directum est tuum celsitudini. Item concordat d. §. scriptum. ibi: qui uero. Sed et forma propositi iuramenti proponitur Nouell. c. 9. his uerbis: Iusurandum quod praestari solet ab ijs qui officia suscipiunt: Testor ego iurando omnipotentem Deum, & unigenitum Filium eius Deum nostrum IESVM CHRISTVM, & Spiritum sanctum, necno sanctam ac gloriosam Dei genitricem & perpetuam uirginem Mariam, & quatuor Euangelia, quae hisce manibus teneo, & sanctos archangelos Michaellem & Gabrielem, quod sacratissimis & pientissimis dominis nostris Iustiniano & Theodora coniugi potentiae illius existenti, occasione concessi mihi ab illorum pietate officij, puram conscientiam & genuinum praestaturus sum seruitium: quodque pro ipsorum Imperio & republica, in concessio mihi ab ipsis officio, summa cum animi promptitudine, sine dolo & absque fraude, omnem operam ac laborem subiturus sum: & quod cum sanctissima Dei catholica & Apostolica ecclesia communionem habeo, neque ei ulla unquam in re aut modo aduersabor, neque (quantum in me erit) alicui alij permittam. Eodem iuramento re-**

stor, quod neque occasione traditi mihi officij, neque per causam patrociniij, aut praestiti apud dominum suffragij, ulli omnino quidquam uel dedi, uel dabo, uel promisi, uel pactus sum ex prouincia mittere, uel mittam, siue gloriosissimi praefecti sunt, siue alij celeberrimi uiri cum potestate existentes, siue circa illos uersari soliti, siue quisquam omnium: sed quemadmodum gratuitum officium suscepi, ita & erga pientissimorum nostrorum dominorum collatores integrum me & sincerum exhibebo, constitutus mihi ex publico annonis contentus. Ac praeter omnibus sane operam dabo, ut tributis diligenter incumbam, & in deuotos quidem ac compulsionem indigentes, cum omni uehementia exigam, in nullo eis cedens: neque omnino lucri captandi studio, uel per gratiam uel odium ultra quam conuenit, siue petam ab aliquo, siue alicui remittam: deuotos uero paterno quodam affectu complectar, & subditos pientissimorum nostrorum dominorum (quantum in me erit) undique noxa & damno liberos conferuabo. Atque aequum me utriusque parti tam in disceptandis controuersijs, quam tuenda disciplina publica praebens, neutri parti praeter ius & fas additus ero: sed omnes delinquentes persequar, & aequitate omni ex parte conferuabo, & prout mihi iustum uidebitur. Simul infontes, ne quid sentiant dispendij, tuebor, simul rebus fontibus secundum leges irrogabo supplicium: & (ut dictum est) tam in publicis quam priuatis contractibus, praeterea & si falso adferatur iniuria, iustitiam obseruabo. Neque ego tantum ista perficiam, sed etiam qui unquam mihi adfuerint, quique circa me sunt, tales studebo adsumere, ut non solus ego innocenter uiuere, qui uero circa me sunt rapere & delinquere uideantur: si quis autem circa me talis inuenietur, praestabo quod ipse admisit, eumque abigam. Quod si non omnia haec (ut dixi) obseruauero, omnibus incommodis ero expositus: tamen hic, quam in futuro seculo in horrendo iudicio magni Domini Dei & seruatoris nostri IESVM CHRISTI: habeboque partem cum Iuda, & lepram Giezi, & tremorem Cain: ultra hoc, quod etiam poenis, lege eorum pietatis comprehensis, ero obnoxius.

1111. Regula, De codicillis suscipiendis, proponitur. *Nouell. const. 8. §. qui uero administrationes, hisce uerbis: Qui administrationes suscipiunt a tua Celsitudine, directos hinc eis a nobis codicillos suscipiant, praesente Deo, amabili ciuitatis in qua degunt episcopo, & alijs qui in ciuitate sunt, in iudicio tuae Celsitudinis congregatis, & omni tuo officio, coram quibus etiam codicillos accipiant, &*

iurent prædictum iurandum: & maximè hoc præcipimus circa curiales agi, quos cõpetes est magna frui & à tua Celsitudine: & qui eùdem cingulum, optima erit prouidètia & studium, ut nihil ab eis lucreris omnino, neque permittas eos ab ullo lædi. eos enim qui hanc nituntur iniquitate, quatenus & felicissimo nostro utantur exercitu, & reliquas curiales adimpleant functiones: quia non oportet talia attentari solatia, ut possit referri ad tantam tarditatem. nihil enim nobis commendat tuam Celsitudinem, quomodo circa curiales uniuersiusq; ciuitatis prouidètia, quam præberi uolumus illis, & à tua Celsitudine, & cinguli semper successoribus. Quapropter dum codicillos dederis administrationes accipientibus à te, aut præfente, hoc eis tuam denunciare uolumus sedem, ut curialibus omnem ferat fauorè, nihil penitus ab eis accipiens: prohibeatur autem & ab alijs eis adferri damna, & agnoscant per te, quia si præter hoc aliquid egerint, pœnis subiacebunt grauissimis. Sicut enim curialibus parcere te uolumus, ita & defensorum castigare & retinere auariciam sancimus, & ab eis præsumere accipere à nostris subiectis, nisi secundum quod eis administrat respub. aut si non est eis aliquod publicum solatium, quantum in culpabilis antiquitas definiuit, ut à spontaneis ipsis magis quam inuitis accipiant, & hoc parum, & quantum eis ad mediocrem sufficit uitæ gubernationem. Sciant enim, quia si citra hæc aliquid acceperint, non solum quadrupli subiacebunt pœnæ, sed etiam exilium habitabunt continuum, prius ipsis plagis corporis infligendis.

V. Regula, De ambitu crimine eiusq; pœna, proponitur l. unica. ff. ad legem iul. de ambitu, his uerbis: Hæc lex in urbe hodie cessat: quia ad curiam principis magistratuum creatio pertinet, non ad populi fauorem. Quod si in municipio contra hanc legem magistratum aut sacerdotium quis petierit, per senatusconsultum centum aureis cum infamia punitur: qua lege damnatus, si alium conuicerit, in integrum restituitur, non tamen pecuniam recipit.

VI. Regula, De pœna, si quis ultra quam definitum est, pro officio dederit uel acceperit, proponitur Nouell. c. 8. §. ceterum si quis, his uerbis: Si quis hæc cõtra quid fecerit, sciat quod etiam administrationis tempore, quo iudex est, furti reus postulabitur: & quidem, si ut uel magistratum perciperet, uel ex magistratu reciperet (utrunq; enim æquè hæret in crimine) aurum dedisse uidebitur, nõ solum bonorum publicationem & exilium, & corpori adhibita tormenta ac supplicia sustinebit: sed

etiam eum qui ab ipso (ut prædiximus) susceperit, ingentibus malis inuoluet. puras enim à prouinciarum moderatoribus manus requirimus, ut undiq; subditos illæsos, & omnium rerum copia affluentes conferuemus. Atque hæc quidem pœnæ tam ex legibus, quam à magistratibus inferentur illis qui tale aliquid perpetraverint, etiam dum in prædictis sunt officijs. Sed & quadrupli pœna constituitur l. sancimus. 6. in fine. C. ad l. iul. repletur. darum. cuius uerba uide §. reg. 3.

VII. Regula, De quadruplo restituendo ab eo qui pro officio aliquid accepit, proponitur d. l. 6. in fine. & Nouell. c. 8. §. ad eum itaque, uersus sciat enim, de quo 7. capite prox. dicitur.

VIII. Regula, De annona magistratus & sportulis iudicum, proponitur l. unica. C. de annonis & capitu ad ministrat. his uerbis: Omnibus tam uiris spectabilibus, quàm uiris clarissimis iudicibus, qui per prouincias siue militares, siue ciuile ad ministrationem gerunt, necnon comiti cõmerciorum, magistro æris, siue priuatæ rationali per Ponticâ & Asianam dicecesim, item & adessoribus iudicum singulorum, in præbendis solatijs annonarum, hic fixus ac stabilis seruabitur modus, ut ea prouincionæ & capitu dignitatis suæ debitis præciacõsequantur, quæ particularibus delegationibus solent cõtineri. Concordat l. 1. §. sportulas.

C. de officio præfecti prætor. Africa, his uerbis: Sportulas ab officio tam uiri magnifici præfecti prætorio Africani, quàm reliquorũ iudicũ, sic exigi iubemus, quomodo in nostris legibus est dispositum, & ab omni republica nostra custoditur, ut nullus audeat quocunq; tempore uel quocunq; modo earum excedere quantitatem. Sanè definitur quantitas annonariũ l. 2. §. final. C. d. ut. his uerbis: Hæc noticia (Deo uolente) deber delegari iudicibus, & corũ officijs in Africa constitutis, pro annonis & capitu per singulos annos præbendis. Ita uero duci Tripolitaneæ prouinciæ & hominibus eius anno nonagesimo singula annona solidos quinque cap. centum quinquaginta nouem singuli cap. solidos ducentos octoginta duos. Assessoribus duci & officio ac hominibus eius quadraginta annis nonaginta septem. Item uiro clarissimo duci Byzacenæ & hominibus eius similiter. Item uiro clarissimo duci Mauritanie prouinciæ & hominibus eius similiter. Item noticia consuetudinum, quas in sacro laterculo & in prætorio amplissimæ præfecturæ per Africam, & in officio magistrũ militum pro tempore dux præbere solet uniuersiusq; limitibus sic: In sacro laterculo sex solidos. In officijs magisteriæ militum potestatis prouinciarum diuinis administrationibus, seu diuinæ serenitatis affectibus, solidos duodecim.

decim. Pro officio amplissimæ præfecturæ per Africam pro insinuandis eius chartis solidos duodecim. Præterea quantitas sportularum & annonarum pedancorum iudicum definitur Nouell. c. 8. §. porrò ne circa, cum sequentibus, hisce uerbis: Ne circa hæc laborem pedancorum nostri gratis sustineant, sancimus, ut in unaquaque causa quæ apud ipsos agitur, tametsi ex sacro delegata sit palatio, binos ab utraque parte aureos sub contestationem litris binos item alteros sub finem controuersie accipiant: ultra hæc uerò nihil (id quod etiam decessores nostri determinarunt) sed his contenti sint, & quidem solis: priuilegijs uidelicet, quæ nonnullis ad litium expensas minuendas suppetunt, omnibus in suo ordine illibatis conferuandis. Hæc autem de his causis loquimur, quæ centum aureorum quantitatem excedunt. Nam si causarum modus ad eam summam steterit, nihil ipsos iudicialium sportularum nomine exigere uolumus: qualemcunq; enim summam ex tam exigua quantitate aliquis decerpserit, multo sanè maxima uictoriæ parte hominem ita labefactata re familiari præditum is fraudauerit. Neque intra hos tantummodo terminos consistimus, sed etiam de nostro eis elargimur. Uolumus enim, ut à mensa excellentiæ tuæ quisque pro se binas auri libras auferat, hisque contentus sit, & quidem solis. Sed & à capiendis muneribus alienissimis sint, & omnè aurum contemnunt. Propterea enim fiscum onerare instituimus dispendijs, ut & ipsorum quisque tam nostra largitate, quàm quaternis aureis contentus, Deo simul & nobis ac legi puras conferuet manus, repetens in animo, quæ à prioribus legumlatoribus de his promulgata sunt. Ex his que iam proposita sunt, quodammodo constat, quantum cuique iudicum & magistratum sportularum & annonæ singulis annis competat. Suis autem regule exceptio prima hæc est: Nisi officium & prouinciam nondum fuerit ingressus. Hæc exceptio approbatur Nouell. c. 95. §. atq; ex eo, his uerbis: Ex eo tempore annonas percipiat, ex quo iam cum magistratu est, & hunc administrat: neque tempus discernatur codicillis magistratus, & iusionibus thronitui: sed ex quo quidem (ut dictum est) ipse prouinciam ingreditur, ex eo etiam publicas annonas capiat. Eousque autem hæc percipiat ille qui administrationi præest, & præterea nemo omnium. Concordat d. c. 95. §. penultim. his uerbis: Mox ubi cognoueris præsidere ipsum prouinciæ, ex illo tempore & annonas in successorem transferro: alioqui decessori eas, prout à nobis constitutum est, erogato, tantisper dum successor ingressus subditis se o-

stendat in prouincia. Secunda exceptio est: Nisi qui in magistratu fuit, mortuus sit. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio hæc est: Nisi eius anni & sequentis annona, in quo decessit, istius enim anni annona hæredibus eius debetur. quæ replicatio approbatur exemplo l. lege. 4. C. de domesticis & protectoribus, hisce uerbis: Lege pragmatica sine sine uictura præsumendum ac cõstitutum credidimus, ut si quis uirorum forti um præsentium domesticorum, in equitum schola Primicerij locum adeptus, diem interea supremum clauerit, hæredes eius non reliqui tantum temporis, quod eadem gradui superesse monstratur, uerum etiam insequentis anni solatijs ac emolumentis fruatur omnibus, ut quod ad quantum & compendium militiæ que fructum prolixè pertinet, similis habeatur, ac si superstes permanserit ad finem usque supremum. Concordat l. si quis. u. in fine. C. de proximis sacrorum scriuinarum. item l. 1. C. de primipilo. cuius uerba uide §. lib. eod. cap. 19. de primipilaribus, reg. 2. Concordat item l. matriculam. 3. §. sit in æternum. C. de agentibus in rebus, hisce uerbis: Sit in æternum illa quoque fixa stabilisque tuæ sublimitatis dispositio, ut si quis de numero ducenariorum, quos quadraginta octo quotannis esse censuimus, forsitan de luce migrauerit, laborum eius fructum successores ab intestato uel ex testamento uenientes, & lucrum dispensent, & ita omnibus inter ceteros superflites potiantur solatijs, tãquam si uiuus, qui hæc eadem diu sperauerat, sibi met uindicasset: qua de causa locum etiam eius successorum intuitu uacare conueniet. Plura de sportulis iudicum uide §. lib. 3. cap. 5.

I. Regula, De mandatis magistratũ dandis, proponitur Nouell. c. 17. his uerbis: Ex libris antiquis, qui iura Romani nominis, &c. Concordat Nouell. c. 24. §. ut autem qui uel.

X. Regula, De officio magistratus in ingressu prouinciali, proponitur Nouell. c. 95. §. illud omnibus, his uerbis: Illud omnibus prædictum uolumus, ut quem quisq; magistratum suscepit, eum & tueatur neq; facti eius magistratus successores, cum longius adhuc à prouinciæ finibus absunt, edicta (ut uocant) de aduentu suo, &c. usq; ad §. atq; ex eo.

XI. Regula, De mandatis sibi datis insinuandis, proponitur Nouell. c. 17. §. simulac uerò.

DE OFFICIIS MAGISTRATVS. Cap. II.

Prima regula: Ne quid pro officio præsent, & de ambitu crimine uitando, uide §. cap. proxim. quest. 3.

II. Regula: Ne quid ultra annonas & sportularum quantitatem à legibus definitam, à subditis accipiat. De hac re dicitur §. cap. prox. act. 5.

III. Regula: Ne subditos ledant. Hæc regula approbatur Nouell. c. 86. §. porro si contingat, his uerbis: Si cōtingat subditorum aliquem à clarissimo prouincie præfide iniuria affici, iubemus ut religiosissimum illius ciuitatis episcopum adeat, qui inter clarissimum præfidem, interq; eum qui sibi ab ipso illatam putat iniuriam, disceptet. Ac si quidem contingat præfidem à religiosissimo episcopo legitime aut iuste condemnari, omnimodo ei qui de iniuria ipsum postulauit, satisfaciatur. Si id facere præses recuset, ea que causa ad nos perueniat, si quidem inuenerimus iuste ipsum secundum leges nostras à religiosissimo episcopo condemnatum nõ iudicata fecisse, ultimo hunc supplicio subdi iubebimus, propterea quod, cum alios iniuria oppressos uindicare & defendere debuisset, ipse iniuria oppressisse deprehensus sit. Certè si quem religiosissimorum episcoporum deprehendimus in gratiam alicuius contemnerè id quod facere iustum est, canonicam illi castigationem inferri iubemus: quo magis cum timore Dei iuste iudicare studeat, ne si iustum homines non obtineant, cogatur de ferere suas urbes, prouincias ac sedes, & huc accurrere. Ad fine huius actionis remedium uide j. regul. 17.

III. Reg. Ne quid in prouincia quam administrat, emat, uendat, uel conducat, proponitur l. non licet. 46. ff. de contr. empt. his uerbis: Non licet ex officio quod administrat quis, emere quid uel per se, uel per aliam personam: alioquin nõ tantum rem amittit, sed & in quadruplum conuenitur, secundum constitutionem Seueri & Antonini Imp. & hoc ad procuratorem quoque Cæsarit pertinet. Sed hoc ita se habet, nisi specialiter quibusdam hoc concessum sit. Concordat l. quod contra. 8. ff. ad l. ul. repetundarum, his uerbis: Lex repetundarum uenditiones, ite locationes donationis causa pluris minorisue factas irritas facit, impeditq; usucapionem, priusquam in potestate eius à quo profecta res sit, hæredisue eius ueniat. Concordat l. unica. C. de contractibus iudicium, his uerbis: Quicumque administrationem in hac florentissima urbe gerunt, emere quidem mobiles res uel immobiles, uel domum extruere non aliter possunt, nisi specialem nostri numinis, hoc eis permitterem, diuinam rescriptionem meruerint. Donationes uerò omnimodo recusat, scientes non esse ualidas eas in quibuscunq; rebus & quacunq; estimatione: nisi post administrationem depositam, uel specialiter in scriptis donator eandem donationem ratam habuerit, uel tempus quinquennale præterierit, in quo nulla querela super iisdem donationibus uel ab ipso donatore, uel ab eius successoribus

bus facta sit. Prouincias uerò moderantibus non solum donationes, sed etiam emptiones quarumcunque mobilium uel immobilium rerum (præter eas quæ ad alimentas uel uestes pertinent) & ædificationes, licet sacri apices aliquid eorum permiserint, penitus interdiximus: nec ratum sit, quod his donatione uel uenditione datum est, licet quinquennale tempus post depositam administrationem excefferit, uel consensus donatoris uel uenditoris post eandem administrationem adiectus sit. Hæc autem etiam ad domesticos & consiliarios eorum trahi necessarium duximus: illud etiam adiicientes, ut nec per interpositam personam aliquid eorum sine periculo possit perpetrari. quæ etiam ad præterita negotia referri sancimus, nisi transactione uel iudicatione sopita sint. Concordat item l. aufertur. 46. §. quod à præfide. ff. de iure fisci. cuius uerba uide j. lib. 11. cap. 2. causa 19. Huius regule inter alias exceptiones hæc est: Nisi fiscus bona paterna officialis distrahatur. Quæ approbatur l. qui officij. 62. in prin. ff. de contrah. empt. cuius uerba uide j. lib. 11. cap. 13. reg. 26. except. 4. Alia exceptio est: Nisi uictus aut omittus causa emat. l. solet. 6. §. non uerò. uerf. & quod mandatis. ff. de officio proconsulis.

V. Regula: Ne donationes in ea prouincia quam administrat, accipiat. Hæc regula approbatur l. plebiscito. 18. ff. de officio præfidis, his uerbis: Plebiscito continetur, ut ne quis præfidum munus donumue caperet, nisi esculentum potulentumue, quod intra dies proximos prodigatur. Concordat l. quod contra. 8. in princip. ff. ad l. ul. repetund. his uerbis: Quod contra legem repetundarum proconsuli uel prætori donatum est, non poterit usucapi. Proposita regule exceptio prima hæc est: Nisi xenij nomine offeratur. quæ exceptio approbatur certo modo l. solet. 6. §. non uerò. ff. de officio proconsulis & legati, his uerbis: Non uerò in totum xenijs abstinere debet proconsul, sed modum adijcere, ut neq; morose in totum abstineat, neque auarè modum xeniorum excedat. quam rem diuus Seuerus & Imperator Antoninus elegantissima epistola sunt moderati, cuius epistolæ uerba hæc sunt: Quantum ad xenia pertinet, audi quid sentimus. Verus pro uerbum est, uti uoluerit, uti uoluerit, uti uoluerit (id est, neque omnia, neque quouis tempore, neque ab omnibus.) Nam ualde inhumanum est, à nemine accipere: sed pafsim, uilissimum est: & per omnia, auarissimum. Et quod mandatis cōtinetur, ne donum uel munus ipse proconsul, uel qui in aliquo officio erit, accipiat, ematue quid, nisi uictus quotidiani causa, ad xenia iam non pertinet, sed ad ea que edulium excedunt uolum. Sed nec xenia producenda sunt ad munerum qualitatem.

tatem. Secunda proposita regule exceptio est: Nisi ratione uoti donetur. Hæc exceptio uidetur approbata l. unica. C. de oblatione uotorum, his uerbis: Quando uotis cōmunibus solix annus aperitur, in una libra auri & solidis obryzatis principibus offerendi deuotionem animo liberali suscipimus: statuentes, ut deinceps sequentibus annis uniuersumque fedulitas principibus suis talia inferant semper & deferant. Tertia exceptio est: Nisi ob nuncium publicæ lætitiæ donatum sit. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio hæc est: Nisi immo dicum sit, quod accipitur. Hæc replicatio approbatur l. unica. C. publicæ lætitiæ uel consulum nuntiatores, & c. lib. 12. in fine, his uerbis: Quidquid nostrorum unquam nunciari cepit prosperorum, ut bella si desinunt, si oriuntur uictoriæ factus, si honor datus fuerit regalium, uel consulum, uel trabearum, compositæ uic pacis erit offerenda tranquillitas, si sacros uultus inhiantibus fortè populis inferimus: hoc sine immo dico precio nunciari excipiq; sancimus, actum iubemus esse castissimum: indigentibus, non numerarijs esse præbendum, iudices statuimus esse sollicitos, ne turpi colludio quærat ex miseris precium gaudiorum. Quod si id lætitiæ fuerit dissimulatione uiolatum, & in accipientem pudoris fortunarumq; manebit excidium, & cogentem par poena multabit, & officium triginta librarum auri uexatione quatietur. Quarta exceptio est: Nisi id quod donatur, esculentum uel potulentum sit. Hæc exceptio approbatur l. plebiscito. 18. ff. de offic. præfidis. cuius uerba uide §. cad. reg. in prin. Alia proposita regule exceptiones proponitur & reprobandur l. unica. C. de contractibus iudicium. cuius uerba uide §. reg. prox. Sed & plures uide j. cap. prox. act. 1. quæst. 1. in fine.

VI. Regula: Ne in ea prouincia quam administrat, edifcet. Hæc regula approbatur d. l. unica. C. de contractibus iudicij. Concordat l. aufertur. 46. §. quod à præfide, in fine. ff. de iure fisci. cuius uerba uide j. lib. 11. cap. 2. quæst. 1. causa 19.

VII. Regula: Ne ex ea prouincia, quam administrat, uxorem ducat. De hæc re dicitur j. lib. 14. cap. 2.

VIII. Regula, De causis cognoscendis, & dirimendis litibus, proponitur Nouell. c. 17. §. tertio, his uerbis: Studio ubi sit, ut causas cum summa æquitate cognoscas: ac breuiores quidem, & maxime quæ uilioris conditionis hominum sunt, sine scripto decidas & diiudices, & mutua inter se homines contentione liberes, neque sinas illos ultra ea quæ sacra nostra constitutione comprehenduntur, iudicialium expensarum nomine aliquid damni accipere: si modò omnino, ut aliquid det, idonei sunt: alioqui gratis etiam causas cognoscas. Neq; committes, ut eius prouinciæ homines, cui præses, per socordiam tuam

ad hanc almam urbem accurrant, nobis que fa cessant negotia. Scito namq; si quis ueniat, & aditionem nobis faciat, & à nobis in terrogatus, si prius te adierit, deinde te dicat adijisse, & quod iustum est, non impetrasse, & hoc uerum inueniamus, in te indignationem conuertemus. Si quis uerò te non adito accedere ad hanc regiam urbem præsumperit, cum summa eum increpatione remittemus, neq; responsum illi communicabimus. Concordat Nouell. c. 86. in prin. usq; ad §. porro si contingat, his uerbis: Ex quo Deus nos Romanorum præfecit Imperio, semper summo elaboramus studio, ut omnia quæ ad subditorum à Deo nobis concreditæ reip. utilitatem tendunt agamus, agamusq; illa quæ omni eos difficultate, læsione & attritione liberet, ne quando per causam litium & alia huiusmodi è sua cogantur proficisci patria, & in peregrino solo miserijs affici. Eapropter & in præsentia uisum nobis est, præsens edictum in uniuersam Imperij nostri ditionem emitte, & omnium ciuitatum ac pagorum incolis clarè facere, nempe si quis cum altero habeat controuersiam, siue de pecuniaria causa, siue quod res illi mobiles abreptæ sint, uel immobiles, uel seipsas mouentes, siue de criminalibus, ut prius ea de re clarissimum prouincie præfidem adeat, quo magis & his quæ in litem referuntur, secundum leges nostras examinationem interponat, & cuique ius suum referuet. Si uerò aliquis, cum prouincie præfidem adijisset, ius suum non obtinuit: tunc iubemus, ut ad religiosissimum eius loci episcopum accedat, & is ad clarissimum prouincie præfidem mittat, aut etiam per se ipse progrediatur, & procuret, quod modis omnibus aduentem audiat, & iuste eum liberet secundum nostras leges, ne cogatur peregrè de sua proficisci patria. Si uerò etiam sanctissimo episcopo præfidem cōpellente, nihilominus præses secundum ius dirimere aduentium negotia differat, aut disceptet quidem controuersiam, non uerò eius se iudicio permittentibus tueatur ius suum: præcipimus religiosissimo illius ciuitatis episcopo, ut ei qui ius suum nõ obtinuit, det ad nos literas, quæ declarèt, quod impulsus ab ipso præses aduentem audire, & quæ inter ipsum & alterum, aduersus quem accusationem habet, cōtrouertantur, disceptare differat: ut nos hæc cognitis, prouincie præfidi irrogemus supplicium, eo quod & ab iniuria affecto aditus, & à religiosissimo episcopo ad id incitatus, cōtrouersia non disceptauerit. Quod si usuueniat, ut nostrorum subditorum aliquis præfidem suspectum habeat, iubemus ut religiosissimus

71
 gloriosissimus episcopus unâ cum clarissimo
 prouinciae praeside audientiam accommo-
 det, & utriusque uel amabili conciliatione
 controuersa transigant, uel per annotationem
 scripto comprehensam, aut cognitio-
 naliter disceptent ea, de quibus inter litiga-
 tores contentio est: & causae formam dent
 iuri & legibus convenientem, ne per huius-
 modi causam subditi nostri sua cogatur ex-
 cedere patria. Ceterum, si quis ratus qua-
 lem cunctum se aduersus aliquem habere a-
 ctionem, neque clarissimum prouinciae praesidem
 adeat, neque alloquatur religiosissimi-
 mum ciuitatis episcopum, atque ita progre-
 diatur huc sine literis religiosissimi episco-
 pi: certus esto, easdem se poenas subiturum,
 quas sustinisset praeses, si ab ipso aditus ius
 illi suum ueri non studisset. Haec autem
 omnia sanctorum uisum est propter eorum uti-
 litatem, qui urbes & pagos incolunt: ne si
 patrias suas deferant, & ipsi in peregrino so-
 lo affligantur, & interim res eorum familia-
 ris pessum eat. Propterea enim magistratus
 gratis constitutum, & iusurandum insuper
 ipsos subire iubemus, ut unicuique ipsos ade-
 unti, id quod iustum est, secundum leges no-
 stras tueantur. *Concordat d. c. 56. §. obtemperauit, his uerbis:* Obtemperantem quoque illi
 cohortem, & quicumque clarissimis praesi-
 dibus in ministerio sunt, iubemus, ut horum
 lites qui illum aduunt, dirimi faciant, nihil
 accipientes ultra ea quae nostris continen-
 tur constitutionibus: si uero haec non custo-
 dian, subditi iubemus supplicis.

IX. Regula, De mandatis principis exequendis. Ad
 officium magistratus pertinet, ut mandatum principis
 exequatur. cuius tamen exceptio uidetur esse talis: Ni-
 si uel is cui mandatum est, uel is qui mandauit, ante in-
 sinuationem fuerit mortuus, uel in magistratu esse de-
 fuerit. Quae tamen exceptio reprobatur, certa tamen
 conditione, *Novell. c. 134. §. praeterea hoc quoque, his*
uerbis: Hoc quoque ab omni magistratu ob-
 seruari iubemus, ut si scripto comprehen-
 sam iussuionem nostram ad aliquem destina-
 ri magistratum contingat, & is medio tem-
 pore abeat magistratu: qui post illum magi-
 stratum inuit, pariter hanc suscipiat & insinu-
 et: & quidem, si priuata causa est, perinde eam
 impleat & exequatur, quasi ad ipsum scri-
 pta foret. Si uero istiusmodi iussio ad pu-
 blicum spectabit, examinet hanc: & si publi-
 cum nihil ex ea re detrimenti capiat, quae in
 ipsa continentur, impleat. Sin autem publi-
 co ea damnum minerit, nihil prorsus ex ea
 agatur: sed prius per suggestionem ad nos re-
 ferat, ut altera in eo negotio a nobis depro-
 matur iussio. Sed & si mandata a quocunq;
 magistratu sint edita, & priusquam ea insi-
 nuentur, aut eum qui mandatum dedit, aut

72
 cui mandata data sunt, contingat remoueri à
 magistratu: itidem is qui in magistratu suc-
 cessit, hanc suscipito & exequitor, si legitime
 facta fuerint. Si uero contra legem, aut ad-
 uersus rempublicam facta sint, pro infectis
 ea haberi iubemus.

X. Regula, De tributis exigendis & suscipiendis, pro-
 ponitur 7. in iure fisci, lib. 1. cap. 5.

XI. Regula, De habitatione praesidum & iudicum,
 proponitur l. nulli. 14. C. de officio rectoris prouinciae,
 his uerbis: Nulli iudicum qui prouincias re-
 gunt in ciuitatibus, in quibus sacra palatia
 aut praetoria sunt, liceat his relictis priua-
 torum sibi domos ad habitandum, ueluti
 praetoria, uindicare: sed sacratissima modis
 omnibus habitare palatia seu praetoria, ut
 hac necessitate compellantur eorum repa-
 rationi providere. Vbi autem & palatium
 est & praetorium, palatium quidem habita-
 tioni Praesidis, praetorium autem suscipien-
 dis conseruandisq; speciebus publicis hor-
 reorum uice, uel aliae necessariae rei depute-
 tur. Quod si quis aliquando dissimulare ten-
 tauerit, protinus eum atque officium quin-
 quaginta librarum auri multam ad repara-
 dum sacrum, quod neglexerit, palatium sol-
 uere sanimus. *Planè clarissimis & praesidibus
 uniuersis, commorandi habitandi ubi uel in praesentibus
 conceditur l. clarissimis. 15. C. de dignitatibus. cuius uer-
 ba uide 7. reg. prox. Sed & ad habitationem magistra-
 tus pertinet l. cunctos. 3. C. de metatibus, hisce uerbis:* Cum
 ctos iudices scire uolumus, a praetoribus ordi-
 natorum iudicium his praesentibus abstinend-
 dum. *Pertinet insuper huc l. ciuitas. 6. C. de officio re-
 ctoris prouinciae. cuius uerba haec sunt:* Ciuitas Rho-
 diorum iniuriam suam non tam decenter,
 quam serò conuicta est. Vnde inuicibilis
 obseruatione sancimus, ut quoniam tempo-
 re hyemis navigatio sepe periculosa est, sem-
 per incerta: in illis quinque urbibus, quae po-
 tiores esse caeteris adseruntur, uicissim hye-
 mandum sibi iudices recognoscant. Quod
 si cuiquam tale existat ingenium, ut praec-
 pta nostra contemnat, quinquaginta ab eo
 argenti librae, ceterum ab eius officio, si aliter
 factum fuerit, fisci nostri iuribus inferantur.

XII. Regula, De profectioib. magistratum, pro-
 ponitur d. l. 1. C. de dignitatibus, hisce uerbis: Clarissi-
 mis uel spectabilibus uniuersis ad genitale so-
 lum, uel quolibet aliud & sine comatu pro-
 ficiscendi, & ubi uoluerint commorandi ha-
 bitandiue permittimus facultatem. *Concor-
 dat l. iubemus. 18. C. eod. tit. his uerbis:* Iubemus, sal-
 uo honore, qui per reuocationem sacrae re-
 uocatoriae defertur, durante, licere cunctis
 tam minoribus quam maioribus potestate
 gerentibus, necno etiam honorarijs illustri-
 bus, siue ex hac regia urbe (uidelicet praec-
 dente consensu) profecti fuerint, siue in pro-
 uincijs

uincijs habitantes, sacratissimum (suis scilicet
 poscentibus negocijs) petere maluerint
 comitari, sine sacra quoque reuocatoria ad
 hanc regiam urbem peruenire. Item de pro-
 fectioibus magistratum loquitur *Novell. c. 134. §. por-
 ro nulli, his uerbis:* Nulli magistratu, neque ci-
 uili, neque militari, licitum esto abique neces-
 saria causa obire prouinciam. Si qua uero
 necessitas, ut huiusmodi aliquid fiat, postu-
 lauerit, sumptibus suis hoc facere tam ipsos
 iubemus magistratus, quâ qui circa eos uer-
 sari solent, & obtemperantem ipsis cohortem.
 Sed neque angarijs, neque his quae Epide-
 mica dicuntur, aut uel alio incommodo
 collatores nostros praegravent. *Concordat No-
 uell. c. 128. §. ultra haec, his uerbis:* Iubemus, ut pro-
 uinciarum praesides & cohortes eorum, si quan-
 do de ciuitate proficiscantur in ciuitatem,
 neque angarijs, neque descriptionibus, neque
 alijs expensis collatores praegravent, sed ex
 annontis & publico ipsis deputatis sumptus
 faciant. Item *concordat Nouell. c. 17. §. illud etiam,
 his uerbis:* Illud etiam te scire uolumus, quod
 si quando ad alia te loca proficisci iubemus,
 conueniat ut contentus ijs quae largiuntur
 ex publico, non gratis sumptus facias, neque
 subditos nostros atteras: sed ex quibus in
 prouincia tua constitutus sumptum faceres,
 ex ijs etiam ad alia proficiscens loca facias:
 neque collatores angarijs atteras, uel tu, uel
 obsecundans tibi cohortes, sed proprijs ium-
 tis, proprio etiam sumptu profectioem co-
 ficiatis. Eodem hoc obseruando, et si prouin-
 ciae tuae terminos non excedas, sed necessa-
 ria aliqua de causa prouinciae tuae ciuitates
 perlustras. Siquidem ne praesides per ciui-
 tates prouinciae, & c. usq; ad s. enimmuero.

XIII. Regula, De subditis illis conseruandis, &
 equum se prebendo in causis cognoscendis & disciplina
 publica conseruanda, necnon de qualitate ministro-
 rum, proponitur *Novell. c. 8. §. proinde cum ita, his uer-
 bis:* Cum ita gratis officia suscipiant, ante om-
 nia studio eos habere oportet, ut subditos
 nostros ex omni parte illaesos conseruent,
 nihil quidquam ab ullo eorum accipientes:
 sed aequos se in disceptandis controuersijs,
 aequos in conseruanda disciplina publica pre-
 beant: in persequendis quidem criminibus
 insontes a calumnijs reddentes liberos, reis
 uero fontibus poenas legitimas imponentes:
 neque aliter inter subditos imperium exercen-
 tes, quam patres solent inter filios, ut diligat
 quidem eos, si crimine uacui sunt: coerceat
 uero ac puniant, si criminibus uideantur ef-
 se obnoxij: iusticiam denique illis exhiben-
 tes tam in causis publicis, quam in priuatis
 contradiibus. Neque ut ipsi tantum hoc agant,
 sed etiam ut adfessoré, & omnes circa ipsos
 uersari solitos, sibi similes assument: ne qua-

do, cum ipsi culpa careant, per alios delin-
 quere & furari, & (quod multò foedius est)
 maleficiorum sibi socios adfiscere uideantur.

XIII. Regula: Ne ante successoris sui aduentum
 administrationem deponat. quae regula approbatur l. u-
 nica. §. administrationem. C. ut omnes indices tam ciui-
 les quam militares post administr. depositam, & c. his
 uerbis: Administrationem deponere non uo-
 lumus decessorem, antequam successor ad
 prouinciae fines peruenierit: licet literis ad
 eum seu programmate, uel edicto ad officium
 & prouinciales usus fuerit. *Concordat No-
 uell. c. 95. §. deponet autem, his uerbis:* Deponet au-
 tem magistratum, cum successor ingressus
 fuerit prouinciam, ante duos tantummodo
 dies, quam prouincia ille ingreditur. Item
*concordat l. meminisse. 10. ff. de officio proconsulis, hisce
 uerbis:* Meminisse oportebit, usq; in aduen-
 tum successoris omnia debere proconsulem
 agere: cum sit unus proconsulatus, & utilita-
 tas prouinciae exigat esse aliquem, per quem
 negotia sua prouinciales explicant. Ergo
 in aduentum successoris debetius dice-
 re. Legatum suum ne ante se de prouincia
 dimittat, & lege Iulia repetundarum, & re-
 scripto diui Hadriani ad Calphurnium Ru-
 finum, proconsulem Achaiae, admonetur.
*Concordat ite l. unica. ff. de officio praefecti Augustalis,
 hisce uerbis:* Praefectus Aegypti non prius depo-
 nit praefecturam & imperium, quod ad simili-
 tudinem proconsulis lege sub Augusto ei da-
 tum est, quam Alexandriam ingressus sit suc-
 cessor eius, licet in prouinciam uenerit: &
 ita mandatis eius continetur.

XV. Regula: Ut exercitum, postquam ei in prouin-
 cia successum est, successor tradat. Haec regula appro-
 batur l. lex. 3. ibi: quia cum ei in prouincia. ff. ad l. iul.
 maiestatis. cuius uerba uide 7. libro 4. cap. 1. causa 6.
*Concordat l. 2. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide d. cap.
 1. causa 1.*

XVI. Regula: Ut si prouincia, postquam ei succes-
 sum est, decedat. Haec regula approbatur d. l. 2. in prin.

XVII. Regula: Ut post depositam administrationem
 quinquaginta dies in ciuitatibus celebrioribus commo-
 retur, actionesq; subditorum excipiat. Haec regula ap-
 probatur l. unica. C. ut omnes indices tam ciuiles quam
 militares, & c. his uerbis: Nemo ex uiris clarissi-
 mis praesidibus prouinciarum, uel consula-
 ribus, aut correctoribus, uel qui administra-
 tionis maioris insulas meruerint, id est, uiri
 spectabiles proconsules, aut praefectus Au-
 gustalis, aut comes Orientis, aut cuiuslibet
 tractus uicarius, aut quicumque dux uel co-
 mes cuiuslibet militis, uel diuinarum co-
 mes domorum, postquam sibi successum fu-
 erit, audeat excedere de locis quos rexisse
 noscitur, antequam quinquaginta dierum
 constitutus numerus finiatur: sed per id te-
 pus praesides quidem & consulares, necno

correctores in metropoli: spectabiles uerò iudices, tam ciuiles quam militares, in ciuitatibus administratæ dioceseos illustrioribus, publicè, nō domi, uel intra sacrosanctos terminos, uel regiones, aut potètes domos latitantes: sed in celeberrimis locis ante omniū, quos nuper gubernauerant, ora uersentur, ut pateat omnibus facultas libera super furtis aut criminibus querimoniam commouēdi: ita ut ab omni defensus iniuria prouisione post eum administrantis, ac periculo officij, nec minus curialium & defensoris ciuitatis: iuratoriæ tātūm cautioni cōmissus, postquam fuerit in querimoniam deuocatus, pulsare uolentibus (ut dictum est) pro legum ratione respondeat: nec ullam ante præfinitū tempus de prouincia discedēdi excusationem ei tribuat, uel diuina renocatoria, uel codicillis alterius administrationis oblati, uel præcepto amplissimæ tuæ sedis, ut alterius prouinciæ moderatoris uicē obtineat, aut præcepto præfatæ uel alterius ciuilibus seu militaris cuiuscunq; potestatis, ut quacunq; sollicitudinem publicam gerat, aut exhibeat, aut deducatur, aut postremū cuiuslibet occasionis excogitata calliditate excludatur: ut modis omnibus, quæ pro uniuersarū prouinciarum salute sancimus, fortitūter effectum. Quod si quis temeritate puniendam saluberrimam legem circumscribendam uel uiolandam crediderit, licet & maiestatis reus non immeritò iudicetur, arcamen quinquaginta librarum auri multā publicis calculis inferre cogetur: simili pœna plectēdo, qui post eum administratione suscepta minimè eum curauerit honestè retinendū, aut super eius fugā protinus requirendum. Ipse autem qui præsentem fugiens non obseruauerit legem, ubicūq; repertus fuerit, licet in hac florētissima ciuitate, ad prouinciam sine ullo penitus obstaculo præceptione tui culminis, cura etiam uiri clarissimi rectoris prouinciæ, in qua repertus fuerit, deducetur, per sex mēsum curricula ibidē moraturus, quatenus interea minimè possint crimina uel furta celari. Officium etiam quod eum (debito tamē honore seruato) nō prohibuerit contra legis tenorē discedere, triginta librarum auri dispendio feriat. Quod si intra quinquaginta dierū numerū fortè fuerit pulsatus, & præfato elapso tēpore necdū finita lis fuerit: ciuilitèr quidem super furtorū sceleribus pulsatus, dato procuratore instruo, post quinquaginta dies protinus habeat licentiā discedendi. accusatione uerò super criminibus facta, per inscriptionum laqueos irretitus, usq; ad terminum causæ ibidem necessariò perdurabit. Sciant autē uniuersi iudices, apud quos uel administratio-

nis iure, uel ex præceptione amplissimæ tuæ sedis huiusmodi cōtrouersie ciuilitèr uel criminalitèr uentilantur, infra uiginti dierū spacium debere se præfata litigia, postquā orta fuerunt, terminare. nā si super se derint, ipsos quidē decē librarū auri condēnationē subire cōsemus: accusationē uerò seu ciuile intētionē, semel in iudiciū deductā, præfato modo legitimè terminari. *Concordat Nouell. c. 8. §. secundum ueteres, hisce uerbis:* Secundum ueteres cōstitutiones necessitatē habere eo qui magistratu defungitur, ut cingulo deposito per quinquaginta dies in prouincia sub publico aspectu cōmoretur, & omnium aduersus se intentatas actiones excipiat. Quod si, priusquam quinquaginta dies cōpleat, diffugiens, tām uile aliquod mōcipium cōprehendatur: tribuimus collatoribus licentiā, ut & ibi eum locorū detineant: & quidquid illi dederint, totū furti titulo exigat, præserte uidelicet Dei amantiſſimo episcopo, & causam sine scriptis cognoscēte, donec uniuersum quod rapuisse uidebitur, restituat. *Concordat ibidem §. si autem, his uerbis:* Si autē uoluerit ex quacunq; causa nō cōpletis quinquaginta diebus ex prouincia fugere, tunc cōprehensus ubicunq; degere uideatur, reuocabitur quidē in prouinciam, in qua administrabat: omne uerò quod inuētus fuerit accepisse, restituat in quadruplū. *Concordat d. c. 8. §. oportet igitur, ibi: denegamus enim, item Nouell. c. 95. in prim. usq; ad §. illud omnibus, his uerbis:* Scimus quidē legē iam proposita, quæ uult, ut qui in magistratibus, uersantur, siue ciuilibus, siue militariibus, neq; si magistratu defuncti sunt, prius inde possint discedere, quā per quinquaginta dies in metropolibus sub publico cōspectu cōmorentur, omnibus cōuenire eos uolentibus respōsuri: & ut neq; per causam quasi huc euocati sint, prouincia possint excedere: sed et si quid eiusmodi egerint, ut iterum remittātur in prouinciam. Sed cōperimus nōnullos tam exuperatū præditos esse audacia, ut uel hac lege proposita, nihilominus, antequā magistratu defungantur, audeant deserere prouincias, & ad hanc almā accedere urbē metu rerum ab ipsis gestarū, & ne pœnas uant eorū quæ deliquerunt. Sancimus igitur, ne cui prorsus cuiuscunq; prouinciæ præſidi, siue in Oriente, siue in Occidente, siue ex alterutra parte, prius licentiā sit eius prouinciæ deserendæ, quā magistratū deponat. Sed & (renouamus enim quod obſolerum est) ut eo deposito, per quinquaginta dies sub publico aspectu cōmoretur in prouincia cui præfuit, referatq; in acta publica eum diē, quod discedit ex prouincia: ut perspicuum sit, in rebusne gestis suis fiducia collocet, an non. Si quis uerò magistratu

deposito,

deposito, non per solennes postea dies ibi locorum cōmoretur, omnibus seipsum ostentans in publico, sed ex prouincia fugam capessat: ea quæ antè iam à nobis de his sancta sunt, obtrineant. Præterea, si quis magistratum siue militarē, siue ciuile, uel adhuc gerens, uel eo abdicatus, prouinciā relinquat: is sanè magistratus, qui absque iussione nostra hanc reliquit, tum criminis perduellionis reus esto, tum denuò in prouinciā remissus, postquam his qui crimen ei ingerunt, respōderit, ut perduellionis reus extremum supplicij excipito. *Concordat Nouell. c. 128. §. præterea sancimus, cum sequentibus, his uerbis:* Sancimus, ut prouinciarū præſides omnibus modis post magistratū depositum quinquaginta dies uersentur in prouincijs, & actiones contra ipsos intērare uolētibus respōdeant. Quod si causa intra quinquaginta dies terminata non fuerit, siquidē pecuniaria extiterit, procuratorem dato: si criminalis, ad terminum usq; maneto cōtrouersia, his qui iudicandi munus habuerint, siue magistratus sint, siue à præfatis dati fuerint, nisi intra uiginti dies quam cepta est agi, eam litē terminauerint, decem libris auri multandis, lite nihilominus secundum prædicta procedente. Sed si contingat, ut ex ijs aliqui antea prouinciam relinquunt, quā quinquaginta dies impletur, iubemus, ut omnes qui damnum aliquod per ipsos sustinuerūt, religiosissimum eius prouinciæ metropolis episcopū adeāt, & quisq; pro se apud acta monumentorū tæctis sanctis Euangelijs declaret, quæ sibi dāna illata sint: atq; ex illius substantia, contra quem talia monumenta confecta sunt, omne damnum oblatis reddatur, prouidentia & periculo ipsorū pro tempore præfectorū & tractatorū eius prouinciæ: scituris ipsis, quod si eius rei satagere neglexerint, ipsi de suis facultatibus omnia damna oblatis cōpellentur restituere. Cæterum si quis prouinciæ præſidum, uel ad aliū magistratū aut usum auocetur, uel alia ei prouincia cōcredita fuerit, iubemus ut legitimo procuratore instituto, his qui damnis acceptis actiones proponūt, respōdeat. Quod si minus fecerit, sancimus, ut & actorū monumenta apud religiosissimū episcopū (ut superius dictum est) cōficiantur, & his qui de dānis sibi illatis iurauerint, pro tenore actorū cōsimiliter omne damnum reddatur prouidentia & periculo ipsorū pro tempore præfectorum, & cuiusq; prouinciæ tractatorū. Omnes autē pecuniarias pœnas, quæ præſente cōprehenduntur lege, ab his qui præſentē legē uiolauerint, per ipsum pro tempore comitē rerum priuatarum exigi, & si ſco nostro uindicari sancimus: qui nisi has ita uindicauerit, ipse unā cū apparente ſcho-

la de propria sua substantia earum quantitate soluere cōpelleretur. *Concordat deniq; Nouell. c. 161. §. simulatq; his uerbis:* Sancimus, simulatq; magistratu abierint, ut per solenes quinquaginta dies in prouincia adſideāt, sub publico uersantes cōspectu, & omnibus actionē intērare uolentibus, respondeant. Lite uerò intra quinquaginta dies non finita, siquidē pecuniaria sit, procuratorē dato: sin uerò criminalis, ad terminū usq; causæ permaneto: his qui in causa dijudicant (siue magistratus sint, siue à præfatis dati) nisi intra uiginti dies quā initium ceperit, eam litē finierint, decē libris auri multandis, lite nihilominus secundum prædicta procedete. Si qui enim mala conscientia stimulat, uel clam aufugerint, uel ad sacras ædes decurrerint, substantia excident, secundū legē pro modo admisorū inter iniuria affectos diuidēda. Erque admodum præcedens de hoc cōstitutio & *

DE EVENTIS ADMINISTRACIONIS, & ACTIONIBUS ADVERSUS MAGISTRATUM, EX ADMINISTRATIONE COMPETENTIBUS. Cap. III.

I. DE LEGE IULIA REPETUNDARUM.

I. CAUSAE HVIVS ACTIONIS.
Prima causa est: Si in magistratu, potestate, curatione, uel quo alio officio publico pecuniam quis accepit. Hæc causa approbatur l. i. in prim. ff. ad l. iul. repetundarū. his uerbis: Lex Iulia repetundarū pertinet ad eas pecunias, quas quis in magistratu, potestate, curatione, legatione, uel quo alio officio, munere, ministeriōue publico cepit, uel cū ex cohorte cuius eorū est.
 II. Causa: Si à subditis ultra quantitatem à legibus definitā quid accepit. Hæc causa approbatur l. sancimus. 6. C. ad l. iul. repetundarū. cuius uerba uide §. eod. lib. cap. 1. quæst. 2. reg. 3. *Concordat l. omnes. 3. C. eod. tit. his uerbis:* Omnes cognitores & iudices à pecunijs atq; patrimonijs manus abstineāt, neq; alie num iurgium putent suam prædam. Etenim priuatarum quoq; litium cognitor, idemq; mercator statutam legibus cogetur subire iacturā. *Concordat itē l. iubemus. 4. C. eod. tit. his uerbis:* Iubemus & hortamur, ut si quis fortè honoratorum, decurionū, possessorum, postremò etiam colonorum, à cuiuslibet ordinis iudice fuerit aliqua ratione cōcusus: si quis scit, uenalem fuisse de iure sententiā: si quis pœnam uel precio remissam, uel uicio cupiditatis ingestam: si quis postremò quacunq; de causa improbum iudicem potuerit adprobare, is uel administrante eo, uel post administrationem depositam, in publicum prodeat, crimē deferat, delatum adportaturus, & gloriam. *Concordat l. ead. lege. 6. d. 2. §. fin.*

§. fin. ff. ad l. iul. repetundar. cuius uerba uide j. causa 5. Item alias leges concordantes uide j. cod. cap. actione 5.

III. *Causa: Si pecuniam ob iudicandum uel non iudicandum accepit. Hæc causa approbatur lege Iulia. 3. ff. d. de his uerbis: Lege Iulia repetundarum tenentur, qui cum aliquam potestatem haberent, pecuniam ob iudicandum uel non iudicandum decernendum acceperint, uel quo magis aut minus quid ex suo officio facerent. Concordat d. l. 6. §. lege Iulia. ibi: neque quis. ff. eod. de his uerbis uide j. causa prox. Item concordat l. lex Iulia. 7. in princ. ibi: neque quis ob hominem. ff. eod. de his uerbis uide j. causa 7.*

IIII. *Causa: Si ob denunciandum uel non denunciandum testimonium pecuniam accepit. Hæc causa approbatur d. l. 6. in princ. ff. eod. de his uerbis: Eadem lege tenentur, qui ob denunciandum uel non denunciandum testimonium pecuniam acceperint.*

V. *Causa: Si ob militem legendum mittendum uel pecuniam accepit. Hæc causa approbatur d. l. 6. §. lege Iulia, his uerbis: Lege Iulia repetundarum cauetur, ne quis ob militem legendum mittendum æs accipiat: neque quis ob sententiam in senatu consilio publico dicendam pecuniam accipiat: uel ob accusandum, uel non accusandum: utque urbani magistratus ab omni forde se abstineant, neque plus domni muneris in anno accipiant, quam quod sit aureorum centum.*

VI. *Causa: Si ob accusandum uel non accusandum pecuniam accepit. Hæc causa approbatur uerbis iam propositis hinc: Vel ob accusandum, uel non accusandum.*

VII. *Causa: Si ob accusandum uel non accusandum pecuniam accepit. Hæc causa approbatur uerbis iam propositis hinc: Vel ob accusandum, uel non accusandum.*

VIII. *Causa: Si ob hominem uicium uel non uicium pecuniam accepit. Hæc causa approbatur uerbis iam propositis.*

IX. *Causa: Si acceptotulerit debitum publicum. Hæc causa approbatur d. l. 7. §. illud quoque, his uerbis: Illud quoque cauetur, ne in acceptum feratur opus publicum faciendum, frumentum publice dandum, præbandum, approbandum, facta recta tuenda, antequam perfecta, probata, præstita lege erunt.*

X. *Causa: Si hominem innocentem interfecit. Hæc causa approbatur d. l. 7. §. fin. cuius uerba uide j. cod. cap. quest. 2.*

XI. *Causa: Si munus publicè mandatum accepta pecunia ruperit. Hæc causa approbatur l. iul. ff. ad l. iul. repetund. his uerbis: Qui munus publicè mandatum accepta pecunia ruperant, crimine repetundarum postulantur.*

XII. *Causa: Si ob aliquem in magistrum ordinandum pecuniam accepit. Hæc causa approbatur l. sancimus. 6. C. d. de his uerbis uide §. cod. lib. cap. 1. quest. 3. reg. 3. Concordat Nouell. c. 8. §. ad eum. ibi: sciat enim, his uerbis: Sciat celsitudo tua, & qui eundem thronum post te conscendent, quod siue ipsi, siue hi quorum opera in commissa sibi parte reipub. utuntur, siue cohors tua, aut ab ijs qui ad prædicta officia proficiuntur, aut quouis alio, quidquam præter consuetudines ipsas à nobis definitas (quas etiam solas arbitantes sufficere dari decreuimus) accipere præsumperint, pœna haud quaquam lenis instigetur: sed summi quidem magistratus, qui aliquid ab ijs qui ad prædicta officia proficiuntur, uel ipsi accipere ausi fuerint, uel cohortem suam consimile aliquid facere permiserint, uel ad se delatum non emendauerint, non solum quod acceperunt eius quadruplum restituent, uerum etiam grauem indignationem sustinebunt, & ne de potentatu periclitentur solliciti erunt. Si uero qui circa ipsos sunt, cohorsque ipsi obtemperans ultra ea quæ à nobis concessa sunt, accipere aliquid perentauerint, tenebuntur & ipsi quadrupli restitutione ijs qui damno affecti sunt, & ultra hoc quod pœnis subijciuntur, quæ ipsorum delicta promeruerint, spoliabuntur etiam bonis & cingulo. Concordat item d. c. 8. §. ceterum si quis. ibi: sed etiam eum. cuius uerba uide §. cap. 1. quest. 3. reg. 6.*

Haecenus proposita actionis causas enumerasse sufficiat, de quibus uide plura paulo inferius eod. cap. act. 2. c. sequentibus. Planè sunt propositarum causarum duæ potissimum exceptiones generales. Harum prima hæc est: Nisi ab exceptis personis acceperit. Hæc exceptio approbatur simul & declaratur l. 1. §. fin. ff. ad l. iul. repetundarum, his uerbis: Excipit lex à quibus licet accipere, à sobrinis, propiore uel gradu cognatis suis, uxore. Propositæ exceptionis replicatio hæc est: Nisi non donationis causa accipiat, sed ob turpem aliquam causam, puta ob hominem in uincula conijciendum, &c. tunc enim nec ab exceptis personis licet accipere, quæ replicatio approbatur l. lex Iulia. 7. §. apparet. ff. eod. de his uerbis: Apparet autem, quod lex ab exceptis quidem in infinitum capere permittit: ab his autem qui hoc capite enumerantur, à nullo, nec ullam quantitate capere permittit. Ait Iuriconsultus: Qui hoc capite enumerantur. De hoc capite uide paulo superius causa 7.

Secunda exceptio generalis hæc esse uidetur: Nisi nisi ipse qui in magistratu est accepit, sed aliquis ex eius ministris. Hæc exceptio reprobat l. ibi: uel cum ex cohorte.

horte. ff. ad l. iul. repetund. cuius uerba uide paulo superius causa 1. Concordat l. in comites. 5. ff. eod. de his uerbis: In comites quoque iudicum ex hac lege iudicium datur. Concordat item l. 1. C. d. de his uerbis: Ut unius pœna metus possit esse multorum, ducem qui male egit, ad prouinciam quâ nudauerat, cum custodia competenti ire præcipimus: ut non solum quod eius, non dicam domesticus, sed manipularius & minister accipit, uerum & quod ipse à prouincialibus nostris rapuit aut sustulit, in quadruplum exoluat inuitis. Plures eiusmodi exceptiones uide §. cap. prox. reg. 5.

II. ADVERSVS QVOS DETVR actio ex lege Iulia repetundarum?

I. *Regula, De heredibus eius qui in eam commisit, proponitur l. 2. ff. ad l. iul. repetund. his uerbis: Datur ex hac lege & in heredes actio, intra annum duntaxat à morte eius qui arguebatur. Concordat l. iul. ff. ad l. iul. peculatus, his uerbis: Publica iudicia peculatus, & de residuis, & repetundarum, similiter aduersus heredes exercentur, nec im merito: cum in his quæstio principalis ablatæ pecuniæ moueatur. Item concordat l. 2. C. ad l. iul. repetund. his uerbis: Sciant iudices, super admisis proprijs aut à se, uel ab heredibus suis pœnam esse repetendam. Propositæ regulæ exceptio hæc est: Nisi annus à morte testatoris præterierit, quæ exceptio constat ex uerbis superius propositis hinc: Intra annum duntaxat à morte eius qui arguebatur.*

II. *Regula, De comitibus iudicum & ministris, proposita est §. quest. prox. in fine, except. 2.*

III. *Regula, De eo qui ob turpem causam dedit magistratui. Hic quoque tenetur, quæ regula approbatur l. sancimus. 6. §. fin. C. ad l. iul. repetund. cuius uerba uide §. cap. 1. quest. 3. reg. 3.*

III. QVID VENIAT IN HANC actionem?

I. *Regula, De pœna extraordinaria, exilio, & ultimo supplicio, proponitur l. lex Iul. 7. §. fin. ff. ad l. iul. repet. his uerbis: Hodie ex lege repetundarum extra ordinem puniuntur: & plerunq; uel exilio puniuntur, uel etiam durius, prout admiserint. Quid enim, si ob hominem necandam pecuniam acceperint: uel licet non acceperint, calore ramenti inducti interfecerint uel innocentem, uel quem punire non debuerant: Capite plecti debent, uel certe in insulam deportari, ut plerique puniti sunt.*

II. *Regula, De pœna quadrupli, proponitur l. 1. in fine. C. d. de his uerbis uide §. quest. 1. in fine, except. gener. 2. Concordat d. l. 6. §. fin. C. eod. de his uerbis uide §. cap. 1. quest. 3. reg. 3. Sed & plures leges concordantes uide §. prox. reg. 17. item Nouell. c. 82. §. sed & hoc iudicium. cuius uerba uide §. hoc cap. act. 5. Item concordat Nouell. c. 161. §. præterea, cuius uerba uide j. d. act. 5. Ne alius pœnas uide §. in singulis causarum speciebus.*

III. QVANDO ET QVAM diu detur?

I. *Regula: Tam in administratione quam post administrationem depositam competit. Quæ regula approbatur l. iubemus. 4. in fine. C. ad l. iul. repetund. cuius uerba uide §. causa 2. Concordat Nouell. c. 8. §. ceterum si quis. cuius uerba uide §. cap. 1. quest. 3. reg. 6.*

II. *Regula: Intra annum à deposita administratione datur. Quæ regula approbatur l. unusquisque. 5. C. eod. de his uerbis: Unusquisque procurator, præpositus gynecio, tabularius, susceptor, colonus, uel quicumque se à comite domorum meminerit esse concussum, cum ipse cui pecunia numerauit, administratione decesserit, intra anni spatium ad iudicium spectabilitatis tuæ, quidquid dederit, repetiturus occurrat, ut pro fit pensionibus, quidquid ille reddiderit. Si uero ex tempore depositæ administrationis præstituti temporis curricula transierint, nulla uox aduocationis emergat, sed ipsos procuratores, præpositos, colonos, tabularios, susceptores obnoxios ad solutionem uolumus arctari.*

III. *Regula: Heres rei conuenti intra annum tantum tenetur, quæ regula approbatur per ea quæ dicta sunt §. quest. 2. reg. 1.*

V. EVENTVS HVIVS IVDICII.

I. *Regula: Hac lege damnatus testimonium dicere, aut iudex esse postulare uel prohibetur, quæ regula approbatur l. ad lege. 6. §. hac lege. ff. ad l. iul. repetund. his uerbis: Hac lege damnatus testimonium publicè dicere, aut iudex esse postulare uel prohibetur.*

II. *Regula: Alienatio magistratui à subditis contra legem repetundarum facta non ualet, resque ex ea usucapit non potest, quæ regula approbatur l. quod contra. 8. ff. eod. de his uerbis uide §. cap. prox. reg. 4. & 5.*

VI. ADFINIA REMEDIA HVIVS IUDICII.

I. *Ex constitutionibus principalibus, si qui magistratum gessit, post depositam administrationem iubetur per quinquaginta dies in prouincia quam administrauit commorari, & actiones subditorum excipere, de qua re dictum §. cap. prox. reg. 17.*

II. *Alia item constitutio de delictis magistratus uis dicandis proponitur l. iustissimos. 3. C. de officio rectoris prouincie, his uerbis: Iustissimos & uigilantissimos iudices publicis acclamationibus colaudandi damus omnibus potestate, ut honoris eis attentiores proferamus processus: & e contrario, iniustos & maleficos querelarum uocibus accusandi, ut censuræ nostræ uigor eos abstumat. nam si ueræ uoces sint, nec ad libidinem per clientelas effuses, diligenter inuestigabimus: præfectis prætorio & comitibus, qui per prouincias constituti sunt, prouincialium nostrorum uoces ad nostram scientiam referentibus.*

III. *Alia ratio iudicandi id quod a magistratu commissum est, prescribitur Nouell. c. 8. §. damus autem. his uerbis: Damus & inter provinciales licentia, si quid perprovincia praeses contra fas egerit, aut etiam collatores ipsos danis forte aut dispensatis obiecerit, ut Dei amatissimus episcopus & primores eius loci, praesidis delicta enumerantes, preces ad nos dirigant. Nos enim re coperta, destinabimus in provincia aliquem qui ista examinet, ut ibi delictorum poenae susserat, ubi & deliquit: & ut alius ad hoc exemplum respiciens, eosimilia facere non praesumat. Secundum ueteres constitutiones, &c. Cetera uide §. cap. prox. reg. 17. Concordat d. c. 8. §. adeoq; ipsis, hisce uerbis: Adeoq; ipsis etiam provincialibus, si praesidum rapina sentiant, referendi ea ad nos licentiam, aut potius necessitate permittimus: ut nos edocti, quod omnino ius auro uenale habeat, ultra coelestia supplicia, quibus ut iussurandi, sub quo magistrum suscepit, uiolator est obnoxius, etiam praedictis illum poenis subijciamus. Proposita actionis omniumq; aliarum praecedentium exceptio haec est: Nisi non ob rapina magistratus agatur, sed ob hoc quod in executione iuris publici ex iusticia fuerit paulo uehemetior. Haec exceptio approbatur ibidem §. illo salicet, his uerbis: Illo scilicet obseruando, in nullo alio subditis nostris contra praesides ista facere permillum esse, qua ob rapinas. Non enim, si in exigendis tributis contra indeuotos, aut in persecutione criminu paulo uehemetior usus est, aliquid aduersus ipsum conari subditos permittemus. Quin contra potius omnium eos acerbissimis poenis subdemus, si illos qui puris usi sunt manibus, & in excitationem tributoru omni cura ac diligentia incubuerunt, deposito postmodu magistratu iniurijs afficere praesumpserint, ac non laetis acclamationibus post deputatum tempus prouincias excederes profecti fuerint. Oportet enim clarissimos prouinciaru nostrae ditionis praesides, qui post hanc legem futuri sunt, non solum animo reuoluere, quata illos maneat gloria, si tales se praebant, sed etiam in quatas difficultates incidet, si (quantu in ipsis est) hanc legem dissoluere, & pro abrogata habere praesumpserint. Absurdum namq; fuerit, si in leuibus quide furtis deprehesos ipsi coerceant, tormenisq; subijciant, nec prius ueniam dent, quam res ablatas restitu- xint: ipsi uero maximorum furtoru rei absq; causae dictione noxa soluantur, neq; exempli eos pudeat, quod subditis in hoc exhibet: cu interim, si istis abstineant, non tantum inter honestos, ingenue uiuentes, & omni laude cumularos censerit, sed etiam bonum a nobis testimonium obrinere possint.*

11. *Si iudex uel magistratus ultra debitam annonarum & sportularum quantitatem aliquid a subditis ac-*

ceperit. Hoc delictum prohibetur & correctur l. qui ord. 7. C. de officio rectoris, hisce uerbis: Qui ordinariam gesserit potestatem, quidquid ex uenturae delegationis titulis profligauerit, cum dispendio pudoris atque fortunae de proprijs facultatibus intra prouincia positus inferre debebit. Item coercetur delictum propositu Nouell. c. 8. §. sed neq; eos, his uerbis: Sed ne que eos qui ex quo cuq; hinc iudicio quascunq; sententias executuri commean, patiantur prouinciaru praesides consuetudinum seu sporularu nomine amplius aliquid, quam sacra nostra constitutione promulgatum est, accipere: scietes, quod si hoc neglexerint, omne damnum quod exinde subditis nostris irrogatur, ipsi dependent. Damus autem eis licentiam, non tantum ut ad eos ista iudices referat, a quibus destinati sunt, sed etiam ad nos, ut & nos ijs cognitis, factum ipsum competentis animaduersione persequamur. Praeterea, si quos dignitatis seu singuli fastu tumidos compererint collatoribus nostris iniurios esse, damus illis licentiam, ut & de maleficio cognoscant, & ijs qui fontes deprehendantur, singulum adimant, nostrasq; tuces in prouincijs obeant: id quod antiquis etiam legibus promulgatum fuit. Quemadmodum enim omni eos iniusto arcemus lucro: ita sancimus, ut qui integre se in officijs gerunt, omni honore, reuerentia, auctoritate potiantur. Concordat d. c. 8. §. ad eum itaq; ibi sci- at enim. cuius uerba uide §. eod. cap. actio. 1. quae. 1. cau- sa 12. Concordat item d. c. 8. §. ceterum si quis, cuius uer- ba uide §. cap. 1. quae. 3. reg. 6. Est insuper huius loci d. c. 8. §. curam gerentes, his uerbis: Curam gerentes tradite nobis a Deo reipub. simulq; ut subditi nostri ex omni parte cum iusticia uitam degant, studentes, subiectam legem descriphimus: quam quide & sanctitati tuae, & per eam omnibus qui in prouincia tua sunt, manifesta facere pulchrum duximus. Tuae igitur religionis, & reliquorum episcoporum fuerit ista obseruare, & si quid praesides transgreduantur, ad nos referre, ne quid eoru que religiose simul & iuste a nobis sancita sunt, despiciatur. Nam si nos quide subditos nostros miserati, quod ultra publicorum tributorum pensitationem, ingentibus praeterea iniurijs propter uenditiones prouinciarum ex praesidum rapina supprimebantur, eas per subiectam legem tollere properauimus: uos autem in utranque dormientes aures, nihil nobis renuncieris: sit quidem Domino Deo consecrata: uos autem rationem ei reddetis de iniuria alijs illata, si per hanc occasionem, quod de his non instruamur, no- cumentum aliquid uestris istis hominibus irrogetur. Imo uos, qui in loco praesentes estis, & tam pro uobis quam pro caeteris decerta-

tatis,

tatis, oportet certiores nos reddere, & de ijs qui recte se in administratione gerunt, & qui hanc nostram legem transgrediuntur: ut utroque cognito, in hos quidem animaduertamus, illis uero aliquam referamus gratiam. Simulac uero lex publice proposita, & omnibus manifesta facta est, tunc suscepta intra sacrosanctam recondatur ecclesiam una cum sacris uasis, nimirum cum & ipsa Deo dedicata, & ad salutem sub ipso constitutorum hominum scripta sit. Multo autem speciosius, & magis ex usu hominu, qui per ea loca sunt, facietis, si eam tabulis aut lapidibus insculptam, in porticibus sacrosanctae ecclesiae perscribatis, promptam omnibus legendi & parandi ea que sancita sunt, facultatem praebentes. Cum uero de praesidum sinceritate tantam in animo sollicitudinem reposuimus, manifestu est, multo nos minus permitturos ciuitatum defensoribus, ut uel aliquid accipiant uel dent. Dabunt enim pro praebitis sibi in foro gloriosissimorum praefectoru iusionibus, si quidem maiores sint ciuitates, tantum solidos quatuor: si minores, solidos tres, & praeterea nihil. a uernine autem quippiam, si reditus illis ex publico constitutus erit: aut si nihil ex publico percipiant, ultra ea que sacra nostra constitutione ipsos ferre debere expressum est, accipiant. Alioqui si quid uel ipsi, uel ipsorum (ut uocant) charularij, uel quispian eorum qui circa ipsos sunt, accepisse deprehendatur, in quadruplum ei quod acceperunt restituat, neque non ea sollicitudine depellentur, & praeterea perpetuo exilio multati, & corpore castigati, locum dabunt melioribus uitis, qui pro malis ea sollicitudinem obeant. Erit autem uos quoque huius rei custodes, simul inhibentes ea que contra haec sunt, simul ad nos referentes, ut neque aliquid eiusmodi admissorum lateat, neque latendo relinquantur impunitum: sed undique subditis nostris aequitas & iusticia restoretur. Sed & qui etiam nu in officijs sunt, si post huius legis insinuatione non omni rapina abstinerint, sciant etiam ipsi se constitutis in hac lege poenis subijciendos. Concordat insuper proposita actioni Nouell. c. 17. §. oportet igitur, his uerbis: Oportet ut qui pure & sine ulla datione pecuniae officium suscipis, puras Deo & nobis ac legi manus conferues, nullum lucrum, neque maus neque minus, contingas, nullam captiosam & fraudulenter excogitata contra subditos negociationem exerceas: sed his solis contentus, quae erogantur e publico, tam per te, quam per eos qui circa te futuri sunt, ex omni parte incontaminatum illis ius conferues. Concordat item Nouell. c. 36. §. obtemperante, cuius uer-

ba uide §. cap. prox. reg. 8. in fine. Item concordat d. c. 26. §. praeterea, his uerbis: Si quis magisterianus, aut praefectianus, aut cuiuscunque tandem fortunae, ampliores sportulas, quam sacris nostris definitae sunt constitutionibus, acceperit, iubemus, ut Praeses prouinciae suo periculo secundum legem nostram modis omnibus hoc uindictet, & castigationem his qui talia praesumpserint, inferat. Si Praeses non uindictauerit, licentiam damus religiosissimo illius ciuitatis episcopo, certiores nos de his reddere, & qualem praeterea militiam aut dignitatem habeatis qui haec praesumpserit, adijcere: ut & praesidi periculum irrogemus, qui haec concesserit, & iusionem nostram despexerit: & ipsum qui talia praesumpserit, iubeamus affici supplicio. Concordat item Nouell. c. 82. §. ceterum appellationes. ibi inueni- ne, his uerbis: Nemine audente in sportulis & iudiciorum sumptibus modum a nobis statutum excedere, sed omnibus in tra hunc consistentibus, & poenam metuere, quam sacra nostra de talibus definiuit constitutio. Item concordat Nouell. c. 124. §. sed & hoc iubemus, usque ad §. quia uero, his uerbis: Hoc iubemus ubi- que, locorum nostrae reipub. ab omnibus iudicibus obseruari, ut neq; magisterianis, neque praefectianis, neq; cuiquam alij executori concedant, quo magis ab ulla peisona amplius aliquid sportularum nomine accipiant, quam nostris promulgatum est legibus, neque si sacram potentiae nostrae iusionem proferant. Quin si quem deprehenderint, qui amplius aliquid exigat, licentiam habento & comprehendere eum, & carcere includere, & quadruplum eius quod amplius accepit exigere: ut simplum quidem ei qui damnum sustinuit detur, triplum uero inferatur sisco. Ceterum si ciuilibus aut militaris magistratus, sine ea de re aditus, sine quacunque ratione id cognoscens, uindicare eum qui damno affectus est (quemadmodum dictum est) neglexerit, ex eius substantia quadruplum praedicto modo exigetur. Eandem etiam poenam exigimus per comitem nostrarum rerum priuatarum & a competentibus magistratibus, si quos de cohortibus suis executores cognouerint sportularum nomine aliquid contra leges nostras exegisse, & id uindicare superederint. Damus item licentiam ijs qui aggressionem ea de re patiuntur, ne quid executoribus amplius quam nostra constitutione definitum est, praebant: & si quid amplius ab ipsis uelint hi exigere, licentiam habento ijs resistere. Concordat item Nouell. c. 134. §. sed & hoc ad nos, his uerbis: Sed & hoc ad nos peruenit, quod quidam eorum qui in prouincijs magistratum gerunt, ita impie feratur cupiditate lu-

d. 4. cii,

III. *Alia ratio iudicandi id quod a magistratu commissum est, prescribitur Nouell. c. 8. §. damus autem, his uerbis: Damus & inter prouinciales licentia, si quid per prouincia praeses contra fas egerit, aut etiam collatores ipsos danis forte aut dispēdijs obiecerit, ut Dei amatissimus episcopus & primores eius loci, praesidis delicta enumerates, preces ad nos dirigant. Nos enim re cōperta, destinabimus in prouincia aliquem qui ista examinet, ut ibi delictorū pēnas sufferat, ubi & deliquit: & ut alius ad hoc exemplum respiciens, cōsimilia facere nō praesumat. Secūdum ueteres constitutiones, &c. Cetera uide §. cap. prox. reg. 17. Concordat d. c. 8. §. adeoq; ipis, hisce uerbis: Adeoq; ipis etiam prouincialibus, si praesidum rapina sentiant, referendi ea ad nos licentiam, aut potius necessitate permittimus: ut nos edocti, quōd omnino ius auro uenale habeat, ultra caelestia supplicia, quibus ut iusiurandi, sub quo magistrum suscepit, uiolator est obnoxius, etiam praedictis illum poenis subijciamus. Proposita actionis omniumq; aliarum precedentium exceptio haec est: Nisi non ob rapinā magistratus agatur, sed ob hoc quōd in executione iuris publici ex iusticia fuerit paulo uehementior. Haec exceptio approbatur ibidem §. illo scilicet, his uerbis: Illo scilicet obseruando, in nullo alio subditis nostris cōtra praesides ista facere permillum esse, quā ob rapinas. Non enim, si in exigendis tributis contra indeuotos, aut in persecutione criminū paulo uehementior uisus est, aliquid aduersus ipsum conari subditos permittimus. Quin contra potius omnium eos acerbissimis poenis subdemus, si illos qui puris uis sunt manibus, & in exactionem tributorū omni cura ac diligentia incubuerūt, deposito postmodū magistratu iniurijs afficere praesumpserint, ac non laetis acclamationibus post deputatum tēpus prouincias excederes prosequuti fuerint. Oportet enim clarissimos prouinciarū nostrae ditionis praesides, qui post hanc legē futuri sunt, nō solum animo reuoluere, quāta illos maneat gloria, si tales se praebent, sed etiam in quātas difficultates incidēt, si (quantū in ipis est) hanc legē dissoluere, & pro abrogata habere praesumpserint. Absurdum namq; fuerit, si in leuibus quidē furtis deprehesos ipsi coerceant, tormētisq; subijciant, nec prius uentiam dent, quā res ablatas restituerint: ipsi uero maximorum furtorū rei absq; causae ditione noxa soluantur, neq; exempli eos pudeat, quōd subditis in hoc exhibēt: cū interim, si istis abstineant, nō tantū inter honestos, ingenue uiuentes, & omni laude cumulosos censerent, sed etiam bonum a nobis testimonium obtinere possint.*

II. Si iudex uel magistratus ultra debitam annorum & sportularum quantitatem aliquid a subditis ac-

ceperit. Hoc delictum prohibetur & coercetur l. qui ord. 7. C. de officio rectoris, hisce uerbis: Qui ordinariam gesserit potestatem, quidquid ex uenturae delegationis titulis profligauerit, cum dispendio pudoris atque fortunae de proprijs facultatibus intra prouincia positus inferre debet. Item coercetur delictum propositū Nouell. c. 8. §. sed neq; eos, his uerbis: Sed neque eos qui ex quocūq; hinc iudicio quascunq; sententias executuri commeant, patienter prouinciarū praesides consuetudinum seu sportularū nomine amplius aliquid, quā sacra nostra constitutione promulgatum est, accipere: sciētes, quōd si hoc neglexerint, omne damnum quod exinde subditis nostris irrogatur, ipsi dependent. Damus autem eis licentiam, non tantū ut ad eos ista iudicia referat, a quibus destinati sunt: sed etiam ad nos, ut & nos ipsi cogniti, factum ipsum cōpetenti animaduersione persequamur. Praeterea, si quos dignitatis seu cinguli fastu tumidos compererint collatoribus nostris iniurios esse, damus illis licentiam, ut & de maleficio cognoscant, & ipsi qui fontes deprehenduntur, cingulum adimant, nostrasq; uices in prouincijs obeant: id quod antiquis etiam legibus promulgatum fuit. Quemadmodum enim omni eos iniuio arcemus: ita sancimus, ut qui integrē se in officijs gerunt, omni honore, reuerentia, autoritate potiantur. Concordat d. c. 8. §. ad eum itaq; ibi: sciat enim, cuius uerba uide §. cod. cap. actio. 1. quast. 1. c. 12. Concordat item d. c. 8. §. ceterum si quis, cuius uerba uide §. cap. 1. quast. 3. reg. 6. Est insuper huius loci d. c. 8. §. curam gerentes, his uerbis: Curam gerentes traditae nobis a Deo reipub. simulq; ut subditi nostri ex omni parte cum iusticia uitam degant, studentes, subiectam legem descriptimus: quam quidē & sanctitati tuae, & per eam omnibus qui in prouincia tua sunt, manifestā facere pulchrum duximus. Tuae igitur religionis, & reliquorum episcoporum fuentis ista obseruare, & si quid praesides transgrediantur, ad nos referre, ne quid eorū quae religiose simul & iustē a nobis sancita sunt, despiciatur. Nam si nos quidē subditos nostros miserati, quōd ultra publicorum tributorum pensitationem, ingentibus praeterea iniurijs propter uenditiones prouinciarum ex praesidum rapina supprimebatur, eas per subiectam legem tollere properauimus: uos autem in utranque dormientes aures, nihil nobis renuncietis: sit quidem Domino Deo consecrata: uos autem rationem ei reddetis de iniuria alijs illata, si per hanc occasionem, quōd de his non instruamur, nocuementi aliquid uestris istis hominibus irrogenur. Imō uos, qui in loco praesentes estis, & tam pro nobis quā pro ceteris decertatis,

tatis, oportet certiores nos reddere, & de ijs qui recte se in administratione gerunt, & qui hanc nostram legem transgrediuntur: ut utroque cognito, in hos quidem animaduertamus, illis uero aliquam referamus gratiam. Simulac uero lex publice proposita, & omnibus manifesta facta est, tunc suscepta intra sacrosanctam recondatur ecclesiam unā cum sacris uasis, nimirum cum & ipsa Deo dedicata, & ad salutem sub ipso constitutorum hominum scripta sit. Multo autem speciosius, & magis ex usu hominū, qui per ea loca uentis, facietis, si eam tabulis aut lapidibus insculptam, in porticibus sacrosanctae ecclesiae perscribatis, promptam omnibus legendi & parandi ea quae sancita sunt, facultatem praebentes. Cum uero de praesidum sinceritate tantam in animo sollicitudinem reposuimus, manifestū est, multo nos minus permilluros ciuitatum defensoribus, ut uel aliquid accipiant uel dent. Dabunt enim pro praebitis sibi in foro gloriosissimorum praefectorū iusionibus, si quidem maiores sint ciuitates, tantum solidos quatuor: si minores, solidos tres, & praeterea nihil. a nemine autem quippiam, si reditus illis ex publico constitutus erit: aut si nihil ex publico percipiant, ultra ea quae sacra nostra constitutione ipsos ferre debere expressum est, accipiant. Alioqui si quid uel ipsi, uel ipsorum (ut uocant) chartularij, uel quispian eorum qui circa ipsos sunt, accepisse deprehenduntur, in quadruplum ei quod acceperunt restituent, neque non ea sollicitudine depellentur, & praeterea perpetuo exilio multati, & corpore castigati, locum dabunt melioribus uitae, qui pro malis ea sollicitudinem obeant. Eritis autem uos quoque huius rei custodes, simul inhibentes ea quae contra haec fiunt, simul ad nos referentes, ut neque aliquid eiusmodi admissorum lateat, neque latendo relinquantur impunitum: sed undique subditis nostris aequitas & iusticia restitescat. Sed & qui etiam in officijs sunt, si post huius legis insinuationem non omni rapina abstinerint, sciant etiam ipsi se constitutis in hac lege poenis subijciendos. Concordat insuper proposita actioni Nouell. c. 17. §. oportet igitur, his uerbis: Oportet ut qui pure & sine ulla datione pecuniae officium suscipis, puras Deo & nobis ac legi manus conferes, nullum lucrum, neque maius neque minus, contingas, nullam captiosam & fraudulenter excogitam contra subditos negociationem exerceas: sed his solis contentus, quae erogantur a publico, tam per te, quā per eos qui circa te futuri sunt, ex omni parte incontaminatum illis ius conferes. Concordat item Nouell. c. 36. §. obtemperantē, cuius uer-

ba uide §. cap. prox. reg. 8. in fine. Item concordat d. c. 86. §. praeterea, his uerbis: Si quis magisterianus, aut praefectianus, aut cuiuscumque tandem fortunae, ampliores sportulas, quā sacris nostris definitae sunt constitutionibus, acciperit, iubemus, ut Praeses prouinciae suo periculo secundum legem nostram modis omnibus hoc uindiceret, & castigationem his qui talia praesumpserint, inferat. Si Praeses non uindicauerit, licentiam damus religiosissimo illius ciuitatis episcopo, certiores nos de his reddere, & qualem praeterea militiam aut dignitatem habeatis qui haec praesumpserit, adijcere: ut & praesidi periculum irrogemus, qui haec concesserit, & iusionem nostram despexerit: & ipsum qui talia praesumpserit, iubeamus affici supplicio. Concordat item Nouell. c. 32. §. ceterum appellationes, ibi ueni me, his uerbis: Nemine audente in sportulis & iudiciorum sumptibus modum a nobis statutum excedere, sed omnibus in ea hanc consistentibus, & poenam metuentibus, quam sacra nostra de talibus definiuit constitutio. Item concordat Nouell. c. 124. §. sed & hoc iubemus, utque ad §. quia uero, his uerbis: Hoc iubemus ubique locorum nostrae reipub. ab omnibus iudicibus obseruari, ut neq; magisterianis, neque praefectianis, neq; cuiquam alij executori concedant, quo magis ab ulla persona amplius aliquid sportularum nomine accipiant, quā nostris promulgatum est legibus, neque si sacram potentiae nostrae iusionem proferant. Quin si quem deprehenderit, qui amplius aliquid exigat, licentiam habento & comprehendere eum, & carcerem includere, & quadruplum eius quod amplius acceperit exigere: ut simplum quidem ei qui damnum sustulit detur, triplum uero inferatur fisco. Ceterum si ciuilibus aut militaris magistratus, siue ea de re aditus, siue quacumque ratione id cognoscens, uindicare eum qui damno affectus est (quemadmodum dictum est) neglexerit, ex eius substantia quadruplum praedicto modo exigetur. Eandem etiam poenam exigere iubemus per comitem nostrarum rerum priuararum & a competentibus magistratibus, si quos de cohortibus suis executores cognouerint sportularum nomine aliquid contra leges nostras exegisse, & id uindicare superederint. Damus item licentiam ijs qui aggressionem ea de re patiuntur, ne quid executoribus amplius quā nostra constitutione definitum est, praebant: & si quid amplius ab ipsis uelint hi exigere, licentiam habento ijs resistere. Concordat item Nouell. c. 124. §. sed & hoc ad nos, his uerbis: Sed & hoc ad nos peruenit, quōd quidam eorum qui in prouincijs magistratum gerunt, ita impie ferantur cupiditate lu-

eri, ut neque testamenta fieri, neq; facta in-
 sinuari, neque aliquos nuptijs inter se iun-
 gi, neque defunctorum corpora sepulturæ
 tradi, neque rerum inuentaria describere,
 aut aliud eius generis uel apud acta publi-
 ca, uel in testationibus excipiendis celebra-
 ri absque dispendio concedant. Quapro-
 pter interdicitur omnibus magistratibus,
 ciuilibus & militaribus, neque non eorum
 cohortibus, aut quicumque tandem sit, ne
 quid eiusmodi præsumant. Si quis uero hu-
 iusmodi flagitium in quocunque reipubli-
 cæ nostræ loco perpetrare attentauerit, aut
 adiuuare ministerio eum qui tale quid au-
 deat, iubemus, ut tales spoliati cingulo
 mittantur in exilium, & ex illorum sub-
 stantia damnus, quod iniuria affectis obue-
 nit, in duplum restituatur, non adempto il-
 lis neque reliquo, quod legibus præbetur,
 auxilio. Omnem porò licentiam conce-
 dimus religiosissimis locorum episcopis, &
 ciuitatum primatibus, ut huiusmodi cona-
 tus prohibeant, & procurent, quo magis o-
 mnia hæc sine impedimento & pro tenore
 legum absque dispendio procedant: & que
 eam partem concernunt, per suggestionem
 ad nos referant. Item concordat Nouell. c. 161. §.
 præterea, his uerbis: Sancimus, ut magistratus
 neque per se, neque per assessores suos, aut
 cancellarios, domesticos uel, aut quempiam
 eorum qui ad ipsos pertineant, quidquam
 à subditis accipiant, nisi in quadruplum ue-
 lint (ut leges loquuntur) quod ab ipsis ac-
 ceptum est dependere: sed contenti his
 sint, quæ lege ipsis deputata sunt & publico.
 Item concordat d. const. 161. §. quemadmodum. Plura
 de actione proposita uide s. eod. cap. act. 1. quæstion. 1.
 causa 2.

II. SI IVDEx LITEM
 suam fecisse dicatur.

I. CAUSAE, EX QVIBVS COM-
 petit hæc actio.

I. Causa: Si dolo malo in fraudem legis iudex senten-
 tiam dixit, quæ causa approbatur simul & declaratur
 l. si filiusfam. 15. §. iudex. ff. ubi quis agere uel conueniri
 debeat, his uerbis: Iudex tunc litem suam facere
 intelligitur, cum dolo malo in fraudem le-
 gis sententiam dixerit. Dolo malo autem ui-
 detur hoc facere, si euidens arguatur eius gra-
 tia, uel inimicitia, uel etiã sordes: ut ueram &
 estimationem litis præstare cogatur.

II. Causa: Si contra leges & constitutiones pronun-
 ciauit. Hæc causa approbatur l. 1. §. sed & si quis, in fi-
 ne. ff. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Sed & si iu-
 dex constitutiones principum neglexerit,
 punitur. Concordat l. non quidquid, 40. ff. ubi quis
 agere uel conuen. his uerbis: Iudex si quid aduer-
 sus legis præceptum in iudicando dolo ma-
 lo prætermiserit, legem offendit.

III. Causa: Si non tota lege perspecta, una aliqua ei-
 us particula proposita iudicet. Hæc causa approbatur
 l. inciuile. 24. ff. de legibus & senatus, his uerbis: Inci-
 uile est, nisi tota lege perspecta, una aliqua
 particula eius proposita iudicare, uel re-
 spondere.

Exceptio propositarum causarum generalis uide-
 tur esse talis: Nisi non dolo, sed per imprudentiam iudex
 fecerit. Sed reprobat l. ult. ff. de extraord. cognit. his
 uerbis: Si iudex litem suam fecerit, non pro-
 prie ex maleficio obligatus uidetur. Sed
 quia nec ex contractu obligatus est, & utiq;
 peccasse aliquid intelligitur, licet per impru-
 dentiam: ideo uidetur quasi ex maleficio te-
 neri in factum actione, & in quantum de ea
 æquum religioni iudicatis uisum fuerit, pœ-
 nam sustinebit. Concordat Instit. de obligat. quæ
 quasi ex delicto nascuntur, in prin. l. ex maleficio.
 4. §. si iudex. ff. de action. & obligat.

II. QVIBVS COM-
 petat?

De eo contra quem iudex pronunciauit, proponi-
 tur l. 2. C. de pœna iudicis qui male iudicauit, his uerbis:
 De eo qui precio deprauatus aut gratia per-
 peram iudicauerit, ei uindicta quem læserit,
 non solam exilimationis dispendij, sed et-
 iam litis discriminis præbeatur.

III. ADVERSVS QVOS
 competat?

I. Regula, De heredibus iudicis, proponitur l. Iulianus.
 16. ff. ubi quis agere uel conueniri, his uerbis: Iulianus
 etiam in heredem iudicis qui litem su-
 am fecit, putat actionem cõpetere: quæ sen-
 tentia uera non est, & à multis notata est.

II. Regula, De patre iudicis. Nec hic tenetur. Quæ
 regula approbatur Instit. de obligat. quæ quasi ex deli-
 cto nascuntur, §. si filiusfamiliã, in fine.

III. QVID VENIAT IN
 hac actione?

I. Regula: Si per imprudentiam fecit, pœna extraor-
 dinaria est, quæ regula approbatur l. ult. ff. de extraord.
 cognit. cuius uerba uide paulò superius. Concordat Instit.
 de oblig. quæ quasi ex delicto nasc. in prin.

II. Regula: Si dolo fecit, uera estimatio litis præstari
 da, quæ regula approbatur l. si filiusfam. 15. in fine. ff. ubi
 quis agere uel conueniri, cuius uerba uide paulò super-
 rius causa 1. Concordat l. 2. C. de pœna iudicis qui ma-
 le, cuius uerba uide paulò superius quæst. 2.

III. Regula: Si filiusfamiliã iudex litem suam fece-
 rit, quid ueniat, definitur d. l. 15. in prin. his uerbis: Si fi-
 liusfamiliã iudex litem suam faciat, in tan-
 tam quantitatem tenetur, quæ tunc in pecu-
 lio fuit, cum sententiam dicebat.

III. Regula, De exilio & ab ordine remouendo,
 proponitur l. si quis, 38. §. iudices, ff. de pœnis, hisce uer-
 bis: Iudices pedanei, si pecunia corrupti dica-
 tur, plerunq; à præside aut curia submouen-
 tur, aut in exilium mittuntur, aut ad tempus
 relegantur.

V. QVAB ACTIO COM-
 petat? & ad finia eius re-
 media.

I. Regula: In factum actio est, quæ regula approba-
 tur l. ult. ff. de extraord. cognit. cuius uerba uide paulò
 superius.

II. Regula, De lege Cornelia de falsis, proponitur l. 1.
 §. sed & si quis, in fine. ff. ad l. Cornel. de falsis, cuius uer-
 ba uide paulò inferius reg. 4.

III. Regula, De lege Iulia maiestatis, proponitur l. 1.
 C. ad l. Iul. maiestatis, his uerbis: Etiam ex alijs cau-
 sis maiestatis crimina cessant meo seculo:
 nedum etiam admittit re, paratum accusare iu-
 dicem propterea crimine maiestatis, quod cõ-
 tra cõstitutionem meam dicit pronunciasse.

III. Regula, De actione aduersus eum qui iudicem
 corripit, corripendumue curauit, l. 1. §. sed & si quis, ff.
 ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Si quis ob denun-
 ciantium, remittendum uel testimonium, di-
 cendum, uel non dicendum pecuniam ac-
 ceperit, pœna legis Corneliae adicitur: &
 qui iudicem corripuit, corripendumue
 curauerit: sed & si iudex constitutiones prin-
 cipum neglexerit, punitur. Concordat l. qui duob.
 21. ff. eod. tit. his uerbis: Pœna falsi coercetur & is
 qui iudicem corripuit. Sed remissius puni-
 ri solent, & ad tempus relegantur, nec bona
 illis auferuntur. Hactenus de legibus, cõstitutio-
 nibus & actionibus, quibus magistratus & iudices in
 officio continentur, delicta q; illorum coercentur, sit di-
 ctum. Plura de hac re uide s. cap. prox. in singulis offi-
 cijs magistratus: item §. lib. 13. cap. 7. Nunc ad iurisdic-
 tionem & dignitatem magistratus ueniamus.

DE IURISDICTIONE,
 Cap. IIII.

PRIMO: Genus iurisdictionis & species cognata
 proponitur l. imperium, 3. ff. de iurisdictione, his
 uerbis: Imperium aut merum, aut mistum
 est. Merum imperium est, habere gladij po-
 restatem ad animaduertendum in facinoro-
 sos homines, quod etiam Potestas appella-
 tur. Mistum est imperium, cui etiam iurisdic-
 tio inest, quod in danda bonorum possessi-
 one cõsistit. Iurisdicatio est, etiam iudicis dã-
 di licentia. In hisce uerbis genus iurisdictionis con-
 tinetur, quod est Imperium mistum. Item continetur in
 hisce uerbis species iurisdictionis cognata, scilicet Pote-
 stas seu Imperium merum.

Imperij meri proprium est, habere gladij potestatem,
 ut ex iam dictis constat. Sed & imperij species pro-
 ponuntur l. iudex, 4. ff. eod. tit. his uerbis: Iudex, ca-
 uere prætoriam stipulationem, & in possessione
 mittere, imperij magis est, quam iurisdictionis.
 Porro quæ imperij sunt, magistratibus municipalibus,
 nõ competunt. quod approbatur l. ea quæ, 26. ff. ad mu-
 nicipalem, his uerbis: Ea quæ magis imperij
 sunt, quam iurisdictionis, magistratus mu-
 nicipalibus facere non potest. Imperij autem
 magis quam iurisdictionis sunt ea quæ causa cognita

funt. Idcoq; d. l. 26. sequitur his uerbis: Magistrati-
 bus municipalibus non permittitur in in-
 tegrum restituere, aut bona rei seruandæ
 causa iubere possidere, aut dotis seruandæ
 causa, uel legatorum seruandorum. Hinc
 concordat l. dies, 4. §. si forte, ff. de damno infecto, his
 uerbis: Si forte daretur nõ cauere, ut posside-
 re liceat (quod cognita causa fieri solet)
 non duumuiros, sed prætores uel præfides
 permitturos: item ut ex hac causa deceda-
 tur de possessione. Concordat item l. iudicium,
 que, 105. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Vbicunq; cau-
 sæ cognitio est, ibi prætor desideratur. Item
 concordat l. 2. ff. de officio eius cui mandata est iurisdic-
 tio, cuius uerba uide §. eod. cap. quæst. 1. reg. 4. Causa
 autem cognitio est, quando causa ex iudicis officio &
 arbitrio pendet: ut sunt in integrum restitutiones. Ad of-
 ficiū autem iudicis pertinentes cause aliquot enume-
 rantur l. 1. ff. de iurisdictione, his uerbis: Ius dicen-
 tis officium latissimum est, nam & bono-
 rum possessionem dare potest, & in posses-
 sionem mittere: pupillis non habentibus re-
 tores cõstituere: iudices litigantibus dare.
 Sed & hæc species iurisdictioni subijci uidentur l. impe-
 rium, 3. ubi quod in danda, ff. eod. tit. cuius uerba uide paulò
 superius. Proinde de differentia imperij & iurisdic-
 tionis, item meri & mixti imperij, uariis traduntur à
 doctoribus, & incerta.

II. CAUSA IURISDICTIONIS,
 nis, ex qua competat?

Si iurisdicatio mandata uel delegata sit, & iudex da-
 tus. Hæc causa ut regulariter uera est, ita suas habet ex-
 ceptiones, quæ sequuntur.

I. Exceptio: Nisi si iudicem dederit, uel iurisdictionem
 mandauerit, cui ius dandi uel mandandi non est.
 Hæc exceptio declaratur l. cum prætor, 12. §. 1. ff. ubi
 quis agere uel conueniri, &c. his uerbis: Iudicem da-
 re possunt, quibus lege, uel constitutione,
 uel Senatusconsulto conceditur. Leges, sicut
 præconful. Is quoque cui mandata est iurisdic-
 tio, iudicem dare potest: ut sunt legati
 præconfulum. Item hi quibus id concessum
 est propter uim imperij, sicuti præfectus ur-
 bi, cæcæque Romæ magistratus. Species &
 exempla propositæ exceptionis sequuntur in exceptio-
 nibus infra proxime subiectis.

II. Exceptio: Nisi si cui iurisdicatio mandata est, eamq;
 non suo iure, sed alieno beneficio habet, eam alij manda-
 uerit. Hæc exceptio approbatur l. uenit, 70. ff. de regu-
 lis iuris, hisce uerbis: Nemo potest gladij potesta-
 tem sibi datam, uel cuiusuis alterius cõstituti-
 onis, ad alium transferre. Concordat l. ult. in
 prin. ff. de officio eius cui mandata est iurisdicatio, his uer-
 bis: Mandatam sibi iurisdictionem mandare
 alteri neminè posse, manifestum est. Concor-
 dat l. more, 5. c. uel lege sequente, ff. de iurisdictione, his uer-
 bis: More maiorum ita comparatum est, ut is
 demum iurisdictionem mandare possit, quæ
 eam suo iure, non alieno beneficio habet: &
 quia

quia nec principaliter ei iurisdiclio data est, nec ipsa lex defert, sed confirmat mandaram iurisdictione. Concordat ite l. a iudice. s. C. de iudicijs, his uerbis: A iudice iudex delegatus iudicis dandi potestate non habet, cum ipse munere fungatur iudiciario: nisi a principe iudex datus fuerit. Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi is qui iudicem dat, a principe iudex datus sit, uel iurisdictionem mandata acceperit. quae replicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Nisi a principe iudex datus fuerit. Huius replicationis exempla sunt 3. replic. 3. et 4. Secunda replicatio est: Nisi legatus sit proconsulis. Huic enim quamuis a proconsule iurisdiclio mandata sit, tamen iudicis dandi ius est. quae replicatio approbatur l. cum praetor. 12. s. 1. ff. ubi quis agere, et c. cuius uerba uide s. except. prox. Concordat l. legatus. 12. ff. de offic. proconsulis uel legati, his uerbis: Legatus mandata sibi iurisdictione, iudicis dandi ius habet. Tertia replicatio est: Nisi praetor iurisdictionem mandauerit. Haec replicatio approbatur l. solet. 16. ff. de iurisdictione, his uerbis: Solet praetor iurisdictione mandare: & aut omnino mandata, aut speciem unam. Concordat l. praetor. 17. ff. eod. tit. his uerbis: Praetor sicut uniuersam iurisdictionem mandare alijs potest, ita & in personas ceras, uel de una specie potest. maxime cum iusta causam susceptae ante magistratum aduocacionis alterius partis habuerit. Quarta replicatio est: Nisi praes alicui iurisdictionem mandauerit. Haec replicatio approbatur sub co 30 risdictionem delegantis non pertinet. Haec exceptio approbatur l. unica. C. qui pro sua iurisdictione iudices dare possunt, his uerbis: In causarum delegationibus, illud consiliosissime praecipimus obseruari, ut ita ualeat, si ad iurisdictionem pertinet delegatis. Quod si quis alienae iurisdictionis causam crediderit deleganda, nec praepro cognitore datum patientiam accommodare ceteris imponatur. Proposita exceptionis replicatio haec est: Nisi quis causam sibi ab imperatore delegatam alteri delegauerit, tunc enim quamuis ad iurisdictionem delegatis non pertineat, uidetur tamen quod delegatio ualeat. Haec replicatio (quamuis glossa contradicat) uidetur approbari d. l. unica. s. fin. his uerbis: Haec teneat, nisi iudices

ta replicatio est: Nisi alicui propter uim imperij, lege, uel senatusconsulto, uel constitutione concessum sit mandare iurisdictionem: ut est proconsul, praefectus urbi, caeteriq; Romae magistratus. Haec replicatio approbatur l. cum praetor. 12. s. 1. ff. ubi quis agere uel conueniri, cuius uerba uide s. except. 1. Sexta replicatio est: Nisi uel causa uilis sit, uel longinquitas loci sit impedimento. tunc enim alteri causa potest delegari. quae replicatio approbatur l. cum post. 26. C. de appellationibus, his uerbis: Cum post sententiam discussoris uel rationalis fuerit prouocatum, ad sinceritatem tuam negocium transferatur: ut si mediocritas negocij, aut longinquitas regionis, &c. III. Exceptio: Nisi procurator Caesaris iudicem dederit. Haec exceptio approbatur l. ex consensu. 23. s. 1. ff. de appellationibus. et l. 1. C. de pedaneis iudicibus. de quibus dicitur 7. lib. 5. cap. 3. except. 1. III. Exceptio: Nisi is qui iurisdictionem mandat, magistratus non sit. Haec exceptio approbatur l. eum qui. 13. ff. de iurisdictione, his uerbis: Eum qui iudicare iubet, magistratum esse oportet. V. Exceptio: Nisi eo die iudicare iussit, quo is qui iussit, priuatus futurus est. Haec exceptio approbatur d. l. 19. his uerbis: Magistratus aut, uel qui in potestate aliqua sunt, ut puta proconsul, uel praetor, uel alij qui prouincias regunt, iudicare iubere eo die quo priuati futuri sunt, non possunt. VI. Exceptio: Nisi ei mandata sit iurisdiclio, qui iudex esse non potest. De hac exceptione cum suis speciebus uide 7. lib. 5. cap. 2. VII. Exceptio: Nisi ei delegetur causa, qui eam ad delegantem remisit. Haec exceptio uidetur reprobari l. ad principem. 22. ff. de appellationibus, his uerbis: Ad principem remissa cognitio, ab eo circumduci potest qui remisit. Concordat l. ad imp. 26. ff. eod. tit. his uerbis: Ad Imperatoris causam remissam partibus consentientibus, praeses (si ad eius notionem pertinet) audire potest. VIII. Exceptio: Nisi ea causa sit delegata, quae ad iurisdictionem delegantis non pertinet. Haec exceptio approbatur l. unica. C. qui pro sua iurisdictione iudices dare possunt, his uerbis: In causarum delegationibus, illud consiliosissime praecipimus obseruari, ut ita ualeat, si ad iurisdictionem pertinet delegatis. Quod si quis alienae iurisdictionis causam crediderit deleganda, nec praepro cognitore datum patientiam accommodare ceteris imponatur. Proposita exceptionis replicatio haec est: Nisi quis causam sibi ab imperatore delegatam alteri delegauerit, tunc enim quamuis ad iurisdictionem delegatis non pertineat, uidetur tamen quod delegatio ualeat. Haec replicatio (quamuis glossa contradicat) uidetur approbari d. l. unica. s. fin. his uerbis: Haec teneat, nisi iudices

iudices a nobis specialiter delegantibus dati, alijs causas delegauerint iudicandas. nam his delegantibus, nullo personarum causarum modo habito tractata, appellationum ad eos iure iudicia remeabunt. IX. Exceptio: Nisi cause criminales, et aliae, quae sunt huiusmodi magis quam iurisdictionis, mandentur. Haec exceptio approbatur l. in prim. ff. de officio eius cui mandata est iurisdiclio, his uerbis: Quaecumque specialiter lege, uel senatusconsulto, uel constitutione principum tribuuntur, mandata iurisdictione non transferuntur: quae uero iure magistratus competunt, mandari possunt. Et ideo uidetur errare magistratus, qui cum publici iudicij habeant executionem lege uel senatusconsulto delatam, ueluti lege Iulia de adulterijs, & si quae sunt aliae similes, iurisdictionem suam mandant. Huius rei fortissimum argumentum est, quod lege Iulia de ui, nominatum cauetur, ut is cui obigit exercitio, possit eam, si proficiscatur, mandare. Non aliter itaq; mandare poterit, quam si abesse coeperit: cum alias iurisdictione etiam a praesente mandetur. Et si a familia dominus oculus esse dicitur, cognitionem praetor, quam ex senatusconsulto habet, mandare non poterit. Concordat l. 2. s. quod non ita conuenit. C. de pedaneis iudicibus, cuius uerba uide paulo superius except. 2. repl. 4. Concordat item l. uero. 70. ff. de regulis iuris, cuius uerba uide d. except. 2. in prim. Vide item 7. quaest. prox. reg. 3. X. Exceptio: Nisi suspecti tutoris accusatio delegetur. Haec exceptio reprobatur l. cognitio. 4. in prim. ff. de officio eius cui mandata est iurisdiclio, cuius uerba proponuntur 7. eod. cap. in fine. XI. Exceptio: Nisi ei causa delegata sit, quem altera pars nominatim petiit. Haec exceptio approbatur simul et distinguitur l. obseruandum. 47. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Obseruandum est, ne is iudex detur, quem altera pars nominatim petiit. id enim iniqui exempli esse, diuus Hadrianus rescripsit: nisi hoc specialiter a principe, ad uerecundiam petiti iudicis respiciente, permittatur. XII. Exceptio: Nisi is qui iurisdictionem mandauit, re integra decesserit. Haec exceptio approbatur l. et quia. 6. ff. de iurisdictione, his uerbis: Si is qui mandauit iurisdictionem, decesserit antequam res ab eo, cui mandata est iurisdiclio, geri coeperit: solui mandatum Labeo ait, sicut in reliquis causis. XIII. Exceptio: Nisi is qui delegauit, postea iudicare prohibuit. Haec exceptio approbatur l. iudicium. 58. in prim. ff. de iudicijs, cuius uerba uide 7. lib. 3. ca. 1. quaest. 4. causa 4. Huius exceptionis replicatio haec est: Nisi cum pluribus causa delegata esset, is qui delegauit, unum ex ijs iudicare prohibuit, non omnes. tunc enim ceteris permiffum uidetur, quae replicatio approbatur l. cum praetor. 12. in prim. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Cum praetor unum ex pluribus iudicare uetat, caeteris id

committere uidetur. XIII. Exceptio: Nisi cum iudex ad tempus datus esset, tempus illud sit finitum. Haec exceptio regulariter quidem ualet, uerum eius replicatio prima haec est: Nisi tempus consensu partium sit prorogatum. Haec replicatio approbatur simul et distinguitur l. 2. s. si et iudex. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Si et iudex ad tempus datus, & omnes litigatores consentiant (nisi principali iurisdictione specialiter prorogatio fuerit inhibita) possunt tempora, intra quae iustus est litis dirimere, prorogari. Secunda replicatio est: Nisi iudex datus medio tempore decesserit, aliusq; in locum eius sit surrogatus. Haec replicatio reprobatur l. si iudex. 32. ff. eod. tit. his uerbis: Si iudex, cui certa tempora praestituta erant, decesserit, & alius in loco eius datus fuerit, tantumde ex integro temporis in personam eius praestitutum intelligemus, quamuis magistratus nominatum hoc in sequenti datione non expresserit: ita tamen, ut legitima tempora non excedant. XV. Exceptio: Nisi ei qui delegauit, sit successum. Haec exceptio reprobatur l. uenditor. 49. s. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Iudices a praeside dati solent etiam in tempus successorum eius durare, & cogi pronuciare, easq; sententias seruari. In eundem sensum etiam Scaeuola respondit. XVI. Exceptio: Nisi eadem causa antea alij fuerit delegata. Haec exceptio uidetur approbari l. ubi. 30. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Vbi coeptum est semel iudicium, ibi & sine accipere debet. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi iudex prior delegatus propter occupationes suas, uel alias causas liti non possit praesse. Haec replicatio approbatur l. si longius. 13. in prim. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Si longius spaciū in tercessurū erit, quo minus iudex datus operam possit dare, mutari eum iubet Praetor: hoc si forte aliqua occupatio iudicis non patiatur operam iudicio dare, incidere infirmitate, uel necessaria profectio, uel rei suae familiaris periculo. Concordat l. placuit. 4. C. de pedaneis iudicibus, hisce uerbis: Placuit, quoties pedanei iudices dati post lite contestata uel ad aliud iudicium necessario diriguntur, uel publicae utilitatis ratione in alias prouincias proficiscuntur, uel die obierunt, atq; his rationibus negocijs coeptis finis non potuit adhiberi, alium in locum eorum iudicem tribui, qui negocium examinet: ne huiusmodi casibus interuenientibus, impedimentum aliquod in persequenda litibus adferatur. Secunda replicatio est: Nisi prior iudex mortuus sit. Haec replicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Vel die obierit. Tertia replicatio est: Nisi prior iudex surere coeperit. Haec replicatio approbatur l. iudex datus. 46. ff. de iudicijs, cuius uerba uide 7. lib. 5. cap. 1. q. 1. except. 4. Quarta replicatio est: Nisi prior iudex in eum casum deuenierit, in quo ab initio iudex dari non potuit. Haec replicatio approbatur exemplo Iulianus. 17. ff. de iudicijs, his uerbis: Iulianus ait: Si alter ex litigatoribus iudicem solum habere

dem, uel ex parte fecerit, alius iudex necessarius sumendus est: quia iniuquum est, aliquem suae rei iudicem fieri.

XVII. Exceptio: Nisi is cui ius dandi iudicis est, seipsum iudicem dederit. Haec exceptio approbatur l. ult. ff. de officio praetoris, his uerbis: Praetor nec tutorem, nec specialem iudicem ipse se dare potest. Concordat l. praeses, ff. de officio praesidis, hisce uerbis: Praeses provinciae non magis tutorem, quam specialem iudicem ipse se dare potest.

Haec de secunda iurisdictionis questione, eiusque exceptionibus sunt dicta. Plures huiusmodi exceptiones uide j. lib. 5. cap. 2. quaest. 1.

III. EFFECTVS ET IVRA eius, cui mandata est iurisdictionis.

I. Regula: Is cui mandata est iurisdictionis, proprium nihil habet: sed eius qui mandauit, iurisdictione utitur. Quae regula approbatur l. 1. §. qui mandata, ff. de officio eius cui mandata est iurisdictionis, his uerbis: Qui mandata iurisdictionem suscepit, proprium nihil habet: sed eius qui mandauit, iurisdictione utitur. Concordat l. et si, 3. ff. eod. tit. his uerbis: Et si praetor sit is qui alienam iurisdictionem exequitur, non tamen pro suo imperio agit, sed pro eo cuius mandatu ius dicit, quoties partibus eius fungitur. Concordat item l. solet praetor, 16. in fine, ff. de iurisdictione, his uerbis: Is cui mandata iurisdictionis est, fungitur uice eius qui mandauit, non sua.

II. Regula proponitur l. 2. ff. de iurisdictione, his uerbis: Cui iurisdictionis data est, ei quoque concessa esse uidentur, sine quibus iurisdictionis explicari non potuit. Concordat l. mandata, 5. in fine, ff. de officio eius cui mandata est iurisdictionis, cuius uerba uide paulo inferius.

III. Regula: Mandata iurisdictione, imperium citius quod iurisdictioni cohaeret, mandatum uidetur. quae regula approbatur d. l. 5. his uerbis: Mandata iurisdictione priuato, etiam imperium, quod non est merum, uidetur mandari: quia iurisdictionis sine modica coercitione nulla est. Concordat l. 1. §. uerius est, ff. eod. tit. his uerbis: Verius est, more maiorum iurisdictionem quidem transferri, sed merum imperium, quod lege datur, non posse transire. Quare nemo dicit, animaduersionem legatum proconsulis habere mandata iurisdictione. Paulus notat: Immo imperium, quod iurisdictioni cohaeret, mandata iurisdictione transire, uerius est. Proposita regule exceptio haec est: Nisi merum sit imperium quod lege datur. hoc enim mandata iurisdictione non transit. quae exceptio uerbis iam propositis approbatur. Cui concordat d. l. 1. in prim. cuius uerba uide §. quaestio, prox. except. 9. Concordat item l. si quid, 11. ff. de officio proconsulis, hisce uerbis: Si quid erit, quod maiorem animaduersionem exigat, remittere legatus ad proconsulem debet. neque enim animaduersionem, coercendi, uel atrociter uer-

berandi ius habet. Vide insuper §. quaestio, prox. except. 9.

III. Regula: Is cui mandata est iurisdictionis, consilium exercere non potest, nec alienationibus rerum minorum decretum interponere. quae regula approbatur l. 2. ff. de off. eius cui mand. est iurisd. his uerbis: Mandata iurisdictione a praeside, non potest consilium exercere is cui mandatur. Et si tutores uel curatores uelint praedia uedere, causa cognita id praetor uel praeses permittet. Quod si mandauerit iurisdictionem, nequaquam poterit mandata iurisdictione eam quaestione transferre. Huius exceptio est: Nisi praetor in praesentibus praetorio iurisdictionem praesidis provinciae defuncti uel absentis alicui mandauerit. Quae approbatur l. 2. ibi: decretum etiam. C. de officio eius qui uicem alicuius obtinet, cuius uerba uide j. proxime.

V. Regula, De tutoribus dandis, emancipationibus celebrandis, et alijs, proponitur d. l. 2. his uerbis: Suggesterente magnificentia uestra, docti imperialis aeternitas, debere eos qui praecipue principali, seu uestrae sedis amplissimae, ueri locum rectorum prouinciarum noscuntur, auctoritatem habere tutores seu curatores petentibus dare, decretum etiam interponere ad alienandas minorum, similibusque eis personarum, seu curialium facultates, & emancipationes quoque legibus celebrare, & omnia quae ad iurisdictionem rectoris prouinciae pertinent, astitare: praecipere dignata est pro dispositione uestrae celsitudinis praefatos huiusmodi sollicitudines peragendi habere licentiam.

VI. Regula, De publicis causis cognoscendis, proponitur l. 1. C. d. tit. his uerbis: In causa quae spectat ad utilitatem reipublicae, eum qui uice praesidis prouinciae administrat, potuisse cognoscere, in dubium non uenit. Sanè si in aliquo capto est ius reipublicae, iuxta scita diuorum principum, defensores reipublicae (si modo adesse fiduciam negotio putant) restitutionis auxilium possunt flagitare.

VII. Regula, De suspecti tutoris postulatione cognoscenda, et in possessionem mittendo, proponitur l. cognitio, 4. ff. de officio eius cui mandata est iurisdictionis, his uerbis: Cognitio de suspectis tutoribus mandari potest: imò etiam mandata generali iurisdictione, propter utilitatem pupillorum eam contingere, constitutum est in haec uerba: Imp. Severus & Antoninus Braduae proconsuli Africae: Cum propriam iurisdictionem legatis tuis dederis, consequens est, ut etiam de suspectis tutoribus possint cognoscere, ut ab ijs bonorum possessio detur: uel si cui damni infecti non caueatur, ut is possidere iubeatur: aut uentris nomine mulier, uel is cui legatum est, legatorum seruandorum causa in possessionem mittatur.

III. DE ACTIONE QVAE COM- petit pro defendenda iurisdictione, si quis ius dicenti non obtemperauerit.

I. CAUSA HVIVS ACTIONIS.

Si quis ius dicenti non obtemperauerit, licet magistratui inobedientem punire, et sic iurisdictionem suam pœnali iudicio defendere, quae causa approbatur l. 1. in prim. ff. si quis ius dicenti, et c. his uerbis: Omnibus magistratibus (non tamen duumuiris) secundum ius potestatis suae concessum est iurisdictionem suam defendere pœnali iudicio. Declaratur haec causa d. l. 1. §. 2. his uerbis: Is uidetur ius dicenti non obtemperasse, qui quod extremum est in iurisdictione, non fecit: ueluti si quis rem mobilem uindicari à se passus non est, sed duci eam uel ferri passus est. Ceterum si & se quentia recusa uir, tunc non obtemperasse uidetur. Proposita causa exceptio prima haec est: Nisi duumuir sit, cui ius dicenti non obtemperat. huic enim proposita actio non competit. quae exceptio constat ex uerbis iam propositis hisce: Non tamen duumuiris. Secunda exceptio est: Nisi is qui non obtemperat, iurisdictioni ius dicentis non sit subiectus. Haec exceptio approbatur l. contumacia, 53. §. fin. ff. de re iudicata, de qua exceptione cum alijs similib. uide j. lib. 6. cap. 2. quaest. 7. except. 9. Tertia exceptio uidetur: Nisi sine dolo fecerit. Sed reprobat l. non potest, 159. ff. de reg. iuris, his uerbis: Non potest dolo carere, qui imperio magistratus non obtemperat.

II. ADVERSVS QVOS DATUR ACTIO?

Prima regula proponitur l. unica, §. si procurator, ff. si quis ius dicenti, his uerbis: Si procurator tuus, uel tutor, uel curator ius dicenti non obtemperauerit, ipse punitur, non dominus uel pupillus.

Secunda regula proponitur d. l. unica, §. non solum, his uerbis: Non solum reum qui non obtemperauerit, hoc edicto teneri Labeo ait, uerum etiam petitorum.

Tertia regula: In haeredem non obtemperantis non datur, quae regula approbatur d. l. unica, §. fin. cuius uerba uide paulo inferius quaest. prox.

III. QUID UENIAT IN HANC ACTIONEM, DEFINITUR D. §. fin. his uerbis: Hoc iudicium non ad id quod interest, sed quanti ea res est, concluditur: & eum meram pœnam contineat, neque post annum, neque in haeredem datur.

III. QVAMDIU COMPETAT?

Annalis est actio, ut patet ex uerbis iam propositis hisce: Neque post annum datur.

V. DE CAUSAE COGNITIONE, SPECIE IURISDICTIONIS.

Species iurisdictionis et imperij est causa cognitio, de quo uide §. eod. cap. quaest. 1. Eius autem proprium est, quod per libellum expediri non possit, sed necesse sit magistratum ipsum de causa inquirere, et interrogare litigatorem, quae regula approbatur l. nec quicquam.

§. 1. ff. de officio proconsulis, hisce uerbis: Vbi cumque decretum necessarium est per libellum, id proconsul expedire non potest. Omnia enim quaecumque causa cognitionem desiderant, per libellum non possunt expediri.

DE DIGNITATE, ET RELI- quo iure magistratus. Cap. V.

I. QVAE DIGNITAS CUIQUE competat, & qui quos praecedant loco ac dignitate?

Prima regula, Ut ordo dignitatum seruetur, proponitur l. 1. C. ut dignitatum ordo seruetur, his uerbis: Si quis indebitum sibi locum usurpauerit, nulla se ignorantia defendat: sitque plane sacrilegij reus, qui diuina praecipua neglexerit. Concordat l. ult. in fine. C. de priuilegijs eorum qui in sacro palat. milit.

II. Regula proponitur l. 2. C. ut dignitatum ordo seruetur, his uerbis: Omnes priuilegia dignitatum hoc ordine seruanda cognoscant, ut primo loco habeatur hi, qui in actu positi, illustres peregerint administrationes: secundo ueniunt uacantes, qui praesentes in comitatu illustri insignia dignitatis cingulum meruerint. tertium uero ordinem eorum prospicimus, quibus absentibus cingulum illustris mittitur dignitatis, quartum honoratiorum, qui praesentes a nostro numine sine cingulo codicilium tantum honorarij dignitatis adepti sunt, quintum eorum, quibus absentibus similiter sine cingulo mittuntur illustri insignia dignitatis. Sed administratores quidem, & comites rei priuatae omnibus uacantibus honorarijs anteponi censemus. Vacantes autem post administratores ueniunt, non omnes omnibus iam honorarijs credimus praeposendos: sed eos uacantes illis honorarijs, qui simile adepti sunt dignitatem, ut praefectus praetorio, non quaestorius praefectorio praeponatur: pariterque modo quaestorius quaestorio, non uacans: comes thesaurorum, uel comes rei priuatae honorario quaestorio, uel magistro officiorum praefertur. Et inter administratores illos etiam numerari decernimus, quibus illustribus in sacro nostro consistorio cum sitis aliquid ordinarij dignitatis uel ante comissimus, uel postea commitemus peragendum: uerbi gratia, si uacanti magistro militum belli cura committatur. Cur enim aut uir magnificus Germanus magister militum uacans appelletur, cui bellum contra hostes mandauimus? aut cur excellentissimus Propentadius non egisse dicatur praefecturam, cuius illustribus cunctis dispositionibus uice praetorianae praefecturae miles in expeditione copia & commatu abundauit?

III. Regula, De ijs qui sunt eiusdem dignitatis. Hoc casu praeseruntur administratores uacantibus, de quo §. regula

regula proxima. Item preferuntur uiri feminis, de quo uide j. reg. 35. Sed et preferuntur ij qui prius ad eam dignitatem peruenierunt, ijs qui postea eam sunt adepti. que regula approbatur simul et distinguitur l. i. C. de consularibus, et non spargendis, et c. hinc uerbis: Antiquitas statutum est, consularibus uiris ceteros quidem honoratos ipsius trabeę summitate, pares uerò infulis consideratione tantum tēporis anteire. Quis enim in uno eodemq; genere dignitatis prior esse debuerat, nisi qui prior meruerat dignitatem: cum posterior, etiam si eiusdem honoris præterdat auspicia, cedere tamen illius temporis consuli debeat, quo ipse non fuerit? Hoc obseruando, etsi iterata uice fastigia cōsulatus aliquis ascenderit: repetiti etenim fasces uirtutes sæpe meriti comprobant, non augēt: quia nihil est altius dignitate. Quòd si quis prior consul posteriori consuli eidemq; patricio posthabitus, patriciatum postea consequatur, uinci eum oportet, qui prior meruit patriciatum, postquam iste honore patriciæ dignitatis decoratus est. Concordat l. i. in fin. C. de præfectis prætorio, libro 12. cuius uerba uide j. reg. prox. Item concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Quisquis magistrerū equitū peditumq; susceperit, & gesserit ante captam à quoquā præfecturā, is cū priuatus erit, & honore deposuerit, ex præfectis qui proeucti fuerint, præferatur. Sit igitur sedes prior ante prouectis, locus conlpetior, decernendi loquēdiq; facultas antiquior, cui est splendor adepti magistratus uetustior. Concordat item l. i. in fin. C. de præpositis sacri cubiculi, cuius uerba uide j. reg. 5. Item concordat l. 2. §. illud præcipue. C. de primicerio et secundicerio, cuius uerba uide §. lib. eod. cap. 1. quæst. 1. reg. 19. Item concordat l. ult. C. de priuilegiis eorū qui in sacro palat. milit. cuius uerba uide j. reg. 25. Proposita regula exceptio prima esse uidetur: Nisi is qui posterior dignitatem adeptus est, sæpius consulatus, prætoratū, et c. gesserit, quā prior. Hęc exceptio reprobatur uerbis paulo superius propofitis, hinc: Hoc obseruando, etsi iterata uice fastigia consulatus aliquis ascenderit: repetiti etenim fasces uirtutes sæpe meriti cōprobant, non augēt: quia nihil est altius dignitate. Secunda exceptio est: Nisi posterior tempore patriciatū prior fuerit consecutus. Hęc exceptio approbatur ibidem, hinc nimirum uerbis: Quòd si quis prior consul posteriori cōsuli eidemq; patricio posthabitus, patriciatū postea consequatur, uinci eum oportet, qui prior meruit patriciatum, postquam iste honore patriciæ dignitatis decoratus est. Similis exceptio proponitur l. ex agentib. 4. §. sed in salutationib. C. de princip. agentium in reb. cuius uerba uide j. reg. 22. Tertia exceptio proponitur l. 2. §. fin. C. de primicerio, cuius uerba uide j. reg. 7.

1111. Regula, De præfecto urbi, de præfecto prætorio et magistro militum, proponitur l. i. C. de præfectis

prætorio, his uerbis: Præfectum urbi, & præfectū prætorio, et magistrōs equitum ac peditum indiscretæ ducimus dignitatis: usque ad eò uidelicet, ut cum ad priuatum secesserint uitam, eum loco uelimus esse potiorē, qui alios promotionis tempore & codicillorū ademptione præcesserit. Sed et de præfecto urbi regula proponitur l. præfectura. 3. C. de officio præfecti urbi, his uerbis: Præfectura urbis uerbis: quæ intra urbē sunt, antecellat dignitatibus & potestatibus: tantum ex omni parte deriuatis, quantum sine iniuria atq; detrimento alieni honoris usurpat. Alia de præfecto prætorio regula proponitur Nouell. c. 126. in prin. cuius uerba uide j. lib. 7. cap. ult. reg. 8.

V. Regula, De præpositis sacri cubiculi, proponitur l. i. C. de præpositis sacri cubiculi, his uerbis: Sacri cubiculi præpositi ea dignitate fungantur, qua sunt præditi qui eminentissimam prætorianam uel urbanam meruerint præfecturam, aut certè militarem magistrerū potestatem: ita ut sit inter eos post depositas administrationes nulla discretio, siue nostræ serenitatis adoraturi admittatur imperium, siue proprio arbitrio solennes festiuitates & cœtus uel salutationes, uel quælibet alia officia frequentent: ut in sedibus & in consessu eis ordo seruetur, quem ordo prouectiois ostenderit, sub habitu uidelicet ipsius consueto: cū manifestè decretum sit, eum esse potiorē qui præcesserit, uel illum subsequi quem recentius probauerit examen. De iisdem proponitur l. ult. C. d. tit. his uerbis: Tubemus, duobus uiris illustribus, præpositis utriusq; sacri cubiculi, tam nostræ pietatis, quam serenitatis: æ nostræ coniugis, qui post finitam militiciā tenatorio fuerint cōsortio sociati, licere, quoties ad adspiciēdos agros suos, uel ob aliam causam proficisci uoluerint, cingulo uti: cū hoc ad implendum eorum desiderium, & ad nullius læsionem respicere uideatur.

V I. Regula, De quæstoribus, magistris officiorū, et comitibus sacrarum largitionum et rei priuata, proponitur l. unica. C. de quæstoribus, lib. 12. his uerbis: Qui ex quæsturæ honore, aut officiali magistrerio, aut comitiuæ utriusq; ætatis nostri attornito splendore uiguerūt, acclamatione excipiantur solita, nec prætereatur ut incogniti. Alia de quæstione sacri palatii regula proponitur Nouell. c. 126. in prin. cuius uerba uide j. lib. 7. cap. ult. reg. 8.

V II. Regula, De primicerio, proponitur l. 2. §. fin. C. de primicerio et secundicerio, his uerbis: Primicerius post depositam publicam numerorum sollicitudinem, ac si ipsam gesserit administrationem, cuius cōsequitur dignitatē, magistri officiorum pro antiqua consuetudine infulas sortiatur: omnibus uacantibus, quauis tempore præcedentibus, præponendus.

V III. Regula, De comitibus consistorianis, proponitur

l. i. C. de comitibus consistor. his uerbis: Eos qui tranquillitatis nostræ consistorij dici comites meruerunt, spectabilibus & proconfulibus æquari generaliter decernimus.

X. Regula, De præpositis et tribunis scholarum, proponitur l. unica. C. de præpositis et tribunis scholarum, his uerbis: Præpositos ac tribunos scholarum, qui in quietudinis epulis adhibentur, & adorandi principis facultatem antiquitatis meruerunt (inter quos comites etiam sacri stabuli & cura palatii numerantur) si primi ordinis comitiuam cū præpositura meruerūt, & casu ad altiora non peruenierint: deposito sacramento, inter eos qui comites Ægypti uel Ponticæ dioceseos fuerint, quorum par dignitas est, haberi præcipimus: alios qui honore comitiuæ regimen fuerint nacti, absolutos militia, inter eos qui duces fuerint prouinciarum, numerari iubemus.

X. Regula, De comitibus rei militaris, proponitur l. i. C. de comitibus rei militaris, hisce uerbis: Qui contemplatione meritorū, ducto inter prouincias transmarinas strenuissimo milite, primi ordinis comitiuam fuerint consecuti, ea reuerentia altissimarum dignitatum uiri subiungantur, ut his locum præstent, qui proconfulatus insignibus adornantur. De iisdem regula proponitur l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Eos qui sub comitiuam primi ordinis dignitate peculiariter ad quamlibet prouinciam uel prouincias defendendas milite credito autoritate nostri numinis destinantur, & eos qui uicem illustrium uirorum magistrorum militum susceperint peragendam, ducibus qui præter Ægyptum & Ponticam in alijs prouincijs administrauerint, ad æquamus. Alia de iisdem et magistris militum, necnon de tribunis et ducibus regula proponitur l. unica. C. de rei militaris comitibus, et c. cuius uerba uide j. reg. 38.

X I. Regula, De comitibus et archiatris sacri palatii, proponitur l. unica. C. de comitibus et archiatris sacri palatii, his uerbis: Archiatros intra palatium militantē, si comitiuæ primi ordinis nobilitauerint gradus, inter uicarios taxari præcipimus, siue iam pridem deposuerūt militiam, siue postea deposuerint: ita ut inter uicarios & duces qui administrauerint, & eos qui comitiuam primi ordinis meruerint, nihil interfit, nisi tempus quo quis administrauerit, uel comitiuæ adeptus est insignia.

X II. Regula, De comitibus qui prouincias regunt, proponitur l. unica. C. de comitibus qui prouincias regunt, his uerbis: Eos qui administratione ciuili ac prouinciæ gubernaculis sub iurisdictionis licentia comites quoq; primi ordinis esse meruerint, uicariæ dignitatis post depositā administrationem priuilegijs frui oportet.

X III. Regula, De uiris honoratis seu doctoribus, proponitur l. ult. C. de officio diuersi iud. his uerbis: Sci-

ant principes & cornicularij & primates officiorū, & iudices etiam, ternas libras auri à suis facultatibus eruedas, si honoratis uiris (quibus etiam consistorium nostrum ingrediendi facultas præbetur) secretarij iudicū non patuerit ingressus, aut reuerentia, &c.

X IIII. Regula, De professoribus artium et legum, proponitur l. unica. C. de professoribus, qui in urbe, his uerbis: Grammaticos tam Græcos quàm Latinos, sophistas & iurisperitos, in hac regia urbe professionem suam exercentes, & inter statutos cōnumeratos, si laudabilē in se probis moribus uitam esse mōstrauerint, si docēdi peritiā, facundiamq; dicendi, interpretandiq; subtilitatem, si copiam differendi se habere patefecerint, & cœtu amplissimo iudicante digni fuerint æstimari, cum ad uiginti annos obseruatione iugi ac sedulo docendi labore peruenierint, placuit honorari, & his qui sunt ex uicaria dignitate connumerari.

X V. Regula, De decurionibus, proponitur l. i. C. de filitarijs et decurionibus, his uerbis: Decuriones nostri palatii post emensum fideliter obsequium, postq; deposita sacramenta militiæ electionem habeant, siue ex magistro officiorum uelut agentes dignitatem consequi à nostra maiestate maluerint, siue inter uiros illustres, comites domesticorum uidelicet inter agētes taxari: ut tam in adoranda nostra serenitate, quàm in salutandis administratoribus, & reliquis prædicti honoris priuilegijs, necnon in nostro consistorio his honor omnifariam obseruentur.

X VI. Regula, De filitarijs. Hi honore curiæ præditi sunt, que regula approbatur l. decurionibus. §. fin. C. eod. tit. cuius uerba proponuntur j. quæst. 3. reg. 4.

X VII. Regula, De domesticis et protectores, proponitur l. i. C. de domesticis et protectores, his uerbis: Domesticici ac protectores, &c. Alia regula de primicerio domesticorum et protectorum habetur l. 2. C. eod. tit. hisce uerbis: Primicerius quidē domesticorum & protectorum utriusq; scholæ, post adeptam tribunatum inter eos spectabili dignitate perfruatur, qui ducatum gerere meruerint: alij uerò qui decursis stipendijs ab eodem decimo usq; numero subsequuntur, consulari, id est clarissimatus dignitate perfruatur, cum ipsa loci decem primorum accessione.

X VIII. Regula, De præpositis laborum seu libellorum, proponitur l. unica. C. de præpositis laborum, his uerbis: Qui præpositi laborum nostro iudicio promouentur, clarissimi sint inter electos, ita ut ex consularibus habeantur, nam & immunitate digni sunt, quos nostri lateris comitatus illustrat.

X IX. Regula, De proximis sacrorum scriuorum, proponitur l. i. C. de proximis sacrorum scriuorum, his uerbis: Proximos memoriæ, epistolarum ac libellorum

lorum atque dispositionum ita uiciorum honore cumulamur, ut inter eos merito dignitatis habeantur, qui praefectis dicecesibus sibi creditas temperarunt, ex eo tempore, ex quo eos splendore indepti proximitas ostendat, insequentibus praeponeudi: & nullam iniuriam descriptionis perhorrescant. De iisdem regula proponitur l. proximos. 8. C. eod. tit. his uerbis: Proximos sacrorum scrinio, &c.

XX. Regula, De iis qui in sacris scrinijs militant, proponitur l. 2. C. d. tit. his uerbis: In sacris scrinijs nostris militates in prouincijs ad salutationem ordinarij uel spectabilis iudicis non arceantur, & inuici in confessum accipiantur: scituris uel principe uel corniculario uel capitibus officij, ternas libras auri ex suis facultatibus. eruendas, si consistorium nostrum sepe ingredientibus secretarij iudicum non paruerit ingressus, aut reuerentia non fuerit in salutatione delata, aut sedendi cum iudice societas denegata. Alia de iisdem regula proponitur l. in scrinijs. 3. C. eod. tit. his uerbis: In scrinijs palatij militates, id est memoriae, epistolarum, libellorumq; ac dispositionum, post uiginti annos transectae militiae, si discedendum sibi esse decreuerint, consulari honore fulti inter electos habeantur, huncq; honore dignitatis teneat, qui ex consularibus. deferri consueuerit: nec eos quisquam iniungedo aliquid uel auibendo possit ab imperito ocio separare. Alia de iisdem regula proponitur l. peculiari. 5. C. eod. tit. his uerbis: Peculiari praecipitio nostrae fauore praestamus, ut in scrinijs memoriae, epistolarum libellorumq; ab exceptoribus usq; ad melloproximos dignitatem clarissimorum honoremq; percipiant: & sicut reliqui qui in iisdem scrinijs militant, liberum cum ordinarijs iudicibus ingressum secretarij confessumq; habere legibus meruerunt, hi quoq; in quos hanc stipendiou meritis clarissimatus conferimus dignitatem, cum spectabilibus etiam habere sese reuerentiam recognoscant, ut confedendi ingrediendite secretarij sciant a nobis licentiam contributam.

XXI. Regula, De principibus agentiu in rebus, proponitur l. proconsularis. 3. C. de princip. agent. in rebus, hisce uerbis: Proconsularis apicis dignitatis adiectione principes agentium in rebus praecipimus decorari. Sed de iisdem regula proponitur l. eos qui. 5. C. eod. tit. his uerbis: Eos qui ordine transcurfa militia, post ducenam ad desideratum principis peruenerint gradum, aut ad iutores uiri illustri magistri officioru extiterint: cum inter honoratos coeperint numerari, uicarianae dignitatis titulis decorari censemus. De iisdem proponitur regula l. principes. 6. C. eod. tit. his uerbis: Principes agentiu in rebus, &c.

XXII. Regula, De agentibus in rebus, proponitur

lex agentib. 4. §. 1. C. d. tit. his uerbis: Si quis agens in rebus post uiginti quinque annorum curriculum ob aduersam corporis ualitudinem militiae sine minime ualuerit expectare, sed ad honorariam ex principe dignitate testimonio scholae profuissent eum priuilegijs muniri censemur, quibus hi qui ad principatus actum progressi sunt, potuerunt. Sed in salutationibus iudicum confessibusq; priores eos, qui per longam militiae metas ad principatus actum peruenerint, et si actus tempore posteriores sint, esse praecipimus: nihil censualibus uel apparitoribus aduersus priuilegia eorum excogitantibus, tanquam in actu principatus fuerint uersati, uicinarum librarum auri condemnatione contra eos propofita.

XXIII. Regula, De primicerio sacrarum largitionum, & primicerio scrinio, proponitur l. inter. 3. C. de palatinis sacrarum largition. his uerbis: Inter alias praerogatiuas, quas ante meruerat scholae societatis sacrarum largitionu, primicerius, & tres primicerij scrinio, & tribuni militaris praetoriani dignitate fruuntur: nulla eis ex cuiuslibet iudicis praecipitio iniungenda publica uel priuata necessitate.

XXIII. Regula, De palatinis rei priuae, proponitur l. iubemus. 14. C. d. tit. his uerbis: Iubemus uiros deuotos palatinos rei nostri numinis priuatae iisdem priuilegijs decorari, quibus etiam palatini qui in sacris largitionibus deferuntur: cum enim par similibusq; militiae sit, iustus & competens uidetur, iisdem utrunq; officium priuilegijs gloriari. Primicerios itaq; officij, tresq; primates scrinio rerum priuarum, finito tempore militiae inter tribunos militares praetorianos, saluis iisdem praestitis priuilegijs sacris constitutionibus, nostram clementiam adorare decernimus: ita tamen, ut nullam iniunctionem, nullam sollicitudinem priuati uel publici negotij quolibet iudicario praecipitio sustinere possint: sed excepti omni necessitate, omniq; fatigatione, ad aptae dignitatis honore potiantur.

XXV. Regula, De iis qui in palatio militant, proponitur l. ult. C. de priuilegijs eorum qui in sacro palatio lit. his uerbis: Omnes qui in palatio militando diuersis actibus paruerint, uolumus in tantum eius dignitatis, cuius meruerint missio nem, obtinere insignia, ut his omnibus praeferantur in ordine atq; confessu, qui posteriore tempore regendas prouincias dignitatesq; susceperint palatinas. Si quis autem temeraria usurpatione statuta uiolare tentauerit, sacrilegij poenam sustineat.

XXVI. Regula, De iis qui in scholis militant, proponitur l. 2. C. de priuilegio scholarum. cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 2. quaest. 1. except. 34.

XXVII. Regula, De equitibus Romanis, proponitur l. unica. C. de equestri dignitate, his uerbis: Equites Roma-

Romanos secundum gradum post clarissimatus dignitatem obtinere iubemus.

XXVIII. Regula, De numerarijs, proponitur l. numerarios. 3. C. de numerarijs actuarijs, hisce uerbis: Numerarios amplissimae tuae sedis cingulum habere, & militiae ordinem tenere iubemus.

XXIX. Regula, De numerarijs magistrorum militum, proponitur l. numerarios. 4. C. de apparitoribus magistrorum militum, his uerbis: Numerarios uiro rum illustrium magistroru militum, tam praefentium, quam orientalium, qui ordine & stipendijs militiae fuerint decorati, exeuntes tribunis praetorianis partis militaris, sudoribus eorum beneficium deferentes, sociari praecipimus: ita uidelicet, ut post completam militiam ab omnibus indictionibus tam militarium quam ciuiliu iudicum semper habeantur immunes. principatus uero munere functos, tribunis uigilum militaribus aggregari uolumus.

XXX. Regula, De praefectore cornicularijs, proponitur l. 1. C. de apparitoribus praefectorum praetorio. cuius uerba uide §. lib. 1. cap. 4. reg. 26.

XXXI. Regula, De apparitoribus praefecti urbi, proponitur l. 1. C. de apparitoribus praefecti urbi, his uerbis: Praeter eos, &c.

XXXII. Regula, De primicerio fabricae, proponitur l. 2. C. de fabricensibus, his uerbis: Primicerium fabricae post biennium, &c.

XXXIII. Regula, De liberis senatorum, & aliorum qui in dignitate consistunt. Hi quoq; dignitate praediti sunt, & alij praefertur. quae regula approbatur l. 1. C. de dignitatibus, his uerbis: Si (ut proponitur) & auum consulare & patrem praetorium uirum habuistis, & non priuatae conditionis hominibus, sed clarissimis nuptiis, claritatem generis retinetis. Propofita regule exceptio prima haec est: Nisi filia ex clarissimo parente nata, alij inferioris dignitatis nupserit. tunc enim amittit dignitatem parentis, & assumit conditionem mariti. quae exceptio elici potest ex uerbis iam propofitis hisce: Et non priuatae conditionis hominibus, sed clarissimis nuptiis. Concordat l. femina. 8. ff. de senatoribus, hisce uerbis: Clarissimarum foeminarum nomine senatorum filij, nisi quae uiros clarissimos fortitae sunt, non habentur. Foeminis etenim dignitatem clarissimam mariti tribuunt: parentes uero, donec plebeis nuptijs fuerint copulatae. Tam diu igitur clarissima foemina erit, quam diu senatori nupta est, uel clarissimo: aut separata ab eo, alij inferioris dignitatis non nupit. Concordat item l. ingenua. 3. C. de mulieribus, hisce uerbis: Ingentuae mulieres, quae se gynecarijs sociauerunt, si coeuentae denunciations, &c. Concordat ite l. edictum. 7. C. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 1. cap. 1. pers. 8. reg. 2. Secunda propofita regule exceptio est: Nisi parens dignitatem amiserit. Haec exceptio reprobatur l. filiam. 9. ff. de senatoribus, his uerbis: Filiam

senatoris nuptias liberti fecutam, patris casus non facit uxorem: nam quaesita dignitas, liberis propter casum patris remoti a senatu, auferenda non est. Tertia propofita regule exceptio est: Nisi adoptiu sint liberi. Et haec exceptio reprobatur l. senatoris. 5. ff. d. tit. his uerbis: Senatoris filium accipere debemus non tantum eum qui naturalis est, uerum adoptiuum quoq; neque intererit, a quo uel qualiter adoptatus fuerit: nec interest, iam in senatoria dignitate constitutus eum susceperit, an ante senatoriam dignitatem. Concordat l. senatoris. 6. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Senatoris filius est & is quem in adoptionem accipit, quam diu tamen in familia eius manet: emancipatus enim non est filij emancipatione amittit. Item concordat l. liberos. 10. ibi: sine naturales. ff. eod. tit. Quarta exceptio est: Nisi alij inferioris dignitatis in adoptionem sint dati. Et haec exceptio reprobatur d. l. 8. his uerbis: A senatorio in adoptionem filius datus ei qui inferioris dignitatis est, quasi senatoris filius uidetur: quia non amittitur senatoria dignitas adoptione inferioris dignitatis, non magis quam ut consularis esse desinat. Quinta exceptio est: Nisi sint emancipati. Et haec exceptio reprobatur l. emancipatum. 7. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Emancipatum a patre senatore, quasi senatoris filium haberi placet. Planè admittitur haec exceptio in adoptiuo emancipato. quae distinctio approbatur d. l. 6. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 3. Sexta exceptio est: Nisi post mortem patris sint nati. Haec exceptio reprobatur d. l. 7. §. 1. his uerbis: Labeo scribit, etiam eum qui post mortem patris senatoris natus sit, quasi senatoris filium esse. Septima exceptio est: Nisi antequam pater eam dignitatem sit adeptus, sint nati. Et haec exceptio reprobatur l. senatoris. 5. in fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 3. Concordat l. si senator. 11. C. de dignitatibus, his uerbis: Si senator uel alius clarissimus priuatos habeat filios, quippe editos antequam susciperet dignitatem (quod non solum circa masculos dignoscitur constitutum, uerum etiam circa filias) simili conditione seruandum. Cum autem paternos honores inuideat filijs non oporteat, a senatore uel solo clarissimo susceptu, in clarissimatus sciendum est dignitate mansurum. Octaua exceptio est: Nisi postquam pater dignitatem amisit, nati sint. Haec exceptio approbatur d. l. 7. §. sed eum qui. ff. de senatoribus, his uerbis: Sed eum qui, posteaquam pater eius de senatu motus est, concipitur & nascitur, Proculus & Pegasus opinantur non esse quasi senatoris filium: quorum sententia uera est. nec enim proprie senatoris filius dicitur is, cuius pater senatu motus est, antequam ipse nasceretur. Huius exceptionis prima replicatio haec est: Nisi ante amissionem patris dignitatem fuerint concepti. Haec replicatio approbatur d. l. 7. §. sed si quis, hisce uerbis: Sed si quis conceptus quidem sit, antequam pater eius

senatus moueatur, natus autē post patris dignitatem amissam: magis est, ut quasi senatoris filius intelligatur. tempus enim conceptionis spectandum plerisque placuit. *Secunda proposita exceptionis replicatio est: Nisi tam patrē quam auum senatorem habeat. tunc enim, quamuis pater ante conceptionem filij senatu motus sit, tamen nato prodest dignitas aut. quae replicatio approbatur d.l.7. §. fin. his uerbis: Si quis & patrē & auum habuerit senatorem, & quasi filius & quasi nepos senatoris intelligitur. Sed si pater amiserit dignitatem ante huius conceptionem: quæxi poterit, an quamuis quasi senatoris filius non intelligatur, quasi nepos tamen intelligi debeat? & magis est ut debeat: ut aui potius ei dignitas proficit, quam oblit casus patris. Nona exceptio est: Nisi non filius, sed nepos sit senatoris. Hæc exceptio reprobatur l. liberos. 10. ff. de senatoribus, his uerbis: Liberos senatorū accipere debemus, non tantum senatorū filios, uel rumetiam omnes qui geniti ex iphis, uel ex liberis eorū dicantur: siue naturales, siue adoptiui sint liberi senatorū, ex quibus nati dicuntur. Planè admittitur exceptio proposita in nepotibus ex filia natis. quæ distinctio approbatur d.l. 10. in fin. his uerbis: Sed si ex filia senatoris natus sit, spectare debemus patris eius conditionem.*

XXIII. Regula, De uxore eius qui in dignitate positus est, proponitur l. scemina. 8. in prin. ff. de senatoribus, his uerbis: Feminae nuptæ clarissimis personis clarissimarum feminarum appellatione continentur. Concordat l. ult. C. de incolis & ubi quis, & c. cuius uerba uide j. lib. 5. cap. 2. quæst. 1. except. 16. Item concordat l. mulieres. 13. C. de dignitatibus, his uerbis: Mulieres honore maritorum exigimus, & genere nobilitamus, & forum eorum persona statuimus, & domicilia mutamus. Si autem minoris ordinis uirum postea sortite fuerint, priore dignitate priuate, posteriori mariti sequentur conditionem.

Proposita regule exceptio hæc est: Nisi postea alij nupsent minoris dignitatis. tunc enim prioris mariti dignitatem amittit. quæ exceptio approbatur uerbis iam propositis hinc: Si autem minoris ordinis, & c. Concordat d. l. 8. in fine. ff. de senatoribus, cuius uerba uide §. reg. prox. except. 1. Concordat item l. cum te. 10. C. de nuptijs, hisce uerbis: Cum te nō ex senatore patre procreatam, ob matrimonium cū senatore contractum clarissimæ feminae nomē adeptū dicas: claritas quæ beneficio mariti tibi parata est, si secundi ordinis uirū postea sortita es, redacta ad prioris dignitatis statū, deposita est. Concordat itē Nouell. c. 22. §. neq; item mulieribus, his uerbis: Neq; item mulieribus concedimus, ut cum ad secundas perueniūt nuptias, priorum etiamnum maritorum dignitatibus & priuilegijs uti uelint: sed cuiuscunq; post priorem nuptias sequuntur, illius etiam excoluntur fortunam, neque

enim quæ priorum oblita est, denud ex prioribus beneficium est habitura. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi princeps permisit mulieri prioris mariti dignitatem retinere. Hæc replicatio approbatur l. nuptæ. 12. in prin. ff. de senatoribus, his uerbis: Nuptæ prius consulari uiro impetrare solent à principe (quamuis perrard) ut nuptæ iterum minoris dignitatis uiro, nihilominus in consulari maneat dignitate: ut scio Antoninum Augustum Iuliae Mammææ consobrinæ suæ indulgisse.

XXV. Regula, De uiris & feminis in dignitate positus. Viri feminis preferuntur. quæ regula approbatur l. 1. ff. de senatoribus, cuius uerba uide j. cap. 8. reg. 4. Hæcenus quæstio proposita iuxta uarietatem personarum, quibus dignitas competit, est discussa: nunc pro uarietate dignitatis discutietur.

XXVI. Regula, De patriciatus dignitate, quibus competat, proponitur ac definitur l. nemini. 2. in prin. C. de consilibus, his uerbis: Nemini ad sublimem patriciatus honorem, qui cæteris omnibus antepositur, ascendere liceat, nisi prius aut consularis honore potitur, aut præfectura prætoriorū orientis uel Illyrici, uel urbis administratione, aut magistri militum, aut magistri officiorum, in actu uidelicet positus, egressus noscatur: ut huiusmodi tantum personis, siue adhuc administrationem gerendo, seu postea, liceat (quando hoc nostræ sedemrit maiestati) patriciā consequi dignitatem.

XXVII. Regula, De perfectissimatus dignitate, proponitur l. unica. C. de perfectiss. dignit. his uerbis: Codicillis perfectissimatus fruuntur, qui impetrauerunt, si abhorreant à conditione seruili, uel fiseo aut curiæ obnoxij non sint, uel si pistores non fuerint, uel non in aliquo negotio consiterint, nec sibi honorem uenali suffragio emerint, nec rem alicuius administrauerint.

XXVIII. Regula, De militari ordine, proponitur l. 2. C. de apparitoribus magistr. militum, his uerbis: Quicumq; in officio magistrorum equitum ac peditum militiam sortiti sunt, ordinis sint militaris.

XXIX. Regula, De lauacris præstantis, proponitur l. unica. C. ne rei militaris comitibus, ac trib. lauacra præst. his uerbis: Omnem inquietudinem à curijs & ciuitatibus præcipimus prohiberi: nec ulla priuata ab his succendi balnea ad tribunorum, uel ducum aliorum, uel militarium comitum usus: nec adærationem aliquam pro hac causa infligi. Illustribus enim tantum comitibus, ac magistro militum (si tamen id uoluerint) hoc ministerium indulgemus: dupli pœna uiolatoribus huius sanctionis imminente.

XL. Regula, De uehiculis, proponitur l. unica. C. de honorator. uehiculis, hisce uerbis: Omnes honorati, seu ciuiliū uel militarium uehiculis dignitatis

gnitatis suæ, id est carruchis intra urbem sacratissimi nominis semper utantur.

XL. Regula, De iure adorandi nutrice imperatoris, proponitur l. 1. C. de appar. præfecti urbi, cuius uerba uide j. cod. lib. cap. 19. memb. 6. reg. 1. Hæcenus de prima quæstione dignitatis, quæ scilicet dignitas cuiq; competat, iam pro uarietate personarū, quā dignitati, sit dictū.

II. QVIBVS DIGNITAS competat?

Liberi quoq; & uxores eorum qui in dignitate positusunt, de dignitate parentum & maritorum participant, de qua re uide paulo superius reg. 33. & 34.

III. CAUSAE EX QVIBVS dignitas amittitur.

1. Regula: Si is qui in dignitate positus est, furis sceleribusq; se maculauerit, quæ regula approbatur l. iudices. 12. C. de dignitatibus, his uerbis: Iudices qui se furis & sceleribus fuerint maculasse conuicti, ablatis codicillorum insignibus, & honore exuti, inter pessimos quoq; & plebeios habeantur, nec sibi posthac de eo honore blandiantur, quo se ipsos indignos iudicauerunt.

11. Regula, Si is qui in dignitate positus est, sit factus periuus. Hæc regula approbatur l. quoties. 17. C. eod. tit. his uerbis: Quoties ex priuata cuiuslibet interpellatione ciuili uel criminali uiri illustres conueniendi sunt, nulla dādi se de iussione concussione uexetur, sed per speciale priuilegium suæ cōmitti fidei consequatur, iuratoria ab his cautione tantummodo exponenda: quam si neglexerint, & cōtra insertū cautionis sacramentum ipsi uel eorum procuratores abfuerint, in pecuniarijs quidē causis super possessione rerum ad eos pertinentiū iudex competes, quod etiā iuris autoritas & rei qualitas suggererit, ordinabit: in criminalibus uerò negocijs dignitate quoq; quæ se per suū uidelicet periuuū indignos esse probauerint, spoliatur: ut in eos, utpote illustri dignitate per suum facinus priuatos, incōsulta etiā nostra pietate iudicibus legum seueritate liceat exercere. Quibus illustrium dignitatuū priuilegijs hoc etiam adiciendum esse censuimus, ut huiusmodi personæ nullam ex cuiuslibet iudicis sine scriptis habita sententia conuentionem neque in ciuili, neq; in criminali causa sustineant.

111. Regula: Si sine cōmeatu uel ultra absuerit. Hæc regula approbatur l. 2. §. hos autem. C. de primicerio & secundicerio, his uerbis: Hos autē tribunos notariorum, qui suis negocijs occupati minimè sacrum palatiū curauerint frequentandum, nisi intra annale spaciū reuertantur (quāuis cōmeatus iura prætedunt) pro absentia quidē unius anni, unius gradus: si uerò duobus annis abfuerint, duorū tribus, trium: si quatuor, similiter quatuor gradus subire iacturam, his qui inferiores eis fuerint, postponēdi. Qui uerò per quinquenniū integrum se

presentare cessauerint, exemptos matriculantium nomine tribunorū, nec uerò ordine perpotiri: his in hunc modū dispositis, uacationem census, discussionis, peræquationis, & cuiuslibet alterius rei habituros. Concordat l. si quis. 3. C. de domesticis & protect. his uerbis: Si quis domesticorū, nulla negocij publici abstrahēte sollicitudine, nec ei per cōmeatum solenniter ut abesset facultate concessa, per biennium obsequijs serenitatis nostræ defuerit: retrorsum in ordinem tractus inferiorē, quinq; sequentibus postponatur. Si uerò triennium eius absentia continuasse monstratur, usq; ad decimū locum proculdubio regredietur. Quod si quadriennio tenus abfuerit, nouissimus collocetur. Quinquennio autem similiter si fuerit de uagatus, ipso iā cingulo spoliandus est. Indignū quippe est, desides à proprijs tam diu munij aberrantes, quos esse cōuenit asiduos, numerari. Concordat item l. 2. C. de comitate, his uerbis: Quicumq; de scrinijs, aut agentibus in rebus, uel etiam ex officijs palatinis, his uidelicet qui sacrum & priuatarū remunerationum comitibus obsecundant, sex mensium spacium supra diem comiteatus, aut iussione emittionis abfuerint inferiorē locum, quinque antelatis posterioribus, deuoluatur. Is uerò, qui anni uacationem arbitrato proprio iudicarij præcepti oblitus assumpserit, à decem post se militantibus transferatur. Ac deinde, cum iam aliquis desidia quadriennio officium propriū adire neglexerit, quadraginta de sequentibus postferatur. Qui uerò nec post quadrienniū quidem tempus, militantium non immeritò matriculis ausratur. Concordat l. si quis. 3. C. eod. tit. his uerbis: Si quis sine cōmeatu aliquo annum in penatibus proprijs, uel in quibuslibet locis destituta quiete transegerit, decem sequentibus postponatur. In quo uerò biennalis culpa deprehenditur, uiginti sibi antepositos congemiscat. Tertius autē annus triginta prælatos iure deflebit: ita ut quartus exempto matriculæ nullam ueniam derelinquat.

1111. Regula: Si missionem ab officio impetrauit, uel ad maiorem dignitatem peruenerit, minoris dignitatis priuilegia non amittit. quæ regula approbatur l. maior. 3. C. de dignitatibus, his uerbis: Maior dignitas nulli debet circa prioris dignitatis seu militiæ priuilegia præiudicium facere. Concordat l. 1. C. de primicerio & secund. his uerbis: Præcipua est nostræ pietatis intentio circa notariorum nomen: atq; idē si unquam huius ordinis uiri laborem quiete mutauerint, uel abiecerint, uel senectute posuerint, seu cū alia dignitate posthac qualibet usi sint, non omitant prioris uocabulum militiæ, sed compendium sequentis honoris assumant. Et

si quis ex officio uel præcipue sublimitatis tuæ temeratio assensu in discussiones, peræquationes, aliam denique ullam rem inquietator extirerit: officium suum nouerit, uel leuis culpæ offensione detecta, grauis multa discrimine fatigandum, & numerariorum corpus extincto iniuriæ auctore minuendum. Concordat item l. decurionibus. 3. in prin. C. de silentarijs & decurionibus. his uerbis: Decurionibus & silentarijs, etiam si ad superiorem gradum successu meliori transcendunt, omnia priuilegia, quæ iam dudum diuorū principum iudicio meruerunt, legis istius præceptione nouerint esse firmata, nō præiudicata quacunq; generalitate pragmatica: nec angarias, uel parangarias, siue paraueredos nulla eis amplissimæ præceptionis imponat autoritas: fordidis quoq; muneribus, excoctioe calcis, & superindicti grauamine eos liberamus, &c. Concordat item l. uibenus. 4. §. fin. C. de prox. sacror. scriuitorum. cuius uerba uide j. lib. 13. cap. 4. reg. 16. Item concordat l. proximos. 8. ibi: manentibus. C. eod. tit. cuius uerba uide §. hoc cap. quæst. 1. reg. 19. Item concordat l. principes. 6. C. de principibus agentium in rebus. cuius uerba uide §. eod. cap. quæst. 1. reg. 21.

V. Regula: Mulier mutato marito, mutat etiam uel amittit dignitatem. de qua re dictum §. eod. cap. quæst. 1. reg. 34. Plura de questione proposita uide j. libro 12. cap. 2. quæst. 3.

IIII. RELIQUA IURA MAGISTRATUS, & priuilegia dignitatum.

I. Regula, De reuerentia magistratui & obsequio præstando, proponitur l. potioris. 5. C. de officio rectoris, hisce uerbis: Potioris gradus iudicibus ab inferioribus, cōpetens reuerentia tribuatur. Sed ubi publica tractatur utilitas, et si minor iudex ueritate inuestigauerit, nulla maiori irrogatur iniuria. Sanè qui insignia dignitatis ad hoc exercet, ut indignis iniurijs existimet afficiendos eos qui officia cum potestate moderantur, non declinabit nostræ indignationis aculeos. Concordat item l. 2. C. de offic. diuers. iudicium, his uerbis: Singuli quiq; iudices sciant, celsioribus iuris, & ijs quorum nonnunquam iudicio prouehuntur, honorificetiam debitam esse præstadam: nec in proscritionibus suis fratres audeant nominare: apparitione multanda, cuius hæc est cura. Item concordat l. ult. C. eod. tit. cuius uerba uide §. quæst. 1. reg. 13.

II. Regula, Si magistratui non præbeatur obsequium, proponitur l. 2. C. de officio rectoris. hisce uerbis: Præsides prouinciarū oportet, si quis potètiorem extiterit in solèrio, & ipsi uindicare nō possunt, aut examinare, aut pronunciare nequeunt: de eius nomine ad nos, aut certè ad prætorianæ præfecturæ scientiā referre: quo prouideatur, qualiter publicæ disciplinæ & legis tenuioribus consulatur. Vide insuper, si qui in dicentia non obtemperauerit, §. cap. prox. quæst. 4.

III. Regula, De magistratu defendendo, proponitur l. ius senat. 8. C. de dignitatibus, hisce uerbis: Ius senatorum, & auctoritatem eius ordinis, in quos nos quoq; ipsos numeramus, necesse est ab omni iniuria defendere. Concordat l. nemo. 5. C. eod. tit. his uerbis: Nemo præfectus urbi citra præceptionem uel scientiam nostram ulli muneris subiugetur senatorum: nemo curiam nostram immani pulserit iniuria. Si quid enim senatoria prædicit dignitate fuerit fortè mandandum, nostro id iudicio reseruandum est. Sit namque dignitas, quæ nobis iubentibus sustinetur.

III. Regula, De uehiculis utendo, proponitur l. uenica. C. de honoratorum uehiculis. cuius uerba uide §. quæst. 1. reg. 40.

V. Regula, De immunitatibus magistratus, proponitur j. lib. 13. cap. 4. reg. 13. cum sequentibus.

VI. Regula, De ijs qui in dignitate positi sunt, non torquendis, proponitur j. lib. 3. cap. 8. quæst. 2. reg. 2. except. 3. repl. 9.

Reliqua magistratus iura & priuilegia suis subiecta sunt locis: ueluti priuilegium circa sportulas & litis expensas tractatur j. lib. 8. cap. 5. Circa satisfactionem iudicio sibi tractatur j. lib. 6. cap. 9. quæst. 4. Nunc de speciebus & origine magistratuum dicendum.

DE SPECIEBUS ET ORIGINE magistratuum Romanorum, necnon de Iuriconsultis. Caput VI.

Species & origo magistratuum Romanorum proponuntur l. 2. §. post originem, cum sequentibus. ff. de origine iuris, hisce uerbis: Post originem iuris & processum cognitum, consequens est, ut de magistratuum nominibus & origine cognoscamus: quia (ut exposuimus) per eos qui iuri dicendo præsent, effectus rei accipitur. parum enim ius in ciuitate esse, nisi sint qui iura reddere possint. Post deinde de authorum successione dicemus: quod constare non possit ius, nisi sit aliquis iuris peritus, per què possit quotidie in melius produci. Quod ad magistratus attinet, initio ciuitatis huius cōstat Reges omnem potestatem habuisse. Iisdem temporibus & Tribunum celerum fuisse constat. is autem equitibus præerat, & ueluti secundum locum à regibus obtinebat: quo in numero fuit Iunius Brutus, qui author fuit regis eiciendi. Exactis deinde regibus, Consules constituti sunt duo: penes quos summum ius uti esset, lege rogatum est. dicti ab eo, quod plurimum Reipublicæ cōsulerent. Qui tamen ne per omnia regiam potestatem sibi uindicarent, lege lata factum est, ut ab eis prouocatio esset, ne uel possent in caput ciuis Romani animaduerrere iniussu populi: solum relictum est illis, ut coercere possent,

possent, & in uincula publica duci iuberent. Post deinde, cum cōsus iam maiore tempore agendus esset, & consules non sufficerēt huic officio, cōsules constituti sunt. Populo deinde aucto, cum crebra orirentur bella, & quædam acriora à finitimis inferrentur: interdum re exigente, placuit maioris potestatis magistratum constitui. Itaq; Dictatores proditi sunt, à quibus nec prouocandi ius fuit, & quibus etiam capitis animaduerrio data est. Hunc magistratum, quoniam summam potestatem habebat, non erat fas ultra sextum mensem retinere. & his dictatores Magistrum equitū iungebantur sic, quomodo regibus tribuni celerum: quod officium ferè tale erat, quale hodie præfectorum prætorio magistratus enim habebantur. Iisdem temporibus, cum plebs à patribus secessisset, anno ferè septimo decimo post reges exactos, Tribunos sibi in monte sacro creauit, qui essent plebei magistratus. dicti tribuni, quod olim in tres partes populus diuisus erat, & ex singulis singuli creabantur: uel quia tribunum suffragio creabatur. Itemque ut essent qui ædibus præessent, in quibus omnia scita plebs deferebat, duos ex plebe constituerunt, qui etiam Aediles appellati sunt. Deinde cum ærarium populi auctius esse cœpisset, qui illi præessent constituti sunt Quæstores, dicti ab eo quod inquirendæ & conseruandæ pecuniæ causa creati erant. Et quia (ut diximus) de capite ciuis Romani iniussu populi nō erat lege permissum consulibus ius dicere, propterea quæstores constituebantur à populo, qui capitalibus rebus præessent: hiq; appellabantur Quæstores patricij, quorum etiam meminuit lex xii. Tabularum. Et cum placuisset leges quoque ferri, latum est ad populū, ut omnes magistratus se abdicarent: & Decemuiui cōstituti sunt anno uno. Hi cum magistratum prorogarent sibi, & rem iniuriosè transtarent, neque uellent deinceps sufficere magistratus, ut ipsi & factio sua perpetuè rempub. occupatam retinerent: nimia atq; aspera dominatione eò rempub. perduxerunt, ut exercitus à repub. secederet. Initium fuisse secessionis dicitur Virginius quidam: qui cū animaduertisset, Appium Claudium contra ius, quod ipse ex uetere iure in xii. Tabulas transtulerat, uindicias filix suæ à se abdidisse: & secundum eum qui ab eo suppositus, in seruitutem petierat, dixisset: captumque amore uirginis omne fas ac nefas miscuisse: indignatus, quod uetustissima iuris obseruatiō in persona filix suæ defecisset (utpote cum Brutus, qui primus Romæ consul fuit, uindicias secundum libertatem dixisset in persona uindicis Vitelliorū

serui, qui proditiōnis coniurationem indicio suo detexerat) & castitatem filix suæ, uirtutis quoque eius præferendam puraret: arrepro cultro de taberna lanionis filiam interfecit, in hoc scilicet, ut morte uirginis contumeliam stupri arceret: ac protinus recens à cæde, madensq; adhuc filix cruore ad com miliones confugit: qui uniuersi de Algido monte, ubi tunc belligerandi causa legiones erāt, relictis ducibus pristinis signa in Auentinum montem transtulerūt, omnisq; plebs urbana mox eodem se contulit. Ita populi cōsensu partim decemuiui in carcere necatis, partim in exilium actis, rursus respublicam statum recepit. Deinde cū post aliquot annos quàm xii. Tabulæ late sunt, & plebs contendere cum patribus, & uellet ex suo quoq; corpore consules creare, & patres recularent: factum est, ut tribuni militum crearentur partim ex plebe, partim ex patribus consulari potestate: hiq; constituti sunt uario numero, interdum enim uiginti fuerūt, interdum plures, nonnunquam pauciores. Deinde cum placuisset creati etiam ex plebe, consules cœperūt ex utroq; corpore constitui. Tunc ut aliquo pluris patres haberentur, placuit duos ex numero patrū cōstitui: ita facti sunt Aediles curules. Cumq; consules auocarētur bellis finitimis, neq; esset qui in ciuitate ius reddere possent: factum est, ut Prætor quoq; crearetur, qui Urbanus appellatus est, quod in urbe ius dicebat. Post aliquot deinde annos, nō sufficiente eo prætoris, quod multa turba etiā peregrinorū in ciuitatem ueniret, creatus est & alius Prætor, qui Peregrinus appellatus est, ab eo quod plerūq; inter peregrinos ius reddebat. Deinde cū esset necessarius magistratus qui hæc præficeret, Centumuiui litibus iudicandis constituti sunt. Constituti sunt eodem tempore & quatuor uiui, qui curam uiarum agerent, & Triumuiui monetales æris, argenti auri flatores: & Triumuiui capitales, qui carceris custodiam haberet: ut cū animaduerrio porteret, interuentu eorū fieret. Et quia magistratibus uespertinis temporibus in publicum esse in cōueniens erat: quinque uiui cōstituti sunt cis Tyberim, & ultra Tyberim, qui possent pro magistratibus fungi. Capta deinde Sardinia, mox Sicilia, item Hispania, deinde Narbonensi prouincia, totidem Prætores quot prouinciæ in ditionem uenerāt, creati sunt: partim qui urbanis rebus, partim qui prouincialibus præessent. Deinde Cornelius Sylla quæstiones publicas constituit: ueluti de falso, de patricidio, de falsarijs, de iniurijs, & prætores quatuor adiecit. Deinde Caius Iulius Cæsar duos prætores & duos aediles, qui frumento præficerent,

Tribuni militum

Aediles curules

Prætor urbanus

Prætor peregrinus

Centumuiui

Triumuiui monetales & capitales

Magistratus nocturni

Prætores prouinciales

Prætor falsi, patricij, &c.

Prætores & aediles Cæsarum

sent, à Cerere Cereales constituita duodecim prætores, sex ædiles sunt creati. Diuus deinde Augustus sedecim prætores constituit. Post deinde diuus Claudius duos prætores adiecit, qui de fideicommissio ius dicerent: ex quibus unum diuus Tirus detraxit & adiecit diuus Nerua, qui inter fisci & priuatos ius diceret. Ita decem & octo prætores in ciuitate ius dicunt: & hæc omnia, quoties autem proficiscuntur, unus relinquuntur, qui ius dicat: is uocatur Præfectus urbi: qui præfectus olim constituebatur, postea ferè Latinarum feriarum causa introductus est, & quotannis obseruatur. Sanè Præfectus annonæ & uigilum, quanquã non sunt magistratus, sed extra ordinem utilitatis causa constituti: tamen hi quos cis Tyberim diximus, postea ædiles senatusconsulto creabantur. Ergo ex his omnibus decem tribuni plebis, consules duo, decem & octo prætores, sex ædiles in ciuitate iura reddebant.

Præfectus urbi.

Præfectus annonæ & uigilum.

Iuris ciuilibus scientiam plurimi & maximi uiri profecti sunt: sed qui maximæ dignationis apud populum Romanum fuerunt, eorum in præsentia mentio habenda est: ut appareat, à quibus & qualibus hæc iura orta & tradita sint. Et quidem ex omnibus qui scientiam nacti sunt, ante Tyberium Cornucanum publicè professum neminem, traditur: cæteri autem adhuc uel in latenti ius ciuile retinere cogitabant, solumquẽ consulatoribus potius quam discere uolentibus se præstabant. Fuit autem in primis peritus Sextus Papyrius, qui leges regias in unum contulit. ab hoc Appius Claudius, unus ex decem uiris: cuius maximum consilium in duodecim tabulis scribendis fuit. Post hunc Appius Claudius eiusdem generis maximam scientiam habuit: hic Cæcus appellatus est, & Appiam uiam strauit, & aquam Claudiam induxit, & de Pyrrho in urbem nõ recipiendo sententiã tulit: hunc etiam actiones scripsisse traditum est, primumquẽ de usurpationibus, qui liber non extat. Idem Ap. Claudius usu, qui uidetur ad hoc processisse, R literam inuenitur pro ualeijs ualerijs esset, & pro Fusijs Furijs. Fuit post eos maximæ scientiæ Sempronius, quẽ populus Romanus *sempor* appellauit: nec quisquam ante hunc hoc nomine cognominatus est. Sed & C. Scipio Nafica, qui optimus à senatu appellatus est: cui etiam publica domus in sacra uia data est, quo facilius consuli posset. Deinde Quintus Fabius, qui ad Carthagenenses missus legatus, cū essent duæ reseræ positæ, una pacis, altera belli, arbitrio sibi dato, utram uellet, referret Romam: utraq; sustulit, & ait Carthagenenses petere debere, utram mallet acci-

pere. Post hos fuit Tyberius Corucanus, qui (ut dixi) primus profiteri cepit: cuius tamẽ scriptũ nullum extat, licet responsa complura & memorabilia eius fuerint. Deinde Sextus Aelius, & frater eius Publius Aelius, & Publius Atilius, maximam scientiam in proficiedo habuerunt: & duo Aelij etiã cõsules fuerunt: Atilius autem primus à populo Sapiens appellatus est. Sextum Aelium etiam Ennius laudauit: & extat illius liber, qui inscribitur Tripertita, qui ueluti canabula iuris continet. Tripertita autem dicitur, quoniam lege x i i. Tabul. præposita, iungitur interpretatio, deinde subtextitur legis actio. Eiusdẽ esse tres alij libri referuntur: quos tamẽ quidam negant eius esse. Hos sectatus est ad ali quid Marcus Cato, princeps Porciæ familiæ, cuius & libri extant: sed plurimi filij eius, ex quibus cæteri oriuntur. Post hos fuerunt Publius Mutius, & Brutus, & Manilius, qui fundauerunt ius ciuile: ex his Publius Mutius decem libellos reliquit, Brutus septem, Manilius tres. extant & uolumina inscripta, Manilij monumenta. Illi duo consulares fuerunt, Brutus prætorius, P. Mutius etiã p̄t̄ifex maximus. Ab his profecti sunt Publius Ruffinus Rufus, qui Romæ consul, & Africæ præconsul fuit: Paulus Verginius, & Quintus Tubero ille Stoicus Panætij auditor, qui & ipse consul: etiam Sextus Pompeius, Cne. Pompeij patruus. Fuit & eodem tẽpore Cælius Antipater, qui historias conscripsit: sed plus diuidentia, quam scientiæ iuris operam dedit. Etiam Lucius Craffius, frater Publij Mutij, qui Mutianus dictus est. hunc Cicero ait iurisconsultorũ disertissimum. Post hos Quintus Mutius, Publij filius, P̄t̄ifex maximus, ius ciuile primus constituit, generatim in libros decẽ & octo redigendo. Mutij auditores fuerunt cõplures, sed præcipue autoritatis Gallus Aquilius, Balbus Lucilius, Sextus Papyrius, Caius Iunetius: ex quibus Gallus maxime autoritatis apud populum fuisse, Seruius dicit. omnes enim hi à Seruio Sulpitio nominantur: alioquin p̄ se eorũ scripta nõ talia extant, ut ea omnes appetat: deniq; nec uersantur omnino scripta eorum inter manus hominũ: sed Seruius libros suos cõpleuit, ex cuius scriptura ipsorum quoq; memoria habetur. Seruius autem, cum in causis orandis primum locũ, aut certè post Marcum Tullium obtineret, traditur ad consulendum Quintum Mutium de re amici sui peruenisse: cumquẽ eum de iure respondentem parum intellexisset, & iterũ Quintum interrogasset, & à Quinto responsum esset, nec tamen percepisset: ita obiurgatũ à Quinto Mutio. Nanq; eum dixisse, Turpe esse patritio & nobili uiro causas exoranti, ius in quo

quo uersaretur, ignorare. Ea uelut contumelia Seruius tractus, operã dedit iuri ciuili: & plurimũ eos, de quibus locuti sumus, auditur, instructus à Balbo Lucilio, instructus autem maximè à Gallo Aquilio, qui fuit Cercinnæ. Itaq; libri eius complures extant Cercinnæ confecti. Hic cum in legatione perijisset, statua ei populus Romanus pro Rostris posuit, hodieq; extat pro rostris Augusti. Huius uolumina complura extant: reliquit autem propè cõtum & octoginta libros. ab hoc plurimi profecerunt, ferè tamẽ hi libros cõscripserunt: Alfenus Varus, Caius Aulus Oflilius, Titius Cælius, Aufidius Tuca, Aufidius Namula, Flavius Priscus, Caius Ateius Pacuuius, Labeo Antistius Labeonis Antistij pater, Cinna, Publicius Gellius. Ex his enim decẽ, octo libros cõscripserunt: quorũ omnes qui fuerunt libri, digesti sunt ab Aufidio Namula in centum quadraginta libros. Ex his auditoribus plurimum autoritatis habuit Alfenus Varus, & Aulus Oflilius: ex quibus Varus cõsul fuit, Oflilius in equestri ordine perseuerauit: is fuit Cæsari familiarissimus, & libros de iure ciuili plurimos, & qui omnẽ partem operis fundaret, reliquit. nam & de Legib. uicissimã, & de iurisdictione primus conscripsit. Idem edictum Prætoris primum diligenter composuit. Nam ante eum Seruius duos libros ad Brutum, quam breuissimos ad edictum subscriptos, reliquit. Fuit eodem tẽpore & Trebatius, qui idem Cornelij Maximi auditor: fuit Aulus Cascellius, & Quintus Mutius Volusij auditor: qui deinde in illius honorem Publium Mutium nepotem eius testamẽto reliquit hæredem: fuit autem quæstorius, nec ultra uoluit procedere, cum Augustus illi etiam cõsulatum offerret. ex his Trebatius peritor Cascellio, Cascellius Trebatio elequentior fuisse dicitur, Oflilius utroq; doctior. Cascellij scripta non extant, nisi unus liber Benedictorũ: Trebatij complures, sed minus frequentantur. Post hos quoque Tubero fuit, qui Oflilio operam dedit: fuit autem patricius, & transijt à causis agendis ad ius ciuile, maximè postquam Quintum Ligarium accusauit, nec obtinuit apud Caium Cæsarem. Is est Quintus Ligarius, qui cum Africæ oram teneret, infirmum Tuberonem adplicare non permisit, nec aquam haurire: quo nomine eum accusauit, & Cicero defendit: extatque eius oratio pulcherrima, quæ inscribitur Pro Quinto Ligario. Et Tubero doctissimus quidem habitus est iuris publici & priuati, & complures utriusq; operis libros reliquit: sermone tamen antiquo usus affectauit scribere, & ideo parum libri eius grati habentur. Post hunc maximæ autoritatis fue-

runt Ateius Capito, qui Oflilius secutus est: & Antistius Labeo, qui omnes hos audiuit, institutus est autẽ à Trebatio. Ex his Ateius consul fuit. Labeo noluit, cum offerretur ei ab Augusto consulatus, quo suffectus fieret, & honorẽ susciperet: sed plurimum studijs operam dedit: & totum annũ ita diuiserat, ut Romæ sex menses cum studiosis esset, & sex mensibus secederet, & conscribendis libris operam daret. Itaq; reliquit quadraginta uolumina, ex quibus plurima inter manus uersantur. Hi duo primum ueluti diuersas sectas fecerunt. Nam Ateius Capito in his quæ ei tradita fuerant, perseuerabat: Labeo ingenij qualitate & fiducia doctrine fretus, quod præ ceteris sapientiæ operã dederat, plurima inuouare instituit. & ita Ateio Capitoni Masurius Sabinus successit, Labeoni Nerua, qui adhuc eas dissensiones auxerunt. Nerua familiarissimus Cæsaris fuit: Masurius Sabinus in equestri ordine fuit, & publicè primus respondit, postea quã hoc beneficium cepit à Tyberio Cæsare. Et (ut obiter sciamus) ante tempora Augusti publicè respondendius nõ à principibus dabatur: sed qui fiduciam studiorum suorum habebant, consulentibus respondebant: neq; responsa utiq; signata dabant, sed plerũq; iudicibus ipsis scribebant, aut testabantur, qui illos cõsuluerant. Primus diuus Augustus, ut maior iuris autoritas haberetur, constituit ut ex autoritate eius responderent: & ex illo tẽpore peti hoc pro beneficio cepit. Et ideo optimus princeps Hadrianus, cū ab eo uiri prætorij peterent, ut sibi liceret respondere: rescripsit eis, hoc nõ peti, sed præstari solere. Et ideo delectari se, si qui fiduciam sui haberet, populo ad respondendum se præpararet. Ergo Sabino concessum est à Tyberio Cæsare, ut populo responderet, cū in equestre ordine iam grandis natu, & ferè annorũ quinquaginta receptus esset: huic nec amplæ facultates fuerunt, sed plurimum à suis auditoribus. sultatus est. Huic successit Caius Casellius Longinus, natus ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Seruij Sulpitij: & ideo proauuna suũ Seruiũ Sulpitiũ appellauit. Is & consul fuit cū Quarto, temporibus Tyberij: & plurimum in ciuitate autoritatis habuit, donec Cæsar eũ ciuitate expelleret: expulsus ab eo in Sardiniam, reuocatus à Vespasiano, diem suum obiit. Neruæ successit Proculus. Fuit eo tẽpore & Nerua filius. Fuit & alius Longinus ex equestri quidem ordine, qui postea ad præturã usq; peruenit: sed Proculi autoritas maior fuit. (nã & ipse plurimum potuit) appellatiq; sunt partim Casiani, partim Proculiani: quæ origo à Capitone & Labeone ceperat. Casio Cælius Sabinus successit,

succesit, qui plurimum temporibus Vespasiani potuit: Proculo Pegalus, qui temporibus Vespasiani praefectus urbi fuit: Caesio Sabino Priscus Iabolenus: Pegaso Celso Neratius, qui utriq; consules fuerunt. Celso quidem, & item Iaboleno Prisco Aburnius Valens, & Tuscianus, item Saluius Iulianus.

DE IMPERATORE ET AUGUSTA. Cap. VII.

Actenus de magistratibus in genere dictum est. Sequitur nunc singulorum magistratuum specialis tractatus. De Imperatore igitur, tanquam summo magistratu, cuiusq; uxore Augusta primum dicitur.

I. Regula: Privilegia fisci Imperatori & Augustae quoque competunt. quae regula approbatur l. fisci. 6. §. fin. ff. de iure fisci, haece uerbis: Quodcunq; privilegium fisco competit, hoc idem & Caesaris ratio & Augustae habere solet. Concordat l. bene. 3. §. sed scimus hoc quidem. C. de quadriennij praescript. Quae autem sint privilegia fisci, & ob id Imperatoris quoq; & Augustae, dicitur j. in iure fisci.

II. Regula: Imperator & Augusta legibus soluti. quae regula approbatur l. princeps. 30. ff. de legibus. de qua re uide §. lib. prox. cap. 7. except. 18.

III. Regula: De iudicio principis disputari non oportet. quae regula approbatur l. 2. C. de crimine sacrilegij, haece uerbis: Disputari de principali iudicio non oportet. sacrilegij enim instar est, dubitare an dignus sit, quem elegerit Imperator. Plura de hac re uide §. lib. prox. cap. 6. reg. 1.

III. Regula: De crimine lese maiestatis dicitur j. lib. 4. cap. 1.

V. Regula: De statua & imagine Imperatoris erigenda, proponitur l. 2. C. de stat. & imag. haece uerbis: Si qua do nostrae statuae uel imagines eriguntur, seu diebus (ut ad solem) festis, siue communibus, adsit iudex sine adorationis ambitioso fastidio, ut ornamentum diei uel loco nostrae recordationi sua prober accessisse praesentia.

VI. Regula: Item de statua Imperatoris erigenda, proponitur l. in nostrae. 7. C. cod. it. haece uerbis: In nostrae serenitatis imaginibus ac statuis erigendis priuatae collectionis iniuria propulsari praecipimus, ne quid in eo suu collator cognoscat. Vide insuper j. lib. 12. cap. 10. reg. 22. cum sequentibus.

VII. Regula: De non confugiendo ad statuas uel imagines principum, proponitur l. capitalium. 28. §. ad statuas. ff. de poenis, haece uerbis: Ad statuas confugere uel imagines principum in iniuriam alterius, prohibitum est. cum enim leges omnibus hominibus aequaliter securitatem tribuant, merito uisum est, in iniuriam potius alterius, quam sui defensionis gratia, ad statuas uel imagines principum confugere: nisi quis ex uinculis uel custodia detentus a potentioribus, ad huiusmodi praesidium cofu-

gerit. his enim uenia tribuenda est. Ne autem ad statuas uel imagines quis cofugiat, senatus censuit: eumq; qui imaginem Caesaris in inuidiam alterius praetulerit, in uincula publica coerceri diuus Pius rescripsit. Haece etiam pertinet l. in eum. 5. ff. de extraord. criminibus. cuius haece sunt uerba: In eum, cuius in finem ad infamandum dominum seruus ad statuam confugisse coepertus erit, praeter corrupti serui actionem, quae ex edicto perpetuo coepert, seuere animaduertetur. Sed & huius loci est l. 1. C. de his qui ad statuas confug. haece uerbis: Qui ad statuas, uel uitandi metus, uel creandae inuidiae causa confugerint, si certas habuerint causas, quibus confugere ad imperatoria simulachra debuerint, iure ac legibus uindicetur: si uero probati fuerint, &c.

VIII. Regula: De poena, si aduersus statuam uel imaginem Imperatoris quid sit commissum, proponitur l. qui statuas. 6. ff. ad l. lul. maiestatis, haece uerbis: Qui statuas aut imagines Imperatoris iam consecratas confluauerint, aliu ducit simile admitterint, lege Iulia maiestatis tenetur. Huius regulae exceptio prima haec est: Nisi statua sit reprobata, quae exceptio approbatur l. cuiusq; 4. §. fin. ff. eod. it. haece uerbis: Hoc crimine liberatus est a senatu, qui statuas Imperatoris reprobatas confluauerit. Secunda exceptio est: Nisi statuas uetustate corruptas reficiat. Tertia exceptio est: Nisi casu, non data opera fecerit. Haec duae exceptiones approbantur l. non contrahit. 5. ff. eod. it. haece uerbis: Non contrahit crimem maiestatis, qui statuas Caesaris uetustate corruptas reficit: nec qui lapide iactato incerto fortuito statuam attigerit, crimem maiestatis commisit: & ita Seuerus & Antoninus Iulio Casiano rescripserunt. Quarta exceptio est: Nisi imagines nondum consecratas uendit. Haec exceptio approbatur d. l. 5. in fin. haece uerbis: Item Pontio rescripserunt, non uideri contra maiestatem fieri ob imagines Caesaris nondum consecratas uenditas.

IX. Regula: De familia Imperatoris dicitur j. in iure fisci.

DE SENATORIBVS ET CONSULARIBVS. Cap. VIII.

Prima Regula: De definitione senatorum, proponitur l. ultim. §. fin. ff. de senatoribus, haece uerbis: Senatores accipiendum est eos esse, qui a patricijs & consularibus usq; ad omnes ueros illustres descendunt: quia & hi soli in senatu dicere sententiam possunt.

II. Regula: De domicilio senatoris, proponitur l. senatores. 11. ff. eod. it. haece uerbis: Senatores, licet in urbe domicilium habere uideantur, tamen & ibi, unde oriundi sunt, habere domicilium intelliguntur: quia dignitas domicilij ad electionem potius dedisse, quam permutasse uidetur.

III. Regula:

III. Regula: De liberis senatorum dictum §. eod. lib. cap. 5. quae est. 1. reg. 33.

III. Regula: De feminis consularibus, proponitur l. ff. de senatoribus, haece uerbis: Consulari feminae utique consularium uirum praefendum esse, nemo ambigit. Sed uir praefectorius an feminae consulari praefatur, uidentum? & utrum praefertur: quia maior dignitas in sexu uirili. Consulares autem feminas dicimus, consularium uxores: adijcit Saturninus, & matres: quod nec usquam relatum est, nec unquam receptum. Plura de definitione consularium feminarum uide §. cap. 5. quae est. 1. reg. 33. & reg. 34.

DE CONSULIBVS. Cap. IX.

Prima Regula: De non spargendis pecunijs a consulibus, sed centum pondi auri ad restorationem aquaeductuum praesentandis, proponitur l. 2. C. de consulibus. ubi imp. Martianus: Ordinem consularium ad antiquam reducimur sanctionem, ut sellam nostram honoris merito, non rapiendi studio populorum agmina sectentur, a lucrandi cupiditate deposita, uenerabilem parentum habitum, & foelicissima antiquitatis ornamenta conspiciant. Hoc ergo exemplo etiam caeteros procedere consules uolumus, nec expendere eos sine effectu patimur. Cessante ergo ista spargendi uilitate, amplissimi consules procedentes deinceps abstineant hoc errore perrendi, optimoq; consilio operi necessario proficiant, quod erat incompetenter proijciendum. Ad restorationem itaque aquaeductuum huius amplissimae urbis centena pondi auri praesententur per singulos consulatus: ut etiam consul patriae se dedisse nouerit, & data notum sit mensura esse perpetuam. Concordat l. nemini. 3. §. fin. C. eod. it. haece uerbis: Quoniam gloriosissima huic urbi, quae caput orbis terrarum est, omnifariam credimus consulendum, uniuersos qui post haec honorarij consulatus insignibus principali munificentia decorantur, centum librarum auri ad reficiendum aquaeductum publicum ministrare censemus, ad similitudinem eorum, qui per annale tempus consularium editione munerum gloriantur. nam ipsis quoq; expedit, ut florentissima ciuitas centum auri librarum munificentia sustentata, honorarium quoq; sentiat consulatum. Proposita regulae exceptio haec est: Nisi quis antea consul fuerit. tunc enim si postea rursus consul fuerit factus, istos sumptus facere non cogitur. quae exceptio approbatur l. sanctimus. 4. C. eod. it. haece uerbis: Sancimus, uiris excellentissimis consularibus omnibus, qui iam facti sunt, uel postea fuerint, procededi quoque & re ipsa per annum gerendi consula-

tus, impetrato uidelicet principali iudicio, legitimam tribui facultatem: ita ut peracta quam meruerunt processione, non nouum aliquid, uel quod nondum habeant adipisci, sed cofulatus ius, quod semel eis cofularis detulerit processio, iterum beneficio uideantur: & in adoranda nostra purpura, uel in consequendis cunctis cofulum honoribus & priuilegijs ex anteriore tempore prouectionis ordine sibimet nouerint uindicandum. Hoc etiam obseruando, ut huiusmodi consul nec centum libras auri, a quaeductibus huius inclite ciuitatis pro tenore sacrae constitutionis praebendas, quas cum esset consularis praesentat, consul postea creatus persoluere denud cofellatur. Plane mutatur ac tollitur regula proposita Nouellae 105. cuius uerba uide j. reg. prox.

II. Regula: De processione consulum, & supradicta regula sublata, necnon de alijs quibusdam, proponitur d. c. 105. haece uerbis: Quamquam ueteribus olim Romanis nomen administratioq; consulatus in usum bellorum excogitatum est (nam & suffragijs, quae omnes in commune reipub. ordines illis, cum crearentur magistratus, dabant, repente prouincias fortiebatur, in quibus Romanis bellum erat, & per ea fortitudo etiam fasces accipiebant) postea tamen ratio teporis, quae & belli gerendi & pacis colendae potestatem in pietissimos transfposuit principes, eam rem consulibus ad solam magnificentiam transtulit, sed eam temperatam, redactamq; in ordinem, neq; modum excedentem. paulatim uero ita largemur in eam rem incubuerunt, ut cum munificentiam suam ostentarent, non sane ignorare uideretur, quod aliud eius facti exemplum habituri non essent. Neque enim in omnibus cum exuperante opum magnitudine concutrit & munificentia animi, non rei mensura, sed propria magnitudine proueniens. Quia uero periculum esse uidemus, ne consulum nomen, quod per tam longa tempora, & ad millesimum plus minus annum progressum, cum Romanorum effloruit imperio, penitus inciderat: propterea ex usu fore putauimus, si eam rem complecteremur, & praecisa eius immensitate consulares impensas ad luculentum modum contraheremus, quo magis & perpetuo apud Romanos maneat, & omnibus bonis uiris aditu facilis existat, quos huiusmodi nos honore dignos esse iudicauerimus. Atque omnibus demum peruestigatis, placuit nobis, quam magnum eius modum esse conueniat, quod dari debeat. Cum igitur Martiano praesentissimo Imperatore descripta lex fuit, quae noluit, ut pecunias spargerent, qui consulatum gererent, quae plane illi

ne illi prima constitutio exitit: inde ad eod post predictam constitutionem inuenimus, quod nonnulli hanc fecuti, nec tantillum in uulgus spargere instituerint: quidam etiam, cum id praeter legem facere postulassent precibus, & petita obtinuissent, respicientes deinde ad mensuram animi sui edenda munificentia spargendo, legitimos excefferunt terminos: plerique uero praclare mediocritatem amplexi, modicis pro multiplicibus contenti fuerint. Et quia maioribus quoque nostris summum bonum in mediocritate consistere uisum est, nimirum cum extrema, quae ultrò citroque sunt, protinus uideantur in immentum excurrere: decreuimus & nos prodignitate & decore eam rem determinare, ne uel immoderata, uel inordinata, uel legibus nostris indigna sit. Quae igitur quoquo anno creatum à nobis consulem sportularum & omnium aliarum distributionum atque expensarum nomine praestare conueniens est, ea omnia congesta in inuentarium huic sacrae nostrae legi subijci iussimus. Siquidem id in forma legis proponimus, ut transgressori competens aliqua poena irrogetur. Omnes uero eorum in publicum processus septem esse uolumus. Nam si spectacula in hoc excogitata sunt, ut uulgus ad hilaritatem quandam & animi festiuitatem deducatur: haec autem nobis in equiria, ferarum spectacula caedesque, & scenicas thymelicisque uoluptates describantur: nullo horum noster defraudabitur populus. Ac primus quidem illi in publicum processus erit Calendis Ianuarijs, qua die consulum suscipiet, & huius adquiret comedillos. Ab illo secundum producet spectaculum equorum cursu certantium, quod sane Mappam appellat: & tertium uenationem (ut nuncupant) theatricam, non bis, sed semel tantummodo exhibendam: & post illud id quod Mòhemerij, quasi unius diei dicitur, in quo magna uoluptate populum implebit tam spectatum (ut uocatur) Pancarpum, quasi omnium arborum fructibus concinnata sylua, quam homines cum feris decertantes, nomenque affectantes audaciae, neque non occisae insuper bestiae. Quintum quoque in publicum processum faciet, qui in theatrum deducet, quem sane Pornas appellant, quasi floralia: ubi & his qui in scena risum concitant, locus est, & tragœdis pariter ac thymelicis saltationibus, necnon omnigenis spectatu audituque delectabilibus theatrum apertum est. Postea rursus equorum cursu certantium spectaculum, siue (ut appellant) mappam efficiet, sextum hunc conuentum publice celebras. Denud exinde annuum hunc honorem deponet, celebrans solito more conuentum, quem Depositi magistratus uocitant. Atque

ita septem illarum noctium processuumque cursus absoluetur, nullam speciem eorum quae antiquo more recepta sunt, omitteus. Nam quod alteram insuper quandam mappam adinuenimus, duas uero uenationes theatrias (ut uocant) coniunximus, neque priorum altero contenti fuimus, manifestarium est, nihil eam rem noui habere respectu praecedentium: & merito id quidem sufficere putetur. Quin & splendide unumquodque exhibebitur, non tamen in tantum, ut multitudini etiam odio sit: siquidem in his quae rarius eueniunt, admiratio maior inest. Haec igitur à nobis occasione consularis impensa conscripta comprehensaque sunt. Quod si consulum gerens & uxorem habeat, definita à nobis uxoriae quoque impensa mensura est, oportet enim & has ex coniugis claritate fructum capere. Caeterum si uxorem in matrimonio non habet, superuacua ista sunt, nisi forte mater illi sit hac iam uoluptate digna, & prius honorata, uel itaque eam secum ex illo habitu uoluptate affici. Nam & hoc in matre sola concessum est: nulla autem omnino alia mulier, praeter coniugem aut matrem, asidebit, ut haec quidem semper (siquidem uxores ipsam radijs resurgunt, quibus mariti, hoc illis praebente lege) mater uero tum demum, si is qui consulatum gerit, hoc uoluerit, non filia autem, non soror forte, non filij uxoris, & multo minus, si genere coniuncta non sit: id enim etiam absurdum fuerit. Quid uero per septem illos processus consulem spargere oporteat, melius non determinamus, quam Martianum sacratissimi principis dicitur constitutio. Nam ea omnino id interdixit: nos uero hac correctam, rem ipsam offerimus peragendam arbitratu eius qui consulatus honorem gerat. Siue enim nihil spargere uoluerit, non cogimus: siue rursus ad hoc venire uoluerit, & argenteis muneribus honorare populum, non id interdiximus. Aurum tamen spargere non permittimus, neque minoris alicuius, neque maioris aut mediae signaturae uel ponderis: sed solum (ut praediximus) argentum. nam ut etiam aurum spargatur, id maiestati tantum permissum est imperatoriae, cui uel soli aurum contempnere praebet fortunae fastigium. Verum argentum, quod proximè ab auro maximum premium habet, decuerit etiam alios consules ad ostendendam magnificenciam assumere. Hocque ipsos spargere permittimus tam in miliaribus (ut uocant) id est didrachmis, quam oue & cyatho signatis, neque non quadrangularibus, & id genus alijs. quanto enim minutius fuerit quod spargitur, tanto id plures percipient, mensura eius rei in dantis facultate

cultate pariter & uoluntate erit, siue nihil, siue modicum, siue exuperans populo largiri uelit. Nam hoc in consulatibus definimus, neque cogentes spargere inuitos: neque uolentes, & magnifice se offerentes, prohibentes. Sed haec quidem de spargendo argento nobis ita sancita sunt. Atque si omnino eod contendat, licentiam habeto in processibus suis argento munificentiam explicandi, quemadmodum ipse rectè futurum putauerit: solo eo prohibito, ne quis omnino aurum iaculetur aut attingat, quod soli à nobis maiestati Imperatoriae deputatum est. Ex alijs uero quae à nobis definita, & in uentario descripta, atque hac lege comprehensa sunt, omnino transgredi aliquid aut augere aut deminueri nullo modo cœcedimus. Nam infinitum illud (nempe ipsam spartionem) omnino in arbitrium conferimus eius qui dat, arbitratum hoc ei facientes: transgredi uero à nobis definitum & constitutum nostra haec lex uetat. Quin si quis praefinitum excedere presumpserit, centum librarum auri poenam soluet, quasi qui in iussiones nostras prauaricatus sit, & (quantum in ipso) uniuersam legis huius intentionem corruerit. Nam si per hanc solummodo causam proposita est, ne dandorum immensitate series consulum deficiat, & propterea superfluas illas largitiones & sumptus in arctum cotra-

ximus, effusosque nimium in publicum processus & spectacula ad luculentam mensuram reduximus, forte etiam expolitius aliquid circa numeros meditari, ultra hoc quod in ipsorum consulum arbitrio ac uoluntate posuerimus, spargere argentum, an nihil largiri uelint, ut eo plures nobis sint, qui appellatione sua tempus exornent: nam ille qui constitutum excedit, optimo iure, ut legis nostrae uiolator, poena dignus erit. Ita enim perpetuo nobis consules erunt, non abhorrentes declinantesque rei immensitatem: & propterea sancimus, ut fixa firmaque haec lex permaneat. Nemo igitur eam transgredi ausit, neque si opibus admodum abundet, neque si de numero nostrorum si magistratum, neque si de magna curia sit, aut etsi nullo magistratu fungatur. Haec enim omnia considerantes nos omnibus largitionum aequabilitate imposuimus, nulli prorsus data licentia mensuram hac lege comprehensam excedendi, nisi solo argento in processibus spargendo, aut etiam hoc quoque omittere: quod tamen in ipsorum (ut saepedictum est) consulum arbitrio posuimus. Et ijs insuper qui ista excipere consueuerunt, magnum in hac lege nostra repositum est beneficium. Nam si periculum erat, ne deficientibus his qui consulum gerent, ni-

hil percepturi essent, nunc autem mediocre percipient: merito magnam legi huic gratiam habere debent, qui utcumque suffecturum aliquid potius quam nihil excipiant. Adeoque & hoc ipsum, quod gloriosissimis consulis non aurum aut maiorem mentam spargere, sed in miliaribus duntaxat, & oue ac cyatho signatis, neque non quadrangularibus mediocribus, & alijs huiusmodi pariter largitionem in populum facere concedimus, lege ita sancire, humanitatis intuitu & pro populi medela à nobis inuentum est. Nam si hoc egerint qui consulare edent munificentiam, & ijs solis conciliant populares, non amplius quasi pro magnis decertantes lucris inter se seditiones agent, & ad mutua peruenturi sunt uerbera, quae saepenumero fustibus, baculis, lapidibus coram nobis incusserunt, animo plane nostro ingratum spectaculum. Siquidem uidimus, ut cum diu seditionis egissent, & ineffabilia alter alteri mala per causam eorum quae spargerentur, diriperenturque ab ipsis, ingessissent, nihil ipsi omnino reportarent domum, sed eodem id ipsum omnino die ebrietatibus & comotationibus insumerent. Vidimus item saepenumero, ut cum spe maioris lucri quaequam forte antea expendissent, postea autem nihil aut minus exceperissent, ultra hoc quod damno obnoxij essent, etiam in uerbera, & uulnera, & alia exinde proueniencia mala incidere cogentur. At si modicum sit quod spargitur, non perinde contentiosè agent, neque uerbera magnumque modum quae sunt sperantes, ultra modum alter alteri uerbera incutient. Vnde communem ex hac lege prouidentiam communi formae reipub. statuimus, ut designatio temporis post maiestatem Imperatoriae habeat etiam perpetuum memoriã & appellationem consulis inter gloriosissimos nostros magistratus, & eos qui de magna sunt curia, quandoquidem ex ijs honore licet afficere dignos absque sumptu immodico: & cœdecens solatiu populo nostro & alijs omnibus, qui eam rem propemodum iam desperato habet, praebemus, propterea superfluu auferentes, ut consulum reipub. immortalè statuamus. Subiaceat igitur (sicuti praediximus) nostra dispositio huic nostrae legi, cuius exemplum transmissum unã cū lege recodetur in iudicio excellentiae tuae. Porro sancimus, ut gloriosiss. pro tempore consules descriptionis siue inuentarij huic legi subditae exemplum ex tuo solummodo iudicio percipiant, ut secundum ea omnia praebent. Nam descriptio ne propterea uolumus à throno tuo edi, ut neque ipsis prauaricari, neque breuiatoribus (ut uocant) aliquid à nobis constitutorum ad-

ulterare liceat: sed periculo eorū qui eā descriptionē in iudicio excellentiæ tuæ adseruat, eius exemplum edicū illius sub signatione, qui hūc magistratum gerit, cui tu modō præsidēs, ut in omne æuum cōstitutā nostra incorrupta sint. Neq; eorū aliquis qui cōsulatus honorem ineunt, ægrē ferro, si ita mensuratis expensis factis nomen addat tēpori. Siquidem omne, quidquid hæcenus cōsulatus honorem gerentes tam ex iudicio excellentiæ tuæ, quā à gloriosiss. nostris præfectis, & undecunq; tandem, nostra liberalitate habuerunt, offeremus & nunc ipsis, contractis quidem in arcum ab ipsis fiendis expensis, sed non deminuta nostra largitate. Cæterum omnibus prædictis Imperialibus nobis fortuna exēpta esto: cui Deus ipsas etiā leges subiecit, ipsa hominibus quasi animata quadam lege demissa, eo quod imperatori quidem omnibus ciuitatibus, populis ac gentibus distribuenti, quæ singulatim illi uisa sunt & placent, cōsulatus nunquam nō subit, adueniat autem tantummodo, cū ipse annuerit trabere. Vnde & cōsulatus in omne æuum Imperij scepra sequetur. Tuā igitur excellentiā, hac nostra lege suscepta, perpetuō ipsam in firmitate sua manere efficit, pro uniuerso in ea comprehenso tenore. Scriptum exemplum Ioanni gloriosissimo sacrorum prætoriorum præfecto, iterum ex consule & patricio. Scriptum exemplar Longino prudentissimo & gloriosissimo præfecto huius alme urbis.

DE PRÆFECTIS PRÆTORIO. Cap. X.

Prima regula, De origine præfectorum prætorio, proponitur l. i. in prin. ff. de offic. præf. prætor. his uerbis: Breuiter commemorare necesse est, unde constituendi præfecti prætorio officium origo emanauerit. Ad uicē magistri equitum præfectos prætorio antiquitus esse institutos, à quibusdā scriptoribus traditū est. nam cū apud ueteres Dictatoribus ad tempus summa potestas crederetur, & magistrōs equitum sibi eligerent, qui ad sociā principali curæ militiæ gratia, secundam post eos potestatem gererent: regimentis reipublicæ ad Imperatores perpetuō translatis, ad similitudinem magistrorum equitū præfecti prætorio à principibus electi sunt, data eis pleniore licentia ad disciplinā publicæ emendationem. His cunabulis prætorio præfectorum autoritas initiata, in tantum meruit augeri, ut appellari à præfectis prætorio non possit. Nam cum antē quæsitū fuisset, an liceret à præfectis prætorio appellare, & an iure liceret, extarentq; exēpla eorum qui prouocauerant: postea publicè sen-

tentia principali lecta, appellandi facultas interdicta est. Credidit enim princeps, eos qui ob singularem industriam, explorata eorum fide & grauitate, ad huius officij magnitudinem adhiberentur, non aliter iudicatos esse, pro sapientia ac luce dignitatis suæ, quàm ipse foret iudicaturus. Subnixi sunt & alio priuilegio, ne à sententijs eorum minores ætate ab alijs magistratibus, nisi ab ipsis præfectis prætorio, restitui possint.

11. Regula: A' præfectis prætorio non potest appellari. quæ regula ex iam dictis constat, deq; ea tractabitur copiosius infra de Appellationibus.

111. Regula: Ferendi leges potestatem habent. quæ regula approbatur l. 2. C. de officio præfecti prætoriorum, his uerbis: Formam à præfecto prætorio datam, etsi generalis sit, minimè legibus uel constitutionibus contraria, si nihil postea ex autoritate mea innouatum est, seruari æquum est.

1111. Regula: Iudicem remouere, & alium surrogare potest. Quæ regula approbatur l. si quos. 3. C. od. tt. his uerbis: Si quos iudices uel propter aduersam, uel longam corporis ualitudinem, uel propter negligentiam, aut furtum, uel simile aliquod uitium, sublimitas tua inutiles esse repererit: his ab alijs subrogatis, furibusq; pœnis legitimis subiectis, ad nostræ mansuetudinis scientiam non crimina, sed uindicta referatur.

V. Regula, De rescriptis ad præfectum prætorio rescribendis, proponitur l. ult. C. od. tt. his uerbis: Si qui posthac uelut indebitis oneribus grauati, ad preces crediderint conuolandum, siue de nauicularijs rationibus, siue transuersionibus: rescripta, quæ de omnibus his atq; huiusmodi ordinationibus mitti cōgigerit, ad sedem sublimitatis tuæ rescribantur. Reliqua de præfecto prætorio suis subiecta sunt locis.

DE PRÆFECTO VRBI. Cap. XI.

Primo: De definitione & causa præfecti urbi proponitur l. 2. §. quoties autem proficiscuntur. ff. de origine iuris. cuius uerba uide §. cap. 6.

II. DE CAUSIS QUAE AD IURISDICTIONEM PRÆFECTI VRBI PERTINENT, & quæ ab eo curanda.

I. Regula, De criminibus in genere, proponitur l. in prin. ff. de officio præfecti urbi, his uerbis: Omnia omnino crimina, præfectura urbi sibi uindicta uit: nec tantum ea quæ intra urbem admittuntur, uerum ea quoq; quæ extra urbē intra Italiam: ut epistola diui Seueri ad Fabiū Chilonem præfectū urbi missa declaratur. Concordat d. l. §. initio eiusdē. his uerbis: Initio eiusdem epistolæ ita scriptum est: Cum urbem nostram fidei tuæ cōmiserimus, igitur

igitur intra urbem admittitur, ad præfectum urbi uideatur pertinere. Sed & si quid intra centesimum miliarium admissum sit, ad præfectum urbi pertinet: sed si ultra ipsum lapidem egressum est, præfecti urbi notio non est. Proposita regule exceptio prima hæc est: Nisi ultra centesimum miliarium ab urbe crimen sit admissum. quæ exceptio iam dictis uerbis approbatur. Secunda exceptio est: Nisi milites crimen admisisse dicantur. quæ exceptio approbatur l. in fine. C. de officio magistri militum, his uerbis: Viti illustres, comites, & magistri peditum & equitum, in prouinciales nullam penitus habeant potestatem, nec amplissima præfectura in militares uiros. Tertia exceptio est: Nisi præfectus urbi terminos urbis exierit. Hæc exceptio approbatur l. ult. ff. de officio præfecti urbi, his uerbis: Præfectus urbi, cum terminos urbis exierit, potestatem non habet: extra urbem iubere, iudicare potest.

II. Regula: Si seruus queratur de domino, præfecti urbi notio est. quæ regula approbatur l. §. ff. de officio præfecti urbi, his uerbis: Seruos qui ad statuas confugerunt, uel sua pecunia emptos ut manumittantur, de dominis querentes audiet. Hoc declaratur d. l. §. quod autem, his uerbis: Quod autem dictum est, ut seruos de dominis querentes præfectus audiat, sic accipiemus, non accusantes dominos (hoc enim nequaquam seruo permittendum, nisi ex receptis causis) sed si uerecundè expostulerent: si sæuitiam, si duritiam, si famem, quæ eos comprimant: si obscenitatem, in quam eos compulerint uel compellant, apud præfectum urbi exponant. Hoc quoque officium præfecto urbi à diuo Seuero datum est, ut mancipia tueatur, ne prostituantur.

111. Regula: Si dominus de seruo queratur, ad præfectum urbi pertinet. quæ regula approbatur exemplo d. l. §. si quis seruum, his uerbis: Si quis seruum suum adulterium commississe dicat in uxorem suam, apud præfectum urbi erit audiendus.

1111. Regula: Si patronus de liberto queratur, præfectus urbi audiet. Quæ regula approbatur d. l. §. sed & patronos, his uerbis: Sed & patronos egentes de suis libertis querentes audiet: & maximè, si ægros se esse dicant, desiderentque à libertis exhiberi. Concordat d. l. §. cum patronus, his uerbis: Cum patronus contemni se à liberto dixerit, uel contumeliosum sibi libertum queratur, uel conuicium se ab eo passum, liberosq; uel uxorem, uel quid huic simile objiciat: præfectus urbi aditus, pro modo querelæ corrigere eum, aut comminari, aut fustibus castigare, aut ulterius procedere in pœnam eius solet. Nam plerunq; puniendi sunt liberti. certè si se delatum à liberto, uel si conspirasse eum contra

se cum inimicis doceat: etiam metalli pœna in eum statui debet.

V. Regula: Si tutores uel curatores malè in tutela uel cura uersati dicantur, ad notionem præfecti pertinet. quæ regula approbatur d. l. §. solent, his uerbis: Solent ad præfectum urbi remitti etiam tutores siue curatores, qui malè in tutela siue cura uersati, grauiore animaduersione indigent, quàm ut sufficiat eis suspectorum infamia: quos probari poterit uel numis datis tutelam occupasse, uel premio accepto operam dedisse, ut non idoneus tutor alicui daretur, uel consultò circa edendum patrimonium quantitatem minuisse, uel euidenti fraude pupilli bona alienasse.

V1. Regula: Si Quod ui aut clam, aut Vnde ui interdicto agatur, præfectus urbi cognoscere potest. quæ regula approbatur d. l. §. sed & ex interdicto, his uerbis: Sed & ex interdicto Quod ui aut clam, aut interdicto Vnde ui, audire potest.

V11. Regula, De officio præfecti circa numularios, proponitur d. l. §. præterea curare, his uerbis: Præterea curare debet præfectus urbi, ut numularij probè se gerant circa omne negotium suum, & temperent his quæ sunt prohibita.

V111. Regula, De argentarijs, proponitur l. §. de officio præfecti urbi, his uerbis: Adiri etiam ab argentarijs, uel aduersus eos, ex epistola diui Hadriani, & in pecuniarijs causis potest.

X. Regula, De cura carnis, proponitur l. §. cura carnis. ff. eod. tt. his uerbis: Cura carnis omnis, ut iusto precio præbeatur, ad curam præfecturæ pertinet. Ideo & forum suariū sub ipsius cura est. Sed & cæterorum siue pecorum, siue armentorum, quod ad huiusmodi præbitionem spectat, ad ipsius curam pertinet.

X. Regula, De curanda quiete populi & disciplina spectaculorum, proponitur d. l. §. quiete, his uerbis: Quies quoque populariū, & disciplina spectaculorum, ad præfecti urbi curam pertinere uideatur. Et sanè debet dispositos milites stationarios habere ad tuendam popularium quietem, & ad referendum sibi quid ubi agatur.

XI. Regula: Si illicitum collegium coierint, ad præfectum urbi pertinet. Quæ regula approbatur d. l. §. fin. his uerbis: Diuus Seuerus rescripsit, eos etiam qui illicitum collegium coisse dicantur, apud præfectum urbi accusandos.

XII. Regula, De curā annonæ, proponitur l. C. de officio præfecti urbi, his uerbis: Studentibus nobis statum urbis & annonariam rationem aliquādo firmare, in animo subijt, eiusdem annonæ curam non omnibus deferri potest. Et ne præfectura urbis abrogatum sibi aliquid putaret, si totum ad officium annonarum redundasset: eidem præfecturæ sollicitudinis necessitatem mandamus.

Sed non ita, ut lateat officium annonariæ præfecturæ: sed ut ambæ potestates, in quantum sibi negocij est, tueantur ciuilem annonam, sicque societas muneris: ita, ut inferior gradus meritum superioris agnoscat, atque ita superior potestas se exerat, ut sciat ex ipso nomine, quid præfecto debeat annonæ.

III. QVI SVBIECTI SINT IURISDICTIONI PRÆFECTI URBIS?

I. Regula huius loci proponitur l. omnia. 4. C. de officio præfecti urbi, his uerbis: Omnia corporatorum genera, quæ in Constantinopolitana ciuitate uersantur, uniuersosque; ciues ac populares, præfecturæ urbanæ regi moderamine cognoscas.

II. Regula, De hominibus prouincialibus, proponitur l. 2. C. od. tit. his uerbis: Quod promulgatis sanctionibus tua sinceritas scriptum esse nõ necit, etiam ex præcepto nostro competenter obseruet: nec quasdam personas de prouincia existimet aduocandas, nisi tantummodo suos officiales, & homines populares, huius almæ urbis seditioni obnoxios. Concordat l. 1. §. initio eiusdem, in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. quæst. prox. reg. 1.

III. Regula, De militibus, proponitur l. 1. in fine. C. de officio magistri militum, cuius uerba uide §. quæst. prox. reg. 1. except. 2.

III. Regula, De argentarijs, proponitur l. 2. ff. de officio præfecti urbi, cuius uerba uide paulo superius quæst. prox. reg. 8.

III. QVA POENA PRÆFECTVS URBIS COERCERE POSSIT?

I. Regula, De iure relegandi & deportandi, proponitur l. 1. §. relegandi. ff. de officio præfecti urbi, his uerbis: Relegandi deportandique; in insulam, quã Imperator adsignauerit, præfectus urbi licentiam habet. Vide insuper 7. lib. prox. cap. 12. 4. quæst. 1. except. 1.

II. Regula, De interdictione urbe, uel alio loco, aut officio, aliæque re, proponitur d. l. 1. §. penult. his uerbis: Et urbe interdicare præfectus urbi, & qualibet alia solitarum regionum potest, & negociatione, & professione, & aduocationibus, & foro, & ad tempus, & in perpetuum: interdicare poterit & spectaculis: & si quem relegat ab Italia, sub mouere eum etiam à prouincia sua.

DE QVAESTORE. Cap. XII.

PRIMO. De origine quæstoris proponitur l. unica, in prin. ff. de officio quæstoris, his uerbis: Origine quæstoris creandi antiquissima est, & penè ante omnes magistratus. Iunius certe Gracchanus libro septimo de Potestatibus, etiam ipsum Romulũ & Numam Pom-

piliũ binos quæstores habuisse, quos ipsi non sua uoce, sed populi suffragio crearent, refert. Sed sicuti dubium est, an Romulo & Numa regnantibus quæstor fuerit: ita à Tullio Hostilio rege quæstores fuisse, certum est. Et sanè crebrior apud ueteres opinio est, Tullum Hostiliũ primũ in rempub. induxisse quæstores: & à genere quæredĩ quæstores initio dictos, & Iunius & Trebatius & Fenestella scribunt. De causa item quæstorum & origine dicitur l. 2. §. deinde cum ærarium. ff. de origine iuris. cuius uerba uide §. cap. 6.

II. RATIO nominis proponitur uerbis iam propositis hisce: Et à genere quærendi quæstores initio dictos. Concordat d. §. deinde cum ærarium. item Nouell. c. 80. §. magistratus.

III. SPECIES quæstorum proponitur d. l. unica, §. fin. hisce uerbis: Ex his (sicut diximus) quidã sunt, qui Candidati principis dicuntur, qui epistolas eius in senatu legunt.

III. QVI creandi quæstores, desinitur d. l. unica, §. hodie, his uerbis: Hodie obtinuit indifferenter quæstores creari, tam patricios quã plebeios. ingressus est enim & quasi primordium gerendorum honorum, & sententiãque; in senatu dicendæ.

V. DE nihil dando pro quæstura, proponitur Nouell. c. 80. §. quemadmodum, his uerbis: Quemadmodum uolumus, ut tam ipse quæstor, quã cohortis eius munerum abstinentissimus sit, & nihil extra deputata à nobis accipiat: ita & ut à dispendijs conferuentur immunes, iubemus, & neque occasione codicillorum, neque per occasionem annonarum, neque alia quacunque de causa, uel in sacro nostro palatio, uel in iudicio excellentiæ tuæ, codicillorum aut iusionũ nomine quidquam præsent, uel nunc, uel in sequenti tempore, uel præfectis mensæ excellentiæ tuæ titulo annonarum, quæ per eos tum ipsi, tum adfessori, tum cohorti eius erogatur: sed ex omni parte pura illis conferuentur, quæ ex nostra collata sunt liberalitate. Satis enim magnam decentiãque; apud omnes inibit gratiam, si genuina magistratus gubernatione maximè omnibus utilem se præbeat.

VI. DE salario & annona quæstoris eiusque; apparitorum, proponitur d. Nouell. c. 80. §. propterea enim, cuius uerba proponuntur paulo inferius quæst. prox. reg. 8.

VII. OFFICIA QVAESTORIS quæ sint? & causæ ad iurisdictionem eius pertinentes.

I. Regula, De fortendis prouincijs, proponitur l. unica, §. ex quæstoribus. ff. de officio quæstoris, his uerbis: Ex quæstoribus quidam solebant prouincias sortiri ex senatusconsulto, quod factum est Decimo Druso & Porcina consulibus. Sanè nõ omnes quæstores prouincias sortiebantur:

tur: uerũ excepti erant Candidati principis. hi enim solis libris principalibus in senatu legendis uacabant.

II. Regula, De cura laterculi minoris, proponitur l. 1. C. de officio quæstoris, hisce uerbis: Theodosius A. Sallustio quæstori. Totius minoris laterculi curam scias ad tuæ sublimitatis sollicitudinem pertinere: ita, ut tuo arbitratu & scriinio memorie totius minoris laterculi dignitates, hoc est, præfecturæ, omnes tribuna tus, & præposituræ castrorum, iuxta consuetudinem prisca clementiæ meæ auctoritate deinceps mittantur. Concordat l. 2. C. od. tit. his uerbis: Omnes minoris laterculi dignitates, quæ sub cura quidem ac sollicitudine tuã illustris quæstoris esse antea uidebantur, postea uerò uel uniuersæ, uel mediæ ad magistrorum militum potestatem dispositio nemque; transferant: placuit nunc clementiæ meæ, uerusti tẽporis more reuocato, ad prisca deinceps iura reuocare.

III. Regula, De sine subscriptione principis officii quæstura administraretur, proponitur l. officia. 2. C. od. tit. his uerbis: Officia & conditiones, quæ pertinent ad uiros deuotos in sacro scriinio memorie militates, nemini liceat sub quacunque occasione sine ulla diuinæ subscriptionis liberalitate peragere: eo, quicquidque; in hoc fuerit postea facinore conuictus, publicatione bonorum suorum multandus: officio quoque; rectoris prouinciæ, in qua nõ allegato supergræda sollicitudine sacro rescripto, aliquis ausus fuerit eandẽ curam sibi uel usurpare, trium librarum auri dispendio feriendus.

III. Regula, De peregrinis inquirendis, & ex urbe eijciendis, proponitur Nouell. c. 80. §. 1. usque ad §. at si qui luis, hisce uerbis: Deprehendimus paulatim prouincias quidẽ suis denudari incolis, amplam uerò hanc urbem nostram in condita diuersorum hominum multitudine perturbari, & maximè agricolarum, qui urbes suas & agricolationem relinquunt. Hæc nos ut ad præsentem legem, & magistratum nunc fermè primũ à nobis de nouo designatũ conuerteremus oculos, effecerunt: cui non dubitamus & ex publico assignare annonam, & sufficientem in super cohortem constituere, & ex munere negligenter obiro irrogare periculũ. Magistratũ certè, & ei qui hunc suscipit, Quæstoris nomẽ imponimus. Ita enim sanè & qui hunc initio magistratũ inuenerunt (loquimur autem de remotissimis & uetustissimis temporibus) quasi inquisitores, illos qui ad hunc ordinem & dignitatis gradum progrederetur, appellarunt. Volumus autem, ut qui hunc magistratũ gerit, respiciat ad Deum simul, & timorem nostri, & legem, perquirat eos qui in ampla hac urbe peregrè diuersantur, ex quacunque;

tandem regione sint, siue uiri, siue mulieres, siue clerici, siue monachi, siue ascetici, siue exterarum urbium aduocati, siue etiam alterius conditionis aut dignitatis homines existant: & curiosus insinat perconteturque; & qui sint, & unde, & per quam causam aduenerint. Et si quidem agricolæ sint, confideret, ad quos ex nostris magistratibus, illorum pertineant controuersiæ: & his imminet, quo magis & sub compendio breuiterque; illos difficultatibus, quas propter huc aduenerunt, liberent, & obtento iure suo, primo quoque tempore ed remittant, unde uenerunt. Si uerò agricolæ existant, qui certis subditi sint dominis, & eorum indigentes præfidio ad hanc regiam urbem deuenerint: procurer, ut citius domini negocia ipsis expediant, quæ propter excellerunt, & protinus obrecto iure suo remittant. Si uerò (ut probabile est) cum dominis in disceptationem peruenerint, & contra eos causas agant, siquidẽ uniuersitas sit, continuo eam quidem multitudinem in prouinciã remittat, duobus aut tribus relictis, qui forma syndici & totius uniuersitatis nomine litem exercent atque; ita litis cognitio imminet, procurerque, ut quamprimũ controuersias decideret, ne in longum ipsis tempus protrahatur, & maximè agricolis, quorum & præsentia hic superuacua est, & uacatio ab opere rustico tam ipsis, quã dominis damnum importat. Quod si non ex agricolis ea multitudo sit, quæ peregrè hic diuersatur, sed alij forte, qui & ipsi pertractãdis aduersus alios litibus longiorem hic moram trahant: ne quid relaxet, sed cum summa cõtentione iudices urgeat, ut cum festinatione ipsos controuersis absoluat, & causarum actione liberatos ad prouincias & suas urbes incolendas remittant. Si uerò, cum sæpenumero ad hoc à nobis institutus magistratus uel litis cognitorum, uel agricolarũ dominos interpellet, ut litigantes aut hic desidentes liberent, ipsi hoc distulerint, neque illos quamprimũ uel à lite, uel ab hac desidia absoluerint: tunc qui in hunc à nobis magistratum promotus est, litigantes & pro iure aliquo contententes dominos suos, neque id obtinentes, ipse apud se producat & examinet, & breuiter ijs compositis, quamobrem amplæ huic urbi adfident, ad patrias sedes, aut ea omnino loca unde aduenerunt, illos remittat, omnĩ in hoc priuilegio & fori præscriptione sublata. Concordat d. c. 80. §. postremo, his uerbis: Postremo singulos quoque; percontans, cuius gratia aduenerint, re comperta, de illis quæ æquum est facere faciat, ne inertes hic desideant, sed ex animi sui sententia confectis his quæ illorum intersunt, ad sedes suas re-

uertantur. Plura de regula propofita uide j. reg. 9.

V. Regula, De mendicis expellendis, proponitur d. c. 80. §. at si qui litis, cum fequentibus, hifce uerbis: At si qui litis caufam non habentes, tantum com parandi uictus gratia in hac noftra funt ciui tate, ut reliquum uitæ uel emendicâdo, uel fi mendicitas ad illorum auiditates non fuf ficiat, iam etiâ delinquendo tranfigant: cor porum eorum conftitutionem, qualis ea fit, infpiciat: & fi quidem ualentibus funt corpo ribus, pofintq; ad laborem fufficere, & ali quorû ferui fuerint, perdifcat quorum funt, & uel inuitos ipfos dominis remittat. Si cõ ditione liberi funt, & uel ex prouincijs ali quibus, uel urbibus oriundi, hos in prouin cias remittat, unde ducunt originem. Si in digenæ funt, & ualidis utantur corporibus, neq; decentem occafionem habeant, unde fibi uictum parent: non permittat, ut inutile terræ pondus funt, fed primo quoque tem pore in ministerium tradat eos artificibus publicorû operum, tam qui officinis pifto rij præfecti funt, quàm qui hortos colût, & alijs diuerfis artificijs & opificijs, in quibus fimul laborare, fimul alimenta habere uale ant, & ita inertem uitam ad meliora tradu cere. Si qui uerò opificijs quib. traditi funt, uacare noluerint, hos regia hac urbe expel lat. Ac cleméter fanè cum ijs agètes, ifta fan cimus: ne quando inertis ocio ad illicitas i plos actiones impellente, leges eos abripiât ad pœnas, tradentes noftris magistratibus. Cæterum qui quæute oblaefo funt corpore, aut canicie graues, hi ut à moleftia uacui funt, iubemus, in præftanti hac regia urbe ab his alendi, qui piè uolunt agere.

VI. Regula, De caufa iniuriarum occafione confue tudinum proueniētium, proponitur d. c. 80. §. præterea fi qui, his uerbis: Præterea fi qui uel in hac habi tantium ciuitate, uel extrinsecus aduenien tium, conuerantur de aliquibus, quod per caufam fortè confuetudinum (ut uocant) uel aliarum exinde proueniētium iniuria rum ab ipfis affecti funt difpendijs, dicantq; ipfos uel noftras de his transgreffos effe le ges, uel citra inuentionem magistratuum ob tuliffe citationem: exactè perquirat, cuius dignitatis aut militiæ funt, & sub quo cen feantur magistratu, qui talia deliquerint: fi mulq; eos comprehendat, fimul poftquam de facto conftiterit, interminatas à legibus noftris pœnas exigat, nullo competentium magistratuum aliquid hæc contra facere, & hocce adferere queunte: & tam iniuria op preffos illæfos tueatur, recipientes ea quæ contra legis præfcriptum extorta fuerunt, quàm etiâ pœnas in fuper à noftris defi nitas conftitutionibus exigat, & ea quæ il las concernunt, ad nos referat, præftandas

utique ubi nobis uifum erit.

VII. Regula, De falſi caufa, proponitur d. c. 80. §. ad hæc autem, his uerbis: Ad hæc autem & ea quæ de falſo querelam, fiue (ut uulgò uocant) ptaftographiam recipiunt, in quocunq; tan dem negocio requirant, & eo nomine dela tos comprehendat, & poft infcriptionem & probationes expeditas afficiat fupplicio. Nam & iftiusmodi notionis ei poteftatè fa cimus. Verum fi quis talibus oppreffus iniu rijs, magistratui ea per præſentem à nobis le gem delignato denunciari, neq; iuftam im petrauerit prouidētiam: ut ad nos etiam, fi ue qui unquam Imperij rebus præſerit, ifta renunciare & fuggerere compellatur: certò ſciat is qui hunc magistratum fulcepit, quod ei qui per eius focordiam malè acceptus eſt, ipſe de ſuo ea quæ illum à delinquente per ipſum ſumere oportebat, reſtituet: ultra hoc, quod maiorem etiam indignationem no ſtram experietur: & meritò, cum inſionea noſtras tranſgredi auſus fuerit.

VIII. Regula, De nihil accipiendo à ſubditis, propo nitur d. Nouell. c. 80. §. enim uerò, cum ſequentibus, his uerbis: Enim uerò perpetuò & omnium ma ximè hanc rem ſtudio habebitis qui hunc magistratum gerit, ut puris omnia manibus cõficiat, neq; apparitores habeat fordidos, aut turpi quæſtui deditos: fed tam ipſe ma gistratum ſinceriter et ingenuè adminiſtret, quàm ſi quid eiufmodi ab apparitoribus ſu is delictum reperiat, perfequat ut id pœna, & præcipuè ex eo conſtantiam temperan tiamq; ſuam oſtendat. Propterea enim & decem auri libras ipſi in ſumptum decerni mus, item eius ad ſelloſi ſolidos centum, & his qui ipſi apparituras faciunt, per caufam ſumptus trecentorum triginta ſolidorû an nonas præbemus (quorum etiam deſcripti onem huic legi ſubdi iuſimus) ut largitate ſiſcali contenti, alienis abſtineant. Ita ſum moperè & in Dei, & in noſtram ſe gratiam inſinuabunt, & tam cœleſti, quàm noſtra pro uidentia perfruētur, & adminiſtrationis ne gocia facilius, magisq; ex legum uoluntate expedient.

IX. Regula, Iterum de peregrinis remittendis, propo nitur d. c. 80. §. damus autem ei, cum ſequentibus, his uerbis: Damus autem ei qui hunc magiſtra tum gerit, facultatem, ut & magiſtratu ob ſtrepit, & ad nos referat, & per ſe quoq; a gat cõuenientia: neq; imbecillitatem, aut a liud quidquã omnino cauſetur, quo minus noſtro de ſe iudicio reſpondere uideatur. Conſimiliter illi damus licētiam, ut ad prou inciariû præſides publicis utatur epiftolis, quo magis à ſe emiſſos, & ocioſè illic degen tes, in ſuas ſedes remittat, legitimum quoq; auxilium (ſi quo indigeant) percepturos. In illam

illam etiam rem maximè prouidentiam ac commodet, ne (ut ſæpe) quod abſque cauſa hic nidulantes, & ab ipſo ablegati, denuò regrediantur, iterum ab ipſidem inturbetur, & reuerſi nouorum illi negociorum an ſam præbeat. Nam ſi rurfus in ampla hac urbe abſq; cauſa nidulari eos, qui ſemel ab ſoluti, & in ſuam prouinciam dimiſi ſunt, deprehendat: decentem his etiam caſtiga tionem irrogabit, & cum maiore denuò a ſperitate remittet. Ita nobis & exteræ urbes incolentur, & ampla hæc urbs confuſione li berabitur. Sed & ſi aliquos de cohorte ſua uifum illi ſit in ultramarinis nauium ſtatio nibus collocare, qui & extrinsecus adueni entes interpellent, & ſuſcipientes hinc de ſtinatos in prouincias emittat, peraget hoc quoq; per omnia reipublicæ commodum captans. Hæc omnia ſancimus, gerentes cu ram noſtrorum ſubditorum, ne quando pa trijs ſedibus relictis, miſerè hic affligantur, & fortè moriatur ſuis orbat, neq; paternis potiù ſepulturis: cum & ijs qui ante nos le ges tulerunt, inſtitueruntq; reſpublicas, non leuiter ea re ſtudio ſit habitata: ſed & contra ignauiam quædam cõſtituta fuerit actio, & quidquid in urbe peregrinum eſſet, accuratè perueſtigauerint. Et neq; nouum, neq; maiorib. inſolitum hoc genus ſtudij eſt, ſed honeſtum & ueruſtum: quod tamen per ſo cordiam, quæ uniuerſas res obledit, medio tempore neglectum, ne paulatim intercide ret & penitus interiret, in magno ſuit peri culo, donec nos deprehēſa eius utilitate & commoditate, denuò ipſum in rempub. induximus.

DE PRAETORIBVS. Cap. XIII.

PRIMO: Ratio nominis & uſus prætorum pro ponitur Nouell. c. 24. in prin. his uerbis: Nun quã fanè credimus, ueteres Romanos ex paruis adeoq; minutis principijs tã amplam conſtituere rempub. & totum ex inde terrarû orbè (penè dixerimus) ſibi ad iungere, & premere ac tueri imperio potui ſe, niſi maioribus in prouincias magiſtratib. miſiſſis, plus ea re dignitatis ſibi cõparaſſent, ſimulq; illis armorum iuxta ac legum pote ſtatem feciſſent, neque non ad utrunq; ac commodatos & idoneos habuiſſent, quos quidem Prætores uocabant, appellatione illis ex eo indita, quod ceteris omnib. præi rent & præponerentur, permiſſa ſcilicet eis tam rei bellicæ adminiſtratione, quàm le gum perſcriptione. Vnde & ea loca, in quibus publicè magiſtratus uel ius reddere, uel habitare ſolebant, Prætoria appellare: & ut pleræq; in rempub. leges ex uita præ

torum uoce inferentur, cõſtituerunt. Et mul ti prætores partim Siciliam, partim Sardini am inſulã, partim Hiſpaniam, partim terra mariq; alij aliud uel imperio adiecerunt, uel reuerunt. Hęc nos in animo reputantes, & c. Reliqua uerba uide j. queſt. 3. reg. 2.

II. DE creandis prætoribus proponitur l. 2. C. de of ficio prætorum, his uerbis: Tres tantummodo præ tores electi opinionis in hac urbe per ſingui los annos iudicio ſenatus præcipimus ordi nari: qui cõpetentes cauſas & debitos actus integrè diſceptare atq; tractare debebunt: ut hi tamè tres ex ijs qui proprium larè in hac alma urbe habeat, non ex prouincijs eligan tur: nec ſi quis fortè propter alias cauſas ad hæc urbè de prouincijs uenerit, ad præturæ munus efferatur: ſed ij tantummodo (ut dictũ eſt) qui hic domicilium fouent: ita tamen, ut nec ipſi ſumptus quosdam inferre cogatur inuiti, ſed habeat ſpontaneũ liberalitatis ar bitrium. Pertinet ad hunc locum de creandis præto ribus l. 1. C. de prætoribus & honore præturæ. cuius hæc ſunt uerba: Nemo ex clariffimis et ſpectabilib. qui in prouincijs degunt, ad præturã poſtea deuoetur: maneat unuſquifq; domi ſuæ tu tus atq; ſecurus, & ſua dignitate lætetur.

III. QVAE CAUSAE AD IURIS dictionem prætoris pertinent?

I. Regula, De cauſis in quibus cauſa cognita decretũ interponendum eſt, proponitur l. ubi cunq; i. 10. ff. de reg. iuris, hifce uerbis: Ubi cunq; cauſæ cognitio eſt, ibi prætor deſideratur. Concordat l. 1. C. de offi. prætorum, his uerbis: Prætori deſertur hæc iu riſdictio ſancientib. nobis, ut liberale nego cium ipſe diſceptor examinaret. Sanè inter poni ab eo decreta conuenit, ut ſiue in inte grum reſtitutio referenda eſt (probatu dicitur taxat cauſis) ab eodem etiam interponatur decretum: ſeu tutoris dandi, ſeu ordinandi curatoris, impleatur ab eo interpoſitio de cretorum: quippe cũ apud eum quoq; ad i pifici debeat patronorum iudicio ſedula ſer uitus libertatè: nec fanè debita filiorum uo tis patrum uota ceſſabunt, ut patienti copia liberos ſuos exuat poteſtare, magis proprijs obſequijs mancipatos: cũ ſe intelligant his obſequij plus debere, à quibus ſe memi nerint ſacris uinculis exutos.

II. Regula, De rebus tam ciuilibus quàm militari bus, proponitur Nouell. c. 24. §. hæc nos in animo, ubi cum præpoſitum eſſet exordiu, paulò ſuperius eod. cap. in prin. expoſitum, ſubijciuntur hæc uerba: Hęc nos in animo reputantes, & uetultatè denuò ma iore cũ flore & uenultate quaſi poſtliminò reducentes in rempublicã, Romano præte rea nomini dignitatè addentes, & uidetes, quod duplici in aſperiores prouincias ma gistratu ad hunc uſq; diem deſtinato, neu ter ad plenum ſua forte contētus fuerit, ſed

ex ea

animaduertat, & quod factum est, opus destruant. Præterea ut ante suas quisque aedes publicas uias repararet, repurgetq; aquagia, quæ sub dio sunt (scilicet carent) ita quidē, ut ne quid impedimento sit, quo minus eatur, agatur. Quod si qui in conductis qdibus habitant, quod ædium dominus eis non repararet, ipsi reparauerint: eum sumptum, &c.

DE PROCONSVLE EIVS que Legato. Cap. XV.

Hætenus de magistratibus urbanis dictum est. Dicitur nunc de magistratibus prouinciarum.

I. Regula, De iurisdictione proconsulis, quanta sit, proponitur l. si in aliquam. 7. §. fin. cum sequentibus. ff. de officio proconsulis. leg. his uerbis: Cum plenissimam iurisdictionem proconsul habeat, omnium partes, qui Romæ quasi magistratus uel extra ordinem ius dicunt, ad ipsum pertinent. Et ideo maius imperium in ea prouincia habet omnibus, post principem: nec quidquam est in prouincia, quod non per ipsum expeditur. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi causa sit fiscalis, quæ exceptio approbatur l. nec quicquam. 9. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Sanè si fiscalis pecuniaria causa sit, quæ ad procuratorem principis respicit, melius fecerit si abstineat. Secunda exceptio est: Nisi non ad prouinciam fuerit ingressus. Quæ exceptio approbatur l. i. ff. eod. tit. his uerbis: Proconsul ubiq; quidem proconsularia insignia habet, statim atq; urbē egressus est: potestatem autē non exercet, nisi in ea prouincia quæ ei decreta est. Concordat l. obseruare. 4. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide paulo inferius reg. prox. except. i. Proposita exceptionis replicatio est: Nisi uoluntaria sit iurisdictione, quæ replicatio approbatur simul & declaratur l. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Omnes proconsules statim quàm urbē egressi fuerint, habent iurisdictionem: non tamen contentiosam, sed uoluntariam: ut ecce manumitti apud eos possunt tam liberi, quàm serui, & adoptiones fieri.

II. Regula, De iurisdictione legato mandanda. Potest proconsul iurisdictionem suam legato mandare. quæ regule approbatur d. l. 4. §. post hæc. ff. de officio proconsulis. Concordat l. solet. 6. §. sicut autē. ff. eod. tit. Proposita regule exceptio prima hæc est: Nisi proconsul nondum prouinciam fuerit ingressus. quæ exceptio approbatur d. §. post hæc. his uerbis: Post hæc ingressus prouinciam, mandare iurisdictionem legato suo debet: neq; hoc antè facere, quàm fuerit prouinciam ingressus. Est enim perquam absurdum, antequam ipse iurisdictionem nanciscatur (nec enim prius ei competit, quàm in prouinciam uenerit) alij eam mandare, quam non habet. Huius exceptionis replicatio prima hæc: Nisi prouinciam ingressus mandatum ratum habeat. quæ replicatio approbatur ibidem, his uerbis: Sed & si antè fecerit, & ingres-

sus prouinciam in eadem uoluntate fuerit, credendum est, uideri legatum habere iurisdictionem: non exinde, ex quo mandata est, sed ex quo prouinciam proconsul ingressus est. Secunda replicatio est: Nisi necessarium moram in iimere proconsul patiatur. quæ replicatio approbatur l. aliquando. 5. ff. eod. tit. his uerbis: Aliquando mandare iurisdictionem proconsul potest, etsi nondum in prouinciam peruenerit. quid enim si necessarium moram in itinere patiatur, maturissimè autem legatus in prouinciam peruenturus sit? Secunda propositæ regule exceptio est: Nisi merum imperium proconsul mandauerit. Quæ exceptio approbatur l. solet. 6. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Solet etiam custodiarum cognitionem mandare legatis, scilicet ut præauditas custodias ad se remittant, ut innocentem ipse liberet. sed hoc genus mādati extraordinariū est. nec enim potest quis gladij potestatem sibi datam, uel cuius alterius coercionis ad alium trāsferre: nec liberandi igitur reos ius, cum accusari apud eum non possint.

III. Regula, De iurisdictione mādata rursus adimenda, proponitur d. l. 6. §. i. his uerbis: Sicut autem mandare iurisdictionem, uel non mandare, est in arbitrio proconsulis: ita adimere mandatum iurisdictionem licet quidem proconsuli, non autem debet inconsulto principe hoc facere.

III. Regula, De officio proconsulis ante ingressum prouinciæ, proponitur d. l. 4. §. antequam. ff. de officio proconsulis, his uerbis: Antequam fines prouinciæ sibi decretæ proconsul ingressus sit, edictum debet de aduentu suo mittere, continens commendationem aliquam sui, si qua ei familiaritas sit cū prouincialibus, uel coniunctio: & maxime excusans, ne publice uel priuatim ei occurrant. esse enim conueniēs, ut unusquisque in sua eum patria excipiat. Rectè autem & ordine faciet, si edictum decessori suo miserit, significetq; qua die fines sit ingressurus. plerumq; enim incerta & inopinata turbant prouinciales, & actus impediunt. Hæc regule uidetur quodammodo corrigi. No uell. c. 95. §. illud omnibus. ibi neq; facti eius. cuius uerba uide §. eod. lib. cap. 1. quæst. 3. reg. 9.

V. Regula, De officio proconsulis in ingressu, proponitur d. l. 4. §. ingressus etiam, hisce uerbis: Ingressus etiam hoc obseruare debet, ut per eam partem prouinciam ingrediat, per quā ingredi moris est. Sed & quas Græci ἐνδουλεύας appellāt, siue ἐνδουλεύας obseruare, in quam primūm ciuitatem uel ueniat, uel adplicet: magni enim faciunt prouinciales, seruari sibi consuetudinem istam, & huiusmodi prærogatiuas. Quædam prouinciæ etiam hoc habent, ut per mare in eas proconsul ueniat: ut Asia scilicet: usque ad eod, ut Imperator Antoninus

ninus Augustus ad desideria Asianorum rescripserit, proconsuli necessitatem imposita per mare Asiam adplicare, l. ad τὸν ἐνδουλεύας primam attingere.

V. I. Regula, De officio proconsulis in aliquam ciuitatem ingressi, proponitur l. si in. 7. in prin. ff. de officio proconsulis & legati, his uerbis: Si in aliquam celebrem ciuitatē, uel prouinciæ caput peruenit: pati debet commendari sibi ciuitatem, laudesq; suas non grauātē audire, cum honori suo prouinciales id uindcent: & ferias secundum mores & consuetudinem, quæ retrō obtinuit, dare. Aedes etiam sacras, & operā publica circumire inspiciendi gratia, an facta recta sint, & quæ sint, uel aliqua refectioe indigeant: & si qua cæpta sunt, ut consummētur, prout uires eius reipub. permittunt, curare debet: curatoresq; operum diligentes solenniter præponere: ministeria quoq; militaria, si opus fuerit, ad curatores adiuuandos dare.

V. II. Regula, Ne in hospitijis præbendis oneret prouinciā, approbatur l. obseruare. 4. in prin. ff. d. tit. his uerbis: Obseruare autem proconsulem oportet, ne in hospitijis præbendis oneret prouinciā: ut Imp. noster cum patre Aufidio Seueriano rescripsit.

V. III. Regula, Ne statores proconsul habeat, proponitur d. l. 4. §. i. his uerbis: Nemo proconsulum statores suos habere potest: sed uice eorum milites ministerio in prouincijs funguntur.

X. Regula, Ne uxorem secum ducat: aut si duxerit secum, ut delicta eius præset, quæ regule approbatur d. l. 4. §. 2. his uerbis: Proconsul proconsulem melius quidem est sine uxore: sed & cum uxore potest, dum modo sciat senatum Cotta & Messala consulibus censuisse futurum, ut si quid uxores eorum qui ad officia proficiunt, deliquerint, ab ipsis ratio & uindicta exigatur.

X. Regula, De xenijis proconsuli oblatis, proponitur l. solet. 6. §. non uerò. ff. de officio proconsulis, cuius uerba uide §. eod. lib. cap. 2. reg. 5. except. 1.

X. I. Regula, Ne nisi sex fascibus utatur, proponitur l. proconsules. 14. ff. eod. tit. his uerbis: Proconsules non amplius quàm sex fascibus utuntur.

X. II. Regula, Proconsul non princeps à legatis consulendus, isq; eis respondebit, quæ regule approbatur d. l. 6. §. legatos, hisce uerbis: Legatos non oportet principem consulere, sed proconsulem suum: & is ad consultationes legatorum debet respondere.

X. III. Regula, Ut postulantium ordinem obseruet, ne negligatur imbecilliores, proponitur l. nec quicquā. 9. §. obseruare. ff. de officio proconsulis, hisce uerbis: Obseruare proconsulem oportet, ut sit ordo aliorum postulantium, scilicet ut omnium desideria audiantur: ne fortè, dum honori postulantium locus datur, uel improbitati cedi-

tur, mediores desideria sua non proferant: quia aut omnino non adhibuerunt, aut minus frequentes, neq; in aliqua dignitate positos aduocatos sibi prospexerunt.

X. IIII. Regula, De aduocatis patienter audientibus, proponitur d. l. 9. §. circa aduocatos, his uerbis: Circa aduocatos patientem esse proconsulem oportet, sed cum ingenio, ne contemptibilis uideatur: nec ideo dissimulare, si quos causarum cōcinnatores uel redemptores deprehendat: eos quoque solos pati postulare, quibus per edictum eius postulare permittitur.

X. V. Regula, De petentibus uel non habentibus dato aduocato, proponitur d. l. 9. §. aduocatos quoque, his uerbis: Aduocatos quoque petentibus debet indulgere, plurimūq; fœminis, uel pupillis, uel alijs debilibus, uel his qui suæ mentis non sunt, si quis eis petat: uel si nemo sit qui petat, ultrò eis dare debet. Sed & si quis per potentiam aduersarij non inteneret se aduocatū dicat, æquè oportebit ei aduocatum dare.

X. VI. Regula, Ne aliquem opprimi per potentiam aduersarij patitur, proponitur d. l. 9. §. ceterum, his uerbis: Ceterum opprimi aliquem per aduersarij sui potentiam non oportet. hoc etiam ad inuidiam eius qui prouinciæ præest, spectat, si quis tam potenter se gerat, ut omnes metuant aduersus eum aduocationem suscipere.

X. VII. Regula, De causæ cognitione & decreto interponendo, ne per bellum hoc expediat, sed ipse causam audiat, quæ regule approbatur d. l. 9. §. ubi decretum, cuius uerba uide §. eod. lib. cap. 4. in fin.

X. VIII. Regula, De cognitione de plano, proponitur d. l. 9. §. de plano, his uerbis: De plano proconsul potest expedire hæc, ut obsequium parentibus & patronis, liberisq; patronorum exhiberi iubeat: comminari etiam & terreare filium à patre oblatum, qui non (ut oportet) conuersari dicatur, poterit de plano similiter & libertum non obsequentem emē dare, aut uerbis, aut fustium castigatione.

X. IX. Regula, De officio proconsulis circa opera & edificia publica, proponitur l. si in aliquam. 7. §. aedes etiam, ff. de officio proconsulis, cuius uerba uide paulo superius reg. 6.

X. X. Regula, Omnia præsidum officia communia obseruanda quoque sunt à proconsule, quæ regule approbatur d. l. 9. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Quæ etiam omnium præsidum communia sunt, debent & ab his obseruari.

X. XI. Regula, Vsq; in aduentum successoris sui omnia aget, quæ regule approbatur l. meminisse. 10. in prin. ff. de officio proconsulis, cuius uerba cum concordantijs uide §. eod. lib. cap. 2. reg. 14.

X. XII. Regula, Ne legatum suum ante se dimittat, proponitur d. l. 10. §. fin. his uerbis: Legatum suum

ne ante se de provincia dimittat, & lege Iulia repetundarum, & rescripto diui Hadriani ad Calphurnium Rufinum proconsulem Achaiae, admonetur.

XXIII. Regula: Porta Romae ingressus deponit imperium. quae regula approbatur l. procosul. 16. ff. d. tt. hifce uerbis: Procosul portam Romae ingressus deponit imperium.

DE LEGATO PROCONSULIS.

I. Regula proponitur l. legati. 13. ff. de officio proconsulis, hifce uerbis: Legati proconsulis nihil proprium habent, nisi a proconsule eis mandata sit iurisdictione. Plura de hac regula uide §. eod. lib. cap. 4. quae 3. reg. 1.

II. Regula: Merum imperium ex animaduersionem legatus proconsulis non habet. de qua re uide §. lib. eod. cap. 4. quae 3. reg. 3.

III. Regula: Apud legatum proconsulis nemo manumittere potest, nec adoptare: nec apud eum est legis actio. quae regula approbatur l. 2. §. fin. cum lege sequentibus. ff. d. tt. hifce uerbis: Apud legatum uero proconsulis nemo manumittere potest: quia non habet iurisdictionem reale. Nec adoptare potest. omnino enim non est apud eum legis actio.

III. Regula: Dandi iudicis ius habet. quae regula approbatur l. legatus. 12. ff. eod. tt. cuius uerba cum alijs similibus uide §. eod. lib. cap. 4. quae 2. except. 2. repl. 2.

V. Regula: Tutores dare potest. quae regula approbatur l. e. legati. 15. ff. eod. tt. hifce uerbis: Et legati proconsulis tutores dare possunt.

VI. Regula: Legatus causas criminales audire quidem potest, sed sententiam in ijs ferre non potest. quae regula approbatur l. unica. C. de off. procons. hifce uerbis: Legati non solum civiles, sed etiam criminales causas audient: ita, ut si sententiam in reos ferendam prouiderint, ad proconsules eos transmittere non morentur. Concordat l. solet. §. in prin. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. eod. cap. de proco fule reg. 2. except. 2.

VII. Regula: Legatus non principem, sed proconsulem sibi consulat. quae regula approbatur d. l. 6. §. legatos. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. eod. cap. de procons. reg. 12.

DE PRAESIDE PROVIN- CIAE. Caput XVI.

PRIMO: Definitio praesidis proponitur l. 1. ff. de off. praesidis, hifce uerbis: Praesidis nomen generale est, eo quod & proconsules, & legati Caesaris, & omnes provincias regentes (licet senatores sint) Praesides appellantur. Proconsulis appellatio specialis est.

II. DE IURISDICTIONE praesidis.

I. Quae causa ad eius iurisdictionem pertineant, de finitur l. de omnib. 10. cum duabus legibus sequentibus. ff. de officio praesidis, hifce uerbis: De omnibus causis, de quibus uel praefectus urbi, uel praefectus praetorio, itemque consules, & praetores, caeterique Romae cognoscunt, correktorum & praesidum provinciarum notio est: omnia e-

nim provincialia desideria, quae Romae uarios iudices habent, ad officium praesidum pertinent. Sed licet is qui provinciae praesit, omnium Romae magistratum uice & officio fungi debeat: non tam spectandum est quid Romae factum est, quam quid fieri debeat. Plura de quaestione proposita uide paulo inferius inter officia praesidis: item §. lib. 9. cap. 1. quae 1.

III. QVI PRAESIDIS IURISDICTIONI SINT SUBIECTI?

I. Regula, De hominibus extraneis, proponitur l. praes. 3. ff. d. tt. hifce uerbis: Praes in sua provincia homines imperii habet, & hoc dum in provincia est. nam si excesserit, priuatus est. Habet interdum imperium & aduersus extraneos homines, si quid in alium manu commiserint. nam & in mandatis principum est, ut curet is qui provinciae praesit, malis hominibus purgare provinciam: nec distinguitur, unde sint.

II. Regula, De officialibus praefectorum, proponitur l. imp. 4. C. de officio rectoris provinciae, hifce uerbis: Imp. Constantinus ad Periclem praesidem. In officiales praefectorum, cursum publicum laniantes, & praua contra utilitatem publicam molientes, uindicandi tibi dedimus potestatem, ita ut praefectos de eorum culpa facias certiores.

III. Regula, De militia decoratis, & proprijs iudicibus deputatis, proponitur Nouell. c. 8. §. porro uolumus, hifce uerbis: Porro uolumus, ut omnes omnino provinciarum nostrarum praesidibus subiciantur, plebeij quidem (prout iurisdictionis proprii est) in omnibus causis, & quacumque occasione, tam pecuniaria, quam criminali: qui uero militia decorati, & proprijs iudicibus deputati sunt, nihilominus etiam isti per omnia illis tributorum & criminum occasione subiciantur. Concordat d. c. 8. §. quod uero a nobis, hifce uerbis: Quod uero a nobis paulo antea dictum est, id maiore etiam & ex quietiore legislatione munitum censuimus, ut animi nostri propositum omnibus elucescat. Sancimus enim, ut clarissimi subiectarum nobis provinciarum praesides, absque ulla pecuniarum datione creati, & praesentia se iurifurandi memores, hoc etiam ius a nobis obtineant, ne qua sit omnino apud ipsos fori praescriptio, siue de ui aliquibus illata, siue de criminibus, & inde natis iniurijs, siue de instantijs ac iudicij publicis, siue de publicorum tributorum exactionibus agitur: sed ex aequo omnes horum iurisdictioni subiaceant, non expectantibus ipsis, donec a magistratibus, quibus sunt suppositi, iussa accipiant, aut donec ad illos referantur: sed contenti sint hac nostra lege, per quam plenam eis potestatem tradimus, nemine omnino licentiam habente in praedictis causis uti

fis uel ullo priuilegio, aut exinde sibi impune delinquendi auctoritatem sumere. Neque enim praesides, si omni munere abstineant, quidquam timori Dei, legis, & nostri praeponeant: sed eo respicientes, subditis conferuabunt iustitiam, omnia secundum leges nostras & iudicantes & agentes. In talibus enim etiam milites qui in provincijs residet, ipsis submitimus, non sane indigentibus ad hoc speciali iussu, uel nostro, uel nostrorum procerum: sed tantum praesenti lege utentibus, & militibus eam ostendentibus, ut potestate officij ipsis utentibus auxilio sint: scientes, quod si hoc non egerint, non solum annona & militiae amissionem sustinebunt, sed etiam de corpore uenient in periculum. ut nullo praeterea nobis alio magistratu opus sit, aut etiam uel latrunculatores, uel quos uocant uolentis cohibendis (imò grassationibus exercendis) praepositos, uel exarmatores emittere, satis quidem honestos praese ferentes titulos, re autem ipsa perpetrantes omnium flagitiosissima. Nam si provinciarum praesides uniuscuiusque, uel maximorum magistratum locum implent, multorumque aliorum iudicum instar sunt provincijs, & quantum in ipsis est, secundum leges nostras sententias proferunt: quis aut praescriptione fori, aut alio eius generis uti apud ipsos audeat?

III. QUANTA sit praesidis iurisdictione, definitur l. praes. 4. ff. de officio praesidis, hifce uerbis: Praes provinciae maius imperium in ea provincia habet omnibus, post principem.

Alia huius loci regula proponitur l. illicitas. 6. §. penult. ff. eod. tt. hifce uerbis: Qui uniuersas provincias regunt, ius gladij habeant: & in metallum dandi eis potestas permessa est.

III. CAUSAE AMITTENDAE IURISDICTIONIS.

I. Causa: Si praes provinciae excesserit. Haec causa approbatur l. praes in. 3. in prin. ff. de officio praesidis, cuius uerba uide §. quae 2. reg. 1.

II. Causa: Si praes se abdicauerit. Haec causa reprobatur l. legatus. 20. ff. eod. tt. hifce uerbis: Legatus Caesaris, uel praes aut corrector provinciae, abdicando se non amittit imperium.

III. DE OFFICIIS PRAESIDIS.

I. Regula, De pace curanda, & equitate seruanda, proponitur Nouell. c. 17. §. deinde conueniens, hifce uerbis: Conueniens est, ut prospicias, ne quam populares in ciuitatibus seditionem inter se moueant, sed undique per ciuitates pax ex eo uigeat, quia in hac etiam parte aequitatem subditis nostris conferues, & neque lucrari, neque alicuius affectionis causa in altera parte concedas. Concordat l. congruet. 13. in prin. ff. de officio praesidis, hifce uerbis: Congruet bono & graui praesidi curare, ut pacata atque quiete provincia sit quam regit: quod non dif-

ficile obtinebit, si sollicitè agat, ut malis hominibus provincia careat, eosque conquirat. nam & sacrilegos, latrones, plagiarios, fures conquirere debet, & prout quisque deliquerit, in eum animaduertere: receptoresque eorum coercere, sine quibus latro diutius latere non potest. At iurifconsultus: Si sollicitè agat, ut malis hominibus provincia careat. Hinc concordat l. praes. 3. in fin. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. quae 2. reg. 1.

II. Regula, De facilem se praebendo, seruata tamen auctoritate, neque affectibus indulgendo, proponitur l. obseruandum. 19. ff. d. tt. hifce uerbis: Obseruandum est ius redderi, ut in adeundo quidem facilem se praebat, sed contemni se non patitur. Vnde mandatis adijcitur, ne praesides provinciarum in ulteriorem familiaritatem provinciales admittant. nam ex conuersatione aequali contemptio dignitatis nascitur. Sed & in cognoscendo neque excadescere aduersus eos quos malos putat, neque precibus calamitosorum illachrymari oportet: id enim non est constantis & recti iudicis, cuius animi motum uultus detegit. & summam, ita ius reddere debet, ut auctoritatem dignitatis ingenio suo augeat. Concordat Nouell. c. 8. §. oportet igitur, hifce uerbis: Oportet provinciarum praesides, tanta a nobis potestate dignatos, ita se in agendis rebus gerere, ut (quoad tamen iusticia & leges permittunt) ab omnibus formidentur: scientes, quod si male & praeter dignitatem a nobis commissae eis potestatis tradita administratione utantur, antedictis subiacebunt supplicij: sustinentes scilicet ea, dum adhuc in officio sunt, maioribus etiam tentandi periculis eo deposito.

III. Regula, De consuetudine Romana non attendenda praeside provincia, proponitur l. sed licet. 12. ff. de officio praesidis, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 8. in fin.

III. Regula, De tributis exigendis, proponitur Nouell. c. 17. §. oportet igitur, ibi simulque operam des, hifce uerbis: Simulque operam des, ut primum quidem publica tributa uigilanter exigas, nihil circa fiscum prouidentiae intermittens: sed requiras, ne qua in parte fiscus detrimetur capiat, & suas illi res undique uindices, quemadmodum enim priuatis hominibus iniuria oppressis succurimus, ita fiscum quoque inoffensum manere uolumus. Nam si collatores ab omni alia insultatione liberi conferuentur, facile illi quidem & expedite tributa persoluerit: & si ea, quibus antea perfurta ablatis, tributorum insuper debitores manebunt, in tributarias rationes conferant, facile tributorum nomine debitis liberabuntur. Concordat d. c. 17. §. ipsas uero, hifce uerbis: Ipsas uero publicorum tributorum exactiones etiam in sacris fieri (quatenus tamen decet) procurato-

his: si quidem ipsae rationes publicae & militibus, & priuatis, & ipsis sacris, & uniuersae denique reip. utiles sunt & necessariae, ferent autem tibi in hoc auxilium Dei amantissimi Ecclesiarum defensores & oeconomici, neminem eorum a quibus publica per provinciam exiguntur tributa, exactioni subtrahentes: sed neque committentes, ut uolentium aut per seditionem aliquid patiantur hi qui ex actioni incumbunt: scientes fore, si quid tale perpetraverint, ut de suis facultatibus fisco satisfacere cogantur. *Plura de hac re dicatur in suo loco de Tributis, nimirum lib. 12. cap. 5.*

V. Regula, De publica disciplina, & subditis illis conferuandis, proponitur Nouell. c. 134. §. quemadmodum autem, his uerbis: Quemadmodum prohibemus, ne uicarij sicut ita iubemus, ut prouinciarum praesides & eorum cohortes omne periculum sustineant, nisi publicorum tributorum profligationem, & publicam per loca disciplinam, neque non ut omnis iniuria atque damnum reprimatur, diligenter ad sollicitudinem suam reuocauerint.

VI. Regula, De controuersijs examinandis & finiendis, proponitur Nouell. c. 134. §. sed & omnes, his uerbis: Omnes mouendas controuersias, siue pecuniarias, siue criminales, quae tamen prouinciarum praesidibus competunt, in disquisitione eos uocare praecipimus, ut & suo eas periculo examinent, & more legitimo terminum 30 ipsis imponant.

VII. Regula, De cautione colligendarum pecuniarum praesidum, proponitur d. c. 134. §. adhuc iubemus, his uerbis: Iubemus, ut prouinciarum praesides, siue praesentes, siue absentes sint, antequam magistratum suscipiant, tam praefecturae, quam nostris largitionibus, & comiti rerum priuatarum, de colligendis unicuique praedictorum magistratuum pecunijs cautionem exponant: ita quidem, ut tamen cautione non praestent, nihilominus tamen, quasi cautione exposita, ita iubemus ipsos iuxta & cohortes eorum praedictis obligari magistratibus.

VIII. Regula proponitur l. licitas. 6. §. 1. ff. de offic. praesidis, his uerbis: Ne quis iniquum lucrum aut damnum sentiat, praesides prouinciae prouideat. Concordat d. l. 6. §. ne potentiores, his uerbis: Ne potentiores uiri humiliores iniurijs adficiant, neue defensores eorum calumniosis criminibus infectentur innocentes, ad religionem praesidis prouinciae pertinet. Concordat item l. moderatores. n. C. de offic. rectoris prouinciae, his uerbis: Moderatores prouinciarum curam gerere iubemus, ne quid potentium procuratores perperam iniusteque committant.

IX. Regula proponitur d. l. 6. §. illicita ministeria, his uerbis: Illicita ministeria, sub praetextu adiuantium militares uiros, ad concutiendos homines procedentia prohibere, & depre-

hensa coercere praesides prouinciae curet: & sub specie tributorum illicitas exactiones fieri prohibeat.

X. Regula proponitur d. l. 6. §. nec licita, his uerbis: Nec licita negotiatione aliquos prohiberi, neque prohibita exerceri, neque innocentibus poenas irrogari, ad sollicitudinem suam praesides prouinciae reuocet.

XI. Regula proponitur d. l. 6. §. ne tenuis, hisce uerbis: Ne tenuis uitae homines sub praetextu aduentus officiorum uel militum, lumine unico, uel breui suppellectili ad aliorum usus translatis, iniurijs uexentur, praesides prouinciae prouidebit. Ne quid sub nomine militum, quod ad utilitates eorum in commune non pertinet, a quibusdam, propria sibi commoda inique uindicantibus, committatur, praesides prouinciae prouidebit.

XII. Regula, Ne fines prouinciae excedat, proponitur l. illud. 15. §. de officio praesidis, hisce uerbis: Illud obseruandum est, ne qui prouinciam regit, fines eius excedat, nisi uoti soluendi causa: dum tamen abnotare ei non liceat. Concordat l. nullus. 9. C. de officio rectoris prouinciae, his uerbis: Nullus prouinciae moderator augustissimam urbem sine iussione nostra adire audeat, nam si patuerit quem contra decreti nostri praecipua uenisse, is congrua condemnatione plectetur.

Reliqua praesidis prouinciae officia uide §. eod. lib. cap. 2. item alibi in diuersis locis. Na l. 2. ff. de offic. praef. proponitur in loco Adoptionum. l. praes. 5. ff. eod. tit. proponitur in loco tutela. l. licitas. 6. in prin. eiusdem tituli, proponitur in actione Quod metus causa. Item l. praes. 7. ff. eod. tit. in loco de Aedificijs priuatis. & sic de alijs officijs inquirendum.

DE MAGISTRATIBVS certarum prouinciarum. Cap. XVII.

DE praefecto Augustali proponitur l. 2. C. de officio praefecti Augustali, his uerbis: Praefectus praetorio Augustali ordinariu sub se iudicum examinandi flagitia, & super his referendi, non amouedi uel puniedi habeat potestatem. De eodem proponitur l. 1. C. d. tit. cuius uerba uide §. de Tributis. Item de eodem proponitur l. unica. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. eod. lib. cap. 2. reg. 14.

De proconsule Asiae proponitur l. 2. C. de officio proconsulis, his uerbis: Imp. Honor. & Theodos. AA. Simplicio proconsuli Asiae. Officiu Hellesponti consularis aeternae recordationis patrem serenitatis nostrae adiit, & expositis suis incommodis, in quibus a uicarianis apparitoribus urgebatur, orauit sub imperio sublimitatis tuae agere potestatem. Cuius allegationes humane plicius pius principem commouerunt, quas & nos obtinere censuimus. De uicario Asiae prouinciae, praefide Phrygiae Pa-

sattiae,

catianae, tractatur Nouell. c. 8. §. illud sane decernimus, his uerbis: Illud decernimus, ne Asianae prouinciae uicarius, &c.

De praefecto praetoriorum Africae proponitur l. 1. C. de officio praefecti praetor. Africae, his uerbis: Quas gratias aut quas laudes, &c. Sed & de eodem proponitur l. 2. C. eod. tit. his uerbis: In nomine Domini nostri Iesu Christi, &c.

De proconsule Cappadociae proponitur Nouell. c. 30. his uerbis: Quam amplum nomen Cappadocum gens habeat, & quanta Romanis negotia exhibuerit, priusquam in illorum ditionem redigeretur, non ignorant ueteris eruditionis studiosi. Certum olim totius ferme Ponti imperium tenuit, &c.

De proconsule Palaestinae tractatur Nouell. c. 103. his uerbis: Iam quidem & alios gentium praesidatus maiores reddidimus, &c.

De moderatore Arabiae tractatur Nouell. c. 102. his uerbis: Cum plerisque alios prouinciarum magistratus, &c.

De quatuor praesidibus Armeniae tractatur Nouell. c. 31. his uerbis: Perperam effuseque posita, si ad competentem perueniant ordine, & belle disponantur, aliae prope modum res apparent, speciosae pro turpibus, ornatae pro incultis.

De moderatore Helenoponti tractatur Nouell. c. 28. his uerbis: Quod pulchre & longo antea tempore, &c.

De praefide Pifidiae tractatur Nouell. c. 24. §. inuenimus, his uerbis: Inuenimus & olim Pifidarum gentem uniuersae illius terrae summum tenuisse imperium, & iam nunc maiore & uehementiore hac prouinciam magistratu indigere, &c. usque ad finem constitutionis. Sed & de praefide Pifidiae tractatur Nouell. c. 145.

De praetore Licaoniae tractatur Nouell. c. 25. his uerbis: Cum ad prima illa principia, ex quibus Lycaonium gentem antiquarum rerum scriptores & enarratores constituisse tradiderunt, respicimus, & quod maximam cum Romanis affinitatem habeat, &c. Item de praetore Lycaoniae tractatur d. Nouell. c. 145.

De praetore Thraciae tractatur Nouell. c. 26. his uerbis: Illud in confesso est, quod si quis Thracum regionem nominet, statim una cum dicto uirilitas quaedam animum & militarium copiarum, bellorum ac pugnae cogitatio subeat. Sunt enim ista ingenta, & quasi patrio quodam iure huic regioni attributa. Itaque & prius a nobis suscepta est cogitatio, &c.

De praetore Paphlagoniae tractatur Nouell. c. 29. his uerbis: Paphlagonum gens & antiqua, neque ignobilis olim extitit: in tantum quidem, ut & magnas colonias deduxerit, & sedes in Venetijs Italarum fixerit, &c.

De praetore Siciliae tractatur Nouell. c. 104. his uerbis: Habeto Sicilia praetorem, qui & res ciuiles tractet, & curam geret militaris imp-

sa. Publica tributa Siciliae non pertinent ad sollicitudinem Praetoris, sed censentur sub comite patrimonij Italiae. Appellationes & decreta defensorum & primorum ciuitatis Siciliae tractat & examinat Quaestor.

De iuridico Alexandriae proponitur prima regula l. 1. ff. de officio iuridici, his uerbis: Ad optare quis apud iuridicum potest: quia data est ei legis actio. Secunda regula proponitur l. 2. ff. eod. tit. his uerbis: Iuridico, qui Alexandriae agit, datio tutoris constitutione diui Marci concessa est. Tertia regula proponitur l. unica. C. de officio iuridici Alexandriae, his uerbis: Iubemus apud Alexandriae duntaxat clarissimae ciuitatis iuridicum licitum & concessum esse, singulis quibuscumque uolentibus donationis conscriptae solenniter instrumenta referare: eisdemque robur adiciet gestorum series apud eum uirum clarissimum moderatorem prouinciae, uel magistratus, uel defensores plebis habita uisitate dicentur.

De comite Isauriae tractatur Nouell. c. 27. his uerbis: Quod quibusdam ante nos Imperatoribus, ut in Isaurorum regione facerent, per imaginem & figuram in mentem uenit, &c.

De comite Orientis tractatur l. unica. C. de officio comitis orientis, his uerbis: Titulos, qui Lyciarum & Syriarum muneribus in prima Syria deputati sunt, per officia tam uiri spectabilis comitis Orientis, quam uiri clarissimi rectoris prouinciae flagitari praecipimus. Lyciarum quidem ludi cura uiri spectabilis comitis Orientis & eius officio: Syriarum uero sollicitudine uiri clarissimi moderantis prouinciam, eiusque apparitionis exercentur: nullique penitus curialium, nec si uoluerint, idem munus uel honorem subeundi licentia permittatur.

De comite Galatiae prima tractatur Nouell. c. 8. §. hoc ipsum uero, his uerbis: Hoc ipsum uero & in altero uicario, qui ante per Ponticum tractum erant constituti, definimus, ut non duo, &c. Ait Imperator: Hoc ipsum. de quo uide §. eod. cap. de uicario Asiae prouinciae.

DE VICARIIS, APPARITORIBUS & ministris magistratuum & iudicum in genere. Cap. XVIII.

Actenus de magistratibus, tum in genere, tum in specie dictum est. Sunt tamen praeter iam enumeratas species & alij magistratus, puta ecclesiastici, militares & ciuitatum, de quibus infra suis locis dicitur, ubi de re ecclesiastica, militari & ciuitatum tractabitur. Nunc de uicarijs, adiutoribus, apparitoribus & ministris magistratus ac iudicum, primum quidem in genere, deinde in specie est dicendum.

I. DE VICARIIS.

I. Regula: Vicarij regulariter prohibentur, Nouell. c.

Quod si iudex aliquid improbe & maliciose quenquam ministrorum suorum agere fecerit, expellat auditorio suo eos, qui non bonam habent in gerendis rebus opinionem, & alios in illorum locum sufficiat, iudicio & designatione eorum, quibus (ut diximus) eius rei periculum imminet. *Concordat l. in provinciis. 4. C. de numer. actuarij. cuius uerba uide j. quest. 4. reg. 1. Proposita questionis species proponitur l. per Illyricum. 9. C. de cohortalib. & princip. cornic. his uerbis: Per Illyricum, in quo plurima ac maxima necessitatum publicarum emolumenta officijs constat praesidalibus expediri, centeni numero singulis iudicibus obsecundent, nec ultra hunc modum uel ad militiam ullus adspirat, uel conuientia iudicium perseueret. Adhibendi autem sunt ad huiusmodi ministeriorum obsequia, non illi qui uano militiae nomine immania lucra sectentur, sed qui necessitatem officij sollicitudinibus debitis exequantur. Sed & alia proposita questionis regula proponitur l. compertimus. 13. C. de prox. sac. scriu. cuius uerba uide j. cap. prox. membr. 2. reg. 1.*

II. QVI ET QVALES APPARITORES & ministri constituendi?

I. Regula, De diligentibus, non negligentibus, proponitur uerbis iam dictis huius: Adhibendi autem sunt ad huiusmodi ministeriorum obsequia, &c.

II. Regula, De probatis ac fidelibus, proponitur Nouell. c. 82. §. his qui lites. ibi: atq; hi per omnia. cuius uerba uide paulo superius quest. 1. in prin.

III. Regula, De ijs qui antea idem officium gesserunt, proponitur l. 2. C. de diuersis officijs, huius uerbis: Nullus ex his quos claruerit militia resolutos, indebita denud sacramenta sine Augusti assensu suscipiat. Si quis autem id per obreptionem forte meruerit, quinque librarum auri mulctetur incommodo. *Concordat l. nullus. 3. ibi: uel qui iam. C. eod. tit. cuius uerba uide paulo inferius. Item de regula proposita uide s. lib. eod. cap. 1. quest. 1. reg. 18.*

III. Regula, De eo qui antea male officium gessit, nec rationes reddidit, proponitur l. quicumque. 5. C. d. tit. huius uerbis: Quicumque apparitores ob culpam uel negligentiam fuerint iudicato districti, ad nullam militiam habeant facultatem aspirandi: nec ex rescripto his ullus aditus referatur, quos cogruit poenae grauissimae subiugari, si contra inhibita quoque sacratissimis constitutis adspirare contempserint. *Concordat l. 1. C. eod. tit. huius uerbis: Si quando praefectus praetorio, uel uicarius, aut rector provinciae significauerit eum, qui chartis ac rationibus publicis inuenitur obnoxius, ad praepositum castrorum ac militum transtulisse: retractus illi assignetur officio, a quo ad necessitatem praestandi rationibus deuocatur: in reiecti uero locum is potissimum destinatur, cui meritorum adstipulantur insignia.*

Concordat item l. 2. C. de palatinis sacra. largit. his uerbis: Nullus thesaurorum, semel deprehensus euektor, quocumque pacto aut repetat militiam suam, aut aliam sibi requirat per ambitum dignitatem, uel sese transferat ad aliam quamcumque militiam. Item concordat l. si quid. 12. C. de susceptor. his uerbis: Si quid a susceptore uel a tabellario fraudis admissum esse possessor deprehendat, nemo eorum semel interuisione conuictus, id rursus officium gerat, in quo ante decoxit, etsi rescriptum nostrum elicitum clandestina supplicatione intulerit.

V. Regula, De iniquis & lucri cupidis, proponitur l. ad splend. 7. C. de diuersis officijs, huius uerbis: Ad splendidiore privilegia militiae, posteaquam priorem continuo labore compleuerint, eos uenientes admittemus, qui ea uoto adipiscendi honoris crediderint expetenda: non eos qui studio exercendae cupiditatis ambierint, uel ut in meliore fortuna positi, aut ea scelera quae prius commisisse doceantur occultent, aut alia deinceps possint impunè committere. *Concordat Nouell. 82. §. his qui lites. ibi: quod si iudex. cuius uerba uide s. quest. prox. in prin. Item concordat l. per Illyricum. 9. in fine. C. de cohortalib. & principib. cuius uerba uide s. quest. prox. in fine.*

VI. Regula, De pauperibus, proponitur l. qui uel. 4. C. de diuersis officijs, huius uerbis: Qui uel exiguae rei familiaris substantiam habent, militare in apparitorum numero non uententur.

VII. Regula, De his qui non sunt fidei catholicae, proponitur l. probatorias. 9. §. de his etiam. C. d. tit. cuius uerba proponuntur paulo inferius.

VIII. Regula, De eo qui est oriundus ex ea provincia, in qua officium est administrandum, uel in ea domicilium habet, proponitur l. nullus. 3. C. de diuersis officijs, huius uerbis: Nullus apparitor amplitudinis tuae, uel de officijs Palatinis, ad eam provinciam ex qua oriundus est, uel in qua collocauerit larē, uel qui iam in huiusmodi officio fuerit commoratus, obteru publicae necessitatis uel executor priuati negocij dirigatur. Etenim officij tuae celsitudinis primis scriuijs tres libras auri fisci utilitatibus sine dilatione persoluet, si statuta fuerint temerata: apparitor uero, qui huic se muneri passus est deputari, militia spoliabitur. Haec uero poena etiam caeteris irrogata est: ut si domesticus, aut protector, aut stator, uel agens in rebus, uel Palatinus utriusque officij, uel ad eandem provinciam in qua natus est, uel ad eam in qua collocauerit larē, cum huiusmodi usurpatione perrexerit: matriculis quidem exemptus, ipse qui se uoluerit mitti, auri libram unam fisci iuribus inferre cogetur. Adiuutores uero officiorum, & Palatinorum, ac numerarij comitum illustrium uirorum, siue actuarij, libram auri fisci iuribus soluent, nisi statuta fuerint custodita.

Concordat

Concordat l. ult. C. de offic. rectoris provinciae. cuius uerba uide s. lib. eod. cap. 1. quest. 1. reg. 14.

IX. Regula, De tabularijs, scribis, logographis, horumque filijs, proponitur l. 1. C. de tabularijs, scribis, &c. huius uerbis: Nulli omnino ex tabularijs, uel scribis, uel logographis, eorumque filijs, in quocumque officio militent: sed ex omnibus officijs, necnon etiam si intra nostrum palatium militant, necdum impleto quinquennio reperti & retracti, protinus officijs municipalius reddantur.

X. Regula, De negotiatoribus, proponitur simul & distinguitur l. unica. C. negotiatores ne militent, huius uerbis: Eos qui uel in hac alma urbe, uel in provincijs, &c. Plura de hac regula uide s. lib. eod. cap. 1. quest. 1. reg. 11.

III. A QVIBVS, ET QVORVM AVTHORITATE CONSTITUENDI?

I. Regula, De auctoritate & probatoria principis, proponitur l. probatorias. 9. C. de diuersis officijs, huius uerbis: Probatorias memorialium, & agentium in rebus, caeterorumque; nihilominus apparitorum praetorianaeque per orientem amplissimae praefecturae, etiam eorum qui in diuersorum iudicij officijs numerantur, ex sacris probatorijs solito more militiae sacramenta fortiri decernimus: non passim, nec licet, solis auctoritatibus, uel sacrarum militarium literarum exemplaribus, sed ex authenticis tantum sacris probatorijs, manu nostra subscriptis, & nostro arbitrio praestandis: ita, ut nullus his dolus aut fraus possit annecti. De his etiam, qui sunt ueræ & catholicae fidei, iubemus admitti. Aliter uero militantes, nisi ex ijs sint, quos solis auctoribus apparitioni aggregari uetusta consuetudo perdocuit, detecta fraude cuiuscumque; accusandi studio, non solum medaci carere militia, sed & proscriptionis stylo subiacere decernimus, & bonorum omnium amissione mulctamus.

Concordat l. matriculam. 3. §. fin. C. de agentibus in rebus. huius uerbis: Nemo autem sine diuali probatoria, quam codices in sacro nostro scrinio memoriae politici, debeant inferendam accipere, militaribus eiusdem deuotissimae scholae stipendijs uel privilegijs potitur. Concordat item l. iubemus. 5. C. de officio magistris officiorum, huius uerbis: Iubemus eum ad militiam deuotissimorum, &c. item concordat l. hac sanctio. 10. C. de diuersis officijs, huius uerbis: Hac sanctione decernimus, ut in posterum nemini licentia sit edendi exemplaria his, qui sociandi sunt cuiusque; militiae, quam sine diuinis probatorijs adipsi non possunt: sed periculo primatum uniuersaliumque officij, ipsas authenticas sacras, quae diuinam nostrae pietatis continent annotationem, cum subscriptione administrantium, sub quorum iurisdictione consistunt, his qui militare uolunt, praestari: exemplari-

bus uidelicet eorum cum subscriptione eorundem iudicum apud singula quoque officia, prout conuenit, referendis. Quamuis autem manifestum sit, de huiusmodi probatarum obseruatione excepta esse caeterorum iudicum officia: tamen ne ulla ignorantiae relinquantur occasio, omnium officiorum, quibus necesse est per sacras probatorias militiae sociari, noticiam in sacris apicibus subdendam esse censuimus. Sub hac igitur obseruatione omnes, qui siue in hoc sacro palatio nostro, siue in alijs quibuscumque officijs deinceps militare cupiunt: qui tamen (ut dictum est) non possunt pro tenore sacrarum constitutionum, uel ueteri consuetudine, nisi praecedentibus sacris probatorijs, militiae sociari: sicut subiecta noticia demonstrat, adipsi praecipimus. His scientibus, qui ex aliqua parte praesentis nostrae serenitatis legis formam conuientia uel negligentia quadam colludere tentauerint, non tantum amissione bonorum omnium, sed etiam capitis periculo, ut poene criminis falsitatis obnoxios, semetipsos esse plectendos. Et est noticia haec. Scriuij Memoriae probatoriae sic: Agentium in rebus, Palatinorum, sacrarum largitionum, rerum priuatarum partis Augustae. Item scriuij Sacrarum epistolarum sic: Officij uirorum illustrium praefectorum praetorijs Orientis & Illyrici, & urbi, officij praefectus Asiae & Achaiae, officij comitis Orientis, officij praefecti Augustalis, officij comitis diuinarum domorum, officij uicariorum Thraciae, Ponti & Asiae, Macedoniae, & thesaurarium classis. Item scriuij sacrorum libellorum sic: Officij uirorum magistrorum militum utriusque praefecturae Orientis & Illyrici, inuitatorum, amissionalium, memorialium, omniumque paedagogorum, cellariorum, mensurorum, lampadariorum, eorum qui sacris scriuijs deputati sunt, decanorum partis Augustae, & cursorum partis Augustae, officij uirorum spectabilium ducum Palaestinae & Mesopotamiae, nobilis comitis Phoenices, Odroenae, Syriae, & Augustae Euphratenensis, Arabiae & Thebaidis, Lybiae, Pentapoleos, utriusque Armeniae, utriusque Ponti, Scythiae, Myliae primae, secundae Daciae, Pannoniae, officij uirorum spectabilium comitis Aegypti, Pamphyliae, Isauriae, Lyconiae & Piliadiae. *Concordat insuper proposita regula l. in his. 6. C. eod. tit. huius uerbis: In his officijs, id est uirorum spectabilium, proconsulis Asiae, comitis Orientis, praefecti Augustalis, & uicariorum (quos etiam monuimus sub triginta interminatione librarum auri) nemo aliter admittatur, nisi eum emissis sacri scrinii probatoria consecrauerit. Quod si quis talis sub tua fuerit iudicatione conuictus: profecto irritis*

his

his quæ uetita contrestauit, etiam congruam indignationem incurret. Item concordat l. 2. C. de cohortalibus & principibus cornic. his uerbis: Nullus iudicum quenquam sine sacra probatoria probare audeat, uel prouehere. excipimus tamē officia prouincialia, cursus publici sollicitudinē sustinentia. nec enim tanto muneri adminiculum denegari, publica permittit utilitas.

II. Regula, De adiutore deficiente. Hic interdum alium in locum suum potest surrogare. de qua re uide j. cap. prox. membr. 2. reg. 2.

III. DE OFFICIIS APPARITORUM.

I. Regula, Ne alter alterius officio se immisceat, proponitur l. 2. C. de execut. & exact. his uerbis: Quicumque ex palatio nostro cuiuslibet tituli ad prouincias commeaerit, cōpulsor, exactor, admonitor, portitorie præcepti, agens in rebus, uel palatinus, uel apparitor illustrium potestatum: hoc tantum potestatis arripit, quod mandatum curiæ suæ specialiter adprobetur: nec quod iniunctum alteri fuerit collegæ, usurpare alteri iure præsumat: nec dum hæc sibi inuicem mutui officij licentia partiuntur, agant cuncti, quod singulis credebatur. Concordat l. in prouincijs. 4. C. de numerarijs, & c. his uerbis: In prouincijs singulis duo numerarij, qui & tabularij, collocentur: quod ad unum fiscalis arcæ ratio cinium, ad alterum largitionales pertinere tituli iubeantur: hoc scituri, quod si ex alterius quidquam actibus ad alteram partem illicita fuerit usurpatione translatum, is qui culpam iudicis dissimulatione texerit, grauissimofit supplicio subiugandus.

II. Regula, Ne subditos ledant, uel iniuste quid ab eis exigant, proponitur l. 1. C. de lucris aduocatorum, his uerbis: Si quis à ducennarijs, uel centenarijs, uel fiscali aduocatis læsum se esse cognoscit, adire iudicia, & probare iniuriam non moretur: ut in eum qui conuictus fuerit, competenti seueritate uindicetur. Concordat l. 2. C. eod. tt. his uerbis: Præter solennes & canonicas pensitationes multa à prouincialibus indignissimè postulantur ab officialibus & scholasticis, non modò in ciuitatibus singulis, sed etiam mansionibus, dum ipsis & animalibus eorundem alimonix sine precio ministrantur. Prouinciales itaq; cuncti iudices tueantur, nec iniurias inultas transire permittant. Concordat item l. quoties. 3. C. eod. tt. his uerbis: Quoties cōpulsor arguitur in deprædatione conuictus, etiam non cōsulata clementia nostra pœnam subeat legibus competentem. Item concordat l. curialib. 4. C. eod. tt. his uerbis: Curialibus, & nauicularijs, omnibusq; corporibus ita subueniri uolumus: ut nihil apparitoribus uniuersorum iudicum liceat, quod ad præ-

dam prouincialium pertinet. Plura de hac re uide s. eod. lib. cap. 3. act. 5.

III. Regula, De reddenda ratione, proponitur s. hoc cap. quæst. 2. reg. 4.

V. DE ACTIONE ET POENA, quæ ex mala administratione apparitoris comperit.

I. Regula, Ex delicto apparitoris actio datur aduersus eum qui apparitorem designauit. quæ regula approbatur Nouell. c. 82. §. his qui lites. ibi atq; hi per omnia. cuius uerba uide s. quæst. 1.

II. Regula, De pœna apparitorum, proponitur l. omnes. 12. C. de officio rectoris prouincie, his uerbis: Omnes prouinciarum apparitores pro inueterata autoritate iuxta motum iudicis nudatos, uerberibus (si ita res tulerit) subiacere præcipimus: ut & facilius executio rerū publicarum sit, & officiorum insolentia cōprimatur, & iudicum seueritati competēs reddatur autoritas.

VI. DE SALARIO HORVM.

Mortuo legato, salarium residui temporis eius comiti debetur: secus si ei ante tempus fuerit successum. quæ regula approbatur l. diem. 4. ff. de officio adfessoris, his uerbis: Diem functo legato Cæsaris, salarium comitibus residui temporis, quod legatis præstitutum est, debetur: modò si non postea comites cū alijs eodem tempore fuerunt. Diuersum in eo seruatur, qui successorem ante tempus accepit.

DE APPARITORIBVS & ministris magistratuum & iudicum in specie. Cap. XIX.

I. DE APPARITORIBVS Proconfulis.

Prima regula: Qui constituendi uel non constituendi apparitores proconfulis, definitur l. 1. C. de apparitoribus proconfulis, his uerbis: Officio, quod tuis meritis obsecundat, non curialem quenquam, nec ex cæteris corporibus uolumus aggregari: at si erunt inter apparitores huiusmodi, restitui eos munij debitis mox iubemus. Concordat l. 2. C. eod. tt.

II. Reg. Quot constituendi, definitur d. l. 2. his uerbis: Impp. Valentin. Valens & Gratian. AAA. proconfuli Africa. Apparitioni tuæ & legatorū quadringentos censuum deputandos, de his dūtaxat, quos esse sibi detractos reipub. membra non quærunt.

III. Regula, De officio illorum, proponitur l. 3. C. eod. tt. his uerbis: In proconfulari prouincia officium proconfulare postulet, quod exigere consueuit: nec alienis se partibus impudenter inserat.

II. DE APPARITORIBVS & adiutoribus quæstoris.

I. Regula: Quot constituendi, definitur l. cōperimus. 13. in prin.

in prin. C. de proximis sacror. scrip. his uerbis: Comperimus diuinitus pridem fuisse dispositū, uiros deuotos adiutores tuæ magnitudinis certos esse in numero, nec ad huiusmodi nomen uel operam plures licitum esse adspirare, quàm in scrinio quidem sacre memoriæ duodecim tantū: septenos uerò in duobus reliquis scrinijs, id est, sacrarū epistolarum, sacrorumq; libellorum: sed posterioris licentiam temporis, supra modum indulgendo ambitionibus, disturbasse rei merita, ac multitudinem diuulgasse, ut inter memorialiū & adiutorum numerum non longū penè interfir. Sancimus itaq; reduci eis ac renouari statutum ordinis terminum: non ut eximantur adiutoribus hi, qui præter prædictā dispositionem in præsentem exuberat: sed ut interea omnibus alijs interdicitur ab affectu hoc nomen, donec exeuntibus singulis accedentibus decrefcere possit uetita cōglomeratio, legitimusq; iam residueat numerus: non prohibendis uiris deuotis adiutoribus desistentibus eodē officio, cū uel ad laterculensis gradum in scrinio sacre memoriæ protuecti fuerint, uel secundum locum obtinuerint in duobus alijs scrinijs, postquam proximi creabuntur, licet nondum redacta sit quantitas pristina: tamen alios, quos pro se elegerint, subrogandos adiutores petere, qui posteriores erunt cæteris. Concordat l. ult. §. penult. & ult. C. eod. tt. cuius uerba uide j. proximè. Item cōcordat l. penult. §. fin. C. eod. tt. his uerbis: Ad hoc illud obseruari sancimus, ne alius adiutor propter quamcunq; ambitionē his qui in præsentem sunt, uel post eorum deminutionem addatur, licet in ueterem numerum redacti fuerint. Planè de numero adiutorū quæstoris uariat. Nouell. c. 35. de adiutoribus quæstoris inscripta, his uerbis: Sunt autem adiutores uiginti sex, quorum etiam hæredes idem ius obtinent.

II. Regula, De alio in locū eius surrogando, proponitur d. l. 13. §. sancimus itaq; ibi non prohibendis. C. de prox. sacror. scrip. cuius uerba uide s. reg. prox. Concordat Nouell. c. 35. his uerbis: Hæc constitutio designat, quod his qui à sacra sunt memoria, liceat in locum suum adiutores constituere. Sanè qui in locum suum alios surrogare possint, definitur l. ult. C. d. tt. his uerbis: Certæ quidem sunt dispositiones nostri numinis, quas super adiutoribus uiri illustres pro tempore quæstoris nostri palatij, quorum obsequio res agitur quæstorica, dedimus: quarū prima quidem ad supplicationem eorundem adiutorum emissam numero eorum, qui erant illo tempore, quo preces nobis obtulerunt, neq; aliquem eximi, neq; adijci præcipit, præterquam si quis eorum uel ad laterculensis gradū in scrinio sacre memoriæ, uel ad secundum locū in duobus alijs scrinijs, id est, sacrarum epistolarū,

sacrorumq; libellorum & cognitionū, prouectus fuerit. nam his licere, desistentibus ab adiutoris officio, alios pro se, quos uoluerint, adiutores subrogare, ultimum locum in iisdem adiutoribus obtenturos, licet superiorem in memorialibus habeant. Altera uerò per sacram pragmaticam facta est, per quam excelssæ memoriæ Proculo uerbo suggerente præcipimus, illos etiam adiutores posse in suum locum alios inducere, qui per aliquem fortuitum casum minus implere suū officium ualeant, ueluti senium, uel morbum, uel aliam necessariam causam: quod ex ipsorum adiutorum petitione idem magnificæ memoriæ Proculus ad nos retulit. Sed in præsentem ab alijs memorialibus tam in scrinio sacre memoriæ, quàm in cæteris duobus sacrarum epistolarum sacrorumq; libellorū & cognitionum relatis aditi, comperimus, deminutionem eorundem adiutorum impediri per memoratam pragmaticam sanctionem, & in super uenditioni quodammodo memorati officij locum introductū esse. Quod ne deceterò fiat, præsentem sanctionem ad tuam magnitudinem mittimus, per quam iubemus illis tantum permissum esse, secundum prius nostre serenitatis rescriptū, alios in suum locū subrogare, qui uel laterculensis gradum in scrinio memoriæ, uel secundum locum in alijs duobus scrinijs adepti fuerint: secunda nostra sanctione super hoc capitulo deceterò cessante: nulla dāda licentia eorundem adiutorum, præterquam si ad memoratos gradus ascenderit, alium pro se eisdem adiutoribus ex quocunq; fortuito casu connumerare, ut eo modo ad ueterem numerum iidem adiutores redeant. Et duodecim quidem in scrinio sacre memoriæ, septem uerò in alijs duobus sint, id est, sacrarum epistolarum, sacrorumq; libellorum & cognitionum. Illo uidelicet obseruando, ne alius adiutor per quamcunq; ambitionem, his qui in præsentem sunt, uel post eorum deminutionem (licet in ueterem numerū redacti fuerint) addatur. Nam si permutationem, licet fortuitus casus inciderit, prohiberi disposuimus: multò magis prioribus manentibus alios introduci uetamus, cæteris scilicet anterioris sanctionis capitulis in suo robore permansuris.

III. Regula, De modo in suum locum surrogandi alium, proponitur l. cōperimus. 13. §. illud etiam. C. eod. tt. his uerbis: Illud etiam disponendum duximus, utpote nonnullis anterioribus exemplis subnixum, nec non iusticiæ cōgruum, ut ab his, quibus concessum est adiutorum agmini profociare, libellus offeratur uiro illustri pro tempore quæstori, petendaq; eius subscriptio, tempus, atq; hominem, nec non etiam rem ipsam

ipsam continens, id est, quod inter adiutores ei quem pro se furrogat, mereri permiffum est: ordinandis uidelicet iisdem adiutoribus pro ratione temporum quibus libelli porrecti sunt, ut etiam si in memorialiū matricula inferiore loco sit, qui prior in adiutoribus meruit, adiutor quidem habeatur superior, memorialis uero posterior, pro utriusque ordinis modo uel discrimine. quod etiam in alijs quoque; penè omnibus officijs obseruari dignoscitur.

III. Regula, De annona apparitorum quæstoris, proponitur Nouell. c. 80. §. enim uero. ibi: propterea enim. cuius uerba uide §. cod. lib. cap. 12. quæst. 7. reg. 8.

V. Regula, De priuilegijs adiutorum quæstoris, proponitur l. hac lege. 14. C. de prox. sac. scri. his uerbis: Hac lege sancimus, si quando adiutores uiri magnifici pro tempore quæstoris sacri nostri palatii, in accusatione ciuili causæ uel criminalis deducti fuerint, strictum iuris & integritatis congruum ordinem cõseruari: ut si sine scriptis conueniendi sint, nomen eius præcipiente ore designatum esse sufficiat. Sin autem scriptis in querimonia unus adiutorum aut plures fortè ferendi sint, monumenta sententiarum in persona tantummodo conueniendi adiutoris præcedentiū æquum & iustum initium futuro præstent certamini. Et quoniam probationibus potius & exemplis, quàm indecoræ consuetudini debeat indulgeri: quod in inuerso deuotissimorum scriinio libellensium euicisse monstratur, id in adiutores sacre memoriæ, sacrarum etiam epistolarum transferendum censemus: ut qui liberam proficiscendi licentiam pronuntiatione cõmeatus adepti fuerint, sine qualibet stipendiorum aut emolumentorum deductione peregrè degant. Etenim pro tempore uiris clarissimis proximis, & melloproximis, aut eorum adiutoribus, absentia causa uel offerre de suo proprio, aut ex annonis seu stipendijs quidquam relinquere cogendis: quauis Ianuarias calendarum indultum excedat spatium, & intra festum diem contineat.

VI. Regula, De officio apparitorum quæstoris, & quales esse debeant, proponitur Nouell. c. 80. §. enim uero. ibi: neque apparitores. cuius uerba uide §. capite 12. quæst. 7. reg. 8.

III. DE APPARITORIBVS comitis Orientis.

Quot esse debeant, definitur l. unica. C. de apparit. comitis Orientis lib. 12. his uerbis: In officio comitis Orientis non amplius quàm sexceteri apparitores habeantur, quos quidè publicis necessitatibus nouimus abundè suppetere.

III. DE APPARITORIBVS præfecti annonæ.

I. Regula proponitur l. 1. C. de apparitor. præfecti

annonæ, his uerbis: Apparitores urbanæ præfecturæ annonario officio sese nõ inferant: sed apparitorum æmulatione secreta, ministerio suæ annonæ præfecturæ fungantur.

II. Regula proponitur l. 2. C. cod. tt. his uerbis: Præfectus annonæ canonem, qui ad officium suum pertinet, per compulsores suos exigat: & cum officio suo retineatur obnoxius, qui ad implendum canonem deuotionis suæ exactiorem non ostenderit.

V. DE APPARITORIBVS præfecti prætorio.

I. Regula, De officio horum, proponitur l. 2. C. de apparitoribus præf. prætorio, his uerbis: Præfectiarios ad perniciem prouincialium exactiõibus in prouincijs, uel potius lucris & quæstibus suis sese immiscere uetamus. Præterea uel horreorum gerere custodiam, uel curiarum ius atque arbitrium sibi præsumere his denegamus. Horum si quis præsentis legis temerator existat, uolumus eum competentè motu & indignatione percelli.

II. Regula, De dignitate horum & immunitate, proponitur l. 1. C. cod. tt. cuius uerba uide §. lib. cod. capite 5. quæst. 1. reg. 30.

III. Regula, Itidem de immunitate horum, proponitur l. cornicularij. 3. in prin. C. cod. tt. his uerbis: Cornicularij & primiscribij, numerarij insuper, qui in officio tuæ sublimitatis per ordinem obsequijs militiæ terminatis desideratam laborum requiem fortiuntur, pro multis erga rempub. sudoribus ab omnibus indictionibus, tam militarium quàm ciuiliū iudicium, semper habeantur immunes: & ciuiliū tantum iudicium, non etiam militarium iurisdictioni subiaceant.

III. Regula, De iudice horum competente, proponitur uerbis iam dictis hisce: Et ciuiliū tantum iudicium, non etiam militarium iurisdictioni subiaceant. Sed & de eadem re proponitur regula d. l. 3. §. fin. his uerbis: Scriuarij autem, & exceptoribus, cæterisque; qui in officio tui culminis merent, cum in legione prima adiutrice nostra militant, audiētiam tantummodo in causis, in quibus pulsantur, tuæ celsitudinis deputamus: in prouincijs uero commorantes, rectoribus earum eos respondere iubemus, nisi publicum officium aliquod eis iniunctum sit.

V. Regula, De bonis horum uancantibus, proponitur d. l. 3. §. huic sanctioni, his uerbis: Huic sanctioni addendum esse censemus, ut si quis præfectiarius, dum militat, uel post depositū cingulum, sine testamento quod legibus comprobatur, nullisque ab intestato successoribus derelictis, fati munus impleuerit: omnes eius patrimonij facultates, prouisione magnificæ tuæ sedis, non fisci iuribus, sed arcæ tui culminis rationibus uinddicentur.

VI. DE APPARITORIBVS præfecti urbi.

I. Regula, De dignitate eorū, proponitur l. 1. C. de apparitor. præfecti urbi, his uerbis: Præter eos qui de officio eminentium potestatum, numero stimpendiõrū & curricularis uoluntis, urbisque; præfecturæ, & serenitatis nostræ annis singulis attingere purpuram uenerarique; præcepti sunt: nulli prorsus eorum qui prouincialia officia peregerint, tranquillitatis nostræ muricem adorare sit liberum, omnium suffragiorum obreptione cessante.

II. Regula, Si pistorem conculserit, proponitur l. 2. C. cod. tt. his uerbis: Quicumque illustri urbanæ sedis apparitor clandestina fraude pistorem conculserit, accusatus atque conuictus, perpetui panificij nexibus adicitur.

VII. DE PRIMIPILARIBVS.

I. Regula, Ad nullam aliam dignitatem possunt adspirare, quæ regula approbatur l. nullum. 13. C. de cohortalibus, his uerbis: Nullum ex primipilaribus, nullum ex principe cohortalis officij, uel ad aliam posse militiam adspirare, uel ministerijs sibi contra publicam utilitatem blandiri, uel ad quamlibet aliam dignitatē ad præiudicium præteriti status accedere, concedimus. Quod si contra hanc tam saluberrimam formam, uel responsa cœlestia, quædam militia aut dignitas audacter eliciatur: pro ingestis haberi, etiam si speciali adnotatione nostræ indulgentiæ eam obtinuisse uideatur: nec assertionē ei quoquomodo patere, qui se memoratis artibus publicæ studet commoditati subtrahere: sed statim ciuitatis, unde oriundus est, curiæ tradi præcipimus.

II. Regula: Comoda primipilatus etiam ad heredes transeunt, quæ regula approbatur l. 1. C. de primipilo, his uerbis: Comoda primipilatus post administrationem incipiunt deberi: & si is qui ea percipere debuerit, prius rebus humanis eximatur, hæredibus petitiõ salua sit.

III. Regula, De liberis primipilarij partim primipilo, partim curiæ addicendis, proponitur l. quicumque. 5. C. de cohortalibus, his uerbis: Quicumque; per Odroenam primipilarius maiore lætatur numero filiorum, unum loco suo ueluti hæreditario iure substituatur, alterum pro amore patriæ Odroenæ curiæ tradat obsequijs, cæteris qua uoluerit militia prouidurus. Sin autem duos procreauerit, tantum cohorti satisfacere cogatur, & curiæ. Quod si unum procreauerit, eundem ordini patriæ restituar, nullo contra hanc formam beneficio ualitur. O. Damus sanè licentiam tam patribus eorum, quàm ipsis qui huius legis autoritate ciuitatum obsequio aggregatur, ut si quos curiales patrociniõ principalium inuenerint excusari,

in medium proferant, ut & ipsi similibus officijs deputati careant imperatis.

VIII. DE COHORTALIBVS.

I. Regula, De suscipiendis cohortalibus, proponitur l. quicumque. 10. C. de cohortalibus, his uerbis: Quicumque chartas, uel tabulas, uel quodcumque; aliud ministeriū cohortalis optauerit non antè accedere permittatur, nisi eius nomē matriculis receptum primitus fuerit: pœna proposita his, qui contra statuta cœlestia crediderint suscipiendos aliquos, aut quodlibet eis officium iniurgendum.

II. Regula, Itidem de suscipiendis cohortalibus ante & ex eodem officio reiectis, proponitur l. si quis. 11. C. cod. tt. his uerbis: Si quis ex grege cohortalium urgente criminis infectione stipendijs fuerit exemptus, aut ocio traditus, quietis artibus immoretur: aut si ad pristina sacramenta precum miseratione maluerit repedare, indultum nostræ maiestatis oraculum amplissimæ tuæ sedi offerat allegandum.

III. Regula, De priuilegijs cohortalium, proponitur l. solita. 3. C. d. tt. his uerbis: Solita cohortalibus Syriæ priuilegia, quæ à diuo Dicoletiano porrecta sunt atque concessa, nos quoque; porreximus: ac iubemus, eos nõ ad sollicitudinem bastagiæ, non ad functionem nauiculariam deuocandos, nõ inuitos curialibus cœtibus adscribendos: uerum peracto labore militiæ, post primipili competenti sedulitate functionem transactam, prærogatiuam his recusationis offerimus.

III. Regula, Itidem de priuilegijs, proponitur l. officij. 4. C. cod. tt. his uerbis: Officia rectorum prouinciarum tuæ magnificentie literis uolumus admoneri, ut susceptos in officio proprio uel probatos, cohortium nomine, uel legionum priuilegijs existiment inserendos.

V. Regula: Cohortales ad nullam aliam militiam uel dignitatem adspirare possunt. de qua re uide §. cod. lib. cap. 1. quæst. 1. reg. 16.

VI. Regula, De liberis cohortalium, proponitur l. quicumque. 7. C. de principib. agentium in reb. cuius uerba uide §. membr. 12. reg. 12.

IX. DE PRIMICERIIIS & notarijs.

I. Regula, De officio primicerij, item quamdiu officium eius duret, & quo ordine succedatur in primiceriatum, proponitur l. primiceriatum. 5. C. de officio præfecti urbi, cuius uerba cū similib. uide §. cod. lib. cap. 1. quæst. 1. reg. 19. Sanè biennium primicerij officium durat, ut ex d. l. 5. apparet. Cui concordat l. 2. in prin. C. de primicerio, his uerbis: Præclaram nobilemque; militiam spectabilium tribunorum notariorum, qui gloriosis obsequijs nõ nihil reipub. commo-ditatis adferunt & decoris, diuersis beneficiorum titulis muniendam credimus & augendam. nam biennales metas uiro spectabili

pro tempore primicerio agendi muneris du ximus statuendas.

11. Regula, De dignitate & priuilegijs primiceria- tus, proponitur l. i. C. de primicerio. cuius uerba uide 5. eod. lib. cap. 5. quæst. 3. reg. 4. Sed & de dignitate eius proponitur regula l. 2. §. fin. C. eod. tit. cuius uerba uide 5. d. cap. 5. quæst. 1. reg. 7. Huc item pertinere uidetur l. unica. C. de mensuris. his uerbis: Primicerius men- forum biennio expleto agentis in rebus mi litis militiam forriatur. Cetera quoque de pri- micerio & notarijs suis subiecta sunt locis.

X. DE IRENARCHIS.

1. Regula, De his nominandis horumq; officio, propo nitur l. unica. C. de irenarchis, hisce uerbis: Irenarche, qui ad prouinciaru tutelam quis ac pacis per singula territoria faciunt stare concordia am, à decurionibus iudicio præsidum prou- inciarum idonei nominentur.

11. Regula, De genere huius muneris. Personale mu- nus est. quæ regula approbatur l. muneru. 18. §. irenar- che. ff. de muneribus & honoribus, his uerbis: Irenar- che quoq; qui disciplinæ publicæ & corri- gendis moribus præficiuntur, personalibus muneribus funguntur.

111. Regula, De officio horu, proponitur l. diuus. 6. ff. de custodia & exhibitioe reorū, his uerbis: Diuus Hadrianus Iulio secundo ita rescripsit: Et a- lias rescriptum est, non esse utiq; epistolis eorum credendum, qui quasi damnatos ad præsidem remisissent. Idem & de irenarchis præceptum est: quia non omnes ex bona fi- de elogia conscribere compertum est. Sed & caput mandatorum extat, quod diuus Pi- us, cum prouinciæ Asiæ præesset, sub edicto proposuit: ut irenarchæ, cū apprehenderint latrones, interroget eos de focijs & recepto ribus, & interrogationes literis inclusas at- que obli gnatas ad cognitionem magistra- tus mittant. Igitur qui cū elogio mittuntur, ex in regro audiendi sunt: etsi per literas mis- si fuerint, uel etiam per irenarchas perducti. Et sic diuus Pius & alij principes rescripse- runt, ut etiam de his qui requirēdi adnotati sunt, nō quasi pro damnatis, sed quasi re in- tegra quærat, si quis erit qui eum arguat. Et ideo cū quis adnotatus (id est, adhibita quæ- stione professionem) fecerit, iuberi oportet uenire irenarchā, & quod scripsit exequi. Et si diligenter ac fideliter hoc fecerit, collau- dandum eum: si uerò parum prudenter, nō ex- quiritis argumentis, simpliciter denotare irenarcham minus retulisse. Sed & si quid malignè interrogasse, aut nō dicta retulisse pro dictis eum compererit: ut iudicet in e- xemplum, ne quid & aliud postea tale face- re moliat. Concordat 7. reg. prox.

XI. DE STATIO- narijs.

1. Regula, De probando eo quod intendunt, propo-

nitur l. i. C. de curiosis, hisce uerbis: Curiosi & stati- onarij, uel quicumq; funguntur hoc mune- re, crimina iudicibus nuncianda memine- rint, & sibi necessitatem probationis in cum- berenec citra periculum sui, si insonitibus e- os calumnias nexuisse constiterit. Cesset er- go praua consuetudo, per quam carceri ali- quos immittebant. Concordant ea quæ dicta sunt 5. reg. prox.

11. Regula: Ne homines carcerib. includant. Hæc re- gula approbatur uerbis iam propositis hisce: Cesset praua cōsuetudo, per quam carceri aliquos immittebat. Concordat l. i. C. de cohortalibus, his uer- bis: Omnes stationarij neq; super exactionē audeant, neq; carcerē habeat, neque quis per- sonam (licet pro manifesto crimine) apud se habeat in custodia: sciens, quod si quid tale fuerit commissum, capite puniendus est.

XII. DE AGENTIBVS in rebus.

1. Regula, De principibus agentium in rebus: ad quos principatus pertinent, ad eos scilicet quos ordo uocat. quæ regula approbatur l. i. in prim. C. de præpositis agē- tium in rebus, cuius uerba uide paulo inferius reg. 8. Huius regule exceptio prima est: Nisi posterior ordi- ne, post 25. annorum curricula, ob aduersam ualitudinem militiæ sinem non possit conscribi, tunc enim isdem pri- uilegijs gaudet, quibus princeps agentium. quæ excep- tio approbatur l. ex agentib. 4. §. & si quis agens. C. de princip. agentium in reb. cuius uerba uide 5. lib. cod. cap. 5. quæst. 1. reg. 22. Secunda exceptio est: Nisi pos- terior filium procreauerit. quæ exceptio approbatur l. quicumq; 7. in prim. C. eod. tit. cuius uerba proponuntur paulo inferius reg. 12.

11. Regula, De officio principis agentium in rebus, proponitur l. i. C. de principib. agentium in rebus, hisce uerbis: Agentes in rebus post palmam laboris emeriti, principatus honore remuneramus: atq; ideo officiales tā ad necessitates publi- cas, quā priuatas, non nisi principe mittan- tur auctore: nullarumq; sine ipso cuiquam māderur exhibitio personarum, etiam si in- tercessio in locis de gentis officij fuerit im- pertita. Causarū etiā patronos ita uolumus esse cōuentos, ne ignorante principe ulla postulationem introducant, neque sub unius persona suscepti fraude quadā aliena nego- cia inferenda esse pertentēt. Quod si fuerit definitio contempta, decem libras auri fisco nostro ab officio tuo iubemus inferri.

111. Regula, Idem de officio & potestate principis agentium in rebus, proponitur l. 2. C. d. tit. his uerbis: Om- nia citatoria, omnium scilicet causarū atq; personarū, licet sint senatoriæ dignitatis, ad principes specialiter renocari præcipimus: actus uerò cæteros, qui à sacratissimo cœtu senatus tractari cōsueuerunt, censualiū solli- citudine celebrari, nec aliquod præiudiciū ex subrepticio rescripto supplicibus inferri.

1111. Regula, De domesticis principis, proponitur l. ex agentib. 4. in prim. C. eod. tit. his uerbis: Ex agen- tibus in rebus principalib. domesticos in su- is actibus habere liceat eos, quorum fidem industriamq; probatam sibi existimant, etsi sæpè eodem officio fuerint antè perfuncti.

V. Regula, De dignitate principis agētiū in rebus, proponitur l. procōsularis. 3. l. eos qui 5. & l. principes. 6. C. d. tit. De qua re uide 5. lib. eod. cap. 5. quæst. 1. reg. 21.

VI. Regula, De priuilegio principis agentium in re- bus circa sportulas iudiciorum & executionum præ- standas, proponitur l. multis. 8. C. de principib. agentium in rebus, his uerbis: Multis deuotissimæ scholæ agentium in rebus, &c.

VII. Regula, De priuilegio principis circa liberos, proponitur l. quicumq; 7. §. si uerò postquam. C. eod. tit. cuius uerba paulo inferius proponuntur.

VIII. Regula, De ambarum sollicitudine: ad quos pertineat, definitur l. i. C. de præpositis agentium in re- bus, his uerbis: Agentes in rebus, qui per ordinē conseqi solet principatus insignia, in uno- quoque scrinio fabricarum & barbariorum quaternos sub ambarū sollicitudine per an- num duntaxat integrum procedentes gra- datim subire, hac in æternum ualitura lege decernimus: exceptis uidelicet uniuersis negociatoribus, quibus libet mercionium pro se gerentibus, interpositasue personas, cum eis antè sacratissimis constitutionibus interdētū sit militare: exceptis nihilominus his, qui possessionū alienarum sollicitudine procuracionemite susceperint. Eos enim ad hæc officia uolumus aspirare, quorū labo- res scholæ agentium in rebus testimonio cō- probantur. Illi quoq; sunt ab hac liberalitate nostræ mansuetudinis excludendi, qui cū scholæ eidem sociētur, in sacris scrinijs, qui- bus uir spectabilis primicerius & tertioce- rius præfunt, adiunantes eos publicarū char- tarum tractatibus occupantur, & duobus of- ficijs operam suā adhibere nō possunt. nam præter emolumenta, quæ de prædictis scri- nijs cōsequuntur, principatus etiam solatio debent esse cōtenti. Quod si morbo, uel æ- tatis senio capti, & imperiū huiusmodi re- rum, uel quocūq; alio uitio præpediti, per se memorati officij curā subire nequuerint: consideratis præcedētib. eorū laboribus, per substitutum chartularium eiusdem scri- nij, cui præfaturus est, ipse idoneum, & tam moribus optimis præditum, quā scientiā peritiāq; rerum habentem, electionem su- am, suarumq; periculo facultatum, præfatū munus eos implere præcipimus.

IX. Regula, De numero agentium in rebus: quot sint constituendi, definitur l. matriculam. 3. in prim. C. de agentibus in rebus, his uerbis: Matriculam agentium in rebus à tua celsitudine consecram ad- mittentes, iubemus, ne ducennarij plulquā

quadraginta octo in cingulis habeantur in po- sterum, & numerum centenariorum ducen- ti uiri, quos uacante tempore gradus com- petentes admiserint: pariq; modo* biarcho- rum nomen meritumq; ducenti quinquā- ginta uiri dūtaxat: præterea circitorū trecē- ti, & equitum quadringenti quinquaginta impleant.

X. Regula, De remouendis & eximendis agentibus in rebus, proponitur l. 2. C. eod. tit. hisce uerbis: Nulli posthac sine nostræ maiestatis autoritate discingendi agentem in rebus, nulli eximē- di pateat copia, nisi probata schola & ani- maduersione ueteris iudicis, & nullā time- re debent contumeliam uilitatis.

XI. Regula, De priuilegijs agentium in rebus circa sportulas iudiciales & alia, proponitur l. 2. C. de præpo- sitis agentium in rebus, his uerbis: Hac saluberrima sanctione decernimus, agentes in rebus pro- conuentionibus & modo sportularum exe- cutoribus præbendarū, pro quantitate sum- ptuum, quæ circa litigia sibi met ab alijs in- ferenda, uel à se cōtra alios per semetipfos, seu per ordinandos à se procuratores exer- cenda, conuenit ab ijs agnosci: ac beneficijs, quæ in sacro nostro militantibus ministerio iam pridem per diuinas sanctiones indulta sunt, perpotiri: & si deiusflore idoneum de eadem schola, non autem extraneum of- ferre compelli. Ita tamen, ut priuilegia, quæcunq; centenarijs seu ducennarijs, uel chartularijs, seu uiris clarissimis principi- bus, post depositam quoque militiam iam per dispositiones principales impertita, & nunc usque obseruata esse noscuntur, inta- cta inuiolataque custodiantur: cum perab- surdum perque temerarium sit, hanc nostræ liberalitatem pietatis (quanquam astuta in- terpretatione) non ad augmentum ante- riorum priuilegiorum, sed deminutionem conuertere concedi. Simili uidelicet forma pro matribus & uxoribus eorum, nec non etiam liberis sub eorum potestate constitu- tis, nec aliam sortitis uel sortituris militiam, nec non etiam feruis ad eos pertinentibus seruanda: ita, ut in prouincijs quoque supra- dictæ personæ degētes simili beneficio per- fruantur. Sportulas tamen, & litium expen- sas pro tertia superius parte enarratæ quan- titatis soluturæ: denarum librarum auri cō- demnatione, aliāq; grauissima indignatio- ne his feriendis, quicumq; nostra iussa quo- libet modo seu tēpore uiolauerint, seu uiol- are concesserint.

XII. Regula, De liberis agentium in rebus, proponi- tur l. quicumq; 7. C. de principib. agentium in rebus, his uerbis: Quicumq; ex corpore cohortaliū mili- tans in schola agētiū in rebus filium pro- creauerit, antequā ad metas militiæ suæ per- ueniat,

ueniat, principatus honore decoretur: & licet ipse post finitā militiam, utpote liber, nulla debeat huiusmodi cōuentione pulsari: filiū tamen cohortali cōditioni relinquat obnoxiiū. Si uerò postquā adeptus fuerit principatum, ediderit filium: is qui natus est, etiam si in schola deuotissimorum agētium in rebus militiā sortitus non fuerit, ita liber sit ac securus, ut nec ullis cohortalis officij nexibus obligetur, quasi iā ex patre libero, & ab hac cōditione penitus alieno, pgenitus.

XIII. Regula, De officio agentū in rebus circa cursum publicum, proponitur l. c. de curiosis & stationarijs, his uerbis: Agentes in rebus in curis agendis & euectionibus publici cursus inspiciendis, nostrorum memores præceptorū credimus in omnibus uelle profutura reipub. Ideoq; solos agētes in rebus in hoc genere iussimus obsequiū adhibere, & non ab alio penitus officio. Hi uerò per uigili diligentia prouidebūt, ne quis cōtra euectionis auctoritatem moueat cursum, uel amplius postulet, quā concessit euectio. Quisquis igitur aliquid tale perpetrare tentauerit, improbi cœpti priuetur effectu. demonstratur etiam iudicibus uel curiosis euectio, etiam si quis nobis iubentibus festinare memoret in obsequiū necessarium, nec præualeat cōtumacia uel dignitas. Ergo numum iam uetamus exposci pro animalibus in cursum minimè constitutis. Quod si forè aliquis existimauerit perpetrandum, eius quadruplū, quod accepit, inferre cogatur. Concordat l. ult. c. cod. de cuius uerba sequuntur 3. reg. prox.

XIII. Regula, Iudem de officio agētium in rebus, proponitur l. ult. c. d. de uerbis: Agentes in rebus singulos per singulas prouincias mittēdos esse censemus, quibus inspiciendarum euectionum tantum debeat cura mandari: ut nihil prorsus cōmune aut cum iudicibus, aut cum prouincialibus habeant, nec naues debebunt illicita cōcussione uexare, nec libellos, aut attestaciones, uel contestaciones litis gratia suscipere, aut in carcerem quenquam trudere, sed cursui solum uacare.

XV. Regula: Sententia præfecti contra agentes in rebus, lata eo tempore quo cursus publici sollicitudinem sustinent, irrita est, quæ regula approbatur simul & distinguitur l. per id. 3. c. de curiosis, hisce uerbis: Per id tempus, quo cursus tuendi sollicitudinem sustinetis, cōdemnationes præfectorum circa eos solos irritæ sunt futuræ, qui seruauerint honestatem: erga eos uerò, qui in honeste & contra decus seculi uel honorem militiæ uersabuntur, non solum cōdemnatio mansura est, uerum etiam grauior pœna est statuenda.

XIII. DE STATORIBVS.
Regula de statorum annona seu sportulis proponi-

tur l. unica. c. de statoribus, his uerbis: Per omnes prouincias edictū generale misimus, ut statoribus unus tantum solidus proprio nomine posceretur, & in offerendis equis certam formam statutam æqualē prouinciales nostri custodiendam esse cognoscant. Quos etiam fisco certo modo solidorum obnoxios facimus, si quod statores petere interdētum est, illi dare statoribus non timerent. Officium quoque granitatis tuæ centum argenti libris multabitur, si sciens prædictam rem gestam fuisse, non illico eam seueritati iudiciariæ prodiderit.

XIII. DE CASTRENSIARIJS, & MINISTERIANIS.

Regula proponitur l. c. de castrensar. & ministr. his uerbis: Si quis primæ, uel secundæ, uel terciæ formæ specialiter inter statutos gradū ceteris ualuerit impetrare, super numerarijs ultimis formæ terciæ in matriculis habeatur. Reliquas eius tituli leges alijs subiectæ sunt locis.

XV. DE DECANIS.

Regula de decanis proponitur l. c. de decanis, hisce uerbis: Quatuor, qui ex corpore decanorum ad primum militiæ gradum peruenerint, biennij spacio primiceriatus gerant officium, neq; ulterius cuiquam liceat in hoc immorari: ut omni gratia & ambitione cessante, post duorum annorum curricula succedant prioribus subsequentes.

XVI. DE REFERENDARIJS facti palatii.

De numero referendariorum regula proponitur Nouell. c. vi. his uerbis: Inter cetera quæ in decentem ordinem reduximus, neq; ea quæ spectabiles nostros referendarios concernunt, extra prouidentia nostræ terminos relinquenda putauimus: idq; eò magis, quò pluribus in rebus magno nobis esse solēt ului. Nam cum initid non amplo admodum numero inclusi essent, nos, quò magis multos illorum interuentu adiuuaremus, facilius singulorum desideria perdissent, ut plures essent, quam dudum effecimus. Ceterum extiterunt quidam, qui liberalitatem nostram ad immoderatum prouocantes, partim multos introducendo qui nobis supplicarent, partim multis utendo precibus, dignitatis plenissimam rem quotidianis additamentis penè ad infinitum deduxerunt: neq; enim antè petendi finem fecerunt, quam in quatuor denarium usque illorum numerus euaderet. Ne igitur quod iure à nobis in precio habitum est, si ad multitudinem effundatur, suam amittat dignitatem: placuit nobis ad certam illorum numerum mensurā contrahere, non ut ijs qui hoc tempore sunt, cōcessa derogemus (neque enim regiæ hoc magnificentia proprium est) præsertim cū nemi-

neminem eorum qui nobis placeant, quiq; nobis honestè subseruiunt, nostro expellere ministerio ullo unquam modo soleamus: sed manere illos sub eadē, qua modò sunt, forma sancimus: neq; omnino quisquā apponatur, donec intra octo uiros illorū mensura constet, ut perpetuò octo existant, nullo quidem neq; modo neq; tempore eo numero augendo: semper autē contendentibus illis, ut circa nos obsequio, & erga Imperatoriam maiestatem beneuolentia alter alterum uicissim superent: nemine licentiā habente, ut eius generis aliquid deceret petat, sciens, q; neq; ea quæ petit, assequetur: & quia petere ausus est, non solum decē librarum auri pœnæ erit obnoxiosus, sed etiam propria excidet militia. Volumus enim, ut ad prædictum usq; numerum intra mensuram cohibeantur, semperq; iusticia & alijs augeantur: magisque ac magis illustrentur uirtutibus. Nullam enim dignitatē obtinet multitudo, quæ solo spectatur numero: quādo quidem ex tam multis uix paucos reperias, in quibus uita secundum uirtutem salua sit. Quapropter maneant quidem (ut diximus) nunc sub hac forma. Cognoscēs uerò ea excellentia tua ita custodiat, ut nullo unquam tempore transiliri eorum aliquid, quæ à nobis sancta sunt, permittat: quin potius ab ijs, qui hæc contra quid faciunt, prædictam pœnam exigat, utpote qui ea expectant, quæ neque petere licitum, neque dari possibile est. Atq; ita prorsus nostra hæc lex multitudine depulsa uirtutem inducat, quæ non admodum in multis elucefcit, præsertim in ijs uiris, qui tametsi bonis prognati sunt parentibus, fortunæ tamen ac facultates suas in exponēdis supplicum precibus, & impetrando illis à nobis auxilio repositas habent. Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram exprimuntur legem, ea studeat excellentia tua ad effectum deducere, certoque fini tradere.

XVIII. DE NUMERARIJS.

I. Regula, De numero & officio numerariorū, proponitur l. in prouincijs. 4. c. de numerar. cuius uerba uide 3. cap. prox. de apparitoribus, q. 4. reg. 1. Concordat l. duos. 13. c. de susceptoribus, his uerbis: Duos tabularios seu numerarios, & susceptores totidē per uniuersas prouincias oportere constitui, clementia nostra præcepit. scire autem uolumus prætorianam amplissimam præfecturam, & eos qui aurū largitionale susceperint, nihil cum arcæ ratiocinijs habere commune. Iudices autem prouinciarum quinque libris auri multandos, & primates officiorum capitali pœna plectendos, si hoc non fuerit custoditum.

II. Regula, De nomine numerariorum & officio, proponitur l. c. de numerarijs, his uerbis: Qui numerarij appellari consueuerat consularium atq; præsidum, duntaxat tabularij post hanc nostram sanctionem uocabuntur: scientes se tormētis esse subiectos, nisi iudicibus, uel his qui proeecti nostro iudicio ad prouincias uenerint, uel exactoribus debitorū aut reliquorum nomen & modum frequenter ingesserint sub actorū testificatione. Quos scire oportet, cum his qui debitores sunt, sese ad solutionem esse retinēdos, nisi omnia debita ipsis fuerint indicantibus persoluta. Triennij tantum spacio tabulariorum decet tempus omne concludi. Concordat d. l. 4. ibi: qui & tabularij.

III. Regula, Quamdiu duret officium numerariorum: definitur triennium uerbis iam propositis hisce Triennij tantum spacio tabulariorum decet tempus omne concludi. Mutatur hoc l. officio. u. c. cod. tit. his uerbis: Officio tuæ magnitudinis datis precibus postulante, ut numerariorum actus non in biennium, sed in unum annum statuatur: nostra pietas huiusmodi petitionibus annuens, dispositionem quæ super biennio promulgata fuerat, super uno tantummodo anno reuocauit.

III. Regula, Ne ad pecuniam mutuum sumendam, aut ad pollicendum pro publicis expensis cogantur, neq; post depositam militiam inquietentur, proponitur l. scriuarios. 8. c. de numerarijs, his uerbis: Scriuarios uel numerarios officij tuæ magnitudinis iubemus nullatenus in posterum aut mutuum pecuniā sumere, aut polliceri cuiquam pro publicis expensis cogi, quos nullam postpositam militiam inquietudinem sustinere uolumus.

V. Regula, De dignitate numerariorum, proponitur l. numerarios. 3. c. cod. tit. cuius uerba uide 3. eodem lib. cap. 5. quæst. 1. reg. 28.

VI. Regula, De pœna numerariorum, proponitur l. c. d. de uerbis: Vorax & fraudulentum numerariorum propositum, qui diuersis obsequijs rectoribus obsequuntur, ita inhibendum est, ut antea sanciuimus, & nunc itidem sancimus, cōditioni eos subdi tormentorū, & aculeis atq; lacerationibus subiacere.

XVIII. DE EXCEPTORIBVS.

I. Regula proponitur l. exceptores. 5. c. de numerarijs, hisce uerbis: Exceptores omnes in iudicibus prouincialibus obsequentes, qui nec cohortalem militiam sustinere uidentur, neque à fisco ulla consequuntur annonas, absque metu dare cœptis operam (etiam si decuriones sint) minimè prohibemus, dummodò munera propriæ ciuitatis agnoscant, & peracto secundum morem officio exceptionis, ad propriam sibi curiam redeundum esse non nesciant.

11. Regula, De iudice horum competente, proponitur l. cornicularij. 3. §. fin. C. de apparit. pref. et. prætor. cuius uerba uide §. eod. cap. membr. 5. reg. 4.

XIX. DE ACTUARIIS.

1. Regula, De ordinandis his, proponitur l. actuario. 7. C. de numer. hisce uerbis: Actuarius tam clarissima urbis Constantinopolitanæ, quam Antiochiæ, quamque curialium ciuitatum diuersarum, non aliter, nisi ut consueuerat, & manus sanxerit principalis, sublimitas tua præcipiat ordinari. Quod si quis talis sub tua fuerit iudicatione conuictus, profectò irritis his quæ uetita cõrectauerit, etiam congruam indignationem incurrat.

11. Regula: Qui ordinandi actuarij: De ijs qui in militia alia numerantur, proponitur regula l. nemini. 9. C. eod. tit. his uerbis: Nemini licere deinceps iubemus in quacunq; militia cõnumerato, sollicitudinem actuarij subire, uel post depositam eandem curam ad militiam aspirare: quatenus inter priuatos agens, omniq; militari priuilegio denudatus, nihil nundinationis uel fraudis circa commendanda ratiocinia, quibus obnoxius est, attentare ualeat.

111. Regula: Actuarius etiam post depositam curam ad militiam aspirare non potest. quæ regula approbatur iam propositis uerbis hisce: Vel post depositam eandem curam ad militiam aspirare.

XX. DE CHARTULARIIS.

1. Regula proponitur l. nulli. 10. C. de numerarijs. cuius uerba uide paulò superius de Scrinarijs reg. 5.

11. Regula, De dignitate horum, proponitur l. ult. ubi: ita tamen ut primi. C. eod. tit. cuius uerba uide paulò inferius proponuntur.

XXI. DE SCRINIARIIS.

1. Regula, Quamdiu agere debeant, definitur l. pro biennio. 6. C. de proximis sacror. scrin. his uerbis: Pro biennio annum solum agere deinceps decernimus eos, qui in tribus scrinijs memoriaræ, epistolarum, libellorumque ordine ac merito stipendiorum ad gradum peruenerint proximorum. Concordat l. ad similitudinem. 11. C. de palat. sacrar. largit. cuius uerba uide §. lib. 11. ca. 1. membr. 3. reg. 12.

11. Regula, De numero horum, quot esse debeant, proponitur l. hac parte. 10. C. de prox. sacror. scrin. his uerbis: Hac parte statutos memoriales præcipimus esse in scrinio quidem memoriaræ sexaginta duos, epistolarum uerò triginta quatuor, libellorum quoque triginta quatuor: antiquarios uerò, qui habentur in scrinijs memoriaræ, nunquam minus esse quam quatuor. Similis regula proponitur l. comperimus. 13. in prim. C. eod. tit. cuius uerba uide §. eod. ca. membr. 2. reg. 1.

111. Regula, De dignitate horum post depositam militiam, proponitur l. ult. C. de numer. his uerbis: Per hanc diuinam pragmaticam sanctione decernimus, quod antea tribunis prætorianis, dum dignitas eis, qui in scrinijs seu gradib.

officij tuæ celsitudinis deponunt militiam, præbebatur, & custoditum fuisse dignoscitur: hoc super honore quoq; comitiuq; dignitatis eis impertiri, ut sententia pro sine eorù militiæ proferenda dignitatis etiam mentionem cõtineat. Hæc quoq; tantummodo & sine speciali codicillorum uel diuinorum apicù sanctione ad eandem dignitatem adpiscendam, & priuilegia eam sequentia sufficient: ita tamen, ut primi ordinis comitiuâ per interlocutione eiusdem potestatis mereantur hi: id est, cornicularius & chartularius, & primiscrinus, & numerarius scrinij Macedoniæ, & scrinij Daciæ, & scrinij operum, & scrinij auri. Hoc eodè in his etiam, qui post nouellam dispositionem diuæ memoriæ Zenonis, quæ de eisdè pœnis loquitur, & de eisdem personis, quæ deposuerunt militiam, obtinente.

1111. Regula proponitur l. scriniarios. 8. C. eod. tit. cuius uerba uide paulò superius membr. 17. reg. 4.

V. Regula: Scrinarij adiutores numerariorù quatenus esse possint, definitur l. nulli. 10. in prim. C. de numerarijs, his uerbis: Nulli scriniario liceat pro tempore numerarios plus quam quaternis uicibus, nec his tamen continuandis, adiuuare. Idemq; hoc super chartularijs, præbenda pro tempore numerarijs opera, obseruari decernimus: ita ut adiutorium quidem biennij, chartulariorum uerò unius anni interuallo continuatio interrumpatur.

VI. Regula, Ne scriniarij adiutores chartularij munus gerant, proponitur d. l. 10. §. nulla adiutoribus, his uerbis: Nulla adiutoribus ad chartulariorum sollicitudinem, quâ semel designati sunt, descendendi danda licentia.

VII. Regula, Ex quibus scriniarijs adiutores numerariorum eligendi sint, proponitur d. l. 10. §. ita ut, his uerbis: Ita ut orientalis quidè tractus pro tempore numerarijs, non nisi ab his scriniarijs, qui intra triginta uiros à numerario retrò numerados: Asiæ uerò diœceseos numerarijs, nõ nisi ab his, qui intra quinquaginta à numerario similiter retrò numerados inueniuntur: Ponticæ uerò & Thracicæ diœceseos passim & pro suo libitu ex omni multitudine eligendorum adiutorum tribuatur facultas.

VIII. Regula, De officio scriniariorum adiutorum circa instrumenta, proponitur d. l. 10. §. omnia, his uerbis: Omnia sanè cõmonitoria, uel præceptiones, aut euectiones, seu quelibet publica instrumenta, non solum adiutoribus, uerum etiã prouinciæ illius, de qua disponitur, tractatori inspicendi, itidemq; subscribendi, aliorù quoq; qui unà cum eo tractat, in eadem subscriptione mentione habenda, necessitatem incumbere. Si quid autè sine hac obseruatione ex orientali, uel Asiatico, uel Thracia-

Thraciano serinio fuerit emissum, falsi suspicionem nõ careat: exceptis publicis instrumentis, quæ à serinio Ponticæ diœceseos emittuntur: q. in iisdem instrumentis solum numerarium eiusdè diœceseos, eiusq; adiutorem, & chartulariù subscribere magnitudo tua disposuit, ita ut, si quid huius legis fuerit uiolatum, numerarij quidem tã gradus sui, quam solennitatum, seu solatorù uniuersi unius anni iacturam: adiutores uerò quindecim librarum auri, & chartularij quindecim itidem librarum auri pœnam subeant. Reliqua scriniariorum iura suis subiecti sunt locis.

XXII. DE TRACTATORIIS & STATIUIS.

De his regula proponitur l. unica. C. de tractat. & statiuis, hisce uerbis: Tractatoriæ cum statiuis solitis tantummodo bidui tempus accipiant: nulli uerò penitus cum necessarijs sibi personis præbeantur, nisi his tantummodo, qui animalia, atq; equos sacro usui necessarios, persequuntur: ita tamen, ut his dimissis in tractatoriarum corpore quinq; dierum numerus adscribatur, ut nullus ultra hoc temporis spacium ad residendum, in quo libitum fuerit loco, copiam nanciscatur.

XXIII. DE TABVLARIIS.

1. Regula, De ordinandis tabularijs: qui ordinandi Non serui, sed liberi, quæ regula approbatur l. genera-

lia. C. de tabularijs, scribis, his uerbis: Generali lege sancimus, ut siue solidis prouincijs, siue singulis ciuitatibus necessarij fuerint tabularij, liberi homines ordinentur: neque ulli deinceps ad hoc officium pateat aditus, qui sit obnoxius seruituti. Sed & si quis dominorum seruum suum siue colonũ suum chartas publicas agere permiserit (consensum enim, non ignorantiam uolumus obligari) ipsum quidem, in quantum interfuerit publicæ utilitatis pro ratiocinijs, quæ seruo siue colono agente tractata sunt, obnoxium detineri: seruum autem, competentibus affectum uerberibus, fisco addicti dominorum enim interfuit ab initio prouidere, ne publicis actibus prinata seruitia immiscerentur.

11. Regula: Ne tabularij ad aliam militiam aspiciant, proponitur l. 1. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. de apparit. quest. 2. regul. 9. Postremò tabularij dicuntur numerarij, de quibus dictum est supra, hoc capite, membr. 17.

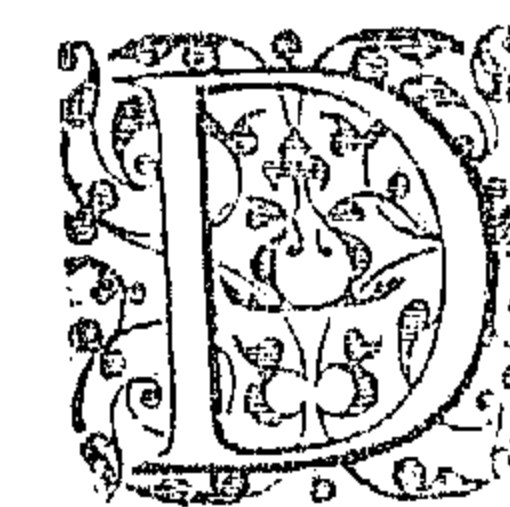
Hactenus de apparitoribus & ministris magistratus ac iudicum tam in genere, quam in specie sit dictũ. Sed & plures horũ species uide sub suis magistratibus. Item de procuratore Cæsaris, comite rerum priuatarum, de palatinis, exactoribus, susceptoribus & similibus, dicitur infra in iure Imperatoris & Filii. Nunc ad iudicia transcamus, primum publica, deinde priuata.

DIGESTORVM LIBER TERTIVS:

DE IVDICIIS PVBLICIS in genere.

In hoc generali publicorum iudiciorum libro primum proponitur definitio seu ratio nominis publicorum iudiciorum. Deinde, diuisio. Tertiò, species. Quarto, proprium. Quintò, quibus competant. Sextò, aduersus quos. Septimò, per quos. Octauò, ubi, & apud quem. Nonò, quando & quamdiu competant. Decimò, ad finia remedia. Vndecimò, causa publicorum iudiciorum cum suis exceptionibus. Duodecimò, de eo quod in publica iudicia uenit. Decimotertio, actus & adiuncta publicorum iudiciorum. Postremò euentus & consequentia. Quibus locis pertractatis, ad specialem publicorum iudiciorum tractatum transibimus.

DE PVBLICIS IVDICIIS in genere. Cap. I.

DEFINITIO seu ratio nominis proponitur Instit. de publicis iudicijs. §. 1. his uerbis: Publica autem dicta sunt, q. cuius ex populo executio eorum plerunq; datur.

11. DIUISIO publicorũ iudiciorũ proponitur Instit. d. tit. §. 2. his uerbis: Publicorum iudiciorũ quædam capitalia sunt, quædam non capitalia.

Capitalia dicimus, quæ ultimo supplicio adficiunt homines, uel etiã aquæ & ignis interdictione, uel deportatione, uel metallo. Cætera, si quã infamiam irrogant cũ damno pecuniario, hæc publica quidem sunt, non tamen capitalia. Concordat l. 2. ff. eod. tit. his uerbis: Publicorum iudiciorum quædam capitalia sunt, quædam non capitalia. Capitalia sunt, ex quibus pena mors, aut exiliũ est: hoc est, aquæ & ignis interdicio. Per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate. nã cetera nõ exilia

exilia, sed relegationes proprie dicuntur. ruc enim & ciuitas retinetur. No capitalia sunt, ex quibus pecuniaria, aut in corpus aliqua coercitio pena est. Concordat item l. licet. 103. ff. de verb. signif. cuius uerba uide j. lib. 50. cap. 4. in uerbo Capitalis.

III. SPECIES publicorum iudicioru enumerantur l. 1. ff. de publ. iudic. hisce uerbis: Non omnia iudicia, in quibus crimē uertitur, publica sunt: sed ea tantum, quae ex legibus iudiciorum publicorum ueniūt: ut lex Iulia maiestatis, Iulia adulterij, Cornelia de sicarijs & ueneficis, Pompeia patricidij, Iulia peculatus, Cornelia de testamentis, Iulia de ui publica, Iulia de ui priuata, Iulia ambitus, Iulia repetundarum, Iulia de annona. Concordat Inst. eod. tit. §. publica autem, cum sequentibus, ubi adduntur duae aliae species, nimirum lex Faui de plagiarijs, & Iulia de residuis, de quibus omnibus infra lib. prox.

III. PROPRIUM publicorum iudicioru proponitur Inst. de publ. iudic. in prim. his uerbis: Publica iudicia neque per actiones ordinantur, nec omnino quidquam simile habent cum caeteris iudicijs, de quibus locuti sumus: magnaque diuersitas eoru est & in institutendis, & in exercendis. Concordat l. ordo. 8. ff. eod. tit. his uerbis: Ordo exercendorum publicorum iudiciorum capitalium in usu esse desijt, durante tamen pena legum, cum extra ordinem crimina probantur.

V. QVIBVS COMPETANT iudicia publica, seu accusationes?

Huius loci regula est, Quod omnibus accusare uolentibus competant. Quae regula approbatur Inst. de publicis iudicijs. §. 1. cuius uerba uide §. eod. cap. in prim. Huius regulae exceptio prima haec est: Nisi mulieribus, quae exceptio approbatur l. qui accusare. 8. ff. de accus. cuius uerba haec sunt: Qui accusare possunt, intel ligemus, si scierimus qui non possunt. Itaque prohibetur accusare alij propter sexum uel aetatem, ut mulier, ut pupillus: alij propter sacramentum, ut qui stipendium meretur: alij propter magistratu potestatem, in qua agentes sine fraude in ius euocari non possunt: alij propter delictum propriu, ut infames: alij propter turpe quaestum, ut qui duo iudicia aduersus duos reos subscripta habet, numosque ob accusandum uel non accusandum accepit: alij propter conditionem suam, ut filij circa parentes, & liberti circa patronos. Hae uerbis non solum exceptio proposita, sed & aliae plures approbantur, de quibus singulis in sequentibus dicitur. Concordat exceptioni propositae l. 1. ff. eod. tit. l. senatus. 5. C. qui accusare non possunt, his uerbis: Senatusconsulto permillum non est mulieri, legis Corneliae crimine reum facere, nisi res ad eam pertineat. Cum igitur filij tutores & curatores habent: ipsi deliberare debent,

an instrumenta, ex quibus aduersarium filiorum tuorum obtinuisse dicis, falsa esse accusare debeant. Concordat item l. de crimine. 12. C. eod. tit. his uerbis: De crimine quod publicoru fuerit iudiciorum, mulieri accusare non permittitur, nisi certis ex causis: id est, si suam suorumque persequatur iniuriam, secundum antiquitatis statuta tantum, de quibus specialiter eis concessum est, non exacta subscriptione. Vnde aditus praes provinciae in primis examinabit, an tale sit crimen, cuius accusationem mulier subire non prohibeatur. Haece uerbis, praeterquam quod exceptio proposita approbatur, simul & prima eius replicatio denotatur, talis scilicet: Nisi mulier suam suorumue iniuriam persequatur, hoc enim casu publica et accusatio competit. Cui concordat l. 1. ff. de accusationibus, his uerbis: Non est permillum mulieri, publico iudicio quenquam reum facere, nisi scilicet parentum liberorumque, & patroni & patronae, & eorum filij filiaeque, nepotis neptisque mortem exequatur. Concordat l. 2. ff. eod. tit. his uerbis: Certis de causis concessa est mulieribus publica accusatio: ueluti, si mortem exequantur eoru earumque, in quos ex lege publicorum iudiciorum testimonium inuitae non dicunt. Idem & in lege Cornelia testamentaria senatus statuit. Sed & de testamento paterni liberti, uel materni, mulieribus publico iudicio dicere permillum est. Concordat item replicatiōi propositae l. 1. ff. de accus. non possunt, his uerbis: Vxor tua, si consobrini sui necem uindictam exstimat, adeat praesidem provinciae. Item concordat l. non igno. 9. C. eod. tit. his uerbis: Non ignorat competens iudex, eam quae ultionem & mortem filij sui persequi allegat, non temere ad accusationem esse admittendam, nisi prius matrem se esse probauerit. Huius replicatiōis duplicatio est: Nisi mulier maritum uel adulteram accuset adulterij. Quae duplicatio approbatur l. 1. C. ad l. Iuliam de adulterijs, his uerbis: Publico iudicio non habere mulieres adulterij accusationem, quamuis de matrimonio suo uiolato queri uelint, lex Iulia declarat: quae cum masculis iure mariti accusandi facultatem dedisset, non idem foeminis privilegium detulit. Secunda propositae exceptionis replicatio est: Nisi mulier ex lege Corneliae testamentaria accuset. hoc enim ei permittitur, quae replicatio approbatur l. 2. §. idem & in lege. ff. de accusationibus, cuius uerba uide paulo superius. De qua re uide item j. lib. prox. cap. 8. quaest. 2. reg. 1. Tertia replicatio est: Nisi mulier crimen laesae maiestatis deferat. quae replicatio approbatur l. in quaest. 8. ff. ad l. Iul. maiestatis, his uerbis: In quaestionibus laesae maiestatis etiam mulieres audiuntur: & coniurationem denique Lucij Catilinae Fulvia mulier detexit, & Marcu Tullium consullem iudicio suo instruxit. Quarta replicatio est: Nisi

est: Nisi mulier ex l. Iulia de annona accuset. Haec replicatio cum alijs quibusdam approbatur l. mulierem. 13. ff. de accusationibus, his uerbis: Mulierem propter publicam utilitatem ad annonam pertinentem audiri ad praefecto annonae deferentem, diuus Hadrianus & Antoninus rescripserunt. famosi quoque accusantes sine ulla dubitatione admittuntur, milites quoque, qui causas alienas defendere non possunt, qui pro pace excubant, uel magis ad hanc accusationem admittendi sunt. Serui quoque deferentes audiuntur. Concordat l. Imp. 3. §. fin. ff. ad l. Iul. de annona, his uerbis: Imp. Seuerus & Antoninus in haec uerba rescripserunt: Eri non solent hoc genus nunciacionis mulieres exercere: tamen quia demonstratram te ea quae ad utilitatem annonae pertinent, polliceris, praefectum annonae docere potes. Haec de prima propositae regulae exceptione eiusque replicatiōibus sunt dicta.

I. Exceptio: Nisi pupillus accusare uelit. quae exceptio approbatur l. qui accusare. 8. in prim. ff. de accusationibus, cuius uerba uide §. exceptione proxima, in prim. Huius exceptionis replicatio haec est: Nisi pupillus patris uel aut iniuriam persequatur, mortem puta, uel testamentum eius. Haec replicatio approbatur l. 2. §. final. ff. eod. tit. his uerbis: Pupillis ex consilio tutorum patris mortem, item pupillae aut sui mortem exequi concessum est lege testamentaria, nam & de patris quidem testamento pupillis agere diuus Vespasianus permisit, sed & si non exhibeantur tabulae, per interdictum possunt ex petiri.

II. Exceptio: Nisi seruus accuset. Haec exceptio ipso quide iure subsistit, & approbatur l. quoniam. 26. C. ad l. Iul. de adult. cuius uerba uide j. lib. prox. cap. 7. quaest. 2. except. 8. repl. 2. Verum eius replicatio prima haec est: Nisi ex l. Iulia maiestatis seruus accuset. quae replicatio approbatur l. famosi. 7. in prim. ff. ad l. Iul. maiestatis, cuius uerba uide §. except. 5. repl. 1. Secunda replicatio est: Nisi ex l. Iulia de annona seruus accuset. Haec replicatio approbatur l. mulierem. 13. §. fin. ff. de accusat. cuius uerba uide §. except. 1. repl. 4.

III. Exceptio: Nisi pauper sit is qui accusat. Haec exceptio approbatur l. nonnulli. 10. ff. de accusat. his uerbis: Nonnulli prohibentur accusare propter paupertatem, ut sunt qui minus quam quinquaginta aureos habent.

V. Exceptio: Nisi miles accuset. Haec exceptio approbatur l. qui accusare. 8. ibi: alij propter sacramentum, ff. de accusat. cuius uerba uide §. except. 1. in prim. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi ex l. Iulia maiestatis miles accuset. quae replicatio approbatur l. famosi. 7. in prim. ff. ad l. Iul. maiestatis, his uerbis: Famosi, qui ius accusandi non habent, sine ulla dubitatione admittuntur ad hanc accusationem. Sed & milites, qui causas alias defendere non possunt, nam qui pro pace excubant, magis ad hanc accusationem admittuntur.

tendi sunt, serui quoque deferentes audiuntur, & quidem dominos suos, & liberti patronos. Secunda replicatio est: Nisi ex l. Iulia de annona miles accuset. Haec replicatio approbatur l. mulierem. 13. ff. de accusat. cuius uerba uide §. except. 1. repl. 4. Tertia replicatio est: Nisi miles suam suorumue iniuriam persequatur. l. non prohib. 8. C. qui accusare non possunt, his uerbis: Non prohibentur milites accusationem, quae publici iudicij instar obtineat, intendere, si suas suorumque iniurias exequantur. Ideoque consobrini tui necem defendere tibi permittimus.

V. I. Exceptio: Nisi magistratus accuset. Haec exceptio approbatur d. l. 8. ff. de accusat. ibi: alij propter magistratum, cuius uerba uide §. except. 1. in prim.

V. II. Exceptio: Nisi is qui accusat, infamis sit. Haec exceptio approbatur d. l. 8. ibi: alij propter delictu proprium, ut infames. Concordat l. is qui. 4. ff. eod. tit. item l. criminis. 15. C. qui accusare non possunt, cuius haec sunt uerba: Criminis accusationem instituire cum periculo calumniae, si tibi existimatio integra est, minime prohiberis. Huius except. replicatio prima haec est: Nisi infamis ex l. Iulia maiestatis accuset. quae replicatio approbatur d. l. 7. in prim. ff. ad l. Iul. maiestatis, cuius uerba uide §. except. 5. repl. 1. Secunda replicatio est: Nisi ex l. Iulia de annona accuset infamis. Haec replicatio approbatur l. mulierem. 13. ff. de accusat. cuius uerba uide §. except. 1. repl. 4. Tertia replicatio est: Nisi infamis suam suorumue iniuriam persequatur. Haec replicatio approbatur d. l. 4. in prim. ff. d. tit. his uerbis: Is qui iudicio publico damnatus est, ius accusandi non habet, nisi liberorum uel patronorum suorum mortem eo iudicio, uel rem suam exequatur.

V. III. Exceptio: Nisi is qui accusat, calumnia notatus sit, uel praenunciatus. Haec exceptio approbatur d. l. 4. hisce uerbis: Sed & calumnia notatis ius accusandi ademptum est. Cui concordat l. alij. 9. ff. eod. tit. his uerbis: Alij propter suspicionem calumniae prohibentur accusare, ut illi qui falsum testimonium subornati dixerunt. Concordat item d. l. 4. in fine, his uerbis: Sed & ius accusandi ademptum est ijs, qui praenunciacionis calumniae causa quid fecisse iudicio publico pronunciatum fuerit, qui uero ob accusandum negocium ue cui facessendum pecuniam accepisse iudicatus erit. Concordat item l. accusator. 5. ff. de praenunciatoribus, his uerbis: Accusator de praenunciacione couctus, postea ex lege non accusat.

V. X. Exceptio: Nisi accusator antea ob accusandum uel non accusandum pecuniam acceperit. Haec exceptio approbatur uerbis iam dictis hisce: Quis ob accusandum negocium ue cui facessendum pecuniam accepisse iudicatus erit. Concordat l. qui accusare. 8. ibi: mimosus. ff. de accusat. cuius uerba uide §. except. 1. in prim.

X. Exceptio: Nisi accusator plures reos habeat. Haec exceptio approbatur d. l. 8. §. alij propter turpem. Concordat

cordat l. cum rat. 6. C. qui accusare non possunt, his uerbis: Cum rationibus iuris congruit desiderium tuum, postulantis accusationem tertiam ei qui duos reos delatos habet, non permitti contra legis præscripta, nisi suas suorumque iniurias quis persequatur. Huius exceptionis replicatio est: Nisi suas suorumque iniurias persequatur, quæ replicatio patet ex uerbis iam propositis. Cui concordat l. hos accusare. 11. §. lege Iulia. ff. de accusat. his uerbis: Lege Iulia iudiciorum publicorum cauetur, ne eodem tempore de duobus reis quis queratur, nisi suarum iniuriarum causa. Huius exemplum habetur l. inter liberas. 6. §. fin. ff. ad l. iul. de adulterijs, hisce uerbis: Maritus est duos reos ex alio crimine habeat, poterit iure uiri tertium accusare: quoniam ea causa non cedit in numerum cæterorum.

X I. Exceptio: Nisi is accusare uelit, qui cum bestijs pugnat, uel rem ludicram siue lenocinium exercet. Hæc exceptio approbatur l. is qui. 4. ff. de accusat. his uerbis: Item ius accusandi ademptum est his qui cum bestijs depugnandi causa in arenam intromissi sunt, quæ artem ludicram uel lenocinium fecerint. Concordat l. qui accusare. 8. ibi: alij propter turpem. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 1. in prin.

X II. Exceptio: Nisi is qui accusat, familiaris uel domesticus aut cognatus sit eius qui accusatur. Hæc exceptio approbatur d. l. 8. in fine. Concordat l. si quis. 20. C. qui accusare non possunt, his uerbis: Si quis ex familiaribus uel ex seruis cuiuslibet domus cuiuscunq; criminis delator atq; accusator emerferit, eius existimationem, caput atq; fortunas petiturus, cuius familiaritati uel dominio inhæserit: ante exhibitionem testium, anteq; examinationem iudicij, in ipsa expositione criminum atq; accusationis exordio ultore gladio feriat. uocem enim funestam intercedi oportet potius quam audiri. maiestatis autem crimen excipimus. Ex his patet, quod seruus dominum de crimine capitali accusare non possit. Cui concordat l. 1. §. quod autem dicitur. ibi: hoc enim nequaquam. ff. de officio præfecti urbi. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 11. quæst. 2. reg. 2. Item, quod liberi parentes accusantes exceptione remoueantur. Cui concordat d. l. 8. in fine. ff. de accusat. item l. falsi. 5. C. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Falsi quidem crimen uel aliud capitale mouere uos matri uestræ, secta mea non patitur. Sed ea res pecuniarum compendium non aufert. si enim de fide scripturæ, unde mater uestra fideicommissum sibi uindicat, dubitatio est: inquiri fides ueritatis, etiam sine metu criminis potest. Idem in fratre fratrem accusante locum habet. quod exemplum proponitur l. si magnum. 23. C. qui accusare non possunt, his uerbis: Si magnum & capitale crimen ac non leue frater contra fratrem instituit, non solum audientibus non est, sed etiam exilij pœna plecten-

das. At imp. Si magnum & capitale crimen ac non leue. Ex hisce uerbis replicatio elici potest in exemplo proposito, talis scilicet: Nisi non capitale crimen sit. Cui replicationi concordat l. si forent. 18. C. eod. tit. his uerbis: Si forent tuam leniorum commissorum ream facis: accusationem non prohiberis exercere in iudicio prædiali, quo temerariè commissa congrua ultione plectantur. Quartum propositæ exceptionis exemplum est in liberti patronum eius uel liberos accusante: quod exemplum proponitur l. qui accusare. 8. in fine. ff. de accusationibus. cuius uerba uide §. exceptione. 1. in princip. Concordat l. ult. C. qui accusare non possunt, his uerbis: Si liberti accusatores manumissorum hereditate esse præsumpserint, eodem quo serui supplicio tenebuntur, luituri pœnas ante prohibita delationis exordium. Planè propositæ exceptionis in exemplo proposito replicatio hæc est: Nisi libertus patronum iure mariti uelit accusare, quæ replicatio approbatur l. si adulterium. 18. §. liberti. ff. ad l. iul. de adult. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 4. quæst. 1. except. 10. repl. 7. Quintum exemplum est in alumno: quod proponitur l. iniquum. 17. C. qui accusare non possunt, his uerbis: Iniquum & longè esse à beatitudine seculi nostri credidimus, ut Thaumasius accusandi eius habeat facultatem, in cuius domo eum (licet ingenuum) à prima tamen ætate fuisse constabat. Quare ex nomine Thaumasi mentione super confictu criminali Symmacho conuiescat. Si quam sanè ciuilem petitionem idem Thaumasius sibi competere confidit, iudicio prædiali poterit experiri. Hactenus exempla propositæ exceptionis enumerata sunt: nunc eius replicationes uideamus. Harum prima hæc est: Nisi ciuilitè, non criminalitè de suis rebus agant, quæ replicatio approbatur l. hi tamen. 11. §. 1. ff. de accusationibus, his uerbis: Liberi libertique non sunt prohibendi suarum rerum defendendarum gratia de facto parentum patronorumque queri, ueluti si dicat, uel se de possessione ab his expulsos: scilicet non ut crimè eis intendat, sed ut possessionem recipiant. nam & filius quidem non prohibitus est de facto matris queri, si dicat superpositum ab ea partum, quod magis coheredè haberet: sed eam ream lege Cornelia facere permissum ei non est. Concordat l. 1. §. quod autem dicitur. ff. de officio præfecti urbi. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 11. quæst. 2. reg. 2. Item concordat l. falsi. 5. C. ad l. Cornel. de falsis. cuius uerba uide paulò superius ead. except. in prin. Secunda replicatio est: Nisi dominus seruum, non seruus dominum accuset, quæ replicatio approbatur l. seruos. 5. ff. de accusationibus, his uerbis: Sed & ex rescripto diui Marci etiam aduersus proprium seruum accusationem dominus instituere potest. Post hoc igitur rescriptum accusandi necessitas incumbet domino seruum suum. Cæterum iustè mulier nup-

pta

tra præscriptione utetur. Tertia replicatio est: Nisi non filius patrem, sed pater filium accuset. Hæc replicatio approbatur l. propter. 14. C. qui accusare non possunt, his uerbis: Propter infidias quas tuæ ultæ paratas contendas, accusationem apud præfidem provincie contra filium tuum (si pietas et ratio naturalis animi tui intentionem non reuocet) cõstitutere potes. Quarta replicatio est: Nisi ex lege Iulia maiestatis accuset. Hæc replicatio approbatur l. si quis. 20. in fine. C. d. ti. cuius uerba uide §. ead. except. in prin. Quinta replicatio est: Nisi seruus queratur, quod tabule testamenti, in quibus sibi libertas relicta sit, à domino supprimatur. Hæc replicatio approbatur l. nullo. 7. ff. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Nullo modo serui cum dominis suis consistere possunt, cum omnino, &c. Sexta replicatio est: Nisi de annona seruus dominum accuset, quæ replicatio approbatur l. 1. ff. ad l. iul. de annona. cuius uerba uide §. lib. 12. cap. 11. reg. 10. quæst. 1. Septima replicatio est: Nisi seruus dominum cum seruis proprijs re habentem accusauerit. l. unica. uers. si etiam seruo. C. de mulierib. quæ se proprijs. cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 7. quæst. 7. reg. 5.

X III. Exceptio: Nisi is qui accusat, procurator fuerit eius quem accusat. Hæc exceptio approbatur l. deferre. 18. §. item decreuerit. ff. de iure fisci, his uerbis: Diui Seuerus & Antoninus decreuerunt, nullam cõstitutionem prohibitum esse procuratorem interrogari, sed accusare eum cuius negotia gessit.

X IIII. Exceptio: Nisi is qui accusare uolet, reus criminis sit factus ab eo quem uolet accusare. Hæc exceptio approbatur l. is qui. 5. in prin. ff. de publicis iudicijs, hisce uerbis: Is qui reus factus est, purgare se debet, nec ante potest accusare, quam fuerit excusatus. constitutionibus enim obseruatur, ut non relatione criminum, sed innocentia reus purgetur. Concordat l. 2. §. qui hoc dicit. ff. ad l. iul. de adult. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 7. quæst. 1. exceptione generali 8. replicat. 1. Concordat l. neganda. 19. C. qui accusare non possunt, his uerbis: Neganda est accusatio, qui non suas suorumque iniurias exequantur, licentia criminandi in patri uel minori crimine, priusquam se crimine quo premuntur, exuerint secundum scita ueterum iuris conditorum: ita tamen, ut & ipsi inscriptiones contra eos etiam pendente accusatione deponere possint. Propositæ except. replicatio prima hæc est: Nisi iudicium quo accusare uolens reus factus est, sit finitum. Hæc replicatio ex iam propositis potest elici. cuius tamen replicationis duplicatio hæc est: Nisi accusare uolens non absolutus sit, sed damnatus, tunc enim nec finito iudicio accusatorem suum potest accusare, quæ duplicatio ut ipso iure subsistit, ita duas recipit triplicationes, quarum prima hæc est: Nisi damnatus ciuitatem uel libertatem retinuerit, quæ triplicatio approbatur l. is qui. 5. §. 1. ff. de public. iudic. his uerbis: Illud incertum est, utrum ita demum accusare possit, si fue-

rit liberatus: an etiam pœnam subierit. est enim constitutum ab Imperatore nostro, & diuo patre eius, post damnationem accusationem quem inchoare non posse. Sed hoc puto ad eos demum pertinere, qui uel ciuitatem, uel libertatem amiserunt. Altera triplicatio est: Nisi ante damnationem accusatio fuerit inchoata. Hæc triplicatio approbatur d. l. 5. §. fin. his uerbis: Inchoatas planè delationes ante damnationem, implere eis & post damnationem permissum est. Secunda propositæ exceptionis replicatio est: Nisi accusator de maiore crimine accusetur. Quæ replicatio approbatur l. 1. C. qui accusare non possunt, cuius uerba uide §. lib. 7. cap. 8. quæstion. 1. reg. 3. Tertia replicatio est: Nisi inscriptiones tantum pendente accusatione reus deponere uelit. Hæc replicatio approbatur l. neganda. 19. in fine. C. eod. tit. cuius uerba uide §. ead. except. in principio. Quarta replicatio est: Nisi reus suam suorumque iniuriam persequi uelit. Hæc replicatio elici potest ex d. l. 19. in prin. Quinta replicatio est: Nisi causam fisco reus deferre uelit. Hæc replicatio approbatur l. capitis. 21. ff. de accusationibus, his uerbis: Capitis reus suspensio crimine causam fisco deferre non prohibetur. Sexta replicatio est: Nisi uxor à marito adulterij accusata, lenocinij crimen illi obijciat, hoc enim casu maritus quoque accusator damnari potest, quæ replicatio approbatur l. 2. §. si publico. ff. ad l. iuliam de adulter. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 7. quæst. 1. except. generali 8. repl. 1.

X V. Exceptio: Nisi is qui accusare uolet, antea alia accusatione aduersus eundem instituta calumniatus est. Hæc exceptio approbatur l. si cui. 7. §. si tamen. ff. de accusationibus, his uerbis: Si alio crimine postuletur ab eodem, qui in alio crimine eum calumniatus est, puto non facile admittendum eum qui semel calumniatus sit: quamuis filium accusatoris admitti oportere, aliam accusationem instituetem aduersus eum quod pater accusauerat, diuus Pius Iulio Candido rescripserit.

X VI. Exceptio: Nisi accusator ab instituta semel accusatione destitit. Hæc exceptio approbatur l. 2. ff. ad senatus. Turpill. his uerbis: Qui destitit agere amplius, & accusare prohibetur. Concordat l. accusationem. 6. C. qui accusare non possunt, his uerbis: Accusationem, à qua discedere te professus es, repetere non debes. Concordat l. si ea. 7. C. eod. tit. cuius uerba uide infra cap. prox. except. 14. Item concordat l. mulier. 4. §. fin. ff. ad senatusconsultum Turpill. his uerbis: Post abolitionem idem crimen ab eodem in eundem instaurari non potest. Concordat item l. in senatusconsultum. 15. §. si propter, in fine. ff. eod. tit. his uerbis: Eum qui semel destitit, si postea paratus accusare sit, non esse audiendum, diuus Seuerus & Antoninus statuerunt. Concordat item l. quamuis. 3. C. ad S. C. Turpill. his uerbis: Quamuis eum ordinem scriptura cõtineat, ut primò abolitio criminis posceretur, & tunc

tunc dehinc omnibus placitis obtemperare tur: non obseruantibus tamē aduersarijs patrum fidem, instaurare accusationem minime potes, à qua ipse destitisti. *Concordat itē l. si is. 4. C. cod. tt. his uerbis:* Si is de quo supplicas, contra parentes uestros deseruit, ut dicis, accusationem cōperit persequi: præscriptio illi in iudicio præsidis destitutæ rei poterit opponi. *Proposita exceptionis replicatio prima hæc est:* Nisi animum accusandi non deposuerit. *Hæc replicatio approbatur l. in execut. 6. C. cod. tt. his uerbis:* In executionibus criminum obtinuisse uideatur, illos destitisse, qui animum accusationis implendæ prorsus deseruerunt. Cum igitur alijs ex causis, uel simplicitatis ratione, necdum te ad finem uindictæ peruenisse, preces tuæ testentur: poteris postposita formidine impedimenti super aliquantulo silentio, institutam accusationem secundum leges perferens, quam probabis tibi debita, uindictam reportare. *Huius replicationis duplicatio hæc est:* Nisi intra præfinitum terminum reum nō peregerit, quæ duplicatio approbatur l. i. C. ut intra certum tempus criminalis quæst. terminetur. de quo j. dicitur cap. prox. except. 14. *Secunda proposita exceptionis replicatio est:* Nisi imperator accusatori denuō accusationem permiserit, quæ replicatio approbatur l. i. in fine. C. de abolitionibus, his uerbis: Præses prouincie, si perspexerit abolitionem ad omnia crimina, quæq; mota sunt, pertinentem à se impetratam: ne semel finita instarentur, intercessione auctoritatis suæ prospiciet. Supplicatione uerò porrecta nutui principali, præfacta abolitione sopitum crimen ab eadem persona renouari potest. *Tertia replicatio est:* Nisi reus pactis non obtemperauerit. *Hæc replicatio reprobat l. quamuis. 3. C. ad senatuscons. Turpill. cuius uerba uide 3. ead. except. in prim. Reliqua hæc pertinentia uide j. cap. prox. except. 16.*

XVII. Exceptio: Nisi plures de eodē crimine eundem accusare uelint, hoc enim non permittitur. Quæ exceptio approbatur l. qui de. 9. in princ. C. de accusat. his uerbis: Qui de crimine publico in accusationem deductus est, ab alio super eodē crimine deferri non potest. *Concordat l. si plures. 16. ff. eod. tt. his uerbis:* Si plures existant, qui eundem publicis iudicijs accusare uolūt, iudex eligere debet eum qui accuset, causa scilicet cognita, estimatis accusatorum personis, uel de dignitate, uel ex eo quod interest, uel ætate, uel moribus, uel alia insta de causa. *Concordat itē l. hi tamen. 11. ff. fin. ff. cod. tt. cuius uerba uide paulō inferius. Proposita exceptionis replicatio prima hæc est:* Nisi de diuersis criminibus, ex eodem facto ortis, plures uelint accusare, quæ replicatio approbatur d. l. 9. his uerbis: Si tamen ex eodem facto plura crimina nascuntur, & de uno crimine in accusationem fuerit deductū, de altero non prohibetur ab alio deferri. Iudex autem su-

per utroq; crimine audientiam accommodabit: nec enim licebit ei separatim de uno crimine sententiam proferre, priusquam plenissima examinatio super altero quoq; crimine fiet. *Secunda proposita exceptionis replicatio est:* Nisi alius accusator destiterit, uel accusare amplius non possit, tunc enim alter ad accusandum admittitur, quæ replicatio approbatur d. l. u. ff. fin. ff. de accusationibus, his uerbis: Ab alio delatum alius deferre non potest: sed eum qui abolitione publica uel priuata interueniente, aut desistente accusatore, de reis exemptus est, alius deferre non prohibetur. *Plura de hac replicatione uide j. cap. prox. except. 13. item except. 15. repl. 3.*

REPLICATIONES PRAECEDENTIS
um exceptionum generales.

*Hactenus exceptiones proposita regulæ cum suis replicationibus enumerasse sufficit, de quibus plura uide j. lib. 11. cap. 2. quæst. 2. Planè sunt aliquot replicationes istarum exceptionum generales & communes hic non omittendæ: Harum replicationū prima hæc est: Nisi accusare prohibitus suam suorumuē iniuriam persequi uelit, hoc enim casu ad accusationem admittitur. *Quæ replicatio approbatur d. l. u. in prim. ff. de accusationibus, his uerbis:* Hi tamen omnes, si suam iniuriam exequantur, mortem uel propinquorum defendant, ab accusatione non excluduntur. *Huius replicationis exempla sunt 5. except. 1. repl. 1. except. 2. repl. 1. except. 3. repl. 3. except. 7. repl. 1. except. 1. repl. 1. except. 14. repl. 4. Secunda replicatio est:* Nisi ex crimine lese maiestatis accuset. *Et hæc replicatio communis est omnium, ut in singulis suprapositis cerne re licet. Tertia replicatio uidetur esse:* Nisi seruus accusetur, uerū hæc replicatio reprobat l. seruos. 5. in prim. ff. de accus. his uerbis: Seruos quoq; adulterij posse accusari, nulla dubitatio est. Sed qui prohibentur adulterij liberos homines accusare, ijdem seruos quoq; prohibebuntur. *Hactenus, quibus accusatio publica competat, sit dictum.**

VI. ADVERSVS QVOS
publica accusatio com-
petat?

I. Regula, De alio quam qui crimen commisit. Alius pro alio puniri non debet, quæ regula approbatur No-uell. c. 134. ff. cum uerò contigerit, his uerbis: Cum uerò contigerit adulteria, raptus uel mulierum, aut cædes, aut quæcūq; alia crimina in prouincijs admitti: iubemus, ut prouinciarum præsidēs omnia secundum leges uindictent, & ipsos qui deliquerunt, non alios pro alijs capiāt, aut ex regionibus, unde qui deliquerunt, ducunt originem, alium pro alio comprehendant, damnum uel importent ipsoꝝ prædijs. *Huius regulæ exceptio prima hæc est:* Nisi alius mandauit ut crimen committeretur, hic enim, quāuis nihil ultra commiserit, puniendus, quæ exceptio approbatur l. non ideo. 5. C. de accusat. his uerbis: Non ideo minus crimine, seu atrociū iniuriarum iudicio

iudicio tenetur is, qui in iusta accusationem incidit, quia dicat alium se huius facti mandatorem habuisse, namque hoc casu præter principalem reum, mandatorem quoq; ex sua persona conueniri posse, ignotū non est. *De hac exceptione uide insuper j. cap. prox. except. 4. distinct. 1. Secunda exceptio est:* Nisi hæres sit eius qui crimen commisit. *Hæc exceptio ipso quidem iure reprobat, admittitur autē in casu, de quo uide j. reg. prox.*

II. Regula, De heredē eius qui crimen commisit. Hic regulariter nō tenetur, quæ regula approbatur l. si pœna. 20. ff. de pœnis, hisce uerbis: Si pœna alicui irrogatur, receptū est commenticio iure, ne ad hæredes transeat: cuius rei illa ratio uidetur esse, quia pœna constituitur in emendationem hominum: quæ mortuo eo, in quæ constitui uidetur, desinit. *Huius regulæ exceptio hæc est:* Nisi lites cū defuncto sit contestata, & defunctus damnatus. *Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. ex iudiciorum. 20. ff. de accusat. de quare j. dicitur in publ. bon. Reliquas huius loci regulas uide j. cap. prox. except. 1. cum seq.*

VII. PER QVOS IVDICIA
publica competant?

Prima huius loci regula est, Quod per alium accusator accusare non possit, quæ regula approbatur l. accusatore. 13. ff. de public. iudic. hisce uerbis: Ad crimen iudicij publici persequendum frustra procurator interuenit, multoq; magis ad defendendum. *Sed excusationes absentium ex senatusconsulto iudicibus allegantur & si iustam rationem habent, sententia differunt. Proposita regulæ exceptio prima uidetur esse talis: Nisi causa absentia per procuratorem iudicatur. Hæc exceptio uerbis iam propositis approbatur. Concordat l. absens. 71. ff. de procuratoribus, his uerbis:* Absens reus causas absentis per procuratorem reddere potest. *Secunda exceptio est:* Nisi accusator pupillus sit, uel minor uiginti quinq; annis, aut alius sub cura alterius. hoc enim casu uidetur, quod per tutorem suum uel curatorem accusare possit, & hæc replicatio reprobat, ita ut tutores & curatores uo, non pupilli uel adolescentis nomine accusare debeant. quod approbatur l. 2. C. qui accusare non possunt, his uerbis: Si cautiones, quibus Secundinus solutam Eugenio pecuniam probare se dicit, tutores uel curatores tui suspectas ut falsas habent, proprio nomine (cum nō liceat alieno) non prohibetur in crimine falsi subsciberi, nec enim facile uel tutores uel curatores, qui officio & periculo res pupillorum uel adolescentium administrant, sententia notantur, nisi euident eorum calumnia iudicanti apparebit. *Concordat l. senatusconsulto. 5. C. eod. tt. cuius uerba uide 5. q. 5. except. 1. in prim. Tertia exceptio est: Nisi accusator in illustri dignitate sit positus. Hæc exceptio reprobat l. tunc conuenit. 15. C. de accusat. his uerbis: Tunc conuenit potentiores uiros ad esse iudicij, cum eorum præsentiam in crimini-*

bus publicis per inscriptionem causa deponat: licet in pecuniarijs causis per procuratores litem sustineant. *Planè admittitur exceptio proposita in actione iniuriarum criminali. quæ distinctio approbatur l.ultima. C. de iniurijs, hisce uerbis:* Si quando iniuriarum actio, quam inter priuata delicta ueteris iuris authores connumerauerant, à quibuslibet illustribus uiris, militantibus, seu sine cingulo constitutis, uel uxoriibus eorum, uel liberis masculini sexus, uel filiabus (superstitibus uidelicet patrib, aut maritis illustribus) uel si aduersus aliquam huiusmodi personam criminaliter fortè mouetur: ipsos quidem qui super iniuria queruntor, inscribere, aliaq; omnia quæ in huiusmodi causis de more procedunt, solenniter obseruare decernimus. *Licere autem illustri accusatori uel reo, uel uxori, uel liberis masculini sexus, seu filis itidem illustribus superstitis, causam iniuriarum in quocunq; iudicio competenti per procuratorem criminaliter suscipere, uel mouere: sententiam iudice contra eum qui procuratorem dederit (etsi ipse non adesset iudicio, sed causam per procuratorem diceret) legibus prolatur: ita tamē, ut nullus alius idem sibi audeat uindicare, uel à nostro numine postulare: sed in ceteris mos iudiciorum qui hactenus obtinuit, in posterū seruetur intractus. *Quarta exceptio est:* Nisi conclusam disputatione causæ, de absentia accusatoris excipiatur. *Hæc exceptio approbatur l. quāuis. 19. C. ad l. iul. de adul. his uerbis:* Quamuis indubitatiuris sit, quoties adulterij crimen intenditur, præsentia accusatoris præcedere oportere: tamen quoniam ex literis tuis cognouimus, Materiam Propositi Viatoris uxorem, habitis quæstionibus, cum Iuliano quondam adulterium commississe, detestam sub ipsa prolotione sententiæ, Viatoris ipsius præsentiam postulasse: non putauimus, cōfecto penè iudicio, facinore etiam agitata quæstione conuictō, Propositum ab excubijs limitis reuocandum. *Quinta exceptio est:* Nisi patronus libertum ut ingratum accusare, & libertus per procuratorem respondere uelit. *Hæc exceptio approbatur l. sed &. 35. ff. de procurat. his uerbis:* Et patronus libertum, &c.*

Altera propositi loci regula est, Quod per alium reus se defendere non possit, quæ regula approbatur l. accusatore. 13. ff. de public. iud. cuius uerba uide 3. reg. prox. in prim. Huius regulæ exceptio prima hæc est: Nisi reus lateat, tunc enim qui uerba pro eo faciens est audiendus, quæ replicatio approbatur l. seruum quoq; 33. ff. publice. ff. de procurat. cuius uerba cum alijs similibus uide j. lib. 5. cap. 6. quæst. 4. except. 1. repl. 2. *Concordat l. reos. 3. C. de accusation. his uerbis:* Reos capitalium criminum absentes etiam per procuratorem defendi, leges publicorum iudiciorum permittunt. *Secunda propositæ regulæ exceptio hæc est:*

Nisi

Nisi seruus sit accusatus, hic enim per procuratorem et per dominum potest defendi. que exceptio approbatur l. seruus. xi. ff. de public. iudic. hinc uerbis: Seruus etiam per procuratorem domini aequè ac per dominum defendi potest. Concordat l. 2. C. de accusationib. his uerbis: Si cuidam crimini obnoxius seruus postuletur, dominus eum defendere potest, & in iudicio sistere, accusatoris intentionibus responsurum. Post probationes autem criminis non ipse dominus, sed seruus pro suo delicto condemnatione sustineat. Ideo seruum suum domino defendere permissum est, ut pro eo possit competentes allegationes offerre. Concordat item l. si non. 19. ff. de poenis, his uerbis: Si non defendantur serui à dominis, non utique statim ad supplicium deducetur, sed permittetur eos defendi uel ab alio: & qui cognoscit, debeat de innocentia eorum quærere. Tertia proposita regule exceptio hæc est: Nisi mulier rea sit. que ex c. pito approbatur Nouell. c. 134. §. necessarium autem, cum seq. cuius uerba uide j. cap. 6. act. 4. quæst. 3. reg. 2. except. 2. Concordat l. 1. C. de offic. diuer. iudic. Secus tamen iure antiquo. l. miles. xi. §. ca. que. ff. ad l. iul. de adult. ubi Papinianus: Ea quæ inter reas adulterij recepta est (inquit) absens defendi non potest. Reliquas exceptiones uide §. reg. prox.

VIII. VBI ET APVD QVEM competant publica iudicia?

I. Regula, De loco ubi crimē est commissum. Ibi regulariter reus est accusandus et puniendus. que regula approbatur l. ultima. C. de accusation. his uerbis: Alterius provincie reus apud eos accusatur & damnatur, apud quos crimen contractum ostenditur. quod etiam in militibus esse obseruandum, optimi principes nostri generaliter rescripserunt. Concordat l. solent. 7. ff. de custodia et exhib. reorum, his uerbis: Solent præfides prouinciarum, in quibus delictum est, scribere ad collegas suos, ubi factores agere dicuntur, & desiderare, ut cum persecutoribus ad se remittantur: & id quoque quibusdam rescriptis declaratur. Concordat l. non dubium. xi. ff. cod. de his uerbis: Non dubium est, quin cuiuscunque provincie sit homo, qui ex custodia producitur, cognoscere debeat is qui ei provincie præest, in qua provincia agitur. Illud à quibusdam obseruari solet, ut cum cognouit & constitit, remittat illum cum elogio ad eum qui provincie præest, unde is homo est: quod ex causa faciendum est. Concordat item l. desertorem. 3. in prim. ff. de re militari, his uerbis: Desertorem auditum ad suum ducem cum elogio præses mittet, præterquam si quid grauius ille desertor in ea provincia, in qua est repertus, admiserit: ibi enim eum plecti poena debere, ubi facinus admissum est, diui Seruus & Antoninus rescripserunt. Concordat item l. 1. C. ubi de criminib. agi oportet, cuius uerba ui-

de paulo inferius reg. prox. Concordat item l. si chi. 7. §. idem Imper. ff. de accusat. his uerbis: Idem Imper. rescripsit, seruos ibi puniendos, ubi deliquisse arguantur: dominum quæ eorum (si uelit eos defendere) non posse reuocare in prouinciam suam, sed ibi oportere defendere, ubi deliquerunt. Item concordat d. l. 7. §. fin. his uerbis: Cum sacrilegium admissum esset in aliqua sua prouincia, deinde in alia minus crimen, diuus Pius Pontio Proculo rescripsit, postquam cognouisset de crimine in sua prouincia admissio, ut reum in eam prouinciam remitteret, ubi sacrilegium admississet. Concordat denique l. si dum. 12. C. ad leg. iul. de adult. his uerbis: Si dum in tuo matrimonio uxor tua esset, se adulterio polluit, in ea prouincia, in qua id factum est, adulterium more solito persequi debes.

II. Regula, De loco ubi reus reperitur. Ibi quoque accusari potest. que regula approbatur l. 1. C. ubi de criminibus agi oportet, his uerbis: Quæstiones eorum criminum, quæ legibus aut extra ordinem coercentur, ubi commissæ inchoatæ sunt, uel ubi reperiuntur qui rei esse perhibentur criminis, perfici debere, satis notum est.

III. Regula, De domicilio rei. Ibi quoque accusari potest. que regula approbatur l. in criminali. s. in prin. C. de iurisdic. omnium iud. his uerbis: In criminali negotio rei forum accusator sequatur. Concordat l. 2. C. ubi de criminib. agi oportet, his uerbis: Sciens liberum uenundando plagij crimen committit. Ab eo itaque, qui super eo queri potest, aditus competēs in dex (si is quem puerum ingenuum uen didisse proponis, ibi degit) ibi causam cognoscet. Concordat l. re legatorum. 7. §. interdiceret, cum seq. ff. de interdicitis et re legatis, cuius uerba uide j. capite 3. quæst. 4. de interdictione alicuius loci, in prin. De iudice originis uide d. l. 7. §. dubitatum, in fin. cuius uerba uide iudem j. d. quæst. 4. de interdictione.

III. Regula, De stationarijs. Apud hos non competunt. que regula approbatur l. si quis. 8. C. de accus. his uerbis: Si quis se iniuriam ab aliquo passum putauerit, & querelam deferre uoluerit, non ad stationarios decurrat: sed præfidiālem ad eam potestatem, aut libellos offerens, aut querelas suas apud acta deponens.

V. Regula, De iudice ad quæ causæ pecuniariæ pertinent. Ad hunc regulariter causæ criminales non pertinent. Cuius regula exceptio hæc est: Nisi crimen morte rei sit extinctum: ita tamen, ut heres de publicatione bonorum, uel de eo quod ad eum peruenit, teneatur. que exceptio approbatur l. de iuncto. 6. in fine. ff. de publicis iudic. hinc uerbis: In quacunque causa criminis extincti debet is cognoscere, cuius de pecuniaria re est cognitio.

VI. Regula: Vbi decuriones et illustres persone accusanda, definitur l. diui fratres. 27. §. de decurionibus. ff. de poenis, hinc uerbis: De decurionibus & principalibus

capitalibus ciuitatum, qui capitale quid admiserunt, mandatis cauetur, ut si quis admisisse uideatur, propter quod relegandus extra prouinciam in insulam sit, Imperatori scribitur sententia à præfide. Alio quoque capite mandatorum in hæc uerba cauetur: Si qui ex principalibus alicuius ciuitatis latrocinium fecerint, aliudue quod facinus, ut capitalem poenam meruisse uideatur, commiserint: uinctos eos custo dies, & mihi scribes, & ad iudicem quid quisque commiserit. Idem statutur de personis illustribus l. si grauius. 16. C. de dignitatibus, his uerbis: Si grauius ullum facinus admittatur, non centem personam extra carceralem custodiam sub fideiussione habita, super illustribus quidem nobis suggeri iubemus: super cæteris uero, quadam minore dignitate decoratis, ad tu referri culminis noticiam: ut ita demum, quid de admissio crimine constitui oporteat, iudicetur.

VII. Regula, De comitibus proconulis uel legatis, à quo puniendi sint, definitur l. si quis. 6. §. si quos. ff. de poenis, hinc uerbis: Si quos comitum uel legati sui reos proconful inuenerit, utrum punire eos debeat, an successori seruare, quæri potest. sed multorum extrat exempla, qui non tantum officialium suorum, nec sub se agentium, uerum quoque suos seruos poena adfecerunt: quod quidem ideo faciendum est, ut exemplo deteriti minus delinquat. Reliquas huiusmodi regulas uide j. cap. 12. quæst. 1. excep. 1. Sed et milites delinquentes ad magistrum militum remittuntur: de quo alibi in re militari.

De cognitione de plano.

Est in super huius loci, quod crimina regulariter pro tribunali sint cognoscenda. Cuius regula exceptio prima hæc est: Nisi leue sit crimen. que exceptio approbatur l. leuia. 6. ff. de accus. his uerbis: Leuia crimina audire & discutere de plano proconfulem oportet, & uel liberare eos quibus obijciuntur, uel fustibus castigare, uel flagellis seruos uerberare. Secunda exceptio est: Nisi questiones habende, & custodie audiende sint. Hæc exceptio approbatur l. unius facinoris. 18. §. fin. ff. de questionibus, his uerbis: Custodia non solum pro tribunali, sed & de plano audiri possunt, atque damnari. Tertia exceptio est: Nisi libellus accusatorius detur. hic enim de plano quoque dari potest. que exceptio approbatur l. miles. xi. §. sexaginta. ff. ad l. iul. de adult. cuius uerba uide j. lib. prox. cap. 7. quæst. 3. reg. 1. excep. 12. repl. 4. in fin.

IX. QUANDO ET QUAMDIU publica iudicia competant?

I. Regula: Intra biennium finiri debent. que regula approbatur l. criminales. 3. C. ut intra cert. temp. crim. quæst. term. his uerbis: Criminales causas omnimodo intra duos annos, à contestatione litis connumerandos, finiri censemus, nec ulla alia occasione ad ampliora produci tem-

pora: sed post biennij excessum, minime ulterius lite durate, accusatum absolui. Scientibus iudicibus, eorumque officijs, qui litigatoribus admonitis, ipsi litis in introductionem uel examinationem distulerint, poena uicinarum librarum auti ferientur. Concordat item l. 2. §. fin. C. eod. tit. his uerbis: Iudicium autem debet esse diligentia, ut si nulla rationabilis à reo uel accusatore dilatio postuletur, urgeant talium causarum notionem, non expectatis moris. Itē concordat l. properandū. ii. in prin. C. de iudic. Poena iudicum causas criminales prorogatum qua sit, ex propositis constat. Poena autem accusatoris non persequitis causam, propositur l. i. cum l. seq. C. d. ut intra cert. temp. quarum legum uerba proponuntur j. cap. 11. quæst. 2. causa 3.

II. Regula: Etiam feriatis diebus custodia audiri possunt. que regula approbatur l. custodias. 12. ff. de public. iudic. hinc uerbis: Custodias auditurum tā clarissimos uiros, quam patronos causarum (si omnes in ciuitate prouincie quam regit, agunt) adhiberi debere: & feriatis diebus custodias audiri posse, rescriptum est: ita ut innoxios dimittat, & nocentes, qui duriore animaduersione indigent, differat.

III. Regula: Viginti annorum prescriptione publicæ accusationes excluduntur. que regula approbatur l. querela. 12. C. ad leg. Cornel. de falsis, cuius uerba uide j. lib. prox. cap. 8. quæst. 6. l. 2. §. de sep. ff. de regul. iur. infra l. 232.

III. Regula, De quadraginta diebus paschale tempus præcedentibus, proponitur l. quadraginta. 6. C. de ferijs, hinc uerbis: Quadraginta diebus, qui aspicio ceremoniarum, &c.

X. ADFINIA PVBLICORVM iudiciorum remedia.

I. Regula: Adfina remedia sunt iudicia priuata. que regula approbatur l. prætor edixit. 7. §. si dicatur. ibi: atqui solemus. ff. de iniurijs, hinc uerbis: Solemus dicere, ex quibus causis publica sunt iudicia, ex his causis non esse nos prohibendos, quominus & priuato agamus. Concordat l. unica, in prin. C. quando ciuil. act. crim. præiud. item l. in eum. 15. ff. de accusat. his uerbis: In eum cuius dolo malo hominibus coactis damni quid datum esse dicitur, non debet cogi actor, ommissa actione ciuili, crimen intendere. Propositæ regule exceptio hæc est: Nisi de ea re agatur, qua habeat publicam animaduersionem. que exceptio approbatur d. uers. atqui solemus, his uerbis: Et est hoc uerum, sed ubi non principaliter de ea re agitur, quæ habet publicam executionem. Plura de hac dicitur j. lib. 46. cap. 18. quæst. 5.

II. Regula: In notorijs, et ijs que per officium denunciantur, solennitas iudicij necessaria non est. que regula approbatur l. ea quidem. 7. C. de accusat. his uerbis: Ea quidem que per officium præfidiibus denunciantur, & citra solennia accusationum posse perpendi, incognitum non est. Verum si falsis necne notorijs insimulatus, id est, ac-

cusatus sit,propenso iudicio dispici debet.

111. Regula: Sileuia sint crimina, uel custodie audiē. sufficit cognitio de plano. de qua re uide §. quast. 9. in fine.

DE CAUSIS IUDICIORVM publicorum. earumq; exceptionibus. Cap. II.

Vndecimus publicorum iudiciorum locus est de causis illorum, & causarum exceptionibus: de quibus nunc dicendum. Causae autem publicorum iudiciorum generales enumerantur Laut facta. 16. in princ. ff. de poenis, hisce uerbis: Aut facta puniuntur, ut furta caedesque: aut dicta, ut conuicia, & infidiae aduocationes: aut scripta, ut falsa, & famosi libelli: aut consilia, ut coniurationes, & latronum conscientia, quosque alios suadendo iuuisset sceleris est instar. Hae sunt causae publicorum iudiciorum generales: species singularum causarum uide j. lib. prox.

1. Exceptio: Nisi non iniuria faciēda, sed emendationis causa fecerit. Hae exceptio approbatur d. l. 16. §. causa, his uerbis: Causa, ut in uerberibus, quae impunita sunt à magistro allata, uel parente: quoniam emendationis, non iniuriae gratia uidentur adhiberi: puniuntur, cum quis per iram ab extraneo pulsatus est. Concordat l. unica. C. de emendatione propinquorum, his uerbis: In corrigendis minoribus pro qualitate delicti, senioribus propinquis tribuimus potestatem, ut quos ad uitae decora domesticae laudis exempla non prouocant, saltem correctionis medicina compellat. Propositae exceptionis replicatio haec est: Nisi emendationis causa enormiter laferit. Hae replicatio approbatur d. l. unica. his uerbis: Neque tamen nos in puniendis minorum uitij potestatem in immensum extendi uolumus: sed iure patrio auctoritas corrigat propinqui iuuenis erratum, & priuata animaduersione compestat. quod si atrocitas facti ius domesticae emendationis excedat, placet enormis delicti reos dedi iudicium notioni. Concordat l. sed etsi. §. fin. cum lege seq. ff. ad l. Aquiliam.

11. Exceptio: Nisi sine dolo malo, & non certo proposito fecerit. Hae exceptio approbatur l. qui iniuria. 55. in princip. ff. de furtis, hisce uerbis: Qui iniuriae causa ianuam effregit, quamuis mihi per alios res amotae sint, non tenetur furti. nam maleficia uoluntas & propositum delinquentis distinguunt. Concordat l. fraudis. 79. ff. de regulis iuris, his uerbis: Fraudis interpretatio semper in iure ciuili non ex euentu duntaxat, sed ex consilio quoq; desideratur. Declaratur exceptio proposita l. respiciendum u. §. delinquent. ff. de poenis, hisce uerbis: Delinquent autem aut proposito, aut impetu, aut casu. Proposito delinquent latrones, qui factionem habent: impetu autem, cum per ebrietatem

ad manus uel ad ferrum uenit: casu uero, cum in uenando telum in feram missum, hominem interficit. Concordat l. aut facta. 16. §. euentus. ff. de poenis. cuius uerba uide j. except. 9. Item concordat l. ferē. 108. ff. de regulis iuris, his uerbis: Ferē in omnibus poenalibus iudicijs, & aetati, & imprudentiae succurritur. Concordat item l. liberorum. 11. §. notatur. ff. de his qui notant infam. his uerbis: Notatur etiam qui eam duxit, sed sciens. Ignorantia enim excusatur, non iuris, sed facti. Propositae exceptionis replicatio est: Nisi abortionis aut amatorium poculum dederit. Hae replicatio approbatur l. si quis. 38. §. qui abortionis. ff. de poenis, hisce uerbis: Qui abortionis aut amatorium poculum dant, etsi dolo non faciant: tamen (quia mali exempli res est) humiliores in metallum damnantur, honestiores in insulam, amissa parte bonorum, relegatur: quod si eo mulier aut homo perierit, tummo supplicio afficiuntur. Vide insuper j. lib. prox. cap. 4. quast. 1. except. 1.

111. Exceptio: Nisi per ebrietatem aut lasciuiam fecerit. Hae exceptio approbatur l. omne delictum. 6. §. per uinum. ff. de re militari, his uerbis: Per uinum aut per lasciuiam lapsus, capitalis poena remittenda est, & militiae mutatio irroganda. Concordat l. respiciendum. 11. §. delinquent. ibi: impetu. ff. de poenis. cuius uerba uide supra exceptione proxima. Item concordat l. unica. ibi: ac temulentia. C. si quis imp. maledix.

1111. Exceptio: Nisi mandato alterius, cui parere necesse fuit, fecerit. Hae exceptio approbatur l. si damnatum. 130. ff. de regulis iuris, his uerbis: Is damnatum dat, qui iubet dare: eius uero nulla culpa est, cui parere necesse sit. Concordat l. liberorum. 11. §. fin. ff. de his qui notantur infamia, his uerbis: Excusatur, qui iussu eius in cuius potestate erat, duxerit uxorem intra tempus luctus: & ipse qui passus est ducere, notatur. Vtrumque reuē. nam & qui obtemperauit, uenia dignus est: & qui passus est ducere, notatur ignominia. Concordat item l. ad ea. 199. in princip. ff. de regulis iuris, hisce uerbis: Ad ea quae non habent atrocitatem facinoris uel sceleris, in his ignoscitur seruus, si uel dominis, uel his qui uice dominorum sunt (ueluti tutoribus & curatoribus) obtemperauerint. Sed & aliud propositae exceptionis exemplum est: Si iussu magistratus uel iudicis fecerit. quod exemplum proponitur l. non uidetur. 127. §. fin. ff. de regulis iuris, hisce uerbis: Qui iussu iudicis aliquid facit, non uidetur dolo malo facere: quia parere necesse habet. Planē propositae exceptionis replicatio prima haec est: Nisi atrox crimen sit. Quae replicatio approbatur exemplo serui l. seruus. 19. ff. de action. & oblig. his uerbis: Seruus non in omnibus rebus sine poena domino dicto audiens esse solet: sicuti si dominus hominem occidere, aut furtum alicui facere seruum iussisset. Quare quamuis seruus

seruus domini iussu piraticam fecisset, iudicium in eum post libertatem reddi oportet: & quodcunque ui fecisset, quae uis à maleficio non abesset, ita oportet eum poenas dependere. Sed si aliqua rixa ex litibus & contentione nata esset, aut aliqua uis iuris retinendi causa facta esset, & ab his rebus facinus abesset, tum non conuenit praetorem, quod seruus iussu domini fecisset, de ea re in liberum iudicium dare. Concordat l. sed si. 17. §. si iussu domini. uers. nec in omnia. ff. de iniurijs. cuius uerba uide j. lib. 46. cap. 16. quast. 1. reg. 3. except. 1. repl. 1. Propositae replicationis duplicatio haec est: Nisi patri uel domino iubenti fuit licitum, puta adulterum occidere. tunc enim filius quoq; uel seruus, domino uel patri, quamuis in atroci crimine, parens, excusatur. Hae duplicatio approbatur l. Gracchus. 4. §. idemq; filijs. C. ad l. iul. de adult. cuius uerba uide j. lib. prox. cap. 4. quast. 1. except. 9. in fin. Secunda propositae exceptionis replicatio est: Nisi ei qui alterius iussu fecit, non fuit necesse parere. Quae replicatio approbatur l. non ideo. 5. C. de accusation. cuius uerba uide §. cap. prox. quast. 6. reg. 1. except. 1. Concordat l. liber. 37. in prim. uers. quod si non. ff. ad l. Aquil. cuius uerba uide j. lib. 46. cap. 12. quast. 2. reg. 2. except. 2.

V. Exceptio: Nisi is qui fecit, minor sit aetate. Hae exceptio approbatur l. ferē. 108. ff. de regulis iuris, cuius uerba uide §. except. 2. Concordat l. aut facta. 16. §. persona, in fine. ff. de poenis. cuius uerba uide j. cap. 4. de persona delinquentis. Huius exemplum proponitur l. infans. 12. ff. ad l. Cornel. de sicarijs, hisce uerbis: Infans uel furiosus, si hominem occiderit, legis Corneliae non tenetur: cum alterum innocentia consilij tuetur, alterum fati infelicitas excusat. Propositae exceptionis replicatio haec est: Nisi minor aetate doli sit capax. quae replicatio approbatur l. impunitas. 7. C. de poenis, hisce uerbis: Impunitas delicti propter aetatem non datur, si modò in ea quis sit, in quam crimē quod intenditur, cadere potest. Declaratur replicatio haec l. pupillum. 11. in prim. ff. de regul. iur. hisce uerbis: Pupillum qui proximus puberati sit, capax esse & furandi, & iniuriae faciendae. Concordat replicationi propositae l. impuberem. 23. ff. de furtis. ubi vlpianus: Impuberem furtū facere posse, si iam doli capax sit, Iulianus scripsit, &c. Planē interdum miseratio aetatis ad mitigandam poenam iudicem perducet. l. auxilium. 37. §. in delictis. ff. de minor. 25. annis. l. ferē in omnibus. 108. ff. de regul. iur. Quod distinguitur in causa adulterij, d. §. in delictis. uers. sed ut ad legis. item l. 36. & l. 38. §. fratres. uers. cum alijs. ff. ad leg. iul. de adulter. Accedit gloss. in d. §. in delictis, in uerbo Atrocioribus. item in d. l. 108.

VI. Exceptio: Nisi seruus crimen fecerit. Hae exceptio reprobat l. hos accusare. 12. §. si seruus. ff. de accus. his uerbis: Si seruus reus postulabitur, eadem obseruanda sunt, quae si liber esset, ex fenatufconsulto Corra & Messala cōsulibus. Concordat l. seruus. 5. in prim. ff. eod. tit. his uerbis: Seruos

quoque adulterij posse accusari, nulla dubitatio est. Planē ex quibusdam legibus seruus reus fieri non potest, quae enumerantur d. l. 11. §. omnib. his uerbis: Omnibus autem legibus serui rei sunt, excepta lege Iulia de ui priuata: quia ea lege damnati partis tertiae bonorum publicatione puniuntur, quae poena in seruum non cadit. Idemque dicendum est in caeteris legibus, quibus pecuniaria poena irrogatur, uel etiam capitis, quae seruorum poenis non conuenit: sicuti relegatio. Item nec lex Pompeia parricidij: quoniam caput primum eos adprehendit, qui parentes, cognatosue, aut patronos occiderint: quae in seruos (quantum ad uerba pertinet) non cadunt. sed cum natura est communis, similiter & in eos animaduertetur. Item Cornelia iniuriarum seruum non debere recipi reum, Cornelius Sylla auctor fuit: sed durior ei poena extra ordinem imminet. Concordat l. aut facta. 16. §. persona. ibi: aliter enim. ff. de poenis.

VII. Exceptio: Nisi princeps uel Augusta commiserit. Hae exceptio approbatur l. princeps. 30. ff. de legibus, hisce uerbis: Princeps legibus solutus est. Augusta autem licet legibus soluta non est, princeps tamē eadem illi privilegia tribuit, quae & ipse habet. Plura de hac re dictum §. lib. 1. cap. 7. except. 18.

VIII. Exceptio: Nisi magistratus populi Romani, legatus, praefes, uel is qui reipubl. causa abest, commiserit. Hae exceptio approbatur l. hos accusare. 12. in prim. ff. de accusat. his uerbis: Hos accusare non licet: legatum Imperatoris, item praesidem prouinciae, ex sententia Lentuli dicta Sylla & Tironē consulibus: item legatum prouincialem, eius duntaxat criminis, quod antē cōmissit, q̄ in legationem uenit: item magistratū populi Rom. eumue q̄ reipubl. causa abfuerit, dum non detrectandi leges causa abest. Hoc etiam beneficio in reos recepti uti possunt, si abolitione interueniente, repeti se non debere contendant, secundum epistolam diui Hadriani ad Glabrimonem consulem scriptā. Concordat l. si adulterium. 38. §. fin. ff. ad l. iul. de adult. his uerbis: Si quis in honore ministerij oue publico sit, reus quidem postulatur, sed differitur eius accusatio, ut cautione in iudicio fistendi causa promittatur in finem honoris: & hoc ita Tyberius Caesar rescripsit. Approbatur insuper, simul & distinguitur exceptio proposita l. si maritus. 15. §. legis Iulia. ff. eod. tit. his uerbis: Legis Iuliae de adulterijs capite septimo ita uetur: Ne quis inter reos referat eum, qui tunc sine detrectatione reipubl. causa abierit: neque enim aequum uisum est, absentem reipublicae causa inter reos referri, dum reipublicae operatur. Necessariò dicitur, Sine detrectatione. Caeterum si quis euitandi criminis causa id egerit, ut, &c.

X. Exceptio: Nisi crimen propositum non perferret. Hæc exceptio reprobatu r. diuus. 14. ff. ad l. Corneliam de sicarijs, hisce uerbis: Diuus Hadrianus in hæc uerba rescripsit: In maleficijs uoluntas spectatur, non exitus. Concordat l. in lege. 7. in princ. ff. cod. de his uerbis: In lege Cornelia dolus pro facto accipitur. Concordat ite l. 1. §. diuus Hadrianus. ff. cod. de. item l. propter. 14. C. qui accusare nō possunt. cuius uerba uide §. cap. 1. quæst. 5. except. 12. repl. 3. Item concordat l. quisquis. 5. in princ. ibi: eadem enim. C. ad l. iul. maiestat. Item l. si quis. 8. et l. si forte. 9. C. ad l. Cornel. de sicarijs. Huius etiam loci uidetur esse l. fraudis. 79. ff. de regul. iur. hisce uerbis: Fraudis interpretatio semper in iure ciuili nō ex euentu duntaxat, sed ex consilio quoque desideratur. Hæc de legibus concordantibus, et quibus exceptio proposita reprobatu r. Contradicere autem istis, et approbati uidetur exceptio proposita l. aut facta. 16. §. 1. ibi: euentu. ff. de pœnis. cuius uerba uide §. eod. cap. in princ. Sed euentu ibi uocat Iuriconsultus casum fortuitum, non consilio factum. quod approbatur d. l. 16. §. euentus, his uerbis: Euentus spectatur, ut à clementissimō quoq; facta: quanquam nō minus lex eum, qui occidendi hominis causa cum telo ferit, quam eum qui occidit, puniat. Et ideo apud Græcos exilio uoluntario fortuiti casus luebantur, ut apud præcipuum Poetarum scriptum est:

Quo puerum me tempore uestris duxit ad ædes
Ex Opoente pater, dira pro cæde patrata:
Ob tales nempe ira percitus, Amphidamantis
Cum gnatum imprudens simul inuitusq; peremi.
Sed et contradicere uidetur prædictis l. 1. §. fin. ff. quod quisque iuris in alterum. ubi Ulpianus: Quid enim obfuit conatus (inquit) cum iniuria nullum habuerit effectum? Sed hoc illius loci est speciale. Planè solius cogitationis pœnā nemo patitur, ut dictum §. hoc cap. in princ.

X. Exceptio: Nisi is qui crimen commisit, mortuus sit. Hæc exceptio approbatur l. publica. 3. ff. de public. iudic. hisce uerbis: Publica accusatio reo uel reo ante defunctis non permittitur. Concordat l. defuncto. 6. in princ. ff. eod. de his uerbis: Defuncto eo qui reus fuit criminis, & pœna extincta est. Item concordat l. 2. C. si reus uel accusator mortuus sit. ite l. defunctis. 4. C. eod. de his uerbis: Defunctis reis publicorum criminū, siue ipsi per se ea commiserunt, siue alijs mandauerunt, pendente accusatione, præterquam si sibi mortē conficiuerint, bona successoribus eorum nō denegari, notissimi iuris est. Proposite exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi crimen læse maiestatis sit commissum. Hæc replicatio approbatur l. meminisse. 6. in princ. C. ad l. iul. maieft. his uerbis: Meminisse oportebit, si quid contra maiestatem Imperatoris commissum dicatur, etiā post mortem rei id crimen instaurari solere, posteaquam diuus Marcus Drunciani, utpote senatoris, qui Cæsiani furoris socius fuerat, bona post

mortem fisco uindicari iussit, & nostro tempore multis hæredibus ablata sunt. Concordat l. post diui. 7. C. eod. de his uerbis: Post diui Marci constitutionem hoc iure uti cœpimus, ut etiam post mortem nouentium hoc crimen inchoari possit, ut conuictio mortuo, memoria eius damnetur, & bona eius successoribus eripiatur. nam ex quo sceleratissimum, & C. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi non perduellionis reus sit. quæ approbatur l. ult. ff. ad l. iul. maieft. hisce uerbis: Is qui in reatu decedit, integritas status decedit, extinguitur enim crimen mortalitate, nisi quis forte maiestatis reus fuit. nam hoc crimen nisi à successoribus purgetur, hæreditas fisco uindicatur. Planè non quisquis legis Iulie maiestat. reus est, in eadem conditione est: sed qui perduellionis reus est, hostili animo aduersus rem publicam uel principē animatus. Cæterum si quis ex alia causa legis Iulie maiestat. reus sit, morte criminis liberatur. Secunda propositæ exceptionis replicatio est: Nisi et alij eiusdem criminis rei sint. Hæc replicatio approbatur l. 1. C. si reus uel accusator mort. fuer. his uerbis: Et si Marcellus qui crimine falsi postulabatur, uita functus est, ac per hoc crimen in persona eius sit extinctum, accusatio tamen non est abolita: cum tam luxorem eius, quam te eodem crimine postulatos proponas. Concordat l. si. ut. 3. C. eod. de his uerbis: Si, ut proponis, causa pecuniaria ad emolumentum tuum spectat, licet Annianus, cui falsi crimē auditor tuus intendebat, uita functus sit, nō prohiberis, si quis aduersus te instrumento, quod in dubiū uocatur, uti cœperit, accusationē instituere. Quamuis enim in persona principalis rei morte subducti iam subsistere non possit: tamen si quis illo uti uoluerit, intelligit se periculo criminis esse subiectum. Similia exempla uide §. lib. prox. cap. 7. quæst. 2. excep. 12. Tertia replicatio est: Nisi sententia uiuo reo sit lata. tunc enim, quamuis appellatione pœdente mortuus sit, nihilominus iudiciū propter id quod interest fisci uel alterius, durat. quæ replicatio approbatur l. 1. C. si pœd. appel. mors inter. his uerbis: Etiam post mortē eius qui appellauit, necesse est hæredibus eius, uel reddere causas prouocationis, uel statuti ad quietescere. Sed et replicatio hæc approbatur simul et distinguitur l. si is. 3. C. de. de his uerbis: Si is qui ademptis bonis in exiliū datus est, appellauerit, ac pendente prouocatione defunctus est: quauis crimen in persona eius euauerit, tamen eandem bonorum agi oportet. nam multum interest, utrum capitalis pœna irrogata, bona quoq; reo adimat, quo casu morte eius extincto crimine nulla quæstio superesse potest: an uerò non ex damnatione capitis, sed speciali præsidis sententia bona auferantur: tunc etenim subducto reo sola capitis causa perimitur,

perimitur, bonorum remanente quæstione. Concordat l. unica. ff. eod. de his uerbis: Appellatore defuncto, si quidem sine hærede, cuiuscunque generis appellatio fuerit, euanescit. Quod si appellatori hæres extiterit, si quidem nullius alterius interest causas appellationis reddi, cogendus non est peragere appellationem. Si uerò fisci, uel alterius, contra quem appellatum est, interfit, hæres causas appellationis reddere necesse habet. Nullius autem interest, ueluti cum sine ademptis bonis relegatur, uel in insulam deportatus, uel in metallum damnatus, prouocatione interposita decesserit, Imp. nostro Alexander Pilletorio militi ita rescripsit: Quamuis pendente appellatione morte rei crimen extinctum sit, data tamen etiam de parte bonorum eius sententia proponitur: aduersus quam nō aliter is qui emolumentum successione habet, obtinere potest, quam si in reddendis causis appellationis iniquitatem sententiæ detexerit. Concordat item l. Lucius. 9. ff. de iure fisci, his uerbis: Lucius Titius fecit hæredes sororem suam ex dōdram te, uxorem Meuiam & focerum ex reliquis portionibus: eius testamentum posthumo nato ruptum est: qui posthumus breui post & ipse decessit, atq; ita omnis hæreditas ad matrem posthumi deuoluta est. soror testatoris Meuiam ueneficij in Lucium Titium accusauit: cum non obtinisset, prouocauit: interea decessit rea, nihilominus tamen apostoli redditū sunt. quæro, an putes extincta rea cognitionem appellationis inducendam propter hæreditatem quæsitam? Modestinus respondit, mortua rea crimine extincto, persecutionem eorum quæ scelere adquisita probari possunt, fisco competere posse. Concordat item l. ult. C. si reus uel accusator mort. fuer. his uerbis: Si quis, cum capitali pœna uel deportatione damnatus esset, appellatione interposita, & in suspenso constituta, fati diem functus est: crimen morte finitum est. Idem obseruatur, & si accusator, pendente appellationis tempore, ultimum diem obijisset. Sin autem relegationis pœnam sustinuit, & in parte bonorum damnatus, appellatione uetus est: & post mortem eius nihilominus appellationis ratio examinatur, cum desideratur, utrum ualeat, nec ne, particularis publicatio. Ex hisce que hactenus proposita sunt, non solum proposita replicatio approbatur, sed etiam eius prima duplicatio introducitur, talis scilicet: Nisi fisci uel alterius nihil interest sententiam confirmari. tunc enim etiam sententia lata, morte rei finitur iudicium, quæ duplicatio cum alijs, tum potissimum ex d. l. unica. ibi: quod si appellatori. ff. si

pendente appellat. mors interuenit, constat. Concordat item l. si pœna. 10. ff. de pœnis. cuius uerba uide §. capite. 1. quæstion. 6. reg. 2. Interest autem fisci propter publicationem bonorum damnati. Secunda duplicatio est: Nisi non specialiter in sententia bona sint ablata. tunc enim, quamuis ipso iure publicatio bonorum capitalem pœnam sequeretur, et ob id uideretur fisci interesse, non tamen ob id causa appellationis mortuo reo durat. quæ duplicatio approbatur d. l. 1. ibi: nam multum interest. C. si pend. appellatione mors interuenit. Concordat l. 2. C. eod. de his uerbis: Eius qui requirendus adnotatus appellauit, & ante auctam causam mortuus est, bona ad successorem pertinere, parentibus meis placuit. Sed et elici potest duplicatio hæc ex d. l. unica. §. nullius autem. ff. eod. de. Tertia duplicatio est: Nisi reus sine hærede decesserit. tunc enim, quamuis interest fisci, propter publicationem bonorum sententiæ specialiter insertam, tamen nihilominus finitur iudicium. quæ duplicatio approbatur d. l. unica. in princ. Et ratio est, quia reo sine hærede mortuo, alia ratione bona ad fisco pertinent, tanquam uacantia: et ob id quasi confusione obligationis, tollitur iudicium. Quarta propositæ replicationis duplicatio est: Nisi non sententia lata sit, sed requirendus adnotatus. tunc enim reo intra annum mortuo, causa expirat. quæ duplicatio approbatur l. 1. §. fin. ff. de requirendis reis, hisce uerbis: Sed & Papinianus respondit, requirendum adnotatum, si prouinciæ præsidem intra annum adierit, & latis obtulerit, non facere locum mandatis, ut bona fisco uindicentur. nam & si intra annum mortuus sit, criminis causa expirat & perit, & bona eius ad successores transmittuntur. Concordat l. 2. C. si pend. appell. mors inter. cuius uerba uide §. duplicat. 2. Hæc de tertia propositæ exceptionis replicatione sunt dicta. Quarta eius replicatio est: Nisi reus ante accusatus, accusatorem corrupti. tunc enim nihilominus post mortem eius causa potest retrahari. quæ replicatio approbatur l. eius qui. 29. §. planè est. ff. de iure fisci. cuius uerba uide §. eod. cap. in fine, repl. gener. 2. dupl. 2. Plura de exceptione proposita uide §. cap. 13. quæst. 1. except. 7.

XI. Exceptio: Nisi reus alium eiusdem criminis socium, qui non accusatur, nominauerit, uel prodiderit. Hæc exceptio reprobatu r. l. accusationis. 17. §. nemo tamen. C. de accusat. cuius uerba proponuntur §. cap. 7. ad. 2. quæst. 2. reg. 2.

XII. Exceptio: Nisi reus conspirationem sociorum, qua ruptis uinculis, et effracto carcere euadere conati sunt, detexerit. Hæc exceptio approbatur l. in eos. 13. in fine. ff. de custod. et exhib. reorum. cuius uerba uide §. in fine huius capituli.

XIII. Exceptio: Nisi accusator mortuus sit, uel ex alia causa impediatur accusationem prosequi. Hæc exceptio approbatur l. aut priuati. 10. in princ. ff. ad S. C. Turpill. his uerbis: Tertio genere lege sit abolitio, mortuo accusatore, uel ex iusta

causa impedito, quo minus accusare possit. Concordat l.ultima. §. idem obseruatur. C. si reus uel accusator mortuus fuerit. cuius uerba uide §. except. 10. repl. 3. item concordat l. libellorum. 3. §. fin. ff. de accusationibus, his uerbis: Si accusator decesserit, aliaue causa eum impederit, quo minus accusare possit, & si quid simile est: nomen rei aboletur, postulante reo: idque ex lege Iulia de ui, & senatusconsulto cautum est, ita ut liceat alij ex integro repetere reum. Sed intra quod tempus, uidebimus. & utique triginta dies utiles obseruandi sunt. Huius exceptionis replicatio haec est: Nisi alius postea eundem reum de eodem crimine accusare uelit. tunc enim non obstat exceptio proposita. quae replicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Ita ut liceat alij ex integro repetere reum. Concordat l. accusatore. 13. in princ. ff. de public. iudic. his uerbis: Accusatore defuncto, reus ab alio, iudicante praeside provinciae, peragi potest. Item concordat l. hi tam. 11. §. fin. ff. de accusation. cuius uerba uide §. cap. 1. quae §. 5. except. 17. repl. 2. Huius replicationis duplicatio haec est: Nisi post triginta dies elapsos alius reum uelit repetere. quae duplicatio approbatur uerbis d. l. 3. §. fin. ff. de accusationibus, paulo superius propositis hisce: Sed intra quod tempus, uidebimus. & utique triginta dies utiles obseruandi sunt. De hac re uide §. except. 16. repl. 1.

XIII. Exceptio: Nisi iudicium coeptum intra tempus statutum non sit finitum. tunc enim reus est absol- uendus. quae exceptio approbatur l. criminales. 3. C. ut intra certum temp. crim. quaest. terminetur. cuius uerba uide §. cap. 1. quae §. 9. regul. 1. Concordat l. si ea. 7. C. qui accusare non possunt, his uerbis: Si ea quae crimen intendit, cognitionem moratur, certa perferenda accusationis tempora competens iudex praestet, intra quae si agere super- federit, renunciasse causae intelligitur. Concordat item l. cum Titia. 18. ff. de accusationib. hisce uerbis: Cum Titia testamentum fratris sui falsum arguere minaretur, & solennia accusationis non impleisset intra tempus a praeside pro- uinciae definitum: praeses iterum pronun- ciauit, non posse illam amplius de falso tes- tamento dicere. a duersus quam sententiam Titia non prouocauit: sed dixit, se post fini- tum tempus de irrito testamento dicere. quaero, an Titia, quae non appellauit aduersus sen- tentiam praesidis, possit ad falsi accusatio- nem postea reuerti? Modestinus respondit, nihil aperte proponi, propter quod aduer- sus auctoritatem de falso agens audienda sit. Plura de hac re uide §. cap. 1. quae §. 5. except. 16. Est autem proposita exceptionis replicatio eadem quae superioris proxima.

XV. Exceptio: Nisi eadem accusatio antea quoque in iudicium fuerit deducta, uel eiusdem criminis nomine actum. Haec exceptio approbatur simul ac distinguitur l. si cui. 7. §. isdem. ff. de accus. his uerbis: Isdem cri-

minibus, quibus quis liberatus est, non de- bet praeses pati eundem iterum accusari: & ita D. Pius Saluio Valenti rescripsit. Sed hoc utrum ab eodem, an nec ab alio accusari pos- sit, uideendum est. & putem (quoniam res inter alios iudicata alij non prauidicatur) si is qui nunc accusator exiit, suum dolorem persequatur, doceatque se ignorasse accusatio- nem ab alio institutam, magna ex causa ad- mitti eum ad accusationem debere. Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi absente accusatore, & causa nondum cognita, reus in priore iudicio fuerit absolutus. Haec replicatio approbatur l. si accusat. 4. C. de accusat. his uerbis: Si accusatori- bus absentibus, & non per contumaciam a des- se iudicio cessantibus, ex una postulatione aditus praeses provinciae, non causa cognita sententiam dixit, qua eum, de quo querimo- niam detulistis, liberandum existimauit: cri- minatione etiam nunc perseverante, quae contumacia uel cessatio accusatorum non interueniente auferri non potuit, causa in- tentati criminis apud eundem, nel successore- rem eius, more iudiciorum tractabitur. Secunda replicatio est: Nisi prior accusator praenari- cationis fuerit conuictus, & reus per corruptelam accu- sationis fuerit absolutus. Haec replicatio approbatur l. quod & lex. 3. §. si tamen posteaquam. ff. de liber. hom. exhibendo, his uerbis: Nec in publicis iudicijs permittitur amplius agi, postquam semel ac- tum est, quam si praenariationis fuerit da- natus prior accusator. Concordat l. 1. C. de aduo- cati diuersi. iud. item l. praenariationis. 3. in princ. ff. de praenari. & l. si quis. 11. C. de accusat. Praeposita repli- cationis duplicatio haec esse uidetur: Nisi reus mortuus sit. hoc enim casu non uidetur causa retractanda. uerum duplicatio haec reprobat l. eius qui. 29. §. planè et si. ff. de iure fisci. cuius uerba uide §. eod. cap. in fin. repl. gene- ral. 2. duplic. 2. Tertia replicatio est: Nisi is qui postea accusare uolet, suam iniuriam persequatur, doceatque se ignorasse accusationem ab alio institutam uisisse. quae du- plicatio approbatur l. si cui. 7. §. isdem. ff. de accus. cuius uerba uide §. except. hac, in princ. Quarta replica- tio est: Nisi antea ciuilitè, non criminaliter sit actum. Haec replicatio approbatur l. unica. C. quando ciuili- aetio criminali prauidicet, his uerbis: A plerisque pru- dentium generaliter definitum est, quoties de re familiari & ciuili & criminali com- petit actio, utraq; licere experiri, siue prius criminalis, siue ciuili actio moueatur: nec si ciuilitè fuerit actum, criminalem posse con- sumi, & similiter econtrario. Sic denique & per uim possessione deiectus, si de ea recu- peranda interdicto unde ui fuerit usus, non prohibetur tamen etiam lege Iulia de ui, pu- blico iudicio instituire accusationem. Et ex suppresso testamento, cum ex interdi- cto De tabulis exhibendis fuerit actum, ni- hilominus ex lege Cornelia testamentaria poterit

poterit crimen inferri. Et cum libertus se di- citingenuum, tam de operis ciuilitè, quam etià lege Viscellia criminaliter poterit per- urgeri. Quo in genere habetur Furti actio, & legis Fauiae constitutum. Et plurima alia sunt, quae numerari non possunt: ut cum al- tera prius actio interitata sit, per altera quae supererit, iudicatum liceat retractari. Qua iu- ris definitione non ambigitur, etiam falli cri- men, de quo ciuilitè iam actum est, criminaliter esse repetendum. Proposita replicatio contradicere uidetur l. interdum. 4. ff. de public. iud. his uerbis: Interdum euenit, ut prauidicium pu- blico iudicio fiat: sicut in actione legis Aquiliae, & Furti, & Vi bonorum raptorum, & in- terdicto unde ui, & De tabulis testamèti ex- hibendis, nam in his de re familiari agitur. Haec lex uidetur per dictam l. unica sublata, quanquam glossa aliam huius antinomie adfert solutionem. Quinta proposita exceptionis replicatio est: Nisi alia lege postea agatur, quam qua actum est prius. Haec replica- tio reprobat l. senatus. 14. ff. de accus. his uerbis: Se- natus censuit, ne quis ob idem crimen plu- ribus legibus reus heret. Concordat l. sanctio le- gym. 4. ff. de pœnis. cuius uerba uide §. cap. 4. de reliq. circumst. ant. reg. 12. Sexta replicatio est: Nisi ex alio cri- mine nunc accusetur, quam antea. Haec replicatio ap- probatur l. qui de crimine. 9. §. si tamè. C. de accus. cuius uerba uide §. cap. 1. quae §. 5. except. 17. repl. 1. Plura de replicatione proposita uide §. lib. 48. cap. 16. except. 5. dist. 3.

XVI. Exceptio: Nisi abolitio criminis interuenit. Haec exceptio approbatur l. si interueniente. 12. in fine. ff. ad S. C. Turpil. his uerbis: Eximitur autem reus, publica abolitione interueniente. Leges con- cordantes uide §. cap. 1. quae §. 5. except. 16. Quid autem sit abolitio, & quomodo fiat, dicitur §. cap. 11. quae §. 2. except. 22. Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi alius, quam qui abolitionem impetrauit, reum repetere uelit. Haec replicatio approbatur l. hi tamè. 11. §. si. ff. de accus. cuius uerba uide §. cap. 1. quae §. 5. excep- 17. repl. 2. Concordat l. libellorum. 3. §. fin. ibi: ita ut li- ceat. ff. eod. it. cuius uerba uide §. hoc cap. exc. 13. repl. 1. Reliquas propositae exceptionis replicationes uide §. cap. 1. quae §. 5. except. 16. item §. cap. 11. quae §. 2. except. 22. Harum autem replicationum duplicatio generalis haec est: Nisi post triginta dies elapsos reum repetere uelit. tunc enim submouetur praescriptio, quae dupli- catio seu praescriptio approbatur dicto uersificata ut li- ceat. Concordat l. 1. C. de generali abolitione, his uerbis: Qui potentatus & uis aliorumque criminum reum fecit, si post abolitionem ex forma so- lita reorum factam, & post edicta proposita intra diem statutum repetere superfederit, persequi crimina uolens non est audiendus. Proposita duplicationis triplicatio prima haec est: Nisi facultas accusandi non fuerit. Haec triplicatio appro- batur l. aut priuatum. 10. §. triginta. ff. ad senatusc. Turp. his uerbis: Triginta dies repetendi rei diuus

Traianus utiles esse interpretatus est, ex die scilicet quo seruae finitae sunt: & senatus cen- suit eos dies cedere, quibus quisque reum suum repetere possit. Concordat d. l. 10. §. fin. his uerbis: Hoc autem repetendi rei tempus non aliter cedit, quam si accusator quoque po- tuit adire. Secunda triplicatio est: Nisi post primam abolitionem alia postea abolitio superuenerit. Haec tri- plicatio approbatur l. in senatusconsultum. 15. §. fin. ff. eod. it. his uerbis: Cum prius reum quis detule- rit, & post abolitionem, antequam reus re- peteretur, alia abolitio superuenerit: non ex superiore, sed ex secunda abolitione dies triginta computantur. Tertia triplicatio est: Nisi generali abolitione facta, accusatio de qua queritur, eo tempore non fuerit in iudicium deducta. Haec triplica- tio approbatur l. 2. C. de generali abolitione, his uerbis: Cum eo tempore, quo indulgentia nostra crimina extinxit, accusatio a te instituta non fuerit: publicae abolitionis praescriptio ces- sat. Quarta triplicatio est: Nisi seruus reus sit, quae tri- plicatio approbatur l. Domitianus. 16. ff. ad senatuscon- sultum Turpil. his uerbis: Domitianus rescripsit, quod de ferijs & de abolendis reis dicitur, non pertinere ad seruos, qui accusati in uinculis esse iubentur, ne iudicium finiatur. Concordat l. 2. §. distributionem auget. ff. de custodia reorum, cuius uerba uide §. cap. 6. ad l. 4. quae §. 1. except. 1.

XVII. Exceptio: Nisi reus absens sit. Haec exce- ptio approbatur simul & distinguitur per ea quae di- centur §. eod. lib. cap. 7. ad l. 2. reg. 2.

REPLICATIONES PRAECEDEN- tium aliarumque similitum ex- ceptionum gene- rales.

Haecenus exceptiones aliquot generales propositae sunt, quae accusationibus publicis solent opponi. Earum autem exceptionum, & si quae sunt similes, aliquot sunt replicationes generales, quae plerisque illis possunt oppo- ni. Harum replicationum prima haec est: Nisi reus ruptis uinculis & effraeto carcere euadere fuerit conatus. Haec replicatio approbatur l. in eos. 13. ff. de custod. reor. his uerbis: In eos, qui cum recepti essent in carcerem, conspirauerunt, ut ruptis uinculis & effraeto carcere euadant, amplius quam causa, in qua recepti sunt, reposcit, constituen- dum est: & quamuis innocentes ex eo crimi- ne inueniantur, propter quod impacti sunt in carcerem, tamè puniendi sunt. Eos uerò, qui conpirationem eorum detexerint, rele- uandos. Secunda replicatio generalis est: Nisi reus delatorem corrupit. Haec replicatio approbatur sub con- ditione l. ult. ff. de praenariatorib. hisce uerbis: In om- nibus causis, praeterquam in sanguine, qui delatorem corrupit, ex senatusconsulto pro- uicto habetur. Concordat l. 1. in prim. ff. de bon. eo- rum qui ante sententiam, his uerbis: Imp. Seuerus & Antoninus Aulo Iulio. Eos qui latrones no- minati corruptis accusatoribus diem suum obierint,

obierint, ut confessos de crimine, non relinquere defensionem hæredibus, rationis est. Item concordat l. in fisci. 4. ff. de iure fisci, his uerbis: In fisci causis pacti cū delatoribus pro confesso habetur, si modò precium uel modicum dederint. Concordat itē l. eius qui. 29. in princ. ff. eod. et. Concordat item l. transfigere. 18. C. de transact. Huius replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi reus de uita periclitetur, que duplicatio constat ex uerbis paulo antè propositis hisce: Præterquam in sanguine. Cui 10 concordat l. ff. de bon. eor. qui ante sent. his uerbis: In capitalibus criminibus à Principibus decretum est, non nocere ei qui aduersarium corruerit, sed in his demum quæ pœnam mortis continent, nam ignoscendum censuerunt ei, qui sanguinè suum qualitercunq; redemptum uoluerit. Concordat item d. l. 18. Huius duplicationis triplicatio hæc est: Nisi tanquã latro fuerit accusatus, que triplicatio approbatur l. 2. ff. d. t. cuius uerba uide paulò superius. Altera triplicatio est: Nisi adulterij crimen sit. d. l. 18. Secunda duplicatio est: Nisi reus qui accusatorem corruptit, ante sententiam latam fuerit mortuus, tunc enim hæredi eius corruptela non nocet, nisi crimè probetur, que duplicatio approbatur d. l. 29. in princ. ff. de iure fisci, his uerbis: Eius qui delatorè corruptit, ea conditio est, ut pro uictò habeatur, nam in fiscalibus causis id constitutum est. Sedenim hæc pœna magis est, ut aduersus ipsum locum habeat, qui delatorè redemit. Cæterum aduersus hæredè eius tran- 30 re non debet. nec enim exinde perit causa, ex quo redempta est, uel actio perimitur, uel condemnatio facta dicitur: uerum oportet constare prius de crimine, & pronunciare. Planè et si fortè de re tractanda causa agatur, quæ semel iudicata est, per delatoris corruptelam mortuus corruptor non efficiet quò minus agi possit, atq; retractari causa. hic enim non pœnæ, sed causæ restitutio est. Tertia duplicatio est: Nisi falsi crimen sit. d. l. 18. Tertia 40 replicatio est: Nisi præscriptiones non sint ante abolitionem criminis obiectæ. hæc enim nec postea repetitio reo possunt obijci, quæ replicatio approbatur l. si quis. 7. in princ. ff. ad S. C. Turp. his uerbis: Si quis repetere uelit crimen publica abolitione interueniente, eodem iure repetit, quo accusabat. neq; enim possunt præscriptiones obijci ei, quæ reo ante reorum abolitionem nõ sunt obiectæ: & ita D. Hadrianus scripsit. Huius replicationis exemplum uidetur proponi l. aut priuatim. 50 10. §. abolitione. ff. eod. it. his uerbis: Abolitione publicè facta, non retractabitur in iudicio repetendo de mariti iure. Quarta replicatio est: Nisi populus uelit reum condemnari. Hæc replicatio reprobatur l. decurionum. 22. C. de pœnis, cuius uerba uide 7. cap. 4. de Liberis decurionum. Quinta replicatio est: Nisi reus seipsum interficere uoluit. Hæc replicatio approbatur l. qui rei. 2. §. sic autem hic distinguitur. ff. de bon. eor. qui ante sent. cuius uerba uide 7. cap. 13. quæst. 1.

except. 7. repl. 6. Sexta replicatio est: Nisi reus reuendendus sit adnotatus. Hæc replicatio reprobatur l. D. Hadrianus. 6. §. & sic D. Pius. ff. de custod. reor. cuius uerba uide 5. lib. 2. cap. 19. de irenarchis, reg. 2.

DE EO QVOD VENIT in iudicia publica, seu de pœnis. Cap. III.

De decimis publicorū iudiciorum locus sequitur, de eo quod in ea uenit, seu de pœnis, quæ in hoc capite sunt describendæ.

I. RATIO pœnæ est, hominū emendatio, quæ ratio proponitur l. si pœna. 20. ff. de pœnis, cuius uerba uide 5. cap. 1. q. 6. reg. 2. in princ. Huius etiam loci est l. si a reo. 70. §. id quod uulgò. ibi: nam pœnas. ff. de fideius. cuius hæc sunt uerba: Pœnas ob maleficia solui magna ratio suadet. Item l. si ita. 51. §. quòd si quis absurdè. ff. ad l. Aquiliam. ubi Iulianus: Neq; impunita maleficia esse oportet, inquit.

II. DIFFERENTIA pœnæ & fraudis proponitur l. aliud est. 13. in princ. ff. de uerb. signif. his uerbis: Aliud est fraus, aliud pœna. fraus enim sine pœna esse potest, pœna sine fraude esse non potest. Pœna est noxæ uindicta: fraus & ipsa noxa dicitur, & quasi pœnæ quædã præparatio.

Differentia pœnæ & multæ proponitur d. l. 13. his uerbis: Inter multam autem & pœnam multum interest: cum pœna generale nomē sit, omnium delictorū coercitio: multa specialis peccati, cuius animaduersio hodie pecuniaria est. Pœna autem non tantum pecuniaria, uerum capitis & existimationis irrogari solet. & multa quidè ex arbitrio eius uenit, qui multam dicit: pœna non irrogatur, nisi quæ qua lege, uel quo alio iure specialiter huic delicto imposita est. quinimò multa ibi dicitur, ubi specialiter pœna non est imposita. Item multam is dicere potest, cui adiudicatio data est. magistratus solos & præfides prouinciarū posse multam dicere, in mandatis permillum est, pœnã autem unufquisq; irrogare potest, cui huius criminis siue delicti executio competit. Hisce uerbis triplex inter pœnam & multam differentia proponitur. Prima differentia est, quòd pœna sit generale uocabulum, multa speciale. nam multa dicitur pœna tantum pecuniaria. Secunda differentia est, quòd multa sit in arbitrio iudicantis, pœna autem non sit in eius arbitrio, sed in autoritate legis. Cui differentia concordat l. si qua pœna. 24. 4. §. fin. ff. eod. it. his uerbis: Ex hoc quoque earum rerum dissimilitudo apperere poterit: quia pœnæ certæ singulorum peccatorum sunt, multæ contra: quia eius iudicis potestas est quantam dicat, nisi cum lege est constitutum quantam dicat. Concordat etiam huic differentia l. 1. §. calumniatorib. ibi: nam siquidem. ff. ad S. C. Turpil. his uerbis: Quamuis nihil de pœna subiecerit, tamè legis potestas aduersus eum exercebitur, nam, ut Papinianus 40

nus respondit, facti quidem quæstio in arbitrio est iudicantis: pœnæ uerò persecutio non eius uoluntati mandatur, sed legis auctoritati reseruatur. Tertia inter pœnã & multam differentia est, quòd multa magistratus & præfides prouinciarum dicere possunt, ceteri iudices nõ possunt multam dicere, sed pœnam. que differentia patet ex uerbis supradictis hisce: Item multam is dicere potest, cui adiudicatio data est. magistratus solos, &c. De hac re plura uide 7. cap. 12. quæst. 1. except. 2. de iure multæ dicendæ. Quarta differentia est, quòd à multa prouocatio est, à pœna nõ est prouocatio, quæ differentia proponitur d. l. 24. 4. ff. de uerb. signif. his uerbis: Si qua pœna est, multa est: si qua multa est, pœna est. Paulus: Vtrunque eorum falsum est. nanque harum rerum dissimilitudo ex hoc quoque apparet, quòd de pœna prouocatio non est: simulatque enim uictus quis est eius maleficio, cuius pœna est statuta, statim ea debetur. At multæ prouocatio est, nec antè debetur, quàm aut non est prouocatum, aut prouocator uictus est: nec aliter, quàm si is dixit, cui licet dicere. De hac re uide plura 7. cap. 12. quæst. 1. except. 2.

III. DIVISIO PœNÆ.

Diuiditur pœna in capitale & non capitale. de qua re uide 5. cap. 1. in princ. Declaratur etiam hæc diuisio l. capitalium. 28. in princ. ff. de pœnis, his uerbis: Capitalium pœnarū ferè isti gradus sunt. Summum supplicium esse uidetur ad furcã damnatio, item uiui crematio: quod quamquam summi supplicij appellatione merito continetur, tamen eo quòd postea id genus pœnæ adinuentum est, posterius primo uisum est. item capitis amputatio. Deinde proxima morti pœna metalli coercitio, deinde in insulam deportatio. Cæteræ pœnæ ad existimationem, nõ ad capitis periculum pertinent: ueluti relegatio ad tempus, uel in perpetuum, uel in insulam, uel cum in opus publicum quis datur ad tempus, uel cum futurum ictui subijcitur.

Alie pœnæ diuisio habetur l. si quis. 6. §. fin. cum seq. ff. eod. it. his uerbis: Nunc genera pœnarum nobis enumeranda sunt, quibus præfides adficere quenquam possint. Et sunt pœnæ, quæ aut uitam adimant, aut seruitutem adiungant, aut ciuitatem auferat, aut exilium aut coercionem corporis continet: ueluti futurum admonitio, flagellorū castigatio, uinculorum uerberatio. aut damnum cum infamia, aut dignitatis alicuius depositione, aut alicuius actus prohibitionem.

III. SPECIES PœNARVM QVÆ sunt, & quæ cuiuslibet speciei natura sit atque proprietas.

DE PœNA CAPITALI.

Definitio pœnæ capitalis proponitur l. 2. in princ. ff.

de pœnis, hisce uerbis: Rei capitalis damnatum sic accipere debemus, ex qua causa damnato uel mors, uel etiam ciuitatis amissio, uel seruitus contingit. Concordant ea quæ habentur 5. cap. 1. in princ. Species autè pœnæ capitalis etiam proponuntur l. capitalium. 28. in princ. ff. eod. it. cuius uerba uide paulò superius q. 1. Sed & species eius proponitur l. respiciendum. 11. §. fin. ff. eod. it. his uerbis: Capitis pœna est bestijs obijci, uel alias similes pœnas pati.

DE VLTIMO SUPPLICIO, SEV PœNA qua uita adimitur.

Definitur ultimum supplicium l. ultimum. 11. ff. de pœnis, hisce uerbis: Vltimum supplicium esse mortem solam interpretamur. Huius species proponuntur d. l. 18. in princ. ff. eod. it. cuius uerba uide 5. quæst. 3. in princ. Itè species huius proponuntur & modi l. aut damnum. 8. §. 1. ff. eod. it. his uerbis: Vita adimitur, utputa si damnatur aliquis, ut gladio in eum animaduertatur, sed animaduerti gladio oportet, non securi, uel telo, uel fusti, uel laqueo, uel quo alio modo. Proinde nec liberam mortis facultatem concedi uis præfides habent, multò minus uel ueneno necandi. Diui tamè fratres rescipserunt, permittentes liberam mortis facultatem. Hostes autè, item transfugæ, & pœna adficiuntur, ut uiui exurantur. Nec ea quidem pœna damnari quem oportet, ut uerbis necetur, uel uirgis interimatur, nec tormentis: quamuis pleriq; dum torquentur, de ficere solent. Porro effectus propositæ pœnæ proponuntur l. qui ultimo. 19. ff. de pœnis, hisce uerbis: Qui ultimo supplicio damnantur, statim & ciuitatem & libertatem perdunt. Itaq; præoccupat hic casus mortem, & nonnunquam longum tempus occupat: quod accidit in personis eorū qui ad bestias damnantur. Sæpe etiam ideo 40 feruari solent post damnationem, ut ex his in alios quæstio habeatur.

DE PœNA qua libertas adimitur, proponitur l. quidam. 17. in princ. ff. de pœnis, cuius uerba uide paulò inferius in pœna metalli. Etuc pertinet l. quod ad statum. 12. ff. eod. it.

DE PœNA QVA CIVITAS amittitur.

Eius effectus proponuntur l. eum qui. 3. ff. de interd. & releg. his uerbis: Eum qui ciuitatem amitteret, nihil aliud iuris adimere liberis, nisi quòd ab ipso peruenturum esset ad eos, si in tellatus in ciuitate moreretur: hoc est, hæreditatem eius, & liberos, & si quid aliud in hoc genere reperiri potest. Quæ uerò nõ à patre, sed à genere, à ciuitate, à rerū natura tribuerentur, ea manere eis in columia. Itaq; & fratres fratribus fore legitimos hæredes, & adgnatorum tutelas, & hæreditates habituros. non enim hoc fratrem, sed maiores eius eis dedisse. Videtur lex iam proposita, quod ad amissio-

vide infra 28. fol. 27. eor. 2. in p.

amissionem bonorum attinet, sublata esse per ea quae dicuntur j. de public. bon. Porro propositae poenae species est: Si quis hostibus datur, cuius exceptio haec est: Nisi hostes cum non recipiant, quae exceptio approbatur l. ult. ff. de legation. Sed & aliae species, item propria enumerantur l. quidam sunt. 17. in fin. ff. de poenis, his uerbis: Quidam apolides sunt, hoc est, sine ciuitate: ut sunt, in opus publicum perpetuo dati, & in insulam deportati: ut ea quidem quae iuris ciuilibus sunt, non habeant: quae uero sunt iuris gentium, habeant.

DE POENA QVAE CORPORIS COERCITIONEM CONTINET.

Eius species proponuntur l. si quis. 6. §. fin. cum lege seq. ff. de poenis, cuius uerba uide §. q. 3.

DE POENA METALLI & OPERIS METALLI PROPOSITUR L. AUT DAMNUM. §. EST POENA. ff. DE POENIS, HIS UERBIS: Est poena quae adimat libertatem huiusmodi: ut puta si quis in metallum, uel in opus metalli damnatur. Metalla autem multa numero sunt: & quaedam quidem prouinciae habent, quaedam non habent. Sed quae non habent, in eas prouincias mittunt, quae metalla habent. Concordat l. quidam. 17. in prim. ff. eod. et. his uerbis: Quidam sunt serui poenae: ut sunt in metallum dati, & in opus metalli. Et si quid eis testamento datum fuerit, pro non scripto est, quasi non Caesaris seruo datum, sed poenae. Item concordat l. in metallum. 36. ff. eod. et. his uerbis: In metallum & in ministerium metallorum damnari, serui efficiuntur, scilicet poenae. Sed & de eadem poena proponitur d. l. §. §. inter eos, his uerbis: Inter eos qui in metallum, & eos qui in opus metalli damnantur, differentia in uinculis tantum est: quod qui in metallum datur, grauioribus uinculis premuntur: qui in opus metalli, leuioribus. quodque refugae ex opere metalli in metallum damnantur, ex metallo grauius coercentur. Concordat l. cognitionum. 5. in fin. ff. de extraor. cognit. cuius uerba uide j. lib. 5. cap. 1. quae l. 6. Item de eadem poena proponitur d. l. §. §. seruos, his uerbis: Seruos in metallum, uel in opus metalli, item in ludu uenatorium dari solere, nulla dubitatio est: & si dati fuerint, serui poenae efficiuntur: nec ad eum pertinebunt, cuius fuerunt antequam damnarentur. Ad speciem quoque propositam pertinet l. capitalium. 28. §. diuus Hadrianus. ff. de poenis, cuius haec sunt uerba: Diuus Hadrianus in haec uerba rescripsit: In opus metalli ad tempus nemo damnari debet: sed qui ad tempus damnatus est, etiam si faciat metallicu opus, non in metallum damnatus esse intelligi debet. huius enim libertas manet: quaedmo dum etiam his, qui non in perpetuum opus damnantur. Proinde & mulieres hoc modo damnatae liberos pariunt. Cetera ad poenam propositam pertinentia suis locis sunt subiecta.

DE POENA CALCARIAE, UEL SULFURARIAE, PROPOSITUR

d. l. §. in calcariam, his uerbis: In calcariam quae uel sulfurariam damnari solent: sed haec poenae metalli magis sunt.

DE POENA LUDI UENATORII TRACTATUR L. AUT DAMNUM. §. §. QUI CUNQUE. ff. DE POENIS, HIS UERBIS: Quicumque in ludu uenatorium damnari sunt, uidentum est an serui poenae efficiantur. Solent enim iuniores hac poena affici. Vtrum ergo serui poenae efficiantur isti, an permaneant in libertate, uidentum est. Et magis est, ut hi quoque serui efficiantur. Hoc enim distat a caeteris, quod d. instituantur uenatores, aut pyrrhicharii aut in aliam quam uoluptatem, gesticulandi, uel aliter se mouendi gratia. Concordat d. l. §. §. seruos, cuius uerba uide paulo superius in poena metalli.

DE POENA OPERIS PUBLICI PROPOSITUR L. C. DE POENIS, HISCE UERBIS: Etiam in opus perpetuum damnati non dissimilis conditionis sunt ab iis, qui deportantur in insulam. Ad propositam speciem pertinet l. seruos. 34. in prim. ff. eod. et. cuius haec sunt uerba: Seruus in opus publicum perpetuum, ac multo magis temporarium non datur. Cum igitur per errorem in opus temporarium fuisset datus: expleto tempore, domino seruū esse reddendum, Papinianus respondit. Huc etiam pertinet d. l. §. §. quisquis. ff. eod. et. de quo infra dicitur cap. 12. quae l. 6. reg. 2.

DE POENA QVA QVIS CVRIAE AUT ALIJ CORPORI ADDICITUR.

Reprobatur haec poenae species l. ne quis. 19. C. de poenis, hisce uerbis: Ne quis pro coercionis delicti uel pistioribus, uel cuiusque alteri corpori (cum alterius sit corporis) addicatur: sed unusquisque pro crimine, in quo fuerit deprehensus, motum congruae seueritatis excipiat. Concordat l. ne quis. 38. C. de decur. & fil. cor. his uerbis: Ne quis officialium poenae specie atque aestimatione curiae dedatur, nisi si quis forte curiam defugiens, ob hoc coeperit militare, ne ingentis fungatur officij. Omnes itaque omnino iudices tuae censurae subditos admonebis, ne quis eorum existimet, curiae, loco supplicij, quenquam deputandum: cum utique unumquemque criminofum non dignitas debeat, sed poena comitari. Plane ut quis negocietur, interdum poena intungi potest, quae exceptio approbatur l. moris est. 9. §. §. sed & damnari. ff. de poenis, his uerbis: Sed & damnari quis ut negocietur, an possit, uideamus. Et sunt quidem haec poenae, si quis generaliter tractare uelit, inciuiles, inuitum hominem iubere facere, quod facere non potest. Sed si quis specialiter tractauerit, potest esse iusta causa compellendi cuius ad negotiationem: quod si fuerit, sequenda erit sententia.

DE POENA UT DE SAXO PRÆCIPITUR.

Reprobatur haec poena l. si diuitino. 25. §. fin. ff. de poenis,

his uerbis: Non potest quis sic damnari, ut de saxo praecipitur.

DE POENA MEMBRI ALICUIUS AMPUTANDI.

Haec poena reprobatur Nouell. const. 124. §. §. quia uerbo, cum sequentibus, his uerbis: Quia uero humani generis imbecillitatem oportet protegere, ut corporales pro parte poenas minuas: interdiciamus, ne uirga manus alicui, aut etiam uterque pes amputetur, aut huiusmodi supplicia inferantur, per quae resoluantur artus: quando quidem artuum resolutio grauior est, quam utriusque manus amputatio. Quapropter iubemus, ut si quid huiusmodi delicti admittatur, propter quod leges delinquentibus mortem inferunt, pro tempore legum is ipse poenas sustineat. Si uero eiusmodi delictum fuerit, quod morte dignum non sit, alia ratione castigetur, aut mittatur in exilium. Si delicti qualitas amputationem membri exigat, ad uincat amputetur. Pro furto autem prorsus nolumus ut ullum membrum amputetur, aut mors irrogetur, &c.

DE POENA FACIEI DEFORMANDAE.

Reprobatur haec species poenae l. si quis. 17. C. de poenis, hisce uerbis: Si quis in metallum fuerit pro criminum deprehensorum qualitate damnatus, minime in eius facie scribatur: cum & in manibus, & in furis possit poena damnationis una subscriptione comprehendi, quod facies, quae ad similitudinem pulchritudinis est caelestis figurata, minime maleuletur.

DE POENA QVAESTIONIS HABENDAE.

Et haec poena reprobatur l. penult. ff. de questionibus, his uerbis: Quaestionis habendae causa neminem esse damnandum, diuus Hadrianus rescripsit.

DE POENA CARCERIS.

Haec poena reprobatur l. aut damnus. 8. §. §. solent praesides. ff. de poenis, hisce uerbis: Solent praesides in carcerem continendos damnare, ut in uinculis contineantur: sed id eos facere non oportet. nam huiusmodi poenae interdictae sunt. Carcer enim ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet.

DE PERPETUIS VINCLIS.

Haec poena prohibetur l. mandatis. 33. ff. de poenis, hisce uerbis: Mandatis principalibus, quae praesidibus datur, cauetur, ne quis perpetuis uinculis damnatur: idque & diuus Hadrianus rescripsit. Concordat l. incredibile. 6. C. eod. et. his uerbis: Incredible est quod allegas, liberum hominem, ut uinculis perpetuis contineretur, esse damnatum. hoc enim uix in sola seruilis conditione procedere potest. Per haec uer-

ba posteriora exceptio propositae regule approbatur, haec scilicet: Nisi seruus reus sit, hic enim in perpetua uincula damnari potest. Cui concordat l. seruus. 10. C. eod. et. de quo j.

DE EXILIO ET RELEGATIONE.

I. Quibus relegandi ius competat, dicitur j. cap. 12. questione 1. exceptione 1. Item qui relegandi, uide j. cap. prox.

II. Officium relegantis proponitur l. relegationem. 7. §. his qui relegantur. ff. de interdictis & relegatis, hisce uerbis: His qui relegantur, dies excedendi a praesidibus dari & potest & solet. Etenim moris est ita pronuntiarum: Illum prouincia illa insulisque eius relego, excedereque debet intra illum diem. Relegatum plane libellum dare posse principi, etiam diu fratres rescripserunt.

III. Euentus relegationis.

Relegatus omnia sua iura retinet, quae regula approbatur l. relegati. 4. ff. de interdictis & relegatis, his uerbis: Relegati in insulam in potestate sua liberos retinent: quia & alia omnia sua iura retinent: tantum enim insula eis egredi non licet: & bona quoque sua omnia retinent, praeter ea si qua eis adempra sunt. Nam eorum qui in perpetuum exilium dati sunt uel relegati, potest quis sententia partem bonorum adimere. Concordat l. relegatorum. 7. §. ad tempus. ff. eod. et. his uerbis: Ad tempus relegatis neque tota bona, neque partem adimere, rescriptis quibusdam manifestatur: reprehensaque sunt sententiae eorum, qui ad tempus relegatis ademerunt partem bonorum uel bona: sic tamen, ut non infirmarentur sententiae, quae ita sunt prolatae. Concordat item l. §. ff. eod. et. de qua j. plura.

Relegatus ciuitatem Romanam retinet, & ius testamenti facendi, quae regula approbatur d. l. §. §. sine ad tempus, his uerbis: Siue ad tempus, siue in perpetuum quis fuerit relegatus, & ciuitatem Romanam retinet, & testamenti facionem non amittit.

Si relegatus exilio non obtemperauerit, quomodo puniatur, definitur l. relegati. 4. ff. de poenis, hisce uerbis: Relegati, siue in insulam deportati, debent locis interdictis abstinere: & hoc iure utimur, ut relegatus interdictis locis non excedat: alioquin in tempus quidem relegato, in perpetuum relegationis: in insulam relegato, deportationis: in insulam deportato, poena capitis interrogatur. Et haec ita, siue quis non excesserit in exiliu intra tempus, intra quod debuit: siue etiam alias exilio non obtemperauerit. nam contumacia eius cumulat poenam: & nemo potest commeatum remeatum dare exuli, nisi Imperator ex aliqua causa. Concordat l. capitalium. 28. §. in exilibus. ff. eod. et. his uerbis: In exilibus gradus poenarum constituitur.

constituit edictum diuini Traiani: ut qui ad tempus relegatus sit, si redeat, in insulam re-
getur: qui relegatus in insulam excellerit, in
insulam deportetur: qui deportatus euase-
rit, capite puniatur. Ita & in custodia gradu
seruandū esse, idē princeps rescripsit: id est,
ut qui in tēpus damnati erant, in perpetuū
damnarentur: qui in perpetuum damnati
erant, in metallum damnarentur: qui in me-
tallū damnati, id admiserāt, summo suppli-
cio adficerentur. Plura de hac re uide j. capite 12.
quest. 6. reg. 2.

*in postulat. de lega-
to, in insula. de
legato idem. sed
l. 2. §. hęc ad d. fra-
ff. de interd. d. et re-
l. 2. §. hęc ad d. fra-
ff. de interd. d. et re-
l. 2. §. hęc ad d. fra-
ff. de interd. d. et re-
l. 2. §. hęc ad d. fra-*

III. Diuisio relegationis proponitur. Exilium
triplex est: aut certorum locorū interdictio:
aut lata fuga, ut omnium locorū, præter cer-
tum locum: aut insulæ uinculum, id est, rele-
gatio in insulam. Concordat l. relocatorum. 7. in
prim. ff. eod. tit. his uerbis: Relegatorum duo sunt
genera. sunt quidā qui in insulā relegantur:
& sunt qui simpliciter, ut prouincijs eis in-
terdicatur, non etiam insulā adsignentur. De
hiscē duabus speciebus nunc ordīne tractandum specia-
liter, & primū de interdictione alicuius loci uel prouin-
ciæ, non adsignata insulā.

De interdictione alicuius loci uel prouinciæ,
non adsignata insulā.

1. Huius speciei seu regulæ exceptio hæc est: Nisi quis
aliā prouincia reo interdixerit, quā cui præest, quæ
exceptio approbatur d. l. 7. §. interdixit. ff. de interd.
et relegatis, hęc uerbis: Interdicere aut quis
ea prouincia potest, quā regit, alia non po-
test: & ita diui fratres rescripserunt. Huius exce-
ptionis replicatio prima hæc est: Nisi alia prouincia,
quā nō regit, sit uel patria ipsius damnati, uel in ea do-
micilium habeat. Hęc replicatio approbatur d. §. in-
terdicere, his uerbis: Vnde eueniebat, ut qui rele-
gatus esset ab ea prouincia in qua domici-
lium habuit, morari apud originem suam pos-
set. Sed Imp. noster cum diuo patre suo huic
rei prouiderunt: Matio enim Probo, præfidi
prouinciæ Hispaniæ rescripserunt, etiam ea
prouincia interdici, unde quis oriundus sit,
ab eo qui regit eam prouincia, ubi quis do-
micilium habeat. Sed & eos qui, cum incolē
essent, in ea prouincia quid admiserint, æ-
quum est ad rescripti auctoritatem pertine-
re. Huius replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi

*non ea prouincia cui præest, interdixerit, alia interdixe-
rit. hoc enim casu uidetur interdictio nullius esse momē-
ti, quamuis prouincia quā interdicitur est, uel patria sit
damnati, uel domicilium in ea habeat. Sed reprobat
d. l. 7. §. dubitatum, his uerbis: Dubitatum est, an
interdicere quis alicui possit prouincia, in
qua oriundus est: cum ipse eidem prouinciæ
præsit, quā incolit: dum sua non interdi-
cit (ut solēt Italia interdici, qui patria nō
interdicunt): uel per consequentias uideat-
tur etiam ea prouincia interdixisse, cui præ-*

est: quod magis erit probandum. Secunda
propositæ replicationis duplicatio est: Nisi is qui origi-
ni præest, interdicit prouincia in qua domicilium reus
habet. Hęc duplicatio approbatur d. §. dubitatum, in
fine, his uerbis: Per contrarium autem, is qui ori-
ginis prouinciæ præest, non est nactus ius
interdicendi ea prouincia, quā incolit is
qui relegatur. Hęc de prima propositæ exceptio-
nis replicatione sint dicta. Secunda eius exceptionis
replicatio est: Nisi præses Syriæ aut Daciæ alia etiam,
quā ea cui præest, prouincia interdicit. hoc enim ei
est permissum, quæ exceptio approbatur d. l. 7. §. quibus-
dam, his uerbis: Quibusdam tamen præsidibus,
ut multis prouincijs interdicerē possint,
indultum est: ut præsidibus Syriarum & Da-
ciarum.

2. Quibus locis sit interdictum, seu abstinere se de-
beat is cui prouincia est interdictum? Qui alicui inter-
dixit alia prouincia, quæ ea cui præest, etiam ea cui præ-
est, interdixisse uidetur. Quæ regula approbatur d. l.
7. §. dubitatum, ff. de interd. et relegatis, cuius uerba ui-
de paulo superius repl. u. dupl. 1.

Item, cui interdictum est ea prouincia, in qua cri-
men commisit, etiam ea quā incolit, & ex qua origi-
nem ducit, se debet abstinere, quæ regula approbatur d.
l. 7. §. si quis eam, his uerbis: Si quis eam sententiā
admiserit, ut is qui in alia prouincia commi-
sit, possit relegari ab eo qui ei prouinciæ præ-
est, eueniet ut relegatus iste tribus prouin-
cijs præter Italiā debeat abstinere: & in qua
deliquit, & in qua incolit, & originis. & si ex
diuersis prouincijs orti uideatur, propter
conditionem uel suam, uel parentis, patro-
norum uel pluribus prouincijs conseq-
ter interdictum ei dicemus. Concordat l. 1. §. pe-
nult. ff. de officio præfeti urbi, cuius uerba uide §. lib.
prox. cap. 11. quest. 4. reg. 2. Alia huius loci regula pro-
ponitur d. l. 7. §. constitutum, his uerbis: Constitutum
est, eum cui patria interdictum est, etiam ur-
be abstinere debere. Contra autem, si cui ur-
be fuerit interdictum, patria sua interdictū
non uidetur: & ita multis constitutionibus
cauetur. Si cui planē non patria sua, sed ali-
qua ciuitate interdictum sit: uidendum est,
an etiam patria sua, itemq; urbe interdictū
dicamus, quod magis est.

3. Species propositæ pœnæ proponitur d. l. 7. §. solet,
his uerbis: Solet præterea interdici quibusdā,
ne intra patriæ territorium uel muros mo-
rentur: ne excedat patriam, uel in uicis qui-
busdam morentur.

De in insulam relegatione, altera scilicet
specie exilij.

1. Species huius pœnæ proponitur d. l. 7. §. est quoddā,
ff. de interd. et relegatis, hęc uerbis: Est quod-
dam genus quasi in insulam relegationis in
prouincia Ægypto, in notas relegare.

Est insuper propositæ pœnæ species, deportatio in
insulam. Hęc species approbatur d. l. 7. §. hæc est diff.
his uer-

his uerbis: Hęc est differentia inter deporta-
tos et relegatos, quod in insulam relegari &
ad tempus, & in perpetuū quis potest. Qua-
si dicat iuriscōsultus: Si in perpetuū quis in insulam
relegatus est, deportatio dicitur: si ad tempus sit relega-
tus, generaliternō appellatur relegatio. Est igitur du-
plex relegatio: Deportatio scilicet, & relegatio specia-
lis. Deportatio est, relegatio in insulam in perpetuū fa-
cta. Relegatio specialis est, quando scilicet quis uel ad
tempus, uel in perpetuū ab aliquo loco relegatur, nō
tamen in certam insulam: aut relegatur quidem in cer-
tam insulam, sed ad tempus, non in perpetuū. Quan-
do ergo differentia in iure proponitur inter deportatos
& relegatos, de hac speciali relegatione est intelligēda.
De deportatione autem paulo inferius dicitur, nunc ea
quæ uel ad generalem, uel ad specialem relegationem
in insulam factam pertinet, persequenda.

2. in quem locum relegatio faciēda, definitur d. l. 7.
§. 1. ibi: ceterum, ff. de interd. et relegatis, hęc uerbis:
Ceterum nō possunt damnari in eam in-
sulam, quā in ea prouincia, cui præfunt, nō
habent. Concordat d. l. 7. §. sicut, his uerbis: Sicut
autem relegare in insulam quisquam, quæ
non est sub se, non potest: ita neque in prouin-
ciam quidem relegandi habet ius, quæ
non est sub se, fortē præses Syriæ in Macedo-
niam non relegabit, sed intra prouinciā su-
am potest relegare. §. 1. l. 7. §. 2. 2.

Alia huius loci regula proponitur d. §. sicut, in fine,
his uerbis: Item in parte certa prouinciæ mo-
raturum relegare potest, ut fortē non excedat
ciuitatem aliquam, uel regionē aliquā
non egrediatur: sed & in eas partes prouin-
ciæ, quæ sunt desertiores, scio præfides sol-
tos relegare.

De deportatione in insulam.

1. Quid sit deportatio, & in quo differat à relegati-
one, dictum est paulo superius.

2. Quia autem deportati ius habeant: item qui de-
portari possint, uel non, infra suis locis dicitur.

4. Hic effectus deportationis sunt proponendi. Ho-
riū primus est, quod si deportatus legi deportationis nō
obtemperet, puniatur capite, de quo uide §. de exilio 3.

Deportatus ciuitatem amittit, quæ regula approba-
tur linter. 6. in princip. ff. de interd. et relegatis,
hęc uerbis: Inter pœnæ est etiam insulæ de-
portatio, quæ pœna adimit ciuitatem Roma-
nam. Concordat l. quidam. 17. in fine. ff. de pœnis. &
l. 2. §. constat, ff. eod. tit. ubi etiam exceptio propositæ re-
gule proponitur, talis scilicet: Nisi is deportauerit, cui
deportandi ius non est, de qua re infra dicitur cap. 12.
quest. 1. except. 1.

Matrimonium deportatione non soluitur, quæ re-
gula approbatur l. at si. §. quod si. ff. de bonis damna-
torum, de qua re j. cap. 12. quest. 3. reg. 4.

Statua deportati detrahenda, quæ regula approba-
tur l. eorum. 24. ff. de pœnis, hęc uerbis: Eorum qui
relegati uel deportati sunt ex causa maiesta-
tis, statuas detrahendas scire debemus.

Deportatus manumittere non potest, quæ regula ap-
probatur l. 2. ff. de interd. et relegatis, de quo j. lib. 19.
cap. 5. quest. 3. except. 7. in fine. Hactenus de deportati-
one. Sequuntur nunc aliæ pœnæ species.

DE PœNIS quibus alicui aliquo actu interdici-
tur, tractatur l. moris. §. in prim. usque ad §. sed & dam-
nare, ff. de pœnis, hęc uerbis: Moris est aduoca-
tionibus quoq; præfides interdiciere: & nō
nunquam in perpetuum interdiciunt, non
nunquam ad tempus uel annum metiuntur,
uel etiam tempore quo prouinciā regunt
nec non ita quoq; interdici potest alicui, nē
certis personis adfit: potest & ita interdici
cui, ne apud tribunal præfidis postulet, & tā-
men apud legatum uel procuratorem nō
prohibeatur agere. si tamen apud legatum
prohibitus fuerit postulare, credo per conse-
quentias, nec quidem apud præfidem reli-
ctam illi postulandi facultatem. Nonnū-
quam non aduocationibus cui interdicitur,
sed foro. plus est autem foro, quā aduoca-
tionibus interdiciere: siquidem huic omni-
no forensibus negocijs accommodare se non
permittitur. Solet autem ita uel iuris studio-
sis interdici, uel aduocatis, uel tabellionibus
sue pragmaticis. Solet & ita interdici, nē
instrumenta omnino forment, ne uel libellos
concipiant, uel testationes confignent. So-
let & sic, ne eo loci sedeant, quo in publico
instrumenta deponuntur, archiuo fortē, uel
grammatophylacio. Solet & sic, ut testamē-
ta ne ordinent, uel scribant, uel signent. Erit
& illa pœna, ne quis negocijs publicis inter-
ueniat: hic enim priuatis quidem interesse
poterit, publicis prohibetur, ut solent qui-
bus sententiā præcipitur ut deponantur.

Sunt autem & aliæ pœnæ, puta si negociati-
one quis abstinere iubeatur, uel ad condu-
ctionem eorum quæ publicè locantur acce-
dere, ut ad uectigalia publica. Interdici au-
tem negotiatione plerumque, uel negocia-
tionibus solet. Propositæ speciei seu regulæ ex-
ceptio hæc est: Nisi tempus administrationis eius quæ
pœnam indixit, finitum sit. tunc enim pœna quoque fi-
nitur, quæ exceptio approbatur l. ult. in prim. ff. de pœ-
nis, hęc uerbis: Imperator Antoninus Aurelio
Atiliano rescripsit: Præses ultra administra-
tionis suæ tempus interdiciere alicui arte sua
uti non potest. Contradicit l. i. c. de postulando, his
uerbis: Cum à præfeto Ægypti perpetuū cau-
las agere prohibitus non appellaueris, plas-
ticis obtempera.

DE PœNA, ne patriam excedat, uel ne de domo
sua procedat, de illa proponitur l. relocatorum. 7. §. so-
let præterea, ff. de interd. et relegatis, cuius uerba
uide paulo superius de interdictione 3. De hac propo-
nitur l. potest. §. ff. d. tit. his uerbis: Potest præses quē-
dam damnare, ne de domo sua procedat.

DE HONORVM & MUNERVM interdictione pro-
ponitur

*ang. in l. 1. §. 1. de
cy. d. l. 1. §. 1. de
ib. est eorum pœnam
relegatis, quæ non
7. b. p. p. p. p. p. p.
h. b. l. 1. §. 1. de
p. p. p. p. p. p.*

ponitur d.l.7. §. solet decurionibus, usq; ad finem legis, cum lege sequente, hisce uerbis: Solet decurionibus ordine interdici, uel ad tempus, uel in perpetuū. Item potest alicui pœna iniungi, ne honores adipiscatur, nec ea res facit, ut decurio esse desinat: cum fieri possit, ut quis decurio quidem sit, ad honores autem non admittatur. nam & senator quis esse potest, & tamen honores non petere. Potest alicui & uno honore interdici, sic tamen, ut si cui honore uno interdictū sit, nō tantū eū honorē petere non possit, uerū nec eos quoque qui eo honore maiores sunt. est enim perquam ridiculum, eū qui minoribus pœnæ causa prohibitus sit, ad maiores adspirare. Maioribus tamen prohibitus, minores petere non prohibetur. Sed muneribus si quis pœnæ causa fuerit prohibitus, nihil ualebit sententia: neque enim immunitatē pœna tribuere debet. Ergo etsi honoribus quis in pœnā fuerit prohibitus, poterit dici (si honores isti habuerint militam muneris grauem impensam) eam infamiam illi ad hoc non profuturam. Sed honore quidem illum arceri puto, ceterū impendia debere præstare. *Hactenus pœnæ species sunt propositæ & descriptæ. Sequitur quintus & ultimus pœnæ locus, quæ scilicet pœna cuique sit irroganda.*

QVAE PœNA CUIQUE SIT IRROGANDA? Cap. IIII.

Pœna pro uarietate circumstantiarum criminis uel delicti est iniungenda. quæ regula approbatur l. moris est. 9. §. istæ ferē. ff. de pœnis, hisce uerbis: Istæ ferē sunt pœnæ quæ iniungi solent: se denim sciendum est, discrimina esse pœnarū, neq; omnes eadem pœna adfici posse. Concordat l. respiciendum. 11. in prin. ff. eod. tit. hisce uerbis: Respiciendum est iudicanti, ne quid durius aut remissius constituatur, quàm causa deposcit. nec enim aut seueritatis, aut clementiæ gratia adfectanda est: sed perpenso iudicio, prout quæque res postulat, statuendum est. Concordat item l. aut facta. 16. §. 1. ff. eod. tit. ubi cū enumerata essent quatuor genera criminum, quæ puniuntur, subiicit Iuriscōsultus hæc uerba: Sed hæc quatuor genera consideranda sunt septem modis: causa, persona, loco, tempore, qualitate, quantitate, euentu. Concordat denique l. Pedius. 4. §. penult. ff. de incendio, ruina, his uerbis: Et omnino ut in cæteris, ita in huiusmodi causis, ex personarum cōditione, & rerum qualitate, diligenter pœnæ sunt æstimandæ: ne quid aut durius aut remissius constituatur, quàm causa postulabit.

DE PERSONA DELINQUENTIS Regula.

De decurionibus puniendis regula prima proponitur l. moris est. 9. §. istæ ferē. ff. de pœnis, hisce uerbis:

Nam in primis decuriones in metallum dānari non possunt, nec in opus metalli, nec furcæ subijci, uel uiui exuri: & si fortē huiusmodi sententia fuerint adfecti, liberādi erūt. *Sed hoc non potest efficere, qui sententiam dixit: uerū referre ad principem debet, ut ex autoritate eius pœna aut permutetur, aut liberetur.*

Secunda de decurionibus regula proponitur l. diuus. 15. ff. eod. tit. his uerbis: Diuus Hadrianus eos qui in numero decurionū essent, capite puniri prohibuit, nisi quis parētem occidisset. Verū pœna legis Corneliæ puniendos, mandatis plenissimè cautum est.

Tertia regula proponitur l. inter pœnas. 6. §. fin. ff. de interdiciis & relegatis, hisce uerbis: Decuriones ciuitatum propter capitalia crimina deportandos, uel relegandos, diui fratres rescripserunt. Deniq; Priscum in homicidio & incendio nominatum, ante quæstionem confessum, in insulam deportari iusserunt.

Quarta regula proponitur l. decurionem. 5. C. de pœnis, hisce uerbis: Decurionem in opus publicū dari non oportere, manifestum est.

Quinta regula proponitur l. decuriones. 16. C. de quæstionib. his uerbis: Decuriones siue ob alienū, siue ob suum debitū exortes omnino earum uoluntates, & pœnas, quas fideiulcæ & tormenta constituunt. Quod quidem capitalis iudicij erit, si in contumeliam ordinis exitumq; tentetur. Majestatis tantummodo reos, & (quæ nefanda dictū sunt) conscios aut molientes ex ordine municipali maneat tam cruenta conditio.

Sexta regula proponitur l. decuriones. 5. C. ex quib. causis infamia irrog. his uerbis: Decuriones quidē, item filios decurionū fustibus castigari prohibitum est. Verū si iniuriam te fecisse pro consul uir clarissimus pronunciauit, ignominia noratus es.

De parentibus decurionum regula proponitur d. l. 9. §. parentes. ff. de pœnis, cuius uerba uide j. reg. prox.

De liberis decurionum regula prima proponitur d. §. parentes, his uerbis: Parentes quoque & liberi decurionum in eadē causa sunt: id est, eodem priuilegio circa pœnas utuntur, quo ipsi decuriones. Concordat l. si matrem. 9. C. de pœnis, hisce uerbis: Si matrem tuam decurionis filiam fuisse probatum fuerit, apparebit eam non oportuisse in ministerium metallicorū, nec in opus metalli dari. Concordat item d. l. 5. C. ex quibus causis infamia irrog. cuius uerba uide paulo superius reg. 6. Propositæ regule exceptio prima uidetur esse talis: Nisi non filius, sed nepos sit decurionis, uel pronepos. Reprobatur hæc exceptio d. §. parentes, his uerbis: Liberos non tantū filios accipere debemus, uerū omnes liberos. Concordat l. diuo Marco. 11. C. de quæstionibus. Secunda exceptio est: Nisi liberi ante decurionatum fuerint suscepti. Hæc exceptio

De militibus & paganis prima regula proponitur l. quædam. 14. ff. de pœnis, his uerbis: Quædam delicta pagano aut nullam, aut leuiorem pœnā irrogant: militi uerò grauiorem, ita tamen, ut si miles artem ludicram fecerit, uel in seruitutem se uenire passus sit, capite puniendum Menander scribat.

Secunda de militibus regula proponitur l. deserto. rem. 3. §. pœnæ. ff. de re militari, his uerbis: Pœnæ militum huiusmodi sunt: Castigatio, pecuniaria multa, munerum indictio, militiae mutatio, gradus deiectio, ignominiosa missio. nā & in metallum, aut in opus metalli non dantur, nec torquentur.

Tertia regula: Miles non torquetur, neque ad bestias uel in iurcam damnabitur, nisi ad hostes transuerit. Hæc regula approbatur d. l. 3. §. is qui ad hostem.

22 imp. et app. 27. et alia. 1. 1. 1. 206. 207. 3.

exceptio reprobatur ibidem, his uerbis: Sed utrum hi qui post decurionatum suscepti sunt, his pœnis non adficiantur, an uerò omnes omnino liberi, etiam in plebeia familia suscepti, uideendum est? & magis puto, omnibus prodesse debere. Concordat l. 2. §. in filijs. ff. de decurionibus, his uerbis: In filijs decurionum quæstio est, utrum is solus decurionis filius esse uideatur, qui conceptus & natus est ex decurione: an uerò & is, qui antea natus est quàm pater decurio fieret? Et quidem quantum pertinet, ne fustibus castigetur, & ne in metallum deur, nō nocet plebeio patre esse natum, si postea honor decurionis patris eorum accesserit. Tertia exceptio est: Nisi liberi post decurionatum amissum fuerint suscepti. Hæc exceptio approbatur ibidem, his uerbis: Planè si parens decurio esse desierit, si quidem iam ex decurione fuerit editus, proderit ei ne adficiatur. eniuuero si posteaquam plebeius factus est, tunc suscipiat filium: quasi plebeius editus, ita erit plectendus. Quarta exceptio est: Nisi parens decurio esse desierit. Hæc exceptio reprobatur uerbis iam propositis. Quinta exceptio est: Nisi filius ob delictum aliquod honorem filij decurionis amiserit. Hæc exceptio approbatur lult. §. fin. ff. de pœnis, hisce uerbis: Imp. Antoninus rescripsit, eum qui suo admisso decurionis filij honorem amisit, non posse in pœnis euitandis decurionis filij honorem uindicare. Sexta exceptio est: Nisi populus exclamauerit, filium decurionis pœna capitali esse puniendum. Hæc exceptio reprobatur l. decurionū. 12. C. de pœnis, hisce uerbis: Imp. Dioclet. & Maximianus in consistorio dixerunt: Decurionū filij non debēt bestijs subijci. Cum q; ad populo exclamatum esset, iterum dixerunt: Vanæ uoces populi non sunt audiendæ: nec enim uocibus eorum credi oportet, quādo aut obnoxium crimine absolui, aut innocentem cōdemnari desiderant. Plures propositæ regule exceptiones uide j. lib. 12. cap. 2. quæst. 2. reg. 22.

De militibus & paganis prima regula proponitur l. quædam. 14. ff. de pœnis, his uerbis: Quædam delicta pagano aut nullam, aut leuiorem pœnā irrogant: militi uerò grauiorem, ita tamen, ut si miles artem ludicram fecerit, uel in seruitutem se uenire passus sit, capite puniendum Menander scribat.

Secunda de militibus regula proponitur l. deserto. rem. 3. §. pœnæ. ff. de re militari, his uerbis: Pœnæ militum huiusmodi sunt: Castigatio, pecuniaria multa, munerum indictio, militiae mutatio, gradus deiectio, ignominiosa missio. nā & in metallum, aut in opus metalli non dantur, nec torquentur.

Tertia regula: Miles non torquetur, neque ad bestias uel in iurcam damnabitur, nisi ad hostes transuerit. Hæc regula approbatur d. l. 3. §. is qui ad hostem.

cuius uerba uide j. lib. 11. cap. 13. reg. 24.

De ueteranis & liberis illorum prima regula proponitur l. 1. ff. de ueteranis, hisce uerbis: Veteranorū priuilegium inter cætera etiam in delictis habet prærogatiuam, ut separentur a cæteris in pœnis: nec ad bestias utiq; ueteranus datur, nec fustibus cæditur.

Secunda regula proponitur l. ueteranis. 3. ff. eod. tit. his uerbis: Veteranis & liberis ueteranorum idem honor habetur, qui & decurionibus. Igitur nec in metallum damnabuntur, nec in opus publicum, uel ad bestias, nec fustibus cæduntur. Concordat l. honor. 5. C. de pœnis, hisce uerbis: Honor ueteranis etiam in eo habitus est, ut liberi eorum usque ad primum duntaxat gradum pœna metalli uel operis publici non afficiantur, sed in insulam relegentur.

De famosis & integræ famæ hominibus regula proponitur l. capitalium. 28. §. fin. ff. de pœnis, hisce uerbis: Maiores nostri in omni supplicio seuerius seruos quàm liberos, famosos quàm integræ famæ homines punierunt.

De in metallum damnatis regula proponitur l. in seruorum. 10. §. qui ex causa. ff. de pœnis, hisce uerbis: Qui ex causa in metallū dānati sunt, & post hoc deliquerint, in eos tanquam metallicos cōstitui debet: quamuis nondum in eum locum perducti fuerint, in quo operari debēt, nam ita ut sententia de his dicta est, conditionem suam permutant.

De pauperibus regula proponitur l. 1. §. fin. ff. de pœnis, hisce pœnis: Generaliter placet, in legibus publicorum iudiciorum uel priuatorum cū minum, qui extra ordinem cognoscūt, præfecti, uel præfides, ut eis qui pœnam pecuniariam egēres deludunt, coercionem extraordinariam indicant. Concordat l. eos qui. 6. §. fin. C. de modo multarum, cuius uerba uide j. cod. cap. de reliquis circumf. reg. 11. except. 2. Item concordat l. quicunq;. 4. §. quod si ad. C. de seruis fugitiuis, hisce uerbis: Quod si ad prædictam pœnam soluendam is qui susceperit, minimè sufficiat: æstimatione competentis iudicis castigatio in eum procedat. Concordat item lib. 2. feud. tit. 53. §. qui uerò, his uerbis: Qui uerò ad prædictam pœnam persoluendam inopia dinoscitur laborare, corporis sui correctionem cum uerbis patiatur: & procul ab eo loco quem inhabitat, quinquaginta miliaria per quinquennium uitam agat.

De liberis hominibus humilioribus & honestioribus puniendis, prima regula proponitur l. capitalium. 28. §. non omnes. ff. de pœnis, hisce uerbis: Non omnes fustibus cædi solent, sed hi duntaxat qui liberi sunt, & quidem tenuiores homines: honestiores uerò fustibus non subijciuntur, idque principalibus rescriptis specialiter exprimitur.

De pœnis generaliter. l. 1. §. 2. ff. de pœnis, hisce uerbis: Nisi liberi ante decurionatum fuerint suscepti. Hæc exceptio

de pœnis

Secunda regula proponitur d.l.28. §.igni, his uerbis: Igni cremantur plerunque serui, qui saluti dominorum suorum infidiat...

Tertia regula proponitur l.incredibile.6. C.de poenis, cuius uerba uide §.cap.prox. quæst.4. de perpetuis uinculis.

Quarta regula proponitur l.metalli.11. C.cod. it. his uerbis: Metalli supplicium tam ad personas liberas, quam etiam ad seruales pertinet conditiones.

De seruis prima regula: Seuerius serui quam liberi puniuntur. l.capitulum.28. §.fin. ff.de poenis, cuius uerba uide paulò superius De famosis. Concordat l.aufacta.16. §.persona. ff. d. it. cuius uerba uide j. de personis eorū in quos delinquitur, in prin.

Secunda regula proponitur l.in seruo.10. in prim. ff. eod. it. his uerbis: In seruorum persona ita obferuatur, ut exemplo humiliorū puniantur. Sed ex quibus causis liber fustibus cæditur, ex his seruis flagellis cædi, & domino reddi iubetur: & ex quibus liber fustibus cæsus in opus publicum damnatur, ex his seruis sub pœna uinculorum ad eius temporis spacium, flagellis cæsus, domino reddi iubetur. Si sub pœna uinculorum domino reddi iustus, nō recipiatur à domino, uenundari: & si emptorem nō inuenerit, in opus publicum, & quidem perpetuum, tradi iubetur.

Tertia regula proponitur l.seruus.34. in prim. ff. de poenis, cuius uerba uide §.cap. prox. de pœna operis publici.

Quarta regula proponitur l.aufactum.8. §.seruos. ff. eod. it. cuius uerba uide §.cap. prox. quæst.4. de pœna metalli. Concordat l.metalli.11. C. cod. it.

Quinta regula, de pœna pecuniaria & capitis, relegatione, &c. proponitur l.hos accusare.12. §.fin. ff. de accusatiōib. cuius uerba uide §.cap.2. except.6.

De statulibero regula unica proponitur l.moris est.9. §.fin. ff. de poenis, hisce uerbis: Statuliberū quasi iam liberum puniendum, diuus Pius Saluio Martiano rescripsit. Concordat l.statuliber.14. ff. de quæstionibus, hisce uerbis: Statuliber in delicto repertus, speranda libertatis prærogatiua, non ut seruus ob ambiguum cōditionis, sed ut liber puniendus est.

De eo cuius conditio est mutata tempore sententiæ ferendæ, proponitur regula l.in princip. ff. de poenis, hisce uerbis: Quoties de delicto quæritur, placuit non eam pœnam subire quem debere, quam conditio eius admittit eo tempore, quo sententia de eo fertur: sed eam causam sustinere, quam sustineret, si eo tempore esset sententiæ passus, cum deliquit. Proinde si seruus crimen commiserit, deinde libertatem consecutus dicitur, eam pœnam sustinere debet, quam sustineret, si tunc sententiæ passus fuisset, cum deliquisset. Per

contrarium quoque, si in deteriorem conditionem fuerit redactus, eam pœnam subire eum oportebit, quam sustineret, si in conditione priore durasset.

De ijs qui fustibus cædi prohibentur, regula proponitur l.capitulum.28. §. ut generaliter. ff. de poenis, hisce uerbis: Omnes qui fustibus cædi prohibentur, eandem habere honoris reuerentiam debent, quam decuriones habent. Est enim inconstans dicere, eum quem principes constitutione fustibus subijci prohibuerunt, in metallum dari posse.

De fœminis regula proponitur l.aufactum.8. §. in ministerium. ff. de poenis, his uerbis: In ministerium metallicorum fœminæ in perpetuum uel ad tempus damari solent, simili modo & in salinas. Et si quidem in perpetuum fuerint damnatæ, quasi seruæ pœnæ constituntur: si uerbò ad tempus damnantur, retinent libertatem.

Secunda regula, De muliere carceri non includenda, proponitur j. de Custodijs reorum.

De ijs qui eius roboris & artificij sunt, ut populo exhiberi possint, regula proponitur l.ad bestias.11. in prim. ff. de poenis, hisce uerbis: Ad bestias damnatos fauore populi præsidēs dimittere nō debent. Sed si eius roboris uel artificij sint, ut dignè populo Romano exhiberi possint, principem consulere debent.

DE PERSONIS EORVM, in quos crimen est commissum, Regula.

Huius loci regula proponitur l.aufactum.16. §. persona. ff. de poenis, hisce uerbis: Persona dupliciter spectatur: eius qui fecit, & eius qui passus est. aliter enim puniuntur ex iisdem facinoribus serui, quam liberi: & aliter qui quidquam in dominum parentem tē ausus est, quam qui in extraneum: in magistratum, quam in priuatum. In huius rei consideratione ætatis quoque ratio habeatur. Concordat l.capitulum.28. §. omnia. ff. eod. it. his uerbis: Omnia admissa in patronum, patroni uel filium, patrē, propinquum, maritum, uxorem, ceterasque necessitudines, grauius uindicanda sunt, quam in extraneos.

DE CAUSA ET MODO delicti seu criminis.

Huius loci regula proponitur l.absentem.5. §. fin. ff. de poenis, hisce uerbis: Refert & in maioribus delictis consultò aliquid admittatur, an casu: & sanè in omnibus criminibus distinctio hæc pœnam aut iustam eligere debet, aut temperamentum admittit. Concordat l.respiciendum.11. §. delinquent. ff. eod. it. cuius uerba uide §. cap.2. except.2. Alias huius loci regulas uide §. cap.2. except.1. cum aliquot sequentibus.

DE RELIQUIS CIRCUMSTANTIJS & QUALITATIBUS PœNAS VARIANTIBUS, seu de reliquis propositæ quæstionis regulis.

De causa leuiore & grauiore Regula prima proponitur l.aufactum.16. §. qualitate. ff. de poenis, hisce uerbis: Qualitate, cum factum uel atrocius, uel leuius est: ut furta manifesta à nec manifestis discerni solent, rixæ à grassarijs, expilationes à furtis, à uiolentia petulantia. Qua de re maximus apud Græcos orator Demosthenes sic ait: Οὐ γὰρ ἰσχυρὴ παρρησίη τὴν ἀργυρίων ἢ ἀτιμίας, ἀλλὰ τὸ τὴν πρῶτον εἰρησθέντος ἐστὶ δεινὸν (καί ποδὶ δὲ δεινὸν) ἀλλὰ τὸ ἐν ὑβρίαι. ποδὶ γὰρ ἀν ποιήσασθαι τὸ τὴν πρῶτον ἀδελφῶν, ὡς ἐν τῷ πατρὶ ἔσθ' ἀν ἀπαγγέλλαι δὴν αὐτὸν ἐπὶ τῷ οὐκ ἔστι, τῷ βλεμμάτι, τῷ φωνῇ, ὅταν ὡς ὑβρίσθαι, ὅταν ὡς ἐχθρὸς ὑπαρχῶν, ὅταν νοσήλοισ, ὅταν ἐπὶ νόρῃς, τὰ ἄλλα ἡνέ, τὰ ἄλλα ἐξίσταται ἀδελφῶν, ἀδελφῶν ὄντας τῷ πατρὶ ἀνέσθαι. hoc est: Non enim plaga iram concitauit, sed ipsa facti in dignitas: neque tam ingenuis graue est cædi (quamquam graue sit) quam per contumeliā cædi. Siquidem multum is qui alium cædit admittit potest, quorum magnam partem is qui uerberibus adfectus est, habitu corporis, uultu, uociferatione, nunc ut contumeliam inferens, nunc ut inimicum se gerens, nunc pugnum ducens, nunc in malam eedens, alteri renunciare ac representare nequit. hæc ipsa mouent, hæc de statu mentis turbant homines, propudij ac fuggillationis non asuetos.

II. Regula proponitur d.l.11. §.1. ff. eod. it. his uerbis: Planè in leuioribus causis prouiores ad lenitatem iudices esse debent: in grauioribus poenis seueritatem legum cum aliquo temperamento benignitatis subsequi.

III. Regula, De rei quantitate, proponitur d.l.16. §. quantitate. ff. de poenis, hisce uerbis: Quantitas discernit furem ab abigeo. nam qui unum suem subripuerit, ut fur coerebitur: qui gregem, ut abigeus. Huius etiam exemplum proponitur l.capitulum.28. §. incendiarij. ff. eod. it. de quo j. lib.47. cap. ult. reg.11.

III. Regula: Locus etiam delicti auget uel minuit pœnam. que regula approbatur d.l.16. §. locus. ff. de poenis, hisce uerbis: Locus facit, ut idem uel furtum uel sacrilegium sit, & capite luendum uel minore supplicio. Concordat d.l.16. §. euenit, hisce uerbis: Euenit, ut eadem scelera in quibusdam prouincijs grauius plectantur: ut in Africa melsium incisores, in Misia uitium: ubi metalla sunt, adulteratores moneant.

V. Regula: Tempus item pœnā auget uel minuit. que regula approbatur d.l.16. §. tempus, his uerbis: Tempus discernit emanforem à fugitiuo, & effratorem uel furem diurnum à nocturno.

VI. Regula: Si reus ante aliquoties in eodem delicto apprehensus sit, & tractatus clementius, augenda est pœna. que regula approbatur exemplo d.l.23. §. solent quidam. ff. de poenis, de quo j. lib. prox. cap. 2. quæst. 4. reg. 8.

Sto apprehensus sit, & tractatus clementius, augenda est pœna. que regula approbatur exemplo d.l.23. §. solent quidam. ff. de poenis, de quo j. lib. prox. cap. 2. quæst. 4. reg. 8.

VII. Regula: Si propositum non habuit euentum, de hoc uide §. cap.2. except.9.

VIII. Regula: Si aliquid post crimen commissum eueniat peius, ob id pœna non est augenda. que regula approbatur l. omnis hereditas. 180. §. fin. ff. de reg. iuris, his uerbis: Nunquam crescit ex post facto præteriti delicti æstimatio. Huius regulæ exempla & exceptiones uide in glossa.

IX. Regula: Si nimium multis grassantibus exemplo est opus, pœnæ sunt augende. que regula approbatur l.aufactum.16. §. fin. ff. de poenis, hisce uerbis: Nonnunquam euenit, ut aliquorum malefactorum supplicia exacerbentur, quoties nimium multis personis grassantibus exemplo opus sit. Huius regula exemplum proponitur l. in prin. ibi: puniuntur. ff. de abigeis.

X. Regula: Si reus diu in reatu sit, pœna est lenienda. que regula approbatur l. si diuino. 25. in prim. ff. de poenis, hisce uerbis: Si diuino tempore aliquis in reatu fuerit, aliquatenus pœna eius subleuanda erit. Sic etiam constitutum est, non eo modo puniendos eos esse, qui longo tempore in reatu agunt, quo eos qui in recenti sententiam excipiunt. Concordat l. omnes. 23. C. de poenis, hisce uerbis: Omnes quos damnationis conditio diuersis exilijs destinatos, metas temporis præstituti in carceris implese custodia deprehenderit, solutos pœna uinculisque laxatos, custodia liberari præcipimus, nec formidare miserias ullas exilij: sit satis immanis cruciatuum semel iussit supplicia: ne hi qui diu priuati sunt auræ communis haultu, & lucis aspectu, non intra breue spacium carenarum ponderibus prægruati, etiam exilij pœnam sustinere iterum compellantur.

XI. Regula: Si iudicium ordinarium sit, & crimini certa pœna à legibus statuta, hanc iudex sequatur, non eam que sibi uidebitur. que regula approbatur l. 1. §. calumniatoribus. ibi: nam ut Papinianus. ff. ad S. C. Turpill. his uerbis: Facti quidem quæstio in arbitrio est iudicantis: pœnæ uerbò persecutio non eius uoluntati mandatur, sed legis auctoritati referuatur. Concordat l. ordine. 15. in prim. ibi: cum facti. ff. ad municipalem. his uerbis: Cum facti quidem quæstio sit in potestate iudicantium, iuris autem auctoritas non sit. Concordat item l. aliud est. 131. §. & multa quidem. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. cap. 2. quæst. 2. Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi crimen sit extraordinarium. Hæc exceptio approbatur certo modo l. hodie. 13. ff. de poenis, hisce uerbis: Hodie licet ei qui extra ordinem de crimine cognoscit, quam uult sententiam ferre, uel grauiorem, uel leuiorem: ita tamen, ut in utroque modo

modo rationem non excedat. Secunda proposita regule exceptio est: Nisi multa seu poena pecuniaria sit irroganda. Hæc exceptio approbatur d.l.131. §. et multa quidem. Huic cõcordat l. si qua poena. 2. 4. 4. in fine. ff. eod. tit. his uerbis: Poenæ certæ singulorum peccatorum sunt, multæ contra: quia eius iudicis potestas est quantam dicat, nisi cum lege est constitutum quantã dicat. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi iudex, cui pro suo arbitrio multa dicendæ ius est, modum excedat. Hæc replicatio approbatur, simul et quis modus esse de beat. definitur l. eos qui. 6. C. de modo multarũ, his uerbis: Eos qui ordinario pronuncias iure moderantur, erga eorũ personas, quos culpa reddit obnoxios, ultra duarum unciarum auri summam condemnare non patimur. Proconsularem uerò potestatem, si multandi necessitas imminet, fenarum unciarũ auri summa cohibebit: in qua forma etiam comes Orientis atq; Præfectus Augustalis erit. Cæteri uerò spectabiles iudices, & qui uice uestra administrationis gubernacula susceperunt, ultra tres auri uncias sibi intelligant licentiam denegatam. Id quoq; obseruandum à moderatore esse censemus, ut in unius correctione personæ (si ad id cõtinuatio peccati impulerit) ring tantum in anno cõdemnationis sub præstituta summa seueritas exerceatur. Quòd si quis prædictum modum exceperit, huius author admisi condemnato ad dupli restitutionem, hico uerò nostro ad inferendam eam quãtãtatem, quã multæ nomine inflixerit, tenebitur. Nec tamen ad huius legis moderationem pertinere se credant, qui in peculatiibus, aut manubijs, id est deprædationibus, aut concussionibus, furtis, alijsq; flagitijs, quæ coerceri seuerius cõuenit, fuerint deprehensi. Scilicet ut scripta per iudices memoratos, in cuiuslibet fuerit dirigenda compendiũ, sententia proferatur. Nec purent factu facile esse, ut aut præcipiti persuasione condemnent, quem culpa nõ ingrauet: aut erubescẽda uarietate iudicij, p arbitrio proprio immutandũ esse quod iusserint, nisi paupertas condemnati hoc persuaserit. Concordat l. illustres. 4. C. eod. tit. his uerbis: Illustres uiros præfectos prætorio usque ad quinquaginta librarum auri multam, cum peccatum grauiissimum erit, peruenire sinimus. Propositæ replicationis in modo proposito duplicatio hæc est: Nisi peculatus crimen, cõcussionis, furtum, aliud ue crimen, quod seuerius coerceri cõuenit, puniatur. tunc enim licebit iudici in multa irroganda modum præscriptum excedere. quæ duplicatio approbatur in uerbis supra propositis hisce: Nec tamen ad huius legis moderationem, &c.

XII. Regula: Si idem crimẽ diuersis legibus et poenis coerceatur, siquidem alia poena generali lege, alia speciali sit definita, non utraque, sed specialis in specie

criminis est irroganda. quæ regula approbatur l. sanctio. 4. ff. de poenis, his uerbis: Sanctio legum, quæ nouissimè certam poenam irrogat ijs, qui legis præceptis non obtemperauerint, ad eas species pertinere non uidetur, quibus ipsa lege poena specialiter addita est, nec ambigitur, in cætero omni iure speciem generi derogare. nec sanè uerisimile est, delictum unum eadem lege uarijs æstimationibus coerceri. Concordat l. senatus. 1. 4. ff. de accus. cuius uerba uide §. cap. 2. except. 15. repl. 5.

XIII. Regula: Si lex, qua poena crimini constituitur, obscurior sit, uel quod ad uerba atinet, uel quod ad eius sensum, poena interpretatione est mollienda. quæ regula approbatur l. interpret. 4. 2. ff. de poenis, hisce uerbis: Interpretatione legum poenæ molliendæ sunt potius, quàm exasperandæ.

XIII. Regula: Si reus in iudicium uocatus, intra anni spacium non uenerit, postea apprehensus seueriori sententia subiugetur. quæ regula approbatur l. 2. C. de requir. reis. cuius uerba uide j. cap. 6. actus. 1. quæst. 2. modo 1. except. 4. repl. 1.

Hactenus regule, quibus definitur, qua quisque poena sit puniendus, sunt enumeratæ. Sed ultra istas regulas, etiam ex persona iudicis interdum istud est æstimandum: nec enim omnis iudex quamlibet poenam potest irrogare. de qua re dicitur j. cap. 12. quæstion. 1. except. 1. Item pro uarietate criminum poenæ uariantur, estq; cuiuslibet crimini sua poena à legibus constituta. de quo tractabitur j. lib. prox. Nunc ad actus et adiuncta publicorum iudiciorum transendum.

DE ACTIBVS ET OFFICIJS ACCUSATORIS. Caput V.

Actus iudiciorum publicorũ uarij sunt, possuntq; non incommode iuxta iudicij personas, hoc est, accusatoris, rei et iudicis, distribui, eorq; ordine tractari. Accusatoris ergo actus et officia sunt: Libelli inscriptio. Satisfactio se permansurum usque ad terminum litis, Custodia, Ne calumnetur, Ne præuariatetur, et Ne tergieretur.

I. DE LIBELLI INSCRIPTIONE.

I. RATIO et causa inscriptionis proponitur et approbatur l. si cui. 7. in prin. ff. de accusationibus, his uerbis: Si cui crimẽ obijciatur, præcedere debet in crimen subscriptio, quæ res ad id inuenta est, ne faciliè quis profiliat ad accusationem, cum sciat inultam sibi accusationem non futuram. Caueant itaq; singuli quod crimen obijciant, & præterea perseueraturos se in crimine usq; ad sententiam. Concordat l. crimen. 2. in princip. C. qui accusare non possint, his uerbis: Qui crimen publicum instituire properant, non aliter ad hoc admittantur, nisi prius inscriptionũ pagina processerit, & si de iussor de exercenda lite adhibitus fuerit. Concordat l. in causis. 16. C. de accusationibus, his uerbis: In causis crimi-

criminalibus dignũ est, ut inscriptiones proponantur, quæ in eam magnitudinem uidelicet criminis tempusq; designent, ut alter utraq; partem digna legum terrore possit autoritas. Quòd si statutum fortè fuerit cõtemptum, hi qui ex officio ingrediuntur secretarium, quinque librarum auri condemnatione feriuntur. Concordat item l. accusationis. 17. in prin. C. eod. tit. his uerbis: Accusationis ordinem iam dudum legibus institutũ seruari iubemus, ut quicumque in discrimen capitis arcessitur, non statim reus, qui accusari potuit, existimetur, ne subiectam innocentiam feriamus: sed quisquis ille est, qui crimen intendit, in iudicium ueniat, nomen rei in di cet, uinculum inscriptionis accipiat, culto diq; similitudinem (habita tamen dignitatis estimatione) patiat, nec impunitam fore nouerit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad uindictam poscat similitudo supplicij. Concordat item l. si crimen. 10. C. qui accusare non possint, hisce uerbis: Si crimen ad tuam tuorumq; iniuriam pertinens exequeris, solenibus te inscriptionibus ad stringe, ut prælidem prouinciæ habere iudicem possis. Propositæ regule exceptio prima hæc est: Nisi mulier suam suorumue iniuriam persequens, accusare uelit. illa enim onere inscriptionis non grauat. quæ exceptio approbatur l. de crimine. 12. C. d. tit. cuius uerba uide §. cap. 1. quæst. 5. except. 1. in prin. Secunda exceptio est: Nisi maritus uxorem adulteram accuset, quæ exceptio approbatur l. quamuis. 30. §. in primis. C. ad l. uul. de adult. cuius uerba uide j. lib. prox. cap. 7. quæst. 3. reg. 1. in prin. Tollitur hæc exceptio Nouell. cons. 117. §. si de adulterio, his uerbis: Si de adulterio maritus putet suam cõuinci posse uxorem, conuenit, ut maritus prius contra uxorem aut etiam adulterum in crimen subscribat.

II. MODVS et forma inscriptionis, item quæ designanda uel inscribenda sint, definitur l. libellorum. 3. in prin. ff. de accusationibus, his uerbis: Libellorum inscriptionis conceptio talis est: Consul & dices. Apud illum prætorem uel proconsulem Lucius Titius professus est, se Mæuiam lege Julia adulterij ream deferre, quòd dicat eam cum Caio Seio in ciuitate illa, domo illius, mense illo, consulibus illis, adulterium commississe. Vtique enim & locus designandus est, in quo adulterium commissum est: & persona, cum qua admissum dicitur: & mensis. hoc enim lege Julia publicorum cauetur, & generaliter præcipitur omnibus qui reum aliquem deferunt. Neque autem diem, neque horam inuitus comprehendet. Huc pertinet d. l. 1. §. sed et si aliud, cuius hæc sunt uerba: Sed & si aliud crimen obijciat, ueluti quòd domum suam præbuit, ut stuprum materfamilias pateretur, quòd adulterum deprehensum dimiserit, quòd præ-

cium pro comperto stupro acceperit, & si quid simile, id ipsum libello comprehendendum erit.

Ad formam quoq; inscriptionis pertinet, libelli subscriptio, quod approbatur d. l. 3. §. item subscribere, his uerbis: Item subscribere debebit is qui dat libellos, se professum esse: uel alius pro eo, si literas nesciat.

III. QUANDO IN CRIMEN SIT INSCRIBENDUM?

I. Regula: Antequam acciatur, inscribendum est si, quæ regula approbatur l. 2. §. 1. C. de exhib. reis, hisce uerbis: Ex longinquo si quis est acciendus, non prius insimulanti, id est, accusatori accõmodetur assensus, quã solenni lege se uinxerit. Concordat l. non prius. 7. in prin. C. de calumniatoribus.

II. Regula: Antequam questio habeatur, inscribendum, quæ regula approbatur l. si quis. 13. C. de accusationibus, de quo uide j. de Quæstionibus, cap. 8. quæst. 1. except. 3.

III. Regula: Si reus accusatorem quoque accusare uelit, etiam pendente accusatione, quæ ipse accusatur, inscribere in crimen potest. quæ regula approbatur l. neganda. 19. in fine. C. qui accusare non possint, cuius uerba uide §. cap. 1. quæst. 5. except. 1. 4.

III. EVENTVS POENÆ.

Si in crimen non sit inscriptum, uel non legitime, rei nomen aboletur. quæ regula approbatur certo modo l. libellorum. 3. §. quòd si. ff. de accusationibus, his uerbis:

Quòd si libelli inscriptionum legitime ordinati non fuerint, rei nomen aboletur, & ex integro repetendi reum potestas fiet. Huius regule exceptio hæc est: Nisi accusator inscriptionem emendare sit paratus. Hæc exceptio approbatur sub conditione l. accusaturus. 35. ff. ad l. uul. de adulterij, hisce uerbis: Accusaturus adulterij, si circa inscriptionem errauerit, siquidem tempora largiantur, emendare non prohibetur, ne causa aboleatur. Secretarius quinque libris auri punitur. quæ regula approbatur l. in causis. 16. in fine. C. de accusationibus, cuius uerba uide paulò superius quæst. 1.

II. DE CAUTIONE ACCUSATORIS, SE PERMANSURUM USQ; AD TERMINUM LITIS.

Hæc quoq; cautio ab accusatore præstanda, quæ regula approbatur l. si cui. 7. in prin. ff. de accusationibus, cuius uerba uide §. eod. cap. in prin. Concordat l. qui crimen. 3. in prin. C. qui accusare non possint, cuius uerba uide ibidem.

III. ACCUSATOR custodiae similitudinem patietur. quod ius approbatur l. accusationis. 17. in prin. C. de accusationibus, cuius uerba uide paulò superius eod. cap. in prin. Concordat l. 2. §. fin. C. de exhib. reis.

Hactenus de tribus actibus seu officijs accusatoris est dictum: reliqui actus seu officia eius, puta, Ne calumnetur, præuariatetur, tergieretur, &c.

tractantur j. inter
Eventus.

DE ACTIBVS ET OFFICIIS CIRCA REVM. Cap. VII.

I. DE REQVIRENDIS REIS & ADNOTANDIS.

PRIMO: Cause ex quibus requirendi adnotandi rei: si absint, uel latent. quod approbatur l. i. in prim. ff. de requir. reis, hisce uerbis: Diui Seueri & Antonini Magni rescriptum est, ne quis absens puniatur: & hoc iure utimur, ne absentes damnentur, neque enim inaudita causa quenquam damnari, equitatis ratio patitur. Si autem grauius quis puniatur, puta in opus metalli, uel similem poenam, siue capitaliam, hoc casu non est irroganda in absentem poena: sed absens requirendus adnotandus est, ut copiam sui praestet. Praesides autem prouinciarum circa requirendos adnotatos & hoc debent facere, ut eos quos adnotauerint, edictis adesse iubeant, ut possit innotescere qui adnotati sint. Sed & literas ad magistratus, ubi consistit, mittere, ut per eos possit innotescere, requirendos eos esse adnotatos: & ex hoc annus computatur ad se purgandos. Concordat l. i. C. cod. de his uerbis: Cum absenti reo grauius crimina intentantur, sententia festinari non solet: sed adnotari ut requiratur, non utique ad poenam, sed ut potestas ei sit purgandi se, si potuerit. Concordat item Nouell. const. 134. §. ceterum si quis eorum, his uerbis: Si quis eorum, qui de criminibus postulati rei sunt, uel latent: uel illa prouinciam, in qua crimen contraxit, reliquerit: iubemus, ut legitimis a praeside edictis euocetur: & nisi obtemperauerit, illa contra ipsum procedant, quae nostris definita sunt legibus. Concordat item l. absentem. 6. in prim. C. de accusationibus.

II. MODVS REQVIRENDI ABSENTIS QVIS SIT?

Ex hisce quae iam proposita sunt, non solum requirendum reum constat, sed etiam duplex requirendi eius modus patet: quorum primus est, ut adnotetur reus: hoc est, ut bona eius describantur in publicum, & obsignentur. Cui concordat l. ult. ff. de requirendis reis, hisce uerbis: Mandatis cauetur, intra annum requirendorum bona obsignari, ut si responderint, & se purgauerint, integram rem suam habeant: si neque responderint, neque qui se defendant habuerint, tunc post annum bona in fiscum cogantur. Et intra annum medio tempore mouentia, si qua sunt (ne aut mora deteriora fiant, aut aliquo modo intereant) uenire debere, preciumque eorum in deposito esse, diui Seuerus & Antoninus sanxerunt. Sed & diuus Traianus inter mouentia fructus quoque haberi rescriptit. Curandum est autem, ne quid ei qui profugit, medio tempo-

re a debitoribus eius soluantur, ne per hoc fuga eius instruat.

Modus ergo requirendi rei primus hic est, ut bona eius obsignentur, & nisi uenerit, ea fisco addicantur. Cuius iuris exceptio prima haec est: Nisi accusator in crimen nondum inscripserit, quae exceptio approbatur argumento l. 2. §. 1. C. de exhibendis reis, cuius uerba uide §. cap. prox. act. 1. quae 3. Secunda exceptio est: Nisi non edictis uel literis ad magistratus missis adnotatio publice innotuit, quae exceptio elici potest ex l. 1. §. praesides. ff. de requirendis reis, cuius uerba uide paulo superius eod. cap. in prim. Tertia exceptio est: Nisi non sit graue crimen, quo reus sit adnotandus. Haec exceptio elici potest ex d. l. 1. §. si autem grauius puniatur, cuius uerba uide d. loco. Concordat l. 1. C. de requirendis reis. Quarta exceptio est: Nisi reus redierit, & se purgauerit, uel satis obtulerit. Haec exceptio approbatur l. ult. ff. de requir. reis, paulo superius proposita. Concordat l. 1. §. fin. ff. eod. de his uerbis: Sed & Papinianus respondit, requirendum adnotatum, si prouinciae praesidem intra annum adierit, & satis obtulerit, non facere locum mandatis, ut bona fisco uindicentur, nam & si intra annum mortuus sit, criminis causa expirat & perit, & bona eius ad successores transmittuntur. Concordat l. 1. C. d. de hisce uerbis: Postquam uero requirendus factus, intra annum redierit, si se crimine purgauerit, res arbitrio iudicis signatas recipiat. Sin uero intra id tempus reuersus, post intimationem suam fuerit defunctus, etsi necdum se purgauerit, ad heredes proprios res transmittat. Proposita exceptionis replicatio haec est: Nisi post annum elapsum redierit reus, & se purgare sit paratus. Haec replicatio approbatur l. 2. C. de requirendis reis, hisce uerbis: Quicumque ex eo die, quo reus in iudicio fuerit peritiss, intra anni spacium noluerit adesse iudicio, res eius fisco uindicentur: & si postea repertus fuerit deprehensus, seueriori sententiae subiugetur. Sed etsi argumentis euentibus & probatione dilucida innocentiam suam purgauerit, nihilominus facultates eius penes fiscum remaneant. Huius replicationis duplicatio prima haec est: Nisi nondum annus elapsus sit ex eo tempore, quo primum uel edicto, uel literis ad magistratus missis, adnotatio innotuit. Haec duplicatio uidetur reprobari uerbis iam propositis hisce: Ex eo die, quo reus in iudicio fuerit petitus. Verum approbatur l. annus. 4. in prim. ff. de requirendis reis, hisce uerbis: Annus exinde computandus est, ex quo ea adnotatio, uel edicto, uel etiam literis ad magistratus factis, publice innotuit. Concordat l. 1. §. praesides. ibi: & ex hoc annus, cuius uerba uide §. eod. cap. in prim. Secunda duplicatio est: Nisi iustas absentiae causas habuerit, easque absens per alium proposuerit. Haec duplicatio approbatur argumento l. inter accusatorem. 10. ff. de public. iudic. de quo infra. Concordat l. accusatore. 13. §. fin. ff. eod. de cuius uerba uide §. cap. 1. quae 7. reg. 1. Tertia duplicatio est: Nisi possit

post annum elapsum non tam bona recuperare, quam se defendere reus uelit, hoc enim illi non est denegandum, quae duplicatio approbatur l. annus. 4. in fine. ff. de requirendis reis, his uerbis: In summa sciendum est, nulla temporis praescriptione a causa defensionis submoueri eum qui requirendus adnotatus est. Quinta propositi iuris exceptio est: Nisi reus intra annum fuerit mortuus. Haec exceptio approbatur l. 1. §. fin. ff. d. de. & l. 1. in fine. C. cod. de quarum legum uerba uide paulo superius exceptione prox. in prim. Sexta exceptio est: Nisi fisco intra uiginti annos bona adnotati non occupauerit. Haec exceptio approbatur l. 2. cum lege sequente. ff. de requir. reis, hisce uerbis: Anni spacium ad occupanda bona eius qui requirendus adnotatus est, pertinet. Sed si per uiginti annos fisco bona eius non occupauerit, postea uel ab ipso reo, uel ab haeredibus eius submouebitur. Quamcumque enim quaestionem apud fiscum (si non alia sit propria praescriptio) uiginti annorum silentio praescribi, diui Principes uoluerunt. Sane anni isti uiginti, ab eo tempore quo adnotatio publice innotuit, numerantur, quod approbatur l. annus. 4. ff. eod. de his uerbis: Ergo & uiginti annorum tempus exinde fisco numeratur, ex quo adnotatio publice innotuit. Septima exceptio est: Nisi poena indulgentia principis sit remissa. Haec exceptio approbatur l. cum indul. 10. C. de sententiam passis, hisce uerbis: Cum indulgentia nostra interueniente sis reuersus ad lares tuos: frustra ueris, ne ex adnotatione ne praesidis, quae iam abolita est, calumniam patiaris. Haec de primo requirendi rei modo sunt dicta.

Alter modus est, ut si compertum sit, in qua prouincia degat, praeses eius prouinciae in qua crimen commissum est, scribat alterius prouinciae in qua degit praesidi, ad apprehendendum & transmittendum reum. Qui modus approbatur Nouell. constitut. 134. §. ceterum ibi: at si compertum, hisce uerbis: At si compertum fuerit, quod is in alia degat prouincia: iubemus, ut eius prouinciae praeses, in qua huiusmodi delictum admitti contigerit, publica utatur epistola ad illius prouinciae praesidem, in qua persona quae id peccatum in se admisit, degit. Ille uero qui publicas accipit literas, suo periculo & cohortis suae talem comprehendat, & eum ad prouinciae praesidem transmittat in qua deliquit, legibus expressa subiturum supplicia. Sed & si is qui publicam accepit epistolam, omissio idiplum animo fecerit, aut cohortales eius consilium prodiderint, aut imperata facere neglexerint: tunc & ipsum praesidem tres anni libras, & item cohortem eius alteras tres pro poena soluere iubemus. Sine autem praeses, siue aliquis de eius cohorte, lucri causa talem personam non prehenderit, aut prehensum non transmiserit, & hoc fecisse conuictus erit, denuatus cin-

gulo in exilium traditor.

Tertius requirendi rei modus proponitur l. 1. C. de ijs qui latrones uel alios, &c. cuius uerba uide paulo inferius act. 3. Haec tenus de primo huius capituli actu.

II. DE REIS APPREHENDENDIS.

De eo in iam proposita constitutione tractatum est. Concordat l. 1. §. fin. ff. de receptoribus, cuius uerba uide §. proxime.

III. DE REIS NON RECIPIENDIS, nec occultandis.

De receptoribus regula proponitur d. l. 1. his uerbis: Pessimus genus est receptorum, sine quibus latere nemo diu potest: & praecipitur, ut perinde puniantur atque latrones. In pari causa habendi sunt, qui cum apprehendere latrones possent, pecunia accepta uel subreptorum parte, dimiserunt. Concordat l. 1. C. de ijs qui latrones uel alios occult. his uerbis: Eos qui secum alieni criminis reos occultando, eum eamque sociauerunt, par ipsos & reos poena expectet: & latrones quisquis sciens susceperit, uel offerre iudicibus supersederit, supplicio corporali, aut dispendio facultatum, pro qualitate personae, & iudicis aestimatione plectetur. Alia de receptoribus regula proponitur l. 2. C. d. de his uerbis: Si qui latrones, uel alij criminibus obnoxij in possessione degunt seu latent: dominus possessionis (si praesens est) aut procuratores (si dominus abest) seu primates possessionis ultra eos offerant: aut si scientes hoc sponte non fecerint, conueniantur a ciuili officio, ut tradant prouinciali iudicio eos qui requiruntur, sub examine iudicis arguendos, & poenas post documenta congruas subituros. Sin uero exhibere eos domini uel procuratores aut primates possessionis distulerint: tunc ad detinendos eos, adito rectore prouinciae, omnia ciuilia dirigantur auxilia. Sin autem propter multitudinem forte eorum qui in praedio sunt, cinile ad miniculum sufficere non posse constiterit, & memorati audaces executoribus obiecerint manus, uel alias parere distulerint: tunc iudex prouinciae, memor periculi sui, a uiro deo tribuno, seu primatibus militum, qui in locis sunt, auxilium postulet, ut per militare manum correpti accusati, sine dano atque laesione cuiuslibet, legibus offeratur, & conuicti poenas subeant competentes: non ignaro iudice, quod si aduersus innocentes ob aliam causam, praeter latronum uel aliorum nocentium inuestigationem, militare auxilium postulauerit, aut dispedijs affici prouinciales concesserit, commotione seuerissima, prout tua celsitudo iudicauerit, ferietur. Tribuni etiam, seu primates numerorum, qui in locis sunt, admoniti per literas iudicis, si ad miniculum militare praebere noluerint,

noluerint, aut si ab ipsis militibus, damna provincialibus inflata fuerint, & damna & laesiones restituent, & acerrima condemnatione, pro arbitrio uirorum illustrium magistrorum militum, ferientur. Domini etiam praediorum, seu procuratores, uel primates possessionum impunes non manebunt, si praesentes & scientes ultra non obtulerint nocentes, uel admoniti eos exhibere distulerint. nam dominus quidem possessionum dominio priuabitur: procurator uero seu primates perpetuo exilio subiacent. Ipsi quoque procuratori uel domino seu primatibus possessionis, si se ad comprimendam multitudinem rusticorum sufficere non posse firmauerint, & id provinciali iudicio palam fecerint, militare auxilium rector provinciae a tribuno uel primatibus numerari faciat dari, si ciuilia sufficere non posse perspexerit. Sin uero post exhibitionem eorum qui accusantur, innocentes eos esse, & nihil criminis admisisse patuerit: accusatores poenam, quae in calumniatores exercenda est, subire cogentur. exemplo enim graue est, sic latronem requirere, ut innocentibus periculum fiat.

Alia demum poena in receptores constituitur. l. oues. §. ff. de abigeis, hisce uerbis: Receptores abigeorum qua poena plesti debeant, epistola diuini Traiani ita cauetur, ut extra terram Italiam decem annis relegentur. Plane poenarum de receptoribus iam propositarum exceptio generalis haec est: Nisi is qui recepit, occulauit, ad finem uel cognatum sit rei recepti. quae exceptio approbatur l. 2. ff. de receptoribus, hisce uerbis: Eos apud quos ad finem uel cognatum latro consecutus est, neque absoluentos, neque seuerè admodum puniendos, Paulus ait. non enim par eorum est delictum, & eorum qui nihil ad se pertinentes latrones recipiunt.

IIII. DE CVSTODIA REORVM.

I. REI apprehensi custodiendi sunt. quae regula approbatur l. 2. §. ff. de exhib. reis, his uerbis: Qui posteaquam ad iudicem uenerit, adhibita aduocatione, ius debet explorare quaesitum, ac tam diu pari cum accusatore fortuna retineri, donec repererit cognitio celebrata discrimen. Concordat l. 2. in prin. ff. de cust. reorum, his uerbis: Si seruus capitali crimine postulerit, lege publicorum iudiciorum cauetur, ut sistendum uel ab extero satisfactum promittatur: qui si non defendatur, in uincula publica conijci iubetur, ut ex uinculis causam dicat.

Iam dictae regule exceptio prima haec est: Nisi iudicio sibi satisfacere paratus sit reus. quae exceptio ex iam dictis constat. Sed et approbatur l. diuus. §. ff. d. it. his uerbis: Diuus Pius ad epistolam Antiochenisum Graecè rescriptis, non esse in uincula conij-

ciendum eum, qui fideiussores dare paratus sit: nisi si tã graue scelus admisisse eum constet, ut neque fideiussores, neque militibus committi debeat, uerum hac ipsam carceris poenam ante supplicium sustinere. Concordat l. si grauius. §. C. de dignitatibus. Item concordat d. l. 2. §. solet itaque, his uerbis: Solet itaque, tractari, an postea domino permittendum sit, oblatã satisfactione seruum suum uinculis liberare. dubitatione auget edictum Domitiani, quo cautum est, abolitiones ex senatusconsulto factas ad huiusmodi seruos non pertinere. nam & lex ipsa prohibet eum absolui, priusquam de eo iudicetur. Sed haec interpretatio per dura & perniumiu seuera est in eo cuius dominus absens fuit, uel quod per inopiam illo momento temporis satisfactionem implere non potuit. neque enim pro indefenso derelictus rectè dici potest, qui dominum praesentem non habuit: uel habuit paratum defendere, pauperem tamen. quod utique facilius admitti poterit, si non post longum temporis spacium hoc desideretur. Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi post longum tempus satisfactio offeratur. quae replicatio constat ex uerbis iam propositis hisce: Si non post longum temporis spacium hoc desideretur. Secunda replicatio est: Nisi tam graue scelus sit, ob quod in uincula reus contentus est, ut neque fideiussores, neque militibus committi debeat. quae replicatio approbatur l. 3. paulo superius proposita.

Secunda propositae regule exceptio est: Nisi reus absolutus sit, aut conuictus. Haec exceptio approbatur l. de his. §. in prin. C. de custodia reorum, hisce uerbis: De his quos tenet carcer in clufos, id aperta definitione sancimus, ut aut conuictum uel ox poena subducat, aut liberandũ custodia diuturna non maceret.

Tertia exceptio est: Nisi reus poenam luit, tempusque poene sit finitum. Haec exceptio approbatur l. retores. §. 24. C. de poenis, hisce uerbis: Rectores provincialium conueniri praecipimus, ut hi qui pro suo crimine poenam exilij sub certo temporis spacio subire decreti sunt, exacto praefinito temporis spacio, nec clauftris carceralibus, nec in locis quibus exules uersati sunt, teneantur.

II. A QVIBVS REI CVSTODIENDI SUNT?

I. Regula, De commentariensi eiusque adiutore, proponitur l. ad comment. 4. C. de custod. reorum, his uerbis: Ad commentariensem receptorum personarum custodia obseruatioque pertineat: nec puter hominem abiectum atque uilem obijciendum esse iudici, si reus modo aliquo elapsus fuerit. nam ipsum uolumus eiusmodi poena consumi, qua obnoxius docebitur fuisse qui fugerit. Si uero commentariensis necessitate aliqua ab officio egerit, adiutorem eius pari iubemus inuigilare cura, & eadem

eadem statuimus legis seueritate cõstringi. I. Regula, De custodia tyroni non facile committenda, proponitur l. non est. §. in prin. ff. de custodia reorum, his uerbis: Non est facile tyroni custodia credenda. nam ea perdita, is culpae reus est, qui eam commiserit.

II. Regula, De uinculis non committenda, proponitur ibidem, his uerbis: Nec uni, sed duobus custodia committenda est: qui si negligentia amiserit, pro modo culpae uel castigantur, uel militiam mutant, &c.

III. QVA CVSTODIA REI SINT CUSTODIENDI?

I. Regula: Quae custodia reus sit custodiendus, est in arbitrio proconsulis, quae regula approbatur l. 1. ff. de custod. reorum, his uerbis: De custodia reorum proconsul estimare solet, utrum in carcerem recipienda sit persona, an militi tradenda, uel fideiussores committenda, uel etiam sibi. Hoc autem uel pro criminis quod obijcitur qualitate, uel propter honorem, aut propter amplissimas facultates, uel pro innocentia personae, uel pro dignitate eius qui accusatur, facere solet.

II. Regula, De carcere & uinculis. Si graue crimen sit, in carcerem est conijciendus. quae regula approbatur iam dictis uerbis hisce: Pro criminis quod obijcitur qualitate. Concordat l. 2. C. de custodia reorum, his uerbis: Si quis in ea culpa uel crimine fuerit deprehensus, quo dignus clauftris carceris & custodiae squalore uideatur, auditus apud acta, cum de admisso confiterit, poenam carceris sustineat, atque ita postmodum eductus apud acta audiatur, ita enim quasi sub publico testimonio commemoratio admisi criminis fiet, ut iudicibus immodicè se uidentibus fraeni quaedam temperies adhibeatur. Ait Imp. Cum de admisso confiterit, poenam carceris sustineat. Ex hisce uerbis prima proposita regule exceptio elicitur, talis scilicet: Nisi de crimine accusati nondum constet. tunc enim in carcerem uel in uincula publica conijciendus non est. Cui concordat l. si confessus. §. ff. eod. it. his uerbis: Si confessus fuerit reus, donec de eo pronuncietur, in uincula publica conijciendus est. Concordat item l. 2. in prin. C. de exhibendis reis, hisce uerbis: Nullus in carcerem, priusquam conuincatur, omnino uinciat. Item concordat l. 1. §. interea uero. C. de custodia reorum. cuius legis uerba haec sunt: In quacunque causa reo exhibito, siue accusator existat, siue eum publicae sollicitudinis cura produxerit: statim debet quaestio fieri, ut noxius puniatur, innocens absoluat. Quod si accusator abierit ad tempus, aut lociorum praesentia necessaria uideatur, id quidè debet quae celerrimè procurari. Interea uero exhibitum non per ferreas manicas & inherentes ossibus mitti oportet, sed prolixiores catenas (si criminis qualitas etiam acerbitate catenarum

postulauerit) ut & cruciatio desit, & perma- neat sub fida custodia. Nec uero sedis intima tenebras pati debet inclusus, sed usurpata luce uegetari ac subleuari: & ubi nox geminauerit custodiam, in uestibulis carcerum & salubribus locis recipiatur: atque reuertente iterum die, ad primũ solis ortum illic ad publicum lumen reduci: ne poenis carcerum perimatur, quod innocentibus miserum, noxijs non satis leuè esse dinoscitur. Proposita exceptionis replicatio haec est: Nisi seruus reus non defendatur. Quae replicatio approbatur l. 2. in prin. ff. de custod. reor. cuius uerba uide §. actu eod. quarto, in prin. Secunda propositae regule exceptio est: Nisi mulier rea sit. quae exceptio approbatur Nouell. c. 14. §. necessarium autem, cum sequentibus, hisce uerbis: Nec cessarium autem putamus, ut & illud cõpetente auxilio corrigatur, ne qua omnino mulier ab ullo magistratu qualibet de re includatur carcerem, deturque in custodia. Sed si quidem mulier pro publicis priuatisue debitis secundum legem actione petatur, uel per maritum, uel per se, uel per quamcumque tandem personam uoluerit, legitime in iure respondeto, causamque agitato. Sed & si uindicta sit, aut uiro neque iniuriã nupserit, confirmatè mulieri licitum esto, ut uel per se, uel per quemcumque personam uoluerit, secundum legem iura sua proponat. Qui uero praedictorum aliquid haec contra facere praesumpserit, eum iubemus, si maior magistratus sit, uiginti librarum auri: si minor, decem librarum auri poenam obnoxium esse. Qui uero in praedictis functionibus ministerium ipsis praebuerunt, hi denudati cingulo, tormentis subdantur, mittanturque in exilium. Caeterum si mulier post legitimum citationem nemine in iure respondeto fuerit, qui pro ipsa respondeat, aut etiã in iure litem persecuta condenerit: ne sic quidè in carcerem includatur, tradaturque custodiae: sed ea quae leges iubent, in rebus ad ipsam pertinentibus procedat. Enim uero si crimen mulieri intenterur, propter quod necesse sit eam tradi in custodia: siquidè fideiussores dare poterit, qui pro persona eius spondeat, habeatur ei sanè fides. Sin iurauerit fideiulforem se dare non posse, iuratoriam cautionem exponat de obseruatione iudicij. Si grauisimum crimen inueniatur, de quo in iure citatur accusatio, in monasterium aut asceterium conijciatur, aut tradatur mulieribus, per quas possit pudicè & liberaliter asseruari, cuius per dum cognitio interponatur in causa, tuncque demum contra ipsam procedant illa quae legibus definita sunt. Nullam enim mulierem pro pecuniaria causa, siue publica, siue priuata, pro uel criminali nullo modo in carcerem mitti, aut uiris custodiendam dari, cõcedimus: ne per huiusmodi occasiones pudicitia illa-

rum deprehendatur affici contumelijs. Monasteria plane, aut ascetiam, nullo actionis genere e suis abstrahi monasterijs aut asceterijs concedimus. *Concordat l. i. C. de officio diceriud. Tertia proposita regula exceptio est: Nisi priuatus carcer sit. Hec exceptio approbatur l. unica. C. de priuatis car. in bib. hisce uerbis: Iubemus, nemani penitus licere per Alexandrinam splēdidissimā ciuitatē, uel Aegyptiacā diocesim, aut quibuslibet Imperij nostri prouincijs, uel in agris suis, aut ubi cūq; domi priuati carceris exercere custodiam: uiro spectabili pro tempore præfecto Augustali, & clarissimis omnium prouinciarū rectoribus daturis operā, semperq; futuris in speculis, ut sepe dicta nefandissimorum hominum arrogātia modis omnibus opprimatur. Nam post hanc saluberrimā constitutionē, & uir spectabilis pro tempore Augustalis, & quicunq; prouinciæ moderatores, maiestatis crimen proculdubio incursum est, qui cognito huiusmodi scelere, læsam nō uindicauerit maiestatem: primatib. in super officiorum eiusdem criminis laqueis cōstringendis, qui simul atq; no uerint memoratū interdictū facinus in quocunq; loco cōmitti, proprios iudices de opprimendo nefandissimo scelere non protinus curauerint instruendos. Nam illud perspicuum est, eos qui hoc criminū genus cōmiserint, pro ueterū etiam legum & constitutionū tenore, tanquā ipsius maiestatis uiolatores, ultimo subiugados, esse supplicio.*

III. DE OFFICIIS CVSTODVM, & reliquo custodiæ iure.

I. Regula, De maribus & foeminis in carcere separandis, proponitur l. quonia. 2. C. de custodia reorū, his uerbis: Quoniam unum carceris conclaue permisso sexu criminolos includit, hac lege sancimus, ut etiam si qualitas penæ permissio ne iniungenda est, sexu tamē dispares diuersa claustrorum tutamina habere iubeantur.

II. Regula, De ingerēdo singulis triginta diebus personarum numero, delictis, ordine, etate, proponitur l. de his. 5. §. iubemus. C. eod. tit. his uerbis: Iubemus autē, ut intra tricesimum diem semper commentariensis ingerat numerum personarum, uarietatem delictorum, claustrorum ordinem, etatemq; uinctorum. Quod si hæc præteramiserit, officium quidem uiginti libras auri ærario nostro iubemus inferre: iudicem uerō desiderem, ac resupina ceruice tantum titulum gerentem, extorrem impetrata fortuna, decem libris auri multandum esse censemus. *Pœna quæ hic subiicitur, non tantum ad propositam regulā pertinet, sed etiam ad ea quæ dicta sunt paulo superius quæst. 1. except. 2.*

III. Regula, De incarcerationis inhumanius non tractandis, proponitur l. iudices. 9. C. de episcopali audietia, hisce uerbis: Iudices Dominicis diebus produ-

ctos reos de custodia carcerali uideant, & interrogēt, ne ijs humanitas clausis per corruptos carcerum custodes negetur. *Victualē substantiam non habentibus faciant ministrari, libellis duobus aut tribus diurnis, uel quot existimauerint commentarienses, decretis: quorum sumptibus proficiant alimonie pauperum, quos ad lauacrum sub custodia duci oportet: multa iudicib. uiginti librarum auri, & officijs eorum eiusdem ponderis constituta: ordinibus quoque trium librarum auri multa proposita, si saluberrima statuta cōtempserint. nec deerit antistitum cura laudabilis Christianæ religionis, quæ ad obseruationem constituti iudicis ingerat hanc monitionem.*

III. Regula, De uictu & strato incarcerationis dando, cum ex uerbis iam propositis constat, tum approbatur etiam l. si uictum. 24. ff. de re iudicata, his uerbis: Si uictum uel stratum in ferri quis iudicato non patiat, utilis in eum penalis actio danda est, uel (ut quidam putant) iniuriarum cum eo agi poterit.

V. Regula, De curando ne sine uinctis custodia agatur, item ne ferrum uel uenenum inferatur, proponitur l. carceri. 8. ff. de custod. reorū, his uerbis: Carceri præpositus, si precio corruptus, sine uinctulis agere custodiam, uel ferrum uel uenenum in carcerem inferri passus est, officio iudicis puniendus est. Si nescit, ob negligētiā remouendus est officio.

VI. Regula: Si custodia euaserit, quis & qua pœna puniendus, definitur l. ad commentariensem. 4. C. d. tit. cuius uerba uide §. eod. act. 4. quæst. 2. reg. 1. *Planē qui in uincula coniectum emisit, lege iulia maiestatis fit reus: quod approbatur l. cuiusq; 4. §. penult. ff. ad l. iul. maiestatis. cuius uerba uide §. lib. prox. capite 1. quæst. 1. causa 12. Sed & custos qui custodiā deseruit, capite puniatur, quod approbatur l. si quis. 38. §. miles. ff. de ponis. cuius uerba uide paulo inferius reg. prox. Præterea ad regulam propositā pertinet l. milites. 12. ff. de custod. reor. cuius hæc sunt uerba: Milites, si amiserint custodias, ipsi in periculum deducuntur. nam diuus Hadrianus Statilio Secundo legato rescripsit: quoties custodia militib. euaserit, exquiri oportere, utrum nimia negligentia militum euaserit, an casu: & utrū unus ex pluribus, an unā plures: & ita demum adficiendos supplicio milites, quibus custodia euaserit, si culpa eorum nimia deprehendatur, alioquin pro modo culpæ in eos statuendum est. Saluio quoque legato Aquitanie idem princeps rescripsit: in eū qui custodia dimisit, aut ita sciens habuit, ut possit custodia euadere, animaduertendum. Si tamen per uinum aut desidiam custodis id euenerit, castigandum eum, & in deteriorem militiam dari. Si uerō fortuito amiserit, nihil in eum statuendum. Si paganus euaserit custodia-*

stodiam, idem puto exquirendum, quod circa militis personam explorandum retulit. *Postremo ad regulam propositam pertinet l. nō est. 14. ff. d. tit. cuius uerba hæc sunt: Non est facile tyroni custodia credenda. nam ea perdit, is culpæ reus est, qui eam ei commiserit. nec uni, sed duobus custodia committēda est: qui si negligentia amiserint, pro modo culpæ uel castigantur, uel militiam mutāt. Quod si leuis persona custodiē fuit, castigati restituntur.*

Nam & si miseratione custodiam quis dimiserit, militiam mutat: fraudulenter autem si fuerit uersatus in dimittēda custodia, uel capite punitur, uel in extremum gradum militiæ datur. Interdum uenia datur, nam cum custodia simul cum altero custode fugisset, alteri uenia data est. Solet præterea, amissa culpa custodia (si tam en interit eam adprehendi) tempus causa cognita militi dari ad eam requirendam, adplicito ei alio milite. Quod si fugituum domino reddendū perdidit: si facultates habeat, domino precium reddere iuberi, Saturninus probat.

VII. Regula, De pœna custodia erumpentis & effringentis, proponitur l. in eos. 12. ff. de cust. reorū. cuius uerba uide §. cap. 2. in fine, repl. generali 1. Huc pertinet l. in prin. ff. de effraCTORIBUS, hisce uerbis: De his qui carere effraCTORIBUS, sumendū supplicium, diui fratres Aemylio Tyroni rescripserunt. Saturninus etiam probat, hos qui de carcere eruperunt, sine effraCTORIBUS, siue cōspiratione cum cæteris qui in eadem custodia erant, capite puniēdos: quod si per negligentiam custodum euaserint, lenius puniendos. *Concordat l. si quis. 28. §. miles. ff. de pœnis. hisce uerbis: Miles qui ex carcere dato gladio erupit, pœna capitis punitur. Eadem pœna tenetur & qui eum quem custodiebat, deseruit. Concordat etiam l. milites. 12. §. eius fugam. uerf. eam tamen. ff. de re militari. cuius uerba uide §. lib. 1. cap. 13. reg. 13. except. 1.*

VIII. Regula, De morte custodia, proponitur d. l. 14. §. sed si custod. ff. de custod. reorū, hisce uerbis: Sed si custodia se interfecerit uel precipitauerit, militis culpæ adscribitur, & castigabitur. Quod si ipse custos custodiam interfecerit, homicidij reus est. Ergo si casu custodia defuncta dicatur, testationibus id probandū est, & sic uenia dabitur. *De eo, si custos custodiam interfecerit, uel fame necauerit, habetur etiā l. 1. §. illud etiam. C. eod. tit. his uerbis: Illud etiam obseruabitur, ut neq; ijs qui statorum funguntur officio, neq; ministris eorū liceat crudelitatem suam accusatorib. uendere, & innocentes intra carcerū septa leto dare, aut subtractos audientia longa tabe consumere. Nō enim existimationis tantum, sed etiam periculi metus iudici imminet, si aliquē ultra debitum tempus inedia aut quocunq; mo-*

do aliquis statorum exhauserit, & nō statim eum penes quē officium custodia est, atq; eius ministros capitali pœnæ subiecerit.

X. Regula, De custodia non facile a magistratu dimittenda, proponitur l. ne quis. 10. ff. de custod. reorū, his uerbis: Ne quis receptam custodiā sine causa dimittat, mandatis ita cauetur: Si quos ex his qui in ciuitatib. sunt, celeriter & sine causa solutos a magistratibus cognoueris, uinciri iubebis: & his qui soluerint, multam dices. nam cum scierint sibi quoq; molestiē futurum magistratum, si facile soluerint uinctos, non indifferenter deceterō facient.

V. DE REIS EXHIBENDIS.

Prima regula huius loci proponitur l. neminem. 3. C. de exhiben. reis, hisce uerbis: Neminem in iudicio exhibendum esse præcipimus, nisi de cuius exhibitione iudex pronunciauerit.

Secunda regula proponitur l. ad commentariensem. 4. ff. de custod. reor. cuius uerba uide §. lib. 6. cap. 9. in fine, quæst. 4. reg. 3.

Tertia regula: In una causa exhibitus, non recipitur reus in alia. quæ regula approbatur simul & distinguitur l. 2. §. fin. ff. d. tit. his uerbis: Qui exhibendi postulati sunt, propter aliam causam alterius criminis, quod antè admissum est, rei nō recipiuntur ex senatusconsulto: quod in priuatis quoq; causis & hominibus sub fideiussore factis obseruatur, nisi ex hoc temporalis actio in periculum cadat.

VI. DE IURE ET OFFICIIS REI CIRCA BONA SUA.

Huius loci regula proponitur l. aufertur. 46. §. in reditu. ff. de iure fisci, hisce uerbis: In reatu constitutus bona sua administrare potest, eiq; debitor rectè bona fide soluit. *Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi reus in fuga sit, eiusq; bona adnotata. tunc enim, ne ei soluantur, cauendum, quæ exceptio approbatur l. ubi in fine. ff. de requirend. reis. cuius uerba uide §. eod. cap. act. 1. quæst. 2. in prin. Secunda exceptio est: Nisi repetundarum uel maiestatis reus sit, quæ exceptio approbatur l. ex iudiciorum. 20. §. adeo ut diui Seuerus. ff. de accusationibus. cuius uerba uide §. in Publicat. bonor. cap. 13. quæst. 1. exceptione 7. Concordat l. quisquis. 5. §. emancipatio. C. ad l. iul. maiest. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 1. quæst. 6. reg. 4.*

VII. De remittendis reis uide §. cap. 1. quæst. 8.

VIII. REO DAMNATO, quid iuris sit, uide §. cap. 13. quæst. 1.

DE ACTIBVS ET OFFICIIS IUDICIS. Cap. VII.

I. DE CVSTODIIS AVDIENDIS, & criminibus cognoscendis.

PRIMO: Antecedens proponitur l. unius. §. §. cōgniturum. ff. de quæstionib. hisce uerbis: Cogniturum.

turum de criminibus praeside oportet ante diem palam facere, custodias se auditurum: ne hi qui defendendi sunt, subitis accusatorum criminibus opprimantur: quamvis defensionem quocumque tempore postulante reo negari non oportet, adeo ut propterea & differantur & proferantur custodias.

II. QVIBVS praesentibus custodias audiendae, proponitur l. custodias. 12. in prim. ff. de pub. iudicijs. cuius uerba uide 3. cap. 1. quaest. 9. reg. 2.

III. QVANDO CVSTODIAE audiendae sint?

Etiā feriatis diebus audire potest. quae regula approbatur d. l. 12.

Quando cumque reus suas defensiones opponere uolet, audiendus est. Quae regula approbatur d. l. 18. §. cogniturus, in fine. ff. de quaest. iudic. cuius uerba uide paulo superius. Concordat l. amicus. 4. in fine. ff. de requir. reis. cuius uerba uide 3. cap. prox. actu 1. quaest. 2. modo 1. except. 4. repl. 1. dupl. 3.

III. VBI AVDIENDAE?

Non solum pro tribunali, sed etiam de plano custodias audire potest atque damnare. quae regula approbatur per ea quae dicta sunt 3. cap. 1. quaest. 8. in fine.

V. DE dilationibus reo ad defendendum dandis proponitur d. l. 18. §. cogniturus. ff. de quaest. iudic. cuius uerba uide paulo superius.

II. DE SENTENTIA ferenda.

I. QVANDO ET QVIBVS PRAESENTIBUS sententia ferenda?

Prima huius loci regula est de sententia non praecipienda, quae approbatur l. eos qui. 6. §. fin. C. de modo null. etiam. cuius uerba uide 3. cap. 4. de reliquis circumstant. reg. 11. except. 2. repl. 1. Concordat l. 1. in prim. C. de requir. reis. cuius uerba 3. cap. prox. in principio. Item concordat l. 2. in prim. C. de senectus ex breuitulo recitatis. Huius exceptio est: Nisi crimen liquidum sit. l. cum reis. 18. Huius etiam loci est, quod ad rescriptum principis non statim sit damnandus reus, sed per triginta dies sententia inhibenda. quod proponitur l. si iudicari. 20. C. d. it. de quo 3. cap. 12. quaest. 2. reg. 1. except. 1. C. de poenis, hisce uerbis: Cum reis manifesta probatione conuictis spacium temporis ante sententiam datur, facultas supplicandi, uel quibusdam malignis artibus tam praesidium quam officia- lium poenas euitandi criminosis patet: cum in homicidij crimine, & in alijs detestis grauioribus causis, ultio differenda non sit. Igitur de caetero iuxta criminis qualitate legem oportet seruari, & in sceleratos & noxios proferri iuris sententiam.

I. Regula, De absente & indefenso non damnando, proponitur l. absentem. 3. in prim. ff. de poenis, hisce uerbis: Absentem in criminibus damnari non debere, diuus Traianus Iulio Frontoni rescripsit. Concordat l. 1. in prim. ff. de requir. reis. cuius uerba uide 3. cap. prox. in prim. Item concordat l. absentem. 6. in prim. C. de accusat. his uerbis: Absentem capitali

crimine accusari non posse, sed requirendum tantummodo a notari solere, si desit, quous ius est. Et ideo cum absentem te & ignoran- tem, cui nunquam ullum crimine denuncia- tum esset, per iniuriam a praeside prouinciae in metallum damnatum dicas: quo magis in praesenti te agente, ut adseueras, iam nunc fides ueri possit illuminari, praefectum praetorio adire cura, qui quod nouo more & contra formam constitutionum gestum depre- henderit, pro sua iusticia reformabit. Item con- cordat l. inter. 10. ff. de publicis iud. hisce uerbis: Inter accusatorem & reum cognitione suscepta, excusatio pro absente iustis rationibus ad- mittitur: nec per triduum per singulos dies ter citatus reus datur, uel de accusatoris absentis praesente reo calumnia pronuncia- tur. Concordat item l. accusatore. 13. §. fin. ff. eod. it. cuius uerba uide 3. cap. 1. quaest. 7. in prim. Concordat de- niq; l. si quondam. 15. C. ad l. l. de adult. cuius uerba uide 3. lib. prox. cap. 7. quaest. 1. reg. 1. except. 12. repl. 4. Pro-

posita regule exceptio prima haec est: Nisi reus contumax sit. quae exceptio approbatur l. absentem. 3. §. aduer- sus. ff. de poenis, hisce uerbis: Aduersus contumaces uerbo, qui neque denunciationibus, neque edic- tis praesidium obtemperassent, etiam in ab- sentes pronunciarum oportet, secundum mo- rem priuatorum iudiciorum. Huius exceptio- nis replicatio haec est: Nisi capitis poena absenti irrogetur. quae replicatio approbatur ibidem, hisce uerbis: Po- test & quis defendere, haec non esse contra- ria. Quid igitur est? Melius statuitur, in ab- sentes pecuniarias quidem poenas, uel eas quae existimationem contingunt (si saepius admoniti per contumaciam desunt) statui posse, & usque ad relegationem procedi: uerum si quid grauius irrogandum sit, puta in metallum, uel capitis poenam, non esse ab- sentibus irrogandam. Huius replicationis du- plicatio haec est: Nisi accusator per contumaciam ab- sens damnandus sit. in hunc enim grauius constitui po- test. quae duplicatio approbatur ibidem, hisce uerbis: In accusatorem autem absentem nonnun- quam grauius statuendum, quam Turpilli- ani senatusconsulti poena irrogatur, dicen- dum est. Sed de accusatore absente uide 3. in senatus- consulto Turpilliano. Secunda propositae regule ex- ceptio est: Nisi in eos qui spades fecerint, sententia fe- renda sit. nam hi etiam absentes ex lege Cornelia dan- nari possunt. quae exceptio approbatur l. lege Cornelia. 4. §. idem diuus. ibi: qui hoc crimine. ff. ad l. Corneli- am de sicarijs. cuius uerba uide 3. Tertia exceptio est: Nisi in apparitores perfidos sententia sit ferenda. hi enim absentes quoque damnari possunt. quae exceptio approba- tur l. ne diu. 21. C. de poenis, hisce uerbis: Ne diu appa- ritorum praua admodum uanalisque perfidia im- punè in publica comoda desaeueret, censui- mas & in absentes eos pro competenti ul- tione debere consurgi. Quarta exceptio est: Nisi

20

30

40

50

Nisi

Nisi post litem contestatam sese absentauerit reus. quae exceptio approbatur exemplo l. adultera. 14. C. ad l. lul. de adult. his uerbis: Adulteram, si posteaquam crimen contra eam inchoatum est, prouinciam excessit, etiam absentem inter reos recipi posse, explorati iuris est. Haec de secunda regula: de qua uide plura 3. lib. 8. cap. 3. q. 3. except. 10.

11. Regula est, Quod si plura crimina ex eodem facto nascantur, & a diuersis deferantur, non liceat iudici separatim de uno crimine sententiam ferre, priusquam plenissima exanimatio super altero quoque crimine fiat. quae regula approbatur l. qui de crimine. 5. in fine. C. de accusat. cuius uerba uide 3. cap. 1. quaest. 5. except. 17. repl. 1.

II. SECVNDVM QVAE IVDICI IVDICANDUM SIT, & SENTENTIA FERENDA? item de probationibus.

I. Regula: Secundum apertas probationes, & luce clariore, & ipsius rei confessiones, reus damnandus. Quae regula approbatur l. sciam. 25. C. de probationib. hisce uerbis: Sciant cuncti accusatores, eam se rem de ferre debere in publicam notionem, quae munita sit idoneis testibus, uel instructa a peritissimis documentis, uel indicijs ad probacionem indubitatis & luce clarioribus expedita. Concordat l. absentem. 5. §. 1. ff. de poenis, hisce uerbis: Sed nec de suspicionibus debere aliquid damnari, diuus Traianus Aufidio Se- nero rescripsit. Satis enim esse, impunitum relinquitur facinus nocentis, quam innocente damnum. Item concordat l. qui sent. 16. C. de poenis, hisce uerbis: Qui sententiam laturus est, tem- peramentum hoc teneat, ut non prius capi- talem in quempiam promat seueramque sen- tentiam, quam in adulterij, uel homicidij, uel maleficij crimen aut sua confessione, aut cer- te omnium qui tormentis uel interrogatio- nibus fuerint dediti, in unum conspirantes concordantesque rei finem conuictus sit, & sic in obiecto flagitio deprehensus, ut uix etiam ipse ea quae commiserit, negare iusticiat.

30

40

50

11. Regula, De iudicio eius qui de se tortus ac confes- sus alium indicat. Huic fides habenda non est. quae regula approbatur l. accusationis. 17. §. fin. C. de accusationib. hisce uerbis: Nemo sibi blandiatur obiectu cuiuslibet criminis de se in quaestione confes- sus, ueniam sperans propter flagitia adiuuati, uel per communionem criminis consortium personae superioris optans, aut inimici sup- plicio in ipsa supremorum suorum sorte satia- dus, aut eripi se posse confidens aut studio, aut priuilegio nominati: cum ueteris iuris auctori- tate de se confessos nec interrogari quidem de aliorum conscientia sinat. Nemo igitur de proprio crimine confitentem super alie- na conscientia scrutetur. Plura de hac regula uide 3. cap. prox. quaest. 2. reg. 2. except. 3. repl. 6.

11. Regula, De populi acclamatione non attenden- da, proponitur l. decurionum. 12. C. de poenis, hisce uerbis: Vanae uoces populi non sunt audiendae. nec

enim uocibus eorum credi oportet, quando aut obnoxium crimine absolui, aut innoce- tem damnari desiderant.

111. Regula, De suffragijs decretorum, aut relatio- nibus publicarum personarum non facile credendis, pro- ponitur l. singuli. 14. C. de accusationibus, hisce uerbis: Singuli uniuersique iudices cognoscant, in pu- blicis criminibus non oportere emendica- tis suffragijs decretorum, aut relationibus a publicis personis destinatis credere, sed rei ueritatem requirere.

V. Regula, De iudicio trenarchae & aliorum, propo- nitur l. diuus Hadr. 6. ff. de custodia reorum. cuius uerba uide 3. lib. 2. cap. 19. membr. 10. reg. 3.

VI. Regula, De rescripto Imperatoris, proponitur l. si iudicari. 10. C. de poenis. cuius uerba proponuntur 3. lib. 2. cap. 19. membr. 10. reg. 3.

VII. Regula, De confessione rei & tormentis, qua- tenus fides habenda sit, uide 3. cap. prox. quaest. 8.

III. QVAE poena irroganda sit, uide 3. capite 4. per totum.

DE QVAESTIONIBVS ET tormentis. Cap. VIII.

Ad actus & officia iudicis pertinent etiam quaestiones & tormenta, de quibus in hoc capite tra- ctandum.

I. CAUSA QVAESTIONIS HABENDAE, cum suis exceptionibus.

Causa habenda quaestio est, si aliae probationes e- uidentes desunt. quae causa approbatur l. edictum. 8. in prim. ff. de quaest. iudic. hisce uerbis: Edictum diui Augusti, quod proposuit Iunio Auito & Lu- cio Aproniano coll. in hunc modum extat: Quaestiones neque semper, neque in omni cau- sa & persona desiderari debere arbitror: sed cum capitalia & atrociora maleficia non aliter explorari & inuestigari possunt, quam per seruatorum quaestiones: quas & efficacis- simas esse ad requirendam ueritatem existi- mo, & habendas censeo. Concordat l. diuus Pius. 3. in prim. ibi: sed si aliter. ff. eod. it. cuius uerba uide 3. except. 1. Sed & exemplum proponitur l. 1. §. in causa. ff. de quaest. iudic. hisce uerbis: In causa tributo- rum, in quibus esse reipublicae neuos ne- mini dubium est, periculi quoque ratio, quod seruo fraudis concilio capitale poenam de- nunciat, eiusdem professionem instruat.

Propositae causae seu regule exceptio prima haec est: Nisi reus nullis alijs argumentis sit suspectus. quae exce- ptio approbatur d. l. 1. in prim. hisce uerbis: In crimi- nibus scrutandis quaestio adhiberi solet: sed quando, uel quatenus id faciendum sit, uideamus. Et non esse a tormentis incipi- endum; diuus Augustus constituit: neque adeo fidem quaestioni adhibendam, etiam epistola diui Hadriani ad Seruimum Sabinum continetur. Verba rescripti ita se habent: Ad tormenta seruatorum ita demum ueniri oportet, cum suspectus est reus, & alijs argumentis ita probationi admoventur, ut sola confessio

habui, potest dici torqueri eum in caput meum non debere. Idem est & in libero homine, qui bona fide seruit. *Secunda duplicatio est: Nisi alij seruū uindictam satisfecit. Hæc duplicatio approbatur lex libero. s. ff. de questionibus, hisce uerbis: Eum qui uindictam seruū tunc, domini loco habendum: & ideo in caput eius seruos torqueri non posse, diuus Pius in hæc uerba rescripsit: Causam tuam alijs probationibus intruere debes. nam de seruis que ratio haberi non debet, cum possessor hæreditatis, qui peritori satisfecit, interim domini loco habeatur. Tertia duplicatio est: Nisi dominus serui fuit. tunc enim quamuis dominus esse desierit, nihilominus in caput eius seruus torquendus non est. que duplicatio approbatur l. unius. s. ff. de seruis in ff. eod. tit. his uerbis: Seruus in caput eius domini, à quo distractus est, cui aliquando seruiuit, in memoriam prioris domini interrogari non potest. Concordat l. etiam. u. ff. eod. tit. his uerbis: Etiam si redhibitus fuerit seruus, in caput emptoris non torquebitur. Sed et aliud proposita duplicationis exemplum proponitur lex extrario. 17. s. ff. eod. tit. his uerbis: De seruo in metallum damnato quæstionem contra eum qui dominus fuit, non esse habendam, Papi- nianus respondit: nec ad rem pertinere, si ministrum se facinoris fuisse confiteatur. Item aliud exemplum est, si à domino sit manumissus, quod proponitur l. si seruus ad. ibi: domino in caput. ff. eod. tit. Proposita duplicationis triplicatio hæc est: Nisi per damnationem domini seruus eius esse desierit. tunc enim in caput eius potest torqueri. que triplicatio approbatur l. si item Mummio. ff. de questionibus, hisce uerbis: Diuus Traianus Mummio Lolliano rescripsit, dånati seruos, qui desierint esse ipsius, posse in eum torqueri. Quarta duplicatio est: Nisi seruus hereditarius sit. hic enim quamuis heredis nõdum sit, quia nõdum ab eo hereditas adita sit, tamen in eius caput torqueri non debet. Cuius duplicationis triplicatio hæc est: Nisi de ipsa hereditate sit controuersia, hoc enim casu in eum qui se dicit heredem, potest torqueri. que triplicatio approbatur l. s. ff. de questionibus, hisce uerbis: Hæreditarij serui, quam diu incertum est ad quæ bona pertineat, nõ possunt uideri in caput domini torqueri. Concordat l. hoc quod placet. 13. in prin. C. eod. tit. u. l. c. testamenti. 10. et l. de tormentis. 18. C. eod. tit. quarum legum uerba uide s. eod. reg. except. 2. repl. 3. Item concordat l. patre. 6. s. ff. eod. tit. his uerbis: Cum de falso testamento queritur, hæreditarij serui possunt torqueri. Item concordat l. extrario. 17. s. de questione. et l. unius. 18. s. iudex. ff. eod. tit. Quinta duplicatio est: Nisi seruus sit filij eius, in quæ est torquendus, tunc enim, quamuis eius, in cuius caput torquendus est, non sit, nihilominus tamen contra eum est torquendus, que duplicatio approbatur l. de minore. 10. s. potest. ff. de questionibus, hisce uerbis: Potest queri, an de seruis filij castrensis peculij in caput patris quæstio haberi non possit nam patris non debere torqueri in filij,*

constitutū est. & puto rectè dici, nec filij seruos in caput patris esse interrogandos. Concordat l. 2. C. eod. tit. Sexta duplicatio est: Nisi seruus sit patris eius, in quæ est torquendus. Et hæc duplicatio patet ex uerbis iam propositis. Concordat l. pridem. 6. C. eod. tit. cuius uerba uide s. ead. reg. except. 3. Septima duplicatio est: Nisi seruus sit pupilli eius, cuius tutor est is, in quæ torquendus est. que duplicatio approbatur simul et distinguitur l. 2. C. de quæst. his uerbis: In solitū est, & graue exēplo, audiri seruos aduersus tutores uel matrem dominorū suorū, nisi tutelæ agatur. Octaua duplicatio est: Nisi seruus mariti in caput uxoris torqueatur. Hæc duplicatio reprobatur l. 1. s. seruum mariti. ff. de questionibus, hisce uerbis: Seruū mariti in caput uxoris posse torqueri, diuus Traianus Seruio Quarto rescripsit. Hæc de prima proposita exceptionis replicatione eiusq; duplicationibus, sint dicta. Secunda eius replicatio est: Nisi tempore suscepe cognitionis, seruus eius in quæ est torquendus, nõ fuerit. Hæc replicatio approbatur l. 1. s. si seruus ad. ff. de questionibus, hisce uerbis: Sed & eum qui cognitionis susceperit tempore alienus fuit, licet postea rei sit effectus, torqueri in caput eius posse, diui fratres rescripserunt. Tertia replicatio est: Nisi pro parte tantū eius sit contra quæ est torquendus. Hæc replicatio reprobatur l. cōstituit. 3. ff. de questionibus, his uerbis: Constitutione Imperatoris nostri & diui Seueri placuit, plurimum seruum in nullius caput torqueri posse. Concordat l. hoc quod. 12. C. eod. tit. his uerbis: Hoc quod placet, si de hæreditate queratur, hæreditarios seruos interrogari, tibi opitulari nõ potest. ibi enim, dum de dominio incertū est, ad quæ ex hæreditate pertineat, meritò per interrogationem hæreditarij serui ad ueritatis indaginē peruenitur. Tu autē ad seruerando seruū communē esse, non dubitas ad eum portionem pertinere, cõtra quæ interrogari eum cupis. Quæ res quæstionem ab eo haberi non permittit: cum nec cõmunis seruus aduersus dominum cõmunem, qui nõ socium occidisse dicatur, interrogari possit. Au imp. Qui non sociū occidisse dicatur. Ex hisce uerbis elicitur distinctio, qua replicatio proposita approbatur, hæc scilicet: Nisi in causa alterius domini contra alterum quæstio sit habenda. tunc enim de cõmuni seruo quæstio potest haberi. Cui concordat l. extrario. 17. s. de questione, in fine. ff. eod. tit. his uerbis: De quæstione suppositi partus, uel si petat hæreditatē, quem cæteri filij non esse fratrem suum contendunt, quæstio de seruis hæreditarijs habebitur: quia non contra dominū (cæteros filios) sed pro successione domini defuncti quæritur. Quod congruit ei quod diuus Hadrianus rescripsit. Cum enim in socium cædis socius postularetur, de cõmuni seruo habendam quæstionem rescripsit, quod pro domino fore uideretur. Alia distinctio, qua replicatio proposita approbatur, est 3. replicatione proxima. Quarta replicatio est: Nisi

Nisi seruus municipij sit, uel alterius corporis, hic enim in ciuium capita potest torqueri. Hæc replicatio approbatur l. 1. s. seruum municipium. ff. de quæst. his uerbis: Seruum municipium posse in caput ciuium torqueri, sæpissimè rescriptum est: quando non sit illorum seruus, sed reip. Idemq; in ceteris seruis corporum dicendū est: nec enim plurium seruus uidetur, sed corporis. Concordat l. in tantum. 6. s. uniuersitatis. ff. de diuis. rer. Quinta replicatio est: Nisi dominus seruum offerat ultro torquendum. Hæc replicatio reprobatur l. unius. 18. s. seruus nec. ff. de quæstionibus, hisce uerbis: Seruus nec si à domino ad tormēta offeratur, interrogandus est. Concordat l. seruos. 7. C. eod. tit. his uerbis: Seruos, qui proprij indubitatè tui iuris probantur, ad interrogationem nec offerere te produci sineremus: tantū abest, ut & inuita te contra dominam uocem rumpere cogantur. Sexta replicatio est: Nisi is qui seruum contra dominum torqueri desiderat, precium serui deponat. Et hæc replicatio reprobatur l. 1. s. cum quidam. ff. de quæstionibus, hisce uerbis: Cum quidam deponere precium serui paratus esset, ut seruus torqueretur contra dominū, Imperator noster cum diuo patre suo id nõ admisit. Septima replicatio est: Nisi seruo cõtra dominum torto, alijs probationibus, etiam factum contra dominū sit probatū tunc enim probatio non infirmatur ob id, quod à seruo cõtra dominum sit tortus, que replicatio approbatur l. 1. s. in cæteris. C. de quæstionibus, hisce uerbis: In cæteris autem, quãquam ea quæ seruus contra dominum dixit, iudicaturi sententiã formare nõ debeant: tamen si alijs quoque probationibus fides ueritatis inuestigeretur, prescriptio- nis inuidia euanescit. Octaua replicatio est: Nisi in causa criminis læsa maiestatis, seruus contra dominum sit tortus. Hæc replicatio approbatur l. 1. s. in iussu. 6. s. fin. C. ad l. iul. maiestatis, hisce uerbis: In hoc item crimine, quod ad læsam maiestatem Imperatoris pertinet, etiã in caput domini serui torquentur. Concordat l. uult. s. penult. C. eod. tit. his uerbis: Magnus etiã Antoninus rescripsit: In hac causa in caput domini serui torquentur. Concordat l. consensu. 8. s. seruis scilicet. C. de repudijs. item l. 1. in prin. C. de quæstionibus, hisce uerbis: Quæstionem de seruis contra dominos haberi non oportet, exceptis adulterij criminibus, item fraudati census accusationibus, & crimine maiestatis, quod ad salutem principis pertinet. Nona replicatio est: Nisi crimen adulterij sit. Hæc replicatio patet ex uerbis iam propositis hisce: Exceptis adulterij criminibus. Cui concordat d. l. 8. s. seruis scilicet. C. de repudijs. Concordat item l. extrario. 17. in prin. ff. de quæstionibus, hisce uerbis: Extrario quoq; accusante, seruos in adulterij quæstione contra dominum interrogari placuit: quod diuus Marcus, & postea maximus princeps noster iudicantes secuti sunt. Proposita replicationis duplicatio hæc est: Nisi

si non adulterium, sed stuprum sit commissum. Hæc duplicatio approbatur d. l. 17. s. 1. his uerbis: Sed & in quæstione stupri aduersus dominum serui non torquentur. Plura de hac re uide 7. lib. prox. cap. 7. quæstion. 9. qui torquendi, reg. 1. Decima replicatio est: Nisi de incesti crimine quæstio sit. Hæc replicatio reprobatur l. in incesto. 4. ff. de quæstionibus, hisce uerbis: In incesto (ut Papiianus respondit, & est rescriptum) seruorum tormenta cessant: quia & lex Iulia cessat de adulterijs. Planè admittitur replicatio proposita, si per adulterium incestum sit commissum, que distinctio approbatur l. si quis. s. ff. eod. tit. his uerbis: Si quis uiduam, uel alij nuptam cognatã, cum qua nuptias contrahere non potest, corruperit, in insulam deportandus est: quia duplex crimè est, in cestum, quia cognatam uiolauit contra fas: & adulterium uel stuprum adiungit. denique hoc casu serui in personam domini torquentur. Concordat l. uim passam. 39. s. fin. ff. ad l. iul. de adult. hisce uerbis: De seruis in dominos incesti postulatos quæstionem ita demum habendã Papiianus respondit, si per adulterium in cestum esse contractum dicatur. Undecima replicatio est: Nisi uxor marito, uel contra maritum uxori infidias struxisse, uel occidere uoluisse dicatur. Hæc replicatio approbatur l. si forte. 9. C. ad l. Cornel. de sicarijs, hisce uerbis: Si forte mulier marito mortis parasse infidias, uel quolibet alio genere uoluntatem occidendi habuisse inueniatur, uel forte maritus eo modo infectetur uxorem: in eadem quæstione ab omni familia, non solum mariti, sed etiam uxoris (quæ tamen tunc temporis domi fuerit) sine cuiusquam defensione querendum est. Duodecima replicatio est: Nisi fraudati census crimen intentetur. Hæc replicatio approbatur l. 1. in prin. C. de quæstionibus, cuius uerba uide s. repl. 8. in fine. Concordat l. 1. s. in causa. ff. eod. tit. cuius uerba uide s. eod. cap. in prin. Decimatercia replicatio est: Nisi plagij crimen intentetur. Hæc replicatio approbatur l. consensu. 8. s. seruis scilicet, in fine. C. de repudijs, de quo alibi dicitur. Concordat l. quicumq; 4. s. sane mancipium. C. de seruis fugitiuis, hisce uerbis: Mancipium torqueri oportet, ut manifestetur, utrum propter lucrum capiendum callidè à domino ad domum uel agrum eius qui suscepit, immisus sit, an non? Quod si malignè factum esse ex serui interrogatione patuerit: seruo etiam suo ipsum qui hoc fecerit, priuari oportet, & ad fiscum pertinere mancipium. Decimiquarta replicatio est: Nisi de rebus hæreditarijs queratur, hoc enim casu uidetur, quod seruus heredis torqueri possit, secundum ea que dicta sunt paulò superius replic. 1. duplic. 4. uerum replicatio hæc reprobatur l. 1. s. diui fratres. ff. de quæstionibus, his uerbis: Diui fratres Leuiano Longino rescripserunt, de seruo hæredum nõ esse habendam quæstionem in res hæreditarias: quamuis suspectum fu-

illet, quod imaginaria uenditione domini in eo quæsiisse hæres uideretur. Decimaquinta replicatio est: Nisi in causa pecuniaria quæstio habeatur. Hæc replicatio uidetur approbata l. i. §. fin. C. de quæstionibus, hisce uerbis: In pecuniarijs uerò causis ex inopia probationum seruos contra dominos interrogari posse, manifestum est. Huiusmodi glossa in d. §. fin. Sed et contradicit l. pridem. 6. ibi: uel pecuniarijs. C. eod. tit. cuius uerba uide §. ead. reg. except. 3. Decimasexta replicatio est: Nisi seruus de se tortus aliquid etiam de domino confiteatur. Hæc replicatio reprobatur l. i. §. diuus Antoninus. ff. de quæstionibus, hisce uerbis: Diuus Antoninus & diuus Hadrianus Seruio Sabino rescripserunt: cum serui pariter cum domino aurum & argentum exportasse dicerentur, nõ esse de domino interrogandos: nec quidem si ultra aliquid dixerint, obesse hoc domino. Concordat d. l. i. §. si serui. cuius uerba uide §. ead. except. 4. in prin. Hactenus de quarta proposito regule exceptione, eiusque replicationibus est dictum.

Quinta proposita regule exceptio est: Nisi seruus de se ipso interrogetur, et torqueatur. Hæc exceptio reprobatur l. interrogari. 15. C. de quæstionibus, hisce uerbis: Interrogari seruos de facto suo, non solù in criminali causa, sed etiam in pecuniaria (ueluti quando per eum depositum uel cõmodati nomine, uel in alijs causis legib. cognitis res alijs permissæ sunt) posse constat. Concordat l. cum probatio. 7. ff. de probationibus. his uerbis: Cũ probatio prioris fugæ deficit, serui quæstioni credendum est. In se enim interrogari, non pro domino aut in dominũ uideretur. Concordat item l. i. §. diuus Hadrianus. ff. de quæstionibus. his uerbis: Diuus Hadrianus Calphurnio Celeriano in hæc uerba rescripsit: Agricola Pompeij Valætis seruus de se potest interrogari. At si, dum quæstio haberetur, amplius dixerit: rei fuerit iudicium, non interrogationis culpa. Itẽ concordat l. quoties. 12. C. eod. tit. his uerbis: Quoties de domino mancipiorum tractatur, si alijs probationibus ueritas illuminari nõ possit, de se ipsa esse cum tormentis interroganda, iuris authores probant. In causis sanẽ liberalibus ij de quorum statu quæritur, de seipsis torquendi non sunt. l. de minore. 10. §. fin. ff. de quæstionibus. Sexta proposita regule exceptio est: Nisi seruus cõtra patrem, filium, maritum uel uxorem domini sui torqueatur. De hisce exceptionibus cum alijs similibus uide §. ead. reg. except. 4. repl. 1. eiusque duplicat. Sed et plures huiusmodi exceptiones uide §. reg. prox. excep. 3. repl. 1. cum sequentibus. Hactenus ergo de seruis, prima scilicet regule quæstionis proposita.

11. Regula, De libero homine. Liber homo regulariter torquendus non est. quæ regule approbatur l. ex libero. 1. in prin. ff. de quæstionibus, hisce uerbis: Ex libero homine pro testimonio nõ uacillate quæstionem haberi nõ oportet. Proposita regule exceptio prima hæc esse uidetur: Nisi de statu eius du-

266. Cuius. 266. 33. Nisi. 2. uel. 3.

bitetur. quæ tamẽ exceptio reprobatur l. de minore. 10. §. fin. ff. d. tit. his uerbis: In causis quoque liberalibus non oportet per eorum tormenta, de quorum statu quæritur, ueritatem requiri. Concordat l. si quis. 12. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. prox. except. 1.

Secunda exceptio est: Nisi ideo manus missus sit, ne torqueatur. Hæc exceptio approbatur l. i. §. si seruus ad. ff. eod. tit. his uerbis: Si seruus ad hoc erit manus missus, ne torqueatur: dummodo in caput domini non torqueatur, posse eum torqueri, diuus Pius rescripsit.

Tertia exceptio est: Nisi obscuro sint, et in testimonio dicendo uel respondendo suspecti. tunc enim torqueri possunt. quæ exceptio approbatur Nouell. const. 90. §. corroborantes, in fine. cuius hæc sunt uerba: Corroborantes igitur rataque facientes omnia, quæ a ueteribus de prohibendis his, quos ipsi a dicendo testimonio arcent, prodita sunt: sanctimus, & maximè in amplia hac & alma urbe, ubi (quod auctore Deo dictum esto) honestorum bonorumque uiuorum summa existit copia, ut qui in testimonium adhibentur, illa exiltimatione sint, atque tales, qui ob constantem sibi que consentientem famam dignitatis, militiæ, opulentie, aut professionis omnem longè calumniam superent: aut si tales non sint, saltem ab alijs, quod si digni existant, testimonium habeant: non autẽ sedentarij, aut humi repentes, & prorsus reiectæ conditionis homines ad dandum testimonium procedant: sed quorum studia facile possint (si quid incidat dubij) eorum uiam, qui ad dicendum testimonium accesserunt, inculpatam ac honestam ostendere. Si uerò ignoti sint & undiquaque obscuro, uideanturque; omnino aliquid de ueritate in proferendo testimonio corrumperere uoluisse, possint etiam tormentis subijci: & iudices, si cõmagistratu sint, ipsi hoc faciant: si alij quidam, præter eos qui magistratus gerunt, hic quidẽ assumant apparitorẽ magnificentis, pretoris plebeij, in prouincijs uerò locorũ defensoris plebeij, in prouincijs uerò locorũ defensorum periculum, ut hac saltem uia nihil de ueritate occultent, aut hac etiam ratione deprehendantur accepta pecunia testimonium dixisse, aut alio qui dolo circa ipsam uerfati esse. Concordat d. c. 90. §. si eiusmodi, his uerbis: Si eiusmodi testes non sint, quales antea diximus, etiam tormentis eos subijcere iubemus. Concordat item l. ob carmen. 21. §. si ea rei. ff. de testibus. his uerbis: Si ea rei conditio sit, ut arenarium testem uel similem personam admittere cogamur, sine tormentis testimonio eius credendum non est. Proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi testes facti non interuenint. Hæc replicatio approbatur Luntius. 18. §. testes. ff. de quæstionibus, hisce uerbis: Testes torquendi non sunt,

sunt, conuincendi mendacij aut ueritatis gratia, nisi cum factio interuenisse dicuntur. Secunda replicatio est: Nisi testis in testimonio perhibendo non uacillet, nec suspectus sit. Hæc replicatio elici potest ex l. ex libero. 15. in prin. ff. de quæstionibus, cuius uerba uide §. ead. reg. in prin. Tertia replicatio est: Nisi minor sit quatuordecim annis. Hæc replicatio approbatur d. l. 15. §. i. his uerbis: De minore quoque quatuordecim annorum in caput alterius quæstionem habendam nõ esse, diuus Pius Mecilio rescripsit: maximè cum nullis extrinsecus argumentis accusatio impleatur. Nec tamen consequens esse, ut etiam sine tormentis eidem credatur. nam ætas (inquit) quæ aduersus asperitatem quæstionis eos interire uerit uideretur, suspectiores quoque eos eodem facit ad mentem facilitatem. Concordat l. de minore. 10. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: De minore quatuordecim annorũ quæstio habenda non est, ut & diuus Pius Cæcilio Iubentiano rescripsit. Quarta replicatio est: Nisi mulier sit. Hæc replicatio reprobatur l. primũ. 3. C. de quæstionibus, cuius uerba uide §. eod. cap. quæst. 1. except. 1. Quinta replicatio est: Nisi mulier prægnas sit. Hæc replicatio approbatur l. prægnas. 3. ff. de pœnis, cuius uerba uide §. cap. 12. quæst. 2. excep. 4. Sexta replicatio est: Nisi is qui torquendus est, de se confessus sit. hic enim non debet torqueri in alium. quæ replicatio approbatur l. repeti. 16. ff. de quæstionibus, hisce uerbis: Is qui de se confessus est, in caput aliorũ non torquebitur, ut diuus Pius rescripsit. Concordat l. ult. §. fin. C. de accusationibus, cuius uerba uide §. cap. 7. actus 2. quæst. 2. reg. 2. Septima replicatio est: Nisi in insulam deportatus. Hæc replicatio approbatur l. diuus Pius. 9. §. fin. ff. de quæstionibus, hisce uerbis: De eo qui in insulam deportatus est, quæstio habenda non est, ut diuus Pius Cæcilio Iubentiano rescripsit. Octaua replicatio est: Nisi miles uel ueteranus sit, aut militis filius. Hæc replicatio approbatur simul et distinguitur l. milites. 8. in prin. C. eod. tit. his uerbis: Milites neque tormentis, neque plebeiorũ pœnis in causis criminũ subiugari cõcedimus, etiam si nõ emeritis stipendijs suis uideantur esse dimissi: exceptis scilicet ijs qui ignominiose sunt soluti. Quod & in filijs militũ & ueteranorum seruabitur. Nona replicatio est: Nisi uiri sint emmentes et clarissimi, horumque liberi: item nisi decuriones sint, decurionumque liberi. Hæc replicatio approbatur l. seuerã. 10. C. de dignitatibus, hisce uerbis: Seueram indignatione per tormenta quærendi ad clarissimos homines subuouemus. Sed et approbatur l. diuo. 11. C. de quæstionibus, his uerbis: Diuo Marco placuit, eminentissimorũ quidẽ, nec non etiam perfectissimorũ uiuorum usque ad pronepotem liberos plebeiorum pœnis uel quæstionibus nõ subijci: si tamen propioris gradus liberos, per quos id priuilegium ad ulteriore gradum transgreditur, nulla uiolati pudoris macula adpergit. In decurioni-

bus autem & filijs eorum hoc obseruari, uir prudentissimus Domitius Ulpianus in publicarũ disputationũ libris ad perennem scientiæ memoriam refert. Concordat l. decuriones. 16. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 4. de decurionibus. reg. 5. Item concordat l. nihil. 17. C. eod. tit. his uerbis: Nihil sibi defleatens a iusticia indignatio cogitatorum, nihil uenalis exigentiũ terror in eas, quæ aut innocetia securæ, aut principali sunt honore munitæ, intelligat licere personas ad inferendas iniurias corporales. Habeat hæc mercede laboris multorũ munerũ testimonij commendata deuotio. Idemque est, si munita decurionatus quis deposuit, nõ & ipse propter pristinam dignitate quæstionem nõ patitur. Proposita replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi instrumentũ, quod decurio, cum adhuc tabellio esset, cõscripsit, falsum dicatur. tunc enim quæstioni, quamuis decurio, subiacet. quæ duplicatio approbatur l. si quis. 21. C. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Si quis decurio testamẽtum, uel codicillos, aut aliquã deficientis scripserit uoluntatem, uel conscribendis publicis priuatisque instrumentis præbuerit officiu: si falsi quæstio moueatur, decurionatus honore seposito, quæstioni (si ita poposcerit causa) subdatur. Sed non statim definit esse decurio, &c. Secunda duplicatio est: Nisi ob magiam uel similes artes sit accusatus. Hæc duplicatio approbatur l. est. 7. C. de maleficis, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 9. causa 1. Plura hæc de re uide §. cap. 2. lib. 12. quæst. 2. reg. 16. Decima replicatio est: Nisi clericus sint uel presbyteri. Hæc replicatio in clericis quidẽ reprobatur, approbatur autẽ in presbyteris l. presbyteri. 8. C. de episcopis & clericis, hisce uerbis: Presbyteri citra iniuriam quæstionis testimonium dicant, ita tamen, ut falsa non simulent. cæteri uerò clerici, qui eum deinde gradum uel ordinẽ sequuntur, si ad testimonium dicendũ petiti fuerint, prout leges precipiunt audiantur: ut salua tamen sit litigatoribus falsi actio, si forrẽ presbyteri, qui suo nomine superioris loci testimonium dicere citra aliquam corporale iniuriam sunt præcepti, hoc ipso quod nõ nihil metuunt, uera superprefferint. multo magis enim pœna digni sunt, quibus quamplurimũ honoris per nostram iusionẽ delatum est, si in occulto inueniatur crimẽ. Undecima replicatio est: Nisi torquendus de domo sit accusatoris. Hæc replicatio approbatur l. i. §. ad quæstionem. ff. de quæstionibus, hisce uerbis: Ad quæstiones non esse prouocandos eos, quos accusator de domo sua produxerit. Duodecima replicatio est: Nisi torquendus libertus uel seruus sit eius pro quo est torquendus. Hæc replicatio approbatur l. patre. 6. C. de quæstionibus, cuius uerba uide §. ead. quæst. 2. reg. 1. except. 3. Decimasexta replicatio est: Nisi torquendus inimicus sit ei contra quẽ est torquendus. Hæc replicatio approbatur, certo tamẽ modo, l. i. §. præterea. ff. de quæstionibus, hisce uerbis:

Prætereā inimicorum quæstioni fides haberi non debet: quia facillè mentiuntur. nec tamen sub prætextu inimicitiarum detrahenda erit fides quæstioni: sed causa cognita, aut habenda fides, aut non habenda. Ait Iuriconsultus: Sed causa cognita, aut habenda fides, aut non habenda. Huius exemplum ibidem subiicitur, de quo 7. lib. 7. cap. 4. de exceptionib. contra testes, except. 21. Decima quarta replicatio est: Nisi quis torquendus sit in eum, contra quem inuitus testimonium dicere non cogitur. Hæc replicatio approbatur l. 1. §. si seruus bona. ff. de quæstionibus, hisce uerbis: Sed nec libertum torqueri in patroni caput, constitutum est: nec quidem fratrem in fratris, Imperator noster cum patre suo rescripsit: addita ratione, quòd in quem quis inuitus testimonium dicere nõ cogitur, in eum nec torqueri debeat. Concordat l. patre. 6. C. cod. tt. cuius uerba uide 5. ead. quæst. reg. 1. except. 3.

Duplicatio præcedentium replicationum generalis.

Iam propositarum replicationum duplicatio generalis hæc est: Nisi de crimine læsæ maiestatis agatur. Hæc duplicatio approbatur l. de minore. 10. in prim. ff. de quæstionibus, hisce uerbis: Sed omnes omnino in maiestatis crimine (quod ad personas principum attinet) si ad testimonium prouocentur, cum res exiget, torquentur. Concordat l. nullus. 4. C. ad l. iul. maiestatis, hisce uerbis: Nullus omnino, cui in consiliis ac nescientibus nobis fideiularum tormenta inferuntur, militiæ generis aut dignitatis uti defensione prohibeatur: excepta tantum maiestatis causa, in qua sola omnibus æqua conditio est. Concordat item l. si quis. 3. ibi: cum in huiusmodi. C. cod. tt. item l. de curionibus. 16. in fine. C. de quæstionibus, cuius uerba uide 5. cap. 4. de decurionibus. reg. 5. Hæc de secunda regula.

III. Regula, De accusatore & reo torquendo. In crimine læsæ maiestatis non solum testes, sed etiam accusator, reus & instigator sunt torquendi. Quæ regula approbatur d. l. 3. C. ad l. iul. maiestatis, hisce uerbis: Si quis alicui maiestatis crimen intenderit, cù in huiusmodi re conuictus, minimè quisquã privilegio dignitatis alicuius à strictiore inquisitione defendatur, sciat se quoq; tormentis esse subdendũ (si alijs manifestis indicijs accusatione suam non potuerit comprobare) cum eo qui huius esse temeritatis deprehenditur. Illum quoq; tormentis subdi oportet, cuius consilio atq; instinctu ad accusatione accessisse uidebitur: ut ab omnibus cõmissi conscijs instituta uindicta possit reportari.

De ipsa quoque re a muliere torquenda proponitur l. primam. 3. C. de quæstionibus, cuius uerba uide 5. eod. cap. quæst. 1. except. 1.

III. QVI QVÆSTIONEM habere & torquere debeant?

Hæcenus, ex quibus causis, item qui, pro quibus, &

aduersus quos torquendi sint, est dictum. Sequuntur nunc reliqui quæstionis habende loci.

Quæstionem ergo habere debet ipse iudex, siquidẽ cum magistratu est: sin autem sine magistratu est, assumere sibi debet loci defensorum. Quæ regula approbatur Nouell. c. 90. §. corroborantes, in fine. cuius uerba uide 5. quæst. prox. 2. reg. 2. except. 3. in prim.

IIII. QVIBVS PRÆSENTIBUS quæstio habenda?

I. Regula, De presentia clarissimorum uirorum & patronis causarum, proponitur l. custodias. 12. in prim. ff. de publ. iud. cuius uerba uide 5. cap. 1. quæst. 9. reg. 2.

II. Regula, De presentia accusatoris & sociorum, proponitur l. 1. in prim. ibi: quòd si accusator. C. de custodia reorum, cuius uerba uide 5. cap. 6. acti 4. quæst. 3. reg. 2. except. 1.

V. QUANDO QUÆSTIO habenda est?

I. Regula: Statim exhibito reo quæstio est habenda. Quæ regula approbatur d. l. 1. in prim.

II. Regula: Etiam feriatis diebus haberi potest. Quæ regula approbatur d. l. 12. ff. de publ. iud.

VI. QVOMODO QUÆSTIO habenda est? & de officijs torquentis.

Prima regula huius loci proponitur l. unius. 18. in prim. ff. de quæstionibus, hisce uerbis: Vnius facinoris plurimi rei ita audiendi sunt, ut ab eo primũ incipiatur, qui timidior est, uel teneræ ætatis uideatur. Similis regula proponitur l. 1. §. 1. ibi: eadem diuus Hadrianus. ff. eod. tt. cuius uerba uide 5. eod. cap. 8. quæst. 1. except. 1.

Secunda regula proponitur l. quæstionis. 7. ff. eod. tt. his uerbis: Quæstionis modũ magis est iudices arbitrari oportere. Ita quæstionẽ haberi oportet, ut seruus saluus sit, uel innocetia, uel supplicio. Concordat l. de minore. 10. §. tormenta. ff. eod. tt. his uerbis: Tormenta adhibenda sunt, nõ quanta accusator postulat, sed ut moderate rationis temperamenta desiderant.

Tertia regula proponitur l. 1. §. qui quæstionem. ff. d. tt. his uerbis: Qui quæstionem habiturus est, non debet specialiter interrogare, an Lucius Titius homicidium fecerit: sed generaliter, quis id fecerit. alterum enim magis suggerentis quàm requirentis uideatur. & ita diuus Traianus rescripsit.

VII. QVOTIES QUÆSTIO habenda est?

Plus quàm semel torqueri potest. Quæ regula approbatur per ea que dicta sunt 5. eod. capite, quæst. 1. except. 5.

VIII. EVENTVS TORTVRE.

I. Regula: Vtrum quæstioni fides habenda sit, nec ne, est in arbitrio ipsius iudicis. Quæ regula approbatur l. 1. §. quæstioni. ff. de quæstionibus, hisce uerbis: Quæstioni fidem non semper, nec tamen nunquam habendam, constitutionibus declaratur. Etenim res est fragilis & periculosa, &

sa, & quæ ueritatem fallat. nam plerique patientia hite duritia tormentorum ita tormenta continentur, ut exprimi ab eis ueritas nullo modo possit: alij tanta sunt impatientia, ut quod uis mentiri, quàm pati tormenta uelint. Et ita fit, ut etiam uario modo fateantur, & non tantum se, uerum etiam alios criminentur.

II. Regula: Vnde autem iudex arbitrari possit, definitur l. de minore. 10. §. plurimum. ff. eod. tt. his uerbis: Plurimum quoq; in excutione da ueritate etiam uox ipsa, & cognitionis subtilis diligentia adfert. nam & ex sermone, & ex eo, qua quis constantia, qua trepidatione quid diceret, uel cuius exultationis quisque in ciuitate sua est, quædam ad illuminandam ueritatem in lucem emergunt.

III. Regula: Sanè regulariter quidem quæstioni & confessioni partis fides est habenda. Quæ regula approbatur l. di. 8. ibi: quas & efficacissimus. ff. de quæstionibus, 20 cuius uerba uide 5. eod. cap. in prim. Cuius regule exceptiones & replicationes sunt ea que dicta sunt 5. eod. cap. quæst. 1. et quæst. 2. hic repetenda item ea que dicuntur 7. de testibus & consijs, lib. 7. Sed & eius exceptio hæc est: Nisi tortus non satis constanter confessus sit, nec in eo perseuerauerit. hoc enim casu regule proximè præcedentes maxime locum habere uidentur. Item propositæ regule exceptio hæc est: Nisi tortus non simpliciter confessus sit, sed qualitate aliqua adiecta: puta, se defendendi sui causa homicidium fecisse. hoc enim casu confessio cum sua qualitate est accipiendæ: hæc communis doctorum opinio. Consultus ergo de quadam causa, qua reus se direptioni oppidi interuisse confessus erat, sed casu interuenisse, nec diripiendi proposito, nec etiam quidquam se diripiisse: respondi, cum reus nullis alijs argumentis uirgeretur, quàm propria sua confessione, eum esse absoluedum. Proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi qualitas confessioni adiecta non sit probabilis, sed à reliquis circumstantijs & negocij qualitibus discrepet. Quæ replicatio subsistit per ea que dicta sunt paulo superius reg. 2. Ratione huius replicationis in causa quadam respondi, reũ esse damnandum, qui cum coniecturis quibusdam uirgeretur, tortus confessus erat, se homicidium fecisse, sed sui defendendi causa: cum tamen ex actis constaret, & ipsum inuitum rixantem fecisse occasionemq; præbuisse, & ipsum occisum nulla arma, præter securum, habuisse, ita postquam ante homicidium perpetratum aliquot faccis oneratam implicitamq; & ad uim inferendam non diti idoneam.

III. Regula: Seruis tortis & absolutis, duplum domino ab accusatore est præstandum. Quæ regula approbatur l. dominis. 6. C. de calumniatoribus, his uerbis: Dominis seruorum per accusatoris calumniam tortorum aduersus eum poena dupli lege Iulia prouidetur. Concordat l. ult. ff. eod. tt. his uerbis: De seruo qui accusatur, si postuletur, quæstio habetur: quo absoluto, in duplum precij accusator domino damnatur. Sed & citra precij æstimationem quæritur

de calumnia eius. Separatum est enim calumniæ crimen à damno, quod in seruo propter quæstionem domino datum est. Concordat item l. patre. 6. ff. de quæstionibus, hisce uerbis: Patre uel marito de adulterio agente, & postulante, ut de seruis rei quæstio habeatur: si causa perorata, testibus prolatis, absolutio secuta fuerit: mancipiorũ quæ mortua sunt, æstimatio habetur: secuta uerò damnatione, quæ supersunt publicantur. Concordat item l. si postulauerit. 37. §. fin. ff. ad l. iul. de adult. cuius uerba uide 7. lib. prox. cap. 7. quæst. 9. Euent. reg. 4. Huius exceptio est: Nisi seruus non contra se, sed alium sit tortus. tunc enim non nisi simplum præstat. d. §. fin.

DE CALVMNIATORIBUS. Cap. IX.

Hæcenus decimustertius publicorum iudiciorum locus tractatus est, continens actus & adiuncta publicorum iudiciorum, seu officia accusatoris, rei & iudicis. Sequitur nunc decimusquartus & ultimus locus, continens euentus & consequentia: quorum alia sunt reo absoluto, alia reo damnato, alia denique reo restituto & à poena liberato. de quibus singulis ordine dispendendum.

Euentus itaque & consequentia reo absoluto proponuntur l. 1. in prim. ff. ad senatus. Turpillianum, his uerbis: Accusatorum temeritas tribus modis detegitur, & tribus poenis subiicitur. Aut enim calumnantur, aut præuaricantur, aut tergiversantur. De calumniatoribus, eorumq; poena in hoc capite dicitur: de præuaricatoribus, & tergiversantibus capitibus sequentibus.

I. CAUSAE EX QVIBVS CALUMNIÆ poena irroganda sit.

Prima & principalis causa est: Si accusator fuerit calumniatus, quæ causa definitur d. l. 1. §. 1. his uerbis: Calumniari, est falsa crimina intendere.

II. Causa: Si non probat accusator quod intendit. Hæc causa reprobat d. l. 1. §. calumniatoribus, his uerbis: Sed nõ utique, qui non probat quod intendit, protinus calumniari uideretur. nam eius rei inquisitio arbitrio cognoscentis committitur, qui reo absoluto de accusatoris incipit consilio quætere, qua mente ductus ad accusationem processerit: & siquidem eius iustum errorem reperit, absoluit eũ: si uerò in euidenti calumnia eum deprehendit, legitimum poenam ei irrogat. quorum alterutrum ipis uerbis pronuntiationis manifestatur. nam siquidem ita pronuntiauerit, Non probasti: pepercit ei. si autem pronuntiauit, Calumniatus es: condemnauit eum. & quamuis nihil de poena subiecerit, &c. Reliqua uide 5. cap. 3. quæst. 2. differentia 2. in fine. Concordat cause propositæ reprobatæ l. qui non. 3. C. de calumniatoribus, his uerbis: Qui nõ probasse crimen quod intendit pronuntiauit, si calumniæ nõ damnatur, detrimentũ exultimationis non patitur.

paritur: nō enim, si reus absolutus est, ex eo solo etiam accusator, qui potest iustam habuisse ueniendi ad crimen rationem, calumniator credendus est.

III. *Causa: Si temerē accusauit. Et hęc causa reprobatu r. l. 1. §. quēri potest. ff. ad S. C. Turpill. his uerbis: Quēri potest, si ita fuerit interlo cutus, Lucius Titius temerē uidetur accusasse: an calumniatorem pronunciaffe uideatur? & Papinianus temeritatem facilitatis ueniā continere, & inconsultum calorem calumniae uitio carere, & ob id hunc nullam pœnam subire oportere, respondit.*

IIII. *Causa proponitur l. ab accusatione. 6. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Calumniae causa puniuntur, qui in fraudem alicuius librum, uel testimonium, aliud uē quid conquisiuisse, uel cōscripsisse, uel in iudicium protulisse dicuntur. Hactenus cause sunt enumeratę: quarum due approbantur, due reprobantur. Prima autem & principalis causa est: Si accusator fuerit calumniatus. cuius cause exceptiones nunc proponenda, eiusq; definitio penitus cognoscenda est.*

I. *Exceptio: Nisi per iustum errorem accusauit falso. Hęc exceptio approbatur l. 1. §. calumniatoribus. ff. ad S. C. Turpill. cuius uerba uide paulo superius causa 2.*

II. *Exceptio: Nisi inconsultē accusauit. Hęc exceptio approbatur d. l. 1. §. quēri potest. cuius uerba uide itidem paulo superius causa 2.*

III. *Exceptio: Nisi alieno nomine & mandato alterius accusauit. Hęc exceptio reprobatu r. l. nostris. S. C. de calumniatoribus, his uerbis: Nostris & parentum nostrorum constitutionibus comprehensum est, eos qui accusationem alienis nominibus p̄sumpsissent, delatorum numero esse ducendos: atq; ideo calumniosissimum caput & personam iudicio irritę delationis infamiae supplicium sequatur: quo posthac singuli uniuersiq; cognoscant, non licere in eo quod non possit ostendi, iudicum animos commoueri. Huius exceptionis reprobatę ratio hęc est, quod nō liceat alieno nomine accusare. de quo §. cap. 1. quęst. 7.*

IIII. *Exceptio: Nisi tutor uel curator in causa pupilli accusauerit. Hęc exceptio approbatur l. 2. in fine. C. qui accusare non possunt. cuius uerba uide §. d. quęst. 7. reg. 1. Cuius replicatio est: Nisi euidentis sit calumnia. l. 2. in fine. C. de his que ut indignis. cuius uerba uide §. lib. 18. cap. 9. quęst. 1. causa 3.*

V. *Exceptio: Nisi liberorum mortem uindicauit. Hęc exceptio approbatur l. generi. 14. ff. de pub. iud. his uerbis: Generi seruus, a locero ueneficij accusatis, p̄sēs p̄uincię patrē calumniam intulisse pronunciauerat. inter infames patrem defunctę non habendum, Papinianus respōdit: quoniam & si publicum iudicium inter liberos de morte filię constitisset, citra periculum pater uindicaret. Concordat l. 2. C. de calumniatoribus. his uerbis: Mater inter eas*

personas est, quę sine calumnię timore necem filij sui uindicare possunt: idq; beneficium senatusconulti & in alijs publicis iudicijs seruatum est.

VI. *Exceptio: Nisi patris mortem uindicauit filius. Hęc exceptio approbatur l. calumniae. 4. C. eod. tit. his uerbis: Calumnię pœna in paternę mortis accusatione cessat.*

VII. *Exceptio: Nisi hęres testatoris mortem uindicet. Hęc exceptio approbatur d. l. 2. his uerbis: Sed & extraneus hęres, qui suspicionem, quam de morte sua habuisse defunctus cauit, exequitur, hoc nomine a calumnia excusatus est: cum inter uoluntariam accusationem, & officij necessitatem hęresis multum interfit.*

VIII. *Exceptio: Nisi in priuatis & extraordinarijs criminib; sit calumniatus. Hęc exceptio approbatur l. qui cal. 5. C. de calumniat. his uerbis: Qui calumniatores pronunciantur, in publicorū duntaxat iudiciorum quęstionibus, non etiam in liberalib; causis, quę priuatas disceptationes continent, periclitari solent. Concordat l. si quis. 7. §. fin. ff. ad S. C. Turpill. cuius uerba uide §. ca. 1. quęst. 2. except. 12. Planē hoc casu calumnia extra ordinem puniuntur, quod approbatur l. 1. in 3. ff. d. lit. his uerbis: Et in priuatis & in extraordinarijs criminibus omnes calumniosi extra ordinem pro qualitate admissi puniuntur.*

IX. *Exceptio: Nisi abolitio petita sit, uel interuenit. Hęc exceptio reprobatu r. l. fallaciter. 9. C. de calumniat. his uerbis: Fallaciter inculpantibus, maxime post exhibitionem accusati, nullius iuris color, ueluti deriuata excusatione, proficiat: non publica abolitio, nō priuata talib; proficiat subueniatq; personis: non specialis indulgentia, nec beneficium quidem generale eos subducat. Concordat l. senatus. 15. in prin. ff. de iure fisci, hisce uerbis: Senatus censuit, si delator abolitionem petat, quod errasse se dicat: ut idem iudex cognoscat, an iusta causa abolitionis sit: & si errasse uidebitur, det imprudentię ueniā: si autē calumnię, hoc ipsum iudicet: eaq; causa accusatori perinde cedat, ac si causam egisset, & perdidisset. Vide insuper §. cap. 11. quęst. 11. repl. 4.*

X. *Exceptio: Nisi accusator serui, accusati nomine duplum p̄stulerit. Hęc exceptio reprobatu r. l. ult. ff. de calumniatoribus. cuius uerba uide §. cap. prox. quęst. 8. reg. 4.*

XI. *Exceptio: Nisi de causa accusationis pronunciatum sit, nulla calumnię mentione facta. Hęc exceptio approbatur l. 1. C. de calumniatoribus. his uerbis: Calumnia eo tempore coerceri solet, quo de causa p̄sente accusatore iudicatur. Et ideo, postquam de causa iudicatum est, cōtra consuetudinem calumniam accusatoris puniri desideras. Concordat l. 1. §. calumniatoribus. ibi: quorum alterutrum ff. ad S. C. Turpill. cuius uerba uide §. eod. cap. causa 2.*

XII. Exce-

XII. *Exceptio: Nisi iudex pronunciauit ita, Calumniatus es: non adiecta pœna. Hęc exceptio reprobatu r. d. §. calumniatoribus. ibi: & quamuis. cuius uerba uide §. cap. 3. quęst. 2. differ. 2. in fine.*

XIII. *Exceptio: Nisi iure mariti uel patris, adulteriij accusationem insituerit. Hęc exceptio reprobatu r. l. 1. §. fin. ff. ad l. iul. de adult. his uerbis: Iure mariti qui acculant, calumnię periculū non euitant. Concordat l. pater. 30. in princip. ff. eod. tit. his uerbis: Pater sine periculo calumnię agere nō potest.*

XIIII. *Exceptio: Nisi minor uiginti quinque annis accusauerit. Hęc exceptio approbatur l. si maritus. 15. §. lex iulia. ibi: sanē si iuuenili. ff. ad l. iul. de adulter. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 7. quęst. 3. reg. 4. except. 4.*

II. QVIBVS POENA CALUMNIÆ IRROGANDA?

De eo qui mandauit, regula proponitur l. non tantum. 24. ff. de iure fisci, his uerbis: Non tantum delator punitur, si non probauerit: sed & mandator, quem exhibere debet delator.

III. QVOMODO ET QVANDO IRROGETUR POENA?

Reo absoluto, iudex de accusatoris incipit consilio quęrere, quā mente ductus ad accusationem processerit: & si quidem eius iustum errorem reperit, absoluit eum: si uerō in euidentis calumnia eum deprehendit, legitimam pœnam ei irrogat, quę regula approbatur d. §. calumniatoribus. cuius uerba uide §. d. differ. 2. in fine. Postquam de accusatione proposita iudicatum est, non peculiare iudicium de calumnia insituitur, quę regula approbatur per ea quę dicta sunt paulo superius except. 11.

IIII. *QVO iure calumnia puniatur, definitur l. 1. §. calumniatoribus. ff. ad S. C. Turpill. his uerbis: Calumniatoribus pœna lege Rhemnia irrogatur.*

V. QVARE POENA SIT IRROGANDA, & ADHINAE EIVS REMEDIA.

I. *Regula: Eadem pœna calumniator puniendus est, qua reus punitus esset, si esset damnatus. quę regula approbatur l. ult. C. de calumniatoribus. his uerbis: Si quis crimen intendit, non impunitam fore nouerit licentiam mentendi, cum calumniantes ad uindictam poscat similitudo supplicij. Concordat l. non prius. 7. C. eod. tit. his uerbis: Non prius quenquam sinceritas tua ad tuę sedis examen iubebit adduci, quā solennibus satisfecerit, qui nititur fidem doloris adferere: cum iuxta formam iuris antiqui, ei qui cœperit arguere, aut uindicta proposita sit, si uera detulerit: aut supplicium, si se fellerit. Concordat item l. accusationis. 17. in prin. ibi: nec impunitam. C. de accusationibus. cuius uerba uide §. cap. 5. actu 1. quęst. 1. Item cōcordat l. si quis. 7. in prin. C. ad l. iul. de ui publica, his uerbis: Nō ignarus accusator, eam se sententiam subiturum, si crimē obiectum non poterit comprobare, quam reus debet excipere.*

I. *Regula: Si seruus per calumniam accusatus & tortus est, dupli estimatio domino serui p̄standa. de qua re uide §. cap. prox. quęst. 8. reg. 4.*

II. *Regula: Si quis ob accusandum pecuniam accepisse dicitur, in quadruplum actio competit. de quo ff. de calumniatoribus.*

IIII. *Regula: In priuatis & extraordinarijs criminibus, calumniosi extra ordinem puniuntur pro qualitate admissi, quę regula approbatur l. 1. in priuatis. 3. ff. ad S. C. Turpill. cuius uerba uide §. eod. ca. q. a. except. 8.*

VI. *GENVS non est publicū iudiciū. Quod approbatur l. palam. 43. §. si qua calumnia. ff. de ritu nuptiarum.*

DE PRÆUARIATIONE. Cap. X.

Alterum crimen accusatorum, reo absoluto, est Præuariatio: de qua cum suo iudicio nunc tractandum.

I. *DIVISIO huius iudicij proponitur l. prauaricationis. 3. ff. de prauaricatoribus. hisce uerbis: Præuariationis iudicium aliud publicum, aliud moribus inductū est. nam si reus accusatori publico iudicio ideo p̄scribat, quod dicat, se eodem crimine ab alio accusatum & absolutum: cauetur lege Iulia publicorū iudiciorum, ut non prius accusetur, quā de prioris accusatoris præuariatione confiteatur & pronunciatū fuerit. Huius ergo præuariationis pronunciatio publici iudicij inteligitur. Quod si aduocato præuariationis crimen intendatur, publicum iudicium non est: nec interest, publico, an priuato iudicio præuariatus dicatur. Concordat l. palam. 43. §. si qua calumnie. ff. de ritu nuptiarum.*

II. CAUSA HVIVS IVDICII.

Si accusator præuariatus sit. Hęc causa approbatur l. 1. in prin. ff. ad S. C. Turpill. cuius uerba uide §. cap. prox. in prin. Declaratur hęc causa definitione præuariationis d. l. 1. §. 1. his uerbis: Præuariari, est uerba crimina abscondere. Concordat l. 1. ff. de præuicatoribus. his uerbis: Præuicator est quasi uariator, qui diuersam partē adiunat, prodita causa sua. Quod nomen Labeo a uaria certatione tractū ait. nā qui præuariatur, ex utraque parte constitit, quinimō ex altera. Concordat iisdem uerbis Labeletas. 4. §. præuicator. ff. de his qui notantur infamia. Concordat item l. 1. §. præuicatorum. ff. ad S. C. Turpill. his uerbis: Præuicatorum esse eū ostendimus, qui colludit cum reo, & translaticie munere accusandi defungitur: eo quod proprias quidem probationes dissimularet, falsas uerō rei excusationes admitteret. Concordat item l. præuicatorum. 212. ff. de uerb. signif. his uerbis: Præuicatorum eos appellamus, qui causam aduersarijs suis donāt, & ex parte actoris in partē rei cedūt. à uariatione enim præuicatorum dicti sunt.

Propositę causę exceptio prima hęc est: Nisi non in publico iudicio, sed in priuato fuerit præuariatus.

quæ exceptio approbatur l. 1. §. his autem. ff. de præuicatorib. his uerbis: Is autem præuicator propriè dicitur, qui publico iudicio accusauerit. Secunda exceptio est: Nisi is præuicatus sit, de cuius calumnia agi prohibetur. Hæc exceptio reprobatu r l. si is. 4. ff. cod. ut. his uerbis: Si is, de cuius calumnia agi prohibetur, præuicator in causa iudicij publici pronunciatus sit, infamis erit. Tertia exceptio est: Nisi non ipse accusator, sed aduocatus præuicatus fuerit. Hæc exceptio approbatu r l. 1. §. fin. ff. de præuicatorib. his uerbis: Cæterum aduocatus nõ propriè præuicator dicitur. Quid ergo de eo fiet, siue priuato iudicio, siue publico præuicatus est? hic extra ordinè solet puniri. Concordat l. præuicationis. 2. §. quod si aduocato. ff. cod. ut. cuius uerba uide §. q. 1.

III. QUID VENIAT IN HOC IUDICIUM, seu quæ sit pœna præuicationis?

Huius criminis pœna extraordinaria est. quæ regula approbatur l. 2. ff. cod. ut. his uerbis: Sciendum est, quod hodie ijs qui præuicati sunt, pœna iniungitur extraordinaria. Concordat l. ab imp. 6. ff. d. ut. his uerbis: Ab Imperatore nostro & patre eius rescriptu est, ut in criminib. quæ extra ordinem obijciuntur, præuicatores eadem pœna adficiantur, qua teneretur, si ipsi in legem cõmississent, qua reus per præuicationem est absolutus.

IIII. EVENTVS HVIVS IUDICIJ.

I. Regula: Si accusator præuicationem non probauerit, sit infamis. quæ regula approbatur l. 1. in fin. C. de aduocatis diuer. iud. his uerbis: Quod si non docueris præuicatum, & calumnia notaberis, & rebus iudicatis, à quibus non est prouocatum, stabitur.

II. Regula: Reus præuicationis damnatus sit infamis. quæ regula approbatur l. si is. 4. ff. de præuicatoribus. cuius uerba uide paulò superius except. 2.

III. Regula: Præuicationis conuictus, postea ex lege non accusat. quæ regula approbatur l. accusator. 5. ff. cod. ut. cuius uerba uide §. cap. 1. quæst. 5. except. 8.

IIII. Regula: Si præuicatum sit, reus repeti potest. quæ regula approbatur per ea quæ dicta sunt §. cap. 2. except. 15. repl. 2.

DE TERGIUERSATIONE accusatoris, & de Abolitionibus.

Cap. XI.

Tertium crimen accusatorum, est tergiuersatio: cuius accusatio atq; iudicium nunc tractabitur.

I. GENVS HVIVS IUDICIJ.

Priuatum est, nõ publicum. quod approbatur l. præuicationis. 3. §. fin. ff. de præuicatis. hisce uerbis: Si ideo quis accusetur, quod dicatur crimen iudicij publici destituisse, iudicium publicum non est: quia neque lege aliqua de hac re

cautum est: neque per senatusconsultum, quo pœna quinque librarum auri in desistentem statuitur, publica accusatio induta est.

II. CAVSÆ HVIVS IUDICIJ quæ sunt?

Prima & principalis huius iudicij causa est: Si accusator sit tergiuersatus. quæ approbatur l. 1. in princ. ff. ad senatusconsultum. Turpill. cuius uerba uide §. cap. 9. in princ. Hæc causa declaratur d. l. 1. §. 1. his uerbis: Tergiuersari, est in uniuersum ab accusatione desistere. Concordat d. l. 1. §. si quis, his uerbis: Si quis autem ab accusatione citra abolitionem destiterit, punitur. Concordat l. res. quæ. 22. §. fin. ff. de iure fisci, his uerbis: Sicut nunciare causam nemo cogitur, ita liberu arbitrium desistendi ei non datur qui detulit: & ita diui Severus & Antoninus rescripserunt: & idem esse, licet alieno mandato detulisset. Concordat l. in senatusconsulto. 15. in princ. ff. ad S. C. Turpill. his uerbis: In senatusconsultu Turpillianum incidunt, qui subiecissent accusatores, aut subiecti postulassent, nec peregissent reos, aut aliter quàm abolitione facta destitissent: quiq; chirographum ob accusandum dedissent, pactionem ue aliquam interposuissent. Hoc autè uerbu PEREGISSENT ad uniuersos suprascriptos pertinere dicendum est.

Secunda causa est: Si cum aduersario de compositione criminis locutus est accusator. quæ causa approbatur l. ab accus. 6. in princ. ff. cod. ut. his uerbis: Ab accusatione destitit, qui cum aduersario suo de cõpositione eius criminis, quod intèdebat, fuerit locutus. Concordare uidetur l. qui explicandi. 10. C. de accusationibus, his uerbis: Qui explicandi negocij spem (cuius finis in iudicis potestate ac motu situs est) pollicetur, nõ minus ob illicitam sponsonem crimen contrahit, quàm qui ad huiusmodi promissionis commercium contra disciplinam publicam adspirauit.

Tertia causa est: Si intra præfinitum à præside tempus accusator accusatione non peregerit. Hæc causa approbatur d. l. 6. §. destitisse. ff. ad S. C. Turpill. his uerbis: Destitisse uidetur, qui intra præfinitum accusationis à præside tempus reum suu non peregerit. Concordat l. 1. C. ut intra certum tempus crim. quæst. term. his uerbis: Quisquis accusator reu in iudicium sub inscriptione detulerit, si intra statutum tempus accusationem cœptam persequi superfederit, uel (quod est contumacius) ultimo die adesse neglexerit, quarta bonorum omnium parte multatus, aculeos consultiuissimæ legis incurrat, scilicet manente infamia quam ueteres iusserant sanctiones. Concordat l. 2. C. cod. ut. his uerbis: Nouerint iudices euilibet culmini honoritè præsidentes, necessarijs utrique parti (si petantur) dilationibus non negatis, præ-

tis, præcedentibus scilicet inscriptionibus, intra certum tempus criminales causas limitandas: quo emenso, subeat accusator qui destitit, pœnam legibus constitutam: & si persona uilior fuerit, cui damnu famæ non sit iniuria, pœnam patiatur exilij: nisi fortè intra statutas temporis metas cõsensus partium abolitionem poposcerit. Iudicium autem debet esse diligentia, ut si nulla rationalis à reo uel accusatore dilatio postuletur, urgeant talium causarum notionem, nõ expectatis moris.

Quarta causa est: Si accusator sit absens. quæ causa approbatur l. ibi: uel quod est contumacius. C. ut intra certum tempus, &c. cuius uerba uide §. causa prox. Sed & uide de hac causa j. eod. cap. quæst. 5. Nunc exceptio- nes harum causarum ordine sunt proponendæ.

I. Exceptio: Nisi distulit, non destitit in totum accusator. quæ exceptio approbatur l. destitisse. 10. ff. de iudicij, hisce uerbis: Destitisse is uidetur, non qui distulit, sed qui liti renunciauit in totu. Destitisse enim, est de negocio abstinere, quod calumniandi animo instituerat. Concordat l. ab accusationibus. 6. §. animo. ff. ad S. C. Turpill. his uerbis: Animo ab accusatione destitit, qui adfectu & animum accusandi deposuit. Item concordat l. destitisse. 13. ff. cod. ut. his uerbis: Destitisse eum accipimus, qui in totum animu agendi deposuit, non qui distulit accusationem. Item concordat l. in executionibus. 6. C. ad senatusconsultum. Turpill. cuius uerba uide §. cap. 1. quæst. 5. exceptione 16. replicat. 1.

II. Exceptio: Nisi errore lapsus, postea cognita rei ueritate noluit in improba lite perseuerare. Hæc exceptio approbatur d. l. 10. in fine. ff. de iudicij, hisce uerbis: Planè si quis, cognita rei ueritate, suum negocium deseruit, nolens in lite improba perseuerare, quam calumniæ causa non institueratis destitisse non uidetur. Concordat l. senatus. 15. in princ. ff. de iure fisci. cuius uerba uide §. cap. 9. except. 9. Item concordat l. 2. in princ. C. de abolitionibus. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi abolitionem non petierit. quæ replicatio approbatur per ea quæ habentur j. exceptione oclaua.

III. Exceptio: Nisi reus mortuus sit. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. in senatusconsultum. 15. §. si propter. ff. ad senatusconsultum. Turpill. his uerbis: Si propter mortem rei accusator destitit, non potest hoc senatusconsulto teneri: quia morte rei iudicium soluitur: nisi tale crimen fuit, cuius actio & aduersus hæredes durat, ueluti maiestatis. Idem in accusatione repetundarum est: quia hæc quoque morte non soluitur. Concordat l. 2. C. si reus uel accusator mortuus fuerit, his uerbis: Si is quem homicidij seu cuiusuis criminis postulasti reum, uita functus est, frustra ob pœnam desertæ accusationis conueniris, cum morte eius crimen cum pœna sit extinctum, ac

per hoc tibi adempta est necessitas accusationis. Propositæ exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi tale sit crimen, cuius accusatio aduersus hæredes durat. quæ replicatio approbatur simul & exemplis declaratur uerbis paulò superius propositis hisce: Nisi tale crimen fuit, cuius actio, &c. Secunda replicatio est: Nisi accusator ante mortem rei destitit. quæ replicatio approbatur d. §. si propter. ibi: ceterum si, his uerbis: Si posteaquam accusator destitit, reus decesserit, non ideo magis delictum accusatoris releuatur.

IIII. Exceptio: Nisi accusator sit mortuus. Hæc exceptio approbatur l. diui. 19. ff. de accusationibus, his uerbis: Diui fratres rescripserunt, non debere cogi hæredes accusatorum exequi crimina.

V. Exceptio: Nisi pupillus, cuius nomine accusationem instituerat, mortuus sit. Hæc exceptio approbatur l. diui. 14. ff. ad S. C. Turpill. his uerbis: Diuus Hadrianus Fuluius Caro proconsuli Cretæ rescripsit: tutorem, qui pupilli causa instituerat accusationem, defuncto pupillo, cuius causa accusare cœperat, non esse cogendum accusationem implere.

VI. Exceptio: Nisi accusator mandatorem sibi subtractum queratur. Hæc exceptio approbatur l. res. quæ. 22. §. fin. ff. de iure fisci, his uerbis: Planè diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, delatorem audiendum uolentem à lite desistere, si sibi mandatorem subtractum queratur. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi initio accusationis mandatoris mentionem nullam fecerit. Hæc replicatio approbatur l. de eo. 23. ff. cod. ut. his uerbis: De eo delatore, qui causam solus agere instituerat, nõ habita mentione mandatoris, si postea destitit, prætendens mandatore causa decessisse, puniendum diui fratres rescripserunt.

VII. Exceptio: Nisi & alios reos accusator habeat. Hæc exceptio approbatur l. diui fratres. 19. ff. de accusationibus, his uerbis: Non oportere compelli accusatorè plures reos facere, diuus Hadrianus rescripsit.

VIII. Exceptio: Nisi accusator prescriptione aliqua ab accusatione submoueri possit. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. 1. §. si accusationem, cum sequentibus. ff. ad S. C. Turpill. his uerbis: Si accusationem intulit, qui prescriptione submoueri poterat: ut quilibet adulterij masculo post quinque annos continuos ex die commissi adulterij, uel femina post sex menses utiles ex die diuortij: an si destitit, hoc senatusconsulto plecti debeat accusator, bellè dubitatur. Mouet, quod penè nulla sit accusatio, quam temporis spacium, aut personæ uitium omnimodò remoueat, reo que securitatem timoris ac periculi promittat. Econtrariò mouet, quod qualiscunque accusatio illata, cognoscentis auctoritate, non accusantis uoluntate aboleri debeat.

debeat: maioreque odio dignus existimetur, qui temere ad tam improbam accusationem processisset. Ergo nerius est, eum quoque de quo loquimur, in senatusconsultum incidere oportere. Atquin Papinianus respondit, mulierem quæ idcirco ad falsi accusationem non admitteretur, quod suam suorum' ue iniuriam nõ persequeretur, desistentem senatusconsulto Turpilliano non plecti. num ergo & in cæteris idem responsurus sit? quid enim interest, propter sexus infirmitatem, an propter status turpitudinem, temporis ue finem, ad accusationem aliquam non admittatur? multoque magis excludendi sunt, quod mulieris quidem accusatio uel propter proprium eius dolorem esse eum habere poterit, illorum uerò accusatio uoce duntaxat tenus interuenit. Atquin idẽ aliàs scribit, non posse aliquem duos eodem tempore adulterij accusare, marem & feminam: & tamen si utrumque simul denunciauerit, in utriusque personam abolitionem eum petere debere, ne in hoc senatusconsultum incidat. Quid porò refert, propter causas suprascriptas accusatio non ualuerit, an propter numerum personarum non tenuerit? an hoc interfit, plenam habuerit aliquis accusandi facultatem, sed propter personarum coniunctionem ab hac accusatione submoueat, an uerò stricta ratione quibusdam accusandi facultas non competat? Merito itaque dicendum est, omnes (excepta muliere & minore) nisi abolitionem petierint, in hoc senatusconsultum incidere. Hisce uerbis exceptio proposita approbatur, simul et eius replicatio, quæ talis est: Nisi abolitionem non petierit, de qua re j. dicitur. Concordat exceptio proposita l. quærebatur. u. ff. eod. it. his uerbis: Quærebatur, an hi qui ab accusatione tempore exclusi essent, in senatusconsultum Turpillianum incidere? Paulus respondit, non oportere dubitari, calumnia non puniri eos, qui præscriptione temporis exclusi, causam adulterij perferre non poterunt.

X. Exceptio: Nisi mulier ab accusatione desistat. Hæc exceptio approbatur l. mulier. 4. in prin. ff. ad S. C. Turpill. his uerbis: Mulier, quæ falsi criminis iniuriæ propriæ post interpositam denunciationem desistens omisit, ex senatusconsulto Turpilliano teneri non uideretur. Huius replicatio est: Nisi turpiter pacta sit mulier cum reo, quæ replicatio approbatur l. si femina. 3. C. eod. it. his uerbis: Si femina suam suorumq; iniuriam exequatur, cum ipsa pacto contra ueritum desistisse profiteatur: in senatusconsulti Turpilliani pœnam incidisse, certi iuris est.

X. Exceptio: Nisi ex iusta causa ablit. Hæc exceptio approbatur l. inter accusatorem. 10. ff. de publicis

ind. cuius uerba uide s. cap. 7. acti 2. quest. 1. reg. 2. Concordat l. accusatore. 13. §. final. ff. eod. it. cuius uerba uide ibidem.

XI. Exceptio: Nisi ob iudicis occupationes, uel aliam iustam causam accusationem intra statutum tempus finire non possit. Hæc exceptio approbatur l. in senatusconsultum. 15. §. penult. ff. ad S. C. Turpill. his uerbis: Qui post inscriptionem ante litem contestatam uel anno, uel biennio agere non potuerunt, uarijs præsidum occupationibus, uel etiam ciuiliu officiorum necessitatibus districti, in senatusconsultum non incidunt.

XII. Exceptio: Nisi iudicium priuatum fuerit, non publicum, à quo desistit. approbatur hæc exceptio l. 1. C. d. it. his uerbis: Is demum in senatusconsultum incidisse uideretur, qui crimen publici iudicij detulit, & causa criminis ordinata, id est, inscriptionibus depositis, & fidei uisore de exercenda lite prælitio, eoque qui accusatur, sub custodia officij factio, non impetrata abolitione ab executione criminis desistit. Concordat l. si quis. 7. §. fin. ff. eod. it. his uerbis: Si stellionatus quis uel expilatæ hæreditatis crimen obiecit, & desistit, pœnam senatusconsulti Turpilliani non subibit, quemadmodum nec furri, uel iniuriarum: sed officio iudicis culpa eius coercetur.

XIII. Exceptio: Nisi à suspecti tutoris postulatione desistit. Hæc exceptio approbatur l. 1. §. suspecti. ff. ad S. C. Turpill. his uerbis: Suspecti tutoris accusatio pro tribunali tantum examinari potest, & nullus alius de huiusmodi quæstione, quàm præses, pronunciare potest: & tamen qui ab ea desistit, senatusconsulto non tenetur.

XIII. Exceptio: Nisi ab extraordinario iudicio desistit. Hæc exceptio reprobatur l. in senatusconsultum. 15. §. an ad eos. ff. d. it. his uerbis: An ad eos, qui hodie de iudicij publicis extra ordinẽ cognoscunt, senatusconsultum pertineat, quæritur: sed iam hoc iure ex sacris constitutionibus utimur, ut pertineat, & ex singulis causis singulæ pœnæ irrogentur.

XV. Exceptio: Nisi ab accusatione senatusconsulti Turpilliani desistit. Hæc exceptio approbatur l. 1. §. item si dicat. ff. ad S. C. Turpill. his uerbis: Item si dicat aliquis, in senatusconsultum incidisse Turpillianum, præsidis est super ea re notio, & tamen contra desertorem senatusconsulti non interuenit coercitio. qui enim dicit quem in hoc senatusconsultum incidisse, accusator non est.

XVI. Exceptio: Nisi nunciator fuerit qui desistit, non accusator. Hæc exceptio reprobatur l. ab accusatione. 6. §. nunciatores. ff. eod. it. his uerbis: Nunciatores, qui per notoria iudicia produnt, notorijs suis adstere iubentur. Concordat l. res que,

res que. 22. §. fin. ff. de iure fisci. cuius uerba uide s. ead. quæst. causa 1.

XVII. Exceptio: Nisi nondum causa ordinata desistit. Hæc exceptio approbatur simul et declaratur l. 1. C. ad S. C. Turpill. cuius uerba uide s. except. 12. Huius exempli proponitur l. quæsitum. 5. ff. eod. it. his uerbis: Quæsitum est, an is qui libello principi dato falsum se obiecturum minatus est, si non obiecit, senatusconsulto Turpilliano teneretur? Paulus respondit, uerbis senatusconsulti Turpilliani eum de quo quæritur, non contineri.

XVIII. Exceptio: Nisi post latam sententiam desistit. Hæc exceptio ipso quidem iure approbatur, uerum eius replicatio hæc est: Nisi à sententia fuerit prouocatum, quæ replicatio approbatur l. 1. §. fin. ff. ad S. C. Turpill. his uerbis: Reus condemnatus prouocauit, deinde accusator desistit: an in hoc senatusconsultum incidit? propè est, ut incidisse uideatur: quia prouocationis remedio condemnationis extrinquitur pronuntiatio.

XIX. Exceptio: Nisi de calumnia eius qui desistit, queri non possit. Hæc exceptio approbatur l. in senatusconsultum. 15. §. eos. ff. ad S. C. Turpill. his uerbis: Eos de quorum calumnia agi non permittitur, si desisterint, non incidere in pœnam huius senatusconsulti, constitutionibus cauetur.

XX. Exceptio: Nisi postea rursus accusare sit paratus. Hæc exceptio reprobatur d. l. 15. §. si propter, in fine, his uerbis: Eum qui semel desistit, si postea paratus accusare sit, non esse audiendum, diuus Seuerus & Antoninus statuerunt.

XXI. Exceptio: Nisi permissu imperatoris desistit. Hæc exceptio approbatur l. desistisse. 13. ff. ad S. C. Turpill. his uerbis: Sed qui permissu Imperatoris accusatione desistit, impunitus est.

XXII. Exceptio: Nisi abolitione petita uel interueniente desistit: et de abolitionibus. Hæc exceptio approbatur l. si interuen. 11. ff. d. it. his uerbis: Si interueniente publica abolitione ex senatusconsulto (ut fieri assoler) uel ob læticia aliquâ, uel honorem domus diuinę, uel ex qua alia causa, ex qua senatus censuit abolitionem reorum fieri, nec intra dies præstitutos reum repeterit: dicendum est, cessare Turpillianum senatusconsultum. nec enim uideretur desistere, qui exemptum reum non defert. eximitur autem reus publica abolitione interueniente. Concordat l. 2. §. nisi forte. C. ut intra cert. temp. crim. quæstion. termin. cuius uerba uide s. ead. quæstion. 2. caus. 3. Hæc exceptio declaratur l. abolitione. 8. cum l. sequentib. ff. ad S. C. Turpill. his uerbis: Abolitio aut publicè sit ob diem insignem, aut ob publicam gratulationem, uel ob rem prosperè gestam: aut priuatim, actore postulante. Tertio genere lege sit abolitio, mortuo accusatore, uel ex iusta causa impedito, quo minus accusare possit. Proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi cri-

men lese maiestatis, patrie expugnate, peculatus, uel simile in iudicium sit deductum. huic enim abolitio non competit, quæ replicatio approbatur l. fallaciter. 3. §. fin. C. de abolitionibus, his uerbis: Sin autem testibus tormenta minimè sunt illata, etiam sic abolitio non dabitur in illis criminibus (ut in uiolata maiestate, aut patria oppugnata, uel prodita, aut peculatus admisso, aut sacramentis desertis, omniaque quæ iure uetere continentur) in quibus iudex non minus accusatorem addocenda quæ negat, debet urgere. Concordat l. nemo. 13. C. de episcopali audientia, his uerbis: Nemo deinceps tardiores fortassis affatus nostræ perennitatis expectet. exequantur iudices, quod indulgere consueuimus. Vbi primus dies Paschalis exierit, nullum teneat carcer in clulum: omnium uincula dissoluantur. Sed ab his fecerimus eos, à quibus conuincuntur potius gaudia læticiamque communi, si dimittantur, animaduercimus. Quis enim sacrilego diebus sanctis indulgeat? quis adultero, uel stupri uel incesti reo tempore castitatis ignoscat? quis non raptorem uirginis in summa quiete & gaudio communi persequatur instantius? Nullam accipiat uinculorum requiem, qui quiescere se pullos quadam sceleris immanitate non sinit. Patiatur tormenta ueneficus, maleficus, adulter, uiolatorque monetæ: homicida & parricida, quod fecit, expectet. reus etiam maiestatis, de domino, aduersus quem talia molitus est, ueniam sperare non debet. His ergo tali sub adstrictione damnatis, indultum serenitatis nostræ eo præcepti sine concludimus, ut remissionem uenias crimina, nisi semel commissa, non habeat: nec in eos liberalitatis augustæ referatur humanitas, qui impunitate ueteris admisi non emendationi potius, quàm consuetudini deputauerint. Præterea ad replicationem propositam pertinet etiam falsi crimen. quod approbatur l. Lucius. 17. ff. ad senatuscon. Turpill. his uerbis: Lucius Titius Seium reum falsi fecit: & priusquam persequeretur, indulgentia reorum crimina abolita sunt. quæro, si postea eum iteratò reum non fecerit, an in Turpillianum senatusconsultum incidit? Modestinus respondit, abolitionem reorum, quæ publicè indulgetur, ad hoc genus criminis non pertinere. Hæc leges iam propositæ loquuntur de publica abolitione. Videtur ergo, priuata abolitione omne omnino crimen aboleri posse. quod duplicationis loco notandum. Secunda propositæ exceptionis replicatio est: Nisi accusator pecunijs à reo corruptus, uel per deceptionem abolitionem petijt. Hæc replicatio approbatur l. 2. §. sin autem. C. de abolitionibus, his uerbis: Sin autem per deceptionem,

uel pecunijs à reo corruptus, ad postulandam abolitionem venit: redemptæ miferationis uox minimè admittatur: sed aduersus nocentem reum, inquisitione facta, pœna competens ingeratur. Tertia replicatio est: Nisi falsam causam allegando, abolitionem impetrauit accusator: ueluti dicendo, causam esse pecuniariam, cum esset criminalis. Hæc replicatio approbatur l. ult. §. fin. ff. ad S. C. Turpill. his uerbis: Impp. Antoninus & Seuerus Augusti rescripserunt: cum in crimine capitali abolitionem, ut in re pecuniaria, petitam esse diceretur, restaurandam esse nihilominus cognitionem: & si non probasset hoc quod proponeret, non impunè eum laturum. Quarta replicatio est: Nisi fallaciter & calumniosè accusauit. Hæc replicatio approbatur l. fallaciter. 2. in princ. C. de abolit. his uerbis: Fallaciter inquisantibus accusationis abolitio non dabitur. Concordat l. fallaciter. 9. C. de calumniat. cuius uerba cum alijs quibusdam uide §. cap. 9. quæst. 1. except. 9. Quinta replicatio: Nisi inuito aduersario abolitionem petierit accusator. Hæc replicatio approbatur l. impp. 18. in princ. & §. 1. ff. ad S. C. Turp. his uerbis: Impp. Antoninus & Seuerus Augusti Iulio Seuero rescripserunt: cū satis diu litem traxisse diceretur, inuito aduersario non posse eum abolitionem accipere. Item rescripserunt, nisi euidenter probaretur consentire aduersarium, abolitionem non dari. Concordat d. l. 3. in princ. C. de abolitionibus, his uerbis: Sin autem sincera mente accusationem instruerit, & reus aliquid iniuriæ inscriptionibus illatæ tolerauerit, id est, si uel carceres sustinuerit, uel tormenta, uel uerbera, uel catenas, abolitio non petetur: nisi forte ille qui hæc passus est, suum consensum ad petendam abolitionem accommodauit. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi reus nullam iniuriam corporalem passus fuerit. Hæc duplicatio approbatur d. l. 3. his uerbis: Quando autem reus nihil tale passus est: postquam fuerit officij custodiæ traditus, intra dies triginta accusatori petenti, etiã inuito reo, dari permittitur: post hoc uerò tempus, nisi reus consentiat, censemus non esse tribuendam. Hisce uerbis duplicatio proposita approbatur, simul & eius triplicatio, quæ est: Nisi non intra triginta dies, postquam reus custodiæ traditus est, sed post triginta dies, abolitio sit petita. Sexta replicatio est: Nisi testes qui torti sunt, abolitioni non consentiant. Hæc replicatio approbatur d. l. 3. §. quod si ingenuorum, his uerbis: Quid si ingenuorum, licet plebeiorum, qui cõscij & participes criminum nõ erãt, testimonij gratia corpora fuerint la cerata uerberibus, tormentisq; uexata: abolitionem etiam duarum partium consensu petitam iubemus uigore iudicis denegari, & crimen propositum, cuius examen tormentis iam ceperat, agitari. Septima repli-

catio est: Nisi suam suorumq; iniuriam persecutus sit accusator, uel cognatos suos accusauit. Hæc replicatio reprobatur l. 2. §. fin. C. de abolitionibus, his uerbis: Hi autem qui suas suorumq; iniurias defendunt, & qui cognatos suos in accusationem de duxerunt, omnimodò abolitione petere non prohibentur. Concordat l. quamuis. 30. in princ. ibi: sed & his personis. C. ad l. iul. de adult. Octaua replicatio est: Nisi seruus reus fuerit. Hæc replicatio uidetur approbati l. Domitianus. 16. ff. ad S. C. Turpill. cuius uerba uide §. cap. 2. except. 16. dupl. generali. 1. tripl. 4. Nona replicatio est: Nisi non omnium criminum, uel omnium reorum abolitio petita sit. Hæc replicatio approbatur l. 1. §. si plura. ff. d. t. his uerbis: Si plura crimina idem eidem intulerit, singulorum abolitionem debet petere: alioquin prout quid omiserit, eius nomine senatusconsulti pœnam patietur. Concordat l. uim passam. 39. §. duos. ff. ad l. iul. de adult. cuius uerba uide inferius replicat. gener. Decima replicatio est: Nisi causa non cognita abolitio sit indulta. Hæc replicatio approbatur l. 2. in princ. C. de abolit. his uerbis: Abolitio præsentibus partibus causa cognita non à principe, sed à competentis iudice postulari debet: id est, si per errorem, seu temeritatem, seu calorem, ad accusationem profiluerit. Hæc enim accusator explanans, abolitioni locum faciet. Undecima replicatio est: Nisi absente aduersario abolitio sit petita. Hæc replicatio approbatur uerbis supra proximè propositis. Duodecima replicatio est: Nisi non pro tribunali, sed de plano sit impetrata abolitio. Hæc replicatio approbatur l. 2. in princ. ff. ad senatus. Turpill. his uerbis: Abolitio priuatim à præside postulari ac impetrari solet: item pro tribunali, non de plano: nec præses hæc cognitionem alteri demandare potest. Decimatercia replicatio est: Nisi à non competente iudice abolitio sit impetrata. Hæc replicatio approbatur l. 2. in princ. C. de abolitionibus, cuius uerba uide paulò superius repl. 10. Quis autem sit iudex competens, declaratur uerbis §. proximè propositis. Cui concordat l. abolitionem. 16. in princ. C. ad l. iul. de adult. his uerbis: Abolitio ad adulterij criminis postulans, præsidem in cuius officio accusatio fuerit statuta, adire debes. Hactenus replicationes exceptionis propositæ sunt enumeratæ. reliqua abolitionis iura uide §. cap. 1. quæst. 5. except. 16. item cap. 2. except. 16. Planè harum replicationum duplicatio generalis hæc est: Nisi quis suam suorum 'ue iniuriam fuerit persecutus, aut cognatos suos accusauerit. l. 2. §. fin. C. de abolitionibus. item l. quamuis. 30. in princ. ibi: sed & his personis. ff. ad l. iuliam de adulter. Quæ ergo sint exceptiones aduersus actionem ex senatusconsulto Turpilliano descendente, de tergiversatione accusatoris, ex ijs quæ hactenus sunt propositæ, patet.

Replicatio præcedentium exceptionum generalis. Planè istarum exceptionum replicatio generalis hæc est: Nisi abo-

Nisi abolitio non sit petita, nec impetrata. tunc enim, quamuis accusator errore lapsus se dicat, uel cum cuius nomine accusationem instituerit, mortuum esse, uel sibi accusanti exceptionem oblatæ, uel aliam similem exceptionem opposuerit: tamen si abolitionem non petierit & impetrauerit, proposita actione tenetur. quæ replicatio approbatur l. 1. §. si accusationem. ibi: e contrario mouet. & uerf. final. ff. ad senatus. Turpill. cuius uerba uide paulò superius exceptione 8. Concordat l. abolitionem. 16. §. 1. C. ad l. iul. de adulterijs, hisce uerbis: Erras tu marite, existimans, etiam si simpliciter & sine abolitione desistisses, senatusconsulto in persona tua futurum locum non fuisse. diuersum enim diui principes sæpe sanxerunt. Concordat l. uim passam. 39. §. duos. ff. d. t. hisce uerbis: Duos quidem adulterij, marrem & feminam, propter commune crimen simul non iure, nec à uiro postulari conuenit. Cum tamen duobus denunciatum fuisset ab eo qui postea desistere uolebat, abolitionem esse necessariam in utriusque persona, Papinianus respondit. Concordat d. §. si accusationem. ibi: at quin idem alijs scribit.

Propositæ replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi mulier accusans, præscriptione renoueri possit. huic enim non est opus petere abolitionem. Secunda duplicatio est: Nisi minor annis accusans desistit. nam & huic non est opus specialiter abolitionem petere. Hæc duplicatio approbatur d. §. si accusationem, 30 in fine. Tertia duplicatio est: Nisi publica abolitione crimen sit abolitum. tunc enim priuata abolitione non uidetur esse opus, ex l. abolitio. 8. cum l. sequentibus. ff. ad S. C. Turpill. cuius uerba uide §. except. 22. in princ. Quarta duplicatio est: Nisi propterea desistit accusator, quia uel mortuus sit, uel ex alia iusta causa impeditus. tunc enim ipso iure crimen aboletur. quæ duplicatio approbatur l. aut priuatim. 10. in princ. ff. d. t. his uerbis: Tertio genere iusta sit abolitio, mortuo accusatore, uel ex iusta causa impedito, quo minus accusare possit.

III. ADVERSUS QVOS COMPETIT EX TERGIUERATIONE actio?

I. Regula, De fideiussores accusatoris, proponitur l. 2. C. ad S. C. Turpill. his uerbis: Si pro eo qui in crimen subscripsit, fidem tuam aditrixisti, isque desistit, & commissa stipulatio est, non ultra quantitatem quam spondidisti, obligatus es: eo qui desistit, in famia nihilominus notando, & extra ordinem secundum iudicalem motum puniendo.

II. Regula, De eo qui accusatorem submitit, instigauit, instruxit, aut ei madauit: & de ipso accusatore, proponitur l. 1. §. incidit in hoc. ff. d. t. his uerbis: Incidit in hoc senatusconsultum & qui accusatorem submittit, aut instigat, aut mandat alicui, & instruit eum ad accusationem capitalem, dando probationes, allegando excusa-

tiones: & meritò. nam diffidendo crimini quod mouet, & eximendo se periculo calumniæ uel desertionis, meritò calumniantis & desistentis pœnæ subijci debuit, nisi subornatus accusator probauerit crimen quod intendere suscepit. nec interest, per se mandauit accusationem, an per alium. Verum huc, qui hoc ministerio usus est ad mandandam accusationem, nõ ex uerbis, sed ex sententia senatusconsulti puniunt, Papinianus respondit. submissus enim accusator similiter eodem senatusconsulto plectitur: id est, propter hoc solum punitur, quòd ministerium alieni timoris receperit. Concordat l. in senatusconsultum. 15. in princ. ff. cod. it. cuius uerba uide §. quæst. prox. causa 1. Item concordat l. seruus. 34. §. fin. ff. de pœnis, hisce uerbis: Eos quoque delatoris pœna ex sententia senatusconsulti teneri Papinianus respondit, qui per suppositam personam delatori causam dederunt. Item concordat l. non tantum. 24. ff. de iure fisci. cuius uerba uide §. cap. 9. quæst. 2.

III. APVD QVEM competat?

Apud præsidem prouinciæ. quæ regula approbatur l. 1. §. suspecti. ibi: item si dicat. ff. ad S. C. Turpill. cuius uerba uide §. quæst. 2. except. 15. Apud procuratorem Cæsaris non competit. quæ regula approbatur l. procurator. 1. C. ubi cause fiscales, etc. his uerbis: Procurator meus, qui uice præsidis prouinciæ non fungitur, sicut exigere pœnam desertæ accusationis non potest, ita iudicare ut ea inferatur, sententia sua non potest.

V. QUID VENIAT IN hanc actionem?

I. Regula: Ex S. C. Turpilliano pœna est quinq; librarum auri. quæ regula approbatur l. prauaricationis. 3. §. fin. ff. de prauaricatoribus. cuius uerba uide §. cod. cap. in princ.

II. Regula: Punitur item quarta bonorū parte. quæ regula approbatur l. 1. C. ut intra cert. temp. crim. quæst. termin. cuius uerba uide §. cod. cap. quæst. 2. causa 3.

III. Regula: Item exilio punitur, si persona sit humilis. quæ pœna approbatur l. 2. C. cod. it. cuius uerba uide d. causa 3.

III. Regula: Etiam extra ordinem punitur, & sumptus restituere cogitur. quæ regula approbatur l. qui crimen. 3. §. fin. uerò. C. qui accusare non poss. his uerbis: Sin uerò post satisfactionem accusatores præsententes non fuerint, edicto admonendi sunt, ut ueniant ad causam ingerendam: et si non adfuerint, nõ solum extra ordinem puniendi sunt, sed etiam sumptus quos in eam rem & circa ipsum iter ad litem uocati fecerunt, dependere cogentur. Concordat l. 2. in fine. C. ad S. C. Turpill.

V. Regula: Interdum grauius puniendus est accusator, quàm pœna senatusconsulti Turpilliani, quæ regula approbatur l. absentem. 5. §. in accusatorem. ff. de pœnis.

penis cuius uerba uide §. cap. 7. actu 2. quest. 1. reg. 2. except. 1. repl. 1. dupl. 1.

V I. Regula: Fideiussor eius qui desitit, in quantum teneatur, uide §. quest. 3. reg. 1.

V I. EVENTVS HVIVS IUDICIJ.

I. Regula: Damnatu sit infamis, quæ regula approbatur l. 2. in fine. C. ad S. C. Turpill. cuius uerba uide §. quest. 3. in princ. Concordat l. 1. in fine. C. ut intra cert. temp. crim. questio term.

II. Regula: Qui desitit, amplius agere & accusare prohibetur. Quæ regula approbatur per ea quæ dicta sunt §. cap. 1. quest. 5. except. 16.

V I I. ADFINE REMEDIUM.

Si ob negocium non faciendum pecuniam accepisse dicatur, in quadruplum aduersus eum actio competit. de qua ff. de calumniatoribus.

DE EXECVTIONE sententiæ reo damnato.

Cap. XII.

Hactenus euentus iudiciorum publicorum tractati sunt, reo scilicet absoluto: nunc euentus tractandi sunt reo damnato. Inter quos primum locum obtinet sententiæ executio. Sit igitur prima huius capituli questio:

I. AN SENTENTIA EXECVENDA REO DAMNATO?

Regulariter quidem exequenda eam esse, non dubitatur. uerum eius regulæ exceptiones discernenda sunt.

I. Exceptio: Nisi is damnatus, cui ius damnandi non est. Hæc exceptio approbatur l. 2. §. fin. ff. de penis, hisce uerbis: Si ab eo qui ius damnandi non habuit, rei capitalis quis dānatus sit: in ea causa erit, ut damnatus non uideatur. damnatus enim ille est, ubi damnatio tenuit. Concordat l. si qua pena. 2. 4. 4. §. at multæ, in fine. ff. de uerb. signif. his uerbis: Nec aliter multa debetur, quam si is dixit, cui licet dicere. Hoc igitur loco sciendum est, quibus ius damnandi & pœne irrogandæ competat: quod quamuis supra pro parte sit dictum, nimirum cap. 1. quest. 8. tamen non omnis pœna à quouis iudice potest irrogari. Hoc ergo hic explicandum est.

De ultimo supplicio. Hæc pœna magistratui municipali damnandi ius non competit. quæ regula approbatur l. magistratib. 12. ff. de iurisdictione, his uerbis: Magistratibus municipalibus supplicium à seruo sumere non licet: modica autem castigatio in eis non est deneganda.

De iure deportandi. Ius deportandi quibus competit, definitur l. 2. §. constat. ff. de penis, his uerbis: Constat, postquam deportatio in locum aquæ & ignis interdictionis successit, non prius amittere quem ciuitatem, quam princeps deportatum eum in insulam statuerit. Præsides enim deportare non posse, nulla dubitatio est. Sed præfectus urbi ius habet

deportandi, statimq; post sententiam præfecti amissæ ciuitatem uidetur. Concordat l. inter pœnas. 6. §. 1. ff. de interditiis & relegatis, hisce uerbis: Deportandi in insulam ius præsidibus prouinciæ non est datum, licet præfecto urbi detur. Hoc enim epistola diui Seueri ad Fabium Chilonem præfectum urbi expressum est. Præsides itaq; prouinciæ, quoties aliquem in insulam deportandum putant, hoc ipsum adnotare debet. nomē uerò eius scribendum principi, ut in insulam deportetur: sic deinde principi scribere, amissa plena opinione, ut princeps æstimet, an sequenda sit eius sententia, deportariq; in insulam debeat. Medio autem tempore, dum scribitur, iubere debet eum in carcere esse. Concordat l. 1. §. relegandi. ff. de officio præfecti urbi.

De iure relegandi. Ius relegandi præfidi prouinciæ competit. quæ regula approbatur simul & distinguitur l. relegatorum. 7. §. 1. ff. de interditiis & relegatis, his uerbis: In insulam relegare præfides prouinciarum possunt, sic tamē, ut si quidem insulam sub se habeant, id est, ad eius prouinciæ formam pertinentem, quā administrant, etiā specialiter insulam adsignare possunt, inq; eam relegare: si uerò non habeat, pronunciet quidem in insulam se relegare, scribant autem Imperatori, ut ipse in insulam adsignet. Cæterum non possunt damnare in eam insulam, quam in ea prouincia cui præfident, non habent. Interim quoad insulam Imperator adsignet, militi tradendus est relegatus. Hisce uerbis regula proposita approbatur, simul eius exceptio, quæ est: Nisi in aliam insulam, quam sub se habet, relegauerit. Cui concordat d. l. 7. §. sicut autem. cuius uerba uide §. cap. 3. quest. 4. de relegatione in insulam, quest. 2. Quæ autem inter deportationem & relegationem sit differentia, uide in d. quest. 4. de relegatione, in princ. Porro procuratori Caesaris ius relegandi non competit. Quod approbatur l. 2. C. de pœnis, hisce uerbis: Procurator meus, qui uice præfidis non fungebatur, ex illi tibi pœnam non potuit irrogare. Ac propterea frustra ueris sententiam, quæ nulla iuris ratione subnixæ est.

De iure in metallum damnandi. Hoc ius præfecto urbi competit. quod approbatur l. aut damnum. 8. §. præfecto. ff. de penis, hisce uerbis: Præfecto urbi specialiter competere ius in metallum damnandi, ex epistola diui Seueri ad Fabium Chilonem exprimitur. Item præfidi prouinciæ competit. quod approbatur l. illicitas. 6. §. penult. ff. de officio præfidis, cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 16. membr. 2. quest. 3.

De iure confiscandi seu bona publicandi: cui competit, definitur l. unica. C. ne sine iussu principis certis iudic. liceat confiscare, his uerbis: Nulli iudicum liceat, exceptis ijs qui in summa administrationis sunt positi potestate, proscriptionis

tempestate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate

rempetate totius substantiæ aliquem percellere, nisi ad nostras aures hoc ipsum referatur.

De iure multæ dicendæ. Quibus competat hoc ius, definitur l. 2. §. fin. ff. de iudicijs, hisce uerbis: His datur multa dicendæ ius, quibus publici iudicium est: & non alijs, nisi hoc specialiter eis permissum est. Concordat l. aliud est fraus. 12. §. fin. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. cap. 3. q. 2. Item concordat l. 2. C. de modo multarum quæ à iud. instig. his uerbis: Procuratores meos, uel rationales, multæ indicendæ ius non habere, sæpe rescriptum est. Concordat item l. curator. 3. C. cod. it. his uerbis: Curator reipublicæ, qui Græco uerbo Legista nuncupatur, multandi ius non habet. Quantam autem multam indicere possint ij, quibus dicendæ eius ius est, dicitur §. cap. 4. de reliquis circumstantijs, reg. u. except. 2.

De iure uerberandi degradandiue senatores ac duces narios proponitur l. 1. in princ. C. de priuilegijs scholarum, his uerbis: Viris spectabilibus comitibus scholarum uerberandi degradandiue senatores ac duccennarios licentiam denegamus. ea nanq; quæ tali commotione digna sunt, ad tuę sublimitatis uolumus referri noticiam. Concordat l. scholarium. 3. C. de officio magistrif. of. ficiorum, his uerbis: Scholarium nostrorum, &c.

De iure puniendi in genere. Procurator Caesaris ius pœne constituendæ nõ habet. quæ regula approbatur l. curatores. 3. in princ. ff. de officio procur. Cæs. cuius uerba uide §. lib. 1. cap. 1. de procur. Cæs. reg. 2.

II. Exceptio: Nisi à sententia sit prouocatum. Hæc exceptio approbatur l. 2. §. eum accepimus. ff. de penis, hisce uerbis: Eum accepimus damnatum, qui non prouocauit: cæterum si prouocet, non dum damnatus uidetur. Concordat l. relegatorum. 7. §. his qui relegantur. ibi: relegatum plane. ff. de interd. & relegatis. cuius uerba uide §. cap. 3. quest. 4. de exilio. Item concordat l. non tantum. 6. ff. de appellat. item l. addictos. 25. §. l. si quis. 50. C. de appellationibus. l. addictos. 6. §. fin. C. de episcopali aud. de quibus uide §. lib. 8. cap. 1. quest. 2. except. 11.

Proposita autem exceptionis prima replicatio hæc est: Nisi reus crimen ultro sit confessus. quæ replicatio approbatur l. 2. C. quorum appellat. non recipiuntur, his uerbis: Obseruare curabis, ne quis homicidarum, ueneficorum, maleficorum, adulterorum, itemque eorum qui manifestam uiolentiam commiserunt, argumentis conuictis, testibus superatus, uoce etiam propria uitium scelusque confessus, audiatur appellans. Sicut enim hoc obseruari disposuimus: ita æquum est, ut testibus productis, instrumentis prolatis, alijsq; argumentis præfictis, si sententia contra eum lata sit, & ipse qui cõdemnatus est, aut minimè uoce sua confessus sit, aut formidine tormentorum territus contra se aliquid dixerit, prouocandi licentiam ei non denegamus. Concordat replicatiõni propositæ l. si qua pœna. 2. 4. in princ. ff. de uerb. signif. cuius uerba

uide §. cap. 3. quest. 2. diff. 4. Proposita replicatiõnis duplicatio prima hæc est: Nisi multa dicta sit, non pœna capitalis. tunc enim quamuis confessus sit, prouocatio est. quæ duplicatio approbatur d. l. 2. 4. in princ. Secunda duplicatio est: Nisi tormentis coactus, sit confessus. quæ duplicatio approbatur iam dictis uerbis hisce: Sicut enim hoc obseruari disposuimus, ita æquum est, ut testib. productis, instrumentis prolatis, &c. Secunda propositæ exceptionis replicatio est: Nisi quis uim secerit, unde homo sit interemptus. Hæc replicatio approbatur l. quoniam. 6. in fine. C. ad l. iul. de ui pub. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 2. quest. 4. reg. 2. Tertia replicatio est: Nisi raptus crimen sit, de quo sententia est lata. Hæc replicatio approbatur l. unica. §. quibus est. C. de raptu uirg. cuius uerba uide §. lib. prox. ca. 3. q. 4. Quarta replicatio est: Nisi damnatum statim puniri, publicè intersit. Hæc replicatio approbatur l. constit. 16. ff. de appell. his uerbis: Cõstitutiones, quæ de recipiendis nec ne appellationibus loquuntur, ut nihil noui fiat, locum non habent in eorum persona, quos damnatos statim puniri publicè interest: ut sunt insignes latrones, uel seditionum concitatores, uel duces factionum. Quinta replicatio est: Nisi alius, non damnatus appellet. Hæc replicatio reprobat l. non tantum. 6. ff. de appellat. cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 1. quest. 3. except. 8.

III. Exceptio: Nisi sententia sit mutata & rescissa. Hæc exceptio approbatur ipso iure, si quidem iudex appellationis sententiam mutauit ac rescidit, uel Imperator pœnam remisit: de quo §. dicitur, alioquin si ipse qui sententiam tulit, postea eam mutauit, reprobat. Proinde exceptionis huius replicatio hæc est: Nisi is qui sententiam tulit, eam mutauerit. hoc enim non licet. quæ replicatio approbatur l. diui. 27. in princ. ff. de penis, hisce uerbis: Diui fratres Aruntio Siloni rescripserunt, non solere præfides prouinciarum ea quæ pronunciantur, ipsos rescindere. Verum si tamen quoque Italicenſi rescripserunt, suam mutare sententiam neminem posse, idque insolitum esse fieri. Concordat l. pœnam. 15. C. de penis, hisce uerbis: Pœnam sua dictam sententia præfidi prouinciæ reuocare non licet. Item concordant ea quæ dicuntur §. cap. 15. quest. 2. Huius replicatiõnis duplicatio est: Nisi legitima subsit causa, quæ duplicatio approbatur exemplo l. illicitas. 6. §. fin. ff. de officio præfidis, cuius uerba uide §. exceptione 9.

III. Exceptio: Nisi damnatus de se mentitus sit, peiatq; in integrum restitutionem. Hæc exceptio approbatur d. l. 27. in princ. ibi: si tamen de se. ff. de penis, cuius uerba uide §. except. prox.

V. Exceptio: Nisi postea alia probationum instrumenta reperiantur. Hæc exceptio approbatur d. uerſi si tamen de se, his uerbis: Si tamē de se quis mentitus fuerit, uel cum non haberet probationum instrumenta, quæ postea repererit, pœna adstrictus sit: nonnulla extant principalia rescripta, quibus uel pœna eorū minuta est, uel in

uide §. cap. 3. quest. 2. diff. 4. Proposita replicatiõnis duplicatio prima hæc est: Nisi multa dicta sit, non pœna capitalis. tunc enim quamuis confessus sit, prouocatio est. quæ duplicatio approbatur d. l. 2. 4. in princ. Secunda duplicatio est: Nisi tormentis coactus, sit confessus. quæ duplicatio approbatur iam dictis uerbis hisce: Sicut enim hoc obseruari disposuimus, ita æquum est, ut testib. productis, instrumentis prolatis, &c. Secunda propositæ exceptionis replicatio est: Nisi quis uim secerit, unde homo sit interemptus. Hæc replicatio approbatur l. quoniam. 6. in fine. C. ad l. iul. de ui pub. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 2. quest. 4. reg. 2. Tertia replicatio est: Nisi raptus crimen sit, de quo sententia est lata. Hæc replicatio approbatur l. unica. §. quibus est. C. de raptu uirg. cuius uerba uide §. lib. prox. ca. 3. q. 4. Quarta replicatio est: Nisi damnatum statim puniri, publicè intersit. Hæc replicatio approbatur l. constit. 16. ff. de appell. his uerbis: Cõstitutiones, quæ de recipiendis nec ne appellationibus loquuntur, ut nihil noui fiat, locum non habent in eorum persona, quos damnatos statim puniri publicè interest: ut sunt insignes latrones, uel seditionum concitatores, uel duces factionum. Quinta replicatio est: Nisi alius, non damnatus appellet. Hæc replicatio reprobat l. non tantum. 6. ff. de appellat. cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 1. quest. 3. except. 8.

III. Exceptio: Nisi sententia sit mutata & rescissa. Hæc exceptio approbatur ipso iure, si quidem iudex appellationis sententiam mutauit ac rescidit, uel Imperator pœnam remisit: de quo §. dicitur, alioquin si ipse qui sententiam tulit, postea eam mutauit, reprobat. Proinde exceptionis huius replicatio hæc est: Nisi is qui sententiam tulit, eam mutauerit. hoc enim non licet. quæ replicatio approbatur l. diui. 27. in princ. ff. de penis, hisce uerbis: Diui fratres Aruntio Siloni rescripserunt, non solere præfides prouinciarum ea quæ pronunciantur, ipsos rescindere. Verum si tamen quoque Italicenſi rescripserunt, suam mutare sententiam neminem posse, idque insolitum esse fieri. Concordat l. pœnam. 15. C. de penis, hisce uerbis: Pœnam sua dictam sententia præfidi prouinciæ reuocare non licet. Item concordant ea quæ dicuntur §. cap. 15. quest. 2. Huius replicatiõnis duplicatio est: Nisi legitima subsit causa, quæ duplicatio approbatur exemplo l. illicitas. 6. §. fin. ff. de officio præfidis, cuius uerba uide §. exceptione 9.

III. Exceptio: Nisi damnatus de se mentitus sit, peiatq; in integrum restitutionem. Hæc exceptio approbatur d. l. 27. in princ. ibi: si tamen de se. ff. de penis, cuius uerba uide §. except. prox.

V. Exceptio: Nisi postea alia probationum instrumenta reperiantur. Hæc exceptio approbatur d. uerſi si tamen de se, his uerbis: Si tamē de se quis mentitus fuerit, uel cum non haberet probationum instrumenta, quæ postea repererit, pœna adstrictus sit: nonnulla extant principalia rescripta, quibus uel pœna eorū minuta est, uel in

uide §. cap. 3. quest. 2. diff. 4. Proposita replicatiõnis duplicatio prima hæc est: Nisi multa dicta sit, non pœna capitalis. tunc enim quamuis confessus sit, prouocatio est. quæ duplicatio approbatur d. l. 2. 4. in princ. Secunda duplicatio est: Nisi tormentis coactus, sit confessus. quæ duplicatio approbatur iam dictis uerbis hisce: Sicut enim hoc obseruari disposuimus, ita æquum est, ut testib. productis, instrumentis prolatis, &c. Secunda propositæ exceptionis replicatio est: Nisi quis uim secerit, unde homo sit interemptus. Hæc replicatio approbatur l. quoniam. 6. in fine. C. ad l. iul. de ui pub. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 2. quest. 4. reg. 2. Tertia replicatio est: Nisi raptus crimen sit, de quo sententia est lata. Hæc replicatio approbatur l. unica. §. quibus est. C. de raptu uirg. cuius uerba uide §. lib. prox. ca. 3. q. 4. Quarta replicatio est: Nisi damnatum statim puniri, publicè intersit. Hæc replicatio approbatur l. constit. 16. ff. de appell. his uerbis: Cõstitutiones, quæ de recipiendis nec ne appellationibus loquuntur, ut nihil noui fiat, locum non habent in eorum persona, quos damnatos statim puniri publicè interest: ut sunt insignes latrones, uel seditionum concitatores, uel duces factionum. Quinta replicatio est: Nisi alius, non damnatus appellet. Hæc replicatio reprobat l. non tantum. 6. ff. de appellat. cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 1. quest. 3. except. 8.

III. Exceptio: Nisi sententia sit mutata & rescissa. Hæc exceptio approbatur ipso iure, si quidem iudex appellationis sententiam mutauit ac rescidit, uel Imperator pœnam remisit: de quo §. dicitur, alioquin si ipse qui sententiam tulit, postea eam mutauit, reprobat. Proinde exceptionis huius replicatio hæc est: Nisi is qui sententiam tulit, eam mutauerit. hoc enim non licet. quæ replicatio approbatur l. diui. 27. in princ. ff. de penis, hisce uerbis: Diui fratres Aruntio Siloni rescripserunt, non solere præfides prouinciarum ea quæ pronunciantur, ipsos rescindere. Verum si tamen quoque Italicenſi rescripserunt, suam mutare sententiam neminem posse, idque insolitum esse fieri. Concordat l. pœnam. 15. C. de penis, hisce uerbis: Pœnam sua dictam sententia præfidi prouinciæ reuocare non licet. Item concordant ea quæ dicuntur §. cap. 15. quest. 2. Huius replicatiõnis duplicatio est: Nisi legitima subsit causa, quæ duplicatio approbatur exemplo l. illicitas. 6. §. fin. ff. de officio præfidis, cuius uerba uide §. exceptione 9.

III. Exceptio: Nisi damnatus de se mentitus sit, peiatq; in integrum restitutionem. Hæc exceptio approbatur d. l. 27. in princ. ibi: si tamen de se. ff. de penis, cuius uerba uide §. except. prox.

V. Exceptio: Nisi postea alia probationum instrumenta reperiantur. Hæc exceptio approbatur d. uerſi si tamen de se, his uerbis: Si tamē de se quis mentitus fuerit, uel cum non haberet probationum instrumenta, quæ postea repererit, pœna adstrictus sit: nonnulla extant principalia rescripta, quibus uel pœna eorū minuta est, uel in

uide §. cap. 3. quest. 2. diff. 4. Proposita replicatiõnis duplicatio prima hæc est: Nisi multa dicta sit, non pœna capitalis. tunc enim quamuis confessus sit, prouocatio est. quæ duplicatio approbatur d. l. 2. 4. in princ. Secunda duplicatio est: Nisi tormentis coactus, sit confessus. quæ duplicatio approbatur iam dictis uerbis hisce: Sicut enim hoc obseruari disposuimus, ita æquum est, ut testib. productis, instrumentis prolatis, &c. Secunda propositæ exceptionis replicatio est: Nisi quis uim secerit, unde homo sit interemptus. Hæc replicatio approbatur l. quoniam. 6. in fine. C. ad l. iul. de ui pub. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 2. quest. 4. reg. 2. Tertia replicatio est: Nisi raptus crimen sit, de quo sententia est lata. Hæc replicatio approbatur l. unica. §. quibus est. C. de raptu uirg. cuius uerba uide §. lib. prox. ca. 3. q. 4. Quarta replicatio est: Nisi damnatum statim puniri, publicè intersit. Hæc replicatio approbatur l. constit. 16. ff. de appell. his uerbis: Cõstitutiones, quæ de recipiendis nec ne appellationibus loquuntur, ut nihil noui fiat, locum non habent in eorum persona, quos damnatos statim puniri publicè interest: ut sunt insignes latrones, uel seditionum concitatores, uel duces factionum. Quinta replicatio est: Nisi alius, non damnatus appellet. Hæc replicatio reprobat l. non tantum. 6. ff. de appellat. cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 1. quest. 3. except. 8.

III. Exceptio: Nisi sententia sit mutata & rescissa. Hæc exceptio approbatur ipso iure, si quidem iudex appellationis sententiam mutauit ac rescidit, uel Imperator pœnam remisit: de quo §. dicitur, alioquin si ipse qui sententiam tulit, postea eam mutauit, reprobat. Proinde exceptionis huius replicatio hæc est: Nisi is qui sententiam tulit, eam mutauerit. hoc enim non licet. quæ replicatio approbatur l. diui. 27. in princ. ff. de penis, hisce uerbis: Diui fratres Aruntio Siloni rescripserunt, non solere præfides prouinciarum ea quæ pronunciantur, ipsos rescindere. Verum si tamen quoque Italicenſi rescripserunt, suam mutare sententiam neminem posse, idque insolitum esse fieri. Concordat l. pœnam. 15. C. de penis, hisce uerbis: Pœnam sua dictam sententia præfidi prouinciæ reuocare non licet. Item concordant ea quæ dicuntur §. cap. 15. quest. 2. Huius replicatiõnis duplicatio est: Nisi legitima subsit causa, quæ duplicatio approbatur exemplo l. illicitas. 6. §. fin. ff. de officio præfidis, cuius uerba uide §. exceptione 9.

III. Exceptio: Nisi damnatus de se mentitus sit, peiatq; in integrum restitutionem. Hæc exceptio approbatur d. l. 27. in princ. ibi: si tamen de se. ff. de penis, cuius uerba uide §. except. prox.

V. Exceptio: Nisi postea alia probationum instrumenta reperiantur. Hæc exceptio approbatur d. uerſi si tamen de se, his uerbis: Si tamē de se quis mentitus fuerit, uel cum non haberet probationum instrumenta, quæ postea repererit, pœna adstrictus sit: nonnulla extant principalia rescripta, quibus uel pœna eorū minuta est, uel in

uide §. cap. 3. quest. 2. diff. 4. Proposita replicatiõnis duplicatio prima hæc est: Nisi multa dicta sit, non pœna capitalis. tunc enim quamuis confessus sit, prouocatio est. quæ duplicatio approbatur d. l. 2. 4. in princ. Secunda duplicatio est: Nisi tormentis coactus, sit confessus. quæ duplicatio approbatur iam dictis uerbis hisce: Sicut enim hoc obseruari disposuimus, ita æquum est, ut testib. productis, instrumentis prolatis, &c. Secunda propositæ exceptionis replicatio est: Nisi quis uim secerit, unde homo sit interemptus. Hæc replicatio approbatur l. quoniam. 6. in fine. C. ad l. iul. de ui pub. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 2. quest. 4. reg. 2. Tertia replicatio est: Nisi raptus crimen sit, de quo sententia est lata. Hæc replicatio approbatur l. unica. §. quibus est. C. de raptu uirg. cuius uerba uide §. lib. prox. ca. 3. q. 4. Quarta replicatio est: Nisi damnatum statim puniri, publicè intersit. Hæc replicatio approbatur l. constit. 16. ff. de appell. his uerbis: Cõstitutiones, quæ de recipiendis nec ne appellationibus loquuntur, ut nihil noui fiat, locum non habent in eorum persona, quos damnatos statim puniri publicè interest: ut sunt insignes latrones, uel seditionum concitatores, uel duces factionum. Quinta replicatio est: Nisi alius, non damnatus appellet. Hæc replicatio reprobat l. non tantum. 6. ff. de appellat. cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 1. quest. 3. except. 8.

III. Exceptio: Nisi sententia sit mutata & rescissa. Hæc exceptio approbatur ipso iure, si quidem iudex appellationis sententiam mutauit ac rescidit, uel Imperator pœnam remisit: de quo §. dicitur, alioquin si ipse qui sententiam tulit, postea eam mutauit, reprobat. Proinde exceptionis huius replicatio hæc est: Nisi is qui sententiam tulit, eam mutauerit. hoc enim non licet. quæ replicatio approbatur l. diui. 27. in princ. ff. de penis, hisce uerbis: Diui fratres Aruntio Siloni rescripserunt, non solere præfides prouinciarum ea quæ pronunciantur, ipsos rescindere. Verum si tamen quoque Italicenſi rescripserunt, suam mutare sententiam neminem posse, idque insolitum esse fieri. Concordat l. pœnam. 15. C. de penis, hisce uerbis: Pœnam sua dictam sententia præfidi prouinciæ reuocare non licet. Item concordant ea quæ dicuntur §. cap. 15. quest. 2. Huius replicatiõnis duplicatio est: Nisi legitima subsit causa, quæ duplicatio approbatur exemplo l. illicitas. 6. §. fin. ff. de officio præfidis, cuius uerba uide §. exceptione 9.

III. Exceptio: Nisi damnatus de se mentitus sit, peiatq; in integrum restitutionem. Hæc exceptio approbatur d. l. 27. in princ. ibi: si tamen de se. ff. de penis, cuius uerba uide §. except. prox.

V. Exceptio: Nisi postea alia probationum instrumenta reperiantur. Hæc exceptio approbatur d. uerſi si tamen de se, his uerbis: Si tamē de se quis mentitus fuerit, uel cum non haberet probationum instrumenta, quæ postea repererit, pœna adstrictus sit: nonnulla extant principalia rescripta, quibus uel pœna eorū minuta est, uel in

uide §. cap. 3. quest. 2. diff. 4. Proposita replicatiõnis duplicatio prima hæc est: Nisi multa dicta sit, non pœna capitalis. tunc enim quamuis confessus sit, prouocatio est. quæ duplicatio approbatur d. l. 2. 4. in princ. Secunda duplicatio est: Nisi tormentis coactus, sit confessus. quæ duplicatio approbatur iam dictis uerbis hisce: Sicut enim hoc obseruari disposuimus, ita æquum est, ut testib. productis, instrumentis prolatis, &c. Secunda propositæ exceptionis replicatio est: Nisi quis uim secerit, unde homo sit interemptus. Hæc replicatio approbatur l. quoniam. 6. in fine. C. ad l. iul. de ui pub. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 2. quest. 4. reg. 2. Tertia replicatio est: Nisi raptus crimen sit, de quo sententia est lata. Hæc replicatio approbatur l. unica. §. quibus est. C. de raptu uirg. cuius uerba uide §. lib. prox. ca. 3. q. 4. Quarta replicatio est: Nisi damnatum statim puniri, publicè intersit. Hæc replicatio approbatur l. constit. 16. ff. de appell. his uerbis: Cõstitutiones, quæ de recipiendis nec ne appellationibus loquuntur, ut nihil noui fiat, locum non habent in eorum persona, quos damnatos statim puniri publicè interest: ut sunt insignes latrones, uel seditionum concitatores, uel duces factionum. Quinta replicatio est: Nisi alius, non damnatus appellet. Hæc replicatio reprobat l. non tantum. 6. ff. de appellat. cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 1. quest. 3. except. 8.

III. Exceptio: Nisi sententia sit mutata & rescissa. Hæc exceptio approbatur ipso iure, si quidem iudex appellationis sententiam mutauit ac rescidit, uel Imperator pœnam remisit: de quo §. dicitur, alioquin si ipse qui sententiam tulit, postea eam mutauit, reprobat. Proinde exceptionis huius replicatio hæc est: Nisi is qui sententiam tulit, eam mutauerit. hoc enim non licet. quæ replicatio approbatur l. diui. 27. in princ. ff. de penis, hisce uerbis: Diui fratres Aruntio Siloni rescripserunt, non solere præfides prouinciarum ea quæ pronunciantur, ipsos rescindere. Verum si tamen quoque Italicenſi rescripserunt, suam mutare sententiam neminem posse, idque insolitum esse fieri. Concordat l. pœnam. 15. C. de penis, hisce uerbis: Pœnam sua dictam sententia præfidi prouinciæ reuocare non licet. Item concordant ea quæ dicuntur §. cap. 15. quest. 2. Huius replicatiõnis duplicatio est: Nisi legitima subsit causa, quæ duplicatio approbatur exemplo l. illicitas. 6. §. fin. ff. de officio præfidis, cuius uerba uide §. exceptione 9.

vel in integrum restitutio concessa est. Sed id duntaxat a principibus fieri potest.

V I. Exceptio: Nisi tempus illud, quod exilio destinatum erat, in carcere uel custodia impleuerit. Hæc exceptio approbatur l. omnes. 23. C. de poenis. cuius uerba uide 5. cap. 4. de reliquis circumst. reg. 10.

V II. Exceptio: Nisi tempus poenæ finitum sit. Hæc exceptio approbatur l. fratres. 31. ibi: quia temporaria. ff. de poenis. hinc uerbis: Temporaria coercitio, quæ descendit ex sententia, poenæ est abolitio. Concordat l. etsi seuerior. 3. in fin. C. de caus. ex quib. inf. irrog. cuius uerba uide 3. cap. 1. 4. except. gener. 9. Itæ concordat l. rectores. 24. C. de poenis. cuius uerba uide 5. cap. 6. actu 4. quæst. 1. except. 3. Sed et concordat l. Imperator. 8. ff. de postulando. cuius uerba uide 7. lib. 3. cap. 4. quæst. 2. reg. 9. exceptione 3.

V III. Exceptio: Nisi in metallum damnatus, operi faciendo inutilis deprehendatur. Hæc exceptio approbatur l. in metallum. 22. ff. de poenis. hinc uerbis: In metallum damnati, si ualitudine aut ætatis infirmitate inutiles operi faciundo deprehendantur, ex rescripto diui Pij a præside dimitti poterunt, qui æstimabit de his dimittendis: si modò uel cognatos, uel adfines habuerint, & non minus decem annis poena sua functi fuerint.

I X. Exceptio: Nisi multa indicta ex facultatibus damnati redigi non possit. Hæc exceptio approbatur l. illicitas. 6. §. fin. ff. de officio præsidis. hinc uerbis: Praeses prouinciæ, si multam quam irrogauit, ex præsentibus facultatibus eorum quibus eam dixit, redigere non posse deprehenderit: necessitatem solutionis moderetur, reprehensa exactorum illicita auaritia. Remissa propter inopiam multa, a prouinciis regibus exigui non debet. Plures huiusmodi exceptiones uide 5. cap. 7. actu 2.

II. QUANDO SENTENTIA est exequenda? item antecedenia.

Regulariter statim exequenda est. quæ regula approbatur l. de his. 3. in prin. C. de custodia reorum. cuius uerba uide 5. cap. 6. actu 4. quæst. 1. except. 2. Huius regula exceptio prima hæc est: Nisi princeps rescripserit reum damnandum. tunc enim poena per triginta dies est differenda. quæ exceptio approbatur l. si uindicari. 20. C. de poenis. hinc uerbis: Si uindicari in aliquos seu etius contra nostram consuetudinē pro causæ inuitu iusserimus, nolimus statim eos aut subire poenam, aut excipere sententiam: sed per dies triginta super statu eorum fors & fortuna suspensa sit. Reos sane excipiat uinciatque custodia, & excubijs solertibus uigilanter obseruet. Secunda exceptio est: Nisi damnatus prius res suas uelit componere. quæ exceptio approbatur l. 2. §. et uerò qui. C. de exhibend. reis. hinc uerbis: Ei uerò qui reducendus erit, ad disponendas res suas, componendosq;

mæstos penates, spacium coram loci iudice, aut etiam magistratibus, sufficientium dierum, non minus tamen triginta, tribuatur: nulla remanente apud eum qui ad exhibendum missus est, copia nundinandi. Sanè uerba hæc loquuntur de reo nondum damnato, ut ex uerbis ibidem subiectis constat. Tertia exceptio est: Nisi seruo damnato, dominus rationes ab eo sibi dari desideret. Hæc exceptio approbatur l. 1. C. de bonis proscriptorum, hinc uerbis: Seruorum capitis crimine damnatorum peculia dominis non auferri, notum est: sed quod seruum dominus habuisse probauerit, recipiet, præciumque rerum, si quæ ab eo distractæ sunt. Ipsi quoque præsentia potestas ei dabitur, quoad rationes per eum administratæ reddantur ac disponantur, sed meminisse dominum oportebit, ut id uelocius fiat, ut poenæ suæ reddi possit. Quarta exceptio est: Nisi mulier damnata sit prægnans. Hæc exceptio approbatur l. prægnantis. 3. ff. de poenis, hinc uerbis: Prægnantis mulieris consumedæ damnatæ poena differtur, quoad pariat. Ego quidem (Vlpianus) & ne quæstio de ea habeatur, scio obseruari, quandiu prægnans est. Concordat l. imp. 18. ibi: et solitum esse. ff. de statu hominum, hinc uerbis: Imp. Hadrianus Publio Marcello rescripsit, liberam quæ prægnans ultimo supplicio damnata sit, liberum parere: & solitum esse seruari eam, dum partum æderet. Quinta exceptio est: Nisi damnatus dicat se habere quod principi referat. Hæc exceptio reprobatur l. si quis. 7. in prin. ff. de poenis, hinc uerbis: Si quis fortè, ne supplicio adficiatur, dicat se habere quod principi referat salutis ipsius causa: an remittendus sit ad eum, uidentum est. & sunt plerique prædidum tam timidi, ut etiam post sententiam de eo dictam, poenam sustineant, nec quidquam audeant. alij omnino non patiuntur quidquam tale allegantes, nonnulli neque semper, neque nunquam remittunt: sed inquirunt quid sit quod allegare principi uelint, quidque pro salute ipsius habeant dicere: post quod aut sustinent poenam, aut non sustinent. quod uidetur habere mediam rationem. Cæterum (ut mea (Vlpiani) sententia opinio) prorsus eos non debuisse, posteaquam semel damnati sunt, audiri, quidquid allegant. quis enim dubitat, eludendæ poenæ causa ad hæc eos decurrere: magisque esse puniendos, qui tamdiu conticuerunt, quod pro salute principis habere se dicere iactant: nec enim debebant tam magnam rem tamdiu reticere. Sexta exceptio est: Nisi ex damnato in alios quæstio sit habenda. Hæc exceptio approbatur l. qui ultimo. 29. in fin. ff. de poenis. cuius uerba uide 5. cap. 3. quæst. 4. de ultimo suppl.

III. QUAE

III. QUAE ET QUANTA damnato poena sit irroganda?

I. Regula: Si poena in sententia non sit expressa, legis poena est irroganda. quæ regula approbatur l. 1. §. calumniatoribus. ibi: et quamuis. ff. ad senatusconsultum. Turpill. cuius uerba uide 5. cap. 3. quæst. 2. in fine.

II. Regula: Si poena in sententia non adiecta, alia lege alia poena statuatur, mitior lex erit sequenda. quæ regula approbatur l. si præses. 31. ff. de poenis, hinc uerbis: Si præses uel iudex ita interlocutus sit, Vini fecisti: si quidem ex interdicto, non erit notatus, nec poena legis Iulia sequetur si uerò ex crimine, aliud est, quod si non distinxerit præses, utrum Iulia publicorum, an Iulia priuatorum, tunc ex crimine erit æstimandum. Sed si utriusque legis crimina obiecta sint, mitior lex, id est priuatorum, erit sequenda.

III. Regula: Si sine temporis præfinitione damnatus sit reus, uel in metallum, uel in uincula, &c. decennium præfinitum esse uidetur. quæ regula approbatur l. sine. 23. ff. de poenis, hinc uerbis: Sine præfinito tempore in metallum dato impericia dātis, decennij tempora præfinita uidentur. Huic contradicere uidetur l. seruus. 10. C. de. hinc uerbis: Seruus sub poena uinculorum sine temporis præfinitione domino reddi iustus sententia præfinitis prouinciæ, perpetuò uinctus esse debet.

III. VBI EXECVTIO SENTENTIAE fieri debeat?

Ibi puniendus latro, ubi deliquit. quæ regula approbatur l. capitalium. 28. §. famulos. ff. de poenis, hinc uerbis: Famulos latrones in his locis, ubi grassati sunt, furca figēdos quampluribus placuit, ut & conspectu deterreatur alij ab iisdem facinoribus, & solatio sit cognatis & adfinibus interemptorum, eodem loco poena reddita, in quo latrones homicidia fecissent. Nonnulli etiam ad bestias hos damnauerunt.

V. QUOMODO FIERI debeat executio?

Si quis ad mortem damnatus est, quomodo interficiendus uel nō, definitur l. aut damnus. 8. §. 1. ff. de poenis. cuius uerba uide 5. cap. 3. quæst. 4. de ult. supplicio.

VI. EVENTVS ET CONSEQUENTIA.

I. Regula, De cadaueribus punitorum sepeliendis. Quibuslibet petentibus ad sepulturam danda sunt, quæ regula approbatur l. corpora. 3. ff. de cadaueribus punitorum, hinc uerbis: Corpora animaduertorum quibuslibet petentibus ad sepulturam danda sunt. Concordat l. in prin. ff. eod. tit. hinc uerbis: Corpora eorum qui capite damnantur, cognatis ipsorum neganda non sunt: & id obseruasse se etiam, diuus Augustus libro decimo de Vita sua scribit. Concordat etiam Lobnoxios. 11. C. de religiosis, hinc uerbis: Obnoxios criminum, digno supplicio subiectos, sepultu-

ræ tradi non uetamus. Huius regulae exceptio prima hæc est: Nisi ex causa lese maiestatis uel simili damnatus fuerit. Hæc exceptio approbatur d. l. 1. §. et nonnunquam, hinc uerbis: Et nonnunquam non permittitur ut sepeliantur, maxime maiestatis causa dānatorum. Secunda exceptio est: Nisi corpus fuerit exultum. Hæc exceptio reprobatur d. l. 1. §. fin. hinc uerbis: Eorum quoque corpora qui exultandi damnantur, peti possunt: scilicet ut ossa & cineres collecta sepulturæ tradi possint. Tertia exceptio est: Nisi non fuerit petitum neque permissum. Hæc exceptio approbatur d. l. 1. §. hodie, hinc uerbis: Hodie autē eorū in quos animaduertitur, corpora non aliter sepeliuntur, quàm si fuerit petitum & permissum. Concordat l. 2. ff. eod. tit.

II. Regula, De poenis damnatorum qui sententia non obtemperat, proponitur l. capitalium. 28. §. in exulibus. ff. de poenis. cuius uerba uide 5. cap. 3. quæst. 4. de exilio 3. Concordat l. relegati. 4. ff. eod. tit. cuius uerba uide ibidem. Similis poena proponitur l. aut damnus. 8. §. inter eos qui, in fine ff. de poenis. cuius uerba uide 5. d. quæst. 4. de poena metalli. Sed et similis poena proponitur d. l. 8. §. quisquis autem, hinc uerbis: Quisquis autem in opus publicum damnatus refugit, duplicato tempore damnari solet. Sed duplicare eum id temporis oportet, quod ei superest cum fugit, scilicet ne illud duplicetur, quod apprehensus in carcere fuerit: & si in decem annos damnatus sit, aut perpetuari debet ei poena, aut in opus metalli transmitti. Planè si decennio dānatus fuit, & initio statim fugit: uidendum est, utrum duplicari ei tempore debeant: an uerò perpetuari, uel transferri in opus metalli: & magis est, ut transferatur aut perpetuetur. Generaliter enim dicitur, quoties decennium excessura est duplicatio, non esse tempore poenam artandam.

III. Regula, De relegatis commeatum remeatumue non concedendo sine permissu principis, proponitur d. l. 4. in fine. ff. de poenis, hinc uerbis: Nemo potest commeatum remeatumue dare exuli, nisi imperator ex aliqua causa. Concordat l. ad bestias. 31. §. fin. ff. eod. tit. hinc uerbis: Ex prouincia autem in prouinciā transduci damnatos sine permissu Principis non licere, diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt.

III. Regula, De poenæ remissione, proponitur 31. capite 15.

DE PUBLICATIONE bonorum. Cap. XIII.

Eventus publicorum iudiciorum reo damnato, etiam est publicatio eius bonorum, de qua in hoc capite agendum.

I. CAUSA PUBLICATIONIS bonorum quæ sit?

Publicationis bonorum causa est, si reus sit damnatus. tunc enim regulariter bona eius iure antiquo publicabantur. quæ causa approbatur l. in prin. ff. de bonis damnat.

damnat. his uerbis: Supplicij damnatione bona publicantur, cum aut uita adimitur, aut ciuitas, aut feruillis conditio irrogatur. Concordat l. cum qui. 3. in prin. ff. de interd. et relegatis. Item exemplum proponitur l. si ademptis. 5. C. de sentent. passis. cuius uerba uide j. cap. 15. quest. 3. reg. 3. Hoc ius mutatum est iure nouo: de quo j. in fin. capit. dicitur. Sed et alie publicacionis bonorum cause erant olim, de quibus dicitur j. eod. cap. except. 7. Nunc exceptiones propositae cause uideamus.

I. Exceptio: Nisi damnatus uitam et ciuitatem retineat. Hec exceptio approbatur uerbis iam propositis. cuius exemplum proponitur l. deportatorum. 8. C. de poenis, hisce uerbis: Deportatorum in insulam ab eo cui id faciendi ius erat, bona fisco uindicantur: relegatorum autem non, nisi sententia specialiter adempta fuerint. Hec ideo, quia deportati ciuitatem amittunt, relegati eam retinent. de quo dictum s. Concordat l. ea sola. 97. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Ea sola deportationis sententia auferit, quae ad fiscum perueniunt. Item concordat exemplo proposito l. 1. ff. de interd. et relegatis, hisce uerbis: Caput ex rescripto diui Traiani ad Didium Secundum: Scio relegatorum bona avaricia superiorum temporum fisco uindicata: sed aliud clementiae meae conuenit, qui inter caetera quidem innocentia ac ratione meorum temporum hoc quoque remissi exemplum. Concordant item exemplo proposito ea quae dicta sunt s. cap. 3. quest. 4. de exilio 3. Propositae exceptionis, quoad relegatos, replicatio haec est: Nisi relegatis specialiter sententia bona sint adempta, quae replicatio approbatur supra dictis uerbis hisce: Nisi sententia specialiter adempta fuerint. Huius replicationis duplicatio est: Nisi ad tempus fuerit relegatus, tunc enim ne per sententiam quidem bona possunt adimi. Quae duplicatio approbatur l. relegatorum. 7. ff. ad tempus. ff. de interd. et relegatis. cuius uerba uide d. quest. 4. de exilio 3. Concordat l. delegati. 4. ff. in fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide ibidem. Item concordat l. bona. 39. in prin. ff. de iure fisci, his uerbis: Bona fisco contra poenam exilij perpetuam adiudicari sententia non oportet.

II. Exceptio: Nisi seruus uel filius familiaris sit damnatus. Hec exceptio approbatur l. 1. C. de bonis damnatorum. cuius uerba uide s. cap. prox. quest. 2. except. 3. Concordat l. si filius. 3. C. eod. tit. his uerbis: Si filius tuus, cum esset in tua potestate, in insulam deportari meruit, peculium eius nec quod in castris adquisiuit, uel quod ei militaturo donasti, auferri tibi debet.

III. Exceptio: Nisi decurio sit damnatus, quae exceptio approbatur l. quando. 10. ff. de decurionibus. C. eod. tit. cuius uerba uide j. except. prox. repl. 1. dupl. 2.

III. Exceptio: Nisi damnatus liberos habeat. Hec exceptio approbatur l. cum ratio. 7. in prin. ff. de bonis damnatorum, his uerbis: Cui ratio naturalis, quasi lex quaedam tacita, liberis parentum hereditatem adijciat, uelut ad debitam successio-

nem eos uocando, propter quod & in iure ciuili suorum haereditum nomen eis inditum est, ac ne iudicio quidem parentis, nisi meritis de causis, submoueri ab ea successione possint: aequissimè existimatum est, eo quoque casu, quo propter poenam patris aufert bona damnatio, rationem haberi liberorum, ne alieno admissio gravior poenam luarent, quos nulla cogeret culpa interdum in summam egestatem deuolui. Quod cum aliqua moderatione definire placuit, ut qui ad uniuersitatem uenturi erant iure successione, ex ea portiones concessas haberent. Concordat l. si quis. 9. ff. quod uero. ibi: ut illud quoque addatur, utrum filios habeat qui damnatus est. C. eod. tit. Ait Iuriconsultus: Ex ea portiones concessas haberent. In his uerbis notanda est prima aduersus exceptionem propositam replicatio haec: Quod quamuis damnatus liberos habeat, tamen non in solidum ad eos bona damnati pertineant, sed dimidia illorum pars nihilominus publicetur. Cui concordat l. quando. 10. in prin. C. eod. tit. his uerbis: Quando quis quolibet crimine damnatus, capitalem poenam deportationem iuste sustineat, siquidem sine liberis mortuus sit, bona eius ad fiscum perueniant. Sin uero filij, uel filiae, uel nepotes ex defunctis filijs relicti erunt, dimidia parte aerario uindicata, alia eis referretur. Idem est, etsi posthumos dereliquerit. Ait Imp. Si quidem sine liberis mortuus sit, scilicet morte ciuili, nam de morte naturali haec uerba non sunt intelligenda: cum etiam uiuo damnato bona eius publicentur. Propositae replicationis duplicatio prima haec est: Nisi damnatus plures liberos habeat, tunc enim omnia remanent apud liberos, nihil ad fiscum peruenit. Quae duplicatio approbatur l. cum ratio. 7. ff. si plures. ff. de bonis damnatorum. his uerbis: Si plures liberos damnatus habeat, feruntur exempla, per quae pluribus liberis omnia bona damnati concessa sunt. Sed & diuus Hadrianus in hanc sententiam rescripsit: Favorabilem apud me causam liberorum Albinorum numerus facit: cum ampliari imperium hominum adiectione potius, quam pecuniarum copia malim. Ideoque illis paterna sua concedi uolo, quae manifestabunt tot possessores, etiam si acceperint uniuersa. Secunda duplicatio est: Nisi damnatus decurio sit, tunc enim uniuersa bona ad liberos pertinent. Quae duplicatio approbatur simul et distinguitur l. quando. 10. ff. de decurionibus. C. de bonis proscriptis. his uerbis: Decurioni uero, qui hoc incurrit, si liberos non habeat, succedat curia: bona quoque uniuersa detineat, aut ipsa per se, aut suo ordinata periculo munera subiturum. Sin autem erit soboles curiales, etsi ea necdum procreata est, integris patris fortunis fulciatur. Si filia uel filiae fuerint, pars dimidia ad eas deuoluatur facultatum, altera dimidia ad curiam. Sin autem mares curiales fuerint inter-

intermisti, dimidia pars eis curiae nomine deferatur, & alia quam in commune omnibus tribuit indulgentia principalis, pro uirili diuidatur portione. Hec de prima replicatione eiusque duplicationibus sint dicta. Secunda propositae exceptionis replicatio est: Nisi liberi tempore damnationis nondum fuerint nati, quae replicatio reprobat l. 1. ff. etiam hi. ff. de bonis damnatorum, his uerbis: Etiam hi qui ante concepti, & post damnationem nati sunt, portione ex bonis patrum damnatorum accipiunt. Concordat d. l. 10. in prin. ibi: idem est, etsi posthumos dereliquerit. C. eod. tit. cuius uerba uide s. repl. 1. Item concordat d. l. 10. ff. de decurionibus, ibi: etsi ea necdum procreata est, cuius uerba uide paulo superius. Tertia replicatio est: Nisi liberi ex iniurijs nati sint procreati. Hec replicatio approbatur d. l. 1. ff. liberi autem, ff. de his uerbis: Liberis autem ita demum portio attribuitur, si iustis nuptijs nati sunt. Quarta replicatio est: Nisi adoptiti sint liberi. Hec replicatio reprobat sub conditione l. cum ratio. 7. ff. ex bonis. ff. eod. tit. his uerbis: Ex bonis damnatorum portiones adoptiuis liberis (si non fraudis causa facta est adoptio) non minus quam naturalibus concedi, aequum est. Fraudis autem causa adoptio facta uidetur, etiam si non in reatu, sed desperatione rerum per conscientiam metu imminentis accusationis quis adoptet, in hoc, ut ex bonis quae se amissurum cogitat, portio detrahatur. Quinta replicatio est: Nisi non omnia bona damnato auferantur, sed pars tantum. Hec replicatio approbatur l. 1. ff. in fin. ff. eod. tit. his uerbis: Liberis eius cui pars dimidia duntaxat bonorum ablata est, partes non dantur: idque & diui fratres rescripserunt. Sexta replicatio est: Nisi maiestatis crimine sit damnatus. Hec replicatio approbatur l. quando. 10. ff. in fin. C. eod. tit. his uerbis: Excepta sola maiestatis quaestione: quam si quis sacrilego animo sumpserit, iuste poenam ad suos etiam posteros transmittet. Concordat l. quisquis. 5. ff. de l. iul. C. ad l. iul. maiestatis. Item Nouell. constit. 134. ff. in fin. cuius uerba uide j. except. 5. Huius duplicatio est: Nisi quoad bona libertorum, quae damnato tanquam patrono debebantur. Quae duplicatio approbatur l. eorum. 9. ff. ad l. iul. maiestatis. his uerbis: Eorum qui maiestatis crimine damnati sunt, libertorum bona liberis damnatorum conseruari, diuus Seuerus decreuit, & tunc demum fisco uindicari, si nemo damnati libertorum existat. Septima replicatio est: Nisi mater damnata sit, non pater. Hec replicatio approbatur l. de bonis. 6. C. eod. tit. his uerbis: De bonis matris deportatae filijs nihil deberi, iuris absolutissimi est.

Ad quos liberos pertineat pars bonorum damnati?

I. Regula, De liberis qui sunt in potestate, et emancipatis, proponitur l. si deportatus. 3. C. de bonis proscriptis. his uerbis: Si deportatus suos & emancipatos filios habuerit, pars quae ex bonis eius libe-

ris concessa est, ad eos tantum qui in potestate erant, transferatur: si emancipati ea quae consecuti erant emancipationis tempore, damno suo existimant conferenda. Sin autem confusionem bonorum & donationis elegerint, omnia ea quae fisco liberis damnati concedit, aequae diuisionis partibus sortiantur. Quae regula etiam in dote filiae uel neptis ex filio deportati conferenda, custodienda erit.

II. Regula, De filijs et filiabus decurionis damnati, proponitur l. quando. 10. ff. de decurionibus. C. eod. tit. cuius uerba uide paulo superius repl. 1. dupl. 2.

III. Regula, De liberis illegitimis, posthumis et adoptiuis uide paulo superius repl. 2. 3. & 4.

Quotum bonorum pars ad liberos pertineat?

Huius loci regula proponitur l. cum ratio. 7. ff. in fin. ff. de bonis damnatorum, his uerbis: Praeterea ex his quae per flagitium damnatus adquisiuit, portiones liberorum non augentur: ueluti si cognatum suum interimi curauerit, & eius haereditate adijt, uel bonorum possessionem accepit. Nam ita diuus Pius rescripsit. Cui consequenter illud idem Princeps constituit, cum filia familias ueneno necasse contineretur eum, a quo haeres instituta erat, quauis iusu patris, cuius in potestate esset. Concordat Nouell. constit. 134. ff. ut autem non solum, ibi: exceptis ijs, cuius uerba uide j. proxime. Hec de quarta propositae cause exceptione sunt dicta.

V. Exceptio: Nisi damnatus ascendentes habeat, uel uxorem. Hec exceptio approbatur d. c. 134. ff. ut autem non solum, his uerbis: Ut autem non solum corporales poenae, sed etiam pecuniariae moderatiores sint: sancimus, si illi qui in iudicio postulantur de criminibus, in quibus leges publicationem bonorum aut mortem definiunt, conuincantur aut condemnentur, ne bona ipsorum uel magistratibus, uel eorum cohortibus, lucro cedant: sed neque secundum ueteres leges addicatur fisco, sed si quidem descendentes habeant, ut hi bona obtineant, exceptis ijs quae per tale ipsis delictum acceperunt. Si nulli descendentes subint, sed ascendentes usque ad tertium gradum, & ipsi obtineant. Si uero, qui ita damnati sunt, uxores habeant, omnibus modis iubemus, ut haec tam dotem quam donationem nuptialem capiant. Sed & si sine dote huiusmodi personae fuerint in matrimonio, legibus nostris definitam portionem ex uniuerso damnati patrimonio capiant, siue liberos habeant, siue non. Quod si neminem praedictorum habeatis qui deliquit, tunc fisco bona eius addici uolumus. In his tamen qui perduellionis crimine damnati sunt, ueteres conseruari leges uolumus. Concordat d. c. 134. ff. praeterea de subd. cuius uerba uide j. quest. 3. reg. 3.

VI. Exceptio: Nisi damnatus poena fuerit liberatus. Hæc exceptio reprobat per ea quæ dicuntur j. cap. 15. quest. 3. reg. 2.

VII. Exceptio: Nisi reus non fuerit damnatus. tunc enim, quamvis in reatu decesserit, ipse bona non publicantur. Hæc exceptio approbatur l. 2. ff. de bonis damnatorum, his uerbis: Non ut quis in carcerem ductus est, spoliari eum oportet, sed post condemnationem: id quod; diuus Hadrianus rescriptit. Concordat l. 2. §. fin. ff. de bonis eorum qui ante sententiam, cuius uerba uide paulo inferius repl. 4. Item concordat l. qui rei. 3. §. sic autem, uerf. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Si qui autem sub incerto causæ euentu in uinculis, uel sub fideiussoribus, decesserint, horum bona non esse confiscanda, mandatis cauetur. Item concordat l. 2. C. de bonis eorum qui mort. sibi consciuerunt, his uerbis: Eorum qui in reatu diem suum functi sunt, si non perduellionis causam sustinuerint, nec ob metum criminis mortem sibi consciuerunt, bona ad successores transmittuntur. Concordat item l. ult. C. de iure fisci, his uerbis: Eorum patrimonium mortuorum, qui uitæ suæ tempore diuersis conscientiam suam dicuntur polluisse criminibus, fisci rationibus nequaquam cõpetere, uel ab alio alienari censemus, nisi post publicam accusationem eos constiterit fuisse conuictos. Concordat l. in fraud. 45. §. 1. ff. de iure fisci, his uerbis: Bona eorum qui in custodia uel in uinculis uel compe'dibus decesserint, hæredibus eorum nõ auferuntur, siue testatõ, siue intestatõ decesserint. **Proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi crimine læsæ maiestatis reus decesserit.** Hæc replicatio approbatur l. 2. C. de bonis eorum qui mortem sibi consc. cuius uerba uide paulo superius. Concordat l. ex iud. 20. ff. de accusationib. his uerbis: Ex iudiciorum publicorum admissis non aliàs transeunt aduersus hæredes poenæ bonorum ademptionis, quam si his contestata, & condemnatio secuta fuerit: excepto reperundarum & maiestatis iudicio, quæ etiam mortuis reis, cum quibus nihil actum est, adhuc exercere placuit, ut bona eorum fisco uindicentur: ad eõ ut diui Seuerus & Antoninus rescripserint, ex quo quis aliquod ex his causis crimen contraxit, nihil ex bonis suis alienare aut manumittere eum posse. Ex cæteris uerõ delictis poena incipere ab hærede ita demum potest, si uiuo reo accusatio mota est, licet non fuerit condemnatio secuta. **Item concordat l. uli. ff. ad l. ul. maiestatis. cuius uerba cum proposita replicationis distinctione uide §. cap. 2. except. 10. repl. 1. Secunda replicatio est: Nisi ex lege reperundarum reus fuit.** Hæc replicatio approbatur l. 20. paulo superius proposita. **Tertia replicatio est: Nisi pendente appellatione fuerit mortuus reus.** De hac re uide §. cap. 2. except. 10. repl. 3. **Quarta replicatio est: Nisi reus, postquam de poena Imperatori scriptum est, decesserit.** Hæc replicatio reprobat l. 2. §. si is ff. de bo-

nis eorum qui ante sententiam uerbis: Si is de cuius poena Imperatori scriptum est (ueluti quodd decurio fuerit, uel quodd in insulam deportari debuerit) antequam resciberetur, decesserit: potest quæri, num ante sententiam decessisse uideatur? argumento est senatusconsultum, quod factum est de his qui Romam transmissi, ante sententiam decessissent. cuius uerba hæc sunt: Cum condemnatus nemo uideri posset in hunc annum, antequam de eo fortè iudicium Romæ redditum & pronũciatum esset: neq; cuiusquam mortui bona, antequam de eo Romæ pronũciatum esset, publicanda esse, eaq; bona hæredes possidere debent. **Quinta replicatio est: Nisi reus accusatorem corrupit.** Hæc replicatio approbatur simul & distinguitur per ea quæ dicta sunt §. cap. 2. in fine, repl. generali 2. **Sexta replicatio est: Nisi reus sibi ipsi mortem consciscere uoluit.** Hæc replicatio approbatur cum distinctione l. qui rei. 3. §. sic autem, ff. de bonis eorum qui ante sententiam uerbis: Sic autem hic distinguitur, interesse qua ex causa quis sibi mortem consciscit: sicuti cum quæritur, an is qui sibi manus intulit, & non perpetravit, debeat puniri quasi de se sententiam tulerit, nam omnino puniendus est, nisi tædio uitæ uel impatientia alicuius doloris coactus est hoc facere: & meritis, si sine causa sibi manus intulit, puniendus est. Qui enim sibi non pepercit, multo minus alij parceret. **Septima replicatio est: Nisi reus sibi ipsi ante sententiam mortem consciscit.** Hæc replicatio approbatur d. l. 3. in prin. his uerbis: Qui rei postulat, uel qui in scelere deprehensus, metu criminis imminens mortem sibi consciuerint, hæredem non habent. Concordat l. in fraud. 45. §. eius bona, ff. de iure fisci, his uerbis: Eius bona, qui sibi ob aliquod admissum flagitium mortem consciscit, & manus intulit, fisco uindicantur. Quod si id tædio uitæ, aut pudore æris alieni, uel ualetudinis alicuius impatientia admisit: non inquietabuntur, sed suo successori relinquuntur. **Hæc uerbis replicatio proposita approbatur, simul & eius prima duplicatio, quæ est: Nisi non metu criminis, sed ob aliquam aliam causam mortem sibi consciscit.** Cui duplicatiõ concordat d. l. 3. §. sic autem, ff. de bonis eorum qui ante sententiam uerbis: Si quis autè tædio uitæ, uel impatientia doloris alicuius, uel alio modo finierit uitam: successorum rem habere, diuus Antoninus rescriptit. Uideri autem & patrem qui sibi manus intulisset, quodd diceretur filium suum occidisse, magis dolore filij amissi mortem sibi irrogasse: & ideo bona eius non esse publicanda, diuus Hadrianus rescriptit. **Item concordat d. l. 45. §. eius bona, ff. de iure fisci, his uerbis: Eius bona qui sibi mortem consciscit, non antè ad fiscum coguntur, quam prius constiterit, cuius criminis**

nis gratia manus sibi intulerit. Concordat item l. 1. C. de bonis eorum qui mortem sibi consciuerunt, his uerbis: Eorum demum bona fisco uindicantur, qui conscientia delati admissiq; criminis, metuq; futuræ sententiæ, manus sibi intulerunt. Eapropter fratrem uel patrem tuum, si nullo delato crimine, dolore aliquo corporis, aut tædio uitæ, aut furore uel insania, aut aliquo casu, suspensio uitam finisse constitit, bona eorũ tam ex testamento, quam ab intestato ad successores pertinebunt. **Item concordat l. 2. C. eod. tit. & l. factum, 12. C. de accusat. his uerbis: Factum spontè se precipitantis, in nocenti criminis periculum adferre nõ potest. Secunda proposita replicationis duplicatio est: Nisi is qui mortem sibi metu criminis consciscit, nondum fuerit accusatus.** Hæc duplicatio approbatur l. qui rei. 3. §. 1. ff. de bonis eorum qui ante sententiam uerbis: Papinianus libro X VI. Responsorum ita scribit: Qui rei criminis nõ postulati manus sibi intulerint, bona eorũ fisco non uindicentur, non enim facti celeritate esse obnoxiam, sed conscientia metum in reo uelut de confesso teneri placuit. Ergo aut postulati esse debent, aut in scelere deprehensi, ut si se interfecerint, bona eorum confiscantur. **Hæc uerbis duplicatio proposita approbatur, simul eius triplicatio, quæ est: Nisi is qui sibi mortem consciscit, in ipso scelere fuerit deprehensus.** tunc enim, quamvis nondum fuerit accusatus, nihilominus eius bona publicantur. **Tertia duplicatio est: Nisi eius criminis reus postulatus fuit, ob quod conuictus, bonis tamen non careret.** Hæc duplicatio approbatur d. l. 3. §. ut autè diuus, cum §. sequente, his uerbis: **Ve autè diuus Pius rescriptit, ita demum bona eius qui in reatu mortem sibi consciscit, fisco uindicanda sunt: si eius criminis reus fuit, ut si damnaretur, morte aut deportatione adficiendus esset.** Idem rescriptit, eum qui modici furti reus fuisset, licet uitam suspendio finierit, nõ uideri in eadem causa esse, ut bona hæredibus adimenda essent: sicuti neq; ipsi adimerentur, etsi compertum in eo furtum fuisset. Ergo ita demum dicendum est, bona eius qui manus sibi intulit, fisco uindicari: si eo crimine nexus fuerit, ut si conuinceretur, bonis careat. **Quarta duplicatio est: Nisi heres paratus sit defunctum defendere.** quæ duplicatio approbatur d. l. 3. §. fin. his uerbis: De illo uideamus, si quis consciscita morte, nulla iusta causa præcedente, in reatu decesserit: an, si parati fuerint hæredes causam suscipere, & innocentè defunctum ostendere, audiendi sunt: nec prius bona in fisco cogenda sunt, quam si de crimine fuerit probatũ: an uerõ omnimodò publicanda sunt? Sed diuus Pius Modesto Taurino rescriptit: Si parati sint hæredes defensionè suscipere, non esse bona publicanda, nisi de crimine fuerit probatũ. **Hæc de septima proposita exceptionis replicatione sunt di-**

II. ANTECEDENTIA ET ADIUNCTA PUBLICATIONIS BONORUM QUÆ SINT?

I. Regula, De referendo prius Imperatori, proponitur Lunica. C. ne sine iussu principis certis iud. liceat consisti. cuius uerba uide §. cap. prox. quest. 1. except. 1. de iure confiscandi.

II. Regula, De inuentario bonorum conficiendo, proponitur l. si quis. 7. C. de bonis proscript. hęc uerbis: Si quis intra prouinciam pro qualitate delicti stylum proscriptiois incurrerit, per ordinarij officij sollicitudinem bonorum eius in dago diligentissimè celebretur, ne quid rei priuatæ comodis per gratiam atq; colludum furto subducatur: & plena descriptio cõprehedat, quod spacium, & quod ruris sit ingenium: quid aut incultũ sit, aut colatur: quid in uineis, oliueris, aratorijs, pascuis, syluis fuerit inuentum: quæ uelut gratia, & quæ amœnitas sit locorũ: quis in ædificijs ac possessionibus sit ornatus, quõ tunc mancipia in prædijs occupatis, uel urbana, uel rustica, uel quarum artium generib. imbuta teneantur: & quot sint cõsuarij, uel coloni, quot bouum iuga exercitijs terræ atq; uomerib. instruentium: quot pecorum & armatorum greges, & in qua diuersitate numerati sint: quãtum auri & argenti, uestium ac monillium, uel in specie, uel in pondere, & in quib. speciebus, quid tunc in apothecis sit reperitum. Tunc demum omnia ea quæ uelle nos perspicis, inquisitione constructa, Rationalis rei priuatæ tradatur officio, aut Palatinis super hac causam missis nostro neccenda patrimonio. Mox uerõ ad nos sub literis publici iudicis sigillatim de omnibus nominatumq; referatur, proculdubio negligentia multanda. Nam si quid post factam à prædicto officio inuestigationem rationalis rei priuatæ, cui inquisitione secunda mandata est, amplius forsalsis inuenerit: officium fraudulentum ea condemnatione ferietur, ut aliud tantum, quantum fuerat subtractum, ex proprijs facultatibus inferatur.

III. QUÆ BONA QUIBUS PUBLICANDA SINT, & DISTRIBUENDA?

I. Regula, De dimidia bonorum parte liberis relicta, dictum est §. eod. cap. quest. 1. except. 4.

II. Reg. De parte bonorũ patrono dånati relinquenda, proponitur l. cõ ratio. 7. §. si in libertinũ. ff. de bonis damnatorũ, his uerbis: Si in libertinũ animaduertum erit, patrono eius id quod in bonis illius habiturus esset, si is in quem animaduertum est, sua morte decessisset, eripiendum nõ erit: reliqua pars bonorũ, quæ ad manumif-

forem non pertinebit, hifco est uindicanda.

111. Regula, De rebus uxoris damnati, de dote, antenuptiali & alia uxori facta donatione, proponitur l. si quis. 9. in prin. C. de bonis proscript. his uerbis: Si quis posthac styllum (quod absit) proscriptionis exceperit, uxor eius res proprias, ex quocunq; titulo sibi quaesitas, uelut manu iniecta, mox uin dicet, aut certe à quoquo occupatas statim recipiat. Dos etiam, non quæ aliquoties inaniter dotalium instrumentorum tenore confcribitur, sed quam se corporaliter tradidisse docuerit, repræsentetur. Ea etiã quæ ab innoxio adhuc marito ante nuptias titulo donationis acceperit, uel durante matrimonio largitione uiri ad eam ante proscriptionem peruenerint, apud eam firmiter permancant. Concordat Nouell. c. 124. §. præterea, his uerbis: De substantia adulteri, si uxorê habeat, dos ei donatioq; ante nuptias conferretur: aut si dotalia instrumenta non interuenerint, portio quæ prædicta defertur lege. Reliquam eius substantiam descendentes aut ascendentes (si qui sunt) usq; ad tertium gradum capiât, secundum ordinem & gradus suos. Si nulli huiusmodi superint, hifco hæc addici iubemus. Item concordat d. c. 134. §. ut autem ibi: si uerò qui. cuius uerba uide §. eo l. cap. quæst. 1. except. 5. Item concordat Nouell. c. 17. §. si de adult. ibi: at si quidem adult. De ijs que maritus ex bonis damnate consequitur, uide d. §. si de adult.

111. Regula, De dote mulieris damnate, proponitur l. quinq; 3. cum duabus ll. seq. ff. de bonis damnatorum, his uerbis: Quinq; legib. damnatæ mulieri dos publicatur, maiestatis, uis publicæ, parricidij, ueneficij, de ficiarijs: & omnes omnino maritus actiones saluas habet cõtra hifcum. At si alia lege capitis punita sit, quæ dotem non publicat: quia prius serua pœnæ efficitur, uerum est dotem mariti lucro cedere, quasi mortua sit. Quod si deportata sit filiafamilias, Marcellus ait (quæ sententia etiam uera est) nõ utiq; deportatione dissolui matrimonium. nam quum libera mulier remaneat, nihil prohibet & uirum mariti affectionem, & mulierem uxoris animum retinere. Si igitur eo animo mulier fuerit, ut discedere à marito uelit, ait Marcellus, tunc patrê de dote acturum: sed si materfamilias, & interim constate matrimonio fuerit deportata, dotem penes maritum remanere: postea uerò soluto matrimonio posse eam agere, quasi humanitatis intuitu hodie nata actione.

V. Regula, De eo quod damnatus in liberos ante reatum cõtulit, proponitur l. si quis. 9. §. si quid etiam. C. de bonis proscript. his uerbis: Si quid etiam in emancipatos liberos ante tempus criminis ac reatus patrem cõtulisse claruerit, integrum iisdem citra inquietudinem reseruetur. Quod uerò nec uxor, nec emancipati liberi potue-

rint uindicare captum à publicis personis, ita ad nos referri specialiter censemus, ut illud quoq; addatur, utrum filios habeat qui damnatus est: simulq; adijciatur, utrum iudê apud se ex causa donationis aliquid uindicauerint.

V I. Regula, De ijs que post pœnam irrogatã damnatus adquisiuit. Hæc non publicantur. Quæ regula approbatur l. si mandauero. 22. §. is cuius bona, in fine. ff. mandati. cuius uerba uide §. libro 43. cap. 12. quæst. 2. except. 6. Cuius exceptio est: Nisi deportati bona sint publicata. Quæ exceptio approbatur l. 2. C. de bonis proscript. his uerbis: Deportati nec earum quidem rerum, quas post pœnam irrogatam habuerint, hæredem habere possunt, sed & hæ publicabuntur.

V I I. Regula, De pannicularijs & spolijs, proponitur l. diuus Hadrianus. 6. ff. d. tt. his uerbis: Diuus Hadrianus Aquilio Braduæ ita rescripsit: Pannicularia causa quemadmodum intelligi debeat, ex ipso nomine apparet, non enim bona damnatorum pannicularia significari quis probè dixerit: nec si zonam circa se habuerit, protinus aliquis sibi uindicare debet: sed uestem qua is fuerit indutus, aut numulos inueterales, quos uictus sui causa in promptu habuerit: aut leues annulos, id est, qui rem non excedant aureorum quinque. alioquin si quis damnatus in digito habuerit aut sardonycha, aut aliam gemmam magni precij, uel si quod chirographum magnæ pecuniæ in sinu habuerit: nullo iure illud in pannicularia ratione retinebitur. Pannicularia sunt ea, quæ in custodia receptus secum attulit: spolia, quib. indutus est, quum quis ad supplicium ducitur, ut ipsa appellatio ostendit. Itaque neq; spiculatores ultrò sibi uindicent, nec optiones ea desiderent, quib. spoliatur, quo momento quis est punitus. Hanc rationem non in compendium suum debent præfides uertere, sed nec pauperes optiones siue commentarienses ea pecunia abuti: sed debet ad ea seruari, quæ iure præfidi solent erogari: ut puta charisticò quibusdam officialibus inde subscribere, uel si quid fortiter fecerint milites, inde donare eis. Barbaros etiam inde munere uenientes ad se, uel legationis, uel alterius rei causa. Plerunq; etiam inde corrasas pecunias præfides ad hifcum trãsmiserunt: quod perquam nimiam diligentiam est, cum sufficiat, si quis non in usus proprios uerterit, sed ad utilitatem officij patiatur deseruire.

V I I I. Regula, De are alieno deducendo, proponitur l. non possunt. 11. ff. de iure fisci. cuius uerba uide §. lib. 11. cap. 3. quæst. 4. reg. 5.

IIII. EVENTVS PUBLICACIONIS BONORUM.

Actiones creditorum damnati aduersus hifcum competunt.

petunt. quæ regula approbatur cõtemplo l. & omnes. 4. ff. de bonis dñat. cuius uerba uide §. quæst. 3. reg. 4. Sed et aliud exemplum proponitur l. si ut. 5. C. eod. tt. his uerbis: Si, ut proponis, bona eius qui tutelam tuam admiinstrauit, sententiam passi ad hifcũ sunt deuoluta, procuratorem nostrum adire cura: qui si quid iure posci animaduerte rit, non negabit. Planè si pars bonorum tantum sit publicata, pro parte tantum hifcus tenetur, pro parte damnatus, quod approbatur l. 1. C. de fideiusoribus. de qua cum alijs similibus uide §. lib. 48. cap. 21.

DE IURE NOVO, QVO PVBLCATIO BONORUM TOLLITUR.

Hactenus de iure antiquo, quo publicatio bonorum approbatur, eiusq; exceptio, est dictum, idq; plenius descriptum. illud autem ius alio iure posteriore mutatum ac sublatum est, nimirum Nouell. c. 17. §. oportet autem, his uerbis: Oportet autem omnino & huius terei prouidentiam gerere, ut si quis pœna dignus esse uideatur, ne sumpto de illo supplicio bona eius attingas, sed ad progeniem eius, & legem, legeq; in tractum ordinem deferri ea patiaris. nam nõ bona, sed bonorum possessores delinquit. Sed qui eum ordinem subuertit, illi pœna quidem dignos dimittunt, bonaq; eorum auferunt: alios uerò, quos ad illorum fortè successorem lex uocabat, in illorum locum obijciunt supplicio. Propositi iuris noui duæ potissimũ sunt exceptiones. Prima exceptio est: Nisi damnatus neque liberos, neq; parentes, neq; uxorem habeat. tunc enim bona secundum ius antiquum ad hifcum pertinent. Altera exceptio est: Nisi ob maiestatis crimen fuerit damnatus. Hæ duæ exceptiones approbantur Nouell. c. 134. §. penult. ibi: quod si neminem. cuius uerba uide §. eod. cap. quæst. 1. except. 5.

DE INFAMIA. Cap. XIII.

Interuentus publicorum iudiciorum reo damnato numeratur & infamia, de qua nunc sequitur.

I. CAVSÆ EX QVIBVS infamia notantur.

I. Causa: Si iudicio publico quis sit damnatus, infamia notatur. quæ causa approbatur l. infam. 7. ff. de publicis iud. his uerbis: Infamem non ex omni crimine sententia facit, sed ex eo quod iudicij publici causam habuit. Itaq; ex eo crimine, quod iudicij publici nõ fuit, damnatũ infamia nõ sequetur: nisi id crimẽ ex ea actione fuit, quæ etiam in priuato iudicio infamiam cõdemnato importat. ueluti furti, ui bonorum raptorum, & iniuriarum. Concordat l. 1. §. qui iudicio, ff. de his qui notantur infamia. Proposita causa exemplum proponitur l. 2. §. miles. ff. d. tt. his uerbis: Miles qui lege Iulia de adulterijs fuerit dñatus, ita infamis est, ut etiam ipsa sententia eum sacramento ignominie causa soluat.

II. Causa: Si ob crimen priuatum fuerit condemna-

tus. Hæc causa reprobat, sub conditione tamen, l. 7. paulò superius proposita.

III. Causa: Si ob calumniam uel præuarcationem fuerit condemnatus quis. Hæc causa approbatur l. 1. §. qui iudicio. ff. de his qui not. infam. his uerbis: Qui iudicio publico calumnie præuarcationis uel causa quid fecisse iudicatus erit, infamia notatur. Huius causæ exceptio prima est: Nisi calumnie causa nondum fuerit damnatus. quæ exceptio approbatur l. athletes. 4. §. calumniator. ff. eod. tt. his uerbis: Calumniator ita demum notatur, si fuerit calumnie causa damnatus. neque enim sufficit calumniatum, item præuarcator. Quid sit præuarcator, uide §. cap. 10. in prin. Secunda propositæ causæ exceptio est: Nisi alieno nomine accusauerit is qui calumniatus dicitur. Hæc exceptio reprobat l. nostris. 8. C. calumniatoribus. cuius uerba uide §. capite 9. quæst. 1. except. 3.

III. Causa: Si furti, ui bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo malo & fraude fuerit condemnatus quis, uel passus. Hæc causa approbatur l. 1. §. qui furti. ff. de his qui notant. inf. his uerbis: Qui furti, ui bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo malo & fraude, suo nomine dñatus passusue erit, infamia notatur. Concordat d. l. 4. §. fin. c. l. sequente. ff. eod. tt. his uerbis: Si quis furti, ui bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo malo, suo nomine damnatus passusue erit, simili modo infamis est. Quoniam intelligitur confiteri crimen, qui passus sit. Concordat l. infamem. 7. ff. de public. iud. cuius uerba uide paulò superius causa 1. Item quoad iniuriarum actionem attinet, concordat l. decuriones. 5. C. de causis ex quibus infamia irrogatur. cuius uerba uide §. cap. 4. de decurionibus, reg. 6. Concordat deniq; Inst. de pœna temerè litigantium. §. ex quibusdam, his uerbis: Ex quibusdam iudicij damnati, ignominiosi fiunt: ueluti furti, ui bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo, item tutelæ, mandati, depositi, directis, non contrarijs actionibus. Item pro socio, quæ ab utraque parte directa est: & ob id quilibet ex socijs eo iudicio dñatus, ignominia notatur. Sed furti quidẽ, aut ui bonorum raptorum, aut iniuriarum, aut de dolo, non solum damnati notantur ignominia, sed & passus: & rectè. plurimum enim interest, utrum ex delicto aliquis, an ex cõtractu debitor sit. Proposita causæ exceptio prima hæc est: Nisi furti nõ manifesti sit actum. Hæc exceptio reprobat l. furti. 6. in prin. ff. de his qui notantur infamia, his uerbis: Furti accipe, siue manifesti sit, siue nec manifesti. Secunda exceptio est: Nisi ideo fuerit condemnatus, quod res furtiua apud eum ignoratam fuerit reperta. Hæc exceptio approbatur l. furti. 8. C. eod. tt. his uerbis: Furti si condemnata es, citra uerbera quoq; fustium, famæ damnũ subijsti: quod si res furtiua, quã alter surripuit, apud te ignorantẽ comperta est, nõ l'esit exilimationem tuam sententia durior. Tertia exceptio est: Nisi ob id quod seruo iniuriam

miuria fecerit, fuerit condemnatus. Hec exceptio repro-
batur l. iniuriarum. 10. C. cod. de his uerbis: Iniuriarum ex
persona quoque ferri damnatus, infamia no-
tatur. Quarta exceptio est: Nisi nullo dato precio,
precibus impetrauit, ne furti fecerit ageretur uel iniuriarum.
Hec exceptio approbatur d. l. 6. §. pactus. ff. de his
qui notantur infamia, his uerbis: Pactus uisus (inquit)
erit. Pactum sic accipimus, si cum precio quan-
tocunq; pactus est: alioquin & qui precibus
impetrauit ne secum ageretur, erit notatus, 10
nec erit ueniae ulla ratio: quod est inhumana-
m. Concordat l. non damnatus. 18. C. de causis ex quib.
inf. irrog. his uerbis: Non damnatus quidem iniuriarum,
sed pactos quoque perpetuum edictum infamia-
tatis: uerum pactos eos demum, qui ullos
aduersarij numeros pro mala conscientia ex-
transactione numerassent, in hac causa pla-
cuit intelligi. Caeterum simplex rei gratia in-
tegram pacti aestimationem illibatamque confer-
uat. Quinta exceptio est: Nisi iussu praetoris pactus
est, ne ageretur. Hec exceptio approbatur d. l. 6. §. qui
iussu, his uerbis: Qui iussu praetoris precio dato
pactus est, non notatur. Sexta exceptio est: Nisi
iureiurando delato, iurauerit se non fecisse. Hec exceptio
approbatur ibidem, his uerbis: Sed & si iureiurando
delato iurauerit quis non deliquisse, non
erit notatus. nam quodammodo innocentiam
suam iureiurando adprobauit. Concordat d. l.
18. in fine. C. cod. de his uerbis: Quod si iureiurando
de causa contentio sit, nemo dubitauerit, quin
religionem absolutio iureiurandi sequatur.
Septima exceptio est: Nisi in actione qua ex contractu
oritur, pactus sit ne agatur. Hec exceptio approbatur l.
in actionibus. 7. ff. de his qui notantur inf. his uerbis: In ac-
tionibus quae ex contractu profiscuntur,
licet famosae sunt, & damnati notantur, at-
amen pactus non notatur: merito, quoniam
ex his causis non tam turpis est pactio, quam
superioribus. Concordat Inst. de poena temere li-
tig. §. ex quibusdam, in fine. cuius uerba uide paulo su-
perius ead. causa, in princ. Hec de quarta causa eiusque
exceptionibus.

V. Causa: Si expilatae hereditatis iudicio sit damna-
tus. Hec causa approbatur l. si te. 12. C. de causis ex quib.
inf. irrog. his uerbis: Si te expilasse hereditatem
sententia praefidis constitit, non ex eo quod
non & alia tibi poena interrogata est, furis im-
probioris infamiam euitasti.

VI. Causa: Si in iudicio stellationatus fuerit condemna-
tus. Hec causa approbatur l. quid ergo. 13. §. fin. ff. de his
qui notantur inf. his uerbis: Crimen stellationatus in-
famiam irrogat damnato, quamuis publicum
iudicium non est.

VII. Causa: Si ex militari delicto fuerit notatus. Hec
causa reprobat sub conditione l. frustra. 7. C. de re mi-
litari, his uerbis: Frustra ueretur, ne nota, quae
propter delictum militare intercesserit, aesti-
mationem tuam iam ueterani laesisse uideat-
ur: maxime cum ex eo delicto, quod in pa-

ganorum potest cadere personam, notatos mi-
lites post missionem placuerit esse famosos.

VIII. Causa: Si pro socio, tutelae, mandati, depositi iu-
dicio quis fuerit condemnatus. Hec causa approbatur
l. 1. §. qui pro socio. ff. de his qui notantur inf. his uerbis: Qui
pro socio, tutelae, mandati, depositi suo nomi-
ne, non contrario iudicio damnatus erit, infa-
mia notatur. Concordat Inst. de poena temere litig.
§. ex quibusdam. cuius uerba uide paulo superius causa 4.
in prin. Item concordat l. furti. 6. §. mandati. ff. de his qui
notantur inf. his uerbis: Mandati uerbis edicti nota-
tur, non solum qui mandatum suscepit, sed &
is qui fide quam aduersarius secutus est, non
praestatur. ut puta fideiusus pro te, & solui: man-
dati, si te condemnauero, famosum facio.
Item concordat l. fidei. 22. C. d. de his uerbis: Fidem rum-
pens societatis, cum infamiae periculo, suo no-
mine pro socio conuentus, ad faciendum sa-
tis urgetur. Proposita causa exceptio prima haec est:
Nisi non suo, sed alieno nomine conuentus condemnatus
sit. Hec exceptio elicitur ex uerbis paulo superius pro-
positis huius: Suo nomine. Proinde haeres, qui defun-
cti nomine pro socio, uel tutelae, aut simili actione conuen-
tus est, & condemnatus, non fit infamis. Interdum tamē eti-
am suo nomine haeres in istis actionibus, cum defuncto contra
eum tenetur. quod approbatur d. l. 6. §. illud plane. ff. cod.
de his uerbis: Illud plane addendum est, quod
interdum & haeres suo nomine damnatur, &
ided infamis fit, si in deposito uel in manda-
to male uersatus sit. Non tamē in tutela uel
pro socio haeres suo nomine danari potest:
quia haeres neque in tutelam, neque in societatem
succedit, sed tantum in res alienum defuncti.
Secunda proposita causa exceptio est: Nisi non directam,
sed contrariam actionem sit actum. Hec exceptio approba-
tur uerbis supra in principio huius causae propositis hi-
sce: Non contrario iudicio. Cui concordat Inst.
de poena temere litig. §. ex quibusdam. cuius uerba uide
s. causa 4. in prin. Item concordat d. l. 6. §. fin. his uer-
bis: Contrario iudicio damnatus non erit in-
famis: nec in merito. nam in contrariis non
de perfidia agitur, sed de calculo, qui ferē in
iudicio solet dirimi.

IX. Causa: Si miles ignominiae causa sit dimissus. Hec
causa approbatur l. 1. in prin. ff. de his qui notantur inf. his
uerbis: Praetoris uerba dicunt: Infamia nota-
tur, qui ab exercitu ignominiae causa ab Im-
peratore, eoque cui de ea re statuendi potestas
fuerit, dimissus erit. Hec causa declaratur et distin-
guitur l. 2. in prin. cui sequitur. ff. cod. de his uerbis: Quod
ait praetor, Qui ab exercitu dimissus erit: di-
missus accipere debemus militem caliga-
tum, uel si quis alius usque ad centurionem
uel praefectum cohortis uel alae uel legio-
nis dimissus est. Hoc amplius Pomponius
ait, etiam eum qui exercitui praefectus (licet co-
sularibus insignibus utitur) ignominiae cau-
sa ab Imperatore missum, hac nota labora-
re. Ergo & si dux, cum exercitui praefectus, di-
missus

missus erit, notatur. Et si princeps dimiserit,
& adiecit ignominiae causa se mittere (ut
plerumque facit) non dubitabitur, & hoc edi-
cto praetoris eum infamia esse notatum. Non
tamen, si citra indignationem Principis suc-
cessor ei datus est. Exercitum autem non
unam cohortem, neque unam aliam dicimus,
sed numeros multos militum. Nam exer-
citu praefectus dicimus eum, qui legionem
uel legiones cum suis auxilijs ab Imperatore
commissas administrat: sed etiam eum,
qui ab aliquo numero militum missus est,
quasi ab exercitu missum sic accipiemus. I-
GNOMINIAE CAUSA. Hoc idem adiectum
est, quoniam multa genera sunt missionum.
Est honesta, quae meritis stipendijs, uel an-
te ab Imperatore indulgetur. est causaria,
quae propter ualitudinem laboribus mili-
tae soluit. est ignominiosa. Ignominiosa au-
tem missio roties est, quoties is qui mittit,
addidit nominatim, ignominiae causa se mit-
tere. semper enim debet addere, cur miles
mittatur. Sed & si ita exauthorauerit, ut in-
signia militaria detraheret, inter infames ef-
ficat, licet non addidit ignominiae causa se ita
exauthorasse. Est & quartum genus mis-
sionis, si quis euitandorum munerum cau-
sa militiam subijisset. Hec autem missio ex-
istimationem non laedit, ut est saepissimē re-
scriptum.

X. Causa: Si miles exauthoratus fuerit. Hec causa
approbatur uerbis iam propositis huius: Sed & si ita
exauthorauerit, ut insignia militaria detra-
heret, inter infames efficit, &c.

XI. Causa: Si artis ludicrae pronuntiandae, uel que-
stus causa in scenam prodierit. Hec causa approbatur
l. 1. §. 1. ff. de his qui notantur inf. his uerbis: Qui artis
ludicrae, pronuntiandae causa in scenam
prodierit, infamia notatur. Hec causa declara-
tur l. 2. §. fin. ff. cod. de his uerbis: Ait praetor: Qui in
scenam prodierit. Scena est (ut Labeo de-
finit) quae ludorum faciendorum causa quo-
libet loco, ubi quis consistat moueaturque, spe-
ctaculum sui praebiturus, posita sit in publi-
co, priuato uel in uico: quo tamē loco pas-
sim homines spectaculi causa admittat. Eos
enim qui questus causam in certamina descen-
dunt, & omnes propter praemium in sce-
nam prodeuntes, famosos esse, Pegafus &
Nerua filius responderunt. Huius causae exce-
ptio prima haec est: Nisi propositum non habuerit euen-
tum. Hec exceptio approbatur l. qui autem. 3. ff. cod. de
his uerbis: Qui autem operas suas locauit, ut
prodiret artis ludicrae causa, neque prodijt,
non notatur: quia non est ea res aded turpis,
ut etiam consilium puniri debeat. Secunda
exceptio in athleticis & similibus proponitur l. athleticas.
4. in prin. ff. cod. de his uerbis: Athletas autem Sa-
binus & Caspius responderunt, omnino ar-

tem ludicram non facere. Virtutis enim gra-
tia hoc eos facere: & generaliter ita omnes
opinantur. & utile uideretur, ut neque Thu-
melici, neque Xystici, nec agitatores, nec qui
aquam equis spargunt, caeteraque eorum mi-
nisteria, qui certaminibus sacris deseruiunt,
ignominiosi habeantur. Designatores au-
tem, quos Graeci βραβεύται (id est, arbitratore-
res sacrorum certaminum) appellant, artem
ludicram non facere, Celsus probat: quia mi-
nisterium, non artem ludicram exercent.
Et sane locus iste a Principe hodie non pro-
modo beneficio datur. Tertia exceptio est:
Nisi is qui fecit, minor aetate fuerit. Hec exceptio ap-
probatur l. si fratres. 21. C. de causis ex quibus infam. ir-
rog. his uerbis: Si fratres tui, minores dumtaxat
aetate, in ludicrae artis ostensione spectaculi
sui populo praebuerunt, inuolantam existi-
mationem obtinent.

XII. Causa: Si lenocinium fecerit quis, fit infamis.
Hec causa approbatur l. 1. §. qui lenocinium. ff. de his
qui notantur infam. his uerbis: Qui lenocinium fece-
rit, infamia notatur. Hec causa declaratur d. l. 4.
§. ait praetor. ff. cod. de his uerbis: Ait praetor: Qui le-
nocinium fecerit. Lenocinium facit, qui quae-
stuaria mancipia habet. Sed & qui hunc que-
stum in liberis exercet, in eadem causa est.
Siue autem principaliter hoc negotium ge-
rat, siue alterius negotiationis accessione ut-
atur: ut puta si caupo fuerit uel stabularius,
& mancipia talia habuerit ministraria, & oc-
casionem ministerij questum faciendae: siue bal-
neator fuerit, & (ueluti in quibusdam pro-
uincijs fit) in balneis ad custodienda uesti-
menta conducta habeat mancipia, hoc genus
obseruantia in officina: lenocinij poena tene-
bitur. Pöponius eum qui in seruitute peculia-
ria mancipia prostituta habuit, notari & post
libertatem ait. Concordat l. palam. 43. §. lenocinium,
cui sequentibus. ff. de ritu nuptiarum. his uerbis: Lenocini-
um facere non minus est, quam corpore
questum exercere. Lenas autem eas dicimus,
quae mulieres questuarias prostituunt. Le-
nam accipiemus & eam, quae alterius nomi-
ne hoc uitae genus exercet. Si qua cauponam
exercens, in ea questuaria corpora habet (ut
multae ad solent sub praetextu instrumenti cau-
ponarij prostitutas mulieres habere) dicen-
dum hanc quoque lenae appellatione contineri.
Plura de causa proposita uide 7. lib. prox. cap. 7.
quest. 2. causa 4.

XIII. Causa: Si mulier intra annum luctus nuptias ite-
rauerit: uel pater, in cuius potestate mulier est, eam ite-
rare nuptias intra annum passus sit: uel quis eam duxerit,
eumque quae in potestate habet, eam ducere passus sit. Hec
causa approbatur l. 1. §. qui eam. ff. de his qui notantur inf.
his uerbis: Qui eam quae in potestate eius esset,
genero mortuo (cum eum mortuum esse sci-
ret) intra id tempus, quo lugere uitium moris
est,

est, antequam uirum elugeret, in matrimonium collocauerit: eam tunc sciens quis uxorem duxerit, non iussu eius in cuius potestate est: & qui eum quem in potestate habet, eam de qua supra comprehensum est, uxorem ducere passus fuerit, infamia notatur. Ratio huius causae proponitur l. liberorum. u. ff. cod. de cuius uerba uide j. exceptione s. Concordat l. decreto. 15. C. de causis ex quib. infirrogatur, his uerbis: Decreto amplissimi ordinis lectu foeminarum deminuto, tristior habitus, caeteraq; hoc genus insignia mulieribus remittuntur non etiam intra tempus, quo elugere maritum non etiam matrimonium contrahere permittitur: cum etiam si nuptias alias intra hoc tempus secuta est, tam ea, quam is qui sciens eam duxit uxorem, etiam si miles sit, perpetuo edicto labem pudoris contrahat. Proposita causa exceptio prima haec est: Nisi ignorans quis talem uxorem duxit, aut filium suum ducere passus est, aut eam nubere. Haec exceptio ex uerbis supra propositis constat. Concordat l. genero. 8. in prin. ff. cod. de his uerbis: Genero (inquit) mortuo, merito adiecit praetor, cum eum mortuum esse sciret: ne ignorantia puniatur. Item concordat l. liberorum. u. ff. notatur. ff. cod. de his uerbis: Notatur etiam qui eam duxit, sed sciens. Ignorantia enim excusatur non iuris, sed facti. Hae uerbis exceptio proposita approbatur, simul et eius replicatio prima, quae est: Nisi ignorantia iuris, non facti sit lapsus. Secunda replicatio est: Nisi postea cognoscens ratum habuit. Haec replicatio reprobatur l. quid ergo. 13. in prin. ff. cod. de his uerbis: Quid ergo, si non ducere passus, posteaquam duxit, ratum habuit: utputa in initio ignorauit talem esse, postea scit: non notabitur: praetor enim ad initium nuptiarum se retulit. Secunda proposita causae exceptio est: Nisi eo tempore quo nubit uel ducit, annus a morte prioris mariti praeterierit. Haec exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio uidetur esse talis: Nisi ab eo tempore, quo primum cognouit maritum mortuum, nondum annus excesserit. Haec replicatio reprobatur l. genero. 8. in fine. ff. cod. de his uerbis: Sed cum tempus luctus continuum est, merito & ignorantia cedit ex die mortis mariti: & ideo si post legitimum tempus cognouit, Labeo ait, ipso die & sumere ipsam lugubria, & deponere. Tertia exceptio est: Nisi princeps permiserit mulieri intra tempus luctus nubere. Haec exceptio approbatur l. solet. 10. ff. cod. de his uerbis: Solet a principe impetrari, ut intra legitimum tempus mulieri nubere liceat. Quarta exceptio est: Nisi non nuptias, sed sponsalia intra tempus luctus contraxerit. Haec exceptio approbatur d. l. 10. his uerbis: Quae uirum elugit, intra id tempus sponsam fuisse non nocet. Quinta exceptio est: Nisi talis fuerit maritus defunctus, quem lugeri non oportet. Haec exceptio reprobatur l. liberorum. 11. ff. ff. cod. de his uerbis: Eri talis sit maritus, quem

more maiorum lugeri non oportet, non poterit tamen nuptum intra legitimum tempus collocari. Praetor enim ad id tempus se retulit, quo uir elugeretur, qui solet elugeri propter turbationem sanguinis. Declaratur d. l. 11. ff. non solent, his uerbis: Non solent autem lugeri (ut Neratius ait) hostes, uel perduellionis damnati, nec suspensiohi, neque qui manus sibi intulerint, non tadio uitae, sed mala conscientia. Si qua ergo post huiusmodi exitum mariti se nuptum collocauerit, infamia notetur. Concordat item l. minime. 35. ff. de religiosis, his uerbis: Minime maiores lugendum putauerunt eum, qui ad patriam delendam, & parentes & liberos interficiendos uenit. Quod si filius patrem, aut pater filium occidisset sine scelere: etiam praemio adficiendum omnes constituerunt. Sexta exceptio est: Nisi post partum intra lugendi tempus editum nupserit. Haec exceptio approbatur ibidem, his uerbis: Unde Pöponius ea que intra legitimum tempus partum edidit, putat uel statim post se nuptum collocare: quod uerum putato, Ulpianus ait. Septima exceptio est: Nisi iussu patris, in cuius potestate est, uel nupserit, uel duxerit. Haec exceptio approbatur d. l. 11. ff. fin. his uerbis: Excusatur qui iussu eius, in cuius potestate erat, duxerit: & ipse qui passus est ducere, notatur, utrunque recte. Nam & qui obtemperauit, uenia dignus est: & qui passus est ducere, notatur ignominia. Huius exceptionis replicatio uidetur esse talis: Nisi postquam patria potestate est liberatus, nuptam retinuit. Sed haec exceptio reprobatur l. qui iussu. 12. ff. cod. de his uerbis: Qui iussu patris duxit, quamuis liberatus patria potestate eam retinuit, non notatur. Octaua exceptio est: Nisi defunctus non maritus, sed sponsus fuerit. Haec exceptio approbatur l. uxores. 9. ff. cod. de his uerbis: Sponsi nullus luctus est. Nona exceptio est: Nisi non uxor, sed maritus post mortem uxoris superstes, intra annum nuptias iterauerit. Haec exceptio approbatur d. l. 9. his uerbis: Uxores uiri lugere non compelluntur. Decima exceptio est: Nisi ea quae nuptias iterat, non maritum, sed uel liberos, uel parentes defunctos lugeat. Haec exceptio approbatur d. l. 11. in prin. ff. cod. de his uerbis: Liberorum autem & parentum luctus impedimento nuptijs non est.

XIII. Causa: Si non parentes uel liberos defunctos quis eluxerit. Haec causa reprobatur l. parentes. 23. ff. de his qui notantur infamia. de quo j. lib. 16. cap. 1. q. 5. reg. 15.

XV. Causa: Si bina sponsalia, binasue nuptias eodem tempore habuerit, uel filium filiamue habere passus sit. Haec causa approbatur l. 1. ff. de his qui notantur inf. his uerbis: Qui suo nomine, non iussu eius in cuius potestate est, eiusue nomine quem quam tunc in potestate habet, bina sponsalia, binasue nuptias eodem tempore constitutas habuerit: infamia notatur. Concordat l. 2. C. de

C. de incestis et inutil. nupt. Huius causae exceptio prima haec est: Nisi non suo, sed alieno nomine binas nuptias eodem tempore constituerit. Haec exceptio elici potest ex uerbis tam propositis hae: Qui suo nomine. Sed et approbatur l. quid ergo. 13. ff. cod. de his uerbis: Si quis alieno nomine bina sponsalia constituerit, non notatur: nisi eius nomine constituerit, quem quam tunc in potestate habet. Certè qui filium uel filiam constituere patitur, quodammodo ipse uidetur constituisse. Hae uerbis praeterquam quod exceptio proposita approbatur, simul et distinguitur hoc modo: Nisi si filij filiaeue sua nomine, quem quam tunc in potestate habet, constituerit. Secunda proposita causae exceptio est: Nisi non eodem tempore constituerit. Haec exceptio declaratur d. l. 13. ff. quod ait, his uerbis: Quod ait praetor, Eodem tempore non in initium sponsaliorum eodem tempore factorum accipiendum, sed si in idem tempus concurrant. Tertia exceptio est: Nisi si alteri sponsa, alteri nupta sit, non utriusque nupta. Haec exceptio reprobatur d. l. 13. ff. si sit, his uerbis: Item si alteri sponsa, alteri nupta sit, ex sententia edicti puniatur. Quarta exceptio est: Nisi cum altera ei matrimonium esse non possit. Et haec exceptio reprobatur d. l. 13. ff. cum autem, his uerbis: Cum autem factum notetur, etiam si cum ea quis faciat nuptias uel sponsalia constituerit, quam uxorem ducere non potest, uel fas non est, erit notatur. Plura de causa proposita uide j. lib. prox. cap. 7. quae st. 2. causa 18.

XVI. Causa: Si per calumniam uentris nomine in possessionem mulier missa est, uel pater eam mitti passus est. Haec exceptio approbatur l. notatur. 15. cum l. sequentibus. ff. de his qui notantur infam. his uerbis: Notatur quae per calumniam uentris nomine in possessionem missa est, dum se adseuerat praegnantem, cum non praegnas esset, uel ex alio concepisset. Debit enim coerceri, quae praetorem decepit. Huius causae exceptio prima haec est: Nisi mulier in potestate fuerit parentis. quae exceptio approbatur l. debuit. 17. in fine. ff. cod. de his uerbis: Sed ea notatur, quae cum sua potestatis esset, hoc fecit. Plane hoc casu parens, in cuius est potestate, notatur, quod approbatur l. non alia. 19. in fine. ff. cod. de his uerbis: Idq; erit & in patre seruandum, qui calumniae causa passus est filiam, quam in potestate habebat, in possessionem uentris nomine mitti. Secunda exceptio est: Nisi errore potius quam dolo se mitti passa est mulier. Haec exceptio approbatur l. ea quae. 18. ff. cod. de his uerbis: Ea quae falsa existimatione decepta est, non potest uideri per calumniam fuisse in possessione. Tertia exceptio est: Nisi non fuerit pronuntiatum, mulierem calumniae causa fuisse in possessione. Haec exceptio approbatur d. l. 19. in prin. ff. cod. de his uerbis: Non alia autem notatur, quam ea de qua pronuntiatum est, calumniae causa eam fuisse in possessionem missam. Idq; erit & in patre seruandum.

XVII. Causa: Si alicuius testis testimonium in iudicio fuerit reprobatum. Haec causa reprobatur l. Lucius. 21. ff. de his qui notantur inf. his uerbis: Lucius Titius crimen intendit C. Seio, quasi iniuriam passus, atque in eam rem testationem apud praefectum praetorio recitauit. Praefectus fide non habita testationi, nullam iniuriam Lucium Titium passum esse a C. Seio pronuntiauit. Quæro, an testes, quorum testimonium reprobatum est, quali ex falso testimonio inter infames habeantur? Paulus respondit: Nihil proponi, cur hi de quibus quaeritur, infamium loco haberi debeant: cum non oporteat ex sententia (siue iusta, siue iniusta) pro alio habita alium praegruari.

XVIII. Causa: Si cum plus debiti nomine tributorum exegisset, in duplum sit condemnatus. Haec causa reprobatur l. 2. C. de causis ex quibus infirrogatur, his uerbis: Neque furti, neque ui bonorum raptorum, neque peculatus damnatus intelligi potest, qui cum plus debiti nomine tributorum exegisset, in duplum a praefide condemnatus est.

XIX. Causa: Si bonis paternis se abstinuit. Haec causa reprobatur l. nemo. 7. C. cod. de his uerbis: Nemo ob id, quod bonis paternis se abstinuit, infamis est.

XX. Causa: Si bonis cessit. Et haec causa reprobatur l. qui bonis. 11. C. cod. de his uerbis: Qui bonis cesserunt, licet ex ea causa bona eorum uenerint, infames non fiunt.

XXI. Causa: Si pater filios suos in testamento obiuirgauit. Et haec causa reprobatur l. ea quae. 13. C. cod. de his uerbis: Ea quae pater testamento suo filios increpans scripsit, infames filios quidem iure non faciunt: sed apud bonos & graues opinionem eius qui patri displicuit, onerata.

XXII. Causa: Si improbum scenus exercet. Haec causa approbatur l. improbum. 20. C. cod. de his uerbis: Improbum scenus exercetibus, & usuras usurarum illicite exigentibus, infamiae macula irroganda est.

XXIII. Causa: Si mulier corpore palam quaestum facit. Haec causa ipso quidem iure approbatur, uerum eius exceptio prima haec est: Nisi non in lupanario, sed alibi corpore quaestum faciat. Haec exceptio reprobatur l. palam. 43. in prin. ff. de ritu nuptiarum, his uerbis: Palam quaestum facere dicimus non tantum eam que in lupanario se prostituit, uerum etiam si qua (ut solet) in taberna, caupona, uel aliis pudori suo non parcat. Secunda exceptio est: Nisi non cum quouis rem habeat, sed cum delectu quaestum faciat. Haec exceptio approbatur d. l. 43. ff. de his uerbis: Palam autem sic accipimus, passim, hoc est, sine delectu: non si qua adulteris uel stupratoribus se committit, sed quae uicè prostitutione sustinet. Item quae cum uno & altero se pecunia accepta commiscuit, non uidetur palam corpore

corpore quaestum facere. Plane hoc casu, quamuis non sit infamis, probrosa tamen censetur, quod approbatur l. probrum. 4. ff. de ritu nuptiarum, his uerbis: Probrum intelligitur in his mulieribus esse, quae turpiter uiuerent, uulgoq; quaestum facerent, etiam si non palam. Et si qua se in concubinatum alterius quam patroni tradidisset, matris familiaris honestate non habuisset eam dico. Tertia exceptio est: Nisi sine quaestu se prostituuerit. Haec exceptio reprobatur d. l. 43. ff. de iust. h. uerbis: Rectissime tamen Octaueus ait, etiam eam quae sine quaestu palam se prostituuerit, debuisse his connumerari. Quarta exceptio est: Nisi ob paupertatem quaestum faciat. Haec exceptio reprobatur d. l. 43. ff. non est, his uerbis: Non est ignoscendum ei quae obtentu paupertatis turpissimam uitam egit. Quinta exceptio est: Nisi non amplius faciat. Haec exceptio reprobatur d. l. 43. ff. non solum, his uerbis: Non solum aut ea quae facit, uerum ea quoque quae fecit, & facere desijt, lege notatur, neque enim aboletur turpitudine quae postea intermissa est. Plane admittitur exceptio haec in casu, qui proponitur l. imp. 24. ff. de his qui notant. inf. his uerbis: Imp. Seuerus rescriptit, non obfuisse mulieris famae quaestum eius in seruitute factum.

XXIII. Causa: Si ictus sustinuit. Haec causa reprobatur l. ictus. 22. ff. d. it. his uerbis: Ictus sustinuit infamiam non importat, sed causa propter quam id pati meruit, si ea fuit quae infamiam damnato irrogaret. In caeteris quoque generibus poenarum eadem forma statuta est. Concordat l. nullam. 14. C. de causis ex quibus inf. irrog. his uerbis: Nullam existimationis infamiam auunculus tuus pertimescat, ictui sustinuit subiectus ob crimen quaestione habita, si sententia non praecessit ignominiae maculam irrogans. Haece uerbis causa proposita reprobatur, sub hac tamen conditione: Nisi causa subsit, uel sententia praecessit, ex qua infamia solet irrogari. Cui distinctio concordat l. sustinuit. 16. C. cod. it. his uerbis: Fustibus caesum, cui per praecone ita dictum est, *euuonopauit* uis: calumniatorem uideri notatum, ideoque esse famosum, manifestum est.

XXV. Causa: Si in carcerem uel in uincula fuerit coniectus. Haec causa reprobatur l. C. cod. it. his uerbis: Infamiae detrimentum minime tibi adfertur ob id solum, quod in carcerem coniectus es, uel uincula tibi iussu legitimi iudicis inhaerita sunt.

XXVI. Causa: Si reus adnotatus non uenerit. Haec causa approbatur l. in pecun. 3. C. de requir. reis, hisce uerbis: In pecuniarijs causis edictum contra latentem propositum existimationem eius non laedit: criminalis uerò programmaris tenor hanc tantam ferat de iure censuram, ut inter reos adnotati non tantum patrimonium debeat transferre, sed & famae existimationem laedere.

XXVII. Causa: Si negotia publica patriae suae non defendit. Haec causa reprobatur l. neminem. 9. C. de causis ex quibus inf. irrogatur, his uerbis: Neminem sequitur infamia ob non defensa negotia publica patriae suae.

XXVIII. Causa: Si multa alicui fuerit irrogata. Haec causa reprobatur l. C. de modo multarum, his uerbis: Multa damnum famae non irrogat.

XXIX. Causa: Si mulier in adulterio fuerit deprehensa. Haec causa approbatur l. palam. 43. ff. quae in adulterio. ff. de ritu nuptiarum. Haec tamen causa ex quibus infamia irrogatur, sunt enumeratae: sequuntur nunc haurum causarum, praesertim quae in condemnatione consistunt, exceptiones generales.

Exceptiones generales eius generis causarum, si quis ex causa famosa fuerit condemnatus.

I. Exceptio: Nisi condemnatus non fuerit, tunc enim quamuis homicidium fecerit, furtum, rapinam, &c. tamen infamis non fit. Haec exceptio approbatur exemplo l. athletas. 4. ff. de calumniator. ff. de his qui not. inf. cuius uerba uide s. causa 3. Sed & alio exemplo approbatur l. non alia. 19. in prim. ff. eod. it. cuius uerba uide s. causa 16. except. 3. Huius exceptionis replicatio haec est: Nisi is qui crimen commisit, pactus sit ne agatur. Haec replicatio approbatur simul & distinguitur per ea quae dicta sunt s. causa 4. Alia replicatio est in ea quae in adulterio deprehensa est, de qua paulo superius.

II. Exceptio: Nisi condemnatus appellauit. Haec exceptio approbatur sub conditione l. furti. 6. ff. 1. ff. eod. it. his uerbis: Sed si furti uel alijis famosis actionibus quis condemnatus prouocauerit, pendente iudicio nondum inter famosos habetur. Si autem omnia tempora prouocationis lapsa sunt, retrò infamis est: quamuis si iniusta appellatio eius uisa sit, hodie notari puto, non retrò.

III. Exceptio: Nisi non suo, sed alieno nomine fuerit condemnatus. Haec exceptio approbatur d. l. 6. ff. si quis alieno, his uerbis: Si quis alieno nomine condemnatus fuerit, non laborat infamia: & ideo nec procurator, uel defensor, uel curator, uel tutor, uel haeres, furti uel ex alia simili specie condemnatus, infamia notabuntur: nec ergo si ab initio per procuratorem causa agitata est. De hac exceptione uide etiam s. causa 8. except. 1. item s. causa 3. except. 2.

III. Exceptio: Nisi seruus liber factus, ex suo delicto noxali actione tanquam haeres domini conuentus & condemnatus sit. Haec exceptio approbatur l. seruus. 14. ff. de his qui not. inf. his uerbis: Seruus, cuius nomine noxale iudicium dominus acceperat, deinde eundem liberum & heredem instituerat, ex eo dem iudicio damnatus, non est famosus: quia non suo nomine condemnatur, quippe cum initio in eum contestata non sit.

V. Exceptio: Nisi per procuratorem causa defensa est, procuratorque condemnatus. Haec exceptio approbatur d. l. 6. ff. si quis alieno, in fine. ff. eod. it. cuius uerba uide paulo

paulo superius except. 3. Concordat l. 2. ff. de obsequijs liberorum.

VI. Exceptio: Nisi arbiter compromissarius condemnauit. Haec exceptio approbatur l. quid ergo. 11. ff. de compromisso. ff. de his qui notantur infamia, his uerbis: Ex compromisso arbiter infamiam non facit: quia non per omnia sententia est.

VII. Exceptio: Nisi non causa cognita, sed extrinsecus iudex quid fuerit elocutus. Haec exceptio approbatur d. l. 13. ff. quantum, his uerbis: Quantum ad infamiam pertinet, multum interest, in causa quae agebatur, causa cognita aliquid pronunciatum sit, an quaedam extrinsecus sint elocuta, nam ex his infamia non irrogatur. Concordat l. uerbum. 17. C. de causis ex quibus inf. irrogatur, his uerbis: Verbum praecibus insertum, potius uerecundiam onerare, quam ullam existimationi maculam uideretur adspingere, etenim cum non causa cognita dictum est *non oportet*, sed ad postulatam patroni interlocutione iudicis responsum sit: nequaquam hoc infamiam irrogat. Item concordat l. interlocutio. 19. C. cod. it. his uerbis: Interlocutio praesidis quae dicta est, infamem eum de quo queris, fecisse non uidetur: cum non specialiter ob iniuriam uel admissam uim damnatus sit, sed ita praesidis uerbis grauatus & admonitus, ut ad melioris uitae frugem se reformet. Item concordat l. ob haec. 20. ff. de his qui not. infamia, his uerbis: Ob haec uerba sententiae praesidis prouinciae, Callido commento uideris acculationis instigator fuisse: pudor potius oneratur, quam uideretur irrogari ignominia, non enim qui exhortatur, mandatoris opera fungitur.

VIII. Exceptio: Nisi poena grauior quam lex statuit, damnato sit imposta. Haec exceptio approbatur l. quid ergo. 13. ff. poena. ff. de his qui not. infam. his uerbis: Poena grauior ultra legem imposta existimationem conseruat, ut & constitutum est, & responsum, utputa si eum qui parte bonorum multari debuit, praeses relegauerit: dicendum erit, diuore sententia cum eo transactum de existimatione eius: idcircoque non esse infamem. Concordat l. si poss. 4. C. cod. it. his uerbis: Si Possidonium in tempus anni relegatum sententiam non excessisse proconsulis probaueris, quinque annis exilio temporali damnandum inter infames haberi non oportet: quoniam sententiae feritas cum caeteris damnis transigere uideatur. Item concordat l. in seruorum. 10. ff. fin. ff. de poenis, hisce uerbis: In personas tam plebeiorum, quam decurionum, illud constitutum est: ut qui maiore poena adicitur, quam legibus statuta est, infamis non fiat. Ergo & si opere temporario quis multatus est, uel tantum fustibus caesus, licet in actione famosa, ueluti furti, dicendum erit infamem non esse: quia & solus

fustium ictus grauior est, quam pecuniaria damnatio. Huius exceptionis replicatio haec est: Nisi poena pecuniaria grauior sit irrogata, quam lex statuit. Haec replicatio approbatur d. l. 13. ff. poena, his uerbis: Sed si in causa furti nec manifesti, in quadruplum iudex condemnauerit, onerat quidem reum poena aucta (nam ex furto nec manifesto in duplum conueniri debuit) uerum haec re existimationem ei non conseruat: quamuis, si in poena non pecuniaria eum onerasset, transactum cum eo uideretur.

IX. Exceptio: Nisi mitior poena irrogata sit, quam lex statuit. Haec exceptio approbatur l. etsi. 3. C. de causis ex quibus infam. irrogatur, his uerbis: Etsi seuerior sententia dici debuit: tamen cum proconsul uir clarissimus, certis rationibus motus mitiorem sententiam dixit, & ordine decurionum te biennio abstinere iussit, transacto tempore non esse te in numero infamium palam est, eo quod post biennium remissis tibi prohibitionem decurionatus iudex uideretur.

X. Exceptio: Nisi poena in sententia non fuerit adiecta. Haec exceptio reprobatur l. si te. 12. C. cod. it. cuius uerba uide s. eod. cap. causa 5.

XI. Exceptio: Nisi tempus poenae praestitutum finitum sit. Haec exceptio approbatur l. C. de his qui in exilium dati, his uerbis: Quibus posthac ordini suo, uel aduocationibus ad tempus interdicetur, post impletum temporis spacium non prorogabitur infamia. Concordat l. 2. C. cod. it. his uerbis: Ad tempus exulare decurio iussus, & impleto tempore regressus, pristina quidem recipit dignitatem: ad nouos uerò honores non admittitur, nisi tato tempore abstinerit, quanto per fugam absuit. Concordat l. etsi. 3. C. de causis ex quibus infam. irrog. cuius uerba uide paulo superius except. 9. Item concordat l. ad tempus. 5. ff. de decurionib. cuius uerba uide s. lib. 12. cap. 2. quae s. 3. caus. 6. Item concordat l. falsi. 13. ff. ordine. ff. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Ordine decurionum decem annis aduocatum motum, qui falsum instrumentum cognoscente praeside recitauit, post finem temporis dignitatem recupere, Papinianus respondit: quoniam in Corneliam falso recitato, non factio incidit. Eadem ratione plebeium ob eandem causam exilio temporario punitum, decurionem post reditum recte creati. Huius exceptionis replicatio proponitur l. ad tempus. 6. C. de causis ex quibus inf. irrogatur, his uerbis: Ad tempus in opus publicum damnati, pristinum quidem statum retinent, sed damno infamiae post impletum tempus subiiciuntur.

XII. Exceptio: Nisi damnatus fuerit restitutus. De hac exceptione uide s. cap. prox. quae s. 3. reg. 8.

XIII. Exceptio: Nisi conditione rei furtiue uel simili sit actum. Haec exceptio approbatur l. cessat. 35. ff. de actionibus & obligat. his uerbis: Cessat ignomi-

nia in conditionibus, quamvis ex famosis causis pendeant.

11. QUI NOTENTVR infamia?

Hactenus causa infamiae cum suis exceptionibus proposita sunt. Sequitur nunc secundus infamiae locus, qui scilicet ea notentur. Huius ergo loci prima regula, De filiis & cognatis notati, proponitur l. crimen. 26. ff. de poenis, huius uerbis: Crimen uel poena paterna nullam maculam filio infligere potest. nam unusquisque ex suo admisso forti subijcitur, nec alieni criminis successor constituitur: idque diui fratres Hierapolitanis rescripserunt. Concordat l. 2. §. nullum. ff. de decurionibus, his uerbis: Nullum patris delictum innocenti filio poenae est: ideoque nec ordine decurionum, aut ceteris honoribus propter eiusmodi causam prohibetur. Concordat item l. sancimus. 22. C. de poenis, huius uerbis: Sancimus, ibi esse poenam, ubi & noxia est. propinquos, notos, familia res, procul à calumnia submouemus, quos reos sceleris societas non facit. nec enim ad finitas, uel amicitias, nefarium crimen admittunt. Peccata igitur suos teneant authores: nec ulterius progrediatur metus, quam reperitur delictum. Hoc singulis quibuscumque iudicibus intimeretur.

Secunda regula: Si is casus, qui quae in alterius potestate est, quid admisit ex quo infamia irrogatur, eius iussu uel concessu, in cuius est potestate: non is qui fecit, sed parens qui iussit aut concessit, infamia notatur. quae regula approbatur exemplo eorum quae dicta sunt §. eod. cap. causa 13. & causa 15.

DE POENAE REMISSIONE: item euentus publicorum iudiciorum, reo restituito & poena liberato. Cap. XV.

Hactenus duo genera euentuum publicorum iudiciorum exposita sunt, reo scilicet absoluto & damnato. Superest ergo tertium genus euentuum, scilicet reo poena liberato.

I. CAUSA EX QUIBUS poena remittenda est.

Poenam remittitur uarijs ex causis: puta, si in metallum damnatus operi faciendo sit inutilis. quae causa approbatur l. in metallum. 22. ff. de poenis. cuius uerba uide §. cap. 12. quest. 1. except. 8. Item, si tempus poenae sit finitum. quae causa approbatur l. omnes. 23. C. de poenis. cuius uerba uide §. cap. 4. de reliquis circumstant. reg. 10. Item concordat l. retores. 24. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 6. actus 4. quest. 1. except. 3. Item concordat l. et si. 3. in fine. C. de causis ex quibus infamia irrogatur. cuius uerba uide §. cap. prox. quest. 1. except. generali 9. Concordat denique l. fratres. 53. ibi: quia temporaria. ff. de poenis. cuius uerba uide §. cap. 12. quest. 1. except. 7. Postremo remittitur poena indulgentia principis: item si abolitio criminis interuenierit. de qua re uide §. cap. 2. except. 16. & cap. 11. quest. 2. except. 22. Hoc autem loco

notandum, quod poena non facile sit remittenda. quae regula approbatur l. si operis. 14. C. de poenis, huius uerbis: Si operis publici temporalis poenae sententia praesinitus nondum excessit dies, hunc expectari conuenit: cum non remitti poenam facile, publice interfit, ne ad maleficia temere quisque proficiat.

11. A QUIBUS POENA remittenda est?

Solus Imperator poenam remittenda ex liberandi ius habet. Quae regula approbatur l. relegati. 4. §. fin. ff. de poenis, huius uerbis: Nemo potest commeatum remeatumue dare exuli, nisi Imperator ex aliqua causa. Concordat l. mortis est. 9. §. ita se feret, in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 4. de persona delinquentis, in princ. Item concordat l. ad bestias. 31. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 4. de ijs qui eius roboris, & c. & cap. 12. quest. 6. reg. 3. Item concordat l. 1. §. fin. ff. de questionibus, his uerbis: Praeses prouinciae eum quem damnauit, restituere non potest, cum nec pecuniariam sententiam suam reuocare possit. Quid igitur? Principi eum scribere oportet, si quando ei qui nocens uidebatur, postea ratio innocentiae constitit. Concordat item l. diui. 27. in princ. uersus id duntaxat. ff. de poenis. Concordat insuper ea quae dicta sunt §. cap. 12. quest. 1. except. 3.

III. EVENTVS POENAE REMISSA, & reo liberato: seu quae restituantur reo poena liberato?

I. Regula: Restituere, est honoribus, ordini & omnibus ceteris restituere. quae regula approbatur l. 1. C. de sentent. passis & restit. his uerbis: Imp. Antoninus A. cum salutatus esset ab Gentiano & Aduento & Opilio Macrino praefectis praetorio clarissimis uiris, item amicis & principibus officiorum, & utriusque ordinis uiris, & processisset, oblatuque esset ei Iulianus Licinianus, ab Opilio Vlpiano tunc legato in insulam deportatus: tunc Antoninus Augustus dixit: Restituo te in integrum prouinciae tuae, & adiecit: Ut autem scias quid sit in integrum restituere, restituere te honoribus, & ordini tuo, & omnibus ceteris. Concordat l. in questione. 13. §. fin. C. eod. tit. Planè haec uidentur magis pertinere ad ea quae §. reg. 8. except. 1. dicentur.

II. Regula, De bonis publicatis. In haec non restituitur. quae regula approbatur l. 2. C. de sentent. passis & restit. his uerbis: Cum patrem tuum in metallum damnatum fuisse proponas, eiusque bona merito à filco occupata sint: non ideo quod ex indulgentia mea poena tantummodo metalli liberatus esset, etiam bonorum restitutionem impetrauit, nisi speciale beneficium super hoc fuerit impetratum. Concordat l. in metallum. 4. C. de bonis proscript. his uerbis: In metallum damnatus, poenae seruus efficitur: & ideo eiusmodi sententiam passus bona uindictatur rationibus filici. Quare si quid

quid rerum habuit is, quem postea nostra indulgentia liberatum esse proponis, ad ius filici potius quam ad ipsius dominium pertinet. Huius regule exceptio haec est: Nisi specialiter in bona quoque sit restitutus. Quae exceptio approbatur uerbis pauli superius propositis huius: Nisi speciale beneficium super hoc fuerit impetratum.

III. Regula, De actionibus quae restituito ante damnationem competierunt. Haec ei non restituantur, ratione regule praecedentis. Cui concordat l. si ademptis. 5. C. de sentent. passis & restit. his uerbis: Si ademptis bonis in insulam deportatus es, quamuis ex indulgentia communi redijisti: actiones tamen, quas cum habuisti, remanent in causa bonorum publicatorum: nec ex ordine est quod petis, ut contra haeredes tuorum actiones tibi praestentur. Huius regule exceptio haec est: Nisi bona etiam ei fuerint restituta. quae exceptio approbatur l. princeps. 21. ff. de uerb. signific. his uerbis: Princeps bona concedendo uidetur etiam obligationes concedere. Concordat l. casus. 11. C. de sentent. passis & restit. his uerbis: Casus eius qui fundi mouerat quaestionem, & ex benignitate nostra facta in eum cum bonis restituito, statum pristinum causae non mutauit.

III. Regula, De actionibus quae aduersus restitutum ante damnationem competierunt. Haec aduersus eum non restituntur. quae regula approbatur l. 2. ff. de sentent. passis & restit. his uerbis: Si deportatus restitutus dignitate quidem indulgentia principis recuperauit, in sua autem omnia bona non est restitutus: nec à creditoribus, nec publico nomine conueniri potest. Concordat item l. in inf. 3. ff. eod. tit. his uerbis: In insulam deportati bona filcus poena remissa retinuit. creditores ex antegesto non habere cum eo qui debitor quondam fuit, actiones, constituit. Item concordat l. tutor. 4. C. eod. tit. his uerbis: Tutor filiorum tuorum, quorum te bonorum possessionem accepisse dicis, in metallum damnatus, & postea ex indulgentia generali regressus: quanquam locupletior sit, actione tutelae administratae tibi non tenetur, si non gratia sententiae facta specialiter statum pristinum cum bonis omnibus recuperauit. Concordat item l. seruus. 29. ff. de actionibus & obligat. his uerbis: Seruus effectus non idcirco, quod postea indulgentia principali libertatem consecutus est, redijisse dicitur in obligationem creditorum. Proposita regule exceptio prima haec est: Nisi in bona quoque fuerit restitutus. quae exceptio etiam dictis constat. Cui concordat d. l. 3. in fine. ff. de sentent. passis & restit. his uerbis: Quod si bona cum dignitatis restitutione concessa recuperauerit, utiles actiones necessariae non erunt, cum & directae competunt. Concordat l. si deport. 12. C. eod. tit. his uerbis: Si deportatio sententiae ueniam indulgentia nostra

consecuta suam recepit substantiam, se protegere sceleris poena contra creditores, quominus iure debitum soluat, improbe conatur. Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi bona restituta relinquere malit, quam creditoribus teneri. Haec replicatio reprobatur l. 2. in fine. ff. eod. tit. his uerbis: Sed si, cum ei facultas oblata esset à principe bona quoque sua recuperandi, maluerit ea derelinquere, & actionibus exuere se, quibus ante sententiam subiectus fuerat, non poterit. Secunda replicatio est: Nisi non omnia bona recuperauit, sed aliquid ex ijs. Haec replicatio approbatur simul & distinguitur l. si debitor. 3. C. eod. tit. his uerbis: Si debitor poenam sententiae passus est, quam bonorum ademptio secuta est, quamuis postea ciuitati Romanae restitutus, non totam substantiam, sed aliquid ex indulgentia principis ut haberet, impetrauit: aeris tamen alieni ex praecedenti tempore poena liberatus est. Si uero partem bonorum accepit, pro rata portione eius tenetur. Haec de prima exceptione sunt dicta. Secunda exceptio est: Nisi ob pecuniam filco debitam bona eius sunt occupata. tunc enim ne restitutus quidem in bona, creditoribus tenetur. quae exceptio approbatur d. l. 3. in fine, his uerbis: Quod si ob pecuniam debitam filco bona eius occupata sunt, mansit unà cum suis fideiusoribus proprijs creditoribus obligatus. Tertia exceptio est: Nisi restitutus locupletior sit factus. hoc enim casu uidetur, quamuis in bona non fuerit restitutus, nihilominus eum creditoribus pristinis teneri. uertim exceptio haec reprobatur l. tutor. 4. C. eod. tit. cuius uerba uide pauli superius ead. reg. in princ. Plura de regula proposita uide §. libro 48. cap. 21. quest. 1. except. 5.

V. Regula, De dominica potestate. Si seruus restitutus sit, in domini potestatem reuertitur. quae regula approbatur l. 1. §. fin. ff. de questionibus, his uerbis: Epistola diuorum fratrum ad Voconium Saxam significatur, quod si seruus damnatus fuisset restitutus, ad eum pertineret, cuius fuisset antequam damnaretur. Verba huius epistolae uide §. lib. 7. cap. 5. de confessis, quest. 1. except. 9. Concordat l. in seruorum. 10. in princ. ff. de poenis. cuius uerba uide §. eod. lib. cap. 4. de seruis, reg. 2. Item concordat l. capitalium. 28. §. serui. ff. eod. tit. his uerbis: Serui caeli solent dominis reddi. Item concordat l. seruus. 34. in princ. ff. de poenis. cuius uerba uide §. cap. 3. quest. 4. de poena operis publici. Concordat etiam l. seruo. 13. C. d. tit. his uerbis: Seruo ex sententia damnato, si quoquo modo ex sententia proprietatis ius amputatum non sit, domino suo eum obsequi par est. Proposita regule exceptio haec est: Nisi seruus in metallum damnatus fuit, & ita seruus poenae effectus, tunc enim restitutus ad dominum non reuertitur. quae exceptio approbatur l. aut damnus. 8. §. fin. ff. de poenis, huius uerbis: Cum quidam seruus in metallum damnatus, beneficium principis effectum etiam poena liberatus: Imp-

Antoninus reſiſſimè reſcripſit, quia ſemel domini eſſe deſerat pœnæ ſeruus factus, non eſſe eum in poteſtatem domini poſtea reddendum. Sed ſiue in perpetua uincula fuerit damnatus ſeruus, ſiue in temporaria, eius remanet, cuius fuit antequam damnaretur. *Concordat l. fruſtra. s. c. de ſenten. paſſis & reſtitut. his uerbis: Fruſtra adhuc ſeruus eſſe tui iuris exiſtimas, qui in metallum damnatus, pœna eius poſtea liberatus eſt. per huiusmodi enim indulgentiæ occaſionem integrari dominiū prius non placuit. Verum idcirco tamen impunè tibi eum præſes prouinciæ iniurioſum eſſe non patietur. Quòd ſi quid rerum tuarū tenet, procurator uobis iudex erit: ſi ſci enim cœpit eſſe mancipium.*

V I. Regula, De patria poteſtate. Si filius damnatus reſtitutus ſit, non recidit in patriam poteſtatem. que regula approbatur l. in inf. s. c. de ſent. paſſis & reſtit. his uerbis: In inſulam deportato filio, hacq; ratione uinculo paternæ poteſtatis exempto, ſi poſtea ex indulgentia diui Alexandri (ut proponis) reditus in patriam ſolum, præcedensq; dignitas reſtituta ſit, poteſtas tamen patria repetita non uideatur. Si pater damnatus reſtitutus eſt, patriam poteſtatem non recipit, niſi ſpecialiter ei ſit conſeſſa. que regula approbatur l. ſi pater. s. c. eod. tt. his uerbis: Si pater ueſter in inſulam deportatus, generali indulgentia reſtitutus eſt, nec ut liberos in poteſtatem reciperet, ſpecialiter impetrauit: in dubium non uenit, hæreditatis commodum per uos ei adquire, quos ſententia contra eum prolata patres familiarum effecit, nequaquam potuiſſe. Huius regula exceptio hæc eſt: Niſi ſpecialiter bona quoq; patri ſint reſtituta. que exceptio approbatur l. in quaſt. s. c. eod. tt. cuius hæc ſunt uerba: In quaſtione teſtamenti, quòd deportari filius remeante patre feciſſet, remotis Vlpiani atque Pauli notis, Papiniani placet ualere ſententiam: ut in patris ſit filius poteſtate, cui dignitas ac bona reſtituta ſunt: ita tamen, ut geſta per filium, cuius cõſilium legitima ætas firmauerat, rata ſint, eodem in poteſtatem patriam redeunte: ne eorum reſciſſio efficiat (quòd eſt maxime abſurdum) eodem tempore nec in patris, nec in ſua quæquam fuiſſe poteſtate. Minores enim ætate iure quidquam agere prohibentur. Quibus ſi damnato patre tutor datus eſt, neceſſe eſt, ut ab officio ſuo recedat, reſgreſſo eo quem non ſolum nomine redire, ſed etiam officium ſuum nulla prauitate corruptum liberis præbere oportet, ut eorum bona tueatur & augeat. Nã ſi patria poteſtate ad corruptum abuteretur, ut furioſo ac dementi, item prodigo, libidinum omnium que uitiorum ſeruo, non eſt eorum pecunia committenda, quin

ab adminiſtratione fugiat, neque tutor eſſe deſinat, omniaq; minoris diſpẽdia ſuis ipſe damnis præſtet. Sententia uerò deportationis nullo patre præiudicio deminuat: quem ſi comperta integritas, ut naturæ, ita officio liberis reſtituerit: ei gubernacula rerum tradenda ſunt, cuius ad imitationem publici iuris prouifa cuſtodia eſt: que niſi patrib. bonis detur, luſuofior erit filijs reditus quàm diſceſſus. Ideoq; tantum ad reſtitutionem indulgentia ualeat, quantum ad correptionem ſententia ualuit: utq; deportationis iſpſum per ſe nomen rerum omnium ſpoliatione eſt, ita indulgentiæ reſtitutio bonorum ac dignitatis uno nomine amiſſorum omnium ſit recuperatio. Et filij emancipationem à patribus officijs petant, ut libertatem non damnationis, ſed lenitatis paternæ reſtem habeant.

V I I. Regula, De iure patronatus. Hoc nec extinguitur ſententia. que regula approbatur l. ſi de ſenten. paſſis & reſtitut. his uerbis: Ad ſucceſſionem liberti patronus deportatus & reſtitutus admittitur. Sed & ſi in metallum damnatus reſtituatur, nunquid ſeruitus pœnæ extinguat ius patronatus etiam poſt reſtitutionem? & magis eſt, ut non extinguat ſeruitus ius patronatus.

V I I I. Regula, Infamia per reſtitutionem non tollitur. que regula approbatur l. uult. c. de generali abolit. his uerbis: Indulgentia (Patres conſcripti) quos liberat, notat: nec infamiam criminis tollit, ſed pœnæ gratiam facit. Concordat l. generalis. s. c. de ſenten. paſſis & reſtit. his uerbis: Generalis indulgentia noſtra reditus exulibus ſeu deportatis tribuit, non etiam loca militiæ pridem adempta conceſſit, neq; in integram atq; illibatam exiſtimationem reſeruauit. Huius exceptio eſt: Niſi cauſa cognita in integrum reſtitutio aduerſus ſententiam ſit facta. que exceptio approbatur l. s. c. de ſententiam paſſis & reſtitutis. cuius uerba uide ſ. reg. i. Concordat l. in quaſtione. s. c. d. tt. & l. i. s. pro qua ſententia. ſi de poſtulando; his uerbis: Si quis famoſo iudicio condemnatus, per in integrum reſtitutionem fuerit abſolutus, Pomponius putat hunc infamia eximi.

I X. Regula, De locis militiæ per pœnam ademptis. Hi non reſtituuntur, ut etiam propoſita lege conſtat.

X. Regula, Ex muliere damnata natus, poſtea reſtituta matre, ad libertatem quoq; & cognationem reſtituitur. de quo in dominica poteſtate & ſeruitute dicitur.

X I. Regula, Reſtitutus in militiam, medijs temporis ſtipendia non accipit. que regula approbatur l. qui excubias. s. c. de re militari, his uerbis: Ex cauſa deſertionis reſtitutus in militiam, non aliter medijs temporis ſtipendium & donatiua accipit, niſi hæc ei liberalitas principalis ſpecialiter indulſerit. Concordat l. cum alleg. s. c. eod. tt. his uerbis: Cum allegatis ſeptem annos, & c.

Huius

Huius regule exceptio prima hæc eſt: Niſi ſpecialiter illi fuerit indulta. que exceptio approbatur uerbis iam propoſitis hiſce: Niſi hæc ei liberalitas, & c. Altera exceptio eſt: Niſi ex cauſa deſertionis damnatus, ob id quòd poſtea conſtituerit deſertorem non fuiſſe: fuerit reſtitutus. que exceptio approbatur l. penult. ſi. eod. tt.

his uerbis: Ex cauſa deſertionis notatus ac reſtitutus, temporis quo in deſertionis cauſa fuerit, impendijs expungitur. quòd ſi ratio conſtituerit, neq; deſertorem fuiſſe apparuerit: omnia ſtipendia circa temporis finem redduntur.

DIGESTORVM LIBER QVARTVS:

DE IVDICIIS PVBLICIS in ſpecie.

Hactenus de Publicis iudicijs in genere eſt actum: adiuncta, euenus, & conſequentia publicorum iudiciorum expoſita. Sequuntur nunc Publicorum iudiciorum ſpecies.

DE LEGE IVLIA MAIEſTATIS, eiusq; iudicio. Cap. I. I. CAUSAE HVIVS IUDICIJ.

PRIMA & principalis, ſeu generalis huius iudicij cauſa eſt, crimen læſe maieſtatis, quòd crimen deſinitur Inſtit. de publ. iud. s. publica, his uerbis: Publica autem iudicia hæc ſunt, lex Iulia maieſtatis, que in eos qui contra Imperatorem uel rempub. aliquid moliti ſunt, ſuum uigorem extendit. Sed & deſinitur crimen læſe maieſtatis l. i. cum l. ſequente. ſi. ad l. iul. maieſtatis, his uerbis: Proximum ſacrilegio crimen eſt, quòd Maieſtatis dicitur. Maieſtatis autem crimen eſt illud, quòd aduerſus populum Romanum, uel aduerſus ſecuritatẽ eius committitur, quo tenetur iſ, cuius opera dolo malo conſiliũ inicum erit, quo obſides iniuſſu principis intercederint: quo armati homines cum telis lapidibusue in urbe ſint, conueniantue aduerſus rempub. locaue occupent, uel tẽpla: quouẽ coertus conuentuſue fiat, hominesue ad ſeditionẽ conuocentur, cuiusue opera & cõſilio dolo malo conſilium inicum erit, quo quis magiſtratus populi Romani, quiue imperium poteſtatemue habet, occidatur: quouẽ quis contra rempub. arma ferat: quiue hoſtibus populi Romani nuntium literasue miſerit, ſignumue dederit, feceritue dolo malo, quo hoſtes populi Romani conſilio iuuetur aduerſus rempublicam: quiue milites ſollicitauerit concitaueritue, quo ſeditio tumultusue aduerſus rempub. fiat. Quiue de prouincia, cum ei ſucceſſum eſſet, non diſceſſerit: aut qui exercitum deſeruit, uel pridatus ad hoſtes perſugit: quiue ſciens falſum conſcripſit uel recitauit in tabulis publicis, nam &

hoc capite primo legis maieſtatis enumeratur. Concordat l. lex x. r. Tab. s. s. ſi. eod. tt.

II. Cauſa: Si ſeditionem aut tumultum mouerit quis. que cauſa approbatur ſupradictis uerbis hiſce: Quo armati homines cum telis lapidibusue, & c. Concordat l. s. c. de ſeditioſis, hiſce uerbis: In nullis locis aut ciuitatibus tumultuoſis clamoribus cuiusquam interpellatio contumelioſa procedat, nec ad ſolam cuiusquã inuidiam petulantia uerba iactentur: ſciturus ijs qui huiusmodi uoces emiſerint, moneantq; tumultus, ſe quidem fructum ex ijs que poſtulant, nullatenus habituros: ſubdendis autem pœnis ijs, quas de ſeditionum & tumultus authorib. uetuliſſima decreta ſanxerunt. Concordat item d. l. s. ſi. ſi. ad l. iul. maieſt. Vide in ſuper. s. cap. proxim. quaſt. s. cauſa s. item quaſt. s. reg. ii.

III. Cauſa: Si quis plebem uel ruſticanos in patrocio nium ſuſceperit. Hæc cauſa approbatur l. s. c. de ſeditioſis, hiſce uerbis: Si quis contra euidentiffimam inuſionem ſuſcipere plebem, & aduerſus publicam diſciplinam defendere fortaffe tentauerit, multam grauiſſimam ſuſtinebit.

III I. Cauſa propoſitur l. quiſquis. s. in prin. c. ad l. iul. maieſtatis, hiſce uerbis: Quiſquis cum militibus uel priuatis, uel barbaris etiam ſceleſtã iniurie factionem, aut factionis ipſius ſuſceperit ſacramentum, uel dederit, de nece etiam uirorum illuſtrium, qui cõſilijs & conſultorio noſtro interſunt, ſenatorum etiam (nam & ipſi pars corporis noſtri ſunt) uel cuiuslibet poſtremo qui nobis militat, cogitauerit (eandem enim ſeneritate uoluntatem ſceleris, qua effeãtũ, puniri iura uoluerunt) ipſe quidem, urpote maieſtatis reus, gladio feriatũ, bonis eius omnibus ſiſco noſtro addictis.

V. Cauſa: Si cuius opera factum ſit, quo quis contra rempub. arma ferat uel faciat. Hæc cauſa approbatur l. uerſ. quouẽ quis contra. ſi. d. tt. cuius uerba uide ſ. cauſa s. Concordat l. cuiuſq; s. in prin. ſi. eod. tt.

VI. Cauſas

morre damnatur. Concordat l. post diui. 7. in prim. C. ad l. Iuliam maiestatis, cuius uerba uide 5. lib. prox. capite 2. except. 10. repl. 1.

III. Regula: Augetur poena in persona militis, qua regula approbatur l. famosi. 7. §. fin. ff. ad l. Iul. maiestatis, hisce uerbis: Crimine maiestatis facto, uel uiolatis statutis uel imaginibus, maximè exacerbat in milites.

De reliquis poenis uide paulò inferius quæst. ult. V. AD INVENTA seu officium iudicis in hoc iudicio proponitur d. l. 7. §. hoc tamen. ff. ad l. Iul. maiestatis, cuius uerba uide 5. cod. cap. quæst. 1. except. generali 1.

VI. EVENTVS HVIVS IUDICIJ.

I. Regula, De publicatione bonorum damnati, proponitur l. quisquis. 5. in prin. ibi: bonis eius omnibus fisco nostro additis. C. ad l. Iul. maiestatis, cuius reliqua uerba uide superius eod. cap. quæst. 1. causa 4. Concordat l. meminisse. 6. in prim. C. cod. tt. cuius uerba uide 5. lib. prox. cap. 2. except. 10. repl. 1. Concordat l. post diui. 7. C. eod. tt. cuius uerba uide d. repl. 1.

II. Regula, De filiis damnatorum, proponitur d. l. 5. §. filij uerò. C. ad l. Iul. maiestatis, cuius uerba uide superius quæst. 3. reg. 2.

III. Regula, De filiabus damnatorum, proponitur d. l. 5. §. ad filias sanè, his uerbis: Ad filias sanè eorum, quotlibet numero fuerint, Falcidiam tantum ex bonis matris, siue testatò, siue intestatò defecerit, uolumus peruenire: ut habeant mediocrem potius filiarum alimoniam, quam integrum emolumentum ac nomen hereditatis. mitior enim circa eas debet esse sententia, quas pro infirmitate sexus minus auras confidimus. Concordat d. l. 5. §. uxores, in fine. de quo paulò inferius.

III. Regula: Emancipationes et alienationes a reo factæ non ualent, qua regula approbatur d. l. 5. §. emancipatio, his uerbis: Emancipatio quæ à prædictis siue in filios (post legem duntaxat latam) siue in filias fuerit collata, non ualeat. Donatio, donationes, quarumlibet postremò rerum alienationes, quas ex eodem tempore qualibet fraude uel iure factas esse constiterit, quo primùm memorati de ineunda factio ac societate cogitauerint, nullius staminis esse momenti. Concordat d. l. 7. §. sic et diuus. C. eod. tt. cuius uerba uide 5. lib. prox. cap. 2. except. 10. repl. 1.

V. Regula, De dote et donatione uxori facta, proponitur d. l. 5. §. uxores, hisce uerbis: Uxores sanè prædictorum, recuperata dote, si in ea conditione fuerint, ut quæ à uiris titulo donationis acceperunt, filijs debeant reseruare: tempore quo ususfructus absuntur, omnia fisco nostro se relicturas esse cognoscant, quæ iuxta legem debebantur: Falcidia etiam ex his rebus filiabus tantummodo, non etiam filijs deputata.

VI. Regula, De ijs qui pro reo interuenerunt. Hi

quoque notabiles sunt, qua regula approbatur d. l. 5. §. deniq; iubemus, cuius uerba uide 5. quæst. 3. reg. 2.

VII. Regula, De premio delatori præstato, proponitur d. l. 5. §. sanè si quis, cuius uerba uide 5. eod. capite, quæst. 1. in fine, except. generali 2.

DE LEGE IULIA DE UI PUBLICA ET PRIVATA, Cap. II.

I. CAUSAE HVIVS IUDICIJ.

PRIMA et generalis causa est: Si quis uim uel armam, uel sine armis commisit. Quæ causa approbatur in 5. de publ. iud. §. item lex Iulia de ui, his uerbis: Lex Iulia de ui publica seu priuata aduersus eos exoritur, qui uim uel armatam, uel sine armis commiserint. Concordat l. hoc iure. 194. in prin. ff. de reg. iuris, his uerbis: Hoc iure utimur, ut quidquid omnino per uim fiat, id aut in uis publicæ aut priuatae crimen incidat.

II. Causa: Si quis arma coegerit uel gesserit. Hæc causa approbatur simul et distinguitur l. 1. ff. ad l. Iul. de ui publ. his uerbis: Lege Iulia de ui publica tenetur, qui arma, tela, domi suæ, agrorū, uel in uilla, præter usum uenationis, uel itineris, uel nauigationis, coegerit. Concordat l. in ead. 3. §. 1. ff. eod. tt. his uerbis: Eadem lege tenetur, qui pubes cum telo in publico fuerit. Hæc causa declaratur definitione telorum l. hi qui. 1. §. telorum. ff. eod. tt. his uerbis: Telorum autè appellatione omnia, ex quibus singuli homines nocere possunt, accipiuntur. Concordat huic definitioni l. armatos. 9. ff. eod. tt. his uerbis: Armatos non utiq; eos intelligere debemus, qui tela habuerint: sed etiam eos qui habent quod nocere potest. Proposita causa exceptio prima hæc est: Nisi in usum uenationis arma coegerit. Secunda exceptio est: Nisi itineris uel nauigationis causa arma coegerit. Hæc due exceptiones approbantur supra dicta l. 1. Sed et priori exceptioni concordat l. qui dolo. 10. §. exceptus est. ff. eod. tt. his uerbis: Exceptus est, qui propter uenationem habeat homines qui cum bestijs pugnant ministros enim ad ea habere cõceditur. Tertia exceptio est: Nisi promerij causa arma coegerit. Hæc due exceptiones approbatur l. 2. ff. ad l. Iul. de ui publ. his uerbis: Excipiuntur etiã arma quæ quis promerij causa habuerit, hereditariæ ei obuenerint. Quinta exceptio est: Nisi tutandæ salutis suæ causa gesserit arma. Hæc exceptio approbatur l. hi qui. 1. §. fin. ff. eod. tt. his uerbis: Qui telum tutandæ salutis suæ causa gerunt, non uidentur hominis occidendi causa portare.

III. Causa: Si quis turbæ seditionis uel consilium intenderit, aut homines in armis habuerit. Hæc causa approbatur l. in eadem. 3. in princip. ff. ad l. Iul. de ui publica, his uerbis: In eadem causa sunt, qui turbæ seditionis uel faciendæ consilium inierint, seruos uel liberos homines in armis habuerint.

buerint. Concordat l. ult. C. eod. tt. his uerbis: Omnibus per ciuitates & agros habendi Buccellarios, uel Isauros, armatosq; seruos licentiam uolumus esse præclusam. Quòd si quis præter hæc, quæ nostra mansuetudo salubriter ordinauit, armata mancipia, seu Buccellarios, aut Isauros, in suis prædijs, aut iuxta se habere tentauerit: post exactam centum librarum auri condemnationem, uindictam in eos seuerissimam proferri sancimus. Viri quoq; clarissimi prouinciarum rectores in speculis esse debebunt, ne quis audeat statuta nostræ mansuetudinis in aliquo uiolare: scientes, quòd ex dissimulatione dignitatis & administrationis cingulo priuabuntur, & post centum librarum auri multam salutis uitæq; suæ periculum sustinebunt: primatibus uel elicit apparitionis suæ personis, præter amissionem fortunarum suarum, capitali quoq; supplicio feriendis. Declaratur causa proposita l. armatos. 9. ff. eod. tt. cuius uerba uide 5. causa prox.

III. Causa: Si cõuocatis hominibus uim fecerit, quòd quis uerberetur pulsetur uel. Hæc causa approbatur l. qui dolo. 10. §. hæc lege. ff. ad l. Iul. de ui publ. his uerbis: Hæc lege tenetur, & qui cõuocatis hominibus uim fecerit, quo quis uerberetur & pulsetur, et si neq; homo occisus sit. Concordat l. 2. ff. ad l. Iul. de ui priuata, his uerbis: Hæc lege tenetur, qui cõuocatis hominibus uim fecerit, quo quis uerberetur, pulsetur, neque homo occisus erit. Item cõcordat l. si criminis. 4. §. sed quoniam. C. d. tt. his uerbis: Sed quoniam à Fiscinulo etiam te uerberibus afflictum adseueras, si hominibus coactis hoc fecerit, de hoc etiam, si legis Iulie de ui priuata reum deferendum putaueris, apud præsidem agere, non ignarum, quem admodum criminibus probatis res iudicari debeat. Proposita causa exceptio prima hæc est: Nisi homo sit occisus. tunc enim grauiore poena affligitur is qui uim fecit. Hæc exceptio elici potest ex uerbis supra propositis hisce: Neq; homo occisus sit. de qua re uide 7. eod. cap. quæst. 4. reg. 2. Secunda exceptio est: Nisi seruos conuocauerit, non liberos homines. Et hæc exceptio reprobatur l. nec interest. 3. in prin. ff. ad l. Iul. de ui priuata, his uerbis: Nec interest liberos an seruos suos, an alienos quis ad uim faciendam conuocauerit.

V. Causa: Si possessorem domo, agro uel, uel nauis sua deiecerit. Hæc causa approbatur l. in eadem. 3. §. fin. ff. ad l. Iul. de ui publ. his uerbis: Eadem lege tenetur, qui hominibus armatis possessorem domo, agro uel suo, uel nauis sua deiecerit, exculserit, expugnauerit: ut tunc id fieret, homines commodauerit. Concordat l. si quis. 5. ff. ad l. Iul. de ui priuata, his uerbis: Si quis aliquem deiecerit ex agro suo hominibus congregatis sine armis, uis priuata postulari poterit.

VI. Causa: Si uillas uel ædes expugnauerit, expilauerit, effregerit. Hæc causa approbatur d. l. 3. §. eadem lege. ff. ad l. Iul. de ui publica, his uerbis: In eadem causa sunt, qui pessimo exemplo conuocata seditione uillas expugnauerint, & cum telis ac armis bona rapuerint. Concordat l. hi qui. 1. in prin. ff. eod. tt. his uerbis: Hi qui ædes alienas aut uillas expilauerint, effregerint, expugnauerint, si qui dem in turba cum telis fecerint, capite puniuntur.

VII. Causa: Si ui alicuius bona rapuerit. Hæc causa approbatur d. §. eadem lege, dictis uerbis hisce: Et cū telis ac armis bona rapuerint. Concordat l. nec interest. 3. in fine. ff. ad l. Iul. de ui priuata, hisce uerbis: Sed & si nulli conuocati, nulliq; pulsati sunt, per iniuriam tamen ex bonis alienis quid ablatum sit, hæc lege teneri eum qui id fecerit.

VIII. Causa: Si hominem incluserit, obsederit, uel rapuerit. Hæc causa approbatur cum alijs l. qui coetu. 5. in prin. ff. ad l. Iul. de ui publica, his uerbis: Eadem lege tenetur, qui coetu, concursu, turba, seditione incendium fecerit: quique hominem dolo malo incluserit, obsederit: quique fecerit quo minus sepeliatur, quo magis funus diripiatur, distrahatur: quique per uim sibi aliquem obligauerit, nam eam obligationem lex rescindit. Concordat l. cum. 6. ff. eod. tt. his uerbis: Et eum qui puerum ingenuum rapuit, puniendum, diuus Pius rescipit in hæc uerba: Exemplum libelli dati mihi à Domitio Syluano, nomine Domitij Syluani patru, subijci iussi: motus querela eius, qua significauit, filium suum ingenuum, iuuenem admodum, raptum atque conclusum, mox uerberibus ac tormentis usq; ad summum periculum afflictum. Gemine charissime uelim audias eum, & si compereris hæc ita admilla, rem seuerè exequaris. Concordat l. si confidit. 3. C. eod. tt. his uerbis: Si confidit sponfam filij tui raptam esse, uel filium tuum inclusum, instituire solenni more legis Iulie de ui accusationem apud præsidem prouincie non prohiberis.

X. Causa: Si sceminam uel puerum per uim stuprauit. Hæc causa approbatur l. in eadem. 3. §. præterea. ff. ad l. Iul. de ui publica, his uerbis: Præterea punitur huius legis poena, qui puerum uel sceminam, uel quenquam per uim stuprauerit. Concordat d. l. 3. C. eod. tt. item l. mariti. 29. §. fin. ff. ad l. Iul. de adulterijs coercendis. de qua re uide exemplum in 5. cap. prox. Planè mutatur hoc ius l. unica. §. fin. C. de raptu uirginum.

XI. Causa: Si per uim incendium fecit. Hæc causa approbatur l. qui coetu. 5. in prin. ff. ad l. Iul. de ui publ. cuius uerba uide superius causa 8.

XII. Causa: Si ex incendio quid rapuerit. Hæc causa approbatur d. l. 3. §. ite tenetur. ff. d. tt. his uerbis: Item tenetur, qui ex incendio rapuerit aliquid præter materiam.

XII. *Causa: Si in incendio cum telo fuerit, uel dominum res suas auferre prohibuerit. Hec causa approbatur d.l.3. ff. de qui, his uerbis: Sed & qui in incendio cum gladio aut telo rapiendi causa fuerit, uel prohibendi res suas dominum serua re, eadem poena tenetur.*

XIII. *Causa: Si ex naufragio quid rapuerit, uel nauis uim fecerit. Hec causa approbatur l.1. ff. eadem poena. ff. ad l. iul. de ui priuata, his uerbis: Eadem poena adficiuntur, qui ad poenam legis Iuliae de ui priuata rediguntur, & si quis ex naufragio dolo malo quid rapuerit. Sed & ex constitutionibus principum extra ordinem, q de naufragijs aliquid diriperint, puniuntur. nam & diuus Pius rescriptit, nullam uim nauis fieri debere: & si quis fecerit, ut seuerissimè puniatur.*

XIII. *Causa proponitur l. lege Iulia. ff. ad l. iuliam de ui publica, his uerbis: Lege Iulia de ui publica cauetur, ne quis reum uinciat, impediatur, quo minus Romae intra certum tempus adit.*

XV. *Causa proponitur l. legis Iuliae. 4. ff. ad l. iul. de ui priuata, his uerbis: Legis Iuliae de ui priuata crimè committitur, cum ceteris aliquis & concursum fecisse dicitur, quo minus quis in ius, produceretur: & si quis questionem de alterius seruo habuisset. Et ideo moderatius edicto praetoris de iniurijs utendum esse, Labeo ait.*

XVI. *Causa: Si facit quo minus iudicia iudice exerceantur. Hec causa cum alijs quibusdam approbatur l. qui dolo. 10. in princip. ff. ad l. iuliam de ui publ. his uerbis: Qui dolo malo fecerit, quo minus iudicia iudice exerceantur, aut iudices ut oportet iudicent: uel is qui potestatem imperiumue habebit, aliter quam eius erit, decernat, imperet, faciat: qui ludos pecuniamue ab aliquo inuito polliceri publice priuatumq; per iniuriam exegerit: item qui cum telo dolo malo in concione fuerit, aut ubi iudicium publice exercebitur, lege Iulia de ui publica tenetur.*

XVII. *Causa: Si improbe in alienam litem coierint, ut euentus sententiae inter eos communicaretur. l. ex senatusconsulto. 6. ff. ad l. iuliam de ui priuata.*

XVIII. *Causa: Si cum telo dolo malo in concione fuerit, aut ubi iudicium publice exercetur. Hec causa approbatur uerbis iam propositis.*

XIX. *Causa: Si per uim sibi aliquem obligauerit, uel pecuniam exegerit. Et haec causa iam propositis uerbis approbatur. Concordat l. qui coetu. 5. in prim. ff. eod. et. cuius uerba uide 3. causa 8.*

XX. *Causa: Si fecerit quo minus homo sepeliatur, uel quo magis funus diripiatur distrahaturue. Hec causa approbatur d.l. 5. in prim. Concordat l. sepulchri. 8. ff. de sepulchro uiolato.*

XI. *Causa: Si sepulchrum uiolauit. Hec causa approbatur d.l. 8. h. uerbis: Sepulchri uiolati crimem potest dici ad legem Iuliam de ui publica pertinere ex illa parte, qua de eo cauetur, qui fecerit quid, quo minus quis funeretur*

sepeliatur: quia & qui sepulchrum uiolat, facit quo minus quis sepultus sit.

Exceptiones praecedentium causarum generales.

Haecenus cause legis Iuliae de ui publica & priuata sunt propositae; sequuntur nunc aliquot exceptiones istarum causarum generales.

I. Exceptio: Nisi magistratus uim fecerit. Hec exceptio reprobat l. qui dolo. 10. in prim. ff. ad l. iul. de ui publ. his uerbis: Lege Iulia de ui publica tenetur & is, qui cum potestate imperiumue habebit, aliter quam eius erit, decernat, imperet, faciat. Concordat l. lege Iulia. 7. ff. eod. et. his uerbis: Lege Iulia de ui publica tenetur, qui cum imperium potestatemue haberet, cum imperium aduersus prouocationem necauerit, uerberauerit, iusseritue quid fieri, aut quid in colu iniecerit, ut torqueatur: item quod ad legatos, oratores comitesue attinebit, si quis quem eorum pulsasse, aut iniuria affectisse arguatur.

II. Exceptio: Nisi hostibus uim fecerit. Hec exceptio recipit hanc replicationem: Nisi legatis hostium, aut legatorum comitibus uim fecerit. tunc enim nihilominus tenetur. Quae replicatio approbatur uerbis iam propositis h. uerbis: Item quod ad legatos, oratores, &c. Cui concordat l. ut. ff. de legationibus, his uerbis: Si quis legatum hostium pulsasset, contra ius gentium id commissum esse existimatur: quia sancti habentur legati. Et ideo si legati apud nos essent gentis alicuius, cum bellum eis indictum sit, responsum est liberos manere. id enim iuri gentium conueniens esse. Itaque eum qui legatum pulsasset, Quintus Mutius dedit hostibus, quorum erant legati, utilius esse, solitus est respondere. quae hostes si non recepissent, quaesitum est, an ciuis Romanus remaneret: quibusdam existimantibus manere, alijs contra: quia quae semel populus iussisset dedit, ex ciuitate expulisse uideretur, sicut faceret cum aqua & igni interdiceret. In qua sententia uidetur Publius Mutius fuisse. Id autem maxime quaesitum est in Hostilio Macino, quem Numantini sibi deditum non acceperunt: de quo tamen lex postea lata est, ut esset ciuis Romanus, & praetura quoque gessisse dicitur.

III. Exceptio: Nisi is qui uim fecit, suo iure sit usus. Hec exceptio approbatur l. factum. 197. ff. non uidetur. ff. de reg. iuris, h. uerbis: Non uidetur uim facere, qui iure suo utitur, & ordinaria actione experitur.

III. Exceptio: Nisi creditor re sibi debita per uim occupauerit uel exegerit. Hec exceptio reprobat l. ult. ff. ad l. iul. de ui priuata, his uerbis: Si creditor sine autoritate iudicis res debitoris occupet, hac lege tenetur, & in tertia parte bonorum mulcetur, & infamis fit. Concordat l. in possess. 5. C. d. et. h. uerbis: In possessionem fundi licet

licet creditor per uim ingrediatur, Iuliae legis uis priuata reus deferri potest. Item concordat l. si quis. 7. C. eod. et. h. uerbis: Si quis ad se fundum uel quodcumque aliud adserit pertinere, ac restitutionem sibi competere possessionis putat, aut ciuilitate super possidendo agat, aut impleta solennitate iuris crimè uiolentiae opponat non ignarus, eam se sententiam subiturum, si crimen obiectum non poterit comprobare, quam reus debet excipere. Quod si omnia interpellatione uim possidentis intulerit, ante omnia uiolentiae causam examinari praecipimus, & in ea requiri, quis ad quem uenerit possidentem: ut ei quem constiterit expulsum, amissae possessionis iura reparentur eademque; protinus restituta, si criminalis quaestio agitur, uiolentus poena non immerito destinatus, in totius litis terminum differatur, ut agitato negotio principali, si contra eum fuerit iudicatum, in insulam deportetur, bonis omnibus abrogatis.

V. Exceptio: Nisi cum ita inter creditorem & debitorem conuenisset, ut non soluto debito liceret creditori propria auctoritate rem occupare: creditor uel huiusmodi rem occupauerit. Hec exceptio approbatur l. creditores. 3. C. de pignori. his uerbis: Creditores, qui non reddita sibi pecunia, conuentionis legem, ingressi possessionem, exercent, uim quidem facere non uidentur: attamen auctoritate praesidis possessionem adipisci debent.

VI. Exceptio: Nisi uim ui repulerit. Hec exceptio approbatur l. 1. ff. uim ui. ff. de ui et de ui armata, his uerbis: Vim ui repellere licet, Casus scribit: idque ius natura comparatur. Apparet autem (inquit) ex eo, quia arma repellere licet. Huius exceptionis replicatio haec est: Nisi non in contenti, sed ex intervallo uim ui repulerit. quae replicatio approbatur l. quod quidem. 3. ff. eum igitur. ff. eod. et. his uerbis: Eum igitur qui cum armis uenit, possumus armis repellere: sed hoc confessum, non ex intervallo: dum modo sciamus, non solum resistere permillum, ne deijciatur: sed & si deiectus quis fuerit, eundem deijcere, non ex intervallo, sed ex continenti posse. Propositae replicationis exemplum proponitur l. si quis. 7. C. ad l. iul. de ui publ. & priuata. cuius uerba uide paulo superius except. 4.

VII. Exceptio: Nisi seruus iussu domini uim fecerit. Hec exceptio reprobat l. seruos. 8. ubi: seruos uero. C. eod. et. cuius uerba uide 3. quae. prox. reg. 4. except. 1.

II. ADVERSVS QVOS COMPETAT HOC IUDICIUM?

I. Regula, De eo qui homines ad uim faciendam commodaui, proponitur l. utiue id fieret. 4. ff. ad l. iul. de ui publ. his uerbis: Eadem lege tenetur, qui, uti uis fieret, homines commodaui.

II. Regula, De eo qui homines ad uim faciendam co-

uocauit, & de conuocatis, proponitur l. 2. cum l. sequente. ff. ad l. iul. de ui priuata, his uerbis: Haec lege tenetur, qui conuocatis hominibus uim fecerit, quo quis uerberetur, pulsatur: neque homo occidus erit. nec minus hi qui conuocati sunt, eadem lege tenentur.

III. Regula, De eo qui raptam rem seruat & custodit, proponitur l. crimè. 9. C. eod. et. h. uerbis: Crimen non dissimile est rapere, & ei qui rapuit, raptam scientem delictum seruare.

III. Regula, De domino serui delinquentis, & ipso seruo. Non contra dominum, sed contra seruum competit. quae regula approbatur l. si crimis. 4. in prim. C. ad l. iul. de ui publ. his uerbis: Si criminis accusatione propter res a seruo raptas intendenda putaueris, non contra dominum, sed contra eum quem facinus commisisse proponis, hanc instituire debes. Huius regulae exceptio haec est: Nisi seruus iussu domino uim fecerit. tunc enim aduersus utrumque datur. quae exceptio approbatur l. seruos. 8. C. eod. et. h. uerbis: Seruos, qui fecisse uiolentiam confessionibus, testium aut proprijs docebuntur, si id in scio domino commiserint, postremo supplicio de ditos luere propter rata censemus. Quod si illi metu atque exhortatione dominorum uiolentiam admiserint, palam est, secundum legem Iuliam, dominum infamem pronunciatum, loci atque originis propriae dignitate non uti: seruos uero, quos furoribus talibus paruissime constiterit, metallo post sententiam dediti

III. APVD QVEM COMPETAT?

Apud praesidem prouinciae, quae regula approbatur l. si confidit. 3. C. ad l. iul. de ui publ. cuius uerba uide 3. quae. 1. causa 8. Concordat l. si crimis. 4. in fine. C. eod. et. cuius uerba uide d. quae. 1. causa 4.

III. QUID VENIAT IN HOC IUDICIUM? seu de poena.

Prima huius loci regula proponitur instit. de publ. iudic. ff. item lex Iulia de ui, h. uerbis: Si qui denique armata uis arguatur, deportatio ei ex lege Iulia de ui publica irrogatur: si uero sine armis, in tertiam partem bonorum suorum publicatio imponitur. Concordat l. si quis. 5. ff. ad l. iul. de ui priuata. cuius uerba uide 3. quae. 1. causa 5. Itē concordat l. in prim. ff. eod. et. Plane deportationis poena remittitur creditori, qui uim debitori adhibuit, quauis armatam, si de debito constat. quae distinctionem colligunt ex l. si quis. 7. in fine. C. de ui priuata. cuius uerba uide 3. quae. 1. except. 4.

II. Regula: Si quis tumultu per uim facto sit interfectus, ultimo supplicio puniatur is qui tumultum concitauit. quae regula approbatur l. quoniam. 6. C. d. et. h. uerbis: Quoniam multa facinora sub uno uiolentiae nomine continentur, cum alijs uim inferre certantibus, alijs cum indignatione resistantibus, uerba cedentesque crebro deteguntur admittae: placuit, si forte quis uel ex parte possidētis, uel eius qui possessionem temer-

rare teatauerit,interemptus sit,in eū supplicium exerceri, qui uim facere tentaerit,& alterutri parti causam malorum præbuerit: & non iam relegatione aut deportatione insulæ plectatur, sed supplicium capitale excipiat: nec interposita prouocatione, sententiam quæ in eum fuerit dicta, suspendat. Plura de regula proposita uide s. eod. cap. quest. 1. causa 4. except. 1.

III. Regula. proponitur l. qui dolo. 10. ff. ad l. iul. de ui publ. his uerbis: Dam nato de ui publica, aqua & igni interdicitur.

III. Regula: Si quis homines armatos habuerit, etiam centum librarum auri multa punitur. l. ult. C. d. tt. cuius uerba uide s. quest. 1. causa 3.

V. Regula: Serui ultimo supplicio puniuntur. que regula approbatur simul et distinguitur l. seruos. 8. C. eod. et. cuius uerba uide paulo superius quest. 2. reg. 4.

VI. Regula, De uilibus personis, & ijs qui sapius uim fecerunt, proponitur d. l. s. ff. uiles, hisce uerbis: Viles autem infamesq; personæ, & ij qui bis aut sæpius uiolentiam perpetrasse conuincuntur, constitutionum diualium pœna teneantur.

VII. Regula: Si quis legatum hostium pulsauerit, hostibus deditur. que regula approbatur l. ult. ff. de legationibus. cuius uerba uide s. eod. cap. quest. 1. in fine, except. generali 2.

VIII. Regula, De feditiosis, proponitur l. capitali. 28. ff. solēt quidā. ff. de pœnis, hisce uerbis: Solent quidam, qui uulgō se iuuenes appellant, in quibusdam ciuitatibus turbulentis se acclamationibus popularium accommodare: qui si amplius nihil admiserint, nec antè sint à præfide admoniti, fustibus cęsi dimittuntur, aut etiam spectaculis eis interdicitur: quod si ita correcti in iisdem deprehendantur, exilio puniendi sunt: nonnunquam capite plectendi, scilicet cum sæpius feditiose & turbulenter se gesserint, & aliquoties adprehensi tractati clementius, in eadem temeritate propositi perseuerauerint.

IX. Regula, De grassatoribus, proponitur d. l. 28. ff. grassatores, hisce uerbis: Grassatores, qui prædæ causa id faciunt, proximi latronibus habentur: & si cum ferro aggredi & spoliare instituerint, capite puniuntur: utiq; si sapius, atq; in itinibus hoc admiserint: cæteri in metallum dantur, uel in insulas relegantur.

X. Regula, De latronibus, proponitur d. l. 28. ff. famo 50 sos. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 12. quest. 4.

XI. Regula, Si author quis seditionis ac tumultus fuerit, proponitur l. si quis. 38. ff. de pœnis, hisce uerbis: Authores seditionis & tumultus, populo concitato, pro qualitate dignitatis, aut in furcam tolluntur, aut bestiis obijciuntur, aut in insulam deportantur. Vide insuper s. reg. 8. item s. quest. 1. causa 3. Reliquas huiusmodi regulas uide s. d. quest. 1. in singulis causis.

I. Regula: Dam natus sit infamis. que regula approbatur l. 1. in prin. ff. ad l. iul. de ui priuata, his uerbis: De ui priuata damnati pars tertia bonorum ex lege Iulia publicatur: & cautum est, ne senator sit, nec decurio, aut ullum honorem capiat, ne in eum ordinem sedeat, ne iudex sit: & uidelicet omni honore quasi infamis ex senatusconsulto carebit. Concordat l. si creditor. 8. ff. eod. tt. cuius uerba uide s. eod. cap. quest. 1. in fine, except. gener. 4. Item concordat l. seruos. 8. ff. quod si. C. eod. tt. cuius uerba uide s. eod. cap. quest. 1. regul. 4.

II. Regula, De pœna iudicis uim non punientis, proponitur d. l. 8. ff. iudicem uero non se oportet, quod graui infamia sit notandus, si uiolentiæ crimen apud se probatum distulerit, omiserit, uel impunitati donauerit, aut molliorem quàm præstitimus, pœnam protulerit.

III. Regula: Tertia parte bonorum damnati publicata, transit pro ea portione actio aduersus fiscum, que aduersus damnatum competit. que regula approbatur l. 2. C. ad l. iul. de ui publ. his uerbis: Tutoris tui lege Iulia de ui priuata dānati, si tertia pars bonorum fisco iudicata est, tutelæ actione pro ea portione aduersus fiscum dirigem: modo si nulla præscriptio locum habeat, nam successio pro oneribus portionis suæ respondet.

VI. ADFINIA REMEDIA.

Primum ad fine remedium est, actio ciuili. quod approbatur l. si quis. 7. in prin. C. eod. tt. cuius uerba uide s. eod. cap. quest. 1. in fine, exceptione generali 4. Est autem ciuili actio uel interdictum vnde ui, uel actio uel bonorum raptorū, uel actio quod ui metusue causa, &c.

Secundum ad fine remedium legis iulia de ui, sunt constitutiones principum. quod approbatur l. 1. ff. ad l. iul. de ui priuata. cuius uerba uide s. eod. cap. quest. 1. causa 15. Sed & alias huiusmodi constitutiones uide s. passim præcedentibus insertas, item j. cap. prox.

DE RAPTIV FOEMINARUM. Cap. III.

Raptus foeminarū, quamuis per uim fiat, & ob id lege iulia de ui publica coerceatur, ut ostensum s. cap. prox. quest. 1. causa 9. tamē punitur etiam peculiari constitutione, que habetur l. unica. C. de raptu uirginum. De hoc igitur crimine eiusq; iudicio hic specialiter tractandum.

I. CAUSA HVIVS IVDICIJ quæ sit?

Si quis mulierem per uim rapuerit & stuprauerit, ex dicta constitutione iudicium datur. que regula approbatur d. l. unica, in prin. his uerbis: Raptores uirginū honestarum uel ingenuarum, siue iam desponsatæ fuerint, siue non, uel quarilibet uiduuarum

uiduarum foeminarū, licet libertinæ uel seruæ alienæ sint, pessima crimina peccantes, capitis supplicio plectendos decernimus: & maximè, si Deo fuerint uirgines uel uiduæ dedicata, quod nō solum ad iniuriam hominum, sed ad ipsius omnipotentis Dei irreuerentiam committitur: maximè cū uirgines uel castitas corrupta restitui non possit, & meritò mortis damnantur supplicio, cum nec ab homicidij crimine huiusmodi raptores sint uacui. Concordat Inst. de publ. iud. ff. item lex iulita de ui, in fine, his uerbis: Si autem per uim raptus uirginis, uel uiduæ, uel sanctimonialis, uel alterius fuerit perpetratus, tūc & raptores, & ij qui opem huic flagitio de derunt, capite puniuntur, secundum nostræ constitutionis definitionem, ex qua hoc apertius possibile est scire. Concordat item l. qui coetu. 5. ff. ad l. iul. de ui publ. his uerbis: Qui uacantē mulierem rapuit, uel nuptam, ultimo supplicio punitur: etsi pater iniuriam suam precibus exoratus remiserit, tamen extraneus sine quinque annij præscriptione reum postulare poterit: cum raptus crimen legis iulitæ de adulterijs potestatem excedat. Concordat item l. raptores. 41. in prin. C. de episcopis & clericis.

Proposita regule exceptio prima hæc est: Nisi patientes mulieris patiantur, uel crimen remittant. Hæc exceptio reprobatur uerbis iam propositis hisce: Etsi pater iniuriam suam precibus exoratus remiserit, tamen, &c. Concordat l. unica. ff. penult. C. de raptu uirginum.

Secunda exceptio est: Nisi quinquennium à commissio criminis præterierit. Et hæc exceptio reprobatur uerbis supra propositis hisce: Sine quinquennij præscriptione. Concordat l. mariti. 25. ff. ad l. iul. de adult. his uerbis: Eum autem qui per uim stuprum intulerit uel mari uel foeminae, sine præfinitione huius temporis accusari posse, dubium non est: cum eum publicam uim committere, nulla dubitatio sit. Vide insuper j. cap. 7. quest. 2. except. generali 17. repl. 3.

Tertia exceptio est: Nisi puer raptus sit. Hæc exceptio reprobatur uerbis iam dictis hisce: Uel mari.

Quarta exceptio est: Nisi ancilla rapta sit. Hæc exceptio reprobatur l. unica, in prin. C. de raptu uirginū. cuius uerba uide paulo superius eod. cap. in prin.

Quinta exceptio est: Nisi sanctimonialis foemina rapta sit. Et hæc exceptio reprobatur d. l. unica, in prin. Concordat d. l. unica. ff. item l. si quis. 5. C. de episcopis & clericis, hisce uerbis: Si quis, non dicam rapere, sed attentare tantum modò iungedi causa matrimonij sacratissimas uirgines ausus fuerit, capitali pœna feriatur. itē concordat l. raptores. 41. C. d. tt. his uerbis: Raptores uirginū uel diaconissarum uel uiduarum, quæ Deo fuerint dedicata, &c. Item concordat Nouell. c. 123. ff. si quis ascetiam. cuius uerba uide j. lib. 10. cap. 7. de mulierib. reg. 5.

Sexta exceptio est: Nisi nupta sit, quæ est rapta. et hæc exceptio reprobatur l. unica. ff. que multò magis, C. de raptu uirginum, his uerbis: Quæ multò magis contra eos obtinere sancimus, qui nuptas mulieres ausi fuerint rapere: quia duplici crimine tenentur, tam adulteriij quàm rapinæ: & oportet acerbius adulteriij crimen ex hac actione puniri.

Septima exceptio est: Nisi sponsus sponsam suam rapuerit. Et hæc exceptio reprobatur d. ff. que multò magis, in fine, his uerbis: Quibus connumerauimus etiam eum, qui saltem sponsam suam per uim rapere ausus fuerit.

Octaua exceptio est: Nisi uolens rapta sit. Hæc exceptio reprobatur d. l. unica. ff. pœnas, his uerbis: Huic pœnæ capitali omnes subiaceant, siue uolentibus, siue nolentibus uirginibus, siue alijs mulieribus tale facinus fuerit perpetratum. Si enim ipsi raptores metu uel atrocitate pœnæ se ab huiusmodi facinore temperauerint, nulli mulieri, siue uolenti, siue nolenti, peccandi locus relinquetur: quia hoc ipsum uelle mulieris, ab infidijs nequissimi hominis, qui meditatur rapinam inducitur. Nisi etenim eam sollicitauerit, nisi odiosis artibus circumuenerit, non facit eam uelle in tantum dedecus sese prodere. Concordat l. raptores. 41. ff. in. C. de episcopis & clericis, hisce uerbis: Huic pœnæ omnes subiaceant, siue uolentibus, siue nolentibus sanctimonialibus uirginibus, siue alijs supradictis mulieribus, tale facinus fuerit perpetratum.

II. QUIBUS COMPETIT hæc accusatio?

Huius loci regula est, quod etiam extraneis competit. que regula approbatur l. qui coetu. 5. ff. ad l. iul. de ui publ. cuius uerba uide s. eod. cap. q. in prin.

III. ADVERSVS QVOS competit?

De ijs qui auxilium præbuerunt, item de consels & susceptoribus, proponitur l. unica. ff. pœnas. C. de raptu uirginum, his uerbis: Pœnas autem quas prædiximus, hoc est mortis & bonorum amissionem, non tantum aduersus raptores, sed etiam contra eos qui hos comitati, in ipsa inuasione & rapina fuerint, constituimus. Cæteros autem omnes qui conselj & ministri huiusmodi criminis reperti & conuicti fuerint, uel qui eos susceperint, uel quamcunque opem eis intulerint, siue masculi, siue foeminae sunt, cuiuscunque conditionis, uel gradus, uel dignitatis: pœnæ tantummodo capitali subiicimus, ut huic pœnæ omnes subiaceant, &c. Cetera uide paulo superius except. 8. Concordat l. raptores. 41. ff. pœnas. C. de episcopis & clericis.

III. APVD QVEM competit?

Sine fori præscriptione competit. que regula approbatur

probatur dicta L. unica. §. fin. autem post, hinc uerbis: Sin autem post commissum tam deestabile crimen, aut potentatu raptor se defendere, aut fuga euadere potuerit in hac quidem regia urbe tam uiri excelsi præfecti prætorio, quam uiri gloriosissimi præfectus urbi: in prouincijs autem tam uiri eminentissimi præfecti prætorio per Illyricum & Africam, quam magistri militum per diuersas nostri orbis regiones, necnon uiri spectabilis præfectus Ægypti, uel comes orientis, & uicarij & proconsules, & nihilominus omnes uiri spectabiles duces, & uiri clarissimi rectores prouinciarum, necnon alij cuiuslibet ordinis iudices, qui in illis locis inuenti fuerint, simile studium cum magna sollicitudine adhibeant, ut eos possint comprehendere: & comprehensos in tali crimine, post legitimas & iuri cognitatas probationes, sine fori præscriptione, diuersis poenis adficiant, & non oris condemnent supplicio. Quibus, etsi appellare uoluerint, nullam damus licentiam, secundum antiquæ Constantinianæ legis definitionem. Concordat d. l. 4. §. fin. autem post. C. de episcopis & cler.

V. QUID VENIAT IN hoc iudicium seu de pœna.

I. Regula, De ultimo supplicio, proponitur & approbatur per ea quæ dicta sunt §. eod. capite, quæstion. 1. in prin.

II. Regula: Seruus reus uel minister huius criminis concremandus est. quæ regula approbatur L. unica. §. fin. C. de raptu uirginum, his uerbis: Et si quis inter hæc ministeria seruulis conditionis fuerit comprehensus, circa sexus discretionem eum concremari iubemus: cum hoc etiam Constantiniana lege rectè fuerit prospectum.

III. Regula: De additione bonorum damnati uide J. quæst. prox.

III. Regula: Si nondum uiripotentes uirgines corripit, quæ pœna competat, definitur l. si quis. 38. §. qui nondum. ff. de poenis, hinc uerbis: Qui nondum uiripotentes uirgines corripit, humiliores in metallum damnantur, honestiores in insulam relegantur, aut in exilium mittuntur.

VI. QVAMDIU COMPETAT?

Etiam post quinquennium datur. l. qui coetu. 5. §. fin. ff. ad l. iul. de ui publ. cuius uerba uide §. quæst. 1. in prin. Concordat l. marit. 29. §. fin. ff. ad l. iul. de adulterijs. cuius uerba uide d. quæst. 1. except. 2.

VI. EVENTVS HVIVS iudicij.

I. Regula: Damnati bona mulieri raptae uindicantur. quæ regula approbatur simul & distinguitur L. unica. §. et siquidem, cum sequentibus, C. de raptu uirginum,

his uerbis: Si quidem ancillæ uel libertine sint, quæ rapinam passæ sunt, raptores tantummodo supradicta pœna plectentur, substantijs eorum nullam deminutionem passuris. Sin autè in ingenuam personam tale facinus perpetratur, etiam omnes res mobiles, seu immobiles, & se mouentes, tam raptorum, quam etiam eorum qui eis auxilium præbuerunt, ad dominium raptarum mulierum liberarum transferantur, prouidentia iudicum, & cura parentum earum, uel maritorum, tutorum, seu curatorum. Et siue non nuptæ mulieres alij cuiuslibet præter raptorem legitime coniungentur, in dorem mulierum liberarum eadem res, uel quætas ex ijs uoluerint, procedere: siue maritum nolentes accipere, in sua pudicitia remanere uoluerint, pleno dominio eius sancimus applicari: nemine iudice uel alia quacumq; persona hæc audente contemnere. Concordat l. raptores. 41. §. bona. C. de episcopis & cler. hinc uerbis: Bona autem eorum, si hoc commissum fuerit in sanctimonialium uirginem, quæ uel in asceterio uel monasterio degit, siue eadem uirgo diaconissa constituta sit, siue non, eidem monasterio uel asceterio, ubi consecrata est, addicantur: ut ex rebus & ipsa solatium habeat, dum uiuit, sufficiens, & res omnes sacrosanctum asceterium seu monasterium pleno habeat dominio. Sin autem diaconissa cuiuscumq; Ecclesiæ sit, in nullo tamen monasterio constituta, sed per se degit: raptoris eius substantia Ecclesiæ, cuius diaconissa est, assignetur: ut ex his facultatibus ipsa quidem utrum fructum, dum superest, ab eadem Ecclesia consequatur: Ecclesia uerò omnem proprietatem & plenam possessionem earundem rerum nostro habeat beneficio: nemine uel iudice, uel quacumque alia persona, hæc audente contemnere. Planè proposita regula exceptio hæc est: Nisi mulier rapta raptori suo nupsit, tunc enim eius bona ei non addicuntur. quæ exceptio approbatur Nouell. c. 14. 3. cuius inter alia hæc sunt uerba: Sancimus, si rapta mulier, cuiuscumq; sit conditionis uel ætatis, raptoris nuptias eligendas esse censuerit, parentibus præsertim non consentientibus: nec ex beneficio legis, nec ex testamento raptoris hæreditatem suscipere, uel quocumque modo substantiam uindicare: sed præmium, quod per legem nostram raptae mulieri datum est, ut raptoris, & eorum qui ei auxilium tempore inuasionis præbuerint, bona uindictæ, hoc ad parètes, si ambo uel unus superstit, qui nuptijs specialiter non probantur consensisse, ex tempore raptus ipso iure transferri: & patrimonium raptoris non raptam iam habere mulierem, quæ coniugio se raptoris inquinare non piguit, sed in personas transferri, quas superius

superius nominauimus, ei non consentientes coniugio. Nam nefarios huiusmodi coitus poenis corrigi, non præmij honorari conuenit. Quod si parentes iam decesserunt, uel huiusmodi sceleri consenserunt: substantia raptoris, necnon & aliorum qui facinoris fuerint participes, fisci iuribus uiri dicitur. Quam interpretationem non in futuris tantummodo casibus, uerum in præteritis etiam ualere sancimus, tanquam si nostra lex ab initio cum interpretatione tali à nobis promulgata fuisset. Concordat Nouell. c. 20.

II. Regula: Rapta raptori suo nubere non potest, quæ regula cum ex iam dictis constat, tum tractabitur etiam suo loco, nimirum de Nuptijs.

III. Regula, De pœna parentum raptum non uindicantium, proponitur l. 1. §. pœnas autem, in fine. C. de raptu uirginum, his uerbis: Parentibus, quorum maxime uindicta intererat, si patientiã præbuerint, ac dolorem remiserint, deportatione plectendis. Concordat Nouell. c. 14. 3. §. illo quoque specialiter, in fine. & §. qui enim tale stare.

VII. ADFINIA REMEDIA.

I. Regula, De lege iulia de ui publica, proponitur l. in ead. 3. §. præterea. ff. ad l. iul. de ui publ. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 1. causa 9. Hoc remedium cum alijs similibus tollitur L. unica. §. fin. C. de raptu uirginum, his uerbis: Omnibus legis Iuliæ capitulis, quæ de raptu uirginum uel uiduarum siue sanctimonialium, siue antiquis legum libris, siue in sacris constitutionibus posita sunt, de cæterò abolitis, ut hæc tantummodo lex in hoc capite pro omnibus sufficiat, quam de sanctimonialibus & uirginibus & uiduis loco habere sancimus.

II. Regula: Ad fine quoq; remedium propositæ legis unice, C. de raptu uirginum, esse uidetur l. raptores. 41. C. de episcopis & clericis. cuius uerba quædam præcedentibus sunt inserta.

III. Regula, De iudicio adulterij, proponitur d. L. unica. §. quæ multò magis. cuius uerba uide §. eod. capite, quæst. 1. except. 6. Concordat l. qui coetu. 5. §. fin. ff. ad l. iul. de ui publica. cuius uerba uide §. eod. cap. quæstion. 1. in prin.

III. Regula, De iure occidendi raptorem, proponitur d. L. unica. §. ne igitur, his uerbis: Ne igitur sine uindicta talis crescat infamia, sancimus per hanc generalem constitutionem, ut hi qui huiusmodi crimen commiserint, & qui eis auxilium inuasionis tempore præbuerint, ubi inuenti fuerint, in ipsa rapina, & adhuc flagrante crimine comprehensi, & à partibus uirginum ingenuarum, uel uiduarum, uel quarumlibet foeminarum, aut earum consanguineis, aut à tutoribus, uel curatoribus, uel patronis, uel dominis conuicti, interficiantur. Concordat d. l. 41. §. 1. C. de episcopis & clericis.

DE LEGE CORNELIA de sicarijs & ueneficis, eiusq; iudicio. Cap. IIII.

I. CAUSAE, EX QUIBUS HOC iudicium competit.

Prima causa: Si quis hominem sica uel ueneno occiderit. quæ causa approbatur Inst. de pub. iud. §. itè lex Cornelia, his uerbis: Lex Cornelia de sicarijs, homicidas ultore ferro persequitur. Concordat Inst. eod. tit. §. eadem lege, his uerbis: Eadem lege & uenefici capite damnantur, qui artibus odiosis, tam uenenis, quam futuris magicis homines occiderint, uel mala medicamenta publicè uendiderint. Concordat item l. 1. in princ. ff. ad l. Cornel. de sicarijs, hinc uerbis: Lege Cornelia de sicarijs & ueneficis tenetur, qui hominem occiderit: cuius uel dolo malo incendium factum erit: cuius uel hominis occidendi, furtiue faciendi causa cum telo ambulauerit: cuius uel cum magistratus esset, publicè iudicio præesset, operam dederit, quo quis falsum iudicium profiteretur, ut quis innocens conueniretur, condemnaretur. Declaratur causa proposita Inst. de public. iud. §. sicarij, his uerbis: Sicarij autem appellantur à sica, quod significat ferreum cultrum.

II. Causa: Si hominis occidendi, uel furti faciendi causa cum telo ambulauerit. Hæc causa approbatur uerbis iam propositis hinc: Quius hominis occidendi, furtiue faciendi causa cum telo ambulauerit. Concordat l. si quis. 7. C. eod. tit. his uerbis: Is qui cum telo ambulauerit hominis necandi causa, sicut is qui hominem occiderit, uel cuius dolo malo factum erit commissum, legis Corneliæ de sicarijs pœna coercetur. Concordat item Inst. de public. iud. §. itè lex Cornelia, his uerbis: Lex Cornelia de sicarijs homicidas ultore ferro persequitur, uel eos qui hominis occidendi causa cum telo ambulauerit. Declaratur hæc causa definitione telum, Inst. d. tit. §. telum autem, his uerbis: Telum autem (ut Caius non aliter ex interpretatione legum XII. Tabularum scriptum reliquit) uulgò quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur. Sed & omne significat, quod manu cuiusq; iacitur. Sequitur ergo, ut lignum, & lapis, & ferrum hoc nomine contineatur: dictum ab eo, quod in longinquum mittitur, à Græca uoce τολμα figuratum. Et sic hanc significationem inuenire possumus & in Græco nomine: nam quod nos telum appellamus, illi τολμα appellant. Admonent nos epigrammata in Xerolopho urbis faustissimè scripta. Sed & definitur causa proposita l. hi qui. 11. §. telorum. ff. ad l. iul. de ui publ. his uerbis: Telorum appellatione omnia, ex quibus singuli homines nocere possunt, accipiuntur. Concordat item l. si caluitur. 23.

343 *§. telum. ff. de verb. signific. his uerbis:* Telum uulgo quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur. Sed nunc omne significatur, quod mittitur manu. Itaque sequitur, ut lapis, & lignum, & ferrum hoc nomine contineatur: dictum ab eo, quod in lōginquum mittatur: figuratum *ἀπό τῆς τιμῆς*. & hanc significationē inuenire possumus & in Græco nomine. nā quod nos telum appellamus, illi *βέλος* appellant: eoq; nomine uulgo quidem id significatur, quod ab arcu mittitur. Sed non minus omne significatur, quod mittitur manu, *ἀπό τῆς βέλου ἐστίν*. & id quod ab arcu mittitur, apud Græcos quidem proprio nomine *τέφρον* uocatur, apud nos autem communi nomine & telum appellatur.

III. Causa: Si quis hominis necandi causa uenenum confecerit, dederit, uendiderit, habuerit. Hæc causa cum alijs similibus approbatur *l. 1. §. præterea. ff. ad l. Cornel. de sicarijs, hisce uerbis:* Præterea tenetur, qui hominis necandi causa uenenum confecerit, dederit, quide falsum testimonium dolo malo dixerit, quo quis publico iudicio rei capitalis damnaretur: quide magistratus iudexiue quæstionis sub capitalem causam pecuniam acceperit, ut publica lege reus fieret. *Concordat l. eiusdem. 3. in princ. ff. eod. tit. his uerbis:* Eiusdem legis Cornelie de sicarijs & ueneficis capite quinto, qui uenenu malum necandi hominis causa fecerit, uel uendiderit, uel habuerit, plectitur. Eiusdem legis pœna adscitur, qui in publico mala medicamenta uendiderit, uel hominis necandi causa habuerit. *Declaratur causa proposita d. l. 3. §. adiectio, his uerbis:* Adiectio autem ista ueneni mali, ostendit esse quædam & non mala uenena. Ergo nomen medium est, & tam id quod ad sanandum, quàm id quod ad occidendum paratum est, continet: sed & id quod amatorium appellatur. *Concordat l. qui uenenum. 236. ff. de uerb. signif. his uerbis:* Qui uenenum dicit, adijcere debet, malum an bonum sit. nam & medicamenta uenena sunt: quia eo nomine omne continetur, quod adhibitur eius naturam, cui adhibitur esset, mutat. cum id quod nos uenenu appellamus, Græci *φάρμακον* dicunt: apud illos quoque tam medicamenta, quàm quæ nocent, hoc nomine continentur. Vnde adiectione alterius nominis distinctione fieri, admonet nos sumimus apud eos poetarum Homer. nam sic ait: *φάρμακον ποδῶν ἢ μὲν ἰδὲ καὶ μευγμῆνα, ποδῶν δὲ λυγρῶν*. id est: Noxia permistim, neq; non bona multa uenena. *Concordat cause propositæ l. 1. §. fin. cum lege sequente. ff. ad l. Pompeiam de homicidijs, hisce uerbis:* Præterea huius legis pœna adscitur, qui emit uenenum ut patri daret, quamuis non potuerit dare. Frater autem eius qui cognouerat tantum, nec patri indi-

cauerat, relegatur est, & medicus supplicio adfectus est. *Concordat item l. capitalium. 29. §. uenenarij. ff. de pœnis, hisce uerbis:* Venenarij capite puniendi sunt: aut si dignitatis respectu agi oportuerit, deportandi.

III. Causa: Si mortis causam præbuit. Hæc causa approbatur *l. nihil. 15. ff. ad l. Cornel. de sicarijs, hisce uerbis:* Nihil interest, occidat quis, an causam mortis præbeat. Huius causa exempla sunt cause sequentes.

V. Causa: Si falsa indicia professus sit, profitendæ curauit, quo quis innocens condemnaretur. Hæc causa approbatur *l. eiusdem. 3. §. item qui author, in fin. ff. eod. tit. his uerbis:* Pœna huius legis tenetur, qui falsa indicia professus fuerit, profitendæ ue curauerit, quo quis innocens circumueniretur. *Concordat l. 1. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. causa 1.*

V. Causa: Si falsum testimonium dixit, quo quis publico iudicio reus capitis damnaretur. Hæc causa approbatur *d. l. 1. §. præterea. cuius uerba uide §. causa 3.*

V. Causa: Si magistratus uel iudex pecuniam acceperit, quo quis publica lege reus fieret. Hæc causa approbatur *d. §. præterea.*

V. Causa: Si mulier uisceribus uim intulit: uel medicamenta adhibuit, quo partum abigeret. Hæc causa approbatur *l. si mulier. 8. ff. ad l. Cornel. de sicarijs, hisce uerbis:* Si mulierem uisceribus suis uim intulisse, quo partum abigeret, cõsulerit, eam in exilium præfes prouinciæ exiget. *Concordat l. diuus. 4. ff. de extraord. criminibus, hisce uerbis:* Diuus Scuerus & Antoninus rescripserunt, eam quæ data opera partum abegisset, à præfide in temporale exiliū dādā: indignum enim uideri, impune eam maritum liberis fraudasse. *Concordat item l. Cicero. 39. ff. de pœnis, hisce uerbis:* Cicero in oratione pro Cluentio habita scripsit, Milefiam quandā mulierem, cum esset in Asia, quod ab hæredibus secum dis accepta pecunia partum sibi medicamentis ipsa abegisset, rei capitalis esse damnatā. Sed & si qua uisceribus suis post diuortium (quod prægnans fuit) uim intulerit, ne iam inimico marito. filium procrearet: ut temporali exilio coerceatur, ab optimis Imp̃. nostris rescriptum est.

IX. Causa: Si uim actumultum excitauit, unde quis interemptus sit. Hæc causa approbatur *l. quoniam. 6. C. ad l. iul. de ui public. cuius uerba uide §. cap. 2. quæst. 4. reg. 2.*

X. Causa: Si author seditionis fuit. Hæc causa approbatur *l. eiusdem. 3. §. item qui author. ff. ad l. Cornel. de sicarijs, hisce uerbis:* Pœna huius legis tenetur, qui author seditionis fuerit, & qui naufragium suppresserit.

XI. Causa: Si naufragium suppresserit. Hæc causa approbatur *uerbis iam propositis.*

XII. Causa: Si cuius familia eo sciente arma sumpserit. Hæc causa approbatur *d. l. 3. §. item is cuius, hisce uerbis:*

345 *uerbis:* Item is cuius familia sciente eo recuperandæ & adipiscendæ possessionis causa arma sumpserit, pœna huius legis tenetur.

XIII. Causa: Si homo sine iudice ad bestias sit datus. Hæc causa approbatur *l. circumcidere. 11. §. 1. ff. ad l. Cornel. de sicarijs, hisce uerbis:* Seruo sine iudice ad bestias dato, non solum qui uendidit, uerum & qui comparauit, tenebitur. *Concordat d. l. 11. §. fin. his uerbis:* Post legem Petroniam, & Senatusconsulta ad eam legem pertinentia, dominis potestas ablata est, ad bestias depugnandas suo arbitrio seruos tradere. oblato tamen iudici seruo (si iusta sit domini querela) sic pœnæ tradetur.

XIII. Causa: Si hominem castrauerit. Hæc causa approbatur *d. l. 3. §. qui hominem. ff. ad l. Cornel. de sicarijs, hisce uerbis:* Qui hominē libidinis uel promercij causa castrauerit, ex senatusconsulto pœna legis Cornelie punitur. *Concordat l. lege Cornelia. 4. §. idem diuus. ff. eod. tit. Concordat l. 20 is qui. 6. ff. eod. tit.*

XV. Causa: Si filios suos circumciderit. Hæc causa approbatur *d. l. 11. in princip. ff. eod. tit. his uerbis:* Circumcidere filios suos, iudæis tantum reseruo diui Pij permittitur. In non eiusdem religionis qui hoc fecerit, castrantis pœna irrogatur.

XVI. Causa: Si thlibias fecerit. Hæc causa approbatur *l. hi quoq; 5. ff. ad l. Cornel. de sicarijs, his uerbis:* Hi quoq; qui thlibias faciunt, ex constitutione diui Hadriani ad Nonium Hastam in eadē causa sunt, qua hi qui castrant.

XVII. Causa: Si partum abijcit, eiq; alimoniam denegat. Hæc causa approbatur *l. necare. 4. ff. de agnos. liberis, hisce uerbis:* Necare uidetur non tantum is qui partum præfocat, sed & is qui abijcit, & alimoniam denegat, & qui publicis locis misericordie causa exponit, quam ipse non habet.

¶ Hactenus cause propositi iudicij sunt enumeratæ. 40 *quæquam & plures eiusmodi cause sunt: ueluti, si incendium quis fecerit: de quo in lege Aquilia dicitur. Item, si mala sacrificia fecerit: de quo infra in re Ecclesiastica. & ita de alijs. Nunc ergo predictarum causarum exceptiones generales sunt proponendæ, præsertim primæ cause.*

I. Exceptio: Nisi non occidendi animo fecerit. Hæc exceptio approbatur *l. 1. §. diuus. ff. ad l. Cornel. de sicarijs, hisce uerbis:* Diuus Hadrianus rescripsit, eum qui hominem occiderit, si non occidendi animo hoc admiserit, absolui posse. *Concordat l. 1. C. eod. tit. his uerbis:* Frater uester rectius fecerit, si se præfidi prouinciæ obtulerit, qui si probauerit, non occidendi animo hominem à se percussum esse: remissa homicidij pœna, secūdum disciplinam militarem sententiam proferet. crimen enim contrahitur, si & uoluntas nocendi intercedat. Cæterum ea quæ ex improutiso casu potius, quàm

fraude accidunt: fato plerumque, non noxæ imputantur. *Concordat item l. eum qui. 5. C. eod. tit. his uerbis:* Eum qui adfenerat, homicidium se non uoluntate, sed casu fortuito fecisse, cum calcis istu mortis occasio præbita uideatur: si hoc ita est, nec super hoc ambigi poterit, omni metu ac suspitione, quam ex admittæ rei discrimine sustinet, secūdum id quod adnotatione nostra comprehensum est, uolumus liberari. Huius etiam exempla proponuntur *in lege. 7. ff. eod. tit. his uerbis:* In lege Cornelia dolo pro facto accipitur: neq; in hac lege culpa lata pro dolo accipitur. Quare si quis ab alto se præcipitauerit, & super alium ruerit, eum que occiderit: aut putator ex arbore, cum ramum deijceret, non proclamauerit, & prætereuntem occiderit: ad huius legis coercionem non pertinet. *Concordat item l. 1. §. sed si clau. ff. eod. tit. cuius uerba uide paulo inferius.* Huius exceptionis replicatio uidetur: Nisi lata culpa homicidium sit factum. Quæ tamen replicatio reprobat uerbis *d. l. 7. iam propositis hisce:* Neq; in hac lege culpa lata pro dolo accipitur. Planè culpa hoc casu extra ordinem punitur, exemplo *l. eiusdem. 3. §. sed hoc solum, cum sequentibus. ff. ad l. Cornel. de sicarijs, his uerbis:* Sed hoc solum notatur in ea lege, quod hominis necandi causa habet. Sed ex senatusconsulto relegari iusta est ea, quæ non quidem malo animo, sed malo exemplo medicamentum ad conceptionem dedit, ex quo ea quæ acceperat decessit. Alio senatusconsulto effectū est, ut pigmentarij, si cui temerè cicutam, salamandram, aconitum, pityocampas, bupresim, mandragoram, cantharidas, aut quid lustramenti causa dederint, pœna teneantur huius legis. *Simile exemplū, quo culpa punitur æquæ ac uoluntas, proponitur l. si quis. 38. §. qui abortionis. ff. de pœnis, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 2. except. 2. repl. 1.* Aliud exemplum proponitur *l. lege Cornelia. 4. §. 1. ff. ad l. Cornel. de sicarijs, hisce uerbis:* Cum quidam per lasciuiam causam mortis præbuisset, comprobatum est factum Ignatij Taurini proconsulis Beticæ à diuo Hadriano, quod eum in quinque annis relegasset. Sed & aliud exemplum est, si imperitia medici homo mortuus sit. quod exemplum proponitur *l. illicitas. 6. §. sicuti medico. ff. de officio præfidi, hisce uerbis:* Sicuti medico imputari euentus mortalitatis non debet: ita quod per imperitiam commisit, imputari ei debet. prætextu enim humanæ fragilitatis, delictum decipientis in periculo hominis innoxium esse non debet. Sanè utrum occidendi animo factum sit, necne, ex re constituendum esse, diuus Hadrianus rescripsit, *l. 1. §. diuus Hadr. ff. ad l. Cornel. de sicarijs, his uerbis:* Ex re constituendum hoc. nam si gladium strinxerit, & eo percusserit: indubitatè occidendi animo id eum admisisse, sed si clauis percussit,

aut cucuma in rixa: quamuis ferro percussere, tamen non occidendi animo: leniendam poenā eius qui in rixa casu magis, quam uoluntate homicidium admisit.

II. Exceptio: Nisi seruus iussu domini occiderit. Hec exceptio accipienda est secundum ea quae dicta sunt 3. lib. prox. cap. 2. except. 4.

III. Exceptio: Nisi tutandae salutis suae causa interfecerit. Hec exceptio approbatur l. 2. C. ad l. Cornel. de sicarijs, hisce uerbis: Is qui aggressorem, uel quemcunque alium, in dubio uitae discrimine constitutus, occiderit, nullam ob id factum calumniam metuere debet. Concordat l. si quis. 3. C. eod. tit. his uerbis: Si quis percussorem ad se uenientem, gladio repulerit, non ut homicida teneatur: quia defensor propriae salutis in nullo peccasse uidetur. Item concordat l. si ut. 4. C. eod. tit. his uerbis: Si (ut allegas) latrocinantem peremisti: dubium non est, eum qui inferendae caedis uoluntate praecesserat, iure caesum uideri. Item concordat l. itaq. si. 4. in prin. ff. ad l. Aquiliam, his uerbis: Si seruum tuum latronem insidiantem tibi occidero, securus ero. nam aduersus periculum naturalis ratio permittit se defendere. Item concordat l. sed et si. 5. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Sed & si quemcunque alium ferro se petentem quis occiderit, non uidebitur iniuria occidisse: & si metu, &c.

III. Exceptio: Nisi latronem ac depopulatorem agrorum occiderit. Hec exceptio approbatur l. 1. C. quando liceat unic. sine iudice uindicare se, his uerbis: Liberam resistendi cunctis tribuimus facultatem, ut quicumque militum uel priuatorum ad agros nocturnus populator intrauerit, aut itinera frequentera insidijs aggressionis obfederit, permitta cuiusque licentia digno illico supplicio subiugetur, & mortē quam minabatur excipiat, & id quod intendebat incurrat. Melius est enim occurrere in tempore, quam post exitū uindicare. Nostram igitur uobis permittimus ultionē: & quod seruum est punire iudicio, subiugamus edicto: ut nullus pareat militi, cui obuiare telo oporteat ut latroni.

V. Exceptio: Nisi desertorem militiae occiderit. Hec exceptio approbatur l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Opprimendorum desertorum facultatem prouincialibus iure permittimus: qui si resistere aut si fuerint, in his uelox ubicunque iubemus esse supplicium. Cuncti etenim aduersus latrones publicos, desertoresque militiae, ius sibi sciant pro quiete communi exercere publice ultionis indultum.

VI. Exceptio: Nisi transfugam occiderit. Hec exceptio approbatur l. eiusdem. 3. ff. ad l. Cornel. de sicarijs, hisce uerbis: Transfugas licet (ubicunque inuenti fuerint) quasi hostes interficere.

VII. Exceptio: Nisi furem nocturnum occiderit.

Hec exceptio approbatur l. itaque si seruum. 4. ff. ad l. Aquil. his uerbis: Lex XII. Tabul. furem nocturnum deprehensum occidere permittit, ut tamen id ipsum cum clamore testificetur. Interdium autem deprehensum ita permittit occidere, si is se telo defendat: ut tamen aequē cum clamore testificetur. Hisce uerbis exceptio proposita approbatur, simul et prima eius replicatio, quae est: Nisi clamore id ipsum non testificetur. Secunda replicatio est: Nisi furi, quamuis nocturno, parcere sine suo periculo potuit. quae replicatio approbatur l. furem. 9. ff. ad l. Cornel. de sicarijs, hisce uerbis: Furem nocturnum si quis occiderit, ita demum impune feret, si parcere ei sine suo periculo non potuit. Tertia replicatio est: Nisi furem non nocte, sed interdium deprehenderit. quae replicatio ipso quidem iure subsistit, uerum eius duplicatio haec est: Nisi se telo defendat. quae duplicatio constat ex uerbis supradictis hisce: Interdium autem deprehensum ita permittit occidere, si is se telo defendat: ut tamen aequē cum clamore testificetur. Concordat l. si pignore. 56. ff. de furtis, hisce uerbis: Furem interdium deprehensum non aliter occidere lex XII. Tabul. permittit, quam si telo se defendat. Teli autem appellatio & factis & ferrum & lapis, & denique omne quod nocendi causa habetur, significatur. Concordat item l. sed et si. 5. in prin. ff. ad l. Aquil. his uerbis: Et si metu quis mortis furem occiderit, non dubitabitur, quin lege Aquilia non teneatur. Sin autem, cum posset adprehendere, maluit occidere: magis est, ut iniuria fecisse uideatur. Ergo & lege Cornelia tenebitur.

VIII. Exceptio: Nisi suprum sibi uel suis inferentē occiderit. Hec exceptio approbatur l. 1. ff. ad l. Cornel. de sicarijs, hisce uerbis: Diuus Hadrianus rescripsit, eum qui stuprum sibi uel suis per uim inferentem occidit, dimittendum.

IX. Exceptio: Nisi adulterum cum filia sua deprehensum occiderit. Hec exceptio approbatur simul et distinguitur l. patri. 20. cum l. sequente. ff. ad l. Iul. de adult. his uerbis: Patri datur ius occidendi adulterum simul cum filia, quam in potestate habet. Itaque nemo alius ex parentibus idem iure faciet, sed nec filius familiās pater. Sic eueniet, ut nec pater, nec auus possit occidere: nec immerito, in sua enim potestate non uidetur habere, qui non est suae potestatis. Concordat l. Gracchus. 4. in prin. C. eod. tit. Propositae exceptionis replicatio prima haec est: Nisi non simul et filiam cum adultero pater interfecerat. Hec replicatio constat ex uerbis iam dictis hisce: Simul cum filia. Sed et approbatur replicatio haec l. nihil. 32. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Nihil interest, adulteram filiam prius pater occiderit, an non, dum utrumque occidat. Nanque si alterum occidit, lege Cornelia reus erit. Propositae replicationis duplicatio est: Nisi altero occiso, alter sit uulneratus. Hec duplicatio approbatur d. l. 32. in prin. hisce uerbis: Quod

Quod si altero occiso, alter uulneratus fuerit, uerbis quidem legis non liberatur: sed diuus Marcus et Commodus rescripserunt, impunitatem ei concedi: quia licet interempto adultero mulier superuixerit post tam graui uulnera, quae ei pater inflixerat, magis facta quam uoluntate eius seruata est: quia lex parem in eos qui deprehensi sunt, indignationem exigit, & seueritatem requirit. Hec de prima replicatione. Secunda replicatio est: Nisi non in continenti, sed ex interuallo pater filiam quoque occidat. Hec replicatio approbatur simul et distinguitur l. quod ait. 21. ff. in fin. ad l. Iuliam de adulter. his uerbis: Quod ait lex, IN CONTINENTI FILIAM OCCIDAT, sic erit accipiendum, ne occiso hodie adultero reseruet, & post diem filiam occidat, uel contra. Debet enim prope uno istu, & uno impetu utrumque occidere, aequali ira aduersus utrumque sumpta. Quod si non adfectauit: sed dum adulterum occidit, profugit filia, & interpositis horis apprehensa est a patre qui persequebatur, in continenti uidebitur occidisse. Tertia replicatio est: Nisi non prius filiam pater occiderit. Hec replicatio reprobat d. l. 32. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide superius repl. 1. Quarta replicatio est: Nisi filia in patris occidentis potestate non fuerit. Hec replicatio approbatur l. patri. 20. cum l. sequente. ff. ad l. Iul. de adulter. cuius uerba uide 3. ead. except. in prin. Quinta replicatio est: Nisi non naturalis, sed adoptiuus sit pater. Hec replicatio reprobat d. l. nec in. 22. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Nec in ea lege naturalis pater ab adoptiuo separatur. Sexta replicatio est: Nisi tempore contracti matrimonij filiam non habuerit in potestate. Hec replicatio reprobat d. l. 25. ff. iustit. ff. eod. tit. his uerbis: Sufficit patri, si eo tempore habeat in potestate, quo occidit, non quo in matrimonium collocauit. finge enim, postea redactam in potestatem. Septima replicatio est: Nisi pater qui occidit, iure patris accusare adulterum non potuit. Hec replicatio approbatur l. marito. 24. ff. in fin. ff. eod. tit. his uerbis: Illud in utroque, tam patre quam marito, ex sententia legis queritur, an patri magistratum occidere liceat? Item, si filia ignominiosa sit, aut uxor contra leges nupta, an id ius nihilominus pater maritusue habeat? & quid si pater maritusue leno, uel aliqua ignominia notatus sit? & rectius dicetur, eos ius occidendi habere, qui iure patris maritusue accusare possunt. Octaua replicatio est: Nisi non in ipso opere pater adulterum cum filia deprehenderit. Hec replicatio approbatur d. l. 32. in prin. ff. ad l. Iul. de adulterijs, his uerbis: Quod ait lex, CVM IN FILIA ADULTERVM DEPREHENDERIT, non ociosum uidetur. uoluit enim ita demum hanc potestatem patri competere, si in ipsa turpitudine filiam cum adultero deprehendat. La-

beo quoque ita probat. & Pomponius scribit, in ipsis rebus Veneris deprehensum occidi: & hoc est quod Solon & Draco dicit, in 27. Nonna replicatio est: Nisi non domi suae uel generi sui, filiam deprehensam cum adultero occiderit, sed dibi. Hec replicatio approbatur d. l. 32. ff. quare, his uerbis: Non ubicunque deprehenderit pater, permittitur ei occidere: sed domi suae, generi sui tantum. Illa ratio redditur: quod maiorem iniuriam putauit legislator, quod in domo patris aut mariti aula fuerit filia adulterum inducere. Concordat l. nec in ea. 22. ff. ius occidendi. ff. eod. tit. his uerbis: Ius occidendi patri conceditur domi suae, licet ibi filia non habitet, uel in domo generi. Decima replicatio est: Nisi in domo sua, in qua non habitat, pater deprehenderit. Hec replicatio approbatur d. ff. ius occidendi, his uerbis: Sed domus & pro domicilio accipienda est, ut in lege Cornelia de iniurijs. Concordat d. l. 23. ff. quare, in fine, his uerbis: Sed si pater alibi habitet, habeat autem & aliam domum, in qua non habitet: deprehensam illud filiam, ubi non habitat, occidere non poterit.

Duplicatio praecedentium replicatio generalis.

Duplicacionis loco aduersus iam dictas replicaciones notandū, quod quamuis pater in dictis casibus proposita exceptione non defendatur ad poenam uitandam: tamen mitiorem ei poenam, quam alij homicidae, rogandam. quae duplicatio approbatur l. Gracchus. 4. C. ad l. Iul. de adult. his uerbis: Gracchus, quem Numerius in adulterio noctu deprehensum interfecit, si eius conditionis fuit, ut per legem Iuliam impune occidi poterit: quod legitime factum est, nullam poenam meretur. Idemque filijs eius qui patri paruerunt, praestandum est. Sed si legis autoritate cessante, in consulto dolore adulterum interemit quamuis homicidium perpetratum sit: tamen quia & nox & dolor iustus factum eius releuat, in exilium dari potest.

X. Exceptio: Nisi adulterum cum sua uxore deprehensum maritus interfecit. Hec exceptio approbatur simul et distinguitur l. marito. 24. in prin. ff. ad l. Iul. de adult. his uerbis: Marito quoque adulterum uxoris suae occidere permittitur: sed non quem liber, ut patri, nam hac lege cauetur, ut liceat uiro deprehensum domi suae (non etiam foceri) in adulterio uxoris occidere eum qui leno fuerit, quiue artem ludicram fecerit, uel in scenam saltandi cantandique causa prodierit: iudicio publico damnatus, neque in integrum restitutus erit: quiue libertus eius mariti, uxorisue patris, matris, filij filiaeue utrius eorum fuerit (nec interest, proprius cuius eorum, an cum alio communis fuerit) quiue seruus erit. Et praecipitur, ut is maritus, qui horum quem occide-

rit, uxorem sine mora dimittat. Ceterum sui iuris quis, an filius familiæ sit maritus, nihil interesse, à plerisque dictum est. *Proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi alibi quàm domi suæ deprehensum adulterum, & non in ipso opere maritus occiderit. Hæc replicatio approbatur uerbis iam propositis hisce:* Liceat uiro deprehensum domi suæ, non etiam fori, &c. *Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi maritus antea occisum de adulterio suspectum habens, tres illi denunciations miserit, tunc enim, si eum postea, quamuis non domi suæ, nec in ipso actu, sed cum uxore sua colloquentem deprehensum occidit, impunitum est. Hæc duplicatio approbatur certo modo Nouell. c. 17. §. ad hæc uerò, his uerbis:* Illud apponimus: Si quis (ut potest fieri) suspicetur aliquem uelle uxoris suæ castitati illudere, & tres illi denunciations scripto comprehensas tranfmiserit, quæ si de dignorum uirosum habeant testimonia, & post hæc tres scripto comprehensas denunciations deprehendat ipsum cum uxore sua, uel in suis ædibus, uel ipsius uxoris, uel adulteri, uel in popinis, uel in suburbanis habere commercium, ut licentia marito sit proprijs hunc conficere manibus, nihil exinde periculi formidanti. Si uerò alio in loco talem cum uxore sua fabulari deprehenderit: non minus tribus fide dignis aduocatis testibus, per quos comprobare possit, quod ipsum cum uxore sua deprehenderit, tradat eum magistratui, qui crimina examinet. Ille autem, si reuera cognouerit hunc post tres scripto comprehensas denunciations cum istiusmodi muliere deprehensum, talem quidem, perinde quasi hoc solo facto in crimen adulterij incidit, nulla alia probatione requisita, supplicio adficiat. Marito uerò licentia sit, ut uoluerit, uxorem suam accusare, & crimen intentatum secundum leges ad terminum usque persequi. *Secunda proposita exceptionis replicatio est: Nisi in adulterio à marito deprehensus non sit infamis, nec libertus mariti uel uxoris, nec seruus, &c. Hæc replicatio approbatur d. l. 24. in prin. ibi: eum qui leno. ff. ad l. iul. de adulter. cuius uerba uide paulò superius ead. except. in prin. Ratio autem proposita replicationis proponitur l. nec in ea. 22. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis:* Ideo autem patri, non marito, mulierem & omnem adulterum permissum est occidere, quod plerunque pietas paterni nominis consilium pro liberis capit: cæterum mariti calor & impetus facile decernentis fuit refrenandus. *Tertia replicatio est: Nisi libertus adulterij aureorum annulorum impetrauit. Hæc replicatio reprobatur l. si is. 42. ff. eod. tit. his uerbis:* Si is qui ius annulorum aureorum impetrauit, adulterum commiserit in patroni uxorem, aut in patronam suam, aut in eius eamque, cuius libertus pa-

tris, aut matris, filij filiaque fuit, an ut liberus puniri debeat? & si deprehensus sit in adulterio, an impune occidatur? & magis probo, pœnæ subijciendum libertinorum: quoniam lege Iulia de adulterijs coercendis ad tuenda matrimonia pro libertinis eos haberi placuit: & deteriore causam per istud beneficium patronorum haberi non oportet. *Quarta replicatio est: Nisi maritus, occiso adultero, uxorem non statim dimiserit. Hæc replicatio approbatur l. marito. 24. §. & precipitur. ff. ad l. iuliam de adulterijs. cuius uerba paulò superius ead. except. in prin. sunt proposita, hæc scilicet: Præcipitur, ut is maritus qui horum quem occiderit, uxorem sine mora dimittat. Quinta replicatio est: Nisi maritus filius familiæ sit, non sui iuris. Hæc replicatio reprobatur d. l. 24. §. ceterum, hisce uerbis:* Sui iuris quis, an filius familiæ sit maritus, nihil interesse, à plerisque dictum est. *Sexta replicatio est: Nisi cum occiderit maritus, quem iure mariti accusare adulterij non potuit. Hæc replicatio approbatur d. l. 24. §. fin. cuius uerba uide §. except. prox. replic. 7. Septima replicatio est: Nisi patronum suum maritus occiderit. Hæc replicatio approbatur l. si adulterium. 38. §. penult. ff. ad l. iuliam de adulterijs, his uerbis:* Liberto patroni famam laessere, non facile conceditur: sed si iure mariti uelit adulterij accusare, permitendum est, quomodo si atrocem iniuriam passus esset. Certè si patronum, qui sit ex eo numero, qui deprehensus ab alio interfici possit, in adulterio uxoris deprehenderit: deliberandum est, an impune possit occidere? quod nobis durè esse uidetur. *nam cuius famæ, multò magis uitæ parcendum est. Hæc de decima exceptione, eiusque replicationibus sunt dicta. Sanè duplicatio generalis, in sine præcedentis exceptionis proposita, ad iam dictas quoque replicationes pertinet.*

X I. Exceptio: Nisi maritus uxorem in adulterio deprehensam occiderit. Hæc exceptio approbatur d. l. 38. §. imperatores. ff. ad l. iuliam de adulterijs, his uerbis: Imp. Marcus Antoninus & Commodus filius rescripserunt: Si maritus uxorem in adulterio deprehensam impetu tactus doloris interfecerit, non utique legis Corneliæ de sicarijs pœnam excipiet. nam & diuus Pius in hæc uerba rescripsit Apollonio: *Ei qui uxorem suam in adulterio deprehensam occidisse se non denegat, ultimum supplicium remitti potest: difficillimum cum sit, iustum dolorem réperare: & magis, quia plus fecerit, quàm quia se uindicare nõ debuerit, puniendus sit. Sufficiet igitur, si humili loco sit, in opus perpetuum eum tradi: si quidem honestior, in insulam relegari. Concordat l. 1. §. fin. ff. ad l. Corneliæ de sicarijs, hisce uerbis:* Sed & in eum, qui uxorem deprehensam in adulterio occidit, diuus Pius leniorem

rem pœnam irrogandã esse rescripsit: & humiliore loco positum, in exilium perpetuò dari iussit: in aliqua dignitate positum, ad tempus relegari.

X I I. Exceptio: Nisi maleficum occiderit. Hæc exceptio reprobatur l. ult. C. de maleficis, hisce uerbis: Quicumque maleficiorum labe pollutum auerit, deprehenderit, occupauerit, illico ad publicum protrahat, & iudiciorum oculis communis hostis salutis ostendat. Quod si quicumque ex agitatoribus, id est aurigis, seu ex quolibet alio genere hominum contra hoc interdictum uenire tentauerit, aut clandestinis supplicijs etiam manifestum eum maleficæ artis oppreserit, ultimum supplicium non euadat, geminæ suspicionis obnoxius, quod aut publicum reum, ne facinoris socios publicaret, &c.

X I I I. Exceptio: Nisi seruus occisus sit, uel alius infamæ conditionis homo. Hæc exceptio reprobatur l. 2. §. & qui hominem. ff. ad l. Corneliæ de sicarijs, hisce uerbis: Et qui hominem occiderit, punitur, non habita differentia, cuius conditionis hominem interemit.

X I I I I. Exceptio: Nisi dominus seruorum occiderit. Hæc exceptio reprobatur l. in sit. de his qui sui uel alieni iuris sunt. §. in potestate, his uerbis: In potestate minorum sunt serui: quæ quidem potestas iuris gentium est. Nam apud omnes peræque gentes animaduertere possumus, dominis in seruos uitæ necisque potestatem esse: & quodcumque per seruum adquiretur, id domino adquiretur. Sed hoc tempore nullis hominibus, qui sub imperio nostro sunt, licet sine causa legibus cognita in seruos suos supra modum læuire. Nam ex constitutione diui Pij Antonini, qui sine causa seruorum suorum occiderit, non minus puniri iubetur, quàm si alienum seruum occiderit. *Concordat l. unica. C. de emendat. seruor. his uerbis:* Si uirgis aut loris dominus seruum afflixerit, aut currodia causa in uincula coniecerit: dierum distinctio siue interpretatione depulsa, nullum criminis memorem seruo mortuo suffineat. Nec uerò immoderatè suo iure utatur: sed tunc reus homicidij sit, si uoluntate eum istu fustis aut lapidis occiderit, uel certè telo usus uulnus letale infixerit, aut suspendi laqueo præceperit, uel iussione tetra præcipitandum esse mandauerit, aut ueneni uirum infuderit, uel dilaniauerit pœnis publicis corpus ferarum unguibus latera persequendo, uel exurendo oblati ignibus membra, aut tabescètes artus atro sanguine permista sanie defluentes, propè in ipsis adegerit cruciatibus uitam relinquere læuitia immanium barbarorum.

X V. Exceptio: Nisi magistratus occiderit. Hæc exceptio ipso quidem iure substituit, uerum eius replicatio

hæc est: Nisi contra leges occiderit. quæ replicatio approbatur l. lege Corn. 4. in prin. ff. ad l. Corneliæ de sicarijs, hisce uerbis: Lege Cornelia de sicarijs tenetur, qui cum in magistratu esset, eorum quid fecerit contra hominis necem, quod legibus permissum non est.

X V I. Exceptio: Nisi furiosus uel insanus occiderit. Hæc exceptio approbatur l. insanus. 12. ff. eod. tit. hisce uerbis: Insanus uel furiosus, si hominem occiderit, lege Cornelia non tenetur: cum alterum innocentia consilij tuetur, alterum fati infœlicitas excusat.

X V I I. Exceptio: Nisi minor uiginti quinque annis occiderit. Hæc exceptio reprobatur l. si quis. 6. C. eod. tit. his uerbis: Si quis te reum Corneliæ legis de sicarijs fecerit, innocentia purgari crimen, non adulta ætate defendi conuenit.

X V I I I. Exceptio: Nisi infans occisus sit. Et hæc exceptio reprobatur l. si quis. 8. C. eod. tit. his uerbis: Si quis necandi infantis piaculum aggressus aggressus sit, sciat se capitali supplicio esse puniendum.

X I X. Exceptio: Nisi decurio occiderit. Hæc exceptio reprobatur l. diuus Hadr. 15. ff. de pœnis, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 4. de decurionib. reg. 2.

X X. Exceptio: Nisi in rixa uel tumultu quis sit occisus. Hæc exceptio reprobatur l. ult. ff. ad l. Corneliæ de sicarijs, hisce uerbis: Si in rixa percussus homo perierit, ictus unius cuiusque in hoc col lectorum contemplari oportet. *Hactenus de causis propositi iudicij, earumque exceptionibus est dictum: sequuntur nunc reliquæ eius quæstiones.*

II. AD VERSVS QVOS competat hæc accusatio?

I. Regula: Si in rixa atque tumultu quis occisus sit, tamen is qui occidit tenetur, ut patet ex ijs quæ dicta sunt paulò superius except. proxima: quam is qui author fuit tumultus, ut ostensum superius causa 9.

II. Regula: Seruo sine iudice ad bestias dato, tam emptor quam uenditor tenetur, de quo uide §. causa 12.

III. Regula, De eo cuius dolo malo alius hominem occidit. Hic quoque tenetur, quæ regula approbatur l. si quis. 7. C. ad l. Corneliæ de sicarijs, cuius uerba uide §. causa 2.

III. QUID VENIAT IN hoc iudicium? seu de pœna homicidij.

Prima regula proponitur l. eiusdem. 3. §. penult. ff. ad l. Corneliæ de sicarijs, hisce uerbis: Legis Corneliæ de sicarijs & ueneficis pœna, insulæ deportatio est, & omnium bonorum ademptio. Sed solent hodie capite puniri: nisi honestiore loco positi fuerint, quàm ut pœnam legis sustineant. Humiliores enim solent uel bestijs subijci: altiores uerò deportantur in insulam. *Concordat l. qui eadem. 16. ff. eod. tit. his uerbis:* Qui eadem admiserunt iponte doloue malo, in honore aliquo positi, depon-

deportari solent: qui secundo gradu sunt, capite puniuntur. Facilius hoc in decuriones fieri potest: sic tamen, ut consulto prius principe, & iubente id fiat: nisi forte tumultus aliter sedari non possit. Concordat item l. capitalium. 28. §. uenenarij. ff. de poenis. cuius uerba uide §. quæst. 1. causa 3. Item concordat l. si quis. 8. C. ad l. Cornel. de sicarijs. cuius uerba uide paulo superius quæst. 1. except. 17. Item concordat Instit. de publ. iud. §. item lex Cornel. de sicarijs. cuius uerba uide §. quæst. 1. causa 1.

Secunda regula proponitur l. i. C. de maleficijs, hisce uerbis: Plus est hominem extinguere ueneno, quam occidere gladio.

Tertia regula, De latronibus puniendis, proponitur d. l. 28. §. famosus. ff. de poenis. cuius uerba uide §. libro prox. cap. 12. quæst. 4.

De reliquis huiusmodi regulis uide §. quæst. 1. in singulis causis & exceptionibus. Nam propter exceptiones superius propositas non semper eximitur reus damnatione: sed interdum nihilominus damnatur, deminuta tamen poena: ut §. except. 1. item except. 9. in fine item except. 11.

DE LEGE POMPEIA DE parricidijs. Cap. V.

I. CAUSA HUIUS IVDICII QUÆ SIT?

Causa proponitur l. 1. ff. ad l. Pompeiam de parricidijs, hisce uerbis: Lege Pompeia de parricidijs cauetur, si quis patrem, matrem, a uum, auiam, fratrem, sororem, patruelem, matruelem, patruum, auunculum, amitam, materteram, consobrinum, consobrinam, uirum, uxorem, generum, nurum, socerum, focrum, uiricum, priuignum, priuignam, patronum, patronam occiderit, cuius uero dolo malo id factum erit, ut poena ea teneatur, quæ est legis Corneliæ de sicarijs. Sed & mater quæ filium filiamue occiderit, huius legis poena adicitur: & auus qui nepotem occiderit. Ait lex: Ut poena ea teneatur, quæ est legis Corneliæ de sicarijs. At omnis homicida, quamuis seruum occiderit, ea poena tenetur, ut §. cap. prox. est ostensum. quæ igitur fuit ratio legis Pompeiæ specialiter constituendi in certis personis, quod generaliter obtinet in omnibus? Glossa dubitat, & ipse sum incertus. Si compilator ipsa legis Pompeiæ uerba inseruisset, forte constaret ratio, quæ nunc nobis est contestanda. Sed de hac re plura §. quæst. 3. dicentur. nunc exceptiones propositæ cause uideamus.

I. Exceptio: Nisi alias personas, præter supra enumeratas, occiderit quis, tunc enim lege Pompeia non tenetur, sed lege Corneliæ de sicarijs, quæ exceptio approbatur Instit. de publ. iud. §. alia deinde, in fine, hisce uerbis: Si quis autem alias cognatione uel affinitate personas coniunctas necauerit, poenam legis Corneliæ de sicarijs sustinebit. Concordat l. poena. 9. §. qui alias personas. ff. ad l. Pomp.

de parricidijs, hisce uerbis: Qui alias personas occiderant, præter patrem, & matrem, & auum, & auiam, quos more maiorum puniri supra diximus, capitis poena plectuntur, aut ultimo supplicio maectantur. Proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi patrem cum consobriino, aut propiorum gradu occiderit: item, nisi nouerçam & sponsam occiderit. Hæc enim personæ, quamuis supra non sint enumeratæ, nec uerbis legis Pompeiæ, sententia tamen eius continentur. quæ replicatio approbatur l. sed sciendum. 3. cum lege sequente. ff. d. ut. his uerbis: Sed sciendum est, Pompeia lege de consobriino comprehensum esse: sed non eos etiam pariter completi, qui pari propiorum gradu sint. Sed & nouerçæ & sponsæ personæ omisæ sunt, sententia tamen legis continentur. Cui pater & mater sponsi & sponsæ focerorum, ut liberorum sponsi generorum appellatiōne contineantur.

II. Exceptio: Nisi inauditum & inobedientem filium pater occiderit. Hæc exceptio reprobatur l. 2. ff. ad l. Cornel. de sicar. hisce uerbis: Inauditum filium pater occidere non potest, sed accusare eum apud præfectum præsidemue provincie debet. Concordat l. unica, in fine. C. de emendatione propinq. cuius uerba uide §. libro proximo, capite 2. except. 1.

III. Exceptio: Nisi pater filium, quod nouerçam adulterauerit, occiderit. Hæc exceptio reprobatur l. diuis. 5. ff. ad l. Pomp. de parricidijs, hisce uerbis: Diuus Hadrianus fertur, cum in uenatione filium suum quidam necauerat, qui nouerçam adulterabat, in insulam eum deportasse, quod latronis magis quam patris iure eum interfecisset. nam patria potestas in pietate debet, non atrocitate consistere.

III. Exceptio: Nisi per furorem parentem occiderit. Hæc exceptio approbatur l. poena. 9. §. fin. ff. ad l. Pomp. de parricid. hisce uerbis: Sanè si per furorem aliquis parentem occiderit, impunitus est: ut diui fratres rescripserunt super eo qui per furorem matrem necauerat, nam sufficere furore ipso eum puniri: diligentiusque custodiendum esse, aut etiam uinculis coercendum. Concordat l. congruet. 1. §. fin. ff. de officio præsidis, hisce uerbis: Sanè excutiendum diui fratres putauerunt, in persona eius qui parricidium admiserat, utrum simulato furore facinus admisisset, an uero cum reuera compos mentis non esset: ut si simulasset, plectetur: si fureret, in carcere contineretur. Concordat l. diuis. 14. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Diuus Marcus & Commodus Scapulæ Tertilio rescripserunt in hæc uerba: Si tibi liquidò compertum est, Alium Priscum in eo furore esse, ut continua mentis alienatione omni intellectu careat, nec subest ulla suspicio matrem ab eo simulatione demetiæ occisam, potes de modo poenæ eius dissimulare,

lære, cum satis furore ipso puniatur: & tamen diligentius custodiendus erit, aut (si putabis) etiam uinculo coercendus: quoniam non tam ad poenam, quam ad tutelam eius & securitatem proximorum pertinebit. Hisce uerbis exceptio proposita approbatur, simul & prima eius replicatio, quæ est: Nisi furor simulatur. Secunda replicatio est: Nisi medio tempore, quo furor intermiserat, parricidium fecerit. quæ replicatio approbatur d. l. 14. §. si uero, his uerbis: Si uero (ut plerumque ad solet) interuallis quibusdam sensu sanior est, num forte eo momento scelus admiserit, nec morbo eius danda sit uenia, diligenter explorabis: & si quid tale compereris, consules nos, ut æstimemus, an per immanitatem facinoris, si, cum posset uideri sentire, commiserit, supplicio adficiendus sit. Tertia replicationis loco notandum, quod quamuis parricida propter furorem excusetur, ij tamen qui eum custodire debuerunt, sint puniendi, non quidem poena legis Pompeiæ, sed mitiore. quæ replicatio approbatur d. l. 14. §. cum autem, his uerbis: Cum autem ex literis tuis cognouerimus, tali eum loco atque ordine esse, ut à suis uel etiam in propria uilla custodiatur: rectè facturus nobis uideris, si eos à quibus illo tempore obseruatus est, uocaueris, & causam tantæ negligentia excusseris: & unumquemque eorum, prout tibi lenari uel onerari culpa eius uidebitur, constitueris. nam custodes furiosus non ad hoc solum adhibentur, ne quid perniciosius ipsi in se moliantur, sed ne alij quoque exitio sint: quod si committatur, non immeritò culpæ eorum adscribendum est, qui negligentiores in officio suo fuerint.

V. Exceptio: Nisi temporis prescriptio obstat. Hæc siue exceptio, siue prescriptio, reprobatur l. ult. ff. ad l. Pompeiam de parricidijs, hisce uerbis: Eorum qui parricidij poena teneri possunt, semper accusatio permittitur.

VI. Exceptio: Nisi reus mortuus sit. Hæc exceptio approbatur sub conditione l. parricidij. 8. ff. eod. tit. his uerbis: Parricidij postulat, si interim decesserit, si quidem sibi mortem conscuit, successorem si scum habere debet: sin minus, eum quem uoluit, si modò testamentum fecit. si intestatus decesserit, eos hæredes habebit, qui lege uocantur. Plura de exceptione proposita uide §. lib. prox. cap. 2. except. 10.

VII. Exceptio: Nisi occisus ad patriam delendam uenit, uel ad parentes & liberos interficiendos. Hæc exceptio approbatur l. minime. 35. in fine. ff. de religiosis. cuius uerba uide §. libro prox. capite 14. causa 13. except. 5.

II. AD VERSVS QUOS COMPETAT ACCUSATIO EX LEGE POMPEIA?

I. Regula, De eo cuius dolo malo parricidij factum

est, proponitur l. i. libi: cuius dolo malo. ff. ad l. Pomp. de parricid. cuius uerba uide §. eod. cap. in prin. Concordat Instit. de publ. iud. §. alia ibi: non is. cuius uerba uide paulo inferius quæst. 1.

II. Regula, De conficio parricidij, quamuis extraneo, proponitur Lutrum. 6. ff. ad l. Pomp. de parricid. hisce uerbis: Verum qui occiderint parentes, an etiam conficij poena parricidij adficiantur, quæri potest? Et ait Martianus, etiam conficios eadem poena adficiendos, non solum parricidas. Proinde conficij etiam extranei eadem poena adficiendi sunt. Concordat Instit. de publ. iud. §. alia deinde: ibi uel conficij, de quo §. Item concordat l. 2. ff. d. ad l. Pomp. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 1. causa 3. Item concordat l. si sciente. 7. ff. eod. tit. hisce uerbis: Si sciente creditore ad scelus committendum pecunia sit subministrata: ut puta, si ad ueneni mali comparationem, uel etiam ut latronibus aggressoribus daretur, qui patrem interficerent: parricidij poena tenebitur, quiq; quæserit pecuniam, quiq; eorum ita crediderit, aut à quo ita cauerit.

III. QUID VENIAT? SEV de poena parricidij.

Pœna parricidij proponitur l. poena. 9. in prin. ff. ad l. Pomp. de parricidijs, hisce uerbis: Poena parricidij more maiorum hæc instituta est. Parricida uirgis sanguineis uerberatus, deinde culleo insoitur cum cane, gallo gallinaceo, uipera & simia: deinde in mare profundum culleus iactatur: hoc ita, si mare proximum sit: alioquin bestijs obijcitur, secundum diui Hadriani constitutionem. Concordat l. unica. C. de his qui par. uel lib. occid. his uerbis: Si quis parentis, aut filij, aut omnino affectionis eius, qui nuncupatione Parricidij continetur, facta properauerit, siue clam, siue palam id fuerit enisus, poena parricidij punietur: neque gladio, neq; ignibus, neque ulli alij solenni poenæ subiugetur: sed insutus culleo cum cane & gallo gallinaceo & uipera & simia, & inter eas ferales angustias comprehensus, serpentium contubernijs miscetur: & ut regionis qualitas tulerit, uel in uicinum mare, uel in amnem projiciatur: ut omni elementorum usu uiuus carere incipiat, & ei coelum superstiti, terra mortuo auferatur. Concordat item Instit. de publ. iud. §. alia deinde, hisce uerbis: Alia deinde lex asperrimum crimen noua poena persequitur, quæ Pompeia de parricidijs uocatur: qua cauetur, ut si quis parētis, aut filij, aut omnino affinitatis eius, quæ nuncupatione parentum continetur, facta præparauerit (siue clam, siue palam id ausus fuerit) necnon is cuius dolo malo id factum est, uel conscius criminis existit, licet extraneus sit, poena parricidij puniatur: & neque gladio, neque ignibus, neque ulli alij

alij solenni poenae subijciatur: sed infusus culleo cum cane & gallo gallinaceo & uipera & simia, & inter eas ferales angustias comprehensus (secundum quod regionis qualitas tulerit) uel in uicinum mare, uel in amnem proijciatur: ut omnium elementorum usu uiuus carere incipiat, & ei coelum superstitiu, & terra mortuo auferatur. Hec de poena proposita: cui contradicere uidetur l. i. ff. ad l. Pomp. de parricidijs. cuius uerba uide s. eod. cap. in prim. Planè proposita poena seu regula exceptio hæc est: Nisi alias personas, quam quæ parentum liberorum uel locum obtinent, occiderit. hoc enim casu non lex Pompeia locum habet, sed legis Cornelia poena competit. de qua re uide superius eod. cap. except. i. iuxta iam dictam exceptionem fortè intelligenda est d. l. i. quam tamen interpretationem non magnoperè defendo. Sed & alia parricidij poena proponitur l. 2. ff. ad l. Pomp. de parr. cuius uerba uide s. cap. prox. quæst. i. causa 3. Nunc ad reliquas publicorum iudiciorum species transeundum.

DE LEGE FAUIA DE plagarijs. Cap. VI.

L GENVS HVIVS iudicij.

Publicum iudicium est. quod approbatur l. plagij. l. 2. ad l. Fauiam de plagarijs. hisce uerbis: Plagij criminis accusatio publici fit iudicij. Concordat inst. de publ. iud. §. est & inter.

II. CAUSAE HVIVS iudicij.

I. Causa: Si liberum hominè uel seruum alienum supprefferit quis, celauerit, uel in uinculis habuerit. Hæc causa approbatur l. non statim. 6. §. fin. ff. ad l. Fauiam de plagiar. hisce uerbis: Lege Fauia uelur, ut liber qui hominem ingenuum uel libertinum inuitum celauerit, in uinculis habuerit, emerit sciens dolo malo, quicquid in earum qua re socius erit: quicquid seruo alieno seruatiue persuaferit, ut à domino dominatue fugiat, uel eum eamue inuito uel insciente domino dominatue celauerit, in uinculis habuerit, emerit sciens dolo malo, quicquid in ea re socius erit, eius poena teneatur. Concordat l. si fratrem. 5. C. ad l. Fauiam de plagiar. hisce uerbis: Si fratrem tuum aduersarius supprimit, legis eum Fauia, adito præside prouinciae, reum debes postulare. Concordat l. eum qui. 9. C. eod. tit. his uerbis: Eum qui mancipium alienum celat, Fauia legis crimine teneri, non est incerti iuris. Item concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Si ab Aeliano seruum tuum susceptu, & aliquamdiu occultatum, moxq; eo suadente fugæ datum, probare potes: legis Fauia crimem per te, uel ad actionem ad eam rem propositam, id est serui corrupti, per procuratorem tuum persequi potes. Proposita cause exceptio prima hæc est: Nisi ignorans bona fide alienum seruum uel liberum hominem possideat. Hæc exceptio appro-

batur l. legis. 3. in prin. ff. ad l. Fauiam de plag. hisce uerbis: Legis Fauia crimine supprepsi mancipij bona fide possessorem non tenetur: id est, qui ignorabat seruum alienum, & qui uoluntate domini id putabat eum agere. & ita de bonæ fidei possessore ipsa lex scripta est: nam adijciatur: SI SCIENS DOLO MALO HOC FECERIT. & sapissimè à principibus Seuero & Antonino constitutum est, ne bonæ fidei possessores hæc lege tenerentur. Concordat l. quicumq;. 4. §. quod si seruus. C. de seruis fugitiuis, his uerbis: Si seruus ingenuum se esse mentitus, sub mercede apud aliquem fuerit: nihil is qui eum habuit, poterit inculari. Planè exceptio proposita replicationem recipit in colonis Illyricanis, l. unica. ibi: nec sit ignorantie locus. & ibi: ignorationis excusatione sublata. C. de colonis Illyricanis. de qua alibi. Secunda exceptio est: Nisi suum hominum putans detinuerit. Hæc exceptio species est exceptionis præcedentis, & approbatur l. plagij. 14. C. ad l. Fauiam de plagiar. hisce uerbis: Plagij criminis accusatio cessat, si suos seruos uel liberos adseuerent, qui suppreffisse dicantur, non commissi celandi causa, sed ad hanc opinionem iusta ducti ratione. Concordat l. preses. 8. C. eod. tit. his uerbis: Preses prouinciae discreto prius iure dominij intelligat, audiendum sit plagij crimen, nec ne. nam si proprietatis tuæ mancipium esse constiterit: expirasse criminis intentionem emerita dominij luce, manifestabit. Si uerò seruum alienum esse constiterit: post disceptatam proprietatis quæstionem, & criminis causam audier. Proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi celandi criminis causa, proprietatis quæstionem fecerit. Quæ replicatio cum ex præcedentibus constat, tum approbatur etiam l. eum qui. 9. C. eod. tit. his uerbis: Eum qui fugitiuum alienum suscepisse & celasse doceatur, ex eo quod proprietatis quæstionem referrer, crimen (si probetur) euitare minimè posse, Mo destinus respondit. Tertia exceptio est: Nisi seruus fugitiuus, ut pasceret, detentori operas suas locauerit, idq; antea alij quoque fecerit. Hæc exceptio approbatur l. non statim. 6. §. idem princeps. ff. ad l. Fauiam de plag. his uerbis: Diuus Hadrianus de eadem re in hæc uerba rescripsit: Apud quem unus aut alter fuerit fugitiuus inuentus, qui operas suas locauerit ut pasceret, & utiq; si idem antea apud alios opus fecerit, hunc non iure quis suppressorem dixerit. Quarta exceptio est: Nisi debiti nomine liberum hominem detineat, locet, uel pignori capiat. Hæc exceptio reprobatur Nouell. c. 54. §. quoniam uerò & hoc, hisce uerbis: Quoniam uerò & hoc impietatis genus in diuersis reipub. nostræ locis admitti cognouimus, quod creditores debitorum filios aut sint pignoris loco, uel ad seruile detinere ministerium, aut etiam ipsorum locare operas, omnibus

omnibus id modis prohibemus: & iubemus, si quis tale quid deliquerit, ut non solum debito excidat, sed & in alterum tantum condemnentur, dandum ei qui ab ipso derentus fuit, aut parentibus eius: & insuper à locorum magistratibus corporalibus subdatur supplicij: quadoquidem liberam personam debiti nomine detinere, locare uel, aut pignori capere, præsumpsit. Concordat l. ob. 12. C. de oblig. & acton. hisce uerbis: Ob æs alienum seruire liberos creditoribus, iura compelli non patiuntur. Quinta exceptio est: Nisi libidinis causa ancillam alienam rapuit. Quæ exceptio approbatur l. uerum est. 40. in fine. ff. de furtis. cuius uerba uide §. lib. 46. cap. 3. quæst. 2. except. 24. Huius replicatio habetur l. fullo. 84. §. qui ancillam. ff. d. tit. cuius uerba uide d. except. 24. repl. i. Sexta exceptio est: Nisi homo suppreffus mortuus sit. Hæc exceptio reprobatur l. legis Fauia. 3. §. fin. ff. ad l. Fauiam de plagiar. hisce uerbis: Illud non est omittendum, quod exemplo legis Aquiliae, si is propter quem quis in Fauiam commisit, decesserit, adhuc accusatio & poena legis Fauia supereff, ut diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt. Sexta exceptio est: Nisi ciuilitate actum sit. Et hæc exceptio reprobatur l. 1. C. eod. tit. his uerbis: Pater tuus aduersus eum, à quo sollicitam ancillam plagio quoq; facto exportatam queritur, apud suum iudicem ciuilitate in rem actione instituta consistat. Si in causa tenuerit, etiam legis Fauia crimem persequi poterit. Quod si per uolentiam mancipium abreptum est, accusationem eius non prohibetur intendere. Hæc de prima ac principali proposita accusationis causa, eiusq; exceptionibus sint dicta.

II. Causa: Si liberum hominem uel seruum alienum quis emerit, uendiderit, donauerit, alio modo alienauerit. Hæc causa approbatur l. i. ff. ad l. Fauiam de plag. hisce uerbis: Si liberu hominem emptor sciens emerit, capitale crimen aduersus eum ex lege Fauia de plagio nascitur: quo uenditor quoq; sit obnoxius, si sciens liberu esse uendiderit. Concordat l. lege Fauia. 4. ff. eod. tit. his uerbis: Lege Fauia tenetur, qui sciens hominem liberum donauerit, uel in dotem dederit. Item, qui ex earum qua causa sciens liberum esse acceperit, in eadem causa haberi debet, qua uenditor & emptor habetur. Idem & si pro eo res permurata fuerit. Item concordat l. liberum. 15. C. eod. tit. his uerbis: Liberum, sciens conditionem eius, inuitu uenundando, plagij criminis poena tenetur. Item concordat l. 2. C. ubi de criminib. agi oportet. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 1. quæst. 8. reg. 3.

III. Causa: Si seruiti alieni intercepti quis. Hæc causa approbatur certo modo l. non statim. 6. in prin. ff. ad l. Fauiam de plag. hisce uerbis: Non statim plagiarium esse, qui furti crimine ob seruos alienos interceptos tenetur, diuus Hadrianus

in hæc uerba rescripsit: Seruos alienos qui sollicitauerit aut interceperit, crimine plagij, quod illi intenditur, teneatur nec ne, facti quæstio est. Et ideo non me consuli de ea re oportet: sed quod uerissimum in re præfenti cognoscitur, sequi iudicè oportet. Planè autè scire debet, posse aliquem furti crimine ob seruos alienos interceptos teneri, nec idcirco tamen statim plagiarium esse existimari. Idem princeps de eadem re, &c. Cetera uide s. causa 1. except. 3.

IIII. Causa: Si seruo alieno persuaferit, ut à domino fugeret. Hæc causa approbatur d. l. 6. §. fin. ff. d. tit. cuius uerba uide s. causa 1. in prin. Concordat l. 2. C. eod. tit. cuius uerba uide d. causa 1. in prin.

V. Causa: Si dominus seruum suum fugitiuum uendiderit. Hæc causa approbatur simul & distinguitur l. in fuga. 6. C. ad l. Fauiam de plag. hisce uerbis: In fuga seruum constitutum neque uen dere, neque donare licet. Vnde intelligis te in legè incidisse, quæ super huiusmodi delictis certam poenam fisco inferendam statuit: exceptis coheredibus & socijs, quibus in diuisione communium rerum licitationem de fugitiuo seruo inuicem facere permillum est. Concordat l. 2. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. proxime, except. 2. Proposita cause exceptio prima hæc est: Nisi coheredes uel socij, in diuisione rerum communium, licitationem & adiudicationem serui fugitiui faciãt. quæ exceptio uerbis iam propositis approbatur. Secunda exceptio: Nisi ita dominus fugitiuum uendiderit, ut si fuerit deprehensus, uenditio ualeat. Hæc exceptio approbatur d. l. 6. §. final. hisce uerbis: Ita uerò liceat fugitiuum uendere, ut tunc uenditio ualeat, quando ab emptore quæsitus fuerit deprehensus. Concordat l. 2. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Hoc amplius dicendum est, et si quis mandauit Titio seruum fugitiuum deprehendum, ut si apprehendisset eum, emptum haberet, cessare senatusconsultum. Hoc etenim senatusconsulto domini continentur, qui fugam seruorum suorum uendiderunt. Tertia exceptio est: Nisi dominus seruum fugitiuum mandauit apprehendum & uendendum. Hæc exceptio approbatur d. l. 2. §. i. hisce uerbis: Item sciendum est, legem Fauiam non pertinere ad eum qui mandauit seruum fugitiuum persequendum & distrahendum: nec enim fugam uendit. Concordat l. quod sepe. 35. §. si quis amico. ff. de contra. ben. empt. his uerbis: Si quis amico peregrè eunti mandauerit, ut fugitiuum seruum quærat, & si inuenerit, uendat: nec ipse contra senatusconsultum commisit, quia non uendit: neque amicus eius, quia præsentem uendit. Emptor quoque qui præsentem emit, rectè negocium gerere intelligitur. Quarta exceptio est: Nisi absentem, non fugitiuum uendiderit. Hæc exceptio approbatur d. l. 2. in prin.

hiscce uerbis: Sciendum est, legem Fauiam ad eos non pertinere, qui cum absentes seruos haberent, eos uendiderunt. aliud enim est abesse, aliud in fuga esse. Hactenus cause propofite accusationis, earumq; exceptiones sunt enumeratae.

III. AD VERSVS QVOS competat hęc accu- satio?

I. Regula, De socio criminis, proponitur l. non statim. 6. §. fin. ibi: qui ne in earum qua re socius erit. ff. ad l. Fauiam de plag. cuius uerba uide §. quest. prox. causa 1. in princ.

II. Regula, De eo cui homo contra legem Fauiam alienatus est. Et hic tenetur, perinde ac is qui alienauit. Que regula approbatur per ea que dicta sunt §. q. prox. causa 2. Concordat d. l. 6. §. fin. ibi: emerit sciens dolo malo. Huius regule exceptio est: Nisi ignorans bona fide comparauerit. Que exceptio ex uerbis iam propofitis constat. Cui concordat l. comparantem. 10. C. eod. tit. his uerbis: Comparantem ab eo qui abduxit plagio mancipia, si delicti socius non probetur, nullo crimine teneri conuenit.

IIII. PER QVOS competat?

Per procuratorem non competit. quod innuitur l. 2. ibi: legis Fauie crimen per te. C. ad l. Fauiam de plag. cuius uerba uide §. quest. 2. causa 1. in princ. de qua re uide plura §. lib. prox. cap. 1. quest. 7.

V. VBI ET APVD QVEM competat?

I. Regula: Apud præsidem provincie, non procuratorem Cesaris cõpetit. que regula approbatur l. non ualeat. 4. C. ad l. Fauiam de plag. hiscce uerbis: Non ualeat procuratoris sententia, si uicem præsidis non tueatur, qui legi Fauie locum esse pronunciauit: cū eius legis disceptatio ad præfidis provincie pertineat notionem. Concordat l. si quis. 12. C. eod. tit.

II. Regula, De domicilio rei conueni, proponitur l. 2. C. ubi de criminib. agi oporteat. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 1. quest. 8. reg. 3.

VI. QUID VENIAT IN hoc iudicium?

I. Regula: Legis Fauie poena pecuniaria fuit, que in usu esse desijt, et pro ea extraordinaria poena est introducta. que regula approbatur l. ult. ff. ad l. Fauiam de plag. hiscce uerbis: Poena pecuniaria statuta lege Fauia in usu esse desijt. nam in hoc crimine detecti, pro delicti modo coercentur, & plerunq; in metallum damnantur. Concordat instit. de publ. iud. §. est et inter, hiscce uerbis: Est & inter publica iudicia lex Fauia de plagiarijs, quæ interdum capitis poenam ex sacris constitutionibus irrogat, interdum leuiorem.

II. Regula, De poena metalli, proponitur d. l. ult. Cui concordat l. plagiarij. 16. in princ. C. eod. tit. de quo j. proxime.

III. Regula: Serui et libertini bestijs subijciuntur, ingenui gladio puniuntur. que regula approbatur d. l. 16. hiscce uerbis: Plagiarij, qui uiuentium filiorum miserandas infligunt parentibus orbitates, metalli poena cum cæteris antè cognitis supplicijs teneantur. Si quis tamen eiusmodi reus fuerit oblatus, posteaquam super crimine claruerit, seruus quidem uel libertate donatus bestijs subijciatur, ingenuus autem gladio consumatur.

IIII. Regula, De capitis poena, proponitur Inst. de publ. iud. §. est et inter. cuius uerba uide paulo superius reg. 1. Concordat l. quoniam. 7. C. ad l. Fauiam de plag. hiscce uerbis: Quoniam seruos à plagiarijs alienari ex urbe significas, atque ita interdum ingenuos homines eorum scelere abspoliari solere perscribas, eorum te delictorum licentia maiore seueritate occurrendum esse decernimus. Ac propterea, si quem in huiusmodi facinore deprehendes, capite eum plecti non dubitabis: ut poenæ genere detereri cæteri possint, quo minus istiusmodi audacia seruos uel liberos ab urbe distrahere atq; alienare audeant.

V. Regula: Si creditor debitoris filios pignoris iure detineat, qua poena sit puniendus, definitur Nouell. c. 134. §. quoniam uerò et hoc. cuius uerba uide §. eod. cap. quest. 2. causa 1. except. 4.

VI. Regula, De alio seruo pari cum occultato, uel uiginti solidis restituendis, proponitur l. quicumque. 4. in princ. C. de seruis fugitiuis, hiscce uerbis: Quicumque fugitiuum seruum in domum uel in agrum, &c.

VII. Regula: Si seruum fisci occultauerit, poena proponitur l. si quis. 7. C. de seruis fugitiuis, hiscce uerbis: Si quis seruum fiscalem putauerit occultandum, &c.

IIII. Regula, De quadrupli poena, proponitur l. unica. §. fin. C. de colonis illyricanis. cuius uerba alibi proponentur.

VII. ADIUNCTA HVIVS iudicij.

Definiuntur hęc l. ut legis. 3. C. ad l. Fauiam de plag. hiscce uerbis: Ut legis Fauie poena debeatur, in crimine subscriptio & accusatio & sententia necessaria est.

De questione habenda proponitur l. quicumque. 4. §. sane. C. de seruis fugitiuis. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 3. quest. 2. reg. 1. except. 4. repl. 13.

VIII. ADFINIA REMedia.

Primum est, ciuilibus in rem actio. quod approbatur l. 1. C. ad l. Fauiam de plagiarijs. cuius uerba uide §. quest. 2. causa 1. except. 6.

Secundum est, accusatio de ui publica et priuata. quod approbatur d. l. 1. in fine.

Tertium est, furti actio. quod approbatur l. si quis. 12. C. eod. tit. hiscce uerbis: Si quis seruū fugitiuum sciens cum rebus furtiuis susceperit, cum hominum ne-

rum nomine furti actione teneatur, hæc tibi restor prouincie cum solita poena restitui efficiet. Sed & si criminis plagij accusationem institueris, tibi audientia præbere non dubitabit. Concordat l. non statim. 6. in princ. ff. cod. et. cuius uerba uide §. eod. cap. quest. 2. causa 3. Item concordat l. 1. in princ. ff. de fugitiuis, hiscce uerbis: Is qui fugitiuum celauit, fur est.

Quartum ad fine remedium est, actio serui corrupti. quod approbatur l. 2. C. ad l. Fauiam de plag. cuius uerba uide §. quest. 2. causa 1. in princ.

DE LEGE IULIA DE adulterijs et stupro. Cap. VII.

PRIMO: Quo auctore iudicium de adulterijs sit introductum, definitur l. 1. ff. ad l. Iul. de adult. hiscce uerbis: Hæc lex lata est à diuo Augusto.

II. CAUSAE HVIVS ACCUSATIONIS, ex quibus competat.

Prima et principalis causa huius iudicij est: Si adulterium uel stuprum sit commissum. Que causa declaratur differentia adulteri et stupri propofita. l. interliberas. 6. §. lex stuprum. ff. d. tit. hiscce uerbis: Lex stuprum & adulterium promiscuè & uerè et uerè et uerè (id est, abusuè aliquantum) appellat. sed propriè adulterium in nuptam committitur, propter partū ex altero conceptum composito nomine: stuprum uerò in uirginem uiduamue committitur, quod Græci φθορά (id est, corruptionem) appellant. Concordat l. stuprum. 34. §. fin. ff. eod. tit. hiscce uerbis: Adulterium in nupta admittitur: stuprum in uirgine, uel uirgine, uel puero. Concordat item l. inter stuprum. 101. in princ. ff. de uerb. significat.

II. Causa: Si mulierem cupidinis, non matrimonij causa detinet. Hæc causa approbatur simul et distinguitur d. l. 24. in princ. hiscce uerbis: Stuprum committit, qui liberam mulierem cupidinis causa, non matrimonij continet: excepta uidelicet concubina.

III. Causa: Si domum uel agrum adulterio committendo præbuit. Hæc causa approbatur l. qui domum. 8. in princ. ff. ad l. Iul. de adult. hiscce uerbis: Qui domum suam, ut stuprum adulteriumue cum aliena matrefamilias, uel cum masculo fieret, sciens præbuerit, uel quæstionem ex adulterio uxoris suæ fecerit: cuiuscunque sit conditio nis, quasi adulter puniatur. Declaratur uocabulum Domus d. l. 8. §. fin. hiscce uerbis: Appellatione domus habitationem quoque significari, palam est. Declaratur item uocabulum Materfamilias l. mater. 10. in princ. ff. eod. tit. hiscce uerbis: Mater autem familiaris significatur, non tantum nupta, sed etiam uirgine. Propofite cause exceptio prima hæc est: Nisi non suam, sed alienam domum præbuerit. Hæc exceptio reprobat l. et si. 9. in princ. ff. ad l. Iul. de adul-

hiscce uerbis: Et si amici quis domum præbuerit, tenetur. Sed et si quis in agro alieno ut stuprum fieret, præbuisse, comprehendi debet. Secunda exceptio est: Nisi non admissum sit adulterium in ea domo. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio hæc est: Nisi de adulterio in domo ista sit tractatum. Hæc replicatio approbatur d. l. 9. hiscce uerbis: Sed & si in domum aliquam soliti fuerint conuenire ad tractandū de adulterio, etsi eo loco nihil admissum fuerit, ueruntamen uidetur is domum suam, ut stuprum adulteriumue committeretur, præbuisse: quia sine colloquio illo adulterium non committeretur. Tertia exceptio est: Nisi non uir, sed mulier domum præbuerit. Hæc exceptio reprobat d. l. 10. §. 1. ff. eod. tit. hiscce uerbis: Mulieres quoque hoc capite legis, quod domū suam præbuerūt, uel pro comperto stupro aliquid acceperunt, tenentur.

IIII. Causa: Si lenocinium fecerit. Hæc causa approbatur l. 2. §. lenocinij. ff. ad l. Iul. de adult. hiscce uerbis: Lenocinij quidè crimini lege Iulia de adulterijs præscriptum est: cum sit in eundem maritum poena statuta, qui de adulterio uxoris suæ quid acceperit, item in eum qui in adulterio deprehensam retinuerit. Cæterum qui patitur uxorem suam delinquere, matrimoniumq; suum contemnit, quique contaminationi non indignatur, poena adulteri non affligitur. Sed et lenocinium prohibetur Nouell. c. 14. hiscce uerbis: Uique ad uetus legis legibus, & his qui ante nos Imperium tenuerunt, uidetur lenocinium re & nomine odio fuisse habitum, ut pleræque adhuc leges contra eos qui talia delinquant, conscriptæ extant. Sed & nos poenas, &c. Declaratur causa propofita definitione lenocinij l. athletas. 4. §. ait prætor. ff. de his qui notant infamia. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 14. quest. 1. causa 12. Porro et alia lenocinij poena proponitur l. ult. C. de spectaculis et scenicis. lib. 11. hiscce uerbis: Lenones patres & dominos, qui suis filiabus uel ancillis peccandi necessitatem imponunt, nec iure frui domini, nec tanti criminis patimur libertate gaudere. Igitur tali placet eos indignatione subduci, ne potestatis iure frui ualeant, ne uel quid eis ita possit adquiri, sed ancillis filiabusque (si uelint) conductis uel pro paupertate personis, quas fors damnauit humilior, episcoporum liceat, iudicium etiam defensorumque implorato suffragio, omni ministeriarū necessitate absoluti, ut si infestum eis lenones esse crediderint, uel peccandi ingerant necessitatem inuitis, amittant non solum eam quam habuerint potestatem, sed proscripti poenæ mancipentur exilij, metallis addicendi publicis: quæ minor poena est, quam si præcepto lenonis cogatur quispiam coitionis fordes ferre, quas

nolit. Concordat l. si lenones. 12. C. de episcopi audi. his uerbis: Si lenones patres & domini suis filiabus uel ancillis peccandi necessitate impoluerint, liceat filiabus & ancillis, episcopo rum implorato suffragio, omni miseriarum necessitate absolui. Plura de lenocinij crimine uide §. lib. prox. cap. 14. causa 12.

V. *Causa: Si maritus de adulterio uxoris, uel contra uxorem de adulterio mariti quid acceperit.* Hec causa approbatur l. 2. §. lenocinij. ff. ad l. iul. de adult. cuius uerba uide §. causa prox. in princ. Concordat l. qui domum. 8. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. causa 3. Item concordat l. si quis. 33. §. final. ff. eod. tit. hifce uerbis: Si uxor ex adulterio uiri præmium acceperit, lege Iulia quasi adultera tenetur. Item concordat l. miles. 11. in princ. ff. eod. tit. hifce uerbis: Miles qui cum adultero uxoris suæ pactus est, solui sacramento deportarique debet. Concordat item l. mariti. 29. §. qui questum. ff. eod. tit. hifce uerbis: Qui questum ex adulterio uxoris suæ fecit, pleñitur. nec enim mediocriter deliquit, qui lenocinium in uxorem exercuit. Questum autem ex adulterio uxoris face-re uidetur, qui quid acceperit ut adulteretur uxor: & siue sæpius, siue semel accepit, non est eximendus. Questum enim de adulterio uxoris facere propè ille existimandus est, qui aliquid accepit, ut uxorem pareretur adulterari meretricio quodam genere. Proposita causa exceptio hæc est: Nisi sine questu maritus uxorem patiatur adulterari. Hæc exceptio approbatur d. §. qui questum, in fine, hifce uerbis: Quod si patiatur uxorem delinquere, non ob questum, sed ob negligentiam, uel culpam, uel quandam patientiam, uel nimiam credulitatem, extra legem positus uidetur. Concordat l. 2. §. lenocinij, in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. d. causa prox. in princ.

VI. *Causa: Si maritus uxorem patiatur adulterari.* Hæc causa reprobat per ea quæ iam dicta sunt causa prox. in fine.

VII. *Causa: Si quis pro comperto stupro aliquid acceperit.* Hæc causa approbatur d. l. 29. §. pleñitur. ff. ad l. iul. de adult. hifce uerbis: Pleñitur & qui precium pro comperto stupro acceperit: nec interest, utrum maritus sit qui accepit, an alius quilibet. Quicumque enim ob conscientiam stupri accepit aliquid, pœna erit pleñendus. Cæterum si gratis quis remisit, ad legem non pertinet. Concordat l. mater autem. 10. §. mulieres. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. causa 3. except. 3. Concordat item l. de crimine. 10. C. eod. tit. hifce uerbis: De crimine adulterij pacisci non licet: & par delictum est accusatoris præuicatoris, & refugientis ueritatis inquisitionem. Qui autem precium pro comperto stupro accepit, pœna legis Iuliæ de adulterio tenetur. Concordat item l. serui. 24. §. fin. C. eod. tit.

VIII. *Causa: Si maritus adulterum deprehensum dimiserit.* Hæc causa approbatur simul & distinguitur d. l. 29. in princ. ff. ad l. iul. de adult. hifce uerbis: Mariti lenocinium lex coercuit, qui deprehensam uxorem in adulterio retinuit, adulterum que dimisit. debuit enim uxori quoque irasci, que matrimonium eius uolauit. Tunc autem puniendus est maritus eius, cum excusare ignorantiam suam non potest, uel adumbrare patientiam prætextu incredulitatis. Idcirco enim lex ita locuta est, ADULTERVM IN DOMO DEPREHENSVM DIMISERIT: quod uoluerit in ipsa turpitudine deprehensum, maritum coercere. Proposita causa exceptio prima hæc est: Nisi maritus adulterium factum ignorauit, uel non credidit. quæ exceptio etiam dictis constat. Secunda exceptio est: Nisi alius quam maritus adulterum deprehensum dimiserit. Hæc exceptio approbatur d. l. 29. §. pleñitur, in fine. cuius uerba uide superius causa 7.

IX. *Causa: Si cuius ope dolo malo factum sit, ut deprehensus in adulterio pecunia se redimeret.* Hæc causa approbatur l. is cuius. 14. in prin. ff. ad l. iul. de adult. hifce uerbis: Is cuius ope & consilio dolo malo factum est, ut uir femina uel in adulterio deprehensum, pecunia aliante qua pœnitione se redimerent, eadem pœna damnatur, quæ constituta est in eos qui lenocinij crimine damnantur. Concordat l. nihil interest. 32. §. fin. ff. eod. tit.

X. *Causa: Si uir infamandæ uxoris causa adulterum subiecerit, ut ipse deprehenderet.* Hæc causa approbatur d. l. 14. §. hifce uerbis: Si uir infamandæ uxoris suæ causa adulterum subiecerit, ut ipse deprehenderet: & mulier & uir adulterij crimine tenentur, ex senatusconsulto de eare facto.

XI. *Causa: Si is cui tres denunciationses à marito misse erant, ne cum uxore eius rem haberet, cum uxore eius colloquens fuerit deprehensus.* hoc enim ipso in crimine adulterij incidit. Hæc causa approbatur Nouell. c. 17. §. adhæc uerò. ibi ille autem si reuera. cuius uerba uide §. cap. 4. quest. 1. except. 10. repl. 1. Huius cause exceptio hæc est: Nisi in templo cum ea confabulatus sit, ac deprehensus. Hæc exceptio reprobat d. §. ad hæc uerò. ibi quoniam uerò. hifce uerbis: Quoniam uerò nonnulli reperiuntur tam impij, ut in uenerandis etiam sacris edibus immiscere tantis se sceleribus audeant, & illic de peccatis captare consilia, ubi qui Deum timent, solent peccatorum tuorum ueniam postulare: iubemus, ut si quis huiusmodi hominem, de quo suspicio est, post tres (ut dictum est) denunciationses cum aliena uxore fabulari deprehenderit, licentia sit huius marito utranque personam defensori ecclesiæ, aut alijs clericis tradere, ut ipsorum periculo separatim ij habeantur in custodia, donec loci magistratus re comperta, mittat ad ciuitatis epi-

non dicitur 17 §. eorum in fine §. 10 17

tis episcopū, quo magis hi sibi tradantur, excepturi supplicia secundum leges, quæ uentant ne adulteri ex sacrosanctis ecclesijs impunitatem & defensionem habeant: neque ullam hac parte aliam de adulterio probationem requirente iudice, nisi tres (ut superior diximus) denunciationses. Nam si hæ tres denunciationses emissæ comprobentur, omnibus illi modis ut adulteri subditorum supplicijs. Neque enim istiusmodi personæ ex uenerando loco impunitatem obtinere debent, quem ipsi proprio scelere habuerunt deliquit. Si enim eos qui alibi mulierum raptus & adulteria committunt, ad oratoris confugientes, leges nostræ ab his defensionibus non permittunt: quomodo illis qui huiusmodi flagitia perpetrare in ipsa student ecclesiæ, permittentur ex ecclesiasticis terminis aliquod inuenire præsidium? ac non potius omnibus modis tradi hos magistratibus, ut supplicium sustineant, quo digni sunt, qui sacrosancta sacramenta polluere loca? Nam quis ibi delinquit, ubi salutem petat? Et generaliter disponimus, ut si quis deprehenderit uxorem suam, aut filiam, aut neptem, aut nurum cum aliquo in uenerandis locis confabulari, suspiceturque turpi aliqua de causa ipsos inter se habere commercium, tradat eos defensori, aut alijs sacrosanctæ eius ecclesiæ clericis, ut ipsi suo periculo utramque personam diuisim tantisper custodiant, donec magistratus hos suscipiat, & secundum leges negotium dispiciat. Quæ igitur per præsentem & in perpetuum ualiturâ legem nostra disposuit tranquillitas, &c.

XII. *Causa: Si maritus uxorem in adulterio deprehensam retinuerit.* Hæc causa approbatur l. 2. §. lenocinij. ibi item in eum. ff. ad l. iul. de adult. cuius uerba uide §. causa 4. Concordat l. mariti. 29. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide superius causa 8. Item concordat l. 2. C. eod. tit. hifce uerbis: Crimen lenocinij contrahunt, qui deprehensam in adulterio uxorem in matrimonio detinuerint, nõ qui suspectam adulteram habuerunt. Item concordat l. 2. §. si publico. ibi: unde queri. ff. ad l. iul. de adult. Proposita causa exceptio prima hæc est: Nisi uxor adulterij nondum sit damnata, sed tantum suspecta. Hæc exceptio approbatur uerbis iam propostis hifce: Non qui suspectam adulteram habuerunt. Cui concordat l. quamuis. 30. §. in prinis. C. eod. tit. hifce uerbis: Si eam tantum suspicatur, penes se detinere nõ prohibetur. Concordat l. constante. 26. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. generali 13. Concordat item l. generali. 24. §. ream adulterij. ff. de ritu nupt. his uerbis: Ream adulterij quam uir iure mariti postulauit, non prohibetur post abolitionem denuo uxorem ducere. Sed & si non iure mariti ream postulauit, iure contractum matrimonium nidebitur. Secunda exceptio est: Nisi non ob adul-

terium, sed ob aliud crimen uxor fuerit damnata. Hæc exceptio approbatur l. uim passam. 39. §. mulierem. ff. ad l. iul. de adult. his uerbis: Mulier ob latronum societatem exulare iustam, citra pœnæ metum in matrimonio posse retineri, Papinianus respondit: quia non fuerit adulterij damnata. Planè causa propostita iure nouo mutatur ac tollitur Nouell. cons. 134. §. si quando adulterij crimen. ibi: mulier uerò. cuius uerba proponuntur §. eod. cap. quest. 7. reg. 2.

XIII. *Causa: Si adulterum, quem habet in sua potestate, cum uxore sua deprehensum retinuerit, nec dimiserit.* Hæc causa approbatur l. si quis. 33. §. si quis. ff. ad l. iul. de adult. hifce uerbis: Si quis adulterum non dimiserit, sed retinuerit (forsitan filium in nouercam, uel etiam libertum uel seruum in uxorem) ex sententiâ legis tenetur, quamuis uerbis non contineretur.

XIII. *Causa: Si uxorem adulteram dimissam reduxerit.* Hæc causa approbatur d. §. si quis, in fine, hifce uerbis: Sed & si dimissam uxorem reduxerit, uerbis non tenetur: sed tamen dicendum est, ut teneatur, ne frans fiat. Concordat l. castitati. 7. ibi: redixit. C. eod. tit. Proposita causa exceptio est: Nisi uxor de adulterio non fuerit damnata. Hæc exceptio approbatur l. sine. 17. C. d. tit. hifce uerbis: Sine metu legis Iuliæ de adulterijs coercendis, reuocare in matrimonium potes uxorem, cum nihil amplius quam libellos accusationis obulisti: quia postea comperisse te affirmas, ut uana indignatione ad accusationem incitatus fueris. Is enim committit in pœnam, quam lex certo capite denunciat, qui uel publice adulterio damnatam habet: uel adulteram sciens, ut ignorantiam simulare possit, retinet uxorem. Concordant ea que dicta sunt §. causa 12. except. 1. Planè causa propostita mutatur ac tollitur per ea que dicta sunt superioribus d. causa 12. in fine.

XV. *Causa: Si quis damnatam adulterij duxerit in uxorem, uel contra mulierem adulterio nupsit.* Hæc causa approbatur l. mariti. 29. §. quod ait lex. ff. ad l. iul. de adult. de quo paulo inferius. Concordat d. l. 7. C. eod. tit. hifce uerbis: Castitati temporum meorum conuenit, lege Iulia de pudicitia damnatam in pœnis legitimis perseverare. Qui autem adulterij damnatam, si quocunque modo pœnâ capitalem euaserit, sciens duxit uxorem, uel redixit, eadem lege ex causa lenocinij punietur. Proposita causa exceptio prima hæc est: Nisi non adulterij, sed stupri nomine mulier fuerit damnata. Hæc exceptio reprobat d. §. quod ait lex, hifce uerbis: Quod ait lex, DAMNATAM ADULTERII SI QVIS DVXERIT UXOREM, EA LEGE TENETOR: an & ad stuprum referatur, uideamus: quod magis est. Secunda exceptio est: Nisi ob aliam causam, quam uel adulterij uel stupri, fuerit damnata. Hæc exceptio approbatur d. §. quod ait lex, hifce uerbis: Certè si ob aliam

causam ea lege sit condemnata, impunè uxorem ducetur. Tertia exceptio est: Nisi non in uxorem duxerit, sed in concubinam. Hæc exceptio approbatur l. i. §. qui etiam. ff. de concubinis, hisce uerbis: Qui adulterij damnatam in concubinato habuit, non putat Vlpianus lege Iulia de adulterijs teneri: quamuis si uxorem eam duxisset, teneretur. Quarta exceptio: Nisi de adulterio nondum fuerit conuictus uir uel mulier. Hæc exceptio approbatur l. miles. u. §. licet mulier. ff. ad l. iul. de adult. hisce uerbis: Licet mulier ei qui in suspitionem adulterij incidit, nupsisse dicatur, non antè accusari poterit, quam adulter fuerit conuictus, alioquin ad hoc uel maxime uiri confugient, uolentes bene concordatum sequens matrimonium dirimere, ut dicant, cum adultero mulierè nuptias contraxisse. Huius exceptionis replicatio est: Nisi rea adulterij sit, eiusq; uir adhuc uiuat. Hæc replicatio approbatur l. res. 26. ff. de ritu nuptiarum, his uerbis: Reas adulterij factas nec ante damnationem uiuente marito uxores duci posse, Modestinus ait.

XVI. Causa: Si incesti crimen sit contractum. Hæc causa ipso iure subsistit: declaratur autem definitione incesti l. fororis. 39. ff. de ritu nuptiarum, his uerbis: Si quam ex his, quas moribus prohibemur uxores ducere, duxerit, incestum dicitur committere. Concordat l. ult. ff. eod. tit. item Inst. de nuptijs. §. ergo non omnes. Huius regulæ exceptio prima est, quòd quamuis uir, qui in incestas nuptias contraxit, puniatur: mulier tamen excusetur, & ab ea poena excipiat. quæ exceptio approbatur l. si adulterium. 38. §. 1. ff. ad l. iul. de adult. de quo in seruis. Concordat d. l. 38. §. fratres denique, ibidem & mulieres. Item concordat d. l. 38. §. incestum autem, hisce uerbis: Incestum autem, quod per illicitam matrimonij coniunctionem admittitur, excusari solet uel sexu, uel ætate, uel etiam puniendi correctione, quæ bona fide interuenit: utique si error allegatur, & facilius, si nemo reum postulauerit. Quod ait Iuriconsultus, uel sexu: eo exceptionem propositam denotat. Huius autem exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi mulier sciens incestas contraxerit nuptias, quæ replicatio elici potest ex uerbis in propositis hisce: Vtiq; si error allegatur. Secunda replicatio est: Nisi non per nuptias, sed per adulterium uel stuprum incestum sit commissum. Hoc enim casu etiam mulieres perinde ac mares puniuntur. Quæ replicatio approbatur d. l. 38. in princ. hisce uerbis: Si adulterij cum incestu committatur, ut puta cum priuigna, nuru, nouerca, mulier similiter quoq; punietur: id enim remoto etiam incestu eueniret. Concordat d. l. 38. §. 1. hisce uerbis: Stuprum in fororis filiam si committatur, an adulterij poena sufficiat, merito considerandū est. occurrit quòd hic duplex admissum est: quia multum interest, errore matrimonium illicitè contrahatur, an contumacia iuris & san-

guinis contumelia concurrat. Quare mulier tunc demum eam poenam, quam mares, sustinebit, cum incestum iure gentium prohibitum admiserit. nam si sola iuris nostri obseruatio interueniat, mulier ab incesti crimine erit excusata. Hæc de prima proposita causa exceptione. Secunda exceptio est: Nisi is qui incestas contraxit nuptias, minor fuerit ætate. Hæc exceptio approbatur uerbis §. except. prox. in principio propositis hisce: uel ætate. Cui concordat d. l. 38. §. nonnunquam, cum sequentibus hisce uerbis: Nonnunquam tamen & in maribus incesti crimina (quanquam grauiora sint natura) humanius quam adulterij tractari solent, si modò incestum per matrimonium illicitum contractum sit. Fratres denique Imp. Claudiae crimen incesti propter ætatem remisissent, sed distrahi coniunctionem illicitam iusserunt: cum aliàs adulterij crimen, quod pubertate delinquitur, non excusetur ætate. nam & mulieres in iure errantes, incesti crimine non teneri, supra dictum est: cum in adulterio commissio nullam habere possint excusationem. Hisce uerbis exceptio proposita approbatur, simul & eius replicatio, quæ est: Nisi non per matrimonium, sed per adulterium uel stuprum incestum sit commissum. tunc enim, quemadmodum non sexus, ita nec ætatis excusatio admittitur. Tertia exceptio est: Nisi antequam reus postulatus sit, diuortium fecerit. Hæc exceptio approbatur d. l. 38. §. ijdem Imp. cum §. sequente, hisce uerbis: Iidem Imp. rescripterunt, post diuortium, quod cum nouerca bona fide priuignus fecerit, non esse crimen admittendū in incesti. Iidem Pollioni in hæc uerba rescripserunt: Incestas nuptias confirmari non solent: & ideo abstinenti tali matrimonio, poenam præteriti delicti, si nondum reus postulatus est, remittimus. Quarta exceptio est: Nisi morte mulieris matrimonium incestuosum sit solutum. Hæc exceptio reprobatur l. fin. ff. ad l. iul. de adult. hisce uerbis: Defuncta quoque locro gener incesti postulabitur, ut adulter post mortem mulieris. Quinta exceptio uidetur esse: Nisi non per matrimonium incestum sit commissum, sed per simplex stuprum. Hæc exceptio reprobatur l. miles. u. §. 1. ff. ad l. iul. de adult. hisce uerbis: Militem qui fororis filiam in contubernio habuit (licet non in matrimonio) adulterij poena teneri, rectius dicitur. Concordat l. etiam si. 56. ff. de ritu nupt. his uerbis: Etiam si concubinam quis habuit fororis filiam, licet libertinam, incestum committitur. Hæc de 16. causa.

XVII. Causa: Si tutor pupillam, uel curator adu- tam suam in uxorem duxerit. Hæc causa approbatur simul & distinguitur l. qui pupillam. 7. in princ. ff. ad l. iul. de adult. hisce uerbis: Qui pupillam suam duxit in uxorem contra senatusconsultum, nec matrimonium est: & potest adulterij accusari, qui tutor uel curator fuit, & intra uicesimum sextum

sexum annum duxerit uxorem non à patre desponsatam uel destinatam, uel in testamento denominatam.

XVIII. Causa: Si quis duas uxores simul habeat, uel mulier duos maritos, adulterij crimine tenetur. quæ causa approbatur simul & distinguitur l. eum qui. 18. C. ad l. iul. de adult. his uerbis: Eum qui duas simul habuit uxores, sine dubitatione comitatur infamia: in ea nanque re non iuris effectus, quo ciues nostri matrimonia contrahere plura prohibentur, sed animi destinatio cogitatur. Veruntamen ei qui te ficto celibatu, cum aliam matrem familiam in prouincia reliquisset, sollicitauit ad nuptias: crimen etiã stupri, à quo tu remota es, quòd uxorem te esse credebas, ab accusatore legitimo solenniter inferetur. Certè res tuas omnes, quas ab eo interceptas matrimonio simulatione deploras, restitui tibi omni exactiois instantia impetrabis à rectore prouinciæ. nam ea quidem quæ se tibi ut sponsæ daturum promisit, quomodo reperere cum effectu potes quasi sponsa? Concordat l. 2. C. de incestis & inutilib. nupt. Ait Imp. Comitatur infamia. De hac re dictum §. lib. prox. cap. 14. quest. 1. causa 15. Ait insuper Imp. Crimen etiã stupri inferitur. Hisce uerbis causa proposita approbatur. Distinguitur autem hisce uerbis: A quo tu remota es, quòd uxorem te esse credebas. Hisce uerbis prima proposita causa exceptio approbatur, hæc scilicet: Nisi per errorem & ignorantiam sit factum. Cui concordat l. penult. ff. ad l. Iuliam de adulter. hisce uerbis: Si ex lege repudium missum non sit, & idcirco mulier adhuc nupta esse uideatur: tamen si quis eam uxorem duxerit, adulter non erit: id quæ Saluius Iulianus respondit. Quia adulterium (inquit) sine dolo malo non committitur. quanquam dicendum est, ne is qui sciret eam ex lege repudiatam non esse, dolo malo committat. Item concordat l. miles. u. §. mulier. ff. eod. tit. hisce uerbis: Mulier, cum absentem uirum au disse uira functum esse, & alij se iunxisset, mox maritus reuersus est. quæro quid aduersus eam mulierem statuendum sit? Papinianus respondit, tam iuris quam facti questionem moueri. nam si longo tempore transacto sine ullius stupri probatione, falsis rumoribus induta, quasi soluta priore uinculo, legitimis nuptijs secunda iuncta est: quòd uerisimile est deceptam eam fuisse, nihil uindicta dignum uideri potest. Quòd si ficta mariti mors argumentum faciendis nuptijs præstitisse probabitur, cum hoc facto pudicitia labore, iudicari debet pro admissi criminis qualitate. Hisce uerbis posterioribus replicatio propositæ exceptionis approbatur, talis scilicet: Nisi error & ignorantia singatur. Secunda exceptio est: Nisi mulier uni desponsata, alteri in matrimonium sit tradita. ob hoc

enim adulterij crimen non contrahitur, quæ exceptio approbatur d. l. u. §. quæretur, his uerbis: Quæretur, an iure mariti possit accusare uir eam sceminam quæ, &c.

XIX. Causa: Si maris cum maribus coierint. Hæc causa approbatur Inst. de publi. u. §. item lex iul. de adult. hisce uerbis: Lex Iulia de adulterijs coercendis non solum temeratores alienarum nuptiarum gladio punit, sed & eos qui cum masculis nefandam libidinem exercere audent. Concordat l. cum uir. 31. C. ad l. iul. de adult. hisce uerbis: Cū uir nubit, in scemina uiros paritura quid cupiatur, ubi sexus perdidit locum: ubi scelus est, id quod non proficit scire: ubi Venus mutatur in alteram formam: ubi amor quæritur, nec uidetur? subemus insurgere leges, armari iura gladio ultore, ut exquisitis poenis subdantur infames, qui sunt, uel qui futuri sunt rei. Concordat item Nouell. c. 141.

EXCEPTIONES PRÆCEDENTIAM CAUSARUM GENERALES.

Hactenus causæ ex quibus accusatio lege Iulia de adulterijs introducta competat, sunt propositæ: sequuntur nunc istarum causarum exceptiones generales.

I. Exceptio: Nisi inter seruos & cum ancilla stuprum uel adulterium sit commissum. Hæc exceptio approbatur l. inter. 6. in princ. ff. ad l. Iuliam de adulter. his uerbis: Inter liberas tantum personas, adulterium stuprum ue passas, lex Iulia locū habet. Quod autem ad seruas pertinet, & legis Aquiliæ actio facile tenebit, & iniuriarū quoque competit: nec erit deneganda prætoria quoq; actio de seruo corrupto: nec propter plures actiones parcendum erit in huiusmodi crimine reo. Concordat l. etsi. 25. C. eod. tit. his uerbis: Eri libidine in temperatæ cupiditatis ex actorum lectione exarsisse te cognitum est: tamen cum ancillas te comprehendisse, & non liberas stuprasse, detectum sit: ex huiusmodi sententia grauata potius opinionem tuam, quam infamia afflictam esse, manifestum est. Item concordat l. quæ adult. 29. C. eod. tit. his uerbis: Quæ adulterium commisit, utrum domina cauponæ, an ministra fuerit, requiri debet, & ita obsequio famulata seruili (ut plerumq;) ipsa in temperantiæ uina præbeuerit: ut si domina tabernæ fuerit, non sit à uinculis iuris excepta. Si uerò potantibus ministrum præbuit, pro utilitate eius quæ in reatum deducitur, accusatione exclusa, liberum qui accusantur abscedant: cū ab ijs sceminis pudicitia ratio requiratur, quæ iuris nexibus detinentur, & matris familiæ nomē obtinent. Hæc autem immunes ab iudiciaria seruitute & stupri & adulterij præstentur, quas uilitas uite dignas legum obseruatione non credidit. Concordat item l. 25. ff. de iniurijs, cuius uer-

ba uide j. lib. 4.6. cap. 13. quest. 3. causa 8.
II. Exceptio: Nisi seruus adulterium uel stuprum fecerit. Hec exceptio reprobatur l. seruus quoq. 5. in prim. ff. de accusationibus. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 1. quest. 5. in fine. Concordat l. quoniam. 26. s. fin. C. ad l. Iul. de adult. cuius uerba uide j. except. 3. repl. 2.

III. Exceptio: Nisi non in nuptam, sed in uirginem uel uiduam sit commissum. Hec exceptio reprobatur in l. de publ. iud. s. item lex Iul. de adult. hisce uerbis: Sed eadem lege Iulia etiam stupri flagitium punitur, cum quis sine ui uel uirginem, uel uiduam honeste uiuentem, stuprauerit. Vide insuper s. eod. cap. causa 1.

III. Exceptio: Nisi minor annis adulterium uel stuprum commiserit. Hec exceptio reprobatur l. auxilium. 37. s. fin. ff. de minoribus uiginti quinque annis, hisce uerbis: Sed (ut ad legis Iuliae de adulterijs coercendis praecipua ueniamus) utriusque nulla deprecatione adulterij poenae est, si se minor annis adulterium fateatur commississe: sed nec si quid eorum commiserit, quae pro adulterio eadem lex punit: uel ut si adulterij damnatam sciens uxorem duxerit, aut in adulterio deprehensam uxorem non dimiserit, quaestumque de adulterio uxoris fecerit, preciumque pro comperito stupro acceperit, aut domum praebuerit ad id stuprum adulteriumque in eam committendum: & non fit aetatis excusatio aduersus praecipua legum ei, qui dum leges inuocat, contra eas committit. Concordat l. si minor. 36. ff. ad l. Iul. de adulter. hisce uerbis: Si minor annis adulterium commiserit, lege Iulia tenetur: quoniam tale crimen post pubertatem incipit. Concordat item l. si adulterium. 38. s. fratres. ibi: cum alijs. ff. eod. et. cuius uerba uide paulo superius causa 16. except. 2.

V. Exceptio: Nisi non dum uiripotentis uirgines corripit. Hec exceptio reprobatur l. si quis. 38. s. qui nondum. ff. de poenis. cuius uerba uide s. lib. eod. cap. 3. questione 5. reg. 4.

VI. Exceptio: Nisi cum meretrice aut alijs muliere ignominiosa stuprum sit commissum. Hec exceptio approbatur l. si ea. 23. C. ad l. Iul. de adult. hisce uerbis: Si ea quae stupro tibi cognita est, & falsim uenalem formam exhibuit, ac prostituta meretricio more uulgo se praebuit, adulterij crimen in ea cessat. Concordat l. quae adulterium. 29. C. eod. et. cuius uerba uide s. except. 1. Proposita exceptionis prima replicatio haec est: Nisi euitandae poenae causa mulier infamem se praebuerit. Quae replicatio approbatur l. mater autem. 10. s. fin. ff. eod. et. his uerbis: Mulier quae euitandae poenae adulterij gratia lenocinium fecerit, aut operas suas in scenam locauerit, adulterij accusari damnarique ex senatusconsulto potest. Secunda replicatio est: Nisi mulier nupta sit. tunc enim nihilominus iure uiri accusatio competit. quae replicatio approbatur l. si uxor. 13. s. sed et in ea. ff. eod. et. cuius uerba uide j. quest. 3. reg. 1. except. 5.

VII. Exceptio: Nisi is qui adulterium commisit, in honore ministerio publico sit. Hec exceptio reprobatur l. si adulterium. 38. s. fin. ff. ad l. Iul. de adult. de quo j.

VIII. Exceptio: Nisi lenocinio mariti adulterium sit commissum. Hec exceptio approbatur l. ita nobis. 28. ibi: et lenocinij. C. ad l. Iul. de adult. cuius uerba proponuntur j. Concordat l. cum mulier. 47. in fine. ff. soluto matrimonio, hisce uerbis: Cum mulier uiri lenocinio adulterata fuerit, nihil ex dote retinet. Cur enim improbet maritus mores, quos ipse aut ante corrupit, aut postea probauit? Sed & si ex mere legis sumat quis, ut nec accusare possit qui lenocinium uxori praebuit, audiendus est. Concordat item l. uiro atque uxore. 39. ff. d. et. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi accusatus uel accusata inter reos receptus receptaque sit. quae replicatio approbatur l. si maritus. 15. s. prescriptiones. ff. ad l. Iul. de adult. cuius uerba j. proponuntur. Concordat l. 2. s. qui hoc dicit. ff. eod. et. hisce uerbis: Qui hoc dicit, lenocinio mariti se fecisse, releuare quidem uult crimen suum, sed non est huiusmodi compensatio admissa. ideo si maritum uelit reus adulterij lenocinij reum facere, semel delatus non audietur. Ratio huius replicationis proposita est s. lib. prox. cap. 1. quest. 5. except. 14. Concordat d. l. 2. s. si publico, hisce uerbis: Si publico iudicio maritus uxorem ream faciat, an lenocinij allegatio repellat maritum ab accusatione? & putat Ulpianus non repellere. Lenocinium igitur mariti ipsum onerat, non mulierem excusat. Vnde quaeri potest, an is qui de adulterio cognoscit, statueret in maritum oblenocinium possit? & putat Ulpianus posse. Nam Claudius Gorgus, uir clarissimus, uxorem accusans, cum detectus esset uxorem in adulterio deprehensam retinuisse, & sine accusatore lenocinij danatus est a diuo Seuero. Extraneus autem nequaquam lenocinium obijciens, posteaquam reus factus est, se releuabit, nec maritum poenae subiiciet. Secunda proposita exceptionis replicatio est: Nisi accusatus seruus sit, uel seruus esse dicatur. Hae replicatio approbatur l. quoniam. 16. C. ad l. Iul. de adult. his uerbis: Quoniam Alexandrum, qui in crimen uocatur, etiam prescriptionem esse pollicitum eo nomine, quod accusator uxorem post deprehensum, &c.

IX. Exceptio: Nisi maritus insamandae uxoris causa adulterium subiecerit. Hec exceptio reprobatur l. si cuius. 14. s. si uir. ff. ad l. Iul. de adult. cuius uerba uide s. causa 10.

X. Exceptio: Nisi matrimonium intercesserit. Hec exceptio ipso quidem iure subsistit, cum inter maritum & uxorem non possit committi adulterium uel stuprum: sed eius replicatio prima haec est: Nisi matrimonium non sit legitimum. Quae replicatio constat ex ijs quae dicta sunt s. eod. cap. causa 16. cum duabus causis sequenti-

si ad iudicium... 383.

at delictum... 127.

sequentibus. Secunda replicatio est: Nisi adulterio, non stupro commissum, matrimonium intercesserit. Hae replicatio approbatur l. commissum. 27. C. ad l. Iul. de adult. hisce uerbis: Commissum adulterium cum eo, cui se postea nuptijs sociauit, uelamento matrimonij non extinguitur.

XI. Exceptio: Nisi per uim stuprum uel adulterium sit factum. Hec exceptio approbatur l. si uxor. 13. s. si quis plane, in fine. ff. ad l. Iul. de adult. his uerbis: Quae uim patitur, non est in ea causa, ut adulterij uel stupri damnetur. Concordat l. uim. 39. in prim. ff. eod. et. his uerbis: Vim passam esse mulierem, sententia praesidis prouinciae continebatur. In legem Iuliam de adulterijs non commississe Papinianus respondit, licet iniuriam suam protegendam pudicitiae causa confestim marito renunciari prohibuit. Item concordat l. se dissimam. 20. C. eod. et. his uerbis: Fecidissimam earum nequitiam, quae pudorem suum alienis libidinibus prosternunt, non etiam quae per uim stupro comprehensae sunt, irreprensas uoluntate leges ulciscuntur: quinetiam inuolatae existimationis esse, nec nuptias earum alijs interditi, merito placuit. Plane hoc casu is qui uim intulit, alia lege tenetur. de qua s. cap. 3. est dictum.

XII. Exceptio: Nisi is eade, qui quate adulterium commisit, decesserit. tunc enim extinguitur adulterij crimen, secundum ea quae dicta sunt s. lib. prox. cap. 2. except. 10. Huius exceptionis, praeter alias replicationes d. except. 10. enumeratas, numeratur & haec: Nisi alter ex ijs qui adulterium commiserunt, superstit. hic enim nihilominus accusari potest, morte alterius non obstante. Hae replicatio approbatur l. denunciasse. 17. s. fin. cum l. sequentibus. ff. ad l. Iul. de adult. his uerbis: Si antequam condemnentur, uel antequam eum eo agi coeperit, adulter diem suum obierit: constitutum est, etiam mortuo adultero sine praescriptione mulierem posse accusari. Sed & si non mors, sed poena alia reum subtraxerit, adhuc dicimus posse mulierem conueniri. Concordat l. miles. 11. s. adulterij. ff. eod. et. his uerbis: Adulterij reum intra quinque annos continuos a die criminis admissi, defuncta quoque muliere, postulari posse, palam est. Item concordat l. uim passam. 39. s. in matrimonio. ff. eod. et. hisce uerbis: In matrimonio quoque defuncta uxore, uir iure adulterum inter reos recipi postulat. Concordat item l. fin. ff. eod. et. cuius uerba uide s. causa 16. except. 4.

XIII. Exceptio: Nisi mulier adultera in eodem matrimonio perseuerauerit. Hae exceptio approbatur d. l. 11. s. uolenti. ff. ad l. Iul. de adult. hisce uerbis: Volenti mihi ream adulterij postulare, quae post commissum adulterium in eodem matrimonio perseuerauerat, contradictum est. quare, an iuste responsum sit? Papinianus respondit: Ignorare non debuisse, durante matrimonio, in quo adulterium dicitur

esse commissum, non posse mulierem ream adulterij fieri: sed nec adulterum interim accusari posse. Concordat l. constante. 26. ff. eod. et. his uerbis: Constante matrimonio, ab his qui extra maritum ad accusationem admittuntur, accusari mulier adulterij non potest: probatam enim a marito uxorem, & quiescens matrimonium non debet alijs turbare atque inquietare, nisi prius lenocinij maritum accusauerit, derelictam uero a marito accusationem etiam ab alio excitari, utile est. Concordat item l. crimen adulterij. 11. C. eod. et. Contradicti l. uim passam. 39. s. 1. ff. eod. et. his uerbis: Nupta quoque muliere, tamen si lenocinij uir prior non postuletur, adulterij tamen crimen contra adulterum ab extero poterit inferri. Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi maritus de lenocinio sit accusatus & conuictus, quae replicatio approbatur iam dictis uerbis hisce: Nisi prius lenocinij maritum accusauerit. Cui concordat l. si quis. 33. s. si quis. ibi: quae autem ff. eod. et. hisce uerbis: Quae autem retinetur, punitur. Secunda replicatio est: Nisi in alio, non in eo matrimonio in quo nunc est mulier, adulterium sit commissum. Hae replicatio approbatur l. nuptam mihi. 5. ff. ad l. Iuliam de adulterijs. cuius uerba uide j. eod. cap. quest. 5. reg. 3.

XIII. Exceptio: Nisi accusatio semel in iudicium deducta fuerit, & reus absolutus, uel accusatio deserta. Hae exceptio approbatur per ea quae dicta sunt s. lib. prox. cap. 2. except. 15. in princ. Proinde is qui accusationem in iudicium deduxit, & ab ea desistit, postea rursum accusare uolens non auditur. de quo infra dicetur. Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi alius accusationem ab alio desertam repetere uelit, quae replicatio approbatur l. constante. 26. s. fin. ff. ad l. Iul. de adulter. his uerbis: Derelictam uero a marito accusationem etiam ab alio excitari, utile est. Secunda replicatio est: Nisi si accusatio aduersus alterum antea fuerit instituta, ex eo enim alter, qui postea accusatur, non defenditur, quae replicatio approbatur simul & distinguitur l. denunciasse. 17. s. quaeritur. ibi: expectabit igitur. ff. ad l. Iul. de adulter. hisce uerbis: Expectabit mulier sententiam de adultero latam. Si absolutus fuerit, mulier per eum uincet, nec ultra accusari poterit: si condemnatus fuerit, mulier non est condemnata, sed ager causam suam: forsatis & obtinere uel gratia, uel iusticia, uel legis auxilio poterit. Quid enim, si adulter inimicitijs oppressus est, uel fallis argumentis, testibusque subornatis apud praesidem grauatus, qui aut noluit, aut non potuit prouocare: mulier uero iudicem religiosum sortita, pudicitiam suam defendat? Concordat item replicationis propositae d. l. 17. s. fin. cum l. sequentibus: quarum uerba uide paulo superius except. 11. Plane proposita replicationis duplicatio haec est: Nunc mulier accusatus

L. quanta 30 in primo C. eod. et.

Abominatio.

accusatus absolutus fuerit. tunc enim et mulieri rei iudicate exceptio competit, proposita replicatione non obstante. quæ duplicatio approbatur uerbis iam propositis. Concordat l. 2. in princip. ff. cod. de cuius uerba uide j. quest. 5. reg. 3. exceptio 1. Sed et proposita duplicationis triplicatio prima hæc est: Nisi mulier non sit nupta. tunc enim exceptio rei iudicate illi non datur. quæ triplicatio approbatur l. adulter. 19. §. fin. ff. cod. de his uerbis: Planè si nupta esse desierit, accusari poterit. neque enim aliam lex tunc datur, quam eam quæ nupta est, quam diu nupta erit. Concordat d. l. 19. §. si eo tempore, his uerbis: Si eo tempore, quo eligebatur reus, adultera nupta non fuerit: quo autem absoluitur, nupta inuenitur: dicendum est, hæc absolutio quoque adultero posse accusari: quia eo tempore, quo adulter eligebatur, nupta non fuit. Secunda triplicatio est: Nisi nupta mulier ab alio accusetur, non ab eodem. Hæc triplicatio reprobatur d. l. 19. §. nupta, his uerbis: Nupta non potest accusari, non tantum ab eo qui adulterum accusauit, nec obtinuit: sed ne ab alio quidem, si adulter absolutus est. Tertia triplicatio est: Nisi per collusionem adulter sit absolutus. Hæc triplicatio reprobatur d. §. nupta, his uerbis: Proinde si per collusionem cum adultero constituerit, fueritque absolutus, dedit mulieri nuptæ aduersus omnes securitatem. Tertia propositæ exceptionis replicatio est: Nisi ij qui de adulterio accusati fuerunt et absoluti, postea matrimonium contraxerunt, uel turpiter conuersati fuerint. Hæc replicatio approbatur Nouell. cõst. 134. §. si quis autem de adulterio, his uerbis: Si quis de adulterio accusatus, uel per prodicionem iudicium, aut quocumque alio modo legitimis pœnas effugerit, deprehendaturque postea cum muliere, propter quâ accusatus fuit, turpiter conuersari, aut eam in matrimonium ducere, siue id uiuente adhuc marito, siue post mortem eius fiat: ne matrimonii robur accipiat, iubemus. Quin eum qui tale qd delinquere ausus fuit, etsi prius effugerit, cuius tamen iudici præbemus licentiam, ut eum comprehendat, & post tormenta legitimis subijciat supplicijs, nulla indigent excusatione aut probatione. Et mulierem castigatam detestamque iubemus in rationasterium conijci, & per uniuersum illicitæ suæ tempus manere. Vtriusque uerò substantiam prædicto ordine diuidi, tam periculo (quemadmodum prædiximus) committis rerum priuatarum, quam locorum prædis. Concordat l. qui adult. 34. C. ad l. l. de adult. his uerbis: Qui adulterij fuerint accusati, & obcentu proximitatis intetata depulerint, per commemorationem necessitudinis fidem crimini derogado, dum existimatur nec debere credi quod allegatur, uel non potuisse committi: hi, si postmodum in nuptias suas conuersumque conueniant, facinus illud, in

quo fuerint accusari, manifesta fide atque iudicij euidenti bus publicabunt. Unde si qui eiusmodi reperti fuerint, iussimus in eisdem seuerissimè uindictari, & ueluti conuictum confessumque facinus puniri. Quarta replicatio est: Nisi extraneo accusante absoluta sit mulier, posteaque maritus accusare uelit. Hæc replicatio approbatur l. si maritus. 4. §. fin. ff. ad l. l. de adult. his uerbis: Si accusatione instituta absoluta sit mulier extraneo accusante, tamen marito debet permitti restaurare accusationem, si idoneas causas allegare possit, quibus impeditus accusacionem non instituerit. Quinta replicatio est: Nisi prima accusatione uterque simul, et adulter et adultera, fuerit accusatus. Quæ replicatio approbatur l. si maritus. 15. §. fin. ff. cod. de cuius uerba uide j. quest. 5. reg. 2. in princip.

X V. Exceptio: Nisi crimen abolutum sit. Hæc exceptio approbatur simul et distinguitur per ea quæ dicta sunt §. lib. prox. cap. 2. except. 16. et cap. 15. q. 2. excep. 22.

X VI. Exceptio: Nisi inter accusatorem et reum conuenerit ne accusetur. Hæc exceptio reprobatur l. de crimine. 10. C. ad l. l. de adult. cuius uerba uide §. causa 7. Concordat l. transigere. 18. ibi: exceptio adulterio. C. de transactionibus.

X VII. Exceptio: Nisi quinquennium a die commissi adulterij præterierit. Hæc exceptio approbatur l. adulter. 5. C. ad l. l. de adult. his uerbis: Adulter post quinquennium quàm commissum adulterium dicitur, quod continuum numeratur, accusari non potest, easque præscriptiones legibus reo datas auferri non oportet. Concordat l. ita nobis. 28. ibi: præter quinquennij. C. cod. de declaratur hæc exceptio l. mariti. 29. §. quinquennium. ff. cod. de his uerbis: Quinquennium autem accipiendum est ex eo die, ex quo quid admissum est, & ad eum diem quo quis postulatus postulatus est, & non ad eum diem quo iudicium de adulterijs exercetur. Propositæ exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi accusator accusare non potuit. Hæc replicatio reprobatur uerbis paulo superius propositis hisce: Quod quinquennium continuum numeratur. Concordat l. quinquennium. 21. in princip. ff. ad l. l. de adult. his uerbis: Quinquennium non utile, sed continuum numerandum est. Item concordat l. miles. 11. §. adulterij. ff. cod. de cuius uerba uide paulo superius except. 12. replicat. 1. Planè admittitur replicatio proposita, si propter accusationem præcedentem, contra alterum uel ab altero institutam, accusatio posterior sit dilata. quæ distinctio approbatur d. l. 31. his uerbis: Quid ergo, si prior mulier rea facta sit, & ideo adulter eodem tempore reus fieri non potuit, & diu tracta lite quinquennium transierit? quid si is, qui intra quinquennium quem postulauerat non peregerit, aut præuicatus est, & alius eundem repetere uelit, & quinquennium transactum sit? æquum est, computationi quinquennij eximi id tempus, quod per po-

per po-

per postulationem præcedentem consumprum sit. Concordat l. si maritus. 4. in prin. ff. cod. de his uerbis: Si maritus præuenerit, accusare que instituerit, tempora non cedunt patri: quia accusationem instituere non potest. Sic tamen, ut quoad unius occupat, utriusque tempora cedant: ubi uerò maritus occupauit, residua tempora ei qui occupare non potest, non cedant. Quod & in eo dici potest, qui ab adultero uel ab adultera cœpit. nã aduersus eum aduersus quem non cœpit, desinunt ei tempora cedere. Hæc in maritis & patribus dicta sunt. Extraneis autem qui accusare possunt, accusandi facultas post maritum & patrem conceditur. Nam post sexaginta dies, quatuor menses extraneis dantur. Propositæ distinctioni, quæ replicatio approbatur, quodammodo contradicere uidetur l. mariti. 29. §. penult. ff. ad l. l. de adult. hisce uerbis: Senatusconsulto adiectum est, ut si plures eundem postulauerint, eius qui perseuerauerit reu reatū facere, postulationis dies prima exigatur: scilicet, ut qui accusatis, suos libellos accusatoris expectet, non alienos. De hac antinomiam uide Glossam. Porro quæ in proposita quinquennij præscriptione dicta replicatio regulariter reprobatur, approbatur tam in præscriptione sexaginta dierum, item in præscriptione sex mensium, de qua re j. dicitur. Secunda propositæ exceptionis replicatio est: Nisi non, quod adulterium uel stuprum commiserit, accusetur: sed quod domum suam causa stupri præbuerit, uel ob aliam similem causam. Reprobatur hæc replicatio d. l. 29. §. hoc quinquennium. ff. ad l. l. de adult. his uerbis: Hoc quinquennium obseruari legislator uoluit, si reo uel reæ stuprum, adulterium uel lenocinium obijciatur. Quid ergo, si aliud crimen sit quod obijciatur, quod ex lege Julia descendit: ut sunt, qui domum suam causa stupri præbuerint, & alij similes? & melius est dicere, de omnibus admisis, ex lege Julia ueniretibus, quinquennium esse præstitutum. Tertia replicatio est: Nisi per uim stuprum uel adulterium quis fecisse dicatur. Hæc replicatio approbatur d. l. 29. §. fin. de qua re uide §. lib. cod. cap. 3. quest. 1. except. 2. Quarta replicatio est: Nisi adulterium cum incestu admissum dicatur. Hæc replicatio approbatur l. uim passam. 19. §. præscriptione. ff. ad l. l. de adult. his uerbis: Præscriptione quinque annorum, crimen incesti coniunctum adulterio non excluditur. Hæcenus exceptiones supradictarum causarum generales propositæ sunt. Sed et plures huiusmodi exceptiones uide j. in questionibus sequentibus.

Replicatio præcedentium exceptionum generalis.

Planè harum exceptionum replicatio generalis uidetur esse talis: Nisi adulter accusatus et damnatus sit, hoc enim causa uidetur mulieri adulteræ exceptiones eius in irritum recidisse. uerum replicatio hæc reprobatur l. denunciasse. 17. §. fin. ff. ad l. l. de adult. ibi:

si condemnatus fuerit. cuius uerba uide §. except. 14. replicat. 2. in princ. Concordat l. cõst. 13. C. cod. de his uerbis: Etsi crimine adulterij damnatus, restitutus non esset, ut proponis: si tamen soror tua, cum qua adulterium commissum dicebatur, non est accusata, nec pœnæ, nec infamiae subijci potuit: & multò magis, cum & accusatorem uita esse defunctum proponas. Postremò prædictæ exceptiones cum ijs quæ infra proponuntur, exceptis tribus, uidentur mutari ac tolli iure nouo l. ita nobis. 28. C. ad l. l. de adult. his uerbis: Ita nobis pudor cordi est, ut remoueamus prisce iuris ambages, & constituamus in adulterij quæstione (abolitis de medio cæteris præscriptionibus, præter quinquennij temporis & lenocinij, quod marito obijciatur, exceptionem) illam etiam quæ post solum prius matrimonium competit, si dem criminis nosci. Indignum est enim, ut ultionem pudoris præstigia ueritatis iuris excludant. Hisce (inquam) uerbis prædictæ exceptiones (tribus exceptis) uidentur reprobari ac tolli: uerum hæc interpretatio satis dura est, præsertim quod attinet ad supradictam undecimam, duodecimam, et alias similes exceptiones. Proinde quamuis lex proposita generaliter loquatur, tamen non est generaliter intelligenda. Sanè mihi quidem uidetur, eam loqui non de exceptionibus, quæ aduersus ipsam causam accusationis opponi possunt, sed quæ ex persona ipsius accusatoris, uel ex tempore aut ordine accusandi sumuntur: de quibus in sequentibus questionibus dicitur. Iste enim exceptiones, præscriptiones propriè dicuntur.

III. QVIBVS ACCVSATIO adulterij competit?

I. Regula, De marito adulteræ, et de iure mariti in accusando. In primis marito adulteræ accusatio hæc iure mariti cõpetit. Quæ regula approbatur l. quæuis. 30. §. in primis. C. ad l. l. de adult. hisce uerbis: In primis maritū genitalis tori uindictæ esse oportet, cui quidem & ex suspicione ream coniugem facere licet, uel (si eam tantum suspicatur) penes se detinere non prohibetur: nec inscriptionis uinculo cõtineri, cum iure mariti accusaret, ueteres retrò principes annuerunt. Propositæ regule exceptiones plures sunt. Prima exceptio est: Nisi maritus filiusfamiliæ sit, uel seruus. Hæc exceptio in filiofamiliæ quidem reprobatur l. inter liberos. 6. §. filiusfamiliæ. ff. ad l. l. de adult. hisce uerbis: Filiusfamiliæ maritus ab eo quibis iuris est, in ea lege non separatur. Diuus quoque Hadrianus Rosciano Gemino rescripsit: Et inuito patre filium hac lege reum facere posse. Concordat l. filiumfamil. 37. ff. cod. de his uerbis: Filiumfamiliæ publico iudicio adulterium in uxore sine uoluntate patris arguere posse, constitutum est. uindictam enim proprii doloris consequitur. Hæc quidem de filiofamiliæ.

P. sup. exc. 8.

filiofamilias, in seruo autem exceptio proposita approbatur l. serui. 24. in princ. C. ad l. iul. de adult. his uerbis: Serui ob uiolatum contubernium, adulterij crimine accusare non possunt. *Secunda exceptio est: Nisi maritus impudicus sit. Hæc exceptio approbatur l. si uxor. 13. §. iudex. ff. eod. tit. his uerbis: Iudex adulterij ante oculos habere debet, & inquirere, an maritus pudicè uiuens, mulieri quoq; bonos mores colendi autor fuerit. periniquum enim uidetur esse, ut pudicitiam uir ab uxore exigat, quam ipse non exhibeat, quæ res potest & uirum damnare, non rem ob compensationem mutui criminis inter utroque communicare. Tertia exceptio est: Nisi lenocinio mariti uxor fuerit adulterata. Hæc exceptio tractata est §. quæst. prox. except. generali 8. Quarta exceptio est: Nisi maritus alios reos ex alijs criminibus habeat. Hæc exceptio reprobatur l. inter liberas. 6. §. fin. ff. ad l. iul. de adul. de qua re uide §. lib. prox. cap. 1. quæst. 5. except. 10. repl. 2. Quinta exceptio est: Nisi uxor uulgaris sit mulier. Hæc exceptio reprobatur d. l. 13. §. sed & in ea. ff. ad l. iul. de adult. his uerbis: Sed & in ea uxore potest maritus adulterium uindicare, quæ uulgaris fuerit: quamuis si uir uia esset, impune in eam stuprum committeretur. Sexta exceptio est: Nisi ante contractum matrimonium adulterium uel stuprum sit commissum. Hæc exceptio approbatur d. l. 13. §. si quis uxorem, his uerbis: Si quis uxorem suam uelit accusare, dicatq; eam adulterium commississe, antequam sibi nuberet, iure uiri accusationem instituere non poterit: quia non cum ei nupta est, adulterium commisit. Quod etiam in concubina dici potest, quam uxore quis postea habuit: uel in filiafamilias, cuius coniunctioni pater postea consensit. Concordat d. l. 13. §. fin. de quo j. except. prox. Concordat l. propter. 8. C. eod. tit. his uerbis: Propter uiolatam uirginem adultam, qui postea maritus esse cepit, accusator iustus non est: & ideo iure mariti crimen exercere non potest, nisi puella uiolata sponsa eius fuerat. Sed si ipsa iniurias suas subfistentibus curatoribus, per quos etiam negotia eius gerenda sunt, persequatur: præles prouinciæ pro debita tanto delicto (si probetur) seueritate examinabit. Propositæ exceptionis replicatio hæc est: Nisi eo tempore, cum ei fuit desponsata, stuprum sit commissum. Hæc replicatio approbatur iam dictis uerbis hisce: Nisi puella uiolata sponsa eius fuerat. Concordat l. si uxor. 13. §. diui Seuerus. ff. ad l. iul. de adult. hisce uerbis: Diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, etiam in sponsa hoc idem uindicandum: quia nec matrimonium qualecunque, nec spem matrimonij uiolare permittitur. Concordat d. l. 13. §. si minor, his uerbis: Si minor duodecim annis in domum deducta adulterium commiserit, mox apud eum ætate excesserit, ceperitq; esse uxor: non potest iure uiri accu-*

sari ex eo adulterio, quod in minore ætate, antequam nupta esset, commisit: sed uel quasi sponsa poterit accusari ex rescripto diui Seueri, quod supra relatum est. *Septima exceptio est: Nisi in priore matrimonio adulterium sit commissum. Hæc exceptio approbatur d. l. 13. §. fin. ff. ad l. iul. de adult. hisce uerbis: Si qua repudiata mox reducta sit, non quasi eodem matrimonio durante, sed quasi alio interposito: uidendum est, an ex delicto, quod in priore matrimonio admisit, accusari possit: & puto non posse. aboleuit enim prioris matrimonij delicta, reducendo eandem. Idem dicendum est, si stupri uelit accusare eam, quam postea duxit uxorem. sero enim accusat mores, quos uxorem ducendo comprobauit. Octaua exceptio est: Nisi post diuortium factum, stuprum sit commissum. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio hæc est: Nisi uxor sine legitima causa repudium uiro miserit, quæ replicatio approbatur l. si mulier. 35. C. ad l. iul. de adult. his uerbis: Si mulier repudij oblatione sine ulla legitima causa à se dati discesserit: ne uiduitatem stupri procacitate commaculet, accusationem repudiato marito iure deferimus. *Nona exceptio est: Nisi cum apud hostes esset uxor, adulterium commisit. Hæc exceptio reprobatur l. si super. 13. §. si quis planè. ff. ad l. iul. de adult. hisce uerbis: Si quis planè uxorem suam, cum apud hostes esset, adulterium commississe arguat: benignius dicetur, posse eum accusare iure uiri. Sed ita demum adulterium maritus uindicabit, si uim hostium passa non esset. Cæterum quæ uim patitur, non est in ea causa, ut adulterij uel stupri damnetur. *Decima exceptio est: Nisi uxor legitima non sit. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur d. l. 13. §. sed si ea, his uerbis: Sed si ea sit mulier, cum qua incestum commissum est: uel ea, quæ quamuis uxoris animo habetur, uxor tamè esse non potest: dicendum est, iure mariti accusari eam non posse, iure extranei posse. Concordat d. l. 13. §. si quis uxorem, & §. si minor, de quibus uide paulo superius except. 6. Item concordat l. si eius. 22. C. eod. tit. his uerbis: Si eius à quo nunc adulterij rea postularis, contra iuris formam contubernio hæsisisti, innumeris te autoritatibus tueri potes. Propositæ exceptionis replicatio hæc est: Nisi non iure mariti, sed iure extranei uelit accusare, quæ replicatio approbatur uerbis paulo superius propositis hisce: Iure extranei posse. Concordat d. §. si minor. item d. l. 13. in princ. his uerbis: Si uxor non fuerit in adulterio, concubina tamè sit, iure quidem mariti accusare eam non poterit, quæ uxor non fuerit: iure tamen extranei accusationem instituere non prohibetur, si modò ea sit, quæ in concubinatum se dando, matronæ nomen non amisit: ut puta quæ patroni concubina fuit. Planè si uxor iusta uxor fuit, sine iniusta, accusationem instituere***

Sup. eod. 8

ista. auto. r. h. p. Doc. h. g. all. gata. & c.

instituere uir poterit, nam (ut Sextus Cæcilius ait) hæc lex ad omnia matrimonia pertinet, & illud Homericum adfert: ἡ μὲν οὐκ ἀλλοτρίων ἀπέσπονον ἀρπέδαυ: id est: Soli ne Atridæ uxorem tanguntur amore Inter disparili uxorem homines? Concordat d. l. 13. §. diui ibi: qualecunque, cuius uerba uide paulo superius ead. reg. except. 6. repl. 1. *Vndecima exceptio est: Nisi uxor accusatoris non sit. Hæc exceptio constat ex precedentibus, cuiusq; replicatio prima hæc est: Nisi concubina eius sit, quæ replicatio approbatur certo modo d. l. 13. in princ. ff. ad l. iul. de adult. cuius uerba uide §. except. prox. repl. 1. *Secunda replicatio est: Nisi sponsa eius sit. Et hæc replicatio approbatur certo modo d. l. 13. §. diui Seuerus, de qua re uide paulo superius except. 6. repl. 1. Propositæ replicationis duplicatio hæc est: Nisi ob hoc, quòd sponsa alij in matrimonium fuerit tradita, accusationem instituere uelit. Hæc duplicatio approbatur l. miles. 11. §. quærebatur. ff. ad l. iul. de adult. cuius uerba uide §. quæst. proxim. causa 18. *12. Duodecima proposita regulæ exceptio est: Nisi intra sexaginta dies maritus accusationem non instituerit. Hæc exceptio approbatur l. si cuius. 14. §. marito. ff. ad l. iul. de adult. hisce uerbis: Marito uel patri uel patri eam filiam, quam in potestate habet, intra dies sexaginta diuortij accusare permittitur: nec ulli alij intra id tempus agendi potestas datur. Ultra eos dies ne uirius uoluntas expectatur. Planè post sexaginta dies etiam accusare potest maritus, non quidem iure mariti, sed iure extranei, quòd notandum loco primæ replicationis, quæ replicatio approbatur l. iure. 6. C. eod. tit. his uerbis: Iure mariti accusare uolenti, sexaginta dies utiles computantur, quibus in publico eius facultas fuerit, apud quæ reus uel rea postulari potest. Et cum præterierint dies isti utiles, maritus quoque iure extranei agere potest. Concordat l. miles. 11. §. sexaginta, in fine. ff. eod. tit. his uerbis: Quòd priuilegium si amiserit maritus, non prohibetur intra alios quatuor menses querelam suam apud iudicem deferre. *Secundæ replicationis loco notandum, quòd sexaginta isti dies incipiunt currere, non à die commissi adulterij, sed à die facti diuortij, quæ replicatio approbatur l. si cuius. 14. §. marito. ibi diuortij. ff. ad l. iul. de adult. cuius uerba uide paulo superius ead. except. in princ. Concordat l. pater. 30. in fine. ff. eod. tit. his uerbis: Sexaginta dies à diuortio numerantur. *Tertiæ replicationis loco notandum, quòd inter sexaginta dies, quibus mariti iure accusatio competit, etiam sexagesimus dies connumeratur, quæ replicatio approbatur d. l. 30. in fine, his uerbis: In diebus autem sexaginta & ipse sexagesimus dies est. *Quarta replicatio est: Nisi maritus intra sexaginta dies accusare non potuit. Hæc replicatio approbatur d. l. 6. in princ. ibi: utiles computantur. C. eod. tit. cuius uerba uide paulo superius ead. except. repl. 1. Concordat d. l. 11. §. quidam. ff. ad l. iul. de adult. hisce uerbis: Quidam accusare uolebat adul-******

terij mulierem, & postulabat, ne sibi computarentur dies, quibus in custodia fuisset. me hoc admittente, extitit qui mihi contradiceret. cuius opinionem an tu probes, rogo maturius mihi scribas. Papianus respondit: Opinionem quidem tuam & uerba legis & sententia adiuuant, cui placuit utiles dies accusatori computandos esse: id est, quibus potuit accusationis solennia implere. Quare sine dubio dies, quibus quis in custodia fuit, extra computationem utilium dierum existimanti tibi constitutos, contradici non debuit. Item concordat l. si quondam. 15. C. eod. tit. his uerbis: Si quondam uxor tua, antequam crimine adulterij accusaretur, prouinciam excessit: neq; absens accusari potest, neq; in eam prouinciam, in qua stipendium facis, transmitti iure depositur. Sanè cum per occupationes militares licuerit, accusare eam solènter poteris: nec enim tempus, quo muneribus militaribus occuparis, uindicam tibi, quam maritali dolore percussus reposcis, debet auferre. Concordat deniq; l. ob commissam. 21. C. eod. tit. his uerbis: Ob commissam adulteria atq; accusandas uxores certa tempora, quæ utiliter computari solent, præscripta sunt. Si igitur per occupationes publicas accusationem instituere non potuisti, nec ante creditum tibi munus præscripta tempora transacta sunt: post depositam sollicitudinem, qua detineris, integram accusandi potestatem habebis: ad quam, cum uacare cœperis, properare debebis, ne effrenata licentia ad terrendam aduersariam futuræ accusationis speciem prætendas. Planè dies feriati è sexaginta diebus non eximuntur, quòd approbatur l. miles. 11. §. sexaginta. ff. ad l. iul. de adult. hisce uerbis: Sexaginta dies, qui marito accusanti utiles computantur, feriatis quoq; diebus (si modò facultatem præsidis ad eundem accusator habuit) numerari certum est: quoniam de plano quoq; libellus dari potest. Hæc de duodecima exceptione sint dicta. *Decimatertia exceptio est: Nisi maritus negauerit se accusaturum. Hæc exceptio approbatur l. si maritus. 15. §. si negauerint, in fine. ff. ad l. iul. de adult. cuius uerba proponuntur inferius. *Decimaquarta exceptio est: Nisi maritus post institutionem accusationem desistit. Hæc exceptio approbatur l. 2. §. 1. ff. d. tit. his uerbis: Marito iure mariti accusanti illa præscriptio obijcitur: Si non legem prodidisse dicatur ob hoc, quòd aggressus accusationem adulterij desistit. Concordat l. abolitionem. 16. C. eod. tit. his uerbis: Erras tu marite, extimans etiam si simpliciter & sine abolitione desistisses, senatuscòsulto in persona tua futurum locum non fuisse, diuersum enim diui Principes sæpe sanxerunt. Quin hoc amplius scias, nullà fuisse ulterius potestatem statuendæ huiusmodi accusationis: quia & decreto**

decreto patrum, & lege Petronia, ei qui iure uiri delatum adulterium non peregit, nunquam postea hoc crimen deferre permittitur. Decima quinta exceptio est: Nisi maritus uxorem retinuerit. Hec exceptio approbatur l. crimen. 11. C. ad l. iul. de adult. his uerbis: Crimen adulterij maritum, retenta in matrimonio uxore, inferre non posse, nemini dubium est. Decima sexta exceptio est: Nisi uxorem dimissam maritus reduxit. Hec exceptio approbatur l. questum est. 40. §. fin. ff. ad l. iul. de adult. his uerbis: Queritur, an maritus defuisse uideatur, uel lenocinium commisisse, qui eandem reduxit uxorem? Paulus respondit, eum qui post crimen adulterij intentatum eandem uxorem reduxerit, defuisse uideri; & ideo ex eadē lege postea ius accusandi ei non superesse. Decima septima exceptio est: Nisi extraneus prior instituerit accusationem. Hec exceptio reprobat l. si maritus. 4. §. si ante ff. eod. tit. his uerbis: Si ante extraneus instituerit accusationem, an superueniente marito permittatur accusatio, queritur. & magis arbitror (Vlpianus ait) hoc quoque casu maritum audiendum, si non negligentia praeuentus est. Concordat l. 2. §. si simul. ibi in tantum. ff. eod. tit. cuius uerba uide inferius reg. 3. except. 2. Reliquas exceptiones uide j. reg. 4.

II. Regula, De sponso adulterae. Huic quoque accusatio competit, de quo uide §. reg. prox. except. 6. repl. 1.

III. Regula, De patre adulterae. Hic ceteris accusatoribus in accusatione praefertur. Cuius regulae exceptio prima haec est: Nisi adultera non nupta sit, sed uidua. Hec exceptio approbatur l. nec in ea lege. 22. §. 1. ff. ad l. iul. de adult. his uerbis: In accusatione uiduae filiae non habet pater ius praecipuum. Secunda exceptio est: Nisi maritus accusare uelit, hic enim patri praefertur. Quae exceptio approbatur l. 2. §. si simul. ff. d. tit. his uerbis: Si simul ad accusationem ueniant maritus & pater mulieris, quem praeferrī oporteat, queritur. & magis est, ut maritus praefertatur, nam & propenore iure, & maiore dolore excuturum eum accusationem, credendum est: in tantum, ut et si pater praeuenerit, & libellos inscriptionis deposuerit, marito non negligente nec retardante, sed accusatione parante, & probationibus instruente atque muniente, ut facilius indicantibus de adulterio probetur, idem sit dicendum. Concordat l. nisi igitur. 3. ff. eod. tit. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi pater praeuenerit maritum. Hec replicatio reprobat uerbis iam propositis. Secunda replicatio est: Nisi maritus infamis sit. Tertia replicatio est: Nisi maritus magis cum uxore colludat, quam ex animo accuset. Haec duae replicationes elici possunt ex d. l. 3. cuius haec sunt uerba: Nisi igitur pater maritum aut infamem arguat, aut doceat colludere magis cum uxore, quam ex animo accusare, postponetur marito. Quarta replicatio est: Nisi ma-

ritus sit in magistratu. Hec replicatio reprobat l. si maritus. 15. in princ. ff. ad l. iuliam de adulter. his uerbis: Si maritus sit in magistratu, potest praeueneri a patre: atquin non oportet. & putat Pomponius debere dici, quoad maritus magistratum gerit, patris quoque accusationem impediendam, ne praeripiatur marito ius quod cum eo aequale habet. Igitur non cedent sexaginta dies patri, cum accusata non potest. Tertia propositae regulae exceptio est: Nisi intra sexaginta dies pater accusationem non instituerit. Hec exceptio approbatur simul & distinguitur per ea quae proposita sunt §. reg. 1. except. 12. Eius autem exceptionis replicatio inter ceteras d. except. 12. propositas numeratur & haec: Nisi pater accusare non potuerit, tunc enim sexaginta dierum tempus ei non currit, quae replicatio cum approbatur §. d. except. 12. repl. 4. tum exemplis etiam declaratur l. si maritus. 4. in princ. ff. ad l. iul. de adult. cuius uerba uide §. quest. prox. except. generali 17. repl. 1. Aliud exemplum proponitur d. l. 15. in princ. ff. eod. tit. cuius uerba uide paulo superius except. prox. repl. 4. Quarta exceptio est: Nisi pater negauit se accusaturum. Hec exceptio approbatur d. l. 15. §. si negauerint. ff. eod. tit. cuius uerba inferius quest. 5. reg. 1. proponuntur. Reliquas exceptiones uide j. reg. prox.

III. Regula, De extraneis, praeter maritum & patrem. His quoque post maritum & patrem accusatio adulterij competit. Quae regula approbatur d. l. 4. §. extraneis. ff. ad l. iul. de adult. his uerbis: Extraneis autem, qui accusare possunt, accusandi facultas post maritum & patrem conceditur, nam post sexaginta dies utiles quatuor menses extraneis dantur, & ipsi utiles. Concordat l. qui catus. 5. §. fin. ff. ad l. iul. de ui public. Propositae regulae exceptio prima haec est: Nisi maritus uel pater accusare uelit, tunc enim extraneus repellitur, quae exceptio ex iam dictis patet. Eius autem replicatio haec est: Nisi extraneus praecipua uerba. Hec replicatio reprobat l. 4. §. si ante ff. ad l. iul. de adult. cuius uerba uide §. reg. 1. except. 17. Secunda propositae regulae exceptio est: Nisi non intra sex menses a die commissi adulterij uel stupri accusationem instituerit. Hec exceptio approbatur uerbis iam propositis haeec: Post sexaginta dies utiles quatuor menses extraneis dantur, & ipsi utiles. Planē si nupta sit mulier, a die diuortij, non a die commissi criminis sex menses currere incipiunt, quod primae replicationis loco notandum, quae replicatio approbatur l. mariti. 29. §. sex mensium. ff. ad l. iul. de adult. his uerbis: Sex mensium haec fiet separatio, ut in nupta quidem ex die diuortij sex menses computentur, in uidua uero ex die commissi criminis, quod significare uidetur rescriptio ad Terryllum & Maximum consules. Secunda propositae exceptionis replicatio est: Nisi accusator intra illud tempus accusare non potuit, hoc enim tempus, quo accusator uel iure uel facto accusare fuit impeditus, in sex menses non computatur, cum tempus sex mensium utile, non continuum

continuum numeretur. Hae replicatio approbatur l. miles. 11. §. quidam ff. ad l. iul. de adult. cuius uerba cum l. concordantibus uide §. reg. 1. except. 12. repl. 4. Sed & concordat l. si maritus. 4. §. extraneis. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. ead. except. in princ. Planē intra sexaginta dies diuortij extraneus agere non potest: ut dicitur l. is cuius. 14. §. marito. ibi nec ulli. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 1. except. 12. in princ. Attamen isti sexaginta dies nihilominus in tempus sex mensium, si neque pater, neque maritus accusauerit, extraneo computantur, quod primae duplicationis loco notandum: quae duplicatio constat ex d. §. extraneis, ibi: quatuor menses extraneis dantur. Secunda duplicatio est: Nisi quinquennium a tempore commissi adulterij praeterierit, tunc enim accusator proposita replicatione non adiudicatur, quae duplicatio approbatur l. mariti. 29. §. praeterea. ff. ad l. iul. de adult. his uerbis: Si ex die diuortij sexaginta dies sunt, ex die uero commissi criminis quinquennium praeterierit: debuit dici, nec mulierem posse accusari: ut quod dantur sex menses utiles, sic sit accipiendum, ne crimen quinquennio continuo positum excusetur. Plura de hac duplicatione uide §. eod. cap. quest. 2. except. generali 17. Hae de secunda propositae regulae exceptione sunt dicta. Tertia eius exceptio est: Nisi accusator non sit propinquus uel cognatus adulterae. Hec exceptio approbatur l. quamuis. 30. in princ. & §. fin. C. ad l. iul. de adulterij, his uerbis: Quamuis adulterij crimen inter publica referatur, quorum delatio in commune omnibus sine aliqua legis interpretatione conceditur: tamen ne uolentibus temere liceat foedera connubia, proximis necessariisque personis solummodo placet deferri copiam accusandi: hoc est, patri, fratri, nec non patruo & auunculo, quos uerus dolor ad accusationem impellit. Sed & his personis legem imponimus, ut crimen abolitione (si uoluerint) compescant. Extraneos autē procul arceri ab accusatione censemus, nam et si omne genus accusationis necessitas inscriptionis adstringat, nonnulli tamen proteruē id faciunt, & falsis contumeliosque matrimonia deformant. Quarta exceptio est: Nisi accusator minor sit uiginti quinq; annis. Hec exceptio approbatur simul & distinguitur l. si maritus. 15. §. lex iulia. ff. ad l. iul. de adult. his uerbis: Lex Iulia de adulterij specialiter quosdam adulterij accusare prohibet, ut minores annis xxv. nec enim uisus est idoneus accusator, qui nondum robusta aetate sit. Quod ita uerum est, si non matrimonij sui iniuriam exequatur. Ceterum si suum matrimonium uindicare uelit, quamuis iure extranei ad accusationem ueniat, tamen audietur, nec enim ulla praescriptio obijcitur suam iniuriam uindicanti. Sanē, si iuuenili facilitate ductus, uel etiam feruore aetatis accensus, ad accusationem prolixi, accusanti ei non

L. iuliam de adulterij
in 28 ff. eod.

facile calumniae poena irrogabitur. Minorem uiginti quinq; annis & eum accipimus, qui annum uicesimum quintum aetatis agit. Hae de quarta regulae exceptionibus sint dicta. Planē iam propositae exceptiones, cum precedentium regularum exceptionibus, recipiunt quasdam replicationes generales, de quibus dicitur j. eod. cap. quest. 8. in princ. item §. lib. prox. cap. 2. in fine, repl. general. 3.

V. Regula, De uxore adulteri. Huic accusatio non datur, quae regula approbatur l. i. C. ad l. iul. de adulterij, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 1. quest. 5. except. 1. repl. 5.

VI. Regula, De uxo ex pluribus extraneis accusare uolentibus eligendo, proponitur l. 2. §. fin. ff. d. tit. his uerbis: Sed & quoties alij, qui post maritum & patrem accusare possunt, ad accusandum prolixerint: lege expressum est, ut is, cuius de ea re notio est, de iusto accusatore constituat.

VII. Regula, De duobus accusatoribus, quorum alter adulterum, alter adulteram accusat: an sint admittendi, desinitur l. denunciasse. 17. §. queritur. ff. ad l. iuliam de adulterij, his uerbis: Queritur, an alius adulteram, alius adulterum postulare possit: ut quamuis ab eodem ambo simul postulari non possunt, diuersis tamen singuli possint? Sed non ab re est hoc probare, diuersos accusatores admitti posse: dum si ante denunciationem nupserit, prior mulier accusari non possit. expectabit igitur mulier, & c. Reliqua uide §. eod. cap. quest. 2. except. general. 14. repl. 2. Haecenus de tertia questione.

III. ADVERSVS QVOS competit accusatio proposita?

I. Regula, De muliere adultera. Hae perinde ac adulter accusari potest, quae regula ut per se uera est, ita recipit quasdam exceptiones, quarum prima haec est: Nisi mulier uim sit passa, quae exceptio approbatur per ea quae dicta sunt §. eod. cap. quest. 2. except. general. 11. Secunda exceptio est: Nisi mulier dolo persuasa, nupserit ei qui aliam habet uxorem, quae exceptio approbatur l. eum qui. 18. C. ad l. iul. de adult. cuius uerba uide §. d. quest. 2. causa 18. Tertia exceptio est: Nisi incestae nuptiae sint contractae, tunc enim mulier excusatur, quae exceptio approbatur simul & distinguitur per ea quae dicta sunt §. d. quest. 2. causa 16. except. 1.

II. Regula, De internuncijs & ministris huius criminis. Hi quoque tenentur. Quae regula approbatur Nouell. c. 134. §. si quando adulterij, his uerbis: Si quando adulterij crimen manifeste probatum fuerit, tunc transmissio libello repudij iubemus, ut illae poenae delinquentibus irrogentur, quas praescribunt leges: illis quoque legitimas sustinentibus poenas, qui quidem uel internuncij, uel ministri tam impio crimini extiterunt.

III. Regula, De eo qui adulterium suadet, proponitur l. haec uerba. 12. ff. ad l. iul. de adult. his uerbis: Haec

uerba legis, NE QVIS POSTHAC STVRVM ADVLTERIVM VE FACITO SCIENS DOLO MALO: & ad eum qui suafit, & ad eum qui stupru uel adulterium intulit, pertinent.

III. Regula: De eo qui domum prebuit, lenociniu fecit, pecuniam pro comperto stupro accepit, & similibus uide s. eod. cap. quast. 2. inter causas propositae accusationis. Item ne aduersus duos simul hac accusatio instituat, dicitur j. quast. prox. reg. 2.

V. QVANDO ET QVO ordine competat accusatio?

I. Regula: Extraneo ius accusandi intra sexaginta dies non datur. quae regula approbatur l. u. cuius. 24. §. marito. ibi: nec ulli alij. ff. ad l. iul. de adult. cuius uerba uide s. quast. 3. reg. 1. except. 11. in prin. Huius regule exceptio haec est: Nisi maritus ex pater negauerint se accusaturos. Quae exceptio approbatur l. si maritus. 15. §. si negauerint. ff. eod. tit. his uerbis: Si negauerint pater & maritus se accusaturos intra diem sexagesimum, an statim incipient tempora extraneo cedere? & primus Pomponius putauit, admitti ad accusationem extraneum posse statim atque negauerint. Cui assentiendum puto. fortius enim dicitur, eum qui se negauerit acturum, postea non audiendum.

II. Regula: Adulter ex adultera simul accusari non possunt. quae regula approbatur d. l. 15. §. fin. his uerbis: Si quis & adulterum & adultera simul detulerit, nihil egit: poteritque quasi neutrum detulerit, & rursus a quo uelit, initium facere: quia nihil prima delatione egit. Concordat l. nihil interest. 32. §. cum alterum. ff. eod. tit. his uerbis: Cum alterum ex adulteris elegerit maritus, alteru non ante accusare potest, quam prius iudicium finietur: quia duos simul ab eodem accusari non licet. Item concordat l. uim passam. 39. §. duos. ff. eod. tit. cuius uerba uide s. lib. proscim. cap. 11. quast. 2. in fine, replic. gener. in prin. Item concordat l. reos. 9. C. eod. tit. his uerbis: Reos adulterij duos simul marem & foemina ex eadem causa fieri, lex Iulia de pudicitia uerat: sed ordine peragi utrosque licet. Propositae regule exceptio prima haec est: Nisi a diuersis adulter & adultera accusentur. tunc enim simul accusari possunt. quae exceptio approbatur l. denunciasse. 17. §. queritur. ff. ad l. iul. de adulter. cuius uerba uide s. quast. 3. reg. 7. Secunda exceptio est: Nisi non adulteram, sed alium simul cum adultero accusauerit. Haec exceptio approbatur d. l. 32. §. fin. ff. d. tit. his uerbis: Non prohibetur accusator simul cum adultero uel adultera eum quoque accusare, qui domum suam praebuit, uel consilio fuit ut crimen redimeretur. Tertia exceptio est: Nisi incesti crimen intenteur. Haec exceptio approbatur l. qui pupillam. 7. §. fin. ff. ad l. iul. de adult. his uerbis: In libro secundo de Adulterij Papiniani, Martiani notat: In-

cesti commune crimē aduersus duos simul intentari potest. Concordat d. l. 39. §. incesti. ff. eod. tit. his uerbis: Incesti commune crimen aduersus duos simul intentari potest.

III. Regula: Liberum est accusatori, utrum prius adulterum, an adulteram accusare uelit. Haec regula approbatur l. si maritus. 15. §. si in uiduitate. ff. ad l. iul. de adult. his uerbis: Si in uiduitate mulier perseuerat, in accusatoris est arbitrio, a quo uelit incipere, utrum ab adultero, an ab adultera. Concordat l. nuptam. 5. ff. eod. tit. his uerbis: Nuptam mihi adulterij ream postulare posse, in priore matrimonio commissi, dubium non est: cum aperte lege Iulia de adulterij coercionis caueatur, siquidem uidua sit, de cuius adulterio agetur, ut accusator liberum arbitrium habeat, adulterum, an adultera prius accusare malit: si uero nupta sit, ut prius ad adulterum pergat, tum ad mulierem. Propositae regule exceptio prima haec est: Nisi mulier nupta sit. tunc enim ab adultero incipiendum. quae exceptio ex uerbis iam propositis constat. Concordat l. 2. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Ex lege Iulia seruatur, ut cui necesse sit ab adultero incipere, quia mulier ante denunciationem nupit, non aliam ad mulierem possit peruenire, nisi reum peregerit. Peregisse autem non aliam quis uideatur, nisi & condemnauerit. Item concordat l. denunciasse. 17. §. queritur. ibi: dum si ante. ff. eod. tit. cuius uerba uide s. quast. 3. reg. 7. Item concordat l. uim passam. 39. §. nupta prius. ff. eod. tit. his uerbis: Nupta, priusquam adulter damnetur, adulterij non postulatur, si nuptias denunciatio uel ad domum mulieris missa non praecessit. Concordat item l. si dum. 12. C. eod. tit. his uerbis: Nec ab ea quae iam nupta est, & adulterium passa, exordium accusationis sumi potest, si denunciatio criminis nuptias non praecessit. Item concordat l. ita uobis. 28. ibi: illam etiam quae. C. eod. tit. Propositae exceptionis replicatio prima haec est: Nisi mulieri, antequam rursus nupserit, denunciatum sit ne nubat. quae replicatio approbatur l. qui uxori. 16. ff. ad l. iul. de adulterij, hisce uerbis: Qui uxori repudium misit, potest denunciare, ne ea seio nuberet: & si denunciauerit, & ab ea incipere potest. Propositae replicationis duplicatio prima haec est: Nisi non ad iudicem denunciauerit. Haec duplicatio reprobatur l. denunciasse. 17. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Denunciasse qualiter accipimus, utrum ad iudicem, an uero simpliciter? Vlpianus, et si non denunciauit ad iudicem, sufficere credit, si adulterij se acturum denunciauerit. Secunda duplicatio est: Nisi rationem non addiderit, quare denunciauerit. Haec duplicatio reprobatur d. l. 17. §. quid ergo, his uerbis: Quid ergo, si tantum denunciauit ne nuberet, sed non addidit quare? num recte nupisse uideatur? Sed melius est illud sequi, ut eius denunciatio uideatur electionem accusatori

tori referuare, qui crimen denunciauit. Tertia duplicatio est: Nisi iudicem non demonstrauit in denunciatione. Et haec duplicatio reprobatur d. §. quid ergo, his uerbis: Omnino igitur, si fecit aduiterij criminis commemorationem in denunciatione, et si iudicem non monstrauit, magis putamus mulierem, quasi denunciatio praecesserit, posse accusari. Quarta duplicatio est: Nisi cum alio adulterium factum in accusatione dicat, quam in denunciatione dixit. Haec duplicatio approbatur d. l. 17. §. quid tamen, his uerbis: Quid tamen, si specialiter cum quo adulterium fecit, denunciatio est complexus est, mox uelit eam ex alterius persona accusare? magis est, ut non debeat audiri. neque enim crimen quod denunciauit, obijcit. Quinta duplicatio est: Nisi non per se, sed per alium denunciauerit. Haec duplicatio reprobatur d. l. 17. §. sed & si, his uerbis: Sed & si per procuratorem denunciauerit, putat Vlpianus posse eum accusatio- nem (si uelit) instituire, sufficereque procuratoris denunciationem. Ergo & si per auctorem denunciauerit, id est, per sertium dominus denunciauerit, rata erit denunciatio. Sexta duplicatio est: Nisi ad domum tantum denunciatio sit facta. Haec duplicatio reprobatur l. uim passam. 39. §. nupta prius. ff. eod. tit. cuius uerba uide paulo superius ead. except. in princip. Haec de prima replicatione. Altera replicatio est: Nisi libellos accusatorios, antequam nuberet, dederit. Haec replicatio reprobatur l. denunciasse. 17. §. 1. ff. ad l. iuliam de adulterij, his uerbis: Quid ergo, si non quidem denunciauerit, uerum libellos accusatorios dederit antequam nuberet: eaque cum cognouisset, nupit ne ignorans? Vlpianus putat, non uideri ei denunciatum: idcirco non posse accusatorem ab ea incipere. Tertia replicatio est: Nisi uxor cum seruo adulterium commississe dicatur. Haec replicatio reprobatur l. seruos. 5. §. fin. ff. de accusationibus. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 1. quast. 5. except. 12. replic. 2. Haec de prima propositae regule exceptione sit dictum. Secunda exceptio est: Nisi dominus seruum suum cum uxore sua adulterium commississe dicat. tunc enim ab adultera est incipiendum. quae exceptio approbatur l. si quis. 33. in prin. ff. ad l. iul. de adult. his uerbis: Si quis adulterium a seruo suo commissum dicat in eam quam uxorem habuit, diuus Pius rescriptis, accusare potius mulierem eum debere, quam in prauidicium eius seruum torquere.

III. Regula: Durante matrimonio, in quo adulterium commissum dicitur, accusatio proposita non competit, sed diuortio facto. quae regula approbatur per ea quae dicta sunt s. eod. capite, quast. 2. exceptione generali 13.

V. Regula, De accusatione eius qui in honore ministerioe publico est, aut reipub. causa abest, differenda, proponitur l. si maritus. 15. §. legis Iuliae. & l. si adu-

rium. 38. §. fin. ff. ad l. iul. de adult. de qua re uide s. lib. prox. cap. 2. except. 8.

VI. Regula, De accusatione adulterij in pubertatem infantis differenda, proponitur l. uentris. 8. ff. de uentre in possess. mitt. his uerbis: Si uentris nomine mulier missa sit in possessionem, diuus Hadrianus Calpurnio Flacco differendam accusationem adulterij rescriptis, ne quod prauidicium fieret nato. Huius regule exceptio haec est: Nisi mulier adultera non negetur ex defuncto praegnans esse, nec infans defuncti filius negetur, quae exceptio approbatur l. miles. 11. §. defuncto. ff. ad l. iul. de adult. his uerbis: Defuncto marito, adulterij rea mulier postulatur: quae propter impuberem filium uult dilationem ab accusatore impetrare, an debeat audiri? Papinianus respondit: Non uidetur mihi confugere ea mulier ad iustam defensionem, quae aetatem filij praetendit ad elidendam legitimam accusationem, nam non utique, crimen adulterij, quod mulieri obijcitur, infanti prauidicatur: cum possit & illa adultera esse, & iam pubes defunctum patrem habuisse.

VI. QVAM DIU COMPETAT ACCUSATIO ADULTERIJ?

Haec de questione, quando & quo ordine accusatio haec competat, est dictum. Quamdiu autem competat, dictum s. quast. 2. except. gener. 17. item quast. 3. reg. 1. except. 12. item reg. 3. except. 3.

VII. QUID VENIAT IN HAC ACCUSATIONE? SEU DE PENA.

I. Regula: Adulterij poena capitalis est. Quae regula approbatur l. quamuis. 30. §. fin. C. ad l. iul. de adult. his uerbis: Sacilegos nuptiarum gladio puniri oportet. Concordat Instit. de publicis iudicijs. §. item lex Iulia de adult. cuius uerba uide s. quast. 2. causa 19. Elicitur etiam ex l. transigere. 18. C. de transactionibus, cuius uerba uide j. lib. 9. cap. 5. except. 12. Elicitur item ex l. castitati. 7. C. ad l. iul. de adult. cuius uerba uide s. quast. 2. causa 15. Stupri poena proponitur Instit. d. §. item lex Iulia, his uerbis: Poenam eadem lex Iulia irrogat stupratoribus, si honesti sunt, publicationem partis dimidia, &c. Aelia poena habetur l. 1. §. fin. ff. de extraord. criminib.

II. Regula: Mulier adultera, subdita legitimis poenis, in monasterium datur. Quae regula approbatur Nouell. c. 134. §. mulier uero, his uerbis: Mulier quae adulterium commisit, competentibus subdita poenis, in monasterium conijciatur: atque si maritus intra biennium eam recipere uoluerit, damus ei huius agendi licentiam, ut & in matrimonio eam habeat, neque ullum ex hoc reuereatur periculum, matrimonio quoque per ea quae medio tempore facta sunt, non laedendo. Sed si praedictum

diatum tempus prætereat, aut maritus, an-
tequam uxorem recipiat, uitam finierit: iu-
bemus, ut ea & tondeatur, & monasticum
habitum assumat, & per omne tempus ui-
ræ suæ in eo monasterio habitet. Vnde si
descendentes habuerit, duas quidem por-
tiones substantiæ eius ipsi capiant, partien-
das secundum legum ordinem: reliqua uerò
tertia pars monasterio assignetur in quod
conijcitur. Si descendentes non sint, sed a-
scendentes inueniantur, qui huiusmodi im-
piamento non fauerint, opem uel tulerint, hi-
trientem capiant, secundum legum diuiden-
dum ordinem: bes uerò tribuatur monaste-
rio, in quo talis mulier includitur. Si neq;
descendentes, neque ascendentes habeat,
aut ascendentes tantæ impietati opem tulerint,
omnem eius substantiam capiat monasterium:
illo obseruando, ut per omnes casus marito
pacta conuenta, quæ dotalibus comprehensa
sunt instrumentis, salua sint. Concordat d. c. 13. q. 1. si quis autem ibi: & mulie-
rem. cuius uerba uide §. eod. cap. quæst. 2. except. gener.
14. replic. 3.

III. Regula: Si quis cum ea, quam uxorem habere
non potest, stuprum commiserit, in insulam est depor-
tandus. quæ regula approbatur l. si quis. §. ff. de quæstio-
nibus. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 8. quæst. 2. reg. 1.
except. 4. replic. 10. Concordat l. si adulterium. 38. §. 1.
ff. ad l. iul. de adult. cuius uerba uide §. hoc capite. quæst.
2. causa 16. except. 1. repl. 2. De pœna incesti uide item
7. lib. 14. de nuptijs.

III. Regula: Si tutor pupillam suam corruperit, de-
portatur. Quæ regula approbatur l. unica. C. si quis
eam cuius tutor fuerit, his uerbis: Si tutor pupillam
quondam suam uiolata castitate stuprauerit,
deportationi subiugetur, atq; uniuersæ
eius facultates filii iuribus uideatur: quam
uis eam pœnam debuerit sustinere, quam
apertori leges imponunt.

V. Regula: Si mulier proprijs seruis se iunxerit, capi-
te punitur. quæ regula approbatur l. unica. C. de mulie-
ribus quæ se prop. seruis iunxerunt, his uerbis: Si qua
cum seruo suo occultè rem habere detegitur,
capitali sententiæ subiugetur, tradendo
ignibus uerberone: sitq; omnibus facultas
crimen publicum arguendi, sit officio copia
nunciandi, sit etiam seruo licentia deferendi,
cui probato crimine libertas dabitur. Filij
etiam quos ex hac coniunctione habue-
rit, exuri omnibus dignitatis insignibus, in
nuda maneant libertate, neque per se, neq;
per interpositam personam quolibet titulo
uoluntatis accepturi aliquid ex facultatibus
mulieris. Successio autem mulieris ab inter-
stato uel filijs, si erunt legitimi, uel proximi-
s cognatisq; deferatur, uel ei quem ratio
adris admittit. Id autem quod ille qui con-

demnatus est, & quod ex eo suscepti filij
quolibet casu in sua uideatur habuisse sub-
stantia, mulieris dominio sociarum à me-
moratis successoribus uindictetur.

V. Regula: Si nondum uiripotentem uirginem quis
corrupti, qua pœna puniendus, definitur l. si quis. 28. §.
qui nondum. ff. de pœnis. cuius uerba uide §. eod. lib.
cap. 3. quæst. 5. reg. 4.

VIII. ACTVS ET AD-
iuncta huius iudicij.

I. Regula, De prescriptionibus opponendis: quando
sint opponende, definitur l. si maritus. 15. §. prescrip-
tiones. ff. ad l. Iuliam de adulterijs, his uerbis: Prescrip-
tiones, quæ obijci solent accusantibus a-
dulterij, ante solent tractari, quam quis in-
ter reos recipiatur. cæterum posteaquam
semel receptus est, non potest præscriptio-
nem obijcere. Hæc lex intelligenda uidetur de ijs
prescriptionibus, de quibus etiam Lita nobis. 28. C. eod.
tit. de qua dixi §. eod. cap. quæst. 2. in fine. Quæ autem
prescriptiones opponendæ sint, uel non sint opponen-
dæ, d. l. 28. definitur.

II. Regula, De reconuentionibus civilibus non oppo-
nendis in accusatione adulterij, proponitur l. adulterij.
33. C. ad l. iul. de adult. hisce uerbis: Adulterij accu-
satione proposita, prescriptiones civiles,
quibus aut dos reperi fingitur, aut ratione
aliqua debitum flagitatur, quæ occurrere
atq; perstreperè examini consueuerunt, ius-
simus sequestrari, nec earum obice aliquid
negocio tarditatis adferri: sed accusatione
fundata, hoc est, cum constiterit quo iure, id
est, mariti ne an extranei, quote tempore
accusatio fuerit intromissa: discutatur cri-
men, facti qualitas publicetur: cum & iur-
gia, quæ magnitudine superantur, & civilis
actio criminali iuri proponatur. idem ta-
men, cum competere cœperit, habitura mo-
menti, dum modo non obstat huic examini.

III. Regula, De dilationibus non faciliè dandis, pro-
ponitur in crimine. 41. ff. d. t. his uerbis: In crimine
adulterij nulla danda dilatio est, nisi ut per-
sonæ exhibeantur, aut iudex qualitate ne-
gocij motus hoc causa cognita permiserit.

III. Regula, De probatione adulterij. Quomodo
probetur, definitur Nouell. c. 117. §. ad hæc uerò. ibi ille
autem. cuius uerba uide §. eod. lib. cap. 4. quæst. 1. ex-
cept. 20. repl. 1.

IX. DE QUÆSTIONIBVS
in hoc iudicio.

I. QVI TORQVENDI?

I. Regula, De seruis tam mariti quam uxoris, propo-
nitur l. in adult. 32. C. ad l. iul. de adult. his uerbis: In a-
dulterij quæstione ab omni familia, non so-
lùm mariti, sed etiam uxoris (quæ tamen
tunc temporis domi fuerit, quo adulterium
dicatur admissum) sine cuiusquam defen-
sione quæredum. Concordat l. si postulauerit. 27.
§. haberi.

§. haberi. ff. eod. tit. cuius uerba uide 7. prox. item l. cōsen-
su. 3. §. seruis scilicet. C. de repudijs. Vide insuper §. lib.
prox. cap. 8. quæst. 2. reg. 1. except. 4. repl. 9. Huius re-
gule exceptio hæc est: Nisi tempore commissi adulterij
domi seruus non fuerit. quæ exceptio ex iam propositis
uerbis constat.

II. Regula, De seruis ancilluæ parentis eius de quo
quæritur, proponitur d. §. haberi, his uerbis: Haberi
quæstionem lex iubet de seruis ancillis uel
eius, de quo uel de qua quæreretur, paren-
tis uel utrius eorum, si ea mancipia ad usum
eius à patribus data sint. Diuus autem Ha-
drianus Cornelio Latiniano rescripsit, & de
exteris seruis quæstionem haberi. Huius re-
gule exceptio hæc est: Nisi parens naturalis sit, non ius-
tus. quæ exceptio approbatur l. non solū. 3. C. ad l. iul. de
adult. cuius uerba uide 7. reg. prox.

III. Regula, De seruis exteris. Hi ex lege Iulia non
sunt torquendi. Quæ regula approbatur d. l. 3. his uer-
bis: Non solum uerba legis Iulie de adul-
terijs coercendis, sed etiam sententia, per quæ-
stionem quoque seruorum siue ancillarum
crimen admissum probare uolentis, ad earū
tantum personarum seruos ei rei exhiben-
dos pertinet, de quibus specialiter deprehē-
dit: id est, mulieris, & patris eius, nō natura-
lis, sed iusti duntaxat: quos intra sexagesi-
mum diem, ex solutione matrimonij nume-
randum, manumitti uel distrahi prohibet:
& quorum dominis caueri precipit, si defun-
cti fuerint in quæstione, uel facti deteriores,
secuta abolitione. Planè ex rescripto Imp. Ha-
driani etiam exteri serui torquendi sunt: ut patet ex ijs
quæ proposita sunt §. reg. prox. uers. diuus autem Ha-
drianus.

III. Regula, De seruo in quo usufructum reus ha-
bet, & qui ei bona fide seruit, proponitur l. si postula-
uerit. 27. §. de eo quoque ff. ad l. iul. de adult. his uerbis:
De eo quoque seruo, in quo usufructum
reus habuit, magis est ut quæstio haberi pos-
sit. licet enim seruus eius nō fuerit, in serui-
tute tamen fuisse uidetur: nec tam proprie-
tatis causa ad quæstionem, quam ministerij
pertinet. Ergo & si bona fide seruiat reo ser-
uus alienus, admittat quis interrogari eum
per quæstionem posse.

V. Regula, De stauilbero, proponitur d. §. de eo, in
fine, his uerbis: Sed & si seruus sit, cui si deicom-
missaria debetur libertas, uel statuta spera-
tur torqueri eum posse, magis est.

2. QVIBVS PRÆSENTIBVS
torquendi?

Definitur hæc quæstio d. l. 27. §. quæstio. ff. ad l. iul.
de adult. his uerbis: Quæstio interesse iuben-
tur reus reuæ, & patroni eorum, & qui cri-
men detulerit: interrogandiq; facultas da-
tur patronis.

3. ANTECEDENTIA.

De cautione estimationis serui præstandæ proponi-
§. haberi.

non solum, in fine. C. d. t. cuius uerba uide paulo
superius reg. 3. Concordat d. l. 27. in prin. ff. eod. tit. his uer-
bis: Si postulauerit accusator, ut quæstio ha-
beat de seruo adulterij accusari: siue ipse
adesse uoluerit, siue interesse noluerit, iubet
iudices eum seruum æstimari. & ubi æstima-
uerint, tantam pecuniam adulterum, & tan-
tam eum qui nomen eius serui detulit, ei ad
quem ea res pertinet, dare iubeunt.

4. EVENTVS QUÆSTIONIS HA-
bendæ uel habitæ.

I. Regula, Serui eius qui reus est, sed & accusatoris
torti publicantur. quæ regula approbatur d. l. 27. §. iu-
bet lex, cum sequentibus his uerbis: Iubet lex eos ho-
mines, de quibus quæstio ita habita sit, publi-
cos esse. Proinde in communi partem publi-
camus: in proprio, cuius usufructus alienus
est, nudam proprietatem, in quo tantum u-
sum fructum habuit reus, magis est ut per-
ceptio usufructus ad publicum incipiat per-
tinere. Alienum seruum utiq; non publica-
mus. Ratio autem publicandorum seruorum
ea est, ut sine ullo metu uerū dicatur: & ne,
dum timeant se in reorum potestate regres-
suros, obdurent in quæstione. Non tamen
prius publicantur, quam quæstio de illis ha-
bita fuerit. Sed et si negauerint, nihilominus
publicantur. Ratio enim adhuc ea dem est,
ne dum hi sperant se in potestatem domi-
norum reuersuros si negauerint, spe meritū
collocandi in mendacio perfenerent. Sed &
serui accusatoris, si de his quæstio habita sit,
publicentur. eius enim serui ne mentiantur,
meritū à dominio eius recedunt. Extranei
uerò non habent cui gratificentur.

II. Regula: Serui torquendi, intra duos menses matri-
monio soluto, manumitti uel distrahi prohibentur. Quæ
regula approbatur l. non solum. 3. ibi quos intra. C. ad l.
iul. de adulter. cuius uerba uide paulo superius, qui tor-
quendi, reg. 3. Concordat l. l. C. eod. tit. his uerbis: Li-
bertates seruorum, qui ad dominū pertinet
uxoris, uel mariti, uel parentum eorum, re-
pudij missio propter suspicionem criminis
adulterij, legum cōditores intra duorum men-
sium spacium, post missionem repudij nume-
randum, suspendi definiunt, propter tormē-
torum quæstionē (si opus exegerit) eis im-
ponendam. Sin uerò uxor, matrimonio sub
p̄fato modo dissoluto, rebus humanis ex-
empta fuerit, nihil de tempore, quo usq; ser-
uos eos propter memoratam causam per-
manere deceat, adijciunt. Nobis uerò ne-
cessarium esse uidetur, certum tempus e-
tiam in hoc casu statuere, propter dotis quæ-
stionem, utrum ea lucro mariti cedat, uel
hæredibus mulieris restituantur. Sancimus
itaque, duos etiam menses propter mortem
mulieris seruari, ut intra eos antedicti serui
permancant, & facultatem maritus habeat
4 proba-

probationes adulterij p eos prestare. Trans- a eto uerò memorato tempore, licentiam ha bere haredem mulieris libertatem eis im- ponere: nisi per culpam eius maritus prohi- bitus fuerit causam adulterij, ipse uidelicet imminens, exercere.

III. Regula. De actione eius, si seruus tortus uel mor- tuus sit, uel deterior factus. Quibus scilicet ea detur a- ctio, definitur l. si postulauerit. 27. §. 1. cum sequent. ff. ad l. iul. de adult. his uerbis: Sed dispiciamus, cui ista pecunia praestanda sit? quia lex eum nomi- nauit, ad quem ea res pertinebit. Igitur bo- nae fidei emptorè, quamuis ab eo emit qui dominus non est, rectè dicemus eum esse, ad quem ea res pertinet. Eum quoque qui pignori accepit, magis admittimus in eadè causa esse, scilicet quia intererit eius qua- estionem non haberi. Sed & si usus fructus in seruo alienus sit, inter dominum & fructua- rium diuidi debet aestimatio. Et si commu- nis plurium seruus erit, utiq; inter eos quo- que erit aestimatio diuidenda. Si liber ho- mo, dum seruus existimatur, tortus sit: quia & ipse conditionem suam ignorat, magis admittit Cecilius actionem utilem ipsi dan- dam aduersus eum qui per calumniam ap- petit, ne impunita sit calumnia eius, ob hoc quòd liberum hominem quasi seruum de- duxit in quaestione.

III. Regula. Quid ueniat in iam dictam actionem, definitur d. l. 27. §. si reus, his uerbis: Si reus uel rea absoluti fuerint, aestimari per iudices lex damnatum uoluit: siue mortui fuerint, quan- tae pecuniae ante quaestione fuerint: siue uiuèrent, quantae pecuniae in his damnum datum fuerit, factum uide esset. Concordat d. l. 27. §. fin. his uerbis: Notandum est (quod hoc ca- pite quidem non cauetur) si seruus adulte- rij accusetur, & accusator quaestione in eo haberi uelit, duplum precium domino pra- estari lex iubet: at hic simplum. Quod ait lex, Duplum precium domino praestari: de hoc di- ctum §. lib. prox. cap. 8. in fine.

V. Regula. De genere dictae actionis, proponitur l. quod ex. 28. ff. eod. tit. his uerbis: Quod ex his causis debetur, per conditionem quae ex lege de- scendit, petitur.

X. ADFINIA PROPOSITAE AC- cufationis remedia.

I. Regula: Si per uim mulier corrupta sit, accusatio competit. de qua dictum §. lib. eod. cap. 3.

II. Regula: Si ancilla uitiata sit, uel seruus corruptus, serui corrupti actio est: item actio legis Aquiliae et iniu- riarum. quae regula approbatur l. inter liberas. 6. in prim. ff. ad l. iul. de adult. cuius uerba uide §. eod. cap. quae st. 2. except. generali.

III. Regula. De iure occidendi adulterum. de qua re dictum §. eod. lib. cap. 4. quae st. 1. except. 2. cum duabus except. sequentib.

III. Regula. De retinendo adultero deprehenso, pro- ponitur l. capite. 25. ff. ad l. iul. de adult. his uerbis: Ca- pite quinto legis Iuliae ita cauetur, ut uiro a- dulterum cum uxore sua deprehensum, què aut nolit, aut nò liceat occidere, retinere ho- ris diurnis nocturnisq; continuis non plus quàm uiginti, testandè eius rei causa, sine frau- de suo iure liceat. Vlpianus arbitrat, etiam in patre id seruandum, quod in marito ex- pressum est. Sed etsi non in domo sua mari- tus deprehenderit, poterit retinere. Sed se- mel remissus adulter, reduci non potest. Quid ergo, si euaserit? an reductus custodi- ri uiginti horis possit? Et putat Vlpianus, hic magis dicendum, reductum retineri posse te- standae rei gratia. Quod adijcitur, RES TAN- DAE REI GRATIA: ad hoc pertinet, ut testes inducat testimonio futuris accusatori, de- prehensum reum in adulterio.

DE LEGE CORNELIA de falsis, eiusq; iudicio. Cap. VIII.

I. CAUSAE EX QUIBUS AC- cufatio falsi competat?

PRIMA et generalis causa est: Si falsum commis- sum sit, quae causa declaratur definitione Falsi No- uell. c. 73. in prim. his uerbis: Nihil aliud est fal- sitas, quàm uerorum imitatio. Falsum autem committitur uarijs modis: in scriptis et tabulis, in testa- mento et codicillis, in testimonio, in moneta et numis, in pondere et mensura, in nomine et uitae conditione, in signis et titulis, in partu. de quibus singulis ordine in sequentibus causis dicitur.

De falso in scriptis & tabulis.

II. Causa: Si in rationibus, tabulis, cereisq; uel alia ali- qua re, siue consignatione, falsum fecerit quis, uel ut ue- rum non appareret celauerit, amouerit, deleuerit, incide- rit, subiecerit, resignauerit. Haec causa approbatur l. 1. §. qui in rationibus. ff. ad l. Corneliam de falsis, hisce uer- bis: Qui in rationib. tabulis, cereisq; uel alia aliqua re, siue consignatione, falsum fecerint, uel re amouerint: perinde ex his causis, atq; si erant falsarij, puniuntur. Sic & diuus Se- uerus lege Cornelia de falsis damnauit pra- estum Aegypti, quòd instrumētis suis, cum praerant prouinciae, falsum fecerit. Concor- dat l. Paulus. 16. §. Paulus. ff. eod. tit. his uerbis: Paulus respondit, legis Corneliae poena omnes te- neri, qui etiam extra testamentum caetera falsa signassent. Sed & caeteros, qui in rati- onibus, tabulis, literis publicis, aliaue qua- re, siue consignatione falsum fecerint, uel ut uerum non appareat, quid celauerunt, sub- ripuerunt, deleuerunt, subiecerunt, resigna- uerunt: eadem poena adfici solere, dubium non esse. Concordat item l. quid sit. 23. ff. eod. tit. his uerbis: Quid sit falsum, quaeritur? & uidetur id esse,

id esse, si quis chirographum alienum imite- tur, aut libellum, uel rationes incercidat, uel describat: nò qui alias in computatione, uel in ratione mentiatur.

III. Causa: Si falsum instrumentum recitauit. Haec causa approbatur l. falsi nominis. 13. §. ordinc. ff. d. tit. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 1. 4. except. gener. 11.

III. Causa: Si instrumentum subripuit. Haec causa tractatur d. l. 16. in prim. ff. eod. tit. hisce uerbis: Paulus respondit, instrumentorum subreptorū cri- men non esse publici iudicij, nisi testamen- tum alicuius subreptum arguatur.

V. Causa: Si instrumentum apud iudicem protuli- t, quod probari non possit. Haec causa tractatur l. diuus. 13. §. eod. tit. his uerbis: Diuus Pius Claudio rescri- psit, pro mensura cuiuscunq; delicti consti- tendum in eos, qui apud iudices instrumen- ta protulerunt, quae probari non possint. At si plus eos meruisse uideatur, quam ex for- ma iurisdictionis pati possint, uel Imperatori describatur, aestimatio quatenus coerceri debeant. Sed diuus Marcus cum fratre suo pro sua humanitate hanc rem temperauit, ut si (quod plerique euenit) per errorem huius- modi instrumenta proferantur, ignoscatur eis qui tale quid protulerunt.

V. Causa: Si chirographum alienum imitetur. Haec causa approbatur l. quid sit. 23. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. causa. 2. in fine.

VII. Causa: Si in computatione uel in ratione men- tiatur. Haec causa reprobat d. l. 23.

VIII. Causa: Si in instrumenti et contractus die fal- sum sit commissum. Haec causa reprobat l. repetita. 3. ff. de fide instrumēt. his uerbis: Repetita quidè die cautionem interponi non debuisse: sed falsi crimen, quantum ad eos qui in hoc consen- serunt, contractu non uidetur: cū inter praesen- tes & convenientes res actitata sit, magisq; debitor, quàm creditor deliquerit. Huius legis ca- sum uide in glossa. Contradicit l. si a debitor. 28. ff. ad l. Cor- nel. de falsis, hisce uerbis: Si à debitore pro lato die pignoris obligatio mentiatur, falsi crimini locus est. Concordat l. si creditor. 15. C. d. tit.

IX. Causa: Si scripsit praesentem se recepisse, cū esset absens. Haec causa approbatur l. qui uel. 13. C. ad l. Cor- nel. de falsis, hisce uerbis: Qui uelut praesentem scripsisse res recepisse suas, cum absens esset, conscripsit: nò ignoranti quidquam auferit, sed se criminis obligat periculo.

X. Causa: Si obrepserit praesidi per acta uel per li- bellum. Haec causa approbatur l. si quis. 29. ff. eod. tit. his uerbis: Si quis obrepserit praesidi prouinciae tam per acta, quàm per libelli interpellatio- nem, nihil agit. Imò si accusatus fuerit, poenā reueratoris luit: perinde enim punitur, atq; si falsum fecerit. Sunt enim rescripta de ea- re. Sufficit autem unum argumētū causa re- ferre, cuius uerba haec sunt: Alexander Augu- stus Iulio Marillo: Si libello dato aduersari-

us tuus ueritatè in precibus ab eo datis non adiecit, subscriptione uti non potest: imò si accusatus fuerit, & poenam sufferre debet.

XI. Causa: Si falsis constitutionibus et rescriptis us- sus est. Haec causa approbatur l. fin. ff. ad l. Corneliam de falsis, hisce uerbis: Si quis falsis constitutionibus nullo auctore habito utitur, lege Cornelia aqua ei & igni interdicitur. Concordat l. maio- rem. 4. C. eod. tit. h. s. uerbis: Maiorem seueritatem exigit, ut merita eorum qui falsis rescriptio- nibus utuntur, digna poena coerceantur. Sed qui deceptus est per alium, si suam inno- centiam probat, & eum à quo accepit ex- hibet, se liberat. Concordat item l. 1. ff. de concus- sione, his uerbis: Si simulato praesidis iussu, con- cussio interuenit: ablatum cuiusmodi terro- re restitui praeses prouinciae iubet, & deli- ctum coeercet. Item concordat l. qui nomine. 25. ff. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Qui nomine praeto- ris literas falsas reddidisse, edictum uè fal- sum propofuisse dicitur, ex causa actione in factum poenali tenetur, quanquàm legis Cor- neliae reus sit.

XII. Causa: Si edicta proposita corrumpit. Haec causa approbatur l. penult. in prim. ff. ad l. Cornel. de falsis, his- ce uerbis: Hodie qui edicta proposita dolo malo corrumpunt, falsi poena plectuntur. Ad sine remedium proponitur l. si quis. 7. cum duabus ll. sequentib. ff. de iurisdictione.

De testamentis & codicillis.

XIII. Causa: Si testamentum uel aliud instrumē- tum falsum scripserit, signauerit, aperuerit, recitauerit, mutauerit, subiecerit, amouerit, celauerit, deleuerit, in- terleuerit, resignauerit. Haec causa approbatur l. 2. ff. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Qui testamentum amouerit, celauerit, rapuerit, deleuerit, in- terleuerit, subiecerit, resignauerit, quitiè te- stamentum falsum scripserit, signauerit, reci- tauerit, mutauerit dolo malo, cuius tē dolo malo id factū erit, legis Corneliae poena dam- natur. Concordat l. lege Cornelia. 9. §. poena. ff. eod. tit. Item concordat l. eam qui. 14. C. eod. tit. his uerbis: Eum qui celauit uel amouit testamentū, cōmitte- re crimē falsi, publicè notum est. Item concor- dat Inst. de publ. iud. §. item lex Cornelia de falsis, hisce uerbis: Lex Cornelia de falsis, quae etiā testa- mentaria uocatur, poenam itrogat ei, qui te- stamentū uel aliud instrumētū falsum scri- pserit, signauerit, recitauerit, uel subiecerit: uel signum adulterinum fecerit, sculpsit, expreserit, sciens dolo malo. Proposita causa exceptio prima haec est: Nisi uiui testamentum aperuit, recitauit, etc. Haec exceptio reprobat l. 1. §. si qui per- uerit. ff. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Is qui per- uerit uiui testamentū, legis Corneliae poena tenetur. Concordat l. si quis. 38. §. qui uiui. ff. de pos- nis, hisce uerbis: Qui uiui testamentū aperuerit, recitauerit, resignauerit, poena Corneliae te- netur: & plerūq; humiliores aut in metallū dam-

damnantur, aut honestiores in insulam deportantur. Secunda exceptio est: Nisi iniustum testamentum uel irritum suppressit, deleuit, &c. Hæc exceptio approbatur d.l. 38. §. testamentum, his uerbis: Testamentum quod nullo iure ualeat, impunè suppressitur. nihil est enim quod ex eo aut petatur, aut consistere possit. Concordat simul & distinguit l. si quis. 6. in prin. ff. ad l. Cornel. de falsis. cuius uerba uide j. causa prox. except. s.

XII 11. *Causa: Si in testamento uel codicillis sibi aliquid adscripsit, poena falsi committitur, & scriptum nullius est momenti. quæ causa approbatur l. diuus. 15. in prin. ff. d. t. h. uerbis: Diuus Claudius edicto præcepit, adijciendū legi Cornelie, ut si quis, cum alterius testamentum uel codicillos scriberet, legatū sibi sua manu adscripsisset, perinde teneretur, ac si commisisset in legē Cornelie: & ne uel his uenia daretur, qui se ignorasse edicti seueritate prætedant. Concordat l. quæ in. 4. C. de his qui sibi adscribunt, his uerbis: Quæ in testamento uxoris mariti sua manu legata sibi adscriperit, pro nō scriptis habetur, & legis Cornelie poena (si uenia impetrata non est) locū habet. Concordat item l. ff. de his que pro nō scriptis habentur, h. uerbis: Si quis hæreditatē uel legatū sibi adscriperit, queritur an hæreditas uel legatū p nō scripto habeatur? & quid si substitutū habeat huiusmodi institutio? Iulianus respondit: Pars hæreditatis, de qua me cōsuluisti, ad substitutū pertinet. Nā senatus, cū poenam legis Cornelie cōstitueret aduersus eū qui sibi hæreditatē uel legatum scripsisset, eodē modo improbasse uideatur, quo improbatæ sunt illæ, Quæ ex parte me Titius hæredē scriptum in tabulis suis recitauerit, ex ea parte hæres esto: ut perinde haberetur, ac si in testamento nō fuisset. Propositæ causæ exceptio prima hæc est: Nisi nō sibi, sed alij adscripsit, quæ exceptio ut ipso iure subsistit, ita habet suas replicationes, quarū prima hæc est: Nisi ei in cuius est potestate, uel ei qui in eiusdem est potestate, adscripsit. Hæc replicatio approbatur l. de eo. 10. in prin. ff. ad l. Cornel. de falsis, h. uerbis: De eo q ei in cuius potestate est, ei q; qui in eadē potestate est, adscriperit, nihil senatusconsultis cauetur: sed hoc quoq; casu committitur in legē: quia huius rei emolumentū ad patre dominum uel pertinet, ad quem pertineret, si filius seruusq; sibi adscripsisset. Concordat l. diuus Claud. 15. §. i. ff. eod. t. h. uerbis: Scribere sibi legatū uideri, diuus Claudius ait, nō solum eum qui manu sua id facit, sed etiam qui per seruū suum, uel filium quē in potestate habet, dictate testatore, legato honoratur. Secunda replicatio est: Nisi ei adscripsit, quē in sua potestate habet. Hæc replicatio approbatur l. filius. 14. in prin. ff. ad l. Cornel. de falsis, h. uerbis: Filius emancipatus, cum scriberet patris testamentū, iussu patris seruo cōmuni Titij & suo legatū adscripsit.*

quero, quis exitus quæstionis sit? Paulus respondit: Plures quæstiones cōiunxisti: & quidem quantum ad senatusconsultum pertinet, quo prohibemur nobis, uel his quos in potestate habemus, adscribere legatū, emancipatus quoq; filius eadem poena tenebitur, licet iussu patris scriperit: excusatus enim is uidetur, qui in potestate est, sicut seruus: si tamen iussus ex subscriptione testatoris appareat. sic enim inueni senatū cōsuisse. Sequens quæstio est: Quoniam placet id quod illicitè scriptū est, pro non scripto esse: quod seruo cōmuni scribētis & alterius adscriptū est, utrum in totū pro nō scripto sit, an quantum ad eum tantum qui adscripsit, ceterum focio totum debeat? & inueni Marcellum apud Iulianū adnotasse. nam cum Iulianus scripsisset, si sibi & Titio adscripsisset, aut seruo communi, cum pro nō scripto sit, facillimè quæri posse, quatum Titio & focio eius adquiratur ita dicit ipse Marcellus: Quæ admodū focio debeat, si quasi falsum nomen serui subducitur? quod & in præsentiquæstione obseruandum est. Propositæ replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi pater filio militi in testamento cōmilitonis adscripsit. tunc enim, quamuis filius in potestate patris sit, tamen non committitur poena, cum patri acquiri non possit. Hæc duplicatio approbatur l. si pater. u. in prin. ff. ad l. Cornel. de falsis, h. uerbis: Si pater filio suo militi, quem habet in potestate, testamento cōmilitonis filij aliquid adscriperit, quem cōmilitonem in militia nouit: quia patri non acquiritur, extra poenam est. Secunda duplicatio est: Nisi ei filio, qui apud hostes est, pater adscriperit. Hæc duplicatio approbatur sub conditione l. impuberem. 22. §. i. ff. eod. t. h. uerbis: Si ei filio qui apud hostes est, adscriperit pater legatū, dicendum est, reuerso eo incidere in poenam senatusconsulti. quod si ibi decesserit, innocens pater existimabitur. Tertia duplicatio est: Nisi seruo uel filio suo quē in potestate habet, ita adscriperit: Cum sui iuris erit. Hæc duplicatio approbatur d. l. 22. §. si dominus, h. uerbis: Si dominus adscriperit seruo legatū, cū liber erit: dicimus senatusconsulto dominum excusatum esse, qui cōpendio suo nullo modo profexerit. Idē & de filio postea emancipato dici potest. Quarta duplicatio est: Nisi seruo, cui mora sit in fideicommissaria libertate præstanda, dominus adscriperit. Hæc duplicatio approbatur d. l. 22. §. item si seruo, h. uerbis: Si seruo, cui moram fecerit in fideicōmissaria libertate præstanda, adscriperit: dicendum est, extra sententiam senatusconsulti eum esse: quoniam placet omne quod per huiusmodi seruū adquisitionem est, restitui oportere manumisso. Quinta duplicatio est: Nisi seruo alieno, quē bona fide possidet, adscriperit. Hæc duplicatio approbatur d. §. item si seruo, h. uerbis: Sed et si ei seruo, qui bona fide

fide seruit, aliquid adscribat: quanquam ad cogitationē animi nocens est, quia ei adscribit quē suum putat: sed quoniam neq; legatū, neq; hereditas bonæ fidei possessori acquiritur, dicemus eum poenæ eximendū esse. Sexta duplicatio est: Nisi seruo sibi cōmuni adscriperit. Hæc duplicatio reprobatur l. filius. 24. ff. eod. t. cuius uerba uide paulo superius ead. repl. in prin. Septima duplicatio est: Nisi is cui adscripsit, eo tempore quo adscripsit, in eius potestate non fuerit. Hæc duplicatio approbatur l. de eo. 10. §. fin. ff. ad l. Cornel. de falsis, h. uerbis: Illud constat, si extraneo quis adscriperit legatū, licet postea uiuo testatore in potestate eum habere cœperit, senatusconsulto locū non esse. Octaua duplicatio est: Nisi seruo suo fideicommissariam libertatē adscriperit. l. impuberem. 22. §. si testamentarius. ff. d. t. Huius triplicatio est: Nisi ideo adscriperit, ut magno redimeretur. d. §. si testament. Hætenus de secunda replicatione. Tertia propositæ exceptionis replicatio uidetur esse: Nisi alius cui adscripsit, postea in eius potestate esse incipiat. Hæc replicatio reprobatur uerbis paulo superius duplicatione septima propositis. Quarta replicatio est: Nisi pater filio suo adscriperit. Hæc replicatio speciei est: si pater filio suo adscriperit, in potestate sua non habeat, quæ duplicatio approbatur l. impuberem. 22. §. si ei filio, in fine. ff. ad l. Cornel. de falsis, h. uerbis: Sed si emancipato filio adscribit, re & id facit: eadem in adoptione dato. Reliquas replicationes uide s. d. repl. 2. Quinta replicatio est: Nisi filius matri adscriperit. Et hæc replicatio reprobatur sub conditione l. si pater. u. in fine. ff. eod. t. h. uerbis: Cum matri filius adscriperit, diui fratres rescriperit, Cum iussu testatoris hæc scripsit, impunitum eum esse, matremq; posse capere. Sexta replicatio est: Nisi maritus uxori adscriperit. Et hæc replicatio reprobatur l. uxori. 18. in prin. ff. ad l. Cornel. de falsis, h. uerbis: Uxori legatum in alieno testamento adscribere non prohibemur. Hæc de prima propositæ causæ exceptione, eiusq; replicationibus sint dicta.

Secunda exceptio est: Nisi sub conditione, quæ in ipsius arbitrio non est, sibi adscriperit. Hæc exceptio approbatur exemplo l. diuus Claud. 15. §. fin. ff. eod. t. h. uerbis: Si quis duobus hæredibus institutis adierit, ut si alteruter hæres sine liberis decessisset, ei qui superesset & liberos haberet, hæreditas redderetur: uel si sine liberis uterq; decessisset, ut hæreditas deinde alia manu scriptori testamenti restitueretur: placet testamentario poenam legis Cornelie remitti. Sed benignius est, ut etiam ea quæ supra scripta sunt, simili modo consequatur.

Tertia exceptio uidetur esse: Nisi liberti assignationē sibi adscripsit. Hæc exceptio reprobatur l. impuberem. 22. §. qui liberti. ff. d. t. h. uerbis: Qui liberti sua manu assignationem adscripsit, nō uerbis, sed sententia senatusconsulti tenetur.

Quarta exceptio est: Nisi ita adscripsit, quod alij restituere rogatus sit, uel seruū sibi adscriptū manumittere. Hæc exceptio reprobatur l. filius. 14. §. fin. ff. ad l. Cornel. de falsis, h. uerbis: An ideo non denegamus huic actiones, quoniam alij restitutus est: atquin cū is sibi iussu testatoris legatū adscripsit, etiam si fidei suæ similiter iubente testatore cōmiserit, uti id alij restitueret, senatus iussu eum nihilominus à legato abstinere, idq; apud hæredē remanere cum onere si deicōmissi. Concordat l. ut ff. de his que pro nō scriptis habentur. item l. cum quidā. 17. ff. ad l. Cornel. de falsis. cuius uerba uide j. lib. 19. cap. 10. quæst. 6. reg. 6.

Quinta exceptio est: Nisi inuile legatum sibi adscripsit. Hæc exceptio reprobatur l. si quis. 6. in prin. ff. d. t. h. uerbis: Si quis legatum sibi adscriperit, tenetur poena legis Cornelie, quamuis inutile legatum sit, nam & eum teneri constat, qui testamento, quod postea ruptum est, uel etiā quod initid nō iure fiebat, legatum sibi adscripsit. Hoc tamen tunc uerum est, cum perfectum testamentum erit. Ceterum si non signatum fuerit, magis est, ut senatusconsulto locus nō sit, sicuti nec interdictum de Tabulis testamenti exhibendis locū habet, prius enim oportet esse aliquod testamentum, uel non iure factum, ut senatusconsulto locus sit. Nam & falsum testamentum id demū rectè dicitur, quod si adulterinum non esset, uerum tamen testamentum rectè diceretur. Similiter igitur & non iure factum testamentum id appellatur, in quo si omnia ritè facta essent, iure factum diceretur.

Sexta exceptio est: Nisi quis id quod sibi etiam sine testamento debetur, sibi adscriperit. hoc enim casu uenia impetrari potest à poena falsi, quæquam à legato repellatur. quæ exceptio approbatur argumento d. l. 6. §. fin. ff. d. t. cuius uerba uide j. except. 19. Concordat l. 20. C. de his qui sibi adscribunt, h. uerbis: Quamquam interpretentur iurisperiti, aut contra legent Corneliam uideatur se scribere hæredem filius emancipatus patre dictante: tamē cum, est testamentum non esset scriptum, iustus successor futurus esset, accepta bonorū possessione, filius patri: perinde habebitur, atq; si sua manu pater tuus te hæredem scripsisset, functus dulci officio.

Septima exceptio est: Nisi conditionis implendæ causam quid sibi adscriperit. Hæc exceptio reprobatur l. impuberem. 22. §. si testamentarius, in fin. ff. ad l. Cornel. de falsis, h. uerbis: Sed & ille qui, cum Titio fundus legaretur, adiecit sua manu conditionem pecuniæ sibi dandæ, in uoluntatem senatusconsulti incidit.

Octaua exceptio est: Nisi tutorem se filio testatoris adscriperit. Hæc exceptio approbatur l. uxori. 18. §. quæ se. ff. ad l. Cornel. de falsis, h. uerbis: Qui se filio testatoris impuberi tutorem adscripsit, etsi suspectus esse presumitur, quod tutelam ul-

trò uideatur adfectasse: tamen si idoneus esse adprobetur, non ex testamento, sed ex decreto tutor dandus est: nec excusatio eius admittetur, quia consensisse uidetur uoluntati testatoris.

Nona exceptio est: Nisi nihil sibi adscripsit, sed ademit sibi. Hec exceptio approbatur d.l.22. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. causa 16. Huius exceptionis replicatio est: Nisi non sibi, sed alij ademerit, ut ad se perueniat. Hec replicatio approbatur per ea quae dicuntur j. causa 16.

Decima exceptio est: Nisi totum testamentum scripserit. Hec exceptio reprobatu r. diuus Claud. 15. in prin. ff. ad l. Cornel. de falsis. cuius uerba uide §. ead. causa, in prin.

Vndecima exceptio est: Nisi iussu testatoris adscripserit. Hec exceptio reprobatu r. senatus. 3. C. de his qui sibi adscribunt, his uerbis: Senatusconsulto & edicto diui Claudij prohibitum est, eos qui ad scribenda testamta adhibentur, quamuis dictate testatore, aliquod emolumentum 20 ipsi futurum scribere: & poena legis Corneliae faceret irogata est, cuius ueniam deprecantibus ob ignorantiam, & profitentibus a relicto discedere, amplissimus ordo uel diuiprincipes ueniam dederunt. Concordat l. si lius. 14. in prin. ibi: licet iussu patris scripserit. ff. ad l. Cornel. de falsis. cuius uerba uide ead. causa, except. 1. repl. 2. Item concordat l. quod. 5. C. de his qui sibi adscribunt, his uerbis: Quod adhibitus ad testamentum com 30 militonis scribendum, iussu eius seruum tibi adscripsisti, pro non scripto habetur: & ideo id legatum petere non potes. Sed secutus tenorem indulgentiae meae, poenam legis Corneliae tibi remitto, in quam credo te magis errore, quam malicia incidisse. Planè admitteris exceptioe proposita, primum si tibi iussu testatoris adscripsit, qui in eius est potestate: ueluti filius, uel seruus. Hec distinctio approbatur d.l. 14. in prin. ibi: excusatus enim. ff. ad l. Cornel. de falsis. cuius uerba uide §. ead. causa, except. 1. repl. 2. Concordat l. diuus Claud. 15. §. item senatus, cum sequentibus. ff. eod. tit. his uerbis: Senatus celsuit, ut si seruus domini sui iussu testamento codicillis uel libertate sibi adscripserit, ob eam rem quod ipse manu adscriptum est, non ideo minus liber sit, sed libertas ei ex fideicommissi causa praestetur, si modò post eam scripturam manu sua testator testamento codicillis uel subscripsit. Et quatenus de sola specie fideicommissariae libertatis hoc senatusconsulto continebatur, diuus Pius rescripsit, sententiam magis sequendam esse huius senatusconsulti, quam scripturam. nam seruos, cum dominis suis parent, necessitate potestatis excusari: si tamè accedat domini autoritas, subscribentis se ea dictasse & recognouisse. Videri enim ait ipsius domini manu scripta, cuius uoluntate ea scripta sunt. **Propositae distinctionis replicatio**

haec est: Nisi testator non subscripserit se dictasse & recognouisse. Quae replicatio constat ex uerbis iam propositis huius: Si modò post eam scripturam manu sua testator testamento codicillis uel subscripsit. Item huius: Si tamen accedat domini autoritas, subscribentis se ea dictasse & recognouisse, &c. Concordat d.l. 14. in prin. ibi: si tamen, huius uerbis: Si tamen iussu ex subscriptione testatoris appareat: si enim inueni senatum censuisse. Item concordat l. impuberem. 22. §. item non contin. ibi: quoniam ut supra. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. except. 13. Concordat item l. fin. C. de his qui sibi adscribunt, his uerbis: Si libertatem tibi manu tua imperante domino adscripsisti, cum proponas dominum non subscripsisse, & suis literis tuam libertatem expressim agnouisse, ad impetrandam libertatem senatusconsulti autoritas tibi obest: poena tamen falsi tibi remittitur: quoniam non potueras contra domini uoluntatem uenire. **Secunda propositae exceptionis distinctio, sub qua admitti uidetur, haec est:** Nisi quis actus à testatore adscripserit. Hec distinctio approbatur d.l. 15. §. quod tamen est, cum sequentibus. ff. ad l. Cornel. de falsis, huius uerbis: Quod tamen si (inquit) ad liberas personas, in quas nullus ius testator habuerit, extendi non debet: queri tamen debet, an aequè subsequendi necessitas & honesta excusatio sit non faciendus quod non sit concessum. Matri quoque, cui per seruum suum dictante filio legatum scriptum esset, ueniam tribuendam legis Corneliae placuit. Idem in filia, quae dictate matre sua per ignorantiam iuris legatum sibi scripserat, censuit senatus. Concordat l. senatus. 5. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. causa 14. in fine. Planè distinctionum loco hic possunt poni omnes propositae causae exceptiones: nec enim istiusmodi exceptiones uidentur locum habere, si iussu testatoris non praeserit.

Duodecima exceptio est: Nisi testator specialiter subscripserit, se uolente & dictante illum sibi adscripsisse. Hec exceptio approbatur simul & distinguitur l. 1. §. inter filium, ff. ad l. Cornel. de falsis, huius uerbis: Inter filium & seruum & extraneum testamentum scribentes hoc interest, quod in extraneo, si specialiter subscriptio facta est, quod illi dictaui et recognoui: poena cessat, & capi potest. In filio & seruo uel generalis subscriptio sufficit & ad poenam euitandam, & ad capiendum. Concordat l. diuus Claud. 5. §. planè constituit. ff. eod. tit. his uerbis: Planè constitutionibus principalibus cauetur, ut si testator specialiter subscriptione sua declarauerit, dictasse seruo alicuius, ut domino eius legatum ab haeredibus suis daretur, id ualere: nec generalem subscriptionem testatoris ualere aduersus autoritatem senatusconsulti. Et ideo legatum pro non scripto habendum: & seruo qui etiam sibi legatum adscripsit, ueniam dari. Callistratus tuius esse putat, ueniam ab Im-

ab Imperatore petenda, scilicet eo quod relictum est abstinentibus. Concordat item l. 2. C. de his qui sibi adscribunt, his uerbis: Si testator codicillis, quos scripsisti, legatum quoque seu fideicommissum reliquisse tibi sua manu adscripsit, non uideris in poenam senatusconsulti incidisse. Quod si testamentum dictasse codicillis significauit, legato quidem uel fideicommissio abstinere debebis. poena uero falsi tibi principali beneficio remittitur. Verbis haecenus propositis exceptioe proposita approbatur simul & distinguitur: sed replicatio eius introducitur talis: Nisi si non specialiter, sed generaliter testator subscripsit. tunc enim propositae exceptioni locus non est, nisi in filio uel seruo testatoris, de quo dictum §. except. prox. distinct. 1. repl. 1.

Decimatertia exceptio est: Nisi seruus in alieno testamento libertatem sibi adscripsit. Hec exceptio reprobatu r. impuberem. 22. §. item non continetur. ff. ad l. Cornel. de falsis, huius uerbis: Non continetur uerbis seruus, qui in alieno testamento fideicommissariam libertatem sibi adscripsit. Sed de hoc potest haeritari: quoniam (ut supra diximus) senatusconsultum ita demum ei qui sibi libertatem fideicommissariam in testamento domini adscripsit, poenam remittit, si dominus subscripsit. Imò magis dicendum, hunc contra senatusconsultum facere, quam eum qui legatum sibi adscripsit: cum libertas omnino ipsi competitura sit, legatum autem adquiri domino possit.

Decimaquarta exceptio est: Nisi ius ignoras sibi adscripsit. Hec exceptio reprobatu r. d.l. 15. in prin. ibi: & ne uel his. ff. ad l. Cornel. de falsis. cuius uerba uide §. ead. causa, in prin. Planè admittitur exceptioe proposita in foemina, cui ius ignorare permillum est. d.l. 15. §. matri quoque, in fine. cuius uerba uide paulo superius except. 11. distinct. 2. Sed & ob ignorantiam ueniam ab Imperatore potest impetrari, quod approbatur l. senatusconsulto. 3. in fine. C. de his qui sibi adscribunt, cuius uerba uide paulo superius d. except. 11. in prin. Concordat l. quod adhibitus. 5. in fine. C. eod. tit. cuius uerba uide d. except. 11. in prin.

Decimaquinta exceptio est: Nisi Imperator poenam remiserit. Hec exceptio approbatur l. quae in. 4. C. d. tit. his uerbis: Si ueniam impetrata non est, &c. Reliqua uerba uide §. ead. causa, in prin. Concordat d.l. 3. in fine. item d.l. 5. in fine. Item concordat l. diuus Claud. 15. §. planè, in fine. ff. ad l. Cornel. de falsis. cuius uerba uide paulo superius except. 12.

Decimasexta exceptio est: Nisi in testamento militari sibi adscripsit. Hec exceptio reprobatu r. l. 1. §. ad testamenta. ff. ad l. Cornel. de falsis, huius uerbis: Ad testamenta militum senatusconsultum pertinet, quo lege Cornelia tenetur, qui legatum sibi fidei uel commissum adscripserit.

Decimasextima exceptio est: Nisi in testamento iniusto, rupto uel irrito facto sibi adscripsit. Hec exceptio reprobatu r. sub conditione l. si quis. 6. in prin. ff. ad l. Cornel. de falsis. cuius uerba uide paulo superius except. 5.

Decimo octauae exceptionis loco notandum, quod quamuis id quod quis sibi adscripsit, petere non possit, tamen si id etiam sine testamento ei deberetur, pristina actione petere possit. quae exceptio approbatur simul & distinguitur d.l. 6. §. fin. his uerbis: Si patronus in testamento liberti legatum sibi adscripsit, & ueniam impetrata abstinere à legato iustus erit, an emolumentum bonorum possessionis contra tabulas habere possit? & magis placet, non posse. Non tamen huic conlequens est, ut etsi uxor dotem, uel creditor id quod in diem sibi debetur, sibi adscripserit, similiter ueniam impetrata abstinere se à legato iubeatur, aut mulieri dos, aut creditori actio sua denegari debeat, ne eorum uterque merito debito careat. Haecenus de causa propositae accusationis decimaquarta, cuius exceptionibus est dictum: sequitur nunc reliquae accusationis causae.

XV. Causa: Si codicillos ante testamentum factos, in quibus aliquid ei adscriptum est, confirmauit. Hec causa approbatur l. impuberem. 22. §. qui codicillos. ff. ad l. Corneliae de falsis, huius uerbis: Qui codicillos ante testamentum factos, in quibus legatum ei adscriptum erat, confirmat, in senatusconsultum incidit: quod & Iulianus scribit.

XVI. Causa: Si libertates uel legata in testamento alij à se data ademit. Hec causa approbatur d.l. 22. §. adimendo, his uerbis: Adimendo quoque aliquid in poenam incidere debet, quasi sibi aliquid dederit: ueluti, si seruo legato sibi, eodemque manu misso, libertatem sua manu ademerit. Haec ita, si uoluntate testatoris ademit, nam si ignorante eo, libertas ualebit. Idem si rogatus restituere legatum sibi adscriptum, fideicommissario ademerit. Concordat l. si quis. 6. §. si institutus. ff. eod. tit. his uerbis: Si institutus haeres exhaereditationem nominatim filij uel aliarum personarum adscribit, senatusconsulto tenetur. Similiter & is qui libertatem sua manu ademit seruo testatoris, & maxime cui à se legata uel fideicommissa data erant, senatusconsulto tenetur. **Proposita causa exceptioe proponitur l. senatus. 5. ff. d. tit. his uerbis:** Senatus poenam remittit ei, qui legata à se testamento data, codicillis sua manu scriptis ademerat. Sed & quia iussu patris id fecerat, & annorum uiginti quinque erat, haereditate quoque ei capere permillum est.

XVII. Causa: Si haeres institutus exhaereditationem filij uel alterius sua manu scripsit. Hec causa approbatur d. §. si institutus. cuius uerba uide §. causa prox.

XVIII. Causa: Si se exhaeredit in testamento, uel legatum sibi adimit. Hec causa reprobatu r. d.l. 22. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Qui uoluntate patris se exhaeredit, uel legatum sibi adimit, neque uerbis senatusconsulti, neque sententia continetur.

De falso in testimonio.

XIX. Causa: Si falsum testimonium quis dixit, uel dicendum

dicendum curauit. Hec causa approbatur l. in prin. ff. ad l. Cornel. de falsis, hinc uerbis: Pœna legis Cornelie irrogatur ei, qui in falsas testationes, testimoniatu falsa inuicē dicenda dolo malo coierit. Item, qui ob instruendum aduocationem testimoniatu pecuniam acceperit, pactus uel fuerit, societate coierit ad obligationem innocentium, ex senatusconsulto coercetur Concordat l. lege Cornelia. s. g. pœna legis. ff. eod. tit. hinc uerbis: Pœna legis Cornelie irrogatur ei, qui quid aliud quam in testamento, scies dolo malo falsum signauerit, signari uel curauerit: item, qui in falsas testationes faciendas, testimoniatu falsa inuicem dicenda, dolo malo coierit. Concordat l. qui falsa. s. ff. de testibus, hinc uerbis: Qui falsa uel uaria testimonia dixerunt, uel utriq; parti prodiderunt, à iudicibus cōpetenter puniantur. Planē clericis ac monachi alia pœna ceccentur. Nouell. c. 123. §. reuerēdis, cuius uerba hęc sunt: Reuerēdis. presbyteris & diaconis. si pro pecuniaria causa falsum dixisse testimonium, &c.

XX. Causa: Si contraria inter se testimonia dixerint. Hec causa approbatur l. eos qui. 27. in prin. ff. ad l. Cornel. de falsis, hinc uerbis: Eos qui inter se diuersa testimonia præbuerunt, quasi falsum fecerint, præscripto legis Cornelie teneri pronunciatum est: & eum qui contra signū suum falsum præbuit testimonium, pœna falsi teneri pronunciatum est. Concordat d. l. 27. §. de imprudentia, hinc uerbis: De imprudentia eius qui diuersa duob. testimoniis præbuit, cuius ita anceps fides uacillat, quin crimine falsi teneatur, nec dubitandum est. Concordat item d. l. 16. ff. de testib. cuius uerba uide s. causa prox. Huius causæ exceptio hæc est: Nisi errore, non dolo malo contraria dixerint. Hec exceptio approbatur Nouell. c. 90. §. si dedita opera, hinc uerbis: Si dedita opera dolo uideantur agere, & ea occasione in contrarietatem incidere, ne impunitos eos iudices relinquant, si destinata malitia, non (ut potest fieri) errore aliquo contraria dixisse comprobati fuerint.

XXI. Causa: Si ob dicendum uel nō dicendum testimonium pecuniam quis accepit. Hec causa approbatur l. 1. §. 1. ff. ad l. Cornel. de falsis, hinc uerbis: Si quis ob denunciandum remittendum uel testimonium, dicendum uel non dicendum, pecuniam acceperit, pœna legis Cornelie adficietur. Concordat l. 2. in fine. ff. de concussione.

XXII. Causa: Si testationes corrupte, uel dicta testimonium non recte scripsit. Hec causa uidetur approbati per ea que proposita sunt superius causa 19.

De falso in moneta & numis.

XXIII. Causa: Si falsam monetam cuderit, uel adulterauerit. Hec causa cum sua pœna approbatur l. 1. c. de falsa moneta, hinc uerbis: Quoniam nonnulli monetarij adulterinam monetam clandestinis sceleribus exercent: cuncti cognoscant,

necessitatem sibi incumbere huiusmodi homines inquirendi, ut inuestigati tradantur iudici, facti conscios per tormenta illicè proditori, ac sic dignis supplicijs addicendi. Accusatoribus etiam eorum immunitatē permittimus: cuius modus quoniam dispar est, à nobis per singulos statuitur. Si quis autem militum huiusmodi personā susceptam de custodia exire fecerit, capite puniatur. Appellandi etiam priuato licentia denegetur. Si uerò miles aut promotus in gradum huiusmodi crimen incurrerit, super eius nomine & gradu ad competentes iudices referatur. Domus uerò uel fundus, in quo hæc sunt perpetrata, si dominus in proximo constitutus sit, cuius incuria uel negligentia puniendā est, etsi ignoret, fisco uindicetur: nisi dominus antè ignorans, ut primū reperit scelus, prodiderit perpetratum. tunc enim possessio uel domus ipsius proscriptio in iniuriā minimè subiacet. Sin uerò longissimè à domo uel possessione abfuerit, nullū sustineat detrimentum: actor uel licet fundi, uel seruis, uel incolis, uel colonis, qui hoc ministerium præbuerunt, cum eo qui fecit, supplicio capitali plectendis. Viduam autem ac pupillos speciali dignos indulgentia credidimus, ut uiduæ, nec in proximo constitutæ, domo sua uel possessione careant, si nulla apud ipsas tam grauis conscientie noxa residet. Impuberes uerò, etiam si consij fuerint, nullum sustineant detrimentum: quia ætas eorum quid uideat ignorat. Tutores autem eorum, si in proximo sint (quoniam ignorare eos, quid in rebus pupilli geritur, non oportet) hæc pœna expectabit: ut de rebus eorum, si idonei fuerint, tantum fisco inferant, quantum à pupillo fuerat inferendum. Concordat l. 2. c. eod. tit. hinc uerbis: Si quis numum falsa effusione formauerit, uniuersas eius facultates fisco nostro præcipimus addici. In monetis etenim tantum modo nostris cudendæ pecuniæ studium frequentari uolumus. cuius obnoxij maiestatis crimen committunt: & præmio accusatoribus proposito, quicumque solidorum adulter poterit reperiri, uel à quocunque publicatus, illico omni dilatione submota, flammaram accensionibus mancipetur. Concordat l. quicumque. §. ff. ad l. Cornel. de falsis, hinc uerbis: Quicumq; numos aureos partim raserint, partim tinxerint, uel finxerint: si qui dem liberi sunt, ad bestias dari: si serui, summo supplicio adfici debent. Concordat l. lege Cornelia. §. in princip. ff. eod. tit. cuius uerba uide s. causa prox. Proposita causæ exceptio prima hæc est: Nisi rescriptum de cudenda moneta reus impetrauerit. Hec exceptio reprobat l. si quis. 3. c. de falsa moneta, hinc uerbis: Si quis super cudendo ære, uel rescripto aliquo,

aliquo, uel etiam adnotatione nostra sibi arripuerit facultatem: nō solum fructum propriæ petitionis amittat, uerum etiam pœnam quam meretur, excipiat. Secunda exceptio est: Nisi ceptam monetam non perfecerit. Hec exceptio approbatur l. qui falsam. 10. in prin. ff. ad l. Cornel. de falsis, hinc uerbis: Qui falsam monetam percusserint, si id totum formare noluerunt, suffragio iustæ pœnitentiæ absoluntur. Tertia exceptio est: Nisi ij qui in moneta publica operantur, extrinsecus sibi pecuniam signauerint. Hec exceptio approbatur l. sacilegi. 6. §. qui cum. ff. ad l. l. peculatus, hinc uerbis: Qui cum in moneta publica operarentur, extrinsecus sibi signant pecuniam forma publica, uel signatam furantur, hi non uidentur adulterinam monetam exercuisse, sed furtum publicæ monetæ fecisse: quod ad peculatus crimen accedit.

XXIII. Causa: Si aurū uitauerit. Hec causa approbatur d. l. 9. in prin. ff. ad l. Cornel. de falsis, hinc uerbis: Lege Cornelia cauetur, ut qui in aurum uitij quid addiderit, quicūque argenteos numos adulterinos conflauerit, falsi crimine teneatur. Sanè qui huiusmodi quid fecerit, etiam lege nulla peculatus tenetur. l. in fine. ff. ad l. l. peculatus.

XXIII. Causa: Si numos stanneos uel plumbeos emerit uel uendiderit. Hec causa approbatur d. l. 9. §. 1. hinc uerbis: Lege Cornelia exprimitur, ne quis numos stanneos, plumbeos emere, uendere dolo malo uellet.

De falso in pondere & mensura.

XXV. Causa: Si pondera aut mensuras falsauit, uel ipsi fraudem fecit, quæ pœna teneatur, definitur l. penultim. ff. ad l. Cornel. de falsis, hinc uerbis: Si uenditor mensuras publicè probatas, uini, frumenti, uel cuiuslibet rei, aut emptor corruperit, dolo malo fraudem fecerit: quati ea res est, eius duplo cōdemnatur. de cretoq; diui Hadriani præceptum est, in insulam eos relegari, qui pondera aut mensuras falsassent. Sed ex pœna legis Corneliae huic crimini definitur. Anno nam. 6. §. fin. ff. de extraord. criminibus, hinc uerbis: Onerant annonam etiam stateræ adulterinæ, de quibus diuus Traianus edictum proposuit, quo edicto pœnam legis Corneliae in eos statuit, perinde ac si lege testamentaria, quodd testamentum falsum scripsisset, signasset, recitasset, damnatus esset. Sed & diuus Hadrianus eum qui falsas mensuras habuerat, in insulam relegauit. Est insuper propositi criminis pœna extraordinaria: quod approbatur l. in Dard. 27. ff. de poenis, hinc uerbis: In Dardanarios propter falsum mensurarum modum, ob utilitatem popularis annonæ, pro modo admisi extra ordinem iudicari placuit. Competit deniq; ex causa proposita actio de dolo malo, quod approbatur l. arbitrio. 18. §. de eo. ff. de dolo malo, hinc uerbis: De eo qui sciens commodasset falsa

pondera, ut uenditor emptori mercēs appenderet, Trebatius de dolo dabat actionē. Atqui si maiora pondera commodauit, id quod amplius mercis datum est, repeti cōdictione potest: si minora, ut reliqua merx detur, ex empto agi potest: nisi ea conditione merx uenit, ut illis ponderibus traderetur, cum ille decipiendi causa affirmasset se æqua pondera habere.

De falso in nomine & conditione, item in signis & titulis.

XXVI. Causa: Si nomen quis mutauit, aut falsum nomen uel cognomen asseuerat. Hec causa approbatur l. falsi. 19. in prin. ff. ad l. Cornel. de falsis, hinc uerbis: Falsi nominis uel cognominis adseueratio pœna falsi coercetur. Huius causæ exceptio hæc est: Nisi sine dolo malo nomen mutauerit. Hec exceptio approbatur l. unica. C. de mutatione nominis, hinc uerbis: Sicut initio nominis, cognominis, prænominis recognoscendi singulos impositio priuatis libera est, ita horum mutatio innocentibus periculosa non est. Mutare itaque nomen, uel cognomen, uel prænomen sine aliqua fraude licito iure, si liber es, secundum ea quæ sæpe statuta sunt, minimè prohiberis, nullo ex hoc præiudicio futuro.

XXVII. Causa: Si quis se pro milite gessit, uel illicitis insignibus est usus. Hec causa approbatur l. eos qui. 27. §. fin. ff. ad l. Cornel. de falsis, hinc uerbis: Qui se pro milite gessit, uel illicitis insignibus est usus, uel falso diplomate uias commeaui, pro admisi qualitate grauisimè puniendus est.

XXVIII. Causa: Si priuatus se pro magistratu gesserit. Hoc casu crimen læsæ maiestatis est, quod approbatur l. lex. 11. Tab. 3. §. fin. ff. ad l. l. maiestatis, cuius uerba uide s. lib. eod. cap. 1. quæst. 1. causa 6.

XXIX. Causa: Si sigillum adulterinum fecerit, expresse. Hec causa approbatur inst. de publi. iud. §. item lex Cornelia de falsis, cuius uerba uide s. hoc cap. causa 12. Concordat l. lege Cornelia. 30. in prin. ff. ad l. Cornel. de falsis, hinc uerbis: Lege Cornelia testamentaria obligatur, qui signum adulterinum fecerit, sculpsit.

XXX. Causa: Si potentiorum nomina uel titulos præiis affigit, uel eorum nomina in lite prætendit. Hec causa approbatur l. unica. C. de his qui potentior. nom. hinc uerbis: Anima durtimus, plurimos iniustarum desperatione causarum, potentium titulos & clarissimæ priuilegia dignitatis iis à quibus in ius uocantur, opponere. At ne in fraudem legum, ad uerlanorumq; terrorem his nominibus abutantur & titulis: qui huiusmodi dolo scientes conuiuent, afficiendi sunt publicæ sententiæ nota. Quod si nullum in hac parte consensum præbuerint, ut libelli aut tituli eorum nominibus uel ædibus affigerentur alienis: eatenus in eos qui fecerint, uindicetur, ut affecti plum-

bo perpetuis metallorum supplicijs deputentur. Quisquis igitur lite pulsatus (cum ipse & rei sit possessor, & iuris, & titulum illatae solenniter pulsationis exceperit) contradictonijs libellis aut titulis alterius nomine crediderit inferendum, eius possessionis aut causae, quam sub hac fraude aut retinere aut euitare tentauerit, amissione multetur nec repetendae actionis, etiam si ei probabilis ne gocij merita suffragatur, habeat facultatem. Eos sane qui se sponte alienis litibus inferi patiuntur, cum his neque possessio neque proprietates competat, ueluti famae suae prodigos, & calumniarum redemptores, notari oportebit.

XXI. Causa: Si signa uel titulos rebus alienis imponat, uel nomen suum supra scribat. De hac causa dicitur j. lib. 47. cap. ult. reg. 13. cum sequente.

XXII. Causa: Si partus subiectus esse dicatur. De hac causa cum sua actione dicitur infra lib. 16. cap. 5. 20 in fine.

XXIII. Causa: Si ad instruendam litem pecuniam acceperit. Hec causa proponitur l. falsi. 20. ff. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Falsi poena coercentur, &c. Sed et alia falsi genera suis subiectimus locis. Nunc exceptiones propositarum causarum generales uideamus.

EXCEPTIONES PRÆCEDENTIVM causarum generales.

I. Exceptio: Nisi sine dolo malo, uel per errorem et ignorantiam fecerit. Hec exceptio approbatur l. nec exemplum. 20. C. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Nec exemplum precum editionis aliter per errorem scriptum (cum non nisi dolo falsum committentes crimini subiungentur) cognitione dati iudicis moratur. Huius exemplum proponitur l. unica. C. de mutat. nominis, cuius uerba uide paulo superius causa 26. Aliud exemplum proponitur l. diuus Pius. 21. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. eod. cap. causa 5. Item proponitur aliud exemplum l. maiorem. 4. C. 40 eod. tit. cuius uerba uide §. causa 10.

II. Exceptio: Nisi impubes fecerit. Hec exceptio approbatur l. impuberem. 22. in prim. ff. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Impuberem in hoc edictum incidere, dicendum non est: quoniam falsi crimine uix poterit teneri, cum dolo malus in eam aetate non cadit. Huius exemplum proponitur l. §. impuberes. C. de falsa moneta, cuius uerba uide §. causa 22.

III. Exceptio: Nisi non perfecerit. Hec exceptio approbatur l. qui falsum. 19. in prim. ff. ad l. Cornel. de falsis, cuius uerba uide §. causa 22. except. 2.

III. Exceptio: Nisi codicillis quos falsos fecit, nolit uti reus. Hec exceptio reprobat l. si falsos. 8. C. eod. tit. his uerbis: Si falsos codicillos ab ijs contra quos supplicas, factos esse contendis, non ideo accusationem euadere possunt, quod se illis negent uti. nam illis prodest instrumenti usu abstinere, qui non ipsi machinato

res falsi esse dicuntur, & quos periculo solus usus adstrinxerit. Qui autem compositis per scelus codicillis, in seueritatem legis Corneliae inciderunt, non possunt defensiones eius recusando, crimine euitare.

V. Exceptio: Nisi reus mortuus sit. Hec exceptio approbatur per ea quae dicta sunt §. lib. prox. cap. 2. except. 10. in prim. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi ad heredem rei aliquid ex crimine peruenit. in id enim superest actio. quae replicatio approbatur l. cum falsi. 12. ff. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Cum falsi reus ante crimen illatum aut sententiam dictam uita decedit: cessante lege Cornelia, quod scelere questum est, haeredit non relinquuntur. Concordat l. si quis. 4. ff. eod. tit. his uerbis: Si quis, cum falsum sibi legatum adscribi curasset, decesserit, id haeredit quoque extorquendum. Inde quoque diuus Marcus rescripsit, cum quidam a patre haeres institutus codicillos interdidisset, & decessisset: si tunc tantum putauit esse uindicandum, quantum per codicillos erogari potuisset, id est, usque ad dodrantem. Secunda propositae exceptionis replicatio est: Nisi partus subiectus dicatur. Hec replicatio approbatur l. qui falsum. 19. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Accusatio suppositi partus nulla temporis praescriptione depellitur: nec interest, decesserit necne ea quae partum subdidisse contenditur.

VI. Exceptio: Nisi de causa sit transactum. Hec exceptio approbatur l. ipse sig. 7. C. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Ipse significas, cum primo ad uerbarij instrumenta protulerunt, fidem eorum tenuisse suspectam. facta igitur transactione, difficile est, ut is qui prouinciam regit, uelut falsum, cui semel ad quietiuit, tibi accusare permittat. Concordat l. transigere. 18. in fine. C. de transact.

VII. Exceptio: Nisi antea sit actum. Hec exceptio approbatur per ea quae dicta sunt §. lib. prox. cap. 2. exceptio 15. Eius autem replicatio prima haec est: Nisi antea ciuilitate sit actum. Hec replicatio approbatur per ea quae dicta sunt §. d. exceptio 15. replicat. 4. Cui concordat l. de fide. 16. in fine. C. ad l. Cornel. de falsis. Concordat l. unica. §. fin. C. quando ciuilis actio crimini. cuius uerba uide §. d. replicat. 4. Secunda propositae exceptionis replicatio est: Nisi antea de inofficioso testamento sit actum, nunc de falso agatur. Hec replicatio approbatur l. eum qui. 14. C. de inofficioso testamento, his uerbis: Eum qui in officioso querelam delatam non reuocauit, a falsi accusatione non submoueri placuit. Idem obseruatur, si ex contrario falsi crimine instituto uictus, postea de inofficioso actionem exercere maluerit.

VIII. Exceptio: Nisi is qui falsum testamentum dicit, ex eo hereditatem adijt, uel legatum agnouit. Hec exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio haec est: Nisi ignorans falsum esse testamentum, ex eo legatum agnouit. quae replicatio approbatur l. qui ign. 3.

III. ADVERSUS QVOS competat?

I. Regula: De eo cuius dolo factum est, dictum §. in causis.

II. Regula: De eo qui cum prohibere posset, non prohibet, proponitur l. lege Corn. 9. in prim. ff. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Lege Cornelia cauetur, ut qui in aurum uitij quid addiderit, qui de argenteos numos adulterinos conflauerit, falsi crimine teneatur. Eadem poena adficiatur etiam is, qui cum prohibere tale quid posset, non prohibuit.

III. Regula: Si falsa moneta facta sit, etiam conscij puniuntur, et ij in quorum aedibus factum est, de qua re uide §. causa 22.

III. Regula: De eo qui falsos numos emit uel uendit, proponitur d. l. §. eadem lege. ff. ad l. Cornel. de falsis, cuius uerba uide §. causa 24.

III. APVD QVEM competat?

Apud praesidem prouinciae regulariter competit, quae regula approbatur exemplo l. cum supp. 10. C. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Cum suppositi partus crimen patrii tui uxori moueas, apud Rectorem prouinciae instituta accusatione id proba. Huius regulae exceptio haec est: Nisi testis falsum dixit testimonium. hic enim ab eo iudice, apud quem dixit, potest puniri. quae exceptio approbatur l. nullum. 12. C. de testibus, his uerbis: Nullum penitus, cum semel ad iudicem quemlibet, licet non suum, dicendi gratia testimonium fuerit ingressus, armatam forte militiam, uel quamlibet aliam fori praescriptionem, ad euadendum iudicis motum, quem uel testimonij uerborum improbitas, uel rei qualitas flagitauerit, posse praetendere praecipimus. Sed omnes qui in ciuili causa scilicet, suum praebent testimonium, separato, & tanquam ante iudicium interim deposito exceptionis fori priuilegio, huiusmodi praesidio denudatos, ita ad iudicantis intrare secretum, ut quicumque aures eius iudicis offenderint, non dubitent sibimet formidandum: data cunctis iudicibus absq; ullo praescriptionis obstaculo (sicut saepe dictum est) in testes, quorum uoces falsitate uel fraude non carere perspexerint, pro qualitate uidelicet delicti, animaduertendi licentia.

V. QUID VENIAT IN HANC accusationem, seu de poena.

De deportatione et omnium bonorum publicacione proponitur l. §. fin. ff. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Poena falsi, uel quasi falsi, deportatio est, & omnium bonorum publicatio: & si seruus eorum quid admiserit, ultimo supplicio adfici iubetur. Concordat Inst. de publ. ind. §. item lex Cornelia de falsis, in fine, his uerbis: Eius quae legis poena in seruos ultimum supplicium est (quod etiam in lege de sicarijs & ueneficis

ign. 3. ff. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Qui ignorans falsum esse testamentum, uel hereditatem adijt, uel legatum accepit, uel quoquo modo agnouit, falsum testamentum dicere non prohibetur. Concordat l. licet. 3. C. eod. tit. his uerbis: Licet ex tabulis, quas sub nomine patris tui, uxorem eius, id est nouercam tuam, subrepto uero testamento, falsas protulisse allegas, cum crimen admissum ignorares, legatum adscriptum tibi consecutus sis: tamen non impedieris accusationem contra eam, impletis solennibus, instituire. Concordat item l. post. 5. in princ. ff. de his quae ut indignis, hisce uerbis: Post legatum acceptum, non tantum licebit falsum arguere testamentum, sed & testamentum non iure factum contendere: in officiosum autem dicere, non permittitur.

IX. Exceptio: Nisi is qui instrumentum falsum dicit, id antea agnouit, et ex eo soluit. Hec exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio haec est: Nisi ignorans et per errorem soluit, quae replicatio approbatur l. qui agn. u. ff. de exceptionib. hisce uerbis: Qui agnitis instrumentis quasi uera essent, soluit post sententiam iudicis: quare, si postea cognitio rei ueritate, & repertis falsis instrumentis, accusare uelit, & probare falsa esse instrumenta, ex quibus conueniebatur: cum instrumentis subscripserat ex praeccepto, &c. Contradicit l. ult. §. fin. C. de fide instrument. Haecenus de prima propositae accusationis questione, eiusque exceptionibus est dictum.

II. QVIBVS FALSIS AC- cufatio competat?

I. Regula: De mulieribus. His quoque datur haec accusatio. quae regula approbatur l. 2. ibidem et in lege Cornelia, ff. de accusationib. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 1. quest. 5. reg. 1. except. 1. repl. 1. Huius regulae exceptio haec est: Nisi mulieris nihil interfuit, sed causa aliena sit. Hec exceptio approbatur l. §. si. 19. C. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Et si ad te negocium pertinuit, etiam atque etiam tecum deliberare debueras, ne improbam institueres accusationem, hoc instrumentum, in quo subscripseras, falsum arguere contendens. At cum mulieribus in aliena causa falsi non sit concessum accusare, tu autem haec eadem praedia te prius alij donasse proponas, fieri tibi facultatem accusandi contra iuris postulas formam.

II. Regula: Subiecti partus accusatio non cuius competit, quemadmodum alia accusatio publica, quae regula approbatur l. lege Cornelia. 20. ff. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: De partu supposito soli accusant parentes, aut hi ad quos ea res pertinet: non quilibet ex populo, ut publicam accusationem intendat.

III. Regula: De eo qui antea egit uel transiit, uide §. quest. prox. except. 6 et 7.

ficis seruatur) in liberos uerò deportatio. Proposita regule exceptio prima hæc est: Nisi seruus commiserit. tunc enim poena est ultimum supplicium. que exceptio ex iam propositis constat. Concordat l. quicumq; 8. ff. ad l. Cornel. de falsis. Secunda exceptio est: Nisi numos aureos referit, tinxerit uel finxerit. tunc enim ad bestias datur. que exceptio approbatur d. l. 8. his uerbis: Quicumque numos aureos partim xaserint, partim tinxerint uel finxerint, si qui dem liberi sunt, ad bestias dari: si serui, summo supplicio adfici debent. Tertia exceptio est: Nisi clericus commiserit. de qua uide §. quest. 1. causa 18. in fine. Quarta exceptio est: Nisi magnitudo criminis maiorem poenam exigit. Hæc exceptio approbatur l. impuberem. 22. §. fin. C. ad l. Cornel. de falsis. cuius uerba uide §. eod. cap. quest. 7. reg. 3. Sed et alias poenas speciales uide §. quest. 1. in singulis causis.

VI. QUANDO ET QUAMDIU COMPETAT?

I. Regula: Viginti annorum prescriptione excluditur. que regula approbatur l. querela. 12. C. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Querela falsi temporalibus præscriptionibus non excluditur, nisi viginti annorum exceptione, sicut cætera quoque ferè crimina. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi de supposito partu agatur. Hæc exceptio approbatur l. qui falsam. 19. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. eod. cap. quest. 1. except. gener. 5. repl. 2. Secunda exceptio est: Nisi de fide scripturæ ciuilitè queratur. que exceptio approbatur l. sicut. 17. in prin. C. eod. tit. his uerbis: Sicut falsi testamenti uel codicillorum scriptura temporis interuallo firmari non potest: ita uera, quæ iure substituit, non euanescit.

II. Regula: Intra biennium finiri debet. que regula approbatur l. ubi falsi. 22. §. ultimum. et ibi glossa. C. d. tit. cuius uerba uide §. quest. prox.

III. Regula: Suppositi partus accusatio in tempus puertatis non differtur. que regula approbatur l. 1. C. d. tit. his uerbis: Si partus subiecti crimen diuersæ parti obijctis, causa capitalis in tempus puertatis pueri differri non debuit, sicut iam pridem mihi & diuo Seuero patri meo placuit. neq; enim uerisimile est, eam quæ arguitur, non ex fide causam suam defensionem, cum periculum capitis subeat.

VII. ADIUNCTA ET ACTUS HUIUS IUDICII.

I. Regula, De probatione, cui incumbat. Primum ei incumbit probatio, qui scriptura nititur: deinde alteri, qui impugnat. que regula approbatur l. fin. C. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Præbemus licentiam, ut siue ciuilitè, siue criminalitè (ut actor elegerit) super prolatis codicillis, uel alijs instrumentis requiratur, incumbat probatio fidei instrumenti ei primum, qui scripturam obtulerit: deinde ei, qui instructa instantia falsum arguere paratus sit. Concordat l. ubi falsi. 22. in prin. C. eod. tit. de quo paulò j. item

Concordat l. penultim. C. de probationibus, his uerbis: Subemus omnes, qui scripturas suspectas comminiscuntur, cum quid in iudicio promunt, nisi ipsi adstrinxerint ueritatem, ut nefariæ scripturæ reos, & quasi fallarios esse detinendos.

II. Regula: Quibus argumentis ueritas uel falsitas inquirenda uel probanda, proponitur d. l. 22. in prin. de qua re uide plura §. lib. 7. cap. 2. quest. 3. in fine.

III. Regula, De officio iudicis in hoc iudicio, proponitur d. l. 22. his uerbis: Vbi falsi examen inciderit, tunc acerrima fiat indago argumentis, testibus, scripturarum collatione, alijsque uestigijs ueritatis: nec accusatori tantum quæstio incumbat, nec probationis ei tota necessitas indicatur: sed inter utranque personam iudex medius, nec ulla interlocutione diiudicet quæ sentiat: sed tanquam ad imitationem relationis, quæ solum audiendi mandat officium, præbeat notionem, postrema sententia, quid sibi liqueat, proditurus. Vltimum autem finem strepitus criminalis compendioso spacio limitamus, quem litigantem fas non sit excedere, cuius exordium nascetur auspicio contestatæ actionis apud iudicem competentem: capitali post probationem supplicio, si id exigat magnitudo commissi, uel deputatione ei qui falsum commiserit, imminente.

VIII. EVENTVS ET CONSEQUENTIA.

I. Regula: Si decurio subdatur quæstioni, quatenus desinat esse decurio, definitur l. si quis. 21. §. sed non statim. C. ad l. Cornel. de falsis. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 8. quest. 2. except. 3. repl. 9.

II. Regula: Debitor qui falsi crimen obijcit, nihilominus ad solutionem est compellendus. que regula approbatur l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Satis apertè diuorū parentum meorum rescriptis declaratū est, cum morandæ solutionis gratia à debitore falsi crimen obijctur, nihilominus salua accusatione criminis, debitorem ad solutionem compelli oportere.

III. Regula: Is qui falsum dixit testamentum, nec obtinuit, nihil ex eo testamento consequi potest. de qua re uide §. lib. 32. cap. 9. causa 17. Concordat autem huic regule l. qui falsas. 6. C. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Qui falsas tabulas dixerit, nec obtinuerit, ad defuncti iudicium adspirare non potest. Huius regule exceptio proponitur in eo qui non ipse testamentum falsum accusauit, sed accusatorem instigauit. que exceptio approbatur l. Athales. 24. ff. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: Athales seruus, cui testamento Vetiti Callinici domini per fideicommissum libertas & portio hæreditatis relicta erat, ab his qui ex undecim portionibus hæredes erant instituti, profusus est iudicium apud Maximillam filiam testato-

testatoris, ex parte duodecima hæredè scriptam, se posse probare falsum testamentum Vetiti Callinici: & apud magistratum interrogatus à Maximilla, professus est probaturum se, quemadmodum sit falsum factum testamentum. & cum in crimine falsi subscrisisset Maximilla, in scriptorem testamenti & Proculum cohæredem acta causa, præfectus urbi falsum testamentum non esse pronunciauit, & Maximillæ partem duodecimam à fisco cogi iussit. quæstio est, an Athali libertas & fideicommissum post hæc facta debeantur? Scæuola respondit, secundum ea quæ proponerentur, deberi.

III. Regula: Is qui falsum dixerit testamentum, nec obtinuit, nihilominus nõ iure factum dicere potest. que regula approbatur l. Lucius. 47. ff. de petitione hæreditatis, hisce uerbis: Lucius Titius cum in falsi testamenti propinqui accusatione non obtinuerit: quæro, an de non iure facti, nec signato testamento querela illi competere possit? Modestinus respondit, non ideo repelli ab intentione non iure facti testamenti, quòd in falsi accusatione non obtinuerit.

V. Regula: Si quis sibi in testamento adscripserit id quod etiam sine testamento petere poterat: licet id ex testamento petere non possit, tamen ad illud persequendum prius illi superest actio. que regula approbatur simul & distinguitur per ea que dicta sunt §. eod. cap. causa 17. except. 19.

IX. AD FINIA REMEDIA.

I. Regula: De fide instrumenti etiam ciuilitè agi potest. que regula approbatur l. de fide. 16. C. ad l. Cornel. de falsis, hisce uerbis: De fide testamenti duplex uia litigandi tributa est. Quamuis itaq; per procuratorem accusationem persequi non potes, disceptatione tamen priuata de eiusdem fide queri non prohiberis: cum reus ita conuentus, non tantum ab alio iustè, sed & ab eo qui, ciuilitè egit, solennitè accusari possit. Concordat l. falsi quidem. 5. C. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 3. quest. 5. except. 12. in prin. item concordat l. si docueris. 9. C. eod. tit. his uerbis: Si docueris apud præsidem prouinciae, ab intestato te hæredem eius extitisse, qui codicillos scripserat: ordinarium est, ut in hæreditatis possessione constitutus, fideicommissa præbeas quæ iure relicta sunt, nisi consilium est codicillos falsos arguere. Quòd si criminalitè ceptum interuentu indulgentiæ sopitum est, habes tamen residuam indagatiõnem, & potest de fide scripturæ ciuilitè queri. Concordat item l. si lis. 11. C. eod. tit. his uerbis: Si lis pecuniaria apud pedaneos iudices remissa est, etiam de fide instrumenti ciuilitè apud eos iuxta responsum uiri prudētissimi Pauli requiretur. Item concordat l. penult. C. eod. tit. his uerbis: Damus licentiam litigantibus, si apud

iudicem proferatur scriptura, de qua oritur aliqua disputatio, profitendi, utrum de falso criminalitè statuatur, qui dubiter de instrumenti fide, experiri, an ciuilitè. Quòd si expectens uindictam falsi crimen intenderit, tunc quæstione ciuili per sententiam terminata, criminis fiat indago: ut si quis tabulas testamenti, chirographa, attestationsque, necnon & rationes priuatas uel publicas, donationes, uenditionesque, uel si quid prolatum aliud instituere conabitur, habeat accusandi facultatem. Ciuilis autem inquisitionis inter utraq; partes confligentium lenior examinatio procedat: cum iudex qui præerit quæstioni, intentiones actoris falsas, & conficta crimina reorum, ex legibus poenis competentibus possit ulcisci. Concordat denique l. ult. C. eod. tit. cuius uerba uide paulò superioris quest. 7. reg. 1.

II. Regula, De actione in factum, proponitur l. qui nomine. 25. ff. ad l. Cornel. de falsis. cuius uerba uide §. eod. cap. quest. 1. causa 10.

III. Regula, De crimine lese maiestatis, si priuatus pro magistratu se gesserit, proponitur l. lex. 1. Tab. 3. in fine. ff. ad l. ul. maiestatis. cuius uerba uide §. eod. lib. cap. 1. quest. 1. causa 6. Item, si falsum in tabulis publicis conscripserit uel recitauerit, proponitur l. 2. in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 1. causa 1.

III. Regula: De doli mali actione, item condictione indebiti, habetur l. arbitrio. 18. §. de eo. ff. de dolo malo. cuius uerba uide §. quest. 1. causa 25. in fine.

DE MALEFICIS ET MATHEMATICIS & CÆTERIS SIMILIBUS.

Cap. IX.

I. CAUSAE HVIVS IUDICII.

PRIMA CAUSA: Si maleficus sit, magus, ariolus. Hæc causa approbatur l. nemo. 5. C. de maleficis, hisce uerbis: Nemo aruspice consulat, aut mathematicum, nemo ariolum: augurum & uatum praua confessio cõtescat. Chaldæi, & magi, & cæteri quos maleficos ob facinorū magnitudinem uulgus appellat, nec ad hæc partem aliquid moliantur: sileat omnibus perpetuò diuinandi curiositas. Etenim supplicium capitis feret gladio ultore prostratus, quicumq; nostris iussis obsequiū denegauerit. Concordat l. etsi. 7. C. eod. tit. his uerbis: Etsi excepta tormentis sunt corpora honoribus præditorum, præter illa uidelicet crimina, quæ legibus demonstrantur (etsi homines magi, in quacunque sint parte terrarum, humani generis inimici credendi sunt) tamen quoniam qui in comitatu nostro sunt, ipsam pulsant propemodum maiestatem: si quis magus, uel magicis cantaminibus as-

fuetus, qui maleficus uulgi consuetudine nuncupatur, aut aruspex, aut ariolus, aut certe augur, uel etiam mathematicus, aut enarandis somnijs occultans artem aliquam diuinadi, aut certe aliquid horum simile exercens in comitatu meo uel Cæsaris deprehensus fuerit, præsidio dignitatis exutus, cruciatus & tormenta non fugiat. Si conuictus ad proprium facinus detegentibus repugnauerit pernegando, sit aculeo deditus, unguibusque sulcantibus latera perferat pœnas proprio facinore dignas. *Concordat l. multi. 6. C. eod. tit. his uerbis: Multi magicis artibus usi elementa turbare, uitas infontium labefactare non dubitant, & manes accitos audet uentilare, ut quisque suos conficiat malis artibus inimicos. hos (quoniam naturæ peregrini sunt) feralis pestis absumat. Concordat uem l. eorum. 4. in prin. C. eod. tit. item Inst. de publ. iud. §. sicarij. cuius uerba uide §. cap. 4. quæst. 1. causa 1.*

II. Causa: Si remedia adhibet uel corporibus, uel ne uindemijs imbres noceant, aut grandines. Hæc causa reprobat d. l. 4. his uerbis: Eorum est scientia puniendi, & seuerissimis meritis legibus uindicanda, qui magicis accincti artibus, aut contra salutem hominum moliti, aut pudicos animos ad libidinem deflexisse deteguntur. Nullis uerò criminationibus implicanda sunt remedia humanis quæ sita corporibus, aut in agrestibus locis innocenter adhibita suffragia, ne maturis uindemijs metuerentur imbres, aut uentis gradinisque lapidatione quaterentur, quibus non cuiuscunque salus aut æstimatio læderetur, sed quorum proficit actus, ne diuina munera & labores hominum sternerentur.

III. Causa: Si augur sit. Hæc causa approbat per ea quæ dicta sunt §. causa 1. Concordat l. 2. C. de sacrificijs paganorum, his uerbis: Ne quis mortalium ita faciendi sacrificij sumat audaciam, ut inspectione iecoris, extorumque prælagio uanæ spem promissionis accipiat, uel (quod est deterius) futura sub execrabili consultatione cognoscat. acerbioris etenim imminet supplicij cruciatus ei, qui contra ueritatem præsentium uel futurarum rerum explorare tentauerit ueritatem.

III. Causa: Si mathematicus sit. Hæc causa approbat l. 2. C. de maleficis, hisce uerbis: Artem Geometriæ discere atque exercere publicè interest: ars autem mathematica damnabilis interdita est. Concordat l. c. §. 7. ibi: uel etiam mathematicus. C. eod. tit. cuius uerba uide §. causa 1. Concordat

item l. mathem. 10. C. de episcopali audientia, his uerbis: Mathematicos, si non parati sunt, codicibus erroris proprii sub oculis episcoporum in incendio crematis, catholicæ religionis cui tui fidem tradere, nunquam ad errorè primum redituri: non solum urbe Roma, sed etiam omnibus ciuitatibus, pelli decernimus. Quod si hoc non fecerint, & contra clementiæ nostræ salubre statutum in ciuitatibus fuerint comprehensi, uel secreta erroris sui & professionis insinuauerint, deportationis pœnam excipiant.

V. Causa: Si Geometriam exercent. Hæc causa reprobat l. 2. C. de maleficis, cuius uerba uide §. causa prox. in prin.

VI. Causa: Si aruspex uel similis alterius domum accesserit, uel quis aruspicem euocauerit. Hæc causa approbat l. nullus. 3. C. de maleficis, hisce uerbis: Nullus aruspex, nullus sacerdos, nullo eorum qui huic ritui ad solent ministrare, limen alterius accedat, nec ob alteram causam: sed huiusmodi hominis amicitia, quamuis uetus, repellatur: concremando illo aruspice, qui ad domum alienam accesserit: & illo in insulam deportando, post ademptione bonorum, qui eum euocauerit suasionibus uel præmijs. accusatorem autem huius criminis non delatorem esse, sed dignum magis præmio arbitramur.

VII. Causa: Si prohibitas artes discit. Hæc causa approbat l. culpa. 8. C. de maleficis, hisce uerbis: Culpa similis est, tam prohibita discere, quam docere.

VIII. Causa: Si aruspicem, aut mathematicum, aut alium similem consuluerit. Hæc causa approbat l. nemo. 5. C. d. tit. cuius uerba uide §. causa 1.

II. QUID VENIAT IN hoc iudicium, seu de pœna.

De pœna huius iudicij uide in singulis causis hætenus propositis.

CONCLUSIO LIBRI Quart.

Hætenus de iudicijs publicis tam in genere, quam in specie sit dictum. Quanquam et alia præter hætenus propositas publicorum iudiciorum sint species. Nam est lex Iulia repetundarum, lex Iulia de annonâ, lex Iulia peculatus, lex Iulia de ambitu, &c. Sed hæc aliæque similia partim supra tractata sunt inter iura magistratuum, partim tractabuntur 3. præsertim lib. 47. Nunc ad priuata iudicia transeundum.

DIGESTORVM LIBER

QVINTVS:

DE IVDICIIS PRIVATIS.

DESCRIPTIO IVDICIORUM generalis, necnon partitio sequentium. Cap. 1.

RATIO iudiciorum proponitur l. nullus. 11. ibi: idcirco tamen. C. de iudeis et cæticolis, hisce uerbis: Idcirco iudiciorum uigor iurisque publici tutela uidetur in medio constituta, ne quisquam sibi ipsi permittere ualeat ultionem.

II. QUANDO EXERCENDA iudicia, uel non exercenda?

Diebus feriatis non exercenda. quæ regula approbat l. 1. in prin. ff. de ferijs, hisce uerbis: Ne quis mensium uindemiarumque tempore aduersariū cogat ad iudiciū uenire, oratione diu Marci exprimitur: quia occupati circa rem rusticam, in forum compellendi non sunt. Concordat l. quid si. 6. ff. eod. tit. Sanè Paulus: Præsides prouinciarū (inquit) ex consuetudine cuiusque loci solent mensis uindemiarumque causa tempus statuere. l. præsides. 4. ff. de ferijs. Et Vlpianus: Prædix Cal. Ianuarias (inquit) magistratus neque ius dicere, sed nec sui potestatem facere consueuerunt. Sed et alij dies feriati designantur l. 2. C. de ferijs, hisce uerbis: Vt in die Dominico emancipare ac manumittere liceat, reliquæ causæ uel lites quiescant, & à die octauo Calend. Iulij, &c. Sed et alij dies feriati qui sunt, dicuntur 3. lib. 12. cap. 14. reg. 35. Propositæ regula exceptio prima hæc est: Nisi partes consentiant. Quæ exceptio approbat d. l. 6. his uerbis: Quid si feriatis diebus fuerit iudicium? Lege cautum est, ne ijs diebus iudicium sit, nisi ex uoluntate partium: & si aliter aduersus ea iudicium erit, ne quis iudicatum facere, neque soluere debeat: nec quis, ad quem de ea re in ius aditum erit, iudicatum facere cogat. Concordat l. 1. §. 1. ff. eod. tit. his uerbis: Sed si prætor aut perignoratiā aut socordiam euocare eos perleuerauerit, hi que spontè uenerint: si quidem sententiā dixerint præsentibus illis, & spontè litigantibus, sententiā ualebit, tametsi non rectè fecerit qui eos euocauerit. Sin uerò, cum abesse perseuerauerint, sententiā protulerit, etiam absentibus illis: consequens erit dicere, sententiā nullius esse momenti. neque enim prætoris factum iuri derogare oportet. Citra igitur appellationem sententiæ infirmabitur. Secunda propositæ regule exce-

penult. ff. de except. arbitrij

ptio est: Nisi res tempore sit peritura, seu actionem dilatio peremptura, quæ exceptio approbat d. l. 1. §. sed excipiuntur, his uerbis: Sed excipiuntur certæ causæ, ex quibus cogi poterimus etiam per id tempus, cum mensis uindemiæque sunt, ad prætorē uenire, scilicet si res tempore peritura sit, hoc est, si dilatio a actionem sit peremptura. Concordat l. solet. 3. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. prox. Propositæ exceptionis replicatio hæc est: Nisi litis sit contestata, quæ replicatio approbat d. l. 1. §. fin. his uerbis: Sanè quoties res urget, cogendi quidem sumus ad prætorē uenire: uerum ad hoc tantum cogi æquum est, ut lites contestetur: & ita uerbis ipsius orationis exprimitur. Denique alterutro recusante post litem contestatam litigare, dilationem oratio conculsit. Tertia exceptio est: Nisi morte rei conueni actio sit peritura. Hæc exceptio approbat d. l. 1. in prin. his uerbis: Solet etiam mensis uindemiarumque tempore ius dici rebus, quæ tempore uel morte periturae sunt: morte, ueluti furti, damni iniuriæ, iniuriarum atrocium: quod de incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata rapuisse dicitur: & si quæ similes sunt. Item si res tempore periturae sunt, aut actionis dies exiturus. Quarta exceptionis loco notanda sunt aliquot causæ, quæ etiam feriatis diebus peragi possunt: quæ enumerantur l. 2. ff. de ferijs, hisce uerbis: Eadem oratione diuus Marcus in Senatu recitata effecit, de alijs etiam speciebus prætorē adiri diebus feriatis: ut puta, ut tutores aut curatores denuntiationes allegentur, alimenta constituantur, ætates probentur, uentris nomine in possessionem mittatur, uel rei seruandæ causa, uel legatorum fideiue commissorum, uel damni infecti: item de testamentis exhibendis: & ut curator detur bonorum eius, cui an hæres extiturus sit, incertum est: aut de alendis liberis, parentibus, patronis: aut de adeunda suspecta hæreditate: aut ut aspectu atrocis iniuriæ æstimetur: uel si cui fideicommissaria libertas præstanda est. Quinta exceptio est: Nisi liberalis causa sit. Hæc exceptio approbat l. solet. 3. §. pen. ff. de ferijs, hisce uerbis: Liberalia quoque iudicia omni tempore finiuntur. Sexta exceptio est: Nisi quis nundinarum nomine aduersus communem utilitatem quid accepisse dicatur. Hæc exceptio approbat d. l. 3. §. fin. his uerbis: Itē in eū qui quid nundinarum nomine aduersus communem utilitatem accepit, omni tempore ius dicitur. Septima exceptio est: Nisi ad militare disciplinam causa

causa perimeat. Hæc exceptio approbatur l. penult. ff. de ferijs, hinc uerbis: Duius Traianus Minutio Natali rescriptis, ferias à forensibus tantum negocijs dare uacationem: ea autem quæ ad disciplinam militarem pertineret, etiam feriatibus diebus peragenda: interq; ea custodiarum quoque cognitionem esse. Octaua exceptio est: Nisi custodia sit audienda, & de latronibus questio habenda sit. Hæc exceptio approbatur l. prouinciarum. 9. C. de ferijs, hinc uerbis: Prouinciarum præfides moneantur, ut in questionibus latronum, & maximè Inuiciorum, nullum Quadragesimæ tempus uel uenerabilem Paschalem diem existimant excipiendum: ne differatur sceleratorum proditio consiliorum, quæ per latronum tormenta quaerenda est: cum facillimè & in hoc summi numinis speretur uenia, per quod multorum salus & incolumitas procuratur. Concordat l. penult. ff. de ferijs. cuius uerba uide s. except. prox. item concordat l. custodias. 12. ff. de publi. iud. cuius uerba uide s. lib. 3. cap. 1. quæst. 9. reg. 2. Nona exceptio est: Nisi publica causa sit ac fiscalis, item pistoria. Hæc exceptio approbatur l. publicas. 5. C. de ferijs, hinc uerbis: Publicas ac fiscales causas tua sinceritas etiam feriatibus geminis mensibus, hoc est, sine aliqua intermissione distringar: pistorijs quoque causis iisdem diebus ratum in futurum examen adhibebit. Huius exceptionis replicatio est: Nisi in quindecim paschalibus diebus, in his enim etiam publicæ & fiscales causæ sunt inhibendæ. quæ replicatio approbatur l. omnes dies. 7. §. fin. C. eod. tit. his uerbis: In quindecim autem Paschalibus diebus compulsio annonariæ functionis, & omnium publicorum priuatorumq; debitorum differatur exactio. Plures exceptiones uide j. lib. 12. cap. 14. reg. 16.

Altera propositæ questionis regula est, Quod iudicium, antequam aliquid debeat, accipi non possit. quæ regula approbatur l. non quemadmodum. 35. ff. de iudicijs. de qua re uide j. lib. 36. cap. 14. reg. 6.

III. QVAMDIU EXERCENDA IUDICIA?

I. Regula: Cause criminales intra biennium debent finire. de qua re dictum s. lib. 3. cap. 1. quæst. 9. reg. 1.

II. Regula: Ciuiles & pecuniariæ causæ intra triennium debent finire. quæ regula approbatur l. proferandum. 11. C. de iudicijs, hinc uerbis: Proferandum nobis uisum est, ne lites fiat penè immortales, & uitæ hominum excedant modum, cum criminales quidem causas iam nostra lex biennio conclusit, & pecuniariæ causæ frequentiores sunt, & sæpe ipsæ materiam criminibus creare noscuntur, præsentem legem super his per orbem terrarum, nullis locorum uel temporum angustijs coartadam, ponere. Censemur itaque, omnes lites super pecunijs quantæcunque quantitates, siue super conditionibus, siue super iure ciui-

tatis, seu priuatorum fuerint illatæ, siue super possessione, uel dominio, uel hypotheça, seu super seruitutibus, seu pro alijs quibusdam casibus, pro quibus hominibus inter se litigandum est: exceptis tantummodo causis, quæ ad ius fiscale pertinent, uel quod ad publicas functiones respiciat: non ultra triennij metas post litem contestatam esse protrahendas. Sed omnes iudices, siue in hac alma urbe, siue in prouincijs, maiorem seu minorem peragant administrationem, siue in magistratibus positi, aut ex aula nostra dati, uel à nostris proceribus delegati, non esse eis concedendum ulterius litem, quam triennij spacio, extendere: hoc etenim iudicialis magis esse potestatis, nemo est qui ignoret. Nam si ipsi uoluerint, nullus tam audeat inuenire, qui possit inuito iudice litem protelare. Huius exceptio est: Nisi de naufragio queratur. l. de submersis. §. si uerbis causarum. C. de naufragijs.

EVENTVS ET PŒNÆ, SI INTRA TRIENNIUM LITES NON FINIANTUR.

Si per actorem steterit, quæ pœna competat, definitur d. l. u. §. et si quidem, his uerbis: Et si quidem pars actoris cessauerit, quatenus multiplici dilatione reus fatigetur, & triennij metæ post litem contestatam iam prope finem ueniant, ut semestre tempus tantum ei super sit: licentia erit iudici per executores negocij actorem requirere, parte fugiente ex una parte actoris absentiam inculante, & iudicibus omnimodò suas aures huiusmodi questionibus referantibus. & si per tres uices hoc fuerit subsecutum, decem dierum spacio per unumquemq; introitum destinato, & necita pars actoris fuerit inuenta, & neq; per se, neq; per procuratorem instructum peruenierit: tunc iudicem negocij acta apud se confecta conspicere, & si quidem nihil sufficiens actitatum est, ex quo possit termino causæ certa fieri coniectura, non solum partem fugientem ab observatione iudicij relaxare, sed etiam in omnes expensas, quæ consueto modo circa lites expendantur, eum condemnare, uera quantitate earum sacramento fugientis manifestanda, & omni cautela quâ super lite reus exposuit reddenda: quæ & si remanserit, uirib; euacuabitur. Sin autem ex gestis apud se habitis, parte actoris minimè inuenta possit inuenire uia, ex qua manifestum ei fiat, quid statuendum ei sit: etiã actore absente, si eum meliorem causam habere perspexerit, proferre sententiam non moretur, & præsentem reum absenti actori condemnare: expensis tantummodo litis, quas reus legitime se expendisse iurauerit, condemnatione excipiendis: quia hæc pœnam

nam actori, & meliorem causam habenti, propter solam absentiam contumaciam imponimus: nullo penitus ei regressu ad eandem litem conseruando: sed actor contumax cadat omnimodò de lite, si reus absoluitur. Sin uerbò aliqua condemnatio contra reum pro absente actore proferatur, quam forsitan non sufficientem sibi actor putauerit fugitius, nullo modo iterum eandem litem resuscitare concedimus: & hæc quidem pœna actori sit imposita.

Si per reum steterit, quæ pœna competat, definitur d. l. u. §. si autem reus, hinc uerbis: Sin autem reus abfuerit, & similis eius processerit requisitio, quemadmodum pro persona actoris diximus: etiam absente eo eremodiciam contrahatur: & iudex, secū dum quod ueteribus legibus cautum est, ex una parte cum omni subtilitate causam requirat: & si obnoxius fuerit inuentus, & contra abfentem promere condemnationem non cesset, quæ ad effectum perducatur: & per res & facultates fugientis uictori satisfiat, siue ipse iudex ex sua iurisdictione hoc facere potest, siue per relationem ad maiorem iudicem hoc referatur, & ex eo legitima uia contra res contumacis aperiat. Nulla licentia erit alij personam eius solam prætendenti concedenda contradicendi, cum in possessionem ex huiusmodi causa actor mittitur: nec si reuersus ipse fuerit, & uoluerit fideiusionem dare, & possessionem recuperare, audietur: in huiusmodi etenim casibus omnem ei contradictionem excludimus. Cum autem eremodiciam uentilatur, siue pro actore, siue pro reo, examinatio sine ullo obstaculo celebretur. Cum enim terribiles in medium proponuntur scripturæ, litigatoris absentia Dei præsentia repleatur: nec peritimescat iudex appellationis obstaculum, cum ei qui contumaciter abesse noscitur, nulla sit prouocationis licentia: quod & in ueterib; legibus esse statutum, manifestissimi iuris est. Huiusmodi autem sententia prope finem triennij proferatur, pro quo & præsentem legem in duximus. Si enim in anteriore tempore, in quo larga tēporis superest dilatio, & spes absenti relicta fuerit reuertendi, alterutra pars cessauerit, in sola expensarum datione & absolutione forsità præstetur pœnalis sententia, non autem tunc mors litis & condemnatio in absentem introducatur, quæ in his tantummodo casibus accidunt, in quibus triennij effluētis imminet formido. Siue autem alterutra parte absente, siue utraq; præsentem lis fuerit decisa: omnes iudices, qui sub imperio nostro constituti sunt, sciant uictum in expensarum causa uictori esse condemnandum, quantum pro solitis expensis

litium iurauerit: non ignorantes, quod si hoc prætermiserint, ipsi de proprio huiusmodi pœnæ subiacent, & reddere eam parti læsæ coartabuntur. Et hæc de alterutra parte litigantium contumaciter absente nobis statuere uisum est, ad æquitatis rationem omnia corrigentibus.

Si per iudicem steterit, quæ pœna competat, definitur d. l. u. §. si autem utraq; his uerbis: Sin autem utraq; parte imminente, & litem peragere cupiente, iudex eam accipere noluerit, uel propter amicitias, uel inimicitias, uel turpissimi lucri gratia, uel propter aliud quodpiã uitium, quod miserimis animis huiusmodi iudicum innasci potest, litem ipse ausus fuerit protelare, & propter hoc triennium fuerit transactum: siquidem iudex in magistratu positus est, uel in maiore dignitate usque ad illustratus gradum, decem libras auri priuatis nostris largitionibus inferre per scholam palatinam compellatur. Si autem iudex minor fuerit, trium librarum auri multa plectetur, per eandem scholam exigenda, & nostro ærario adplicanda: & eo remouendo, alter iudex in locum eius subrogatur, sub similis pœnæ formidine: his omnibus locum habentibus, cum unus iudex omnem causam ab initio peragit. Sin autem in medio triennio uel morte iudicis uel alia irrecufabili occasione iudiciū fuerit mutatum: tunc siquid ex triennio annale tempus uel amplius residet, in quo alius iudex ei causæ imponitur, intra reliquum tempus causa finiatur. Sin autem minus quam annale sit, tunc omne quod deest repleatur, ut non in minore quam perfecti anni tempore litem possit subrogatus iudex tam discutere, quam terminare. Concordat l. de submersis. §. si uerbis causarum. C. de naufragijs.

Si per patronum causæ steterit, quæ pœna competat, definitur ibidem, his uerbis: Illo proculdubio obseruando, ut si neq; per alterutram litigantium partem, nec per iudicem steterit, quo minus lis suo Marte decurrat: sed per patronos causarum: licentia detur iudici, & eos duarum librarum auri pœna afficere, per scholam palatinam exigenda, & similiter publicis rationibus aggreganda: ipso uidelicet iudice in sua sententia hoc ipsum manifestante, quod per patronos causæ uel fugientis uel agentis dilatio facta est, uel per omnes, uel per quosdam ex ijs: necessitate aduocatis imponenda, ex quo litem peragendam susceperint, eam usq; ad terminum (nisi lex uel iusta causa impediatur) implere, ne ex eorum recufatione fiat causæ dilatio: honorarijs scilicet à clientibus, qui dare possunt, discretissimis togatis omnimodò præstandis: & si cessauerint, per executores negociorum

431
ciorum exigendis, ne per huiusmodi machinationem causae merita protrahantur: nisi ipse litigator alium pro alio patronum eligere maluerit.

Si per tutorem, curatorem uel eius procuratorem steterit, quae poena coepetat, definitur ibidem, hisce uerbis: Hec autem in his a nobis cauta sunt, quibus perfectae aetatis constitutis arbitrium suum pro omnibus sufficit. Si uero causae uel pupillorum, uel aduultorum sunt, uel aliorum sub cura agentium, masculorum uel feminarum, ut per tutores, uel actores, uel curatores, uel procuratores eorum agantur, & eorum desidia triennium fuerit elapsum, & causa ceciderint: litrem quidem nihilominus suum habere uigorem: omnem autem iacturam, quae ex causa hac oritur, ad tutores, & curatores, aut eorum fideiussores, haeredesque, & res eorum, & omnes quorum in hac causa legitime interest, redundare. Sin autem non sufficiat pupillis uel minoribus eorum substantia, tunc in id in quo fuerint detrimentum perperisi, in integram restitutionis auxilium eis superesse.

IIII. CAUSAE, EX QUIBUS IUDICIUM SOLUITUR, AUT FINITUR.

I. Causa: Si de lite sit transactum. Hec causa approbatur l. neq; impubes. 22. ff. de in ius uocando, his uerbis: Qui in ius uocatus est, duobus casibus dimittendus est: si quis eius personam defendat: & si, dum in ius uenitur, de ea re transactum fuerit.

II. Causa: Si alter litigator alterum adrogauerit. Hec causa approbatur l. si a me. 11. ff. ubi quis agere uel conueniri, his uerbis: Si a me fuerit adrogatus, qui mecum erat litrem contestatus, uel cum quo ego solui iudicium, Marcellus lib. 3. Digest. scribit, quoniam nec ab initio inter nos potuit consistere.

III. Causa: Si iudices sint mutati. hoc enim casu uidetur prius iudicium solui, & aliud substitui. Verum haec causa reprobat l. proponatur. 76. ff. d. tt. ubi quis agere, his uerbis: Proponatur, ex his iudicibus, qui in eandem rem dati essent, nonnullos causa audita exculatos esse, in quibus eorum locum alios esse sumptos: & quaerebatur, singulorum iudicium mutatio eandem rem, an aliud iudicium fecisset? Alfenus respondit: non modò si unus aut alter, sed & si omnes iudices mutati essent, tamen & rem eadem, & iudicium idem quod antea fuisset, permanere. Neq; in hoc solum euenire, ut partibus commutatis eadem res esse existimaretur, sed & in multis caeteris rebus. Nam & legionem eandem haberi, ex qua multi decessissent, quorum in locum alij subiecti essent: & populum eundem hoc tempore putari, qui abhinc certum annis fuisset, cum ex illis ne-

mo nunc uiueret: idemque, si nauis adeò sepe refecta esset, ut nulla tabula eadem permaneret, quae non noua fuisset, nihilominus eandem nauem esse existimari. Quòd si quis putaret partibus commutatis aliam rem fieri, fore ut ex eius ratione nos ipsi non ijdem essemus, qui abhinc anno fuisset: propterea quòd (ut Philosophi dicerent) ex quibus particulis minimis consisteremus, eae quotidie ex nostro corpore decederent, aliaque extrinsecus in earum locum accederent. Quapropter cuius rei species eadem consisteret, rem quoque eandem esse existimari.

IIII. Causa: Si is qui maius imperium habet, iudicare prohibuit. Hec causa approbatur l. iudicium. 58. ff. ubi quis agere uel conue. his uerbis: Iudicium soluitur, uetante eo qui iudicare iusserat, uel etiam eo qui maius imperium in eadem iurisdictione habet: uel etiam si ipse iudex eiusdem imperij esse coeperit, cuius erat qui iudicare iussit.

V. Causa: Si iudex eiusdem imperij esse coeperit, cuius erat is qui iudicare iussit. tunc enim soluitur iudicium, ut ex uerbis iam propositis constat. Ratio autem propositae causae est, quia par in parem non habet imperium. l. Labeo ait. 3. ff. cum lege sequente. ff. de rebus arbitris.

VI. Causa: Si actor seruus appareat. Hec causa proponitur l. non idcirco. 4. 4. ff. de iudicijs, his uerbis: Cum postea seruus apparuit, cuius nomine per procuratorem fuerat actum, absolui debitorum oportet. quae res quandoque propriam domino litem inferenti non obstat.

V. ANTECEDENTIA ET ADIUNCTA.

I. Regula: Actor ante debet rem diligenter explorare, & tunc ad agendum procedere. quae regula approbatur l. qui in alterius. 42. in fin. ff. de reg. iuris, his uerbis: Qui agit, certus esse debet, cum sit in potestate eius, quando uelit experiri: & ante debet rem diligenter explorare, & tunc ad agendum procedere.

II. Regula: De iussu pratoris prius impetrando incertis personis, uide 7. libro 6. cap. 1. quaest. 4. reg. 4. cum sequentibus. In genere autem reprobat impetratio actionum l. 2. C. de iuris formulis, his uerbis: Nullis prorsus non impetratae actionis, &c.

III. Regula, De iuris formulis sublati, proponitur l. C. d. tt. his uerbis: Iuris formulis, &c.

VI. DIVISIO iudiciorum seu cognitionum proponitur l. cognitionum. 5. ff. de extraordinarijs cognit. his uerbis: Cognitionum numerus, cum ex uarijs causis descendat, in genera diuidi facile non potest, nisi summam diuidatur. numerus ergo cognitionum in quatuor fere genera diuidi potest: aut enim de honoribus siue muneribus gerendis agitur, aut de pecuniaria re disceptatur, aut de existimatione alicuius cognoscitur, aut de capitali crimine quaeritur. Exi-

433
tur. Existimatio est, dignitatis illae status legibus a moribus comprobatus, qui ex delicto nostro auctoritate legum aut minuitur, aut consumitur. Minuitur existimatio, quoties manente libertate circa statum dignitatis poena plectimur: sicuti cum relegatur quis, uel cum ordine mouetur, uel cum prohibetur honoribus publicis fungi, uel cum plebeius fustibus caeditur, uel in opus publicum datur, uel cum in eam causam quis incidit, quae edito perpetuo inter infamiae causas numeratur. Consumitur uero, quoties magna capitis deminutio interuenit, id est, cum libertas adimitur: ueluti cum aqua & igni interdicitur, quod in persona deportatorum euenit, uel cum plebeius in opus metalli, uel cum in metallum datur, nihil enim refert, nec diuersa poena est operis & metalli, nisi quòd refugae operis non morte, sed poenae metalli subiiciuntur. Hec de prima iudiciorum siue cognitionum diuisione sint dicta. Sunt insuper iudicia quaedam publica, quaedam priuata de illis antea dictum est, de hisce nunc dicitur.

VII. PARTITIO TRACTATUS IUDICIORUM.

Primum autem dicitur de personis iudiciorum, deinde de re litigiosa seu in iudicium deducta, tertio de actibus iudiciorum, quarto de euentis & consequentibus, postremo de adhibitis iudiciorum remedijs. Personae iudiciorum sunt: iudex, assessores, postulantes & aduocati, procuratores & defensores, actores & rei conuenti. Res iudicij est, res ea de qua controuertitur, seu litigiosa. Actus iudiciorum sunt, in ius uocare, actionem edere, dilationem dare, excipere, cauere, litem contestari, iurare de calumnia, probare causam, cognoscere ac referre, sententiam formare ac pronunciare. Euentus & consequentia iudiciorum sunt, appellationes, res iudicatae, iudicati actio, exceptio rei iudicatae, sententiae executio, in possessionem bonorum missio, uenditio bonorum debitoris, sumptuum & expensarum litis restitutio: exceptio, quod quisque iuris in alterum statuit uel impetrat, ut ipse eodem iure utatur. Ad finem denique iudiciorum remedia sunt: extraordinariae cognitiones, compromissum & transactio. De quibus omnibus & singulis ordine dispendendum, & primum de personis iudicij.

DE IUDICE. Cap. II.

I. DE COMPETENTIA IUDICIS, & EXCEPTIONIBUS ADVERSUS IUDICEM.

433
Sententia a non competente iudice dicta, ipso iure non ualeat. de quo infra in re iudicata. Sed & poena statuitur, si apud non competentem agatur, l. in criminali. 5. C. de iurisdic. omn. iudic. his uerbis: Is qui suam causam, siue criminalem, siue civilem, in uerito uocauit examine sine caelesti oraculo, aut executione poposcit militarem:

434
actor quidem propositi negotij actione multetur, reus uero pro condemnato habeatur: & tribuni siue uicarij capitalem sibi animaduersionem subeundam esse cognoscant, si uel suam, uel militum executionem interdictam praebuierint. Regulariter autem iudex competens censetur: quicquid excipiendo eum incompetentem dicit, sine dubio istam suam exceptionem tenetur probare. Sunt autem multiplices & uariae aduersus iudicem exceptiones: & ad forum declinandum, quae sumuntur partim ex persona ipsius iudicis, partim ex persona actoris, partim ex persona rei conuenti, partim ex genere causae & actionis, partim ex re quae petitur, partim denique ex loco in quo est contractum. Primi generis exceptiones haec sunt.

I. Exceptio: Nisi iudex neque iurisdictioni praesit, neque a principe potestate aliqua praeditus sit. Hec exceptio approbatur l. qui neq; 81. ff. ubi quis agere uel conueniri, his uerbis: Qui neque iurisdictioni praesit, neque a principe potestate aliqua praeditus, neque ab eo qui ius dandorum iudicum habet datus est, nec ex compromisso sumptus, uel ex aliqua lege confirmatus est, iudex esse non potuit.

II. Exceptio: Nisi inutiliter datus sit iudex. Hec exceptio approbatur simul & declaratur per ea quae dicta sunt 5. lib. 2. cap. 4. quaest. 2.

III. Exceptio: Nisi iudex surdus, mutus, senatu motus, foemina aut seruus sit. Hec exceptio approbatur l. cum pretor. 12. ff. non autem. ff. ubi quis agere uel conueniri, his uerbis: Non autem omnes iudices dari possunt ab his qui iudices dandi ius habent. Quidam enim lege impediuntur ne iudices sint, quidam moribus, quidam natura. Natura, ut surdus, mutus, & perpetuo furiosus, & impubes: quia iudicio caret. Lege, qui senatu motus est. Moribus, foeminae & serui: non quia non habeant iudicium, sed quia receptum est, ut ciuilibus officijs non fungatur. Ait iuriconsultus: Lege, qui senatu motus est. Huic concordat l. 2. ff. de senatoribus, his uerbis: Calfius Loginus non putat ei permittendum, qui propter turpitudinem senatu motus, nec restitutus est, iudicare uel testimonium dicere: quia lex Iulia repetundarum hoc fieri uetat.

III. Exceptio: Nisi iudex furiosus sit. Hec exceptio constat ex uerbis iam propositis hisce: Et perpetuo furiosus. Propositae exceptionis replicatio haec est: Nisi non perpetuo sit furiosus. Quae replicatio ex iam dictis elici potest. Cui concordat l. cum furiosus. 39. in prim. ff. eod. tt. his uerbis: Cum furiosus iudex additur, non ideo minus iudicium erit, quòd hodie non potest iudicare: scilicet ut suae mentis effectus, quod sententiae dixerit ratum sit. neque enim in addendo praesentia uel scientia iudicis necessaria est. Concordat item l. iudex. 46. ff. eod. tt. his uerbis: Iudex datus in eodem officio permanet, licet furere coeperit: quia recte ab initio iudex additus est.

Sed

Sed quia iudicandi necessitatem morbus fonticus remittit, ergo morbi debet.

V. Exceptio: Nisi iudex cæcus sit. Hæc exceptio reprobatur l. cæcus. 6. ff. ubi quis agere uel conueni. his uerbis: Cæcus iudicantis officio fungitur. Concordat l. 1. §. quamuis. ff. de postulando. his uerbis: Quamuis autem cæcus pro alio postulare non possit: tamen & senatorium ordinem retinet, & iudicandi officio fungitur. Nunquid ergo & magistratus gerere possit? Sed de hoc de liberabimus. Extat quidem exemplum eius qui gessit. Appius denique Claudius cæcus conuictus publicis intererat, & in senatu feruerrimam dixit sententiam de Pyrrhi captiuus. Sed melius est, ut retinere quidem dicamus iam acceptum magistratum posse, a dispirare autem & ad nouum penitus prohiberi: idque multis comprobatur exemplis.

VI. Exceptio: Nisi iudex minor sit etate. Hæc exceptio approbatur l. cum prator. 12. §. non autem. ff. ubi quis agere, c. c. cuius uerba uide §. except. 1. Proposita exceptionis replicatio est: Nisi maior sit decem ex octo annis. Hæc replicatio approbatur l. quidam. 57. ff. de re iudicata. his uerbis: Quidam consulebant, an ualeret sententia à minore uiginti quinque annis iudice data? Sed equissimum est, tueri sententiam ab eo dictam, nisi minor decem & octo annis sit. Certè si magistratum minor gerit, dicendum est iurisdictionem eius non improbari. Et si forte ex consensu iudex minor datus sit, scientibus his qui in eum consentiebant, rectissime dicitur ualere sententiam. Proinde & si minor prætor uel consul ius dixerit, sententiam uero protulerit, ualebit: princeps enim qui ei magistratum dedit, omnia agere decreuit.

VII. Exceptio: Nisi filiusfamilias sit iudex. Hæc exceptio reprobatur d. l. 12. §. fin. ff. ubi quis agere uel conueniri, his uerbis: Qui possunt esse iudices, nihil interest in potestate, an sui iuris sint. Concordat l. qui etiam. 6. ff. de receptis arbitris. cuius uerba uide j. lib. 9. cap. 2. except. 3.

VIII. Exceptio: Nisi iudex sit uir militaris. Hæc exceptio reprobatur l. certi. 15. C. de iudicijs, hisce uerbis: Certi iuris est, quod concessa est militariibus hominibus iudicandi facultas. quid enim obstaculi est, homines qui alicuius rei peritiam habent, de ea iudicare? cum sciamus & militares magistratus, & omnes tales homines per usum quotidianum iam esse ad probatos, ut & audiant lites, easque dirimant, & pro sui & legis scientia huiusmodi altercationibus fines imponant. Concordat l. magisteria. 6. C. de iurisdic. omnium iudicum.

IX. Exceptio: Nisi uiator siue nuncijs iudex sit datus. Hæc exceptio approbatur sub conditione l. ult. ff. ubi quis agere uel conueni. his uerbis: Nonnunquam solent magistratus populi Romani uiatorem nominatum uice arbitri dare: quod raro, &

non nisi re urgente faciendum est.

X. Exceptio: Nisi iudex cognatus sit, maritus, uel domesticus actoris uel rei conueni, uel causa ipsius sit iudicis. Hæc exceptio approbatur l. qui iurisdic. 10. ff. de iurisdictione, his uerbis: Qui iurisdictioni præest, neque sibi ius dicere debet, neque uxori uel liberis suis, neque cæteris quos secum habet. Concordat l. unica. C. ne quis in sua causa iudicet, his uerbis: Generali lege decernimus, neminem sibi esse iudicem, uel ius sibi dicere debere: in re enim propria iniquum admodum est, alicui licentiam tribuere sententiæ. Concordat item l. uilius. §. sciant. C. ubi senatores uel clarissimi, his uerbis: Sciant autem ipsi quoque nec de se, nec de suis facultatibus iudicatos aliquid, nec probatis criminibus, nisi prius ad nostram pietatem retulerint, posse statueri. Contradicit exceptio proposita l. in priuatis. 77. ff. ubi quis agere uel conueniri, his uerbis: In priuatis negocijs patet filium, uel filium patrem iudicem habere potest. De hac antinomia uide glossam in d. l. 10. ff. de iurisdictione. Hactenus de primo genere exceptionum contra iudicem dictum est, earum scilicet que sumuntur ex persona ipsius iudicis: quoniam tunc etiam pertinet, si iudex sit imperitus legum: de quo uide §. lib. 2. cap. 1. quest. 2. reg. 21. Sequuntur nunc et exceptiones, que sumuntur ex persona actoris.

XI. Exceptio: Nisi imperator uel fisco agat, tunc enim procurator Caesaris uel fisci iudex competens est, non alius. Que exceptio approbatur l. ad fisco. 5. C. ubi cause fiscales, hisce uerbis: Ad fisco pertinet res causas rationalis decidat, omnibus concussionibus prohibendis. Concordat l. 2. C. cod. it. his uerbis: Non animaduertimus, cur causas ad officium procuratorum nostrorum pertinentes, ad procuratorum notionem aduocare uelis. Nam cum hoc queratur, an pater tuus mortem sibi consciuerit metu alicuius pœnæ, ac propterea bona à fisco uindicari debeant: iam non de crimine aut pœna mortui, sed de bonis quaerendum est. Proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi de crimine ex quo pœna fisco uindicatur, non constat. Hæc replicatio approbatur l. 1. C. cod. it. his uerbis: Non defensionis mortis quaestionem apud procuratores nostros non oportere tractari, nec bona fisco peti posse, quam si de crimine constituerit apud eum cui conuictis pœnam irrogare licet, quis ignorat? Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi reus ante sententiam mortuus sit, tunc enim, quamuis nondum de crimine conuictus decesserit, causa ad procuratorem Caesaris pertinet. que duplicatio approbatur d. l. 1. §. fin. his uerbis: Planè defunctis homicidij reis, apud procuratores quoque causam agendam esse, ratio permittit. Concordat l. 2. C. cod. it. cuius uerba uide paulo superius ead. exceptione.

XII. Exceptio: Nisi colonus, inquilinus, uel seruus Caesaris

Caesaris agat, tunc enim prepositus sacri cubiculi, non alius iudex competens est. que exceptio approbatur l. ultima. C. ubi cause fiscales, c. c. his uerbis: Imp. Theod. & Valent. A. A. Artaxi præposito sacri cubiculi. Hac lege sancimus, ut siue agat domorum nostrarum colonus, aut inquilinus, uel seruus, seu pulsetur ab aliquo super criminali uel ciuili negotio: non alibi, quam tui culminis, ac uiri spectabilis comitis domorum petatur examè, nullius allegatione super fori præscriptione penitus admittenda.

XIII. Exceptio: Nisi suarius agat, tunc enim prefectus urbi iudex competens est. que exceptio approbatur l. 2. C. de suarijs, lib. 11. his uerbis: Quicumque ex corporibus suariorum, siue excipiendæ necessitate litis adstrictus, seu inferendæ uoluntate spontanea prouocatus, iudicium uoluerit experiri, fori urbani adiutorium postuletur.

XIII. Exceptio: Nisi pater, filius, uxor, uel domesticus iudicis ordinarij, uel ipse iudex agat. De hac exceptione dictum est paulo superius except. 10. Hactenus igitur de secundo genere exceptionum, quod sumitur ex persona actoris, sit dictum. Tertium genus exceptionum sumitur ex persona rei conueni, cuius generis exceptiones nunc sequuntur.

XV. Exceptio: Nisi reus conuentus non ibi, ubi conuenitur, habeat domicilium. Hæc exceptio approbatur l. 2. C. de iurisdictione omnium iud. his uerbis: Iuris ordinem conuerti postulas, ut non actor rei forum, sed reus actoris sequatur. Nam ubi domicilium reus habet, uel tempore contractus habuit, licet hoc postea transtulerit, ibi tantum eum conueniri oportet. Concordat l. actor. 3. in princ. C. ubi in rem actio exerceri debeat. item l. unica. ibi ubi autem domicilium. C. ubi de hæred. agatur. item concordat l. in possessione. 3. C. ubi causa status agi oportet.

Proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi tempore contractus ibi, ubi conuenitur, domicilium habuit. tunc enim nihilominus ibi potest conueniri, licet post contractum domicilium aliud transtulerit. que replicatio patet ex uerbis paulo superius propositis hisce: Vel tempore contractus habuit, licet hoc postea transtulerit.

Secunda replicatio est: Nisi ibi, ubi conuenitur, reus ciuis sit. Hæc replicatio approbatur l. incola. 29. ff. ad municipalem, his uerbis: Incola & his magistratibus parere debet, apud quos in cola est, & illis apud quos ciuis est: nec tantum municipio, sed alterius negocij causa uenerat, non esse Romæ audientum. Concordat l. 1. ff. eum qui appellauerit in prouincia defendi. iam propositarum duplicationum triplicatio prima hæc est: Nisi reus ibi, ubi conuenitur, contraxerit, & ex eo contractu agatur. que triplicatio approbatur l. 2. §. omnes autem. ff. ubi quis agere uel conueniri, his uerbis: Omnes autem isti domum reuocant, si non ibi contraxerint, ubi conueniuntur: cæterum si ibi contraxerint, reuocandi ius non habent: exceptis legatis,

qui

quibus res propter quas contenditur, conuictæ sunt, iubemus in rem actionem aduersus possessorem moueri. Plura de hac re uide j. lib. 21. cap. 6. in fine.

Quarta replicatio est: Nisi actor uir sit senatorius. Hæc replicatio reprobatur l. si m. 2. C. ubi causa status agi oporteat, his uerbis: Si in possessione libertatis constituta est, cum in status etiam quaestione actor rei forum sequi debeat, ibi causam liberalem agi oportet, ubi consistit que ancilla dicitur, licet senatoria dignitate actor decoretur.

Quinta replicatio est: Nisi reus Romæ deprehendatur, tunc enim ibi potest conueniri, nec reuocandi domum ius habet. Hæc replicatio approbatur l. nec non est. 28. §. si c. in fin. ff. de quib. causis maiores, cuius uerba uide j. lib. 49. cap. 5. quest. 3. causa 2. except. 2. Concordat l. Roma. 33. ff. ad municipalem, his uerbis: Roma communis patria est. Proposita replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi legationis aut testimonij causa sit euocatus, aut causa iudicandi. que duplicatio approbatur l. 2. §. legatis. ff. ubi quis agere uel conueniri, his uerbis: Legatis in eo quod ante legationem contraxerunt, item his qui testimonij causa euocati sunt, uel si qui iudicandi causa accersiti sunt, uel in prouinciam destinati, reuocandi domum suam ius datur. Proposita duplicationis triplicationes uide j. duplic. prox. Sed & exemplum propositæ duplicationis proponitur Nouell. c. 121. §. item & si episcopi, his uerbis: Si episcopi aut clerici pro ciuitate per causam legationis, &c. Secunda duplicatio est: Nisi ex causa appellationis Romæ degat, uel ex alia causa necessaria. Hæc duplicatio approbatur d. l. 1. §. ei quoque, his uerbis: Ei quoque qui prouocauit, non imponitur necessitas intra tempora prouocationis exercendæ, Romæ, uel alio loco, ubi prouocatio exercetur, alijs pullantibus respondere. Nam Celsus huic etiam domum reuocationem dandam ait: quoniam ob aliam causam uenerit. & hæc sententia uera & rationalis est. Nam & diuus Pius Plotio Celsiano rescripsit, eum qui tutelæ reddendæ causa Romam erat ad se euocatus, alterius tutelæ, cuius causa non erat euocatus, non debere compelli iudicium suscipere. Item Claudio Flauiano rescripsit, minorem uiginti quinque annis, qui desiderat in integrum restitui aduersus Afrianum, qui alterius negocij causa uenerat, non esse Romæ audientum. Concordat l. 1. ff. eum qui appellauerit in prouincia defendi. iam propositarum duplicationum triplicatio prima hæc est: Nisi reus ibi, ubi conuenitur, contraxerit, & ex eo contractu agatur. que triplicatio approbatur l. 2. §. omnes autem. ff. ubi quis agere uel conueniri, his uerbis: Omnes autem isti domum reuocant, si non ibi contraxerint, ubi conueniuntur: cæterum si ibi contraxerint, reuocandi ius non habent: exceptis legatis,

qui licet ibi contraxerint (dummodo ante legationem contraxerint) non compelluntur se Romæ defendere, quamdiu legationis causa ibi demorantur: quod & Iulianus scripsit, & diuus Pius rescriptit. Proposita triplicationis quadruplicatio hæc est: Nisi legationis causa absit. tunc enim, quamvis alibi contraxerit, non tamen potest ibi conueniri. que quadruplicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Exceptis legatis, qui licet ibi contraxerint, non compelluntur se Romæ defendere. Sed & proposita quadruplicatio distinctio hæc est: Nisi tempore legationis contraxerit, tunc enim quadruplicatio proposita non obstante, etiam ibi conueniri potest, ubi contraxit. quæ distinctio approbatur uerbis iam propositis hisce: Dummodo ante legationem contraxerint. Cui concordat l. si legation. 25. ff. eod. tit. his uerbis: Si legationis tempore quis seruum uel alia rem emerit, aut ex alia causa possidere cœperit: non iniquè cogitur eius nomine iudicium accipere. aliter enim potestas dabitur legatis sub hac specie res alienas domum auferendi. Concordat item l. non alius. 24. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Non alius in eos quos princeps euocauit, Romæ competit, &c. Concordat item l. cum furiosus. 39. ff. in. ff. eod. tit. his uerbis: Qui legationis causa Romam uenit, ex qualibet causa si de iudicare potest: cū priuilegio suo, cum sit in Italia contractum, uti non potest. Item concordat Nouell. c. 123. ff. reuerend. ibi: sed & si de certis. Planè proposita distinctio subdistinguitur rursus hoc modo: Nisi tempore legationis constituerit se soluturum, quod ante contraxit. que subdistinguitur approbatur l. si quis. 8. ff. eod. tit. his uerbis: Si quis in legatione constituerit, quod ante legationem debuit: non cogitur ibi iudicium pati, ubi constituit. Plures proposita triplicationis quadruplicatio uide 7. replicat. prox. Secunda propositarum duplicationum triplicatio hæc est: Nisi ex eo contractu conueniantur, quem alibi, quàm in sua ciuitate uel prouincia, contraxerint. Hæc triplicatio approbatur l. 2. ff. item si extra. ff. ubi quis agere uel conueniri, his uerbis: Item si extra prouinciam suam contraxerint, licet non in Italia: quæstionis est, an Romæ conueniri possint? Et Marcellus ait, in eo solo priuilegio eos uti domum reuocandi, quod in ciuitate sua, uel certè intra prouinciam suam contraxerint: quod uerum est. Huc pertinet l. insula. 9. ff. eod. tit. cuius uerba hæc sunt: Insulae Italiae, pars Italiae sunt, & cuiusque prouinciae. Tertia triplicatio est: Nisi tempore legationis se soluturum constituit. Hæc triplicatio approbatur l. cum quaeritur. 3. ff. de legationibus, hisce uerbis: Cum quaeritur, an in eum qui in legatione sit, actio dari debeat: non tam interest, ubi quis aut crediderit, aut dari quis stipulatus sit: quàm illud, an id actum sit, ut legationis tempore solueretur. Concordat l. contraxisse. 20. ff. de action. & obligat. his

uerbis: Contraxisse unusquisque in eo loco intelligitur, in quo ut solueret, se obligauit. Quarta triplicatio est: Nisi cum uxor à uiro legato Romæ diuertisset, ibi quoque dotem petat. que triplicatio approbatur l. si uxor. 4. ff. ubi quis agere uel conueniri, his uerbis: Si uxor à legato Romæ diuertit, dotis nomine defendendum Romæ uirum, iure responsum est. Quinta triplicatio est: Nisi legatio uel alia causa, ob quam reus peregrinatur, sit perfecta, nec reus domum proficiatur. Hæc triplicatio approbatur l. 2. ff. planè si perfecta. ff. eod. tit. his uerbis: Planè si perfecta legatione subsistant, conueniendos eos diuus Pius rescriptit. Sexta triplicatio est: Nisi is qui domum reuocat, actionem alibi intendat. tunc enim ibidem in causa reuocationis est defendendus. que triplicatio approbatur simul & distinguitur d. l. 2. ff. sed si agant. de qua re dicitur 7. replic. generalis. Septima triplicatio est: Nisi dubitetur, utrum reus reuocandi domum ius habeat. nam hæc quæstio ibi, ubi conuenitur, est definienda. que triplicatio approbatur d. l. 2. ff. sed si dubitetur, his uerbis: Sed si dubitetur, utrum in ea quis causa sit, ut domum reuocare possit, nec ne: ipse prætor debet causa cognita statuere. Concordat l. legato. 5. ff. de legationibus, his uerbis: Legato tempus prodest, ex quo legatus creatus est, non ex quo Romam uenit. Sed si non constat, legatus sit, an non: Romæ prætor de hoc cognoscit. Octaua triplicationis loco notandum, quod is qui domum reuocandi ius habet, nihilominus alibi possit conueniri ad cautionem iudicio sibi præstandam. que triplicatio approbatur d. l. 2. ff. quod si constituti, his uerbis: Quod si constituti, in ea eum causa esse, ut domum reuocet: debet cauere in iudicio sibi, statuere prætor, in quem diem promittat. Sed utrum nuda cautione, an satisfactione, Marcellus dubitat? mihi (Vlpiano) uidetur sola promissione: quod & Mella scribit. alioquin compelleretur magis iudicium accipere, quàm inuenire eos qui satis pro eo dent. Nona triplicatio est: Nisi ante legationem litem ibi sit contestatus. que triplicatio reprobat l. non distinguemus. 22. ff. item si quis Romæ. ff. de receptis arbitris. cuius uerba uide 7. libro 9. cap. 2. except. 5. Decima triplicatio est: Nisi iudicium spontè suscepit legatus. Hæc triplicatio approbatur d. ff. item si quis Romæ. ibi quia eisi iudicium. Hactenus de quinta replicatione eiusque duplicationibus & triplicationibus est dictum. Plures huiusmodi triplicationes uide 7. in replicationibus sequentibus.

Sexta proposita exceptionis replicatio est: Nisi ibi, ubi conuenitur, sit contractum, uel negocium gestum. Hæc replicatio approbatur l. heres absens. 19. ff. si quis tutelam. ff. ubi quis agere uel conueniri, &c. his uerbis: Si quis tutelam, uel curam, uel negocium, uel argentariam, uel quid aliud, unde obligatio oritur, certo loco administrauit, et si ibi domicilium non habuit, ibi se debet defendere: & si se non defendiderit, neque ibi domici-

domicilium habeat, bona possideri patietur. Proinde & si merces uendidit certo loco, uel deposuit, uel comparauit, uidetur (nisi si alio loco, sese ut defenderet, conuenit) ibi se defendere. Concordat l. interdum. 36. ff. in. ff. eod. tit. his uerbis: Senator, &c. Item concordat l. argentarium. 45. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Argentarium, ubi contractum est, conueniri oportet: nec in hoc dilationem, nisi ex iusta causa, dari: ut scilicet ex prouincia codices afferantur. Idem in actione tutelæ placuit. Item concordat l. 2. ff. omnes autem ff. eod. tit. l. 1. C. ubi de rationibus agi oportet, his uerbis: Eū qui aliena negotia siue ex tutela, siue ex quocunq; alio titulo administrauit, ubi hoc gessit, ratione oportet reddere. Item concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Nemo post depositum cingulum suæ priuatæ uitæ redditus, ob negocium quod militiæ causa est ei exortum, præstandi rationi gratia eius numeri, in quo militauit, uel quem ipse gessit, à quocunq; pulsatus fori præscriptionibus utatur. unumquenq; enim super huiuscemodi causis publicis, quas dum militare exercuit, uel super rationi gratia eius numeri, per que suos contubernales adfixisse dicitur, in militari oportet iudicio respondere, in quo & instructio sufficiens, & nota testimonia, & uerissima possunt documenta præstari. Concordat item Nouell. c. 68. cuius uerba uide 7. eod. cap. except. 48. Item concordat l. neque scemina. 54. ff. in. ff. de procuratoribus, hisce uerbis: Tutores quo in loco administrauerunt, eodem loco & defendi debent. Proposita replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi cum eo contraxit, qui statim aliò profecturus est. Hæc duplicatio approbatur l. heres absens. 19. ff. nunquid dicemus. ff. ubi quis agere uel conueniri, his uerbis: Nunquid dicemus, eum qui à mercatore quid comparauit, scilicet ad uena: uel ei uendit, quem scit in de confestim profecturum: non oportere ibi bona possidere, sed domicilium eius sequi? At si quis ab eo comparauit, qui tabernam uel officinam certo loco conductas habuit: in ea causa esse, ut illic conueniatur? quod magis habet rationem. nam ubi sic uenit, ut confestim discedat: & quasi à uiatore, uel eo qui *peripatet* (id est, præternauigabat) emit: durissimum est, quotquot locis quis nauigat, uel iter faciens delatus est, tot locis se defendere. At si quo constitit, non dico iure domicilij, sed tabernulam, pergulam, horreum, armarium seu officinam conducens, ibiq; distraxit, uel egit, defendere se eo loco debet. Secunda duplicatio est: Nisi non reus, sed eius seruus alibi contraxerit, cuius nomine conuenitur. Hæc duplicatio reprobat d. l. 19. ff. apud Labeonem, his uerbis: Apud Labeonem quaeritur: Quid si homo prouincialis seruum institorem uendendarum mercium gratia Ro-

mæ habeat? & ait, quod cum eo seruo contractum est, ita habendum esse, atque si cum domino contractum sit: quare ibi debet se defendere. Concordat l. non alius. 24. ff. in. ff. eod. tit. his uerbis: Legati ex delictis in legatione commissis coguntur iudicium Romæ pati, siue ipsi admiserint, siue serui eorum. Tertia duplicatio est: Nisi quasi contractus alibi sit celebratus, uel delictum commissum. Hæc duplicatio reprobat l. omnem. 20. ff. d. tit. his uerbis: Omnem obligationem pro contractu habendam existimandum est, ut ubicunq; aliquis obligetur, & contrahi uideatur, quamuis ex causa crediti debeatur. Concordat d. l. 24. ff. 1. Quarta duplicatio est: Nisi instrumentum tantum contractus eo loco, ubi conuenitur, sit conscriptum: domi autem contractus celebratus. Hæc duplicatio approbatur l. exigere. 65. ff. ubi quis agere uel conueniri debeat, his uerbis: Exigere dotem mulier debet illic, ubi maritus domicilium habuit, non ubi instrumentum dotale conscriptum est. nec enim id genus contractus est, ut & eum locum spectari oporteat, in quo instrumentum dotis factum est: quàm eum, in cuius domicilium & ipsa mulier per conditionem matrimonij erat reditura. Quinta duplicatio est: Nisi legatus ibi, ubi conuenitur, contraxerit. Hæc duplicatio approbatur simul & distinguitur per ea que dicta sunt 5. repl. 5. tripl. 1. Hæc de sexta replicatione eiusque duplicationibus sint dicta.

Septima proposita exceptionis replicatio est: Nisi reus conuentus ibi, ubi conuenitur, se soluturum constituit. Hæc replicatio approbatur l. contraxisse. 20. ff. de action. & obligat. Concordat d. l. 19. ff. in. ff. ubi quis agere uel conueniri, his uerbis: Illud sciendum est, eum qui ita fuit obligatus, ut in Italia solueretur, si in prouincia habuit domicilium, utrobique posse conueniri, & hic & ibi: & ita Iuliano & multis alijs uidetur. Concordant ea que dicta sunt 5. ead. except. repl. 5. tripl. 2.

Octaua replicatio est: Nisi legatus, qui alibi hereditario nomine conuenitur, ibi hereditatem adierit, uel ex S. C. Trebelliano restitutam acceperit. Hæc replicatio reprobat l. de eo. 26. cum duabus l. sequentibus. ff. ubi quis agere uel conueniri, &c. his uerbis: De eo autem qui adijt hæreditatē, Celsus scribit: quamuis Romæ adierit hæreditatem, non competere in eum actionem, ne impediatur legatio: & hoc est uerum. Sed nec legatarijs datur actio: licet, nisi satis dederit, mittantur in possessionem rerum hereditariarum. Quod & in hereditarijs creditoribus dicendum est. Quid enim prohibet, legatum publico munere fungi, & auctorem custodiæ causa in possessione rerum hereditariarum esse? Sed & si restituatur ei hæreditas ex Trebelliano, actio in eum non dabitur: siue spontè, siue coactus heres eam adierit. commodius enim est, reddi quidem ei hæreditatem: perinde autem habendum, ac si ipse adijisset hæ-

reditatem. Plene approbatur replicatio in alio, quam in legato, ibidem, his uerbis: Contra, si legatus tempore legationis adierit & restituerit, datur in fideicommissarium actio, nec Trebelliani exceptio obstat ex persona legati: quia personale beneficium est.

Nona replicatio est: Nisi ad satisfaciendum seu cauendum agitur iudicio fisci, uel solui. Hec replicatio approbatur uerbis iam propositis hinc: Licet, nisi satisfidetur, mittantur in possessionem rerum hereditarium. Concordat l. 2. §. quod si constituerit ff. cod. de cuius uerbis uide §. repl. 3. tripl. 2.

Decima replicatio est: Nisi damni infecti nomine agatur. Hec replicatio approbatur l. sed §. si. 28. §. adu. ff. ubi quis agere uel conueniri, his uerbis: Et diu nomine legatus damni infecti promittere debet, aut uicinū admittere in possessionem.

Vndecima replicatio est: Nisi in iurandum legato offeratur. Hec replicatio reprobatur d. l. 28. §. ex quibus, his uerbis: Ex quibus autem causis non cogitur legatus iudicium accipere, nec iurare cogendus est, se dare non oportere: quia hoc iusiurandum in locum litis contestatae succedit.

Duodecima replicatio est: Nisi dies actionis exitura est. Hec replicatio approbatur d. l. 28. §. sed §. si dies, his uerbis: Sed & si dies actionis exitura erit, causa cognita aduersus eum iudicium praetor dare debet: ut lis contestetur, & ita in prouinciam transferatur.

Decimatertia replicatio est: Nisi in rem agatur, quā legatus secum habet. Hec replicatio reprobatur l. non alias. 14. §. sed si postuletur ff. ubi quis agere uel conueniri, his uerbis: Sed si postuletur in rem actio aduersus legatum, nunquid danda sit, quoniam ex praesenti possessione haec actio est? Causis respondit, sic seruandum, ut si subducatur ei in ministerium, non sit concedenda actio: si uero ex multis seruis de uno agatur, non sit inhihibenda. Iulianus sine distinctione denegandam actionem ait, merito: ideo enim non datur actio, ne ab officio suscepto legationis auocetur. Haecenus de exceptione decima quinta eiusque replicationibus sit dictum. Quamquam plures huiusmodi replicationes licet colligere ex ijs, quae sequuntur.

XV. Exceptio: Nisi mulier nupta conueniatur. ea enim, ubi maritus eius forum uel domicilium habet, est conuenienda, quae exceptio approbatur l. mulieres. 9. C. de incolis, et ubi quis domicilium habere, etc. his uerbis: Mulieres honore maritorum erigimus, & genere nobilitamus, & forum ex eorum persona statuimus. Sin autem minoris ordinis uirum postea sortita fuerint, priore dignitate priuatae, posterioris mariti sequuntur conditionem, & domicilium mutamus. Vide item §. lib. 2. cap. 5. quae st. 1. reg. 3. item §. lib. 11. cap. 2. quae st. 5. reg. 5.

XVI. Exceptio: Nisi uidua, pupillus uel alia debilis

lis persona agat uel conueniatur. Haec enim persona extra suam prouinciam in ius uocanda non sunt. Haec exceptio approbatur l. unica. C. quando imp. inter pupillos, etc. his uerbis: Si contra pupillos, uiduas, uel diuturno morbo fatigatos & debiles imperatum fuerit lenitatis nostrae iudicium, memorati à nullo nostrorum iudicum compellantur comitatu nostro sui copiam facere: quinimò intra prouinciam, in qua litigator aut testes uel instrumenta sunt, experiantur iurgandi fortunam: atque omni cautela seruetur, ne terminos prouinciarum suarum cogantur excedere. Quod si pupilli, uel uiduae, alijque forrunae iniuria miserabiles, iudicium nostrae serenitatis orauerint, praesertim cum alicuius potentiam perhorrescunt, cogantur eorum aduersarij examini nostro sui copiam facere.

XVII. Exceptio: Nisi ipse iudex ordinarius, eiusque ue domesticus conueniantur. hoc enim casu iudex designari potest, quae exceptio approbatur l. qui iurisdictioni. 10. ff. de iurisdictione. cuius uerba uide §. cod. cap. except. 10. Concordat l. Iulianus. 17. ff. ubi quis agere uel conueniri, etc. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 4. quae st. 2. except. 16. repl. 4. Item concordat l. de ordinario. 4. C. de officio praefecti praetorio, his uerbis: De ordinario iudice semper illustris est cognitio praefecturae, licet militari uiro ab eo facta fuerit iniuria. Concordat item l. 2. C. de officio praefecti Augusti. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 17. in prin. Alias leges concordantes uide §. d. except. 10. Sane si quis aduersus eum qui in magistratu est, actionem habeat, differtur actio donec magistratus eius sit finitus, quod approbatur l. pars literarum. 48. ff. ubi quis agere uel conueniri, de quare uide §. lib. 36. cap. 14. reg. 8.

XIX. Exceptio: Nisi uir illustris aut clarissimus conueniatur. hic enim ad iurisdictionem imperatoris uel ab eo delegati pertinet, quae exceptio approbatur l. quoties. 3. C. ubi senatores uel clarissimi, his uerbis: Quoties uiro forte patricio, uel expatricio, uel ei quem praetorianae uel urbariae amplissimae sedis administratio illustrauit, uel consulari uiro, quem tam ordinaria professio, quam sacrae nostrae pietatis pariter sublimauit oratio, quae magisteriae potestatis sudoribus elarus factus est, uel ei qui magistris officiorum uel quaestoris officio functus, aut sacrae nostrae pietatis cubiculo praepositus, post depositam administrationem senatorio ordini sociatus est, aut cui nostrae serenitatis domesticorum scholam regendam mandauit, cuius sacros nostri numinis thesauros, aut res priuatas nostrae pietatis uel serenissimae Augustae nostrae coniugis gubernandas iniunxit: post depositam uidelicet administrationem criminis publicum priuatumque (cui tamen non per procuratorem respondere liceat) in hac alma urbe, uel in prouincijs commoranti ingeratur: nullius

alterius iudicis nisi nostrae pietatis huiusmodi esse cognitionem, uel sacri tantummodi cognitoris, cui nostra serenitas huiusmodi negocij audientiam uice sua sacris apicibus mittendis mandauerit: ita tamen, ut apud illum iudicem nullius officij uel scholae intercedente ministerio, more atque habitu sacrarum consultationum, absque ulla uidelicet obseruatione dierum fatalium introducat causa, uiris deuotissimis sacri nostri scrinij libellenibus solennia implentibus, audiatur: & qui in crimen uocatus erit, ne quas ante probationes iniurias patiat. Sedendi quoque in aliqua secretarij parte, quae iudicibus inferior, altercantibus uero superior esse uideatur, habitu ro licentiam. Aded autem tantarum honores dignitatum duximus augendos, ut ne sacro quidem cognitori nostro, postquam crimen fuerit patefactum, contra huiusmodi uiros uel eorum substantias statuendi aliquid concedamus facultatem: sed hoc solummodo in huiusmodi uiros uice quoque principis audituro licebit, ut intentatum apud se crimen, si patefactum fuerit, ad principalem referat noticiam. Vltionis autem tantis inferendae dignitatibus modus non nisi in principis se debet arbitrio: cum sit certum, oportere accusatoris calumniam, reo penitus absolueno, in consulta quoque nostra serenitate, prout leges sancunt, coerceri: nisi forte accusator quoque non minoris, quam reus, sit dignitatis. in hoc nanque casu super coeada huiusmodi accusatoris calumnia non immerito cõsulenda erit principalis auctoritas. Viros autem illustres in hac incluta urbe degentes, qui sine administratione honorarijs decorati fuerint codicillis: licet talis praerogatiuam nostrae iustionis meruerint, ut quod non egerint, uideantur egisse: in criminalibus causis magnificae tuae sedis, & illustrissimae urbariae praefecturae, necnon etiam uiri magnifici magistris officiorum (quoties tamen ad eius iudicium specialis nostrae pietatis emanauerit iussio) sententijs respondere decernimus, ita ut huiusmodi uiri sedendi quidem in cognitionibus dicendis minimè sibi uindicent facultatem. Sciant autem ipsi quoque, nec de se, nec de suis facultatibus iudicatuos aliquid, nec probatis criminibus, nisi prius ad nostram pietatem retulerint, posse statuere. Quoties autem uiri illustres in prouincijs constituti, non hi tamen, quorum cognitio ad nostram maiestatem, uel ad iudicem uice numinis nostri auditurum pertineat, in querimoniam fuerint criminalem uocati: & sedendi, cum celebratur cognitio, in secretarijs iudicatumus consequatur: & iudices, patefactis quo-

que criminibus, ferendis contra huiusmodi uiros uel facultates eorum sententijs abstineant, dum nostrae pietatis ad suas meruerint relationes responsum: supplicio uidelicet, quod accusatoribus patefacta eorum calumnia ingerendum est, nec apud prouinciales iudices, si non, sicut superius dictum est, similem dignitatem habeant, differedo.

Haecenus consuetudo, quae exceptio proposita approbatur. Eius autem replicatio prima haec est: Nisi non illustri, sed clarissima dignitate tantum sit praeditus reus, quae replicatio approbatur l. 1. C. cod. de his uerbis: Qui cunque non illustri, sed clarissima dignitate tantum praeditus, uirginem rapuerit, uel fines aliquos inuaserit, uel in aliqua culpa seu crimine fuerit deprehensus: intra prouinciā in qua facinus perpetravit, publicis legibus subiugetur, nec fori praescriptione uratur. omnem enim huiusmodi honorē reatus excludit. Secunda replicatio est: Nisi causa pecuniaria sit. Hec replicatio approbatur l. 2. C. cod. de his uerbis: Senatores in pecuniarijs causis, siue in hac alma urbe, siue in suburbanis degunt, in iudicio tam praetorianae praefecturae, quam urbariae, necnon magistris officiorum (quoties tamen ad eum nostrae pietatis emanauerit iussio) in prouincijs uero, ubi late fouet, aut ubi maiorem partem honorū possidet, & assidue uersantur, respondebunt. Tertia replicatio est: Nisi de functionibus publicis agatur. Quae replicatio approbatur l. unica. C. in quibus causis milit. fori praescripti, ut non possunt, his uerbis: Omnes omnino domesticos, & agentes in rebus, & quaecunque praetendatur militia uel dignitas, sub moderatoribus prouinciarum functionibus publicis respondere sancimus, nulla fori praescriptione ualitura, si hac, qui exiguntur publica debita, uti tentauerint. Imò & in alijs priuatis actionibus occupatos uolumus respondere, qui uel per prouincias sociantur, uel conductorum uocabulis (cū non armata militia praediti sunt) defenduntur, siue domorum diuinarum, siue uirorum potentium, seu cuiuslibet conditionis sunt conductores: nisi forte commeatum ad rem propriam componendam unius anni inducias ostenderit se accepisse. eadem forma seruanda in his etiam, quā mercandi uel militandi sacra beneficia meruerunt, ut & ipsi rectoribus prouinciarum respondeant.

XX. Exceptio: Nisi certe professionis uel negotiationis reus sit. hic enim ad iurisdictionem pertinet eius qui istiusmodi professioni uel negotiationi praest. Quae exceptio approbatur l. periniquum. 7. C. de iurisdictione. omnium iudicum, his uerbis: Periniquum & temerarium esse percipimus, eos qui professiones aliquas seu negotiationes exercere nescuntur, iudicij, ad quos earundem professio-

num seu negociationū cura pertinet, iurisdictionem & p̄ceptionem declinare conari. Quapropter iubemus, huiusmodi hominibus nec cuiuslibet militiæ, seu cinguli uel dignitatis p̄rogatiuā in hac parte suppetere: sed eos qui statutis in quacūq; militia cōnumerati sunt, uel fuerint, uel qui aliquam dignitatē p̄tendunt, sine quadam fori p̄scriptione his iudicibus, tā in publicis, quā in priuatis causis obedire compelli, ad quorum sollicitudinem professionis seu negociationis, quam p̄ter militiam exercēt, gubernatio uidetur respicere: ita tamē, ut ipsis nihilominus iudicibus, sub quorum iurisdictione militia seu dignitas eorum constituta est, proculdubio respondeant: his uidelicet, qui contra tenorem huius legis uenire tentauerint, militiæ cingulo, seu dignitatis honore pro tali conamine spoliandis.

XXI. Exceptio: Nisi is qui conuenitur, decurio sit, curialis uel cohortalis. Hæc exceptio reprobatu No. uell. c. 15. his uerbis: Imp. Iulianus A. Areobind. do p̄toriorum p̄fecto. Suggestio nobis per epistolam gloriæ tuę facta est, quę dicit, non ex usu esse, ut decuriones aut cohortales, cum publico priuatiue iure cū ipsis agē dum est, ad diuersa iudicia, uel ad hanc aliam perducantur urbem, uel in alias mittantur prouincias: sæpenumero autē sacras nostras p̄beri iusionem, quæ id uelint: petijstiq; ut sacra pragmatica forma prohiberetur, ne quis cohortalium aut decurionū, iudicij causa, uel ex alia in aliam prouinciam duceretur, uel ad hanc usq; regiam pertraheretur urbem: si uerō sacre de hoc componatur formæ, ut hæc prius insinuentur iudicio excellentiæ tuæ, & decreta, ut æquum est, suscipiant. Nos igitur, tametsi omnem productionem in ius, exhibitionemq; in iudicio auersamur, si tamē necessitas incidat, ut huiusmodi aliquid agatur, nulli nostrorum magistratuum, excepto throno tuo, concedimus, ut cohortalem aut decurionē ad hanc aliam urbem iudicij causa perducit, nisi sacra aliqua interueniat iusio, quæ expressis uerbis id p̄cipiat: quam ipsam conuenit, ut & excellentia tua perdiscat, neque citra decretū tuum ipse huc in ius perducatur: cū ita fieri id expediat publico, ne si ex ijs locis, ubi publicas tractant pecunias, abstrahantur, hanc ansam arripiant nocuerunt inferendi contra rempub. Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc sacram nostrā pragmaticam declaratur formā, ea studet excellētia tua effectui & fini tradere. Concordat l. 1. c. de curialibus urbis Romæ, his uerbis: Si quis curialem de auferendis priuilegijs putauerit lite pulsandum, intelligat se curiæ interpellare debere iudicem.

XXII. Exceptio: Nisi reus pari uel maiori dignitate p̄ditus sit, quā iudex. Hæc exceptio approbatu Lille à quo. 13. §. tempestiuū. ff. ad S. C. Trebell. his uerbis: Est dicendum, p̄torem quidem in p̄torem, uel consulem in consulem nullum imperium habere: sed si iurisdictioni se subijciant, solet p̄tor in eos ius dicere. Sed & si ipse p̄tor hæres institutus suspectū dicat, ipse se cogere non poterit: quia triplici officio fungi non potest, suspectam dicentis, & coacti, & cogentis. Sed in his omnib. casibus atq; similibus principale auxiliū implorandum est. Concordat l. Labeo. 3. §. fin. cum l. sequente. ff. de receptis arbitris. Proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi se ipsius iurisdictioni subijciat. quæ replicatio approbatu uerbis paulo superius propositis hisce: Sed si iurisdictioni se subijciant, solet p̄tor in eos ius dicere. Concordat l. est receptum. 14. ff. de iurisdic. his uerbis: Est receptum, eoque iure utimur, ut si quis maior uel æqualis subijciat se iurisdictioni alterius, possit ei & aduersus eum ius dici.

XXIII. Exceptio: Nisi si scus cōueniatur, tunc enim apud rationalem, seu procuratorem scici causa determinanda est. quæ exceptio approbatu l. ad scicum. 5. c. ubi cause fiscales, etc. cuius uerba uide §. eod. cap. except. 11.

XXIII. Exceptio: Nisi actor rerum priuatarum, uel procurator Cesaris conueniatur. Hæc exceptio approbatu l. uniuersi. 9. c. eod. tt. his uerbis: Vniuersi fiduciam gerant, ut cum quis eorū ab actore rerum priuatarum nostrarū, siue a procuratore uexatus fuerit iniurijs, super eius cōtumelijs uel deprædationibus deferre querimoniam sinceritati tuæ uel rectori prouinciæ nō dubitet, uel ad publicam sententiam uindictæ sine aliqua trepidatione conuolare. quæ res cum fuerit certis probationibus declarata, sancimus & edicimus, ut si in prouincia hanc audaciam quisquam moliri ausus fuerit, publicè uiuus concremetur.

XXV. Exceptio: Nisi officialis procuratoris Cesaris conueniatur. Hæc exceptio approbatu l. nullū. 10. c. eod. tt. his uerbis: Nullum ex officio rationalis, qui ex actioni uel chartis inseruiat, in alio iudicio abduci oportet: nisi forte cuiuspiā caput accusatio legibus instituta pulsauerit.

XXVI. Exceptio: Nisi colonus, inquilinus, uel seruus Cesaris conueniatur. hic enim apud p̄positum sacri cubiculi & comitem domorum est conueniendus. quæ exceptio approbatu l. ult. c. ubi cause fiscales, etc. cuius uerba uide §. eod. cap. except. 12. Concordat l. si quis. 6. c. eod. tt. his uerbis: Si quis aduersus conductorem nostrum aliquid agendum crediderit, uiro illustri comiti rerum priuatarum referri oportet: ne & iudicij existimationis, & officio eius salutis imminet discrimen. Concordat l. dominicis. 7. c. eod. tt. his uerbis: Imp. Cōstantinus A. ad Bulephorum patrimonialibus

bus grauitatē tuam censuimus diceptatricem esse debere. duces enim & p̄positos militum & castrorū, & rectores prouinciarū, euocandis & arcesendis colonis abstinere oportet. Plane in criminalibus, ad p̄sidentem prouincie pertinet colonus uel seruus rei priuati. quod replicatio loco notandū. quæ replicatio approbatu l. cū aliquid. 8. c. eod. tt. his uerbis: Cum aliquid colonus uel seruus rei priuati nostræ cōtra disciplinam publicā adseratur perpetrare, ad iudicium rectoris prouincie uenire cogendus est: sic uidelicet, ut p̄sente rationali uel procuratore domus nostræ, inter eū & accusatorē causa tractetur: & si facinus fuerit approbatū, iuris seueritas exerceatur. Contradicit l. ult. c. eod. tt. cuius uerba uide §. except. 12.

XXVII. Exceptio: Nisi cubicularius Imperatoris uel Augustæ conueniatur. Hæc exceptio approbatu l. cubicularios. 3. c. de p̄positis sacri cubiculi, lib. 12. his uerbis: Imp. Martianus A. Cubicularios tā sacri cubiculi mei, quā uenerabilis Augustæ, quos utrosq; certū est obsequijs occupatos, & aulae penetralibus inhæretes, diuersa iudicia obire non posse, ab obseruatione aliorum tribunalium liberamus, ut in sublimitatis solummodō tuæ iudicio propositas aduersus se excipiant actiones.

XXVIII. Exceptio: Nisi silentarius Imperatoris, uel silentarij uxor conueniatur. Hæc exceptio approbatu l. ne ad. 4. c. de silentarijs & decurionibus, hisce uerbis: Ne ad diuersa tractū uiri deuoti silentarij iudicia sacris abstrahi uideantur obsequijs, iubemus eos qui quemlibet deuotissimorū silentariorum scholæ, uel eius uxorem, ciuilitate, uel etiam criminaliter pulsare maluerint, minimè eū ex cuiuslibet alterius iudicio, nisi ex iudicio tantummodō uiri excellentissimi magistrī officiorum, conueniri.

XXIX. Exceptio: Nisi militans in sacris scrinijs, eiusue uxor, parens, liberi, seruus uel colonus conueniatur. Hæc exceptio approbatu l. in sacris. 12. in prim. c. de proximis sacrorum scriniorum, his uerbis: Imp. Zenon A. magistro officiorum. In sacris scrinijs militantes, & parentes atque uxores eorum, necnon liberos, ex sententia tantummodō tuæ celsitudinis criminales & ciuiles intentiones agentium excipere iubemus: in super etiam colonos, seu adscripticios, & seruos eorum, in hac regia urbe degentes, eodem beneficio potiri, si dei pro tempore adiutoris uiri spectabilis proximi, uel unius ex statutis, committēdos: ita, ut si in prouincia quicumque memorialis reperus fuerit, iuratoriæ cautioni committatur: & si nō possideat immobilem substantiam, serui nihilo minus & coloni ad eum pertinentes si dei eius tradantur, &c.

XXX. Exceptio: Nisi agens in rebus conueniatur. Hæc exceptio approbatu l. ex eo. 4. c. de agentibus

in rebus, his uerbis: Ex eo quō primū dīcēnæ uel centenariorum gradū in schola agentium in rebus militantes meminerint, delinant in sacratissima uidelicet ciuitate constituti alterius iudicis cuiuslibet auctoritate pulsari, uel in alio quolibet examine, p̄terquam uiri magnifici magistrī officiorum, & cui forsitan ipse concesserit, actionibus sui quisquam aduersarij respondere. Quod multo magis in criminalibus causis obseruari decernimus. absurdum est enim, ut in eius salutem uel existimationē ualeat quisquam proferre sententiam, cuius de nulla re possit pecuniaria iudicare. Huius autem beneficij p̄rogatiuam ijs etiam, qui sub alijs cingulis inueniuntur, pro rēporibus deferri iubemus: licet hanc in eorum personam more quoq; ueteri seruari cognouerimus: ut tamen post depositum officium memoratum, si non inter centenarios numerentur, communi iam lege respondere non ambigant. Prædictas autem omnes centenariorum personas in prouincijs repertas, concessa nunc speciali fori p̄rogatiua, nisi publicæ executionis sollicitudo his iniuncta sit, uti prohibemus, eosq; ordinariorum etiam iudicium pro ueteri iure sententijs obedi-
dire p̄cipimus.

XXXI. Exceptio: Nisi palatinus conueniatur. Hæc exceptio approbatu l. uiros. 12. c. de palatinis sacras largitionū & rerum priuatarū, his uerbis: Viros deuotos palatinos non oportet in hac regia urbe apud uirum illustre p̄fectū urbi ligare cōpelli, nisi de adificatione domorum, & seruitutibus, et annonis orta uideatur causa: in alijs uerō causis, tam pecuniarijs quā criminalibus, apud uiros illustres tantummodō comites suos respōdēt. Rectoribus autem prouinciarum, intra administrationis suæ fines inter p̄sentes palatinos, nec causis publicis occupatos, cognoscere, tam pro ciuili, quā pro criminali causa, permittimus: sic tamen, ut non aliter criminalis sentētia aduersus eos p̄feratur, nisi ex suggestione prouincialis iudicij uir illustris comes, sub quo militat, certioratus hoc ei permiserit.

XXXII. Exceptio: Nisi decanus conueniatur. Hæc exceptio approbatu l. 2. c. de decanis, hisce uerbis: Nō stræ pietatis famulationibus adherentes decanos non oportet pro desiderio pulsantium ad alia protrahi iudicia, sed uiri illustres tantum, magistrī officiorum, obseruare examinationem: hoc nanque modo neque mansuetudinē nostræ obsequia decipiuntur, & agentibus aduersus eos iure adhibetur respōsum. Ad exemplum itaq; deuotissimorum scholarium, nulli licere memoratos ad illud iudicium trahere, & pulsatos si dei priorū scholæ permitti, p̄cipimus.

XXXIII. Exceptio: Nisi reus conuentus ministerianus sit, uel in schola uestis sacrae militet, uel eius mater aut uxor sit. Hæc exceptio approbatur l. qui in. 3. C. de castrensibus & ministerianis. hisce uerbis: Qui in schola uestis sacrae militat, uel matres eorum, uel uxores, criminales uel ciuilem litem contra se mouendam, in nullo alio, nisi in sublimitatis tuæ, suscipiant examine. Concordat l. ante. 4. C. cod. it. his uerbis: Ante omnia nullius alterius iudicis penitus minoris uel maioris sacro ministerio nostro deputatos (quorum officia sigillatim breuis subter annexus continet) nisi à tuæ duntaxat magnitudinis sententijs conueniri: ut in nullo penitus alterius iudicis foro pulsantium, nisi in tuæ tantummodo amplitudinis examine, præbeant aliquando responsum. Sed ne in hoc ipso iudicio enormibus molestentur dispendijs, uel ex nudis conueniantur facile iudicis cuiuscumque; mandatis: ipsis quoque sportulis & fideiusionibus modum constituimus obseruandum, ante omnia decernentes, ne quando sine scriptura uel interpellatione deposita, ac sententia prorogata tuæ magnitudinis, eademque; non edita conueniri possint. Conuentos uero non alium fideiussorem, nisi actuarium, uel unum exprimitibus suæ scholæ executoribus pro responsione suæ personæ sine scripto præstare, siue per seipsum, siue per procuratorem datum in iudicio responsuri sunt: siue in causis ciuilibus appetatur, siue in criminalibus accusentur: nec ultra conuentionis nomine sportularum, quam unum aureum executoribus usque ad finem litis præstet, quemcumque contigerit conueniri. Inducendorum sanè nomine, & cognitionum exercendarum, sistendæque personæ gratia, ex simplici postulatione contra eos habita, siue ex appellatione subsecuta, uel alio quolibet modo in iudicio deponatur. tribus tantummodo solidis usque ad terminum negocij eos qui accepti sunt, præcipimus semper esse cõrentos. In cognitionalibus uero gestis edendis duos tantummodo præstari solidos. Hæc autem priuilegia non in eorum tantummodo, sed in matrum quoque & uxorum personis ualere, & ad integrum permanere: filiis quoque; & maritis eodem fideiusionis nomine, si necessitas interpellationis exegerit, tradi, nec alios uades exigi: ipsosque; dum militat, & post emensam militiam cum his, qui ex tempore prioris præstare sibi pragmaticæ sanctionis eiusdem militiæ stipendia implese noscuntur, omnibus priuilegijs perfrui (cunctis nihilominus capitulis, sacris affatibus diuæ recordationis Martiani, quos se meruisse asserunt, ualituris: excepto hoc quod in diuersis iudicijs tunc respondere præcepti sunt)

hac sanctione decernimus. Aduocato quoque; fisci, exceptoribus etiam qui apud arbitros hoc utuntur officio, ab exordio incipiendo usque; ad terminum finemque; negocij tertiant duntaxat partem solidi præbituros. In huiusmodi autem arbitrorum gestis edendis non ultra præstare, quam dimidia solidi parte: & cum per prouincias constitutis fideiussoribus conuentus caruerit, adiuratori tantummodo cautioni committi, nec ullo tempore nisi ex tuæ duntaxat magnitudinis sententia conueniri, exceptis tributarijs & munerum functionibus & criminibus, quæ in locis inquiri, flagitari & uindictari generalia legum præcepta constituant, præsentis sanctione decernimus: uiro clarissimo adiutore sublimitatis tuæ in speculis constituto, ne quid ex his que statuimus, aliqua subreptione uiolentur.

XXXIII. Exceptio: Nisi reus conuentus in scholis militauerit, & ad primiceriorum gradum peruenerit. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. 2. C. de priuilegijs scholarum, his uerbis: Hac lege decernimus, ut qui in singulis scholis militat, quique; post emensa stipendiorum curricula ad primiceriorum gradum peruenerint, & adorata nostræ diuinitatis purpura, uirorum clarissimorum comitum meruerint dignitatè, tam cingulo, quam priuilegijs omnibus sibimet competentibus perfruantur: ac deinceps usque; ad finem uitæ foro tuæ celsitudinis tantummodo subiacent, ne ex alterius cuiuslibet sententia ciuile subire litigium cõpellantur. In criminalibus sanè controuersijs, & in publicis tributis, ita & aduersus tales uiros prouincias moderantium congruam iurisdictionem uolumus obseruari: ne sub pretextu concessi priuilegij, uel flagitiorum cressat auctoritas, uel publica uacillet utilitas.

XXXV. Exceptio: Nisi reus conuentus scriuarius, exceptor, uel alius sit officialis præfecti prætorio. que exceptio approbatur simul & distinguitur l. ult. §. fin. C. de apparitoribus præfecti prætorio. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 19. membr. 5. reg. 4.

XXXVI. Exceptio: Nisi reus conuentus miles sit. tunc enim apud magistrum militum est conueniendus. Hæc exceptio approbatur l. magisteria. §. C. de iurisdictione omnium iud. his uerbis: Magisteriæ potestati inter militares uiros, uel priuatum actorè & reum militatè, etiã ciuiliu questionu audiendi cõcedimus facultatè: præsertim cum id ipsum de more litigantium esse uideatur, consuetudineque militare reum, nisi à suo iudice, nec exhiberi posse, nec si in culpa fuerit, coerceri. Concordat l. 1. C. de exhibendis reis, his uerbis: Si miles in prouincia repertus crimen publicum commiserit, rector eum prouinciæ sub custodia constituat, atque; ita uel cause meritis, uel personæ qualitate ad magistrum militum referat. Concordat l. de militibus. §. ff. de cust. reor. his uerbis: De militibus

militibus ita seruatur, ut ad eum remittatur, si quid deliquerint, sub quo militabant. Is autem qui exercitum acceperit, etiam ius animaduertendi in milites caligatos habet. Item concordat l. qui cum uno. 4. §. reus, ff. de re militari, his uerbis: Reus capitalis criminis uoluntarius miles, secundum diui Traiani rescriptum, capite puniendus est: nec remittendus est eod, ubi reus postulatus est: sed ubi accedente causa militiæ audiendus est, si dicta causa sit, uel requirendus adnotatur. Propositæ exceptionis replicatio prima est: Nisi miles caligatus sit. Hæc replicatio reprobat d. l. 3. in fine. ff. de custodia reor. cuius uerba uide paulo superius ead. except. Secunda replicatio est: Nisi ignominia missus sit miles. Hæc replicatio approbatur d. l. 4. §. ignominia, his uerbis: Ignominia missus, ad iudicem suum remittendus est: nec recipiendus postea uolens militare, licet fuerit absolutus. Tertia replicatio est: Nisi ducis sint, ducumque apparitores, limitanei, castrorum præpositi. hi enim non apud magistrum militum conueniuntur, sed apud magistrum officiorum. que replicatio approbatur simul & distinguitur l. uiros. §. C. de diuersis officijs, his uerbis: Imp. Theodosius A. magistro officiorum. Viros spectabiles, duces, eorumque apparitores, nec non limitaneos, castrorumque; præpositos, tantummodo ex sublimis tui iudicij sententia conueniri, nec alijs subiacere iudicibus præcipimus: illustribus scilicet & magnificis uiris magistris militum consuetudine ac potestate, si qua ad limites aliquos Orientis, Thraciarum & Illyrici, ex longo tempore hætenus obtinuit, reseruata. Quarta replicatio est: Nisi reus ultra numerum militet. Hæc replicatio approbatur l. eos qui. §. C. de apparit. magistr. milit. his uerbis: Eos qui in officijs uestris merentes, statutorum numero tantummodo inserti sunt, fori præscripti one muniri: cæteros uero, qui super huiusmodi numerum militare noscuntur, quasi nec militantes, & apud illustrissimas præfecturas, & apud clarissimos prouinciarum rectores de quolibet pulsari & conueniri, & sine singuli præscriptione respondere negotio sancimus. Concordat l. eos qui. 3. C. de officio magistr. militum, his uerbis: Eos qui ultra statutos in officio magisteriæ per Orientem potestatis militant, ciuiliu quoque; iudicium sententijs super quælibet, &c. Quinta replicatio est: Nisi miles sit Orientis. hic enim non apud magistrum militum, sed apud præfectum prætorio, uel suum ducem est conueniendus. que replicatio approbatur l. tam coll. 18. C. de re militari, his uerbis: Tam collatores & prouinciales, quam fortissimos milites, &c. Sexta replicatio est: Nisi apud præsidem prouinciæ miles conueniatur. tunc enim fori præscriptione uti non potest. que replicatio approbatur per ea que dicta sunt §. lib. 2. cap. 16. membr. 2. quæst. 2. reg. 2.

XXXVII. Exceptio: Nisi fabrices sacrae fabri-

ce, eiusue uxor aut filius conueniantur. Hæc exceptio approbatur l. eos qui. §. C. de fabricis, his uerbis: Eos qui inter fabricenses sacrae fabricæ sociari sunt, uel eorum uxores, aut filios, qui itidem inter fabricenses militare dicuntur, non alibi pulsare uolentibus respondere præcipimus, nisi in iudicio tuæ sublimitatis, ad cuius iurisdictionem potestatemque; pertinent: nec eos post stipendiorum finem & militiæ, super ciuilibus muneribus uel curialibus, quibus nullo modo subiacere monstrantur, à uiris clarissimis rectoribus prouinciarum, uel eorundem officijs præterlicitum inquietari.

XXXVIII. Exceptio: Nisi suarius conueniatur. Hæc exceptio approbatur l. 2. C. de suarijs & suscept. cuius uerba uide paulo superius except. 12.

XXXIX. Exceptio: Nisi primipilus conueniatur. Que tamè exceptio reprobat l. 2. C. de primipilo, his uerbis: Obtentu nominis primipili, ciuiles actiones ad alios iudices transferendæ non sunt.

XL. Exceptio: Nisi clericus uel monachus conueniatur. De hac exceptione dicitur in re Ecclesiastica.

Hæc enim ergo de exceptionibus, ex persona rei conuenienti sumptis, sit dictum. De replicationibus harum exceptionu generalioribus dicitur infra cod. cap. Nunc sequuntur exceptiones sumptæ ex genere cause & actionis qua agitur.

XLI. Exceptio: Nisi causa criminalis sit et publica. Hæc exceptio approbatur per ea que dicta sunt §. lib. 3. cap. 1. quæst. 3.

XLII. Exceptio: Nisi interdito retinendæ aut recuperandæ possessionis agatur. Hæc exceptio approbatur l. unica. C. ubi de possess. agi oportet, his uerbis: Vbi aut uis facta dicitur, aut momentaria possessio postulanda est, ibi loci iudicem aduersus eum qui possessionem turbauit, conueniri iudicare.

XLIII. Exceptio: Nisi causa pecuniaria sit, ea enim ad litigatorum non pertinet. que exceptio approbatur l. solemus. §. §. fin. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Litigator de re pecuniaria iudicare non potest.

XLIII. Exceptio: Nisi actio in rem agatur. De hac exceptione uide §. lib. 2. cap. 6. in fine.

XLV. Exceptio: Nisi causa sit extraordinaria, in qua causa cognita procedendum. hoc enim casu prætor uel præses iudex cõpetens est, non magistratus municipalis. que exceptio approbatur l. ubicumque. §. §. ff. de reg. iur. his uerbis: Vbicumque; causæ cognitio est, ibi prætor desideratur. Ratio huius exceptionis est: quia huiusmodi cause magis imperij sunt, quam iurisdictionis. de qua re uide plura §. lib. 2. cap. 4. quæst. 1.

XLVI. Exceptio: Nisi quis de curiali, cohortali, uel alia conditione conueniatur. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. 2. C. ubi quis de curiali uel cohortali, &c. his uerbis: Hac perpetua lege sancimus, prouincialibus iudicijs non posse fori præscriptione opponere eos qui ad curias uocantur, uel cohortalibus deberi dicuntur officijs, uel alijs corporibus obnoxij sunt,

eos etiam qui super exactiones uel concussiones perpetrasse firmantur: exceptis uidelicet his, qui armata militia praediti sunt, uel alias speciali beneficio principali sese defendunt: tamen, ut cui ex militibus uiris curiae nomen uel cohortalis officij questio ingeratur, rector provinciae super eius nomine tam ad sedem tuae magnificentiae, quam ad magistreriam, uel ad competentem referat potestatem: ut hi qui uelut debiti postulantur, provinciali iudicio destinati, ibi euentum iudicij expectent, ubi iura moueri praecipiant huiusmodi quaestiones. *Concordat l. 1. C. de i. his uerbis: Si quis uel curiae, uel officij iudicium, aut alijs quibuscumque corporibus obnoxius, intra provinciam ab his erit, quos au fugit, comprehensus: non expectata eiusdem iudicij notione, sub quo per ambitum coeperat militare, penitusque emendicati honoris praescriptione submota, à iudice qui in locis fuerat aditus, audiatur: manifestarumque rerum probatione conuictus, eorum societati, quos declinauerat, aggregetur. Huc etiam pertinet causa: Si cuius dicatur uel negetur. Cuius causa iudex competens desinitur l. de iure. 37. in prin. ff. ad municipalem. cuius uerba uide 7. lib. 13. cap. 6. quest. 4. Haecenus exceptiones sumpta ex causa generis actionis, propositae sunt. Plures huiusmodi exceptiones uide in singulis actionum speciebus, in quaestione, ubi et apud quem competat? Sequitur nunc exceptio sumpta ex re seu quantitate petita.*

XLVII. Exceptio: Nisi quantitas petita minor sit, uel excedat iurisdictionem iudicis, apud quem reus est conuentus. Haec exceptio approbatur l. extra. 20. ff. de iurisdictione, his uerbis: Extra territorium ius dicenti impune non pareretur. Idem & si supra iurisdictionem suam uelitius dicere. Exemplum huius proponitur Nouell. c. 15. §. habeant autem, his uerbis: Dicant defensores ciuitatum ius in omnibus pecuniarijs causis usque ad trecentos aureos, neque uentibus collatoribus nostris eos quos sibi obligatos putant, protrahere ad clarissimos prouinciarum praesides, si intra dictam trecentorum solidorum quantitatem causa consistat. Aliud exemplum proponitur Nouell. c. 32. §. praebunt. Propositae exceptionis replicatio prima haec est: Nisi non tantum debeatur, quantum petitur. Haec replicatio reprobat l. cum quaedam. 19. §. fin. ff. de iurisdictione, his uerbis: Quoties de quantitate, ad iurisdictionem pertinentem, quaeritur: semper quantum petatur, quaerendum est, non quantum debeatur. Plane si actor maiorem quantitatem petat ob hoc, ne apud minorem iudicem necesse habeat litigare, litis damno puniatur, quod approbatur d. §. habeant, his uerbis: Sed neque actores ea ipsa de re litem pluris aestiment, ut reos conterant, non ad defensoris ciuitatis, sed ad loci praeside deductos. Imò si quid tale fecerint, & sententia ostendat cau-

sam minore esse trecentis solidis, deditaque opera aestimationem ampliatam, ut apud praesidem provinciae, non apud ciuitatis defensorum examinaretur: solus actor totius litis subijciatur dispendio. *Secunda propositae exceptionis replicatio est: Nisi ambo, tam actor quam reus, in eum iudicem consentiant. quae replicatio approbatur l. inter. 28. ff. ad municipalem, his uerbis: Inter conuenientes & de re maiore, apud magistratus municipales agetur. Concordat l. de qua re. 74. §. 1. ff. de iudicij, hisce uerbis: Iudex qui usque ad certam summam iudicare iustus est, etiam de maiori re iudicare potest, si inter litigatores conueniat. Tertia replicatio est: Nisi actio communis sit plurium personarum: ut omnium personarum petitio excedat quantitatem, singularum uero non excedat. tunc enim non uniuersum quod in iudicium uenit, spectandum uidetur, sed pars cuiusque. Quae tamen replicatio reprobat l. si idem. 11. §. fin. ff. de iurisdictione, his uerbis: Si una actio communis sit plurium personarum, ueluti Familiae eriscundae, Communi diuidendo, Finium regundorum, utrum singulae partes spectandae sint circa iurisdictionem eius qui cognoscit? quod Othio & Proculo placet, quia quisque de parte sua litigat. an potius tota res: quia tota res in iudicium uenit, & uel uni adiudicari potest? quod Casio & Pegaso placet. Et sanè eorum sententia probabilior est. Quarta replicatio est: Nisi pluribus actionibus agatur. Haec replicatio approbatur d. l. 1. in prin. his uerbis: Si idem cum eodem pluribus actionibus agat, quarum singularum quantitas intra iurisdictionem iudicantis sit, coacernatio uero omnium excedat modum iurisdictionis eius: apud eum agi posse, Sabino, Casio, Proculo placuit. quae sententia rescripto Imp. Antonini confirmata est. Quarta replicatio est: Nisi mutuae sint actiones, ut alter minorem, alter maiorem quantitatem petat. Haec replicatio approbatur d. l. 1. §. 1. his uerbis: Sed & si mutuae sint actiones, & alter minorem quantitatem, alter maiorem petat: apud eundem iudicem agendum est ei qui quantitatem minorem petit: ne in potestate calumniosa aduersarij mei sit, an apud eundem litigare possit.*

XLVIII. Exceptio: Nisi alibi contractus sit, uel crimen commissum. Haec exceptio sumpta ex loco contractus, approbatur per ea quae dicta sunt 5. eod. cap. except. 15. repl. 6. Sed et approbatur Nouell. c. 68. his uerbis: Una omnium perfectissima inter homines uirtus censenda est, quae ius suum cuique tribuit: & ex re ipsa nomen trahit, appellaturque iusticia. Nisi enim ceteras omnes uirtutes huius bonae concomitentur, fieri non potest, ut rectè aliquid geratur, & ex officio. Inde aded neque fortitudinè, iusticiae non coniunctam, laudabimus: quauis patriam linguam robur & uiriliteratè solūmodo, quae in armis consistit, uirtutè nominet: cui si quis iusticiam detrahat, improbitatis

bitatis duntaxat, non etiam boni alicuius animum praebiturus sit. Hanc nos per prouincias nostras despicatui haberi aspicientes, lege Deum conciliante deuotè confirmandam, & ad pristinas (uti decet) uires reducendam putauimus. Plerique enim, partim sacras conquirentes literas, partim priuilegia, partim pragmaticas formas, partim maiorum magistratuum iussiones, partim alios ex alijs praetextus, perficiunt, ut cum in prouincijs deliquerint, extra illas tantummodo litem possint excipere. Nam qui alicubi locorum male acceptus est, aut res suas amisit, aut de finibus agrorum, de proprietate, de possessione, de hypotheca, de alia denique quacunque re litem habet, quomodo eorum quae pertulit, probationes alio loco ualeat producere? Id enim genus homines in hoc tantum dolis & exquisitis talia machinantur artibus, ut potentiam suam & uires, iuri fidem non habentes, ostentent. Accum ista homines efficiunt, prorsus in eam opinionem ueniunt, quasi perpetuo hanc potentiam obtenturi sint: neque ad complura adeoque infinita exempla respiciunt, quod serò, & difficulter, & in paucis admodum numeratūque facilimis personis uideamus, ex potentibus potentes, ex diuitibus diuites procedere: quin potius, quòd ut plurimum fermè ex potentibus imbecilles, ex diuitibus pauperes procedant, patrum iniustitia usque ex ipsis progenitos comitante: neque in animo concipiunt aut reputant, quòd si quid pro se potentia freti machinentur, id postea in detrimentum eorum, qui ex ipsis procreantur, comparent, nisi eadem illos potentia quoque consequatur. Haec nos omnia reuoluentes in animo, ex usu fore putauimus, si praesentem ferremus legem. Et publico edicto promulgamus omnibus in prouincijs habitantibus, quicumque nostris obtemperant scriptis per uniuersam Imperij nostri ditionem, siue uersus solem orientem spectet, siue uersus occidentem, siue ad alterutrum latus deuerget: ut in qua quisque prouincia delinquit, aut in qua uel de pecunijs, uel de criminibus, uel agrorum finibus, uel proprietate, uel possessione, uel hypotheca, uel quacunque alia occasione denique reus est, illic & iudicium sustineat: (id quod legislatoribus etiam qui nos praecesserunt, tametsi uariè, dictum est tamen, licet non tam pure & clarè, ut nos id animaduertimus) neque extra eius prouinciae terminos meliore loco & conditione esse affectet. Nam siue magna delicta sint, siue contractus, aequè omnibus modis ibi locorum de illis oportet in iudicio postulationem esse, & (si opus

CAP. II. sit) inscriptionem & examinationem, propter paratiorem copiam probationum: si militer siue in paruo aliquis delinquat, siue facto eius delictum maior reddatur, quia iuris arbitrio se non permittat, ne in minimis quidem, sed praestoletur dum in aliam regionem proficiscatur, ut ibi in ius ducatur, de qua his litem excipiat, quem propter eius potentiam, aut etiam suam fortè imbecillitatem, ille alter neque eo ipso loco praesentem possit, quomodo conuenit, persequi. Quid enim indignius, quàm ut qui per subreptionem bouis fortè, aut equi, aut alicuius iumentum, aut pecudis, aut (ut minimum dicamus) cohortalis gallinae affectus est iniuria, is cogatur non in qua prouincia id subreptum est, iure agere, sed aliò currere, ut illic eorum quae passus est, probationes exigantur, & aut ultra aestimationem rei ampliores sustinere expensas, aut inopiam perferre cum gemitu? Hinc magna illa quotidie interpellantium nos multitudo, & plerunque ob eiusmodi causas obturbamur, multas ipsi importunitates propter tam leues occasiones excipientes, in gentem praeterea tum uirorum, tum mulierum ex suis commigrantiū sedibus, & ad aliam hanc urbem ueniendum multitudinè oculis intuentes, quorum plerique emendicato etiam pane hoc agunt, & collecta stipe, aliquando hic etiam uitam finiunt. Si igitur uterque, tam actor quàm reus, in prouincia fuerit, neutriquam in aliam prouinciam causa, aut in aliam hanc urbem, uel ex priuilegio aliquo, uel maioris magistratus iussione pertrahitor, sed ibidem deciditor. Quòd si alter quidem adsit, alter uero absit, & qui praesens est, ex domo absentis iniuriam patiarur: omnibus modis in crimine uocatoris qui iniuriam fecit, siue procurator sit, siue inquilinus, siue quicumque, qui modo ad illud pertineat: huicque integrum esto, pro distantia prouinciae secundum generalem legem olim propositam dilatione accepta, eum ad quem res pertinet, de his quae illò respiciunt, certiore facere. Et quidem si prouincia in qua hoc geri debet, in proximo sit, una aut duabus tantummodo prouincijs in medio constitutis, quatuor illi mensium dilatio detur. Si maius spacium interueniat, sex. Si ex Palaestina fortè, uel Aegypto, uel quadam remotiorum gentium, menses octo ad id sufficient. Si ex Occidentalibus gentibus, aut Septentrionalibus, aut his qui in Libya degunt, tunc id tempus, quod etiam legislatoribus, qui nos praecesserunt, sufficiens uisum est, nempe nouem mensium praefinitur: ut huic qui certiore eum reddidit, si fidem ipsi habet, ille litem committat. Si alienato erga illum animo

est, saltem alium cum mandato emittat, qui actionem modis omnibus accipiat, & per omnia iudicatis satisfaciat, nisi prouocatio consequatur, siue in maiore, siue in minore causa. Si uero, cum certiore eum fecerit, ille ad peragendam litem mandat non det, & constitutum tempus transeat: tunc qui ei causæ audientiam accommodat, eum qui in crimen uocatus est, pro absente persona, quasi is ipse dominus sit qui fecit, uel inuitum suo iudicio sistito, & causa examinata præsentem eo qui intentatam actionem sustinet, tam ipsum condemnato, si obnoxius esse uideatur, quam etiam illum qui post talem ad monitionem neminem cum mandato in prouinciam emittere uoluit, si modò ullo pacto obnoxius esse uideatur. Et quidem si locuples ipse sit, quæ sententia comprehensa sunt persoluito: si inopia prematur, neque sufficiat ad uniuersum iudicatum persoluedum, tunc etiam uictori damnum quod inde emerit, ex absentis bonis suppletor. At uero si neque ille, &c.

DE REPLICATIONIBVS PRÆSCIDENTIUM EXCEPTIONUM GENERALIBVS.

Haecenus exceptiones propositæ sunt, quæ ad forum declinandam, & iudicem recusandam à reo conuento possunt opponi: sed ex eisdem aduersus fori præscriptiones seu exceptiones actor replicationes sumere potest. Sunt tamen propositarum exceptionum aliquot replicationes generales, quæ omnibus ferè istis possunt obijci quibus nunc agendum.

I. Replicatio: Nisi plures sint rei diuersi fori, tunc enim omnes ad eundem iudicem uocari possunt, quæ replicatio approbatur in certis casibus l. i. ff. de quib. reb. ad eundem iud. catur. his uerbis: Si inter plures Familix eriscundæ agatur, & inter eosdem Communi diuidido, aut Finium regundo, eundem iudicem sumi: præterea quòd facilius coire cohæredes uel locij possint in eundem locum, omnium præsentiam fieri oportet. Sed et approbatur replicatio proposita in alio casu l. 2. ff. eod. tit. his uerbis: Cum ex pluribus tutoribus unus, quòd cæteri non sunt idonei, conuenitur: postulante eo, omnes ad eundem iudicem mittuntur: & hoc rescripto principum continetur.

II. Replicatio: Nisi is qui fori præscriptionem opponit, non principaliter conueniatur, sed ad defendendum reum iudicium suscipiat: ueluti si uenditor emptorem, in rem suam procurator factus, defendat. Hæc replicatio approbatur l. uenditor. 49. in princ. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Venditor ab emptore denūciatus, ut eum euictionis nomine defenderet, dicit se priuilegium habere sui iudicis. quaeritur, an possit litè ab eo iudice, apud quem res inter petiorem & emptorem coepa est,

ad suum iudicem reuocare: Paulus respondit, uenditorem emptoris iudicem sequi solere. Concordat l. i. ubi in rem actio exerceri debeat, his uerbis: In re actio non contra uenditorem, sed contra possidentem competit. Frustra itaque desideras non tecum congregi, sed cum auctore tuo dominium uendicantem, cum te possidere contendas. Nam si denunciasti ei qui tibi uendidit, intelligit euictionis periculum. Nec enim iurisdictionis forma, in eadè prouincia constitutis tam petitore quam possessore, ob authoris personam, quem in alia prouincia dicas consistere, debent immutari.

III. Replicatio: Nisi res lite pendente, alterius fori esse coeperit. Hæc replicatio approbatur l. si quis. 7. ff. de iudicijs, his uerbis: Si quis, posteaquam in ius uocatus est, miles, uel alterius fori esse coeperit: in ea causa ius reuocandi forum non habebit, quasi præuentus. Concordat l. cum quædam. 19. in princ. ff. de iurisdic. his uerbis: Cum quædam puella apud competentem iudicem litem susceperat, deinde que condemnata, ad uiri matrimonii alij iurisdictioni subiecti peruenerat: quaerebatur, an prioris iudicis sententia exequi possit? Vlpianus dixit, posse: quia antè fuerat dicta sententia. Sed etsi post suscepta cognitionem, ante sententiã hoc eueniret: idem putare de sententia, quæ à priorē iudice rectè ferretur. Quod generaliter & in omnibus huiusmodi casibus obseruandum est. Concordat item l. ubi. 30. ff. de iudicijs, his uerbis: Vbi coeptum est semel iudicium, ibi & finem accipere debet.

III. Replicatio: Nisi is qui fori præscriptionem obijcit, reo conuento successerit. Hæc replicatio approbatur l. hæres. 19. in princ. ff. de iudicijs, his uerbis: Hæres absens ibi defendendus est, ubi defunctus debuit: & conueniendus, si ibi inuentatur, nulloque suo proprio priuilegio excusatur. Concordat l. si is. 34. ff. eod. tit. his uerbis: Si is qui Romæ iudicium acceperat, decessit: hæres eius, quamuis domicilium trans mare habeat, Romæ tamen defendi debet: quia succedit in eius locum, à quo hæres relictus est.

V. Replicatio: Nisi reconueniatur is qui fori præscriptionem opponit, ab eo contra quem actionem proposuit, tunc enim ibi etiam in causa reconuentionis se debet defendere, quæ replicatio approbatur l. qui non.

22. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Qui non cogitur in aliquo loco iudicium pati: si ipse agat, ibi cogitur excipere actionem, & ad eundem iudicem mitti. Concordat l. c. i. Papinianus. 14. C. de sententijs et interlocut. cuius uerba uide 7. lib. 3. cap. 3. except. 1. repl. 1. Item concordat Nouell. c. 123. §. reuerentiss. his uerbis: Reuerentissimi uerò apocrisiarij cuiuscunque, &c. Concordat Nouell. c. 96. §. sancimus igitur, his uerbis: Sancimus, ut si quis obnoxium se habere arbitretur eum, qui contra

contra ipsum accusationem proposuit, non apud alium iudicem, sed apud eundem statim ab initio hunc accuset, ut idem iudex in utraq; controuersia sit. Huius replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi reus qui reconuentionem propositurus est, iudicem apud quem conuenitur, recusat, quæ duplicatio approbatur certo modo d. §. sancimus, his uerbis: Quòd si fortè iudex, apud quem iudicium sortitus est, ei displiceat, licebit & hoc ei corrigere. Nam cum uiginti nos diebus iterum spacium post libelli oblationem concesserimus, post quos litem contestari oportet, licebit intra prædictum interuallum illum quidem recusare, alio uerò perpotiri, apud quem rursus utramque litem consimiliter exercere conueniet: non autè istiusmodi artes comminisci, sed unum quēque suo iure uti. Cæterum si tacuerit, post deinde litem uoluerit apud alium mouere iudicem, necesse habeat expectare terminum contra ipsum introductæ litis ab eo qui in ius ipsum protraxit: & ubi lis acceperit terminum, tunc suam causam apud alium proponere iudicem, quo magis ea ratione huiusmodi artes & mutuas ipsorum læsiones tollamus. Altera propositæ replicationis duplicatio est: Nisi actio penalis contra reconuenientem fuerit proposita, quæ duplicatio approbatur l. 2. §. sed si agant. ff. de iudicijs, his uerbis: Sed si agant, compelluntur se aduersus omnes defendere: non tamen si iniuriam suam persequantur, uel furtum, uel damnum, quod nunc passus sunt, alioquin (ut Iulianus eleganter ait) aut impune contumelijs & damnis adficiuntur: aut erit in potestate cuiusque, pulsando eos, subijcere ipsos iurisdictioni, dum se uindicant.

VI. Replicatio: Nisi testis apud non competentem iudicem falsum dixit testimonium, hoc enim casu ab eo iudice puniri potest. Quæ replicatio approbatur l. nullum penitus. 12. C. de testibus, cuius uerba uide 5. lib. prox. cap. 8. quæst. 4.

VII. Replicatio: Nisi iudex ordinarius absens sit. Hæc replicatio approbatur Nouell. c. 86. §. in quib. uerò, his uerbis: In quibus ciuitatibus præsides præstò non sunt, iubemus ut qui aliquid controuersix habent, hi adeant defensorum, & is disceptet quæ inter ipsos controuertuntur. Quòd si qui, cum litem habent, non defensores, sed religiosissimum iudicare uelint episcopum, iubemus & hoc fieri. Sed neque monachum, neque clericum, neque episcopum, iubemus huic accedere sine religiosissimi patriarchæ sui literis: aut certi sunt, quòd religionis habitu se indignos facient.

VIII. Replicatio: Nisi iudex ordinarius causam suscipere nolit. Hæc replicatio approbatur d. Nouell. c. 86. in princ. usque ad §. porro si contingat. cuius

ius uerba uide 5. lib. 2. cap. 2. reg. 8. IX. Replicatio: Nisi iudex ordinarius causam alij delegauerit. De hac replicatione cum suis duplicatiombus uide 5. lib. 2. cap. 4. quæst. 2. Sed et eius exemplum proponitur l. tam collatores. 18. §. erit autem. C. de re militari, his uerbis: Erit autem arbitrij atque æstimationis uirorum spectabilem ducum, pro qualitate negotiorum uel quantitate, quæ deuotissimis militibus ab aduersarijs eorum ingeritur, uel suam audientiam interponere litigij, uel eorum discussionem dicatissimis principijs, seu arbitris in locis degentibus committere.

X. Replicatio: Nisi apud præsidem prouinciæ conueniatur. apud hunc enim non est locus fori præscriptioni, quæ replicatio approbatur l. 2. §. fin. C. ubi quis de curiali eondit. conueniatur, cuius uerba uide 7. repl. prox. Concordat Nouell. c. 8. §. quod uerò à nobis, cuius uerba uide 5. lib. 2. cap. 16. membr. 2. quæst. 2. regula 3. Concordat item Nouell. 68. cuius uerba uide 5. except. 48.

XI. Replicatio: Nisi super functionibus & debitis publicis lit sit, quæ replicatio approbatur d. l. 2. §. fin. his uerbis: Super publicis functionibus & debitis nemini liceat fori præscriptionem opponere, præter eos qui specialiter excepti sunt. Cæteros excellentiæ tuæ sedis & rectorum prouinciarum in quolibet negotio declinare minimè posse iudiciū decernimus: ita, ut qui iam saluberrimam legem pertinaciter uiolare tentauerint, sciant à moderatoribus prouinciarum aduersus se tanquam contumaces sententiam proferendam.

XII. Replicatio: Nisi reus in alia causa à iudice ordinario appellauerit. Hæc replicatio reprobatur l. unica. ff. apud eum à quo appelletur, aliam causam agere compell. his uerbis: Si quis ex alia causa appellauerit à iudice, an in alia causa eundem iudicem habere necesse habeat, uideamus. Et hodie hoc iure utimur, ut tametsi appellatio interposita sit, tamen apud eundem iudicem, à quo quis prouocauerit, compellatur alias causas (si quas habet) agere: nec utetur hoc prætextu, quasi apud offensum iudicem non debeat experiri, cum possit denud prouocare.

XIII. Replicatio: Nisi quæstio, cui iudex non competit, competenti quæstioni incidat. hoc enim casu contentia causarum non est diuidenda, quæ replicatio approbatur l. nulli. 10. C. de iudicijs, hisce uerbis: Nulli prorsus audientia præbeatur, qui causæ contentiam diuidet, & ex beneficij prærogatiua id quod in uno eodemque iudicio poterat terminari, apud diuersos iudices uoluerit uentilare: poena ex officio iudicis imminente ei qui contra hanc supplicauerit sanctionem, atque alium super possessione, alium super principali quæstione iudicem postulauerit. Concordat l. quoties. 3. C. eod. tit. his uerbis:

Quoties quaestio status, bonorum disceptationi concurret: nihil prohibet, quo magis apud eum quoque, qui alioqui super causa status cognoscere non possit, disceptatio terminetur. *Concordat item l. 1. C. de ordine iud. his uerbis:* Adite praesidem provinciae, & ruptum esse testamentum Fabij praesentis adgnatione filij docere. neque enim impedit notionem eius, quod status quaestio in cognitione uertitur, et si super status causa cognoscere non possit. pertinet enim ad officium iudicis quid de haereditate cognoscit, incidentem quaestionem, quae in iudicium deuocatur, examinare: quoniam nec de ea, sed de haereditate pronunciat. *Concordat item l. 1. C. de officio rectoris provinciae, his uerbis:* Potest de falso causam cognoscens praeses provinciae, incidentem proprietatis quaestionem dirimere.

XIIII. Replicatio: Nisi reus fori praescriptioni renunciauerit. *Hac replicatio approbatur l. si quis. 29. C. de pactis, hisce uerbis:* Si quis in scribendo instrumento sese confessus fuerit non usurum fori praescriptione propter cingulum militariae, uel dignitatis, uel etiam sacerdotij praerogatiuam: licet antea dubitabatur, si oporteret eandem scripturam tenere & eum qui hoc pactus est, nec deberet aduersus suam conuentionem uenire: uel licentiam ei praestare, decedere quidem ab scriptura, suo autem iure uti: sancimus, nemini licere aduersus sua pacta uenire, & contrahentes decipere. Si enim & ipso praetoris edicto pacta conuenta, quae neque contra leges, neque dolo malo inita sunt, omnimodo obseruanda sunt: quare in hac causa pacta non ualeant, cum alia sit regula iuris antiqui, omnes licentiam habere ijs quae pro se introducta sunt renunciare? Omnes itaque iudices nostri hoc in iudicibus obseruent, & huiusmodi obseruatio ad pedaneos iudices, & ad compromissarios, & arbitros electos perueniat: scituri, quod si neglexerint, etiam litem suam facere intelligantur. *Concordat l. si quis. 39. C. de episcopis & clericis, hisce uerbis:* Si quis in scribendo instrumento sese confessus fuerit non usurum fori praescriptione propter sacerdotij praerogatiuam, sancimus non licere ei aduersus sua pacta uenire, & contrahentes decipere: cum regula sit antiqui iuris, omnes licentiam habere ijs quae pro se indulta sunt renunciare. Quam generalem legem in omnibus casibus obtinere sancimus, qui necdum per iudicalem sententiam, uel amicabilem conuentionem sopiti sunt.

XV. Replicatio: Nisi ante litem contestatam fori praescriptio non fuerit opposita. *Hac replicatio approbatur l. praescript. 13. C. de exceptionib. his uerbis:* Praescriptiones fori in principio litis a litigatoribus opponendas esse, legum decreuit au-

thoritas. *Concordat l. nemo. 4. C. de iurisd. om. iud. his uerbis:* Nemo post litem contestatam ordinariae sedis declinet examen, nec prius praesentis praetorio, aut comitis Orientis, uel alterius spectabilis iudicis imploret auxilium: sed appellatione legibus facta, ad sacrum auditorium ueniat. *Concordat item l. sed et si. 52. in prin. ff. de iudicijs. cuius uerba uide j. lib. 33. cap. 1. quest. 2. reg. 1. except. 6. Sed et de replicatione proposita uide plura j. lib. prox. cap. 6. quest. 1. except. 5.*

XVI. Replicatio: Nisi litigatores in non competentem iudicem consenserint. *Hac replicatio approbatur l. ff. de iudicijs, hisce uerbis:* Si se subijciant aliqui iurisdictioni, & consentiant: inter consentientes, cuiusuis iudicis, qui tribu-nali praesest, uel aliam iurisdictionem habet, est iurisdictione. *Concordat l. 1. C. de iurisd. om. iud. hisce uerbis:* Non quidem fuit competentens iudex procurator noster in lite priuatorum: sed cum ipsi eum iudicem elegerint, & is consentientibus aduersarijs sententiam tulerit, intelligitis uos a quiete debere rei ex consensu uestro iudicari: cum & procurator iudicandi potestate inter certas habeat personas: & uos incongruum esse uobis iudicem eum scientes, tamen audientiam eius elegeritis. quod & in alijs similibus iudicibus tam in actionem proponentis, quam in exceptionem opponentis persona locum habebit. *Concordat item l. cum uend. 4. C. ubi causa fiscales, his uerbis:* Cum uendente procuratore meo, te emisse praedia dicas, precium eorum necessarium soluere debes. Cum his uerbis, quibus mandantibus eadem praedia emisse te & tradidisse dicis, agere te, procurator meus (si eius audientiam elegeris) cognoscat: ut pecuniam quae precij nomine tibi debetur, & usuras quae fisco exoluendae sunt, consequi possis. *Proposita replicatio duplicatio prima haec est:* Nisi in eum qui nulli praesest iurisdictioni, consenserint. *Hac duplicatio approbatur l. priuatoru. 3. C. de iurisd. om. iud. his uerbis:* Priuatum consensum iudicem non facit eum qui nulli praesest iudicio: nec quod is statuit, rei iudicatae continet auctoritatem. *Concordat l. 1. ff. de iudicijs. cuius uerba uide s. ead. repl. in prin. item concordat l. qui neq. 81. ff. eod. tit. cuius uerba uide s. eod. cap. except. 1. Secunda duplicatio est:* Nisi non consentiat iudex. *Hac duplicatio reprobatur l. 2. §. conuenire. ff. de iudicijs, hisce uerbis:* Conuenire autem, utrum inter priuatos sufficiat, an uerum etiam ipsius praetoris consensus necessarius? Lex Iulia iudiciorum ait: Quominus inter priuatos conueniat. sufficit ergo priuatorum consensus. Proinde si priuati consentiant, praetor autem ignoret consentire, & putet suam iurisdictionem: an legi satisfactum sit, uide dum est. & puto posse defendi, eius iurisdictionem esse. *Tertia duplicatio est:* Nisi error interuenierit. *Hac duplicatio approbatur*

probatur d. l. 2. in princ. his uerbis: Consensisse autem uidentur, qui sciunt se non esse subiectos iurisdictioni eius, & in eum consensuerint. Caeterum si putent eius iurisdictionem esse, non erit eius iurisdictione: error enim litigatorum (ut Iulianus quoque lib. 1. Digesti scribit) non habet consensum. ut si putauerint alium esse praetorem praesentis, & quod error non dederit iurisdictione: ac si, cum restitisset quiuis ex litigatoribus, uiribus praesentis compulsum est, nulla iurisdictione est. *Concordat l. si per. 15. ff. de iurisdictione, his uerbis:* Si per errorem alius pro alio praetor fuerit aditus, nihil ualebit quod actum est. Nec enim ferendus est, qui dicat consensisse eos in praesidem: cum (ut Iulianus scribit) non consentiant, qui errant. Quid enim tam contrarium consensui, quam error, qui imperitiam detegit? *Huius duplicatio triplicatio haec est:* Nisi non in corpore, sed in nomine sit erratum. *Hac triplicatio approbatur l. si in iudicis. 80. ff. de iudicijs, hisce uerbis:* Si in iudicis nomine uel praenomine erratum est, Seruius respondit, si ex conuentione litigatorum is iudex aditus esset, eum esse iudicem, de quo litigatores sensissent. *Quarta duplicatio est:* Nisi ui metus causa consenserit. *Hac duplicatio approbatur l. 2. in princ. ibi: ac si cum restitisset. ff. de iudicijs. cuius uerba uide s. dupl. prox. in princ. Quinta duplicatio est:* Nisi priusquam iudex adiretur, uoluntas mutata fuerit. *Hac duplicatio approbatur l. si conuenierit. 18. ff. de iurisdictione, his uerbis:* Si conuenierit, ut alius praetor, quam cuius iurisdictione esset, ius diceret: & priusquam adiretur, mutata uoluntas fuerit: proculdubio nemo compellitur huiusmodi conuentioni stare.

XVII. Replicatio: Nisi reus apud non competentem iudicem edi sibi genus actionis desiderauerit. *Hac replicatio reprobatur l. non uid. 33. ff. de iudicijs, hisce uerbis:* Non uidetur in iudice consensisse, qui edi sibi genus actionis apud eum iudicem desiderat. *Haecenus de competentia iudicis et fori praescriptionibus, adeoque de prima huius capituli quaestione sit dictum.*

II. DE OFFICIIS IUDICIS, quae sint?

I. Regula: Proprium iudicis officium est, iudicare. Est autem iudicare munus publicum. quod approbatur l. quippe. 78. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Iudicare munus publicum est.

II. Regula: Vbi iudicandum, definitur l. si locus. 59. ff. eod. tit. his uerbis: Si locus in iubendo iudicare non est comprehensus, uidetur eo loco iudicare iussisse, quo solet iudicare sine incommodo litigantium.

III. Regula: Quamdiu sedebit iudex, definitur Nouell. c. 82. §. sedebunt, his uerbis: Sedebunt autem hi ipsi pedanei sub porticu regia, in quibus etiam nunc cellulis iudicant continuae, a summo statim diluculo usque in uespertinum cre-

pulculum: accommodabuntque audientiam causis non tantum post hanc legem apud ipsos mouendis, &c.

III. Regula, Ne iudex secum ducat, cui domesticus uel cancellarij nomen imponat, proponitur l. nullus. 8. C. de adfessoribus, his uerbis: Nullus iudicum ad provinciam sibi commissam, &c. Reliqua iudicum officia uide s. lib. 2. inter iura magistratus: item j. lib. 7. cap. 8. et 9.

III. DE poenis iudicum, si suum non fecerint officium, uide s. lib. 2. cap. 3.

DE ADSESSORIBVS ET ministris iudicum. Caput III.

I. QUI ET QVALES DEBEANT esse adfessores?

Prima regula, De libertis, proponitur l. 2. in princ. ff. de officio adfessoris. cuius uerba uide j. reg. prox.

II. Regula, De infamibus, proponitur d. l. 2. his uerbis: Liberti adfidere possunt: infames autem, licet non prohibeantur lege adfidere, attamen arbitror (ut aliquo decreto principali referatur constitutum) non posse officio adfessoris fungi.

III. Regula, De eo qui est ex eadem provincia, in qua adfidentum est. *Hic adfessor esse ibi non potest, quae regula approbatur l. in consil. 10. C. de adfessoribus, his uerbis:* In consiliarijs obseruari censemus, ut in eum qui in sua provincia ultra quatuor menses moderatoribus adfiderit aduersus leges antiquas, & diuorum retro Principum scita, proscriptio bonorum, & accusatio publici criminis immineat: nisi per caeleste oraculum, uel amplissimae tuae sedis praescriptionem sese defendat. *Huius regulae exceptio prima haec est:* Nisi permissu principis uel praesidis in sua provincia adfiderit, quae exceptio constat ex uerbis iam propositis hisce: Nisi per caeleste oraculum, &c. *Secunda exceptio est:* Nisi eadem provincia diuisa, in altera ortus, in altera adfideat. *Hac exceptio approbatur l. si eadem. 3. ff. de officio adfessoris, his uerbis:* Si eadem provincia postea diuisa, sub duobus praesidibus constituta est (ueluti Germania, Misia): ex altera ortus, in altera adfidebit, nec uidebitur in sua provincia adfedisse. *Tertia exceptio est:* Nisi in consilio curatoris reipub. uir eiusdem ciuitatis adfideat, & publico salario non fruatur, quae exceptio approbatur l. in consil. 6. ff. eod. tit. his uerbis: In consilium curatoris Reipub. uir eiusdem ciuitatis adfidere non prohibetur: quia publico salario non fruatur.

III. Regula, De eo qui alij quoque magistratui adfidet, proponitur l. nemo. 13. §. nec sit concessum. C. de adfessoribus, his uerbis: Nec sit concessum cuiquam duobus magistratibus adfidere, & utriusque iudicij curam peragere (neque enim facile

credendum est, etiam duabus necessarijs rebus unum sufficere. nam cum uni iudicio adfuerit, altero distrahī necesse est, sicq; nulli eorum idoneum in totū inueniri: sed altera adfessione penitus semota, unius magistratus esse contentum iudicio.

V. Regula, De aduocatis causarum, proponitur d. l. 13. in prin. his uerbis: Nemo ex ijs qui aduocati causarū constituti sunt, uel fuerint, & in hac regia urbe in quocunq; iudicio deputati, & in alijs omnibus prouincijs nostro subiectis imperio, audeat in uno eodemq; tempore tam aduocatione uti, quam consiliarij cuiuscunq; magistratus, quibus respub. gerenda committitur, curam arripere: cum satis abunde que sufficiat, uel per aduocationem causis perfectissimē patrocinari, uel adfessoris officio fungine cum in utrunq; festinet, neutrum bene peragat. sed siue aduocatus esse maluerit, hoc cum debita solertia implere possit: uel si adfessionem elegerit, in ea uidelicet permaneat: ita tamen, ut post consiliarij sollicitudinem depositam, liceat ei ad munus aduocationis reuerti. Concordat d. l. 13. §. nec callidis, hīce uerbis: Nec callidis machinationibus huiusmodi legem putet quis esse circumscribendam, etsi non consiliarij signum, quod solitum est, chartis imponat, sed alias quasdā literas excogitatas adsimilauerit, existimans ei licere fungi quidem memorato officio, sub huiusmodi tamen umbra latere: cum in legem committant & ij, qui uigore eius scrupulosi & excogitatis artibus eludere festinant. Neque sibi blandiri quenquam oportet, quod presentis legis acule eos possit euadere, quemadmodum anteriores leges super hac re positas deludebat. Si quis enim in tali commissio fuerit inuentus, sciat se de matriculis aduocatorum penitus esse delendum, & decē librarum auri multam nostris priuatis largitionibus illaturū, per uicium illustrem comitem rerum priuatarum exigendam, et aliam maiorem regalis culminis subitum offensam: cum nec ipse iudex, qui hoc fieri passus est, & sciens prudensque hoc commiserit, sine Imperiali commotione remanebit. eidem penæ quidem subijciēdo etiam eo uel eis, qui in ijs causis, quarū patrocinium adepti sunt, quibusq; aduocationem suam præstiterunt, adfessiones cuiuscunq; magistratus colore audeat uel audeat uindicare: ne affectionis suæ aduocationis memor, incorrupti iudicis nomen perferre non possit. Plura de regula proposita uide §. quest. prox. reg. 4.

II. OFFICIA ADSESSORUM quæ sint?

Prima regula huius loci proponitur l. 1. ff. de officio adfessoris, hīce uerbis: Omne officium adfessorum

quo iuris studiosi partibus suis funguntur, in his ferè causis constat: in cognitionibus, postulationibus, libellis, editis, decretis, epistolis.

II. Regula, De subscriptionibus adfessorum, proponitur l. 1. C. de adfessoribus, his uerbis: Præsidēs non per adfessores, sed per se subscribant libellos. Quod si quis adfessori subscriptionem inconsultus nobis permiserit, mox adfessor qui subscripsit, exilio puniatur: præsidis uero nomen ad nos referri iubemus, ut in eum seuerius uindictetur.

III. Regula, Ne absentibus iudicibus adfessores causas audiant, sed iudices ipsi cum adfessoribus cognoscant, proponitur Nouell. c. 60. §. porro ex illud, usque ad §. fin. his uerbis: Illud nobis rectè se habere uisum est, si minus committamus, ut magistratum adfessores (quemadmodum Zenonis pientiss. principis & nostra insuper constitutio dicit) causas audiant, quæ apud ipsos tantum magistratus aut à nobis datos agitari debent iudices. Multo enim melius & perfectius, his præsentibus, inter quos controuersiæ consistunt, & metu quodam imminente ipsis apparitoribus, & (ut uerisimile est) testibus, negocio denique propriam obtinente grauitatem & amplitudinem, apud magistratus agitari poterunt, quam si pedanei iudices disceptent, à quorum ordine adfessores nihil penè disident. Quoniam uero magistratus, qui nobiscum agunt, rerum nostrarumq; insinonū occupationibus detenti, continuè ad hanc deferuntur necessitatem, conuenit, ut legem consonam & rebus accommodatā proferamus. Sancimus igitur, ut litium quidem contestationes omnimodò apud ipsos peragantur magistratus, siue maiores, siue minores sint: sed & in medijs litibus rursum semel (ut minimum) causa apud ipsos introducatur, ut que prius in probationem delata sint, perdiscant. At uero cum definitiua proferenda est sententia, ne ullo modo adfessores absque iudicibus præbere audientiam præsumant: sed cum reuerentia qua decet, prout iam constituimus, propositis sacris eloquijs, ipsi per se magistratus tam quæ in probationem delata sunt, omnia audiant ordine, quàm controuersias disceptent, & appellationes (si quis modò prouocet) absque ulla dilatione, quatenus id lex fieri permittit, suscipiant. Rursum quoque appellationum iudices & ipsi per se omnibus modis controuersijs audientiam accommodent, nemine aliter agere præsumere: sed si quid tale accidat, tam ipsis magistratibus uiginti librarū auri penam metuētib; quàm adfessoribus qui hoc facere ausint, si quidem aduocati sint, de consortio eloquentis, causarum patronorum eij-

rum eijciendis: si uero non aduocati, sed alij quidam sint, & cingulo (si quod habent) spoliandis, & decem in super librarum auri penæ coercendis. Neque enim in eam uenire opinionem debent hi, qui Zenonis pientissimi principis, & priorem nostram, & item præsentem constitutionem respuerint, quod singendis ne tendisq; falsis causis hæc penas effugient. Nam gloriosissimo pro tempore comiti sacrarum nostrarum rerum priuatarū curæ erit, ut huic negotio prouidentiam accomodet, & si quid eiusmodi delinquatur, penas exigat, inferatq; ærario: scituro & ipsi, quod nisi curā & prouidentiam in hæc rem collocauerit, eo nomine sicco de suis facultatibus latis faciet. Sed hæc quidē de his magistratibus decernimus, quibus uel pro repub. uel circa iusiones nostras susceptæ occupationes ueniam præbent, licet per se in tota causa audientiam non accommodent. Ceterum omnes alios iudices, qui magistratu non defunguntur, causis que nostrorum iusu notionem interponunt, siue in hac alma urbe, siue alibi tale qd perpetrent, quæque ipsi in cognitionem adfessorum loco sociantur, multo etiam asperioribus penis persequemur, nisi ordine per totā litem ipsi cum adfessoribus suis causæ audientiam præbuerint. nam & dignitatem eis amissionem interminamur, & uicinarum librarum auri penam: eorum uero adfessoribus eiectionem ex ciuitate, in qua hoc perpetrauerint, atq; ut insuper etiam amittat existimationem suā. Quæ igitur nobis placuerūt, &c.

III. Regula, Ne adfessores in eodem auditorio causas etiam patrocinentur, proponitur l. consiliarijs. 5. ff. de officio adfessoris, hīce uerbis: Consiliarijs eo tempore quo adfident, negocia tractare in suum quidem auditoriū nullo modo concessum est, in alienum autem non prohibentur. Concordat l. quisquis. 6. in prin. C. de postulando, hīce uerbis: Quisquis uult esse causidicus, nō idem in eodem negotio sit aduocatus & iudex: quoniam aliquem inter arbitros & patronos oportet esse delectum. Ait Iurisconsultus: In alienum autem non prohibentur. Hoc hodie mutatum est l. nemo. 13. in prin. C. de adfessoribus, cuius uerba uide §. quest. prox. reg. 5.

V. Regula, Ut post depositam administrationem per quinquaginta dies in prouincia morantur, excepturi aduersus se actiones, proponitur l. consiliarios. 3. C. de adfessoribus, his uerbis: Consiliarios iudicij, & cancellarios, & eos qui domesticorum funguntur officio, post depositā administrationem quinquaginta dies in prouincijs residere præcipimus. Pro confesso autem tenebitur, qui accusatus huiusmodi personam subtraxerit: eaq; in quadruplum restitui iubemus, quæ desiderantur ablata: ut duplum spolia-

CAP. III. tus accipiat, & duplum noster fiscus adquirat. Concordat l. nullus iudicem. 3. in fine. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. quest. 2. reg. 4.

III. DE PRÆMIIS ET priuilegijs adfessorum.

Prima regula, De salario adfessorum, proponitur l. 1. C. de adfessoribus, his uerbis: Studiōrū labor meretur, ut ij qui in publicis administrationibus constituti, sociari sibi consiliorum participes cupiunt, spe præmiorum atque honorificentia sua prouocent eos, quorum prudentiam sibi putant esse necessariam, non metu terribili, & necessitate incongrua libertati.

Secunda de salario regula habetur l. unic. C. de ammonis et capitū administr. cuius uerba uide §. li. z. c. 1. q. 3. reg. 3.

Tertia regula, De immunitate adfessorū, proponitur l. nō minus. u. C. de adfessoribus, his uerbis: Nō minus adfessoribus maiorū magistratuum, quàm ipsis iudicibus nostræ beniuolentiæ liberalitas tribuenda est. Ideoq; consiliarios uiroū illustrium prætorū tā prætoriorū, quàm huius in clytæ urbis, eminentissimorūq; magistrorum militū, necnon & uiri illustri magistri officiorū: siue prædicto officio iam functi sunt, seu fungentur in posterū: post depositum etiā officij ab omni indictionis onere, seu ciuiliū, seu militarium iudicij, prorsus immunes esse præcipimus: ut nec ab amplissima quidem sede tui culminis eis ulla molestia super suscipiendo quolibet grauamine penitus iniungatur: quinquaginta librarum auri officio tui culminis condemnatione multato, si quid aduersus statuta clementiæ nostræ innouari concesserit.

IIII. DE DOMESTICIS ET alijs iudicum ministris.

I. Regula: Quot & quales sunt constituendi, definitur Nouell. c. 82. §. his qui lites, cum seq. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 18. de Apparitoribus, quest. 1.

II. Regula, De ministris appellationum: qui esse debeant, definitur Nouell. c. 20. his uerbis: Quauis iam sacram de appellationibus, &c. Sed & huius loci regula proponitur Nouell. c. 23. §. illo uidelicet obser. ibi: utroq; officio subministrante. cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 1. quest. 4. reg. 17.

III. Regula, De domesticis iudicij, proponitur l. domesticus. 4. C. de adfessorib. his uerbis: Domesticus iudicis à publicis actib. arceatur: q. si necessitati- bus publicis sese conuictus fuerit miscuisse, statim eū ad maioris potestatis examē deduci oportet, ut cōpetēs in eo uindicta p. matur.

IIII. Regula, De domesticis iudicij exhibendis, proponitur l. si post. 9. C. eod. tit. his uerbis: Si post depositam administrationem iudicij, presentiam uel exhibitionem domesticorum, quærimonia prouincialiu aut curialium uel aliqua publica necessitas postulauerit, per eosdem administratores, quorū domestici fuerint, iudicio legibusque tradantur.

V. Regula, De epistoliarum officio, proponitur l. prae cipimus. 32. §. in his autem. ibi: ea que gerantur. et §. huic saluberrima. ibi: nostri uero libellenses. C. de appell.

VI. Regula, De apparitore non mutando, proponitur l. 1. C. de sportulis et sumptibus in diuersis iudicijs, hinc uerbis: Quisquis fuerit exhibitus, usq; ad negocij terminum ab eo adparitore, cui primum traditus fuit, obseruari eum decernimus, &c.

De executoribus dicitur infra lib. 8. cap. 5. Sed et de alijs ministris iudicum dicitur lib. 2. cap. 18. et cap. 19. Nunc ad reliquas iudicij personas transeundum.

DE POSTVLANTIBUS. Cap. IIII.

I. DEFINITIO, QUID sit postulare?

Propositur hęc definitio l. 1. §. postulare. ff. de postulando, his uerbis: Postulare est, desiderium suum uel amici sui in iure apud eum qui iurisdictioni praeest, exponere, uel alterius desiderio contradicere.

II. QUI POSTVLARE non possint in iudicio?

Non omnibus in iudicio postulare permissum est. cuius ratio proponitur l. 1. in princ. ff. de postulando, his uerbis: Hunc titulum proposuit praetor habendae rationis causa, suaeq; dignitatis tuendae, & decoris causa: ne sine delectu passim apud se postuletur. Eapropter tres fecit ordines. nam quosdam in totum prohibuit postulare, quibusdam pro se permisit, quibusdam & pro certis duntaxat personis, & pro se permisit.

I. Regula, De ijs qui in dignitate aliqua positi sunt, proponitur l. quicumq; 25. C. de procuratoribus, his uerbis: Quicumque praetorianae uel urbanae praefecturae sublimis fastigium, uel magisterium militare, uel consistorianae comitiuae insignibus meruerit dignitates, uel pro consulare ius dixerit, aut uicarij fuerit administratione suffultus: si quod uel ab eo infertur iurgium, uel refertur, procuratoris personam in negocij sui iura substituat. Quod si quis sanctionis huius statuta transgressus, iudicij se se iurgaturus ingesserit: careat huius litis sorte, cuius non per procuratorem expectauit euentum. iudex nihilominus, qui contra fecerit, nouerit a se uiginti libras auri, ite ab officio quoq; suo ratundem ponderis exigendum. Planè corrigitur regula proposita in clarissimis, Nouel. c. 71. his uerbis: Quae quasi honoris & melioris habitus ac formae causa procedunt, cum quod exinde prouenit, non honore inducat, sed potius laesionem quandam, breui lege sanare perpulchrum fore duximus. Nam quod dictum est in nonnullis constitutionibus, ne cui clarissimo liceat per se causam agere, per procuratores semper liceat, id quidem

uetustas ad honorem dignitatum descripsit. Atqui uidemus plerosque, tametsi dignitates nati, & inter clarissimos aut comites, aut tribunos, aut si qui praeterea alij eius generis existunt, adscripti sunt: ita tamen exigua re familiari esse, ut ad constituendum procuratorem, perferendosque in eam rem necessarios sumptus, penitus nullam facultatem habeant. Sancimus igitur, ut inter magnificentissimos quidem illustres hoc ualeat, ipsique omnimodo per procuratorem pecuniarias causas agant: sed & actionem iniuriarum criminaliter intentatam, aequè per procuratorem moueant secundum priuilegium super hoc ipsis concessum: ne cogantur aut adire cum magistratibus, quo ipsi loco iudicant, aut rursum ad stare tanquam litigatores. Vtrinque enim res cum periculo sit, siue dignitates adiciantur contumelia, siue iudicarij ordo praeter dignitatem procedat. Alioquin post magnificentijs illustres omnibus qui uolunt, licentia esto, & procuratores in litem constituere, & per se causam agere, nulla exinde prohibitione, aut laesione, aut pena eis inferenda. Quae igitur nobis placuerit, & per hanc sacra declaratur lege, ea omnibus excellentia tua manifesta facito, in his agens solita & consueta. Ex hisce uerbis iam propositis, propositae regulae exceptio notanda est, haec scilicet: Nisi is qui postulat, non sit illustris dignitatis. Huius exceptionis replicatio haec est: Nisi is qui in dignitate positi sunt, non tamen illustris, non pro se, sed pro alijs postulare uelint. hoc enim eis iam dicta constitutione non permittitur. Cuius replicationis duplicatio prima haec est: Nisi causarum patronus ad regendam provinciam munus euectus, administrationem deposuit, huic enim licet ad patrocinium causarum reuertitur, & pro alijs postulare. quae duplicatio approbatur l. si quis. 9. C. de aduocatis diuersi iudic. his uerbis: Si quis de togatis fori celsitudinis tuae, uel Illyricianae, seu urbi cariae praefecturae, siue de ijs qui in provincialibus iudicijs causarum patrocinium profiteretur, electione tuae sedis regendam provinciae munus potestatemque susceperit: post peractam integre ac sine ulla opinionis laesione administrationem; & ad illud officium unde abstractus est, & unde sibi uitae subsidia comparabat, remeandi habeat facultatem, nec causas orare denuò quadam prohibeatur inuidia. Secunda duplicatio proponitur in honoratis, l. quisquis. 6. §. apud urbem. C. de postulando, his uerbis: Apud urbem Romae etiam honoratis, qui hoc putauerint eligendum, eousq; liceat orare, quousq; maluerint: uidelicet, ut non ad turpe compendium stipemq; deformem hanc arripatur occasio, sed laudis per ea augmenta quaerantur. nam si lucro pecuniaq; capiantur, ueluti abiecti degeneresq; inter uilissimos numerabuntur. Quisquis igitur ex ijs quos agere

agere permisimus, uult esse candidicus, eam solam quam sumet tempore agendi, sibi sciat esse personam, quousq; candidicus est. Nec puer quisquam honori suo aliquid esse detractum, cum ipse necessitatem elegerit standi, ipse contempserit ius sedendi. Tertia duplicatio in decurionibus proponitur l. 1. C. de aduocatis diuersi iudicij, his uerbis: Qui necessariò patri suae debent municipio functiones, eos decurionibus aggregatos nolumus euagari, permittentes, ut in negocijs candidicorum fungatur officijs, & in ciuitatibus proprijs subeant munera curialium: ita tamen, ut non contra rem publicam ciuitatis, in qua honorem hunc consecuti sunt, eis adesse permittatur.

II. Regula, De hereticis, proponitur l. ult. C. de postulando, his uerbis: Nemo uel in foro magnitudinis tuae, uel in provinciali iudicio, uel apud quemquam iudicem accedat ad togatorum consortium, nisi sacrosanctis Catholicae religionis fuerit imbutus mysterijs. Sin autem aliquid quoquo modo, uel quadam machinatione factum uel attentatum fuerit, officium quidem sublimitatis tuae centum librarum auri iacturam pro condemnatione sustineat. Idè uerò, quicumq; ausus fuerit contra promidum nostrae serenitatis decretum officium aduocationis per subreptionem arripere, & prohibito patrociniū praestiterit, aduocationis officio remotus, stylum proseriptionis atq; perpetui exilij specialiter sustinebit: sciturus etiam provincialium rectoribus, quod d. is sub cuius administratione aliquid huiusmodi fuerit attentatum, partis bonorum dimidia proseriptionem, & poenam exilij per quinquennium sustinebit.

III. Regula, De minoribus decem et septem annorum, proponitur l. 1. §. initium. ff. de postulando, his uerbis: Initium fecit praetor ab his qui in totum prohibentur postulare. In quo edicto aut pueritia, aut casum excusauit. Pueritia, dum minorem annis decem & septem, qui eos non in totum compleuit, prohibet postulare: quia moderatam hanc aetatem rarus est ad procedendum in publicum. Quae aetate, aut paulò maiore fertur Nerua filius & publice de iure responsitasse. Propter casum: surdum, qui profus non audit, prohibet apud se postulare. nec enim erat permittendum ei postulare, qui decretum praetoris exaudire non poterat: quod etiam ipsi periculosum erat futurum. nam non exaudito decreto praetoris, quasi non obtemperasset, poena ut contumax proferretur. Propositae regulae exceptio uidetur esse: Nisi minor pro se postulet. uerum haec exceptio reprobatur iam dictis uerbis hinc: Initium fecit praetor ab his qui in totum prohibentur postulare. In quo edicto aut pueritiam, &c. Sanè admittitur exceptio haec in quibusdam casibus, qui proponuntur l. in uniuersis. u. C. qui ad-

re tutores. de quo alibi. Sed et admittitur in eo qui absentem ultra defendit. l. exigendi. u. in fine. C. de procuratoribus. cuius uerba uide §. cap. 6. q. 4. except. 1. repl. 2.

IIII. Regula, De surdo, proponitur d. §. initium. uers. propter casum.

V. Regula, De ceco, proponitur d. l. 1. §. casum, his uerbis: Casum, dum cecum utrisq; luminibus orbatum praetor repellit: uidelicet, quod insignia magistratus uidere & reuereri non possit. Refert etiam Labeo, Publium caecum Aspernati Nonij patrem a uersa sella à Bruto destitutum, cum uellet postulare. Huius regulae exceptio haec est: Nisi caecus pro se postulare uelit. hoc enim casu non prohibetur. quae exceptio approbatur d. l. 1. §. secundo loco. cuius uerba uide §. reg. prox.

VI. Regula, De femina, proponitur d. §. secundo loco, his uerbis: Secundo loco edictum proponitur eos, qui prohibentur ne pro alijs postulent in quo edicto exceptit praetor sexum & casum, item personas turpitudine notabiles. Sexum quidem, dum feminas prohibet pro alijs postulare. Et ratio quidem prohibendi est, ne contra pudicitiam, sexui congruentem, alienis causis se immisceant: ne uirilibus officijs fungatur mulieres. Origo uerò introducta est à Calphurnia improbisima femina, quae inuerecundè postulans, & magistratum inquietans, causam dedit edicto. Casum, dum caecum, &c. Reliqua uerba uide §. reg. prox. Huius regulae exceptio haec est: Nisi mulier pro se uelit postulare. quae exceptio apparet ex uerbis iam propositis hinc: Qui prohibentur ne pro alijs postulent. Huius exceptionis replicatio est: Nisi monasteria conueniantur. quae replicatio approbatur Nouel. c. 123. §. si quado. ibi: nulla tamen, his uerbis: Nulla monasteria aut ascetria è monasterio abstracta hatur, sed procurator ab ijs constituatur, quae de eo negotio respondeat. Monachis uerò licitum esto proprias aut monasterij causas, siue per se, siue per procuratorem agere. Plures huius regulae exceptiones uide §. cap. 6. quaest. 4. except. 17.

VII. Regula, De turpibus et infamibus personis, proponitur d. §. secundo loco. ibi: item personis turpitudine notabiles. Huius exempla proponuntur ead. l. 1. §. remouet, his uerbis: Remouet autem à postulando pro alijs & eum, qui corpore suo mulieribus passus est. Si quis tamè ui praedonum uel hostium stupratus est, non debet notari: ut & Póponius ait. Et qui capitali crimine damnatus est, non debet pro alio postulare. Itè Senatusconsulto etiam apud pedaneos iudices postulare prohibetur, calumniae causa publico iudicio damnatus. Propositae regulae exceptio prima haec est: Nisi pro se, non pro alijs postulare uelit. quae exceptio ex iam dictis constat. Secunda exceptio est: Nisi pro parente, patrono, liberis, fratre, & alijs huiusmodi personis uelint postulare. quae exceptio approbatur l. 1. §. hoc edicto. ff. de postulando, his uerbis: Hoc edictum

Hoc edicto continentur etiam alij omnes, qui edicto praetoris ut infames notantur, qui omnes, nisi pro se & certis personis, non postulant. Ait Iurisconsultus: Hoc edicto, illud edictum proponitur d.l.1. §. ait praetor. de quo infra excepti generali 2. in princ. Ait item: Edicto praetoris, de hoc edicto uide §. lib. 3. cap. 14. Ait insuper Iurisconsultus: Et certis personis, quae sint huiusmodi personae, dicitur d.l.1. §. fin. cum legibus sequentibus. quarum legum uerba inferius proponuntur d. excepti gener. 2. Alius proposita regulae exceptiones uide §. inter exceptiones generales. Planè regula proposita hodie uideatur mutata Inst. de excepti. §. fin. cuius uerba uide §. cap. 6. quest. 4. excepti. 13.

V I I I. Regula, De eo qui cum bestiis pugnauit: uel operas suas, ut cum bestiis pugnauit, locauit. Hic regulariter postulare prohibetur. quae regula approbatur l. 1. §. remouet. ibi: et qui operas, his uerbis: Remouet à postulando pro alijs, & qui operas suas, ut cum bestiis depugnauit, locauit. Proposita regulae exceptio prima haec est: Nisi cum fera mansueti depugnauit. Haec exceptio approbatur d.l.1. §. bestias, his uerbis: Bestias autem accipere debemus ex feritate magis, quam ex animalis genere. nam quid si leo sit, sed mansuetus, uel alia dentata mansueti? Secunda exceptio est: Nisi locauit saltem operas, non depugnauit. Haec exceptio reprobat ibidem, his uerbis: Ergo qui locauit, solus notatur: siue depugnauerit, siue non. Tertia exceptio est: Nisi depugnauit gratis, non locauit operas. Haec exceptio approbatur ibidem, his uerbis: Quid si depugnauit, cum non locasset operas suas? non tenebitur. non enim qui cum bestiis depugnauit, tenetur: sed qui operas suas in hoc locauit. Denique eos qui uirtutis ostendent causa hoc faciunt sine mercede, non teneri aiunt ueteres: nisi in arena pasci sese honorari. eos enim puto notam non eua- dere. Huius exceptionis replicatio haec est: Nisi in arena cum bestiis ob laurcam depugnauit. quae replicatio approbatur uerbis iam dictis hisce: Nisi in arena pasci sunt sese honorari, &c. Quarta exceptio est: Nisi ob id locauit operas, ut feras uenetur, uel depugnet feram quae regioni nocet. quae exceptio approbatur d.l.1. §. sed si quis, his uerbis: Sed si quis operas suas locauerit, ut feras uenetur, uel ut depugnet feram quae regioni nocet, extra arena, non est notatus. Quinta exceptio est: Nisi pro se postulare uelit. quae exceptio approbatur d. l. 1. §. his igitur. ff. de postulando, his uerbis: His igitur personis, quae non uirtutis causa cum bestiis pugnauerunt, pro se praetor permittit allegare, pro alio prohibet. Sed est aequissimum, si tutelam uel curam huiusmodi personae ad- ministrant, postulare eis pro his, quorum cu- ram gerunt, concedi. Sexta exceptio est: Nisi non spontè, sed necessario fungatur officio. Haec exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce: Sed est equissi- mū, &c. Cui concordat l. puto aut. §. in princ. ff. eod. tit.

I X. Regula, De eo cui aduocationibus interdictionum est. Hic postulare non potest. quae regula approbatur l. 1. C. de postulando, his uerbis: Cū à praefecto Aegypti perpetuò causas agere prohibitus non appellaueris, placitis obtempera. Huius regulae exceptio prima haec est: Nisi non apud eum qui prohibuit, sed apud alium postulare uelit, qui prohibitus est. Haec exceptio approbatur sub conditione d.l. 6. §. fin. ff. de postulando, his uerbis: Si quis aduocatione praestare fuerit prohibitus, si quidè apud se (ut solèt facere tempore magistratus sui) puto eum postea apud successore eius ad- esse posse. Secunda exceptio est: Nisi in alia prouincia, quam in qua prohibitus est, postulet. Haec exceptio approbatur sub conditione l. ex ea. §. ff. eod. tit. his uerbis: Ex ea causa prohibitus pro alio postulare, quae infamiam non irrogat, ideo quae ius postulandi pro omnibus non auferat: in ea tantum prouincia pro alijs non rectè postulat, in qua praeses fuit qui sententiã dixit: in alia uerò non prohibetur, licet eiusdem nominis sit. Tertia exceptio est: Nisi ad tempus postulare prohibito, tempus illud sit finitum. Haec exceptio approbatur l. imperator. §. ff. eod. tit. his uerbis: Imperator Titus Antoninus rescripsit, eum cui aduocationibus in quinquennium interdictum esset, post quinquennium pro omnibus postulare non prohiberi. Diuus quoque Hadrianus rescripsit, de exilio reuersum postulare posse: nec adhibetur distinctio, quo crimine silentium uel exilium sit irrogatum: ne scilicet pena tempore determinata, contra sententiã fidem ulterius porrigatur.

X. Regula, De libertis, proponitur l. 2. C. de postulando, his uerbis: Nec ceterorum liberti, nec dum mei quidem, si ita sunt literis eruditi, ut patrocinia desiderantibus praestare possint, prohibentur hoc facere.

X I. Regula, De iudice, proponitur l. quisquis. §. 6. in princ. C. de postulando, de qua re uide §. c. prox. q. 2. reg. 4.

X I I. Regula: Aduocatus fisci contra fiscum postulare prohibetur. l. 1. C. de aduocatis fisci, his uerbis: Cū te fisci causam agitasse proponas, quamuis te salarium percepisse neges, tamen placitis adquiesce. eos enim qui causam fisci e- gissent, prohibetur est aduersus fiscum patrociniū praestare. Huius regulae exceptio prima uidetur esse: Nisi pro aduocatione fisci nullum perceperit salarium, quae tamen exceptio reprobat uerbis iam propositis hisce: Quamuis te salariū percepisse neges. Secunda exceptio est: Nisi princeps concesserit, quae exceptio approbatur sub conditione l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Potes auctoribus nobis aduersus fiscum patrociniū quoque exhibere priuatis: dum eam scilicet causam, quam tu, cum fisci aduocatus fueras, fortè tractasti, suscipere declines. Tertia exceptio est: Nisi pro se uel filijs suis, parentibus aut pupillis suis, contra fiscum postulare uelit, quae exceptio approbatur l. iij. qui. §. ff. de postulan- do, his

do, his uerbis: Hi qui fisci causas agunt, suã, uel filiorum, uel parentum suorum, uel pupillorum, quorum tutelae gerunt, causam etiam aduersus fiscum agere non prohibentur. Decurionis quoque contra patriam suã causam agere, phibetur, praeter superiores personas.

X I I I. Regula: Decurio contra ciuitatem, cuius decurio est, postulare prohibetur. l. 2. in fine. C. de aduocatis diuerforum iud. cuius uerba uide §. eod. cap. reg. 1. dupl. 1. Huius regulae exceptio haec est: Nisi pro se, filijs, parentibus, uel pupillis suis, uelit postulare decurio, quae exceptio approbatur d. l. 1. in fine. ff. de postulando, cuius uerba uide §. regul. proxim. in fine.

X I I I I. Regula: Ne quis contra eum, pro quo antea postulauit, in eadem causa postulet. Quae regula approbatur l. rem non nouam. §. patroni. uers. hocq; subsecuto. C. de iudicijs, cuius uerba uide §. lib. 7. cap. 1. de iuramento calumniae, quest. 4. reg. 4. Huius exceptio est: Nisi pro pupillo, cuius tutor factus est, postea postulet, cum antea contra eius patrem postulasset. quae exceptio approbatur l. ultim. ff. de postulando, his uerbis: A' principe nostro rescriptum est, non prohiberi tutori adesse pupillo in negotio, in quo aduocatus contra patrem eius fuisset. Sed & illud ab eo permittum est, agere tutorem pupilli causam aduersus fiscum, in qua aduersus patrem pupilli antea aduocatus fisci fuisset. Reliquas huiusmodi regulas uide §. in capitib. sequentib. de aduocatis & procuratoribus. Planè sunt quaedam iam propositarum regularum exceptiones generales, de quibus nunc dicendum.

De Exceptionibus praecedentium causarum generalioribus.

I. Exceptio: Nisi is qui postulare prohibetur, pro se postulare uelit. quae exceptio approbatur l. 1. §. secundo loco. ff. de postulando, cuius uerba uide superius reg. 6. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi minor sit decem & septem annis. Secunda replicatio est: Nisi furdus sit. Hi enim in totum postulare prohibentur, quae duae replicationes approbatur l. 1. §. initium. ff. de postulando, cuius uerba uide §. reg. 1. Concordat d. l. 1. in princ. ibi: et propter. cuius uerba uide §. ead. quest. in princ. Tertia replicatio est: Nisi sit persona illustris, haec enim nec pro se postulare permittitur, de qua re uide §. ead. q. reg. 1. Quarta replicatio est: Nisi sit furiosus. Haec replicatio quum ipso iure subsistat, non dubitatur.

II. Exceptio: Nisi postulare prohibitus, pro parente, patrono & alijs similibus personis postulare uelit, quae exceptio approbatur l. 1. §. ut initio. ff. de postulando, his uerbis: Ut initio huius tituli diximus, tres ordines praetor fecit non postulantium: quorū tertius est, quibus non in totum denegat postulan- di facultatem, sed ne pro omnibus postulent: quasi minus deliquerint, quam hi qui superioribus capitibus notantur. Ait praetor: Qui lege, plebescito, senatusconsulto, edicto, decreto principum (nisi

pro certis personis) postulare prohibentur, hi pro alio quam pro quo licebit, in iure apud me ne postulent. Ait lex: Nisi pro certis personis. Hisce uerbis exceptio proposita approbatur. Quae autem sint huiusmodi personae, declaratur d. l. 1. §. fin. cum h. sequentibus, his uerbis: Deinde adijcit praetor: Pro alio ne postulet, praeterquam pro parente, patrono, patrona, liberis parentibusq; patroni patrona: quae de quibus personis sub titulo De in ius uocando, plenius diximus. Item adijcit: Liberis uel suis, fratre, sorore, uxore, socero, socru, genero, nuru, uirrico, nouerca, priuigno, priuigna, pupillo, pupilla, furioso, furiosa, fatuo, fatua: cum istis quoque personis curator datur. Cui eorum à parente, aut maioris partis tutorum sententia, aut ab eo cuius de ea re iurisdictio fuit, ea tutela curatioe data erit. Item Pomponius appellatione nurus & generi, soceri & socrus, & ulteriores, quibus Pro praepositio solet accedere, contineri ait. In curatoribus item debuisse eum adijcere: Ceterorumq; quibus dari solent: id est, muto, furdo, prodigo, & adolecenti. Item quibus propter inharmatè curator dari solet: & qui negotijs suis, aliquo perpetuo morbo, superesse non possunt. Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi ad fines esse desierint, quae replicatio approbatur l. cui eorum. §. ad finitates. ff. de postulando, his uerbis: Ad finitates non eas accipere debemus, quae quondam fuerunt, sed praesentes. Secunda replicatio est: Nisi femina sit, uel caecus. hi enim, cum secundi sint ordinis non postulantium, pro se quidem postulare permittuntur: pro enumeratis autem superius personis, quemadmodum & pro alijs, postulare non possunt, quae replicatio approbatur l. 1. §. secundo loco. ff. de postulando, cuius uerba uide §. reg. 6. Tertia replicatio est: Nisi minor sit septendecim annorum, furdus, aut illustris persona. nam hi, cum sint primi ordinis, ne pro se quidem postulare possunt, sed in totum prohibentur, de qua re dictum paulò superius exceptione prox.

III. Exceptio: Nisi postulare prohibiti non spontè, sed necessario fungantur officio, quae exceptio approbatur l. puto. §. in princ. ff. de postulando, his uerbis: Puto autem omnes, qui non spontè, sed necessario funguntur officio, posse sine offensa edicti postulare, etiam si hi sint, qui non nisi pro se postulare possunt. Concordat l. 1. §. sed est aequissimum. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 8. excepti. 6.

IIII. Exceptio: Nisi infamis, & ob id postulare prohibitus, in integrum sit restitutus. Haec exceptio approbatur l. 1. §. deinde adijcit. ff. de postulando, his uerbis: Deinde adijcit praetor: Qui ex omnibus his, qui supra scripti sunt, in integrum restitutus non erit. Qui ex his qui supra scripti sunt: sic accipitur, si fuerit inter eos qui tertio edicto continentur, & nisi pro certis personis postulare prohibentur. Ceterum si ex lu-

si ex superioribus, difficile in integrum restitui impetrabitur. Concordat d.l.1. §. pro qua sententia. cuius uerba uide §. lib.3. cap. ult. quæst. 3. reg. 8. Proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi non à principe, sed à senatu sit restitutus. Hæc replicatio reprobatur d.l.1. §. de qua autem, his uerbis: De qua autem restitutione prætor loquatur, utrum de ea quæ à principe datur, an quæ à senatu, Pomponius quærit: & putat de ea restitutione sensum, quam uel princeps, uel senatus indulsit. Secunda replicatio est: Nisi prætor in integrum restituit. Hæc replicatio approbatur sub conditione d.l.1. §. an autem prætor, his uerbis: An autem & prætor restituere possit, quæritur? & mihi uidetur talia prætorum decreta non esse seruanda, nisi sicubi ex officio iurisdictionis suæ subueniant: ut in ætate obseruatur, si quis minor deceptus sit: cæterisque speciebus, quas sub titulo De in integrum restitutione, exequemur.

V. Exceptio: Nisi aduersarius eos postulare permittat. Hæc exceptio reprobatur l. quos prohib. 7. ff. de postulando, his uerbis: Quos prohibet prætor apud se postulare, omnimodo prohibet, etiam si aduersarius eos patitur postulare. Concordat l. filiusfam. 8. §. milites. ff. de procuratoribus. cuius uerba uide j. cap. 6. quæst. 4. except. 16.

III. DE PENA, si quis postulare prohibitus postulauerit, proponitur regula l.1. §. qui aduersus ea. ff. de postul. his uerbis: Qui aduersus ea fecisse monstrerit, & pro alijs interdicta postulatione repellitur, & pro æstimatione iudicis extra ordinem pecuniaria pœna muldatur. Alia pœna proponitur lult. C. de postulando, cuius uerba uide §. eod. cap. quæst. 2. reg. 2.

DE ADVOCATIS. Cap. V.

PRIMO: Definitio aduocatorum proponitur l.1. §. aduocatos. ff. de extraord. cognitionib. his uerbis: Aduocatos accipere debemus omnes omnino, qui causis agendis quoquo studio operantur. Non tamen qui pro tractatu nõ adfuturi causis accipere quid solent, aduocatorum numero erunt.

II. DE laude aduocatorum & genere proponitur l. aduocati. 14. C. de aduocatis diuersiud. his uerbis: Aduocati, qui dirimunt ambigua facta causarum, suæq; defensionis uiribus in rebus sæpe publicis ac priuatis lapsa erigunt, fatigata reparant, non minus prouident humano generi, quam si prælijs ac uulneribus patriam parentesque saluarent. Nec enim solos nostro Imperio militare credimus illos qui gladijs, clypeis & thorace nituntur, sed etiam aduocatos: militant namque patroni causarum, qui gloriosæ uocis confisi munimine, laborantium spem, uitam & posteros defendunt.

I. QVOT CONSTITVENDI?

I. Regula, De aduocatis præfecturæ prætorio, proponitur l. nemini. 11. in princ. C. de aduocatis diuersiud. his uerbis: Nemini licere sancimus, aliquem sub adfidendi colore statutis centum quinquaginta aduocatis, quos sibi eminentissima præfectura in consilium assumpserit, aggregare. Planè qui supra numerum sunt, apud alios iudices causas agere possunt. quod approbatur d.l. 11. §. fin. his uerbis: Illud in super decernimus, ut etiam ijs qui ultra centum quinquaginta aduocatos eminentissimæ sedis tuæ reperiuntur, liceat & apud uirum spectabilem proconsulem, uel præfectum Augustalem, uel comitem Orientis, uiros etiam spectabiles uicarios, & apud rectores prouinciarum negotia perorare. Concordat l. cum aduocatio. 8. in princ. C. eod. it.

II. Regula, De aduocatis Alexandria, proponitur l. petitione. 22. in princ. C. eod. it. his uerbis: Petitionem uirosum disertissimorum aduocatorum Alexandria splendi dissimæ ciuitatis, quam de fori sui matricula & fisci patrono obtulerunt, meritò admittentes, hac sanctione decernimus, quinquaginta statutos haberi, eorumque nomina pro tempore matriculæ conficiendæ inseribi, & eos aduocationis officium in iudicio tam uiri spectabilis præfecti Augustalis, quam uiri spectabilis duois Aegyptiaci limitibus petentibus adhibere: cæteros uerò ultra memoratum numerum constitutos, apud alios iudices eiusdem Alexandria ciuitatis perorare: filijs scilicet statutorum in loco deficientium supernumerarijs antepohendis.

III. Regula, De aduocatis præfecti prætorio per Illyricum, proponitur l. iubemus. 7. in princ. C. de aduocatis diuersiud. his uerbis: Iubemus aduocationem fori tui culminis centum quinquaginta (sicut antè constitutum fuerat) aduocatis concludi: eundemque numerum, quoties uel professionis sine, uel morte, uel quocumque fuerit casu imminutus, electione magnificæ tuæ sedis impleri: ita ut in præsentu & hinc usq; ad biennium ad pleniorum supra definitum numerum subrogandi, sine ulla cohortalis aut cuiuslibet deterioris conditionis quæstione succedant: salua uidelicet aduersus eos apparitoribus (si qua competit) actione: quæ certum est, postquã fisci patronatum officio impleto exierunt, euanescere. Post lapsum uerò biennium foro tuæ magnificæ potestatis inseri postulant, nõ aliter, nisi sub gestorum confectioe minimè eos cohortali conditioni subiacere patefactum fuerit, admittentur.

III. Regula, De aduocatis comitis Orientis, proponitur

ponitur l. iubemus. 20. in princ. ibi: consortio. C. eod. it. his uerbis: Iubemus pro tempore primatem aduocatorum fori uiri illustri comitis Orientis per biennium fisci patroni fungi officio, & solatia sibi communi consensu deputata per idem biennium consequi. Hoc quoque transacto, professionem aduocationis deponere: consortio uidelicet eorundem aduocatorum ad quadraginta tantum uiros redigèdo, ita ut si qui superflui sunt iam eidem consortio sociati, de aduocationis officio minimè reijciantur: nemine alio eis adijciendo, ne quadraginta uirosum numerum aduocatorum consortiũ excedere contingat.

V. Regula, De aduocatis prouincie Syria secundæ, proponitur l. petitiones. 22. in princ. ibi: consortio uidelicet. C. de aduocatis diuersiud. his uerbis: Petitiones uirosum disertissimorum fori prædialis secundæ Syriae prouincie aduocatorum cum competenti moderatione celsimus admittendas: & iubemus pro tempore primatem eorum per biennium fisci patroni fungi officio, & solatia sibi communi consensu hoc in usu deputata, per idem biennium consequi. Hoc quoque transacto, professionem aduocationis deponere: consortio uidelicet eorundem aduocatorum ad triginta tantum modo uiros redigendo, ita ut si qui superflui sunt iam eidem consortio sociati, de officio aduocationis minimè reijciatur: nemine alio eis adijciendo, ne triginta uirosum numerum aduocatorum excedere consortium contingat.

VI. Regula, De aduocatis præfecti prætorio, proponitur l. per hanc. 24. in princ. C. d. it. his uerbis: Imp. Iustinus A. Theodoro P. P. Per hanc legem decernimus, ne antequam in octoginta tantum uirosum numerum fori tui culminis togatorum collegium deductum fuerit, adspirare quis qualibet arte concedatur aut possit: nisi uel eorum filij, qui triginta priorum obtinent numerum, facundia & studijs eruditi, gratis uidelicet & sine ullo suffragio: aut fortassis exteri, non ultra duos, per annos singulos facundia & ipsi conspicui, taxati fuerint: nullo deinceps, postquã octoginta uirosum numeri redacti fuerint, superare qualibet rursus ambitione uel astutia quantitatè ausuro: interdicenda quoque cunctis licentia præuertendi progressus seriem, quam ipsius temporis ordo suppeditat, & ut mercatorum cõtractibus loca permutandi, & adhuc tyrones iam in interesse ueteribus.

II. QVI ET QVALES CONSTITVENDI ADVOCATI?

I. Regula, De ijs qui in studio iuris quinquennium nõ cõpleuerunt, proponitur l. iubemus. 20. §. nec deceterò. C. de aduocatis diuersiud. his uerbis: Nec deceterò

quenquam, antequam per statuta tempora legum eruditioni noscatur inhæsisse, supra dicto consortio sociari. Statuta autem tempora sunt quinque anni, ut ex præfatione Pandectarum apparet.

II. Regula, De filijs aduocatorum cæteris præferendis, proponitur l. nemini. 11. §. filios autem. C. de aduocatis diuersiud. his uerbis: Filios autem togatorum excellentiæ tuæ, qui uel nunc causas agunt, uel futuris temporibus acitauerint, cæteris supernumerarijs anteferri. Concordat l. petitionem. 13. in princ. ibi: filijs scilicet. C. eod. it. cuius uerba uide §. quæst. prox. reg. 2. Item concordat d. l. 20. §. filios. C. eod. it. his uerbis: Et filios aduocatorum, uel adhuc in tali constitutorum officio, uel eorum qui fisci patronatũ depofuerint, superstitum uel mortuorum, extraneis ad idem officium accedentibus anteponi, eiq; gratis & sine sumptibus sociari, si & ipsi (prout dispositum est) solito tempore legum doctrinam meruerint. Concordat item isdem uerbis l. petitiones. 22. §. filios. C. eod. it. Item concordat l. per hanc. 24. in princ. ibi: nisi uel eorum. C. eod. it. cuius uerba uide paulo superius reg. 6.

III. Regula, De cohortalibus, proponitur l. iubemus. 27. C. de aduocatis diuersiud. cuius uerba uide §. quæst. prox. reg. 3.

III. Regula, De hereticis, proponitur l. nemo. 14. C. de episcop. audient. his uerbis: Nemo uel in foro magnitudinis tuæ, &c.

De reliquis huiusmodi regulis uide §. cap. proximi. quæst. 2.

III. QVAE ANTECEDERE DEBEANT CONSTITUTIONEM ADVOCATORUM?

De illis prius examinandis proponitur l. nemini. 11. §. 1. C. de aduocatis diuersiud. his uerbis: Non aliter consortio aduocatorum tuæ sedis aliquis societur, nisi prius in examine uiri clarissimi Rectoris prouincie, ex qua oriundus est, præsentibus cohortalibus gesta cõfiant, qui bus aperte pateat cohortali uitæ ac fortunæ eundem minimè subiacere. Atque hæc fieri uolumus, si præfens uir clarissimus rector prouincie fuerit in eius examine. Si uerò abfuerit, apud defenforem sui oppidi gesta cõfiant. Iuris peritos etiam eorum doctores iubemus iuratos sub gestorum testificatione depromere, esse eum qui postea subrogari uoluerit, peritiam iuris instructum.

III. DE ADVOCATO NON HABENTIBUS DANDO.

Huius loci regula proponitur l. 1. §. ait prætor. ff. de postulando, his uerbis: Ait prætor: Si non habent aduocatum, ego dabo. non solum his personis hæc humanitatem prætor solet adhibere, uerum etiam si quis alius sit, qui certis ex causis, uel ambitione aduersarij, uel metu

metu patronum non inuenit. *Quod ait Iurif-
consultus, Non solum his personis: intellige de ijs,
de quibus dictum 3. cap. prox. quaest. 2. Concordat l. nec
quicquam. 9. §. aduocatos. ff. de officio proconsulis. cuius
uerba uide 3. lib. 2. cap. 15. reg. 15. Sed ex huius loci est l.
prouidendum. 7. C. de postulando. cuius haec sunt uerba:
Prouidendum est, ne ij quos in foro aut me-
ritum nobilissimos fecerit, aut uerustas, in
una parte consistant: aliam a rudibus atque
tyronibus necesse sit sustineri. Atque ideo, 10
si in uno auditorio duo tantum praeter ceteris
fuerint, uel plures, quorum fama sit hilari-
or: in iudicantis officio sit, ut par caudico-
rum distributio fiat, & exaequetur partibus
auxilium singulorum, & aequa diuisio pro-
cedat. Si quis uero monitus à iudice, ea ex-
cusatione quae nequeat comprobari, cuius-
que parti patrocinium denegauerit, careat
foro: sciat etiam, nunquam sibi ad agendum
copiam posse restitui. Si quis autem ex li- 20
tigatoribus detectus fuerit separatim tra-
ctasse cum plurimis, & aduersario suo tali
fraude subtraxisse partis defensionis copia,
ostendet proculdubio iniquam à se litem fo-
ueri, & auctoritatem iudicariam à se elu-
sam experietur.*

V. DE OFFICIIS ADVOCATORUM, & DELICTIS.

*I. Regula, Ne quid ultra, quam causa possit, dicant,
proponitur l. quisquis. 6. §. ante omnia. C. de postulando, 30
his uerbis: Ante omnia uniuersi aduocati ita
praebent patrocinia iurgantibus, ut non ul-
tra quam litium possit utilitas, in licentiam
conuiciandi, maledicendi temeritate pro-
rum pant. Agant quod causa desiderat. Tem-
perant ab iniuria. Nam si quis adeo procax
fuerit, ut non ratione, sed probris putet esse
certandum, opinionis suae imminutionem
patiat. Nec enim conuiciencia commoda- 40
tur, ut quisquam negotio derelicto, in ad-
uersarij sui contumeliam aut palam pergat,
aut subdole.*

*II. Regula, Ne ex industria litem protrahat, propo-
nitur d. l. 6. §. nemo, his uerbis: Nemo ex industria
protrahat iurgium.*

*III. Regula, Ne in alijs degat regionibus, neque pere-
grinetur, proponitur l. hunc legem. 24. §. hoc etiam pro-
uidendum. C. de aduocatis diuersi. iud. his uerbis: Hoc
etiam prouidendum censemus, ne quis in
alijs degat regionibus, relicta obseruatione 50
glorificae tuae sedis. Nouerint etenim, qui
post nomen impetratum patroni litium, ul-
tra trium annorum spacium ex sacratissima
hac urbe morandum duxerint: nec nuncu-
pationem togati, nec priuilegia uirorum hu-
iusmodi concedenda sibi: ut ne repetitis ex
industria praedictae sedis auctoritatibus pro-
trahantur, aut multiplicetur peregrinatio-
nis excursus. Quorum omnium si quid uel*

minimum quocunq; tempore fuerit viola-
tum: uiginti primates eiusdem ordinis, & qui
pro tempore sollicitudinem ab actis in am-
plitudinis tuae gerent officio, adiutores eti-
am eorum denis singuli libris auri ferien-
tur. *Concordat l. ult. C. eod. tit. his uerbis: De consti-
tutione diuinæ recordationis Iustini patris
nostri, super togatis amplissimae tuae sedis
prolata, Illyriciani aduocati postularunt
à nobis, eis clarum fieri, si locum etiam circa
eos possit habere, siue cum comite, siue
sine comite iudicij eiusdem sublimitatis
abfuerint. Sancimus itaq; talem legem
generaliter etiam in persona eorum ualere,
ut si quis sine comite ultra continuum
biennium abfuerit, uel cum comite ultra
tra quinquenniū, de matricula penitus abo-
leatur, nulla licentia ei danda gradū suum ue-
dicare, & iterum uiris discretissimis togatis
eiusdem sedis adistere. Perfruatur igitur
aduocati eiusdem sublimitatis hac nostra
generali sanctione.*

*III. Regula, Ne prouinciales suscipiant functiones,
proponitur l. ne quis. 3. C. de aduocatis diuersi. iud. his uer-
bis: Ne quis ex corpore togatorum, minime
curialibus nexibus alligatus, prouinciales
suscipiat functiones: scilicet, ut ambien-
tus claudatur ingressus, & inuitis neces-
sitas auferatur.*

*V. Regula, Ne cum cliente suo paciscatur de quota
litis, proponitur l. sumptus. 53. in princ. ff. de pactis. hisce
uerbis: Sumptus quidem prorogare liti gan-
ti honestum est: pacisci autem, ut non quan-
titas eo nomine expensa cum uisuris licitis
restituatur, sed pars dimidia eius quod ex
ea lite datum erit, non licet. *Concordat l. si qui.
5. C. de postulando, his uerbis: Si qui aduocato-
rum existimationi suae immensa atque illi-
cita cōpendia praetulisse, sub nomine hono-
rariorum ex ipsis negocijs, quae tuenda sus-
ceperint, emolumenta sibi certae partis cum
graui damno litigatoris & deprædatione
poscentes fuerint inuenti: placuit, ut omnes
qui permanserint in huiusmodi sanitate, ab
hac professione penitus arceantur. *Concor-
dat item l. 1. §. si cui cautum. ff. de extraord. cognit. cuius
uerba uide 7. membr. prox. reg. 1. Sed ex pluribus de regu-
la proposita uide 7. lib. 17. cap. 3. except. 19.***

*VI. Regula, Ne alium cum cliente contractum ineat,
proponitur l. quisquis. 6. §. praeterea. C. de postulando,
his uerbis: Praeterea nullum cum eo litigatore
contractū, quē in propria receptit fide, ineat
aduocatus, nullam conferat pacitionem.*

*VII. Regula, Ne aspernanter id quod ei à cliente of-
fertur, accipiat, proponitur d. l. 6. §. nemo ex his, hisce
uerbis: Nemo ex his quos licebit accipere,
uel decebit, aspernanter habeat quod sibi
semel officij gratia libero arbitrio obtulerit
litigator.*

VIII. Re-

*III. Regula, Ne cui patrocinium denegat, appro-
batur l. prouidendum. 7. §. si quis uerò. C. de postulando.
cuius uerba uide 3. membr. prox.*

*IX. Regula, Ne praeuaricetur: ex poena, si praeuari-
cetur, proposita est 3. lib. 3. cap. 10.*

*X. Regula, Ne relicta parte suscepta, aduersario pa-
trocinetur, proponitur l. rem non nouam. 12. §. patroni.
uerf. hocque subsecuto. C. de iudicij. cuius uerba uide 7.
lib. 7. cap. 1. de iuram. calumnia, quaest. 4. reg. 4.*

De reliquis eius officijs uide 7. eod. lib. ca. 8. effectus 3.

VI. DE HONORARIIS ADUOCATORUM.

*I. Regula, De causa ex qua debeatur. Vtrum ex pa-
tione debeatur honorarium aduocato, definitur l. unica.
C. de suffragio, his uerbis: Si qui desideria sua ex-
plicare cupientes, &c. *Concordat l. 1. §. si cui cau-
tum. ff. de extraord. cognit. his uerbis: Si cui cautum
est honorarium, uel si quis de lite pactus est,
uideamus an petere possit: & quidem de pa-
tione ita rescriptum est ab Imperatore nostro 20
& diuo patre eius: Litis causa malo more pe-
cuniam tibi promissam ipse quoque profi-
teris. Sed hoc ita est, si suspensa lite societa-
tem futuri emolumentū cautio pollicetur.
Si uero post causam actam cauta est hono-
raria summa, peti poterit usque ad probabi-
lem quantitatem: & si nomine palmarij cau-
tum sit, sic tamen ut cōpeteret id quod da-
tum est, cum eo quod debetur, neutrum q; 30
compositum licitam quantitatem excedat. Ex
hisce uerbis constat, quod honorarium ex cautione
seu stipulatu peti possit. *Sed ex huius regulae duae
exceptiones ex ipsa constant uerbis: quarum prima haec
est: Nisi de quota litis pactio sit facta, de qua re dictum
3. membr. prox. reg. 5. Altera exceptio est: Nisi cau-
tio licitam quantitatem egrediat. quae exceptio decla-
ratur d. l. 1. §. licita autem, his uerbis: Licita autem
quantitas intelligitur pro singulis causis us-
que ad centum aureos. Tertia exceptio est: Ni-
si incerta sit pollicitatio salarij, quae exceptio approba- 40
tur l. qui mutuum. 56. §. salarium. ff. mandati, his uerbis:
Salarium incertae pollicitationis, neque ex-
tra ordinem recte petitur, neq; iudicio man-
dati, ut constituatur. Quarta exceptio est: Ni-
si sub specie mutui honorarium sit cautum, quae excep-
tio approbatur l. si sub. 3. C. de postulando, his uerbis:
Si sub specie honorarij, quod aduocato us-
que ad certum modum deberi potuisset, e-
am quantitatem, quam desiderio tuo com-
plecteris, te daturum cauisti, & quasi mutua 50
pecuniam accepisses, eam te redditurū pro-
misti, &c.***

*II. Regula, Quantum honorarij nomine à iudice de-
finiendum, cauetur l. 1. §. in honorarijs. ff. de extraord.
cognit. his uerbis: In honorarijs aduocatorum
ita uersari iudex debet, ut pro modo litis,
proq; aduocati facundia, & fori consuetudi-
ne, & iudicij in quo erat acturus, aestimatio-
nem adhibeat: dummodo licitum honora-*

rium quantitas non egrediat. Ita enim re-
scripto Imper. nostri & patris eius contine-
tur, cuius uerba ita se habent: Si Iulius Ma-
ternus, quem patronum causa tuae esse uo-
luisti, fidem susceptam exhibere paratus est,
eam duntaxat pecuniam, quae modum legi-
timum egressa est, repetere debes.

*III. Regula, Ne honorariū legitimam quantitatem
egrediat, approbatur uerbis iam propositis hisce:
Dummodo licitum honorarium quantitas
non egrediat. Ita enim, &c. *Quod autem sit
licitum honorarium, definitur d. l. 1. §. licita autem, cuius
uerba uide paulo 3. reg. 1.**

*III. Regula, De honorario repetendo, proponitur
l. qui operas. 38. ff. locati & conducti. his uerbis: Qui
operas suas locauit, totius temporis mercede
accipere debet, si per eū nō steterit, quo mi-
nus operas suas praestaret. Aduocati quoq;
si per eos non steterit, quo minus causam a-
gant, honoraria reddere non debent. *Con-
cordat l. 1. §. diuus Seuerus. ff. de extraord. cognit. his
uerbis: Diuus Seuerus ab haeredibus aduoca-
ti, eo mortuo, prohibuit mercedem repeti:
quia per ipsum non steterat, quo minus cau-
sam ageret. Planè si quid ultra licitam honorarij
quantitatem aduocato praestitum est, id repeti potest.
de quo 5. reg. prox.**

VII. DE PRIVILEGIIS ADUOCATORUM.

*I. Regula, De aduocatorum immunitate à functioni-
bus publicis, proponitur l. sancimus. 6. C. de aduocat. di-
uersi. his uerbis: Sancimus, ut aduocatis qui a-
pud tuam magnificentiam causas acturi sunt,
à nullo iudice, nec ab ipsa eminentissima praef-
ectura sollicitudo ulla penitus iniungatur:
sed neque aduocatis prouinciarum, uel spe-
ctabilem iudicum, quiquam existimetur ali-
quid iniungendum. Nulla ergo togatis in-
spectio, nulla ingeratur peraequatio, nulla
operis constructio, nulla discussio, nullum
ratiociniū imponatur, nullum deniq; aliud
eis mandetur praeter arbitrium, in eodem
duntaxat loco, ubi aduocationis exercetur
officium: quinquaginta librarum auri poena
officio feriendo, si legis istius regulas teme-
rare tentauerit. *Concordat l. ne quis. 3. C. d. tit. cuius
uerba uide 3. membr. 5. reg. 4. Aduocati insuper fisci ab
omni cohortali, siue cuiuslibet deterioris conditionis um-
culo cum liberis suis sunt immunes, de qua re dicitur: J.
in iure fisci, de aduoc. fisci.**

*II. Regula: Quidquid aduocatus filiusfamilias ex
suo labore acquirat, sibi retinet, instar castrensis pecu-
lij, quod approbatur l. fori tui. 4. §. l. cum aduocatio. 8.
§. omneq;. C. de aduocatis diuersi. iud.*

*III. Regula, De dignitate aduocatorum deposito of-
ficio, proponitur l. suggest. 18. C. eod. tit. his uerbis: Sug-
gestionem uiri illustri comitis rerum priua-
tarum & proconsulis Asiae duximus admit-
tendam: per quam nostrae serenitatis auribus*

x 2 intima-

intimavit, fori sui aduocatos communi petitione magnopere postulasse, ut postquam aduocationis depoluerint officium, dignitate quadam liberalitate nostra potiantur. Iubemus itaque eos post depositum (ut dictum est) præfatum officium, unumquemque eorum qui in præfenti sunt, uel postea matriculis eorum pro tempore fuerint inserti, clarissimi ordinis comitis perfrui dignitate, quatenus & tempore quietis fructum præteritorum laborum cõsequantur, proq; fide atq; industria erga clientes suos comprobata, priuatæ cõditionis hominum multitudine segregati, clarissimis meritò connumerentur.

III. Regula, De priuilegio aduocatorum circa liberos. Liberi aduocatorum præ ceteris sunt promouendi. quæ regula approbatur per ea quæ dicta sunt 5. eod. cap. membr. 3. quæst. 2. reg. 2. Plura de liberis aduocatorum dicentur j. de Aduocatis ff. ci.

V. Regula, De priuilegijs aduocatorum, quibus contendant, proponitur l. quicquid. 5. C. de aduocatis diuers. iud. his uerbis: Quidquid animi largitate, & principali magnificentia præstitimus togatis per Orientem eminentissimæ præfecturæ reuerentia studiorum, id sibi præfenti sanctione præstitum esse cognoscant patroni causarum illustri urbariæ præfecturæ. Similis regula proponitur l. iisdem. 7. C. eod. tit. his uerbis: Iisdem priuilegijs potiri togam illustrissimæ per Illyricum præfecturæ, quibus fruitur toga per Orientem excellæ prætorianæ sedis, decernimus. Item similis regula proponitur l. post duos. 15. in prin. C. eod. tit. his uerbis: Post duos filci patronos, qui in præfenti sunt, omnes deinde à primo usque ad sexagesimum quartum imperialibus beneficijs censemus perfrui, quibus filci patroni liberiq; eorum honorati sunt. Sed & similis regula proponitur l. ad similit. 16. C. eod. tit. his uerbis: Ad similitudinè sexaginta quatuor aduocatorum fori amplissimæ prætorianæ præfecturæ, quindecim tantum ex foro tuæ magnitudinis, qui in præfenti gradus primos obtinent, post filci uidelicet patronum, iisdem uidelicet priuilegijs nostræ mansuetudinis beneficio perfruantur, quibus filci patroni liberiq; eorum muniantur. Alia generalis priuilegiorum regula proponitur l. iubemus. 17. §. fin. C. eod. tit. his uerbis: Cuncta sanè priuilegia, quæ magnificæ per Orientem præfecturæ aduocatis, ex diuinis reuerè principum, seu inclytæ recordationis Leonis, uel meis sanctionibus indulta sunt, etiam tuæ gloriosissimæ sedis causidicis absque ulla discretionè competere, per hanc in æternum ualituram legem sancimus. Similis item regula proponitur l. penult. C. eod. tit. his uerbis: Nemo excepta Menædri filci patroni persona, speret decæterò permutationum saltim,

superiore gradu captato, fructurum se beneficijs quæ patronis ærijs, seu dum officium exhibent causis fiscalibus, aut post impletum agmen imperita monstrantur.

DE PROCURATORIBUS. Cap. VI.

PRIMO: Ratio & usus procuratorum quis sit, proponitur l. 1. §. penult. ff. de procuratoribus, his uerbis: Usus procuratoris perquam necessarius est: ut qui rebus suis ipsi superesse uel nolunt, uel non possunt, saltem per alios possint uel agere, uel conueniri.

II. DEFINITIO procuratoris proponitur d. l. 1. in prin. his uerbis: Procurator est, qui aliena negocia mandatu domini administrat.

III. DIVISIO procuratorum proponitur d. l. 1. §. 1. his uerbis: Procurator autem uel omnium rerum, uel unius rei esse potest, cõstitutus uel coram, uel per nuncium, uel per epistolam: quâuis quidâ (ut Pomponius lib. XXIII. scribit) non putent unius rei mandatum suscipientem procuratorem esse: sicuti nec is quidem, qui rem perferendam, uel epistolâ, uel nuncium perferendum suscepit, propriè procurator appelletur. Sed uerius est, eum quoque procuratorem esse, qui ad unam re datus sit.

III. DE CAUSA PROCURATORIS, eiusq; exceptionibus, seu de procuratore constituendo.

Ex iam dictis constat, causam procuratoris esse mandatum: per mandatum enim procurator constituitur. Cuius causæ seu regulæ exceptiones nunc dispende.

I. Exceptio: Nisi mandatum non sit. Hæc exceptio ex iam dictis patet: quoniam cessante causa, cessat effectus. Sed & approbatur l. si quis. 3. §. procuratorem. ff. iudicatum solui. cuius uerba uide j. lib. prox. cap. 10. quæst. 4. except. 2. repl. 1. dupl. 1. in prin. Huius autem exceptionis prima replicatio est talis: Nisi exceptio hæc ante litem contestatâ non fuerit opposita. Hæc replicatio approbatur exemplo eius quod dicitur j. lib. prox. cap. 8. quæst. 1. causa 1. except. 12. Huius autè duplicatio est: Nisi falsus procurator probetur. quæ duplicatio approbatur l. licet. 24. C. de procuratoribus, his uerbis: Licet in principio quæstionis persona debet inquiri procuratoris, an ad agendum negocium mandatum à domino litis habeat: si tamen falsus procurator inueniatur, nec dici controuersæ solent, nec potest esse iudicium. Secunda replicatio est: Nisi non ad agendum, sed ad defendendum procurator interueniat. huic enim mandatum necessarium non est. quæ replicatio approbatur l. seruum quoque. 33. §. publicè. ff. de procuratoribus, his uerbis: Publicè utile est, absentes à quibuscunque defendi. Nam & in capitalibus iudicijs defensio datur. Vbiunque itaque absens quis damnari potest, ibi quæuis uerba pro eo facientem, & innocentiam excusantem,

sanctem, audiri æquum est, & ordinarium admittere: quod ex rescripto Imperatoris nostri apparet. Concordat l. exigendi. 12. C. eod. tit. his uerbis: Exigendi à filio tuo mandati, qui se defensionem tuæ offerebat, duplici ratione necessitas nõ fuit: aut quod defendere quis (si uel sit libertus, siue extraneus) sine mandato potest: satisfatione tamè, & defensione præfata, & alia, p. culdubio obseruatione subiecta. aut quod filius, etiam si ultrò actione patris nomine dirigat, mandatum probare nõ cogitur. Sanè quod necdũ legitimam ætatè idè filius tuus cõpleuerit, ob hoc quidè depellere procuratoris officio eum iudex nõ iniuste potuit: sed multò iustus fuit huiusmodi defensorem audire, quàm absentem quasi contumacem & indefensum graui cõdemnatione afficeret. Proposita replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi suspectus postulatus sit defendendus, quæ duplicatio approbatur sub conditione l. non solum. 39. §. fin. ff. de procuratoribus, his uerbis: Non facile per procuratorem cuius suspectus excusabitur: quoniam famæ causâ est, nisi constet ei à tutore mandatum nominatim: aut si etiam absente tutore, quasi non defendetur, prætor erat cogniturus. Secunda duplicatio est: Nisi defensor satisfare nolit. De hac duplicatio ne uide paulò inferius duplicat. generali 3. Tertia replicatio est: Nisi filius pro patre agat: quæ replicatio approbatur uerbis iam propositis hiscè: Aut quod filius, etiam si ultrò actionem patris nomine dirigat, mandatum probare nõ cogitur. Concordat l. sed & ea. 35. in princip. ff. de procuratoribus. Quarta replicatio est: Nisi parens liberorum causam agat: uel quis alius causam fratris aut adfinis, uel libertus causam patroni. Hæc multiplex replicatio approbatur d. l. 33. in prin. cuius uerba proponuntur j. cap. prox. reg. 11. except. 16. Quinta replicatio est: Nisi maritus uxoris causam agat. quæ replicatio approbatur l. maritus. 21. C. de procuratoribus, his uerbis: Maritus citra mandatum in rebus uxoris cum solenni satisfatione & alia obseruatione intercedèdi habeat liberam facultatem: ne forminæ persequendæ litis obtentu in contumeliâ matronalis pudoris irreuerenter irruant, nec conuentibus uiroũ uel iudicijs interesse cogantur. Sin autè mandatu suscepterit, licet maritus sit, id solum exequi debet, quod procuratio emissa præscripserit. Sexta replicatio est: Nisi is qui mandatum probare non potest, de rato caueat. quæ replicatio approbatur l. sit. de satisf. §. fin. autem per procuratorem, his uerbis: Si per procuratorem lis uel infertur uel suscipitur, in actoris quidem persona, si non mandatum actus insinuatum est, uel presens dominus litis in iudicio procuratoris sui personam confirmauerit: ratam rem dominum habiturum, satisfationem procurator dare compellitur: eodem obseruando, & si tutor,

uel curator, uel aliæ tales personæ, quæ alie narum rerum gubernationem receperunt, litem quibusdam per alium inferunt. Concordat l. 1. C. de procuratoribus, his uerbis: Cautio rati habitationis tunc exigitur, quoties incertũ est, an negocium mandatum sit. Concordat l. 2. C. de consortibus eiusdem litis. cuius uerba uide j. lib. 3. cap. 3. reg. 4. except. 1. repl. 2. ubi etiam proposita replicationis uide duplicationes. Septima replicatio est: Nisi dominus id quod sine mandato gestum est, ratum habuerit. Hæc replicatio approbatur l. licet. 56. ff. de iudicijs, hiscè uerbis: Licet uerum procuratorem in iudicia rem deducere uerissimum est: tamen & si quis, cum procurator non esset, litem contestatus sit, deinde ratum dominus habuerit, uidetur retrò res in iudicium rectè deducta. Huius replicationis ratio hæc est: Quia rati habitio mandato comparatur. Licet procuratori. 12. §. fin. ff. de solut. l. semper. 60. & l. hoc iure. 194. §. de iur. cit. ff. de reg. iuris. Hactenus replicationes propositæ exceptionis sunt enumeratæ. Harum autem replicationum duplicatio generalis prima hæc est: Nisi dominus litis supradictas personas suo nomine agere nolit. quæ duplicatio approbatur l. Pomponius. 40. §. fin. ff. de procur. his uerbis: In his autem personis, in quibus mandatum non exigimus, dicendũ est, si fortè euident sit, contra uoluntatem eos experiri eorum pro quibus interueniunt, debere eos repelli. Ergo non exigimus, ut habeant uoluntatè uel mandatum: sed ne contraria uoluntas probetur, quamuis de rato offerant cautionem. Secunda duplicatio est: Nisi supradictæ personæ mandatum habeant. tunc enim obtentu istarum replicationum, fines mandati excedere non possunt. quæ duplicatio approbatur exemplo mariti l. maritus. 21. in fine. C. de procuratoribus, cuius uerba uide 3. repl. 5. Tertia duplicatio est: Nisi defensor satisfare, iudicatum solui, uel ratam rem haberi, nolit. Hæc duplicatio approbatur l. qui proprio. 46. §. qui alium defendit, satisfare cogitur. si enim alienæ litis idoneus defensor sine satisfatione intelligitur. Concordat l. in 8. de satisfat. §. si uerò reus. cuius uerba uide j. lib. prox. cap. 7. quæst. 8. de rei procurat. & defens. Item concordat l. in eo quod. 110. §. nemo. ff. de reg. iuris, his uerbis: Nemo alienæ rei ex promissor idoneus uidetur, nisi cum satisfatione. Planè duplicatio proposita non solum in defensore, sed etiam in eo qui sine mandatu alieno nomine agere potest, locum habet, argumento l. si autè. 7. in prin. ff. de negocijs gestis. cuius uerba uide j. lib. 44. cap. 6. quæst. 1. causa 3. distinct. 1. Sed & plura de hac satisfatione uide j. lib. prox. cap. 10. Hæc de prima exceptione eiusq; replicationibus sint dicta.

II. Exceptio: Nisi filius familiæ procuratorem dederit. Hæc exceptio reprobat l. filiusfam. 8. in prin. usq; ad §. ipse quoque. ff. de procuratoribus, his uerbis: Filius familiæ & ad agendum dare procuratorem potest, si qua sit ei actio, qua ipse experiri potest.

potest: non solum si castrense peculium habeat, sed & uim aut (puta) iniuriam passus procuratorem dabit ad iniuriarum actionem, si forte neq; pater presens sit, nec patris procurator uelir experiri: & erit iure ab ipso filiofamiliâs procurator datus. Hoc amplius Iulianus scribit: Et si filiofamiliâs patri per filium eius, in eadem potestate manentem, fiat iniuria, neq; auus presens sit: posse patrem procuratorem dare ad ulciscendam iniuriam, quam nepos absentis passus est. Ad defendendum quoq; poterit filiusfamiliâs procuratorem dare. Sed & filiafamiliâs poterit dare procuratorem ad iniuriarum actionem. Nam quod ad dotis exactiorem pertinet, cum patre dare procuratorem, superuacuum esse Valerius Severus scribit: cum sufficiat patrem ex uoluntate filii dare. Sed puto, si forte pater absens sit, uel suspecta uitae (quo casu solet filia competere de dote actio) posse eam procuratorem dare. Concordat I. serui quoq; 33. in prim. ff. eod. tit.

III. Exceptio: Nisi seruus procuratorem dederit. Hec exceptio approbatur d. l. 33. in prim. his uerbis: Seruum quoq; & filiumfamiliâs procuratorem posse habere alium. Et quantum ad filiumfamiliâs, uerum est: in seruo submissimus. Et negocia quidem peculiaria serui posse gerere aliquem, & hoc casu procuratorem eius esse admittimus, quod & Labeoni uidetur: actionem autem intendere uetamus. Huius exceptionis replicatio est: Nisi seruus de statu suo litiget, quae replicatio approbatur d. l. 33. §. 1. his uerbis: Eum uero, qui de statu suo litiget, procuratorem habere posse non dubitamus, non solum in administratione rerum, sed etiam in actionibus, quae ei uel aduersus eum competunt, siue ex possessione et seruitutis, siue libertatis de suo statu litiget. Ex contrario quoq; eum procuratorem dari posse, manifestum est.

III. Exceptio: Nisi mutus uel surdus procuratorem dederit. Hec exceptio reprobatur sub conditione l. mutus. 43. in prim. ff. de procurat. his uerbis: Mutus & surdus per eum modum, qui procedere potest, procuratorem dare non prohibentur. Forsitan & ipsi dantur, non quidem ad agendum, sed ad administrandum.

V. Exceptio: Nisi pupillus uel minor uiginti quinque annis procuratorem dederit. Hec exceptio ipso quidem iure approbatur, eius autem replicatio prima haec est: Nisi tutoris uel curatoris autoritate interueniente, dederit, quae replicatio approbatur l. neq; tutores. 11. C. de procurat. cuius uerba uide j. except. prox. Secunda replicatio est: Nisi sententia pro minore sit lata. tunc enim aduersario minoris exceptio proposita non datur, quae replicatio approbatur l. non eo. 14. C. eod. tit. his uerbis: Non eo minus sententia aduersus te lata iuris ratione subsistit, quod aduersaria tua minor uiginti quinque annis constituta, causam suam marito sine curatore agendam

mandauit. Minoribus etenim aetas in damnis subuenire, non in rebus prosperè gestis obesse confueuit.

VI. Exceptio: Nisi non dominus litis, sed alius procuratorem dederit. Et haec exceptio ipso quidem iure approbatur, sed habet suas replicationes, quarum prima haec est: Nisi tutor uel curator domini procuratorem dederit, quae replicatio approbatur d. l. 11. C. de procurat. his uerbis: Neque tutores, neque curatores ex sua persona in re pupilli uel adolescentis procuratorem facere possunt, sed actorem constituere debent: pupillus autem uel pupilla, adultus uel adulta, tam ad agendum, quam ad defendendum, tutore seu curatore interueniente, procuratorem ordinare possunt. Ipsi etiam tutores & curatores post litis contestationem à se factam, ad exemplum procuratorum, qui litē contestati sunt, dare procuratores non prohibentur. Huius replicationis duplicatio haec est: Nisi mater pupilli uel pater in testamento data, actorem seu procuratorem dederit. Hec duplicatio approbatur l. liberto. 30. §. quamquam. ff. de negocijs gestis, his uerbis: Quamquam mater filij negocia secundum patris uoluntatem pietatis fiducia gerat: tam in eius actoris periculo suo litium causa constituti non habebit. Quia nec ipsa filij nomine rectè agit, aut res bonorum eius alienat, uel debitorum impuberis accipiēdo pecuniam liberat. Secunda replicatio est: Nisi procurator procuratorem dederit. Hec replicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Ad exemplum procuratorum, qui litem contestati sunt, &c. Concordat l. nulla. 23. C. de procuratoribus, his uerbis: Nulla dubitatio est, post causam in iudicio agitaram, utpote dominum litis procuratorem effectum, etiam post excessum eius qui agendam uel defendendam litem madauerat, posse inchoatam causam iurgiumq; finire: quippe cum & procuratorem posse eum instituire, ueteres iuris uoluerint conditores. Proposita replicationis duplicatio prima est: Nisi ante litem contestatam procurator alium dederit procuratorem, quae duplicatio praeterquam quod ex iam dictis constat, approbatur etiam l. quod quis. 8. C. d. tit. his uerbis: Quod quis sibi debitorum exigere tibi mandauit, ante litis contestationem tu alij petendum mandare non potes. Concordat l. ab executione. 4. §. fin. ff. de appell. cuius uerba uide j. lib. 8. cap. 1. question. 3. except. 2. Concordat l. si procuratorem. 8. §. si quis mandauerit. ff. mandati, his uerbis: Si quis mandauerit alicui gerenda negocia eius, qui ipse sibi mandauerat, habebit mandati actionem: quia & ipse tenetur. Tenetur autem, quia agere potest. Quamquam enim uulgò dicitur, procuratorem ante litē contestatā facere procuratorem non posse: tamē mandati actio est. Ad agendum enim duntaxat hoc facere non potest. Secunda duplicatio est: Nisi dominus litis mortuus sit.

quae

que duplicatio reprobatur l. nulla. 23. C. de procurat. cuius uerba uide paulo superius ead. repl. in prim. Tertia replicatio est: Nisi actor ciuitatis procuratorem dederit. Hec replicatio reprobatur l. nec ciuitatis actor. 74. ff. de procuratoribus, his uerbis: Nec ciuitatis actor negotium publicum per procuratorem agere potest. Quarta replicatio est: Nisi defensor absentis rei procuratorem dederit. Hec replicatio approbatur l. licet. 42. §. fin. ff. de procuratoribus, cuius uerba uide j. lib. prox. cap. 9. quest. 3. except. 22. repl. 4. Haec de sexta exceptione.

VII. Exceptio: Nisi in famis procuratorem dederit. Hec exceptio reprobatur in sit. de exceptionibus. §. fin. de quo j. except. 13. Haec tamen exceptiones aduersus personam procuratoris, sumptim ex persona dantis procuratorem, propositae sunt. Hae autem perinet l. mutus. 43. §. cum quaeritur. ff. de procuratoribus, his uerbis: Cum quaeritur, an alicui procuratorem habere liceat, inspicendum erit, an non prohibeatur procuratorem dare, quia hoc editum prohibitum est. Sequuntur nunc haec exceptiones, quae sumuntur ex persona ipsius qui procurator est datus.

VIII. Exceptio: Nisi filiusfamilis procurator datus sit. Reprobatur haec exceptio l. filiusfamilis. 8. §. ipse quoq; ff. de procuratoribus, his uerbis: Ipse quoq; filiusfamilis procurator dari poterit, & ad agendum, & ad defendendum.

IX. Exceptio: Nisi is qui de statu suo litiget, procurator datus sit. Hec exceptio reprobatur l. seruum quoque. 33. §. eum uero, in fine. ff. de procurat. cuius uerba uide paulo superius except. 3. in fine.

X. Exceptio: Nisi furiosus sit datus procurator. Hec exceptio approbatur l. 2. in fine. ff. de procuratoribus, his uerbis: Furiosus non est habendus absentis loco: quia in eo animus deest, ut ratum habere non possit. De hac ratione dicitur d. l. 2. in prim. cuius uerba uide j. except. 27.

XI. Exceptio: Nisi mutus uel surdus procurator sit datus. Hec exceptio approbatur certo modo l. mutus. 43. in prim. ibi: forsitan & ipsi ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 4.

XII. Exceptio: Nisi minor septendecim annorum procurator sit datus. Hec exceptio approbatur per ea quae dicta sunt §. eod. lib. cap. 4. quest. 2. reg. 3.

XIII. Exceptio: Nisi infamis procurator sit datus. Hec exceptio reprobatur in sit. de exceptionibus. §. fin. his uerbis: Eas exceptiones, quae olim procuratoribus propter infamiam uel dantis, uel ipsius procuratoris opponerentur, cum in iudicijs frequentari nullo modo perspeximus, conuiescere sancimus: ne dum de his altercatur, ipsius negocij disceptatio proteleatur.

XIII. Exceptio: Nisi procurator clarissima uel potens persona sit. Hec exceptio approbatur l. 1. C. ne liceat potent. patrocin. his uerbis: Diuine admodum constituit diuus Claudius consultissimus princeps, parens noster, ut iactura causae a-

ficerentur hi, qui sibi patrocinium potentiorum aduocarent: ut hoc proposito metu, iudicialia lites potius suo Marte discurrerent, quam potentiorum domitorum opibus niterentur. Quem palam est in tantum prouincialium quaestionibus esse commotum, ut huius sanctionis rectores prouinciarum cussos des. & contemptae huius rei iudices fecerit: scilicet, ut in actores seu procuratores, in subsidia negotiorum uel usurpatorum gratia, uel redemptos, se uera sententia iudicarent. Quare cum inter sit in uniuersum omnium, & praecipue tenuiorum, qui saepe importunis potentium intercessionibus opprimuntur: inter litigatores audientiam tuam impetiri debebis. Nec metuas, ne prauidices clarissimis uiris: cum diuus Claudius huius rei rectorem prouinciae disceptatorem, & si res postulare, uultorem specialiter fecerit. Concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Si cuiuscunque modi actiones ad potentiorum fuerint delatae personas, debiti creditores iactura multentur. aperta enim creditium uideatur esse uoracitas, qui alios actionum suarum redimunt exactores. Concordant in super ea quae dicta sunt §. cap. 4. quest. 4. reg. 1.

XV. Exceptio: Nisi fiscus uel respublica procurator constituatur, uel patrocinium praestet. Hec exceptio approbatur l. ad fraudem. 4. C. ne fiscus uel respublica his uerbis: Ad fraudem creditoribus faciendam, inuidiam fiscalem contra seculi nostri tranquillitatem implorari non decet. Redde itaque quod fisco nostro debes: & si conuentus uelut à creditore fueris, quem tibi numerasse pecuniam negas, exceptione non numeratae pecuniae secundum leges uti potes. Huius exceptionis replicatio prima uidetur esse: Nisi is qui patrocinium fisci implorat, fisci debitor sit. Sed haec replicatio reprobatur l. abhorret. 3. C. eod. tit. his uerbis: Abhorret à seculo nostro, sub praetextu debiti prouinciarum contra priuatos fiscum praestare. Concordat l. 1. C. eod. tit. his uerbis: Reip. iuribus adiunari te sub obtentu quantitatis, quam eidem reip. debes, contra iuris rationem desideras. Secunda replicatio uidetur esse: Nisi actor uel reus partem debiti uel actionis fisco donauerit. Et haec replicatio reprobatur l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Cum allegas partem rerum uel actionem dimidia fisco, quod magis iuribus eius protegaris, uelle te donare: huiusmodi litium donationem admitti, temporum meorum disciplina non patitur. unde ius tuum, si quod tibi competit, citra inuidiam fisci mei tueri solenniter cura.

XVI. Exceptio: Nisi miles procurator constituatur. Hec exceptio approbatur l. filiusfamilis. 8. §. miles. ff. de procurat. his uerbis: Milites nec si uelit aduersarius, procuratores dari possunt: nisi hoc tempore litis contestatae quocumque casu praeter-

missum

missum est: excepto eo qui in rem suam procurator datus est, uel qui communem causam omnis sui numeri persequitur uel suscipit: quia talis procuratio concessa est. Proposita exceptionis replicatio prima uidetur esse: Nisi aduersarius patitur militem esse procuratorem, quae tamen replicatio reprobatur uerbis iam dictis hisce: Nec si uelic aduersarius. Secunda replicatio est: Nisi exceptio haec ante litem contestatam non fuerit opposita, quae replicatio approbatur iam dictis uerbis hisce: Nisi hoc tempore litem contestatae quocumque casu praetermissum est. Cui concordat lita demum. 13. C. de procur. his uerbis: Imp. Gordinus A. Luciano militi: Ita demum super lite persequenda, quam tibi mater mandauit, actionem interare potes, si cum primo litem contestareris, non est tibi eo nomine opposita praescriptio militiae. Quod nec cum appellatio agitur, tibi obijci potest, nam si integra est res, ratio perpetui edicti accepta tibi non permittit alieno nomine actionem intendere. Tertia replicatio est: Nisi miles in rem suam procurator sit factus. Haec replicatio approbatur supra propositis uerbis hisce: Excepto eo qui in rem suam procurator datus est. Huic concordat l. qui stip. 9. C. eod. it. his uerbis: Qui stipendia merentur, suis negocijs superesse sine offensa discipling possunt: nec potest dici, eum qui honesta & uerecunda praecedente causa mandatas sibi actiones exercuerit, alieno negotio fungitur: cum licet contentio ex persona alterius bona fide sumatur, hunc tamen rem suam agere non ambigitur: quod militibus meis interdici non modo absurdum, uerum etiam iniquum est. Quarta replicatio est: Nisi miles causam sibi cum alio communem agat. Haec replicatio approbatur uerbis supra in principio huius exceptionis propositis hisce: Vel qui communem causam omnis sui numeri persequitur uel suscipit: quia talis procuratio concessa est. Quinta replicatio est: Nisi miles causam patris, matris uel uxoris agat. Haec replicatio reprobatur l. militem. 7. C. de procur. his uerbis: Militem nec pro patre, uel matre, uel etiam uxore, nec ex sacro rescripto, procuratorio nomine experiri oportet: cum neque defensionem alienam suscipere, uel redimere negotia, uel quali iurragator accedere, utilitate publica permittatur. Sexta replicatio est: Nisi princeps militem admittendum rescripserit. Et haec replicatio reprobatur uerbis iam dictis hisce: Nec ex sacro rescripto, procuratorio nomine experiri oportet. Septima replicatio est: Nisi ueteranus sit miles. Haec replicatio approbatur l. filiusfam. 8. §. ueterani. ff. de procur. his uerbis: Ueterani procuratores fieri possunt. Haec de decimasexta exceptione.

XVII. Exceptio: Nisi scemina procuratrix detur. Haec exceptio approbatur l. aliena. 18. C. de procurat. his uerbis: Alienam suscipere defensionem uirile est officium, & extra sexum muliebrem esse

constat. Filio itaque tuo, si pupillus est, tutorem pete. Concordant ea quae dicta sunt §. cap. 4. quae §. 2. reg. 6. Item concordat l. neq; scemina. 54. in prin. ff. de procurat. cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 6. quae §. 3. except. 4. replic. 6. Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi mulier in rem suam procuratrix sit facta, quae replicatio approbatur l. quia. 4. C. d. it. his uerbis: Quia absente te iudicatum dicis, aequum est tibi restitui causae defensionem: nec oberit tibi, quod uxor tua interfuit iudicio, aut etiam adquirent sententiae: cum aliena negotia per mulieres non aliter agi possunt, nisi in rem suam, & proprium lucrum mandatae sint eis actiones. Secunda replicatio est: Nisi mulier causam parentis agat, quae replicatio approbatur certo modo l. sceminis. 41. ff. de procurat. his uerbis: Foeminis pro parentibus agere, interdum permittitur causa cognita, si forte parentes morbus aut aetas impediatur, nec quenquam qui agat habeant.

XVIII. Exceptio: Nisi absente aduersario procurator datus sit. Quae tamen exceptio reprobatur instit. de ijs per quos agere possumus. §. penultim. his uerbis: Procurator neq; certis uerbis, neq; praesente aduersario, imò plerumque eo ignorante constituitur, cuiusque enim permiseris rem tuam agere aut defendere, is tuus procurator intelligitur.

XIX. Exceptio: Nisi inuitus procurator detur. Haec exceptio approbatur simul & declaratur l. filiusfam. 8. §. inuitus. ff. de procurat. his uerbis: Inuitus procurator non solet dari. Inuitum accipere debemus, non eum tantum qui contradicit: uerum eum quoque, qui consensisse non probatur. Concordat l. inuitus. 17. C. eod. it. his uerbis: Inuitus procuratorem suscipere nemo cogitur: nec eandem ultra, nisi prouocationis causa, extendere. Sed nec defensionem absentis subire compellitur, cum si demum susceptam implere sufficiat. Item concordat l. 2. in prin. ff. eod. it.

XX. Exceptio: Nisi is procurator detur, quem causa contingit. Haec exceptio reprobatur uarijs exemplis l. licet. 42. §. is cui hereditas, cum sequentibus. ff. de procurat. his uerbis: Is cui hereditas ex Trebelliano senatusconsulto restituta est, haeredem iure dabit procuratorem. Sed & dominum pignoris creditor recte dabit procuratorem ad Seruianam. Porro si uni ex reis credendi constitutum sit, isque alium in constitutum pecuniam det, non negabimus posse dare. Sed & ex duobus reis promittendi, alter alterum ad defendendum procuratorem dabit.

XXI. Exceptio: Nisi plures procuratores sint dati. Haec exceptio approbatur l. si quis. 31. §. fin. ff. de procuratoribus, his uerbis: Iulianus ait, eum qui dedit diuersis temporibus procuratores duos, posteriorem dando, priorem prohibuisse uideri. Huius exceptionis replicatio prima haec esse uidetur:

uidetur: Nisi simul, non diuersis temporibus sint dati procuratores. Haec replicatio reprobatur l. pluribus. 32. ff. eod. it. his uerbis: Pluribus procuratoribus in solidum simul datis, occupantis melior conditio erit, ut posterior non sit in eo quod prior peti procurator. Secunda replicatio est: Nisi non ab uno, sed a pluribus dentur procuratores plures, quae replicatio approbatur d. l. 31. §. unius. ff. de procuratoribus, his uerbis: Vnius litis plurius personarum plures dari procuratores, non est prohibutum.

XXII. Exceptio: Nisi in familia eriscunda, uel communi diuidendo iudicio plures unum dederint procuratorem. Haec exceptio approbatur simul & distinguitur l. licet. 42. §. si plures. ff. de procuratoribus, his uerbis: Si plures haeredes sint, & familia eriscunda, aut communi diuidendo agatur, pluribus eundem procuratorem non est permittendum dare: quoniam explicari res non potest citra adiudicationes & condemnationes. Planè permittendum est dare, si uni cohaeredi plures haeredes existant. Haec de exceptionibus, quae sumuntur ex persona ipsius procuratoris. Sed & plures huiusmodi exceptiones uide §. cap. prox. & cap. 4. Nunc eas exceptiones uideamus, quae sumuntur ex re & causa, cui procurator constituitur.

XXIII. Exceptio: Nisi unius tantum rei procurator constituitur. Haec exceptio reprobatur l. 1. §. 1. ff. de procurat. cuius uerba uide §. hoc cap. quae §. 3.

XXIII. Exceptio: Nisi interdicto de exhibendis & ducendis liberis agatur. Haec exceptio approbatur simul & distinguitur l. Pomponius. 40. in prin. ff. d. it. his uerbis: Pomponius scribit, non omnes actiones pro procuratorem posse quem instituire. Denique ut liberi, qui in potestate absentis dicuntur, ducantur, interdictum non posse desiderare ait: nisi (ut Iulianus ait) causa cognita: id est, si nominatim ei mandatum sit, & pater ualetudine, uel alia iusta causa impediatur.

XXV. Exceptio: Nisi in iudicio publico procurator uel accusationi, uel defensionem detur. Haec exceptio approbatur simul & distinguitur per ea quae dicta sunt §. lib. 3. cap. 1. quae §. 7. reg. 1 & 2.

XXVI. Exceptio: Nisi popularis sit actio, cui procurator interuenit. Haec exceptio approbatur l. qui populari. 5. ff. de popularib. actionibus, his uerbis: Qui populari actione conuenietur, ad defendendum procuratorem dare potest: is autem qui eam mouet, procuratorem dare non potest. Ex his uerbis etiam prima proposita exceptionis replicatio patet, haec scilicet: Nisi non ad agendum, sed ad defendendum procurator detur. Secunda replicatio est: Nisi actor cum publico simul & priuatum commodum defendat, quae replicatio approbatur l. non cogendum. 45. §. qui ita. ff. de procur. his uerbis: Qui ita de publico agunt, ut & priuatum commodum defendant, causa cognita permittuntur procuratorem dare, & postea alius agens exceptio-

ne repellitur. Concordat l. licet. 42. in prin. ff. eod. it. his uerbis: Licet in popularibus actionibus, procurator dari non possit: tamen dicendum est, merito eum qui de uia publica agit, & priuato damno ex prohibitione adicitur, quasi priuatae actionis dare posse procuratorem. Multò magis dabit ad sepulchri uiolati actionem is, ad quem ea res pertinet. Haec tamen exceptiones ex causa, cui procurator datus est, desumptae propositae sunt, de reliquis huiusmodi exceptionibus uide in singulis causarum & actionum speciebus. Sequuntur nunc reliquae exceptiones, desumptae partim ex modo, partim ex tempore, quo procurator constituitur, partim de iure, ex consequentibus.

XXVII. Exceptio: Nisi per nuncium, uel per epistolam procurator constituitur. Haec exceptio reprobatur l. 1. §. 1. ff. de procuratoribus, cuius uerba uide §. eod. cap. quae §. 3. Concordat d. l. 1. §. fin. cum lege sequente, his uerbis: Dari autem procurator etiam absens potest, dummodo si certus sit qui datus intelligitur, & is ratum habuerit.

XXVIII. Exceptio: Nisi in diem, sub conditione, uel in perpetuum procurator datus sit. Et haec multiplex exceptio reprobatur l. item. 3. cum lege sequente. ff. de procurat. his uerbis: Item ad litem futuram, & in diem, & sub conditione, & usque ad diem procurator dari potest, & in perpetuum.

XXIX. Exceptio: Nisi eo tempore procurator constituitur, quo adhuc nulla est. Haec exceptio reprobatur uerbis iam dictis hisce: Item ad litem futuram dari potest.

XXX. Exceptio: Nisi postquam dominus iudicium suo nomine suscepit, procuratorem dederit. Haec exceptio reprobatur l. qui proprio. 46. in prin. ff. de procuratoribus, his uerbis: Qui proprio nomine iudicium accepit, si uelit procuratorem dare, in quem actor transferat iudicium, audiri debet, solenniterque pro eo iudicatum solui satisfactione caere. Concordat l. nihil. 20. C. eod. it. his uerbis: Nihil arbitramur interesse, utrum ab initio, an coepta iam lite negotium ad personam procuratoris transitum fecerit.

XXXI. Exceptio: Nisi iudex ipsum dominum litis ex iusta causa presentem esse uelit. Haec exceptio approbatur l. ult. C. de procuratoribus, his uerbis: In pecuniarijs cotrouerjs, etsi specialiter hoc praecipit uel sententiae minimè designat auctoritas, passim unicuique (si tamen ita maluerit) per procuratorem respondendi tribuimus facultatem: nisi forte quosdam, iniustiores nonnunquam ob causas uehementiores maximi iudicis uocabit auctoritas.

XXXII. Exceptio: Nisi actor dominum potius quam procuratorem conuenire malit. Haec exceptio approbatur l. si actor. 29. ff. de procurat. his uerbis: Si actor malit dominum potius conuenire, quam eum qui in rem suam procurator est, dicendum est ei licere.

XXXIII. Exceptio: Nisi dominus litis, qui madauit, mor-

vel C. l. l. de iur. litem, ff. eod.

uit, mortuus sit. Hæc exceptio reprobat. l. nulla dubitatio. 23. C. de procurat. cuius uerba uide §. exc. 6. repl. 2.

XXXVIII. Exceptio: Nisi procurator actoris do- minum in reconuentione defendere nolit. Hæc excep- tio approbat. l. nutus. 43. §. pœna. ff. de procuratori- bus, his uerbis: Pœna non defendentis procu- ratoris hæc est, ut denegetur ei actio. Concor- dat l. cum qui. 3. C. eod. tit. his uerbis: Eum qui res a- git hæredum, à quibus tibi deberi fideicom- missum dicis, euoca ad prætorem uirum cla- rissimum: qui aut tibi respondere cogetur, aut ab administratione negotiorum secun- dum formam iurisdictionis prohibebitur. Deliberabit autem prætor, si non defenden- tur hæredes, an mittere te in possessionem debeat, secutus iurisdictionem que exerceri aduersus indefensos solet. Concordat item l. a- ctionem. 5. C. eod. tit. his uerbis: Actionem ei qui ab- sentis nomine agere uult, si non eum defen- dat, denegari oportere, ià edicto perpetuo expressum est. Concordat item l. unica. §. fin. autem ei. C. de satisfando. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 10. quæst. 2. reg. 2. except. 5.

Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi procurator aduersarium in possessione ue- nire patiat, uel seruum ex causa noxali duci. Hæc re- plicatio approbat. simul et distinguit. l. sed et. 35. §. fin. cum lege sequente. ff. de procuratoribus, his uerbis: Defendere uidetur procurator, & si in poss. &c. Plura de hac re dicuntur §. cap. prox. reg. 11.

XXXV. Exceptio: Nisi procurator fines mandati excedat. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio prima hæc est: Nisi actio mandata sine alia expediri non possit. tunc enim alia quoque mandata intelligitur. que replicatio approbat. casu simili l. 2. ff. de iurisdictione. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 4. quæst. 3. reg. 2. Sed et approbat. exemplo l. ad rem. 56. ff. de procuratoribus, his uerbis: Ad rem mobilem pe- tendam datus procurator, ad exhibendum rectè aget. Aliud exemplum proponitur l. ad legat. 62. ff. eod. tit. his uerbis: Ad legatum petendum procurator datus, si interdicto utatur aduer- sus hæredem De tabulis exhibendis: procu- ratoria exceptio, quasi non & hoc ei manda- tum esset, non obstat. Altera replicatio est: Nisi ad duas res petendas datus, unam tantum petierit. que re- plicatio approbat. l. ult. §. fin. ff. de procuratorib. his uerbis: Ad duas res petendas procurator da- tus, si unam rem petat, exceptione non ex- cluditur, & rem in iudicium deducit. Tertia replicatio est: Nisi datus ut confestim agat, post aliquod tempus agit. Hæc replicatio approbat. l. qui procur. 57. in prin. ff. de procuratorib. his uerbis: Qui pro- curatorem dat ut confestim agat, is intelligen- dus est permittere procuratori, & postea li- tem peragere.

XXXVI. Exceptio: Nisi in causa sit pronocatum, tunc enim finitur procuratoris officium. que excep- tio approbat. l. inuitus. 17. ibi: nec eandem. C. de procura- torib. cuius uerba uide §. except. 19.

XXXVII. Exceptio: Nisi procurator sit muta- tus, & alius constitutus. Hæc exceptio approbat. si- mul et distinguitur per ea que habentur §. quæst. pro- xim. 5. Concordat l. si quis. 31. §. fin. ff. de procuratorib. cuius uerba uide §. except. 21.

XXXVIII. Exceptio, sumpta ex uerbis quibus procurator constituitur, reprobat. Inst. de ijs per quos agere possumus. §. pen. cuius uerba uide §. except. 18.

Replicationes præcedentium exce- ptionum generales.

Hactenus exceptiones contra procuratorem cum suis replicationibus specialibus sunt enumeratæ. Sunt au- tem istarum exceptionum aliquot replicationes gene- rales non prætercunde. Quarum prima hæc est: Nisi exceptio procuratoria remissa sit. que replicatio ap- probatur l. qui procuratorem. 57. §. fin. ff. de procura- toribus, his uerbis: Si quis remisit exceptionem procuratoriam, non poterit ex penitentia eam opponere. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi talis sit persona procuratoris, quam prætor a- pud se postulare prohibet. que duplicatio approbat. l. quos prohibet. 7. ff. de postulando. de qua re uide §. lib. eod. cap. 4. quæst. 2. in fine.

Secunda replicatio generalis est: Nisi exceptio pro- curatoria ante litem contestatam non fuerit opposita. que replicatio approbat. l. ita demum. 13. C. de procura- toribus, cuius uerba uide §. except. 6. repl. 2. Concor- dat l. 1. §. milites. ibi: nisi hoc tempore. ff. eod. tit. cuius uer- ba uide §. d. except. 16. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi falsi procuratoris exceptio obijciatur. Hæc enim exceptio quandoocumq; potest opponi. que dupli- catio approbat. l. licet. 24. C. de procuratoribus. cuius uerba uide §. except. 1. repl. 1.

Tertia replicatio est: Nisi in ea causa reus sit, ut etiam absente eo, quasi non defenderetur, iudex sit cognitu- rus. tunc enim quilibet pro eo uerba faciens est audien- dus. que replicatio approbat. per ea que dicta sunt §. except. 1. replic. 2.

V. DE MUTANDO PROCV- ratore, seu iudicio in se uel in alium transferendo.

Hactenus de causa procuratoris efficiente, seu de con- stituendo procuratore est dictum. Nunc de mutando eo dicitur. Regulariter autem dominus procuratorem mu- tare, & iudicium in se uel in alium transferre non potest, nisi causa cognita: ut §. causa 2. Vnde cause mutan- di procuratoris exponendæ. Ante litem tamen conte- statam etiã sine causa mutari potest. de quo §. ead. quæst. except. gener. 1. Sed et dominus, quamuis procurato- rem mutare non possit, cause tamen suæ adesse nõ pro- hibetur. quod approbat. l. Paulus. 69. ff. de procura- toribus, his uerbis: Paulus respondit, etiam eum qui ad litem suscipiendam procuratorem dedit, cause suæ adesse non prohiberi.

I. CAUSAE EX QUIBUS PRO- curator mutari possit.

Primæ cause loco notandum, quod ex quibus causis procurator ad defendendum dominum cogi non potest, ex ijs hæc potest remoueri. que regula approbat. l. post litem.

litem. 17. §. fin. ff. de procuratoribus, cuius uerba uide §. causa prox. que autem sunt istiusmodi cause, ex quibus procurator ad defendendum dominum cogi non potest, uide §. cap. prox. reg. 10.

Secunda mutandi procuratoris causa est, ætas ipsius procuratoris. que causa cum alijs similibus approbat. d. l. 17. cum legibus sequentibus, his uerbis: Post litem contestatam reus, qui procuratorem dedit, mutare quidem eum, uel in se litem trans- ferre à uiuo procuratore, uel in ciuitate ma- nente, potest: causa tamen prius cognita. In causæ autè cognitione non solum hæc uer- santur, quæ supra diximus, in procuratore non cõpellendo suscipere iudicium: uerum & ætas, & religionis beneficium: item si sus- pectus sit procurator, aut in uinculis, aut ho- stium prædonum uel potestate: uel iudicio publico priuatoque, uel ualetudine, uel ma- iore sua re distringatur, uel exilio: uel si lar- iet, uel si inimicus postea fiat, aut ad finitatem aliqua aduersario iungatur, uel hæres ei exi- stat: aut longa peregrinatio, & aliæ similes cause impedimento ei sint.

Tertia causa est: Si procurator religiosus sit factus, monachus putatus, uel clericus. que causa approbat. iam dictis uerbis hisce: Et religionis beneficium.

Quarta causa est: Si procurator suspectus sit domi- no. que causa approbat. dictis uerbis hisce: Item si suspectus sit procurator.

Quinta causa est: Si procurator in uinculis, hostium prædonum uel potestate. que causa approbat. su- pradictis uerbis hisce: Aut in uinculis, aut hostiũ prædonum uel potestate.

Sexta causa: Si procurator iudicio publico priuatoque distringatur. que causa approbat. dictis uerbis hisce: Vel iudicio publico priuatoque distringatur.

Septima causa est: Si procurator ualetudinis sit. que causa approbat. dictis uerbis hisce: Vel ualetu- dine distringatur. Concordat l. procuratorib. 22. C. de procuratorib. cuius uerba uide §. causa 15.

Octaua causa est: Si procurator suis rebus ac nego- cijs impeditus, cause præesse non possit. que causa ap- probatur supradictis uerbis hisce: Vel maiore sua re distringatur.

Nona causa: Si procurator in exilium sit missus. que causa approbat. supradictis uerbis hisce: Vel exilio distringatur.

Decima causa: Si procurator latitet. que causa ap- probatur dictis uerbis hisce: Vel si latitet.

Undecima causa: Si procurator inimicus sit factus domino. que causa approbat. hisce uerbis: Vel si ini- micus postea fiat. Concordat d. l. 22. C. de procura- torib. cuius uerba uide §. causa 15.

Duodecima causa: Si procurator aduersario adfinitate iungatur. que causa approbat. dictis uerbis hisce: Aut a dñitate aliqua aduersario iungatur.

Decimatercia causa: Si procurator aduersario suc- cedat. que causa approbat. dictis uerbis hisce: Vel hæres ei existat.

Decimaquarta causa: Si procurator peregrinetur, que causa approbat. supradictis uerbis hisce: Aut longa peregrinatio.

Decimaquinta causa generalis est, omnes similes con- plectens. que causa generalis continetur supra dictis uer- bis hisce: Et aliæ similes cause impedimento ei sint. Concordat d. l. 22. C. de procuratoribus, hisce uerbis: Procuratoribus institutis, & post con- testatam litem dominis effectis: ij qui man- dauerant, non habeant facultatem negocia persequendi, nisi capitales inimicitie, uel morbus, uel alia necessaria causa intercesse- rit. tunc enim inuitis his transferri lis potest.

Decimasexta causa est: Si procurator mutari nolit, que causa cum suis exceptionibus approbat. §. excep- tione 6.

De exceptionibus præceden- tium causarum.

Quantam dictarum causarum & similiarum exceptiones generales hæc sunt.

I. Exceptio est: Nisi causa nondum cognita, dominus litis procuratorem mutet, uel litem in se transferat. que exceptio approbat. l. post litem. 17. in prin. ff. de procura- toribus, cuius uerba uide §. causa 2. Concordat l. procuratorib. 22. C. eod. tit. cuius uerba uide §. causa 15. Proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi ante litẽ contestatam mutet. tunc enim etiam sine cause cognitio- ne potest mutare. que replicatio approbat. l. ante. 16. ff. de procuratoribus, his uerbis: Ante litem conte- statam libera potestas est uel mutandi pro- curatoris, uel ipsi domino iudiciũ accipien- di. Concordat l. si pater. 3. C. mandati, his uerbis: Si pa- ter tuus tibi sui iuris constituto actionem ad- uersus debitores suos mandauit, potuit & ipse præsens aduersus eos re integra expe- riri. Si quid itaq; ab eo apud iudicem actum est, rescindi id nulla ratio patitur. Huius repli- cationis duplicatio hæc est: Nisi sine mandato quis de- fensionem absentis suscepit. hic enim etiam ante litẽ contestatam, causa cognita est remouendus. que dupli- catio approbat. l. is cuius. 64. ff. de procuratorib. his uerbis: Is cuius nomine defensor extitit, si am- te litem contestatam in præsentia fuerit, & postulet suo nomine litem suscipere, causa cognita audiendus est.

II. Exceptio: Nisi nõ dominus, sed eius hæres pro- curatorem mutet. Hæc exceptio reprobat. l. post litẽ. 17. §. non solum. ff. eod. tit. his uerbis: Non solum ipsi qui dedit procuratorẽ, hoc permittitur, sed etiam hæredi eius, & cæteris successoribus.

III. Exceptio: Nisi non dominus, sed procurator potest se mutari. Hæc exceptio reprobat. l. mutari. 24. ff. eod. tit. his uerbis: Mutari debet, uel ipso procuratore postulante.

III. Exceptio: Nisi non rei, sed actoris procurator mutetur. Et hæc exceptio reprobat. l. que omnia. 25. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Quæ omnia non solum ex parte rei, sed etiam in persona actoris obseruabuntur.

V. Exceptio: Nisi factum negetur. Hæc exceptio approbatur d.l.25. §. 1. his uerbis: Sed & si aduersarius, uel ipse procurator dicat dominū mentiri, apud prætorem hoc finiri oportet.

VI. Exceptio: Nisi procurator mutari nolit. Hæc exceptio reprobat ibidem, his uerbis: Nec ferendus est procurator, qui sibi adserit procurationem, nam hoc ipso suspectus est, quod operam suam ingerit inuito: nisi forte purgare magis conuincit, quam procuratio e exe- qui maluerit. Et hæc tenus erit audiendus, si dicat se procuratione quidem carere uelle: sed ita, si id illæ existimatione sui hat. Cæterum ferendus est pudorem suum purgas. Planè admittitur exceptio postposita tribus potissimum casibus, quorum primus est: Si in rem suam procurator sit constitutus, qui casus proponitur d.l.25. §. fin. his uerbis: Planè si dicat in rem suam se procuratorem datum, & hoc probauerit, non debet carere propria lite. Concordat l. procuratore. 55. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. except. prox. Secundus casus est: Si procurator retentione aliqua uti uelit, qui casus approbatur sub conditione d.l.25. §. fin. cum lege sequente, his uerbis: Item si retentione aliqua procurator uti uelit, non facile ab eo lis erit transferenda: nisi dominus soluere paratus sit. Tertius casus est: Si dominus quædam transferre, quædam relinquere uelit, qui casus proponitur simul et distinguitur l. in cause. 27. in prin. ff. de procuratoribus. cuius uerba uide j. except. 9.

VII. Exceptio: Nisi procurator in rem suam sit datus. De hac exceptione uide §. except. prox. casu primo. Concordat d.l.55. ff. eod. tit. his uerbis: Procuratore in rem suam dato, præferendus non est dominus procuratori in litem mouendam, uel pecuniam suscipiendam, qui enim suo nomine utiles actiones habet, ritè eas intendit.

VIII. Exceptio: Nisi procurator retentione aliqua utatur, de hac exceptione uide paulò superius except. 6. casu 2.

IX. Exceptio: Nisi dominus quædam transferre, quædam relinquere uelit. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur d.l.27. in prin. ff. de procuratoribus, his uerbis: In causæ cognitione etiam hoc uersabitur, ut ita demum transferri à procuratore iudicium permittatur, si quis omnia iudicia ab eo transferre paratus sit. Cæterum si uelit quædam transferre, quædam relinquere: iuste procurator hanc inconstantiam recusabit. Sed hæc ita, si mādatu domini procurator egerit. Cæterum si mandatum non est, cum nec in iudicio quidquam deduxit, nec tu ea comprobasti, quæ inuito te acta sunt, tibi non præiudicant: ideoq; translatio earum litium non est tibi necessaria, ne alieno facto oneraris.

X. Exceptio: Nisi procurator recuset causam ob hoc, quod mala sit. tunc enim non licet litigatori alium eligere procuratorem, quæ exceptio approbatur l. rem

non nouam. 12. §. hocq; subsecutò. C. de iudicijs. cuius uerba uide j. lib. 7. cap. 1. de iuramentis, quæst. 4. reg. 4.

II. QUIBUS COMPETAT MUTANDI PROCURATORIS IUS?

De heredibus eius qui dedit procuratorem, item de procuratore, uide paulò superius except. 2. & 3.

III. APUD quem competat, seu cuius sit cognitio, de finitur l. in cause. 27. §. hæc autem. ff. de procuratoribus, his uerbis: Hæc cognitio procuratoris mutandi prætoris est. Concordat l. que omnia. 25. §. 1. ff. eod. tit. cuius uerba uide paulò superius except. 5.

III. EFFECTVS mutationis procuratoris circa stipulationem iudicatum solui, proponitur d.l.27. §. si ex parte. de qua re dicitur j. lib. prox. cap. 10. quæst. 4. except. 4.

De eo quod per priorem procuratorem gestum est. Nihilominus ratum illud manet, quæ regula approbatur per ea quæ habentur j. lib. prox. cap. 8. quæst. 1. causa 1. except. 11. in fine. Hæc de mutando procuratore: nunc ad officia eius transeundum.

DE POTESTATE ET OFFICIJS PROCURATORUM.

Cap. VII.

PRIMA regula: De exequendo mandato, & causa peragenda procurator tenetur, quæ regula approbatur simul & distinguitur per ea quæ habentur j. reg. 10. Sed & alias recipit exceptiones, quarum prima hæc est: Nisi mandatum non suscepit. Secunda exceptio est: Nisi in causa sit pronocatum. Quæ due exceptiones approbantur l. inuitus. 17. C. de procuratoribus. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 4. except. 19. Plures huiusmodi exceptiones uide §. cap. prox. de procuratore mutando, item j. d. reg. 10.

II. Regula, De bona fide à procuratore præstanda, proponitur l. idemq; 10. in prin. ff. mandati, his uerbis: Nihil amplius quam bonam fidem præstare eum oportet, qui procurat.

III. Regula: Cauere de rato tenetur procurator, de qua cautione dicitur j. lib. prox. cap. 7. quæst. 8. de actoris procurat. item cap. 8.

III. Regula: Iudicatum solui satisfacere tenetur procurator, de qua cautione iudicatum solui dicitur.

V. Regula, De alienando. Procurator regulariter alienare non potest, quæ regula approbatur l. procurator. 63. ff. de procuratoribus, his uerbis: Procurator totorum bonorum, cui res administrandæ commissæ sunt, res domini neque mobiles, neq; immobiles, uel seruos sine speciali domini mandatu alienare potest: nisi fructus, aut alias res quæ facile corrumpi possunt. Concordat l. procuratorem. 16. C. eod. tit. his uerbis: Procuratorem uel actorem prædij, si non specialiter distrahendi mandatum accepit, ius rerum dominium uendendi non habere, certum ac manifestum est. Vnde si non ex uoluntate domini uendentibus his fundum comparasti, prouides improbū desiderium tuum,

tuum, dominium ex huiusmodi emptione tibi concedi desiderantis. Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi procurator specialiter alienatio sit mandata uel permissa, quæ exceptio ex iudicatis constat. Secunda exceptio est: Nisi libera administratio procuratori sit permissa, quæ exceptio approbatur l. procurator. 58. cum lege sequente. ff. de procuratoribus, his uerbis: Procurator, cui generaliter libera administratio rerum commissæ est, potest exigere, nouare, aliud pro alio permutare. Sed & id quoq; ei mandari uidetur, ut soluat creditoribus. Tertia exceptio est: Nisi dominus precium, quod in rem eius uersum est, non restituit. Hæc exceptio approbatur l. si precium. 19. C. eod. tit. his uerbis: Si precium quidem actoribus alienis, fundum uel seruum citra mandatum tibi distrahentibus, dedisti: & neq; præcessisse, neq; secuta contractum domini declaratur uoluntas: in rem autè eius id precium processisse prouinciæ præses causa cognita perspexerit, hoc tibi restitui iubebit. Quarta exceptio est in fructibus, & alijs rebus, quæ seruando seruari non possunt. l. procurator. 63. uersus fructus. ff. d. tit. cuius uerba uide §. ead. reg. in prin. Plures huiusmodi exceptiones uide j. lib. 21. cap. 4. causa 1. except. 1.

VI. Regula, De transigendo. Procurator ius transigendi non habet, quæ regula approbatur l. mandatu. 60. ff. de procuratoribus, his uerbis: Mandatu generali non contineri etiam transactionem decidendi causa interpositam. Et ideo, si postea is qui mandauit, transactionem ratam non habuit: non posse eum repelli ab exercendis actionibus.

VII. Regula: Procurator alium procuratorem facere potest, quæ regula approbatur simul & distinguitur per ea quæ dicta sunt §. cap. prox. quæst. 4. except. 6. replic. 2.

VIII. Regula: Procurator uniuersalis debitum quoque domini exigere potest, quæ regula approbatur l. procurator. 58. ff. de procuratoribus, cuius uerba uide §. proxime, reg. 3. except. 2. Huius regulae exceptio hæc est: Nisi debitor quoque procurator uniuersalis sit eiusdem domini, tunc enim ab eo exigere non potest, quæ exceptio approbatur l. qui duos. 47. ff. eod. tit. his uerbis: Qui duos procuratores omnium rerum suarum reliquit, nisi nominatim præceperit, ut alter ab altero pecuniam petat, non uidetur mandatum utrilibet eorum dedisse. Huius exceptionis replicatio est: Nisi nominatim alteri mandatum sit, ut ab altero exigat, quæ replicatio approbatur i. d. dictis uerbis hinc: Nisi nominatim præceperit, ut alter ab altero pecuniam petat. Concordat l. qui proprio. 46. §. fin. cum l. itaque. 48. ff. eod. tit. his uerbis: Si duobus mandata administratione, eorum alter debitor sit mandatoris, an alter cum eo rectè acturus sit? & utique rectè. Non enim ob id minus procurator intelligitur, quod si is quoque cum quo agitur, procurator sit, itaque si hoc speciali-

ter mandatum est: tunc excipiente eo cum quo agitur, Si non mihi mandatum sit, ut à creditoribus peterem: actorem ita debere replicare placet, At si mihi mandatum non esset, ut à te peterem.

IX. Regula, De ratione reddenda, & id quod accipit restituendo, proponitur d.l.46. §. procurator. ff. de procuratoribus, his uerbis: Procurator, ut in cæteris negocijs gerendis, ita & in litibus bona fide rationem reddere debet. Itaque quod ex lite consecutus erit, siue principaliter ipsius rei nomine, siue extrinsecus ob eam rem, debet mandati iudicio restituere: usque ad eod, ut si per errorem, aut per iniuriam iudicis non debitum consecutus fuerit, id quoq; reddere debeat.

De domino defendendo.

X. Regula: Procurator rei conuenti dominum defendere cogendus est, quæ regula approbatur l. filiusfam. 8. §. procuratorem. ff. de procuratoribus, his uerbis: Procuratorem ad litem suscipiendam datum, pro quo consentiente dominus iudicatum solui exposuit (prætor ait) iudicium accipere cogam. Habet hæc regula suas exceptiones, quod approbatur ibidem, his uerbis: Verum ex causa non debet compelli. Est autem huius regulae exceptio prima hæc: Nisi ad agendum, non ad defendendum sit datus procurator. Hæc exceptio reprobat l. seruum quoq; 33. §. ait prætor. ff. eod. tit. de qua re uide j. reg. proxima. Secunda proposita regulae exceptio est: Nisi dominus iudicatum solui cautionem pro defensore non præstiterit. Hæc exceptio constat ex uerbis iam dictis hinc: Pro quo consentiente dominus iudicatum solui exposuit. Tertia exceptio est: Nisi ignorante & inuito procuratore, dominus iudicatum solui exposuerit. Hæc exceptio approbatur supra dictis uerbis hinc: Pro quo consentiente. Concordat l. si defunctus. 15. §. 1. ff. d. tit. cuius uerba uide j. except. prox. Quarta exceptio est: Nisi dominus ante litem contestatam mortuus sit. Hæc exceptio ipso quidem iure approbatur, quia mandatum morte mandatis extinguitur: uerum eius replicatio hæc est: Nisi dominus iudicatum solui pro procuratore exposuit, quæ replicatio approbatur simul & distinguitur d.l.15. in prin. his uerbis: Si defunctus sit dominus ante litem contestatam, iudicatum solui stipulatione pro suo procuratore data, procurator compellendus est ad iudicium accipiendum: ita tamen, si hoc dominus sciente procuratore & non contradicente fecit. Quod si aliter actum est, in sciium quidem procuratorem teneri satis inciuile est: committitur autem ob rem non defensam stipulationis clausula. Proposita replicationis duplicatio ex propositis uerbis constat, hæc scilicet: Nisi dominus pro ignorante uel inuito procuratore iudicatum solui satisfecit. Quinta exceptio est: Nisi inimicitia capitales inter dominum & procuratorem interuenierint. Hæc exceptio cum alijs similib. approbatur l. filiusfam. 8. §. fin.

*con legib. sequentibus. ff. de procur. his uerbis: Ex cau-
 fa non debet compelli: utputa, si inimici-
 tia capitales interuenerint inter ipsum pro-
 curatorem & dominum: & scribit Iulianus,
 debere in procuratore denegari actionem.
 Item si dignitas accesserit procuratori, uel
 reipub. causa abfuturus sit: aut si ualeudi-
 nem, uel necessariam peregrinationem al-
 legat: uel hereditas superueniens eum oc-
 cupet: uel alia iusta causa. Concordat l. si post. 10
 14. ff. eod. tit. his uerbis: Si post datum procurato-
 rem capitales inimicitiae intercesserint, non
 eogendum accipere iudicium, nec stipula-
 tionem ob rem non defensam committi:
 quoniam noua causa sit. Concordat item l. mu-
 tus. 43. ff. fin. ff. eod. tit. *Sexta exceptio est: Nisi digni-
 tas procuratori accesserit. Hec exceptio approbatur
 iam dictis uerbis hisce: Item si dignitas accesserit
 procuratori. Septima exceptio est: Nisi reipub. cau-
 sa procurator abfuturus sit. Hec exceptio approbatur
 iam dictis uerbis hisce: Vel reip. causa abfuturus
 sit. Octaua exceptio est: Nisi ualeudimarius sit pro-
 curator. Hec exceptio supra dictis uerbis approbatur
 hisce: Aut si ualeudinem alleget. Nona excep-
 tio est: Nisi procurator longinquo sit abfuturus. Hec
 exceptio dictis uerbis approbatur hisce: Vel neces-
 sariam peregrinationem alleget. Concordat
 l. uel si. 4. 4. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. except. 11. De-
 cima exceptio est: Nisi superueniens hereditas procu-
 ratorem impediatur. Et hec exceptio approbatur supra-
 dictis uerbis hisce: Vel hereditas superueniens
 eum occupet. Undecima exceptio est: Nisi adfi-
 nitas inter procuratorem & dominum dirempta sit.
 Hec exceptio cum alijs similibus approbatur d. l. 43. ff.
 fin. cum ll. sequentibus, his uerbis: Quod si aut adfi-
 nitas dirempta sit, aut inimicitiae intercesse-
 rint, aut bona absentis possideri coeperint,
 uel si longinquo sit abfuturus, uel alia iusta
 causa interuenerit, non cogendum. Duode-
 cima exceptio est: Nisi bona absentis possideri coepe-
 rint. Hec exceptio approbatur iam dictis uerbis hisce:
 Aut bona absentis possideri coeperint. De-
 cimatertia exceptio est: Nisi dominus praesens sit. Hec
 exceptio approbatur l. uel hereditas. 10. cum lege se-
 quente. ff. de procuratorib. his uerbis: Hoc amplius,
 & si habeat praesentem dominum, non de-
 bere compelli procuratorem: si tamen do-
 minus cogi possit. Declaratur hec exceptio l. praesens. 5.
 cum auab. legibus sequentibus. ff. eod. tit. his uerbis:
 Praesens habetur & qui in hortis est, & qui
 in foro, & qui in urbe, & qui in continenti-
 bus aedificijs. Et ideo procurator ei praesenti
 esse uidetur. Huius exceptionis replicatio haec est:
 Nisi dominus praesens cogi non possit. quae replicatio ap-
 probatur uerbis pauli superius propositis hisce: Si ta-
 men dominus cogi possit. Decimaquarta ex-
 ceptio est: Nisi aliam iustam causam, quae iudici proba-
 tur, procurator habeat. Hec exceptio approbatur d. l.
 10. ubi uel alia iusta causa. ff. de procuratorib. cuius uer-**

ba uide s. except. 5. Concordat l. uel si. 4. 4. ff. eod. tit. cuius
 uerba uide s. except. 11. Concordat item l. si d. h. ec.
 13. ff. eod. tit. cuius uerba uide paulo inferius post repl. 3.
 Haec de exceptionibus propositae regula in specie
 est dictum. Harum autem exceptionum replicatio ge-
 neralis prima haec est: Nisi tractu temporis res seu actio
 sit peritura, quae replicatio approbatur l. sed etiam. 12.
 ff. de procuratoribus, his uerbis: Sed etiam ex his
 causis dicitur aliquando cogendum procu-
 ratorem iudicium accipere, ueluti si domi-
 nus praesens non sit, & actor ad firmet tractu
 temporis futurum ut res pereat. Concordat l.
 mutus. 43. ff. qui non, in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide
 de j. prox. Secunda replicatio generalis est: Nisi pro-
 curator satisfecit, defendendi absentis gratia. Hec rep-
 licatio approbatur simul & distinguitur d. ff. qui
 non, cum sequentibus uerbis: Et qui non cogitur de-
 fendere absentem, tamen si iudicatum solui
 satisfecit, defendendi absentis gratia: cogen-
 dus iudicium accipere, ne decipiatur is qui
 satis accepit. Eos tamen, qui non coguntur
 rem defendere, post satisfactionem cogi, La-
 beo causa cognita temperandum ait: & si ca-
 ptio actoris sit propter temporis tractum, iu-
 dicium eum accipere cogendum. Quod si
 aut ad finitas dirempta sit, aut inimicitiae in-
 tercesserint, aut bona absentis possideri coe-
 perint, uel si longinquo sit abfuturus, uel alia
 iusta causa interuenerit, non cogendum. Sabinus
 ait, nullas praetoris esse partes ad
 compellendum defendere: sed ex stipulatu
 ob rem non defensam agere posse. At si iu-
 stam causam habeat, cur iudicium accipere
 nolit, nec fideiussores teneri, quia uir bonus
 arbitraturus non fuit, ut qui iustam excusa-
 tionem adferret, defendere cogetur. Hec
 uerba sibi inuicem contraria alij aliter interpretantur.
 Mea de his sententia haec est: Quosdam existimabant, sa-
 tisfactione iudicatum solui a procuratore praesente, om-
 nimodo eum ad defendendum compellendum. Sabinus
 contra, nullo modo eum hoc casu cogendum putabat,
 cum sufficeret actio ex stipulatu ob rem non defensam.
 Hanc Sabini sententiam Paulus refutat, negando actio-
 nem ex stipulatu competere, si ob iustam causam procu-
 rator non defenderet. Tertia & quidem media senten-
 tia Labronis est, qui neque omnimodo compellendum
 procuratorem putat, neque prorsus non compellendum,
 sed id causa cognita temperandum: & ita eam rem iu-
 dicis arbitrio uidetur relinquere. Tertia supra dicta-
 rum exceptionum replicatio generalis est: Nisi cum pro-
 curator iudicatum solui satisfecit, uel ei repromitten-
 ti creditum sit, quo casu idem iuris est, quod in superio-
 re replicatione proxima, quae replicatio approbatur i-
 bidem, his uerbis: Sed & si satis non dedit, sed
 ei repromittenti creditum est, idem statuen-
 dum est. Aliae huiusmodi replicationes contra supra-
 dictas exceptiones permittuntur arbitrio iudicis desi-
 nienda, l. sed haec. 13. ff. de procurat. his uerbis: Sed
 haec neque passim admittenda sunt, neque
 distincte

de dote. ff. de procuratoribus, his uerbis: Si de dote
 agat pater, cauere debet ratam rem filiam ha-
 bituram. Sed & defendere eam debet, ut &
 Marcellus scribit. Concordat l. ex ideo. 3. ff. fin. ff.
 rerum amotarum, his uerbis: Si filia familias res a-
 mouerit, Mela & Fulcinius aiunt, & de pecu-
 lio in patrem (quia displicuit eam furto obli-
 gari,) & in ipsam ob res amotas dari actio-
 nem. Sed si pater adiecta filia de dote agat:
 non aliter ei dandam actionem, quam si fi-
 liam rerum amotarum iudicio in solidum,
 & cum satisfactione defendat. Hec de prima
 propositae regulae exceptione sint dicta. Secunda
 exceptio est: Nisi uniuersitatis nomine procurator agat.
 Hec exceptio reprobat litem eorum. 6. ff. actor. ff.
 quod cuiuscumque uniuers. nom. his uerbis: Actor uni-
 uersitatis, si agat, compellitur etiam defendere.
 Tertia exceptio est: Nisi populari actione agatur.
 Hec exceptio approbatur l. mutus. 43. ff. in popularib.
 ff. de procuratoribus, his uerbis: In popularibus a-
 ctionibus, ubi quis quasi unus ex populo a-
 git, defensionem ut procurator praestare co-
 gendus non est. Quarta exceptio est: Nisi non a-
 ctio, sed praedictum, aut interdictum, uel aliud simile a
 procuratore proponatur. Hec exceptio approbatur l.
 sed & ea. 35. ff. non solum. ff. eod. tit. his uerbis: Non so-
 lum autem si actio postuletur a procuratore,
 sed etiam si praedictum, uel interdictum, uel
 si stipulatione legatorum, uel damni infecti
 uelit cauere: debet absentem defendere in
 competenti tribunali, & eadem provincia.
 Quinta exceptio est: Nisi in alia provincia actor sit de-
 fendendus. Hec exceptio approbatur d. ff. non solum. ibi:
 ceterum, his uerbis: Ceterum cogi eum etiam in
 provinciam de Roma abire, uel e contrario,
 uel a provincia in aliam provinciam, & defen-
 dere, durum est. Sexta exceptio est: Nisi ea per-
 sona procuratorio nomine agat, quae etiam sine mandato
 agere potest. Hec exceptio reprobat d. l. 35. in prin.
 his uerbis: Sed & ea personae procuratorum de-
 bebunt defendere, quibus sine mandato age-
 re licet: utputa liberi, licet sint in potestate:
 item parentes, fratres, & adfines, & liberi.
 De hisce personis uide s. cap. prox. quest. 4. except. 1.
 Septima exceptio est: Nisi procurator agere recuset, uel
 prohibeatur. Hec exceptio approbatur d. l. 35. ff. praeter
 satisfactionem. ff. de procuratoribus, his uerbis: Praeter
 satisfactionem procurator ita defendere ui-
 detur, si iudicium accipiet. Unde quaesitum
 est apud Iulianum, an compellatur: an uerbo
 sufficiat, ob rem non defensam stipulatione
 committi? & Iulianus scribit lib. 3. Digesto-
 rum, compellendum accipere iudicium: nisi
 & agendum causa cognita recusauerit, uel ex
 iusta causa remotus fuerit. Concordat l. inuitus.
 17. C. de procuratoribus, cuius uerba uide s. cap. prox.
 quest. 4. except. 19. Octaua exceptio est: Nisi procu-
 rator satisfecit iudicatum solui, hoc enim casu uidetur
 cogendus non esse, cum sufficiat ob rem non defensam ex
 stipulatu

deneganda: sed a praetore, causa co-
 gnita, temperanda. Haec enim, an procurator do-
 minum defendere cogatur, excussum est. Reliquae quaes-
 itiones, hoc est, in quibus causis eum defendere cogatur,
 item ubi, quomodo, & de defensionis effectu, dice-
 tur j. reg. prox.
 XI. Regula: Procurator actoris eum in reconuen-
 tione defendere cogendus, quae regula approbatur l.
 seruum quoque. 33. ff. ait praetor. ff. de procuratoribus, his
 uerbis: Ait praetor: Cuius nomine quis actio-
 nem sibi dari postulauerit, is eum uiri boni
 arbitratu defendat: & ei quo nomine agat,
 id ratum habere eum, ad quem ea res perti-
 net, uiri boni arbitratu satisfecit. Subijcit Vlpia-
 nus: Aequum uilum est praetori, eum qui ali-
 cuius nomine ut procurator experitur, eum-
 dem etiam defensionem suscipere. Declara-
 tur haec regula definitione defensionis l. sed & ea. 35. ff.
 defendere. ff. eod. tit. his uerbis: Defendere autem,
 est id facere quod dominus in lite faceret,
 & cauere idonee, nec debet durior condi-
 tio procuratoris fieri, quam est domini: pre-
 terquam in satisfecundo. Propositae regulae ex-
 ceptio prima haec est: Nisi procurator in rem suam sit
 datus. Quae exceptio approbatur l. si quis. 34. ff. de pro-
 curatorib. his uerbis: Si quis in rem suam procu-
 ratorio nomine agat, ueluti emptor haere-
 ditatis, an debeat inuicem uenditorem de-
 fendere? Et placet, si bona fide, & non in frau-
 dem eorum qui inuicem agere uellent, ge-
 stum sit negotium: non oportere eum inui-
 cem defendere. Ait Iurisconsultus: Si bona fide,
 & non in fraudem eorum qui inuicem age-
 re uellent, gestum sit negotium. Ex his uerbis
 elicitur prima propositae exceptionis replicatio talis:
 Nisi in fraudem rei conuenti procurator in rem suam
 sit factus. Secunda replicatio est: Nisi ex causa lu-
 crativa, uel non necessaria in rem suam procurator sit fa-
 ctus. Hec replicatio approbatur l. seruum quoque. 33. ff.
 fin. ff. eod. tit. his uerbis: Si quis in rem suam pro-
 curator interueniat, ad huc erit dicendum,
 debere eum defendere: nisi forte ex neces-
 sitate fuerit factus. Huius replicationis exemplum
 proponitur l. pater. 70. ff. eod. tit. his uerbis: Pater fi-
 lio suo pupillo tutorem dedit Sempronium
 creditorem suum. is administrata tutela, re-
 liquit fratrem suum haeredem: qui & ipse de-
 celsit, & per fideicommissum nomen debi-
 toris Titio reliquit: eiq; mandata sunt actio-
 nes ab haeredibus. Quaero, cum tam tutelae
 actio, quam pecuniae creditae, ex haereditate
 Sempronij descendant: an non aliter man-
 data ei actio detur, quam si defendat haere-
 des, a quibus ei actiones mandatae sunt? Scae-
 uola respondit, debere defendere. Tertia
 replicatio est in persona patris dotem repetentis. huic
 enim quamuis suo nomine competat dotis actio, tamen
 quia & filiae nomine conueniri potest, filiam defendere
 tenetur. quae replicatio approbatur l. non solum. 39. ff. si

stipulatu actio. Verum exceptio hac iam propositis uerbis reprobatur. Cui concordat l. non cogendum. 45. §. Sabmus ait. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. prox. in fine, repl. gener. 2. Hec de exceptionibus proposita regula undecime sint dicta. Planè harum exceptionum replicatio generalis prima hæc esse uidetur: Nisi specialiter defensionis quoque mandatum susceperit, tunc enim perinde ac procurator rei conuenti, est compellendus, de quo §. reg. prox. est dictum. Altera replicatio generalis est: Nisi ad communi diuidendo uel simile iudicium agendum sit datus, hic enim ad defendendum quoque datus intelligitur, unde uidetur, quod dictis exceptionibus non adiuetur, quæ replicatio approbatur l. si defunctus. 17. §. fin. ff. de procuratoribus, his uerbis: Qui ad communi diuidendo iudicium datus est agendum, idem & ad defendendum uidebitur datus, duplici cautela interponenda.

DE RELIQUIS DEFENSIONIS LOCIS.

Hactenus, an procurator actoris uel rei conuenti ad dominum defendendum sit cogendus, tractatum est, nunc reliqui defensionis loci dispendendi.

2. In quibus causis & rebus dominum defendere cogendus?

I. Regula, De actionibus, quæ in hæredem non dantur, proponitur l. omnium. 37. in prin. ff. de procuratoribus, his uerbis: Omnium autem actionum nomine debet defendere, etiam earum quæ in hæredem non dantur.

II. Regula, De interrogationibus, proponitur l. non solum. 39. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Non solum autem in actionibus, & interdiciis, & postulationibus, debet dominum defendere: uerum in interrogationibus quoque: ut in iure interrogatus, ex omnibus causis respondeat, ex quibus dominus. An ergo hæres sit absens, respondere debet: & si responderit uel tacuerit, tenebitur. Concordat l. si sine. 9. §. Celsus. uerf. an ergo. ff. de interrogat. in iure faciendis. cuius uerba uide §. lib. 7. cap. 5. de confessis, quæst. 1. except. 1. repl. 1.

III. Regula, De actione proposita l. qui proprio. 46. §. item queritur. ff. de procuratoribus, his uerbis: Queritur, si iudicium acceperit defensor, & actor in integrum restitutus sit: an cogendus sit restitutorium iudicium accipere? & magis placeat cogendum.

III. Regula, De una re uel causa ceteris omisis, proponitur d. l. 46. §. 1. his uerbis: Ei qui defendit eum cuius nomine ipse non agit, liberum est uel in unam rem defendere.

3. Vbi defendere cogendus?

I. Regula, De alio loco quam in quo procurator actionem intendit, proponitur l. sed et. 35. §. ceterum cogi. ff. de procuratoribus, cuius uerba uide §. ead. reg. exc. 5.

II. Regula, De loco in quo est contractus, proponitur l. neq; scemina. 14. §. fin. ff. d. tit. de quo cum alijs similib. uide §. lib. eod. cap. 2. q. 1. except. 15. repl. 6. item except. 48.

4. Quomodo defendere cogendus, & quæ sint defensoris officia?

I. Regula: Boni uiri arbitrari defendere debet, quæ regula approbatur l. seruum quoq; 33. §. ait pretor. ff. de procuratoribus, cuius uerba uide §. in principio regula undecime proposita. Concordat l. omnium. 77. cum lege sequente. ff. eod. tit. his uerbis: Omnis qui defenditur, boni uiri arbitrari defendendus est. Et ideo non potest uideri boni uiri arbitrari litem defendere is, qui a actorè frustrando efficiat, ne ad exitum controuersia deducatur.

II. Regula: Defensor id facere debet, quod dominus in litem faceret, quæ regula approbatur l. sed et. 35. §. defendere. ff. de procuratoribus, cuius uerba uide §. eod. cap. reg. u. in prin.

III. Regula: Defensor idoneè cauebit, quæ regula approbatur d. §. defendere. Cauebit autem defensor iudicatum solui, interdum ratam rem haberi, de quibus causationibus dicitur §. lib. prox.

III. Regula: Preter cautionem uel satisfactionem defensor etiam iudicium suscipiet, quæ regula approbatur d. l. 35. §. preter satisf. cuius uerba uide §. eod. cap. reg. u. except. 7. & 8.

V. Regula: Non debet deterior conditio esse procuratoris, quam domini, quæ regula approbatur d. l. 35. §. defendere, cuius uerba uide §. d. reg. u. in prin. Concordat l. minor. 51. §. quoniam. ff. eod. tit. his uerbis: Quoniam autem defendere, est eandem uicem, quam reus, subire: defensor mariti amplius quam maritus facere possit, non est condemnandus.

5. Euentus, si reus non defendatur.

I. Regula: Committitur stipulationis iudicatum solui clausula, quæ regula approbatur l. si defunctus. 15. §. committitur. ff. de procuratoribus, his uerbis: Committitur ob rem non defensionem stipulationis clausula. De hac re uide plura §. lib. prox. cap. 10. quæst. 4. in prin. & except. 10. cum sequentibus.

II. Regula: Si reus non defendatur, actor in bona eius mittitur, de qua re uide §. lib. prox. cap. 2. quæst. 6.

III. Regula: Procuratori actoris dominum in causa reconuentionis non defendenti denegatur actio, de qua re uide §. cap. prox. quæst. 4. except. 34. Hactenus de defendendo reo est dictum. Qui autem preter procuratorem tentantur defendere reum, uide §. libro prox. cap. 2. quæst. 6. Sed & plura de officijs procuratorum & alijs huiusmodi legibus uide §. lib. eod. cap. prox. in iure aduocatum. Hactenus igitur de procuratorum officijs satis sit dictum.

DE EVENTIS PROCURATIONIS, & PROCURATORUM ACTIONIBUS. Cap. VIII.

DE PRIMO EFFECTU, SCILICET ADQUIRENDO & RETINENDO PER PROCURATOREM.

PER PROCURATOREM non solum adquirimus, sed etiam retinemus ius nostrum. quæ regula approbatur l. per

l. per procurat. 71. ff. de procuratoribus, his uerbis: Per procuratorem non semper adquirimus actionem, sed retinemus: ueluti si reum conueniat intra legitimum tempus: uel si prohibeat opus nouum fieri, ut interdicitum non bis utile sit. Quod ui aut clam. nam & hic pristinum ius nobis conseruat. Plura de hac re uide alibi de acquirendo, per quos adquir.

DE SECUNDO EFFECTU, HOC EST EO QUOD PROCURATOR GESSIT.

Id regulariter ualeat, & ex eo tam domino, quam contra dominum datur actio & exceptio, quæ regula constat per regulam uulgarem hanc: Quod quis per alium facit, hoc ipse fecisse uidetur. Huius exemplum proponitur l. quacunq; 50. ff. de procuratoribus, his uerbis: Quacunq; ratione procurator tuus à me liberatus est, id tibi prodesse debet. Aliud exemplum proponitur l. si is. 66. ff. eod. tit. his uerbis: Si is qui Stichum aut Damam, utrum eorum ipse uellet, stipularus est, ratum habeat, quod alterum procuratorio nomine Titius petiit: facit ut res in iudicium deducta uideatur, & stipulationem consumat. Planè quod dictum est, ex eo quod procurator gessit, actionem uel exceptionem contra dominum dari, eius exceptio prima hæc est: Nisi ignorante domino gesserit. quæ exceptio approbatur l. ignorantis. 49. ff. de procuratoribus, his uerbis: Ignorantis domini conditio deterior per procuratorem fieri non debet. Secunda exceptio est: Nisi procurator fines mandati exceperit. Hæc exceptio approbatur l. si procurator. 10. C. d. tit. his uerbis: Si procurator ad unam speciem constitutus, officium mandati egressus est: id quod gessit, nullum domino facere præiudicium potuit. Quod si plenam potestatem agendi habuit, res iudicatas rescindi non oportet: cum si quid fraude uel dolo egit, conuenire eum more iudiciorum non prohibeatis. Tertia exceptio est: Nisi fraude uel dolo procurator gessit. Hæc exceptio uerbis iam propositis reprobatur.

DE TERTIO EFFECTU, HOC EST, DE ACTIONE MANDATI, QUÆ DATUR DOMINO ADUERSUS PROCURATOREM.

I. CAUSAE EX QUIBUS COMPETIT HÆC ACTIO?

I. Causa: Si procurator quid dolo uel fraude fecit. Hæc causa approbatur d. l. 10. in fine. C. de procuratoribus, cuius uerba uide paulo superius except. 2.

II. Causa: Si instrumentum litis aduersario prodidit. Hæc causa approbatur l. si quis. 38. §. si quis instrum. ff. de penis, hisce uerbis: Si quis instrumentum litis suæ a procuratore aduersario proditum esse conuerit: procurator, si humilior sit, in metallum damnatur: si honestior, adempta bonorum parte dimidia, in perpetuum relegatur.

III. Causa: Si per collusionem procuratoris, aduersarius fuerit absolutus. Hæc causa approbatur l. si pro-

curatorem. 8. §. 1. ff. mandati, his uerbis: Si per collusionem procuratoris absolutus sit aduersarius, mandati eum teneri: sed si soluendo non sit, tunc de dolo actionem aduersus reum, qui per collusionem absolutus sit, dandam Labeo ait.

III. Causa: Si procurator litem quam suscepit, exequi nolit. Hæc causa approbatur ibidem, his uerbis: Sed & de lite quam suscepit exequenda, mandati eum teneri constat.

V. Causa: Si procurator instrumenta cause non reddat. Hæc causa approbatur d. l. 8. in prin. his uerbis: Si procuratorem dederò, nec instrumenta mihi causæ reddat, qua actione mihi teneatur? Et Labeo putat, mandati eum teneri: nec esse probabilem sententiam, existimantium ex hac causa agi posse depositi, uniuersaliusque enim contractus & initium spectandum esse, & causam.

VI. Causa: Si procurator quid ex ea causa accepit, ut restituat. Hæc causa approbatur l. qui proprio. 46. §. procurator. ff. de procuratoribus, cuius uerba uide §. cap. prox. reg. 9.

De reliquis causis uide §. cap. proximo, officia procuratoris.

II. QUIBUS DATUR HÆC ACTIO?

De procuratore qui alium procuratorem dedit, & domino, proponitur l. si procuratorem. 8. §. si quis mandauit. ff. mandati, cuius uerba uide §. lib. eod. cap. 6. quæst. 4. except. 6. repl. 2. dupl. 1.

III. QUAE DETUR ACTIO, ET QUAE SINT AD FINIA REMEDIA?

I. Regula: Mandati datur actio regulariter, quæ regula approbatur l. licet. 42. §. ea obligatio. ff. de procuratoribus, cuius uerba uide §. eod. cap. eff. 4. quæst. 2. reg. 1.

II. Regula, De pœna metalli & exilio, proponitur l. si quis. 38. §. si quis instrum. ff. de penis, cuius uerba uide paulo superius causa 2.

III. Regula, De actione de dolo aduersus aduersarium, proponitur d. l. 8. §. 1. ff. mandati, cuius uerba uide §. causa 3.

III. Regula, De actione depositi, proponitur d. l. 8. in prin. cuius uerba uide superius causa 5.

DE QUARTO EFFECTU, HOC EST, DE ACTIONE MANDATI, QUÆ DATUR PROCURATORI ADUERSUS DOMINUM.

I. CAUSAE, EX QUIBUS DATUR PROCURATORI ADUERSUS DOMINUM ACTIO.

I. Causa: Si procurator impensas in litem fecit, uel soluit, uel se obligauit, quæ causa approbatur l. qui proprio. 46. §. item contra. ff. de procur. his uerbis: Quod ob rem iudicatam procurator soluit, contrario mandati iudicio recuperare debet. Concordat d. l. 46. §. litis, his uerbis: Litis impendia bona fide facta uel ab actoris procuratore, uel rei, debere ei restitui, æquitas suadet. Pro-

pona cause seu regule exceptio prima hec est: Nisi procurator quid pona nomine ex suo delicto praestitit. Hec exceptio approbatur d.l. 4.6. §. pona. his uerbis: Pona autem, quam ex suo delicto praestitit, recuperare non debet. Secunda exceptio est: Nisi negotio finem nondum imposuerit. Hec exceptio reprobatur l. qui mutuum. 56. §. fin. ff. mandati, his uerbis: Sumptus bona fide necessarij factos (et si negotio finem adhibere procurator non potuit) iudicio mandati restitui necesse est. Tertia exceptio est: Nisi in rem suam procurator sit datus. Hec exceptio approbatur l. licet. 4.2. §. ea obligatio. ff. de procur. cuius uerba uide §. quest. prox. reg. 1. Concordat l. actoris. 30. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. d. quest. prox. Quarta exceptio est: Nisi procurator domino litis heres existat. Hec exceptio approbatur simul et distinguitur l. si quis. 31. in princ. ff. eod. tit. his uerbis: Si quis, cum procurator nomine condennatus esset, heres extiterit domino litis iudicati actione non recte recusabit. Hec si ex alio. Si autem ex parte haeres extiterit, et totum soluerit: siquid ei mandatum est, hoc quoque; ut soluat, mandati actionem aduersus cohaereditarios habebit. Si non sit mandatum, negotiorum gestorum actio dabitur. Quod est, et si haeres procurator non extiterit, et soluerit. Quinta exceptio est: Nisi ei mandatum non sit. Hec exceptio reprobatur iam dictis uerbis hinc: Si non sit mandatum, negotiorum gestorum actio dabitur.

11. Causa: Si procuratori non soluat dominus salariam, uel honorarium. De hac re dictum §. eod. lib. cap. 5. membr. 6.

II. QVAE ACTIO DETVR, ET QVAE SINT AD FINIA REMEDIA.

1. Regula, De mandati actione, proponitur l. licet. 4.2. §. ea obligat. ff. de procuratoribus, his uerbis: Ea obligatio, quae inter dominum & procuratorem consistere solet, mandati actionem parit. Aliquando tamen non contrahitur obligatio mandati: sicut euenit, cum in rem suam procuratorem praestamus, eoq; nomine iudicatum solui promittimus. Nam si ex ea promissione aliquid praestiterimus, non mandati, sed ex uedito, si hereditatem uendidimus: uel ex pristina causa mandati agere debemus, ut sit, cum fideiusor reum procuratorem dedit. Concordat l. qui proprio. 46. §. item contra. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. causa 1. in principio.

11. Regula, De uenditi actione, et mandati actione pristina, proponitur iam dictis uerbis hinc: Aliquando tamen non contrahitur obligatio mandati, &c.

111. Regula, De actione aduersus condennatum reum, proponitur l. actoris. 30. ff. de procuratoribus, his uerbis: Actoris procurator non in rem suam datus, propter impensas quas in litem fecit, potest desiderare, ut sibi ex iudicatione satisfiat, si dominus litis soluendo non sit.

1111. Regula, De actione negotiorum gestorum, proponitur l. si quis. 31. in princ. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. quest. prox. causa 1. except. 4.

DE QVINTO EFFECTV.

Ex eo quod gessit procurator, ipse quoque potest conueniri, etiam deposito officio. quae regula approbatur exemplo l. procurator. 67. ff. de procuratoribus, his uerbis: Procurator qui pro euiditione praediorum quae uendidit, hanc suam adstrinxit, &c.

DE ACTORE ET REO: item de re litigiosa.

Cap. IX.

I. DE ACTORE ET REO.

Prima regula: Actor certus ad agendum procedere debet, et ante diligenter omnia explorare. quae regula approbatur l. qui in alterius. 4.2. in fine. ff. de reg. iuris, cuius uerba uide §. lib. eod. cap. 1. quest. 5.

11. Regula: Favorabiliores rei potius quam actores habentur. quae regula approbatur l. fauorabiliores. 167. ff. de reg. iuris, hinc uerbis: Fauorabiliores rei potius quam actores habentur. Concordat l. nemo. 168. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Cum de lucro duorum quaeritur, melior est causa possidentis. Item concordat l. in pari. 170. ff. eod. tit. his uerbis: In pari causa possessor potior haberi debet. Item concordat l. cum par. 176. ff. eod. tit. his uerbis: Cum par delictum est duorum, semper oneratur petitor, & melior habetur possessoris causa: sicut fit, cum de dolo excipitur petitoris. neque enim datur talis replicatio petitori: Aut si rei quoque; in ea re dolo actum sit. Item concordat l. in eo. 33. ff. eod. tit. his uerbis: In eo quod uel is qui petit, uel is a quo petitur, lucra causa facturus est, durior causa est petitoris. Item concordat l. inter pares. 38. ibi in alijs. ff. de re iudicata, cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 3. except. 4.

Concordat item l. militis. 36. §. ueteranus, in fine. ff. de militari testamento. item l. 1. §. fin. cum l. sequente. ff. de in ius uocando, cuius uerba uide §. lib. 6. cap. 3. act. 2. quest. 2. except. 2. Item concordat l. uiro atq; uxore. 39. ff. soluto matrimonio, cuius uerba uide §. lib. 15. capite 6. except. 1. repl. 1. Item concordat l. si feruum. 91. §. sequitur, uersam cum quaeritur. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide §. lib. 38. cap. 6. except. 8. in princ. Concordant etiam quae habentur §. lib. 49. cap. 11. quest. 1. except. 1.

111. Regula proponitur l. non debet. 41. ff. de reg. iuris, hinc uerbis: Non debet actori licere, quod reo non permittitur.

1111. Regula: Reus in exceptione sua actor est. quae regula approbatur l. 1. ff. de exceptionibus, his uerbis: Agere etiam is uidetur, qui exceptione actor est. Nam reus in exceptione actor est. Concordat l. in except. 19. in principio. ff. de probationibus, his uerbis: In exceptionibus dicendum est, reum partibus actoris fungi oportere: ipsumque; exceptionem uelut intentionem implere,

plere, &c. Reliqua huius legis uerba uide §. lib. 7. cap. 2. quest. 2. reg. 3.

V. Regula, De eo, uter sit actor, uter reus, definitur in praedictis l. generaliter. 11. ff. de exceptionibus, his uerbis: Generaliter in praedictis actoris partes sustinet, qui habet intentionem secundum id quod intendit. in causa appellationis actor intelligitur, qui appellat. quae regula approbatur l. qui appellat. 29. ff. de iudicijs, his uerbis: Qui appellat, prior agit. in mixtis iudicijs, uter sit actor, definitur l. in tribus. 13. cum lege sequente. ff. de iudicijs, hinc uerbis: In tribus iudicijs familiae exercundae communi diuidendo, & finium regundorum, quaeritur quis actor intelligatur: quia par causa omnium uidetur? Sed magis placuit, eum uideri actorem, qui ad iudicium prouocasset. Sed cum ambo ad iudicium prouocant, forte res discerni solet.

VI. Regula, Ne actor uel reus domum iudicis ingredatur, proponitur l. unica. §. fin. ff. ad l. l. de ambitu, his uerbis: Si quis reus uel accusator domum iudicis ingredatur, per legem Iuliam iudicariam, in legem ambitus committitur, & aureos centum sico inferre iubetur.

VII. Regula: Ne actor uel reus iudicem corrumpat, cauetur l. 1. C. de poena iudicis qui male iudicauit, his uerbis: Imp. Antoninus A. constituit in quacumque causa, siue priuata, siue publica, siue fiscalis, ut cuiusque; data fuerit pecunia, uel iudicij, uel aduersario: amittat actiones is, qui diffidentia iustae sententiae in pecuniae corrupte iam spem negocij reposuerit. Concordat l. 1. §. sed et constitutio. ff. de calumniator, cuius uerba uide §. lib. 49. cap. 12. quest. 6. reg. 3. Alia poena constituitur No uell. 124. §. si quis litigantium. Sed et falsi poena coercetur actor uel reus qui iudicem corripit, l. 1. §. sed et si quis. item l. qui duobus. 22. ff. ad l. Corn. de falsis. de qua re uide §. lib. 2. cap. 3. actio. 6. quest. 5. reg. 4.

II. DE RE LITIGIOSA.

Haecenus de personis iudiciorum actum est. Sequitur de rebus, de quibus in iudicijs litigatur, quas litigiosas uocant.

I. DE RE LITIGIOSA non alienanda.

Res litigiosa alienari prohibetur, et poena, si contra fiat, constituitur l. censemus. 4. C. de litigiosis, hinc uerbis: Censemus, si quis lite pendente uel actiones, uel res quas possidet, ad alium quendam transferat, siue scientem, siue ignorantem, initio litigiosi contractus subiacere: distinctione quadam inter contrahentes obseruanda, ut si quis sciens uel ad uenditiones, uel donationes, seu ad alios contractus accesserit, cognoscat se compellendum non tantum rem reddere, sed etiam precio eius priuari, non ut lucro cedat ei qui rem alienauerit, sed ut etiam alia tanta quantitas ab eo sico inferatur. Sin autem

ignorans rem litigiosam emittit, uel per aliam speciem contractus eam acceperit: tunc irrita rei alienatione facta, precium cum alia tertia parte recipiat. Iustum est etenim propter dolo mentis, & absconditam machinatione, cum non emptori manifestauerit re in iudicium deductam fuisse, tertia parte precij (sicut iam disposuimus) eum puniri: tunc uidelicet poena non solum in alijs contractibus, uerum etiam in donationibus porrigenda: ut uera aestimatione facta (cum precij donatio non est) rem ad alium transferens, mulctetur: omnibus instrumentis, quae super hoc conficiantur, nullam uim obtinentibus. Exceptis uidelicet huius sanctionis dispositione ijs, qui uel dotis nomine, uel ante nuptias donationis, uel transactionum, aut diuisionis rerum hereditariarum factae, uel per legata, uel fideicommissi causam tales res uel actiones dederint, uel acceperint. Ratio huius regule proponitur l. rem de qua. 3. ff. de litigiosis, cuius uerba uide §. except. 2. Regula autem proposita declaratur definitione rei litigiosa, Nouell. c. 112. §. 1. his uerbis: Sancimus, ut litigiosa res dicatur intelligaturque; siue mobilis, siue immobilis, siue seipsam mouens, de cuius quidem dominio inter actorem & reum mouetur quaestio, siue citatione ad magistratus facta, siue precibus Imperatori oblati, & iudicij insinuatis, & per ipsum aduersario eius qui principem adiit cognitis. In his enim casibus & p. rem mansuetudinis nostrae constitutionem, in qua eius rei conscios & ignorantem emptores discernimus, postea obtinere uolumus.

Planè proposita regule exceptio prima haec est: Nisi si res in iudicium deducta non sit. hoc enim casu, quamuis aliquando de ealio oriri possit, litigiosa tamen non censetur, et ob id proposita regule locus non est. quae exceptio ex proposita definitione constat. Verum eius replicatio prima uidetur esse: Nisi emptori ab aliquo denunciatum sit, ne emerit. Sed haec replicatio reprobatur l. in princ. ff. de litigiosis, hinc uerbis: Litigiosam rem non facit denunciatio, quae impediendae uenditionis causa sit. Concordat l. 1. C. de litigiosis, hinc uerbis: Cum creditor pignus uendit, non potest uideri litigiosae rei emptio contrahi, et si debitor interdicat ne uenditio perficiatur. Secunda replicatio est: Nisi creditor pignus uendat. Sed et haec replicatio iam propositis uerbis reprobatur. Cui concordat l. 1. C. de distract. pignori, his uerbis: Creditor qui hypothecae seu pignori rem sibi nexam uendiderit, rem litigiosam non uidetur uendere: quia precario debitor possidet. Tertia replicatio est: Nisi debitor re alij pignori obligata uendat. Et haec replicatio reprobatur Nouell. c. 112. §. ab hac uero, his uerbis: Ab hac litigiosa appellatione hypothecas separatas esse, in quibus hanc distinctionem

ualere sancimus, ut siquidem speciales res mobiles, uel immobiles, uel seipsas mouentes, nominatim in nexum hypothecarum inferantur, integrum quidem debitori sit eam rem, cui & quando uelit uendere, sed ita, ut ex precio satis ipse creditori faciat. Sin debitor hoc minus faciat, damus creditori pignus habenti in re uedita licentiam, ut eam uindictet, quousque sibi pro debito satisfiat. Hæc autem obseruari præcipimus, si non ea res prius alijs fortè creditoribus, uel nominatim speciali, uel generali hypotheca obligata sit. Tunc enim pro tenore nostrarum legum, unicuique creditori sua temporum priuilegia custodiri, sancimus. Vnde manifestum est, quòd multò minus generales hypothecas litigiosi appellatione contineri uelimus. Quin harum actiones secundum ueterum legum placita examinari, & suum habere uigorem iubemus. *Quarta replicatio est: Nisi preces eius rei nomine Imperatori oblate sint, et ad eas rescriptum ab Imperatore impetratum. Hæc replicatio approbatur Nouell. c. 12. §. 1. cuius uerba uide §. ead. reg. in prim. Hæc de prima exceptione sint dicta.*

Secunda proposita regula exceptio est: Nisi non ei qui alienat, sed alij de re moueatur controuersia. quæ exceptio approbatur l. 1. §. si inter. ff. de litigiosis, hisce uerbis: Si inter primum & secundum lis cõtestata sit, & ego à tertio emero, qui nullam controuersiam patiebatur: uideamus an exceptio loci sit? Et putem, subueniendum mihi: quia is qui mihi uendit, nullam litem habuit: & quòd potest fieri, ut duo inuicem eius litem inter se iungant, qui cum ipso litigare non poterunt. Huius exceptionis replicatio est: Nisi cum procuratore, tutore, uel curatore eius qui alienauit, lis sit. quæ replicatio approbatur d. l. 1. §. fin. his uerbis: Si tamen cum procuratore, tutore, curatore uel alicuius acceptum iudicium sit: consequens erit dicere, quasi cum ipso litigetur, ita ad eum exceptionem pertinere.

Tertia exceptio est: Nisi in sacrum dedicauit. Hæc exceptio reprobatur l. rem. 3. ff. de litigiosis, hisce uerbis: Rem de qua controuersia est, prohibemur in sacrum dedicare: alioquin dupli pœnam patimur. nec immeritò: ne liceat eo modo duriores aduersarij conditionem facere. Sed dupli utrum fisco, an aduersario præstandum sit, nihil exprimitur. Fortassis autem magis aduersario, ut id ueluti solatium habeat pro eo, quòd potentiori aduersario traditus sit.

Quarta exceptio est: Nisi per legatum uel hereditatem res litigiosa sit alienata. Hæc exceptio approbatur l. censemus. 4. §. fin. C. de litigiosis. cuius uerba uide §. ead. reg. in prim. Concordat l. quicumque. 3. C. eod. tit. his uerbis: Quicumque rem litigiosam, uel ambiguum chirographum, quodlibet denique mobile, siue immobile, fisco nostro, uel potiori, seu

alijs personis in testamento, siue in eodicillis legauerit, si de iure cõmiserit, aut per hereditatem reliquerit, nullam fisco nos ter uel alia persona licentiam habeat iurgiorum, nec iudicium subeat: sed æstimatio eius litis in eatur, præstanda ijs quibus actiones uel res litigiosæ relictæ sunt. Eandemque litem ipsi hæredes peragant, suarum actionum periculo ea quæ religiosa fuerant relictæ, uindictantes. Quod & de chirographis placet, ut hæredes relictorum fisco uel alijs personis presentem pecuniam numerent, & iudicio eos quos obnoxios existimant, persequantur. Hæc cõstitutio corrigitur per Nouell. c. 12. §. illud quoque, his uerbis: Sancimus, ut si quempiam ex ijs qui de rebus litigant, cum humanis excedit, contingat aliquid rerum, quarum de dominio mouetur controuersia, per ultimam uoluntatem legati nomine relinquere, siquidem hæres iudicialia sententia earum dominus comprobatus fuerit, tunc legatarius omnibus modis id quod ipsi relictum est, ferat. Sin hæres in iudicio deteriorem sententiam reportauerit, locum legatarius ad alteram rem pro eodem legato ab hærede exigendam non habeat: quòd quidem testator qui litigiosam rem esse nouit, licet euentum legatario reliquerit. Vnde licentiam damus legatario, ut (si hoc sibi expedire putauerit) socium se in lite addat, ne quam fortè negligentiam postea aut prodicionem possit hæredi opponere.

Quinta proposita regula exceptio est: Nisi per diuisionem inter hæredes factam res litigiosa fuerit alienata. Hæc exceptio approbatur d. l. 4. §. fin. C. de litigiosis. cuius uerba uide §. ead. reg. in prim. Concordat Nouell. c. 12. §. sed & illud, his uerbis: Sancimus, ut si reum pendente ad huc lite de re litigiosa mortem obire contingat, hæredesque eius uelint bona diuidere, absque impedimento liceat hoc eis agere. Nam cum litigiosæ res per successionem deferuntur ad hæredes, harum inter hæredes diuisio pro alienatione intelligi non debet.

Sexta exceptio est: Nisi dotis uel antenuptialis donationis nomine alienatum sit. Hæc exceptio approbatur d. l. 4. §. fin.

Septima exceptio est: Nisi transactionis nomine alienetur. Hæc exceptio approbatur d. l. 4. §. fin.

Octaua exceptio est: Nisi ignorans quis rem litigiosam comparauit. hic enim proposita pœna non tenetur. quæ exceptio approbatur d. l. 4. §. fin. autè ignorans. cuius uerba uide §. ead. reg. in prim. Sanè uerum serui comparatis, an domini ignorantia spectanda sit, definitur l. 2. ff. de litigiosis, his uerbis: Si seruus, cum emerit, scit, ignorauit aut dominus, uel contra: uidentum est, cuius potius spectanda sit scientia? Et magis est, ut scientia inspicienda sit eius qui comparauit, nõ eius cui adquiritur. Et ideo pœna li-

na litigiosi competit: sic tamen, si non mandatum domini emit. nam si mandatum, etiam si scit seruus, dominus autem ignorauit, scientia non nocet: & ita Iulianus in re litigiosa scribit.

Nona exceptio est: Nisi non reus, sed actor rem uel actionem pendente lite alienauit. Hæc exceptio reprobatur l. 2. C. de litigiosis, his uerbis: Lite pendente actiones, quæ in iudicium deductæ sunt, uel res pro quibus actor à reo detentis intendit, in conuictam personam, uel extraneam, donationibus, uel emptionibus, uel quibuslibet alijs contra actibus minimè transferri ab eodem actore liceat, tanquam si nihil factum sit, licet nihilominus peragenda.

Decima exceptio est: Nisi necessitate, non uoluntate, alienatio sit facta. l. 7. post. 12. §. fin. cum sequente. ff. familie ereciscunde. cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 10. quæ 2. 1. reg. 1. except. 5. Hæc de alienatione rei litigiosæ sint dicta. Sed & plura de actione non alienata uide §. lib. 36. cap. 5. reg. 6. except. 2. Planè supra dictæ regulæ ad fine reuocantur si actio, quæ comparatur ex alienatione iudicij mutandi causa facta: de qua alibi dicitur.

II. DE RE LITIGIOSA SEQUESTRANDA.

1. An res litigiosa sit sequestranda?

Regulariter quidem ad rem sequestrandam reus cogi non debet. quæ regula approbatur l. unica. C. de prohibita sequestrat. pecunie, his uerbis: Quoties ex quolibet contractu pecunia postulat, sequestrationis necessitas conueniat. Oportet enim debitore primò conuinci, & sic ad solutionem pulsari. Quam rem non solum iuris ratio, sed & ipsa æquitas persuadet, ut probationes secum adferat, debitoreque conuincat pecuniam petiturus. Declaratur regula proposita definitione sequestrationis. l. propriè. 6. ff. de positi. his uerbis: Propriè in sequestro est depositum, quod à pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendumque traditur. Concordat l. licet. 17. in prim. ff. eod. tit. his uerbis: Licet deponere tam plures quam unus possunt: attamen apud sequestrum non nisi plures deponere possunt. nam tunc id fit, cum aliqua res in controuersiam deducitur. Ita que hoc casu in solidum unusquisque uidetur deposuisse: quod aliter est, cum communem rem plures deponunt. Concordat l. sequestrer. 109. ff. de uerb. signif. his uerbis: Sequestrer dicitur, apud quem plures eandem rem, de qua controuersia est, deposuerunt: dicitur ab eo quod occurrenti, aut quasi sequenti eos qui contendunt, committitur.

Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi pro re mobili non sit datus. quæ exceptio approbatur l. si fideiusor. 7. §. fin. ff. qui sicut cog. his uerbis: Si factus datum pro re mobili non sit, & persona

suspecta sit, ex qua datio desideratur: apud officium deponi debet: (si hoc iudici fiderit) donec nel satisfidetur, uel lis sinem accipiat. Concordat l. lib. 19. C. de agricolis & censitis, lib. 11. his uerbis: Litibus imponentes celeritatem, sancimus, si quando coloni cuiuscunque conditionis contra dominos terræ proclamauerint, super hoc opso dubitantes, utrum is terræ dominus est, necne, an ipsi coloni dominium suæ terræ possident (eos tamen dicimus, qui non ex longo prolixoque tempore, uel longinqua & inueterata redituum susceptione sufficientem habent cautelam: in quibus casibus ne contradicendum licentia colonis relinquatur, longi temporis præscriptione, uel redituum frequentissima consequentia, colonorum impetus excludente) talem esse super redituum uel publicarum functionum præstatione formam censemus, ut si tales coloni, quales prædiximus, idoneum fideiussores totius summæ, quæ ab his penditur, præstituerint, quòd omnes reditus sine ulla procrastinatione, si melior causa dominorum iudicetur, eis restituent: & talis fideiussor per triennium accipiat, eo que impleto iterum renouetur: coloni in medio nullo modo super rebus à dominis inquietentur. Si autem hoc coloni minimè facere uoluerint, uel potuerint: tunc ijdem reditus per officium iudicis annui exigantur per solita tempora, in quæ etiam dependebantur dominis, & deponantur in æde sacra, uel in cimeliario ciuitatis sub qua possessio sita est: uel si localis ecclesia ad susceptionem pecuniarum idonea non sit, in Metropolitana ecclesia remaneant cum omni cautela: & post plenissimam definitionem uel dominis dentur, uel colonis restituantur. Sin autem reditus non in auro, sed in speciebus inferantur, uel in totum, uel in partem: iterum per officium iudicis fructus uendantur, & precia eorum secundum prædictum modum deponantur. Hæc de rebus de finientes, ad publicas transeamus functiones: & siquidem coloni more solito eas dependant, ipsi maneant in pristina consuetudine, nullo præiudicio dominis generando, qui & quiescentibus colonis, & non contradicentibus, ad publicum tributum functiones minimè inferebant. Sin autem moris erat dominos totam summam accipere, & ex ea partem quidem in publicas uertere functiones, partem autem in suos reditus habere: tunc siquidem fideiussor à colonis detur, eundem fideiussores dominis sine præiudicio litis tantam summam inferre, quantam tributa publica faciunt, ut à dominis publicis rationibus persoluatur, nullo

ex hoc colonis præiudicio generādo: super re-
ditibus enim domini fideiufione fiant
cōtenti. Sin autem fideiufione cessante, ad
sequestrationem res ueniant, & pecuniæ de-
ponantur: & ex earum summa tantā iudices
separare, quantam ad publicas sufficiat fun-
ctioes, & eam dispositionem dominum ac-
cipere, quatenus ipse eam persoluens, publi-
cas accipiat securitates: reliqua quantitate,
quæ in rebus puris remanet, in tuto collo-
canda, & litis terminum expectante: nullo
præiudicio, siue colonis, siue dominis, ex hu-
iusmodi fideiufione, uel sequestratione,
uel publicarum functionum solutione ge-
nerando: sed omni causa in suspenso manē-
te, donec iudicialis sentētia, quæ de toto ne-
gocio procedit, omnem rem aperiat, & ostē-
dat quis dominus terræ constitutus sit, & ad
quem publicarum functionum securitas de-
beat in posterum fieri, seu reditus perueni-
re, uel permanere. Concordat item exceptioni
propositæ l. senatusconsulto. 16. §. final. ff. de officio presi-
dis, hisce uerbis: Senatusconsulto cauetur, ut de
his quæ prouincias regentes, comites uel aut
liberti eorum, antequam in prouinciam ue-
niant, cōtraxerunt, parcissimè ius dicatur:
& ut actiones amissæ ob eam causam, quod
institutz non sint, postquam quis eorum ex
ea prouincia excefferit, restituantur. Si quid
tamen inuito accidit, ueluti si iniuriam aut
furtum passus est: hætenus ius dicendum est,
ut lis contestetur, resq; ablata exhibeatur &
deponatur, aut sibi exhiberi se satisfactū pro-
mittatur. Hæc de prima prohibita sequestrationis
exceptione sunt dicta.

Secunda exceptio est: Nisi aduersarius res dissipet
& consumat. Hæc exceptio approbatur exemplo do-
tis l. si cum dotem. 22. §. fin. autem. ibi: si uerò dotem. ff. so-
luto matrimonio, his uerbis: Si dotem ita mari-
tum dissipare manifestum est, ut hominem
non frugi: oportet dotem tunc sequestrari,
quatenus ex ea mulier competens habeat
solatium unā cum sua familia: pactis uel deli-
cet dotalibus, quæ inter eos ab initio nupti-
arum inita fuerunt, in suo statu durantibus,
& alterius expectatibus sanitatem, aut mor-
tis euentum. Item alio exemplo exceptio propo-
sita approbatur l. imperatores. 21. §. fin. ff. de appellatio-
nibus, his uerbis: Imp. Antoninus & Verus re-
scripserunt: Quamuis usitatum non sit, post
appellationem fructus agri, de quo discepta-
tio sit, deponi: tamen cum popularentur ab
aduersario, æquum sibi uideri fructus apud
sequestrum deponi.

Tertia exceptio est: Nisi sententia contrarium lata,
executio per appellationem fuerit suspensa. quæ excep-
tio approbatur l. ab execut. s. C. quorum appell. non re-
cipiunt, his uerbis: Ab executione appellari nō
posse, satis & iure & constitutionibus cautū

est: nisi fortè executor sententiæ, modū iudi-
cationis excedat. A quo si fuerit appellatū,
executione suspensa decernendū putamus,
ut si res mobilis est, ad quam restituendam
executoris opera fuerit indulta: appellatio-
ne suscepta, possessori res eadem retrahatur,
& sequestro idoneo collocetur, reddēda ei
parti, pro qua sacer cognitor iudicauerit.
Quod si de possessione, uel de fundis exe-
cutio cessauerit, & eam suspēderit prouoca-
tio: fructus omnes, qui tempore interpositæ
prouocationis capti, uel postea nati erunt,
in deposito collocentur, iure fundi penes e-
um qui appellauerit constituto. Sciant au-
tem se prouocatores, uel ab executione ap-
pellātes uel ab articulo, si eos perperam in-
tentionem cognitoris suspendisse claruerit,
quinquaginta librarum argenti animaduer-
sione multandos.

Quarta exceptio est: Nisi restitutio differatur ob nō
præstationem actoris. hoc enim casu res restituenda, se-
questranda est. quæ exceptio approbatur exemplo l. 1. §.
si frater. ff. de collatione bonor. his uerbis: Si frater ca-
uere non possit, curator portionis eius con-
stituitur, apud quem resecta pecunia collo-
cetur: ut tunc demum recipiat quod redactū
est, cum bona propria contulerit.

Quinta exceptio est: Nisi seruus in libertatem pro-
clamet. hoc enim casu peculium eius & alie res seque-
strantur. quæ exceptio approbatur l. 1. §. super peculio,
in fine. C. de adfert. toll. his uerbis: Præcipimus, illo-
rum tantū peculia, qui ex possessione serui-
tutis super libera cōditione litigant, aliasq;
res quæ uindicantur, in tuto pro dispositione
iudicis collocari. Concordat l. si quis. 3. §. fin. C.
quibus ad libert. proclamat.

Sexta exceptio est: Nisi metuendum sit, ne partes ob-
litum de possessione ueniant ad arma. l. si oleum. 10. ff. de
dolo malo. l. æquissimum. 17. in princ. ff. de us. fructu
quemadmodū. l. in uēditione. 8. §. fin. ff. de bonis aut or-
tate iudicis possidēdis. Cuius replicatio est: Nisi iura tri-
ennium causa possessionis nō finitur. l. litibus. 19. & ibi
Bartol. & alij. C. de agricolis & censitis, lib. 11.

Septima exceptio uidetur: Nisi reus contumaciter
absit. Quæ tamen exceptio reprobatur per ea que ha-
bentur l. lib. 8. cap. 6. quæst. 7. in fine. Hætenus de prima
quæstione, an scilicet res litigiosa sit sequestranda, est di-
ctum: nunc ad reliquas quæstiones accedamus.

2. Quid sequestrandum?
Aliquando res ipsa sequestranda, aliquando precium
eius, scilicet si res ipsa sit peritura. quæ regula approba-
tur l. litibus. 19. §. fin. autē reditus. C. de agricolis & cen-
sit. cuius uerba uide §. quæst. prox. except. 1.

3. Vbi sequestrandum?
Definitur d. l. 19. §. si autem hoc minimè. cuius uerba
uide §. d. except. 1.

4. Euentus.
Aduersus sequestrum actio depositi competit. quæ re-
gula approbatur l. ei apud quē. s. §. in sequestrū. ff. de po-
siti.

fiti, his uerbis: In sequestrum depositi actio cō-
perit. Concordat l. si in Asta. 12. §. cū sequestro. ff. eod.
tit. his uerbis: Cum sequestro rectè agatur depo-

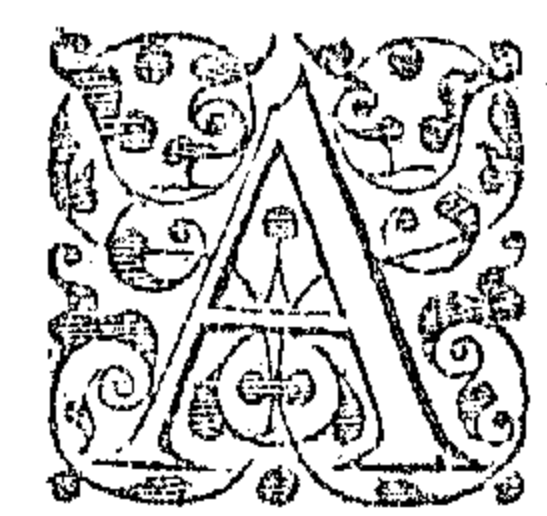
fiti sequestraria actione, quam & in hæredes
eius reddi oporteat. De hac actione depositi seque-
straria uide in actione depositi generali.

DIGESTORVM LIBER
SEXTVS:

DE ACTIBVS IVDICIORVM
ante litis contestationem.

Hætenus de personis iudiciorum, necnon de rebus litigiosis est dictum. Sequi-
tur tertius iudiciorum locus: hoc est, actus iudiciales. quorum alij quidem litis
contestatorem precedunt, alij uerò eam sequuntur. De illis quidem in hoc libro
dicetur, de hisce uerò in libris sequentibus. Litis igitur contestationem precedunt:
Citatio, citati contumacia & absentia, ob eamq; contingentes actus: Editio libel-
li, Dilatio, Exceptiones dilatoria, & Cautiones: de quibus singulis or-
dine nunc tractandum, & primum de Citatione,
seu de in ius uocando.

DE IN IVS VOCAN-
do. Cap. I.

ACTVS in ius uocandi primus est, &
initium est actionum institueendarum.
quod approbatur Inst. de pœna teme-
rè litig. §. omnium, his uerbis: Omnium
actionum institueendarum prin-
cipium ab ea parte edicti proficiscitur, qua
prætor edicit de in ius uocando. Vtiq; enim
in primis aduersarius in ius uocandus est: id
est, ad eum uocandus, qui ius diciturus sit.
II. DEFINITIO proponitur l. 1. ff. de in ius uo-
cando, his uerbis: In ius uocare, est iuris experi-
undi causa uocare.

III. VNDE QVIS IN
ius uocandus?

I. Regula, De domo in ius uocandi, proponitur l. ple-
riq; 18. cum lege sequente. ff. de in ius uocando, his uer-
bis: Pleriq; putauerunt, nullum de domo sua
in ius uocari licere: quia domus tutissimum
cuiq; refugium atq; receptaculum sit: eūq;
qui in de in ius uocaret, uim inferre uideri.
Satisq; pœnæ subire eum, si non defendatur,
& latiter. Certum enim est, quod mittitur
aduersarius in possessionē honorum eius.
Huius regulæ exceptio hæc est: Nisi aditum ad se præ-
stet, uel ex publico conspiciatur. Hæc duplex exceptio
approbatur ibidem, his uerbis: Sed si aditum ad se
præstet, aut ex publico conspiciatur: rectè in
ius uocari eum, Iulianus ait. Huius exceptionis
replicatio est: Nisi ui extrahatur. hoc enim nō licet, quæ
replicatio approbatur l. sed est. 21. ff. eod. tit. his uerbis:
Sed et si is qui domi est, interdum uocari in
ius potest: tamen de domo sua extrahi debet.
Concordat l. nemo. 103. ff. de regulis iuris,
his uerbis: Nemo de domo sua extrahi debet.
II. Regula, De uinea, balneo, &c. proponitur l. sed

etiam. 20. ff. de in ius uocando, his uerbis: Sed etiam
à uinea, & balneo, & theatro, nemo dubitat
in ius uocare licere.

III. QVI IN IVS VOCAN-
di uel non, item antece-
dentia.

I. Regula, De furiosis & insanibus, proponitur l.
quiq; 4. in princ. ff. de in ius uocando, his uerbis: Nec
furiosos uel insanos in ius uocare oportet.

II. Regula, De puellis impuberibus alieno iuri subie-
ctis, proponitur l. neque. 22. in princ. ff. eod. tit. his uerbis:
Neque impuberes puellas, quæ alieno iurē
subiectæ sunt, in ius uocare permissum est.

III. Regula, De magistratibus, & alijs qui cum im-
perio sunt, necnon de alijs quibusdam, proponitur l. lib.
36. cap. 1. q. reg. 8. cum sequentibus.

III. Regula, De personis quibus reuerentia debe-
tur, sine iussu prætoris in ius nō uocandis, proponitur l.
generaliter. 13. ff. de in ius uocando, his uerbis: Genera-
liter eas personas, quibus reuerentia præstāda
est, sine iussu prætoris in ius uocare nō possit
mus. Huius regulæ exempla sunt regulæ sequentes.

V. Regula, De parentibus & similibus personis, pro-
ponitur d. l. 4. §. 1. ff. d. tit. his uerbis: Prætor ait: Pa-
rentem, patronum, patronam, liberos, pa-
rentes patroni patronæ uel in ius sine per-
missu meo ne quis uocet. Concordat Inst. de pœ-
na temerè litigantiū. §. fin. his uerbis: Hac parte præ-
tor parentibus & patronis, item parentibus
liberisq; patronorum & patronarum hunc
præstat honorem, ut non aliter liceat libe-
ris libertis que eos in ius uocare, quam si id
ab ipso prætore postulauerint & impetraue-
rint. Et si quis aliter uocauerit, in eū pœnam
solidorum quinquaginta constituit. Pro-
positæ regulæ exceptio prima uidetur esse: Nisi foemi-
nini sexus parentes sint. Hæc exceptio reprobatur d. l.
4. §. parentem, his uerbis: Parentem hic utriusq;
sexus

sexus accipe. Sed an in infinitum, quaeritur? Et quidam usq; ad tritaum parentem appellari aiunt, superiores Maiores dici. Hoc ueteres existimasse, Pomponius refert. Sed Caius Celsius usq; in infinitum omnes parentes dicit: quod & honestius est, & merito obtinuit. Concordat l. qui in potestate. 3. in fine. C. de in ius uocando. Secunda exceptio est: Nisi parentes sint ultra tertium uel quartum gradum. Et haec exceptio iam dictis uerbis reprobatur. Tertia exceptio est: Nisi parentes actorem in seruitute susceperint. Et haec exceptio reprobatur d. l. 4. §. parentes, his uerbis: Parentes etiam eos accipi. Labeo existimat, qui in seruitute susceperunt. Quarta exceptio est: Nisi filius illegitimus sit. Haec exceptio reprobatur d. l. 4. §. fin. cum legibus sequentibus, his uerbis: Nectantum (ut Seruius dicebat) ad solos liberos iustos pertinet: sed etsi uulgo quaesitus sit filius, matrem in ius non uocabit: quia certa est, etsi uulgo conceperit: pater uero is tantum, quem nuptiae demonstrant. Parentes naturales in ius uocare nemo potest. Vna est enim omnibus parentibus seruanda reuerentia. Quinta exceptio est: Nisi patris adoptiui sint parentes. Haec exceptio approbatur l. patris. 7. ff. de in ius uocando, his uerbis: Patris adoptiui parentes impune uocabit: quoniam hi parentes eius non sunt: cum ijs tantum cognatus fiat, quibus & adgnatus. Sexta exceptio est: Nisi in potestate eius quem in ius uocat, actor sit constitutus. Haec exceptio reprobatur l. adoptiuum. 8. in prim. ff. de in ius uocando, his uerbis: Adoptiuum patrem, quadiu in potestate est, in ius uocare non potest, iure magis potestatis, quam praecipio praetoris: nisi sit filius qui castris se habeat peculi- um. tunc enim causa cognita permittitur. Concordat l. qui in potestate. 3. in prim. C. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 9. Septima exceptio est: Nisi adoptiuum patrem, a quo rursus est emancipatus, in ius uocauerit. Haec exceptio elicitur ex uerbis iam propositis hisce: Adoptiuum patrem, quamdiu in potestate est, &c. Octaua exceptio est: Nisi actor in adoptiua familia sit constitutus. Haec exceptio reprobatur d. l. 8. §. 1. his uerbis: Sed naturalem parentem, nec quidem dum est in adoptiua familia, in ius uocari licet. Nona exceptio est: Nisi praetor permiserit. Haec exceptio approbatur d. l. 3. C. de in ius uocando, his uerbis: Qui in potestate patrum agunt, aduersus eos experiri non possunt. Si igitur emancipata es, uenia edicti petita hoc facere non prohiberis: quod & in matris persona est obseruandum. Concordat d. l. 8. in prim. ibi: tunc enim causa cognita permittitur. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 6. Huius exceptionis replicatio est: Nisi actor in potestate sit eius quem in ius uocat. Haec replicatio ex ijs quae iam dicta sunt, constat.

V I. Regula, De patrono & patrona, proponitur l. quiq; 4. §. 1. ff. de in ius uocando, cuius uerba uide §. reg. prox. in prim. Concordat Inst. de poena temere litigant-

tium. §. fin. cuius uerba uide ibidem. Concordat l. 2. C. de in uocando, cuius uerba uide §. ead. reg. except. 16. Declaratur haec regula l. adoptiuum. 8. §. patronum. ff. de in ius uocando, his uerbis: Patronum, inquit, patronam. Patroni accipiendi sunt, qui ex seruitute manumiserunt, uel qui collusiones detexerunt: uel si prauidicio pronuncietur esse libertus, cum alio qui non fuerit: aut si iurauit eum libertum meum esse, quem admodum per contrarium pro patrono non habebor, si contra me iudicatum est: aut si me deferente, iurauerit se libertum non esse. Ex his uerbis duae aduersus regulam propositam exceptiones constant, quarum prima haec est: Nisi iudicatum sit, in ius uocatum actorem patronum non esse. Altera exceptio est: Nisi actor delato iurcurando iurauit, in ius uocatum patronum suum non esse. Tertia exceptio est: Nisi patronus ad iurcurandum libertum uel libertam adigit, ne uxorem ducat, uel ne nubat. Haec exceptio approbatur d. l. 8. §. fin. his uerbis: Si ad iurcurandum adigit, ne uxorem ducat, ne nubat: impune in ius uocabor. Et Celsus quidem ait, in tali libertato ius patronatus ad filium meum me uiuente non transire, Sed Iulianus contra scribit, & pleriq; Iuliani sententiam probant. secundum quod eueniet, ut patronus quidem in ius uocetur, filius quasi innocens non uocetur. Quarta exceptio est: Nisi ex causa fideicommissi manumiserit. Haec exceptio reprobatur l. 1. §. 9. ff. de in ius uocando, his uerbis: Is quoque qui ex causa fideicommissi manumittit, non debet in ius uocari: quamuis, ut manumittat, in ius uocetur. Quinta exceptio est: Nisi ex constitutione Marci Imperatoris ad libertatem peruenerit actor, patrono in manumittendo cessante. Haec exceptio reprobatur sub conditione l. sed si. 10. in prim. ff. de in ius uocando, his uerbis: Sed etsi hac lege emi, ut manumittam, & ex constitutione diui Marci uenit ad libertatem: cum sim patronus, in ius uocari non potero. Sed si suis numis emi, & fidem fregi, pro patrono non habebor. Sexta exceptio est: Nisi actrix ob id libera effecta sit, quod contra legem uenditionis sit prostituta. Haec exceptio approbatur certo modo d. l. 10. §. 1. his uerbis: Prostituta contra legem uenditionis, uenditorem habebit patronum, si hac lege uenierat, ut si prostituta esset, fieret libera. At si uenditor, qui manus iniestationem excepit, ipse prostituit (quoniam & haec peruenit ad libertatem) sub illo quidem qui uendidit, libertatem consequitur: sed honorem haberi ei sequum non esse, Marcellus libro sexto Digestorum existimat. Septima exceptio est: Nisi patronus capite sit deminutus. Haec exceptio reprobatur d. l. 10. §. patronum, cuius uerba uide §. except. proxim. Octaua exceptio est: Nisi libertus capite sit deminutus. Haec exceptio reprobatur d. §. patronum, his uerbis: Patronum autem accipimus, etiam si capite minutus sit: uel si libertus capite minutus sit,

fit, dum adrogaretur per obreptionem. Cum enim hoc ipso quod adrogatur, celat conditionem: non id actum uidetur, ut fieret ingenuus. Nona exceptio est: Nisi libertus ius auctoritatis annulorum impetrauerit. Haec exceptio reprobatur d. l. 10. §. sed etsi ius, his uerbis: Sed etsi ius annulorum accepit, puto cum reuerentiam patrono exhibere debere, quamuis omnia ingenuitatis munia habeat. Aliud est, si natalibus sit restitutus, nam princeps ingenuum facit. Decima exceptio: Nisi libertus natalibus sit restitutus, quae exceptio approbatur iam dictis uerbis hisce: Aliud est, si natalibus, &c. Undecima exceptio est: Nisi corporis uel collegij libertus sit. Haec exceptio approbatur sub conditione d. l. 10. §. qui manumittitur. ff. de in ius uocando, his uerbis: Qui manumittitur a corpore aliquo, uel collegio, uel ciuitate, singulos in ius uocabit, nam non est illorum libertus, sed reipub. honorem habere debet: & si aduersus rempub. uel uniuersitatem uel experiri, uenia edicti petere debet, quamuis actorem eorum constitutum in ius sit uocaturus. Concordat l. in tantum. 6. §. uniuersitatis, in fine. ff. de diuis. rerum, his uerbis: Libertus ciuitatis non habet necesse ueniam edicti petere, si uocet in ius aliquem ex ciuibus. Duodecima exceptio est: Nisi patronus sit deportatus. Haec exceptio approbatur simul & distinguitur d. l. 10. §. si per poenam, his uerbis: Si per poenam deportationis, ad peregrinitatem redactus sit patronus, putat Pomponius eum amisisse honorem: sed si restitutus fuerit, fore ei etiam huius edicti commodum saluum. Decimatertia exceptio est: Nisi patronus non suo, sed alieno nomine in ius uocetur. Haec exceptio reprobatur d. l. 10. §. fin. his uerbis: Semper autem hunc honorem patrono habendum, etsi quasi tutor, uel curator, uel defensor, uel actor interueniat patronus. Decimaquarta exceptio est: Nisi non ipse patronus, sed tutor eius uel curator uocetur. Haec exceptio approbatur d. §. fin. his uerbis: Sed si patroni tutor uel curator interueniat, impune posse eos in ius uocari, Pomponius scribit, & uerius est. Decimaquinta exceptio est: Nisi actor plurium sit libertus. Haec exceptio reprobatur l. communis. 23. ff. de in ius uocando, his uerbis: Communis libertus (licet pluriu sit) debet a praetore petere, ut ei liceat uel quendam ex patronis suis uocare, ne in poenam incidat ex edicto praetoris. Decimasexta exceptio est: Nisi ob rusticitatem patronum cuius filium in ius sine iussu praetoris uocauit. Haec exceptio reprobatur l. 2. C. de in ius uocando, his uerbis: Gratia edicti non petita patronum seu patronam, eorumq; parentes & liberos, haeredes in super, etsi extranei sint, a libertis seu liberis eorum non debere in ius uocari, ius certissimum est: nec in ea rusticitati uenia praebetur, cum naturali ratione honor huiusmodi personis debeatur. Cui igitur constiterit patroni tui filium sine per-

missu praedis te in ius uocasse, poena edicto perpetuo praestitutam rescipito tibi concedi temere desideras. De reliquis exceptionibus uide §. quae est. prox.

V I I. Regula, De liberis & paribus, patroni sine permissu praetoris in ius non uocatis, proponitur l. quiq; 4. §. 1. ff. de in ius uocando, cuius uerba uide §. reg. 5. in prim. Concordat Inst. de poena temere litigant. §. fin. cuius uerba uide d. reg. 5. in prim. Concordat item l. 2. C. de in ius uocando, cuius uerba uide §. reg. prox. except. 16. Proposita regula exceptio prima haec est: Nisi patronus ipse impune in ius possit uocari. hoc enim casu uidetur, quod eius quoque liberi possint, uerum haec exceptio reprobatur l. adoptiuum. 8. §. fin. ff. de in ius uocando, cuius uerba uide §. reg. prox. except. 3. Secunda exceptio est: Nisi foemini sexus liberi, uel parentes patroni sint. Haec exceptio reprobatur l. sed si. 10. §. liberos. ff. eod. tit. his uerbis: Liberos, parentes, patroni patronaue, utriusq; sexus, accipere debemus. Tertia exceptio est: Nisi adoptiui parentes sint. Haec exceptio reprobatur sub conditione d. l. 10. §. parentes, his uerbis: Parentes etiam patroni adoptiui excipiuntur: sed tam diu, quam diu adoptio durat. Quarta exceptio est: Nisi filius patroni in adoptione alij sit datus, uel in adoptiua familia susceptus nepos sit. Haec exceptio reprobatur d. l. 10. §. si filius, his uerbis: Si filius meus in adoptione datus sit, uocari a libertis meis in ius non poterit: sed nec nepos in adoptiua familia susceptus. Quinta exceptio est: Nisi nepos patroni sit adoptiuus. Haec exceptio approbatur d. l. 10. §. sed si filius, his uerbis: Sed si filius meus emancipatus adoptauerit filium, hic nepos in ius uocari poterit, nam mihi alienus est. Sexta exceptio est: Nisi parentes uel liberi patroni sint ultra quintum gradum. Haec exceptio reprobatur d. l. 10. §. liberos, his uerbis: Liberos autem secundum Celsium (ut in parentibus) & ultra trinepotem accipimus. Septima exceptio est: Nisi filius sit libertus ex patrono conceptus. Haec exceptio reprobatur d. l. 10. §. si liberta, his uerbis: Si liberta ex patrono fuerit enixa, mutuo se ipsa & filius eius in ius non uocabunt. Octaua exceptio est: Nisi liberi patroni capitis accusauerunt libertum actorem, uel eum in seruitute petierunt. Haec exceptio approbatur d. l. 10. §. fin. autem liberi, his uerbis: Sin autem liberi patroni capitis accusauerunt libertum paternum, uel in seruitute petierunt, nullus honor eis debetur.

V I I I. Regula, De uxore patroni, proponitur l. 1. C. de in ius uocando, his uerbis: Sicut bonis moribus conuenit, reuerentiam manumissoris uxori praebenda re exigente, in ius eam sine permissu praetoris uocari prohibitum est.

I X. Regula, De heredibus, patroni etiam extraneis, proponitur l. 2. C. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 6. except. 16. V. EVENTVS, SEV DE ACTIONE, si quis sine permissu praetoris in ius uocauerit.

I. CAUSA E ex quibus datur haec actio, enumeratae sunt §. quae est. prox. si scilicet quis parentem, patronum, patronam

de l. 16 ff. h. t.

patroni liberos atq; parentes sine permissu pratoris in ius uocauerit, cuius causa prater supra enumeratas exceptiones, sunt et plures generales, quarum prima haec est: Nisi eum qui in ius uocauit, poeniteat, et actionem remittat. Haec exceptio approbatur l. quamuis. u. ff. de in ius uocando, his uerbis: Quamuis non adiciat prator, causa cognita se poenale iudicium daturum: tamen Labeo ait, moderandam iurisdictionem, si poeniteat libertum, & actione remittat. Secunda exceptio est: Nisi uocatus no ueniat. quae exceptio approbatur ibidem, his uerbis: Vel si patronus uocatus non ueniat, aut non inuitus uocatus sit, licet edicti uerba non patiantur. Tertia exceptio est: Nisi uolens sit uocatus, quae exceptio approbatur in dictis uerbis hisce: Aut non inuitus uocatus sit. Quarta exceptio est: Nisi permissu pratoris in ius uocauerit. Haec exceptio approbatur per ea quae dicta sunt s. reg. s. except. 9. Concordat l. sed si. 10. ff. prator ait. ff. de in ius uocando, his uerbis: Prator ait: In ius sine permissu meo ne quis uocet. Permissurus enim est, si famosa actio non sit, uel pudorem no suggillat, qua patronus conuenitur, uel parentes. & totum hoc causa cognita debet facere, nam interdum etia ex causa famosa (ut Pedius putat) permittere debet patronum in ius uocari a liberto, si eum grauissima iniuria affecit, flagellis forte caecidit. Quinta exceptio est: Nisi non suo nomine patronum in ius uocet. Haec exceptio approbatur l. quastum. 16. ff. d. t. his uerbis: Quastum est, an tutor pupilli nomine patronam sua sine permissu pratoris in ius uocare possit? Paulus respondit, eum de quo quastur, pupilli nomine etiam patronam sua in ius uocare potuisse sine permissu pratoris. Sexta exceptio est: Nisi ob rusticitatem in ius uocauit. Haec exceptio reprobat l. 2. C. cod. t. cuius uerba uide s. reg. 6. except. 16. Septima exceptio est: Nisi praesentem tantum interpellauit ad cogendum patronum, ut actionem contra se proposita persquat. Haec exceptio approbatur l. libertus. 14. ff. de in ius uocando, his uerbis: Libertus a patrono reus constitutus, qui se defendere paratus, pro tribunali praesidem prouinciae frequenter interpellat: patronum accusatoris in ius uocare non uidetur. Octaua exceptio est: Nisi libellum tantum principi uel praesidi dedit aduersus parentem uel patronum. Haec exceptio approbatur l. libertus. 15. ff. eod. t. his uerbis: Libertus aduersus patronum dedit libellum, non dissimulato se libertum eius esse. an si ad desiderium eius rescribatur, etia remissa edicti poena esse uideatur? Paulus respondit: Non puto ad hunc casum edictum pratoris pertinere. Neq; enim qui libellum principi uel praesidi dat, in ius uocare patronum uidetur. Reliquas exceptiones uide s. in regulis praecedentibus.

II. QVIBVS HAEC ACTIO COMPETIT?
I. Regula, De filiofamilias, proponitur l. si libertus,

12. ff. de in ius uocando, his uerbis: Si libertus in ius uocauerit contra pratoris edictum filium patroni sui, que ipse patronus in potestate haberet: probandum est, absente patre, subueniendum esse filio qui in potestate est, & ei poenalem in factum actionem, id est, quin quaginta aureorum aduersus libertum competere.

II. Regula, De heredibus in ius uocati, proponitur l. in eum. 24. ff. eod. t. cuius uerba uide s. quest. 4.

III. ADVERSVS QVOS DATUR?

In heredem no datur. quae regula approbatur d. l. 24.

III. QUID VENIAT IN EAM?

Quinquaginta aureorum poena uenit, quae regula approbatur d. l. 24. his uerbis: In eum qui aduersus ea fecit, quinquaginta aureorum iudicium datur: quod neq; heredi, neq; in heredem, nec ultra annum datur. Concordat d. l. 12. ff. eod. t. cuius uerba uide paulo superius quest. 2. Item concordat inst. de poena temere litigantium s. fin. cuius uerba uide s. eod. cap. quest. 3. reg. s. in prin. Item concordat l. ult. ff. de in ius uocando. Huius regulae exceptio haec est: Nisi si reus inops sit, quae exceptio approbatur d. l. ult. his uerbis: Si sine uenia edicti impetrata libertus patronum in ius uocauerit, ex querela patroni uel quinquaginta aureorum poenam datur: uel a praefecto urbi quasi in officioso castigatur, si inopia dignoscitur laborare.

V. QVAMDIU COMPETAT?

Annalis est actio, quae regula approbatur d. l. 24. in fine. ff. de in ius uocando. cuius uerba uide s. quest. prox.

DE CONTUMACIA IN IUS UOCATI, & EDICTO PEREMPTORIO. Cap. II.

Si citatus uel in ius uocatus non uenerit, peruenitur ad edictum peremptorium: de quo cum suis effectibus in hoc capite dicitur.

I. DEFINITIO contumaciae et edicti peremptorii proponitur l. contumacia. 53. s. 1. ff. de re iudicata, his uerbis: Contumax est, qui tribus edictis propositis, uel uno pro tribus (quod uulgò peremptorium appellatur) literis euocatus, praesentiam sui facere contemnit.

II. RATIO nominis edicti peremptorii proponitur l. tertium. 70. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Peremptorium in de hoc nomen sumpsit, quod perimeret disceptationem, hoc est, ultra non pareretur aduersarium tergiuersari.

III. CAUSA HVIVS EDICTI.

Si actor uel reus in ius uocatus non uenerit, quae causa approbatur Nouell. c. 112. s. si uero causam, his uerbis: Si actor causam peragere distulerit, damus reo licentiam iudicem, apud quem lis contestata est, postulandi, ut actor ab ipso citetur, quo magis uel per se, uel per legitimum procuratorem

procuratorem in ius ueniat. Et si minus id fecerit, propositis tribus edictis ipsum euocet, unaquaq; uocatione non minus quam triginta dierum spacio includenda. Iubemus etenim, ut ordinarij iudices non solum praecomu uocibus, sed etiam propositis edictis, quacumq; tandem litigatorum pars a iudicio se absteret, eam in ius uocet. Nam praecomum uocem pauci, qui forte praesentes reperuntur, audire possunt: edicta autem per multos dies proposita omnes ferme possunt cognoscere. Insuper omnibus alijs iudicibus, qui iussione imperiali controuerfias examinant, per praesentem legem permittimus, ut quae partes iudicium non obseruant, eas propositis edictis euocent, ne caufae in decisa & absq; termino permaneat.

III. ANTECEDENTIA HVIVS EDICTI.

De tribus edictis prius proponendis proponitur l. ad perempt. 68. cum duab. legib. sequentibus. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Ad peremptorium edictum hoc ordine uenitur, ut primo quis petat post absentiam aduersarij edictum primum, mox alterum, per interuallum non minus decem dierum & tertium: quibus propositis, tunc peremptorium impetret. Huc pertinet l. edictum. 55. ff. eod. t. his uerbis: Edictum quod ab antecessore datum est, in numero trium edictorum connumerari debet. Plane licet ab antecessore numerus finitus sit, solet tamen in successor uinum edictum dare. Ait Iurisconsultus: Per interuallum non minus decem dierum. Hoc mutatur, triginta pro decem constituitis, Nouell. c. 112. s. si uero causam, cuius uerba uide s. quest. prox. Plane quod dictum de tribus edictis proponendis, id intelligendum est, quae prima exceptio approbatur l. nonnunquam. 72. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Nonnunquam autem hoc edictum post tot numero edicta, quae praesentia datur, nonnunquam post unum, uel alterum: nonnunquam statim, quod appellatur unum pro omnibus. Hoc autem aestimare oportet eum qui ius dicit, pro conditione caufae, uel personae, uel reiporis: & ita ordinem edictorum & compendium moderari. Secunda exceptio est: Nisi tres denunciationse sint factae. Haec exceptio approbatur l. res. 9. C. quomodo et quando iudex, & c. his uerbis: Tres denunciationse ad peremptorium edictum iucem aduersus contumaces coualescere, salubriter statutum est. V. DE FORMA edicti peremptorii proponitur l. in perempt. 71. ff. de iudicijs, hisce uerbis: In peremptorio autem cominatur is qui edit, etia absente aduersa parte cognitum se & pronunciatum.

VI. EVENTVS HVIVS EDICTI PEREMPTORII, & CONSEQUENTIA.

I. Regula: Perimit hoc edictum disceptationem, nec patitur aduersarium amplius tergiuersari, quae regula

proponitur l. tertium. 70. ff. de iudicijs, cuius uerba uide s. eod. cap. quest. 2.

II. Regula: Si uocatus non uenerit, agatur nihilominus causa, quae regula approbatur l. post. 73. in prin. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Post edictum peremptorium impetratum, cum dies eius superuenerit, tunc absens citari debet: & siue responderit, siue non responderit, agatur causa: & pronuncietur, non utiq; secundum praesentem: sed interdum uel absens (si bona causam habuerit) uincet. Concordat l. 2. s. fin. C. ubi in rem actio exerceri debeat. item Nouell. c. 53. s. ne igitur latitante, his uerbis: Ne latitante reo, & tardius uadimonium obeunte, causa in pendenti maneat: examinationem in ea iudex utcumq; & crassius interponito, quocumq; ille terrarum abijisse dicatur, & certum reiporis spacium impetitor: intra quod nisi occurrat, & uadimonium obeat (liberam tamen eius agendi copiam habens, neque (ut ita conijciamus) de data opera ab actore impeditus, aut uenire prohibitus) tunc controuerfia ex una tantum parte examinata, & actorem secundum mensuram declarati debiti mitti in possessione bonorum eius: ut in possessione missus, rem teneat debiti seruandi causa. Et si post haec illa occurrerit, prius omne ei dispendium soluito: tuncq; recepta re, & si de iustore dato, causam persequitor. Concordat item l. consentaneum. 8. C. quomodo et quando iudex sententia proferre, his uerbis: Consentaneum iuri fuit, reiporis ad praesentiam diuersae partis praescriptis, praesidē prouinciae (impleta iuris solennitate, & aduersario tuo trinis literis, uel uno pro omnibus peremptorio edicto, ut praesentiam suam faceret, comonefacto) si in eadem contumacia perseverauerit, praesentis allegationes audire: quod uel successor eius facere curabit. A quo ter citatus, si contumaciter praesentiam sui facere neglexerit, non ab re erit, uel ad cogendum eum ut sese repraesentet, uel possessione bonorum cui incumbit, ad te transferre, & aduersarium petitorē constitutere: uel auditis defensionibus tuis, id quod iuris ratio exegerit, iudicare. Concordat deniq; l. properadum. 11. s. fin. aut reus. C. de iudicijs, cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 1. quest. 3. reg. 2. Proposita regulae exceptio haec est: Nisi absit is qui edictum peremptorium impetrauit, praesente eo contra quem est impetratum. Haec exceptio approbatur l. post. 73. s. quod si. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Si is qui edictum peremptorium impetrauit, absit die cognitionis: is uero aduersus quem impetratum est, adsit, & c. usq; ad s. final.

III. Regula, De his qui ad defendendum absentem coguntur, in ius uocato non ueniente, interdum alius ad defendendum absentem cogitur: primum quidem is pro quo absens iudicatum solui satisfecit, uel quem procuratorem suum constituit, de quo dictum s. lib. prox. cap. 7. reg. 10. Deinde ad defendendum absentem cogitur eius procurator

De in ius uocando

ad agendum ab eo datus de quo §. d. cap. 7. reg. 11. Terti-
 o ad defendendum reum cogitur, qui iudicium solui de-
 fendendi absentis gratia satisfecit, qua regula approba-
 tur l. mutus. 43. §. qui nō. ff. de procuratoribus. cuius
 uerba uide §. lib. prox. cap. 7. reg. 10. in fine, repl. gener.
 2. Huius regulae exceptio uidetur esse: Nisi reus, post-
 quam satisfecit pro eo est, soluendo esse desierit. Hæc
 exceptio reprobatur l. Titius. 76. ff. de procuratoribus,
 his uerbis: Titius, cum absentem defenderet, satis-
 fecit: & priusquam iudicium acciperet, 10
 desijt reus soluendo esse: quam ob causam
 defensor recusat iudicium in se reddi oportere.
 quæro, an id ei concedi oporteat? Iulianus respondit:
 Defensor, cum satisfecit, domini loco habendus est:
 nec multum ei præstiturus est prætor, si eum nō
 coegerit iudicium accipere, cum ad fideiussores eius
 actor ire possit, & ij quidquid præstiterint, a de-
 fenfore consecuturi sint. Plures propositæ re-
 gulae exceptiones uide d. l. 43. §. fin. cum duab. legibus se-
 quentibus. quarū uerba uide §. d. repl. generali 2. Quar-
 to, si non defendatur reus, fideiussores, per quos iudica-
 tum solui satisfecit, actori tenentur. de qua re §. in
 stipulatione iudicatum solui dicitur. Hi ergo fideiussor-
 es aut ipsi defendere absentem tenentur, aut alium de-
 fensorem præstare, nisi ob rem non defensam ex stipu-
 latione uelint conueniri. Quomodo autem iam enumeratæ
 persone absentem defendere teneantur, & quatenus, ui-
 de §. lib. prox. cap. 7. reg. 10. & 11.

111. Regula: Cōtumax litis dāno coercetur. quæ re
 gula approbatur l. contumacia. 52. in prim. ff. de re iudi-
 cata, his uerbis: Contumacia eorum qui ius di-
 centi non obtemperant, litis damno coarce-
 tur. Concordat Nouell. c. 65. §. fin. his uerbis: Is qui
 in iure postulat, si se absentet, condemnato-
 r, uidelicet malam rem agens, quod con-
 testata lite, & legitime uocatus non obtem-
 perauerit. Propositæ regule contradicit l. prophan-
 dum. 21. §. huiusmodi autem sententia. ibi non autē tunc
 mors litis. C. de iudicijs. cuius uerba uide §. lib. prox. cap.
 1. quest. 3. reg. 2. Item contradicit l. & post. 73. in prim. ff.
 de iudicijs. cuius uerba uide paulo superius reg. 2.

V. Regula: Actor latitante, reus est absoluendus, &
 actor illi in expensas condemnandus. Quæ regula ap-
 probatur Nouell. c. 53. in prim. his uerbis: Multi sanè,
 cum nos aduent, docent potetiam nostram, quod
 ducendi ab aliquibus in ius, uel ex sacra
 nostra iurisdictione, uel maiorum magistra-
 rum decretis, in alias etiam prouincias pro-
 trahantur, quodq; cum miseris modis ea re
 affligantur, & iurisdictionibus aut decretis ada-
 cti abducantur, postmodum tamen qui illos
 duci curarūt, simul atque ab his quos postu-
 larunt, sibi cauerint, quod intra dictum tem-
 pus & constituto loco iudicium susceperint
 sint, domi suæ in prouincia maneat, sinantq;
 eū qui stitit aut iudicio postulatus est, in pe-
 regrino solo sumptibus atteri. Quam re mi-
 serantes, sancimus, si quid tale eueniat, & tē-
 si actio-

pus quod in cautione iudicio sistendi aut in
 ius ducendi causa facta actor præstituit, efflu-
 ar: deinde ille quidem alter stationem suam
 in iudicio tueatur, actor uerò non cōpareat:
 neq; intra decem dies quàm in eum locum
 perueniri potuit, occurrat: ut nō solum reus
 ad iudicem ingressus, & re ostēsa, euestigib
 absoluat, sed etiam iuramento eius æsti-
 matis sumptibus, quos tam in conficiendo
 itinere, quàm in peregrino solo, dum ibi mo-
 ratur, sustinuit, iudex eum qui temerè duci
 curauit, in his condemnet. Et quia moris est,
 ne quis aliter in iudicium uel ducatur, uel si
 statur, nisi qui duci procurant, hi in certam
 quantitatem fideiussores dent, se litem pera-
 cturos, obtenturosq; sententiam: ut omnino
 ea quantitas ab ipsis exigatur, deturq; ei qui
 immeritò calumnia affectus fuit. Quod si iu-
 ramento suo etiam amplius aliquid decla-
 rauerit (nempe certa quantitate à iudice de-
 finita, quam leges taxationem appellauerunt)
 insuper & hoc exigatur, quo magis dilata-
 non in aliena uita ludos facere, sed in suo
 quæq; territorio iudicia deligere, in quibus
 disceptent cū suis aduersarijs. Concordat l. 69.
 uell. 69. §. ceterum si cum ipse, his uerbis: Si cum re-
 us præstō sit, aut alium pro se dirigat, actor
 se absentet tunc & in ius uocatum absol-
 uito, & litis impendia calumniatorem huic
 refarcire compellit. Concordat l. prophan-
 dum. 21. §. & siquidem pars. C. de iudicijs. cuius uerba uide §.
 lib. prox. cap. 1. quest. 3. reg. 2. Propositæ regule excep-
 tio prima hæc est: Nisi ex actis iudicij de causa con-
 stet, tunc enim, si actorem iustam fouere causam ap-
 paruerit, reus illi condemnandus est. & exceptio ap-
 probatur d. §. & siquidem pars. ibi: si autem ex gestis.
 Secunda exceptio est: Nisi prius contra reum præsentē
 edictum peremptorium sit impetratum. tunc enim, quā-
 nis absente actore, reus præfens non est absoluendus,
 sed lis inhibēda. quæ exceptio approbatur l. & post. 73.
 §. quod si is, & §. ad §. fin. ff. de iudicijs. cuius uerba uide
 §. ead. quest. 3. reg. 2. in fine. Sed & propositæ regule cō-
 tradicit Nouell. c. 112. §. at uerò si lis, his uerbis: Si lis
 apud iudicem nōdum suscepit initium, sed
 sola citatione per libellum facta in ius pro-
 ductus est aliquis, aut precibus serenitatis no-
 stræ oblati, iusio nostra de hoc processit,
 siue scripto, siue nudo mandatu, & ea iudicij
 insinuata fuit, & aduersario cognita: licebit
 sic quoque reo ad competentem ingredi iu-
 dicem, & per ipsum consimili modo suum
 uocare aduersarium, ut siquidem sui ipsius
 copiam actor faciat, causa secundum legum
 examinata ordinem, legitimum terminum
 suscipiat. Sin autem propositis edictis in
 ius uenire, & actiones suas uel per se, uel per
 legitimum (ut dictum est) procuratorem
 proponere nolit, tunc alteram illi unius an-
 ni dilationem concedimus: intra quam ni-
 si actio-

si actionem suam perfequat, damus iudi-
 ci licentiam, ut iudicium obseruantis partis
 allegata secundum leges nostras uel absente
 aduersario examinet, & ueritate exactè per-
 quirit, legitimam proferat sententiam. Cæ-
 terum si intra prædictam unius anni dilatio-
 nem adueniat, & actiones suas exercere ue-
 lit: iubemus, ut iudex omnibus modis sum-
 ptus sine expensas, quas per causam litis reus,
 dum iudicium obseruat, sustinuit, ante o-
 minia ab actore exigat, & accusatione ten-
 tato præbeat, & actorem obseruare iudici-
 um faciat, quousque causa secundum leges
 terminum suscipiat. Nam si solummodo ac-
 cedat, & sumptibus sine defensionibus præbi-
 tis, dumtaxat eius anni tempus uelit dissi-
 dere: & rursus à iudicio discedens, usque ad
 terminum litis non permaneat: iubemus,
 ut post prædictis edictorum & annui in-
 terualli obseruationes, omni ipse actione
 excidat, quam contra reum sibi competere
 suspicatur. Siquidem deterior eius esse
 fraus intelligitur, qui distam litem denud
 deserit, quàm illius qui semel à contestata
 lite desistit. Priuilegio autem legis, quæ mo-
 uendarum actionum necessitatem nolen-
 tibus non imponit, illis & quidem solis uti
 concedimus, qui nullam contra aduersari-
 os suos quaestionem prædictis modis mo-
 uerint. Aut Imperator: Ut dictum est, scilicet in
 precedentibus eius constitutionis uerbis: quæ uide §.
 eod. cap. quest. 3.

VI. Regula: Reo contumaciter absente, actor in bo-
 na eius mittitur. quæ regula approbatur edicto præto-
 ris, quod proponitur l. 2. in prim. ff. quib. ex causis in pos-
 sessetur, his uerbis: Prætor ait: In bona eius qui
 iudicio sistendi causa fideiussorem dedit, si
 neque potestatem sui faciet, neque defen-
 deret, iri iubebo. Concordat l. consentaneum. 8.
 in fine. C. quomodo & quando iudex sentent. proferre. 40
 cuius uerba uide §. ead. quest. 3. reg. 2. Item concordat l.
 2. in fine. C. ubi in rem actio exerceri, his uerbis: Iu-
 dex, domino possessionis præsentiam sui
 non faciente, edictis legitimis eum citare
 curabit: & tunc in eadem uoluntate eo per-
 manente, negotium summam discutiens,
 in possessionem rerum actorem mitti non
 differet: omni allegatione absentis de princi-
 pali quaestione seruata. Concordat item l. eum
 qui. 1. in fine. C. de procuratoribus. cuius uerba uide §.
 lib. prox. cap. 6. quest. 4. except. 34. Plura de regula pro-
 posita cum suis exceptionibus & alijs circumstantijs ui-
 de §. lib. 8. cap. 6.

VII. Regula: In ius uocatus, si non uenerit, ex cau-
 samulcta damnabitur. quæ regula approbatur l. 2. §. si
 quis. ff. si quis in ius uocatus, his uerbis: Si quis in ius
 uocatus non uenerit, ex causa à competente iu-
 dice mulcta pro iurisdictione iudicis dam-
 nabitur. rusticitati enim hominis parcendū

erit. Item si nihil interfit actoris eo tempore
 in ius aduersarium uenisse, remittit prætor
 pœnam: puta quia dies feriatu fuit.

VIII. Regula: Contumaciter absens condemnatus
 appellandi ius non habet. de qua re infra dicitur lib. 8.
 cap. 1. quest. 2. except. 27.

IX. Regula: Contumaciter absens, postea non est
 audiendus, nisi sumptus litis & omne damnum aduer-
 sario præstet. de quo dicitur §. lib. 8. capite 6. quest. 3. ex-
 cept. 5. repl. 3.

X. Regula: Cōtumax actione ex stipulatu iudicio si-
 sti, tenetur ad interesse. de qua infra libro eod. capite 9.
 quest. 3.

XI. Regula: De reo contumace apprehendendo, &
 in iudicio sistendo, proponitur Nouell. c. 53. §. si qui ue-
 rō, his uerbis: Si qui, cum iuratoriā cautio-
 nem exposuissent se iudicio adfuturos, pri-
 usquam litis cōtestatio celebraretur, in am-
 pla hac urbe dispareant: licentia sit actori,
 ut uel lite nondum contestata, designatum
 iudicem adeat, & hæc renunciet. Ille au-
 tem, siquidem magistratus & cum potesta-
 te sit, omnimodo iubeat iudicio postula-
 tum prehendi, ut qui & periurus, & per fu-
 gam quodammodo sui ipsius accusator fa-
 ctus sit. Si magistratus non sit, sed alicunde
 datus iudex, uel ex sacra fortè forma, uel iurisdictione,
 uel ab aliquo magistratu: ad illum ren-
 unciet, à quo datus est, ut ab illo prehenda-
 tur: neque actori causa maneat ex omni pat-
 te inexplicabilis, nec iudice quidquam age-
 re queute, propterea quod litis apud ipsum
 contestatio celebrata nondum sit, atque il-
 lo legem simul & iuratoriā cautionem su-
 am contemnente, & actorem omni legiti-
 mo auxilio desistente. Ne igitur latitante
 ipso, &c. Reliqua uerba uide §. ead. quest. 3. reg. 2.
 Propositæ regule exceptio prima hæc est: Nisi iudex
 cum potestate non sit, nec apud illum litis contestatio fa-
 cta. quæ exceptio ex iam dictis constat. Altera excep-
 tio est: Nisi in domo sua lateat reus. inde enim extrahi
 non debet. quæ exceptio approbatur l. sed & si. 21. ff. de
 in ius uocando. cuius uerba uide §. cap. prox. quest. 3.
 reg. 1. except. 1. in fine.

VII. EXCEPTIONES ADVER-
 sus contumaciam & regulas
 iam propositas.

I. Exceptio: Nisi pupillus uel minor uigintiquin-
 que annis uocatus non uenerit. Hæc exceptio appro-
 batur l. contra. 54. ff. de re iudicata, his uerbis: Contra
 pupillum in defensum, eumque qui reipub.
 causa abest, uel minorem uigintiquinque an-
 nis, propositum peremptorium nihil mo-
 menti habet.

II. Exceptio: Nisi uocatus reip. causa abest. Hæc ex-
 ceptio approbatur uerbis iam dictis hinc: Eumque
 qui reipub. causa abest.

III. Exceptio: Nisi aduersa ualetudo in causa fuit.
 Hæc exceptio approbatur l. contumacia. 52. §. pœnam. ff.

de re indicata, his uerbis: Poenam contumacis no patitur, quem aduersa ualetudo, uel maioris causae occupatio defendit. Concordat l. que situm est. 60. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. lib. 8. cap. 3. except. 10. repl. 1. dupl. 2.

III. Exceptio: Nisi propter aliam causam necessariam no uenerit. Hec exceptio approbatur uerbis tam dictis hisce: Vel maioris causae occupatio. Concordat l. cum non. 10. C. quomodo et quando iudex, etc. cuius uerba uide j. d. except. 10. repl. 2.

V. Exceptio: Nisi ob rusticitatem non uenerit. Hec exceptio approbatur l. 2. §. penult. ff. si quis in ius uocatus non ierit. cuius uerba uide §. quest. prox. reg. 7.

VI. Exceptio: Nisi per actorem steterit, quo minus reus uocatus uenerit. Hec exceptio approbatur l. 1. §. si reus. ff. de eo per quem factum erit, etc. cuius uerba uide j. cap. prox. act. 1. quest. 2. except. 1. Concordat No uell. c. 52. §. ne igitur latitante. ibi: neq; ut ita. cuius uerba uide §. quest. prox. reg. 2.

VII. Exceptio: Nisi per seruum actoris steterit, quo minus in ius uocatus uenerit. Hec exceptio approbatur l. 2. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. lib. eod. cap. 9. quest. 5. except. 8. repl. 2. dupl. 2.

VIII. Exceptio: Nisi per alium impeditus sit, quo minus uenerit. De hac exceptione uide j. d. except. 8.

X. Exceptio: Nisi ad non competentem iudicem sit uocatus. Hec exceptio approbatur l. 53. §. fin. ff. de re iudicata, his uerbis: Contumaces non uidentur, nisi qui, cum obedire debent, non obsequuntur: id est, qui ad iurisdictionem eius cui ne-

gant obsequi, pertinent. Concordat l. contra pupillum. 54. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Is qui ad maius a ditorum uocatus est, si litem inchoatam deseruit, contumax non uidetur. Huius exceptionis replicatio est: Nisi idipsum dubium sit, utrum sit iudex competens, an non sit. que replicatio approbatur l. si quis. 5. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Si quis ex aliena iurisdictione ad praetorem uocetur, debet uenire, ut & Pomponius & Vindius scri-

psent. Praetoris enim est existimare, an sua iurisdictione uocati aut est, non contemne re auctoritatem praetoris. nam & legati, caeteriq; qui reuocandi domum ius habent, in ea sunt causa, ut in ius uocati ueniant, priuilegia sua allegaturi. Concordat l. 2. in prin. ff. si quis in ius uocatus no ierit, his uerbis: Ex quacumq; causa ad praetorem, uel alios qui iurisdictioni praesunt, in ius uocatus uenire debet, ut hoc ipsum sciatur, an iurisdicatio eius sit.

XI. Exceptio: Nisi die feriatu adeste iussus sit. Hec exceptio approbatur d. l. 2. in fine. cuius uerba uide §. quest. prox. reg. 7.

XII. Exceptio: Nisi aduersarij nihil interfit. Et haec exceptio approbatur d. l. 2. in fine.

XIII. Exceptio: Nisi postea adsit uocatus, causamq; suam defendat. Hec exceptio proponitur j. lib. 8. cap. 6. quest. 3. excep. 5. Plures huiusmodi exceptiones uide j. d. quest. 3. item d. lib. 8. cap. 1. quest. 2. except. 27. et cap. 3. except. 10. repl. 1. et j. hoc lib. 6. cap. 9. quest. 5.

DE ACTIONIBVS ADVERSVS eum, per quem factum est, quo minus uocatus in iudicio se sistat. Cap. III.

Duplici modo per alium stat, quo minus in ius uocatus se sistat. Nam aut, ne ueniat in iudicium reus, per alium stat: aut si in iudicium uenit, per alium ui eximitur. Itaque duplex etiam hinc nascitur actio.

DE PRIMA ACTIONE, SI PER alium stat, quo minus in ius uocatus in iudicium ueniat.

I. RATIO huius actionis proponitur l. in prin. ff. de eo per quem factum erit, quo minus, etc. his uerbis: Aequissimum putauit praetor, dolum eius coercere, qui impedit aliquem iudicio sisti.

II. CAUSAE HUIUS actionis.

I. Causa: Si quis dolo fecit, quo minus in iudicium uocatus sistat. Hec causa approbatur l. ex hoc ed. 3. in prin. ff. d. tit. his uerbis: Ex hoc edicto aduersus eum qui dolo fecit, quo minus quis in iudicium uocatus sistat, in factum actio copetitur, quanti actoris interfuit eum sisti. In quo iudicio deducitur, si quid amiserit actor ob eam res ueluti si reus tempore dominium rei interitus sibi adquirat, aut adione liberatus sit.

II. Causa: Si quis in iudicium uenienti nunciauerit aliquid triste, unde ei necesse fuit ad iudicium non uenire. Hec causa approbatur l. 1. §. dolum. ff. d. tit. his uerbis: Dolum malum sic accipimus, ut si quis uenienti ad iudicium aliquid pronunciauerit triste, propter quod is necesse habuerit ad iudicium no uenire: teneatur ex hoc edicto, quamuis quidam putent, sibi eum imputare, qui credulus fuerit.

III. Causa: Si in ius uocatus ab aliquo detineatur. Hec causa approbatur l. sed actio. 3. ff. si quis cautionibus de quo j. cap. 9. quest. 5. except. 8. repl. 2.

De exceptionibus dictarum causarum.

Harum causarum exceptio generalis prima haec est: Nisi per aduersarium factum sit, quo minus reus in iudicium ueniat. que exceptio approbatur l. 1. §. si reus. ff. de eo per quem factum erit, his uerbis: Si reus dolo actoris non stiterit, non habebit aduersus eum ex hoc edicto actionem: cum contentus esse possit exceptione, si ex stipulatu conueniatur de poena, quod ad iudicium non uenerit: aliter atque si ab alio sit impeditus. na actionem propositam aduersus eum exercebit. Concordat l. ex hoc edicto. 3. §. sed si stipulator. ff. eod. tit. his uerbis: Si stipulator dolo promissoris, & promissor dolo stipulatoris impeditus fuit, quo minus ad iudicium ueniret: neutri eorum praetor succurrere debebit, ab utraq; parte dolum dolo compenlando.

Altera

Altera propositarum causarum exceptio generalis haec est: Nisi is qui per alium impeditus est, ex eo habeat exceptionem aduersus aduersarium. tunc enim illi actio proposita deneganda. que exceptio colligitur ex uerbis propositis hisce: Cum contentus esse possit exceptione, si ex stipulatu conueniatur, &c. Quando autem impedito detur exceptio, dicitur j. cap. 9. quest. 5. except. 8.

Tertia exceptio est: Nisi tam actor quam reus impeditus fuit, quo minus ueniat. Hec exceptio reprobatur d. l. 3. §. et si stipulator. ff. de eo per quem factum erit. cuius uerba uide j. quest. prox. reg. 1.

III. QVIBVS ACTIO PROposita competat?

I. Regula: Actori competit, reo impedito. que regula approbatur d. l. 3. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. causa. 1. Sane haec regula uidetur intelligenda, quando reus ex eo quod impeditus est, exceptione tutus est aduersus actorem, de qua re uide §. except. 2. Sed et si ipse actor sit impeditus, ei competit actio. quod approbatur d. l. 3. §. et si stipulator, his uerbis: Si stipulator dolo Titij, & promissor dolo Maenij impeditus fuerit, quo minus iudicio sistatur: uterque aduersus eum cuius dolo impeditus fuit, adione in factum experietur.

II. Regula: De ipso reo impedito. Huic quoq; competit. que regula approbatur l. 1. §. si reus. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. eod. cap. except. 1. Et hanc regulam intellige, si reo non datur exceptio ex eo quod impeditus est, secundum ea que dicta sunt §. except. prox. Cui concordat l. 2. §. fin. cum lege sequente. ff. si quis cautionibus, his uerbis: Sed si priuatus eum detinuerit, nullo modo proderit haec exceptio: sed actio ei datur aduersus eum qui eum detinuit, in id quod eius interest.

III. Regula: De herede impediti, proponitur l. 1. §. fin. ff. de eo per quem factum erit, his uerbis: Haereditatur, sed non ultra annum: aduersus autem haereditatem haerens puto dandam, ut ex dolo defuncti haeres non lucretur.

III. ADVERSVS QVOS detur?

I. Regula, De herede eius qui impediuit. Aduersus hunc no datur, nisi quatenus locupletior est factus. que regula constat ex uerbis iam propositis hisce: Aduersus autem haereditatem haerens puto dandam, ut ex dolo defuncti haeres non lucretur.

II. Regula, De domino serui detinentis, proponitur l. 1. §. serui nomine. ff. de eo per quem factum erit, his uerbis: Serui nomine ex hac causa noxali iudicio agendum, omnes consentiunt.

III. Regula, De eo qui alium rogauit ut detineret, proponitur d. l. 1. §. 1. his uerbis: Fecisse autem dolo malo non tantum is putatur, qui suis manibus, uel per suos retinuit: uerum qui alios quoque rogauit, ut eum detinerent, uel abducerent, ne iudicio sisteret: siue scientes, siue ignorantes, quid esset quod commiserentur.

1111. Regula, De pluribus impediens, proponitur d. l. 1. §. si plures, his uerbis: Si plures dolo fecerint, omnes tenentur. Sed si unus praesititerit poenam, caeteri liberabuntur, cum nihil interfit.

V. QVID VENIAT IN hanc actionem?

I. Regula, De eo quod actoris interest, proponitur l. ex hoc edicto. 3. in prin. ff. de eo per quem factum erit. cuius uerba uide §. quest. 2. causa 1. Concordat l. sed actio. 3. ff. si quis cautionibus. cuius uerba uide §. quest. 3. reg. 2. Huius regule exceptio haec est: Nisi in minorem summam fideiusfor iudicio sistendi causa sit acceptus. Hec exceptio reprobatur d. l. 3. §. si a fideiusfore. ff. de eo per quem factum erit, his uerbis: Si a fideiusfore quinquaginta stipulatus fuero, si in iudicium reus non uenerit, petiturus a reo centum: & dolo Sempronij factum fuerit, ne in iudicium reus ueniat: centum a Sempronio consequar. Tanti enim mea interfuisse uidetur: quia si uenisset in iudicium, actio mihi centum aduersus eum uel haereditatem eius competebat, licet fideiusfor minorem mihi summam promiserit.

II. Regula: Serui nomine noxalis actio in dominum datur. que regula approbatur l. 1. §. serui nomine. ff. de eo per quem. cuius uerba uide §. quest. 2. reg. 2. Concordat d. l. 3. in fine. ff. eod. tit.

VI. QVAMDIU COMpetat?

Annalis est actio. que regula approbatur d. l. 1. §. fin. cuius uerba uide §. quest. 3. reg. 3.

VII. QVAE ACTIO competat?

In factum actio. quod approbatur d. l. 3. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. quest. 2. causa 1.

VIII. ADFINIA REMedia quaerantur?

I. Regula, De exceptione aduersus actorem, proponitur l. 1. §. si reus. ff. de eo per quem factum. cuius uerba uide §. quest. 2. except. 1. De hac exceptione uide plura j. cap. 9. quest. 5. except. 8.

II. Regula, De lege Iulia de ui publica, proponitur l. lege Iulia. 3. ff. ad l. Iul. de ui publica. cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 2. quest. 1. causa 14. Concordat l. legis Iuliae. 4. ff. ad l. Iul. de ui priuata. cuius uerba uide §. d. quest. 1. causa 15.

III. Regula: Si is per quem stetit, quo minus in ius uocatus ueniat, soluendo non sit, actio aduersus reum restituitur. que regula approbatur d. l. 3. §. plane si is. ff. de eo per quem factum erit, his uerbis: Plane si is qui dolo fecit, quo minus in iudicio sistatur, soluendo non fuerit: aequum erit, aduersus ipsum reum restitutoriam actionem competere, ne propter dolum alienum reus lucrum faciat, & actor damno adficiatur.

I. RATIO huius actionis proponitur l. in prin. ff. ne quis eum qui in ius uocatur, &c. his uerbis: Hoc edictum prætor proposuit, ut metu pœnæ cõpesceret eos qui in ius uocatos uideri uolunt.

II. CAUSA HUIUS ACTIONIS cum suis exceptionibus.

Causa huius actionis prima est: Si quis in ius uocatum uiderit, quæ causa approbatur uerbis iam propositis hinc: Eos qui in ius uocatos uideri uolunt. Declaratur hæc causa j. causa prox.

Altera causa est: Si quis moram fecerit, quo minus quis in iudicium ueniret. Hæc causa approbatur l. sed eximendi. 4. in prin. ff. d. t. his uerbis: Eximendi uerbum generale est, ut Pomponius ait. Eripere enim, est de manibus auferre per raptum: eximere, quoquo modo auferre. Vt puta, si quis non rapuerit quem, sed moram fecerit, quo minus in ius ueniret, ut a ditionis dies exiret, uel res tempore amitteretur: uidebitur eximisse, quamuis corpus non eximerit. Sed & si eo loci detinuerit, nec abduxerit: ijs uerbis tenetur.

De exceptionibus harum causarum.

I. Exceptio: Nisi non abduxerit, sed per uim tantum detinuerit. Hæc exceptio reprobatur iam dictis uerbis hinc: Sed & si eo loci detinuerit, nec abduxerit: ijs uerbis tenetur.

II. Exceptio: Nisi exemptus in ius uocari non potuit, quæ exceptio approbatur l. 1. §. fin. cum lege sequente. ff. ne quis eum qui in ius, &c. his uerbis: Officius putat, locum huic edicto non esse, si persona quæ in ius uocari non potuit, excepta est: ueluti parës, patronus, cæteræq; persone. Quæ sententia mihi uidetur uerior. Et sanè si deliquit qui uocat, non deliquit qui patronum uiderit. Nam cum uterq; contra edictum faciat, & libertus qui patronum uocat, & is qui patronum uiderit: deteriore tamẽ loco libertus est, qui in simili delicto petitoris partes sustinet. Eadem æquitas est in eo, qui aliud quàm quod debuerat, in ius uocabatur. Sed & fortius dicendum est, non uideri eum uideri, cui sit ius ibi non conueniri.

III. Exceptio: Nisi ad non competentem iudicem uocatus uiderit exemptus. Hæc exceptio approbatur uerbis iam propositis hinc: Eadem æquitas est in eo, qui aliud, &c.

III. Exceptio: Nisi seruus in ius uocatus uiderit exemptus. Hæc exceptio approbatur l. quod si. 3. ff. eod. t. his uerbis: Quod si quis seruum exemit in ius uocatum, Pedius putat cessare edictum: quoniã non fuerit persona quæ in ius uocari potuit. Quid ergo? ad exhibendum erit agendum.

V. Exceptio: Nisi ad pedaneum iudicem uocatus uiderit exemptus. Hæc exceptio approbatur d. l. 3. his uerbis:

Si quis ad pedaneum iudicem uocatum eximat, pœna huius edicti cessabit.

VI. Exceptio: Nisi eum qui per calumniam in ius uocatus est, uiderit exemptus. Hæc exceptio reprobatur l. sed eximendi. 4. §. item si quis. ff. ne quis eum qui in ius, &c. his uerbis: Si quis eum qui per calumniam uocabatur, exemit, constat eum hoc edicto teneri. Concordat l. si per alium. 5. §. in eum, in fine. ff. eod. t. cuius uerba uide j. quæst. 5. reg. 1.

VII. Exceptio: Nisi sine dolo malo exemit. Hæc exceptio reprobatur l. quod si. 3. §. fin. ff. ne quis eum qui in ius, &c. his uerbis: Quod prætor præcepit, uidebitur: an & dolo malo? sufficit uidebitur, quamuis dolo malo cesset. Planè is quidem qui uiderit, tenetur, quamuis dolo careat: is uero cuius instigatu alius exemit, non aliter tenetur, quàm si dolo malo id fieri curauerit. quæ replicatio approbatur d. l. 4. §. fin. ff. eod. t. cuius uerba uide j. quæst. 4. reg. 2.

VIII. Exceptio: Nisi exemptus nihilominus in ius productus sit, uel ex alia causa etiam non sit productus. Hæc exceptio approbatur d. l. 5. §. docere. ff. ne quis eum qui in ius uocabitur, his uerbis: Docere autem debet quis, per hanc exemptionem factum, quo minus in ius produceretur. Cæterum si nihilominus productus est, cessat pœna: quoniam uerba cum effectu sunt accipienda.

III. QUIBUS COMPETIT hæc actio?

De hæredibus proponitur regula d. l. 5. §. fin. ff. ne quis eum qui in ius uocatur, his uerbis: Hæredibus ita dabitur, si eorum interfit. Nec autem in hæredem, nec post annum dabitur.

III. ADVERSUS QUOS competit?

I. Regula, De hæredibus. In hæredes non datur, quæ regula approbatur uerbis iam propositis hinc: Nec autem in hæredem dabitur.

II. Regula, De eo cuius dolo est instigatu alius uiderit exemptus. Hic quoq; tenetur, quæ regula approbatur simul et distinguitur l. sed eximendi. 4. §. fin. ff. ne quis eum qui in ius uocabitur, his uerbis: Prætor ait: Ne sine dolo malo faciat, quo magis eximatur. Nam & sine dolo malo potest id fieri: ueluti cum iusta causa est exemptionis. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi sine dolo malo per alium exemit. Hæc exceptio ex iam dictis constat. Altera exceptio est: Nisi absens fuit is, cuius instigatu est exemptus. Hæc exceptio reprobatur d. l. 5. in prin. ff. eod. t. his uerbis: Si per alium quis exemit, hæc clausula tenetur, siue præsens fuit, siue absens.

III. Regula, De pluribus eximentibus, proponitur d. l. 5. §. hoc iudicium, his uerbis: Si plures deliquerint, in singulos dabitur.

V. QUID VENIAT?

I. Regula: Non id uenit quod in ueritate est, sed quanti ea res est, quæ regula approbatur l. si per alium. 5. §. in eum. ff. ne quis eum qui in ius uocabitur, his uerbis: In eum qui uiderit, in factum iudicium datur: quo non id continetur, quod in ueritate est,

est, sed quanti ea res est ab actore æstimata, de qua controuersia est, hoc enim additum est, ut appareat, etiam si calumniator quis sit, tamen hanc pœnam eum persequi. Planè ad debitum soluendum tenetur qui uiderit exemptus. 3. C. de exactoribus tributoribus.

II. Regula: In quantum dominus serui nomine tenetur, definitur l. 1. §. 1. ff. eod. t. his uerbis: Pomponius scribit, serui quoque nomine noxale iudicium reddendum: nisi sciente domino id fecerit, tunc enim sine noxæ deditioe iudicium suscipiet.

VI. QVAMDIU COMPETAT? Annalis est actio, quæ regula approbatur d. l. 5. §. fin. ff. eod. t. cuius uerba uide j. quæst. 3.

VII. QVAE ACTIO datur?

In factum actio est, quæ regula approbatur d. l. 5. §. in eum, cuius uerba uide j. quæst. 5. reg. 1. Concordat d. l. 5. §. hoc iudicium, his uerbis: Hoc iudicium in factum est.

VIII. EVENTVS HVIVS ACTIONIS.

Reus exemptus nihilominus manet obligatus, quæ regula approbatur d. l. 5. §. fin. his uerbis: Nihilominus manet (qui exemptus est) obligatus. Concordat l. is qui. 6. ff. eod. t. his uerbis: Is qui debitorem uiderit exemptum, si soluerit, reum non liberat: quia pœnam suam soluit.

IX. ADFINIA REMEDIA.

I. Regula, De actione ad exhibendum, proponitur l. quod si quis. 3. in prin. ff. ne quis eum qui in ius uocabitur, cuius uerba uide j. eod. cap. quæst. 2. except. 4.

II. Regula, De lege Iulia maiestatis, si quis confessum reum in uincula coniecit exemptum, proponitur l. cuiusq; 4. §. penult. ff. ad l. iul. maiestatis, cuius uerba uide j. lib. 4. cap. 1. quæst. 1. causa 12.

DE EDENDO. Cap. IIII.

PRIMO, DE ACTIONE EDENDÆ, alijsq; similibus, quæ quis apud iudicem editurus est.

I. AN & quare edenda sit actio, proponitur l. in prin. ff. de edendo, his uerbis: Qua quisq; actione agere uolet, eam prius edere debet, nam æquissimum uidetur, eum qui acturus est, actionem edere: ut proinde sciat reus, utrum edere, an contendere ultra debeat: & si contendendum putet, ueniat instructus ad agendum, cognita actione qua conueniatur.

II. QUID sit edere, definitur d. l. 1. §. 1. his uerbis: Edere, est copiam describendi facere, uel in libello completi, & dare, uel dictare. Eum quoq; edere Labeo ait, qui producat aduersarium suum ad album, & demonstrat quid dictaturus sit: uel id dicendo, quo uti uelit. Concordat l. si quis. 6. §. ed. ff. eod. t. his uerbis: Edi, est

uel dictare, uel tradere libellum, uel codicem proferre.

III. QVI EDERE TENENTUR?

Non quemadmodum actor reo, ita contra reus actori instrumenta sua edere tenetur, quæ regula approbatur l. qui accusare. 4. C. de edendo, his uerbis: Qui accusare uolunt, probationes habere debent: cum neq; iuris, neq; æquitatis ratio permittat, ut alienorum instrumentorum inspiciendorum potestas fieri debeat, actore enim non probante, qui conuenitur, etsi nihil ipse præstat, obtinebit. Concordat l. iud. C. eod. t. his uerbis: Et quæ à D. Antonino patre meo, & quæ à me rescripta sunt, cum iuris & æquitatis rationibus congruunt, nec enim diuersa sunt uel discrepantia, quod multum interfit, ex parte eius qui aliquid petit, quidq; doli exceptione submoueri ab intentione petitionis suæ potest, rationes promi reus desideret, quibus se posse instruere cõtendit (quod utiq; ipsa rei æquitas suadet) an uerò ab eo, à quo aliquid petitur, actor desideret rationes exhiberi: quando hoc casu non oportet originem petitionis ex instrumẽto eius qui conuenitur, fundari. Concordat item l. 1. C. eod. t. his uerbis: Ipse dispice, quemadmodum pecuniã quam te deposuisse dicis, deberi tibi probes. nã quod desideras, ut rationes tuas aduersaria tua exhibeat, id ex causa ad officium iudicis pertinere solet. Concordat item l. 2. ff. eod. t. cuius uerba uide j. quæst. prox. reg. 9. Item concordat l. nimis graue. 6. C. de testibus, cuius uerba uide j. lib. prox. cap. 4. de examinandis testibus, quæst. 3. except. 9. Planè regula proposita exceptio prima hæc est: Nisi iudici ex causa aliter uideatur, quæ exceptio approbatur uerbis iam propositis hinc: Id ex causa ad officium iudicis pertinere solet. Quæ autem sint huiusmodi causæ, ex quibus iudex officio reum ad edendum compellere solet, continentur in exceptionibus sequentibus. Secunda exceptio est: Nisi reus negotia actoris gesserit. Quæ exceptio approbatur l. prætor ait. 4. §. 1. ff. de edendo, cuius uerba uide j. membr. prox. de rationibus edendis. Tertia exceptio est: Nisi actor suas rationes & instrumenta amiserit, quæ exceptio approbatur l. si quis. 6. §. prohibet, in fine. ff. de edendo, cuius uerba j. membr. prox. de rationibus edendis, quæst. 3. except. 4. proponuntur. Concordat l. illate. 4. C. de fide instrum. cuius uerba uide j. eod. cap. de rationibus edendis, quæst. 2. reg. 8. Quarta exceptio est: Nisi fiscus agat, hæc exceptio approbatur simul et distinguitur l. senatus. 3. ff. de edendo, his uerbis: Senatus celsit, ne quisquam eorum, à quibus quid à fisco petitur, alia instrumenta delatori cogatur edere, quàm quæ ad eam causam pertinent, ex qua se deferre professus esset. Concordat l. 2. §. 1. ff. de iure fisci, his uerbis: Diuus Had. Flauio Auriano in hæc uerba rescriptum: Quin ei qui instrumenta ad causam fisci pertinentia, cū possit exhibere,

non

Item
de off. iud. etada

non exhibet, nocere debeat: & si uerum aliter non inuenitur, ea subtracta esse credantur, quæ nocitura causæ eius fuerint, dubitandum nõ est. Sed nec aliàs dubitari oportet, quin non aliam in causam nocere debeant, quàm in eam, in quâ desiderata sunt. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi instrumenta ad causam de qua agitur, non pertineant, quæ replicatio approbatur d.l.3. ff. de edendo. Secunda replicatio est: Nisi non de numaria, sed de capitali causa agatur. Hæc replicatio approbatur d.l.2. §. ite diu. ff. de iure fisci, his uerbis: Diui fratres ad libellum Cornelij Rufi rescripserunt, toties ededa esse instrumenta, quoties de iure capiendi, uel de iure dominij, uel de aliqua causa simili res numaria quæretur, non si de capitali causa agatur. Quinta exceptio est: Nisi reus instrumentis apud iudicem uti uelit. tunc enim ad edendum tenetur, secum autem ea quæ habentur j. quæst. prox. reg. 1. Aliæ huiusmodi exceptiones uidentur esse, pendent ex arbitrio iudicis, secundum ea quæ dicta sunt paulo superius exc. 1.

III. QVAB EDENDA?

I. Regula, De omnibus quæ quis apud iudicem editurus est, proponitur l. 1. §. edenda. ff. de edendo, his uerbis: Edenda autem sunt omnia, quæ quis apud iudicem editurus est: non tamen ut instrumenta, quibus quis ufusus non est, compellatur edere.

II. Regula, De actione edenda, proponitur d.l. 1. in prin. cuius uerba uide §. quæst. 1.

III. Regula, De ijs quibus quis in iudicio ufusus non est, proponitur d.l. 1. §. edenda. cuius uerba uide §. reg. 1.

III. Regula, De ratione actoris, proponitur l. non est. §. C. de edendo, his uerbis: Non est nouum, eum à quo petitur pecunia, implorare rationem creditoris, ut fides constare possit. De hac re uide j. eod. cap. membr. prox. quæst. 2. reg. 8.

V. Regula, De actis publicis, proponitur l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Is apud quem res agitur, acta publica, tam ciuilia, quàm criminalia, exhiberi inspicienda ad inuestigandam ueritatis fidem iubebit.

VI. Regula, De ijs quæ ad causam non pertinent, proponitur l. senatus. 3. ff. de edendo. cuius uerba uide §. quæst. prox. except. 4.

VII. Regula, De tota stipulatione edenda, proponitur l. 1. §. penult. ff. de edendo, his uerbis: Edere non uidetur, qui totam stipulationem non edit.

VIII. Regula, De instrumentis rei conuenti actori non edendis, uide §. quæst. prox.

IX. Regula, De uerbis testamenti legato petito non edendis, proponitur l. 2. ff. de edendo, his uerbis: Si legatum petatur, non iubet prætor uerba testamenti edere: ideo fortasse, quia hæredes solent habere exemplum testamenti.

V. QVOMODO EDENDA?

I. Regula: Sine die & consule instrumenta edenda, quæ regula approbatur l. 1. §. editiones. ff. de edendo, his uerbis: Editiones sine die & consule fieri de-

bent: ne quid excogitetur, aut prolatio fiat. Huius regulae exceptio prima hæc est: Nisi dies solutionis sit, quæ exceptio approbatur d.l. 1. §. diem, his uerbis: Diem autem & consulem excepit prætor, quo instrumentum conscripsum est, non in quem solutio concepta est. Nam dies solutionis, sicuti summa, pars est stipulationis. Secunda exceptio est: Nisi rationes edenda sint. Hæc enim cum die & consule sunt edenda, quæ exceptio approbatur d.l. 1. §. rationes, his uerbis: Rationes tamen cum die & consule edi debent: quoniam accepta & data non aliàs possunt apparere, nisi dies & consul fuerit editus. De hac re uide j. membr. prox. quæst. 4. reg. 3.

II. Regula: Etiam sine subscriptione edentis exemplum edendi possunt, quæ regula approbatur l. exempla. 1. ff. de edendo, his uerbis: Exempla instrumentorum etiam sine subscriptione edentis edi posse, receptum est.

III. Regula: Qui edere tenetur, copiam describendi facere debet, uel exemplum dare, quæ regula approbatur per ea quæ dicta sunt §. quæst. 2.

VI. QVANDO EDENDA

actio?

Cum ipsa citatione edenda, quæ regula approbatur Nouell. constit. 33. §. sancimus igitur, cuius uerba uide j. lib. prox. cap. 1. quæst. 2.

VII. EVENTVS.

I. Regula: Si actio edita sit, nihilominus emendari uel mutari potest, quæ regula approbatur l. edita. 3. C. de edendo, his uerbis: Editæ actio speciem futuræ litis demonstrat: quam emendari uel mutari licet, prout perpetui edicti monet auctoritas, uel ius reddentis decernit æquitas. Concordat Instit. de action. §. si minus, cum seq. his uerbis: Si minus in intentione sua complexus fuerit actor, quàm ad eum pertineat: ueluti si, cum ei decem aurei deberentur, quinque sibi dari oportere intenderit: aut si, cum totus fundus eius esset, partem dimidiam suam esse petierit: sine periculo agit. in reliquum enim nihilominus iudex aduersarij in eodem iudicio ei condemnat, ex constitutione diuæ memoriæ Zenonis. Si quis aliud pro alio intenderit, nihil eum periclitari placeat: sed in eodem iudicio, cognita ueritate, errorem suum corrigere ei permittitur. ueluti si is qui hominem Stichum petere deberet, Erôté petierit: aut si quis ex testamento dari sibi oportere intenderit, quod ex stipulatu deberetur. Huius regulae exceptio hæc est: Nisi sententia in causa dicta sit. hoc enim casu amplius mutari nõ potest, quæ exceptio approbatur uerbis iam dictis hinc: In eodem iudicio, cognita ueritate, errorem suum corrigere ei permittitur. Cui concordat l. in delictis. 4. §. si detracta. ff. de noxalibus actionibus, his uerbis: Si detracta noxæ deditio, quasi cum consensu domino actum sit, qui non erat conscius: ab solutione facta, & finito

finito iudicio, amplius agens cum noxæ deditio, exceptione rei iudicatæ submouebitur: quia res in superius iudicium deducta & finita est. Donoc autem prius iudicium agitatur, licentia est agentis, si eum de scientia domini arguenda peniteat, tunc ad noxalem causam transire. Contrà quoque, si cum eo qui scit, cum noxæ deditio actum sit: amplius in dominum, detracta noxæ deditio, danda actio non est. In ipso autem iudicio, si uoluerit & scientiam domini arguere, non est prohibendus. Plura de regulae proposito uide j. lib. 48. cap. 16. cum sequente.

II. Regula: Si non edatur, eo nomine datur actio ad id quod interest, quæ regula approbatur simul & distinguitur per ea quæ habentur j. membr. prox. in fine.

III. Regula: Si plus petitum sit, pena proponitur l. unica. C. de plus petitionibus. Instit. de actionib. §. si quis agens, de qua re uide j. libro 36. cap. 8. reg. 9. Hæc de actione alijsq; edendis sunt dicta. ubi autem instrumenta edenda, & quoties, uide j. proxime, quæst. 5. & 6. item lib. 7. cap. 3. quæst. 6.

POSTREMO, DE RATIONIBUS EDENDIS.

I. De rationibus edendis edictum proponitur l. prætor. 4. in prin. ff. de edendo, his uerbis: Prætor ait: Argentariæ mensæ exercitores rationem, quæ ad se pertinet, edant, adiecto die & consule. Ratio huius edicti proponitur d.l. 4. §. 1. his uerbis: Huius edicti ratio æquissima est, nam cum singulorum rationes argentarij conficiant, æquum fuit, id quod mei causa confecit, meum quodammodo instrumentum mihi edi. Concordat l. argentarius. 10. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. quæst. prox. reg. 1. Declaratur regulae proposta l. si quis. 6. §. rationem. ff. eod. tit. his uerbis: Ratione autem esse Labeo ait, ultrò citroq; dandi, accipiendi, credendi, obligandi, soluendi sui causa negotiationem: nec ullam rationem nuda duntaxat solutione debiti incipere: nec si pignus acceperit, aut mandatum, compellendum edere. hoc enim extra rationem esse. Sed & quod solui constituit, argentarius edere debet. nam & hoc ex argentaria uenit. Declaratur insuper regulae proposta l. boues. 89. ff. de uerb. signif. his uerbis: Inter reddere & edere rationes, multum interest: nec is qui edere iustus sit, reliquum reddere debet. nam & argentarius edere rationem uidetur, etiam si quod reliquum sit apud eum, non soluat. Exceptiones proposte regule uide j. quæst. 3. item quæst. 8.

II. QVI RATIONES EDERE TENEANTUR?

I. Regula, De argentarijs, proponitur d.l. 4. in prin. ff. de edendo, cuius uerba uide §. quæst. prox. Concordat d.l. 10. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Argentarius rationes edere iubetur: nec interest, cum ipso argentario controuersia sit, an cum alio. Ideo

autem argentarios tantum, neq; alios ullos ab similes rationes edere cogit: quia officium eorum atq; ministerium publicam habet causam, & hæc principalis eorum opera est, ut actus sui rationem diligenter conficiant.

II. Regula, De numularijs, proponitur l. quædam. 9. §. numularios. ff. de edendo, his uerbis: Numularios quoq; non esse iniquum cogi rationes edere, Pomponius scribit: quia & hi, sicut argentarij, rationes conficiunt. Et qui accipiunt pecuniam, & erogant per partes, quantum probatio scriptura codicibusq; eorum maxime continetur, ideo frequentissimè ad fidem eorum decurritur.

III. Regula, De alijs præter argentarios & numularios. Alios rationes edere non cogit prætor, quæ regula approbatur l. argentarios. 10. in prin. ibi ideo autem. ff. de edendo. cuius uerba uide §. reg. 1. Hæc regula distinguitur per regulas sequentes.

III. Regula, De filiofamiliæ argentario & patre eius, proponitur l. prætor. dit. 4. §. sed & filiusfam. ff. de edendo, his uerbis: Sed & filiusfamiliæ continetur his uerbis, ut uel ipse cogatur edere, an & pater, quæritur: Labeo scripsit, patrem non cogendum: nisi sciente eo argentaria exerceretur. Sed rectè Sabinus respondit, tunc id admitendum, cum patri quaestura referret. Ex his patet, patrem argentarij regulariter ad edendas rationes non teneri. Eius autem regulae prima esse exceptionem: Nisi sciente eo filius argentariam exerceat. Alteram exceptionem esse: Nisi quaestus ex argentaria patri quaeratur. Tertia exceptio est: Nisi pater filio argentario succedat, quæ exceptio approbatur l. quædam. 9. §. nihil interest. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. reg. 6. except. 1.

V. Regula, De seruo argentario & domino eius, proponitur d.l. 4. §. sed & si seruus, his uerbis: Sed & si seruus argentariam faciat (potest enim) si quidem uoluntate domini fecerit, compelli dominum edere, ac perinde in eum datum esse iudicium, ac si ipse fecisset. Sed si inficio domino, satis esse dominum iurare, eas se rationes non habere. Si seruus peculiarem faciat argentariam, dominus de peculio uel de in rem uerso tenetur. Sed si dominus habet rationes, nec edat, in solidum tenetur. Concordat d. §. nihil interest.

VI. Regula, De successoribus argentarij. Hi quoque regulariter tenentur, quæ regula approbatur l. si quis. 6. §. 1. ff. de edendo, his uerbis: Cogentur & successoribus argentarij edere rationes. Huius regulae exceptio prima uidetur esse: Nisi successor non sit eiusdem professionis. Hæc exceptio reprobat d.l. 9. §. nihil interest. ff. eod. tit. his uerbis: Nihil interest, si successoribus, aut pater, aut dominus argentarij eiusdem fuerunt professionis: quia cum in locum aut in ius succedant argentarij, partibus eius fungi debebant. Secunda exceptio est: Nisi heres rationes nõ possideat. Hæc exceptio approbatur

simul & distinguitur d.l.9. §. sed nec heres, his uerbis: Sed nec heres tenebitur, cū nec possideat, nec dolo malo fecerit. Sed si ei, antequam eas legatarijs traderet, denunciatum fuerit ne ante tradat, tenebitur quasi dolo fecerit. Quod si nihil dolo fecerit, causa cognita legatarius cogendus est edere. Tertia exceptio est: Nisi non uniuersalis, sed singularis successor sit. Hæc exceptio approbatur d.l.9. §. is autem, his uerbis: Is autem, cui argentarius rationes suas legauit, non uidetur contineri (quia iuris successor ijs uerbis significatur) non magis quam si ei uiuus eas donasset. Planè interdum causa cognita singularis etiam successor tenetur. quæ replicatio approbatur d.l.9. §. sed nec heres, in fine. cuius uerba uide §. except. prox.

VII. Regula, De procuratore, socio & tutore, proponitur d.l.9. in prim. ff. de edendo. cuius uerba uide §. eod. cap. in fine.

VIII. Regula, De actore qui cogitur edere rationes reo, proponitur l. non est nouum. §. C. de edendo. cuius uerba uide §. eod. cap. membr. 1. quæst. 4. reg. 4. Concordat l. iustum. §. C. eod. tit. his uerbis: Iustum est desiderium eius, à quo pecunia petitur (licet nomine publico) ut rationibus publicis exhibitis, constet quantum sub nomine suo solutum sit. Concordat item l. procurator. §. C. eod. tit. his uerbis: Procurator priuatae rationis, instrumentorum quæ cōmunia tibi esse dicis cum fisco, describendorum facultatem secundum morem fieri iubebit: & si quando res exegerit ad fidem petitionis tuæ apud alium iudicem probandam aliquid eorum proferri: desiderate eo qui conuenitur, ut id fiat precipiet. Concordat item l. & quæ. §. C. eod. tit. cuius uerba uide §. eod. cap. membr. 1. quæst. 3. Item concordat l. illata. §. 4. C. de fide instrumentor. his uerbis: Illata dispensatori pecuniæ si ob amissorum instrumentorum casum probatione defeceris: inspectio rationum fiscalium fidem demon- strabit.

IX. Regula, De pluribus argentarijs, uel successoribus argentarij, uel pluribus tutoribus, proponitur l. si quis. §. §. ff. de edendo, his uerbis: Si plures sint hæredes, & unus habeat: solus ad editionem compellatur. Sed si omnes habent, & unus edidit, an omnes ad editionem compellendi sunt? quid enim, si humilis & deploratus unus edidit, ut dubitare merito quis de fide editionis possit? Vt igitur comparari rationes possint, etiam cæteri edere debent, aut certe unius editioni subscribere. Idem erit & si plures fuerint argentarij, à quibus editio desideratur. Nam & si plures tutores tutelam simul administrauerint: aut omnes edere debent, aut unius editioni subscribere.

III. QVIBVS PETENTIBVS rationes edendæ?

Omnibus postulantibus rationes sunt edendæ, quæ re-

gula approbatur simul & distinguitur l. quædam. §. §. ff. de edendo, his uerbis: Omnibus postulantibus, & iurantibus non calumniæ causa se petere: rationes quæ ad se pertineant, (Prætor) edi iubet. Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi is qui sibi edi postulat, iuramentum calumniæ non præstiterit. Hæc exceptio approbatur uerbis iam propoitis hisce: Iurantibus non calumniæ causa se petere. Concordat l. si quis. §. §. exigitur. ff. eod. tit. his uerbis: Exigitur autem ab aduersario argentarij iurandum, non calumniæ causa postulare edi sibi: ne forte uel superuacuas rationes, uel quas habet, edi sibi postulet, uexandi argentarij causa. Secunda exceptio est: Nisi ad eum qui petit, non pertineat. Hæc exceptio elici potest ex uerbis supradictis hisce: Rationes quæ ad se pertineant. Sed & approbatur exceptio propo- sita d.l.6. §. ex hoc edicto. ff. eod. tit. his uerbis: Ex hoc edicto in id quod interfuit, actio competit.

Vnde apparet, ita demum teneri hoc edicto, si ad eum pertineat. Declaratur hæc exceptio d. l.6. §. pertinere, his uerbis: Pertinere autem uidetur ad me ratio, si modò eam tractaueris mandante. Sed si procurator meus absente me mandauerit, an mihi edenda sit, quasi ad me pertineat? & magis est ut edatur. Item declaratur exceptio propoita d.l.9. §. §. ff. eod. tit. his uerbis: Ad nos autem pertinet non tantum, cum ipsi cōtraximus, uel successimus ei qui cōtraxit: sed etiam, si is qui in nostra potestate est, cōtraxit. Proposita exceptio replicatio prima hæc est: Nisi pater, dominus, uel heres sit eius ad quem pertinet. Hæc replicatio approbatur uerbis iam propoitis hisce: Ad nos autem pertinet, &c. Secunda replicatio est: Nisi procurator eius ad quem pertinet, petat. Hæc replicatio approbatur d.l.6. §. procuratori. ff. eod. tit. his uerbis: Procuratori quoque meo edendam rationem, quam mecum habet, non dubito, quasi ad eum pertineat: & cauturum de rato, si mandatum ei non sit. Tertia exceptio est: Nisi argentarius edi sibi petat. Hæc exceptio approbatur d.l.6. §. prohibet, his uerbis: Prohibet argentario edi illa ratione, quod etiam ipse instructus esse potest instrumento suæ professionis: & quod absurdum est, cum ipse in ea sit causa, ut edere debeat, ipsum petere ut edatur. Huius exceptionis replicatio est: Nisi causa cognita. nam si causa cognita iudici uidebitur, etiam argentario rationes sunt edendæ, quæ replicatio approbatur d.l.6. §. penult. cuius uerba uide §. prox. Quarta exceptio est: Nisi hæres argentarij edi sibi petat. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur d. §. penult. his uerbis: An uerò nec hæredi argentarij edi ratio debeat, uide d. §. & quidem si instrumentum argentariæ ad eum peruenerit, non debet ei edi: si minus, edenda est ex causa. Nam & ipsi argentario ex causa edenda est, si naufragio, uel ruina, uel incendio, uel alia simili causa rationes perdidisse

didisse se probet, aut in longinquo habere, ueluti trans mare. Quinta exceptio est: Nisi is cui semel rationes editæ sunt, eas iterum sibi edi postulauerit. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicationes causa cognita arbitrio iudicis permittuntur. quod approbatur d.l.6. §. prætor, his uerbis: Prætor ait: Argentario eius qui iterum postulauerit, causa cognita edi iubebo. Concordat d.l.6. §. §. cum lege sequente, his uerbis: Nec iterum postulanti, edi prætor iubet, nisi causa cognita: ueluti si peregrè habere, quod primum editum est, uel minus plenè editum doceat: uel eas rationes casu maiore, non uerò negligentia perdidit. Nā si quo casu amiserit, cui ignosci debeat: ex integro edi iubebit. Harum replicationum duplicatio hæc esse uidetur: Nisi tertio uel quarto edi sibi postulauerit. Hæc duplicatio reprobatur l. ueluti. §. §. hæc uox. ff. eod. tit. his uerbis: Hæc uox iterum, duas res significat. altera est, qua demonstratur tempus secundum, quod Græci ἀεὶ ἄνωγον dicunt: altera, quæ ad sequentia quoque tempora pertinet, quæ Græcè dicitur ἀεὶ ἄνωγον: quod ita accipitur, quoties opus erit, nam potest fieri, ut bis editam sibi rationem quis perdidit, ut uerbū iterum pro sæpius accipiat.

III. QVAE EDENDA, ET quomodo?

I. Regula, De solutione facta, pignore, mandato, & de pecunia constituta, proponitur l. si quis. §. §. ratio- nem. ff. de edendo. cuius uerba uide §. quæst. 1.

II. Regula, De toto codice edendo, & à capite, proponitur l. argentarius. §. §. edi autem. ff. de edendo, his uerbis: Edi autem ratio ita intelligitur, si à capite edatur, nam ratio, nisi à capite inspiciatur, intelligi non potest: scilicet ut nō totum cuique codicem rationum, totasque membranas inspiciendi describendique potestas fiat: sed ut ea sola pars rationum, quæ ad instruendum aliquem pertineat, inspiciatur & describatur.

III. Regula, De die & consule adijciendo, proponitur l. prætor ait. §. in princ. ff. de edendo. cuius uerba uide §. quæst. 1. Concordat l. §. diem autem. ibi rationes autem. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. eod. cap. membr. 1. quæst. 5. Concordat item d.l.6. §. si initium. ff. eod. tit. his uerbis: Si initium tabularum habet diem & consulem, in quibus Titij ratio scripta est: postmodum mea sine die & consule: etiam mihi edendus est dies & consul.

V. VBI RATIO EDENDA SIT?

Ibi edere tenetur, ubi argentariam exercuit. Quæ regula approbatur d.l.4. §. sed ibi quis. ff. de edendo, his uerbis: Ibi quis compellitur edere, ubi argentariam exercuit: & hoc est constitutum. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi instrumentum argentariæ in alia prouincia habeat. Hæc exceptio reprobatur d. §. sed ibi quis, his uerbis: Quod si instru-

mentū argentariæ in alia prouincia habeat, in alia administrauerit: ibi puto cogendum edere, ubi argentariam exercuit. hic enim primū deliquit, quod aliò instrumentum transtulit. Secunda exceptio est: Nisi alibi edi postuletur. Hæc exceptio reprobatur sub conditione d.l.4. §. §. cum lege sequente, his uerbis: Quod si in alio loco argentariam exerceat, alibi autem ad editionem compellatur, minimè hoc facere cogitur: nisi descriptum uelis, ubi de ea re agitur, ibi dari, tuis uidelicet sumptibus spaciumque ad perferendas eas tribuendum est. Tertia exceptio est: Nisi in uilla aut in horreo instrumenta habeat. Hæc exceptio approbatur d.l.6. in prim. ff. eod. tit. his uerbis: Si quis ex argentarijs (ut plerique eorum) in uilla habeat instrumenta, uel in horreo: aut ad locum te perducet, aut descriptas rationes dabit.

VI. QVOTIES EDENDA?

Sæpius edere cogendus, de qua re uide §. quæstione 3. except. 5.

VII. ANTECEDENTIA.

I. Regula, De iuramento calumniæ ab actore præstando, proponitur l. si quis. §. §. exigitur. ff. de edendo. de qua re uide §. quæst. 3. except. 1.

II. Regula, De cautione de rato à procuratore præstanda, proponitur d.l.6. §. procuratori. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. d. quæst. 3. except. 2. repl. 2.

VIII. EVENTVS, SEV DE actione, si non edatur.

I. Causa huius actionis cum suis exceptionibus.

Causa huius actionis est: Si reus argentarius rationes non edat, quæ causa approbatur l. ubi exigitur. §. in prim. ff. de edendo. cuius uerba uide §. except. prox. Est autem proposita causa prima exceptio hæc: Nisi sine dolo malo non edat. Hæc exceptio approbatur d.l.8. in prim. his uerbis: Vbi exigitur argentarius rationes edere, tūc punitur, cū dolo malo non exhibet: sed culpam non præstabit, nisi dolo proximam. Secunda exceptio est: Nisi cum reo argentario non sit controversia. Hæc exceptio reprobatur l. argentarius. §. in prim. ff. de edendo. cuius uerba uide §. quæst. 2. reg. 1. Tertia exceptio est: Nisi argentariam facere desierit reus. Hæc exceptio reprobatur l. prætor ait. §. §. is etiam. ff. eod. tit. his uerbis: Is etiam qui desijt argentariam facere, ad editionem compellitur. Quarta exceptio est: Nisi ob atatem, rusticitatem uel sexum non edidit, uel ex alia iusta causa. Hæc multiplex exceptio approbatur l. §. §. ff. de edendo, his uerbis: Eis qui ob atatem, uel rusticitatem, uel ob sexum lapsi non ediderunt, uel ex alia iusta causa, subueniuntur. Quinta exceptio est: Nisi actor exemplum eius quod edi sibi petit, habeat. Hæc exceptio approbatur l. §. d. tit. cuius uerba uide §. eod. cap. membr. 1. quæst. 4. reg. 9. Concordat l. si quis. §. §. prohibet. ff. eod. tit. cuius uerba uide paulo superius quæst. 3. except. 3. Sexta exceptio est: Nisi edita sit

edita sit ratio. Hæc exceptio ut per se uera est, ita suas habet replicationes: quarum prima hæc est: Nisi malitiose edita sit. Hæc replicatio approbatur d.l.8. §. 1. ff. de edendo, his uerbis: Dolo malo non edidit, & qui malitiosè edidit, & qui in totum nõ edidit. Secunda replicatio est: Nisi editam rationem actor amiserit. Hæc replicatio approbatur per ea quæ dicta sunt §. q. 3. except. 3. Septima exceptio est: Nisi alia actione reus ad edendum rationem cogi possit. Hæc exceptio approbatur l. quædam. 9. in prin. ff. de edendo. cuius uerba uide §. eod. cap. in fine. Reliquas propositæ causæ seu regulæ exceptiones uide d. quæst. 3.

2. Quibus & aduersus quos competat hæc actio?

De hæreditibus regula proponitur l. hæc actio. 13. ff. de edendo, his uerbis: Hæc actio neq; post annum, neque in hæredem, nisi ex suo facto, dabitur: hæredi autem dabitur. Aut iurisconsultus: Nisi ex suo facto. De hoc uide §. quæst. 2. reg. 6. except. 2.

3. Quid in ea ueniat?

I. Regula, De eo quod interest, proponitur l. si quis. 6. §. ex hoc edicto. ff. de edendo. cuius uerba uide §. quæst. 3. except. 2. Quomodo id quod interest, in hac actione sit accipiendum, definitur l. ubi exigitur. 3. §. is autem. ff. de edendo, his uerbis: Is autem qui in hoc edictum incidit, id præstat quod interfuit mea rationes edi, cum decerneretur à prætore, non quod hodie interest. Et ideo licet interesse desijt, uel minoris uel pluris interesse cepit: locum hæc actio non habebit, neque ad augmentum, neque ad deminutionem.

II. Regula, De causâ ob non editas rationes amissa estimanda, eaq; estimatione præstanda, proponitur l. argentiarius. 10. §. cum autem. ff. d. it. his uerbis: Cum in id actio competat, quanti agentis interst editas sibi rationes esse: euenit, ut siue quis condemnatus sit, siue quod petijt non obtinuerit, eo quod non habuit rationes, ex quibus causam suâ ueri posset: id ipsum quod ita perdidit, hac actione consequatur. Sed an hoc procedat, uideamus: nam si apud hunc iudicem, qui inter eum & argentiarium iudicat, potest probare se illo iudicio, quo uictus est, uincere potuisse: poterat & tunc probare. & si non probauit, aut probantem iudex non curauit: de seipso, aut de iudice queri debet. Sed non ita est. fieri enim potest, ut nunc rationes uel ipso edente, uel alio modo nactus: aut alijs instrumentis uel testibus, quibus illo tempore aliqua ex causa uti nõ potuit, possit probare, potuisse se uincere. Sic enim & de cautione subrepta aut corrupta, competit conditio & damni iniuriæ actio: quia quod antè non potuimus intercepere cautione probare, & ob id amissimus, hoc nunc alijs instrumentis aut testibus, quibus tunc uti non potuimus, probare possumus.

III. Regula: In quantum dominus serui argentarij nomine teneatur, definitur l. prætor ait. 4. §. sed et si seruus. ff. de edendo, cuius uerba uide §. eod. membr. 2. quæst. 2. regul. 5.

4. Quamdiu competat?

Annalis est actio, quæ regula approbatur l. hæc actio. 13. ff. d. it. cuius uerba uide paulo superius quæst. 2.

5. Adfinia remedia.

De actione mandati, tutelæ, & pro socio, proponitur l. quædam. 9. in prin. ff. de edendo, his uerbis: Quædam sunt personæ, quas rationes nobis edere oportet, nec tamen à prætore per hoc edictum compelluntur. ueluti cum procurator res rationes uel nostras administrauit, non cogitur à prætore per metum actionis in factum rationes edere: scilicet quia id consequi possumus per mandati actionem. Sed & cum dolo malo locius negotia gessit, prætor per hanc clausulam non interuenit: est enim pro socio actio. Sed nec tutorem cogit prætor pupillo edere rationes: sed iudicio tutelæ solet cogi edere. Hactenus de edendo.

DE DILATIONIBVS. Cap. V.

I. AN ET QUATENVS dilatio sit danda?

Non nisi causa cognita dilatio danda est. quæ regula approbatur l. à proced. 4. C. de dilatione, his uerbis: A procedente iudice dilationem non conuenit postulari, etiamsi utraque parte præsentè tribuatur: cum non alias, nisi causa cognita, indulgeri queat: & cognitio causæ non interpellatione planaria, sed confedente magis iudice legitime colligatur: ut si fortè dilationis petitio fuerit improbata, suscepta quæstio per sententiam iudicis dirimatur. Concordat l. inter. 6. C. eod. it. his uerbis: Inter priuatos & fiscum si aliqua lis mota fuerit, utriusque parti petendæ dilationis per defensores suos copia deneganda non est, si hoc commoditatis ratio postulauerit. Concordat item l. ult. in fine. ff. de ferijs & dilationibus. item l. argentarium. 45. in prin. cip. ff. de iudicijs. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 2. quæst. 1. except. 15. repl. 6. Item concordat l. 2. §. fin. C. ut intra certum tempus crim. his uerbis: Iudicium debet esse diligentia, ut si nulla rationabilis à reo uel accusatore dilatio postuletur, urgeant talium causarum notionem, non expectatis moris.

II. CAUSAE, EX QUIBUS dilatio danda.

Quoniam dilatio non nisi causa cognita danda est, ut iam dictum, uideamus causas ex quibus dari possit.

I. Causa est: Si reus possessor nominet authorem uel dominum domus, danda est ei dilatio ad denunciandum. quæ causa approbatur l. 2. C. ubi in rem actio exerceri de-

ceri debeat, his uerbis: Si quis alterius nomine quolibet modo possidens immobilem rem, litem ab aliquo per in rem actionem sustineat, debet statim in iudicio dominum nominare: ut siue in eadem ciuitate degat, siue in agro, siue in alia prouincia sit, certo die rum spacio à iudice definiendo, eo que ad notionem eius perducendo, uel ipse in locis in quibus prædium situm est perueniens, uel procuratorem mittens, actoris intentiones excipiat. Si uerò post huiusmodi indultum tempus minime hoc quod dispositum est, facere maluerit, tanquam lite quæ ei ingeritur, ex diè quo possessor ad iudiciu uocatus est, ad interruendam longi temporis præscriptionem contestata: iudex, utro pote domino possessionis, &c. Reliqua uerba uide §. eod. lib. cap. 2. quæst. 6. reg. 6. Concordat Nouell. cõst. 68. §. quod si alter. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 2. quæst. 1. except. 48.

II. Causa: Si fideiussor uel mandator opponat exceptionem de reo principalis prius conueniendo, isq; absit, datur ei dilatio ad eum adducendum. quæ causa approbatur Nouell. c. 4. §. postulet igitur. cuius uerba §. lib. 45. cap. 3. quæst. 6. reg. 2. proponuntur.

III. Causa, De dilazione reo ad excipiendum danda, proponitur l. 2. C. de dilatione, his uerbis: Si quando quis rescriptum ad extraordinarium iudicem reportauerit, dilatio ei penitus deneganda est. Illi autem qui in iudicium uocatur, danda est ad improbanda precum mendacia, uel proferenda aliqua instrumenta uel testes: quoniam instructus esse non potuit, qui præter spem ad alienum iudicium trahitur. Concordat Nouell. §. sed et illud, cum sequentibus. de quo §. lib. prox. cap. 1. quæst. 2.

III. Causa: Probationum & instrumentorum adferendorum causa dilatio est danda. Quæ causa approbatur Nouell. c. 15. §. sed et hoc. ibi dilaciones, his uerbis: Dilaciones, quas probationum causa leges concedunt. Concordat l. notionem. 99. §. fin. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 3. Propositæ causæ exceptio hæc est: Nisi princeps cognoscat, uel ad appellationem consultationem ue rescripserit. Hæc exceptio approbatur l. cum à nobis. 5. C. de dilationibus, his uerbis: Cum à nobis fuerit ad appellationem, &c.

V. Causa: Si instrumenta litis apud eos esse dicatur, qui reipub. causa absunt. Hæc causa approbatur l. interdum. 36. in prin. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Interdum ex iustis causis & certis personis sustentandæ sunt cognitiones: ueluti si instrumenta litis apud eos esse dicantur, qui reipub. causa aberunt.

VI. Causa: Si quidam litis consortum abesse dicatur. Hæc causa reprobatur l. non idcirco. 44. in prin. ff. de iudicijs, his uerbis: Non idcirco iudicis officiu impeditur, quod quidam ex tutoribus post litem aduersus omnes inchoatam, reipub.

causa abesse ceperunt: cum præsentium, & eorum qui non defenduntur, administratio discerni & æstimari possit. Concordat l. 1. C. de consortibus eiusdem luis. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 5. reg. 4.

VII. Causa: Si cognatus uel adfinis litigatoris defunctus esse dicatur, aut similis casus fortuitus interuenierit. Hæc causa approbatur d. l. 36. in prin. ff. de iudicijs, his uerbis: Diui fratres in hæc uerba rescripte runt: Humanum est, propter fortuitos casus dilacionem accipi: ueluti cum pater litigator filium uel filiam, uel uxor uirum, uel filius parentem amisit, & in similibus causis cognitionem ad aliquem modum sustineri.

VIII. Causa: Si actionem uel rescriptum producere uelit. Hæc causa reprobatur l. 2. in prin. C. de dilacionibus. cuius uerba uide §. causa 3.

IX. Causa: Si disputatio causæ sit concluseda. Hæc causa approbatur Nouell. cõst. 115. §. sed et hoc. cuius uerba uide §. quæst. prox. reg. 3. Hæc de causis dilacionum quarum tamen plures uide §. lib. 36. cap. 14.

III. QUANTA DILATIO sit danda?

I. Regula, De probationum dilacione danda, proponitur l. 1. C. de dilacionibus, his uerbis: Quoniam plerumq; euenit, ut iudex instrumentorum uel personarum gratia dilacionem dare rerum necessitate cogatur: spacium instructionis exhibendæ postulatū dari conueniet. Quod hac ratione arbitramur esse moderandum, ut si ex ea prouincia, ubi lis agitur, uel persona uel instrumenta poscentur, non amplius quam tres menses indulgeantur. Si uerò ex continentibus prouincijs, sex menses custodiri iusticiæ est. In transmarina autem dilacione nouè menses computari oportebit: Quod ita iudicantes sentire debebunt, ut in hac ratione non sibi concessum intelligant dandæ dilacionis arbitrium: sed eandem dilacionem, si rerum urgentissima ratio flagitauerit, & necessitas desideratæ instructionis exegerit, nõ facile amplius quam semel, nec ulla trahendi arte sciat esse tribuendam. Concordat l. nec de. 7. C. eod. it. his uerbis: Nec de statu ac patrimonio litigantibus in transmarina etiam dilacione nouem mensium spacia egredi concedantur.

II. Regula, De dilacione ad denunciandum domino danda, proponitur Nouell. c. 68. §. quod si alter. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 2. quæst. 1. except. 48.

III. Regula, De dilacione ad concludendam disputationem danda, proponitur Nouell. cõst. 115. §. sed et hoc, his uerbis: Sed & hoc præsentè lege sancimus. Ex quo enim nonnunquam inter litigatores contingit, ut altera quidem partium suis allegationibus renunciet, altera uerò cognoscens, quod malam habitura sit causam, post tractatam in iudicio litem, &

dilationes quas probationū causa leges concedunt, profiteri nolit, contentam se allegationibus esse, neque alia de causa, quam necelerius causæ qualitas agnoscat: iubeamus, ut cum una partium suis renunciauerit allegationibus, altera uerò pars dixerit habere se quod adijcere debeat, causæ iudex omnibus modis eam partem quæ dilatione utitur, compellat intra triginta dies, quam altera pars renunciauerit, citra ullam dilationem, quod uult proponere. Quod si non fecerit, tunc ut improbitas eius superetur, alter ei mensis indulgeatur à iudice. Si sic quoque differat, item alterius ei mensis dilatio præbatur: ita tamen, ut si intra prædictos tres menses, quos litem protelantibus litigatoribus concessimus, allegationes suas non proposuerit: iudex non amplius expectans, omnibus modis sententiam legibus conuenientem proferat, aut (si uoluerit) referat, quò minus litigatoribus improbo studio contententibus liceat causarum euentus in longum protrahere.

III. Regula: In tempore luctus constituuntur nouem dies dilationis Nouell. 15. §. memoria. cuius uerba uide j. lib. 36. cap. 14. r. 2. §. 14. in fine.

V. Regula: Feriæ in tempore dilationum connumerantur. Quæ regula approbatur l. siue pars. 3. §. fin. C. de dilationibus, his uerbis: Feriæ autem, siue repentinæ sint, siue solennes, dilationum temporibus non excipiantur, sed his connumerentur.

III. QVOTIES DILATIO DANDA?

Non nisi semel dilatio danda. Hæc regula approbatur simul et distinguitur l. in pecun. 10. ff. de feriis et dilationibus, his uerbis: In pecuniarijs causis omnibus dilatio singulis causis plus semel tribui non potest: in capitalibus autem reo tres dilationes, accusatori duæ dari possunt, sed utrunque causa cognita. Concordat l. 1. §. fin. C. de dilationibus. cuius uerba uide §. quæst. prox. reg. 1. Huius regula exceptio prima hæc est: Nisi causa sit capitalis. Quæ exceptio approbatur iam dictis uerbis hinc: In capitalibus autem reo tres dilationes, &c. Secunda exceptio est: Nisi iusta causa interueniat. quæ exceptio approbatur l. oratione. 7. ff. de feriis et dilationibus, his uerbis: Oratione quidem diui Marci, amplius quam semel non esse dandam instrumentorum dilationem, expressum est: sed utilitatis litigantiū gratia, causa cognita iterū dilatio tam ex eadem, quam ex alia prouincia, secundum moderamen locorum impertiri solet: & maximè, si aliquid inopinatum emergat. Tertia exceptio est: Nisi is cui dilatio data est, defunctus sit. tunc enim eius heredi iterum est danda. quæ exceptio approbatur d. l. 7. §. fin. his uerbis: Illud uidendum, si defunctus aliquam dilationem acceperit propter in-

strumenta, an successori quoque eius dari debeat: an uerò, quia iam data est, amplius dari non possit: & magis est, ut hic causa cognita dari debeat.

V. VBI DANDA EST DILATIO?

Non nisi pro tribunali petenda et danda est dilatio. quæ regula approbatur l. a procedente. 4. C. de dilationibus. cuius uerba uide §. cod. cap. in prin.

VI. ANTECEDENTIA.

Non nisi causa cognita dilatio danda est. de qua uide §. cod. cap. in prin.

VII. EVENTVS DATAE DILATIONIS.

I. Regula: Interim iudicis officium conquiescit. quæ regula approbatur l. siue pars. 3. in prin. C. de dilationibus, his uerbis: Siue pars, siue integra dilatio fuerit data, eousque iudicis officium conquiescat, donec petiti temporis defluxerint curricula. Concordant ea quæ habentur j. lib. 8. cap. 3. §. 3. except. 10. repl. 1. dupl. §.

II. Regula: Non currit temporis prescriptio. quæ regula approbatur l. 2. §. in omnibus. ff. de iudicijs, his uerbis: In omnibus causis, in quibus protelatur admonitio, hoc procedere sine temporalis damno creditorum oportet.

DE EXCEPTIONIBVS DILATORIJS, ET RECUSATORIA IUDICIS.

Cap. VI.

Prima regula: Exceptio dilatoria ante litem contestatam non potest opponenda. quæ regula approbatur l. si quis. 12. C. de exceptionibus, his uerbis: Si quis aduocatus inter exordia litis prætermittam dilatoriā prescriptionē postea uoluerit exercere, & ab huiusmodi opitulatione submotus, nihilominus perseueret, atque præposterè defensionem instituerit, unius libræ aurī condemnatione mulsetur. Planè exceptio dilatoria ab initio proposita, postea potest probari. quæ exceptio approbatur l. except. 19. C. de probationib. his uerbis: Exceptionem dilatoriam opponi quidem in initio, probari uerò, postquā actor monstrauerit quod adfuerat, oportet.

DE RECUSATORIA IUDICIS.

I. Regula: Cause ex quibus iudex recusari potest, exposte sunt §. lib. prox. cap. 2. quæst. 1. Earum autem causarum exceptio prima hæc est: Nisi iudex ab imperatore, uel alio sublimi magistratu sit delegatus. Hæc exceptio reprobatur l. apertissimi. 14. C. de iudicijs, his uerbis: Apertissimi iuris est, licere litigatoribus iudices, antequam lis inchoetur, recusare: cū etiam ex generalibus formis sublimissimæ tuæ sedis statutū est, necessitatem imponi iudice recusato partibus ad eligendos arbitros uenire, & sub audientia eorū sua iura proponere. licet enim ex Imperiali numine iudex delegatus est: tamē quia sine suspitione omnes lites procedere nobis cordi est, liceat ei qui suspe-

qui suspectum iudicem putat, antequam lis inchoetur, eum recusare, ut ad alium curratur, libello recusationis ei porrecto: cū post litem contestatam neque appellare posse ante definitiuam sententiam iam statuerimus, neque recusare, ne lites in infinitū extendantur: in eo scilicet executore necessitate partibus per ordinarium iudicem & omne ciuile auxilium imponente, & arbitros eligere, & ad eos uenire: & sic litē appetere, quasi arbitri fuerint ab Imperiali culmine delegati. Quod etsi ab Imperiali maiestate iudex delegatus non sit, sed ab alio culmine, obtinere censemus. Secūda exceptio est: Nisi antea quoque alium iudicem reus recusauit. Hæc exceptio approbatur Nouell. const. 53. §. ubi uerò, his uerbis: Vbi uerò semel recusato iudice alium acceperit, non permittimus ei, ut petitem iudicem denuò recuset. Quemadmodum enim pro eo curam gerimus: ita rursum, ut ab ipso in detrimentum actorum omnino aliquid agatur, auersamur. Tertia exceptio est: Nisi intra uiginti dies à libelli editione iudex non sit recusatus. Quæ exceptio approbatur d. c. 53. §. sancimus igitur. de quo j. lib. prox. cap. 1. de litis contestatione. §. 2. reg. 1. Quarta exceptio est: Nisi ante litem contestatam recusetur iudex. Hæc exceptio reprobatur l. uel. C. de sententijs et interlocut. his uerbis: Cum solitum est in sententijs iudicum sic interlocutionem proferri, ut non liceat partibus ante definitiuam sententiam ad appellationis uel recusationis uenire auxilium: quidam putabant, non licere ante litem contestatam nec iudicem recusare, quemadmodum nec ab eo appellare. Cum enim simul utrumque uocabulum ponitur, tam appellationis, quam recusationis, prouocatio autem ante litem contestatam non potest corrigi: putabant, quòd nec recusare quidem iudicem cuiquā conceditur ante litem contestatam: quod minime uerum est. Cauent itaque iudices huiusmodi sermonem simul, & sine certa distinctione proferre. Concordat l. apertissimi. 14. in prin. C. de iudicijs. cuius uerba uide paulò superius ead. quæst. in prin. Quinta exceptio est: Nisi ante litem contestatam iudex non sit recusatus. Hæc exceptio approbatur l. nemo. 4. C. de iurisd. omnium iud. cuius uerba cum legib. concordantibus uide §. lib. prox. cap. 2. §. 1. in fine, repl. 15. Sed et concordat Nouell. const. 53. §. sed et illud, cum sequentibus. cuius uerba uide j. de litis contestatione. Concordat item d. l. 14. ibidem post litem. C. de iudicijs. cuius uerba uide §. ead. quæst. in prin. Huius exceptionis replicatio est: Nisi causa ob quam iudex recusetur, post litem contestatam acciderit. quæ replicatio approbatur casibus similibus procuratorum mutandorum, de quibus uide §. lib. prox. cap. 6. membr. 5.

III. Regula: Quando iudex recusandus, definitur per ea quæ iam dicta sunt exceptione 3. 4. et 5.

III. Regula, Quomodo iudex recusandus. De libel-

lo recusationis offerendo proponitur d. l. 14. ibi: libello recusationis ei porrecto. C. de iudic. cuius uerba uide §. quæst. 2. in prin. Cui libellus iudice absente possit offerri, proponitur l. cum spes. 16. C. cod. it. his uerbis: Cum specialis iudex siue ab augusta fortuna, siue à iudiciali culmine in aliqua prouincia, in qua incusatus degit, datus est, & una pars suspectum eum sibi esse dicit: ne fortè absente persona iudicis, & in alia ciuitate eiusdem prouinciæ commorante, compellatur longo itinere emenso recusationis libellum ei incusatus offerre: sancimus, siquidem præsid est præses prouinciæ in illa ciuitate, ubi de ea re dubitatur, licere ei qui suspectum sibi iudicem esse dicit, ipsum præsidem adire, & hoc facere in actis manifestum. Si autem non est moderator prouinciæ in præfato loco: hæc eadem apud defensorem locorum, uel duumuiros municipales, gestis apud eos habitis celebrare, & iudicem quidem eum recusare: illico autem, id est, intra tri-duum proximum, sine ulla dilatione compelli arbitrum uel arbitros eligere, & apud eos litigare: ne & datus iudex remoueat, & alter non eligatur. Electione uidelicet arbitri, si uariatam fuerit inter partes, simili modo uel præsidis prouinciæ (si adest) uel defensoris locorum, uel magistratum municipij arbitrio dirimenda: & executore, cui mandata est huiusmodi causæ exactio, imminente, & statuta ab arbitris effectui mancipante, nisi fuerit prouocatum. tunc enim ipse qui antea iudicem dedit, qui suspectus uisus est, appellatione trutinata formā causæ imponat legitimam.

V. Regula: Euentus iudice recusato. Arbitr ad dirimendam litem eligendus. quæ regula approbatur uerbis iam propositis hinc: Illico autem, id est intra tri-duum, &c. Concordat l. apertissimi. 14. in prin. et §. in eo scilicet. C. cod. it. cuius uerba uide §. q. 1. in prin. Hæc de exceptione dilatoria, qua iudex recusetur, sint dicta. Plura de hac exceptione et fori prescriptione uide §. lib. prox. cap. 2. quæst. 1. Sunt insuper et alie exceptiones dilatorie, ante litem contestatam opponende: ut sunt, exceptiones procuratorie, quæ aduersus personam procuratoris opponuntur: de quibus dictum §. lib. prox. cap. 6. quæst. 4. Item dilatorie exceptiones sunt, si actor, reus uel procurator non caueat aut satisfidet: de quibus sequitur. Sed et plura de exceptionibus dilatorijs dicentur in generali exceptionum tractatu §. lib. 48. cap. 1.

DE CAUTIONIBVS ET SATISDATIONIBVS HINC INDE IN IUDICIO PRÆSTANDIS. Cap. VII.

I. DEFINITIO CAUTIONIS & SATISDATIONIS.

Definitio cautionis proponitur l. habere. 188. §. fin. ff. de uerb. signif. his uerbis: Cautum intelligitur,

562
 telligitur, siue personis, siue rebus cautum
 fit. Ex his uerbis colligitur, cautionis uocabulum gene-
 rale esse, continens sub se tam satisfactionem, quam pi-
 gnoris obligationem, quemadmodum et nudam repro-
 missionem. Planè si cui lex uel pactum cautionem iniun-
 git, is nuda repromissione præstita liberatur. quod ap-
 probatur l. sancimus. 3. C. de uerb. signif. his uerbis: San-
 cimus cautionis nomine uel *deponda* non
 esse fideiussoris dationem interpretandam:
 nisi hoc specialiter uel in Græcis, uel in La-
 10 tinis uerbis scriptum fuerit. nisi enim uel ge-
 neraliter de satisfactione, uel fideiussione
 specialiter sit nominatum: cautione uel *depon-*
da minimè fideiussorem, sed nudam pro-
 missionem significari.

Definitio satisfactionis proponitur l. 1. ff. qui satisfac-
 re cogantur. his uerbis: Satisfactio eodem modo
 appellata est, quo satisfactio. nam ut satisfac-
 cere dicimur ei cuius desiderium implemus:
 ita satisfacere dicimur aduersario nostro, cum 20
 pro eo quod à nobis petit, ita cauemus, ut
 eum hoc nomine securum faciamus, datis fi-
 deiuissoribus. Concordat l. stipulationum. 5. ff. satisf-
 acceptio. ff. de uerb. oblig. his uerbis: Satisfactio
 est stipulatio, quæ ita obligat promissorem,
 ut ad promissores quoque ab eo accipiantur:
 id est, qui idem promittant. Satis autem ac-
 cipere dictum est eodem modo, quo satisfac-
 cere. nam quia id quo quis contentus erat,
 ei præstatur, satisfactio dicta est: & simili- 30
 ter, quia tales, quibus contentus quis futu-
 rus esset, ita dabantur, ut uerbis obligaren-
 tur, satis accipi dictum est. Planè interdum satis-
 factio nudam continet repromissionem, si scilicet aduer-
 sarius ea sit contentus. quod approbatur l. satisfactio.
 61. ff. de uerb. signif. his uerbis: Satisfactio appell-
 atione interdum etiam repromissio conti-
 nebitur, qua contentus fuit is, cui satisfactio
 debebatur.

II. CAUSAE EX QUIBUS cauendum, cum suis ex- ceptionibus.

Causa ex quibus cauendum, proponitur 7. quest. 8.
 eod. cap. istarum autem causarum exceptio generalis
 prima hæc est: Nisi is qui cauere tenetur, res immobi-
 les possideat. quæ exceptio approbatur simul et distin-
 guitur l. sciendum est. 15. ff. qui satisfac. cogantur. cuius uerba
 uide 7. eod. lib. cap. 9. in prin. Secunda exceptio genera-
 lis hæc est: Nisi cautum sit uel satisfactum. Hæc exceptio
 ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio prima 50
 hæc est: Nisi uitiosè cautum sit. Hæc replicatio appro-
 batur l. quoties. 6. ff. qui satisfac. cog. his uerbis: Quoties
 uitiosè cautum uel satisfactum est, non ui-
 detur cautum. Concordat l. qui satisfac. 3. ff. de fide-
 iuissoribus, his uerbis: Qui satisfacere promisit, ita
 demum implese stipulationem satisfactio-
 nis uideatur, si eum dederit accessione loco,
 qui obligari potest & conueniri. Cæterum
 si dederit seruum aut filium, ex quibus causis

564
 de peculio actio non datur, uel mulierè, quæ
 auxilio senatusconsulti utitur: dicendum est,
 non esse impletam satisfactionis stipulatio-
 nem. Huius replicationis exempla uide 7. in sequen-
 tibus replicationibus: item 7. quest. 7. reg. 2. item 7. cap.
 10. in actione, quest. 1. except. 2. Secunda replicatio: Nisi
 si fideiussores, per quos satisfactum inopes facti sunt. Hæc
 replicatio approbatur l. si arbitro. 10. ff. qui satisfac-
 dare cogantur, his uerbis: Si medio tempore cala-
 mitas fideiuissoribus insignis, uel magna in-
 10 opia acciderit: causa cognita, ex integro sa-
 tisfactum erit. Tertia replicatio est: Nisi stipula-
 tor fideiuessori, uel contra fideiuissor stipulatore heres
 extiterit. Hæc replicatio approbatur l. de deponda. 8.
 ff. si fideiuissor. ff. d. ut. his uerbis: Si fideiuissor iudica-
 tum solui stipulatore hæres extiterit, aut stipu-
 lator fideiuessori, ex integro cauendum erit:
 Quarta replicatio est: Nisi seruus inueniatur is, per quem
 satisfactum est. Hæc replicatio approbatur d. l. 8. ff. si ser-
 uus, his uerbis: Si seruus inueniatur, qui ante-
 quam iudicium acciperetur, fideiussit iudi-
 catum solui: succurrendum est auctori, ut ex
 integro caueatur. Quinta replicatio est: Nisi per
 mulierem satisfactum sit. Hæc replicatio approbatur d. l.
 8. ff. 1. his uerbis: Qui mulierem adhibet ad sa-
 tisfactum, non uideatur cauere. Sed nec mi-
 20 les, nec minor uiginti quinque annis proban-
 di sunt: nisi hæc personæ in rem suam fideiu-
 beant, ut pro sub procuratore. Quidam etiam
 aiunt: si à marito fundus dotalis petatur, in
 rem suam fideiuissuram mulierem. Sexta re-
 30 plicatio est: Nisi per militem satisfactum sit. Hæc replica-
 tio iam propositis uerbis approbatur simul et distingui-
 tur. Septima replicatio est: Nisi per minorem uiginti
 quinque annis satisfactum sit. Hæc replicatio item appro-
 batur simul et distinguitur uerbis supradictis. Concor-
 dat d. l. 8. ff. minori, his uerbis: Minori quoque ui-
 ginti quinque annis succurrendum est: fortasse
 & mulieri, propter imperitiã. Octaua replica-
 40 tio est: Nisi fideiuissor fori præscriptione tutus sit. Hæc
 replicatio approbatur l. 2. in prin. ff. qui satisfac. cog. cuius
 uerba uide 7. q. 4. in prin. Concordat l. si fideiuissor. 7. in
 prin. ff. eod. ut. his uerbis: Si fideiuissor non nege-
 tur idoneus, sed dicatur habere fori præscri-
 ptionem, & metuat petitor, ne iure fori utatur:
 uidendum, quid iuris sit. & diuus Pius (ut
 Pomponius libris Epistolarum refert, & Mar-
 cellus lib. 111. Dig. est. & Papin. lib. 111. Quæ-
 stionum) Cornelio Proculo rescripsit, meri-
 50 to petitorum recusare talem fideiuissorem.
 Sed si alius cauere non possit: prædicendum
 ei, non utrum eum priuilegio, si conuenia-
 tur. Concordat l. 1. ff. si quis in ius uocatus non ierit, his
 uerbis: Si quis, &c. Nona replicatio est: Nisi fideiuif-
 for non sit idoneus. reprobatur l. qui satisfacere. 3. in fine.
 ff. de fideiuissoribus. Planè admittitur replicatio in qui-
 busdam casibus, quos uide 3. repl. 4. cum tribus sequen-
 tibus. item admittitur, si minor uiginti quinque annis et
 mulier non idoneum fideiuissorem acceperit. Quæ distin-
 ctio uide-

565
 etio uideatur approbati l. de deponda. 8. ff. si seruus,
 uers. minori, cum sua glossa. ff. qui satisfacere cogantur. cu-
 ius uerba uide 5. repl. 7. Postremo admittitur, si post sa-
 tisfactionem interpositam fideiuissor minus idoneus esse
 ceperit. de quo casu dictum 3. repl. 4. Harum replica-
 tionum duplicationes uide 7. quest. 4.

III. QUIBUS CAUENDVM uel satisfandam?

De procuratore et seruo absentis regula propo-
 nitur l. mutus. 43. ff. si procurator. ff. de procuratoribus,
 his uerbis: Si procurator agat, & præsens sit
 absentis seruus, Atilcinus ait, seruo cauend-
 um, non procuratori.

III. PER QVOS SA- tisfactum?

Fideiuissor locuples esse debet, non tantum in facultatibus,
 sed etiam ex conueniendi facilitate. quæ regula
 approbatur l. 2. in prin. ff. qui satisfacere cogantur, his
 uerbis: Fideiuissor iudicio sistendi causa lo-
 cuples iubetur dari, non tantum in facultatibus,
 sed etiam ex conueniendi facilitate. Plures huiusmodi regulas uide paulo superius quæ-
 stion. 2. repl. 4. cum sequentibus. Harum autem regu-
 larum exceptio prima hæc est: Nisi ab arbitro fi-
 deiuissores sint probati. Hæc exceptio approbatur l. si
 arbitro. 10. in prin. ff. qui satisfac. cog. his uerbis: Si ab
 arbitro probati sunt fideiuissores, pro locu-
 20 pletibus habendi sunt: cum potuerit que-
 rela apud competentem iudicem deferri.
 Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi ab arbitro
 sit appellatum. Hæc replicatio approbatur per ea
 quæ habentur 7. quest. 7. reg. 1. Huius replicationis du-
 plicatio hæc est: Nisi quorundam, non omnium ab ar-
 bitro probatorum nomine appellatum sit facta. tunc e-
 nim alios, quorum nomine non est appellatum, probasse
 uideatur. quæ duplicatio approbatur d. l. 10. ff. 1. his
 uerbis: Qui ex causa improbat ab arbitro
 probatos, alios improbatos probat. Secun-
 40 da exceptio est: Nisi spontè aduersarius fideiuissores ac-
 ceperit. tunc enim eos postea improbare non poterit.
 quæ exceptio approbatur d. l. 10. ff. multoq; magis, his
 uerbis: Si sua uoluntate accipit fideiuissores,
 contentus ijs esse debet. Planè huius exceptio-
 nis eadem sunt replicationes, quæ propositæ sunt paulo
 superius quest. 2. repl. 2. cum sequentibus. Sed et
 plures propositæ regulæ exceptiones uide 7. in sequen-
 tibus capitibus.

V. VBI SATIS DAN- dum?

Regulariter ibi satisfaciendum, ubi agitur. cuius regu-
 læ exceptio hæc est: Nisi ibi satisfacere non possit. tunc e-
 nim aliò mittendus satisfactio nomine. quæ excep-
 tio approbatur simul et distinguitur l. si fideiuissor. 7.
 ff. si necessaria. ff. qui satisfacere cogantur, his uerbis: Si
 necessaria satisfactio fuerit, & non facile pos-
 50 sit reus eam ibi præstare, ubi conuenitur: po-
 test audiri, si in alia eius prouinciæ ciuitate

CAP. VII.
 satisfactionem præstare paratus sit, non in alium locum
 mittitur: nec enim meretur, qui ipse sibi
 necessitatem satisfactiois imposuit. Propo-
 sitæ exceptionis exempla proponuntur l. de die. 8. ff. tu-
 tor, cum sequentibus. ff. eod. ut. his uerbis: Tutor & cu-
 rator, ut rem saluam fore pupillo caueant,
 mittendi sunt in municipium: quia necessa-
 10 ria est satisfactio. Item de restituenda domi-
 no proprietate is cui ususfructus datus est.
 Item legatarius, ut caueat euicta hæreditate
 legata reddi, & quod amplius quam per le-
 gem Falcidiam cepit. Hæres quoque, ut le-
 gatorum satisfactio, audiendus est, ut in muni-
 cipium remittatur. Propositæ exceptionis repli-
 catio prima hæc est: Nisi non necessaria, sed uoluntaria
 sit satisfactio. Hæc replicatio approbatur supradictis uer-
 bis hæc: Si autè satisfactio uoluntaria est, non
 in alium locum mittitur: nec enim mere-
 20 tur, qui ipse sibi necessitatem satisfactiois
 imposuit. Secunda replicatio est: Nisi hæres, per
 quem stetit quo minus caueret, et ob id legatarius in
 possessionem missus sit, satisfacere uelit. hic enim non est
 audiendus, alio loco satisfacere uolens. quæ replicatio ap-
 probatur simul et distinguitur d. l. 8. ff. planè si missus,
 his uerbis: Planè si missus iam legatario in pos-
 sessionem, cum per hæredem steterit quo
 minus caueret, hæres postulet, ut possessio-
 30 ne decedat, paratūq; se dicat in municipio
 cauere, impetrare non debebit. Diuincum,
 si sine culpa aut dolo hæredis missus sit in
 possessionem. Tertia replicatio est: Nisi is qui aliò
 satisfactiois nomine mitti desiderat, de calumnia iura-
 re nolit. Hæc replicatio approbatur d. l. 8. ff. iubetur,
 his uerbis: Iubetur iurare de calumnia, ne quis
 uexandi magis aduersarij causa forsitan, cum
 possit Romæ satisfacere, in municipium euo-
 40 cet. Forma huius iuramenti proponitur d. l. 8. ff. sic au-
 tem, his uerbis: Sic autem iurare debet, qui in
 municipium remittitur: Romæ se satisfacere
 non posse, & ibi posse, quò postulari remitti:
 id quò se non calumniæ causa facere. Nam
 sic non est compellendus iurare: alibi se,
 quàm eo loco, satisfacere non posse. quia si
 Romæ non posset, pluribus autem locis
 posset, cogere tur peierare. Planè propositæ re-
 plicationis duplicationes hæc sunt: Nisi parens uel pa-
 50 tronus satisfactiois causa remitti desideret. his enim
 personis ius iurandum remittitur. quæ duplicationes ap-
 probantur d. l. 8. ff. sed quibusdam, his uerbis: Sed qui-
 busdam hoc ius iurandum de calumnia re-
 mittitur: ueluti patribus, & patronis. Quar-
 ta propositæ exceptionis replicatio est: Nisi is qui re-
 mitti desiderat, antea eo loco, in quem remitti petit,
 satisfacere noluit. quæ replicatio approbatur d. l. 8. ff. fin.
 his uerbis: Hoc autem impetrabitur, cum iu-
 sta causa esse uidebitur. quid enim, si cum e-
 rat in municipio, noluit cauere? hoc casu non
 debet impetrare: cum per eum steterit, quo
 minus

minus ibi, ubi desiderat, satisfaret. Quinta replicatio est: Nisi iudici non satis iusta remittendi causa uideatur. Hæc replicatio approbatur iam iusta causa esse uidebitur.

VI. QVO cautionis genere cauendum, uide infra eod. cap. quest. 8. et capita sequentia: item §. hoc capite, quest. 1. item §. lib. 38. cap. ult. quest. 5.

VII. EVENTVS CAUTIONIS.

I. Regula, De arbitro ad probandos fideiussores dato. Ab hoc appellari potest. quæ regula approbatur l. arbitro. §. ff. qui satisfare cogantur, his uerbis: Arbitro ad fideiussores probandos constituto, si in alterutram partem iniquum arbitrium uideatur, perinde ab eo, atque à iudicibus, appellare licet. Concordat l. 2. ff. à quibus appellare non licet, his uerbis: Quæsitum est in arbitris, qui ad fideiussores probandos dantur, an appellare liceat? quamuis hoc casu & sine appellatione quidam putent ab eo qui eos dedit, sententiam eius corrigi posse. Vide insuper §. lib. 9. cap. 4. quest. 1. causa 7. except. 21.

II. Regula, De actione que oritur ex cautione. Si non præstetur id de quo cautum est, actio nascitur. Cuius regulæ exceptio prima hæc est: Nisi uitiosus & inutiliter sit cautum. Hæc exceptio approbatur l. quoties. 6. ff. qui satisf. cogantur. cuius uerba uide §. eod. cap. quest. 2. except. 1. repl. 2. Secunda exceptio est: Nisi minor uiginti quinque annis fideiussisset. Hæc exceptio approbatur l. de die. 8. §. minori. ff. qui satisf. cogantur. cuius uerba uide §. eod. cap. quest. 2. except. 1. repl. 7. Tertia exceptio: Nisi mulier fideiussisset. Et hæc exceptio approbatur d. §. minori. Quarta exceptio est: Nisi falso procuratori sit cautum. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio hæc est: Nisi dominus postea ratum habuerit, uel causam eidem agendam mandauerit. quæ replicatio approbatur l. Iulianus. 11. ff. qui satisf. cogantur, his uerbis: Iulianus ait, si antequam mandarem tibi ut fundum peteres, satis acceperis petiturus fundum, & postea mandatu meo agere institueris, fideiussores teneri. Quinta exceptio est: Nisi dies in stipulatione non sit adiectus. Hæc exceptio reprobat d. l. 8. in prim. ff. eod. tit. his uerbis: De die ponenda in stipulatione solet inter litigatores conuenire. Si non conueniat, Pedius putat in potestate stipulatoris esse, moderato spacio de hoc à iudice statuendo. Plura de regula proposita eiusque exceptionibus uide in cap. sequentibus.

III. Regula: Si is cui satisfatur, fideiussorem sine causa non acceperit, nec admisserit: iniuriarum actione tenetur, tam principali, quam fideiussori. quæ regula approbatur l. si uerò. §. ff. qui pro rei. ff. qui satisf. cogant. his uerbis: Qui pro rei qualitate euidentissimè locupletem, uel (si dubitetur) adprobatum fideiussorem iudicio sistendi causa non accepit, aduersus eum iniuriarum actio esse potest: quia sane non quælibet iniuria est,

duci in ius eum qui satis idoneum fideiussorem det. Sed et ipse fideiussor, qui non sit acceptus, tanquam de iniuria sibi facta queri poterit.

III. Regula: Si per iusurandum cautum sit, et ex ista causa non præstetur, non committitur periurium. Hæc regula approbatur l. ult. ff. qui satisf. cog. his uerbis: Qui iuratio promissit iudicio sisti, non uideatur perierasse, si ex concessa causa hoc deseruerit.

VIII. QVI, ET DE QVA re quisque cauere teneatur?

De actore.

Prima cautio actoris: Actor cauebit de lite persequenda. quæ regula approbatur Nouell. c. 112. §. ceterum, usque ad §. porro, his uerbis: Sancimus, ut omnes iudices, si quando aliquos uel prehendi uel citari uelint, in interlocutionibus suis hanc conditionem apponant, ne aliter accusatorij libelli reis porrigantur, aut executoribus præbeantur sportulæ, nisi actor in libello prius uel per se, uel per tabularios subscribat, & apud actorem publicorum monumenta fidedignum fideiussorem præbeat, qui periculo comperentis cohortis spondeat, quod & ad terminum usque litis iudicio adfidebit, & proprias actiones uel per se, uel per legitimum procuratorem expediet: & si posthac iniuste mouisse ostendatur, sumptuum & expensarum nomine decimam eius quantitatis partem, quæ libello comprehenditur, accusato restituet. Quod si dicat facultatem sibi ad fideiussorem dandum non adesse: tunc apud iudicem, apud quem controuersia exercenda est, propositis sanctis euangelij iureiurando id ipsum adfirmet, atque ita iuratoriæ cautione exponat, & per eam hæc quæ superius dicta sunt, profiteatur. Si uerò non omnia hæc prædicto modo peragantur, non concedimus, ut reus ullum responsum executori præbeat. At si contra memoratam formulam uel iudex aliquis, uel cohors eius, uel quicumque tandem executor citare aliquem præsumpserit: à iudice quidè & cohorte eius denarium librarum auri pœna exigetur: ipse uerò eius controuersie executor, tum publicationi bonorum subijcietur, tum exilio cōdemnabitur in quinquennium. Pœna uidelicet, quæ ex lege cōpetit, exigenda periculo gloriosiss. pro tempore comitis sacrarum nostrarum rerum priuararum, & inferenda nostro ærario. Omne quoque dispendium, quod accusatus ex hac aggressura cōtra tenorem præsentis legis facta sustinuerit, reo ex substantia actoris refarcietur periculo iudicis, per cuius executores prehensus fuit, neque non & cohortis illi obtemperatis: ut ex omni parte hi qui à superno nutu potestatis nostræ eōncrediti sunt, illi se conferuentur. Enim uerò hi

uerò lites, quæ consensu utriusque partis mouentur in iudicio, ut à pœna præsentis constitutioni inserta liberæ sint sancimus, & terminentur quemadmodum alijs nostris constitutionibus cōtinetur. Concordat Nouell. 53. §. quia uerò comperit, his uerbis: Quia uerò comperitum habemus, quod ab actoribus ut plurimum hic quidem, cum personas aliquas sisti uolunt, fideiussores præstantur: cum uerò alio abducuntur, probabile est hanc ipsos obseruationem effugere: sancimus, ut in hac urbe iudex, aut gloriosiss. noster quæstor, qui sacris nostris subministrat literis, si quid tale facere iussus sit, non aliter & prius reum patriatur aliò abduci, quam actor in iudicio, ad quod reum fontem peracturus est, fideiussorem præstet, quod nisi reum peregerit, aut peragendo litem soluturus sit auri, quantum reo præstitum fuerit: utque omnia illic agantur, quæ de exhibitione determinauimus: præstito quidem auro exigendo à fideiussoribus, et dando ei qui aliò in ius deductus fuit: præbendo scilicet etiam ab illo iureiurando usque ad taxationem, ut si iuret plus se insumpsisse, & hoc recipiat, & undique absoluta appareant, quæ hac nostra cōprehenduntur legislatione. Ait Imperator: Comperitum habemus, quod ab actoribus ut plurimum hic quidem fideiussores præstantur. De hoc dixerat in uerbis præcedentibus d. const. 52. hifco: Et quia motus est, ne aliter, &c. Quæ uerba uide §. lib. eod. cap. 2. quest. 6. reg. 5. Pertinent enim etiam ad hunc locum propositum. Ait insuper Imperator: Quæ de exhibitione determinauimus: scilicet d. §. et quia moris.

Secunda actoris cautio, De lite intra duos menses contestanda, proponitur Nouell. c. 96. in prim. usque ad §. illud quoque, his uerbis: Quoniam calumniantes odimus, & summo studio ac cura auersamur, propterea istiusmodi actiones existimauimus legitimo indigere remedio. Didicimus enim, quod quidam non habentes ullam obligationem, sed una statuentes uoluntate cum his qui causas exequantur, conueniunt quosdam: deinde libellos dirigunt: & dum damnus pertulerint fugientes, deserunt eos, & proficiuntur, incurabile eis dantes dispendium: & hoc adhuc amplius in prouincijs committitur, cōmunionem lucrorum ipsis conuenientibus & causarum executoribus proficiente. Ne igitur hoc iugiter committatur, sancimus, non aliter actores libellos dirigere, & damni occasionem præbere conuenio, quam cautionem exponant & in fugientem, & negocij executores, quod intra duos menses omnibus modis litis contestationem faciant apud iudicem: aut si non hoc egerint, omne damnus eueniens con-

uenio restituent in duplum, non transcendente cautione triginta & sex aureos.

Tertia actoris cautio, De certa pecunia, si non obtinuerit, reo danda, proponitur Nouell. const. 55. §. et quia moris, et §. quia uerò comperitum. cuius uerba uide §. eod. cap. caut. 1. Concordat Nouell. const. 112. §. ceterum, cuius uerba uide d. caut. 1.

Quarta actoris cautio, De sumptibus et expensis litis, si non obtinuerit, reo restituendis, proponitur d. §. ceterum. item Nouell. const. 96. in prim. ibi: ne igitur. cuius uerba uide §. caut. 2.

De actoris procuratore, tutore & curatore.

Hi cauebunt de rato, quæ cautio approbatur Inst. de satisf. §. ipse autem, his uerbis: Ipse autem, qui in rem agebat, si suo nomine petebat, satisfare non cogebatur. Procurator uerò, si in rem agebat, satisfare iubebatur rem ratam dominum habiturum. Periculum enim erat, ne iterum dominus de eadem re experiretur. Tutores uerò & curatores eodem modo, quo & procuratores, satisfare debere, uerba editi faciebant. Sed aliquando his agentibus satisfactio remittebatur. Hæc ita erant, si in rem agebatur. Si uerò in personam, ab actoris quidem parte eadem obtinebant, quæ diximus in actione qua in rem agitur. Concordat Inst. eod. tit. §. si autem per procur. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 6. quest. 4. except. 1. repl. 6. Plura de hac cautione uide §. cap. prox.

De reo conuenio.

Prima rei conuenio cautio, iudicio sisti, proponitur Inst. de satisf. §. quod si proprio, his uerbis: Sed hodie hæc aliter obseruatur. Sine enim quis in rem actione cōuenitur, sine personali suo nomine: nullam satisfactionem pro litis estimatione dare cōpellitur, sed pro sua tantum persona, quod in iudicio permaneat usque ad terminum litis: uel cōmittitur suæ promissioni cum iureiurando (quæ iuratoriæ cautionem uocant) uel nudam promissionem, uel satisfactionem pro qualitate personæ suæ dare cōpellitur. Plura de iam dicta cautione uide §. cap. 9.

Secunda rei conuenio cautio est, Quod tempore sententiæ recitandæ in iudicio ueniet. quæ cautio proponitur Inst. d. tit. §. si uerò aliquis, ibi: alia insuper cautela, cuius uerba uide §. caut. prox.

Tertia cautio, iudicium solui, proponitur Inst. de satisf. in prim. his uerbis: Satisfactionum modus alius antiquitati placuit, alium nouitas per usum amplexa est. Olim enim, si in rem agebatur, satisfare possessor cōpellebatur: ut si uictus esset, nec rem ipsam restitueret, nec litis estimationem: potestas esset petitori, aut cum eo agendi, aut cum fideiussoribus eius, quæ satisfactio appellatur iudicium solui. Vnde autem sic appellatur, facile est intelligere. Namque stipulabatur quis, ut solueretur sibi quod fuisset iudicatum. Multo magis is qui in rem age-

Etione conueniebatur, satisfidare cogebatur, si alieno nomine iudicium accipiet: at. Hæc ita erant, si in rem agebatur. Si uero in personam, ab eius parte cū quo agitur, siquidem alieno nomine aliquis interueniret, omnimodò satisfidare: quia nemo defensor in aliena re sine satisfidatione idoneus esse creditur. Quòd si proprio nomine aliquis iudicium accipiebat in personam: iudicatum solui satisfidare non cogebatur. Sed hodie hæc aliter obseruantur. Siue enim quis in rem actione conuenitur, siue personali suo nomine: nullam satisfidationem pro litis æstimatione dare compellitur. Sin autè per procuratorem lis suscipitur, siquidem præsens procuratorem dare paratus est, potest uel ipse in iudicium uenire, & sui procuratoris personam per iudicatum solui satisfidatione solenni stipulatione firmare: uel extra iudicium satisfidationem exponere, per quam ipse sui procuratoris fideiussor existat pro omnibus iudicatum solui satisfidationis clausulis. ubi & de hypotheca suarum rerum conuenire compellitur, siue in iudicio promiserit, siue extra iudicium cauerit: ut tam ipse, quàm hæredes eius obligentur: alia insuper cautela uel satisfidatione propter personam ipsius exponenda, quòd tempore sententiæ recitandæ in iudicium uenierit uel si non uenerit, omnia dabit fideiussor, quæ in condemnatione continentur, nisi fuerit prouocatum. *Plura de hac cautione iudicatum solui dicuntur 7. cap. 10.*

De rei conuenti procuratore & defensore.

Prima cautio, iudicatum solui, proponitur Inst. de satisfidationibus, in princ. ibi: multò magis. & si erò in personam. cuius uerba uide 5. lib. prox. cap. 6. quest. 4. ex. 1. Si reus præstò ex quacunq; causa non fuerit, & alius uelit defensionem eius subire: nulla differentia inter actiones in rem uel personales introducenda, potest hoc facere: ita tamen, ut satisfidationem iudicatum solui, pro litis æstimatione præstet. Nemo enim secundum ueterem regulam (ut dictum est) alienæ rei sine satisfidatione defensor idoneus intelligitur. Quæ omnia apertius & perfectius à quotidiano iudiciorum usu in ipsis rerum documentis apparent. Hactenus de cautionibus & satisfidationibus in genere dictum est. Sequitur nunc de satisfidatione ratam rem haberi, iudicio fisci, et iudicatum solui, in specie.

RATAM REM HABERI, & de Ratihabitione. Cap. VIII.

I. CAUSAE, EX QUIBUS de rato cauendum.

Prima causa: Si quis alterius nomine actionem sibi dari postulet, quæ causa approbatur l. seruum

quoq; 33. §. ait prætor. ibi: & ei quo nomine. ff. de procuratoribus. cuius uerba uide 5. lib. prox. c. 7. reg. 11. in prin. Concordat Inst. de satisfidat. §. ipse autem. cuius uerba uide 5. cap. prox. quest. 4. de actoris procur. Concordat item Inst. eod. tit. §. sin autem per procuratorem. cuius uerba uide 5. lib. prox. cap. 6. quest. 4. ex. 1. re. 6. Propositæ causæ exceptio prima hæc est: Nisi hac uel illa actione agatur. Hæc exceptio reprobat l. non solum. 39. §. qui nomine. ff. de procuratoribus, his uerbis: Qui nomine alieno agit quacunq; actione, id raturum habiturum eum ad quem ea res pertinebit, cauere debet. *Secunda exceptio est: Nisi interdico, ne ædificanti uis fiat, utatur. Hæc exceptio approbatur l. non cogendum. 45. §. si procuratori. ff. de procuratoribus, his uerbis: Si procuratori opus nouum nunciatum sit, isque interdico utatur, Ne ei uis fiat ædificanti: defensoris partes eum sustinere, nec compelli cauere ratam rem dominum habiturum, Iulianus ait. Et si satisfidderit, non animaduerto (inquit Iulianus) quo casu stipulatio committatur. Tertia exceptio est: Nisi status controuersiam alicui faciat procurator. Hæc exceptio reprobat l. 39. §. si status. ff. de procuratoribus, his uerbis: Si status controuersiam cui faciat procurator, siue ex seruitute in libertatem aduersus eum quis litiget, siue ipse ex libertate in seruitutem petat: debet cauere ratam rem dominum habiturum: & ita edicto scriptum est, ut ex utroque latere quasi actor habeatur. Concordat l. procurator. 8. §. si quis à procur. ff. ratam rem haberi, his uerbis: Si quis à procuratore status controuersiam patiatur, satis accipere debet à procuratore, ne impunè sæpius pro suo statu conteneretur: & si dominus, uenientesque ab eo personæ, ratum non habuerint, quòd procurator eum in seruitutem petierit, uel aduersus procuratorem ex seruitute in libertatem petitus fuerit: quantum ea res est, ei præstetur, scilicet cum de libertate eius confiterit: id est, quantum interfuit eius de statu suo rursus non periclitari, & propter impendia quæ in litè fecerit. Sed Labeo certam summam comprehendendam existimabat: quia æstimatio libertatis ad infinitum extenderetur. Ex quo autem dominus ratum non habuit, committi stipulatio uidetur: sed non antè ex ea agi poterit, quàm de libertate iudicatum fuerit. quia si seruus sit iudicatus, inutilis fit stipulatio: cū & si quæ sit actio, eam domino adquisisse intelligatur. *Quarta exceptio est: Nisi curatorem alicui petat. Hæc exceptio reprobat l. mutus. 43. §. is qui. ff. de procuratoribus, his uerbis: Is qui curatorem alicui presentem petit, non aliter audietur, nisi adulto consentiente: quòd si absenti, ratam rem eum habiturum necesse habebit satisfidare. Quinta exceptio est: Nisi suo nomine procurator agat. tunc enim non est opus de rato satisfidatione. Hæc exceptio ipso**

ipso quidem iure subsistit: uerum eius replicatio hæc est: Nisi procurator domini sui nomine actionem adquisierit, tunc enim, si ea experiri uelit, cautio de rato necessaria est, quæ replicatio approbatur duobus exemplis l. non solum. 39. §. sed interdum. ff. de procuratoribus, his uerbis: Interdum licet suo nomine procurator experiat, tam è de rato debet cauere, ut Pomponius lib. X. XIIII. scribit, ut puta iusiurandum procuratori retulit, iurauitq; absenti dari oportere. agit hoc iudicio suo nomine propter suum iusiurandum (nec enim hæc actio competere domino potuit) sed debet de rato cauere. Sed & si procuratori constitutum est, & ex ea causa agat: dubitandum non est, quin locus sit de rato cautioni: idque Pomponius scribit. *Sexta exceptio est: Nisi pater filij nomine iniuriarum agat. Hæc exceptio approbatur d. l. 39. §. si pater, his uerbis: Si pater filij nomine iniuriarum agat: cum duæ sint actiones, una patris, altera filij: cessat de rato cautio. Septima exceptio est: Nisi pater de dote agat. Hæc exceptio reprobat d. l. 39. §. si de dote. cuius uerba uide 5. lib. prox. cap. 7. reg. 11. ex. 1. re. 7. *Octaua exceptio est: Nisi actor à tutore ratam agat. Hæc exceptio reprobat l. actor. 9. ff. ratam rem haberi. cuius uerba uide 7. ex. 1. re. 7. *Nona exceptio est: Nisi actor uniuersitatis agat. Hæc exceptio approbatur d. l. 9. his uerbis: Actor à tutore datus omnimodo cauet. Sed actor ciuitatis nec ipse cauet, nec magister uniuersitatis: nec curator bonis consensu creditorum datus. Huius exceptionis replicatio est: Nisi de decreto dubitetur. Hæc replicatio approbatur l. item eorum. 6. §. actor. ff. quod cuiusque uniuersit. nomine, his uerbis: Actor uniuersitatis, si agat, compellitur etiam defendere, non autem compellitur de rato cauere. Sed interdum si de decreto dubitetur, Paulus putat interponendam & de rato cautionem. Decima exceptio est: Nisi curator bonis datus agat. Hæc exceptio approbatur uerbis iam dictis hisce: Nec curator bonis consensu creditorum datus. Undecima exceptio est: Nisi casisset procuratori mandatum esse, uel dominus præsens sit. Hæc exceptio approbatur l. unica, in princ. C. de satisfidando, his uerbis: Non est iuris incerti, eum qui apud acta factus est agentis procurator, non compelli ratam rem dominum habiturum satisfidare. hoc enim casu ueluti præsentis procuratorem interuenire intelligendum est. Concordat Inst. de satisfidat. §. sin autè per procuratorem. cuius uerba uide 5. lib. prox. cap. 6. quest. 4. ex. 1. re. 6. *11. concordat l. 1. C. de procuratoribus, cuius uerba uide 5. d. re. 6. Item concordat l. ne satisfid. 21. ff. ratam rem haberi, his uerbis: Ne satisfidatio ratam rem dominum habiturum exigatur in his quæ nomine eius agentur, qui eum se fecisse procuratorem libello principi dato professus est, prodest. Quòd si iudicatum solui ab eo procuratore satis postu-****

letur, necesse est ut iuri manifesto pareatur. Concordat deniq; l. si procuratorem. 65. ff. de procuratoribus, his uerbis: Si procuratorem absentem dominus satisfidatione releuare uelit, literas suas ad aduersarium dirigere debet, quibus significet, quem aduersus eum procuratorem, & in qua causa fecerit ratumq; se habiturum, quod cum eo actum sit. Hoc enim casu, literis eius ad probatis, ueluti præsentis procuratorem interuenire intelligendum est. itaq; etsi postea, mutata uoluntate, procuratorem esse noluerit tamen iudicium, quo procurator expertus est, ratum esse debet. *Propositæ exceptionis replicatio prima hæc uidetur esse: Nisi dominus postea mutata uoluntate, eum procuratorem esse noluit. Quæ replicatio reprobat uerbis iam dictis hisce: Etsi postea mutata uoluntate, etc. Cui concordat d. l. unica. §. 1. C. de satisfidando, his uerbis: Etsi postea mutata uoluntate procuratorem esse noluerit, tam è iudicium quo quasi procurator expertus est, iudex ratum habere debet. *Secunda propositæ exceptionis replicatio est: Nisi mandatum non subsistat: puta quia minor uiginti quinque annis mandauerit. Hæc replicatio approbatur l. cum minor. 3. in prin. ff. ratam rem haberi, cuius uerba uide 7. eod. cap. quest. 3. ex. 1. re. 4. *Duodecima exceptio est: Nisi lis sit contestata, cautione de rato non ex acta. quæ exceptio approbatur l. Pomponius. 40. §. ratihabitionis. ff. de procuratoribus, his uerbis: Ratihabitionis autem satisfidatio ante litis contestationem à procuratore exigitur. Ceterum semel lite contestata, non compellitur ad cautionem. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi post litem demum contestatam procurator interueniat. quæ replicatio approbatur l. 1. C. de consortibus eiusdem litis. cuius uerba uide 5. lib. prox. cap. 6. quest. 4. ex. 1. re. 6. in fine. *Secunda replicatio est: Nisi falsus procurator probetur. quæ replicatio approbatur l. licet. 24. C. de procuratoribus, cuius uerba uide 5. d. ex. 1. in prin. *Decimatertia exceptio est: Nisi non actionem, sed defensionem alterius nomine suscipiat. Hæc exceptio approbatur l. non cogendum. 45. §. si procuratori. ff. de procuratoribus, cuius uerba uide paulò superius ex. 2. Ratio est: quia pro cautione de rato iudicatum solui satisfidare tenetur, ut 7. dicitur cap. 10. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi non in personam, sed in rem agatur. quæ replicatio approbatur l. Pomponius. 40. §. sed & is qui. ff. de procuratoribus, hisce uerbis: Is qui quasi defensor in rem actione conuenitur, præter solitam satisfidatione iudicatum solui, etiam de rato debet cauere. Quid enim, si in hoc iudicio rem meam esse pronuncietur, & reuersus ille cuius defensor extitit, uelit fundum uindicare? Nonne ratum non uidebitur habere quod iudicatum est? Denique si uerus procurator extitisset, uel ipse præsens causam suam egisset, & uictus esset: si à me uindicaret, exceptione rei iudicatæ submoueretur. & ita Iulianus lib.*****

575
 nus lib. L. Digest. scribit. Nam cum iudicatur rem meam esse, simul iudicatur illius non esse. *Secunda replicatio est: Nisi aduersus in integrum restitutionem defendat. que replicatio approbatur l. non solum. 39. §. est & casus. ff. de procuratorib. his uerbis: Est & casus, quo quis eiusdem actionis nomine & de rato caueat, & iudicatum solui. utputa, postulata est cognitio de in integrum restitutione, cum minor circumscriptus in uenditione diceretur. alterius procurator extitit. debet cauere hic procurator, ratam rem dominum habiturum: ne forte dominus reuersus, uelit quid petere. Item iudicatum solui: ut si quid forte propter hanc restitutionem in integrum praestari adolecenti debeat, hoc praestetur. & haec ita Pomponius Lib. XXV. ad edictum scribit. *Tertia replicatio est: Nisi in suspecti postulatione defendat. Haec replicatio approbatur d. l. 39. §. item ait, his uerbis: Item ait, et si suspectus tutor postuletur, defensor eius oportere etiam de rato cauere: ne reuersus ille uelit retractare quod actum est. Concordat l. tutore. 6. ff. ratam rem haberi, his uerbis: Tutore suspecto postulato, defensor, si uelit respondere, cautione ratam rem dominum habiturum cauere compellendus est. *Quarta replicatio est: Nisi defensor denunciaret uenditori, ut rem emptorem defendat. que replicatio approbatur l. qui absentem. 75. ff. de procuratoribus, his uerbis: Qui absentem emptorem, eundemque possessorem fundi defendebat, & iudicium nomine eius accipiebat, postulabat à uenditore fundi, ut ab eo defenderetur. uenditor desiderabat cauere sibi, ratam rem emptorem habiturum. puto eum uenditori de rato satisfidare debere: quia si fundum agenti restituerit, nihil prohibet dominum repetere, & cogi uenditorem rursus defendere. *Quinta replicatio est: Nisi compensationem absentis nomine opponat. Haec replicatio reprobat l. posteaquam. 21. ff. de compensationibus, his uerbis: Posteaquam placuit inter omnes, id quod inuicem debetur, ipso iure compensari: si procurator absentis conueniatur, non debet de rato cauere: quia nihil compensat, sed ab initio minus ab eo petitur. Haec de prima satisfidationis proposita causa, eiusque exceptionibus sunt dicta.****

Secunda proposita satisfidationis causa est: Si quis alterius nomine sine iudice debitum exegerit, uel solutum acceperit. Haec causa approbatur l. si commissaria. 13. §. fin. ff. ratam rem haberi, his uerbis: Si sine iudice procuratori legatum soluat, cauere debere ait Pomponius. Concordat l. interdum. 10. ff. eod. tit. item l. si sine. 22. in princ. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. quest. 6. except. 6.

Tertia causa est: Si quis alium defendat. Haec causa regulariter reprobat per ea que dicta sunt §. causa 1. except. 12. in princ. Cum enim iudicatum solui satisfidatum

est, de rato cautio necessaria non uidetur, nisi in quibusdam casibus §. d. except. 12. enumeratis.

Quarta causa est: Si alterius nomine quid stipuletur. que causa approbatur l. non solum. 20. ff. ratam rem haberi, his uerbis: Nō solum in actionibus quas procurator intendit, uerum etiam in stipulationibus quoque quas interponi desiderat (si uicem repraesentant actionū) cauere eum de rato oportet. Quare si duplæ stipulationes procurator interponat, de rato cauere debet. Sed etiam si damni infecti stipulatio à procuratore interponatur, de rato debet procurator cauere. Concordat l. Pomponius. 40. §. si stipuletur. ff. de procurator. his uerbis: Si stipuletur procurator damni infecti, uel legatorū, debebit de rato cauere.

Quinta causa uniuersalis est: Quidquid quis absentis nomine gerit, cauere de rato debet. que causa approbatur l. interdum. 10. cum legib. seq. ff. ratam rem haberi, his uerbis: Interdum ex conuentione stipulatio ratam rem haberi interponi solet: utputa, si quid procurator aut uendat, aut loacet, aut si ei soluat, uel paciscitur, uel quod liber alius absentis nomine gerit. Quo enim tutiore loco sit qui contrahit, de rato solet stipulari.

II. QUID CAUENDVM, SEU quos ratum habituros cauere debent?

I. Regula, De eo ad quem ea res pertinet, proponitur l. seruū quoque. 33. §. ait pretor. ff. de procuratorib. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 7. reg. 11. in princ. Concordat l. si sine. 22. §. si in stipulatione. ff. ratam rem haberi, his uerbis: Si in stipulatione ratam rem haberi, haec tenus cōprehensum fuerit, Lucium Titium ratam habiturū? cum id aperte ageretur, ut haereditas caeterorumque personarū, ad quos ea res pertineret, ommitterentur: difficile est existimari, doli clausulam committi. Sane cum per imprudentiā hae personae omittentur, actio ex doli clausula cōpetit. Concordat l. procurator. 13. ibi nam in stipulat. ff. eod. tit.

II. Regula: Si patris uel aui nomine iniuriarum agatur, ob iniuriam filio uel nepoti factam: non solum patrem uel auum, sed & filium ac nepotem ratum habiturum, cauendum est. que regula approbatur d. l. 22. §. qui patris. ff. ratam rem haberi, his uerbis: Qui patris nomine iniuriarum agit ob eam rem, quod filius eius uerberatus pulsatusue sit, in stipulatione cogendus est filij quoque personam comprehendere: praesertim cum fieri possit, ut pater ante decedat, quam sciret procuratorem suum egisse, & ita iniuriarum actio redeat ad filium. Sed & si nepoti iniuria facta fuerit, & procurator aui propter hanc causam iniuriarum agat: non solum filij, sed etiam nepotis persona comprehendenda erit in stipulatione. quid enim prohibet & patrem & filium, antequam scient

rent procuratorem egisse, decedere quo casu iniquum est fideiussores non teneri, nec pote iniuriarum agente.

III. Regula, De caeteris creditoribus, quibus cum domino debetur id quod petitur, proponitur l. non solum. 39. §. queritur. ff. de procuratorib. his uerbis: Queritur apud Iulianum, utrum dominum solum ratam rem habere debet satisfidare, an etiam caeteros creditores? & ait, duntaxat de domino cauendum: nec illis uerbis, Ad quem ea res pertinet, creditores cōtineri. nam nec ipsi domino haec incumbere cautio.

III. Regula: Quid cauere debeat procurator minoris, proponitur l. cum minor. 3. in princ. ff. ratam rem haberi, cuius uerba uide §. quest. prox. except. 4. repl. 4.

III. EVENTVS PROPOSITAE satisfidationis, seu de actione que ex cautione proposita competat.

I. CAUSAE, EX QUIBUS ACTIO proposita competat.

Si dominus id quod gestum est, non habuerit ratum, committitur stipulatio de rato, & actio haec competit. que causa approbatur l. quo enim. 12. §. fin. ff. ratam rem haberi, his uerbis: Siue quis petat, siue compensatione utatur, committitur statim ratam rem dominum habiturum stipulatio. Nam qualiter qualiter quis eundem actum retractat, qui à procuratore actus est, committi stipulationem oportet. Concordat l. amplius non. 15. in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 13. Item concordat l. si sine. 22. §. quod si debitam. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 6. in fine.

Proposita cause exceptio prima haec est: Nisi dominus auxilio communi sit usus, & à sententia contra procuratorem lata appellauerit. Haec exceptio approbatur l. cum minor. 3. §. falsus. ff. ratam rem haberi, his uerbis: Falsus procurator de ratum habendo cauit, atque ita dominus à sententia iudicis procuratore uicto prouocauit. stipulationis defecisse conditionem apparuit, cum ad auxilium commune superatus confugisset. Aliud propositae exceptionis exemplum proponitur d. l. 3. in princ. cuius uerba uide §. except. 4. repl. 4. Sed & similem exceptionem uide §. except. 11.

Secunda exceptio est: Nisi alius quam dominus egerit, ratumque non habuerit. Haec exceptio approbatur l. procurator. 23. ff. eod. tit. his uerbis: Procurator, cum peteret pecuniam, satisfidedit amplius non peti. Post iudicium acceptum extitit, qui & ipse procuratorio nomine eandem pecuniā repeteret. quaesitum est, cum is qui postea repeteret, procurator non esset, & propter hoc exceptionibus procuratorijs excludi posset: fideiussorēne procuratoris prioris tenerentur? Iulianus respondit: Verius est non obligari fideiussores. nam in stipulatione cauetur, non petiturum eum cuius de ea re actio, petitio, persecutio fit: & ratum habituros omnes ad quos ea res pertinebit. Hic

autem qui procurator nō est, nec actionem, nec petitionem habere intelligendus est. *Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi is cui dominus rem uendit, ratum non habuerit. que replicatio approbatur l. si indebitum. 16. §. fin. ff. d. tit. his uerbis: Si procurator fundum petijisset, & cauisset (uti ad solet) ratam rem dominum habiturum, deinde postea dominus uendidisset eundem fundum, eumque emptor peteret: stipulationem ratam rem haberi committi, Iulianus scribit. *Secunda replicatio est: Nisi si haeres domini ratum non habeat. Haec replicatio approbatur l. si sine. 22. §. si procuratori. ff. ratam rem haberi, his uerbis: Si procuratori eius qui mortuus erat, sine iudice soluta fuerint legata, stipulatio committetur, nisi haeres ratum habuerit: utique si debita fuerint. tunc enim nō dubiè interest stipulatoris, ratam solutionē ab haerede haberi, ne bis eadem praestet.**

*Concordat l. procurator. 8. §. si quis. ibi: & si dominus. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. eod. cap. quest. 1. causa 1. except. 3. *Tertia replicatio est: Nisi filius uel nepos, ex cuius persona domino competijset actio, ratum non habeat. Haec replicatio approbatur sub conditione d. l. 22. §. fin. cuius uerba uide §. quest. prox. reg. 1. *Quarta replicatio est: Nisi ad alium, qui ratum non habet, ea res pertineat. Haec replicatio approbatur d. l. 22. §. si in stipulat. cuius uerba uide §. quest. prox. reg. 1. *Tertia exceptio est: Nisi quidam ex dominis, non omnes, ratum non habuerint. Haec exceptio reprobat certo modo l. si procurator. 18. in princ. ff. ratam rem haberi, cuius uerba proponuntur §. quest. 4. reg. 5. *Quarta exceptio est: Nisi dominus ratum habuerit. Haec exceptio approbatur d. l. 22. in princ. ibi: quod si dominus. ff. eod. tit. eiusque exemplum proponitur l. cum minor. 3. §. falsus. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 11. Declaratur exceptio haec ratihabitionis definitione l. quo enim tutiore. 12. §. rem haberi ratam. ff. eod. tit. his uerbis: Rem haberi ratam, hoc est, comprobare agnoscereque quod actum est à falso procuratore. Concordat l. non tantum. 5. ff. eod. tit. his uerbis: Non tantum uerbis ratum haberi posse, sed etiam actu. denique si eam litem, quam procurator inchoasset, dominus comprobans persequeretur: non esse commissam stipulationem, Paulus respondit. Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi eo tempore ratum sit habitum, quo agi amplius non potest. Haec replicatio approbatur l. bonorum. 24. in princ. ff. eod. tit. his uerbis: Bonorum possessionem ab alio agnitam ratam haberi oportere eo tempore, quo adhuc in ea causa sit, ut peti possit. Itaque post centesimum diem ratam haberi non posse, Africanus respondit. Concordat l. pater. 25. §. procurator. ff. eod. tit. his uerbis: Procurator, cum ab eo aes alienum exegerat, qui tempore liberaretur, ratam rem dominum habiturum cauit. deinde post tempus, liberato iam debitore, dominus ratam rem habet. posse debitorum*****

torum agere cum procuratore, Africanus ex-
 xiltimauit, cum iam debitor liberatus sit. Ar-
 gumentum rei esse, quod si nulla stipulatio
 interposita sit, conditio loci aduersus pro-
 curatorem habitura sit: in locum autem con-
 ditionis interponi stipulationem. *Concor-
 dat l. si is. 7. ff. eod. de quo alibi.* Huius replicationis
 duplicatio hæc est: Nisi defectus, ob quem agi non po-
 test, in persona procuratoris contingat. *Quæ duplica-
 tio approbatur d. l. 24. §. an autem, his uerbis:* An au-
 tem, et si mortuus fuisset qui petijisset, uel fu-
 xere cõpisset, ratum habere possit, uideamus?
 nam si in uniuersum perinde haberi debet,
 ac si tunc, cum ratum haberet, per eum bono-
 rum possessionem petat: frustra his casibus
 ratum habetur. Sed & illud consequens fu-
 turum, etiam si pœniteat illum petijisse, ratum
 haberi non posse: quod utiq; sit absurdum.
 Rõdus itaq; dicitur, neutram earum cau-
 sarum impedire rati habitationem. *Secunda
 replicatio est:* Nisi non statim, sed post longum tempus
 certior factus ratum habuerit. Hæc replicatio appro-
 batur l. quo enim. 12. §. Iulianus. ff. eod. de his uerbis: Iu-
 lianus ait, interesse quando dominus ratam
 habere deberet solutionem in procurato-
 rem factam: an tunc demum cum primùm
 certior factus esset. Hoc autem accipiendum
 cõtra rati, & cum quodam spacio temporis,
 nec minimo, nec maximo, quod magis in-
 tellectu percipi, quàm elocutione exprimi
 possit. *Concordat l. ratum autem. 13. ff. de solutionib.
 his uerbis:* Ratum habere dominus debet, cum
 primùm certior factus est: sed hoc cõtra rati
 cum quodam spacio temporis accipi de-
 bet: si cur in legato, cum de repellendo que-
 reretur, spaciū quoddam temporis adsu-
 mitur, nec minimum, nec maximum, & quod
 magis intellectu percipi, quàm elocutione
 possit exprimi. *Tertia replicatio est:* Nisi antea
 ratum non habuerit, hoc enim casu, quamuis postea ra-
 tum rursus habuerit, nihilominus commissã est stipula-
 tio ipso iure: sed ope exceptionis procurator eiusq; fidei-
 iussores defenduntur. *quæ replicatio approbatur d. l. 12.
 §. quid ergo, his uerbis:* Quid ergo, si quod pri-
 mò ratum non habuit, postea habebit ra-
 tum? Nihilò magis proficere ad impediend-
 am actionem: quoniam & ob id, quod pri-
 mò non habuerit ratum, actionem saluam
 habere ait. Ideoq; si quod procuratori fue-
 rat solutum, exegerit: perinde agi ex ea sti-
 pulatione poterit, ac si ratum habere se po-
 stea non dixisset. Sed Ulpianus putat, exce-
 ptionem doli mali eum habiturum. *Concor-
 dat l. bonorum. 24. §. an autem, uerf. sed & illud, ff. ra-
 tam rem haberi. cuius uerba uide §. replic. 1. duplic. 1.
 Quarta replicatio est:* Nisi dominus minor annis, qui
 ratum habuit, postea contra id quod gestum est, in in-
 tegrum sit restitutus. Hæc replicatio approbatur certo
 modo & conditione l. cum minor. 3. in princ. ff. d. de his

uerbis: Cum minor uiginti quinque annis cre-
 ditor pecuniam recuperare uellet, interpo-
 situs procurator debitori de ratum habendo
 cauit, restitutione in integrum data, ne-
 que indebiti conditionem, neque stipula-
 tionem committi constabat. Idemq; eueni-
 ret, si falsi procuratoris actum minor annis
 ratum habuerit. Et ideo ita cauendum erit,
 præcedente quidem mandato: Si ille in in-
 tegrum restitutus fuerit, hæresitæ eius, aut
 is ad quem ea res, qua de agitur, pertinebit:
 quanti ea res erit, tantam pecuniã dari. man-
 dato uerò non interueniente, uulgaribus uer-
 bis de ratum habendo, hoc quoq; prudenti-
 us inter consentientes astringetur. Alioquin
 si non conueniat, nec creditor minor con-
 sentiat, actionem dari oportebit. *Quinta re-
 plicatio: Nisi dominus à stipulatione conuentus, compensa-
 tionem & deductionem opposuerit. Hæc replicatio
 approbatur l. amplius non peti. 15. in fine. ff. eod. de cuius
 uerba uide §. exceptio. 11.*

Quinta exceptio est: Nisi contra alium, quàm con-
 tra stipulatorem, ratum non habeatur, seu alius quàm
 stipulator conueniatur. Hæc exceptio uidetur appro-
 bari l. 2. ff. ratam rem haberi, his uerbis: In stipula-
 tione de ratum habendo non est cogitan-
 dum rei promittendi uel stipulandi com-
 pendium, sed quid interfuit eius qui stipu-
 latus est ratum haberi quod gestum est. *Huius
 exceptionis replicatio hæc est:* Nisi is conueniatur,
 qui condemnatus aduersus stipulatorem habeat regressum.
 Hæc replicatio approbatur l. 1. ff. eod. de his uerbis:
 Cum quis de rato stipularetur, quamuis nõ
 idem, sed alius pro domino conueniretur,
 qui conueniri non possit: si ratum dominus
 habuisset, committi stipulationem placuit:
 ueluti cum fideiussor, aut alter ex reis pro-
 mittendi, qui socius est, conuenitur. *Concor-
 dat l. si quis. 14. ff. eod. de his uerbis:* Si quis uni ex
 reis promiserit rem ratam dominum habi-
 turum, aut amplius eam non peti: dicendum
 est, stipulationem committi, si ab eo petat-
 ur, qui eiusdem obligationis socius est.

Sexta exceptio est: Nisi indebitum procuratori sit
 solutum. Hæc exceptio reprobat l. si indebitum. 16. in
 princ. ff. eod. de his uerbis: Si indebitum procura-
 tori solutum sit, agi statim ex hac stipulatio-
 ne aduersus procuratorem potest, ut ratum
 habeat dominus: ut possit dinoscere, utrum ne
 domino cõdici debeat id quod indebitum
 solutum sit, si is ratum habeat: an uerò pro-
 curatori condicendum sit, si dominus ratum
 non habeat. *Concordat l. si sine. 22. in princ. ff. eod. de
 his uerbis:* Si sine iudice indebitam pecuniam
 exegerit procurator, & dominus ratam so-
 lutionem non habuerit, sed eandem pecu-
 niam petere instituerit, fideiussores tenen-
 tur: & conditio qua procurator teneretur,
 si stipulatio interposita non fuisset, perimi-
 tur.

tur. Quoties enim procuratori pecunia solu-
 uitur, & dominus eam solutione ratam non
 habet: existimo agendum, ut conditio pe-
 rimatur: & sola actio ei qui indebitam solu-
 uit, aduersus procuratorem ex stipulatu cõ-
 petat. Hoc amplius, præstat fideiussores im-
 pensas, quæ in iudicium factæ sunt. Quod si
 dominus ratam habuerit, fideiussores qui-
 dem liberantur, sed ab ipso domino eadem
 pecunia per cõdicionem peti potest. Quod si
 procurator debitam domino pecuniam
 sine iudice exegisset, idem iuris est. Hoc fe-
 cus, quod si dominus ratam rem habuisset,
 nulla eius pecuniæ repetitio futura est.
 Quod si procurator per iudicem non debi-
 tam pecuniam exegisset: dici potest (sine ra-
 tum dominus habuisset, sine non habuisset)
 fideiussores non teneri: uel quia nulla res
 esset, quam dominus ratam habere possit:
 uel quia nihil stipulatoris interesset ratum
 haberi. Adficietur ergo iniuria is qui soluit
 procuratori. Magis tamen est, ut si ratum do-
 minus non habuerit, fideiussores teneantur.
 Quod si debitam pecuniam procurator, cui
 nihil mandatum fuerat, per iudicem petie-
 rit: magis est, ut in solidum fideiussores te-
 neantur, si dominus ratum non habuerit.

Septima exceptio est: Nisi pro parte tantum non ha-
 buerit ratum dominus. tunc enim non nisi in eam par-
 tem, pro qua ratum non habeatur, committitur stipula-
 tio. *quæ exceptio approbatur l. si procurator. 18. ff. ra-
 tam rem haberi. cuius uerba uide §. in fine huius capi-
 tis, quæst. 4. reg. 5. Concordat l. cum debet. 17. ff. eod. de
 his uerbis:* Cum debitore decem creditoris
 nomine Titius egit, partem petitionis ra-
 tam habuit dominus, dicendum est, obliga-
 tionis partem consumptam: quemadmodum
 si decem stipulatus esset, aut exegisset, cre-
 ditorq; non totum, sed paræ rei gestæ com-
 probasset. Et idcirco, si ex stipulatu Decem
 aut Stichum, utrum ego uoluerò, absente me
 domino Titius quinque petijisset, insecuta ra-
 ti habitatione rectè actum uideri.

Octaua exceptio est: Nisi aliam rem petat dominus,
 quàm à procuratore antea, cum de rato caueret, petita
 est. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit: uerum eius
 replicatio hæc est: Nisi toto à procuratore petito, do-
 minus partem eius quod antea petitum est, petat. Hæc
 replicatio approbatur l. si sine. 22. §. si procurator. ff.
 ratam rem haberi, his uerbis: Si procurator iudi-
 cium de hæreditate ediderit, deinde domi-
 nus fundum ex ea hæreditate petierit, stipu-
 latio ratam rem haberi committitur: quia si
 uerus procurator fuisset, exceptio rei iudi-
 catæ dominum submoueret. Plerumq; au-
 tem stipulatio ratam rem haberi committe-
 tur his casibus, quibus si uerus procurator
 egisset, domino aut ipso iure, aut per exce-
 ptionem actio inutilis esset.

Nona exceptio est: Nisi dominus mutata sententia,
 ratum postea habuerit. Hæc exceptio approbatur l.
 quo enim. 12. §. Iulianus. ff. ratam rem haberi. de qua re
 uide §. exceptio. 4. replic. 2. & 3. Exemplum huius est §.
 exceptio. 12.

Decima exceptio est: Nisi is qui de rato cauit, domi-
 no ratum non habenti successerit. Hæc exceptio appro-
 batur l. ult. in princ. ff. d. de his uerbis: Pater dotem à
 se datam absente filia petijt, & ratam rem ha-
 bituram eam cauit, ea prius quàm ratum ha-
 beret, mortua est. Africanus negauit com-
 mitti stipulationem: quia etiam si uerum sit
 ratum eam non habuisse, nihil tamen mari-
 ti interfuit dotem restitui, cum patri etiam
 mortua filia salua esse dos debeat.

Vndecima exceptio est: Nisi domino rursus petenti,
 etiam si uerus procurator in priore iudicio interuenis-
 set, uel dominus ipse egisset, aut ratum habuisset, rei iudi-
 catæ exceptio non obstaret. Hæc exceptio approba-
 tur l. procurator. 8. in princ. ff. ratam rem haberi, his uer-
 bis: Procurator ad exhibendum egit: & cum
 aduersarius absolutus esset, quia non possi-
 debat: cum possessionem eiusdem rei na-
 ctus esset, egit cum eo dominus ad exhiben-
 dum. Sabinus ait, fideiussores non teneri:
 quoniam hæc alia res sit, nam & si dominus
 egisset: mox absoluto aduersario, quia non
 possideret, ex integro ageret: non obstatu-
 ram rei iudicatæ exceptionem. *Similis exce-
 ptio proponitur paulò superius exceptio. 1.*

Duodecima exceptio est: Nisi dominus à proposita
 actione destiterit. Hæc exceptio approbatur l. amplius.
 15. in princ. ff. ratam rem haberi, his uerbis: Amplius
 non peti uerbum Labeo ita accipiebat, si iu-
 dicio petium non esset. Etsi autem in ius
 eum uocauerit, & satis iudicio sistendi cau-
 sa acceperit, iudicium tamen acceptum non
 fuerit: Paulus putat, non committi stipula-
 tionem. Amplius non peti. Hic enim am-
 plius non peti, sed petere uult. *Concordat l.
 quo enim. 12. §. Iulianus. ff. eod. de cuius uerba uide §. ex-
 ceptio. 4. repl. 2. & 3.*

Decimatertia exceptio: Nisi sine iudice domino pe-
 cunia sit soluta. Hæc exceptio reprobat l. 15. §. si ue-
 rò soluta, his uerbis: Si uerò soluta esset pecunia,
 licet sine iudicio, committitur stipulatio, nam
 & si quis aduersus petentem compensatio-
 ne deductione ue usus sit: rectè dictum est,
 petijisse eum uideri, & stipulationem com-
 mitti Amplius non peti. nam & hæres qui
 damnatus est non petere, si horum quid-
 quam fecisset, ex testamento tenetur.

Decimaquarta exceptio est: Nisi dominus agens suc-
 cuberit. Hæc exceptio reprobat l. 8. §. 1. ff. ratam
 rem haberi, his uerbis: Si procurator à debitore
 pecuniã exegerit, & satis dederit dominum
 ratam rem habere, mox dominus de eadem
 pecunia egerit, & litem amiserit: committi
 stipulationem. Planè admittitur exceptio propo-
 sita, si

fit, si dominus procuratorem defendere sit paratus. que distinctio approbatur d. 1. his uerbis: Et si procurator eandem pecuniam domino soluerit sine iudice, condicturum. Sed cum debitor ex stipulatu agere coeperit, potest dici dominum, si procuratoris defensionem suscipiat, non inutiliter doli mali exceptione aduersus debitorem uti: quia naturale debitum manet. Sed et committitur stipulatio in casu proposito non nisi ad impendia litis. que distinctio approbatur l. si sine. 22. §. cum procurator. ff. eod. tit. his uerbis: Cum autem procurator recte petit, dominus perperam: non debet procurator prestare, ne iniuria iudicis dominus aliquid consequatur. Nunquam enim propter iniuriam iudicis fideiussores obligantur. Verius tamen est, hoc casu fideiussores non nisi in impensas litis teneri. Marcellus ait: Si dominus ratam rem non habuerit, sed lite mota rem amiserit: nihil praeter impendia in stipulationem ratam rem haberi deducitur.

Decima quinta exceptio est: Nisi stipulator, domino ratum non habente, sed rursus agente, seruus eius sit pronuntiatus. Hec exceptio approbatur l. procurator. 8. §. fin. ff. ratam rem haberi. cuius uerba uide §. eod. cap. quae. 1. causa 1. except. 3.

Decima sexta exceptio: Nisi semel ex stipulatione ratam rem haberi actum sit. Hec exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio haec est: Nisi ex alia causa agatur. Quae replicatio approbatur simul et exemplis declaratur l. si procurator. 18. ff. d. tit. his uerbis: In id committitur stipulatio, quod interfit a gentis: & ideo saepius ex ea stipulatione agi potest, prout interfit a gentis, quod d. liti-gat, quod consumit, quod aduocat, quod damnatus soluit: sicuti in stipulatione damni infecti accidere potest, ut is qui stipulatus sit, subinde agat. Cauet enim, si quid ibi ruet, scindetur, fodietur, aedificabitur. Inge ergo subinde damnum dari: non erit du-bium, quin agere possit. Nam si toto damno computato, tunc agendum est: prope-modum non ante ager, quam dies stipulationis praeterierit, intra quem si damnum datum sit, stipulatori cautum erit. Quod uerum non est.

II. QVIBVS ACTIO PRO-
posita competit?

Si is cui cautum est, pluribus haeredibus relictis decesserit, et ab uno haereditum fuerit petitum: huic soli competit actio. quae regula approbatur l. inter coh. heredes. 4. §. si quis stipulatus. ff. familiae erescundae. cuius uerba uide §. quae. prox.

III. ADVERSVS QVOS
competit?

Si unus haereditum promissoris ratum habuerit, is solus tenebitur. quae regula approbatur d. §. si quis stipulatus, his uerbis: Si quis stipulatus fuerit, Titium haeredemque eius ratum habiturum, & Ti-

tius pluribus haeredibus relictis decesserit: eum solum teneri qui non habuit ratum, & eum solum ex haeredibus stipulatoris acturum, a quo fuerat petitum.

III. QVIV VENIAT IN
hac actione?

I. Regula, De eo quod interest, proponitur l. si commissa. 13. in prin. ff. ratam rem haberi, his uerbis: Si commissa est stipulatio ratam rem dominum habiturum, in tantum competit, in quantum mea interfuit: id est, quantum mihi abest, quantumque lucrari potui. Concordat l. si procurator. 18. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 5. Item concordat l. in stipul. 19. ff. eod. tit. his uerbis: In stipulatione, qua procurator cauet rem ratam dominum habiturum, id continetur quod interfit stipulatoris. Idemque iuris est in clausulis omnibus de dolo malo. Item concordat l. 2. §. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 5. in prin. Item concordat l. procurator. 8. §. si quis. ibi: et si dominus. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. eod. cap. quae. 1. causa 1. except. 3. Huius regulae exceptionem uide §. reg. 7.

II. Regula, De pecunia soluta, proponitur l. cum minor. 3. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Quod si dominus qui ratum non habuit, pecuniam exegerit, stipulatio de rato committetur in eam pecuniam quam dominus accepit, quauis nihil procurator accepit. Concordat l. si sine. 22. §. quod si debitam. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 6.

III. Regula, De eo quod alterius rei promittendi uel stipulandi interest. Hoc non uenit in hanc actionem. quae regula approbatur l. 2. §. d. tit. cuius uerba uide §. except. 5.

III. Regula, De sumptibus litis, proponitur d. l. 22. §. hoc amplius. ff. ratam rem haberi. cuius uerba uide §. except. 6. Concordat d. l. 22. §. cum autem. cuius uerba uide §. except. 14. Item concordat d. l. 8. §. si quis. ibi: et propter impendia. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. eod. cap. quae. 1. causa 1. except. 3.

V. Regula: Si minus petat dominus quam procurator: et si pro parte ratum habeatur, pro parte non: pro hac sola parte committitur stipulatio. quae regula approbatur d. l. 18. in prin. ff. ratam rem haberi, his uerbis: Si procurator ratam rem dominum haeredemque eius habiturum cauerit, & unus ex haeredibus domini ratum habeat, alter non: sine dubio committitur stipulatio pro ea parte, pro qua ratum non habeatur: quia in id committitur stipulatio, quod stipulatoris interfit. nam et si ipse dominus pro parte ratum habuerit, pro parte non habuerit, non ultra quam in partem committitur stipulatio: quia in id committitur, &c. Cetera uide §. except. 16. Concordat l. cum debitore. 17. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 7. Huius regulae exceptio est: Nisi poenalis sit stipulatio. hoc enim casu, quamuis pro parte tantum dominus non habuerit ratum, nihilominus in solidum poena committitur, de qua re uide §. lib. 36. cap. 6. reg. 5. except. 7. repl. 6.

VI. Regula: Si plus petierit dominus quam procurator petierat, in quantum committatur stipulatio, definitur l. procurator. 4. ff. eod. tit. his uerbis: Procurator quinquaginta petijit: si dominus centum petat, tenebuntur fideiussores, qui de rati habitatione cauerunt, in quinquaginta actionem. Interferui differri quinquaginta actionem.

VI. Regula, De eo quod poena nomine praestitit is cui de rato cautum est. Hoc non uenit in actionem propositam. quae regula approbatur l. ult. ff. de fideiusso. 10. his uerbis: Cum procurator in rem ageret, cautionem dederat ratam rem dominum habiturum. postea uisito eo, reuersus dominus iterum de eadem re agitabat: & cum reus haberet possessionem, & nollet eam restituere, ideo magno condemnatus est. In amplius fideiussores non tenentur: hoc enim non debet imputari fideiussores, quod ille propter suam poenam praestitit.

V. QVANDO DETVR ACTIO?

I. Regula: Si indebitum procuratori solutum sit, statim competit actio, antequam sciatur, utrum dominus ratum habeat, nec ne. quae regula approbatur l. si indebitum. 16. in prin. ff. ratam rem haberi. cuius uerba uide §. except. 6.

II. Regula, De eo cui controuersia status sit, proponitur l. procurator. 8. §. fin. ff. ratam rem haberi. cuius uerba uide §. eod. cap. quae. 1. causa 1. except. 3.

VI. EVENTVS HVIVS ACTIONIS
& non rati habitationis.

I. Regula: Si procurator domino pecuniam quam accepit restituit, domino ratum non habenti eam pecuniam condicere potest. quae condictio approbatur d. l. 8. §. 1. ibi: et si procurator. ff. ratam rem haberi. cuius uerba uide §. except. 14.

II. Regula: Conditio indebiti aduersus procuratorem propter stipulationem de rato euanescit. quae regula approbatur l. si sine. 22. in prin. ibi: et conditio. ff. ratam rem haberi. cuius uerba uide §. except. 6. Concordat l. ult. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 4. repl. 1.

IVDICIO SISTI.

Cap. IX.

I. CAUSAE EX QVIBVS IVDICIO SISTI CAUENDUM.

Reus conuictus eo iudicio sisti cauere tenetur. quae causa seu regula approbatur inst. de satisf. §. sed hodie haec. cuius uerba uide §. cap. 7. quae. 8. de reo conuento, caut. prima. Huius regulae exceptio haec est: Nisi reus immobilium reum possessor sit. Hae exceptio approbatur l. sciendum. 15. in prin. ff. qui satisfacere cogantur, his uerbis: Sciendum est, possessores immobilium rerum satisfacere non compelli. Declaratur haec exceptio ibidem, his uerbis: Possessor autem is accipiendus est, qui in agro uel ciuitate re soli possidet, aut ex asse, aut pro parte. Huius exceptionis replicatio prima haec esse uidetur: Nisi agrum uestigalem uel emphyteuticum possidet. Hae replicatio reprobatur ibidem, his uerbis: Sed

& qui uestigalem uel emphyteuticum agrum possidet, possessor intelligitur. Secunda replicatio est: Nisi nudam habeat proprietatem. Et haec replicatio reprobatur d. l. 15. §. item qui solam, his uerbis: Item qui solam proprietatem habet, possessor intelligendus est. Tertia replicatio est: Nisi solum usum fructum habeat. Hae replicatio approbatur d. l. 15. §. cum uero, his uerbis: Eum uero qui tantum usum fructum habet, possessorem non esse, Ulpianus scripsit. Quarta replicatio est: Nisi pignoris iure possideat. Hae replicatio approbatur d. l. 15. §. creditor, his uerbis: Creditor qui pignus accepit, possessor non est, tamen si possessionem habeat, aut sibi traditam, aut precario debitori concessam. Quinta replicatio est: Nisi ex causa dotis possideat. Hae replicatio reprobatur d. l. 15. §. si fundus, his uerbis: Si fundus in dotem datus sit, tam uxor, quam maritus propter possessionem eius fundi, possessores intelliguntur.

Sexta replicatio est: Nisi actionem tantum personalem habeat ad rem adquirendam. Hae replicatio approbatur ibidem, his uerbis: Diuersa est causa eius qui fundi petitionem personalem habet. Septima replicatio: Nisi tutelae nomine possideat, uel ab alio res eius tutelae nomine possideatur. Hae replicatio reprobatur d. l. 15. §. tutores, his uerbis: Tutores, siue pupilli eorum, siue ipsi possideant, possessorum loco habentur. Sed & si unus ex tutoribus possessor fuerit, idem dicendum erit.

Ostia replicatio est: Nisi rem litigiosam possideat, qua euinci possit. Hae replicatio reprobatur d. l. 15. §. si fundum, his uerbis: Si fundum quem possidebam, a me petieris: deinde, cum secundum te esset iudicatum, appellauerim: an possessor euifdem fundi sum? & recte dicitur, me possessorem esse: quia nihilominus possideo. nec enim ad rem pertinet, quod euinci ea possessio possit. Nona replicatio est: Nisi postea possessionem alienauerit. Hae replicatio reprobatur d. l. 15. §. fin. his uerbis: Possessor autem quis, necne sit, tempus cautionis spectandum est. nam sicut ei qui post cautionem uendidit, nihil obest: ita nec prodest ei qui post cautionem possidere coepit. Decima replicatio est: Nisi tempore cautionis non possederit. Hae replicatio approbatur iam dictis uerbis hinc: Ita nec prodest ei qui post cautionem possidere coepit. Undecima replicationis loco notandum, quod quamuis is qui immobilia possidet, satisfacere non teneatur: tamen nuda saltem repromissione, uel iuratoria cautione, teneri cauere. quae replicatio elici potest ex uerbis iam dictis hinc: Ei qui post cautionem uendidit, nihil obest, &c. Concordat l. multis. 8. in prin. ibi: ita uidelicet. C. de principib. agentium in rebus, his uerbis: Videlicet ut pro tenore generalium edictorum hi, qui uel in sacratissima urbe, uel in prouincijs immobiles possident facultates, adiutoriae cautioni & substantiae suae credantur.

II. QVI IVDICIO SISTI cauereteneantur?

I. Regula, De domino serui ex cuius delicto agitur, proponitur l. si seruum. 17. ff. de accusationibus, his uerbis: Si seruum dominus in crimine capitali defendat, sicut edum satisfactio promittere iubetur. Concordat l. 2. ff. si absens. ff. si ex noxali causa agatur, his uerbis: Si absens sit seruus, pro quo noxalis actio alicui competit, siquidem dominus non negat in sua potestate esse, compellendum putat Vindius, uel iudicio eum sibi promittere, uel iudicium accipere: aut si nolit defendere, cauturum, cum primum poterit, se exhibiturum. Si uero falsum neget in sua potestate esse, suscepturum iudicium sine noxae deditioe. Idque Iulianus scribit: & si dolo fecerit, quo minus in eius esset potestate. Sed si seruus praesens est, & dominus abest, nec quisquam seruum defendit: ducendus erit iussu praetoris. Sed causa cognita, domino postea dabitur defensio (ut Pomponius & Vindius scribunt) ne ei absentia sua noceat. Ergo actori actio restituenda est, perempta eo quod datus seruus in bonis eius esse coeperit.

II. Regula, De uno ex dominis serui communis, proponitur l. si cum uno. 4. ff. si ex noxali causa agatur, his uerbis: Si cum uno ex dominis, &c.

III. Regula, De usufructuario serui, proponitur l. si cum usufructuario. 3. ff. de usufructu. his uerbis: Si cum usufructuario, &c.

III. QVO CAUTIONIS GENERE IUDICIO SISTI CAUENDUM?

Regulariter quidem satisfaciendum, uel per fideiussorem cauendum, cuius tamen regulae exceptio prima haec est: Nisi reus conueniens bona immobilia possideat, tunc enim nuda sufficit repromissio, quae exceptio approbatur simul et distinguitur per ea quae dicta sunt §. cod. cap. quae est. 1. Secunda exceptio est: Nisi uir illustris conueniatur, tunc enim cautio iuratoria sufficit, quae exceptio approbatur l. quoties. 17. C. de dignitatibus, cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 5. quae est. 2. Tertia exceptio est: Nisi is qui in sacris scriuijs militat, conueniatur, tunc enim iuratoria sufficit cautio, quae exceptio approbatur l. in sacris. 12. §. 1. C. de proximis sacrorum scriuitorum, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 2. quae est. 1. except. 29. Quarta exceptio est: Nisi ministerianus Caesaris conueniatur, hoc enim casu iuratoria sufficit cautio, quae exceptio approbatur l. ante omnia. 4. §. fin. C. de castrensiarijs et ministerianis, cuius uerba uide §. d. quae est. 1. except. 33. Quinta exceptio est: Nisi scholaris conueniatur, quae exceptio approbatur l. quoties. 3. §. ne tamen. C. de priuilegijs scholarum, de quo alibi.

IIII. PER QVOS ET QVALES SATISFACIENDUM?

I. Regula: Pro rei qualitate satis locuples dandus est fideiussor, quae regula approbatur simul et distinguitur l. cum duobus. ff. in ius uocati ut eant

uel satisfaciend, his uerbis: Edicto cauetur, ut fideiussor iudicio sistendi causa datus, pro rei qualitate locuples detur: exceptis necessarijs personis, ibi enim qualemcumque accipi iubet: ueluti pro parente, uel pro patrono: item pro patrona, liberis uel suis, uel uxore, nuptis, tunc enim qualiscumque fideiussor accipi iubetur: & in eum qui non accepit, cum sciret eam necessitudinem personarum, quinquaginta aureorum iudicium competit: quoniam pro locuplete accipitur fideiussor in necessarijs personis. Proposita regula exceptio prima haec est: Nisi filius pro parente, uel libertus pro patrono patronaque, uel pater pro liberis, maritus pro uxore, uel socer pro nuru fideiussor. Quae exceptio approbatur uerbis in propositis hinc: Exceptis necessarijs personis. Altera exceptio est: Nisi si quis parentem, patronum, liberorum patronum, uxorem, nurum, &c. in ius uocauerit, tunc enim qualiscumque fideiussor sufficit, quae multiplex exceptio approbatur l. 2. §. prator ait. ff. qui satisfacere cogantur, his uerbis: Praetor ait: Si quis parentem, patronum, patronam, liberos aut parentes patroni, patronae, liberorum suos, eumque quem in potestate habebit, uel uxorem, uel nurum in iudicium uocabit: qualiscumque fideiussor iudicio sistendi causa accipiatur. Quod ait Praetor, (subiicit Vlpianus ibidem) Liberos uel suos accipimus: & ex femineo sexu descendentes liberos. Parenti quidem dabimus hoc beneficium, non solum si sui iuris, sed etiam si in potestate sit alterius, hoc enim Pomponius scribit. Et filius fideiussor pro parte fieri potest, etiam si in alterius potestate sit. Nurum, & pronurum, & deinceps accipere debemus. Quod ait Praetor, Qualiscumque fideiussor accipiatur: hoc quantum ad facultates, id est, etiam non locuples. Plures proposita regulae exceptiones uide J. in regulis sequentibus: item §. lib. cod. cap. 7. quae est. 4.

II. Regula, De eo qui est alterius fori, nec facile potest conueniri, proponitur l. 2. in princ. ff. qui satisfacere cogantur, cuius uerba uide §. d. quae est. 4. in princ. Plura de hac regula uide §. d. cap. 7. quae est. 2. replic. 8. item J. in regulis sequentibus.

III. Regula: Si agens in rebus conueniatur, fideiussorem de eadem schola, non extraneum offerre compellitur, quae regula approbatur l. 2. in princ. C. de prepositis agentium in rebus, cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 19. membr. 12. reg. 11. Item quem defensor loci aestimauerit, quae regula approbatur l. multis. 8. in princ. ibi nullusque. C. de principib. agentium in rebus, cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 19. membr. 12. reg. 6.

IIII. Regula: Si ministerianus Caesaris conueniatur actuarium, uel ex sua schola unum fideiussorem dare potest, quae regula approbatur l. ante omnia. 4. §. 1. C. de castrensiarijs, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 2. quae est. 1. except. 33.

V. Regula: Si scholaris, eius uel uxor, mater aut liberi conueniatur, &c.

conueniantur, unus ex eius schola fideiussor dari potest, quae regula approbatur l. ante omnia. 3. in princ. C. de priuilegijs scholarum.

VI. Regula: Si clericus conueniatur, oeconomus dari potest fideiussor, quae regula approbatur j. lib. 10. capite 3. reg. 14.

V. EVENTVS, SEV DE ACTIONE QUAE EX PROPOSITA CAUTIONE DATUR.

I. CAUSA HUIVS ACTIONIS cum suis exceptionibus.

Causa huius actionis est: Si non sistatur in iudicio reus, tunc enim regulariter committitur stipulatio iudicio sibi, et actio proposita competit, quae causa approbatur l. eum pro quo. 17. in princ. ff. de in ius uocando, his uerbis: Eum pro quo quis apud officium cauit, exhibere cogitur.

Proposita cauae seu regulae exceptio prima haec est: Nisi reus sistatur. Haec exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio prima haec est: Nisi non in ea causa, in qua fuit, sistatur. Haec replicatio approbatur simul et declaratur l. si quis, 11. ff. si quis cautionibus in iudicio, his uerbis: Si quis quempiam iudicio sibi promiserit, in eadem causa eum debet sistere. In eadem aut causa sistere, hoc est, sistere, ut actori persecutio loco deteriori non sit: quauis exactio rei possit esse difficilior, licet enim difficilior exactio sit: tamen dicendum est, uideri in eadem eum causa sistisse. Nam & si nouum aes alienum contraxisset, uel pecuniam perdidisset, uideretur tamen in eadem causa stetitisse. Ergo & qui alij iudicatus sistitur, in eadem causa sibi uideretur. Concordat l. 1. in princ. ff. si ex noxali causa agatur, his uerbis: Si quis eum de quo noxalis actio est, iudicio sibi promiserit, praetor ait: In eadem causa eum exhibeto, in qua tunc est, donec iudicium accipiatur. In eadem causa, quid sit uideamus. Et puto (Vlpianus ait) eum uerius in eadem causa sistere, qui ad experiendum non facit ius actoris deterius. Proposita replicationis exceptio uide in replicationibus sequentibus. Secunda replicatio est: Nisi reum pauperiorem factum sistat. Haec replicatio reprobatur supra dictis uerbis hinc: Quamuis exactio rei possit esse difficilior, licet enim, &c. Tertia replicatio est: Nisi reus qui sistitur, nouo priuilegio munitus sit. Haec replicatio approbatur l. qui autem, 11. in princ. ff. si quis cautionibus, his uerbis: Qui autem nouo priuilegio utitur, non uideatur in eadem causa sibi. Quarta replicatio est: Nisi seruus sibi promissus, promissoris esse desierit, uel actio amissa sit. Haec replicatio approbatur l. 1. §. si desinat, ff. si ex noxali causa agatur, his uerbis: Si desinat seruus esse promissoris, uel actio amissa sit: non uideri in eadem causa statum, Labeo ait, ueluti nec si qui pari loco erat in litigando, coeperit esse duriore: uel loco, uel persona mutata. Quinta replicatio est: Nisi seruus uel alius sibi promissus, alterius fori esse coeperit. Haec replicatio

approbatur ibidem, his uerbis: Itaque si ei qui in foro promissoris conueniri non potest, uenditus, aut potentiori datus sit: magis esse putat, ut non uideatur in eadem causa sibi. Sexta replicatio est: Nisi seruus qui sistitur, alij noxae deditus sit. Haec replicatio reprobatur d. l. 1. §. fin. cum lege sequente, his uerbis: Sed & si noxae deditus sit, obliuio non putat in eadem causa sibi: cum noxae deditioe, ceteris noxae actione perimi putet. Sed alio iure utimur, nam ex praecedentibus causis non liberatur noxae deditus, perinde enim noxa caput sequitur, ac si uenisset. Septima replicatio est: Nisi seruus sibi promissus, liber factus sistatur. Haec replicatio approbatur l. si seruum, 5. ff. si ex noxali causa agatur, his uerbis: Si seruum in eadem causa sistere quis promiserit, & liber factus sistatur: si de ipso conuenerit, capitalium actionum iniuriarumque nomine, non reus sistitur: quia aliter de seruo supplicio & uerberibus satisfactio, aliter de libero uindicta sumitur, uel eodem natio pecuniaria. Quod autem ad ceteras noxales causas pertinet, etiam in meliorem causam uideretur peruenisse. Proposita replicationis duplicatio prima haec est: Nisi non de ipso seruo sit conuenerit, nec ex criminalibus causis, sed civiliter ex noxali causa, serui nomine agatur, quae duplicatio approbatur uerbis iam propositis. Altera duplicatio est: Nisi statuliber sibi promissus sit, quae duplicatio approbatur l. sed et si, 6. ff. eod. tit. his uerbis: Sed si statuliberum sibi promissum sit, in eadem causa sibi uideretur, quamuis liber sistatur: quod implicite ei casus libertatis fuerit. Octaua replicatio est: Nisi cum plures sibi promississet, non omnes sisterit. Haec replicatio approbatur l. ult. ff. in ius uocati ut eant, his uerbis: Qui duos homines in iudicium sibi promissit, si alterum exhibeat, alterum non: ex promissione non uideretur eos sistisse, cum altereorum non sit exhibitor. Concordat l. si seruus, 9. ff. si quis cautionibus, cuius uerba uide §. cod. cap. in fine, quae est. 4. reg. 2. Nona replicatio est: Nisi praegnante ancilla sibi promissa, ea sine partu sistatur, quae replicatio reprobatur l. inter stipulantes, 8. §. fin. ff. de uerb. obligat. his uerbis: Si quis ancillam sistere se aliquo in loco promiserit, quae praegnans erat: etsi sine partu eam sistat, in eadem causa eam sistere intelligitur. Decima replicatio est: Nisi non iusto tempore sistatur. Haec replicatio ipso iure subsistit: declaratur autem definitione iusti temporis l. 1. ff. si quis cautionibus iud. sist. causa, his uerbis: Vicena milia passuum in singulos dies dinumerari praetor iubet, praeter eum diem, quo cautum promittitur, & in quem sistere in iudicium oportet. Nam sane talis ita neris dinumeratio neutri litigatorum onerosa est. Plane iusti temporis, intra quod sistendum sit, definitio permittitur arbitrio iudicis, l. de die, 8. in principio, ff. qui satisfacere cogantur, cuius uerba uide supra cod. lib. capite 7. quae est. 7. reg. 2. except. 33.

Planè propofitæ replicationis duplicatio hæc est: Nifi ius actoris ex mora non fit factum deterius. tunc enim, quamuis post tempus reus se sistat, defenditur per exceptionem. que replicatio approbatur l. 2. §. si quis cautionibus, his uerbis: Si post tres aut quinque plures uel dies, quam iudicio sisti se reus promiserit, secum agendi potestatem fecerit, nec actoris ius ex mora deterius factum sit: consequens est dici, defendi eum debere per exceptionem. Huc pertinet etiam l. sancimus. 26. C. de fideiussoribus. cuius uerba uide j. ead. quæst. except. 21. Hæc tamen de prima propofitæ causæ exceptione, eiusq; replicationibus fit dictum.

I. Exceptio est: Nifi promiserit quidem iudicio sisti, sed officio non cauerit. Hæc exceptio reprobatur l. cum pro quo. 17. ff. de in ius uocando, his uerbis: Eum pro quo quis apud officium cauit, exhibere cogitur. Item qui apud acta exhibiturum se esse promiserit, et si officio non caueat, ad exhibendum tamen cogitur.

II. Exceptio: Nifi cum satisfidare non deberet, satisfidare reus. hoc enim casu uideatur fideiussores non obligari. Hæc exceptio approbatur sub conditione l. sed et si. 4. §. item queritur. ff. si quis cautionibus, his uerbis: Item queritur, si quis, cum iudicio sistendi causa satisfidare non deberet, satisfidare promiserit: an fideiussoribus eius exceptio detur? Ulpianus putat interesse, utrum per errorem satisfidare promissum est, an ex conuentione. si per errorem, dâdam fideiussoribus exceptione: si ex conuentione, minimè dâdam. Nam & Iulianus scribit, Si iudicio sistendi causa plures quam statutus est, per ignorantiam promissum fuerit: exceptionem dari debere: si autem ex conuentione tantæ summæ promissio facta sit, exceptionem in pacti conuenti replicatione inprimam dâdam.

III. Exceptio: Nifi quis se reum inuenturum, non exhibiturum promiserit. Hæc exceptio reprobatur l. si Abarfaco. 13. C. de fideiussoribus, his uerbis: Si Abarfaco-
40 coram latronem Lyfianias decurio inuenturum se spondidisset, aut exhibere compellendus est, aut transmittendus ad præfectum prætorio, uel ad præsidem provincie.

V. Exceptio est: Nifi seruus sisti se promiserit uel stipulatus sit. Hæc exceptio approbatur l. quoties. 13. ff. si quis cautionibus, his uerbis: Quoties seruus iudicio sistendi causa, ut ipse litigaturus, uel ab alio stipulatur, uel ipse promittit: nec committitur stipulatio, nec fideiussores tenentur: quia seruus conueniri uel conuenire non potest. Concordat l. si seruus. 9. in prim. ff. eod. tit. his uerbis: Si seruus se iudicio sisti promittat, non committitur stipulatio, neq; in eum, neq; in fideiussores eius. Contradicit l. si seruus. 4. ff. de diuersis tempor. præscriptionibus. cuius uerba uide j. lib. 36. cap. 15. except. 8. repl. 1. in fine.

VI. Exceptio: Nifi ei qui agere non potest, iudicio sisti cautum sit. Hæc exceptio approbatur l. 2. §. 1. ff. qui

satisfidare cogantur, his uerbis: Si quis ijs personis, quæ agere non poterunt, fideiussorem iudicio sistendi causa dederit, frustra erit datio. Vide item de hac exceptione j. except. 25.

VII. Exceptio: Nifi procuratori, non domino litis iudicio sisti cautum sit. Hæc exceptio reprobatur l. si procurator. 14. ff. si quis cautionibus, his uerbis: Si procurator ita stipulatus, ut sistat duntaxat eum quæ stipularetur: non etiam pœnam, si status non esset, stipuletur: propemodum nullius momenti est ea stipulatio: quia procuratoris (quod ad ipsius utilitatem pertinet) nihil interest sisti. Sed cum alienum negocium in stipulando egerit, potest defendi, non procuratoris, sed eius cuius negocium gessit, utilitatem in ea re spectandam esse: ut quantum domini litis interfuit sisti, tantum ex ea stipulatione, non stato reo, procuratori debeat. Eadem & fortius adhuc dici possunt, si procurator ita stipulatus esset, Quanti ea res erit: ut hanc conceptionem uerborum non ad ipsius, sed ad domini utilitatem relata interpretetur.

VIII. Exceptio: Nifi per alium impeditus sit reus, quo minus se sistat. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. 2. §. fin. cum lege sequente. ff. si quis cautionibus, his uerbis: Exceptio datur ei, qui cum ad iudicium uenire uolebat, a magistratu retentus est, & retentus sine dolo malo ipsius. nã si ipse hoc adfectauit, uel causam præstitit, non proderit ei exceptio. Ac ipsius quidem dolo ei oberit: cæterorum non oberit, qui dolo malo fecerunt, ut retineretur. Secunda propofitæ exceptionis replicatio est: Nifi non a magistratu, sed a priuato reus sit impeditus, quo minus se sistat. Hæc replicatio approbatur supradictis uerbis hisce: Nam si ipse hoc adfectauit, uel causam præstitit, non proderit ei exceptio. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nifi alterius quam rei dolo factum sit, quo magis detineretur. Quæ duplicatio approbatur supradictis uerbis hisce: Ac ipsius quidem dolo ei oberit: cæterorum non oberit, qui dolo malo fecerunt, ut retineretur. Secunda propofitæ exceptionis replicatio est: Nifi non a magistratu, sed a priuato reus sit impeditus, quo minus se sistat. Hæc replicatio approbatur supradictis uerbis hisce: Sed si priuatus eum detinuerit, nullo modo proderit hæc exceptio: sed actio ei datur aduersus eum qui eum detinuit, in id quod eius interest. De hac actione dictum 3. eod. lib. cap. 3. actione 1. Huius replicationis duplicatio prima hæc est: Nifi aduersarius actor reu detinuerit, quæ duplicatio approbatur per ea quæ dicta sunt d. act. 1. quæst. 2. except. gener. 1. Secunda duplicatio est: Nifi seruus actoris reu impeditus, quo minus se in iudicio sistat, quæ duplicatio approbatur simul & distinguitur l. 2. ff. de eo

ff. de eo per quem factum erit, &c. his uerbis: Si actoris seruus domino sciente, & cum possit non prohibente, dolo fecerit, quo minus in iudicio sistam: Oflus dandam mihi exceptionem aduersus dominum ait, ne ex dolo serui dominus lucretur. si uero sine uoluntate domini seruus hoc fecerit, Sabinus ait, non male iudicium dandum, nec factum serui domino obesse debere: nisi hæc tenus, ut ipso careat, quando ipse nihil deliquit. Tertia propofitæ replicationis duplicatio est: Nifi socius actoris reu detinuerit, quæ duplicatio approbatur l. si duo. 5. in prim. ff. si quis cautionibus, his uerbis: Si duo rei stipulandi sint, & uni debitor iudicio se sisti cum pœna promiserit, alter autem impedierit: ita demum exceptio aduersus alterum danda est, si socij sint: ne proficiat ei dolo propter societatem.

IX. Exceptio: Nifi reus ualetudine, tempestate, uel ui fluminis impeditus se sistere non potuit. Hæc exceptio approbatur l. 2. §. si quis in. ff. si quis cautionibus, his uerbis: Si quis in iudicio se sisti promiserit, & ualetudine, uel tempestate, uel ui fluminis prohibitus se sistere non potuit: exceptione adiuuatur, nec immerito: cum enim in tali promissione præsentia opus sit, quem admodum potuit se sistere, qui aduersa ualetudine impeditus erat? Et ideo etiam lex XII. Tabul. si iudex, uel alteruter ex litigatoribus morbo fontico impediatur, iubet diem iudicij esse distulsum. Declaratur hæc exceptio d. l. 2. §. quod diximus, his uerbis: Quod diximus, succurri etiam ei qui tempestate aut ui fluminis prohibitus, non uenit: tempestatem intelligere debemus, siue marina, siue terrestris sit: tempestatem que intelligere debemus, & si magnitudo eius impedimento sit, siue pons solutus sit, uel nauigium non est. Propofitæ exceptionis replicatio hæc est: Nifi cum posset reus non incidere in tempestatem, si ante profectus esset, uel per alium locum, id non fecit. Hæc replicatio approbatur simul & distinguitur d. l. 2. §. si quis tamen, his uerbis: Si quis tamen, cum posset non incidere in tempestatem, uel in uim fluminis, si ante profectus esset, uel tempore opportuno nauigasset: ipse se artauerit, nunquid exceptio ei minimè proficiat? quod quidè causa cognita erit statuendum. Nam neque sic artandus est, ut possit ei dici: Cur non multo ante profectus es, quam dies promissionis ueniret? neq; iterum ei permittendum, si quid sit quod ei imputetur, causari tempestatem, uel uim fluminis. Quid enim, si cum Romæ esset, ipso tempore promissionis sistendi, nulla necessitate urgente, uoluptatis causa in municipium profectus sit: nonne

indignus est, cui exceptio patrocinetur? Aut quid, si tempestatas quidem in mari fuit, terra autem iste potuit uenire, uel flumen circumire? æquè dicendum est, non semper ei exceptionem prodesse: nisi angustia non patebantur terra iter metiri, uel flumen circumire.

X. Exceptio: Nifi locum, in quo sisti oportuit, flumen implerit, uel casus fortuitus eum euerit, aut præsentiam ueniendi periculofam fecit. Hæc exceptio approbatur d. l. 2. §. si tamen, his uerbis: Si tamen uel flumen sic abundasset, ut impleffet omnem locum in quo sisti oportuit: uel aliqua fortuita calamitas eundem locum euerisset, uel præsentiam ueniendi periculofam fecisset: ex bono & æquo etiam hic exceptio ei accommodanda est.

XI. Exceptio: Nifi mulier reu grauida facta sit, & ob id sisti non potuit. Hæc exceptio approbatur d. l. 2. §. si non propter, his uerbis: Si non propter ualetudinem mulier non steterit iudicio, sed quòd grauida erat: exceptionem ei dandam, Labeo ait. Si tamen post partum decubuerit: probandum erit, quasi ualetudine impeditam. Idem est & si quis furere cœperit, nam qui furere impeditus est, ualetudine impeditur.

XII. Exceptio: Nifi reus furiosus sit factus. Hæc exceptio approbatur iam dictis uerbis hisce: Idem est & si quis furere cœperit, &c.

XIII. Exceptio: Nifi reus sisti promissus, reipublicæ causa abfuerit. Hæc exceptio approbatur l. si quis. 6. ff. si quis cautionibus, his uerbis: Si quis, cum fideiussorem dedit, ideo non steterit, quòd reipub. causa abfuerit: iniustum est, fideiussorem ob alium sistendi necessitate obligatum esse, cum ipsi liberum esset non sistere. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nifi seruus reus sistendus fuit, huic enim exceptio propofita non prodest. Quæ replicatio approbatur l. si quis. 7. ff. eod. tit. his uerbis: Si quis seruum in iudicio sisti promiserit, uel alium qui in aliena potestate est, iisdem exceptionibus utitur, quibus si pro libero uel patrefamilias fideiussisset: præterquam si reipub. causa diceretur abesse. Nam seruus reipub. causa abesse non potest. Præter hanc autem exceptionem, cæteræ (quia cõmunes sunt) tam in libero homine, quam in seruo locum habent.

XIII. Exceptio: Nifi munere publico priuatione impeditus, uel ad testimonium desideratus, se sistere non potuit reus. Hæc exceptio approbatur l. 2. §. si quis municipalis. ff. si quis cautionibus, his uerbis: Si quis municipalis muneris causa, sine dolo malo suo impeditus, in iudicio secundum suam promissionem non sitit: æquissimum est, ei exceptionem tribui. Simili modo, & si ad testimonium desideratus, ad iudicium occurrere non potuit, erit ei subueniendum.

X V. Exceptio: Nisi fisti promissus capitis damnatus sit. Hæc exceptio approbatur l. sed et si. 4. in prin. ff. si quis cautionibus, his uerbis: Sed & si quis rei capitalis antè condemnatus iudicio sistere se nō potuit: merito & huic ignoscitur. Rei capitalis cōdemnatū accipere debemus, qui morte exilioque coercitus est. Dixerit aliquis: Quod ergo hæc exceptio damnato? respondetur, si fideiussori eius esse necessaria, aut si fortè in exilium abiit, defensori eius exceptio ista proderit.

X VI. Exceptio: Nisi fisti promissus capitis reus factus sit. Hæc exceptio reprobat d. l. 4. §. 1. his uerbis: Illud sciendum est, eum qui idcirco non stitit, quia capitis reus factus est, in ea causa esse, ut exceptione uti non possit: damnato enim datur.

X VII. Exceptio: Nisi fisti promissus, in uinculis custodiae militari detineatur. Hæc exceptio approbatur ibidem, his uerbis: Planè si uinculis uel custodia militari impeditus, ideo non stitit: in ea erit causa, ut exceptione utatur.

X VIII. Exceptio: Nisi funere domestico impeditus non stitit. Hæc exceptio approbatur d. l. 4. §. præterea, his uerbis: Præterea si quis funere domestico impeditus non uenit, debet ei exceptio dari.

X IX. Exceptio: Nisi reus fisti promissus in hostiū potestate sit, et ob id non stitit. Hæc exceptio approbatur ibidem, his uerbis: Item si quis in seruitute hostium fuit, ac per hoc in iudicium non stitit, debet exceptione adiuari.

X X. Exceptio: Nisi fisti promissus decesserit, uel ciuitatem amiserit. Hæc exceptio approbatur l. si decesserit. 4. ff. qui satisfacere cogantur, his uerbis: Si decesserit, qui fideiussorem dedit iudicio sistendi causa, non debet prætor iubere exhiberi eum. Quod si ignorans iusserit exhiberi, uel post decretum eius ante diem exhibitionis decesserit, deneganda erit actio. Concordat l. sancimus. 26. §. fin. C. de fideiussoribus. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi post diem quo, fisti debuit, decesserit. Hæc replicatio approbatur d. l. 4. in fine, his uerbis: Si autem post diem exhibitionis decesserit, aut amiserit ciuitatem, utiliter agi potest. Concordat d. l. 26. §. fin. cuius uerba uide §. except. prox. Proposita replicationis duplicatio hæc est: Nisi actio ob quam fisti debuit reus, morte eius fuerit extincta, quæ duplicatio approbatur l. si eum. 10. §. idem dicendum, in fine. ff. si quis cautionibus, et c. cuius uerba uide §. eod. cap. quæst. 2. Secunda proposita exceptionis replicatio est: Nisi pro condemnato fideiussor sit, tunc enim, quamuis condemnatus decesserit, fideiussor nihilominus manet obligatus, quæ replicatio approbatur l. si uerò. 5. in prin. ff. qui satisfacere cogantur, his uerbis: Si uerò pro condemnato fideiussor sit, & condemnatus decesserit, aut ciuitatem Romanam amiserit: rectè nihilominus cum fideiussore eius agatur. Tertia replicatio est: Nisi

si dolo promissoris reus mortuus sit. Hæc replicatio approbatur d. l. 10. §. homo. ff. si quis cautionibus, cuius uerba uide §. eod. cap. quæst. 5.

X XI. Exceptio: Nisi post tempus elapsum ipse reus sistatur. Hæc exceptio approbatur certo modo l. sancimus. 26. C. de fideiussoribus, his uerbis: Sancimus, si quis pro alio sponderit, quatenus eum intra certum tempus tradat, uel certam quantitatem pecuniarum pro eo inferat: & tempore statuto iam effluente, nō poterit eum representare: non statim pecunias pro eo stipulatas inferre, sed cōpetere quidè post tempus elapsum omnimodò pœnale actionem: non autè statim summa, pro qua fideiussor admissus est, profigari: sed si quidè usq; ad sex mensium spacium tempus statutum sit, aliud tantum ei indulgeri sancimus, intra quod si possit perforam exhibere, & eam tradere, pœna sit liberatus. Sin autem amplius quàm sex mensium tempus ab initio cōstitutum est: tunc quantacumq; temporis curricula data sunt, tamè post lapsum eorum semestres tantum habere eum inducias, intra quas sit ei licentia personam & non pecunias reddere. Sin autè & secunda adiectio temporis excedat, tunc omnimodò pecuniariam pœnam persoluat. Sed si quidem post statutum ab initio tempus cōpletum maluerit reum, pro quo cōuenitur, defendere, licere ei hoc facere: nisi pacti tenor ad hoc reclamauerit, si forsitan sine defensione facièda pro eo fideiussor sit. Sed si defensionè subierit, eam usq; ad finem adimplere, nulla ei licentia cōcedenda in medio personam tradere, & pecuniarum datione eufugere. Sin autè & secundum tempus effluerit, nullo modo ei licentia cōcedatur, nec ad defensionis uenire præsidium, sed omnimodò pœnam inferat: nisi intra primum tempus quod constitutum est, reus principalis ab hac luce fuerit subtrahatus. tunc enim penitus ab exactione pœnæ liberum eum custodiri oportet. Quod si secundo tempore instante mortuus fuerit, nihilominus pœna iam commissæ à fideiussore exigatur: omnibus quæ in fideiussore, quando tali pœna fuerint illigati, statuimus, & in hære des pro utilitate eorum obtinentibus. Hæc de exceptione uice sima prima. Sed et eius replicationes uide §. ead. quæst. 5. except. 1.

X XII. Exceptio: Nisi fideiussor reū defendere sit paratus. Hæc exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce: Sed si quidem post statutum ab initio tempus completum maluerit reum, pro quo conuenitur, defendere: licere ei hoc facere: nisi pacti tenor ad hoc reclamauerit, si forsitan sine defensione facièda pro eo fideiussor sit. Proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi contrarium in cautione conuenit. quæ replicatio constat ex uerbis iam dictis hisce: Nisi pacti

tenor reclamauerit, &c. Secunda replicatio est: Nisi non usque ad finem defendere sit paratus. quæ replicatio approbatur suprascriptis uerbis hisce: Sed si defensionem subierit, eam usque ad finem adimplere, nulla ei licentia, &c. Tertia replicatio est: Nisi post alterum etiam exhibitioni præstitutum tempus defendere sit paratus. Hæc replicatio approbatur suprascriptis uerbis hisce: Sin autem & secundum tempus effluerit, nullo modo ei licentia concedatur, nec ad defensionis uenire præsidium, sed omnimodò pœnam inferat. Quarta replicatio est: Nisi non in solidum defendat. Hæc replicatio patet ex l. licet. 42. §. fin. ff. de procuratoribus, cuius hæc sunt uerba: Reo latente post litem contestatam, ita demum fideiussores eum defendere uidebuntur, si uel unus ex his eum pro solido defendat: uel omnes, uel quidam ex his unum procuratorem dederint, in quem iudicium transferatur. Plures huiusmodi replicationes uide §. cap. prox. quæst. 4. except. 10. item lib. 8. capite 6. quæst. 3. except. 4.

X XIII. Exceptio: Nisi cum tutor pupilli nomine iudicio fisti promississet, pupillus adoleuerit, uel mortuus sit, aut hereditate absentus. Hæc exceptio approbatur l. si tutor. 15. ff. si quis caution. his uerbis: Si tutor iudicio fisti promiserit, & stipulationi non obtēperauerit, & interea pupillius adoleuerit, aut mortem obierit, aut etiam absentus sit ab hereditate: denegabitur ei ex stipulatione actio. nam & ipsius rei quæ petebatur, si tutor iudicatus fuerit, & eorum quid acciderit, non esse dandam in eum actionem iudicati, probatum est.

X XIV. Exceptio: Nisi cum alio de ipsa re, cuius nomine is qui iudicio fisti promissus est, in ius uocatus erat, agatur. Hæc exceptio approbatur l. si duo. 5. §. ite si duo. ff. eo d. it. his uerbis: Si duo rei promittendi sint, & unus ad iudicium non uenerit, contenta sua promissione iudicio sistendi causa facta: actor autem ab altero rem petat, ab altero pœnam defensionis petendo exceptione submouebitur. Et quod si à patre facta fuerit promissio iudicio sistendi causa ex filij contractu, deinde de re actor egerit cum filio, exceptione submouebitur, si cum patre ex eius promissione agat. Contrà idem erit, si filius promiserit, & actor egerit cum patre de peculio.

X XV. Exceptio: Nisi reus fisti promissus principali actione non teneatur. Hæc exceptio reprobat ut exemplum l. si eum. 10. in prin. ff. d. it. his uerbis: Si enim iudicio fisti promiserit, qui iam tempore liberatus esse dicatur: quamuis fortè iam actione nō teneatur, actio in me danda est, ut uel exhibeam eum, uel defendam, ut ueritas inquiratur. Contradicere uideatur §. except. 6. item l. si eum. 10. §. qui iniuriarū. uerf. nam et defunctus, cū sua glossa. ff. si quis cautionibus, cuius uerba uide §. q. prox.

X XVI. Exceptio: Nisi de causa, ob quam fisti promissus in ius uocatus est sit transfactum. Hæc exceptio approbatur l. 2. in prin. ff. si quis cautionibus, his uerbis: Nō exigimus reū iudicio fisti, si de negotio propter quod iudicio fisti promiserit, fuerit transfactum. Concordat d. uerf. nam et defunctus. Item concordat l. neq; impuberes. 22. ff. de in ius uocando, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 1. quæst. 4. causa 1. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi post stipulationem commissam de negotio principali sit transfactum. hoc enim casu, ut si quidem iure actio ex stipulatione competit, sed eliditur per exceptionem doli, quæ exceptio approbatur simul et distinguitur d. l. 2. in prin. his uerbis: Sed hoc ita, si modò prius id negotium transfactum fuit, quàm fisti oporteret. cæterum si postea transfactum est, exceptio doli apponi debet. Quis enim de pœna promissa laboret post negotium transfactum? cum transfacti negotij exceptionem putauerit quis nocere, quasi etiam de pœna transfactum sit: nisi contrariū specialiter partibus placuerit.

X XVII. Exceptio: Nisi causa ob quæ fisti promissus est, sit finita. Hæc exceptio ipso quidè iure subsistit, uerum eius replicatio est: Nisi et alia causa cōtra eundem reum moueatur. Hæc replicatio reprobat ut argumento l. 2. §. fin. ff. de custodiareorum, cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 6. actus. reg. 3. Hæc de exceptionibus aduersus stipulationem iudicio fisti, sint dicta. Plures huiusmodi exceptiones uide §. lib. 8. capite 6. quæst. 3. item lib. 36. cap. 14.

De replicationibus præcedentium exceptionum generalioribus.

Planè iam enumeratæ exceptiones recipiunt duas replicationes generales, quarum prima hæc est: Nisi in cautione iudicio fisti conuenit, ne exceptio obijciatur. quæ replicatio approbatur simul et distinguitur l. sed et si. 4. §. quæstus est. ff. si quis cautionibus, his uerbis: Quæstus est, an possit conueniri, ne ulla exceptio in promissione deferra, iudicio sistendi causa facta, obijciatur? Et ait Atilicianus. Sed ego puto, conuentionem istam ita ualere, si specialiter causæ exceptionum expressæ sint, quibus à promissore spontè renunciatum est. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi generalis conuentio sit, non certarum exceptionum specialis renuntiatio. tunc enim ista conuentio nō ualet, ut ex iam dictis constat.

Alteræ dictarum exceptionum replicatio est: Nisi pro seruo uel filiofamilias iudicio fisti promissum sit. Hæc replicatio reprobat ut l. si quis. 7. ff. d. it. cuius uerba uide §. except. 13.

II. QVIBVS DATVR ACTIO EX STIPULATU IUDICIO FISTI?

Regulariter actio hæc, quemadmodum alia quænis ex stipulatu actio, hæredibus stipulatoris competit. uerum huius regulæ exceptio hæc est: Nisi actio principalis, ob quam iudicio fisti cautum est, non transeat ad hæredes. tunc enim actio quoque proposita accessoria sequens

sequens naturam principalis, heredibus non competit. quæ exceptio approbatur l. si eum. 10. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautionibus, his uerbis: Qui iniuriarum a-
cturus, stipulatus erat ante litem contesta-
tam, ut a duersariis suis iudicio sistat, com-
missa stipulatione mortuus est, non compe-
tere hæredi eius ex stipulatu actionem, pla-
cuit: quia tales stipulationes propter rem
ipsam dantur. Iniuriarum autem actio hæ-
redi non competit. quamuis enim hæc sti-
pulatione, iudicio sistendi causa facta, ad hæ-
redem transeat: tamen in hac causa danda nõ
est. Nam & defunctus, si uellet omiſſa iniu-
riarum actione, ex stipulatu agere, non per-
mitteretur. Idem dicendum est, si is cum quo
iniuriarum agere uolebam, stipulatione tali
commissa decesserit, nam non competit mi-
hi a duersus hæredem ex stipulatu actio: &
hoc Iulianus scribit. Secundum quod & si
fideiussores dati erunt, minimè dabitur in
eos actio, mortuo reo. Idem Pomponius, si
non post longum tempus decesserit: quia si
ad iudicium uenisset, litem cum eo contesta-
ri actor potuisset.

III. ADVERSVS QVOS DATVR
actio proposita?

I. Regula, De heredibus. Regulariter hæc actio, quæ
admodum quæuis actio ex stipulatu, competit aduersus
heredes promissoris, cuius tamen regule eadem excep-
tio est, quæ regule præcedentis, hæc scilicet: Nisi actio
principalis, ob quam iudicio sisti cautum est, aduersus
hæredem non detur. tunc enim nec hæc ex stipulatu iu-
dicio sisti actio aduersus hæredem danda, quæ exceptio
constat ex ijs quæ dicta sunt §. reg. prox. hisce uidelicet:
Idem dicendum est, si is cum quo iniuria-
rum agere uolebam, stipulatione tali com-
missa decesserit, nam nõ competit mihi ad-
uersus hæredem ex stipulatu actio, &c. Hu-
ius exceptionis replicatio est: Nisi post longum tempus
decesserit is qui sisti debuit, quæ replicatio approbatur
uerbis §. regula prox. propositis hisce: Si non post
longum tempus decesserit, quia si ad iudici-
um uenisset, litem cum eo contestari actor
potuisset. Plura de regula proposita uide §. cod. cap.
quæst. 7. except. 20.

II. Regula, De fideiussoribus. Hi regulariter tenen-
tur, cuius regule exceptiones uide §. d. quæst. 5.

III. QUID VENIAT IN
hanc actionem?

I. Regula, De eo quod interest, & quanti ea res est,
proponitur l. 2. §. fin. cum lege sequente. ff. qui satisfacere
cogantur, his uerbis: In fideiussorem, qui aliq-
uod iudicio sisti promiserit, tanti, quanti ea res er-
it, actionem dat prætor. Quod utrum ue-
ritatem contineat, an uerò quantitatem, ui-
deamus? & melius est, ut in ueram quantita-
tem fideiussor teneatur, nisi pro certa quan-
titate accessit. Siue in duplum est actio, siue
tripli, siue quadrupli: tanti eundem fideiussor

rem omnimodo detineri dicemus, quãti res
esse intelligitur. Concordat l. cum quis. 3. ff. si quis
in ius uocatus non terit, his uerbis: Cum quis in iu-
dicio sisti promiserit, neque adiecit pœnam,
si statum non esset: incerti cum eo agendum
esse in id quod interest, uerissimum est: &
ita quoque Celsus scribit. Propositæ regule
exceptio prima hæc est: Nisi certa quantitas seu pœna
in stipulatione sit adiecta, tunc enim non nisi in eam pœ-
nam datur actio. quæ exceptio approbatur supradictis
uerbis hisce: Nisi pro certa quantitate accessit.
item hisce: Neque adiecit pœnam, si statum nõ
esset. Secunda exceptio est: Nisi tempore quo agi-
tur, actoris interesse deserit. Hæc exceptio reprobatur
l. qui autem. 12. ff. si quis cautionibus, his uerbis: Illud te-
nendum est, estimationem eius quod inter-
sit agentis, ad illud tempus referendam, quo
sisti debuit, non ad id quo agitur, quamuis
deserit eius interesse.

II. Regula, De pœna promissa. Hæc regulariter, si
statum nõ sit, in solidum debetur. cuius regule exceptio
prima hæc est: Nisi pro parte stipulationi sit satisfactum.
tunc enim pars ex pœna remittitur, quæ exceptio ap-
probatur l. si seruus. 9. ff. si quis cautionibus, his uerbis:
Si plurium seruorum nomine, iudicio sisten-
di causa, una stipulatione promittatur: pœ-
nam quidem integram committi, licet unus
status non sit. Labeo ait: quia uerum sit, om-
nes status non esse. Verum si pro rata unius
offeratur pœna, exceptione doli mali usuru-
eum qui ex hac stipulatione conuenitur.
Secunda regule propositæ exceptio hæc est: Nisi maior
pœna promissa sit, quàm legibus est statuta. Hæc excep-
tio approbatur simul & distinguitur l. sed & si. 4. §.
fin. ff. de ar. cuius uerba uide §. quæst. 5. except. 7.

III. Regula: In causis criminalibus, si iudicio sisti cau-
tum sit, nec sistatur reus, pœna permittitur arbitrio iu-
dicis, quæ regule approbatur l. si quis. 4. ff. de custod. &
exhibit. reorum, his uerbis: Si quis reum criminis,
de quo satisfecit, non exhibuerit, pœna pec-
uniaria plectitur. Puto tamen, si dolo non
exhibeat, etiam extra ordinem esse damnân-
dum. Sed si neq; in cautione, neq; in decre-
to præsidis certa quantitas comprehensa est,
ac ne conseruando quidem ostenditur, quæ
certam formam habeat: præses de modo pe-
cuniæ quæ inferri debet, statuet.

V. QVANDO COMPETIT
actio proposita?

I. Regula: Regulariter quidem statim atque commis-
sa est stipulatio, actio hæc competit. uerum huius regu-
le exceptio hæc est: Nisi intra sex menses post commissam
stipulationem fideiussor ipsum reum exhibere sit pa-
ratus. quæ exceptio approbatur l. sancimus. 26. C. de fi-
deiussoribus, cuius uerba uide §. except. 21.

II. Regula: Si ante diem certum esse cœperit, reum
sisti non posse, puta, quia dolo promissoris occisus: non
tamen nisi die ueniente competit actio, quæ regule ap-
probatur l. si eum. 10. §. 2. ff. si quis cautionibus, his uerbis:
Homo

Homo sisti promissus, ante diem dolo pro-
missoris perijt. certo iure utitur, non ante
pœnam peti posse, quàm dies promissionis
ueniat: tota enim stipulatio in diem collata
esse uidetur.

VI. ADFINIA REMEDIA.

De reo apprehendendo proponitur Nouell. c. 53. §. si
qui uerò. cuius uerba uide §. cod. lib. cap. 2. quæst. 6. reg.
11. Plura adfinia remedia uide §. lib. cod. cap. 2. quæst. 6.
Hæc de cautione iudicio sisti, eiuſq; actione sunt dicta.

IVDICATVM SOLVI.

Cap. X.

I. CAUSA, EX QVA IVDICA-
tum solui satisfidandum.

REUS conuentus satisfacere cogitur iudicatum solui,
quæ regule approbatur Inst. de satisfidationibus,
in prim. cuius uerba uide §. lib. cod. cap. 7. quæst. 8.
de reo cõuento, caut. 3. Concordat Inst. d. tit. §. si uerò ali-
quis conuenitur, siquidem præsens procurat, cuius uer-
ba uide §. d. caut. 3. Huius regule exceptio prima hæc
est: Nisi suo nomine, non per procuratorem reus iudici-
um suscipiat. tunc enim satisfacere iudicatum solui non
compellitur, quæ exceptio approbatur Inst. d. tit. §. sed
hodie hæc aliter, cuius uerba uide §. d. caut. 3. Secun-
da exceptio est: Nisi reus bona immobilia possideat.
Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. scien-
dum est. 15. ff. qui satisfid. cogantur, cuius uerba uide §. ca-
pite prox. in prim. Reliquas exceptiones uide §. quæst.
prox. reg. 2.

II. QVI IVDICATVM SOLVI
satisfidare teneantur?

I. Regula, De ipso reo, proposita est §. reg. prox.

II. Regula, De procuratore & defensore rei conuen-
ti. Hic iudicatum solui satisfacere tenetur, quæ regule ap-
probatur Inst. de satisfid. §. 1. his uerbis: Multò magis
is qui in re actione conueniebatur, satisfacere
cogebatur, si alieno nomine iudicium acci-
piebat. Concordat Inst. d. tit. §. si uerò in personam ibi:
ab eius uerò parte, his uerbis: Siquidem alieno no-
mine aliquis interueniret, omnimodò satisfac-
dabat: quia nemo defensor in aliena re sine
satisfidatione idoneus esse creditur. Item con-
cordat Inst. d. tit. §. si uerò reus, cuius uerba uide §. lib.
cod. cap. 7. quæst. 8. de rei conuenti procuratore. Con-
cordat item l. si ad. 10. ff. iudicatum solui, his uerbis: Si
ad defendendum procurator datus fuerit,
satisfidare iubetur iudicatum solui stipulatio-
ne, quæ nõ ab ipso procuratore, sed à domi-
no litis interponitur. quòd si procurator ali-
quem defendat, ipse cogitur satisfacere iudi-
catum solui stipulatione. Concordat item l. qui
proprio. 46. §. qui alium. ff. de procuratoribus, cuius uer-
ba uide §. lib. prox. cap. 6. quæst. 4. excep. 1. in fine, dupl.
gener. 3. Propositæ regule exceptio prima est: Nisi ipse
reus pro procuratore satisfecerit, quæ exceptio appro-
batur Inst. de satisfidationibus, §. si uerò aliquis conuenitur,
uer. siquidem præsens procuratorem, cuius uerba uide
§. cap. 7. quæst. 8. de reo conuento, caut. 3. Concordat d.

l. 10. ff. iudicatum solui, cuius uerba uide paulò superius.
Item cõcordat d. l. 46. in prim. ff. de procuratoribus, cui-
us uerba uide §. lib. prox. cap. 6. quæst. 4. except. 30.
Secunda exceptio est: Nisi certum sit, procuratori esse
mandatum. Hæc exceptio reprobatur l. ne satisfidatio. 21.
in fine. ff. ratam rem haberi, cuius uerba uide §. cod. lib.
cap. 8. quæst. 1. causa 1. except. 11. Concordat l. unica, §.
fin. C. de satisfidando, his uerbis: Rei procurator, uel
defensor etiam sub gestorum testificatione
factus, in ipso litis limine iudicatum solui sa-
tisfidationem in omnibus causis præstare cogi-
tur. Tertia exceptio est: Nisi filius defendat pa-
trem. Et hæc exceptio reprobatur l. filiusfam. 14. ff. qui
satisfidare cogatur, his uerbis: Filius familiæ defen-
dit absentem patrem. quæro, an iudicatum
solui satisfacere debeat? Paulus respondit, eũ
qui absentem personam defendit, etiam si fi-
lius uel pater sit: satisfacere petitori ex forma
editi debere. Quarta exceptio est: Nisi defensor
locuples sit, aut consularis. Hæc exceptio duplex repro-
batur l. minor. 51. §. fin. cum duabus legibus sequentibus.
ff. de procuratoribus, his uerbis: Is qui suscepit de-
fensionem, et si locupletissimus sit, aut si cõ-
sularis sit, non uidetur defendere, nisi satis-
facere fuerit paratus. Quinta exceptio est: Nisi
procurator actoris dominum in reconuentione uende-
re cogatur. Et hæc exceptio reprobatur l. unica, §. fin.
autem ei. C. de satisfidando, his uerbis: Sin autem pro-
curatori actoris ab aduersario suo opposita
fuerit in ipso litis exordio defensionis alle-
gatio, etiam ipse quasi absentis in hac parte
procurator satisfidationem super excipiente da-
lite præstare cogitur: qua non præcedente,
lis quæ ei data est, ulterius procedere à iudi-
ce non conceditur. Concordat l. si defunctus. 15. §.
fin. ff. de procurat. his uerbis: Qui ad communi di-
uidundo iudicium datus est agendum, idẽ
& ad defendendum uidebitur datus, dupli-
ci cautela interponenda. Sexta exceptio est: Nẽ
si tutor pupillum, uel curator aduultum defendere cog-
atur. Hæc exceptio approbatur l. 1. §. sufficit. ff. de admi-
nistr. tutorum, his uerbis: Nec cogendi sunt tuto-
res cauere, ut defensores solent. Concordat l.
ult. §. defensionẽ. C. cod. tit. his uerbis: Defensionem
autem, & nomen eius in hoc casu apertius
declarantes, ne fortè putauerint tutores uel
curatores grauamen sibi et imponi: illam
decernimus defensionẽ eos subire, quæ nõ
satisfidatione pro euentu litis cõstituitur, sed
ut litem secundum legũ ordinem, &c. Se-
ptima exceptio est: Nisi dominus seruum noxali iudi-
cio defendat, de qua re uide §. lib. 47. cap. 2. quæst. 9. reg.
2. Octaua exceptio est: Nisi satisfidatum sit. De hac excep-
tione uide §. lib. cod. cap. 7. quæst. 2.

III. QUID, seu de qua re satisfidandum sit, definitur
Inst. de satisfidationibus, §. 1. his uerbis: Vnde autem Iu-
dicatum solui satisfidatio sic appelletur, faci-
le est intelligere. Namq; stipulabatur quis,
ut solueretur sibi quod fuisset iudicatum.

III. EVENTVS.

Si satisfidatum non sit, res deponenda est, donec satisfidatur. quæ regula approbatur l. si fideiusor. 7. §. fin. ff. qui satisfidare cogatur. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 9. membr. 2. de re sequenda, quæst. 1. except. 1.

DE ACTIONE, SI IVDICATUM SOLUI SATISDATUM SIT.

I. CAUSAB, EX QVIBVS HAEC ACTIO COMPETIT.

Causa huius actionis triplex proponitur l. iudicat. 6. ff. iudicatum solui, his uerbis: Iudicatum solui stipulatio tres clausulas in unum collectas habet, de re iudicata, de re defendenda, de dolo malo. Ait Iuriconsultus: De re iudicata, hinc uerbis prima proposita actionis causa denotatur: si scilicet id quod iudicatum est, non soluatur. Cui cause concordat Inst. de satisfidat. in princ. cuius uerba uide §. eod. lib. cap. 7. quæst. 3. de reo. caut. 3. Ait insuper Iuriconsultus: De re defendenda. Altera causa in hisce uerbis continetur: si scilicet reus non defendatur. Cui concordat l. si defunctus. 15. in prin. ibi: committitur. ff. de procuratorib. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 7. reg. 10. except. 4. Ait deniq; Iuriconsultus: De dolo malo. Hic tertia proposita actionis causa designatur: si scilicet reus, cuius defensor, qd dolo malo in causa commisit, tunc enim actione ex stipulatu iudicatum solui tenetur. cuius exemplū proponitur l. si sine. 22. §. si in stipulatione. ff. ratã rē haberi. cuius uerba uide §. eod. lib. cap. 8. quæst. 2. reg. 1. Harum causarum exceptiones ordine uideamus.

I. Exceptio: Nisi uitiōse cautum sit, tunc enim actio proposita deneganda, quæ exceptio approbatur l. quoties. 6. ff. qui satisfid. cogantur, his uerbis: Quoties uitiōse cautum uel satisfidatum est, non uidetur cautum. Huius exceptionis exempla sunt exceptiones in §. proxime sequentes. Vide item de hac exceptione §. cap. 7. quæst. 2. except. 2. repl. 1.

II. Exceptio: Nisi alius quam actor iudicatum solui sit stipulatus. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, uerū eius replicatio prima hæc est: Nisi procurator actoris sit stipulatus. Hæc replicatio cū alijs similib. approbatur l. si quis. 3. §. 1. ff. iudicatu solui, his uerbis: Stipulationem iudicatum solui procurator & tutor & curator stipulari possunt. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi procuratori mandatum non sit. Hæc duplicatio approbatur ibidem, his uerbis: Procuratorem autem accipere debemus, cui mandatum est, siue huius rei, tantum mandatum suscepit, siue etiam uniuersorū bonorū. Huius duplicationis triplicatio prima hæc est: Nisi procurator sit uniuersorum bonorum. tunc enim non requiritur speciale mandatum, quæ triplicatio constat ex uerbis tam propositis hisce: Siue etiam uniuersorū bonorum. Secunda triplicatio est: Nisi dominus id quod procurator gessit, ratum habuit. Hæc triplicatio approbatur ibidem, his uerbis: Sed & si ratum fuerit habitum, procurator uidetur. Tertia triplicatio est: Nisi dominus post interpositam stipulationem procuratori causam agendam mandauerit. Quæ triplicatio approbatur l. Iulianus. 11. ff. qui satisfidare cogantur.

cuius uerba uide §. lib. eod. cap. 7. quæst. 7. reg. 2. except. 4. Quarta triplicatio est: Nisi is iudicatu solui stipulatus sit, cui etiam sine mandato agere licet. Hæc triplicatio reprobatur l. si quis. 3. §. sed si forte. ff. iudicatum solui, his uerbis: Sed si forte ex liberis, uel ex parentibus aliquis interueniat, uel uir uxoris nomine, à quib. mandatū non exigitur: an committatur stipulatio, quæritur. magis q; erit, ne committi debeat: nisi fuerit ei mandatū, uel ratum habitū. quod enim eis agere permittitur edicto prætoris, non facit eos procuratores. Itaq; si talis persona interueniat, ex integro erit cauendū. Secunda proposita exceptionis replicatio est: Nisi tutor actoris iudicatum solui stipulatus sit. Hæc replicatio approbatur d. l. 1. §. 1. cuius uerba uide §. repl. prox. in prin. Huius replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi tutor qui stipulatus est, tutelam non administrat. Hæc duplicatio approbatur d. l. 3. §. sed & quod, his uerbis: Sed & quod de tutore diximus, ita accipiendum est, si is fuerit qui tutelam administrabat. Secunda duplicatio est: Nisi tutor non sit, sed quasi tutor negocia administrat. Hæc duplicatio approbatur ibidem, his uerbis: Si tutor nō esset, tutoris appellatione eum non contineri. Tertia duplicatio est: Nisi nō quasi tutor negotiū administrat; sed alio animo, uel ex alia causa. Hæc duplicatio approbatur ibidem, his uerbis: Sed & si quidē tutor sit, nō tamē quasi tutor negocium administrat, uel dum ignorat, uel ex alia causa: dicendum erit, non committi stipulationem. nam edicto prætoris illi tutori agendi facultas datur, cui à parēte maiore uel parte tutorū eorum, uel cuius de ea re iurifiditio fuit, tutela permittitur. Quarta duplicatio est: Nisi certarū rerum tutor sit, & causa ob quā stipulatio facta est, ad res eius non pertinet. Hæc duplicatio approbatur d. l. 3. §. si tutor, his uerbis: Si tutor esse proponatur regionis alicuius, uel provinciae, uel rerū Italicarum: consequens erit dicere, stipulationem ita demum committi, si ex ea causa egerit, quæ ad administrationem earum pertinebat. Tertia proposita exceptionis replicatio est: Nisi curatori actoris iudicatum solui satisfidatum sit. Hæc replicatio approbatur d. l. 3. §. 1. ff. iudicatum solui, cuius uerba uide §. repl. 1. in prin. Concordat d. l. 3. §. sed & curatorem, his uerbis: Sed & curatorem accipiemus furiosi, uel furiosæ: itē pupilli, pupillæ: cæterorum q; putā adolefcentis: uel si alterius cuius curator sit, committi puto stipulationem. Hæc de secunda exceptione eiusq; replicationibus sint dicta.

III. Exceptio: Nisi post interpositam satisfactionem actor reo heres extiterit. Hæc exceptio approbatur l. si petitor. 8. ff. iudicatu solui, his uerbis: Si petitor post satisfactionem ante iudicium acceptum heres possessori extiterit, extinguetur stipulatio.

III. Exceptio: Nisi iudicium ab uno in alium transferatur. Hæc exceptio approbatur l. 1. §. fin. ff. quib. modis pignus soluitur, his uerbis: Defensor absentis cautio

cautionem iudicatum solui præstitit. in dominum iudicio postea translato, fideiussores ob rem iudicatam, quos defensor dedit, non tenebuntur, sed nec pignora quæ dederunt. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi ex parte actoris, non rei conuenti iudicium transferatur. quæ replicatio approbatur l. in cause. 27. §. si ex parte. ff. de procuratoribus, his uerbis: Si ex parte actoris translatio litis fiat, dicimus committi iudicatum solui stipulationem à reo factā: idque & Neratius & Iulianus probant, & hoc iure utimur: scilicet si dominus satis acceperit. Sed & si procurator satis acceperit, & transferatur iudicium in dominum, uerius est committi ex stipulatu actionem, & à procuratore in dominum transferri. Altera replicatio est: Nisi non à procuratore in dominum, sed contra à domino uel à procuratore in procuratorem iudicium transferatur. Quæ replicatio approbatur d. §. si ex parte, his uerbis: Sed & si à domino uel à procuratore in procuratorem iudicium transferatur, nō dubitat Marcellus, quin committatur stipulatio. & hæc uera sunt.

V. Exceptio: Nisi apud alium iudicem causa agatur, quam cuius respectu iudicatum solui cautum est. Hæc exceptio approbatur l. si quis. 3. in prin. ff. iudicatum solui, his uerbis: Si quis ad aliquem iudicem iturus, stipulatus est iudicatum solui, & agit apud alterum, non committitur stipulatio: quia non huiusmodi iudicis sententiæ fidei iutores se subdiderunt.

VI. Exceptio: Nisi in priore iudicio reus fuit absolutus. tunc enim licet ab appellationis iudice fuerit condemnatus, stipulatio tamen nō committitur. Quæ exceptio approbatur certo modo l. cum apud. 20. ff. iudicatum solui, his uerbis: Cum apud Sempronium iudicem datum reus defenderetur, stipulatione cautum est, ut quod Sempronius iudex iudicasset, præstaretur: à cuius sententia petitor appellauit. & cum apud competentem appellationis iudicem res ageretur, defensore condemnato, quæsitum est, an stipulatio commissa esset: Scævola respōdit, secundum ea quæ proponerentur, nō esse iure commissam. Claudius: Ideo in stipulatione adijcitur: Quite in eius locum substitutus erit.

VII. Exceptio: Nisi alia actione agatur, quam cuius respectu satisfidatum est. Hæc exceptio approbatur l. cū quærebat. 13. §. fin. ff. iudic. solui, his uerbis: Si fuero à fideiussore procuratoris stipulatus iudicatu solui, quasi in re acturus, & postea in personam egero: uel alia actione acturus, aliam autem dictauero: non committitur stipulatio: quia de alio actum uidetur, de alio stipulatio interposita est. Concordat l. non à iudice. 6. §. fin. ff. de iudicijs, his uerbis: Si quis alio iudicio acturus iudicatum solui satis acceperit, deinde alio iudicio agat: non committitur stipulatio, quia de alia re cautum uidetur.

VIII. Exceptio: Nisi semel ex hac stipulatione actū sit, uel stipulatio commissā. Hæc exceptio approbatur l. iam tamen. 5. §. in hac stipulatione. ff. iudicatum solui, his uerbis: In hac stipulatione quia plures causæ sunt una quantitate conclusæ, si committetur statim stipulatio ex uno casu, amplius ex alio committi non potest. Concordat d. l. 13. in prin. ff. eod. it. his uerbis: Cum quærebat, si interposita iudicatum solui stipulatione, cū quis rem nō defenderet, postea ex eodem iudicio sententiā esset passus, an ob rem iudicatā clausula committatur: Vlpianus dicebat, unam clausulam in stipulatione iudicati solui ob rem non defensam, & ob rem iudicatam in se habere. Cum igitur iudicatum solui stipulatio una claudatur clausula, siue res iudicetur, siue res non defendatur: merito quæritur, si altera clausula committatur, an ex altera rursus committi possit: Ecce enim, si quis stipuletur, si naus ex Asia uenerit, aut si Titius consul factus fuerit: constat, siue naus prior uenerit, siue Titius antè consul factus sit, committi stipulationem. Sed ubi commissā est ex priore causa, ex altera licet existat conditio) amplius non committitur. Altera enim causa, non utraq; inerat stipulationi. Concordat item l. ult. in fine. ff. eod. it. cuius uerba uide §. repl. prox. Proposita exceptionis replicatio est: Nisi aduersus alium postea committatur stipulatio, uel agatur, quam aduersus quem actum est prius. Hæc replicatio approbatur d. l. ult. his uerbis: Si unus ex fideiussoribus ob rem nō defensam conuentus sit, deinde postea ea res defendatur: alter si de iussorum ob rem iudicatam conueniri potest. Et si reus promittendi duobus hæredibus relictis decesserit, alter rem non defendat, alter defendat: is qui non defendit, ob rem non defensam conueniri potest: ille qui defendit, ob rem iudicatā: quoniam in unius eiusdēq; persona nō posse committi has duas clausulas creditur: & nos dicimus, semper præualere rei iudicatæ clausulam, eamq; solam committi.

IX. Exceptio: Nisi conditio defensoris postea sit mutata. Hæc exceptio approbatur l. si ante. 7. §. nam ut committatur. ff. iudicatum solui, cuius uerba uide §. except. prox. repl. 2. Huius exemplum est: Si cum tutor defenderet pupillum, satisfidedit, posteaq; tutor esse desierit, quod exemplū proponitur l. 2. §. fin. ff. de administr. tutor. cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 4. quæst. 3. reg. 1. except. 2.

Exceptiones causæ ob rem non defensam speciales.

Hæcenus exceptiones aduersus tres proposita actionis causas propositæ sunt generales quidem: sequuntur nunc speciales exceptiones aduersus illam causam: Si res non defendatur.

X. Exceptio: Nisi res non defendatur, tunc enim nō committitur ob rem non defensam clausula, quæ exceptio approbatur l. hæc stipul. 15. ff. iudicatum solui, his uerbis:

uerbis: Hæc stipulatio, quam diu res non defendatur: simulatq; defendi cœperit, aut defendi debere deserit, res soluitur. *Proposita exceptio prima hæc est: Nisi defensor non sit idoneus, nec satisfat.* Hæc replicatio approbatur l. i. tamen s. n. uideamus. ff. d. de his uerbis: Nunc uideamus, qualis defensio exigatur, ne committatur stipulatio, & quarum personarum. Et si quidem ex personis enumeratis in defensione quis succedat: palam est, rectè rem defendi, nec committi stipulationem. Si uerò extrinsecus persona defensoris interueniat, æquè stipulatio non committitur: si modò ille paratus sit rem boni uiri arbitrato defendere, hoc est satisfacere. Sic enim uidetur defendere, si satisfat. Cæterum si simpliciter paratus sit interuenire, nec admittatur, committetur ista stipulatio ob rem non defensam. *Ait iurisconsultus, Ex personis enumeratis: scilicet s. eadem lege, & l. si quis. s. fin. de quibus uide j. replicatio 3. cum sequentibus.* Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi actor defensorem etiam non idoneum admisit. *quæ duplicatio approbatur d. s. nunc uideamus, in fine, his uerbis:* Quod si quis eum uel eum satisfadatione, uel sine satisfadatione admisit: cõsequens erit dicere, stipulationis istius nullam partem committi: quia sibi impurare debet, qui talem defensorem admisit. *Secunda replicatio est: Nisi conditio persone defendentis sit mutata, & mandatum procuratoris defendentis à domino reuocatum.* Hæc replicatio approbatur l. si ante. 7. ff. iudicatum solui, his uerbis: Si ante acceptum iudicium prohibitus fuerit procurator à domino, & actor ignorans prohibitum eum esse egerit, an stipulatio committatur? Et nihil aliud dici potest, quàm committi. Quod si quis sciens prohibitum esse egerit, Iulianus putat stipulationem non committi. nam ut committatur, non sufficere ait, cum ea persona acceptum esse iudicium, quæ stipulatione cõprehensa est: sed oportere etiam causam personæ eandem esse, quæ stipulationis interponendæ tempore fuit. Et ideo si is qui procurator datus est, hæres extiterit domino, atque ita acceperit iudicium, siue etiam prohibitus acceperit, non committitur stipulatio. Nam & aliàs responsum est, si quis absentem defendens satisfecerit, deinde uel procurator ab eo datus, uel postquàm hæres ei extiterit, iudicium acceperit, fideiussores non teneri. *Proposita replicationis duplicatio est: Nisi actor sciens conditionem defensoris mutata, non contradixerit. quæ duplicatio approbatur iam dictis uerbis hisce:* Quod si quis sciens prohibitum esse egerit, Iulianus putat stipulationem non committi. *Secundum hanc stipulationem seu distinctionem intelligenda reor uerba ibidem sequentia, quæ uolunt non committi stipulationem, conditione defensoris mutata. Tertia proposita exceptionis re-*

plicatio est: Nisi unus tantum ex pluribus fideiussoribus uel hæredibus defendat. Hæc replicatio reprobatur l. i. tamen s. s. ff. iudicatum solui, his uerbis: Vnus ex fideiussoribus uel hæredibus pluribus, alio cessante suscipere defensionem potest. *Concordat d. l. s. ff. si ex fideiussoribus uerbis:* Si ex fideiussoribus, qui iudicatum solui cauerant, extat defensor: placuit ob rem iudicatam stipulationem non committi: cæteraq; eadem esse, atq; si extraneus defensor existat. *Concordat item l. licet. 4. s. fin. ff. de procuratoribus. cuius uerba uide s. cap. prox. quæst. 5. except. 22. repl. 4.* *Quarta replicatio est: Nisi plures simul, quilibet pro sua parte defendere uelint.* Hæc replicatio approbatur d. l. s. ff. iudicatum solui, his uerbis: Si tamē plures fideiussores defendere fuerint parati: uideamus, utrum unum defensorem debeant dare: an uerò sufficiat, ut unusquisq; eorum pro parte sua defendat, uel defensorem substituatur? & magis est, ut nisi unum dent procuratorē (desiderante scilicet hoc auctore) committatur stipulatio ob rem non defensam. Nam & plures hæredes necesse habebunt unum dare procuratorem, ne defensio per plures scissa in cõmodo aliquo adficiat auctore. Aliud est in hæredibus actoris, quibus necessitas non imponitur, ut per unum litigent. *Concordat l. non tamen. 88. ff. de procuratoribus. cuius uerba uide j. d. pl. 2.* *Huius replicationis prima duplicatio hæc est: Nisi omnes in solidum defendant, non quilibet pro sua parte. quæ duplicatio approbatur l. licet. 4. s. fin. ibi: uel omnes. ff. de procuratoribus. cuius uerba uide s. cap. prox. quæst. 5. except. 22. repl. 4.* *Altera duplicatio est: Nisi pluribus propositis actionibus, in singulis singuli defensionem suscipere sint parati. Hæc duplicatio approbatur l. omnium aut. 37. cum lege sequente. ff. de procuratoribus. his uerbis:* Est quæsitum, si aduersarius plures intendat actiones, & in singulis singuli existant defensionem suscipere parati: an absens defendi uideatur? & uideri eum rectè defendi, Iulianus ait: quo iure nos uti, Pomponius scribit. Non tamen eousq; procedendū erit, ut si decē peccantur, & existant duo defensores parati in quina defendere, audiantur. *Quinta replicatio est: Nisi plures unum procuratorē dederint ad defendendū.* Hæc replicatio reprobatur per ea quæ iam dicta sunt. *Sexta replicatio est: Nisi non in solidum defendatur.* Hæc replicatio approbatur l. ex clausula. 17. ff. iudicatum solui, his uerbis: Ex clausula de re iudicata, dolo malo, ob rem non defensam, in solidum committitur stipulatio. Non enim uidebitur defensa res boni uiri arbitrato, quæ non in solidum defensa sit. *Septima replicatio est: Nisi defensor non satisfecerit. quæ replicatio approbatur l. iam tamen. s. n. uideamus. ibi: si modò. ff. iudicatum solui. cuius uerba uide s. ead. except. repl. 1. Sed & leges concordantes uide s. eod. cap. quæst. 2. reg. 2.* *Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi actor defensorem sine satisfadatione admisit. quæ duplicatio approbatur d. s. nunc*

nunc uideamus. *Octaua replicatio est: Nisi alibi quàm ubi agitur, defendere sit paratus.* Hæc replicatio approbatur d. l. s. ff. iudicatum solui, his uerbis: Illud sciendū est, ubi rem esse defendendam, ut rectè defendatur, ubi debet agi. *Nona replicatio est: Nisi postquàm cum uno ex fideiussoribus ob rem non defensam lis contestata est, defensio à reo suscipiatur.* Hæc replicatio reprobatur l. si quis. s. fin. cū lege sequente. ff. iudicatum solui, his uerbis: Si plures fuerint fideiussores, posteaquam cū uno lis contestata est ex clausula ob rem non defensam, ipse reus potest suscipere defensionem. Is autem cum quo actum fuerit, absolui debet. *Decima replicatio est: Nisi postquam fideiussor ob rem non defensam cõdemnatus est, defensio à reo suscipiatur.* Hæc replicatio approbatur d. l. s. in prim. ff. eod. tit. his uerbis: Iam tamen fideiussore, qui iudicium acceperat, dånato, frustra defensionem reus suscipit. Cæterum et si solutus fuerit postquam iudicatum est, repetitionem cõstituemus eius quod solutum est. *Undecima replicatio est: Nisi postquàm unus fideiussorum suam partem ob rem non defensam soluit, defensio suscipiatur.* Hæc replicatio reprobatur l. si ex duobus. 14. in prim. ff. iudicatum solui, his uerbis: Si ex duobus fideiussoribus, qui iudicatum solui sponderant, alter ob rem non defensam, partē suam soluerit, nihilominus res defendi poterit: nec tamen is qui soluerit, repetet: stipulatio enim pro parte eius perempta est, perinde ac si acceptum ei factum fuisset. *Duodecima replicatio est: Nisi defensor interrogatus non responderit.* Hæc replicatio approbatur l. si sine. 9. s. Celsus. ibi: an ergo. ff. de interrogat. in iure facien. cuius uerba uide j. lib. prox. cap. s. de consensu, quæst. 1. except. 1. Hæc de replicationibus exceptionis proposita. *Plures huiusmodi replicationes uide j. lib. 8. cap. 6. quæst. 3. except. 4.* *X I. Exceptio: Nisi adhuc res defendi possit, et lis ex stipulatione nondum sit contestata. tunc enim actio proposita differtur. quæ exceptio approbatur l. si quis. s. fin. ff. iudicatum solui, his uerbis:* Ob rem non defensam stipulatio non committitur, quædiu potest existere qui defendat. *Concordat l. cum quærebatur. 15. s. proinde uide d. ff. eod. tit. his uerbis:* Videndum est, stipulatio ob rem non defensam, utrum commissa est re non defensa: an non prius creditur commissa, nisi ex stipulatione lis fuerit contestata? quod magis est. Et ideo nec fideiussoribus uidetur statim dies cedere, ubi res cœperat non defendi. *X II. Exceptio: Nisi iustam non defendendi causam habeat. Hæc exceptio approbatur l. non cogendum. 4. s. ff. de procuratoribus, his uerbis:* At si iustam causam habeat, cur iudicium accipere nolit: nec fideiussores teneri. quia uir bonus arbitratoris non fuit, ut qui iustam excusationē adferret, defendere cogerecur. *Quæ autem sint huiusmodi causæ iustæ, ex quibus defendere quis non teneatur, dictum est s. lib. prox. cap. 7. reg. 10.* *X III. Exceptio: Nisi reus demes factus sit. Hæc ex-*

ceptio reprobatur d. l. s. ff. iudicatum solui, his uerbis: Si reus, postquam iudicatum solui promisit, demes factus sit, an stipulatio committatur ob rem non defensam, quæritur? magisq; est ut committatur, si nemo eum defendat. *X IIII. Exceptio: Nisi reus inuitus in ius uocari non possit. Hæc exceptio reprobatur l. si reus. 12. ff. iudicatum solui, his uerbis:* Si reus post iudicatum solui stipulationem in magistratu sit, nec inuitus in ius uocari possit: tamen nisi res boni uiri arbitrato defendatur, fideiussores tenentur. *X V. Exceptio: Nisi de re defendenda prætor iudicium accipere non cogat. Hæc exceptio approbatur l. uir bonus. 13. ff. eod. tit. his uerbis:* Vir bonus non arbitratur in defensionem esse rem, de qua prætor accipere iudicium non cogat. *X VI. Exceptio: Nisi lis finita sit. Hæc exceptio approbatur l. 2. ff. iudicatum solui, his uerbis:* Cùm litē mortua nulla res sit, ideo constat si fideiussores ex stipulatu iudicatum solui non teneri. *Concordat l. cum quærebatur. 15. s. penult. ff. eod. tit. his uerbis:* Si forte lis finita fuerit, ad quam defensio erat necessaria, uel solutione, uel transactione, uel acceptilatione, uel quo alio modo: consequenter placuit, euanescere ob rem non defensam clausulam. *Concordat l. hæc stipulatio. 15. ibi: aut defendi debere deserit. ff. eod. tit. cuius uerba uide s. except. 10. in prim. Huius exemplum proponitur l. si eum. 33. ibi: si autem adierit. ff. de fideiussoribus. cuius uerba uide j. except. 19.* *X VII. Exceptio: Nisi res de qua lis est, interierit. Hæc exceptio reprobatur l. si seruus. u. ff. iudicatum solui, his uerbis:* Si seruus qui in rem actione petebatur, litē contestata decesserit, deinde possessor litem deseruerit: quidam eius fideiussores pro lite datos non teneri putant: quia mortuo homine, nulla iam res sit, quod falsum est: quoniam expedit de emictione actionis conseruandæ causa, item fructuum nomine rem iudicari. *X VIII. Exceptio: Nisi reus pro quo satisfadatum est, soluendo esse deserit. Hæc exceptio reprobatur l. Titius. 76. ff. de procuratoribus. cuius uerba uide s. eod. lib. cap. 2. quæst. 6. reg. 3.* *X IX. Exceptio: Nisi per actorem steterit, quod minus defendatur. Hæc exceptio approbatur exemplo d. l. 33. in fine. ff. de fideiussoribus, his uerbis:* Si eum hominem, quem à Titio petieram, pro quo satis de lite acceperam, Titius liberum hæredem quæ reliquerit: siquidem reuera ipse fuit, dicendum est iudicium in eum transferri: & si non patiat id fieri, committitur stipulationem. Si autem meus petitoris fuerit, neq; iussu meo hæreditatem adierit, fideiussores tenebuntur ob rem non defensam. Si autem adierit me iubente, stipulatio euanescit. Planè si meus fuerit, & idcirco differam aditionem, ut cum uicero, tunc eum iubeam adire, & interim ob rem non defensam

agere uelim: non comittetur stipulatio: quia uir bonus non arbitraretur.

Exceptiones causae seu clausulae stipulationis de dolo malo, speciales.

Ultima clausula stipulationis de dolo malo, praeter haecenus enumeratas exceptiones generales, recipit & sequentes exceptiones speciales.

XX. Exceptio: Nisi alius quam is qui iudicatum solui satisfecit, dolum commiserit. Hac exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio prima haec est: Nisi haeres eius qui satisfecit, dolum commisit, quae replicatio approbatur l. nouissima. 19. in prin. ff. iudicatum solui, his uerbis: Nouissima clausula iudicatum solui stipulationis, Dolum malum ab esse abfururumque esse, & in futurum tempus permanens factum demonstrat. Itaque, etsi forte decesserit is qui dolo fecit, tenebitur haeres eius. Verbum enim Abfururumque esse, plenissimum est, & ad omne tempus refertur: ut si aliquo tempore non abfuerit dolum (quoniam uerum sit non abfuisse) committatur haec clausula. Secunda replicatio est: Nisi in stipulatione ita sit adiectum: Si huius rei dolum malum non aberit, quanti ea res est, dare spondes? quae replicatio approbatur d. l. 19. ff. in autem, his uerbis: Sin autem adiectum sit: Si huius rei dolum malum non aberit, quanti ea res est, dare spondes? etiam ob extranei dolum promissor de poena tenebitur.

XXI. Exceptio: Nisi non stipulationis tempore, sed postea uel ante dolum sit commissus. Hac exceptio approbatur d. l. 19. ff. in his uerbis: Doli autem mali clausula, sicut reliquae stipulationes, in quibus tempus nominatim adiectum non est, ad principium stipulationis refertur. Huius exceptionis replicatio est: Nisi tempus in stipulatione sit adiectum, quae replicatio constat ex uerbis iam dictis huius: Tempus nominatim adiectum non est. Concordat d. l. 19. in prin. cuius uerba uide s. except. prox. repl. 1. Haec de causis eorumque exceptionibus actionis ex stipulatu iudicatum solui. Sequuntur nunc reliqui eius actionis loci.

II. QVIBVS DATVR haec actio?

I. Regula, De domino, procuratore stipulante, proponitur l. si procurator. 28. in prin. ff. de procur. his uerbis: Si procurator meus iudicatum solui satis accepit, mihi ex stipulatu actio utilis est, si curi iudicati actio mihi indulgetur. Huius regulae exceptio prima haec est: Nisi procurator agat. Haec exceptio reprobat d. l. 28. ff. in his uerbis: Sed & si agat procurator meus ex ea stipulatione, me inuito: nihilo minus tamen mihi ex stipulatu actio tribuetur. Quae res facit, ut procurator meus ex stipulatu agendo exceptione debeat repelli: sicut cum agit iudicati, non in rem suam datus, neque ad eandem rem procurator factus. Secunda exceptionis loco notandum, quod domino utilis, non directa competat actio, quae

exceptio approbatur l. in causa. 27. ff. in. ff. eod. tit. his uerbis: Licet procuratori commissum sit stipulatio, tamen domino erit danda utilis ex stipulatu actio, directa penitus tollenda.

II. Regula, De heredibus, proponitur l. poenales. 22. ff. Iulianus. ff. ad l. Falcidiam, cuius uerba uide 7. quae. prox. reg. 2. except. 1.

III. ADVERSVS QVOS datur?

I. Regula, De domino, procuratore uel defensore promittente, proponitur d. l. 28. ff. per contrarium. ff. de procur. his uerbis: Si procurator meus iudicatum solui satisfecerit, in me ex stipulatu actio non datur. Sed & si defensor meus satisfecerit, in me ex stipulatu actio non datur: quia nec iudicati mecum agi potest.

II. Regula, De heredibus promissoris. Aduersus hos quoque actio proposita competit, quae regula approbatur inst. de satisfationibus. ff. si uero aliquis conuenitur, siquidem praesens. ibi: ut tam ipse quam haeres eius obligetur, cuius reliqua uerba uide s. cap. 7. quae. 8. de reo conuenito, caut. 2. Concordat l. nouissima. 19. in prin. ff. iudicatum solui, cuius uerba uide paulo superius except. 20. Huius regulae exceptio haec est: Nisi aduersus eos haeres, qui rem defenderunt, uel soluerunt, aut dolo nihil fecerunt, hi enim non tenentur, quae regula approbatur d. l. 31. ff. Iulianus. ff. ad l. Falcidiam, his uerbis: Constat ex iudicatum solui stipulatione (sive a parte actoris, sive rei, plures haeres extitissent) non omnibus, nec aduersus omnes, actionem contingere: sed duntaxat ijs qui uicissent, aduersus uictos: hisque aduersus quos res defensa non esset, aduersus eos qui rem non defendissent.

III. QVIV VENIAT IN hac actione?

I. Regula: In tantum committitur iudicatum solui stipulatio, in quantum iudex pronunciauit. Quae regula approbatur l. iudicatum. 9. ff. iudicat. solui, his uerbis: Iudicatum solui stipulatio expeditam habet quantitatem. In tantum enim committitur, in quantum iudex pronunciauerit.

II. Regula: Quilibet fideiussorum non nisi pro parte sua tenetur, quae regula approbatur l. ex iud. 16. ff. iudic. solui, his uerbis: Ex iudicatum solui stipulatione ob rem non defensam cum uno ex fideiussoribus agere uolo. Quod pro parte eius sit, si soluere mihi paratus est: non debet dari mihi in eum iudicium, neque enim aequum est, aut iudicio adstringi, aut ad inficiationem compelli eum qui sine iudice dare paratus est, quantum aduersarius eius per iudicem ab eo consecuturus est.

V. QVANDO COMPETAT actio proposita?

Definitur haec questio l. 1. ff. iudicatum solui, his uerbis: In stipulatione iudicatum solui post rem iudicatum statim dies cedit: sed ex actio in tempus reo principali indultum differtur.

I. Regula, De cautione ab actore prestanda, proponitur l. si ex duobus. 14. ff. quoties. ff. iudicatum solui, his uerbis: Quoties ex stipulatione iudicatum solui ob rem non defensam agitur cum fideiussoribus, non est iniquum cauere, domino priore iudicio absolui: quia omissa cautione, fideiussores mandati iudicio non consequentur, aut certe cogentur dominum priore iudicio defendere.

II. Regula: Fideiussores condemnati, id quod soluerunt mandati iudicio, a reo repetere possunt, quae regula approbatur l. iam tamen. 3. ff. in hac stipulatione. ff. iudicatum solui, his uerbis: In hac stipulatione hoc tractatur, an qui fideiussert, si defensione omiserit, mandati iudicio teneatur? Et est uerius, non teneri. Hi enim in quantitatem interuenerunt, & hoc illis fuit mandatum, non in defensionem. Quid tamen, si & hoc sibi adsumperint, ut defendant? an mandati possint agere? Et si quidem uicti sunt, utique quod ob rem iudicatum praestiterunt, consequentur. Sumptus tamen litis minimè pe-

DIGESTORVM LIBER SEPTIMVS:

DE ACTIBVS IVDICIORVM post litis contestationem.

DE LITIS CONTESTATIO ne, de qua iureiurando ob calumniam dando, & alijs huiusmodi iuramentis.

Cap. I.

DE LITIS CONTESTATIONE.

I. QVIV SIT LITIS contestatio?

LITIS contestatio est, cum iudex per narrationem negocij causam audire coeperit. Quae definitio proponitur l. uenica. C. de litis contestatione, his uerbis: Res in iudicium deducta non uidetur, si tantum postulatio simplex celebrata sit, uel actionis species ante iudicium reo cognita. Inter litem enim contestatam, & editam actionem, permultum interest. Lis enim tunc contestata uidetur, cum iudex per narrationem negocij causam audire coeperit. Haec est uera litis contestationis definitio, sed a paucis haecenus rectè intellecta, & ab alijs aliter explicata. Ideoque quid & mihi ea in re uideatur, exponam: quam me propositi non est, uerbosus conscribere Commentarios. At Imperator: Lis tunc contestata uidetur, cum iudex per narrationem negocij causam audire coeperit. Ad haec uerba rectius in-

tent. Sin autem obtinuerint, poterunt & sumptus litis consequi, quasi iuxta mandatum, etsi non mandatum fuerit. Concordat d. l. 5. in princip. cuius uerba uide s. except. 10. Huius regulae exceptio haec est: Nisi fideiussor soluens non exegerit cautionem ab eo cui fuit condemnatus, dominum iri absolutum: uel dominum conuentum non defenderit. Haec exceptio approbatur d. l. 14. ff. quoties. ff. eod. tit. cuius uerba uide s. reg. prox.

III. Regula: Si fideiussor reum non defenderit, mandati iudicio non tenetur, quae regula approbatur d. l. 5. ff. in hac stipul. ff. iudicatum solui, cuius uerba uide s. reg. prox.

VII. ADFINE REMEDIVM.

Adfine remedium est, iudicati actio, quod approbatur l. si Stichum. 8. ff. idem Celsus. ff. de nouationibus, his uerbis: Celsus ait, iudicatum solui stipulatione actionem iudicati non nouari, merito: quia hoc solum agatur ea stipulatione, ut & fideiussoribus cautum sit, non ut ab obligatione iudicati discedatur. Haecenus de actibus iudiciorum, qui litis contestationem praecedunt. Nunc de litis contestatione, & actibus qui eam sequuntur, nobis tractandum.

telligenda, non abs re est adducere locum Quintilianum ex lib. 3. inst. orator. cap. 6. ubi ait: Simplex causa, etiam si uariè defenditur, non potest habere plus uno de quo pronuncietur, atque inde erit status causae: quod & orator praecipue sibi obtinendum, & iudex spectandum maxime intelligit: in hoc enim causa consistet. Iuxta haec uerba Quintilianum, uero uerba de iurisdictionis proposita haec, Causam audire: interpretanda pro inquirere & indagare id in quo causa consistat. Nam causam audire, alio spectare non potest, quam ut iudex id in quo causa & controuersia consistit, hoc est, statum causae cognoscat. Est igitur litis contestatio nihil aliud, quam status causae inquisitio, & litis constitutio: ex eo dicta, quod litigatores litem contestentur, hoc est, simul fateantur & ob oculos ponant id in quo lis consistit. Hoc autem fit per actionem propositam, & responsionem aduersus eam insecutam, per exceptionem, replicationem, duplicationem, &c. Hoc est quod in proposita definitione Imperator ait: Per narrationem negocij. Nam actio, exceptio, replicatio, item & duplicatio, nihil aliud sunt, quam negocij partes, sine quibus totum negocium cognosci plenè non potest. Actio autem omnis constat ex iure & facto: quorum alterutro deficiente, deficit actio: utroque autem tam iure quam facto existente, ut neutrum a reo possit negari, per exceptionem actio infirmanda est. Est autem

exceptio duplex: Peremptoria, & Dilatoria. Dilatoria exceptiones sunt, quibus lis à causa actionis ad alias eius circumstantias transfertur. Est igitur infirmande actionis ratio triplex: quarum una consistit in negando eo quod in actione propositum est, altera in distinguendo, tertia in lite differenda, seu ad alias actionis circumstantias à causa eius transferenda. de quibus singulis in Dialectica mea copiosius disserui. Quod autem de actione infirmanda dictum est, idem de exceptione infirmanda est intelligendum. Vt enim actio argumentum est, quo id quod petimus, probare nitimur nobis deberita quoque exceptio argumentum est ad perimendam seu differendam actionem productum. Proinde aut negando, aut distinguendo eliditur, aut denique litem à causa exceptionis ad alias eius circumstantias transferendo. Hanc autem distinctionem et litem translationem, qua infirmatur exceptio, Replicationem uocant. Sed et eadem replicationis, necnon duplicationis et triplicationis, quae actionis et exceptionis infirmande ratio est. Quando autem ad actionem, exceptionem, uel replicationem propositam non negando, sed distinguendo, aut litem differendo transferendo uel ab aduersario respondetur, lis constare iudici nondum potest. Contra, quando negando respondetur, lis constat, orta quaestione, quam constitutionem seu statum Rhetores uocant. Hanc litem constitutionem, siquidem in principali fiat negotio, litem contestationem ueteribus iurisperitis appellatam esse puto. Nec enim olim, ut nunc fieri solet, ad excipiendum, replicandum et duplicandum dilaciones dabantur: sed iudex uno eodemque tempore exceptiones, replicationes et duplicationes audiebat, ut illud in quo controuersia consistebat cognosceret: quo cognito, tunc demum ad id probandum dilaciones solebat concedere, ut ex ijs quae s. lib. prox. cap. 5. de dilationibus dicta sunt, constat. Antequam autem iudex de causa seu actione proposita pronunciet, lis constituenda est, seu quid litem faciat inquirendum. Lite namque constituta, quemadmodum medicus causa morbi cognita, certius de actione proposita iudicabit, et negotio medebitur. Contra nondum constituta seu contestata lite, omnis de negotio principali sententia iuri et iusticiae est periculosa. Lis autem omnis, seu quaestio iudicialis, aut de iure est, aut de facto: quarum illa quidem secundum leges, haec uero secundum motum et arbitrium iudicis est definienda. de qua re j. dicitur copiosius. Haec tenus ergo de litem contestationis definitione sit dictum.

II. QUANDO LITIS CONTESTATIO SIT FACIENDA, seu lis contestanda?

I. Regula: Post uiginti dies ab editione libelli, lis contestanda, non prius, quae regula approbatur Nouell. constituit. s. j. sed et illud, cum sequentibus, his uerbis: Sed et illud, tamen recte ex officio antiquitas disposuit, tamen hoc tempore de industria dolis et artibus circumueniunt hi, qui legum nostrarum benignitatem ad expediendas suas calumnias praetextunt. Nam cum antiquitas uellet, ut qui conuentionis libellum susceperat, tam in decem dies delibe-

rationem haberet, quo magis & rem ipsam perfructuari, & debitum forte etiam agnoscere posset & dissoluere, quam post decem dierum spacium transmissio libello subscriberet simul, & praetorij stipulationibus satisfaceret: quidam ad nostras respicientes leges, quae post contestatam litem neque reculare iudicem, neque ut alius iudex addatur, petere permittunt, dolis eam rem circumueniunt, & maxime executoribus talia dolo malo excogitantibus: qui simulque citatio aliqua offeratur, saepenumero ne libello quidem edito, neque ulla cautione praetoria praebita, inuitum hominem ad datum iudicem deducunt, & omnium adhuc rerum ignarum compellunt litem contestari, ut semel contestationis uinculo illigatus, amplius licentiam non habeat uel refutandi iudicem, uel petendi ut alter saltem in cognitio nem iudex societur, etsi suspectus forte iudex existat. Atque ita & quae uolunt agunt, & hominem ante in illorum potestatem redactum, quomodo uolunt tractant. Sancimus igitur, ut cum alicui offeratur citatio, omnino libellus edatur, neque (ut olim) citatus decem tantum modo dierum spacium habeat, sed conduplicatum, hoc est uiginti, ut sius iudicem recusare, siue ut alius illi in cognitionem addatur, petere, aut etiam debitum agnoscere, & amicum cum aduersario suo transigere uoluerit, eius agendi habeat licentiam: non uero per calumniam aut circumuentionem consistat apud iudicem forte suspectum, forte displicentem sibi, nonnunquam erga eum peculiariter etiam male affectum: nullum uidelicet tempus eo qui litem sustinet, ad cognoscendum habeat, quo ipso nomine conuentus comparere debeat. Cum uero libellum suscipit, sola fideiussione personali ab eo data, & sportulis secundum sacram nostram praebitis constitutionem, protinus exemplo libelli, quem antebibulum Graeci appellant, subscribat ea quae tempus expriment, quo libellus ipsi fuerit editus, ne & in hoc fraus aliqua suboriatur. Caeterum cum contestanda apud iudicem lis est, interrogetur reus, an uiginti illi dies deliberationis effluxerint: & quanquam ille ueritatem dicat, demonstretur tamen haec etiam ex die libelli edicti, & ex subscriptione in libellum collata. Ac si dicat uiginti dierum numerum decurrisse, tunc denud lis contestetur. Medio autem tempore & iudicem recusandi, & alium petendi, & in cognitionem socium assumendi, aut etiam amicum cum aduersario transigendi licentiam habeat, nihil interim neque damni accipiens, neque ab executoribus turbarum metuens: sed praetoria cautione exposita, prout

prout ista iudicantibus uisum erit, uiginti dies ad deliberandum obtinens. Quod si haec obseruata non fuerint: tamen si litem aliqua uideatur facta esse contestatio, tamen pro nulla habebitur, & potestas erit post talem contestationem aequè intra statutos uiginti dies omnia agere, ac si neque; initio contestatio aliqua facta esset.

I. Regula: Intra duos menses lis contestanda, non ulterius litem contestatio producenda, quae regula approbatur Nouell. 96. in prin. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 7. quest. 3. de aduere, reg. 2.

III. CONSEQUENS litem contestationem est iuramentum calumniae, de quo sequitur.

DE IURAMENTO CALUMINIAE, & alijs huiusmodi iuramentis.

I. AN ET QUANDO IURAMENTUM CALUMINIAE PRÆSTANDUM?

Statim post litem contestationem praestandum, quae regula approbatur l. 2. in prin. C. de iurciurando propter calum. dando, his uerbis: Cum & iudices non aliter causas diuimere concesserimus, nisi sacrosanctis Euangelij propositis, & patronos causarum in omni orbe terrarum, qui Romano Imperio suppositus est, prius iurare, & ita perferre causas disposuimus: necessarium duximus praesentem legem ponere, per quam sancimus, in omnibus litibus, quae fuerint post praesentem legem inchoatae, non aliter neque; actorem neque; fugientem in primo exordio litem exercere certamina, nisi post enarrationem & responsionem, antequam utriusque partis aduocati sacramentum legitimum praesentent, ipsae principales personae subeant iurandum: & actor quidem iuret, non calumniandi animo litem mouisse, sed existimando bonam causam habere: reus autem non aliter suis allegationibus utatur, nisi prius & ipse iurauerit, quod putans se bona instantia uti, ad reluctandum peruenerit: & postea utriusque partis uiros disertissimos aduocatos (quod ante dispositum est à nobis) iuramentum praestare, sacrosanctis uidelicet Euangelij ante iudicem positis. Sin autem uel dignitas uel sexus personae non coefferit eam ad iudicem peruenire: in domo litigatoris sacramentum procedere, altera uidelicet parte uel procuratore eius praesente. Quod obseruari oportet, & si tutores, uel curatores, uel aliae quaedam sint personae, quae administrationem alienarum rerum auctoritate legitima gerunt. Conuenit enim & ipsos iurando affici: quia ipsi causam scientes, ita ad eam perueniunt. Neque enim pupillus, neque adultus, uel aliae huiusmodi personae, sed ipsi qui pro custodia uel cura

ram, uel aliam legitimam gerunt administrationem, scire possunt causam, & ita ad iudicium peruenire: eo quod ex animi sui scientia iuret. Et licet uere causa natura forsitan alia est: tamen quod quisque credit & existimat, hoc esse iurandum: omnibus iuramentis, quae uel ex praeteritis descendunt legibus, uel à nobis disposita sunt, in sua firmitate duraturis. Concordat l. rem non nouam. 12. §. patroni. C. de iudicij. cuius uerba uide j. quest. 4. reg. 4. Proposita regula exceptio prima haec esse uidetur: Nisi litigator absit. Haec exceptio reprobatur d. l. 2. §. sin autem absuerit. de quo j. quest. 5. except. 4. Secunda exceptio est: Nisi iuramentum ab aduersario remittatur. Haec exceptio reprobatur d. l. 2. §. sed quid ueremur, his uerbis: Sed quia ueremur, ne forsitan quidam collusionem aliqua utentes, remittere uideantur inter se huiusmodi iuramentum, & ex praedicta dissimulatione nostram sanctionem deludant: sancimus, omnes iudices, licet ex compromisso cognoscant, uigorem suum exercentes (quia non pro commodo priuatorum, sed pro communi utilitate praesentem legem posuimus) minimè pati tale sacramentum remitti, sed omnimodò hoc & ab actore & à fugiente exigi: ne paulatim uideatur huiusmodi res defraudari, & sacramentum uel principalium personarum, uel aduocatorum, ex quacunque parte mutilari. Tertia exceptio est: Nisi causa sine tempore late constitutionis pendentes. Et haec exceptio reprobatur d. l. 2. §. sed praedictum, his uerbis: Sed praedictum sacramentum in litibus quidem quae nondum inchoatae sunt, praestari uolumus in ipso litem primordio. Sin autem causae adhuc pendentes inueniantur, uel post litem contestatam, & post solitas iudiciales caueas iam praestitas: siquidem praestd fuerit utraq; persona, & in eadem ciuitate uel in territorio eius moratur: & in his litibus sacramentum locum habere, & in primo post hanc legem ingressu eum compelli iurandum praestare. Sin autem una pars absuerit, ne uideatur propter absentiam personae lis differri, & aliquid contrarium eueniat nostro proposito, & quod pro compendio litem introductum est, in aduersariam figuram transformetur: iubemus praesentem quidem personam omnimodò dare sacramentum, absenti autem duntaxat in pendentibus litibus (secundum quod supra dictum est) hoc concedi. Sin autem utraq; principalis persona absuerit: ne diutius lites protulerentur, etiam sine datione sacramenti litem pendentes suo decurrant tramite. At Imperator. Secundum quod supra dictum est. Scilicet ead. lege, §. sin autem absuerit. cuius uerba proponuntur j. quest. 5. except. 4.

II. RATIO ET VSVS IVRAMENTI CALUMNIAE PRÆSTANDI.

Proponitur Inst. de poena temerè litigantium, his uerbis: Admonendi sumus, magnam curam egisse eos qui iura sustinebant, ne facile homines ad litigandum procederent: quod & nobis studio est. Idq; eo maximè fieri potest, quòd temeritas tam agentium, quam eorum cum quib. agitur, modò pecuniaria poena, modò iurifurandi religione, modò infamiae metu coerceretur. Ecce enim iurandum omnibus qui conueniuntur, ex constitutione nostra defertur. Nam reus non aliter suis allegationibus utitur, nisi prius iurauerit, quòd putans se bona instatia uti, ad contradicendum peruenit. Concordat d. l. 2. §. si enim et ipsa. C. de iureiurando propter calumn. his uerbis: Si & ipsae principales litigantium partes per iuramentum lites exercent, & patroni causarum praebeant sacramentum, & ipsi iudices propositis sacrosanctis scripturis tam causae totius faciant examinationem, quam suum proferant arbitrium: quid aliud, nisi pro hominibus Deum esse omnibus causis iudicem, credendum est? Antiqua itaque calumnia quiescente, & eius ambagibus, constitutio nostra dilucida & compendiosa in terris clareat omnibus, & sit maximum dirimendum causarum remedium. Concordat l. rem non nouam. 2. in prin. C. de iudicijs, cuius uerba proponuntur 7. quest. 4. reg. 5.

III. CAUSAE, EX QUIBUS IURAMENTUM PRÆSTANDUM.

I. Causa: Si probatio ab aduersario exigatur, prius de calumnia iurandum, quae causa approbatur l. 1. C. de iureiurando propter calumn. dando, his uerbis: In omnibus causis, siue propter literas fuerit certatum, siue propter instrumenta, siue propter quidquam aliud, in quo necessitas probationis incumbit: sancimus, non aliter easdem probationes praestare compelli, nisi prius qui eas exposcit, iuramentum de calumnia praestiterit, quòd non causam differendo huiusmodi allegationem proposuit. Nam sacramenti timore contentiosa litigantium instantia compescitur. Ne autem perperam in quaestione seruorum quidam uenientes, sui animi crudelitatem exerceant: non aliter concedimus, qui quaestiones seruorum exposcunt, ad hoc uenire, uel à iudicibus audivi, nisi prius tactis sacrosanctis scripturis deponant, quòd non odio seruorum, uel propter offensas coheredum ad hoc uenerunt, sed quia aliter rerum hereditariarum ueritatem exquirere uel ostendere non possunt. Proposita causa exceptio haec est: Nisi semel iuramentum in genere sit praestitum, tunc enim ex proposita

causa denuò non est iurandum, quae exceptio approbatur Nouell. constit. 50. §. quia uerò, his uerbis: Quia uerò ad maiorem litigantium reuerentiam & formidinem uoluimus, ut statim sub ipso litis primordio, ex litigatoribus actores quidem iurent, non se calumniè causa litem intentare: rei uerò, quòd conuenienter se defensionem, non contendendi studio putent suscipere: propterea & hac in commune legem contra quamcumq; omnino personam proposuimus, nulli hoc remittentes. Enim uerò & illud apposuimus, ut si quis rationum suarum aut literarum probationem edi à quoquam postulet, prius iuret non se differendae litis causa hoc facere. Pleriq; enim contumeliae solummodo causa, & maximè in honestioribus mulieribus, siue ex literis probatio obijciatur, siue quacunq; alia de causa, protinus ad hoc iuramentum decurrunt, ut in una nonnunquam controversia saepius etiam iuramentum praestetur. Sancimus igitur, hanc tollentes contumeliam, neq; uolentes in eadem controversia plura praebere iuramenta, ut cum utraq; pars, haec quidem de calumnia, illa uerò quòd iustam contradictionem & controversiam litis arbitretur, iuramentum subit, apponat, si quando (per totam scilicet litem) probationes ab aduersario suo requirat, quòd non per causam id faciat extrahendae litis, sed quia reuera sibi necessariam fore ab aduersario suo exhibendam probationem arbitretur. Et si eo modo iurauerit, ne ultra omnino iurandum exigatur, etsi multae ab altera parte probationes requisitae fuerint. Imò probationes exhibeantur, neq; saepius iuramentum cogatur subire, cum semel eiusmodi iuramentum in genere praestiterit.

II. Causa: Si quis edi sibi rationes ab argentario petierit, quae causa approbatur l. si quis. 6. §. exigitur. ff. de edendo. de qua re uide §. lib. proximi, cap. 4. membr. 2. quest. 3. reg. 1. except. 1.

III. Causa: Si quis aduersario deserat iurandum litis decisorium, ipse prius de calumnia tenetur iurare. de qua re uide §. eod. lib. cap. 6. quest. 2. except. 9.

III. Causa est, Quod omnis actor, omnis item reus, de calumnia cogitur iurare. de qua re dictum paulò superius quest. 1. item 7. quest. prox.

III. QVI IURARE TENENTUR: item quid, seu de qua re iurandum?

I. Regula, De iuramento actoris, proponitur Inst. de poena temerè litigant. §. item actoris, his uerbis: Actoris quoq; calumnia coercetur. Nam etiam actor pro calumnia iurare cogitur ex nostra constitutione. Concordat l. 2. in prin. ibi: et actor quidem. C. de iureiurando propter calumn. cuius uerba uide paulò superius quest. 1. in prin. Aliud actoris iuramentum proponitur Nouell. c. 124. in prin. his uerbis: Praesentem

Praesentem legem proferimus, ut & iudicium integritas elucescat, & litigatores non ualeant largitione leges circumscribere. Iubemus igitur, ut quotiescunq; apud illos iudices uel magistratus lites aut appellationes examinantur, ante omnia principales litigantium personae, aut illi ad quos (ut potest fieri) medio tempore lis deuoluta est, in praesentia iudicum tactis sanctis Euangelij iurent, quòd nihil penitus uel iudicibus patrocini gratia, uel cuiusq; alij personae ex eadem causa quocunq; modo dederint promiserint, aut postea dabunt, uel perse, uel per quamcumq; aliam personam, exceptis his quae aduocatis suis pro aduocatione praebent, aut alijs personis, quibus leges nostrae dari praescripserint. Hoc autem obseruari praecipimus & in sacro nostro consistorio, cum consultationes introducuntur, ut in praesentia sacri senatus memorata sacramenta praebantur.

II. Regula, De iuramento rei conuenti, proponitur Inst. de poena temerè litigantium, in prin. cuius uerba uide paulò superius quest. 2. in prin. Concordat l. 2. in prin. ibi: reus autem non aliter. C. de iureiurando propter calumn. cuius uerba uide paulò superius quest. 1. Aliud rei conuenti iuramentum proponitur Nouell. constit. 124. in prin. cuius uerba uide §. reg. prox.

III. Regula, De tutore & curatore actoris uel rei conuenti, proponitur d. l. 2. §. quod obseruari, cuius uerba uide §. d. quest. 1. Concordat Nouell. c. 124. §. in liti- bus, his uerbis: In liti- bus uerò, quae per tutores aut curatores agitantur, iuramenta quidem tutores aut curatores subeunt, sed nullo ex hoc prauidicio generando ijs qui sub tutela aut cura degere noscuntur.

III. Regula, De aduocatis utriusq; partis, proponitur Inst. de poena temerè litigantium. §. utriusq; his uerbis: Utriusq; etiam partis aduocati iurandum subeunt, quod alia nostra constitutio- ne comprehensum est. Concordat l. rem non nouam. 12. §. patroni. C. de iudicijs, his uerbis: Patroni causarum, qui utriusque parti suam praestantes ingrediuntur auxilium, cum his fuerit contentata, post narrationem propositam, & contradictionem obiectam, in qualicunq; iudicio maiore seu minore, uel apud arbitros, siue ex compromisso, uel aliter datos uel electos, sacrosanctis Euangelij tactis iuramentum praestent, quòd omni quidem uirtute sua, omniq; ope, quod iustum & uerum existimauerint, clientibus suis inferre procurent, nihil studij relinquentes, quòd sibi possibile est: non autem credita sibi causa cognita, quòd improba sit, uel penitus desperata, & ex mendacibus allegationibus composita, ipsi scientes prudentesque mala conscientia liti patrocinentur. Sed & si certamine procedente aliquid sibi

tale cognitum fuerit, à causa recedant, ab huiusmodi communionem sese penitus separantes. Hocq; subsecuto, nulla licentia concedatur spreto litigatore ad alterius aduocati patrocinium conuolare: ne melioribus contemptis, improba aduocatio subrogetur. Sin autem pluribus patronis adhibitis, & iuramento ab omnibus praestito, quidam ex his causa procedente patrocinandum esse se crediderint, quidam recusauerint: exeant quidem recusantes, uolentes autem remaneant. Causae etenim terminus manifestare poterit, qui timidius, quique audacius iudicium uel reliquerunt, uel protulerunt: nec in hac parte litigatoribus danda licentia alios pro recusantibus subrogare. Concordat item l. 2. in prin. item ibi: et postea utriusq; C. de iureiurando propter calumn. cuius uerba uide §. quest. 1. in prin.

V. Regula, De iudice, proponitur d. l. 2. in prin. C. de iudicijs, hisce uerbis: Rem non nouam neque insolitam aggredimur, sed antiquis quidem legislatoribus placitam: cum uerò contempra sit, non leue detrimentum causis inferentem. Cui enim non est cognitum, antiquos iudices non aliter iudicalem calculum accepisse, nisi prius sacramentum praestitissent, omnimodò sese cum ueritate & legum obseruatione iudicium disposituros: Cum igitur & uiam non inuisitatum inuenimus ambulandam, & anteriores leges nostrae, quae de iuramentis positae sunt, non minimam suae utilitatis experientiam litigantibus praebuerunt, & ideo ab omnibus merito collaudantur: ad hanc in perpetuum ualidam legem peruenimus, per quam sancimus, omnes iudices (siue maiores, siue minores, qui in administrationibus positi sunt, uel in hac regia ciuitate, uel in orbe terrarum, qui nostris gubernaculis regitur, siue eos quibus nos audientiam committimus, uel qui à maioribus iudicibus dantur, uel qui ex iurisdictione sua iudicandi habent facultatem, uel qui ex recepto, id est compromissis, quae iudicium imitantur, causas dirimendas suscipiunt, uel qui arbitrium peragunt, uel ex auctoritate sententiarum & partium consensu electi sunt) & generaliter omnes omnino iudices Romani iuris disceptatores, non aliter litium primordium accipere, nisi prius ante sedem iudicalem sacrosanctae deponantur scripturae, & haec per- maneant non solum in principio litis, sed etiam in omnibus cognitionibus usque ad ipsam terminum & definitiuam sententiae recitationem. Sic etenim attendentes ad sacrosanctas Scripturas, & Dei praesentia consecrati, ex maiore praesidio lites diriment scituri, quòd non magis alios iudicant, quam ipsi

ipſi iudicatur, eum etiam ipſis magis quam partibus iudicium terribile eſt. Si quidem litigatores ſub hominibus, ipſi autem Deo inſpectore adhibito, cauſas proferunt trutinandas. Et hoc quidem iurandum iudiciale ſit omnibus notum, & Romanis legibus optimum à nobis accedat incrementum, & ab omnibus iudicibus obſeruandū: & ſi prætereatur, contemptoribus periculoſum ſit.

V. I. Regula: Prædictis iuramentis litigator uel patronus non iurat, quod cauſa uera & iuſta ſit, ſed quod exiſtimet eam ueram & iuſtam eſſe. quæ regula approbatur l. 2. §. & licet. C. de iureiurando propter calumn. his uerbis: Licet ueræ cauſæ natura forſitan alia eſt, tamen quod quiſq; credit & exiſtimat, hoc eſt iurandum. Differt igitur iurandum propoſitū ab illo de quo dicitur j. eod. lib. cap. 6. quod hic de opinione iuratur, ibi de ueritate.

V. VBI IURANDVM?

Regulariter quidem in iudicio eſt iurandum. Verum huius regule exceptio prima hæc eſt: Niſi perſona quæ iurare tenetur, in dignitate aliqua poſita ſit. tunc enim domi iurare poteſt. quæ exceptio approbatur l. 2. §. ſi autem uel dignitas. C. de iureiurando propter calumn. his uerbis: Sin autē uel dignitas uel ſexus perſonæ non conceſſerit eam ad iudicem peruenire: in domo litigatoris ſacramentū procedere ſancimus, altera uidelicet parte uel procuratore eius præſente. Secunda exceptio eſt: Niſi mulier iurare debeat. quæ exceptio conſtat ex uerbis iam propoſitis hiſce: Vel ſexus perſonæ, &c. Concordat Nouell. c. 124. §. ſi mulier, his uerbis: Si mulier ſit, quæ propter honeſtatem uitæ extraneis ſe uiris oſtendere non conſueuit: tunc & abſente aduerſario niſi cohortales memorata iuramenta ſuſcipiant. Tertia exceptio eſt: Niſi litigator ad iudicem accedere non poſſit. Hæc exceptio approbatur d. c. 124. §. quod ſi, his uerbis: Quod ſi (ut ſolet fieri) aliqui litigantium nequeunt ad iudices accedere, tunc iubemus, ut præſentes quidem prædictum iurandum ſubeant, ad abſentes uerò mittantur cum aduerſa parte ex apparentibus cohortibus aliqui, ut conſimiliter præſentibus ijs prædicta iuramenta præbeantur. Quarta exceptio eſt: Niſi is qui iuramentum præſtare debet, in alijs locis abſit. Hæc exceptio approbatur d. c. 124. §. ſi partes, his uerbis: Si partes in alijs abeſſe locis contingat, aut unam ex ijs: iubemus, ut abſens in prouincia in qua degit, quo à nobis dictum eſt modo iuramenta apud aſtorum monumenta coram prouinciæ præſide aut locorum deſenfore præbeat. Concordat l. 2. §. ſi autem abſuerit. C. de iureiurando propter calumn. his uerbis: Sin autem abſuerit alterutra pars, & per procuratorem cauſa agatur, non antè licentiam habeat aſtor litem exercendam ſuo procuratori mandare, niſi prius actus in-

teruenientibus in prouincia in qua degit, ſacramentum calumniæ ſubeat. Similiq; modo, ſi reus abſuerit, & forſitā per iudicium ſolui ſtipulationem procuratorem ordinauerit, uel deſenſor pro eo interuenierit: & ipſe uel præſente aſtore per ſe, uel inſtrūctū procuratorem, uel etiam abſente eo (ſi hoc iudex perſpexerit) inter acta iuramentum præſtet, quod reum antea dare diſpoſitum eſt. Ait Imp. Quod reum antea dare diſpoſitum eſt: ſcilicet ead. conſtit. §. reus autem cuius uerba uide §. queſt. 1. in prin. Concordat item d. l. 2. §. hoc etiam, his uerbis: Hoc etiam huic legi cenſemus eſſe addendum, ut ſi quis pro alio litem mouere uoluerit, nullo mādato prolato, ſed per fideiuſionem ratam rem dominum habiturum, ſuam perſonam firmauerit: ne uel ex hac machinatione lex circumſcribi uideatur: ſancimus, ſi quid tale in poſterum emerit ſerit (ſiue pro una perſona quis litem mouere uoluerit, ſiue pro aliquo corpore, uel uico, uel alia uniuerſitate) fideiuſionem quidem ſolitam præſtare, litem autem ulterius minimè procedere, niſi iudices intra ſtatuedum tempus faciant principales perſonas ſacramentum ſubire, uel præſente aduerſario (ſi hoc maluerit) uel alio pro eo agente, uel penitus altera parte ceſſante, inter acta apud deſenforem locorum huiusmodi ſacramentum, uel ab ipſo pro quo agitur, uel à plurima parte uel idonea uniuerſitatis procedat.

VI. QUIBUS PRÆSENTIBVS IURANDVM?

Præſente aduerſario uel eius procuratore iurandum. quæ regula approbatur per leges ſuprà queſt. proxim. propoſitas.

VII. QVOMODO IURANDVM?

Tactis ſacroſanctis Euangelij iurandum. Quæ regula approbatur per ea quæ habentur §. queſt. 4.

VIII. QVANDO IURANDVM?

Statim in litis exordio, lite conteſtata. de qua re dictum §. queſt. 1.

IX. EVENTVS ET POENA IURANTIS?

I. Regula: Aſtor iurare nolens cadit cauſa. Quæ regula approbatur l. 2. §. quod ſi aſtor. C. de iureiur. propter calumn. his uerbis: Quod ſi aſtor noluerit ſubire ſacramentum calumniæ, & hoc legitime fuerit approbatum: non liceat ei penitus ad litem peruenire, ſed cadat ab inſtituta actione quaſi improbus litigator, & trifticia iudicium ei cum ſumma interminatione occurrat, & ab iudicio eum quàm longiſſimè expellat. Concordat Nouell. c. 124. §. illo utique generaliter, his uerbis: Illo generaliter obſeruando, ut ſi quis litigatum uel abſens, uel abſens, huiusmodi iuramentum præſtare noluerit, & hoc innoſceat iudici in ſententia eius:

eius: aſtor quidem caſum & amiſſionem actionis, reus uerò condemnationem ſuſtineat. Ait Imp. Huiusmodi iuramentum, quod & quale ſit illud iuramentū, dictum eſt §. queſt. 4. reg. 1.

II. Regula: Si reus iurare nolit, pro conſeſſo habeatur. quæ regula approbatur d. l. 2. §. ſi autem reus, his uerbis: Sin autem reus hoc ſacramentum ſubire recuſauerit, in ijs capitulis quæ narratione cōprehenſa ſunt, pro conſeſſo habeatur: & liceat iudici ſententiam proferre, quem admodum ei & ipſa rei qualitas ſuggeſſerit. Sic enim non lites ſolum, ſed etiam calumniatores minuentur: ſic pro iudicij putabant ſeſe homines in ſeratijs ſiſti. Si enim & ipſæ principales perſonæ, &c. Cetera uerba uide §. queſt. 2. Concordat Nouell. c. 124. §. illo utique generaliter, cuius uerba uide §. reg. prox.

X. AD FINE REMEDIVM.

Veteris calumniæ actio ſublata ad fine remedium eſt propoſiti iuramenti. quod approbatur Inſt. de pena temere litigantium. §. hæc autem omnia, his uerbis: Hæc autem omnia pro ueteris calumniæ actione introducta ſunt, quæ in deſuetudinem abiit: quia in partem decimam litis aſtores multabat: quod nuſquam factum eſſe inuenimus. Sed pro his introductum eſt & præfactum iurandum, & ut improbus litigator & damnum & impenſas litis inſerre aduerſario ſuo cogatur. Concordat l. 2. §. antiqua itaq; C. de iureiur. propter calumn. cuius uerba uide §. queſt. 2.

DE PROBATIONIBVS. Cap. II.

Lite conteſtata, & eo in quo lis conſiſtit, ſeu ſtatu cauſæ à iudice cognito, iuramentoq; caluniæ præſtito, ſequitur probatio, de qua nunc dicendum.

I. CAUſA EX QVA PROBANDVM.

Si aduerſarius id quod propoſitum eſt negauerit, aſtor firmanti incumbit probatio. Cuius regule exceptio prima hæc eſt: Niſi aduerſarius ſemel conſeſſus ſit, quæ exceptio approbatur ſimul & diſtinguitur per ea quæ habentur j. eod. lib. cap. 5. Secunda exceptio eſt: Niſi inſtrumentum amiſſum ſit. Hæc exceptio reprobat l. ſicut. 5. C. de fide inſtrum. his uerbis: Sicut iniquum eſt, inſtrumentis ui ignis conſumptis, debitorum quantitarum deſenſoribus reuere ſolutionem: ita non ſtatim caſum conquerentibus facile credendum eſt. Intelligere itaq; debetis, non exiſtentibus inſtrumentis, uos uel alijs argumentis probare, fidem præciſus ueſtris ad eſſe. Concordat l. apud eos. 13. C. eod. tt. his uerbis: Apud eos qui rem geſtam ignorauerunt, amiſſorum inſtrumentorum habitare ſtatio nihil ad probationem ueritatis prodeſſe poteſt. Planè admititur exceptio propoſita, ſi is qui in ſeruitutem petitur, inſtrumenta emptionis ſubtracta probauerit. quæ diſtinſtio approbatur l. ſi de

poſſ. 20. C. de probationibus, his uerbis: Si de poſſeſſione ſeruitutis, emptionis inſtrumentis ſubtractis, in libertatem proclamat Eutychia: cum petitori probationis onus incubat, intentione ſua deſecta, his iuuarū minimè poteſt. Nam ſi in ſeruitutē petatur: ad emptionis probationem non eſt indicij alijs opus, ſed inſtrumentorum furtum monſtrare ſufficit. Tertia exceptio eſt: Niſi aduerſario iurandum deſeratur. Hæc exceptio approbatur l. cum de in debito. 25. §. in omnib. ff. de probation. his uerbis: In omnibus deciſionibus quas propoſuimus, licentia concedenda eſt ei cui onus probationis incumbit, aduerſario ſuo de rei ueritate iurandum inſerre, prius ipſo pro calumnia iurante: ut iudex iuramenti fidem ſecutus, ita ſententiam ſuam poſſit formare, iure ſcilicet referendæ religionis eius ſeruando. Ait iuriſconſultus, Quas propoſuimus: ſcilicet d. l. 25. cuius uerba uide j. queſt. prox. reg. 1. except. 2. Plura item de exceptione propoſita uide j. eod. lib. cap. 6 et 7. Sed & plures exceptiones uide j. queſt. 5.

II. VTRI INCVMBAT PROBATIO?

Prima huius loci regula eſt, Quod affirmanti, non neganti incumbat probatio. quæ regula approbatur l. 2. ff. de probationibus, his uerbis: Et incumbit probatio, qui dicit, non qui negat. Huius exemplū proponitur l. eum qui. 12. ff. d. tt. his uerbis: Eum qui uoluntatem mutatam dicit, probare hoc debere, Ulpianus ait. Aliud exemplum proponitur l. 1. C. de probationib. his uerbis: Ut creditor qui pecuniam petit numeratam, implere cogitur: ita rurſum debitor, qui ſolutā adfirmat, eius rei probationem præſtare debet. Concordat l. ult. C. de ſolutionib. his uerbis: Solutionem ad ſeueranti probationis onus incumbit. Quo factō, chirographum condicere potes. Concordat item l. quinquaginta. 12. §. nam ſi creditum. ff. de probationibus. cuius uerba uide j. reg. 3. Aliud exemplum proponitur l. quoties. 18. §. qui dolo. ff. de probationibus, his uerbis: Qui dolo dicit factum aliquid (licet in exceptione) docere debet dolum admilſum eſſe. Concordat l. patronus. 6. ff. eod. tt. his uerbis: Patronus manifeſtè docere debet, liberum in fraudē ſuam aliquid dediſſe: ut partem eius quod in fraudem datum eſſet, poſſit auocare. Aliud exemplum proponitur l. ante omnia. 23. ff. eod. tt. cuius uerba uide j. reg. 3. except. 2. Aliud exemplum proponitur l. emptorem. 4. ff. eod. tt. his uerbis: Paulus reſpondit, Emptorem probare debere, eum ſeruum de quo queritur, antequam emeret, fugiſſe. Aliud exemplum proponitur l. 1. ff. eod. tt. his uerbis: Quoties quæreretur, genus uel gētem quis haberet, nec ne? eum probare oportere, Papinianus ait. Aliud exemplum proponitur l. cum de. 17. ff. de probationib. his uerbis: Cum de lege Falcidia quæritur, hære diſprobatio eſt locū habere legem Falcidiam.

Quod cum probare non potest, merito con- demnabitur. Plura proposita regule exempla uide in regulis sequentibus.

Planè huius regule exceptio prima hæc est: Nisi is qui negat, antea confessus fuerit in scriptis uel sine scri- ptis, quamuis non sollemniter, uel per errorem, hoc enim casu postea rursus neganti incumbit probatio. quæ ex- ceptio approbatur exemplo l. 2. §. fin. C. de quadriennij præscriptione, his uerbis: Fiscalium rerum emptori- bus cum ratione iusticiæ consulentes, iu- bebimus, quoties comperens serinium gestis in- ternentiibus distractarum rerum precia sese depofuerit suscipisse: minimè post hu- iusmodi solutæ pecuniæ depositionem em- ptores quasi non numeratis pecunijs mole- stari, uel necessitatè ipsidem emptoribus im- poni (licet non sollemnem consecuti fuerint se curi- tate) soluta fuisse precia probare. Sed cum sit in arbitrio precia suscipientis minimè deponere, sese, quod non accepit, suscipisse: ita conuenit, nec emptores plenissimam ex- huiusmodi depositione super precij solu- tione securitate consecutos, nullum (sicut di- ctum est) ulterius probationis grauamè pe- nitus formidare. Approbatur item exceptio pro- posita l. cum precibus. 18. C. de probationibus. item l. ge- neraliter. 13. C. de non numerata pecunia, his uerbis: Ge- neraliter sancimus, ut si quid scripturis cau- tum fuerit pro quibuscunq; pecunijs ex an- tecedente causa descendentibus, eamq; cau- sam specialiter promissor edixerit, non iam ei licetia sit causæ probatione stipulatorem exigere, cum suis adquietere debeat: nisi certè ipse econtrariò per apertissima rerum argumenta, scriptis inserta, religionem iudi- cis possit instruere, quod in alium quen- quam modum, & non in eum quem cautio perhibeat, negocium subsecutum sit. Nimis enim indignè esse iudicamus, ut quod sua quisque uoce dilucidè protestatus est, id in eundem casum infirmare, testimonioq; pro- prio resistere. Concordat l. cum de indebito. 25. §. fin. ff. de probat. cuius uerba uide j. repl. 1. Aliud proposita exceptionis exemplum proponitur l. quidam. 15. ff. d. tt. his uerbis: Quidam quasi ex Seia susceptus Caio Seio, cum Caius fratres haberet, hære- ditatem Caij inuasit: & fratribus eiusdem, quasi ex mandato defuncti, si deicommissa soluit, & cautionem accepit. Qui postea cog- nito, quod filius fratris eorum non fuisset, quærebant, an cum eo de hereditate fratris propter emissam ab eis manū, possint quasi cum filio agere? Modestinus respondit, cau- tionem exoluti fideicommissi statum eius, qui probari posset à fratrib. defuncti filius non esse, minimè confirmatum esse: sed hoc ip- sum tamen à fratrib. probari debere. Concor- dat l. non epistolis. 13. C. cod. tt. cuius uerba uide j. quæst. prox. reg. 3. except. 1. Item concordat l. non nudis. 14. C.

cod. tt. cuius uerba uide j. quæst. prox. Hæc enim exem- pla proposita exceptionis enumerasse sufficiat. Huius autem exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi quis indebitum promiserit, uel cauerit generaliter, non adie- cta causa ex qua debeat. tunc enim, si postea debitum negauerit, non ipsi neganti, sed affirmanti probatio in- cumbit. quæ replicatio approbatur d. l. 25. §. fin. ff. de pro- bationib. his uerbis: Si cautio indebiti exposita esse dicatur, & indistinctè loquatur: tunc eū, in quem cautio exposita est, compelli debi- tum ostendere, quod in cautionem deduxit: nisi ipse specialiter, qui cautionē exposuit, causas explanauit, pro quibus eandem con- scripsit. Tunc enim stare eum oportere suæ confessioni, nisi euidentissimis probatiōi- bus in scriptis habitis ostendere paratus sit, sese hæc indebitè promississe. Concordat l. gene- raliter. 13. ibi: eamq; causam specialiter promissor edixe- rit. C. de non numerata pecunia, cuius uerba uide paulò superius. Secunda replicatio est: Nisi non numerata pecuniæ exceptio obijciatur. tunc enim affirmanti in- cumbit probatio. quæ replicatio approbatur l. si ex caut. 3. C. d. tt. his uerbis: Si ex cautione tua, licet hypo- theca data, conueniri cœperis: exceptione opposita seu doli, seu non numeratæ pecu- niæ, compellitur petitor probare pecuniam tibi esse numeratam: quo non impleto, ab- solutio sequetur. Concordat l. adseruatio. 10. C. cod. tt. cuius uerba proponuntur j. reg. 3. Proposita replicatio duplicatio hæc est: Nisi argentario cautum sit. huic enim non numeratæ pecuniæ exceptio si obij- ciatur, numeratam esse pecuniam probare non tenetur argentiarius. quæ duplicatio approbatur Nouell. c. 136. §. in super de hoc. et §. in illo utiq; cuius uerba uide j. lib. 48. cap. 3. quæst. 1. except. 3. Hæc de prima exceptione. Secunda proposita regule exceptio est: Nisi quis in- debitum cōdicat. hic enim quamuis id quod solutum est, debitum esse neget, tamè ei probatio incumbit. quæ ex- ceptio approbatur simul et distinguitur l. cum de in- deb. 25. ff. de probationibus, his uerbis: Cum de in- debito queritur, quis probare debeat non fuisse debitum: res ita temperanda est, ut si- quidem is qui accepisse dicitur rem uel pe- cuniam indebitam, hoc negauit: & ipse qui dederit, legitimis probationibus solutionē approbauit: sine ulla distinctione ipsum, qui negauit sese pecuniam accepisse (si uult au- diri) cōpellendum esse ad probationes præ- standas, quod pecuniam debitam accepe- rit. Etenim absurdum est, eum qui ab initio negauit pecuniā accepisse, postquam fuerit conuictus eam accepisse, probationem non debiti ab aduersario exigere. Sin uerò ab in- itio consteatur quidē suscepisse pecunias, di- cata uerò non indebitas ei fuisse solutas: præ- sumptionem uidelicet pro eo esse qui acce- pit, nemo dubitat. Qui enim soluit, nunquā ita resupinus est, ut facile suas pecunias ia- cter, & indebitas effundat: & maximè si ipse qui

qui indebitas dedisse dicit, homo diligens est, & studiosus paterfamilias, cuius perso- nam incredibile est in aliquo facile errasse. Et ideo eum qui dicit indebitas soluisse, cō- pelli ad probationes, quod per dolum acci- pientis, uel aliquam iustam ignorantia cau- sam indebitum ab eo solutum sit: & nisi hoc ostenderit, nullam eum repetitionem habe- re. Hæc uerbis exceptio proposita approbatur, simul atq; prima eius replicatio hæc: Nisi is cui indebitum so- lutum esse dicitur, solutionem negauerit, fueritq; conui- ctus. tunc enim eum probare oportet debitum fuisse id quod accepit. Secunda replicatio est: Nisi persona quæ soluit, talis sit, quæ facile errare præsumatur. Quæ re- plicatio approbatur d. l. 25. §. fin. autem is, hæc uerbis: Sin autem is qui indebitū queritur, uel pu- pillus, uel minor sit, uel mulier, uel fortè uir quidem perfectæ ætatis, sed miles, uel agri- cultor, & forensium rerum expers, uel aliàs simplicitate gaudens & desidie deditus: tūc eum qui accepit pecunias, ostendere bene- eas accepisse, & debitas ei fuisse solutas: & si non ostenderit, eas reddere. Huius repli- cationis duplicatio prima hæc est: Nisi non totū, sed pars dicitur indebita. tunc enim proposita replicatione non obstante, actori, non reo incumbit probatio. quæ dupli- catio approbatur ibidem, his uerbis: Sed hoc ita, si totam summam indebitam fuisse solutam, is qui dedit, contentus. Si autem pro parte queritur, quod pars pecuniæ solutæ debita non est: uel quod ab initio quidem debitum fuit, sed uel dissoluto debito postea ignarus iterum soluit: uel exceptione tutus, errore eas pecunias dependit: ipsum omnino hoc ostendere, quod uel plus debito persoluit, uel iam solutam pecuniam per errorē repe- tita solutione dependit: uel tutus exceptio- ne, nesciens suam proiecit pecuniam: secun- dum generalem regulam, quæ eos qui op- ponendas esse exceptiones affirmant, uel soluisse indebita contendunt, hæc ostendere exigit. Secunda duplicatio est: Nisi ab initio quidem debitum fuisse fateatur actor, dicat autem ex post facto cepisse esse indebitū. Quæ duplicatio approbatur uer- bis ita propositis. Tertia duplicatio est: Nisi ipso quidē iure debiti fuisse fateatur actor, sed dicat se exceptione tutum soluisse. Et hæc duplicatio uerbis ita propositis approbatur. Tertia proposita exceptionis replicatio est: Nisi indebitū non quidem solutū, sed cautū uel pro- missum dicatur. hoc. n. casu ex ista cautione agenti incum- bit probatio. quæ replicatio approbatur simul et distin- guitur d. l. 25. §. fin. cuius uerba uide §. exc. prox. repl. 1. Tertia proposita regule exceptio est: Nisi præsum- ptio sit pro affirmante. Hæc exceptio approbatur l. ge- neraliter. 24. §. sed et si ita, in fine. ff. de fideicommissa- rijs libert. his uerbis: Cum ex præsumptione li- bertas præstita esse uideatur, hæredis est cō- trariam uoluntatem testatoris probare. Aliud exemplum habetur l. licet imperator. 76. ff. de leg. 1. cu-

ius uerba uide j. lib. 32. cap. 10. causa 42. except. 1. repl. 5. Aliud item exemplum habetur l. cum de indebito. 25. §. fin. uerò ab initio. ff. de probationib. cuius uerba uide §. except. prox. Concordat l. si pactum. 9. ff. d. tt. cuius uer- ba uide j. reg. 3. Sed et proposita exceptionis exempla sunt exceptiones sequentes.

Quarta exceptio est: Nisi iure factum esse negetur. tunc enim neganti incumbit probatio. quæ exceptio ap- probatur l. ab ea. 5. ff. de probationib. his uerbis: Ab ea parte, quæ dicit ad uersariū suum aliquo iu- re prohibitum esse, specialiter lege uel con- stitutione id probari oportet. Ideoq; Paulus respondit, Si quis neget emancipationem ri- tē factam, ipsum prætare debere probatio- nem. Concordat l. in exceptionibus. 19. §. sed est pro- curatoria. ff. eod. tt. cuius uerba uide j. reg. 3. Proposita exceptionis ratio est, quia iure factum præsumitur. quæ ratio proponitur instit. de fideiussorib. §. fin. his uerbis: In stipulationibus fideiussorum sciendum est, hoc generaliter accipi, ut quod cunque scriptum sit quasi actum, uideatur etiam ac- tum. Ideoq; constat, si quis scripserit se fi- deiussisse, uideri omnia sollemniter acta.

Quinta exceptio est: Nisi filius in patris potestate se neget esse. nam et huic neganti incumbit probatio. quæ exceptio approbatur l. si filius. 8. ff. de probationib. his uerbis: Si filius in potestate patris se esse ne- get, prætor cognoscit, ut prior doceat filius: & quia pro pietate quæ patri debet, hoc sta- tuendum est, & quia se liberū esse quodam- modo contendit. Ideo enim & qui procla- mar ad libertatem, prior edocere iubetur.

Sexta exceptio est: Nisi affirmans probare non pos- sit. Hæc exceptio reprobat l. actor. 23. C. de probatio- nibus, his uerbis: Actor quod adleuerat, probare se non posse profitendo, reum necessitate monstradi contrarium non adstringit: cum per rerum naturam factum negantis proba- tio nulla sit. Concordat l. 2. C. cod. tt. cuius uerba uide j. reg. prox. Item concordat l. 1. §. interrogatoris. ff. de interrogationib. Planè cogi potest aduersarius ut dicat, utrum pro hærede, an pro possessore possideat. quod ap- probatur l. cogi. 11. C. de petit. hered. his uerbis: Cogi possessorum ab eo qui expetit, titulum suæ possessionis dicere, inuicibile est, præter eum scilicet, qui dicere cogitur, utrum pro posses- fore, an pro hærede possideat. Sed et cogitur reus dicere, utrum in totum, an pro parte possideat. de qua re uide j. cap. 5. Item actione probata, reus cogitur dicere titulum suæ possessionis, et probare, quod appro- batur l. siue. 16. C. de probationib. his uerbis: Siue pos- sidetis prædia, &c.

Septima exceptio est: Nisi affirmans neganti deferat ius iurandum. tunc enim probationis onere sese exone- rat. de qua re dicitur j. cap. 6.

Octaua exceptio est: Nisi falsum dicatur instrumen- tum. tunc enim æquè falsum neganti, ac affirmanti, in- cumbit probatio. quæ exceptio approbatur per ea quæ dicta sunt §. lib. 4. cap. 8. quæst. 7. reg. 1.

II. Regula: Actor tenetur probare suam actionem. quae regula approbatur l. uerius. 22. in fine. ff. de probationibus. his uerbis: Semper necessitas probandi incumbit illi qui agit. Concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Possessiones quas ad te pertinere dicis, more iudiciorum persequere. nec enim possessori incumbit necessitas probandi, eas ad se pertinere: cum te in probatione cessante, dominium apud eum remaneat. Concordat item l. frustra. 8. C. eod. tit. his uerbis: Frustra ueremini, ne ab eo qui lite pulsatur, probatio exigatur. Item concordat l. 2. C. de commodato, his uerbis: Cum eum qui temporalis ministerij causa susceperit ancillam, ad restitutionem eius bona fides urgeat: consequens est, focerum tuum huius rei causa tradidisse ancillam, aditorem praeside provinciae probare: ut si dem suscepit is aduersus quem supplicas, compellatur agnoscere. Concordat item l. cum te. 9. C. de probationibus. his uerbis: Cum te minorē quinque & uiginti annis proponas, adire praesidem provinciae debes, & de aetate probare. Huius regulae exceptio prima haec est: Nisi de exceptione, non de actione lis sit. tunc enim reo incumbit probatio. de qua re j. reg. prox. Sed & plures propositae regulae exceptiones uide j. reg. prox.

III. Regula: Reus tenetur probare suam exceptionem. quae regula approbatur l. in exceptis. 19. ff. de probationibus. his uerbis: In exceptionibus dicendum est, reum partibus actoris fungi oportere; ipsumque exceptionem uelut intentionem implere: ut puta, si pacti conuenti exceptione utatur, docere debet pactum conuentum factum esse. Cum quis promissit iudicio se sisti, & reipub. causa abfuisse dicatur, & ob id non stituisse, uel dolo malo aduersarij factum quominus sisteretur, uel ualitudinem sibi impedimento fuisse, uel ualepestatem: probare id eum oportet. Sed & si procuratoria quis exceptione utatur, eo quod non licuisset aduersario dare uel fieri procuratorem: probare id oportet obijcientem exceptionem. Idem erit dicendum, & si ea pecunia petatur, quae pensata dicitur. Hoc amplius, si iudicatur de eo quod tunc petitur, siue in alea gestum esse contendatur: eum implere probationes oportet. Concordat l. quinquaginta. 12. ff. eod. tit. his uerbis: Quinquaginta testamentis tibi legata sunt: idem scriptum est postea in codicillis. refert, duplicare legatum uoluerit, an reperere: & an oblitus se in testamento legasse, id fecerit. Ab utro ergo eius rei probatio exigenda est? Prima fronte aequius uidetur, ut petitor probet quod intendit. Sed interdum probationes quaedam & a reo exiguntur. Nam si creditum petam, ille respondeat solutum esse pecuniam: ipse hoc probare cogendus est. Et hic igitur, cum petitor duas scri-

pturas ostendit, haeres posteriorē inanem esse dicat, haeres ipse id probare iudici debet. Plura huiusmodi exempla uide j. reg. 1. Planē propositae regulae exceptio prima haec est: Nisi praesumptio sit pro reo excipiente. quae exceptio approbatur exemplo l. si pactum. 9. ff. de probationibus. his uerbis: Si pactum factum sit, in quo haereditas mentio non fiat: quaeritur, an id actum sit, ut ipsius duntaxat debitoris persona artaretur? Sed quāuis uerum est, quod qui excipit, probare debeat quod excipitur: attamen de ipso duntaxat, & non de haerede eius quoque conuenisse, petitor, non qui excipit, probare debet: quia plerumque tam heredibus nostris, quam nobismetipsis cauemus. Plura de exceptione proposita uide j. reg. 1. except. 3. Secunda exceptio est: Nisi exceptio sit negatiua. tunc enim eius probatio affirmanti actori incumbit. quae exceptio approbatur l. adferuatio. 10. C. de non numerata pecunia, his uerbis: Adferuatio debitum solum contententis, temporis diuturnitate non excluditur: nec huic obloquitur, quod exceptio non numeratae pecuniae certa die non delata querela prius euanescat: cum inter eum qui factum adferuerat onus subijci probationis, & negatam numerationem, cuius naturali ratione probatio nulla est, & ob hoc ad petitorē eius rei necessitatem transferentem, magna sit differentia. Concordat l. si ex cautione. 3. C. d. tit. cuius uerba uide j. reg. 1. except. 1. repl. 2. Item concordat l. ante omnia. 23. ff. de probat. his uerbis: Ante omnia probandum est, quod inter agentem & debitorem conuenit, ut pignori hypothecae sit. Sed & si hoc probet actor, illud quoque probare debet, rem pertinere ad debitorem eo tempore, quo conuenit de pignore, aut ad eum cuius uoluntate hypotheca data est. Aliud item exemplum proponitur l. quocies. 18. ff. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Interrogationis factae probatione actori imponi debere: id est, ei qui in iure interrogatus dixit respondisse, se solum heredem esse. Sed & si tacuisse dicatur interrogatus, aequē tantundem erit dicendum: imposita probatione non ei qui excipit, se non respondisse, sed actori. Sed & aliud propositae exceptionis exemplum habetur l. non est. 11. ff. de probationibus. his uerbis: Non est necesse pupillo probare, fideiussores pro tutore datos, cum accipiebantur, idoneos non fuisse. nam probatio exigenda est ab his, quorum officij fuit prouidere, ut pupillo caueretur. Concordat l. 1. ff. de testibus. ff. de magistratibus conueniendis, his uerbis: Probatio non pupillo incumbit, ut doceat fideiussores soluendo non fuisse cum acciperentur: sed magistratibus, ut doceant eos soluendo fuisse. Planē exceptionis propositae replicationes uide j. reg. 1. Haec de tribus questionibus propositae regulis sint dicta. Plures huiusmodi regulas uide in singulis actionibus: item intra praesumptionum regulas j. lib. eod. cap. 9. praesertim reg. 12. cum sequentibus.

III. PER

I. Regula, De fama. Haec quoque probat, quod approbatur l. testium. 3. ff. eiusdem. tit. aliis ueluti. ff. de testibus. cuius uerba proponuntur j. reg. 9.

II. Regula, De instrumentis domesticis, & priuata annotatione. Haec non probant proferibente. quae regula approbatur l. exemplo. 7. C. de probationibus, his uerbis: Exemplo perniciosum est, ut ei scripturae credatur, qua unusquisque sibi adnotatione propria debitorem constituit. Unde neque; filcum, neque; alium quemlibet, ex suis subnotationibus debiti probationem praebere oportet. Concordat l. luti. C. de conueniendis fisci debitoribus, his uerbis: Inter chartulas confiscari, breuis quidam adferuatur inuentus, qui nomina continebat debitorem seu contraeuum: cum tamen neque; testibus credita pecunia probaretur, neque; cautionibus ea quae breui inserta sunt, ostenderentur. Iniquum esse perspeximus, ut sub propria adnotationis manu unusquisque faciat debitorem. Occasionis igitur huiusmodi calumniā praesenti uolumus iustione cohiberi, ut breuis uanitate reiecta, nullus ad redhibitionem de his, quorum nomina conscripta sunt, urgeatur. Quod & in alijs similibus causis obseruandum esse censemus. Concordat item l. uerba. 6. C. de testamentis, his uerbis: Verba testamenti, quibus mater uestra de cedens nihil se cuiquam donasse significauit, si res se aliter habeat, si dem ueri non perstringunt. Item concordat l. rationes. 6. C. de probationibus, his uerbis: Rationes defuncti, quae in bonis eius inueniuntur, ad probationem sibi debita quantitas solas sufficere non posse, saepe rescriptum est. Eiusdem iuris est, & si in ultima uoluntate defunctus certam pecuniam quantitatem, aut etiam res certas sibi deberi, significauit. Item concordat l. in str. 5. C. eod. tit. his uerbis: Instrumenta domestica, seu priuata testatio, seu adnotatio, si non alijs quoque; ad minusculis adiuuetur, ad probationem sola non sufficit. Ex his uerbis posterioribus exceptio propositae regulae notanda, haec scilicet: Nisi scriptura domestica alijs argumentis adiuuetur. Concordat l. Publia. 26. ff. fin. ff. de depositis, cuius uerba uide j. reg. 5.

III. Regula, De confessione ab aliquo in epistola, uel alia scriptura, aut alio modo facta. Haec confessio regulariter probat contra confessum eiusque; haeres. quae regula ipso quidem iure subsistit, uerum eius exceptio prima haec est: Nisi contrarium probetur. quae exceptio approbatur exemplo l. cum de debito. 25. ff. de probationibus. cuius uerba uide j. quae est. prox. reg. 1. except. 1. Cui concordat l. non epist. 13. C. eod. tit. his uerbis: Non epistolis necessitudo consanguinitatis, sed natalibus, uel adoptionis solennitate coniungitur: nec aduersus absentem haereditatis diuidendae gratia, uel contra fratrem pro

ancilla petitus arbiter, substantiae perimit ueritatem. Siue itaque quasi ad fororem, quam ancillam te posse probare confidis, epistolam emisisti: siue familiae circundae, quasi pro cohærede petitus arbiter doceatur: fraternitatis quaestio per haec tolli non potuit. Propositae exceptionis replicatio prima haec est: Nisi testator in testamento ex causa depositi, uel alia simili se debere scripserit: adieceritque; se iurasse quod uel restitueret. tunc enim non admittitur probatio in contrarium. quae replicatio approbatur l. cum quis. 35. ff. codicillis. ff. de leg. 3. his uerbis: Codicillis ita scriptis: Volo, ut omnia quae subiecta sunt, firmitatem obtineant. Maximo domino meo denarium quindecim milia, quae depositi nomine a Iulio Maximo patruo eius accipit, ut illi, cum in uirum prouectus esset, restituerem: ut maxime cum usuris in triginta milia excurrant, ei restitui uolo. Sic enim patruo eius iurauit. Quaeritur est, an ad depositam pecuniam petendam sufficiant uerba codicillorum, cum hanc solam, nec aliam uelam probationem habeant? Scaeuola respondit, ex his quae proponerentur, scilicet cum iusiurandum dedisse super hoc testator affirmauit, credendum esse scripturae. Secunda replicationis loco notandum, quod si testator se debere scripserit, quamuis contrarium probari possit, tamen nihilominus ex testamento sit actio. quae replicatio approbatur l. penult. ff. quisquis. ff. de leg. 2. his uerbis: Quisquis mihi haeres erit, sciat me debere Demetrio patruo meo denarium tria milia, & deposita apud me a Seleuco patruo meo denarium tria milia: quae etiam protinus reddi & solui ei iubeo. Quaeritur est, an si non deberentur, actio esset? Scaeuola respondit, si non deberentur, nullam quasi ex debito actionem esse, sed ex fideicommissio. Plura de proposita replicatione uide j. lib. 32. cap. 5. except. 45. replic. 2. & except. 34. replic. 7. cum sequente: & cap. 6. except. 71. Tertia replicatio est: Nisi testator de modo patrimonij sui confessus sit. Quae replicatio approbatur simul & distinguitur j. reg. 4. Quarta replicatio est: Nisi in iudicio confessio sit facta. tunc enim non admittitur probatio in contrarium. quae replicatio approbatur simul & distinguitur j. cap. 5. de confessis. Secunda exceptio est: Nisi ei qui ex testamento capere non potest, debere se testator scripserit. hoc enim casu praesumitur in fraudem legis facta confessio, & ob id ei non creditur. quae exceptio approbatur exemplo l. qui test. 27. ff. de probationibus. his uerbis: Qui testamentum faciebat, ei qui usque ad certum modum capere poterat, legauit licitam quantitatem. deinde ita locutus est: Titio centum do lego, quae mihi pertulit: quae ideo ei non caui, quod omnes fortunas & substantiam, si quam a matre susceperat, in sinu meo habui sine ulla cautione. Item eidem Titio reddi & solui uolo de substantia

D 3 mea

mea centum quinquaginta, quæ ego ex re-
ditibus prædiorum eius, quorum ipse fru-
ctum percepi & distraxi, item de calenda-
rio, si qua à matre receperat Titius, in rem
meam conuertri. quæro, an Titius ea exige-
re potest? Scæuola respondit, si Titius supra
scripta ex ratione sua ad testatorem perue-
nisse probare potuerit, exigi uideri enim eo
quod ille plus capere non poterat, in frau-
dem legis hoc in testamento adiecit. *Con-*
cordat l. cum quis. 35. §. penult. ff. de leg. 3. cuius uerba ui-
de j. lib. 32. cap. 3. except. 19. repl. 5. Tertia proposita
regulæ exceptio est: Nisi procurator debitoris scripse-
rit, omnia creditoribus esse soluta. Hinc enim non pro-
batur, debitorem procuratori, ratione eorum quæ pro
eo soluit, nihil debere. quæ exceptio approbatur l. in qui
suo. 13. C. de solutionibus, his uerbis: Inquisitio ue-
ritatis tolli non potuit, quod chirographa
quæ fecerat procurator tuus, recepta, tibiq;
restituta ab ipsius hærede proponas, cum
subscriptio procuratoris significante, q;
nihil creditoribus debeatur: cum nihil pro-
hibeat, & creditoribus satisfactum, & non ue-
stræ pecuniæ, sed ipsius cui negotium geren-
dum mandaueras, processisse solutionem.
Quarta exceptio est: Nisi in instrumento uel chirogra-
pho, alterius debiti causa confecto, eius debiti, de quo
queritur, fiat mentio. nam hoc debitum per illam com-
memorationem obiter factam non probatur. quæ excep-
tio approbatur l. ultim. ff. de probationibus, his uerbis:
Commemorationem in chirographo pecu-
niarum, quæ ex alia causa deberi dicuntur,
factam, uim obligationis non habere. Scæ-
uola respondit. Concordat Nouell. c. 19. §. in super
et hoc, his uerbis: Præcipimus, ut si quis in in-
strumento aliquo alterius instrumenti men-
tionem faciat, nulla ex hac mentione nascatur
exactio, nisi item & alterum instrumen-
tum, cuius mentio in altero facta est, profe-
ratur, aut alia secundum leges adhibeatur
probatio, quod ea summa, cuius mentio ha-
bita est, reuera debeatur. Id enim in ueteri-
bis legibus inuenimus. Plures proposita regu-
læ exceptiones uide j. cod. lib. cap. 5.

III. Regula, De confessione quam moriens de mo-
do sui patrimonij præstitit. Hæc regulariter probat.
quæ regula approbatur Nouell. constit. 48. his uerbis:
Sancimus, si quis rerum suarum descriptio-
ne facta, siue manu propria, siue per alios
quidem conscripta, à se uerò consignata, aut
testamenti sui tabulis indita, substantiæ suæ
modum declarauerit, fortè hæredibus uel
partim absentibus, partim præsentibus, uel
etiam omnibus præsentibus: ne liceat hæ-
redibus hæc abnuere, aut dicere, quod ex-
tra ea quæ à defuncto edicta sunt, hæredum
aliquis bona compilauerit. Sed si moritu-
rus iusiurandum præbeat, aut in testamenti
sui tabulis abiuret, nihil sibi prætere a super-

esse, hæredes hoc amplectentur, siue liberi,
siue etiam extranei fuerint: neque curiosius
agant, aut calumniam intentent suis cohæ-
redibus, aut seruos exinde in quæstionem
aduocent, & tormentis subdant, & alia ei-
us generis peruestigent anxieque scrutentur,
quæ contentionis tantummodò, non etiam
alterius rei argumenta sunt: nempe cum
& is substantiæ modus esse uideatur, quem
testator iuramento designarit, & hæc
solum testator inter hæredes diuidi uolue-
rit. Prima proposita regulæ exceptio hæc est: Nisi
testator sine iuramento affirmauerit. Hæc exceptio eli-
citur ex uerbis iam propositis hisce: Si moriturus
iusiurandum præbeat, aut in testamento sui
tabulis abiuret, &c. Secunda exceptio est: Nisi
contrarium probetur. Hæc exceptio reprobat
iam dictis uerbis hisce: Neq; curiosius agant, aut ca-
lumniam intentent suis cohæredibus, &c.
Concordat d. c. 48. §. atq; esto sanè, his uerbis: Esto sa-
nè inter hæredes facti pœna, ne qui his ad-
uerfatur, omnino possit ipsi relictis per-
frui, imminente his necessitate, ut uel om-
nibus obtèperent, uel omnia respuant: neq;
partim ea agnoscant, partim oppugnent:
sed testatoris uoluntas hoc ab eius hæredi-
bis custodiatur, ut in nullo ei aduersari au-
deant. Tertia exceptio est: Nisi non hæredes defun-
cti, sed creditores de modo patrimonij controuersiam
faciant. Hæc exceptio approbatur d. c. 48. §. ceterum,
his uerbis: Cæterum hæc quidem inter hære-
des, qui iidem quodammodo cum defun-
ctis esse uidentur, obtinere uolumus. Non
æquè tamen ratum hoc esse inter credito-
res: cum à nostris dictum sit legibus, quæ-
cunq; pro se quisq; uel dixerit, uel scripse-
rit, ea neq; ipsi profutura esse, neq; credito-
ribus paritura præiudicium. Quin illis li-
centia esto omnia perferuari, quo uolunt
modo: hæredes uerò insistere his quæ à te-
statore edicta sunt.

V. Regula, De epistolis. Hæc regulariter probant.
quæ regula approbatur l. Publia. 25. §. Titius. ff. de po-
siti, his uerbis: Titius Sempronio S. Habere
me à uobis auri pondo plus minus decem,
& discos duos, saccum signatum: ex quibus
debetis mihi decem, quos apud Titium de-
posuistis: item *υποπόροπον* (id est, de alimen-
tis puero præstitis) decem: item ex ratione
patris uestri decem, & quod excurrit. Quæ-
ro, an ex huiusmodi scriptura aliqua obli-
gatio nata sit, scilicet quod ad solam pecu-
niæ causam attinet? Paulus respondit, ex e-
pistola, de qua quæritur, obligationem qui-
dem nullam natam uideri: sed probatione
depositorum rerum impleri posse. An au-
tem is quoq; qui deberi sibi cauit, eadē epi-
stola decem probare possit? hoc quod scri-
psit, iudicem æstimaturū. *Concordat l. imp. 29.*
in prim.

in prim. ff. de probationibus. his uerbis: Imp. Antoni-
nus & Verus A. A. Claudio Apollinari rescri-
pserunt in hæc uerba: Probationes quæ de fi-
lij dantur, non in sola affirmatione testium
constitunt: sed & epistolas, quæ uxoribus mis-
sæ allegantur (si de fide earū consistat) nõ-
nullam uicem instrumentorum obtinere,
decretum est. *Proposita regulæ exceptio prima*
hæc est: Nisi contrarium probetur. quæ exceptio appro-
batur l. non epistolis. 13. C. de probationibus, cuius uerba
uide §. reg. 3. except. 1. Secunda exceptio est: Nisi quis
in epistola aliquem sibi cohæredem nuncupauerit. quæ
exceptio approbatur l. epistola. 52. in prim. ff. de pactis, hi-
scæ uerbis: Epistola, qua quis cohæredem sibi
aliquem cauit, petitionem nullam aduersus
possessorem rerum hæreditariam dabit.
Tertia exceptio est: Nisi epistola inter alios sit conscri-
pata, non inter eos inter quos agitur. quæ exceptio etiam
ex uerbis iam propositis potest colligi.

V. I. Regula, Interdum ex solutione uel alio actu præ-
sumitur debitum. quæ regula approbatur exemplo l. cū de
indebito. 25. §. si uerò ab initio. ff. de probationibus. cuius
uerba uide §. quæst. prox. reg. 1. except. 2. Item aliud ex-
emplum proponitur l. cum de. 6. ff. de usuris, his uerbis:
Cum de in rem uerso cum herede patris uel
domini ageretur, & usurarum quæstio mo-
ueretur: Imperator ideo soluendas usuras
indicauit, quod eas ipse dominus uel pater
longo tempore præstitisset. Imperator quo-
que noiter Seuerus filie Flauie Athenago-
ræ, cuius bona fuerant publicata, ideo nu-
merari decies centena dotis nomine iussit,
quod ea patrem præstitisset dotis usuras al-
legasset. *Concordat l. 1. C. de fideicommissis. Pro-*
posita regulæ exceptio prima hæc est: Nisi inter alios
sit actum. Hæc exceptio reprobat l. 1. C. res inter a-
lios acta, his uerbis: Inter alios res gestas alijs
non posse præiudicium facere, sæpe consti-
tutum est. Vnde licet quosdam de hæredi-
bis eius quem debitorem tuum fuisse signi-
cas, soluisse commemorare: tamen ceteri nõ
aliàs ad solutionem urgentur, nisi debitum
fuerit probatum. Huius exceptionis replicatio
est: Nisi cum herede eius qui antea soluit, uel simile
quid egit, his sit. quæ replicatio constat ex suprascripta l.
6. ff. de usuris. Secunda exceptio est: Nisi contrarium
possit probari, ex uoluntate uel per errorem, non ex
obligatione præstitum uel solutum esse. quæ exceptio ap-
probatur exemplo l. si certis. 28. C. de pactis, hisce uer-
bis: Si certis annis, quod nudo pacto conue-
nerat, datum fuit, ad præstandum in poste-
rum indebitum solum obligare non potu-
it eum qui pactum fecit: nisi placitis stipula-
tio intercesserit. Concordat l. creditor. 7. C. de usi-
uris, his uerbis: Creditor instrumentis suis pro-
bare debet quæ intendit, & usuras se stipu-
larum, si potest: nec enim, si aliquando ex cõ-
sensu præstitæ sunt, obligationem constitu-
unt. Concordat item l. operis. 31. ff. de operis libertorū,

his uerbis: Operis non inpositis manum illius,
etiam si ex sua uoluntate aliquo tempore præ-
stitierit, compelli ad præstandas quas non
promisit, non potest.

V. I. Regula, De censu & monumentis publicis, pro-
ponitur l. census. 10. ff. de probationibus. his uerbis: Cen-
sus & monumenta publica potiora testibus
esse, senatus censuit.

V. I. Regula, De signis, indicijs, alijsq; argumentis.
Per hæc quoq; potest probari, quæ regula approbatur l.
indicia. 19. C. de rei uendicatio. his uerbis: Indicia cæ-
teraq; quæ iure non respuuntur, non mino-
rem probationis, quam instrumenta, conti-
nent fidem. Quo iure, si de proprietate do-
mus ambigis, negotiumq; integrum est, uti
non prohiberis. *Concordat l. est. 3. C. de fide in-*
strument. et iure hæc, his uerbis: Est instrumen-
ta emptionis non extent, quibuscumque ta-
men probationibus uxor tua ostenderit, ad
se eam domum pertinere, quam à fisco eius
nomine dicis comparatam, preciumq; ab ea
exolutum, & in eam dominum trãslatum:
frustra fisco ex persona matris eius refer-
re quæstionem, procurator mæus non finet.
Concordat l. 1. C. de fide instrument. his uerbis: Debi-
tores tuos quibuscumque rationibus debe-
re tibi pecuniam, si probaueris, ad solutio-
nem cõpeller aditus præses provincie: nec
oberit tibi amissio instrumentorum, si mo-
dò manifestis probationibus eos debitores
esse apparuerit. Concordat l. sicut. 5. in fine. C. d. it.
cuius uerba uide §. eod. cap. quæst. 1. except. 2. Con-
cordat item l. si solenib. 7. C. eod. it. his uerbis: Si solenni-
bis stipendijs honestè sacramento solutus
es, licet super huiusmodi re instrumenta (ut
dicis) facta perditata sint: tamè si alijs euident-
ibus probationibus ueritas ostendi potest,
ueteranorum priuilegia etiam te usurpare
posse, dubium non est. Concordat item l. eman-
cipatione. 11. C. eod. it. his uerbis: Emancipatione fa-
cta, et si actorum tenor non existat: si tamen
alijs indubijs probationibus, uel ex per-
sonis, uel ex instrumentorum incorrupta fi-
de factam esse emancipationem probari
possit: actorum interitu ueritas conuelli
non solet. Concordat item l. cum res. 12. C. de pro-
bationibus, his uerbis: Cum res non instrumen-
tis, &c. Concordat item l. ult. §. Scia. ff. de actionibus
et obligation. cuius uerba uide j. lib. 17. cap. 9. quæst. 2.
in prim. De instrumentis, testibus, confessione et iurciu-
rando, dicitur j. in capitibus sequentibus.

V. X. Regula, Quæ argumenta cuiq; rei probandæ suf-
ficient, nõ satis potest definiiri, sed arbitrio iudicis relin-
quitur. quæ regula approbatur l. testium fides. 3. §. eius-
dem. ff. de testibus, his uerbis: Diui Hadriani prin-
cipis extat rescriptum ad Valerianum Verū,
de executianda fide testium, in hæc uerba:
Quæ argumeta, ad quæ modum, probandæ
cuiq; rei sufficient, nullo certo modo satis

definiti potest. Sicut non semper, ita saepe sine publicis monumentis cuiusque rei ueritas deprehenditur: aliàs numerus testium, aliàs dignitas & auctoritas, aliàs ueluti consentiens fama confirmat rei, de qua quæritur, fidem. Hoc ergo solum tibi scribere possum summam, non utiq; ad unam probationis speciem cognitionem statim alligari debere, sed ex sententia animi tui te existimare oportere, quid aut credas, aut parum probatum tibi opineris. Concordat Lob carmen. 2. §. si testes. uers. si uerò ex his. ff. d. t. cuius uerba uide j. cap. 4. except. 38. Hactenus de regulis proposita quæstionis generalioribus dictum est. Sequuntur nunc eiusdem quæstionis regule speciales.

De eo, an sit filius, probando.

I. Regula: Non solum affirmatione testium probatur, sed & epistolis ad uxorem missis. quæ regula approbatur Imperatores. 29. in princ. ff. de probationib. cuius uerba uide §. ead. quæst. reg. 5.

II. Regula: Si quis aliquem suum filium confessus sit, ex hoc non efficitur filius, sed admittitur probatio in contrarium. quæ regula approbatur l. neque. 5. C. de testamentis, hisce uerbis: Neque professio, neque adseueratio nuncupantium filios qui non sunt, ueritati præiudicat: & quæ ut filijs testamento relinquuntur, iuxta ea quæ à principibus statuta sunt, non debent, certum iuris est. Concordat l. non nudis. 14. C. de probationibus, his uerbis: Non nudis adseuerationibus, nec ementita professione (licet utriq; consentiant) sed matrimonio legitimo concepti, uel adoptione solemnenni, filij ciuili iure patri constituuntur. Si itaque hunc, contra quem supplicas, alienum esse confidis: per te, uel per procuratorem adfirmationem eius falsam detege.

III. Regula: De affirmatione matris, filium illius non esse, proponitur d. l. 29. §. fin. ff. de probationibus, his uerbis: Mulier grauida repudiata, filium enixa absente marito, spurium in actis professæ est. quæsitum est, an is in potestate patris sit: & matre mortua intestata, iussu eius hæreditatem matris a dire possit, nec oblit professio à matre irata facta? Scæuola respondit, ueritati locum superfore.

De subiecto partu probando.

Subiecta non creditur, quam ambo parentes charam filiam habuerunt. quæ regula approbatur l. 1. §. ad quæstionem. ff. de quæstionibus, his uerbis: Non facile credendum subiectam eam, quam ambo parentes dicuntur charam filiam habuisse, rescripto diuorum fratrum ad Lucium Tyberianum emisso declaratur.

De libertate & ingenuitate probanda.

Prima regula proponitur l. neq; 10. C. de probationibus, his uerbis: Neq; natales tui (licet ingenu-

um te probare possis) neq; honores, quibus te functum esse commemoras, idoneam probationem pro filia tuæ ingenuitate continent: cum nihil prohibeat, & te ingenuum, & eam ancillam esse. Concordat l. au. 28. C. de liberali causa, his uerbis: Aui paterni magistratu functi dignitas ad libertatis probationem nihil nepoti prodest: siquidem in liberali causa matris, non patris inspicitur conditio. Sed nec materni aui sola sufficit: cum licet aui quoq; libera probari possit, multis tamen ex causis status mutari consueuit.

Secunda huius loci regula proponitur l. matrem. 17. C. de probationibus, his uerbis: Matrem tuam consecutâ libertatē, ac te post editam, ut ingenua probari possis, ostēdi conuenit. Quod enim fratribus tuis nulla moueatur quæstio, ad defensionem tuam nihil prodesse potest. Concordat l. multis. 17. C. de liberali causa, his uerbis: Multis rationibus naturalibus ingenuis fratribus natis, post delictis uel casibus interuenientibus, singulorum causæ status separatur. Nichil itaq; prohibet eundem & tibi, & c.

Tertia regula: Solis testibus non probatur ingenuitas. quæ regula approbatur l. 1. C. de testibus, his uerbis: Si tibi controuersia ingenuitatis fiet, defen- de causam tuam instrumentis & argumentis, quibus putas. Soli etenim testes ad ingenuitatis probationem non sufficiunt. Plura de libertate probanda uide j. in causa liberali. Item de ingenuitate probanda j. de iure patronatus. Sed & de seruitute probanda uide j. in d. causa liberali.

De origine & familia probanda.

Origo non solum ex nomine probatur, sed etiam ex rebus debet probari. quæ regula approbatur l. imp. 38. §. penult. ff. ad municipalem, his uerbis: Imp. Verus & Antoninus rescripserunt: Cum quæritur, an municipis quis sit, etiā ex ipsis rebus probationes sumi oportere. Nam solam nominis similitudinem ad confirmandam cuiusque originem satis non esse.

De ætate probanda.

Prima regula proponitur l. cum de. 13. ff. de probationibus, his uerbis: Cum de ætate hominis quæreretur, Cæsar noster in hæc uerba rescripsit: Et durum & iniquum est, cum de statu ætatis alicuius quæritur, & diuersæ professiones proferuntur, ei potissimum stare quæ noceat: sed causa cognita, ueritatem excuti oportet: & ex eo potissimum annos computari, ex quo præcipue fidem in ea re constare credibilis uideretur.

Secunda huius loci regula proponitur l. etiam. 16. ff. eod. tit. his uerbis: Etiam matris professio de ætate filiorum recipitur: sed & aui recipienda est.

Tertia regula proponitur l. 2. in princ. ibi. etas autē. ff. de excusationibus tutor. his uerbis: Aetas probatur aut ex natiuitatis scriptura, & c. Vide etiam l. 1. de conditionibus & modis dissolutionis. l. 3. §. qui ante ff. de conditionibus & modis dissolutionis.

De solutione probanda.

I. Regula: Si in rationibus creditoris scriptum sit solutum esse, probatur inde solutio. quæ regula approbatur l. 2. §. fin. C. de quadriennij prescript. cuius uerba uide §. eod. cap. quæst. 2. reg. 1. except. 1. Concordat l. 2. C. de de scussorib. his uerbis: Ne casu amissa, & c. Item concordat l. securitates. 11. C. de susceptorib.

II. Regula: Si chirographum debitori sit redditum, De hac re uide j. lib. 48. cap. 23. causa 22.

III. Regula: De solutione per scripturam probanda, non per testes, proponitur l. testium. 14. C. de testibus. cuius uerba uide j. cap. 4. except. 33.

III. Regula: Tribus annis cōtinuis solutione probata, etiam præcedentium annorū solutio presumitur. quæ regula approbatur l. quicumq; 3. C. de apochis publicis, his uerbis: Quicumq; de prouincialibus, & c.

V. Regula: Probatur in super solutio per apochā, de qua regula eiusq; exceptionibus uide j. cap. prox. quæst. 3.

De malæ fidei possessione probanda.

Huius loci regula proponitur l. non ex eo. 30. C. de euitationib. his uerbis: Non ex eo quod duplum, qui à matre tua mancipium comparauit, euitationis nomine stipulatus est, alienæ rei scientia conuincitur: nec opinio eius ex hoc legitur, ut malæ fidei emptor existimeretur. Alijs itaq; hoc iudicij probare debes.

De dominio probando.

Prima huius loci regula est, Quod etiam citra instrumenta probari dominium potest. quæ regula approbatur l. proprietatis. 3. C. de probationibus, his uerbis: Proprietatis dominium non tantum instrumenta emptionis, sed ex quibuscunque alijs legitimis probationibus ostenditur. Concordat l. cum super. 10. C. de rei uendicat. his uerbis: Cum super uernis mancipijs nulla instrumenta te habere adseueres, in iudicio, in quo negotium ceptū esse proponitur, id quod in preces contulisti, postulare debuisti. Iudex enim non ignorat, seruatorum dominia etiam citra instrumentorum exhibitionem alijs probationibus, uel ipsorum interrogatione posse ostendi. Alias leges concordantes uide §. ead. quæst. reg. 8.

Secunda regula: Si quis rem domino locauerit, non ex eo sequitur, locatorem rei dominum esse. quæ regula approbatur l. ad probationem. 23. C. de locato, his uerbis: Ad probationem rei propriæ, siue defensionem, non sufficit locatio ei facta, qui potest de dominio ceperit contendere: cum in scientia dominij proprii & errantis nullum habeat consensum: sed ex euentu, si uictus fuerit, contractus locationis non constituisse, magis declaratur. Nemo enim sibi iure possessionem mutare potest.

De liberatione probanda.

Si creditor à defuncto debitum nunquā exegit, presumitur liberatio debiti facta. quæ regula approbatur l. Procula. 26. ff. de probationibus, his uerbis: Procula cū

magnæ quantitatis fideicommissum à fratre sibi debitum, post mortē eius in ratione cū hæredib. pensare uellet: ex diuerso autē allegaretur, nunquā id à fratre, quam diu uixisset, desideratū, cum uarijs ex causis saepe in ratione fratris pecunias ratio Proculæ soluit: diuus Commodus, cum super eo negotio cognosceret, non admisit compensationem, quasi tacite fideicommissum fratri fuisset remissum. Plures huiusmodi rationes, quibus probatur liberatio, uide j. lib. 48. cap. 23.

De matrimonio probando.

De hac re proponitur l. an marit. 22. in princ. ff. de donationibus, hisce uerbis: An maritalis honor & affectio pridem præcesserit, personis comparatis, utaq; coniunctione considerata, perpendendum esse Papinianus respōdit. neq; enim tabulas facere matrimonium.

De publico crimine probando.

De hac re proponitur l. sciunt cuncti. 25. C. de probationibus. cuius uerba cum alijs huc pertinentibus uide §. lib. 3. cap. 7. actū 2. quæst. 2. reg. 1.

De dolo malo probando.

De hac re proponitur regula l. 1. §. fin. ff. de doli mali & metus except. his uerbis: An dolo quid factū sit, ex facto intelligitur. Concordat l. dolo emptoris. 10. C. de rescind. uendit. Exemplum proponitur l. si procuratorem. 8. §. dolo. C. de dolo est. 44. ff. mandati. Alia huius loci regula proponitur l. dolum. 6. C. de dolo malo, his uerbis: Dolum ex indicij perspicuis probari conuenit. Concordat l. eleganter. 7. ff. d. tit. Alia huius loci regula proponitur l. interpositas. 13. §. ad uim. C. de transact. his uerbis: Ad uim uel dolum arguendum qualitas causæ principalis non sufficit. Concordat l. fraudis interpret. 79. ff. de reg. iuris.

De eo, memoriam operis extarre, probando.

Huius loci regula proponitur l. si arbiter. 28. ff. de probationibus, hisce uerbis: Si arbiter animaduertere debeat, an operis facti memoria extet, hoc ei quærendū est, an aliquis meminerit id opus factū esse. Paulus: Imò cum ab arbitro queritur, memoria facti operis extet, nec ne? non hoc quæritur, num aliquis meminerit, quo die aut quo cōsule factū sit: sed num hoc aliquo modo probari possit, quam pridem id opus factum sit: & ita hoc quod Greci dicere solēt *ἡ μνήμη*. Potest enim hoc memoria teneri, non intra annum (puta) factum: cum interim nemo sit eorum qui meminerit, quibus cōsulis id uiderit. sed cū omnium hæc est opinio, nec audisse, nec uidisse, cum id opus fieret, neq; ex his audisse qui uidissent, aut audissent: & hoc in finitè si militer sursum uersum accideret: tum memoria facti operis non extaret.

De naufragio probando cauetur l. 3. C. de naufragijs.

De taci-

De tacito fideicommissio probando uide j.lib.ii. cap. 5. quæst. 6. reg. 2.

III. QUANDO PROBANDUM?

De tempore probationis, seu de dilatione ad probandum, quanta sit concedenda, dictum s. lib. prox. cap. 5. quæst. 2. reg. 1. Hic autem alia regula notanda, scilicet quod exceptio tunc demum probanda, cum primum probata fuerit actio. l. siquidem. 9. C. de exceptionibus, his uerbis: Siquidem intentionem actoris probatione deficere confidis, nulla tibi defensio necessaria: si uero de hac confitendo exceptione munitum te aduerees, de hac tantum conuenit agi. nam si etiam de intentione dubitas, habita exceptionis contestatione, tunc demum, cum intentionem secundum adseuerationem suam petitor pbauerit, huic esse locum monstrari conuenit. Concordat l. emptor. 9. C. de præscript. longi temporis, hisce uerbis: Emptor bona fide contra præsentem, &c. Huius regulæ exceptio uidetur esse: Nisi exceptio dilatoria sit probanda, quæ tamen exceptio reprobat l. exceptionem. 19. C. de probationibus. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 6. in prim.

V. EVENTVS.

Prima reg. Si fuerit probatum quod ab aduersario negatum erat, negas in duplum tenetur. quæ regula approbatur Nouell. c. 18. §. studium uero, his uerbis: Studium, quopleriq; ad improbitatem feruntur, necessitate nobis imposuit, ut uetus plebiscitum, quod Aquilius olim tribunus plebis rogauit, a quo etiam nomen accepit, quod ex inficiatione dupli exactionibus subijcit eos, qui maligne agere & inficiari pertentant, denud amplectemur: quadoquidē cū & alia quædam actiones ad eundē aptatæ sint ordinem, nihilominus uel paulū sese ostētans humanitas clam malorum hominū enutrit improbitatē. Eapropter necessariū nobis uisum est, indecētē illas & inhonestas inficiationes dicta multa re pœna. Si quis enim proferat alicuius syngrapham, quā ille inficietur, & hoc habentē ipsius literas, ut in ea cōprobada magnis negocijs actor implicari cogatur, aut cū literas agnoscat, neget tamē æs sibi alienū esse solutum, a actorq; legitimis id modis cōprobet: sancimus, ut cōdemnatio in utroq; casu aduersus ipsum pcedat in duplū: nō quod acerbis delectemur legibus, sed ut lites ea re ad minorē numerū redigamus, & metu pœnæ citius aiant, qd confiteri conueniēs est. Profsus igitur in talib. condēnationē hoc modo procedere uolumus: & si iudex hæc cōtra quid faciat, nouerit, quod si legē transgrediatur, ipse ijs tenebitur pœnis, quæ lege cōprehensæ sunt. Hæc aut dicimus, si non actor pbationib. abrenunciās, rei sacramēto inficiationē purgari uelit. Nā si tale quid egerit, siquidē statim in initio post inficiationē iusurādū de-

ferat, & ille statim cōfiteatur quod prius inficiatus erat: impudē erit, quātum ad duplū. Si uero in lōgum protrahat litem, denud actor iusurādum deferat, & ille tandem id, cuius causa deferebatur, cōfessus fuerit: quamuis dupli eti pœna eximimus, omnes tamen expensas, quas ad illum usq; diem in proferendis probationibus iurando in litem actor se fecisse enumerauerit, iubemus eum exolvere, qui cum in initio inficiatus sit, postea confiteatur. Præterea si quis, cum negasset pecuniam sibi numeratam esse, post deinde in defensionem sui uratur solutionib. à se factis: ne illi aliquam reuera soluta utilitatem adferant, sancimus. quā potius iubemus, ut integra ab eo sors denud exigatur, eaq; solā inficiationis pœnam sustineat: id quod etiā quidam ex nostris decessorib. cōstituit, nullo iudice ne in hoc quidē casu aliquid à reo declinante, sed per omnia exquisitam legis uoluntatē perficiente. Sed & si reus protulerit literas actoris, deinde actor eas inficietur, ille comprobet non solū illud repute tur, cuius causa inficias iuit, sed etiam alterū tantū insuper soluat. Consimiliter autē & in hoc casu dandi ab actore iusurandi ratio introducatur. Si uero causa agitur per curatores, ut puta ad eas pertinet personas, quæ curatorib. indigent: eiusmodi inficiationum pœnæ, cū de proprijs curatorū literis institutæ fuerint, nō contra eos qui sub illorum cura sunt, sed cōtra ipsos qui tam inhonestē tamq; indecēter inficiationem facere nō dubitarunt, inferantur. Si quod uero aliud in condēnatione augmentum uel dupli, uel tripli, uel quadrupli, ab antiquis legibus uel imperialibus introductū est cōstitutionibus, maneat & illud quidē in propria forma, quemadmodum id nos in nostris Institutionibus simul & Digestis, neq; nō constitutionū Codice sancimus: quod uero in præsentia decernimus, hoc additamenti loco sit prioribus. Enim uero & illud quod crebro in iudicijs diffensionem habuit, speciosius quā omnes maiores nostri, in mēbra digerendum esse, redigendumq; in ordinem putauimus. Si quis enim rerum alterius detentator in rem actione cōuentus, neget res eius esse, quo de actor dicatis uero qui actionem instituit, ut ostendat res illius esse, cogatur uel instrumentis, uel testibus, uel alijs uti laboribus: post deinde, qui usq; ad id tempus semper res illius nō fuisse iuerat inficias, uti uelit aliquo exinde iure, dicatq; ratione hypothecarum, aliarum uē causarum, quæ originem suam ad illius personam referrent, potiore se esse eo qui litem moueat: omnes quidem aliæ sententiæ, quæ maioribus nostris placuerunt, uacent, inficiationibus

tibus autem mediocri quædam & humana. neque ab ipsius rei scopo aberrans pœna inferatur. Pro eo enim quod inficias ierit, proq; actoris laboribus, etiam dum lis apud iudicem agitur, rerū quibus de quæstio mota est, possessio ad actorem transferatur: licet tiam habente eo qui hanc restituit, ut si quæ ex illa persona, pro qua prius inficiatus fuerat, iura ad se pertinentia habeat, ea proponat, & legis ac iuris beneficiū obtineat, pœna in sola translatione possessionis cōsistente. Ait imp. Vetus uetus plebiscitū, quod Aquilius olim, &c. De hoc uide l. 2. in prim. ibi et infra de inde. & l. unde Neratius. 23. §. hæc actio. ff. ad l. Aquilia. item l. contra. 4. C. de lege Aquilia. Concordat item Institut. de pœna temere litigan. §. ad aduersus. Proposita regulæ exceptio prima hæc est: Nisi actor inficianti iusurandum deferat, usq; tunc confiteatur quod antea negauerat. quæ exceptio approbatur uerbis tam propositis hisce: Hæc autē dicimus, si non actor, &c. Secunda exceptio est: Nisi is qui inficiatus est, postea se dicat soluisse, hoc enim casu non in duplum condemnatus est, cum simpliciter soluerit, sed in alterum tantū. quæ exceptio approbatur supradictis uerbis hisce: Præterea si quis, cum negasset, &c. Tertia exceptio est: Nisi non reus, sed actor fuerit exceptionem inficiatus, quæ exceptio approbatur certo modo supradictis uerbis hisce: Sed & si reus protulerit literas actoris, &c. Quarta exceptionis loco notandum, quod pœna proposita aduersus ipsum inficiantem, non aduersus eum cuius causa agitur uel defenditur, pertinet. quæ exceptio approbatur supradictis uerbis hisce: Si uero causa agitur per curatores, &c. Quinta exceptio uidetur esse: Nisi ipso iure actio in duplum, triplū uel quadruplum cōpetat. Sed reprobat uerbis s. propositis hisce: Si quod uero aliud in condēnatione augmentum, &c. Sexta exceptio est: Nisi in rem actione agatur, reusq; neget uel re actoris esse, uel se eam possidere. tunc enim negans non in duplum condemnatur, sed rei possessione priuatur. quæ exceptio approbatur uerbis supradictis hisce: Enim uero illud quod crebro in iudicijs, &c. Concordat l. ult. ff. de re uendicatione, cuius uerba uide j. lib. 21. cap. 9. r. g. 2.

Alteri regula: Si non fuerit probatum id quod actor intendit, reus est absolendus. quæ regula approbatur l. qui accusare. 4. in fine. C. de edendo. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 4. membr. 1. quæst. 3. Concordat l. siquidem. 9. in prim. C. de exceptionibus. cuius uerba uide s. quæst. prox. Item concordat l. 2. C. de probationibus. cuius uerba uide s. eod. cap. quæstion. 2. reg. 2. Concordat item l. negantes. 9. C. de obligationib. & actionib. his uerbis: Negantes debitores non oportet armata ni terreri, sed petitore quidem, &c. Quod dictum de actione probanda, idem intelligi debet de exceptione: ut nisi reus suam probauerit exceptionem, condemnatur. nam reus in exceptione actor est: ut ostensum s. lib. 5. cap. 9. in prim. reg. 4. Planè propositæ regulæ exceptio prima hæc est: Nisi is cui probatio in-

curabit, aduersario iusurandum deferat, usq; iurare uoluerit. tunc enim is cui probatio incumbit, quamuis nihil probare possit, debet obtinere. de qua re dicitur j. cap. 6. Secunda exceptio est: Nisi delato iurando iurauerit, aduersarius illud referat, & is cui probatio incumbit iurauerit. tunc enim equè debet obtinere: ut j. d. capite 6. dicitur. Tertia exceptio est: Nisi is cui probatio incumbit, delato sibi à iudice iurando iurauerit, de hac re item dicitur j. d. cap. 6. Quarta exceptio est: Nisi præsumptio sit pro eo qui probare uoluit. Quæ exceptio cum alijs quibusdam approbatur s. quæst. 2. Quinta exceptio est: Nisi is qui in probatione defecit, spontē in se onus probandi susceperit, cum alijs probare non teneretur. Quæ exceptio approbatur à glossa magna in l. circa eum. 14. ff. de probationibus.

VI. ADFINIA PROBATIONIS REMEDIA.

Primum adfinē remedium est, iusurandum delatum: ut ex iam dictis constat, & j. d. capite 6. copiosius dicitur.

Alterum adfinē remedium uidetur, ut cogatur aduersarius dicere titulum suæ possessionis, & probare, uerum hoc remedium reprobat per ea quæ dicta sunt s. eod. cap. quæst. 2. reg. 1. except. 6.

Tertium adfinē remedium est, ut teneatur & cogatur reus confiteri. Hoc remedium reprobat l. negantes. 9. C. de obligat. & action. cuius uerba uide s. quæst. prox. reg. 2. in prim. Hactenus de probationibus in genere dictum est: nunc de singulis probationum speciebus est dicendum.

DE INSTRUMENTIS.

Cap. III.

I. DEFINITIO INSTRUMENTORUM.

Definiuntur instrumenta l. ff. de fide instrum. his uerbis: Instrumentorum nomine ea omnia accipienda sunt, quibus causa instrui potest. Et ideo tam testimonia, quàm personæ instrumentorum loco habentur. Concordat l. notionē. 99. §. fin. ff. de uerb. signif. his uerbis: Instrumentorum appellatione quæ comprehenduntur, perquam difficile erit separare. quæ enim propriè si in instrumenta, propter q dilatio danda sit, inde dignoscemus, si in præsentia personæ quæ instruere possit, dilatio petatur (puta qui actum gessit, licet in seruitute, uel qui actor fuit constitutus) putemus uideri instrumentorum causa peti dilationem. Ex hisce patet, instrumentorum appellatione non tabulas solum, sed & testes contineri. Verum de illis quidem tantum in hoc capite dicitur, de hisce uero in capite sequente.

II. FINIS ET VSVS INSTRUMENTORUM.

Fiunt de his scripturæ, ut quod actum est, per eas factius probari possit. quæ regula approbatur isdem uerbis l. in re. 4. ibi sunt enim. ff. de fide instrum. Concordat l. contrahitur. 4. §. fin. ff. de pignoribus.

testes adhibiti sint. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio prima hæc est: Nisi pauciores quam tres testes sint adhibiti. quæ replicatio ex supradictis constat. Sanè si is qui contrahit, literarum sit ignarus, quinque testes requiruntur. quod approbatur d. c. 73. §. oportet, in fine. cuius uerba uide paulo superius. Secunda replicatio est: Nisi testes adhibiti non subscripserint. quæ replicatio itidem ex præcedentibus constat. Quinta exceptio est: Nisi quis contentus sit ipsius, cum quo contrahit, chirographo. Hæc exceptio approbatur d. c. 73. §. uerumenimuerò, his uerbis: Hoc nos quidem pacto probari posse arbitramur, fidem instrumentis inesse. Verumenimuerò si quis, cum uel deponit, uel mutuum dat, uel aliter contrahit, contentus sit sola scriptura eius qui eum contrahit, eo loco erit, ut sciat se fiduciam contraxisse, & de illius fide se totum pendere. Et quanquam fermè ex scriptura secundum legem nostram sufficiens instrumento fides apponi non uideatur: non tamè quod ita gestum est, irritum reddimus, ut maximè restium præsentia, coram quibus contractus celebratus est, aut extremum fortè eius rei refugium, quod scilicet ex iuramentis peti solet, opem illis non ferat. Vt cunq; enim falsitates & scripturarum imitationes uereamur, neque illis, si testibus destituti sint, fidem habeamus: non tamen negotio talem subtilitatè imponimus, ut his qui fiduciam uolunt contrahere, suam erga amicos fidem detrahamus: sed ut perfidiam & inficiationem, quoad fieri potest, multis redarguamus modis. *Proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi inter contrahentes conuenierit, ut contractus in scriptis celebraretur. tunc enim supradictis deficientibus, desinit contractus. quæ replicatio approbatur l. contractus. 16. C. de fide instrum. cuius uerba uide §. quæst. prox. except. 2.*

VI. Regula, De instrumento à partibus subscribendo, proponitur d. l. 16. Concordat l. scripturas. 11. in prim. ibi: ipsorum tamen habeant. C. qui potiores in pignore. Huius regule exceptio hæc est: Nisi literas nesciant. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio est: Nisi alius pro eo non subscripserit. quæ replicatio approbatur l. libellorum. 3. §. item subscribere. ff. de accusationibus. his uerbis: Item subscribere debetis qui dat libellos, se professum esse, uel alius pro eo, si literas nesciat. Concordat Nouell. c. 73. §. oportet autem. cuius uerba uide §. reg. prox. in princip.

V. DE EXCEPTIONIBVS contra instrumenta.

Regulariter quidem instrumenta probant. quæ regula approbatur l. in exercendis. 15. C. de fide instrumet. cuius uerba uide §. eod. cap. quæst. 3. Huius autem regule exceptiones sunt, quæ sequuntur.

I. Exceptio: Nisi instrumentum non sit solenniter factum, testibus adhibitis, & subscriptionibus subiectis. Hæc exceptio approbatur l. ult. §. fin. C. si certum petat.

tur. cuius uerba uide §. quæst. prox. reg. 5. in prin. Concordat ea quæ dicta sunt §. d. reg. 5. Sed et proposita exceptionis replicationes uide §. d. reg. 5. except. 1. cum sequentibus.

II. Exceptio: Nisi imperfectum sit instrumentum, & non absolutum. Hæc exceptio species est exceptionis præcedentis, & approbatur l. contractus. 16. C. de fide instrum. his uerbis: Contractus uenditionum, uel permutationum, uel donationum, quas intimari est necessarium: dationes etiã arrarum, uel alterius cuiuscunq; causæ, quas tamen in scriptis fieri placuit: transactionum etiam, quas in instrumento recipi conuenit: non aliter uires habere sancimus, nisi instrumenta in mundum recepta, subscriptionibusq; partium confirmata, & si per tabellionem conscribantur, etiã ab ipso completa, & postremò partibus absoluta sint: ut nulli liceat prius quàm hæc ita præcesserint, uel à scheda conscripta (licet literas unius partis, uel ambarum habeat) uel ab ipso mundo, quod necdum est impletum uel absolutum, aliquod ius sibi ex eodem contractu uel transactione uindicare. Ad eò ut nec illud in huiusmodi uenditionibus liceat dicere, quod precio statuto necessitas uenditori imponatur, uel contractum uenditionis perficere, uel id quod emptoris interest, perfoluere. Quæ tã in postea conficiendis instrumentis, quàm in his quæ iam scripta, non dum autem absoluta sunt, locum habere præcipimus: nisi iam super his transactionum uel iudicatum sit, quæ retractari non possunt: exceptis emptionibus tantum instrumentis, uel iam in scheda, uel in mundo conscriptis, ad quæ præsentem sanctionem non extendimus, sed præsertim iura in his tenere concedimus. Ait imperator: Quas tamen in scriptis fieri placuit. Ex hisce uerbis elicitur aduersus exceptionem propositam replicatio hæc: Nisi in ipso contractu non specialiter conuenierit de instrumeto super eo conficiendo. tunc enim, quamuis nullum, nedum imperfectum instrumentum existat, nihilominus tamen ualeat contractus. de quo uide §. lib. 37. cap. 3. except. 11. *Proposita replicationis duplicatio hæc est: Nisi de ipso contractu dubitetur. tunc enim, quòd eiusmodi instrumentum imperfectum nihil probet, dubium non est.*

III. Exceptio: Nisi instrumentum non ab eodem tabellione sit absolutum. Hæc exceptio approbatur d. l. 16. C. de fide instrumet. Concordat Nouell. cõst. 44. in princ. usq; ad §. illud præterea. cuius uerba uide §. quæst. prox. reg. 1.

IIII. Exceptio: Nisi instrumentum à partibus non sit subscriptum. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur per ea quæ dicta sunt §. quæst. prox. reg. 8.

V. Exceptio: Nisi signa instrumenti uitiosa sint, uel adulterina. Hæc exceptio approbatur Nouell. cõst. 73. §. oportet uerò, his uerbis: Oportet iudices conari, ut si qua chartis signa adscripta inueniant, ipsa

rint, ipsa quoque disquirant & recognoscant, cum ex illis etiam multa elucescant, neque temerè scripturarum fidem propter prædictas à nobis causas ex aliarum comparatione admittere.

VI. Exceptio: Nisi instrumentum falsum dicatur. Hæc exceptio approbatur l. iubemus. 24. C. de probationibus. cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 8. quæst. 7. reg. 1. Concordat l. 2. in fine. ff. de fide instrum. cuius uerba uide §. except. 10. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi is qui eo instrumento utitur, ueritatem instrumenti probauit. quæ replicatio approbatur d. l. 24. Huius replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi falsum sit pronunciatum instrumentum. Hæc duplicatio ualeat, hac ratione: quia res iudicata pro ueritate accipitur. Huius duplicationis triplicatio hæc est: Nisi inter alios instrumentum falsum sit pronunciatum. quæ triplicatio approbatur l. 2. C. de fide instrum. his uerbis: Si uteris instrumento, de quo alius accusatus falsi iudicatus est, & paratus es (si ita uisum fuerit) à quo pecuniam petis, eiusdem criminis te reum facere, & discrimen periculi pœnæ legis Corneliae subire: non daberis sententia, à qua nec is, contra quem data est, appellauit: nec tu, qui tunc crimini non eras subiectus, appellare debuisti. *Secunda proposita replicationis duplicatio est: Nisi cum desideretur instrumentum rursus produci, ut falsum dici possit: is qui eo utitur, illudq; antea adprobauit, id rursus producere nolit. quæ duplicatio approbatur l. cum quidam. 20. C. eod. tit. cuius uerba uide §. eod. cap. quæst. 6. Secunda replicatio est: Nisi comparatione literarum instituta, literæ inter se similes appareant. Hæc replicatio tractabitur §. eod. cap. quæst. 7.*

VII. Exceptio: Nisi comparatione literarum instituta, literæ inter se dissimiles reperiuntur. Hæc exceptio approbatur quidem ipso iure, uerum eius replicatio hæc est: Nisi testes cum instrumento consentiant. quæ replicatio approbatur Nouell. c. 73. §. 1. his uerbis: Inopinatum quiddam nobis ex Armenia extitit. Nam cum prolato permutationis instrumento, dissimiles inter se scripturæ iudicaturæ essent: postea tamen quàm qui instrumentum testes accesserant & subscriperant, inuenti sunt, & scripturam suam agnouerunt, instrumentum fidem accepit: & mirabile quiddam exinde euenit, ut scriptura quidem, licet examinata, fide carere uideretur, testium uerò dicta conuenirent cum ueritate, & hæc per fidem testium uidentur quodammodo esse cauta. Videmus tamè naturam eius crebro desiderare rei examinationem, utpote cum scripturæ dissimilitudinem sæpenumero tempus (neque enim eodem modo quis adulescens scribit, & in medio ætatis flore positus, & cum iam senio premitur, fortè etiam tremebundus) sæpenumero etiã morbus ingrauescens efficiat. Atque hæc eo magis dicimus, si quando calami & atramenti

mutatio, ne exquisita per omnia similitudine esset, ademit. Neq; rationem inuenimus, quia recentem ordine, quàm multa quotidie natura noua progerneret, & nobis legumlatoribus cessat negotia. Concordat d. c. 73. §. certè si tale, his uerbis: Certè si tale quid uisueniat, quale factum est in Armenia: & aliud quidem præ se ferat literarum comparatio, aliud autem testimonia: tunc nos quidem, quæ uina uoce & cum iureiurando profertur, multò arbitramur fide digniora esse, quàm ipsam per se scripturam. Nihilominus tamen hoc ad iudicantis prudentiam simul & religionem pertineat, ut ueris potius fidem habeat, quàm istiusmodi. Atque hoc nos quidem pacto probari posse arbitramur fidem instrumentis inesse. *De pacto probandi instrumenti, cuius hic meminit imperator, uide §. quæst. prox. reg. 5.*

VIII. Exceptio: Nisi is qui instrumento utitur, autem id falsum esse confessus sit, neque eo se usurum dixerit. Hæc exceptio approbatur l. si aduersus. 3. C. de fide instrum. his uerbis: Si aduersarius tuus apud acta præsidis prouinciae, cum fides instrumenti quod proferebat, in dubium reuocaretur, non usurum se contestatus est: uereri non debes, ne ex ea scriptura, quam nec esse uerã etiam professione eius constitit, negotium denudè repetatur.

IX. Exceptio: Nisi instrumentum de alio loquatur, quàm qd eo utitur. Hæc exceptio approbatur l. ad prob. 21. in prim. C. de probationibus. his uerbis: Ad probationem dominij uti, aliena subtrahentes instrumenta, minimè possunt: quippe cum horum lectio non recitantes, sed quem tenor scripturæ designat, adiunget. Cum itaq; nec cætera probationum indicia reprobentur: iure competenti, prædiorum quæ in quæstione ueniunt, dominium ad te ostende pertinere.

X. Exceptio: Nisi exemplum instrumenti, non ipsum instrumentum producat. Hæc exceptio approbatur l. 2. ff. de fide instr. his uerbis: Quicumq; à fisco conuenitur, non ex iudice & exemplo alicuius scripturæ, sed ex authentico conueniendus est, ut ita contractus fides possit ostendi. cæterum calumniosam scripturam uim in iudicio obtinere non conuenit. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi manu commentariensis sit adnotatã. Hæc replicatio approbatur l. in fraudem. 45. §. quoties apud. ff. de iure fisci, his uerbis: Quoties apud fiscum agitur, actorum potestas postulanda est, ut meritò his uti liceat: eaque manu commentariensis adnotanda sunt. quòd si ea aliter proferantur, is qui ita protulerit, causa cadit. *Secunda replicatio est: Nisi tutores, instrumentis seu chirographis excusis, ex inuentario probent. quæ replicatio approbatur l. chirographis. 56. in prim. ff. de administr. tutorum.*

XI. Exceptio: Nisi quid contra uoluntatem alterius

partis in instrumento sit adscriptum. Hæc exceptio approbatur l. cum precibus. 18. C. de probationibus. his uerbis: Cum precibus tuis significes, ignorante te prædium eum cuius meministi, sibi uelut à te donatum, instrumentis inseri fecisse: si uera sunt quæ indidisti, nec ad nomen factæ donationis fundus iste peruenit. Unde adito iudice competenti, probare te oportet, contra uoluntatem tuam hunc fundum instrumento aduersarium tuum sibi adscribi laborasse: ut secū dum tenorem rescripti nostri possis consequi sententiam.

XI. Exceptio: Nisi error interuenit, et contrarium probetur. Hæc exceptio approbatur l. illicitas. 6. §. ueritas. ff. de officio præsidis, his uerbis: Veritas rerum erroribus gestarum non uitiatur. Et ideo præfates provinciam id sequatur, quod conuenit eum ex fide eorum quæ probantur sequi. Concordat l. 2. C. de errore aduocatorum, his uerbis: Errores eorum qui desideria & preces scribunt, ueritati præiudicium adferre non posse, manifestum est. Et ideo si condemnatione, cuius mentionem libello esse insertam proponis, manifestè probare potes non intercessisse: allegationes tuas lædi non oportere, is qui super negotio disceptaturus est, nõ ignorabit. Concordat l. si librarius. 92. ff. de reg. iuris, his uerbis: Si librarius in transcribendis stipulationis uerbis errasset, nihil nocere quo minus & reus, & fideiusor teneatur. Vide in super 7. 30 reg. prox.

XIII. Exceptio: Nisi aliud actum, aliud scriptum sit. Hæc exceptio approbatur per ea quæ dicta sunt s. except. prox. Sed & approbatur l. 1. C. plus ualere quod agitur, his uerbis: In contractibus rei ueritas potius quam scriptura, perspicitur. Concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Acta simulata, uelut nõ ipse, sed eius uxor comparauerit, ueritatis substantiam mutare non possunt. Quæstio itaque facti per iudicem non præsidem prouincie examinabitur. Concordat l. emptio. 3. C. eod. tit. his uerbis: Emptione pignoris causa facta, nõ quod scriptum, sed quod gestum est, inspicitur. Concordat item l. si quis. 4. C. eod. tit. his uerbis: Si quis gestum à se, alium egisse scribi fecerit: plus actum, quam scriptum, ualet. Item concordat l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Si falsum instrumentum emptionis conscriptum, tibi uelut locutionis, quam fieri mandaueras, subscribenti nõ relicto, sed fidem habenti suasit: neutrum contra actum (in utroque alterutrius consensu deficiente) constituisse, procul dubio est. Concordat item l. quamuis. 4. C. si quis alteri uel sibi sub alterius, his uerbis: Quamuis instrumento emptionis so crus nomen inscriberis: tamen si possessione tenes dominus effectus es, ob eam rem frustra calumniam mulieris, quamuis ipsa contractus tabulas habeat, reformidas. Concordat l. cum propriis. 5. C. eod. tit. his uerbis: Cum

propria pecunia tua te comparante possessionem, quondam uxoris tuæ nomen tantummodo accommodasse dicas, eandemque occasione custodiae suæ commissorum instrumentorum contra bonam fidem proprietatem eiusdem fundi usurpasse dicas: restor provinciam pro sua exercitatione cognitum habens, donationem à non domina uxore tua in filiam suam collatam, nullum præiudicium dominio tuo attulisse: docenti tibi ueritate precibus tuis assistere, restituere eandem possessionem, habita etiam fructuum taxatione, curabit. Item concordat l. multum interest. 6. ibi: quod si emisti. C. de si quis alteri. Concordat item l. si ancillam. 7. C. de contrah. empt. his uerbis: Si ancillam ex emptione sibi quæsitam mater tua donatione à secundo marito postea se simulauit accepisse: tituli falsi figmentum donationis dominium ei duplicare uel auferre non potuit. Concordat item l. si cum. 17. C. ad S. C. Vel leianum, his uerbis: Si cum pater uester à Callistrato mutuam sumpsisset pecuniam, uelut hanc eius uxor accepisset, instrumentum conscriptum est: nec ad exceptionis tractatum ex senatusconsulto uenientem peruenire necesse est: cum eam ueritatis substantia constituta potior, quam simulata gesta tueatur. Item concordat l. cum ea. 21. C. de transactionibus, his uerbis: Cum ea quæ transactionis causa dari aut retineri conuenit, ueluti emptor eum, quem accipere placuerat, obtinere præscribitur: ijs quæ simulatè geruntur pro infectis habitis, frustra ficti precij postulatur numeratio. Planè propositæ exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi id quod in ueritate agitur, ipso iure non subsistat. Quæ replicatio approbatur l. Lucius. 27. ff. de depositis, cuius uerba uide 7. lib. 14. cap. 1. q. 4. reg. 9. Cuius duplicatio est: Nisi in fraudem legis aliud actum, aliud scriptum sit. Quæ duplicatio approbatur exemplo eorum quæ habentur 7. lib. 32. cap. 3. except. 19. repl. 5. dupl. 1. Altera replicatio proponitur l. si alij. 19. ff. de usufructu legato, cuius uerba uide 7. lib. 33. cap. 3. reg. 17. except. 3.

XIII. Exceptio: Nisi abundans quid in instrumento sit scriptum. Hæc exceptio reprobat l. non solent. 94. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Non solent, quæ abundant, uitiare scripturas. Concordat l. uerba superflua. 37. C. de donationibus, cuius uerba uide 7. lib. 35. cap. 2. quest. 1. except. 26. Concordat item l. testamentum. 17. C. de testamentis, his uerbis: Testamentum non ideo infirmari debet, quod diuersis hoc deficiens nominibus appellauit: cum superflua non noceant. Nanque necessaria prætermissa imminuunt contractum, & testatoris officium uoluntati, non abundans cautela. Concordat item l. pediculis. 33. §. Labeo. ff. de auro legato, his uerbis: Labeo testamento suo Neratiam uxori suæ nominatim legauit: Vestem, mundum muliebrem omnem, ornamentaque muliebria omnia, lanam, linum, purpuram, uerficoloria,

ficoloria, facta infectaque omnia, &c. Sed non mutauit substantiam rerum non necessaria uerborum multiplicatio: quamuis Labeo testamento lanam, ac deinde uerficoloria scripsit, quasi defuerit lana tincta, lana esse: detractoque uerbo uerficoloria, nihilominus etiam uerficoloria debebuntur, si nõ appareat aliam defuncti uoluntatem fuisse.

XV. Exceptio: Nisi pugnantia in eodem instrumento inueniantur. Hæc exceptio approbatur l. ubi pugnantia. 14. §. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Vbi pugnantia inter se in testamento inueniuntur, neutrum ratum est.

XVI. Exceptio: Nisi diuersæ scripturæ proferantur. Hæc exceptio approbatur l. scripturæ. 14. C. de fide instrum. his uerbis: Scripturæ diuersæ fidem sibi inuicem derogantes, ab una eademque parte placet, nihil firmitatis habere poterunt.

XVII. Exceptio: Nisi pecunia non sit soluta, de hac exceptione uide 7. lib. 48. cap. 4. item 7. eod. cap. quest. 8. 20 except. 3.

XVIII. Exceptio: Nisi plures cause plurium debitorum in eodem instrumento continentur. Hæc exceptio reprobat l. eo quod. 10. C. si certum petatur.

VI. DE EXHIBENDIS INSTRUMENTIS.

I. VBI EXHIBENDA?

Regulariter apud iudicem, apud quem litigatur, instrumenta producenda: uerum ex causa etiam alibi produci & exhiberi possunt. quæ exceptio approbatur l. uides. 17. C. de fide instrum. his uerbis: Iudices, siue in hac incluta urbe, siue in prouincijs, secundum ea quæ disposuimus, ut possint (si hoc perspexerint) occasione testium in alijs locis degentium litigantes uel procuratores eorum ibi destinare, ut depositionibus sub ueritatisque presentia factis, res ad eos referatur: etiam in illis seruare uolumus, qui prolatis instrumentis fidem adhibere exiguntur, ut si poposcerint in alijs locis, id eis concedere permittatur. Et hoc si iuste peti iudex inuenerit, similis proferatur sententia: ut postquam in locis opportunis fides instrumento data, uel minus data fuerit, referatur negotium ad priorem iudicem.

II. QUOTIES exhibenda, definitur l. cum quidam. 20. C. de fide instrum. his uerbis: Cum quidam instrumentum protulerit, uel aliam chartulam, eique fidem imposuerit: postea autem persona, contra quam ista chartula uel instrumentum prolatum est, quasi falsum hoc constitutum redarguere nitatur: ne diutius dubitetur, utrum necessitatem ei qui protulit, imponi oporteat repetita uice hoc proferre, an sufficiat fides iam ad probata? sancimus, si quid tale eueniat, eum qui petit eam chartam proferri, prius sacramentum præstare, quod existimans se posse falsum redarguere quod prolatum est, ad huiusmodi ueniat

petitionem. Quid enim, si cum nosset deperditam esse chartam, uel fortè cõcrematam, uel alio modo deminutam, hanc requiri ad simulans, & ad difficultatem productionis respiciens, huiusmodi faciat petitionem? Et postquam hoc ab actore uel petitore fuerit iuratum, & inscriptionum pagina apud competentem iudicem deposita: tunc necessitatem imponi ei qui protulit chartam, de qua queritur, iterum eam apud iudicem criminis proferre, quatenus possit apud eum crimen falsitatis uentilari. Sin autè dicat, non esse sibi possibile eam ostendere, quia per fortuitos casus huius copia ei abrepta sit: tunc subeat sacramentum, quod nec habeat eandem chartulam, nec alij eam dederit, nec apud alium uoluntate eius constituta sit, nec dolo malo fecerit quo minus appareat eam: sed reuera ipsa chartula sine omni dolo sit deperdita, & productio eius sibi impossibilis sit. & si tale subeat sacramentum, ab huiusmodi necessitate relaxetur. Quod si prædictum iurandum subire minime maluerit: tunc quasi falsa chartula nullas habeat uires aduersus eum, contra quem prolata est, sed sit penitus euacuata. Neque enim ulterius penam produci contra eos qui non iurauerint, uolumus: cum forsitan quidam subtili reuerentia tenti, nec uerum sacramentum præstare patiuntur. Eandem autem copiam ei præstamus, donec causa apud iudicem uentilatur. Si enim iam plenissimum finem accepit, & neque per appellationem suspensa est, neque per solitam retractationem adhuc lis uiuere speratur: tunc satis durum est, huiusmodi querelæ indulgeri: ne in infinitum causa retractentur, & sopita iam negotia per huiusmodi uiam iterum aperiantur, & contrarium aliquid nostro eueniat proposito. Plura de exhibendis instrumentis uide 7. lib. prox. cap. 4.

VII. DE COMPARATIONE LITERARUM.

I. AN ET EX QUIBUS CAUSIS comparatio literarum institutenda?

Si falsum dicatur instrumentum, & manus eius qui scripsisse dicitur, esse negetur, aliisque eius probandi argumenta deficient: tunc ad comparationem literarum conueniendum, quæ causa approbatur Nouell. cõst. 73. §. certè si ad unum, his uerbis: Si ad unum omnes testes mortui sint, aut etiam absint fortè, aut alioqui pet testes qui subscripserunt, fidem imponere facile non sit, neque tabellio qui id absoluit (si quidem forense & publicum fuerit) super sit, ut à se confectis testimonium præstare possit, aut non agat domi, ut per omnia necesse sit comparationem literarum

uel eorum qui absoluerunt, uel qui subscri-
 pserunt, assumere: tunc æquum est ad litera-
 rum collatione progredi (neq; enim in uni-
 uersum eas prohibuimus) ut tamen cũ sum-
 ma & exactissima diligentia procedant. Et
 si fidem illis habendam putauerint, & iustu-
 randum deferant proferenti, quod neq; ul-
 lius sibi in prolato se instrumento peruer-
 sitatis conficiat, neque quo magis circa col-
 lationem fraus aliqua admitteretur anni-
 sus, in hoc tantum eo utatur, ut neq; omni-
 no quidquã perimatur, & per omnia rebus
 addatur certitudo. Sanè in instrumentis quæ
 in foro & publicè conficiuntur, siquidem ta-
 bellio progressus iuramento præstito teste-
 tur, non per se, sed per quandam suorum mi-
 nistrorum id conscripsisse: progreditor & ille,
 siquidem superest, & omnino possibile est
 ut ueniat, neq; causa aliqua progressum eius
 impediatur, fortè uehementior morbus, aut a-
 lioqui casus fortuitus, quales multi obueni-
 re solent hominibus. Si autem instrumen-
 tum & numeratorem habeat, accedito & il-
 le, ut iam tres sint qui testentur, nõ unus. Si
 uerò neque numerator accessit, & tabellio
 instrumentum ipse totum per se conscripsit
 & absoluit, aut etiã qui id conscripsit, uel ab-
 est, uel aliàs adesse nequit ipse (cũ iuramen-
 to tamen) cõfessionem à se absolutæ testimo-
 nium præbet, ne locum habeat collatio. Et
 si iuramentum uia uoce absolutus probatur, &
 a diuinitu habens iusiurandum, utiq; causæ
 non nihil adferat momenti. Cæterum si ta-
 bellio mortuus sit, & absoluti instrumenti te-
 stimonium habeatur ex alterius cõparatio-
 ne, siquidè ita quoq; superstitè habeat eum,
 qui illius mandatu instrumentum cõposuit,
 & item numerator: prodeunt & illi, si do-
 mi agant, & scriptum tam ex cõparatione
 eorum, per quæ ab illo instrumenta absolui
 consueuerunt, quàm per testes fidem obti-
 neto. Si nemo horum sit, tunc peragitor qui
 dem eorum quæ instrumentum absolutum
 ostendunt, inter se comparatio: sola autem
 hæc non sufficiunt, sed in super & aliorum,
 qui uel alioqui subscripserunt, uel etiã con-
 traxerunt, scripturæ examinantur, ut ex mul-
 tis cõparationibus, tam eius quod instru-
 mentum absolutum ostendit, quàm eorum
 qui uel subscripserunt fortè, uel etiam con-
 traxerunt, una quædam ex omni parte fides
 colligatur efficiaturque. Si nihil aliud inue-
 niatur, quàm instrumentorum inter se com-
 paratio: quod usque adhuc obtinuit proce-
 dito, ut qui id instrumentum ad peragen-
 dam cum alijs cõparationem profert, so-
 lenniter iuret. Ut autem omnino ea res ad-
 dicam etum quoddam accipiat, ad maiorem

rei fidem faciendam in super & is, qui hæc
 fieri desiderat, iurato, quod omni alia pro-
 batione destitutus, ad instrumentorum in-
 ter se cõparationem deuenerit, neq; circa
 hanc quidquam egerit aut machinatus sit,
 quod probabiliter fortè ueritatem possit
 abscondere. Atque his contrahentes libe-
 rari, ipsis in manu est, si uolint, & utrique in
 hoc conueniant, ut instrumenta infinuent,
 & apud acta profiteantur: quo magis ipsi
 contrahentes perfidia & adulteratione &
 falsitatibus, & quæcunq; alia corrigentes
 mala hanc legem proponimus, liberentur,
 his quæ de literarum cõparationibus
 ex instrumentis priuata manu conscriptis
 peragendis iam à nobis sancita sunt, in sua
 uirtute manentibus: proculdubio & in his
 qui literas nesciunt, quæ olim ualent in iur-
 dicijs, suum robur obtinentibus, simulatq;
 ex iudiciali forma talia conuenientem exa-
 minationem exceperunt. Verbis iam propo-
 sitis causa proposita partim approbatur, partim dis-
 tinguitur. Nam prima eius exceptio est: Nisi alio modo fi-
 des instrumento fieri possit; puta testibus presentibus,
 uel tabellione qui illud conscripsit. his enim presenti-
 bus, & fidem instrumenti approbantibus, cõparatio-
 ne literarum opus non est. Quæ exceptio constat ex uer-
 bis propositis, præsertim d. §. certè si ad unum, in prin-
 cip. item d. §. si uerò neque numerator, in fine. item d. §.
 si nemo, & d. §. ut autem omnino. Secunda exceptio
 est: Nisi instrumentum actis sit insinuatum. Hæc exce-
 ptio constat ex uerbis iam dictis hisce: Atque his
 contrahentes liberari, ipsis in manu est, &c.

II. ANTECEDENTIA COM-
 PARATIONEM LITERARUM.

I. Regula, De animaduertendo, an alia ratione fides
 instrumenti cõstare possit, proponitur uerbis supradictis.
 II. Regula, De iuriurando ab eo qui instrumen-
 tum profert, & ab aduersario, necnon ab ijs qui com-
 parationem faciunt, præstando, quod nullius peruerfi-
 tatis sibi sint conscij, nihilq; dolo egerint, &c. proponi-
 tur d. §. certè si ad unum. ibi: & si fidem. Concordat
 d. §. si nihil aliud. item d. §. ut autem omnino. item l.
 cõparationes. 19. in fine. C. de fide instrumentorũ, his
 uerbis: Omnes autem cõparationes non
 aliter fieri concedimus, nisi iuramento an-
 tea præstito ab his qui cõparationem fa-
 ciunt, fuerit adfirmatum, quod neque lu-
 cri causa, neque inimicitijs, neque gratia
 renti huiusmodi faciunt cõparationem:
 & hoc obseruari tam in omnibus sacris no-
 stris scrinijs, quàm in apparitione omnia
 sublimissimæ præfecturæ, necnon magi-
 steriæ potestatis, cæteris que omnibus iudi-
 cijs, quæ in orbe nostro constituta sunt: his
 omnibus in posterum obseruandis. Com-
 parationes enim iam antea factas retracta-
 ti, extra periculum minime est. Concordat
 Nouell.

Nouell. cor. lit. 50. §. porrò & illud, in fine. cuius uer-
 ba uide paulò inferius quæst. 4. except. 1.

III. ADIUNGTA COMPA-
 RANTIS OFFICIA.

I. Regula, Cum summa et exactissima diligentia com-
 paratio procedere debet, quæ regula approbatur Nouell. cor. lit. 50. §. certè si ad unum. ibi: ut tamen cum summa.
 cuius uerba uide paulò superius.

II. Regula, Ne temerè credatur cõparationi litera-
 rum, proponitur d. c. 73. §. oportet uerò, his uerbis: O-
 portet iudices non temerè scripturarum si-
 dem propter prædictas à nobis causas ex
 alijs cõparatione admittere. Ait Imp. Pro-
 pter prædictas: scilicet d. c. 73. §. 1. his uerbis: Ex quo
 plus mille falsitates hinc temporibus in mul-
 tis causis, quibus accommodauimus audien-
 tiam, deprehēdimus, inopinatum quiddam
 nobis etiam ex Armenia extitit. Nam cum
 prolato permutationis instrumento, &c. Ca-
 tera uide s. cod. cap. quæst. 5. except. 7.

III. CVM QVIBVS COMPARA-
 RANDUM INSTRUMENTUM.

Cum ijs quæ publicè, non priuatim conscripta sunt,
 cõparatio facienda. quæ regula approbatur l. cõpara-
 tiones. 19. in prin. C. de fide instrum. his uerbis: Com-
 parationes literarũ ex chirographis fieri, &
 alijs instrumentis, quæ nõ sunt publicè con-
 scripta, satis abundèq; occatione cuiuslibet fal-
 sitatis dare & in iudicijs, & in contrahibus,
 manifestum est. Ideoq; sancimus, non licere
 cõparationes literarum ex chirographis
 fieri, nisi trium testiu habuerint subscrip-
 tiones, ut prius literis eorum fides imponatur,
 uel ex ipsis hoc deponentibus, siue cunctis,
 siue omnimodò duobus ex his, sine compa-
 ratione literarũ testimonio procedente: & tunc
 ex huiusmodi chartula iam probata compa-
 ratio fiat. Aliter etenim fieri cõparationem
 nullo cõcedimus modo, licet in semetipsum
 aliquis chartam conscriptam proferat: sed
 tantum modò ex forensibus, uel publicis in-
 strumentis, uel huiusmodi chirographis, quæ
 enumerauimus, cõparationem trutinan-
 dam. Propositæ regulæ exceptio prima hæc est: Nisi
 priuata scripturarium testiu subscriptionibus & testi-
 monio sit confirmata. Quæ exceptio ex uerbis iam pro-
 positis cõstat. Secunda exceptio est: Nisi in semetipsum
 chartam conscriptam quis proferat. Hæc exceptio re-
 probatur iam dictis uerbis hisce: Licet in semet-
 ipsum aliquis chartam conscriptam profe-
 rat. Tertia exceptio est: Nisi ex scriptura ab aduersa-
 rio prolata cõparationem fieri quis desideret. Hæc
 exceptio approbatur Nouell. c. 50. §. porrò & illud, his
 uerbis: Illud putauimus huic adijciendum le-
 gi. Ex quo enim legem conscripsimus, quæ
 uult, ne qua literarum cõparatio ex pri-
 uatis fiat chirographis, nisi trium testiu sub-
 scriptiones habeant, & ipsi testes profitean-
 tur se subscripsisse: aut si propriam inficien-

tur manum, ex collatione literarum ab ipsis
 descriptarum conuincantur: sed tantum ex
 forensibus & publicis instrumentis: uide-
 mus autem periculum quod rebus immi-
 net, competentem quandam in lege desi-
 derare correctionem, idque ex ipso litigan-
 tium periculo deprehendimus, hæc ipsam
 forma corrigere decreuimus. Sæpe numero
 etenim aliquis, prolato priuata manu con-
 scripto instrumento, ex eoque uel actione,
 uel allegationum suarum cõprobatione
 instituta, postquam aduersa pars item pri-
 uatæ manus literas protulisset, & ex illis,
 quæ ipse aduersarius eius protulisset, legiti-
 mè uellet consisti: lege quæ præcipit, ut ex
 publicis tantum & forensibus, nõ manu pro-
 pria scriptis instrumentis literarum compa-
 rationes fiant, abusus est. Sancimus igitur, si
 quando eiusmodi aliquid acciderit, & quis-
 piam uelit ex ipsis literis ab aduersario pro-
 latis examinationem interponi, ne id ca-
 lumniæ sit expositum, tanquam non ritè fa-
 ctum. Nam cui ipse fidè habet, quodq; ipse
 protulit, & ex quo sua cõfirmat iura, id nun-
 quam ad calumniam uocauerit: neq; prohibe-
 bit, quo minus literarũ ex ipso fiat compa-
 ratio, quanquam priuati hominis manu
 conscriptum sit. Neque enim ipse secum bel-
 lum geret, & quæ affirmat, uicissim pertrin-
 get calumnia. Si uerò ex archiuis publicis
 charta prolata sit, puta si à mensa gloriosis-
 simorum præfectorum (scimus enim & hoc
 aliquando quæsitum) & locis publicis profe-
 ratur, quod publicum contineat testimo-
 nium: ut & hoc ad cõparationes recipia-
 tur, proponimus. Vndiq; enim falsi crimen
 exosi, non tantum iusiurandum eos, qui ex
 collatione literas examinant, dare sanciu-
 mus: sed & ut ex folijs publicis & forensibus
 instrumentis collatio fiat, intro duximus. Un-
 de per omnia lex illa obrineto, præsentè eã
 subdiuisione adhibita, ipsoque etiam iureiu-
 rando ab his qui literas comparant, omni-
 modo præstando.

V. QVORVM COMPARA-
 TIO FACIENDA?

Non solum instrumenti, sed & subscriptionum exa-
 minatio & cõparatio fieri debet. quæ regula appro-
 batur Nouell. cõst. 73. §. si nemo horum. cuius uerba ui-
 de paulò superius ead. quæst. 7. in prin.

VI. AD FINIA REMEDIA.

Primum ad fine remedium est, testimonium tabellio-
 nis, & eorum qui subscripserunt, de qua re dictum s.
 ead. quæst. 7. membr. 1. except. 1.

Alterum ad fine remedium est: Si instrumentum ad
 acta insinuatum sit, quod approbatur d. c. 73. §. atq;
 his contrahentes. cuius uerba uide s. ead. quæst. 7. in
 prin. Hæc de cõparatione literarum.

VIII. DE SPECIEBV
instrumentorum.

I. *Species, De apochis. Apocha regulariter solutionem probat. quæ regula approbatur l. pecunie. 14. C. de solutionibus, his uerbis: Pecunie solutæ professio collata instrumento, maiorem rei gestæ probationem continet, quàm si chirographum acceptæ mutæ pecuniæ fuisset reditum. Concordat l. 2. C. de apochis publicis, his uerbis: Semel securitatem de refusione munerum emissam, ab alio iudice non liceat refricari. Et ideo spectabilitas tua saluberrimè, &c. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi à tribus testibus apocha non sit subscripta. quæ exceptio approbatur l. super chirographarijs. 17. C. si certum petatur. cuius uerba cum replicationibus uide §. eod. cap. quæst. 4. reg. 5. Secunda exceptio est: Nisi apocham dederit is, cui solui non potest. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur exemplo serui l. unica. C. de solut. & liberat. debitor. ciuitatis, hisce uerbis: Cautiones seruorum publicorum ita demum firmam securitatem debitoribus præstant, si curatorum adsignantium, uel eorum quibus exigendi ius est, autoritate subnixæ sunt. Cum autem is qui exoluisse dicitur, solam scripturam actoris suscipientis pecuniam promat: ea tantum defensio cõsueuit admitti, si quod exolutum est, reipub. rationi profecisse doceatur. Sanè curator uester, si fraude serui constitit effectum, ut interciperentur à curatore illatæ à debitoribus quantitates, de peculio eius, quod eo modo deest, restituet. Tertia exceptio est: Nisi debitum non sit solutum. hoc enim casu apocha non liberat, nec solutionem probat. Quæ exceptio approbatur l. si acceptolatum. 19. §. fin. ff. de acceptilatione, his uerbis: Inter acceptilationem & apocham hoc interest, quòd acceptilatione omnimodò liberatio contingit, licet pecunia soluta non sit: apocha non aliàs, quàm si pecunia soluta sit. Concordat l. 4. neque. 6. C. de compensationibus, his uerbis: Neque scriptura, qua cautum est accepta, quæ negas tradita, obligare te cõtra fidem ueritatis potuit, &c. Concordat item l. si inter. 6. C. de solutionibus, his uerbis: Si inter patrem tuum, eos quæ quos debitores esse dicebas, non de dubia lite transactio est facta: sed parte tantummodo recuperata, uniuersum se recepisse cauit: nec de superfluo eos quos uerbis obligauit, per acceptilationem liberauit, nec damnationis causa id factum est: exuberantis debiti integra ei competit repetitio. Concordat l. si obligatum. 13. C. eod. it. his uerbis: Si obligatum ex causa mandati, non per stipulationem, facta nouatione post acceptilationem liberasti, sed tantum receptam ex eadem causa debitam quantitatem falso scripsisti: figmento ueritatis extingui non potuit obligatio. Concordat l. si literarum. 23. C. d. it. his uerbis: Si litera-*

rum Auxenonis cõtemplatione, quas ad Aristonem de numeranda tibi pecunia dederat, te recepisse scripsisti debitum ab Aristone: mandato non impleto (cum petitio debiti manet integra) nihil legitimam exactiõnem impedire potest. Concordat item l. ex pluribus. 89. in prim. ff. de solut. his uerbis: Ex pluribus causis & chirographis creditor ita cauit: Titius Meuius dico me accepisse, & habere, & acceptum tulisse à Caio Titio reliquum omne post rationem propositam eius pecuniæ, quã mihi Stichus Caij Titij seruus cauerat. quæsitum est, an ex cæteris chirographis, quæ non Stichus cauit, sed ipse debitor, integra maneat actio? Scæuola respondit, eam solam obligationem dissolutam, ex qua solutum proponeretur. Propositæ exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi id quod non solutum est, at solutum esse scriptum est, sit remissum. quæ replicatio approbatur l. interest. 21. C. de solutionibus, his uerbis: Interest multum, utrum ne spe futuræ numerationis suscepisse te quod instrumento continetur, scripsisti: an accepta minore quantitate, tantum quantum lectio probat, in scriptura conferri placuit. Nam superiore quidem casu residui petitio debiti manet integra: posteriore uerò consensu transactionis finitissari conuenit. Concordat l. si acceptolatum. 19. §. fin. ff. de acceptilatione. cuius uerba uide §. eod. exception. in principio. Secunda replicatio est: Nisi apocha publicarum functionum gratia sit conscripta. quæ replicatio approbatur l. ultim. C. de apochis publicis, his uerbis: Securitatibus quæ publicarum functionum gratia siue in solidum, siue ex parte solutæ esse conscribuntur, nullam exceptionem non numeratæ pecuniæ penitus opponi concedimus. Concordat l. in contractibus. 14. §. sed quoniam. C. de non numerata pecunia. cuius uerba uide §. replic. prox. Tertia replicatio est: Nisi dotem solutam esse conscriptum sit. Hæc replicatio approbatur d. §. sed quoniam, his uerbis: Quoniam securitatibus & instrumentis depositarum rerum, uel pecuniarum, talem exceptionem opponere litigatores conantur: iustum esse prospicimus, huiusmodi potestatem in certis quidem casibus prorsus amputare, in alijs uerò breui tempore concludere. Ideoque sancimus, instrumento quidem depositionis certarum rerum, uel certæ pecuniæ, securitatibusque publicarum functionum (siue in solidum, siue pro parte solutæ esse conscribantur) illis etiam securitatibus, quæ post confectiõnem dotalium instrumentorum, de soluta dote ex parte uel in solidum exponuntur, nullam exceptionem non numeratæ pecuniæ penitus opponi. Quarta replicatio est: Nisi intra triginta dies non soluti debiti exceptio seu querela nõ sit opposita. quæ replicatio approba-

approbatur d. l. 14. §. super cæteris, his uerbis: Super cæteris uerò securitatibus, quæ super priuatis debitis à creditore conscribuntur, partem debiti fortis uel usurarum nomine solutam esse significantes, uel adhuc fœneraticia cautione apud creditorem manente, solidi tamen debiti solutionem factam esse demonstrantes, uel etiam futuram esse redhibitiõnem instrumenti fœneraticij promittentes, uel (si qua alterius cuiuscunque contractus, in quo numeratio pecuniarum, uel datio certarum specierum scripta est, securitas similiter data sit) depensas esse pecunias, uel alias res, uel partem earum significantes: intra triginta tantummodo dies post huiusmodi securitatis expositionem connumerandos, exceptionem non numeratæ pecuniæ posse obijci: ut si hi transacti fuerint, eadem securitas à iudicantibus omnibus modis admittatur: nec ei liceat, qui securitatem exposuit, post excessum memoratorum triginta dierum, non esse sibi solutas pecunias uel alias res, dicere. Plura de exceptione proposita eiusque replicationibus uide §. lib. 48. cap. 4. Quarta propositæ regule exceptio est: Nisi apocha publica à tabulario non sit subscripta, quæ exceptio approbatur l. 2. C. de conueniendis fisci debitoribus. cuius uerba uide §. lib. 11. cap. 3. §. 1. reg. 1. Hactenus de Apochis sit dictum.

II. *Species, De antapochis, proponitur l. plures. 18. C. de fide instrument. his uerbis: Plures apochis uel redituum uel usurarum perceptis, si quando super his dubitatio fuerit exorta, eas habere se negandi, ius agentium faciunt uacillare: cum coloni ad dominium certantes, & sibi iniquam fortè libertatem uindicantes, uel debitores creditoribus suis temporalem præscriptione opponere cupientes, ad easdem insidias perueniunt. Quod refecantes, iubemus, ut in præfatis casibus, uel alijs priuatis similibus, si uoluerit is qui apocham conscripsit, uel exemplar cum subscriptione eius qui apocham suscepit, ab eo accipere, uel antapocham suscipere: omnis ei licentia hoc facere concedatur, ne cessitate imponenda apochæ susceptor antapocham reddere: ita tamen, ut si hoc is qui apocham conscribit, facere neglexerit, uel non curauerit, nullum ei præiudicium ex eo quòd antapocham non receperit, generetur: quòd hoc quod pro quibusdam introductum est, inferre eis iacturam, minimè rationi conuenit æquitatis.*

DE TESTIBVS.

Caput IIII.

PRIMO: De usu testium proponitur l. in prim. ff. de testib. hisce uerbis: Testimoniorum usus frequens ac necessarius est, & ab his præcipue exigendus, quorum fides non uacillat.

II. DE PRODVCENDIS

& examinandis testibus.

I. AN TESTIS EXAMINANDUS?

Regulariter quidem testem productum examinandum esse, non dubitatur. uerum huius regule exceptio prima uidetur esse talis: Nisi testis examinari & testimonium dicere nolit. Hæc exceptio reprobatur ipso iure, admittitur tamen in quibusdam casibus: de quare dicitur §. quæst. 3. reg. 3.

Secunda propositæ regule exceptio est: Nisi is qui producit testes, antea de eadem re testes produxerit. De hac re uide paulò inferius quæst. 5.

Tertia exceptio est: Nisi superflua testium multitudine producat. Hæc exceptio approbatur l. 1. §. fin. ff. de testibus, his uerbis: Quanquam quibusdam legibus amplissimus numerus testium, &c.

Quarta exceptio est: Nisi testis non sit idoneus. Hæc exceptio approbatur exemplo l. parentes. 5. C. de testibus, his uerbis: Parentes & liberi inuicem aduersus se nec uolentes ad testimonium admittendi sunt. Approbatur item alio exemplo Nouell. conf. 90. §. insuper si quis. cuius uerba uide §. except. 20. Declaratur exceptio proposita per ea quæ proponuntur §. de exceptionibus aduersus testes. ibi enim propositæ exceptionis exempla annotantur. Plane propositæ exceptionis replicatio hæc est: Nisi de eo dubitetur, an sit testis idoneus. tunc enim nihilominus est examinandus, & quæstio ad exceptiones reseranda. quæ replicatio approbatur Nouell. conf. 90. §. enim, uerò. cuius uerba uide §. eod. cap. except. 13. Concordat d. c. 90. §. insuper.

II. VBI TESTES PRODVCENDI & examinandi?

Regulariter apud ipsum iudicem, ubi causa agitur, testes producendi & examinandi sunt. quæ regula approbatur rescripto Imperatoris Hadriani l. testium fides. 3. §. idem diuus. ff. de testibus, his uerbis: Diuus Hadrianus Iunio Rufino proconsuli Macedoniae rescripsit, testibus se, non testimonijs crediturum. Verba epistolæ ad hanc partem pertinentia hæc sunt: Quòd crimina obijciebat apud me Alexander Apro, & non probabat, nec testes producebat, sed testimonijs uti uolebat, quibus apud me locus non est (nam ipse eos interrogare soleo) ipsum remisi ad prouinciæ præsidem, ut is de fide testium quæreret, & si non impleisset quòd intendebat, relegeretur. Concordat d. l. 3. §. Caninio, his uerbis: Caninio quoque Maximo in hæc uerba idem princeps rescripsit: Alia est authoritas præsentium testium, alia testimoniorum quæ recitari solent. Tecum ergo delibera, ut si detinere eos uelis, des eis impendia.

Propositæ regule exceptio prima hæc est: Nisi testes longè absint. tunc enim ibi, ubi sunt, examinandi sunt. quæ exceptio approbatur d. l. 3. §. testes, his uerbis: Testes

NON

non temerè euocādi sunt per longum iter: & multò minus milites auocandi sunt à finis uel muneribus, perhibendi testimonij causā: idq; diuus Hadrianus rescripsit. *Concordat l. iudices. 17. in princ. C. de fide instrum. cuius uerba uide §. cap. prox. quest. 6. in prim. Item cōcordat Nouell. const. 90. §. porro quoniam, his uerbis: Quoniam scimus latam iam legem, si quis hic litē exerceat, necesseque habeat certam litis partem comprobare in prouincia, ut liceat hoc iudice decernente, & sufficiens spacium temporis definiēte, testes producere in prouincia, & trās latis actis causam huc remittere, quo ab eodē disceptetur iudice: multa uerò de hoc nobis interpellationes sunt, uolentibus nonnullis, qui in prouincia quidem litigāt, hic uerò testes habent, ut lex etiam in talibus obtineat, & ei qui in prouincia litigat, pro testibus producendis exhibendisq; omnino probationibus huc dirigendi, & referendæ ad eundem denuò iudicem litis licentia sit, et si de prouincia in prouincia hæc fieri petat: sancimus, ut propter maiorem copiam probationum & hoc obtineat, possitque is qui in prouincia iudicat, ex prouincia huc dirigere, & apud unum aliquem selectissimorum à nobis deputatorum iudicum, decreto ea de re à iudice interposito, testationes dari: & ab una prouincia in aliā prouinciam, aut apud defensorem aut præfidem testificationibus ex interlocutione iudicis dandis: ibi uidelicet definitiua sententia proferenda, ubi & lis contestata fuit: ut quemadmodum hinc in prouinciam apud præfides aut defensores testiū productionem peragi posse sancitum est, ita & de loco in locum, atque de prouincia in hanc urbem ualeat, & omnibus per omnia perfecta sit probationum facilitas: ut tamē testificata in ipsis prouincijs non edantur, sed gesta, quæ traduntur testes producentibus aut eorum aduersarijs, apud actorum publicorum monumēta sigilla. suscipiant, & ita uel huc, uel in prouincias à iudicibus remittantur, ne quando (ut potest fieri) causæ natura alijs porro testibus indigeat, & propter editionem testiū excludatur accessio. His omnibus intelligendis in causis pecuniarijs. In criminalibus enim, ubi de maximis rebus uersatur periculum, omnibus modis necesse est testes prodire in conspectum iudicis, & ibi quæ comperta habent ac cognita, edocere: quo casu fortè & tormentis, & cuicumque alij obseruationi locus erit & occasio. *Proposite exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi causa in qua testes examinandi sunt, criminalis sit. tunc enim omnimodò apud ipsum iudicem sunt examinandi. quæ replicatio approbatur uerbis iam dictis hinc: His omnibus intelligendis in cau-**

sis pecuniarijs. In criminalibus enim, &c. *Secunda replicatio est: Nisi consuetudine receptum sit, ut etiam absentes euocentur. quæ replicatio approbatur l. testium fides. 3. §. fin. ff. de testibus, his uerbis: Diuifratres rescripserunt: Quod ad testes euocandos pertinet, diligentia iudicantis est explorare, quæ consuetudo in ea prouincia, in qua iudicat, fuerit. nam si probabitur, sæpe in aliam ciuitatem testimonij gratia plerisque euocatos: non est dubitandum, quin euocandi sint, quos necessarios in ipsa cognitione deprehenderit qui iudicat. Hæc de prima exceptione eiusq; replicationibus sunt dicta. *Secunda proposite regulæ exceptio est: Nisi episcopus testis producatur. quæ exceptio approbatur Nouell. const. 123. §. preterea nulli, his uerbis: Nulli magistratuū licebit, Dei amantissimos episcopos cogere, ut perhibendi testimonij causa in ius prodeant: sed iudex mittito ad eos aliquos ex personis ipsi apparentibus, ut propositis sanctis Euangelijs, prout sacerdotes decet, dicant quæ uerunt.**

III. ANTECEDENTIA.

I. *Regula, De impendijs testibus à producente præstandis, proponitur d. l. 3. §. Caninio. ff. de testibus. cuius uerba uide §. questione proxima, in principio. Concordat l. quoniam. 10. C. de testibus, his uerbis: Quoniam liberi testes ad causas postulerunt alienas, si socij & participes criminis non dicantur, sed fides ab his noticiæ postulerunt in exhibitione necessariorum personarum, hoc est testium, talis debet esse cautio iudicantis, ut his uenturis ad iudicium, per accusatorem, uel ab his per quos fuerant postulati, sumptus competentes dari præcipiant. Idem iuris est, & si in pecuniaria causa testes ab alterutra parte producendi sunt. Concordat item l. eos qui. 6. §. si quis autem. C. de appellationibus, his uerbis: Si quis post interpositam appellationem necessarias sibi putauerit esse personas, per quas apud iudicem, qui super appellatione cognoscet, ueritatem possit ostendere, quam existimauerit occultam, hocque fieri iudex prospexerit: sumptus ipsidem ad faciendi itineris expeditionem præbere debet: cum id ipsa iusticia persua deat ab eo hoc recognosci, qui euocandas personas sua interesse crediderit.*

II. *Regula, De uocādo aduersario ad productionem & examinationem testiū, proponitur Nouell. c. 90. §. scimus. cuius uerba proponuntur infra à inter exceptiones aduersus testes, except. 34.*

III. *Regula, De testibus inuitis cogendis. Si testis testimonium ferre nolit, cogendus est. quæ regula approbatur Nouell. const. 90. §. preterea. cuius uerba uide §. ead. reg. exceptione 8. Verum eius exceptio prima hæc est: Nisi parens aduersus filium, uel contrā, producatur testis. Hæc exceptio approbatur l. parentes. 5. C. de testibus, cuius*

bus. cuius uerba uide §. quest. 1. exceptione 4. Secunda exceptio est: Nisi quis testimonium dicere nolit aduersus focerum, generum, uiricum, priuignū, &c. Hæc multiplex exceptio cum alijs similibus approbatur l. lege iul. 4. ff. de testibus, his uerbis: Lege Iulia iudiciorum publicorum cauetur, ne inuito denuncietur, ut testimonium litis dicat aduersus focerum, generum, uiricum, priuignum, sobrinum, sobrinam, sobrinouē natum, eosque qui priore gradu sint: ite ne liberto ipsius, liberorum uel eius, parentum, uiri, uxoris uel. Et ut nec patroni patronique aduersus libertos, neq; liberi aduersus patronum cogatur testimonium dicere. Tertia exceptio est: Nisi aduersus sponsum filie, uel sponse patrem testimonium ferre nolit. Hæc exceptio approbatur l. in legib. 5. ff. eod. tit. his uerbis: In legibus, quibus excipitur, ne gener aut focer inuitus testimonium dicere cogatur, generi appellatione sponsum filie quoque contineri placet: item foceri, sponse partem. Quarta exceptio est: Nisi testis senex sit, ualeudinaris, miles, cum magistratu ab sit, uel ei uenire non liceat. Hæc multiplex exceptio approbatur l. inuiti. 8. ff. de testibus, his uerbis: Inuiti testimonium dicere non coguntur senes, ualeudinaris, uel milites, uel illi qui cum magistratu reipub. causa absunt, uel quibus uenire non licet. Quinta exceptio est: Nisi testis publicanus sit, ab sit, uel quid exercitui præbendum conduxerit. Hæc exceptio multiplex approbatur l. inuiti. 19. ff. de testibus, his uerbis: Inuiti testimonium non dicuntur publicani: item is qui non detrectandi testimonij causa aberit: item is qui quid exercitui præbendum conduxerit. Sexta exceptio est: Nisi testis pupillus sit. Hæc exceptio approbatur d. l. 19. in fine, his uerbis: Sed nec pupillis testimonium denunciari potest. Septima exceptio est: Nisi testis in magistratu sit. Hæc exceptio reprobatur l. ob carmen. 11. §. 1. ff. de testibus, his uerbis: Illud incunctabile est, ut si res exigat, non tantum priuati, sed etiam magistratus (si in presenti sint) testimonium dicant. Item senatus censuit, Prætores quoque dare debere testimonium in iudicio adulterij causa. Octaua exceptio est: Nisi testis mediator fuerit. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio hæc est: Nisi aduersarius consentiat mediatorem testem produci. quæ replicatio approbatur Nouell. const. 90. §. preterea quoniam, his uerbis: Quoniam legem tulimus, ut in pecuniarijs causis uel ab inuitis testimonium dicatur, non compellendis præstare testimonium illis qui mediatores ipsis exriterint: & nonnulli ea lege abutuntur, neque uolunt perhibere testimonium: sancimus, ut si utraque pars in testimonium eius qui mediator illorum factus est, consentiat, seque contentos fore his quæ ipse dixerit, uel inuitus ipse testimonium perhi-

bere cōpellatur: ea ipsa prohibitione, quam obrem inuitum eum ad testimonium accedere prior lex nostra noluit, per consensum ambarum partium sublata. Nona exceptio est: Nisi aduersarius de domo sua testes aduersus se producere cogatur. Hæc exceptio approbatur l. nimis. 6. C. de testibus, his uerbis: Nimis graue est quod petitur, urgeri partem aduersam ad exhibitionem eorū per quos sibi negocium fiat. Unde intelligitur, quod intentionis uestræ proprias adferre debetis probationes, non aduersus se ab aduersarijs adduci. Decima exceptio est: Nisi is qui testem producit, sumptus iuricris non præstet. Hæc exceptio approbatur per ea que dicta sunt §. ead. quest. reg. 1. Undecima exceptio est: Nisi testis per quindecim dies iudicem examinaturum expectauit frustra. Hæc exceptio approbatur l. si quando. 15. §. sed cum minimè. C. de testibus, his uerbis: Cum minimè oporteat testes in huiusmodi casibus protelari, & pro alienis commodis suas inuenire difficultates: disponimus, non amplius testes obseruare cōpelli iudices, postquam fuerint admoniti, nisi tantum quindecim dies: inter quos iudices provideat, quantum cognitionem suscipiant, in qua testes necessarij uisi fuerint, ut omnimodò licentia eis cōcedatur, & altera parte cessante, & minimè eos obseruare uolente, si per executores admoniti uenire noluerint, testes accipere: & alterutra parte præsentē, quæ eos introducit, testimonia eorum capere. His autem diebus effluentibus, liceat quidem testibus discedere à iudice, nullam habente licentiam eos, postquam adfuerint, iterum retrahere. Ipsum autem iudicem, si per eum steterit, quo minus testimonium præstetur, parti læsæ omnem iacturam, pro huiusmodi causa illatam, ex suis facultatibus resarcire disponimus. Duodecima exceptio est: Nisi testis semel testimonium perhibuerit, hoc enim casu non uidetur amplius cogendus. Hæc exceptio reprobatur l. cum apud. 16. C. de testib. de qua §. dicitur eod. cap. except. 16. Decimatercia exceptio est: Nisi testis episcopus sit. Hæc exceptio approbatur l. nec honore. 7. C. de episcopis & cler. hinc uerbis: Imp. Theodosius. Ne honore, nec legibus episcopus ad testimonium dicendum flagitetur. Itē dixit: Episcopum ad testimonium dicendum admitti non decet. Nam & persona oneratur, & dignitas sacerdotis exempta cōfunditur. Decimaquarta exceptio est: Nisi libertus cōtra patronum testis producatur. Hæc exceptio approbatur l. libertorū. 11. C. de testibus. cuius uerba uide §. eod. cap. except. 26.

III. *Regula: Quomodo testis inuitus cogendus sit, definitur l. si quando. 15. in princ. C. de testibus, his uerbis: Si quando inuitos testes in pecuniarijs causis ex nostra lege aliquis trehere maluerit, siquidem sua sponte fidei uisionem sue personæ sine damno præstare uelint, hoc fieri: sin autem*

niū iudicio publico perhibere possint? Sed neq; lege Rhemnia prohibetur: & lex Iulia de ui, & repetundarum, & pecularis, eos homines testimoniū dicere nō uetuerunt. ueruntamen quod legibus omissum est, nō omitteretur religione iudicātium: ad quorum officium pertinet, eius quoq; testimoniū fidem, quod integræ frontis homo dixerit, perpendere.

X. Exceptio: Nisi testis ob carmen famosum sit damnatus. Hec exceptio approbatur l. ob carmen. 2. in prim. ff. de testibus, his uerbis: Ob carmen famosum damnatus, intestabilis fit.

XI. Exceptio: Nisi testis hæreticus sit. Hec exceptio approbatur simul & distinguitur l. quoniam. 2. C. de hæreticis, his uerbis: Quoniam multi iudices in dirimendis litigijs nos interpellauerunt, indigentes nostro oraculo, ut eis respondeatur, quid de testibus hæreticis statuendū sit, utrumne accipiantur eorū testimonia, an respiciantur? sancimus, contra orthodoxos litigantes quidē nemini hæretico, uel ijs etiam qui Iudaicam superstitionē colunt, esse in testimonia communionē, siue utraq; pars orthodoxa sit, siue altera. Inter se autē hæreticis uel Iudaicis, ubi litigandū existimauerint, cōcedimus sōdus permittū, & dignos litigatorib. etiam testes introducere: exceptis scilicet ijs, quos uel Manichæus furor, cuius partē & Borboritas esse manifestum est, uel pagana supersticio detinet: Samaritis nihilominus, & qui illis non ablimiles sunt, id est Mōtanistis, & Ascodrogitis, & Ophitis, quibus p reatus similitudine omnis legitimus actus interdictus est. Sed his quidem, id est Manichæis, & Borboritis, & paganis, necnō Samaritis, & Montanistis, & Ascodrogitis, & Ophitis, omne testimoniū, sicut & alias conuersationes legitimas, sancimus esse interdictū. Alijs uerō hereticis tantūmodo iudicialia testimonia cōtra orthodoxos, secundum quod cōstitutū est, uolumus esse inhibita. Cæterū testamētaria testimonia eorū, et q̄ in ultimis elogijs uel cōtra cōsistūt, ppter utilitatē necessarij usus eis sine ulla distinctione permittimus, ne probationū facultas angustetur. Proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi hæreticus cōtra hæreticum serat testimoniū. quæ replicatio approbatur uerbis iam dictis hisce: Inter se autē hæreticis, &c. Huius replicationis duplicatio proponitur dictis uerbis hisce: Exceptis scilicet ijs, quos uel Manichæus furor, &c. Secunda replicatio est: Nisi in testamēto uel in contractu hæreticus testis interueniat. quæ replicatio approbatur supradictis uerbis hisce: Cæterū testamētaria testimonia eorū, &c. Tertia proposita exceptionis replicatio est: Nisi pro orthodoxo hæreticus testimoniū serat. Hec replicatio approbatur Nouel. c. 45. §. enim uerō, his uerbis: Illud nobis quæstione ti-

bi dignum uisum denunciaſti. Ex quo enim hæreticos à dicēdo testimonio arcuimus, in quibus causis orthodoxi inter se litigāt, permittentes illis in nostra constitutione, hūquidem qui inter se miscētur & ligant, uterq; hæreticus sit, tam actor quā reus, ut possint testimoniū dicere, cum alter altero dignus sit, siue litigator, siue testis. & rursus, si hæreticus sit & orthodoxus, ut contra hæreticos quidē nimis quā testimoniū perhibere possint, de orthodoxis non item. Litigatoribus uerō utriq; orthodoxis existētibus, ut nullus omnino illis ad testimoniū dicendū pateat aditus. Inde ad eō docuisti nos, quod quidā, cum orthodoxi sint, inficiuntur se curialis esse fortune, & necesse sit uel genere illis cōiunctos, uel qui alioqui de illorum fortuna habeāt noticiam, in testimoniū produci. Et quia lex de orthodoxis prolata hæreticorum testimonia arceat, propterea iudices uereantur hæc admittere. Atqui inani sollicitantur metu, qui isti uisumodi testimonia suscipere recusant: primū quidem, quia pro orthodoxis interponuntur, id quod leges hæreticos facere non uetant: mox si quis eos qui decuriones sunt, renuentes deinde conditionē, ad curiam retrahat, & hæreticos in testimoniū aduocet, quomodo pro nostra hoc republica nō facit, ut ipsa quidē respub. litigatoris locum teneat, orthodoxa existēs, & maximē ab eo tēpore, quo Deus illi nos imperare permittit: qui uerō eo nomine testimoniū dicunt, pro orthodoxis testificētur. Siquidē nostra respub. recta est, & orthodoxa iam imbuta fide, omni alia hæresi exosa.

XI. Exceptio: Nisi testis pauper sit. Hec exceptio approbatur l. testium fides. 3. in prim. ff. de testibus, cuius uerba uide §. except. 4.

XII. Exceptio: Nisi testis seruus sit. Hec exceptio approbatur Nouel. c. 90. §. enim uerō, his uerbis: Si seruilis cōditionis esse dicatur, qui testimoniū perhibere uoluerit, is uerō liberum se affirmet existere, si iam inde à natiuitate, impletor quidem testimoniū dicitio: de statu tamē quæstio in tēpore exceptionū reseruator, ut si seruilis cōditionis fuisse uideatur, habeatur testimoniū eius pro nō dato. Si se manumissum dicat, cogitor primū ostēdere ipsum instrumentū, per quod libertatē nactus est, & ita testimoniū dicitio. Si in alia regione se libertatē cōsecutū aiat, aut ad manus se probationes nō habere, idq; præscriptis uerbis eiurauerit: describitor quidē testimoniū, sed nisi manumissionis instrumentū ostēdatur, testimonio illius is qui eū produxit, nō utetur. Proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi alia probatio desit. tunc enim seruum testis admittitur. Hec replicatio approbatur l. 7. ff. de testibus, his uerbis: Serui respōso tunc credendum est, cum alia proba-

bi dignum uisum denunciaſti. Ex quo enim hæreticos à dicēdo testimonio arcuimus, in quibus causis orthodoxi inter se litigāt, permittentes illis in nostra constitutione, hūquidem qui inter se miscētur & ligant, uterq; hæreticus sit, tam actor quā reus, ut possint testimoniū dicere, cum alter altero dignus sit, siue litigator, siue testis. & rursus, si hæreticus sit & orthodoxus, ut contra hæreticos quidē nimis quā testimoniū perhibere possint, de orthodoxis non item. Litigatoribus uerō utriq; orthodoxis existētibus, ut nullus omnino illis ad testimoniū dicendū pateat aditus. Inde ad eō docuisti nos, quod quidā, cum orthodoxi sint, inficiuntur se curialis esse fortune, & necesse sit uel genere illis cōiunctos, uel qui alioqui de illorum fortuna habeāt noticiam, in testimoniū produci. Et quia lex de orthodoxis prolata hæreticorum testimonia arceat, propterea iudices uereantur hæc admittere. Atqui inani sollicitantur metu, qui isti uisumodi testimonia suscipere recusant: primū quidem, quia pro orthodoxis interponuntur, id quod leges hæreticos facere non uetant: mox si quis eos qui decuriones sunt, renuentes deinde conditionē, ad curiam retrahat, & hæreticos in testimoniū aduocet, quomodo pro nostra hoc republica nō facit, ut ipsa quidē respub. litigatoris locum teneat, orthodoxa existēs, & maximē ab eo tēpore, quo Deus illi nos imperare permittit: qui uerō eo nomine testimoniū dicunt, pro orthodoxis testificētur. Siquidē nostra respub. recta est, & orthodoxa iam imbuta fide, omni alia hæresi exosa.

bi dignum uisum denunciaſti. Ex quo enim hæreticos à dicēdo testimonio arcuimus, in quibus causis orthodoxi inter se litigāt, permittentes illis in nostra constitutione, hūquidem qui inter se miscētur & ligant, uterq; hæreticus sit, tam actor quā reus, ut possint testimoniū dicere, cum alter altero dignus sit, siue litigator, siue testis. & rursus, si hæreticus sit & orthodoxus, ut contra hæreticos quidē nimis quā testimoniū perhibere possint, de orthodoxis non item. Litigatoribus uerō utriq; orthodoxis existētibus, ut nullus omnino illis ad testimoniū dicendū pateat aditus. Inde ad eō docuisti nos, quod quidā, cum orthodoxi sint, inficiuntur se curialis esse fortune, & necesse sit uel genere illis cōiunctos, uel qui alioqui de illorum fortuna habeāt noticiam, in testimoniū produci. Et quia lex de orthodoxis prolata hæreticorum testimonia arceat, propterea iudices uereantur hæc admittere. Atqui inani sollicitantur metu, qui isti uisumodi testimonia suscipere recusant: primū quidem, quia pro orthodoxis interponuntur, id quod leges hæreticos facere non uetant: mox si quis eos qui decuriones sunt, renuentes deinde conditionē, ad curiam retrahat, & hæreticos in testimoniū aduocet, quomodo pro nostra hoc republica nō facit, ut ipsa quidē respub. litigatoris locum teneat, orthodoxa existēs, & maximē ab eo tēpore, quo Deus illi nos imperare permittit: qui uerō eo nomine testimoniū dicunt, pro orthodoxis testificētur. Siquidē nostra respub. recta est, & orthodoxa iam imbuta fide, omni alia hæresi exosa.

XI. Exceptio: Nisi testis pauper sit. Hec exceptio approbatur l. testium fides. 3. in prim. ff. de testibus, cuius uerba uide §. except. 4.

XII. Exceptio: Nisi testis seruus sit. Hec exceptio approbatur Nouel. c. 90. §. enim uerō, his uerbis: Si seruilis cōditionis esse dicatur, qui testimoniū perhibere uoluerit, is uerō liberum se affirmet existere, si iam inde à natiuitate, impletor quidem testimoniū dicitio: de statu tamē quæstio in tēpore exceptionū reseruator, ut si seruilis cōditionis fuisse uideatur, habeatur testimoniū eius pro nō dato. Si se manumissum dicat, cogitor primū ostēdere ipsum instrumentū, per quod libertatē nactus est, & ita testimoniū dicitio. Si in alia regione se libertatē cōsecutū aiat, aut ad manus se probationes nō habere, idq; præscriptis uerbis eiurauerit: describitor quidē testimoniū, sed nisi manumissionis instrumentū ostēdatur, testimonio illius is qui eū produxit, nō utetur. Proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi alia probatio desit. tunc enim seruum testis admittitur. Hec replicatio approbatur l. 7. ff. de testibus, his uerbis: Serui respōso tunc credendum est, cum alia proba-

bi dignum uisum denunciaſti. Ex quo enim hæreticos à dicēdo testimonio arcuimus, in quibus causis orthodoxi inter se litigāt, permittentes illis in nostra constitutione, hūquidem qui inter se miscētur & ligant, uterq; hæreticus sit, tam actor quā reus, ut possint testimoniū dicere, cum alter altero dignus sit, siue litigator, siue testis. & rursus, si hæreticus sit & orthodoxus, ut contra hæreticos quidē nimis quā testimoniū perhibere possint, de orthodoxis non item. Litigatoribus uerō utriq; orthodoxis existētibus, ut nullus omnino illis ad testimoniū dicendū pateat aditus. Inde ad eō docuisti nos, quod quidā, cum orthodoxi sint, inficiuntur se curialis esse fortune, & necesse sit uel genere illis cōiunctos, uel qui alioqui de illorum fortuna habeāt noticiam, in testimoniū produci. Et quia lex de orthodoxis prolata hæreticorum testimonia arceat, propterea iudices uereantur hæc admittere. Atqui inani sollicitantur metu, qui isti uisumodi testimonia suscipere recusant: primū quidem, quia pro orthodoxis interponuntur, id quod leges hæreticos facere non uetant: mox si quis eos qui decuriones sunt, renuentes deinde conditionē, ad curiam retrahat, & hæreticos in testimoniū aduocet, quomodo pro nostra hoc republica nō facit, ut ipsa quidē respub. litigatoris locum teneat, orthodoxa existēs, & maximē ab eo tēpore, quo Deus illi nos imperare permittit: qui uerō eo nomine testimoniū dicunt, pro orthodoxis testificētur. Siquidē nostra respub. recta est, & orthodoxa iam imbuta fide, omni alia hæresi exosa.

XI. Exceptio: Nisi testis pauper sit. Hec exceptio approbatur l. testium fides. 3. in prim. ff. de testibus, cuius uerba uide §. except. 4.

XII. Exceptio: Nisi testis seruus sit. Hec exceptio approbatur Nouel. c. 90. §. enim uerō, his uerbis: Si seruilis cōditionis esse dicatur, qui testimoniū perhibere uoluerit, is uerō liberum se affirmet existere, si iam inde à natiuitate, impletor quidem testimoniū dicitio: de statu tamē quæstio in tēpore exceptionū reseruator, ut si seruilis cōditionis fuisse uideatur, habeatur testimoniū eius pro nō dato. Si se manumissum dicat, cogitor primū ostēdere ipsum instrumentū, per quod libertatē nactus est, & ita testimoniū dicitio. Si in alia regione se libertatē cōsecutū aiat, aut ad manus se probationes nō habere, idq; præscriptis uerbis eiurauerit: describitor quidē testimoniū, sed nisi manumissionis instrumentū ostēdatur, testimonio illius is qui eū produxit, nō utetur. Proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi alia probatio desit. tunc enim seruum testis admittitur. Hec replicatio approbatur l. 7. ff. de testibus, his uerbis: Serui respōso tunc credendum est, cum alia proba-

bi dignum uisum denunciaſti. Ex quo enim hæreticos à dicēdo testimonio arcuimus, in quibus causis orthodoxi inter se litigāt, permittentes illis in nostra constitutione, hūquidem qui inter se miscētur & ligant, uterq; hæreticus sit, tam actor quā reus, ut possint testimoniū dicere, cum alter altero dignus sit, siue litigator, siue testis. & rursus, si hæreticus sit & orthodoxus, ut contra hæreticos quidē nimis quā testimoniū perhibere possint, de orthodoxis non item. Litigatoribus uerō utriq; orthodoxis existētibus, ut nullus omnino illis ad testimoniū dicendū pateat aditus. Inde ad eō docuisti nos, quod quidā, cum orthodoxi sint, inficiuntur se curialis esse fortune, & necesse sit uel genere illis cōiunctos, uel qui alioqui de illorum fortuna habeāt noticiam, in testimoniū produci. Et quia lex de orthodoxis prolata hæreticorum testimonia arceat, propterea iudices uereantur hæc admittere. Atqui inani sollicitantur metu, qui isti uisumodi testimonia suscipere recusant: primū quidem, quia pro orthodoxis interponuntur, id quod leges hæreticos facere non uetant: mox si quis eos qui decuriones sunt, renuentes deinde conditionē, ad curiam retrahat, & hæreticos in testimoniū aduocet, quomodo pro nostra hoc republica nō facit, ut ipsa quidē respub. litigatoris locum teneat, orthodoxa existēs, & maximē ab eo tēpore, quo Deus illi nos imperare permittit: qui uerō eo nomine testimoniū dicunt, pro orthodoxis testificētur. Siquidē nostra respub. recta est, & orthodoxa iam imbuta fide, omni alia hæresi exosa.

probatio ad eruendā ueritatē nō est. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi pro domino suo, uel contra dominū, seruus testimoniū serat. Hec duplicatio approbatur l. seruos. 7. C. de testib. his uerbis: Seruos pro domino, quæadmodū aduersus eū, interrogari nō posse: pro facto autē suo interrogari posse, nō ambigitur. Concordat l. 1. §. diuus Antoninus. ff. de quæstionib. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 8. quæst. 2. reg. 1. except. 4. repl. 16. Concordat d. l. 1. §. Antoninus. cuius uerba uide d. except. 4. in prim. Concordat d. l. 1. §. si serui. cuius uerba uide d. except. 4. in prim. Item concordat l. diuus Pius. 9. §. ex quib. ff. de quæstionib. his uerbis: Ex quibus causis quæstio de seruis ad uersus dominos haberi nō debet, ex his causis nec quidem interrogatio ualere debet: & multo minus iudicia seruorum cōtra dominos admittēda sunt. Item concordat l. unius. 18. §. seruo. ff. eod. tit. his uerbis: Seruo qui ultrā aliquid de domino confitetur, si fides non accōmodatur: neq; enim oportet salutem dominorum, seruorum arbitrio committi.

XIII. Exceptio: Nisi testis se ad bestias depugnādi gratia locauit. Hec exceptio approbatur l. testium fides. 3. §. lege Iulia. ff. de testibus, cuius uerba uide §. exceptione 8.

XV. Exceptio: Nisi mulier testis sit. Hec exceptio reprobatur l. ex eo. 18. ff. de testibus, his uerbis: Ex eo, quod prohibet lex Iulia de adulterijs, testimoniū dicere condemnatam mulierem: colligitur etiā, mulieres in iudicio testimonij dicendi ius habere. Concordat l. qui testamēto. 20. §. mulier. ff. qui testamētum facere poss. his uerbis: Mulier testimoniū dicere in testamēto quidē non poterit: alia autem posse testem esse mulierem, argumentum est lex Iulia de adulterijs, quæ adulterij damnatam testem produci, uel dicere testimoniū uetat. Planē admittitur exceptio proposita in testamentis, uerbis d. §. mulier. iam propositis hisce: In testamento quidem. De qua re uide §. lib. 28. cap. 8. except. 26.

XVI. Exceptio: Nisi testis minor sit uiginti annis. Hec exceptio approbatur l. in testimonium. 20. in fine. ff. de testibus, cuius uerba uide §. except. 7. Concordat d. l. 3. §. lege Iulia. ibi: qui uic impubes erit. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 8. Item concordat l. multi. 19. in fine. ff. eod. tit. his uerbis: Sed nec pupillis testimonium denunciari potest. Concordat item l. ex libero. 15. §. 1. ff. de quæstionibus, cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 8. quæst. 2. reg. 2. except. 3. repl. 3.

XVII. Exceptio: Nisi domesticus testis sit, & cui imperari potest ut testis fiat. Hec exceptio approbatur l. 2. C. de testibus, his uerbis: Etiam iure ciuili domestici testimonij fides improbatur. Concordat l. idonei. 6. ff. de testib. his uerbis: Idonei non uidentur esse testes, quibus imperari potest ut testes fiant. Item concordat l. testes. 24. ff. eod. tit. his

XVIII. Exceptio: Nisi testis ab eo, contra quem testimonium profert, proditus sit, traditus, uel custoditus. Hec exceptio approbatur certo modo l. 1. §. cum quis latrones. ff. de quæstionib. his uerbis: Cum quis latrones tradidit, quibusdā rescriptis continetur, non debere fidem haberi eis in eos qui eos tradiderunt. Quibusdam uerō, quæ sunt pleniora, hoc cauetur, ut neq; de stricto habeatur, ut in cæterorum persona solet: sed causa cognita æstimetur, habenda fides sit, necne? Pleriq; enim, dum metuunt, ne forte adprehensi eos nominent, prodere eos solent, scilicet impunitatē sibi captantes, quia nō facile eis indicatibus proditores suos credatur. Sed neq; passim impunitas eis per huiusmodi proditores concedenda est: neq; transmittenda allegatio dicētium, idcirco se oneratos, quod eos ipsi tradidissent. neq; enim inualidum argumētum haberi mendacij debet, siue calumniæ in se instruat. Concordat l. sciti. 4. C. de quæstionibus, his uerbis: Sicuti conuictis confessisq; ad societatem scelerum uocantib. eos, à quibus adprehensi custoditi uel sunt, facile credi non oportet: ita si euidentibus rationibus post commissum communiter facinus ad euitandam de se sententiam id fecisse fuerint probati, publicæ uindictæ non sunt subtrahendi.

XIX. Exceptio: Nisi testis antea in eundem reum testimonium dixit. Hec exceptio approbatur l. produci. 23. ff.

bi dignum uisum denunciaſti. Ex quo enim hæreticos à dicēdo testimonio arcuimus, in quibus causis orthodoxi inter se litigāt, permittentes illis in nostra constitutione, hūquidem qui inter se miscētur & ligant, uterq; hæreticus sit, tam actor quā reus, ut possint testimoniū dicere, cum alter altero dignus sit, siue litigator, siue testis. & rursus, si hæreticus sit & orthodoxus, ut contra hæreticos quidē nimis quā testimoniū perhibere possint, de orthodoxis non item. Litigatoribus uerō utriq; orthodoxis existētibus, ut nullus omnino illis ad testimoniū dicendū pateat aditus. Inde ad eō docuisti nos, quod quidā, cum orthodoxi sint, inficiuntur se curialis esse fortune, & necesse sit uel genere illis cōiunctos, uel qui alioqui de illorum fortuna habeāt noticiam, in testimoniū produci. Et quia lex de orthodoxis prolata hæreticorum testimonia arceat, propterea iudices uereantur hæc admittere. Atqui inani sollicitantur metu, qui isti uisumodi testimonia suscipere recusant: primū quidem, quia pro orthodoxis interponuntur, id quod leges hæreticos facere non uetant: mox si quis eos qui decuriones sunt, renuentes deinde conditionē, ad curiam retrahat, & hæreticos in testimoniū aduocet, quomodo pro nostra hoc republica nō facit, ut ipsa quidē respub. litigatoris locum teneat, orthodoxa existēs, & maximē ab eo tēpore, quo Deus illi nos imperare permittit: qui uerō eo nomine testimoniū dicunt, pro orthodoxis testificētur. Siquidē nostra respub. recta est, & orthodoxa iam imbuta fide, omni alia hæresi exosa.

uerbis: Testes eos, quos accusator de domo produxit, interrogari non placuit. Item concordat l. testis. 9. ff. eod. tit. his uerbis: Testis idoneus pater filio, aut filius patri non est.

XI. Exceptio: Nisi testis amicus sit, pro quo testimonium dicit. Hec exceptio approbatur l. testium fides. 3. in prim. ibi: uel amicus ei pro quo testimonium dat. ff. de testib. cuius uerba uide §. except. 4.

XII. Exceptio: Nisi testis inimicus sit eius, cōtra quē testimonium fert. Hec exceptio approbatur Nouel. c. 90. §. in super, his uerbis: Si quis eum qui ad dicendum prodit testimonium, inimico aiat contra se esse animo, & forte ab ipso in crimen publico postulatū iudicio: si protinus ostendatur criminalē inter ipsos causam agitari, nō procedito inter testes is qui in tantū alienato ab hoc est animo, ut etiam de crimine ipsum publico postulet iudicio. Si alioqui inimicitias alere dicatur, aut actione contendere pecuniaria, non prohibemus quominus is testetur: huiusmodi tamen quæstiones in tempore exceptionum reseruantor. Concordat l. testium fides. 3. in prim. uers. uel an ei inimicus. ff. de testib. cuius uerba uide §. except. 4. in prim. Huius exceptionis replicatio est: Nisi causa cognita iudici aliter uideatur. quæ replicatio approbatur l. 1. §. præterea. ff. de quæstionib. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 8. quæst. 2. reg. 2. except. 2. repl. 13. Huius exemplum est §. except. prox.

XIII. Exceptio: Nisi testis ab eo, contra quem testimonium profert, proditus sit, traditus, uel custoditus. Hec exceptio approbatur certo modo l. 1. §. cum quis latrones. ff. de quæstionib. his uerbis: Cum quis latrones tradidit, quibusdā rescriptis continetur, non debere fidem haberi eis in eos qui eos tradiderunt. Quibusdam uerō, quæ sunt pleniora, hoc cauetur, ut neq; de stricto habeatur, ut in cæterorum persona solet: sed causa cognita æstimetur, habenda fides sit, necne? Pleriq; enim, dum metuunt, ne forte adprehensi eos nominent, prodere eos solent, scilicet impunitatē sibi captantes, quia nō facile eis indicatibus proditores suos credatur. Sed neq; passim impunitas eis per huiusmodi proditores concedenda est: neq; transmittenda allegatio dicētium, idcirco se oneratos, quod eos ipsi tradidissent. neq; enim inualidum argumētum haberi mendacij debet, siue calumniæ in se instruat. Concordat l. sciti. 4. C. de quæstionibus, his uerbis: Sicuti conuictis confessisq; ad societatem scelerum uocantib. eos, à quibus adprehensi custoditi uel sunt, facile credi non oportet: ita si euidentibus rationibus post commissum communiter facinus ad euitandam de se sententiam id fecisse fuerint probati, publicæ uindictæ non sunt subtrahendi.

XIV. Exceptio: Nisi testis antea in eundem reum testimonium dixit. Hec exceptio approbatur l. produci. 23. ff.

bi dignum uisum denunciaſti. Ex quo enim hæreticos à dicēdo testimonio arcuimus, in quibus causis orthodoxi inter se litigāt, permittentes illis in nostra constitutione, hūquidem qui inter se miscētur & ligant, uterq; hæreticus sit, tam actor quā reus, ut possint testimoniū dicere, cum alter altero dignus sit, siue litigator, siue testis. & rursus, si hæreticus sit & orthodoxus, ut contra hæreticos quidē nimis quā testimoniū perhibere possint, de orthodoxis non item. Litigatoribus uerō utriq; orthodoxis existētibus, ut nullus omnino illis ad testimoniū dicendū pateat aditus. Inde ad eō docuisti nos, quod quidā, cum orthodoxi sint, inficiuntur se curialis esse fortune, & necesse sit uel genere illis cōiunctos, uel qui alioqui de illorum fortuna habeāt noticiam, in testimoniū produci. Et quia lex de orthodoxis prolata hæreticorum testimonia arceat, propterea iudices uereantur hæc admittere. Atqui inani sollicitantur metu, qui isti uisumodi testimonia suscipere recusant: primū quidem, quia pro orthodoxis interponuntur, id quod leges hæreticos facere non uetant: mox si quis eos qui decuriones sunt, renuentes deinde conditionē, ad curiam retrahat, & hæreticos in testimoniū aduocet, quomodo pro nostra hoc republica nō facit, ut ipsa quidē respub. litigatoris locum teneat, orthodoxa existēs, & maximē ab eo tēpore, quo Deus illi nos imperare permittit: qui uerō eo nomine testimoniū dicunt, pro orthodoxis testificētur. Siquidē nostra respub. recta est, & orthodoxa iam imbuta fide, omni alia hæresi exosa.

XV. Exceptio: Nisi mulier testis sit. Hec exceptio reprobatur l. ex eo. 18. ff. de testibus, his uerbis: Ex eo, quod prohibet lex Iulia de adulterijs, testimoniū dicere condemnatam mulierem: colligitur etiā, mulieres in iudicio testimonij dicendi ius habere. Concordat l. qui testamēto. 20. §. mulier. ff. qui testamētum facere poss. his uerbis: Mulier testimoniū dicere in testamēto quidē non poterit: alia autem posse testem esse mulierem, argumentum est lex Iulia de adulterijs, quæ adulterij damnatam testem produci, uel dicere testimoniū uetat. Planē admittitur exceptio proposita in testamentis, uerbis d. §. mulier. iam propositis hisce: In testamento quidem. De qua re uide §. lib. 28. cap. 8. except. 26.

XVI. Exceptio: Nisi testis minor sit uiginti annis. Hec exceptio approbatur l. in testimonium. 20. in fine. ff. de testibus, cuius uerba uide §. except. 7. Concordat d. l. 3. §. lege Iulia. ibi: qui uic impubes erit. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 8. Item concordat l. multi. 19. in fine. ff. eod. tit. his uerbis: Sed nec pupillis testimonium denunciari potest. Concordat item l. ex libero. 15. §. 1. ff. de quæstionibus, cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 8. quæst. 2. reg. 2. except. 3. repl. 3.

XVII. Exceptio: Nisi domesticus testis sit, & cui imperari potest ut testis fiat. Hec exceptio approbatur l. 2. C. de testibus, his uerbis: Etiam iure ciuili domestici testimonij fides improbatur. Concordat l. idonei. 6. ff. de testib. his uerbis: Idonei non uidentur esse testes, quibus imperari potest ut testes fiant. Item concordat l. testes. 24. ff. eod. tit. his

23. ff. de testibus, his uerbis: Produci testis non potest, qui ante in eum reum testimonium dixit.

XXIII. Exceptio: Nisi plures testes ex eadem domo producantur. Hæc exceptio reprobatu r. l. pater. 17. ff. de testibus, his uerbis: Pater, & filius qui in potestate eius est: item duo fratres, qui in eiusdem patris potestate sunt: testes utriq; in eodem testamento uel eodem negotio fieri possunt: quoniam nihil nocet, ex una domo plures testes alieno negotio adhiberi.

XXIII. Exceptio: Nisi pater contra filium, uel filius contra patrem testis producatu r. Hæc exceptio approbatu r. l. parentes. 3. C. d. tt. his uerbis: Parentes & liberi inuicem aduersus se nec uolentes ad testimonium admittendi sunt.

XXV. Exceptio: Nisi seruus contra dominum testimonium perhibeat. Hæc exceptio approbatu r. per ea quæ dicta sunt s. except. 13. in fine.

XXVI. Exceptio: Nisi libertus contra patronum testis existat. Hæc exceptio approbatu r. l. libertorum. u. C. de testib. his uerbis: Libertorum aduersus patronos illicitas atq; improbas uoces pœnæ obiectione præcludimus: atq; ita, ut nō solummodo spontè prodire nō audeant, sed ne uocati quidem in iudicium uenire cogantur.

XXVII. Exceptio: Nisi testis ab eo, eiusue contra quem testimonium perhibet, parente se liberauerit. Hæc exceptio approbatu r. l. testium fides. 3. §. lege Iulia. ff. de testibus, cuius uerba uide s. except. 8.

XXVIII. Exceptio: Nisi testis in ea causa, in qua testimonium perhibet, patronus uel executor fuerit. Hæc exceptio approbatu r. l. ut ff. d. tt. his uerbis: Mandatis cauetur, ut præfides attendant, ne patroni in causa cui patrocinium præstiterunt, testimonium dicant. Quod & in executoribus negotiorum obseruandum est.

XXIX. Exceptio: Nisi testis negotio non interfuerit: uel casu, non rogatus interuenit. Hæc exceptio approbatu r. Nouell. c. 90. §. quamuis, usq; ad §. si eiusmodi, his uerbis: Quamuis antea quoq; lege lata sanximus, ne qua in debitis scriptura interueniente contractis solutionum sine scriptura celebratarum probatio per testes suscipiatur, nisi secundum obseruationem inibi expressam, quam etiamnum ualere uolumus: renouamus tamē id nunc etiam. Nam si debitum scriptura interueniente contractum sit, & solutionis sine scriptura celebratæ probatio per testes tantum præten datur à litigatoribus: ea apud iudices tūc demum suscipitor, cum ad hoc ipsum testes assumpsi sunt, ut celebratæ solutioni, uel mentioni eius quod facta iam aliqua sit solutio, cum id ille qui pecuniam in solutum acceperat profiteretur, homines fide digni testimonium præberent, aut etiam suo testimonio manifestum facerent. Vana autem illa, & ueluti per transeuntem atq; obiter concepta testimonia, nulla ratione obtineant: neque eius-

modi fingant testimonia, quod cum per aliam quandam necessitatem interuenissent, audierint hunc dicentem, a ceptisse se ab hoc aurum in solutum, aut se huic debere. Manifestè enim ea nobis suspecta & nullius esse precij uideantur, & maximè postquam huiusmodi aliquid & in causarum cognitione deprehendimus. Si quidem cum magna pecuniæ summa soluta diceretur, duo tantum tabularij se id audisse aiebant, nullo teste præsentente: quanquam debitum scriptura intercedente contra factum esset, & is qui solutionem peregerat, sciret scribere, possentq; per propriam scripturam ista manifesta facere. quod semper ab eo tempore exosi, præsentis legis causam apprehendimus. Rursus alius quidem speciem de se præbens calumniatoris, productus coram testibus & tabulario, iuratus debere se confessus est: deinde qui mercede conductus id egerat, decessit ab altero uerò, quod ille alius tanquam suum testatò professus erat, id debitum exactum est: neq; hoc postea latuit, nimirum Deo nō cōcedente alia perpetuè occultari. Quapropter neque istiusmodi testimonijs, neq; confessionibus iuratis apud tabularios (ut diximus) depositis credimus, ubi literarū periti sunt, qui iuratis confessionem deposuisse dicuntur: cum in manu sit uel scribere, uel constituto iudicio id profiteri, & negotio fidè extra omnē controuersiam positam tribuere. Neq; item, ut uera perseueret corrumpere, concedimus: neq; si quid tale factum sit, admittimus: sed exigimus, ut testes ab eo qui producit, ad hoc ipsum rogati sint, & hoc testimonijs comprobetur, sintq; (quem admodum in testamento moris est) & ipsi rogati, & existimatione illæsa: negotiumq; ita demum per ipsos probationem suscipiat: non uerò testimonium solo auditu obiter cōceptum, nullam testimonij præsentiam, & in iudicio factam depositionem, & subscriptionem habens, de cæterò ualeat. Hæc uerba Nouell. c. 90. quibus exceptio proposita approbatu r. quibus quodammodo contradicere uidetur l. ad fidem. 11. ff. de testibus, his uerbis: Ad fidem rei gestæ faciendam, etiam non rogatus testis intelligitur.

XXX. Exceptio: Nisi de propria causa quis testimonium perhibeat. Hæc exceptio approbatu r. l. nullus. 10. ff. de testib. his uerbis: Nullus idoneus testis in re sua intelligitur. Concordat l. omnibus. 9. C. d. tt. his uerbis: Omnibus in re propria dicendi testimonij facultatem iura submouerunt. Quæ autem sit res uel causa propria, definitu r. l. §. in propria. ff. quando appellandum sit, his uerbis: Propriam causam ab aliena quem admodum discernimus? & palam est, eam propriam esse causam, cuius emolumentum uel damnum ad aliquem suo nomine pertinet.

XXXI. Ex-

XXXI. Exceptio: Nisi de ingenuitate testimonium feratur. Hæc exceptio approbatu r. l. C. de testibus, cuius uerba uide s. eod. lib. cap. 2. quæst. 3. de libertate probanda, reg. 3.

XXXII. Exceptio: Nisi de ciuili uel criminali causa testimonium perhibeatu r. Hæc exceptio reprobatu r. l. §. 1. ff. de testibus, his uerbis: Adhiberi testes possunt non solum in criminalibus causis, sed etiam in pecuniarijs litibus, si cubi res postulat: & hi quibus non interdicitur testimonium, nec ulla lege à dicendo testimonio excusantur.

XXXIII. Exceptio: Nisi de solutione queratur. Hæc enim per testes probari non potest. quæ exceptio approbatu r. simul & distinguitu r. l. testium. 14. C. de testibus, his uerbis: Testium facilitatem, per quos multa ueritati contraria perpetrantur, prout possibile est refecantes: omnibus prædicimus, ut qui in scriptis à se debita retulerint, non facile audiantur, si dicant omnis debiti uel partis solutionem sine scriptis fecisse, uel intq; uiles & forsitan redemptos testes super huiusmodi solutione producere: nisi quinq; testes idonei & summe atq; integre opinionis præstò fuerint solutioni celebratæ, hiq; cum sacramenti religione deposuerint sub præsentia sua debitum esse solutum: ut scientes omnes ita estatuta esse, non aliter debitum uel partem eius persoluant, nisi uel securitatem in scripturis capiant, uel obseruauerint præfatam testimonij probationem: his scilicet qui iam sine scriptis debitum uel partem eius soluerunt, præsentis sanctione meritò excipiendis. Sin uerò facta quidè per scripturam securitas sit, fortuito autem casu uel incendio, uel naufragij, uel alterius infortunij perempta: tunc liceat his qui hoc perpessi sunt, causam peremptionis probantibus, etiam debiti solutionem per testes probare, damnumq; ex amissione instrumenti effugere. Concordat Nouell. c. 90. §. quamuis, cuius uerba uide s. except. 19. Proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi sine scriptis debitum sit contractum. tunc enim etiam sine scriptura solutio debiti potest probari. quæ replicatio consistat ex uerbis iam dictis hisce: Ut qui in scriptis à se debita retulerint, &c. Concordat d. §. quamuis. Secunda replicatio est: Nisi quinque testes sint, per quos solutio probetur. Quæ replicatio approbatu r. supradictis uerbis hisce: Nisi quinque testes idonei & summe atque integre opinionis præstò fuerint solutioni celebratæ, &c. Huius replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi testes non fuerint præstò solutioni celebratæ. Quæ duplicatio ex uerbis iam dictis consistat. Cui concordat d. §. quamuis. Altera duplicatio est: Nisi testes non fuerint rogati. Et hæc duplicatio approbatu r. d. §. quamuis. Tertia propositæ exceptionis replicatio est: Nisi tempore late constitutionis, solutio sine scriptis sit facta. Quæ repli-

catio approbatu r. supradictis uerbis hisce: His scilicet qui iam sine scriptis debitum uel partem eius soluerunt, præsentis sanctione meritò excipiendis. Quarta replicatio est: Nisi solutione per scripturam celebrata, scriptura fortuito casu sit amissa. quæ replicatio approbatu r. uerbis supra propositis hisce: Sin uerò facta quidè per scripturam securitas sit, &c.

XXXIII. Exceptio: Nisi absente aduersario testes sint examinati. Hæc exceptio approbatu r. Nouell. c. 90. §. scimus, his uerbis: Scimus & hoc multoties fieri, quod nonnulli uel ad locorum defensores, uel clarissimos prouinciarum præfides, uel etiam (ut ad solet) hic apud clarissimum magistrum census ingressi, & querela proposita, quod ab hoc contra leges tractati, aut alio qui affecti iniuria, damno uel inuoluti sint, uelint eius rei testes sistere. At ne posterius ipsis obijciatur, quod gesta ex una tantum parte constiterint, oportet & illum in eadem degentem urbe, ubi præstantur testimonia, à præfide aut defensore citatum sistendis interesse testimonijs. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi aduersarius citatus adesse noluerit. Hæc replicatio approbatu r. ibidem, his uerbis: Si interesse nolit & respuat, ut testificata ex una tantum parte præstita, per se utilitatem non habeant: sancimus, ut huiusmodi testimonia ita obtineant, quasi non ex una parte affectæ, sed ipso etiam præsentente uel sit audire quæ à testibus deponuntur, quæq; insuper deposita publicantur, non ex inuitabili aliqua necessitate accedere impeditus, perinde futurus est, ac si interuenisset, neque aliquam ex contumacia sua utilitatem sentiet, sed uidetor collato quodammodo pede cominus inter se constitisse. Quæcunque uerò illi exceptiones competent, his arbitratu suo uitior: eo solo opponi nequeunt, quod cum à testimonijs audientis oblatione quadam animi se ipsum absentarit, per contumaciã eius ex una tantum parte factæ uideantur. Concordat l. si quando. 15. §. sed cum minime. ibi: & altera parte cessante. C. de testibus, cuius uerba uide s. eod. cap. de examinandis testibus, quæst. 3. except. 11. Proposita replicationis duplicatio hæc est: Nisi non per contumaciam, sed ex iusta causa aduersarius absit. quæ duplicatio ex uerbis iam propositis potest elici.

XXXV. Exceptio: Nisi testis examinatus non iurauerit. Hæc exceptio approbatu r. l. iurifurandi. 8. in prim. C. de testibus, cuius uerba uide s. eod. cap. quæst. 4. in prim. Concordat l. testium. 14. ibi: hiq; cum sacramenti religione. C. eod. tt. cuius uerba uide s. except. 33.

XXXVI. Exceptio: Nisi non apud ordinarium, sed compromissarium iudicem testes sint examinati. Hæc exceptio approbatu r. simul & distinguitu r. l. cum apud. 16. C. de testibus, his uerbis: Cum apud compromissa-

F 3 promissa;

promissarios iudices testes fuissent produ-
cti, uariatum erat, utrum deberet eorum de-
positionibus in iudicio litigator uti, an non
esset audiendus? Sancimus igitur, si quidem
in compromissis aliquid pro huiusmodi cau-
sa statutum est, hoc obseruari. Sin autem ni-
hil conuentum est in huiusmodi casibus: si-
quidem super sint testes, licetiam habere e-
um contra quem depositiones eorum profer-
untur, si eos recusauerit, concedere testes
10 iterum adduci, & non opponi eis quod iam
testimonium suum dederint, uel si hoc con-
cedere minimè maluerit, depositiones eorū
quasi factas accipere: omni iure legitimo,
quod ei competit aduersus eas, seruari. Sin
autem ab hac luce omnes subtrahi sunt: tūc
necessitatem ei imponi, fide scripturæ ad-
probata, in qua depositiones eorum referū-
tur, eas quasi factas accipere. Si uerò res per-
miste fuerint, & quidā ex his mortui, alij ui-
20 uentes: tunc in superstitum quidem testimo-
nijs eandem lectionem seruari litigatori, ad-
uersus quem testimonia proferuntur: in mo-
rientium autem personas depositiones eorū
non esse respondendas: omni (secundum
quod iam prædiximus) aduersus eas & tes-
tes legitimo iure, quod ei competit, aduer-
sus quem proferuntur, integro seruato.

XXVII. Exceptio: Nisi non uia uoce, sed in
scriptis testimonium ferat testis. Hæc exceptio approba-
30 tur l. testium fides. 3. §. idem diuus. ff. de testib. cuius uer-
ba uide §. eod. cap. de examinandis testibus, quæst. 2. in
prin. Concordat d. l. 3. §. Caninio. cuius uerba uide d.
quæst. 2. in prin.

XXVIII. Exceptio: Nisi contraria inter se uel
diuersa testes deposuerint, uel uariauerint. Hæc exce-
ptio ipso quidē iure subsistit, uerū eius replicatio est: Ni-
si non unus contraria sibi deposuerit, sed plures. tunc e-
nim ei quod creditur est, standum, quæ replicatio ap-
probatur l. ob carmen. 21. §. si testes. ff. de testib. his uer-
40 bis: Si testes omnes eiusdē honestatis & exi-
stimationis sint, & negocij qualitas ac iudi-
cis motus cum his concurrat, sequēda sunt
omnino testimonia. Si uerò ex his quidam
aliud dixerint (licet impari numero) credē-
dum quidē est, sed quod naturæ negocij
conuenit, & quod inimicitia aut gratiæ sus-
pensione caret confirmabit; iudex motum
animi sui ex argumentis & testimonijs, quæ
50 rei aptiora & uero proximiora esse compe-
rerit. Non enim ad multitudinem respici o-
portet, sed ad sinceram testimoniorum fidē,
& testimonia quibus potius lux ueritatis
adstitit. Concordat Nouell. c. 90. §. si qui planè, his uer-
bis: Si qui planè cōtraria sibi ipsi, aut inter se
pugnata protulerint, maximè ad eam rem
iudices aduertant animum: & si circa potio-
rem causæ partē testium contrarietates de-
prehenderint, istiusmodi testimonia rejici-

ant, his solis intenti, quæ à pluribus & maio-
re fide dignis prolata sunt. Concordat item l. si
testes. 24. ff. de manum. §. his uerbis: Si testes non di-
spari numero tam pro libertate, quàm con-
tra libertatem dixerint: tamen pro libertate
pronunciandum esse, sæpe constitutum est.
Similem exceptionem uide §. except. 3.

XXIX. Exceptio: Nisi testis rationē sciētiæ non
addiderit. Hæc exceptio (teste Accursio) approbatur l.
solam. 3. C. de testibus, his uerbis: Solam testationē
prolatā, nec alijs legitimis adminiculis cau-
sam adprobatā, nullius esse momēti, certum
est. Hæc de exceptionibus aduersus testes sint dicta.
Sed & aliæ exceptiones permittuntur arbitrio iudicis,
l. quæsitum scio. 13. ff. de testibus, cuius uerba uide §. ex-
cept. 9. Concordat l. testium fides. 3. §. 1. ff. d. t. his uerbis:
Diuus Hadrianus Iunio Varo legato prouin-
ciæ Ciliciæ rescriptis, eum qui iudicat ma-
gis scire posse, quanta fides habenda sit te-
stibus. Verba epistolæ hæc sunt: Tu magis
scire potes, quanta fides habenda sit testi-
bus: quin & cuius dignitatis, & cuius existi-
mationis sint, & qui simpliciter uisi sunt di-
cere: utrum unum eundemq; & præmedita-
tum sermonem artulerint, an ad ea quæ in-
terrogaueras, ex tempore uerisimilia respō-
derint. Concordat l. de minore. 10. §. plurimum. ff. de
quæstionibus, cuius uerba uide §. eod. cap. de examinan-
dis testibus, quæst. 4. reg. 3.

Replicatio præcedentium exce-
ptionum generalis.

Planè exceptiones hæcenus propositæ, quæ quidem
sumuntur ex persona testis, eliduntur replicatione gene-
rali hac: Nisi is qui cōtra personam testis excipit, antea
eodem teste in alia causa sit usus. hoc enim casu exceptio
illi deneganda, quæ replicatio approbatur simul & di-
stinguitur l. si quis. 13. C. de testib. hisce uerbis: Si quis
testibus usus fuerit, idemq; testes aduersus
eum in alia lite producantur: non licebit ei
personas eorum excipere: nisi ostēderit, ini-
micitias inter se & illos postea emeruisse, ex
quibus testes repelli leges præcipiunt: non
adimenda scilicet ei licentia, ex ipsis depo-
sitionibus testimonium eorū arguere. Sed &
si liquidis probationibus, datione uel pmi-
sione pecuniarum eos corruptos esse, osten-
derit: etiam eam allegationem integram ei
seruari præcipimus. Propositæ replicationis ratio
eadem est, quæ editi prætoris, Quod quisq; iuris in altē-
rum statuit, ut ipse eodem iure utatur. quæ ratio propo-
nitur l. 1. §. 1. ibi: scilicet. ff. d. t. quod quisq; iuris, his uer-
bis: Scilicet, ut quod ipse in alterius persona
æquum esse credidit, id in ipsis quoque
50 persona ualere patiat. Ait imperator: Ni-
si ostenderit, inimicitias inter se & illos po-
stea emeruisse. Hisce uerbis prima propositæ replica-
tionis duplicatio continetur. Subijciuntur: Ex quibus
testes repelli leges præcipiunt. De hac re uide §.
except. 20. Secunda propositæ replicationis genera-
lis

duplicatio est: Nisi non aduersus personas, sed aduer-
sus diuina testimonia excipiat. quæ duplicatio approba-
tur supradictis uerbis hisce: Non adimenda scilicet
ei licentia, ex ipsis depositionibus testi-
monium eorum arguere. Tertia duplicatio est:
Nisi testes pecunia uel pollicitatione corrupti docean-
tur. quæ duplicatio approbatur §. propositis uerbis hi-
sce: Sed & si liquidis probationibus, datione
uel promissione, &c. Hæc de testibus & testimo-
nijs sint dicta.

DE CONFESSIS, ET INTER-
rogationibus in iure faciendis.

Cap. V.

DE CONFESSIS, ET ACTIO-
ne quæ datur ex confessione.

I. CAUSA HUIUS ACTIONIS,
seu effectus confessionionis.

Confessus pro iudicato habetur, competitq; ad-
uersus eum ex sua ipsius confessione actio. quæ
regula approbatur l. 1. ff. de confessis, his uerbis:
Confessus pro iudicato est: quia quod am-
modo sua sententia damnatur. Concordat l.
Iulianus. 3. in fine. ff. eod. t. his uerbis: Confessus pro
iudicato habetur. Concordat item l. certum. 6. §. si
alia. ibi: & omne. ff. eod. t. his uerbis: Dicit potest, Præ-
torē debere omne omnino quod quis con-
fessus est, pro iudicato habere. Concordat item
l. unica. C. de confessis, hisce uerbis: Confessos in iu-
re pro iudicatis haberi placet. Quare sine
30 causa desideras recedi à confessione tua, cū
& soluere cogeres. Item concordat l. 1. §. fin. ff. de
interrog. in iure faciendis, his uerbis: Ad probatio-
nes litigatoribus sufficiūt ea, quæ ab aduer-
sa parte expressa fuerunt apud iudices, uel
in hæreditatibus, uel alijs rebus, quæ in cau-
sis uertuntur. Concordat item l. si quis. 7. ff. eod. t.
his uerbis: Si quis in iure interrogatus, an qua-
drupes quæ pauperiem fecit, eius sit, respon-
derit: teneatur. Item concordat l. si quis. 8. ff. eod. t.
his uerbis: Si quis interrogatus de seruo qui
damnum dedit, responderit suum esse ser-
uū, tenebitur lege Aquilia quasi dominus.
Et si cum eo actum sit qui responderit, domi-
nus ea actione liberatur. Propositæ regula ex-
ceptiones hæc sunt.

1. Exceptio: Nisi alius quàm is qui ex confessione con-
uenitur, confessus sit. Hæc exceptio ipso quidem iure
subsistit, secundum regulam uulgarem, Quod res inter
alios acta, alijs non præiudicat, nec alterius conditio per
alterum deterior fieri possit. uerū eius exceptionis re-
plicatio hæc est: Nisi alius qui confessus est, procurator,
tutor, uel curator, aut defensor sit eius qui conuenitur.
Hæc replicatio reprobat l. certum. 6. §. sed an & ip-
sos. ff. de confessis, hisce uerbis: Sed an & ipsos pro-
curatores, uel tutores, uel curatores fateri
sufficiat, uideamus? & non puto sufficere.
Huius exemplum habetur l. ult. in prin. ff. de action. ex
obligat. his uerbis: Procurator Seij, &c. Planè hoc

casu ipse procurator, tutor, curator uel defensor, qui a-
lium fecisse confessus est, teneatur. quod approbatur l. si
sine. 9. §. Celsus. ff. de interrogationib. in iure fac. his uer-
bis: Celsus lib. 5. Digestorum scribit: Si defen-
sor in iudicio interrogatus, an is quem de-
fendit, hères, uel quota ex parte sit? falsò re-
sponderit: ipse quidem defensor aduersario
tenebitur: ipsi autē quem defendit, nullum
facit præiudiciū. Veram itaq; esse Celsi sen-
tentiam, dubium non est. An ergo non ui-
deatur defendere, si non responderit, uiden-
dum. quod utique consequens erit dicere:
quia non planè defendit. Concordat l. proinde.
25. §. si procurator. ff. ad l. Aquiliam, his uerbis: Si pro-
curator, aut tutor, aut curator, aut quiuis a-
lius confiteatur absentem uulnerasse, con-
fessoria in eos utilis actio danda est.

1. Exceptio: Nisi minor ætate confessus sit. Hæc ex-
ceptio approbatur l. certum. 6. §. in pupillo. ff. de confes-
sis, his uerbis: In pupillo tutoris auctoritatem
exigimus. Huius replicatio prima est: Nisi tutoris
auctoritas intercesserit. Quæ replicatio elicitur ex uer-
bis iam propositis. Altera replicatio est: Nisi minor
sit pubes. Cuius duplicatio est, Quod quāuis pubes con-
fessus sit, nihilominus per in integrum restitutionem ei
succurratur. Quæ duplicatio approbatur d. l. 6. §. mi-
norem, his uerbis: Minorem à confessione sua
restituemus.

1. 1. Exceptio: Nisi falsum esse id quod confessus est,
doceatur. Hæc exceptio reprobat l. si is. 4.
ff. de confessis, hisce uerbis: Si is cum quo lege Aquī-
lia agit, confessus est seruum occidisse: licet
non occiderit, si tamen occisus sit homo, ex
confesso teneatur. Aliud exemplū proponitur l. de
ætate. 11. §. 1. ff. de interr. in iure fac. his uerbis: Si quis,
cum hæres non esset, interrogatus respōde-
rit ex parte se hæredem: sic cōuenietur, atq;
si ex ea parte hæres esset, si des enim ei cōtra
se habebitur. Aliud exemplū proponitur d. l. 1. §. 2.
his uerbis: Qui ex quadratē hæres, uel omni-
no cum hæres non esset, responderit se hæ-
redē ex asse, in assem instituta actione con-
uenietur. Aliud exemplum proponitur l. si filius. 12. in
prin. ff. eod. t. his uerbis: Si filius qui abstinuit se
paterna hæreditate, in iure interrogatus, re-
sponderit se hæredem, tenebitur. nam ita
respondendo pro hærede gessisse uidetur.
Planè exceptio proposita admittitur in casibus, qui pro-
ponuntur in exceptionibus proxime sequentibus. Sed &
50 admittitur in confessione extraiudiciali. de quo dicitur
j. except. 14. Eiusq; exemplum proponitur l. cum de
indebito. 25. §. fin. ff. de probationibus. cuius uerba uide
§. cap. 2. quæst. 2. reg. 1. except. 1. repl. 1.

1. 1. 1. Exceptio: Nisi id quod confessus quis est, nec
ius, nec natura admittat. Hæc exceptio approbatur l. si
is. 14. §. fin. ff. de interrog. in iure fac. his uerbis: In to-
tum autem confessiones ita ratæ sunt, si id
quod in confessione uenit, & ius & natura
recipere potest. Huius exceptionis exemplum pro-

ponitur l. cōfessionib. 13. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Eum qui patrem familiās suum esse respondit feruum, non teneri noxali actione. Ac nec si bona fide liber homo mihi feruiat, mecum noxali iudicio agi potest: & si actum fuerit, manebit integra actio cum ipso qui admisit. Concordat d. l. 14. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Si is, cuius nomine noxale iudicium acceptum est, manente iudicio liber iudicatus est: reus absolui debet, nec quidquam interrogatio in iure facta proderit: quia eius personæ, cuius nomine quis cum alio actionem habet, obligationem transferre non potest in eum qui in iure suum esse confitetur: uelut alienum feruum suum esse confitendo. Liberi autem hominis nomine (quia cum alio actio non est) nec per interrogationē quidem aut confessionem transferri potuit. Quo casu eueniet, ut non rectè hominis liberi nomine actum sit cum eo qui confessus est. Aliud exemplū proponitur l. si seruus. 16. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Quamquā placet etiā eum teneri, qui alienū feruum suum cōfessus esset: tamē rectissimè placuit eum demum teneri, qui eum seruū potuit habere. Cæterum si dominium quærere non potuit, nō teneri. Aliud exemplū proponitur d. l. 16. in prin. his uerbis: Si seruus ab hostib. captus sit, de quo in iure interrogatus respōderit in sua potestate esse: quāuis iura postliminij possint interim efficere nos dubitare, attamen non puto locū esse noxali actioni, quia nō est in nostra potestate. Aliud exemplum proponitur d. l. 13. §. si eum. ff. eod. tit. his uerbis: Si eum qui in potestate patris esset, respondissem filium meum: ita me obligari Paulus ait, si ætas eius patereretur, ut filius meus esse possit: quia falsæ confessiones naturalibus conuenire debēt. Propter quæ fiet, ut patris familiās nomine respōdendo non obliger.

V. Exceptio: Nisi eius nomine quod quis cōfessus est, cum alio actio non sit. Hæc exceptio approbatur d. l. 13. in prin. his uerbis: Confessionib. falsis respondentes ita obligātur, si eius nomine, de quo quis interrogatus est, cum aliquo actio sit: quia quæ cum alio actio esset, si dominus esset, in nosmet ipsos confessione nostra conferemus. Exemplum huius exceptionis est 7. except. prox. item 7. except. 18. Eius autem replicatio hæc est: Nisi quis seruum hereditarium suum esse confessus est. hoc enim casu, quamuis nemo sit, cum quo agi possit, pu- 50 ea hereditate nondum adita, nihilominus tamen confessus tenetur. quæ replicatio approbatur l. si ante. 15. in prin. ff. de interrog. in iure facien. his uerbis: Si ante aditam hereditatem seruū hereditarium meum esse respondeam, teneor: quia dominilocho habetur hereditas.

V. I. Exceptio: Nisi id quod quis se fecisse cōfessus est, factum non sit, nec ab eo qui falso confessus est, nec ab alio. Hæc exceptio approbatur exemplis l. unde Nera-

tus. 21. §. fin. cum lege sequente. ff. ad l. Aquiliam, his uerbis: Si quis hominem uiuum falso confiteatur occidisse, & postea paratus sit ostendere hominem uiuum esse: Iulianus scribit, celsare Aquiliam, quamuis confessus sit se occidisse. hoc enim solum remittere auctori confessionem actionem, ne necesse habeat docere eum occidisse. Cæterum occisum esse hominem à quocunq; oportet. Hoc aperi- 10 tius est circa uulneratum hominem. nam si confessus sit uulnerasse, nec sit uulneratus: æstimationem cuius uulneris faciemus, uel ad quod tempus recurremus? Proinde si occisus quidem non sit, mortuus autem sit: magis est, ut non teneatur de mortuo, licet falsus sit. Concordat l. si is. 4. ibi: si tamen. ff. de confessis. cuius uerba uide paulo superius except. 3.

V II. Exceptio: Nisi incertum quis confessus sit. Hæc exceptio approbatur l. certum. 6. in prin. ff. de confessis, hisce uerbis: Certum confessus, pro iudicato erit: si incertum, non erit. Planè hoc casu urgeri potest, ut certum confiteatur. quod approbatur d. l. 6. §. 1. his uerbis: Si quis incertum confiteatur, ueluti si corpus sit cōfessus, si Stichum uel fundum dare se oportere: urgeri debet, ut certum cōfiteatur. Item qui rem confessus est, ut certam quantitatem fateatur.

V III. Exceptio: Nisi per errorem & ignorantiam confessus sit. Hæc exceptio approbatur l. 2. ff. de confessis, hisce uerbis: Non fatetur qui errat, nisi ius ignorauit. Concordat l. de atate. 11. §. ex causa. ff. de interrog. in iure facien. his uerbis: Ex causa succurri ei qui interrogatus respondit, non dubitamus. Nam si quis interrogatus, an patri hæres esset, responderit, mox prolato testamento inuētus sit exhæredatus: æquissimum est ei succurri: & ita Celsus scribit. Hic quidē & alia ratione, quòd ea quæ postea emergunt, auxilio indigent. Quid enim, si occultæ tabulæ & remotæ, postea prolata sunt: cur no- 20 ceat ei qui respondit, quod in præsentiarum uidebatur? Idem dico, & si quis hæredem se respōderit, & mox falsum uel inofficiosum uel irritum testamentum fuerit pronunciatum. non enim improbè respondit, sed scriptura ductus. Concordat item d. l. 11. §. qui iusto, his uerbis: Qui iusto errore ductus negauerit se hæredē, uenia dignus est. Sed & si quis sine dolo malo, culpa tamen respondit, dicendū erit absolui eū debere: nisi culpa dolo proxima sit. Concordat item d. l. 11. §. fin. cuius uerba uide 7. except. 16. Concordat item l. cum fideicommissum. 7. ff. de confessis. cuius uerba uide 7. lib. prox. cap. 3. exc. 11. Cōcordat item l. cum testam. 3. C. de iuris & facti ignor. his uerbis: Cum testamentum nullo iure constitit, ex eius quæ ab intestato successit, professione sola, ueluti ex testamento liberos per errorem profitentis, orcinii uel proprij liberti, si non ipsius accessit iudicium (cum 30 errantis

errantis uoluntas nulla sit) effici non potuerunt. Concordat l. non idcirco. 9. C. d. tit. his uerbis: Nō idcirco minus, quòd à uobis uelut à liberis debitam accepisset pecuniam Sanius dicitur (cum nullus sit errantis consensus) mouere status quæstionem prohibentur eius hæredes. Item concordat l. non epistolis. 13. C. de probationibus. cuius uerba uide 3. lib. eod. capite 2. quæst. 3. reg. 3. Planè propositæ exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi is qui confessus est, non probeat contrarium. quæ replicatio approbatur per ea quæ dicta sunt 3. d. cap. 2. quæst. 2. reg. 1. except. 1. Secunda replicatio est: Nisi in iure, non in facto erratum sit. Hæc replicatio approbatur l. 2. ff. de confessis, cuius uerba uide paulo superius ead. except. 8. in prin. Tertia replicatio est: Nisi propter culpam latam uel dolo proximum errauit. Hæc replicatio approbatur l. de atate. 11. §. qui iusto, in fin. ff. de interrogat. in iure facien. cuius uerba uide paulo superius ead. except.

X. Exceptio: Nisi de maleficio quis ultrò sit confessus. hoc enim casu non semper ei fides habenda. quæ exceptio approbatur l. 1. §. si quis ultrò. ff. de quæstionib. his uerbis: Si quis ultrò de maleficio fateatur, non semper ei fides habenda est: nonnunquam enim aut metu, aut qua alia de causa in se confitentur. & extat epistola diuorum fratrum ad Voconium Saxam, qua continetur, liberandum eum qui in se fuerat confessus, cuius post damnationem de innocentia constitisset. cuius uerba hæc sunt: Prudenter & egregia ratione humanitatis (Saxa charissime) Primitium seruum, qui homicidium in se cōfingere metu ad dominum reuerendi suspectus esset, perseuerante falsa demonstratione, damnasti: quæsiturus de conscijs, quos æquè habere se commentus fuerat, ut ad certiores ipsius de se cōfessionem peruenires. nec frustra fuit tam prudens consilium tuum: cum in tormentis constitit, neq; illos ei conscios fuisse, & ipsum de se temerè commentum. Potes itaque decreti gratiam facere, & eum per officium distrahi iubere: conditione addita, ne unquam in potestatem domini reuertatur, quem præcio recepto certum habemus libetè tali seruo cariturum.

X. Exceptio: Nisi non interrogatus confessus sit. Hæc exceptio reprobatur l. si sine. 9. in princ. ff. de interrogat. in iure fac. his uerbis: Si sine interrogatione quis responderit se hæredem, pro interrogato habetur.

X I. Exceptio: Nisi non legitime interrogatus sit: puta ab alio quam debetur, uel de alia re, uel alio tempore, &c. de hac re uide 7. cod. cap. de interrog.

X II. Exceptio: Nisi hac uel illa actione conuentus confessus sit. Hæc exceptio reprobatur l. certum. 6. §. si alia. ff. de confessis, his uerbis: Si alia quacunq; actione ciuili, uel honoraria, uel interdicto exhibitório, uel restitutorio, uel prohibito-

rio, cum quis conuenitur, cōfiteatur: dici potest, in his omnib. subsequi prætorem uoluntatem orationis diui Marci debere: & omnino quod quis confessus est, pro iudicato habere. Dabitur igitur ex his actionibus, ex quibus dies datur ad restitutionem, confessio tempus ad restitutionem: & si non restituat, lis æstimabitur.

X III. Exceptio: Nisi absente aduersario confessus sit. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, eiq; concordat l. ult. ff. de interrog. in iure facien. cuius uerbis exponuntur 7. quæst. 3. uerim eius exceptionis replicatio hæc est: Nisi procurator, tutor, uel curator aduersarij fuerit præsens, quæ replicatio approbatur d. l. 6. §. si quis absente. ff. de confessis, hisce uerbis: Si quis absente aduersario cōfessus sit, uidendum nunquid nō debeat pro iudicato haberi: quia nec qui iurat de operis, obligetur, nec soleat quis absenti condemnari. Certè procuratorē, tutorem, curatorem tē præsentē esse sufficit.

X IIII. Exceptio: Nisi non in iure, sed extra sit confessus. Hæc exceptio approbatur simul & declaratur l. uoluit. 4. §. fin. ff. de interrogat. in iure facien. his uerbis: Quod ait Prætor, Qui in iure interrogatus respondit: sic accipiendum est, Apud magistratus populi Rom. uel præsides prouinciarum, uel alios iudices. Ius enim eum solum locum esse, ubi iuris dicūdi, uel iudicandi gratia consistat: uel si domi, uel in itinere hoc agat. Concordat l. 1. §. fin. & ibi glossa. ff. eod. tit. cuius uerba uide 3. eod. cap. in prin. Eius exceptionis replicatio hæc est: Nisi confessus non probeat contrarium. quæ replicatio approbatur per ea quæ dicta sunt 3. lib. eod. cap. 2. quæst. 2. reg. 1. except. 1. Est igitur hæc inter confessionem iudicalem & extraiudicalem differentia, quòd in cōfessione iudiciali non admittatur probatio in contrarium: de quo dictum paulo superius except. 3. In extraiudiciali autem confessione admittatur: quia non actionem, nec exceptionem, sed tantum præsumptionem parit, & aduersarium probandi onere re- 40 leuat: ut ostensum 3. d. except. 1.

X V. Exceptio: Nisi in causa criminali reus confessus nulla alia probatione urgeatur. Hæc exceptio approbatur l. 1. §. diuus Scruerus. ff. de quæstionibus. de qua re uide 3. lib. 3. cap. 8. quæst. 1. except. 1.

X VI. Exceptio: Nisi postea re integra confessum confessionis pœniteat. Hæc exceptio approbatur l. de atate. 11. §. fin. ff. de interrogat. in iure facien. his uerbis: Celsus scribit, licere respondententi pœnitere, si nulla captio ex eius pœnitentia sit auctori. Quod uerissimum mihi (Vlpiano) uidetur, maximè si quis postea plenius instructus quid faciat, instrumentis uel epistolis amicorum de iure suo edocuit.

X VII. Exceptio: Nisi confessus factum ex quo agitur, exceptione utatur. l. non utiq; 9. ff. de exceptionib. De hac re uide 3. lib. 3. cap. 8. quæst. 8. reg. 3. except. 1.

X VIII. Exceptio: Nisi in principali causa, in qua confessio facta est, actor per exceptionem submoueri potuit.

potuit. hoc enim casu per eandem exceptionem ex confessione agens potest submoueri. quæ exceptio approbatur l. si filius. 12. §. fin. ff. de interrog. in iure fac. his uerbis: Exceptionibus quæ institutis in iudicio contra reos actionib. opponuntur, etiam is tui potest, qui ex sua responsione conuenitur ueluti pacti conuenti, rei iudicatæ, & cæteris. Huius exceptionis exemplum proponitur l. si ante. 15. §. mortuo. ff. eod. tit. his uerbis: Mortuo seruo, quem in iure interrogatus suum esse confessus sit, non tenetur is qui respondit: quem admodum etsi proprius eius fuisset, post mortem eius non teneretur. Aliud exemplum proponitur l. confessionibus. 13. §. fin. cum lege sequente. ff. eod. tit. cuius uerba cum alijs similibus uide §. except. 4. Aliud exemplum proponitur l. ult. ff. de confessis, hisce uerbis: Non omnimodò confessus condemnari debet eius rei nomine, quæ an in rerum natura esset, incertum sit. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi non tam factum, quam ius confessus sit, quod ex factis inferitur: hoc est, se debere. tunc enim exceptione cause principalis non adiunatur. quæ replicatio approbatur exemplo l. 2. ff. de confessis, hisce uerbis: Iulianus ait, Confessum certum se debere legatum, omnimodò dānandum, etiam si in rerum natura non sit, aut iam à natura recesserit: ita tamen, ut in æstimatione eius damnetur: quia confessus pro iudicato habetur. Concordat l. qui Stichum. 5. ff. eod. tit. his uerbis: Qui Stichum debere se confessus est, siue mortuus iam Stichus erat, siue post litem contestationem decessit, condemnandus est. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi per errorem facti se debere confessus sit. Quæ duplicatio approbatur exemplo l. cum fideicommissum. 7. ff. de confessis. cuius uerba uide 7. lib. prox. cap. 3. except. 1. repl. 1. Hæc de exceptionibus propositæ regule seu actionis sint dicta. Plures huiusmodi exceptiones uide 7. eod. cap. de interrogationibus: item 5. lib. eod. cap. 2. quæst. 3.

II. QVOMODO CONFES-
sus teneatur?

I. Regula: Quasi ex contractu, pro quo pulsabatur, tenetur. quæ regule approbatur l. de etate. 11. §. qui interrogatus. ff. de interrog. in iure faciendis, hisce uerbis: Qui interrogatus responderit, sic tenetur, quasi ex contractu eius obligatus, pro quo pulsabatur, dum ab aduersario interrogatur. Sed si à prætoris fuerit interrogatus, nihil facit prætoris auctoritas, sed ipsius responsum, siue mendacium.

II. Regula: Quasi ex re iudicata tenetur. quæ regule approbatur l. certum. 6. §. sed & si fundum. ff. de confessis, hisce uerbis: Sed & si fundum iudicem meum esse, tuq; confessus sis: perinde teneberis, atq; si domini mei fundum esse pronunciatum esset.

III. QVIBVS DETUR A-
ctio ex confessione?

lis qui confessum non interrogauerunt, non datur ex

confessione actio. quæ regule approbatur l. ult. ff. de interrogat. in iure faciendis, hisce uerbis: Procuratore Cæsaris ob debitum fiscale interrogante, unus ex filijs, qui nec bonorum possessio acceperat, nec hæres erat, respondit se hæredem. an quasi interrogatoria cæteris teneatur? Scæuola respondit, ab his qui in iure non interrogassent, eum ex responso suo conueniri non posse.

IIII. ADVERSVS QVOS
datur actio?

De procuratore, tutore & curatore confidente, & ipso domino litis, proponitur §. quæst. 1. except. 1.

V. QVID VENIAT IN HAC
actione petendum?

I. Regula: Si respondit se hæredem, nec adiecit pro qua parte hæres sit, in solidum tenetur. Idem est, si alio modo obscure confessus est. de qua re dicitur 7. eod. cap. de interrogationibus. quæst. 6.

II. Regula: Si non restituat, lis æstimabitur. quæ regule approbatur l. certum. 6. §. si alia quacumq; in fin. ff. de confessis. cuius uerba uide §. quæst. 1. except. 12.

VI. QVANDO COMP-
tat actio?

De tempore ad solutionem ei qui confessus est dādo, proponitur d. §. si alia quacumq;. Concordat l. si debitori. 21. ff. de iudicijs, his uerbis: Si debitori meo uelim actionem edere: probandum erit, si fateatur se debere, paratumq; se dicat solvere, audiendum eum, dandumq; diem cum competenti cautela ad soluendam pecuniā. neq; enim damnum magnum est in mora modici temporis. Modicum autem tempus hic intelligendum est, quod post condemnationem reis indultum est. Concordat item l. debitoribus. 31. ff. de re iudicata. cuius uerba uide 7. lib. 8. cap. 4. quæst. 5. reg. 1. Item concordat l. certum. 6. §. si alia. uer. dabitur igitur. ff. de confessis. cuius uerba uide §. quæst. 1. except. 12.

VII. EVENTVS ACTIONIS
propositæ & confessionis.

I. Regula: Nullæ partes iudicantis in constitentes sunt. quæ regule approbatur l. proinde. 25. §. fin. cum lege sequente. ff. ad l. Aquiliam, his uerbis: Notandum, quod in hac actione, quæ aduersus confidentem datur, iudex non rei iudicadæ, sed æstimandæ datur. nam nullæ partes iudicantis in constitentes sunt. Puta enim, quod qui conuenitur, fateatur se occidisse, & paratus sit æstimationem soluere, & aduersarius magni litem æstimet.

II. Regula: Liberatur uerus debitor. quæ regule approbatur exemplo l. si quis. 8. ff. de interrogat. in iure fac. cuius uerba uide §. eod. cap. in prin. Concordat l. qui serui. 20. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide 7. proxime. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi causa, in qua confessio facta est, talis sit, ut uno condemnato non liberetur alter. quæ exceptio approbatur d. l. 20. in prin. his uerbis: Qui seruum alienū respondit suum esse,

esse, si noxali iudicio conuentus sit, dominum liberat: aliter atq; si is, qui confessus sit se occidisse seruum, quem alius occidit: uel si quis responderit se hæredem. nam his casibus non liberatur qui fecit, uel qui hæres est. Nec hæc inter se contraria sunt. Nam superiore casu ex persona serui duo tenentur (sicut in seruo communi dicimus) ubi altero conuento, alter quoq; liberatur. At is qui constitetur se occidisse uel uulnerasse, suo nomine tenetur: nec debet impunitum esse delictum eius qui fecit, propter eum qui respondit: nisi quasi defensor eius qui admittit, uel hæredis litem subijt hoc genere. tunc enim in factum exceptione danda submouendus est actor: quia ille Negociorum gestorum uel Mandati actione recepturus est quod præstitit. Idem est in eo qui mandatu hæredis hæredem se esse respondit, uel cum eum aliàs defendere uellet. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi is qui confessus est, defendendi ueri debitoris causa confessus sit. tunc enim eo conuento, liberatur etiam uerus debitor. quæ replicatio approbatur uerbis iam dictis hisce: Nisi quasi defensor eius, &c. Secunda propositæ regule exceptio est: Nisi confessus per exceptionem tutus sit. Hæc exceptio approbatur exemplo l. confessionibus. 13. §. fin. ff. de interrogat. in iure faciendis. cuius uerba uide §. quæst. 1. except. 4. Tertia exceptio est: Nisi confessus soluendo non sit. Hæc exceptio approbatur l. qui ex. 18. ff. eod. tit. his uerbis: Qui ex parte dimidia hæres erat, cum absentem cohæredem suum defendere uellet, ut satisfactionis onus euitare posset, respondit se solum hæredem esse, & condemnatus est. Quærebat actor, cum ipse soluendo non esset, an rescisso superiore iudicio, in eum qui reuera hæres erat, actio dari deberet? Proculus respondit, rescisso iudicio posse agi: idq; uerum est.

III. Regula: Confesso tempus ad soluendum dari debet. de qua re uide §. quæst. prox.

VIII. AD FINE PROPOSITAE
actionis remedium.

Ex confessione non solum actio, sed exceptio quoq; nascitur. quæ regule approbatur l. quidam. 30. in prin. ff. de donationibus, his uerbis: Quidam in iure interrogatus, nihil sibi debere tutoris hæredes respondit. eum actionem iure amississe, Papi- nianus respondit. Licet enim non transactio- nis, sed donationis hæc uerba esse quis accipiat: attamen eum qui in iure confessus sit, suam confessionem infirmare non posse.

DE INTERROGATIONI-
bus in iure faciendis.

I. RATIO INTERROGATIONVM.

Ratio interrogationum proponitur l. 2. cum legibus sequentibus. ff. de interrogat. in iure faciendis, hisce uerbis: Edictum de interrogationibus ideo prætor proposuit, quia sciebat difficile esse eis

qui heredem bonorum uel possessorum conuenirent, probare aliquem esse hæredem bonorum uel possessorum: quia plerunq; difficilis probatio hæreditatis est. Voluit autem prætor adstringere eum qui conuenitur ex sua in iudicio responsione, ut uel confitendo, uel mentiendo se oneret: simul ut de portione, pro qua quisq; hæres extiterit, ex interrogatione certioretur. Concordat l. 1. §. 1. ff. eod. tit. his uerbis: Est autem interrogatio tunc necessaria, cum in personam est actio, & ita si certum petetur: ne dum ignoret actor, qua ex parte aduersarius defuncto hæres extiterit, interdum plus petedo aliquid damni sentiat.

II. CAUSA, EX QVA IN-
terrogatio facienda.

Si dubitetur de aliquo, & probatio difficilis sit, aduersarius interrogandus est, ut uel confitendo, uel mentiendo sese oneret, & ita is cui probandi onus incumbit, eo releuetur. quæ causa ex supradictis constat. Concordat l. 1. in prin. ff. de interrogat. in iure faciendis, his uerbis: Toties hæres interrogandus est, quæ ex parte hæres sit, quoties aduersus eum actio instituitur, & dubitat actor, qua ex parte is cum quo agere uelit, hæres sit. Aliud exemplum proponitur l. non alienū. 10. ff. eod. tit. his uerbis: Non alienum est, eum à quo damni infecti stipulari uelimus, interrogari in iure, an ædes uel locus eius sit, ex quo damnum timeatur, & pro qua parte: ut si neget suum prædium esse, ne damni infecti caueat, aut cedere: aut si resistendum putauerit, quasi dolo uersatus, tradere compellatur. Concordat deniq; l. uiciumq;. 21. ff. eod. tit. his uerbis: Viciumq; iudicem æquitas mouerit, æquè oportere fieri interrogationem, dubium non est. Pro- postæ regule exceptiones uide paulo inferius.

III. QVID, SEV DE QVA
re interrogatio facienda?

I. Regula, De interrogando, an & pro qua parte hæres sit, proponitur l. 2. cum lege sequente. ff. de interrogat. in iure faciendis. cuius uerba uide paulo superius quæst. 1. Concordat l. 1. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. quæst. prox. Item concordat l. uoluit prætor. 4. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. quæst. 1.

II. Regula proponitur l. si sine. 9. §. illud queritur. ff. eod. tit. his uerbis: Illud queritur, an quis cogatur respondere, utrum ex testamento hæres sit: & utrum suo nomine ei quæsitum sit hæres dicas, an uerò per eos quos suo iuri subiectos habet, uel per eum cui hæres extiterit summam igitur prætor cognoscere debet, cum quæretur, an quis respondere debeat, quo iure hæres sit: ut si ualde interesse compererit, plenius respondere iubeat, quæ obtinere debent non solum in hæredibus, sed etiam in honorarijs successoribus.

III. Regula, De interrogando, an hereditas ex causa fideicom-

fideicommissi ei sit restituta, proponitur d.l.9. §. fin. his uerbis: Iulianus scribit, eum quoq; cui hæreditas restituta est, debere in iure interrogatum respōdere, an hæreditas ei sit restituta.

III. Regula: Si de peculio agatur, quid interrogandum, definitur d. §. fin. his uerbis: Iulianus scribit, Si de peculio agatur, non oportere responderi a patre uel domino, an in potestate habeat filium uel seruum: quia hoc solū quærat, an peculium apud eum, cum quo agitur, sit.

V. Regula: Si damni infecti nomine agatur, quid interrogandum, definitur l. non alienum. 10. ff. d. ti. cuius uerba uide paulo superius quest. 2. Concordat l. qui seruum. 20. §. fin. ff. eod. ti. cuius uerba uide 7. quest. 2. reg. 1. except. 14. repl. 3.

V. I. Regula: Interrogatus an fundum possideat, etiam interrogari debet quota ex parte possideat. Que regula approbatur d. l. 20. §. in iure. cuius uerba uide d. repl. 3.

VII. Regula: De ætate quoq; interrogatio fit. l. de ætate. 11. in prin. ff. d. ti. his uerbis: De ætate quoque interrogatus, interdum respōdere debet.

III. AD FINE REMEDIUM.

Ad fine remedium interrogationum, sunt actiones interrogatorie nunc sublata. quod approbatur l. 1. §. interrogatorijs. ff. de interrog. in iure faciend. his uerbis: Interrogatorijs actionibus hodie non utimur: quia nemo cogitur ante iudiciū de suo iure aliquid respondere. ideoq; minus frequentantur, & in desuetudinem abierunt, & tantummodo ad probationes litigatoribus sufficiunt ea quæ ab aduersa parte expressa fuerunt apud iudices, uel in hæreditatibus, uel alijs rebus quæ in causis uertuntur.

V. Qui interrogare possint? item, qui interrogandi, ubi & quando, uide 7. in exceptionib. proximè sequent.

VI. EVENTVS INTERROGATIONUM.

I. Regula: Si interrogatus non respōderit, in solidum tenetur. que regula approbatur l. de ætate. 11. §. qui tacuit. ff. de interrog. in iure faciendis, his uerbis: Qui tacuit apud prætorem, in ea causa est, ut instituta actione in solidum conueniatur, quia quasi negauit se hæredem. Nam qui omnino non respondet, contumax est. contumaciæ autem pœnam hanc ferre debet, ut in solidum conueniatur, quemadmodum si negasset: quia prætorem contemnere uidetur. Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi non iudex, sed aduersarius interrogauerit. Hæc exceptio reprobatur l. si sine. 9. §. 1. ff. d. ti. hisce uerbis: Interrogatū non solūm a prætore accipere debemus, sed & ab aduersario. Concordat d. l. 11. §. qui interrogatus. cuius uerba uide 5. eod. cap. de confessis, quest. 2. reg. 1. Secunda exceptio est: Nisi seruus interrogauerit. Hæc exceptio approbatur d. l. 9. §. 1. cuius uerba uide 7. except. prox. Tertia exceptio est: Nisi

seruus interrogetur. Hæc exceptio approbatur d. §. 1. his uerbis: Si seruus interrogetur, nulla erit interrogatio, non magis quàm si seruus interroget. Quarta exceptio est: Nisi interrogatus non suo, sed alieno nomine agat uel conueniatur. Hæc exceptio approbatur d. l. 9. §. alius, his uerbis: Alius pro alio non debet respondere cogi, an hæres sit. de se enim debet quis in iudicio interrogari: hoc est, cum ipse conueniat. Concordat l. si filius. 19. ff. eod. ti. his uerbis: Si filius, cū pro patre suo ageret, tacuit interrogatus, omnia perinde obseruanda erunt, ac si non esset interrogatus. Planè qui absentis nomine interrogatus non responderit, pœnam non defendentis subit. de qua re uide 5. lib. 5. cap. 7. post reg. 11. quest. 2. reg. 2. Quinta exceptio est: Nisi non in iure, uel apud iudicem sit interrogatus, sed alibi. Hæc exceptio approbatur simul & declaratur l. uoluit prætor. 4. §. fin. ff. de interrogat. in iure fac. cuius uerba uide 5. eod. cap. de confessis, quest. 1. except. 14. Concordat l. 1. §. interrogatorijs. ff. eod. ti. cuius uerba uide paulo superius quest. 4.

Sexta exceptio est: Nisi interrogatus tempus deliberandi petat. Hæc exceptio approbatur l. qui interrog. s. cum lege sequente. ff. de interrog. in iure fac. his uerbis: Qui interrogatur, an hæres, uel quota ex parte sit, uel an in potestate habeat eum cuius nomine noxali iudicio agitur, ad deliberandum tempus impetrare debet: quia si perperam confessus fuerit, in commodo adficietur. Et quia hoc defunctorum interest, ut successores habeant: interest & uiuentium, ne præcipitentur, quam diu iustè deliberant. Septima exceptio est: Nisi interrogatus, an hæres sit, controuersiam hereditatis patiat. Hæc exceptio approbatur l. 6. §. interdum. ff. d. ti. his uerbis: Interdum interrogatus quis, an hæres sit, non cogitur respondere: ut puta si controuersiam hæreditatis ab alio patiat. Et ita diuus Hadrianus constituit: ne aut negando se hæredem, præiudicet sibi: aut dicendo se hæredem, illigetur etiam ablata sibi hæreditate.

Octaua exceptio est: Nisi filius, qui se abstinerat hereditate, an hæres sit interrogatus, tacuerit. Hæc exceptio approbatur l. si filius. 12. §. fin. autem. ff. d. ti. his uerbis: Si filius, qui se abstinuit, interrogatus tacuerit, succurrendum est ei: quia hunc qui abstinuit, prætor non habet hæredis loco. Nona exceptio est: Nisi de ætate sit interrogatus. Hæc exceptio reprobatur l. de ætate. 11. in prin. ff. eod. ti. his uerbis: De ætate quoq; interrogatus, interdum respondere debet. Decima exceptio est: Nisi interrogatus sit de causa, ex qua hæres sit: item, per quem hæres sit effectus. Hæc exceptio reprobatur l. si sine. 9. §. illud queritur. ff. de interrog. in iure fac. cuius uerba uide 5. quest. 3. reg. 2.

Vndecima exceptio est: Nisi rei uendicatione conuentus interrogetur, pro qua parte res eius sit. Hæc exceptio approbatur l. in speciali. 73. ff. de rei uendicatione, his uerbis: In speciali actione non cogitur possessor dicere, pro qua parte eius sit.

12. Regula: Si interrogatus obscure, uel non ad interrogatum responderit, eque in solidum tenetur. Quæ regula approbatur per ea quæ dicta sunt 5. reg. prox. except. 12. repl. 1. cum replicationibus sequentibus.

13. Regula: Si interrogatus negauit, estq; mentitus, eque in solidum tenetur. quæ regula approbatur simul & distinguitur per ea quæ dicta sunt paulo superius reg. 1. except. 14. repl. 5.

14. Regula: Si interrogatus confessus sit, ex ista confessione aduersus eum oritur actio, de qua dictum 5. eod. cap. in prin. Hactenus de confessis & interrogationibus in iure faciendis sit dictum.

eius sit. hoc enim petitoris munus est, non possessoris. Quod etiam in Publiciana obferuatur. Duodecima exceptio est: Nisi rei uendicatione, uel alia simili actione conuentus, interrogetur de titulo suæ possessionis. Hæc exceptio approbatur per ea quæ dicta sunt 5. lib. eod. cap. 2. quest. 2. reg. 1. except. 6. Decimatertia exceptio est: Nisi, actione de peculio conuentus, interrogatus sit, utrū in potestate filium uel seruum habeat, nec ne? ita hæc exceptio approbatur d. l. 9. §. fin. ff. de interrogat. in iure faciendis. cuius uerba uide paulo superius quest. 3. reg. 4.

Decimiquarta exceptio est: Nisi responderit interrogatus, que exceptio ipso quidem iure substituit, uerum eius replicatio prima hæc est: Nisi ad interrogatum non responderit. Hæc replicatio approbatur d. l. 11. §. quod autem. ff. eod. ti. his uerbis: Quod ait prætor, Omnino nõ respondisse: posteriores omnes sic acceperunt, ut omnino non respondisse uideatur, & qui ad interrogatum non respōdit, id est, uerbis error. Huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi interrogatus, an ex dimidia parte hæres sit, responderit: Hæres sum. Hæc duplicatio approbatur l. si sine. 9. §. qui interrogatus. ff. eod. ti. his uerbis: Qui interrogatus hæredem se responderit, nec adiecit ex qua parte: ex assè respondisse dicendus est. nisi forte ita interrogetur, an ex dimidia parte hæres sit, & responderit: Hæres sum, hic enim magis puto eum ad interrogatum respondisse. Secunda propositæ exceptionis replicatio est: Nisi obscure responderit interrogatus. Quæ replicatio approbatur d. l. 11. §. nihil. ff. de interrogat. in iure fac. his uerbis: Nihil interest, neget quis, an taceat interrogatus, an obscure respondeat, ut incertum dimittat interrogatorem.

Tertia replicatio est: Nisi se hæredem esse uel possidere responderit, nec adiecit pro qua parte uel hæres sit, uel possideat. Hæc replicatio approbatur d. l. 9. §. qui interrogatus. ff. eod. ti. cuius uerba uide paulo superius repl. 1. Concordat l. qui seruum. 20. §. in iure. ff. eod. ti. his uerbis: In iure interrogatus an fundū possideat, quæro an respondere cogendus sit & quota ex parte fundum possideat? Iabolenus scribit, possessorem fundi cogi debere respondere, quota ex parte fundum possideat: ut si minore ex parte possidere se dicat, in aliam partem que non defenderetur, in possessionem actor mittatur. Idem & si damni infecti caueamus. Nam & hic respondere debet, quota ex parte eius sit prædiū: ut ad eam partem stipulationem accommodemus. Pœna autè non repromittentis hæc est, ut in possessione eamus: & ideo eò perinet scire, an possideat. Quarta replicatio est: Nisi respondens se pro parte heredem, non adiecit pro qua parte. Hæc replicatio ipso quidem iure substituit, uerum eius duplicatio hæc est: Nisi pro dimidia parte sit hæres. que duplicatio approbatur l. de ætate. 11. §. si interrogatus. ff. de interrog. in iure facien. his uerbis: Si interrogatus quis, an ex assè hæres esset,

responderit se ex parte hæredem: si ex dimidia esset, nihil ei nocere responsum, quæ sententia humana est. Quinta replicatio est: Nisi interrogatus negauit, estq; mentitus. Hæc replicatio approbatur d. l. 11. §. nihil interest. cuius uerba uide paulo superius repl. 1. Concordat d. l. 11. §. qui tacuit. cuius uerba uide 5. eod. quest. in prin. Concordat item d. l. 11. §. si cum esset, his uerbis: Si cum esset quis, ex semisse hæres, dixerit se ex quadrate, mendacii hanc pœnam feret, quod in solidum conueniatur, non enim debuit mentiri, dum se minoris portionis hæredem adseuerabat. Huius replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi siq; dolo malo negauerit. Hæc duplicatio approbatur d. §. si cum, his uerbis: Interdum iusta ratione potest opinari se hæredem ex minore parte, quid enim, si nescit sibi partem adcreuisse, uel ex incerta parte fuit institutus? cur ei responsum noceat? Concordat d. l. 11. §. qui iusto, his uerbis: Qui iusto errore ductus negauerit se hæredem, uenia dignus est. Sed & si quis sine dolo malo, culpa tamen respondit, dicendum erit, absolui eum debere: nisi culpa dolo proxima sit. Secunda duplicatio est: Nisi is qui negauit seruum in sua potestate esse, pro parte tantum sit dominus, cateriq; domini eque sint mentiti. Hæc duplicatio reprobatur l. si seruus. 17. ff. de interrogat. in iure facien. his uerbis: Si seruus non sit unius, sed plurium, & omnes mentiti sunt eum in sua potestate non esse, uel quidam ex illis, aut dolo fecerunt quo minus sit in potestate: unusquisq; eorum tenebitur in solidum, quemadmodum tenerentur & si haberent in potestate. Is uerò qui nihil dolo fecit, quo minus in potestate haberet, uel non negauit, non tenebitur. Plures propositæ replicationis duplicationes uide 5. eod. cap. de confessis, quest. 1. Hæc de prima regula eiusq; exceptionib. sint dicta.

15. Regula: Si interrogatus obscure, uel non ad interrogatum responderit, eque in solidum tenetur. Quæ regula approbatur per ea quæ dicta sunt 5. reg. prox. except. 12. repl. 1. cum replicationibus sequentibus.

16. Regula: Si interrogatus negauit, estq; mentitus, eque in solidum tenetur. quæ regula approbatur simul & distinguitur per ea quæ dicta sunt paulo superius reg. 1. except. 14. repl. 5.

17. Regula: Si interrogatus confessus sit, ex ista confessione aduersus eum oritur actio, de qua dictum 5. eod. cap. in prin. Hactenus de confessis & interrogationibus in iure faciendis sit dictum.

DE IURE IURANDO. Cap. VI.

I. VSVS IURIS IURANDI, & similia.

Prima regula: Iurcurando deciduntur controuersie. Quæ regula approbatur l. 1. ff. de iure iurando, his uerbis: Maximum remedium expedien-

pediendarum litium in usum uenit iurandi religio, qua uel ex pactione ipsorum litigatorum, uel ex autoritate iudicis deciduntur controuersiae.

II. Regula: iusurandum assimilatur transactioni. l. 2. ff. d. tt. his uerbis: Iusurandum speciem continet transactionis, maioremque habet auctoritatem, quam res iudicata.

III. Regula: iusurandum confertur rei iudicatae. l. 1. in prin. ff. quarum rerum actio non datur, his uerbis: Iusurandum uicē rei iudicatae obtinet: non immeritō, cum ipse quis iudicem aduersarium suum de causa sua fecerit, deferendo ei iusurandum. Concordat l. si deferente. 13. ff. quib. modis pignus soluitur. Concordat item l. 2. ff. de iureiurando, cuius uerba uide s. reg. prox. item concordat l. qui iurasse. 26. §. fin. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. reg. prox.

III. Regula: iusurandum confertur nouationi. d. l. 26. §. fin. his uerbis: Iurandi conditio ex numero esse uideri potest nouandi deleganditile: quia proficitur ex conuentione, quam uis habeat & instar iudicij.

V. Regula: Solutioni comparatur Iusur. 27. ff. eod. tt. his uerbis: Iusurandum etiam loco solutionis cedit.

VI. Regula: Acceptilationi simile est iusurandum. quae regula approbatur Iusur. 40. ff. de iureiurando, his uerbis: Iusurandum est acceptilationi simile.

II. CAUSAE EX QUIBUS IURANDUM.

Si deficiente probatione iusurandum delatum sit, aut iurandum, aut causa cadendum est. quae regula approbatur Iusurandum. 34. §. ait praetor. ff. de iureiurando, his uerbis: Ait Praetor: Eum a quo iusurandum petetur, soluere aut iurare cogam. Alterum itaque eligat reus: aut soluat, aut iuret. Si non iurat, soluere cogendus erit a praetore. Concordat l. manifesta. 38. ff. eod. tt. his uerbis: Manifesta turpitudinis est & confessionis, nolle nec iurare, nec iusurandum referre. Concordat item l. delata. 9. C. eod. tt. his uerbis: Delata conditione iurandi, reus (si non per actorem, quo minus de calumnia iuret, steterit) per iudicem soluere, uel iurare, nisi referat iusurandum, necesse habet. Concordat item d. l. 34. §. datur. ff. d. tt. Proposita regulae exceptio prima haec est: Nisi alius non aduersarius iusurandum detulerit. Haec exceptio approbatur simul & distinguitur per ea quae habentur §. cap. prox. quaest. 1. except. 6. Secunda exceptio est: Nisi is iusurandum deferat, qui ad hoc habilis non sit. Haec exceptio approbatur l. tutor. 35. §. 1. ff. de iureiurando, his uerbis: Prodigus, si deferat iusurandum, audiendus non est. Idemque in ceteris similibus ei dicendum est. Nam siue pro pacto conuento, siue pro solutione, siue pro iudicio hoc iusurandum cedit, non ab alijs delatum probari debet, quam qui ad haec habiles sunt. Plura proposita exce-

ptionis exempla uide §. d. cap. prox. quaest. 1. except. 5. cum exceptionibus sequentibus. Tertia exceptio est: Nisi parenti uel patrono iusurandum deferatur. Haec exceptio reprobat l. quoties. 14. ff. de iureiurando, his uerbis: Quoties propter rem iuratur, nec parenti, nec patrono remittitur iusurandum. propter rem autem iusurandum exigitur, ueluti de pecunia credita: cum iurat actor sibi dari oportere, uel reus se dare non oportere. Idem est, cum de pecunia constituta iusurandum exigitur. Quarta exceptio est: Nisi is cui iusurandum deferatur, iudicium suscipere cogi non possit. Haec exceptio approbatur exemplo d. l. 35. §. fin. ff. eod. tt. his uerbis: Qui non compelluntur Romae iudicium accipere, nec iurare compellendi sunt: ut legati prouinciales. Concordat l. sed & si. 28. §. ex quibus ff. de iudicij, hisce uerbis: Ex quibus causis non cogitur legatus iudicium accipere, nec iurare cogendus est, se dare non oportere: quia hoc iusurandum in locum litis contestatae succedit. Aliud exemplum proponitur l. si patronus. 16. ff. de iureiurando, his uerbis: Si patronus libertam suam duxerit uxorem, non compellitur iurare de rerum amotarum iudicio. Sed & si ipse deferat iusurandum libertae suae, de calumnia non debet ipse iurare. Aliud exemplum proponitur l. in contractibus. 14. §. illo obseruando. C. de non num. pecunia, his uerbis: Illo uidelicet semper obseruando, ut in quibus non permittitur exceptionem non numeratae pecuniae opponere uel ab initio, uel post taxatum tempus elapsum: in his nec iusurandum offerre liceat. Quinta exceptio est: Nisi pupillo deferatur. Haec exceptio approbatur Iusurandum. 34. §. pupillo. ff. de iureiurando, his uerbis: Pupillo non deferatur iusurandum. Sexta exceptio est: Nisi alij, quam ei qui gestit, iusurandum deferatur. Haec exceptio approbatur l. Marcellus. 11. §. iurare. ff. rerum amotarum, his uerbis: Pater amouentis iurare non cogitur, cum iniquum sit de alieno facto alium iurare. Is ergo cogitur iurare, qui amouisse dicitur: & idcirco nec haeres eius, qui quaeque amouisse dicitur, iurare cogitur. Concordat d. l. 34. §. procurator. ff. de iureiurando, his uerbis: Procurator non compellitur iurare, nec defensor. & ita Iulianus scribit lib. X. Digest. defensorem iurare non compelli: sufficereque ad plenam defensionem, si paratus sit iudicium accipere. Septima exceptio: Nisi tutori rei conuenti iusurandum deferatur. Haec exceptio approbatur per ea quae dicta sunt §. except. prox. Eius autem replicatio haec est: Nisi tutor ipse gestit, uel cum eo sit gestum. quae replicatio approbatur exemplo l. cum etiam. 5. C. de iureiurando, his uerbis: Cum etiam a pupillorum tutoribus, uelut ab ipsis pupillis, relicta fideicommissa uidentur: super fideicommissis praefes prouinciae cognoscet, & si id tibi relictum esse constitit, reddi tibi efficiet. Idem, si inficeretur ad iusuran-

Iusurandum (ut desideras) tutorem adiget. Prima exceptio est: Nisi non de omnibus rebus iusurandum deferatur. Haec exceptio reprobat l. de reb. 14. ff. rerum amotarum, his uerbis: De rebus amotis permittendum est marito uel uxori de quibusdam rebus iusurandum deferre, de quibusdam probare. Nona exceptio est: Nisi defers de calumnia iurare nolit. Haec exceptio approbatur l. iusurandum. 34. §. qui iusurandum. ff. de iureiurando, his uerbis: Qui iusurandum defert, prior de calumnia iurare debet, si hoc exigitur: deinde sic ei iurabitur. Concordat l. si non. 37. ff. eod. tt. his uerbis: Si non fuerit remissum iusurandum ab eo qui detulit, nec de calumnia iuret: consequens est, ut debeat de negari actio. Sibi enim impuret, qui processit ad delationem iurandi, nec prius de calumnia iurauit: ut sit iste remittenti similis. Concordat l. delata. 9. ibi si non per actorem. C. eod. tt. cuius uerba uide §. ead. quaest. in prin. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi parens filio, uel patronus liberto iusurandum deferat. Haec replicatio approbatur d. l. 34. §. qui iusurandum, in fine, his uerbis: Hoc iusurandum de calumnia aequè patrono ac parentibus remittitur. Concordat l. si patronus. 16. ff. eod. tt. cuius uerba uide paulo superius except. 4. Concordat item l. licet. 7. ibi: nec deferentes. ff. de obsequijs liberorum. Altera replicatio est: Nisi is cui iusurandum delatum est, illud referat. referens enim de calumnia iurare non cogitur. quae replicatio approbatur d. l. 34. §. datur autem. ibi sed nec iusurandum. ff. de iureiurando, his uerbis: Nec iusurandum de calumnia referenti deferatur: quia non est ferendus actor, si conditioni quam ipse detulit, de calumnia uelit sibi iurare. Decima exceptio est: Nisi antea quoque iusurandum delatum fuerit, & rursus reuocatum. Haec exceptio approbatur l. si quis. 11. in prin. C. de iureiurando, his uerbis: Si quia iusurandum intulerit, & necdum eo praestito, postea utpote sibi allegationibus abundantibus, hoc reuocauerit: sancimus, nemini licere penitus iterum ad sacramentum recurrere (satis enim absurdum est, redire ad hoc, cui renuncian dum putauit: & cum desperauit aliam probationem, tunc denuo ad religionem conuolare) & iudices nullo modo eos audire ad tales iniquitates uenientes. Undecima exceptio est: Nisi is cui iusurandum delatum est, illud referat. Haec exceptio approbatur d. l. 34. §. datur. ff. de iureiurando, his uerbis: Datur autem & alia facultas reo, ut si malit, referat iusurandum. & si is qui petet, conditione iurandi non utetur, iudicium ei praetor non dabit. Aequissimè enim hoc facit: cum non debeat displicere conditio iurandi ei qui detulit. Concordat d. l. 34. in prin. his uerbis: Iusurandum & ad pecunias, & ad omnes res locum habet: etiam de operis iusurandum deferri potest. Nec de iniuria queri ad-

uersarius potest, cum possit iusurandum referre. Concordat item d. l. 34. §. fin. his uerbis: Curat res in iusurandum demissa est, index iuramentum absoluet, & referentem audiet: & si actor iuret, condemnet reum: nolentem iurare reum, si soluat, absoluet: non soluentem condemnet, uel ex relatione non iurante auctore, absoluet reum. Concordat item l. delata. 9. in fine. C. de iureiurando, cuius uerba uide §. ead. quaest. in prin. Item concordat l. generaliter. 12. §. sed iuramento. C. eod. tt. Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi referens non iurauerit de calumnia. Haec replicatio reprobat l. iusurandum. 34. §. datur. ibi sed nec iusurandum. ff. de iureiurando, cuius uerba uide paulo superius except. 9. repl. 2. Secunda replicatio est: Nisi ex conuentione extra iudicium iusurandum sit delatum. Haec replicatio approbatur l. iusurandum. 17. in prin. ff. eod. tt. his uerbis: Iusurandum, quod ex conuentione extra iudicium deferatur, referri non potest. Tertia replicatio est: Nisi ex delicto agatur. quae replicatio uidetur approbari l. Marcellus. 11. §. fin. cum lege sequente. ff. rerum amotarum, his uerbis: Si quis delatum sibi iusurandum referre uelit, non uidetur praetor id permisisse: non magis, quam si quis ei qui furti agat, iusurandum referat, an ipse fur sit. Concordat l. idem. 13. ff. eod. tt. his uerbis: Idem Labeo scribit, mulier non esse permittendum referre iusurandum: & ita edicto ordinatum uidetur. Quarta replicatio est: Nisi tale factum referatur, de quo referens probabiliter dubitat. hoc enim casu per relationem aduersario non iurante, non erit tutus. Haec replicatio reprobat d. l. 34. §. 1. ff. de iureiurando, his uerbis: Quid tamen, si ideo dicat reus se liberatum, quoniam Stichum, quem promiserat, putat decessisse? non erit tutus per relationem. & ideo ex hac causa putat Marcellus (& rectè) aut remittendum ei iusurandum, aut spacium dandum, ut certioreretur, & sic iuret. Quinta replicatio est: Nisi non tale iusurandum referatur, quale deferatur. Haec replicatio ipso quidem iure subsistit, uerum eius sunt duplicationes aliquot ex arbitrio iudicis pendentes, quae duplicationes approbantur d. l. 34. §. non semper, his uerbis: Non semper conuonans est, per omnia referri iusurandum quale deferatur: forsitan ex diuersitate rerum uel personarum quibusdam emergentibus, quae uarietatem inducunt. Ideoque si quid tale incidit, officio iudicis conceptio huius iurandi terminetur. Plures huiusmodi replicationes uide §. cap. prox. Duodecima exceptio est: Nisi is qui defert iusurandum, ipse dubitet. Haec exceptio approbatur exemplo d. l. 34. §. 1. ff. de iureiurando, cuius uerba uide paulo superius repl. 4. Haec de quaestione proposita secunda.

III. VBI IURANDVM?

Regulariter apud iudicem iurandum est, quae regula approbatur l. generaliter. 12. §. omne igitur. C. de iureiurando, cuius uerba uide §. quaest. 4. except. 2. Verum huius

huius regula exceptio prima hæc est: Nisi is cui iusiurandum delatum est, egregia persona sit, uel ualeitudinarius. quæ exceptio approbatur l. ad person. 15. ff. de iureiurando, his uerbis: Ad personas egregias, eosq; qui ualitudine impediuntur, domum mitti oportet ad iusiurandum. Vide insuper de exceptione proposita §. lib. eod. cap. 1. de iuramento calumnie, quæst. 5. Secunda exceptio est: Nisi is qui iurare debet, absit. Hæc exceptio approbatur d. l. 12. §. his de presentib. C. de iureiurando, his uerbis: Si persona non præsens inueniatur, cui sacramentum est illatum, lite fortè per procuratorem uentilata: necesse est, uel ipsam principalem personam datis certis inducijs ad iudicem uenire, ut ea quæ de sacramentis statuta sunt, impleat: uel si iudex existimauerit, in prouincia ubi degit, sub actorum testificatione iuramentum ab ea uel dari, uel referri, uel recusari, hoc procedere: ut singulis casibus euentus iam definitus imponatur. Licentia concedenda etiam parti alteri, uel per se, uel procuratorem super hoc ipso ordinatum, adesse his quæ de iuramento aguntur: uel si neutrum facere maluerit, & ex una parte (sub fide tamen gestorum) iuramentum præstari, uel referri, uel recusari: expensis propter huiusmodi causam præstandis, officio iudicis trutinandis, an ab utraque parte, uel ab altera eas oporteat depedi. Nullo tamen ex hoc litibus impedimento generando: sed donec ea procedunt, alijs capitulis uel litis membris à iudice examinandis: & postquam fuerint ei intimata gesta super iuramento subsecuta, tunc iterum ad hoc capitulum iudice redeunte, & eo adimpleto ad cætera perueniente: omnibus alijs, quæ de præsentibus sancita sunt, & in absentium parte obseruandis. In omnibus autem casibus, in quibus sacramenta præstantur, obseruationem iudicalem permanere censemus secundum personarum qualitatem, siue sub ipso iudice præstari oportet iuramentum, siue in domibus, siue sacris scripturis tactis, siue in sacrosanctis oratorijs. Plura de exceptione proposita uide §. lib. eod. cap. 1. de iuramento calumnie, quæstione 5. except. 4. Sed et plures propositæ regulæ exceptiones uide d. quæst. 3.

III. QUANDO IURANDUM?

Regulariter statim, postquam delatum est, iusiurandum præstari debet. quæ regula approbatur l. non erit. 5. §. fin. et l. remittit. 6. §. fin. ff. de iureiurando. de qua re j. dicitur cap. prox. quæst. 1. causa 2. et 3. Huius regulæ exceptio hæc est: Nisi spaciū ad deliberandum ex iusta causa petat. Hæc exceptio approbatur exemplo l. iusiurandum. 34. §. 1. ff. de iureiurando. cuius uerba uide §. quæst. 2. except. 1. repl. 4. Concordat l. qui interrogatur. 5. cum lege sequente. ff. de interrog. in iure sac. cuius uerba uide §. cap. prox. de interrog. quæst. 6. reg. 1. ex-

cept. 6. Secunda exceptio uidetur: Nisi cum iudex iusiurandum detulisset, ab ea sententia sit appellatum. hoc enim casu finis appellationis uidetur expectandus. Sed hæc exceptio reprobatu r generaliter. 12. in prin. C. de iureiurando, his uerbis: Generaliter de omnibus iuramentis, quæ in litibus offeruntur, uel à iudice, uel à partibus, definitum est. Cum enim ià in crebuit, iudices in plenissima definitione sacramentum imponere: euenit, ut prouocatione lite suspensa, hi quidem qui iusiurandum præstare iussi sunt, ab hac fortè luce subtrahantur, probationes autem eorum cadat: cum multum discrepet iuramentum hæreditarium à principali sacramento. Necessitate itaq; rerum coacti, & probationibus pinguius subuenientes, ad huiusmodi uenimus sanctionem. Omne igitur iuramentum, siue à iudicibus, siue à partibus illatum, uel in principio litis, uel in medio, uel in ipsa definitiua sententia, sub ipso iudice datur, non expectata uel ultima definitione, uel prouocationis formidine.

V. QUA FORMA IURANDUM?

Ut delatum est, ita quoq; iurandum. quæ regula approbatur l. ait pretor. 3. §. fin. cum legibus sequentibus. ff. de iureiurando, his uerbis: Iurari autem oportet, ut delatum est iusiurandum. Ceterum si ego detuli ut per Deū iurares, tu per caput tuum iurasti, uel filiorum tuorum, non erit ratum habendum iusiurandum. Quod si exegimus per salutem tuam iurares, & iurasti: stabimus. Omne enim omnino licitum iusiurandum, per quod uoluit quis sibi iurari, idoneū est: & si ex eo fuerit iuratum, preter id tuebitur. Concordat l. qui per. 33. ff. eod. tit. his uerbis: Qui per salutem suam iurat, licet per Deum iurare uideatur (respectu enim diuini numinis ita iuratur) tamen si non ita specialiter iusiurandum ei delatum est, iurasse non uidetur. Et ideo ex integro solenniter iurandum est. Propositæ regulæ exceptio prima hæc est: Nisi iusiurandum illicitum sit delatum. Hæc exceptio approbatur l. non erit. 5. §. sed si quis ff. de iureiurando, his uerbis: Si quis illicitum iusiurandum detulerit, scilicet improbatæ publicæ religionis: uideamus, an pro eo habeatur, atq; si iuratum nõ esset? Quod magis existimo dicendum. Concordat d. l. 5. §. diuus, his uerbis: Diuus Pius iurijurando, quod propria superstitione iuratum est, non esse standū rescripsit. Planè in quibusdam exemplaribus uocabulum Non est omissum. Secunda propositæ regulæ exceptio est: Nisi iusiurandum referatur, hoc in casu uidetur tale iusiurandum præstandum, quale delatum est, non quale est relatum. De hac re uide §. q. 2. except. 1. repl. 5.

VI. QUI IURARE DEBEANT, ET ALIA UIDE J. CAP. PROX. INTER EXCEPTIONES.

VII. EVENTVS IURIS IURANDI.

Regula: Si delato iurando iuratum non sit, is cui delat-

cui delatum est, pro confesso habetur. quæ regula approbatur simul & distinguitur per ea quæ dicta sunt §. quæst. 2. Sed et distinguitur per ea quæ habentur j. cap. prox. quæst. 1. except. 1.

II. Regula: Si delato uel relato iureiurando iuratum sit, iuranti tam actio quam exceptio ex eo datur. Idem est et si uolenti iurare iusiurandum remissum sit: item si is cui delatum est iusiurandum, illud retulit, nec aduersarius iurare uoluit. de qua re dicitur j. cap. prox.

III. Regula: Sed et aduersus iurantem datur ex iureiurando actio. quæ regula approbatur l. si duo. 13. §. si quis iurauerit. ff. de iureiurando, his uerbis: Si quis iurauerit me ei uendidisse rem centum, ex empto agere poterit, ut ei cætera præstetur: id est, ut res tradatur, & de euisione caueatur. An tamen ad precium consequendum ex uendito conueniri possit, uideandum. Et siquidem de hoc ipso iuratum est, & quoddam precium solum est, nulla pro precio actio superest. Si uero hoc non fuerit iuratum, tunc consequens est, de precio eum teneri. Idem dicemus, & si quis societatem fecisse iurauerit. Nam & is pro socio poterit conueniri. Marcellus etiam rescribit, si quis iurauerit ob decem pignori dedisse fundum, non aliàs eum pignoratitia agere posse, quàm si decem soluerit. Sed & illud adijcit, fortassis eum etiam in decem ex iureiurando suo posse conueniri: quod magis probat. cui Quintus Saturninus consensit: argumento quoque utitur eius qui iurauit, eam quæ uxor sua fuerat, rem sibi in dotem dedisse. nam & hic uxori ait utilem de dote actionem dandam. Quæ non esse extra æquitatem posita, non negauerim.

III. Regula: Si occasione iurandi præstandi, aliqua oriatur controuersia, in arbitrio iudicantis est. Hæc regula approbatur l. iusiurandum. 34. §. si de qualitate. ff. de iureiurando, his uerbis: Si de qualitate iuramenti fuerit inter partes dubitatum, con-ceptio eius in arbitrio iudicantis est. Concordat d. l. 34. §. non semper, in fine. cuius uerba uide §. quæst. 2. except. 1. repl. 5. Concordat item l. generaliter. 12. §. in omnibus. C. de iureiurando. cuius uerba uide §. quæst. 3. except. 2.

V. Regula, De periurio. Si peieratum sit, periurij poena competit. quæ regula approbatur l. quod si. 21. cum lege sequente. ff. de dolo malo. cuius uerba uide j. cap. prox. quæst. 1. except. 17. Huius regulæ exceptio prima hæc est: Nisi pupillus peierauit. Hæc exceptio approbatur l. qui iurasse. 26. in prin. ff. de iureiurando, his uerbis: Pupillus non uidetur peierare: quia sciens fallere non uidetur. Secunda exceptio est: Nisi quis id quod iurato promissit, ex iusta uel necessaria causa non præstet. Hæc exceptio approbatur exemplo l. ultim. ff. qui satisfacere cogantur, his uerbis: Qui iurato promissit iudicio sisti, non uidetur peierasse, si ex concessa causa hoc deseruerit. Aliud exemplum proponitur l. imp. 38.

in princip. ff. ad municipalem, his uerbis: Imp. Severus & Antoninus rescripserunt, gratiam se facere iurifurandi ei qui iurauerat se ordini non interfuturum, & postea diuiniuit creatus esset.

Quæ sit poena periurij, definitur l. si duo. 13. §. fin. ff. de iureiurando, his uerbis: Si quis iurauerit in re pecuniaria per genium principis, dare se nõ oportere, & peierauit: uel dari sibi oportere: uel intra certum tempus iurauerit se soluturum, nec soluat: Imp. noster cum patre rescripsit, fustibus eum castigatum dimitti, & ita ei superindici, æponitibus uij uariis. Alia de poena periurij regula proponitur l. ultim. ff. stellionatus, his uerbis: De periurio, si sua pignora esse quis in instrumento iurauit, crimen stellionatus sit: & ideo ad tempus exulat. Alia de poena periurij regula proponitur l. 2. C. de iureiurando, his uerbis: Iurifurandi contempta religio satis Deum ultorem habet. Periculum autem corporis, uel maiestatis crimen, secundum constituta diuorum paratum meorum, etsi per principis uenerationem quodam calore fuerit peieratum, inferri non placet. Ait Imp. Vel maiestatis crimen. Huic concordat l. 2. C. ad l. ul. maiestatis, his uerbis: Alienam sectæ meæ sollicitudinem concepisti, quasi crimen maiestatis sustineres, & si seruo tuo iratum esse non perfereres, quod semper te facturum inconsultè iuraueras.

DE ACTIONE ET EXCEPTIONE IURIS IURANDI. Cap. VII.

I. CAUSAE EX QUIBVS ACTIO UEL EXCEPTIO PROPOSITA COMPETIT.

Prima causa: Si delato uel relato iureiurando, iuratum sit, iuranti ex eo iureiurando tam actio quam exceptio datur. quæ causa seu regula approbatur Inst. de actionib. §. item si quis, his uerbis: Si quis postulante aduersario iurauerit, deberi sibi pecuniã quam peteret, neq; ei soluat: iuristissimè prætor accommodat ei talem actionem, per quam non illud quæritur, an ei pecunia debeatur, sed an iurauerit. Concordat l. ait pretor. 7. ff. de iureiurando. cuius uerba uide j. except. 13. repl. 9. Concordat l. cum proponas. 9. §. 1. ff. de iureiurando, his uerbis: Iureiurando dato uel remisso, reus quidem acquirit exceptionem sibi alijsq; actor uero actionem acquirit: in qua hoc solum quæritur, an iurauerit dari sibi oportere, uel cum iurare paratus esset, iusiurandum ei remissum sit. Concordat item l. iusiurandum. 34. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 2. except. 1. in prin. Item concordat l. iusiurandum. 40. ff. eod. tit. his uerbis: Iusiurandum à debitore exactum efficit, ut pignus liberetur. Est enim hoc acceptilationi simile. Perpetuam

tuam certè exceptionem parit. Idcirco pœnam quoque petentem creditorem exceptione submoueri oportet, & solum repeti potest: ut pote cum interposito eo, ab omni controuersia discedatur. Concordat item l. cum proponas. 6. C. d. t. h. uerbis: Cum proponas partibus placuisse, iurifurandi religione litem decidi, præses prouinciæ iuxta decretum arbitri ad uoluntatis uestræ placitum amitæ tuæ filijs consulat. Concordat denique Inst. de exceptionibus. §. æquè si debitor, his uerbis: Si debitor creditore deferente iurauerit, nihil se dare oportere, adhuc obligatus permanet. Sed quia iniquum est de periurio queri, defenditur per exceptionem iurifurandi. In ijs quoque actionibus, quibus in rem agitur, quæ necessariæ sunt exceptiones: ueluti si petitor deferente possessor iurauerit eam rem suam esse, & nihilominus petitor eandem rem uindictet. licet enim uerum sit quod intendit, id est, rem eius esse: iniquum tamen est, possessorem condemnari. Propositæ regule exceptiones uide paulo inferius.

I. Causa: Si delato iurifurando, illud remissum sit. Nam ex hoc casu ei cui remissum est, perinde ac si iurasset, tam actio quam exceptio iurifurandi competit. quæ causa seu regulâ approbatur l. cum proponas. 9. §. 1. ff. de iurifur. cuius uerba uide §. causa prox. Declaratur causa proposita l. remittit. 6. in princ. ff. eod. t. his uerbis: Remittit iurifurandum, qui deferente se, cum paratus esset aduersarius iurare, gratiâ ei facit, contentus uoluntate suscepti iurifurandi. Propositæ cause seu regule exceptio prima hæc est: Nisi iurifurandum non fuerit susceptum. Hæc exceptio approbatur d. l. 6. in fin. his uerbis: Quod si non susceperit iurifurandum, licet postea parato iurare actor nolit deferre, non uidetur remissum. Nam quod susceptum est, remitti debet. Concordat l. non erit. 5. §. fin. ff. eod. t. Secunda exceptio est: Nisi pupillus iurifurandū remiserit. Hæc exceptio approbatur l. iurifur. 32. ff. eod. t. his uerbis: Iurifurandi gratiam facere pupillus non potest. Tertia exceptio est: Nisi ignorantem uel absentem, non presentem iurifurandum remissum sit. Hæc exceptio reprobatur l. Labeo. 41. ff. eod. t. his uerbis: Labeo eandem absentem & ignorantem iurifurandi gratiam fieri posse respondit. Sed & per epistolam iurifurandi gratia fieri potest. Plures propositæ cause exceptiones uide paulo inferius in exceptionibus sequentibus.

III. Causa: Si delato uel relato iurifurando, is cui delatum est, iurare recusauit. hoc enim casu ei qui detulit uel retulit iurifurandum, iurifurandi tam actio quam exceptio datur. Quæ causa approbatur simul & distinguitur per ea quæ dicta sunt §. cap. prox. quest. 2. Huc pertinet d. l. 5. §. si neque, ff. de iurifurando, hisce uerbis: Si neque iuratum est, neque remissum iurifurandum: pro eo debet haberi, atque si res in iurifurandum admilla non esset. Propositæ cause

exceptio uidetur esse talis: Nisi postea iurare sit paratus. Hæc exceptio reprobatur d. §. si neque, his uerbis: Proinde si postea iurare paratus sit, nihil ei hoc iurifurandum proficiet: quia ex eo quod delatum est, iuratum non est. Reliquas exceptiones uide §. item §. cap. prox. d. quest. 2.

De exceptionibus præcedentium causarum generalioribus.

I. Exceptio: Nisi iuratum non sit, hoc enim casu iurifurandi exceptio uel actio denegatur. Hæc exceptio approbatur l. nam postea. 9. in princ. ff. de iurifurando, his uerbis: Si controuersia erit, id est, si ambigitur an iurifurandum datum sit, exceptio locus est. Concordat d. l. 5. §. dato. ff. eod. t. cuius uerba uide §. except. 17. Propositæ exceptionis replicationes sunt prædicta causa secunda & tertia.

II. Exceptio: Nisi postea iuratum sit, ab aduersario prius iuratum non esse, quæ exceptio approbatur l. quod si. 29. ff. de iurifur. his uerbis: Quod si iurauit de deferente, non iurasse te dari tibi oportere: aduersus utilem actionem, qua hoc queritur, an iuraueris tibi dari oportere, opponenda est exceptio iurifurandi, perimentis quæstionem actione comprehendendam.

III. Exceptio: Nisi postea delato iurifurando, iuratur contrarium. Hæc exceptio approbatur l. in duobus. 28. §. fin. ff. de iurifurando, his uerbis: Cum ex hac parte iurifurandum & actionem & exceptionem inducat: si forte reus extra iudicium, auctore inferente, iurauerit se dare non oportere, & actor reo referentē dari sibi oportere, uel contra: posterior causa iurifurandi posterior habebitur. nec tamen præiudiciū periurio alterius fiet: quia non quæretur, an dare eum oporteat, sed an actor iurauerit.

III. Exceptio: Nisi iurifurandum non fuerit delatum. Hæc exceptio approbatur l. ait prætor. 2. in princ. ff. de iurifurando, his uerbis: Ait prætor: Si is cum quo agitur, conditione delata iurauerit. Eū cum quo agitur, accipere debemus ipsum reum. Nec frustra adijcitur, Conditione delata. nam si reus iurauerit, nemine ei iurifurandum deferente: prætor id iurifurandum non tuebitur: sibi enim iurauit. Alioquin, facillimè quisque ad iurifurandum decurrens, nemine sibi deferente iurifurandum, oneribus actionum se liberabit.

V. Exceptio: Nisi is qui iurifurandum detulit, inhabilis sit ad deferendum. Hæc exceptio approbatur l. tutor. 35. §. 1. ff. de iurifurando, cuius uerba uide §. cap. prox. quest. 2. except. 2. Propositæ exceptionis exempla uide in exceptionibus sequentibus.

V. Exceptio: Nisi alius, non is cui iurifurandum obijcitur, detulit. Hæc exceptio approbatur l. nec filius. 7. C. eod. t. his uerbis: Nec filius, nec quisquam alius, nec litigando, nec paciscendo, sed neque iurifurandum citra uoluntatem dominæ rei deferendo, præiudicium ei facere potest. Unde, si citra mandatum tuum aliquid erga rem

rem tuam filius tuus gessit, nec hoc ratum habuisti: nihil tibi obeit. Concordat l. nam postea. 9. §. fin. cum lege sequente. ff. de iurifurando, his uerbis: Si petitor iurauit, possessore deferente, rem suam esse: actori dabitur actio, sed hoc duntaxat aduersus eum qui iurifurandum detulit, eosque qui in eius locum successerunt. Cæterum si aduersus alium uelit prærogatiua iurifurandi uti, nihil ei proderit. Quia non debet alij nocere, quod inter alios actum est. Concordat item d. l. 3. §. penult. ff. eod. t. cuius uerba uide §. except. 12. Concordat item l. sed & si. 11. §. fin. cum lege sequente. ff. eod. t. his uerbis: Si cū de hereditate inter me & te controuersia esset, iurauero hereditatem meam esse: id consequi debebo, quod haberem, si secundum me de hereditate pronunciatum esset: & non solum eas res restituere debebis, quas tunc possidebas, sed & si quas postea cepisses possidere: perindeque haberi, quod iuratum est, atque si probatum esset. Idcirco utilis actio mihi competit. Quod si ego ex eadem hereditate possiderem, tuque cepisses petere à me, cum aduersus te iurassem: exceptione me uti debere iurifurandi. Plane si alius à me petere hereditatem cepit, dubium non erit (ut & Iulianus scribit) nihil mihi iurifurandum prodesset. Idem est, & si ego quolibet alio possidente res hereditarias petere uelim, quia etsi petissem à te hereditatem, probassem que meam esse: nihilominus ab altero petendo, id ipsum probare necesse haberem. Concordat item l. nec filius. 7. §. si petenti. ff. de Publiciana in rem actione, his uerbis: Si petenti mihi rem iurifurandum detuleris, egoque iurauero rem meam esse: competit mihi Publiciana, sed aduersus te duntaxat. Ei enim soli nocere debet iurifurandum, qui detulit. Sed & si possessori delatum erit iurifurandum, & iurauerit rem petitoris non esse, aduersus eum solum petentem exceptione utetur, non ut actionem habeat. Propositæ exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi tutor uel curator aduersarij detulerit. Hæc replicatio approbatur l. iurifurandum. 17. §. si tutor. ff. de iurifurando, his uerbis: Si tutor qui tutelam gerit, aut curator furiosus prodigiū iurifurandum detulerit, ratum id haberi debet. Nam & alienare res, & solui eis potest, & agendo rem in iudicium deducunt. Concordat item l. tutor. 35. in princ. ff. eod. t. his uerbis: Tutor pupilli, omnibus alijs probationibus deficientibus, iurifurandum deferens, audiendus est: quandoque enim pupillo denegabitur actio. Secunda replicatio est: Nisi procurator aduersarij detulit. Hæc replicatio approbatur simul & distinguitur d. l. 17. §. fin. cum duabus legibus sequentibus. ff. d. t. his uerbis: Procurator quoque quod detulit, ratum habendum est: scilicet si aut uniuersorum bonorum ad-

ministratiōem sustineat, aut si id ipsum nominatim mandatum sit, aut si in rem suam procurator sit. Alias autem procuratorem deferentem iurifurandum non audiendum, Iulianus lib. X. Digest. scribit: ne postea reus, qui semel iurauit, à domino conueniatur. nec multū ei proficere, si fuerit ei de rato cautum. siue enim dominus petat, cogetur reus docere liquidò se iurasse, opposita scilicet exceptione: siue ex stipulatione de rato agat, necesse habebit ipse de periurio suo docere. Si itaque mandatum fuit procuratori ut petat, ille autem iurifurandum detulit: aliud fecit, quàm quod mandatum est. Ex hisce patet, replicationem propositam ipso quidem iure reprobari, admitti uerò in hisce tribus casibus: scilicet, si uel uniuersorum bonorum administrationem procurator habeat, uel nominatim illi mandatum sit, uel in rem suam procurator sit datus. Quartus casus reprobatur: scilicet, si de rato caueat. Quintus casus est, si is qui iurauerit, probauit uerum esse quod iurauit. quæ distinctio approbatur uerbis iam propositis hisce: Cogetur reus docere liquidò se iurasse. De quo uide Duarenum Disputat. annuier. lib. 1. capite 2. Tertia replicatio est: Nisi defensor alicuius corporis detulit. Hæc replicatio approbatur sub dicta conditione l. iurifurandum. 34. §. defensor. ff. eod. t. his uerbis: Defensor municipum, uel cuiusuis corporis, iurifurandum deferre potest, si super hoc mandatum habeat. Quarta replicatio est: Nisi iudex iurifurandum detulerit. Hæc replicatio approbatur l. ff. de iurifurando, cuius uerba uide §. cap. prox. in princ. Concordat l. admonendi. 31. §. solent enim. ff. eod. t. cuius uerba uide §. except. 17. distinct. 2. Item concordat l. in bonæ. 3. C. eod. t. his uerbis: In bonæ fidei contractibus, nec non etiā in cæteris causis, inopia probationum, per iudicem iurifurando causa cognita res decidi oportet. Plura de hac re uide §. eod. lib. cap. 9. reg. 10. Quinta replicatio est: Nisi seruus aduersarij iurifurandum detulerit. Hæc replicatio approbatur sub conditione l. seruus. 20. cum duabus legibus sequentibus. ff. de iurifurando, his uerbis: Seruus quod detulit uel iurauit, seruatur, si peculij administrationem habuit. Huic enim solui quoque rectè potest: & nouandæ obligationis ius habuit. Quidam putant & de peculio actionem in dominum dandam, si actori seruus detulerit iurifurandum. Eadem & in filio familiæ dicenda sunt. Propositæ replicationis duplicatio hæc est: Nisi seruus peculij administrationem non habens detulit. Hæc duplicatio elicitur ex uerbis iam propositis hisce: Si peculij administrationem habuit. Concordat l. multò magis. 24. in fine. ff. eod. t. his uerbis: Ipsi autem deferentes, conditiones eorum quibus subiecti sunt, non faciunt deteriores. Sexta replicatio est: Nisi filius familiæ in causa peculiari detulerit. Hæc replicatio approbatur simul & distinguitur per ea quæ dicta sunt §. repl. 5. Septima replicatio est:

Nisi reus stipulandi aduersario detulit, quæ replicatio approbatur l. 28. in prim. ff. d. t. his uerbis: In duobus reis stipulandi ab altero delatum iusurandum etiam alteri nocebit. Ostaua replicatio est: Nisi in populari actione iusurandum sit delatum. Hac replicatio approbatur simul et distinguitur l. c. qui. 30. ff. in popularibus. ff. de iureiurando, his uerbis: In popularibus actionibus iusurandum exactum ita demum aduersus alios proderit, si bona fide exactum fuerit. nam & si quis egerit, ita demum consumit publicam actionem, si non per collusionem actum sit. Hac de sexta exceptione eiusq; replicationibus sint dicta.

VII. Exceptio: Nisi pupillus iusurandum detulerit. Hac exceptio approbatur l. iusurandum. 17. ff. pupillus. ff. de iureiurando, his uerbis: Pupillus tutore auctore iusurandum deferre debet. Quod si sine tutoris autoritate detulerit, exceptio quidem obtabit, sed replicabitur: quia rerum administrandarum ius ei non competit. Concordat l. si ad. 4. C. de iureiurando, his uerbis: Si ad excludendam tutelæ actionem pupillus iusurandum tutori detulerit, postea eandem litem exercere non prohibetur. Proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi tutore auctore pupillus iusurandum detulerit, quæ replicatio approbatur uerbis supradictis hinc: Pupillus tutore auctore iusurandum deferre debet. Sed et approbatur l. 1. ff. quarum rerum actio non datur, his uerbis: Si pupillus sine tutoris autoritate detulerit iusurandum, dicemus non obtare exceptionem istam, nisi tutore auctore in iudicio delatio facta sit.

VIII. Exceptio: Nisi minor uiginti quinque annis iusurandum detulerit. Hac exceptio approbatur simul et distinguitur l. nam postea. 9. ff. si minor. ff. de iureiurando, his uerbis: Si minor uiginti quinque annis detulerit, & hoc ipso captum se dicat aduersus exceptionem iurifurandi debeat id replicari, ut Pomponius ait. Ego (Vlpianus) autem puto, hanc replicationem non semper esse dandam: sed plerumque ipsum prætorum debere cognoscere, an captus sit, & sic in integrum restituere. nec enim, ut quisq; minor est; statim & circumscriptum se docuit. Propterea exceptio ista, siue cognitio, statutum tempus post annum uicesimum quintum non debet egredi. Ex uerbis iam propositis dicitur aduersus exceptionem propositam replicationes constant. prima est: Nisi minor in deferendo captus non sit. Altera est: Nisi maior factus intra quadriennium in integrum restitutionem non petierit.

IX. Exceptio: Nisi debitor in fraudem creditorum iusurandum detulerit. Hac exceptio approbatur d. l. 9. ff. sed et si quis. ff. de iureiurando, his uerbis: Si quis iusurandum in fraudem creditorum detulerit debitori, aduersus exceptionem iurifurandi, replicatio fraudis creditoribus datur.

ri debet. Præterea si fraudator detulerit iusurandum creditori, ut iuraret decem sibi dari oportere: mox bonis uenditis, experiri uolet: aut denegari debet actio, aut exceptio opponitur fraudatorum creditorum.

X. Exceptio: Nisi deserens delatum iusurandum reuocauerit. Hac exceptio approbatur simul et distinguitur l. si quis. u. ff. si quis autem. C. de iureiurando, his uerbis: Si quis iusurandum intulerit, & hoc reuocare maluerit: licere quidem ei hoc facere, & alias probationes (si uoluerit) præstare: ita tamen, ut huiusmodi licentia usq; ad litem tantummodo terminum præstetur. Post definitiuam autem sententiã, quæ pronocatione suspensa non sit, uel quæ postquã fuerit appellatum, corroborata fuerit: nullo modo reuocare iuramentum, & iterum ad probationem uenire cuiquam concedimus: ne repetita lite, finis negotij alterius causæ fiat exordium.

XI. Exceptio: Nisi non statim delatum iusurandum susceptum sit. Hac exceptio approbatur l. non erit. 3. ff. in. ff. de iureiurando. cuius uerba uide §. ead. quæst. cau. 3. in fine. Concordat l. remittit. 6. ff. in. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. ead. quæst. cau. 2.

XII. Exceptio, sumpta ex causa in qua, & ex re de qua iuratur, reprobatur l. ait prætor. 3. ff. quacunque, cum sequentibus. ff. de iureiurando, his uerbis: Quacunque autem actione quis conueniatur, si iurauerit, proficiet ei iusurandum, siue in personam, siue in rem, siue in factum, siue pœnali actione, uel quauis alia agatur, siue de interdicto: sed & si de conditione personæ fuerit iuratum, prætor iusurandum tuebitur. ut puta, detuli tibi iusurandum, & iurasti te in potestate mea non esse: tuendum erit iusurandum. Vnde Marcellus scribit, Etiam de eo iurari posse, an prægnans sit mulier, uel non sit: & iureiurando standum. Denique ait, si de possessione erat quæstio, seruari oportere: si forte quasi prægnans ire in possessionem uolebat: & cum ei contradiceretur, uel ipsa iurauit se prægnantem, uel contra eam iuratum est. Nam si ipsa, ibi in possessionem sine metu: si contra eam, non ibi, quamuis uerè prægnans fuerit: proderitque (inquit Marcellus) mulieri iuranti iusurandum, ne conueniatur quasi calumniæ causa uentris nomine fuerit in possessione, ne uim patiatur in possessione. Sed an iusurandum eousque prosit, ut post editum partum non quærat, ex eo editus sit, annon sit, cuius esse dicitur, Marcellus tractat. & ait, ueritatem esse quærendam: quia iusurandum alteri neque prodest, neque nocet. Matris igitur iusurandum parui non proficiet, nec nocebit: etsi mater detulerit, & iuret ex eo prægnans non esse. Concordat l. in actione. 10. C. de iureiurando, his uerbis: In actio-

In actione etiam depositi, quæ super rebus quamuis sine scriptis datis mouetur, iusurandum ad exemplum cætorum bonæ fidei iudiciorum deferri potest.

XIII. Exceptio: Nisi alius, quam is qui actione uel exceptione iurifurandi utitur, iurauit. Hac exceptio approbatur d. l. 3. ff. penultim. ff. de iureiurando, his uerbis: Iusurandum alteri neque prodest, neque nocet. Matris igitur, &c. Reliqua uerba uide paulo superius exceptione proxima. Propositæ exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi seruus eius qui iureiurando utitur, iurauerit. Hac replicatio approbatur l. si seruus. 23. ff. de iureiurando, his uerbis: Si seruus iurauerit dominum dare non oportere, exceptio domino indulgenda est: sibi que aduersarius imputabit, qui seruo detulit iusurandum. Concordat l. seruus. 20. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 6. replic. 5. Item concordat l. sed et si. 25. ff. d. t. his uerbis: Si seruus meus delato uel relato iureiurando, iurauit rem domini esse, uel dari oportere: puto dâdam mihi actionem, uel pacti exceptionem, propter religionem & conuentionem. Secunda replicatio est: Nisi filius eius qui iureiurando utitur, iurauerit. Hac replicatio approbatur l. multo. 24. ff. eod. tit. his uerbis: Multo magis proderit patri religio filij, cum quo etiam iudicium consistere poterit. Concordat l. in prim. ff. quarum rerum actio non datur, his uerbis: Si filio familiâs delatum sit iusurandum, & iurauerit patrem suum dare non oportere, danda est patri exceptio. Concordat item l. ult. ff. de exceptionibus, his uerbis: Filius familiâs exceptionem iurifurandi patri quærit, si eum dare non oportere iurauerit. Tertia replicatio est: Nisi pater eius qui iureiurando utitur, iurauerit. Hac replicatio approbatur l. qui iurasse. 26. ff. si pater. ff. de iureiurando, his uerbis: Si pater filium dare non oportere iurauerit, Celsus respondit, & patri & filio dandam exceptionem iurifurandi. Quarta replicatio est: Nisi procurator uel defensor eius qui iureiurando utitur, iurauit. Hac replicatio approbatur l. nam postea. 9. ff. iusurandum. ff. de iureiurando, his uerbis: Iusurandum defensoris uel procuratoris ei ab aduersario delatum prodesse, exceptioneq; domino parere, Iulianus scribit. Idem ergo dicendum erit, & si datus ad petendum procurator, reo deferente, iurauerit dari mihi oportere: nam actionem mihi parit, quæ sententia habet rationem. Concordat l. creditore. 42. ff. penultim. ff. eod. tit. his uerbis: Si a core deficiente, defensor absentis uel præsentis iurauit eum quem defendit, dare non oportere: exceptio iurifurandi ei, cuius nomine iuratum fuerit, dari debeat. Eadem ratio est, & si fideiussoris defensor iurauerit, reo enim datur exceptio. Concordat item l. generaliter. 12. ff. his de presentibus. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 2. except. 2. Quinta replicatio est: Ni-

si fideiussore conuenio, reus iurauit. Quæ replicatio approbatur l. in duobus. 28. ff. 1. ff. de iureiurando, his uerbis: Quod si reus iurauit, etiam fideiussori proficit. Item à fideiussore exactum iusurandum, prodesse etiam reo, Celsus & Iulianus aiunt. Nam quod in locum solutionis succedit, hoc quoque eodem loco habendum est: si modò ideo interpositum est iusurandum, ut de ipso contractu, & de re, non de persona iurantis ageretur. Concordat d. l. 42. ff. in. ff. eod. tit. his uerbis: Si reus iurauerit, fideiussor tutus sit: quia & res iudicata secundum alterutrum eorum utriusque proficiet. Propositæ replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi de sola iurantis persona in iureiurando sit actum, quæ duplicatio approbatur uerbis paulo superius propositis hinc: Si modò ideo interpositum est iusurandum, ut de ipso contractu, & de re, non de persona iurantis ageretur. Secunda duplicatio est: Nisi in tali causa iusurandum interpositum sit, in qualibet reo, non liberatur etiam fideiussor, quæ duplicatio approbatur simul et distinguitur d. l. 42. in principio, his uerbis: Creditore, quæ de mutua pecunia contra pupillum contendebat, iusurandum deferente, pupillus iurauit se dare non oportere, eandem pecuniam à fideiussore eius petit, an excludendus sit exceptione iurifurandi? quid tibi placeat, rescribere mihi. Eandem rem aperius explicat Iulianus. Nam si controuersia inter creditorem & pupillum fuerit, an omnino pecuniam mutuam accepisset: & conuenierit, ut ab omni conditione discederetur, si pupillus iurasset, is que iurauerit se dare non oportere: naturalis obligatio hac exceptione tollitur, & soluta pecunia repeti poterit. Sin uerò creditor quidem se mutuam dedisse contentat, pupillus autem hoc solo defendatur, quod tutor eius non interuenierit, & hoc tale iusurandum interpositum est: hoc casu fideiussorem prætor non tuebitur. Sin autem liquidò adprobari non potest quid actum sit, & in obscuro erit (ut plerumque) de facto, an de iure inter creditorem & pupillum controuersia fuerit: tantum que deferente creditore, pupillum iurasse: intelligere debemus, actum inter eos, ut si iurasset dari non oportere, ab omni conditione discederetur. Atq; ita & solutam pecuniam repeti posse, & fideiussoribus exceptionem dari debere, existimabimus. Sexta replicatio est: Nisi debitore conuenio, fideiussor iurauit, hoc enim iusurandum etiam debitori prodest, quæ replicatio approbatur d. l. 28. ff. 1. ff. de iureiurando, cuius uerba uide §. replic. prox. in principio. Huius replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi de persona iurantis tantum sit actum, quæ duplicatio approbatur d. ff. 1. Concordat l. 1. ff. sed si fideiussor. ff. quarum rerum actio non datur, cuius uerba uide §. duplicat.

715
pliat. prox. Secunda duplicatio est: Nisi de eo iurauerit fideiussor, se non fideiussisse. quae duplicatio approbatur d. l. 28. §. si qui, his uerbis: Si ei qui debitorem meum in iudicium exhibere promiserit, iusiurandum detulerim, isque iurauerit se omnino exhibitionem eius non promississe: prodesse id debitori meo non debet, si uerò iurauerit, se nihil mihi praestare oportere: distinguendum est, & replicatione emendandum, utrum ideo iurauerit, quia post promissionem exhibuerit, an uerò quia soluerit. Quod eodem modo & in fideiussore debiti distinguendum est. *Concordat l. creditore. 42. §. si fideiussor. ff. eod. tit. his uerbis:* Si fideiussor iurauerit se dare non oportere, exceptione iusiurandi reus promittendi tutus est. Atquin si quasi omnino idem non fideiussisset, iurauerit: non debet hoc iusiurandum reo promittendi prodesse. *Concordat l. 1. §. sed si fideiussor. ff. quarum rerum actio non datur, his uerbis:* Si fideiussor iurauit, siquidem de persona sua tantum iurauit, quasi non esset ipse obligatus: nihil reo proderit. Si uerò in rem iurauit, dabitur exceptio reo quoque. *Septima replicatio est:* Nisi debitore conuenio, fideiussor defensori iurauit. *Haec replicatio approbatur d. l. 42. §. penult. ff. de iureiurando, cuius uerba uide §. replicat. 4.* *Octaua replicatio est:* Nisi alter ex reis promittendi iurauerit, tunc enim alteri quoque iusiurandum prodest. quae replicatio approbatur *l. in duob. 28. §. ex duobus. ff. de iureiurando, his uerbis:* Ex duobus reus promittendi eiusdem pecuniae, si alter iurauit, alteri quoque prodesse debet. *Nonae replicatio est:* Nisi is qui iureiurando utitur, successor sit eius qui iurauit. *Haec replicatio approbatur l. ait praetor. 7. cum lege sequente. ff. de iureiurando, his uerbis:* Ait praetor: Eius rei, in qua iusiurandum delatum fuerit, neq; in ipsum, neq; in eum ad quem ea res pertinet, actionem dabo. Eius rei, si erit accipiendum, siue de tota re, siue de parte sit iuratum. Nam de eo quod iuratum est, pollicetur se actionem non daturum, neq; in eum qui iurauit, neq; in eum qui in locum eius, cui iusiurandum delatum est, succedit: etiam si in rem successit, nam posteaquam iuratum est, denegatur actio. *Concordat l. 1. §. si petitor. ff. quarum rerum actio non datur, his uerbis:* Si petitor fundi iusiurandum detulerit aduersario, si auctor eius iurasset fundum se tradidisse, ab ea controversia discessurum se: exceptio possessori fundi dabitur. *Haec de exceptione decimatercia, eiusq; replicationibus sunt dicta.*

XIII. Exceptio: Nisi minor annis, uel mulier iurauerit. Hae exceptio reprobat l. qui iurasse. 26. in prim. ff. de iureiurando, his uerbis: Qui iurasse dicitur, nihil refert, cuius sexus aetatis sit. omni enim modo custodiri debet iusiurandum aduersus eum, qui contentus eo, dum deserret,

fuit: quamuis pupillus non uideatur peierare, quia sciens fallere non uideatur.

XV. Exceptio: Nisi illicitum iusiurandum praestitum sit. Hae exceptio approbatur l. non erit ratum. 5. §. sed si quis. ff. de iureiurando, cuius uerba uide §. cap. proxim. quae §. 5. except. 1.

XVI. Exceptio: Nisi dolo malo iuratum esse dicatur. Hae exceptio reprobat l. aduersus. 15. ff. de exceptionibus, his uerbis: Aduersus exceptionem iusiurandi replicatio doli mali non debet dari: cum praetor id agere debeat, ne de iureiurando cuiusquam queratur. *Sanè exceptio haec uidetur eadem esse cum sequente.*

XVII. Exceptio: Nisi petatum sit, & contrarium probetur. Hae exceptio reprobat l. 1. §. dato. ff. de iureiurando, his uerbis: Dato iureiurando, non aliud queritur, quam an iuratum sit: remissa questione, an debeat: quasi satis probatum sit iureiurando. *Concordat l. in duob. 28. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. exceptione 3.* *Concordat item l. eum qui. 30. in prin. ibi: & potest dici. ff. eod. tit. Item concordat l. 1. C. de iureiurando, his uerbis:*

20 *Concordat item l. eum qui. 30. in prin. ibi: & potest dici. ff. eod. tit. Item concordat l. 1. C. de iureiurando, his uerbis:* Causa iureiurando ex consensu utriusque partis, uel aduersario inferente, delato & praestito, uel remisso, de causa, nec perituri praetextu retractari potest, nisi specialiter hoc lege excipiat. *Concordat item l. quod si. 21. cum lege sequente. ff. de dolo malo, his uerbis:* Si deferente me iuraueris, & absolutus sis, postea per iurium fuerit approbatum: Labeo ait, de dolo actionem in eum dandam. Pomponius autem, per iusiurandum transactum uide ri: quam sententiam & Marcellus lib. VII. Digesti. probat. Stari enim religioni debet, nam sufficit periurij poena. *Concordat item l. ait praetor. 3. §. unde Marcellus. ibi: quamuis uerè praegnans fuerit. ff. de iureiurando, cuius uerba uide §. exceptione 12.* *Planè admittitur exceptio proposita, primùm, si cum de ultima uoluntate iuratum esset, nondum inspectis uerbis testamenti, postea prolato testamento contrarium euincatur. quae distinctio approbatur l. ult. C. de iureiurando, his uerbis:* Cum quis legatum uel fideicommissum, utpote sibi derelictum exigeret, & testamento forte non appareret, pro eo sacramentum ei ab herede delatum esset, & is religionem suam praestasset, affirmans sibi legatum uel fideicommissum derelictum esse: & ex huiusmodi testamento id quod petebat, consecutus esset: postea autem manifestum factum esset, nihil ei penitus fuisse derelictum: apud antiquos quaerebatur, utrum iureiurando stitutum esset, an restituere deberet quod accepisset: uel si reuera ei derelictum fuisset legatum uel fideicommissum, an daremus licentiam haeredi Falcidiam, si comperat, ex hoc retinere? Nobis itaque melius uisum est repeti ab eo legatum uel fideicommissum, nullumque ex huiusmodi periurio lucrum ei accedere. Sed si uerum fuerit inuentum,

20 *Concordat item l. eum qui. 30. in prin. ibi: & potest dici. ff. eod. tit. Item concordat l. 1. C. de iureiurando, his uerbis:* Causa iureiurando ex consensu utriusque partis, uel aduersario inferente, delato & praestito, uel remisso, de causa, nec perituri praetextu retractari potest, nisi specialiter hoc lege excipiat. *Concordat item l. quod si. 21. cum lege sequente. ff. de dolo malo, his uerbis:* Si deferente me iuraueris, & absolutus sis, postea per iurium fuerit approbatum: Labeo ait, de dolo actionem in eum dandam. Pomponius autem, per iusiurandum transactum uide ri: quam sententiam & Marcellus lib. VII. Digesti. probat. Stari enim religioni debet, nam sufficit periurij poena. *Concordat item l. ait praetor. 3. §. unde Marcellus. ibi: quamuis uerè praegnans fuerit. ff. de iureiurando, cuius uerba uide §. exceptione 12.* *Planè admittitur exceptio proposita, primùm, si cum de ultima uoluntate iuratum esset, nondum inspectis uerbis testamenti, postea prolato testamento contrarium euincatur. quae distinctio approbatur l. ult. C. de iureiurando, his uerbis:* Cum quis legatum uel fideicommissum, utpote sibi derelictum exigeret, & testamento forte non appareret, pro eo sacramentum ei ab herede delatum esset, & is religionem suam praestasset, affirmans sibi legatum uel fideicommissum derelictum esse: & ex huiusmodi testamento id quod petebat, consecutus esset: postea autem manifestum factum esset, nihil ei penitus fuisse derelictum: apud antiquos quaerebatur, utrum iureiurando stitutum esset, an restituere deberet quod accepisset: uel si reuera ei derelictum fuisset legatum uel fideicommissum, an daremus licentiam haeredi Falcidiam, si comperat, ex hoc retinere? Nobis itaque melius uisum est repeti ab eo legatum uel fideicommissum, nullumque ex huiusmodi periurio lucrum ei accedere. Sed si uerum fuerit inuentum,

inuentum, quartae detentionem introduci (si tamen locum habeat) ne cui ex delicto impium sibi lucrum adferre nostris legibus concedatur. Huius distinctionis ratio est: quia nec transactio, cuius speciem continet iusiurandum, nondum cognitum inspectisq; uerbis testamenti ualeat. *glossa in d. l. ult. in uerbo Lucrum.* *Secundò admittitur exceptio proposita, si non ab aduersario, sed à iudice iureiurando delato, postea nona inueniantur instrumenta, quae distinctio approbatur l. admonedi. 31. ff. de iureiurando, his uerbis:* Admonendi sumus, interdum etiam post iusiurandum exactum permitti constitutionibus principum ex integro causam agere, si quis noua instrumenta se inuenisse dicat, quibus tunc solim usus sit. Sed haec constitutiones tunc uidentur locum habere, cum à iudice aliquis absolutus fuerit. Solent enim sepe iudices in dubijs causis exacto iureiurando, secundum eum iudicare qui iurauit. Quod si aliàs inter ipsos iureiurando transactum sit negotium, non conceditur eandem causam retractare.

XVIIII. Exceptio: Nisi etiam si uerè factum esset quod iuratum est, nihilominus tamen obstaret exceptio aliqua. Hae exceptio approbatur exemplo l. sed & si. 11. §. item si iurauero. ff. de iureiurando, his uerbis: Si iurauero usum fructum alicuius rei uel meum esse, uel mihi dari oportere: eatenus mihi competit actio, quatenus si uerè usum fructum haberem, duraret quibus uerò casibus amitteretur, non competit mihi actio. *Aliud exemplum proponitur l. eum qui. 30. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis:* Si iurauero usum fructum mihi dari oportere, non aliter dari debet, quam si caueam boni uiri arbitratu me usurum, & finito usufructu restitutum. *Aliud exemplum proponitur d. l. 30. §. si iurauero, his uerbis:* Si iurauero te Stichum mihi dare oportere, qui non sit in rerum natura: nec aestimatio mihi praestare reus debet, nisi ex causa furtiua, uel propter moram: tunc enim etiam post mortem serui aestimatio praestatur. *Aliud exemplum proponitur l. si duo. 13. §. Marcellus. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. quae §. 7. reg. 3.* *Aliud exemplum proponitur l. qui iurasse. 26. §. si pater. ff. eod. tit. his uerbis:* Si pater iurauerit in peculio nihil esse, filius conueniri poterit. Sed & pater ita conuenietur, ut possit ad quicquid peculij ratio habeatur. *Aliud exemplum proponitur l. creditore. 42. in prim. ibi: si uerò creditor. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 13. repl. 5. dupl. 2.* *Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi non specialiter, quid factum esse, uel non esse, iuratum sit sed generaliter iurauerit, nihil deberi. quae replicatio approbatur d. l. 42. in prim. Concordant huic replicationi ea quae dicta sunt §. cap. 5. de confessis, quae §. 1. except. 18. replic. 1.* *Alter replicatio est: Nisi temporis praescriptio actioni in qua iuratum est, obstet. nam haec praescriptio iurijurando non obstat. quae replicatio approbatur l. nam postea. 9.*

§. si is qui. ff. de iureiurando, his uerbis: Si is qui tem poraria, &c. *Concordat l. si duo. 13. §. item ait. ff. eod. tit. his uerbis:* Iulianus ait, eum qui, &c.

XX. Exceptio: Nisi id quod iuratum est, nec ius, nec natura concedat. Hae exceptio approbatur in casu simili §. d. quae §. 1. except. 4. *Huius exceptionis replicatio est: Nisi iurauerit se usum fructum habere rerum, quarum usufructus constitui non potest. Hae replicatio approbatur l. sed & si. u. §. sed & si rerum. ff. de iureiurando, his uerbis:* Si rerum in quibus usus fructus propter abusum constitui non potest, iurauerit usum fructum se habere, uel libere haberi: effectum iusiurandi sequendum arbitror. Ideoq; tunc quoq; uideri eum rectè iurasse puto, & ex eo iureiurando posse petere usum fructum, cautione oblata.

XXI. Exceptio: Nisi praestito iureiurando fuerit appellatum. Hae exceptio reprobat l. generaliter. 12. §. sed iuramento. C. de iureiurando, his uerbis: Iuramento illato (cum hoc à partibus factum fuerit, & à iudice approbatum, uel ex auctoritate iudicis cuiusque parti illatum) siquidem is cui imponitur sacramentum, nihil ad hoc fuerit reluctatus: & hoc praestetur, uel referatur: necessitate ei imponenda, cui iure referatur, relationis sacramentum subire: uel si hoc recusauerit, quasi illato sacramento praestito, causa uel capitulum decidatur, nullo loco prouocationi relinquendo. *Quis enim ferendus est ad appellationis ueniens auxilium in ijs quae ipse facienda procurauit? Concordat d. l. 12. §. siue autem, his uerbis:* Siue autem illatum iuramentum praestitum fuerit, siue recusatum: ipsi parti quae hoc intulit, nullum prouocationis remedium in hoc referuabitur: cum nimis crudele est, parti quae hoc detulit, propter hoc ipsum, quod iudex eius petitionem secutus est, superesse prouocationem. *Planè admittitur exceptio proposita in eo cui delatum est iusiurandum, non relatum. huic enim appellandi licentia conceditur. quae distinctio approbatur d. l. 12. §. fin. autem is, hisce uerbis:* Sin autem is, cui sacramentum est illatum uel à parte, uel à iudice, hoc subire minimè uoluerit, licentiam quidem habeat sacramentum recusare. Iudex autem, si hoc omnimodò praestandum existimauerit, sic causam dirimat, quasi uolente eo sacramentum sit recusatum: & ita caetera siue capitula, siue totius negotij summa examinentur, & lis suo Marte percurrat, nullo ei obstaculo obuiante. Ipse autem qui sacramentum sibi illatum dare recusauerit, uel hoc atteste tur uel si forte non audeat, habeat sibi in ultima prouocatione repositum auxilium. & si iudex appellationi praesidens, bene quidem illatum iusiurandum, non ritè autem recusatum pronunciauerit, res secundum quod iudicatum est, permanebit. Sin autem non

non ritè quidem illatum, rectè autem recu-
satum sacramentum pronunciauerit: tunc ei
licebit emendare sententiam iudicis, quæ
quasi ex recusato sacramento processit: &
nihil penitus nec præiudicij, nec iniusti di-
spendij cuiquamque incurret: sed & causæ cur-
sus ab initio usque ad nouissimum termi-
num non impiedietur, & lis æqua lance tru-
tinabitur.

**XXI. Exceptio: Nisi possessor iurans rem petitoris
non esse, postea possessione amissa, ex eo iureiurando re-
repetat. Hæc exceptio approbatur l. sed & si. u. in prim.
ff. de iureiurando, his uerbis: Si possessori fuerit iur-
iurandum delatum, iuraueritque rem peti-
toris non esse: quidem quidem possidet,
aduersus eum qui detulit iusiurandum, si
petat, exceptione iurisiurandi utetur. Si
uerò amiserit possessionem, actionem non
habebit, nec quidem etiam si possideat,
qui ei iusiurandum detulit. non enim rem
suam esse iurauit, sed eius non esse. Concor-
dat l. sed & si. 7. §. si petenti, in fine. ff. de publiciana in
rem actione. cuius uerba uide §. except. 6. in prim. Pro-
postea exceptionis replicatio hæc est: Nisi non rem pe-
titoris non esse, sed rem suam esse possessor iurauit. Hæc
replicatio approbatur d. l. u. §. u. his uerbis: Proinde
si, cū possideret, deferente petitore, rem su-
am esse iurauit: consequenter dicemus, am-
missa quoque possessione, si is qui detulit
iusiurandum, nactus sit possessionem, actionem
in factum ei dandam. Fructus etiam
perceptos ex re, quam meam esse iurauit, re-
stitui mihi placuit. Sed & partum editum,
foetusque pecorum restituendos constat post
iusiurandum delatum.**

**XXII. Exceptio: Nisi alia actione agatur, quam a-
ctum est, cum iusiurandum deferretur. Hæc exceptio re-
probatur l. in duob. reis. 23. §. exceptio. ff. de iureiuran-
his uerbis: Exceptio iurisiurandi non tantum
si ea actione quis utatur, cuius nomine exe-
git iusiurandum, opponi debet: sed etiam si
alia, si modò eadem quæstio in iudicium de-
ducatur: fortè si ob actionem mandati, ne-
gociorum gestorum, societatis, cæterasque
similes, iusiurandum exactum sit, deinde ex
iisdem causis certum condicatur: quia per
alteram actionem altera quoque consumitur.
Concordat d. l. 23. §. que iurauit, in fine. cuius uerba ui-
de §. distinctio. 3. Huius exemplum proponitur d. l. 23. §.
colonus, his uerbis: Colonus, cum quo propter
succisas fortè arbores agebatur ex locato, si
iurauerit se non succidisse, siue è lege XII.
Tabul. de arboribus succisas, siue ex lege A-
quiliana damni iniuriæ, siue interdicto Quod
ui aut clam, postea conueniatur: per excepti-
onem iurisiurandi defendi poterit. Aliud ex-
emplum proponitur l. si duo. 13. §. item Iulianus. ff. eod.
et. his uerbis: Iulianus scribit, eum qui iurauit
se furtum non fecisse, uideri de toto iurasse.**

Atque ideo neque furti, neque condicicia
teneri: quia condicicia (inquit) solus fur
tenetur. Nunquid ergo qui iurauit furtum
se non fecisse, hoc solo nomine, condicicia-
ne si conueniatur, exceptione utetur? Cæ-
terum si contendat, qui condicic, quasi cum
hærede se furis agere, non debet repelli: &
quasi *uolens* (id est, uniformis) condicicio
ei dari debet aduersus hæredem furis: nec pa-
ti eum iudex debet, si cœperit tētare furem
probare. Proposita exceptio admittitur primum, si
alia, non eadem quæstio, de qua iuratum est, in iudicium
deducatur. quæ distinctio approbatur uerbis §. ead. ex-
cept. propositis hisce: Si modò eadem quæstio
in iudicium deducatur. Huius distinctionis ex-
emplum proponitur uerbis iam propositis hisce: Cæ-
terum si contendat, qui condicic, quasi cum
hærede se furis agere, &c. Sed & huius distin-
ctionis exempla sunt distinctiones sequentes. Secunda
distinctio, sub qua exceptio proposita admittitur, pro-
ponitur d. l. 23. §. si quis, ff. de iureiurando, his uerbis: Si
quis iurauerit se non rapuisse, non debet ad
iuuari hoc iureiurando & in actione furti, &
condicitione: quia aliud est furtum fecisse,
quod uel clam fieri potuit. Tertia distinctio
proponitur d. l. 23. §. que iurauit, his uerbis: Quæ iura-
uit diuortij causa rem se non amouisse, non
debet defendi per exceptionem, si cum ea
in rem agatur: & si contendat suam esse, alio
iureiurando opus est. Contrà si iurauerit su-
am esse, debet in actione rerum amotarum
defendi. Et omnino hoc obseruandum est
(licet per aliam actionem eadem quæstio
moueat) ut exceptio iurisiurandi locum
habeat. Quarta distinctio proponitur d. l. 23. §. igitur
si quis, hisce uerbis: Igitur si quis iurauit se
non esse condemnatum: etiam si ex stipula-
tu iudicatum solui ob rem iudicatum con-
ueniatur, defendetur per exceptionem.

Contrà si, cum ex stipulatu iudicatum solui
conueniretur, iurauit se dare non oportere:
agenti iudicati non utrique; obstat exceptio.
Potest enim fieri, ut non sit commissæ stipu-
latio, licet res iudicata sit: nisi ideo iurauit,
quod nec damnatum se esse diceret. Quinta
distinctio proponitur l. si actor. 36. ff. de iureiurando,
his uerbis: Si actor deferat iusiurandum de so-
la constituta pecunia, & reus iurauerit: excep-
tione utetur, si de constituta conueniatur.
Sed si de sorte, id est de priorè obligatione
conueniatur, exceptio cessabit: nisi de hac
quoque iurauerit, aduersario deferente.

**XXIII. Exceptio: Nisi ex alia causa agatur, quam
de qua iuratum est. Hæc exceptio approbatur per ea
quæ proposita sunt §. except. prox.**
**XXIII. Exceptio: Nisi alia res petatur, quam de
qua iusiurandū præstitū est. Et hæc exceptio constat ex
ijs quæ dicta sunt §. except. 22. Huius autè replicatio
hæc est: Nisi ex eadem causa, de qua iuratum est, alia
res**

res petatur. tunc enim nihilominus obstat exceptio. quæ
replicatio approbatur exemplo l. cum qui. 30. §. si liber-
tus. ff. de iureiurando, his uerbis: Si libertus, de ferē-
re patrono, iurauit se libertum non esse: ratū
habendum est iusiurandum, ut nec operari
petitio, nec bonorum possessio contra ta-
bulas dari debeat. Hæc de causis actionis & ex-
ceptionis, earumque exceptionibus sint dicta.

**11. QVIBVS IURIS IURANDI ACTIO UEL EXCEPTIO COM-
PETAT, UIDE §. EXCEPT. 13.**
**111. ADVERSUS QUOS ACTIO UEL EXCEPTIO HÆC
COMPETAT, DICTUM §. EXCEPT. 6.**

**1111. QUID VENIAT IN
ACTIONE IURIS IURANDI?**
I. Regula, De eo quod in iudicati uel principalem a-
ctionē uenit, proponitur l. sed & si. u. §. si cum de here-
ditate. ff. de iureiurando. cuius uerba uide §. quæst. 1. ex-
cept. 6. in prim. Aliud exemplum proponitur l. si duo.
13. §. si quis iurauerit. ff. eod. et. cuius uerba uide §. cap.
prox. quæst. 7. reg. 3.

II. Regula: Si in actione quæ inficiendo crescit, iura-
tum sit sibi deberi, in simplum, non in duplum datur a-
ctio. quæ regula approbatur d. l. 30. in prim. ff. eod. et. his
uerbis: Eum qui iurauit, ex ea actione quæ in-
ficiendo crescit, aliquid sibi deberi: simpli,
non dupli persecutionem sibi adquirere, Pe-
dius ait. Abundè enim sufficere, exonerare
petitorem probandi necessitate: cum omi-
sa hac parte edicti, dupli actio integra mane-
at. Et potest dici, hoc iudicio non principa-
lem causam exerceri, sed iusiurandum acto-
ris conferuari.

III. Regula proponitur d. l. 30. §. si mulier, his uer-
bis: Si mulier iurauerit de decem dotis sibi de-
beri, tota ea summa præstanda est. Sed si
iurauit se decem dedisse in dotem, hoc so-
lum non erit quærendum, an data sint: sed
quasi data sint, quod ex eo reddi oportet,
præstandum erit.

III. Regula, De fructibus & partu, habetur l. sed &
& si. u. §. 1. ff. de iureiurando. cuius uerba uide §. quæst.
3. except. 21.

V. QVÆ PRÆSTITO IUREIURANDO COMPETAT ACTIO?

I. Regula: In factum actio datur. quæ regula appro-
batur l. actori. §. C. de iureiur. his uerbis: Actori dela-
to uel relato iureiurando, si iurauerit, uel ei
remissum sit sacramentum, ad similitudinē
iudicati in factum actio competit.

II. Regula: Etiam principalis actio, in qua iuratum
est, competit. quæ regula approbatur exemplo l. si duo.
13. §. si quis iurauerit. ff. de iureiurando. cuius uerba ui-
de §. cap. prox. quæst. 7. reg. 3.

III. Regula: Iuranti Publiciana cōpetit actio. quæ re-
gula approbatur l. sed & si. 7. §. si petenti. ff. de Public.
in rem act. cuius uerba uide §. quæst. 1. except. 6. in prim.

III. Regula: Iuranti furti factū esse, non etiam cō-
dicicio rei furtiue competit. quæ regula approbatur l. in
duob. 28. §. item Pomponius. ff. de iureiurando, his uer-

bis: Pomponius ait, eum qui furtum sibi ali-
cuius rei factum iurauerit, non statim etiam
condicitionis causam nancisci.

V. Regula: Iuranti se nihil debere, non solum excep-
tio competit, sed etiam pignoratitia actio, & condi-
cicio indebiti soluti. quæ regula approbatur l. iusiuran-
dam. 40. ff. de iureiurando. cuius uerba uide §. eod. cap.
in prim.

VI. Regula: Iuranti possessori rem petitoris non es-
se, exceptio tantum aduersus petentem, non etiam actio
aduersus possidentem datur. l. sed & si. 7. §. si petenti.
uerf. sed et si. ff. de Publiciana in rem actione. & d. l. u. in
prim. ff. de iureiurando. quarum uerba uide §. quæst. 3.
except. 21.

VI. EVENTVS.
I. Regula: Damnatus post iusiurandum ex famoso iu-
dicio, infamis quoque efficitur. quæ regula approbatur l.
nam postea. 9. §. si damnatur. ff. de iureiurando, his uer-
bis: Si damnatur quis post iusiurandū ex fa-
moso iudicio, famosum esse magis est.

II. Regula: Vno ex patronis iusiurandum deferente,
si libertus iurauit illum patronum non esse, illius portio
alteri patrono non adcreuit. quæ regula approbatur l.
si duo. 11. in prim. ff. de iureiurando, his uerbis: Si duo
patroni essent, & libertus altero deferente
iurasset se libertum eius non esse, utrum al-
teri debitæ sibi portionis, an uerò dimidiæ
debitæ ei & suæ partis bonorum possessio
competeret, Iulianus quærit? & ait, si is cui
iuratum est, patronus fuisset, alteri suæ par-
tis bonorum possessionem competere: nec
ei prodesse, quod aduersus alterum libertus
iurasset. Multum tamen fidei & authorita-
tis apud iudicē patronū habiturū, quo ma-
gis solum patronum se probaret, quod libe-
tus iurasset alterum patronum non esse.

**DE ORDINE COGNITIONUM, & OFFICIO IUDICIS, CAP-
ITULUM VIII.**

Hactenus de probationibus, & ijs quæ probatio-
num uicem obtinent. nunc de cognitionum or-
dine, & iudicio eorum, quæ proposita sunt, nec-
non & alijs iudicium officijs dicitur.

**I. QVO ORDINE QVOD-
QUE SIT COGNOSCENDUM.**

I. Regula: Prius de possessione, quam de uolentia
crimine cognoscendum est. quæ regula approbatur l. 1.
C. de appellatōib. his uerbis: Prius de possessio-
ne pronuciare, & ita crimen uolentia ex-
cutere præses provinciae debuit. quo d' eum
non fecerit, iuste ab eo prouocatum est.

II. Regula: Prius de possessione, quam de proprietate,
uel alio iure, quod quis in re sibi uindicat, cognoscen-
dum. quæ regula approbatur l. si de ui. 37. ff. de iudic. his
uerbis: Si de ui & possessione quæretur, prius
cognoscendum de ui, quam de proprietate
rei, diuus Had. τὴν νομὴν οὐρανόσωρ rescripsit.
Concordat l. qui cœtu. 5. §. si de ui. ff. ad l. iul. de ui publi-
ca.

audientiam. Quod si ei qui ad seruitutem uocatur, quidquam direptum esse memoretur: uniuersa quae constiterint ablata, ita demum reddi conuenit ei qui seruus esse contenditur, si modo saluam rem futuram per idoneos fideiuissores promiserit. Nam si tales non potuerit dare: tunc ea conuenit, de quibus in iudicio tractabitur, sequestrari in eum diem, in quo controuersia sopiatur: ita ut ex iisdem (si aliqua alia facultas esse non poterit) tantum litis sumptus & alimoniae homini subministratur, quantum moderato iudicis arbitrio fuit estimatum. Cum autem nec lite de statu mota, res ab aliquo direptae sint, & sententia de restituenda possessione rerum lata, ille, ne sententiae huic satisfaceret, de statu controuersiam mouit: necessitatem habebit & sine satisfactione eadem res redere, & tunc causam liberalem secundum iuris ordinem exercere.

II. QVAE SINT OFFICIA IUDICIS IN IUDICANDO & COGNOSCENDO?

Prima huius loci regula proponitur l. iudices. 9. C. de iudicijs, hisce uerbis: Iudices oportet in primis rei qualitatem plena inquisitione discutere, & tunc utranque partem saepius interrogare, nunquid noui addere desideret: cum hoc ipsum ad alterutram partem proficiat, siue definienda causa per iudicem, siue ad maiorem potestatem referenda sit.

II. Regula: Quod a litigatoribus uel aduocatis praetermissum est, iudex debet supplere. quae regula approbatur l. unica. C. ut quae desunt aduocatis, hisce uerbis: Dubitandum non est iudici, si quid a litigantibus uel ab ijs qui negocijs adstiterunt, minus fuerit dictum, id supplere & proferre, quod sciat legibus & iuri publico conuenire.

III. Regula: Ea quae sunt imperij magis quam iurisdictionis, ut sunt causae cognitiones, per libellum expedienda non sunt. quae regula approbatur l. nec quicquam. 9. §. 1. ff. de officijs proconsulis & legati, his uerbis: Vbi decretum necessarium est, per libellum id proconsul expedire non potest. omnia enim quae uicque causae cognitionem desiderant, per libellum non possunt expediri. Sed de hac re dictum quoque §. lib. 2. cap. 4. quae §. ult.

III. Regula, De officio successoris iudicis mortuo, proponitur l. mortuo. 60. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Mortuo iudice, quod eum iudicare oportuerat, idem eum qui subditus est, sequi oportet.

V. Regula proponitur l. de qua. 74. in prim. ff. de iudicijs, his uerbis: De qua re cognouerit iudex, pronuntiare quoque cogendus erit. Concordat l. praetor. 13. §. fin. ff. de uacat. mun. cuius uerba uide §. lib. 13. cap. 5. except. 2. Concordat ite §. cap. 10. quae §. 4. in prim.

V. I. Regula proponitur l. in ciuile. 23. ff. de legibus, his uerbis: In ciuile est, nisi tota lege perspecta,

una aliqua particula eius proposita iudicare uel respondere.

VII. Regula proponitur l. no quidquid. 40. in prim. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Non quidquid iudicis potestati permittitur, id subijcitur iuris necessitati. Huius exempli proponitur l. 1. C. quomodo & quando iudex sententiam, his uerbis: Non semper compelleris, ut aduersus absentem pronuncies propter subscriptionem patris mei, quia significauit etiam contra absentes sententiam dari solere. Id enim ad pertinet, ut etiam absentem damnare possit, non ut omnimodo necesse habeat.

VIII. Regula, Ne iudex consultationes & sententias aliorum in iudicando sequatur, proponitur l. nemo. 15. C. de sententijs & interlocut. om. iud. his uerbis: Nemo iudex uel arbiter existimet, neque consultationes, quas non non rite iudicatas esse putauerit, sequendum, & multo magis sententias eminentissimorum praefectorum, uel aliorum procerum. Non enim, si quid non bene dirimatur, hoc & in aliorum iudicum iurium extendi oportet: cum non exemplis, sed legibus iudicandum sit, nec si cognationales sint amplissimae praefecturae, uel alicuius maximi magistratus prolatae sententiae: sed omnes iudices nostros ueritatem, & legum & iusticiae sequi uestigia sancimus. Huius regulae exceptiones uide §. lib. 1. cap. 9. in fine.

IX. Regula: Ne iudex in iustione uel rescripto principis pendente lite elicto moueatur, uel id sequatur. Haec regula approbatur simul & distinguitur §. lib. 1. cap. 10. except. 2. Reliqua iudicis officia uide §. in capitibus sequentibus. Sed & de ijs uide §. lib. 2. cap. 2. cum sequenti bus: item §. lib. 5. cap. 2. in fine.

DE REBUS DVBIIS ET OBSCURIS. Cap. IX.

Nunc officia iudicis uideamus circa res dubias & obscuras. Hoc igitur loco sciendum est, quemadmodum ignorantia, ita quoque dubitationem duplicem esse, iuris & facti. Nam aut de iure queritur in iudicijs, utrum iustum uel iniustum sit: aut de facto, utrum factum sit necne? Unde Pomponius: Si in obscuro erit (inquit) ut plerumque, de facto, an de iure inter creditorem & pupillum controuersia fuerit, &c. Ante omnia igitur iudici cognoscendum, utrum de iure, an de facto sit contentio, seu quis sit status totius negocij. de quo dictum §. lib. eod. cap. 1. quae §. 1. & in Praxi mea forensi dixi copiosius. Sane de iure ite dupliciter dubitatur: primum, an sit iustum necne: deinde, utrum inter duo iusta iustus sit? Sed et queritur aut de iure generis: ueluti, an proximiores uenditoris cognati habeant ius retractus? aut de iure causae queritur: ueluti, an Sempronij uenditoris cognati habeant ius retractus? Sane omnis questio de iure causae pendet ex quaestione generis: de quo in Praxi mea forensi disserui. Nunc regulas uideamus, primum quaestio iuris, deinde quaestio facti, postremo utriusque quaestio regulas communes.

a l. ult. §. fin. autem iniqui. do. ff. de iur. reuocando.

I. SI DE IVRE DVBITATUR, REGULAE.

Prima huius loci regula est: Ne aliter iudicet iudex, quam legibus est cautum. quae regula approbatur in st. de officio iudicis, in prim. his uerbis: In primis illud obseruare debet iudex, ne aliter iudicet, quam legibus aut constitutionibus, aut moribus proditum est. Concordat l. 1. §. sed et si. ff. ad l. Cornel. de falsis, his uerbis: Si iudex constitutiones principum neglexerit, punitur. Concordat ite Nouell. c. 82. §. omnis denique, his uerbis: Omnis iudex, siue magistratum gerat, siue aliter iudicet, leges obseruato, & secundum has proferto sententias. Et quamuis in medio litis nostram contingat iustionem aut sacram formam (licet pragmatica sit) procedere, leges tamen sequitur. Nos enim id obtinere uolumus, quod nostrae uolunt leges.

II. Regula: Vbi lex non distinguit, ibi nec iudex distinguere debet. Hanc regulam colligit Doctores ex l. de precio. 3. ff. de Publiciana in rem act. cuius haec sunt uerba: De precio soluto nihil exprimitur. Unde potest coniectura capi, quasi nec sententia praetoris ea sit, ut requiratur an solutum sit precium. De regula proposita uide etiam §. lib. 1. cap. 7. except. 5. repl. 1.

III. Regula: Iuris questio in arbitrio iudicis non est. quae regula approbatur l. ordme. 15. in prim. ibi: cum facti ff. ad municipalem, his uerbis: Facti quidem questio est in potestate iudicium, iuris autem auctoritas non est. Concordat l. 1. §. 1. ibi: nam ut Papinianus ff. ad S. C. Turpill. his uerbis: Facti quidem questio in arbitrio est indicantis: poenae uero persecutio non eius uoluntati mandatur, sed legis auctoritati reseruat. Concordat §. reg. 1. Proposita regula exceptio haec est: Nisi crimine sit extraordinarium, nec cause cognitio iudicis arbitrio a lege permessa. De qua re dixi in Dialectica mea lib. 3. cap. ult.

III. Regula: Si inter duo iusta queratur, utrum iustus, regula sunt obseruanda, quae propositae sunt §. libro 1. cap. 7.

V. Regula: Si aliud uerba, aliud uoluntas legis, uel testatoris uel contrahentium significant: uoluntas potius quam uerba sequenda. quae regula approbatur l. si quis. 3. in fine. C. de liberis praeteritis, his uerbis: Cum manifestissimus est sensus testatoris, uerborum interpretatio nunquam tantum ualeat, ut melior sensu existat. Concordat l. cum de lationis. 18. §. optimum. ff. de instructo legato, his uerbis: Optimum esse Paedius ait, non propriam uerborum significationem scrutari, sed in primis quid testator demonstrare uoluerit: deinde, in qua praesumptione sint, qui in quaque regione comorantur. Concordat item l. in conuent. 219. ff. de uerb. signif. his uerbis: In conuentionibus contrahentium uoluntate potius quam uerba spectari placuit. Cum igitur ea lege fundum uicigalem municipes

locauerint, ut ad haeredes eius qui suscepit, pertineret ius haeredum ad legatariu quoque transferri potuit. Concordat l. in ambig. 96. ff. de reg. iuris, his uerbis: In ambiguis orationibus maxime sententia spectanda est eius qui eas protulisset. Concordat denique l. non aliter. 67. §. Titius. ff. de leg. 3. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 4. de seruis legatis, reg. 10. Huius exceptio est: Nisi uoluntas legis, uel testatoris, uel contrahentium, sit dubia. tunc enim uerbis potius certis, quam incertae uoluntati est standum. quae exceptio approbatur l. 1. §. sed si sciente. ibi: in re igitur. ff. de exercitor. act. his uerbis: In re dubia melius est uerbis edicti seruire. Concordat l. non aliter. 69. in princip. ff. de leg. 3. his uerbis: Non aliter a significatione uerborum recedi oportet, quam cum manifestum est, aliud sensisse testatorem.

II. SI DE FACTO DVBITATUR, REGULAE.

VI. Regula: Facti questio in arbitrio iudicantis est. quae regula approbatur per ea quae dicta sunt §. eod. cap. reg. 3. Concordat item l. eum quem. 79. §. iudicib. ff. de iudicijs, cuius uerba uide §. cap. prox. quae §. 1. except. 2. Item concordat l. testibus fides. 3. in prim. usq; ad §. Caninio. et l. ob carmen. 21. §. fin. ff. de testib. cuius uerba uide §. in suis locis. Huius exemplum habetur l. ult. §. §. ff. de actionib. & obligationib. his uerbis: Seia cum salariu, &c. dubitabatur enim, utrum honesta, an turpis causa fuisset promittendi.

VII. Regula: Non ad unam probationis speciem cognitionem suam alligare debet iudex, sed ex sententia animi sui existimare, quid aut credat, aut parum probatum sibi opinetur. Quae regula approbatur d. l. 3. §. eiusdem, in fine. ff. de testibus, cuius uerba uide §. lib. eod. cap. 2. quae §. 3. reg. 9.

VIII. Regula: Iudex confirmabit motum animi sui ex argumentis & testimonijs, quae rei aptiora & uero proximiora esse compererit, &c. quae regula approbatur d. l. 21. §. fin. ff. de testibus, cuius uerba uide §. lib. eod. cap. 4. de except. contra testes, except. 38. Huius elegans exemplum proponitur l. non omnes. 5. §. a barbaris. ff. de re militari, cuius uerba uide §. lib. 11. cap. 12. quae §. 8. reg. 1. in prim. Aliud exemplum proponitur l. 1. §. diuus. ff. ad l. Cornel. de sicarijs, cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 4. except. generali. in fine.

IX. Regula: Ad circumstantias iudex respiciet, & ad efficiendi facultatem. quae regula approbatur l. famosi. 7. §. hoc tamen. ff. ad l. Iul. maiestatis, cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 1. except. generali.

X. Regula: Deficientibus probationibus, iudex alterutri partium iusturandum potest deferre. quae regula approbatur l. in bone fidei. 3. C. de iure iurando, cuius uerba cum alijs similibus uide §. eod. lib. cap. 7. quae §. 1. except. 6. repl. 4. Sed & concordat l. generaliter. 12. §. sed iuramento. ibi: uel ex auctoritate. C. de iure iurando, cuius uerba uide §. d. quae §. 1. except. 20. Est igitur in arbitrio iudicis, deficientibus probationibus, si alterutra pars illi sit suspecta, uel ipsi, uel eius aduersario deferre iusturandum, prout ei usum fuerit, etiam altera parte

Regis ff. de iure
66.

non consentiente. Hac ratione potuit finiri causa, quam Gellius se iudice dicit accidisse, & à se, alijs alia suadentibus, indecisam relictam. Verba Gellij lib. 14. Noctium Atticarum cap. 2. hac de re talia sunt: Illa mihi tunc accidit inexplicabilis reperiendę sententię ambiguitas. Petebatur apud me pecunia, quę dicebatur data numerataque: sed qui petebat, neque tabulis, neque testibus id factum docebat, & argumentis admodum exilibus nitabatur: sed eum constabat uirum esse ferme bonum, notęque & expertę fidei, & uitę inculpatisimę, multaq; & illustria exempla probitatis sinceritatisq; eius expromebantur. Illum autem, unde petebatur, hominem esse non bonę rei, uitaque turpi & sordida, conuictumq; uulgo in mendacijs, plenumque esse perfidiarum & fraudum ostendebatur. Is tamen cum suis multis patronis clamitabat, probari apud me debere pecuniam datam, consuetis modis, 20 expensilatione, mensę rationibus, chirographi exhibitione, tabularum obsignatione, testium intercessionem. Ex quibus omnibus si nulla re probaretur, dimitti iam se oportere, & aduersarium de calumnia damnari. Quod de utriusque autem uita atque factis diceretur, frustra id fieri atque dici. Rem enim de petenda pecunia apud iudicem priuatum agi, non apud cęsorem de moribus. Tunc ibi amici mei, quos rogaueram in con-

30 filium, uiri exercitati, atq; in patrocinijs & in operis fori celebres, semperque se circum undique distrahentibus causis festinantes, non sedendum diutius, ac nihil esse dubium dicebant, quin absoluedus foret, quem accepisse pecuniam illam nulla probatione solenni docebatur. Sedenim ego homines cum considerabam, alterum fidei, alterum probri plenum spurcissimęque uitę ac defamatisimę, nequaquam adduci potui ad absoluedum. Iulsi igitur diem diffindi, atque inde à subellijs pergo ire ad Phaurinum philosophum, quem eo tempore Romę plurimum sectabar: ac de hominibus quę apud me dicta fuerant, uti res erat, narro omnia: ac peto, ut ipsum illud in quo hærebam, faceret me ut eius rei essem prudentior. Tum Phaurinus, religione illa cunctationis & sollicitudinis nostrę cõprobata, inter cętera inquit: Quod ad pecuniam pertinet, quam apud te iudicem peti dixisti, suadeo hercle tibi, utare M. Catonis prudentissimi uiri consilio, qui in oratione, quam pro L. Turio contra Cn. Gellium dixit, ita esse moribus maiorum traditum obseruatumque ait, ut si, quod inter duos actum est, neque tabulis, neq; testibus planum fieri possit, tum apud iudicem, qui de ea re cognosceret, uter ex ijs uir melior esset, quæreretur:

& si pares essent, seu boni pariter, seu mali, tum illi unde petitur crederetur, ac secundum eum iudicaretur. In hac autem causa, de qua tu ambigis, optimus est qui petit unde petitur, deterimus: & res est inter duos acta sine testibus. Eas igitur, & credas ei qui perit, cõdemnesq; eum de quo petitur: quoniam, sicuti dicis, duo pares non sunt: & qui petit, melior est. Hoc quidem mihi tum Phaurinus, ut uirum philosophũ decuit, suasisit. Sed maius ego, aliusque id esse existimaui, quam quod meę ætati & medio critati conueniret, ut cognouisse & condemnasse de moribus, non de probationibus rei gesset uiderer: ut absoluerem tamen, inducere in animum non quini: & propterea iuravi, mihi non liquere, atque ita iudicatu illo solutus sum. Verba ex oratione M. Catonis, cuius commemorat Phaurinus, hæc sunt: Atque ego à maioribus memoria sic accepi. Si quis quid alter ab altero peteret, si ambo pares essent, siue boni, siue mali essent, quod duo res gessissent uti testes nõ interessent, illi unde petitur, potius credendũ esse. Nũc si sponsonem fecisset Gellius cum Turio, ni uir melior esset Gellius, quam Turio: nemo, opinor, tam insanus esset, qui iudicaret meliorem esse Gellium, quam Turium. Si non melior est Gellius Turio, potius oportet credi unde petitur. Hactenus uerba ex Aulo Gellio desumpta. Ego autem (ut ad propositum reuertar) si de causa iam dicta consulere, neq; absoluedum reum suaderem, ut iurifconsulti neq; condemnandum, ut philosophus Phaurinus: sed potius ex regula proposita iusurandum deferendum censerem, nõ quidem peiori, sed meliori, ut ille uel iuraret, uel iusurandum referret, aut causa caderet, secundum ea quę dicta sunt. de iurando. Planè si neq; persona, neque aliud quid in causa iudicem moueat, iusurandum facile deferendum non est: sed actore suam actionem nõ probante, reus absoluedus est: aut reo suam exceptionem non probante, condemnandus. Hęc de regula decima sint dicta, de qua plura etiam uide 5. cap. 6. & 7. lib. eod.

X I. Regula: Si de significatione alicuius uocis queratur, quid sequendũ, definitur per ea quę dicta sunt 5. lib. 1. cap. 4. de legum interpretatione, quęst. 3. item 7. lib. 33. cap. 10. item in regulis sequentibus.

X II. Regula: Si de uoluntate uel sententia alicuius queritur, an & quid senserit, quid sequendum, definitur in testament. 12. ff. de reg. iuris, his uerbis: In testamentis plenius uoluntates testantium interpretamur. Sed & huc pertinet l. rapienda. 128. in fine. ff. eod. tit. cuius hæc sunt uerba: Quod factum est, cum in obscuro sit, ex adfectione cuiusque capit interpretationem. Item huc pertinet l. uoluntatis. 7. C. de fideicommissis, cuius hæc sunt uerba: Voluntatis defuncti quęstio in æstimatione iudicis est.

X III. Regula: Si de pariter mortuis queratur, uter prior

prior decesserit: siquidem pater & filius pariter mortui dicantur, filius patri creditur superuixisse, quę regula approbatur l. qui duos. 10. §. cum bello. ff. de rebus dubijs, hisce uerbis: Cum bello pater cum filio periisset, materque filij quasi postea mortui bona uindicaret: agnati uerò patris, quasi filius antè periisset: diuus Hadrianus credit patrem prius mortuum. Concordat d. l. 10. §. fin. cuius uerba uide paulo inferius except. 3. Huius regulę exceptio prima hæc est: Nisi patronus defuncti liberti hæreditatem ab intestato uindicet. quę exceptio approbatur d. l. 10. §. si cum filio, his uerbis: Si cum filio suo libertus simul perierit, intestati patrono legitima defertur hæreditas, si non probatur superuixisse patri filius: hæc enim reuerentia patronatus suggerente dicimus. Altera exceptio est: Nisi fideicommissum relictum sit sub hac conditione, Si sine liberis decesserit. hoc enim casu, si pariter cum filio mortuus fuerit, pater creditur superuixisse. quę exceptio approbatur l. ex facto. 17. §. si quis autem. ff. ad senatusconsult. Trebellian. his uerbis: Si quis susceperit quidem filium, uerum uiuus amiserit: uidebitur sine liberis decessisse. Sed si naufragio, uel ruina, uel aggressu, uel quo alio modo simul cum patre perierit: in conditio, si sine liberis decesserit, defecerit, uideamus? & magis non defecisse arbitror: quia non est uerum, filium eius superuixisse. Aut igitur filius superuixit patri, & extinxit conditionem fideicommissi: aut non superuixit, & extitit conditio. Cum autem, quis antè, & quis postea decesserit, non apparet: extitisse conditionem fideicommissi, magis dicendum est. Proposita exceptionis ratio hæc est: Quod in rebus dubijs id potius accipiendum sit, quo res de qua agitur, magis ualeat quam pereat. de quo 7. eod. cap. dicitur. Tertia proposita regulę exceptio est: Nisi filius impubes fuerit. quę exceptio approbatur l. qui duos. 10. §. fin. ff. de rebus dubijs, his uerbis: Si Lucius Titius cum filio pubere, quem solum testamento scriptum hæredem habebat, perierit: intelligitur superuixisse filio patri, & ex testamento hæres fuisse: & filij hæreditas successoribus eius defertur, nisi contrarium adprobetur. Quod si impubes cum patre filius perierit, creditur pater superuixisse: nisi & hic contrariũ adprobetur.

Si mater & filius simul perisse dicantur, filium superuixisse matri credendum est. quę regula approbatur l. cum pubere. 23. ff. de rebus dubijs, his uerbis: Cũ pubere filio mater naufragio periit, cum explorari non possit, uter prius extinctus sit: humanus est credere, filium diutius uixisse. Concordat l. quod de. 17. cum lege sequente. ff. eod. tit. his uerbis: Quod de pariter mortuis tractamus, & in alijs agitur est. Ut ecce, si mater stipulata esset dotem à marito mortua filia in matrimonio sibi reddi, & simul cum filia periisset, an & hæredibus matris actio ex sti

platu competeret: Et diuus Pius rescriptit, non esse commissam stipulationem: quia mater filię non superuixit. Idem quæritur, si extraneus, qui dotem stipulatus est, simul cum marito decesserit, uel cum ea propter quam stipulatus est: an ad hæredem suam actionem tranfmitrat: Idem est, si dos uxori prælegata sit, & simul cum marito perierit. Huius regulę exceptio hæc est: Nisi filius uel filia impubes sit. tunc enim mater creditur superuixisse. quę exceptio approbatur l. si mulier. 24. ff. eod. tit. his uerbis: Si mulier cum filio impubere naufragio periit, priorem filium necatum esse intelligitur. Concordat l. inter socerum. 26. in prin. ff. de pactis dotalibus.

Si maritus & uxor simul periisse dicantur, creditur maritus superuixisse. quę regula approbatur l. qui duos. 10. §. si maritus. ff. de rebus dubijs, hisce uerbis: Si maritus & uxor simul perierint: stipulatio de dote ex capitulo, si in matrimonio mulier decesserit, habebit locum, si non probatur illa superstes uiro fuisse. Huius regulę exceptio hæc est: Nisi ex hac interpretatione res, de qua queritur, sit peritura. quę exceptio approbatur exemplo l. si inter. 9. ff. eod. tit. his uerbis: Si inter uirum & uxorem donatio facta fuerit: priore defuncto cui donatum est, ad eum res redit qui donauerat. Quod si simul tam is cui donatum est, quam is qui donauerit: quęstionis decidendę gratia magis placuit ualere donationem: eo maxime, quod donator non superuiuat, qui rem condicere possit. iuxta hanc exceptionem intelligendam etiam puto l. idem est. 18. ff. eod. tit. cuius uerba uide paulo superius, §. si mater & filius. ibi: Idem est, si dos uxori prælegata sit, &c.

Si cum ei qui nouissimus mortuus esset, substitutio facta esset, ambo simul decesserint: quid iuris, definitur d. l. 10. in princ. ff. de rebus dubijs, his uerbis: Qui duos impuberes filios habebat, ei qui supremus moreretur, Titium substituit. duo impuberes simul in naue perierunt. quęstio est, an substituto, & cuius hæreditas deferatur: Triphoninus dixit: Si ex ordine uita decessissent, priori mortuo frater ab intestato hæres erit, posteriori substitutus. In ea tamen hæreditate etiam antè defuncti filij habebit hæreditatem. In proposita autem quęstione, ubi simul perierint: utrum quia neuter frater superstes fuit, quasi utriq; ultimi decessisse uideantur: an uerò neutri, quia comparatio posterioris decedentis ex facto prioris mortui sumatur, quæritur? Sed superior sententia magis admittenda est, ut utriusque hæres sit. Nam & qui unicum filium habet, si supremum morienti substituit, nõ nideretur inuuliter substituisse: & proximus adgnatus intelligitur etiam qui solus est, quiq; neminem antecedit: & hic utriq; (quia neutri

eorum alter superstes fuit) ultimi primique obierunt. Huic contradicit l. si eius. 34. ff. ad senatusconsult. Trebell. his uerbis: Si eius qui nouissimus ex filijs mortuus esset, partem hereditatis propinquo uoluit pater restitui: si simul fratres diem suum obiissent, propinquum (si non offenderit quis nouissimus obiisset) ad partem hereditatis non admitti, sed matrem ex Tertylliano senatusconsulto ad utriusque hereditatem admitti, constat.

111. SEQVNTVR REGVLAE communes tam iuris quam facti quaestionibus.

XXIII. Regula proponitur l. in ambiguis. 85. §. fin. ff. de reg. iuris, his uerbis: Quoties equitatem desiderij naturalis ratio aut dubitatio iuris moratur, iustis decretis res temperanda est.

XXV. Regula: In re dubia potius fauendum reo, quam auctori, quae regula approbatur per ea quae dicta sunt §. lib. 5. cap. 9. in prin. reg. 2.

XXVI. Regula: In re dubia prioriores debemus esse ad liberandum, quam ad obligandum. quae regula approbatur l. Arrianus. 46. ff. de actionibus et obligat. his uerbis: Arrianus ait, multum ininteresse, quaeratur utrum aliquis obligetur, an aliquis liberetur. ubi de obligando quaeritur, propensiores esse debere nos, si habeamus occasionem, ad negandum: ubi de liberando, ex diuerso, ut faciliores simus ad liberationem. Concordat l. absentem. 5. in prin. ff. de poenis, his uerbis: Diuus Traianus rescipit, fatius esse impunitum relinqui facinus nocentis, quam innocentem damnari.

XXVII. Regula proponitur l. non debet. 41. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: In re obscura melius est fauere repetitioni, quam aduentitio lucro. Huius exemplum est l. at si quis. 14. §. sed etsi res, in fine. ff. de religiosis. l. quod si possessor. 17. in fine. ff. de petit. haered.

XXVIII. Regula proponitur l. quoties. 13. ff. de reb. dubijs, his uerbis: Quoties in actionibus aut in exceptionibus ambigua oratio est, commodissimum est id accipi, quo res de qua agitur, magis ualeat quam pereat. Concordat l. ubi est. 22. in fine. ff. eod. tit. his uerbis: Semper in dubijs id agendum est, ut quam tutissimo loco res sit bona fide contracta: nisi cum aperte contra leges scriptum est. Concordat item l. quoties. 80. ff. de uerb. obligat. his uerbis: Quoties in stipulationibus ambigua oratio est, commodissimum est id accipi, quo res de qua agitur, in tuto sit. Item concordat l. si quis. 66. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Si quis intentione ambigua uel oratione usus sit, id quod utilius ei est, accipien dum est. Item concordat l. in contrahenda. 132. in fine. ff. de reg. iuris, his uerbis: Ambigua intentio ita accipienda est, ut res salua sit auctori. Exemplum huius regulae uide §. lib. 38. cap. 9. reg. 5. except. 1.

XXIX. Regula proponitur d. l. 132. in prin. his uerbis: In contrahenda uenditione ambiguum pa-

ctum contra uenditorem interpretandum est.

XX. Regula proponitur l. semper. 9. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Semper in obscuris, quod minimum est, sequimur. Concordat l. semper. 34. in fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. libro 36. cap. 8. reg. 4. Item concordat l. inter pares. 38. §. fin. ff. de re iudicata. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 3. except. 4.

XXI. Regula proponitur l. quoties. 200. ff. de reg. iuris, his uerbis: Quoties nihil sine captione inuestigari potest, eligendum est, quod minimum habeat iniquitatis.

XXII. Regula: In ambiguis pro libertate respondere melius est. quae regula approbatur l. quoties. 20. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: Quoties dubia interpretatio libertatis est, secundum libertatem respondendum erit. Concordat l. in obscura. 139. ff. eod. tit. his uerbis: In obscura uoluntate manumittentis, fauendum est libertati. Concordat l. cum inter. 14. in fin. C. de fideic. libertat. cuius uerba uide paulo inferius. Item concordat l. inter pares. 38. ff. de re iudicata. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 3. except. 4.

XXIII. Regula proponitur l. in amb. 85. in prin. ff. de reg. iuris, hisce uerbis: In ambiguis pro dotibus respondere melius est. Concordat iisdem uerbis l. 70. ff. de iure dotium.

XXIII. Regula: Id quod humanius est, eligendum est. Haec regula approbatur d. l. 14. in fine. C. de fideicommiss. libertat. his uerbis: In ambiguis sensibus melius est (& maxime in libertate, fauore eius) humaniorem amplecti sententiam. Concordat l. si fuerit. 11. §. fin. ff. de reb. dubijs, his uerbis: In ambiguis rebus humaniorem sententiam sequi oportet.

XXV. Regula: Benigniora preferenda sunt. quae regula approbatur l. semper. 55. ff. de regulis iuris, hisce uerbis: Semper in dubijs benigniora praefenda sunt. Concordat l. ea quae. 152. in fine. ff. eod. tit. his uerbis: In re dubia benigniorem interpretationem sequi, non minus iustius est, quam tutius. Concordat item l. factum. 197. in fine. ff. eod. tit. his uerbis: In poenalibus causis benignius interpretandum est. Exemplum huius regulae proponitur l. non sine ratione. 5. C. de bonis quae liberis, etc. Sed et plura uide §. lib. 1. cap. 5. quae 3. reg. 1.

XXVI. Regula proponitur l. in obs. 114. ff. de reg. iuris, his uerbis: In obscuris inspicitur, quod uerisimilius est, aut quod plerumque fieri solet. Concordat l. semper. 34. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 8. reg. 4.

XXVII. Regula, De tempore adiecto, proponitur l. cum tempus. 17. ff. de reg. iuris, his uerbis: Cum tempus in testamento adijcitur, credendum est pro haerede adiectum, nisi alia mens fuerit testatoris: sicut in stipulationibus, promissoris gratia tempus additur. Concordat l. eum qui. 41. §. fin. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide §. lib. 36. cap. 14. reg. 2. in prin. Item concordat l. continuus. 137. §. cum ita stipulatus uer. nam et quod in diem. ff. eod. tit. cuius uerba uide d. cap. 14. reg. 1. except. 1.

XXVIII. Re-

XXVIII. Regula: Si iudices in ferenda sententia inter se dissentiant, quid iuris, dicitur §. lib. prox. cap. 3. except. 4. Reliquae huiusmodi regulae speciales suis subiectis sunt locis: ut regulae de legib. ambiguis et obscuris interpretandis propositae sunt §. lib. 1. cap. 5.

DE RELATIONIBVS, ET causa ad superiorem iudicem remittenda. Cap. X.

I. AN CAUSA REFERENDA, & princeps consulendus?

Definitur haec questio Nouell. const. 82. §. penul. his uerbis: Si quid iudices, dum cognoscunt, putauerint subesse dubijs, damus eis licentiam de his nunciare nobis, & nos consulere, ut discat quae necessaria sunt, & ita quod agendum est explicent, & faciat iusta simul & rationabilia iudicia. Concordat Nouell. c. 13. §. ceterum si iudici, his uerbis: Si iudici dubitatio oboriatur de lege aliqua, suggestionem referro ad potentiam nostram, & scripto comprehensam a nobis expectato causae explanationem aut interpretationem, secundumque eam litem decido. Concordant item ea quae habentur §. lib. 1. cap. 5. quae 2. Huius elegans proponitur exemplum l. uerum et dolo. 11. §. ex factis. ff. de minorib. 25. annis. cuius uerba uide §. lib. 49. cap. 4. quae 4. causa 32. Plane contradicere uidetur atque mutare iam dicta, Nouell. c. 125. his uerbis: Quoniam quidam iudicum post longa litium certamina, & plurima damna litigatoribus illata, in causis apud ipsos moris ad nostram tranquillitatem denuduntur suggestionibus: uisum nobis est & hoc praesente generali lege corrigere, quo minus ex his dilatio procreetur in negocijs, & aliud rursus exordium examinationes capiant. Iubemus igitur, ne quis iudicum ullo modo aut tempore in causis apud ipsos propositis relatione per suggestiones ad nostram tranquillitatem instituat, sed perfecte negocium examinet, & secundum quod ipsi iustum & legitimum uisum fuerit, iudicet. Et si quidem partes iudicatis adquirent, sententia pro tenore legum etiam executioni tradatur. Quod si quis ex definitiua se sententia oblatum putauerit, legitima utatur appellatione, & ea secundum ordinem a legibus definitum exerceatur, perfectumque suscipiat terminum. Si duo aut plures sint litis disceptatores, & inter ipsos oriatur dissonantia, iubemus sic quoque unum quemque horum, prout sibi uisum fuerit, suam dare sententiam. Haec uerba (ut dixi) uidentur proposita regulae contradicere, eamque tollere. Verum haec antinomia seposita, uideamus cum proposita regulae exceptiones, tum reliquas relationis ac consultationis circumstantias. Proposita igitur regula exceptio prima haec est: Ni-

si res plena instructione indigeat. Haec exceptio approbatur l. 1. §. sed nec ad nos. C. de relationibus, his uerbis: Sed nec ad nos mittatur aliquid, quod plena instructione indigeat.

Altera exceptio est: Nisi non de iure, sed de facto dubitatio sit. Haec exceptio approbatur l. eum quem. 79. §. iudicibus. ff. de iudicijs, his uerbis: Iudicibus de iure dubitantibus praesides respondere solent. Sed de facto consulentibus, non debent praesides consilium impertire, uerum iubere eos, prout religio suggererit, sententiam proferre: haec enim res nonnunquam infamat, & materiam gratiae uel ambitionis tribuit. Concordat l. testium fides. 3. §. ideoque diuus. ff. de testibus. cuius uerba uide §. eod. lib. cap. 4. de exceptionibus, contra testes, post except. 39. Concordat item l. non statim. 6. in prin. uers. et ideo non. ff. ad l. Fauiam de plag. cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 6. quae 2. causa 1.

Tertia exceptio est: Nisi in causa sit pronunciatum, tunc enim relatio non admittitur, quae exceptio approbatur l. 1. in prin. C. de relationibus, cuius uerba uide §. q. 3. reg. 3. Concordat l. iubemus. 34. ibi: dum id partibus appellacionibus, cuius uerba uide §. d. quae 3. reg. 4.

II. AD QVOS REFERENDUM, seu qui consulendi sunt?

Princeps consulitur, ut ex supradictis constat. Sed et praes provinciae, ut constat ex l. 79. ff. de iudicijs, paulo superius proposita.

III. OFFICIA REFERENTIS, item relationis euentus & consequentia quae sunt?

I. Regula, De libello consultationis formando, proponitur l. si quando. 2. C. de relationibus, his uerbis: Si quando ratio aut necessitas est in negocijs nostra iudicia requirendi, expectandique responsa: omnes omnino causas relationis series comprehendatur recitata consultatione, quae ita est dirigenda, propemodum auctorum recensione non sit opus: actis etiam necessario faciendis.

II. Regula, De exemplo consultationis ante relationem litigatoribus edendo, proponitur l. 1. §. fin. C. de relationibus, his uerbis: Quoties ad nostram scientiam iudex se polliceatur relaturum, consultationis exemplum litigatoribus illico edat apud acta iubeat: ut si cui forte relatio minus plena uel contraria uideatur, is refutatorias preces similiter apud acta sine aliqua frustratoria dilatione offerat. Concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Super delictis prouincialium nunquam rectores prouinciarum ad scientiam principum putent esse referendum, nisi ediderint prius consultationis exemplum: quippe tunc demum relationibus plena ueritas est, cum & allegationibus repelluntur, uel probantur assensu.

III. Regula, Ne relatione pendente iudex pronunciet, proponitur l. 1. in prin. C. de relationibus, his uerbis: Si

Si quis iudicum duxerit esse referendum, nihil inter partes pronunciet: sed magis super quo hæsitudum putauerit, nostram consulat scientiam: aut si tulerit sententiam, minime postea, ne a se prouocatur, relatione promissa terreat litigantes: sciens, quod si hoc fecerit, nihilominus iure appellationis res agitur. Concordat l. i. in princ. ibi: non prius. C. de appellationibus. cuius uerba uide j. reg. prox.

III. Regula, De modo respondendi ad relationem, & per quos respondendum, proponitur d. l. 34. his uerbis: Iubemus, si qua suggestio maioris uel minoris iudicis ad nostram referatur clementiam de negotio quod iudicandum ei tradidimus, uel de quo pro sua iurisdictione iudicauerit, a nostro numine petentis finem eidem imponi negotio, quod ab eo disceptatum est: siue additum sit eidem suggestioni, quid referenti placeat (dum id partibus per sententiæ suæ recitationem manifestum non fecit) siue nihil huiusmodi adiectum sit, sed simpliciter nostri numinis responsum expectat: non prius causam discerni, quam per sacram pragmaticam nostri numinis iurisdictionem duo magnifici uiri, uel patricij, uel consulares, uel præfectorij, quos pro tempore nos elegerimus, iubeantur adiungi uiro illustri pro tempore quæstori nostri palatii, & unâ cum eo in scriptis relationem discernere (siue præsentibus partibus hoc prospexerint, siue absentibus) & responsum relationi dandum sua sententia manifestare: ut tamen dispositio huiusmodi excellentissimorum iudicum omnimodò rata sit, nulli danda licentia prouocationem contra eorum proferre sententiam, uel aliam quamcunq; dubitationem introducere. Quam obseruationem non solum, si unus iudex suggestionem uel relationem usus fuerit, tenere censemus: sed etiam si duobus uel amplioribus datis iudicibus, in unam sententiam minime omnes conuenerint, sed diuersas suas sententias unusquisque nostræ mansuetudini retulerit, uel omnes non consuluerint quid discernendum sit. Concordat Nouell. c. 126. in princ. cuius uerba uide j. cap. prox. reg. 8.

V. Regula, Relatione facta, & responso ad eam dato, sententiæ exinde lata, appellatio denegatur. quæ regula approbatur uerbis iam propositis hinc: Ut tamen dispositio huiusmodi excellentissimorum iudicum omnimodò rata sit, nulli danda licentia prouocationem contra eorum proferre sententiam. Concordat l. ult. ff. quando appellatum sit, his uerbis: Illud uideamus, si cum Imperatori scriberetur, exemplum litterarum litigatori editum sit, neq; is appellauerit, & postea contra eum rescriptum sit, an

appellare a literis pridem sibi editis possit? quia qui tunc non appellauit, uera esse quæ scripta sunt, consensisse uidetur: nec audendus est, si dicat euentum rescripti facti se sustinuisse. Propositæ regule contradicit l. 1. §. 1. ff. de appellationibus, his uerbis: Quæsitum est, an aduersus rescriptum principis prouocari possit: forte si præfes prouinciæ, uel quis alius consuluerit, & ad consultationem eius fuerit rescriptum. Est enim quæsitum, an appellandi ius superfit. Quid enim, si in consulendo mentitus est? de qua re extat rescriptum diui Pij, quo ostenditur prouocari oportere. Verba rescripti ita se habent: Εἰδὼς μὲν ἐπιστολῆν τῆς ἡμετέρας, ἀμα δὲ τῶν ἀντιγράφων ἡμῶν ἐπιπέσειν: ὑπαίξει τοῖς βουλευομένοις ἐπιμαρτυρεῖν τὸν ἀπόφασιν, εἰ δὲ διδασκάλων, ἢ ἑσθλῶν ἄλλων ἐχόντων τὰ πνευματικὰ: ἵνα δὲ ἵπὸ ἡμῶν ἐννοήσῃ ἀποδιδόναι μὲν, τῶν δὲ ἑτέρων ἔχειν τοῖς ὑποφασίον ἀντιμαρτυρεῖν. id est: Si quis per epistolam nos consuluerit, simulq; nos illi quidpiam rescripserimus, omnibus qui uolent aduersus rescriptum prouocandi copia erit. Nam si quæ epistola comprehensa sunt, uel falsa, uel aliter se habere docuerint, nihil per nos præiudicij factum esse putetur, qui ita rescripserimus, quasi scriptis ad nos relata aliter se habuerint. Hinc consequenter uidetur rescriptum, a consultatione iudicis non esse appellandum, si quis forte interlocutus fuerit, principem se consultaturum, cum possit post rescriptum prouocare. Hæc (ut dixi) propositæ regule uidentur obstare, nisi quis forte exceptionis loco ea ponat, ut sit exceptio hæc: Nisi literæ consultationis aduersario non fuerint antea exhibitæ, uel falsum contineant. Quod si ita est, prima exceptio hic constituenda. Iuxta hanc igitur exceptionem etiam uidetur accipienda l. 2. C. de appellationibus, cuius uerba uide j. lib. prox. cap. 1. quæst. 2. except. 1. Secunda exceptio est: Nisi post sententiam latam relatio fiat, quæ exceptio approbatur l. 1. in princ. ibi: aut si tulerit. C. de relationibus. cuius uerba uide j. eod. quæst. reg. 3.

IIII. ADFINIA REMEDIA.

I. Regula, De causa ad delegantem a delegato iudice remittenda. Reprobatur hoc remedium l. placet. 3. C. de pedaneis iudicibus, his uerbis: Placet, ut iudicibus (si quos grauitas tua disceptatores dederit) insinues, ut delegata sibi negocia lata sententia determinent: nec in his causis, in quibus pronunciare debent & possunt, facultatem sibi remitti dî patere ad iudicium præsidale cognoscant: maxime cum & si iudicatio alicui litigatorum parti iniusta uideatur, interponendæ prouocationis potestas a sententia ex omni causa prolata libera litigatoribus tribuatur. Concordant ea quæ habentur j. cap. 8. quæst. 2. reg. 5. Ex his patet, causam a iudice delegato ad delegantem remittendam non esse, cuius ta-

ment

men regule exceptio prima hæc est: Nisi delegata ita sit causa, ut remittatur. quæ exceptio approbatur exemplo l. solet etiam. 6. in princ. ff. de officio proconsulis. cuius uerba uide j. lib. 2. cap. 15. reg. 2. except. 2. Secunda exceptio est: Nisi quid sit, quod meri sit imperij, hoc enim remittendum, quæ exceptio approbatur exemplo l. si quid. 1. ff. d. it. cuius uerba uide j. lib. 2. cap. 4. quæst. 3. reg. 3. except. 1.

II. Regula, Consistit in sententia ferenda & appellanda. Nouell. c. 125. cuius uerba uide j. eod. cap. in princ.

III. Regula, De aduocando alio iudice uide j. libro prox. cap. 3. quæst. 3. except. 4. in fine. Hæc de relationibus & consultationibus, sint dicta. Plura de hac re uide j. lib. prox. cap. 1. de appellationibus.

DE SENTENTIA FORMANDA & PRONUNCIANDA. Cap. XI.

Prima regule: Deliberatione habita, formanda sententia est, & in libellum conferenda, nec precipitanda, quæ regula approbatur l. 2. in princ. C. de sententijs ex breuiculo recitandis, hisce uerbis: Hac lege perpetua credimus ordinandum, ut iudices quos cognoscendi & pronuntiandi necessitas tenet, non subitas, sed deliberatione habita post negotio sententias ponderatas sibi antè forment, & emendatas statim in libellum secuta si delitate conferant, scriptasq; ex libello partibus legant. Sed nec sit eis post hæc copia corrigendi, uel mutandi: exceptis tam uiris eminentissimis præfæctis prætorio, quàm alijs illustrem administrationem gerentibus, cæterisq; illustribus iudicibus, quibus licentia conceditur etiam per officium suum, & eos qui ministerium suum eis accommodat, sententias definitiuas recitare. Concordat l. eos qui. 6. §. fin. C. de modo multarum. cuius uerba uide j. lib. 2. cap. 4. de reliquis circumstantijs, reg. 1. except. 2. reple. 1. Item concordat l. 1. in princ. C. de reuocandis reis. cuius uerba uide j. lib. 2. cap. 6. in princ.

II. Regula, De certa re uel quantitate in sententia exprimenda, proponitur Inst. de actionib. §. curare, his uerbis: Curare debet iudex, ut omnino, quantum possibile ei sit, certâ pecuniæ uel rei sententiam ferat, etiam si de incerta quantitate apud eum actum est. Plura de hac re uide j. lib. prox. cap. 5. except. 14.

III. Regula, De eo quod inter partes conuenit pronuntiando, proponitur l. si conuen. 26. ff. de re iudicata, his uerbis: Si conuenerit inter litigatores quid pronuncietur: non ab re erit, iudicem huiusmodi sententiam proferre.

III. Regula, De procuratore, non reo principali, qui abest, condemnando, proponitur l. 1. C. de sententijs & interlocut. his uerbis: Non uidetur nobis rationem habere sententia decessoris tui, qui cum cognouisset inter petitem & procuratorem, non procuratorem, sed ipsam do-

mina in litis condemnauit, cuius persona in iudicio non fuit. Potes igitur, ut re integra, de causa cognoscere. Huius regule exceptio hæc est: Nisi illustris persona actione iniuriarum per procuratorem criminaliter agat uel conueniatur. Hæc exceptio approbatur l. ult. §. penult. C. de iniurijs. cuius uerba uide j. lib. 2. cap. 1. quæst. 7. reg. 1. except. 3.

V. Regula, Ne sub conditione sententia feratur, proponitur l. 1. §. biduum. ff. quando appellandum sit, cuius uerba uide j. lib. prox. cap. 1. quæst. 5.

VI. Regula, Ut uictum uictori in expensas condemnent, De hac re uide j. lib. prox. capite quinto, de sumptibus litis.

VII. Regula, Etiam actorem, si obnoxius fuerit inuentus, iudex potest condemnare, quæ regula approbatur l. cum Papinianus. 14. C. de sententijs & interloc. cuius uerba uide j. lib. prox. cap. 3. except. 1. reple. 1.

VIII. Regula, Tam Latina quàm Græca lingua sententia formari potest, quæ regula approbatur l. iudices. 12. C. de sententijs & interloc. his uerbis: Iudices tam Latina quàm Græca lingua sententias proferre possunt. Huius regule exceptio proponitur l. decreta. 48. ff. de re iudicata, his uerbis: Decreta a prætoribus Latine interponi debent.

IX. Regula, Ne ij qui in sacro palatio sententias ferunt, in personam Imperatoris sententias concipiant, proponitur Nouell. c. 126. in princ. uq; ad §. in omnibus, his uerbis: Manifestè Theodosius & Valentinianus sacratis, principes lege expresse runt, &c.

X. Regula, Ut præsentibus litigatoribus, sententia pronuncietur. De hac re uide j. lib. prox. cap. 3. except. 10.

XI. Regula, De sententia ab ipso iudice recitanda, proponitur l. 1. C. de sententijs ex breuiculo recit. his uerbis: Arbitri nulla sententia est, quam scriptam edidit litigatoribus, si non ipse recitauit. Si igitur nihil fallis: omnia prouocationis mora, ex integro iudicari impetrabis a restore prouinciæ. Concordat l. eos qui. 6. §. fin. C. de modo multarum. cuius uerba uide j. lib. 2. cap. 4. de reliquis circumstantijs, reg. 1. except. 2. Huius regule exceptio hæc est: Nisi præfectus prætorio aut illustris iudex sententiam ferat, quæ exceptio approbatur l. 2. in fine. C. de sententijs ex breuiculo recitand. cuius uerba uide j. eod. cap. reg. 1.

XII. Regula, De sententia ex breuiculo recitanda, proponitur l. ult. C. de sententijs ex breuiculo recit. his uerbis: Statutis generalibus iussimus, ut uniuersi iudices, quibus reddendi iuris in prouincijs permisimus facultatem, cognitis causis, ultimas definitiones descripti recitatione proferant. Huic adijcimus sanctioni, ut sententia quæ dicta fuerit, cum scripta non esset, nec nomen quidem sententiæ habere mereatur, nec ad rescissionem perperam decretorum appellationis solenitas requiratur. Concordat l. 2. ibi: scriptasq; C. eod. it. cuius uerba uide j. eod. cap. reg. 1. Item concordat d. l. 6. §. fin. ibi: scilicet ut scripta. C. de modo multarum.

rum. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 4. de reliquis circumstant. reg. 11. except. 2. Concordat item l. quoties. 17. §. fin. C. de dignitatibus. item l. multis. 8. §. hoc etiam. C. de principibus agent. in reb. Huius regula exceptio hæc est: Nisi per annotationem iudicet. Hæc exceptio reprobatu Nouell. constit. 82. §. præbebunt, his uerbis: Præbebunt omnino causæ usq; ad trecentos surgenti solidos audientiam, idq; in forma annotationis. ita enim citius causæ iudicabuntur, & litigatores cognitionum ambagibus, & longa liberabuntur mora temporis. Illud conlat, quod tametsi per annotationem causis accommodabunt audientiam, nihilominus terminum illis adsignabunt in scriptis, qui ipsorum exprimant sententiam: nulli penitus ab his appellandi sublata copia, nisi tertio aliquis prouocare uoluerit, aut per contumaciam se absentet. Istiusmodi enim ratio quoq; appellationum sublata est. Hactenus regula formandarum & pronuntiandarum sententiarum propositæ sunt. Plures tamen huiusmodi regulas uide §. lib. prox. cap. 3. inter exceptiones. Nunc effectus & consequentia sententiæ late sequuntur.

XIII. Regula: Sententia lata, cessat officium iudicis. quæ regula approbatur l. iudex. 55. ff. de re iudicata, his uerbis: Iudex posteaquam semel dixit sententiam, iudex esse definit. Ethociure utimur, ut iudex qui semel, uel pluris, uel minoris condemnauit, amplius corrigere sententiam suam non possit. Semel enim male seu bene functus est officio.

XIII. Regula: Iudex sententiam latam amplius mutare aut corrigere non potest. quæ regula approbatur uerbis §. reg. prox. propositis. Concordat l. 1. C. sentent. rescindi non posse, his uerbis: Neque suam, neque decessoris sui sententiam quenquam posse retractare, in dubium non uenit: nec necesse esse ab huiusmodi decreto interponere prouocationem, explorati iuris est. Concordat item l. 1. §. fin. ff. de questionibus. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 15. quest. 2. Item concordat l. moris est. 9. §. iste serē, in fine. ff. de penis. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 4. de persona delinquentis, in prin. Item concordat l. ea que. 3. C. comminationes, & c. his uerbis: Ea que causa cognita statuuntur, subscriptionibus reuocari non posse, sæpe rescriptum est. Concordat item l. acta. 45. §. de amplianda. ff. de re

iudicata, his uerbis: De amplianda uel minuenda pœna damnatorum post sententiam dictam sine principali auctoritate nihil est statuendum. Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi uerba emendantur, manente sententiâ, quæ exceptio approbatur l. actorum. 46. ff. de re iudicata, his uerbis: Actorum uerba emendare, renore sententiæ perseuerante, non est prohibitum. Secunda exceptio est: Nisi eodem die sententiam uelit mutare. Hæc exceptio reprobatu l. cum quæreb. 62. ff. eod. it. his uerbis: Cum quærebatur, iudex si perperam iudicasset, an posset eodem die iterum iudicare? Alfenus respondit, non posse. Tertia exceptio est: Nisi non mutetur sententiâ, sed declaratur, & ea que defunt, suppleantur. Hæc exceptio approbatur l. Paulus. 42. ff. de re iudicata, his uerbis: Paulus respondit, rescindere quidem sententiam suam præcedentem prætorem non posse: reliqua autem quæ ad consequentiâ quidem iam statutorum pertinent, prioritamen sententiæ defunt, circa condemnandum reum uel absoluedum debere supplerere, scilicet eodem die. Quarta exceptio est: Nisi non sententiâ sit que mutatur, sed mandatum aliquod aut iustio. quæ exceptio approbatur l. quod iust. 14. ff. de re iudicata, his uerbis: Quod iustitue prætor, contrario imperio tollere & remittere potest: sed de sententijs contra. Quinta exceptio est: Nisi illustris iudex sententiam suam mutare uelit. Hæc exceptio approbatur l. 2. §. sed nec sit. C. de sententijs ex breuiculo. cuius uerba uide §. eod. cap. reg. 1. Hæc tamen exceptio est controuersa, ut ex eius glossa apparet. Sexta exceptio est: Nisi multa iudicata, condemnatus non sit soluendo. Hæc exceptio approbatur l. ult. §. fin. C. de modo multarum. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 4. de reliquis circumstantijs, reg. 11. except. 2.

XV. Regula, De actis circumducendis, proponitur l. acta. 45. in prin. ff. de re iudicata, his uerbis: Acta a pud se habita, si partes consentiant, & iudex hoc permiserit, potest iubere ea die circumducendi: nisi uel negocium uel lis terminata est. Plures de effectibus & consequentibus sententiarum regulas uide §. lib. prox. Hactenus igitur de actibus iudiciorum, tam ante quam post litem contestationem contingentibus, sit dictum. Sequitur quartus iudiciorum locus, de effectibus & consequentibus iudiciorum.

DIGE

DE EVENTIS ET CONSEQUENTIBUS IUDICIORUM.

DE APPELLATIONIBUS. Cap. I.

ATA sententiâ, finitoq; iudicis officio, consequitur Appellatio, Res iudicata, iudicati actio, Executio rei iudicatæ, & c. de quibus nunc ordine est tractandum.

I. RATIO & usus appellationum quis sit, definitur l. 1. in prin. ff. de appellationibus, his uerbis: Appellandi usus quàm sit uetus, frequens, quàmque necessarius, nemo est qui nesciat: quippe cum iniquitatem iudicantium uel imperitiam corrigat: licet nonnunquam bene latas sententiâs in peius reformet. Neq; enim utique melius pronunciat, qui nouissimus sententiam laturus est.

II. CAUSA, EX QUA Appellatio concedenda, cum suis exceptionibus.

Regulariter quidem, si quis non rectè iudicatum esse dicat, appellatio illi concedenda. quæ regula approbatur Nouell. constit. 82. §. nam si per prouocationem, his uerbis: Si per prouocationem causa suspèdatur, omnino iudex oblatam appellationem suscipito, nullum omnino prætextu obijciens, quacunque tandem ratione licet appellare. Auxilium uerò circa appellationes omnino adiacet, per quod ei qui se læsum putat, uel conqueri licet, uel mereri emendationem, siue ab appellationum iudicibus, siue à nobis ipsis, siquidè ad nos refertur sententia. Planè habet iam dicta regula suas exceptiones, de quibus ordine dispiciendum, & primum de ijs que sumuntur ex persona iudicantis.

I. Exceptio: Nisi princeps in causa iudicauit, & sententiam tulit. Hæc exceptio approbatur l. 1. in prin. ff. à quibus appellare non licet, his uerbis: Tractandum est, à quibus appellare non licet. Et quidem stultum est illud admonere, à principe appellare fas non esse: cum ipse sit, qui prouocatur. Proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi princeps non fuit iudex in causa, sed ad consultationem iudicis rescriptis. quæ replicatio approbatur l. 2. C. de appellationibus, his uerbis: Nouum, quod postulas, non est, quod etsi rescripti mei auctoritas intercesserit, prouocandi tamen facultas tibi non denegetur. Concordat l. 1. §. 1. ff. de appellationibus. Huius replicationis duplicatio est: Nisi antequam princeps consulereetur, consultationis exemplum à iudice litigatoribus sit exhibitum, & ab illis comprobatum. Quæ duplicatio approbatur per

ea que dicta sunt §. lib. prox. cap. 10. quest. 3. regul. 5.

II. Exceptio: Nisi præfectus pretorio iudicauit. Hæc exceptio approbatur l. unica. §. his cunabulis. ff. de officio præfecti pretorio. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 10. reg. 1. Concordat l. à proconsulibus. 19. §. 1. C. de appellationibus, his uerbis: A præfectis pretoriorum prouocare non sinimus. Planè hoc casu in uicem appellationis introducta est supplicatio, & sententiæ retractatio: de qua §. cap. prox. membr. 3.

III. Exceptio: Nisi is qui uice præfecti pretorio iudex est, sententiam tulit. Hæc exceptio reprobatu d. l. 19. in prin. C. de appellationibus, his uerbis: A proconsulibus, & comitibus, & ijs qui uice præfectorum cognoscunt, siue ex appellatione, siue ex delegatione, siue ex ordine iudicauerint, prouocari permittimus: ita ut appellanti iudex præbeat opinionis exemplum, & acta cum refutatorijs partium suis que literis ad nos dirigat.

III. Exceptio: Nisi legatus proconsulis pronunciauit. Hæc exceptio reprobatu l. 2. ff. quis à quo appellatur. cuius uerba uide §. eod. cap. quest. 4. reg. 2.

V. Exceptio: Nisi senatus Romanus pronunciauerit. Hæc exceptio approbatur l. 1. §. sciendum. ff. à quibus appell. non licet, his uerbis: Sciendum est, appellari non posse à senatu principem: idque oratione diui Hadriani effectum est.

VI. Exceptio: Nisi iudex ex consensu utriusque litigatoris sumptus sit. Quæ exceptio approbatur per ea que habentur §. lib. prox. cap. 4. quest. 1. causa 7. except. 21. Eius replicatio hæc est: Nisi citra compromissum à præfide iudex consensu partium datus sit. Quæ replicatio approbatur l. ex consensu. 23. in prin. ff. de appellationibus, his uerbis: Ex consensu litigantium citra compromissum à præfide prouinciæ iudice dato, uictus potest prouocare. Aliam replicationem uide d. except. 21.

VII. Exceptio: Nisi à proceribus sacri palatii sententia sit lata. Hæc exceptio approbatur l. in offerentibus. 35. §. fin. C. de appellationibus. cuius uerba uide §. quest. 4. reg. 6. except. 3. Concordat l. iubemus. 34. §. ut tamen. C. eod. it. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 10. quest. 3. reg. 4.

VII. Exceptio: Nisi à principe iudex delegatus pronunciauerit. Hæc exceptio reprobatu l. etiam. 16. C. de appellationibus, his uerbis: Etiam eos qui imaginem principalis disceptationis accipiunt, appellationum adminicula necesse est accipere.

VIII. Exceptio: Nisi præfectus Augustalis pronunciauerit. Quæ exceptio approbatur Nouell. 23. §. illud etiam. Hactenus de exceptionibus ex persona iudicantis, qui

747
cis, qui sententiam protulit, sumptis. Sequuntur nunc exceptiones ex causa in qua iudicatum est, & ex re de qua est pronunciatum, desumptæ, necnon ex causa ob quam appellatur.

IX. Exceptio: Nisi causa in qua pronunciatum est, exigua sit. Hæc exceptio reprobatur l. in. 20. C. de appellationibus, his uerbis: Et in maioribus & in minoribus negocijs appellandi facultas est: nec enim iudicem oportet iniuriam sibi fieri existimare eo, quod litigator ad prouocationis auxilium conuolauit.

X. Exceptio: Nisi causa sit infra legitimam appellandi quantitatem. Hæc exceptio approbatur exemplo Nouell. const. 22. §. illud etiam. ibi: nulla ei post. item ibi: & causas sine spe. cuius uerba uide §. cod. cap. reg. n. cum sequentibus. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi plures species eiusdem cause coniunctæ legitimam efficiant quantitatem. Hæc replicatio approbatur l. si qui separauit. 10. §. 1. ff. de appellationibus, his uerbis: Si quis, cum una actione ageretur, quæ plures species in se haberet, pluribus summis sit condemnatus, quarum singulæ notionem principis non faciunt, omnes autem coniunctæ faciunt, quid dicendum est? & poterit ad principem appellare. Sed cum aduersus plures probatæ essent rationes quæ eis nocerent, sufficit eis una appellatio: quia uno titulo probatarum rationum omnes conueniebantur.

XI. Exceptio: Nisi officialis à suo iudice ob male gestum officium fuerit condemnatus. Hæc exceptio approbatur l. nulli. 3. C. quorum appell. non recip. his uerbis: Nulli officialium à sententia proprii iudicis prouocatio tribuitur: nisi in eo tantum negotio, quod ratione civili super patrimonio forte apud proprium iudicem inchoauerit: scilicet, ut in eo tantum negotio à sententia eius cui parer iudicis, quisquis uelit, officialis appellet, quod per procuratorem etiam persequi iure tribuitur.

XII. Exceptio: Nisi causa in qua appellatur, criminalis sit. Hæc exceptio reprobatur l. addictos. 29. C. de appellationibus, his uerbis: Addictos supplicio, & pro criminum immanitate damnatos, nulli pro uim atque usurpationem uindicare liceat ac tenere: quibus in causa criminali humanitatis consideratione (si tempora suffragantur) interponendæ prouocationis copiam non negamus: ut ibi diligentius examine-tur, ubi contra hominis salutem per errorem uel gratiam cognitoris oppressa putatur esse iusticia: ea conditione, ut si proconsul, uel comes Orientis, uel præfectus Augustalis, uel uicarij fuerint cognitores, non tam ad clemenciam nostram, quam ad amplissimas potestates sciant esse referendum. Eorum enim de his plenum uolumus esse iudicium, qui (si ita res est, & crimen exegerit) rectius possint punire damnatos. Concordat l. si quis. 30. C. cod. tit. his uerbis: Si quis prouocatione in-

terposita, suspecti iudicis uelit prolatam euntare sententiam, in hac uoce liberam habeat potestatem, nec timeat contumeliam iudiciorum, cum & ab ipsa iniuria possit facile prouocari: & maxime, cum à solo tantum præfecto prætorio non sine dispendio causæ prouocare permissum sit. Sciant igitur cuncti, sibi ab iniurijs, & suspectis iudicibus, & in capitali supplicio, ac fortunarum dispendio prouocationem esse concessam. Concordat l. addictos supplicio. 6. §. fin. C. de episcop. audient. Contradicit l. antepenult. in prin. ff. de uerb. signif. Plane proposita exceptio admittitur in quibusdam casibus, de quibus uide §. lib. 3. cap. 12. quest. 1. excep. 2.

XIII. Exceptio: Nisi ab executione appelletur. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. ab execut. 4. in prin. ff. de appellationibus, his uerbis: Ab execute sententia appellare non licet. Sed ab eo qui male sententiam iam interpretari dicitur, appellare licet: si tamen is interpretandi potestatem habuerit, uelut præses prouincæ, aut procurator Cæsaris: ita tamen, ut in causis appellationis reddendæ hoc solum quaeratur, an iure interpretatum sit. idque etiam diuus Antoninus rescipit. Concordat l. quoniam. 21. ibi: quæ non contra executionem. C. cod. tit. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi executor male sententiam dicitur interpretari, quæ replicatio ex iam dictis constat. Secunda replicatio est: Nisi executor sententiæ modum dicatur excedere. Hæc replicatio non ab simili est præcedenti, & approbatur l. ab executione. 5. C. quorum appell. non recipiuntur. cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 9. de relitigiosa sequestrada, quest. 1. excep. 3.

XIII. Exceptio: Nisi res dilationem non recipiat. Hæc exceptio approbatur l. si res. 7. in prin. ff. de appell. recipiendis, hinc uerbis: Si res dilationem non recipiat, non permittitur appellare: ueluti, ne testamentum aperiat (ut diuus Hadrianus constituit,) ne frumentum in usum militum in annonæ subsidia cōtrahatur, ne uel scriptus hæres in possessionem inducatur.

XV. Exceptio: Nisi appelletur, ne testamentum aperiat, ne uel hæres in possessionem mittatur. Hæc exceptio ex iam dictis constat. cui concordat l. quisquis. 6. C. quorum appell. non recipiunt. his uerbis: Quisquis, ne uoluntas defuncti testamento scripta referetur, uel ne ij quos scriptos patuerit hæredes, in possessionem mittantur, ausus fuerit prouocare, interpositamque appellationem is cuius de ea re notio erit, recipiendam esse crediderit: uiginti librarum auri multa & litigatorem, qui tam importune appellauerit, & iudicem, qui tam ignauam conuenientiam adhibuerit, inuoluat.

XVI. Exceptio: Nisi contra id quod perpetuo edito decretum est, appelletur. Hæc exceptio approbatur d. l. 7. §. penult. ff. de appell. recip. his uerbis: Si ex perpetuo edito aliquid decernatur: id quo minus

minus fiat, non permittitur appellare.

XVII. Exceptio: Nisi ne pignus uendatur, appellatur. Hæc exceptio approbatur d. l. 7. §. fin. his uerbis: Quo minus pignus uendere liceat, appellari non potest.

XVIII. Exceptio: Nisi in causa momentaneæ possessionis fuerit appellatum. Hæc exceptio approbatur l. unica. C. si de moment. poss. his uerbis: Cum de possessione & eius momento causa dicitur, etsi appellatio interposita fuerit, tamen lata sententia sortitur effectum. Ita tamen possessio nis reformationem fieri oportet, ut integra omnis proprietatis causa seruetur.

XIX. Exceptio: Nisi in causa fisci uel tributariae functionis sit appellatum. Hæc exceptio approbatur l. abstini. 4. C. quor. appell. non recip. his uerbis: Abstinentum prorsus ab appellatione sancimus, quoties fiscalis calculus satisfactio postulat, aut tributariae functionis solenne munus exposcitur, aut publici, uel etiã priuati (dummodo euidens atque conuicti) redhibitio debiti flagitatur, aut necessariò in cōtumacem uigor iudiciarius excitetur. Concordat l. & publ. 8. C. cod. tit. his uerbis: Et publicarum necessitatum, & priuati aerarij deposcit utilitas, ne cōmoda, quæ domui nostræ debentur, callidis debitorum artibus differantur. Quamobrem eorum appellatione reiecta, qui aperte manifesteq; cōuicti sunt: hoc obseruari præcepti huius auctoritate censemus, ut ei quem constiterit publicum debitorem, appellationis beneficiū denegetur. Proposita exceptio replicatio hæc est: Nisi bonorum uacantium, aut hereditatis tanquã indigno auferendæ nomine, fisci cōtrouersiam faciat. quæ replicatio approbatur l. lata. 22. C. de appellationibus, his uerbis: Lata sententia, quæ pertinet ad bona uacantia, & ad ea quæ ut indignis, legibus cogentibus auferuntur, si quis putauerit prouocandum, uox eius debet admitti.

XX. Exceptio: Nisi à multa ab iudice imdicta appellatur. Hæc exceptio reprobatur l. & in. 25. C. de appellationibus, his uerbis: Et in multis à iudicibus inferendis appellationes iubemus admitti. Concordat l. antepenult. in prin. ff. de uerb. signif.

XXI. Exceptio: Nisi uictor appellet ob expensas litis, à quibus uictus est absolutus. Hæc exceptio approbatur sub conditione hac, si uictus appellauit. l. ult. C. quando prouocare non sit necesse, his uerbis: Omnem honorem saluum iudicibus reseruantes, si quando una pars quasi læsa per definitiuã eorum sententiam, prouocatione usa fuerit: interdicimus alteri parti, quæ uicit, pro hoc tantummodo, quod nihil capere pro sumptibus litis & detrimentis, uel minus quam oportuerat, iniusta est, prouocationem offerre: cum & ipsa decisionem litis rectè factam esse confiteatur: iudicibus scilicet, siue florentissimis proceribus sacri nostri palatij, siue his quibus pro minore litium æstimatione consul-

tationes delegatur (si prospexerint adiuuandum esse uictorem sumptuum perceptione) etiam sine prouocatione eius hoc statuentibus, & iustam eorundem sumptuum quantitatem definitibus. Sed nec occasione consultationis introducendæ uictori prouocare concedimus: cum & pricis legibus liceat ei & sine prouocationis auxilio eandem consultationem differente suo aduersario introducere, & nos ei nihilominus hoc permittimus, iniuriam ex superuacua prouocatione iudicibus fieri prohibentes.

XXII. Exceptio: Nisi non à definitiuã, sed ab interlocutoria sententia sit appellatum. Hæc exceptio approbatur l. ante sent. 7. C. quorum appell. non recipiantur, his uerbis: Ante sententiæ tempus, & ordinem euentus, nec à discusso, nec à rationali appellare liceat. Concordat l. eos qui. 6. §. fin. per his. C. de appellationibus, his uerbis: Non nisi audita omni causa atque discussa, post sententiam dictam appellare conueniet. Huius exemplum proponitur l. eius qui. 4. ff. de appell. recip. cuius uerba uide §. except. 27. repl. 2. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi iudex questionem habendam interlocutus sit, ab hac enim interlocutoria potest appellari. quæ replicatio approbatur l. 2. ff. de appell. recip. his uerbis: Ante sententiam appellari potest, si questionem in civili negotio habendam iudex interlocutus sit: uel in criminali, si contra leges hoc faciat. Altera replicatio est: Nisi interlocutoria, à qua appellatur, uim habeat definitiuæ sententiæ. Hæc replicatio passim hodie in usu est, atque in ore aduocatorum. Tertia replicatio est: Nisi si de iudicibus idonei uel non idonei esse pronunciati sint. Hæc replicatio approbatur per ea quæ dicta sunt §. lib. 6. cap. 7. quest. 7. reg. 1. Postremò poena, si ante definitiuam sententiam fuerit appellatum, proponitur l. 2. C. de episcopali aud. his uerbis: Si clericus, &c. Hæcenus de secundo genere exceptionum contra appellationes. Sequuntur nunc exceptiones reliquæ.

XXIII. Exceptio: Nisi iureiurando delato, iuratum sit uel non sit, & exinde sententia lata. hoc enim casu denegatur appellatio ei, contra quem est iuratum & pronunciatum. quæ exceptio approbatur simul & distinguitur per ea quæ dicta sunt §. lib. prox. cap. 7. q. 1. except. 20. Sed & exceptionis proposita replicatio hæc est: Nisi deserente iudice in litem sit iuratum. Hæc replicatio approbatur l. creditor. 28. §. 1. ff. de appell. his uerbis: Iustus à iudice exhibere, secundum præceptum præsidis prouinciae rationes, quas apud se esse cauerat, instrumentorum gratia data dilatione, nec postea exhibuit: ideoque secundum constitutionem recitatam (quia instrumenta per contumaciã non exhibuerat) cum petitor, quanti sua interesset exhiberi, iurasset, facta erat condemnatio. quæ situm est, an post iniurandum appellatione interponere posset? Scquola respōdit, nihil proponi, cur denegadū esset appellationis auxiliū.

XXIII. Exceptio: Nisi iudex ita datus sit, ne ab eo appelletur. Hac exceptio approbatur simul et distinctur l. 1. §. fin. ff. de iudicijs. cuius uerba uidebis: Interdum Imperator ita solet iudicē dare, ne liceat ab eo prouocare: ut scio sapiensimè à diuo Marco iudices datos. an & alius ita possit iudicem dare, uidebimus? & puto non posse.

XXV. Exceptio: Nisi appellans antea professus sit, se non prouocaturum. Hac exceptio approbatur d. l. 2. §. si quis, hinc uerbis: Si quis ante sententiam professus fuerit, se à iudice non prouocaturum: indubitatè prouocandi auxilium perdidit. Concordat l. cum anteriorib. §. fin. C. de temp. & reparat. appell. his uerbis: Si partes inter se scriptura interueniente paciscendū esse crediderint, nemini parti licere ad prouocationis auxilium peruenire, uel ullum fatale obseruare: eorum pacitionem firmam esse censemus. Legum etenim austeritatem in hoc casu uolumus pacis litigantium mitigari.

XXVI. Exceptio: Nisi ante bis fuerit appellatum. Hac exceptio approbatur l. unica. C. ne liceat in una eademq; e. c. his uerbis: Si quis in quacunque lite iterum prouocauerit, non liceat ei tertio in eadem lite super ipsdē capitulis prouocatione uti, uel sententias excellentissimorum præfectorū prætorio retractare: licentia danda litigatoribus, arbitro dato, ipsius audientiam qui eum dedit, ante litis contestationem inuocare, & huiusmodi petitione minime prouocationis uim obtinente. Concordat Nouell. const. 82. §. prædebunt. ibi nisi tertio. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 1. reg. 11.

XXVII. Exceptio: Nisi appellans antea contumaciter absuit, & per contumaciam absens condemnatus sit. Hac exceptio approbatur l. 1. post edictum. 73. §. fin. ff. de iudicijs, hinc uerbis: Sciendum, ex peremptorio edicto absentem condemnati, si appellet, non esse audiendum, si modò per contumaciam defuerit: sin minus, audietur. Concordat lex consensu. 23. §. fin. ff. de appellationibus, his uerbis: Eum qui cognouit edictum peremptorium secundum ordinis causam datum, placuit non rectè prouocasse: cum in eius potestate fuerit, ante diem præstitutum tribunali respondentem, aut defensum, edicti denunciationem rumpere. Concordat item l. 1. C. quorum appell. non recip. his uerbis: Eius qui per contumaciam absens, cum ad agendam causam uocatus esset, condemnatus est, negotio prius summam perscrutato, appellatio recipi non potest. Concordat item l. abstinentium. 4. in fine. C. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 19. Concordat item l. proferendum. 11. §. cum autem eremo dicitur. C. de iudicijs, cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 1. quæst. 2. reg. 2. Concordat denique Nouell. const. 82. §. prædebunt. in fine. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 1. reg. 11. Propositæ exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi

appellans non per contumaciam absuit, quæ replicatio approbatur d. l. 73. §. fin. ff. de iudicijs. cuius uerba uide paulò superius ead. reg. in prim. Secunda replicatio est: Nisi ideo non adsuit, quòd dicat se libellum principi dedisse, & expectare responsum. Hac replicatio reprobat l. eius qui. 4. ff. de appell. recip. his uerbis: Eius qui ideo causam agere frustratur, quòd dicit se libellum principi dedisse, & sacrum scriptum expectare, audiri desiderium prohibetur: & si ob eam causam prouocauerit, appellatio eius recipi sacris constitutionibus uetatur. Tertia replicatio est: Nisi absens statim, postquam pronunciatum est, adsit. Hac replicatio approbatur l. diuus Antoninus. 7. in prim. ff. de integrum restitut. his uerbis: Si citatus non respondit, & ob hoc more solito pronunciatum est, confestim autem pro tribunali te sedentem adijt: existimari potest non sua culpa, sed parum exaudita uoce præconis defuisse. Ideò que restitui potest. Plura de exceptione proposita uide §. eod. lib. cap. 3. exceptione 10. repl. 1. & §. lib. 6. cap. 2. quæst. 7.

XXVIII. Exceptio: Nisi appellans antea dilationem ad solvendum petijt, uel alio modo sententiæ adqueuit. Hac exceptio approbatur l. ad solut. 5. C. de re iudicata, his uerbis: Ad solutionem dilationem petentem adqueuissè sententiæ, manifestè probatur: sicut eum qui quolibet modo sententiæ adqueuit. nec enim instaurari finitarum iudicatarum patitur auctoritas. Huius item exemplum proponitur l. tale pactum. 40. §. 1. ff. de pactis, hinc uerbis: Qui prouocauit, pactus est, intra diem certum pecunia, qua trāsegerat, non soluta, iudicatis se satisfacturum. Iudex appellationis, nullo alio de principali causa discussio, iustam conuentionem, ueluti confelsi, sequetur. repl. e. c. l. 6. ff. de appell. 7. 1. 1.

XXIX. Exceptio: Nisi euidenter conuictum sit debitum quod repetitur. l. abstinentium. 4. C. quorum appellat. non recip. cuius uerba uide §. except. 19.

XXX. Exceptio: Nisi intra decendum à lata sententia nõ appellauit. Hac exceptio tractatur §. eod. cap. quæst. 5.

III. QUIBUS COMPETAT ius appellandi?

Regulariter alij, quam ei qui condemnatus est, uel in iudicio egit, ius appellandi non competit. qua regula approbatur l. 2. §. sed si alius. ibi: quia in aliena causa. ff. quando appellandum sit. cuius uerba uide §. eod. cap. quæst. 5. Concordat l. 1. ff. de appell. recipiendis, his uerbis: Non solent audiri appellantes, nisi hi quorum interest, uel quibus mandatum est, uel qui negotium alienū gerunt, quòd mox ratum habetur. Sed & si mater, cum filij rem sententia euersam animaduernerit, & prouocauerit, pietati id dando: dicendum est, & hanc audiri debere. & si litem præparandam curare maluerit, intercedere non uideatur, licet ab initio defendere non potest. Concordat

753 cordat l. à sententiā. in prim. ff. de appell. cuius uerba uide §. except. proxim. Propositæ regule exceptio prima hæc est: Nisi appellantis interest. Hac exceptio approbatur uerbis iam propositis hinc: Nisi hi quorum interest. Concordat l. ab executione. 4. §. alio cond. ff. de appell. his uerbis: Alio condénato, is cuius interest, appellare potest: qualis est, qui per procuratorè expertus uictus est, nec procurator suo nomine appellat. Itè si emptor de proprietate uictus sit, eo cessante auctor eius appellare poterit. Aut si auctor egerit, & uictus sit, non est deneganda emptori appellandi facultas. Quid enim, si uenditor, qui appellare noluisset, idoneus non est? quin etiā si auctor appellauerit, deinde in causæ defensione suspectus sit uictus? perinde defensionis causæ emptori committenda est, atq; si ipse appellasset. Id què ita constitutum est in persona creditoris, cum debitor uictus appellasset, nec ex fide causam defenderet. Quæ constitutio ita accipienda est, si interueniente creditore debitor de pignore uictus prouocauerit, nā absenti creditori nullum præiudicium debitor facit: id què constitutum est. Concordat d. l. 5. ff. eod. tit. his uerbis: A sententia inter alios dicta appellari non potest, nisi ex iusta causa: ueluti si quis in cohæredum præiudicium se condemnari patiat, uel similem ob causam: quamuis & sine appellatione tutus est cohæres. Item si de iussore pro eo pro quo interuenierit. Igitur & uenditoris si de iussore emptore uicto appellabit, licet emptor & uenditor adquelescant. Si hæres institutus uictus fuerit ab eo qui de inofficioso testamento agebat: legatarijs, & qui libertatem acceperunt, permittendum est appellare, si querantur per collusionem pronunciatum: sicut diuus Pius rescripsit. Idemq; rescripsit, legatarios causam appellationis agere posse. Sed & si in fraudè suam transactionem factam ab eo qui appellasset, dicerent, idè dicendum est. Sed & sine appellatione si fuerit transactum, similiter rescriptum est. Concordat item l. si prolus. 14. in prim. ff. eod. tit. his uerbis: Si prolixior iudicio actum sit aduersus testamentum, an ius faciat iudex, uidendum est: & diuus Pius, cum inter coniunctas personas diceretur per collusionem in necè legatariorum & libertatum actum, appellare eis permisit: & hodie hoc iure utimur, ut possint appellare, & agere causam apud ipsum iudicem, qui de testamento cognoscit, si suspicantur non ex fide hæredem causam agere. Concordat denique exceptioni propositæ l. 2. §. sed si alius. ff. quando appellandum sit. de quo §. Secunda propositæ regule exceptio hæc est: Nisi alij qui appellat, mandatū sit. Hac exceptio approbatur l. 1. ibi: uel quibus mandatum est. ff. de appell. recip. cuius uerba uide paulò superius ead. reg. in prim. Huius exceptionis

replicatio hæc est: Nisi à procuratore, non à principali reo mandatū sit. Hac replicatio reprobat l. ab executione. 4. §. fin. ff. de appellationibus, his uerbis: Si procurator qui iudicio interfuerit, uictus sit: an ipse quoq; per procuratorè appellare possit, uideamus? quia constat procuratorem alium procuratorem facere non posse. Sed meminisse oportet, quòd procurator lite contestata dominus litis efficitur: & ideo & per procuratorem appellare potest. Concordat l. si actor. 10. C. de appellationibus, his uerbis: Si actor à curatore ordinatus deteriorē calculum reportauerit, tam ipse quam curator ad prouocationis auxilium possunt peruenire: curator uerò solus prouocationis litè exercebit. Sin autem interim adolescēs ueniam ætatis impetrauerit, uel ad legitimam ætatem peruenierit: potest suo nomine appellationem exercere. Tertia exceptio est: Nisi dominus in causa serui appellauerit. Hac exceptio approbatur l. serui. 15. ff. de appell. his uerbis: Serui appellare non possunt: sed domini eorū ad opem seruo ferendā possunt uel auxilio appellationis, & alius domini nomine id facere potest. Si uerò neq; dominus, neq; alius pro domino appellauerit: ipsi seruo qui sententiā passus est, triste auxilium sibi implorare nõ denegamus. Quarta exceptio est: Nisi seruus in causa domini appellauerit. Hac exceptio reprobat l. creditor. 28. in prim. ff. de appellationibus, his uerbis: Creditor cum si de iussore egerat: sed post iudicium acceptum ad agendam causam ipse non adsuit: & cum absoluti essent si de iussore, seruus eius appellauit. quæsitum est, an appellatio, quam seruus interposuit nomine domini, nullius momenti esset? Scæuola respondit, eiusmodi appellationem non esse obseruandam. Quinta exceptio est: Nisi pater uel mater in causa filij appellauerit. Hac exceptio approbatur l. 2. §. si is qui. ff. quando appellandum sit. cuius uerba uide §. quæst. 5. eod. cap. Concordat l. 1. ibi: sed & si mater. ff. de appellat. recip. cuius uerba uide §. ead. quæst. in prim. Sexta exceptio est: Nisi filius in causa patris appellauerit. Hac exceptio approbatur l. ex consensu. 23. §. filium suum. ff. de appellat. his uerbis: Filium familiās, cum aduersus patrem eius de bonis, quæ per ipsum poterant adquiri, pronunciatum esset: Papinianus respondit, non nisi patris nomine potuisse prouocare. Septima exceptio est: Nisi alio appellante, ratum id à domino litis sit habitum. Hac exceptio approbatur l. 1. ibi: uel qui negotium. ff. de appell. recip. cuius uerba uide §. ead. quæst. in prim. Octaua exceptio est: Nisi cum quis ad supplicium esset damnatus, alius pro eo appellet. Hac exceptio approbatur l. non tantum. 6. ff. de appell. his uerbis: Non tantum ei qui ad supplicium ducitur, prouocare permittitur, uerum alij quoque nomine eius, non tantum si ille mandauerit, uerum quisquis alius prouocare uo-

luerit. neq; distinguitur, utrum necessarius eius sit, necne? credo enim humanitatis ratione omnem prouocantem audiri debere. Ergo etsi ipse ad quietem sententiae, nec querimus, cuius interit. Quid ergo, si resistat qui damnatus est, aduersus prouocationem, nec uelita dimiti eius appellacionem, perire festinans? adhuc putat Martianus differendum supplicium.

III. QVI APPELLANDI, seu ad quos?

I. Regula: Gradatim appellandum est, non omissio medio. quae regula approbatur l. imp. 21. in princ. ff. de appellat. his uerbis: Imp. Antoninus & Verus rescripserunt, appellaciones quae recta ad principem factae sunt, omisis his ad quos debuerunt fieri, ex imo ordine ad praedictos remitti. Idem rescripserunt, a iudice quem a praeside prouinciae quis acceperat, non recte Imperatorem appellatum esse. Ideoq; reuerti eum ad praesidem debere. Concordat Nouell. c. 17. §. scio namq; cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 2. reg. 8. in princ. Huius exemplum etiam proponitur l. addictos. 29. §. ea conditione. C. de appellat. cuius uerba uide §. hoc cap. q. 2. except. 11. Item concordat Nouell. c. 23. §. illud etiam, cuius uerba uide §. reg. 11.

II. Regula: A sententia legati proconsulis proconsul appellari potest. quae regula approbatur l. 2. ff. quis a quo appelletur, his uerbis: Appellari a legatis proconsulis potest: & si multam dixerit, potest de iniquitate eius proconsul cognoscere, & quod optimum putauerit, statuere.

III. Regula: A praetore praefectus urbi appellatur. quae regula approbatur l. si apud. 17. C. de appell. his uerbis: Si apud utrumque praetorem, dum quaestio uentilatur, ab aliqua parte auxiliu prouocationis fuerit obiectum: praefecturae urbis iudicium sacrum appellator obseruet.

III. Regula: A praeside Bithyniae, Paphlagoniae, Lydiae, praefectus urbi appellatur. quae regula approbatur l. cum appell. 23. C. de appell. his uerbis: Cum appellatio interposita fuerit per Bithyniam, Paphlagoniam, Lydiam, Hellepontum, insulas etiam ac Phrygiam salutarem, Europam ac Rhodopen, & Aemum monte: praefecturae urbis iudicium sacrum appellator obseruet.

V. Regula: A procuratore Caesaris appellatur praefectus praetorio. quae regula iuxta glossam approbatur l. cum post. 26. C. de appellat. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 4. quae est. 2. except. 2. repl. 6.

VI. Regula: A proconsule, uel Augustali, uel comite Orientis, uel uicario, a quibus antea Imperator appellabatur, nunc cognoscit praefectus praetorio, & quaestor sacri palatii. Haec regula approbatur l. praecipimus. 32. in princ. C. de appell. his uerbis: Praecipimus, ex appellacionibus spectabilem iudicium, quae per consultationes nostri numinis disceptationem implorant, non nostram ulterius audientiam expectari: ne nostris occupationibus,

quibus pro utilitate mundi a singulorum nunquam negocijs auocamur, aliena fraudari commoda uideantur. Sed si a proconsulibus, uel Augustali, uel comite Orientis, uel uicarijs fuerit appellatum: uirum illustrem praefectum praetorio, qui in nostro est comitatu, uirum etiam illustrem quaestorem nostri palatii, sacris iudicijs praesidentes disceptationem iubemus arripere, eo ordine, ea obseruatione, iisdemq; temporibus, quibus caetera quoque lites fatali die post appellationem in sacris auditorijs terminantur. Et haec, licet quidam praedictorum spectabilem iudicium iure concessio, ut sacri iudices, appellaciones acceperint. Concordat l. addictos. 29. §. ea conditione. C. eod. tit. Huius regulae exceptio prima haec est: Nisi quantitas non excedat decem libras auri, tunc enim unus tantum ex ijs sufficit. Quae exceptio approbatur l. in offerendis. 35. in princ. C. eod. tit. his uerbis: In offerendis, &c. Altera exceptio est: Nisi isti duo inuicem dissentiant, tunc enim tertius adhibetur, scilicet illustris pro tempore quaestor. Quae exceptio approbatur l. 35. §. in uero memoratum. Tertia exceptio est: Nisi negotium excedat 20. libras auri, tunc enim pertinet ad totum auditorium procerum Imperatoris. Quae exceptio approbatur d. l. 35. §. his uidelicet litibus.

VII. Regula: A delegato appellatur delegans, seu is qui iudicem dedit. quae regula approbatur d. l. 32. §. haec si appellatio, his uerbis: Haec si appellatio fuerit oblata iudici, qui non ex delegatione cognoscit. Eorum enim sententia appellatione suspensa, qui ex delegatione cognoscit: necesse est eos aestimare, iuste necne fuerit appellatum, qui causas delegauerint iudicandas. Concordat l. 1. in princ. ff. quis a quo appelletur, his uerbis: Quod dicitur, eum appellari qui dedit iudicem: sic accipiendum est, ut & successor eius possit appellari. Proinde & si praefectus urbi iudicem dederit, uel praefectus praetorio, ipse erit prouocandus, qui eum iudicem dederit. Concordat l. dato. 3. ff. eod. tit. his uerbis: Dato iudice a magistratibus populi Rom. cuiuscunq; ordinis, etiam si ex auctoritate principis, licet nominatim iudice declarantis, dederint, ipsi tamen magistratus appellabuntur. Concordat Nouell. c. 123. §. caeterum si episcopus. Huius exemplum proponitur l. 2. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 2. Aliud exemplum proponitur l. Imperatores. 21. §. iudem. ff. de appell. cuius uerba uide §. reg. 1. Concordat ite Nouell. c. 82. §. accommodabuntq; his uerbis: Si a pedaneis seu gloriosissimis uiris causae per prouocationem suspendantur, si quidem a nobis ipsis & seorsim delegatae sint, haec pro quantitate aut communiter apud gloriosissimos iudices nostros examinentur, aut alijs secundum consuetudinem sacrarum consultationum delegentur: aut si qui forte ex gloriosissimis nostris magistratibus causas ipsa delegarint, ad eos qui audientiam

dientiam his commiserunt, appellatio deueniet, & praedicto modo ab illis denud huismodi iudicabuntur. Proposita regula exceptio haec est: Nisi non uniuersa, sed unius cause iurisdictione sit mandata. quae exceptio approbatur l. 1. §. fin. ff. quis a quo appelletur, his uerbis: Ab eo cui quis mandat iurisdictionem, non ipse prouocabitur. nam & generaliter is erit prouocandus ab eo cui mandata est iurisdictione, qui prouocaretur ab eo qui mandat iurisdictionem. Huius exceptionis replicatio prima proponitur l. eo casu. 32. C. de appell. his uerbis: Eo casu, quo apparitor magisteriae potestatis de curia uel officio hortali, de statu in prouincia patitur controversia, uel ut tributa uel functiones debens in prouincia detinetur: si sententia rectoris prouinciae fuerit appellatione suspensa, cum tua sublimitate uiro quoque magifico magistro militum cognoscente, causae iubemus merita ponderari, licet magister militum rectori prouinciae causam delegauerit perorandam. Altera exceptio uidetur: Nisi auctoritate principis nominatum iudicem declarantis quis iudicem dederit. Quae tamen exceptio reprobat l. dato iudice. 3. ff. quis a quo appelletur. cuius uerba uide §. ead. reg. in princ. Tertiam exceptionem uide §. reg. 9.

VIII. Regula: A duce magister officiorum & sacri palatii quaestor appellatur. quae regula approbatur l. si quando. 36. C. de appellat. his uerbis: Si quando duciano iudicio appellatio fuerit oblata: siue ab ipsa qualitate iudicis, siue ex diuina delegatione uiro spectabili duci destinata, siue inter spectabiles idem dux connumeretur, siue illustri dignitate decoretur, siue etiam maiore (cum etiam magisteriae potestatis homines, nec non consulares saepe, utilitate publica poscente, ad huismodi curam perueniant) nullo discrimine habito, non dignitatem, sed ducatus magistratum spectari: & appellationem ex quocunq; duce peruenientem, non ut antea erat dispositum, sed apud uirum sublimissimum magistrum officiorum, nec non uirum excellentissimum nostri palatii quaestorem, communi audientia proposta, in sacro auditorio more consultationum, uiris deuotis epistolaribus excipientibus, uentilari: nulla ueteris legis in hac causa obseruatione custodienda, sed apud eosdem tantummodo excellentissimos iudices causa trutinanda. Ait Imperator: Non ut antea erat dispositum. Per haec uerba uidetur tolli ac mutari id quod cauetur l. praecipimus. 32. §. quod si a duce. C. de appellation. his uerbis: Si a duce fuerit appellatum, si idem & praeses sit, praefectura necessario tantum iure ordinario in sacro auditorio iudicabit.

IX. Regula: Ab eo cui princeps causam delegauit, si quidem non sit illustris, praefectus praetorio & quaestor sacri palatii appellatur. Si uero illustris sit, cui cau-

sa delegata est: uel cum duobus delegata esset, unus illustris sit, alter non sit: princeps appellatur. quae regula approbatur d. l. 32. §. huic saluberrime, his uerbis: Huic saluberrimae legi illud consultissimè credidimus inferendum, ut si priuato non illustri uni pluribus (ut ad solet) nostra serenitas adita delegauerit causam, & eius eorumque definitio fuerit appellatione suspensa: uir quidem magnificus praefectus praetorio, qui in nostro est comitatu, cum uiro illustri quaestore, temporali uidelicet die, cognoscat. Nostri uero libellenses, quae apud arbitros gesta sunt, suscipiant, cognitiones inducant, & ea quae geruntur excipiant, scribant, scriptaq; litigatoribus edant, qui etiam apud arbitros (licet illustres sint) ex delegatione nostra cognoscentes excipiunt, si in sacratissimo nostri numinis comitatu causae dicantur. Sanè si illustrium ac magnificorum iudicum sententiae fuerint appellatione suspensae, eorum uidelicet, quorum sententias licet appellatione suspendi: per consultationem nostram uolumus audientiam expectari: licet antea priuato homini (id est, non illustri) lite a nobis delegata, si postea tempore definitionis illustri decoratus dignitate reperiat. Eodem obseruado, & si alter ei coniunctus sit arbiter, qui non illustrem meruit dignitate. Quidquid autem hac lege specialiter non uidetur expressum, id ueterum legum constitutionumq; regulis omnes relicum intelligant.

X. Regula: Ab illustri ac magifico iudice appellatur princeps. quae regula approbatur uerbis §. regula prox. propositus hinc. Sanè si illustri ac magifico iudicum sententiae fuerint appellatione suspensae, &c.

XI. Regula: Ex Aegyptiaco tractu, uel Lybia appellatur praefectus Augustalis. quae regula approbatur Nouell. c. 23. §. illud etiam, his uerbis: Illud disponendum est, quod antiquitas bene statuit, nouitas autem neglexit. Cum enim ueneranda uerustatis auctoritas ita magistratus digestis sit, ut alij maiores, alij medij, alij minores essent, & appellationes a minoribus iudicibus non ad maximos iudices remitterentur, sed ad spectabilem iudicum tribunal, quatenus & ipsi, sacro auditorio a dhibito, lite exercebant: nouitas autem haec dereliquit: euenit, ut super minimis causis maximi nostri iudices inquietetur, & homines propter minimas causas magnis fatigentur dispendijs, ut forsitan totius litis aestimatio ad sumptus iudiciales non sufficiat. Ideoq; sancimus, si quando ex Aegyptiaco tractu, uel adiuncta ei utraq; Lybia prouocatio speratur, usq; ad decem librarum auri quantitatem, non in hanc regiam urbem uenire, sed ad praefectum Augustalem, qui audiat & causam dirimat.

luerit. neq; distinguitur, utrum necessarius eius sit, necne? credo enim humanitatis ratione omnem prouocantem audiri debere. Ergo etsi ipse ad quiescat sententia, nec queri mus, cuius interit. Quid ergo, si resistat qui damnatus est, aduersus prouocationem, nec uelit admiti eius appellationem, perire festinans? adhuc putat Marianus differendum supplicium.

IIII. QVI APPELLAN- di, seu ad quos?

I. Regula: Gradatim appellandum est, non omisso medio. que regula approbatur l. Imp. 21. in princ. ff. de appellat. his uerbis: Imp. Antoninus & Verus rescripserunt, appellationes que recta ad principem factae sunt, omisis his ad quos debuerunt fieri, ex imo ordine ad praedictos remitti. Iidem rescripserunt, a iudice quem a praefide prouocantem appellatum esse. Ideoq; reuerti eum ad praesidem debere. Concordat Nouell. c. 17. §. scio nauq; cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 2. reg. 8. in princ. Huius exemplum etiam proponitur l. addictos. 29. §. ea conditione. C. de appellat. cuius uerba uide §. hoc cap. q. 2. except. 11. Item concordat Nouell. c. 23. §. illud etiam. cuius uerba uide §. reg. 11.

II. Regula: A' sententia legati proconsulis proconsul appellari potest. que regula approbatur l. 2. ff. quis a quo appellatur, his uerbis: Appellari a legatis proconsulis potest: & si multam dixerit, potest de iniquitate eius proconsul cognoscere, & quod optimum putauerit, statuere.

III. Regula: A' praetore praefectus urbi appellatur. que regula approbatur l. si apud. 17. C. de appell. his uerbis: Si apud utrumque praetorem, dum quaestio uentilatur, ab aliqua parte auxiliu prouocationis fuerit obiectum: praefecturae urbis iudicium sacrum appellator obseruet.

IIII. Regula: A' praefide Bithyniae, Paphlagoniae, Lydiae, & c. praefectus urbi appellatur. que regula approbatur l. cum appell. 23. C. de appell. his uerbis: Cum appellatio interposita fuerit per Bithyniam, Paphlagoniam, Lydiam, Hellepontum, insulas etiam ac Phrygiam salutarem, Europam ac Rhodopen, & Aemum monte: praefecturae urbis iudicium sacrum appellator obseruet.

V. Regula: A' procuratore Caesaris appellatur praefectus praetorio. que regula iuxta glossam approbatur l. cum post. 26. C. de appellat. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 4. quest. 2. except. 2. repl. 6.

VI. Regula: A' proconsule, uel Augustali, uel comite Orientis, uel uicario, a quibus antea Imperator appellabatur, nunc cognoscit praefectus praetorio, & quaestor sacri palatii. Hae regulae approbatur l. praecipimus. 22. in princ. C. de appell. his uerbis: Praecipimus, ex appellationibus spectabilium iudicum, quae per consultationes nostri numinis disceptationem implorant, non nostram ulterius audientiam expectari: ne nostris occupationibus,

quibus pro utilitate mundi a singulorum nonnunquam negocijs auocamur, aliena fraudari commoda uideantur. Sed si a proconsulibus, uel Augustali, uel comite Orientis, uel uicarijs fuerit appellatum: uirum illustrem praefectum praetorio, qui in nostro est comitatu, uirum etiam illustrem quaestorem nostri palatii, sacris iudicijs praesidentes disceptationem iubemus arripere, eo ordine, ea obseruatione, iisdemq; temporibus, quibus caeterae quoque lites fatali die post appellationem in sacris auditorijs terminantur. Et haec, licet quidam praedictorum spectabilium iudicum iure concessio, ut sacri iudices, appellationes acceperint. Concordat l. addictos. 29. §. ea conditione. C. od. it. Huius regulae exceptio prima haec est: Nisi quantitas non excedat decem libras auri. tunc enim unus tantum ex ijs sufficit. Que exceptio approbatur l. in offerendis. 35. in princ. C. od. it. his uerbis: In offerendis, & c. Altera exceptio est: Nisi isti duo inuicem dissentiant. tunc enim tertius adhibetur, scilicet illustris pro tempore quaestor. Que exceptio approbatur d. l. 35. §. si uero memoratum. Tertia exceptio est: Nisi negotiu excedat 20. libras auri. tunc enim pertinet ad totum auditorium procerum Imperatoris. Que exceptio approbatur d. l. 35. §. his uidelicet libris.

VII. Regula: A' delegato appellatur delegans, seu is qui iudicem dedit. que regula approbatur d. l. 2. §. haec si appellatio, his uerbis: Haec si appellatio fuerit oblata iudici, qui non ex delegatione cognoscit. Eorum enim sententias appellatione suspensis, qui ex delegatione cognoscunt: necesse est eos aestimare, iuste necne fuerit appellatum, qui causas delegauerit iudicandas. Concordat l. in princ. ff. quis a quo appellatur, his uerbis: Quod dicitur, eum appellari qui dedit iudicem: sic accipiendum est, ut & successor eius possit appellari. Proinde & si praefectus urbi iudicem dederit, uel praefectus praetorio, ipse erit prouocandus, qui eum iudicem dederit. Concordat l. dato. 3. ff. od. it. his uerbis: Dato iudice a magistratibus populi Rom. cuiuscunq; ordinis, etiamsi ex auctoritate principis, licet nominatim iudice declarantis, dederint, ipsi tamen magistratus appellabuntur. Concordat Nouell. c. 123. §. caeterum si episcopus. Huius exemplum proponitur l. 2. ff. od. it. cuius uerba uide §. reg. 2. Aliud exemplum proponitur l. Imperatores. 21. §. iudem. ff. de appell. cuius uerba uide §. reg. 1. Concordat ite Nouell. c. 82. §. accommodabuntq; his uerbis: Si a pedaneis seu gloriosissimis uiris causae per prouocationem suspendantur, si quidem a nobis ipsis & seorsim delegatae sint, haec pro quantitate aut communiter apud gloriosissimos iudices nostros examinentur, aut alijs secundum consuetudinem sacrarum consultationum delegentur: aut si qui forte ex gloriosissimis nostris magistratibus causas ipsis delegarint, ad eos qui audientiam

dientiam his commiserunt, appellatio deueniet, & praedicto modo ab illis denud huiusmodi iudicabuntur. Proposita regula exceptio haec est: Nisi non uniuersa, sed unius cause iurisdictione sit mandata. que exceptio approbatur l. 1. §. si. ff. quis a quo appellatur, his uerbis: Ab eo cui quia mandat iurisdictionem, non ipse prouocabitur. nam & generaliter erit prouocandus ab eo cui mandata est iurisdictione, qui prouocaretur ab eo qui mandat iurisdictionem. Huius exceptionis replicatio prima proponitur l. eo casu. 33. C. de appell. his uerbis: Eo casu, quo apparitor magisteriae potestatis de curia uel officio cohortali, de statu in prouincia patitur controversia, uel ut tributa uel functiones debens in prouincia detinetur: si sententia rectoris prouinciae fuerit appellatio suspensa, cum tua sublimitate uiro quoque magifico magistro militum cognoscente, cauē iubemus merita ponderari, licet magister militum rectori prouinciae causam delegauerit perorandam. Altera exceptio uidetur: Nisi auctoritate principis nominatim iudicem declarantis quis iudicem dederit. Que tamen exceptio reprobatur l. dato iudice. 3. ff. quis a quo appellatur. cuius uerba uide §. ead. reg. in princ. Tertiam exceptionem uide §. reg. 9.

VIII. Regula: A' duce magister officiorum ex sacri palatii quaestor appellatur. que regula approbatur l. si quando. 36. C. de appellat. his uerbis: Si quando duciano iudicio appellatio fuerit oblata: siue ab ipsa qualitate iudicis, siue ex diuina delegatione uiro spectabili duci destinata, siue inter spectabiles idem dux connumeretur, siue illustri dignitate decoretur, siue etiam maiore (cum etiam magisteriae potestatis homines, nec non consulares saepe, utilitate publica poscente, ad huiusmodi curam perueniant) nullo discrimine habito, non dignitatem, sed ducatur magistratum spectari: & appellationem ex quocunq; duce peruenientem, non ut antea erat dispositum, sed apud uirum sublimissimum magistratum officiorum, nec non uirum excellentissimum nostri palatii quaestorem, communi audientia proposita, in sacro auditorio more consultationum, uiris deuotis epistolaribus excipientibus, uentilari: nulla ueteris legis in hac causa obseruatione custodienda, sed apud eosdem tantummodo excellentissimos iudices causa trutinanda. Ait Imperator: Non ut antea erat dispositum. Per haec uerba uidetur tolli ac mutari id quod cauetur l. praecipimus. 22. §. quod si a duce. C. de appellation. his uerbis: Si a duce fuerit appellatum, si idem & praeses sit, praefectura necessario tantum iure ordinario in sacro auditorio iudicabit.

IX. Regula: Ab eo cui princeps causam delegauit, si quidem non sit illustris, praefectus praetorio ex quaestor sacri palatii appellatur. Sim uero illustris sit, cui cau-

sa delegata est: uel cum duobus delegata esset, unus illustris sit, alter non sit: princeps appellatur. que regula approbatur d. l. 32. §. huic saluberrime, his uerbis: Huic saluberrimae legi illud consultissimè credidimus inferendum, ut si priuato non illustri uni pluribus (ut ad solet) nostra serenitas adita delegauerit causam, & eius eorumue definitio fuerit appellatione suspensa: uir quidem magnificus praefectus praetorio, qui in nostro est comitatu, cum uiro illustri quaestore, temporali uidelicet die, cognoscat. Nostri uero libellenses, quae apud arbitros gesta sunt, suscipiant, cognitiones inducant, & ea quae geruntur excipiant, scribant, scriptaq; litigatoribus edant, qui etiam apud arbitros (licet illustres sint) ex delegatione nostra, cognoscentes excipiunt, si in sacratissimo nostri numinis comitatu causae dicantur. Sanè si illustrium ac magnificorum iudicum sententiae fuerint appellatione suspensae, eorum uidelicet, quorum sententias licet appellatione suspendi: per consultationem nostram uolumus audientiam expectari: licet antea priuato homini (id est, non illustri) lite a nobis delegata, is postea tempore definitionis illustri decoratus dignitate reperiat. Eodem obseruando, & si alter ei coniunctus sit arbiter, qui non illustrem meruit dignitate. Quidquid autem hac lege specialiter non uidetur expressum, id ueterum legum constitutionumq; regulis omnes relictum intelligant.

X. Regula: Ab illustri ac magifico iudice appellatur princeps. que regula approbatur uerbis §. regula prox. propositis hysce: Sanè si illustri ac magnificorum iudicum sententiae fuerint appellatione suspensae, & c.

XI. Regula: Ex Aegyptiaco tractu, uel Lybia appellatur praefectus Augustalis. que regula approbatur Nouell. c. 23. §. illud etiam, his uerbis: Illud disponendum est, quod antiquitas bene statuit, nouitas autem neglexit. Cum enim ueneranda uetustatis auctoritas ita magistratus digesti sit, ut alij maiores, alij medij, alij minores essent, & appellationes a minoribus iudicibus non ad maximos iudices remitterentur, sed ad spectabilium iudicum tribunal, quatenus & ipsi, sacro auditorio adhibito, lite exercebant: nouitas autem haec dereliquit: euenit, ut super minimis causis maximi nostri iudices inquietetur, & homines propter minimas causas magnis fatigentur dispendijs, ut forsitan totius litis aestimatio ad sumptus iudiciales non sufficiat. Ideoq; sancimus, si quando ex Aegyptiaco tractu, uel adiuncta ei utraq; Lybia prouocatio speratur, usq; ad decem librarum auri quantitatem, non in hanc regiam urbem uenire, sed ad praefectum Augustalem, qui audiat & causam dirimat

uice sacri cognitōris, nulla ei post definiti-
uam sententiam appellatiōe porrigenda.

XII. Regula: Ex *Asiana diocesi*, uel *Pontica* appel-
lentur uiri spectabiles, quibus specialiter princeps com-
miserit. quæ regula approbatur d. §. illud etiam. ibi: simili-
tū; modo, his uerbis: Similitū; modo, quoties in
Asiana diocesi, uel Pōtica tale aliquid emer-
serit, usque ad prædictam quantitatem de-
cem librarum auri, ad uiros spectabiles (co-
mites fortè, uel procōsules, uel prætores, uel
moderatores) quibus specialiter easdem li-
tes peragendas deputauimus, remittantur:
quatenus & hi ad similitudinē præfecti Au-
gustalis uice sacri cognitōris intercedant, &
causas sine spe quidē appellatiōis, Deita-
men & legum timore proferant decidēdas.

XIII. Regula: Ex tractu Orientali appellatur co-
mes Orientis. quæ regula approbatur ibidem, his uer-
bis: Orientalem autem tractum causas ap-
pellatiōe suspensas, & usque ad decē libra-
rum auri quantitatem limitatas, ad uirū spe-
ctabilem comitem Orientis mittere, simili-
modo audientiam & finē eis imposturum.

XIII. Regula: Ex prouincia Lycaonia prætor Ly-
caonia appellatur. quæ regula approbatur Nouell. c. 25.
de prætorē Lycaonia. §. secundum legem. cuius uerba
uide §. lib. 2. cap. 17. de prætorē Lycaonia.

XV. Regula: Ex prouincia Caria, Cypro, Mysia, Sey-
thia, & Cycladibus insulis quis appellatur, definitur No-
uell. const. 4. his uerbis: Scimus pauld ante fa-
ctam à nobis constitutionem factam, &c.

XVI. Regula: Ab ordine præses appellatur. Quæ
regula approbatur l. 1. §. solent, in fine. ff. quando appel-
landū sit, his uerbis: Solent plerunq; præses rem-
mittere ad ordinem nominatum, scilicet ut
Caium Seium creent magistratum, uel alius
quis honor uel munus in eum conferatur.
Verum igitur tunc appellandum est, cum or-
do decretum interposuerit: an uerò à remis-
sione, quam præses fecerit, appellatiō sit in-
terponenda? Et magis est, ut tunc sit appel-
landum, cum ordo decreuerit. Magis enim
consilium dedisse præses uidetur, quis sit
creandus, quam ipse cōstituisse. Deniq; ipse
erit appellandus, non ab eo prouocandum.
Sed & si præses in ordine fuerit (ut fieri ad-
solēt) cū ab ordine crearetur quis: ipse erit
prouocandus, quasi ab ordine, non ab ipso
fiat appellatiō.

XVII. Regula: Ne à pari par iudex appellatur,
proponitur Nouell. const. 23. Gillo uidelicet, his uerbis:
Illo uidelicet obseruando, ut uiri spectabi-
les, duces, uel alij spectabiles iudices, non
ad alios eadem spectabilitate decoratos iu-
dices, suas transmittant appellatiōes in li-
bris, quantæcūque sint quantitatis: cum
non oporteat ad compares iudices appel-
latiōes referri, sed à minore iudicio in ma-
ius tribunal ascendere: sed ad illustriſsimam

præfecturam illorum appellatiōes, cuius-
cūque sint quantitatis (ut dictum est) diri-
gantur, qui unā cum uiro excelso pro tem-
pore quæstore eas dirimat: utroque officio
subministrante, id est, tam ex sacris scripijs
more solito, quam præfectorio. Ita tamen
hæc sancimus, ut nec à ducibus, uel alijs spe-
ctabilibus iudicibus, quibus fortè (et si pri-
uati sint) Imperialis maiestas causas iniun-
xerit, appellatiō ad memoratos spectabiles
iudices currat: ne causa non gradatim pro-
cedere, sed perperam uideatur. Sed à præsi-
dibus quidem prouinciarum & iudicibus à
nobis datis, si non sint spectabiles iudices,
intra memoratam quantitatem referretur. Si
autem illustres sint dati à nobis iudices, qui
bus apices dignitatum super spectabilitate
sunt, uel duces qui omnimodo spectabilitate
sunt decorati, uel hi qui à principe dele-
gati sunt, spectabilem habeant dignitatem:
eorum appellatiōes sub quacūq; quanti-
tate in hanc regiam urbem ad competentes
antiquo more iudices referuntur: omnibus
alijs quæ in appellatiōibus statuta sunt, uel
ab antiqua profapia, uel ab auctoritate an-
teriorū constitutionum, uel à nostra huma-
nitate, intactis illibatisq; custodiendis.

XVIII. Regula, De commutando appellatiōis ius
dice, proponitur l. si quis. 28. C. de appellatiōibus, his
uerbis: Si quis libellos appellatorijs ingesse-
rit, sciat se habere licentiam arbitrium com-
mutandi, & suos libellos recuperandi, ne iu-
stæ pœnitudinis humanitas amputetur. Hu-
ius regulæ exceptio hæc est: Nisi minorem iudicem pri-
mò appellauerit, quam is est à quo appellat. Hæc excep-
tio approbatur l. 1. §. si quis in appellatiōe. ff. de ap-
pell. de qua re uide §. cap. 3. excepti. 47. repl. 1.

V. QUANDO ET QUAM- diu appellandum?

In propria causa biduum, in aliena causa triduum in
re antiquo datur ad appellandum. quæ regula approba-
tur l. eos qui. 6. §. penult. C. de appellat. his uerbis: Si in
iudicio propria quis fuerit causam persecu-
tus, atq; superatus uoluerit prouocare: eo dē
die uel altero libellos appellatorijs offerre
debebit. Is uerò qui negociū tuetur alienū,
supradicta cōditiōe etiā tertio die prouoca-
bit. Cōcordat l. 1. §. in propria. ff. quando appellandum sit,
his uerbis: In propria causa biduum accipitur.
Declaratur regula proposita d. §. in propria, cū sequet.
his uerbis: Propriam causam ab aliena quem-
admodum discernimus? Et palam est, eam
propriam esse causam, cuius emolumentum
uel dānum ad aliquē suo nomine pertinet.
Quare procurator, nisi in rem suam datus est,
tertium diem habebit: in suam autē rem da-
tus, magis est ut alterum diem obseruet. At
si in partem proprio nomine, in partem pro
alieno litigat: ambigi potest, utrum biduum,
an triduum

an triduum obseruetur. Et magis est, ut suo
nomine biduum, alieno triduum obserue-
tur. Tutores, itē defensores rerum publica-
rum, & curatores adolescentum, uel furiosi,
tertium diē habere debent: idcirco quia alie-
no nomine appellat. Ex hoc apparet, tertio
die prouocandum defensori, si modò quasi
defensor causam egerit, non suo nomine: cū
obtentu alieni nominis suā causam agens,
tertio die appellare possit. Si quis suspectū
tutorē faciens nō obtinuerit, appellare eum
intra triduum debere, Iulianus lib. XL. Dige-
storum scribit, profectò quasi pupilli defen-
sorem. Pertinet item ad regulam propositā declaran-
dam l. 2. tota. ff. eod. tit. cuius hæc sunt uerba: Si procura-
torio nomine egeris, & uictus appellaueris,
deinde iniusta appellatiō tua fuerit pronun-
ciata: potest dubitari, num secundo die ap-
pellare debeas: quia cum de tua iniusta ap-
pellatiōe pronunciatum sit, tua interfuisse
uideatur. Sed rectius dicitur, tertio die appel-
lare te posse: quia nihilominus alienam cau-
sam defenderes. Sed si alius, quā qui iudi-
cio expertus est, appellet, qualis est is cuius
interest, an etiā tertio die appellare possit, ui-
deamus? Sed dicendum est, secunda die ap-
pellare eum debere: quia uerū est, eum suā
causam defendere. Et cōtrarium est ei, si di-
cat, idcirco sibi licere intra triduum appella-
re, quia uidetur quasi alieno nomine appel-
lare: quando si uelit causam suā alienā uide-
ri, semetipsum excludat: quia in aliena cau-
sa ei qui in iudicio expertus nō est, appellare
non liceat. Si is qui ex libertinitate in inge-
nuitate se defen debet, uictus appellare omi-
ferit, an pater eius appellare possit, maximè
si dicat eum in sua potestate esse, quæritur.
Sed & si potest (quod magis probatur,) se-
cunda die, ut in propria causa, appellare de-
bet. Si pro eo qui capite puniri iussus est, ne
cessaria persona appellet, an tertio die audi-
ri possit, Paulus dubitat. Sed dicendum est,
hanc quoque personam, ut in propria cau-
sa, secunda die appellare debere: quia qui
sua interesse dicit, propriam causam defen-
dit. Huc pertinet etiam l. qui susp. 20. in prin. ff. de ap-
pell. his uerbis: Qui suspectum tutorem facit, &
qui de non recipienda tutela excusationem
agit, alieno nomine agere intelligendus est.
Is uerò qui in rem suam procurator datus
est, intra biduū appellare debet: quia suam
causam agit. Concordat item l. intra. 3. ff. de appell.
recip. his uerbis: Intra triduum appellare licet
ei, qui de suspecto tutore agit, uictusque ap-
pellat. Plane quæ hactenus dicta sunt de biduo & tri-
duo, tolluntur, illudq; biduum ac triduum, sublata disti-
ctiōe, mutatur in decendium, Nouell. c. 23. in prin. usque
ad §. adhæc sancimus, his uerbis: Anteriorū legum
acerbitati plurima remedia imponentes, &

maximè hoc circa appellatiōes facientes,
& in præsentī ad huiusmodi beneficiū per-
uenire duximus esse necessarium. Antiqui-
tati etenim cautum erat, ut si quis per se li-
tem exercisset, & fuisset condemnatus, in-
tra duos dies tantummodò licentiam appel-
latiōis haberet: sin autē per procuratorem
causa uentilata esset, & in triduum proxi-
mum ea extenderetur. Ex rerum autē expe-
rientia intuenimus hoc satis esse damnosum:
plures enim hominēs ignaros legum subti-
litate, & putantes in triduum esse prouoca-
tiōes porrigendas, in promptū periculum
incidisse, & biduo transacta causas perdidisse.
Vnde necessarium duximus huiusmodi
rei cōpetenter mederi. Et sancimus, omnes
appellatiōes, siue per se, siue per procura-
tores, seu per defensores, uel curatores, uel
tutores uentilentur, posse intra decē dierum
spaciū, à recitatiōe sententiæ numerandum,
iudicibus ab his quorum interest offerri, si-
ue magni, siue minores sunt (excepta uide-
licet sublimissimā prætoriana præfectura)
ut liceat homini intra id spacium plenissi-
mè deliberare, siue appellandum sit ei, siue
quiescendum, ne timore instantiæ opus ap-
pellatoriū frequentetur: sed sit omnibus
inspectiōis copia, quæ & indiscussos homi-
num calores potest refrenare. Iure itaq; no-
uo, siue in propria, siue in aliena causa quis
appellare uelit, decem dies illi ad appellan-
dum constituuntur, ueteri iure de biduo &
triduo sublato. Plane quæ de tempore, quo biduum
ac triduum currere incipiebat, iure antiquo statuta sunt,
& ad ius nouum decem dierum transferri possunt. Bi-
duum autem & triduum illud currere incipiebat ex die
late sententiæ. quod approbatur l. 1. §. biduum. ff. quan-
do appellandum sit, his uerbis: Biduū uel triduum
appellatiōis, ex die sententiæ late compu-
tandum erit. Idem in iure nouo de tempore decem
dierum statuitur uerbis pauld superius propositis hisce:
A recitatiōe sententiæ numerandum, &c.
Huius regulæ exceptio prima hæc est: Nisi sub cōditio-
ne lata sit sententia, hoc enim casu uidetur à tempore con-
ditiōis existētis tempus numerandum, uerum exceptio
hæc reprobat d. §. biduum, his uerbis: Quid ergo,
si sententia fuerit sub conditione dicta: uerū
ex die sententiæ late tempus computamus ad
appellandum, an uerò ex die quo cōditio sen-
tentiæ extitit? Sanè quidē non est sub condi-
tione sententia dicenda. Sed si fuerit dicta,
quid fiet? & est utile, statim tempora ad ap-
pellandum cōputari debere. Secunda exceptio
est: Nisi iudex sententiam latam imperatori transmise-
rit confirmandam, uel ut locus pœnæ adsignetur. hoc
enim casu etiam à rescripto principis tempus currit. quæ
exceptio approbatur l. 1. in prin. ff. quando appellandum
sit, his uerbis: Si quidem in insulâ deportandum
adnotauerit præses prouinciæ, & Imperator
rescri-

rescripsit ut deportetur: uideamus, quando sit prouocandum: utrum: cum rescripsit, an cum ei scribitur: & putat Vlpianus, tunc esse appellandum, cum recipi eum praeses iubet, sententia prolata Imperatori scribendum, ut deportetur. Caeterum uerendum est, ne sero sit, ut tunc prouocetur, cum Imperator in suam ei assignauerit. Comprobata enim sententia praesidis, tunc solet in suam assignare. Rursum illud uerendum est, si mendacius apud Principem enerauerit eum quem deportandum laborabat, intercludi illi uiam prouocandi. Quid ergo est: recte dicitur, humanitate suggerente, ut & hoc & illo tempore non frustra prouocaretur: quia non aduersus principem, sed aduersus iudicis calliditate prouocauit. Simili modo & in decurione erit probandum, quem punire sibi praeses prouocantem permittere non debet: sed recipere eum in carcere, & principi scribere de poena eius. *Proposita exceptionis replicatio haec est: Nisi non necessario sententia principi transmittatur, sed consuletur princeps, exemplo literarum consultationis litigatori edito. quae replicatio approbatur l. illud uideamus. 3. ff. quando appell. cuius uerba uide 5. lib. prox. cap. 10. quae est. 3. reg. 5. Tertia exceptio est: Nisi praeses ad munus uel honorem nominatum aliquem remisit ad ordinem confirmandum. hoc enim casu non a die nominationis uel remissionis tempus currit, sed a tempore decreti ab ordine interpositi. quae exceptio approbatur l. 2. §. solent. ff. quando appell. cuius uerba uide 5. quae est. prox. reg. 6. Plures propositae regulae exceptiones uide 7. eod. lib. cap. 3. except. 4. 7. repl. 2. Sed & ad questionem propositam pertinet, quod ante sententiam appellari non possit. de qua re uide 5. eod. cap. 2. except. 22. VI. QVOT appellacionibus sit opus, uide 7. eod. lib. cap. 3. except. 4. 7. repl. 3. & 4.*

VII. FORMA ET MODVS appellandi quis sit?

I. Regula: Regulariter in scriptis est appellandum. Cuius regulae exceptio haec est: Nisi quis ipso die, quo sententia fertur, apud acta uiua uoce appellet. Haec exceptio approbatur l. 2. ff. de appell. his uerbis: Si apud acta quis ipso die uiua uoce appellauerit, satis erit, si dicat Appello. Concordat la sententia. 5. §. fin. ff. eod. de his uerbis: Si quis ipso die inter acta uoce appellauerit, hoc ei sufficit: si autem hoc non fecerit, ad libellos appellatorios dados biduum uel triduum computandum est. Concordat ite l. litigatorib. 14. C. eod. de his uerbis: Litigatoribus copia est etiam non conscriptis libellis illico appellare uoce, cum res poposcerit iudicata, tam in civilibus, quam in criminalibus causis.

II. Regula, De libellis appellatorijs concipiendis, proponitur l. 1. §. fin. ff. de appell. his uerbis: Libelli qui dantur appellatorijs ita sunt concipiendi, ut habeant scriptum & a quo dati sunt, hoc est qui appellet, & aduersus quem, & a qua sententia. Ait Iuriconsultus: Et a quo dati sunt, hoc est qui

appellet. Hic quaeritur, si plures sint aduersus quos pronunciatum sit, an si non omnium nomina in libello sint comprehensa, praescribatur? Cui respondet Iuriconsultus l. scio quaesitum. 3. §. certè si plures. ff. eod. de his uerbis: Certè si plures hi sunt aduersus quos pronunciatum, & quorundam nomina in libellis sunt comprehensa, quorundam non: hi soli appellasse uidebuntur, quorum nomina in libellis sunt comprehensa. Ait insuper Iuriconsultus: Et aduersus quem. Hic quaeritur, an si illud sit omissum, obstat praescriptio? Cui respondet Iuriconsultus d. l. 3. in prim. his uerbis: Scio quaesitum, si quis non addiderit in libellis, contra quem aduersarium appellet, an praescriptioni subiciatur? Et puto (in quibus) nihil oportere praescribi. Sed & ibidem quaeritur, si cum plures aduersarios haberet, non omnium nomina in libello inseruisset, an ei ab ijs quorum nomina omissa sunt, praescribi possit? Cui aequè respondet Iuriconsultus d. l. 3. §. 1. his uerbis: Sed illud cecidit in questionem, si plures habuerit aduersarios, & quorundam nomina in libellis sint complexa, quorundam non: an aequè praescribi ei possit ab his quorum nomina comprehensa non sunt, quasi aduersus eos ipsos adque uerit sententia? & cum una causa sit, arbitrator non esse praescribendum. Ait denique Iuriconsultus: Et a qua sententia. Hic quaeritur, si non adiecit in libello, a qua parte sententia appellet, an ei praescribatur? Cui respondet Iuriconsultus l. appell. 13. in prim. ff. eod. de his uerbis: Appellanti nihil obesse, quod in libellis, a qua parte sententiae appellaret, non significauit.

III. Regula, De libellis appellatorijs dandis. Si libelli appellatorijs intra legitimum tempus non sint dati, obstat praescriptio. quae regula approbatur l. a sententia. 5. §. fin. ff. de appell. cuius uerba uide 5. reg. 1. Eius regulae exceptio prima haec est: Nisi uiua uoce apud acta appellauerit. quae exceptio proposita est 5. d. reg. 1. Secunda exceptio est: Nisi propter uolentiam iudicis dare non sinit ausus. quae exceptio approbatur l. cum quidam. 7. ff. de appellacionibus, his uerbis: Cum quidam propter uolentiam iudicis non ipsi a quo appellauit, dedisset libellos, sed publice proposuisset: D. Seuerus ueniam ei dedit, & permisit causam appellacionis agere.

VIII. Causae ex quibus appellatio sit irrita, proponuntur 7. cap. 3. except. 4. 7. repl. 5.

IX. OFFICIA APPELLANTIS, & appellacionis euentus & consequentia.

I. Regula, De causa appellacionis reddenda, proponitur l. appellanti. 13. §. fin. ff. de appell. his uerbis: Non solere improbari appellaciones eorum qui uel unam causam appellandi probabilem habuerunt, Vlpianus ait. Sanè quae sint causae appellacionum probabiles, dicitur cap. 3. An autem per alium reddi possit, definitur l. cum l. sequente. ff. an per alium causae appell.

II. Regula, De causa appellacionis mutata, proponitur l. scio quaesitum. 3. §. fin. ff. d. de his uerbis: Si causam appellandi certam dixerit, an liceat ei discere ab

dere ab hac, & aliam causam allegare: an non, quasi forma quadam obstricta sit? putat tamen Vlpianus, cum semel prouocauerit, esse ei facultatem in agendo etiam aliam causam prouocationis reddere, persequique prouocatione suam quibuscumque; modis potuerit.

III. Regula: Cautio de exercenda prouocatione non necessario praebenda. quae regula approbatur l. eos qui. 6. §. fin. C. de appell. cuius uerba uide 7. reg. prox. Quando uero proficienda appellatio, & quoad idem qui et per quos proficere possint, uide 7. cap. 3. exce. 4. 8. repl. 5.

III. Regula, De apostolis, seu libellis dimissorijs, a priore iudice ad iudicem appellacionis petendis & dandis, proponitur l. unica, in prim. ff. de libellis dimissorijs, hisce uerbis: Post appellacionem interpositam literae dandae sunt ab eo a quo appellatum est, ad eum qui de appellacione cogniturus est, siue principem, siue quem alium: quas literas, dimissorias siue apostolos appellant. Sensus autem literarum talis est: appellasse (puta) Lucium Titium a sententia illius, quae inter illos dicta est. Concordat l. dimissoria. 106. ff. de uerb. signif. his uerbis: Dimissoriae literae dicuntur, quae uulgò dicuntur Apostoli. Dimissoriae autem dictae, quod per eas causa ad eum qui appellatus est, dimittitur. Concordat item d. l. 6. §. fin. C. de appell. his uerbis: Apostolos post interpositam prouocationem, etiam non petente appellatore, sine aliqua dilatione iudicem dare oportet: cautione uidelicet de exercenda prouocatione in posterum minime praebenda. Concordat item l. praecipimus. 32. §. in his autem. C. de appell. his uerbis: In his omnibus iudicijs, quae consultationum intro diximus loco, uel apostolos, uel ea quae apud eum gesta sunt, contra cuius sententiam dicitur appellatum, suscipere ab appellatoribus, & cognitiones inducere apud uiros illustres praedictos iudices: & ea quae geruntur excipere, scribere, scriptaque litigatoribus edere, nostros epistolares praecipimus: officijs uidelicet eorum, cum quibus uir illustris quae stator iudicat, exequutibus iudicata. Si iudex apostolos dare noluit, non id obest appellanti. quae regula approbatur l. unica. §. fin. ff. de libellis dimiss. hisce uerbis: Sufficit petijisse intra tempus dimissorias instanter & saepius: ut & si non accipiat, id ipsum cõresterur. nam instantiam repetentis dimissorias, constitutiones desiderant. Aequum est igitur, si per eum steterit, qui debebat dare literas, quominus det, ne hoc accipienti noceat. Sanè si iudex copiam apostolorum denegauerit, eo nomine querela competit. de qua l. si appellacionem. 31. C. de appell. cuius uerba uide 7. reg. 9.

V. Regula, De libellis resutatorijs transmittendis, proponitur l. eos qui. 6. §. super his. C. de appell. cuius uerba uide 7. reg. prox. Concordat l. a proconsulibus. 19. in prim. C. d. de his uerbis uide 5. eod. cap. 2. except. 3. De hisce autem libellis concipiendis proponitur regula l. amplio-

rem. 37. §. in resutat. C. eod. de his uerbis: In resutatorijs autem libellis, qui solent maxime in sacro auditorio prudentissimorum nostrorum prouocatorum recitari, caueat tam litigatores, quam libellorum dictatores, uerbis uti adsertionibus, & ea quae iam perorata sunt, iterum resuscitare: sed haec sola eis inferibere, quae cõpendiosa narratione causas prouocationis possunt explanare, uel aliquid noui continent, uel addere quod derelictum est: scitur, quod si hoc fuerit praetermissum, non deest aduersus libellorum conditores amplissimi iudicij competens indignatio, quod sufficiat gestorum uolumina introducta, & uirorum spectabilium magistrorum scriniorum breues omnia apertissime ostendere.

VI. Regula, De opinione iudicis transmittenda, proponitur d. l. 19. in prim. ibi: ut appellanti. C. de appell. cuius uerba uide 5. eod. cap. 2. except. 3. Concordat d. l. 6. §. super his. C. eod. de his uerbis: Super his qui in capitalibus causis constituti appellauerint (quos tamè & ipsos, uel qui pro his prouocabunt, non nisi audita omni causa atque discussa, post sententiam dictam appellare conueniet) id obseruandum esse sancimus, ut inopia idonei fideiussoris retentis in custodia reis, opinioniones suas iudices, & exempla ab appellatoribus edita, & resutatorias eorum, ad scriinia quorum interest transmittat: quibus gestarum rerum fides manifesta relatione pandatur, ut meritis eorum consideratis, pro fortuna singulorum sententia proferatur.

VII. Regula, De actis edendis & transmittendis, proponitur l. iudicibus. 24. C. de appell. his uerbis: Iudicibus non solum appellacionis suscipiendae necessitas uidetur imposita, uerum etiam trigintadierum spacia ex die sententiae definita sunt: intra quae gesta una cum relatione litigatoribus conuenit praestari: iudice & officio eius, si statuta fuerint aliqua parte mutilata, multae subiacentibus. Concordat Nouell. c. 134. §. appellaciones, his uerbis: Appellaciones quae secundum legem offeruntur, uolumus ut omnes iudices, etiam nostro iussu audientiam praebent (quia & a diuinis appellare licet iudicibus) siue maiores, siue minores, suscipiant, & actata in causa sine ulla dilatione litigatoribus edant, ut legitima in his procedat examinatio. Concordat item l. ne causas. 15. C. de appellacionibus, his uerbis: Ne causas quae in nostram uenerint scientiam, rursum transferri ad iudicia necesse sit instructiones necessarias plenè actis inseri praecipimus. Nam cogimur a proferenda sententia temperare: quonia uerendum est, ne in incognito negocio dirimatur, adempta copia cõquerendi. Quare perennibus inuretur iudex notis, si cuncta quae litigatores instructionis probationisque causa recitauerint, inacta actis uel subiecta non potuerint inueniri.

Item concordat l. à proconsulib. 19. in princip. C. eod. tt. cuius uerba uide §. eod. cap. quaestione 2. except. 3. Concordat item l. precipimus. 32. §. in his autem. C. eod. tt. cuius uerba uide §. reg. 4. Concordat item l. nemo. 3. ibi ita ut etiam. C. de temp. & reparat. appell. Concordat item Nouell. const. 126. §. adhuc sancimus. cuius uerba uide §. regula prox. Item concordat l. in fraudem. 45. §. quoties apud. ff. de iure fisci. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 3. quaest. 15. except. 10. Item concordat d. l. 45. §. quoties iterum, his uerbis: Quoties iterum, &c.

VIII. Regula, De appellatione à iudice non deneganda, sed recipienda, proponitur l. imp. 25. ff. de appellationibus, his uerbis: Imp. Alexander, uniuersitati Græcorum in Bithynia. Quanquam non uideo, quo pacto iudices prohibere possint, quo minus quis prouocet, cum aliam uiam cap essenti idem efficere, celeriusque ad me peruenire liceat: ne tamen iniuria aut uia aduersus prouocantes utantur, custodiaque militari eos circumstant, & (ut simpliciter dicam) aditum illis ad eos obstruant, curatoribus principibusque gētiū prohibemus, &c. Concordat l. eos qui. 6. in princ. C. de appell. his uerbis: Eos qui de appellationibus cognoscant ac iudicabunt, ita iudicium suum præbere conueniet, ut intelligant, quòd cum appellatio post decissam sententia litē interposita fuerit, non ex occasione aliqua remittere negotium ad iudicem suum fas sit, sed omnē causam propria sententia determinare conueniat: cū salubritas legis constitutæ ad id spectare uideatur, ut post sententiam ab eo qui de appellatione cognoscit, recursus fieri nō possit ad iudicem, à quo fuerit prouocatum. Quapropter remittendi litigatores ad prouincias remotam occasionem atque exclusam penitus intelligant: cū super omni causa interposita prouocationem, uel iniustam tantum liceat pronuntiare, uel iustam. Concordat Nouell. const. 82. §. atqui ut omnibus, his uerbis: Ut omnibus modis iudices appellationes suscipiant sancimus, neque ulli omnino facultas sit hoc repellendi, præter thronum excellentiæ tuæ, cui iam inde ab initio maiestas id Imperatoria largita est, in huius locum retractationis introducto auxilio. Concordat item d. Nouell. const. 82. §. nam si per prouocat. cuius uerba uide §. eod. cap. quaest. 2. in princ. Item concordat Nouell. const. 126. §. adhuc sancimus, his uerbis: Sancimus, ut omnes iudices appellationem quidem, quæ intra deputatos dies offertur, neque interdicta est legibus, omnibus modis suscipiāt. Intra triginta uerò dies, quàm oblata fuit appellatio, actitata in causa cum propria subscriptione præbeant litigatoribus, ut illi pro suo hæc auxilio. competenti possint insinuare magistratui. Quòd si quis iudicū hoc facere superederit, sententia quidem tēporis decursu confirmabitur: ipse uerò

iudex, qui ista non obseruauit, quiq; huic apparent, omne damnū, quod per causam non editorum actorum litigator sustinuerit, ex proprijs facultatibus ei resarcire cōpellentur, & denarum librarum auri pœnā nostris inferendam rebus priuatis perfoluent. Item concordat Nouell. const. 134. §. appellationes. cuius uerba uide §. reg. prox. Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi post tempus appellationi præstitutum sit appellatum. Secunda exceptio est: Nisi appellatio legibus sit interdicta. Hæc duæ exceptiones approbantur Nouell. const. 126. §. adhuc sancimus. cuius uerba uide paulo superius. Tertia exceptio est: Nisi à præfecto prætorio appelletur. Hæc exceptio species est præcedentis exceptionis proximæ, & approbatur Nouell. const. 82. §. atqui ut omnibus. ibi: præter thronum. cuius uerba uide paulo superius ead. regula. Item de hac re dictum §. eod. cap. quaest. 2. Reliquas huiusmodi exceptiones uide §. eod. cap. quaest. 2.

IX. Regula, De querela deferenda, si appellatio recepta non sit, quamdiu scilicet competat, proponitur l. si appell. 31. C. de appellationibus, his uerbis: Si appellationem oblatā, in qua uel tuæ amplitudinis, uel urbanæ præfecturæ sacrum auditorium postulatur, iudex non susceperit, uel suscepta appellatione apostolorū copiam denegauerit: ad deponendā super hac iniquitate querimoniam, nec non etiā conueniendum aduersarium ex sententia prolata, iuxta antiquum ius anni metas habeat litigator: uel si huiusmodi appellatio suscepta nō fuerit, in qua inferiorum iudicium sacra consideratur auditio, ad hæc eadē faciendā sex menses habeat litigatore. Si uerò arbiter appellationem suscipere, aut relationem dare contempserit, quatuor mensium tempora obseruentur: ut his quæ statuimus actitatis, pareat appellator temporibus, quæ de appellationibus definita noscuntur. Concordat l. si cuius. 5. §. fin. ff. de appell. recipiend. cuius uerba uide §. reg. prox.

X. Regula, De eadem querela, apud quem sit proponenda, definitur d. l. §. hisce uerbis: Si cuius appellatio nō recipitur: sufficit, si possit dicere, appellationem suam non esse receptam. quòd quaquaratione doceat, admittetur eius appellatio. Non recepta autem appellatione, siquidem principē appellari oportuit, principi erit supplicandum. Si uerò alius appellabitur quàm princeps, ille erit aduendus. Sed & si quod aliud post receptam appellationem impedimentum factum fuerit, eum adiri oportet, quem appellare quis debet. Planè si appellatione non recepta, non ipsū adierit quem debuit, sed principem: pro eo habebitur, atque si is aditus sit, qui adiri debuit. idq; rescripto imperatoris nostri Antonini declaratur. Planè si alium pro alio adijt, non principem: nihil ei hic error proderit,

proderit, licet non uideatur cessasse. Intra constituta autem appellatoria tempora debet is cuius appellatio non est recepta, uel competentem iudicem, uel principem adire. Concordat l. à proconsulib. 19. §. quod si uictus. C. de appellationibus, his uerbis: Si uictus oblatam, nec receptam ab iudice appellationē adfirmeri: præfectos adeat, ut apud eos de integro litiget, tanquam appellatione suscepta. Superatus enim, si iniuste appellare uidebitur, li-
tra eum iudicem, qui appellationem non receperit, ad nos referri necesse est, ut digno supplicio puniatur.

XI. Regula, De exceptionibus aduersus iam dictam querelam à iudice proponendis, proponitur l. sciendum. 6. §. eam quoque. ff. de appell. recipien. his uerbis: Eum qui appellationem non recipit, opinionem suam confestim per relationem manifestare, & causam propter quam non receperit appellationem, eiusque exemplum litigatori reddere debere, mandatis cauetur. Quæ autem sint huiusmodi causæ siue exceptiones, propter quas appellatio potest non recipi, dictum est paulo superius reg. 8.

XII. Regula, Quid ueniat in supradictam querelam, seu de pœna iudicis non recipientis appellationem, proponitur l. quoniam. 21. C. de appellationibus, his uerbis: Quoniam iudices ordinarij prouocationes existimant respuendas: placet, ut si quis appellationem non suscipere recusaerit, quæ non contra executionem, sed aduersus sententiam, intentionem iurgiumque terminantem, fuerit interposita: triginta auri pondocogatur largitionibus nostris inferre: triginta alia officio eius itidē soluturo, nisi ei pertinaciter resisterit, atque actis contradixerit, & quid iure sit constitutum, ostenderit. Alia huius delicti pœna definitur Nouell. c. 126. §. adhuc sancimus. cuius uerba uide paulo sup. reg. 8.

XIII. Regula, De nihil inuouado appellatione pendente, proponitur l. unica. ff. nihil inuouari appellat. interp. his uerbis: Appellatione interposita, siue ea recepta sit, siue non: medio tempore nihil nouari oportet. Si quidem recepta fuerit appellatio, quia recepta est. Si uerò non est recepta, ne præiudicium fiat, quoad deliberetur, utrum recipienda sit appellatio, an non sit. Recepta autē appellatione, tam diu nihil erit inuouandum, quam diu de appellatione fuerit pronuntiatum. Si quis ergo fortè relegatus fuerit, & appellauerit, nō arcebitur, neque in Italia, neque in prouincia à qua relegatus est. Propter eandem rationē & si quis deportatus fuerit ab eo cui deportandi ius est, uel adnotatus: neque uincula patietur, neque ullam aliam iniuriam, quam patitur qui sententiæ adque ueritate. Integer enim status esse uideatur prouocatione interposita. Ergo

& si abstinere ordine iustus sit, & prouocauerit, eadem ratione potest eorum participare: cum hoc sit constitutum, & sit iuris, ne quid pendente appellatione nouetur. Concordat Nouell. c. 134. §. adhuc iubemus, his uerbis: Iubemus, ut appellatione secundum legem oblata, neque executio peragatur, neque possessiones rerum transferantur, donec absoluta in ea processerit iudicatio. Concordat l. si ut. 1. C. quando prouocare non est necesse, his uerbis: Si, ut proponis, suspensa apud amplissimos iudices cognitione prouocationis, quam te ob id interposuisse dicis, quòd decuit nominatus esses, ad duumuiratum uocatus es: manifestum est, præiudicium futuræ notioni memoratorum iudicum fieri nō potuisse. Proposita regula exceptio prima hæc esse uidetur: Nisi appellatio non sit recepta. Hæc exceptio reprobat uerbis iam propositis hisce: Siue ea recepta sit, siue non, &c. Concordat l. sciendum. 6. in prin. ff. de appell. recipiend. his uerbis: Sciendum est, cum appellatio non recipitur, præcipi sacris constitutionibus. omnia in eodē statu esse, nec quidquam nouari, etiam si cōtra fiscum appellatum sit. Concordat item l. appellat. 3. C. de appellationibus, his uerbis: Appellatione interposita, licet à iudice repudiata sit, in præiudicium deliberationis nihil fieri debere, & in eo statu omnia esse, quo tempore pronuntiationis fuerunt, sapissimè constitutum est. Planè iam dicta exceptio admittitur in casu prescriptionis temporis, quæ nihilominus currit. qua distinctio approbatur Nouell. c. 126. §. adhuc sancimus. ibi: quod si quis iudicem. cuius uerba uide §. ead. quaest. reg. 8. Secunda proposita regula exceptio est: Nisi ex pluribus factoribus condemnatus, propter quædam appellauit, propter quædam non, hoc enim casu eorum propter quæ appellatum non est, nihilominus executio fieri potest. Quæ exceptio approbatur simul & distinguitur l. unica. §. fin. ff. nihil inuouari appell. pend. his uerbis: Si quis ex pluribus factoribus cōdemnatus, propter quædam appellauit, propter quædam non: utrum differenda pœna eius sit, an non, quæritur. Et si quidem grauiora sint crimina, ob quæ appellatio interposita est, leuius autem id propter quod quis non appellauerit: recipienda est omnino appellatio, & differenda pœna. Si uerò grauiorem sententiam meruit: ex ea specie, ex qua non est appellatum, omnimodo pœna imponenda est. Tertia exceptio est: Nisi in causa criminali condemnatus non satisfecit, hoc enim casu in custodia est retinendus. quæ exceptio approbatur l. minime. 12. C. de appellationibus, his uerbis: Minime fas est, ut in ciuili negotio, libellis appellatorij oblati, aut carceris cruciatus, aut cuiuslibet iniuriæ genus, seu tormenta, uel etiam contumelias perferat appellator: absque ijs criminalibus causis, in quibus etiam si prouocare possit, eum tamen statum debet
K obtinere,

obtinere, ut post prouocationem in custodia (si fideiusoris idonei copiam non habeat) perseueret. Concordat l. eos qui. 6. §. super his. C. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 6. **Quarta exceptio est:** Nisi ab executione fuerit appellatum, reusq; litigiosa mobilis sit. hoc enim casu res apud sequestrum deponitur. quæ exceptio approbatur l. ab executione. 5. C. quorum appellat. non recipiantur. cuius uerba uide §. lib. 5. capite 9. de re litigiosa sequestranda, quæst. 1. except. 2. **Quinta exceptio est:** Nisi appellans depopuletur agros litigiosos. hoc enim casu fructus sunt sequestrandi. quæ exceptio approbatur l. imperatores. 21. §. fin. ff. de appellationib. cuius uerba uide §. d. quæst. 1. except. 2. **Sexta exceptio est:** Nisi iudex alicui detulerit iniuriam adum ex officio. hoc enim prestari potest ac debet, appellatione non obstante. l. generaliter. 12. in princ. C. de iur. iurando. cuius uerba uide §. lib. 7. cap. 6. quæst. 4. except. 2. Plures propositæ regulæ exceptiones uide j. cap. 3. except. 4. 7.

XIIII. Regula, De non contemnendo, nec iniuria afficiendo iudice, à quo est appellatum, proponitur l. l. l. l. d. §. ff. de appellationib. his uerbis: Illud sciendum est, eum qui prouocauit, non debere conuicia rei ei à quo appellauit. Cæterum oportebit eum plecti. & ita diui fratres rescripserunt.

XV. Regula: De ministris appellationum, et officio illorum, uide §. lib. 5. cap. 3. quæst. 4.

XVI. Regula: Potest quis in causa appellationis allegare, quod in priore iudicio est pretermisum. quæ regula approbatur l. eos qui. 6. §. si quid autem. C. de appellationib. his uerbis: Si quid in agendo negotio minus se allegasse litigator crediderit, quod in iudicio acto fuit omisum, apud eum qui de appellatione cognoscit, persequatur: cum uotum gerentibus nobis aliud nihil in iudicijs, quam iusticiam locum habere debere, necessaria res fortè transmissa non excludenda uideatur. Concordat l. m offerendis. 35. §. fin. C. eod. tit. cuius uerba uide §. quæst. 4. reg. 6. except. 3. Concordat item l. per hanc. 4. C. de temporib. et reparat. his uerbis: Per hanc diuinam sanctionem decernimus, ut licetia quidem pateat in exercendis cõsultationibus tam appellatori, quam aduersæ parti, nouis etiã assertionib. utendi, uel exceptionibus, quæ nõ ad nouũ capitulum pertinent, sed ex illis oriuntur, & illis coniunctæ sunt, quæ apud anteriorem iudicem noscuntur propositæ. Sed & si qua dicta quidem allegatio monstrabitur, uel instrumentum aliquod prolatum: probatio- nes tamen illo quidem defuerunt tempore, uerum apud sacros cognitores sine procrastinatione præberi potuerunt: id quoq; eos admittere, quod exercitatis iam negocijs pleniore subueniatur ueritatis lumine. **Proposita regulæ exceptio hæc est:** Nisi appellans uel eius aduersarius aliam actionem in causa appellationis uelit proponere, uel aliam rem petere. quæ exceptio approbatur uerbis iam dictis hisce: Quæ non ad nouum capi-

tulum pertinent, sed ex illis oriuntur, & illis coniunctæ sunt, &c.

XVII. Regula: Is quoq; contra quem appellatum est, contra sententiã in causa appellationis excipere potest, et quæ in ea desiderat proponere. quæ regula approbatur l. ampliore. 37. in princ. C. de appell. his uerbis: Ampliorem prouidentiam subiectis conferentes, quam forsitan ipsi uigilantes inueniunt, antiquam obseruationem emendamus: cum in appellationum auditorijs is solus post sententiã iudicis emendationem meruerat, qui ad prouocationis cõuolasset auxilium: altera parte, quæ hoc non fecisset, sententiã sequi (qualiscunq; fuisset) compellenda. Sancimus itaq; si appellator semel in iudiciũ uenerit, & causas appellationis suæ proposuerit, habere licentiã & aduersarium eius, si quid iudicatis opponere maluerit (si præstò fuerit) hoc facere, & iudiciale mereri præsidium. Sin autem absens fuerit, nihilominus iudicẽ per suum uigorẽ eius partes adimplere. Concordat l. ult. C. quando prouocare non est necesse. cuius uerba uide §. eod. cap. q. 2. except. 21.

XVIII. Regula: Si appellans obtinuerit, executio facta retractanda, et id quod soluit, ei restitutum. quæ regula approbatur l. cum ex. 11. ff. de appell. his uerbis: Cum ex causa iudicati soluta esset pecunia ex necessitate iudicis ab eo, qui appellatione interposita meruerit meliorem sententiam: recipere eum pecuniam quam soluit, oportet. Concordat Nouell. c. 119. §. aliud, in fin. de quo uide j. cap. 3. except. 4. 7. repl. 7.

XIX. Regula, De pœna appellantis non obtinentis, proponitur l. eos qui. 6. §. ne temerè. C. de appell. his uerbis: Ne temerè ac pœnissim omnib. prouocandi facultas præbeatur, arbitramur eum qui malam litem fuerit persecutus, medio critere pœnam à competenti iudice sustinere. Concordat l. ab executione. 5. §. fin. C. quorum appell. non recipiantur. cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 9. de re sequestranda, quæst. 1. except. 3. Si item ad munus uel honores nominatus appellauerit, nec obtinuerit, damnum quod interim respub. sensist, prestare tenetur. quæ regula approbatur l. i. ff. si tutor uel curator creatus appellauerit, his uerbis: Si qui ad munera publica nominati appellauerint, nec causas probauerint: sciãt ad periculum suum pertinere, si quid damni per moram appellationis reipub. acciderit. Quod si apparuerit eos necessariò prouocasse, cui adscribendum sit id damnum, præses uel princeps æstimabit. Concordat l. imperatores. 21. §. si magistratus. ff. de appell. his uerbis: Si magistratus creatus appellauerit, collegam eius interim utriusque officium sustinere debere. Si uterque appellauerit, alium interim in locum eorum creandum: & eum qui non iustè appellauerit, damnum agnitorum, si quod respub. passus sit. Si uerò iusta sit appellatio, & hoc pronuncietur: eos æstimatos,

matturos, cui hoc adscribendum sit.

XX. Regula: Si ad munus uel honorem nominatus appellauerit, interim alius in locum eius creandus, quæ regula approbatur iam dicto §. si magistratus. Cui concordat d. l. 21. §. in locum, his uerbis: In locum curatoris, qui annonã administraturus est, alium interim adsumendum, quoad usq; appellatio pendeat.

XXI. Regula, De officio iudicis, alterutro litigatore absente, proponitur Nouell. c. 126. §. in omnibus, cum sequentibus. cuius uerba uide j. cap. 3. except. 4. 7. repl. 5. dupl. 7. Hæc de officijs appellantium, necnon de appellationum euentis et consequentibus sint dicta. Pertinent autem huic etiam, quæ traduntur de proseguenda appellatione, cui scilicet ius proseguendæ appellationis competat. Sed de hac re uide j. cap. 3. except. 4. 7. repl. 5. dupl. 11. et 13. Nunc ad adfinia appellationis remedia transeundum.

DE ADFINIBVS APPELLATIONIS REMEDIJS, DEQ; ACTIONIBVS ET EXCEPTIONIBVS, QUÆ NICTO ADUERSVS IUDICEM UEL NICTOREM COMPETUNT.

Cap. I.

PRIMO: Interdum sententiã etiam sine appellatione uel ipso iure non ualet, uel retractanda est. de qua re uide j. cap. prox.

II. DE IN INTEGRVM RESTITUTIONE ADUERSVS SENTENTIAM.

Hoc remedium uice appellationis competit minoribus, uiginti quinque annis per sententiã læsis, et alijs quibusdam, de quib. dicitur j. lib. 49. cap. 1. Sed et respub. per sententiã læsa in integrum restitutionem petere potest. quod approbatur l. 1. C. de officio eius qui uiceni alicuius iudicis obtinet, his uerbis: In causa quæ spectat ad utilitatem reipub. eum qui uice præsidis prouinciæ administrat, potuisse cognoscere, in dubium non uenit. Sanè si in aliquo caprum est ius reipublicæ, iuxta scita diuorum principum defensores reipub. (si modò adesse fiduciam negotio putant) restitutionis auxilium possunt flagitare. **Proposita regulæ exceptio hæc est:** Nisi pro libertate sit pronunciatum. Hæc exceptio approbatur l. illud. 9. ff. de appellationib. his uerbis: Illud sciendum est, neq; pupillum, neq; reipub. cum pro libertate iudicatur, in integrum restitui posse: sed appellationem esse necessariam, idque ita rescriptum est.

III. DE RETRACTANDA SENTENTIA PRÆFECTI PRÆTORIO.

A sententiã præfecti prætorio non appellatur, ut supra dictum est: sed de ea retractanda supplicatur principi, quod remedium retractationis approbatur l. unica. C. de sententijs præfecto. prætorio, his uerbis: Licentibus in amplissimo prætorianæ præfecturæ iudicio, si cõtra ius se læsos affirmant, non prouocandi, sed supplicandi licentiam

ministramus: licet pro curia, uel qualibet publica utilitate, seu alia causa dicatur prolata sententiã. Nec enim publicè prodest singulis legum adminicula denegari. Ita uidelicet, ut intra biennium tantum nobis numini contra cognitionales sedis prætorianæ præfecturæ sententiã, post successionem iudicis numerandum, supplicandi eis tribuatur facultas. Concordat Nouell. c. 82. §. atqui ut omnibus in fine. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 9. reg. 8. **Proposita regulæ exceptio prima hæc est:** Nisi post biennium, quàm præfecto prætorio successum est, de retractanda sententiã supplicetur. quæ exceptio constat ex uerbis iam dictis hisce: Ita uidelicet, ut intra biennium, &c. Altera exceptio est: Nisi semel de ea re supplicatio sit facta. quæ exceptio approbatur l. si quis. 4. C. de precibus imp. offerendis, his uerbis: Si quis aduersus præfectorum prætorio sententiã duxit supplicadum, uictusq; fuerit de uno, nullam habebit licentiam iterum super eadem causa supplicandi.

IIII. DE ACTIONE, SI IUDEX LITEM SUAM SECESSIT DICATUR, UIDE §. LIB. 2. CAP. 3. ACTIONE 6.

V. DE EXCEPTIONE, QUOD QUISQ; IURIS IN ALTERVM STATUIT UEL IMPETRAUIT, UT IPSE EODEM IURE UTATUR.

Potest et hæc exceptio inter appellationis adfinia remedia numerari: quia iniquitas uel indicantis uel aduersarij potest coerceri, qui etiã appellationis est finis.

I. CAUSA HVIVS EXCEPTIONIS.

Si magistratus aduersus aliquem ius aliquod statuit, uel quis ius aliquod pro se impetrauit, eo aduersus illum alius uti potest. quæ causa et regula approbatur dicto prætoris l. 1. §. 1. ff. quod quisq; iuris in alterum statuit, et c. his uerbis: Qui magistratũ potestatem uel habebit, si quid in aliquem noui iuris statuerit, ipse quandoq; aduersario postulante eodem iure uti debet. Si quis apud eum qui magistratum potestatem uel habebit, aliquid noui iuris obtinuerit: quandoq; postea aduersario eius postulante, eodem iure aduersus eum decerneretur: scilicet ut quod ipse in alterius persona æquum esse credidit, id in ipsius quoq; persona ualere patiatur. Ratio cause uel regulæ proposita constat ex uerbis iam dictis hisce: Scilicet ut quod ipse, &c. Cui concordat d. l. in princ. his uerbis: Hoc edictum summam habet æquitatem, & sine cuiusquam indignatione iusta. Quis enim aspernabitur idem ius sibi dici, quod ipse alijs dixit, uel dici effecit? Huius regulæ exceptio prima hæc est: Nisi non ipse iudex, sed assessor per imprudentiam ius aliter dixit. Hæc exceptio approbatur l. 2. ff. eod. tit. his uerbis: Hoc edicto dolus debet ius dicentis puniri. nam si adfessoris imprudentia ius aliter dictum sit, quàm oportuit: non debet hoc magistratui officere, sed ipsi adfessori. **Secunda**

exceptio est: Nisi statutum ius non habuit effectum. quæ exceptio approbatur l. 1. §. hæc autem. ff. quod quisque iuris in alterum, etc. his uerbis: Hæc uerba, Quod statuerit: cum effectu accipimus, non uerbotenus. Et ideo si, cum uellet statuere, prohibitus sit, nec effectum decretum habuerit: cessat edictum. Nam uerbum Statuit, rem perfectam significat, & consummatam iniuriam, non coeptam. Et ideo, si inter eos quis dixerit ius, inter quos iurisdictionem non habuit: quoniã pro nullo hæc habetur, nec est ulla sententia, cessare edictum putamus. Quid enim obfuit conatus, cum iniuria nullum habuerit effectum? Tertia exceptio est: Nisi iure impetrato non sit usus is qui impetrauit. Hæc exceptio reprobatur l. si quis. 3. §. 1. ff. d. it. his uerbis: Sine impetrauit & usus est iure aliquo, siue impetrauit ut uteretur (licet usus non sit) hoc edicto punietur. Quarta exceptio est: Nisi non postulante aduersario ius sit impetratum. Hæc exceptio approbatur d. l. 3. in prin. his uerbis: Si quis iniquum ius aduersus aliquem impetrauit, ipse eo iure ita demum utetur, si per postulationem eius hoc euenerit. Cæterum si ipso non postulante, non coercetur. Quinta exceptio est: Nisi quis actione uel exceptione proposita usus, iniquum ius impetrauit. Hæc exceptio approbatur l. illud. 4. ff. eod. it. his uerbis: Illud eleganter prætor excipit: Præterquam si quis eorum contra eum fecerit, qui ipse eorum quid fecisset. & recte: ne scilicet uel magistratus, dum studet hoc edictum defendere: uel litigator, dum nult beneficio huius edicti uti, ipse in poenam ipsius edicti committat. Sexta exceptio est: Nisi solutum sit. hoc enim casu ratione propositi edicti solutum repeti non potest. quæ exceptio approbatur d. l. 3. §. fin. ff. quod quisque iuris, etc. hisce uerbis: Ex hac causa solutum repeti non posse, Iulianus putat superesse enim naturalem causam, quæ repetitionem inhiberet. Septima exceptio est: Nisi actio, cui exceptio proposita opponitur, eo tempore, quo actor ius iniquum statuit uel impetrauit, nondum fuit adquisita. Hæc exceptio reprobatur d. l. 3. §. penult. his uerbis: Illud non sine ratione Iulianus scribit, non solum in his actionibus pari eum poenam edicti, quas tunc habuit, cum incidit in edictum, uerum & si quæ postea ei adquirentur. Octaua exceptio est: Nisi non suo, sed alieno nomine impetrauit. quæ exceptio approbatur simul & distinguitur d. l. 3. §. si procurator. cuius uerba uide paulo inferius quæst. 3. reg. 2.

II. QVIBVS EXCEPTIO PROPOSITA COMPETIT?

Etiã alijs, quam contra quem ius iniquum statutum uel impetratum est, aduersus impetrantem uel statuentem competit exceptio, quæ regula approbatur d. l. 3. §. hæc poena. ff. quod quisque iuris, his uerbis: Hæc poena aduersus omnem qui in edictum incidit, statuitur, non solum eo postulante, qui ab

eo læsus est, sed omni qui quandoque experitur.

III. ADVERSVS QVOS DATUR EXCEPTIO PROPOSITA?

I. Regula: Assessor iniquum ius statuenti, iudici non obstat exceptio, quæ regula approbatur l. 2. ff. d. it. cuius uerba uide 3. quæst. 1. except. 1.

II. Regula: Procuratore impetrante, ipsi domino exceptio obstat, quæ regula approbatur d. l. 3. §. si procurator. ff. d. it. his uerbis: Si procurator meus postulauit, quaeritur quis eodem iure utatur? Et putat Pomponius, me solum uti, si hoc ei specialiter mandauit, uel ratum habuit. Si uero tutor uel curator furiosi uel adolescentis postulauit, ipse hoc edicto coercetur. Idem aduersus procuratorem obseruandum est, si in rem suam fuerit datus.

III. Regula: Alieno, non suo nomine impetranti non obstat exceptio, quæ regula approbatur simul & distinguitur uerbis 3. reg. prox. propositis.

III. Regula: Filio statuenti uel impetrante ius iniquum, patri agenti non obstat exceptio, quæ regula approbatur d. l. 3. §. si filius, hisce uerbis: Si filius meus in magistratu in hoc edictum incidit, an in ijs actionibus, quas ex persona eius intento, huic edicto locus sit? & Ulpianus non putat, ne mea conditio deterior fiat.

V. Regula: Etiam hæredi statuentis uel impetrantis obstat exceptio, quæ regula approbatur d. l. 3. §. quod autem, his uerbis: Quod ait prætor, ut is eodem iure utatur: an etiam ad heredem hæc poena transmittatur? & scribit Iulianus, non solum ipsi denegari actionem, sed etiam hæredi eius.

VI. Regula: Reo principali ius iniquum impetrante, fideiussori quoque obstat exceptio, quæ regula approbatur d. l. 3. §. si is pro quo, his uerbis: Si is pro quo spondidisti, impetrauit, ne aliquis debitor ipsius aduersus eum exceptione utatur: deinde tu in negotio, in quo spondidisti, uelis exceptione uti nec te, nec ipsum oportet hoc impetrare: etsi interdum patiaris iniuriam, si soluendo debitor non sit. Sed si tu incidisti in edictum, reus quidem utetur exceptione, tu uero non uteris, nec poena tua ad reum promittendi pertinebit. Et ideo mandati actionem non habebis. Ait Iurisconsultus: Deinde tu in negotio, in quo spondidisti, uelis exceptione uti. Ex hisce uerbis elicitur proposita regula exceptio hæc: Nisi fideiussor non ex eo, quod fideiussor pro eo qui ius iniquum impetrauit, conueniatur: sed ex alia causa, quæ ad impetrantem non pertinet.

VII. Regula: Fideiussore iniquum ius statuenti uel impetrante, non obstat exceptio reo principali, quæ regula constat ex uerbis iam dictis hisce: Sed si tu incidisti in edictum, reus quidem utetur exceptione, tu uero non uteris, nec poena tua ad reum

reum promittendi pertinebit. Quod autem subiicitur: Et ideo mandati actionem non habebis, De hoc alibi dicitur in actione mandati.

DE RE IUDICATA. Cap. III.

I. DEFINITIO REI IUDICATAE.

Definitur res iudicata l. 1. ff. de re iudicata, his uerbis: Res iudicata dicitur, quæ finem controuersiarum pronuntiatione iudicis accipit: quod uel condemnatione, uel absolutione contingit.

II. DE EFFECTV REI IUDICATAE.

I. Regula: Res iudicata pro ueritate accipitur. Quæ regula approbatur iisdem uerbis l. 207. ff. de reg. iuris. Concordat l. ingenuum. 25. ff. de statu hominum. cuius uerba cum alijs concordantibus uide 3. eod. cap. exc. 27.

II. Regula: Rebus iudicatis standum est, & sententia executioni mandanda: nasciturque hinc tam actio iudicati, quam rei iudicate exceptio, quæ regula approbatur l. 1. c. de his qui propter metum iudicis non appell. his uerbis: Si contra te iure pronuntiatum est, nec appellationis auxilium imploratum est, intelligis ad quiescere te statutis oportere. In sacro enim comitatu nostro timere nihil potuisti. Concordat l. si contra. 3. c. de appell. his uerbis: Si contra maiorem uiginti quinq; annis sententia prolata, prouocationis securæ tempore præfinito causas non esse repræsentatas, nec appellatione pendente transactione finitum negocium rector prouinciarum aduenerit: res iudicatas exequi curabit. Concordat item l. si pecunia. 3. c. de re iudicata, his uerbis: Si pecuniam, quam mala ratione intercepisse uos apparuerit, iussi sitis inferre cum poena, & comperto præcepto præsidis non prouocaueritis: uniuersam quantitatem debetis inferre. Concordat item l. qui licitam. 3. c. ut lite pendente uel post prouocat. cuius uerba uide 5. lib. 1. cap. 9. except. 3. Concordat denique l. ingenuum. 25. ff. de statu hominum. cuius uerba uide 3. eod. cap. except. 27.

De exceptionibus contra rem iudicatam.

Planè habet regula proposita plures exceptiones, quæ hic ordine sunt proponendæ: primum quidem ea quæ sumuntur ex persona ipsius iudicis: deinde, quæ sumuntur ex persona eius, aduersus quem sententia est lata: tertio de ijs dicitur exceptionibus, quæ sumuntur ex ipsa re iudicata, & causa de qua est iudicatum: quarto de ijs quæ sumuntur ex causa iudicati, & antecedentibus: quinto de exceptionibus sumptis ex loco & tempore iudicati: postremo de ijs quæ sumuntur ex consequentibus iudicatum. Ex persona igitur iudicis sumuntur exceptiones hæc.

I. Exceptio: Nisi à non competente iudice sit iudicatum. Hæc exceptio approbatur l. ult. c. si à non compe-

tente iudice, his uerbis: Et in priuatorum causis huiusmodi forma seruetur, ne quenquam litigatorum sententia non à suo iudice dicta constringat. Concordat item l. extra. 20. ff. de iurisdictione, his uerbis: Extra territorium ius dicenti impunè non paretur. Idem & si supra iurisdictionem suam uelit ius dicere. Huius exceptionis exemplum proponitur l. ex consensu. 23. §. 1. ff. de appellat. his uerbis: Cum procurator Cæsaris, qui partibus præsidis non fungebatur, in litem priuatorum ius dandi iudices non habuisset: frustra prouocatum ab ea sententia constitit, quæ non tenebat. Huic concordat l. 1. c. de pedaneis iudicibus, his uerbis: Procuratori nostro, non uice præsidis agenti, dandi iudices inter priuatas personas non competere facultatem, manifestum est. Et ideo si (ut allegastis) inter priuatas personas is cuius meministis, arbitros dandos putauit: sententia ab eis prolata, nullo iure subsistit. Aliud exemplum proponitur l. 2. c. si à non competente iudice, his uerbis: Si militaris iudex super ea causa, de qua ciuilibus actionibus disceptandum fuit, non datus à quo dari poterat, cognouit: etiam remota appellatione, id quod ab eo statutum est, firmitatem iudicati non habet. Aliud exemplum proponitur l. nulli. 10. c. de sententijs & interlocut. his uerbis: Nulli qui statuenti non habet facultatem, interdicere patriæ cuiquam permittitur. Aliud exemplum proponitur l. si ut. 6. c. de executione rei iudicate, his uerbis: Si (ut proponis) rerum iudicarum executor datus parres sibi iudicis iudicauit, & contra ea quæ pridem pro partibus tuis fuerunt statuta, aliquid pronuntiandum putauit: sententia ab eo dicta uim rei iudicatae obtinere nequaquam potest. Sanè quando dicitur iudex competens, uel non competens, uide 5. lib. 3. cap. 2. Proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi iudex qui reo competens est, actori non est, actorem in aliquo condemnauit. hoc enim casu nihilominus ualet sententia, quæ replicatio approbatur l. cum Papin. 14. c. de sententijs & interlocut. his uerbis: Cum Papinianus, summi ingenij uir, in quæstionibus suis ritè disposuerit, non solum iudicem de absolutione rei iudicare, sed & ipsum actorem, si econtrariò fuerit obnoxius inuentus, condemnare: huiusmodi sententiam non solum roborandam, sed etiam augendam esse sancimus: ut liceat iudici uel contra actorem ferre sententiam, & aliquid eum daturum uel facturum pronuntiare, nulla ei opponenda exceptione, quod non competens iudex agentis esse cognoscatur. Cuius enim in agendo obseruat arbitrium, eum habere & contra se iudicem in eodem negotio non dedignetur. Concordant huic ea quæ dicta sunt 5. lib. 3. cap. 2. repl. generali 5. Secunda replicatio est: Nisi publicè ab omnibus iudex compe-

779
tens fuerit existimatus. Hec replicatio approbatur l.2. C. de sententijs & interlocution. cuius uerba uide j. except. 50. Concordat l. Barbarius. 3. ff. de officio praetoris. cuius uerba uide 5. lib. 1. cap. 7. except. 1. replic. 1. Plures huiusmodi replicationes uide 5. d. cap. 2. Sed & similem exceptionem uide 5. lib. 3. cap. 12. except. 1.

1. Exceptio: Nisi quidam, non omnes iudicauerint uel pronunciauerint. Hec exceptio approbatur l. duo. 39. ff. de re iudicata, his uerbis: Duo ex trib. iudicibus uno absente iudicare non possunt: quippe omnes iudicare iussi sunt. Sed si ad sit, & contra sentiat, statur duorum sententiae. Quid enim minus uerum est, omnes iudicasse? Concordat l. sic & trib. 18. ff. de receptis arbitris, his uerbis: Tribus iudicibus, datis, quod duo ex consensu absente tertio iudicauerunt, nihil ualeat: quia ita demum, quod maior pars omnium iudicauit, ratum est, cum & omnes iudicasse palam est. Concordat item l. cum magist. 4. C. quando prouocare non est necesse, his uerbis: Cum magistratus datos iudices, & unum ex his pronunciaisse proponas, non uidetur appellandi necessitas fuisse, cum sententia iure non teneat. Concordat l. 2. ff. de decretis ab ordine facien. cuius uerba uide 5. lib. 1. cap. 7. except. 1. Proposita exceptionis replicatio haec est: Nisi omnes praesentes fuerint, tunc enim, quamuis non omnes consentiant, nihilominus maioris partis consensus ualeat. quae replicatio approbatur uerbis paulo superius propostis his: Sed si ad sit, & contra sentiat, statur duorum sententiae. Concordat l. Pompon. 36. cum lege sequente. ff. de re iudicata, his uerbis: Pomponius lib. XXXVIIII. scribit, Si uni ex pluribus iudicibus de liberali causa cognoscenti de re non liqueat, caeteri autem consentiant: si is iurauerit sibi non liquere, eo quiescente, caeteros qui consentiant, sententiam proferre: quia & si dissentirent, sententia plurium obtineret. Tunc autem uniuersi iudices intelliguntur iudicare, cum omnes ad sunt.

111. Exceptio: Nisi adfessores absente iudice stauerint uel pronunciauerint. Hec exceptio approbatur Nouell. c. 60. §. porro & illud, cum sequentibus. cuius uerba uide 5. lib. 3. cap. 3. quaest. 2. reg. 3.

1111. Exceptio: Nisi iudices inter se dissenserint. Hec exceptio reprobat l. inter pares. 38. ff. de re iudicata, his uerbis: Inter pares numero iudices si dissensionem sententiae proferantur in liberalibus quidem causis, secundum quod a diuo Pio statutum est, pro libertate constitutum obtinet: in alijs autem causis pro reo. Quod & in publicis iudicijs obtinere oportet. Si diuersis summis condemnent iudices, minimam sententiam spectandam esse, Iulianus scribit. Concordat l. lege. 24. ff. de manumissionibus, his uerbis: Lege Iunia Patronia, si dissonantes pares iudicum sententiae existant, pro libertate pronunciarum uisum est. Concordat item d. l. 36. ibi: quia & si dissentirent. ff. de re iudicata. cuius uerba uide paulo

lo superius except. 2. Item concordat l. duo ex trib. 39. ibi: sed si ad sit. ff. eod. tit. cuius uerba uide d. except. 2. Item concordat Nouell. c. 125. §. si duo aut plures. cuius uerba uide 5. lib. prox. cap. 10. in princ. Ex his constat, ob dissonantiam iudicum non improbari rem iudicatam. Sed & quid hoc casu sequendum sit, definitur. Sciendum igitur est, si quidem dispari numero sint iudices, tunc quod maior pars iudicauit, ratum esse, quod approbatur l. sic & trib. 18. ibi: quia ita demum. ff. de receptis arbitris. cuius uerba uide paulo superius except. 2. Cui concordat l. Pomponius. 36. ff. de re iudicata. cuius uerba uide item d. except. 2. Item concordat d. l. 39. ff. eod. tit. cuius uerba uide ibid. in princ. Sim autem pari numero iudices sint utriusque sententia: tunc si quidem causa sit liberalis, pro libertate est respondendum: in alijs autem causis pro reo conuenio: quia rei fauorabiliores sunt, quam actores. Item, si in summa dissentiant iudices, id quod minimum est sequendum, ut ex ijs quae paulo superius ead. exceptione propostae sunt, constat. Hec autem ita se habent, si iudices qui dissentiunt, sunt ordinarij. Sim autem iudices sint delegati dissentientes pari numero: tunc id seruabitur, quod iudex delegatus ratum habuerit, quod approbatur l. duo. 28. ff. de re iudicata, his uerbis: Duo iudices dati diuersas sententias dederunt. Modestinus respondit, utramque sententiam in pendenti esse, donec competens iudex unam earum confirmauerit. Hec de primo genere exceptionum, quae ductae sunt ex persona iudicantis. Sequitur secundum genus, earum scilicet quae sumuntur ex persona eius, contra quem est iudicatum.

V. Exceptio: Nisi contra fiscum sit iudicatum. Hec exceptio approbatur l. unica. C. de sententijs contra fiscum, his uerbis: Causas in quibus contra fiscum iudicatum est, intra triennium retractari potest: & post id tempus, si praenunciatio arguatur, uel manifesta fraus probetur, notum est.

V I. Exceptio: Nisi contra rempub. sit iudicatum. Hoc enim casu, et si appellatum non sit, tamen per in integrum restitutionem sententia potest rescindi. quae exceptio approbatur simul & distinguitur per ea quae dicta sunt 5. cap. prox. ad fin. remed. 2. Sanè si respub. non fuit defensa, ipso iure non ualeat sententia. quod approbatur l. 1. C. de iure reipub. his uerbis: Si quid aduersus rempublicam in defensionem in ea specie, in qua neque defensores creati fuerunt, neque ut crearentur placuit, statutum est, actionibus eius nihil prauiudicatum est.

V II. Exceptio: Nisi contra minorem annis sit iudicatum. Hec exceptio approbatur l. acta. 45. §. fin. ff. de re iudicata, his uerbis: Contra indefensos minores, tutores uel curatores non habentes, nulla sententia proferenda est. Concordat l. 1. C. qui legitimam personam standi in iud. etc. his uerbis: Si cum esset pupillaris aetatis, sine tutoris auctoritate cum aduersario tuo confistens, praeses prouinciae aduersus te pronunciauit, minimè auctoritate iudicati nititur: quod statutum est. Concordat item l. si praeses. 6. C. quomodo & quando iudex sentent. his uerbis: Si praeses quasi defertam ab adultis tuis causam appellationis, quae ab adiutore suo acta fuerat, circumduxit eo tempore, quo adulti curatores non habebant: repetitur notionem suam exhibebit. Neque enim debet adultis nocere, quidquid eo tempore statutum est, quo defensione iusta & curatorio auxilio fuerant destituti. Proposita exceptionis replicatio haec est: Nisi tutore uel curatore auctore minor egerit uel conuentus fuit. Hec replicatio approbatur l. 2. C. qui legitimam personam, etc. his uerbis: In re quae privati iudicij quaestionem habet, sicut pupillus auctore tutore & agere & conueniri potest: ita adultus curatore consentiente litem & intendere & excipere debet. Planè hoc casu, quo minor tutore uel curatore auctore agens uel conuentus condemnatus est, uel aduersarius eius absolutus, ipso quidem iure ualeat sententia, uerum per in integrum restitutionem potest rescindi, quod dupliciter in loco notandum. de qua re dicitur 7. lib. 49. cap. 1.

C. quomodo & quando iudex, his uerbis: Si praeses quasi defertam ab adultis tuis causam appellationis, quae ab adiutore suo acta fuerat, circumduxit eo tempore, quo adulti curatores non habebant: repetitur notionem suam exhibebit. Neque enim debet adultis nocere, quidquid eo tempore statutum est, quo defensione iusta & curatorio auxilio fuerant destituti. Proposita exceptionis replicatio haec est: Nisi tutore uel curatore auctore minor egerit uel conuentus fuit. Hec replicatio approbatur l. 2. C. qui legitimam personam, etc. his uerbis: In re quae privati iudicij quaestionem habet, sicut pupillus auctore tutore & agere & conueniri potest: ita adultus curatore consentiente litem & intendere & excipere debet. Planè hoc casu, quo minor tutore uel curatore auctore agens uel conuentus condemnatus est, uel aduersarius eius absolutus, ipso quidem iure ualeat sententia, uerum per in integrum restitutionem potest rescindi, quod dupliciter in loco notandum. de qua re dicitur 7. lib. 49. cap. 1.

V III. Exceptio: Nisi contra furiosum sententia sit dicta. Hec exceptio approbatur l. furioso. 9. ff. de re iudicata, his uerbis: Furioso sententia à iudice uel ab arbitro dici non potest.

X. Exceptio: Nisi contra defunctum sententia sit dicta. Hec exceptio approbatur l. 2. ff. quae sententiae sine appellatione rescind. his uerbis: Paulus respondit, eum qui in rebus humanis non fuit sententiae dictae tempore, inefficaciter condemnatum uideri. Idem respondit, aduersus eum qui in rebus humanis non esset, cum iudex datus est, neque iudicis dationem ualuisse, neque sententiam aduersus eum dictam uires habere. Concordat l. in sententijs. 59. §. fin. ff. de re iudicata, his uerbis: Si quis ex edicto peremptorio post mortem sit condemnatus, non ualeat sententia: quia morte rei peremptorium soluitur. Ideo quae ut re integra, de causa notio praestabitur: & quod optimè patuerit, statuetur.

XI. Exceptio: Nisi contra absentem sententia sit dicta. Hec exceptio approbatur l. de unoquoque. 47. in princ. ff. de re iudicata, his uerbis: De unoquoque negotio praesentibus omnibus, quos causa contingit, iudicari oportet: aliter enim iudicatum tantum inter praesentes tenet. Concordat l. si prolusorio. 14. §. fin. ff. de appellationibus, his uerbis: Quod absente possessore, nec quomquam nomine eius respondente, pronunciatum est, non habet rei iudicatae auctoritatem: nisi aduersus eum solum qui adesse neglexit. Quare his qui testamento libertates, uel legata, uel si de commissa acceperunt, saluae sunt actiones, si quas habuerunt, perinde ac si nihil esset iudicatum: & ideo aduersus eum qui uicit, permittimus eis agere. Concordat item l. ea quae. 7. C. quomodo & quando iudex sentent. his uerbis: Ea quae statuntur aduersus absentes, non per contumaciam scilicet denunciationibus nequaquam ex more conuentos, iudicatae rei firmitate non obtinere, certum est. Concordat item l. si fisci. 7. ff. de iure fisci, his uerbis: Si fiscus alicui status controueriam faciat, fisci aduocatus adesse debet. Quare si sine fisci aduocato pronunciatum sit: diuus Marcus rescripsit, nihil esse actum, & ideo ex integro cognosci oportere. Concordat itè l. non intelligitur. 3. §. diuus Hadrianus. ff. eod. tit. his uerbis: Diuus Hadrianus Flauio Procule rescripsit: Cum in libertate proclamatis qui ex bonis ad fiscum pertinentibus esse dicitur, iudiciū datur praesentibus & agribus etiam his qui negocijs fisci solent interuenire. Et huiusmodi liberales causas, si non interueniente fisci aduocato, &c. Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi absens uocatus uenire noluit. quae replicatio approbatur l. consentaneum. 8. C. quomodo & quando iudex sentent. proferre debeat, etc. cuius uerba uide 5. libro 6. capite 2. quaest. 6. reg. 2. Concordat l. de unoquoque. 47. §. qui apud. ff. de re iudicata, his uerbis: Qui apud fiscum causam defendere saepius conuenit neglexerint, rebus iudicatis subijciendi sunt. Quod eo apparet, si saepe conuenti praesentiam sui facere noluerint. Concordat item l. si prolusorio. 14. §. fin. ibi: nisi aduersus eum. ff. de appellationibus, cuius uerba uide paulo superius ead. except. in princ. Vide insuper 5. lib. 6. cap. 2. quaest. 6. reg. 2. Huius replicationis duplicatio prima haec est: Nisi aduersarius praesens, per dolum sciens falsò aliquid allegauerit. Hec duplicatio approbatur l. si praetor. 75. ff. de iudicijs, his uerbis: Si praetor iusserit eum, a quo debitum petebatur, adesse: & ordine edictorum peractò pronunciauerit, absentem debere: utique iudex qui de iudicato cognoscit, non debet de praetoris sententia cognoscere: alioquin lusoria erunt huiusmodi edicta & decreta praetorum. Marcellus notat: Si per dolum sciens falsò aliquid allegarit, & hoc secutus in sententia praetore liquidò fuerit adprobatum, eximio debere iudicè querelam rei admittere. Secunda duplicatio est: Nisi absens uocatus adesse non potuit. Hec duplicatio approbatur d. l. 75. in fin. his uerbis: Paulus notat: Si aut morbo impeditus, aut reip. causa auocatus, adesse non potuit reus: puto uel actione iudicati eo casu in eum denegetur, uel exequi praetore ita iudicatum non debere. Concordat l. cum non. 10. C. quomodo & quando iudex sentent. his uerbis: Cum non uoluntatis tuae arbitrio, sed necessitate perfectus sis: quidquid contra te absentem statutum fuerit, quando absentiae causa necessaria fuit, officere tibi iuris ratio non permittit. Item concordat l. quaesitum. 60. ff. de re iudicata, his uerbis: Quaesitum est, cum alter ex litigatoribus febricitans decessisset, & iudex absente eo pronunciaasset: an iure

782
do iudex sentent. his uerbis: Ea quae statuntur aduersus absentes, non per contumaciam scilicet denunciationibus nequaquam ex more conuentos, iudicatae rei firmitate non obtinere, certum est. Concordat item l. si fisci. 7. ff. de iure fisci, his uerbis: Si fiscus alicui status controueriam faciat, fisci aduocatus adesse debet. Quare si sine fisci aduocato pronunciatum sit: diuus Marcus rescripsit, nihil esse actum, & ideo ex integro cognosci oportere. Concordat itè l. non intelligitur. 3. §. diuus Hadrianus. ff. eod. tit. his uerbis: Diuus Hadrianus Flauio Procule rescripsit: Cum in libertate proclamatis qui ex bonis ad fiscum pertinentibus esse dicitur, iudiciū datur praesentibus & agribus etiam his qui negocijs fisci solent interuenire. Et huiusmodi liberales causas, si non interueniente fisci aduocato, &c. Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi absens uocatus uenire noluit. quae replicatio approbatur l. consentaneum. 8. C. quomodo & quando iudex sentent. proferre debeat, etc. cuius uerba uide 5. libro 6. capite 2. quaest. 6. reg. 2. Concordat l. de unoquoque. 47. §. qui apud. ff. de re iudicata, his uerbis: Qui apud fiscum causam defendere saepius conuenit neglexerint, rebus iudicatis subijciendi sunt. Quod eo apparet, si saepe conuenti praesentiam sui facere noluerint. Concordat item l. si prolusorio. 14. §. fin. ibi: nisi aduersus eum. ff. de appellationibus, cuius uerba uide paulo superius ead. except. in princ. Vide insuper 5. lib. 6. cap. 2. quaest. 6. reg. 2. Huius replicationis duplicatio prima haec est: Nisi aduersarius praesens, per dolum sciens falsò aliquid allegauerit. Hec duplicatio approbatur l. si praetor. 75. ff. de iudicijs, his uerbis: Si praetor iusserit eum, a quo debitum petebatur, adesse: & ordine edictorum peractò pronunciauerit, absentem debere: utique iudex qui de iudicato cognoscit, non debet de praetoris sententia cognoscere: alioquin lusoria erunt huiusmodi edicta & decreta praetorum. Marcellus notat: Si per dolum sciens falsò aliquid allegarit, & hoc secutus in sententia praetore liquidò fuerit adprobatum, eximio debere iudicè querelam rei admittere. Secunda duplicatio est: Nisi absens uocatus adesse non potuit. Hec duplicatio approbatur d. l. 75. in fin. his uerbis: Paulus notat: Si aut morbo impeditus, aut reip. causa auocatus, adesse non potuit reus: puto uel actione iudicati eo casu in eum denegetur, uel exequi praetore ita iudicatum non debere. Concordat l. cum non. 10. C. quomodo & quando iudex sentent. his uerbis: Cum non uoluntatis tuae arbitrio, sed necessitate perfectus sis: quidquid contra te absentem statutum fuerit, quando absentiae causa necessaria fuit, officere tibi iuris ratio non permittit. Item concordat l. quaesitum. 60. ff. de re iudicata, his uerbis: Quaesitum est, cum alter ex litigatoribus febricitans decessisset, & iudex absente eo pronunciaasset: an iure
K 4 uide

uideretur pronunciaſſe? Marcellus reſpon-
dit: Morbus ſonticus etiam inuitis litigato-
ribus ac iudice diem differt. Sonticus au-
tem exiſtimandus eſt, qui cuiq; rei agenda
impedimento eſt litiganti. Porro quid ma-
gis impedimento eſt, quam morus corpo-
ris contra naturam, que Febrem appellant?
Igitur ſi rei iudicanda tempore alter ex li-
tigatoribus febrem habuit, res non uidetur
iudicata. Poſteſt tamen dici, eſſe aliquam &
februm differentiam. nam ſi quis ſanus a-
liās ac robuſtus, tempore iudicandi leuiſi-
ma febre correptus fuerit: aut ſi quis tam ue-
terem quartanam habeat, ut in ea omnibus
negocijs ſuperſeſſe ſoleat: poterit dici mor-
bum ſonticum non habere. Tertia duplicatio
eſt: Nifi editum peremptorium nō fuerit propoſitum,
nec in noticiam abſentis peruenerit. Hęc duplicatio ap-
probatur l. i. ſ. item cum ex. ff. que ſentent. ſine appell.
reſcind. his uerbis: Cum ex edito peremptorio,
quod neque propoſitum eſt, neque in noti-
ciam peruenerit abſentis, condemnatio ſit
nullius momenti eſſe ſententiam, conſtitu-
tiones demonſtrant. Huius duplicationis tri-
plicatio hęc eſt: Nifi alio modo admonitus uenire no-
luit. Hęc triplicatio approbatur l. 2. C. quomodo &
quando iudex ſentent. profer. his uerbis: Ceſſante
quoque cauſa peremptorijs editi, aduerſus
eos qui admoniti iudicio ad eſſe noluerunt,
ſententiam à iudice poſſe ferri, certum eſt.
Quarta duplicatio eſt: Nifi feriatis diebus abſens uo-
catus ſit. Hęc duplicatio approbatur l. ſ. ut. 4. C. d. it.
quomodo & quando, his uerbis: Si (ut proponis)
pars diuerſa die feriato, abſente uel igno-
rante te, à iudice dato ſententiam pro par-
tibus ſuis, quaſi contumaciter deeſſes, im-
perrauit: non immeritò præſes denuò ne-
gocium alterius iudicis notioni terminan-
dum commiſit. Concordat l. 1. ſ. 1. ff. de ferijs &
dilationibus. cuius uerba uide ſ. lib. 5. cap. 1. queſt. 2. ex-
cept. 1. Hęc de prima propoſita exceptionis replica-
tione, cuiusq; duplicationibus ſint dicta. Plures huius-
modi duplicationes uide ſ. libro 6. cap. 2. queſt. 7. item
queſt. 6. reg. 2. Secunda replicatio eſt: Nifi is contra
quem abſentem pronunciatum eſt, præſens litem coe-
perit. Hęc replicatio approbatur l. ultim. C. quomodo
& quando iudex ſentent. & c. his uerbis: Cum præ-
ſentibus partibus litem inchoatam propo-
nas, ſi poſteaquam contra te, licet abſentem,
pronunciatum eſt, intra præſentium diem
non appellatiſti: latam ſententiam reſcindi
poſtulant, multæ ſacrę conſtitutiones refraga-
gantur. Tertia replicatio eſt: Nifi abſens contra
quem iudicatum eſt, ratum habuit: uel non ſtatim re cō-
perta, eo nomine querelam detulit. que replicatio ap-
probatur l. ab eo. 3. C. d. it. his uerbis: Ab eo iudicato
recedi non poteſt, quod uobis abſentibus
& ignorantibus atque in deſenſis dicitur eſ-
ſe prolatum, ſi ubi primū cognouiſtis, non

illicò de ſtatutis querelam detuliſtis. ita e-
nim firmitatem ſententia, que ita prolata
eſt, non habebit, ſi ei non ſit commodatus
ad ſenſus. Quarta replicatio eſt: Nifi alius nomi-
ne abſentis condemnati præſens fuit. Hęc replicatio eli-
citur ex l. ſi proliſorio. 14. ſ. ſin. ibi: nec quoquam nomi-
ne eius reſpondente. ff. de appellacionibus. cuius uerba
uide ſ. eadem except. in prim. Huius replicationis du-
plicatio hęc eſt: Nifi præſenti mandatum non ſit, uel
inutiliter ſit mandatum. Hęc duplicatio approbatur
exemplo l. quia abſente. 4. C. de procuratoribus. cuius
uerba uide ſ. lib. 5. cap. 6. queſt. 4. except. 17. replicat. 1.
Quinta replicatio eſt: Nifi pro libertate ſententia di-
cta ſit. l. ſi dolo. 24. ff. de dolo malo. Sexta replicatio-
nis loco notandum, quòd ceteris qui fuerunt præſentes,
exceptio propoſita non detur. que replicatio approba-
tur l. de unoquoq. 47. in princip. ff. de re iudicata. cuius
uerba uide ſ. except. propoſita, in prim. Plura de exce-
ptione propoſita uide ſ. lib. 3. cap. 7. de ſententia ſeren-
da, reg. 2. Haſtenus de decima exceptione ſit dictum,
nec non de ſecundo genere exceptionum, que de ſumptis
ſunt ex perſona eius, cōtra quem eſt iudicatum. Sed &
huius loci exceptio eſt hęc: Nifi ſeruus ſit cōdemnatus.
que exceptio approbatur l. ſeruus. 6. C. de iudicijs. de
qua re uide ſ. lib. 36. cap. 6. reg. 1. Sequitur tertiu genus,
quod ſumptum eſt ex re iudicata, & ex cauſa de qua eſt
iudicatum.

X I. Exceptio: Nifi de alia re iudicatum eſt, quam de
qua iudex eſt datus. Hęc exceptio approbatur l. 1. C. ſi
à non compet. iud. his uerbis: Iudex ad certam re
datus, ſi de alijs pronunciauerit, quam quod
ad eam rem pertinet, nihil egit. Concordat l.
ſi de 3. C. eod. it. his uerbis: Si de proprietate da-
tus iudex aduerſus te nihil ſuper hac ſtatuit,
reſtor prouincię aditus cauſam hanc cogno-
ſcere, ſuaq; decidere ſententia curabit: cum
& ſi quid de poſſeſſione pronunciatum pro-
betur, hoc cauſę proprietatis minimè noce-
at. Huius exceptionis replicatio hęc eſt: Nifi ad con-
demnandum datus iudex abſoluuerit. que replicatio ap-
probatur l. qui damnare. 3. ff. de re iudicata, his uerbis:
Qui damnare poteſt, is abſoluedi quoque
poteſtatem habet. Concordat l. nemo. 37. ff. de reg.
iuris, hiſce uerbis: Nemo qui condemnare po-
teſt, abſoluere non poteſt. Concordat l. cum ſi-
deic. 7. ff. de cōſeſſis, his uerbis: Cum fideicommiſ-
ſum peteretur, hæres conſeſſus eſt debere
arbiter ad reſtituendum datus comperit ni-
hil deberi. quaſitū eſt, an poſſit abſoluere?
Africanus reſpondit, poſſe. intereſſe tamen,
qua ex cauſa nihil debeatur. nam ſi ob id,
quòd nullum fideicommiſſum fuerit, nō de-
bere eū abſoluere. Si uerò, quia teſtator for-
tè ſoluendo non erat, aut quia hæres omne
ſolutum eſſe apud prætorē dixerat, & cum
controuerſia & computatio diſſicillior eſſet,
arbiter datus fuerit: ſaluo officio eum abſo-
luturum. Haſ enim partes eius eſſe, ut ſi in
computatione nihil inueniatur, poſſit abſolue-

ſoluere. Sed ex ſuperiore cauſa ad prætorē
remittere debet, ut abſoluatur. Hiſce uerbis re-
plicatio propoſita approbatur ſimil & diſtinguitur.

X II. Exceptio: Nifi de alia re, quam petita eſt, ſen-
tentia ſit lata. Hęc exceptio approbatur l. cum quidam.
17. C. de fideicommiſſarijs libertatibus. cuius uerba uide
ſ. lib. 20. cap. 1. queſt. 4. reg. 8. except. 1. replic. 17. Con-
cordare uidetur l. de qua re. 74. in princ. ff. de iudicijs,
hiſce uerbis: De qua re cognouerit iudex, pro-
nunciare quoque cogendus erit. Huius ex-
ceptionis replicatio hęc eſt: Nifi in cauſa appellacionis:
in qua iudex appellatus, id quod ſententia, à qua appel-
latum eſt, deſit, poteſt etiam contra appellatam ſup-
plere. que replicatio approbatur per ea que propoſita
ſunt ſ. lib. eod. cap. 1. queſt. 9. reg. 17.

X III. Exceptio: Nifi de eo ſententia lata ſit, quod
poſt rem in iudicium deducta accidit. hoc enim caſu ſen-
tentia non ualet, ratione exceptionis proximè præcedē-
tis. Sed & approbatur l. non poteſt. 23. & l. non quem-
admodum. 35. ff. de iudicijs. Huius exceptionis replica-
tio prima eſt: Nifi id quod poſtea accidit, acceſſorium
ſit eius quod in iudicium eſt deductum. gloſſa in d. l. non
poteſt, argumento l. adiles. 25. ſ. item ſciendum. uerſ. cō-
terim poſt iudicium. ff. de editio edicto. l. ſi tertius. 6. ſ.
officium autem. ff. de aqua pluuiæ arcenda. Altera re-
plicatio eſt: Nifi id quod poſtea accidit, pars ſit eius
quod in iudicium eſt deductum. Que replicatio appro-
batur exemplo l. ſi hæreditatem. 4. ff. de petit. hæreditatis.
Hæres enim petendo hæreditatem totum ius ſuum in iu-
dicium deducit, licet poſſeſſor unam tantum rem hære-
ditariam poſſideat. l. 1. ſ. 1. ff. ſi pars hæreditatis petatur.
& l. licet. 10. ff. de petit. hæred. Ideoq; ſi poſt litem con-
teſtatam aliam quoq; rem poſſidere cœperit, ea quoq; in
condemnationem uenire poteſt, ut d. l. 4. dicitur. Acce-
dit litem uidendum. 28. ſ. ſi quis cum. & l. ſi quo tempo-
re. 41. in princ. ff. eod. it. Aliud exemplum habetur l.
queſtum. 2. in princ. & ibi gloſſa. ff. de peculio. item
gloſſa in d. l. non poteſt. Tertia replicatio eſt in dolo
poteſt litem conteſtatam circa rem in iudicium dedu-
ctam commiſſo. nam & hic in condemnationem uenire
poteſt. l. 1. ſ. non tantum præteritus, cum ſequentibus. ff.
de poſſiti. Quarta replicatio eſt: Nifi id quod poſt li-
tem conteſtatam accidit, ſuppleat cauſam ex qua agitur.
Que replicatio approbatur exemplo l. ſi rem alienam.
9. ſ. ſi. ff. de pignorat. actione.

X IIII. Exceptio: Nifi de uiuentis hæreditate ſit
iudicatum. Que exceptio approbatur l. nec nos. 4. C.
de poſtliminio. cuius uerba uide ſ. libro 30. cap. 2. reg. 1.
except. 15.

X V. Exceptio: Nifi terminos ac fines ſue iuriſdictio-
nis iudex in ſerenda ſententia exceſſerit. Hęc exceptio
approbatur l. extra territorium. 20. ff. de iuriſdiction. cu-
ius uerba uide ſ. eod. eap. except. 1. Concordat l. certa.
5. C. quando prouocare non eſt neceſſe, his uerbis: Cer-
ta ratione & ſine multare præſides poſſunt.
Quòd ſi aliter & contra legis ſtatutum mo-
dum præſes prouincię multam uobis irro-
gauerit: dubium non eſt, id quod contra ius
geſtum uidetur, firmitatem non tenere, &

ſine appellatione poſſe reſcindi. Concordant
ea que dicta ſunt ſ. lib. 1. cap. 4. de reliquis circumſt. reg.
1. except. 2. Huius exceptionis replicatio prima hęc
eſt: Nifi ab initio minor quantitas uſa eſt, & in ſerenda
demum ſententia maior apparet. que replicatio appro-
batur l. ampliore. 17. ſ. ſed enim. C. de appell. his uer-
bis: Scimus legem noſtram eſſe promulgatā,
per quam more conſultationū in cauſis qui-
dem quæ uſq; ad decem libras aurī exten-
dūtur, unum iudicem ſancimus ſupponi, ui-
ginti autē duos ſublimiſſimos iudices: ſed
cum prima quidem facie uidebatur nō tan-
tam ſummam, & c. At imperator: Legem no-
ſtram, ſcilicet l. in offerendis. 35. C. eod. it. cuius uerba ui-
de ſ. cap. 1. queſt. 4. reg. 6. except. 1. cum ſequētib. Sed &
plura de exceptione hac uide ſ. lib. 5. cap. 2. except. 47.

X VI. Exceptio: Nifi incerta ſit ſententia, & ſumma
non expreſſa. Hęc exceptio approbatur in ſt. de actio-
nib. ſ. curare. cuius uerba uide ſ. lib. prox. cap. 1. reg. 2.
Huius exemplum proponitur l. hęc ſentent. 4. C. de ſen-
tentia que ſine certa quant. his uerbis: Hęc ſenten-
tia, Quæ bona ſi de accepſiſti, ſolue: cum in-
certum eſſet quid accepſiſſet, quantum que
ab eo peteretur, præſertim cum ipſe qui ex-
tra ordinem iudicabat, interlocutus ſit do-
tem datam, que repetetur, non liquidum
eſſe, iudicari authoritate non nititur. Cum
igitur is qui poſtea iudicabat, contra te cer-
tam ſententiam protulit, neq; à ſtatutis pro-
uocaueris: ipſa tuo facto confirmati iudica-
tum. Concordat l. hęc ſent. 3. C. eod. it. his uerbis: Hęc
ſententia, Omnem debiti quantitatem cum
uſuris competentibus ſolue: iudicari actio-
nem pãrere non poteſt: cum apud iudices
ita demum ſine certa quantitate facta con-
demnatio authoritate rei iudicatæ cenſea-
tur, ſi parte aliqua actorum certa ſit quanti-
tas comprehenſa. Huius exceptionis replicatio
hęc eſt: Nifi ſumma non expreſſa in ſententia aliunde
conſtat. Que replicatio approbatur uerbis iam dictis
hiſce: Apud iudices ita demum ſine certa
quantitate facta condemnatio authoritate
rei iudicatæ cenſetur, ſi parte aliqua actorū
certa ſit quantitas comprehenſa. Huius exem-
plum puto l. 2. C. eod. it. his uerbis: Quanquam pe-
cunię quantitas ſententia curatoris reipub.
non continetur: ſententia tamen eius rata
eſt, quoniam indemnitate reipublicę præ-
ſtari iuſſit. Concordat item replicationi propoſite l.
in ſent. 59. in princ. ff. de re iudicata, his uerbis: In ſen-
tentijs ſufficit, ſi expreſſerit iudex ſummā, ſol-
uidq; iuſſerit, uel præſtari, uel quo alio uerbo
hoc ſignificauerit. Amplius eſt reſcriptū, etſi
in ſententia non ſit ſumma a dicta: ſi tamen
is qui petit, ſummā expreſſerit, & iudex ait,
Solue quod petitum eſt, uel Quantum pe-
titum eſt: ualere ſententiam. Concordat item l.
ait prætor. 5. ſ. ſi. ff. eod. it. his uerbis: Si iudex ali-
quem ſic condemnet, ut quod habet ex te-
ſtamento

stamento uel codicillis Mæuij, restitueret Titio: sic accipiendum est, quasi quantitate nominauerit, quæ testamento uel codicillis relicta est. Sed & si deicommissum sine scriptura pronunciatum est: idem erit probandum. Altera replicatio est: Nisi usurarum condemnatione incerta facta, sortis condemnatio certa sit. Hæc replicatio reprobatur d.l. 59. §. qui sortis. ff. de re iudicata, his uerbis: Qui sortis quidem condemnationem faciunt, de usuris autem ita pronunciant, Usuræ, si quæ competunt, præstentur: non rectè pronunciant. debent enim de usuris quoque cognoscere, & certam facere condemnationem.

XVII. Exceptio: Nisi sententia neque condemnationem, neque absolutionem contineat. Hæc exceptio approbatur l. præses. 3. C. de sententijs & interlocut. his uerbis: Præses provincie non ignorat, definitionem sententiam, quæ condemnationem uel absolutionem non continet, pro iusta non haberi. Huius exemplum proponitur l. ex stipulatione. 7. C. eod. tit. cuius uerba uide §. exceptione. 19. Planè etiam si non condemnationis uel absolutionis, sed alio uerbo eandem uim habere est usus, nihilominus ualeat sententia. quod replicationis loco notandum. quæ replicatio approbatur d.l. 59. in prim. ff. de re iudicata. cuius uerba uide §. except. prox. repl. 1.

XVIII. Exceptio: Nisi non procurator, sed dominus litis sit condemnatus. Hæc exceptio approbatur l. 2. C. de sententijs & interlocut. cuius uerba uide §. lib. 30. prox. cap. 11. quæst. 1. reg. 4.

XIX. Exceptio: Nisi impossibile quid sententia contineat. Hæc exceptio approbatur l. Paulus. 3. ff. quæ sentent. sine appell. his uerbis: Paulus respondit, impossibile præceptum iudicis nullius esse momenti. Idem respondit, ab ea sententia, cui parere rerum natura non oportuit, sine causa appellari.

XX. Exceptio: Nisi contra leges uel constitutiones sit pronunciatum. Hæc exceptio approbatur l. si exprefsim. 19. ff. de appellationibus, his uerbis: Si exprefsim sententia contra iuris rigorem data fuerit, ualere non debet: & ideo & sine appellatione causa denuò induci potest. Non iure profertur sententia, si specialiter contra leges, uel senatusconsulta, uel constitutiones fuerit prolata. Vnde si quis ex hac sententia appellauerit, & præscriptione submotus sit: minimè confirmatur ex hac præscriptione sententia, unde potest causa ab initio agitari. Concordat l. 1. §. item cum contra. ff. quæ sententia sine appellat. rescind. his uerbis: Cum contra sacras constitutiones iudicatur, appellationis necessitas remittitur. Contra constitutiones autem iudicatur, cum de iure constituto, non de iure litigatoris pronunciat. Nam si iudex uolenti se ex cura muneris uel tutelæ beneficio liberorum, uel ætatis, aut priuilegij excusate, dixerit neque

filios, neque ætatem, aut ullum priuilegium ad muneris uel tutelæ excusatione professe: de iure constituto pronunciasse intelligitur. Quod si de iure suo probantem admiserit, sed idcirco contra eum sententiam dixerit, quod negauerit eum de ætate sua, aut de numero liberorum probasse: de iure litigatoris pronunciasse intelligitur, quo casu appellatio necessaria est. Concordat l. 2. C. quando prouocare non est necesse, his uerbis: Si cum inter te & auiam defuncti questio de successione esset, iudex datus à præside prouincie pronunciauit, potuisse defunctum & minorem quatuordecim annis testamentum facere, ac per hoc auiam priorē esse: sententiam eius contra tam manifesti iuris formam datā nullas habere uires, palam est. Et ideo in hac specie nec prouocationis auxilium necessarium fuit. Quod si, cum de ætate quæreretur, implese defunctum quartūdecimū annum, ac per hoc iure factū testamentū pronunciauit, nec prouocasti, aut post appellationis impletā causam destitisti: rem iudicatam retractare non debes. Concordat item l. certa ratione. 5. C. eod. tit. cuius uerba uide paulo superius except. 13. Proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi iudex leges ac constitutiones propositas existimat ad causam propositam non pertinere, sed eam esse exceptam. quæ replicatio approbatur l. cū prolatis. 32. ff. de re iudicata, his uerbis: Cū prolatis constitutionibus contra eas pronunciat iudex, ex eo quod non existimat causam, de qua iudicat, per eas iuari: non uidetur contra constitutiones sententiam dedisse. Ideoq; ab huiusmodi sententia appellandū est: alioquin rei iudicatae stabitur. Huius replicationis exemplum proponitur l. præses. 27. ff. eod. tit. his uerbis: Præses provincie in usuras usurarum condemnauit contra leges & sacras constitutiones: ideoq; Lucius Titius contra prolata sententiam iniustam præsidis appellauit. quæro, cū non secundum legem hic Titius prouocasset, an exigi possit pecunia secundū condemnationē? Modestinus respondit, si in sententia certa quantitas contineatur, nihil proponi cur iudicati agi non possit. Altera replicatio est: Nisi consuetudo extet in contrarium, de qua re uide §. lib. 1. cap. 8. de iure non scripto, reg. 2. except. 1.

XXI. Exceptio: Nisi sententia nullo iure nitatur. Hæc exceptio approbatur ex l. ex stipul. 7. C. de sentent. & interloc. his uerbis: Ex stipulatione partia actione, pacisci proximis personis suadēdo, præses provincie uerborū obligationē, quā certo iure tolli tantum licet, extinguere non potest: nec uox omnis iudicis iudicati continet autoritatē, cū potestatis sententię certis finib. cōcludi, sæpe cōstitutū sit. Quapropter si nihil causa cognita secundum iuris rationē pronunciatum est, uox pacisci suadentis

tis præsidis actionem perimere (si quam habuisti) minimè potuit. Huius exceptionis replicationes uide §. in exceptionib. proximis reprobatis.

XXII. Exceptio: Nisi iudex bona debitorū fideiussorib. addidit, ut ipsi creditoribus satisfacerent. Hæc exceptio reprobatur l. cum eorum. 5. C. de sentent. & interlocut. his uerbis: Cum eorum qui principaliter fisco tenebantur, bona ea lege fideiussoribus procurator tradi iusserit, ut ipsi indemnitatem fisco præstaret, nec à sententia eius intercesserit prouocatio: cōsequens est datę formæ obtemperari.

XXIII. Exceptio: Nisi usuras iudex solui iusserit, donec iudicatum solueretur. Hæc exceptio approbatur l. 1. §. nec tamen. ff. de usuris, his uerbis: Nec tamen iudex iudicis bonæ fidei rectè iubebit interponi cautiones, ut si tardius sententię condemnationis paruerit, futuri temporis pendantur usuræ: cum in potestate sit actoris, iudicatum exigere. Paulus notat: Quid enim pertinet ad officium iudicis post condemnationem futuri temporis tractus? Papinianus circa tutelæ, &c. Contradicit l. 1. C. de sententia quæ sine certa quantitate, his uerbis: Cum iudicem, quoad pecunia condemnationis solutionem futuri temporis defuror legem dixisse profitearis: non contra iuris formam sententiam datam, palam est. Concordat l. in bonæ fidei. 13. in fine. C. de usuris.

XXIV. Exceptio: Nisi iusturandū iudex præstari iussit, non adiecto in quem finem sit præstandum. Hæc exceptio approbatur l. cum iudex. 11. C. de sentent. & interlocut. his uerbis: Non iudex in definitiua sententia iusturandū solum modo dō præstari præcipiat, non tamen addat quid ex recusatione uel præstatione sacramenti fieri oportet: huiusmodi sententiam nullam uim obtinere, palam est.

XXV. Exceptio: Nisi sub cōditione sententia sit lata. Hæc exceptio approbatur l. 1. §. biduum. ibi: sane quidem. ff. quando appellandum. cuius uerba uide §. cap. 1. quæst. 5. except. 1.

XXVI. Exceptio: Nisi aduersarius non etiā in sumptus litis sit condemnatus. Hoc enim casu & sine appellatione introducta consultatione, sententia potest retractari. quæ exceptio approbatur l. omnem honorem. 10. in fine. C. quando prouocare non est necesse. cuius uerba uide §. eod. lib. cap. 1. quæst. 1. except. 21.

XXVII. Exceptio: Nisi factū non sit, quod factum esse iudicatum est, & contrarium possit probari. Hæc exceptio reprobatur l. post rem. 56. ff. de re iudic. his uerbis: Post rem iudicatam, uel iureiurando decifam, uel, &c. Concordat l. 2. in fin. C. quando prouocare non est necesse. cuius uerba uide §. except. 18. Concordat l. 1. §. item cum contra, ibi: quod si de iure. ff. quæ sententia sine appell. rescind. cuius uerba uide d. except. 18. Concordat item l. ingenuum. 25. ff. de statu hominū, his uerbis: Ingenuum accipere debemus etiā eum, de quo sententia lata est, quāuis fuerit

libertinus: quia res iudicata pro ueritate accipitur. Concordat item l. res iudicata. 207. ff. de reg. iuris. Concordat item l. si patronus. 12. §. si quis cū. ff. de bonis libertorū, his uerbis: Si quis, cū esset ex herede datus, pronunciatum uel perperam sit, ex herede datus non esse: non repellitur. reb. n. iudicatis standū est. Concordat item l. libera. 8. C. de sentent. & interloc. his uerbis: Libera quidem Theodora, quæ ex emptionis causa, uel in solutum creditori tradita proponis, pronunciat: citra prouocationis auxilium sententia rescindi non potest. Verum si mota quæstione, præmissa denūciatione ei qui auctor huiusmodi mulieris fuit, iudicatum processit: quāti tua interest, empti, si emisti: uel ob debitum reddendum, si in solutum data est, repetere non prohiberis. Concordat deniq; l. in prim. ff. quæ sent. sine appell. rescin. cuius uerba uide §. except. 55. Planè admittitur exceptio proposita in certis quibusdam casibus, de quib. uide §. except. 32. cum seq. item except. 52. Hactenus de exceptionibus, de sumptis ex re iudicata, dictum est. Sequuntur nunc quartæ generis exceptiones, sumptæ ex causa iudicati & antecedentibus, necnon ex adiunctis & modo iudicati.

XXVIII. Exceptio: Nisi antea diuersum fuerit pronunciatum. Hæc exceptio approbatur l. 1. C. quando prouocare non est necesse, his uerbis: Latam sententiam dicis, quā ideo uires non habere contenditis, quod cōtra res prius iudicatas, à quibus prouocatum non est, lata sit: cuius rei probationem si promptā habeatis, etiam citra prouocationis aduinculū, quod ita pronunciatum est, sententię autoritatē non obtinebit. Concordant ea quæ habentur §. lib. prox. cap. ult. reg. 13. Huius exceptionis species est: Si Imperator suo rescripto uel sententia controuersiam finierit. Nam contra hanc sententiam Imperatoris non ualeat sententia iudicis, quæ species approbatur etiam Nouell. c. 113. §. si qua enim ad nos, his uerbis: Si qua ad nos controuersia, uel actitata modò apud iudicem, uel antequam ea lis initium sumeret, deueniret, uisumque nobis erit nostra sententia eam disponere & decidere: non sanè alterius præterea id sententia indiget. Quæ etenim sacra (ut dictū est) disponuntur decidunturq; sententia, ea aliorum examinatione, aut sententia, aut retractatione aliqua non indiget. Neque enim nos, quibus Deus ferendarum etiam legum potestatem donauit, si de controuersia aliqua qualemcunque sententiam protulerimus, permitimus, ut alius iudex hanc, siue per formas, siue per commissiones spectabilium nostrorum referendariorum, aut alterius cuiuscumque, quomodo hæc examinare retractare uel oporteat, examine & retractet: utpote cum, quod à nobis semel iudicatum est, retractari à nemine possit. His uidelicet obtinentibus, si scripto comprehensa eiusmodi aliqua iusio procedat.

XLIII. Exceptio: Nisi aduocatus eius contra quem iudicatum est, non fuerit praesens. Haec exceptio reprobatu- r. L. uelamento. 4. C. de postulando, his uerbis: Ve- lamento absentiae patroni causae rursus ad finitas quaestiones frustra quis redire conatur. Haec de quarto genere exceptionum aduersus rem iudicatam sint dicta. Sequuntur nunc quinto loco excep- tiones ex loco et tempore sententiae latae desump- tae.

XLIIII. Exceptio: Nisi non publice, sed in secreto loco, officio non praesente, sententia sit lata. Haec excep- tio approbatur l. cu sent. 6. C. de sententijs et interlo- cut. his uerbis: Cum sententiam praedis irri- tam esse dicis, quod non publice, sed in se- creto loco, officio eius non praesente, sen- tentiam suam dixit: nullum tibi ex ijs quae ab eo decreta sunt, praediuicium generan- dum esse constat.

XLV. Exceptio: Nisi alibi, quam ubi se cogniturum dixit iudex, pronunciauit. Haec exceptio approbatur l. si ut. 5. C. quomodo et quando iudex, etc. his uerbis: Si (ut proponis) praeses provinciae, cum cer- tum locum causae cognoscenda dedit, ali- bi per obreptionem aditus, sententiam ad- uersus te absentem protulit: quod ita ge- stum est, ad effectum iuris spectare minime oportet.

XLVI. Exceptio: Nisi non pro tribunali, sed de pla- no sententia sit dicta. Haec exceptio ipso quide iure sub- sistit, uerum eius replicatio prima haec est: Nisi custodia sit damnanda. quae replicatio approbatur L. uisus faci- moris. 18. §. fin. ff. de quaest. his uerbis: Custodiae non solum pro tribunali, sed et de plano au- diri possunt atque damnari. Secunda replicatio est: Nisi leuia sint crimina uel causae, de quibus statuitur. Haec replicatio approbatur l. leuia. 6. ff. de accusationib. his uerbis: Leuia crimina audire et discutere de plano pro consulibus oportet: et uel liberare eos quibus obijciuntur, uel fustibus castigare, uel flagellis seruos uerberare. Concordat No- uell. c. 17. §. tertio. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 2. reg. 8.

XLVII. Exceptio: Nisi dieb. feriatis sententia sit la- ta. Haec exceptio approbatur simul et distinguitur l. quid sit. 6. ff. de ferijs. cuius uerba uide §. libro 5. cap. 1. quae §. 2. except. 1. Concordat l. 1. §. 1. ff. eod. tit. cuius uer- ba uide d. except. 1.

XLVIII. Exceptio: Nisi cu iudex ad tempus datus esset, uel certo tempore litem dirimere iussus, non intra il- lud tempus pronunciauerit. Haec exceptio approbatur l. cum non. 6. C. quando prouocare non est necesse, his uer- bis: Cum non ex eo die, quo praeses provin- CIAE precepit, iudex ab eodem datus pronu- ciauerit, sed dudis diebus, alieniore tempo- re sententiam dedisse proponatur, ne amba- ges frustra interpositae prouocationis ulterio- ris negotium protrahant, praeses provinciae, superfluitio sa appellatione submota, ex inte- gro inter uos cognoscat. Huius exceptionis re- plicatio haec est: Nisi consensu partium tempus sit pro- uocatum. Haec replicatio approbatur simul et distin-

guitur l. 2. §. si et iudex. ff. de iudicijs, cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 4. quae §. 1. except. 14. Plura de exceptione proposita uide §. lib. 2. cap. 4. quae §. 2. except. 14.

XLIX. Exceptio: Nisi eo tempore, quo successum est ei qui iudicem dedit, iudex pronunciauit. Haec excep- tio reprobatu r. l. uenditor. 49. §. fin. ff. de iudicijs, cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 4. quae §. 2. except. 15.

L. Exceptio: Nisi post sententiam dictam aliquid statuitur. hoc enim uim rei iudicatae non habet. quae exceptio approbatur l. post sent. 9. C. de sententia et interlocut. his uerbis: Post sententiam quae finibus certis concluditur, ab eo qui pronunciauerat, uel eius successore, de quaestione quae iam deci- sa est, statuta rei iudicatae non obtinent au- thoritatem. Nam nec de possessione pro- nunciata proprietati ullum praediuicium adferunt, nec interlocutiones ullam causam plerumque perimunt. Vide insuper de excep- tione proposita §. cap. 1. quae §. 9. reg. 13. item lib. prox. cap. ult. reg. 13.

LI. Exceptio: Nisi post appellationem interpositam sit pronunciatum de qua exceptione uide §. d. quae §. 9. reg. 13. Superest unum genus exceptionum, quod sumi- tur ex consequentibus iudicij, cuius generis excep- tiones nunc ordine sequuntur.

LII. Exceptio: Nisi a sententia sit appellatum, caeq ab appellationis iudice rescissa, uel rescindi soletur. Haec exceptio approbatur per ea quae dicta sunt §. eod. lib. cap. 1. quae §. 9. reg. 13.

LIII. Exceptio: Nisi non pro tribunali, sed de plano sententia sit dicta. Haec exceptio ipso quide iure sub- sistit, uerum eius replicatio prima haec est: Nisi non competens iudex appellatus sit. Haec replicatio approba- tur simul et distinguitur l. 1. §. si quis in appellat. ff. de appellat. his uerbis: Si quis in appellatione erra- uerit, ut puta cu aliu appellare deberet, aliud appellauerit: uide d. u. est, an error ei nihil ob- fuerit. Et si quidem, cum maiorem iudicem appellare deberet, ita errauit, ut minorem appelleret: error ei nocet. Si uero maiorem iudicem prouocauit, error nihil obert: et i- ta multis constitutionibus continetur. De- nique cum quidam iudicem ex rescripto principis a consulibus accepisset, et praefe- ctum urbi appellasset: errori eius subuen- tum est rescripto diuorum fratrum, cuius uer- ba haec sunt: Cum per errorem factum dicas, uti a iudice, que ex rescripto nostro ab am- plissimis consulibus acceperas, ad Iunium Rusticum amicum nostrum, praefectum ur- bi prouocares: consules amplissimi perinde cognoscent, atque si ad ipsos facta esset prouo- catio. Si quis ergo uel parem uel maiorem iudicem appellauerit, alium tamen pro alio, in ea causa est, ut error ei non nocet: sed si minorem, nocet. Concordat l. si cuius. 5. §. pla- ne. ff. de appellationibus recipiendis, cuius uerba uide §. cap. 1. quae §. 9. reg. 10.

Secunda replicatio est: Nisi non iusto tempore sit ap- pellatum. Haec replicatio approbatur l. 2. in prim. C. de his qui propter metum iudicis, his uerbis: His qui

tempo-

tempore competenti non appellat, redinte- grandae audientiae facultas denegatur. Quod autem sit tempus appellandi competens, uide §. cap. 1. quae §. 5. item paulo inferius repl. 5. Huius autem re- plicationis duplicatio prima haec esse uidetur: Nisi miles appellauerit. Sed haec duplicatio reprobatu r. l. qui suspe- ctum. 20. §. fin. ff. de appellat. his uerbis: Militibus ap- pellandi tempora non remittuntur: et uide §. si non prouocauerint, et soleniter fecerint, postea non audietur. Secunda duplicatio est: Nisi sententia ipso iu- re non ualeat. Haec duplicatio approbatur ex iplo l. si ex- presu. 19. ff. de appellationibus, cuius uerba uide §. except. 8. Tertia duplicatio est: Nisi non a definitiva sententia, sed ab interlocutoria sit appellatum. Haec duplicatio re- probatur l. 1. §. quod in sententijs. ff. quando appellan- dum, his uerbis: Quod in sententijs receptum est, ut uel altera die uel tertia prouocetur: hoc etiam in ceteris obseruandum est, ex quibus sententia quidem non profertur, ap- pelliari tamen oportere et posse, supra rela- tum est. Ait Iurifconsultus: Supra relatum est. sci- licet §. cap. 1. quae §. 2. except. 22. Quarta duplicatio est: Nisi ad honores uel munus uocatus appellauerit. hoc enim casus, quamuis post statutum tempus appellauerit, intra duos tamen menses appellatio recipitur. Quae duplicatio approbatur l. 1. C. de temporibus et reparatio- nib. appell. his uerbis: Si quis per absentiam no- minatus uel ad duumiratus aliorumque ho- noru infulus, uel munus aliquod euocatus, ad prouocationis auxilium ecurrit: ex eo die interponendae appellationis duorum mensium spacia ei computanda sunt; ex quo contra se celebratam nominationem didi- cisse monstrauerit. Nam praesenti, qui facta nominatione cognouit, et appellare uolue- rit, statim debent duorum mensium spacia computari. Quinta duplicatio est: Nisi appellans absens fuit, et nesciuit contra se pronunciatu. hoc enim casus a tempore scientiae tempus appellationis computan- dum. Quae duplicatio uerbis iam propositis approba- tur. Sed et approbatur l. 1. §. fin. ff. quando appellandu, his uerbis: Si aduersus absentem fuerit pro- nunciatum: biduum uel triduum, ex quo quis scit, computandu est, non ex quo pro- nunciatum est. Huius duplicationis triplicatio haec est: Nisi procurator absentis fuerit praesens, quae tri- plicatio approbatur d. §. fin. his uerbis: Quod au- tem dicitur, absentem posse prouocare ex quo scit: sic accipimus, si non in causa per p- curatorem defensu est. nam si ille non pro- uocauit, difficile est ut hic audiatur. Sexta du- plicatio est: Nisi iudicis copia non fuerit appellanti. Haec duplicatio approbatur simul et distinguitur l. 1. §. dies autem, usque ad §. in propria. ff. quando appellandum, his uerbis: Dies istos, quibus appellandum est, ad aliquid utiles esse, oratio diui Marci uo- luit: si forte eius a quo prouocatur, copia non fuerit, ut ei libelli dentur. Ait enim: Is dies seruabitur, quo primo ad eum facultas erit,

Quare si forte statim post sententiam dictam copiam sui non fecerit is qui pronunciauit, ut fieri adfolet: dicendum est, nihil nocere appellatori. Nam ubi primum copiam eius habuerit, prouocare poterit. Ergo si statim se subduxit, similiter subueniendum est. Quid igitur est, si conditio horae effecit ut se reciperet? si forte dicta sit sententia iam su- prema hora? utique non uidebitur se subtra- xisse. Adeudi autem facultatem semper ac- cipimus, si in publico sui copiam fecit. Cete- rum si non fecerit, an imputetur alicui, quod ad domum eius non uenerit, quodque in hor- tos non accesserit, et ulterius quod ad uillam suburbanam? magisque est, ut non debeat im- putari. Quare si in publico eius adeundi fa- cultas non fuit, melius dicitur facultate non fuisse adeundi. Si quis ipse quidem a quo appellauit, adeundi facultatem non habue- rit: eius autem ad quem appellauit, habeat copiam: uidendum est, an ei praescribi pos- sit, quod eum non adierit? et hoc iure utimur, ut si alterutrus adeundi fuerit copia, praes- criptio locum habeat. Septima duplicatio est: Nisi metu iudicis non appellauit. Haec duplicatio re- probatur l. 1. C. de his qui propter metum iudicis non appell. cuius uerba uide §. eod. cap. quae §. 2. in prim. Con- cordat l. 2. C. eod. tit. cuius uerba uide infra dupli. prox. Octaua duplicatio est: Nisi ob uim sibi factam non ap- pellauit. Haec duplicatio approbatur simul et distin- guitur d. l. 2. his uerbis: His qui tempore compe- tenti non appellant, redinte grandae audien- tiae facultas denegatur. Omnes igitur qui contra praefectos urbi, magistris officiorum, uel magistris militum, seu proconsules, seu comites Orientis, seu uicarios, seu praefe- ctos Augustales, uel alium iudicem sub spe- cie formidinis prouocationem non arbitran- tur interponendam, a reuocanda lite repel- lantur. Qui uero uim sustinuerunt: contesta- tione publice proposita, intra dies legitimi- mos, uidelicet quibus appellare licet, cau- sas appellationis euidenti adfirmatione dis- tinguant: ut hoc factu tanquam interposi- ta appellatione iisdem aequitatis adminicu- la tribuantur. Haec de secunda proposita exceptio- nis replicatione, eiusque duplicationibus, sint dicta.

Tertia replicatio est: Nisi alius appellauit, non ipse qui iudicati actione conuenitur. Haec replicatio approba- tur l. si qui. 10. in prim. ff. de appellationibus, his uerbis: Si qui separatim fuerint condemnati, quamuis ex eadem causa, pluribus eius appellationi- bus opus est. Huius replicationis duplicatio haec est: Nisi causa non appellanti, cum eo qui appellauit, com- munis sit. Haec duplicatio approbatur l. 2. C. si unus ex pluribus appell. his uerbis: Si in una eademque cau- sa unus appellauerit, eiusque iusta appellatio pronuciata est: rei quoque prodest qui non appellauerit. Quod si aetatis auxilio unus

L 2 con-

contra sententiam restitutionem impetrauerit, maiori qui suo iure non appellauerit, hoc rescriptum non prodest. *Concordat l. i. C. eod. ut. his uerbis*: Si iudici probatum fuerit, unam eandemque condemnationem eorum quoque, quorum appellatio iusta pronuntiata est, fuisse, nec diuersitate factorum separationem accipere: eorum iudicium uictoriae secundum ea quae constituta sunt, ad te quoque pertinere non ignorabit. *Concordat d. l. i. §. sed cum aduersus. ff. de appellationibus. cuius uerba uide §. eod. lib. cap. i. quaest. 2. except. 9.* Huius duplicationis triplicatio est: Nisi diuersae fuerint causae defensionis, quae triplicatio approbatur uerbis d. l. 2. iam propositis hinc: Quod si aetatis, &c. *Concordat d. l. i. §. quod est rescriptum, his uerbis*: Quod est rescriptum, in communi causa, quoties alter appellat, alter non, alterius uictoriam etiam ei proficere qui non prouocauit: ita demum probandum est, si una eademque causa fuerit defensionis. Caeterum si diuersae, alia causa est: ut in duobus tutoribus procedit, si alter tutelam gesserat, alter non gesserat: & is qui non gesserat, prouocauerat. Iniquum est enim, eum qui idcirco agnouerat sententiam, quoniam gessisse se sciebat, propter appellationem eius qui non gesserat, obtinere.

Quarta propositae exceptionis replicatio est: Nisi in alia causa & ab alia sententia sit appellatum. Haec replicatio approbatur l. cum in. 17. in prim. ff. de appellationibus. his uerbis: Cum in una causa separatim duplex sententia diuisa datur, ueluti una sortis, alia usurarum: duplex appellatio necessaria est, ne alteram agnouisse, de altera prouocasse intelligatur.

Quinta replicatio est: Nisi appellationem interpositam intra legitimum tempus non inchoauerit appellans, aut appellationem non exercuerit, uel deseruerit. Haec replicatio approbatur l. cum anterioribus. §. illud etiam. C. de temporibus & reparat. appell. his uerbis: Illud merito addendum huic legi censemus, ut si quis fatali die ad appellationis iudicem introductus (siue ex una parte, siue cognitio-naliter) causae appellationis imponat exordium, deinde relicta ea discedat, & in defidia reliquum tempus permaneat, & annale tempus post inchoatam litem praeterierit: uictore neque sententiam ad effectum perducere ualente propter litem iam inchoatam, neque iam terminum accipere inueniente, cum appellatoris absentia eam finiri non facile concedat: huiusmodi iniquitatem amputantes (cum aduersarius potest, etiam minimè praesente appellatore, litem exercere: quia hoc speciale privilegium eius est, qui appellationi examinanda praesidet, posse & ex una parte causam dirimere) iubemus eundem appellatorem, nisi obserauerit iudicium, & causam usque ad finem perege-

rit, sed & si per eum steterit, quo minus omnia litem certamina implerentur, appellatione defraudari, & sententiam contra eum latam in suo robore durare, & ad effectum perducit, tamquam si ab initio minimè fuerit prouocatum: nisi ipse appellator euidentissimis probationibus possit ostendere, se quidem summa ope nitem non uoluisse litem exercere, per iudicem autem steterit, uel aliam inexorabilem causam subsecutam, propter quam hoc facere minimè ualuit. tunc etenim aliud ei annale tempus in indulgentiam: quo effluente, & lite minimè finem accipiente, cadere de appellatorio iuuamine disponimus: cui sit ei apertissima facultas, & nostra adire maiestatem, & tarditatem iudicis in querelam deducere, & nostro beneficio perpotiri. Cui consentaneum est, ut & in sententijs omnium amplissimorum praefectorum praetorio ex diuino oraculo retractandis, eadem obseruatio, quae supra dicta est, post ingressum unius uel utriusque partis, tam propter absentiam personarum, quam propter statuta tempora teneat. De iam dicta constitutione uide paulo inferius ead. repl. d. l. 1. *Concordat replicatiōi propositae l. si contra. §. C. de appellationibus. cuius uerba uide §. eod. cap. quaest. 2. in princip. Concordat itē l. quoniam. §. C. eod. ut. his uerbis*: Quoniam nonnulli fisci debitores, cum iussi fuerint debitam summam exoluere, interposito prouocationis auxilio, uim executionis eludunt, nec iam opinionis exemplum, nec refulorias preces curant petere uel offerre: replacuit, ut si intra dies solennitatis praefinitos ad faciendam haec appellatoris cura defuerit, deserta ab eo prouocatio existimetur, moxque debitum exigatur. *Concordat item l. 2. §. fin. C. de temporibus & reparat. appell. his uerbis*: Si quis secus ac iura praecipit, lapsus dies fuerit temporalis, & hoc primo loco a praesente aduersario, uel etiam iudice, si solus litigat appellator, fuerit oppositum probatumque: pro eo habebitur appellator, ac si sententiam quoquo modo non coactus susceperit. *Item concordat l. 2. §. fin. C. quando prouoc. non est necesse. cuius uerba uide §. except. 18.* Haec uerba leges quibus replicatio proposita approbatur, enumeratae sunt. nunc leges quibus replicatio ista declaratur, & tempus appellationis tam inchoandae quam exequendae definitur, proponendae. Definitur autem tempus inchoandae seu introducendae causae appellationis l. 2. C. de temporibus & reparationibus appell. his uerbis: Tempora fatalium dierum pro seculi nostri beatitudine credimus emendata, ubique dilationum materias amputantes. Et primi quidem fatalis diei tempora post appellationem, siue a iudice clarissimo rectore prouinciae, siue a spectabili iudice fuerit appellatum, sex mensium esse iubemus. Quod si primo fatali die

die lapsus est appellator: tricesimum primum diem alterum uolumus esse fatalem. Quod si eo quoque appellator exciderit: tertium similiter, totidem diebus intermissis, fatalem obseruari decernimus. Quod si tertius quoque lapsus fuerit temporalis: quartum etiam fatalem post tricesimum primum diem similiter obseruari decernimus. Quod si ita contigerit, ut quatuor fatalibus diebus, qui appellauit, exciderit: tunc intra trium aliorum mensium spacium a nostro numine reparationem peti praecipimus: quae petita, nec aduersarium decernimus admoneri, nec temporalem diem ad petitionem reparationis numerari, sed trium mensium spacium ex quarto fatali numerando causam induci praecipimus: licet ante unum diem reparatio fuerit impetrata, licet allegata in iudicio uirorum illustrium praefectorum non fuerit. Nec hoc parti nocerebit aduersae: cum non dubius, sed notus omnibus dies fatalis appareat. Et haec, si aduersus uiri clarissimi rectoris prouinciae uel spectabilium iudicum sententias fuerit appellatum. Quod si ab arbitro in prouincia ex delegatione sacra disceptante appellatio subsequatur: post priorem fatalem lapsum, tres alij tantum fatales dies similiter (ut supra dictum est) seruabuntur, nulla reparatione a nostro numine postulanda: ita, ut nonaginta tribus diebus elapsis, iudicata congrua executioni mandentur. Sin autem ex sententia praetorianae praefecturae, uel magistris officiorum, uel ab alio illustri dignitate decorato, arbiter in hac sacratissima ciuitate fuerit delegatus, & appellatio contra definitionem uel sententiam eius subsecuta fuerit: primus quidem fatalis dies duorum mensium, alij uero tres ad similitudinem supradictorum fatalium numerentur. Qui uero delegatum uel a spectabili iudice seu praeside prouinciae arbitrum appellauerit: primum quidem fatalem diem duorum mensium, tres uero alios ad similitudinem praedictorum fatalium dierum habeat. Illud etiam circa obseruationem fatalium dierum custodiri decernimus, ut si forte temporales in feriatis diebus quoquo modo exciderint: praecedentes eos dies ut temporales a litigantibus obseruentur. Quod si quis secus ac iura praecipit, &c. Reliqua uerba uide paulo superius ead. replicat. Definitur item tempus inchoandae appellationis, & quae iam proposita sunt, in quibusdam mutantur, l. cum anterioribus. in prim. usque ad §. in his. C. eod. ut. his uerbis: Cum anterioribus legibus ex omni prouincia ad hunc nostrum sacratissimum comitatum similis cursus ad appellationes exercendas impartitus est: necessarium nobis uisum est,

huiusmodi spacium iustum imponere libramentum. Sancimus itaque, siquidem ab Aegyptiaco uel Libyco limite, uel Orientali tractu usque ad utraque Cilicias numerando, uel Armenijs gentibus, & omni Illyrico causa fuerit more appellationum transmissa: primum semestre spacium in antiqua definitione permanere, & nihil penitus neque deminui, neque ad crescere. Sin autem ex alijs Imperij nostri partibus, siue Asianae, siue Ponticae, siue Thracianae diceceseos, lis prouocatione suspensa in hanc regionem urbem perueniat: pro semestri spacio trium tantummodo mensium spacium eis indulgeri: alijs trium mensium spacium, id est nonaginta & tribus diebus, simili modo sequentibus, siue semestre impertiatur tempus, siue tres priores menses, secundum locorum definitionem, quam designauimus: sed & alijs tribus mensibus, qui ex reparatione ab aula concedi solent, in suo robore duraturis, & prioribus accedentibus: ut partim annale numeretur, partim nouem mensium spacium consequatur. Et cum antea in fine cuiusque temporis unus fatalis dies ex antiquis legibus constitutus esset, & saepe eueniebat (cum multae sunt occasiones mortales appellationum, uel aegritudine, uel spacij prolixitate, uel per alias causas, quas nec dici, nec enumerari facile sit) eundem diem fatalem non obseruari, & lites expirare, & huiusmodi luctuosas infelicitatibus patrimonia hominum titubare: propter hoc fortunae releuantes insidias, sancimus, non in unum diem fatalem standum esse in posterum, sed siue ante quartum diem fatalis luminis & ipsum fatalem, siue post quinque dies, ex quo ortus fatalis effluxerit, appellator uenerit, & litem instituetam curauerit, & eam in competes iudicium deduxerit, legi uideri satisfactum: nec ingemiscat mortuae causae dispedio, sed nostro gaudeat beneficio: cum nobis cognitum sit, erram ex errore calculi dierum, quem officium habuit, saepe esse causas periclitatas: quod in posterum non fieri ex remedio legis praesentis sperandum est. Eodem beneficio & in alijs omnibus fatalibus, qui uel a pedaneis iudicibus, uel ab alijs dantur, quos leges suis sanctionibus enumerauerunt, custodiendo seu obseruando, ut decem fatales dies pro uno ubique instituantur. Definitur demum tempus introducendae appellationis Nouell. c. 82. §. ceterum, his uerbis: Appellationes a pedaneis huius amplae urbis ad iudices in cursum fatalium dierum non ultra duorum mensium spacium habere uolumus: post quos necesse sit fatales dies suum inchoare cursum, nullum in his locum habente reparatione

tionem, ut in legibus appellatur. Definitur denique tempus illud inchoanda appellacionis l. in offerendis. 35. §. his uide licet. ibi: ut tamen. C. de appellacionibus, his uerbis: Liceat non solum uicto, sed etiam uictori, consultationem ad unum uel duos iudices mittendam, intra biennij tempus ei uel eis intimare. post excessum enim memorati temporis huiusmodi licentiam amputamus. Hoc quod hic dicitur de biennio, mutatur d. l. 5. §. in his autem. C. de tempor. et reparat. appellacion. his uerbis: In his casibus, in quibus biennium constitutum est, quatenus more consultationum in regia urbe sub ductio au dencia florentissimorum sacri nostri palatij procerum uentilentur: biennij metas unius anni terminis coartamus, ut intra eum & gesta colligere, & ea uicis deuotis epistolaribus tradere, & refutatorios libellos (si uoluerint) offerre, & litem in sacrum nostrum consistorium introducere cogantur: nulli licentia deneganda uictori parti, si uoluerit, secundum quod iam constitutum est, & pramaturè causam inducere, neque annuali spacio expectato. Hactenus, quod sit tempus inchoanda et introducenda cause appellacionis, est definitum: de quo tamen apertius in Institutionibus uicis de iure publico tractauit. Sed et certum tempus est exequenda et definienda cause appellacionis, quod de finitur d. l. 5. §. illud etiam. cuius uerba uide paulo superius ead. repl. in prim. Constituitur autem ibi ad exercendum appellacionis causam annale tempus, causa cognita biennium. Regulariter igitur, nisi intra annum causa appellacionis ad finem perducatur, obstat appellanti prescriptio: eiusque appellatio, proposita replicatione eliditur. Cuius replicationis duplicatio prima hac est: Nisi ex iusta et inuitabili causa ad finem perducere non potuit. Cuius duplicationis triplicatio hac est: Nisi biennium sit elapsum, tunc enim, quamuis ex causa inuitabili ad finem perducere non potuit: tamen confirmatur sententia, et biennialis prescriptio nocet. quae triplicatio cum sua duplicatione approbatur dicto §. illud etiam. ibi: nisi ipse appellator. Cui concordat Nouell. c. 50. in prim. cuius uerba uide paulo inferius. Planè huius triplicationis quadruplicatio prima uidetur: Nisi per iudicem steterit, quo minus causa sit finita: Quae quadruplicatio reprobatur quidem d. §. illud etiam, in fine. sed approbatur uidetur Nouell. 119. §. quoniam et hoc. cuius uerba uide j. dupl. 9. Planè si in consistorium principis appellatio sit introducta, proposita quadruplicatio approbatur per ea quae habentur j. dupl. 4. Alterius quadruplicacionis loco notandum, quod eo casu, quo ex causa inuitabili appellans intra biennium causam appellacionis ad finem perducere non potest: petente eo contra quem appellatum est, intra biennium iudex etiam absente appellatore causam examinet, et sententiam dictam uel confirmabit, uel infirmabit. quae quadruplicatio approbatur cum alijs quibusdam d. consil. 50. in princ. usque ad §. porro et illud. cuius haec sunt uerba: Fluxa sane illa rerum humanarum condi-

tio, quae nullo unquam tempore eiusdem potest insistere uestigijs: & cum semper existat, non semper tamen permanet: tum legislatoribus quando in ferendis legibus perturbationem importat, tum quod rectè se habiturum iudicatum est, quodque firmiter iam collocatum uidetur, & exquisita obseruatione munitum, saepenumero emergentium denud causarum uarietas permouet. Scimus enim, quomodo quod perperam & subdole circa appellaciones solebat fieri, pridem correximus. Siquidem qui prouocauerant, hi sola causae in iudicium introductione contenti, & personae factae praesentia, siue ex una parte, siue cognitionaliter (neque enim differentiam hoc habuit) causam deserant, & profus nullam causam exitum uictor inueniebat, neque propter appellacionem ualens iudicatis perfrui, neque per absentiam alterius partis efficere, ut de appellacione interponeretur examinatio. Haec nos pridem lata lege correximus, ei quidem qui appellacionem, siue seorsim, siue consistete etiam altera parte, iudicem adiens obtulerit, statuto anno, intra quod spacium litem exerceat, & ius suum assequatur, neque causam deserat nondum cognitam & examinatam: humanitatis postea intuitu altero quoque anno appposito, si iudicantis forte culpa, aut ex alia quadam inuitabili causa moram appellatio patiatur. quo effluente, nisi lis finem accipiat, ratam uictori manere sententiam sanximus. Haec igitur & nobis placuerunt, & in generali lege perscripta sunt: & ut ea lege coprehensa uoluerit, illius obseruatio ualeat, etiam non uolumus. Sed multi nos adierunt, dicentes, tametsi appellacionum iudicibus denunciarint, cupere se ut litem examinaretur: non tamen apud ipsos se iudices impetrasse, ut sustinerent, propter inuitabiles forte aliquas occupationes. Quidam etiam de exuperanti uentorum uehementia conquesti sunt, & quod neque nauigare ex prouincia contrarijs repellentibus flatibus licuerit, neque terra iter metiri potuerint propter summam rerum in itinere necessarium in opiam: aut quia insulani forte cū essent, aliter quā per mare uenire nequiuerint, & propterea ne secundo quidem anno causam usque ad finem exercere ualuerint. Alij etiam deformitatem hyemis, alij morbos fonticos causati sunt, quae omnia de facto nobis renunciata scimus. Vnde optimo nos iure ista turbantur, & cum neque legem uellemus transgredi, & nihilominus his qui per huiusmodi aliquem fortuitum casum afficerentur iniuria, quoad fieri posset, cuperemus ferre auxilium: quid obsecro factum oportuit, nisi ad aliam legem respiceret,

re, quae negotio (uti aequum est) opitularetur? Quo circa reliqua quidem memorata legis nostrae obseruatio, quemadmodum diximus, ita per omnia custoditur. Ceterum si prorsus inuitabile aliquid eueniat, & qui appellacionis causam agendam suscepit, iudicium non obseruet, neque compareat, quantum fatali die ad appellacionis iudicem introductus, & periculum sit, ne biennij tempus excedat: tunc corroboretur quidem uictori sententia (id quod prior lex nostra dicit) sed cum quadam distinctione, quam in praesentia apponimus. Ex quo enim temporis infinitatem ad certum modum statuentes his qui fatali die ad exercendam appellacionem introducti, postea ad agendam ulterius causam uel accedere nolunt, uel in media etiam causae dictione ipsam deserunt, uictoribus opem tulimus: perpulchre utique in id quod aequitati consentaneum est, oculos intendisse uidebimur, si uictores quoque illis non nihil in hoc inferiores reddamus. Volumus enim, ut qui litem obtinuit, si reuera sententiam confirmari uelit, non per obreptionem, aut per interualum quoddam temporis, sed per ipsam rerum ueritatem, & causam deserente eo qui appellacionem obrulit, ad iudicem ingrediatur, & de hoc ipso queratur, desertoremque perquirat: & siue inuenire ipsum ualuerit, siue ille dispereat, ius suum in medium proferat, durante uidelicet adhuc biennio (sub finem tamen) ut unus forte adhuc mensis etiamnum negotio supererit. Et quidem si superior esse uideatur, rata sit sententia. Si uero inferior in agenda causa appareat, quamuis qui appellacionem obrulit, fatali die introductus est, iudicium non obseruet: nihilominus tamen causa iuri consentaneam referat sententiam. Illo solum apponendo, ut sumptus per ingressum ad appellacionem expediendam factos desertor omnino praestet, siue qui prius uicerat, tunc quoque litem obtineat, siue in ea uincatur. Nam siue litem occasione impensae obtinuit, propter hoc ipsum quia uicit, restum iustumque fuerit etiam impensam ipsum recipere: siue etiam inferior discedit, propterea quod omnino ille absuit, & uel absentis ipse uincere contigit, tam expensas soluat, quam etiam sententia potitus, Deo simul & praesenti legi gratiam habeat, quae ad eum illi modum iustitiam conseruari, & sola ipsum litem expensa multabit: quantum non lex, sed absens ipse seipsum multauerit. At uero si neuter occurrat, neque uictor, neque uictus, qui quidem fatali die ingressus postea absuit, uictoris sententia rata maneto: omnibus reliquis de appellacioni-

bus scriptis legibus in suo robore durantibus, siue appellacioni offerenda praefinitum terminum, siue alia concernant. Siquidem expresse hanc legem de his tantum, qui post ingressum fatali die factum absunt, proponimus, nihil ex alijs legibus, aut appellacionum temporibus, uel tollentes, uel immutantes: quin potius, ut ratae sint, per hanc etiam legem efficientes. Sed & illud insuper determinare pulchrum fuerit, ut si quidem uictores contingat iam sententiam promereri, quae firmas declaret illorum uictorias, his fruatur: nihil enim eorum quae finem iam acceperunt, commouemus. Si uero usque adhuc pendente, insistente & neque dum decurso biennio, neque corroborata sententia, promerentor & ipsae eadem examinationem: & uictores ita demum sententiam perfruatur, si eas rectè se habere comprobauerint. Haec de prima proposita replicationis duplicatione, eiusque triplicatione, huiusque quadruplicacionibus, sint dicta. Sed et propositae triplicationis quadruplicaciones sunt duplicationes sequentes. Loquitur autem iam dicta duplicatio, eiusque leges, quantum causa appellacionis in iudicium deducta, intra legitimum tempus non est finita. Sequitur secunda duplicatio, quae loquitur de appellacionis causa nondum intra legitimum tempus deducta in iudicium. Est autem talis: Nisi reparatio, seu in integrum restitutio, a principe fuerit petita. Cuius duplicationis triplicatio prima est: Nisi non intra tres menses, post elapsos fatales dies, reparatio fuerit petita. Haec triplicatio cum sua duplicatione approbatur l. 2. §. quod si ita. C. de tempor. et reparat. appellat. cuius uerba uide paulo superius ead. repl. in prim. Secunda triplicatio est: Nisi ab arbitro appellatio sit facta, non a iudice ordinario: tunc enim reparatio frustra petitur, quae triplicatio approbatur d. l. 2. §. quod si ab arbitro. ibi nulla reparacione. Planè duplicatio proposita uidetur reprobari l. nemo arbitretur. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide j. dupl. 10. Concordat Nouell. 82. §. ceterum. uers. nullam in his. cuius uerba uide §. ead. repl. in prim. Haec de secunda duplicatione. Sequentes duplicationes partim loquuntur de tempore introducenda uel exercenda appellacionis specialiter, partim communiter tam de introducenda, quam exercenda ac finiende appellacionis tempore. Tertia autem duplicatio est: Nisi unus ex litigatoribus pendente appellacione fuerit defunctus, tunc enim haeredi eius praeter statutum tempus quatuor quoque menses adduntur. quae duplicatio approbatur l. §. unus. 6. C. si pendente appellat. mors interuener. his uerbis: Si unus ex litigatoribus adhuc pendente appellacione defunctus sit, non residuum tantum temporis haeredes eius habeant, sed etiam alios quatuor menses. Sin autem ad deliberationem hereditatis certum tempus indulgetur, post elapsum eius temporis quatuor mensium spacium numerabitur: ne ignorantes negotium, uel etiam

super aequa hereditate dubitantes, priusquam aliquid commodum sentiant, damnis affici compellantur. *Concordat l. praeses. s. C. de appellationibus, his uerbis: Praeses prouinciae, ad quem appellasti, si non uitio negligentiae uestrae tempus, quod ad reddendos apostolos praescriptum est, exemptum esse animaduertit: sed ex fatalis casus necessitate diem functo eo qui eos perfererat, id accidisse cognouerit: iuxta perpetui iuris formam desiderio uestro medebitur. Quarta duplicatio est: Nisi in consistorium principis appellatio sit introducta, tunc enim tempus sententiae appellationis non obseruatur. quae duplicatio approbatur l. cum anterioribus. s. si tamen. C. de tempor. et reparat. appellat. his uerbis: Si in sacro nostro consistorio lis exordium coeperit: etiamsi non fuerit in eodem die completa, tamen perpetuari eam concedimus: cum iniquum sit, propter occupationes florentissimi ordinis, 20 quas circa nostrae pietatis ministeria habere noscitur, causas hominum deperire. Concordat Nouell. c. 23. §. adhaec sancimus, his uerbis: Sancimus, si quando lis speratur inferri in nostrum consistorium, si forte contigerit Imperatoriam maiestatem occupatam publicis causis & mundanis prouisionibus, non posse conuocare patres, quatenus causa agitur: non ex hoc litem periclitari. Quod enim uitium est litigantium, si culmen Imperatorium occupetur? Vel quis est tantae 30 autoritatis, ut nolentem principem possit ad conuocandos patres caeterosque proceres coartare? Sed si quid tale euenierit, causa intacta permaneat, donec Imperator monitus, sua sponte & conuocari proceres iusserit, & litem inferri patiat, & omnia secundum morem procedere. Quinta duplicatio est: Nisi inter partes conuenierit, ne tempora appellationis obseruentur. quae duplicatio approbatur d. l. s. §. 40 fin. C. de tempor. et reparat. appellat. cuius uerba uide §. eod. lib. cap. 1. quae est. 2. except. 25. Sexta duplicatio est: Nisi pendente appellatione in arbitros sit compromissum. quae duplicatio approbatur Nouell. 91. his uerbis: Subditorum nostrorum interpellationes legum nobis ad salutem collatorum conscribendarum ansam praebent. Siquidem nonnulli interpellationem nobis fecerunt, uolente lege, ut is qui prouocasset, & per biennium tacuisset, aut etiam cum coepisset 50 agere, litem non persequeretur, actione appellationis excideret, & ne confirmata iam sententia liceret ulterius progredi, sed alteri ea abiret in rem iudicatam: tam se, quam aduersarium suum, cum lis ageretur in iudicio excellentiae tuae, a coepa apud te actione destitisse, & communi consensu compromississe in arbitros, apud quos & scripto congressi sint, & bene multa disceptarint.*

Postea contemptis compromissarijs iudicibus, litem a se motam non prosecutus esse: sed decurso biennio, aduersarios suos improbe hoc sibi sumpsisse in usum, quod istiusmodi lis in iudicio tuo amplius tractari nequiret, sed biennio semel praeterito, iam pro iudicato & confirmato haberi deberet: cum ille tamen propterea apud gloriam tuam litem prosecutus non sit, quod 10 causa ageretur apud compromissarios iudices. Sancimus igitur, ne praedicta controuerfia, ex qua nobis haec renunciata sunt, decursu temporis aliquid damni sentiat, ne uel iudicis sententia, semel prouocatione suspensa, rata sit: sed denuo apud gloriam tuam examinetur, & legitimum terminum accipiat, etsi plus millies biennij spacium decurrerit, aut decurrat. Decetero uero in omni controuerfia, in qua huiusmodi aliquid eueniat, & medio tempore, dum apud appellationis iudicem moueretur, aut ea nondum mota, in alios compromittatur, & per hoc biennium, intra quod appellationum iudices oportuerat litem decidere, excedat, & quocunque casu lis denuo redeat ad appellationum iudices, alijs omnibus partibus uti fas esto, ac si 30 appellationis iudicium ne deseruissent quidem. Caeterum progressi ad arbitros, biennij decursu uti nequeunt. Nam qui semel alios delegit iudices, is sane silentium per hoc iniuria affecto iuste non obiecerit, quodque ex compromisso factis iudicibus fidem habuerit, & propterea litem prosecutus non sit, aut istic liti non satisfecerit, quia apud illos iudices ageretur controuerfia. Haec itaque in omni controuerfia tum a iudicio tuo custodiri uolumus, tum ab omni alio, quod forma appellationis iudicat, ne quid circa subditos nostros agatur, quod gratiosum non sit. Caeterum si post relictos compromissarios iudices biennale tempus praetereat, tunc corroboretur confirmeturque sententia, secundum nostras de hoc latis constitutiones. Quod quidem in controuerfijs deinceps eo modo euenturis obtinere uolumus: omnibus alijs, quae de exercendis appellationibus prioribus prodita legibus, & a nobis in legum codicibus descripta sunt, in sua firmitate manentibus. Septima duplicationis loco notandum, quod non ipso temporis decursu confirmetur sententia, a qua est appellatum: sed iudicem de actis iudicare debere, & ita sententiam dictam uel absente appellatore confirmare, uel etiam (si uideatur) infirmare. Quae duplicatio approbatur Nouell. c. 126. §. in omnibus, usque ad §. adhaec sancimus, his uerbis: In omnibus appellationibus hoc ualere iubemus, ut quotiescumque appellatione interposita, in- 40 tra pra-

tra praesinitum tempus utraque pars fatalem diem obseruauerit, absque omni dilatione iudices tum acta causae, tum iudicata examinare studeant, & legi ac iuri consentaneam deprorent sententiam. Sin uero solus is qui prouocauit, fatali die ingressus fuerit: iubemus, ut iudices sub extremum fatalem diem, si uel requisitus uictor non inuentus fuerit, examinatis actis causae legitimum adsignent terminum. Si solus is qui uictorem retulit sententiam, ingrediatur: qui uero prouocauit, requisitus inuentus non fuerit: praetolent iudices non solum ad extremum uelque fatalem diem, sed etiam per tempus reparationis, hoc est tres 10 menses. Quod si ne tunc quidem inuentus fuerit qui prouocauit, non amplius decursu temporis corroboretur sententia: sed uel una tantum parte praesente, iudices astitata in causa & iudicata examinent. Et si quidem recte prolata sententiam inuenierint, eam confirmant. Si quid in ea per negligentiam omissum est, id corrigant, & legitimum edant sententiam. Simulatque uero semel appellationis causa intra eos dies, qui dilationis causa praesinita sunt, siue ab utraque parte, siue ab una tantum introducta fuerit: non amplius biennij decursu firmitatem decetero capiat sententia: sed attentis oculis ueritate ac iure considerato, 30 terminum huiusmodi causis legitimum adhibeant, siue una, siue utraque parte praesente. Ac propterea iubemus, ut in hoc genere causarum non amplius, quemadmodum in praesentem usque diem obtinuit, in primam appellationem omnes cognitiones conferantur, sed unaquaeque cognitio suum diem praescriptum habeat. Concordat duplicatio proposita Nouell. constit. 50. in prim. usque ad §. porro et illud. cuius uerba uide paulo superius duplic. 1. 40 Oportet duplicatio est: Nisi per iudicem, a quo appellatum est, steterit, quo minus appellatio intra legitimum tempus sit inchoata. Haec duplicatio reprobatur d. Nouell. constit. 126. §. adhaec sancimus, ibi: quod si quis iudicem, cuius uerba uide §. eod. lib. cap. 1. quae est. 9. reg. 8. Nona duplicatio est: Nisi per iudicem appellatum steterit, quo minus appellatio intra legitimum tempus fuerit inchoata uel finita. Haec duplicatio approbatur Nouell. c. 119. §. quin et hoc, his uerbis: Et hoc sancimus, ut si quando insecuta appellatione, nouissimo 50 exeuntium induciarum die uel utraque pars, uel is solus qui appellatione usus est, occurrat, & sui praesentiam appellationis causam examinatur magistratui aut eius consiliarijs, aut causas introducentibus manifestet, & iudex hunc intra deputatum tempus admittere differat: nullum omnino partibus, aut uni horum ex hoc oriatur praedictum: sed & postea nihilominus huiusmodi

appellationes examinentur, & legitima terminentur sententia. Huius duplicationis triplicatio haec est: Nisi intra biennium causa non finitur. hoc enim casu uidetur, non obstante duplicatione proposita, appellans praescriptione submouendus. quae triplicatio approbatur l. cum anterioribus. §. illud etiam. ibi: nisi ipse appellator. C. de tempor. et reparat. appellat. cuius uerba uide §. ead. replic. in prin. Quamquam iste paragraphus per praepositum Nouell. constit. 119. paragraphum uidetur corrigi atque mutari. Decima duplicatio est: Nisi appellans rescriptum contra impetrauerit. Haec duplicatio reprobatur l. nemo. 3. C. de tempor. et reparat. appellat. his uerbis: Nemo arbitretur in posterum licentiam futuram consultationibus ultra statuti temporis spacium uiuendi, neque per oblationem precum, neque per sacrum rescriptum super reparatione temporum indulgendum, neque sub praetextu quodam altero: sed omnibus incumbendum esse uigilanti diligentia, quod prouocationes eorum intra statutum tempus introducantur: ita ut etiam gesta in iudicio, contra quod prouocatum est, non prope finem temporis tradantur serinio sacrarum epistolarum, ne praepediatur per astutias fatalis rei terminus: sed aut statim, postquam appellatum sit, aut non minus quam ante dimidiam partem temporis praebantur serinio, ne (quod per angustias contingit temporum) tardus appellationis factor suo dispendio refutetur. Proposita duplicationi contradicere uidetur l. 2. §. quod si ita. C. eod. it. cuius uerba uide §. ea. l. replic. in prin. de qua re dictum etiam §. dupl. 2. in fine. Undecima duplicatio est: Nisi alius nomine appellatoris causam appellationis exequatur. Haec duplicatio approbatur simul et distinguitur l. i. ff. de per alium cause appell. reddi possunt, his uerbis: Quae res in rebus pecuniarijs & in criminalibus agitari consuevit. Et in rebus pecuniarijs sunt rescripta, posse agi. Verba rescripti ita se habent: Diui fratres Longino. Si tibi qui appellauit, mandauit, ut eum de appellatione, quam Polla ad eum fecit, defenderes, & res pecuniaria est: nihil prohibet nomine eius te respondere. Sin autem non sit pecuniaria causa, sed capitalis: per procuratorem agi non licet. Sed & si ea causa sit, ex qua sequi solet poena usque ad relegationem: non oportet per alium causam agi: sed ipsum adesse auditorio debere, sciendum est. Planè si pecuniaria causa est, ex qua ignominia sequitur: potest & per procuratorem hoc agi. Idque erit probandum & in ipso accusatore, si appellauerit, uel si aduersus eum sit appellatum. Et generaliter, quae causa per alium agi non potest, eius nec appellationem per alium agi oportet. Concordat l. Lucius. 18. ff. de appellationibus, his uerbis: 50 Lucius

Lucius Titius pro seruo suo, qui ad bestias datus est, prouocationem interposuit. quæro, an huiusmodi appellationis causas per procuratorem reddere possit? Modestinus respondit, posse. Concordat item l. 2. de procuratoribus, his uerbis: Cum rem pecuniariam esse dicas, potes per maritum tuum, solennibus impletis, appellationi aduersariæ tuæ respondere: cum appellationes pecuniariæ etiam per procuratores exerceri ab utraque parte litigantium possint. Concordat item l. nulli. 3. in fine. C. quorum appellat. non recipiantur. cuius uerba uide §. cap. 1. quæst. 2. except. 10. Item concordat l. si actor. 10. C. de appellationibus. cuius uerba uide §. cap. 1. quæst. 3. except. 2. Huius duplicationis triplicatio hæc est: Nisi causa principaliter per alium agi non possit. tunc enim nec eius appellatio per alium potest exerceri. quæ triplicatio approbatur supradictis uerbis hinc: Generaliter, quæ causa per alium agi non potest, eius nec appellationem per alium agi oportet. Huius exempla sunt cause criminales, de quibus ibidem dicitur. Duodecima duplicatio est: Nisi cum procurator, tutor uel curator appellasset, postea dominus litis ipse causam appellationis exequatur. Hæc duplicatio approbatur l. ult. §. substituti. ff. de appellationibus, his uerbis: Substituti tutores in locum legitimi tutoris, experti cum eo tutelæ iudicio, cum arbiter iniquè condemnasset, & aliter quam rei æquitas exigebat: à sententia eius prouocauerunt. pendente causa appellationis, iuuenes adoleuerunt. quæsitum est, cum omnis excusatio huius ad adultos pertineat, & causam ad se pertinentem idoneè tueri possint, an postulatio eorum, contra quos appellatum erat, dicentium illos debuisse causas appellationis reddere, qui primi sunt experti, admittenda non sit? Scæuola respondit, eos quorum tutela gesta esset, si uellet causam exequi, non prohibendos. Idem & in curatoribus obseruandum, si interim adultos ad legitimam ætatem peruenisset. Concordat l. negociorum. 24. §. curator. ff. eod. tit. his uerbis: Curator iuuenis aduersus tutoris hæredes iudicio expertus, appellationem interposuit, cum impleisset autem uicesimum quintum annum ætatis iuuenis, etiam in militia ageret, exequi appellationem desijt. Quæro, regressus à militia, utrū ipse appellationem explicare deberet, an uero curatorem in eam rem conueniri oporteret? Et respondit Papinianus, ipsum militem causam ad se pertinentem exequi debere, secundum ea quæ proponerentur. Item concordat l. si actor. 10. C. de appellationibus. cuius uerba uide §. cap. 1. quæst. 3. except. 2. Item concordat l. dominus. 9. C. d. tit. his uerbis: Dominus litis causam appellationis, quam procurator suus litigando interposuit, etiam absente procuratore exequi potest. Concordat hinc l. 2. ff. an per alium cau-

se appellat. reddi possint, his uerbis: Si procurator absentis appellauerit, deinde rationes reddiderit: nihilominus ipse respondere debet. Sed an eo cessante, dominus litis respondere possit exemplo adolescentis, uideamus? Magis tamen obseruatur, ut audiri debeat in causis appellationis reddendis is, cuius absentis procurator appellauit. Decimatertia duplicatio est: Nisi exclusis ferijs, tempus nondum sit finitum. quæ duplicatio uidetur approbati l. 1. C. de ferijs. cuius uerba uide §. lib. 12. cap. 14. reg. 15. Sed reprobat l. 2. §. penult. C. de tempor. & reparat. cuius uerba uide §. ead. repl. in prin. Hæc de quinta replicatione eiusq; duplicationibus sint dicta. Sexta replicatio est: Nisi appellans sine hærede decesserit. Hæc replicatio approbatur l. unica, in prin. ff. si pendente appellat. mors interuenerit, his uerbis: Appellatore defuncto, si quidem sine hærede, cuiuscunque generis appellatio fuerit, euanescit. Septima replicatio est: Nisi sententia præfecti prætorio per supplicationem sit suspensa. Hæc replicatio approbatur simul & distinguitur Nouell. constit. 19. §. aliud ad hæc, his uerbis: Ex quo leges nostræ definiunt, si quando præfecti sacrorum prætoriorum sententiam proferunt, ne qua contra eam offeratur appellatio: sancimus, ut quoties à gloriosiss. cuiuscunque tractus præfectis profertur sententia, & unus (ut potest fieri) litigatorum putet se grauatum, talis licentiam habeat admonitorium eius rei libellum intra decem dierum spacium, quàm prolata fuit sententia, sententiam proferentibus gloriosiss. cuiuscunque tractus prætoriorum eorum, aut causas introducentibus offerre: ne hoc insecuto, aliter sententia executioni mandetur, nisi prius uictrix pars in tam magnam quantitatem idoneas fideiussiones præbuerit, quàm magnà complotitur condemnatio, ut si postea retractatione legitimo more procedente, sententia subuertatur, res cum legitimis illi incrementis restituatur. Si uero intra memoratum decem dierum spacium, quàm prolata fuit sententia, libellum is qui se læsum putat, non obtulerit: iubemus, ut executio negocij sine fideiussione procedat, retractationis nihilominus iure illi reseruando, qui se grauatum putauerit. De retractatione, cuius hic fit mentio, uide §. cap. prox. membr. 3. Plures propositæ quinqueagesime secundæ exceptionis replicationes uide §. eod. lib. cap. 1. quæst. 2. Nam ex quibus causis appellatio denegatur, ex ipsa exceptione quoq; proposita uidetur deneganda esse. LIII. Exceptio: Nisi is contra quem iudicatum est, ob uim sibi factam uel metum appellare non potuit. Hæc exceptio approbatur l. 2. in fin. C. de his qui propter metum iudic. non appell. cuius uerba uide §. except. prox. repl. 2. dupl. 8.

LIIII. Ex-

LIIII. Exceptio: Nisi iudex qui sententiam tulit, postea seruus sit effectus. Hæc exceptio reprobat l. 2. C. de sententijs & interloc. his uerbis: Si arbiter datus à magistratibus, cum sententiam dixit, in libertate morabatur: quamuis postea in seruitutem depulsus sit, sententia tamen ab eo dicta habet rei iudicatæ autoritatem. Concordat l. Barbarius. 3. ff. de officio prætoris. cuius uerba uide §. lib. 1. cap. 6. except. 1. repl. 1. LV. Exceptio: Nisi iudex mortuus fuerit. Hæc exceptio reprobat l. ultim. C. de re iudic. his uerbis: Gesta quæ sunt translata in publica monumenta, habere uolumus perpetuam firmitatē. neq; enim morte cognitoris perire debet publica fides. LVI. Exceptio: Nisi tutore pupilli nomine condemnato, pupillus postea sese hereditate abstinuerit, adoleuerit, uel mortuus fuerit. Hæc exceptio approbatur l. ult. ff. si quis cautionib. in iudicio sistedi, & c. cuius uerba uide §. lib. 6. cap. 9. q. 5. except. 21. Planè exceptio proposita tutori quidem condemnato datur, pupillo autem qui adoleuit, eius uel hæredibus, duob. posterioribus casibus non est danda. de quo uide §. cap. prox. q. 3. reg. 1. except. 2. LVI. Exceptio: Nisi post sententiam latam noua instrumenta inuenta sint. Hæc exceptio reprobat l. sub specie. 4. C. de re iudicata, his uerbis: Sub specie nouorum instrumentorum postea repertorum, res iudicatas restaurari, exemplo graue est. Concordat l. cum de hoc. 27. §. fin. ff. de except. rei iudicatæ. Planè admittitur exceptio proposita in quibusdam casibus, quorum primus est: Si ex iureiurando à iudice delato causa sit decisa. qui casus proponitur l. admonendi. 31. ff. de iureiur. ad. cuius uerba uide §. lib. 7. cap. 7. quæst. 1. except. 17. dist. 22. Alter casus est: Si causa publica sit. tunc enim propter exceptionem propositam, causa cognita negocium restituitur, qui casus proponitur l. imperatores. 35. ff. de re iudicata, his uerbis: Imperatores Antoninus & Verus rescripserunt: Quanquam sub obtentu nouorum instrumentorum restitui negotia minimè oporteat, tamen in negotio publico ex causa permittere se huiusmodi instrumentis uti. LVII. Exceptio: Nisi iudex ipse qui iudicauit, sententiam postea mutauit. Hæc exceptio reprobat l. per ea que dicta sunt §. lib. prox. cap. ult. reg. 13. LVIII. Exceptio: Nisi rescriptum contra sententiam sit impetratum. Hæc exceptio reprobat l. impetrata. 3. C. sentent. rescindi non posse, his uerbis: Impetrata rescripta non placet admitti, si decise semel causæ fuerint iudiciali sententia, quam prouocatio nulla suscipit: sed eos qui tale rescriptum meruerunt, à limine iudiciorum repelli. Concordat l. 1. C. ut lite pendente, & c. cuius uerba uide §. lib. 1. cap. 10. except. 3. repl. 1. Item concordat l. sententijs. 3. in prin. C. de errore aduocatorum. cuius uerba uide §. except. 32. Planè rescriptum ante litem inchoatam impetratum, sententia rescindi non potest. quod approbatur per ea que habentur §. except. 16. in fine. Plura de exceptione proposita uide §. lib. 1. cap. 10. except. 3.

LX. Exceptio: Nisi postea pronunciatum sit, iudicatum non esse. Hæc exceptio approbatur l. 1. in prin. ff. que sententia sine appell. rescind. his uerbis: Illud meminimus, si quæratur iudicatum sit, nec ne, & huius quæstionis iudex non esse iudicatum pronunciauerit: licet fuerit iudicatum, rescinditur, et si prouocatum non fuerit. LXI. Exceptio: Nisi condemnatus aliquo modo sit liberatus. Hæc exceptio approbatur l. si se. 4. §. soluisse. ff. de re iudicata, his uerbis: Soluisse accipere debemus, non tantum cum qui soluit, uerum omnem omnino, qui ea obligatione liberatus est, quæ ex causa iudicati descendit. Huius exceptionis replicatio hæc esse uidetur: Nisi intra tempus condemnato ad soluendam statutum sit liberatus. Hæc replicatio reprobat l. intra. 7. ff. de re iudicata, his uerbis: Intra dies constitutos quamuis iudicati agi non possit, tamen multis modis iudicatum liberari posse, hodie non dubitatur: quia constitutorum dierum spacium pro iudicato, non contra iudicatum per legem constitutum est. LXII. Exceptio: Nisi condemnatus ei cui condemnatus est, satisfacere paratus sit. Hæc exceptio approbatur, causa tamen cognita, l. si se. 4. §. ait prætor. ff. de re iudicata, his uerbis: Ait Prætor: Condemnatus ut pecuniam soluat. A iudicato ergo hoc exigitur, ut pecuniâ soluat. Quid ergo, si soluere quidem paratus non sit, satisfacere autem paratus sit? quid dicemus? Erat Labeo, debuisse hoc quoq; adjici: Neq; eo nomine satisfaciat. fieri enim posse, ut idoneum expromissorem habeat. Sed ratio pecuniæ exigendæ hæc fuit, quòd noluerit prætor obligationem ex obligationibus fieri. Idcirco ait: Ut pecunia soluatur. Ex magna tamen & idonea causa accedendum erit ad Labeonis sententiam. LXIII. Exceptio: Nisi nouatio facta sit, & ei cui quis condemnatus est, sit cautum. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur d. l. 4. §. si ex conuentione, his uerbis: Si ex conuentione litigantium cautum sit post rem iudicatam ei cui quis condemnatus est, eueniet, ut hic etiã recedatur, si modò nouatio intercessit. Cæterum si non nouandi causa id factum est, manebit ordo executionis. Sed & si pignora accepta sint, uel si deiuussores in rem iudicatam: consequens erit dicere, non cessare executionem: quippe cum accesserit aliquid rei iudicatæ, non est à re iudicata recessum. Idem obseruandum est in eo, cuius procurator condemnatus est. Concordat l. 2. C. de executione rei iudicatæ, his uerbis: Si causam iudicati non nouasti, rem iudicatam præses prouinciæ etiam pignoribus captis & distractis, ad emolumentum perducere iubebit. Quòd si nouata causa est, ex stipulatu tibi actio competit: & iudice accepto, secundum iuris formam experire. Proposita

Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi non nouandi animo factum sit. Haec exceptio constat ex iam dictis. Altera replicatio est: Nisi iudicatum solui stipulatio interposita sit. per hanc enim non nouatur iudicati actio. quae replicatio approbatur l. si Stichum. 8. §. idem Celsus. ff. de nouationibus. cuius uerba uide §. lib. 6. cap. 10. in fine.

LXIII. Exceptio: Nisi actor rem, ad quam restituentam quis ei fuit condemnatus, receperit. Haec exceptio approbatur l. 1. C. de re iudicata, his uerbis: Reobus quidē iudicatis standum est. Sed si probare poteris, eum cui condemnatus es, id quod furto amisisse uidebatur, recepisse: aduersus iudicati agētem doli exceptione opposita ueri te poteris.

LXV. Exceptio: Nisi res perierit, uel ob aliam causam restitui non possit. Haec exceptio reprobatu r. si homo. 8. ff. de re iud. his uerbis: Si homo ex stipulatu petitus, post litem contestatam decesserit: absolutionem non faciendam, & fructuum rationem habendam placet. Concordat l. si longis. 7. C. de executione rei iudicatae, his uerbis: Si longis apertisq; frustrati onibus partis aduersae restitutio remorata est, etiam seruis rebus humanis exemptis, à frustratore aestimatio eorum restituenda est. Animalia quoque cum foetibus tibi intercessu praesidis repraesentabuntur. Concordat deniq; l. qui restituere. 68. ff. de rei uendicat. cuius uerba uide §. cap. 5. de execut. rei iud. quae §. 6. reg. 4.

LXVI. Exceptio: Nisi condemnatus aduersus eum cui condemnatus est, actionem habeat propositam. Haec exceptio approbatur l. 1. §. fin. ff. quae senten. sine appell. rescind. his uerbis: Si apud eundem iudicem inuicem petamus: si & mea petitio & tua si me usuris fuit, & iudex me priorem tibi condemnauit: quo magis tu prior me condemnatum habeas, non est mihi necesse pro hac causa appellare: quando secundum sacras constitutiones iudicatum à me petere non possis, priusquam de mea quoq; petitione iudicetur. Sed magis est, ut appellatio interponatur.

LXVII. Exceptio: Nisi plurius condemnatus tantum afferat, quantum reuera debetur. Haec exceptio approbatur l. fideiusso. 15. ff. de doli mali except. his uerbis: Fideiusso. euictionis, &c. Concordat l. si fundus. 16. §. si pluri. ff. de pignorib. et hypoth.

DE ACTIONE IUDICATAE
ti. Cap. IIII.

HAecenus exceptiones aduersus rem iudicatam sunt enumeratae atq; descriptae. Effectus autem rei iudicatae sunt (ut supra dictum est) actio iudicati, rei iudicatae exceptio, necnon executio. De exceptione rei iudicatae uide §. lib. 48. cap. 16. cum sequente. De iudicati actione nunc dicitur: postea de executione rei iudicatae.

L. CAYSA huius actionis est, res iudicata, cuius cau-

se seu regulae exceptio generalis haec est: Nisi sententia nullius sit momenti. Haec exceptio approbatur l. si §. 4. §. condemnatum. ff. de re iudicata, his uerbis: Condemnatum accipere debemus eum qui rite condemnatus est, ut sententia ualeat. Caeterum si aliqua ratione sententia nullius momenti sit: dicendum est, condemnationis uerbum non tenere. Huius exceptionis species, seu propositae causae exceptiones speciales uide §. capite proximo.

II. QVIBVS IUDICATI
actio competit?

I. Regula, De alio quam cui condemnatus est reus. Res inter alios acta alijs non prodest. quae regula approbatur l. 2. in prin. C. quibus res iudicata non nocet. cuius uerba uide §. lib. 48. cap. 17. reg. 2. in prin. Huius regulae exceptio prima haec est: Nisi actor haeres eius sit, cui reus est condemnatus. quae exceptio approbatur l. miles. 6. §. fin. ff. de re iudic. his uerbis: Iudicati actio perpetua est, & rei persecutionem continet, item haeredi & in haerem dem competit. Secunda exceptio est: Nisi actor coheres eius sit, cui quis iudicio hereditario est condemnatus. Haec exceptio approbatur l. si haeres. 7. ff. familiae erciscunde, his uerbis: Si haeres unus, cum sub conditione aut apud hostes additum cohaerem dem haberet, dixerit se haerem esse, & actione expertus uicerit: deinde conditio haeredis extiterit, uel postliminio redierit: an uictoriae commodum debeat cum eo communicari? an indubitate iudicati actio ei in solidum competat? & putat Venuleius, electionem cohaeredi dandam, aut communicandi eam, aut experiundi potestatem faciendi huic, qui post uictoriam cohaeredis effectus sit haeres, aut reuersus sit in ciuitatem. Idemq; obseruandum, si postea natus sit posthumus. non enim his personis silentium imputari potest, cum ad haereditatem post uictoriam cohaeredis peruenerint. Propositae exceptionis replicatio est: Nisi actor, cum posset antea cum eo qui uicit agere, id noluit, quae replicatio elicitur ex uerbis iam propositis hisce: Non enim his personis silentium imputari potest, cum ad haereditatem post uictoriam cohaeredis peruenerint: Tertia exceptio est: Nisi actor socius sit eius, qui in communi causa agens obtinuit. Haec exceptio approbatur simul et distinguitur per ea quae dicta sunt §. cap. prox. except. 47. repl. 3. dupl. unica. Quarta exceptio est: Nisi tutore obtinente pupillus agat, quae exceptio approbatur l. 2. in prin. ff. de administr. tutor. cuius uerba uide §. quae est. prox. reg. 1. except. 2. Concordat l. tutor. 6. ff. quando ex facto tutoris, his uerbis: Tutor interposito decreto praetoris actorem reliquit, secundum eum sententia dicta, iudicati actio ad pupillum non minus transfertur, quam si tutor obtinuisse.

II. Regula: Si procurator obtinuit, domino litis, non procuratori competit iudicati actio. quae regula approbatur

batur l. si procurator. 28. in prin. ibi: sicuti iudicati, et §. 1. ibi: sicut cum agit. ff. de procuratoribus. cuius uerba uide §. lib. 6. cap. 10. de actione, si iudicat. solui satisf. est, quae §. 2. reg. 1. Concordat litem eorum. 6. §. actor. ibi: actor itaq; ff. quod cuiusq; uniuers. nom. his uerbis: Actor iste uniuersitatis procuratoris partibus fungitur: & iudicati actio ei ex edicto non datur, nisi in rem suam datus sit: & constitui ei potest. Propositae regulae exceptio haec est: Nisi in rem suam procurator sit datus, quae exceptio uerbis iam dictis approbatur.

III. ADVERSVS QVOS
iudicati actio competit?

I. Regula, De alio quam qui condemnatus est. Alius quam qui condemnatus est, iudicati actione non tenetur, quemadmodum nec rei iudicatae exceptione. quae regula approbatur per ea quae dicta sunt §. lib. 48. cap. 17. reg. 2. Huius regulae exceptio prima haec est: Nisi procuratore condemnato, dominus conueniatur. quae exceptio approbatur simul et distinguitur per ea quae habentur §. reg. proxima. Secunda exceptio est: Nisi tutore uel curatore condemnato, pupillus uel adultus conueniatur. Haec exceptio approbatur l. 2. in prin. ff. de administrat. tutor. his uerbis: Siue tutor condemnauit, siue ipse condemnatus est: pupillo & in pupillum potius actio iudicati datur: & maxime si i deo liti se obtulit, quod non posset uel propter infantiam, uel propter absentiam author esse ei ad accipiendum iudicium. & hoc etiam diuus Pius rescriptis. Et exinde multis rescriptis declaratum est, in pupillum dandam actionem iudicati semper tutore condemnato, nisi abstineat. tunc enim nec in tutorem, nec in pupillum dari, nec pignora tutoris accipienda esse, saepe rescriptum est, &c. Concordat l. tutori. 7. ff. quando ex facto tutoris, his uerbis: Tutori qui infantem defendit, succurritur, ut in pupillum iudicati actio detur. Concordat l. 1. C. quando ex facto tutoris, &c. his uerbis: Cuius tibi curatores condemnati sunt, si uicesimum quintum annum aetatis egressa est, actio iudicati utilis aduersus ipsam bonaq; eius exercenda est. nam tutores curatoresq; finito officio, non esse conueniendos ex administratione pupillorum uel adolefcentum, saepe decretum est. Propositae exceptionis replicatio prima haec est: Nisi pupillus haereditate, cuius nomine tutor condemnatus est, se abstinerit. Quae replicatio approbatur uerbis supradictis hisce: Nisi abstineat. tunc enim nec in tutorem, nec in pupillum dari, nec pignora tutoris accipienda esse, saepe rescriptum est. Altera replicatio est: Nisi tutor qui condemnatus est, non fuerit legitimus, uel non cauerit rem pupilli saluam fore. Haec replicatio approbatur l. si tutor. 4. C. in quibus causis in integrum restituit. his uerbis: Si tutor tuus, qui pro tutelari officio non cauerat, iudicio expertus est: contra eum lata sententia iuri tuo officere non potuit: nec ea quae

ab eo gesta sunt, ullam firmitatem obtinēt. Frustra igitur in integrum restitutionis auxilium desideras: quando ea quae ab eo gesta sunt, qui legitimae administrationis personam sustinere non potuit, ipso iure irrita sunt. Tertia propositae regulae exceptio est: Nisi defuncto condemnato, haeres eius conueniatur. Haec exceptio approbatur l. miles. 6. §. fin. ff. de re iudicata, cuius uerba uide §. quae est. prox. reg. 1. except. 1. Quarta exceptio est: Nisi condemnatus sese hereditate abstinerit. tunc enim actio datur in substitutum uel cohaerem, ad quem portio condemnati peruenit. quae exceptio approbatur simul et distinguitur lex contractu. 4. ff. de re iudicata, his uerbis: Ex contractu paterno actum est cum pupilla, tutore authore, & condemnata est: postea tutores abstinerunt eam bonis paternis, & ita bona defuncti ad substitutum uel ad cohaeredes peruenerunt. quaeritur, an hi ex causa iudicati teneantur? Scæuola respondit, dandam in eos actionem: nisi culpa tutorum pupilla condemnata sit.

II. Regula, De procuratore condemnato. Hic non tenetur. quae regula approbatur simul et distinguitur l. si §. 4. in prin. ff. de re iudicata, his uerbis: Si se non obtulit procurator: iudicati actio in eum denegabitur, & in dominum dabitur. Si se obtulit, in ipsum dabitur. Obtulisse autem uidetur se liti non is qui in rem suam procurator datus sit. Nam hic alia ratione recusare iudicati actionem non potest: quia non in alienam, sed in rem suam procurator factus est. Tutor quoq; uel curator in ea conditione sunt, ut non debeant uideri se liti obtulisse: idcircoq; debet denegari in eos iudicati actio. Actor etiam municipum potest rem iudicatam recusare, in municipales enim iudicati actio dabitur. Propositae regulae exceptio prima haec est: Nisi procurator sese liti obtulerit, quae exceptio uerbis iam propositis approbatur. Cui concordat l. Plautius. 6. ff. de procuratoribus, his uerbis: Plautius ait: Procuratorem damnatum non debere conueniri, nisi si aut in rem suam datus esset, aut obtulisset se, cum sciret cautum non esse: omnibus placuit. Idem erit obseruandum, & si defensoris loco cum satisfatione se liti obtulerit. Secunda exceptio est: Nisi sine mandato absentis defensionem susceperit. Haec exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce: Idem erit obseruandum, & si defensoris loco cum satisfatione se liti obtulerit. Concordat l. si procurator. 28. §. fin. ff. de procuratoribus. cuius uerba uide §. lib. 6. capite 10. de actione, quae §. 3. reg. 1. Tertia exceptio est: Nisi in rem suam procurator datus sit. Haec exceptio approbatur d. l. 6. ff. de procuratoribus. cuius uerba uide §. except. 1. Concordat d. l. 4. in prin. ibi: non is qui ff. de re iudicata, cuius uerba uide §. ead. reg. in prin. Quarta exceptio est: Nisi procurator domino litis haeres extiterit. Haec exceptio approbatur

probatu r, si quis. in prin. ff. de procuratoribus. cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 8. effectus 4. causa 1. except. 4.

III. Regula: Nec tutor uel curator condemnatus, iudicati actione tenetur. que regula approbatur d. l. 4. §. 1. ff. de re iudicata. cuius uerba uide §. ead. reg. in princ. Concordat l. 1. C. quando ex facto tutoris, & c. cuius uerba uide §. ead. quest. reg. 1. except. 2. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi post finitam tutelam uel curam nouatio sit facta, & obligatio in tutorem uel curatorem translata. que exceptio approbatur l. post mortem. 5. in princip. ff. quando ex facto tutoris, his uerbis: Post mortem furiosi non dabitur in curatorem, qui negocia gessit, iudicati actio, non magis quam in tutorem: si modò nullam ex consensu post depositum officium nouationem factam, & in curatoré uel tutorem obligationem esse translata constat. Altera exceptio est: Nisi pupillus postea sese hæreditate, cuius nomine tutor condemnatus est, abstinuit. Hæc exceptio reprobatur l. 2. in prin. ff. de administr. tutor. cuius uerba uide §. reg. 1. except. 2.

III. Regula: Actor uniuersitatis condemnatus non tenetur actione iudicati. que regula approbatur l. 2. §. 1. ff. de re iudicata. cuius uerba uide §. reg. 1. in prin.

III. Quid veniat in iudicati actione?

I. Regula: Rei persecutionem continet. que regula approbatur l. miles. 6. §. fin. ff. de re iudicata. cuius uerba uide §. quest. 2. reg. 1. except. 1.

II. Regula: Si plures una sententia condemnati sunt, quilibet pro uirili parte non in solidum tenetur. que regula approbatur l. Paulus. 43. ff. de re iudicata, his uerbis: Paulus respondit, eos qui in una sententia in unam quantitatem condemnati sunt, pro portione uirili ex causa iudicati conueniri: & si ex sententia aduersus tres dicta Titius portionem sibi competentem exoluit, ex persona cæterorum ex eadem sententia conueniri eum non posse. Concordat l. si qui. 10. §. quoties. ff. de appellationibus, his uerbis: Quoties plures in unam summam condemnantur: utrum una sententia est, & quasi plures in unam summam sint rei promittendi, ita ut unusquisque eorum in solidum teneatur: an uerò scinditur in personas eorum sententia, quaeritur? Et Papinianus respondit, scindi sententiam in personas: atque ideo eos qui condemnati sint, uiriles partes debere. Concordat item l. 1. C. si plures una sententia cond. his uerbis: Si non singuli in solidum, sed generaliter tu & collega tuus una & certa quantitate condemnati estis, nec additum est, ut quod ab altero seruari non possit, idem alter suppleret: effectus sententiæ pro uirilibus portionibus discretus est. Ideoq; pars pro tua portione sententiæ, ob cessationem alterius ex causa iudicati conueniri non potes. Concordat item l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Quoties à tutoribus singulis procuratoribus datis, insequi-

tur in omnium persona condemnatio: periculum sententiæ uidetur esse diuisum. Ideoque quod ab uno seruari non poterit, à cæteris exigi non posse, explorati iuris est.

III. Regula: Si diuersis summis quis condemnatus est, minima summa debetur. que regula approbatur l. inter pares. 38. §. fin. ff. de re iudicata. cuius uerba uide §. cap. prox. except. 4.

III. Regula: In decem aut noxæ dedere condemnatus, in decem tenetur. que regula approbatur l. miles. 6. §. decem. ff. de re iudicata, his uerbis: Decem aut noxæ dedere condemnatus, iudicati in decem tenetur. facultatem enim noxæ dedendæ ex lege accipit. Is autem qui stipulatus est decem aut noxæ dedere, non potest decem petere: quia in stipulatione singula per se ueniunt, eaq; singula separatim stipulari possumus. At iudicium solius noxæ deditiois nullum est, sed pecuniariam condemnationem sequitur. Et ideo iudicati in decem agitur. his enim folis condemnatur. noxæ autem deditio in solutione est, quæ è lege tribuitur.

V. Regula, De usuris rei iudicatæ, proponitur l. ult. ff. de re iudicata, his uerbis: Negociorum gestorum condemnatus appellauit, & diu negocium tractum est. quaesitum est, appellatio- ne eius iniusta pronuntiata, an quo tardius iudicatum sit, usuræ pecuniæ in condemnationem deducta medij temporis debeatur? respondetur, secundum ea quæ proponerentur, dandam utilem actionem. Concordat iisdem uerbis l. negociorum. 24. in princ. ff. de appellationibus. Concordat item l. tutor. 41. ff. de usuris. Item concordat l. 1. C. de usuris rei iudicatæ, his uerbis: Is qui bona secundum dictam sententiam profequitur, eas quoq; rationes habiturus est, ut qui post legitimum tempus placitis nõ obtemperauerit, usuram centesimam temporis, quod postea fluxerit, soluat. Concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Eos qui condemnati solutionem pecuniarum, quas dependere iussi sunt, ultra quatuor menses à die condemnationis, uel si pronocatio fuerit porrecta, à die confirmationis sententiæ connumerandos distulerint, centesimas usuras exigi præcipimus: nec priscis legibus, quæ duas centesimas eis inferebāt, nec nostra sanctione, quæ dimidiam centesimæ statuit, locum in eorum persona habentibus.

VI. Regula, De usurarum usuris, ne exigantur, proponitur l. sancimus. 3. in prin. usq; ad §. cum antiquitas. C. d. tit. his uerbis: Sancimus, ut si quis condemnatus fuerit post datas à nobis quadrimestres inducias, centesimas quidem usuras secundum naturam iudicati eum cõpelli soluere, sed tantummodò fortis, & non usurarum, quæ ex pristino contractu in condemnationem deductæ sunt. Cum enim iam consti-

constituimus usurarum usuras penitus esse delendas, nullum casum relinquimus, ex quo huiusmodi machinatio possit induci. Si enim sine emendatione relinquatur, aliquid absurdum atque inelegans necesse est euenire: cum usuræ utiliter ex contractibus descendentes, plerunq; minores centesima ex nostra lege factæ sunt, & necesse erit minoribus usuris grauiores supponi. Si enim ex iudicati actione centesimæ omnimodò currunt usuræ, ex contractibus autem hoc raro contingit: in capitulis lege nostra tantummodò exceptis, huiusmodi iniquitate ipsa necessitas rerum introducebat. Et ideo pio remedio causam corrigentes, sancimus, fortis tantummodò usuras usq; ad centesimam currentes ex iudicati actione proffigari, non autem usurarum quatasunq; usuras. Si enim nouatur iudicati actione prior contractus, necesse est usurarum quidē, quæ anterioris contractus sunt, cursum post sententiam inhiberi: alias autem usuras ex iudicati actione tantummodò fortis procedere: & non ideo quòd forsitan consummata est quantitas fortis & usurarum, totius summae usuras postea colligi, sed fortis tantummodò.

VII. Regula, De sumptibus & expensis litis, proponitur j. cap. prox.

V. QVANDO COMPETAT IUDICATI ACTIO?

I. Regula: Condemnato tempus ad soluendum dandum. que regula approbatur l. debitoribus. 31. ff. de re iudicata, his uerbis: Debitoribus non tantum penitentibus dies ad soluendum dandi sunt, sed & prorogandi, si res exigat. Si qui tamen percontumaciam magis, quam quia non possunt explicare pecuniam, differant solutionem: pignoribus captis compellendi sunt ad satisfaciendum ex forma, quam Calsio proconsuli diuus Pius in hæc uerba rescriptit: His qui fatebuntur debere, aut ex re iudicata necesse habebunt reddere, tempus ad soluendum detur, quod sufficere pro facultate cuiusq; uidebitur. Eorum qui intra diem uel ab initio datum, uel ex ea causa postea prorogatum sibi, non reddiderint, pignora capiant: eaque, si intra duos menses non soluerint, uenduntur. Si quid ex precijs superfit, reddatur ei cuius pignora uendita erant. Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi per contumaciam tempus ad soluendum petatur. que exceptio approbatur uerbis iā dictis hisce: Si qui tamen per contumaciam, & c. Altera exceptio est: Nisi non satisfact de litis aestimatione præstanda. Hæc exceptio approbatur l. instit. de officio iudicis. §. 1. his uerbis: Si possessor neget in præsentia restituere posse, & sine frustratione uidebitur tempus restituendi causa petere, in dulgen-

dum est ei: ut tamen de litis aestimatione caueat cum fideiussore, & c.

II. Regula: Condemnato quatuor menses dantur ad soluendum. l. 2. C. de usuris rei iudicatæ. cuius uerba uide §. quest. prox. reg. 5. Huius regulae exceptio prima hæc est: Nisi non condemnatus, sed heres eius conueniatur. que exceptio reprobatur l. tempus. 29. ff. de re iudicata, his uerbis: Tempus quod datur iudicato, etiam hæredibus eius, cæterisq; qui in locum eius succedunt, tribuitur: uidelicet quod ex eo tempore deest: quia causæ magis quam personæ beneficium præstatur. Secunda exceptio est: Nisi non condemnatus, sed fideiussor uel mandator eius conueniatur. Et hæc exceptio reprobatur l. sancimus. 3. §. 1. ff. de re iudicata, his uerbis: Quæ antiquitas pessimio exemplo reis quidem condemnatis laxamentum duorum mensium præstabat, fideiussores autem eorum eodem uti beneficio non concedebat: ut liceret uictoribus (relictis propter legem condemnatis personis) à fideiussoribus eorum uel mandatoribus statim pecunias uel res in condemnatione positas exigere: huiusmodi acerbitatem rescantes, sancimus, quadrimestres inducias, quas dedimus condemnatis, etiam ad fideiussores eorum & mandatores extendi, ne legi fiat derogatum. Cum enim interuentor soluere compellatur, & ipse reum coerebat ad inuitam solutionem, nullum condemnatus habebat nostræ sententiam humanitatis: quia per medium fideiussorem statim pecunias persoluere compellebatur. Tertia exceptio est: Nisi iudex aliud tempus, uel maius, uel minus, condemnato constituerit ad soluendum. Et hæc exceptio reprobatur l. si se. 4. §. si quis condemnatus. ff. de re iudicata, his uerbis: Si quis condemnatus sit, ut intra certos dies soluat: unde ei tempus iudicati actionis cõputemus, quæritur: utrum ex quo sententia prolata, an uerò ex quo dies statutus præterijt? Sed si quidem minorem diem statuerit iudex: tempore legitimo repletur ex lege, quod sententiæ iudicis deest. Sin autem ampliorem numerum dierum in sua definitione iudex amplexus est: computabitur pro reo & legitimum tempus, & quod supra iudex præstitit. Quarta exceptio est: Nisi iudici causa cognita aliter uideatur. Hæc exceptio approbatur l. 2. ff. de re iudicata, his uerbis: Qui pro tribunali cognoscit, non semper tempus iudicati seruat, sed nonnunquam arctat, nonnunquam prorogat, pro causæ qualitate & quantitate, uel personarum obsequio uel contumacia. Sed perrarò intra statutum tempus sententiæ exequuntur: ueluti si alimenta constituantur, uel minori uiginti-quinque; annis subueniatur.

VI. QVAMDIV COMPE-
tat iudicati actio?

Perpetua est actio. quae regula approbatur l. miles.
6. §. fin. ff. de re iudicata. cuius uerba uide §. quae. 2.
reg. 1. except. 1.

VII. ADFINIA HVIVS A-
ctionis remedia quae sint?

I. Regula: Executio rei iudicate ad fine remediū est.
de qua j. cap. prox. dicitur.

II. Regula: Si causa iudicati nouata sit, ex stipulatu
competit actio. quae regula approbatur l. 2. C. de execu-
tione rei iudicate. cuius uerba cum proposita regula
exceptionibus uide §. cap. prox. except. 59.

III. Regula: Si iudicatum solui satisfactum est, etiam
ex ea stipulatione agi potest. de qua re uide §. libro 6.
capite 10.

III. Regula: Ad fine quoq; remedium est, exceptio
rei iudicate. de qua uide j. lib. 48. cap. 16. cum sequente.

DE EXECVTIONE REI IUDICATE, necnon de sumptibus & expensis litis
praestandis: item de sportulis iudicum
& ministrorum. Cap. V.

DE EXECVTIONE
rei iudicate.

PRIMO: Quid sit executor & executio, desint-
tur l. executor. 8. C. de executione rei iudicate,
his uerbis: Executorem eum solum esse
manifestum est, qui post sententiam inter
partes audita omni & discussa lite prola-
tam, rei iudicate uigorem ad effectum ui-
detur adducere.

II. CAUSA EX QVA
competit.

Si à lata sententia non sit appellatum, uel appellatio
sit deserta, executio rei iudicate faciendā. quae regula
approbatur l. si contra. 8. C. de appellationib. cuius uer-
ba cum legibus concordantibus uide §. eod. lib. capite 3.
quae. 2. Proposita regule exceptiones uide §. d. cap. 3. 40
quae. 3. item §. eod. lib. cap. 1. quae. 9. reg. 13. Sed & eius
exceptio est: Nisi in integrū restitutio sit petita. de qua
re uide d. reg. 13. except. 6.

III. QVIBVS COMPETIT
executio rei iudicate?

I. Regula, De eo qui iudicem dedit, proponitur l. à di-
no. 15. in prim. ff. de re iudicata, his uerbis: A diuo Pio
rescriptum est magistratibus populi Roma-
ni, ut iudicium à se datorum uel arbitratorum
sententiā exequantur hi qui eos de derunt. 50

II. Regula, De alterius loci magistratu, quam ubi sen-
tentia dicta est, proponitur d. l. 15. §. 1. his uerbis: Sen-
tentiam Romae dictam, etiam in prouincijs
posse per praesides, si hoc iussu fuerint, ad fi-
nem persequi, Imp. noster cum patre rescrip-
sit. Concordat l. argentarium. 45. §. fin. ff. de iudicijs,
his uerbis: Nomine puellae tutoribus in pro-
uincia condemnatis, curatores iudicatum
Romae facere coguntur, ubi mutuum pecu-

niam mater accepit, cui filia haeres extitit.

III. Regula, De iudicis praefectiano, palatino, uel mi-
lite, quem petierit litigator, proponitur l. ne quis. 8. C. de
officio rectoris prouinciae, his uerbis: Ne quis iudi-
cum in prouincia sua praefectianum, uel pa-
latinum, uel militem, uel ex ijs etiam omni-
bus, qui antea in huiusmodi officijs fuerint
commorati, intercessorem, id est execu-
torem, cuiusquā litigatoris petitione in quoli-
bet, seu priuato, seu publico negotio, putet
esse tribuendum. Nam peccantem contra
consulta caelestia cum suo officio nō solum
detrimentum famae, sed etiam patrimonio-
rum damna comitentur. Concordare uidetur l.
in criminali. 5. C. de iurisdic. omnium iudicum. cuius uer-
ba uide §. lib. 5. cap. 2. quae. 1. in prim.

III. Regula: Quibus competat ius exequendi sen-
tentiam arbitri compromissarij, desinitur l. cum ante. 5.
in prim. ibi: quatenus possit. C. de receptis arbitris. cuius
uerba uide j. lib. prox. cap. 2. except. 25. repl. 1.

IIII. VBI EXECVTIO
facienda?

De hac re uide locum de solutionibus, vbi soluendū
item de legatis & fideicommissis, vbi praestandā?

V. QVANDO EXECVTIO
facienda?

I. Regula: Non ante rem iudicatam, sed post eam fa-
cienda. quae regula approbatur l. 1. C. de executione rei
iudic. his uerbis: Nimis propter iudex pignora
Marcellae capi ac distrahi iussit ante rem iu-
dicatam. Prius est ergo, ut seruato ordine a-
ctionem aduersus eam dirigas, & causa co-
gnita sententiam accipias. Concordat l. si cum.
58. ff. de re iudicata, his uerbis: Si, cum nulla sen-
tentia praecessisset, capta sunt & distracta pi-
gnora, possunt reuocari.

II. Regula: De tempore dando ad soluendum, uide §.
cap. prox. quae. 5.

VI. QVOMODO EXECV-
tio faciendā?

I. Regula, De capiendis pignoribus & distrahendis,
proponitur l. debitorib. 31. §. fin. ff. de re iudicata. cuius
uerba uide §. cap. prox. quae. 5. reg. 1. in prim. Concor-
dat l. 2. C. de execut. rei iud. cuius uerba uide §. cap. 3. ex-
cept. 58. item concordat l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Eos
quos debitores tuos esse contēdis, apud re-
ctorem cōueni prouinciae: qui sine debitum
confessi, siue negantes & conuicti fuerint
condemnati, nec intra statutum spacium so-
lutioni satisfecerint: cum lata sententiā, pi-
gnoribus etiā captis ac distractis, secundum
ea quae saepe constituta sunt, mernerint exe-
cutionem: iuria formam tibi custodiet. Plura
de distractione pignorum uide j. cap. 8.

II. Regula: Quae iure pignoris capiendā & distra-
henda, item quo ordine, proponitur l. à diuo Pio. 15. §. in
uenditione. ff. de re iudicata, his uerbis: In uen-
ditione pignorum captorum faciendā, primò qui-
dem res mobiles & animales capi pignori
iubent:

iubent: mox distrahi. quarum precium si suf-
fecerit, bene est: si non suffecerit, etiam soli
pignora capi iubent, & distrahi. Quod si
nulla mouentia sint, à pignoribus soli ini-
tium faciunt. Sic denique interloqui solent:
si mouentia non sint, ut soli quoq; capian-
tur. Nam à pignoribus soli initium facien-
dum non est. Quod si nec quae soli sunt, suf-
ficient, uel nulla sint pignora soli: tunc per-
uenietur etiam ad iura. Exequuntur itaq; 10
rem iudicatam praesides isto modo. Propo-
sita regule exceptio prima haec est: Nisi res quae pigno-
ris iure capiuntur, sint litigiosa, uel negentur condem-
nati esse. Haec exceptio approbatur certo modo d. l. 15.
§. si rerum quae pignoris, his uerbis: Si rerum quae
pignoris iure captae sint, controuersia fiat,
constitutum est ab Imperatore nostro, ipsos
qui rem iudicatam exequantur, cognosce-
re debere de proprietate: & si cognouerint
eius fuisse qui condemnatus est, rem iudi- 20
catam exequantur. Sed sciendum est, sum-
matim eos cognoscere debere: nec senten-
tiam eorum posse debitori praediudicare, si
fortè hi dimittendam eam rem putauerunt,
quasi eius sit qui controuersiam mouit, non
eius cuius nomine capta est: nec eum cui re-
stituta est, statim habere per sententiam de-
bere, si fortè iure ordinario ceperit ab eo
res peti. Sic eueniet, ut omnibus integris
tantum capioni res iudicata proficiat. Sed 30
& illud debet dici, ubi controuersia est de
pignore, id dimitti debere, & capi aliud, si
quod est sine controuersia. Secunda exceptio
est: Nisi res alij antea fuerit pignorata. Haec exceptio
reprobatur d. l. 15. §. quod si res, his uerbis: Si res fue-
rit pignorata, quae pignori capta est: uiden-
dum est, an sic distrahi possit, ut dimisso cre-
ditore, superfluum in causam iudicati con-
uertatur? Et quanquam non cogatur cre-
ditor rem quam pignori accepit, distrahere: 40
tamen in iudicati executione seruatur, ut si
emptorem inuenerit res quae capta est, qui
dimisso priore creditore superfluum solue-
re paratus sit, admittenda sit huiusmodi quo-
que rei distractio. Nec uidetur deterior con-
ditio creditoris fieri, suum consecuturi, nec
prius ius pignoris dimissuri, quam si ei fue-
rit satisfactum. Tertia exceptio est: Nisi pecu-
nia condemnati sit apud argentarios uel alium. Et haec
exceptio reprobatur d. l. 15. §. sed & si pecunia, his uer- 50
bis: Sed & si pecunia penes argentarios sit,
& equè capi solet. Hoc amplius, & si sit pe-
nes alium quem, destinata tamè ei qui con-
demnatus est: solet pignoris iure capi, & cō-
uerti in causam iudicati. Quarta exceptio est:
Nisi pecunia nomine condemnati apud alium deposita
sit, uel in arca reclusa. Haec exceptio reprobatur d. l. 15.
§. fin. his uerbis: Praeterea pecuniam quoque
depositam nomine condemnati, uel in ar-

cam reclusam solent capere, ut iudicato sa-
tis fiat. Hoc amplius, & si pupillaris pecu-
nia in arca reposita sit ad praediorum com-
parationem, etiam citra permillum praeto-
ris ab eo qui exequitur iudicatum, solet ca-
pi, & in causam iudicati conuerti. Quinta
exceptio est: Nisi nomen condemnati pignori capia-
tur, uel aliud quod in iure subsistit. Haec exceptio i-
pso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio haec est:
Nisi nihil aliud sit, quod pignori capi possit. quae repli-
catio approbatur d. l. 15. §. in uenditione. ibi: quod si nec.
ff. de re iudicata. cuius uerba uide paulò superius cad.
reg. in princ. Concordat d. l. 15. §. sic quoque, his uer-
bis: Sic quoque iudices exequantur iudica-
tum, ut nomina iure pignoris capiant, si ni-
hil aliud sit quod capi possit. Possent enim
nomen iure pignoris capi, Imperator no-
ster rescripsit. Concordat l. etiam. 5. C. de execu-
tione rei iudicate, his uerbis: Etiam nomen debi-
toris in causa iudicati capi posse, ignotum
non est. Huius replicationis duplicatio haec est: Ni-
si nomen non confessum sit, sed controuersum. quae du-
plicatio approbatur d. §. sic quoque, his uerbis: Sed ut
trum confessum nomen tantum capi pos-
sit, an etiam si neget quis se debere ei, uide-
mus. Et magis est, ut id duntaxat pignori
capiatur, quod constiterit. Caeterum si ne-
getur, aequissimum erit discedi à nomine:
nisi fortè quis exemplum secutus corpora-
lium pignorum, ultra processerit, dixeritq;
ipsum debere iudices de nomine cognosce-
re, ut cognoscerent de proprietate. Sed con-
trà rescriptum est. Item quid dicemus: u-
trum ipsi iudices conuenient nomen, exi-
gentq; id quod debetur, & in causam iudi-
cati conuerrent: an uerò uendent nomen,
ut pignora corporalia solent? & necesse est,
ut quod eis facilius uideatur ad rem exe-
quendam, hoc faciant. Sexta exceptio est: Nisi
stipendia condemnati iure pignoris capiantur uel reti-
neantur. Haec exceptio approbatur l. stipendia. 4. C. de
executione rei iudic. his uerbis: Stipendia retineat
propterea quod condemnatus es, non pa-
tietur praesides prouinciae: cum rem iudica-
tam possit alijs rationibus exequi. Septima
exceptio est: Nisi praemia, quae condemnato ob coro-
nas sacras praestantur, pignoris iure capiantur. Haec ex-
ceptio reprobatur l. commodis. 40. ff. de re iudicata, his
uerbis: Commodis praemiorum, quae propter
coronas sacras praestantur, cōdemnato pla-
cuit interdici, & eam pecuniam iure pigno-
ris in causam iudicati capi. Octaua exceptio
est: Nisi id quod pignoris iure aufertur, ad culturam a-
gri pertineat. quae exceptio approbatur l. executores.
8. C. quae res pignori obligat. possunt, his uerbis: Pi-
gnorum gratia aliquid, quod ad culturam
agri pertinet, auferrī non conuenit. Concor-
dat l. pignorum. 7. C. eod. tit. his uerbis: Executores à
quocunq; iudice dati ad exigenda debi-
ta, quae

ta, quæ ciuilitèr possuntur, seruos aratores, aut boues aratorios, aut instrumentum aratoriū pignoris causa de possessionibus non abstrahant, ex quo tributorum illatio tardetur, &c.

III. Regula, De re pignoris iure capta, creditori nõ addicenda. Res pignoris iure capta, regulariter creditori addicenda non est, sed distrahenda. de qua re dicitur j. lib. 4.º. cap. 6.º. reg. 12. Huius autem regulæ exceptio hæc est: Nisi res emptorem non inueniat. quæ exceptio approbatur l. a. diuo Pio. 15. §. si pignora. ff. de re iudicata, his uerbis: Si pignora quæ capta sunt, emptorem non inueniant, rescriptum est ab Imperatore nostro, & diuo patre eius, ut addicantur ipsi, cui quis condemnatus est: addicantur autem utiq; ea quantitate, quæ debetur. Nam & si creditor maluerit pignora in creditum possidere, hisq; esse contentus, rescriptum est, non posse eum quod amplius sibi debetur petere: quia uelut pacto transegisse de cætero uideatur, qui contentus fuerit pignora possidere: nec posse eum in quantitate certam pignora tenere, & superfluum petere. Concordat l. ordo. 3. C. de execut. rei iudic. his uerbis: Ordo rei gestæ & mora solutionis, quæ intercessit, constantius desiderat remedium. Si itaq; præsidem prouinciae, qui rem iudicatam exequi debet, adieris, & allegaueris res soli, quæ pignori datae sunt, diu subhastatas, ex pacto siue ambitione diuersæ partis emptorem non inuenire posse: in possessionem earum te mittet, ut uel hoc remedio res tam diu protrahat ad effectum perducat.

III. Regula, De cogendo condemnato manu militari, & alio executionis modo, si res restitui non possit, proponitur l. qui restit. 68. ff. de rei uendic. his uerbis: Qui restituere iussus, iudici non parerit, contentens non posse restituere: si quidem habet rem, manu militari officio iudicis ab eo possessio transfertur: & fructuum duntaxat, omnisq; causæ nomine condemnatio fit. Si uerò non potest restituere, & dolo fecit quò minus possit: is, quantum aduersarius in litem sine ulla taxatione in infinitum iurauerit, damnandus est. Si uerò nec potest restituere, nec dolo fecit quò minus possit: non pluris quàm res est, id est, quantum aduersarij interfuit, cõdemnandus est. Hæc sententia generalis, siue interdicta, siue actiones, & siue in rem, siue in personam sint, ex quibus arbitrarij iudicis quid restituitur, locum habet.

VII. EVENTVS EXECUTIONIS, deq; executoribus puniendis.

I. Regula, De appellatione quæ fit ab executione, proponitur l. ab executione. 5. C. quorum appellat, non recipiantur. cuius uerba uide 5. lib. 5. cap. 9. de re sequen-

stranda, quæst. 1. except. 3. Sed & plura de hac re uide 5. cap. 1. quæst. 2. except. 12.

II. Regula: Si emptori, cui res pignori capta uendita est, de re uendita moueatur controuersia, uel ei cui res est addicta, an executoris sit cognitio, definitur l. a. diuo Pio. 15. §. si post addictum. ff. de re iudicata, his uerbis: Si post addictum pignus aliqua controuersia emptori moueatur, an sit cognitio eiusdem iudicis, qui sententiam executus fuerit, uidentem est: & cum semel emptio perfecta sit, eiusq; qui sic cõparauit, periculum uersetur, non puto locum esse cognitioni. Certè posteaquam inductus est emptor in possessionem, nõnne cessabunt partes eorundem iudicium? Idemq; & si ipsi, cui quis iudicatus est, res fuerit addicta.

III. Regula: Si emptor precium rei pignori captae atque distracta non soluat, an executoris sit cognitio, definitur d. l. 15. §. sed si emptor, his uerbis: Si emptor, cui pignora sunt addicta, exequente iudice precium non soluat, utrum aduersus emptorem porrigere manus debeât ijdem iudices, qui sententiam exequuntur, uidentem est. & non puto eos ultra procedere. Cæterum longè res abibit, quid enim dicemus? Condemnabunt emptorem, & sic exequentur aduersus eum sententiam: an statim pro iudicato habebunt? & quid, si neget se emisse, aut exoluisse contendat? melius igitur erit, si non se interponat: maximè cum nec habeat actionem aduersus eum is, cui iudicatum fieri desideratur, nec iniuria adficiatur. Oportet enim res captas pignori, & distractas, præsentè pecunia distrahi: non sic, ut post tempus pecunia soluat. Certè si se interponant, hæc ueniens debent interuenire, ut ipsam rem addictam capiant & distrahant, quasi nondum uinculo pignoris liberatam.

III. Regula, De executoribus puniendis ac mutandis, proponitur l. 2. C. de sportulis & sumptibus, &c. his uerbis: Omnibus iudicibus licentiam præstamus, siue ijs quibus à nostro numine lites mandantur, illustribus, uel spectabilibus, uel clarissimis, uel togatis fori cuiuscunq; præfecturæ, uel alijs quibusdam, uel ijs qui ex nostris iudicibus delegandas lites accipiunt, executores si cessauerint, causas eis instruas auferre, & remouere ab executione eos, & alios idoneos supponere, uel etiam multis afficere. Sed si quidem illustres sunt iudices, usq; ad sex solidorum summam: sin autem alij, usque ad tres tantum modò aureos: & ad iudices, quorù interest, referre, quatenus militia exuti pœnas luant corporales. Nostris autem amplissimis iudicibus licentia sit & maiores pœnas, & corporales maculas executoribus imponere, si malè fuerint circa lites uersati: ut sciant,

ut sciant, non esse causas eludendas, nec luctri gratia aliquòd eis uitium imponendum. Hæc de executione rei iudicatae.

DE SUMPTIBVS ET EXPENSIS LITIS PRÆSTANDIS.

I. CAUSAE EX QUIBUS SUMPTUS LITIS PRÆSTANDI.

I. Regula: Si alter litigatorum temerè ac iniuste litigauerit, quæ causa approbatur Inst. de pœna temerè litigantium. §. hæc autem omnia. ibi: & ut improbus. cuius uerba uide 5. lib. prox. cap. 1. de iuramento calumnie, quæst. 9. Concordat l. eum quem. 79. in prin. ff. de iudicijs, hisce uerbis: Eum quem temerè aduersarium in iudicium uocasse constiterit, uaticanicis quæ sumptus aduersario suo reddere oportebit. Concordat item l. propterandum. 11. §. siue autem alterutra. C. de iudicijs. cuius uerba uide 5. lib. 5. cap. 1. quæst. 2. reg. 2. §. si per eum steterit. Concordat item l. non ignoret. 4. C. de fructibus & litium expensis, hisce uerbis: Non ignoret is, cuius ex interpellatione alicuius secundum datam formam in longinqua protractus fuerit examina, quòd si culpa sua fuerit dilata cognitio, uel minimè a cõtionis aduersarij, uel delata non probauerit: pro calumnia quidem pœnam luat legibus cõstitutam: pro pecuniaria uerò causa post sumptus, considerata quantitate postulatum, uel medij itineris interuallo, cõdemnationem pro æstimatione iudicis sustinebit. Propositæ causæ exceptio prima hæc est: Nisi iudex uictor in expensas litis non condemnauerit. quæ exceptio approbatur l. terminato. 3. C. de fructibus, his uerbis: Terminato transacto que negotio, post hæc nulla actio neque ex re scripti pro super sumptuum petitione præstetur: nisi iudex, qui cum de principali negotio sententiam promulgauit, cominus partibus constitutis, iuridica pronuntiatione significauerit, uictori causæ restitui debere expensas, aut super his querelam iure competere. Post absolutum enim dimissumq; iudicium nefas est litem alteram confurgere ex litis primæ materia. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi uictus appellauerit, tunc enim uictor quoq; in causa appellationis potest de hoc queri, quòd aduersarius sine sumptibus litis fuerit condemnatus. quæ replicatio approbatur l. ult. C. quando prouocare non est necesse. cuius uerba uide 5. eod. lib. cap. 1. quæst. 2. except. 21. Altera exceptio est: Nisi uictus uel eius aduersarius priuilegium habeat, ne soluat litis expensas. quæ exceptio approbatur l. ult. C. de fructibus & litium expensis, hisce uerbis: Cum quidam per leges sacras que constitutiones, alij per speciales largitates sibi præstita priuilegia contendunt, tam super sportulis pro conuentionibus usq; ad certam quantitatè præbendis, quàm super expensis litium uel minuendis, uel penitus non agnoscendis: per hanc legem decernimus, ut quicumque huiusmodi priuilegio munitus

est, uel postea talem prærogatiuam quolibet modo meruerit: sciat, & si quos ipse, ut pote obnoxios sibi pro quacunq; criminali uel ciuili causa constitutos, in accusationem deduxerit, hos nihilominus ijdem priuilegijs potituros. Quoniam non est ferendum, eos qui præfatas prærogatiuas (ut iam antè latum est) præterdunt, aliquid plus ab aduersarijs suis quærere concedi, quàm ipsi ab alijs pullati facere patiantur. Ita scilicet, ut hæc quidem forma modis omnibus obseruetur super priuilegijs per liberalitates uel generaliter quibusdam officijs, aut scholis, seu dignitatibus, uel specialiter certis personis præstitis, uel postea præbendis, siue hoc ipsum expressim principalibus dispositionibus uel assatibus insertum, siue prætermisum sit uel fuerit. Concordat l. in sacris scripturis. 12. §. quoniam. C. de proximis sacrorum scripturis.

II. Regula: Si citatus absens non compareat, posteaq; ueniat causam acturus, tunc enim non est aliter audiendus, quàm sumptibus litis restituitis. quæ causa approbatur per ea que habentur j. cap. prox. quæst. 3. except. 5. repl. 3. Concordat l. non ignoret. 4. C. de fructibus & litium expensis. cuius uerba uide paulò superius.

II. QUID ET QUANTVM SUMPTUUM NOMINE PRÆSTANDVM?

I. Regula: In quantum uictor iurauerit, in tantum uictus expensarum nomine condemnandus. quæ regula approbatur l. propterandum. 11. §. siue autem alterutra. C. de iudicijs. cuius uerba uide 5. lib. 5. cap. 1. quæst. 1. §. si per eum steterit. Concordat Nouell. c. 53. §. 1. cuius uerba uide 5. lib. 6. capite 2. quæst. 6. reg. 5. Item concordat Nouell. c. 32. §. ut autem, his uerbis: Ut omnimodo iudices rationem expensarum perpendant, quia præclari hoc Zenonis quoq; pietentis principis scitum cõstitutum, neq; nos in partè id nostrarum dispositionum de dignamur assumere, maneto & hoc in eadem nunc forma custodiendum: illo solo insuper apposito, ut si iudex uictori iuramentum de expensis deferat, ad quantitatem scilicet, quæ moderata illi uideretur, quam leges taxationem uocant, deinde ille ita deierauerit, ne licentiam iudex habeat in minorem summam quàm deieratum est, condemnare, neq; humanior uideri uelit, quàm lex quæ ista constituit. Cæterum si propter controuersias fortè uarietatem, neutram illi partem rationi expensarum subdere uisum sit, deturminet hoc ipsum in sententia.

II. Regula: Etiam pro æstimatione iudicis in expensas uictus condemnandus. quæ regula approbatur l. non ignoret. 4. in fin. C. de fructibus et litium expensis. cuius uerba uide 5. quæst. prox. causa 1. Concordat l. sancimus. 13. C. de iudicijs. cuius uerba uide j. cap. prox.

DE SPORTVLIS IUDICUM & MINISTRORUM.

Quantum sportularum nomine iudici dandum, de

finitur Nouell. c. 82. §. porro ne circa. cuius uerba uide 3. lib. 2. cap. 1. quæst. 3. reg. 8.

Quantum iudicium ministris sportularum nomine dandum, regulariter quidem non definitur: in exceptionibus autem sequentibus definitur. Est enim proposita regula prima exceptio hæc: Nisi in sacris scriuijs militantes, horumque parentes, aut uxores, liberiue agant uel conueniantur. quæ exceptio approbatur l. in sacris scriuijs. 12. §. modum, usque ad finem legis. C. de proximis sacror. scriui. his uerbis: Modum sportularum ad mediocrem deduci quantitatem iubemus: executoribus de schola ageritium in rebus attribuentes unum solidum, singulos usque ad finem negocij, &c. Secunda exceptio est: Nisi agentes in rebus, horumque parentes, liberi uel uxores agant aut conueniantur. quæ exceptio approbatur l. 2. C. de præpositis agentium in rebus, cuius uerba uide 3. lib. 2. cap. 19. specie 12. reg. 11. Tertia exceptio est: Nisi princeps agentium in rebus, eius uxor aut liberi agant uel conueniantur. Hæc exceptio approbatur l. multis. 8. C. de principib. agent. in rebus. cuius uerba uide 3. d. specie 12. reg. 6. Quarta exceptio est: Nisi castrensiarj uel ministerij, horumque parentes, liberi uel uxores agant uel conueniantur. quæ exceptio approbatur l. ante omnia. 4. §. 1. C. de castrensiarj & minist. cuius uerba uide 3. lib. 5. cap. 1. except. 33. Quinta exceptio est: Nisi scholares, horumque uxores, matres uel liberi conueniantur. quæ exceptio approbatur l. quoties. 3. C. de priuilegijs scholarum, his uerbis: Quoties super causa ciuili, uel etiam criminali, &c.

DE MISSIONE IN POSSESSIONEM BONORUM REI SERUANDA CAUSA. Cap. VI.

Executionis speciem continet missio in bonorum possessionem debitoris rei seruanda causa, & quæ istam missionem sequuntur: scilicet, ut bonis curator detur, item bonorum uenditio, de quibus nunc ordine dicendum, & primum de ipsa missione in possessionem bonorum debitoris rei seruanda causa.

I. SPECIES cognata huus missionis proponitur l. 1. ff. quibus ex causis in possess. eatur, his uerbis: Tres ferè causæ sunt, ex quibus in possessionem mitti solet: rei seruandæ causa, item legatorum seruandorum gratia, & ueris nomine. Damni enim infecti nomine si non caueatur, non uniuersorum nomine fit missio, sed rei tantum, de qua damnum timetur.

II. CAUSAE EX QVIBVS fit missio in possessionem rei seruandæ causa.

I. Causa: Si reus conuentus potestatem sui non faciat, nec defendatur, in bona eius fit missio. quæ causa approbatur l. 2. in prim. ff. quibus ex causis in possess. eatur, his uerbis: Prætor ait: In bona eius qui iudicio sistendi causa fideiussores dedit, si neque potestatem sui faciet, neque defenderit, in ius bono. Concordat l. 2. §. fin. C. ubi in rem actio exerc. cuius uerba cum alijs legibus concordantibus uide 3.

lib. 6. cap. 2. quæstion. 6. reg. 6. Declaratur causa proposita definitione horum uerborum, potestatem sui non faciat, l. 2. §. 1. ff. quibus ex causis in possess. eatur, his uerbis: Potestatem sui non facit, qui id agit, ne aduersarius eius copiam sui habeat. Ergo latitantis bona iubet possideri. Quid si non latitet, sed absens non defendatur: nonne uidetur potestatem sui non facere? Definitur demique illa proposita causa uerba, Neque defendatur, l. non uidetur. 52. ff. de regulis iuris, hisce uerbis: Non uidetur defendere, non tantum qui latitat, sed & is qui præsens negat se defendere, aut non uult suscipere actionem. Planè causa proposita plurimas recipit exceptiones, quæ proponuntur paulò inferius. Nunc reliquæ causæ missionis proponendæ.

II. Causa: Si reus conuentus minor etate tutorem uel curatorem non habeat, uel ab eo non defendatur. Hæc causa approbatur l. si pupillus. 10. ff. quibus ex causis in possess. eatur, his uerbis: Si pupillus præsens sit, tutorem autem non habeat, pro absente habendus est. Concordat l. si minor. 5. ff. de rebus iudicis auctor. possid. his uerbis: Si minor uiginti quinque annis, qui habet curatorem, à curatore non defendatur, nec alium defensorem inueniat: bonorum uenditione patitur, etsi non latitet, nec fraudationis causa latitare uideatur, qui sui non est idoneus defensor. Proposita causæ exceptio hæc est: Nisi pupillus defendatur. Hæc exceptio approbatur l. hæc aut. 5. in prim. ff. quibus ex causis in possess. eatur, his uerbis: Hæc autem locum habent, quoties pupillus non defendatur à quocunq; siue à tutore, uel curatore, siue habeat tutorem pupillus, siue non habeat. Ceterum si existat aliquis qui defendere sit paratus, cessabit rei seruandæ causa possessio. Plura de hac exceptione uide 7. eod. cap. except. 4. Altera exceptio est: Nisi non cõset, an pupillus non defendatur. Hæc exceptio approbatur d. l. 5. §. 1. his uerbis: Non defendi pupillum constare debet, liquereq; prætori, ut sic permittat bonorum possessionem. Hoc autem constare debet sic. Euocandi sunt ad prætorem tutores pupilli, ut defendant. Si tutores non habeat, requirèdi cognati, uel adfines, & si qui fortè alij sunt, quos uerisimile est defensionem pupilli pupillæ uel non omisso, uel propter necessitudinem, uel propter charitatem, uel qua alia ratione: liberti etiam, si qui sunt idonei, euocandi, exquirendaq; defensio. Si autè negent se defendere, aut non negent, sed taceant: tunc prætor possessionem dabit, tamdiu scilicet, quoad non defendatur. Si defendi cœpit pupillus uel pupilla, desinet possideri. Idem est in furioso.

III. Causa: Si reus conuentus furiosus sit, uel prodigus, aliisque qui curatoris ope iuuatur. Hæc causa approbatur l. Fulcinius. 7. §. ad eò autem, cum sequentib. ff. quibus ex causis in possess. eatur, cuius uerba uide 7. cap. 3. except. 2. Concordat l. ubi non uoce. 166. in fin. ff. de regulis iuris,

iuris, hisce uerbis: Furiosus absentis loco est, & ita Põponius libro primo Epist. scripsit. Concordat l. hæc aut. 5. §. 1. in fine. ff. quibus ex causis in possess. eatur, cuius uerba uide 3. causa prox. except. 2.

III. Causa: Si debitor sine hærede decesserit. Hæc causa approbatur l. si bona. 5. C. de bonis auctor. iud. possid. his uerbis: Si bona debitoris tui uacare constet, & hæc à fisco non agnoscantur: in possessionem eorum mitti te à competenti iudice rectè postulabis. Concordat l. pro debito. 6. §. quòd si specialiter. C. cod. tit. cuius uerba uide 7. quæstion. 6. reg. 2. Concordat item l. in prim. ff. de curatore bonis dando. & l. si seruus. 4. ff. de rebus iud. auctor. possid. quarum legum uerba uide 7. causa prox. Huius causæ exceptio hæc est: Nisi alius defunctum defendat. quæ exceptio approbatur d. l. 4. §. fin. his uerbis: Si quis tamen hæredem se respondendo, uel actiones patiendò defunctum defendat, bona defuncti uenire non poterunt.

V. Causa: Si incertum sit, utrum debitori defuncto extititurus heres sit, necne. Hæc causa approbatur l. si diu. 8. cum lege sequente. ff. quibus ex causis in possess. eatur, his uerbis: Si diu incertum sit, hæres extititurus, necne, sit: causa cognita, permitti oportebit bona rei seruandæ causa possideri. Et si ita res urgeat uel conditio, bonum hoc erit concedendum, ut curator constitutur unus ex creditoribus. Si alter ex hæredibus intra tempora sibi præstituta deliberet adire hæreditatem, alter uerò neget se aditurus: uidendum est, quid creditoribus agendum sit? Et placet, interim eos in possessionem mittendos custodiæ causa, donec appareat, is qui deliberat, utrum agnoscat partem suam, an non agnoscat? Concordat l. si quis. 23. ff. de hæredib. instit. cuius uerba uide 7. lib. 30. cap. 2. reg. 8. Sane hoc casu adfines remedium missionis est, ut cogatur hæres institutus conditioni parere, & hæreditatem adire, uel eam repudiare, quod remedium proponitur l. in prim. ff. de curatore bonis dando, his uerbis: Is qui sub conditione hæres institutus est, cogendus est conditioni parere, si potest, aut si responderit se non aditurum, etiam si conditio extiterit, uendenda erunt bona defuncti. Concordat l. si seruus. 4. ff. de rebus iud. auctor. possidendis, his uerbis: Si seruus sub conditione hæres institutus sit, aut dubium sit, an is hæres liberque futurus sit: non est iniquum, postulanti bus creditoribus ita decerni, ut si ante certum tempus is hæres non extiterit, perinde omnia obseruentur, ac si hæres ita institutus non esset. Quod plerunq; accidet, si sub conditio ne dandæ alicui pecuniæ hæres institutus sit, nec dies adpositus sit. Sed hoc quantum ad bona, ita obseruandum. Ceterum libertas ei quandoque competit, & à prætore seruanda est, etiam si certum sit, neq; hæredem, neq; bonorum possessorem futurum. Concordat item d. l. 23. §. 1. cum sequentibus.

VI. Causa: Si hæres defuncti debitoris quasi suspectus satisfacere creditoribus iussus, decreto non obtemperauerit. Hæc causa approbatur simul & distinguitur l. si creditores. 15. ff. de priuilegijs creditorum, his uerbis: Si creditores hæredem suspectum putent, satisfactionem exigere possunt pro suo debito reddendo. cuius rei gratia cognoscere prætorem oportet: nec statim eum satisfactionis necessitati subijcere debet, nisi causa cognita cõstiterit prospici debere his qui suspectum eum postulauerunt. Sed suspectus hæres non iisdem modis, quibus suspectus tutor, estimatur. Siquidem tutorem non facultates, sed fraudulenta in rebus pupillatibus uel callida conuersatio suspectum commendet, hæredem uerò solè facultates. Planè in re cõstituta hæreditate audiendi erunt, qui suspectum postulant. Ceterum si probentur falsi eum in hæreditate morari, nec quidquam possunt obijcere criminis, quasi dolosè eo uerfator: non debeat post multum temporis ad hanc necessitatem compelli. Quòd si quasi suspectus satisfacere iussus, decreto prætoris non obtemperauerit: tunc bona hæreditatis possideri uenunq; dari, ex edicto suo permittere iubebit. Planè si doceatur nihil ex bonis alienasse, nec sit quod ei iuste præter paupertatem obijciatur: contentus esse prætor debet, ut iubeat eum nihil minuire. Quòd si nec inopia laboratorem eum creditores ostendere potuerint, iniuriarum actione ei tenebuntur.

III. DE EXCEPTIONIBVS aduersus prædictas causas, præsertim primam.

Hactenus causæ missionis in possessionem bonorum rei seruandæ causæ sunt enumeratæ. Nunc istarum causarum, primæ præsertim, exceptiones proponendæ sunt.

I. Exceptio: Nisi pupillus uel minor uiginti quinque annis, item furiosus & prodigus potestatem sui non faciat, nec defendatur. Hæc multiplex exceptio reprobat, ut per ea quæ dicta sunt 3. quæst. prox. causa 2. & 3.

II. Exceptio: Nisi reus debitor ab hostib. captus sit, & ob id copiam sui non faciat. Hæc exceptio reprobat, ut in possessionem. 6. §. fin. ff. quibus ex causis in possess. eatur, cuius uerba uide 7. cap. 8. quæst. 1. except. 5.

III. Exceptio: Nisi in rem agatur. tunc enim non in uniuersa debitoris bona, sed tantum in rem petitam actor est mittendus. cuius exceptionis replicatio hæc est: Nisi non absit, sed latitet reus. tunc enim in uniuersa eius bona actor mittendus. Hæc exceptio cum sua replicatione approbatur l. Fulcinius. 7. §. item uideamus. ff. quibus ex causis in possess. eatur, cuius uerba uide 7. quæst. 5. reg. 2.

III. Exceptio: Nisi absens per alium defendatur. Hæc exceptio approbatur l. neq; impubes. 22. in fine. ff. de in ius uocando, his uerbis: Qui in ius uocatus est, duobus casibus dimittendus est: si quis eius personam defendat: & si, dum in ius uenitur, de eare transactum fuerit. Concordat l. hæc au-

hac autem. s. in prim. ff. quibus ex causis in possess. eatur. cuius uerba uide s. quest. prox. causa 2. except. 1. Concordat item d. l. 5. §. prator, his uerbis: Prator ait: Si is pupillus in suam tutelam uenerit, eaque pupilla uiripotens fuerit, & recte defendetur: eos qui bona possident, possessione decedere iubebo. Concordat uide l. si seruus. 4. §. fin. ff. de reb. iud. auth. possid. cuius uerba uide s. quest. prox. causa 4. except. 1. Concordat item l. 2. C. de procuratorib. cuius uerba uide s. cap. 3. except. 4. 7. replic. 5. dupl. 1. Item concordat l. ult. C. eod. tit. cuius uerba uide s. lib. 5. cap. 6. quest. 4. except. 31. Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi defensor non satisfiet iudicatum solui. Haec replicatio approbatur d. l. 5. §. fin. his uerbis: Recte defendi quid sit, uideamus: utrum tantum copiam sui facere, & ad suscipiendum iudicium paratum esse, an uero & satisficere omnimodo? Et quidem non solum ipse se defendere uolentibus hoc edictum scriptum est, sed & in rem: et sic recte defendetur, hoc est, uel a se, uel ab alio quocumque. Sed si alius defendat, erit necessaria satisficatio: si ipse, non puto necessariam satisficationem. Ergo oblata defensione de iijci poterit, interdicto redito. Concordat l. recte. 63. ff. de iudicijs, his uerbis: Recte defendi, hoc est, iudicium accipere uel per se, uel per alium, sed cum satisficatione, nec ille uidetur defendi, qui quod iudicatum est, non soluit. Item concordat l. si pupillus. 17. §. defendere. ff. de priuilegijs creditor. his uerbis: Defendere debitorem sicut antea, quam eius bona possiderentur, licet: ita quoque post bonorum possessionem eius, siue ipse sui, siue alius defensionem eius suscipiat, debet satisficere: ut satisficatione interposita iudicium accipiat, & a possessione discedatur. Plura de replicatione proposita uide s. lib. 5. cap. 6. quest. 4. except. 1. in fine, dupl. generali 3. & lib. 6. cap. 10. Secunda replicatio est: Nisi per absentiam rei, actoris causa fiat deterior. Haec replicatio approbatur l. 2. §. defendi. ff. quib. ex causis in possess. eatur, his uerbis: Defendi uidetur, qui per absentiam suam in nullo deteriorē causam aduersarij facit. Tertia replicatio est: Nisi defendi defierit absens. Haec replicatio approbatur d. l. 2. §. fin. his uerbis: Haec uerba, Neq; defendetur, & quae in iudicio scripta sunt, ut neq; sufficiat unquam defendisse, si non daret defensor: neq; oblit, si nunc offeratur. Quarta replicatio est: Nisi postquam aduersarius in possessione missus est, defendi absens coeperit. Haec replicatio reprobat uerbis iam dictis hifce: Neq; oblit, si nunc offeratur. Concordat d. l. 17. §. defendere. ff. de priuilegijs creditorum. cuius uerba uide paulo superius repl. 1. Planē admittitur replicatio proposita in casu, de quo uide j. except. prox. repl. 4. Quinta replicatio est: Nisi extraneus uniuersitate uelit defendere, non actor, uel is qui est ex ea uniuersitate. Haec replicatio reprobat l. 1. §. fin. ff. quod cuiuscunq; uniuersitat. nom. his uerbis: Et si extraneus defendere uelit uniuersitate, per-

mittit proconsul, sicut in priuatorum quoq; defensionibus obseruatur: quia eo melior conditio uniuersitatis sit. Sexta replicatio est: Nisi mulier absentem defendat. Haec replicatio approbatur l. neq; foem. 54. ff. de procuratorib. his uerbis: Neque foemina, neq; miles, neque qui reipub. causa abfuturus est, aut morbo perpetuo tenetur, aut magistratum initurus est, aut inuitus iudicium pati non potest, idoneus defensor intelligitur. Plura de hac replicatione uide s. lib. 5. cap. 6. quest. 4. except. 17. Septima replicatio est: Nisi miles absentem defendat. Haec replicatio approbatur iam dictis uerbis hifce: Neq; miles. Plura de hac replic. uide d. quest. 4. except. 16. Octaua replicatio est: Nisi defensor reipublicae sit abfuturus. Et haec replicatio approbatur uerbis iam dictis hifce: Neq; qui reipubl. causa abfuturus est. Nona replicatio est: Nisi defensor perpetuo morbo laboret. Haec replicatio approbatur uerbis s. replic. 6. propositis hifce: Aut morbo perpetuo tenetur. Decima replicatio est: Nisi defensor in magistratu sit. Haec replicatio approbatur uerbis supra repl. 6. propositis hifce: Aut magistratum initurus est. Plura de hac replicatione uide s. lib. 5. cap. 6. quest. 4. except. 14. Undecima replicatio est: Nisi defensor inuitus iudicium pati cogi non possit. Haec replicatio approbatur uerbis s. repl. 6. propositis hifce: Aut inuitus iudicium pati non potest. Duodecima replicatio est: Nisi minor uiginti-quinque annis defensionem absentis suscipiat. Haec replicatio approbatur l. minor. 51. in prim. ff. de procuratoribus, his uerbis: Minor uigintiquinque annis, si defensor existat, in quibus causis in integrum restitui potest, defensor idoneus non est: quia & ipsi & fideiussoribus eius per in integrum restitutionem succurritur. Concordat l. exi-gendi. 12. in fine. C. de procuratorib. cuius uerba uide s. lib. 5. cap. 6. quest. 4. except. 1. repl. 2. Decimatertia replicatio est: Nisi defensor reus criminis sit. Haec replicatio approbatur l. reum. 6. C. de procuratorib. his uerbis: Reum criminis constitutum defensionem causae suscipere non posse, antequam purget innocentiam suam, in cognitum non est. Plures propositae exceptionis replicationes uide s. lib. 5. capite 6. quest. 4. item lib. 6. cap. 9. quest. 5. except. 22. itē cap. 10. quest. 4. except. 10. item j. except. prox. V. Exceptio: Nisi absens reuersus defensionem sui suscipere sit paratus, & iudicio sibi satisficet. Haec exceptio approbatur l. si quis. 8. §. penult. C. de praescript. 30. uel 40. ann. his uerbis: Si quis per sententiam iudicis possessionem obtinuerit, ea tantum occasione, quod absens prior possessor ad litē uocatus minimē respōderit: licebit ei & instar caeterorum, qui rei dominium habent, intra annum se offerenti, cautionem que suscipiendae litis danti, eandem rem recipere, superq; ea cognitionalia subire certamina. Concordat l. recte defendi. 63. ff. de iudicijs, cuius uerba uide s. except. prox. repl. 1. Item concordat Nouell. c. 53. §. ne igitur latitante, in fine, cuius uerba uide s. libro 6. cap. 2.

cap. 2. quest. 6. reg. 2. Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi post annum, non intra annum defensionē sui suscipere sit paratus, quae replicatio constat ex uerbis iam propositis hifce: Intra annum se offerenti. Planē replicatio haec locum habet, si in rem petitam missio sit facta, non in uniuersa bona, nam hoc posteriore casu perpetua est defensio, non annalis. Secunda replicatio est: Nisi reuersus non caueat uel satisficet. Haec replicatio constat ex uerbis iam dictis hifce: Cautionem que suscipiendae litis danti. Concordat d. l. 63. ff. de iudicijs, item l. si pupillus. 17. §. defendere. ff. de priuilegijs creditorum. cuius uerba uide s. except. prox. repl. 1. Item concordat Nouell. c. 53. §. ne igitur latitante, in fine. Contradecere uidetur l. haec autem. 5. §. fin. ff. quibus ex causis in possess. eatur, cuius uerba uide s. except. prox. repl. 1. Tertia replicatio est: Nisi absens reuersus, aduersario non soluat impensas litis, & damnum non praestet. Haec replicatio approbatur l. sancimus. 13. C. de iudicijs, hifce uerbis: Sancimus omnes iudices, siue in hac florentissima ciuitate, siue in prouincijs, si quando absens persona citata postea apparuerit, non aliter ei iudiciale a ditum reuelare, sed omnē claudere ei iudiciorū copiam, nisi prius omnia damna restituat ex huiusmodi uitio aduersarijs eius inflicta, siue circa ingressus litis, siue circa honoraria aduocatorum, uel alias causas quae in iudicio uersantur: aestimatione iudicis quantitate eorum definita, postquam iuratum ab eo fuerit, qui fecit expēlas: executoribus negotiorum modis omnibus dispositiones eorum adimplentibus. scituris iudicibus nostris & executoribus, quod si hoc praetermiserint, ex substantia sua huiusmodi detrimentum laesis resarcire compellantur. Quod & in pedaneis iudicibus obseruari censemus, licet non citati, sed requisiti litigatores mala conscientia abfuerint. Concordat Nouell. c. 53. §. ne igitur latitante, in fine, cuius uerba uide s. lib. 6. cap. 2. quest. 6. reg. 2. Item concordat l. non ignoret. 4. C. de fructibus & litium expensis, cuius uerba uide s. cap. proxim. de sumptibus litis, in prim. Quarta replicatio est: Nisi ob contumaciam absente condemnato, executio rei iudicatae sit facta, tunc enim sententia retractanda non est, nec executio infirmanda, quae replicatio approbatur l. properandum. 11. §. si autem reus. ibi nulla licentia. C. de iudicijs, cuius uerba uide s. libro 5. cap. 1. quest. 2. reg. 2. §. si per reum. Quinta replicatio est: Nisi cum ob fraudationem creditoris, debitor latitaret, in bona eius missio facta sit, & eaq; bona uendita, tunc enim non retractatur missio, quae replicatio approbatur per ea quae habentur j. cap. 8. VI. Exceptio: Nisi is qui sui copiam non facit, debitor non sit, uel per exceptionem dilatoriam uel peremptoriam se possit tueri. De hac exceptione uide j. quest. prox. reg. 2. item cap. 8. except. 12. Haec de exceptionibus, quae competunt aduersus causas missionis in possessionem bonorum, quando scilicet reus non latitat fraudandorum creditorum causa, sed ob aliam aliquam cau-

sam abest. Si autem fraudandorum creditorum causa reus latitat, ut non solum aduersarius in bona mittatur, sed & bona uendantur, aliae sunt exceptiones, de quibus j. cap. 8.

III. QVI IN BONA sint mittendi?

I. Regula, De alijs creditoribus, quam qui mitti poterint. Hi quoque in possessionem bonorum mittentur, quae regula approbatur l. cum unus. 12. in princ. ff. de rebus iudicis auth. possid. his uerbis: Cum unus ex creditoribus postulat in bona debitoris se mitti: quaeritur, utrum solus is qui petit, possidere possit: an cum unus petit, & praetor permiserit, omnibus creditoribus aditus sit? Et commodius dicitur, cum praetor permiserit, non tam personae solius petentis, quam alijs creditoribus, & in re permissum uideri: quod & Labeo putat. Nec uidebitur libera persona adquirere alij: quia nec sibi quidquam acquirit, cui praetor permittit hoc: sed aliquid ex ordine facit, & ideo caeteris quoque prodest. Concordat l. cum apud. 10. in princ. C. de bonis author. iudic. possid. his uerbis: Cum apud ueteres quaestionem ortam inuenimus super pecunijs debitis, pro quibus hypothecae non sunt constitutae, propter res ad debitorem pertinentes, dum is seueniores creditores formidans sese celauerit, & illi de rebus ad eum pertinentibus competencia ingrediuntur iudicia, postulantq; in possessionem rerum sese transmitti: si etiam alij creditores, quibus obnoxius esse uidetur, possint quandam habere communionem in rerum possessione: huiusmodi dubitationem amputantes, censemus per praesentem diuinam generalem constitutionem, ut si non omnes huiusmodi debita praetendentes, sed ex ijs certi ab iudiciali sententia in possessionem rerum mittantur: non solum ijs, sed etiam alij omnes talia debita praetendentes, eadem commoditate potiantur, ut possint cum prioribus rerum detentatoribus communionem in rebus habere, de quibus (sicut superius declaratur) prolata fuerit sententia. Quid enim iulius est, quam omnes qui ad res debitoris mitti debent, esse participes huiusmodi commoditatis? Proposita regula exceptio prima haec est: Nisi is qui mitti postulauerit, creditor non fuerit, tunc enim, quemadmodum nec is qui postulauit, mittendus est in possessionem, ut infra dicitur: ita nec alij, qui non postulauerunt, quae exceptio approbatur d. l. 12. §. planē. ff. de rebus iud. auth. possid. his uerbis: Planē si is postulauerit, qui creditor non est: minimē dicendum est, uel eum qui creditor est, possidere posse: quia nihil egit talis postulator: aliter atque si creditor, cui permissum est possidere, postea recepit debitum suum. Caeteri enim poterunt peragere bonorum uenditionem. Secunda exceptio

exceptio est: Nisi alij, qui non postularunt missionem in bona, presentes quidem non intra biennium, absentes uero non intra quadriennium, credito suo probato, communicari sibi possessionem petierint. quae exceptio approbatur d.l.10. §. ut autem non. C. de bonis auth. iud. possid. his uerbis: Ut autem non in perpetuum aliorum negligentia illi, qui pro suis debitis alacriores creditoribus alijs ostenduntur fuisse, praegraventur: rectius nobis esse uidetur, tunc communionem habere in possessione rerum alios creditores, qui non hoc peregrif se noscuntur, cum praesentes quidem in una eademque degentes prouincia, in qua & possessores rerum commorantur, intra duorum annorum spacia, absentes autem intra quadriennium, creditoribus possessionem anrelato modo detinentibus, suum debitum certum faciant, & expensas secundum quantitatem debitorum persoluant eis qui sententias consecuti sunt, per sacramentum eorum manifestadas, qui eas adipsede gratia possessionis reru sustinerunt: quia & secundum debita satis ei fieri, explorati iuris est. Post completum autem memoratum tempus nullam eis esse licentiam, eos qui possessionem adepti sunt molestare, uel aliquibus damnis afficere: actiones autem quas ex legibus sibi competere putauerint, contra suos exercere debitores. Planè uenditis bonis, si illi qui in possessione misi sunt, suu receperunt: ex eo quod superest, etiam alijs creditoribus, quauis post quadriennium uenientibus, soluendum, quod replicationis loco notandum. quae replicatio approbatur d.l.10. §. in autem hi. ibi ut si quis postea, de quo §. Tertia proposita regula exceptio est: Nisi alij creditores non soluant pro sua portione expensas, quas creditores immisi pro immisione consecuta fecerunt. Haec exceptio approbatur uerbis paulo superius propositis hisce: Et expensas secundum quantitatem debitorum persoluant eis qui sententias consecuti sunt, &c.

II. Regula, De creditoribus conditionalibus. Et hi in bona sunt mittendi. quae regula approbatur l. in poss. §. in prim. ff. quibus ex causis in poss. catur, his uerbis: In possessionem mitti solent creditores, et si sub conditione eis pecunia promissa sit. Huius regulae exemplum sunt legatarij, quibus sub conditione legatum debetur. nam et hi in possessionem bonorum hereditarium mitti solent, de qua missione uide ff. lib. 36. tit. 3. et 4. Proposita regula contradicit l. si qui. 14. in fine. ff. d. ut. quibus ex causis, hisce uerbis: Creditor conditionalis in possessionem non mittitur: quia is mittitur, qui potest bona ex edicto uendere. Vide item §. cap. 8. quae §. 1. except. 12.

V. IN QVAE BONA CREDITORES SUNT MITTENDI, & MISI UIDEANTUR

I. Regula: Olim in uniuersa bona debitoris fiebat missio: hodie uero tantum in partem, pro quantitate debent. quae regula approbatur Nouell. c. 53. §. ne igitur la-

titante, ibi: et actorem. cuius uerba uide §. lib. 6. capite 2. quae §. 6. reg. 2.

II. Regula: Si in rem agatur, in solam rem petitam missio est facienda: nisi reus fraudandi creditoris causa latitet. tunc enim in uniuersa bona debitoris missio est facienda. quae exceptio cum sua regula approbatur l. Fulcinius. 7. §. item uideamus. ff. quibus ex causis in poss. catur, his uerbis: Videamus, si quis aduersus in rem actionem latitet, an bona eius possideri ueniamque dari possint: & extat Neratij sententia, existimantis bona esse uendenda: & hoc rescripto Hadriani continetur. quo iure utimur. Celsus autem lib. 6. respondit, Si fundum quem peto, Titius possideat, neque absens defendatur: commodius se existimare in fundi possessionem mittendum, quam bona eius possideri. Hic adnotandum est, Celsum consultum non de latitate, sed de absente.

III. Regula: Si hereditas petitur, in bona hereditaria actor mittendus, non in propria possessoris bona. quae regula approbatur d.l. 7. §. penult. et ult. his uerbis: Celsus existimat, si is a quo hereditatem petere uelim, latitet commodissime fieri posse, ut in possessionem mittar rerum, quas pro haerede uel pro possessore possidet. Sed si dolo fecerit quo minus possideat, bona eius possidenda & uendenda esse. Diuus quoque Pius in persona eius qui hereditatem possidens, copiam sui non faciebat, rescriptis, in possessionem rerum hereditarium aduersarium induendum. In quo rescripto & fructum percipere iussit eum, qui per nimiam contumaciam possessorem hereditatis (ut lucro eius cedat) in possessionem inductus est rerum hereditarium. Proposita regula exceptio haec est: Nisi reus dolo malo bona hereditaria possidere deserit. quae exceptio approbatur iam dictis uerbis hisce: Sed si dolo fecerit quo minus possideat, bona eius possidenda & uendenda esse.

III. Regula: Si uniuersitas non defendatur, uel collegium aliquod, in bona communia, non singulorum propria actor mittendus. quae regula approbatur l. 1. §. penult. ff. quod cuiusque uniuersitatis, hisce uerbis: Quod si nemo eos qui in corpore aliquo sunt defendat, quod eorum commune erit possideri, et si moniti non excitentur ad defensionem sui, uenire se iussurum proconsul ait.

V. Regula: Si hereditaria actione agitur, non solum defuncti, sed et heredis bona possideri ac uendi possunt. quae regula approbatur l. paterfamilias. 12. §. at cum substitutus. ff. de priuilegijs creditorum, his uerbis: Cum substitutus filio hereditatem adijit, postquam pupillus se paternam miscuerat hereditati, tunc hereditas & patris & filij una est: & in omni aere alieno, quod aut patris aut filij fuerit, etiam inuirus haeres obligatur. Et quemadmodum liberum ei non est post obligationem, ut non omnimodo, si non

non defendatur, ipsius bona ueneant: ita ne separare quidem aere alienum patris & filij poterit. Quo casu efficietur, ut creditoribus in eadem actio dari debeat. Huius regulae exceptio prima haec est: Nisi haeres se hereditate abstinerit. quae exceptio approbatur ibidem, his uerbis: Quod si substitutus haeres hereditatem non adierit: creditoribus patris in id quod pupillus reliquit, actio dari non debet: quoniam neque pupilli bona uenire debent propter aere alienum patris, neque in bonis patris est, quod pupillus adquisiuit. Concordat d.l. 12. in prim. his uerbis: Paterfamilias impuberi filio, si ante puertatem decessisset, substituit haerem. Is filius paterna hereditate se abstinuit, ideoque bona patris uenerunt. postea filio hereditas obuenit, qua adita decessit. quare, cum praetor in ipsum pupillum (quamuis postea hereditas obuenisset,) creditoribus tamen patris actionem non daret: an in substituto creditoribus patris danda sit actio, cum ex bonis paternis, quae scilicet ad creditores missos ad bona pertinent, nihil adquirat: & cum creditores nihil iuris in bonis pupilli habuerint, eorumque nihil interfuert, adiretur, nec ne, pupilli hereditas: cum ea bona, ommissa a substituto hereditate, ad creditores non pertinerent? Me illud maxime mouet, quod praepceptoribus tuis placet, unum esse testamentum. Iabolenus respondit: Quod praetor filio qui a paterna hereditate se abstinet, praestat, ne bonis patris eius uenditis in eum actio detur: & tamen postea ei hereditas obuenit, creditoribus non reddat: idem in substituto filio haerede seruandum non est: quoniam filij pudori parcitur, ut potius patris, quam bona eius, ueneant. Itaque in id quod postea ei obuenit, actio creditoribus denegatur: quia id quod ex aduenticio aduersum est, non per patrem ad eum pertinet. Huius exceptionis replicatio haec est: Nisi impuberis haereditas bona, qui se abstinuit, ad pupillariter substitutum peruenerint. hoc enim casu uidetur, creditores paternos non solum in patris, sed et impuberis filij defuncti bona esse mittendos, quamuis impubes haeres paterna hereditate se abstinerit: cum substitutus hereditatem impuberis ex testamento paterno sit consecutus. Haec replicatio approbatur uerbis iam dictis hisce: Idem in substituto filio haerede seruandum non est. Quanquam in quibusdam exemplaribus particula non est omissa, et affirmatiue, non negatiue legitur. Altera proposita regula exceptio haec est: Nisi pupillus haeres sit. quae exceptio approbatur l. apud Iulianum. 2. in prim. ff. quibus ex causis in poss. catur. cuius uerba uide §. cap. 8. quae §. 1. except. 1. repl. 1. Concordat l. si non. 6. in princ. ff. de reb. iud. auth. possid. his uerbis: Si non expedierit pupillo hereditatem parentis retinere, praetor bona defuncti permittit

uenire, ut quod superauerit, pupillo restitua- tur. Plures propositae regulae exceptiones uide §. lib. 36. cap. 6. reg. 5.

VI. Regula, De rebus quae in territorio iudicis imittentis non sunt sitae. in has res creditor missus non uideatur. quae regula approbatur l. cum unius. 12. §. penult. ff. eod. tit. his uerbis: Is qui possidere iubetur, eo loco iustus uidetur, cuius cura ad iubentem pertinet.

VII. Regula, De reb. alienatis. in has regulariter creditor missus non uidetur. Quae regula approbatur simul et distinguitur l. in uenditione. 8. §. 1. ibi: nam si iam. ff. de reb. iud. auth. possid. his uerbis: Si iam a debitore fructus praedij uel locatus erat, uel uenerat, seruabit praetor uenditionem & locationem a debitore factam, etsi minoris distractum est uel locatum: nisi in fraudem creditorum hoc fiat. tunc enim praetor arbitrium dat creditoribus, ut ex integro locationem uel uenditionem faciant. Huius regulae prima exceptio uidetur esse: Nisi minoris alienatio sit facta. uerum haec exceptio reprobat iam dictis uerbis hisce: Etsi minoris distractum est uel locatum. Altera exceptio est: Nisi in fraudem creditorum alienatio sit facta. Haec exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce: Nisi in fraude creditorum hoc fiat, tunc enim praetor arbitrium dat creditoribus, ut ex integro locationem uel uenditionem faciant. De hac re uide §. lib. 49. cap. 14. Tertia exceptio est: Nisi minor etate debitoris defuncti haeres, postquam ex hereditate quadam alienasset, se abstinuit hereditate. Haec exceptio reprobat l. in integrum. 22. ff. de minoribus uiginti quinq; annis, hisce uerbis: In integrum restitutione postulata aduersus aditionem a minore factam, si quid legatis expensum est, uel precia eorum qui ad libertatem aditione eius peruenerunt, a minore refundenda non sunt: quemadmodum per contrarium, cum minor restituitur ad adeundam hereditatem, quae ante gesta erant per curatorem bonorum, decreto praetoris ad distrahenda bona secundum iuris formam constitutum, rata esse habenda, Calpurnio Flacco Sennerus & Antoninus rescripserunt. Concordat l. si mulier. 31. ff. eod. tit. his uerbis: Si mulier, postquam hgres extitit, propter etate abstinenti causa in integrum restituta fuerit: seruos hereditarios ex fideicomisso ab ea recte manumissos retinere libertatem, Papinianus respondit. Nec erunt cogendi uiginti aureos pro libertate retinenda dependere, quam iure optimo consecuti uideantur. Nam & si quidam ex creditoribus pecuniam suam ante restitutionem ab ea recuperassent: ceterorum quae rela contra eos qui acceperunt, ut pecunia comunicetur, non admittetur. Planè quod hic dicitur de creditoribus, quibus solutum est, id non simpliciter, sed causa cognita admittendum est, aut non admittendum, quod approbatur l. si non expedierit. 6. §. si pupillus.

pupillus. ff. de rebus iud. auth. possid. his uerbis: Si pupillus, antequam abstineret, aliquid gesserit: seruandum est utique, si bona fide gesserit. Quid ergo, si quibusdam creditoribus soluerit, deinde bona uenerint? si quaeratur, an repetitio sit: ex causa id statuen dum, Iulianus ait: ne alterius aut negligentia, aut cupiditas, huic qui diligens fuit, noceat. Quod si utroque instante, tibi gratificatus tutor soluerit: æquum est, aut prius eandem portionem mihi quaeri, aut communicandū quod accepisti. & hoc Iulianus ait. Apparet autem esse uerum, si ex bonis paternis solutum sit. Quid ergo, si aliunde pupillus soluerit? reddi ei debet, necne? & utrum à creditore, an ex hæreditate? Scænola noster ait, si aliquid sit in bonis, deducendum est repetitionem quasi in debiti soluti. Concordat l. pupillus. 24. ff. que in fraudem creditorum. cuius uerba uide j. lib. 49. cap. 14. quest. 5. except. 3. repl. 3.

VI. EVENTVS ET CONSEQUENTIA MISSIONEM.

I. Regula: Si missus prohibeatur ingredi in bona, datur in prohibentem actio quanti ea res est. que regula approbatur l. si quis. 14. ff. quibus ex causis in possess. eatur, his uerbis: Si quis creditorem prohibuerit, ne bona debitoris ingrediatur, datur in eum actio quanti ea res est. De hac actione j. dicitur lib. 23. cap. 7.

II. Regula: Bona debitoris, creditoribus non sunt addicenda. que regula approbatur l. pro debito. 6. C. de bonis iud. possidendis, hisce uerbis: Pro debito creditores addici sibi bona sui debitoris, non iure postulant. Vnde si quidem debitoris cui ceteri creditores pignori res acceperunt: prioriores eos quam te chirographarium creditorem haberi, non ambigitur. Quod si specialiter uel generaliter nemini probetur obligata, ac sine successore communis debitor uel hæres eius decessit: non dominij rerum uindicatione, sed possessione bonorum, itemque uenditione, æquali portione pro rata debiti quantitate omnibus creditoribus confuli potest. Concordat l. in possess. 8. C. eod. tit. his uerbis: In possessionem rei seruandæ causa uxor defuncti uel alij creditores missi, dominium ex hac causa tenentes a dipisci minimè possunt. Concordat item l. legis Iul. 4. C. qui bonis cedere possunt, his uerbis: Legis Iulie de bonis cedendis beneficium, constitutionibus diuorum nostrorum paratum ad prouincias porrectum esse, ut cessio bonorum admittatur, notum est: non tamen creditoribus sua autoritate diuidere hæc bona, & iure dominij detinere, sed uenditionis remedio, quatenus substatua patitur, indemnitati suæ consulere

permisum est. Cum itaque contra iuris rationem res iure dominij teneas, eius qui cessit bonis, creditorem te dicens: longi temporis præscriptione petitorum submoueri non posse, manifestum est. Quod si non bonis eum cessisse, sed res suas in solutum tibi dedisse monstratur: præses prouinciæ poterit de proprietate tibi accommodare notionem. Plura de hac re uide j. lib. 40. cap. 6. reg. 12.

III. Regula: Creditores ex bonis alendi non sunt. que regula approbatur l. Fulcin. 7. in princ. ff. quibus ex causis in possess. eatur, his uerbis: Fulcinius existimat, creditores rei seruandæ causa missos in possessionem, ex his rebus ali non debere.

III. Regula: Debitor pupillus ex bonis alendus est. que regula approbatur l. si pupillus. 17. in princ. ff. de priuilegijs creditorum, his uerbis: Si pupillus ex contractu suo non defendatur, ideoque bona eius creditores possidere ceperint: deminutio ex his bonis fieri debet uescendi pupilli causa. Concordat l. pupillus. 23. in princ. ff. eod. tit. his uerbis: Pupillus si non defendatur, in possessione creditoribus constitutis, minori ex his usque ad pubertatem alimenta præstanda sunt.

V. Regula: De uenditione bonorum debitoris facienda dicitur j. cap. 8.

VI. Regula, De fructibus prædiorum à creditoribus uendendis ac locandis, proponitur l. in uenditione. 8. §. 1. cum sequentibus. ff. de rebus iud. auth. possid. his uerbis: Si quis fructus ex prædio debitoris capi poterit, hunc creditor qui in possessionem prædij missus est, uendere uel locare debet. De cæterarum quoque rerum fructibus idem erit dicendum, ut si qui locari possint, locentur: puta merces seruorum, uel iumentorum, cæterorumque que possunt locari. Proposita regule exceptio prima hæc est: Nisi debitor ipse uendiderit uel locauerit. que exceptio approbatur d. §. 1. ibi: sed hoc ita, his uerbis: Sed hoc ita demum, si ante neque uenerit, neque locatus erit. Nam si iam à debitore, &c. Reliqua uerba uide §. quest. prox. reg. 7. Secunda exceptio est: Nisi cum commodius possit locare, uendit. hæc exceptio reprobat d. l. §. de tempore, in fine. cuius uerba uide j. reg. prox. Tertia exceptio est: Nisi dolo malo uersatus sit in locando uel uendendo. hæc exceptio approbatur d. §. de tempore. Plures huiusmodi exceptiones uide in reg. seq.

VII. Regula, Itidem de locandis à creditore fructibus: quamdiu locandi, proponitur d. l. §. de tempore, his uerbis: De tempore locationis nihil prætor locutus est: & ideo liberum arbitrium creditoribus datum uidetur, quanto tempore locetur: quemadmodum illud est in arbitrio eorum, uendant uel locent, scilicet sine dolo malo. ex culpa autem rei non sunt.

VIII. Regula, Itidem de locandis & uendendis fructibus: qui locare uel uendere debent, proponitur d. l. §. fin. his uerbis: Si unus sit qui possideat bona, expeditum erit de locatione. Quod si non unus,

unus, sed plures sint: quis eorum debeat locare uel uendere, quaeritur? & si quidem conuenit inter eos, expeditissimum est: nam & omnes possunt locare, & uni hoc negocium dare. Si uerò non conuenierit, tunc dicendum est, prætorem causa cognita eligere debere, quis locet uel uendat.

IX. Regula, Itidem de locandis & uendendis fructibus: quid scilicet eueniat, si neque locentur, neque uendantur, proponitur l. prætor ait. 9. §. in eum. ff. de rebus iudicis auth. possid. his uerbis: In eum qui neque locauit fructum prædij, neque uendit, in factum actionem dat prætor: & in hoc condecernabitur, quâto minus propter hoc perceptum est, quia neque uendit, neque locauit. Cæterum si tantum perceptum est, quantum perciperetur, si locatus uel distractus fructus esset: nihil ei imputatur. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi tantum perceptum sit, quantum, si locatus uel uenditus esset, perciperetur. Hæc exceptio approbatur uerbis iam dictis. Secunda exceptio est: Nisi antequam creditor in possessionem uenerit, uel postquam ab ea discesserit, fructus non sint uenditi uel locati. que exceptio approbatur ibidem, his uerbis: Præstat autem per id tantum temporis, quo in possessione fuerit uel ipse, uel iussu eius alius, quoad inde de possessione discessum est. nam neque hoc imputabitur creditori, cur in possessionem non uenerit: neque illud, cur de possessione discesserit: cum & uoluntarium, &c.

X. Regula, De iure & officio creditorum circa rationes & instrumenta debitoris, proponitur l. ult. ff. de rebus iud. auth. possid. his uerbis: Cum plures creditores in possessionem rerum debitoris mittuntur: ne corrumpantur rationes, uni hoc negocium à creditoribus esse dandum, quem maior pars creditorum elegerit, Vlpianus putat: & aduocatum (descriptionem siue inuentarium) scilicet facere instrumentorum: non ut describant ipsa corpora instrumentorum: sed quot sint, & de qua re sint, subnotent sibi, & quasi inuentarium faciant. quod etiam uniuersorum facere eis erit permittendum. Præterea nonnunquam prætor causa cognita etiam describere aliquid ex instrumentis creditoribus debet permittere. Si qua idonea causa interueniat, utrum semel, an etiam sæpius recognitio & dispunctio concedenda sit creditoribus, uideamus? & ait Labeo, amplius quam semel non esse concedendam. Si quis tamen (inquit) iurauerit, non calumniæ causa se postulare, neque habere que dispunxerit: iterum ei faciendam potestatem ait, nec amplius quam bis.

XI. Regula, De inuentario uniuersorum bonorum conscribendo, proponitur uerbis iam dictis hisce: Quod etiam uniuersorum facere eis erit permit-

tendum. Hæc de euentis & consequentibus missionem sint dicta. Sed & huc pertinent que proponuntur j. cap. prox.

VII. ADFINE missionis remedium proponitur l. ult. C. de episcopali audientia, his uerbis: Sancimus, &c. Sed & aliud ad fine remedium est, ut curator bonis constituatur. de qua re alibi dicitur. Item ut furioso non defenso curator detur. de quo l. Fulcinius. 7. §. ad eum autem. ff. quibus ex causis in possess. eatur. cuius uerba uide j. cap. 8. except. 2.

DE ACTIONIBVS QVAE INTER DEBITOREM & CREDITOREM MISSIONEM OCCASIONE MISSIONIS NASCUNTUR. Cap. VII.

I. DE ACTIONE OB FRUCTVS ET ALIAS RES À CREDITORE PERCEPTOS.

I. CAUSA HUIVS ACTIONIS.

SI quos fructus, uel alias res, ex bonis debitoris creditor percipit, ad eos restituendos hac actione cogi potest. que causa approbatur l. prætor. 9. in princ. ff. de rebus iud. auth. possid. his uerbis: Prætor ait: Si quis, cum in possessione bonorum esset, quod eo nomine fructus ceperit, ei ad quæ ea res pertinet, non restituet: siue quod impensæ sine dolo malo fecerit, ei non præstabit: siue dolo malo eius deterior causa possessionis facta esse dicitur: de ea re iudicium in factum dabo. Subiicit Paulus Iurisconsultus: Quod de fructibus ait, etiam de cæteris, quacunque ex re debitoris peruenierint, intelligendum est. Et sanè debuit hoc ita esse. quid enim, si ex compromisso uel alio casu pœnam consecutus est? nam eam pœnam quam consecutus est, præstare debet. Concordat l. creditore. 14. §. 1. ff. eod. tit. his uerbis: Datur in creditorem actio, qui in possessionem missus est, de eo quod ex bonis debitoris ad eum peruenit. Proposita regule exceptio prima hæc est: Nisi ex causa pœnali quid sit consecutus. Hæc exceptio reprobat supradictis uerbis hisce: Quid enim, si ex compromisso uel alio casu pœnam consecutus est? nam eam pœnam quam consecutus est, præstare debet. Secunda exceptio est: Nisi ob nimiam contumaciam possessoris hereditatis quis in bona hereditaria missus sit, hoc enim casu fructus lucratur. que exceptio approbatur l. Fulcinius. 7. §. fin. ff. quibus ex causis in possess. eatur. cuius uerba uide §. cap. prox. quest. 5. reg. 3. Tertia exceptio est: Nisi actionem tantum, non rem ipsam nactus sit creditor. Hæc exceptio reprobat l. creditore. 14. §. si nondum. ff. de rebus iud. auth. possidendis, his uerbis: Si nondum aliquid consecutus sit, actiones suas præstabit:

II. QVIBVS COMPETIT hæc actio?

I. Regula, De eo ad quem ea res pertinet, proponitur l. prætor ait. 9. in princ. ff. de rebus iud. auth. possid. cuius uerba uide §. quest. prox. in princ.

II. Regula, De curatore bonis dato & debitore, proponitur d.l.9. §. his uerbis. cuius hæc sunt uerba: His uerbis, Ei ad quem ea res pertinet: & curator bonis distrahendis datus continebitur: & ipse debitor, si contigerit, ne eius bona ueneant. Et ipsi itaque creditori aduersus hos dabitur actio, quos enumerauimus: siue quid in fructibus recipiendis erogauerit, siue in familia alenda curanda, siue prædijs fulciendis uel reficiendis, uel damni infecti promittendo, uel seruo noxali iudicio defenso: si modò non magis ex pedijit de dero, quàm retinere. Quòd si de dero expedit: consequens erit, repetere eum non debere.

III. Regula, De hæredibus, proponitur d.l.9. §. penult. his uerbis: Hæc actiones neq; temporariæ sunt, & tam hæredibus quàm in hæredes dantur, cæterosque successores.

III. ADVERSVS QVOS COMPETAT?
Etiam aduersus hæredes creditoris. quæ regula approbatur uerbis iam propositis hisce: In hæredes dantur, cæterosque successores.

III. QUID VENIAT IN HAC ACTIONE?

I. Regula, De omni quod in negotiorum gestorum actionem ueniret, si ea agi liceret, proponitur l. creditoris. §. si fin. ff. de reb. iud. auth. possid. his uerbis: Datur actio in factum aduersus eum: & omne quod in actionem Negotiorum gestorum ueniret, si posset agi, restituendum à creditore.

II. Regula, De actionibus præstandis, proponitur d. l. 14. §. si nondum. cuius uerba uide §. quest. 1. except. 3.

V. QVANDIUM COMPETAT?
Perpetua est actio. quæ regula approbatur l. prætor ait. §. penult. ff. de reb. iud. auth. possid. cuius uerba uide §. quest. 2. reg. 3.

VI. QVÆ ACTIO DATUR?

In factum actio. quæ regula approbatur d. l. 9. in prim. ibi iudicium in factum dabo. ff. d. it. cuius uerba uide §. quest. 1. in prim. Concordat d. l. 14. §. datur. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. quest. 4. reg. 2.

II. DE ACTIONE, SI DOLO CREDITORIS CAUSA POSSESSIONIS DETERIOR SIT FACTA.

I. CAUSÆ HVIVS ACTIONIS.

Si causa possessionis deterior sit facta, actio datur aduersus creditorem, qui in eam fuit missus. quæ causa approbatur l. prætor ait. §. in prim. ibi: sine dolo. ff. de reb. iud. auth. possid. cuius uerba uide §. act. prox. quest. 1. in prim. Exemplum huius causæ est, si fructus prædiorum creditor non locauerit uel uendiderit. de qua re uide §. cap. prox. quest. 6. reg. 9. Huius causæ exceptio est: Nisi non dolo, sed culpa creditoris deterior sit facta. quæ exceptio approbatur d. l. 9. §. est præterea, his uerbis: Est quæritum, si deteriora prædia facta fuerunt sine dolo malo creditoris, uel iura eorum amissa, uel ædificia diruta uel exusta, item familiæ pecorumque acta cura non sit, aut possessio alij tradita, sine dolo malo tamen: an teneatur? Et apparet eum non teneri: quia dolo malo caret: eritque melior eius conditio, quàm in pignore creditoris: qui non tantum dolum malum, uerum culpam quoque debet. Eadem causa est curatoris bonorum: nam & iste tenetur, ut creditor. Concordat l. in uenditione. §. de tempore, in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. quest. 6. reg. 7.

Et fuerunt sine dolo malo creditoris, uel iura eorum amissa, uel ædificia diruta uel exusta, item familiæ pecorumque acta cura non sit, aut possessio alij tradita, sine dolo malo tamen: an teneatur? Et apparet eum non teneri: quia dolo malo caret: eritque melior eius conditio, quàm in pignore creditoris: qui non tantum dolum malum, uerum culpam quoque debet. Eadem causa est curatoris bonorum: nam & iste tenetur, ut creditor. Concordat l. in uenditione. §. de tempore, in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. quest. 6. reg. 7.

II. QVIBVS DATVR HAC ACTIO?

I. Regula, De curatore bonis dato & debitore, proponitur d. l. 9. §. his uerbis. ff. de reb. iud. auth. possid. cuius uerba uide §. act. prox. quest. 2. reg. 2.

II. Regula, De hæredibus, proponitur d. l. 9. §. penult. cuius uerba uide §. act. prox. quest. 2. reg. 3. Concordat l. hæredi. u. ff. eod. tit. his uerbis: Hæredi dabitur: quia & rei continet perfectionem.

III. ADVERSVS QVOS DATVR?

Aduersus hæredes creditoris non datur. quæ regula approbatur simul & distinguitur d. l. 9. §. fin. cum lege sequente. ff. de reb. iud. auth. possid. his uerbis: Si possessionis causa deterior facta esse dicetur dolo eius qui in possessionem missus sit, actio in eum ex dolo datur: quæ neque post annum, neq; in hæredes, cæterosque successores dabitur: cum ex delicto oriatur, pœnæque nomine concipiatur: nisi quatenus ad eum peruenit.

III. QUID VENIAT IN HAC ACTIONE?

I. Regula: Si fructus prædiorum neque locati, neque uenditi sint à creditore, in hoc condemnabitur, quanto minus propter hoc perceptum est. quæ regula approbatur d. l. 9. §. in eum. ff. de reb. iud. auth. possid. cuius uerba uide §. cap. prox. quest. 6. reg. 9.

II. Regula: Quanti actoris interest uenit. quæ regula approbatur d. §. in eum, in fine, his uerbis: Aestimatio fit, quanti interest eius qui experitur.

V. QVANDIUM COMPETAT?

Annalis est actio. quæ regula approbatur d. l. 9. §. fin. ff. de reb. iud. auth. possid. cuius uerba uide §. quest. 3.

III. DE ACTIONE OB IMPENSAS À CREDITORE FACTAS.

I. CAUSÆ HVIVS ACTIONIS.

Si creditor impensas fecit in res debitoris, in quas fuit missus, potest eas hac actione repetere. quæ causa approbatur l. prætor ait. §. in prim. ibi: siue quod impense. ff. de reb. iud. auth. possid. cuius uerba uide §. eod. cap. in prim. Concordat d. l. 9. §. quod ait prætor, his uerbis: Quod ait prætor, siue quod impensæ sine dolo malo fecerit, ei non præstabitur: hoc eò spectat, ut si quid ipse erogauerit creditor (si modò sine dolo erogauit) ei hoc præstetur. Suff.

quæ? Si
uicijque
uaria l. 9
generali
et ff. it

tur. Sufficit igitur sine dolo malo erogasse, etiam si nihil profuit erogatio eius rei debitori. Concordat item d. l. 9. §. generaliter, his uerbis: Generaliter etiam dicendum est, quicquid impendit in rem (si modò sine dolo malo impendit) repetere eum posse. nam negotiorum gestorum agere non magis potest, quàm si socius commune ædificium fulsit: quia hic quoque creditor comune, nõ alienum negotium gessisse uidetur. Huius causæ exempla proponuntur d. l. 9. §. his uerbis. ibi: siue quid in fructibus. cuius uerba uide §. act. 1. quest. 2. reg. 2. Proposita causæ exceptio prima hæc est: Nisi dolo malo creditor impendit. quæ exceptio approbatur uerbis paulo superius propositis. Secunda exceptio est: Nisi id quod impendit, non profuit rei uel debitori. Hæc exceptio reprobat uerbis paulo superius propositis hisce: Sufficit igitur sine dolo malo erogasse, etiam si nihil profuit erogatio eius rei debitori. Tertia exceptio est: Nisi cum noxali iudicio conuentus, estimationem damni dedisset, melius fuisset ipsum seruum noxæ dedere. Hæc exceptio approbatur d. l. 9. §. his uerbis. ibi: uel seruo noxali. ff. de reb. iud. auth. possid. cuius uerba uide §. act. 1. quest. 2. reg. 2.

II. QVIBVS DATVR HAC ACTIO?

Hæredibus datur. quæ regula approbatur d. l. 9. §. hæc actiones. cuius uerba uide §. d. quest. 2. reg. 3.

III. ADVERSVS QVOS DATVR?

I. Regula: Aduersus hæredes datur. quæ regula d. §. hæc actiones, approbatur.

II. Regula, De eo ad quem ea res pertinet, debitore & curatore bonis dato, proponitur d. l. 9. §. his uerbis. ibi: et ipsi. cuius uerba uide d. quest. 2. reg. 2.

III. QVANDIUM DATVR?

Perpetua est actio. quæ regula approbatur d. l. 9. §. hæc actiones. ff. de reb. iud. auth. possid. cuius uerba uide d. quest. 2. reg. 3.

V. QVÆ ACTIO DATUR?

I. Regula: In factum actio datur. quæ regula approbatur d. l. 9. in prim. ibi: iudicium in factum dabo. cuius uerba uide §. eod. cap. in prim.

II. Regula: Negotiorum gestorum actio non datur. quæ regula approbatur d. l. 9. §. generaliter. cuius uerba uide paulo superius quest. 1. in prim.

DE VENDITIONE BONORUM DEBITORIS. Cap. VIII.

I. CAUSÆ EX QVIBVS BONA SUNT UENDENDA.

Prima causa: Si debitor bonis cessit. quæ causa approbatur l. legis iulie. 4. ibi: sed uenditionis. C. qui bonis cedere possunt. cuius uerba uide §. cap. 6. quest. 6. reg. 2. Huius causæ exceptio prima hæc est: Nisi debitor pœnitenti ductus, cessionem reuocat. quæ exceptio approbatur l. is qui. 3. ff. de cessione bonorum. cuius uerba uide §. lib. 48. cap. 20. quest. 4. reg. 3. Sed et alias exceptiones uide d. cap. 20.

II. Causa: Si debitor latitat. quæ causa approbatur l. Fulcinius. 7. §. 1. ff. quib. ex causis in possess. eatur, his uerbis: Prætor ait, Qui fraudationis causa latitauit, si boni uiri arbitratu nõ defendatur, eius bona possideri uendique iubebo. Concordat l. satisq; pœnæ. 19. ff. de in ius uocando. cuius uerba uide §. lib. 6. cap. 1. quest. 3. reg. 1. Item concordat l. eum proponat. 9. C. de bonis auth. iud. possid. his uerbis: Cum proponas, eum contra quæ supplicas, ex administratione tibi negotiorum obligatum: hunc secundum iuris ratione, adito rectore prouinciae, potes conuenire. Nam si ad circumcriptione tui iuris latitat, nec defendatur, & eum tuum esse debitorem constet: ad exemplum edicti bonorum eius possessio nem poteris impetrare. Tempore aut tranfacto, etiam uenditione eorum à competente iudice postulare non prohiberis. Declaratur causa proposita definitione uerbi Latitare, d. l. 7. §. quid sit. ff. quib. ex causis in possess. eatur, his uerbis: Quid sit latitare, uideamus. Latitare est, non (ut Cicero definit) turpis occultatio sui. potest enim quis latitare non turpi de causa: ueluti qui tyranni crudelitatem timet, aut uim hostiũ, aut domesticas seditiones. Item definitur d. l. 7. §. latitare autem, his uerbis: Latitare autem est, cum tractu quodã latere: quem admodum facitare, est frequenter facere. Item definitur d. l. 7. §. illud sciendum, his uerbis: Illud sciendum est, posse quem in eadem ciuitate esse & latitare: & in alia ciuitate esse, & non latitare. At enim qui in alia ciuitate sit, copiamque sui faciat in publico, ibique appareat: an latitet, uideamus? Sed hodie hoc iure utimur, ut siue quis eodem loci agat, siue alio, siue peregrin: si tamen occursum creditoris euitet, latitare uideatur. Denique eum quoque qui in eodem foro agat, si circa columnas aut stationes se occultet, uideri latitare, ueteres responderunt: & posse quem aduersus alterum latitare, aduersus alterum non. Constat autem, ut ipse possit bona eius uendere, aduersus quem latitet. Concordat l. eum qui. 20. ff. de priuilegijs creditorum, his uerbis: Eum qui circa columnas se occultat, ut creditorem euitet, latitare placet. Nam & eum qui recedit, hoc est, qui subterfugit, ut ne secum aliqua actio moueatur, latitare placet: tum & qui ab urbe profugit, utique fraudandi causa. Nec interest, (quod attinet ad latitandum) utrum quis profugerit, an uerò Romæ agens copiam suam non faciat. Proposita causæ exceptiones uide paulo inferius.

III. Causa: Si creditor in debitoris absentis & non defensi bona sit missus. quæ causa approbatur l. in possessionem. 6. §. 1. ff. quib. ex causis in possess. eatur, his uerbis: Cum dicitur, Et eius cuius bona possessa sunt à creditoribus, ueneant: præterquam

& pupilli, & eius qui reipublicæ causa sine dolo malo abfuerit: intelligimus eius qui dolo malo abfuerit, posse uenire.

De exceptionibus iam dictæ secundæ & tertiæ causæ.

I. Exceptio: Nisi pupillus sit qui latitat, uel non defenditur. que exceptio approbatur uerbis iam dictis hisce: Præterquam pupilli, &c. Huius exceptionis replicatio est: Nisi pupillus non ex suo, sed ex alieno contractu conueniatur. que replicatio approbatur l. apud. 2. in princ. ff. quib. ex causis in poss. eatur, his uerbis: Apud Iulianum quæritur, si communè rem cum Titio pater pupilli habuerit, & Comuni diuidendo iudicio pupillus non defendatur, nihilque erit cuius condemnatio fieri debeat: utrum uenire bona patris oporteat, an uerò rei seruandæ causa possideantur? & ait, si quidem pater aliquos fructus perceperit, aut rem deteriorem fecit, bona eius uenire possunt: si uerò nihil sit propter quod patris bona ueneant, pupilli possideri. Marcellus autem notat, perquam iniquum esse, eum qui nihil cum pupillo contraxit, expectare eius pubertatem. quæ sententia habet rationem. Ideoque cum contractus ex persona patris descendat, dicendum erit, non esse expectandam pupilli pubertatem. Propositæ replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi cum seruo pupilli contractum sit. hoc enim casu, quamuis non cum ipso pupillo contractum sit, tamen perinde habetur, ac si cum ipso contractum esset: ideoque bona eius non ueneunt. que duplicatio approbatur d. l. 3. ff. contractum, his uerbis: Contractum cum pupillo potest dici, & si cum seruo eius contractum sit. Competit enim aduersus eum de peculio actio. Vnde probandum est, ex omnibus causis, ex quibus aduersus pupillum actio datur, hoc idem seruandum. Et si facilius erit hoc probandum in seruo, qui in rem domini uertit, aut iussu eius contraxit, aut si in iustitia cum eo agi possit. Secunda duplicatio est: Nisi cum tutore pupilli contractum sit. Hæc duplicatio approbatur d. l. 3. ff. contractum. ibi: ego puto, his uerbis: Ulpianus putat, & si cum tutore eius contractum est, ex qua causa actio in pupillum datur, magis esse ut edicto locus sit, quasi cum eo contractum sit. Ait Iuriconsultus: Magis esse ut edicto locus sit. Scilicet isti edicto, quo exceptio proposita approbatur. Verba huius edicti proposita sunt paulo superius causa 3. Tertia duplicatio est: Nisi legata uel fideicommissa à pupillo petantur. nam ex hoc casu perinde est, ac si cum pupillo contractum sit. que duplicatio approbatur d. l. 3. ff. cum lege sequente, his uerbis: Si pupillus hæres extiterit alicui, & ex ea causa legata debeat: uidentum est, an huic edicto locus sit? magisque est (ut Marcellus scribit) posse etiam pupilli bona

possideri: esseque in arbitrio hæreditariorum creditorum, quid potius eligant. Etenim uidetur impubes contrahere, cum adijte hæreditatem. Sed & is qui immiscuit se, contrahere uidetur.

II. Exceptio: Nisi furiosus latitet, uel non defendatur. que exceptio approbatur l. Fulcinius. 7. ff. ad ed. autem. ff. quibus ex causis in poss. eatur, his uerbis: Ad ed. latitatio animum & affectum occultantis desiderat, ut rectè dictum sit, furiosum hinc uenditionem pati non posse: quia non se occultat, qui suus non est. Planè si non defendatur furiosus, curatorem ei dandum, aut bona eius ut possideantur, nominatim permittendum. Labeo autem scribit, si non inueniatur curator uel defensor furiosi, sed & si curator datus eum non defendat: tunc remouendum eum, & oportere prætoribus dare curatorem aliquem ex creditoribus: ut non amplius quam necesse est, ex bonis furiosi ueneat. eaque seruanda Labeo ait, quæ solent seruari, cum uenter in possessionem mittitur. Propositæ exceptionis replicatio est: Nisi æ alienum urgeat, & dilatio damnum sit allatura creditoribus. que replicatio approbatur ibidem, his uerbis: Planè interdum bona eius cognita causa uendenda erunt, si urgeat æ alienum, & dilatio damnum sit allatura creditoribus: ita autem uendenda, ut quod supersit, furioso detur: quia hominis eius status & habitus à pupilli conditione non multum abhorret. quod quidem non est sine ratione. Idemque in prodigo dicendum est, cæterisque qui curatorum ope iuuantur. nec enim quisquam propriè latitare eos dixerit.

III. Exceptio: Nisi prodigus uel alius, qui curatorum ope iuuatur, latitare dicatur, uel non defendatur. que exceptio constat ex uerbis iam dictis hisce: Idemque in prodigo dicendum est, cæterisque, &c.

III. Exceptio: Nisi reip. causa debitor absit. que exceptio approbatur l. in possessionem. 6. ff. quib. ex causis in poss. eatur. cuius uerba uide paulo superius eod. cap. causa 3. Huius exceptionis replicatio est: Nisi dolo malo reipub. causa absit. tunc enim bona eius uendi possunt. que replicatio interprete Accursio approbatur l. eum qui. 19. ff. de priuilegijs creditorum, his uerbis: Eum qui in possessionem missus est eius qui reipublicæ causa absit, si apparuerit eum dolo malo reipublicæ causa abesse, iure in possessione esse placet, donec solidum soluatur. Eum autem qui rerum eius qui sine dolo malo reipub. causa absit, in possessionem missus sit, pignus non contrahere: & ideo discedere oportere de possessione.

V. Exceptio: Nisi debitor apud hostes sit. Hæc exceptio approbatur l. ult. ff. de priuilegijs creditorum, his uerbis: Eius qui ab hostibus captus est, bona uenire non possunt, quamdiu reueratur.

ueratur. Concordat d. l. 6. ff. fin. ff. quib. ex causis in poss. eatur, his uerbis: Si ab hostibus quis captus sit, creditoribus eius in possessionem mittendi sunt: ut tamen non statim bonorum uenditio permittatur, sed interim bonis curator detur.

VI. Exceptio: Nisi non latitet debitor. Hæc exceptio approbatur l. Fulcinius. 7. ff. si quis bona. ff. quib. ex causis in poss. eatur, his uerbis: Si quis bona possederit alicuius quasi latitantis, qui non latitabat, & uendiderit: consequens erit dicere, uenditionem bonorum secutam nullius momenti esse. Concordat d. l. 7. ff. cum hoc edictum. ibi: neque fraudationis. cuius uerba uide 7. except. prox. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi dolo malo absit. tunc enim quamuis in publico uersetur, tamen pro latitante habetur. que replicatio approbatur d. l. 6. ff. eod. tit. cuius uerba uide 5. eod. cap. causa 3. Altera replicatio est: Nisi ob delictum suum absit. tunc enim, quamuis non latitet, si tamen non defendatur, bona eius ueneunt. que replicatio uidetur approbari exemplis l. ad cognit. 33. ff. d. tit. his uerbis: Ad cognitionem Imperatorum à præfide provincie remissus, etsi in cæteris litibus Romæ defendere se non cogitur, tamè in provincia defendendus est. nam & exilio temporario puniti, si defensor non existat, bona ueneunt. Tertiæ replicationis loco notandum, quod etiam non latitantis bona possideantur, quamuis non uendantur. que replicatio approbatur l. 2. ff. 1. ibi: quid si non latitet. ff. eod. tit. cuius uerba uide 5. cap. 6. quest. 2. causa 1. Quarta replicatio est: Nisi in alia sit ciuitate uitandi creditoris causa. tunc enim, quamuis ibi in publico uersetur, pro latitante habetur. que replicatio approbatur l. Fulcinius. 7. ff. illud sciendum. ff. quib. ex causis in poss. eatur. cuius uerba uide 5. eod. cap. causa 2.

VII. Exceptio: Nisi non fraudationis causa latitet. Hæc exceptio approbatur d. l. 7. ff. cum hoc edictum, his uerbis: Cum hoc edictum loco habet, non sufficit latitare, sed & necesse est fraudationis causa id fieri. neque fraudationis causa, si sine latitatione sit, satis est ad possessionem & uenditionem: sed oportet fraudationis causa latitare. Eret frequentissima hæc causa possessionis. nã in usu latitantium bona possidentur. Ait Iuriconsultus: Hoc edictum uerbis huius edicti uide 5. eod. cap. causa 2. in princip. Concordat d. l. 7. ff. quid sit. cuius uerba uide d. causa 2.

VIII. Exceptio: Nisi fraudationis quidem causa latitet, sed non ob creditores fraudandos. Que exceptio approbatur d. l. 7. ff. sed & is qui. ff. quibus ex causis in poss. eatur, his uerbis: Sed & is qui fraudationis causa latitat, non tamen propter creditores: etsi hæc latitatio creditoribus fraudet: in ea tamen erit causa, ne hinc possideri bona eius possint: quia non hoc animo latitat, ut fraudet creditores. animus enim latitantis quæritur, quo animo lati-

tet, ut fraudet, an alia ex causa.

IX. Exceptio: Nisi præter fraudationis causam ob alias etiam causas latitet. Hæc exceptio reprobatur ibidem, his uerbis: Quid ergo, si duas causas latitandi habuit, uel plures, inter quas etiam fraudandi creditores? an uenditio rectè procedat? & Ulpianus putat probandum, si plures causæ sint latitationis, inter quas est & fraudationis causa, nocere debere, posseque hinc bona uendi.

X. Exceptio: Nisi non propter omnes creditores fraudandos latitet, sed propter quosdam tantum. Hæc causa reprobatur ibidem, his uerbis: Quid si aduersus quosdam occultare se consilium non est, aduersus quosdam est? quid dicemus? & rectissimè Pomponius scribit, non aduersus omnes latitationem exigendam, sed aduersus eum quem quis decipere & fraudare latitatione destinat. Concordat d. l. 7. ff. illud sciendum. ibi: & posse quem. cuius uerba uide 5. eod. cap. causa 2.

XI. Exceptio: Nisi non diu latitet. Hæc exceptio uidetur approbari d. l. 7. ff. latitare autem. ff. quib. ex causis in poss. eatur, his uerbis: Latitare est, cum tractu aliquo latere: quemadmodum factitare est, frequenter facere.

XII. Exceptio: Nisi is qui latitat, debitor non sit, uel per exceptionem se tueri possit. Hæc exceptio approbatur d. l. 7. ff. si in diem, his uerbis: Si in diem uel sub conditione debitor latiterat: nequam dies uel conditio ueniat, non possunt bona eius uenire. Quid enim interest, debitor quis non sit, an nondum conueniri possit? nam & si non sit debitor, idem dicemus. Idem erit dicendum, et si quis habet quidem actionem, sed talem, quæ per exceptionem repellitur. Concordat l. cum proponas. 9. ibi: & eum tuum esse debitorem constat. C. de bonis auct. iud. possid. cuius uerba uide 5. eod. cap. causa 2. Concordat item l. cum unus. 12. ff. planè. ff. de reb. iudicis auct. possid. Huius exceptionis exemplum proponitur Leo tempore. 50. in princ. ff. de peculio, his uerbis: Eo tempore, quo in peculio nihil est, pater latitat. in bonorum possessionem eius rei seruandæ causa mitti non possum, quid de peculio cum eo acturus sum: quia non fraudationis causa latitat, qui si iudicium acciperet, absolui deberet. Nec ad rem pertinet, quod fieri potest, ut damnatio sequatur. Nam & si in diem uel sub conditione debeat, fraudationis causa non uidetur latitare, tamen potest iudicis iniuria condemnari. Huic contradicit l. Fulcinius. 7. ff. si qui actione. ff. quib. ex causis in poss. eatur, his uerbis: Si qui actione de peculio, filij uel serui nomine conueniri possit, latitet: eo iure utimur, ut possint bona eius possideri & uenire, tamen nihil in peculio fuerit: quia esse potest, & rei indicatæ tempus spectamus, utrum

utrum sit, an non sit: & quod teneat actio, etiam si nihil in peculio fuerit.

XIII. Exceptio: Nisi debitor praesens iudicium suscipere compelli non possit. quae exceptio approbatur l. non uid. 3. ff. de iudicijs, his uerbis: Non uidetur frustrandae actionis causa latitare, qui praesens suscipere iudicium non compellitur.

XIII. Exceptio: Nisi creditor in bona non sit missus, uel missus in possessionem non uenerit. Haec exceptio colligitur ex d. l. 7. §. 1. cuius uerba uide §. eod. cap. causa 2. in prim. Huius exceptionis replicatio haec est: Nisi possideri non possit. quae replicatio approbatur l. cum unus. 12. §. fin. cum lege sequente. ff. de reb. iud. auth. possid. his uerbis: Si propter naturam rei, ueluti si praedium inundatum sit, aut propter latronum potentiam, non potest possideri: recte dicitur, non esse quod possideatur. Quamuis bona possessa non sint, quia nihil forte fuerit quod possideatur, aut sine controuersia non possideatur: creditor qui in possessionem missus, &c. Haecenus exceptiones aduersus causas uenditionis bonorum sunt propositae. Plures huiusmodi exceptiones uide §. cap. 6. quae 3. Ex quibus enim missio in bona locum non habet, ex ijs multo minus uenditio locum habere potest.

II. QVAE bona sint uendenda, uide §. cap. 6. q. 5.

III. QUIBUS VENDENDIUS competat?

I. Regula: Creditoribus regulariter ius uendendi competit. Quae regula approbatur l. cuius bonis. 9. uerf. sicut enim. ff. de curatorib. furioso. cuius uerba uide §. proxime. Huius regule exceptio prima est: Nisi petentibus creditoribus curator bonis uendendis a magistratu sit constitutus. Quae exceptio approbatur d. l. 9. his uerbis: Cuius bonis distrahendis curatores facere senatus permiserit, eius bona creditoribus uendere non permisit, quamuis creditores post id beneficium bona uendere maluerint. Sicut enim integra re potestas ipsis est, utrum uelint eligendi: ita cum alterum elegerint, ab altero abstinere debent. Multoq; magis id seruari aequum est, &c. Huius replicatio uidetur: Nisi curator constitutus mortuus sit. Sed reprobatu uerbis iam dictis hinc: Multo que magis, &c. Altera exceptio est, quoad eum creditorem, in cuius fraudem debitor non latitauit. huic enim ius uendendi non competit. Quae exceptio approbatur l. Fulcinius. 7. §. utrum ergo. ff. quib. ex causis in possess. eatur, his uerbis: Vtrum omnes bona eius uendere possunt qui latitat, hoc est, etiam hi aduersus quos non latitat: quia uerum est latitare: an uero is solus aduersus quem latitat, & fraudationis causa latitare, est non aduersus me latitet. Sed illud spectandum Pomponius putat, an aduersus omnes latitet: eumque solum posse hanc uenditionem impetrare, aduersus quem latitet. Concordat d. l. 7. illud sciendum, in fine. cuius uerba uide §. eod. cap. quae 1. causa 2.

II. Regula, De curatore bonis dato, proponitur §. lib. 17. cap. 9.

III. QUIBUS POTIUS BONA uendenda?

Definiri uidetur haec quaestio l. 1. ff. de privilegijs creditorum, his uerbis: Cum bona ueneunt debitoris, in comparatione extranei & eius qui creditor cognatusue sit, potior habeatur creditor cognatusue, magis tamen creditor quam cognatus: & inter creditores potior is, cui maior pecunia debetur.

V. QUANDO VENDENDA bona?

Post tempus a legibus statutum. quae regula approbatur l. cum apud. 10. §. fin. autem. ibi: post definitum a nobis tempus. C. de bonis auctorit. iudicis possid. cuius uerba uide paulo inferius quae 7. reg. 1. Concordat l. cum proponas. 9. §. fin. C. eod. tit. cuius uerba uide §. eod. cap. quae 1. causa 2. Sane quod tempus definitum sit ad uendenda bona, dubitatur. de qua re uide glossam.

VI. ANTECEDENTIA.

I. Regula, De impetrando prius iure uendendi a iudice, proponitur d. l. 9. §. fin. Cui concordat l. miles. 6. §. penult. ff. de re iudicata, his uerbis: Qui iudicati bona auctoritate sua distraxit, Furti actione, & Vi bonorum raptorum tenetur. Plane fructus praediorum, creditor qui in possessionem missus est, etiam sine iudice uendere uel locare potest & debet. de qua re uide §. cap. 6. quae 1. reg. 6. cum sequent. A' cuius autem loci iudice ius uendendi sit petendum & impetrandum, definitur l. 1. cum duab. legib. sequentibus ff. de reb. iud. auth. possid. his uerbis: Venire ibi bona oportet, ubi quisque defendi debet: id est, ubi domicilium habet: aut ubi quisque contraxit. Contractum autem non utique eo loco intelligitur, quo negotium gestum est, sed quo soluenda est pecunia.

II. Regula, De haste solemnitate, proponitur l. 1. §. l. 2. C. de fide instrum. ex iure haste. quarum uerba uide §. quae 1. prox. reg. 7. except. 3.

VII. OFFICIA VENDITORIS, item euentus & consequentia uenditionem.

I. Regula, De eo quod superfluum est ex precio redacto, ultra id quod uenditori debetur, deponendo, proponitur l. cum apud. 10. §. fin. autem, cum sequentibus. C. de bonis auct. iud. possid. his uerbis: Si hi qui detinent possessiones, uel ex sententia iudicis res uendiderunt, uel alio quocunque legitimo modo omne ius quod in ijs rebus habere noscuntur, in alias personas post definitum a nobis tempus transfulerint, & certas pecunias acceperint: quidquid superfluum inuentum fuerit, uel amplius quam eis debetur, hoc modis omnibus necesse est eos praesentibus tabularijs signare, & in Cimelarchio sanctae ecclesiae illius ciuitatis, in qua huiusmodi contractus celebratur, deponere:

ponere: attestacione uidelicet prius per memoratos tabularios conscribenda) praesente etiam eo qui res eas uendiderit, uel in alias personas transfulerit: ut per eam manifestetur tam quantitas pecuniarum, quae pro uenditione rerum uel translatione praestatae sunt, quam earum quae superfluae post dissolutum debitum inueniantur: ut si quis postea creditor apparuerit, & debiti cautionem ostenderit, possit ex his satis sibi facere. Prius scilicet rectore prouinciae sine aliquo damno causae faciente examinationem, & non concedente, nec uiros reuerendissimos economos, uel Cimeliarchas sanctae ecclesiae, in qua pecuniae deponuntur, aliquod detrimentum uel dispendium sustinere: per suam autem interlocutionem credentem praecipiente secundum modum debiti ex depositis pecunijs suam accipere debitum.

II. Regula, De attestacione super modo uenditionis conscribenda & insinuanda, proponitur uerbis iam dictis hinc: Attestacione uidelicet prius per memoratos tabularios conscribenda, &c. Concordat d. l. 10. §. ut autem, his uerbis: Ut autem non liceat creditor in uenditione uel translatione rerum, uel dolum, uel machinationem aliquam, uel circumscriptionem facere: iubemus attestacionem super hoc celebrandam apud defensorem locorum gestis interuenientibus insinuari, siue tantum ex precio, quantum debetur, siue plus siue minus colligitur: & praesentibus non tantum (sicut dictum est) tabularijs, sed etiam uiro reuerendissimo Cimeliarcha, apud quem (si ita contigerit) superfluae pecuniae signatae deponendae sunt, iusiurandum, sacrosanctis Euangelijs praepositis, uenditore uel translatore rerum praestante, quod neque iure celsionis transferuntur, nec dolo aliquo interueniente, minorem iusto rerum precio quantitatem acceperit, sed eam quam reuera cum omni studio potuerit inuenire.

III. Regula, De iureiurando a uenditore praestando, proponitur uerbis iam dictis hinc: Et praesentibus non tantum (sicut dictum est) tabularijs, &c.

III. Regula, De eo quod superfluum est ex precio redacto, debitori restituendo, proponitur l. in fraudem. 45. §. si plus. ff. de iure fisci, his uerbis: Si plus seruatum est ex bonis debitoris a fisco distractis, iure ac merito restitui postulantur. Concordat l. si non expedierit. 6. in prim. ff. de reb. iud. auth. possid. cuius uerba uide §. cap. 6. quae 1. reg. 5. except. 2.

V. Regula, De empti actione: quid ueniat in ea, seu emptori debeatur: ex primum de statua in honorem eius, cuius bona uenerunt, in publico posita, proponi-

tur l. Fulcinius. 13. ff. de privilegijs creditorum, his uerbis: Fulcinius refert, statuas in publico positas, bonis distractis eius cuius in honorem posita sunt, non esse emptoris bonorum eius: sed aut publicas, si ornandi municipij causa propositae sint, aut eius cuius in honorem posita sunt: & nullo modo eas detrahi posse. Vide item §. lib. 12. cap. 10. reg. 16. De concubina & liberis naturalibus proponitur l. bonis. 12. ff. eod. tit. his uerbis: Bonis uenditis, excipiuntur concubina & liberi naturales.

VI. Regula: Bonis uenditis, debitori nulla competit actio ad debita persequenda. quae regula approbatur l. imp. 4. C. de curatore bonis dando, his uerbis: Imp. Antoninus & Verus Augusti rescripserunt, bonis per curatorem ex senatusconsulto distractis, nullam actionem ex ante gesto fraudatori competere.

VII. Regula: Debitor uenditionem bonorum rescindi non potest. quae regula approbatur simul & distinguitur l. imp. 14. ff. de privilegijs creditorum, his uerbis: Imp. Antoninus & Verus Augusti rescripserunt, eos qui bona sua negat iure uenisse, prauidicio experiri debere, & frustra a principe desiderare rescindi uenditionem. Propositae regule exceptio prima haec est: Nisi non iure dicatur facta uenditio. quae exceptio approbatur uerbis iam dictis. Secunda exceptio est: Nisi minoris uenditio facta sit. Haec exceptio approbatur l. si minore. 3. C. de iure fisci, his uerbis: Si minore pretio quam res est, aperta fraude emptoris, uel gratia, quae obligata sunt fisco uenerunt, aditus procurator meus debitam quantitatem inferenti restitui ea praedia iubebit. Concordat l. 2. C. de fide instrum. ex iure haste. cuius uerba uide §. except. prox. Item concordat l. si quos. 16. C. de rescind. uend. cuius uerba uide §. except. prox. Item concordat l. 1. C. de praes. 30. uel 40. an. cuius uerba uide §. eod. cap. in fine. Tertia exceptio est: Nisi non ab eo cui uendendi ius fuit, uenditum, uel non iusto ordine ad uenditionem uentum sit. Haec exceptio approbatur l. 1. C. de fide instrum. ex iure haste, his uerbis: Quod in libellu contulisti procuratori meo, ad cuius officium desiderium tuum pertinet, allega: cui si probaueris, non auctore procuratore, uel eo cui uendendi fuit facultas, neq; habitis hastis, neque omni ordine peracto uenditas res esse: & id quod ex causa iudicari debes, exolueris: rescissa uenditione mala fide facta, eadem res recipies cum fructibus, quos ad emptorem mala fide peruenisse, uel peruenire debere, constiterit. Concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Duplex ratio desiderium tuum iuuat: & quod praetermissa hastarum solemnitate, possessiones tuas ex officio distractas suggeris: & quod precij uilitate ob exiguum debitum gratiosam emptionem in fraudem tuam contraque utilitatem rationum mearum aduersarium commen-

commentum fuisse dicis. Quapropter illi-
cita ista redargue, tam indemnitati fisci con-
sulturus, quam tuæ securitati operam datu-
rus. Concordat l. si quos. 16. C. de rescind. uend. his uer-
bis: Si quos debitorum mole depresso neces-
sitas publicæ rationis adstringat proprias di-
strahere facultates: qualitas rei & redituum
quantitas æstimetur, nec sub nomine subha-
stationis publicæ locus fraudibus relinqua-
tur, & c. Vide item j. lib. 11. cap. 5. quæst. 6. reg. 11. **Quar-
ta exceptio est:** Nisi rescriptum principis sit de rescin-
denda uenditione. Hæc exceptio reprobatu-
r. Imperatores. 14. in fine. ff. de priuilegijs creditorum. cuius uer-
ba uide s. ead. regula, in prim. Concordat l. quæcunque.
3. C. de fide instrum. & iure haste. cuius uerba uide j.
prox. **Quinta exceptio est:** Nisi minoris uiginti quin-
que annis bona uendita sint. Et hæc exceptio reproba-
tur d. l. 5. his uerbis: Quæcunque pro reliquis pro-
digorum in annonario titulo cæterisq; fiska-
libus debitis in quibuscunq; corporibus sub
auctione licitanda sunt, fisco auctore uendan-
tur: ut perpetuo penes eos sint iure dominij,
quibus res huiusmodi sub haste solennis ar-
bitrio fiscus addiderit. & si quidem unquam,
ut à fisco facta uenditio possit infringi, au-
thoritate rescripti fuerit impetratum, nul-
lus obtemperet: cum etiã minoribus, si qua-
do aliquid ex rebus eorū pro fiscalibus de-
bitis addicatur emptoribus, repetitionis fa-
cultas in omnem interceptiuræ ætatem. **Pla-
ne minoris quatuordecim annis, seu pupilli bona uendi
non possunt:** & uenditio facta, ipso iure non ualet. de
qua re uide s. cod. cap. quæst. 1. except. 1. Plures propo-
sita regulæ exceptiones colligi possunt ex ijs qua pro-
posita sunt in questionibus præcedentibus huius capi-
tis. Nam quæ ibi dicta sunt, hic serè omnia exceptionum
loco possunt repeti. Vide item j. lib. 11. cap. 5. q. 6. reg. 11.
Replicationes præcedentium ex-
ceptionum generales.

Planè dictarum exceptionum replicatio generalis
prima est: Nisi debitor, qui uenditionem rescindi deside-
rat, id quod debet non offerat uel soluat. quæ replicatio
approbatu-
r exemplo l. si minor. 3. ibi: debitam quanti-
tatem inferenti. C. de iure fisci. cuius uerba uide paulo
superius exceptione 2. Concordat l. 1. ibi: & id quod ex
causa. C. de fide instrum. & iure haste. cuius uerba uide
s. except. 3. Altera præcedentium exceptionum re-
plicatio est: Nisi longissimi temporis prescriptio obstet.
Hæc replicatio approbatu-
r. l. 1. C. de prescript. trig. an-
norum, his uerbis: Cum adseueras, te absente
eos qui oculos prædijs tuis imposuerant,
operam dedisse, ut annonariæ collationis
prætextu uili precio ab officio præsidali
prædia tua distraherentur: si legitimi tem-
poris spacium ex uenditionis die fluxit, qui
provinciam regit, inter uos cognoscet, &
quod publico iuri prescriptum est, statuet.
Sin autem, & c. Hæc de euentis & consequenti-
bus uenditionem bonorum sint dicta. Plura de uendi-

tionem bonorum uide in uenditione pignori. Planè hu-
ius etiam loci sunt ea quæ habentur de comparatione
creditorum, qui scilicet potiores sint in bonis debito-
ris: item ea quæ habentur de separationibus. Ideoque
de hisce sequitur.

**DE PRIVILEGIIS CRE-
DITORUM, seu qui in bonis debitoris
potiores habeantur.**

Cap. IX.

Venditis bonis, sequitur, ut precium ex bonis re-
dadum inter creditores distribuatur. Verum
eo non sufficiente, queritur, uter utri sit præse-
rendus: de qua re in hoc titulo tractabitur.

1. Regula, De fisco. Fiscus creditor regulariter cæte-
ris creditoribus præfertur. quæ regula approbatu-
r. l. 46. §. fiscus. ff. de iure fisci, his uerbis: Fiscus
semper habet ius pignoris. Concordat l. si cum
pec. 3. C. de priuilegio fisci, his uerbis: Si cum pecu-
niam pro marito soluere, neque ius fisci in
te transferri impetrasti, neque pignoris cau-
sa domum uel aliud quid ab eo accepisti:
habes personalem actionem, nec potes præ-
ferri fisci rationibus, à quo dicis ei uestigal
denuò locatum esse: cum eo pacto uniuersa
quæ habet habuit: ue eo tempore, quo
ad conductionem accessit, pignoris iure fi-
sco teneantur. Salua igitur indemnitate fi-
sci, debitorem tuum pro pecunia, quam
pro eo fisco soluisti, more solito conueni-
re non prohiberis. Concordat item l. 1. C. si propter
publicas pensiones. cuius uerba uide j. lib. 11. cap. 5.
quæst. 6. reg. 11. except. 3. Proposita regulæ exceptio pri-
ma hæc est: Nisi pœnam fiscus persequatur. quæ excep-
tio approbatu-
r. l. in summa. 17. ff. de iure fisci, his uer-
bis: In summa sciendum est, omnium fiska-
lium pœnarum petitione creditoribus post-
poni. Concordat l. unica. C. pœnis fiscalibus credito-
res præferri, his uerbis: Rem suam persequen-
tibus pœnæ exadio postponitur. Sicut ita-
que in fortis quantitate fisci persecutio po-
tior est: ita in triplo, quod pœnæ nomine ad-
iectū est, propria forma obseruanda est. Con-
cordat item l. non possunt. 11. ff. de iure fisci. cuius uerba
uide j. lib. 11. cap. 3. quæst. 4. reg. 5. Proposita exceptio-
nis replicatio est: Nisi creditor per exceptionem possit
submoueri. quæ replicatio approbatu-
r. l. quod plac. 37. ff. de iure fisci, his uerbis: Quod placuit, fisco non
esse pœnam petendam, nisi creditores suum
recuperauerint: eò pertinet, ut priuilegium
in pœna contra creditores non exerceatur,
non ut ius commune priuatorum fiscus ad-
mittat. Huius exemplum proponitur l. Statius. 48. §.
fin. ff. eod. it. his uerbis: Cornelio Fœlici mater scri-
pta hæres, rogata erat hæreditatem restituere
post mortem suã. cum hæres scripta con-
demnata esset, & fisco omnia bona mulieris
occuparentur: dicebat Fœlix, se ante pœnam
esse: hoc enim constitutum esse. Sed cum
nondum

nondum dies fideicommissi uenisset: quia
posset prius ipse mori, uel etiam iure alias
res acquirere: repulsus est interim à peti-
tione. Secunda exceptio est: Nisi creditor rem suam uin-
dicet. quæ exceptio approbatu-
r. l. 1. C. de priuilegio fisci, his uerbis: Bona mariti tui, si ob reliqua admi-
nistrationis primipilarie à fisco occupata
sunt: res quas tuas esse liquidò probaueris,
ab alijs separatæ tibi restituantur. Tertia ex-
ceptio est: Nisi alij creditori res debitoris pignori sint
obligatæ. hoc enim casu fisco præfertur. quæ exceptio
approbatu-
r. l. si pignus. 8. ff. qui pot. in pig. his uerbis: Si
pignus specialiter res publica accepit: dicen-
dum est, præferri eam fisco debere, si postea
fisco debitor obligatus est: quia & priuati
præferuntur. Huius exceptionis replicatio prima
hæc est: Nisi postquam debitor fisco fuit obligatus, res
suas alteri obligauit. quæ replicatio approbatu-
r. l. 2. C. de priuilegio fisci, his uerbis: Quamuis ex causa
dotis uir quondam tuus tibi sit condemna-
tus: tamen si priusquam res eius tibi obli-
garentur, cum fisco contraxit, ius fisci cau-
sam tuam præuenit. Quòd si post bonorum
eius obligationem rationibus meis cœpit
esse obligatus, in eius bona cessat priuile-
gium fisci. Huius replicationis replicatio hæc est: Nisi
nouatio tantum prioris debiti, & reliquam summam sa-
cta sit, nõ nouum pignus constitutum. quæ duplicatio ap-
probatu-
r. l. ult. in princ. ff. qui potiores in pignore, his
uerbis: Titius Scia ob summam, qua ex tute-
la ei cõdemnatus erat, obligauit pignori om-
nia bona sua quæ habebat, quæque habi-
turus esset. postea mutatus à fisco pecuniã,
pignori ei res suas omnes obligauit: & intul-
lit Scia partem debiti, & reliquam summam
nouatione facta eidem promisit, in qua obli-
gatione similiter, ut supra, de pignore con-
uenit. quæ situm est, an Scia præferenda sit fi-
sco & in illis resibus, quas Titius tempore
prioris obligationis habuit: item in his re-
bus, quas post priorem obligationem ad-
quisiuit, donec uniuersum debitum suum
consequatur? Scæuola respondit, nihil pro-
poni, cur non sit præferenda. Secunda repli-
cationis loco notandum, quòd quamuis alius creditor
habeat hypothecam generalem, tamen fiscus præfere-
tur in bonis post suam obligationem adquisitis. quæ re-
plicatio approbatu-
r. l. si is qui. 28. ff. de iure fisci, his uer-
bis: Si is qui mihi obligauerat quæ haberet,
habiturusque esset, cum fisco contraxerit:
sciendum est, in re postea adquisita fisco
potiorem esse debere, Papinianum respon-
disse. quod & constitutum est. præuenit e-
nim causam pignoris fiscus. Quarta propo-
sita regulæ exceptio est: Nisi alij creditori sit solutum,
uel à debitore alienatum. hoc enim casu uidetur eius
exceptio hæc reprobatu-
r. l. penult. C. de priuilegio fisci, his uerbis: Cum patrem tuum fisci debitorem

fuisse demonstras, eumq; nubenti tibi pos-
sessionem dedisse alleges: procuratorẽ ius
fisci exequentem, eam iure pignoris reuo-
care potuisse intelligis. Planè uidetur exceptio
proposita admittenda, primum, si creditor ignorauit et-
iam fisci debitorem esse. Sed hæc distinctio reprobatu-
r. l. de ferre. 18. §. fin. ff. de iure fisci, his uerbis: Papinia-
nus tam lib. v. 1. quàm x. 1. Responsorum scri-
bit, ita demum publicam auferri pecuniam
ei qui, cum erat creditor, in solutum pecu-
niam accepit, si aut sciebat, cum accipiebat,
publicum quoque debitorem esse: aut po-
stea cognouit, antequam consumeret pecu-
niam. Sed placet omnino ei pecuniam aue-
rendam esse, etiam si ignorauit, cum consu-
meret: & postea quidam principes directam
actionem competere ablatæ pecunia rescri-
pserunt, ut & Marcellus lib. v. 1. Digest. scri-
bit. Secundo admittitur exceptio proposita, si ante-
quam fisci debitor esse cœperit, alienauit, uel in solutum
dedit. quæ distinctio approbatu-
r. l. si quis. 9. §. sed in ijs. C. de bonis proscriptorum, his uerbis: In ijs qui fiska-
libus actibus nexi sunt, & pro ratiocinijs
proscribuntur & condemnantur, placuit, si
quid proprium uxor habuerit, uel à marito
datum ante initiũ actus, ex quo origo frau-
dis ac uitij in iudiciũ deducta est: si quid de-
inde in emancipatos filios donatione col-
latum est, antequam crimẽ oriatur, inteme-
ratum apud accipientiũ iura persistere, nec
quidquam fisco in qualibet causa teneatur
obnoxium: nisi quod in dominio proprio,
cum obligari cœpit, habuerit: uel quod agēs
tam suo, quàm uxoris suæ, uel filiorum, uel
cuiuscunq; præterea nomine cõparauit: ex-
ceptis duntaxat Cæsarianis uel Catholicia-
nis, qui ab omni iuris beneficio excludun-
tur, nisi probata à nobis purgataque ratiocinia
fuerint: ut quod innoxie habuerint, trãf-
mittendi copiam habeant. Concordat l. 1. C. de iu-
re fisci, his uerbis: Si priusquam fisci rationibus
pater uester obligaretur, perfectam prædiorum
donatione fecisse fuerit pbatus: quod
citra fraudem creditorum gestum est, nõ re-
scinditur. Concordat item l. si debitor. 4. C. de priui-
legio fisci, his uerbis: Si debitor, cuius fundum
fuisse & ipse confiteris, prius eum distraxit,
quàm fisco aliquid debuit: inquietandum
te nõ esse, procurator meus cognoscet. Nam
et si postea debitor extitit, non ideo tamen
ea quæ de dominio eius excefferunt, pi-
gnoris iure fisco potuerunt obligari. Propo-
sita distinctio replicatio proponitur l. si quis. 9. §.
fin. ibi: exceptis duntaxat. C. de bonis proscripto-
rum. cuius uerba uide paulo superius. Porro ex iam
dictis constat, si debitor fisci quid alienauit uel in solu-
tum dedit, ad illud repetendum fisco actionem compe-
tere. de qua actione plura dicentur j. lib. 11. cap. 3.
quæst. 8. Nunc quintam propositæ regulæ exceptionem
uideamus.

uideamus. Quinta exceptio est: Nisi fiscus actione, quā ab alio iure successionis est consecutus, experietur. quae exceptio approbatur l. non intelligitur. 3. §. si posteriori. ff. de iure fisci, his uerbis: Si posteriori creditori fiscus successerit, eo iure utitur, quo is usurus erat, cui successit. De hac re uide plura j. lib. ii. in iure fisci. Haecenus igitur de prima regula sit dictum.

II. Regula, De eo qui in fisci locum successit. Is quoque perinde ac fiscus ceteris creditoribus praefertur. quae regula approbatur l. ult. C. de privilegio fisci, his uerbis: Si in te ius fisci, cum solueres reliqua debitoris, pro quo satisfaciebas, tibi competens iudex adscripsit & transtulit: ab ijs creditoribus, quibus fiscus potior habetur, res quas eo nomine tenes, non possunt inquietari. Concordat l. in fraudem. 45. §. qui pro. ff. de iure fisci, his uerbis: Qui pro alio à fisco conuentus debitum exoluit, nonnunquam postulat persecutionem bonorum eius pro quo soluerit: in quo etiā adiuuari per officium iudicis solet. Plura de hac re uide j. reg. 17.

III. Regula, De republica. Respub. quoque post fiscum ceteris creditoribus praefertur. quae regula approbatur l. penult. in fine. ff. de privilegijs creditorum, his uerbis: Respublica creditrix omnibus chirographarijs creditoribus praefertur. Concordat l. 2. C. de debitoribus ciuitatis, his uerbis: Apud eos quos superstites integris facultatibus esse prouideris, uel quorum haeredes incolumia retinent patrimonium, &c. Huic quodammodo uidetur contradicere l. simile. 10. ff. ad municipalem, his uerbis: Simile priuilegium fisco nulla ciuitas habet in bonis debitoris, nisi nominatim id à principe datum sit. Huic concordat l. 2. C. de iure reipub. his uerbis: An respub. in cuius locum successerit, ideo quia satisfecisse, &c. Sed & propositae regule exceptio prima hac haec: Nisi bona debitoris alij pignori sint obligata. tunc enim reipub. praefertur. quae exceptio approbatur l. si ignor. 3. C. de remiss. pign. his uerbis: Si ignorante te uel inuito, debitor tuus, qui uniuersa bona sua ob pecuniam debitam tibi obligauerat, etsi cū republica postea contraxit, ius tuum non laesit. Alias exceptiones uide §. reg. 1. quae enim exceptiones priuilegio fisci possent opponi, eadem republicae multo magis obstant.

III. Regula: Causa dotis potior est, & ceteris creditoribus mulier dotem repetens praefertur. quae regula approbatur l. dotis. 9. C. de iure dotium, his uerbis: Dotis tuae potiolem causam magis esse conuenit, quam reipublicae, cui idem maritus obnoxius factus est. Propositae regule exceptio prima hac est: Nisi mulier haeretica sit. quae exceptio approbatur Nouell. c. 109. his uerbis: Ex quo praerogatiuam mulieribus dedimus in dotibus quidem, ut antiquioribus creditoribus praefertantur, & meliore loco sint, quanquam tempore uincantur: in donationibus uerò pro-

pter nuptias, ut pro ratione temporum quibus factae sint, hypothecarum ius habeant: omnibus in praesentia per hanc sacram legem nostram notum facimus, quòd & hanc praerogatiuam, & tacitas hypothecas, & omnia alia quae mulieribus in diuersis priuilegijs à nostris concessa sunt legibus, his solis praebemus, ut ex his fructum capiant, illorum quae utantur beneficijs, quae diligentiam adhibent, quòd magis rectam & adorandam fidem nostram (nempe Catholicae & Apostolicae Ecclesiae) retineant, & participant salutari in ea communione: Quae enim à sancta Catholica & Apostolica Dei Ecclesia seipfas separant, neque in contaminata in ea communione cum Deo amantiss. huius sacerdotibus participare sustinet, eas neuiquam uolumus huiusmodi priuilegijs perfrui. Secunda exceptio est: Nisi non mulier ipsa, sed haeres eius dotem repetat. quae exceptio approbatur l. unica. C. de priuilegio dotis, his uerbis: Scire debes, priuilegium dotis, quo mulieres utuntur in actione de dote, ad haerem non transire. Huius exceptionis replicatio est: Nisi haeres filius uel nepos sit mulieris defunctae. quae replicatio approbatur Nouell. c. 91. in princ. ibi: neque enim. & §. si uerò nihil, in fine. cuius uerba uide paulò inferius ead. reg. except. 7. Tertia exceptio est: Nisi & alius creditor, cui mulier praeferrī cupit, priuilegium habeat. Haec exceptio reprobat l. 2. §. ad haec omnia. C. qui potiores in pignore. cuius uerba uide j. except. 6. Concordat Nouell. const. 97. §. his consequens, usque ad §. quia uerò, his uerbis: Scimus nonnullas hypothecas ex priuilegijs à legibus ipsis concessis, tempore posteriores cum sint, uel antiquioribus creditoribus praeferrī: nempe cum quis pecunia sua effecerit, ut uel nauis ematur, extruatur, aut reficiatur, uel fortè domus exaedificetur, uel etiam ager comparatur, aut aliud quiddam. In omnibus enim hisce posteriores creditores, quorum pecunijs res uel comparatae uel renouatae sunt, potiores sunt his qui uel multò antiquiores existunt. Quaesitum est igitur, si mulier praetendens in uetere dote & augmento priuilegium (quatenus tamen id priuilegium, ut praedictum est, seruetur) prioribus praualere uelit creditoribus: ueniat autem & alter creditor, qui licet tempore posterior sit, praetendat tamen suis pecunijs comparatam quaesitam se uel nauem, uel domum, uel agrum, & conuenire ut in ijs rebus, quae suis pecunijs comparatae quaesitae sint, praedictum priuilegium habeaturum dotè oporteat etiam huiusmodi praeferrī: an uerò alijs quidem creditoribus, qui talia non praetendant, praualere debeat, his autem cedere: quando quidem per ipsorum substan-

substantiam ea res quaesita fuerit: Ac longa sanè deliberatione de his habita, intuenire tamen non potuimus iuste mulierem tali alicui cedere priuilegio. Videmus enim, quata ex ea re secutura sit absurditas, si ignobilioribus quidē mulieribus ex corpore suo accedat quaesitus, exindeque uictum habeat: bene uerò & pudicè educatis, & insuper tā se quā substantiam suam in domū mariti deducen-

10 tibus, nō solum nullus ab improbè uicā de-

10 gētibus maritis cōparasse accedat, sed etiam adigantur ad paupertatē, neq; aliquid praeterea spei habeant reliquum. Unde secundū hanc uolumus, ut quamuis alterius tandem pecunijs aliquis cōparasse agrum, aut refecisse domū, aut etiam praediū emisse uideatur: nequeat tamē id genus priuilegia mulieribus opponi. Nam & imbecillitatem mulieris sexus satis nouimus, & quòd facillè contra ipsas circumscriptiones procedunt. 20

10 deminui uerò ijs dotem nulla ratione concedimus: cū satis sit, quòd lucris careant, etsi prior inueniatur donatio ante nuptias, & cum satis magna illis exinde iactura proueniat, non uolumus, ut itē de ipsa dote in periculum ueniant. Ait imp. Quatenus tamen id priuilegiū, ut praedictum est, seruetur. De hoc uide paulò inferius except. 12. Concordat l. dotis tua. 9. C. de iure dotium, cuius uerba uide §. eadem reg. in princ. Planè exceptio proposita admittitur in exceptionib. proximè sequentib. Quarta exceptio est: Nisi ad militiam adipiscendam, uel ob similem causam quis marito mutuum dederit pecuniam, conuenitque, ut is potior sit. hic enim mulieri in causa dotis praefertur. quae exceptio approbatur d. Nouell. c. 97. §. quia uerò, his uerbis: Sancimus, si quis occasione militiae, uel ut aliquis referatur inter statutos, uel ob alias huiusmodi causas reuera aurum mutuum dederit, & id ipsum expressis uerbis descriptū sit in instrumēto, & de hoc

40 pactum conuentum sit, ut casu facto solus is potior sit, qui in hanc causam credidit, ut in hac sola specie mulier cedat: non temerè illi habenda fides, ne per testes quidem, nisi negotium interueniente scriptura confectum sit, & testium subscriptiones habeat, & ipso actu processerit. tunc enim, si per omnes huiusmodi uias negotiū decurrat, suspicione uacat: & conuenit, ut qui isto modo contrahunt, suis rebus non defraudentur. Omni-

50 bus alijs praualeat mulier, iuxta priuilegiū quod iam ipsis à nobis concessum est. Quinta exceptio est: Nisi fiscus creditor sit. huic enim mulier non praefertur. quae exceptio approbatur l. utilitas. 3. C. de primipilo, his uerbis: Vilitas publica praeferenda est priuatorum cōtractibus. Et ideo, si cōstiterit, fisco satisfactum esse ob causam primipili, poteris obligatam possessionē titulo dotis petere, ut satis doti fieri possit. Concor-

dat l. satis. 4. C. in quibus causis pignus dedit contrahitur, his uerbis: Satis notum est, & item constitutum, bona earum in dotem data, quae nuptae sunt ijs qui primipili sarcinā lubeunt, obnoxia necessitati eius teneri: uerum certo ordīne, ut scilicet tunc demum ad hoc mulieris patrimonium periculum respiciat, si uniuersis uiri ac nominatorū facultatibus exhaustis, nihil residuū inueniatur. sexta exceptio est: Nisi hypothecarij sint creditores. hi enim uidentur mulieri praeferrī, quia praefertur & fisco, ut §. reg. 1. except. 3. est ostensum. Verum haec exceptio reprobat l. asiduis. 12. C. qui potiores in pignore, his uerbis: Asiduis aditionibus mulierum inquietati sumus, per quas suas dotes deperditas esse lugebant, & ab anterioribus creditorib. substantias maritorū detentas. Nos itaq; ad antiquas leges prospeximus, in personalibus actionibus rei uxoriae actioni, quā in praesentia sustulimus, magnā praerogatiuam praestantes, ut contra omnes penè personales actiones habeant priuilegia, & creditores alios antecedant, licet fuerant anteriores. Et haec cum in personalibus statuerant actionibus, si hypothecam respiciebant, illicd iusticię uigorem relaxabāt, & senioribus hypothecis nouas mulieris hypothecas, si habeant actiones, expellebant nec ad fragilitatem mulierem respicientes, nec quòd & corpore & substantia & omni uita sua maritus fungitur, cum penè mulieribus tota substantia in dote constituta est. Oportebat enim maritōs disponi creditoribus suis ex sua substantia satisfacere, non de dote mulieris, quam ad suos uictus, suasq; alimonias mulier possidet, uel à semetipsa datā, uel pro ea ab alio. Ad haec omnia respicientes, & remittentes, quòd & alias duas constitutiones fecimus pro dotibus mulieribus subuenientes, & omnia in unū colligentes: sanctimus, ex stipulatu actionem, quam mulieribus iam pro dote restituenda dedimus, cuique etiam tacitam donauimus inesse hypothecam, potiora iura contra omnes habere mariti creditores, licet anterioris sint temporis priuilegio uallati. Cum enim in personalibus actionibus (secundum quod diximus) tali priuilegio utebatur res uxoria: quapropter nō in hypotheca hoc mulieri & nunc indulgemus beneficium, licet res dotales uel ex his aliae comparatae non extent, sed quocumque modo uel dissipatae uel consumptae sint? si tamen re ipsa fuerint parti mariti datae? Quis enim earum non misereatur propter obsequia quae maritis praestant, propter partus periculum, & etiam liberorum procreationem, pro qua multa nostris legibus inuenta priuilegia sunt? Et ideo quod antiquitas quidem dare incōpit, ad effectū autem

tem non pertulit, nos plano legis articulo
 cōsummauimus: & siue liberos habeat mu-
 lier, siue ab initio nō habuit, siue progenitos
 amisit, hoc ei priuilegium indulgemus. Ex-
 ceptis uidelicet contra nouercas anterioris
 matrimonij filijs, quib. pro dote matris suæ
 iam quidem dedimus hypothecam contra
 paternas res uel eius creditores, in præfenti
 autem similē prærogatiuam eis seruamus:
 ne quod posteriori datum est uxori, hoc an-
 teriori negetur: sed sic maneat eis ius incor-
 ruptū, quasi adhuc uiuente etiam matre eo-
 rum. duabus enim dotibus ab eadem sub-
 stantia debitis, ex tēpore prærogatiuam ma-
 nere uolumus. *Concordat l. cum tibi. 10. C. eod. tt.*
eius uerba uide 7. Septima exceptio est: Nisi ab alijs
quoq; dos anterior petatur. hi enim mulieri dotem po-
steriori tempore datam persequenti præferuntur. quæ
exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce: Ex-
ceptis uidelicet contra nouercas anterioris
matrimonij filijs, quibus pro dote matris
suæ iam quidem dedimus hypothecam, &c.
Concordat Nouell. c. 9. in prim. usq; ad 5. sed illud, his
uerbis: Quidam, cum & initio uxore habuisset
in matrimonio, & ea amissa, deinde alte-
ram sibi adiunxisset, dote utriq; suscepta,
procreatisq; ex priore liberis, humanis re-
bus excelsit, secunda uxore etiamnum su-
perstite. Volebat igitur secūda uxor datam
à se dotem exigere, freta priuilegio à nobis
concesso, contradicebant ei ex prioribus nu-
ptijs suscepti filij, prætendentes & ipsi ma-
ternam dotē. Et in cōtrouersia erat, an prio-
re uxore non amplius superstite, illius filios
contra secundam dotem mouentes actionē
admitti oporteret? Neq; enim id priuilegij
alij uel hæredibus, uel creditoribus, aut eti-
am dedimus, aut adhuc damus, præterquam
solis filijs. Ac multæ contentiones ea in re
exortæ sunt, dicente secunda uxore, prioris
uxoris dotem maritū, uel antequam ad se-
cundas peruenisset nuptias, in sumptis: ne-
que iustum esse, ut cum maritus amplius in
bonis reliquisset non inueniatur, quam qua-
tum ad solam secūdam dotem sufficiat, ipsa
propriam quidem dotem amittat, illi uerb-
iam consumptam recipiant. At filij ius hypo-
thecarum protulerūt, quod omnino, si quid
in bonis defunctus relinqueret, defunctæ
iam uxoris hypothecæ antiquiores essent,
quàm secundæ. His itaq; in controuersiam
deductis, illud sanè in cōfesso, & nostris iam
expressum legibus est, quod si quid ex re-
bus prioris aut secundæ dotis appareat, id
necesse sit aut prioris filios, aut secūdam u-
xorem, aut si & ipsa mortua sit, eius habere
filios, singulos prout aliquid se in ea re iuris
obtinere ostenderit. Siquidem eo casu &
actio in rem siue de dominio uindicādo di-

rectè cōpetit, & unumquemq; oportet ob-
 tinere quod suum est, nullo indigens priui-
 legio. Si uerò nihil earum rerum, quæ ad al-
 terutram pertineat dotē, appareat: aut quæ-
 dam appareant, quædam desiderantur: siue
 superstites sint uxores, priore fortè matri-
 monio per diuortium soluto, & dotis exa-
 ctione mulieri competente, siue ambæ mor-
 tuæ sint existentibus filijs, siue altera ex his:
 potiore esse in his quæ desiderantur prio-
 rem, & ex ea prognatos filios, antiquiorem
 dotem prætendentes. Idem dicere fas est &
 de nepotibus, & pronepotibus, & reliqua
 deinceps successione, cuiuscunq; sexus sint.
 Quemadmodum enim, si duo debita sint fi-
 scalia, necesse est antiquius debitū potius ef-
 se posteriore: ita & hoc casu necesse est, prio-
 ra priuilegia primæ dotei tribui, & secūda se-
 cundæ: neq; dote præferre doti, neq; hy-
 pothecam hypothecæ: sed quod antiquius
 est, & plus habet tēporis, id manere prop-
 iam firmitatem & prærogatiuam obtinens.
 Nam tempora hypothecarū mutare aut tol-
 lere, nulla ratione sustinemus. Atq; hæc dici-
 mus, nō quod ignoremus, alibi quoq; ista in
 nostra determinata esse legislatione: quia
 tamen omnino apud nos agitata sunt, & di-
 uersas ea res quæstiones habuit, propterea
 etiam ad præfentis legis condendæ neces-
 sitatem deuenimus, non ut hoc primū tem-
 pore id sanciremus, sed ut omnib. id mani-
 festius & clarius redderemus. *Proposite ex-*
ceptionis replicatio est: Nisi res dotales posterioris do-
tis adhuc apud maritū, cuius hæres extant, tunc enim
in ijs causa dotalis posterior præferatur priori. quæ repli-
catio approbatur uerbis iam propositis hisce: His ita-
que in controuersiam deductis, illud sanè in
confesso, & nostris iam expressum legibus
est, quod si quid ex rebus prioris aut secun-
dæ dotis appareat, &c. At Imperator: Nostris
iam expressum legibus est. Scilicet in rebus.
30. in prim. C. de iure dotium. cuius uerba uide 7. ead. reg.
in fine, replic. generali. Octaua exceptio est: Nisi cre-
ditoris alterius contractus antiquior sit, quam causa do-
tis. Hæc exceptio reprobatur l. asiduis. 12. C. qui potio-
res in pignore. cuius uerba uide paulo superius except.
6. Nona exceptio est: Nisi nuptie, quarum causa dos
data est, non sint secute. Hæc exceptio reprobatur l. 2.
5. fin. cum duabus legib. sequentib. ff. de priuilegijs cre-
ditorum, his uerbis: Si ipsa dedit dotem, & nu-
ptijs renunciatū est: tamen ipsa dotem con-
dicat, tamē æquum est hanc ad priuilegium
admitti, licet nullum matrimonium cōtra-
ctum est. Idem puto dicendū, etiam si minor
duodecim annis in domum quasi uxor de-
ducta sit, licet nō dum uxor sit. Interest enim
reipublicæ, & hanc solidum cōsequi, ut æta-
te permittente nubere possit: dabimusq; ex
his causis ipsi mulieri priuilegium. Decima
exceptio

exceptio est: Nisi maritus seruus apparuit. Et hæc exce-
 ptio reprobatur l. si cum dote. 22. §. fin. ff. soluto matri-
 monio, his uerbis: Si mulier in cōditione mariti
 errauerit, putaueritq; esse liberū, qui seruus
 esset: concedi oportet quasi priuilegium in
 bonis uiri mulieri: uidelicet, ut si sint & alij
 creditores, hæc præferatur circa actionem
 de peculio: ut tamen, si dominus aliquid de-
 beat seruus, nō præferatur mulier: nisi in his
 tantum rebus, quæ uel in dotem datæ sunt,
 uel ex dote comparatæ, quasi & hæc dotales
 sint. *Vndecima exceptio est: Nisi cum seruis existe-*
ret maritus, domino suo quid debuit. in hoc enim mul-
ier non præfertur. quæ exceptio approbatur simul ex di-
stinguuntur uerbis iam propositis hisce: Ut tamē, si
domino aliquid debeat seruus, non præfe-
ratur mulier: nisi in his, &c. Duodecima exce-
ptio est: Nisi cōstante matrimonio dos repetatur. Hæc
exceptio reprobatur l. ubi adhuc. 29. C. de iure dotium,
his uerbis: Vbi adhuc matrimonio constituto
maritus ad inopiam sit deductus, & mulier
sibi prospicere uelit, resq; sibi suppositas pro
dote & ante nuptias donatione rebusq; ex-
tra dotem constitutis tenere: nō tantum ma-
riti res ei tenent, & super his ad iudiciū uo-
catæ, exceptionis præsidium ad expellendū
ab hypotheca creditorem secundum præsta-
mus: sed etiam si ipsa contra detēctores re-
rum ad maritum suum pertinentium super
ijdem hypothecis aliquam actionem secun-
dum legum distinctionē moueat, nō obesse
ei matrimonium adhuc constitutum sanc-
imus: sed ita eam posse eadem res uindicare
uel à creditorib. posterioribus, uel ab alijs, q
non potiora iura legibus habere noscuntur,
ut potuisset, si matrimonium eo modo dis-
olutum esset, quo dotis & ante nuptias do-
nationis exactio ei cōpetere poterat. Ita ta-
men, ut eadem mulier nullam habeat licen-
tiam eas res alienandi uiuere marito, & ma-
trimonio inter eos constituto: sed fructibus
earum ad sustentationem tam sui, quam ma-
riti, filiorumque, si quos habet, utatur: credi-
toribus scilicet mariti contra eum eiusque
res, si quas fortè adquisierit, integra iura sua
habētibus: ipsis etiam marito & uxore post
matrimonij dissolutionem super dote & an-
te nuptias donatione, pro dotalem instru-
mētorum tenore, integro suo iure potituris.
Decimatertia exceptio est: Nisi nō ipsam dotem, sed do-
tis augmentum mulier petat. Hæc exceptio approbatur
Nouell. c. 97. §. ceterum si mulier, his uerbis: Si mul-
ier rem immobilem in bonis nō habeat, sed
augmentum dotis in mobilibus conscribat:
certa esto, quod priuilegium habitura non
sit, nisi in pristina dote duntaxat, nō item in
simultaneo fortè augmento. Nam quod ini-
riō extitit, hoc in uniuersum omni suspicio-
ne solutū est: quod postea per machinatio-

nem accessit, inducit & præ se fert defrau-
 dandorum creditorum consilium. neq; ra-
 tione aliqua uolumus, ut homines per priui-
 legium à nobis cōcessum dotibus oblectan-
 tur. *Proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi*
augmentum dotis in immobilibus rebus constitutur.
quæ replicatio approbatur d. c. 97. §. si res utrinque, his
uerbis: Si res utriq; immobiles nō sint, uxor
quidem omnino augmentum celebret in im-
mobilibus, ut tam dos quàm augmentum
consimiliter ex omni parte contra antiquio-
res creditores priuilegium habeant, scilicet
accessione nullā in se recipiente cōtrouer-
siam. Maritus uerò etiam in mobilibus au-
gmentum facito: nihil enim exinde damni
oritur. Cæterum si mulier, &c. Cetera uide 5.
ead. except. in prim. Decimaquarta exceptio est: Nisi
non dotem, sed ante nuptias donationem mulier petat.
Hæc exceptio approbatur l. asiduis. 12. §. fin. C. qui po-
titores in pignore, his uerbis: Hæc autē tantum ad
dotem sancimus, non autem ante nuptias
donationem, quam suo tempore seruire di-
sponimus, & habere inter creditores sui tē-
poris ordinem. si enim pro lucro fouemus
mulieres: sed ne damnum patiantur, suisq;
rebus defraudentur, curamus. At Imp. Hæc
autem. Hæc quæ sint, uide paulo superius except. 6.
Huic exceptioni uidetur contradicere l. ubi adhuc. 29.
C. de iure dotium. cuius uerba uide 5. except. 12. Deci-
maquinta exceptio est: Nisi paraphernalia, non dotem
mulier petat. Hæc exceptio reprobatur d. l. 29. ibi re-
busq; extra dotem constitutis.
 Replicatio præcedentium exceptio-
 num generalis.
 Hactenus exceptiones contra dotis priuilegium pro-
 positæ sunt. earum autem exceptionum replicatio ge-
 neralis hæc est: Nisi res ipsa dotales extant, uel res ex-
 rebus dotalibus comparatæ. Nam in hisce rebus, prædi-
 ctis exceptionibus non obstantibus, mulier priuilegiū
 dotis retinet, quæ replicatio approbatur l. in rebus. 30.
 in prim. C. de iure dotium, his uerbis: In rebus dota-
 libus, siue mobilibus, siue immobilibus, seu
 se mouētibus (si tamē extāt) siue estimatæ si-
 ue inæstimatæ sint, mulierē in ijs uindicādis
 omnē habere post dissolutum matrimoniū
 prærogatiuam, iubemus: & neminem credi-
 torum mariti, qui anteriores sunt, posse sibi
 potiore causam in ijs per hypothecam uē-
 dicare: cum eadem res ab initio uxoris fue-
 rant, & naturaliter in eius permanerunt do-
 minio. Non enim quod legum subtilitate
 transitus earum in patrimonium mariti ui-
 deatur fieri, ideo rei ueritas deleta uel con-
 fusa est. Volumus itaque eam in rem actio-
 nem, quasi in huiusmodi rebus proprijs ha-
 bere, & hypothecariam omnibus anteriore
 possidere: ut siue ex naturali iure eiusdem
 mulieris res esse intelligatur, uel secundū le-
 gum subtilitatem ad mariti substantiam per-
 uenisse:

uenisse: per utranque uiam, siue in rem, siue hypothecariam, ei plenissime consulatur. Proposita replicationis exemplum proponitur l. si cum dotem. 22. §. fin. ff. soluto matrimonio. cuius uerba uide paulo superius excepti. 10. Aliud exemplum proponitur Nouell. c. 91. §. his itaq; in controuers. cuius uerba uide paulo superius excepti. 7. Hactenus de priuilegio dotis, quarta regula, sit dictum.

V. Regula: Pupillus tutelae actione agens, ceteris praefertur creditoribus in bonis tutoris. Quae regula approbatur l. lib. 17. cap. 1. quasi. 8. reg. 7. Huius regulae exceptio prima haec est: Nisi non pupillus, sed eius haeres uel alius agat, quae exceptio approbatur lex pluribus. 4. 1. ff. de administr. tutor. his uerbis: Ex pluribus tutoribus in solidum unum tutorem iudex condemnauit. In rem suam iudicatus procurator datus, priuilegium pupilli non habebit, quod nec haeredi pupilli datur. Non enim cause, sed personae succurritur, quae meruit praecipuum fauore. Concordat l. dabimusq; 20 4. ibi: ipse autem. ff. de priuilegijs creditorum, his uerbis: Ipse pupillus habet priuilegium, sed eius successores non habent. Secunda exceptio est: Nisi pupillus post pubertatem, rationibus a tutore acceptis, reliquationem eius secutus, usuras accepit. Haec exceptio reprobat l. qui nominib. 4. 3. ff. de administratione tutor. his uerbis: Si pupillus post pubertatem, rationibus a tutore acceptis, reliquationem eius secutus, usuras acceptauerit: priuilegium suum non amittit in bonis tutoris uenditis. Praetor enim priuilegium ei seruare debet. Tertia exceptio est: Nisi non contra tutorem, sed eum qui pro tutore negotia gessit, agatur. Haec exceptio reprobat l. ult. ff. de tutela & rationibus distrah. his uerbis: Non solum tutelae priuilegium datur in bonis tutoris, sed etiam eius qui pro tutela negotium gessit, uel ex curatione pupilli pupillae uel furiosi furiosae de debet, si eo nomine cautum non sit. Concordat d. l. 4. §. 1. ff. de priuilegijs creditorum, his uerbis: Si quis, cum tutor non esset, pro tutore negotia gessit: priuilegium locum esse, manifestum est. nec interest, ipse debeat qui gessit, siue haeres eius, ceterique successores. Item concordat l. si negotium. 7. ff. d. t. t. his uerbis: Si negotium impuberis aliquis ex officio amicitiae gesserit, debet bonis eius uenditis, priuilegium pupillo conseruari: & ita accipi. Quarta exceptio est: Nisi non tutor, sed eius defensor sit condemnatus. Et haec exceptio reprobat l. defensor. 22. ff. de tutela & rationibus distrah. act. his uerbis: Defensor tutoris condemnatus non auferet priuilegium pupilli: neque enim sponte cum eo pupillus contraxit. Quinta exceptio est: Nisi subsidiaria actione aduersus magistratum, qui tutorem dedit, agatur. Haec exceptio approbatur l. 1. §. priuileg. ff. de magistrat. conuentendis, hisce uerbis: Priuilegium in bonis magistratus pupillus non habet, sed cum ceteris creditoribus partem habiturus est.

VI. Regula: Furiosus, prodigus, & ceteri qui curatores habent, idem priuilegium habent in bonis curatoris, quod pupillus in bonis tutoris. quae regula approbatur l. dabimusq; 4. §. fin. cum duabus legibus sequentibus. ff. de priuilegijs creditorum, his uerbis: Acquisissimum erit, ad ceteros quoq; quibus curator quasi debilibus uel prodigis datur, uel furdo, uel muto, uel fatuo, idem priuilegium competere. Concordat l. et mulieri. 15. ff. de curatoribus furioso, his uerbis: In curatoris bonis priuilegium furioso furioso seruatur. Prodigus etiam, & omnes omnino, etiam si in edicto non sit eorum mentio, in bonis curatoris decreto priuilegium consequuntur. Proposita regulae exceptio prima haec est: Nisi bonis curator datus sit, uel absentis, quae exceptio approbatur l. idem priuilegium. 6. ff. de priuilegijs credit. his uerbis: Sed si bonis datus sit curator, uel absentis, uel ab hostibus capti, uel dum deliberant scripti haeredes de adeunda haereditate: non oportet priuilegium dari. non enim in eadem causa est. Altera exceptio est: Nisi uentri curator sit datus. Haec exceptio approbatur l. si uentri. 8. in princ. ff. eod. tit. his uerbis: Si uentri curator datus sit, nec partus editus: priuilegium cessabit.

VII. Regula: Qui apud mensam numulariam deposuit, ex hac causa agens, ceteris praefertur creditoribus, quae regula approbatur d. l. 8. §. in bonis, his uerbis: In bonis mensularij uendundis post priuilegia potiore eorum causam esse placuit, qui pecunias apud mensam, si dem publicam fecuti, deposuerunt. Concordat l. si homin. 7. §. quoties. ff. de positi, his uerbis: Quoties foro creditur numularij, solet primo loco ratio haberi depositariorum: hoc est, eorum qui depositas pecunias habuerint, quas non fenore apud numularios, uel cum numularijs, uel per ipsos exercebant: & ante priuilegia. Igitur si bona uenerint, depositariorum ratio habetur: dummodo eorum qui uel postea usuras acceperunt, ratio non habeatur, quasi renunciauerint deposito. Concordat item l. quod priuilegium. 8. ff. eodem tit. his uerbis: Hoc priuilegium exercetur non in ea tantum quantitate, quae in bonis argentarij ex pecunia deposita reposita est, sed in omnibus fraudatoris facultatibus: idque propter necessarium usum argentariorum ex utilitate publica receptum est. Planè sumptus causa, qui necessarii factus est, semper praecedit. nam deducto eo bonorum calculus subducitur solet. Proposita regulae exceptio prima haec est: Nisi is qui pecuniam deposuit, usuras a numularijs acceperit. quae exceptio approbatur l. si uentri. 8. §. in bonis. ibi: sed enim, ff. de priuilegijs creditorum, his uerbis: Qui depositis numis usuras a mensularijs acceperunt, a ceteris creditoribus non separantur: & merito. Aliud est enim credere, aliud deponere. Si tamen numeri extant, iudicari eos posse putari depositarijs:

fitarijs: & futurum eum qui iudicat, ante priuilegia. Concordat l. si hominem. 7. §. quoties. ibi: dummodo eorum. ff. de positi, cuius uerba uide paulo superius. Secunda exceptio est: Nisi creditor sit priuilegiatus. quae exceptio constat ex d. §. in bonis. ibi: post priuilegia. cuius uerba uide paulo superius eadem regulae in prin. Huius exceptionis replicatio est: Nisi is qui deposuit, iudicet numos quos deposuit, quiq; adhuc extant, nam hoc casu praefertur creditoribus priuilegiatis. quae replicatio approbatur d. §. in bonis. ibi: si tamen numeri. cuius uerba uide paulo superius excepti. prox. Tertia exceptio est: Nisi et alij sint depositarij, his enim non praefertur, sed cum illis concurrit. quae exceptio approbatur d. l. 7. §. fin. ff. de positi, his uerbis: Queritur, utrum ordo spectetur eorum qui deposuerunt, an uerò simul omnium depositariorum ratio habeatur: & constat simul admittendos. hoc enim rescripto principali significatur. Quarta exceptio est: Nisi sumptuum causa sit, haec enim depositarijs praefertenda. quae exceptio approbatur l. 20 quod priuilegium. 8. in princ. ff. de positi, cuius uerba uide paulo superius ead. reg. in prin.

VIII. Regula: De eo qui in sumis creditit uel impendit. Hic ceteris praefertur, quae regula approbatur l. penult. ff. de religiosis & sumptibus funerum, his uerbis: Impensa funeris semper ex haereditate deducitur, quae etiam omne crediti solet praecedere, cum bona soluendo non sunt. Huius regulae exceptio prima haec est: uidetur: Nisi in alterius, non in eius sumis, de cuius bonis agitur, impensum sit, quae exceptio reprobat l. 2. in prin. ff. de priuilegijs creditorum, his uerbis: Quaesitum est, utrum ita demum priuilegium habeat funeraria, si is cuius bona ueneunt, funeratus sit, an etiam si proponas alium esse funeratum? & hoc iure utimur, ut quicumq; sit funeratus, id est, si uis eius de bonis agitur, siue quid is debuit, quod reddere eum, si uiuere, funeraria actione cogi oporteret: priuilegio locus sit. Altera exceptio est: Nisi alia quam funeraria actione sumptus repetatur. Et haec exceptio reprobat ibidem, his uerbis: Paruiq; referre dicamus, qua actione hic sumptus repetatur, funeraria, an familiae circumsundae, an qua alia, dummodo sumptus funeris causa factus sit. Quacunque igitur actione ob funeris sumptum utatur, etiam funerariam ei competere. Quare si in stipulatum funeris impensa deducta sit: dicendum est, locum esse priuilegio, si modo non abijciendi priuilegij causa stipulatus sit.

IX. Regula, De eo qui rem iudicat. Is in ea re, si modo extat, potior est. quae regula approbatur per ea quae dicta sunt §. regul. 4. in fine. item regul. 7. excepti. 2. Huius etiam exemplum proponitur l. si fideicommissorum. 11. in prin. ff. ut in possess. leg. cuius uerba uide infra l. 33. cap. 11.

X. Regula, De eo qui rem uendidit, uel alio modo alienauit. Is in re potior habetur, si emptor soluendo

non sit, ut ab eo precium actor consequi non possit. l. quod quis. 18. ff. de priuilegijs creditorum. cuius uerba uide §. reg. 11. Concordat Nouell. 136. §. porro neq; ibi: tamè contractus. cuius uerba uide §. reg. 13. excepti. 1. repl. 1.

XI. Regula, De eo qui in rem conseruandam uel restituendam creditit. Hic potior habebitur, quae regula approbatur l. 1. ff. de cessione bonorum, his uerbis: Creditori, qui ob restitutionem aedificiorum crediderit, priuilegium exigendi datur. Concordat l. si uentri. 8. §. 1. ff. de priuilegijs creditorum, his uerbis: Diuus Marcus ita edixit: Creditor, qui ob restitutionem aedificiorum crediderit, in pecunia quae credita erat, priuilegium exigendi habebit. quod ad eum quoque pertinet, qui redemptori domino mandante pecuniam subministravit. Concordat l. creditor. 25. §. 1. ff. si certum petatur, his uerbis: Creditor, qui ad restitutionem aedificiorum credidit, in pecuniam quam credidit, priuilegium exigendi habebit. Concordat item l. 1. ff. ex quibus causis pignus contrah. his uerbis: Senatusconsulto, quod sub Marco Imperatore factum est, pignus infusae creditori datum, qui pecuniam ob restitutionem aedificij extruendi mutuam dedit, ad eum quoque pertinere debet, qui redemptori domino mandante nummos administravit. Concordat insuper l. interdum. 5. cum lege sequente. ff. qui potiores in pignore, his uerbis: Interdum posterior potior est prior: ut puta si in rem istam conseruandam impensum est, quod sequens credidit: ueluti si nauis fuit obligata, & ad armandam eam uel restituendam ego credidero. Huius enim pecunia saluam fecit totius pignoris causam. Quod poterit quis admittere, & si in cibaria nauarum fuerit creditum, sine quibus nauis salua peruenire non poterat. Item si quis in merces obligatas crediderit, uel ut saluae fiant, uel ut nauis exoluatur: potentior erit, licet posterior sit. nam & ipsum nauis potentius est. Tantundem dicitur, & si merces horreorum, uel arcae, uel iumentorum debetur. nam & hic potior erit. Huius regulae exceptio haec est: Nisi mulier dotem repetat. haec enim praefertur ei qui in re conseruandam creditit. quae exceptio approbatur Nouell. c. 97. §. his consequens, cum sequentibus. cuius uerba uide §. eod. cap. reg. 4. excepti. 3.

XII. Regula, De eo qui in nauem extruendam, instruendam uel emendam creditit. Hic ceteris praefertur creditoribus. Quae regula approbatur l. qui in nauem. ff. de priuilegijs creditor. his uerbis: Qui in nauem extruendam, uel instruendam, uel etiam emendam crediderit, priuilegium habet. Concordat l. quod quis. 18. ff. eod. tit. his uerbis: Quod quis nauis fabricandae uel instruendae causa, uel quoquo modo crediderit, uel ob nauem uenditam petat: habet priuilegium post fiscum. Plura uide §. reg. prox.

XIII. Regula, De eo qui redemptori nauis, uel aedificij

dum rescindendum causa, domino mandante pecunia soluit uel ministravit. Et hic potior habetur. quæ regula approbatur l. si uentri. s. f. ff. de privilegijs creditoru. et l. i. in fine. ff. ex quibus causis pignus contrah. quarum legum uerba uide paulo superius reg. 10.

XIII. Regula, De eo cuius pecunia res est comparata. Et hic potior erit. quæ regula approbatur l. idemq. 7. in prin. ff. qui pot. in pign. his uerbis: Item potior erit pupillus, si ex numis eius fuerit res comparata. Quare si duorum pupillorum numis res fuerit comparata, ambo in pignus concurrent pro his portionibus, quæ in rei precium fuerint expensæ. Concordat l. si pecunia. 3. in prin. ff. de rebus eorum qui sub tutela, his uerbis: Si pecunia alterius pupilli, alteri pupillo fundus sit comparatus, isque pupillo uel minori traditus sit, an pignoris obligationem possit habere is, cuius pecunia fundus fuit emptus: & magis est, ut saluum sit ius pignoris, secundum constitutionem Imperatoris nostri, & diui patris eius, ei pupillo, cuius pecunia comparatus est fundus. Concordat item l. licet. 7. C. qui potiores in pignore habeantur, his uerbis: Licet iisdem pignoribus multis creditoribus diuersis temporibus datis, priores potiores habeantur: tamen eum cuius pecunia prædium comparatum probatur, quod ei pignori esse specialiter statim conuenit, omnibus anteferri iuris autoritate declaratur. Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi non nominatim ipsi, cuius pecunia res est comparata, pignori obligata sit. Quæ exceptio elicitur ex uerbis iam dictis hæc: Quod ei pignori esse specialiter statim conuenit. Sed & approbatur l. quamuis. 17. C. de pignorib. & hypothecis, his uerbis: Quamuis ea pecunia, quam à te mutuo frater tuus accepit, comparauerit prædium: tamen nisi specialiter uel generaliter hoc tibi obligauit, tuæ pecuniæ numeratio in causam pignoris non deduxit. Sanè personali actione debitum apud præsidem petere non prohiberis. Concordat item Nouell. c. 136. de argentariorum contractibus. §. porro neque, his uerbis: Si argentarij cuiquam mutuentur, aut etiam præterito tempore mutuati sint, ad nonnullarum mobilium aut immobilium rerum emptionem, & certam auri summam dederint: constituimus, ut prorsus ipsi ea in re potiora iura habeant, neq; distortionem aliqua tententur: sed simulac ostēderint, suis pecunijs eam rem comparatam esse, neq; possint debitorum pecunia ipsis numerata satisfacere, res istiusmodi pecunijs empta perinde ipsis addicatur, quasi reuera ab ipsis emptio celebrata foret, & nuda emptoris appellatio fuisset adposita. Neq; enim iustum est, ut qui tam largiter pecunias suas profundunt, non item primum, & extra omnem controuersiam positum ordinem, in rebus sua pecunia

comparatis teneant, dumtaxat si in contractibus scriptura interueniente celebratis hypothecæ aliqua facta sit mentio. hoc namque si obseruauerint, totum habituri sunt, quod à nobis petierunt: imò uerò etiam amplius quam petierunt. si quidem omnibus præstantiora ipsis iura in ijs rebus concedimus, quæ ipsorum pecunijs emptæ probantur. Planè eo casu, quo res comparata creditori nominatim pignori obligata non est, eius quod credidit habet uindicationem. quod replicationis loco notandum: quæ replicatio in argentarijs quidem approbatur ibidem, his uerbis: Si tamen contractus factus sit, aut fiat, nulla scriptura interueniente, ipsique argentarij uel pecuniam numeratam dederint, uel (quod maxime apud argentariæ mensæ præpositos fieri consuevit) species aliquot mundi fortè muliebris, aut argenti, quod ob eiusmodi datur uendituræ, pro quo tamen precium nondum perceperint: tunc liceat ipsis hæc ræquam sua uindicare, etsi hypothecarij ius in ijs non habeant. Neque enim illi possidebunt aliena, & cum aurum pro precio non soluerint, frustra detinebunt ea quæ ipsis ab alijs tradita sunt: sed siue ad hæredes transmiserint, hæredes eorum pro ipsis uel ipsa data reddent: siue ad hæredes non peruenierint, licebit hæc ipsis uindicare, nulla contra ipsos hypotheca in eorum rebus, quæ per alios fortè quæsitæ sunt, ualitura. Altera proposita regula exceptio est: Nisi mulier ex causa dotis agat. hæc enim præfertur. quæ exceptio approbatur Nouell. c. 97. §. his consequens, cum sequentibus. cuius uerba uide §. cod. cap. regul. 4. exception. 3. Tertia exceptio est: Nisi res non in totum alicuius pecunia sit comparata. tunc enim cum alijs creditoribus antiquioribus concurrat. quæ exceptio approbatur l. idemque. 7. §. quod si res. ff. qui potiores in pignore, his uerbis: Quod si res non in totum ex numis cuiusdam comparata est, erit concursus utriusque creditoris: id est, & antiquioris, & eius cuius numis comparata est. Quarta exceptio est: Nisi fisco uel Imperatori ob non solutas pensiones idem debitor teneatur. hoc enim casu uidetur is, cuius pecunia res est comparata, postponendus. Sed hæc exceptio reprobatur l. ultim. §. ult. ff. de it. his uerbis: Negotiatori marmorum creditor sub pignore lapidum, quorum precia uenditores ex pecunia creditoris acceperant, numerauit idem debitor cōductor horreorum Cæsaris fuit: ob quorum pensiones aliquot annis non solutas, procurator exactioni præpositus, ad lapidum uenditionem officium suum extendit, quæsitum est, an iure pignoris eos creditor retinere possit: Scæuola respondit, secundum ea quæ proponerentur, posse.

XV. Regula, De eo cui res pignori obligata est. Hic in eaq; re ceteris creditoribus potior est. quæ regula ap-

la approbatur l. eos qui. 9. C. qui potiores in pignore, his uerbis: Eos qui acceperunt pignora, cum in rem habeant actionem, priuilegijs omnibus, quæ personalibus actionibus competunt, præferri constituit. Concordat l. pro debito. 6. §. unde siquidem. C. de bonis auct. iud. possid. cuius uerba uide §. lib. 6. cap. 6. reg. 2. Huius regule exceptio prima esse uidetur: Nisi pignus prætorium sit, non conuentionale. Hæc exceptio reprobatur l. cum rempub. 4. C. qui potiores in pignore, his uerbis: Cum rempublicam Heliopolitanorum propter emolumentum sententiæ in rerum tam hæredis, quam hæreditarium possessionem missam esse prosonas: intelligis, quâuis pater tuus cum Solsiano contraxerit: tamen si personali actione eum habuerit obligatum, præponi rempublicam iure pignoris, quæ ex auctoritate eius qui iubere potuit, seruandi iudicati causa occupauit. Secunda exceptio est: Nisi cum heres rem hæreditariam pignori obligasset, creditor hereditarius separationem impetrauerit. Hæc exceptio approbatur l. i. §. sciendum. ff. de separationibus, his uerbis: Sciendum est, etiam si res obligata esse proponetur ab hærede pignoris iure uel hypothecæ: attamen si hæreditaria fuit, iure separationis hypothecario creditore potiore esse eum, qui separationem impetrauerit. & ita Seuerus & Antoninus rescripterunt. Tertia exceptio est: Nisi alius damni infecti nomine in possessionem missus sit. Hæc exceptio approbatur l. his qui. 12. ff. de damno infecto, his uerbis: His qui pignori rem acceperunt, potior est is cui damni infecti non cauetur, si possidere, & per longum tempus rem capere, ei permillum fuerit. Quarta exceptio est: Nisi alius seruum pignori obligatum ab hostibus redemit, hic enim præfertur hypothecario creditori. quæ exceptio approbatur l. in bello. 12. §. si pignori. ff. de captiuis. cuius uerba uide §. lib. 40. cap. 5. causa 13. Quinta exceptio est: Nisi alius creditor priuilegium habeat. Hæc exceptio iuxta interpretationem Accursij reprobatur l. Antioch. 21. ff. de priuilegijs creditorum, his uerbis: Antiochenisum Cæle Syriæ ciuitati, quod de lege sua priuilegium in bonis defuncti debitoris accepit, ius persequendi pignoris durare constituit. Sexta exceptio est: Nisi & alij prius ea res pignori fuerit obligata. Hæc exceptio cum suis replicationibus proponetur §. lib. 40. cap. 9. per totum. Sed & plures proposite regule exceptiones ibidem proponuntur.

XVI. Regula, De eo qui prius egit, & debitum accepit. Hic ceteris creditoribus postea agentibus præfertur. Hæc regula approbatur l. scimus. 22. §. & si præstatam. ibi: & eis satisfaciant. C. de iure deliberandi, his uerbis: Eis satisfaciant, qui primi ueniant creditores: & si nihil reliquum est, posteriores uenientes repellantur. Concordat l. inter eos. 19. ff. de re iudicata, his uerbis: Inter eos quibus ex eadem causa debetur, occupantis melior con-

ditio est: nec deducitur, quod eiusdem conditionis hominibus debetur, sicuti fit in actione de peculio. nam & hic occupantis melior causa est. Sed & si cum patre patrono agatur, non est deducendum æs alienum, maxime quod eiusdem conditionis personis debebitur, ut liberis libertisque. Is quoque qui ex causa donationis conuenitur, in quantum facere potest cōdemnatur: & quidem is solus deducto ære alieno. Et inter eos, quibus ex simili causa pecunia debetur, occupantis potior erit causa. Imò nec totum quod habet, extorquendum ei Paulus putat: sed & ipsius ratio habenda est, ne egeat. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi ex causa donationis prius agatur, donatore soluendo non existente. tunc enim deducitur æs alienum ceterorum. quæ exceptio constat ex uerbis iam propositis hæc: Et quidem is solus deducto ære alieno. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi & alij ex causa donationis debeatur. tunc enim istorum æs alienum non deducitur, sed prius agentis seu occupantis melior est conditio. quæ replicatio approbatur uerbis iam propositis hæc: Et inter eos, quibus ex simili causæ pecunia debetur, occupantis potior erit causa. Concordat l. quoties. 98. ff. de regulis iuris, his uerbis: Quoties in utriusque causa lucri ratio uertitur, is præferendus est, cuius in lucro causa tempore præcedit. Altera exceptio est: Nisi & alij superueniant, antequam prior suum sit consecutus. Hæc exceptio uidetur approbari l. in iudicati. 6. ff. de re iudicata, his uerbis: In iudicati actione non prius ratio haberi debet eius, cui prior reus condemnatus fuerit. Tertia exceptio est: Nisi legatarij uel posteriores creditores prius egerint, suumq; sint consecuti. hoc enim casu potiores creditores illis quod acceperunt possunt auocare. quæ exceptio approbatur l. scimus. 22. §. si uerò creditores, usque ad §. in computatione. C. de iure deliberandi, his uerbis: Si creditores, qui & post emensum patrimonium, necdum, &c. Plura de regula proposita dicentur §. lib. 49. cap. 14.

XVII. Regula, De legatarijs. Hi posteriore loco habentur, & ceteris omnibus postponuntur. Quæ regula approbatur l. creditorib. 4. in fine. ff. de separationibus, his uerbis: Legatarij in ea tantum parte, quæ de bonis seruari potuit, habere pignoris causam conuenit. Concordat l. quoties. 6. in prin. ff. eod. it. cuius uerba uide §. cap. proxim. quæ est. 1. causa 1. exceptione 10. Concordat l. primo. 23. ff. que in fraudem cred. his uerbis: Primo gradu scripti hæredes, cum animaduertent bona defuncti uix ad quartam partem æris alieni sufficere, famæ defuncti seruandæ gratia, ex consensu creditorum, auctoritate præsidis prouinciae, secundum constitutionem ea conditione adierunt hæreditatem, ut creditoribus dumtaxat partem præstarent. quæsitum est, an manumisi testamentis & libertates & ali-

menta consequi possint? Scæuola respondit, libertates quidem, si in fraudē creditorum datæ non essent, competere: legata uerò, si soluendo hæreditas non esset, non deberi. Concordat item l. scimus. 22. §. si uerò creditores. C. de iure delibandi. Concordat item l. is cui. 5. §. postquam. ff. ut in possessione legatorum, his uerbis: Postquam rei seruandæ causa creditores possidere cœperunt, legatorum seruandorum gratia missus in possessionem creditoribus potior nõ habetur. *Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi libertates relicte sint. hæ enim peti possunt, quamuis hæreditas non sit soluendo. quæ exceptio approbatur iam dictis uerbis hisce:* Scæuola respondit, libertates quidem, si in fraudem creditorum datæ non essent, competere, &c. Altera exceptio est: Nisi non defuncti qui legauit, sed hæredis à quo legatum est, bona ueneant, uel soluendo non sint. hoc enim casu legatarij cum ceteris creditoribus admittuntur. quæ exceptio approbatur l. 1. C. de bonis auth. iudic. possid. his uerbis: In bonis mortui potior esse causam legatariorum, qui eum utpote hæredem conuenire potuerunt, quam eorum quibus ipse hæres legauit, manifestum est: cum prius legatum, quasi res alienum exigatur: legatum autem à mortuo relictum post debiti deductionem inducatur. Concordat l. si fideicommissorum. 11. §. fin. ff. ut in possess. leg. his uerbis: Si rei seruandæ causa in possessione missus sit proprius creditor hæredis, & rei per si de commissum mihi relicte adeptus fuerit possessionem: nihil me lædi exinde oportere conuenit, non magis quam si ab ipso hærede eam rem pignori accepisset.

*XVIIII. Regula, De ijs quorum pecunia ad priuilegiatos creditores peruenit. Hi quoque idem habent priuilegium, quod ij quibus succedunt. quæ regula approbatur l. si uentri. 8. §. eorum ratio. ff. de priuilegijs creditorum, his uerbis: Eorum ratio creditorum prior est, quorum pecunia ad creditores priuilegiarios peruenit. Peruenisse autē quemadmodum accipimus: utrum si statim profecta est ab inferioribus ad priuilegiarios? an uerò & si per debitoris personam: hoc est, si ei ante numerata sit, & sic debitoris facta creditori priuilegiario numerata? quod quidē potest benignè dici, si modò non post aliquod interuallum id factum sit. Concordat l. 2. ff. de cessione bonorum, his uerbis: In personalibus actionibus, qui postea quidē contraxerunt, uerum ut pecunia eorum ad priores creditores perueniat, in locum eorum succedunt. Concordat l. ultim. C. de priuilegio fisci. cuius uerba uide §. reg. 2. Item concordat l. creditor. 12. §. si simpliciter, in fine. ff. qui potiores in pignore. item l. si generaliter. 6. C. eod. tit. *Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi non statim, sed post aliquod interuallum pecunia ad creditorem priuilegiarium peruenierit. quæ exceptio approbatur uerbis paulo superius propositis hisce:* Peruenisse autem, &c. *Secunda exceptio est: Nisi actio uel priuilegium non cedatur. quæ exceptio approbatur l. si cum pecunia. 3. C. de priuilegio fisci. cuius uerba uide §. eod. cap. reg. 1. in prin.**

XIX. Regula, De hærede creditoris priuilegiarij. Hic quoque idem priuilegium habet, quod habuit defunctus. quæ regula approbatur l. si et iure. 10. ff. qui potiores in pignore, his uerbis: Si & iure iudicatum, & pignus in causa iudicati ex auctoritate eius qui iubere potuit, captū est: priuilegijs temporis forrior est hæres eius, in cuius personam pignus constitutum est.

XX. Regula: Si plures sint creditores, idem priuilegium habentes, concurrunt, nec potiores sunt tempore priores. quæ regula approbatur l. priuilegia. 16. ff. de priuileg. credit. his uerbis: Priuilegia non ex tempore æstimantur, sed ex causa: & si eiusdem tituli fuerint, concurrunt, licet diuersitates temporis in his fuerint. Huius regulae exceptio hæc est: Nisi duo ex causa dotis agant. tunc enim prioris dotis causa potior habetur. quæ exceptio approbatur per ea quæ habentur §. reg. 4. except. 7.

XXI. Regula: Si nulli sint creditores priuilegiarij, tunc omnes ex æquo pro rata admittuntur. quæ regula approbatur l. pro debito. 6. in fine. C. de bonis author. iudic. possid. cuius uerba uide §. lib. eod. cap. 6. quæst. 6. reg. 2. Concordat d. l. 16. ff. de priuilegijs creditor. cuius uerba uide §. reg. prox.

DE SEPARATIONIBUS. Cap. X.

I. CAUSAE SEPARATIONIS PETENDÆ ac impetrandæ.

Prima causa: Si hæres debitoris defuncti soluendo non sit, creditores hereditarij contra creditores hæredis separationem bonorum impetrare possunt. quæ causa approbatur l. in prin. ff. de separationibus, his uerbis: Solet separatio permitti creditoribus ex his causis. utputa debitorem quis Seium habuit. hic decessit. heres ei exiit Titius. non est hic soluendo. patitur bonorum ueditionem. creditores Seij dicunt, bona Seij sufficere sibi: & dicunt, creditores Titij contentos esse debere bonis Titij: & sic quasi duorum fieri bonorum ueditionem. Fieri enim potest, ut Seius quidem soluendo fuerit, potueritque creditoribus suis uel ita semel, etsi non in assem, in aliquid tamē satisfacere: admissis autem commistisq; creditoribus Titij, minus sunt consecuturi, quia ille non est soluendo: aut minus consequentur, quia plures sunt hi creditores. Est igitur æquissimum, creditores Seij desiderantes separationem audiri, impetrareq; à prætore, ut separatim quantumcunq; creditoribus præsteret. Ex contrario autem creditores Titij non impetrabunt separationem. nam licet alicui, adijciendo sibi debitorem, creditoris sui conditionem facere

facere deteriolem. At qui adiit hæreditatem debitoris mei, non faciet conditionem meam deteriolem ad eundem: quia licet mihi separationem impetrare. Sinos uerò creditores onerauit, dum adiit hæreditatem quæ soluendo non est: nec poterunt creditores eius separationem impetrare. Concordat l. si uxor tua. 7. in fine. C. de bonis author. iud. possid. *Proposita causa seu regula exceptio prima hæc est: Nisi creditores hereditarij hæredis personam qualiter qualiter sint secuti. quæ exceptio approbatur d. l. 1. §. si quis pignus, his uerbis: Si quis pignus ab hærede acceperit, non est ei concedenda separatio, quasi eum secutus sit. neq; enim ferendus est, qui qualiter qualiter, eligentis mente tamen, hæredis personam secutus est. Huius exempla uide §. in exceptionibus, sequentibus. Huius exceptionis replicatio prima uidetur esse: Nisi cum plures essent creditores hereditarij, quidam hæredis personam secuti sint, quidam uerò separationem impetrauerint. hoc enim casu uidetur, quod etiam ij qui hæredis personam secuti sunt, ad separationem sint admittendi. uerum replicatio ista reprobatur d. l. 1. §. questum, his uerbis: Quæsitum est, si forte plures sint creditores, quidam secuti hæredem, quidam non secuti: & hi qui hæredem secuti non sunt, impetrauerint separationem: an eos secum admittant, qui secuti sunt? & putat Vlpianus, nihil eis prodesse. hos enim cum creditoribus hæredis numerandos. Altera replicatio est: Nisi non eligentis mente personam hæredis secutus sit, sed ex necessitate illum in ius uocauerit. quæ replicatio approbatur uerbis supradictis hisce: Eligentis mente tamen. Concordat l. ult. ff. de separationibus, his uerbis: Qui iudicium dictauerunt hæredi, separationem quasi hereditarij possunt impetrare: quia, ex necessitate hoc fecerunt. Item concordat l. 2. in fin. C. de bonis author. iudic. possid. his uerbis: Est iurisdictionis tenor promptissimus, indemnitateque remedium edicto prætoris creditoribus hereditarijs demonstratum, ut quoties separationem bonorum postulant, causa cognita impetrent. Præoptabis igitur conuenientem desiderij tui fructum, si te non hæredum fidem secutum, sed ex necessitate ad iudicium eos prouocare, demonstrauearis. *Secunda exceptio est: Nisi creditor debitum ab hærede nouandi animo sit stipulatus. Hæc exceptio species est precedentis exceptionis, & approbatur l. 1. §. illud sciendum. ff. de separationibus, his uerbis: Illud sciendum est, eos demum creditores posse impetrare separationem, qui non nouandi animo ab hærede stipulati sunt. Cæterum si eum hoc animo secuti sunt, amiserunt separationis commodum: quippe cum secuti sunt nomen hæredis, nec possunt iam se ab eo separare, qui quodammodo eum elegerunt. Sed & si usuras ab eo ea mente,**

quasi eum eligendo, exegerint: idē erit probandum. Item quaeritur, si satis acceperunt ab eo, an impetrent separationem? & non putat Vlpianus, hi enim secuti sunt etiam forte quem nouerunt. Quid ergo, si satis idoneum non acceperunt? sibi impotent, cur minus idoneum fideiussorem acceperint. *Tertia exceptio est: Nisi ab hærede usuras acceperit creditor. quæ exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce: Sed & si usuras ab eo ea mente, quasi eum eligendo, exegerint: idem erit probandum. Quarta exceptio est: Nisi creditores ab hærede satis acceperint. Hæc exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce: Item quaeritur, si satis acceperunt ab eo, an impetrent separationem, &c. Quinta exceptio est: Nisi pignus ab hærede creditor acceperit. Hæc exceptio approbatur d. l. 1. §. si quis pignus. cuius uerba uide §. except. 1. Sexta exceptio est: Nisi bona hereditaria hæredis bonis mixta sint. Hæc exceptio approbatur l. 1. §. præterea. ff. de separationibus, his uerbis: Sciendum est, posteaquam bona hereditaria bonis hæredis mixta sunt, non posse impetrari separationem. confusus enim bonis & unitis, separatio impetrari non potest. Huius exceptionis replicatio est: Nisi bona rursus separari possint. quæ replicatio approbatur ibidem, his uerbis: Quid ergo, si prædia extent, uel mancipia, uel pecora, uel aliud quod separari poterit? hic utiq; poterit impetrari separatio. Nec ferendus est, qui causatur bona contributa: cum prædia contribui non possint: nisi ita coniunctæ possessiones sint, & permixtæ proprijs, ut impossibilem separationem effecerint. quod quidem perard contingere potest. Septima exceptio est: Nisi hereditas ab hærede uendita sit. Hæc exceptio approbatur l. 2. ff. de separationibus, his uerbis: Ab hærede uendita hæreditate, separatio frustra desiderabitur: utiq; si nulla fraudis incurrat suspicio. nam quæ bona fide medio tempore per heredem gesta sunt, rata conseruari solent. *Octaua exceptio est: Nisi intra quinquennium ab adita hereditate separatio non sit desiderata. Hæc exceptio approbatur l. 1. §. quod dicitur. ff. de separationibus, his uerbis: Quod dicitur, post multum temporis separationem impetrari non posse: ita erit accipiendum, ut ultra quinquennium post aditionem numerandum separatio non postuletur. Nona exceptio est: Nisi creditoribus qui separationem petunt, in diem uel sub conditione debeatur. Hæc exceptio reprobatur l. credit. 4. ff. cod. tit. his uerbis: Creditoribus, quibus ex die uel sub conditione debetur, & propter hoc nondum pecuniam petere possunt, æquè separatio dabitur: quonia & ipsis cautione communi consulitur. Decima exceptio est: Nisi ijs qui separationem petunt, ex causa legati debeatur. Est hæc exceptio reprobatur l. quoties, 6. in princip. ff. eod. tit.**

ead. it. his uerbis: Quoties hæredis bona soluendo non sunt, non solum creditores testatoris, sed etiam eos quibus legatum fuerit, impetrare bonorum separationem æquum est: ita ut, cum creditoribus solidum adquisitum fuerit, legatarijs uel solidū uel portio quærat. Concordat l. hæred. 39. ff. de actionibus & obligationibus, his uerbis: Hæreditariorum actionum loco habentur & legata, quamuis ab hærede coeperint. Undecima exceptio est: Nisi ei qui separationem petit, debeatur ex causa fideiussionis, quæ apud eum defunctus pro hærede fideiussisset. hoc enim casu, cum hæres principaliter actori sit obligatus, & causa fideiussionis per successionem extincta, uidetur separatio deneganda. uerum exceptio hæc reprobatur l. debitor. 3. ff. de separationibus, his uerbis: Debitor si de iussori hæres extitit, eiusque bona uenerint, quamuis obligatio si de iussionis extincta sit, nihilominus separatio impetrabitur, petente eo cui fideiussor fuerat obligatus, siue solus sit hæreditarie creditor, siue plures. neque enim ratio iuris, quæ causam fideiussionis propter principalem obligationem, quæ maior fuit, exclusit, damno debet afficere creditore, qui sibi diligenter prospexerat. Quid ergo, si bonis fideiussoris separatis, solidum ex hæreditate stipulator consequi non possit? utrum portio cum cæteris hæredis creditoribus exequenda erit, an contentus esse debet bonis quæ separari maluit? Sed cum stipulator iste, non adita à reo fideiussoris hæreditate, bonis fideiussoris uenditis, in residuum permisceri debitoris creditoribus poterit: ratio non patitur eum in proposito submoueri. Sed in quolibet alio creditore, qui separationem impetrauit, probari commodius est, ut si solidum ex hæreditate seruari non possit, ita demum aliquid ex bonis hæredis ferat, si proprii creditoris hæredis fuerint dimissi. Quod sine dubio admittendum est circa creditores hæredis, dimissis hæreditarijs. Duodecima exceptio est: Nisi aduersus fiscum uel municipes separatio petatur. Hæc exceptio reprobatur l. 1. §. sciendum, in fine. ff. de separationibus, his uerbis: Sed etiam aduersus fiscum & municipes impetratur separatio. Nactenus prima separationis causa cum suis exceptionibus est proposita.

II. Causa: Si defunctus non fuit soluendo, uidebatur exemplo cause præcedentis, creditores hæredis petere posse, ut bona defuncti ab hæredis debitoris sui bonis separarentur. uerum hæc causa reprobatur l. 1. §. ex contrario. ff. de separationibus. cuius uerba uide §. causa proxima, in prin. Planè admitti uidetur causa proposita primum, si hæres in fraudem creditorum suorum hæreditatem damnosam adiit. quæ tamen distinctio reprobatur d. l. 1. §. quæsitum est, his uerbis: Quæsitum est, an interdum etiam hæredis creditores

possint separationem impetrare, si forte ille in fraudem ipsorum adierit hæreditatem sed nullum remedium est proditum. Sibi enim imputent, qui cum tali contraxerunt: nisi extra ordinem putemus prætorum aduersus calliditatem eius subuenire, qui talem fraudem commentus est. quod non facile admissum est. **Secundò admittitur causa proposita, si hæres coactus fuit damnosam hæreditatem adire. quæ distinctio approbatur d. l. 1. §. sed si quis suspectam, his uerbis: Si quis suspectam hæreditatem dicens, compulsum fuerit a dire, & restituere: deinde non sit cui restituat, ex quibus casibus solet hoc euenire: & ipsi quidem desideranti succurri sibi aduersus creditores hæreditarios, subueniemus. Hoc & diuus Pius rescriptit, ut perinde testatoris bona uenerint, atque si adita hæreditas non fuisset. Creditoribus quoque huiusmodi hæredis desiderantibus hoc idem præstandum puto, licet idem ipse nõ desiderauit, ut quasi quædam separatio præstetur.**

III. Causa: Si libertus liberatæ damnosam adiit hæreditatem. hoc enim casu patronus eius separationem petere potest. quæ causa approbatur l. quoties. 6. §. si liberta. ff. de separationibus, his uerbis: Si liberta hæres instituta bonorum possessionem secundum tabulas petijisset eius, qui soluendo non erat: quæsitum est, an bona eius separari ab hæreditarijs debeant? Iulianus respondit, non esse iniquum succurri patrono, ne one-retur ære alieno, quod liberta petendo bonorum possessionem secundum tabulas contraxerit.

III. Causa: Si seruus à domino, qui soluendo non est, liber heresque esse iussus sit. hic enim, ut sua bona à bonis domini separantur, impetrare potest. quæ causa approbatur l. 1. §. fin. ff. de separationibus, his uerbis: Sciendum est, necessarium hæredem seruorum cum libertate institutum impetrare posse separationem: scilicet, ut si non attigerit bona patroni, in ea causa sit, ut ei quidquid postea adquisierit, separatur. Sed & si quid ei à testatore debetur.

V. Causa: Filiofamiliæ, qui castrense peculium habet, non soluendo existente, creditores castrenses & cæteri separationem bonorum castrensiū & aliorum petere possunt. quæ causa approbatur l. 1. §. si filijfamiliæ. ff. de separationibus, his uerbis: Si filijfamiliæ bona ueneant, qui castrense peculium habet: an separatio fiat inter castrenses cæterosque creditores, uideamus: Simul ergo admittentur: dummodò si qui cum eo contraxerint, antequam militaret, fortè debeant separari. quod Vlpianus putat probandum. Ergo qui antè contraxerunt, si bona castrensia distrahantur, non possunt uenire cum castrensi-bus creditoribus. Item si quid in rem patris uersum est, fortasse poterit & creditoribus contra-

contradici, ne castrense peculium inquietet, cum possit potius cum patre experiri. *Hactenus de causis separationis sit dictum.*

II. QVI ET ADVERSVS quos separationem petere possint?

Prima regula huius loci proponitur l. 1. §. item uideamus. ff. de separationibus, his uerbis: Videamus, si quis hæres parenti extiterit, cum esset impubes, deinde intra pubertatem decesserit, & substituti bona ueneant, qui impuberis hæreditatem adiit, an patris creditores possint separationem impetrare? & Vlpianus putat posse. Hoc amplius putat, etiam impuberis creditores posse separationem aduersus creditores hæredis eius impetrare.

Alterà huius loci regula proponitur d. l. 1. §. secundum hæc, his uerbis: Videamus, si Primus Secundum hæredem scripserit, Secundum Tertium, & Tertij bona ueneant: qui creditores possint separationem impetrare. & putat Vlpianus, si quidem Primi creditores petant, utique audiendos, sed aduersus Secundum & aduersus Tertij creditores. Si uerò Secundi creditores petant aduersus Tertij, utique eos impetrare posse, aduersus Primi autem non posse. In summa, Primi quidem creditores aduersus omnes impetrare possunt separationem: Secundi creditores aduersus Primi non possunt, aduersus Tertij possunt.

III. QVOMODO ET A QVO separatio impetranda?

Causa cognita, & decreto prætoris impetratur. quæ regula approbatur l. 1. in prin. ff. de separationibus, his uerbis: Sciendum est, separationem solere impetrari decreto prætoris. Concordat d. l. 1. §. de his autem, hisce uerbis: De his omnibus, an admittenda sit separatio, nec ne, prætoris erit uel præfidiis notio, & nullius alterius: hoc est, eius qui separationem indulturus est. Concordat uem l. 2. C. de bonis auctor. iudic. postid. cuius uerba uide §. quæst. 1. causa 1. except. 1. repl. 2.

III. QVANDO & quamdiu peti possit separationis, uide §. d. causa 1. except. 8 & 9.

V. EVENTVS SEPARATIONIS.

Prima regula: Qui separationem impetrarunt, ex bonis hæredis nihil consequi possunt. quæ regula approbatur l. 1. §. penult. ff. de separationibus, his uerbis: Sciendum est uulgo placere, creditores quidè hæredis, si quid super fuerit ex bonis testatoris, posse habere in suum debitum: creditores uerò testatoris ex bonis hæredis nihil. Cuius rei ratio illa est, quod qui impetrauit separationem, sibi debeat imputare suam facilitatem, si cum essent bona idonea hæredis, illi maluerint bona potius defuncti sibi separari: hæredis autem creditoribus hoc imputari non possit. At si creditores defuncti desiderent, ut e-

tiam in bonis hæredis substituatur, non sunt audiendi. Separatio enim, quam ipsi petierunt, eos ab istis bonis separabit. **Proposita regulæ exceptio prima hæc est: Nisi errore & iusta ignorantia ducti, separationem petierint. quæ exceptio approbatur ibidem, his uerbis: Si tamen temerè separationem petierint creditores defuncti, impetrare ueniam possunt, iustissima scilicet ignorantie causa allegata. Secunda exceptio est: Nisi post separationem hæres aliquid ex hæreditate adquisierit. ad illud enim creditores defuncti admittuntur. Quæ exceptio approbatur l. si credit. s. in prin. ff. de separationibus, his uerbis: Si creditores hæreditarij separationem bonorum impetrauerint, & inueniatur non idonea hæreditas, hæres autem idoneus: non poterunt reuerti ad hæredem, sed ei quod semel postulauerunt, stare debebunt. Sed si post impetratam separationem aliquid hæres adquisierit, siquidem ex hæreditate: admitti debebunt ad id quod adquisitum est, illi qui separationem impetrauerunt. Sed si illis factis facti fuerit, quod superest, tribuetur proprijs hæredis creditoribus. At si ex alia causa hæres adquisierit, non admittentur hæreditarij creditores. Tertia exceptio est: Nisi hæredis creditoribus sit solutum. hoc enim casu uidetur, creditores defuncti ad id quod ex hæredis bonis superest, admittendos esse. uerum exceptio hæc reprobatur d. l. 5. §. quod si proprij, his uerbis: Quod si proprij ad solidum peruenerunt, id quod supererit, tribuendum hæreditarijs quidam putant: mihi autem (Paulus ait) non uidetur. Cum enim separationem petierunt, recesserunt à persona hæredis, & bona secuti sunt, & quasi defuncti bona uendiderunt, quæ augmenta non possunt recipere. Idemque existimo dicendum, etiam si circa separationem bonorum decepti minus consecuti sunt, quam proprij hæredis creditores. Proprij autem hæredis creditores habent propria eius bona, & personam, quæ potest, donec uiuit, adquirere. **Contradicit l. debitor. 3. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. eod. cap. causa 1. except. 11. Quarta exceptio est: Nisi hæreditarij creditores circa separationem bonorum sint decepti, ut minus sint consecuti. Et hæc exceptio reprobatur tam dictis uerbis hisce: Idemque existimo dicendum, &c. Quinta exceptio est: Nisi cum debitor fideiussori hæres extitisset, creditor separationem bonorum defuncti fideiussoris petierit. quæ exceptio approbatur d. l. 3. §. quid ergo. ff. de separationibus, cuius uerba uide §. eod. cap. causa 1. except. 11.****

Alterà regula: Creditores hæredis ad id quod ex bonis defuncti superest, admittuntur. quæ regula approbatur l. 1. §. penult. ff. de separationibus, cuius uerba uide §. reg. prox. in prin. Concordat d. l. 3. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. eod. cap. causa 1. except. 11.

except. 11.

Supereft ultimus iudiciorum locus, de adfinibus illorum remedijs: quae sunt, extraordi- nariae cognitiones, compromissum & transactiones. Nam hac quo- que circa lites versantur, & ad finiendas eas, perinde ac iudicia, pertinent.

DE EXTRAORDINARIIS cognitionibus. Cap. I.

CAVSAE EX QVIBVS ET de quibus extra ordinem cognoscitur.

PRIMA regula: De mercedibus extra ordinem cognoscitur. quae regula approbatur simul & distinguitur l. i. in prim. ff. de extraord. cognitionibus, his uerbis: Praeses prouinciae de mercedibus ius dicere solet, sed praecceptoribus tantum studiorum liberalium. Proposita regula exceptio prima haec est: Nisi alij quam professores studiorum liberalium mercedem petant. quae exceptio approbatur iam dictis uerbis hinc: Sed praecceptoribus tantum studiorum liberalium. Declaratur haec exceptio definitione contrarij d. l. i. §. i. his uerbis: Liberalia autem studia accipimus, quae Graeci ἁλοβίον μαθηματικὴν appellant. Rhetores continebuntur, Grammatici, Geometre. Concordat d. l. i. §. ludi quoque, cuius uerba uide paulo inferius repl. 3. Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi medici mercedem petant. his enim, quamuis professores non sint, extra ordinem ius dicitur. quae replicatio approbatur d. l. i. §. medicorum, his uerbis: Medicorum quoque eadem causa est, quae & professorum, nisi quod d. iustior: cum hi salutis hominum agant, illi studiorum curam. Et ideo his quoque, extra ordinem ius dici debet. Huius replicationis duplicatio haec est: Nisi illegitimis modis medicinam exercent, ueluti per incantamenta, &c. quae duplicatio approbatur d. l. i. §. medicos, his uerbis: Medicos fortassis quis accipiet etiam eos, qui alicuius partis corporis, uel certae doloris sanitatem pollicentur: ut puta si auricularius, si fistulae, uel dentium: non tamen si incantauerit, si imprecatus est, si (ut uulgari uerbo in posterum utar) exorcizauit. non sunt enim ista medicinae genera, tamen si sint qui hos sibi profuisse cum praedicatione adfirmant. Secunda replicatio est: Nisi obstetrix mercedem petat. nam quamuis & haec professorum numero non contineatur, tamen ei extra ordinem ius dicitur. quae replicatio approbatur d. l. i. §. sed & obstetricem, his uerbis: Sed & obstetricem audiunt, quae utiq; medicinam exhibere uidetur. Tertia

replicatio est: Nisi ludi literarij magistri mercedem petant. nam & his extra ordinem ius dicitur, licet professores non sint. quae replicatio approbatur d. l. i. §. ludi quoque, his uerbis: Ludi quoque literarij magistris, licet non sint professores, tamen usurpata est, ut his quoque ius dicatur tamen si librarijs, & notarijs, & calculatoribus siue tabularijs, sed & caeterarum artium opificibus, siue artificibus, quae sunt extra literas uel notas positae, nequaquam extra ordinem ius dicere praeses debet. Quarta replicatio est: Nisi comites salarium petant. Haec replicatio approbatur d. l. i. §. sed & si comites, his uerbis: Sed & si comites salarium petent, idem iuris est, quod in professoribus placet. Sed & aduersus omnes ipsos cognoscere praeses debet. Quinta replicatio est: Nisi nutrices mercedem petant. Haec replicatio approbatur simul & distinguitur l. i. §. penult. his uerbis: Ad nutricia quoque officium praesidis uel praetoris deuenit. namque & nutrices ob alimoniam infantium apud praesides, quod sibi debetur, petunt. Sed nutricia eouique producemus, quoad infantes uberibus aluntur. Caeterum post haec cessant partes praetoris uel praesidis. Sexta replicatio est: Nisi proxeneta mercedem seu proxenetium petat. nam hic, quamuis professor non sit, extra ordinem auditur. quae replicatio approbatur l. ult. ff. de proxenetis, hinc uerbis: De proxenetico (quanquam est sordidum) solent praesides cognoscere: sic tamen, ut & in his modis esse debeat & quantitatis, & negocij, in quo operula ista defuncti sunt, & ministerium quale quale accommodauerunt. Facilius quod Graeci ἐπιλωστῆρ (id est, honorarium interpretis) appellant, peti apud eos poterit, si quis forte conditionis, uel amicitiae, uel adfessurae, uel cuius alterius huiusmodi proxeneta fuerit. Sunt enim huiusmodi hominum in tam magna ciuitate officinae. Est enim proxenetarum modus, qui emptionibus & ueditionibus, commercijs, contractibus licitis utiles non adeo improbabili more se exhibent. Haec de prima proposita regulae exceptione, eiusque replicationibus, sint dicta. Secunda exceptio est: Nisi philosophi mercedem petant. Haec exceptio approbatur l. i. §. an & philosophi, ff. de extraord. cognit. his uerbis: An & philosophi professorum

fefforum numero sint? & non putem; non quia non religiosa res est: sed quia hoc primum profiteri eos oportet, mercenariam operam spernere. Tertia exceptio est: Nisi iuris ciuilibus professores mercedem petant. Haec exceptio approbatur d. l. i. §. proinde ne, his uerbis: Ne iuris quidem ciuilibus professoribus ius dicent. Est enim quidem res sanctissima ciuilibus sapientia, sed quae precio numario non fit aestimanda, nec de honestata, dum in iudicio honor petitur, qui ingressu sacramenti offerri debuit. quaedam enim tamen honeste accipiantur, inhoneste tamen petuntur. Haec de prima regula eiusque exceptionibus sint dicta.

I. Regula: Si causa proponatur aduersus eos, quibus extra ordinem praeses mercedem constituit, de quibus dictum §. regula proxima de ista causa quoque praeses extra ordinem cognoscit. quae regula uidetur approbata l. i. §. sed est comites. ibi: sed & aduersus. ff. de extraord. cognit. cuius uerba uide §. reg. prox. except. i. repl. 4.

II. Regula: Si ei qui extra ordinem aliquid petit, mutua petitio, seu reconuentio opponatur, de ea quoque extra ordinem potest cognosci. quae regula uidetur approbata d. l. i. §. fin. his uerbis: Haec omnia si apud praesides petantur, uideamus, an de mutuis petitionibus possunt praesides cognoscere. & putem, debere admitti.

III. Regula huius loci proponitur l. 2. ff. de extraord. cognit. his uerbis: De usu aquae, deque riuus nouis in ciuilibus institutis, item de equis alienis a sciente possessis, foetibus earum, & de damno dato per immisos in praedium suum uniuersos homines eos, qui in plurium praedia distribui debuerunt (si modo id non ex autoritate eius qui iubere potuerit, factum est) praesidem prouinciae doceri oportere responsum est, ut is secundum rei aequitatem & iurisdictionis ordinem conuenientem formam rei det. Plures huiusmodi regulas uide §. lib. 47. cap. 19.

DE QVOMODO EXTRA ORDINEM COGNOSCENDUM, & QUAE SINT COGNOSCENTIS OFFICIA.

I. Regula: In extraordinarijs cognitionibus iudici citi circumstantiae negocij probe excutenda & exploranda sunt, & secundum eas decernendum. quae regula approbatur exemplo l. i. §. in honorarijs, ff. de extraord. cognit. cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 5. membr. 6. reg. 2. Concordat l. ult. §. fin. ff. de actionibus & oblig. Aliud huius exemplum proponitur l. ult. ff. de proxenetis. cuius uerba uide §. quae est. prox. reg. i. except. i. repl. 6.

II. Regula: Huiusmodi cognitiones extraordinariae per libellum expediri non possunt. quae regula approbatur l. nec quicquam. §. §. i. ff. de officio proconsulis. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 8. quae est. 2. reg. 3.

III. Regula: In extraordinarijs criminibus iudici licet ferre sententiam quam uelit, uel leuorem, uel duriorum, dummodo in utroque rationem non excedat. quae

regula approbatur l. hodie. §. ff. de poenis. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 4. de reliquis circumstant. reg. 11. III. Regula: In extraordinarijs iudicijs conceptio formularum non obseruatur. l. actio negotiorum. §. §. ff. de negocijs gestis. cuius uerba uide §. lib. 36. capite 2. quae est. 2. diuis. 4.

DE COMPROMISSIS. Cap. 11.

Secundum iudiciorum adfines remedium est, compromissum: de quo nunc dicendum.

I. SIMILE compromissi & usus proponitur l. i. ff. de receptis arbitris, hinc uerbis: Compromissum ad similitudinem iudiciorum redigitur, & ad finiendas lites pertinet. Concordat l. non distinguemus. 32. §. illud in prima, in fine, ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 5. Item concordat l. rem nouam. 22. in prim. ibi: compromissis quae iudicium imitantur. C. de iudicijs. cuius uerba uide §. lib. 7. cap. i. de iuramentis, quae est. 4. reg. 5.

DE EXCEPTIONIBVS ADuersus compromissum.

Regulariter, si duo pluresque de aliqua controuersia, quae inter eos est, in aliquem compromiserunt, isto compromisso alter alteri obligatur: & si fides compromisso non praestetur, nascitur hinc actio, de qua dicitur §. cap. 4. Huius autem regulae exceptiones plures sunt, pro uarietate circumstantiarum compromissi: puta, personae compromittentis, & eius in quem compromittitur, rei seu cause de qua compromittitur, rei compromissae, modi & consequentium compromissum. de quibus generibus singulis ordine dispendendum, & primum de ijs exceptionibus, quae sumuntur ex persona compromittentis.

I. Exceptio: Nisi seruus compromiserit. Haec exceptio approbatur l. no distinguemus. 32. §. si seruus. ff. de recept. arbitr. his uerbis: Si seruus compromiserit, non cogendum dicere sententiam arbitrum: nec si dixerit, poenae executionem de peculio dandam, putat Otauenus. Huius exceptionis replicatio esse uidetur: Nisi pro seruo contra liberum sit pronunciatum. uerum & haec replicatio reprobat ibidem, his uerbis: Sed an, si liber cum eo compromiserit, executio aduersus liberum detur, uideamus. sed magis est, ut non detur.

II. Exceptio: Nisi pupillus uel minor uiginti quinque annis compromiserit. Haec exceptio approbatur simul & distinguitur l. si pupillus. 33. ff. eod. tit. his uerbis: Si pupillus sine tutoris auctoritate compromiserit, non est arbiter cogendus pronunciare: quia etsi contra eum pronuncietur, poena non tenetur: praeterquam si fideiussores dedit, a quo poena peti possit. idque & Iulianus sentit. Concordat l. Labeo ait. 3. in prim. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 4. quae est. i. causa 7. except. 10.

III. Exceptio: Nisi mulier alterius nomine compromiserit. Haec exceptio approbatur d. l. 32. §. si mulier. ff. de recept. arbitr. his uerbis: Si mulier alieno nomine

mine compromittat, non erit pœna compromissa propter intercessionem.

III. Exceptio: Nisi quis alieno nomine compromiserit, qui neq; mandatum habeat, neque de rato caueat. Hæc exceptio reprobat d.l.32. §. penul. his uerbis: An & satisfare, rem ratam dominum habiturū, debeat? Sextus Pedius putat, quod nullam id rationem habeat. Nam etsi ratum non habeat dominus, committetur stipulatio.

V. Exceptio: Nisi is qui Romæ compromisit, mox Romam in legationem uenerit. Nam hoc casu parere compromisso non cogitur. quæ exceptio approbatur simul & distinguitur d.l.32. §. item si quis Romæ, his uerbis: Si quis Romæ compromiserit, mox Romam in legationem uenerit, non est cogendus arbiter sententiā dicere: non magis quàm cogeretur, si litem antè contestatus esset, nunc eam exercere. Nec interest, tunc quoque in legatione fuerit, an non. Proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi in legatione compromiserit. quæ replicatio approbatur ibidem, his uerbis: Sed si in legatione compromittat, puto cogendum arbitrum sententiā dicere: quia etsi iudicium spontè accepisset, cogeretur peragere. Sunt tamen, qui de isto non rectè dubitat: qui utiq; nullo modo dubitabunt, si de ea re in legatione compromisit, quam in legatione contraxit: quia & iudicium eo nomine accipere cogeretur. Quæ hic dicuntur de iudicio accipiendo, uide §. lib. 5. cap. 2. except. 15. repl. 30 s. dupl. 1. & 2. Altera replicatio est: Nisi ipse legatus adhuc compromisso parere sit paratus. Hæc replicatio approbatur ibidem, his uerbis: Illud in prima specie potest dispici, an si antea cōpromisit legatus, cogendus sit arbiter sententiā dicere, si ipse legatus postulet, quod prima ratione poterit uideri iniquum, ut in ipsius potestate sit. Sed hoc tale erit, quale si actionem uelit distare, quod facere ei licet. Sed compromissum comparauimus ordinarię actioni: ut non aliās audiatur desiderans, ut arbiter sententiā dicat, quàm si se defendat. Hæc de exceptionibus sumptis ex persona compromittentis: sequuntur exceptiones sumptæ ex persona eius, in quem compromittitur.

V. I. Exceptio: Nisi in seruum sit compromissum. Hæc exceptio approbatur l. Pedius. 7. §. in seruum. ff. de receptis arbit. his uerbis: In seruum Labeo compromitti non posse scribit Lib. X. I. & est uerum. Vnde Iulianus ait, Si in Titium & seruum compromissum sit, nec Titium cogendum sententiā dicere, quia cum alio receperit: quamuis serui (inquit) arbitrium nullum sit. Quid tamen, si dixerit sententiā Titius? pœna non committetur: quia non ut recepit, dixit sententiā. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi seruus liber factus sit, & compromittentes in eadem uoluntate perseuerent. quæ replicatio approbatur l. sed si. 9. in princ. ff. cod. it. his uerbis: Si in seruum

compromittatur, & liber sententiā dixerit: puto, si liber factus receperit, consentientibus partibus, ualere.

V. II. Exceptio: Nisi in libertum sit compromissum. Hæc exceptio reprobat d.l. 7. in princ. ff. de receptis arbit. his uerbis: Pedius libro 9. & Pomponius Lib. XXXIII. scribunt, parui referre, ingenuus quis, an libertinus sit: integræ famæ quis sit arbiter, an ignominiosus.

V. III. Exceptio: Nisi in filium familiās sit compromissum. Hæc exceptio reprobat l. sed & s. ff. cod. it. his uerbis: Sed & filius familiās compellerur.

IX. Exceptio: Nisi in minorem atate compromissum sit. Hæc exceptio approbatur l. sed si. 9. §. 1. ff. de receptis arbit. his uerbis: Sed neq; in pupillum, neque in furiosum, aut furdum, aut mutū compromittetur, ut Pomponius scribit. Concordat l. Iulia. 4. ff. cod. it. his uerbis: Cum lege Iulia cautum sit, ne minor uiginti annis iudicare cogatur: nemini licere minore uiginti annis compromissarium iudicem eligere, ideoq; pœnam ex sententiā eius nullo modo committi, Callistratus ait. Maiori tamen uiginti annis, si minor uiginti quinque, annis sit, ex hac causa succurrendum, si temerè auditorium receperit, multi dixerunt. Quod hic adijcitur de maiore uiginti annis, minore tamen annis uiginti quinque, ei concordat l. licet. 15. ibi: aut si etas. ff. cod. it. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 1. except. 12.

X. Exceptio: Nisi in furiosum, furdum aut mutum sit compromissum. Hæc exceptio approbatur d.l. 9. §. 1. ff. de recept. arbit. cuius uerba uide §. except. prox.

XI. Exceptio: Nisi in mulierem sit compromissum. Hæc exceptio approbatur l. ult. C. de receptis arbit. his uerbis: Sancimus, mulieres suę pudicitię memores, & operum quæ eis natura permittit, & à quib. iussit eas abstinere, licet summæ atq; optimæ opinionis constitutæ in se arbitrium susceperint, uel si fuerint patronæ, etiam si inter libertos suos interposuerint audientiam, ab omni iudiciali agmine separari, ut earum electione nulla pœna, nulla partii exceptio aduersus iustos earum contentores habeatur.

XII. Exceptio: Nisi in ignominiosum sit compromissum. Hæc exceptio approbatur l. Pedius ait. 7. in princ. ff. de recept. arbit. cuius uerba uide §. except. 7.

XIII. Exceptio: Nisi in iudicem ordinariū sit compromissum. Hæc exceptio approbatur l. sed si. 9. §. si quis iudex. ff. cod. it. his uerbis: Si quis iudex sit, arbitrium recipere eiusdem rei, de qua iudex est, in se compromitti iubere, prohibetur lege Iulia: & si sententiā dixerit, non est danda pœnæ persecutio.

XIII. I. Exceptio: Nisi in duos aut plures numero pares sit compromissum. Hæc exceptio reprobat l. item si unus. 17. §. principaliter. ff. de receptis arbit. his uerbis: Si in duos arbitros sit compromissum, non debet prætor eos cogere sententiā dicere:

dicere: quia res ferè sine exitu futura est, propter naturalem hominum ad dissentientium facilitatem. In impari enim numero idcirco cōpromissum admittitur, non quoniam consentire omnes facile est, sed quia (etsi dissentiant) inuenitur pars maior, cuius arbitrio stabitur. Sed tamen usitatus est, etiam in duos compromitti: & debet prætor cogere arbitros, si non consentiant, tertiam personam certam eligere, cuius auctoritati pareatur.

XV. Exceptio: Nisi in incertam personam sit compromissum. Hæc exceptio approbatur exemplo d.l. 17. §. si in duos, his uerbis: Si in duos fuerit compromissum sic, ut si dissentirent, tertium adsumant: putat Vlpianus, tale cōpromissum ualere. Nam & in adsumendo possunt dissentire. Sed si ita sit compromissum, ut tertius adsumeretur Sempronius, ualeat compromissum: quoniam in adsumendo dissentire non possunt. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi in unum incertum ex duob. certis sit compromissum. quæ replicatio approbatur d.l. 17. §. sed si ita, his uerbis: Si ita sit compromissum, arbitratus Titij aut Seij fieri: Pomponius scribit, & Vlpianus putat, compromissum ualere. Sed is erit cogendus sententiā dicere, in quem litigatores consenserint.

XVI. Exceptio: Nisi in eum cuius interest, uel ad quem controuersia pertinet, compromittatur. Hæc exceptio approbatur l. penult. ff. de recept. arbit. his uerbis: Si de re sua quis arbiter factus sit, sententiā dicere non potest: quia se facere iuberet, aut parere prohiberet. Neq; autem impere sibi, neq; prohibere quisquam potest.

XVII. Exceptio: Nisi in re patris in filium compromittatur. Hæc exceptio reprobat l. quin etiam. 6. ff. de recept. arbit. his uerbis: Et de re patris dicitur filium familiās arbitrum esse posse. nam & iudicem eum esse posse, pleriq; placet. Sequitur tertium exceptionum genus, quod sumitur ex re seu causa, de qua compromissum est.

XVIII. Exceptio: Nisi de publico iudicij, uel famosa causa sit compromissum. Hæc exceptio approbatur l. non distinguemus. 32. §. Iulianus. ff. de recept. arbit. his uerbis: Iulianus indistinctè scribit, si per errorem de famoso delicto ad arbitrium itum est, uel de ea re, de qua publicum iudicium constitutum est: (ueluti de adulterijs, si carijs & similib.) uetare debet prætor sententiā dicere, nec dare dictæ sententiæ executionem.

XIX. Exceptio: Nisi de causa libertatis uel ingenuitatis sit compromissum. Hæc exceptio approbatur d.l. 32. §. de liberali causa, his uerbis: De liberali causa compromisso facto, rectè non compellerur arbiter sententiā dicere: quia fauor libertatis est, ut maiores iudices habere debeat. Eadem dicenda sunt, siue de ingenuitate, siue de libertitate quæstio sit: & si ex fidei-

commissi causa libertas deberi dicatur.

XX. Exceptio: Nisi de causa populari sit compromissum. Hæc exceptio approbatur ibidem, his uerbis: Idem dicendum est in populari actione.

XXI. Exceptio: Nisi de unius tantum actionibus & controuersijs sit compromissum. Hæc exceptio reprobat l. Pomponius. 13. §. 1. ff. de recept. arbit. cuius uerba uide §. except. 26. Concordat l. quid tamen. 21. §. plenum. ff. cod. it. cuius uerba uide §. cap. 4. quæst. 1. causa 5. except. 1. Nunc quarti generis exceptiones uideamus, sumptas ex re compromissa.

XXII. Exceptio: Nisi sententiā in compromisso definita sit, quam arbiter ferre debeat. Hæc exceptio approbatur l. qualem. 19. §. 1. ff. de recept. arbit. his uerbis: Si sic fuit in arbitrum compromissum, ut certam sententiā dicat: nullum esse arbitrium, nec cogendum sententiā dicere, Iulianus lib. III. Digesti scribit.

XXIII. Exceptio: Nisi ita compromissum sit, ut quod Titio placeret, id Seius pronunciet. Hæc exceptio approbatur l. item si unus. 17. §. inde Pomponius. ff. de recept. arbit. his uerbis: Pomponius Lib. XXXIII. ad edictum quærit, si ita sit compromissum, ut quod Titio disceptatori placet, id Seius pronunciet: quis eorum sit cogendus? Et puto, tale arbitrium non ualere, in quo libera facultas arbitri sententiæ futura non est.

XXIII. I. Exceptio: Nisi in duos sit compromissum ita, ut si dissentirent, tertium adsumerent. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur d.l. 17. §. si in duos. cuius uerba uide §. except. 15.

XXV. Exceptio: Nisi pœna compromisso non sit inserta. Hæc exceptio approbatur l. cum ante. 5. §. altera autem. C. de recept. arbit. cuius uerba uide §. repl. 3. Concordat Nouell. c. 62. §. quoniam uerò. cuius uerba uide §. ead. except. repl. 3. Contradicti l. diem proferre. 27. §. fin. ff. d. it. hisce uerbis: Si pœna non fuisset adiecta compromisso, sed simpliciter sententiæ stari quis promississet: incerti aduersus eum foret actio. Hæc uerba uidentur per tam dictas constitutiones sublata esse, nisi intelligantur de replicatiombus sequentibus. Est autem proposita exceptionis replicatio prima hæc: Nisi post latam ab arbitro sententiā litigatores ei subscripserint. quæ replicatio approbatur d.l. 5. in princ. C. de receptis arbitris, his uerbis: Cum antè sancitum fuerat in arbitris eligendis, quos neq; pœna compromissi ualabat, neque iudex dederat, sed nulla sententiā præcedente communis electio, ut illorum sententiæ staretur, procreabat: siquidem pro parte pulsata forma arbitralis procederet, exceptionem ei ueluti pacti generari: si autem pro actore calculus poneretur, nihil ex eo procederet ei præfidi: sancimus, in eos arbitros quos prædiximus, & quos talis consensus elegerit sub eo pacto (uel in scriptis, uel sine scriptis habito) ut eorum definitioni stetur: siquidem subscripserint, postquam definitio processit, quod

non displiceat ambabus partibus eorū sententia : non solum reo exceptionem ueluti pacti generari, sed etiam actori ex nostro nomine in factum actionem, quatenus possit sententia eius executioni mandari, in hac quidem regia ciuitate ab officio eminentissimæ præfecturæ, uel eius cuius forum pars persequitur fugientis: in prouincijs autem tam per moderatores, quam per apparitores eorum, uel per iudices, quorum regimē pars pertimescit pulsata. *Concordat l. ne in arbitris. 4. §. fin. C. d. t. cuius uerba uide j. replic. 3. Secunda replicatio est: Nisi pars contra quam arbiter sententiam tulit, intra decem dies contra eam non fuerit protestata. quæ replicatio approbatur d. l. 5. §. fin. autem, his uerbis: Sin autem post sententiam minimè quidem subscripserint se arbitri formam amplecti, sed silentio eam roborauerint, & non intra decem dies attestatio misa fuerit uel iudici, uel aduersario, ab alterutra parte, per quam manifestum fiat, definitionem non esse amplectēdam: silentio partium sententiam roboratam esse, & fugienti exceptionem, & agenti memoratam actionem competere. Tertia replicatio est: Nisi interueniente iureiurando, in arbitrum sit compromissum. quæ replicatio approbatur ibidem, his uerbis: Altera autem parte reculante secundum præfatum modum, & implere statuta minimè cupiente: nihil fieri, nec parari exceptionē reo, uel actori actionem: exceptis uidelicet arbitris, qui cum sacramenti religione electi sunt secundum nouellam nostri numinis constitutionem. tunc etenim ea omnia seruari oportet, quæ lege nostra super huiusmodi audientia definita sunt. Licet non ignoremus Iulij Pauli opinionem, & aliorum certorum prudentum, qui tetigerunt quidem huiusmodi quæstionē, quam in præsentī aggredimur: non autem peritissimè peregerunt, sed usq; ad quasdam actiones temporales standum esse existimauerunt. *Ait Imp. Secundum nouellam nostri numinis constitutionem. Hæc constitutio proposita replicationi concordat, & habetur l. ne in. 4. C. eod. ut. his uerbis: Ne in arbitris cum sacramenti religione eligendis periurium committatur, & detur licentia perfidis hominibus: passim definitiones iudicū eludere sanctissimo arbitrio: & huiusmodi rem censemus esse componendam. Si ergo inter actorem & reum, nec non ipsum iudicem fuerit consensus, ut cum sacramenti religione his procedat, & ipsi quidem litigatores in scriptis hoc suis manibus, uel per publicas personas scripserint, uel apud ipsum arbitrum in actis propria uoce deposuerint, quod sacramentis præstitis arbiter electus est, hoc etiam addito, quod ipse arbiter iuramentum præstitit super lite cum omni ueritate dirimē**

da: eius definitionem ualidam omnimodò custodiri censemus, & neq; reum, neq; actorem posse discedere, sed tenere omnifariā, quatenus obedire ei compellantur. Sin autem de arbitro nihil tale fuerit uel compositum, uel scriptum, ipsæ autem partes literis hoc manifestauerint, ut arbitri sententiæ stetur: & in præsentī casu omnimodò definitionē arbitri immutatam seruari, literis uidelicet eorum similem uim obtinentibus, siue ab initio hoc fuerit ab his scriptum, uel præfatum modo depositum, dum arbiter eligebatur: siue post definitiuam sententiam hoc scriptum inueniatur, quod cum sacramenti religione eius audientiam amplexi sunt, uel quod ea quæ statuta sunt, adimplere iurauerint. Sed & si ipse solus arbiter hoc litigatoribus poscentibus, uel scriptis uel depositionibus (ut dictum est) manifestum facientibus, præstitit iuramentum, quod cum omni ueritate liti libramenta imponat: similem esse etiam in præsentī casu prioribus eius definitionem, & eam omnimodò legibus esse uallatam. Et in his omnibus casibus liceat uel in factum, uel conditionem ex lege, uel in rem utilem instituire actionem, secundum quod facti qualitas postulauerit. Si autem in scriptura quidem, aut depositio ne nihil tale apparuerit, una autem pars edicat iuramentum esse præstitum, quatenus arbitrari stetur sententiæ: huiusmodi litigatorum, uel solius arbitri sermones minimè esse credendos: cum & si quis iuramentum datum esse, non iudice supposito, nec hoc scriptura partium testante, concesserit: incerti certaminis compositio, quæ inter homines imperitos sæpe accidit, non aliquid rebus iudicatis inferat: sed in huiusmodi casu hæc obtineant, quæ ueteres de arbitris eligendis sanxerunt. Si quis autem post arbitri definitionem subscripserit, *ἢ μὴ ἀρῆσθαι τὰ διωρηδόντων ἀδελόναι* (Græcis enim uocabulis hoc enarrare propter consuetudinem uti uisum est) et si non adiecerit *ἢ μολογῶν*; & sic omnimodò per actionem in factū eum compelli ea facere, quibus cōsensit. qualis enim differentia est, si huiusmodi uerbis etiam *ἢ μολογῶν* adijciatur, uel huiusmodi uocabulum omnino omittatur? Si enim uerba consueti stipulationum, & subtilis, imò magis superuacua obseruatio ab aula concessit, & nos quidem nuper legibus a nobis scriptis multa uicia stipulationum, multasq; ambages scrupulososq; circuitus correximus: cur non & huiusmodi scriptura totam formidinem ueteris iuris amputamus: ut si quis hæc scripserit, uel unum ex his, ad quiescere eis compellatur, & ea ad effectum omnimodò perdu-

perducere: cum non est uerisimile hæc propter hoc scripserit, ut tantum non contradicat, sed etiam ut ea impleat, aduersus quæ obuam ire non potest. *Uerbis iam propositis, posterioribus quidem, supradicta prima replicatio approbatur: prioribus uero approbatur replicatio proposita tertia. Planè mutatur ac tollitur proposita tertia replicatio Nouell. c. 82. §. quoniam uerò, cum sequentibus uerbis: Quoniam uerò bene multæ nobis hoc nomine interpellationes factæ sunt, quod nonnulli eligentes iudices, qui neq; ullam legum periciam, neque rerum usum habent, promptè iurent his le iudicibus contentos fore, quibus aliquis ne tātillum quidem crederet: dein de iudices fortè persuadeant, ut & ipsi quoq; huiusmodi iuramentum præstent, homines profectò, qui neque quid ius sit, neq; obseruationem eius sciunt: & meritò exinde oblati iuramentorum quæ præstiterunt obliti, denudò controuersiam examinari petant: ea nobis res animaduersione digna existimata est. Et quia longorū uel & experientia cognouimus, periculosum & lubricum id esse: sancimus, ne quis omnino in posterum arbiter compromissarius sit, qui cum cautione præstiti iuramenti iudicet: ne exinde homines imprudentes in periurium incidant, per iudicum imperitiam peierare coacti. Sed qui in arbitrum uel arbitros compromittunt, hi omnimodò cum pœna, quantamcunq; partes inter se pactæ fuerint, ipsos deligunt: & necessitatem habent, ut uel stent iudicato: uel si id retractare uoluerint, prius persoluant pœnam, & tunc demum licentiam habeant à iudicatis discedendi, & procedendi ad aliud iudicium: nostris magistratibus, si quidem ea de re aditi fuerint, pœnas profligaturis, daturisque operam, ut his qui eas accipere iussi sunt, restituant. scituris his qui in iudices compromittunt, quod si hoc non fecerint, neque pœnam stipulati fuerint, sed putauerint datorum ipsis iuramentorum cautionem sufficere, deinde arbitri in quos ita compromiserunt, damno ipsos inuoluant: si quidem dedita opera, Domino Deo huius periurij pœnam luent: si ex imperitia hoc subeant, nihil ultra iuramentum illis reliquum erit. Neq; enim uolumus, ut ab ullo periuria committantur: neque rursum concedimus, ut ultra iurandi religionem per arbitrorum imperitiam litigatores ingens damnum sustineant. omnibus, quæ uel ex ueteri iure, uel à nobis, siue de pedancis solummodò iudicibus, siue etiam de compromissarijs antè à nobis sancita sunt (excepta scilicet dandi iuramenti necessitate) in sua firmitate manentibus, & in nullo per hanc nostram legem innouandis. Hisc*

uerbis proposita exceptio approbatur, simul & tertia eius replicatio reprobat, sublatis, quibus ea confirmabatur, constitutionibus supra propositis. *Quarta proposita exceptionis replicatio est: Nisi arbiter iuramentum præstiterit. quæ replicatio approbatur uidetur l. ne in arbitris. 4. §. sed & ipse solus arbiter. C. de receptis arbitris. cuius uerba uide §. replic. prox. Planè mutatur ista constitutio, & replicatio proposita reprobat Nouell. c. 82. §. quoniam uerò. cuius uerba uide §. replicat. prox. Hæc de exceptione uicesima quinta eiusq; replicationibus sint dicta. Similem exceptionem uide j. cap. prox. quæst. 1. except. 8.*

*XXVI. Exceptio: Nisi alter tantum in compromisso pœnam stipulatus sit, alter non sit stipulatus pœnam. Hæc exceptio approbatur l. Pomponius. 13. §. 1. ff. de receptis arbitris, his uerbis: Pomponius scribit, si de meis solis controuersijs sit compromissum, & de te pœnam sim stipulatus: uidentur, ne non sit compromissum? Sed cui rei moueatur, non uideo. Nam si ideo, quia de unius controuersijs solum compromissum sit, nulla ratio est: licet enim & de una re compromittere. Si uerò, quia ex altera duntaxat parte stipulatio interuenit, est ratio. quam quam si petitor sit qui stipulatus est, possit dici plenum esse compromissum: quia is qui conuenitur, tutus est pacti exceptione: is uerò qui conuenit, si arbitrio non pareatur, habet stipulationem. Sed id uerum esse non puto. neq; enim sufficit exceptionē habere, ut arbiter sententiam dicere cogatur. *Concordat l. litigatores. 11. §. item Iulianus. ff. eod. ut. his uerbis: Iulianus scribit, non cogendū arbitrum sententiam dicere, si alter promiserit, alter non.**

XXVII. Exceptio: Nisi sub conditione pœna sit promissa. Hæc exceptio approbatur d. l. 11. §. fin. cum lege sequente, his uerbis: Iulianus idem dicit, & si sub conditione fuerit pœna compromissa: ueluti, si nauis ex Asia uenerit, tot milia. non enim prius arbitrum cogendum sententiā dicere, quam conditio extiterit: ne sit inefficax sententia, deficiente conditione. & ita Pomponius Lib. XXXIII. ad edictum scribit. Quo casu ad prætorem pertinebit in eo forsitā solo, ut si possit dies compromissū proferri, proferatur.

XXVIII. Exceptio: Nisi alia res quam numaria, pœne nomine sit promissa. Hæc exceptio reprobat d. l. 11. §. et quod ait, his uerbis: Quod ait prætor, Pœna compromissa: accipere nos debere, non si utrinque pœna numaria, sed & si alia res uice pœnæ, si quis arbitri sententiæ non steterit, promissa sit, Pōponius scribit. Quid ergo, si res apud arbitrum depositæ sint eo pacto, ut ei daret qui uicisset: uel ut eam daret, si non pareretur sententiæ? an cogendus sit sententiam dicere? & puto cogendū. Tantundem est, & si quantitas certa ad hoc apud eū deponatur. Proinde & si alter rem,

alter pecuniam stipulanti promiserit: plenum compromissum fit, & cogetur sententiam dicere.

XXIX. Exceptio: Nisi incerta summa poena nomine sit promissa. Hec exceptio reprobatu r. non autem. 28. ff. de recept. arbit. his uerbis: Non interest, certa, an incerta summa promissa sit: utputata, quanti ea res erit.

XXX. Exceptio: Nisi minor uel maior poena promissa sit, quam res de qua est compromissum. Hec exceptio reprobatu r. non dist. 32. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Non distinguemus in compromissis, minor, an maior sit poena, quam res de qua agitur. Quam generis exceptio sequitur, sumpta ex modo compromittendi.

XXXI. Exceptio: Nisi nudo pacto sit compromissum, nulla stipulatione interueniente. Hec exceptio ipso quidem iure subsistit, secundum ea que in praecedentibus dicta sunt de poenali stipulatione omissa: & cum ex nudo pacto non nascatur obligatio uel actio, ut alibi est dictum. Verum eius replicatio prima haec est: Nisi non de dando, sed de retinendo aliquo poene nomine conueniat, que repl. approbatu r. litigatores. 11. §. interdum. ff. de recept. arbit. his uerbis: Interdum (ut Pomponius scribit) recte nudo pacto fiet compromissum: utputa, si ambo debitores fuerunt, & pacti sunt, ne petat quod sibi debetur, qui sententiae arbitri non paruit. Altera replicatio est: Nisi res apud arbitrum deposita sit eo pacto, ut ei daret qui uicisset, uel non redderet ei qui sententiae non pareret. quae replicatio approbatu r. d. l. u. §. quid ergo. cuius uerba uide §. except. 28. Super sunt ultimi generis exceptiones contra compromissum, sumptae ex ijs quae compromissum sequuntur.

XXXII. Exceptio: Nisi alter compromittentium pendente compromisso decesserit. Hec exceptio approbatu r. licem proferre. 27. §. 1. ff. de recept. arbit. his uerbis: Si haeredis mentio uel caeterorum facta in compromisso non fuerit, morte soluetur compromissum. Concordat l. non distinguemus. 32. §. summa. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. cap. prox. quae st. 1. except. 7. Huius exceptionis replicatio haec est: Nisi haeredis uel aliorum etiam in compromisso facta sit mentio, tunc enim unius morte non soluitur compromissum. quae replicatio patet ex uerbis iam propositis hisce: Si haeredis mentio uel caeterorum facta in compromisso non fuerit. Huius replicationis duplicatio haec est: Nisi ab altera tantum parte haeredis mentio sit facta, non ab utraq; quae duplicatio approbatu r. sed & interpellatur. 49. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Si ab altera duntaxat parte haeredis mentio comprehensa fuerit, compromissum soluetur morte cuiusuis ex litigatoribus: sicut solueretur altero mortuo, si neutrius haeredis persona comprehenderetur.

XXXIII. Exceptio: Nisi is qui cum defuncto compromiserat, haereditatis cotrouersiam moueat. Hec exceptio approbatu r. d. l. 32. §. si is faciat. ff. de recept. arbit. cuius uerba uide §. lib. 7. cap. 8. quae st. 1. reg. 3.

XXXIII. Exceptio: Nisi is qui compromisit, postea bonis cedat. Hec exceptio approbatu r. litem si unus. 17. in prin. ff. de recept. arbit. hisce uerbis: Si unus ex litigatoribus bonis suis cedat, Iulianus Lib. 111. Digest. scribit, non esse cogendum arbitrum sententiam dicere: cum ueq; agere, neq; conueniri possit.

XXXV. Exceptio: Nisi is qui Romae compromisit, postea Roman in legationem ueniat. Hec exceptio tractata est §. cod. cap. except. 5.

XXXVI. Exceptio: Nisi alter ex compromittentibus surere coeperit. Hec exceptio approbatu r. si compromissum. 47. §. fin. cum legib. sequentib. ff. de recept. arbit. his uerbis: Si alter ex compromittentibus surere coeperit, arbitri ad ferendam sententiam no cōpellitur: sed & interpellatur, quo minus sententiam dicat: quia nihil cora furioso fieri intelligitur. Huius exceptionis replicatio est: Nisi curatorem furiosus habeat. Hec replicatio approbatu r. ibidem, his uerbis: Quod si furiosus, &c.

XXXVII. Exceptio: Nisi poena compromissi alteri sit acceptolata, uel alio modo defecerit. Hec exceptio approbatu r. Pomponius. 13. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Pomponius ait, & si alteri acceptolata poena sit compromissi: non debere eum compelli sententiam dicere. Concordat l. non distinguemus. 32. §. summa. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. cap. prox. quae st. 1. except. 7.

XXXVIII. Exceptio: Nisi dies compromissi finitus sit, sententia nondum dicta. Hec exceptio approbatu r. d. §. summa. ibi: compromisso soluto die. cuius uerba uide d. excep. 7. Concordat l. ante penul. ff. eod. tit. his uerbis: Arbitri ex compromisso sumptus, cum ante eum diem, qui compromisso constitutus erat, sententiam dicere non posset, diem compromissi proferri iusserat. alter ex litigatoribus dicto audiens non fuerat. consulabatur, possente ab eo poena ex compromisso peti? Alfenus respondit, non posse: ideo quod non esset arbitro in compromisso permissum, ut id iuberet. Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi in compromisso de die proferenda conuenit, quae replicatio approbatu r. arbitri. 33. ff. eod. tit. his uerbis: Arbitri ita sumptus ex compromisso, ut & die proferre possit, hoc quidem facere potest. Proferre autem contradicentibus litigatoribus, non potest. Huius replicationis duplicatio prima haec est: Nisi litigatores postea diem proferri nolint, quae duplicatio approbatu r. his iam dictis hisce: Proferre autem contradicentibus litigatoribus, non potest. Secunda duplicatio est: Nisi arbitri non protulerit diem, sed alter ex litigatoribus, in mora fuerit. huic enim ad moram excusandam replicatio proposita no prodest, quae duplicatio approbatu r. uidetur d. l. 32. §. dies compromissi. ff. de recept. arb. cuius uerba uide j. cap. 4. causa 2. except. 7.

Secunda replicatio est: Nisi finito die compromissi, litigatores denuo compromittant, quae repl. ipso quidem iure subsistit, uerum eius duplicatio haec est: Nisi arbitri arbitrium denuo recipere nollit, quae duplicatio approbatu r. simul & distinguitur l. quid tamen. 21. §. Papinianus. ff. eod. tit. his uerbis: Papinianus Lib. 111. Quaestio nū ait: Si cum dies compromissi finiretur, prolato die litigatores denuo in eum compromiserint, nec secundi compromissi arbitrium receperit: no esse cogendum recipere, si ipse in mora no fuerit, quo minus partibus suisungeretur. Quod si per eum factum sit: aequilibrium esse, cogi eum a praetore sequens recipere. Quae quaestio ita procedit, si nihil in priore compromisso de die proferendo cauebatur. Caeterum si cauebatur, & ipse protulit: mansit arbitri. Concordat l. aut si. 16. in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. cap. prox. quae st. 1. except. 16. Tertia replicatio est: Nisi arbitri diem protulerit. Hec replicatio ipso quidem iure subsistit, uerum eius duplicatio haec est: Nisi nihil de die proferenda inter partes conuenit, quae duplicatio approbatu r. non distinguemus. 32. §. fin. ff. eod. tit. de qua re uide j. cap. 4. except. 6. Quarta replicatio est: Nisi certus dies compromissi definitus non sit. Hec replicatio approbatu r. sed si. 14. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. d. except. 6. repl. 1.

XXXIX. Exceptio: Nisi alter litigatorum rem in iudicium deduxerit. Hec exceptio reprobatu r. si quis. 30. ff. de recept. arbit. his uerbis: Si quis re, de qua compromissum fit, in iudicium deducat: quidam dicunt, praetorem non interuenire ad cogendum arbitri sententiam dicere: quia iam poena no potest esse, atq; si solum esset compromissum. Sed si hoc obtinuerit futurum est, ut in potestate eius quem poeniter cooptonjisse, sit compromissum eludere. Ergo aduersus eum poena committenda est, lite apud iudicem suo ordine peragenda.

LIB. IX. CAP. III. sarios acta sunt, si aliquid in factum respiciens uel professum est, uel attestatum: posse eo & in ordinarijs utri iudicij.

1111. Regula, De sententia arbitri exequenda, proponitur d. l. 5. §. quatenus possit sententia, cuius uerba uide §. except. 25. repl. 1.

V. Regula: Si per fideiussores fuerit cautum in compromisso, & uel dies compromissi prorogetur, uel fideiussores mortui sint: denuo cauendum est, quae regula approbatu r. l. Labeo ait. 25. §. fin. cum lege sequente. ff. de recept. arbit. his uerbis: Si per fideiussores fuerit cautum in primo compromisso, & sequens similiter proferendum Labeo ait. Sed Pomponius dubitat, uerum iisdem, an & alijs tam idoneis? Quid enim (inquit) si iisdem fidei iubere noluerint. Sed puto, si fidei iubere noluerint, tunc alios non ab similes adhibendos: ne in potestate sit fideiussores, postea se non obligantium, ut poena committatur. Idemq; et si decesserint. Plures huius loci regulas uide in duob. capitibus sequentibus.

DE SENTENTIA AB ARBITRO DICENDA. Cap. III.

I. CAUSA EX QVA COGENDUS ARBITER DICERE SENTENTIAM.

Si arbitrium in se recepit, sententiam dicere est cogendus, quae causa seu regula approbatu r. edito praetoris l. Labeo ait. 3. §. ait praetor. ff. de recept. arbit. his uerbis: Ait praetor: Qui arbitrium poena compromissa receperit, eum sententiam dicere cogam. Ratio huius edicti proponitur d. l. 1. §. tametsi, his uerbis: Tametsi nemine praetor cogit arbitrium recipere (quoniam haec res libera & soluta est, & extra necessitatem iurisdictionis posita) attamen ubi semel quis in se receperit arbitrium, ad curam & ad sollicitudinem suam hanc rem pertinere praetor putat: non tantum quod studeat lites finire, uerum quoniam no debeant decipi, qui eum quasi uirum bonu disceptatore inter se elegerunt. finge enim, post causam iam semel atq; iteru tractata, post nudata utriusq; intima, & secreta negocij aperta, arbitru uel id gratiae dante, uel fordibus corruptu, uel ex alia causa nolle sententiam dicere: quisquam ne potest negare aequissimu fore, praetorem interponere se, ut officium quod in se recipit, impleat? Declaratur causa proposita de finitione uerbi Recipere l. Pomponius. 13. §. recepit. ff. eod. tit. his uerbis: Recepit aut arbitrium uidetur (ut Pedius libro nono dicit) qui iudicis partes suscepit, sineq; se sua sententia cotrouersia imposturum pollicetur. Quod si (inquit) haecenus interuenit, ut experiretur, an consilio suo uel authoritate discuti litem pateret: non uidetur arbitrium recepit. Nunc propositae cause seu regule exceptiones uideamus.

XL. Exceptio: Nisi de negotio sit transactum. Hec exceptio approbatu r. d. l. 32. §. item non est. ff. de recept. arbit. his uerbis: Non est cogendus arbitri, si de negotio transactum est, uel homo mortuus est, de quo erat compromissum: nisi in posteriore casu aliquid litigantium interfit.

XLI. Exceptio: Nisi res de qua compromissum est, interierit. Hec exceptio approbatu r. simul & distinguitur uerbis iam dictis hisce: Vel homo mortuus est, de quo erat compromissum: nisi aliquid litigantium interfit. Hec de exceptionibus aduersus compromissum.

III. EVENTVS COMPROMISSI & CONSEQUENTIA.

I. Regula, De sententia ab arbitro dicenda, proponetur j. cap. prox.

II. Regula: Compromisso tempus praescriptionis interumpitur, quae regula approbatu r. cum ante. 5. §. penult. C. de recept. arbit. cuius uerba uide j. lib. 36. cap. 15. except. 5. repl. 5.

III. Regula: Probationes & attestaciones factae apud iudicem compromissarium, etiam ualent apud iudicem ordinarium, quae regula approbatu r. d. l. 5. §. fin. his uerbis: Sancimus, in ijs quae apud compromissarium

LIB. IX. CAP. III. sarios acta sunt, si aliquid in factum respiciens uel professum est, uel attestatum: posse eo & in ordinarijs utri iudicij.

1111. Regula, De sententia arbitri exequenda, proponitur d. l. 5. §. quatenus possit sententia, cuius uerba uide §. except. 25. repl. 1.

V. Regula: Si per fideiussores fuerit cautum in compromisso, & uel dies compromissi prorogetur, uel fideiussores mortui sint: denuo cauendum est, quae regula approbatu r. l. Labeo ait. 25. §. fin. cum lege sequente. ff. de recept. arbit. his uerbis: Si per fideiussores fuerit cautum in primo compromisso, & sequens similiter proferendum Labeo ait. Sed Pomponius dubitat, uerum iisdem, an & alijs tam idoneis? Quid enim (inquit) si iisdem fidei iubere noluerint. Sed puto, si fidei iubere noluerint, tunc alios non ab similes adhibendos: ne in potestate sit fideiussores, postea se non obligantium, ut poena committatur. Idemq; et si decesserint. Plures huius loci regulas uide in duob. capitibus sequentibus.

DE SENTENTIA AB ARBITRO DICENDA. Cap. III.

I. CAUSA EX QVA COGENDUS ARBITER DICERE SENTENTIAM.

Si arbitrium in se recepit, sententiam dicere est cogendus, quae causa seu regula approbatu r. edito praetoris l. Labeo ait. 3. §. ait praetor. ff. de recept. arbit. his uerbis: Ait praetor: Qui arbitrium poena compromissa receperit, eum sententiam dicere cogam. Ratio huius edicti proponitur d. l. 1. §. tametsi, his uerbis: Tametsi nemine praetor cogit arbitrium recipere (quoniam haec res libera & soluta est, & extra necessitatem iurisdictionis posita) attamen ubi semel quis in se receperit arbitrium, ad curam & ad sollicitudinem suam hanc rem pertinere praetor putat: non tantum quod studeat lites finire, uerum quoniam no debeant decipi, qui eum quasi uirum bonu disceptatore inter se elegerunt. finge enim, post causam iam semel atq; iteru tractata, post nudata utriusq; intima, & secreta negocij aperta, arbitru uel id gratiae dante, uel fordibus corruptu, uel ex alia causa nolle sententiam dicere: quisquam ne potest negare aequissimu fore, praetorem interponere se, ut officium quod in se recipit, impleat? Declaratur causa proposita de finitione uerbi Recipere l. Pomponius. 13. §. recepit. ff. eod. tit. his uerbis: Recepit aut arbitrium uidetur (ut Pedius libro nono dicit) qui iudicis partes suscepit, sineq; se sua sententia cotrouersia imposturum pollicetur. Quod si (inquit) haecenus interuenit, ut experiretur, an consilio suo uel authoritate discuti litem pateret: non uidetur arbitrium recepit. Nunc propositae cause seu regule exceptiones uideamus.

I. Exceptio: Nisi non receperit arbitrium in quem est compromissum. hoc enim casu non est cogendus. quae exceptio approbatur d. l. 3. §. tametsi. ff. de receptis arbitri. cuius uerba uide paulo superius. Concordat l. quid tamē. 21. §. si quis ex litigat. ibi: sed hoc ita demum. cuius uerba uide j. cap. prox. quae est. 1. causa 2. except. 5. in fine.

II. Exceptio: Nisi non eo animo receperit, ut sententiam diceret. quae exceptio approbatur d. l. 13. §. recepisse. in fine. ff. de receptis arbitri. cuius uerba uide paulo superius.

III. Exceptio: Nisi in dignitate positus sit is qui arbitrium recepit. Hae exceptio approbatur simul et distinguitur d. l. 3. §. fin. ff. d. t. his uerbis: Tractemus de personis arbitrarium. Et quidem arbitrum cuiuscumque dignitatis cogit officio perfungi, quod suscipit, etiam si sit consularis: nisi forte, &c. Reliqua uerba uide j. except. prox.

III. Exceptio: Nisi in magistratu positus sit is qui arbitrium recepit. Hae exceptio approbatur simul et distinguitur d. §. fin. cum lege sequente. his uerbis: Nisi forte in aliquo magistratu positus, uel potestate (consul forte uel praetor) quoniam in hoc imperium non habet, nam magistratus superiores, aut pari imperio qui sunt, nullo modo possunt cogi, nec interest, ante, an in ipso magistratu arbitrium susceperint. sed inferiores possunt.

V. Exceptio: Nisi sacerdos sit, qui arbitrium recepit. Hae exceptio approbatur simul et distinguitur l. non distinguemus. 32. §. sacerdotio. ff. de recept. arbitri. hisce uerbis: Sacerdotio obuente, uidebimus, an cogatur arbiter sententiam dicere? Id enim non tantum honori personarum, sed & maiestati Dei indulgetur, cuius sacris uacare sacerdotes oportet. Caeterum si postea susceperit, iste quoque omnimodo sententiam ferre debet.

VI. Exceptio: Nisi in arbitrum non sit compromissum. Hae exceptio approbatur l. litigatores. 11. §. 1. ff. de recept. arbitri. hisce uerbis: Arbitrum non esse cogendum sententiam dicere, nisi compromissum interuenerit, Vlpianus ait. Concordat d. l. 32. §. summa. ff. cod. t. cuius uerba uide j. except. prox.

VII. Exceptio: Nisi compromissum inutile sit, aut ex parte factum irritum effectum. Hae exceptio approbatur l. §. summa, his uerbis: Summa rei est, ut praetor se non interponat: siue initio nullum sit compromissum: siue sit, sed pendeat, an ex eo poena exigi possit: siue postea deficiat poena, compromisso soluto die, morte, acceptilatione, iudicio, pacto. Ait Iuriconsultus: Siue sit, sed pendeat, an ex eo poena exigi possit. Huius exemplum uide §. cap. prox. except. 27. Ait insuper Iuriconsultus: Soluto die. De hoc dictum §. capite prox. except. 32. Item ait: Acceptilatione. De hoc uide §. cap. prox. except. 37. Sanē propositae exceptionis species sunt, omnes exceptiones supra cap. prox. propositae itaq; hic repetendae.

VIII. Exceptio: Nisi poena compromisso non sit adiecta. Hae exceptio approbatur l. Labeo. 3. §. ait praetor. ff. de receptis arbitri. cuius uerba uide §. hoc cap. in prim. Concordat d. l. 32. §. 1. ff. cod. t. his uerbis: Non cogetur arbiter sententiam dicere, nisi poena compromissa sit.

IX. Exceptio: Nisi arbitro alius sit additus, qui arbiter esse non possit. Hae exceptio approbatur l. Pedius. 7. §. unde Iulianus. ff. de recept. arbitri. his uerbis: Iulianus ait, si in Titium & seruum compromissum sit, nec Titium cogendum sententiam dicere, quia cum alio receperit: quauis serui (inquit) arbitrium nullum sit. Huius exceptionis replicatio haec est: Nisi ita sit compromissum, ut uel alterutrius sententia ualere. Hae replicatio approbatur l. sed si. 8. ff. cod. t. his uerbis: Sed si ita compromissum sit, ut uel alterutrius sententia ualeat: Titium cogendum, Paulus ait.

X. Exceptio: Nisi arbiter a compromittentibus fuerit infamatus. Hae exceptio approbatur l. licet. 15. ibi: si fuerit infamatus. ff. de recept. arbitri. cuius uerba uide j. except. 12. Planē non simpliciter datur haec exceptio, sed causa cognita. quae replicatio approbatur l. sed si. 9. §. fin. ff. cod. t. his uerbis: Iulianus ait, si arbitrum infamarunt litigatores, non omnimodo praetorem debere eum excusare, sed causa cognita.

XI. Exceptio: Nisi sprete auctoritate arbitri, litigatores ad iudicium uel alium arbitrum ierunt, mox redierunt, uel multo post. Hae exceptio approbatur d. l. 9. §. fin. cum l. seq. his uerbis: Iulianus ait, si sprete auctoritate arbitri, ad iudicium uel alium arbitrum litigatores ierunt, mox ad eundem arbitrum redierunt: praetorem non debere eum cogere, inter eos disceptare, qui ei contumeliam hanc fecerint, ut eum spernerent, & ad alium irent. Concordat l. item si unus. 17. §. 1. ff. cod. t. his uerbis: Si multo post reuertantur ad arbitrum litigatores: non esse cogendum sententiam dicere, Labeo scribit.

XII. Exceptio: Nisi inimicitiae capitales inter arbitrum et litigatores intercesserint. Hae exceptio cum alijs similibus approbatur l. licet. 15. ff. de recept. arbitri. his uerbis: Licet praetor districte dicat, sententiam se arbitrum dicere coacturum: attamen interdum ratione eius habere debet, & excusationem recipere, causa cognita: ut puta, si fuerit infamatus a litigatoribus: aut si inimicitiae capitales inter eum & litigatores, aut alterum ex litigatoribus intercesserint: aut si aetas, si ualetudo, quae postea contingit, id ei munus remittat: aut occupatio negotiorum propriorum, uel profectio urgēs, aut munus aliquod reip. causa: & id Labeo. aut si qua alia incommoditas ei post arbitrium susceptum incidat.

XIII. Exceptio: Nisi arbiter minor sit uiginti quinque annis. quae exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce: Aut si aetas. Cui concordat l. cum lege. 41. in fin.

fin. ff. cod. t. cuius uerba uide §. cap. prox. except. 9.

XIII. Exceptio: Nisi arbiter ualitudinarius esse ceperit. quae exceptio approbatur uerbis supradictis hisce: Si ualitudo, quae postea contingit, id ei munus remittat.

XV. Exceptio: Nisi arbiter aliquot nococtis occupetur, aut urgente profectio. quae exceptio approbatur uerbis §. except. 12. propositis hisce: Aut occupatio negotiorum propriorum, uel profectio urgēs, aut munus aliquod reipub. causa.

XVI. Exceptio: Nisi arbiter iudicium suo nomine habeat. Hae exceptio approbatur simul et distinguitur l. aut si. 16. ff. de recept. arbitri. hisce uerbis: Arbiter iudicij sui nomine, quod publicum uel priuatum habet, excusatus esse debet a compromisso: utique si dies compromissi proferri non potest. Quod si potest: quare non cogat eum, cum possit proferre? quod sine ulla restrictione ipsius interdum futurum est. Si tamen uterq; uelit eum sententiam dicere: an (quamuis cautum non sit de die proferenda) non alias imperet (quia iudicium habet, ne cogatur) quam si consentiat denuo in se compromitti: haec scilicet, si dies exitura est. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi dies compromissi possit proferri, quae replicatio approbatur uerbis iam dictis hisce: Vtique si dies compromissi proferri non potest. Quod si potest, &c. Altera replicatio est: Nisi non consentiat denuo in se compromitti. Hae replicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Si tamen uterque uelit, &c.

XVII. Exceptio: Nisi sententiam dixerit arbiter. Hae exceptio approbatur l. qualem autem. 19. in princ. ff. de recept. arbitri. hisce uerbis: Qualem sententiam dicat arbiter, ad praetorem non pertinet, Labeo ait: dummodo dicat quod ipsi uidetur. Huius exceptionis replicatio haec est: Nisi non omnes controuersias, de quibus est compromissum, sua sententia arbiter finierit, quae replicatio approbatur d. l. 19. §. dicere, his uerbis: Dicere sententiam exstimamus eum, qui ea mente quid pronunciat, ut secundum id discedere eos a tota controuersia uelit. Sed si de pluribus rebus sit arbitrium receptum: nisi omnes controuersias finierit, non uidetur dicta sententia, & adhuc erit a praetore cogendus. Plures huiusmodi replicationes uide j. cap. prox. quae est. 1. causa 7. except. 6. cum sequentibus.

XVIII. Exceptio: Nisi iusta causa impediatur arbitrum sententiam dicere. quae exceptio approbatur uerbis §. except. 22. in fin. propositis hisce: Aut si qua alia incommoditas ei post arbitrium susceptum incidat.

XIX. Exceptio: Nisi cum in plures compromissum esset, non omnes cogantur. quae exceptio approbatur l. item si unus. 17. §. item si plures. ff. de recept. arbitri. hisce uerbis: Si plures sunt qui arbitrium receperunt, nemo unus cogendus erit sententiam dicere, sed aut omnes, aut nullus. Propositae exce-

ptionis replicatio prima haec est: Nisi in duos uel plures alternatiue sit compromissum: puta in Titium aut Scium, quae replicatio approbatur d. l. 17. §. sed si ita. cuius uerba uide §. cap. prox. except. 17. Altera replicatio est: Nisi in plures sit compromissum ita, ut uel unius sententia staretur. Hae replicatio approbatur l. non distingue mus. 32. §. cum in plures. ff. cod. t. his uerbis: Cum in plures, &c. Concordat l. sed si. 8. ff. cod. t. cuius uerba uide §. except. 9. Tertia replicatio uidetur: Nisi in alterum compromitti non potuit. Hae replicatio reprobatur l. Pedius. 7. §. unde Iulianus. ff. cod. t. cuius uerba uide paulo superius except. 9.

XX. Exceptio: Nisi arbiter iuret, sibi de causa nondum liquere. hoc enim casu factum illi ad pronuncian- dum dandum. quae exceptio approbatur l. Pomponius. 13. §. fin. ff. de recept. arbitri. cuius uerba uide §. cap. prox. exceptione 19.

XXI. Exceptio: Nisi fordes et turpitudine arbitri manifesta sit. quae exceptio approbatur l. sed si. 9. §. sunt et alij. ff. de recept. arbitri. hisce uerbis: Sunt & alij qui sententiam dicere non coguntur: ut puta si fordes aut turpitudine arbitri manifesta sit.

XXII. Exceptio: Nisi feriatis diebus cogatur. quae exceptio approbatur d. l. 32. §. penult. ff. d. t. cuius uerba uide j. cap. prox. causa 7. except. 19.

Reliquas propositae regule exceptiones uide §. cap. proximo. Nam quae ibi exceptiones propositae sunt, hae quoque repeti possunt, secundum ea quae dicta sunt paulo superius except. 7.

Replicatio praecedentium exceptionum generalis.

Replicationis loco notandum, quod quaedam propositarum exceptionum non in totum excusant, sed ad tempus arbitrium differant. quae replicatio approbatur causa cognita l. aut si. 16. §. 1. ff. de receptis arbitri. hisce uerbis: Sed in causis ualitudinis similibus uel causa cognita differre cogitur. Hae de prima questione eiusque exceptionibus sunt dicta.

II. QUOMODO COGENDVS

arbitrum sententiam dicere? Prima regula: Non nisi causa cognita cogendus, quae regula approbatur l. licet. 15. in princ. ff. de recept. arbitri. cuius uerba uide §. except. 12.

Secunda huius loci regula proponitur l. non distinguemus. 12. §. si arbiter. ff. cod. t. his uerbis: Si arbiter sese celare tentauerit, praetor eum inuestigare debet: & si diu non apparuerit, multa aduersus eum indicenda est.

III. RELIQUAS ferendae sententiae circumstantias uide j. cap. prox. inter exceptiones.

DE ACTIONE ET EXCEPTIONE COMPROMISSI. Caput IIII.

I. CAUSAE EX QUIBUS actio uel exceptio compromissi competit.

Prima et principalis causa huius actionis est: Si compromisso fides non praestetur, quae causa approbatur

probatur lita demum. in prim. ff. de recept. arbit. cuius uerba uide j. except. 24. Huius species sunt cause sequentes, eiusq; exceptiones uide j. causa 7.

11. Causa: Si litigator intra diem compromissi uel loco statuto non aduerit. que causa approbatur l. 2. C. de receptis arbit. hifce uerbis: Si contra copromissum aduersarius tuus apud electum arbitru presentiam sui facere detrectauit, placite pœne uidebitur obnoxius. Concordat l. diem proferre. 27. §. si quis litigantium. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. cau 10 7. except. 21. repl. 1. Proposita cause exceptio prima hæc est: Nisi post diem compromissi arbiter adesse iusse rit. que exceptio approbatur l. quid tamen. 21. §. si intra. ff. eod. tit. his uerbis: Si intra diem compromissi aditus arbiter, post diem copromissi adesse iusserit: pœna non committitur. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi de die proferenda in copromisso conuenit. que replicatio approbatur l. non ex omnib. 39. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Cum arbiter diem compromissi proferri iussit, cum hoc ei permillum sit: mora alterius ad pœnã committendam prodest. Plura de exceptione proposita uide §. cap. 2. except. 38. Secunda exceptio est: Nisi alibi arbiter adesse iusserit, quam ubi in eum est compromissum. Hæc exceptio approbatur d. l. 21. §. si arbiter. ff. de recept. arbit. his uerbis: Si arbiter iusserit (puta) in provincia adesse litigatores, cum Romæ esset in eum copromissum: an ei impune non pareatur, quaeritur? Et est uerius quod Iulianus ait Lib. III. eum locum copromisso inesse, de quo actum sit, cum compromitteretur. Impune igitur ei non parebitur, si alio loco adesse iusserit. Quid ergo, si non appareat, de quo loco actum sit? melius dicitur, eum locum contineri, ubi compromissum est. Proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi non procul ab eo loco, ubi compromissum est, arbiter adesse iusserit. Hæc replicatio approbatur simul et distinguitur ibidem, his uerbis: Quid tamen, si eod loci, qui sit circa urbem, adesse iusserit? 40 Pegasus admittit ualere iustum. Quod Ulpianus putat uerum esse, si eius sit autoritatis arbiter, ut in secessibus soleat agere, & litigatores facile eod loci uenire possint. Tertia exceptio est: Nisi in locum inonestum adesse iusserit arbiter. Hæc exceptio approbatur d. l. 21. §. sed et si, his uerbis: Sed & si in aliquem locum inhonestum adesse iusserit, puta in popinam, uel lupanarium: sine dubio (ut Iulianus ait) impune ei non parebitur. quã sententiã & Celsus libro secundo Digest. probat. Proposita exceptionis replicatio hæc esse uidetur: Nisi et alter honeste in eum locum uenire non posset, alter posset: is qui sine turpitudine uenire posset, non uenerit, cum alter uenisset. Hæc replicatio reprobat ibidem, his uerbis: Vnde eleganter tractat, si is sit locus, in quem alter ex litigatoribus honeste uenire non possit, alter possit: & is non uenerit, qui sine sua turpitudine eod uenire possit: & is ue-

nerit, qui inhoneste uenerat: an committatur pœna compromissi, quasi non præbita opera? & recte putat, non committi. absurdum enim esse, iustum in alterius persona ratum esse, in alterius non. Quarta exceptio est: Nisi arbiter ipse non uenerit, uel ante diem mortuus sit. Hæc exceptio approbatur l. arbiter. 40. ff. de recept. arbit. hifce uerbis: Arbitr. Calendis Ianuarijs adesse iussit, & ante eum diem decessit. alter ex litigatoribus non adfuit. proculdubio pœna minime commissa est. Nam & Celsium audisse se dicentem Aristo ait, in eo arbitro, qui ipse non uenisset, non esse commissam. Quemadmodum Seruius ait, si per stipulatorem stet, quo minus accipiat, non committi pœnam. Quinta exceptio est: Nisi ualetudine aut alia iusta causa impeditus, litigator adesse non potuit. Hæc exceptio approbatur l. apud Celsum. 4. §. si in arbitrum. ff. de doli mali exceptione, his uerbis: Si in arbitrum compromiserimus, deinde cum non stitisset ob aduersam ualetudinem, pœna commissa sit, an uti possim doli exceptione? & ait Pomponius, prodesse mihi doli exceptione. Concordat l. quid tamen. 21. §. si quis ex litigatorib. ff. de recept. arbit. cuius uerba uide j. proximè. Proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi non sit paratus in eundem compromittere, que replicatio approbatur d. §. si quis ex litigatorib. his uerbis: Si quis ex litigatorib. ideo non adfuerit, quod ualetudine uel reipub. causa absentia impeditus sit, aut magistratu, aut alia iusta causa: pœnam committi, Proclus & Atlicinus aiunt. Sed si paratus sit in eundem compromittere: actionem denegari, aut exceptione tutum fore. Proposita replicationis duplicatio hæc est: Nisi arbiter arbitrium recipere recuset. que duplicatio approbatur ibidem, his uerbis: Sed hoc ita demum uerum erit, si arbiter recipere in se arbitrium fuerit paratus. nam inuitum non esse cogendum, Iulianus Lib. III. Digest. rectè scribit. ipse autem nihilominus pœna absoluitur. Sexta exceptio est: Nisi is qui non uenit, per procuratorem defendatur. Hæc exceptio ipso quidem iure approbatur, uerum eius replicatio hæc est: Nisi arbiter ipsum quoq; dominũ litis adesse uelit. que replicatio approbatur l. non distinguemus. 32. §. si domini. ff. de recept. arbit. cuius uerba uide j. causa 7. except. 9. Septima exceptio est: Nisi in copromisso conuenit de die proferenda, & post diem adfuerit. Hæc exceptio reprobat d. l. 32. §. dies. ff. eod. tit. his uerbis: Dies copromissi proferri potest, non ex conuentione: sed cum iussu arbitri eam proferri necesse est, ne pœna committatur. 111. Causa: Si dolo quid fecit is qui compromissit: ueluti, si arbitrum uel aduocatum diuersæ partis corruptit. Hæc causa approbatur lita demum. 31. §. sed et siquidè. ff. de receptis arbit. hifce uerbis: Si quidem copromisso adijciatur, Si quid dolo in ea re factũ sit: ex stipulatu conueniri, qui dolo fecit, potest.

potest. Et ideo, siue arbitrum, quod corruptum uel pecunia uel ambitione, uel aduocatum diuersæ partis, uel aliquem ex his quib. causam suam commiserat: siue aduersarium calidè circumuenit: & omnino si in hac lide dolo uerfatus est, locum habebit ex stipulatu actio. Et ideo, si uelit de dolo actionem aduersarius exercere, non debet: cum habeat ex stipulatu actionem. Quod si huiusmodi clausula in compromisso adscripta non est: tunc de dolo actio, uel exceptio locum habebit. Hoc autem compromissum plenu est, quod etiam doli habet mentionem. Concordat l. arbitrorum. 3. eod. tit. cuius uerba uide j. causa 7. except. 16. 1111. Causa: Si arbitrum sententiam dicere prohibuit. que causa approbatur l. diem proferre. 27. §. penult. ff. de recept. arbit. hifce uerbis: Si quis præfens arbitrum sententiam dicere prohibuit, pœna committitur. 11111. Causa: Si rem de qua compromissum est, in iudicium deduxerit. Hæc causa approbatur l. si quis. 30. in fine. ff. de recept. arbit. cuius uerba uide §. cap. 2. except. 39. Huius cause exceptio prima hæc est: Nisi de ea re, quã in iudicium deduxit, compromissum non sit. que exceptio approbatur l. quid tamen. 21. §. plenum. ff. eod. tit. his uerbis: Plenum compromissum appellatur, quod de rebus cotrouersis omnibus copositũ est. nam ad omnes cotrouersias pertinet. Sed si forte de una re sit discretio: licet plenum copromissum factum sit, tamen Marianus ex cæteris causis actiones superesse ait. Id enim uenire in compromissum, de quo actum sit, ut ueniret. Sed est tutius, si quis de certa re compromissum facturus sit, de ea re sola exprimere. Altera exceptio est: Nisi non omnes species, de quib. compromissum est, uel non omnis quantitas, in petitione per errorem sint deductæ. hæc enim species postea impune in iudicium possunt deduci. que exceptio approbatur l. de rebus. 43. ff. eod. tit. his uerbis: De rebus cotrouersisq; omnib. copromissum à Lucio Titio & Marcio Sempromio factũ est: sed errore quedam species in petitione à Lucio Titio deductæ non sunt, nec arbiter de his quicquam pronunciauit. Quæsitũ est, an species omiffæ peti possunt? Scq; uola respondit peti posse, nec pœnam ex compromisso committi. Idem est in quantitate, si minus sit petitum, quam reuera debetur. Lapud Celsum. 4. §. item quaeritur. ff. de doli mali except. his uerbis: Quaeritur, si cum eo à quo, &c. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi non errore, sed dolo in petitione species non deduxerit. que replicatio approbatur ibidem, his uerbis: Quod si malignè hoc fecerit, petere quidè potest, sed pœnã subiugabitur. Tertia exceptio est: Nisi alius uel ab alio, quã qui compromissit, petatur. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio prima est: Nisi compromissit interfit ab alio non peti. Hæc replicatio cũ

sua exceptione approbatur l. si duo. 34. in prim. ff. de recept. arb. hifce uerbis: Si duo rei sunt, aut credendi, aut debendi, &c. Concordat l. aduersus. 29. ff. eod. tit. his uerbis: Aduersus sententiam arbitri sit, &c. Secunda replicatio est: Nisi hæres eius quã copromissit, petat. Hæc replicatio approbatur l. quãuis. 37. ff. eod. tit. his uerbis: Quãuis arbiter alterũ, &c. Plures exceptiones uide paulò inferius causa 7. 11. Causa: Si cum quis alieno nomine compromississet, dominus id ratum non habuerit. Hæc causa approbatur l. non distinguemus. 32. §. penult. ff. de recept. arbit. cuius uerba uide §. cap. 2. except. 4. 111. Causa: Si sententiã arbitri paritum non sit, pœna compromissi committitur. que causa approbatur l. ultim. ff. de recept. arbit. cuius uerba uide j. except. 25. Exemplum proponitur l. inter. 44. ff. eod. tit. his uerbis: Inter Statillianum & Seium cotrouersia doli finibus orta est: & arbiter electus est, ut arbitratu eius res terminetur. ipse sententiam dixit præsentibus partibus, & terminos posuit. quæsitum est, an si ex parte Statilliani arbitrio paritum non esset, pœna ex compromisso commissa esset? Scæuola respondit, si in eo quod utroq; presente arbitratu est, arbitro paritum non esset, pœnam commissam Declaratur hæc causa l. Celsus. 23. §. penult. ff. eod. tit. his uerbis: Celsus ait, nihil aliud esse arbitri sententiæ stare, quã id agere (quantum in ipso sit) ut arbitri sententiã pareatur. Huius exemplũ habetur l. quid tamen. 21. §. si arbiter. ff. de arbitris. Huius cause exceptiones plures sunt: quarum primũ genus carũ est, que sumitur ex ipsa sententiã, cui paritum non est, eiusq; qualitate. Eius generis exceptiones hæc sunt. 1. Exceptio: Nisi sententiã non ad solutionem pecuniæ, aut operam præbendam pertinet. Hæc exceptio approbatur l. non ex. 39. in prim. ff. de recept. arbit. his uerbis: Non ex omnib. causis, ex quibus arbitri sententiã paritum non est, pœna ex compromisso committitur: sed ex his duntaxat, quæ ad solutionem pecuniæ, aut operam præbendam pertinent. Siquidem & contumaciam litigatoris arbiter punire poterit, pecuniam eum aduersario dare iubendo. Quo in numero haberi non oportet, si testium nomina ex sententiã arbitri exhibita non sint. Hifce uerbis posterioribus exemplum propositæ exceptionis proponi puto, ut si arbiter nomina testium exhiberi iusserit, et iussus ei non pareat, non committatur pœna compromissi: quoniam ista sententiã non pertinet ad solutionem pecuniæ uel operam præbendam, ut non parentis contumacia ab ipso arbitro possit puniri. 11. Exceptio: Nisi iniqua sit sententiã, & minus probabilis. Hæc exceptio reprobat l. diem proferre. 27. §. stari. ff. d. tit. his uerbis: Stari debet sententiã arbitri, quam de re dixerit, siue equa, siue iniqua sit: & sibi imputet, qui compromissit. Nam (ut diui Pij rescripto adijcitur) uel minus probabilem sententiam æquo animo ferre debet. Planè admittitur exceptio proposita, si non de lite

XV. Exceptio: Nisi arbiter inimicus alteri litigato- rum factus, testationibus ab eo conuentus, nihilominus dixit sententiam. Hæc exceptio approbatur d. l. 32. §. cū quidam. ff. de recept. arbitr. hisce uerbis: Cum quidā arbiter ex alijs causis inimicus manifestè ap- paruisset, testationibus etiam conuentus ne sententiam diceret, nihilominus nullo co- gente dicere perseuerasset: libello cuiusdam id quærens Imp. Antoninus subscripsit, posse eum uti doli mali exceptione. Et- idem, cum à iudice cōsuleretur, apud quem pœna petebatur, rescripsit: etiam si appellari non posset, doli mali exceptionem in pœ- næ petitione obstaturam. Per hanc igitur exceptionem quædam appellandi species est, cum liceat retractare de sententiā arbitri.

XVI. Exceptio: Nisi sordes uel gratia arbitri in fe- renda sententia intercessit. Hæc exceptio approbatur l. arbitrorū. 3. C. de recept. arbitr. his uerbis: Arbitro- rum ex compromisso sententiæ non obtem- perans, si sordes uel euidens gratia eorum qui arbitrati sunt, intercessit: aduersus filiā tuam agentem ex stipulatu, exceptione do- li mali uti poteris. Sed & ex doli clausula, quæ compromissi stipulationi subijci solet, filiam tuam conuenire non uetaberis.

XVII. Exceptio: Nisi non intra diem compromis- si pronunciatum sit. Hæc exceptio approbatur l. 1. §. fin. C. d. u. his uerbis: Si ultra diem compromis- so comprehensum iudicatum est, sententia 30 nulla est: nec ullam pœnam committit, qui ei non paruerit. Plura de hac exceptione uide §. cap. 2. except. 38.

XVIII. Exceptio: Nisi cum in compromisso con- uenisset, ut arbiter de omnibus controuersijs eadem die pronunciat, non de omnibus eadem die pronunciauerit. Hæc exceptio approbatur l. Labeo. 25. in prim. ff. de recept. arbitr. hisce uerbis: Labeo ait, si arbiter, cum in compromisso cautum esset, ut in ead- em die de omnibus sententiam diceret, & 40 ut posset diem proferre: de quibusdam re- bus dicta sententia, de quibusdam non di- cta, diem protulit: ualere prolationem diei, sententiæq; eius posse impunè non pareri. Et Pomponius probat Labeonis sententiā, quod & mihi uidetur: quia officio in senten- tia functus non est.

XIX. Exceptio: Nisi feriatis diebus arbiter senten- tiam dixit. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio prima hæc est: Nisi dies compro- missi exitura est, nec ea proferri possit. Quæ replicatio approbatur l. Pomponius. 13. §. arbiter. ff. de receptis ar- bitris, hisce uerbis: Arbiter ex compromisso his diebus non cogitur sententiam dicere, qui- bus iudex non cogetur: nisi dies compro- missi exitura sit, nec proferri possit. Proin- de si fortè urgeatur à prætore ad sententi- am: æquissimum erit, si iuret sibi de causa nondum liquere, spacium ei ad pronun- ci-

andum dari. Altera replicatio est: Nisi cogente prætore arbiter feriatis die pronunciauit. quæ replica- tio approbatur l. si feriatis. 36. ff. eod. tt. his uerbis: Si fe- ritatis diebus cogente prætore arbiter dicit sententiam, & peratur ex compromisso pœna: exceptionem locum non habere con- stat: nisi aliqua lege eadem dies feriata, in qua sententia dicta est, fuerit excepta. Aut lu- risconsultus: Nisi aliqua lege eadem dies, & c. Hæc uerba quorsum pertineant, Glossa dubitat, & ipse non intelligo.

XX. Exceptio: Nisi sententia ab arbitro sit mutata. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. qua- lem autem. 19. §. fin. cum lege sequente. ff. de recept. ar- bitr. his uerbis: Videndum erit, an mutare sen- tentiam possit: Et alijs quidem est agita- tum, si arbiter iussit dari, mox metu: utrum, eo quod iussit, an eo quod uetuit, stari debe- at? Et Sabinus quidem putauit posse. Caf- sius uerò sententiam magistri sui bene excusat: & ait, de ea sententia Sabinū non sen- sisse, quæ arbitrium finiat, sed de præparati- one causæ: ut puta si iusserit litigatores Ca- lendis adesse, mox Idibus iubeat. nam mu- tare eum diem posse. Cæterum si condem- nauit, uel absoluit: quando arbiter esse debe- rit, mutare sententiam non posse. Quia arbi- ter, et si errauerit in sententia dicenda, corri- gere eam non potest. Proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi non dilatoria, sed definitiua sit sententia. Hanc enim mutare non potest, quæ replica- tio ex iam dictis constat. Huius replicationis duplica- tio hæc est: Nisi cum de pluribus controuersijs esset com- promissum, ita ut de omnibus simul pronunciatetur: de quibusdam, non de omnibus sententia dicta sit. Hæc enim sententia, quamuis definitiua sit, tamen potest mu- tari. quæ duplicatio approbatur l. quid tamen. 21. in prim. ff. eod. tt. his uerbis: Quid tamen, si de plu- ribus controuersijs sumptus est, nihil sibi 40 communibus: & de una sententiam dixit, de alijs nondum? nunquid desijt esse arbi- ter? Videamus igitur, an in prima contro- uersia possit mutare sententiā, de qua iam dixerat? Et multum interest, de omnibus si- mul ut dicat sententiā, compromissum sit, an non. nam si ut de omnibus, poterit muta- re. nondū enim dixit sententiā. Quod si ut separatim: quia plura sunt compromissa, & ideo, quantum ad illam controuersiam per- tinet, arbiter esse desijt.

XXI. Exceptio: Nisi à sententia sit appellatum. Hæc exceptio reprobatur l. 1. C. de recept. arbitr. hisce uerbis: Ex sententia arbitri, ex compromisso iure perfecto aditi, appellari non posse, sepe rescriptum est: quia nec iudicari actio inde præstari potest: & ob hoc inuicem pœna pro- mittitur, ut metu eius à placitis non recedat- ur. Concordat l. non distinguemus. 32. §. cum quidam, in fine. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. except. 35. Planè 50 proposita

proposita exceptio admittitur, si lege cogente arbiter sit sumptus, quæ replicatio approbatur exemplo l. cum spe- cialis. 16. in fine. C. de iudicij. cuius uerba uide §. lib. 6. cap. 3. de recusation. iud. quest. 3. & 4. Aliud exemplū proponitur l. arbitro. 9. ff. qui satisd. cogantur. cuius uer- ba uide §. lib. 6. cap. 7. quest. 7. reg. 1. Hæc enim excepti- ones contra causam propositam, ex sententia cui non pa- retur, eiusq; circumstantijs & qualitatibus desumptæ, propositæ sunt. Sequuntur reliquæ exceptiones, ex cir- cumstantijs non parendi & antecedentibus sumptæ.

XXII. Exceptio: Nisi compromissum inuile sit, aut irritum effectum. Hæc exceptio ipso iure subsistit, hæc ratione, quod causa principali non subsistente, nec ea quæ sequuntur locum habeant. l. cum principalis. 136. & l. nihil dolo. 171. ff. de reg. iuris. Huius igitur exce- ptionis species sunt, exceptiones contra compromissum §. cap. 2. propositæ, hæc repetendæ.

XXIII. Exceptio: Nisi pœna compromissi semel sit commissæ. Hæc exceptio approbatur l. si duo. 34. §. fin. ff. de receptis arbitr. hisce uerbis: Semel com- missa pœna, solui compromissum rectius pu- ro dici, nec amplius posse committi: nisi id actum sit, ut in singulas causas toties com- mittatur. Huius exemplum proponitur l. diem pro- ferre. 27. §. si quis litigatorum. ff. eod. tt. cuius uerba ui- de §. except. u. repl. 1.

XXIII. Exceptio: Nisi dolus aduersarij interue- nerit. Hæc exceptio approbatur l. ita demum. 31. in prim. ff. de recept. arbitr. hisce uerbis: Ita demum com- mittitur stipulatio, cum aduersus eam quid sit, si sine dolo malo stipulantis factum est. Sub hac enim conditione committitur sti- pulatio, ne quis doli præmium ferat.

XXV. Exceptio: Nisi per aduersarium steterit, quo minus compromisso uel sententiæ arbitri pareatur. Hæc exceptio approbatur l. Celsus ait. 25. §. idem ait. ff. de re- ceptis arbitr. hisce uerbis: Celsus ait, si arbiter iusserit me tibi dare, & ualeridine sis impe- ditus, quo minus accipias, aut alia iusta cau- sa: Proculum existimare, pœnam non com- mitti, nec si post Calendas, te parato accipe- re, non dem. Sed ipse rectè putat, duo esse arbitri præcepta, unum, pecuniam dari: alte- rum, intra Calendas dari. Licet igitur in pœ- nam non committas, quod intra Calendas non dederis, quoniam per te non steterit: ta- men committis in eam partem, quod non das. Concordat d. l. 23. §. fin. his uerbis: Idem Cel- sus ait, si arbiter me tibi certa die pecuniam dare iusserit, tu accipere noluisti: posse de- fendi ipso iure, pœnam non committi. Con- cordat item l. arbiter. 40. in fine, ff. eod. tt. cuius uerba ui- de §. causa 2. except. 4. Item concordat l. ita demum. 31. in prim. ff. eod. tt. cuius uerba uide §. except. prox. Pro- posita exceptionis replicatio hæc est: Nisi cum per ad- uersarium stetisset, quo minus acciperet, postea accipe- re parato non offeratur. quæ replicatio approbatur uerbis iam dictis hisce: Sed ipse rectè putat, & c. Concordat l. sed si. 24. ff. eod. tt. his uerbis: Sed si po- 50

stea paratus ille sit accipere, nō impunè me non daturum. non enim antè feceram.

XXVI. Exceptio: Nisi iusta causa impediatur, quo minus sententia pareat. Hæc exceptio approbatur d. l. 27. §. idem ait. ff. de recept. arbitr. cuius uerba uide §. ex- cept. prox. in prim. Concordat l. tractatū. 22. §. nam & si arbiter. ff. de actionib. & obligat. his uerbis: Si arbi- ter ex compromisso pecuniam certo die da- ri iusserit, neq; per eum qui dare iussus est, steterit: non committi pœnam, Africanus re- spondit: adeò ut & illud, & c.

XXVII. Exceptio: Nisi postea parère sit paratus, qui antea non paruit. Hæc exceptio approbatur l. quid tamen. 21. §. fin. cum lege sequente. ff. de recept. arbitr. hisce uerbis: Intra quantum autem temporis, nisi detur quod arbiter iussit, committatur stipulatio, uidendum est. Et si quidem adie- ctus dies non sit, Celsus scribit lib. secundo Digest. in esse quoddam modicum tempus quod ubi præterierit, pœna statim peti pos- sit. ut tamè (inquit) si dederit antè acceptum iudicium, agi ex stipulatu non possit: utiq; nisi eius interfuert, tunc solui. Concordat l. ult. ff. eod. tt. his uerbis: Si quis ab arbitro iussus est ex compromisso soluere pecuniā, & mo- ram fecit: pœnam ex compromisso debet. Sed postea soluendo, pœna liberatur. Con- cordat item d. l. 22. §. nam & si ibi adeò. ff. de action. & obligat. cuius uerba uide §. except. prox. Proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi iudicium eo nomine sit acceptum, quæ replicatio constat ex uerbis iam dictis hisce: Si dederit antè acceptum iudi- cium, & c. Secunda replicatio est: Nisi interfuit a- ctoris statim solui. quæ replicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Nisi eius interfuerit, tunc solui. Tertia replicatio est: Nisi intra certum tem- pus dare iussus, post tempus offerat. quæ replicatio ap- probatur l. Celsus. 23. in prim. ff. eod. tt. his uerbis: Cel- sus ait, si arbiter intra Calendas Septembriæ dari iusserit, nec datum erit: licet postea offe- ratur, attamen semel committam pœnam compromissi nō euanescere: quoniam sem- per uerum est, intra Calendas datum non esse. Si autem oblatum acceperit: pœnam petere non posse, aut doli exceptione remo- uendum. Contra, ubi duntaxat dari ius- sit. Huius replicationis duplicatio est: Nisi post tem- pus oblatum actor acceperit. quæ duplicatio approba- tur uerbis iam dictis hisce: Si autem oblatum ac- ceperit, & c. Quarta replicatio est: Nisi non ipse li- tigator, qui dare iussus est, dare paratus sit, sed hæres eius, uel alius. Hæc replicatio reprobatur l. diem pro- ferre. 27. §. si hæres. ibi nec utimur. ff. de recept. arbitr. his uerbis: Non utimur Labeonis sententiā, qui existimauit, si arbiter aliquem pecuni- am dare iusserit, & is decefferit: antequam daret, pœnam committi, licet hæres eius pa- ratus sit offerre.

XXVIII. Exceptio: Nisi actoris nihil interfit, quod

fol 562
fol 567

quod sententia non sit paritum. Hec exceptio repro- batur l. cum poena. 38. ff. de receptis arbit. hisce uerbis: Cum poena ex compromisso petitur, is qui compromisit, damnandus est: nec interest, an aduersarij eius interfuerit, arbitri sententia stari, necne. Reliquas huiusmodi exceptiones uide 3. in causis precedentibus. Hactenus ergo de causis propositae actionis, earumque exceptionibus sit dictum.

II. QUIBUS DATVR actio?

Quamuis arbiter fisco poenam solui iussit: tamen no fisco, sed aduersario ratione stipulationis competit actio. quae regula approbatur l. arbiter. 42. ff. de recept. arbit. hisce uerbis: Arbiter intra certum diem seruos restitui iussit: quibus non restitutis, poenae causa fisco secundum formam compromissi condemnauit. Ob eam sententiam fisco nihil adquiretur: sed nihilominus stipulationis poena committitur, quod arbitrio statuto non sit obtemperatum.

III. ADVERSVS QVOS datur actio?

I. Regula: Quamuis unus herediti sententia paruierit, alter no paruierit: tamen aduersus utrumque poenalis stipulatio committitur. quae regula approbatur l. stipulatio. num. 5. §. fin. ff. de uerb. obligat. cuius uerba uide 7. lib. 36. cap. 6. reg. 5. except. 7. repl. 6.

II. Regula: Si quis alieno nomine compromiserit, si quidem domino mandante uel ratum habente, aduersus ipsum dominum: alioquin aduersus procuratorem datur actio. l. non distinguemus. 32. §. penultim. ff. de arbitris. cuius uerba uide 5. cap. 2. quae 2. except. 4.

III. QVAE COMPETAT actio, & ad finia hereditia.

I. Regula: Non datur ex compromisso indicati actio, nec rei indicatae exceptio, sed tantum poenae petitio. quae regula approbatur l. 2. ff. de recept. arbitris, hisce uerbis: Ex compromisso placet exceptionem non nasci, sed poenae petitionem. Concordat l. 1. C. eod. tit. cuius uerba uide paulo superius except. 21. Huius regulae exceptio haec est: Nisi poena compromisso adiecta non sit. De hac exceptione eiusque replicationibus uide 5. eod. lib. cap. 2. except. 25.

II. Regula: De doli mali actione, proponitur lita de muni. 31. §. fin. ff. de receptis arbitris. cuius uerba uide 5. quae 2. causa 3.

DE TRANSACTIONIBUS. Cap. V.

Tertium est ultimum iudiciorum ad sine remedium sequitur, scilicet transactiones: quarum no minor, quam rerum iudicarum, auctoritas est: ut paulo inferius dicitur.

I. PROPRIVM transactionis proponitur l. 1. ff. de transactionibus, hisce uerbis: Qui transigit, quasi de re dubia, & lite incerta, neque finita transigit: qui uero paciscitur, donationis causam certam & indubitam liberalitate re-

mittit. Hisce uerbis differentia indicatur inter transactionem, & pactum de non petendo. Est autem transactio nihil aliud, quam pactum de lite dubia & incerta remittenda.

II. DE EXCEPTIONIBVS aduersus transactionem.

Regulariter autem transactio perinde ac alia pacta ualet, pariterque pacti conuenti exceptionem, interdum & actionem. quae regula approbatur l. non min. 20. C. de transactionibus, hisce uerbis: Non minorem auctoritatem transactionum, quam rerum iudicarum esse, certa ratione placuit: siquidem nihil ita fidei congruit humanae, quam ea quae placuerint custodiri. Concordat l. fratris. 10. C. eod. tit. his uerbis: Fratris tui filijs de paterna successione ac statu etiamnum contra fidem sanguinis, itemque placitorum, quae stionem inferre, parum probe postulas. nullus etenim erit litium finis, si a transactionibus bona fide interpositis coeperit facile discedi. Huius regulae exceptiones plures sunt, nunc ordine proponenda.

I. Exceptio: Nisi alius, quam is cui transactio opponitur, transegerit. Haec exceptio approbatur l. imp. 3. in prin. ff. de transactionibus, his uerbis: Imp. Antoninus & Verus ita rescripserunt: Priuatis passionibus non dubium est, non laedi ius caeterorum. Quare transactione, quae inter haeredem & matrem defuncti facta est, neque testamentum rescissum uideri potest, neque manumissis uel legatarijs actiones suae ademptae sunt. Quare quidquid ex testamento petunt, scripturae haeredem conuenire debent: qui in transactione hereditatis aut cauit sibi pro oneribus hereditarijs: aut si non cauit, non debet negligentiam suam ad alienam iniuriam referre. Aliud huius exemplum proponitur a. l. 3. §. debitor, his uerbis: Debitor, cuius pignus creditor distinxerat, cum Mauius, qui se legitimum creditoris haeredem esse iactabat, minimo transigit, postea testamento prolato, Septicius haeredem esse apparuit, quae situm est, si agat pignoratitia debitor cum Septicio, an is uti possit exceptione transactionis factae cum Mauius, qui haeres eo tempore non fuerit: possitque Septicius pecuniam, quae Mauius ut haeredi a debitore numerata fuit, conditione repetere, quasi sub praetextu hereditatis acceptam: Scacuola respondit, secundum ea quae proponerentur, non posse: quia neque cum eo ipse transigit, neque negotium Septicij Mauius gerens accepit. Concordat l. si tibi decem. 17. §. penultim. ff. de pactis. Aliud exemplum proponitur l. 1. C. de transactionibus, his uerbis: Neque pactio, neque transactio cum quibusdam ex tutoribus siue curatoribus facta, auxilio caeteris est in ijs quae separatim communitate gesserunt, uel gerere debuerunt. Cum

II. Exceptio: Nisi pater in causa filiorum, quos habet in potestate, transigit. quae replicatio elicitur ex uerbis iam propositis hisce: Quos in potestate non habuit, transigentem patrem minime eis obesse placuit. Propositae exceptionis replicatio prima haec est: Nisi pater in causa filiorum, quos habet in potestate, transigit. quae replicatio elicitur ex uerbis iam propositis hisce: Quos in potestate non habuit. Secunda replicatio est: Nisi procurator eius, cui transactio obicitur, transegerit. Haec replicatio ipso iure subsistit, uerum eius duplicatio haec est: Nisi procurator non ad transigendum specialiter sit datus. Haec duplicatio approbatur l. transact. 7. C. de transact. his uerbis: Transactio placitum ab eo interpositum, cui causae actionem, non decisionem litis mandasti, nihil petitioni tuae derogauit. Concordat l. nulli. 1. ff. de transact. his uerbis: Nulli procuratorum principis, incognito principe, transigere licet. Tertia replicatio est: Nisi administrator ciuitatis transegerit. Haec replicatio approbatur l. praeses. 12. C. de transact. his uerbis: Praeses prouinciae existimabit, utrum de dubia lite transactio inter te & ciuitatis tuae administratores facta sit, an ambitio id quod in dubitate deberi posset, remissum sit. Nam priore casu rata manere transactione iubebit, posteriore noceri ciuitati gratia non sinet. Quarta replicatio est: Nisi transactionem ab alio factam ratam habuit. Haec replicatio approbatur l. unica. C. si in communi eademque causa in integr. rest. post. his uerbis: Nec si maior quinq; & uiginti annis soror uestra fuit, uobis non mandatis, nec ratam transactionem habentibus, de iure uestro quicquam minuere potuerit. Nam si cognitis quae gessit, his consensum post uiginti quinq; annos aetatis commodastis: quamuis illa minor pro portione sua restitutionis auxilium implorare possit, uobis tamen ad comunicandum edicti perpetui beneficium eius aetas patrocinari non potest. Quinta replicatio est: Nisi tutor in causa pupilli, uel curator transigit. Haec replicatio approbatur l. interdum. 55. §. qui tutelam. ff. de furtis, hisce uerbis: Qui tutelam gerit, transigere cum fure potest. Sed & circa curatorem furiosi eadem dicenda sunt. Sexta replicatio est: Nisi si cui transactio obicitur, successerit ei qui transigit. Haec replicatio approbatur exemplo emptoris & uenditoris l. ultim. ff. de transactionibus, his uerbis: Venditor hereditatis, emptori mandatis actionibus, cum debitore hereditario, qui ignorabat uenditam esse hereditatem, transigit. Si emptor hereditatis hoc debitum ab eo exigere ue-

III. Exceptio: Nisi metus causa facta sit transactio. Haec exceptio approbatur l. interpositas. 13. in princip. C. de transactionibus, his uerbis: Interpositas metus causa transactiones ratas non haberi, edicto perpetuo continetur. Edictum hoc, cuius hic sit mentio, habetur l. 1. in prin. ff. de eo quod metus causa. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi uanitas mor fuerit. quae replicatio approbatur d. l. 13. his uerbis: Nec tamen quilibet metus ad rescindendum ea quae consensu terminata sunt, sufficit: sed talem metum probari oportet, qui salutis periculum, uel corporis cruciatum contineat. Concordat l. uani timoris. 145. ff. de regul. iuris. Secunda replicatio est: Nisi amicis suis presentibus, transigit. quae replicatio approbatur l. transact. 35. C. de transactionibus, his uerbis: Transactionem, quae dominij translatione, uel actione parata, seu perempta, finem accepit: cum ea amicis interuenientibus reuera ostenditur processisse: metus uel ameto rescindi postulantis professio detegit improbitatem. Plura de exceptione proposita uide 7. lib. 49. cap. 2.

III. Exceptio: Nisi dolo malo transactio sit facta. Haec exceptio approbatur l. 1. §. fin. ff. ad senatus. Tertull. his uerbis: Quod ait senatus, Quae iudicata, transacta, finita uel sunt, rata maneant: ita intelligendum est, ut iudicata debeamus ab eo accipere, cui iudicandi ius fuit: transacta, scilicet bona fide, ut ualeat transactio: finita, uel consensu, uel longo silentio sopita. Huius exceptionis exemplum proponitur l. qui cum tutoribus. 9. §. qui per fallaciam. ff. de transactionibus, his uerbis: Qui per fallaciam cohaereditis, ignorans uniuersa quae in uero erant, instrumentum transactionis sine Aquiliana stipulatione interposuit: non tam paciscitur, quam decipitur. Ait Iuriconsultus: Sine Aquiliana stipulatione interposuit. Ex his uerbis prima propositae exceptionis replicatio elicitur, talis scilicet: Nisi Aquiliana stipulatio

Cum igitur tres curatores habueris, & cum duobus ex ijs transegeris: tertium conuenire non prohiberis. Aliud exemplum proponitur l. unica, in princ. C. si in comm. cadenti causa in integr. restituit. postuletur. cuius uerba uide 7. repl. 4. Aliud exemplum proponitur l. transact. 26. C. de transactionibus, hisce uerbis: Transactioe matris filios eius non posse setuos fieri, notissimi iuris est. Aliud exemplum proponitur l. de re. 10. ff. de transact. his uerbis: De re filiorum quos in potestate non habuit, transigentem patrem minime eis obesse placuit. Propositae exceptionis replicatio prima haec est: Nisi pater in causa filiorum, quos habet in potestate, transigit. quae replicatio elicitur ex uerbis iam propositis hisce: Quos in potestate non habuit. Secunda replicatio est: Nisi procurator eius, cui transactio obicitur, transegerit. Haec replicatio ipso iure subsistit, uerum eius duplicatio haec est: Nisi procurator non ad transigendum specialiter sit datus. Haec duplicatio approbatur l. transact. 7. C. de transact. his uerbis: Transactio placitum ab eo interpositum, cui causae actionem, non decisionem litis mandasti, nihil petitioni tuae derogauit. Concordat l. nulli. 1. ff. de transact. his uerbis: Nulli procuratorum principis, incognito principe, transigere licet. Tertia replicatio est: Nisi administrator ciuitatis transegerit. Haec replicatio approbatur l. praeses. 12. C. de transact. his uerbis: Praeses prouinciae existimabit, utrum de dubia lite transactio inter te & ciuitatis tuae administratores facta sit, an ambitio id quod in dubitate deberi posset, remissum sit. Nam priore casu rata manere transactione iubebit, posteriore noceri ciuitati gratia non sinet. Quarta replicatio est: Nisi transactionem ab alio factam ratam habuit. Haec replicatio approbatur l. unica. C. si in communi eademque causa in integr. rest. post. his uerbis: Nec si maior quinq; & uiginti annis soror uestra fuit, uobis non mandatis, nec ratam transactionem habentibus, de iure uestro quicquam minuere potuerit. Nam si cognitis quae gessit, his consensum post uiginti quinq; annos aetatis commodastis: quamuis illa minor pro portione sua restitutionis auxilium implorare possit, uobis tamen ad comunicandum edicti perpetui beneficium eius aetas patrocinari non potest. Quinta replicatio est: Nisi tutor in causa pupilli, uel curator transigit. Haec replicatio approbatur l. interdum. 55. §. qui tutelam. ff. de furtis, hisce uerbis: Qui tutelam gerit, transigere cum fure potest. Sed & circa curatorem furiosi eadem dicenda sunt. Sexta replicatio est: Nisi si cui transactio obicitur, successerit ei qui transigit. Haec replicatio approbatur exemplo emptoris & uenditoris l. ultim. ff. de transactionibus, his uerbis: Venditor hereditatis, emptori mandatis actionibus, cum debitore hereditario, qui ignorabat uenditam esse hereditatem, transigit. Si emptor hereditatis hoc debitum ab eo exigere ue-

lit: exceptio transacti negotij debitoris, propter ignorantiam suam, accommodanda est. Idem respondendum est & in eo qui fidei commissam recepit hereditatem, si haeres cum ignorante debitore transegerit. Secunda replicatio est: Nisi hereditate ex causa fideicommissi restituta, haeres cum debitore hereditario transigerit. Haec enim transactio obest fideicommissario. quae replicatio approbatur simul & distinguitur uerbis iam propositis hisce: Idem respondendum est & in eo qui fidei commissam, &c.

I. Exceptio: Nisi ager corpore transegerit. Haec exceptio reprobat l. sanum. 27. C. de transactionibus, his uerbis: Sanum mente, licet aegrum corpore, recte transigere manifestum est: nec postulare debueras improbo desiderio, placita rescindi ualitudinis corporis aduersa uelamento. Plane admittitur exceptio proposita, si medicus cum egroto transigat. quae distinctio approbatur l. medicus. 3. ff. de extraordin. cognit.

II. Exceptio: Nisi metus causa facta sit transactio. Haec exceptio approbatur l. interpositas. 13. in princip. C. de transactionibus, his uerbis: Interpositas metus causa transactiones ratas non haberi, edicto perpetuo continetur. Edictum hoc, cuius hic sit mentio, habetur l. 1. in prin. ff. de eo quod metus causa. Huius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi uanitas mor fuerit. quae replicatio approbatur d. l. 13. his uerbis: Nec tamen quilibet metus ad rescindendum ea quae consensu terminata sunt, sufficit: sed talem metum probari oportet, qui salutis periculum, uel corporis cruciatum contineat. Concordat l. uani timoris. 145. ff. de regul. iuris. Secunda replicatio est: Nisi amicis suis presentibus, transigit. quae replicatio approbatur l. transact. 35. C. de transactionibus, his uerbis: Transactionem, quae dominij translatione, uel actione parata, seu perempta, finem accepit: cum ea amicis interuenientibus reuera ostenditur processisse: metus uel ameto rescindi postulantis professio detegit improbitatem. Plura de exceptione proposita uide 7. lib. 49. cap. 2.

III. Exceptio: Nisi dolo malo transactio sit facta. Haec exceptio approbatur l. 1. §. fin. ff. ad senatus. Tertull. his uerbis: Quod ait senatus, Quae iudicata, transacta, finita uel sunt, rata maneant: ita intelligendum est, ut iudicata debeamus ab eo accipere, cui iudicandi ius fuit: transacta, scilicet bona fide, ut ualeat transactio: finita, uel consensu, uel longo silentio sopita. Huius exceptionis exemplum proponitur l. qui cum tutoribus. 9. §. qui per fallaciam. ff. de transactionibus, his uerbis: Qui per fallaciam cohaereditis, ignorans uniuersa quae in uero erant, instrumentum transactionis sine Aquiliana stipulatione interposuit: non tam paciscitur, quam decipitur. Ait Iuriconsultus: Sine Aquiliana stipulatione interposuit. Ex his uerbis prima propositae exceptionis replicatio elicitur, talis scilicet: Nisi Aquiliana stipulatio

stipulatione interveniente, transactio facta sit. tunc enim, quamvis dolo sit facta, proposita tamen exceptio- ni locus non est. de qua re dicitur infra in fine huius se- cundae quaestiois. Secunda replicatio est: Nisi illius qui hac exceptione utitur, dolo sit factum, non aduer- sarij. Quae replicatio approbatur l. transact. 30. C. de transact. his uerbis: Transactione finita, cum ex partib. tuis magis dolum intercessisse, quam eorum contra quos preces fundis, confitea- ris: in laurari graue, nec non criminofum ti- bi est. Tertia replicatio est: Nisi falso persuasus se aduersarij heredem futurum, transegerit. Hec repli- catio approbatur l. cum don. 33. C. de transact. his uerbis: Cum donationis seu transactionis causa ad mini strata tutela debiti sciētes uos obliga- tionē remississe fratri uestro proponatis, nec unquam uolentibus dolo inferatur: frustra de dolo querimini: nec ad implem dum promissum hereditatis propriae pollicitatione quiquam adstringitur. Quarta replicatio est: Nisi sobriē & prudenter ex ipso facto transactum ap- pareat. tunc enim, quamuis non responderit euentus, de dolo exceptio non datur. Quae replicatio approbatur exemplo l. de fideic. u. C. de transact. his uerbis: De fi- deicommissio a patre inter te & fratrem tu- um uicissim dato, si alter ueritum sine libe- ris excesserit uita, interposita transactio ra- ta est: cum fratrum concordia, remoto cap- tandae mortis alterius uoto improbabili, retinetur. & non potest eo casu rescindi, tan- quam circumuentus sis. cum pacto tali con- fenseris, neque eam cui subueniri solet, aeta- tem agere te proponas: nec si ageres, iisdem illis de causis in integrum restitutionis au- xilium impetrare deberes. Quinta replicatio est: Nisi dolo non probetur. Hec replicatio approba- tur l. si maior. 22. C. eod. t. his uerbis: Si maior trāse- gisti, ad rescindendam transactionem de do- lo contestatio non sufficit.

V. Exceptio: Nisi per errorem & ignorantiam facta sit transactio. Hec exceptio in transactionibus non facile admittitur: cum ob hoc ipsum transigatur, quia lis du- bia sit & incerta, factumque uel ius cause de qua transi- gitur, ignoretur. Unde quamuis postea certum fiat, non tamen transactio rescindenda: ut dicitur j. eod. cap. ex- cept. 19. Aequiparatur igitur in hoc casu, quemadmodum & in alijs pluribus, transactio rei iudicatae, quae ob er- rorem & aliquā exceptionē omisam non retractatur. de qua re dictū ē. lib. 8. cap. 3. except. 25. & 27. Item aequi- paratur iurijurando, quo praestito, non amplius queri- tur an debeatur, sed an sit iuratum. de qua re dictum ē. lib. 7. cap. 7. except. 17. Unde nec calculi erroris occasio- ne, transactio bona fide facta potest retractari. L. unica. ibi: uel transactio. C. de errore calculi. Planē si dolo ad- uersarij persuasus, & in errorem inductus transigat, ex hac causa contra transactionem se defendere potest, non quidem erroris, sed supradicta doli mali exceptione. Sed & admittitur exceptio proposita in quibusdam casti- bus, quos uide j. in exceptionibus sequentibus.

VI. Exceptio: Nisi non inspectis cognitisque uerbis te- stamenti, de controuersia, quae ex testamento pendet, sit transactum. Hec exceptio approbatur l. de ijs. 6. ff. de transact. his uerbis: De controuersijs quae ex te- stamento proficiuntur, neque transigi, ne- que exquiri ueritas aliter potest, quam in- spectis cognitisque uerbis testamenti. Plura de hac re uide j. except. 24.

VII. Exceptio: Nisi non transigendi animo facta sit transactio. Hec exceptio approbatur exēplo l. siquidē. 24. C. de transact. his uerbis: Siquidē ex causa trā- sactionis acceptis, quae instrumēto continen- tur, nihil amplius peti conuenit: aduersari- am tuam exceptionis auxilio defendi per- spicis. Si uerō certam quantitatem, quasi so- lam ab ea debitam reddere sine litis decisio- ne confessa est: tam eam, quam residuā par- tem debiti petere minime prohiberis. Casus horum uerborum est: Titius petijt a muliere sibi solui decem: illa dicit se quinque tantum debere: quod actor Ti- tius pro confesso accipit, de quo protestatur. Quam protestationem non transigendi animo fecit, sed magis ut probandi onere relinqueret: proinde in petitione decē perseveranti non obstat transactionis exceptio.

VIII. Exceptio: Nisi uera duplum in transigēdo sit deceptus. Hec exceptio approbatur l. Lucius. 78. §. fin. ff. ad S. C. Trebell. cuius uerba uide j. lib. 32. cap. 12.

IX. Exceptio: Nisi nihil transactionis nomine dātū, retentum uel promissum sit. Hec exceptio approbatur l. transactio. 38. C. de transact. his uerbis: Transactio nullo dato, uel retēto, seu promisso, minime procedit. Huius ratio haec est: quia pactio & stipulatio sine causa facta nullius est momenti. l. 2. §. circa. ff. de doli mali except. Exemplum huius exceptionis propo- nitur l. suus. 3. C. de repud. hered. his uerbis: Si uis ha- res exceptione pacti, qui testamentū iniustus adseuerans, postea nihil se de paterna suc- cessione petiturū, non ex causa donationis, sed transigendi animo in iure professus est: cū respuere nequireret quęsitam hereditatē, & transactio nullo dato, uel retēto, seu pro- misso, minime procedat: submoueri non po- test. Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi aliquid transactionis nomine remissum sit. Hec repli- catio approbatur exemplo l. de fideicommissio. 11. C. de transact. cuius uerba uide §. except. 4. repl. 4. Altera replicatio est: Nisi cum transigēs aliquid ex transactio- ne accipere possit, sua culpa non accepit, & ita per eum stetit, quo minus acciperet. quae replicatio approbatur exemplo l. si de. 9. C. de transactionibus, his uerbis: Si de possessione quae tibi quaesita est, cum qua- sitionem patereris a fratre uxoris tuae, pactū conuentum & stipulatio inter nos (ut alle- gas) interposita est, ut si intra diem certum idem aduersarius tuus decem aureos tibi numerasset, possessione ei cederes: uel si eā inferre quantitatem non curasset, ulterius quaestionem non patereris: & is qui ita spro- pondit, promisso satis non fecit: consequens est,

est, te ad quem res pertinet, uim ab eo pati non debere. Cuius rei gratia uir clarissimus praeses prouinciae interpellatus, uim prohibebit: praecipue cum, etiam in rem diuer- sae parti actio competeret, huiusmodi pa- sione propter utilem exceptionem posset submoueri.

X. Exceptio: Nisi Aquiliana stipulatio & acceptila- tio transactionem non sit secuta. Hec exceptio reproba- tur l. 2. ff. de transactionibus, his uerbis: Trāsa ctura accipere quis potest non solum, si Aquilia- na stipulatio fuerit secuta, sed & si pactum conuentum fuerit factum. Quid sit Aquiliana stipulatio & acceptilatio, uide insti. quibus modis toll. obligat. §. item per accept.

XI. Exceptio: Nisi sine scriptura transactio sit facta. Et haec exceptio reprobatur l. cum te. 5. C. de transactio- nib. his uerbis: Cum te transigisse cum haerede quōdam tutoris tui profitearis, si id post le- gitimam aetatem fecisti: frustra desideras, ut a placitis recedatur. Licet enim (ut propo- nis) nullum instrumentum intercesserit: ta- men si de fide contractus confessione tua constet, scriptura quae solet probationem rei gestae continere, necessaria non est. Concor- dat l. siue apud. 23. in prin. C. eod. t. his uerbis: Siue a- pud acta rectoris prouinciae, siue sine actis, scriptura intercedere, uel non, transactio in- terposita est: hanc seruari conuenit.

XII. Exceptio: Nisi de causa publica iudicij sit trā- sactum. Hec exceptio approbatur simul & distinguitur l. transigere. 18. C. de transactionibus, his uerbis: Tran- sige uel pacisci de crimine capitali (excep- tio adulterij) prohibitum non est: in alijs autem publicis criminibus, quae sanguinis poenam non ingerunt, transigere non licet citra falsi accusationem. Concordat l. siquidem. 9. in fine. C. de contrah. stipulat. his uerbis: Si ob non instituendam accusationem criminis pecu- nia promissa sit: cū de huiusmodi causis pa- cisci non liceat, petitio negatur. Plura de excep- tione proposita uide in Glossa d. l. 18. item §. lib. 3. cap. 2. in fine, repl. 2.

XIII. Exceptio: Nisi de seruili uel adscripticia conditione sit transactum. Hec exceptio reprobatur l. fin. C. de transact. his uerbis: Iubemus, in omnibus li- tigijs iam motis & pendentibus, seu postea super seruili uel adscripticia conditione mo- uendis, transactiones celebrandas uel iam celebratas (si non alio iuri cognito modo eas uacillare contigerit) uires luas obtine- re: nec ob hoc uideri tenorem earum titu- bare, quod pro conditione seruili uel adscri- pticia confectae sunt. Ait Imperat. Adscripti- cia conditione. Adscripticij dicuntur, qui literis ob- ligatorijs ita addicuntur fundo aut agro colendo, ut inde discedere illis nullo modo liceat. l. cum scimus. 21. C. de agricolis & censitis.

XIII. Exceptio: Nisi de uiuentis hereditate sit trā-

actum. Quae exceptio approbatur l. ab hostib. 4. C. de postliminio. cuius uerba uide j. libro 30. cap. 2. reg. 1. ex- cept. 15. Huius replicatio est: Nisi is de cuius heredi- tate transactum est, consenserit: in eoque consensu, dum uis- xit, perseverauerit. de qua re uide j. lib. 28. cap. 1. quaest. 5. causa 6.

XIII. Exceptio: Nisi nulla lite mota, facta sit trā- sactio. Hec exceptio reprobatur l. 1. C. de transact. his uerbis: Cum te proponas cum sorore tua de hereditate transegeris, & ideo certam pecu- niam ei te debere cauisse: etsi nulla fuisset quaestio hereditatis, tamen propter timorē litis transactione interposita, pecunia recte cauta intelligitur. ex qua causa si fisco solui- ses, repetere non posses: si non soluisses, ta- men iure conuenieris. Planē si nulla lis sit, nec illa metuatur, sed ex alia causa remittatur debitum: non transactio dicitur, sed pactum de re certa & indubita- tum ostensum §. eod. cap. in prin.

XV. Exceptio: Nisi post rem iudicatam sit trā- sactum. Hec exceptio approbatur l. eleganter. 23. §. si post rem. ff. de condit. indebiti, his uerbis: Si post rem iu- dicatam quis transegerit & soluerit, repe- re poterit idcirco, quia placuit transactionem nullius momenti esse. Hoc enim Imp. Anto- ninus cum diuo patre suo rescripsit. Retine- rit tamen atque compensari in causam iudica- ti, quod ob talem transactionem solum est, potest. Propositae exceptionis ratio uidetur esse: quod post rem iudicatam nulla lis sit, nec res dubia, sed certa atque finita: & ob id non possit esse transactio, secundum ea quae dicta sunt §. eod. cap. in prin. Concordat l. si cau- sa. 32. C. de transactionibus, his uerbis: Si causa cog- nita prolata sententia, sicut iure traditum est, appellationis, uel in integrum restitutionis solennitate suspensa non est: super iudica- to frustra transigi, non est opinionis incer- tae. Proinde si non Aquiliana stipulatione & acceptilatione subsecuta, competentem tibi actionem peremissi: praeses prouinciae uisitato more legum rebus pridem iudica- tis esse actum adhibere curabit. Propositae ex- ceptionis replicatio prima haec est: Nisi post sententiam dictam lis nondum sit finita: ut puta, appellatione inter- posita: uel si, cum transigeretur, appellatio interponi potuit: uel si hoc ipsum incertum est, an iudicatum sit, uel an sententia ualeat. quae replicatio approbatur d. §. si post rem, his uerbis: Quid ergo, si appellatum sit, uel hoc ipsum incertum sit, an iudicatum sit, uel an sententia ualeat? magis est, ut tran- sactio uires habeat. tunc enim rescriptis lo- cum esse credendum est, cum de sententia indubitata, quae nullo remedio attentari po- test, transigitur. Concordat l. & post. 7. in prin. ff. de transactionibus, his uerbis: Et post rem iudica- tam transactio ualeat, si uel appellatio inter- cesserit, uel appellari poterit. Concordat item l. post rem. 11. ff. eod. t. his uerbis: Post rem iudica- tam, etiam si prouocatio non est interposita,

tamen si negetur iudicatum esse, uel ignorari potest, an iudicatum sit: quia adhuc lis subesse possit, transactio fieri potest. *Secunda replicatio est: Nisi condemnato fideiussore, reus transigit, quæ replicatio approbatur d.l.7. §. si fideiussor, his uerbis: Si fideiussor conuentus & condemnatus fuisset, & mox reus transigisset cum eo, cui erat fideiussor condemnatus: an transactio ualeat, queritur: Vlpianus putat ualere: quasi omni causa & aduersus reum & aduersus fideiussorem dissoluta. Tertia replicatio est: Nisi Aquiliana stipulatio & acceptilatio transactionem secuta sit. Hæc replicatio elicitur ex d.l.32. ibi: proinde si non. C. de transact. cuius uerba uide paulo superius ead. except. in prim. Item plura de hac replicatione uide j. ead. quest. in fine.*

XVI. Exceptio: Nisi nocte sit transactum. Hæc exceptio reprobatu r. l. nō minore. 20. in fine. C. de transactionibus, his uerbis: Ad rescindendum pactum non sufficit, quod hoc secunda hora noctis intercessisse proponas: cum nullum tempus sanæ mentis maioris uiginti quinque; annis consensum repudiet.

XVII. Exceptio: Nisi de alia re uel causa sit transactum, quam quæ in iudicium deducitur. Hæc exceptio approbatur l. cum Aquil. ff. de transactionibus, his uerbis: Cum Aquiliana stipulatio interponitur, quæ ex consensu redditur: lites de quibus non est cogitatum, in suo statu retinentur. Liberalitatem enim captiosam interpretatio prudentum fregit. Concordat l. qui cum tutoribus. 9. §. 1. ff. eod. tit. his uerbis: Transactio quæcumque sit, de his tantum, de quibus interconuenientes placuit, interposita creditur. Concordat d.l.9. §. fin. cuius uerba uide paulo inferius. Propositæ exceptionis exemplum proponitur l. age cum. 3. C. de transactionibus, his uerbis: Age cum Gemmiano, quod pater eius curator tibi datus negotia tua gesserit: & si apud iudicem negabit se actione teneri, quoniam transactio & Aquiliana stipulatio interposita est: iudex cōtemplatione iudicij, quod bonæ fidei est, quæret de quâta pecunia nominatim transactum sit: & si apparuerit de minore transactum esse quantitate pecuniæ, quam ex administratione curæ deberi probatum fuerit, soluere eum iubebit: quod non in stipulationem Aquilianam obligationis iure tantum deductum est, quanta erat quâritas pecuniæ quæ debebatur. *Casum huius legis finge, ut in Glossa: ne contradicat ijs que dicta sunt §. except. 5. & except. 8. Aliud exemplum proponitur d.l.9. in prim. ff. de transactionibus, his uerbis: Qui cum tutoribus suis de sola portione administratæ tutelæ suæ egerat & transigerat: aduersus eosdem tutores ex persona fratris sui, cui hæres extiterat, agens, præscriptione factæ transactionis non submouetur. Aliud exemplum proponitur d.l.9. §. fin. his uerbis: Ei qui non-*

dum certus ad se querelam contra patris testamentum pertinere, de alijs causis cum aduersarijs pacto transigit: tantum in his interpositum pactum nocet, de quibus inter eos actum esse probatur. Si quidem in his tantum transactio obest (quamuis maior uiginti quinque; annis eam interposuit) de quibus actum probatur: non autem quorum actiones competere postea compertum est. Iniquum est enim, perimi pacto id, de quo cogitatum non docetur. *Aliud propositæ exceptionis exemplum proponitur l. sub preteritu. 29. in fin. C. de transact. cuius uerba uide j. replic. prox. duplic. 2. Planè propositæ exceptionis replicatio hæc est: Nisi generalis transactio facta sit, non de aliqua re certa. Quæ replicatio approbatur l. non est. 12. ff. de transact. his uerbis: Non est ferendus, qui generaliter de his quæ testamento relicta sunt, transigerit: si postea causetur, de eo solo se cogitasse, quod prima parte testamenti, ac non etiam quod posteriore legatum sit. Si tamen postea codicilli proferuntur, non improbe mihi dicturus uidetur, de eo duntaxat se cogitasse, quod illarum tabularum, quas tunc nonerit, scriptura contineretur. Concordat l. si cum tibi. 4. C. de iudicij. Propositæ replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi generali transactione facta, postea codicilli reperiantur. Quæ duplicatio constat ex uerbis iam propositis hisce: Si tamen postea, &c. De qua re plura dicentur j. except. 24. Secunda duplicatio est: Nisi postea aliæ species reperiantur. Hæc duplicatio reprobatu r. d.l.29. C. de transactionibus, his uerbis: Sub preteritu specierum potest repertum, generali transactione finita rescindi prohibent iura. Error autem circa proprietatem rei apud alium extra personas transigentium tempore transactionis constituta, nihil potest nocere. Tertia duplicatio est: Nisi de certa re transactione facta, uerba generalia hæc, Nihil amplius peti, sint inserta. Quæ duplicatio approbatur l. si de. 31. C. de transactionibus, his uerbis: Si de certa re pacto transactionis interposito, hoc comprehensum erat, Nihil amplius peti: etsi non additum fuerat, Eo nomine: de cæteris tamen quæstionibus integra permaneat actio. Concordat l. ita quis. 13. §. fin. ff. de uerb. oblig. his uerbis: Filia quæ, &c.*

XVIII. Exceptio: Nisi transigentem statim pœnituerit. Hæc exceptio reprobatu r. l. promissa. 29. C. de transact. his uerbis: Quâuis eum qui pactus est, statim pœniteat: transactio rescindi, & lis instaurari non potest: & qui tibi persuasit, intra certum tempus licere à transactione recedere, fallum asseuerauit.

XIX. Exceptio: Nisi postea ueritas eause appareat. Hæc exceptio reprobatu r. l. in summa. 65. in prim. ff. de cond. et. indebiti, his uerbis: Quod transactionis nomine datur, licet res nulla media fuerit, non repetitur. Nam si lis fuerit, hoc ipsum, quod à lite disceditur, causa uidetur esse.

Huius

Huius exemplum proponitur l. nec intentio. 23. C. de transactionibus, his uerbis: Nec intentio creditorum Artemidori, cui alios successisse profiteris, si obligatus pro eo non fuisti, tenere te potest. Sed hæc integro negotio tractari conuenienter. Nam cum iam quæstionem transactione decisam, & à te dari placitam numeratam pecuniam proponas: huius indebiti soluti prætextu, improbe tibi petitionem decerni postulas: cum etsi tantum in stipulationem fuisset deducta, indebitum promisi uelamento defendi non posses. Aliud exemplum proponitur l. sub preteritu. 19. C. eod. tit. his uerbis: Sub prætextu instrumenti potest reperti, transactionem bona fide finitam rescindi iura non patiuntur. Planè exceptio proposita quibusdam distinctionibus admittitur, quas uide in exceptionibus sequentibus.

XX. Exceptio: Nisi instrumenta dolo aduersarij fuerint suppressa, quæ exceptio approbatur d.l.19. his uerbis: Sanè si per se uel per alium subtrahis quibus ueritas argui potuit, decisionem litis extorsisse probetur: siquidem actio superest, replicationis auxilio doli mali pacti exceptio remouetur. Si uero iam perempta est, infra constitutum tempus tantum actionem de dolo potes exercere. Quod hic dicitur de actione perempta, intellige secundum ea quæ dicentur j. ead. quest. 2. in fin. replic. generali.

XXI. Exceptio: Nisi euidentis aduersarij calumnia, quæ causam transactioni dedit, detegatur, quæ exceptio approbatur l. in summa. 65. §. fin. autem. ff. de conditione indebiti, his uerbis: Sin autem euidentis calumnia detegitur: & transactio imperfecta est, & repetitio dabitur. Huius exemplum est supra exceptio proxima.

XXII. Exceptio: Nisi ex falsis instrumentis transactio facta sit. Hæc exceptio approbatur l. si ex. 42. C. de transactionibus, his uerbis: Si ex falsis instrumentis transactiones uel pactiones initæ fuerint, quamuis iusuradum his interpositum sit, etiam ciuilitate falso reuelato eas retractari præcipimus: ita tamen, ut siquidem de plurimis causis uel capitulis eadem pactiones seu transactiones initæ fuerint, illa tantummodo causa uel pars retractetur, quæ ex falso instrumento composita conuicta fuerit, alijs capitulis firmis manentibus: nisi forte etiam de eo quod falsum dicitur, controuersia orta decisa sopiatur. *Hiscæ uerbis exceptio proposita non solum approbatur, sed etiam quatuor eius replicationes proponuntur, quarum prima proponitur ac reprobatu r. uerbis hisce: Quamuis iusurandum his interpositum sit. Secunda replicatio proponitur, & eadem reprobatu r. dictis uerbis hisce: Etiam ciuilitate falso reuelato. Tertia replicatio est: Nisi de alijs quoque; causis & capitulis transactio facta sit, extra falsum instrumentum. in his enim manet firma transactio, quæ replicatio approba-*

tur uerbis hisce: Ita tamen, ut siquidem de plurimis, &c. Quarta replicatio est: Nisi de falsi quodque causa sit transactum, uel ea decisa, quæ replicatio approbatur dictis uerbis hisce: Nisi forte etiam de eo quod falsum dicitur, controuersia orta decisa sopiatur.

XXIII. Exceptio: Nisi per iusurandum à iudice deletum negotium transactum sit, posteaque ueritas appareat. Hæc exceptio approbatur l. admonendi. 31. ff. de iureiurando, cuius uerba uide §. lib. 7. cap. 7. quest. 1. except. 17. distinct. 2.

XXIII. Exceptio: Nisi testamentum uel codicilli postea reperiantur, ex quibus ueritas eause constat. Hæc exceptio approbatur l. de ijs. 6. ff. de transactionibus, cuius uerba uide §. except. 6. Concordat l. Imperatores. 2. §. cum transactio. ff. eod. tit. his uerbis: Curi transactio propter fideicommissum facta esset, postea codicilli reperti sunt. quæro, an quanto minus ex transactione consecuta mater defuncti fuerit, quam pro parte sua est, id ex fideicommissi causa consequi debeat: Scæuola respondit, debere. Concordat item l. non est ferendus. 12. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 17. replic. 1. in prim.

XXV. Exceptio: Nisi aduersa pars fidem placitis non præstet. Hæc exceptio approbatur l. cum proponas. 21. in fin. C. de pactis, cuius uerba uide j. quest. prox. reg. 1. Concordat l. siue apud. 28. C. de transact. his uerbis: Quoniam, ut certum quid accipias, conuenisse te (licet sine scriptura) proponis, nec huius rei causa stipulationem secutam esse: quamuis ex pacto non potuit nasci actio: tamen rerum uindicatione pendente, si exceptio pacti opposita fuerit, doli mali uel in factum replicatione usus, poteris ad obsequium placitorum aduersarium tuum urgere. Huius exemplum proponitur l. pupilli. 96. §. cum pupilla. ff. de solutionibus. Proponitur item aliud exemplum l. 1. C. si aduersus transact. in integr. minor restitui uelit, his uerbis: Cum in integrum pupilla restituta, rescindi transactionem uel diuisionem placuit: tu quoque actionibus quas pridem habuisti, uteris. Concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Si ex persona minorum in integrum restitutio aduersus transactum propter ætatis auxilium impleretur: tibi quoque; agentis ex integro, uel replicatione contra exceptionem pacti, uel si peremptam constet pristinam obligationem, ex instauratione negotij tributa tibi actione consulendum est. Aliud exemplum proponitur l. si instituta. 27. in prim. ff. de inoffic. testamento, his uerbis: Si instituta de inofficioso testamento accusatione, de lite pacto transactum est, nec fides ab hærede transactioni præstatur: inofficiosi causam integram esse placuit. Planè quod hic dicitur de accusatione inofficiosi testamenti redintegrandæ, id in persona quidem actoris, qui transigit, uerum est: in heredis autem ipsius persona locum non habet, quod prima replicat.

replicationis loco notandum. quae replicatio approbat
 l. cum nota. 6. C. de transactionibus. his uerbis: Cum
 mota in officio querela, matrem uestram
 cum diuersa parte transegerit, ita ut partem
 bonorum susciperet, & à lite discederet, pro-
 ponatis: instaurari quidem semel omisam
 querelam per uos, qui matri haeredes exti-
 stis, iuris ratio non finit. Verum si fides pla-
 citis praestita non est: in id quod interest, di-
 uersam partem rectè conuenietis. Aut enim
 stipulatio conuentioni subdita est, & ex sti-
 pulatu actio competit: aut si omisam uerbo-
 rum obligatio est, utilis actio, quae praescri-
 ptis uerbis rem gestam demonstrat, danda
 est. Ait Imp. Iuris ratio non finit. Hoc ius pro-
 ponitur l. nam et si. 1. ff. de inofficioso testam. his
 uerbis: Haeredi eius, qui post litem de inoffi-
 cioso praeparatam uoluntate mutata deces-
 sit, non datur de inofficioso querela. non enim
 sufficit litem instituere, si nō in ea perse-
 uereres. Secunda replicatio est: Nisi ante sententiam
 aduersarius transactioni fidem praestare sit paratus, tunc
 enim, quamuis antea interpellatus fidem praestare no-
 luit, nihilominus postea offerens est audiendus: quoniam
 propter ruptam fidem non ipso iure transactio sit irri-
 ta, sed exceptionis ope. Quae replicatio approbatur l. si
 maior. 36. C. de transactionibus, his uerbis: Si maior
 annis uiginti quinque transegerit: quamuis
 dari tibi placita representata necdum pro-
 bentur, nec offerantur qui conueniuntur: ne
 quid amplius ab his exigi possit, exceptio-
 nis proficit aequitas. Tertia replicatio est: Nisi
 ob spem futurae successionis transegerit. hoc enim casu,
 quamuis ab aduersario haeres non instituatur, et ita fi-
 des non praestetur, tamen propositae exceptioni locus
 non est, quae replicatio approbatur l. si maiores. 25. C. de
 transactionibus, his uerbis: Si maiores quinque, & uiginti
 annis cum patruo siue auunculo uestro transegeritis,
 uel ei debita donationis causa sine aliqua conditione
 remisistis: non idcirco, quod hoc huius captandae
 hereditatis causa, & spe futurae successionis uos fecisse
 proponatis, alijs ei succedentibus instaurari
 finita debent. Concordat l. cum donationis. 33. C. eod. tit.
 cuius uerba uide §. except. 4. replic. 3. Propositae
 replicationis duplicatio haec est: Nisi transactioni
 adiecta sit conditio haec: Si me haeredem feceris, quae
 duplicatio uidetur approbati uerbis iam dictis hisce: Si
 ne aliqua conditione remisistis, de qua re uide
 plura in Glossa d. l. 33. in uerbo Adstringitur. Planè cum
 conditiones, quae sunt contra bonos mores, remittantur
 à iure, ut l. conditiones. 9. ff. de condit. institut. mihi
 quidem proposita conditio uidetur remittenda, ut quamuis
 non sit impleta, nihilominus ualeat transactio. Cui con-
 cordat etiam d. l. 33. Pactum enim atque conditionem de
 futura successione contra bonos mores esse, non ambigi-
 tur. Lex eo. 4. C. de inutilib. stipul. et l. hereditas. 5. C. de
 pactis conuentis tam super dote. Quarta replicatio-
 nis loco sciendum, quod ratione propositae exceptio-

nis, scilicet si actor fidem transactioni non praestet, tan-
 tum exceptio competat, non etiam actio, ad repeten-
 dum id quod à reo transactionis nomine datum est.
 Quae replicatio approbatur simul et distinguitur l. cum
 proponas. 17. C. de transactionibus, his uerbis: Cum
 proponas, ab ea contra quam supplicas, litem
 quam tecum habuit, transactione decisa-
 lam: eamque acceptis, quae negotij dirimen-
 di causa placuerat dari, nunc de conuentione
 resiliuisse: ac petas uel pacto stari, uel da-
 ta restitui: perspicis, siquidem de his red-
 dendis, manente transactionis placito, ita-
 tum stipulatione, si contra fecerit, prospexi-
 sti, & uiginti quinque annis maior fuerit,
 quod exceptionem pacti & actionem da-
 torum habeas. Quod si nihil tale conuenit:
 exceptio tibi, non etiam eorum quae dedi-
 sti, repetitio competit, securitate parata. Pro-
 positae replicationis duplicatio prima haec est: Nisi sti-
 pulatio de reddendis ijs quae transactionis nomine da-
 ta sunt, uel poena praestanda interposita sit, si trans-
 actioni fides non praestetur. quae duplicatio constat ex
 uerbis iam dictis hisce: Siquidem de his reddendis,
 &c. Concordat l. rescriptum. 10. §. si pacto. ff. de
 pactis. Secunda duplicatio est: Nisi reus transactio-
 nis exceptione amplius se tueri non possit, puta iam
 condemnatus, quae duplicatio approbatur l. eleganter.
 23. §. si quis post. ff. de condit. indebiti, his uerbis: Si
 quis post transactionem nihilominus con-
 demnatus fuerit: dolo quidem id fit, sed ta-
 men sententia ualeat. Potuit autem is (si-
 quidem ante litem contestatam transegerit)
 uolenti litem contestari opponere doli
 exceptionem. Sed & si post litem con-
 testatam transactum est, nihilominus po-
 terit doli exceptione uti post secuti. dolo
 enim facit, qui contra transactionem ex-
 pertus amplius petit. Et ideo condemnatus
 repetere potest, quod ex causa trans-
 actionis dedit. Sanè quid si ob causam de-
 dit? neque repeti solet quod ob causam
 datum est, causa secuta. Sed hic non uide-
 tur causa secuta, cum transactioni non ste-
 tur. Cum ergo repetitio eius oritur, trans-
 actionis exceptio locum non habet, neque enim
 utrumque debet locum habere, & repe-
 titio, & exceptio.
 XXVI. Exceptio: Nisi reus post transactionem ni-
 hilominus sit condemnatus. hoc enim casu, si ex causa
 iudicati agatur, transactionis exceptio in priore iudi-
 cio omissa non obstat. quae exceptio approbatur d. l. 23.
 §. si quis post. ff. de condit. indebiti, cuius uerba uide §.
 exceptio proxima, in fine. Concordat l. 2. C. sentent.
 rescindat non posse, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 3.
 except. 27.
 XXVII. Exceptio: Nisi reus poenam ob non ser-
 uatam transactionem petierit, et data receperit. Haec
 exceptio approbatur d. §. si quis post, in fine. Concor-
 dat l. ubi pactum. 40. C. de transactionibus, his uerbis:
 Vbi

Vbi pactum uel transactio scripta est, atque
 Aquilianae stipulationis & acceptilationis
 uinculis firmata iuris innexa est: aut subse-
 cutus secundum leges accommodandus est
 consensus, aut poena una cum ijs quae data
 probantur ante cognitionem causae (si ad-
 uersarius hoc maluerit) inferenda est. Hu-
 ius exceptionis replicatio prima haec est: Nisi in trans-
 actione ita conuenierit, ut fide non praestita licet rato
 manente pacto poenam petere, quae replicatio approba-
 tur l. qui fidem. 16. ff. de transact. his uerbis: Qui fi-
 dem licitae transactionis rupit, non exceptio-
 ne tantum submouebitur, sed etiam poenam,
 quam (si contra placitum fecerit, rato ma-
 nente pacto) stipulanti rectè promiserat, praes-
 tare cogetur. Concordat l. cum proponas. 17. C. eod.
 tit. cuius uerba uide §. except. 25. replic. 4. Altera re-
 plicatio est: Nisi actor praestito iurcurando transactio-
 nem confirmauit, tunc enim, quamuis poenam ob non
 seruata fidem praestiterit, tamen transactionis etiam
 exceptione submouetur. quae replicatio approbatur l.
 si quis. 41. C. de transactionibus, his uerbis: Si quis
 maior annis aduersus pacta uel transactio-
 nes, nullo cogente imperio, libero arbitrio
 & uoluntate confectas, putauerit esse ueni-
 endum, uel interpellando iudicem, uel sup-
 plicando principibus, uel non implendo
 promissa: eas autem, inuocato Dei omnipo-
 tentis nomine, in eo authore solidauerit: nō
 solum notetur infamia, uerum etiam actio-
 ne priuatus, restituta poena, quae pactis pro-
 batur inserta, & rerum proprietate careat, &
 emolumento, quod ex pactone uel trans-
 actione illa fuerit consecutus. Itaque om-
 nia eorum mox commodo deputabuntur,
 qui intemerata pacti iura seruauerint. Eos
 etiam huius legis uel iactura dignos esse iu-
 bebimus, uel munere, qui nomina nostra pla-
 citis inferentes, per salutem principum con-
 firmationem imitarum iurauerint esse pa-
 ctionum.
 XXVIII. Exceptio: Nisi causa transactionis non
 sit secuta. De hac exceptione uide §. except. 25. uem 7.
 lib. 37. cap. 3.
 XXIX. Exceptio: Nisi res transactionis nomine
 data euicta sit, uel alij obligata. Haec exceptio repro-
 batur l. si pro. 34. C. de transactionibus, his uerbis: Si
 pro fundo quem petebas, praedium certis
 finibus liberum dari transactionis causa pla-
 cuit, nec eo tempore minor annis uiginti-
 quinque fuisti: licet hoc praedium obliga-
 rum post, uel alienum pro parte fuerit pro-
 batum, instaurari decisa litem prohibent
 iura. Ex stipulatione sanè, si placita seruati
 secuta est: uel si non intercessit, praescriptis
 uerbis actione ciuili subdita, apud rectorem
 prouinciae agere potes. Si tamen res ipsas
 apud te constitutas, ob quarum questio-
 nem litis decisio intercessit, si fiscus uel alius

à te uindicauit: nihil petere potes.
 XXX. Exceptio: Nisi nomen transactionis causae
 datum desierit esse soluendo. Et haec exceptio reproba-
 tur l. pupilli. 96. §. soror. ff. de solutionibus, his uerbis:
 Soror, cui legatum ab haerede fratre debe-
 batur, post motam legati quaestionem transe-
 git, ut nomine debitoris contenta legatum
 non peteret. Placuit, quamuis nulla delega-
 tio facta, neque liberatio secuta esset, tamen
 nominis periculum ad eam pertinere. Itaque
 si legatum contra placitum peteret, exce-
 ptionem pacti non inutiliter opponi.
 XXXI. Exceptio: Nisi rescriptum principis con-
 tra transactionem sit impetratum. Haec exceptio repro-
 batur l. causas. 16. C. de transact. his uerbis: Causas uel
 lites transactionibus legitimis finitas, Imper-
 riali rescripto resciscitari non oportet.
 XXXII. Exceptio: Nisi utriusque consensu à trans-
 actione recedatur. Haec exceptio approbatur l. si diuersi
 sa. 14. et l. ubi pactum. 40. in fine. C. de transactionibus,
 cuius exemplum est l. pupilli. 96. §. cum pupilla. ff. de
 solutionibus.
 Replicatio praecedentium exceptio-
 num generalis, istarumque ex-
 ceptionum ad haec remedia.
 Haec enim exceptiones, quae contra transactionem
 possunt opponi, enumeratae sunt atque descriptae. Pos-
 sunt tamen plures etiam enumerari: omnesque exceptio-
 nes, quae contra pacta competunt, transactionibus quoque
 obstant. Planè est replicatio quaedam generalis, quae se-
 re plerisque istis exceptionibus potest opponi. Ea ta-
 lis est: Nisi Aquiliana stipulatio et acceptilatio trans-
 actioni interuenierit, tunc enim, quamuis dolo malo sa-
 cta sit transactio, uel post rem iudicatam, uel quo alio
 simili uicio laboret: tamen pristina actio ex istis causis
 non potest resciscitari, quae replicatio approbatur l. ut
 re. 19. C. de transactionibus, his uerbis: Ut respon-
 sum congruum accipere possis, inferre pacti
 exemplum. Ita enim intelligemus, utrum
 sola conuentio fuit, an etiam Aquiliana sti-
 pulatio, nec non & acceptilatio secuta fue-
 rit. Quae si subdita esse illuxerit: nullam ad-
 uersariae tuae petitionem hereditatis, uel in-
 reni specialem competere, palam fiet. Pro-
 positae replicationis ratio haec est: quia quando actio ip-
 so iure sublata est, per replicationem amplius res-
 ciscitari et satuari non potest: et (ut Paulus ait) in per-
 petuum sublata obligatio restitui non potest. Sed
 Aquiliana stipulatione et acceptilatione ipso iure tol-
 litur actio. Quid autem sit ipso iure, quid per exce-
 ptionem actionem tolli, dictum est 7. lib. 37. cap. 5. repl.
 24. duplic. 2. Quid autem Aquiliana stipulatio et acce-
 ptilatio sit, desinitur in istis, quibus modis tolli obligatio.
 §. item per acceptilationem, de qua re uide 7. lib. 48. cap.
 13. quae est §. except. 10. replic. 1. Proinde si actione, de qua
 transactum est, rursus in iudicium deducta, exceptio
 neque transactionis opposita, ex aliqua praedictarum cau-
 sarum contra transactionis exceptionem replicetur:
 replicatio

a. l. qui res 7
 suas. 98. §. a-
 ream. ff. de
 solut. & l. ff.
 unus. 27. §. pa-
 ctus ne. ibi:
 sed si pactis.
 ff. de pactis.
 b. d. §. pa-
 ctus. ibi: non
 quidem ipsa
 iure.

replicatio ista elidit potest duplicacione hac: Si non Aquiliana stipulatio et acceptilatio transactionem esset subsecuta, et actio ipso iure sublata. qua duplicacione eliditur replicatio sepe qualicumque, et transactionis exceptio saluatur. Cuius exemplum proponitur §. except. 4. repl. 1. item except. 15. repl. 3. Sed et concordat proposita replicationi l. si superstiti. 5. C. de dolo malo. his uerbis: Si superstite patre per emancipationem tui iuris effecta, matri successisti, rebusque tuis per legitimum tutorem patrem, eundemque manusiorem administratis, postea transegit cum eo bona fide: perspicis, quod si pactum tantum factum sit, petitio tua per exceptionem submouetur. Si uero nouatio legitimo modo intercesserit, et acceptilatio secuta est: nullam tibi iam superesse actionem. Sanè si læsa es immodicè, liberatione solenniter per nouationem atque acceptilationem tributa: non de dolo propter paternam uerecundiam, sed in factum actio tibi tribuenda est. Porro quamuis actio ipso iure sublata, non possit rescitari, ut iam dictum est: tamen eius uice alia datur actio, ueluti de dolo, uel in factum: ut patet ex uerbis iam propositis hisce: Sanè si læsa es immodicè, &c. Quod primæ duplicacionis loco notandum. Cui concordat l. actione. 4. C. de transact. his uerbis: Actione administratæ curæ ab eo qui legitimæ ætatis annos compleuit, in Aquilianam stipulationem deducta, et per acceptilationem extincta: nullam aliam superesse, nisi de dolo intra concessa tempora, non ambigitur: nisi specialiter etiam de dolo transactum sit. Secunda duplicatio est: Nisi aduersarius contra transactionem in integrum sit restitutus. tunc enim actori quoque, pristina sua actio, quamuis ipso iure sublata, restituenda est. que duplicatio approbatur l. 2. C. si aduers. transact. in integr. restit. post. cuius uerba uide §. except. 25. in prim. Tertia duplicatio est: Nisi utriusque consensu à transactione recedatur. que duplicatio approbatur l. ubi pactum. 40. C. de transact. cuius uerba uide §. except. 27. in prim. Sunt insuper et alie exceptiones contra transactionem, ut supradicta except. 17. in quibus proposita replicatio locum non habet, que hic duplicacionum loco possent colligi. Sed ad reliqua transactionum iura nobis transendum.

III. DE EFFECTV TRANSACTIONIS, & reliquo iure exceptionis transactionis.

I. Regula: Ex transactione non datur actio, sed tantum exceptio. que regula approbatur l. cum proponas. 21. C. de pactis, his uerbis: Cui proponas inter uos sine scriptura placuisse, fratrum tuorum successiones ex æquis partibus diuidi, et transactionis causa probari possit hanc intercessisse conuentionem: exceptione te tueri potes, si possides. Quod si aduersarius tuus teneat: ex hoc placito nullam actionem nam esse, si tibi stipulatione non prospexisti,

debes intelligere: nec aduersario tuo transactione uti concedendum est, nisi ea que placita sunt, adimplere paratus sit. Ratio proposita regula hæc est: quod ex pacto nudo non datur actio. de qua re uide §. lib. 37. cap. 3. except. 12. Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi stipulatio transactioni interuenierit. que exceptio elicitur ex uerbis iam propositis hisce: Si tibi stipulatione non prospexisti. Concordat l. cum proponas. 17. C. de transact. cuius uerba uide §. except. 25. repl. 4. Concordat item l. scire. 6. C. de contrah. stipulat. his uerbis: Scire debuisti, que sub transactione dari placita sunt, certi uel incerti stipulatione subsecuta, peti posse. Concordat item l. pacto. 15. ff. de transact. his uerbis: Pacto conuento Aquiliana quidem stipulatio subijci solet: sed consultius est, huic pœnalem quoque stipulationem subiungere: quia rescisso forte pacto, pœna ex stipulatu peti potest. Concordat item l. promissis. 37. C. de transactionibus, his uerbis: Promissis transactionis causa non impletis, pœnam in stipulationem deductam, si contra factum fuerit, exigi posse constat. Secunda exceptio est: Nisi res transactionis nomine data, cui facta sit, uel alij obligata. tunc enim, quamuis stipulatio non interuenierit, tamen præscriptis uerbis actio datur. Que exceptio approbatur l. si pro fundo. 34. §. ex stipulatione. C. d. it. cuius uerba uide §. except. 29. Tertia exceptionis loco notandum, quod quamuis nudo pacto facta sit transactione: tamen siquidem reus fidem placitis non præstet, pristina actio, de qua transactum est, rursus aduersus illum institui potest: et si transactionis exceptionem opposuerit, per replicationem ad obsequium placitorum potest compelli. de qua re dictum §. except. 25. Sin autem actor fidem fallat, et reus exceptione transactionis amplius uti non possit, repetitio datorum illi competit. de qua re dictum §. d. except. 25. replic. 4. duplic. 2. Quarta exceptio est: Nisi actor pristinam actionem instituire non possit. hoc enim casu præscriptis uerbis actio illi datur. que exceptio approbatur exemplo l. cum mota. 6. C. de transactionibus. cuius uerba uide §. d. except. 25. repl. 1. Hæc de prima regula.

II. Regula: Re euicta, de qua lis fuit, et cuius nomine transactio facta est, aduersus eum cum quo transactum est, euictionis actio denegatur. l. si pro fundo. 34. §. fin. C. de transact. cuius uerba uide §. quest. prox. except. 29.

III. Regula: Transactio alterius, alteri nec prodest, nec obest. que regula approbatur simul et distinguitur per ea que dicta sunt §. eod. cap. except. 1.

III. Regula: Transactio in alia re uel causa facta, in alia non obest. que regula approbatur simul et distinguitur per ea que dicta sunt §. eod. cap. except. 17.

V. Regula, De tempore opponende exceptionis ex transactione. Tam ante quam post litem contestatam transactionis exceptio potest opponi. que regula approbatur l. eleganter. 23. §. si quis. ff. de condic. indebiti. cuius uerba uide §. eod. cap. except. 25. replic. 4. duplic. 2.

DE

DE TRANSACTIONE alimentorum. Cap. VI.

Superest species transactionis, qua dicitur alimentorum: de qua l. cum hi. 8. ff. de transactionibus, tractatur. Habet autem hæc species proprias suas exceptiones, propriosque effectus: de quibus in hoc Capite dicendum.

I. EXCEPTIONES CONTRA TRANSACTIONEM ALIMENTORUM speciales tres.

I. Exceptio: Nisi sine prætoris autoritate facta sit alimentorum transactio. Hæc exceptio approbatur d. l. 8. in princ. ff. de transact. his uerbis: Cum ij quibus alimenta relicta erant, facile transigerent, contenti modico præsentate: diuus Marcus oratione in Senatu recitata effecit, ne aliter alimentorum transactio rata esset, quam si auctore prætore facta sit. Solet igitur prætor interuenire, et inter consentientes arbitrari, an transactio uel quæ admitti debeat. Ratio huius exceptionis uidetur esse ea que proponitur inst. de ijs qui sui uel alieni iuris sunt. §. sed et maior, his uerbis: Expedi enim reipub. ne sua re quis malè utatur. Proinde et prodigis à magistratu curatores dari solent. Hæc uidetur ratio fuisse Marco Imperatori ad propositam exceptionem introducendam. Concordat l. de alimentis. 3. C. de transactionibus, his uerbis: De alimentis præteritis, si questio defertur, transigi potest. De futuris autem sine prætore siue præside interposita transactio, nulla autoritate iuris censetur. Ait Imp. De alimentis præteritis, si questio defertur, transigi potest. Hisce uerbis prima proposita exceptionis replicatio continetur, hæc scilicet: Nisi de præteritis, non de futuris alimentis sit transactum. Præterita alimenta sunt, in quibus soluendis iam mora est facta. Secunda replicatio est: Nisi non mortis causa, sed inter uiuos alimenta relicta sint. Hæc replicatio approbatur l. cum hi. 8. §. hæc oratio. ff. de transactionibus, his uerbis: Hæc oratio pertinet ad alimenta, quæ testamento uel codicillis fuerint relicta. Idem erit dicendum, & si mortis causa donata sint, uel ab eo cui mortis causa donata sunt, relicta. Sed & si conditionis implendæ gratia relicta sunt, adhuc idè dicemus. Planè de alimentis quæ non mortis causa data sunt, licebit & sine prætore auctore transigere. Tertia replicatio est: Nisi non alimentorum nomine, sed ob aliam aliquam causam annuum quid, uel ususfructus alicui sit relictus. Hæc replicatio approbatur d. l. 8. §. si in singulos, his uerbis: Si in singulos annos certa quantitas alicui fuerit relicta: ueluti homini honestioris loci salarium annuum, uel ususfructus: transactio etiam sine prætore fieri poterit. Quarta replicatio est: Nisi conditio alimentarij per transactionem melior, non deterior sit effecta, que replicatio ap-

in lib. qui. 21. ff. de iur. reb. dat. ab 97. etc.

probatur d. l. 8. §. eam transactionem, his uerbis: Eam transactionem oratio improbat, quæ idcirco fit, ut quis repræsentatam pecuniam consumat. Quid ergo, si quis citra prætoris auctoritatem transegerit, ut quod per singulos annos ei relictum erat, consequeretur per singulos menses: aut quod per singulos menses ei relictum erat, mox consequeretur per singulos dies? Quid deinde si ita, quod consummato anno acciperet, ut initio anni consequeretur? & putat Ulpianus, eam transactionem ualere: quia meliorem conditionem suam tali transactione alimentarius facit. noluit enim oratio alimenta per transactionem intercipi. Quinta replicatio est: Nisi neque dies neque modus alimentorum in transactione sit permutatus, sed tantum genus: ueluti species in pecuniam, uel contra pecuniam in species: aut locus. Hæc replicatio approbatur uidetur d. l. 8. §. si cui non, his uerbis: Si cui non numus ad alimenta, sed frumentum atque oleum, & cætera quæ ad uictum necessaria sunt, fuerint relicta: non poterit de his transigere, siue annua, siue menstrua ei relinquuntur. Si tamen ita sine prætore transegerit, ut in uicem eorum numum quotannis uel quot mensibus acciperet, & neque diem neque modum permutauit, sed tantum genus: uel ex contrario, si pactus fuerit, ut in generibus alimenta acciperet, quæ in numis ei relicta fuissent: uel si uinum pro oleo, uel oleum pro uino, uel quid aliud commutauit: uel locum permutauit, ut quæ erant ei Romæ alimenta relicta, in municipio uel in prouincia acciperet, uel e contra: uel si personam commutauit, ut quod à pluribus erat accepturus, ab uno acciperet: uel alium pro alio debitorem acciperet. Hæc omnia habent disceptionem prætoris, & pro utilitate alimentarij accipienda sunt. Concordat d. l. 8. §. fin. his uerbis: Si ad habitationem certa sit quantitas annua relicta, & ita sit transactum sine prætore, ut habitatio præstetur, ualet transactio: quia fructus habitationis præstatur, licet ruina uel incendio subiecta transactio est. Per contrarium quoque, si pro habitatione quæ erat relicta, placuerit certam quantitatem præstari: transactio rata est etiam sine prætore. Proposita replicationis duplicatio hæc est: Nisi ista permutatione conditio alimentarij sit facta deterior. Que duplicatio constat ex uerbis paulo superius propositis hisce: Hæc omnia habent disceptionem prætoris, & pro utilitate alimentarij accipienda sunt. Sexta replicatio est: Nisi legatarius à quo alimenta relicta sunt, cum herede de suo legato transegerit. Hæc replicatio approbatur d. l. 8. §. sed et si certa, his uerbis: Sed & si certa quantitas relicta sit Titio, uel res ita, ut inde alimenta Seio præstentur: magis est, ut transigere possit, nec enim transactione Titij

R

DIGESTORVM LIBER DECIMVS:

DE IVRE ECCLESIAE AC religionis.

Post iura legum, magistratum, iudiciorum tam publicorum quam privatorum exposita: sequuntur nunc reliqua ad ius publicum pertinentia: puta, iura Ecclesie ac religionis: iura Imperatoris & fisci: iura belli seu militiae: denique iura civitatum, munerum atque honorum. de quibus nunc ordine dicendum: & primum de iure Ecclesie ac religionis. Vbi primum de personis Ecclesiasticis, hoc est, de clericis ac monachis, tam in genere, quam in specie tractabitur: deinde de rebus Ecclesie: tertio de actibus Ecclesiasticis, & hereticis: postremo de orphanotrophijs, xenodochijs, & similibus collegijs.

DE CLERICIS ET MONACHIS ordinandis. Cap. I.

I. QVOT CLERICI ordinandi?

PRIMA regula: Certus clericorum numerus iudicio episcopi ordinandus, quae regula approbatur l. in eccles. 11. in fine. C. de episcopis & clericis, hisce verbis: In ecclesijs, quae in possessionibus (ut fieri adsolet) diuersorum, vicis etiam uel quibuslibet locis sunt constitutae: clerici non ex alia possessione uel uico, sed ex eo ubi ecclesiam esse constiterit, ordinentur: ut propriae capitationis onus ac sarcinam recognoscant, ita ut pro magnitudine uel celebritate uniuscuiusque uici, ecclesijs certus iudicio episcopi clericorum numerus ordinetur. Concordat Nouell. c. 123. §. hominib. autem, usque ad §. presbyteri, cuius uerba uide §. reg. 3. in fine.

11. Regula: Certus clericorum numerus ordinatur à lege, Nouell. const. 3. §. quapropter sancimus, his uerbis: Sancimus, ne quando in sacrosancta maiore ecclesia ultra 60. presbyteros, diaconos uero mares centum, foeminas 40. & subdiaconos 90. lectores autem ultra 110. cantores ultra 25. existant: ut uniuersus reuerendissimorum clericorum maioris ecclesiae numerus in 425. personis, & centum praeterea ostiarijs (ut uocant) consistat. In sanctissima igitur maiore almae huius urbis nostrae ecclesia, & tribus illis sacris aedibus ei coadunatis tanta clericorum multitudo esto: nemine eorum qui nunc sunt eiiciendo, tametsi multo maior numerus existat, quam à nobis definitus est: nemine item decetero per illum ordinem, qui hoc tempore est, adijciendo, donec intra hunc numerum mensura consistat. Huc pertinet l. non plures. 4. C. de sacrosanctis ecclesijs, cuius haec sunt uerba: Non plures quam nongenti quinquaginta decani sacrosanctae

huius amplissimae urbis deputentur ecclesiae: nulli; his addendi, uel mutandi, uel in defuncti locum substituendi pateat copia: nulli alij corporatorum praeter dictum numerum per patrocinia immunitate concessa, negataq; omni nouationis facultate similia uindicandi ijs, quae in honorem uel necessaria obsequia sacrosanctae ecclesiae indulta sunt.

111. Regula: Numerus clericorum ab aedificatore statutus obseruandus: et ne numerus transcendatur, quae regula approbatur d. c. 2. §. in omnib. his uerbis: In omnibus alijs ecclesijs, quibus expensas sacrosancta maior ecclesia suppeditat, sancimus, ut qui hoc tempore sunt, consimiliter & ipsi sub eadem forma maneat. In posterum uero nemo ordinetur, priusquam ad statutum cuiusque ecclesiae (ut uocant) quod per aedificatores harum ab initio determinatum est, presbyterorum simul & diaconorum, tam marium, quam foeminarum, & subdiaconorum, neque non lectorum, cantorum & ostiariorum numerus redigatur, neq; quisquam interea temporis adijciatur. Nam & ipsi nos praecauimus, ne quid eiusmodi faciamus, ordinatum uel aliquos mittamus: neq; magistratum nostrorum aliquis tale quid faceret, reueritus legem nostram: & beatiss. archiepiscopus & patriarcha huius regiae urbis potestatem habebit ordinationi contradicere, licet de palatio iussio procedat. nam & qui praecipit, & cui praecipitur, uterq; sub censura erit ecclesiastica, si quid tale peregerit. Sed neq; in alijs ecclesijs, quae alimenta & sumptus ex sacrosancta maiore ecclesia non habent, conueniens est, ut ordinandorum in ipsis multitudo intromittatur, aut mensura in initio in illis statuta decetero transcendatur: ne quando, qui sacra in illis obeunt, ad immensam multitudinem delapsi, interque se reditus ex priorum hominum collatione quaesitos partientes, nec illos exinde suae mensurae sufficere uidentes, in magnam animi angustiam

angustiam incidat. Si uero ultra mensuram in sacrosancta maiore ecclesia aut alijs ecclesijs statutam sanctiss. archiepiscopus, qui sacrosanctae maiori ecclesiae praest, ordinauerit. Deique amantissimi eiusdem sacrosanctae ecclesiae aetonomi sumptum ad haec de rebus ecclesiasticis expenderint, tamen ipsi quam etiam beatiss. patriarcha, qui hęc ipsis suppeditare permisit, de suo deque proprijs facultatibus expensa restituent. Nouerint enim, si quid tale perpetraverint, quod non solum sanctiss. patriarchis, qui talia patratum succedent, & futuris aetonomis, sed etiam omnibus caeteris reuerendissimis clericis talium curiosè perquirendi, & cum sunt, prohibendi, deferendique ad Imperatoriam maiestatem potestatis damus, quo magis hoc cognoscens ipsa, ex substantia aetonomorum, qui hoc fecerint, aut etiam permittentis archiepiscopi, sacrosanctae maiori ecclesiae ista seruari demandet, ne rursus eiusmodi confusio & perturbatio in ea re incidat. Enim uero negotio ad pristinam mensuram redacto, tunc liberum erit ordinare, usque eò tamen, ne dictam mensuram transcendant, aut numerum superent, ne uel dolus circa hoc malus interueniat. neque enim ullo pacto locum habere patimur, quod plerisque in ore est, facultatem quidem ordinandi suppeditare, non autem praebendorum alimentorum. siquidem hoc iterum illorum est, qui confusionem pariunt, aut supernumeraria adiectione praeter pro uis collegia constituunt, praesertim cum multas ea res circumscriptiones producat, ut sub praetextu alimentariae praestationis alias sibi uias insatiabilis cuiusdam auariciae inueniant. Hoc igitur etiam ipsum fieri prohibemus, & sub censuram (ut appellant) ecclesiasticam deducimus: magno usui futurum arbitantes, si sacrosanctam maiorem ecclesiam neq; creditoribus obnoxiam, neque rebus angustis afflictam, neque perpetuo egentem, sed omnium rerum copia abundantem cernamus. Concordat regula proposita Nouell. c. 6. §. sed neq; effusas, his uerbis: Sed neq; effusas cõpetit fieri decetero reuerendissimo clericorum ordinationes. Quod enim haecenus gestum est, licet corrigi oporteret, attamen propter tempus sinimus. Decetero autem non propter hoc fieri, neque ad damnum sanctissimarum ecclesiarum uenire sancimus. Quaecunque igitur oportebat de tali modo in sanctissima maiore ecclesia huius nostrae regiae ciuitatis, & sub ea constitutis sanctissimis ecclesijs, & alijs quae hęc sunt, fieri: haec specialiter lege complexi sumus. In omnibus autem quae foris sunt locis sancimus, si quis, cum constituit ab ini-

tio aedificare ecclesiam, definit ordinandorum mensuram, tanquam secundum eam expensas constituens, non prius ordinari quenquam in eadem ecclesia, nisi ad numerum à principio definitum eius mensura redigatur. Si uero hoc non fecerit, ipsa uero ciuitatis ecclesia ministrat emolumenta & sibi & alijs ecclesijs, tunc non promptum sit augere illi clericos, neque propter aliquas forte cõpensationes aut beneficia ex hoc eam sumptibus praegravare. Non sunt enim haec pia, neq; sacerdotibus digna: sed ex his quae dominus Deus dederit, quae possibilia sunt administrare, aut antiquam conseruare consuetudinem, nihil penitus innouantem. Unde competit, Deo amabiles patriarchas & metropolitanos huius habere prouidentia, & eos quidem qui haecenus sunt, sinere in schemate in quo sunt clericos. Metiri uero uniuscuiusque ecclesiae facultates, & ita ipsos quoque sanctissimos patriarchas sub se constitutas ecclesias ordinare, & metropolitanos hoc ipsum à sanctissimis patriarchis cõmonitos facere, illos autem alios omnes sub se positos episcopos ad mensuram hanc deducere, & studere non ultra expensas facere clericorum ordinationes. Scimus enim, quod sanctissimae ecclesiae propter hanc ordinationem & alias expensarum effusiones inopes factae sunt. Et quia aliquas earum uix quidem, tamen liberauimus, quaedam uero adhuc oneratae iacent, ex tali eleuari angustia non ualentes: ideoque hoc prouideant sanctissimi patriarchae, & metropolitani, & reliqui Deo amabiles episcopi, ut & nos quae ab eis aguntur discentes, approbemus eos qui nostram legem in literis positam apud semetipsos ostenderunt operibus adimpleri. Huc pertinet etiam Nouell. c. 16. cuius haec sunt uerba: Legem nuper de mensura ordinationum conscripsimus, &c. Item huc pertinet Nouell. c. 123. §. in omnibus, usque ad §. presbyteri, his uerbis: In omnibus autem, &c.

II. QVI ET QVALES ordinandi?

I. Regula, De officialibus, proponitur l. official. 4. C. de episcopis et clericis, hisce uerbis: Officiales rationales, si exhibitione cursus seu primipili necessitate neglecta, interuersa etiam ratione fiscalis, ad clericatus honorem putauerint transferendum: ad priorem conditionem retrahantur. Si uero obnoxij ratiocinijs uel necessitatibus non sint: sub notione iudicum, officialis consentientibus (si probabilis uitae studium id postulauerit) transferentur, nec cessionem metuant facultatum. Quod si clandestinis artibus putauerint irrepentibus: duas partes suarum rerum concedant liberis, aut (si proles defuerit) propinquis: ex propria

substantia portionem tertiam sibi et retenti. Sin uero propinquorum necessitudo defuerit: geminae portiones officijs, in quibus militant, relinquuntur, portione tantummodo sibi tertia retenta. *Huius loci est l. quisquis. 27. C. eod. tit. cuius haec sunt uerba: Quisquis emensis militiae suae stipendijs, expletisque officijs siue muneribus, quae cuiusque conditione, aut consuetudine, aut lege debebatur, ad consortium se contulerit clericorum, & in-ter ministros uerae orthodoxae fidei maluerit numerari: nullius profus sententiae acerbitate reuocetur, nec a Dei templis, quibus se consecrauit, importunis intentionibus abstrahatur: sed in ipsidem beatissimis ministris securus permaneat & quietus, ad quae post longi laboris lassitudinem, ob reliqua uitae requiem, consilio meliore protractus est: his actionibus, si quae contra eum eiusque patrimonium legitima intentione cooperunt, pro iuris ordine responsurus: exceptio primipilaribus, quos praecipit tui culminis & publicis utilitatibus in perpetuum esse subiectos, sacratissima constitutionis statuta sanxerunt. *Hiscē contradicere uidetur Nouell. c. 123. §. sequentes igitur, ibi: sed neque curiae. & §. curialis, item §. sed neque cohortales. cuius uerba uide §. reg. prox.**

11. *Regula, De curialibus & cohortalibus. Hi clerici esse non possunt. quae regula approbatur l. si quis. 12. C. de episcopis & clericis, hinc uerbis: Si quis curialis clericus fuerit ordinatus, nec statim conuentione praemissa pristinae conditioni reddatur: sed uigore & solertia iudicantium ad pristinam sortem ueluti manu iniecta mox reuocetur. clericis enim ulterius legē prodesse non patimur, quae cessione patrimonij subsecuta, decuriones clericos esse non uetabat. Concordat Nouell. c. 123. §. sed neque cohortales. de quo paulo inferius. Propositae regule exceptio prima uidetur esse talis: Nisi bonis cessarit. Sed haec exceptio reprobatur uerbis iam dictis hinc: Clericis enim ulterius legē prodesse non patimur, &c. Secunda exceptio est: Nisi curialis illustrem dignitatem consecutus sit. tunc enim licet ei per substitutum curiae seruire, & manere in dignitate. quae exceptio approbatur l. ad similit. 21. C. eod. tit. his uerbis: Ad similitudinem tam episcoporum orthodoxae fidei, quam presbyterorum & diaconorum, ij qui honorario titulo illustrem dignitatem consecuti sunt, per substitutos periculo suarum facultatum curiae muneribus satisfacere non uententur. Tertia exceptio est: Nisi curialis quindecim annis monasticam uitam in monasterio egerit. Haec exceptio approbatur Nouell. c. 123. §. sequentes igitur, ibi: sed neque curia, his uerbis: Neque curiae muneribus addictum, neque cohortalem esse aliquem ex his nouerint, qui decretis electus est, praeterquam si curiae muneribus addictus, aut cohortalis, non minus annis quindecim monasticam in*

monasterio uitam extra omnem calumniam trāsegerit: uidelicet obseruatione, quae prius a nobis dicta est, per faciendam de ipsiis decreta, & in his personis custodienda, ut ex tribus illis personis, quae decretis hoc modo eliguntur, melior ordinetur electione & iudicio eius qui ordinandi ius habet. *Concordat d. c. 123. §. sed neque cohortales, his uerbis: Sed neque cohortales, neque decuriones clerici sunt, neque qua exinde uenerabili domui inferatur contumelia. Si uero tales personae referantur inter clericos, perinde quasi ordinatio facta non esset, ita propriae fortunae restituuntor: dempro, si (ut licet conijcere) monasticam aliquis ex ipsis uitam minus quindecim annis transegerit. Tales enim ordinari iubemus, legitima uidelicet portione a decurione assignanda curiae & reipub. Sed & in clerum electi, monacho decentem uitam ad finem usque praestato. Nam si post cleri honorem, &c. Reliqua uide §. cap. prox. reg. 8. exc. 2. repl. 2.*

111. *Regula, De colonis & adscripticijs. Hi in clericos ordinari non possunt. quae regula approbatur l. iubemus. 34. in prin. C. de episcopis & clericis, hinc uerbis: Iubemus adscripticiorum creationes, secundum ueterem constitutionem (nisi dominorum possessionum, unde oriundi sunt, eiusdem concurrerit consensus) nullius penitus esse momenti: sed ipsidem fundorum dominis, qui faciendae creationi non (sicut dictum est) uidenter consenserint, ius proprium ad similitudinem caeterorum colonorum in suos adscripticios exercendi, tanquam si nulla creatio intercessisset, tribui facultatem. Idcirco hoc super illis quoque agricolis decernimus obseruari, qui cum essent adscripticiae conditionis nexibus adscripti, solitariam uitam uidelicet appetentes, quibuslibet sese monasterijs contra uoluntatem dominorum fundorum duxerint offerendos. *Concordat l. quisquis. 16. C. eod. tit. his uerbis: Quisquis cibus fuerit adnotatus, inuito agri domino temperet ab omni clericatu: ad eum ut etiam in eo uico, in quo noscitur mansitare, clericus fuerit, sub hac lege religiosum adsumat sacerdotium, ut & capitationis sarcinam per ipsum dominum agnoscere compellatur, & in ruralibus obsequijs, quo maluerit, subrogato utatur: ea scilicet immunitate indulta, quae certae capitationis uenerandis ecclesijs relaxatur: nullo contra hanc legem unquam ualitur rescripto. Propositae regule exceptio prima haec est: Nisi adscripticius uoluntate domini clericus fiat. quae exceptio approbatur uerbis supra dictis hinc: Nisi dominorum possessionum, unde oriundi sunt, eiusdem concurrerit consensus. Altera exceptio est: Nisi in eo uico, cui est adscriptus, clericus fiat. Haec exceptio approbatur simul & distinguitur uerbis iam propositis hinc: Ad eum ut etiam in eo uico, in quo no-**

quo noscitur mansitare, clericus fuerit, sub hac lege religiosum adsumat sacerdotium, &c. *Concordat Nouell. c. 123. §. adscripticios, his uerbis: Adscripticios in his solis possessionibus. quarum adscripticij sunt, clericos citra uoluntatem dominorum fieri concedimus: ea tamen conditione, ut clerici facti, nihilominus impositam sibi agricolationem adimpleant. Tertia exceptio est: Nisi cum adscripticius per triennium in monasterio uersatus esset, dominus praedij illum non uindicauerit. quae exceptio approbatur Nouell. c. 123. §. ceterum si quis, usque ad §. porro, his uerbis: Si quis ad monasticam uenire uitam, &c.*

1111. *Regula, De seruis. Hi quoque clerici ordinari non possunt. quae regula approbatur ipso iure, uerum eius exceptio prima haec est: Nisi dominus consenserit: uel scierit, & non contradixerit. quae exceptio reprobatur l. iubemus. 34. §. seruos. C. de episcopis & clericis, hinc uerbis: Seruos sane sociari clericorum consensibus, uolentibus quoque & consentientibus dominis, modis omnibus prohibemus: cum liceat eorum dominis, data prius seruis libertate, licitum eis ad suscipiendos honores clericorum iter (si hoc uoluerint) aperire. Mutatur ac tollitur hoc ius, approbaturque exceptio proposita iure nouo, Nouell. c. 123. §. si seruis, his uerbis: Si seruis sciente domino, & non contradicente, in clericum allegatur: ex ipsa allectione liber & ingenuus esto. Sane eum iure antiquo seruum uolente domino in monachum potest ordinari. quod approbatur l. seruis. 35. C. de episcopis & clericis, his uerbis: Seruis, si dominorum fuerint uoluntate muniti, solitariam uitam participandi licentia non denegatur: dum tamen eorum domini non ignorent. Et si seruis suis ad monasteriorum cultum migrandi tribuerint facultatem, eorundem seruorum dominio, donec iidem serui in eodem monachorum habitu durauerint, spoliandos esse censemus. Alioquin, si relicta forte uita solitaria, ad aliam sese conditionem transtulerint: certum est, eos ad seruitutis iugum, quam monasticae professionis cultu euaserant, reuersuros. Haec de iure antiquo, iure autem nouo, etiam inuito domino, seruis monachus fieri potest. de quo paulo inferius excep. 3. Altera propositae regule exceptio est: Nisi dominus seruum intra annum non uindicauerit. quae exceptio approbatur Nouell. c. 123. d. §. si seruis, his uerbis: Si ignorante domino celebratur serui ordinatio, licentiam habeto dominus intra anni spatium, & quidem unius tantum, fortunam comprobare, & seruum suum recipere. Tertia exceptio est: Nisi seruis monachus fiat. quae exceptio approbatur Nouell. c. 5. §. hinc autem nobis, cum sequentibus, his uerbis: Hinc nobis etiam de singulis monachis cogitandum est, quo conueniat fieri modo, & utrum liberos solum, aut etiam forte seruos, eo quod omnes similiter diuina suscepit gratia praedicans palam: quia quantum ad Dei cultum, non est masculus, neque foemina, neque li-*

ber, neque seruus: omnes enim in Christo ueram mercedem percipere. Sancimus ergo sacras sequentes regulas, eos qui singularem conuersationem profitentur, non prompte mox a reuerendissimis praesulibus uenerabilium monasteriorum habitum percipere monachalem, sed per triennium totum (siue liberi forte sint, siue serui) tolerare, nondum monasticum habitum promerentes, sed tonsura & ueste eorum qui laici uocantur, uti, et manere sic diuina ad discetes eloquia. Et reuerendissimos eorum abbates requirere eos, siue liberi sint, siue serui, & unde eis desiderium uitae singularis accesserit: & dicentes ab eis, quia nulla maligna occasio ad hoc eos induxit, & habere eos inter illos ad huc docentur atque monentur, & experimento percipere eorum tolerantiam & honestatem. non enim facilis est uitae hominum mutatio, sed cum animabus magno sit labore. Et cum triennio toto in ea uita permanserint, optimos semetipsos & tolerabiles alij monachis & praesuli demonstrantes, hos monasticam promereri uestem atque tonsuram, & siue liberi sint, siue calumnia permanere: siue serui, penitus non inquietari, migrantes ad communem omnium, dicimus autem coelestem Dominum, sed in libertate eripi, nam si in multis casibus etiam ex lege hoc fit, & talis quaedam libertas datur, quomodo non praualebit diuina gratia talibus eos absolueri uinculis? *Propositae exceptionis replicatio haec est: Nisi intra triennium seruis, antequam in numerum monachorum referatur, a domino uindicetur. quae replicatio approbatur ibidem, his uerbis: Si uero intra triennium uenerit quispiam, & aliquem horum qui conuersationem professi sunt, abstrahere tanquam seruum uoluerit, hoc quod nobis nuper ex Lycia nunciauit Zosimus, Deo amabilis, uir famosissimus in conuersatione, & propere uicesimum & centesimum aetatis agens annum, pollens autem & animi uirtutibus & corporis operationibus: quia tanta quaedam in eo gratia Dei floret. Si quis igitur (sicut praediximus) intra triennium ueniat, aliquem eorum qui uolunt esse & perseuerare monachi, in seruitute tracturus, & dicat quod abripuerit res quasdam, & propterea recurreat ad monasterium: sancimus eum non prompte agere, sed primo probare pro ueritate, quia & seruis est, & pro furto forsitan, aut pro uita maligna, aut pro uitijis pessimis fugerit quidem, propter suum autem uicium ad monasterium uenerit. & si quidem uerax ostenditur, & apparuerit, propter huiusmodi causam monasticam cum simulasse conuersationem, aut propter turpitudinem uitae forte diffugisse, & non pro ueritate sanctimoniae habitum concupisse: hunc red-*

di domino cum ijs quæ forsan abripuit, si ta-
men hæc etiam in monasterio fuerint. Eum
uerò, qui dominus approbatur, dare ei iusu-
randū, quia nihil mali ei faciet, & susceptum
eum reducet domū. Si uerò is quidē, qui di-
cit se esse dominum, nihil tale probauerit, &
appareat is qui in talibus accusatur, ex ipsa
conuersatione honestus ac mitis, & fortè te-
stimonium habeat aliorum, quia etiā apud
dominū consistens discendi cupidus fuerit,
& honestatis amator: etsi non dū fortè com-
pletum est triennij tempus, attamen etiam
sic maneat in uenerabili monasterio, abstra-
here cupientium asperitate liberatus. Trien-
nij uerò semel expleto tempore, iudicatus,
quia monastica dignus est honestate, ma-
neat in monasterio. nequaquā enim damus
licentiam ulli penitus perferuari quæ eius
sunt: sed siue liber, siue seruus sit, manere eū
in conuersatione uolumus. Nam etū uicium
in priori ab eo fortè gestum est uita, (huma-
na enim natura quodammodo labitur ad
delicta) attamen sufficit ad mediocrem pur-
gationem peccatorum, & ad uirtutis au-
gmentum, triennalis temporis testimoniū.
Ea uerò quæ rapta sunt, apud quoscunq;
tandem inueniantur, modis omnibus red-
dantur prisco domino. Si uerò seruitij ne-
cessitate effugiens, tentauerit monasterium
quidem derelinquere, aliam autem uitæ se-
ctari figuram: licentiam damus domino re-
trahere eum, & probanti fortunam patietur tan-
tam ad uerum seruitium retractus, quātum
ipse iniuriatus est Dei culturam refugiens.
Concordat Nouell. c. 123. §. ceterum si quis, usq; ad §. por-
rò in omnibus. Hæc de quarta regula.

V. Regula, De peregrinis. Hi non sunt ordinandi.
quæ regula approbatur l. in ecclesijs, 11. C. de episcopis et
clericis. cuius uerba uide §. cod. cap. in prim. Huius re-
gula exceptio est: Nisi alia ecclesia clericis abundet. tūc
enim ex ea in aliam clerici debent transferri. Nouell. 16.

VI. Regula, De ijs quos patronus monasterij uel ora-
torij exhibet. Hi ordinandi. quæ regula approbatur No-
uell. c. 123. §. si quis oratorij. cuius uerba uide paulò infe-
rius ead. reg. Huius regule exceptio hæc est: Nisi à pa-
trono exhibitū indigni sint. quæ exceptio approbatur
Nouell. c. 88. §. illud quoque, his uerbis: Illud quo-
que ad honorem nostrum & cultum fedis
tuæ decernimus, ut si quis ædificans Eccle-
siam, aut etiam aliter expendens in ea mini-
strantibus alimenta, uoluerit aliquos cleri-
cos statuere, nō esse ei fiduciam ullam quos
nult per potestatem deducere tuæ reueren-
tiæ ad ordinandos eos, sed examinari à tua
sanctitate, sententiāq; tua, & qui pontifica-
lem sedē rexerint, semper hos suscipere or-
dinem, siquidem tuæ beatitudini & poste-
ris opportuni uidebuntur existere, & Dei mi-

nisterio digni, ut non prophanentur sancta
Dei (hoc uidelicet quod sacris sancitur elo-
quijs,) sed intacta & ineffabilia tremenda-
que constituta, sanctè & Deo amabiliter &
uenerandè tractentur. Concordat Nouell. c. 123. §.
si quis oratorium, his uerbis: Si quis oratoriū ex-
truxerit, uolueritq; in eo promoueri cleri-
cos, uel ipse, uel hæredes eius, si sumptus ipsi
clericis subministrant, & dignos nominaue-
rint, nominati ordinantur. Si uerò qui ab
ipsis electi sunt, eos tanquam indignos ordi-
nari sacri prohibebunt canones: tunc loco-
rum sacratissimus episcopus eos quos præ-
stantiores putauerit, promoueri curā agito.

VII. Regula, De indoctis. Hi non sunt ordinandi. quæ
regula approbatur Nouell. c. 123. §. clericos, his uerbis:
Clericos non aliter ordinari concedimus,
nisi literas sciant, & recta fide ac honesta ui-
ta sint, & neque concubinam, neque natura-
les habuerint aut habent liberos: sed qui
uel cœlibem uitam agunt, uel uxorem ha-
buerunt aut habēt legitimam, & eam unam
& primam, neq; uiduam, neq; diuortio se-
paratam à uiro, neque alio qui legibus aut sa-
cris interdictam canonibus. Concordat Nouell.
c. 6. §. hæc autem, his uerbis: Religiosos clericos
cum multa fieri inquisitione secundum di-
uinas regulas, & boni testimonij uiros ordi-
nari sancimus, literas omnino scientes, &
eruditos constitutos, (literas enim ignoran-
tes omnino nolumus neq; unum ordinē sus-
cipere, clericorū uidelicet, presbyterorum
& diaconorū, tā sacras orationes dicentium,
quàm ecclesiarum & canonū legentium le-
bros) & ordinationem sine querela, & incul-
pabilem, & sine aliqua contradictione, & si-
ne datione pecuniarum aut rerum suscipien-
tes. Concordat item, quoad monachos, Nouell. c. 5. in
prim. his uerbis: Conuersationis monachalis ui-
ta sic honesta est, sic commēdare nouit Deo
ad hoc uenientem hominem, ut omnem hu-
manam eius maculam detergat, & purū ac
rationabili natura decentem, & plurima se-
cundum mentem operantem, & humanis
cogitationibus celsiorem reddat. Si quis igitur
futurus est monachus perfectus, indiget
& diuinorum eloquiorū eruditione, & con-
uersationis integritate, ut tanta dignus fa-
ctus sit mutatione.

VIII. Regula, De ijs qui sunt culpæ uitæ. Hi non
sunt ordinandi. quæ regula constat ex ijs quæ proposti-
ta sunt §. reg. prox.

IX. Regula, De eo qui alteram duxit uxorem, uel
concubinam habet, aut uxorem illegitimam. Hic ordi-
nari non potest. quæ regula approbatur Nouell. c. 6. §.
sed neq; eum, his uerbis: Sed neq; eum qui secun-
das habet aut habuit nuptias, ordinari in
diaconū aut presbyterū, neq; si mulieri con-
iungatur seiuictæ, & propriū uirum derelin-

quenti, neque si concubinam habeat, sed fal-
tem eiusmodi uxorem, quæ cum castitate &
ex uirginitate sit. Nihil enim sic in sacris or-
dinationibus diligimus, quàm cū castitate
uiuente, aut cum uxoribus non cohabitante,
aut unius uxoris uirum, qui siue fuerit,
siue adhuc sit, & ipse castitatem eligat secun-
dum diuinas regulas, primum principium
& manifestum fundamentum residuæ uir-
tutis constitutum. Concordat Nouell. c. 123. §. cleri-
cos. cuius uerba uide §. reg. 7.

X. Regula, De eo qui liberos naturales habet aut ha-
buit. Nec hic est ordinandus. quæ regula approbatur d.
§. clericos.

XI. Regula, De hæreticis. Neq; hi ordinandi. quæ
regula approbatur d. §. clericos. ibi: & recta fide.

III. ANTECEDENTIA
ordinationem.

I. Regula: Monachi nō ordinandi, nisi per triennium
in monasterio fuerint, eorumq; fides probata sit. quæ re-
gula approbatur Nouell. c. 5. §. hinc autem. ibi: sancimus
ergo. cuius uerba §. quæst. prox. reg. 4. excep. 3. Concor-
dat Nouell. c. 123. §. ceterum si quis.

II. Regula: Si ordinandus dicatur indignus, ordina-
tio differenda est, & accusatio persequenda. quæ regu-
la approbatur d. c. 123. §. ceterum si tempore, his uer-
bis: Si tempore ordinationis contra cleri-
cum cuiuscunq; ordinis aut gradus accu-
sator aliquis exortus fuerit, qui dicat indi-
gnum eū esse ordinatione: differat ipsa or-
dinatio, & omnia tā in examinatione, quàm
in censuris procedunt, quæ quidem in epi-
scoporum ordinationibus superius sanxi-
mus. Ait imp. Sancimus. Scilicet in ijs quæ habentur
j. cap. 4. reg. 5. Concordat d. c. 123. §. ceterum si quis
contra. quæ uide j. d. reg. 5.

III. Regula, De nihil dando pro clericatu & mona-
chatu, proponitur Nouell. c. 123. §. sed neque clericum,
usque ad §. si seruus, his uerbis: Sed neq; clericum
cuiuscunq; gradus dare aliquid illi, à quo or-
dinatur, aut cuiuscunq; alij personæ concedi-
mus: sed solas præbere ipsam consuetudi-
nes, ex more percipiendas ab his qui ordi-
nanti in ministerio sunt, quæ tamē unius an-
ni diaria non excedant. Certè in sacrosancta
ecclesia, in qua cōstituitur ut diuinū impleat
ministerium, omnino ne tantillum quidem
collegis suis pro insinuatione sua dato, neq;
propter hanc causam solatijs suis aut alijs di-
tributionibus defraudator. Sed neque xe-
nodochus, aut ptochotrophus, aut nosoco-
mus, aut cuiuscunq; alterius uenerabilis do-
mus dispensator, qui qualemcunq; eccle-
siasticam sollicitudinem tractat, dato aliquid
illi à quo promouetur, aut cuiuscunq; alij per-
sonæ pro credita sibi dispensatione. Qui au-
tem cōtra hæc quæ disposuimus uel aliquid
dederit, uel acceperit, uel mediator factus
fuerit, sacerdotio, siue clero, siue credita sibi

qualicūque administratione denudabitur,
his quæ data sunt uindicandis uenerabili
domui, cuius ordinationem, aut sollicitudi-
nem, aut dispensationem talis persona acce-
perit. Si secularis sit qui accepit, aut media-
tor extitit: quod datum est, in duplum exi-
getur, & uenerabili domui, in qua ordina-
tionem, aut sollicitudinem, aut dispensatio-
nem accepit, præbetur. Si quis uerò cuiuscū-
que gradus clericus, aut cuiuscunq; uene-
rabilis domus dispensator, uel ante ordina-
tionē, creditam uē sibi qualemcūque dispen-
sationem aut sollicitudinem, uel postea uo-
luerit aliquid rerum suarū offerre ecclesiæ,
in qua ordinatur, aut loco cuius dispensatio-
nem aut sollicitudinem suscipit: non solum
id fieri non prohibemus, sed etiam cohorta-
mur eos, ut pro salute animæ suæ talia faciāt.
Nos enim ea sola dari prohibemus, quæ spe-
cialibus aliquibus præbentur personis, non
quæ sanctis ecclesijs, aut alijs uenerabilibus
locis offeruntur. Concordat Nouell. c. 56. his uer-
bis: Plurimas aditiones suscipientes, hanc le-
gem dirigere ad tuā beatitudinem, iustum
existimauimus. Qui enim ordinantur à tua
reuerētia clerici in sanctissimis ecclesijs (ab-
que tamen sanctissima maiori ecclesia) om-
nium patuntur crudelissima, non suscipien-
tibus eos illic ecclesijs, antequam quantum
uoluerint accipiant aurum: & nouimus hoc
ex frequentibus aditionibus de hoc factis
nobis. Sancimus igitur beatitudinem tuam
hoc ualidissimè custodire: & siquidem con-
suetudo est, dare eos qui ordinantur in san-
ctissima maiore ecclesia, hoc eos præbere.
Nihil enim de his quæ dantur in sanctissi-
ma maiore ecclesia, nouamus. Præterea ue-
rò in alijs omnibus nullis in eis clericorum
licentiā esse penitus pro his quæ uocantur
insinuatione, aliquid auferre. Sed & si quis ta-
le aliquid egerit, illū quidē priuari sacerdo-
tio, in illius autē officium introire qui missus
est, & hanc eū auariciæ ferre mercedem. Cu-
stodire uerò hæc etiā Deo amantissimos de-
fensores sanctissimæ maioris ecclesiæ, pœ-
nam formidantes x. librarū auri, si quid negle-
xerint: sed gratis omnia procedere. Deinde
etenim defunctiones & ministeria non per
uenditionē, nec per mercedem fieri aliquā
uolumus, sed purè & citra redemptionē. Sic
enim rei digni sient nulla uenditione ac mer-
catione faciēda. Tua igitur beatitudo, & quā
postea in pontificales accesserint sedes, quæ
à nobis ordinata sunt, & per hanc declarata
sunt legem, operi esse cūq; tradere festinet.

III. Regula, De consensu parentū non requirēdo,
proponitur Nouell. c. 42. §. hoc etiam cognitum, his uer-
bis: Hoc etiam cognitum, &c. Concordat Nouell.
c. 123. §. interdicimus item, his uerbis: Interdicimus

item parentibus, ne filios suos, simul atque monasticam, &c. Hactenus de clericis ac monachis ordinandis sic dictum.

DE OFFICIIS CLERICORVM & monachorum: item de causis, ex quibus clericatus amittitur.

Cap. I I.

Prima regula, ut clericus omne ecclesiasticum ministerium sibi competens impleat, proponitur Nouell. c. 123. §. sancimus aut, his uerbis: Sancimus, ut reuerendissimi clerici suas obeant ecclesias, & omne ecclesiasticum ministerium ipsis competens impleant: hoc requirentibus tam uniuersumque ciuitatis religiosi. episcopo, quam ecclesiasticis qui in quoquo gradu primatum habent, atque hæc non obseruantes sub canonicam redigentibus censuram.

II. Regula, De precibus & scripturis legendis, proponitur Nouell. c. 133. §. deinde est, his uerbis: Et si ecclesia in monasterio non sit, neque sic tamen licenter prætextu ecclesiarum monachi egrediantur, aut etiam deambulationes illic faciant, & cum aliquibus colloquantur, quibus cum non decet: sed tempore quidem sacri ministerij unam cum præfule & primoribus eius, ac ætate prouectis illud accedunt. ministerio autem impleto, quidquid monachorum est, omnes in cœnobium denuo concedant, & ibi resideant, simulque magni Deum precibus fatigent, & Sacrarum scripturarum lectioni incumbant. Ingens enim sacrorum istiusmodi librorum existit chorus, & potis est cuiusque animum emendare, ac sacris irrigare eloquijs: quæ si continuè legant, non unquam errauerint, neque ad humanas delabentur sollicitudines. Concordat d. c. 133. §. illud quoque, ibi: duabus enim, his uerbis: Duabus potissimum in rebus operam & diligentiam reponere oportet monachos, ut aut sacris uacent scripturis, aut quas manuaris uocare solent artes, monachos decentes, meditentur exerceantque: si quidem mens inerti ocio dedita, haud sane quidquam bonorum pepererit.

III. Regula, De artibus manuaris a monachis exercendis, proponitur uerbis iam dictis hæc: Duabus potissimum in rebus, &c.

III. Regula, ut peregrinantes literas habeant testimoniales, proponitur l. si qua. 22. §. fin. C. de episcop. & clericis, hisce uerbis: Iubemus, ut omnes clerici atque monachi, qui de suis ciuitatibus ad hanc aliam urbem ecclesiastici negocij uel religionis causa proficiscuntur, literis episcopi, cui unusquisque eorum iter faciens obsequitur, muniti adueniant: scituri, quod si citra hanc fiduciam accesserint, sibi met imputabunt, quod non clerici uel monachi esse putabuntur.

V. Regula, ut monachi non separatim, sed in com-

muni loco habitent, comedant ac dormiant, approbatur simul & distinguitur Nouell. c. 5. §. cogitandum, his uerbis: Cogitandum est, quomodo monachos habitantes & ibi degentes monasticæ philosophiæ certatores dignos esse ostendamus. Neque enim uolumus in ullo monasterio sub ditione nostra constituto, siue plurimorum hominum est, siue paucorum, monachos qui ibi sunt, diuisos ab alterutris esse, & proprijs habitationibus uti: sed communiter quidem eos comedere sancimus, dormire etiã in communi, unoquoque quidem in quadam propria stratura iacente, in domo uerò una collocatos, aut si forte non sufficit ad multitudinem monachorum domus una, in duas forsan aut plures, non tamen seorsim & apud semetipsos, sed in communi, testes alterutri sint honestatis & castitatis: & neque somnum desidiofum habeant, sed & in somno meditates, bene cõposito esse corpore propter inerepationem respicientium: nisi tamen quidam eorum in contemplatione & perfectione degentes, uitam remotam habeant in secessu, quos uocare anachoretas & hesychastas consueuerunt, tanquam à communione ad meliora exceptos. alioquin alios, quibuscunque inter multitudinem conuersatio est, in his quæ uocantur cœnobias, esse uolumus. Sic enim zelus eis ad uirtutem crescit, & maximè iuuenibus, si cum senioribus constituantur. fiet enim seniorum conuersatio iuuentutis educatio perfecta. & sic sint in cœnobijs suo proprio abbati obediētes, & traditam sibi conuersationem inculpabiliter obseruantes. Concordat Nouell. const. 123. §. porro in omnibus, his uerbis: In omnibus monasterijs, quæ quidem cœnobia appellantur, iubemus, ut secundum præscripta & formulas monasticas omnes in una domo habitent, omnes in commune alantur, omnes in una domo consimili modo separati cubent, ut uicissim alter alteri honestæ conuersationis testimonium præbeat: nisi quidam tamen ex eis, aut propter longæuam in monasterio conuersationem quiete uolentes uiuere, aut senectutis atque corporis infirmitatis causa in remotis cellulis intra monasterium cõstitutis degant, & hoc cum conscientia & uoluntate abbatis fiat. His omnibus & circa monasteria & asceteria mulierum conseruandis. Concordat item Nouell. const. 133. §. ac descripsimus, usque ad §. et primū quidem, his uerbis: Descripsimus quidem iam constitutionem, quæ uult, ut monachi, etsi magno continentur numero, secundum formam cœnobiolorum (ut appellant) in commune uitam degant, neque proprias habeant possessiones, neque opes accumulent, neque clam testibus

testibus uiuāt: sed & communiter cibum capiant, & in communi loco cubent, & undique bene composita persequantur uitam, testesque sint inuicem mutua honestatis, & iuniores reuereantur caniciem eorum qui ista inspicunt: nonnunquam etiam dedita opera capeant uigilias, ut ne in somno quidem aliquid in tempestiuum aut turpe de se alijs edant spectaculum, sed quisque pro se honestatem uel inter dormiendum conseruet. Cum uerò quæpiã nobis renunciantur, quæ & maiore cura digna sint, & firmiore lege indigeant, merito ad præsentem legislationem ad illius perfectionem & supplementum peruenimus: per quã sancimus, ut nullus omnino propriam habitationem habeat, neque aliqua (ut appellatur) cellula sit in monasterio his, qui ad uitam in cõtemplatione & quiete traducendã uno fortè aut duobus utatur ministris: sed tametsi plures uiri sint, nihilominus unicus ipsorum sit conuentus, siue precentur, siue naturæ operã faciant, quæ citra reprehensionem tamen & absque calumnia consistant, & tam communiter (ut dictum est) cibum capiant, quàm communiter dormiant, si modò tanta multitudo sit, quã una domus possit capere: alioqui dux fortè aut tres domus existant, quæ ipsos recipiant. Nullus autem omnino quidquam habeat proprium, sed diuino utique in commune uiuat, & noctes eadem inter ipsos cum diebus habeant obseruationem. Neque enim semper omnes dormiunt: sed manifestarium est, quod dum hi dormiendo occupati sunt, illi uigilant, & prorsus quidam dormientes inspiciunt. Cæterum si quæ habitatiunculæ seu cellulæ in ullo monasteriorum fuerint, sub generali huius alme urbis patriarcha, siue in eius consinijs, aut sub sanctitate tua constitutorum, siue à nobis ipsis ædificatorum, siue ab alijs: hæc omnes omnibus modis demolieris, aperiesque ipsis mutuam inter se aspectum, ut quæ uicissim inter ipsos geruntur, omnes intueantur. Cur enim tandem hoc agere reuereatur, qui semel se Deo dedicarunt, & omnem popularem conuersationem ualere iusserunt? Atque hoc quidem ea sine obtinere, tam hoc tempore, quàm in omnè deinceps eum uolumus, nullo (ut dictum est) propriam habitationem habente, sed omnibus in unum congregandis, & quæ uicissim inter ipsos gerantur spectaturis. Illud enim constat, quod eiusmodi peragere studebunt, quæ undique reprehensione careant. Quod si quis usque ad impudens uisus erit, ut conari audeat transgredi ea quæ lege promulgata sunt, hæc solitariæ mansionis præsul examinato. Volumus enim, ut ista nostra obseruatio diligentius custodiat. Proposita regu-

la exceptio prima hæc est: Nisi anachorete uel besicibus monachi sint, quæ exceptio approbatur Nouell. c. 5. §. cogitandum, ibi: nisi tamen, cuius uerba uide §. ead. reg. in prim. Secunda exceptio est: Nisi senes sint, aut corpore infirmi, quæ exceptio approbatur Nouell. c. 123. §. porro, ibi: nisi quedam, cuius uerba uide paulo superius ead. reg. Tertia exceptio est: Nisi uiri & mulieres sint, his enim non communiter, sed separatim uiuendum, quæ exceptio approbatur Nouell. c. 123. §. in nullo, his uerbis: In nullo reipubl. nostræ loco cõcedimus, ut in uno monasterio monachi simul & monachis cohabitent, & (ut appellantur) duplicia sint monasteria. Quin sicubi tale monasterium inuentum fuerit, iubeamus ut uiri à mulieribus separentur, & hæc quidem tanquam imbecilliores, in eodem monasterio maneat, in quo sunt: uiri autem aliud sibi monasterium extruant. Si uerò plura eiusmodi monasteria existant, neque necesse sit noua ex ædificare monasteria, religiosiss. locorum episcopus monachos cum mulieribus separatis in alijs atque alijs monasterijs colligere curam habeto: quas uerò res cõmunes inter se habent, hæc pro eo, quantum cuique iuris competit, diuiduntor.

VI. Regula, De iunioribus à senioribus erudiendis, proponitur Nouell. c. 133. §. porro in sacrosancta, his uerbis: In sacrosancta ecclesia, quæ in monasterio consistit, quatuor aut quinque ex eadem mansione senes sint, quibus omnia iam difficultas in sancta illa uitæ ac fidei institutione superata est: & qui ordinationem in clero meruerunt, presbyterorum fortè, uel diaconorum, uel aliorum deinceps gradum tenentes: atque hi aduentibus sui copiam faciant, & de scripturis sanctis exquisitijs sermocinabuntur, efficiētque ut alij omnes tales reputentur, simul sacram adseruantes ædem, simul iuuentutem insolescentem, & terminos suos egredi uolentem, in tolerantia retinentes. Concordat d. c. 133. §. enim uerò, cuius uerba uide j. cap. 7. de apocripharijs. Hactenus clericorum & monachorum officia, quæ in faciendo consistunt, exposita sunt: sequuntur nunc ea quæ in non faciendo consistunt.

VII. Regula, Ne secum habeant mulieres, proponitur l. cum qui. 19. C. de episcopis & clericis, his uerbis: Eum qui probabilem seculo disciplinã agit, decolorari consortio fororiæ appellationis non decet. Quicunque igitur cuiuscunque gradus sacerdotio fulciuntur, uel clericatus honore censentur, extranearum sibi mulierum interdita consortia cognoscant: hac rãtã eis facultate concessa, ut matres, filias, atque germanas intra domorum suarum septa contineant. In his enim nihil leui criminis existimari, sedus naturale permittit: illas autem non relinqui, castitatis hortatur affectio, quæ an-

piam uel interdiu uel noctu in monasterio uersari sinant, qui quidem, ne reuerendis monachorum sincera ac recta maneat opinio, efficiant. Esto autem monasterium forti muro circumseptum, ne quis alia parte exitus sit, quam per portas.

XI. Regula, Ne clerici et monachi iudicijs intersint, aliaue ciuilia negocia tractent, proponitur l. placet. 17. C. de episcopis et clericis, hisce uerbis: Placet nostrae clementiae, ut nihil commune clerici cum publicis actionibus uel ad curiam pertinentibus, cuius corpori non sunt adnexi, habeant. Praeterea eis qui Parabolani uocantur, neq; ad quodlibet publicum spectaculum, neq; ad curiae locum, neq; ad iudicium accedendi licentiam permittimus: nisi forte singuli ob causas proprias & necessitates iudicem adierint, aliquem pulsantes lite, uel ab alio ipsi pulsati, uel in communes totius corporis causas syndico ordinato: sub ea definitione, ut si quis eorum haec uiolauerit, & breuib. parabolanis eximatur, & competentis supplicio subiugetur, nec unquam ad eandem sollicitudinem reuertatur. Concordat l. repetita. 36. C. eod. tit. his uerbis: Repetita promulgatione, non solum iudices quorumlibet tribunalium, uerum etiam defensores ecclesiarum huius almae urbis, quos turpissimum insinuandi ultimas deficientium uoluntates genus irreperat, remouendos esse censemus: ne rem attingant, quae nemini prorsus omnium secundum constitutionum praecipua, praeterquam magistro celsus, comperit. Absurdum etenim clericis est, imò etiam opprobriosum, si peritos se uelint ostendere disceptationum eius forensium: temeratoribus huius sanctionis poena quinquaginta librarum auri feriendis. At imp. Repetita promulgatione. Haec promulgatio habetur l. consulta. 23. C. de testamentis. At insuper imp. Opprobriosum, si peritos, &c. Eadem uerba habentur d. l. 23. §. absurdum est. Concordat Nouell. c. 123. §. sed neq; cuius uerba uide §. reg. 14.

XII. Regula: Clerici ne iurent, proponitur l. cum clericis. 25. §. quod si ipsi, ubi: quia Ecclesiast. C. de episcop. et clericis, hisce uerbis: Ecclesiasticis regulis, & canone à beatissimis episcopis antiquitus instituto, clerici iurare prohibentur.

XIII. Regula: Ne ludant, uel spectaculis intersint, haec regula approbatur Nouell. c. 123. §. insuper interd. his uerbis: Interdicimus religiosissimis episcopis & presbyteris, neq; no diaconis, & subdiaconis ac clericis, & cuiusque alij cuiuslibet uenerabilis ordinis & gradus constituto clerico, ne ad tabulam ludant, aut tali ludo utentib. se associant, aut spectatores sint, aut ad quodcunq; spectaculum spectandi gratia accedant. Concordat l. placet. 17. in prim. C. de episcop. et cler. cuius uerba uide §. reg. 11.

XIII. Regula: Ne alienas possessiones conducant, neq; domum curent, proponitur Nouell. c. 123. §. sed neque, his uerbis: Neq; susceptorem, aut exactorem publicarum contributionum, aut conductorem uectigalium, aut alienarum possessionum, aut curatorem familiae, aut dispensatorem, aut procuratorem litis, aut fideiussores pro his causis esse episcopum, aut economum, aut cuiuscunq; gradus alium clericum, aut monachum concedimus, siue suo, siue ecclesiae aut monasterij nomine id subeat: ne per hanc causam sacris aedib. infligatur damnum, & diuina impediatur ministeria. Proposita regula exceptio prima haec est: Nisi ecclesia possessiones conducat. quae exceptio approbatur ibidem, his uerbis: Caeterum si ecclesijs aut monasterijs aliqua adiacere inueniantur possessiones, uel intq; &c. Secunda exceptio est: Nisi clericus suae ecclesiae possessiones conducat. Haec exceptio approbatur d. c. 123. §. sed et ipsi, hisce uerbis: Clericis, ut suarum ecclesiarum possessiones conducant & gubernent, sententia tamen episcopi & economi, concedimus: exceptis personis, quas per alteram legem hoc facere prohibuimus. Poena huius regulae subiicitur d. c. 123. §. si quis contra, cum sequentibus, his uerbis: Si quis contra praedicta aliquid egerit, siquidem episcopus sit, omnes res eius, quae ex quacunque causa aut persona, siue ante episcopatum, siue post episcopatum ad ipsum peruenerunt, ecclesiae eius uindicari sancimus. Si uero economi, aut alij clerici sint, qui in hoc deliquerunt, poena ab ipsis pecuniaria, quam episcopus eorum probauerit, exigitor uindicanda ecclesiae: quando & hi qui uectigalium, aut cuiuscunq; possessionis conductionem, aut publicorum tributorum susceptionem profligationem uel, aut curam familiae illorum fidei diderunt, aut pro memoratis causis fideiussores eos acceperunt, nullam contra ecclesiam, aut monasterium, aut res eius, aut dispensatores, aut etiam contra eas personas, quarum fidem securae sunt, aut factitates, aut fideiussores earum actionem habituri sint. Quin si quid publico damni obuenerit, illi qui publicarum contributionum aut uectigalium susceptionem, aut conductionem, aut profligationem memoratis personis crediderunt, aut fideiussores eos susceperunt, hoc ipsum ex propria substantia restituere compellentur.

XV. Regula, Ne ad supplicium damnatos ui eximant, proponitur l. addictos. 6. C. de episcopali auct. his uerbis: Addictos supplicio, & pro criminum immanitate damnatos, nulli clericorum uel monachorum (eorum etiam quos synoditas uocant) per uim atque usurpationem uindicare liceat ac tenere. Sed & reos ad locum

cum poenae sub prosecutione pergrates nullus teneat, aut defendat: sed sciat se cognitor triginta librarum auri multa, & primates officij capitali esse sententia feriendos, nisi usurpatio ista uindictetur. At si tanta clericorum uel monachorum audacia est, ut bellum potius quam iudicium futurum esse existimetur: ad clementiam nostram commissa referantur, ut arbitrio nostro mox superior ultio procedat. Ad episcoporum sane culpam (ut caetera) redundabit, si quid forte in ea parte regionis, in qua ipsi populos Christianae religionis doctrinae insinuatione moderantur, ex ijs quae hac lege fieri prohibuimus, a monachis perpetratum esse cognouerint, nec uindicauerint: quibus in causa criminali humanitatis consideratione, si tempora suffragantur, interponendae prouocationis copiam non negamus.

XVI. Regula, Ne monachus uel monacha monasterium egrediatur, proponitur Nouell. c. 133. §. et primum quidem. cuius uerba uide §. reg. 10. Concordat d. c. 133. §. illud quoq; his uerbis: Illud omnib. obseruari modis uolumus, ut si quis reuerendis monachorum in caupona aliqua diuersari uideatur, illico is tradatur ciuitatu defensoribus, aut hic iudicio excellenti tuae, castigeturq; conuictus: certiorq; ea de re reddatur antistes, ut eum qui haec deliquit, & turpem uitam cum angelico hoc statu permutauit, expellat monasterio. Concordat Nouell. c. 123. §. porro religiosi, his uerbis: Locorum episcopi prouidentiam adhibento, ne monachi neue monastriae per urbes oberrent: sed si quid habeant, de quo cogantur respondere, per apocristianos id suos peragant, ut ipsi in suis permaneant monasterijs. Proposita regula exceptio haec est: Nisi in ecclesiam extra monasterium constitutam eat. quae exceptio approbatur Nouell. c. 133. §. deinde et si cuius uerba uide §. eod. cap. reg. 2.

XVII. Regula, Ne ex una ecclesia in aliam transeant, proponitur Nouell. c. 3. §. illo etiam, his uerbis: Adijcimus, ne quod haecenus indecore fieri consuevit, deinceps in usu habeatur, ut reuerendis clericorum nonnulli in sanctissimis ecclesijs, in quas uel hic per prouincias ordinati sunt, manere dedignentur, ac per patrocinia in sacrosanctam maiorem ecclesiam eiusq; clerum subeant: quod omnibus modis in posterum fieri prohibemus. Nam si in sacris monasterijs prohibemus, ne quis de uno ad aliud transeat, multo minus id reuerendis clericis permittimus, rati huiusmodi cupiditate speciem praese ferre quaestus & nundinationis. Caeterum si quando & hoc transitionis genus uel beatitudinariae, uel pro tempore maiestati Imperatoriae probabitur: ne aliter id fiat, nisi prius res ipsa ad numerum, quem praediximus, redi-

gatur, ut ea transitio in deficientis locum fiat, neq; supernumerarius omnino aliquis irrepat. nulla enim id machinatione, neque ullo modo fieri permittimus. Concordat Nouell. const. 5. §. si uero relinquens, his uerbis: Si relinquens monasterium, in quo conuersationem habuerit, ad aliud transeat monasterium: etiam sic quidem eius substantia maneat, & uindictetur a priori monasterio, ubi abrenunciatis hanc reliquit. Competens autem est, reuerendissimos abbates non suscipere eum qui hoc egit. Erronea nanque est talis uita, & nullatenus monasticae tolerantiae proxima, neque constantis & persistentis animi: sed indicium habens circulatoris, & aliud de alio requirentis. Eapropter etiam hoc prohibeant Deo amabiles episcopi, & archimandrita nuncupati, monasticam honestatem secundum regulas sacras conseruantes. Concordat item Nouell. constit. 123. §. si monachus, his uerbis: Si monachus monasterium suum reliquerit, & aliud ingressus fuerit, aut res aliquas per id tempus, dum monasterium reliquit, habere uideatur, ad primum monasterium, in quod initio ingressus fuit, has pertinere iubemus.

XVIII. Regula, Ne conditionem suam mutant, neue ad secularem uitam redeant, proponitur Nouell. c. 5. §. si uero relinquens, his uerbis: Si relinquens monasterium ad quadam ueniat militiam, aut ad aliam uitae figuram: substantia eius etiam sic in monasterio, secundum quod a nobis prius dictum est, remanente, ipse inter officiales clarissimi prouincij iudicis statuatur, & hunc habebit mutationis fructum, quod pro sacro ministerio despecto, tribunalis terreni obseruet seruitium. At imp. Secundum quod a nobis prius dictum est. De hoc dicitur j. cap. prox. reg. 6. Concordat Nouell. c. 6. §. secundum hoc, his uerbis: Semel factos diaconos aut presbyteros nullo modo derelinquere sacerdotium uolumus, quod non solum in presbytero & diacono sancimus, sed etiam si subdiaconus, aut forte lector fiat aliquis, neque hunc relinquere pristinum schema, & ad alteram migrare uitam: quia si tale aliquid egerit, secundum quod a nobis iam sancitum est, aut in curiam cum substantia, aut sub inopia degens ad officialem deponetur fortunam. Concordat item Nouell. c. 123. §. et generaliter, his uerbis: Generaliter lege promulgamus, ne cui liceat in quocunq; ecclesiastico gradu constituto ab eo decedere, & secularem fieri: scituris his qui ita egerint, quod & cingulo (si quod illis attributum erit) aut dignitate aut militia denudabuntur, & cohorti ciuitatis suae tradentur. Concordat d. c. 123. §. at si quis praedictarum, ubi dicitur de seruitis et adscripticijs monachis factis, posteaq; ad secularem uitam deficientibus, ut pri-

siue conditioni serui uel adscripticia restituatur. Verba huius paragraphi uide §. cap. prox. quæst. 2. reg. 3. except. 2. Huic concordat Nouell. c. 5. §. si uero seruij. cuius uerba uide §. d. quæst. 2. reg. 4. except. 3. in fine. Concordat deniq; Nouell. c. 123. §. quod si monachus. his uerbis: Si monachus monasterium reliquerit, & ad secularem uitam tranferit, hic militia primùm & honore, si quem habet, denudatus, per locorum episcopum & prouincie præsidem in monasterium remittitor: 10 & res quas postea habere monstratus fuerit, ad monasteriũ in quod immittitur, pertinento. Si denud quoque monasterium relinquat, tunc præses cum prouincie, in qua inuentus fuerit, detinet, & subiectis sibi cohorti connumerato. Proposita regule exceptio uidetur esse talis: Nisi ij qui defecerant, postea reuertantur. Hæc exceptio reprobanur Nouell. c. 58. his uerbis: Multi sæpenumero clerici, certis uacantes oratorijs, aut etiam pro aliquibus fortè sub- 20 rogati, simul atq; solennem erogationem perceperunt, à sacris se mysterijs in uniuersum segregant (quas ob causas, melius ipsi nouerunt) aut quacunq; occasione à sacrosancta omnino ecclesia, in qua consistunt, recedunt. Sancimus igitur, ne sacro id impedimentum ministerio ingeratur: sed à Dei amantissimis episcopis, sub quorum tutela hæc ecclesie constitutæ sunt, in illorum locũ alij sufficiantur, qui ista percipiant. Neque 30 enim ullis concedere uolumus, ut ea quæ ab ipsis aut per ipsos sacrosanctis iam ecclesijs erogantur, in suum lucrum conuertant. Siquidem nullo prætextu aut occasione uolumus, ut ex aliorum defraudatione alijs lucrum accedat: sed ut, quemadmodũ quæq; iam inde ab initio erogata sunt, ita & porro absq; ulla temporis præhensione præstentur, neq; sacrum ea re ministerium corrumpatur & intercidat. nullam licentiam habitus his qui ab ecclesijs destiterunt, postquam uel à sanctis, patriarcha, uel prouincialibus episcopis, in illorũ locum alij subrogati sunt, ut aut ipsis subrogatos inde detrudant, si regredi uelint: aut eos qui id erogationis genus sustinent, conduplicatas impensas suppeditare, & tam subrogatis, quam ipsis qui redire uolunt, præbere compellat. Sed (ut simplicissimè dicamus) illi quidem, si redeant, non recipiatur: his uero qui post 50 priorum discessum suscepti sunt, præbeantur promissiones annonariæ, nullo lucro exinde his qui suppeditare solent, accedente: ut qui talia lucrifacere attentauerint, omni modo subrogatis ab ipsis tam prouisiones annonarias, quam alias erogationes, tã ipsi quam hæredes ac successores eorum præbeant: scientes, quod si etiam postea defraudauerint, certa ex illorum patrimonio possessio

sacris nostris rebus priuatis segregabitur, ut illis exinde fiat erogatio.

XX. Regula, Ne conuenticula priuata clerici habeant, proponitur l. conuent. 15. C. de episcop. & cleric. his uerbis: Conuenticula illicita etiam extra ecclesiam in priuatis ædibus celebrari prohibemus: proscritionis domus periculo imminente, si dominus eius in ea clericos, noua ac tumultuosa conuenticula extra ecclesiam celebrantes, suscepit.

XXI. Regula, Ne uir in mulierũ monasterio sepeliatur, uel contra mulier in monasterio uiroũ, proponitur Nouell. c. 125. §. omnes itaq; cuius uerba uide §. reg. 9.

XXII. Regula, De officio circa sumptus ecclesiasticos faciendos, proponitur Nouell. c. 3. §. quemadmodum autem, his uerbis: Conuenit, ut sanctis. pro tempore patriarcha & reuerendis. clerici circumspiciant, ne sumptus qui ex ecclesiasticis redditibus fiũt, aliter quam in pias & Deo placitas causas infumantur, &c.

DE PRIVILEGIIS ET REBUS clericorum ac monachorum. Cap. III.

Prima regule, De immunitate clericorum, proponitur l. 2. C. de episcopis & clericis, hisce uerbis: Omnis à clericis indebitæ conuentionis iniuria, & iniquæ exactionis repellatur improbitas, nullaque conuentio fit contra eos munerum sordidorum: & cum negotiatores ad aliquam præstationem competentem uocantur, ab his uniuersis istiusmodi strepitus conuiescat. Si quid enim uel parsimonia, uel prouisione, uel mercatura (honestati tamen conscia) congesserint, id in uisum pauperum atque egentium ministrari oportet. At id quod ex eorundem ergasterijs uel tabernis cõquiri potuerit & colligi, collectum id religionis existimentum. 40 Verum etiam hominibus eorundem, qui operam in mercimonijs habent, diuini principis genitoris mei statuta multimoda obseruatione cauerunt, ut ijdem clerici priuilegijs pluribus redundarent. Itaq; extraordinariorum munerum à prædictis necessitas atq; omnis molestia conuiescat. Ad parangariam quoq; præstationem non uocentur, nec eorundem facultates atque substantiæ. Omnibus clericis huiusmodi prærogatiua succurrat, ut & coniugia clericorum, ac liberi, eorum quoq; ministeria, id est, maris pariter ac foeminae, eorumq; etiam filij & filiae immunes semper ab huiusmodi muneribus perseuerent. Concordat l. omnes. 31. §. priuilegijs. C. cod. ut. his uerbis: Nullis ecclesijs earumque sacerdotibus aut clericis, cuiuscunq; gradus sint, aut monachos, aut ptochijs, aut xenodochijs orthodoxæ fidei deputatos, extraordinarijs muneribus præcipimus prægruari. Eas

uari. Eas etenim sarcinas oneris, quas plebisque personis diuersa ratione remittimus, imponi beatissimis uiris nostro seculo inconueniens esse iudicamus. Concordat item l. presbyt. 6. C. cod. ut. his uerbis: Presbyteros, diaconos, subdiaconos, atque exorcistas, & leutores, hostiarios, & acoluthos etiam, personarum munerum expertes esse præcipimus. Concordat item l. 1. C. cod. ut. his uerbis: Imp. Cõstantinus clericis S. D. iuxta sanctionem quam dudum meruistis, & uos & mancipia uestra nullus nouis collationib. obligabit, sed uacatione gaudebitis, præterea neq; hospites suscipietis. Concordat item l. generaliter. 40. C. cod. ut. his uerbis: Generaliter sancimus, omnes uiros reuerendissimos episcopos, necnon presbyteros, siue diaconos & subdiaconos, & præcipuè monachos (licet non sint clerici) immunitatem ipso iure omnes habere tutelæ, siue testamentariæ, siue datiuæ, siue legitimæ: & non solum tutelæ esse eos expertes, sed etiam curæ, non solum pupillorum & aduultorum, sed & furiosorum & muti, & aliarum personarum, quibus tutores uel curatores à ueteribus legibus dantur. Eos tamen clericos & monachos huiusmodi habere beneficium sancimus, qui apud sacrosanctas ecclesias uel monasteria permanet, non deuagantes, neq; circa diuina ministeria desides: cum propter hoc ipsum beneficium eis indulgemus, ut omnibus alijs relictis, Dei omnipotentis ministerijs inhæreant. Et hoc nõ solum in uetere Roma, uel in hac regia ciuitate, sed in omni terra, ubicunq; Christianorum nomen excolitur, obtinere sancimus. Proposita regule exceptio prima hæc est: Nisi munera ultro susceperint. Hæc exceptio approbatur, sed cum distinctione, Nouell. c. 123. §. porro Dei, his uerbis: Dei amantissimos episcopos & monachos nulla lege tutores aut curatores cuiuscunq; personæ fieri concedimus. Presbyteros autem & diaconos & subdiaconos, si iure ac lege cognationis ad tutelam aut curam uocentur, eiusmodi munus suscipere concedimus: si tamen intra menses quatuor exinde numerandos, ex quo uocati sunt, apud competentem iudicem scripto declarauerint, id se munus propria uoluntate suscepisse. Et si (ut probabile est) eorum aliquis hoc fecerit, nullum ex hoc præiudiciũ circa aliam tutelam aut curam sustineto. Sed neq; susceptorem aut exactorem, &c. Reliqua uide §. cap. prox. reg. 14. Secunda exceptio est: Nisi clericus è curiali fortuna sit ordinatus. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur Nouell. c. 123. §. qui uero ante hanc, his uerbis: Qui ante hanc nostram legem è curiali fortuna ordinati sunt clerici, patrimonialia munera per substitutas personas implento, à personalibus liberi

conseruantor. Concordat l. ad similitudinem. 21. C. de episcop. & clericis, cuius uerba uide §. cap. 1. quæst. 2. reg. 2. except. 2. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi clericus factus sit episcopus, que replicatio approbatur Nouell. c. 123. §. curialis, cuius uerba uide §. cap. 6. reg. 4. Tertia exceptio est: Nisi clerici heretici sint. Hæc exceptio approbatur l. 1. C. de heret. & Manich. his uerbis: Priuilegia quæ contemplatione religionis indulta sunt, catholicæ tantum legis obseruatoribus prodesse oportet. Hæreticos non solum ab huiusmodi priuilegijs alienos esse uolumus, sed aduersis muneribus constringi & subijci. Quarta exceptio est: Nisi uagantes sint clerici ac desides. Hæc exceptio approbatur l. generaliter. 40. §. eos tamen. C. de episcop. & clericis, cuius uerba uide §. ead. reg. in prin. Quinta exceptio est: Nisi nomine tantum, non re sint clerici. Hæc exceptio approbatur l. qui sub. 9. C. de sacrosanctis ecclesijs, hisce uerbis: Qui sub prætextu decanorũ seu collegiatorum, cum id munus non impleant, alijs se muneribus conantur subtrahere, eorum fraudibus credimus esse obuiandum: ne quis sub specie muneris quod minus exequitur, alterius muneris oneribus releuetur: ne argentariorum uel numulariorum munera declinentur ab his, qui dici tantummodo collegiati uel decani festinant. Ideoq; si quis eorum sub nudæ appellationis uelamine collegiatum seu decanum se appellat, sciat pro se alium subrogandũ, qui prædicto muneri sufficiens adprobetur: subrogatione uidelicet memoratorum, uel eorum qui moriuntur primatum, eius qui subrogatur admissa iudicio, ab hac dispositione neminem excusante sacrosanctarum ecclesiarum reuerentia. Concordat ad uerbum l. 1. in prin. C. de collegiatis. Vide insuper similem exceptionem §. lib. 13. cap. 4. reg. 45. except. 1. Sexta exceptio est: Nisi adscripticius clericus sit ordinatus. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. quisquis. 16. C. de episc. & cleric. cuius uerba uide §. cap. 1. quæst. 2. reg. 3. Hæc de prima regule.

11. Regula, Si clericis uis & iniuria sit illata, proponitur l. si quis. 10. C. de episcop. & clericis, his uerbis: Si quis in hoc genus sacrilegij proruperit, ut in ecclesias catholicas irruens, sacerdotibus & ministris uel in ipso cultu locoq; aliquid importet iniuriæ: quod geritur, à prouincie rectoribus animaduertatur, atq; ita prouincie moderator sacerdotum & catholicæ ecclesie ministrorum, loci quoq; ipsius & diuini cultus iniuriã capitali in conuictos seu confessos reos sententia nouerit uindicandum: nec expectet, ut episcopus iniuriæ propriæ ultionem deposcat, cui sanctitas ignoscendæ gloriam dereliquit: sitq; cunctis laudabile, factas atroces sacerdotibus aut ministris iniurias uelut crimen publicum persequi, ac de talibus reis ultionem mereri. Quod si multitudo uiolenta à ciuilibus apparitoris execu- 3 tione

tionem & adminiculo ordinum uel ordinariorum possessorum non poterit flagitari, quod se armis aut locorum difficultate tueatur: praesides prouinciarum, & militari auxilio per publicas literas appetito, competentem uindictam tali excessui imponere non morentur.

III. Regula: Clerici, quamuis in parentum potestate constituti, bona aduersa habent quasi castrense peculium. Quae regula approbatur l. sacrosanctae. 22. C. de episcopis & clericis, hisce uerbis: Sacrosanctae orthodoxae fidei episcopi atque presbyteri, diaconi quoque, qui semel probatis moribus integritate castissima ad hunc gradum meruerint peruenire: ea quaecumque in eodem clericatus gradu locoque uiuentes adquirent & habere potuerint, etiam si in patris autque aut proauis potestate constituti sint, & adhuc superstitibus habeantur, tanquam propria bona uindictent. De his, si quando libitum fuerit, uel eis testandi, uel donandi, uel quolibet alio titulo alienandi libera facultate concessa: ut ea bona quoquo tempore nunquam ad diuisionem ueniant, nunquam fratribus & sororibus, aut ex eis genitis conferantur: sed ad eorum filios, posteros, & quoscumque extraneos haeredes perueniant, nec a patribus, aut uis aut proauis, sed ab ipsorum liberis tanquam praecipua uindictentur. Et certe his lucro cedant, quibus ipsi ad peculium, uel inter uiuos alienatione habita, uel mortis tempore, ultima & iure cognita uoluntate concesserint. Concordat l. cum lege Leonina. 38. C. eod. 11. item Nouell. c. 123. §. presbyteri, his uerbis: Presbyteri & diaconi, neque non subdiaconi, & lectores, ac cantores (quos omnes clericos appellamus) ut res quocumque modo ad ipsorum dominium deuolutas sub potestate sua habeant, ad instar castrensiu peculiorum, praecipimus, ut & donare eas possint, & de his testari, tamen sub potestate parentum sunt: ita tamen, ut horum filij, aut his non substituentibus, parentes eorum legitimam portionem ferant.

III. Regula: Clerico defuncto, ecclesia illi succedit in bonis. quae regula approbatur simul & distinguitur l. si quis. 20. C. de episcopis & clericis, hisce uerbis: Si quis presbyter, aut diaconus, aut diaconissa, seu subdiaconus, uel cuiuslibet alterius loci clericus, aut monachus, aut mulier, quae solitariae uitae dedicata est, nullo condito testamento decesserit: nec ei parentes utriusque sexus, uel liberi, uel qui agnationis cognationisue iure iunguntur, uel uxor extiterit: bona quae ad eum uel ad eam pertinuerunt, sacrosanctae ecclesiae uel monasterio, cui forte fuerat destinatus aut destinata, omnifariam socientur: exceptis ijs facultatibus, quas forte censibus adscripti, uel iuri

patronatus subiecti, uel curiali conditioni obnoxij clerici, uel monachi, uel cuiuscumque sint sexus, relinquunt. Neque enim iustum est, bona seu pecunia, quae aut patrono legibus debentur, aut domino possessionis, cui quis eorum fuerat adscriptus, aut ad curias pro tenore dudum latae constitutionis sub certa forma pertinere noscuntur, ab ecclesijs aut monasterijs detineri: actionibus uidelicet competentibus, sacrosanctis ecclesijs uel monasterijs referuatis, si quis forte praedictis conditionibus obnoxius, aut ex gestis negocijs, aut ex quibuslibet alijs ecclesiasticis actionibus obligatus obierit. Concordat Nouell. constitut. 13. §. quod si quis, hisce uerbis: Si quis episcopus, aut clericus, aut cuiuscumque ecclesiastici gradus minister, aut ecclesiae diaconissa, sine testamenti tabulis & legitimis decedat successibus: horum successus ad ecclesiam defertor, in quam forte ordinati fuerant. Propositae regule exceptio prima haec est: Nisi defunctus testamentum fecerit, & alios haeredes scripserit. quae exceptio ex iam dictis constat. Plane exceptio haec in monachis mutata atque sublata est, ut patebit ex ijs quae dicentur §. reg. prox. Secunda propositae regule exceptio est: Nisi legitimi ab intestato haeredes defuncto existant. quae & ipsa exceptio ex praedictis constat. Tertia exceptio est: Nisi clericus fuerit curialis, aut adscripticius, aut libertus. tunc enim curiae, domino uel patrono, debita portio non aufertur. Quae exceptio approbatur uerbis supradictis hisce: Exceptis ijs facultatibus, quas forte censibus adscripti, &c. Concordat Nouell. c. 123. §. curialis.

V. Regula: Monachi & monastriae bona monasterio adueniunt. Quae regula approbatur Nouell. c. 5. §. illud quoque, his uerbis: Decernimus, eum qui in monasterium introire uoluerit, antequam monasterium ingrediatur, licentiam habere suis uti, quo uoluerit modo. Ingressum nanque simul sequuntur omnino res, licet non expressim, cum introduceret eas, dixerit, & non erit dominus earum ulterius ullo modo. Concordat Nouell. c. 123. §. si mulier. cuius uerba uide paulo inferius. Propositae regule exceptio prima haec est: Nisi monachus, antequam monasterium suum ingressus, bona alienauerit. quae exceptio ex iam dictis constat. Secunda exceptio est: Nisi monachus filios habeat. Haec exceptio approbatur simul & distinguitur d. c. 5. §. si uero filios, his uerbis: Si uero filios habuerit, siquidem contigerit iam eum res alias donasse eis, aut per ante nuptialem donationem, aut per dotis occasionem contulisse, & faciant haec quarta ab intestato eius substantiae parte: nullum in reliquis reb. habeant participium filij. Sin autem nihil eis donauerit, aut minus quarta: & postquam abrenunciatis conuersatus fuerit inter monachos, nihilominus quarta debetur filijs, ut aut

ur aut in totum eis detur, aut si contingat eos iam aliquid accepisse, suppleatur. Propositae exceptionis replicatio haec est: Nisi filij legitimam partem acceperint. tunc enim id quod reliquum est, monasterio debetur. quae replicatio ex iam dictis constat. Huius replicationis duplicatio haec est: Nisi monachus totum patrimonium suum filijs in testamento reliquat, uel inter eos diuidat, quae duplicatio approbatur Nouell. c. 123. §. si mulier, cum sequentibus, his uerbis: Si mulier aut uir monasticam uitam elegerit, & monasterium ingrediatur, filijs non existentibus, bona eius ad monasterium quod ingressus est, pertinere iubemus. Si huiusmodi persona filios habeat, neque prius quam monasterium ingrediatur, de filijs suis uoluntatem suam exprimat, & legitimam portionem illis deputer: sic quoque licitum ei esto, uel post monasterij ingressum, ut patrimonium suum in filios suos diuidat: ita tamen, ut nulli ex eius filijs legitimam portionem minuat. Quae uero pars filijs data non erit, ea ad monasterium pertineto. Quod si omnem substantiam inter filios diuidere uoluerit, propria eius persona filijs connumerata, unam sibi partem omnibus modis referuato, quae ad ius monasterij pertinere debeat. Si cum in monasterio degat, antequam inter filios bona sua distribuatur, moriatur, legitimam partem filij capient, reliquum patrimonium ad monasterium pertineto. Tertia propositae regule exceptio est: Nisi uxor monachi dotem, uel uir ante nuptialem donationem petat. haec enim ad monasterium non pertinent. quae exceptio approbatur Nouell. c. 5. §. si autem uxorem, his uerbis: Si uxorem habens, deinde eam relinquens, in monasterium ingrediatur, & dos mulieri seruetur, & ex more pactum, quod in alia nostra sanciuimus constitutione: omnibusque super monachis dicta sunt, & in mulieribus monasterium ingredientibus ualiturus. At imp. In alia nostra sanciuimus constitutione. Huius constitutionis etiam sit mentio l. uero. 42. §. 1. ibidem & maritis. C. de episcopis & clericis, his uerbis: Maritis & uxoribus, qui seculo renunciant, iam anteriore lege a nobis prouisum est: ut siue maritus, siue uxor, religionis causa a coniugio recesserit, & solitariam uitam elegerit: unusquisque eorum res suas recipiat, quas pro dote uel ante nuptias donatione praestiterat, & hoc tantummodo lucrum non minime consequatur ab eo qui solitariam uitam elegerit, quod debuit legitime uel ex pacto per casum mortis exigere. Concordat Nouell. constitut. 123. §. quod si constante, his uerbis: Si maritus monasticam uitam delegerit, restituito mulieri tam dotem, & si quid aliud ab ea percepit, quam in super ex nuptiali donatione tam magnam partem, quam a mulieri competisset ex morte mariti secundum

dum pactum contentum, quod dotalibus instrumentis insertum est. Sin mulier monasterium ingressa sit, consimili modo maritus nuptialem sibi donationem retineto, & casum dotis, qui ex morte mulieris pacto conuenerat. Reliquum dotis mulieri restituere praecipimus, & si quid aliud ex rebus uxoris apud ipsum inuentum erit. Propositae exceptionis replicatio haec est: Nisi uterque, ians uir, quam uxor, monasterium ingrediatur. Haec replicatio approbatur in lucro dotis uel ante nuptialis donationis, d. §. quod si constante. ibi si uero utriusque, his uerbis: Si uero utriusque monasticam uitam deligant, iubemus, ut dotalibus instrumentis uacatibus, maritus nuptialem donationem retineat, & uxor dotem suam, & si quid aliud praeterea marito dedisse probabitur, recipiat, ut unusquisque rebus suis sine damno perfruat: nisi sponsus sponsae, aut sponsa sponso, aut maritus uxori, uxoris marito aliquid donare aut remittere uoluerit: quando neque ex pactis nuptialibus uiro aut mulieri quidquam lucrari conceditur. Quarta exceptio est: Nisi non uir, sed mulier monasterium ingrediatur. Haec exceptio reprobat Nouell. c. 5. §. si autem uxorem, in fin. cuius uerba uide §. except. prox. in prin. Quinta exceptio est: Nisi ante tempus lae constitutionis monasterium sit ingressus. quae exceptio approbatur Nouell. c. 75. his uerbis: Causa talis ad nos peruenit, quam existimauimus oportere competenti uti a nobis interpretatione simul & adiutorio. cognouimus etenim, quia mulier quaedam habes filium, sibi ex nuptijs legitimis procreatum, uoluit quidem segregare se a communi ista conuersatione, & in quodam mulierum monasterio commanere, plurima bona faciens mulieribus reuerendisimam ibidem congregatis: & quonia nostra pietatis lex uult eos qui se monasterijs dederunt, seu uiros, seu mulieres, antequam ingrediantur monasterium, eo quo uoluerint modo, quae sua sunt disponere, nec posse, postquam ingrediuntur monasterium, ulterius agere quidquam de proprijs, utpote domini rerum non ulterius existetes, eo quod sic sanciuimus huiusmodi uiros & mulieres cum corpore & anima ipso ingressu ad monasterium dedicare se suasque substantias, & si quidem discesserint, manere etiam sic eorum substantias in monasterio, eo quod domini harum ulterius non existunt: hinc autem metuere, ne forte (quamuis nostra constitutio multo posterior sit, qua cum in praedicta uenerabile domum ingressa est) aliqui prohibeat ea prospicere filio suo, & oportere propter praedictum metum haec interpretari, & lege nostra fieri manifesta, quia nihil lesa sit aut ipsa, aut filius eius circa eius substitutionem ex memoria

ta cōstitutione. Propterea sancimus, si quis monasteriū habitauerit uir aut mulier ante prædictam nostram cōstitutionem, aut hætenus habitat, & maximè filijs existētib, nullam habere necessitatem, nunc eorum substantiam in monasterium, sed filio, aut filia transmittere, aut totam aut etiam partē suæ substantiæ, aut etiam quo uoluerit modo res suas disponere, utpote primam illam legem alia nostra hac cōstitutione interpretante (eos enim qui semel ante memoratā dudum nostram legē monasteria intrauerint, in nullo posita postea lex contristatur, aut ablatura est his ea quæ prius eis, ut licet, data sunt) neq; prius nostræ legis impedimentū penitus faciente, eo quod neq; possibile sit hoc fieri, ut oportuisset prius disponere, & ita ingredi monasteriū. Si uerò nulla tunc tali lege posita in monasteriū ingressa est, quomodo fieri potuerit conuerti ordinem legis, & exigere, ut qui prius ingressi sunt monasteriū, illa faciant, quæ prius ignorata, postea per sacram nostram cōstitutionem sunt innouata: sed unum quæq; competit secundum sua tempora expectare ea, & quidē quæ post legem sunt, ita querere fieri, sicut lex uult. Si quid autē ante legem subsecutum est, hoc non commouere, neq; perferuari, sed in priori figura relinquere. Hæc igitur lex pro interpretatione utili posita sit prioris nostræ illius cōstitutionis, ut illa in posterioribus temporibus, ex quo facta est, locum habeat, & his qui postea conuertentur, uiris ac mulieribus posita sit, sibiq; potestatem in illis custodiat, nullo horum quæ antea fuerint perferuando: cum licentia sit prioribus uiris ac mulieribus, qui habitauerunt, aut etiam hætenus habitant in monasterijs, & maximè filijs existētib, suas res quo uolunt disponere modo. *Sexta exceptio est: Nisi relicto monasterio, ad secularem uitam redierit. Hæc exceptio reprobatur per regulam proximè sequentem.*

VI. Regula: Clericus uel monachus, qui ad seculare uitam redit, bona sua perdit. quæ regula approbatur l. Deo. 42. §. hoc etiam, in fine. C. de episcopis & clericis, his uerbis: Si qui sanctimonialem uitam elegerint, ad secularem autem conuersionem remeauerint, uideamus omnes eorum res ad iura eius ecclesiæ uel monasterij, à quo recesserint, pertinere. Concordat Nouell. c. 5. §. si quis autem, his uerbis: Si quis fortè semel dedicatus, habituq; potitus, deinde à monasterio discedere uoluerit, & priuatam fortassis eligere uitam: ipse quidem sciet, quam pro hoc dabit Deo satisfactionem: res autē quas sicut habuerit, dum in monasterium intrabat, eæ dominij sint monasterij, & nihil inde penitus eliciat.

VII. Regula: Clerici non nisi apud episcopum, aut præfatum prætorio, prout elegerit actor, conueniendi. quæ regula approbatur l. cum clericis. 25. in prim. C. de episcop. & clericis, hisce uerbis: Imp. Marcianus A. Constantino præfeto prætoriorum. Cū clericis in iudicium uocatis pateat episcopalis audientia (uolentibus tamen actoribus) si actor disceptationem sanctissimi archiepiscopi noluerit experiri: eminentissimæ tuæ sedis examen contra catholicos sub uiro reuerendissimo archiepiscopo huius urbis clericos constitutos, uel contra reuerendissimum œconomum, tam de suis, quam de ecclesiasticis negocijs, sibi met nouerit expectandū: qui in nullo alio foro, uel apud quæquam alterum iudicem eisdem clericis libitibus irretire, & ciuilibus uel criminalibus negocijs tenter innectere. Concordat l. omnes. 31. §. in hac autem. C. eod. ut. his uerbis: In hac autem regia urbe, si quando cuiuscunq; rei causa episcopos, uel presbyteros, ceterosq; clericos, qui sacrosanctis ecclesijs obsequuntur, siue monachos, ex alijs quibuscunq; prouincijs contigerit reperiri, quos tamen in litem quiscunq; uocare uoluerit in nullo alio sit licitum memoratos cuiquam pulsare iudicio, nisi in tuæ sublimitatis examine duntaxat, ubi eis & beatitudinis honor debitus reseruetur, & oratorū affluens in defensionibus copia largè præstetur. Concordat item l. decernimus. 13. C. de episcopali audien. his uerbis: Decernimus, ut quicumq; catholicarum ecclesiarum, quæ sub uiro religiosiss. archiepiscopo huius almæ urbis sunt, reuerendiss. œconomum (siue de ecclesiasticis, siue de proprijs & ad ipsum pertinentibus causis) uel alterum earūdem ecclesiarum clericum aliqua uoluerit lite pulsare: apud memoratum beatissimum archiepiscopum causam dicat, in negocijs audiēdis fidem ac sinceritatem geminam præbiturum, & sacerdotis & iudicis. Volentibus tamen actoribus pateat episcopale iudicium: ac nullus, qui huiusmodi intendit in sacrosanctas ecclesias, uel in prædictos clericos actionem, ad religiosiss. antistitem ducatur inuitus.

VIII. Regula, Ne clerici ac monachi extra prouinciam suam in ius uocentur, proponitur d. l. 31. in prim. C. de episcop. & clericis, hisce uerbis: Omnes qui ubicunq; sunt, uel posthac fuerint, orthodoxæ fidei sacerdotes & clerici, cuiuscunq; sint ordinis, monachi quoq; in causis ciuilibus ex nullius penitus maioris minoris uel sententia iudicis communitaria ad extranea iudicia protrahantur, aut prouinciam, aut locū, aut regionem quam habitāt, exire cogantur: nullus eorum ecclesias uel monasteria propria, quæ religionis intuitu habitant, relinquere miserabili necessitate iubeatur: sed apud

apud suos iudices ordinarios (id est, prouinciarum rectores) in locis quibus degunt, ecclesiarum ministerijs obsecundent, omniumque contra se agentium excipiant actiones: ut his horis saltem atque temporibus, quibus religiosos uiros à turbulenta obseruatione prætorij uacare contigerit, eumque eos ad tempus petitorum intentio calūniosa laxauerit: ad sua se monasteria & uenerabiles ecclesias conferentes, sapienti animo, preceatione sollicita, faciliusq; de proximo sacrosanctis altaribus obsecundent, in suis laribus domicilijsque constituti. *Proposita regule exceptio hæc est: Nisi extra prouinciam suam deprehendantur. quæ exceptio approbatur d. l. 31. §. in hac autem. cuius uerba uide §. reg. prox. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi in prouincia sit constituta. quæ replicatio approbatur Nouell. c. 121. §. si quis episcopus, his uerbis: Si quis episcopus aut clericus ex qua cunq; prouincia Constantinopoli reperiat, & uoluerit aliquis contra ipsum actionem proponere, siquidem litis, &c.*

IX. Regula, De monachis & monastrijs non apud ciuiles iudices, sed apud episcopum loci conueniendis, proponitur Nouell. c. 79. his uerbis: Sancimus, si quis quamcunq; habuerit causam cum aliquibus uenerabilibus sanctimonialibus, aut sacerdotibus uirginibus, aut mulieribus, omnino in monasterijs cōsistentibus, Deo amabilem ciuitatis illius episcopum interpellat. Ille uerò mittat, & cum omni honestate, quæ sunt de personarum præsentia disponat, siue oportet per abbates, siue per responsales, siue per alios quoslibet hoc fieri: ipse uerò cum omni ueneratione sacerdotali causam examinet & iudicet: & ciuiles non sint penitus eius iudices, neq; confundant eorum honestatem, cum idonei sint Deo amabiles singulorum ciuitatū episcopi, & quæ de lite sunt, & de cautela iudiciorum disponere, & iudicare honestè atq; sacerdotaliter, & secundū leges nostras & sacratissimas regulas. Sic enim & qui aliquam ratiocinationem habere putantur, merebuntur iusticiam, & honestas sacrorū intuiolata integraq; seruabitur. Communis igitur sit lex, habeatq; custodiam à gloriosiss. præfatis, qui per cūctas existunt dioceses (& Illyrici dicimus, & Libyæ Italiæq; & Orientis totius) & gloriosiss. præfatis utriusq; Romæ, & magnificētiss. præfatis populorum, & iudicibus gentium, eorumq; officijs, & nulla eis fiat omnino corruptio, sed integra ad honorem reuerēdis. monachorum custodiatur. Hæc autē etiam tua beatitudo cognoscens, & ipsa custodiat in hac feliciss. ciuitate & eius confinij. utatur autem ad Deo amabiles ciuitatum metropolitanos, quorum ipse suscepisti ordina-

tionem, proponens proprijs literis hæc nostram sacram legem. Verum illi sub se cōstitutis episcopis hæc nunciēt, ut ex paucis literis una cōtinuatio legis ad omnem perueniat ditionem. Sed etiam accelerari licet sancimus monachis illibatis, ut non mens eorum occupetur circa litis sollicitudinem, sed uelociter liberati sacris operibus obsecundent. Sciant igitur, qui præter hæc aliquid egerint, siquidem iudex sit, qui talem profere sententiam præsumpserit, quod ab administratione repellatur tanquam diuinitati contumeliam faciēs, & pœna decem librarum auri unā cum officio suo multabitur, sacratissimo nostrò danda aerario: executor, aut præsumptor offere omnino admonitionem, ab ipsis Deo amabilibus episcopis prohibeatur, & retrudantur in locis, quæ Decanica nuncupantur, pœnas competentis passuri, exactorem nullam deceterò agere permitteudi. Hac ualente lege, si quis cum aliquo reuerendissimorum monachorum, aut uirginum, aut mulierum omnino sacrarum, & uenerabilibus monastrijs habitantium habuerit causam. De clericis etenim & ordine conuentionis eorum iam leges conscripsimus, quas ualere & firmas esse omni uolumus modo.

X. Regula, De clericis non apud ciuiles iudices, sed apud ecclesiasticos conueniendis, proponitur Nouell. c. 83. his uerbis: Plurimas sacras scribentes leges, & de Deo amabilibus episcopis, & reliquo omni sacerdotio, necnon de reuerēdis monachis, & nuper hoc agentes, in quibus uolumus reuerēdissimos monachos apud solos ciuitatis episcopos, sub quibus sunt monasteria, conuentiones susciperet peti sumus à Menna Deo amabili archiepiscopo huius feliciss. ciuitatis, & uniuersali patriarcha, reuerēdissimis clericis hoc dare priuilegium, ut si quis habet aduersus eos quamlibet pecuniariam causam, prius ad Deo amabilem archiepiscopum pergat, sub quo constitutus est, & interpellat eum, & ex non scripto iudicium mereatur: & si hoc fiat, ne eum inquietet, nec trahat ad auditoria ciuilia, neque à sacro eum uacare faciat ministerio: sed ex non scripto examinetur negocium sine damnis, & accipiat formam forsā etiam scriptam, si hoc quoque partes uoluerint & poposcerint, & liberetur mutuo certamine. Si uerò aut propter causæ naturam, aut propter quandam fortè difficultatem, nō fuerit possibile Deo amabili episcopo decidere negocium: tunc licentiam esse & ad ciuiles iudices pergere, & priuilegij omnibus custoditis, quæ reuerēdissimis clericis sacræ præstant cōstitutiones, & litigare, & examinationem fieri,

fieri, & terminum imponi liti, & ita liberam fieri causam, clarissimis iudicibus secundum nostras constitutiones uel leges studentibus, cum magnanimitate & uelociter lites decidere, ut non propter huiusmodi causas sacris amouentur obsequijs, & cum oporteat Deum placari, & decencia à sacerdotibus agi, auditorijs & illorum turbis detineantur, atque tumultu litigantium inhærentes noceant animabus. Si tamen de criminibus conueniantur, siquidem ciuilibus, hic quidem competentes iudices, in prouincijs autem earum præfides sint iudices, non transcendente lite mensium duarum spacium, ex quo litis contestatio fit, quatenus breuis imponatur causæ terminus. Illud palam est, si reum esse prouinciæ præses putauerit eum qui conuenitur, & pœna iudicauerit dignum, prius hunc spoliari à Deo amabili episcopo sacerdotali dignitate, & ita sub legum fieri manu. Si uero ecclesiasticum sit delictum, egens castigatione ecclesiastica & multa, Deo amabilis episcopus hoc decernat, nihil communicantibus clarissimis prouinciæ iudicibus. neque enim uolumus talia negocia omnino scire ciuiles iudices, cum oportet talia ecclesiasticè examinari, & emendari animas delinquentium per ecclesiasticam multam secundum sacras & diuinas regulas, quas etiam nostræ sequi non dedignantur leges. Si uero quædam prius contestatæ sunt lites, hæ maneat in ipso Schemate, uelocem accipientes finem: omnibus quæ iam à nobis sancita sunt, siue super sanctissimis ecclesijs, siue super Deo amabilibus episcopis, siue super clericis, siue super monachis, propriam uirtutem habentibus. *Proposita regule exceptio prima hæc est: Nisi episcopus seu iudex ecclesiasticus causam dirimere uel nolit, uel non possit. tunc enim uenitur ad ciuilem iudicem. quæ exceptio approbatur uerbis iam dictis hisce:* Si uero aut propter causæ naturam, aut propter quandam fortè difficultatem, &c. *Concordat Nouell. constitut. 123. §. certe si quis, hisce uerbis:* Si quis pro pecuniaria causa contra aliquem memoratarum personarum quampiam actionem habeat, & episcopus inter ipsos iudicare differat, licentiam habeto actor, ut ciuilem iudicem adeat: ita tamen, ut accusata persona nullo modo cogatur fideiussorem dare, sed solam confessionem absque iuramento cum oppignoratione rerum suarum exponere. Si pro criminali causa accusatio contra aliquam memoratarum personarum proponatur: persona quæ accusatur, sub legitimam fideiussionem constituatur. *Secunda exceptio est: Nisi criminalis actio aduersus clericum instituitur, tunc enim apud ciuilem iudicem conueniendus. quæ exceptio ap-*

probatur uerbis supra propositis hisce: Si tamen de criminibus conueniatur, &c. *Concordat Nouell. c. 123. §. at si contra, his uerbis:* Si contra quascunq; memoratas reuerendis. personas crimen inferatur, siquidè apud episcopum aliquis accusatus fuerit, & is ueritatem potuerit deprehendere: honore siue gradu hunc secundum ecclesiasticos canones deijcito, tuncq; competens iudex hunc comprehendito, & secundum leges causam examinato, & finem ei imposito. Si uero accusator prius ciuilem iudicem adeat, & crimen legitima disceptatione cõprobari poterit: tunc locorum episcopo actorum monumeta intimantur. Et si ex ijs innotuerit, proposita eum crimina deliquisse: tunc episcopus eius hunc ab honore siue gradu quem tenet, secundum canones separato, iudex autem uindictam ei inferro legibus competentem. Verum si episcopus putauerit acta non iuste constituisse, tunc licitum ei esto, ad accusatam personam honore seu gradu denudandam, moram interponere: sic tamè, ut ea persona sub legitima constituatione fideiussione, atq; ita causa tam per episcopum, quàm etiam per iudicem ad nos referatur, ut hanc cognosceret nos, quæ nobis uideatur, iubeamus. *Proposita exceptiones replicatio est: Nisi ecclesiasticum crimè sit. Hæc replicatio approbatur uerbis s. ead. reg. in prim. propositis hisce:* Si uero ecclesiasticum sit delictum, &c. *Concordat d. c. 123. §. si ecclesiasticum, his uerbis:* Si ecclesiasticum negocium sit, nullam communionem habento ciuiles magistratus cū ea disceptatione, sed religiosiss. episcopi secundum sacros canones negotio finem imponunto. *Tertia exceptio est: Nisi ab episcopo appelletur. tunc enim ciuilis iudex potest appellari. quæ exceptio approbatur Nouell. c. 123. §. si quis contra, his uerbis:* Si quis contra quempiam uel clericum, uel monachum, uel diaconissam, uel monastriam, uel ascetiam, habeat aliquam actionem: instruito prius religiosiss. ea de re episcopum, cui unusquisq; horum subditus est: hic autè negocium inter ipsos disceptato. Et quidem, si utraq; pars iudicatis adquiescit, iubeamus ut per loci magistratum ea plenariæ tradantur executioni. Si quis uero litigatorum intra decem dies iudicatis contradicat, tunc locorum magistratus negocium examinato: & si compererit rectè iudicationem interpositam, sua etiam sententia hanc firmato, & iudicata executioni tradito: neque licitum esto ei qui uictus fuit, iterum in eiusmodi negotio prouocare. Quòd si magistratus sententia contraria sit his, quæ à Dei amantissimis episcopis iudicata sunt, tunc contra magistratus sententiam locū habeto prouocatio, atq; ea secundum ordinem legum referor & exercetor. Cæterum

Cæterum si episcopus ex iussione Imperiali uel iudicario mandato inter quascunq; personas iudicet, appellatio ad maiestatem Imperatoriam, aut eum qui causam delegauit, referor. *Quarta exceptio est: Nisi clericus fore præscriptioni renunciauerit. quæ exceptio approbatur l. si quis, 39. C. de episcop. & clericis. cuius uerba uide s. lib. 5. cap. 2. quæst. 1. in fine, repl. 14.*
X I. Regula: Clericus ex administratione quam gessit, apud episcopum est conueniendus. quæ regula approbatur Nouell. c. 123. §. œconomus, his uerbis: Oeconomus, aut ptochorophos, aut xenodochos, aut nosocomos, & aliarum uenerabilium domuum dispensatores, necnon omnes alios clericos iubemus, ut pro administrationibus ipsis conceditis apud episcopum suum, cui subsunt, respondeant, & administrationis suæ rationes reddant, & exigantur, quod ex ipsis debere comprobati fuerint, illi uenerabili restituendum domui, cui ex administratione debitum apparuerit. Si se in exigendo grauatos putauerint, metropolitanus negocium examinato. Si metropolitanus sit, qui contra aliquam prædictarum personarum istiusmodi causas examinauit, & debitum exegit: & à quo exactum est, is putet se grauatu: diœceseos illius beatis. patriarcha negotium disceptato. Neque enim prædictis personis concedimus, ut de memoratis causis ante examinationem & exactiorem debiti suos refugiant episcopos, & ad alia se conferant iudicia. Quòd si quis ex ecclesiasticis, cui eiusmodi aliqua administratio concedita est, ante expositas rationes & debita persoluta moriatur: iubeamus, ut eius hæredes consimili modo & reddendis rationibus, & exactiõibus obnoxij sint.
X II. Regula: Pro clerico ecclesia non tenetur. quæ regula approbatur Nouell. c. 120. §. at si quis episcopus, his uerbis: Si quis episcopus, aut œconomus, aut dispensator cuiuscunq; uenerabilis domus, siue in regia urbe, siue in prouincijs positæ, pecunias mutuo desumpserit, aut posthac desumer: iubeamus, ut neque ipsi uenerabili hoc domui impudent, nisi prius ostenderit, quòd in usus præfatæ uenerabilis domus hæc processerint: neq; creditor aut hæredes eius aliquam pro ijs contra uenerabilem domum actione habeant, nisi prius ostenderit, quòd in causas uenerabili domui competentes hæc pecuniæ profecerint: sed actiones suas contra eum moueant, qui pecunias mutuo sumpserit, aut hæredes eius. *Concordat Nouell. c. 123. §. si uero œconomi. cuius uerba uide s. cap. prox. reg. 14.*
X III. Regula, Ne iudices ad episcopos & clericos accusatos ueniant, sed contra isti ad iudices, proponitur iubeamus. 4. §. omnes præterea. C. de episcopis &

clericis, hisce uerbis: Omnes uitorum clarissimorum prouincias moderantium sententijs absque ulla priuilegij differentia (qui tamen præfidi iurisdictioni subiecti sunt) siue episcopi, uel quilibet clerici, aut monachi, aut cuiuslibet conditionis sint, pariter respondere decernimus: nulla in posterum uiris clarissimis prouinciarum rectoribus ad loca, in quibus inculatæ personæ constitunt, perueniendi necessitate penitus imponenda: cum non solum legibus, uerum etiam naturali quoque iuri conueniat, quos res exegerit iudicialibus ad iudicium uocari sententijs, non ipsos iudices (quod dictu etiam iniustum est) ad subiectos deduci, sed per datos ab his iudices ad causæ examinationem in locis, ubi inculati degunt, procedere.
X IIII. Regula: Clerici in iudicio conueni, iudicio sisti per œconomum satisfacere possunt. quæ regula approbatur l. cum clericis, 25. §. memorati. C. de episcopis & clericis, hisce uerbis: Reuerendissimi clericorum orthodoxarum ecclesiarum, quæ sub uiro religiosissimo antistite huius inclytæ urbis sunt, in causa in qua ipsi, uel procuratores quos pro se dederint, sententiarum tuarum auctoritate pulsantur, executoribus, per quos cœperint conueniri, fideiussorem sacratissimæ huius urbis ecclesiæ œconomum uel defensore præbeant, qui usq; ad quinquaginta libras auri fideiussor existat. Ipse uero reuerendissimus œconomus alme huius urbis ecclesiæ lite pulsatus, fideiussorem pro se nõ præbeat: utpote qui & aliorum clericorum fideiussor futurus est: sed fidei suæ committatur. Quòd si lis diuersorum (excepto reuerendissimo œconomus) clericorum, quæ agitata sit, memoratam summam uideatur excedere: clericus lite pulsatus, det executori pro residua quantitate cautionem suam: cui tamen nullum insertum erit iniurandum: quia ecclesiasticis regulis, & canone à beatissimis episcopis antiquitus instituto, clerici iurare prohibentur. *Concordat l. omnes, 31. §. præterea. C. eod. tit. his uerbis:* Cum in prouincijs ex eius qui regit prouinciã, fuerint sententia uel interlocutione cõuenti, siue illi sacerdotes, siue cuiuscunq; gradus clerici, siue monachi habeantur: dummodo adprobentur orthodoxi, qui in proprijs causis contra eibustie pulsantur: non alios, quàm ecclesiæ propriæ defensores, seu quos œconomos appellant, fideiussores præbeant: ne dum executoris pertinax & auara perteritas extraneos & idoneos fideiussores flagitat, multiplex innoxie paupertati infligatur incommodum. In hac autem urbe inclyta inuenti, ex quacunq; prouincia uenientes, cum in tuæ amplitudinis iudicio (quod

(quod eis solum delegauimus) lite pulsati fuerint reuerendissimi orthodoxæ fidei sacerdotes, seu certè æconomi, aut ecclesiæ defensores, seu clerici: in causis ciuilibus suis, siue ecclesiasticis, nulla præbendi fideiufores molestentur iniuria: sed aut uicarijs fideiusionibus contradantur, quas tamen stipulationum cautela solennis uallauerit: aut cautioni & professioni propriæ, aut facultatum suarum obligationibus committantur. Hoc nihilominus obseruando, ut in causis ecclesiasticis nullum alium cõueniri fas sit, nisi eum quem dispensatorem pauperum, id est, æconomum ecclesiæ episcopi tractatus elegerit. Hunc enim sine dubio à sacerdote conueniri ordinari: quem tamen cõuentum, defensoris ecclesiæ fidei committi præcipimus.

X V. Regula. Interdum non per fideiufores clerici cauere coguntur, sed sola re promissione. quæ regula ap 20 probatur uerbis supradictis hisce: Quod si lis diuerforum, &c. Item uerbis supra propositis hisce: In hac autem urbe, &c. Cui concordat Nouell. c. 123. §. certè si quis pro pecuniaria. cuius uerba uide §. reg. 10. except. 1.

XVI. Regula. De sumptibus litis præstandis, proponitur l. cum clericis. 25. §. statuimus. C. de episc. & clericis, hisce uerbis: Statuimus, ut executoribus reuerendissimus æconomus, uel alij diuersi clerici sub beatis. archiepiscopo huius splèdidissimæ ciuitatis, sententiarum tuarum auctoritate commoniti, duos solidos tantummodò dent pro monitione sua, & pro institutione procuratoris, si per eum uoluerint litigare. Quod circa alios quoq; diuersos apparitores eminentiæ tuæ in ijs quæ ex consuetudine præbentur officio, obseruari in causis prædictorum clericorum iubemus: ut litis sumptus uel expensas à clericis pauciores humanioresque præstentur. Concordat 40 L. omnes. 31. §. executoribus. C. eod. tit. his uerbis: Executoribus in minoribus quidem iudicijs omnibus, in ipsa conuentione sacerdotum siue clericorum non amplius, quàm unum semissem, aut sperantibus, aut etiam audentibus accipere. Verùm si apparitor tuæ magnitudinis, ex sententia tuæ sedis amplissimæ in prouincia degentes, eos conueniri monuerit, iubemus nõ amplius eum, quàm duos solidos, sportularum nomine accipere. In hac uerò urbe magnifica idem apparitor tuæ magnitudinis uno aureo sportularum gratia à prouincialibus clericis contentus sit, quantalibet summæ, qui conuentus fuerit, exponatur obnoxius. Huc pertinet Nouell. c. 123. §. sportularum, his uerbis: Sportularum nomine nullam personam, quæ in quocunq; ecclesiastico recensetur ordine, in-

ter per neque decessissam, neq; monachum, neque ascetiam, neque monastriam, in ulla criminali uel pecuniaria causa, cuiuscunque quantitatis fuerit, siue à clerico, siue ab aliquo in militiam allecto citationem suscipiant, siue in regia urbe, siue in prouincijs in quibus degunt, ultra quatuor siliquas dare concedimus. Sed si quis executor nostra iusionem, aut magistratus, aut beatis. patriarchæ missus in alias prouincias, alicui memoratarum personarum citatione inferat, non ultra unum solidum aufertor. Quòd si in una & eadem causa multos ex memoratis personis citari contingat, unice tantummodò personæ sportulas pro omnibus auferri sancimus. Episcopus autem pro rebus ecclesiæ suæ nullam aggressiõnem aut inquietudinem sustinet. Sportulæ uerò ab eo, neque si rerum suarum nomine citetur, exiguntor: actiones scilicet, quæ contra ecclesiam proponuntur excipientibus æconomis, aut illis quibus id negocij commissum est. Qui uerò hæc contra exigere sportulas præsumpserit, in duplum id quod accepit, personæ à qua exactum est, reddere compellitor. Et si quidem militiam habet, etiam cingulum amittito: si clericus fuerit, clerico ei citor.

XVII. Regula. Ut lis clericorum citò finiatur, proponitur Nouell. c. 79. §. sed etiã accelerari. cuius uerba uide §. eod. cap. reg. 9. Concordat Nouell. c. 83. cuius uerba uide §. reg. 10.

XVIII. Regula. De officio executoris in clericis, proponitur L. omnes. 31. §. præterea nullus. C. de episc. & clericis, hisce uerbis: Nullus executor uexare contumelijs clericos, nullis impulsionebus molestare, nullis exprobrare conuicijs, aut corporalib. iniurijs fatigare coneturrijs qui eiusmodi aliquid aggressi fuerint, post amissionem cinguli & matrimonij, ultima protinus animaduersione plectendis. Priuilegijs sanè singulis quibuscunque sacrosanctis ecclesijs orthodoxæ fidei, xenodochijs, seu ptochijs, tam generaliter quàm specialiter attributis, perperuò obseruadis. Concordat Nouell. c. 123. §. si quando, his uerbis: Si quãdo, &c.

XIX. Regula. De modo exequendi sententiam cõtra clericos damnatos, proponitur Nouell. 123. §. si uerò accusator. ibi: et si ex ijs. cuius uerba uide §. reg. 10. except. 2.

XX. Regula. De poena actoris clerico absoluto, proponitur d. l. 31. §. final. C. de episc. & clericis, his uerbis: Ne cui temeritas sua lucretiua concedatur, & ut imprudens calumniantium refrenetur audacia: iubemus, quoties ij qui sacerdotes, seu clericos, ac monachos, cæterosq; superius designatos, uel in tñe magnitudinis examine, uel in prouinciali iudicio proposita actione conuenierunt: si causa cognita cõuicti fuerint, sine iusta eos causa legitima

gitima petitione pulsasse: omnes eis legitimas expensas sumptusq; quos ab exordio capræ controuersia ipsorum uitio tolerasse eos confliterit, reddere cogantur: ut hac saltem censuræ iustissimæ formidine reuocati, qui improbis assidue conflictationibus occupantur, ad quiescant, iamq; sopitis clamoribus iurgiorum magistra deinceps necessitate continere se adulescant.

XXI. Regula. De habitu monachorum à secularibus non utendo neq; imitando, proponitur j. capite 5. reg. 7. Hactenus de personis ecclesiasticis in genere dictum est: sequitur nunc de ijs in specie.

DE EPISCOPIS ORDINANDIS. Cap. IIII.

PRIMA huius loci regula, Qui & quales ordinandi, proponitur Nouell. c. 6. §. sancimus igitur, usq; ad §. sed etiam, his uerbis: Sancimus, sacras per omnia sequentes regulas, cum quispiam omni pòst uenturo tempore ad episcopatus ordinationem adducitur, considerari prius oportere eius uitam secundum sanctum Apostolum, si honesta & inculpabilis, & undique irreprehensibilis sit, & à bonis testimoniis habeat sacerdotem decens. Et neque ex officiali aut ex curiali ueniat fortuna, nisi forsitan ex nouella ætate (secundū quod iam dispositum est) in monasterio constitutus, fortuna liberetur, quartam tamè prius substantiæ reddens curiæ. Neq; etiam idiota, & ex his qui uocantur laici, existens, & ita mox ad episcopatum ascendens, quasi imaginariam suscipiat ordinationem, ut qui modò quidem idiota sit, mox autem clericus, deinde paruo intervallo tempore præterito episcopus appareat. Et neq; uxori alteri copulatus, sed aut in uirginitate degens à principio, aut uxorem habens ex uirginitate ad eum uenientem, & non uidiuam, neq; 40 seiunctam à uiro, neq; concubinam, neque filios aut nepotes habens, neq; cognitos legi, neque illi odibiles. Alioquin qui præter hoc aliquid agit, & ipse cadet à sacerdotio, & qui eum ordinat, extra episcopatum deget hanc legem offendens. Sed neq; pecunijs ullis emerere sacerdoti ei permittimus: solum uerò eum respicere Domini Dei culturam uolumus, & non plurimis humanis cogitationibus distrahi. Sed neq; ineruditus 50 existens sacrorum dogmatum ad episcopatum accedat, nisi prius aut monasticam uitam professus, aut in clero constitutus non minus mensibus sex, uxori tamen non cohærens, aut filios aut nepotes habes, hoc enim omnimodò in Deo amabilibus episcopis requirimus, sicut etiam prius sacris duab. nostris constitutionibus hoc sancitum est, per quas dudum cohæretes uxoribus non per-

scrutamur, omne præteritum relinquentes, deceterò autem nulli permittentes à positione legis uxorem habenti talem impositione ordinationem: quam legem etiam nunc renouamus, ne fortè si præter hoc aliquid fiat, & ipse cadat sacerdotio, & ordinantem similitè excludi procuret. Igitur ordinandus episcopus aut ex monachis aut ex clericis sit, etiam in huiusmodi uita testimonij boni, uita bonus, & honestus, & gloria fruens bona, & hoc fundamentum pontificatus deponens animæ suæ. Concordat l. si quenquam. 29. §. ita castus. C. de episcopis & clericis. cuius uerba uide j. regule prox. Item concordat Nouell. c. 123. §. sequentes. cuius uerba uide paulò inferius reg. 6. At imp. Neq; etiam idiota, & ex his qui uocantur laici, existens, &c. Hoc quodammodo distinguitur d. c. 123. §. damus autem, his uerbis: Damus licentiam decreta facientibus, si quæpiam laicorum dignum memorata electione esse putant, ut hunc cum alijs duobus clericis aut monachis eligant: quo magis, si laicus hoc modo ad episcopum eligatur, non repente episcopus ordinetur, sed primò clericis non minus tribus mensibus connumeretur, & ita sanctas regulas & quotidianum ecclesiæ ministeriū edoctus, episcopus ordinetur. qui enim alios debet docere, post ordinationem ab alijs doceri non debet. Si uerò (ut euenit) in quibusdama locis non inueniantur tres personæ ad talem electionem opportunæ, liceat decreta facientibus in duabus & in una persona decretum facere, omnes tamen dicta à nobis habentes testimonia. Si uerò, qui debent episcopum eligere, citò ipsa decreta intra mensibus sex non faciant, tunc periculo propriæ animæ ille quem ordinare conuenit, episcopum ordinet, omnib. alijs quæ prædiximus obseruandis. At imp. Quæ prædiximus. Hæc proponuntur j. regule sequenti.

II. Regula. De causa ordinandi, & ne precio ematur episcopatus, proponitur d. l. 29. C. de episcopis & clericis, his uerbis: Si quenquam uel in hac urbe regia, uel in cæteris prouincijs, quæ toto orbe diffusæ sunt, ad episcopatus gradum prouehi Deo auctore contigerit, puris hominum mentibus, nuda electionis consciencia, sincero omnium iudicio proferatur. Nemo gradum sacerdotij uenialitate precij meretur. quantum quisque meretur, non quantum dare sufficit, æstimetur. Profectò enim quis locus tutus, & quæ causa poterit esse excusata, si ueneranda Dei templa pecunijs expugnentur? Quem murum integritatis, aut uallum fidei prouidebimus, si auri sacra famæ penetrabilia ueneranda proserpat? denique quid cautum esse poterit, aut securum, si sanctitas incorrupta corrumpatur? Cesset altaribus imminere profanus ardor auaricia, &

ciæ, & à factis adytis repellatur piaculare flagitium. Ita castus & humilis nostris temporibus eligatur episcopus, ut quocunq; locorum peruenerit, omnia uitæ propriæ integritate purificet. non precio, sed precibus ordinetur antistes. Tantum ab ambitu debet esse sepositus, ut quærat cogendus, rogatus recedat, inuitatus effugiat: sola illi suffragetur necessitas excusandi. Profectò enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus inuitus. Cum sanè, si quis hanc sanctâ & uenerandam antistitis sedè pecuniæ interuenit subijisse, aut si quis, ut alteri ordinaret uel eligeret, aliquid accepisse detegitur: instat publici criminis & læsæ maiestatis accusatio, ne pposita, à gradu sacerdotij retrahatur. Nec hoc solû deinceps honore priuari, sed perpetuæ quoq; infamiæ damnari decernimus: ut eos quos par facinus coinquinat & æquat, utrosq; similis pena comitetur. *Concordat Nouell. c. 6. §. sancimus igitur. ibi: sed neq; pecunijs. cuius uerba uide §. reg. prox. Concordat item d. c. 6. §. hanc, usq; ad §. oportet, his uerbis:* Episcopatus ordinationem non pecunijs suscipere: sed puram percipere, & sine mercede, tanquam à Deo datam, competens est. Tamen enim alia omnia habeat: utilia, quæ prius à nobis dicta sunt, pecunijs aut uel rebus etiâ uideatur episcopatum emisse: sciat se & ab ipso episcopatu casurum, & hoc munus retributum ordinanti, ut & ille episcopatum amittat, & à clero cadat: & utriq; causa talè præster retributione, ut & hic quidè nò adipiscatur quæ sperabat, ille autem etiam quæ habebat amittat. Nihilominus etiam pecunijs ac rebus datis occasione ordinationis sanctissimæ assignandis ecclesie, siue episcopus sit accipiens, & propterea à sacerdotio cadat, siue etiam quilibet alius in clero constitutorum. Nam & illi æqualem imponimus pœnam, ut ordine, quem inter sacerdotes habuerit, cadat, & reddat aurum aut res quæ ordinationis occasione datæ sunt, iniuriam passæ (quantum ad ipsum) ecclesie. Si quis autem extraneorum sit, & nò in clero constitutus, qui aurum aut rē aliquam propter patrociniū ordinationis accepit, & maxime si administrationem aliquam gerat habebit ipse non tantum à Deo pœnam, & succedet ei de cælo supplicia: uerum etiâ illud quod datum est, ablatum ab eo sanctissimæ ecclesie omnibus reddatur modis in duplum: insuper etiam, si quam administrationem habet, ea cadat, & perpetuo exilio condemnentur. Illud quoq; sciat apertè, qui pecunijs aut rebus alijs emerit præsulatum, quia si prius diaconus aut presbyter sit, deinde per suffragium ad sacerdotium ueniat,

nò solum cadet episcopatu, sed nec prior ei relinqueretur ordo, presbyterij forsitan, aut diaconatus. amitter etenim etiam illud, & omni sacerdotali excludetur ordine, utpote decentia indignè concupiscēs. *Concordat item Nouell. c. 12. §. præ omnibus, cum sequentibus, his uerbis:* Præ omnibus illud custodiri sancimus, ut nemo per largitione auri aut aliarum rerum ordinetur episcopus. Si quid tale delinquatur, tam qui dant, quam qui accipiunt, & mediatores eorum, ipsi seipsos condemnationi secundum diuinas scripturas & sacros canones subijciunt. Ac propterea tam is qui dat, quam qui accipit, & mediator existens, à sacerdotio aut clericali honore remouentor. Quod uerò per hanc causam datum fuerit, illi ecclesie uindictor, cuius sacerdotiū uoluit redimere. Si mundanus sit qui per hanc causam accipit, aut mediator in negotio factus est, datas res in duplum ab eo exigi iubemus, uindicandas scilicet ecclesie. Non solum autem quæ hoc modo data sunt, uindicari præcipimus: sed etiam omnē cautionem pro hoc quocunq; modo expositam, & pignorum ac fideiussoris obligationem, omnem denique aliam quamcunque actionem uacare sancimus: atq; insuper qui promissionem acceptauit, non solum confessionem reddito, sed etiam alterum tantum, quantum confessione continetur, exigit, quod ipsum dari debet ecclesie. *Proposita regule exceptio prima hæc est: Nisi ecclesie detur, non ipsi ordinati. quæ exceptio approbatur d. c. 12. §. si quis tamen, his uerbis:* Si quis tamen ex episcopis, siue ante ordinationem suam, siue post ordinationem, uoluerit proprias res suas, aut ex ijs partem ecclesie, cuius sacerdotium suscipit, offerre: non solum id non prohibemus, & omni eum condemnatione ac pœna præsentis legis liberû esse sancimus, sed etiam omni laude dignum iudicamus: quandoquidem id non emptio, sed oblatio est. *Secunda exceptio est: Nisi consuetudinum nomine datum sit. Hæc exceptio approbatur & declaratur d. c. 12. §. pro consuetudinibus, usq; ad §. post ordinationem, his uerbis:* Pro consuetudinibus illa solum ab his qui episcopi ordinantur, præberi concedimus, quæ ordine deinceps præsentem comprehenduntur lege. Iubemus igitur, ut beatissimique quidem archiepiscopi & patriarche, hoc est, senioris Romæ, Constantinopolis, Alexandria, Theopolis, & Hierosolymorum, si consuetudo habeat, ut episcopis aut clericis in eorum ordinatione minus quam uiginti libras auri dentur, ea sola præbeant, quæ consuetudo agnoscit. Si plus ante hanc præbeatur legem, ne quid ultra uiginti libras auri præbeatur. Metropolitanus uerò, qui à synodo sua, uel à beatissimis ordinantur patriarchis,

triarhis, neque non omnes alijs, qui aut à patriarchis, aut à metropolitanis ordinantur, siquidem eius ecclesia qui ordinatur, non minus in reditu habeat, quam triginta libras auri, dent pro enthroniastico quidem solidos centum, notarijs tierò ordinantis, & alijs qui illi in ministerio sunt, & ex more capiunt, solid. 300. Si uerò ecclesie reditus minus quidem in annum conferunt, quam triginta libras auri, non minus autem libris decem: pro enthroniasticis quidem solidos 200. alijs autem omnibus qui ex more capiunt, solid. 100. Sin minus quam decem, nò minus autem quinque; auri libris ecclesie reditus esse contingat: dent pro enthroniasticis quidem solid. 50. omnibus autem alijs qui ex more capiunt, solid. 75. Si minus quam quinque, non minus autem tribus libris auri in reditu habeat: præbeant quidem pro enthroniasticis solid. 18. omnibus autem alijs qui ex more capiunt, solid. 24. Si minus tribus, non minus autem duabus libris in quantitate reditu ecclesie inueniatur: dent pro enthroniastico quidem solid. 12. pro omni uerò alia consuetudine solid. 6. Episcopus enim ecclesie, quæ minus in reditu habet, quam duas auri libras, neq; pro enthroniasticis, neque pro quacunque alia consuetudine dare aliquid concedimus. Hæc autè quæ præberi disposuimus, primus presbyter ordinantis episcopi & archidiaconus suscipientes, inter eos qui ex more capiunt, diuidunt. Hæc igitur iubemus omnibus obseruari modis, ne per huiusmodi occasiones ecclesie prægrauentur debitis, & sacerdotia si aut uenalia. Certè si quis ultra quantitatem à nobis definitam, enthroniasticorum aut consuetudinum nomine, quocunq; modo capere aliquid præsumpserit: iubemus, ut quod amplius acceperit, id in triplum ex bonis eius uindicetur ecclesie: illius qui dedit.

III. Regula, De canonibus ab ordinando episcopo legendis, eoq; interrogando, an eos obseruare possit, proponitur Nouell. c. 6. §. sed etiam sic, his uerbis: Sed etiam sic eum constitutum, & ad episcopatum præparatum, competens est uenerabiles & undiq; probatas legere regulas ante ordinationem, quas recta & inuiolata nostra suscipit fides, & catholica Dei apostolicaque disposuit & tradidit ecclesia: & cum frequentes eas lectione percurrerit, qui ad ordinationem deducitur, tunc is qui ordinationem impositurus est, interroget eum, si sufficiens sit custodire & agere, quæ sacræ regulæ sancierunt. & siquidè ille declarauerit & dixerit, quia præcepta sacrarum regularum non se ualere seruare, nullo modo ei ordinationem imponi. si uerò ille susceperit, & dixerit, quia quantum homini est possibile, cõplebit hæc

quæ his continetur: tunc monere eum, & dicere, quia nisi hæc obseruauerit, & à Deo alienus erit, & cadet à ià dato honore, & neq; ciuiles leges delictum inultum relinquent, eò quodd à præcedentibus, nos Imperatoribus, & à nobis ipsis rectè dictum est, oportere sacras regulas pro legibus ualere. Et si etiam sic permanferit causam amplectens, tunc suscipere episcopatus ordinationem.

IIII. Regula, De prædicendo apud populum episcopo ordinando, quæ in eo requirantur, proponitur Nouell. c. 6. §. oportet in ipso ordinationis, his uerbis: Oportet in ipso ordinationis tempore, eum qui hanc imponit, illi coram omni fidei populo sanctissimæ ecclesie hæc omnia prædicere: ut agnoscens eum omnia, quæ prius à nobis dicta sunt, habere, ad sacram eum deducat ordinationem, ut etiam ille coram omnibus hæc audiens, non solum habeat Deum timorem, sed etiam coram omnibus denunciationem & professionem erubescat.

V. Regula, De differenda ordinatione, si quis episcopus ordinandum, tanquam indignum accuset, proponitur d. c. 6. §. si quis autem, cum sequentibus, his uerbis: Si quis talis quidem esse putetur, & ad episcopatus ordinationem transeat: contradicat autem aliquis, atq; dicat conscium se esse alicuius quod illicitè admiserit: non prius mereatur episcopatus ordinationem, quam examinatio querimoniarum fiat, & appareat undique innoxius. Quod si etiam post huiusmodi contradictionem non passus is qui ordinationem facit, legitimam examinationem imponi causæ, currat ad ordinationem: sciat, quod ab eo fit, pro nihilo esse. Sed & is qui contra legem facit, cadet sacerdotio: & qui sine probatione imponit ordinationem, & ipse quidem similiter cadet sede sacerdotali: reus autè erit Deo, qui omnium præcipue quærit suorum sacerdotum puritatem. Si tamen is qui ordinationi contradicit, aut examinatione facta probetur calumniator, aut in ipso principio, neq; in examinatione persistere cõfidat: segete istum in perpetuum à sacra communione is qui ordinationem facere uult, ut non ipsa fallitas impunita sit. Sicut enim bonam gloriam in eo qui ordinandus est, quærimus: ita etiam calumniam in eo, qui frustra accusauit, punimus. Si uerò nemo accusauerit omnino, aut in toto denunciatis examinationem non faciat, aut facta examinatione demonstrare (si cut prædiximus) nò ualuerit accusationem ueram: tunc oportet eum qui per totius inculpabilis apparuerit, accedere ad futuram ordinationem. Qui enim ita ordinatur, ex hoc multa & meliora cognoscit præcepta: neq; qui taliter animo, uerbo, corporis ex-

exercitatione, & sapientia eruditus est, incurret in uitam animaduersione dignam. *Concordat Nouell. c. 123. §. caterum si quis contra eum qui episcopus, his uerbis: Si quis contra eum qui episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut alius clericus, aut etiam presul monasterij ordinandus est, accusatione aliquam instituat quancunq; de causa, quæ possit secundum leges aut canones eius impedire ordinationem: differtor huiusmodi ordinatio, & interponi 10* tor prius examinatio accusationis, presente etiam accusatore, & ea quæ ab ipso in crimē delata sunt, ad terminum usq; persequente. Imò quamuis accusator se absentet, aut moras nectat, nihilominus sic quoq; is qui ordinationem facturus est, intra menses tres exactissimam ea de re quæstionem habeto: & si quidem cum qui accusatione in crimē notatus fuit, siue secundum sacros canones, siue secundum nostras leges obnoxium inuenierit, prohibitor ordinatio. Si uerò innoxius apparuerit, celebrator ordinatio, siue presente, siue absente accusatore. Accusator autem, siue presens non probauerit, siue institutam accusationem deseruerit: siquidē clericus sit, proprio gradu depellitor: si laicus, competentem coercionem sustinet. At si quis accusator ante examinationem ordinauerit, tam qui ordinauit, quam qui ordinatus est, uterq; sacerdotio depellitor.

VII. Regula, De iuramento ab ordinando prestando, proponitur Nouell. c. 123. §. sequentes, his uerbis: Se quæ res ea quæ sacris definita sunt canonibus, pragmaticam legem facimus, per quam sancimus, ut quoties opus fuerit ordinare episcopum, coeant in unum clerici & primates ciuitatis, cui episcopus ordinandus est: & propositis Euangelij, de tribus personis decreta faciant: & quisq; eorū iuret per sacra eloquia, idq; ipsi decretis inferant, quod neq; 40 per largitionem, neq; promissionem, aut amicitiam, aut gratiam, aut quamcunq; aliam affectionem, sed quod sciant ipsos rectæ & catholicæ fidei ac honestæ uitæ esse, & supra tricesimum quintū ætatis annum, hos elegerint, & quod neq; uxorem, neque filios quempiam ipsorum habere sciant, aut concubinā, aut naturales liberos nouerint ipsos habuisse, aut habere: sed etsi quis ipsorum prius uxorem habuerit, tamē eam solam, & 50 neq; uiduam, neque seiunctam à uiro, neq; sacris canonibus interdictam habuerit: sed neque curiæ muneribus addictum, neque cohortalem esse aliquē ex his nouerint, qui decretis electus est: præterquam si curiæ muneribus addictus, aut cohortalis, non minus annis quindecim monasticam in monasterio uitam extra omnem calumniam transegit: uidelicet obseruatione quæ prius à no-

bis dicta est, per faciendā de ipsis decreta & in his personis custodiēda, ut ex tribus illis personis, quæ decretis hoc modo eliguntur, melior ordinetur electio: & iudicio eius qui ordinandi ius habet.

VIII. Regula, De libello exigendo ab eo qui ordinatur, proponitur d. c. 123. §. exigatur, his uerbis: Exigatur autē prius ab eo qui ordinandus est, per eum qui ordinat, libellus cum propria illius subscriptione, quæ rationem rectæ eius fidei comprehendat.

VIII. Regula, De precibus recitandis in ordinatione, proponitur d. §. exigatur, his uerbis: Pronunciet autem is sacram etiam oblationem, quæ in sancta sit communione, & cum cæteris precibus eas quoque quæ in sacro profertur baptisinate.

IX. Regula, De iuramento ab ordinando prestando, proponitur ibidem, his uerbis: Subeat in superis qui ordinatur, iusiurandū per sanctas scripturas, quod neq; per se, neq; per aliam personam quidquam dederit aut promiserit, aut postea daturus sit, uel ei qui ipsum ordinat, uel his qui pro ipso decreta cōfecerunt, uel cuiquam alij omnium, conferendæ in ipsum ordinationis nomine.

X. Regula, Euentus, si prædicta non obseruentur in ordinando, proponitur d. c. 123. §. si quis contra, his uerbis: Si quis contra memoratam obseruationem episcopus ordinatus fuerit, tam ipse omnimodo episcopatu eiiciatur, quam etiam is qui hæc contra ordinare presumpserit, segregetur anno uno à sacro ministerio: & omnis eius substantia, quæ quolibet tempore aut modo in eius dominio de ducta est, propter culpam quam fecit, dominio ecclesiæ, cuius episcopus est, iudicetur.

DE OFFICIIS EPISCOPORVM. Cap. V.

Prima regula, Ne ab ecclesia episcopus discedat, proponitur Nouell. c. 6. §. illud etiam, cū sequētib; his uerbis: Illud definimus, ut nemo Deo amabilium episcoporum foris à sua ecclesia plus quam per totum annum, abesse audeat, nisi hoc per Imperialem fiat iussione: tūc enim solū erit inculpabile. Et ut sacratissimi patriarchæ uniuscuiusq; dioceseos cōpellant Deo amabiles episcopos suis in hæresē sanctissimis ecclesijs, & non longo itinere separari, neq; in peregrinis demorari uelle, neq; sanctissimas ecclesias negligere, neq; annum excedere, quem & ipsum propter misericordiam constituimus. Si uerò ultra annum errauerit & dereliquerit, neque ad proprium episcopatum remeauerit, neq; Imperialis aliqua eum (sicut prædiximus) detineat iussio: tūc siquidē sit metropolitanus, contra ecclesiasticam dispositionem

nem absentē regionis illius patriarcha reuocet quidē eū legitimis proclamationibus, seruatis ubiq; sacrarū regularū obseruationē. Si uerò maneat per omnia inobediēs, expellatur à sacro episcoporu choro, & alij introducatur huiusmodi et reuerētia, & uerecūdia, & honestate dignum. Si uerò non metropolitanus, sed aliorum episcoporum aliquis sit qui errauerit: hæc omnia à metropolitano fi- 10 ant. Nemo enim eorū talē suscipiat prætextum, si dixerint propterea se proprias derelinquere ecclesias, quod litiū causas, aut aliarum rerum propriarum, aut ad sacras ecclesias respicientium circumfluant, & hic constituti hæret, aut in alijs oberrant locis. Hoc enim non habet decētē rationem, ut cum multitudine famulicij, quod necesse est episcopū habere, proficiscatur, & peregrē sumptus faciant: cum neque ullum sanctissimis ecclesijs lucrum inde & iuuamen accedat, 20 neq; (secundum quod decet sacerdotem) proprium habere possint habitum: & ut maxime quædā sint lites fortē sanctissimis ecclesijs, propter quas tales prætextus adferunt, rectius eas per illos qui sub ipso sunt, religiosos clericos, aut apocriarios, aut œconomos mouere liceat, & petitionibus ad Imperiū directis impetrare desiderata. Propterea sancimus, si quando propter ecclesiasticam occasionem in ciderit necessitas, hæc aut pereos qui res agunt sacrarum ecclesiarum, quos Apocriarios uocant, aut per aliquos clericos huc destinatos, aut œconomos suos notam Imperio facere, aut nostris administratoribus, ut impetrent quod competens est: neq; hoc Deo amabilibus episcopis erroris & absentiæ, & sanctissimis ecclesijs læsionis occasionem fieri, tam in prouincia ecclesiasticis rebus per absentiam eorū neglectis, quam etiam hic expensis multis ab 40 ipsis factis, præterea peregrē habitatione nō habili constituta, & undiq; causa nullum iuuamen, magis autem læsionem sanctissimis ecclesijs inferente. *Concordat Nouell. c. 67. §. illud quoque, his uerbis: Illud sancimus, quatenus secundum iam à nobis prolata legē, Deo amabiles episcopi in suis ecclesijs maneat, & non relinquunt quidem eas, per tempus uerò multum hic morentur, & cogant per prouincias œconomos expensas sibi transmittere, & sanctissima ecclesia expēdat quidem, quod ipse eiq; inde obseruare non patiat. Sancimus igitur, iam à nobis positam legem in sua manere uirtute, siue defuerit amabilis episcopus ecclesiæ suæ, siue amplius tēpus, nullam ei mitti expensam de prouincia: sed illam quidem circa actus pios, & sanctissimam ecclesiam expendi, ipsum uerò hic errantem non expensis sanctissimam*

ecclesiam prægrauare: cum certum sit, quod si plurimo tempore defuerit, quæ iam à nobis super eisdē sancita sunt, ualebunt. *Concordat denique Nouell. c. 123. §. interdicimus, usq; ad §. quia uerò, his uerbis: Interdicimus Dei amabilissimis episcopis, ne proprias deserat ecclesias, & in alias proficiscantur prouincias. Sed & si huius agendi necessitas aliqua incidat, non aliter nisi cū literis beatissimi eorum patriarchæ, aut metropolitani, aut Imperiali uideletius iussione hoc faciant: ita sanē, ut ne illis quidē episcopis, qui sub beatissimo archiepiscopo Constantinopolitano & patriarcha constituti sunt, sine eius mandato aut nostra iussione ad regiā uenire urbē liceat. Quod si eo modo episcopus quocunq; loci peregrinetur, nō amplius uno anno ecclesiam suam relinquit. Episcopi uerò, qui ad regiā (ut dictum est) urbem accesserint, cuiuscunq; dioceseos sint, ante omnia beatissimum archiepiscopum Constantinopolitanum & patriarcham adeunto, atq; ita per ipsum ad nostram ingrediuntur tranquillitatem. Qui uerò contra nostram dispositionē uel peregrinantur, aut ultra præfinitū anni tempus extra ecclesiam suam alibi commorantur: his primū quidem non subministrantur ab ecclesiæ suæ œconomis sumptus, deinde citantur sacerdotum literis, sub quibus cōsentur, ut ad ecclesias suas reuertantur. Si uerò differant, secundum sacros euocantur canones. Et nisi intra tempus à sacerdotibus præfinitum ad ecclesias suas reuertantur, ipsi quidē ab episcopatu depelluntur, alij autem meliores in ipsorum locum ordinantur pro tenore præsentis legis. Eodem hoc obtenturo & in clericis, cuiuscunq; gradus fuerint seu ministerij. *Hætenus leges, quibus proposita regula approbatur, exposte sunt. Eius autem exceptio prima hæc est: Nisi Imperator episcopum abire concesserit. quæ exceptio approbatur d. Nouell. c. 6. §. et illud etiam, ibi nisi hoc per Imper. cuius uerba uide supra ead. reg. in prim. Secunda exceptio est: Nisi non ultra annum absuerit. quæ exceptio approbatur d. §. et illud etiam. Tertia exceptio est: Nisi ob causam ecclesiæ necessariam absuerit. Hæc exceptio reprobat d. c. 6. §. nemo enim eorum. cuius uerba uide supra ead. reg. in prim.**

II. Regula, De professione episcopi licita, proponitur Nouell. c. 6. §. non autem aliter, his uerbis: Non aliter aliquem Deo amabilium episcoporum præsumere, dirigere se ad hanc felicissimā ciuitatem, priusquam, siquidem episcopus sit, literas acceperit propriij metropolitani ad Imperium, quæ secundum diuinas regulas commendatiuæ uocantur, testimonium perhibentes necessitatis eius presentia. Si uerò metropolitanus sit, qui proficisci uult, literas sumat eiusdē dioceseos patriarchæ,

eius presentiam necessariam esse dicentes. & sic oportere Imperatorem iubere hunc presentari: & non temere ac sine conscientia metropolitanorum aut patriarcharum proficiantur, propterea quod hoc diuini interdictum est regulis. Vnde huc aduenientes non presumant per semetipsos se prius pronunciare ad Imperium, sed primitus aut ad Deo amabilem patriarcham proficiantur, aut ad uniuscuiusque diocesanos, ex qua sunt, apocriarios, & cum ipsis conferant causas, propter quas uenerunt, & cum eis ingrediantur ad Imperium, & deinceps Imperiali perfruuntur aspectu. Mox quam imperanti adlitterint, liceat quidem petentibus episcopis, aut per eos qui uocantur referendarij sanctissimae maioris ecclesiae, aut per religiosos apocriarios cuiusque diocesanos sanctissimorum patriarcharum suggerere se imperio, & promereri responsum celeriter: ita ut, si aut iusta ab imperio petierint, haec accipiant: aut si non iusta querunt, uelociter reuertantur, unde profecti sunt. *Concordat Nouell. constit. 123. §. interdicimus. ibi: episcopi uero, cuius uerba uide paulo superius reg. proxima.*

11. Regula, De conuentu episcoporum singulis annis celebrando, proponitur Nouell. c. 123. §. quia uero, cum sequentibus, his uerbis: Quia uero quod a sacris dictum est canonibus de sanctissimis episcoporum synodis, quae per singulas celebrari debent prouincias, hucusque obseruatum non est: maxime necessarium fuerit ad rectam id denud uiam reducere. Ac sancti quidem Apostoli & patres definirunt, ut his per singulos annos religiosiss. sacerdotum seu episcoporum in quaque prouincia celebrarentur synodi, & quae suppullarent examinarantur, potirenturque competenti correctione: hoc est, altera quidem quarta feria sanctae Pentecostes, altera uero in mense Septembri. Nos autem cum ex huiusmodi negligentia multos uarijs implicitos peccatis inuenerimus: iubemus, ut omnibus modis in quaque prouincia per singulos annos, uel in mense Iulio, uel Septembri, una synodus celebretur, coeantque in unum apud beatiss. quidem patriarchas illi qui ab ipsis ordinantur, neque ius habent alios ordinare episcopos, apud religiosiss. uero cuiusque prouinciae metropolitanos hi qui ab ipsis ordinantur: quo magis motae causae, & quae ab aliquibus denunciantur uel occasione fidei, uel canonicarum questionum, uel administrationis rerum ecclesiasticarum, uel de episcopis, aut presbyteris, aut diaconis, aut alijs clericis, uel de monasteriorum praesulibus aut monachis, uel de reprehensibili uita, aut alijs quae correctionem desiderant,

agitantur iuxta, & conuenienter examinentur: neque non correctio ijs adhibeatur, quae sacris canonibus & nostris conueniat legibus. Non tantum autem haec quaerantur in synodis per singulos annos celebrandis, sed etiam quotiescunq; aliquis uel sacerdotum, uel clericorum, uel praesulum, uel monachorum, uel de fide, uel de turpi uita, uel quod contra sacros aliquod canones peregerit, accusatus fuerit. Et si quidem is qui accusatur, episcopus fuerit, huius metropolitanus ea quae proferuntur examinato: si uero metropolitanus, beatissimus archiepiscopus sub quo censetur: si presbyter, aut diaconus, aut alius clericus, aut praesul monasterij, aut monachus, religiosissimus episcopus, sub quo hi censentur, delata in accusationem examinato. Et ueritate comprobata, unusquisque pro modo delicti canonicis censuris subijcitur, iudicio eius qui causae examinationem accomodat. Atque haec omnia non tantum obtineto in ijs episcopis & clericis, neque non praesulibus, qui posthac ordinabuntur, sed etiam in ijs qui modò sunt, si quis (quod licet conijcere) de certis causis per sacros canones nostrasque leges prohibitis accusetur. His enim ita obseruatis, laici quoque magnum circa rectam fidem & honestam uitam profectum, atque in melius emendationem promerebuntur. *Concordat d. constit. 123. §. iubemus autem, his uerbis: Iubemus & prouinciarum praesides, si quid eorum quae a nobis sancita sunt, negligenter haberi uiderint, ut primum quidem metropolitanos & alios episcopos urgeant ad celebrandas praedictas synodos, & ut omnia impleant, quae per synodos praesente lege praecipimus. Quod si eos moram necesse, & segnius ea peragere uiderint, tunc per suggestionem nos ea de re certiores reddant, quo magis contra eos qui synodos celebrare differunt, conueniens a nobis procedat correctio: scituris tam ipsis praesidibus, quam cohortibus qui illis obtemperant, quod si haec minus obseruauerint, extremis subijciantur supplicijs.*

111. Regula, De excommunicando, proponitur Nouell. c. 123. §. omnibus, his uerbis: Omnibus episcopis & presbyteris interdiximus, ne quepiam a sacra communione prius segregent, quam causa monstratur, quam obré ecclesiastici hoc canones fieri iubent. Si quis autem haec contra a sancta communione aliquem separauerit, ille quidem qui iniuste a communione separatus fuit, resoluta separatione per maiorem sacerdotem, sancta dignus habeatur communione. Is uero qui iniuste aliquem a sancta separare communione ausus fuerit, omnibus modis per sacerdotem, sub quo collo-

collocatus est, a communione separabitur, quantoconque tempore illi uisum erit, ut quod iniuste alij fecit, ipse iuste sustineat.

V. Regula, Ne proprijs aliquem uerberent manibus, proponitur d. c. 123. §. ac neq; proprijs, hisce uerbis: Ac neque proprijs aliquem manibus episcopo uerberare licet: siquidem hoc alienum a sacerdotibus est.

VI. Regula, De cura agenda pauperum, & ne mercatores modum excedat, proponitur l. 1. C. de episcopali aud. his uerbis: Mercatores, si qui ad domum nostram pertinent, ne commodum mercandi uideantur excedere: Christiani (quibus uerus cultus est adiuuare pauperes, & positos in necessitate) prouideant episcopi.

VII. Regula, Ne seculares nimis & meretrices habitu monachorum utantur, proponitur l. mime. 4. C. eod. tit. his uerbis: Mime, & quae ludibrio corporis sui quaestum faciunt, publice habitu carum uirginum, quae Deo dicatae sunt, non utantur. *Concordat Nouell. c. 123. §. in uniuersum, his uerbis: In uniuersum omnibus qui in seculari uita conuersantur, & maxime his qui in scenam prodeunt, uiris iuxta & mulieribus, neque non etiam prostituti interdiximus, ne habitu monachi, uel monastriae, uel ascetiae utantur, aut quocunque modo eum imitentur: scituris omnibus qui uel tali habitu uti, uel eum imitari, uel in quemcunq; ecclesiasticum statum illudere praesumpserint, quod & corporis supplicia sustinebunt, & in exilia tradentur: prouidentiam in huiusmodi rem accommodantibus, non solum religiosissimis locorum episcopis, & subditis eis clericis, sed etiam ciuilibus militaribusq; magistratibus, & obtemperantibus illis cohortibus, neq; non locorum defensoribus.*

VIII. Regula, Ne captiui ad suos reuertentes inuiriam aliquam patiantur, proponitur l. Christianos. 11. C. de episcopali aud. his uerbis: Christianos proximorum locorum uolumus sollicitudine gerere, ut Romanos captiuos, qui reuerfi fuerint, nemo teneat, nemo iniurijs aut damnis adficiat.

IX. Regula, De officio episcopi remoti, proponitur l. quicumque. 14. C. de episcopis & clericis, hisce uerbis: Quicumq; residentibus sacerdotibus fuerit episcopali loco & nomine detrusus, si aliquid contra custodiam uel contra quietem publicam moliri fuerit deprehensus, rursusq; petere sacerdotium, a quo uidetur expulsus: procul ab ea urbe quam conturbauerit, ceterum milibus uitam agat: nec nostra ad ea secreta, nec impetrare rescripta speret, sed etiam impetratis careat: defensoribus etiam eorum indignationem subicitur. *Concordat Nouell. constit. 123. §. si quis, hisce uerbis: Si quis episcopus, cum secundum ecclesiasticos canones sacerdotio eiectus est, ingredi ciuitatem*

ausit, ex qua eiectus, aut locum derelinquere, in quo degere iussus est: iubemus, hunc in monasterium in alia prouincia constitutum tradi, ut quae in sacerdotio deliquit, ea degens in monasterio corrigat.

Reliqua episcoporum officia suis subiecta sunt locis: ut de mathematicis expellendis, §. lib. 4. cap. 9. quae 1. causa 4. de lenonibus coercendis, §. lib. 4. cap. 7. quae 1. causa 4. Sed & officia episcoporum circa actus ecclesiasticos & religionis, puta fidei, baptismatis, precum, &c. proponuntur j. hoc libro, cap. 11.

DE PRIVILEGIIS EPISCOPORUM. Cap. VI.

PRIMA regula, De ordine & gradu dignitatis episcopalis, proponitur Nouell. constit. 131. §. ac propterea, his uerbis: Sancimus, ut secundum canonum definitiones sanctissimus ueteris Romae papa primus omnium sacerdotum sit: beatissimus uero archiepiscopus Constantinopolis nouae Romae secundum locum post sanctam apostolicam ueteris Romae sedem obtineat, ceterisque omnibus praeratur. Beatissimus autem pro tempore archiepiscopus Iustinianae primae patriae nostrae, semper sub iurisdictione sua habeat episcopos prouinciarum Daciae mediterraneae, & Daciae ripensis, ite Triballae, ac Dardaniae, & Mysiae superioris, & Pannoniae: & ab ipso hi ordinantur: ipse uero a propria ordinetur synodo, & in prouincijs ipsi subiectis locum teneat apostolicae sedis Romanae, secundum ea quae sanctus papa Vigilius constituit. Consimili modo & archiepiscopale munus, quod episcopo Iustinianae Carthaginis Africanae diocesanos dedimus, ex quo Deus nobis hanc restituit, conseruari iubemus. Sed & aliae ciuitates atque horum episcopi, quibus palsim in diuersis locis ius metropolitici concessum est, in perpetuum hoc priuilegio perfruuntur. *Concordat Nouell. c. 10. in prim. his uerbis: Ut legum originem anterior Roma sortita est: ita & summi pontificatus apicem apud eam esse, nemo est qui dubitet.*

II. Regula: Filius familiaris episcopus ordinatus, patria potestate liberatur. quae regula approbatur Nouell. c. 123. §. post ordinationem, in fine, his uerbis: Si contingat, ut is qui ordinatur episcopus, sub patris sui potestate sit, ex ipsa ordinatione sui iuris esto. *Plura de hac regula uide j. libro 16. capite 1.*

III. Regula: Episcopus ordinatus liberatur a seruili & adscripticia fortuna. quae regula approbatur d. §. post ordinationem, his uerbis: Post ordinationem tam seruili quam adscripticia fortuna episcopos liberos esse iubemus, nisi decurio aut cohortalis praeter praedictam obseruationem ordinatus sit. Eiusmodi enim re-

motos ab episcopatu, curia aut cohorti suae restitui iubemus, ne qua ex tali fortuna sacerdotio oboriatum contumelia. Illos autem qui ante hanc nostram legem ex curiali fortuna ordinati inueniuntur episcopi, sancimus quidem, ut huiusmodi fortuna liberi sint, sed legitimam partem ex bonis suis assignent curiae & publico: ita sane, ut nullum ecclesiastica iura detrimentum sustineant in rebus, quas post episcopatum insuper quasitas, ad eorum ecclesiam pertinere disposuimus.

III. Regula: Episcopus à curiali & officiali fortuna liberatur. *Que regula approbatur d. c. 123. §. curialis, his uerbis:* Curialis uel officialis, qui (sicut dictum est) quindecim annis in monasterio conuersatus est, & ad episcopatum prouocatus, liber à propria fortuna sit: ita tamen, ut liberatus à curia quartam substantiae suae partem sibi retineat, reliquis eius rebus secundum nostram legem curiae & publico iudicandis. *Proposita regule exceptio haec est: Nisi curialis, antequam quindecim annis in monasterio fuerit, clericus uel episcopus sit ordinatus. que exceptio approbatur d. c. 123. §. post ordinationem. cuius uerba uide §. reg. prox.*

V. Regula, Ne episcopus sine permissu principis in ius perducatur, proponitur Nouell. c. 123. §. praeterea nulli. *ibi sed neq; his uerbis:* Non concedimus, ut episcopus pro pecuniaria aliqua aut criminali causa ad civilem militarem uel magistratum inuitus perducatur sicutur, sine Imperiali insione: sed magistratus, qui hoc uel scripto, uel sine scripto mandare praesumpserit, post cinguli detractionem uiginti librarum auri poenam persoluit, dandam ecclesiae, cuius episcopus perductus aut sicutur iustus est: consimiliter executore quoque post cinguli detractionem tam tormentis subiiciendo, quam in exilium mittendo.

VI. Regula: Apud quem iudicem episcopus conueniendus, definitur Nouell. c. 123. §. praeterea si qui, cum sequentibus, his uerbis: Si qui eiusdem synodi religiosissimi episcopi aliquam inter se controuersiam habeant, siue de iure ecclesiastico, siue de quibusdam alijs rebus, prius metropolitanus ipsorum cum alijs duobus de sancta synodo episcopis rem diiudicato. Et nisi utraq; pars iudicatis insistant, tunc beatus patriarcha illius dioeceseos audientiam ipsis accommodato, & illa definito, quae ecclesiasticis canonibus & legibus concinunt, neutra parte sententiae eius contradicere queunt. Sed & si à clerico, aut quocumque alio contra episcopum quacumque de causa fiat interpellatio, primum religiosissimus metropolitanus secundum sacros canones & nostras leges negotium diiudicato. Si quis iudicatis reclamet, causa ad beatus illius dioe-

ceseos archiepiscopum & patriarcham deferretur, & ille secundum canones & leges huius finem adhibeto. Quod si contra metropolitanum istiusmodi interpellatio procedat, siue ab episcopo, siue à clerico, aut quacumque alia persona: dioeceseos illius beatus patriarcha consimili modo negotium disceptato.

VII. Regula, Ne iudicio sicuti, aut iudicatum soluit cauereteneantur, proponitur d. c. 123. §. pro quibuscumque, his uerbis: Pro quibuscumque causis episcopi conueniuntur, siue apud suum metropolitanum, siue apud patriarcham, siue apud alios quoscumque iudices, nulla ab ijs fideiussio aut confessio de lite exigitor: ita tamen, ut & ipsi studeant illatis sibi accusationibus se eximere.

VIII. Regula: Sportulas episcopus soluere non cogitur. *que regula approbatur d. c. 123. §. episcopus. cuius uerba uide §. cap. 3. reg. 16.*

IX. Regula, Ne episcopus ecclesiae suae nomine conueniatur, proponitur d. §. episcopus.

X. Regula, De poena eius qui per calumniam episcopum accusauit, proponitur l. si qua. 22. in prin. C. de episcopis & clericis, hisce uerbis: Si qua per calumniam postulatio super criminalibus causis apud competentem iudicem deposita exhibitionis causa fuerit sacrosanctae religionis antistitis, triginta pondo auri condemnatione publicis calculis inferenda ut percullatur praecipimus.

XI. Regula: Episcopus ad dicendum testimonium cogi non potest. *que regula approbatur per ea quae dicta sunt §. lib. 7. cap. 4. de examinand. testibus, quae est. 3. except. 13.*

XII. Regula, De compromisso in episcopum, proponitur l. si qui. 7. C. de episcopali aud. his uerbis: Si qui ex consensu apud sacrae legis antistites litigare uoluerint, non uetabuntur: sed experientur illius in ciuili duntaxat negotio more arbitri sponte residentis iudicium: quod his obesse non poterit nec debebit, quos ad praedicti cognitoris examen coactos potius adfuisse, quam sponte uenisse constiterit. De eadem re proponitur l. episcopale. 8. C. cod. ut. his uerbis: Episcopale iudicium ratum sit omnibus, qui se audiri à sacerdotibus elegerint: eamque illorum iudicationi adhibendam esse reuerentiam iubemus, quam uestris referre necesse est potestatibus, à quibus non licet prouocare. Per iudicium quoque officia, ne sit cassa episcopalis cognitio, definitioni executioni tribuatur.

XIII. Regula, De bonis episcopi ab eo non alienandis, proponitur Nouell. c. 121. §. interdicimus, his uerbis: Interdicimus religiosissimis episcopis, ne res mobiles, aut immobiles, aut seipsas mouentes, quae post adeptum episcopatum quocumque modo ad ipsos peruenerunt, ad cognatos suos, aut quascumque alias personas ullo

II. DE ABBATE.

De abbate ordmando proponitur Nouell. constit. §. ordinatione, his uerbis: Ordinatione abbatum si quando contigerit egere monasterium, iubemus abbatem non per ordinem reuerentis dissimorum fieri monachorum, nec omnino eum qui mox post primum est, nec qui post illum secundus est, neque tertium, aut reliquos, hoc quod etiam alia lex nostra dicit: sed Deo amabilem locorum episcopum percurrere quidem consequenter per omnes (non enim ex honorandum est omnino tempus, & ex eo ordo) & eum qui apparuerit optimus, inter monachos optimos constitutus, & dignus praesulatu eorum, hunc eligere: eod quod humana natura talis est, ut neque omnes per ordinem inter summos boni, neque rursus omnes inter nouissimos mali constituti sint. sed procedat quidem secundum gradum antistitis inspectio: qui uero prior, mox inter numeratos optimus apparuerit, is abbas sit, & ordinem simul & uirtutem suffragantem habens. oportet enim eos qui discernunt quod melius est, à peiore, aliud quidem ad regendum dimittere, aliud uero inclinari iubere, & paulatim per eruditionem hoc etiam ad melius adducere. *Concordat Nouell. constit. 123. §. iubemus autem, his uerbis:* Iubemus, ut abbas siue archimandrita, qui in singulis exilitur monasterijs, non per omnia secundum gradus monachorum, sed secundum actiones uicæ creentur: sed & si quem omnes monachi, qui meliore opinione sunt, elegerint, prohibitis sanctis Euangelijs, aientes, quod non per amicitiam, aut quamcunque aliam gratiam ipsum elegerint, sed quod eum & fide rectum nouerint, & uita honestum, & administratione dignum, quodq; monachorum scientiam, & omnem monasterij disciplinam ac statum utiliter conseruare possit: religiosissimo episcopo, sub quo monasterium constitutum est, omnibus modis praesulem, qui eo modo electus est, promoturo. Atque omnia haec, quae de praesulum promotione à nobis disposita sunt, praecipimus item ualere in uenerabilibus monasterijs & asceterijs mulierum.

III. DE APOCRIFARIIS.

De his proponitur Nouell. c. 123. §. enim uero singula, usq; ad §. certe si quis, hisce uerbis: Singula monasteria sub aliquo clerico oportet antistite, & habere (quem admodum diximus) quos dicunt apocriarios, uiros aetate graues, qui & in monastica iam disciplina impendit decertarint, neque facile corporis sustineant impetus, & rebus gerendis atque ipsorum uisibus uacarent. Neque hoc tantum, si uiro-

nas ullo modo transferant. Ad redemptionem tamen captiuorum, & alimoniam pauperum, item in alias pias causas, neque non pro utilitate ecclesiae suae, ex his expendere licentiam habent. Et si quid ex talibus rebus post illorum obitum in patrimonio illorum permanferit: iubemus, ut hoc ad dominium sacrosanctarum ecclesiarum, in quibus gesserunt sacerdotium, pertineat. In illis enim rebus tantummodo alienandi, aut quibus tandem uoluerint, relinquendi ipsi licentia concedimus, quas aut ante episcopatum habuisse comprobati fuerint, aut post episcopatum ad ipsos ab ijs peruenerint, qui generis proximitate eos contingebant, quibus ab intestato poterant usq; ad quartum gradum succedere. Atq; omnia haec, quae de rebus post episcopatum ad religiosissimos episcopos prouenientibus dicimus, in reuerentiam orphanotrophis, & prochorophis, & nosocomis, & gerontocomis, & xenodochis, & omnibus alijs uenerabilium aedium dispensatoribus ualere sancimus: & hoc quo ad res, quae dispensationis suae tempore praedicto modo ad ipsos peruenerint. *Proposita regule exceptio prima haec est: Nisi in pias causas alienauerit, quae exceptio approbatur uerbis in propositis hisce: Ad redemptionem tamen captiuorum, & alimoniam pauperum, &c. Secunda exceptio est: Nisi cas res, quas ante episcopatum habuit, alienauerit. Haec exceptio approbatur uerbis in propositis hisce: In illis enim rebus tantummodo alienandi, aut quibus, &c. Tertia exceptio est: Nisi res à cognatis suis adquisitas alienet. Haec exceptio approbatur supra dictis uerbis hisce: Aut post episcopatum ad ipsos ab ijs peruenerint, qui generis proximitate eos contingebant, &c.*

XIII. Regula: Mortuo episcopo, ecclesia illi succedat, que regula approbatur uerbis supra dictis hisce: Et si quid ex talibus rebus post illorum obitum, &c. *Concordat d. c. 121. §. quod si quis. cuius uerba uide §. cap. 3. reg. 4. Haec uerba de episcopo si dicta.*

DE RELIQUIIS PERSONTIS ECCLESIASTICIS. Cap. VII.

I. DE PRESBYTERIS, DIACONIS & LECTORIBUS.

Prima regula, De his ordinandis: qui & quales ordinandi, proponitur Nouell. c. 121. §. presbyterum, his uerbis: Presbyterum minorem annis trigintaquinque fieri non concedimus: sed neque diaconum aut subdiaconum minorem uiginti quinque: neque item lectorem minorem annis decem & octo. Altera regula, De testimonio horum, proponitur l. presbyteri. 8. C. de episcopis & clericis. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 8. quae est. 2. reg. 2. except. 3. reple. 10.

rum monasterium sit: sed etiam si mulierum forte sit, duo aliqui uiri, uel (si haberi possunt) eunuchi constituantur, qui amplissimo testimonio comprobati, negocia ipsarum gerant, & ineffabilem ipsis communionem, cum eius rei opportunitas erit, distribuunt. Quod si illi de necessitate aliqua monasterij, aut quæ unam aliquam reuerens simarum ascetiarum pertingat, necessarii aliquid dicere uoluerint: colloquantur ea de re cum sola antistite, neq; præterea cum ulla alia mulierum, quæ in eo consistat monasterio, per reuerens simas. tamen omnia conicientes ostiarias. Oportet enim & huiusmodi aliquas ad fores colloari, quæ consimiliter & ingressus & exitus respicientes, tam exitus mulierum prohibeant, quam inaccessos uiris aditus, exceptis apocriuarijs, reddant. Hi autem ostiarias accedent, & aduentus sui causam exponunt: antistes uerò re cognita, & progressa cum his colloquantur: ipsiq; ad illam referent ea quæ dispensationem eorum concernunt, & necessitatem, quam obrem accesserint. Atque ita & humana pulchre administrabuntur, & ex omni parte nullo tentata malo durabit castitas. *Aut Imperator, Quem admodum diximus: scilicet eadem constit. 133. §. porro in sacrosancta. cuius uerba uide §. cap. 2. reg. 6.*

IIII. DE PARABOLANIS.

De numero horum & officio proponitur l. parabolanos, qui ad curanda debiliu ægra corpora deputantur, sexcentos constitui præcipimus, ita ut per arbitrium uiri reuerens simi, antistitis Alexandrinæ urbis, de ijs qui antea fuerant, & qui pro consuetudine curandi gerunt experientiam, sexcenti parabolani ad huiusmodi sollicitudinem eligantur, exceptis uidelicet honoratis & curialibus. Si quis autem ex his naturali forte fuerit absumptus, alter in eius locum pro uoluntate eiusdem sacerdotis, exceptis honoratis & curialibus, subrogetur: ita ut hi sexcenti uiri reuerens simi sacerdotis præceptis ac dispositionibus obsecudent, & sub eius cura consistant: reliquis quæ dudum latæ legis forma complectitur super his parabolanis, uel de spectaculis, uel de iudicijs, cæterisq; (sicut iam statutum est) custodiendis. *Aut Imp. Sicut iam statutum est, scilicet l. placet. 17. C. eod. th. cuius uerba uide §. cap. 2. reg. 11.*

V. DE OSTIARIIS.

De horum officio proponitur Nouell. c. 133. §. et primim quidem, cuius uerba uide §. cap. 2. reg. 10. Concordat d. c. 133. §. quod si illi. cuius uerba uide paulò superius de Apocriuarijs.

I. Regula: Eadem in foemina, quæ in uiris ecclesiasticis, iura obtinent. quæ regula approbatur Nouell. constit. 5. §. penult. his uerbis: Quæcumq; à nobis in omnibus quæ prius & quæ nunc prolatae sunt, sacris nostris constitutionibus, sunt sancita de clericis, aut monachis, aut monasterijs, hæc communia ponimus & in masculis & foeminis, & monasterijs & asceterijs, non discernentes (quantum ad istos) masculum aut foeminam, eo quod (sicut prædiximus) unum omnia in Christo consistunt. Concordat d. c. 5. §. si autem uxor, in fin. cuius uerba uide §. cap. 2. reg. 5. except. 3. Item concordat Nouell. c. 123. §. iubemus autem, in fine, cuius uerba uide paulò superius hoc capite, de Abbate. Concordat item d. c. 123. §. porro in omnibus, in fine, cuius uerba uide §. cap. 2. reg. 5.

II. Regula, De eo qui pro mulieribus respondeat ordinando, proponitur Nouell. constit. 123. §. mulieribus, his uerbis: Mulieribus, quemcumque ipsæ elegerint, siue presbyterum, siue diaconum, ut pro ipsis respondeat, aut sanctam eis communionem deportet, religiosus episcopus, sub quo sunt, quasi ductis sortibus attribuito, si rectæ fidei & honestæ uitæ hunc esse cognouerit. Quod si presbyter aut diaconus non sit qui ab ipsis electus est, dignum autem tali ministerio episcopus iudicet: ordinatione ei imposta, qua dignus esse uidebitur, respondendi (ut dictum est) muneri eum pro monasterio attribuito: ita tamen, ut neq; qui eo modo ad ea quæ pro mulieribus respondenda sunt, electus est, in monasterio maneat.

III. Regula, De apocriuarijs mulierum, proponitur Nouell. c. 133. §. enim uerò singula. cuius uerba uide §. eod. cap. de Apocriuarijs.

III. Regula, Ne mulieres è monasterio in ius producantur, proponitur Nouell. c. 134. §. enim uerò, in fin. his uerbis: Monasterium aut ascetiam nullo actionis genere è suis abstrahi monasterijs aut asceterijs concedimus. Concordat Nouell. constit. 123. §. si quando. ibi: nulla tamen, his uerbis: Nulla monasteria aut ascetia è monasterio abstrahatur: sed procurator ab ijs constituatur, qui de eo negotio respondeat.

V. Regula, De poena, si quis eam quæ sanctimoniale uitam colit, rapuerit, sollicitauerit, aut constuprauerit, proponitur Nouell. constit. 123. §. si quis ascetiam, his uerbis: Si quis ascetiam, aut diaconissam, aut monasterium, aut aliam mulierem, quæ sanctimoniale uitam colit, habitumq; gestat, rapuerit, aut sollicitauerit, aut constuprauerit: iubemus, ut tam huius res, quam eorum qui in eiusmodi se scelere huic sociarunt, uenerabili loco, in quo talis mulier habitabat, per religiosissimos locorum episcopos & eorum œconomos, neque non & cuiusq; prouinciæ

prouinciæ præfides ac cohortes eorum uindictentur. Qui uerò talia deliquerunt, aut scelere cum ipsis societate habuerunt, periculum quod ex lege irrogatur, sustineant. Eiusmodi quoque mulier ubique requiratur, & cum rebus suis conijciatur in monasterium, in quo cautius adseruari possit, ne rursus in eodè deprehendatur crimine. Planè si diaconissa sit, et filios habeat legitimos, legitima pars dator filijs. Si intra annum quam eiusmodi scelus innotuit, istiusmodi res à uenerabilibus domibus uindicatæ nõ erunt: iubemus, ut omnibus modis comes rerum priuatarum nostro eas fisco addicat: præfide locorum, qui ut eas res uindicaret, ad sollicitudinè suam non reuocauerit, cingulo spoliando, multaq; ab eo quinque librarum auri per comitè rerum priuatarum exigenda. *Plura de hac re uide §. lib. 4. cap. 1.*

VI. Regula: Etiam à sanctimoniali in pijs causis relicta ualeat, quæ regula approbatur l. generalis. 13. C. de sacrosanctis ecclesijs, hisce uerbis: Generali lege sancimus, siue uidua, siue diaconissa, uel uirgo Deo dicata, uel sanctimonialis mulier, siue quocumq; alio nomine religiosi honoris uel dignitatis foemina nuncupata, uel testamento, uel codicillo suo (quod tamen aliàs omni iuris ratione munitum sit) ecclesiæ uel martyrio, uel clero, uel monachio, uel pauperibus aliquid, uel ex integro, uel ex parte, in quacumq; re uel specie credit relinquendum: id modis omnibus ratum firmumq; consistat, siue hoc institutione, siue substitutione, seu legato aut fideicommissio per uniuersitatem seu speciali, siue scripta, siue non scripta uoluntate fuerit derelictum: omni in posterum in huiusmodi negocijs ambiguitate submota.

VII. DE DIACONISSIS.

I. Regula, De ordinandis hisce, proponitur l. nulla. 9. C. de episcopis & clericis, hisce uerbis: Nulla nisi emensis quinquaginta annis, secundum præceptum Apostoli, ad diaconissarum consortium transferatur. Concordat Nouell. c. 6. §. quanta igitur, his uerbis: Quanta super uenerabiles clericos à nobis dicta sunt, hæc etiam super Deo amabilibus diaconissis intelligi uolumus, ut neq; ipsæ citra obseruationem fiat: sed primùm quidem eis ætatem neque nouellam esse, neque crescentem, ne hac occasione ad delinquendum prosiliant, sed super mediam constitutas ætate, & circa quinquaginta annos secundum diuinas regulas agentes: sicq; sacram promereri ordinationem aut uirgines constitutas, aut quæ unius uiri fuerant uxores. non enim permittimus neque secundas contrahētibus nuptias, neque uitam non habentibus (ut diximus) ir-

reprehensibilem, omniq; suspitione liberam, ad sacrum uenire ministerium, & adorandis ministrare baptismatibus, & alijs adesse secretis, quæ in uenerabilibus ministerijs per eas ritè aguntur. Si uerò quædam necessitas fiat, & minorem ab hac ætate, quam diximus, ordinari diaconissam contigerit: liceat eam in aliquo uenerabilium asceteriorum destinari, in quo habitare possit, nequaquam admitta uiris, neq; suo habitans arbitrio, sed uitæ separatæ & modestig à conuenienti multitudine bonum testimonium habens. Volumus autem & ipsas quæ ad ordinationem perducuntur diaconissas, siue ex uirginitate, siue ex uirginitate, non cū aliquo cohærere aut cognatorum, aut eorum quos appellant dilectos (talibus enim nominibus utentes, maligna suspitione sua replent uitam) sed aut solæ habitet, aut cum parentibus solis & filijs, aut uerò fratribus, aut cum his, de quibus si quis suspicari aliquid præsumpserit malignum, ipse insipiens simul & impius forsan putabitur. Et si dicatur tale aliquid de aliqua earum, quæ in diaconissarum ordinatione ingredi uult, quod alicui adhæserit sub imagine quidem bonæ appellationis, cum maligna uerò suspitione, non oportet huiusmodi mulierem perducì omnino ad ordinationem diaconissæ. Nam & si ordinetur, & tale aliquid egerit, & cohæserit alicui cū prædicto nomine aut schemate: cadat quidem ipsa à diaconia, & tam ipsa quam ille subiecti erunt huic legi, & reliquis quæ corruptores puniunt. Oportet enim omnes quæ ordinantur, uenerabiles diaconissas tempore ordinationis etiam moneri, & coram reliquis, quæ dudum sunt datorum præcepta, ut & ipsæ Dei timorem habeant, & adhærentem sacris mandatis fiducia, timeant autem & cõfundi, & sacro cadere ordine: scituris, quod si præsumpserint aut erubescerent ordinationem, aut derelinquētes sacrum ministerium, ad nuptias uenire, aut aliam omnino uitam elegerint, ipsæ quidem obligatæ efficiuntur morti, & substantia earum applicabitur sanctissimis ecclesijs, aut monasterijs in quibus sunt. quæ uerò eas aut in uxores accipere, aut corrum pere præsumpserint, obnoxij quidem & ipsi si gladio erunt, substantia autem eorum applicabitur fisco. Si enim in antiquis legibus uirginibus illis, quæ in eorum errore uocabantur, mortis incumberebat periculum, corruptis: quomodo non magis nos in his quæ à Deo glorificantur, idem definimus, pudicitiam, quæ quam maximè mulieres exornat, conseruari uolentes: cum conueniat uenerabilib. diaconissis, ut & quod naturam decet,

deceat, custodiant, & quod debetur sacerdotio, conferent. Propositæ regule concordat Nouell. c. 123. §. presbyterum, in fine, his uerbis: Diaconissa in sancta ecclesia non ordinator, quæ minor quadraginta annis sit, aut ad secundas peruenit nuptias.

II. Regula: Ne diaconissa cum uiro habitet. Hæc regule approbatur Nouell. c. 123. §. diaconissam quoq; his uerbis: Diaconissam nulla ratione cum uiro, ex quo inhonestæ uitæ suboriri potest suspicio, habitare concedimus. Quod si hæc non obseruauerit, sacerdos cui subdita est, hanc admoneto, ut omnibus modis talem uirum domo sua eiiciat. Si hoc facere differat, ecclesiastico ministerio & suis spoliata diarijs, in monasterium traditor, & illic omne uitæ suæ tempus ad finem usque transgito, bonis eius, si filios habeat, inter ipsam & illos pro personarum numero diuidendis, ut portionem quæ ipsi mulieri competit, monasterium percipiat, & eam alat. Si filios non habeat, omnis eius substantia inter monasterium in quod conijcitur, & ecclesiam in quam prius ordinata fuit, æquis portionibus diuiditor. Concordat Nouell. const. 6. §. quanta super. ibi: uolumus autem. cuius uerba uide §. reg. prox. Huius regule exceptio hæc est: Nisi cum eo habitet, ex quo nulla possit suboriri suspicio, quæ exceptio approbatur d. uerf. uolumus.

III. Regula, De poena, si diaconissa nupsit, uel uitæ genus mutauerit, proponitur d. §. quanta. ibi: scituris, quod si præsumpserint, cuius uerba uide §. regule prox. Hactenus de personis dictum est. Nunc de rebus ecclesie dicendum, primum in genere, deinde in specie.

DE REBUS ECCLESIAE in genere. Cap. VIII.

I. DE ADQUIRENDIS rebus Ecclesie.

PRIMA causa: Si legatum sit, uel in testamento relictum ecclesie, uel ad pias causas. Hæc causa approbatur Liubemus. 14. §. uerum. C. de sacrosanctis ecclesijs, hisce uerbis: Siue testamento quo cunque facto iure, siue codicillo, uel sola nuncupatione, legato, siue fideicommissio, aut mortis causa donatione, aut alio quocunq; ultimo arbitrio, aut certè inter uiuentes habitantibus largitate, siue contractu uenditionis, siue donationis, aut alio quocunq; titulo quisq; ad uenerabile ecclesiam patrimonium suum, partem uel certam patrimonij in fundis, prædijs, siue domibus, uel annonis, mancipijs & colonis, eorumq; peculijs uoluerit pertinere: in concussa ea omnia sine ulla penitus immutatione conferentur. Concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Habeat unusquisq; licentiam, sanctissimo catholico uenerabiliq; concilio decedens bonorum, quod optauerit, relinquere: & non sint casta iudicia eius, nihil e-

nim est, quod magis hominibus debeatur, quam ut supremæ uoluntatis, postquam iam aliud uelle non possunt, liber sit stylus: & licitum, quod iterum non redit, arbitrium. Huius causæ seu regule exceptio uidetur esse talis: Nisi mulier ecclesiastica legauerit, uerum hæc exceptio reprobatur l. generali. 13. C. de sacrosanct. eccles. cuius uerba uide §. cap. prox. de mulieribus, reg. 6.

II. Causa, De salarijs quæ ecclesijs præbentur, proponitur l. priuilegia. 12. §. fin. C. eod. tit. hisce uerbis: Quia humanitatis nostræ est, egenis prospicere, ac dare operam, ut pauperib. alimenta non defint: salaria etiam, quæ sacrosanctis ecclesijs in diuersis speciebus de publico hæctenus ministrata sunt, iubemus nunc quoque incōcussa, & à nullo prorsus imminuta præstari: liberalitatiq; huic promptissimè perpetuam tribuimus firmitatem.

III. Causa est, Donatio, de qua cum alijs similib. proponitur Liubemus. 14. §. uerum siue. C. de sacrosanctis ecclesijs. cuius uerba uide §. causa 1. Concordat Nouell. c. 37. in prin. cuius uerba uide §. cap. 10. reg. 2. except. 4. Concordat item d. c. 37. §. penult. et ult. his uerbis: Ecclesijs Africae ab aliquo pro sua ipsius salute oblata, à nemine prorsus auferuntur. Hoc ipse generaliter de omnibus ecclesijs accipito. Huius causæ exceptio hæc est: Nisi donatio actis non sit insinuata. Hæc exceptio approbatur simul et distinguitur l. illud. 16. C. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 35. cap. 2. quæst. 1. except. 30. repl. 7.

III. Causa, Cōductio alienarum possessionum, proponitur Nouell. c. 123. §. ceterum si ecclesijs. cuius uerba uide §. cap. 2. reg. 14. except. 1.

II. DE REDHIBENDIS rebus damnosis.

Si res acquisita ecclesie damnosa est, redhiberi potest. quæ regule approbatur Nouell. constituit. 7. §. sicut autem, his uerbis: Sicut damnosas alienationes prohibemus, sic & damnosas possessiones interdiciamus. multæ enim apud nos motæ sunt quæstiones, ubi quidam minus idonea prædia donauerunt sanctissimis ecclesijs, aut uenerabilibus domibus, aut etiam uendiderunt tanquam idonea, cum utique sterilia à principio essent, & ex hoc sterilib. domibus nocuerunt. Interdicimus igitur rectoribus uenerabilium domorum tale aliquid agere: aut certè cognoscere, quia si nõ cum omni subtilitate fecerint contractus, sed scæne quædam possessio aut damnosa detur ecclesijs, aut monasterijs, aut xenodochijs, aut nosocomijs, aut alijs uenerabilibus collegijs: contractus quidem pro non facto erit, & recipiet omnino, qui dat, quod per circumventionem & fallaciam datum est. Oeconomus autem qui tale aliquid egerit, aut abbas, aut xenodochus, aut nosocomus, aut prochotrophus, aut orphanotrophus, aut gerontocomus, de suo ei qui dedit, salua-

dit, saluabit ex hoc damnus. Si uerò sic causa fingeretur, ut etiam aliquod aurum pro hoc detur, & hoc lucrabitur quidem uenerabilis domus, quæ scæneum aliquod acceperit: qui uerò aurum dedit, habebit contra eum qui contractum celebravit, ex hoc actionem, sicut prædiximus. Concordat Nouell. c. 120. §. enim uerò si qui, his uerbis: Si qui cuiusq; uenerabili domui, siue in regia ciuitate, siue in prouincijs positæ, steriles possessiones donauerint, aut uendiderint, aut alio modo præstiterint, aut reliquerint: iubemus, ut nullum pro ijs rebus damnus uenerabilis domus, ad quam talis peruenit possessio, sustineat, aut tributorum nomine, uel quacunque alia de causa prægrauetur: sed omne id onus in eos qui dederunt, hæredes uel eorum deuoluatur, cogendo recipere huiusmodi possessiones, & de patrimonio suo omne dispedium uenerabili domui, ex hac illi causa proueniens, restituere. Sed & si huiusmodi dolus in ea re subsequatur, ut pro eo uenerabili domui certa detur pecuniæ summa: iubemus, ut & hanc sibi ea uenerabilis domus lucro habeat: steriles autem res ei qui dedit, aut omnimodò hæredibus eius restituant.

III. DE NON ALIENANDIS rebus ecclesie.

Regulariter res ecclesie alienari non possunt. quæ regule approbatur Liubemus. 14. C. de sacrosanctis ecclesijs, hisce uerbis: Impp. Leo & Anthemius AA. Armasto: Iubemus, nulli posthac archiepiscopo in hac urbe regia sacrosanctæ orthodoxæ ecclesie præsidenti, nulli economo cui res ecclesiastica gubernanda mandatur, esse facultatem fundos uel prædia (siue urbana, siue rustica) res postremò immobiles, aut in his prædijs colonos uel mancipia constituta, aut annonas ciuiles cuiuscunq; suprema uel superstitis uoluntate ad religiofas ecclesias deuolutas, sub cuiuscunq; alienationis specie ad quamcunq; transferre personam: sed ea etiam prædia diuidere quidem, colere, augere & ampliare, nec ulli iisdem prædijs audere cedere. Verum siue testamento quocunq; facto iure, seu codicillo, uel sola nuncupatione, legato, siue fideicommissio, aut mortis causa donatione, aut alio quocunq; ultimo arbitrio, aut certè inter uiuentibus habita largitate, siue contractu uenditionis, siue donationis, aut alio quocunque titulo quisq; ad præfatam uenerabilem ecclesiam patrimonium suum, partem uel certam patrimonij in fundis, prædijs, siue domibus, uel annonis, mancipijs & colonis, eorumque peculijs uoluerit pertinere: in concussa ea omnia sine ulla penitus immutatione conferentur. Scientes, nulla sibi occasione

uel tempore ad uicissitudinē beneficij collocati, aut gratiæ referendæ, donandi, uel certè hominibus uolentibus emere, alienandi aliquam facultatem permissam: nec si omnes cū religioso episcopo & economo clerici in earum possessionum alienationem consentiant. ea enim quæ ad beatissimæ ecclesie iura pertinent, uel posthac fortè peruenierint, tanquam ipsam sacrosanctam ecclesiam & religiosam intacta conuenit uenerabiliter custodiri: ut sicut ipsa religionis & fidei mater perpetua est, ita eius patrimonium iugiter seruetur illæsum. Sanè si hæc nostræ perennitatis statuta audaci spiritu, & mente sacrilega quisquam economorum uel hominum temeranda crediderit: ipse quidem, qui proteruo ausu ecclesiastica prædia donationis, uel emptionis, seu commutationis titulo, uel cuiuscunque contractus alterius nomine (nisi eo modo, quo nunc statuimus) adquirere uel habere tentarit, omnem huiusmodi fructum propriæ temeritatis amittat: & præcia quidem & munera, quæ eius gratia data fuerint economo, siue alijs quibuscunque personis, ecclesie lucris & commodis adquirantur. Prædia autem, & in his omnia constituta, ab ipsis clericis & temporalibus economis cum fructibus seu pensionibus uel accessionibus totius medij temporis uindidentur, ut tanquam penitus à nullo empta uel uendita teneantur: quia ea quæ contra leges sunt, pro infectis habenda sunt. Oeconomus autem qui hoc fecerit, imò fieri passus fuerit, uel in quacunque prorsus huiusmodi uenditione seu donatione uel commutatione (nisi ea quæ præsentis lege concedimus), potremò in quacunque alienatione consenserit, commissa sibi economatus administratione priuetur: de quæ eius bonis, quodcunque exinde incommodum ecclesie contigerit, reformetur: hæredesq; eius & successores ac posteri super hoc facto sine consensu, competenti ab ecclesiasticis personis actione pulsantur: ijs tabellionib. qui huiusmodi contractuum uetitorum ausi fuerint instrumenta conscribere, irreuocabilis exilij animaduersione plectendis: ijs quoq; iudicibus, uel ius gestorum habentibus, quæ huiusmodi donationum uel contractuum gesta confecerint, dignitatis propriæ & bonorum omnium spoliatione danandis. Sanè ne omnis religiosus economus commoda prouisionis uia, & occasio uenerandis ecclesijs profutura uideatur exclusa: id quod utile plerunque iudicatur, sub cautela obseruatione necessaridò procedere concedimus. Si quando igitur uir religiosus economus huius regie urbis ecclesie prospere-

xerit expedire, ut desideranti cuiquam certarum possessionum atque prædiorum (urbanorum scilicet, siue rusticorum) ad ius ecclesiasticum pertinendum, temporalis usufructus possessio pro ipsius petitione præstetur: tunc eius temporis, quod inter utroq; conuenerit, siue in diem uitæ suæ ab eo qui desiderat, postuletur: pacta cum eo qui hoc elegerit, ineat œconomus, atq; conscribat: per quæ & tempus, intra quod hoc præstari placuerit, statuatur: & manifestum sit, quod quisq; acceperit ab iniuicem huiusmodi beneficij gratia, præstando quidem ecclesiastici prædij pro tempore usum fructum, post statutum autem tempus & placitum temporum proprietate ad dominium & ius ecclesiasticum recurrente firmiter: ita scilicet, ut siue completo spacio quod fuerit inter eos constitutum, seu mortis suæ tempore (si hoc quoque conuenerit) is qui possessionem ecclesiasticam, & certorum reddituum usum fructum habendi gratia interueniente pacto susceperit, non minus quam alterius tantæ quantitatis, quantam acceperat, redditus cum ipsorum prædiorum dominio & rebus immobilibus, eorumque colonis & mancipijs ecclesiæ derelinquat. nisi enim hac conditione pacta inita fuerint, ea quoque decernimus non ualere: sed possessionem ecclesiasticam, tanquam nullo iure transcriptam, in iure ipsius atq; dominio permanere, & ab ecclesiasticis siue œconomis decernimus uindicari. *Concordat propositæ regule Nouell. c. 7. in prin. usq; ad §. ut autem lex, bis uerbis: Vnam intentionem hanc semper proponimus, omne, quidquid prius imperfectum aut confusum uidebatur, hoc & expurgare, & perfectum ex imperfecto declarare: quod etiam in omni legislatione facientes, credimus oportere & in alienationibus, quæ sūt super sacris rebus, una completi lege, quæ priores omnes & renouet & emendet, & quod deest adijciat, & quod superfluum est abscindat. A Leone siquidem bonæ memoriæ, qui post Constantinum piæ memoriæ Christiana fide inter cæteros Imperatores principatum auxit, & constituit sacrarum ecclesiarum honorem & disciplinam, scripta lex est de alienationibus ecclesiasticis, conclusa in sola huius felicissimæ ciuitatis sanctissima maiore ecclesia. Et laudamus plurimam huius legis cum omni uehementia & Dei cultura posita: sed eo quod non generaliter posita est in omnibus, indigere etiam eam quadam correctione credimus. Ab Anastasio quoq; piæ memoriæ scripta quadam de talibus lex est, neq; similis priori, & omnino minus habens. effusa nanq; & per loca foris posita, nihilominus manit imper*

fecta, eo quod ad solum sacerdotium & diocesium respiciat constituta sub beatis patriarcha huius regiæ & felicissimæ ciuitatis, alias autem omnes non perscrutata sedes, cum utiq; dignam correctione eam esse arbitratur: propter quam occasionem alia quidem corrigebat, alia uero incomposita relinquebat. Quam ob rem eam quoq; uacare decæterò sancimus, utpote imperfectam & loco circumclusam, & non generalem inter leges existentem, neq; aliquod studiosum introducentem. Hæc ergo nos omnia emendantes, unam existimamus legislationem omnibus sanctissimarum ecclesiarum, xenodochiorum, nosocomiorum, monasteriorum, brephotrophiorum, gerontocomiorum, & totius sacrarum collegij rebus imponendam, & hanc legem Leonis piæ memoriæ constitutioni adijciendam esse: prius quidem breuiter legislationem exponentes, sicq; omne quod reliquum est intextentes. Vult autem illa, neque Deo amabilem archiepiscopum & patriarcham huius felicissimæ ciuitatis, seu sanctissimæ maiore ecclesiæ, neque œconomum uendere aut donare, aut aliter alienare rem immobilem, domum forsitan, aut agrum, aut colonum, aut mancipia rustica aut ciuiles annonas (nam & hæc inter immobilia numeranda sunt, quæ competunt Constantinopolitanæ sanctissimæ maiori ecclesiæ) sed neq; pro ulla compensatione, aut qualibet alia circumuentione tale aliquid agi. Et interminatur emptori quidem rei restitutionem, ut reddat pro tempore œconomus rerum sanctissimæ ecclesiæ rem quam ipse perceperit, cum omni medijs temporis fructu, & alijs lucris, casu imminente preciorum ei qui tale aliquid accipere aut comparare præsumpsit: cum etiam hoc quidem quod contra leges actum est, ita ponat, ac si neque à principio gestum sit. Oeconomum uero hæc præuaricantem dare quidem de suo sanctissimæ ecclesiæ iuret omnem, quidquid ex ea causa lucratus est, aut sanctissimæ ecclesiæ damni intulit. Super hoc autem etiam excludit officio œconomum, & dat actionem sanctissimæ ecclesiæ non solum contra Deo amabiles œconomos, sed etiam contra successores eorum, siue ipsi hæc alienauerint, siue pro tempore Deo amabilem episcopum, aut alium quempiam clericorum uidentes alienantem, degeneri & illiberali taciturnitate passi sunt: & multò potius, si cum uiderent, consentientes tale aliquid permiserunt, & non prohibuerunt. Ad hæc autem etiam tabellionem qui talia confecit instrumenta, perpetuo tradit exilio, nullam ei clementiam neque reuersionem participans, ipsos quoq; maxi-

moa

mos iudices, qui ad hæc accedunt, & talibus ministrant causis, aut confici apud semetipsum monumenta pro confirmatione talium donationum aut aliorum actuum patiuntur, cingulo & dignitate & substantia interminatur excludere. Hæcigitur increpans uehementer, permittit rei ecclesiasticæ usum, aut qui uocatur usufructus, sub certo quodam tempore, aut etiam usq; ad uitam percipientis dare sanctissimam maiorem ecclesiæ, sub hac tamen definitione, ut is qui hanc accepit munificentiam, eiusdem quantitatis rem recompenset sanctissimæ maiori ecclesiæ iure proprietatis, ex qua possit eundem redditum sanctissima ecclesia habere, quantum ille ex usu accepit, post percipientis utiq; mortem, aut post definitum tempus, usu uidelicet & usufructu datæ ecclesiasticæ rei ad sanctissimam maiorem ecclesiæ redeunte, & item usu donatæ rei cum proprietate sanctissimæ ecclesiæ uindicando. talem nanq; contractum sine periculo esse ponit lex. Si uero minoris fuerit, quam quod datur à sanctissima ecclesia, illud quod compensatur ei, cuius mox quidē percipiet proprietatem, sperat autem & usum accipere: infirmum contractum & pro non facto ponit, datq; licentiã uendicationis, utpote circumuentione contra ius sanctissimæ ecclesiæ facta. Lex itaq; talia sub breuitate decernit, & multam imponit, & usq; ad res sanctissimæ maiore ecclesiæ stat solummodo: & quam omnem perimit circumuentionem quam prædiximus, non tamen retinere caliditatem postea insurgentium ualuit. Quidam enim dudum hoc, quod uocatur Colonnarium ius (est autem colonarium ius, ueluti si domum ualentem centum solidos, & præstantem pensionem solidos decem, accipiat quis ab ecclesia, & det pro ea solidos centum, seu amplius, aut etiam minus, & quasi iam de proprio aggrauet se dare singulis annis quasi pensionis nomine solidos tres. Iste autem appellatur Paræcis. Sed ipsam domum sub tam parua pensione in perpetuum & ipse & hæredes eius possidebant) adinuenientes, neq; nostris legibus, neque cuiusquam omnium notum, circumuentionem non parua meditata sunt contra legem, perpetuas penè excogitantes alienationes. quod nos decæterò agi prohibemus, & pro eo ipso conscripsimus legem. Dudum autem & ad emphyteusim respexerunt, & imminuerunt plurimam quantitatem ueri redditus, illis qui emphyteusim accipiunt, præstantes hi qui rebus quidē sanctissimæ maiore ecclesiæ præsidebant. Ideoq; nos in quadam constitutionum nostrarum definimus quidem usq; ad personas tres emphyteusim sic-

ri, accipientis, & duorum aliorum successorum, hoc etiam super rebus sanctissimæ maiore ecclesiæ fieri permittentes, non autem ultra sextam partem propter fortuitos casus emphyteusim accipientes releuari sancientes. Quia uero didicimus, sic effusè & impie ab aliquibus fieri documenta, ut neq; sexta relinquatur sanctissimæ ecclesiæ pars, reliquis omnibus emphyteusim accipientibus donatis: porro autē Anastasius piæ memoriæ gesta monumentorum constituens fieri super alienationibus, sic ut etiam huius rei tempus adijceretur, & emphyteusim statuens, sine gestis quidem usq; ad solam uitam accipientis emphyteusim, cum gestis autem in perpetuum eam extendens, neque perfectam fecit, neq; utilem legem, & undiq; imperfectam, usque ad solam diocesium patriarchicæ sedis huius felicissimæ ciuitatis (sicut prædiximus) legislatione statuens: Nos igitur (tam enim ad legem ueniendum est) sancimus, neq; sanctissimam huius felicissimæ ciuitatis maiorem ecclesiam, neq; sub ea constitutas ecclesias, quarum ipsa erogationem suscepit (sicut eam Anastasius piæ memoriæ interpretatus est) neq; alias omnes ecclesias, in hac felicissima existentes ciuitate, aut circa eius confinia, neq; sub patriarchica sede huius felicissimæ ciuitatis constitutas, quarum metropolitanos ipse ordinat, neque alium ullum ubicunq; siue patriarcham, siue episcopum (dicimus autem & eos qui in Oriente, & qui in Illyrico, insuper & in Ægypto, & Liconia, atq; in Lycia, & eos qui in Africana prouincia, atq; ut strictim dicamus, per omnes nostræ ditionis terras, necnon qui in Occidente sunt, Deo amabiles episcopos ab ipsa seniore Roma usq; ad Oceanum consistentium sanctissimarum orthodoxarum ecclesiarum) neque aliquem xenodochum, aut prochorophum, aut nosocomum, aut orphanotrophum, aut brephotrophum, aut gerontocomum, aut monasteriorum (uirorum uel mulierum) abbatem seu abbatissam, aut quemlibet omnino præfidentem uenerabilibus collegijs, licetiam habere alienare rem immobilem, aut in domibus, aut in agris, aut in hortis, aut omnino in huiusmodi consistentem, neque rusticum mancipium, neque ciuilem annonam, nec per specialis pignoris occasionem tradere creditoribus. Alienationis autem nomen generalius ideo posuimus, ut prohibeamus & uendicionem, & donationem, & commutationem, & in perpetuum extensam emphyteusim, quæ non procul ab alienatione consistit: sed omnes ubique sacerdotes ab huiusmodi alienatione prohibemus, subdendos pœnis quibus Leonis piæ memo-

V 2 rix usa

ria ufa est constitutio. Illam nanque per omnia ualere & ratam esse sancimus. Præterea autem proposuimus, & protulimus, & conscripsimus hanc legem non paterna uoce, sed hac communi & Græca, ut omnibus sit nota propter facilem interpretationem. Quod itaq; iam præterijt, relinquimus. nam documenta tam longo abhinc tempore facta denud commouere, multæ erit tergiuersationis. Quapropter quæ usque huc hæc tenus extant, proprium habeant uigorem: decæterò autem omnem alienationem interdicimus, prædictas eis pœnas imponentes. *Concordat insuper proposita regule Nouell. c. 120. §. 1. his uerbis: Sancimus, ut qui sacrosanctæ in urbe regia maioris ecclesiæ, aut orphanotrophij, aut xenodochij, aut ptochotrophij, aut nosocomij, aut alterius uenerabilis domus, in regia ciuitate aut eius territorio constitutæ (exceptis uenerabilibus monasterijs) res gubernant, hi nullam licetiam habeant uendere, aut donare, aut permutare, aut remunerandæ donationis gratia dare, aut quacunq; alia forma alienare, uel rem immobilem, uel ciuilem annonam, uel rusticum mancipium: nisi cum imperiali domo instituat permutatio, & quidem solum. Sed neque colonario iure dari aliquid permittimus. Concordat d. c. 120. §. si contra ea, usq; ad §. fin. his uerbis: Si contra ea quæ præsentæ à nobis lege interdicta sunt, contractus aliquis in rebus mobilibus & immobilibus, quæ ad unam aliquam prædictarum uenerabilium domuum pertinent, celebretur: non tantum sacrosanctæ ecclesiæ, aut uenerabili domui ea res, in qua tale quid subsecutum est, cum medij temporis fructibus restituitor: sed etiam precium, aut quod remunerandæ donationis, aut permutationis, aut alterius cuiuscunq; causæ nomine datum est, apud ipsam remaneto. Quod si emphyteusis contra interdicta nostra peracta sit, iubemus ut & sacrosanctæ ecclesiæ, aut uenerabilibus locis ea res reddatur, & præterea emphyteuticum, secundum quod placitum est, præstetur, finiaturq; pactum secundum uirtutem emphyteuticalium instrumentorum. Si res ecclesiastica, aut alterius uenerabilis domus donata sit, tam ipsa eidem sacrosanctæ maiori ecclesiæ, aut alijs uenerabilibus domibus cum medij temporis fructibus reddatur, quam etiam alterum tantum, quod æstimatione eam rem æquet. Si hæc contra pignus datum fuerit, creditor & debitum amittito, & eam rem uenerabili domui restituito: tabellionibus qui contra hanc nostram legem talibus inseruire instrumentis præsumpserint, perpetuo condemnandis exilio. Postremò, si quid ante hanc legem se-*

cundum ueteres constitutiones factum est, iubemus, ut hoc omnibus modis suum robur obtineat. Omnia uerò quæ contra ueteres facta sunt leges, subuerti sancimus: & res quæ contra earum tenorem datæ fuerunt, uenerabilibus domibus restitui. Decæterò autem omnia secundum præsentem fieri legem decernimus: uacantibus posthac omnibus alijs constitutionibus, quæ in huiusmodi casibus antea promulgatæ sunt.

Hactenus leges ac constitutiones, quibus proposita regula approbatur, recitate sunt. Habet autem regula ista exceptiones, de quibus proponitur d. Nouell. c. 7. §. ut autem lex, his uerbis: Ut autem lex ad humanæ naturæ uarietatem permaneat, & ad id quod semper uenit accommodata, per omnia immota permaneat (quid enim esse potest stabile inter homines, & immobile, ut nullam patiat mutationem, cum omnis noster status sub perpetuo motu consistat?) necessarium existimauimus, quasdam exceptiones dare legi, cum multis uigilijs & subtilitate adiuuentas, ut eas habens in auxilio lex nequaquam moueatur. Est igitur prima proposita regule exceptio hæc: Nisi imperio uel principi res ecclesiastica sit permutata, quæ exceptio approbatur ibidem, his uerbis: Sinimus ergo imperio, si qua communis commoditas est, & causa ad utilitatem reipublicæ respiciens, & talem exigens possessionem alicuius immobilis rei, qualem proposuimus, hanc ei à sanctissimis ecclesijs, & reliquis uenerabilibus domibus, & collegijs percipere licere, undiq; sacris domibus indemnitate seruata, recompenfanda re eis ab eo qui percepit æqua, aut etiã maiore quam data est. Quid enim causetur Imperator, ne meliora det, cui plurimã dedit habere Deus, & multorum dominum esse, & ut facile dare potest, & maxime in sanctissimis ecclesijs, in quibus omnis donatarum eis rerum immensitas optima mensura est? Vnde si quid tale fiat, & pragmatica processerit forma, præcipiens imperio dari aliquid talium rerum, & recompenfauerit mox rem meliorem, & uberiorem, & utiliorem: sit ea permutatio firma, & hi qui præfident domibus, quarum est quod alienatur, & qui talibus administrant literis, si ne querela undique sint, nullam metuentes pœnarum, quæ à Leone piæ memoriæ interterminantur, & à nobis firmatæ sunt: utique cum nec multum differant ab alterutro sacerdotium & Imperium, & sacra res à communibus ac publicis, quandoquidem omnium rerum sanctissimis ecclesijs abundantia & status ex Imperialibus munificentijs perpetuò præbeatur. Alterutris itaq; compensantes quæ decet, non ab aliquibus iure culpabuntur. Aliam uerò omnem, siue ad ipsum

ipsum Imperium, siue ad aliam quamcunq; personam factam siue ueditionem, siue emphyteusin perpetuam, omnino perimimus. Sed neq; donationis, siue permutationem, siue dationem cuiusdam pignoris in re immobili factam occasione mutuatorum fieri sinimus. Et hæc ualere uolumus in omni ecclesia, omnique monasterio, & nosocomio, & xenodochio, & brephotrophio, & asceterio, & gerontocomio, & omni absolute collegio, quod actio pia constituit, nullo penitus horum accipere aliquid ab eis ualente. Vnde neq; constitutione Anastasij diuæ memoriæ ulterius opus erit, neq; secundum illam faciendæ decreta memoratæ obseruationis. ipsa enim rei principia perimentes, & prohibentes quod fit, nequaquam persecutione deinceps indigebimus. *Concordat proposita exceptioni Nouell. c. 120. §. 1. ibi: nisi cum imperiali. cuius uerba uide paulò superius ead. reg. Huius exceptionis replicatio est: Nisi res ecclesiastica imperio permutata, postea ab imperio ad alium transferatur. Hæc replicatio approbatur Nouell. c. 55. his uerbis: Legem scripsimus dudum, ecclesiasticas quidem alienationes prohibentem, solum autem commutationem permittentem sanctissimis ecclesijs, necnon sanctissimæ maiori ecclesiæ huius felicissimæ ciuitatis, dum Imperium accipere aliquid ab aliqua uenerabilium domuum uoluerit. postea si quidem aliam scripsimus legem, qua exceptionibus sanctissimam maiorem ecclesiam, permittentes quasdam alienationes, quas illa lex dicit. Quia uerò cognouimus, quod aliqui prioris constitutionis capitulum, quod de permutatione competentium rerum sanctissimis domibus ad Imperium scripsimus, ad artem legi contrariam conuerterunt, postularuntq; nos quidam à sanctissima ecclesia accipere, his autem hæc dare. Hinc aggressi sunt multi quidam, qui similibus petitionibus omnibus utentes, sacram nituntur circumuenire constitutionem. Quæcunq; ergo gesta sunt à nobis usq; ad præsentem diem, hæc sub schemate, in quo nunc sunt, manere uolumus, nullo permutando horum quæ iam à nobis cum sanctissima ecclesia in talibus contractibus gesta sunt, aut cum his qui hæc à nobis perceperunt. Decæterò autem sancimus, nulli penitus ullam esse licentiam aliquid tale agere, sed illas solas ualere permutationes, quæ in Imperiale domum in hoc factæ sunt, ut perpetuò apud Imperium mancant, & non transferantur ad priuatum, neq; illarum ius per mediū Imperium ad eos proficiat. Sed si quid tale fiat, licentiam damus reuerendissimis œconomis res apprehendere huiusmodi, & tradere eas rursus ad sanctissi-*

mam ecclesiam, tãquam si nec ab initio contigisset permutationes harum ad Imperium factas, sed seruari hoc schema in perpetuò, ex præsentis die inchoatum: omnibus quæ dudum (sicut prædiximus) post priorem legem secundum modum prædictum gesta sunt, ratis manentibus, eo quod illa quidem quæ sic facta sunt, à uiris gesta sunt. nunc autem uolunt quidam illorum exemplo utentes, & nobis esse molesti, & sanctissimam maiorem ecclesiam huius felicissimæ ciuitatis circumuenire: quod per omne tempus nullo modo fieri uolumus: sed & si fiat quolibet schemate, hoc etiam infirmum esse, & à sanctissima maiore ecclesia in perpetuum uindicari, nulla ei temporis præscriptione in hoc obijcienda. *Tollitur proposita replicatio eiusq; constitutio Nouell. c. 119. §. legem, his uerbis: Legem per quam sancimus, ne res quæ à uenerabili ecclesia ad domum nostram perueniant, transferantur ad alios, aboleri sancimus tam in his quæ uel hoc tempore ad domum nostram legitime peruenierunt, quam etiam his quæ posthac peruenturæ sunt. Hæc de prima exceptione.*

Secunda proposita regule exceptio est: Nisi emphyteutico iure res ecclesiastica ad alium transferatur. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur Nouell. c. 7. §. emphyteusin autem, his uerbis: Emphyteusin autem, siue in sanctissima maiore ecclesia, siue in omnibus reliquis adorandis domibus, fieri sinimus & in persona accipientis, & in duobus eiusdem personæ hæredibus deinceps, si filijs duntaxat solis masculis aut fœminis, aut nepotibus utriusque sexus, aut uxore, aut uiro, si hoc uidelicet de uxore aut uiro expressim nominetur: alioquin nõ transire ad aliquem alterum hæredem, sed usque ad solam uitam percipientium standum, nisi filios aut nepotes habuerint. aliter autem penitus emphyteusin agi ecclesiasticæ cuiusdam, aut ptochicæ rei immobilis, aut mancipij rustici, aut ciuilem annonæ, nullo modo permittimus, neque quod fit, aliquid penitus robur habere sinimus. Quia uerò Leonis quidem piæ memoriæ constitutio sub nulla penitus deminutione dari rem ecclesiasticam sancit, nos autem in alia constitutione à nobis scripta sextam solum excipi super emphyteusis sancimus: huiusmodi quendam deminutionis rei ordinem damus, ut quærat cum omni ueritate & subtilitate pensio eorum quæ dantur, an tanta sit, quanta ab initio fiterit, quando ad sanctissimam uenit ecclesiam, & detur emphyteusis talib. personis, quales dudum diximus. tunc enim sextam partem cum scrupulositate imputandam cœcedimus. Si uerò minui cõrigerit per quandam calamita-

tatem pensionē, aut in totum tunc constantem pensionem accipiat, qui emphyteusim subire uult, aut penitus abstinere: cum liceat e locare potius, quam tales deminutiones in emphyteusi celebrare. Si uero alicuius ecclesiastici suburbani prædij emphyteusis datur, qualia plurima, maxime in hac nouissima felicissima consistere ciuitate, multo quidem digna precio, paruas uero reddentia pensiones, aut nihil pensionum omnino: non ex redditibus metiri emphyteusim, sed aestimare suburbanum subtiliter, & reputari ex precio redactio redditus possibiles in uiginti annis computari, & in redditibus secundum hoc computatis agi emphyteusim, non perpetuo, sed in eum qui percipit, & duas ex eo successiones, & uiro & uxori (sicut prædiximus) faciendam. Concordat d.c.7. §. dudum autem. cuius uerba uide §. cad. reg. Concordat item Nouell. c.120. §. emphyteusis, his uerbis: Emphyteusis à prædicta sacrosancta regie urbis maiore ecclesia, & memoratis uenerabilibus domibus celebrari iubemus, tum in persona eius qui accepit, tum in alijs duobus ordine hæredibus, ut tamen ultra sextam partem substantentis canonis nihil ei qui emphyteusim suscipit, indulgeatur. De suburbanis autem, quæ ad sacrosanctam maiorem ecclesiam, & prædictas uenerabiles domos, in urbe regia uel eius territorio constitutas, pertinent: iubemus, ut siquidem suburbana in regrum & solidum canonem habeant in redditu, ab his qui ea ipsa uenerabilia loca gubernant, dentur prædicto modo in emphyteusim tam suscipienti, quam alijs duobus successioneibus, neq; aliqua in re fiat releuatio, sed potius augmentum. Si ea suburbana aliquem omnino redditum non habeant, licentiam præbemus uenerabilium locorum dispensatoribus, sub certa quantitate (ut prædictum est) dare ea in emphyteusim. Hactenus exceptio proposita est approbata. Eius autem replicatio prima hæc est: Nisi in perpetuum, etiam ultra secundum hæredem, concessa sit emphyteusis. Hæc replicatio approbatur per ea quæ in iam propositis dicta sunt de duobus hæredibus. Concordat Nouell. c.7. §. aliam uero omnem. cuius uerba uide §. except. prox. Eius autem replicationis duplicatio hæc est: Nisi emphyteusis alij ecclesie concessa sit. hoc enim casu in perpetuum concedi potuit. quæ duplicatio approbatur Nou. const. 55. §. illud, his uerbis: Illud sancimus, ut alijs omnibus de iure emphyteuseos sancitis, & in sanctissima maiore ecclesia, & in alijs omnibus uenerabilibus domibus, proprium robur habentibus, licentia sit sanctissimis ecclesijs & uenerabilibus domibus ad inuicem & emphyteusim perpetuam agere, decreto quippe hoc faciendo, excepta quidem hac sanctissima maiore ecclesia: in hoc autem

celebrata emphyteusi, ut non ad priuatam personam extendi omnino possit. Concordat Nouell. const. 123. §. sed & ipsi, his uerbis: Sed & ipsis sacrosanctis ecclesijs, & reliquis uenerabilibus domibus licentiam damus, ut conditiones & emphyteuses inter se celebrent. Propositæ duplicationis triplicatio est: Nisi intra biennium emphyteusis reuocetur. quæ triplicatio approbatur Nouell. c.120. §. porro si quamlibet, his uerbis: Si quamlibet rem, &c. Manet replicatio proposita eiusq; ius mutatur ac tollitur iure nouo, Nouell. c.120. §. licentiam, his uerbis: Licentiam præbemus prædictis uenerabilibus domibus, non solum ut rerum immobilium ad se pertinentium temporaria emphyteusim contrahant, sed etiam ut in perpetuum eas iure emphyteutico tradant uolentibus. Secunda propositæ exceptionis replicatio est: Nisi extraneis hæredibus, non filijs aut nepotibus, concessa sit emphyteusis. Hæc replicatio approbatur simul & distinguitur in uiro & uxore, per ea quæ proposita sunt §. cad. except. in princ. Tertia replicatio est: Nisi emphyteuta biennio continuo non soluerit canonem. hoc enim casu finitur emphyteusis. Quæ replicatio approbatur Nouell. c.7. §. scire autem, his uerbis: Scire emphyteutas conuenit, quia si in biennio continuo non exoluerint emphyteuticum canonem (hoc enim tempus pro triennio aliorum hominum sufficere ad casum ecclesiasticarum aut ptoticarum emphyteuseon pro non soluto canone ponimus) sicut omnino extranei emphyteumatatos, & uolentibus præpositis sanctarum domuum licebit prædia aut domus uindicare, nullam metuentibus meliorationum repetitionem. Sed siquidem deterius fecerit prædium, aut suburbanum, aut domum, qui emphyteusim percipit, cogi eum de suo diligentiam ac restitutionem præsci status facere, obligatum quæ ad hoc esse & ipsum, & hæredes eius, & successores, eiusq; res, in super & debitos omnes redditus sine dilatione exigi. Quarta replicatio est: Nisi emphyteuta mortuus sit, & duo eius ex ordine hæredes. tunc enim res ad ecclesiam reuertitur. quæ replicatio approbatur per ea quæ proposita sunt §. cad. except. in princ. Concordat Nouell. const. 7. §. & ut neque, in fine, his uerbis: Emphyteuta transmittat emphyteusim usque ad duas successiones (sicut dictum est) & sic reuertatur post trium personarum mortem ad sanctissimam ecclesiam, aut uenerabilem domum, ex qua facta est emphyteusis. Huius replicationis duplicatio uidetur esse talis: Nisi tertius ex ordine hæres id paratus sit dare canonis nomine, quod extraneus. Hæc duplicatio reprobatur d.c.7. §. neq; illud, his uerbis: Neq; illud quod hactenus contra tales contractus agebatur, ualere permittendum est de adiectione, ut si duorum hæredum cõpleatur tempus, licentia sit eis qui post illum sunt, in emphyteusim dare

dare id de quo agitur, & semper eos præponi alijs. Hoc enim nihil aliud est, quam per reuolutionem & machinationes perpetuas eis emphyteuses, magis autem priuationes ecclesiasticarum agi rerum. Sed & si quid factum est tale, nullam necessitatem esse reuendissimis æconomis, duobus hæredibus cessantibus, cæteris tradere. Quinta replicatio est: Nisi emphyteuta mortuus sit, nullis filijs uel nepotibus relictis. hoc enim casu res redit ad ecclesiam, nisi uir uel uxor emphyteuta supersit. quæ replicatio approbatur per ea quæ dicta sunt §. cad. except. in princ. Hæc de secunda exceptione sint dicta.

Tertia exceptio esse uidetur: Nisi aedes ruinosæ uel destructæ alienatæ sint. Hæc exceptio reprobatur Nouell. c.7. §. quod autem dictum, his uerbis: Quod dictum est à nobis, ut nullius immobilis rei ecclesiasticæ aut ptoticæ alienatio sit permissa, ad nullam nostræ reipub. personam sanctimus ualere, non solum super constantibus domibus & suburbanis & hortis & agris, sed etiam super ruinis (sive ex igne, sive ex terra motu, sive ex qualibet causa ruina sit) & in his quæ omnino destructa sunt, & in patrimonio iacent, sive etiam in puris ruinis nullum ædificium habentibus, neque materiam iacentem. Non enim in illis alienationem fieri permittimus, nisi in sola emphyteusi temporali, secundum quod dudum à nobis dictum est, & in tribus personis talibus, quales prædiximus. Et ut neque ulla circumscriptio in rem ecclesiasticam in talibus fiat, duobus per tempora primibus mechanicis, aut architectis, sive in hac regia & maxima ciuitate unâ cum Deo amabilibus æconomis, & quinq; reuerendissimis presbyteris, & duobus diaconis, præsentate quoque Deo amabili episcopo, sive etiam in prouincia duobus insignibus mechanicis aut architectis, aut etiam uno (si unum solum ciuitas habeat) interuenientibus in illis locis, sacrosanctis Euangelijs propositis, definiatur ab architectis, quantum competat pro hoc solui sanctissimæ ecclesiæ secundum modum emphyteuseos, & sub his emphyteutica conscriptio in eo celebretur secundum figuram prius dictam, ille uero & ædificet, & utatur materiæ (si materias habeat) & transmittat emphyteusim usque ad duas successiones, sicut dictum est. Concordat Nouell. const. 120. §. si qua uero loca, his uerbis: Si qua loca sunt, uel ad sacrosancta, &c. Concordat item d.c.120. §. quæ uero, his uerbis: Quæ de collapsis ædibus, &c.

Quarta exceptio est: Nisi ususfructus tantum rei ecclesiasticæ sit alienatus. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur Liubemus. 14. §. sanè ne omnium. C. de sacrosanctis ecclesijs, cuius uerba uide §. cad. reg. in princ. Concordat Nouell. const. 7. §. si quis autem,

his uerbis: Si quis uoluerit accipere secundum rationem usus, aut qui uocatur ususfructus, rem ecclesiasticam aut sanctissimam maiorem ecclesiæ, aut alterius cuiuslibet, quæ in omni nostra ditione sunt positæ, aut priorum, omnino percipiat hoc, & secundum prædictam obseruationem, & secundum formam constitutionis Leonis piæ memoriæ, ut iste locuples existens, & substantiæ immobilis dominus, aliam mox rem secundum proprietatis ius compenset sanctissimæ ecclesiæ, aut uenerabili domui, ex qua hoc percepit, tantos ac tales inferentes redditus, quantos aut quales habet id quod datur, ut ita post eius obitum ecclesiastica aut ptotica res reuertatur ad uenerabilem domum cum usu qui datus est, non transcendente tempus uitæ percipientis: accipiat autem similiter & rei in compensationem datæ usum, quatenus post percipientis obitum, aut tempus in quo donatio usus conuenit, non transcendens uidelicet percipientis uitam, utrumque ex toto & secundum proprietatem & secundum usum apud sanctissimam ecclesiam remansurum sit. Concordat Nouell. c.120. §. ceterum si quis, his uerbis: Si quis uoluerit quamcunq; rem immobilem usus nomine, &c. Concordat d.c.120. §. insuper si quis, his uerbis: Si quis rem immobilem uel usus nomine, &c. Quinta propositæ regule exceptio est: Nisi non immobilis, sed mobilis res sit alienata. Huius enim alienatio ualeat, cum prædictæ constitutionis, quibus alienatio prohibetur, de rebus tantum immobilibus loquantur. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi mancipia uel coloni fundis ecclesiasticis adscripti alienentur. nam horum quoque alienatio in prædictis constitutionibus prohibetur. Secunda replicatio est: Nisi annone ciuiles alienentur. nam hæc tanquam res immobiles alienari prohibentur dictis constitutionibus, §. cad. reg. in princ. propositis, præsertim Nouell. const. 7. §. uult autem. Concordat d.c.7. §. isdem. ibi simili uidelicet. cuius uerba uide infra replic. prox. Tertia replicatio est: Nisi sacra uasa, uestes, aut alia donaria ad religionem necessaria alienentur. quæ replicatio approbatur simul & distinguitur Liubemus. 17. C. de sacrosanctis ecclesijs, his uerbis: Sancimus, ne mini licere sacratissima atque arcana uasa, uel uestes, ceteraq; donaria, quæ ad diuinam religionem necessaria sunt (quum etiam uere res leges ea quæ iuris diuini sunt, humanis nexibus non alligari sanxerint) uel ad uenditionem, uel hypothecam, uel pignus trahere: sed ab ijs qui hæc suscipere ausi fuerint, modis omnibus uindicari tam per religiosissimos episcopos, quam æconomos, necnon & sanctorum ualorum custodes: nulla eis actione relinquenda uel super recipiendo precio, uel senore exigendo, pro quo res pignoratæ sunt: sed omnibus huiusmodi actionibus

tionibus respuendis, ad restitutionem eorum omnibus modis coartari. Sin autem uel conflatata sunt uel fuerint, uel alio modo immutata uel dispersa: nihilominus uel ad ipsa corpora, uel ad ipsa præcia eorum exactiorem competere, siue per in rem, siue per conditionem, siue per in factum actionem: cuius tenor in multis & uarijs iuris articulis sepe est admissus. Excepta uidelicet causa captiuitatis in locis ijs, in quibus hoc (quod abominamur) contigerit. nam si necessitas fuerit in redemptione captiuorum, tunc & uenditionem prædictarum rerum diuinarum, & hypothecam, & pignorationes fieri concedimus: quoniam non absurdum est, animas hominum quibuscunque uasis uel uestimentis præferri: hoc obtinente non solum in futuris negocijs, sed etiam in iudicijs pendentibus. *Concordat Nouell. constitut. 7. §. iisdem poenis. Vbi poenis alienationis rei ecclesiasticæ expositis, subiunguntur hæc uerba:* Hisdem poenis seruandis etiam aduersus eos, qui sacrata uasa contra nostram legem aut pignori dant, aut uendunt, aut conflatant propter alienationem. nam & illos æquali, aut maiore poena dignos esse sancimus, quando etiam circa sacras res & Deo dedicatas præsumperunt impiè agere: nisi tamen aliquod tale fiat, quod diximus, circa redemptionem captiuorum, ubi animæ hominum liberantur à mortuis & uinculis inanimatorum uenditione uasorum. Simili uidelicet obseruatione & super alienatione ciuiliū panum custodienda, sicut sæpe diximus: eo quod tales esse panes non solum in hac felicissima ciuitate, sed etiam in magna Alexandria, & in Theopoli esse didicimus. Forfitan autem tale aliquid etiam in alijs prouincijs quibusdam est. Vnde tametsi alibi quoque huiusmodi quædam est possessio, & in illa lex seruetur, & suam obseruationem extendat. *Concordat item proposita replicationi Nouell. constit. 120. §. atque hæc quidem, his uerbis:* De sacris uasis, quæ ad eandem sacrosanctam regiæ urbis maiorem ecclesiam, aut ad alia oratoria, ubicunque locorum nostræ reipubl. posita, pertinent, generaliter disponimus, ut non aliter hæ uendantur, opponanturue pignori, quam pro captiuorum redemptione. Sanè si plura uasa in una aliqua memoratarum uenerabilium domuum sint, quæ necessarium de se usum non præbeant, & usuueniat, ut eiusmodi uenerabilis locus ære alieno grauetur, neque suppetant alia res mobiles, ex quibus æs alienum restitui debeat: licetiam eis damus, ut confectis (sicut superius dictum est) aëtorum monumentis, quæ uasa superuacua inueniuntur, ea ut alijs uenerabilibus locis,

quæ his opus habent, uendant, aut conflent, & similiter uendant, preciumque eorum ad dissolendum æs alienum conferant, ne res immobiles alienentur.

Sexta exceptio est: Nisi rescripto Imperatoris alienatio sit confirmata. Hæc exceptio reprobat Nouell. constit. 7. §. quia uerò, his uerbis: Quia uerò uerisimile est, quempiam etiam in circumuentionem huius legis tentare pragmaticas sacras formas accipere, tale aliquid eis agere permittentes, & hoc prohibemus in omni persona maiore uel minore, siue in singulo constituta, siue horum qui circa nos sunt, siue aliorum quispiam inter populos habitantium. Et sancimus, nulli penitus licentiam esse, talem quempiam pragmaticum proferre typum, neque ex hoc accipere aliquid de sanctissimis ecclesijs compendium, aut de monasterijs, aut prochijs, aut alijs uenerabilibus collegijs immobilium rerum. Sed & gloriosissimo quæstori penam imminere centum librarum auri, si quid tale dictauerit, simul & suscipientibus insinuationem talis cuiuspiam sacræ formæ gloriosiss. iudicibus, aut alijs quibusdam eandem imminere poenam, & tabelliones succumbere Leonis piæ memoriæ constitutioni, si conferint tale aliquid instrumentum, & Deo amabiles episcopos, aut uenerabiles economos, sine periculo refutare huiusmodi sacras pragmaticas formas, magis autem cum periculo suscipere & agnoscere: quia circa ipsum sacerdotium periculum sustinebunt, si negligentes has leges, quæ ita sunt, pragmaticas sequantur formas. Oportet enim ea quæ communiter & generaliter ad omnium utilitatem sancuntur, potius ualere, quam ea quæ circa aliquos studentur agi ad corruptionem communium legum.

Septima exceptio est: Nisi ob debitum res ecclesiastica alienetur. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur Nouell. c. 46. his uerbis: Nuper scripsimus legem de sanctissimis ecclesijs omnibus, & monasterijs, & reliquis uenerabilibus domibus, nullam eis rerum immobilium alienationis licentiam permittentem. Videbamus enim causam essusam, & paulatim ad alios ecclesiasticas migrantes possessiones, neque precijs solutis dignis, neque opere inueniuntur, imminente alienatis, sed etiam contra positas iam leges decies millies circumuentiones factas. Quocirca primam perimentes uiam, omnibus similiter inaccessibiles contra eas facimus circumuentiones. Sed hinc plerique quidem sanctissimarum ecclesiarum, aliarumque uenerabilium domuum, utilitatem habuerunt, nullo possessiones has minuere præsumente. occurrit tamen etiam aliquid difficile. debita enim, aut longo

longo tempore constituta, aut etiam postea ex quadam necessitate, & maxime per fiscales occasiones eis accidentia, ad alienationis necessitatem sacras perduxerunt domos. Mobili enim non extante substantia sufficiente, periclitabantur in nouissimam uenire necessitatem, harum præfules nequere potentes, neque unde debita soluerent habentes. Sed pro talibus quidem debitis pro solutione creditoribus dari possessiones ecclesiasticas, tamen cum competenti subtilitate & obseruatione facienda solutione, iam sæpe permisimus, sicut neque paulam hoc nostra prius permisimus lege. Si uerò non priuatus aliquis est creditor, sed præeminet fiscus, & exigit debita, est autem inopia pecuniarum, accipere uerò immobilem possessionem impossibile est fiscum: hic relaxare aliquid, subtilitati legis cõpetere iudicauimus. Et si qua necessitas huiusmodi fiat, etiam alienatione sine re prospeximus. Sancimus igitur, si sanctarum aliqua ecclesiarum, aut reliquarum colendarum domuum, fiscales debeat functiones, & unde faciatur horum redditionem, non habeat: conuenire omnes in unum, & qui in clero sunt, & Deo amabilem episcopum eius ciuitatis, in super & metropoleos, & sacris propositis eloquijs causam examinari: & si non apparuerit ullus quæstus citra alienationem immobilis rei, ualens soluere fiscale debitum, tunc licentiam esse eis, sententia tali procedente, & decreto celebrato apud prouinciæ iudicem, etiam possessiones immobiles contingere, & eas alienare ad solutionem debiti, uentibus quidem in fiscum solutibus, & de suscepta inde percipientibus, & subeuntibus fiscale debitum, & cautelam inde habebitibus, & nihil meruentibus primitus positam legem, constitutis & fiscalibus de susceptis & insinuatibus inter monumenta gestorum, deponentibus his qui fecerunt eam, ut & apud sanctissimas ecclesias soluerentur clara de suscepta, eo quod fiscalia soluta sint tributa, & omnia secundum nostram legem gesta sint: non potentibus aliquibus fingere fiscale debitum, & ita ad alienationes immobilium rerum accedere, ideo etiam & decreti sanctionem permisimus, ut & fiscale debitum in testimonio pendatur, & ex quantis descendit temporibus, & quoniam non pecunijs solutum est, sed in necessitate alienationis uenit, ut ueritas undique quidem protestata sit, omnibus coram sacris Euan-geliji agendis: scientibus & episcopis, & clericis, & alijs omnibus, quia Deus respicit quæ geruntur ab eis, & si quid egerint per dolum, aut lucrum, aut machinationem, hoc in suis recipient animabus uiuentes ac

morientes. Si uerò priuatus aliquis creditor fuerit, possit secundum pro soluto schema accipere immobiles possessiones: hoc quoque decreto faciendo, pro mensura uerò eorum debitorum assignandis eis possessionibus. Si uerò fiscale debitum fuerit, potentibus eis ad alienationem immobilium accedere secundum priorem obseruationem, ut nihil desit, neque subtilitatis, neque communis utilitatis. His autem uniuersis sanctissimam maiorem ecclesiam felicissimæ huius urbis, & eius confinia, & orationum domos, quarum ipsa curam suscepit, omnibus excipimus modis: quæ iam de hoc sancita sunt à nobis, in sua uirtute durantibus. Si autem & aliqua monasteria sub eadem sanctissima maiore ecclesia sint, nec ea sub præsentem facimus legem, forinsecus in prouincijs eam constituentes solum, in quibus multa quidem est inopia pecuniarum, per quam sanctissimæ ecclesiæ soluere per pecunias debita non ualuerunt. Tua igitur celsitudo, quæ placuerunt nobis, cognoscens, secundum hoc procedere super sacris rebz alienationes custodiat. *Concordat Nouell. constit. 54. §. quia igitur, his uerbis:* Quia nuper scripsimus legem, medentes his quæ de ecclesiasticis alienationibus sunt, & uolentes (si quidem publicum debitum sit) posse eas alienare cum omni subtilitate secundum legis obseruationem: si uerò priuatum debitum est, pro soluto dare rem immobilem, & in nullo uideri offendere positam legem, quæ omnem alienationem prohibet, etiam illud adiucimus. *Concordat item Nouell. constit. 67. §. quoniam uerò, his uerbis:* Quoniam contingit iam nos sanxisse, ut si qua in prouincijs alienatio rei immobilis ecclesiasticæ faciendâ est, secundum decretum hanc procedere, sicut dudum prolata à nobis constitutio dicit: agi uerò decretum non solum præsentem Deo amabili episcopo ciuitatis, eiusque clero, sed etiam metropoleos episcopo: necnon & illud insuper est sancitum, ut si metropoleos sanctissimus episcopus futurus est, uenire dare, siue eius ecclesiæ sanctissimi economi, quid oporteat fieri: etiam hoc adiucimus, ut duo ex synodo quæ sub eo est, Deo amabilium episcoporum, quoscunque elegerint, ipsi interfint, & alia omni obseruatione custodita, quæ iam sancita est, præsentia duorum Deo amabilium episcoporum adijciatur, ut secundum se uideatur cum sua synodo rem agere: & sicut ipse rem facit creditibilem & sufficientem ei qui sub eo constitutus est, dum præsens est: ita & ipsi quæ sub eo est synodus præsens, per duos Deo amabilium episcoporum uidebitur rem præbere sanctissimam, sumentem ex huiusmodi synodo

tionibus respuendis, ad restitutionem eorum omnibus modis coartari. Sin autem uel conflata sunt uel fuerint, uel alio modo immutata uel dispersa: nihilominus uel ad ipsa corpora, uel ad ipsa precia eorum exactiorem competere, siue per in rem, siue per conditionem, siue per in factum actionem: cuius tenor in multis & uarijs iuris articulis sepe est admissus. Excepta uidelicet causa captiuitatis in locis ijs, in quibus hoc (quod abominamur) contigerit. nam si necessitas fuerit in redemptione captiuorum, tunc & uenditionem predictarum rerum diuinatum, & hypothecam, & pignorationes fieri concedimus: quoniam non absurdum est, animas hominum quibuscunque uasis uel uestimentis praeferrari: hoc obtinente non solum in futuris negocijs, sed etiam in iudicijs pendentibus. *Concordat Nouell. constitut. 7. §. ijsdem pœnis. Vbi pœnis alienationis rei ecclesiasticae expositis, subiunguntur haec uerba:* Iisdem pœnis seruandis etiam aduersus eos, qui sacra uasa contra nostram legem aut pignori dant, aut uendunt, aut conflat propter alienationem. nam & illos aequali, aut maiore pœna dignos esse sancimus, quando etiam circa sacras res & Deo dedicatas praesumpserunt impie agere: nisi tamen aliquod tale fiat, quod diximus, circa redemptionem captiuorum, ubi animae hominum liberantur à mortuis & uinculis inanimatorum uenditione uasorum. Simili uidelicet obseruatione & super alienatione ciuilitatum panum custodienda, sicut saepe diximus: eo quod tales esse panes non solum in hac felicissima ciuitate, sed etiam in magna Alexandria, & in Theopoli esse didicimus. Foritan autem tale aliquid etiam in alijs prouincijs quibusdam est. Vnde tametsi alibi quoque huiusmodi quaedam est possessio, & in illa lex seruetur, & suam obseruationem extendat. *Concordat item proposita replicationi Nouell. constit. 120. §. atque haec quidem, his uerbis:* De sacris uasis, quae ad eandem sacrosanctam regiae urbis maiorem ecclesiam, aut ad alia oratoria, ubicunque locorum nostrae reipublicae posita, pertinent, generaliter disponimus, ut non aliter haec uendantur, opponanturue pignori, quam pro captiuorum redemptione. Sanè si plura uasa in una aliqua memoratarum uenerabilium domuum sint, quae necessarium de se uel non praebent, & usufruentur, ut eiusmodi uenerabilis locus aere alieno grauetur, neque suppetant aliae res mobiles, ex quibus aere alienum restitui debeat: licetiam eis damus, ut confectis (sicut superius dictum est) aedificiorum monumentis, quae uasa superuacua inueniuntur, ea ut alijs uenerabilibus locis,

quae his opus habent, uendant, aut consent, & similiter uendant, preciumque eorum ad dissoluendum aere alienum conferant, ne res immobiles alienentur.

Sexta exceptio est: Nisi rescripto Imperatoris alienatio sit confirmata. Haec exceptio reprobatur Nouell. constit. 7. §. quia uerò, his uerbis: Quia uerò uerisimile est, quempiam etiam in circumuentionem huius legis tentare pragmaticas sacras formas accipere, tale aliquid eis agere permittentes, & hoc prohibemus in omni persona maiore uel minore, siue in cingulo constituta, siue horum qui circa nos sunt, siue aliorum quispiam inter populos habitantium. Et sancimus, nulli penitus licentiam esse, talem quempiam pragmaticum proferre typum, neque ex hoc accipere aliquid de sanctissimis ecclesijs compendium, aut de monasterijs, aut prochijs, aut alijs uenerabilibus collegijs immobilium rerum. Sed & gloriosissimo quaestori pœnam imminere centum librarum auri, si quid tale distauerit, simul & suscipientibus insinuationem talis cuiuspiam sacrae formae gloriosiss. iudicibus, aut alijs quibusdam eandem imminere pœnam, & tabelliones succumbere Leonis pie memoriae constitutioni, si confecerint tale aliquod instrumentum, & Deo amabiles episcopos, aut uenerabiles economos, sine periculo refutare huiusmodi sacras pragmaticas formas, magis autem cum periculo suscipere & agnoscere: quia circa ipsum sacerdotium periculum sustinebunt, si negligentes has leges, quae ita sunt, pragmaticas sequantur formas. Oportet enim ea quae communiter & generaliter ad omnium utilitatem sanciantur, potius ualere, quam ea quae circa aliquos studentur agi ad corruptionem communium legum.

Septima exceptio est: Nisi ob debitum res ecclesiastica alienetur. Haec exceptio approbatur simul & distinguitur Nouell. c. 46. his uerbis: Nuper scripsimus legem de sanctissimis ecclesijs omnibus, & monasterijs, & reliquis uenerabilibus domibus, nullam eis rerum immobilium alienationis licentiam permittentem. Videbamus enim causam effusam, & paulatim ad alios ecclesiasticas migrantem possessiones, neque precijs solutis dignis, neque opere inuitabili imminente alienatis, sed etiam contra positas iam leges decies millies circumuentiones factas. Quocirca primam perimentes uiam, omnibus similiter inaccessibiles contra eas facimus circumuentiones. Sed hinc plerique quidem sanctissimarum ecclesiarum, aliarumque uenerabilium domuum, utilitatem habuerunt, nullo possessiones has minuere praesumentem. occurrit tamen etiam aliquid difficile. debita enim, aut longo

longo tempore constituta, aut etiam postea ex quadam necessitate, & maxime per fiscales occasiones eis accidentia, ad alienationis necessitatem sacras perduxerunt domos. Mobili enim non extrante substantia sufficiente, periclitabantur in nouissimam uenire necessitatem, harum praesules neque uenire potentes, neque unde debita soluerent habentes. Sed pro talibus quidem debitis posse pro solutione creditoribus dari possessiones ecclesiasticas, tamen cum competenti subtilitate & obseruatione facienda solutione, iam saepe permisimus, sicut neque palam hoc nostra prius permisimus lege. Si uerò non priuatus aliquis est creditor, sed praeminet fiscus, & exigit debita, est autem inopia pecuniarum, accipere uerò immobilem possessionem impossibile est fiscum: hic relaxare aliquid, subtilitati legis competere iudicauimus. Et si qua necessitas huiusmodi fiat, etiam alienatione sine re prospeximus. Sancimus igitur, si sanctarum aliqua ecclesiarum, aut reliquarum colendarum domuum, fiscales debeat functiones, & unde facta horum redditionem, non habeat: conuenire omnes in unum, & qui in clero sunt, & Deo amabilem episcopum eius ciuitatis, insuper & metropoleos, & sacris propositis eloquijs causam examinari: & si non apparuerit ullus quaestus circa alienationem immobilis rei, ualens soluere fiscale debitum, tunc licentiam esse eis, sententia tali procedente, & decreto celebrato apud prouinciae iudicem, etiam possessiones immobiles contingere, & eas alienare ad solutionem debiti, ementibus quidem in fiscum solutibus, & de suscepta inde percipientibus, & subeuntibus fiscale debitum, & cautelam inde habentibus, & nihil metuentibus primitus positam legem, constitutis & fiscalibus de susceptis & insinuatibus inter monumenta gestorum, deponentibus his qui fecerunt eam, ut & apud sanctissimas ecclesias soluerentur clara de suscepta, eo quod fiscalia soluta sint tributa, & omnia secundum nostram legem gesta sint non potentibus aliquibus fingere fiscale debitum, & ita ad alienationes immobilium rerum accedere, ideo etiam & decreti factionem permisimus, ut & fiscale debitum in testimonio pendatur, & ex quantis descendit temporibus, & quoniam non pecunij solutum est, sed in necessitatem alienationis uenit, ut ueritas undique quidem protestata sit, omnibus coram sacris Euangelijs agendis: scientibus & episcopis, & clericis, & alijs omnibus, quia Deus respicit quae geruntur ab eis, & si quid egerint per dolum, aut lucrum, aut machinationem, hoc in suis recipient animabus uiuentes ac

morientes. Si uerò priuatus aliquis creditor fuerit, possit secundum pro soluto schema accipere immobiles possessiones: hoc quoque decreto faciendo, pro mensura uerò eorum debitorum assignandis eis possessionibus. Si uerò fiscale debitum fuerit, potentibus eis ad alienationem immobilium accedere secundum priorem obseruationem, ut nihil desit, neque subtilitatis, neque communis utilitatis. His autem uniuersis sanctissimam maiorem ecclesiam felicissimae huius urbis, & eius confinia, & orationum domos, quarum ipsa curam suscepit, omnibus excipimus modis: quae iam de hoc sancita sunt à nobis, in sua uirtute durantibus. Si autem & aliqua monasteria sub eadem sanctissima maiore ecclesia sint, nec ea sub praesentem facimus legem, forinsecus in prouincijs eam constituentes solum, in quibus multa quidem est inopia pecuniarum, per quam sanctissimae ecclesiae soluere per pecunias debita non ualuerunt. Tua igitur celsitudo, quae placuerunt nobis, cognoscens, secundum hoc procedere super sacris rebus alienationes custodiat. *Concordat Nouell. constit. 14. §. quia igitur, his uerbis:* Quia nuper scripsimus legem, medentes his quae de ecclesiasticis alienationibus sunt, & uolentes (siquidem publicum debitum sit) posse eas alienare cum omni subtilitate secundum legis obseruationem: si uerò priuatum debitum est, pro soluto dare rem immobilem, & in nullo uideri offendere positam legem, quae omnem alienationem prohibet, etiam illud adijcimus. *Concordat item Nouell. constit. 67. §. quoniam uerò, his uerbis:* Quoniam contingit iam nos sanxisse, ut si qua in prouincijs alienatio rei immobilis ecclesiasticae facienda est, secundum decretum hanc procedere, sicut dudum prolata à nobis constitutio dicit: agi uerò decretum non solum praesente Deo amabili episcopo ciuitatis, eiusque clero, sed etiam metropoleos episcopo: necnon & illud insuper est sancitum, ut si metropoleos sanctissimus episcopus futurus est, uenire dare, siue eius ecclesiae sanctissimi economi, quid oporteat fieri: etiam hoc adijcimus, ut duo ex synodo quae sub eo est, Deo amabilium episcoporum, quoscumque elegerint, ipsi intersint, & alia omni obseruatione custodita, quae iam sancita est, praesentia duorum Deo amabilium episcoporum adijciatur, ut secundum se uideatur cum sua synodo rem agere: & sicut ipse rem facit credibilem & sufficientem ei qui sub eo constitutus est, dum praesens est: ita & ipsi quae sub eo est synodus praesens, per duos Deo amabilium episcoporum uidebitur rem praebere sanctissimam, sumentem ex huiusmodi synodo

synodo testimonium. *Concordat item Nouell. c. 120. §. sed & hoc, cum sequentibus, his uerbis: Sed & hoc de uenerabilibus domibus disponere nobis uisum est, ut si quæ ex ipsis, siue pro tributis publicis, siue ex alia necessaria ei domui causa, debitis reddantur obnoxia, neque fieri possit, ut ex mobilibus rebus ea debita dissoluantur, primo quidem loco creditori res immobilis in speciale pignus dator, ut collectis eius fructibus, reputet eos sibi partim in ipsam creditam pecuniam, partim in usuras non maiores quadrantibus legitimæ centesimæ. Si eo modo debitum dissoluere nequeant: iubemus, ut ab his quidem, qui à sanctissimis ordinantur patriarchis, siue metropolitanis, siue episcopis, siue archimadræ fuerint, siue orphanotrophi, siue prochorothi, siue xenodochi, aut nosocomi, aut aliarum uenerabilium domuum dispensatores, apud ipsos sanctissimos patriarchas, à quibus ordinantur aut promouentur, actorum monumenta conficiantur, & cum iureiurando dispensatorum, & consensu maioris partis eorum, qui in his obeunt ministeria, debitum insinuetur, quod quæ ex re mobili id ipsum dissolui nequeat. Hi uero qui à metropolitanis episcopis ordinantur, siue episcopi sunt, siue archimadræ, siue orphanotrophi, siue prochorothi, aut aliarum uenerabilium domuum dispensatores, consimiliter apud ipsos metropolitanos episcopos huiusmodi monumenta conscribunt. Apud illos item episcopos, qui uel à patriarchis, uel metropolitanis episcopis ordinantur, & habent sub iurisdictione sua aut monasteria, aut prochia, aut xenonas, aut nosocomia, aut alias uenerabiles domos, simili modo monumenta conficiantur: ita tamen, ut siue apud patriarchas, siue apud metropolitanos, siue apud alios episcopos id genus monumenta conficiantur, nullum pro ijs dispendium aut sumptum uenerabiles domus sustineat. Propterea enim uolumus, ut decæterò apud prouinciarum præfides, aut locorum defensores, à memoratis personis seu domibus eiusmodi monumenta conficiantur, ne quod exinde sustineant dispendium. Simulatque uerò hæc ita apud memoratos sanctissimos patriarchas, & metropolitanos, aut alios episcopos secuta fuerint: tunc prædicti æ alieno oppressæ uenerabilis domus dispensatores per uiginti dies scriptum aliquod in publico ciuitatis loco proponito, & eo modo rem immobilem emere uolentes prouocant, ut qui plus præbiturus est, is cæteris præferatur. Quæ si omnia ita processerint, celebrator uenditio, precio rei omnibus modis pro ære alieno dando, ut emptor non a-*

liter eam rem firmiter tenere possit, nisi precium pro ipso soluat debitum, & hoc expressè cum iureiurando in synographam emptionis describatur, quod quæ nihil ad læsionem uel circumscriptiorem uenerabilis domus fiat. Si prædicto modo eius rei uenditor non fuerit inuentus, iubemus, ut cui ab aliqua prædictarum domuum debetur, is eo iure, quod pro soluto dicitur, hæc ipsam possessionem capiat, iusta & exquisita æstimatione iniita, addita item precio decima parte totius æstimationis ad eandem quantitatem, capiatque rem creditor pro soluto, firmo eam dominio possessurus: ita tamen, ut dispensatores debito oppressæ uenerabilis domus, & maior pars in ea ministrantium huiusmodi uenditionibus cōsentiant. Quæ uerò immobilis res in hoc traditur, ea non ad optionem creditoris, sed æquabili medietate partim inter fertiles, partim inter steriles uenerabilis domus possessiones, & harum redditus, neque non tributorum, & reliqui status ac qualitatibus detur. *Hæc de septima exceptione sint dicta.*

*Octaua exceptio est: Nisi pignori obligetur res ecclesiastica. hæc enim alienationis species subsistit, quæ exceptio approbatur Nouell. c. 120. §. quod si usueniat, his uerbis: Si usueniat, ut aliqua prædictarum uenerabilium domorum nomine publicorum contributionum, aut ob quamlibet aliam uenerabili domui incidentem necessitatem indigeat pecunijs, licitum est huius dispensatoribus immobilem rem obligare, & in speciale pignus dare, ut creditor ipsam res possideat, & inde fructus colligat, eosque sibi tam in ipsam creditam pecuniam reputet, quam etiam in usuras, non ampliores quadrantibus legitimæ centesimæ. Si uerò æs alienum eius uenerabilis domus antistites dissoluerint, aut creditori satisfactum sit ex fructibus, recurrit ea res denuò ad uenerabilem domum, unde & data fuit. *Concordat d. c. 120. §. sed & hoc, cuius uerba uide paulò superius except. prox.**

Nona exceptio est: Nisi ecclesiæ aut alij uenerabili domui res sit permutata. Hæc exceptio approbatur Nouell. c. 54. §. & per quandam, his uerbis: Per quandam inuitabilem occasionem, & utilem danti & accipienti uenerandæ domui, hoc est, aut ecclesiæ ad ecclesiam, aut prochio ad prochiu, aut xenodochio ad xenodochiu, aut simpliciter uenerabili domui ad aliam reuerendam domum, hoc est, aut ecclesiæ ad prochium, aut monasterio ad uenerandam domum, aut xenodochio, aut nosocomio, aut alijs ad ecclesiam, aut alterutrum, aut unum horum, quæ prius à nobis sunt dinumerata, aut alteri cuilibet uenerabili domui, licentiam damus præfulibus horum monasteriorum per

per hanc legem commutationem facere, & hoc ualere: & non solum Imperium (sicut prior dabat lex) licentiam habere commutare, sed etiam uenerabiles domos, quæ regi omnium Deo dedicata sunt: si tamen, ut etiam decretum interponatur cum omni subtilitate & iureiurando, & apud locorum metropolitanum hoc consideretur: & si reuera probatum fuerit cum iureiurando, quia utile est utriusque parti hoc agi, ratum esse & ualere, & non egere neque speciali iussione, neque pragmatico diuino typo, reuerentibus quippe his qui ad talia conueniunt, magni Dei iudicium, si quid præuicari fuerint horum quæ competunt, aut quoddam colludium fiat, aut aliquod præter utilitatem utriusque geratur partis, nam male dicta his omnium terribilissima imminere, tam quæ inferunt eloquia diuina peccantibus, quam quæ nunc eis disposita sunt. Si quid autem prætermittatur, & postea demonstretur malignè factum, pro non facto erit. Excipimus etiam hac lege sanctissimam maiorem ecclesiam, sicut etiam priore. Illam namque in priore prohibitione alienationum stare uolumus: quoniam & hoc ipsis gubernatoribus eius sanctissimis uiris uidetur. *Concordat Nouell. c. 120. §. hoc quoque, his uerbis: Hoc quoque iubemus, ut excepta sacrosancta regie urbis maiore ecclesia, & uenerabili orphanotrophio, & xenonibus & prochijs in urbe regia aut territorio eius existentibus, liceat omnibus sacrosanctis ecclesijs, & uenerabilibus domibus, neque non etiam monasterijs, tam in urbe regia, quam in diuersis prouincijs positis, permutationes inter se reuerenter facere, cum utriusque uenerabili domui conseruatur indemnitas, consentientibus in hunc contractum, siue interueniente scriptura, siue per cōfessiones apud sancta Dei eloquia propositas, non solum utriusque uenerabilis domus dispensatoribus, sed etiam maiore parte eorum qui ibi ministerium habent.*

Decima exceptio est: Nisi res ecclesiastica locata sit. hæc enim alienationis species subsistit, quæ exceptio approbatur Nouell. consil. 120. §. locationes, his uerbis: Locationes ab iisdem uenerabilibus domibus contrahi concedimus, ad quotcūque annos contrahentibus placuerit, qui tamen triginta annorum spacium non transcedant.

Undecima exceptio est: Nisi res alienata inutilis sit, & multis præstationibus publicis grauata. Hæc exceptio approbatur Nouell. c. 120. §. porro si qua, his uerbis: Si qua prædictarum uenerabilium domuum, tum in regia urbe, tum in prouincijs existentium, excepta sacrosancta regie urbis maiore ecclesia, possessionem habeat mul-

tis præstationibus publicis gratuita, ex qua nullus reditus inferatur uenerabili domui licentiam præbemus eius uenerabilis domus dispensatoribus, ut talem possessionem, quocumque uelint modo, ad eius uenerabilis domus utilitatem alienent: monumentis uidelicet & in hac alienatione apud eos conficiendis, à quibus huiusmodi locorum dispensatores promouentur aut ordinantur: & ad sanctas scripturas iuribus tam eiusmodi uenerabilis domus antistibus, quæ maiore parte eorum qui ibi ministeria obeunt, quod neque per proditionem, neque per gratiam, neque qualibet circumscriptiōne fiat alienatio, sed ut indemnitas ei uenerabili domui conseruetur.

*Duodecima exceptio est: Nisi in redemptionem captiuorum alienetur. Hæc exceptio specialis certarum domuum approbatur simul & distinguitur Nouell. c. 120. §. sacrosanctis, hisce uerbis: Sacrosanctis ecclesijs Odessi & Tomensis ciuitatum permittimus, ut res immobiles pro captiuorum redemptione alienent, nisi ea conditione quæpiam ipsis possessiones datæ sunt, ne ullo pacto alienent. *Concordat Nouell. consil. 65. in prim. his uerbis: Relicta ecclesiæ Mysiæ ad redemptionem captiuorum, & pauperum sustentationem uenduntur, si longius ab eo loco in ædibus aut uineis consistant: ut tamen, qui ea reliquit, ex uenditione relictorum iusserit erogationem fieri. *Concordat s. except. 5. repl. 3. dupl. 1.***

Decimatercia exceptio est: Nisi legatum ecclesiæ sit relictum, quod longè ab ista ecclesia abest. quæ exceptio approbatur simul & distinguitur Nouell. consil. 131. §. si legatum, his uerbis: Si legatum annuum cuiuscumque uenerabili domui relictum fuerit, siquidem hi qui hæc dare iussi sunt, aut locus ex quo id præstari iustum est, in eadē aut uicina prouincia est, iubemus, ne quomodo tale legatum alienetur. Sin loca aut personæ, ex quibus aut à quibus hoc dari iustum est, in remotioribus sint partibus: tunc integrum illis esto, quibus id relictum est, ut si obligata etiam pars consentit, legatum permurent, & uicinum aliquem pro hoc reditum capiant uberem, & cum accessione, quæ non minus quarta relictæ quantitatatis parte continet, & neque multis publicis præstationibus onustum. Sed & si uendere tale legatum uoluerint, non minus precij nomine capiant, quam ex tali legato per triginta quinque annos colligatur: ita tamen, ut eiusmodi precium ad utilitatem prædictæ uenerabilis domus procedat, cui relictum est.

Decimaquarta exceptio specialis proponitur in ecclesia Hierosolymorum, Nouell. c. 120. §. hoc quoque, his uerbis: Hoc quoque concedimus, ut sacrosancta

sancta Hierosolymorum ecclesia licentiam habeat, domos ad se pertinentes, & in ipsa sancta ciuitate positas, uendere: sed non minore precio, quam quantum ex ipsis pensionibus per quinquaginta annos possit colligi, ut ex harum precio meliores redditus comparentur.

De replicationibus precedentium exceptionum generalioribus.

Hactenus exceptiones alienationis rerum ecclesiasticarum prohibitae propositae sunt, quarum aliquot sunt replicationes generales nunc ordine proponenda.

Prima replicatio generalis haec est: Nisi non solenni decreto & iuramento precedente, facta sit alienatio, quae replicatio approbatur Nouell. c. 67. §. quoniam uero, cuius uerba cum legibus concordantibus uide §. except. 7. Sed & concordat Nouell. c. 120. §. uerum enim uero, his uerbis: Emphyteuses, & hypothecae, & quinquennium excedentes locationes contra uolumus, à sacrosancta quidem regia urbis maiore ecclesia, sententia & consensu beatis. huius archiepiscopi & patriarchae: iurantibus ipso praesente & chartularijs, & Dei amantissimis eius sacrosanctae maioris ecclesiae economis, quod is contractus non ad fraudem & circumscriptiorem eius iurium fiat. In alijs autem uenerabilibus domibus, si quidem chartularij sint, iuranto & ipsi consimili modo praesente uenerabilibus domus antistite: si chartularij non sint, ipsi uenerabilium domorum antistites propositis sacrosanctis Euangelij contractum celebrant, describentes in talia instrumenta cum iure iurando, quod contractus ad laesionem aut circumscriptiorem uenerabilis domus non fiat. Concordat d. c. 120. §. & quidem si, usq; ad §. quae uero de collapsis, hisce uerbis: Si sacrosanctae sint ecclesiae, &c.

Secunda replicatio est: Nisi dispensatoribus ecclesiarum, parentibus illorum, aut liberis, cognatis, aut adfinibus, alienatio sit facta. Haec replicatio approbatur Nouell. c. 120. §. economis, his uerbis: Oeconomis, & orphanotrophis, & reliquarum uenerabilium domuum dispensatoribus, atque insuper omnium chartularijs, & horum parentibus simul & liberis, & alijs uel genere ipsis, uel iure adfinitatis coniunctis interdiciamus, ne emphyteuses, aut locationes, aut hypothecae rerum ipsidem uenerabilibus domibus competentium, uel per se, uel per interpositam personam percipiant: scituris ipsis, quod si quid eius generis factum sit, non solum hoc inualidum erit, sed etiam uniuersum patrimonium ipsorum, tam accipientium, quam economorum, & chartulariorum, & dispensatorum, quibus hi praedicto modo coniuncti sunt, post ipsorum mortem ad uenerabilem domum, unde rem susceperunt, per-

uenire iubemus. Concordat d. c. 120. §. qui economis, hisce uerbis: Oeconomis & dispensatoribus & chartularijs quarumcunq; uenerabilium domuum, neque non eorum parentibus ac liberis, & alijs qui genere aut adfinitatis iure illis coniuncti sunt, locationes, uel emphyteuses, uel emptiones, uel hypothecae rerum immobilium ad eas uenerabiles domos pertinentium subire, uel per se, uel per interpositam personam, quemadmodum & in ijs qui in regia urbe sunt, ipsidem poenis interdiciamus. Concordat item Nouell. c. 7. §. his solis, his uerbis: Si uoluerint quaedam sub propria gubernatione habere Deo amabiles economi, aut aliorum praefules collegiorum nulli horum qui in potentatu sunt, neque secundum sacram pragmaticam formam, licentiam esse cogere eos, aut per conductionem, aut per emphyteusin hactradere ei qui hoc agit, & sacre legi subiacere poenae, & omnibus multis, quae hac nostra lege sacra continentur, & supplicij.

Tertia replicatio est: Nisi ipsum monasterium alienetur. Haec replicatio approbatur d. const. 7. §. quia uero, his uerbis: Quia cognouimus aliquod personum delictum factum & apud Alexandrinos & Aegyptios, iam autem & in alijs quibusdam Imperij locis quosdam praesumere uel ipsa uenerabilia monasteria uendere, aut permutare, aut donare, in quibus & altare collocatum est, & sacrum exhibitum ministerium, quale moris est in sanctissimis ecclesijs celebrari: quippe sacris lectionibus scripturis, & sacrosancta & ineffabili communione tradita, & monachica illic facta habitatione, ita ut haec mutarentur ex sacra & Deo amabili figura ad priuatam mansionem & statum: haec omnino decetero fieri prohibemus, nulli hominum permittentes haec delinquere: sed etiam factum infirmum omnibus declaramus modis, & preciorum casum imponimus accipientibus, & uenditorem quoque damnificamus & rei casu & precij amissione, sanctiss. ecclesiae eius loci & uenerabilibus monasterijs hoc tribuentes, quatenus ipsi prouideant, ut quod male alienatum est, rursus ad monasticam reuertent figuram: neq; hypotheca super his ualente, sed etiam ipsa infirmanda, & rursus sacro ministerio assignanda. Concordat Nouell. c. 120. §. quia uero cognouimus, his uerbis: Quia cognouimus, &c.

Quarta replicatio est: Nisi res quae ab imperatore ad ecclesiam peruenit, alienetur. Haec replicatio approbatur Nouell. c. 120. §. quae uero, his uerbis: Quae res à domo Imperiali ad quamcumque uenerabilem domum peruenierunt, aut posthac peruenturae sunt: eas nullo modo uendere, aut pignori opponere, aut permutare, aut omnino alienare

alienare concedimus, neque si uenerabiles id domus inter se faciant.

DE EVENTIS ET POENIS alienationis rerum ecclesiasticarum.

Quae sint euentus & poenae alienationis rerum ecclesiasticarum, patet ex ijs quae hactenus propositae sunt, praesertim ead. reg. in princ. Sed & describuntur ea copiosius Nouell. c. 7. §. quia uero Leonis, usque ad §. issidem poenis, hisce uerbis: Quia Leonis pie memoriae constitutio poenas penè solummodo in uenditiones decreuit, nos autem interdiximus non uenditiones solum, sed etiam donationes, & permutationes, & perpetuas emphyteuses, & pignorum dationes in rebus immortalibus: uidemus autem, quosdam sic amatores periculi constitutos, ut praesumant ad ea quae interdicta sunt, accedere, & circumuentionem facere legibus ex uoluntate & praesumptione quam habent, & quae omnibus modis interdicta sunt, & quae forsitan deducunt homines ad mortem qui id agunt: propterea necessarium existimauimus, in unoquoque contractu etiam certam statuere poenam: his scilicet poenis, quae postea sunt aduersus economos ex constitutione praedicta pie memoriae Leonis, similiter & nunc imminentibus economo, aut xenodochio, aut nosocomio, aut brephotropho, aut abbati, aut abbatissae monasterij, aut asceterij, secundum quod prius dispositum est. Si quis igitur emere praesumpserit rem ecclesiasticam aut prochicam, cadat quidem mox praesidio, & exigatur aut res quam accepit, cum omni medij temporis incremento: & contra sanctissimam ecclesiam quidem, aut uenerabilem domum, nullam omnino habeat actionem: contra uenerabiles uero economos, aut qui omnino uendiderunt, in proprijs eorum substantijs ex contractu habeat actionem, ut etiam non per Dei timorem, tamen metu suae substantiae segriores circa uenditione fiant. Si quis autem per donationem accipere praesumpserit rem ecclesiasticam aut prochicam, & ipso quod datum est, omnino cadat, & aliud tantumdem ex sua substantia repenset sanctissimae ecclesiae, aut uenerabili domui ex qua hoc suscipit: ut quam nifus est ingerere contra eam nouitatem, suam exercens malignitatem, eam ipsemet in proprijs bonis sentiat. Si autem permutatio in quibusdam personis fiat, praeter solum Imperium, sicut praediximus, & qui permutatione accepit, subiacet poenae, & data sibi rem amittat, & recurret rursus haec ad uenerabilem domum, unde progressa est, & quod pro compensatione dedit, maneat apud uenerabilem domum: & quia accesserit ad causam legi con-

trariam, cadat utroque iuste, & secundum hoc poenae subdatur, secundum quam & proprijs cadat, & quod sperauit non adquirat, etiam hic actione ei seruata in propria substantia eorum, qui contractum cum eo celebrauerunt. Si autem creditor in pignore corporali elegerit accipere rem immobilera ecclesiasticam, aut prochicam, in domibus forsitan, aut suburbanis, aut agris, aut hortis, aut ciuilibus panibus, aut rusticis mancipijs, & dederit aurum: ab hoc cadat creditor, & quae mutuum acceperit sanctissima ecclesia, aut uenerabilis domus, quod mutuum est aurum lucro habeat, etiam hic contra celebrantem mutuum economum, aut xenodochum, aut brephotrophum, aut praesulem monasterij, aut asceterij, aut aliorum uenerabilium collegiorum, creditori actione manente: his omnibus etiam in abbatissis mulieribus asceteriorum aut monasteriorum ualentibus. Si enim omnino sanctiss. ecclesijs, aut alijs uenerabilibus domibus credito opus sit, idque forte aut in necessariam quandam & inuitabilem occasionem, & praeter quam non poterit quod imminet adimpleri, aut in aliam causam utilissimam sanctissimae ecclesiae consistentem, licebit praepositis earum usque ad generalem hypothecam stare, & nullum speciale pignus creditoribus praebere. Si uero perpetuam etiam quispiam emphyteusin accipere praesumpserit, quod non licet, aut temporalem quidem, non tamen secundum huius nostrae legis obseruationem: etiam sic cadat quidem de emphyteusi, & quod datum est, maneat apud uenerabilem domum. Debebit autem continuè & post casum emphyteumatos soluere, quantum soluturus erat, si secundum legem emphyteusin subijisset, nihil apud eum manente ex rebus pauperum, quae frustra per emphyteusin datae sunt. Haec igitur omnia custodiantur praedictis subiecta poenis, neq; rebellionibus praesumentibus instrumentis talibus ministrare, sed usq; metuentibus exilium, ex quo nunquam reuertantur, nec si sacra hoc praebent forma, neque iudicibus uel dictare talia instrumenta praesumentibus, uel facta suscipere, & gestis monumentorum ea firmare, ne etiam ipsi & cinguli ac dignitatibus & substantiae casum secundum Leonis constitutionem sustineant. Concordat Nouell. c. 120. §. si contra ea, usq; ad §. fin. cuius uerba cum alijs legibus concordantibus uide §. ead. reg. in princ.

DE REBUS ECCLESIAE in specie. Cap. IX.

Hactenus de rebus ecclesiasticis in genere dictum est: nunc de quibusdam rebus tam corporalibus quam incorporalibus et privilegij in specie est dicendum.

I. DE MONASTERIO ET oratorio edificando.

8. ANTECEDENTIA AEDIFICATIONEM MONASTERIJ uel oratorij.

I. Regula, De loco consecrando, proponitur Nouell. c. 5. §. illud igitur, his uerbis: Illud ante alia dicendum est, ut quocunq; tempore, & quocunq; loco quis edificare uenerabile monasterium uoluerit, non prius licentia sit hoc agendi, quam Deo amabilem locorum episcopum aduocet. At ille extēdat manus ad cœlum, & per orationem locum consecret Deo, figens in eo salutis nostræ signum (dicimus autem adorandam, & uerè honorandam crucem) sic inchoet ædificium, bonum utiq; quoddam in hoc & decens fundamentum ponens. Hoc itaq; principium piæ uenerabilium monasteriorum fabricæ fiat. Concordat Nouell. c. 67. §. 1. his uerbis: Sancimus, ut ante omnia quidem illud peragatur, ne quis licentiam habeat uel monasterij, uel ecclesiæ, uel oratorij ædificationē incipere, priuquam Dei amantissimus ciuitatis episcopus interueniens in loco preces fundat, & publico illuc processu instituto crucē figat, & factum omnibus manifestum reddat. Multi enim simulantes se oratoria fabricaturos, suis obsequuntur affectibus & morbis animi, nō ut orthodoxarum ecclesiarum, sed illicitarum speluncarū conditores sint. Concordat item Nouell. c. 123. §. illud igitur, his uerbis: Illud ante cœtera dicendum, ut per omne æuum & ubique terrarum nostri Imperij, si unquam aliquis uenerabile monasterium edificare uoluerit, non prius eius agendi licentia sit, quam Dei amantiss. locorum episcopum accersat, qui & manus in cœlum protendat, & prece sua locum Deo consecret, fixo in eo salutis nostræ signo (nempe adorandam illam, & uerè preciosam crucem dicimus) sicq; ædificationi detur initium, cum præclarum illud & condecens fundamentum iecerit. Atque hoc quidem principium piæ uenerabilium monasteriorum extruentionis esto. Concordat item Nouell. const. 121. §. præterea si quis, hisce uerbis: Si quis uoluerit uenerabile edificare oratorium, aut monasteriū, non aliter ædificationem incipito, nisi locorum religiosiss. episcopus preces illic profuderit, & preciosam crucem fixerit.

II. Regula, De liberatione cum episcopo loci habenda, & sufficientibus sumptibus ordinandis, proponitur Nouell. c. 67. §. deinde, his uerbis: Deinde ne aliter de nouo ecclesiam ædificet, quam cum Dei amantissimo episcopo ea de re uerba faciat, & tam ad incendenda luminaria & ad sacrum ministerium, quam ut ædes facta tecta

habeatur, & ad sustentationē eorum quibus uacent & adsideant, certū pecunię modū finierit. Ac si sufficere uideatur, ut prius eorū quæ deputanda sunt, donationem celebret, tum demum sacra ædem extruat. Cæterum si cum quis ad id non sufficiat, nihilominus tamen cupiditate & amore comparandi nominis, ut scilicet & ipse ecclesiæ conditor appelletur, hoc uelit facere: quia multæ sunt hinc inde tā in hac regia urbe, quam in prouincijs ecclesiæ, in quibus tametsi cōuenienter omnia obeantur ministeria, tamē periculum est ne præ uetustate concidant, aut etiā paruæ existunt, aut minore ornatu quam cupiant hi qui sacra in ijs tractant manibus: licebit sanè ei unā ex huiusmodi ecclesijs desumere, & hanc ex ædificare, hic quoq; cum scientia & consensu Dei amantis orthodoxorū episcopi ea re consicienda. Ita enim futurū est, ut & sacre ædis conditor appelletur, neq; de suo præterea quidquā sumptus addat, sumptibus pro more iam ad hoc deputatis suppeditandis ab his, qui prius quoque eas erogationes faciebant.

2. QVOMODO AEDIFICANDUM MONASTERIUM, seu qua forma?

Definitur hæc questio Nouell. c. 133. §. et primum quidem, cuius uerba uide §. lib. eod. cap. 2. reg. 10.

3. QVANDO AEDIFICANDUM?

Definitur hæc questio Nouell. 133. §. si quis uenerabile, his uerbis: Si quis uenerabile oratorium, aut xenonē, aut prochium, aut orphanotrophium, aut nosocomium, aut aliā uenerabilem domū extrui in ultima uoluntate dispo fuerit iubemus, ut oratoriū intra quinque annos perficiatur, prouidentia locorū episcopi & ciuilibus magistratus: xenonē uerò, aut prochiū, aut alia uenerabilis domus intra unū annum extruatur. Si intra annū hæredes xenonem, aut quacūq; uenerabilem domū, quam testator extrui disposuit, nō fecerint iubemus, ut domū ij uel emant, uel conducant, ubi iussa queant exequi, tantisper dum eiusmodi uenerabilis domus absoluat.

4. DE COEPTO opere finiēdo proponitur d. c. 131. §. certē qui semel, his uerbis: Qui semel coepit uel nouum oratoriū extruere, uel uetus renouare, omnibus modis à beatiss. locorū episcopo, & œconomis eius, magistratūq; ciuili cōpellitor uel ipse, si superit, uel eo mortuo, hæredes eius coeptum opus perficere.

II. DE TEMPLIS.

De his claudendis proponitur l. 1. in prim. C. de sacrific. paganorum, his uerbis: Placuit omnibus locis atq; urbibus uniuersis claudi prorsus templa, & accessu uetito omnibus licentiam delinquendi perditis abnegari.

III. DE ORNAMENTIS templorum.

De his seruandis proponitur l. scilicet. 3. C. d. tt. his uerbis: Sicut sacrificia prohibemus, ita uolumus publicorum operum ornamenta seruari. ac ne sibi aliqua autoritate blandiantur, qui ea conantur euertere: si quod rescriptum, si qua lex fortè præteritur, abreptæ huiusmodi chartæ ex eorū manibus ad nostram scientiam referantur.

III. DE RELIQUIIS APOSTOLORUM & martyrum.

I. Regula, De his non distrabendis, proponitur l. nemo. 3. C. de sacrosanctis ecclesijs, hisce uerbis: Nemo martyres distrahat, nemo meretur.

II. Regula, Ne reliquie martyrum ad loca profana transferantur, proponitur l. decernimus. 26. C. de episcopis & clericis, hisce uerbis: Imp. Leo A. Iuliano PP. Decernimus, ut posthac neq; monachi, neq; quicunq; alij cuiuslibet status atq; fortunæ in ædes publicas, uel in quacūque loca populi uoluptatibus fabricata uenerabilem crucē, et sanctorū martyrum reliquias illicite inferre conentur, uel occupare audeant ea quæ ad publicas causas, uel ad populi oblectamenta constructa sunt. Cum enim religiosæ ædes nō desunt, possunt ibi, consultis prius (ut oportet) religiosiss. episcopis, reliquias martyrum non quorundā usurpatione, sed arbitrio reuerendissimorū antistitum collocare. Ideo patientiā & modestiam suam, quam leges nostræ, & publica disciplina, & ipsorum monachorum nomen exposcit, studiose unusquisque tam monachus, quam cuiuslibet alterius professionis retineat, & perpetuo obseruari procuret.

V. DE SEPVLCHRIS APOSTOLORUM & martyrum.

Ne alius in ijs sepeliatur, præcipitur l. 2. C. de sacrosanctis eccles. his uerbis: Nemo Apostolorum uel martyrum sedem humanis corporibus existimet esse concessam.

VI. DE CRUCIBVS.

Vbi hæ reponendæ, & quis illarum usus, proponitur Nouell. c. 123. §. omnibus autem. ibi: sed & uenerabiles, his uerbis: Uenerabiles cruces, cum quibus sacerdotes in supplicationibus ingrediuntur, non alibi quam in uenerabilibus locis reponuntur: & si quando usus postulerit ad celebrandas supplicationes, tunc solum ipsas cruces hi qui ex more eas portare solēt, accipiunt, & cum episcopis ac clericis supplicationes celebrant: hæc custodientibus sanctissimis locorū episcopis simul & ipsis clericis, neque non ibi locorum magistratibus.

VII. DE SIGNO CRVCIS.

De eo humi non pingendo neque sculpendo, præcipitur l. unica. C. nemini licere signum saluat. his uerbis: Cum sit nobis cura diligens, per omnia su-

permi nominis religionē tueri: signum saluatoris Christi nemini licere uel in solo, uel in silice, uel in marmoribus humi positum insculpere, uel pingere: sed quocunq; reperitur, tolli: grauisima pœna mulctandis, si qui contrarium statutis nostris tentauerint: specialiter imperamus.

DE PRIVILEGIIS ECCLĒSIE. Cap. X.

Prima regula: Confirmatur priuilegia ecclesiæ l. priuilegia. 12. in princ. C. de sacros. ecclesijs, hisce uerbis: Imp. Valentin. & Martianus. A. A. Priuilegia, quæ generalibus constitutionibus uniuersis sacrosanctis ecclesijs orthodoxæ religionis retrò principes præstiterūt, firmata & illibata in perpetuum decernimus custodiri. Concordat l. decernimus. 15. C. eod. tt. his uerbis: Imp. Leo & Anthemius AA. Decernimus, ut antiquatis ac infirmatis funditis ijs, quæ contra ipsum orthodoxæ religionis dominū quodammodo facta sunt, in integrū restituantur uniuersa, & ad suum ordinē reuocentur, quæ ante professionē nostræ mansuetudinis de orthodoxæ religionis fide, & sanctissimarum ecclesiarū & martyrorum statu firmiter obtinebant. Ijs quæ cōtra hoc tempore tyrannidis innouata sunt tam contra uenerabiles ecclesias, quarum sacerdotium gerit beatiss. ac religiosissimus episcopus patriarcha nostræ pietatis pater Acacius, quam cæteras quæ per diuersas prouincias collocatæ sunt, necnon & reuerendissimos earum antistites, seu de iure sacerdotum creationum, seu de expulsionē cuiusquam à quolibet illis temporibus facta, seu de prærogatiua in episcoporum concilio uel extra concilium ante alios residendi, uel de priuilegio metropolitano uel patriarchico sub ipsdē impijs temporibus, penitus antiquadis: ut cassatis & rescissis, quæ per huiusmodi sceleratas iusiones, aut pragmaticas sanctiones, aut constitutiones impias siue formas subsecuta sunt: quæ à diuæ recordationis retrò principibus ante nostrū imperium & deinceps à nostra mansuetudine indulta uel constituta sunt super sanctis ecclesijs, & martyris, & religiosiss. episcopis, & clericis, aut monachis, inuolata seruentur. Sacrosanctam quoque huius religiosissimæ ciuitatis ecclesiam, & matrem nostræ pietatis & Christianorum orthodoxæ religionis omnium, & eiusdem regie urbis sanctissimam sedem, priuilegia & honores omnes super episcoporum creationibus & iure ante alios residēdi, & cætera omnia quæ ante nostrū imperium, uel nobis imperatibus habuisse dignoscitur, habere in perpetuū firmiter regie urbis intuitu iudicamus & sancimus.

1039
 cimus. *Concordat item l. si uen. 13. C. de episcopis & clericis, hisce uerbis:* Si uenerabilis ecclesie priuilegia cuiusquam fuerint uel temeritate uiolata, uel dissimulatione neglecta: communi quinquaginta librarum auri condemnatione plectetur. *Concordat item l. si qua. 22. §. 1. C. eod. ut. his uerbis:* Omnia priuilegia quae sacrosanctis ecclesijs, confugarum aut clericorum, decanorum aut aliorum ecclesiasticorum causa legibus sunt praestita, intacta atque illibata seruari praecipimus. *Item concordat l. omnes. 31. §. priuilegijs. C. eod. ut. his uerbis:* Priuilegijs singulis quibuscunq; sacrosanctis ecclesijs orthodoxae fidei, xenodochijs seu prochijs, tam generaliter quam specialiter attributis, perpetuo obseruandis. *Concordat item l. omnia. 31. C. eod. ut. his uerbis:* Impp. Leo & Anthemius AA. Dioscoro PP. Omnia priuilegia, quae a retro principibus, aut a nostra serenitate, uel a iudicialijs dispositionibus, aut liberalitatibus pro singulis quibuscunq; temporibus, uel consuetudine, siue circa ius metatorum, siue in alijs quibuslibet rebus praestita sunt orphanotrophijs, siue asceterijs, uel ecclesijs, uel prochijs, seu xenodochijs, aut monasterijs, aut caeteris hominibus ac rebus iuris eorum ad curam oeconomici uiri religiosissimi presbyteri & orphanotrophij, uel ad eos qui post eum loco eius successerint, pertinentibus: ad similitudinem Zotici beatissimi memorij, qui primus huiusmodi pietatis officium inuenisse dicitur, per hanc pragmaticam sanctionem firma illibataque in perpetuum custodiri decernimus. Valde enim hoc uidetur necessarium, cum exinde sustentatio & educatio orphanis atque egenis, & uisibus ecclesiasticis, ac prochijs & asceterijs comparetur. Domus etiam aliasque res superius nominatas ad curam memorati uiri pertinentes, uel postmodum quolibet modo ad eius sollicitudinem, uel eorum qui post eum ad eiusdem orphanotrophij curam uocati fuerint, peruenturas, instar maioris uenerabilis ecclesiae huius inclyae urbis omnibus priuilegijs, quae eadem sancta ecclesia uel nunc ad ipsam, uel postea merebitur, perpotiri pietatis intuitu decernimus. *Concordat denique regulae propositae Nouell. c. 131. §. omnia, his uerbis:* Omnia priuilegia & solatia, quae ex Imperiali liberalitate, aut etiam quocunq; alio modo sanctis ecclesijs, aut alijs uenerabilibus locis concessa sunt: firmiter ipsis per omnia conseruantor.

11. Regula, De immunitate ecclesiae, proponitur l. placet. s. C. de sacrosanctis ecclesijs, his uerbis: Impp. Honor. & Theodos. AA. Melitio PP. Placet rationabilis consilij tenore perpenso, districta moderatione praescribere, a quibus specialiter necessitatibus singularum urbium

ecclesiae habeantur immunes. Prima quippe illius usurpationis contumelia depellenda est, ne praedia uisibus caelestium secretorum dedicata, sordidorum munerum faece uexentur, nil extraordinarium abhinc, si perinductum uis flagitetur: nulla translatione sollicitudo signetur: postremo, nihil preter canonicam illationem, quam aduenticiae necessitatis sarcina repentina poposce-rit, eius functionibus adscribatur. Si quis contra uenerit, post debitae ultionis acrimoniam, quae erga sacrilegos promenda est, exilio deportationis perpetuo subdatur. *Concordat l. omnes. 31. §. nullis cas. C. de episcopis & clericis, cuius uerba uide §. cap. 3. reg. 1. Concordat item Nouell. const. 131. §. adhaec sancimus, his uerbis:* Sancimus, ne ullarum sacrosanctarum ecclesiarum, & aliarum uenerabilium domuum possessiones sordida munera, & extraordinarias descriptiones sustineant. *Proposita regulae exceptio prima haec est:* Nisi munus sit sternenda uiae, aut extruendorum pontium. *quae exceptio approbatur d. §. adhaec sancimus, his uerbis:* Si tamen sternenda uiae, aut extruendorum renouandorum de pontium necessitas incidat: sacrosanctae ecclesiae atque aliae uenerabiles domus eiusmodi opus ad instar caeterorum possessorum impleant, cum quid in ea ciuitate possederint, in qua opus tale perficitur. *Concordat l. ad instruct. 7. C. de sacrosanctis ecclesijs, his uerbis:* Ad instructiones itinerum pontiumque etiam diuinas domos & uenerabiles ecclesias tam laudabili titulo libenter adscribimus: quia non est inter sordida munera numeratum. *Secunda exceptio est:* Nisi munus sit nauae transuehendarum publicarum specierum uel personarum. *Haec exceptio approbatur l. tubemus. 10. C. eod. ut. his uerbis:* Tubemus, nullam nauem ultra duorum millium modiorum capacem ante felicem embolam, uel publicarum specierum transuectionem, aut priuilegio dignitatis, aut religionis intuitu, aut praerogatiua personae publicis utilitatibus subtractam excusari posse: nec si caeleste contra proferatur oraculum (siue adnotatio sit, siue diuina pragmatica sanctio) prouidentissimae legis regulas excusare debebit, quod etiam in omnibus causis cupimus obseruari: ut generaliter, si quid huiusmodi contra ius uel utilitatem publicam in quolibet negotio proferatur, non ualeat. quid enim in fraudem istius legis quolibet modo fuerit attentatum, id nauigij quod excusatur, publicatione corrigimus. *Concordat uerbatenus l. 2. C. de nauibus non excusandis, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 6. quae. 3. in principio. Tertia exceptio est:* Nisi exercitus imperatoris sit transportandus, uel eius impedimenta. *Haec exceptio approbatur l. neminem. 11. C. de sacrosanct. ecclesijs, his*

1041
 sjs, his uerbis: Neminem ab angarijs, uel parangarijs, uel plaustris, uel quolibet munere excusari praecipimus: cum ad faelicissimam expeditionem nostri numinis omnium prouincialium per loca, qua iter arripimus, debeant solita nobis ministeria exhiberi: licet ad sacrosanctas ecclesias possessiones pertineant. *Quarta exceptio est:* Nisi canonica illatio exigatur. *Quae exceptio approbatur l. placet. s. ibi: praeter canonicam. C. eod. ut. cuius uerba uide §. ead. reg. in prin. Concordat item Nouell. c. 37. in principio, his uerbis:* Ab Arrianis ablata capiunt ecclesiae Africanae, sibi que habent, ut tamen publicas pro illis pensiones conferant, ab iisdem acceptis immobilibus a nemine laedendis. *Quinta exceptio est:* Nisi Ecclesiae res alienas pro suis muneri subtrahere conetur. hoc enim casu priuilegio immunitatis non adiuuatur. *Quae exceptio approbatur interprete Accursio l. sacrosancta. 8. C. de sacrosanctis ecclesijs, his uerbis:* Sacrosancta Thessalonicensis ciuitatis ecclesia aperte sciat, propriae tantummodo capitationis modum beneficio nostri numinis subleuandum, nec extraneo rum grauamine tributorum reimpub. ecclesiastici nominis abusione laedendam. *Concordat l. ult. in fine. C. de annonis & tributis, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 5. quae. 1. reg. 13.*

111. Regula: Ecclesiasticae res immunes sunt a lucretiuorum descriptione. *quae regula approbatur l. sancimus. 18. C. de sacrosanctis ecclesijs, his uerbis:* Sancimus, res ad uenerabiles ecclesias, uel xenones, uel monasteria, uel orphanotrophia, uel gerontocomia, uel prochetotrophia, uel nosocomia, uel brephotrophia, uel denique ad aliud tale consortium descendentes ex quacunq; curialis liberalitate, siue inter uiuos, siue mortis causa, siue in ultimis uoluntatibus habita, lucretiuorum inscriptionibus liberas immunesque esse: lege scilicet quae super huiusmodi inscriptionibus posita est, in alijs quidem personis suum robur obtinente, in parte autem ecclesiastica uel aliarum domuum, quae pijs conforijs deputatae sunt, suum uigore pietatis intuitu mitigatae. Cur enim non facimus discrimen inter res diuinas & humanas? & quare non competens praerogatiua caelesti fauori cōseruetur? Quae oportet non solum in casibus, quos futurum tempus creauerit, sed etiam in adhuc pendentibus, & iudiciali termino uel amicabili compositione necdum sopitis obtinere. *De hac lucretiuorum descriptione dicitur Lunica. C. de imponenda lucretiua descript. libro 10. cuius uerba uide §. lib. 12. cap. 2. quae. 2. reg. 12. Concordat Nouell. const. 131. §. quod si res, hisce uerbis:* Si res aliqua ex curialibus patrimonijs ad quamcunq; sacrosanctam ecclesiam, aut aliam uenerabilem domum secundum leges peruenierint, aut posthac peruenient: liberas has esse

1042
 sancimus a lucretiuorum descriptione. 1111. Regula, De longissimi temporis praescriptione, proponitur l. ut inter. 19. C. de sacrosanctis ecclesijs, hisce uerbis: Ut inter diuinum publicumque ius, & priuata commoda competens discretio sit: sancimus, si quis aliquam reliquerit hereditatem, uel legatum, uel fideicommissum, uel donationis titulo aliquid dederit, uel uendiderit, siue sacrosanctis ecclesijs, siue uenerabilibus xenonibus, uel prochijs, uel monasterijs masculorum uel uirginum, uel orphanotrophijs, uel brephotrophijs, uel gerontocomijs, necnon iuri ciuitatum: uel donatorum, uel uenditorum, uel relictorum eis sit longaeuæ exactio, nulla temporum solita praescriptione coaranda. Sed & si in redemptionem captiuorum quaedam pecuniae uel res relictae, uel legitimo modo donatae sunt, & earum exactio longissimam esse censemus. Et nobis quidem cordi erat, nullis temporum metis huiusmodi actiones circumcludi. Sed ne uideamur in infinitum hanc extendere, longissimum uitae hominis tempus eligimus: & non aliter eam actionem finiri concedimus, nisi centum annorum curricula excesserint. tunc enim tantummodo huiusmodi exactioem euanescere sinimus. Siue itaque memoratis religiosissimis locis uel ciuitatibus haereditas, uel legatum, uel fideicommissum fuerit relictum: siue donatio uel uenditio processerit, in quibuscunq; rebus, mobilibus uel immobilibus, uel se mouentibus: siue pro redemptione captiuorum quaedam fuerint derelicta, uel donata: sit eorum penè perpetua iudicatio, & ad annos centum (secundum quod dictum est) extendatur, nulla alia exceptione temporis inhihenda, siue contra primas personas, siue contra haeredes, uel contra successores eorum moueatur. In his autem omnibus casibus non solum personales actiones dāmus, sed etiam in rem & hypothecariam, secundum nostrae constitutionis tenorem, quae legatarijs & fideicommissarijs & hypothecariam donauit: & supradictis omnibus unum tantummodò terminum humanae uitae imponimus, id est centum metas annorum. Haec tamen omnia obseruari sancimus & in ijs casibus, qui uel postea fuerint nati, uel iam in iudicium deducti sunt. *Concordat Nouell. const. 10. his uerbis:* Ut legum originem, &c. *Mutatur regula proposita de centum annorum praescriptione, in praescriptionem quadraginta annorum, Nouell. const. 11. his uerbis:* Quod medicamenta morbis, hoc exhibent iura negocijs. Vnde consequitur, ut nonnunquam a iudicio discordet effectus, & quod credebat coniectura prodesse, experimen-

ut ad ecclesias confugientes, euitare possint crimina uel pondera debitorum: arceantur, & nec ante suscipiantur, quam debita uniuersa reddiderint, uel fuerint purgati innocentia demonstrata. Tertia exceptio est: Nisi homicida, adulter, raptor uirginum, uel alius similis ad ecclesiam confugerit. Hæc exceptio approbatur Nouell. const. 17. §. ceterum, his uerbis: Homicidis, & adulteris, & uirginum raptoribus, & omnibus talia delinquentibus ex sacris locis securitatem non seruabis, sed & inde eos abstrahes, &c. Concordat Nouell. const. 37. §. qui ad ecclesiam, his uerbis: Qui ad, &c. Quarta exceptio est: Nisi exactio publicorum tributorum in ecclesia fiat. Hæc exceptio approbatur d. c. 17. §. ipsas uerò. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 16. memb. 3. reg. 4. Quinta exceptio est: Nisi quis conqueratur, se in tributorum exactio-
ne lesum. quæ exceptio approbatur Nouell. const. 128. §. nulli autem, his uerbis: Nulli penitus eorum qui publica tributa exigunt, sed neque cen-
sualibus neque logographis, neq; alijs quibuspiam fisco ministerium præbentibus, licitum esto ex locis sacris impunitatis ius querere contra eos, qui in publicorum tributorum exactio-
ne ab ijs se læsos dicant.

VII. Regula, De actionibus aduersus ecclesiam competentibus. Aduersus quos instituenda sint? Aduersus economum ecclesie instituenda. quæ regula approbatur l. omnes. 3. §. hoc nihilominus. C. de epis. et clericis. cuius uerba uide §. cap. 3. reg. 14. Aduersus episcopum nõ datur. quæ regula approbatur Nouell. c. 123. §. episcopus. cuius uerba uide §. cap. 3. reg. 16.

VIII. Regula: Ex contradicibus uel delictis clericorum ecclesia conueniri non potest. quæ regula approbatur per ea quæ dicta sunt §. cap. 3. reg. 12.

DE ACTIBVS ECCLĒ-
STICIS & RELIGIONIS.

Cap. XI.

Hæcenus de personis & rebus ecclesiasticis dictum est: nunc de actibus ecclesiasticis dicendum, & de hæreticorum poenis.

I. DE FIDE.

I. Regula, Ne de fide publicè disputetur, proponitur l. nemo. 3. C. de summa trinitate, his uerbis: Nemo clericus, uel militaris, uel alterius cuiuslibet conditionis, de fide Christiana publicè turbis coadunatis & audientibus tractare conetur in posterum, ex hoc tumultus & perfidie occasionem requirens. Nam & iniuriam facit iudicio reuerendissimi synodi, si quis semel iudicata ac rectè disposita reuoluere, & publicè disputare contenderit: cum ea quæ nunc de Christiana fide à sacerdotibus qui Chalcedone conuenerunt per nostra præcepta, statuta sunt, iuxta Apostolicas expositiones, & instituta sanctorum patrum trecentorum decem & octo in Nicæa, & centum quinquaginta in hac regia urbe defini-

ta esse noscantur. Nam in contemptores huius legis poena non deerit: quia non solum contra fidem uerè expositam ueniunt, sed etiam Iudæis & paganis ex huiusmodi certamine profanant ueneranda mysteria. Igitur si clericus erit, qui publicè tractare de religione ausus fuerit, à consortio clericorum remouebitur: si uerò militia præditus sit, cingulo spoliabitur. Cæteri autem huius criminis rei, siquidem liberi sint, de hac sacratissima urbe repellentur, pro uigore iudicario etiam competentibus supplicijs subiugandi: si uerò serui, seuerissimis animaduersionibus plectentur.

II. Regula, De trinitate & alijs fidei articulis credendis, proponitur l. 1. C. de summa trinitate, his uerbis: Cunctos populos, quos Clementiæ nostræ regit Imperium, in tali uoluum religione uersari, quam diuinum Petrum apostolum tradidisse Romanis, religio usque adhuc ab ipso insinuata declarat, quamq; Pontificem Damasum sequi claret, & Petrum Alexandriæ episcopum uirum apostolicæ sanctitatis: hoc est, ut secundum apostolicam disciplinam euangelicamque doctrinam, Patris & Filij & Spiritus sancti unam deitatem sub parimaestare, & sub pia trinitate credamus. Hanc legem sequentes, Christianorum catholicorum nomen iubemus amplecti: reliquos uerò dementes uersanosque indicantes, hæretici dogmatis infamiam sustinere: diuina primum uindicta, post etiam motus animi nostri, quem ex cœlesti arbitrio sumperimus, ultione plectendos. Concordat l. 2. §. Nicæne, cum sequentibus. C. eod. tit. his uerbis: Nicæne fidei dudum à maioribus traditæ, & diuine religionis testimonio atque adferrione firmatæ, obseruantia semper mensura teneat. Is autem Nicæne adsertor fidei, & catholicæ religionis uerus cultor accipiendus est, qui omnipotentem Deum & Christum filium Dei uno nomine confitetur, Deum de Deo, lumen ex lumine: qui Spiritum sanctum, quem ex summo rerum parente speramus & accipimus, negando non uiolat: apud quem intemeratæ fidei sensus uiget, incorruptæ trinitatis indiuisa substantia, quæ Græco uerbo *ὑπόστασις* rectè credentibus dicitur. Hæc professio nobis magis probanda, hæc ueneranda sunt. Qui uerò non ipsam inferiunt, desinant adfectatis dolis alienum ueræ religionis nomen adsumere, & suis apertis criminibus denotentur, atq; ab omni submoti ecclesiarum limine penitus arceantur: cum omnes hæreticos illicitas agere intra oppida congregationes uetemus. At si quid eruptio factiosa tentauerit: ab ipsis etiã urbium mœnibus exterminato furore,

furore, propelli iubemus: ut cunctis orthodoxis episcopis, qui Nicænam fidem tenent, catholicæ ecclesiæ toto orbe redendantur. Concordat item l. inter claros. 4. §. omnes uerò. C. eod. tit. his uerbis: Omnes sacerdotes sanctæ catholicæ atque apostolicæ ecclesiæ, & reuerendissimi archimandrite sanctorum monasteriorum, sequentes sanctitatem uestram, & custodientes statum & unitatem sanctorum Dei ecclesiarum, quam habent ab Apostolica uestra sanctitatis sede: nihil penitus immutantes de ecclesiastico statu, qui hætenus obtinuit atque obtinet, uno consensu consentiant & glorificent, prædicantes Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, unigenitum filium & uerbum Dei, & Dominum nostrum, ante secula & sine tempore de patre natum, in ultimis diebus descendisse de cœlis, & incarnatum ex Spiritu sancto, & sancta atque gloriosa uirgine & Dei genitrice Maria natum, & hominem factum, & crucifixum, unum esse sanctæ & consubstantialis trinitatis, & coadorandum, & glorificandum Patri & Sancto Spiritui. nec enim alium Deum uerbum, & alium Christum cognoscimus: sed unum atque eundem ipsum consubstantialem patri secundum diuinitatem, & consubstantialem nobis eundem ipsum secundum humanitatem, passibilem carne, eundem ipsum impassibilem deitate. Ut enim est in diuinitate perfectus, ita idem ipse & in humanitate perfectus est. In una enim substantia deitatem suscipimus & constemur, quod Græci dicunt *ὑπόστασις*. Et quoniam unigenitus filius & uerbum Dei ante secula & sine tempore de patre natus, idem ipse in ultimis diebus descendens de cœlis incarnatus ex Spiritu sancto, & sancta atque gloriosa semper uirgine & Dei genitrice Maria, homo factus Dominus noster IESVS CHRISTVS proprie & uerè Deus est: ideo & sanctam atq; gloriosam uirginem Mariam proprie & uerè Dei matrem esse dicimus: non quia Deus uerbum principium ex ipsa sumplerit, sed quia in ultimis diebus descendit de cœlis, & ex ipsa incarnatus, & homo factus, & natus est. quem constemur & credimus (sicut dictum est) consubstantialem patri secundum deitatem, & consubstantialem nobis eundem ipsum secundum humanitatem: eiusdem miracula & passionem, quas spontè carne sustinuit, agnoscentes.

III. Regula, De quatuor concilijs sequendis, proponitur d. l. 4. §. suscipimus, his uerbis: Suscipimus sancta quatuor concilia, id est trecentorum decem & octo sanctorum patrum, qui in Nicæna urbe congregati sunt: et centum quinquaginta sanctorum patrum, qui in hac re-

gia urbe conuenerunt: et sanctorum patrum, qui in Epheso primò congregati sunt: et sanctorum patrum, qui in Chalcedone conuenerunt, sicut uestra apostolica sedes docet atque prædicat. Concordat Nouell. c. 131. in prim. his uerbis: Sancimus, ut sancti ecclesiastici canones, qui à sanctis quatuor concilijs (hoc est, Nicæno, decem trecentorum et octo: Constantinopolitano, centum quinquaginta sanctorum patrum: Ephesino primo, in quo Nestorius condemnatus est: et Chalcedonensi, in quo Eutyches cù Nestorio anathematè percussus est) expositi et confirmati sunt, uicem legum obtineant. Prædictorum etenim sanctorum conciliorum decreta perinde ut Sacras scripturas suscipimus, et canones ut leges custodimus. Concordat item l. quoniam. 2. C. de episcopis & clericis, hisce uerbis: Quoniam uenerabilis recordationis Fabianus huius almæ urbis episcopus, cum uenerabilis synodi innumerabilium penè sacerdotum, qui Chalcedone conuenerunt, tanto & tali decoratus est testimonio, ut Eutyches, qui contrà senserat, cum sceleratis di-
dis suis ab omnibus uno ore damnaretur: aboleatur quidem Eutycheris damno-
sa memoria, Fabiani autem laudabilis recordatio releuetur.

II. DE SACRIFICIJS, MIS-
SA, SACRIS MYSTERIJS, SUPPLICATIONIBUS & ORATIONIBUS.

I. Regula: Sacrificia paganorum prohibentur l. 1. §. uoluimus. C. de sacrificijs paganorum, his uerbis: Volumus cunctos sacrificijs abstinere. Quod si aliquid forte huiusmodi perpetrauerint, gladio ultore sternantur, facultates etiam peremptæ fisco decernimus uindicari. Et similiter puniri retores prouinciarum, si facinora uindicare neglexerint. Concordat l. 2. C. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 4. c. 9. quæst. 1. causa 3. Item concordat l. nemo. 7. C. eod. tit. his uerbis: Nemo uenecantis adorantisq; animo delubra, quæ olim iam clausa sunt, referet. absit à seculo nostro, in sandis execrandisque simulachris honorem pristinum reddi, redimiri fertis templorum impios postes, profanos aris accendi ignes, adoleri in ipsidem thura, uictimas cædi, pareris uina libari, & religionis loco existimari sacrilegium. Quisquis contra hanc serenitatis nostræ sanctionem, & contra interdicta sacratissimarum ueterum constitutum sacrificia exercere tentauerit: apud publicum iudicem reus tanti facinoris legitime accusetur, & conuictus proscritionem omnium bonorum suorum, & ultimam supplicium subeat. Consequi etiã & ministri sacrificiorum eadem poenâ, quæ in illum fuerit irrogata, sustineant: ut hac legis nostræ seueritate perterriti, metu poenæ desinat sacrificia inter-

cia interdicta celebrare. Quod si uir clarissimus rector prouinciæ post accusationem legitimam, & post crimen in cognitione conuictum, tantum scelus dissimulauerit uindicare: quin quaginta libras auri ipse iudex, quin quaginta etiam officium eius fisco nostro inferre cogatur. *Concordat item lex senatusc. 13. ff. ad l. Corneliæ de sicarijs, hisce uerbis: Ex senatusconsulto legis Corneliæ de sicarijs & ueneficis pœna damnari iubetur, qui mala sacrificia fecerit, habuerit.*

II. Regula, Ne in priuatis ædibus sacra mysteria fiant, proponitur Nouell. const. 17. his uerbis: Et priscis sancitum est legibus, nulli penitus esse licentiam domi, quæ sacratissima sunt agere, sed publicè sinere procedere incredulitatem & Dei culturam secundum sanctionem de his sacratis actibus traditam: & nos etiam hanc in præsentem ponimus legem, quam cum omni cautela tenere uolumus. Omnibus enim interdiciamus magnæ huius ciuitatis habitatoribus, magis autem etiam totius nostræ ditionis, in domibus suis habere quasdam quasi orationum domos, & in his sacra celebrare mysteria, & hinc fieri quædam catholicæ & apostolicæ traditionis extranea. Sed siquidem domos ita simpliciter aliqui habere putant oportere in sacris suis, orationis uidelicet solius gratia, & nullo celebrando penitus horum, quæ sacri sunt mysterij: hoc eis permitimus. Inuidia enim nulla est, si uolunt circa hæc habere habitacula quædam, & in eis tanquam in sacris orare, alijs autem omnibus abstinere. Nisi tamen in eis uoluerint aliquos inuitare clericos, hic quidem sanctissimæ maioris ecclesiæ & sub ea sanctissimarum domuum uoluntate ac probatione sanctissimi archiepiscopi ad hoc deputatos, in prouincia uero Deo amabilium episcoporum: nulla non nitate sedi eius beatitudinis ex præsentem nostra lege faciendam, circa existentia ei quolibet modo in ordinationibus aut gubernationibus hic aut in prouincijs iura, sed omnibus etiam competentibus ei quolibet modo & tempore ratis nunc & in omne reliquum tempus seruandis: sancimus tuam hic conseruare gloriam, & manifesta omnibus per literas proprias constituere, quatenus per omnia ualeat lex. Hæc enim & gloriosissimo præfecto felicis huius urbis, & sanctissimo archiepiscopo, & uniuersali patriarchæ præcipimus, ut ex ciuili & sacerdotali uirtute hæc perpetuò custodiantur. Sciunt enim & ipsi domuum domini, quia si non hæc custodierint, ipsi quidem sub Imperiali fient motu, domus autem in quibus aliquid tale agitur, & publicæ fient, & sub sacratissimum nostrum ærarium deducuntur.

Si autem & aliquos contingit tale aliquid in suis habere domibus, sciant, quod nisi intra tres menses, ex quo hæc lex insinuata fuerit, hæc correxerint, & ad figuram a nobis ordinatam deduxerint, sub prædicta pœna fient. Hæc autem agi cum ueritate, non per aliquam calumniã uolumus: ueracium enim solummodo sumus amatores. *Concordat Nouell. c. 131. ff. si quis domi, his uerbis: Si quis domi suæ, aut in suburbio, prædicatione ecclesiasticum celebrare ministerium præsumpserit, aut alijs celebrare sine clericis religiosi. locorum episcopo subditis concesserit: iubemus, ut ea domus, aut suburbium, aut prædium, ubi tale quid admissum fuerit, sacrosanctæ eius loci ecclesiæ per Dei amantissimum episcopum & economum eius ciuilemque magistratum uindictetur. Quod si ignorante locorum domino procuratores eius, aut coloni, inquilinide, aut emphyteutæ huic contrarium aliquid fecerint, aut fieri concesserint: dominus quidem loci nullum præiudicium seu damnũ sustineat: quod uero id uel fecerunt, uel fieri concesserunt, ex prouincia, ubi hoc admissum fuit, eijciantur, rebus ipsorum sacrosanctæ eius loci ecclesiæ uindicandis.*

III. Regula, De supplicationibus publicis peragendis, proponitur Nouell. c. 123. ff. omnibus autem, his uerbis: Omnibus laicis interdiciamus, ne supplicationes publicas peragant sine religiosissimis episcopis, & qui sub eis sunt reuerentissimis clericis. Quomodo enim supplicatio publica esse potest, in qua sacerdotes non inueniuntur, qui solennes preces peragant? Sed & uenerabiles cruces, cum quibus sacerdotes in supplicationibus ingrediuntur, &c. *Reliqua uerba uide s. cap. 9. de Crucibus.*

III. Regula, De precibus uina uoce proferendis, proponitur Nouell. const. 127. ff. ad hæc iubemus, his uerbis: Iubemus, ut omnes episcopi pariter & presbyteri non tacito modo, sed clara uoce, quæ a fidei populo exaudiatur, sacram oblationem & preces in sancto baptisate adhibitas celebrent: quo maiore exinde deuotione in depromendis Domini Dei laudibus audientium animi efferantur. Ita enim & diuus Apostolus docet, dicens in prima ad Corinthios epistola: Enim uero si solummodo benedicas spiritu, quomodo is qui priuati locum implet, dicet ad gratiarum actionem tuam Deo, ipsum Amen: quando quidem quid dicas, non uidet? Tu quidem pulchrè gratias agis, alter autem non edificatur. Et rursus in epistola ad Romanos sic inquit: Corde quidem creditur ad iusticiam, ore autem fit confessio ad salutem. His igitur de causis conuenit, ut inter cæteras preces, & ea quæ in sancta oblatione dicun-

ne dicuntur, clara uoce à religiosiss. episcopis & presbyteris Domino nostro IESU CHRISTO Deo nostro cum patre & sancto Spiritu proferantur: scituris religiosissimis sacerdotibus, quod si quid horum neglexerint, & in horrendo iudicio magni Dei & seruatoris nostri IESU CHRISTI de his ratione reddent, neque nos hæc cognoscere conuiescemus, relinquentibus.

III. DE BAPTISMATE.

Prima regula, De oblatione in baptisate uina uoce faciendam, proponitur Nouell. c. 121. ff. ad hæc iubemus, cuius uerba uide s. reg. prox.

Altera regula, De non rebaptizando, proponitur l. 1. C. de sanctum baptisate iteretur, his uerbis: Antiquitatem qui sanctitatem baptisatis illicita usurpatione geminauerit, sacerdotio indignum esse censemus. Eorum enim condemnamus errorem, qui Apostolorum præcepta calcantes, Christiani nominis sacramenta sortitos alio rursus baptisate non purificant, sed incestant, lauacri nomine polluentes. *Concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Si quis rebaptizare quempiam de ministris catholicæ sectæ fuerit detectus, unã cum eo qui piaculari crimen comisit (si tamen criminis per ætatem capax sit) & hic cui persuasum sit, ultimo supplicio percellatur. Concordat item l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Nulli hæreticorum danda licentia est, uel ingenuos, uel seruos proprios, qui orthodoxorum sunt initiati mysterijs, ad suum rursus baptisate deducendi: nec uero illos quos emerint, uel qualitercunque habuerint, nedum suæ superstitioni coniunctos prohibedi catholicæ sequi religionem ecclesiæ. Quod qui fecerit, uel cum sit ingenuus, in se fieri passus sit, uel factum non detulerit: exilio ac decem librarum auri multa damnabitur: testamenti & donationis faciendæ utrisque deneganda licentia. Quæ omnia ita custodiri decernimus, ut nulli iudicum liceat delatum ad se crimen minori, aut nulli coercionem mandare: nisi ipse idem pati uelit, quod alijs dissimulando concesserit.*

III. DE SACRORVM librorum lectione.

Vtrum in Hebraica solum, an et in alia lingua sint legendi, definitur Nouell. const. 146. his uerbis: Aequum sanè erat, ut Hebræi, cum sacris libris aures præbent, non leuiter & rebus solummodo gestis delectarentur, sed reconditis in ipsis sensus spectarent, per quos magnum illi Deum & seruatorem humani generis IESUM CHRISTVM annunciant. Verum enim uero quamuis, dum commentis inter ipsos interpretationibus se committunt, in hunc usque diem à recta sententia aberrarunt:

quia tamen didicimus habere ipsos inter se controuersia, non sustinimus eum tumultum relinquere ipsis incompositum. Siquidem per interpellationes, quæ ad nos referuntur, didicimus, quod ex ipsis quidam sola lingua tenentur Hebraica, eaq; utendum esse in sacrorum librorum lectione uolunt, quidam etiam Græcam assumendum contendunt: & longo iam tempore ea de re seditiones inter se agitant. Nos igitur de hac controuersia edocti, meliores esse iudicauimus eos, qui Græcam etiam linguam in sacrorum librorum lectione uoluerunt assuamere, & (uno uerbo) omnem denique linguam, quam locus accommodatiorem & magis familiarem reddat auditoribus. Sancimus igitur, ut in quibus omnino locis Hebræi sunt, Hebræis qui uolunt licentia sit in eorum synagogis Græca etiam lingua, itemque patria hac fortè nempe Italica, aut quacunque alia pro loci ratione mutata lingua, sacros libros intelligentibus legere, quo magis per ipsorum lectionem intelligentibus tota ditorum series ordine manifesta sit, secundumque ea & uitam & studia sua instituant: neque facultas sit ipsorum interpretibus, qui solam Hebraicam assumunt linguam, ut suo arbitratu maliciôsè hanc tractent, uulgi ignoratiã suam tegentes improbitatem. Enim uero qui Græca lingua legunt, utentur interpretatione Septuaginta, quæ omnibus exactior est, & præter cæteras multa continet occulta: præsertim uero propter id quod in interpretando accidit. nam cum semper bini seorsim concludant, si essent, & diuersis locis interpretarentur: uiam tamen omnes compositionem ediderunt. Ad hæc, quis non illud in his uiribus admiretur, quod cum longo tempore salutarem apparitionem magni Dei & seruatoris nostri IESU CHRISTI præcesserint: tamen illam futurã quasi præsentibus cerneret oculis, prophetica quodammodo gratia ipsos circumfulgente, sacrorum illi librorum interpretationem accommodarunt? Atque hac quidem omnes præcipuè utentur: ne tamen in eam opinionem ueniant, quasi cæteras interpretationes excluderimus: damus illis licentiam, ut etiam interpretatione Aquilæ utantur: tamen ille diuersæ nationis fuerit, & in nonnullis dictionibus non mediocrem cum Septuaginta habeat differentiã. Quæ uero Deuterosis, quasi secundaria traditio ab ipsis dicitur, in uniuersum interdiciamus, ut quæ sacris libris comprehensa non sit, neque desuper tradita per prophetas, sed excerpta quædam uirorum contineat, quæ terrena duntaxat loquantur, neque quidquã in se diuini habeant numinis. Sed & ipsas utique

1055
 uoq; sacras uoces legant, cum sacros libros
 euoluunt: neque celantes ea quæ inibi pro-
 lata sunt, extrinsecus assumat nusquam scri-
 ptas uocum inanitates, ab ipsis ad perditionem
 simplicium excogitatas. Vnde hac à no-
 bis præbita licentia, neque aliquibus omni-
 no subduntur dispendijs hi qui Græcam &
 alias linguas assumunt, neque item ab ul-
 lo prohibebuntur: neque qui archiphereci-
 tæ, aut seniores interim, aut etiam magistri
 apud eos appellantur, licentiam habebunt,
 ut uafris quibusdam commentis aut ana-
 thematimsis id prohibeant: nisi uelint cor-
 poralibus castigati penis, atque insuper bo-
 nis spoliati, uel inuiti consentire nobis, qui
 & præstantiora, & Deo magis accepta ue-
 limus iubeamusque. Certè si quis impias
 & sacrilegas uocum inanitates introducere
 attentauerit, & uel mortuorum resurrectio-
 nem, uel iudicium extremum negare, aut af-
 firmare, quoddam figmentum & creatura Dei per
 angelos subsistat: hi uolumus ut etiam om-
 nibus locis expellantur, neque tam maledi-
 cam uocem emittant, qui in uniuersum ipsa
 etiam cognitione Dei exciderunt. Eos enim
 qui huius generis aliquid proloqui pertenta-
 uerint, omnium acerbissimis supplicijs sub-
 iicimus, introducto per hos errore gentem
 Hebræorum depurgantes. In uotis autem
 habemus, ut per hanc & illam linguam sa-
 cris libris præbentes aures, & interpretum
 peruersitatem obseruent, neque solis atten-
 dant literis, sed res etiam ipsas degustent, &
 sacratiores omnino sensus percipiant: quod
 magis & quod præstantius est, ad discant, &
 aliquando decipi, atq; ab eo quod omnium
 præstantissimum est, nempe in Deum fidu-
 cia, aberrare desinant. Propterea enim om-
 nem ipsi linguam ad sacrorum librorum le-
 ctionem aperuimus, ut si omnes ordine eo-
 rum scientia amplectantur, ad meliora per-
 discenda reddantur aptiores: cum in confes-
 so sit, multo paratiorem ad meliora discer-
 nenda & capellenda esse sum, qui sacrorum
 librorum lectione innutritus, non longe à
 correctione, & ut ad bonam frugem perdu-
 catur, disidet, quam qui nihil horum intel-
 ligit, sed ex solo religionis nomine depen-
 det, etique tanquam sacræ adhæret anchoræ,
 & scientiam Dei putat in sola sectæ ap-
 pellatione uersari. Quæ igitur nobis placue-
 runt, & per hanc sacram declarantur legem,
 ea obseruabit tam gloria tua, quam cohors
 tibi obtemperans, &c.

V. DE SEPULTURA
 mortuorum.

Quorū sumptibus sepultura faciendā, uide 7. lib. 4.4.
 cap. 8. quest. 7.

I. QVI SEPELIENDI?
 De ultimo supplicio adfectis proponitur 5. lib. 3. cap.
 12. quest. 6. reg. 1.

2. QVAE CVM DEFUNCTO
 sepelienda?

I. Regula, De ornamentis cum corporibus non con-
 dendis, proponitur l. at si quis. 14. §. non autem oportet.
 ff. de religiosis, his uerbis: Non oportet ornamen-
 ta cum corporibus condi, nec quid aliud hu-
 iusmodi, quod homines simpliciores faciunt.
 II. Regula, De partu mulieris prægnantis defunctæ
 excidendo, proponitur l. 2. ff. de mortuo inferendo, his
 uerbis: Negat lex Regia mulierem, quæ præ-
 gnans mortua sit, humari, antequam partus
 ei excidatur. Is qui contra fecerit, spem ani-
 mantis cum grauidâ peremisse uideatur.

3. VBI SEPELIENDVM?

Ne in ciuitate sepeliatur, constituitur l. prætor ait. 3.
 §. diuus. ff. de sepulchro uiolato. cuius uerba uide 5. lib. 1.
 cap. 5. de Principum placitis, in princip. Concordat l.
 mortuorum. 12. C. de religiosis, hisce uerbis: Mortuo-
 rum reliquias, ne sanctum municipiorum ius
 polluatur, intra ciuitatē condi, iam pridem
 uetitum est. Huc item uideatur pertinere ius sepul-
 chrorum: uerum de hoc infra inter iura rerum dicitur
 in Parte tertia.

4. DE sumptibus funeris à prætore decernendis ca-
 uetur l. si quis. 12. §. fin. cum l. sequente. item l. at si quis.
 14. in prim. usque ad §. si cui. l. Celsus. 22. cum quatuor ll.
 sequentibus. Et l. impensa. 45. ff. de religiosis. Vide item
 7. lib. 4.4. cap. 8. quest. 5. in prim. & quest. 8.

5. EVENTVS SEPULTURAE.

I. Regula, De actione aduersus eos qui cum sepelire
 uel funerare debent, id non fecerint, proponitur d. l.
 14. §. si cui. ff. de religiosis. Concordat d. l. 12. §. sumus. ff.
 d. tt. cuius uerba uide 7. lib. 4.4. cap. 8. quest. 7. excep. 1.

II. Regula, De prohibente funerari, proponitur d.
 l. 14. §. diuus autem. Sed ex plura de hac re uide 7. lib.
 26. cap. 3. & 4.

III. Regula, De ornamentis sepulchri, proponitur l.
 statuas. 7. C. de religiosis, hisce uerbis: Statuas sepul-
 chro superimponere, uel monumentum quod
 à te extructum profiteris, ornamenta quæ pu-
 tas superaddere non prohiberis: cum iure
 suo eorum quæ minus prohibita sunt, unicui-
 que facultas libera non denegetur.

III. Regula, Ne cadauera detineantur uel uexen-
 tur, proponitur l. ne corpora. 38. ff. de religiosis, hisce uer-
 bis: Ne corpora aut ossa mortuorum detine-
 rentur aut uexarentur, neus prohiberen-
 tur, quod minus uia publica transferrentur,
 aut quod minus sepelirentur, præsidis prouin-
 ciæ officium est. Concordat l. diui fratres. 39. ff. d. tt.
 cuius uerba uide paulo inferius. Item concordat l. præ-
 tor ait. 3. §. non perpetuæ. ff. de sepulchro uiolato. de quo
 itidem 7. reg. prox. dicitur. Plura de hac re dicitur in
 actione Sepulchri uiolati.

V. Regula, De corporibus uel ossibus non transfe-
 rendis, proponitur l. nemo. 14. C. de religiosis, hisce uer-
 bis: Ne-

DE HAERETICIS IN
 genera. Cap. XII.

I. DEFINITIO HAERETICORUM.

Definitio haereticorum proponitur l. 2. §. fin. C.
 de haereticis, hisce uerbis: Haereticorum uo-
 cabulo continentur, & latius aduersus
 eos sanctionibus debent succumbere, qui
 uel leui argumento à iudicio catholice reli-
 gionis & tramite detecti fuerint deuiare.
 Concordat Nouell. c. 109. §. haereticos autem, his uerbis:
 Haereticos retrò principes dixerunt, & nos
 dicimus, quicumque diuersarum sectarum
 sunt: quibus conuicimus & connumera-
 mus etiam eos qui Iudaicam Nestorij se-
 quantur uesaniam, & Eurychianistas, & A-
 cephalos, & qui peruersa Dioscori & Sette-
 ri opinione laborant, qui Manichæorum &
 Apollinaris impietate renouantur: & insuper,
 quicumq; membrum sanctæ Dei catholice
 & Apostolice ecclesiæ non sunt, in qua & o-
 mnes sanctis. totius habitati orbis patriar-
 chæ, tam Romæ occidentalis, quam huius
 regiarburbis, & Alexandriae, & Theopolis, &
 Hierosolymorum, & omnes sub ijs constituti
 religiosi. episcopi, uno ore apostolicam fi-
 dem & traditionem prædicant. Qui igitur in-
 contaminata communione in catholica ec-
 clesia cum Dei amantiss. huius sacerdotibus
 non participant, optimo iure uocamus hæ-
 reticos. Tamen enim Christianorum no-
 men sibi imponunt: eo tamē ipso, quod à ue-
 ra Christianorum fide pariter, & communi-
 one seipso sepatant, Dei se iudicio subditi
 cognoscunt.

II. SPECIES HAERETICORUM.

Species haereticorum enumerantur uerbis iam pro-
 positus. Sed & enumerantur l. Arriani. 5. C. de haereticis,
 his uerbis: Arriani & Macedoniani, Pneuma-
 tomachi, Apollinariani siue Sabariani, Euno-
 miani, Tetradiæ siue Tetrascædecaditæ,
 Valentiniani, Papianistæ, Montanistæ seu
 Priscillianistæ, uel Phryges, uel Pepuzitæ:
 Marcionistæ, Borboriani, Messaliani, Euchitæ
 siue Enthusiastæ, Donatistæ, Audiani, Hy-
 droparastatæ, Alcodrogitæ, Batrachitæ, Her-
 mogeniani, Photiniani, Pauliani, Marcellia-
 ni, Ophitæ, Encratistæ, Apotactitæ, Sacco-
 phori, & qui ad imam usq; scelus nequitiam
 peruenerunt Manichæi, nusquam in
 Romanum locum conueniendi orandiq; ha-
 beant facultatem. Manichæis etiam de ciui-
 tatibus pellendis, & ultimo supplicio traden-
 dis: quoniã his nihil relinquendum loci est,
 in quo ipsis etiam elementis fiat iniuria. Cum
 sitis quoque legibus, quæ contra eos, cate-
 rosq; qui nostræ fidei refragantur, olim di-
 uerisq;

Nemo humanum corpus ad alterum lo-
 cum sine augustis affectibus transferat. Hu-
 ius regula exceptio prima hæc est: Nisi non perpetuæ
 sepulturæ corpus traditum sit. quæ exceptio approba-
 tur l. si necdum. 10. C. d. tt. his uerbis: Si necdum per-
 petuæ sepulturæ corpus traditum est, trans-
 lationem eius facere non prohiberis. Con-
 cordat d. l. 3. §. non perpetuæ. ff. de sepulchro uiolato, his
 uerbis: Non perpetuæ sepulturæ tradita cor-
 pora posse transferri, edicto diui Seueri con-
 tineatur: quo mandatur, ne corpora detine-
 rentur, aut uexarentur, aut prohiberentur
 per territoria oppidorum transferri. Secun-
 da exceptio est: Nisi in arcula tantum, non sub terra cõ-
 ditum sit corpus. quæ exceptio approbatur d. l. 39. ff. de re-
 ligiosis, hisce uerbis: Diui fratres edicto admonu-
 erunt, ne iustæ sepulturæ traditum id est terra
 conditum, inquietetur. Videtur autem terra
 conditum, est in arcula conditum hoc ani-
 mo sit, ut nō alibi transferatur. Sed arculam
 ipsam (si res exigat) in locum commodio-
 rem licere transferre, non est denegandum.
 Tertia proposita regula exceptio est: Nisi dominus ca-
 dauer in loco suo ab alio sepultum eruat, ac transferat.
 Hæc exceptio reprobat l. ossa. 8. in prim. ff. de religio-
 sis, hisce uerbis: Ossa quæ ab alio illata sunt, uel
 corpus, an liceat domino loci effodere uel
 eruere sine decreto pontificum seu iussu prin-
 cipis, quæstionis est. Et ait Labeo, expe-
 ctandum seu permissum pontificalem, seu
 iussionem principis: alioquin iniuriam fore
 actionem aduersus eum qui eiecit. Quar-
 ta exceptio est: Nisi princeps uel pontifex permisit.
 Hæc exceptio constat ex ijs quæ dicta sunt 5. excep-
 tion. prox. item 5. ead. reg. in prim. Quinta exceptio est:
 Nisi ui suminis sepultura contingatur, uel alia iusta
 transferendâ causa sit. Hæc exceptio approbatur l. 1. C.
 de religiosis, hisce uerbis: Si ui fluminis reliquiar
 filij tui continguntur, uel alia iusta & neces-
 saria causa interuenit: æstimatione rectoris
 prouinciæ transferre eas in alium locum po-
 teris. Sexta exceptio est: Nisi in itinere defunctus
 sit. Hæc exceptio approbatur l. prætor ait. 3. §. diuus ta-
 men. ff. de sepulchro uiolato, his uerbis: Diuus Mar-
 cus rescriptit, nullam pœnam meruisse eos
 qui corpus in itinere defuncti per uicos aut
 oppidum transeuerunt: quamuis talia fieri
 sine permissu eorum quibus permittedi ius
 est, non debeant.

5. DE MODO SEPULTURAE,
 & adiunctis, seu eius solennita-
 te, & expensis.

De hac re proponitur Nouell. const. 59. his uerbis:
 Si quidquid usquã est bonorum operum, &c.
 usque ad finem. Ait Imp. Conscripta de hoc sa-
 cra forma ad præfecturam urbariam, &c.
 Hæc forma seu constitutio habetur Nouell. const. 41.
 cuius uerba uide infra lib. prox. capite 4. quest. 1. reg.
 2. excep. 9.

uerisq; temporibus late sunt, semper iuridi obferuantia ualituris: siue de donationibus in hæreticorum conuenticula, quæ ipsi audaciter ecclesias nuncupare conatur, factis: siue ex ultima uoluntate rebus qualitercunq; relictis: siue de priuatis ædificijs, in quæ domino permittente uel conuiuete conueniunt, uenerandæ nobis catholicæ ecclesiæ uindicandis: siue de procuratore, qui hoc ne sciente domino fecerit, decem librarum auri multam, uel exilium (si sit ingenuus) subituro, metallū uerò post uerbera, si seruilis conditionis sit: ita ut nec in publicum conuenire locum, nec ædificare sibi quasi ecclesias, nec ad circumscriptionem legum quidquam meditari ualeant, omni ciuili & militari, curiarum etiam, & defensorum, & iudicium, sub uiginti librarum auri interminatione prohibendi exilio: illis etiam omnibus in sua manebus firmitate, quæ de militia pœnisq; uarijs, deq; diuersis sunt hæreticis promulgata, ut nec speciale quidem beneficium aduersus leges ualeat impetratum.

III. POENAE AC IVRA hæreticorum.

I. Regula, De heresi non exercenda, eaq; puniendi, proponitur l. 2. in princ. C. de hereticis, hisce uerbis: Omnes uetite legibus diuinis & imperialibus constitutionibus hæreses perpetuo quiescant, nemo ulterius conetur, quæ repererit profana præcepta, uel docere uel discere: nec antistites eorundem audeant fidem insinuare, quam non habent, & ministros creare, qui non sunt: nec per conuiuenciam iudicantium, omniumq; quibus per constitutiones paternas super hoc cura mandata est, eiusmodi audacia negligatur & crescat.

II. Regula, Ne hereticis locus detur, in quo conueniant, sed arceantur & exterminentur, deq; prædij, in quibus conueniunt, proponitur l. 2. in princ. C. de summa trinitate, his uerbis: Nullus hereticis ministeriorum locus, nulla ad exercendam animi obstinationis dementiam pateat occasio. Sciunt omnes, etiam si quid speciali quolibet rescripto per fraudem elicto ab huiusmodi hominum genere impetratum sit, non ualere, arceantur cunctorum hæreticorum ab illicitis cõgregationibus turbæ: unius & summi Dei nomen ubique celebretur. Concordat d. l. 2. §. fin. cuius uerba uide §. cap. prox. reg. 2. Item concordat l. 2. C. de hereticis, hisce uerbis: Cuncti hæretici proculdubio nouerint omnia sibi loca ad imenda esse; siue sub ecclesiarum nomine teneantur, siue diaconica appellentur, uel etiam decanica, siue in priuatis domibus uel locis huiusmodi cœtibus copiam præbere uideantur: his ædibus uel locis priuatis ecclesiæ catholicæ uindicandis. Et hoc interdicitur his omnibus ad litanias faciendas

nocte uel die prophanis coire conuentionibus: statuta uidelicet condemnatione centum librarum auri contra officium sublimitatis tuæ, uel pœtidale quinquaginta, si quid huiusmodi fieri uel in publicis, uel priuatis ædibus concedatur. Concordat item Nouell. c. 37. §. nulla, his uerbis: Nulla omnino hæresis domum aut locum orationis habeto. Concordat item Nouell. c. 32. his uerbis: Quia hæretici, dum neq; Dei timorem mente concipiunt, neq; per legum seueritatem interminatas istiusmodi hominibus pœnas reputant in animo, & nonnullos è simplicioribus decipiunt, præter morem sanctæ Dei catholicæ & apostolicæ ecclesiæ conuenticula atque baptisma ta clam concelebrant: pium arbitrati sumus, per præsens nostrum edictum tales cohortari, ut & ipsi ab hæretica desciscant uefania, neque aliorum animas per fraudem deducant in interitum: sed potius ad sanctam Dei accurrant ecclesiam, in qua nihil antiquius habetur rectis dogmatibus, & omnes hæreses cum ipsarum ducibus percelluntur anathemate. Quin uniuersos uolumus cognoscere, quod si deceterò inueniantur aliqui, qui improbo more ita conuenticula agitauerint, aut ad ea conuenierint, amplius eos non tolerabimus: sed tam domos, in quibus tale quid peccati perpetratum fuerit, sanctæ addicemus ecclesiæ, quàm ijs qui ita peruerso more conuenticula egerint, quique ad eos conuenierint, cõstitutionum pœnis omnibus inferri modis iubemus. Concordat item Nouell. c. 31. §. si quis item, his uerbis: Si quis hæreticorum, quibus connumeramus etiam Nestorianos, & Acephalos, & Euty-chianistas, speluncam aut sit dei suæ exædificare, aut Iudæi nouam sibi synagogam extruere: sancta locorum ecclesia eas fabricas suo dominio uindicato. Cæterum si quis per emphyteusim, aut conductionem, aut quocunq; alio administrationis genere possessionem suam huiusmodi personæ dederit: siquidem possessionis dominus nouit, quod hæretico hanc commiserit, omnes redditus illius temporis, quod contractui accessit, ecclesia ciuitatis, sub qua possessio posita est, uindictet. Si uerò possessionis dominus ignorabat, quod hæreticus esset, cuius fidei hanc commiserat: ipse quidem ob ignorantiam indemnis cõseruetur, hæreticus uerò in utroque casu & possessionibus eiiciatur, & substantia eius addicatur fisco. Concordat l. omnia. 5. C. de sacrificijs paganorum, his uerbis: Imp. Honor. & Theodosius AA. populo Carthagenensi. Omnia loca, quæ sacris error ueterum deputauit, nostræ rei iubemus sociari. Quod autem ex eo iure ubicunq; ad singulas quasunq; personas, uel præcedentium

tium principum largitas, uel nostra maestas uoluit peruenire, id in eorum patrimonijs æterna firmitate perduret. Ea uerò quæ multiplicibus constituta ad uenerabilem ecclesiam uolumus pertinere, Christiana sibi merito religio uindicabit.

III. Regula, De prædij in quibus ecclesiæ uel oratoria constituta sunt, hæreticis non alienandis, proponitur l. si qui. 9. C. de hereticis, hisce uerbis: Si qui orthodoxæ religionis emptione uera uel ficticia, aut quocunq; alio iure uel titulo, prædia uel possessiones, resq; immobiles, in quibus orthodoxæ fidei ecclesiæ uel oratoria constituta sunt, in hæreticæ sectæ & contrariè orthodoxæ fidei sentientem quamcunq; personam transferre uoluerint: nullam huiusmodi uel inter uiuos habitam, uel secreto iudicio compositam ualere uolumus uoluntatem, etiam si ab orthodoxæ fidei uenditore, uel quocunq; modo alienatore commentionio sub qualibet occasione fuerint adsignata: sed irrita omnia huiusmodi documenta, & tanquam penitus nec scripta essent, censemus. Hęc enim prædia, possessiones, quæ in hæreticas personas quocunq; modo translata fuerint uel collate, fisci nostri iuribus decernimus uindicari. Siue enim apud dominos possessores, siue orthodoxos ea prædia maneant, seu ad fisci nostri iura peruenierint: necesse est in his ecclesiis & oratoria constituta diligentius & sollicitius instaurari. Nostræ etenim serenitatis undique ad hunc exitum prouidentia ducit, ut omnipotētis Dei templis, in quibus nostræ fidei instituta perdurant, cultu assiduo per omnia secula rediuiua seruentur, nec enim dubitari potest, si in hereticos, tales ueniant possessiones, in quibus ueræ fidei ecclesiæ uel oratoria constituta sunt, & integritas colitur: omnino ab iisdem deferi atque destitui, & omni cultu uacare, omnibus sacris & solidis iuduari mysterijs, omni splendore priuari, nullis populorum conuentionibus, nullis clericorum obseruationibus celebrari, & ex hoc sine dubio easdē ecclesias perire, ruere, complanari, nec enim de earum restauratione hæretici potuerunt aliquando cogitare, quas penitus esse nolabant. quæ omnia reserantes, ad præsentem legem peruenimus. Concordat Nouell. c. 31. §. at si orthodoxus, his uerbis: Si orthodoxus qui possessionem habet, in qua sancta sit ecclesia, uel per emphyteusim, uel conductionem, uel quocunq; administrationis genere ea data ipsam alienauerit, aut reliquerit Iudæo, aut hæretico, aut Samaritano, aut Greco, aut Montanistæ, aut Arianis: sacrosancta eius oppidula ecclesia horum dominium uindicato.

Quarta regula, De hereticis nihil ex rebus immobilibus ecclesiasticis alienando, proponitur Nouell. c. 31. §. porro iubemus, his uerbis: Iubemus, ne quisquam hæreticus uel per conductionem, uel emphyteusim, uel emptionem, aut quocunq; alio modo, res immobiles à quacunq; ecclesia aut uenerabili domo capiat. Si quid uerò eiusmodi delicti admissum fuerit, hæreticus quidem, si quid per hanc causam præbuerit, amittat: istiusmodi uerò res uenerabili domui, à qua & datae sunt, uindicantori dispensator autem domus, qui huiusmodi res hæretico dederit, in uniuersum à dispensatione remouetur, & in monasterium conijcitur, & per annum unum à sancta communione segregator, ut qui Christianos hæreticis tradiderit.

V. Regula, Ne heretici habeant seruos Christianos, proponitur L. unica. C. ne Christianum mancipium, his uerbis: Iudæus seruum Christianum nec comparare debet, nec largitatis uel alio quocunq; titulo consequatur. Quod si aliquis Iudæorum mancipium uel Christianum habuerit, uel sectæ alterius seu nationis crediderit ex quacunq; causa possidendum, & id circumciderit: non solum mancipij damno multetur, uerum etiam capitali sententia puniatur, ipso seruo pro præmio libertate donando. Concordat l. Deo. 42. §. his ita dispositis. C. de episcopis & clericis, hisce uerbis: Reperita lege iubemus, ut nullus Iudæus, uel paganus, aut hæreticus Christianos seruos habeat. Quod si inuenti fuerint in tali reatu, sancimus, seruos omnibus modis liberos esse, secundum anteriorem nostrarum legum tenorem. In præsentem autem hoc amplius decernimus, ut si quis de supradictis Iudæis, uel paganis, aut hæreticis habuerit seruos nondum catholicæ fidei sanctissimis mysterijs imbutos, & prædicti serui deliderauerint ad orthodoxam fidem uenire: postquã catholicæ ecclesiæ sociati fuerint, in libertatem modis omnibus ex præsentem lege eripiantur: & eos tam iudices prouinciarum, quàm sacrosanctæ ecclesiæ defensores, necnō beatissimi episcopi defendant, nihil pro eorum precijs penitus accipientibus dominis. Quod si forte posthac etiam ipsi domini eorum ad orthodoxam fidem conuersi fuerint, nō liceat eis ad seruitutem reducere illos, quã eos ad orthodoxam fidem præcesserint. Sed si quis talia usurpauerit, pœnis grauissimis subiacebit.

VI. Regula: Rescriptum ab hereticis impetratum non ualet, quæ regula approbatur l. 2. §. sciatis. C. de summa trinitate, cuius uerba uide §. reg. 2. Concordat l. omnia. 5. §. fin. C. de hereticis, cuius uerba uide supra quæst. proxim.

VII. Regula: Heretici privilegia quæ habuerunt, amittunt.

re aut a dire permitimus, nisi à paterna prauitate discesserint. delicti enim ueniam peccantentibus damus. In eos etiam auctoritas auctori dirigantur, qui eos domibus suis damnanda prouisione defendunt. Seruos insuper extra noxam esse uolumus, si dominum sacrilegum euitantes, ad ecclesiam catholicam seruitio fidiore transferint.

Altera regula, De Manichæis urbibus expellendis, & ultimo supplicio efficiendis, proponitur l. Arrianis, ibi: & qui ad imam. C. cod. tit. cuius uerba uide s. cap. prox. quæst. 2.

II. DE NESTORIANIS.

De his constituitur l. damnato, 6. C. de hereticis, his uerbis: Damnato portentosa superstitionis auctore Nestorio, nota cognominis eius inuratur gregalibus, nec Christianorum appellatione abutantur: sed quemadmodum Ariani ab Ario lege diuinae memorie Constantini ob similitudinem impietatis, Porphyriani à Porphyrio nuncupantur: sic ubique participes nefarie sectæ Nestorij, Nestoriani uocentur: ut cuius scelus sunt in deferendo Deum imitati, eius uocabulum iure esse uideantur fortiti. Nec uero impios libros nefandi & sacrilegi Nestorij aduersus uenerabilem orthodoxorum sectam, decretaq; sanctissimi cœtus antistitum Ephesi habitis scriptos, habere uel legere aut describere quisquam audeat: quos diligenti studio requiri, ac publicè comburi decernimus: ita ut nemo in religionis disputatione aliquam supradicti nominis faciat mentionem, aut quibusdam eorum habendi concilij gratia in aedibus, aut uilla, aut suburbano suo, aut quolibet alio loco conuenticulum clam aut apertè præbeat: quos omnes cœtus celebrandi licentia priuari statuimus: scientibus uniuersis, uiolatorem huius legis publicatione bonorum esse coercendum.

III. DE EUTYCHIANIS & APOLLINARISTIS.

De his tractatur l. quicumque, 8. C. de hereticis, hisce uerbis: Quicumque in hac sacra urbe, uel Alexandrina, uel in omni Ægyptiaca diœcesi, diuersisq; alijs prouincijs, Eutychetis profanam peruersitatem sequuntur: & ita nõ credunt, ut treceti decem & octo sancti patres tradiderunt, catholicâ fidè in Nicænâ ciuitate fundantes: centum quoque & quinquaginta alij uenerabiles episcopi, qui in alma urbe Constantinopolitana postea conuenerunt: & sicut Athanasius, & Theophilus, & Cyrillus, sanctæ recordationis episcopi Alexandrinæ ciuitatis credebant, quos etiam Ephesina synodus (cui beatæ memorie Cyrillus præfuit, in qua Nestorij error expulsus est) in uniuersis secuta est, quos & nuper uenerabilis Chalcedonensis synodus est

secuta, prioribus concilijs sacerdotum ex omni prorsus parte consentiens, nihilque adimens sacrosancto symbolo, neq; adiciens, sed Eutychetis dogmata funesta condemnans: sciant se esse hæreticos Apollinaristas. Apollinaris enim facinorosissimam sectam Eutyches & Dioscorus mente sacrilega sunt secuti: ideoque hi homines, qui Apollinaris uel Eutychetis peruersitatem sequuntur, illis pœnis, quæ diuorum retrò principum cõstitutionibus contra Apollinaristas, uel serenitatis nostræ postmodum sanctiones contra Eutychianistas, uel hac ipsa augustissima lege contra eosdem decretae sunt, nouerint se esse plectendos. Idcirco Apollinaristæ, hoc est Eutychianistæ, quibus etiam in appellatione diuersitas, tamen est in hæresis prauitate coniunctio, & dispar quidem nomen, sed idem sacrilegium: siue in hac alma urbe diuersis que prouincijs, siue in Alexandrina ciuitate, siue intra Ægyptiacam diœcesin sunt, & neque ita credunt, ut supradicti uenerabiles patres credebant, neque uiro reuerendissimo Alexandrinæ urbis antistiti pro certo fidem orthodoxam tenenti cõmunicant: episcopos, & presbyteros, aliosq; clericos & creare & habere prohibemus: scientibus tam ijs Eutychianistis & Apollinaristis, qui ausi fuerint cuiquam episcopi, uel presbyteri, uel clerici nomen imponere, quã ijs qui passim fuerint impositum sibi nomen sacerdotale retinere, pœnam exilij cum facultatum suarum amissione se subituros. Vniuersi præterea Apollinaristæ & Eutychianistæ non ecclesias, non monasteria sibi construunt: parasynaxes & conuenticula tam diurna, quàm nocturna non contrahant: neq; ad domum uel possessiones cuiusquã, neque ad monasterium, uel quemcumq; alterum locum operaturi, sectæ funestissimæ congregentur. Quod si fecerint, & hoc factum fuisse domino uolente constiterit: post rem in examine iudicis adprobatam, domum uel possessionem eius in qua conuenerint, uel monasterium, eius ciuitatis orthodoxæ ecclesiæ, in cuius territorio est, iubemus addicere. Si uero ignorante domino, sciente uero eo qui pensiones domus exigit, uel actor prædij, parasynaxes & conuenticula interdita collegerint: conductor, uel procurator, siue actor, uel quicumque eos in domum, uel possessionem, uel monasterium receperint, ac passim fuerint illicitas parasynaxes conuentusque celebrari, si uilis & abiectæ sint cõditionis, fustibus publicè & in pœnam suam, & in aliorum coercantur exemplum. Si honestæ uero sunt personæ, decem libras auri multæ nomine fisco nostro cogatur inferre. Nallum præterea Apollinaristam uel

uel Eutychianistam ad aliquã iubemus adspirare militiam. Et si inuenti fuerint: militari cingulo soluti, honestorum hominum & palatij communionem priuentur: nec in aliqua, nec in qua nati sunt, ciuitate, uel uico, aut regione uersentur. Si qui uero in hac urbe alma nati sunt, tam sacratissimo comitatu, quàm omni per prouincias metropolitana ciuitate pellantur. Nullubi insuper Eutychianistæ uel Apollinaristæ publicè uel priuatim conuocandi cœtus, uel circulos contrahendi, & de errore hæretico disputandi, ac peruersitatem facinorosi dogmatis adferendi tribuantur facultas. Nulli etiam contra uenerabilem Chalcedonensem synodum liceat uel aliquid dicere, uel scribere, uel edere, atque emittere, aut aliorum dicta uel scripta super eadem re proferre. Nemo uero inuicem habere libros, & sacrilega scriptorum audeat monumenta seruare. Quod si qui in his criminibus fuerint deprehensi, perpetua deportatione damnentur. Eos uero qui discendi studio adierint, de infausta hæresi disputantes, decem librarum auri, quæ fisco nostro inferendæ sunt, iubemus subire dispendium. Vltimo etiam supplicio coercantur, qui illicita docere tentauerint. Omnes uero huiuscemodi chartæ ac libri, qui funestum Eutychetis scilicet & Apollinaris complexi fuerint dogma, incendio concrementur: ut facinorosa peruersitatis uestigia flammis cõbusta depereant. Equum namque est, ut immanissima sacrilegia par pœnæ magnitudo percellat: scientibus moderatoribus prouinciarum, eorumq; apparitoribus, defensoribus etiam ciuitatum, quod si ea quæ legis huius religiosissima sanctione custodire decreuimus, aut neglexerint, aut aliqua permiserint temeritate uiolari, denarum librarum auri multam fisco nostro inferre cogantur, insuper etiam exilium mationis suæ periculum sustinebunt.

III. DE APOSTATIS.

1. Regula: Apostatae bona publicantur. quæ regula approbatur l. 1. C. de apostatis, hisce uerbis: Si quis lege uenerabili constitutus, & ex Christiano iudæus effectus, sacrilegis cœtibus aggregetur: cum accusatio fuerit adprobata, facultates eiusdem dominio fisci iubemus uindicari.

II. Regula: Apostatae testamentum facere non possunt. quæ regula approbatur l. hi qui, 3. & l. apostatarum, 4. C. de apostatis. quarum uerba proponuntur 7. regulis proximis. Huius regule exceptio hæc est: Nisi à morte apostatae, qui testamentum fecit, illud intra quinquennium non sit impugnatum. quæ exceptio approbatur l. 2. C. od. tit. his uerbis: Si quis defunctum uiolatæ atq; desertæ Christianæ religionis accusat, eumq; ad sacrilegia templorum, uel in ritus Iudaicos transisse contendit, eaq; gra-

uia testari minime potuisse confirmat: intra iuge quinquennium, quod in officiosis actionibus constitutum est, proprias exigat actiones, futuriq; iudicij huiuscemodi sortiatu exordium.

III. Regula: Apostata non succedunt alijs, nec reliqua capiunt, nec testimonium perhibere possunt, atque excommunicantur. quæ regula approbatur d. l. 3. C. de apostatis, hisce uerbis: Hi qui sanctâ fidem prodiderunt, & sanctum baptismum hæretica superflitione profanarunt, à consortio omnium segregati sunt, testimonij alieni, testamenti (ut antea sanximus) non habeant sanctionem, nulli in hæreditate succedant, à nemine scribantur hæredes. quos etiam præciperemus procul abijci, ac longius mandari, nisi pœnæ uisum fuisset esse maioris, uersari inter homines, & hominū carere suffragijs. *Proposita regule exceptio uidetur esse talis: Nisi penitentiam egerint. uerum hæc exceptio reprobatu ibidem, his uerbis:* Sed nec unquam in statum pristinum reuertantur, nec flagitium morum obliterabitur penitentia, neq; umbra aliqua exquisitæ defensionis aut muniminis obducetur: quoniam eos qui fidem, quam Deo dedicauerunt, polluerunt, & prodentes diuinum mysterium in profana migrauerunt, tueri ea quæ sunt commentitia & coccinata, non possunt. Lapsis etenim & errantibus subuenitur: perditis uero, hoc est, sanctum baptismum profanantibus, nullo remedio penitentia, quæ solet alijs criminibus adesse, succurritur.

III. Regula: Accusatio aduersus apostatas perpetua est, nec finitur illorum morte, nec alienandi ius habent. quæ regula approbatur l. apostatarum, 4. C. de apostatis, hisce uerbis: Apostatarum sacrilegum nomen singulorum uoces continuæ accusationis incessent, & nullis finita temporibus huiuscemodi criminis arceatur indagatio. quibus quamuis præterita interdita sufficiant: tamen etiam illud iteramus, ne postquam à fide deuiauerint, testandi aut donandi quippiam habeant facultatem. sed nec uenditionis specie facere legi fraudem sinantur, totumq; ab intestato Christianitatem sectantibus propinquis potissimum deferatur. In tantum autem contra huiuscemodi sacrilegia perpetuari uolumus actionem, ut uniuersis ab intestato uenientibus, etiam post mortem peccantis, absolutam uocem simulationis congruæ non negemus: nec id patiemur obstare, si nihil in contestatione profano dicatur uiuente productum. Sed ne huius interpretatio criminis latius in incerto nagetur errore, eos præsentibus insectamur oraculis, qui nomine Christianitatis induti, sacrificia sacrilega uel fecerint, uel faciendâ mandauerint: quorum etiam post mortem

comprobata perfidia hac ratione plestenda est, ut donationibus testamentisque rescissis, ij quibus hoc deferret legitima successio, huiusmodi personarum hereditate potiantur.

V. Regula, De poena eius qui aliquem fecerit apostatam, proponitur l. cum quicumq; 5. C. de apostatis, hisce uerbis: Eum quicumq; seruum uel ingenuum inuitu seu suasionem plestenda ex cultu Christianae religionis in nefanda sectam ritumue transduxit, cum dispendio fortunatarum capite puniendum esse censemus.

VI. Regula: Apostata omnium haereticorum poenis tenentur, et relegantur. l. eos qui. 6. C. de apostatis, hisce uerbis: Eos qui catholicarum ecclesiarum cleri, uel orthodoxe fidei monachi, relicto uero orthodoxo religionis cultu, Apollinaris uel Eurychetis haeresin & dogmata abominanda secuti fuerint: omnibus poenis, quae prioribus legibus aduersus haereticos constitutae sunt, iubemus litigari, & extra ipsum quoq; Romani Imperij solum repelli: sicut de Manichaeis praecedentium legum statuta sanxerunt.

V. DE IVD A E I S.

I. Regula: Iudaeorum uniuersitati relictum capi non potest, quae regula approbatur l. 1. C. de iudeis, hisce uerbis: Quod Cornelia Saluia uniuersitati Iudaeorum, qui in Antiochiensi ciuitate constituti sunt, legauit, peti non potest.

II. Regula, De poena Iudaeorum prohibetium, ne ex ijs aliqui fiant Christiani, proponitur l. 2. C. de iudeis, hisce uerbis: Iudaeis & maioribus eorum & patriarchis uolumus intimari, quod si quis post hanc legem aliquem, qui eorum ferassem fugerit lecta, & ad Dei cultum respexerit, factis aut alio furoris genere (quod nunc fieri cognouimus) ausus fuerit attentare: mox flammis dandus est, & cum omnibus suis participibus concremandus.

III. Regula, Ne synagoga Iudaeorum pro hospitio sit, proponitur l. in synag. 3. C. eod. tit. his uerbis: In synagogam Iudaicae legis, ueluti hospitij merito irruentes, iubeas emigrare: quos priuatorum domus, non religionum loca habitationum merito conuenit attingere.

III. Regula: Iudaei a curialibus muneribus immunes non sunt, quae regula approbatur l. iustio. 4. C. de iudeis, hisce uerbis: Iustio, qua sibi Iudaicae legis homines blandiuntur, per quam eis curialium munerum dabatur immunitas, rescindatur. Concordat l. quicumque. 9. C. eod. tit. his uerbis: Quicumq; ex Iudaeis obnoxij curiae comprobantur, curiae mancipentur. Plura de hac re uide 5. cap. prox. reg. 6. & 8.

V. Regula, Ne Iudaei & Christiani inuicem matrimonia contrahant, prohibetur l. ne quis. 5. C. de iudeis, his uerbis: Ne quis Christianam mulierem in matrimonium Iudaeus accipiat, neque Iudaeus

Christianus coniugium forciatur. Nam si quis huiusmodi aliquid admiserit, adulterij uicem commissi huiusmodi crimen obtinebit, libertate in accusandum publicis quoq; uocibus relaxata.

VI. Regula: Iudaeorum leges matrimoniales tolluntur l. nemo. 6. C. de iudeis, hisce uerbis: Nemo Iudaeorum morem suum in coniunctionibus retinebit, nec iuxta legem suam nuptias forciatur, nec in diuersa sub uno tempore coniugia conueniat.

VII. Regula: Ut Iudaei Romanis utantur legibus, praecipitur l. Iudaei. 7. C. eod. tit. his uerbis: Iudaei, communi Romano iure uiuentes, in ijs causis, quae tam ad superstitionem eorum, quam ad forum & leges ac iura pertinent, ad eant solenni more iudicia, omnesq; Romanis legibus conferat & excipiant actiones. Si qui uero ex his communi passione ad similitudinem arbitrorum apud Iudaeos in ciuili duntaxat negotio putauerint litigandum, fortiri eorum iudicium iure publico non uententur. Eorum etiam sententias iudices exequantur, tanquam ex sententia cognitoris arbitri dati fuerint.

VIII. Regula, De precio rerum uenaliu Iudaeis ab extero non statuendo, proponitur l. nemo. 8. C. de iudeis, hisce uerbis: Nemo exterus religionis Iudaeorum, Iudaeis precia statuet, cum uenalia proponunt: iustum est enim sua cuiq; committere. Ita q; rectores prouinciarum uobis nullum discussorem aut moderatorem esse concedent. Quod si quis sumere sibi curam (praeter uos proceresq; uestros) audeat, eum uelut aliena appetentem supplicio coercere festinent.

IX. Regula, Ut citra contemptum Christianae legis Iudaei ritus suos seruent, proponitur l. Iudaeos. 10. C. de iudeis, hisce uerbis: Iudaeos quosdam festiuitatis suae solennia ad poenae quandam recordationem intendere, & sanctae crucis adsimilatam speciem in contemptum Christianae fidei sacrilega mente exurere, prouinciarum rectores prohibeant: ne locis suis fidei nostrae signum immisceant, sed ritus suos citra contemptum Christianae legis retineant: amissuri sine dubio permilla haecenus, nisi ab illicitis temperauerint.

X. Regula, Ne die sabbathi ac reliquis festis Iudaei molestentur, uel alios molestent, proponitur l. die sab. 12. C. de iudeis, hisce uerbis: Die sabbatho ac reliquis sub tempore, quo Iudaei cultus sui reuerentiam seruant, neminem aut facere aliquid, aut ulla ex parte conuenire eos debere praecipimus: ita tamen, ut nec illis detur licentia eodem die Christianos orthodoxos conuenire, nec Christiani ex interpellatione Iudaeorum ab officialibus praefatis diebus aliquam sustineant molestiam, cum fiscalibus commodis

commodis & litigijs priuatorum constat re liquos dies posse sufficere.

XI. Regula: De ui non inferenda Iudaeis, praecipitur l. nullus. 13. C. de iudeis, hisce uerbis: Nullus tanquam Iudaeus, cum sit innocens, obteratur, nec expositum eum ad contumeliam religio qualificunq; proficiat. Non passim eorum synagogae uel habitacula concrementur, uel perperam sine ulla ratione laedantur: cum alioqui, etiam si sit aliquis sceleribus implicatus, idcirco tamen iudiciorum uigor, iurisq; publici tutela uideatur in medio constituta, ne quiquam sibi ipsi permittere ualeat ultionem. Sed ut in hoc perfonis Iudaeorum uolumus esse prouisum: ita id quoq; monendum esse censemus, ne Iudaei forsitan insolescant, elatiq; sui securitate quidquam praecipites in Christianam reuerentia ultionis admittant. Concordat l. Christianis. 6. C. de sacrificijs pagan. cuius uerba uide 5. cap. prox. quest. 3. reg. 11.

XII. Regula: Ne Iudaei uim inferant Christianis, praecipitur uerbis iam propositis hisce: Sed ut in hoc personis Iudaeorum, &c.

XIII. Regula: Apud quem Iudaei conueniendi, destinitur l. si qua. 14. C. de iudeis, hisce uerbis: Si qua inter Christianos & Iudaeos sit intentio: non a senioribus Iudaeorum, sed ab ordinarijs iudicibus dirimatur.

XIII. Regula, Ne Iudaei Christianos circumcidant, proponitur l. Iudaei. 15. C. de iudeis, hisce uerbis: Iudaei & bonorum proscriptione, & perpetuo exilio damnabuntur, si nostrae fidei hominem circumcidisse eos, uel circumcidendum mandasse confiterentur.

XV. Regula, De tributis à Iudaeis exigendis & inferendis, proponitur l. Iudaeorum. 15. C. de iud. hisce uerbis: Iudaeorum primates, qui in utriusq; Palaestinae synedrijs dominantur, uel in alijs prouincijs degunt, periculo suo anniuersarium canonem de synagogis omnibus, palatinis compellentibus, exigant ad eam formam, quam patriarchae quondam coronarij auri nomine postulabant. Et hoc quod de occidentalibus patriarchis conferri consueuerat, nostris largitionibus inferatur.

XVI. Regula: Ne Iudaei ad dignitates & honores admittantur, proponitur l. hac ual. 17. C. de iudeis, hisce uerbis: Hac ualitura in omne aetuum lege sancimus, neminem Iudaeorum (quibus omnes administrationes seu dignitates interdicitae sunt) nec defensoris ciuitatis fungi saltē officio, nec patriae honorem arripere concedimus: ne aduersus Iudaeos, & ipsos plerunq; sacrae religionis antistites, ueluti insultantes fidei nostrae, iudicandi uel pronuncianti quamlibet habeant potestatem. Illud etiam pari consideratione rationis arguentes pra-

cipimus, ne qua Iudaica synagoga in noua fabricam surgat: fulciendi ueteres permilla licentia, quae ruinam minantur. Quisquis igitur uel infulas acceperit, quæstus dignitatibus non potatur: uel si ad officia uetera subreperit, his penitus repellatur: uel si synagogam extruxerit, compendio catholicae ecclesiae nouerit se laborasse: & qui ad honores & dignitates irreperit, habeatur ut antea conditionis extremae, & si honorariam illicite promeruerit dignitatem: & qui synagogae fabricam ceperit, non studio reparandi, cum damno quinquaginta librarum auri fraudetur a uibus suis, praeterea cernat bona sua proscripita, mox poenae sanguinis destinandus, quasi qui fidem alterius expugnauit peruersa doctrina. Plura de regula proposita uide 5. cap. prox. reg. 7.

XVII. Regula: Ne Iudaei nouas extruant synagogas, haec regula approbatur uerbis iam propositis hisce: Illud etiam pari consideratione rationis, &c.

XVIII. Regula: Ne Iudaeus habeat mancipium Christianum, haec regula approbatur l. unica. C. de Christianorum mancipium, &c. cuius uerba cum concordantibus uide 5. cap. prox. quest. 3. reg. 5.

VI. DE COELICOLIS.

Caecularum haeresis damnatur l. caelicola. 1. C. de iudeis, hisce uerbis: Caecularum nomen inauditum quodammodo nouum crimen superstitionis uindicauit. Hi nisi ad Dei cultum uenerationemq; Christianam conuersi fuerint, ijs legibus, quib. praecipimus haereticos adstringi, se quoq; nouerint attingendos. Adificia autem eorum (quae nescio cuius noui dogmatis contentus habent) ecclesijs uindicentur. Certum est enim, quidquid à fide Christianorum discrepat, legi Christianae esse contrarium.

VII. DE PAGANIS.

Paganorum haeresis seu superstitio prohibetur l. ult. C. de sacrificijs paganor. his uerbis: Nemo ea quae saepius paganæ superstitionis hominibus interdita sunt, audeat perturbare: sciens, quod crimen publicum committit, qui haec ausus fuerit perpetrare. In tantu autem huiusmodi facinora uolumus esse rescada, ut etia si in alieno praedio uel domo aliquid tale perpetratur, scientibus uidelicet dominis: praedium quidem uel domus sacratissimi iuribus aerarij addicetur. Domini uero pro hoc solo, quod scientes concesserint sua loca talibus contaminari sceleribus, si quidem dignitate uel militia quadam decorantur, amissione militiae uel dignitatis, necno rerum suarum proscriptione plestantur: priuatae uero conditionis uel plebeiae constituti, post cruciatus corporis operibus, metallorum, aut perpetuo deputantur exilio. Ait Imp. Quae saepius paganæ superstitionis hominibus interdita

re dicta sunt. Per hæc uerba Sacrificia intelligi pu-
to: de qua re uide §. cap. 11.

VIII. DE SAMARITANIS.

I. Regula: Samaritani neq; succedunt alijs, neq; reli-
cta capiunt, neque alijs relinquere possunt. que regula
approbatu Nouell. c. 14. §. 1. his uerbis: Sancimus,
ut Samaritani neque ex testamenti tabulis,
neque absque ijs hæredes fiant, legatue ca-
pian, aut donationis titulo rem aliquam
nanciscantur. Sed neque Samaritani, aut in
uniuersum hæretici, qui te rectam se Chri-
stianorum fidem amplecti simulant, cum re-
uera neque ita sentiant, neq; huic consen-
tanea faciant, ad hæreditatem ab intestato
uocati successione habeant. Item neque
testamenta conscribant, neque legata relin-
quant, aut donent: nisi qui ea percepturi sunt,
& recte de fide sentiant, & fideles sint ope-
ribus. Nam si nemo horum sit, iubemus ut
post ipsorum mortem horum bona ad sa-
cratis, pertineant ærarium. Vnde & sacra
illa forma, per indulgentiam ipsis à patre no-
stro concessa, quæ legis uicem obtinens, lar-
gitur ipsis, ut hæreditatem pariter adire &
transmittere, item legatis honorari, & lega-
ta relinquere possint: in posterum uocabit,
neque prorsus ullam firmitatem habebit.
Nam si huius se clemetia indignos esse per-
hibuerint, qui Samaritanorum agitantur ne-
fania: neminem alium quam seipos accu-
sant, cum à benignitate Dei & seruatoris
nostri Iesu Christi alieni sint. Liberalitates
autem ab Imperatoria olim maiestate ipsis
concessas amittunt in hoc, ut ad meliorem
mentem redeant, non ut perpetuo in per-
uersa hac opinione sua permaneant. Pro-
positæ regule exceptio hæc est: Nisi rustici sint Sama-
ritani. Que exceptio approbatu ibidem, hisce uerbis:
Excipimus à præsentem lege rusticos, qui Sa-
maritanorum opinionibus honorem ha-
bent, idq; non ipsorum gratia, sed propter
constitutionem prædiorum, quæ ab ipsis co-
luntur, propterq; redditus & tributa, quæ ex-
inde inferuntur publico, ut qui rusticitate
seducantur. His etenim permitimus, ut tam
ascendentes quam descendentes, & ex trans-
uerso cognatos suos hæredes legatarios ue
scribant, tamen si Samaritanorum errore de-
tineantur: ut tamen fundos recte colat, quò
magis & uberior exinde prouentus ad præ-
diorum dominos deferatur, & per ipsos ad
fiscum. Sed & sine testamenti prædicti al-
ter ad alterius hæreditatem perueniet pro-
pter eandem causam. Quandoquidem etsi
nemo horu inueniatur, nihilominus tamen
uolumus, ut prædij dominus, in quo rusti-
cus defunctus est, ab illo relicta capiat, & fi-
sci locum teneat, utpote qui & pro illo pu-
blicis satisfacit tributis.

II. Regula: Samaritanis denegantur militia, digni-
tates & honores, aduocationis munus atque pedago-
gia. d. c. 14. §. præterea, his uerbis: Præterea Sa-
maritanum omnino neque militiam cape-
fere concedimus, neque ad ciuilem admi-
nistrationem accedere, neq; postulare in iu-
dicio, neque postremo in consortium diser-
tissimorum assumi rhetorum, neque adole-
scentes instituire.

III. Regula: Samaritani baptisati, & ad suum erro-
rem reuersi, proscribuntur & relegantur. d. c. 14. §.
sed & si qui, his uerbis: Si qui ex Samaritanis sa-
lutari dignati baptismo, ad pristinum de-
nudo errorem reuersi, obseruare sabbata, aut
etiam alia quædam agere uideantur, quæ
coarguant per simulationem ipsos sanctum
baptisma assumpsisse: eos proscribi iube-
mus, & in perpetuum tradi exilium. Hisdem
quoq; pœnis eos subdimus, qui contra re-
ctam Christianorum fidem impium istis pa-
trocinium præstiterint.

III. Regula: De Samaritanis baptisandis, propo-
nitur d. c. 14. §. perpulchrum, his uerbis: Perpul-
chrum nobis uideretur, ut ad incõtaminatum
accurrentes baptisma non temerè suscipi-
antur, sed cum quadam obseruatione, & in-
structione, quæ initiationis tempore fieri so-
let. Dicimus autem, ut qui omnino sensu
aliquo bonæ doctrinæ tangi possunt, per
duos primùm annos in fide instituantur, &
pro uiribus scripturas ediscant, tuncque de-
mum sacro redemptionis offerantur baptis-
mati, tam longi temporis pœnitentia pror-
sus redemptionis fructum affecturi. Pueros
autem admodum, qui per ætatem doctri-
nas intelligere nequeunt, etiam absque hac
obseruatione sacro dignari baptisate ad-
mittimus.

V. Regula: Samaritanus mancipium Christianum ha-
bere non potest. que regula approbatu d. c. 14. §.
porro, his uerbis: Nullus Samaritanus Christia-
num habeat mancipium, sed simulatq; em-
ptum fuerit, protinus in libertate rapiatur.

V. Regula: Samaritanus seruus Christianæ religio-
nis factus, liber fit. que regula approbatu d. c. 14. §.
penult. his uerbis: Si æquè peruersa opinione
mancipium, ut ipse dominus, fuerit: licitum
ei esto, si Christianorum de fide sententiam
exosculetur, illico & Romana ipsum liber-
tate potiri.

IX. DE ANTIHIMO, SEVE-
RO, PETRO, & ZOARA HÆRE-
TICIS.

De his tractatur Nouell. c. 4. his uerbis: Non in-
solitam Imperatoriæ maiestati rem agen-
tes, ad præsentem legem peruenimus.
Quotiescunq; enim sacerdotum
sententiæ, &c.

DE

DE ORPHANOTROPHIIS,
& XENODOCHIIIS, & SIMILIBUS COLLEGIIS.
Cap. XIII.

Hactenus de hereticis tam in genere, quàm in
specie, necnon de tribus iuris Ecclesiastici par-
tibus seu membris est dictum. Superest ultimum
membrum, de orphanotrophis, xenodochijs, & simili-
bus collegijs. Quinquam enim de ijs in superioribus
quoq; dictum est, iuraq; rerum Ecclesiæ ac monasterio-
rum de propositis quoq; collegijs accipiantur, tanquam
de specie: de quo uide §. eod. cap. quæst. 2. reg. 1. tamen
quædam horum iura specialia restant proponenda.
Prinde, quemadmodum in superioribus, primùm de
personis horum collegiorum dicemus, deinde de rebus.

I. DE ORPHANOTROPHO,
PTOCHOTROPHO, & ALIJS HUIUS-
MODI PERSONIS.

I. Regula: Tutorum & curatorum uicem sustinet,
orphanosq; defendere sine satisfactione tenetur, resq;
eorum uindicare. que regula proponitur l. orphan. 30.
in prin. C. de episcop. & clericis, hisce uerbis: Orpha-
notrophos huius in clytæ urbis (nulla subti-
litate iuris obistente) qui quidem pupillo-
rum sunt quasi tutores, adolefcentium uerò
quasi curatores, sine ullo si de iusionis gra-
uamine in emergentibus causis, tam in iudi-
cio, quàm extra iudicium (ut opus exegerit)
ad similitudinem tutoris & curatoris perso-
narum, & negocia eorum (si qua possint ha-
bere) defendere ac uindicare iubemus: ita ui-
delicet, ut presentibus publicis personis, aut
interuenientib. gestis in hac quidem in clytæ
urbe apud uirum perfectissimū magistrum
cenfus, in prouincijs uerò apud moderato-
res eorum, uel defensores locorum, res eo-
rum eis tradantur, à quibus sunt custodiendæ:
ut si quas earundem rerum propter fœ-
nus forsitan, uel aliam urgentem causam, uel
ed quòd seruari non possunt, alienare pro-
spexerint: prius habita æstimatione, liceat
eis alienationis inire contractum, ut precia
eorum, quæ exinde colliguntur, ab iisdem
personis custodiantur. Aut imp. Ad similitudi-
nem tutoris. De hac re uide §. lib. 6. cap. 10. quæst. 2.
reg. 2. except. 6. Concordat propositæ regule Nouell.
const. 131. §. sanè orphanotrophij, his uerbis: Orphano-
trophij tutorum & curatoru locum obtinen-
to: ita tamen, ut de rebus quæ ad orphano-
trophia, uel proprietatis iure ad ipsos orpha-
nos pertinent, etiam sine satisfactione actio-
nes intentent & excipiant.

II. Regula: De rebus orphanorum orphanotrophio
tradendis, ab eoq; custodiendis, proponitur uerbis iam
dictis hisce: Ita uidelicet, ut presentibus publi-
cis personis, aut interuenientibus gestis, &c.
Huic concordat d. c. 131. §. res uerò, his uerbis: Res que
ad quempiam fortè orphanorum pertinere
contigerit, orphanotrophij præsentibus ta-

bularijs publicis, & sub actorem publicorū
confectione, tam in regia ciuitate apud ma-
gistros cenfus, quàm in prouincijs apud ea-
rum præfides aut locorum defensores ca-
piunt, & orphanis referuando, aut alias res
in illarum locum comparando.

III. Regula: De officio orphanotrophij in rebus or-
phanorum alienandis, proponitur l. orphanotrophos
30. §. 1. ibi: ut si quas. C. de episcopis & clericis. cuius uer-
ba uide §. reg. 1.

III. Regula: Orphanotrophus rationes reddere tu-
re antiqno non teneatur. que regula approbatu d. l.
30. §. fin. his uerbis: Huiusmodi pium atq; reli-
giosum officium pro tempore orphanotro-
phos ita peragere conuenit, ut minimè ra-
tionijs tutelaribus seu curationibus obno-
xij sint. graue enim atq; iniquum est, calli-
dis quorundam (si ita contigerit) machina-
tionibus eos uexari, qui propter timorem
Dei parentibus atque substantijs destitutos
minores sustentare, atq; uelut affectione pa-
terna educare festinant. Mutatur hoc ius Nouell.
c. 131. §. res uerò, in fine, his uerbis: Sed & tutelari-
bus ac curatorijs rationibus sunt obnoxij.
Concordat Nouell. c. 123. §. œconomos. cuius uerba uide
§. cap. 3. reg. 11.

V. Regula: Orphanotrophus, ptochotrophus, nofo-
comus, & similes, res suas, post tale officium adquisitas,
alienare non possunt. que regula approbatu Nouell. c.
131. §. interdicimus. ibi: atq; omnia. cuius uerba uide §.
cap. 6. reg. 13.

II. DE REBUS ET PRIVILE-
GIJS ORPHANOTROPHIORUM, PTOCHO-
TROPHIORUM, &C.

I. Regula: Eadem habet priuilegia, que Ecclesia. que
regula approbatu d. c. 131. §. penult. his uerbis: Con-
seruari iubemus uenerabili orphanotro-
phio regiæ urbis & xenoni sanctæ memo-
riæ Sampforum, & his quæ eius dispensatio-
ni subsunt, oratorijs atq; xenodochijs, aut
alijs uenerabilibus domibus, omnia priui-
legia, quæ quidem sacrosancta maior Con-
stantinopolitana habet ecclesia. Concordat l.
omnia. 33. in fine. C. de episcopis & clericis. cuius uerba
uide §. cap. 10. reg. 1.

II. Regula: Confirmantur horum collegiorum priuile-
gia d. l. 31. cuius uerba uide d. reg. 1.

III. Regula: Donatio his facta non eget insinuatio-
ne. que regula approbatu simul & distinguitur l. illud
quod. 16. C. de sacros. eccl. cuius uerba uide §. lib. 35.

III. Regula: Res his collegijs ex causis lucretiuis
adquisite, à lucretiuorum inscriptionibus sunt immu-
nes. que regula approbatu l. sancimus. 18. C. de sacros.
eccl. cuius uerba uide §. cap. 10. reg. 1.

Reliqua orphanotrophiorum, xenodochiorum, pto-
chotrophiorum, &c. iura uide, ut dixi, in superioribus
capitibus de rebus Ecclesiasticis. Hactenus ergo de
iure Ecclesiastico, eiusq; partib. ac mem-
bris fit dictum.

DIGE-

DE PERSONIS SEV
ministris Imperatoris & fisci.
Cap. I.

DE iure Imperatoris & fisci tractaturi, quemadmodum in præcedentibus, ita etiam hic primum dicemus de personis seu ministris Imperatoris & fisci: deinde de Rebus tam adquirendis, quam alienandis, atq; privilegijs.

I. DE PERSONIS IMPERATORIS & FISCO IN GENERE.

I. Regula, De hisce sine satisfactione non ordmandis, proponitur l. priuata. 14. C. de murilegulis, hisce uerbis: Priuatæ uel linteariæ uestis magistrorum ac texturorum præpositi, uel baphiorum ac texturorum procuratores, cæteri; quibus huiusmodi sollicitudo committitur, non antè ad rem sacri gratij procurandam permittantur accedere, quàm satisfactionibus dignis eorum administratio roboretur: scilicet, ne profecutorias quidem sacras posthac sibi postulandas.

II. Regula, De officio eorum qui sunt in domo seu aula Imperatoris, in genere, præcipitur l. unica. C. de conduct. & procuratorib. lib. 11. his uerbis: Conductores homines in augustissimæ domus nostræ, quoties de causa ad domum regiam pertinente aliquid quæstionis emerit: non aliter quàm ex legum ordine, quibus similiter omne hominum genus tenetur, uel excipiant, uel inferant actiones, nec aliorum litigatorum negotio intercedant, nec sententiam iudicantium, aut illicito patrocinij sui fomite iura conturbentur, nulliue executionis suæ turbulentum ministerium audeant commodare: non priuatis se negocijs, non publicis misceant: nec quiescētē domum delatio ulla sollicitet, ne eos inconsultę pertinaciæ serò pœniteat. Grauior enim pœna constituenda est in hos qui nostri iuris sunt, & nostra debent custodire mandata. Pertinet regula proposita ad ea quæ dicta sunt §. lib. 5. cap. 6. quæst. 4. except. 14. cum sequentibus.

II. DE PROCURATORE
Cæsaris uel rationalis.

I. Regula, Acta à procuratore Cæsaris perinde habentur, ac si ab ipso Cæsare acta essent. quæ regula approbatur l. 1. in princ. ff. de officio procuratoris Cæsaris, hisce uerbis: Quæ acta gesta sunt à procuratore Cæsaris, sic ab eo comprobantur, atque si à Cæsare gesta essent. Huius exemplum proponitur d. l.

1. §. fin. his uerbis: Est hoc præcipuum in procuratore Cæsaris, quod eius iussu seruis Cæsaris adire hæreditatem potest. Et si Cæsar hæres instituat: miscendo se opulentæ hæreditati, procurator hæredem Cæsarem facit. Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi procurator nomine Cæsaris damnosam adierit hæreditatem. Quæ exceptio approbatur l. 2. ff. eod. tit. his uerbis: Quod si ea bona, ex quibus Imperator hæres institutus est, soluendo non sunt: re perspecta, consulitur Imperatori. hæredis enim institui in aduentum huiusmodi hæreditatibus uoluntas exploranda est. Secunda exceptio est: Nisi procurator rem Cæsaris tanquam suam tradiderit. Hæc exceptio approbatur l. 1. §. 1. ff. de officio procurat. Cæs. hisce uerbis: Si rem Cæsaris procurator eius quasi rem propriam tradat, nõ putato eum dominium transferre. tunc enim transfert, cum negociũ gerens Cæsaris, consensu ipsius tradit. Tertia exceptio est: Nisi rem Cæsaris alienauerit. Hæc exceptio approbatur d. l. 1. §. deniq; his uerbis: Si uenditionis, transactionis, uel donationis causa quid agat, nihil agit, non enim alienare ei rem Cæsaris, sed diligenter gerere, commissum est. Plures huiusmodi exceptiones uide §. in regulis proximis.

II. Regula, Procurator Cæsaris pœne constituendæ ius non habet. quæ regula approbatur l. curatores. 3. in princ. ff. d. tit. his uerbis: Curatores Cæsaris ius deportandi non habet: quia pœnæ constituendæ ius non habent. Plura de hac re uide §. lib. 3. cap. 12. except. 1.

III. Regula, Procurator Cæsaris ius prohibendi habet, ne in prædia Cæsaris quis accedat. quæ regula approbatur d. l. 3. §. 1. his uerbis: Si tamen quasi tumultuosum uel iniuriosum aduersus colonos Cæsaris prohibuerunt in prædia Cæsaris accedere, abstinere debent: idque diuus Pius Iulio rescripsit. Sed deinde neq; redire cuiquam possunt permittere: idque Imp. nostri Seuerus & Antoninus ad libellũ Hermiæ rescripserunt.

III. Regula, Procurator Cæsaris quod prohibuit, eius remittendi ius non habet. quæ regula approbatur uerbis iam dictis hisce: Sed deinde neque redire cuiquam possunt permittere, &c.

V. Regula, Fundi templorum ad curam procuratoris Cæsaris pertinent. quæ regula approbatur l. uniuersa. 4. C. de fundis rei priuatæ, his uerbis: Uniuersi fundi templorum ad rationalium rei priuatæ sollicitudinem curamq; pertineant, atq; ab his annuercarijs solutionib. postularis, peculiatii

culiari (ut semper fuit) studio defendantur. **V.** Regula, Fisco agente, procurator Cæsaris uel fisci iudex competens est. quæ regula approbatur per ea quæ dicta sunt §. lib. 5. cap. 2. except. 11.

VII. Regula, Procurator Cæsaris non debet cognoscere absente fisci aduocato. quæ regula approbatur l. ult. C. de aduocatis fisci, his uerbis: Rationales priuatæ rei causis, uel sacri ærarij præfidentes, examen præsentis fisci aduocato suscipiant. Plures huiusmodi regulas uide paulò inferius per §. 4.

III. DE COMITE ATQVE PALATINIS SACRARUM & PRIUATARUM LARGITIONUM.

I. Regula, De officio horum, proponitur l. unica. C. de officio comitis sacrarum largitionum, his uerbis: Palatinis hæc cura debet esse præcipua, ut periculo proprio notarijs destinatis, super negligentia iudicum (si ita res exegerit) conquirentur, ne eorum sit impunita desidia. Iudices quoque de eorum nominibus referre conuenit, quos commodis proprijs magis, quàm utilitatibus publicis studere provide rint. Breues uerò quadrimestruos ad officium palatinum nouerint dirigendos, aurumq; exactum ad sacras largitiones sine ulla dilatione esse mittendum.

II. Regula, idem de officio, proponitur l. 1. C. de officio comitis rerum priuatarum, his uerbis: Si quid negociorum altitatum fuerit, in quibus aliquid comodi fiscalis appareat: ad officium rei priuatæ tua grauitas acta transmittat, ut in instructione percepta, quid sibi et iuris auxilio debeatur, agnoscat.

III. Regula, idem de officio, proponitur l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Ad palatinorum curam & rationalium officia omnium rerum nostrarum, & totius perpetuarij, hoc est, emphyteuticarij iuris exactio reuertatur.

III. Regula, De iurisdictione comitis rerum priuatarum defendenda, proponitur l. si quis. 3. C. d. tit. his uerbis: Si quis iudicum uir illustri, uel præfectus tibi cognitionem comitiæ rerum priuatarum examini debitam sibi et uindicandam censuerit, uel tuitionem contra eiusdem statura sedis præstiterit: ad quinquaginta librarum auri illatione pœnæ nomine officium eius teneatur, quam decet in articulo exigi mansuetudinis nostræ ærario sociandam.

V. Regula, De immunitate horum, proponitur l. 1. C. de palatinis sacrarum largitionum & rerum priuatarum, his uerbis: Palatini pro capitibus seu iugis suis tantum pensationem atque obsequia recognoscēt, extraordinarijs & fordidis muneribus, & susceptionibus, & temonarijs oneribus liberati. Plura de regula proposita uide §. lib. 13. cap. 4. reg. 24.

V. Regula, De privilegio quodam palatinorum, proponitur l. prisco. 3. C. d. tit. his uerbis: Prisco iam nunc ordine reuocato, de Palatino potius officio

ad regendum principatum officij comitis domorũ per Cappadociam mittantur: quales comes etiam domorum, si inhonestum aliquid gesserit, uereatur. Idoneos itaq; singulis annis è numero mittendariorum ad hoc eligere debebis, & mittere.

VII. Regula, De reuerentia palatinis à iudicibus etiam maioribus præstanda, & ut nihil illis cum iudicibus sit commune, proponitur l. nihil. 4. C. eod. tit. his uerbis: Nihil omnino ullis iudicibus cum palatinis nostræ clementiæ, quicumque à comitibus dirigitur, sit commune atq; coniunctum: sed excepta reuerentia, quæ non solum ab inferioribus, sed etiã à maioribus, & in prouincia degentibus rectoribus prouinciarum debetur atq; desertur, suis quisq; necessitatibus obsecundet.

VII. Regula, Princeps palatinorum effectus ad aliam dignitatem aspirare non potest. quæ regula approbatur l. quidam. 5. C. de palatinis sacrar. largit. his uerbis: Quidam post impletũ ordinem militiæ Palatinæ, quam gesserant, honoremque transfactum, ad exceptorum scriinia transire nituntur. Hac igitur lege sancimus, ut nulli prorsus dehinc ista audendi relinquatur occasio, sed unusquisque eius scriinij, quem primum militando elegit, ordinem persequatur, nec in alterius loco sinem militiæ requirat, quia iam proprij ordinis trãsegerit principatum. Concordat l. scriinij. 7. in princ. C. eod. tit. eius uerba uide §. reg. prox.

X. Regula, De numero palatinorum & scriuariorum, proponitur d. l. 7. his uerbis: Scriuijs omnibus largitionum comitatensũ infrascriptas discernimus dignitates, ut his contenti, ambiendi sibi aditum interclusum esse cognoscant, etiam si speciale beneficium emedicato suffragio quisquam uoluerit impetrare. Annonas etiam iuxta definitum dignitatum modum uolumus præstari, nec amplius quicquam præsumi. Breuis quem dignitates per singula scriinia officiorum sacrarũ largitionum habere statuimus, hic est. Scriinij exceptorum præfectus ordinis secundi numero unus, item secundicerius exceptorum numero unus, ducenarij duo, unus tertiocerius, & quartocerius centenarius unus. Item primicerius instrumetorum, epistolares numero duo, formæ primæ numero triginta sex, formæ secundæ numero quatuor, formæ terciæ numero tres. Scriinij numerorum præfectus ordinis tertij numero unus, ducenarius numero unus, centenarius numero unus. Secundo epistolares numero duo, formæ primæ numero tres, formæ secundæ numero unus, formæ terciæ numero duo. Sacri scriinij tabellariorum præfectus ordinis tertij numero unus, ducenarius numero unus, centenarius numero unus, epistolares numero

numero unus, formæ primæ numero tres, formæ secundæ numero quinque. Scriñij canonis præfectus ordinis tertij numero unus, ducenarius numero unus, centenarius numero unus, epistolares numero duo, formæ primæ numero quatuor, formæ secundæ numero quatuor. Scriñij mittendario- rum ducenarius numero unus, centenarij numero quinque, epistolares numero octo, formæ primæ numero octo, formæ secundæ numero triginta tres. Scriñij sacrae mas- sæ præfectus ordinis tertij numero unus, id est, primicerius sacrae massæ numero unus, item secundicerius numero unus, ducena- rij numero duo, item tertioicerius numero unus, ducenarij numero duo, & quartoce- rius centenarij numero sex, epistolares nu- mero quatuor. Artifices specierum ducena- rij numero quatuor, centenarij numero sex, epistolares numero octo, formæ primæ nu- mero octo, formæ secundæ numero qua- tuor. Artifices solidorum ducenarij nume- ro unus, centenarij numero octo, epistola- res numero sex, formæ primæ numero no- uem, formæ secundæ numero triginta. Scul- ptores & cæteri artifices centenarij nume- ro unus, epistolares numero quinque, formæ primæ numero sex, formæ secundæ nume- ro decem & octo. Scriñiarj ad responsum per formam primam numero unus, per for- mam secundam numero duo, ducenarius numero unus, centenarij numero duo, epi- stolares numero tres, formæ primæ nume- ro quatuor, formæ secundæ numero duo, formæ tertiæ numero unus. Scriñiarj ad li- mitem per formam primam numero unus, ducenarius numero unus, formæ primæ nu- mero unus, formæ secundæ numero duo, formæ tertiæ numero tres. Scriñij nostri per formam ordinis tertij numero unus, per for- mam epistolares numero duo, formæ primæ numero septem, formæ secundæ numero decem, formæ tertiæ numero quatuor. Of- ficialium sacrarum uestium ducenarij nu- mero tres, centenarij numero tres, epistola- res numero duo, formæ primæ numero duo decem, formæ secundæ numero decem, for- mæ tertiæ numero octo. Deputati sacrae uestis per formam secundæ ordinis numero duo, ducenarij numero duo, centenarij numero duo, epistolares numero duo, formæ primæ numero tres. Scriñij ab argentarijs per for- mam ordinis secundi numero unus, episto- laris numero unus, formæ primæ numero sex, formæ secundæ numero tres, formæ ter- tiæ numero unus. Ad pecunias per formam ordinis secundi numero unus, formæ pri- mæ numero unus, formæ secundæ numero duo, formæ tertiæ numero quinque. Argen-

tarij comitatenses ducenarij numero unus, centenarij numero duo, epistolares nume- ro tres, formæ primæ numero octo, formæ secundæ numero triginti quinque. Barbarica- rij centenarij numero duo, epistolares nu- mero quinque, formæ primæ numero octo, formæ secundæ numero unus.

X. Regula: Palatini transmissi per prouincias, anno elapso cingulo liberantur. quæ regula approbatur l. pla- cuit. 8. C. de palatinis sacrar. largit. his uerbis: Placuit iuste omnibus mittendarijs & palatinis of- ficijs profutura suggestio quam insinuasti, ut ex ijsdem annis singulis ducenarij tan- tum & centenarij, habito prouisionis intui- tu, cingulo liberentur.

XI. Regula: De illis sine principis autoritate non ordinandis, proponitur l. non aliter. 9. C. d. tt. his uerbis: Non aliter quilibet in officio sacrarum largitionum uel priuatarum rerum cingulum militiæ sibi sumendum exiimet, nisi nostræ mansuetudinis adnotationem meruerit.

XII. Regula: Idem tempus agendi præstituitur offi- cijs sacrarum largitionum, quod definitum est proximis sacrorum scriñiorum. l. ad siml. 11. C. de palatinis sacrar. largit. his uerbis: Ad similitudinem sanctionis, quam de proximis sacrorum promulgauimus scriñiorum, etiam in officio sacrarum largitionum atque priuatarum rerum pro biennio annum sub perpetua obseruatione præcipimus custodiri: ita ut & priuilegia, quæ huiusmodi officijs uel primicerijs sac- ris legibus deferuntur, integra illibata que seruentur. Ait Imper. Sanctionis quam de pro- ximis sacrorum promulgauimus scriñio- rum. Hæc sanctio habetur l. pro biennio. 6. C. de prox. sacrorum scriñ. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 19. membr. 21. reg. 3.

XIII. Regula: Palatini ne quid à priuatis Cæsaris e- mant, cauetur l. ult. C. de rescind. uendit. cuius uerba ui- de §. lib. 4. 7. cap. 19. reg. 24.

Hactenus de comite atq; palatinis sacrarum & pri- uatarum largitionum sit dictum. Plures de ijsdem regu- læ propostæ sunt §. suis locis: ut lib. 2. cap. 18. de appari- toribus, quest. 2. reg. 4. item lib. eod. cap. 5. quest. 1. reg. 23. & lib. 5. cap. 2. quest. 1. except. 31.

III. DE ADVOCATA- TO FISCO.

I. Regula: Fisci aduocatus contra fiscum patrocinium præstare non potest. quæ regula propostæ est §. libro 5. cap. 4. quest. 2. reg. 12.

II. Regula: Fisci aduocatus comoda fiscalia ne occultet. Hæc regula proponitur l. fisci. 3. C. de aduocatis fisci, hisce uerbis: Fisci aduocatus poenas metuens, caueat ne fiscalia commoda occultet, ne uel in ullo negotio existente fisci nomine pri- uatis audeat calumnias commouere.

III. Regula: Ne fisci nomine priuatos calumnijs ue- xet. Hæc regula approbatur uerbis iam propostis hi- sc: Ne uel in ullo negotio existente fisci no- mine,

mine, &c. Concordat l. 1. C. de lucris aduocatorum. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 18. de apparitoribus, quest. 4. reg. 2.

III. Regula: Quot & qui ordinandi in aduocatos fisci, definitur l. iudicibus. 20. in prin. C. de aduocatis di- uers. iud. cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 5. membr. 3. quest. 2. reg. 4. Definitur item l. petitiones. 22. in prin. C. eod. tt. cuius uerba uide d. quest. 1. reg. 5. Definitur insuper questio propostæ l. binos. 10. C. eod. tt. his uerbis: Bi- nos, qui priores in tui culminis sede inue- niuntur ad patronatû fisci singulis quibusq; annis accedere, parib. dignitatibus & priui- legiorum insignibus ambiendos esse præci- pimus, quibus antehac utebatur is qui fisci solus creabatur patronus.

V. Regula: Biennio finitur aduocati fisci officium. quæ regula approbatur l. sancimus. 12. C. de aduocatis diuers. iudic. his uerbis: Sancimus, patronum fisci iudi- cio celsitudinis tuæ non iam quotannis, sed biennio pro uetere consuetudine finem of- ficii sui fortiri: saluis eidem consortio priui- legijs omnibus, quæ à retrò principibus me- ruit, manentibus. Ait Imp. Non iam quotan- nis. Hoc constitutum erat l. cum aduocatio. 8. ibi: an- numq; completum. C. eod. tt. Concordat l. iudicibus. 20. in prin. & l. petitiones. 22. in prin. C. eod. tt. quarum le- gum uerba uide §. lib. 5. capite 5. membr. 3. questione 1. reg. 4. & 5.

VI. Regula: De salario aduocati fisci, proponitur l. restit. 23. in prin. C. de aduocatis diuers. iudic. his uerbis: Restituendæ sunt clarissimis eloquentiæ lu- minibus sexaginta auri librae, quas sub im- perio Zenonis diuæ memoriæ pedaneis de- putatas arbitris, necnon fideiussorum uires æstimantibus, tamen auferendas creditit pro parte posterioris subtilitas principis: ut iam liberalitate nostri numinis uiri clarissi- mi fisci patroni præfatam auri summam si- ne fraude annis singulis consequantur, ab- amplissima tua sede pari lance in utrunque diuidendam. Nam uniuersis redditur, quod pro uoto omnium primatibus indulgetur. Quando salarium soluendum, definitur l. per hanc. 24. §. sexcenti. C. eod. tt. his uerbis: Sexcenti aurei, qui- bus pro tempore fisci patronis fori tuæ cel- situdinis ad exemplû priorum temporum ex arca tui iudicij consulatur, ne post decur- sum celerem aduocationis, & labores glo- riosos egenus exeat, non (ut sæpe contin- git) incerto die præstentur, sed cum ad me- dium iter peruenerit patrocinium rerum fi- scalium, id est, Kal. Octobribus per annos singulos sine cunctatione soluentur. Qui- bus salarium soluendum, definitur l. petitiones. 22. §. ut autem. C. eod. tt. his uerbis: Ut ijs qui fisci patroni officium adepti sunt uel fuerint, non tan- tum superstitibus, sed etiam morte præuen- tis prospiciatur: tam ad hæredes fisci patro- ni, qui semel ad talem gradum uocatus sit,

solatia eius transire, hisq; seruari: quam ip- sos, qui fisci patronatum iam deposuerunt, uel postea deposuerint, minimè cuiuslibet actus publici sollicitudinem nolentes subi- re compelli, nec exhibitionis seu deductio- nis onere (nisi speciali autoritate nostra) molestari: & in prouincia incusandos per sententias uiri clarissimi prouinciam, in qua degunt, moderantis, utpote competentis iudicis, conueniri atque litigare decerni- mus. Concordat l. post duos. 15. in fine. C. eod. tt. his uerbis: Illud adijciendum esse statuimus, ut si quis patronatus fisci adeptus gradum, fa- talem diem obierit, uniuersa totius anni so- latia, ex quo hoc quidem officium perage- re coeperit, ad hæredes seu successores suos (sive liberi, sive extranei fuerint) transmit- tendi tam ex testamento, quam ab inte- stato, liberam habeat facultatem. Concor- dat l. iudicibus. 20. §. fin. C. eod. tt. cuius uerba uide §. reg. 8.

VII. Regula: De priuilegijs aduocatorum fisci: quo- rum primum est, quod liberentur à cohortis & curiæ nexibus. quæ regula approbatur cum alijs quibusdam l. cum aduoc. 8. C. de aduocat. diuers. iudic. his uerbis: Cum aduocatio prætoriana centum quin- quaginta togatis numero minimè uel im- minuendo uel augendo concludatur: iube- mus eos qui ex his ad fisci patronatum per- uenerint, cohortis uel alterius uilioris con- ditionis nexibus cum liberis quando unq; genitis liberos custodiri, postq; tale deposti- tum officium, annumq; completum, aduo- catorum consortio abscedere cum comiti- ua consistoriana: omneque quod togatis fo- ri celsitudinis tuæ quolibet casu, quolibet adquiretur titulo, quasi castre se libimet uin- dicare, nec patribus uel auis paternis earum rerum commodum adquirere, legis istius autoritate decernimus: his omnibus etiã ad urbariæ præfecturæ aduocationem tra- hendis. Ait Imp. Annunq; completum. Hoc mutatum est per ea quæ propostæ sunt paulo superius reg. 5. Concordat l. aduocatos. 19. C. eod. tt. his uerbis: Aduocatos amplissimæ tuæ sedis, qui pro tempore ad fisci patroni gradum & officium prouehuntur, unã cum liberis iam natis, uel postea procreandis, ab omni cohortali siue cuiuslibet deterioris conditionis uinculo im- munes ac liberos cum patrimonio suo ser- uari decernimus, cum constet hoc iam pri- dem tam aduocatis amplissimis prætoriana per Orientem, quam magnificæ urbariæ præfecturæ sacris constitutionibus esse indultum: & non dubiû sit, non tantum eas, sed etiam sublimissimæ tuæ sedis germa- nas esse potestates.

VIII. Regula: A cæteris quoq; muneribus sunt im- munes. quæ regula approbatur d. l. 20. §. ut autem. C. d. tt. his

et his uerbis: Ut ijs qui fisci patroni officium adepti sunt uel fuerint, non tantum superstitibus, sed etiam morte praeventis prospiciatur: tam ad haeredes fisci patroni, qui semel ad talem gradum uocatus sit, solatia eius transire, hisque seruari: quam ipsos qui fisci patronatum iam deposuerunt, uel postea deposuerint, minimè cuiuslibet actus publici sollicitudinem nolentes subire compelli, nec exhibitionis seu deductionis onere (nisi speciali auctoritate nostra) molestari: & in prouincia incusandos per sententiam uiri spectabilis comitis Orientis, utpote competentis iudicis, conueniri atque litigare decernimus. Concordat l. petitiones. 22. §. ut autem. C. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 6. Item concordant etiam ea quae dicta sunt §. reg. prox.

X. Regula: Vbi fisci aduocatus contumaciū, definitur d. l. 20. §. ut autem. et d. l. 22. §. ut autem.

X. Regula: Aduocatus fisci comitiū dignitatem sortitur. quae regula approbatur l. laudabile. 21. in prin. C. de aduocatis diuersi iud. his uerbis: Laudabile, uitaeque hominum necessariū aduocationis officium, maximè principalibus premijs oportet remunerari. Ideoque iubemus clarissimos uiros fisci pro tempore patronos fortuae celsitudinis, solenni die festiuitatis Calend. Ianuar. ipsius tantummodo anni, per quem tale peragunt officium, inter spectabiles sacri nostri consistorij comites diuina nostrae serenitatis manu puncti consequi solatia. Huius regulae exceptio haec est: Nisi aduocationis officium sit finitum: quod olim anno, hodie biennio finitur. de quo §. reg. 5. est dictum. Haec exceptio approbatur uerbis iam propositis hinc: Ipsius tantummodo anni, per quem tale peragunt officium, &c. Concordat l. cum aduocatio. 8. ibi cum comitiū consistoriana. C. d. tit. cuius uerba uide §. reg. 7.

XI. Regula: Finito officio, aduocatus fisci exconsularis moderatoris prouinciā dignitate decoratur. quae regula approbatur l. petitionem. 13. §. egredientem. C. eod. tit. his uerbis: Egredientem post biennium fisci patronum, contemplatione laborum, exconsularis moderatoris prouinciā dignitate decorari: licentia facultateque ei non deneganda, cum usus exegerit, tam pro se, quam pro filijs, parentibus & uxoribus, necnon etiam personis ex transuerso latere usque ad quartum gradum constitutis, patrociniū suum adhibere.

XII. Regula: Aduocatus fisci, deposito officio, non nisi pro se et certis personis patrociniū potest praestare. quae regula approbatur simul et declaratur uerbis iam propositis hinc: Licentia facultateque ei non deneganda, &c. Concordat l. iubemus. 20. §. adhaec. C. de aduocatis diuersi iud. his uerbis: Iubemus eos, qui (prout statutum est) fisci patroni deposuerunt officium, postea quoque non prohiberi singulos tam pro se, quam pro iugali

sua, uel socero & socru, necno genero & nuru, liberisque, proprijs colonis, & seruis ad se pertinentibus aduocationis fungi officio. Nec aedibus eorum metatorum onere molestari: ut tamen in una tantummodo suaque domo singuli talem praerogatiuam sibi uindicare maluerint. Pro sportulis praeterea modum, quem noticia a nobis porrecta declarat, tam pro his, quam pro colonis & seruis eorum custodiri, nemini que praebere licentiam eundem modum citra sportularum exactiōnem contra eos excedendi. Concordat propositae regulae iisdem uerbis l. petitiones. 22. §. ad hoc. C. eod. tit.

XIII. Regula: Aedes aduocatorum fisci a metatorum onere sunt immunes. quae regula approbatur d. §. adhaec. et d. §. ad hoc.

XIII. Regula: Circa sportulas quoque aduocati fisci priuilegium habent, quod priuilegium approbatur iam dictis locis. Ait autem imp. in d. §. adhaec: Modum, quem noticia a nobis porrecta declarat. Quis hic sit modus, ignoratur, nec eius constitutio extat. Plura de hac regula uide §. reg. 8.

XV. Regula: Alia aduocatorum fisci iura proponuntur l. laudabile. 21. §. et si quis. C. de aduocatis diuersi iud. hisce uerbis: Si quis per sententiam sublimitatis tuae monitus, super agnito debito, uel agnita causa quae ingeritur ei, confessionem exponere paratus sit: eam non arbitro delegato, sed tunc temporis fisci patronis, uel alterutri eorum, si alter adesse non possit (pro more tamen solito) sub actorum testificatione intimari. quotiesque de nuptijs quis sine dotalibus instrumentis mutuo contrahendi matrimonium animo celebratis, super affectu suo liberis ex huiusmodi coniugio iam extantibus, uel necdum procreatis, legitimis allegationibus uti maluerit: eas apud eisdem pro tempore fisci patronos, uel alterutrum (ut dictum est) gestis interuenientibus commendari: ita uidelicet, ut iuri cognitae allegationes in absentibus personis, si quae competunt, seruentur intactae. His insuper, quicumque apud uiros gloriosos pro tempore consules mancipia sua libertate donare maluerint, ante latos fisci patronos ad eisdem libertates peragendas propriam aduocationis uocem accommodare. Alijs nihilominus priuilegijs, quae iam pridem memoratis uel fisci patronis, uel adhuc aduocationis pro tempore peragentibus officium togatis, diuersis modis indulta sunt, ex hac etiam sanctione nostra in sua stabilitate duraturis.

XVI. Regula: Alia huiusmodi priuilegia proponuntur l. restituenda. 23. §. sacras insuper, usque ad finem legis. C. eod. tit. his uerbis: Sacras epistolas, quibus approbantur uiri clarissimi tribuni praetoriani & notarij, non unius tantum nomine, sed

sed alterius quoque utrius praestandas perspicimus, siue suos filios, siue alios quosdam duxerint illustrandos. Ad hoc altiore beneficio codicillis, quibus illustris honoratur dignitas, consequantur: quos unius solam nomine eisdem uiris facundissimis daturos nos pollicemur, profuturos scilicet alteri eorum altero concedente, seu qui ex prouincijs suis, uel ex amicis uoluerint, in prouincijs tamen degentibus. Licentiam eis praeterea facimus binos homines singulis annis iridem offerendi, nostram adoraturos purpuram, statutus inserendos praesentialibus domesticis, unum equitum, alterum scholae peditum, in uacantem eorum locum qui defuncti sunt: nulli, dum superant, de militia uenundanda pacto cum eis interposito, quorum huiusmodi conuersiones interfunt: ita tamen, ut iisdem uiri facundissimi, cum offerendos eosdem crederint homines, bina solidorum pro singulis milia, nihilque amplius, nouerint dependenda uiris magnificis comitibus dicatissimorum domesticorum: id est, equitum quidem pro eo qui inter equites meritus est, peditum autem pro eo qui inter pedites inferendus est: solitis uidelicet statim stipendijs, necnon caeteris solatijs iisdem tyronibus deputandis sine quolibet alio dispendio. Alijs etiam priuilegijs potiantur, quae diuersis temporibus consecuti sunt, siue per augustos apices, seu dispositiones & sententias amplissimae tuae sedis. Nam qui nobis digni iudicati sunt, ij multo magis in anterioribus, quoque sunt adiuuandi.

XVII. Regula, De liberis aduocatorum fisci, proponitur d. l. 21. §. postquam. C. de aduocat. diuersi iud. his uerbis: Postquam tale deposuerunt officium, si quidem filios ingenuos habeant, eos clarissimorum notariorum inferi consortio, tribunorum sacras solitas epistolas sine quadam suffragij solutione percepturos. De iisdem liberis ac hereditibus regula proponitur l. petitionem. 13. §. fin. C. d. tit. his uerbis: Quando fisci patronum mori contigerit, gradu cum sequentem sine ulla dilatione in loco eius lubrogari: hereditibus defuncti nihil exinde sibi commodi adquiri posse speraturis. Cunctis priuilegijs, quae haecenus habuisse noscuntur, necno ijs quae suggestio tuae magnitudinis continet, etiam in posterum intactis inuiolatisque seruandis: quatenus huiusmodi delato eis liberalitate nostrae serenitatis honore, possint in ocio & tranquillitate reliquum uitae suae tempus peragere, nulla eis inuitis sollicitudine ingerenda.

XVIII. Regula, De priuilegio aduocatorum fisci circa sumptus litis, proponitur l. per hanc. 24. §. fin. C. de aduocatis diuersi iud. his uerbis: Quidquid pri-

uilegiorum retrò principum sacris affatibus, uel auctoritate tribunali, cuius interest, huic eidem ordini datum ostenditur: inuio latum seruari decernimus. Cumque lite quicquam eorum pulsatus fuerit, seu ciuili caussa certamine, aut criminalis quaestioni obtentu, hic uel in prouincijs: cum per concessum tempus eorum adesse quenquam euenit, nullas executores sportulas adsequi: nec qui controuersijs mouendis inferuiunt, aut excipiendo, seu praeparando, uel officio quolibet, alio quocumque nomine sumptum exigendum censere.

XIX. Regula generalis, qua priuilegia aduocatorum fisci confirmantur in genere, proponitur l. sanctimus. 12. in fin. C. d. tit. cuius uerba uide §. reg. 5. Concordat d. l. 13. §. fin. C. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 17. Concordat item l. laudabile. 21. §. fin. C. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 15. Item concordat l. restituenda. 23. §. fin. C. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 16. Concordat denique d. l. 24. §. fin. C. d. tit. cuius uerba uide §. reg. prox. Haec de Aduocatis fisci sint dicta.

V. DE EXACTORIBVS ET susceptoribus tributorum & censuum fisci.

I. Regula, De ordinandis ac defendendis susceptoribus: a quibus ordinandi ac defendendi, proponitur l. praecipit. 3. §. illud. C. de canone largitionum tit. his uerbis: Illud generali forma sancimus, ut in omnibus prouincijs tam nominatio specialium susceptorum largitionum titularum, quam defensio tractatorum, non tantum per uiros clarissimos moderatores prouinciarum, sed etiam per uiros spectabiles proconsules, & praefectum Augustalem, ac laudabiles uicarios, una cum eorum officijs, admonentibus semper, necnon imminentiibus palatinis, procuratur: prouidentibus, ut post nominationem etiam specialium susceptorum largitionum titularum, nulla minuenda exactiōnis ad sacrum pertinentis grauium, aut transferendi ad arcarios aut quoslibet alios extraneos titulos, rectoribus prouinciarum, aut eorum officijs, uel etiam curialibus licentia permittatur: quadrimensibus breuibus per idoneum tractatorem eorundem titularum, super commendandis ratiocinijs publicis, periculo rectorum prouinciarum ad sacratissimam urbem transmittendis. nam quacumque ex parte, quam iussit nostra tranquillitas, si minus fuerit procuratum: poena superius designata, tam ipsi iudices, quam eorum officia se noverint esse plectenda.

II. Regula, itidem de ordinandis exactoribus et susceptoribus, proponitur l. exactores. 7. C. de susceptoribus, propositis, hisce uerbis: Exactores uel susceptores in celeberrimo coetu curiae, consensu & iudicio omnium sub actorum testifica-

rione firmentur: prouinciarum que rectoribus eorum nomina, qui ad publicum munus officij editi atq; obligati fuerint, innotescant: & animaduertant quicumque nominauerint, ad discrimen suum uniuersa que illi gesserint, redundare. Quod hic subiicitur de periculo nominatorum, ei concordant ea que habentur J. cap. 3. que est. 3. reg. 2.

111. Regula: Qui ordinandi uel non, definitur l. neminem. 8. C. d. t. his uerbis: Neminem susceptionis munere functum ad id e munus adstringi, nisi se prius uinculo sollicitudinis superioris absoluerit. Nam neque eos qui placuerint gratiare, iusticia est: neque eos qui displicuerint tenere, prudentis est. Integro igitur singuli anno transcurso cogantur exponere, quibus titulis suscepta disperferint: ut facilius, si quis in furto fuerit deprehensus, recentem queat redintegrare iacturam.

111. Regula: Quot ordinandi, definitur l. duos. 13. C. de susceptoribus. cuius uerba uide s. lib. 2. capite 19. memb. 17. reg. 1.

V. Regula, uide de ordinandis susceptoribus, proponitur l. humilioribus. 14. C. d. t. his uerbis: Humilioribus officijs, aut extraordinarijs oneribus occupari curiales non patimur, ne publica uacillet utilitas. Susceptorem itaque uestium equius est ab officio proconsulari, uel ab his qui in eodem meruerunt, solenniter procurari. Horum namque interest huiusmodi explorare ratione, & querere qualitatem eorum, quorum ad constituendum commodior cura est. Neque enim equum est, ut ad officium lucra, ad curialem susceptionis tantum damna pertineant. Hanc igitur ab ordinibus iniuria submouemus: exceptis his qui curialium in officio memorato aut militasse, aut militare fuerint deprehensi.

V. I. Regula: Exactorum officium annale est. que regula approbatur d. l. 8. §. fin. C. de susceptoribus, his uerbis: Non perpetui exactores teneantur in continuanda uexandorum prouincialium potestate, uelut concussionum dominatione, sed per annos singulos iudiciaria sedulitate mutantur: nisi aut consuetudo ciuitatis, aut autoritas ordinis eos per biennium esse compellat.

V. II. Regula: Rationem finito officio reddere coguntur. que regula approbatur d. l. 8. §. integro igitur. cuius uerba uide paulo superius reg. 3.

V. III. Regula: Susceptores cum arcæ rationibus nihil habent commune. que regula approbatur l. duos. 13. §. scire autē. C. cod. t. his uerbis: Scire uolumus prætorianam amplissimam præfecturam, & eos qui aurum largitionale susceperint, nihil cum arcæ rationibus habere commune. Iudices autem prouinciarum quinque libris auri multandos, & primates officiorum capitali pœna plectendos, si hoc non fuerit custoditum.

IX. Regula: Exactores cum possessoribus nihil habent commune. que regula approbatur l. nisi. 7. §. 1. C. de exactoribus tribut. cuius uerba cum concordantibus uide J. reg. prox.

X. Regula: Quorum ope intra quantum tempus exigendum, definitur d. l. 7. his uerbis: Misi optiones cum delegatorijs iudicijs eorum que officijs insistat, ut intra anni metas id quod debetur accipiant. Nihil his sit cum possessore commune, cui non militem, sed exactorem, si sit obnoxius, conuenit imminere. Iudices itaque, qui prouinciales passim fuerint optionibus delegari, eiusdem quantitatis duplex pœna retinebit: & apparitores ex quolibet officio sententiam deportationis excipiant, si per semet exigendos uoluerint delegare militibus: & curiales temporale manebit exilium, si eos quos solenniter exigere consueuerunt, optionibus putauerint esse credendos: cum iudicem oporteat inquirere debitores, tabularios fideliter præuidere nomina debitorum, & apparitores siue curiales consuetudine seruata regionum conuictis debitoribus imminere, ut perceptis congruis emolumentis, optiones impleto anno ad proprios numeros ualeant remeare. Quis si ultra annum protraxerint: iudices & officia absque ulla mora de proprio cogantur exoluere militibus quod debetur, ipsi aduersus ipsos obnoxios repetitione seruata. Quod si ad nos aliqua de retentis ab optionibus querela peruenerit, in duplum ab his protinus exigetur: ut partem debitam miles, reliquam fiscus accipiat. Iudicijs quoque eorumque officijs eatenus subueniemus, ut in contumaces debitores cuiuslibet dignitatis autoritatem suam exerceant. ac si impudenter solutio differatur, actores procuratoresque eorumque prædia perfequantur, de eorum quoque nominibus ad nostram scientiam relaturi. Concordat l. optionibus. 11. C. de erogat. milit. annone, his uerbis: Optionibus nullum sit cum prouincialibus commercium, ita ut à ducibus, uel officio prouinciali omnis summa debiti postuletur: intra anni spacium conferenda.

X. I. Regula, De officio exactoris alij non delegando, proponitur uerbis iam propostis hinc: Iudices itaque qui prouinciales passim fuerint, &c.

X. II. Regula, Ut exactores ab alijs administrationibus interim abstineant, proponitur simul & distinguitur l. sancimus. 6. C. de executoribus & exactoribus, his uerbis: Sancimus, ut eum, cui ex iudicio tunc culminis quocumque modo, siue studio numerariorum aut tractatorum, uel ipsorum iussu, qui pro tempore amplissimæ tuæ sedis administrationem suscipiunt, exactio publicarum pecuniarum iniungatur: minime prius liceat aliam sollicitudinem gerendam suscipere,

suscipere, quam reuersus iniunctæ sibi causæ responsum præbuerit. Si tamen ita forte tulerit, ut in ea prouincia, ad quam exequendi causa publici negocij aliquis proficiscitur, alia quoque causa sit exequenda: non prohiberi unum eundemque, executorem ab hac urbe regia proficiscentem, duorum simul, non plurium negociorum executione suscipere: dum ipsi quoque tertij negocij non sit iniungendi licentia, antequam de superioribus responsum portauerit. Executoribus his, qui secundam, uel simul duas, uel etiam tertiam causam passim fuerint exequendam suscipere, non solum singuli & honorum suorum amissionem, uerum etiam perpetui exilij supplicium subituris. Eandem hanc pœnam numerarium quoque & eius adiutores, ad quorum curam quod uiolatum est pertinet, formidare.

X. III. Regula, Ne excoctionem panis effligent, proponitur l. 1. C. de excoctione militaris annonæ, his uerbis: Optiones, quibus species in diuersis prouincijs, &c.

X. IIII. Regula, De scriptura susceptionis & erogationis conscribenda, proponitur l. excell. 9. C. de erogatione mil. annonæ, his uerbis: Excellentia tua, &c. Concordat l. libemus. 16. §. hoc etiam adiuciendo. C. cod. t. his uerbis: Adijcimus ut sub, &c.

X. V. Regula, Ne priuatarum rerum executionem simul suscipiant, proponitur Nouell. c. 12. §. hoc quoque, his uerbis: Iubemus, ut qui publicorum tributorum exactorem tractant, nullam priuatarum rerum executionem in fidem suam recipiant. Quin et si eius generis aliquid tractandum ipsis committatur, nulla tamen ratione audeant id facere: ne sub prætextu publicarum contributionum collatores nostri oblectantur.

X. VI. Regula, Ne facile delegationes debitorum suscipiant, proponitur d. c. 128. §. sed & si quis, his uerbis: Si quis, cum reuera publicas contributiones debeat executori, dicat quandam alium sibi debitorem esse: non liceat executori molestiæ aliquid nominato inducere, nisi prior debitor nullo penitus modo ad publicas contributiones soluendas comprobetur esse idoneus. Et sanè hoc prius, &c.

X. VII. Regula, Ne nominatores susceptorum quidquam ex eorum substantia emant, cauetur l. 2. in fine. C. de susceptoribus. cuius uerba uide J. cap. 3. que est. 3. reg. 2. Hac de exactoribus & susceptoribus rerum fisci. Plura horum officia & pœnas uide J. cap. 5.

VI. DE PROCURATORIBUS METALLORUM.

De his proponitur regula l. cum pro. 4. C. de metallarijs, his uerbis: Cum procuratores metallorum intra Macedoniam, Daciam, mediterraneam Misiā, seu Dardaniam, soliti ex curialibus ordinari, per quos solennis proficatur exa-

ctio, simulato hostili metu, hinc se necessitati subtraxerint: ad implendum munus retrahantur, & nulli deinceps licentia laxetur prius indebitas experere dignitates, quam subeundam procuracionem fideli solertique exactione compleuerint.

VII. DE METALLARIIS, SEU IJS QUI METALLIS FODIENDIS ADDETI SUNT.

De his proponitur l. ult. C. d. t. his uerbis: Metallarij siue metallarij, qui quædam ea regione deserta, ex qua uidentur oriundi uel oriundæ, ad externa migrauerint: indubitanter sine ulla temporis prescriptione ad propriæ originis stirpem laremque unâ cum sua sobole reuocentur, etiam si quos domus nostræ & secreta contineant. Sciunt autem nullum exinde præiudicium fisco esse gerendum, etiam si quis ex his, quem metallicum esse constiterit, priuatis censibus suum nomen indiderit.

VIII. DE MONETARIIS.

I. Regula: Monetarij uitæ conditionem mutare nequeunt. que regula approbatur l. 1. C. de murilegulis, hisce uerbis: Monetarios in sua semper conditione durare oportet, nec dignitatis cuiuscumque que priuilegio ab huiusmodi conditione liberari. Huius regula exceptio hæc est: Nisi beneficio principali fuerint absoluti. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. si quis. 13. C. cod. t. his uerbis: Si quis ex corpore gynæciariorum, uel lintheiariorum, uel lymphariorum, monetariorum, uel murilegularum, uel aliorum similibus ad diuinas largitiones nexu sanguinis pertinentium, uoluerit posthac de suo collegio liberari: non quoscumque, nec facile in locum proprium, freti triumphali absolutiōe, substituant: sed eos quos omnibus idoneos modis sub ipsis quodammodo amplissimæ tuæ sedis obtutibus adprobauerint: ita tamen, ut is qui ab huiusmodi conditione iuxta formam cœlitus datam beneficio principali fuerit absolutus, uniuersi sui generis profapiam in functione memorati corporis permanentem, cum omnibus eius qui absoluti uir, rebus obnoxiam largitionibus sacris futuram esse, non dubitet.

II. Regula, De matrimonijs horum & uxoribus, proponitur l. edicimus. 7. C. cod. t. his uerbis: Edicimus, ne qua mulier splendidioris gradus monetarij adhærens consortio, decus natiuæ libertatis amittat. Quod si qua ab hac præceptione statutum nostræ serenitatis abduxerit, ea uel legitima admonita conuentione discedat: uel si cõplexu monetarij putauerit inhærendum, non ambigat se sibi & liberis præiudicaturam, & eius conditioni esse neftendam. Si qua uerò originaria seu

DE NVNCIATIONE

ac delatione ad fiscum.

Cap. 11.

Hactenus de Personis seu familia Imperatoris & fisci dictum est. Plura autem de ijs uide §. libro secundo, capite penultim. & ultim. Nunc de rebus Imperatoris & fisci partim in genere, partim in specie nobis est dicendum, & primum de illis acquirendis. Acquiruntur autem fisco res per nunciationem & delationem, per actiones, per tributorum iudicium & exactionem, per uectigalia & commissa, de quibus singulis ordine dispiciendum: & primum de nunciatione ac delatione ad fiscum, ubi etiam causa actionum fiscalium uaria proponuntur.

I. CAUSAE EX QVIBVS nunciatio ad fiscum facienda est, & fisco adquiretur.

I. Causa: Si ei qui capere non potest, quid a defuncto relictum sit. hoc enim fisco acquiritur. Quae causa cum alijs pluribus approbatur l. i. in prin. ff. de iure fisci, hisce uerbis: Variæ sunt causæ, ex quibus nunciatio ad fiscum fieri solet. Aut enim se quis, quod tacite relictum est, proficitur capere non posse, uel ab alio præuentus defertur: uel quod mors ab hæredibus non uindicetur: uel quod indignus quis hæres nunciatur: uel quod princeps hæres institutus est: uel quod testamentum siue codicilli subrepti esse nunciantur: uel quod dicatur quis thesaurum inuenisse: uel magni precij rem minoris ex fisco comparasse: uel præuaricatione fisco uictu esse: uel eum decessisse, qui in capitali crimine esset: uel etiam post mortem aliquem reum esse: uel domum destructam esse: uel ab accusatione recessum esse: uel rem litigiosam uenudari: uel pœnam fisco ex contractu priuato deberi: uel aduersus leges commissum factum esse. Ait iurisconsultus: Aut enim se quis, quod tacite relictum est, proficitur capere non posse, uel ab alio præuentus defertur. Hisce uerbis causa proposita approbatur. Cui concordat l. unica. C. de his qui se deserunt. cuius uerba uide j. cod. cap. quest. s. regula 2. Propositæ causæ exceptio hæc est: Nisi cum testator in priore testamento uni hæredum præceptiones dedisset, & eius fidei tacite commississet: postea alio testamento facto, nullas præceptiones hæredi dederit. Hæc exceptio recipit replicationem hanc: Nisi non probetur, testatoris uoluntatem in tacito fideicommissio esse mutatam. quæ exceptio cum sua replicatione approbatur l. Statius. 48. in prin. ff. de iure fisci, hisce uerbis: Statius Florus testamento scripto hæredis sui Pompeij tacite fidei commiserat, ut non capienti fundum & certæ pecuniæ quantitatem daret: & eo nomine cautionem à Pompeio exigi curauerat, se restitutum ea quæ ei per præceptionem dederat. Postea idem

Florus factò secundo testamento, & eodem Pompeio & Faustino hæredibus institutis, nullas præceptiones Pompeio dederat. Hæc persona quæ capere non poterat, se deuilerat. Consulti Imperatores à procuratoribus rescripserunt, si non probaretur mutatam uoluntatem esse, præstandum fideicommissum. Atque ita Pompeius condemnatus, desiderabat id onus esse hæreditatis oportere, quia præceptiones non acceperat: nec posse uideri pro parte in prima uoluntate testatorem perseuerasse, sed in uniuerso pronunciauit: nec testamentum prius extare: nec si dedisset in primo testamento, ex posteriore peti potuisse, nisi pettum esset. placuit, quia non probabat sibi datas præceptiones, ex sola sua cautione solum fideicommissum præstare debere. Plura de causa proposita uide j. lib. 32. cap. 9. causa 39. item j. cod. cap. quest. s. reg. 1.

II. Causa, ex qua fisco acquiritur, est: Si mors defuncti ab eius hæredibus non uindicetur. hoc enim casu hæreditas illis tanquam indignis aufertur, & ad fiscum transfertur. quæ causa approbatur uerbis §. causa prox. propositis hisce: Vel quod mors ab hæredibus non uindicetur. Plura de hac causa dicentur j. lib. 30. cap. 6. Similis causa est: Si maritus mortem uxoris necatæ non uindicauerit. hoc enim casu dotem perdit, eaq; acquiritur fisco. quæ causa approbatur l. cum mortem. 27. ff. de iure fisci, his uerbis: Cum mortem maritus uxoris necatæ non defenderet: diuus Seuerus rescripsit, dotem fisco uindicandam, prout ad maritum pertineat.

III. Causa: Si hæres hæreditate sit indignus. hoc enim casu hæreditas acquiritur fisco. quæ causa approbatur l. i. in prin. ff. de iure fisci. cuius uerba uide §. causa i. in prin. ibi: uel quod indignus quis hæres nunciatur. Plura de hac causa dicentur j. lib. 32. cap. 13. quest. 1.

III. Causa: Si princeps hæres sit institutus. quæ causa approbatur ibidem, his uerbis: Vel quod princeps hæres institutus est.

V. Causa: Si testamentum uel codicilli subrepti dicantur. Hæc causa approbatur ibidem, his uerbis: Vel quod testamentum siue codicilli subrepti esse nunciantur. Hanc causam adquirendi fisco alibi non legi, nisi quis intelligat de eo quod habetur l. i. in prin. & l. 2. §. in ff. si quis aliquem testari prohibuit. de quo alibi.

V. Causa: Si quis thesaurum inuenierit. Hæc causa approbatur l. i. in prin. ff. de iure fisci. cuius uerba uide §. in prin. ibi: uel quod dicitur quis thesaurum inuenisse. De hac causa uide j. lib. 21. cap. 1. causa 4. Huc etiam pertinet l. non intelligitur. 3. §. penult. ff. de iure fisci, his uerbis: Deferre se nemo cogitur, quod thesaurum inuenierit, nisi ex eo thesaurus pars fisco debeat. Hæc intellige secundum ea quæ habentur d. causa 4.

V. Causa: Si res fisci minoris uendita sit. quæ causa appro-

approbatur d. l. i. in prin. his uerbis: Vel magni precij rem minoris ex fisco comparasse.

VIII. Causa: Si fisco præuaricatione sit uictus. Et hæc causa approbatur d. l. i. in prin. his uerbis: Vel præuaricatione fisco uictum esse.

IX. Causa: Si reus capitalis criminis sibi mortem confecerit. Hæc causa approbatur d. l. i. in prin. his uerbis: Vel eum decessisse, qui in capitali crimine esset. De hac causa dictum est §. lib. 3. cap. 13. quest. 1. except. 7.

X. Causa: Si post mortem aliquis reus criminis fiat. Et hæc causa approbatur d. l. i. in prin. his uerbis: Vel etiam post mortem aliquem reum esse. Hæc causa uidetur intelligenda secundum ea quæ dicta sunt §. lib. 3. cap. 2. except. 10. Planè hæc causa cum superiore prox. sublata est per ea quæ dicta sunt supra libro 3. cap. 13. in fine.

XI. Causa: Si domus destructa non reparatur. fisco acquiritur. quæ causa approbatur d. l. i. in prin. ff. de iure fisci, his uerbis: Vel domum destructam esse. De hac causa dicitur j. lib. 12. cap. 11. reg. 6.

XII. Causa: Si accusator destitit, pœnam debet fisco. quæ causa indicatur d. l. i. in prin. his uerbis: Vel ab accusatione recessum esse. De hac causa uide §. lib. 3. cap. 11.

XIII. Causa: Si res litigiosa uenerit. nam & hoc casu duplum fisco acquiritur. quæ causa inuenerit d. l. i. in prin. his uerbis: Vel rem litigiosam uenudari. De hac causa uide §. lib. 5. cap. ult. de re litigiosa non alienanda.

XIII. Causa: Ex contractu etiam priuato fisco debetur pœna. quæ causa approbatur d. l. i. in prin. his uerbis: Vel pœnam fisco ex contractu priuato deberi.

XV. Causa: Si res in commissum incidit. Hanc causam puto indicari d. l. i. in prin. uerbis hisce: Vel aduersus leges commissum factum esse. De qua re uide j. cap. 7. de Commissis.

XVI. Causa: Si in fraudem ciuiliū munerum quis bona sua alienauit, ea fisco uindicantur. quæ causa approbatur l. ordina. 17. §. penultim. ff. ad municipalem, his uerbis: In fraudem ciuiliū munerum per tacitam fidem prædia translata fisco uindicantur: ratumq; alterum interdictæ rei minister de suis bonis cogitur soluere.

XVII. Causa: Si quis sine hærede decesserit, bona eius fisco uindicantur. quæ causa approbatur l. i. C. de bonis uacantibus, his uerbis: Scire debet grauitas tua, intestatorum res, qui sine legitimo hærede decesserint, fisci nostri rationibus uindicandas, nec ciuitates audiendas, quæ sibi earum uindicandarum ius ueluti ex permisso uindicare nituntur. Et dein ceptus quæcunque intestatorum bona ciuitatibus obtentu priuilegiorum suorum occupata esse compereris, ad officium nostrum eadem reuocare non dubites. Concordat l. uacantia. 4. C. cod. tt. his uerbis: Vacantia mortuorum bona tunc ad fiscum iubemus transferri, si nullum ex

qualibet sanguinis linea uel iuris titulo legitimum reliquerit intestatus hæredè. Propositæ causæ exceptio prima hæc est: Nisi bona uacantia soluendo non sint. quæ exceptio approbatur l. i. §. an bona. ff. de iure fisci, his uerbis: An bona quæ soluendo non sint, ipso iure ad fiscum pertinent, quæsitum est. Labeo scripsit, etiam ea quæ soluendo non sint, ipso iure ad fiscum pertinere. Sed contra sententiam eius editum perpetuum scriptum est, quod ipsa bona ita ueneunt, si ex his fisco nihil adquire possit. Secunda exceptio est: Nisi intra quadriennium bona uacantia fisco non sint uindicata. Hæc exceptio approbatur d. l. i. §. diuus, his uerbis: Diuus Pius Cælio Amarantho ita rescripsit, Vacantia bonorum nunciationem quadriennio finiri: id que tempus ex die quo certum esse ceperit, neq; hæredem, neq; bonorum possessorem extare, computari oportere. Concordat l. i. C. de quadriennij prescript. his uerbis: Notum est, à fisco quæstionem post quadriennium continuum super bonis uacantibus inchoandam non esse. Additum etiam est, & eos qui nostra largitate nituntur, nulla inquietudine lacessendos, nec ijs à fisco nostro controuersiam commouendam, qui quoquo modo aut titulo eandem res possederint. A quo tempore currat prescriptio quadriennij, definitur l. intra quatuor. 10. §. quadriennij. ff. de diuersis tempor. prescript. Planè propositæ exceptionis replicatio est: Nisi intra quadriennium causa semel fuerit mota. Quæ replicatio approbatur sub conditione d. l. 10. in prin. Tertia exceptio est: Nisi princeps bona uacantia possessori concesserit. Hæc exceptio approbatur uerbis iam dictis hisce: Additum etiam est, & eos qui nostra largitate nituntur, &c. Quarta exceptio est: Nisi res ei qui sine hærede decessit, & alij cuiusdam ab imperatore sit donata. in hac enim re socius succedit. quæ exceptio approbatur l. unica. C. si liberalitatis imperialis socius, &c. his uerbis: Iubemus, ut si quis fortè ex his quibus communiter à nobis aliquid donatum sit, nullo hærede relicto decesserit: ad consortem potius solatium, quam ad personam aliam pars decedentis perueniat. Quinta exceptio est: Nisi prefectarius sine hærede decesserit. quæ exceptio approbatur l. cornicularij. 3. §. huius sanctioni. C. de apparitor. prefect. prator. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 19. membr. 5. reg. 5.

XVIII. Causa: Si lites fisco donentur. Hæc causa reprobatur l. res quæ. 22. §. lites. ff. de iure fisci, hisce uerbis: Lites donatas se non suscipere, diuus Pius rescripsit: & licet bona relictorum se quis profiteatur, uel partem bonorum donatam non suscipere. & adiecit, illum dignum fuisse puniri pro tam turpi tamq; inuidioso commento: & (nisi durum esse uideretur) in ultro uenientem pœnam statuere. Huic concordant ea quæ habentur de alienatione iudicij mutandi causa facta: item §. lib. 5. cap. ult. de re litigiosa non alienanda.

XIX. Causa: Si is qui provincie praesit, quid in ea comparavit, eius aestimatio fisco debetur. *Quae causa approbatur* Lausertur. 4.6. §. quod a praeside. ff. de iure fisci, his uerbis: Quod a praeside seu procuratore, uel quolibet alio in ea provincia, in qua administrat (licet per suppositam personam) comparatum est: infirmato contractu uindicatur, & aestimatio eius fisco infertur. nam & nauem in eadem provincia, in qua quis administrat, aedificare prohibetur. Plura de hac causa uide §. lib. 2. cap. 2. reg. 4. cum sequentibus.

XX. Causa: Si miles in ea provincia, in qua militat, praedium comparauerit, id fisco uindicatur. *quae regula approbatur* l. milites. 9. in princ. ibi: fisco autem. ff. de re militari. de qua re §. lib. prox. cap. 13. reg. 36. dicitur.

XXI. Causa: Obsidum & captiuorum bona fisco uindicantur. *Quae causa approbatur* l. diuus. 31. ff. de iure fisci, his uerbis: Diuus Commodus rescriptit, obsidum bona, sicuti captiuorum, omnino oculo in fiscum esse cogenda. Huius causa exceptio haec est: Nisi accepto usu togae Romanae, ut ciues Romani egerint. *quae exceptio approbatur* ibidem lege sequente, his uerbis: Sed si accepto usu togae Romanae, ut ciues Romani semper egerint: diuini fratres procuratoribus hereditatum rescripsere, sine dubitatione ius eorum ab obsidis conditione separatum esse beneficio principali. Ideoque idem ius eis seruandum, quod haberent, si a legitimis ciuibus Romanis haeredes instituti fuissent.

XXII. Causa: Bona eorum qui in aliam ciuitatem iussu principis transferuntur, seu in colonias deducuntur, fisco uindicantur. *quae causa approbatur* l. certa. 4. C. de iure fisci, his uerbis: Certa forma super mercedis data est, qui iussu principis in aliam ciuitatem translati sunt, nam praedia eorum, quae antequam demigrarent habuerunt, si ab eis distracta non sunt, fisci rationibus uindicari, iam pridem decretum est: nisi aliud speciali praecocepto augusta maiestas decreuerit. Ut igitur a principibus salubriter statutum est: ita saluis his quae utiliter placuerunt, parentibus haeredes eos existere non oportere, nulla legis sanctione statutum est.

XXIII. Causa: Si nauis expulsa fuerat ad littus, uel naufragium factum erat: fisco iure antiquo acquirerebatur. *quod ius antiquum approbatur* l. 9. ff. ad l. Rhodiam de iactu, his uerbis: Deprecatio Encomenis Ni-comedis, &c. Sed tollitur, & causa proposita reprobatu l. 1. C. de naufragijs, hisce uerbis: Si quando naufragio nauis expulsa fuerit ad littus, uel si quando aliquam terram atigerit: ad dominos pertinere, fiscus meus sese non interponat. Quod enim ius habet fiscus in aliena calamitate, ut de re tam lucuosa compendium seletur? *Concordat constitutio* Frederici in §. naufragia.

XXIII. Causa: De acquisitione metallica, proponitur l. 1. C. de metallarijs, hisce uerbis: Per pensa de-

liberatione duximus sancendum, ut quicumque in metallorum exercitium uellet affluere, is labore proprio & sibi & reipub. commoda compareret. Itaque si qui sponte conduxerint, eos laudabilitas tua octonos scrupulos in baluca, quae graece χρυσαιμος appellatur, cogat exoluere. Quidquid autem amplius colligere potuerint, fisco potissimum distrahant, a quo competentia ex largitionibus nostris precia suscipiant. De eadem causa proponitur l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Ob metallicum canone, in quo propria consuetudo retinenda est, quatuordecim uncias balucae pro singulis libris constat inferri. Similis adquisitio proponitur l. per annos. 5. C. eod. tit. his uerbis: Per annos singulos septem per hominem scrupuli largitionibus inferantur ab auriliculis, non solum in Pontica dioecesi, uerum etiam in Asiana.

XXV. Causa: De decimis fisco de saxis praestandis, proponitur l. cum di. 3. C. eod. tit. his uerbis: Cum qui per priuatorum loca saxorum uenam laboriosis effusionibus persequuntur, decimas fisco, decimas etiam domino representent, caetero modo proprijs suis desiderijs uindicando.

XXVI. Causa: Si multa alicui sit indicta. Haec causa approbatur simul & distinguitur l. multa. 5. C. de modo multarum, his uerbis: Multarum seuera compendia aetario nostro protinus esse quaerenda, nullus ignoret: nisi ipse iudex id quod ad poenam admisi facinoris exculpitur, uel publicis operibus, uel cursui publico, uel alijs necessarijs causis specialiter deputauerit. Haec de causis, ex quibus nunciatio fit ad fiscum, & ex quibus fisco acquiritur, sint dicta. Sed & acquiritur fisco ex censibus & tributis, de quibus §. dicitur. Nunc reliqui nunciationis & delationis ad fiscum loci persequendi.

II. QUIBUS DELATIO AD FISCUM COMPETAT?

I. Regula: De mulieribus. Haec deferre non possunt. *quae regula approbatur* l. deferre. 18. in princ. ff. de iure fisci, his uerbis: Deferre non possunt mulieres propter sexus infirmitatem: & ita sacris constitutionibus cautum est. Huius regulae exceptio haec est: Nisi mulieres seipsas deferant. Haec exceptio approbatur l. ait. 16. ff. eod. tit. his uerbis: Ait diuus Traianus: Quicumque professus fuerit. Quicumque accipere debemus tam masculum, quam foeminam, nam foeminis quoque (quauis delationibus prohibentur) ex beneficio tamē Traiani deferre se permittuntur. Necnon illud aequum non intererit, cuius aetatis sit is qui se deferat: ntrum iustae, an pupillaris. nam pupillis etiam permittitur deferre se, ex quibus non capiunt.

II. Regula: De pupillis. Hi quoque regulariter deferre non possunt. Cuius tamē regulae eadem exceptio est, quae regulae

regulae praecedentis: ut ex uerbis iam propositis constat.

III. Regula: De uiris clarissimis, proponitur d. l. 18. in princ. ff. de iure fisci, his uerbis: Item clarissimi uiri deferre non possunt.

III. Regula: De danatis iudicio publico. Hi quoque deferre prohibentur d. l. 18. §. 1. his uerbis: Itē danati deferre non possunt: ut diui fratres de eo rescripserunt, qui fustibus caesus, in opus publicum erat datus. Itē constitutionibus principum prohibentur deferre illi qui in metallum damnati sunt. hoc ideo, ne desperati ad delationem facile possint sine causa confugere. Huius regulae exceptio haec est: Nisi delatio ante damnationē cepta sit: quae exceptio approbatur ibidem, his uerbis: Sed eas causas, quas ante damnationem ceperunt deferre, posse eos etiam post damnationem exequi, rescriptum est.

V. Reg. De ueteranis, proponitur d. l. 18. §. ueterani, his uerbis: Veterani quoque sacris constitutionibus delatores esse prohibentur, propter honorem utique & merita militiae.

VI. Regula: De militibus, proponitur ibidem, his uerbis: Item milites propter honores stipendiorum quae merentur, deferre prohibentur.

VII. Regula: Ne seruus dominum deferens audiatu, proponitur l. 2. §. imperator. ff. de iure fisci, his uerbis: Imperator noster Seuerus Augustus, constituit, ne serui delatores dominorum audiantur, sed ut poena coercean tur. Libertos quoque causas mandatores contra patronos a praesidibus prouinciarum poena plectendos. *Concordat l. seruum. 6. C. de delatoribus, his uerbis:* Seruum domini delatorem iubemus in exemplum omnium proditorum seuerissimę sententiae subiugari, etiam si obiecta probauerit: excepto crimine maiestatis.

VIII. Regula: Ne libertus patronum deferens audiatu, praecipitur uerbis iam propositis hisce: Libertos quoque causas mandatores contra patronos, &c.

IX. Regula: Ne tutor, uel curator, uel procurator, deferens eum cuius tutor uel procurator fuit, audiatu, praecipitur l. deferre. 18. §. item eos, cum sequentibus. ff. de iure fisci, his uerbis: Item eos qui tutores uel curatores fuerint, non oportere deferre causam pupillorum uel adolescentium suorum, diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt. Quod consequens est obseruari & in eo, qui quasi procurator negocia gessit: & ita iisdem principes rescripserunt. Item decreuerunt, nulla constitutione prohibitum esse procuratorem interrogari, sed accusare etiam cuius negocia gessit. Et tutorem qui aut detulit, aut mandauit, seuerissimę puniendum, rescripserunt.

X. Regula: Ne uenditor emptorem de re uendita deferens audiatu, praecipitur ibidem, his uerbis: Sed ne is quidem, qui aliquam rem uendidit, eandem & deferre debet uel per se, uel per subiectam personam: ne alioquin poenam patia-

tur dignam suae personae, ut & constitutum esse refertur. Plura de regulis propositis, sed & similes regulas uide §. lib. 3. cap. 1. quae 5.

De exceptionibus praecedentium regularum generalioribus.

Planē regulae iam propositae recipiunt quasdam exceptiones generales, quarum prima haec est: Nisi is qui deferre non potest, seipsum deferat. Haec exceptio approbatur exemplo sceminae & pupilli, l. ait diuus. 16. ff. de iure fisci. cuius uerba uide §. reg. 1.

Alterā exceptio est: Nisi is qui deferre non potest, causam sibi cum fisco communem deferat. Haec exceptio approbatur d. l. 18. §. sed communem. ff. de iure fisci, his uerbis: Sed communē causam sibi cum fisco quiuis deferre potest: nec per hoc famosus est, licet in causa non obtinuerit. Plura de huiusmodi exceptionibus uide §. lib. 3. cap. 1. q. 5. in fine.

III. PER QUOS ET CVM QUIBUS DELATIO COMPETAT?

Non nisi cum fisci aduocato permittenda est delatio, quae regula approbatur l. omnes. 5. C. de delatoribus, his uerbis: Omnes iudices inuigilare praecipimus, delatores sine fisci aduocato denunciante poenis afficere. apertissimi enim iuris est, ut quod ex cuiusque patrimonio ceciderit in cassum, & legibus & recto iuris ordine, nisi a duobus agētibz, uindicetur. Sed quia nonnulli praecipites secundum ius possessa patrimonia deferre non cessant: damus omnibus licentiam, qui se laesos existimant, contra delatores seueritatem iudicum implorare ferro districtam.

III. QUAMDIU COMPETAT NUNCIATIO & DELATIO?

Intra uiginti tantum annos competit, quae regula approbatur l. quacumque. 3. ff. de requirendis reis, hisce uerbis: Quacumque quaestione apud fiscum (si non alia sit propria praescriptio) uiginti annorum silentio praescribi, diui principes uoluerunt. *Concordat l. in omnib. 13. in princ. ff. de diuersi temp. praescription. his uerbis:* In omnibus fisci quaestionibus, exceptis causis in quibus minora tempora seruari specialiter constitutum est, uiginti annorum praescriptio custoditur. Ait Iuriconsultus: Exceptis causis in quibus minora tempora seruari specialiter constitutum est. Huius exemplū est in bonis uacantibus nunciandis: de quo uide §. eod. cap. quae 1. causa 17. except. 2. Propositae regulae exceptio prima haec est: Nisi nondum uiginti anni excesserint ex eo tempore, quo ad fiscum pertinere potuit. Haec exceptio approbatur l. 1. §. praescriptio. ff. de iure fisci, his uerbis: Praescriptio uiginti annorum, quae etiam circa requirendorum adnotatorum bona obseruatur, ex constitutione diui Titi Antonini solet ex eo numerari, ex quo quid ad fisci pertinere potuit. Secunda exceptio est: Nisi causa ante uicesimum annum mota, ultra uicesimum annum tracta sit. Haec exceptio approbatur

XX. Causa: Si is qui prouincia preest, quid in ea comparauit, eius estimatio fisco debetur. *Quæ causa approbatur l. auferitur. 4. §. quod à præside. ff. de iure fisci, his uerbis:* Quod à præside seu procuratore, uel quolibet alio in ea prouincia, in qua administrat (licet per suppositam personam) comparatum est: infirmato contractu uindicatur, & estimatio eius fisco inferitur. nam & nauem in eadem prouincia, in qua quis administrat, ædificare prohibetur. *Plura de hac causa uide §. lib. 2. cap. 2. reg. 4. cum sequentibus.*

XXI. Causa: Si miles in ea prouincia, in qua militat, prædium comparauerit, id fisco uindicatur. *quæ regula approbatur l. milites. 9. in princ. ibi: fisco autem. ff. de re militari. de qua re §. lib. prox. cap. 3. reg. 36. dicitur.*

XXII. Causa: Obsidum & captiuorum bona fisco uindicantur. *Quæ causa approbatur l. diuus. 3. ff. de iure fisci, his uerbis:* Diuus Commodus rescripsit, obsidum bona, sicuti captiuorum, omnimodo in fiscum esse cogenda. *Huius cause exceptio hæc est: Nisi accepto usu togæ Romanæ, ut ciues Romani egerint. quæ exceptio approbatur ibidem lege sequente, his uerbis:* Sed si accepto usu togæ Romanæ, ut ciues Romani semper egerint: diui fratres procuratoribus hæreditatum rescribere, sine dubitatione ius eorum ab obsidis conditione separatim esse beneficio principali. Ideoq; idem ius eis seruandum, quod habent, si à legitimis ciuibus Romanis hæredes instituti fuissent.

XXIII. Causa: Bona eorum qui in aliam ciuitatem iussu principis transferuntur, seu in colonias deducuntur, fisco uindicantur. *quæ causa approbatur l. certa. 4. C. de iure fisci, his uerbis:* Certa forma super mæcis data est, qui iussu principis in aliam ciuitatem translati sunt. nam prædia eorum, quæ antequam demigrarent habuerunt, si ab eis distracta non sunt, fisci rationibus uindicari, iam pridem decretum est: nisi aliud speciali præcepto augusta maiestas decreuerit. *Ut igitur à principibus salubriter statutum est: ita saluis his quæ utiliter placuerunt, parentibus hæredes eos existerent non oportere, nulla legis sanctione statutum est.*

XXIII. Causa: Si nauis expulsa fuerit ad littus, uel naufragium factum erat: fisco iure antiquo acquirebatur. *quod ius antiquum approbatur l. 9. ff. ad l. Rhodiam de iactu, his uerbis:* Deprecatio Encomenis Nicomedis, &c. *Sed tollitur, & causa proposita reprobatatur l. 1. C. de naufragijs, hisce uerbis:* Si quando naufragio nauis expulsa fuerit ad littus, uel si quando aliquam terram attigerit: ad dominos pertineat, fisco meus sese non interponat. *Quod enim ius habet fisco in aliena calamitate, ut de re tam lucuosa compendium seclatur? Concordat constitutio Friderici in §. naufragia.*

XXIII. Causa: De acquisitione metallica, proponitur l. 1. C. de metallarijs, hisce uerbis: Perpenla de-

liberatione duximus sancendum, ut quicumque in metallorum exercitium uellet affluere, is labore proprio & sibi & reipub. commoda compareret. Itaq; si qui sponte conduxerint, eos laudabilitas tua ostonos scrupulos in baluca, quæ græcè *ἀποστυγία* appellatur, cogat exoluere. *Quidquid autem amplius colligere potuerint, fisco potissimum distrahant, à quo competentia ex largitionibus nostris precia faciant. De eadem causa proponitur l. 2. C. eod. tit. his uerbis:* Ob metallicum canone, in quo propria consuetudo retinenda est, quatuordecim uncias balucæ pro singulis libris constat inferri. *Similis adquisitio proponitur l. per annos. 5. C. eod. tit. his uerbis:* Per annos singulos septem per hominem scrupuli largitionibus inferantur ab aurilegulis, non solum in Pontica diocesi, uerum etiam in Asiana.

XXV. Causa: De decimis fisco è saxis præstandis, proponitur l. cuncti. 3. C. eod. tit. his uerbis: Cuncti qui per priuatorum loca saxorum uenam laboriosis effusionibus persequuntur, decimas fisco, decimas etiam domino repræsentent, cætero modo proprijs suis desiderijs uindicando.

XXVI. Causa: Si multa alicui sit indicta. *Hæc causa approbatur simul & distinguitur l. multa. 5. C. de modo multarum, his uerbis:* Multarum seuera compendia æratio ignoret: nisi ipse iudex id quod ad pœnam admissi facinoris exculpitur, uel publicis operibus, uel cursui publico, uel alijs necessarijs causis specialiter deputauerit. *Hæc de causis, ex quibus nunciatio fit ad fisco, & ex quibus fisco acquiritur, sint dicta. Sed & acquiritur fisco ex censibus & tributis, de quibus §. dicitur. Nunc reliqui nunciationis & delationis ad fisco loci persequendi.*

II. QVIBVS DELATIO ad fisco competat?

I. Regula: De mulieribus. *Hæc deferre non possunt. quæ regula approbatur l. deferre. 18. in princ. ff. de iure fisci, his uerbis:* Deferre non possunt mulieres propter sexus infirmitatem: & ita sacris constitutionibus cautum est. *Huius regule exceptio hæc est: Nisi mulieres seipsas deserant. Hæc exceptio approbatur l. ait. 16. ff. eod. tit. his uerbis:* Ait diuus Traianus: Quicumq; professus fuerit. Quicumque accipere debemus tam masculum, quam foeminam. nam foeminis quoq; (quæuis delationibus prohibentur) ex beneficio tam è Traiani deferre se permissum est. *Nec non illud æquè non intererit, cuius ætatis sit is qui se deferentrum iustæ, an pupillaris. nam pupillis etiam permittitur deferre se, ex quibus non capiunt.*

II. Regula: De pupillis. *Hi quoq; regulariter deferre nō possunt. Cuius tamè regule eadem exceptio est, quæ regule*

regule præcedentis: ut ex uerbis iam propositis constat.

III. Regula: De uiris clarissimis, proponitur d. l. 18. in princ. ff. de iure fisci, his uerbis: Item clarissimi uiri deferre non possunt.

III. Regula: De dånatis iudicio publico. *Hi quoq; deferre prohibentur d. l. 8. §. 1. his uerbis:* Itè dånati deferre non possunt: ut diui fratres de eo rescripserunt, qui fustibus cæsus, in opus publicum erat datus. Itè constitutionibus principum prohibentur deferre illi qui in metallum dånati sunt. hoc ideo, ne desperati ad delationem facillè possint sine causa confugere. *Huius regule exceptio hæc est: Nisi delatio ante damnationem cepta sit: quæ exceptio approbatur ibidem, his uerbis:* Sed eas causas, quas ante damnationem ceperunt deferre, posse eos etiam post damnationem exequi, rescriptum est.

V. Reg. De ueteranis, proponitur d. l. 18. §. ueterani, his uerbis: *Veterani quoq; sacris constitutionibus delatores esse prohibentur, propter honorem utiq; & merita militiae.*

VI. Regula: De militibus, proponitur ibidem, his uerbis: *Item milites propter honores stipendorum quæ merentur, deferre prohibentur.*

VI. Regula: Ne seruis dominum deserens audatur, proponitur l. 2. §. Imperator. ff. de iure fisci, his uerbis: *Imperator noster Seuerus Augustus. constituit, ne serui delatores dominorum audiantur, sed ut pœna coerceantur. Libertos quoque causæ mandatores contra patronos à præsidibus prouinciarum pœna plectendos. Concordat l. seruum. 6. C. de delatoribus, his uerbis:* Seruum domini delatorem iubemus in exemplum omnium prouinciarum feruerrisimè sententiæ subigari, etiam si obiecta probauerit: excepto crimine maiestatis.

VIII. Regula: Ne libertus patronum deserens audatur, precipitur uerbis iam propositis hisce: *Libertos quoque causæ mandatores contra patronos, &c.*

X. Regula: Ne tutor, uel curator, uel procurator, deserens eum cuius tutor uel procurator fuit, audatur, precipitur l. deferre. 18. §. item eos, cum sequentibus. ff. de iure fisci, his uerbis: *Item eos qui tutores uel curatores fuerint, non oportere deferre causam pupillorum uel adolescentium suorum, diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt. Quod consequens est obseruari & in eo, qui quasi procurator negocia gessit: & ita ijdem principes rescripserunt. Item decreuerunt, nulla constitutione prohibitum esse procuratorem interrogari, sed accusare eum cuius negocia gessit. Et tutorem qui aut detulit, aut mandauit, seuerissimè puniendum, rescripserunt.*

X. Regula: Ne uenditor emptorem de re uendita deserens audatur, precipitur ibidem, his uerbis: *Sed ne is quidem, qui aliquam rem uendidit, eandem & deferre debet uel per se, uel per subiectam personam: ne alioquin pœnam patia*

tur dignam suæ personæ, ut & constitutum esse refertur. *Plura de regulis propositis, sed & similes regulas uide §. lib. 3. cap. 1. quest. 5.*

De exceptionibus præcedentium regularum generalioribus.

Planè regule iam propositæ recipiunt quasdam exceptiones generales, quarum prima hæc est: *Nisi is qui deferre non potest, seipsum deserat. Hæc exceptio approbatur exemplo foeminae & pupilli, l. ait diuus. 16. ff. de iure fisci, cuius uerba uide §. reg. 1.*

Altera exceptio est: *Nisi is qui deferre non potest, causam sibi cum fisco communem deserat. Hæc exceptio approbatur d. l. 18. §. sed communem. ff. de iure fisci, his uerbis:* Sed communè causam sibi cum fisco quibus deferre potest: nec per hoc famosus est, licet in causa non obtinuerit. *Plura de huiusmodi exceptionibus uide §. lib. 3. cap. 1. q. 5. in fine.*

III. PER QVOS ET CVM quibus delatio competat?

Non nisi cum fisci aduocato permittenda est delatio. *quæ regula approbatur l. omnes. 5. C. de delatoribus, his uerbis:* *Omnes iudices inuigilare præcipimus, delatores sine fisci aduocato denunciante pœnis afficere. apertissimi enim iuris est, ut quod ex cuiusq; patrimonio ceciderit in cassum, & legibus & recto iuris ordine, fisci aduocatis ageretibus, uindicetur. Sed quia nonnulli præcipites secundum ius possessa patrimonia deferre nō cessant: damus omnibus licentiam, qui se læsos existimant, contra delatores seueritatem iudicum implorare ferro districtam.*

III. QVAMDIU COMPETAT nunciatio & delatio?

Intra uiginti tantum annos competit. *quæ regula approbatur l. quacumq;. 3. ff. de requirendis reis, hisce uerbis:* *Quacumq; questione apud fisco (si non alia sit propria præscriptio) uiginti annorum silentio præscribi, diui principes uoluerunt. Concordat l. in omnib. 13. in princ. ff. de diuers. temp. præscription. his uerbis:* *In omnibus fisci quæstionibus, exceptis causis in quibus minora tempora seruari specialiter constitutum est, uiginti annorum præscriptio custo ditur. Ait Iurisconsultus: Exceptis causis in quibus minora tempora seruari specialiter constitutum est. Huius exempli est in bonis uacantibus nunciandis: de quo uide §. eod. cap. quest. 1. causa 17. except. 2. Propositæ regule exceptio prima hæc est: Nisi nondum uiginti anni excesserint ex eo tempore, quo ad fisco pertinere potuit. Hæc exceptio approbatur l. 1. §. præscriptio. ff. de iure fisci, his uerbis:* *Præscriptio uiginti annorum, quæ etiam circa requirendorum adnotatorum bona obseruatur, ex constitutione diui Titi Antonini solet ex eo numerari, ex quo quid ad fisco pertinere potuit. Secunda exceptio est: Nisi causa ante uicesimum annum mota, ultra uicesimum annum tracta sit. Hæc exceptio approbatur*

d.l. § penult. his uerbis: Causæ autē quæ statim mortæ sunt, & tractæ ultra uicesimum annum, differri possunt & post uicesimum annum.

Tertia exceptio est: Nisi causa ante uicesimum annum ab alio nunciata fuerit, quamuis deferta. Hæc exceptio approbatur d.l. §. fin. his uerbis: Illæ quoq; causæ, quæ à priore nunciatore proditæ dicuntur, etiam post annos, quibus præscribi dicimus fisco, nunciari possunt.

V. EVENTVS DELATIONIS.

I. Regula: Qui seipsum desert, profitendo, sibi, quod capere non possit, esse relictum, dimidiã partem præmij nomine accipit. quæ regula approbatur l. edito. 13. in prin. ff. de iure fisci, his uerbis: Edicto diui Traiani, quod proposuit, significatur, ut si quis, an tequam causa eius ad ærariũ deferatur, profellus esset eam rem, quã possideret, capere sibi nõ licere: ex ea parte fisco inferat, partẽ sibi retineat. Idẽ postea edicto significauit, ut quæcunq; professa esset, uel palam, uel tacite relictum sibi quod capere nõ posset, & probasset etiam id ad fisco pertinere. Et si id nõ possideret, ex eo quod redactum esset à præfecto ærario, partẽ dimidiã ferat. Concordat l. senatus. 13. §. senatus. ff. eod. tit. his uerbis: Senatus Hadriani tẽporibus cõsult, cũ quis se ad ærarium detulerit, quod capere nõ poterat: ut totum in ærarium colligatur, & ex eo pars dimidia sibi secundũ beneficiũ diui Traiani restitatur. Concordat item l. unica. §. quod si ab uxore. C. de his qui se deserunt, cuius uerba uide 3. reg. prox. Proposita regule exceptio prima hæc esse uidetur: Nisi is qui se deserit, ex turpi causa capere nõ possit. Hæc exceptio reprobat d.l. 13. §. nihil. ff. de iure fisci, his uerbis: Nihil autem interest, quæ causa impediãt ius capiendi. Planẽ admitteretur exceptio hæc in casu, de quo uide 3. except. 4. Secunda exceptio est: Nisi id quod deserit, antea sit ab alio delatum, uel non lateat, quæ exceptio approbatur d.l. 13. in prin. ibi: antequam causa eius, cuius uerba uide paulõ superius. Concordat d.l. 13. §. id autem, his uerbis: Id autem deferri debet quod latet, non id quod fisci est. Huius exceptionis replicatio est: Nisi nondum aperto testamento, is cuius fideicommissum erat, detulerit, quæ replicatio approbatur d.l. 13. §. cum ante, his uerbis: Cum ante apertum testamentum tacitum fideicommissum nunciatũ esset ab his, qui fidem tacitam susceperant, deinde post apertas tabulas à fideicommissario delatum esset: diuus Antoninus recipi professione eius iussit. neq; enim dignam esse præmioram præcipitem testatione prioris: & cum quis se nunciet non capere, potius conheri de suo iure, quam alium deferre uideretur. Tertia proposita regule exceptio est: Nisi non is cui relictum est, sed hæres eius deserat. Hæc exceptio recipit replicationem hanc: Nisi defunctus, cum se deferre uellet, morte præuentus se deferre non potuit. quæ replicatio cum sua exceptione approbatur l. edito. 13. §. ad hæ-

redes, cum sequentibus. ff. de iure fisci, his uerbis: Ad hæredes eius qui se detulerat, non uidebatur præmium transire. sed diuus Hadrianus rescripsit, ut licet ante deceisset is qui se detulerat, quã id quod detulerat, fisco addiceretur, hæredi eius præmium daretur. Extat & eiusdem Hadriani epistola, ut si is qui se deferre poterat, morte præuentus fuerit: hæres eius, si detulerit, præmium consequatur: si tamẽ (inquit) licebit defunctum eius animi fuisse, ut se uellet deferre. Si uerõ idcirco disimulauerit, dum rem occultari sperat: hæredem eius ultra uulgare præmiũ nihil consecuturum. Item diui fratres rescripserunt, hæredes eorum quibus tacite fidei commissum relictuũ esset, ita demũ beneficio Traiani deferre posse, si is cui datum fuerat, morte præuentus esset, & ideo per angustias temporis deferre se non potuerit. Quarta proposita regule exceptio est: Nisi non ei qui se deserit, sed seruo cuius sit relictum. Hæc exceptio approbatur d.l. 13. §. ad eos, his uerbis: Ad eos beneficium Traiani pertinet, qui ex defuncti uoluntate relictuũ sibi capere non possunt. Ergo nec illud quod seruo meo relictuũ est, deferre poterõ. Quinta exceptio est: Nisi is qui se deserit, ab eo quod ei relictuũ est, tanquam indignus sit remotus. Hæc exceptio approbatur d.l. 13. §. eos qui, his uerbis: Eos qui quasi indigni repelluntur, sub-

30 mouendos esse ab eiusmodi præmio: id est, eos qui de inofficioso egerit, uel falsum dixerunt testamentum, qui usq; ad finem litis oppugnaverunt testamentum. Concordat l. post legatum. 5. §. fin. ff. de his que ut indignis, his uerbis: Omnes, &c. Sexta exceptio est: Nisi is eãue, qui quæue deferre non potest, se deserat. Hæc exceptio reprobat l. ait diuus. 16. ff. de iure fisci, cuius uerba uide 3. quest. 2. reg. 1. except. 1. Septima exceptio est: Nisi si eius cuius fidei tacite commissum est, bona sint publicata. Hæc exceptio reprobat l. Arrianus. 42. in prin. ff. de iure fisci, his uerbis: Arrianus Seuerus præfectus ærario, cũ eius qui tacite rogatus fuerat non capienti fideicommissum reddere, bona publicata erant: pronunciauit, nihilominus ius deferendi ex constitutione diui Traiani habere eum, cui fideicommissum erat relictuũ. Octaua exceptionis loco notandum, quod is qui se deserit, non totius assis, sed dodrantis semissem ferat, habita ratione legis Falcidie. quæ exceptio approbatur l. cum tacitum. 49. ff. de iure fisci, his uerbis: Cum tacitum fideicommissum is cui datum erat, se capere nihil posse detulisset: in quæstione uenit, dodrantis, an totius assis partem dimidiã ex beneficio diui Traiani recipere debeat? De qua re extat rescriptũ diui Imperatoris Antonini in hæc uerba: Imperator Antoninus Iulio Rufo. Qui tacitam fidẽ accommodauit, ut non capienti restitueret hereditatẽ: si deducta quarta parte restituerit,

20

30

40

50

restituerit, nihil retinere debet. Quadrans autem qui hæredi imponitur, ipsi eripiat, & ad fisco transferatur. Unde dodrantis semissem solum capit, qui se detulit. Hæc de prima regule.

11. Regula: Qui alium desert, tertiam eius quod desert partem, præmij loco consequitur. quæ regule cum superiore proxima approbatur l. unica. C. de his qui se deserunt, his uerbis: Is cuius tacite fidei commissum fuerit hæreditas, statim officio grauitatis tuæ nunciet, & gesta prodact, & continuo quod actum fuerit renunciet: & post hæc fidem tertiam ab omnibus defuncti bonis percipiat portionem. Quod si ab uxore defuncti istud ad officium deuotionis tuæ fuerit reuelatum: ipsa etiam persona, quam defunctus esse uoluit hæredem, (si gesta aparuertint) tali præmio mancipetur, ut ex omni patrimonio medium consequatur, & cum fisco nostro celebrẽt diuisionem: idem etiam habitura priuilegitum, ut prior eligat optionem. & tunc occultator ille gestorum fisci & mulieris pariter inimicus, ex utroque patrimonio suo ac fisco uindicato, in insulam deportetur. Concordat l. edito. 13. §. extat. ibi: hæredem eius ultra uulgare præmium nihil consecuturum. ff. de iure fisci, cuius uerba uide 3. reg. prox. except. 3.

3. Proposita regule exceptio prima hæc est: Nisi ante apertas testamenti tabulas detulerit, cum is cui relictuũ erat, post apertas tabulas seipsum deserit. Hæc exceptio approbatur d.l. 13. §. cum ante, cuius uerba uide 3. reg. prox. except. 2. Secunda exceptio est: Nisi magis suæ causæ, quam fisci gratia detulerit. Hæc exceptio approbatur l. delator. 44. ff. de iure fisci, his uerbis: Delator non est, qui protegen dæ causæ suæ gratia aliquid ad fisco denunciãt. Concordat l. fisci. 38. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Delatoris opẽra non esse functum Papinianus respondit, qui fisci pecuniam, quã alius tenebat, ad sui temporis administrationem pertinere (quãuis probare non potuisset) contendit: quoniam propriã causam egerat. Aliud exemplum proponitur l. bona. 39. §. cũ qui. ff. eod. tit. his uerbis: Eũ qui periculum communis condemnationis diuidi postulauit, quod participes iudicati soluendo essent: reuocatis alienationibus quas fraudulenter fecerant, non uideri causam pecuniæ fisco nunciãsse, Papinianus respondit.

30

40

50

drrianus rescripsit, secundum possessore pronunciarı oportere: ita ut sententia comprehendatur, etiam delatores edicto id comprehendisse. Concordat l. senatus. 13. §. diuus. ff. eod. tit. his uerbis: Diuus Hadrianus rescripsit, eandẽ penam delatorem ferre debere, si citatus ad edictum non responderit, quã teneretur, si causam non probasset. Concordat item d. l. 15. §. quod si tribus, his uerbis: Quod si tribus edictis à præfecto ærario adesse delator iussus uenire nõ uerit, secundum possessorem esse pronuncian dũ, Senatus Hadriani temporibus cõsult. Sed ab eo qui ita adesse iussus, respondente possessore non adfuerit, tantum exigendum, quantum apud ærarium ex ea causa quam detulerat, remaneret, si professione eam impleset. Concordat item l. Arrianus. 42. §. quia autem. ff. de iure fisci, his uerbis: Quia nonnulli ingrati aduersus beneficium diui Traiani, post professionem quoq; de tacito fideicommissio factam, cum possessoribus trasigunt, atq; tribus edictis euocati nõ respondent: placuit Senatũ, tantum ab eo qui id fecisset exigı, quantum apud ærarium ex eã causa quã detulerat, remanere oporteret, si professione suam impleset. Et si possessoris quoq; fraus apud præfectũ cõuicta fuisset: ab eo quoq; quod conuictus inferre debuisset, exigı. Proposita regule exceptio uide 3. reg. prox.

1111. Regula, De pena delatoris non probantis nec obtinentis. Delator qui non probat quod intendit, nec obtinet, puniendus, quæ regule approbatur l. omnes. 5. in fine. C. de delatoribus, cuius uerba uide 3. eod. cap. q. 3.

Proposita regule exceptio prima hæc est: Nisi suam magis quã fisci causam delator egerit. quæ exceptio approbatur l. deferre. 18. §. sed comunem. ff. de iure fisci, cuius uerba uide 3. q. 2. in fine, except. generali 2. Concordat l. fisci. 38. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide 3. reg. 2. except. 2. item concordat l. bona. 39. §. cũ qui. ff. eod. tit. l. delator. 44. ff. eod. tit. quorum legum uerba uide 3. d. reg. 2. except. 2. Secunda exceptio est: Nisi sui magis defendendi, quã deferendi animo quid dixerit. Hæc exceptio approbatur l. nulla. 3. C. de delatoribus, his uerbis: Nulla macula uel crimine delatoris adspergitur is, qui cum ab officialibus fundũ seu domũ fisci possidendo contēderetur, nõ se, sed alium eius rei possessorem esse monstrauerit.

Tertia exceptio est: Nisi reipublicæ causam defendat. Hæc exceptio approbatur l. ex uaria. 4. C. eod. tit. his uerbis: Ex uaria statutorum diuersitate ad id decursum est, ut hi qui reipub. causas defendunt, delatorũ criminibus nõ teneantur: cum omnibus notissimũ sit, eos solos execrabiles nunciatores esse, qui fisco deferunt. Concordat l. 2. in prin. ff. de iure fisci, his uerbis: Ex quibusdam causis delationes suscipientiu fama nõ læditur, ueluti eorũ qui nõ præmij consequendi, item eorũ qui ulciscendi gratia aduersariũ suũ deserunt, uel quod reipub. suæ

40

50

quis exequitur causas. Ethocita obseruari plurifariam principalibus constitutionibus præcipitur. *Quarta exceptio est: Nisi officij necessitate tractus causam detulerit. Hæc exceptio approbatur l. 2. C. de delatorib. his uerbis: Monente officij sollicitudine, quinimò in suo procuratoris, ut causam ab alio delatâ conuenienti diligentia instrueres: non ipsum uoluntarium delatoris munus suscepisse te, actorû lectio, quæ precib. intertexta sunt, manifestè declarat. Ea- propter, ne quid in persona tua, quod est se- ctæ temporum meorum alienû, attentetur, præses prouinciae uir clarissimus ad sollici- tudinem suam reuocabit.*

Quinta exceptio est: Nisi non præmij consequendi, sed ulciscendi aduersarij gratia detulerit. Hæc exceptio approbatur uerbis 5. except. 3. propositis. Sexta exceptio est: Nisi quis se- ipsum per errorem detulit. Quæ exceptio approbatur simul & distinguitur j. reg. 10. Hactenus, in puniendus si delator non probans, dictum est. nunc quis punien- dis sit, dicendum; ubi sciendum, quod non solum dela- tor, sed eius quoq; mador puniatur. quæ regula appro- batur l. non tantum. 24. ff. de iure fisci, his uerbis: Non tantum delator punitur, si non probauerit: sed & mador, quæ exhibere debet dela- tor. Concordat l. 2. §. diuus Pius. ff. cod. it. his uerbis: Di- uis Pius Cæcilio Maximo rescripsit: consti- tutionem patris sui, qua cõpelleretur dela- tor edere mandatorè, ac nisi edidisset, ut in uincula deduceretur: ed pertinere, nõ ut de- lator pœna subduceretur, si mandatorem ha- beret: sed ut mador quoq; perinde, atq; si ipse detulisset, puniretur. Superest alia que- stio, quæ scilicet pœna puniendus delator non probans, quæ questio definitur lege Cornelia. §. §. fin. ff. ad l. Cor- nel. de falsis, hisce uerbis: Qui delatorem submisit in causa pecuniaria, eadè pœna tenetur, qua tenentur hi, qui ob instruendas lites falsas pecuniâ acceperunt. Definitur eadem questio l. se- natus. 15. §. 1. ff. de iure fisci, his uerbis: Si quis delato- rem subiecerit, tantum in ærarium deferat, quantum præmij nomine delator consecutu- rus fuisset, si uicisset. Pertinet insuper ad questionè propositâ d. l. 15. §. fin. his uerbis: Si quis arguatur falsas rationes detulisse, de eo præfectus gra- rio cognoscet: quantum fraudè inuenit, ut tantam pecuniâ in ærarium iubeat inferri.

V. Regula: Delatus non cogitur dicere titulum sue possessionis, quæ regula approbatur l. extat. 25. ff. de iure fisci, his uerbis: Extat decretum ab Imperato- re Seuero, & constitutum est, nullo modo e- xigendum quem probare, unde habeat, cir- ca delationes fiscales: sed delatorem proba- re debere quod intendit.

VI. Regula: Delator cogitur ad finè persequi suam delationem, nec potest desistere. quæ regula approba- tur l. res que. 22. §. sicut. ff. de iure fisci. de qua re uide 5. lib. 3. cap. 1. quest. 2. causa 1.

VII. Regula: Delator cum delato transigere nõ po- test. quæ regula approbatur l. Arr. annu. 42. §. quia antè, ff. de iure fisci. cuius uerba uide 5. reg. 3.

VIII. Regula: Si delatus delatorem uel iudicè cor- rumpit, puniatur. quæ regula approbatur l. imp. 34. ff. de iure fisci, his uerbis: Imperatores Seueros & An- toninus rescripserunt: Tu qui defensione o- missa, redimere sententiâ maluisti, cum tibi crimen obijceretur: nõ immeritò quingentos solidos inferre fisco iussus es. Ommissa enim ipsius causæ inquisitione, ipse te huic pœnæ subdidisti. Obtinendum est enim, ut hi qui- bus negocia fiscalia mouentur, ad defensionem causæ bona fide ueniant, non aduersa- rios aut iudices redimere tentent.

IX. Regula: Si delatus delatorem corrupit, uel cum eo pactus est, pro confesso habetur. quæ regula approba- tur simul & distinguitur per ea quæ habentur 5. lib. 3. cap. 2. in fine, replicat. generali 7.

X. Regula: Si quis seipsum per errorem detulit, hoc ei non nocet, nec præiudicat. quæ regula approbatur l. edicto. 13. §. fin. ff. de iure fisci, his uerbis: Ei qui per errorem se detulit, cū capere solidû possit, nõ nocere hoc, diuus Hadrianus, & diuus Pius, & fratres rescripserunt. Concordat l. 2. §. fin. ff. cod. it. his uerbis: Complura sunt rescripta principa- lia, quibus cautetur, nõ obesse errorè cuiquæ, quod ignarus iuris sui ipse se detulerit. Pro- posita regule exceptio hæc est: Nisi talis persona sci- psam per errorem detulerit, quæ iuris ignorantia nõ ex- cusatur. quæ exceptio approbatur d. l. 2. §. fin. his uerbis: Sed extat eorumdem principû rescriptû, ex quo uidetur posse defendi, ita demû nõ no- cere cuiquæ se detulisse, si ea persona sit, quæ ignorare propter rusticitatè, uel propter se- xum scæmineum, ius suum possit. Hæc de nun- ciatione & delatione ad fiscum sunt dicta.

DE ACTIONIBVS FISCI. Cap. III.

PRIMO: Cause ex quibus fisco competit actio, expositæ sunt 5. cap. prox. in prin.

II. QUAE FISCO COM- PETAT ACTIO?

In rem actio competit. quæ regula approbatur exen- plo l. imp. 43. ff. de iure fisci, his uerbis: Imperator noster rescripsit, fisco in rem habere actio- nes ex tacito fideicommissio. Quibus competit actioes fisci, uide j. cap. 5. q. 1.

III. ADVERSVS QVOS FISCO COMPETAT ACTIO?

I. Regula, De debitore fisci, & eo qui debitum no- mine fisci exegit, proponitur l. 2. C. de conueniendis fisci debitorib. his uerbis: Fisco quidem cõtra te ma- net actio, quamuis argentû quod inferre de- bebas, rationibus fuerit relatu, si cautionè, quæ tibi super eo exposita est, tabularius nõ subnotauerit. Aequum tamè est, ut prius de bonis eius qui exactor fuit, si soluendo est, & conuenienti eius facultas detur, in denita- tione & delatione ad fiscum sunt dicta.

addo Reg. 4. j. Col. seq. & Col. 1113. except. 3.

II. Regula, De collega susceptoris uel exactoris, proponitur l. quoniam. 3. C. de conueniendis fisci debitoribus, his uerbis: Quoniam Augerio ac filio eius ad exigenda reliqua consortes uos atq; con- socios esse dicitis, eisq; certorum duntaxat nominum exactionem mandatam, nec in- ter eum & ceteros qui exactores fuerant nominati, confusæ exactionis mutuum pe- riculum constitutum, sed separatim muneris obsequio, discretam sollicitudinis rationem fuisse adseueratis: à iure nõ discrepat, ut pri- us ex bonis exactorum, qui principali loco ad exactionem fuerant destinati, in demnita- ti fiscali satisfiat: postq; eos, si solidum debi- tum exolutum non sit, nominatores conue- niri. Rationalis igitur noster iuris ordinem sequetur, excusisq; exactorû facultatibus, nec non etiam nominatorum, si fisco in uni- uersû debiti quantitate securitatem indem- nitatis consecutus non fuerit: etiam uos ad restituenda fiscalia debita adstringet.

III. Regula, De debitoribus debitorum fisci. Adue- sus hos quoq; fisco competit actio. quæ regula approba- tur l. debitum. 3. C. quando fiscus uel priuatus, hisce uerbis: Si debitum non inficiantur hi, quos ob- noxios debitoribus fisci esse proponis: po- rest uideri non esse iniquû quod desideras, ut ad solutionem per officium procuratoris compellantur. Nam si questio aliqua refer- tur, id concedi non oportere, etiam ipse per- spicis. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi debitum negent. quæ exceptio constat ex uerbis iam pro- positis hisce: Nam si questio aliqua refertur, id concedi non oportere, etiam ipse perspicias.

IV. Regula, De usuris fiscalibus, proponitur j. lib. 36. cap. 9.

V. Regula, Etiam fisco agenti compensatio potest opponi. quæ regula approbatur simul & distinguitur l. aufertur. 46. §. ut debitoribus. ff. de iure fisci. de qua re j. lib. 36. cap. 13. quest. 3. except. 29. dicitur.

VI. Regula: Vtrum in solidum, an pro parte tenea- tur heres, cuius tacitè fidei commissum est, definitur l. ad 3. Statius.

Huius exceptionis replicatio est: Nisi dilatoria tan- tum exceptione debitorum debitores se defendant. hos enim casu nihilominus ad solutionem possent urgeri, di- modo certus sit dies. quæ replicatio approbatur l. 1. C. de condit. ex lege. cuius uerba uide j. lib. 36. cap. 14. reg. 2. except. 7.

Secunda exceptio est: Nisi fisci debitor sit soluendo. quæ exceptio approbatur l. nõ prius. 4. C. quæ do fiscus uel priuatus, his uerbis: Non prius ad eos qui debitoribus fisci nostri sunt obligati, actio nem fiscalem extendi oportere, nisi potue- rit probari principales reos idoneos non ef- se, certissimi iuris est. Concordat l. non intelligitur. 3. §. multa. ff. de iure fisci, his uerbis: Multa principa- lia sunt rescripta, quibus cautetur, non aliter fisci debitorum suorû debitores conuenire, nisi principales debitores defecerint, uel ex- ratione fisci nomina facta liquidò adprobè- tur, uel ex contractu fiscali debitores conue- niantur. Tertia exceptio est: Nisi debitor secundus qui conuenitur, pecunia fiscali non sit factus. Hæc exce- ptio approbatur uerbis iam dictis hisce: Vel ex ratio- ne fisci nomina facta liquidò adprobentur.

Quarta exceptio est: Nisi non ex contractu debitor fisci tenetur, sed ex delicto, uel alia causa. Hæc exceptio uidetur approbari uerbis iam dictis hisce: Vel ex con- tractu fiscali debitores conueniantur.

V. Regula, De emptoribus & possessoribus bonorû debitoris fisci. Hi quoq; fisco tenentur. de qua re dicitur j. cod. cap. quest. 8.

VI. Regula, De eo qui debitorem fiscalè uel exemti- hic in solidum tenetur. quæ regula approbatur l. quo- ties. 3. C. de exactorib. tributorum, his uerbis: Quo- ties quis & priuati debitor inuenitur, & fisci, & abreptus ab uno officio tenetur: ad uni- uersû debiti solutionè, qui eum abstulit, coer- ceatur: ac totius summæ exactionè in se su- scipiat, qui eundem auellendum subtrahen- dumq; crediderit.

III. QUID VENIAT IN actiones fisci?

I. Regula, De rationibus & instrumentis, hæreditate fisco delata, proponitur l. senatus. 15. §. senatus. ff. de iure fisci, his uerbis: Senatus censuit, ut perinde ra- tiones ad ærarium deferatis, à quo tota hæ- reditas fisco euiçta est, uel uniuersa legata: atq; is deferre debet, à quo pars hæreditatis uel legati euiçta sit. Concordat l. in fraudè. 45. §. ex his bonis. ff. eod. it. his uerbis: Ex his bonis quæ ad fisco delata sunt, instrumenta uel chiro- grapha, acta etiam ad ius priuatorum perti- nentia, restitui postulantibus conuenit.

II. Regula, De usuris fiscalibus, proponitur j. lib. 36. cap. 9.

III. Regula, Etiam fisco agenti compensatio potest opponi. quæ regula approbatur simul & distinguitur l. aufertur. 46. §. ut debitoribus. ff. de iure fisci. de qua re j. lib. 36. cap. 13. quest. 3. except. 29. dicitur.

Huius exceptionis replicatio est: Nisi dilatoria tan- tum exceptione debitorum debitores se defendant. hos enim casu nihilominus ad solutionem possent urgeri, di- modo certus sit dies. quæ replicatio approbatur l. 1. C. de condit. ex lege. cuius uerba uide j. lib. 36. cap. 14. reg. 2. except. 7.

Secunda exceptio est: Nisi fisci debitor sit soluendo. quæ exceptio approbatur l. nõ prius. 4. C. quæ do fiscus uel priuatus, his uerbis: Non prius ad eos qui debitoribus fisci nostri sunt obligati, actio nem fiscalem extendi oportere, nisi potue- rit probari principales reos idoneos non ef- se, certissimi iuris est. Concordat l. non intelligitur. 3. §. multa. ff. de iure fisci, his uerbis: Multa principa- lia sunt rescripta, quibus cautetur, non aliter fisci debitorum suorû debitores conuenire, nisi principales debitores defecerint, uel ex- ratione fisci nomina facta liquidò adprobè- tur, uel ex contractu fiscali debitores conue- niantur. Tertia exceptio est: Nisi debitor secundus qui conuenitur, pecunia fiscali non sit factus. Hæc exce- ptio approbatur uerbis iam dictis hisce: Vel ex ratio- ne fisci nomina facta liquidò adprobentur.

Quarta exceptio est: Nisi non ex contractu debitor fisci tenetur, sed ex delicto, uel alia causa. Hæc exceptio uidetur approbari uerbis iam dictis hisce: Vel ex con- tractu fiscali debitores conueniantur.

V. Regula, De emptoribus & possessoribus bonorû debitoris fisci. Hi quoq; fisco tenentur. de qua re dicitur j. cod. cap. quest. 8.

VI. Regula, De eo qui debitorem fiscalè uel exemti- hic in solidum tenetur. quæ regula approbatur l. quo- ties. 3. C. de exactorib. tributorum, his uerbis: Quo- ties quis & priuati debitor inuenitur, & fisci, & abreptus ab uno officio tenetur: ad uni- uersû debiti solutionè, qui eum abstulit, coer- ceatur: ac totius summæ exactionè in se su- scipiat, qui eundem auellendum subtrahen- dumq; crediderit.

III. QUID VENIAT IN actiones fisci?

I. Regula, De rationibus & instrumentis, hæreditate fisco delata, proponitur l. senatus. 15. §. senatus. ff. de iure fisci, his uerbis: Senatus censuit, ut perinde ra- tiones ad ærarium deferatis, à quo tota hæ- reditas fisco euiçta est, uel uniuersa legata: atq; is deferre debet, à quo pars hæreditatis uel legati euiçta sit. Concordat l. in fraudè. 45. §. ex his bonis. ff. eod. it. his uerbis: Ex his bonis quæ ad fisco delata sunt, instrumenta uel chiro- grapha, acta etiam ad ius priuatorum perti- nentia, restitui postulantibus conuenit.

II. Regula, De usuris fiscalibus, proponitur j. lib. 36. cap. 9.

III. Regula, Etiam fisco agenti compensatio potest opponi. quæ regula approbatur simul & distinguitur l. aufertur. 46. §. ut debitoribus. ff. de iure fisci. de qua re j. lib. 36. cap. 13. quest. 3. except. 29. dicitur.

VI. Regula, Vtrum in solidum, an pro parte tenea- tur heres, cuius tacitè fidei commissum est, definitur l. ad 3. Statius.

Huius exceptionis replicatio est: Nisi dilatoria tan- tum exceptione debitorum debitores se defendant. hos enim casu nihilominus ad solutionem possent urgeri, di- modo certus sit dies. quæ replicatio approbatur l. 1. C. de condit. ex lege. cuius uerba uide j. lib. 36. cap. 14. reg. 2. except. 7.

Secunda exceptio est: Nisi fisci debitor sit soluendo. quæ exceptio approbatur l. nõ prius. 4. C. quæ do fiscus uel priuatus, his uerbis: Non prius ad eos qui debitoribus fisci nostri sunt obligati, actio nem fiscalem extendi oportere, nisi potue- rit probari principales reos idoneos non ef- se, certissimi iuris est. Concordat l. non intelligitur. 3. §. multa. ff. de iure fisci, his uerbis: Multa principa- lia sunt rescripta, quibus cautetur, non aliter fisci debitorum suorû debitores conuenire, nisi principales debitores defecerint, uel ex- ratione fisci nomina facta liquidò adprobè- tur, uel ex contractu fiscali debitores conue- niantur. Tertia exceptio est: Nisi debitor secundus qui conuenitur, pecunia fiscali non sit factus. Hæc exce- ptio approbatur uerbis iam dictis hisce: Vel ex ratio- ne fisci nomina facta liquidò adprobentur.

Quarta exceptio est: Nisi non ex contractu debitor fisci tenetur, sed ex delicto, uel alia causa. Hæc exceptio uidetur approbari uerbis iam dictis hisce: Vel ex con- tractu fiscali debitores conueniantur.

V. Regula, De emptoribus & possessoribus bonorû debitoris fisci. Hi quoq; fisco tenentur. de qua re dicitur j. cod. cap. quest. 8.

VI. Regula, De eo qui debitorem fiscalè uel exemti- hic in solidum tenetur. quæ regula approbatur l. quo- ties. 3. C. de exactorib. tributorum, his uerbis: Quo- ties quis & priuati debitor inuenitur, & fisci, & abreptus ab uno officio tenetur: ad uni- uersû debiti solutionè, qui eum abstulit, coer- ceatur: ac totius summæ exactionè in se su- scipiat, qui eundem auellendum subtrahen- dumq; crediderit.

III. QUID VENIAT IN actiones fisci?

I. Regula, De rationibus & instrumentis, hæreditate fisco delata, proponitur l. senatus. 15. §. senatus. ff. de iure fisci, his uerbis: Senatus censuit, ut perinde ra- tiones ad ærarium deferatis, à quo tota hæ- reditas fisco euiçta est, uel uniuersa legata: atq; is deferre debet, à quo pars hæreditatis uel legati euiçta sit. Concordat l. in fraudè. 45. §. ex his bonis. ff. eod. it. his uerbis: Ex his bonis quæ ad fisco delata sunt, instrumenta uel chiro- grapha, acta etiam ad ius priuatorum perti- nentia, restitui postulantibus conuenit.

II. Regula, De usuris fiscalibus, proponitur j. lib. 36. cap. 9.

III. Regula, Etiam fisco agenti compensatio potest opponi. quæ regula approbatur simul & distinguitur l. aufertur. 46. §. ut debitoribus. ff. de iure fisci. de qua re j. lib. 36. cap. 13. quest. 3. except. 29. dicitur.

Huius exceptionis replicatio est: Nisi dilatoria tan- tum exceptione debitorum debitores se defendant. hos enim casu nihilominus ad solutionem possent urgeri, di- modo certus sit dies. quæ replicatio approbatur l. 1. C. de condit. ex lege. cuius uerba uide j. lib. 36. cap. 14. reg. 2. except. 7.

Secunda exceptio est: Nisi fisci debitor sit soluendo. quæ exceptio approbatur l. nõ prius. 4. C. quæ do fiscus uel priuatus, his uerbis: Non prius ad eos qui debitoribus fisci nostri sunt obligati, actio nem fiscalem extendi oportere, nisi potue- rit probari principales reos idoneos non ef- se, certissimi iuris est. Concordat l. non intelligitur. 3. §. multa. ff. de iure fisci, his uerbis: Multa principa- lia sunt rescripta, quibus cautetur, non aliter fisci debitorum suorû debitores conuenire, nisi principales debitores defecerint, uel ex- ratione fisci nomina facta liquidò adprobè- tur, uel ex contractu fiscali debitores conue- niantur. Tertia exceptio est: Nisi debitor secundus qui conuenitur, pecunia fiscali non sit factus. Hæc exce- ptio approbatur uerbis iam dictis hisce: Vel ex ratio- ne fisci nomina facta liquidò adprobentur.

Quarta exceptio est: Nisi non ex contractu debitor fisci tenetur, sed ex delicto, uel alia causa. Hæc exceptio uidetur approbari uerbis iam dictis hisce: Vel ex con- tractu fiscali debitores conueniantur.

V. Regula, De emptoribus & possessoribus bonorû debitoris fisci. Hi quoq; fisco tenentur. de qua re dicitur j. cod. cap. quest. 8.

VI. Regula, De eo qui debitorem fiscalè uel exemti- hic in solidum tenetur. quæ regula approbatur l. quo- ties. 3. C. de exactorib. tributorum, his uerbis: Quo- ties quis & priuati debitor inuenitur, & fisci, & abreptus ab uno officio tenetur: ad uni- uersû debiti solutionè, qui eum abstulit, coer- ceatur: ac totius summæ exactionè in se su- scipiat, qui eundem auellendum subtrahen- dumq; crediderit.

III. QUID VENIAT IN actiones fisci?

I. Regula, De rationibus & instrumentis, hæreditate fisco delata, proponitur l. senatus. 15. §. senatus. ff. de iure fisci, his uerbis: Senatus censuit, ut perinde ra- tiones ad ærarium deferatis, à quo tota hæ- reditas fisco euiçta est, uel uniuersa legata: atq; is deferre debet, à quo pars hæreditatis uel legati euiçta sit. Concordat l. in fraudè. 45. §. ex his bonis. ff. eod. it. his uerbis: Ex his bonis quæ ad fisco delata sunt, instrumenta uel chiro- grapha, acta etiam ad ius priuatorum perti- nentia, restitui postulantibus conuenit.

II. Regula, De usuris fiscalibus, proponitur j. lib. 36. cap. 9.

III. Regula, Etiam fisco agenti compensatio potest opponi. quæ regula approbatur simul & distinguitur l. aufertur. 46. §. ut debitoribus. ff. de iure fisci. de qua re j. lib. 36. cap. 13. quest. 3. except. 29. dicitur.

VI. Regula, Vtrum in solidum, an pro parte tenea- tur heres, cuius tacitè fidei commissum est, definitur l. ad 3. Statius.

Huius exceptionis replicatio est: Nisi dilatoria tan- tum exceptione debitorum debitores se defendant. hos enim casu nihilominus ad solutionem possent urgeri, di- modo certus sit dies. quæ replicatio approbatur l. 1. C. de condit. ex lege. cuius uerba uide j. lib. 36. cap. 14. reg. 2. except. 7.

Secunda exceptio est: Nisi fisci debitor sit soluendo. quæ exceptio approbatur l. nõ prius. 4. C. quæ do fiscus uel priuatus, his uerbis: Non prius ad eos qui debitoribus fisci nostri sunt obligati, actio nem fiscalem extendi oportere, nisi potue- rit probari principales reos idoneos non ef- se, certissimi iuris est. Concordat l. non intelligitur. 3. §. multa. ff. de iure fisci, his uerbis: Multa principa- lia sunt rescripta, quibus cautetur, non aliter fisci debitorum suorû debitores conuenire, nisi principales debitores defecerint, uel ex- ratione fisci nomina facta liquidò adprobè- tur, uel ex contractu fiscali debitores conue- niantur. Tertia exceptio est: Nisi debitor secundus qui conuenitur, pecunia fiscali non sit factus. Hæc exce- ptio approbatur uerbis iam dictis hisce: Vel ex ratio- ne fisci nomina facta liquidò adprobentur.

Quarta exceptio est: Nisi non ex contractu debitor fisci tenetur, sed ex delicto, uel alia causa. Hæc exceptio uidetur approbari uerbis iam dictis hisce: Vel ex con- tractu fiscali debitores conueniantur.

V. Regula, De emptoribus & possessoribus bonorû debitoris fisci. Hi quoq; fisco tenentur. de qua re dicitur j. cod. cap. quest. 8.

VI. Regula, De eo qui debitorem fiscalè uel exemti- hic in solidum tenetur. quæ regula approbatur l. quo- ties. 3. C. de exactorib. tributorum, his uerbis: Quo- ties quis & priuati debitor inuenitur, & fisci, & abreptus ab uno officio tenetur: ad uni- uersû debiti solutionè, qui eum abstulit, coer- ceatur: ac totius summæ exactionè in se su- scipiat, qui eundem auellendum subtrahen- dumq; crediderit.

III. QUID VENIAT IN actiones fisci?

I. Regula, De rationibus & instrumentis, hæreditate fisco delata, proponitur l. senatus. 15. §. senatus. ff. de iure fisci, his uerbis: Senatus censuit, ut perinde ra- tiones ad ærarium deferatis, à quo tota hæ- reditas fisco euiçta est, uel uniuersa legata: atq; is deferre debet, à quo pars hæreditatis uel legati euiçta sit. Concordat l. in fraudè. 45. §. ex his bonis. ff. eod. it. his uerbis: Ex his bonis quæ ad fisco delata sunt, instrumenta uel chiro- grapha, acta etiam ad ius priuatorum perti- nentia, restitui postulantibus conuenit.

II. Regula, De usuris fiscalibus, proponitur j. lib. 36. cap. 9.

III. Regula, Etiam fisco agenti compensatio potest opponi. quæ regula approbatur simul & distinguitur l. aufertur. 46. §. ut debitoribus. ff. de iure fisci. de qua re j. lib. 36. cap. 13. quest. 3. except. 29. dicitur.

l. 2. C. de Con- uen. fisci. Debat. l. in archy. in pro- ficietur. f. e.

l. 2. §. fin. ff. de iure fisci.

addo Reg. 4. j. Col. seq. & Col. 1113. except. 3.

Quicumque deferta prædia meruerint sub certa immunitate, ad possessionem imperatorum nō prius sinantur accedere, quam fideiussoribus idoneis periculo curialium datis, uel fundis patrimonij sui (maximè utilibus) obligatis, idonea cautioe firmauerint, susceptam à se possessionem nullo detrimento publico relinquendam. Pertinet insuper onus sterilitum agrorum ad eos, qui seruos ex defertis agris beneficio imperatoris perceperunt. quod apud probatur l. qui quis. 3. C. de agricolis et censibus. Porro aliud citra steriles agros beneficium, quo fiscus indemnis seruetur, præstatur, ut scilicet fundos patrimoniales defertos, priuato iure possidere liceat. quod beneficium seu remedium præstatur l. quicumque. 7. in princip. C. de omni agro deserto, his uerbis: Quicumque defertum fundum patrimoniale exercuerit, & fertilem idoneumque præstiterit: saluo patrimoniali canone, perpetuo ac priuato iure defendat, & uelut domesticum & auita successione quæsitum sibi habeat, suisque relinquat: neque eum aut promulgatione rescripti, aut reuerentia sacræ adnotationis quisquam à fructu impensi operis excludat. Concordat l. uniuersi. 9. C. de fundis patrimonialibus, his uerbis: Vniuersi cognoscant, nihil priuato iure saluo canone fundis impensis cum patrimonialibus esse commune: ita ut ad eos nunquam patrimonialium fundorum peræquator accedat: graui multa feriendo eo, qui statuta nostræ clementiæ ausus fuerit temerare. Item concordat l. si qui. 5. C. eod. tit. his uerbis: Si qui à prioribus colonis uel emphyteuticarijs desit. tum patrimoniale fundum à peræquatore uel censitore susceperint, perpetuo eundem atque inconcusso iure possideant, nec quisquam secundus petitor accedat. Postremò aliorum quoque fundorum, non patrimonialium, sed priuatorum, defertorum tamè, dominium conceditur occupanti, certa tamen conditione, l. qui agros. 8. C. de omni agro deserto, his uerbis: Qui agros domino cessante defertos, uel longè positos, uel in finitimis, ad priuatum pariter publicumque compendium excolere festinat, uoluntati suæ nostrum nouerit adesse responsum. Ita tamen, ut si uacanti ac destituto solo nouus cultor infederit, ac uetus dominus intra biennium eadem ad suum ius uoluerit reuocare: restitutus primitus quæ expensa cõstiterit, facultatem loci proprii consequatur. nam si biennij fuerit tempus emensum, omnis possessionis & dominij carebit iure qui siluit. Concordat l. rura. 4. C. eod. tit. his uerbis: Rura & possessiones, quas curiales quolibet pacto publicatis apud acta prouincialia desiderijs suis uel reliquerunt, uel possidere alios permiserunt: penes eos qui eas excoluerunt, & functiones publicas recognoscunt, firmiter perdurabunt,

nullam habentibus curialibus copiam repetendi. Ex his patet, prædium desertum concedi occupanti, sub hac tamen conditione: Nisi prior dominus intra biennium restitutus expensis illud repetat. Idè si propria autoritate nouus possessor prædium occupauit. Si autem à peræquatore illud accepit, ut paulò superius est ostensum, tunc ueteri domino non nisi sex menses ad illud repetendum conceduntur. quæ distinctio approbatur l. apud. 7. C. de censibus et censitoribus, his uerbis: Apud eum possessio firma permaneat, cui eam à peræquatore semel traditam fuisse constiterit. Reliqua uerò temporis antea à nouo domino fiscum postulare non patimur: ne alterius culpa alter incipiat subiacere dispendio. Si quis uerò priuatus aut obligatam sibi possessionem, quæ deferta usque nunc permansit, aut ex aliquo titulo deberi sibi iure confirmata: allegationes suas sine mora uel per se, uel per aliam personam legibus ordinatam, manifestare debet: ita, ut si æquitatis ratione sua dente, ad petitorum fuerit translata possessio, is qui à peræquatore eam susceperit, rei melioratæ susceptis subleuetur expensis. Verù ne sub specie litis donationes semel constitutæ turbentur, sex mensium spacium censemus debere seruari, intra quod is qui putat sibi rem probabili ratione competere, debitas exerceat actiones. Quod si tempus adscriptum silentio fuerit interueniente tranfactum, nullum penitus repetendi uolumus esse principium. Quod si quis ex eo tempore, quo peræquator prædium alicui adijcit, de suo iure per se, aut per homines suos non crediderit aditandum: sex mensium curculis euolutis, in perpetuum conuiescat. Concordat l. locorum. 11. C. de omni agro deserto, his uerbis: Locorum domini intra sex menses edictis uocati reuertantur. Qui si aduerint, & propria teneant: & ea quæ ex præterito contraxerint, debita reddere cogantur. Sin uerò impares esse earum rerum tribus propria consistentur absentia, nec adesse uoluerint: penes eos qui hæc susceperint, & certum quem tributorum canonem promittant, proprietates possessionis in temerata permaneat: ut postquam ea exoluerint, sciant sibi inquietudinem submouendam, nec subreptione cuiusquæ competitionis loca, quæ tenuerint, auferenda. Quibus etiam illud indulsumus, ut ex eo tempore, ex quo priuatum loca, de quibus agitur, ceperint possidere, tributa poscantur. Hactenus de secunda proposito regula exceptione reprobata, necnon de transferendis prædijs defertis et sterilibus sit dictum. Plura de hac translatione uide 7. cap. prox. quæst. 3. regio. et uitem quæst. 6. reg. 1. Tertia proposito regula exceptio hæc est: Nisi prædia sint eorum qui excusantur à muneribus. Et hæc exceptio reprobatur l. 1. C. de iudiciis.

indictionibus, his uerbis: Omnes omnino, quocumque titulo possidentes, quod delegatio super indictione uidebitur amplexa, uelut canones cogantur inferre: & ut ne qua sit dubietas, hac aperta definitione decernimus, ut id potius canonis uocabulo postulerur. Nulla igitur domus uel sacri patrimonij, uel emphyteutici iuris, uel hominum priuatorum (etiã si priuilegium aliquod habere doceatur) ab hac necessitate seiuncta sit, quæ iam non extraordinarium (ut hactenus) sed nobis sancientibus canonicum nomen accepit. Concordat l. 1. C. de immunitate uenitum concedenda, his uerbis: His nostræ serenitatis edictis, ciuitatum tabularijs euit flamma supplicium, si cuiuspiam fraude, ambitu, potentia, iniustam profitentur immunitatem, ac non secundum præcedentem definitionem omnes omnino, abolita specialium immunitatum gratia, necessitas tributariæ functionis, firmata censitorum peræquatorum quæ peræquatione, constringerit. Concordat item l. omnes. 4. C. de annoniis et tributis, his uerbis: Omnes omnino ad oblationem functionum publicarum oportet urgeri. Lege enim nostra signatum est, nec esse extraordinaria, nec uocari, quæ solenniter à prouincialibus deuotissimis conferenda sunt. Plura de hac exceptione uide 7. except. prox. item 7. lib. 12. cap. 5. except. 9.

Quarta exceptio est: Nisi bona sint eius qui in dignitate positus est. Et hæc exceptio reprobatur l. obfister. 9. C. de annoniis et tributis, his uerbis: Obfister eodem modis publicis & statutis necessitatibus nō possunt priuilegia dignitatum. Vnde & quilibet de prædijs emolumentum consequitur, si non is euoluto anni spacio, intra sex menses omnem, cui esse constitutus dicitur, reliquorum intulerit cum ulu, ad ipsos qui sunt domini prædij, exactiorem uolumus pertinere. Concordat l. aiores. 4. C. de exactoribus, his uerbis: Aiores ceteriq; rei priuatæ nostræ ad solutionem specierum solennium debiti uigoris autoritate cogantur: ne prouinciales rei priuatæ nostræ fatiget immanitas. Concordat item l. de ijs. 3. C. de episcopis et clericis, his uerbis: De ijs clericis qui prædia possident, sublimis autoritas tua non solum eos aliena iuga nequaquam statuet excusare, sed etiam pro ijs prædijs, quæ ab ijs possidentur, eosdem ad pensanda fiscalia perurgere. Vniuersos nanque clericos possessores (duntaxat prouinciales) pensationes fiscalium, translationesque faciendas recognoscere censemus. Quinta exceptio est: Nisi imperatoris uel ecclesiæ bona sint. Et hæc exceptio reprobatur certa conditione l. ult. C. de exact. tribut. his uerbis: Si diuina domus, aut quælibet alia, cuiuscumque dignitatis atque fortunæ, reuera fundos extra metromonia, non patro-

cinij gratia, sed emptionis iure, uel quolibet alio titulo legitimo possederit, & nō impositas reipublicæ functiones agnouerit, quemadmodum prior dominus dependebat: omnibus modis possessiones eorum publico uindictentur, & curiæ eiusdem ciuitatis, sub qua iuncti sunt, assignentur, ut publicis commoditatibus circa tributarias functiones undique nostra prouisione uideatur esse consultum. Sexta exceptio est: Nisi prædia Italica sint. Hæc exceptio constat ex d. l. 3. ibi: duntaxat prouinciales. C. de episcopis et clericis. cuius uerba uide 5. except. 4. in fine. item constat ex ijs quæ proponuntur 7. except. proxima. Septima exceptio est: Nisi prædia earum ciuitatum et prouinciarum sint, quæ sunt iuris Italici. Hæc exceptio ipso iure subsistit, ut patet ex l. fin. ibi: non adiecto, ut et iuris Italici essent, et c. ff. de censibus, cuius uerba uide paulò inferius. Declaratur autem exceptio proposita, enumeratione ciuitatum ac prouinciarum quæ iuris Italici sint, l. ff. de censibus, his uerbis: Sciendum est (inquit Vlpianus) esse quasdam colonias iuris Italici: ut est in Syria Phœnice splendidissima Tyriorum colonia, unde mihi origo est, nobilis regionibus, serie seculorum antiquissima, armipotens, cœderisque, quod cum Romanis percussit, tenacissima. Huic enim diuus Seuerus & Imperator noster ob egregiam rempublicam, inque Imperium Romanum insignem fidem Italicum ius dedit. Sed & Berytensis colonia est in eadem prouincia Augusti beneficijs gratiosa, & (ut diuus Hadrianus in quadam oratione ait) Augustiana colonia dicta, quæ ius Italicum habet. Est & Heliopolitana, quæ à diuo Seuero per belli ciuiliis occasionem Italicæ colonie rempublicam accepit. Est & Laodicena colonia in Syria Cæle, cui diuus Seuerus ius Italici ob belli ciuiliis merita concessit. Ptolomæensium enim colonia, quæ inter Phœnicem & Palæstinam sita est, nihil præter nomē colonie habet. Sed & Misenæ ciuitati Phœnicæ Imperator noster ius colonie dedit, iurisque Italici eam fecit. Est & Palmyrena ciuitas in prouincia Phœnicæ prope barbaricas gentes & nationes collocata. In Palæstina duæ sunt colonie, Cæsariensis & Ælia Capitolina: sed neutra ius Italicum habet. Diuus quoque Seuerus in Sebastenam ciuitatem coloniam deduxit. Indicia quoque Cyrenensium colonia à diuo Traiano deducta iuris Italici est, Zarmezigethula quoque eiusdem iuris est. Item Naconensis colonia, & Apulensis, & Paransensium uicus, qui à diuo Seuero ius colonie impetrauit. Est & in Bithynia colonia Apamæna. Et in Ponto Sinopenensis est, & in Sicilia Selinus, & Traianopolis. Similis enumeratio habetur l. fin. ff. eodem tit. his uerbis: In Lytania Pacenses & Emeritenses iuris

iuris Italici sunt. Idem ius Valentini & Lucentini habent. Barcinomenses quoque ibidem immunes sunt. Lugdunenses Galli, item Vienneses in Narbonensi iuris Italici sunt. In Germania inferiore Agrippinenses iuris Italici sunt. Laodicea in Syria, & Berytos in Phoenice iuris Italici sunt, & solum earum. eiusdem iuris & Tyriorum ciuitas à diuis Seuero & Antonino facta est. Diuus Antoninus Antiochenfes colonos fecit saluis tributis. Imperator noster Antoninus ciuitatem Amisenorum coloniam & iuris Italici fecit. Diuus Vespasianus Cæsarienses colonos fecit, non adiecto ut & iuris Italici essent, sed tributum his remisit capitis. sed diuus Titus etiam solum immune factum interpretatus est. Similes his Capitulenses esse uidentur. In prouincia Macedonia Dyrhacheni, Cassandrenses, Philippenses, Dienses, Stonenses, iuris Italici sunt. In prouincia Asia duæ iuris Italici sunt, Troas & Parium. In Pisdia eiusdem iuris est colonia Antiochenfium. In Africa Carthago, Vice, capitis magna à diuo Seuero & Antonino iuris Italici factæ sunt. Concordat l. colon. 6. ff. eod. tit. his uerbis: Colonia Philippensis iuris Italici est. Item concordat l. iuris. 7. ff. eod. tit. his uerbis: Iuris Italici sunt, *ἁπλοῦς, διπλοῦς, ἀπὸ ἀξίῳ.* Concordat item l. unica. C. de priuilegijs urbis Constantinopolitane. his uerbis: Vrbs Constantinopolitana non solum iuris Italici, sed etiam ipsius Romæ ueteris prerogatiua lætetur. *Ὁμοῦ* *propositæ* regule exceptio est: Nisi princeps alicui rei, persone, uel ciuitati aut collegio speciale immunitatis tributorum priuilegium concesserit. eius enim bona ab indictione tributorum sunt libera. Quæ exceptio constat exemplis ciuitatum s. except. prox. propositis. Huius exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi per subreptionem rescriptum principis sit impetratum. Hæc replicatio approbatur l. in fraudem. 6. C. de annonijs & tributis, hisce uerbis: In fraudem annoniariæ rei ac deuotionis publicæ elicitum damnabili subreptione rescriptum, manifestum est iure non posse uires fortiri. Circa omnes igitur par atque æqualis illationis forma teneat. Altera replicatio est: Nisi persona cui priuilegium à principe concessum est, decesserit. quæ replicatio approbatur simul & distinguitur l. etatem. 3. §. rebus. ff. de censib. his uerbis: Rebus concessam immunitatem non debere interdicti, rescripto Imperatoris nostri ad Pelignanum relictæ exprellum est: quippe personis quidem data immunitas cum persona extinguitur, at rebus data nunquam extinguitur. Propositæ replicationis duplicatio prima hæc est: Nisi non persone, sed rei data sit immunitas. quæ duplicatio etiam propositis uerbis constat. Altera duplicatio est: Nisi ciuitati immunitas sit concessa. quæ duplicatio approbatur l. forma. 4. §. quanquam. ff. de censibus, his uer-

bis: Quanquam in quibusdam immunitatis beneficia personis data, cum persona extinguantur: tamen generaliter locis aut ciuitatibus immunitas hæc data uidetur, ut ad posteros transmittatur. Nona exceptio est: Nisi officina siue taberna sint urbis Constantinopolitane. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur Nouell. c. 43. his uerbis: Quoniam potentie nostræ subditi nostri, siue uiuant, &c. Hactenus de prima huius capitis questione, quibus scilicet tributa indicenda, uel quæ profitenda sint. Sequuntur nunc reliquæ indictionis iura.

II. VBI INDICENDA VEL PROFITENDA SINT?

De loco ubi prædium, cui indictur, situm est, & de loco ubi dominus domicilium habet, proponitur d. l. 4. §. si uerò quis. ff. de censibus, his uerbis: Si quis agrum in alia ciuitate habet, in ea ciuitate profiteri debet, in qua ager est. *agri enim tributum in eam ciuitatem debet leuari, in cuius territorio possidetur.*

III. CUIVS AVTHORITATE INDICENDUM?

Sine Principis auctoritate indictio census uel tributum non ualet. quæ regule approbatur l. unica. C. de superindictio, his uerbis: Nihil superindictorum nomine ad solas præfecturæ literas quisquæ prouincialis exoluat, neque ullius omnino indictionis titulus etiam solennis imminuat: nisi eam nostro confirmatam iudicio, & Imperialibus nixam præceptis, sedis amplissimæ deposcat indictio, & cogat exactio.

III. QUID ET QUANTVM INDICENDUM?

De hac questione uide j. cap. prox. quæst. 3.

V. OFFICIA INDICENTIS, ET INDICENDI MODUS QUIS SIT?

I. Regula huius loci proponitur l. forma. 4. in principio. ff. de censib. his uerbis: Forma censuali caueatur, ut agri sic in censum referantur. Nomen fundi cuiusque, & in qua ciuitate, & in quo pago sit, & quos duos uicinos proximos habeat: & aruum quod in decem annis proximis satum erit, quot iugerum esse uideatur: uinea quot uites habeat: oliuetum quot iugerum, & quot arbores habeat: pratū quod intra decem annos proximos sectum erit, quot iugerum: pascuæ quot iugerum esse uideantur: item syluæ cæduæ. omniaque ipse qui defert, æstimet. Illam enim æquitatem debet admittere censor, ut officio eius congruat, releuari eum qui & in publicas tabulas delato modo frui certis ex causis non potuit. Quare & si agri portio chasmate perierit, debet per censitorem releuari. Sed & si uites mortuæ sint, uel arbores aruerint, iniquum fuerit eum inferi numerum censi. Quod si exciderit arbores uel uites, nihilominus eum numerum profiteri iubetur, qui fuit

fuit census tempore: nisi causam excidentem probauerit censori.

II. Regula, De officio profitentis seruos, proponitur d. l. 4. §. in seruis, hisce uerbis: In seruis deferendis obseruandum est, ut & nationes eorum, & ætates, & officia, & artificia specialiter deferantur.

III. Regula, De prædijs desertis à peræquatore alij assignandis, & de euentis huius assignationis, proponitur s. eod. cap. quæst. 1. reg. 2. except. 2.

VI. EVENTVS ET CONSEQUENTIA INDICIONIS.

Prima huius loci regula proponitur Nouell. c. 128. in principio. his uerbis: Sancimus, ut per unamquamque indictionem, Iulio uel Augusto mense, in foro cuiusque dioceseos gloriosissimorum nostrorum præfectorum, apud acta publica particulares contributionum delegationes futuræ indictionis insinuentur, quæ significant, quantum in quaque prouincia siue urbe cuique iugerum, uillarum, aut centuriarum, aut aliorum quorumcunque nomine, tam in specie quam auro, publicorum tributorum titulo impositum sit: quæ item declarent, tum specierum æstimationem apud mensam & secundum consuetudinem ubicunq; locorum obtinentem, tum quid ex ijs in arcam inferri, aut in quaque prouincia præstari infumite conueniat. Atque huiusmodi delegationes ita compositæ prouinciarum mittantur præsidibus in cuiusque indictionis primordijs, ut per ipsos in constitutis sub se urbibus intra mensem Septembrem aut Octobrem proponantur. Sed & harum exempla uolentibus absque ulla dilatione ex foro gloriosissimorum præfectorum edantur, ut collatores cognoscant quomodo debeant contributiones inferre. Quod si collatores tributa publica ante insinuationem in alios titulos, quam qui particulari eius anni delegatione comprehenduntur, persoluant, aut in prouincia expendant: iubemus, ut hæc in eius indictionis contributiones reputentur, ne ullum ipsi damnū sustineant. Si uerò particulares huiusmodi delegationes intra tempus à nobis præfinitum non mittantur, & qui pro tempore nostra gubernant prætoria, triginta librarum auri poenam persoluent, & à tractatoribus cuiusque prouinciæ uiginti librarum auri poena exigetur. Si præses eas particulares delegationes ad se missas in prouincia non proposuerit, decem librarum auri poena multabitur, & amissionem cinguli sustinebit: ab eius item cohorte quinq; librarum auri poena exigenda.

II. Regula proponitur l. suscepto. 10. C. de susceptoribus, his uerbis: Susceptores præsentibus defensoribus, & modum iugationis possessorum, & species singulas, uel eorum nu-

merum quantitatemque describant.

III. Regula proponitur l. 2. C. de apochis publicis, hisce uerbis: Ad inferiorum curialium releuandas fortunas, & impressionem potentum in idem curialium cohibendam placuit, ut descriptiones (si quæ per singulos ordines cogentibus diuersis negocijs agitentur) non sumant ante principium, quam apud acta prouinciarum rectoribus intimentur, & ex eorum fuerint receptæ sententijs. Sed & aurum quod ex huiusmodi contributione redigitur, ita debet susceptori aurario consignari, ut securitatis nomen inferentis, dies, consul, mensis, causa, & summa comprehendantur: quo & descriptionis æquitas illustretur, & descriptio documentis euidentijs fulciatur. Hoc etiam obseruado, ut quadrimestribus quoque breuibus, qui ad excellentiæ tuæ officium solenniter diriguntur, celebratæ descriptionis dispositio societur: ut omnes uestre potestatis scientiam formidantes, nihil ad releuationem locupletum atque inopum perniciem audeant pertentare. Quod & tunc optimum est custodiri, cum lucratiuæ facultates ex bonis curialium curiæ obuenerint, ut & inopes & locupletes fructu prouisionis simili potiantur. Quam dispositionem si quis iudicium, numerariorum uel curialium mutilandam esse crediderit, interminationi, quam uestra sedes statuerit, subiacebit.

III. Regula proponitur l. 2. ff. de censibus, his uerbis: Vitiæ priorum censuum editis nouis professionibus euanescent.

V. Regula, Si quis non omnia fuerit professus, proponitur l. forma. 4. §. si quis inquilinum. ff. de censibus, his uerbis: Si quis inquilinum uel colonum non fuerit professus, uinculis censualibus tenetur. Huius etiam loci est, si in fraudem census aliquid collator egerit. de qua re proponitur l. 2. C. de censibus & censitoribus, his uerbis: Quisquis uitem succiderit, aut feracium ramorum fœtus uetauerit, quo declinet fidem censuum, & mentiatur callidæ paupertatis ingenium, &c. Permet item huc l. si peræq. 3. C. eod. tit. his uerbis: Si peræquatore misso aliquis aut procuratorem suum, &c.

VI. Regula, De ijs quæ post censum editum adquisita sunt profitendis, proponitur d. l. 4. §. quæ post, his uerbis: Quæ post censum editum nata, aut postea quæ sita sunt, intra finem temporis consummati professionibus edi possunt.

VII. Regula: Si quis in indicendo grauatum se queratur, quid iuris, definitur l. qui grauatos. 5. C. de censibus, his uerbis: Qui grauatos se esse à peræquatoribus conqueruntur, & iniusto oneri impares esse proclamant, competitionis habeant facultatem, ut quid remissum gratia, quid uero interceptum fuerit fraude, conuincant: & ex eo leuamen accipiant, quod

per deformia & criminosa commercia sibi impositum esse deplorant, ut alijs demeretur: quod intra annum post codicum oblationem, quo uidebitur, de iniusto conquiretur onere, & iniquitatem persequatoris accuset, ac praestitam gratiam habita compensatione conuincat, ut quod ei fuerat superfusum, ille agnoscat, quod indebitae functionis fraus clandestina subtraxerat. Emenso autem eo tempore actio denegabitur: exceptis minoribus, qui fuerint indefensi: his etiam, qui abfuerunt reipublicae causa: qui tamen ea tempora, quae sunt statuta, custodiant, ex quo ad agendum habuerunt facultatem. *Huc pertinet l. 1. C. eod. tit. his uerbis: Quoniam tabularij ciuitatum per collusionem potentiorum, &c.*

VIII. Regula, De poena persequatoris non recte indicentis, proponitur l. per. aq. 6. C. eod. tit. his uerbis: Persequatores ac discussores, si incurrerint culpam negligentiae uel gratiae, non solum bonorum iacturam, uerum etiam annonarum in quadruplum multam subire debent. Ea uero quae in damnum prouincialium fuerint accepisse conuicti, in quadruplum cogentur exoluere. *Alia poena proponitur l. 1. C. de discussores, his uerbis: Quoties in disceptatione constitit, iniquam discussionem fuisse confectam, & fidem facti non poterit adprobare discussores: ipse in eodem titulo, & in eodem modo ad soluendum protinus urgeatur, in quo alterum perperam fecerit debitorem.*

IX. Regula: Si quis emendationem census non recte petierit, nullum ex eo sentit praedictum. Quae regula approbatur l. forma. 4. §. fin. ff. de censibus, his uerbis: Si quis ueniam petierit, ut censum sibi emendare permittatur, deinde post hoc impetratum cognouerit se non debuisse hoc petere, quia res emendationem non desiderabat: nullum ei praedictum ex eo, quod petijt, ut censum emendaret, fore, laepilissimè rescriptum est.

X. Regula: De tributis non grauati soluendis adhortatio proponitur Nouell. c. 8. §. ex quo autem, usque ad §. uolentes, his uerbis: Ex quo autem collatores, &c. Plures propositae questionis regulas uide §. cap. prox. Haec enim ergo de indicendis censibus atque tributis sit dictum: nunc de iisdem exigendis ac suscipiendis dicendum.

DE CENSIBVS ET TRIBVTIS exigendis ac suscipiendis.
Caput V.

I. QVIBVS EXIGENDI ET suscipiendi ius competat?

Prima regula, De praesidibus prouinciarum, proponitur l. in fsc. 6. C. de exactoribus tributorum, his uerbis: In fiscalibus debitis, hoc est annona

rijs, caeterisque titulis, qui ad arcem eminentissimae pertinent praefecturae, necnon in ijs debitis, quae rationale usurpat officium, retores prouinciarum constringantur, & ad eos necessitas maneat exigendi, a quibus expectatur autoritas. *Concordat l. 2. C. de canone largit. titulum, his uerbis: Neque sacrarum uel priuatarum largitionum palatina officia, ex quacumque causa, uel ex quocumque titulo fiscalis debiti, cum ad prouinciam mittuntur, possessores per se audeant conuenire: siue id ex praeterito reliquum trahatur, seu praesentis temporis tributa solui conueniat: sed retores prouinciarum frequenter ad eundem commoneant, eorumque officijs incumbat. Quod si rector prouinciae imminentem sibi memoratorum declinare molestiam quaerens, uel qualibet alia ratione palatinis iisdem propria autoritate publicae exactiois permiserit curam: tam ipse quam officium eius uicena auri pondus hico dependant. *Concordat item l. 1. C. de collatione fundorum, his uerbis: Ordinariorum iudicum officijs, necnon ipsis rectoribus prouinciarum auctores siue conductores dominicos conueniendi licentiam damus: ita tamen, ut rationalibus priuatae rei ad exigenda fiscalia debita imminere. *Concordat item l. 1. C. de executorib. et exact. his uerbis: Ne per diuersas prouinciarum partes aut Palatinus exactor accederet, aut illustrium uiuorum apparitor uagaretur, uel militaris terror inferret formidinem: hac lege sancimus, ut omnes memorati intenti sint ad prouinciae rectorem, & cum ea agant ipso consistente, disponente & agnoscente, suo periculo rem peragant, & impleant uniuersa. *Concordat item l. 1. C. de officio praefecti Augustatis, his uerbis: Omnia tributa per Aegyptiacam dioecesis cura & prouidentia claritatis tuae a moderatoribus prouinciarum exigi iubemus. Si qui tamen ex possessoribus, siue militaribus, siue non militaribus, ad inferenda quae debentur, audaces extiterint: eos per militare etiam auxilium, si opus exegerit, ad solutionem compelli censemus. *Concordat denique Nouell. 134. §. adhuc iubemus. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 16. membr. 3. reg. 7.*****

II. Regula, De iudicibus ordinarijs horumque officijs, proponitur l. 1. C. de collatione fundorum fiscalium, cuius uerba uide §. reg. prox. *Concordat l. missi. 7. C. de exactoribus tributorum. cuius uerba uide §. eod. lib. cap. 1. per §. reg. 10. Item concordat l. ult. C. de collatione fundorum patrimon. his uerbis: Per omnes prouincias patrimonialium fundorum ab ordinarijs iudicibus canon exigatur, & quidquid exactum fuerit, dirigatur. Sciatur uero memorati iudices, nihil sibi ex priuatae rei canone, uel ex eo quod ex iisdem titulis contigerit, ad necessitates alias transferendum: nisi maluerit*

maluerit grauissima seueritate eorum licentia coerceri.

III. Regula, De palatinis, proponitur l. 2. C. de canone largit. tit. cuius uerba uide §. reg. 1. *Concordat l. 1. C. de executorib. et exactor. cuius uerba uide d. reg. 1.*

III. Regula, De apparitoribus et militibus, proponitur d. l. 1. *Concordat d. l. 7. C. de exactorib. tribut. cuius uerba uide §. cap. 1. per §. reg. 10.*

V. Regula, De exactoribus nominandis a collatoribus, proponitur Nouell. c. 128. §. quin et in hoc, his uerbis: Et in hoc collatoribus nostris opem ferre nobis uisum est, ne qua possessoribus inducatur necessitas, ut aurariae contributionis susceptores nomen, atque ex hoc aliquid ipsi laesionem sustineant: sed hi, &c.

VI. Regula, De canonicario mittendo ad exigendum, proponitur ibidem, his uerbis: Hoc quoque obseruari, &c.

II. A QVIBVS TRIBVTA exigenda?

I. Regula, De alio quam qui debet, proponitur l. hac def. 12. C. de omni agro deserto, his uerbis: Hac definitione sancimus, nullum possessorem, neque municipum praedium pro alienis debitis uel destitutione esse retinendum: neque eorum praedium defunctione praegruari, quae ex iisdem bonis quae retinentur, nequaquam esse monstratur: nec ullis praestigijs atque commetibus exactio mutiletur. *Concordat l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Iubemus, neminem curialem pro alieni territorij debitis detineri, sed tantum municipem pro gleba propria conueniri. *Concordat item Nouell. c. 128. §. item nemo, his uerbis: Nemo pro praediorum contributione, &c.**

II. Regula, De dominis praediorum et colonis eorum, proponitur l. hi penes. 4. C. de agricolis et censitis, hisce uerbis: Hi penes quos fundorum dominia sunt, pro his colonis originalibus, quos in locis eisdem censitos esse constabit, uel per se, uel per actores proprios recepta, compulsionis sollicitudine implenda munera functionis agnoscat. Sanè quibus terrarum erit quantulaeque possessio, qui in suis conscriptis locis proprio nomine libris censualibus detinentur, ab huiusmodi praeccepti communiione discernimus. Eos enim conuenit proprie commissos mediocritati annonarias functiones sub solito exactore agnoscere. *Concordat l. colonos. 15. C. eod. tit. his uerbis: Colonos nunquam fiscalium nomine debitorum ullius exactoris pulset intentio: quos ita glebis inherere praecipimus, ut ne puncto quidem temporis debeant amoueri. Huius regule exceptio haec est: Nisi colonus proprium habeat praedium. pro eo enim ipse, non dominus conueniendus. quae exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce: Sanè quibus terrarum erit quantulaeque possessio, &c. *Concordat Nouell. c. 128. §. item nemo, his uerbis: Si conringat, ut ad aliquem pertinentes agricolae, &c.**

III. Regula, De possessore fundi et eius auctore, seu auctoris heredibus, proponitur l. 1. C. de annonis et tributis, hisce uerbis: Aes quidem alienum pro portione, ex qua quisque defuncto haeres extiterit, prestari oportet. Annonas autem is soluere debet, qui possessiones tenet, & fructus percipit. *Vide insuper §. quest. prox. reg. 11.*

III. QUID ET QUANTVM tributorum nomine exigendum?

I. Regula: Pro quantitate patrimonij quisque tenetur. quae regula approbatur l. 2. C. de immunitate nemini conced. his uerbis: Per Bithyniam caeterasque prouincias, possessores in reparatione publici aggeris, & caeteris huiusmodi muneribus pro iugorum numero uel capite, quae possidere noscuntur, dare cogantur.

II. Regula, De rebus, de quibus tributa sint soluenda, proposita est §. capite prox. quest. 1.

III. Regula, De aestimatione specierum, proponitur l. specieb. 8. C. de cohortalibus, his uerbis: Speciebus primipilaribus ad aedem eadem preciorum taxatio ferretur, quae in uenialibus publicis poterit reperiri.

III. Regula, De modis atque ponderibus, proponitur l. modios. 9. C. de susceptoribus, praepositis, his uerbis: Modios aeneos uel lapideos cum sextarijs atque ponderibus per mansiones singulasque ciuitates iussimus collocari, ut unusquisque tributarius, sub oculis constitutis rerum omnium modis, sciat quid debeat susceptoribus dare: ita ut si quis susceptorum conditorum modiorum sextariorum uel ponderum normam putauerit excedendam, potnam se sciat competentem esse subiturum: & submotis quae contra utilitatem populorum omnium haecenus gesta sunt, frumenti quinquagesimas, ordeis quadragimas, uini & lardi uicesimas susceptoribus dari praecipimus. Humanitatis autem necessitate in Armenia commoti, susceptoribus longinquitatis causa frumenti & ordeis quadragimas, uini & lardi quintasdecimas dari praecipimus. *Concordat l. ult. C. eod. tit. cuius uerba uide §. quest. 6. reg. 3. Concordat item Nouell. c. 128. §. eos uero, his uerbis: Eos qui publica exigunt tributa, iubemus, ut iustis ponderibus iuxta & mensuris utantur, ne qua collatores nostros in hoc afficiant iniuria. Certè si collatores putauerint, se ponderibus seu mensuris grauatos esse, habent licentiam, &c.*

V. Regula, De auro ponderando, proponitur l. 1. C. de ponderatoribus, his uerbis: Aurum quod infertur a collatoribus, si quis uel solidos uoluerit uel materiam adpendere, aequa lance & libramentis paribus suscipiatur.

VI. Regula, Si pro argento aurum inferatur, proponitur l. unica. C. de argenti precio, his uerbis: Iubemus, ut pro argenti summa, quam quis thesau-

ris fuerat illaturus, inferendi auri accipiat facultate: ita ut pro singulis libris argenti quinos solidos inferat.

VII. Regula, De auro coronario, proponitur l. unica. C. de auro coronario, his uerbis: Ad collationem auri coronarij placuit neminem absque consuetudine esse cogendum.

VIII. Regula: Quot solidi pro una libra soluendi, definitur l. quotiesc. 4. C. de susceptoribus, his uerbis: Quotiescunq; certa summa solidorum pro tituli qualitate debetur, aut auri massa transmittitur: in septuaginta duos solidos libra feratur accepta.

IX. Regula: Si de qualitate solidorum sit contentio, cuius arbitrio standum, definitur l. 2. C. de ponderatoribus, his uerbis: Quoties de qualitate solidorum orta fuerit dubitatio: placet que sermo Græcus appellat Zygo staten, per singulas ciuitates constitutum, pro sua fide atque industria, ut neque fallat neque fallatur, contentionem dirimere.

X. Regula: Meliorato fundo ex aucto, augetur quotque eius tributum, que regula approbatur l. 2. C. de alluionibus, cuius uerba uide j. reg. 14. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi latens sit incrementum: ut per alluionem, non per inundationem, que exceptio approbatur l. ea que. 3. in princip. C. d. it. his uerbis: Ea que per alluionem, &c. Altera exceptio est: Nisi diligenter & sumptibus possessoris prædia sint meliorata & aucta, que exceptio approbatur d. l. 3. §. si militer, his uerbis: Similiter nec ea quidem, &c. Huic concordat l. si quis. 16. C. de omni agro deserto, his uerbis: Si quis auctoritate nostri numinis de fundis patrimonialibus steriles sub certi canonis pollicitatione suscepit: firmiter eum uolumus possidere, sub eiusdem tamen canonis solutione, quem nostræ maiestatis autoritas per annos singulos soluendum esse præscripserit: nullamque eos descriptionem, siue adiectionem, aut innouationem in posterum sustinere: quoniam nimis absurdum est, eos qui nobis hortantibus fundos inopes atque egenos magno labore impenso, aut exhausto patrimonio inx forte meliorare potuerunt, utpote deceptos in opatum onus suscipere, illud que uelut quadam circumuentione depolci, quod si se daturos præcissent, fundos minime susciperent, aut etiam colere paterentur. Concordat l. 2. C. de fundis rei priuata, his uerbis: Hi quos

commoditas priuatæ rei prædiorum ad ea postulanda sollicitat, adeant tuæ dignationis officium, & modum suæ deliberationis indicent per libellos, certumque habeant, quod unaqueque uilla cum eo onere uel forma, cui nunc habetur obnoxia, ad noui domini iura migrabit: ut si quid adiecerit sumptus cura uel solertia, si quid mancipiorum uel pecoris adcreuerit, capitatio-

nis aut canonis augmenta non patiat, sed solis, &c. Sed de exceptionibus, proposita regula consule glossam.

XI. Regula: Præteriti temporis uectigal, annonas uel tributum nouus possessor soluere cogitur, que regula approbatur l. imp. 7. ff. de publicanis, hisce uerbis: Imp. Antoninus & Verus rescripserunt, in uectigalibus ipsa prædia, non personam conueniri. Et ideo possessores etiam præteriti temporis uectigal soluere debere: eoque exemplo actionem, si ignorauerint, habituros. Concordat l. cum possessor. 5. §. fin. ff. de censibus, cuius uerba uide j. quest. 6. reg. 1. Item concordat l. 1. C. de annonis & tributis, cuius uerba uide 5. quest. prox. reg. 3. Item concordat l. prædij. 36. ff. de iure fisci, cuius uerba uide j. cap. 8. quest. 5. Proposita regula exceptio hæc est: Nisi prædia deserta, uel quod prior possessor non soluat, ad alium à peracuatore sint translata. hoc enim casu nouus possessor antea illi temporis tributa uel annonas soluere non cogitur, que exceptio approbatur l. locorum. 11. §. fin. C. de omni agro deserto, cuius uerba uide 5. cap. prox. quest. 1. reg. 2. except. 2. in fine. Concordat l. apud eum. 7. in princip. C. de censibus & censitoribus, cuius uerba uide d. except. 2. in fine. Concordat item l. 2. C. de fundis rei priuata, his uerbis: Si quem postea minus idoneum factum esse constat, nec ita, ut expedit, rationem reddere pensionis: res quas ex nostris rebus acceperat, ad alium idoneum iure, quo sancimus, transferentur: nec tamen decoretis cuiuscunq; reliquis, qui nouus accedet, onerabitur. Ait Imp. Iure quo sancimus, scilicet eadem lege, in principio, cuius uerba uide 5. regula prox. in fine. Concordat item Nouell. c. 128. §. si quando, his uerbis: Si quando usufruenerit, ut alicuius, &c.

XII. Regula, De præteriti quoque anni tributis à nouis susceptoribus suscipiendis, proponitur l. suscept. 3. C. de susceptoribus, his uerbis: Susceptores noui non modò præsentis anni debita, uerum etiam species quas ex reliquis inferunt, quia nouæ sunt ad crescentes, suscipiant.

XIII. Regula proponitur l. id ab. 11. C. de annonis & tributis, hisce uerbis: Id ab unaqua; prouincia censuimus expectandum, quod ab ipsa nuper esse promissum, tua sublimitas indicauit. Nullus uerò deceterò ad possessiones eorum (quod maxime formidant) inspector accedat. Macedonum reliqui exemplum secuti, mediæ quantitatis, ut obrulisse noscuntur, tributa suscipiant. Sed hi qui protestati sunt, nihil à se ultra tertiam partem posse conferri: illud exoluant, ad quod se indubitanter fore idoneos pollicentur. Quæ dispositio in perpetuum obseruabitur, sacrosancta Thessalonicensis ciuitatis ecclesia excepta: ita tamen, ut aperte sciat, propriè tantummodò capitacionis modum beneficio nostri numinis subleuandū, nec extraneorum graua-

mine tributorum rempublicam ecclesiastici nominis abusione lædendam. De uerbis hisce posterioribus uide 5. lib. prox. cap. 10. reg. 2. except. 5.

XIII. Regula, De releuandis tributis ob deteriorationem prædiorum, proponitur l. forma. 4. §. illam enim æquitatem, cum sequentibus, ff. de censibus, cuius uerba uide 5. cap. prox. quest. 5. reg. 1. Concordat l. 2. C. de alluionibus, his uerbis: Hi quos inundatio Nili fluminis reddidit ditiores, pro terris quas possident, tributum præstationem agnoscant: & qui uim deplorant patrimonium deminutum, alieno saltem functionis onere liberentur, & nostræ serenitatis largitate defensi, locorum etiam possessione contenti, pro agitata census examinatione respondeant deuotioni.

XV. Regula proponitur l. unica. C. de collatione datorum, his uerbis: Dispositionem amplissimè recordationis Antiochi, qui certam quantitatem ante se releuatis possessionibus nomine canonis indixit, non imminui decernimus. Id enim, quoniam in canonem cecidit, & annuerialis debet pensationi persolui, nec in præteritum, nec in posterum patitur esse concessum. Indulgentiam uerò memoratæ descriptionis & in antea-tum & in posterum tempus, non solum in releuatis, uerum etiam in donatis, ad æratis, translatisque, seu quodcunque aliud nomen nouæ descriptionis excogitatum est, uolumus obseruari, nullamque super his unquam exactiois molestiam formidari, quibus non tantum reliqua præteriti temporis relaxamus, sed nec in posterum quidquam in nouationis aut oneris adiciendum esse censemus: nullique licere deinceps contra diuina statuta releuare suas possessiones. Nouerit tamen amplissimæ tuæ sedis officium, quod si aliquando nobis suggestio huic nostræ sanctioni contraria porrigatur, uel si sacris mandatis (si qua forte citra suggestionem his pijs dispositionibus adueria manauerint) obsequatur, & in aliquos tanquam debitores ex huiusmodi titulo crediderit exponendos: ducentarum librarum auri se sciat condemnatione multandum esse.

XVI. Regula, De ære estimando, proponitur l. unica. C. de collatione æris, hisce uerbis: Aeris precia, que à prouincialibus postulantur, ita exigimus uolumus, ut pro uiginti libris æris, unus auri solidus à possessore reddatur.

XVII. Regula proponitur l. modios. 9. ibi: & submotis. C. de susceptoribus, cuius uerba uide 5. eadem quest. reg. 4.

XVIII. Regula, De prædij desertis & sterilibus releuandis, proponitur l. si quis. 15. C. de omni agro deserto, his uerbis: Si quis deserta prædia, que naturalem sustinent functionem, & in desertis

nunc usque remanent, sub peræquationis iure perceperit: meliore conditione in omnibus titulis conuenit ea releuari, ut grauis sors nauis esse non possit pro ea que refedit portiuicula, cum alijs fuerit dispensata libera.

XIX. Regula proponitur Nouell. c. 128. §. iubemus, his uerbis: Iubemus, ne pro pecunijs aut speciebus in prouincijs consumptis exigantur à collatoribus ea que parapompica, quasi transmissoria dicuntur, neque pro transmissis speciebus aut pecunijs amplius præbeant, quam initio in quaque prouincia dispositum est.

III. QVOMODO EXIGENDUM, & de exactorum, necnon susceptorum officijs.

I. Regula, De nunciando prouincijs ante tempus, ut se ad soluendum præparent, proponitur l. 2. C. de indicationibus, his uerbis: Particulari delegationum noticia ante indicationis exordium singulis transmissa prouincijs, collationis modum à possessoribus multo ante prospectū deuotionis solitæ, nõ subditis calumnijs tua sublimitas faciat imputari: ut & prouincialibus subeundi dispendij necessitas auferatur, & officijs inferendi dāna licentia denegetur.

II. Regula, De nominibus debitorum, exactoribus à tabularijs sub actorum testificatione monstrandis, proponitur l. 1. C. de exactoribus tributorum, his uerbis: Ducenarij & centenarij, siue sexagenarij, non prius debent aliquem ex debitoribus conuenire, quam à tabulario ciuitatis nominatim breues accipiant debitorum. Quam quidem exactioem sine omni fieri cōcussione oportet. Concordat l. 2. C. de numerarijs, cuius uerba uide 5. lib. 2. cap. 19. membr. 17. reg. 6.

III. Regula, De edendis rationibus publicis collatori, ut sciat quid & qua possessione soluendum, proponitur Nouell. c. 128. §. atque huiusmodi. ibi: sed & harum, cuius uerba uide 5. cap. prox. quest. 6. reg. 1. Concordat l. iustum. 6. C. de edendo, cuius uerba uide 5. lib. 6. cap. 4. membr. 2. quest. 2. reg. 8. Item concordat d. c. 128. §. sed & hoc, his uerbis: Hoc obseruari iubemus, ut si quis collatorum (prout potest fieri) de possessione, pro qua publica exiguntur tributa, aut de publicorum tributorum quantitate ambigat, omnibus modis publicarum tabularum custodes cogantur à prouinciæ præside, uel illo negligentius agente, à locorum religiosissimo episcopo, has proferre, & pro tenore descriptionis ac tabulæ publicæ, publicorum tributorum quantitatem ostendere, atque eo pacto possessorem exigere.

III. Regula, De mandato executionis exhibendo, proponitur Nouell. c. 128. §. qui uerò, his uerbis: Quæ ad quæcunque publica tributa profliganda diriguntur in prouincias, hi non aliter &

pius exactionem ordiantur, quam in prouinciali iudicio iniunctas ipsis de hoc iustiones infinuauerint, quod minus qui publica tributa persoluant, alicui pro his periculo aut damno subiaceant. Eodem hoc & in priuatis causis obseruando.

1111. Regula, De cogendis subditis ad soluendum, proponitur Nouell. c. 8. §. proinde cum ita, his uerbis: Ante omnia praesides prouinciarum studio habere oportet, ut diligenter ad tributa aduigilent, & in deuotos quidem, ac intractabiles, & qui compulsionem indigent, cum summa uehementia exigant, in nullo cedentes, neq; eo nomine lucri aliquid captantes: erga deuotos uero paterno se gerant affectu. Plura de hac re uide 7. quest. 6.

V. Regula, De apochis soluentibus dandis, proponitur Nouell. c. 128. §. insuper definimus, his uerbis: Definimus, ut pro publicis contributionibus apochae siue securitates, particulares iuxta ac plenariae, omnibus modis ab his qui publica tributa suscipiunt, conficiantur, quae & pecuniae numeratae, & specierum, neque non iugorum, seu uillarum, siue etiam centuriarum quantitatem, praeterea possessionum nomina, pro quibus contributiones suscipiant, significent. Quod si apochas aut securitates praedicto modo non fecerint, iubeamus, ut ab ijs decem librarum auri poena exigatur, & tormenta sustineant. confimiliter & a praeside prouinciae decem librarum auri poena exigenda, si ea de re aditus nuntiata non irrogarit, neque compulerit eos apochas seu securitates conscribere, quo definiuimus ordine. Concordat Nouell. c. 17. §. compelles etiam, his uerbis: Compelles etiam publicos exactores, ut in apochis suis omnia expriment, quamobrem eas reddant, nempe quantitatem zygocephalorum, siue iugorum, siue iugalium, siue quo alio nomine ea pro loci uarietate appellentur, tum etiam pro quibus & qualibus ea praedictis exigant, item quantitatem datorum, siue in speciebus existant, siue in auro: magnam eis multam minitans, praeterea etiam manus abscissionem, si quod semper in mandatis habuerunt, nunquam uero obseruauerunt, in posterum non omnibus conferent modis. Quod si (ut est probabile) excusationem inueniant, dicentes, impossibile esse ut iugorum quantitatem inferant: tamen si malitiose illos & dolose admodum in hoc agere arbitramur, nihilominus tamen nullum exinde damnum uel fiscus, uel collatores sentiant. Nam & fiscus absque prauiudicio, quaecumq; sua sunt, percipiet: & qui ea soluunt, auferent ex more fieri solitas de recepto confessiones, nullo alio ulterius ab eis exigendo. Atque ut amplius aliquid co-

nentur exigere, non tamen ea res impedito erit, quo minus contributio solito ab eis more soluatur, inferaturque aeriario. De prioribus certe functionibus certiores reddant gloriosius, nostros praefectos: ipsi etiam censuilibus exacte uetera (ut appellant) regesta proferre cogendis, quo magis inde rei controuersia disceptetur. Eoq; modo, solutis interim secundum consuetudinem tributis, & absq; querela in aeriarium illatis, quidquid gloriosius nostri praefecti inter disidentes (quantum ad rem controuersam) pronunciauerint, hoc obtineat: necessitatem habentibus exactoribus, postquam in ea quaestione ueritas innotuit, ut & ibi zygocephalorum aliorumq; omnium quantitatem, prout a nobis iam constitutum est, de recepto confessionibus inferant. Concordat item l. 1. §. sed & auri, C. de apochis publicis, cuius uerba uide 5. cap. prox. quest. 6. reg. 3.

VI. Regula: Exacta statim ad thesaurarios prouinciae referret, ac consignabit. Haec regula approbatur l. 1. C. de canone largitionum titulorum, his uerbis: Omnem summam auri uel argenti, & reliquarum specierum, quae sacris largitionibus, ex more penduntur, statim ut exactio fuerit celebrata, ad thesaurarios uniuscuiusq; prouinciae, uel ad proximos referri sub oblatione tabularij, caeterorumq; quos sollicitos esse debere praecedentia iussa decreuerunt, & thesaurorum praepositis consignari praecipimus, ut exinde ad sacrum comitatum integer omnium titulorum numerus dirigatur. Concordat l. diu. 6. C. de susceptoribus, his uerbis: Diuinitate penes ipsos susceptores maneat facta collatio, sed statim, quodcumq; a prouinciali fuerit exolutum, sacris thesauris inferatur. Concordat item l. unica, in fine. C. de officio comitis sacrarum largiti, cuius uerba uide 5. eod. lib. cap. 1. de Comite & palatinis, reg. 1. Item concordat l. unica. C. de auri publici persec. his uerbis: Auri persecutores partim nulla praemissa (ut adoler) persecutoria aurum praesumunt persequi, partim diutius retentant, quod statim fuerat adsignandum. Ideoq; censemus, ne quis absq; praepo uiri illustris comitis sacrarum largitionum, uel coquendum aurum sumat, uel capiat deinceps retinendum.

VII. Regula: Exactor nunciabit quid exactum sit, quidq; sit perlatum, quae regula approbatur l. apparit. 5. C. de exactoribus tributorum, his uerbis: Apparitores, quicumq; in collatione auri praepo fuerint officij sui adhibere seruitium, titulorum debitum, & collationum summam relationis suae fide & adnotatione perscribant: sitq; ex tali instructione officij conscium, quid exactum, quid sit perlatum esse uideatur: ne longinquis itineris diuersitate susceptor abductus, & curiae suae desit, & rei familiaris detrimenta sustineat.

VIII. Regula:

VIII. Regula: Singulis annis exactor uel susceptor rationem reddet, quae regula approbatur l. neminem. 8. §. integro. C. de susceptoribus, cuius uerba uide 5. cap. 1. pers. reg. 7. Concordat l. siue ex. 3. C. de executoribus & exactoribus, his uerbis: Siue ex praetoriano officio, siue illustris comitatus sacrarum largitionum, necnon & rei priuatae nostrae, uel ex quacumque apparitione ad quamcumq; necessitatem profligandam quis fuerit destinatus: sciat intra anni metas debere collectis rationi cinijs ad proprium iudicem remeare, eiq; suam efficaciam ostendere, & quid eius instantia exactum fuerit, quid die in debito habeatur, et penes quos refererit, uel cuius culpa, aut qua causa in eadem prouincia fuerit derelictum. Quod si exacto spacio anni in eius regionis uisceribus praedator insidians deprehensus fuerit remorari, tunc absolutus cingulo militiae abijciatur, prioribus eius militiae decem librarum auri multa proposita, si redire disimulent: & per uicarios officiorum ligatus ferreis nexibus, cura prouincialium officij ad debitum mittatur examen: nec ei liberum sit, ut hoc se priuilegio aut occasione defendat, quod sibi aliud negotium uel aliam necessitatem post iniunctam esse causetur, cum iisdem licentiam auferamus in eadem prouincia continuare exactorem. Haec de modo exigendi, & exactorum officij sint dicta. Plura huiusmodi officij uide 5. cap. 1. pers. item inferius in sequentibus item 5. cap. prox. quest. 6.

V. QUANDO ET QUAMDIU exigenda & soluenda tributa?

Prima huius quaestionis regula proponitur Nouell. const. 128. §. porro, his uerbis: Iubemus, ut specierum quidem illatio protinus ex primordijs cuiusque indictionis incipiat, tituli uero argentarij statis temporibus.

Secunda regula: Intra anni metas exigendum & soluendum. Quae regula approbatur l. nisi. 7. in prin. C. de exactoribus tributorum, cuius uerba uide 5. cap. 1. pers. reg. 10.

Tertia regula: Etiam particulatim solutio fieri potest: & exactor id quod offertur, quandoque intra annum cogitur suscipere, quae regula approbatur simul & distinguitur l. placuit. 4. C. de collatione fundorum patrum, his uerbis: Placuit, ut emphiteuticorum fundorum patrimonialiumq; possessores, quo uoluerint tempore, & quantum habuerint pensionis paratum (dummodo non amplius quam in tribus per singulos annos uicibus) officio rationalis assignent, ac de suscepto ab eodem securitate eodem die pro more percipiant: modum intra Ianuariarum Iduum diem omnis summa rationi cinijs publicis inferatur: grauissimae penae subdendo officio, si cuiquam quolibet anni tempore (dummodo nequaquam numerum ternae illationis excedat) solutionem facere gestienti nega-

uerit susceptionis officium, uel si moram fecerit in chirographo securitatis edendo, super quo possessores, aut procuratores, uel magistratus, aut quicumque in locis fuerint, qui conficiendorum actuum habeant potestatem, conueniat contestari, ut & de officij insolentia constet, in quo exercenda iudicta est, & his possit esse consultum.

VI. EVENTVS EX ACTIONIS.

I. Regula, De poena non soluentis, & exigendi modo. Si non soluatur annona uel tributum, pignora capiuntur & distrahuntur, quae regula approbatur l. cum possessor. 5. §. si. ff. de censibus, his uerbis: Pro pecunia tributi, quod sua die non est redditum, quo minus praedium iure pignoris distrahatur, oblata moratoria cautio non admittitur: nec audietur legatarius contradicens ob tributa praeteriti temporis, quod haeres soluendo sit, & is qui tributis recipiendis praepositus fuerat. Concordat l. 1. C. de capiendis & distrah. pignorum. tribu. causa, his uerbis: Res eorum, qui fiscalibus debitis per contumaciam satisfacere differunt, distrahatur, comparatoribus data perpetua firmitate possidendi. Concordat l. 2. C. eodem. u. his uerbis: Satis sit, debitorem annonarum ad soluendum necessitatem captione pignorum conueniri. Ait Imper. Comparatoribus data perpetua firmitate possidendi. Distractis igitur pignoribus ob non solutum canonem uel tributum, emptio ab eo cuius pignus fuit, rescindi non potest. Cuius regula exceptio prima uidetur esse: Nisi cautionem de soluendo offerat debitor. Haec exceptio reprobatu uerbis paulo superius propositis hifce: Oblata moratoria cautio non admittitur. Secunda exceptio uidetur: Nisi possessor dicat, auctorem suum de tributo praeteriti temporis esse soluendo. Et haec exceptio reprobatu uerbis supradictis hifce: Nec audietur legatarius contradicens ob tributa praeteriti temporis, quod haeres soluendo sit, & is qui tributis recipiendis praepositus fuerat. Tertia exceptio est: Nisi debitor, cuius pignus fuit, precium empti pignoris offerat. Et haec exceptio reprobatu l. 1. C. si propter publicas pensiones, his uerbis: Venditionem ob tributorum cessationem factam reuocari non oportet, nec priore domino precium offerente, nec creditore eius ius hypothecae siue pignoris praetendente. Ponor enim est causa tributorum, quibus priore loco omnia bona cessantis obligata sunt. Quarta exceptio est: Nisi antiquior creditor ius pignoris in re distracta praetendat. Haec exceptio reprobatu uerbis iam propositis hifce: Nec creditore eius ius hypothecae, &c. De qua re uide plura 5. lib. 8. cap. 9. regula 1. Quinta exceptio est: Nisi uenditio non solenniter, & praesidis auctoritate non praecedente, facta sit. Haec exceptio approbatur l. 2. C. d. si propter publicas, his uerbis: Si deferta praedia ob cessationem collationum,

tionum, uel reliqua tributorum ex permisso
 p̄sidis ab ijs quibus periculum exactio-
 nis tributorum imminet, distracta sincera fide,
 iusto precio solenniter comparati: uendi-
 tio ob solennes pr̄stationes necessitate fa-
 cta conuelli non debet. Sin autem uendi-
 tio nulla iusta auctoritate p̄sidis p̄cede-
 nte facta est, hanc ratam haberi iura non
 concedunt. Id itaque quod frustra gestum
 est, reuocari oportet, ita ut indemnitati tri-
 butorum omnibus modis consulatur. Quæ
 omnia tractari conuenit p̄sente eo, quem
 emptorem extitisse proponis. Plura de propo-
 sita exceptione uide §. lib. 8. cap. 8. quæst. 7. reg. 7. ex-
 cept. 3. Sexta exceptio est: Nisi minoris bonis uen-
 ditis, curator eius non fuerit p̄sens. Hæc exceptio
 approbatur l. si quis. 3. C. d. it. si propter, his uerbis: Si
 quis fundum uel mancipium, aliam uel rem
 ob cessationem tributorum, uel etiam ob ue-
 stium, auri argenti que debitum, quæ annua
 exactio soluuntur, occupata: conuento
 debitor, & apud iudicem interpellatione
 celebrata, cum solutio cessauerit, sub hasta
 distracta comparauerit: perpetuam emptio-
 nis accipiat firmitatem. Sin autem minoris
 forte persona fuerit inserta, necesse sit legi-
 timæ defensionis uenditioni personam ad-
 esse: nihilque interit, utrum ne officium
 summæ rei procuratoris, an certe rectoris
 prouinciæ id quod debitum fuerit, propo-
 fuerit. Plura de regula proposita eiuq; exceptioni-
 bus uide §. lib. 8. cap. 8. quæst. 7. reg. 7. item §. lib. 40. cap.
 7. in uenditione pignorum. Item aliud remedium, si non
 soluantur debita fiscalia, est, quod transfertur p̄dium
 ad alium. quod remedium proponitur l. omnium. 13. C.
 de omni agro deserto, his uerbis: Omnium p̄-
 diorum actores ac domini requirantur: quo-
 rum si uicio probantur debita fuisse contra-
 cta, in absoluto est, ut debeat domini uel com-
 mutari. Concordat l. locorum. 11. C. eodem it. cuius uer-
 ba uide §. cap. prox. quæst. 1. reg. 2. except. 2. in fine. Item
 concordat l. 2. §. fin. C. de fundis rei priuata. cuius uer-
 ba uide §. quæstione 3. reg. 11. Item concordat l. obfiste-
 re. 9. C. de annonis & tributis. cuius uerba uide §. cap.
 prox. quæstione 1. reg. 2. except. 4. Item concordat l. 2.
 in fine. C. de exactoribus tribut. cuius uerba uide paulo
 inferius. Item concordat l. missi. 7. in fine. C. eod. it.
 his uerbis: Iudicibus eorum que officijs eate-
 nus subueniemus, ut in contumaces debi-
 tores cuiuslibet dignitatis auctoritate suam
 exerceant: & si impudenter solutio differa-
 tur, actores procuratoresq; eorum que p̄-
 dia persequantur, de eorum quoque nomi-
 nibus ad nostram scientiam relaturi. Concor-
 dat deniq; l. si diuina. 8. C. eod. it. cuius uerba uide §. cap.
 prox. quæst. 1. reg. 2. except. 5. Plura de remedio propo-
 sito uide d. reg. 2. except. 2. Aliud item remedium coer-
 cendæ contumaciæ debitorum, est custodia militaris:
 quod approbatur l. 2. C. de exactorib. tribut. his uerbis:

Nemo carcerem, plumbatarumq; uerbera
 aut pondera, aliaq; ab insolentia iudicū re-
 perta supplicia in debitorum solutionibus,
 uel à peruersis, uel ab iratis iudicibus expa-
 nescat. Carcer p̄nalium, carcer hominū no-
 xiorum est & officialiū, & cum denotatio-
 ne eorum iudicum, quorum de officio cer-
 tiores esse debebunt, qui contra hæc legem
 admiserint. Securi iuxta p̄sidem transeant
 solutores. Vel certè, si quis tā alienus ab hu-
 mano sensu est, ut hac indulgentia ad contu-
 maciam abutatur: contineatur aperta, & li-
 bera, & in usu hominum instituta custodia
 militari. Si quis in obturata nequitia per-
 manebit: ad res eius, omnemq; substantiam
 exactor accedat, solutionis obsequio cum
 substantiæ proprietate suscepto. Qua facul-
 tate p̄bita exactori, omnes fore credimus
 prouinciales ad soluenda ea, quæ ad nostri u-
 sus exercitus pro communi salute poscun-
 tur. Postremo aliud coercendæ contumaciæ debito-
 rum remedium datur Nouell. c. 134. §. item si in prouin-
 cijs, his uerbis: Si in prouincijs uel iudices, uel
 susceptores sint publicorum tributorū, indi-
 geantque aliquo auxilio, iubemus ut prou-
 inciarum p̄sides & eorum cohortes om-
 nem intentionem atque studium eò conse-
 rant, quò magis publicorum tributorū exa-
 ctio absq; ullo impedimento procedat. Si
 mile remedium datur Nouell. c. 17. §. ferent autem. cuius
 uerba uide §. lib. 2. cap. 16. membr. 13. reg. 4. Hactenus
 de prima regula, seu de contumaciâ non soluentis
 coercenda.

II. Regula: Si exactor illicitè exactio-
 nem faciat, potest ei resisti. que regula approbatur l. contra. 5. C. de
 executoribus & exactoribus, his uerbis: Contra no-
 stra p̄cepta si quisquam uerito ac temera-
 rio ausu exactio- nem exercere audebit: lice-
 bit prouinciæ moderatori eundem corre-
 ctum, ad sublimitatis tuæ iudicium sub pro-
 scriptione dirigere. Et licebit prouinciali, si
 probetur obnoxius executor, contra ueti-
 tum exactio- nem sibi uendicantis temerita-
 tem legitime repellere.

III. Regula, Si plus debito exactum sit, proponitur
 l. unica. C. de superexactoribus, his uerbis: Quidquid
 ultra debitum fuerit elicitum à curialibus,
 uel cohortalibus, uel alijs exactoribus, in
 duplum eruat: quod prouincialibus resti-
 tuti protinus oportebit. Si quis autè exacto-
 rum superexactio- nis crimine fuerit confu-
 tatus, capitali periculo cupiditas eius amo-
 uenda atque prohibenda est, si in iisdem sce-
 leribus perseueret. Concordat l. modios. 9. ibi ut si
 quis. C. de susceptoribus, cuius uerba uide §. quæst. 3. reg.
 4. Item concordat l. ult. C. eod. it. his uerbis: Aurū siue
 argentum, quodcumque à possessore confer-
 tur, arcarius uel susceptor accipiat: ita ut prou-
 incia moderato- ris eiusque officium ad cri-
 men

men suum notuerit pertinere, si possessoribus
 ullum fuerit ex aliqua ponderum ini-
 quitate illarum dispendium. Et quidquid
 ex prouincijs ad nostrum dirigetur ærariū,
 id ad illustres uiros ærarij nostri comites re-
 latione deferatur.

III. Regula, Si minus debito exactum sit, uel remis-
 sum, proponitur l. omnes. 3. C. de annonis & tributis, hi-
 sce uerbis: Omnes pensitare debebūt, quæ ma-
 nus nostræ delegationibus adscribuntur, ni-
 hil amplius exigendi uel remittendi pote-
 ratem esse. Nam si quis uicarius, aut rector
 prouinciæ aliquid iam cuiquam crediderit
 remittendum: quod alij remiserit, de pro-
 prijs dare facultatibus compellatur. Concor-
 dat l. precept. 3. §. illud. ibi: prouidentibus. C. de canone
 largiti. tit. cuius uerba uide §. cap. 1. pers. 3. reg. 1. Aliis
 huius delicti pœna proponitur l. præcipimus. 4. C. d. it.
 his uerbis: Præcipimus, ut si forte delegatio,
 quæ ab amplissima p̄fectura in diuersas
 prouincias ex more quotannis emittitur,
 minus contineat omnes largitionales titu-
 los, aut quomodo exactio eorū debet proce-
 dere: nihilominus competentè exactio- nem
 eorum à uiris spectabilibus tam proconsuli-
 bus, quam uicarijs, & uero spectabili comite
 Orientis, & p̄fecto Augustali, necnon re-
 ctoribus prouinciarum, eorumq; officijs &
 curialibus procurari: uicinarum librarū au-
 ri condemnationem p̄ oculis habentibus, si
 quid minus exactum uel illatum fuerit sa-
 cro ærario, quam p̄sca & inueterata cōsue-
 tudo sacris largitionibus inferri constituit.

V. Regula: Si negligens in exigendo fuit exactor,
 pœna proponitur l. iudices. 10. C. de annonis & tributis,
 hisce uerbis: Iudices, quos circa profliganda
 ærarij nostri compendia negligentes ac de-
 fides fuisse conspexerint, omnia quæ in admi-
 nistratione positi perceperunt, emolumenta
 reddere compellantur.

VI. Regula: Si exactor uel susceptor oblatum non
 statim suscipiat, punitur l. 1. C. de susceptoribus, his uer-
 bis: Susceptores publicos absq; omni mo-
 ra aurum censemus suscipere, ne quis per
 hanc occasionem sumptus facere compel-
 latur. Nam si soluere uolens à suscipiente fue-
 rit contemptus, testibus adhibitis contesta-
 tionem debet proponere: ut hoc probato,
 & ipse securitatem debitā, commissi nexu
 liberatus, cum emolumentis accipiat: & qui
 suscipere neglexerit, eius p̄deris quod de-
 bebatur, in duplum sisci rationibus per ni-
 gorè officij p̄sidis inferre cogatur. Quod
 autem susceptores iudice, cuius interest, ne-
 gligente uiolauerint, ex ipsius iudicis facul-
 tatibus facietur. Concordat l. ult. in prim. C. eod. it.
 cuius uerba uide paulo superius reg. 3. Proposita re-
 gula exceptio uidetur esse talis: Nisi non solidum quod
 debetur, offeratur, uerum hæc exceptio reprobat l.

placuit. 4. C. de collatione fundorum patrum, cuius uer-
 ba uide §. quæst. 5. reg. 3.

VII. Regula: Si exactor aliquid retinuerit, uel ius
 suos usus conuerterit, in duplum tenetur. que regula ap-
 probatur l. missi. 7. §. quod si ad nos. C. de exactorib. tri-
 butorum, his uerbis: Si ad nos aliqua de reten-
 tis ab optionibus querela peruenierit: in dit-
 plum ab his protinus exigetur, ut parte de-
 bitam miles, reliquā fiscus accipiat. Concordat
 l. 1. C. de his que ex publica collatione illata sunt, nō usur-
 pandis, hisce uerbis: Nullus iudicem id quod
 repub. ex collatione suscepit, mutui inter-
 uentione opposita uel inuadat, uel conetur
 inuadere. Concordat l. 2. C. eod. it. his uerbis: Nul-
 lus penitus ex eo quod referatur in conditis,
 uel in arca cōtinetur, ad quemlibet titulum
 usurpet: nisi forte p̄sumendi facultate
 sublimium potestatum iussione perceperit.
 Concordat denique l. ult. C. eod. it. his uerbis: Sicut iu-
 dices, nihil sibi ex priuatæ rei canone, uel
 ex eo quod ex iisdem titulis exegerint, ad
 necessitates alias transferre licere: nisi ma-
 lint grauissima feruente sua licentia
 coerceri. Vide in super §. cap. 3. de administr. rer. reg.
 4. & reg. 11.

DE TRIBUTIS ET ALIIS
 sisci speciebus transmittendis ac
 transuehendis. Ca-
 put V I.

Hactenus de iudicendis, exigendis ac suscipiendis
 censibus atque tributis est dictū. Sequitur nunc
 de illis transmittendis ac transuehendis.

I. QVO, SEV AD QVEM
 locum transmittenda
 tributa?

I. Regula: Ex locis qui limitibus propiores sunt, ad
 limites annona transmittenda. Que regula approba-
 tur l. pro locis. 5. C. de annonis, his uerbis: Pro locis ac
 proximitate possessionum annonam ad li-
 mites transuehi præcipimus. Concordat l. sicut.
 4. C. de erogatione milit. annonæ, his uerbis: Sicut fie-
 ri per omnes limites salubri prospectio-
 ne præcipimus, species annonarias uicini-
 bus limitibus à prouincialibus ordinabis ad
 castra conferri. Sed in ueteranis castris con-
 stituti milites duas alimoniarum partes ibi-
 dem de conditis sumant, nec amplius quam
 tertiam partem ipsi uehere cogantur. Item
 concordat §. reg. prox.

II. Regula, Ne longius possessores tributa conferre
 ac transmittere cogatur, proponitur l. nemo. 7. C. de an-
 nonis, his uerbis: Nemo possessorum ad instru-
 endas mansiones uel conferendas species
 longius degeatur: sed omnes, itineris ac ne-
 cessitatis habita ratione, delegendur. Concor-
 dat l. medii. 8. C. eod. it. his uerbis: Mediterraneæ ci-
 uitates antea maritimis, & maritimæ medi-
 terraneis

retraneis onerabantur expensis, ut plus haberet dispendij translatio, quam deuotionis illatio. Hoc non solum in presentia, uerum etiam in posterum prohibemus, ea lege, ut se ultimo nouerint supplicio puniendos, qui ista commiserint. Concordat item l.2. C. de priuilegijs domus Augustae. cuius uerba uide j. lib. 13. cap. 5. except. 9. replic. 2. duplic. 2.

II. Regula: Ad comites ararij est deferendū. Que regula approbatur l. ult. in fine. C. de susceptoribus. cuius uerba uide s. cap. prox. quest. 6. reg. 3.

II. QVIBVS TRANSEHENDA locanda tributa, & qua mercede?

De hac re proponitur l. cum nauar. 4. C. de nauicularijs, hisce uerbis: Cum nauarchorum cœtus circa prouincias Orientis inopia nauium titubaret, & inuestigandæ classis obtentu infularum secessus conspiraret, & nauigandi opportunitate transacta iudiciorum indignatio sine transuersionis expectaretur effectu: merito celsitudo tua præfesto Augustali & insularum præfide conuentis, Alexandrinæ & Carpatæ classis summates, & nonnullos alios naucleros eius professionis adduxit, ut onus frumentarij commearus, quod per orientales nauarchos & Alexandrinæ ciuitatis conditis consueuerat ad sacratissimam urbem transferri, in suam fidem susceptum ad eadem augustiis. urbis horrea comporta rent: solatijs pro mercedula præstitis ex tributariæ pensitationis immunitate, & eo quod uocatur Græcè ἀναρτυρία, nec non etiam alijs, quæ cognitionis librauit examē.

III. QVAE QVORVM NAUES, publicæ rei transuehendæ teneantur?

I. Regula: Omnes omnino naues huic muneri tenentur. que regula approbatur l. 1. C. de nauibus non excusandis, hisce uerbis: Multi naues suas diuersorum nominibus & titulis tumentur. Cui fraudi obuiantes, præcipimus, ut si quis ad euitationem publicæ necessitatis titulum crediderit apponendum, sciat nauē esse fisco sociandam. Nam ut priuatos quoq; non prohibemus habere nauigia, ita fraudi locum esse nō sinimus: cum omnes in commune, si necessitas exegerit, conueniat utilitatibus publicis obedire, & subuectionē sine dignitatis priuilegio celebrare. Concordat l. 2. C. cod. tit. his uerbis: Iubemus nullam nauem, ultra duorum milium modiorum capacem, ante felicem embolam, uel publicarum specierum transuersionem, aut priuilegio dignitatis, aut religionis intuitu, aut prærogatiua personæ publicis utilitatibus excusari posse subtraham: nec si cœleste contrā proferatur oraculum (sive adnotatio sit, sive diuina pragmatice sanctio) prouidentis, legis regulas op-

pugnare debebit. Quod etiam in omnibus causis cupimus obseruari, ut generaliter, si quid eiusmodi contra ius uel utilitatem publicam in quolibet negotio proferatur, non ualeat. Quidquid enim in fraudem istius legis quodlibet modo fuerit attentatū, id nauigij quod excusatur, publicatione corrigimus. Concordat uerbotenus liubemus. 10. C. de sacrosanctis ecclesijs, cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 10. reg. 2. except. 2. item concordat l. unica. C. de nauicis Tyberinis, hisce uerbis: Qui nauem Tyberinā habere fuerit ostensus, onus reipub. necessarium agnoscat. Quodcunq; igitur nauigium in alio Tyberis inuenietur, competentibus & solitis obsequijs mancipetur, ita ut nulla dignitas aut priuilegium ab hoc officio uindictetur. Vide item j. lib. 13. cap. 5. except. 17. & 18.

II. Regula, De prædijs nauiculariorum, proponitur j. lib. 13. cap. 9.

III. EX quo tempore transuehenda, definitur l. quoties. 3. in fine. C. de naufragijs. cuius uerba uide s. lib. 7. cap. 2. quest. 3. de naufragio probando.

V. INTRA QVANTVM TEM. pus tributa transuehenda?

Intra anni spacium. que regula approbatur l. 2. C. de nauicularijs, hisce uerbis: Comperimus naucleros susceptas species in negociationis emolumenta conuertere. Ideoq; decernimus, ut intra annum quas susceperint species inferant, & securitates reportent, quæ etiā diem illationis edoceant, ut inter alterum annum eis reddatur, à quibus species præstitæ sunt. Concordat l. iudices. 6. C. cod. tit. his uerbis: Iudices, qui in partibus diœceseos suæ onusta nauigia, cum superior status inuitat, sub prætextu hyemis immorari permiserint: unā cum municipib. & corporatis eiusdem loci fortunarum propriarū feriātur dispendijs. Naucleri præterea penam deportationis excipiant, si aliquid fraudis eos admisisse fuerit relatu.

VI. DE RELIQUO NAUICULARIORUM IURE.

I. Regula, De priuata sarcina oneri publico non imponenda, proponitur l. unica. C. ne quid oneri publico imponatur, his uerbis: Oneri publico sarcinam priuatam ne quis imponat, nec audeat portitores frumenti ad suscipiendum onus aliqua necessitate compellere. hoc enim factu atque commissu non in dispendium solum atque naufragij damnum tenebitur obligatus, uerum etiam publicæ coercitionis experietur uigorem.

II. Regula, De specie transportada, à nauicularijs nō alienanda, nec usurpanda, proponitur l. qui fisco. s. C. de nauicularijs, hisce uerbis: Qui fiscales species suscepit deportandas, si recta nauigatione contempta, littora deuia sectatus, eas auertendo distraxerit, capitali pœna plectetur. Concordat l. 2. C. cod. tit. cuius uerba uide s. questione prox.

prox. Concordat item l. quia non nunquam. 3. item l. ne frumentum. 4. C. que res uendi non poss.

III. Regula, De nauicularijs non inquietandis, proponitur l. 1. C. de nauicularijs, hisce uerbis: Nullam uim oportet naucleros sustinere, delegatas species annonarias transferentes, nec concussionibus perpeti, nec aliquod genus incommodi, sed uenientes ac remeantes omni securitate potiri, decem librarum auri multa proponenda his qui eos inquietare tentauerint. Concordat l. ab his. 3. C. cod. tit. his uerbis: Ab his qui in naucleros prædas egerunt, uolumus eorum commodis satisfieri. Et ideo ne crescat in posterum eorum audacia: sancimus, ut quicumque in rapinis fuerit deprehensus, pœna quadrupli teneatur. Concordat item l. unica. C. de litorum & itinerum custodia. cuius uerba uide s. lib. 4. cap. 1. quest. 1. causa 13.

III. Regula, De confessione nauarum facienda, de qualitate specierum susceptarum, proponitur l. 1. C. de canone frumentario urbis Romæ, his uerbis: Nautici apud præfidum aut magistratum acta consiteantur incorruptas species suscepisse, eorumque apud quos deponitur ista testatio, præsens aspectus probet, nihil in his esse uitij, &c. Plura de iure nauiculariorum uide j. lib. 13. cap. ult.

DE VECTIGALIBVS ET commissis. Cap. VII.

Definitio & species uectigalis proponitur l. inter publica. 17. §. fin. ff. de uerb. signif. his uerbis: Publica uectigalia intelligere debemus, ex quibus uectigal fiscus, &c.

DE CONSTITVENDIS uectigalibus.

I. CAUSA EX QVA CONSTITVENDI uectigalia.

Non temerè constituenda, sed publica necessitate urgente. que regula approbatur l. 1. C. uectigalia noua institui non posse, his uerbis: Non quidem temerè permittenda est nouorum uectigalium exactio. Sed si aded tenuis est patria tua, ut extraordinario auxilio iuari debeat: allega præfidi prouinciae, quæ in libellum contulisti. Qui re diligenter inspecta, utilitatem communē intuitus, scribet nobis quæ competerit: & an habenda sit ratio uestri, & quantum, existimabimus.

II. A QVIBVS ET QVORVM autoritate constituenda?

Sine Imperatoris autoritate nec constitui, nec reformari, nec mutari possunt. que regula approbatur l. uectig. 10. in prin. ff. de publicanis, uectigal. & commissis, hisce uerbis: Uectigalia sine Imperatorum præcepto neq; præfidi, neque curatorum, neque curiæ constituere, nec præcedentia reformare, & his uel addere uel deminuere licet. Concordat l. 2. C. uect. noua institui non posse, hisce

uerbis: Uectigalia noua nec decreto ciuitatū institui possunt. Concordat item l. non solent. 3. C. de tit. his uerbis: Non solent noua uectigalia in consulis principibus institui. Ergo & exigi aliquid, quod illicite poscatur, competens iudex uetabit: & id quod exactū uidetur, si cōtra rationē iuris extortū est, restitui iubebit.

III. DE QVIBVS REBUS uectigal soluendum?

III. EVENTVS CONSTITVTORVM uectigalium.

I. Regula: Si illicite constituta sunt uectigalia, pœna constituitur l. unica. §. item is qui. ff. ad l. Iuliam de ambitu, his uerbis: Is qui nouum uectigal instituerit, ex senatusconsulto pœna legis Iuliae de ambitu plectitur. Alia pœna constituitur l. ult. ff. ad l. Iul. de ui publica, his uerbis: Qui noua uectigalia exerceat, lege Iulia de ui publica tenentur.

II. Regula: Uectigalia ritè constituta præstandæ sunt, nec faciliè abroganda. que regula approbatur l. uectig. 10. C. de uectigalibus & commissis, hisce uerbis: Uectigalia, quæcunq; qualibet ciuitates sibi ac suis curijs ad angustiarum suarum solatia quæsierunt, siue illa functionibus curialium ordinum profutura sunt, seu quibuscunq; alijs earundem ciuitatum usibus designantur: firma his, atque ad habendum perpetua manere præcipimus, neque ullam contrariam supplicantium super his molestiam formidari.

III. Regula: Uectigalis constituti due partes fisco, tertia ciuitati debetur. que regula approbatur l. ult. C. de uectigalibus & commissis, hisce uerbis: Exceptis his uectigalibus, quæ ad sacrum patrium monium nostrum quocunq; tempore perueniunt: cætera reipublicæ, ciuitatum atq; ordinum æstimatis dispendijs, quæ pro publicis necessitatibus tolerare non desinunt, referentur: cum duas portiones ærario nostro conferri prisca institutio disposuerat, atque hanc tertiam iubemus aded in dictione urbium municipumque consistere, ut proprij compendij curam non in alieno potius, quam in suo arbitrio nouerint constitutam. Designatæ igitur consortium portiones eatenus iuri ordinum ciuitatumq; obnoxium maneat, ut etiam locandi, quanti sua interest, licentiam sibi nouerint contributam.

III. Regula: In uectigalibus consuetudo spectatur. que regula approbatur l. si publicanus. 4. §. fin. ff. de publicanis, hisce uerbis: In omnibus uectigalibus ferè consuetudo spectari solet: idque etiā principalibus constitutionibus cauetur.

V. Regula: Rescripta cōtra uectigalia nō ualent. que regula approbatur l. quidquid. 12. C. de uectigalibus.

I. QVI LOCARE POSSINT?
Etiam ciuitas uectigalia sua locandi licentiã habet, ut patet ex uerbis iam propositis hęc: Vt etiam locandi, quanti sua interest, licentiam sibi no-uerint contributam.

II. QVIBVS LOCANDA?
I. Regula, De eo qui licitatione uicit, proponitur l. penes. 4. C. de uectigalibus et cõmissis, his uerbis: Pe-nes illum uectigalia manere oportet, qui superior in licitatione extiterit: ita ut non minus quam triennij sine locatio concludatur, necullo modo interrumpatur tempus exigendis uectigalibus præstitutum. Quo peracto tempore, licitationum iura conductionum que recreari oportet, ac simili modo alijs collocari. Proposita regula exceptio hæc est: Nisi is qui licitatione uicit, non caueat, nec satisfiat. que exceptio approbatur l. locatio. 9. in princip. ff. de publicanis, hęc uerbis: Locatio uectigalium, quæ calore licitantis ultra modum solitæ conductionis inflatur, ita demum admit- tenda est, si fideiussores idoneos & cautionem is qui licitatione uicit, offerre paratus sit. De reliquis propositæ regule exceptionibus uide 7. reg. sequent. Porro hoc loco notandum, quod licitatio dicta præfetto prætorio sit faciendã. quod approbatur l. ult. in fine. C. uectigalia noua institui non posse, his uerbis: Imp. Constantinus A. ad Fœ- licem præfectum prætorio: Sub conspectibus tuis, uel eorum qui tuæ grauitati succedunt, licitationis cura seruetur.

II. Regula, De ijs qui reliqua nondum soluerunt, proponitur d. l. 9. §. reliquatores. ff. de publicanis, hęc uerbis: Reliquatores uectigalium ad iterandam conductionem, antequã superiori conductioni satisfaciant, admittendi non sunt.

III. Regula, De debitoribus fisci et reipub. proponitur d. l. 9. §. debitores, his uerbis: Debitoribus fisci, item que reipublicæ, uectigalia conducere prohibentur, ne ex alia causa eorum debita onerentur: nisi fortè tales fideiussores obtulerint, qui debitis eorum satisfacere parati sint.

III. Regula, De inuito ad conducendum non cogendo, proponitur d. l. 9. §. 1. his uerbis: Ad conducendum uectigal inuitus nemo compellitur. Et ideo impleto tempore conductionis, ea alijs locanda sunt. Concordat l. non intelligitur. 2. §. diuus etiam Hadrianus. ff. de iure fisci. cuius uerba uide 5. eod. lib. cap. 3. quæst. 9. quid ueniat, reg. 3. Propositæ regule exceptio hæc est: Nisi prior conductor maximos fructus ex uectigalibus sit consecutus, nec alius sit qui conducere uelit. hoc enim casu, finito tempore, ad reconducenda ea est compellendus. que exceptio approbatur l. cotem. 11. §. fin. ff. de publicanis, his uerbis: Qui maximos fructus ex redemptione uectigalium consequuntur, si postea tan-

tilocarini non possunt, ipsi ea prioribus pensionibus suscipere compelluntur. De reliquis propositæ quæstionis regulis uide 7. cap. 9.

III. QVANDO ET QVAM-
diu locanda?

I. Regula: Finito conductionis tempore, rursus locanda sunt. que regula approbatur l. penes illum. 4. §. fin. C. de uectigalibus. cuius uerba uide 5. quæst. prox. reg. 1. Concordat l. locatio. 9. §. 1. ff. de publicanis, cuius uerba uide 5. quæst. prox. reg. 4.

II. Regula: Non minus triennio sunt locanda. que regula approbatur d. l. 4. C. de uectigalibus. cuius uerba uide 5. d. reg. 1.

III. EVENTVS CON-
ductionis.

I. Regula: Si uectigalia duobus locata sint, altero minus idoneo constituto, alter eius quoque portionem in se transferri petere potest. que regula approbatur d. l. 9. §. socij. ff. de publicanis, his uerbis: Socij uectigalium si separatim partes administrant, alter ab altero minus idoneo in se portionem transferre iure desiderat.

II. Regula: Si conductor uectigalis, publicanus, eiusue familia, amplius quam debetur exegerit, nimis intulerit, in duplum actio datur: de qua 7. lib. 47. cap. 6. dicitur.

III. Regula: Si conductor non soluat pensionem, potest à conductione repelli, uel ad usuras ex mora soluedas cogi. que regula approbatur l. uectigalia. 10. §. fin. ff. de publicanis, hęc uerbis: Nondum solutis uectigalium pensionibus, uel repellere conductores, necdum etiam tempore conductionis completo, uel ab his usuras ex mora exagere permittitur.

DE COMMISSIS, ET SI NON
soluantur uectigalia.

I. CAUSAE EX QVIBVS
competit actio de com-
missis.

I. Causa: Si quis illicitas merces uendiderit uel uexerit, res incidit in commissum. que causa approbatur l. cotem. 11. §. dominus. ff. de publicanis, hęc uerbis: Dominus nauis si illicitè aliquid in naue uel ipse, uel uectores imposuerint, nauis quoque fisco uindicatur. Quod si absente domino id à magistro, uel gubernatore, uel conductore, aut prorera nauitatis aliquo factum sit: ipsi quidem capite puniuntur cõmissis mercibus, nauis autem domino restituitur. Quæ autem sint illicitæ merces, definitur tum alibi, tum l. 2. C. quæ res exportari non debeant. de qua re dictum 5. lib. 4. cap. 1. quæst. 1. causa 11.

II. Causa: Si non salinarius sal uendiderit, que causa exempli est cause præcedentis, approbatur 7. l. si quis. 11. C. de uectigal. his uerbis: Si quis sine persona mancipum sales emerit, uendendæ tenta-uerit, siue propria audacia, siue nostro munitus oraculo: sales ipsi unã cum eorum precio mancipibus addicantur.

III. Causa:

III. Causa: Si quis præter redemptorem, cotem ex insula Creta exemerit. Hęc causa approbatur simul et distinguitur l. Cesar. 15. ff. de publicanis, his uerbis: Cesar cum insulæ Cretæ cotorias locaret, legem ita dixerat: Ne quis præter redemptorem post Idus Martias cotem ex insula Creta fodito, neue eximito, neue auellito. Cuiusdam nauis onusta cotibus ante Idus Martias ex portu Cretæ profecta, à uento relata in portum erat: deinde iterum post Idus Martias profecta erat. Consulebatur, num cõtra legem post Idus Martias ex insula Creta cotem exisse uiderentur? Vlpianus respondit, tametsi portus, qui in insula essent, omnes eius insulæ esse uiderentur: tamen eum qui ante Idus Martias profectus ex portu, & relatus tempestate in insulam deductus esset, si inde exisset, non uideri cõtra legem fecisse: propterea quod iam initio euectæ coteres uiderentur, cum & ex portu nauis profecta esset.

III. Causa: Si uectigal non sit solutum, tunc enim res uectigalis in commissum incidit, et fisco uel ciuitati, cui uectigal debetur, acquiritur. que causa approbatur l. commissi. 14. ff. de public. cuius uerba uide 7. quæst. 2. reg. 2. Hęc causa distinguitur sequentibus exceptionibus.

I. Exceptio: Nisi minor etate non soluerit, uel non professus sit. Hęc exceptio approbatur l. imp. 7. §. fin. ff. de publicanis, hęc uerbis: Imp. Antoninus & Verus rescripserunt, pupillo remittere se penam commissi, si intra diem tricesimum uectigal intulisset. Concordat l. interdum. 16. §. diuus quoque. ff. eod. it. his uerbis: Diuus Pius rescripsit, cõ quidam intra legitimam etatè esse diceretur, & usus sui causa mancipia duxisset, & in sola professione errasset, ei ignoscèdũ esse.

II. Exceptio: Nisi miles non sit professus, uel nõ soluerit. Hęc exceptio approbatur l. omnib. 3. C. de uectigalibus et commissis, hęc uerbis: Omnibus militibus nostris prospeximus, ne obmissas professiones pena cõmissi tenerentur. proinde deposito hoc metu, si qua portoria debere te apparuerit, exolue. Planè quamuis milites in commissum non incidant, si non soluant uectigal, attamen nihilominus soluere tenentur. quod constat ex uerbis iam propositis hęc: Si qua portoria debere te apparuerit, exolue. Cui concordat l. ex prest. 7. C. eod. it. his uerbis: Ex præstatione uectigalium nullius omnino nomine quidquam mitantur: quin octauas more solito constitutas omne hominum genus, quod cõmercijs uoluerit interesse, dependat: nulla super hoc militarium personarum exceptione faciendã.

III. Exceptio: Nisi fiscus non soluat. Hęc exceptio approbatur l. locatio. 9. §. fiscus. ff. de publicanis, hęc uerbis: Fiscus ab omnium uectigalium præstationibus immunis est: mercatores autem, qui de fundis fiscalibus mercari consueue-

runt, nullam immunitatem soluendi publici uectigalis usurpare possunt.

III. Exceptio: Nisi negotiatores principis non soluant. Hęc exceptio reprobat l. 1. C. de commercijs et mercatoribus, his uerbis: Negotiatores, si qui ad domum nostram pertinent, potentiorum quoque homines necessitatem debitã pensionum (ut honestas postulat) agnoscere mo- neantur: ut per cunctos qui emolumenta negociationibus captant, tolerabilis fiat agnoscendæ deuotionis effectus.

V. Exceptio: Nisi quis rescripto à soluendis uectigalibus immunitatem fuerit consecutus. Hęc exceptio reprobat l. omnium. 6. C. de uectigalibus, his uerbis: Omnium rerum ac personarum, quæ priuatam degunt uitam, in publicis functionibus æqua debet esse inspectio. Hoc ideo dicimus, quia nonnulli priuatorum elicitas suffragio proferunt sanctiones, quibus uectigalia, uel cætera huiusmodi, quæ inferri fisco moris est, sibi adferant esse concessa. Si quis ergo priuatorum eiusmodi rescriptio- ne nitatur, causa eadem sit. Vectigalium enim non parua functio est, quæ debet ab omnibus (qui negociationis seu transferendarum mercium habent curam) æqua ratione dependi: exceptis nauicularijs, quum sibi gerere rem probabuntur.

VI. Exceptio: Nisi nauicularius rem suam in suos usus transferens, non soluat uectigal. Hęc exceptio uideatur approbari uerbis iam propositis hęc: Exceptis nauicularijs, quum sibi gerere rem probabuntur.

VII. Exceptio: Nisi res à fisco emptas quis transuehat. Hęc exceptio reprobat l. locatio. 9. §. fin. ff. de publicanis, cuius uerba uide 5. except. 1.

VIII. Exceptio: Nisi legati gentium quid ex solo Romano ad propria deferant. Hęc exceptio approbatur l. a leg. 8. C. de uectigalibus, his uerbis: A legatis gentium deuotarum ex ijs tantum speciebus, quas de locis proprijs, unde conueniunt, huc deportant, octauarij uectigal accipiant. Quas uerò ex Romano solo (quæ sunt tamen lege concessæ) ad propria deferunt, has habent à præstatione immunes ac liberatas.

IX. Exceptio: Nisi præfides in suos usus res aduehant. Hęc exceptio approbatur simul et distinguitur l. si publicanus. 4. §. 1. ff. de publicanis, hęc uerbis: De rebus quas in usus suos aduehèdas sibi mandant præfides, diuus Hadrianus præfidebus rescripsit, ut quoties quis in usus aut eorum qui prouincijs exercitibusque præfunt, aut procuratorum suorum, aut usus sui causa mittat quendam empturum: significet libello manu sua subscripto, eumque ad publicanum mittat: ut si quid amplius quam mandatum est transferat, id municipum sit.

non cōcedendis, proponitur l. i. C. de petitionibus bonor. sublati, hisce uerbis: Quisquis in crimine maiestatis deprehensus fuerit, & punitus, bonaque eius (sicut plectendi consuetudo criminis habet) fiscus inuaserit: nullus eadem sub specie munificentie principalis audeat proprio iure possidere. Qui contra legem id ausus fuerit sperare, quod non licet: reus uiolatae legis habeatur. Sed quoniam plerumque ita in nonnullis causis inuerecunda petentium inhiatione constringimur, ut etiam non concedenda tribuamus: ne rescripto quidem nostro aduersus formam latae legis loci aliquid relinquatur. Si quid autem ex bonis talibus nostro iudicio, nullo tamen desiderante atque possente, concedi cuiquam uouerimus: huiusmodi tantum ualeat liberalitas. Concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Omne semen alienas appetendi fortunae stirpitis eruere cupientes, nulli deinceps uolumus petitionis rerum esse licentiam. Et si intestatus quispiam quæpiamue, ac nullis ex numero propinquorum existentibus, uel uxore, uel marito, fati munus impleuerit, cuiuscunque sit conditionis aut sectæ, seu quolibet titulo res fuerit fiscalis: nemo audeat ad petitionem rerum defuncti defunctæque, cuiuscunque fortunæ aut sectæ sit, si fisco nostro locus pateat, adspirare: cum ne illis quidem, quorum actu atque officio petitionum procedebat effectus, impune liceat sanctionibus nostris aduersari. Sed uir illustri quidem cuiuscunque temporis quaestor, si oblatae petitioni subscripserit, uel etiam responsum dederit, uel illi illustri comeres rerum priuatarum, si uel instrui permiserit, uel petitionem, si qua insinuatur, admiserit: indignationem nostri numinis sustinebit, cæterisque fiet uindictæ & temeritatis exemplum. Memoriales uero, qui excipien-

111. Regula, De rebus fisco delatis incorporandis, proponitur l. si quando. 3. C. de bonis uacantibus, his uerbis: Si quando aut alicuius publicatione, aut ratione iuris aliquid rei nostræ addendum est: ritè atque solenniter per comitem rerum priuatarum, deinde per rationales in singulis quibuscunque prouincijs commorantes incorporatio impleatur, & diligens

stylus sigillatim omnia scribat. Tituli uero, quorum adiectione prædia nostris sunt conservanda substantijs, non nisi publica testificatione proponatur: grauissimis statim subdendis supplicijs, qui huiusmodi aliquid propria usurpatione tentauerint. Concordat l. si uacant. 5. C. eod. tit. his uerbis: Si uacantia uel alio modo bona delata legibus ad ærarium perhibentur, certi palatini electi, & iureiurando obstricti mittantur, ut eorum instantia præses prouinciæ, præsentis fisci patrono, diligenter inquirat, cuius uacans cadentque fuerit patrimonium, quantumque uel quale uideatur: ut cum data reclamandi copia, nullum id iure possidere uel uindicare, locumque ærario factum esse tam ipsius relatione, quam publicorum mementorum fide constiterit, rerum nobis noticia intumetur, ut iussu nostro uacantia uel aliæ res nomine occupentur ærarij. Quæ forma etiam in parte bonorum, uel in una altera re, seu actione una, uel etiam pluribus seruetur. Nam si quid per fraudem in dispendium ærarij fuerit admissum: missi quidem executores non euitabunt indignationem, præses autem facultatum parte dimidia multabitur: fisci uero patronus detrimentum, quod pro uitio eius fisco ingeritur, resarcire urgetur.

1111. Regula, De rebus fisci non usurpandis, nec ad alios usus transferendis, proponitur 5. cap. 5. quest. 6. reg. 7. Concordat l. ult. C. de conditis in publicis horreis, hisce uerbis: Nulli posthac horreaticas species contingendi copia præbeatur. Si uero quicumque temerator horreorum extiterit, qui sibi ex prædictis aliquid audeat usurpare: hanc pœnam sciat nostro arbitrio definitam, ut deportationis pœnæ subiectus, totius substantiæ cogatur subire iacturam. Concordat l. frumenta. 5. C. de susceptoribus, his uerbis: Frumenta quæ de horreis inferuntur, pro illationis modo illico apocharum cautionibus adnotentur. Non autem oportet in horreis fiscalibus, nisi fiscalia frumenta constitui. Concordat item l. usus aquæ. 5. C. de fundis rei priuatae, cuius uerba uide 7. reg. 9. Item concordat l. si quis. 9. C. de murilegulis, hisce uerbis: Si quis nauiculam functioni muricis & legendis conchilijs deputatam ausus fuerit usurpare, duarum librarum auri illatione teneatur.

V. Regula, De pecore alieno in pascua principis non mittendo, proponitur l. 1. C. de fundis & saltibus rei dominicæ, his uerbis: Si quis ouium uel equarum greges in saltus rei dominicæ alienus immiserit: fisco illico uindictentur. Quod si uenalis procuratorum conueniat, ut id deinceps tentetur, admiserit: eos grauissimo iubemus supplicio subiacere.

VI. Regula, De adibus principis à priuatis non inhabitandis,

habitandis, proponitur l. unica. C. de palatijs & domibus dominicis, hisce uerbis: Consecratas nobis ædes, id est inclyta palatia, ab omni priuatorum usu & communi habitatione excipimus.

VII. Regula, De frumentis fisci curandis, ne corrumpantur, proponitur l. 2. C. de conditis in publ. horreis, his uerbis: Cum ad quamlibet urbem mansionem uel accesseris: protinus horrea te inspiciere uolumus, ut deuotissimis militibus deputatæ & incorruptæ species præbeantur. Nam si per incuriam officij grauitatis tuæ, sartorum testorum neglecta procuracione, aliqua pluuijs infecta perierint, ad damnum tuum referentur.

VIII. Regula, De frumentis fisci expendendis & erogandis, proponitur l. 1. C. eod. tit. hisce uerbis: Omnia quæ in horreis habentur, expendi uolumus, ita ut non prius ad frumentum extendatur expensa, quod sub præfectura tuæ urbis horreis inferatur, quam uetera condita fuerint erogata. Et si forte uetustate species ita corrupta est, ut per semet erogari sine querela non possit: eidem ex noua portione miscetur, cuius adiectione corruptio uelata, damnum fisco non faciat. Ad istud autem negocium arbitrari ac iudicio tuo nobis prudens, fidelis, optimè sibi conscius pro integritate mentis apponatur custos ac mensor, qui uel frumenta modio metiatur, uel iustis æstimationibus colligat, quanta habeantur in condito.

IX. Regula, De aqua ad irrigandos agros fisci repandanda, proponitur l. usus. 5. C. de fundis rei priuatae, his uerbis: Usus aquæ, qui fundorum nostrorum utilitatibus seruiet, plurimorum dicitur usurpatione sublatus: perque id procuratorum conuenientia uel dissimulatione perfectum, ut agrorum fertilitas destituta nullis fructus cultoribus præstet. Quia igitur satis iniustum est, statum florentis ante patrimonij aridæ sitis molestia fatigari: ad meatus pristinos uniuersum aquæ motum, temporis præscriptione submota, præcipimus reuocari.

X. Regula, De equis principis subtractis, proponitur l. unica. C. de grege dominico, his uerbis: Propositis edictis sublimis magnificentiæ tuæ minimi maximi que moneantur, ut sciant singulas libras auri ex proprijs facultatibus seruandas pro singulis equis uel equabus, siue Hermogenianis, siue Palmarijs, nisi spontè eos obtulerint: in his uero, quos ex alijs gregibus occupatos esse constiterit, sex auri uncias fisci iuribus inferendas.

XI. Regula, De pecunia fisci non danda mutuo, proponitur l. 1. C. de his qui ex publicis, &c. his uerbis: Si quis ab actoribus, tabularijs, arcarijs, officijs que rationum, scænebrem pecuniam sumpserit: detectus in eodem, ad quadrupli

pli pœnam ex hac auctoritate teneatur. Concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Sciant omnes, accipiendi mutuo ex sacris largitionibus auri non patere cuiquam facultatem. Quod si quis aurum ex nostro ærario, priuatis commodis profuturum, occultè, aut cautionis aut sponsonis fide ut debitor redditurus, sine nostra auctoritate acceperit: ablati bonis omnibus, perpetuæ deportationis subdetur exilio. Is etiam qui ex memoratis thesauris sub specie publici creditoris aurum cuiquam commoda uerit aut dedit, capitali sententiæ subiugetur. Concordat insuper l. 1. C. de his que ex publica collatione illata sunt, cuius uerba cum alijs similibus uide 5. cap. 5. quest. 6. reg. 7.

DE VENDITIONE ET alienatione rerum fiscalium.

I. QVIBVS VENDENDA?

De re quæ incidit in commissum. Hanc dominus emere non prohibetur. quæ regula approbatur l. cotem. 11. §. eam rem. ff. de publicanis. cuius uerba uide 5. cap. prox. in fine.

II. QVAE VENDENDA, uel non?

I. Regula, De rebus controuersis, proponitur l. res que. 22. in prim. ff. de iure fisci, his uerbis: Res quæ in controuersia sunt, non debent à procuratore Cæsaris distrahi: sed differenda est eorum uenditio, ut diui quoque Seuerus & Antoninus rescripserunt. Et defuncto maiestatis reo, parato hærede purgare innocentiam mortui, distractionem bonorum suspendi iusserunt. Et generaliter prohibuerunt rem distrahi à procuratore, quæ esset in controuersia.

II. Regula, De re alij pignori obligata, proponitur d. l. 22. §. 1. his uerbis: Res nexas pignori distrahere procuratores possunt. Sed si antè alij res obligatæ sunt iure pignoris, non debet procurator ius creditorum lædere. Sed si quid superfluum est in re, permittitur procuratori uendere ea lege, ut in primis creditoribus præcedentibus satisfiat, & si quid superfluum est, fisco inferatur: aut si acceperit totum fisco, soluat ipse: uel simpliciter, si uendit procurator, iubeat pecuniam, quam debet creditor priuato fuerit probatum, exolui ei. Et ita diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt.

III. Regula, De re fisco cum alio communi, proponitur l. unica. C. de uenditione rerum fiscalium, his uerbis: Forma est, quoties ad fiscum uel minima portio rei pertinet, ut uniuersa à procuratoribus meis distrahantur: sed precium partis tantum in fiscum redigatur, reliquum dominis partium restituitur. Emptorem igitur prædiorum, de quibus libellum dedisti,

apud suum iudicem conueni, uisurum defen-
sionibus, si quæ sibi competunt.

III. Regula, De actoribus bonorum non uenden-
dis, proponitur l. bonorum. s. ff. de iure fisci, his uer-
bis: Bonorum fisco uenditorum actores
uenundari à procuratoribus non possunt: &
si distrahantur, irritam fieri uenditionem,
rescriptum est. Concordat l. ne procur. 30. ff. eod. tit.
his uerbis: Ne procuratores Cæsaris bono-
rum actores, quæ ad fiscum deuoluta sunt,
alienent, Imp. Seuerus & Antoninus re-
scripserunt. Et si manumissi fuerint, retocen-
tur ad seruitutem. Concordat item Laufertur. 46.
§. actores. ff. eod. tit. his uerbis: Actores qui aliquod
officium gerunt, in bonis quæ distrahantur,
procuratores uenundare in consultiis princi-
pibus prohibentur: & si ueneant, uenditio
nullas omnino uires habebit.

V. Regula, De prædijs tamiacis, proponitur l. 2. C. de
prædijs tamiacis, hisce uerbis: Meminimus pra-
gramaticâ sanctionem inuisisse fundos tamiac-
ci iuris in prouincijs positos, necnon etiam
possiones gomaticij saltus sub certa for-
ma (saluo scilicet canone & tributarijs col-
lationibus iisdem prædijs impositis) uolen-
tibus distrahi, quatenus quidquid ex præ-
cis memoratorum fundorum possit resti-
tui, publico inferatur. Sed licet per eandem
sanctionem huiusmodi uenditionum con-
tractibus plenissima delata sit cautio: at-
ta-
30
men perpetuæ emptionis securitati consu-
lentes, huius etiam perpetuæ constitutio-
nis autoritate muniti eosdem emptores
præcipimus.

III. QUANTI VEN-
denda?

Non quanti ea fisco emit, sed quanti nunc æstiman-
tur, quæ regula approbatur l. non intelligitur. 3. §. diui
fratres. ff. de iure fisci, his uerbis: Diui fratres rescri-
pserunt, in uenditionibus fiscalibus fidem
& diligentiam à procuratore exigendam: &
iusta præcia non ex præterita emptione, sed
ex præsentis æstimatione constitui. Sicut e-
nim diligenti cultura præcia prædiorum am-
pliantur: ita si negligentius habita sint, mi-
nui ea necesse est.

III. OFFICIUM uendentis proponitur uer-
bis iam dictis hisce: In uenditionibus fiscali-
bus fidem & diligentiam à procuratore exi-
gendam.

V. EVENTVS VENDITIONIS,
aliusq; alienationis, & con-
sequentia.

I. Regula: Res fiscalis alienata, regulariter ad eum
peritmet, cui alienata est, nec ei à fisco uel imperatore po-
test auocari, quæ regula approbatur l. 2. C. ne fisco res
quàm uendit, cuius uerbis: Retrahere fi-
scum quod semel uendit, æquitatis ho-
nestatis que ratio non patitur. Concordat l. 2. C.

ead. tit. his uerbis: Grauisimum ue recudi mea
duxit, ut cuius rei cognitio, cum bona fide
esset addita, semel fisco acceperit, eius
controuersiam referat. Non solum ergo em-
ptorem ab eadem statione, sed ne ab alia
quidem quæstionem pati debere, æquum
est: cum etiam in his uenditionibus, empto-
re non inquietato, officia inter se possint ex-
periri. Concordat item l. hi quibus. 6. C. de fundis pa-
trimonialibus, his uerbis: Hi quibus patrimonia-
les possessiones per Asianam & Ponticam
diœcesin uel à nobis, uel à diuis parentibus
nostris sacra largitate donatæ sunt, incon-
cussè possideant, atque ad suos posteros
transmittant. Quod quidem non solum in
hæredibus, sed etiam in contractibus om-
nis generis uoluntus custodiri. Item concordat
l. si curator. 5. §. fin. ff. de iure fisci, his uerbis: Si ab eo
cui ius distrahendi res fisci datæ est, fuerit di-
tractu: quod fisci fuerit, statim sit emptoris,
precio tamē soluto. Concordat item l. fundi. 4. C. de
fundis patrimon. his uerbis: Fundi patrimoniales,
& qui ex emphyteutico iure ad domum no-
stram diuersis generibus deuoluti sunt, sic
eis qui eos poposcerint cedunt, ut commisi-
si metus esse non possit. neque enim magis
commodamus nostra, quam tradimus ea
iure dominij: ita tamen, ut ea quæ in nostra
possessione positi præstiterint, & in posteru
soluant. Concordat item l. 1. C. de fundis rei priuatae,
his uerbis: Vniuersi cognoscant, has possessio-
nes, quas de fisco nostro comparauerunt seu
cōparant, nullo à nobis iure retrahi: sed pro-
pria firmitate possessas, etiam ad posteros
suos dominij perpetui durabilitate dimitti.
Item concordat l. eos qui. 4. C. de diuersis prædijs urbanis,
his uerbis: Eos qui actione prima fundorū iu-
ris patrimonialis siue tempororū possessores
effecti sunt uel fuerint, firmu dominium te-
nere decernimus, ne ulterius uacillet unius-
cuiusque possessio, sed teneat quisque ius
proprium, quod dato precio roboratum est
uel fuerit. Concordat item l. si quis. 5. ibi: cum suffi-
ciat. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 3. reg.
7. except. 2. Concordat item l. prædia. 5. C. de locatione
prædiorum ciuilium, his uerbis: Prædia domus no-
stræ si semel iure perpetuo, uel nostra præce-
ptione, uel autoritate illustris uiri comitis
ærarij priuati, apud aliquem fuerint, uel iam
dudum sint collata: ad alium transferri per-
petuarium non oportet. Apertè enim defi-
nimus hoc edicto, ut à perpetuario nūquam
possessio transferatur, etiam si alteri eam Im-
perator, &c. Planè propositæ regule exceptio pri-
ma hæc est: Nisi nondum solutum sit precium, quæ ex-
ceptio approbatur l. si curator. 5. §. fin. ff. de iure fisci.
cuius uerba uide paulo superius ead. reg. Huius excep-
tionis replicatio prima hæc est: Nisi non uendita sit
res fiscalis, sed donata, quæ replicatio approbatur l. hi
quibus.

quibus. 6. C. de fundis patrimonialibus, cuius uerba uide
paulo superius. Altera replicatio est: Nisi iure emphy-
teutico res sit concessa. Hæc replicatio approbatur l.
posseff. 12. C. eod. tit. his uerbis: Possessores uel em-
phyteuticarij patrimoniales, qui fundos mi-
nimè nuncusq; comparauerunt, eodem lar-
gitalis modo nequaquam ad eorum compa-
rationem urgeantur: sed tanquam precijs
depenfis, sic eis nostri numinis beneficio po-
tiantur, ut quod iuris alter inferendo præ-
ciantur, consecutus est, hoc nostra liberalitate
prædictus emphyteuticarius habeat. Illud
quoque ius, in quibus coluit prædijs, quod
aut ex successione, aut ex comparatione pri-
uata, aut nostri numinis liberalitate, aut
quocunq; modo possedit, sciat illibatam
intemeratamque seruari: licentia ei conce-
denda etiam libertates mancipijs ex fundis
patrimonialibus atq; emphyteuticarijs, cum
fundorum sint domini, præstare. Secunda pro-
positæ regule exceptio est: Nisi fundus in tractu Orien-
tis positus, alienatus sit. Hæc exceptio approbatur l.
nulli. 13. C. eod. tit. his uerbis: Nulli iam in poste-
rum licere præcipimus, patrimoniales seu
limitrophos uel saltuenses fundos, qui per
tractum Orientis positi sunt, ad ius transfer-
re priuatum: siue de empto, siue saluo canone
iuris fundorum immutatio postuletur: le-
gis temeratores quinquaginta librarum au-
ri pena coercentes, tam uidelicet petito-
rem, quam officium, quod petitionem con-
cedit admitti: licet adnotatio nostra uel di-
uina pragmatica contra uetium proferat-
ur. Tertia exceptio est: Nisi melior conditio postea
fisco offeratur. Hæc exceptio approbatur l. Lucius. 21.
§. fin. ff. ad municipal. his uerbis: Imperator Se-
uerus & Antoninus respondit, Si ciuitas
nullam propriam legem habet de adiectio-
nibus admittendis, non posse recedi à lo-
catione uel uenditione prædiorum publi-
corum iam perfecta. tempora enim ad-
iectionibus præstituta, ad causas fisci per-
tinere. Concordat l. 1. C. de uendendis rebus ciuita-
tis, hisce uerbis: Si sine ulla conditione præ-
dia uendente republica comparasti: perfe-
cta uenditione, nulla ratione uereris, ne ad-
iectione facta auferri tibi dominium pos-
sit. Tempora enim adiectionibus præsti-
tuta, ad causas fisci pertinent, nisi si qua ci-
uitas propriam legem habeat. Concordat item
l. si tempora. 4. C. de fide instrument. ex iure hæstæ, his
uerbis: Si tempora quæ in fiscalibus actioni-
bus uel hæstæ statuta sunt, patiuntur, cum e-
tiam augmentum te facturam esse profitea-
ris, ad rationalem nostrum, ut iustam ube-
rioris precij oblationem admittat. Propositæ
exceptionis replicatio prima est: Nisi non fisci, sed ci-
uitatis res uendita sit, quæ replicatio ex iam dictis con-
stat. Secunda replicatio est: Nisi non fisci, sed patri-

monialis principis res sit uendita, quæ replicatio ap-
probatur l. prædia. 5. in princ. ibi: sed nec locabitur. C.
de locatione prædiorum ciuilium, cuius uerba uide §.
ead. reg. in princ. Concordat l. quicumq; 3. C. de fundis pa-
trimonialibus, his uerbis: Quicumque possessiones
ex emphyteutico iure susceperint, ea ad re-
fundendum uti occasione non possunt, qua
asserant desertas esse cœpisse, tametsi rescri-
pta per obreptionem meruerint. Sed nec a-
uelli eas ab his posse, nec si licitatio ab alio
fuerit promissa: sed eas in perpetuum apud
eos qui eas susceperint, & eorum posterita-
tem remanere, nec si super hoc rescriptu fue-
rit aduersus eos impetratum. Tertia replica-
tio est: Nisi tempus adiectioni præstitutum finitum sit,
quæ repl. approbatur l. si tempora. 4. C. de fide instrum.
ex iure hæstæ, cuius uerba uide paulo superius. Concordat
l. 2. C. de uend. reb. ciuit. hisce uerbis: Quamuis in cre-
mentu conductioni factæ publici prædij ui-
detur offerri: non tamen additamenti specie
oportet si dem locationis infringi, præsertim
cum tantu iam temporis ex contractu dece-
sisse proponas. Quarta replicatio est: Nisi prior em-
ptor id quod ab alio adiectum est, soluere sit paratus.
Hæc replicatio approbatur l. prædia. 5. §. penult. C. de lo-
catione prædiorum ciuilium, his uerbis: Si ab altero
conductore offeratur augmentum: sit in ar-
bitrio conductoris prioris, cui res ad tempus
locata est, ut si ipse quod alter adiecit obtu-
lerit, maneat penes eum temporalis illa con-
ductio. Concordat l. congruit. 4. C. eod. tit. his uerbis:
Congruit æquitati, ut ueteres possessores fun-
dorum publicorū nouis conductoribus præ-
ferantur, si facta nobis per alios augmēta sus-
cipiant. Hæc de tertia propositæ regule exceptio-
ne, eiusq; replicationibus sint dicta. Quarta exceptio
est: Nisi ad tempus, non in perpetuum sit facta aliena-
tio. Quæ exceptio approbatur d. l. 5. §. sanè si quis, his
uerbis: Si quis non perpetuo iure, sed ad tem-
pus locatam ab illustri uiro comite rerū pri-
uatarū possessionem uideretur adeptus: non
erit obstaculo principali largitati, si uoluerit
in alterum donationem transferre, quod ad
definitum tempus alter fortè conduxit. Hæc
de prima propositæ quæstionis regula, eiusq; exceptio-
nibus sint dicta. Plures exceptiones colligi possunt ex
quæstionibus præcedentibus.

II. Regula: Is cui res fiscalis uel patrimonialis alie-
nata est, eius alij rursus alienandæ potestatem habet, quæ
regula approbatur l. hi quibus. 6. in fine. C. de fundis pa-
trimonialibus, cuius uerba uide §. reg. prox. in princ. Re-
gula hæc recipit exceptionem in bonis feudatilib. de qua
re uide Comment. feudorum.

III. Regula: Is cui serui fiscales alienati sunt, illos
manumittere potest, quæ regula approbatur l. posses-
res. 12. in fine. C. de fundis patrimonialibus, cuius uerba ui-
de §. reg. 1. except. 1. repl. 2.

III. Regula: Qui quid à fisco uel imperatore
comparauit, eius nomine ab alio conueniri non potest:
C. 4. sed datur

scilicet datur actio in auctorem intra quadriennium. que regula approbatur l. 2. cum lege sequente. C. de quadriennij prescriptione. de qua re alibi quoque est dictum.

V. Regula: Si prior possessor licitatione uictus sit, fructus medij temporis cuius sint, definitur lult. in prim. ff. de iure fisci. de qua re dicitur de in diem ad dictionibus.

VI. Regula, De tributo prateriti temporis ab emptore agnoscendo, proponitur l. predijs. 36. ff. de iure fisci, his uerbis: Prædij à fisco distractis, præteriti temporis tributum eorundem prediorum emptorem spectare placuit. Plura de hac re uide s. cap. 5. quest. 3. reg. 11.

VII. Regula, De iure creditorum, quibus res à fisco alienata pignori obligata est, proponitur l. re. que. 22. §. 1. ff. de iure fisci. cuius uerba uide s. quest. 2. reg. 2.

VIII. Regula: Actio que competit aduersus eum, cuius bona à fisco uendita sunt, competit aduersus bonorum emptorem. Que regula approbatur l. eum qui. 42. ff. de iure fisci, his uerbis: Eum qui bona uacantia à fisco comparauit, debere actionem quæ contra defunctum competit, excipere. Concordat l. nec ullam. 13. §. item si quis. ff. de petit. hered. his uerbis: Si quis à fisco hæreditatem quasi uacantem emerit, æquissimum erit utilem aduersus eum dari actionem.

Proposita regule exceptio hæc est: Nisi fisco uendenti actio competit aduersus eum, cuius bona sunt uendita. Hæc enim actio aduersus emptorem danda non est. que exceptio approbatur l. si quis. 6. C. de fide instrumenti. et iure hære. his uerbis: Si quis proscibente ac distrahente fisco, debitum fiscalium emerit facultates: pro earum rerum tantum precio obnoxij sint, quas eos patuerit decursis hæstis & proscriptio-

ne habita comparasse. Nam ita eos munimus, ut nullius conuentionis reliquorum fiscalium nomine patiamur extrinsecus subire iacturam. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi præteriti temporis tributum fisco debeatur. que replicatio approbatur l. predijs. 36. ff. de iure fisci. cuius uerba uide paulò superius reg. 6.

DE LOCATIONE ET IVRE EMPHYTEUTICO rerum fiscalium. Cap. IX.

I. QVIBVS LOCANDA prædia fiscalia?

Prima regula, De minoribus annis, proponitur l. in fraudem. 45. §. fin. ff. de iure fisci, his uerbis: Minoribus uiginti quinque annis neque fundus, neque uectigalia locanda sunt, ne aduersus ea beneficio ætatis utantur.

II. Regula: De ueteribus et nouis conductoribus, utris potius locanda? uide s. cap. prox. quest. 5. reg. 1. except. 3. repl. 4.

III. Regula, De palatinis, proponitur l. unica. C. qui ad conduct. predior. fiscalium accedere non licet, his

uerbis: Nullus palatinorum, qui in officio rei nostræ priuatæ militat, conductionis nomine uel per se, uel per quamlibet personam possessionum huiusmodi conductionum habeat facultatem: cum neque militi, neque curiali hoc faciendum permittimus.

II. QVANTI LOCANDA?

I. Regula, De pensione in pascuis saltibus, rei priuatæ non amplianda, proponitur l. 1. C. de pascuis publicis, hisce uerbis: Cum nulla ratio sit, cur in pascuis saltibusque rei priuatæ pensio debeat ampliari: nequaquam pro libidine ordinum augmenta faciendæ sunt. Etenim idcirco grauiorem pensionem imponi ab ordinibus accepimus, ut animalia ex rebus priuatis nostris à locorum pascibus arceantur. Quod fieri non oportere, diuæ memoriæ Iulianus prorogata iussione constituit. Quare excellens autoritas tua conuentis prouinciarum rectoribus, non eam licitationis necessitatem patiatu inferri, quam repentinam faciunt ciuitates: sed eam manere decernet, quam statuit anti-

quitas.

II. Regula: Ob meliorationes emphyteutæ pensio seu canon augeri non debet. que regula approbatur l. 2. C. de fundis rei priuatæ. cuius uerba uide s. cap. 5. §. 3. reg. 10. Item concordat l. si quis. 16. C. de omni agro deserto. cuius uerba uide s. d. reg. 10.

III. EVENTVS ET IVRA conductoris atq; emphyteutæ.

I. Regula: Periculo locantium officiorum prædia colonis traduntur. que regula approbatur l. 1. C. de locatione prediorum ciuilium, his uerbis: Diui patris nostri aperta præceptione cauetur, fundos ex rei priuatæ nostræ ita tradi perpetuarijs, ut periculo collocantium officiorum que tradantur. Neque enim quidquam potest ex deuotionis plenitudine uacillare, si apparitione iudiciaria & fundi idoneis attributi sunt, & inde fiscalis indemnitas idonea fideiussione est munita. quorum si alterum uel utrumque neglectum est: quæ ex hoc titulo pensio canonica desideratur, ex officiorum facultatibus seruetur. Concordat l. quicumque

7. in fine. C. de fundis patrim. cuius uerba uide j. regul. prox.

II. Regula, De cautione à conductore uel emphyteuta præstanda, proponitur uerbis iam dictis hisce: Et inde fiscalis indemnitas idonea fideiussione est munita, &c. Concordat d. l. 7. his uerbis: Quicumque ad emphyteutin fundorum patrimonialium uel reipublicæ iussu nostri numinis uenerit: is, si redundantia fortunarum idoneus fuerit ad restituenda, quæ de-

quæ desertis forte possessionibus requirentur, patrimonium suum publicis implicet nequibus. Si uerò minor facultatibus probabitur, datis fideiussoribus idoneis ad emphyteutin accedat: scientibus his quos talium rerum cura sollicitat, in se negligentia damna, si huiusmodi cautio defuerit, esse uertenda.

III. Regula: Conductor nihil ex fundo fiscali potest transferre. que regula approbatur l. in fraudem. 45. §. conductor. ff. de iure fisci. cuius uerba uide s. cap. 3. §. 9. quid ueniat, reg. 2.

III. Regula: Emphyteuta ius suum alij potest donare. que regula approbatur l. 1. C. de fundis patrimonialibus, his uerbis: Si quis fundos emphyteutici iuris salua lege fisci citra iudicis auctoritatem donauerit, donationes firmæ sint: dummodo suis quibusque temporibus ea que fisco pensanda sunt, representare cogantur.

V. Regula, De usu aquæ, proponitur l. 1. C. de mancipijs et colonis patrimonialibus, his uerbis: Emphyteuticarios grauantur coloni, agros præter consuetudinem usurpantes, quos nullis culturis erudierunt: cum solennitas id eos attrahere permittat, quod eorum labore uel oliuetis est insitum, uel tineis: sed & irriguas fontium aquas usurpare conantur, quarum fructus solis emphyteuticarijs debentur. Ideoque placuit, ut deinceps aquarum

ius potestasque penes emphyteuticarios permaneat: tantum que ex eis colonis impertiantur, quantum culturis eorum agrorum sufficere manifestum est, quos ipsi colunt. Pro modo autem superflua irrigationis, quam ultra culturas suas usurparint, emphyteuticarijs possessoribus pensiones accessionesque præbeant.

VI. Regula: Emphyteuta uel emptor fundorum fiscalium non potest expellere colonos fisci. que regula approbatur l. cogn. 3. C. d. it. his uerbis: Cognouimus, à nonnullis qui patrimoniales fundos meruerunt, colonos antiquissimos perturbari, atque in eorum loco uel seruos proprios, uel alios colonos subrogari. Edicti itaque huius autoritate sancimus, eos qui deinceps aliquid crediderint huiusmodi attentandū, iisdem possessionibus esse priuandos.

VII. Regula, De soluenda pensione: Emphyteuta non soluens pensionem, cadit emphyteuti. que regula approbatur l. fundi. 4. in fine. C. de fundis patrimonialibus. cuius uerba uide s. cap. prox. quest. 5. reg. 1. in prim. Concordat l. 2. §. si quis autem. C. de fundis rei priuatæ, his uerbis: Si quis in annis singulis non soluerit debitum, ex re ipsius, quod in reliquis remansisse claruerit, sine aliquibus dependere cogatur inducijs. Plures leges concordantes uide s. cap. 4. quest. 1. reg. 2. except. 2. in fine. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi emphyteuta sit

minor ætate. Hæc exceptio approbatur l. 2. C. de fundis patrimonialibus, his uerbis: Patrimonialis fundi pensationem, seu aurariam, seu frumentariam, intra tempus omittam, minorū dominio non nocere præcipimus: nec ad fraudem iuris eorum accedere, si quod solenniter debetur, paulò serius inferatur: ita tamen, ut permanente substantia paruulorum, iudex tutorem uel curatorem, per quem differtur illatio, negligentia suæ & deserti officij penas exigat, & damna deplorare compellat. Secunda exceptio uidetur esse: Nisi possessor dempto canone fundum comparauerit. Hæc exceptio reprobatu l. nemo. 7. C. de fundis rei priuatæ, his uerbis: Nemo dempto canone ad comparationem dominicæ possessionis accedat. Quod si quis in posterum ad interdictum contractum accesserit, eum uolumus præciâ perdere perpetuò, nec expensarum uel melioratæ rei fructuum exactiõni compensationem opponere, nec temporis sibimet contra nostra commoda præscriptione (exceptio uetustatis auxilio) blandiri. Palatinum etiam officium, quoquo modo contractus eiusmodi fuerit celebratus, uel si talem petitionem instruxerit, quinquaginta pondò auri pænæ nomine inferre priuato nostræ mansuetudinis ærario: nulla liberalitate nostræ clementiæ, nulla sanctione contra tanta rei priuatæ commoda ualitura: licet adnotatio uel diuina pragmatica sit, quæ contra uetita canonem uendere concedat, uel pænâ Palatino remittat officio. Concordat l. si quis. 5. C. de diuersis prædij urbanis, hisce uerbis: Si quis ex titulo donationis uel emptionis, siue ex aliis quolibet titulo possessiones, uel domus, uel ergasteria iuris duntaxat ciuilibus, quæ huius iuris esse uerè probantur, cuiuslibet ciuitatis, & præcipuè huius æternæ urbis, cui maiorem debemus fauorem, tam ciuilibus (ut dictum est) iuris, quàm etiam agonotheticis possessiones à consilatu Ausonij & Olybrij, dempto ciuili canone, acceperunt: eos impositum eis canonem iuxta fidem publicorum monumentorum ciuitatis, ad quam eadem res pertinuerint, præbere iubemus. Nam si priuati iuris debita non patimur denegari, multò magis præbenda sunt ciuitatibus quæ iure debentur: cum sufficiat possessoribus, quod apud eos dominium in perpetuum ex nostra liberalitate permaneat. Si quæ tamen possessiones iuris ciuilibus canonem priuatis largitionibus in præsentem præbent, uel nunquam ademptum, uel postea impositum: ad hanc iussionem non pertinebunt, sed priuato ærario canonem, quem nunc agnoscunt, inferre ex more debebunt, dominio firmiter apud eos successoresque eorum & detentato-

res pari modo permanente. Concordat item l. 1. C. sine censu uel reliquis, his uerbis: Ex conuentione quidem, qua pactam noueram tuam cum patre tuo dicis, cum fundum in dotem daret, ut ipsa tributa agnosceret, actio tibi aduersus eam competere non potest, etsi pactum in stipulationem deductum probetur. Sed & si fundus aestimatus ita, ut pars instrumenti significat, in dotem datus est: ex uendito actio, ut placitis stetur, non competit. Concordat item l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Reiannonariae emolumenta tractantes, cognouimus hanc esse causam maximè reliquorum, quòd nonnulli captantes aliquorum momentarias necessitates, sub hac conditione fundos comparant, ut nec reliqua eorum fisco inferant, & immunes eos possideant. Ideoque placuit, ut si quem constiterit huiusmodi habuisse contractum, atque hac lege possessionem esse mercatum: tam pro solitis censibus fundi comparati, quam pro reliquis uniuersis eiusdem possessionis obnoxius teneatur: cum necesse sit eum qui comparauit, censum rei comparatae agnoscere, nec liceat cuiquam rem sine censu comparare uel uendere. Concordat denique l. 3. C. eod. tit. his uerbis: Omnes proijs agris, quos possident, publicas pensiones agnoscat: nec pactioibus contrarijs adiuuentur, si uenditor aut donator apud se collationis sarcinam pactioe illicita uoluerit retinere: etsi necdum translata sit possessio censuallis, sed apud priorem fundi dominum forè permaneat, dissimulantibus ipsis, ut non possidentes pro possidentibus exigantur. Haec tenet leges, quibus exceptio proposita reprobatur, exposita sunt. Planè admittitur exceptio proposita, si princeps dictum pactum confirmauerit. quae distinctio, Accursio auctore, approbatur l. ius emph. u. C. de fundis patrimonialibus, his uerbis: Ius emphiteutici praedij, quòd sine obligationis uinculo retentatum est, iudicio nostro immutabile perdurare praecipimus: possessionem autem, quae sine obligatione speciali fuerit uictiosa, uetustate temporis nolumus adiuuari. Haec de secunda exceptione. Tertia proposita regula exceptio est: Nisi princeps emphiteuta praedium patrimoniale donauerit, uel pensionem remiserit. quae exceptio approbatur l. praedia. 5. §. sanè quia. C. de locatione praed. ciuil. his uerbis: Rem diuinam domus suae Imperator (si uelit) donabit ei qui eam possidet iure perpetuo, siue ipse iam meruerit, siue cuiuslibet tituli iure successerit. Videtur enim suam concedere pensionem, non alteri nocere liberalitas, quae possidentem iure perpetuo dominum esse uult uocari. Quarta exceptio est: Nisi emphiteuta causetur sterilitatem praedij. Haec exceptio, auctore Accursio, reprobatur l. quicumque. 3. in principio. C. de fun-

dis patrimonialibus, cuius uerba uide §. cap. prox. quae §. 5. reg. 1. except. 5. repl. 2. Plura de regula proposita uide §. cap. 4. §. ubi de censibus atque tributis indicandis & exigendis est dictum.

VIII. Regula: Etiam per partes solutio canonis fieri potest, quae regula approbatur l. placuit. 4. C. de collatione fundorum patrimonialium. cuius uerba uide §. cap. 5. quae §. 5. reg. 3.

IX. Regula: Finito locationis tempore, conductor inuitus in conductione retineri non potest. quae regula approbatur simul et distinguitur per ea quae dicta sunt §. cap. 7. de locandis uectigalibus, quae §. 2. reg. 4. Sed & plura de locatione rerum fiscalium uide §. d. cap. 7. de locandis uectigalibus: item cap. 3. in fine.

III. ADFINE LOCATIONIS REMEDIUM.

Adfine locationis remedium est, additio fundorum desertorum: quod cum alijs quibusdam remedijs proponitur §. cap. 4. quae §. 1. reg. 2. except. 2.

DE PRIVILEGIIS FISCALIS, & uestitus Caesaris.

Cap. X.

I. AN FISCO PRIVILEGIA COMPETANT?

Varia sunt fisci privilegia, quae proponuntur paulò inferius q. 4. Ista autem privilegia regulariter quidem fisco competunt. uerum eius regule exceptio haec est: Nisi fiscus eius cui successit, causam persequatur. hoc enim casu dictis privilegijs non adiuuatur. quae exceptio approbatur simul et distinguitur l. fiscus. 6. ff. de iure fisci, his uerbis: Fiscus cum in priuati ius succedit, priuati iure pro anterioribus suae successione temporibus utitur: ceterum posteaquam successit, habebit privilegium suum. Sed utrum statim, cum cepit ad eum pertinere nomen, an uerò posteaquam conuenit debitorem, an posteaquam relatum est inter nomina debitorum, quaeritur? & quidem usuras exinde petit fiscales, etsi breuiores debebantur, ex quo conuenit certum debitorem & contentem. At in privilegio uariè rescriptum est, puto tamen exinde privilegio esse locum, ex quo inter nomina debitorum relatum nomen est. Concordat l. non intelligitur. 3. §. si posteriori. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 8. cap. 9. reg. 1. except. 5. Concordat item l. 2. C. de fiscalibus usuris, his uerbis: Si sub pignore creditum fuit, etiam fiscum, qui successit in locum debitoris, usuras praestare oportet, si eas depondi saltem pacto placuit.

II. QUIBUS COMPETANT FISCALIA PRIVILEGIA?

I. Regula, De Imperatore & Augusta, proponitur d. l. 6. §. fin. ff. de iure fisci, his uerbis: Quodcumque privilegium fisco competit, hoc idem & Caesaris ratio & Augustae habere solet. Huius exemplum proponitur l. bene. 3. C. de quadriennij praescriptione.

II. Regu-

II. Regula, De ciuitatibus. His fisci privilegia non competunt. quae regula approbatur l. simile. 10. ff. ad municipalem, his uerbis: Simile privilegium fisco nulla ciuitas habet in bonis debitoris, nisi nominatim id à principe datum sit. Concordat l. Lucius. 21. §. fin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 8. quae §. 5. reg. 1. except. 3.

III. Regula, De eo qui fisco successit, uel fisco soluit id quod alius debebat. Hic idem in bonis debitoris priuilegium habet, quod habebat fiscus. quae regula approbatur per ea quae dicta sunt §. lib. 8. cap. 9. reg. 2.

III. ADVERSUS QUOS COMPETANT PRIVILEGIA FISCALIA?

De hereditibus debitoris fisci proponitur l. cum qui. 37. ff. de iure fisci, his uerbis: Eum qui debitoris fisci adijt hereditatem, priuilegijs fisci cepisse subiectum esse, Ulpianus ait.

III. QVAE SINT FISCALIA PRIVILEGIA?

Primum fisci privilegium est, Quòd habeat ius pignoris in bonis debitoris sui, alijsque praefertur creditoribus. de quo dictum §. lib. 8. cap. 9. reg. 1.

Secundum fisci privilegium est, Quòd fisco maiores debeantur iure antiquo usurae, quam hominibus priuatis. de quo dicitur §. lib. 36. cap. 9. quae §. 2. reg. 1. except. 8.

Tertium fisci privilegium est, Quòd contra fiscum sententia lata, intra triennium etiam sine appellatione possit retractari. de quo dictum §. libro 8. cap. 3. except. 5.

Quartum fisci privilegium est, Quòd is qui à fisco quid comparauit, eius nomine ab alio conueniri non possit, sed detur actio aduersus fiscum intra quadriennium. quod approbatur l. 2. §. 1. C. de quadriennij praescriptione. de quo alibi.

Quintum privilegium, De instrumentis & actis contra fiscum non edendis, proponitur l. in fraudem. 45. §. neq. instrumenta. ff. de iure fisci, his uerbis: Neque instrumenta, neque acta à quoquam aduersus fiscum edi oportet. Ipse autem fiscus actorum suorum exempla hac conditione edit, ut ne is cui describendi sit potestas, aduersus se uel rem publ. his actis utatur: de quo cauere compellitur, ut si usus is contra interdictum fuerit, causa cadat.

Sextum privilegium, De non respondendo contra fiscum, reprobatur l. non puto. 10. ff. de iure fisci, his uerbis: Non putat Modestinus delinquere eum, qui in dubijs quaestionibus contra fiscum facile responderit.

Septimum privilegium est, Quòd fiscus euictionis nomine non in duplum, sed in simplicum tenetur. quod approbatur l. si cur. 5. in princ. ff. d. tit. his uerbis: Si curator Caesaris rem aliquam uendiderit: quauis duplum uel triplum pro euictione promiserit, tamen fiscus simplicum praestabit.

Octauum privilegium est, Quòd fisco agente, reus cogatur edere instrumenta. quod approbatur l. 2. §. 1. ff. eod. tit. de quo uide §. lib. 6. cap. 4. quae §. 3. except. 4.

Sunt & plura huiusmodi privilegia fisci passim suis locis inserta: quorum priuilegiorum exceptio generalis proposita est §. quae §. 1.

V. DE VESTITV CAESARIS & FISCALIS.

Prima regula huius loci proponitur l. lotas. 10. C. de murilegulis, hisce uerbis: Lotas in posterum serico-blatae & metaxae huiusmodi species inferri praecipimus: uiginti librarum auri condemnatione proposita his qui serinium canonum tractant, prioribus etiam cuiuscumque officij, si statuta caelestia à quopiam falsi fuerint temerari.

Secunda regula, De uestitu Caesaris à priuatis non imitando, proponitur l. 1. C. de uestibus holobaris, hisce uerbis: Auratas ac sericas paragaydas auro intextas uiriles priuatis uisibus cōtexere conficereque prohibemus, & in gynaeiarijs tantum nostris fieri praecipimus. Concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Nemo uir auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaydas: nisi hiantantummodo, quibus hoc propter Imperiale ministerium concessum est. non enim leui animaduersione plectetur, quisquis uentito se & in debito non abdicauerit indumentis. Concordat item l. uellera. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 1. perf. 9. reg. 2. Item concordat l. temperent. 4. C. eod. tit. his uerbis: Temperent uniuersi, cuiuscumque sint sexus, dignitatis, artis, professionis & generis, ab huiusmodi speciei possessione, quae soli principi eiusque domui deducatur: nec pallia tunicasque domi quis sericatas contexat aut faciat. pallia tincta cochylino nullius alterius permissione cōtextata sint: proferantur ex aedibus, tradanturque tunicae aut pallia ex omni parte texturae crūore infesta conchyli. nulla stamina subtexantur tincta conchylio: nec eiusdem infectionis arguto pectine solidanda sula decurrant reddenda aetario. holobara uestimenta uirilia protinus offerantur. Nec est, ut quisquam de abiurato precio cōqueratur: quia sufficit calcatæ legis impunitas. Ne quis uerò nuchuiusmodi suppressione in laqueos nouae constitutionis incurrat: alioquin ad similitudinem laesae maiestatis periculum sustinebit. Concordat item l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Purpuræ nudinas, licet innumeris sint constitutionibus prohibitae, recenti quoque interminatione uetamus. Et ideo septimum de serinio exceptorum, sextum de serinio canonum, quintum de serinio tabulariorum, quartum de serinio uestiariorum ad bapheia Phoenices per certum tempus mitti praecipimus: ut omnium fratrum eorum prohibeatur solertia timentium, ne quaestibus longo sudore stipendijs careant, etiam uiginti librarum auri cōdemnatione proposita.

Item concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Nemo uir auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaydas: nisi hiantantummodo, quibus hoc propter Imperiale ministerium concessum est. non enim leui animaduersione plectetur, quisquis uentito se & in debito non abdicauerit indumentis. Concordat item l. uellera. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 1. perf. 9. reg. 2. Item concordat l. temperent. 4. C. eod. tit. his uerbis: Temperent uniuersi, cuiuscumque sint sexus, dignitatis, artis, professionis & generis, ab huiusmodi speciei possessione, quae soli principi eiusque domui deducatur: nec pallia tunicasque domi quis sericatas contexat aut faciat. pallia tincta cochylino nullius alterius permissione cōtextata sint: proferantur ex aedibus, tradanturque tunicae aut pallia ex omni parte texturae crūore infesta conchyli. nulla stamina subtexantur tincta conchylio: nec eiusdem infectionis arguto pectine solidanda sula decurrant reddenda aetario. holobara uestimenta uirilia protinus offerantur. Nec est, ut quisquam de abiurato precio cōqueratur: quia sufficit calcatæ legis impunitas. Ne quis uerò nuchuiusmodi suppressione in laqueos nouae constitutionis incurrat: alioquin ad similitudinem laesae maiestatis periculum sustinebit. Concordat item l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Purpuræ nudinas, licet innumeris sint constitutionibus prohibitae, recenti quoque interminatione uetamus. Et ideo septimum de serinio exceptorum, sextum de serinio canonum, quintum de serinio tabulariorum, quartum de serinio uestiariorum ad bapheia Phoenices per certum tempus mitti praecipimus: ut omnium fratrum eorum prohibeatur solertia timentium, ne quaestibus longo sudore stipendijs careant, etiam uiginti librarum auri cōdemnatione proposita.

Item concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Nemo uir auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaydas: nisi hiantantummodo, quibus hoc propter Imperiale ministerium concessum est. non enim leui animaduersione plectetur, quisquis uentito se & in debito non abdicauerit indumentis. Concordat item l. uellera. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 1. perf. 9. reg. 2. Item concordat l. temperent. 4. C. eod. tit. his uerbis: Temperent uniuersi, cuiuscumque sint sexus, dignitatis, artis, professionis & generis, ab huiusmodi speciei possessione, quae soli principi eiusque domui deducatur: nec pallia tunicasque domi quis sericatas contexat aut faciat. pallia tincta cochylino nullius alterius permissione cōtextata sint: proferantur ex aedibus, tradanturque tunicae aut pallia ex omni parte texturae crūore infesta conchyli. nulla stamina subtexantur tincta conchylio: nec eiusdem infectionis arguto pectine solidanda sula decurrant reddenda aetario. holobara uestimenta uirilia protinus offerantur. Nec est, ut quisquam de abiurato precio cōqueratur: quia sufficit calcatæ legis impunitas. Ne quis uerò nuchuiusmodi suppressione in laqueos nouae constitutionis incurrat: alioquin ad similitudinem laesae maiestatis periculum sustinebit. Concordat item l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Purpuræ nudinas, licet innumeris sint constitutionibus prohibitae, recenti quoque interminatione uetamus. Et ideo septimum de serinio exceptorum, sextum de serinio canonum, quintum de serinio tabulariorum, quartum de serinio uestiariorum ad bapheia Phoenices per certum tempus mitti praecipimus: ut omnium fratrum eorum prohibeatur solertia timentium, ne quaestibus longo sudore stipendijs careant, etiam uiginti librarum auri cōdemnatione proposita.

Item concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Nemo uir auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaydas: nisi hiantantummodo, quibus hoc propter Imperiale ministerium concessum est. non enim leui animaduersione plectetur, quisquis uentito se & in debito non abdicauerit indumentis. Concordat item l. uellera. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 1. perf. 9. reg. 2. Item concordat l. temperent. 4. C. eod. tit. his uerbis: Temperent uniuersi, cuiuscumque sint sexus, dignitatis, artis, professionis & generis, ab huiusmodi speciei possessione, quae soli principi eiusque domui deducatur: nec pallia tunicasque domi quis sericatas contexat aut faciat. pallia tincta cochylino nullius alterius permissione cōtextata sint: proferantur ex aedibus, tradanturque tunicae aut pallia ex omni parte texturae crūore infesta conchyli. nulla stamina subtexantur tincta conchylio: nec eiusdem infectionis arguto pectine solidanda sula decurrant reddenda aetario. holobara uestimenta uirilia protinus offerantur. Nec est, ut quisquam de abiurato precio cōqueratur: quia sufficit calcatæ legis impunitas. Ne quis uerò nuchuiusmodi suppressione in laqueos nouae constitutionis incurrat: alioquin ad similitudinem laesae maiestatis periculum sustinebit. Concordat item l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Purpuræ nudinas, licet innumeris sint constitutionibus prohibitae, recenti quoque interminatione uetamus. Et ideo septimum de serinio exceptorum, sextum de serinio canonum, quintum de serinio tabulariorum, quartum de serinio uestiariorum ad bapheia Phoenices per certum tempus mitti praecipimus: ut omnium fratrum eorum prohibeatur solertia timentium, ne quaestibus longo sudore stipendijs careant, etiam uiginti librarum auri cōdemnatione proposita.

Item concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Nemo uir auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaydas: nisi hiantantummodo, quibus hoc propter Imperiale ministerium concessum est. non enim leui animaduersione plectetur, quisquis uentito se & in debito non abdicauerit indumentis. Concordat item l. uellera. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 1. perf. 9. reg. 2. Item concordat l. temperent. 4. C. eod. tit. his uerbis: Temperent uniuersi, cuiuscumque sint sexus, dignitatis, artis, professionis & generis, ab huiusmodi speciei possessione, quae soli principi eiusque domui deducatur: nec pallia tunicasque domi quis sericatas contexat aut faciat. pallia tincta cochylino nullius alterius permissione cōtextata sint: proferantur ex aedibus, tradanturque tunicae aut pallia ex omni parte texturae crūore infesta conchyli. nulla stamina subtexantur tincta conchylio: nec eiusdem infectionis arguto pectine solidanda sula decurrant reddenda aetario. holobara uestimenta uirilia protinus offerantur. Nec est, ut quisquam de abiurato precio cōqueratur: quia sufficit calcatæ legis impunitas. Ne quis uerò nuchuiusmodi suppressione in laqueos nouae constitutionis incurrat: alioquin ad similitudinem laesae maiestatis periculum sustinebit. Concordat item l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Purpuræ nudinas, licet innumeris sint constitutionibus prohibitae, recenti quoque interminatione uetamus. Et ideo septimum de serinio exceptorum, sextum de serinio canonum, quintum de serinio tabulariorum, quartum de serinio uestiariorum ad bapheia Phoenices per certum tempus mitti praecipimus: ut omnium fratrum eorum prohibeatur solertia timentium, ne quaestibus longo sudore stipendijs careant, etiam uiginti librarum auri cōdemnatione proposita.

Item concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Nemo uir auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaydas: nisi hiantantummodo, quibus hoc propter Imperiale ministerium concessum est. non enim leui animaduersione plectetur, quisquis uentito se & in debito non abdicauerit indumentis. Concordat item l. uellera. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 1. perf. 9. reg. 2. Item concordat l. temperent. 4. C. eod. tit. his uerbis: Temperent uniuersi, cuiuscumque sint sexus, dignitatis, artis, professionis & generis, ab huiusmodi speciei possessione, quae soli principi eiusque domui deducatur: nec pallia tunicasque domi quis sericatas contexat aut faciat. pallia tincta cochylino nullius alterius permissione cōtextata sint: proferantur ex aedibus, tradanturque tunicae aut pallia ex omni parte texturae crūore infesta conchyli. nulla stamina subtexantur tincta conchylio: nec eiusdem infectionis arguto pectine solidanda sula decurrant reddenda aetario. holobara uestimenta uirilia protinus offerantur. Nec est, ut quisquam de abiurato precio cōqueratur: quia sufficit calcatæ legis impunitas. Ne quis uerò nuchuiusmodi suppressione in laqueos nouae constitutionis incurrat: alioquin ad similitudinem laesae maiestatis periculum sustinebit. Concordat item l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Purpuræ nudinas, licet innumeris sint constitutionibus prohibitae, recenti quoque interminatione uetamus. Et ideo septimum de serinio exceptorum, sextum de serinio canonum, quintum de serinio tabulariorum, quartum de serinio uestiariorum ad bapheia Phoenices per certum tempus mitti praecipimus: ut omnium fratrum eorum prohibeatur solertia timentium, ne quaestibus longo sudore stipendijs careant, etiam uiginti librarum auri cōdemnatione proposita.

Item concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Nemo uir auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaydas: nisi hiantantummodo, quibus hoc propter Imperiale ministerium concessum est. non enim leui animaduersione plectetur, quisquis uentito se & in debito non abdicauerit indumentis. Concordat item l. uellera. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 1. perf. 9. reg. 2. Item concordat l. temperent. 4. C. eod. tit. his uerbis: Temperent uniuersi, cuiuscumque sint sexus, dignitatis, artis, professionis & generis, ab huiusmodi speciei possessione, quae soli principi eiusque domui deducatur: nec pallia tunicasque domi quis sericatas contexat aut faciat. pallia tincta cochylino nullius alterius permissione cōtextata sint: proferantur ex aedibus, tradanturque tunicae aut pallia ex omni parte texturae crūore infesta conchyli. nulla stamina subtexantur tincta conchylio: nec eiusdem infectionis arguto pectine solidanda sula decurrant reddenda aetario. holobara uestimenta uirilia protinus offerantur. Nec est, ut quisquam de abiurato precio cōqueratur: quia sufficit calcatæ legis impunitas. Ne quis uerò nuchuiusmodi suppressione in laqueos nouae constitutionis incurrat: alioquin ad similitudinem laesae maiestatis periculum sustinebit. Concordat item l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Purpuræ nudinas, licet innumeris sint constitutionibus prohibitae, recenti quoque interminatione uetamus. Et ideo septimum de serinio exceptorum, sextum de serinio canonum, quintum de serinio tabulariorum, quartum de serinio uestiariorum ad bapheia Phoenices per certum tempus mitti praecipimus: ut omnium fratrum eorum prohibeatur solertia timentium, ne quaestibus longo sudore stipendijs careant, etiam uiginti librarum auri cōdemnatione proposita.

Item concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Nemo uir auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaydas: nisi hiantantummodo, quibus hoc propter Imperiale ministerium concessum est. non enim leui animaduersione plectetur, quisquis uentito se & in debito non abdicauerit indumentis. Concordat item l. uellera. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 1. perf. 9. reg. 2. Item concordat l. temperent. 4. C. eod. tit. his uerbis: Temperent uniuersi, cuiuscumque sint sexus, dignitatis, artis, professionis & generis, ab huiusmodi speciei possessione, quae soli principi eiusque domui deducatur: nec pallia tunicasque domi quis sericatas contexat aut faciat. pallia tincta cochylino nullius alterius permissione cōtextata sint: proferantur ex aedibus, tradanturque tunicae aut pallia ex omni parte texturae crūore infesta conchyli. nulla stamina subtexantur tincta conchylio: nec eiusdem infectionis arguto pectine solidanda sula decurrant reddenda aetario. holobara uestimenta uirilia protinus offerantur. Nec est, ut quisquam de abiurato precio cōqueratur: quia sufficit calcatæ legis impunitas. Ne quis uerò nuchuiusmodi suppressione in laqueos nouae constitutionis incurrat: alioquin ad similitudinem laesae maiestatis periculum sustinebit. Concordat item l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Purpuræ nudinas, licet innumeris sint constitutionibus prohibitae, recenti quoque interminatione uetamus. Et ideo septimum de serinio exceptorum, sextum de serinio canonum, quintum de serinio tabulariorum, quartum de serinio uestiariorum ad bapheia Phoenices per certum tempus mitti praecipimus: ut omnium fratrum eorum prohibeatur solertia timentium, ne quaestibus longo sudore stipendijs careant, etiam uiginti librarum auri cōdemnatione proposita.

Item concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Nemo uir auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaydas: nisi hiantantummodo, quibus hoc propter Imperiale ministerium concessum est. non enim leui animaduersione plectetur, quisquis uentito se & in debito non abdicauerit indumentis. Concordat item l. uellera. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 1. perf. 9. reg. 2. Item concordat l. temperent. 4. C. eod. tit. his uerbis: Temperent uniuersi, cuiuscumque sint sexus, dignitatis, artis, professionis & generis, ab huiusmodi speciei possessione, quae soli principi eiusque domui deducatur: nec pallia tunicasque domi quis sericatas contexat aut faciat. pallia tincta cochylino nullius alterius permissione cōtextata sint: proferantur ex aedibus, tradanturque tunicae aut pallia ex omni parte texturae crūore infesta conchyli. nulla stamina subtexantur tincta conchylio: nec eiusdem infectionis arguto pectine solidanda sula decurrant reddenda aetario. holobara uestimenta uirilia protinus offerantur. Nec est, ut quisquam de abiurato precio cōqueratur: quia sufficit calcatæ legis impunitas. Ne quis uerò nuchuiusmodi suppressione in laqueos nouae constitutionis incurrat: alioquin ad similitudinem laesae maiestatis periculum sustinebit. Concordat item l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Purpuræ nudinas, licet innumeris sint constitutionibus prohibitae, recenti quoque interminatione uetamus. Et ideo septimum de serinio exceptorum, sextum de serinio canonum, quintum de serinio tabulariorum, quartum de serinio uestiariorum ad bapheia Phoenices per certum tempus mitti praecipimus: ut omnium fratrum eorum prohibeatur solertia timentium, ne quaestibus longo sudore stipendijs careant, etiam uiginti librarum auri cōdemnatione proposita.

Item concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Nemo uir auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaydas: nisi hiantantummodo, quibus hoc propter Imperiale ministerium concessum est. non enim leui animaduersione plectetur, quisquis uentito se & in debito non abdicauerit indumentis. Concordat item l. uellera. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 1. perf. 9. reg. 2. Item concordat l. temperent. 4. C. eod. tit. his uerbis: Temperent uniuersi, cuiuscumque sint sexus, dignitatis, artis, professionis & generis, ab huiusmodi speciei possessione, quae soli principi eiusque domui deducatur: nec pallia tunicasque domi quis sericatas contexat aut faciat. pallia tincta cochylino nullius alterius permissione cōtextata sint: proferantur ex aedibus, tradanturque tunicae aut pallia ex omni parte texturae crūore infesta conchyli. nulla stamina subtexantur tincta conchylio: nec eiusdem infectionis arguto pectine solidanda sula decurrant reddenda aetario. holobara uestimenta uirilia protinus offerantur. Nec est, ut quisquam de abiurato precio cōqueratur: quia sufficit calcatæ legis impunitas. Ne quis uerò nuchuiusmodi suppressione in laqueos nouae constitutionis incurrat: alioquin ad similitudinem laesae maiestatis periculum sustinebit. Concordat item l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Purpuræ nudinas, licet innumeris sint constitutionibus prohibitae, recenti quoque interminatione uetamus. Et ideo septimum de serinio exceptorum, sextum de serinio canonum, quintum de serinio tabulariorum, quartum de serinio uestiariorum ad bapheia Phoenices per certum tempus mitti praecipimus: ut omnium fratrum eorum prohibeatur solertia timentium, ne quaestibus longo sudore stipendijs careant, etiam uiginti librarum auri cōdemnatione proposita.

Item concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Nemo uir auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaydas: nisi hiantantummodo, quibus hoc propter Imperiale ministerium concessum est. non enim leui animaduersione plectetur, quisquis uentito se & in debito non abdicauerit indumentis. Concordat item l. uellera. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 1. perf. 9. reg. 2. Item concordat l. temperent. 4. C. eod. tit. his uerbis: Temperent uniuersi, cuiuscumque sint sexus, dignitatis, artis, professionis & generis, ab huiusmodi speciei possessione, quae soli principi eiusque domui deducatur: nec pallia tunicasque domi quis sericatas contexat aut faciat. pallia tincta cochylino nullius alterius permissione cōtextata sint: proferantur ex aedibus, tradanturque tunicae aut pallia ex omni parte texturae crūore infesta conchyli. nulla stamina subtexantur tincta conchylio: nec eiusdem infectionis arguto pectine solidanda sula decurrant reddenda aetario. holobara uestimenta uirilia protinus offerantur. Nec est, ut quisquam de abiurato precio cōqueratur: quia sufficit calcatæ legis impunitas. Ne quis uerò nuchuiusmodi suppressione in laqueos nouae constitutionis incurrat: alioquin ad similitudinem laesae maiestatis periculum sustinebit. Concordat item l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Purpuræ nudinas, licet innumeris sint constitutionibus prohibitae, recenti quoque interminatione uetamus. Et ideo septimum de serinio exceptorum, sextum de serinio canonum, quintum de serinio tabulariorum, quartum de serinio uestiariorum ad bapheia Phoenices per certum tempus mitti praecipimus: ut omnium fratrum eorum prohibeatur solertia timentium, ne quaestibus longo sudore stipendijs careant, etiam uiginti librarum auri cōdemnatione proposita.

Item concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Nemo uir auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaydas: nisi hiantantummodo, quibus hoc propter Imperiale ministerium concessum est. non enim leui animaduersione plectetur, quisquis uentito se & in debito non abdicauerit indumentis. Concordat item l. uellera. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 1. perf. 9. reg. 2. Item concordat l. temperent. 4. C. eod. tit. his uerbis: Temperent uniuersi, cuiuscumque sint sexus, dignitatis, artis, professionis & generis, ab huiusmodi speciei possessione, quae soli principi eiusque domui deducatur: nec pallia tunicasque domi quis sericatas contexat aut faciat. pallia tincta cochylino nullius alterius permissione cōtextata sint: proferantur ex aedibus, tradanturque tunicae aut pallia ex omni parte texturae crūore infesta conchyli. nulla stamina subtexantur tincta conchylio: nec eiusdem infectionis arguto pectine solidanda sula decurrant reddenda aetario. holobara uestimenta uirilia protinus offerantur. Nec est, ut quisquam de abiurato precio cōqueratur: quia sufficit calcatæ legis impunitas. Ne quis uerò nuchuiusmodi suppressione in laqueos nouae constitutionis incurrat: alioquin ad similitudinem laesae maiestatis periculum sustinebit. Concordat item l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Purpuræ nudinas, licet innumeris sint constitutionibus prohibitae, recenti quoque interminatione uetamus. Et ideo septimum de serinio exceptorum, sextum de serinio canonum, quintum de serinio tabulariorum, quartum de serinio uestiariorum ad bapheia Phoenices per certum tempus mitti praecipimus: ut omnium fratrum eorum prohibeatur solertia timentium, ne quaestibus longo sudore stipendijs careant, etiam uiginti librarum auri cōdemnatione proposita.

Item concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Nemo uir auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaydas: nisi hiantantummodo, quibus hoc propter Imperiale ministerium concessum est. non enim leui animaduersione plectetur, quisquis uentito se & in debito non abdicauerit indumentis. Concordat item l. uellera. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 1. perf. 9. reg. 2. Item concordat l. temperent. 4. C. eod. tit. his uerbis: Temperent uniuersi, cuiuscumque sint sexus, dignitatis, artis, professionis & generis, ab huiusmodi speciei possessione, quae soli principi eiusque domui deducatur: nec pallia tunicasque domi quis sericatas contexat aut faciat. pallia tincta cochylino nullius alterius permissione cōtextata sint: proferantur ex aedibus, tradanturque tunicae aut pallia ex omni parte texturae crūore infesta conchyli. nulla stamina subtexantur tincta conchylio: nec eiusdem infectionis arguto pectine solidanda sula decurrant reddenda aetario. holobara uestimenta uirilia protinus offerantur. Nec est, ut quisquam de abiurato precio cōqueratur: quia sufficit calcatæ legis impunitas. Ne quis uerò nuchuiusmodi suppressione in laqueos nouae constitutionis incurrat: alioquin ad similitudinem laesae maiestatis periculum sustinebit. Concordat item l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Purpuræ nudinas, licet innumeris sint constitutionibus prohibitae, recenti quoque interminatione uetamus. Et ideo septimum de serinio exceptorum, sextum de serinio canonum, quintum de serinio tabulariorum, quartum de serinio uestiariorum ad bapheia Phoenices per certum tempus mitti praecipimus: ut omnium fratrum eorum prohibeatur solertia timentium, ne quaestibus longo sudore stipendijs careant, etiam uiginti librarum auri cōdemnatione proposita.

Item concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Nemo uir auratas habeat aut in tunicis, aut in lineis paragaydas: nisi hiantantummodo, quibus hoc propter Imperiale ministerium concessum est. non enim leui animaduersione plectetur, quisquis uentito se & in debito non abdicauerit indumentis. Concordat item l. uellera. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 1. perf. 9. reg. 2. Item concordat l. temperent. 4. C. eod. tit. his uerbis: Temperent uniuersi, cuiuscumque sint sexus, dignitatis, artis, professionis & generis, ab huiusmodi speciei possessione, quae soli principi eiusque domui deducatur: nec pallia tunicasque domi quis sericatas contexat aut faciat. pallia tincta cochylino nullius alterius permissione cōtextata sint: proferantur ex aedibus, tradanturque tunicae aut pallia ex omni parte texturae crūore infesta conchyli. nulla stamina subtexantur tincta conchylio: nec eiusdem infectionis arguto pectine solidanda sula decurrant reddenda aetario. holobara uestimenta uirilia protinus offerantur

fictis non conficiendo, nec ei à priuatis donando, proponitur l. unica. C. nulli licere in frenis, &c. cuius uerba uide j. lib. prox. cap. 13. reg. 5.

DE MAGISTRATV MILITARI. Cap. XI.

Hactenus de iure imperatoris & fisci dictum est, nunc de re seu iure militari dicitur, primū quidem de personis militaribus, deinde de rebus. Inter personas aut militares primum locum obtinet magistratus militares: ut sunt, magistri militum, magistri officiorum, duces, &c. de quibus in hoc Capite dicendum.

I. DE OFFICIIS MAGISTRATUS MILITARIS ATQUE DUCUM.

Prima huius loci regula proponitur l. officium. 12. in prim. ff. de re militari, his uerbis: Officium regentis exercitum non tantum in danda, sed etiam in obseruanda disciplina consistit.

Secunda regula proponitur d. l. 12. §. 1. his uerbis: Paternus quoque scribit, debere eum qui se meminerit armato præesse, parcissimè commeatum dare: equum militem extra prouinciam duci non permittere: ad opus priuatum, piscatum, uenatum, militè non mittere. Nam in disciplina Augusti ita cauetur: Et si scio, fabrilibus operibus exerceri milites, non esse alienum: uereor tamen, si quidquam permisero quod in usum meum aut tuum fiat, ne modus in ea re non adhibeatur, qui mihi sit tolerandus.

Tertia regula proponitur d. l. 12. §. officium, his uerbis: Officium tribunorum est, uel eorum qui exercitui præsunt, milites in castris continere, & ad exercitationem producere, claues portarum suscipere, uigilias interdum circumire, frumentationibus commilitonum interesse, frumentum probare, fraudè mentorum coercere, delicta secundum suæ auctoritatis modum castigare, principijs frequenter interesse, querelas commilitonum audire, ualerudinos inspicere.

Quarta regula proponitur l. ult. C. de officio militum, his uerbis: Duces militum, & præcipue quibus gentes (quæ maximè cauendæ sunt) appropinquant, in ipsis limitibus commorari, & milites ad proprium redigere numerum, imminutibus magisterijs potestati- bus, diurnis que eorum exercitationibus in- hære præcipimus, castrorum, quin etiam refectio- nis lustrationisque curam habeant: quibus cum principibus castrorum- que præpositis pro laborum uicissitudine limitaneorum militum duodecimam annonarum partem distribuendam inter eos uidelicet magisteriæ potestatis arbitrio deputamus.

Quinta regula, De militibus à numeris & locis ad

alios non transferendis, proponitur l. milites. 4. C. de officio magistri militum, his uerbis: Milites de locis in quibus consistunt, ad alia loca sine speciali nostræ serenitatis auctoritate nullatenus transferri præcipimus: ne eorum expensæ in locis, in quibus consistunt, minuuntur. Sed si forte quædã ugens & necessaria causa emerferit, utilitati ac securitati publicæ tam amplissimam prætorianam præfecturam, quàm tuam sedem sine ulla procraftinatione prospicere penitus oportet: & suggestiones ad nostras aures destinare, indicantes tam loca de quibus milites transferendi sunt, quàm ea ad quæ peruenire eos oportet, nominaque fortissimorum numerorum, in quibus iidem milites referuntur, nec non quantitatem annonarum, & ante omnia causam, ob quam iidem milites transferendi sunt: ut post talem suggestionem à nostra auctoritate competentia procedat. Concordat l. contra. 14. C. de re militari, his uerbis: Contra publicam utilitatem nolumus à numeris ad alios numeros milites nostros transferri. Sciant igitur comites uel duces, quibus regendæ militiæ cura commissa est, nò solum à comitatensibus ac palatinis numeris ad alios numeros milites transferri non licere: sed ne ipsi quidem, seu de comitatensibus legionibus, seu de castris riparensibus, castrensi- bus, caeterisque, cuiquam eorū transferendi militem copiam attributã, nisi hoc angusta maiestas publicæ utilitatis gratia fieri iusserit: quia honoris augmentum non ambitione, sed labore ad unum quenque; conuenit deuenire. Quod si quis contra fecerit, per singulos milites singulas auri libras à se nouerit exigendas.

Sexta regula, De militibus ad custodiam alicuius non deputandis sine permissu principis, proponitur l. ubi: hoc omnifariam. C. de erogatione militaris annonæ, his uerbis: Custodiendum ut, &c.

Septima regula, De commatu dando. Parcissimè commeatu dandus est. quæ regula approbatur l. officium. 12. §. 1. ff. de re militari. cuius uerba uide §. reg. 2. Concordat l. 1. C. de comatu, his uerbis: Ne cui liceat prepositorum, uel tribunorū cohortium, uel uicariorum & familiarium eorum, tempore expeditionis quocunque genere cuiquã de militibus à castris atque signis, uel his etiam locis, in quibus præstantur, discedendi commeatu dare. Si quis uerò contra hanc legem facere ausus fuerit, & militem contra interdictum commeatum dimiserit eo tempore, in quo barbarorum incursio extiterit: & tunc, cum præsentem in castris & apud signa milites esse debeant, quinquam abfuerit: capite uindictetur.

Octaua regula, Ne ultra triginta militibus commeatu simul detur, proponitur l. iubemus. 16. §. non danda. C. de ero-

C. de erogatione militaris annonæ, his uerbis: Non danda pro tempore tribuno licentia, triginta uiris amplius sub commeatu occasione dimittere. Concordat d. l. 16. §. super his. ibi quos tantummodo. & §. in uerò saluberrimam. cuius uerba uide j. cap. 14. membr. 1. reg. 16.

Nona regula, De militibus in priuatos usus non usurpandis, proponitur Nouell. 116. de qua re uide j. cap. 13. reg. 35.

II. DE IURISDICTIONE MAGISTRATUS MILITARIS.

Pagani seu priuati ad iurisdictionem magistratus militaris non pertinent. quæ regula approbatur l. 2. C. de officio militarium iudicum, his uerbis: Præcipimus, ne quando curiales, uel priuati conditionis homines ad militare exhibeantur iudicium, uel cõtra se agentium actiones excipiant, uel litigare in eo cogantur. Interminationem autem quinquaginta librarum auri aduersus comitanū officium proponi decernimus, si quid cõtra hoc aliquando tentauerit. Concordat l. 1. C. eod. tit. his uerbis: Nūquam omnino in negocijs priuatorum uel tuitio militaris, uel executio tribuatur. Concordat item l. 1. C. de officio magistri militum. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 11. quæst. 2. reg. 1. except. 2. Item concordat l. milit. 4. 2. C. de decurionibus, his uerbis: Militaribus uiris nihil sit commune cum curijs, nihil que sibi licitum sciant, quod suæ non subiectum est potestati: nullum iniuria, nullum uerberum, nullum graui pulsatione tribunus duxit aut comes curiale principatione contingat. Si quis posthac temerario & inconsiderato ausu ullum ex principalibus uiris usurpata auctoritate iniuria, sciat se decem libris auri esse multandum. Concordat denique Nouell. const. 145. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 17. de præfide Difidia.

III. DE PRIVILEGIIS MAGISTRATUS MILITARIS.

1. Regula, Ne illis lauacra præstentur, proponitur l. unica. C. ne rei militaris comitibus lauacra præstentur. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 5. quæst. 1. reg. 10.

II. Regula: Non possunt post completam militiam agentes in rebus fieri. quæ regula approbatur l. nemo. 3. C. de officio militarium iudicum, his uerbis: Nemo de his qui in uirorum spectabilium ducum officijs militauerit, scholæ agentium in rebus quacunque subreptione post completam militiam societate, nec agendi uices uiri clarissimi principis accipiat facultatem. Si quis autem aduersus hæc perennitatis nostræ decreta uenire conetur, militia spoliatus, proscriptio pro parte bonorum tertia constingatur.

III. Regula: Filij officialium militarium illis in militia succedunt. quæ regula approbatur l. 1. C. de filijs officialium militarium, his uerbis: Filij qui ex officialibus quorūcunque officiorum geniti sunt, siue

eorundem parentes adhuc sacramento tenentur, siue iam dimissi sunt, in parentum militiam uocentur. Concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Filios primipiliorum paternam sequi conditionem oportet.

III. DE MAGISTRO MILITUM.

1. Regula: Milites eius iurisdictioni sunt subiecti, estque illis iudex competens. quæ regula approbatur simul & distinguitur per ea quæ habentur §. lib. 5. cap. 2. quæst. 1. except. 36.

II. Regula: Ius uerberandi degradandi; senatores non habet. quæ regula approbatur l. 1. C. de privilegijs scholarum. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 12. quæst. 1. except. 1. in fine.

III. Regula, De magistro militum per Armeniam & cæteras gentes, proponitur l. cum prop. 5. C. de officio magistri militum, his uerbis: Cum propitia diuinitate Romanum nobis delatum sit Imperium, sollicita cura, cauta diligentia pertractantes, prospeximus oportere etiam partibus Armeniæ, & Põro Polemoniaco, & gentibus proprium magistrum militū per hanc legem constituere: tuamque magnitudinem, quæ nobis ex antecessis optimè commendata est, idoneam ad talem fore dignitatem confidentes, elegimus, certasque prouincias, id est magnam Armeniam, quæ interior dicebatur, & gentes, Anzetenam uidelicet, Altheænã, Balabethenam, Ophenam, & Zophenam, & primam & secundam Armeniam, & Pontum Polemoniaco tuæ citræ cum suis ducibus commissimus, comitè Armeniæ penitus sublato: cunctosque subditos numeros, non modò quos in præsentibus & Orientalibus & alijs agminibus segregatos: non tamen eorum quantitatem agminum minuentes, sed quia plures addidimus sine reip. grauamine, & sine augmento sumptuum aliquatò subtraximus: ita tamen, ut post hanc subtractionem ampliores remanserint, quàm usque ad nostra fœlicia fuerant tempora.

V. DE APPARITORIBVS MAGISTRI MILITUM.

1. Regula, De horum dignitate, proponitur l. numerarios. 4. C. de apparitorib. magistror. militū. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 5. quæst. 1. reg. 29.

II. Regula, De horum immunitate, proponitur d. l. 4. §. ita uidelicet. Concordat l. 1. C. eod. tit. his uerbis: Qui sese in officijs magistrorum equitum ac pedum militare monstrauerint, ab omni nominationis iniuria excusentur.

III. Regula: Magister militum horum iudex competens est. quæ regula approbatur l. 2. C. de officio magistri militum, his uerbis: Apparitores per Orientem statutos officij cui ad aliud iudicium trahi minimè oportebit. Sciat igitur illustris D d magnif-

magnificencia tua, sub te, siue civiliter, siue criminaliter appetatur, eos litigare debere.

1111. Regula: Qui & quales ordinandi uel non, definitur l. probari. 3. C. de apparitoribus magistri militum, his uerbis: Probari apparitores magisterie potestatis neque curiales, neq; cohortales, neque censibus adscriptos uolumus.

VI. DE MAGISTRO officiorum.

I. Regula: Ius habet uerberandi degradandiue senatores. qua regula approbatur l. i. ibi: ea nanque. C. de priuilegijs scholarum. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 12. q. 1. except. 1. in fine. Concordat l. scholarium. 3. C. de officio magistri officiorum. cuius uerba uide d. except. 1. in fine.

II. Regula, De relatione ad Imperatorem quotannis facienda, de numero militum & castroru cura, proponitur l. cura. 4. C. de officio magistri officiorum, his uerbis: Curæ perpetuæ tui culminis credidimus iniungendū, ut super omni limite sub tua iurisdictione cōstituto, quomodo modum se militū numerus habeat, castrorumque ac clausurarū cura procedat, quotannis significare nobis propria suggestione procuret.

III. Regula, De quadrimensuris scholarium breuibus conscribendis & deponendis, proponitur l. ult. §. fin. C. d. tt. his uerbis: Quadrimensuros breues scholarium cura tue sublimitatis, & pro tempore uiri excellentissimi magistri officiorū conscribi uolumus, & eos sacro scrinio la-terculi præstari ibi deponendos, ut semper noticia eorundem scholarium certa sit, neque publico damnum aliquod infligatur.

DE MILITIBVS. Cap. XII.

I. QVI ET QVALES MILITES sint recipiendi?

Prima regula, De seruis, proponitur l. ab omni. 1. ff. de re militari, his uerbis: Ab omni militia serui prohibentur. alioquin capite puniuntur. Concordat l. 2. C. de tyronibus, his uerbis: Quisquis alieni iuris mancipiū in tyrocinio militiae scribi curauerit: conuictus ac proditus, auri libram ærario nostro cogatur inferre: mancipio scilicet domino, si factū ignorauerit, reddendo. Huius regulae exceptio hæc est: Nisi sciente domino seruus militet. hoc enim casu nō solum miles recipitur, sed & ingenuus efficitur. qua exceptio approbatur l. super. 6. C. qui militare possunt, his uerbis: Super seruis, qui postea ad quandā militiā adspirare tentauerint, uel scientibus uel ignorantibus dominis, præcipimus, siquidem ignorantibus his eā meruerint, licere dominis adire competentē iudicem, & suā ignorantia eo, quod contrarium minimē probatur, ostendere, eoq; modo spoliatos eos militia in suū dominiū trahere. Sin uerō scientibus his serui militauerint, cadere quidem

eos non tantum dominio eorum, sed etiam omni patronatus iure: illos uerō ingenuos effectos, siquidē utiles ad militiā eis datam uisi fuerint, in ea durare: sin uerō minimē idonei sint, ea priuari. Super illis autē seruis, qui iam militarunt, & adhuc in eadem militia perseverant, licentiā damus dominis, intra triginta dierū spacium ab eo tēpore connumerandū, quo præsens sanctio diuulgata fuerit, uel nostram adire clementiā, uel competentes iudices, & suam ignorantiam commendare, eosq; in dominium suum recipere. quo tempore transacto, simili modo tam domino, quam omni patronatus iure cadere eos necesse est. Concordat l. 7. C. eod. tt. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 1. quæst. 1. reg. 6.

II. Regula, De ijs qui status conuersionem patiuntur, proponitur l. qui status. 8. ff. de re militari, his uerbis: Qui status cōtrouersiam patiuntur, licet reuera liberi sunt, non debent pro id tempus nomen militiæ dare, maxime lite ordinata: siue ex libertate in seruitutem, siue contrā petantur: ne hi quidē, qui ingenui bona fide seruiunt: sed nec qui ab hostibus redempti sunt, priusquam se luant.

III. Regula, De libero homine bona fide seruiente, proponitur uerbis iam dictis hise: Ne hi quidem, qui ingenui bona fide seruiunt.

III. Regula, De redemptis ab hostibus, proponitur uerbis iam dictis hise: Sed nec qui ab hostibus redempti sunt, priusquam se luant.

V. Regula, De colonis & saltuentibus, proponitur l. cura. 3. C. qui militare possunt, his uerbis: Cura per uigili obseruare debet sublimitas tua, ne coloni uel saltuentis, aut ultrō se offerentes ad militiam suscipiantur armata, aut cogantur inuiti.

VI. Regula, De curialibus & cohortalibus, proponitur l. omnes. 4. C. d. tt. his uerbis: Omnes omnino curialis uel cohortalis conditionis constituti, nullam armatam militiam in posterum arripiant.

VII. Regula, De eo qui aliam sustinet militiam alterius generis, seu de binis militijs eidē interditi, proponitur l. his quidem. 5. C. qui militare possunt, his uerbis: His quidem, quibus indulcum hæctenus demonstratur, quo binis aut ternis pluribusue mereantur cingulis, nō coniunctis ex priusca consuetudine, sed abscctis atque discrepantibus, detur electio, quem retinendum sibi potius censeant, quem deserendum cognoscant: ut in eo quod optauerint, firmiter maneant: eo quod despexerint, sine dubitatione repellantur. In posterum uerō nemini prorsus facultas pateat eodē tempore plusquam unius ordinis nomen affectare: interdicendis in commune cunctis (ut dictū est) binis pluribusue militijs, nec dignitate coniungere cuilibet alij cingulo concedi: ut & qui sup-

qui supplicandum de re uerita nobis existimauerint, pœna decem librarum auri pro temeritate, quamuis infructuosa, plectatur: & qui susceperint iulsionem augustam per subreptionem elicitam, quod non nunquam contingit, decem librarum auri multa feriantur: scriuijs etiam, nec non officijs, quorum hoc interest, si non resisterint, & hanc pragmaticam legem obiecerint, decem librarum auri dispendio puniendis. Si quid autem cōtra hoc perpetretur: sciant omnes, quod extra concessum admissum est, aut actum fuerit, uel notis conscriptum publicis: simile habeatur, ac si nec impetratum, nec pronunciatum omnino, nec insertum esset ullis matriculis. Scituris etiam omnibus, qui meretes in ordinibus armatis siue civilibus, administrandas prouincias, seu gerendos quoslibet numeros, uel iam etiam sunt, seu deceterō fuerint iusione nostra sortiti, & seruatur eis gradus augusta promeritijs sanctione: parem indulgentiam sibi licentiam, postquam deposuerint sollicitudinē, aut in priore cingulo protinus persistendi, nullo uindicando titulo dignitatis, quā sollicitudo media prestiterit: aut retinēdi splendorem, quem adquisierint administrationis obtentu, uerū priorē cingulo desistendi. Monente tamen innata nobis clementia, liberum esse cunctis perspeximus, si militia qua decedendū est, inter eas habeatur, quas uolentibus licet distrahere, & in alios eam conferendi, & precia consequendi, prout in iisdem agminibus cōsueuerit hæctenus. Excipiendis uidelicet, nec deducendis in hanc perpetuam conferendam legem pragmaticam eis, qui binas militia simul compositas & sociali nexas consortio fuerint adsecuti: ut uiris deuotissimis scholaribus atque candidaui fieri moris est, nec non uiris deuotis laterculensibus & pragmaticarijs, uel à secretis contingit, & quos memorialium aut etiam agentium in rebus adornat cingulus, & si qui simili stipendiorum coniunguntur copula. Concordantes propositæ regulae leges uide §. lib. 2. cap. 1. quæst. 1. reg. 17.

VIII. Regula, De negociatoribus, ne militet, proponitur l. unica. C. negociatores ne militent. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 18. de apparitoribus, quæst. 2. reg. 10.

X. Regula, De eo qui cum uno testiculo natus est, proponitur l. qui cum. 4. in prin. ff. de re militari, his uerbis: Qui cum uno testiculo natus est, qui uel amisit: iure militabit, secundum diuī Traiani rescriptum. Nam & duces Sylla & Corta memorantur eo habitu fuisse naturæ.

X. Regula, De eo qui ad bestias datus est, proponitur d. l. 4. §. 1. his uerbis: Ad bestias datus si profugerit, & militiae se dederit: quandoque inuentus, capite puniendus est. Idemq; ob-

seruandum est in eo, qui passus est legi se.

XI. Regula, De in insulam deportato, proponitur d. l. 4. §. in insulam, his uerbis: In insulam deportatus, si effugiens militiæ se dedit, lectus uel dissimulauit, capite puniendus est.

XII. Regula, De ad tempus relegato, proponitur d. l. 4. §. temporarium, his uerbis: Temporarium exilium uoluntario militi in insulæ relegationem assignat: dissimulatio, perpetuum exilium. Ad tempus relegatus, si expleto spacio fugē militiae se dedit, causa damnationis querenda est, ut si continet infamiam perpetuam, idem obseruetur: si transactum de futuro sit, & in ordinem redire potest, & honores petere militiae non prohibetur.

XIII. Regula, De damnato iudicio publico, proponitur d. l. 4. §. adulterij, ff. de re militari, his uerbis: Adulterij uel aliquo iudicio publico damnati, inter milites non sunt recipiendi.

XIII. Regula, De reo criminis capitalis, proponitur d. l. 4. §. reus, cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 2. q. 1. except. 36. Concordat l. qui metu. 16. ff. eod. tt. his uerbis: Qui meti criminis, in quo reus iam fuerat postulatus, nomen militiae dedit, statim sacramento soluendus est.

XV. Regula, De eo qui litis causa militiam appetit, proponitur l. i. C. qui militare possunt, his uerbis: Si militiae nomen dare uultis, offerte uos his qui probandi ius habent. Non autem ignoratis, eos qui litis causa militiam appetierunt, postulantibus aduersarijs, solui sacramento solere. Propositæ regulae exceptio prima hæc est: Nisi non eo animo, ut aduersario se precioso rem reddat, militiam appetat. qua exceptio approbatur l. qui cum uno. 4. §. non omnis, ff. de re militari, his uerbis: Non omnis qui litem habuit, & ideo militauit, exauthorari iubetur: sed qui eo animo militiae se dedit, ut sub obtentu militiae preciosorem se aduersario faceret. Nec tamen facile indulgendū est extra ordinem iudicationis, qui negocium antè habuerit: sed si in transactionem recidit, indulgendum est. Secunda exceptio est: Nisi de lite sit transactū, qua exceptio constat ex uerbis iam propositis hise: Sed si in transactione recidit, indulgendum est. Tertia exceptio est: Nisi litis sit finita. hæc exceptio approbatur ibidem, his uerbis: Exauthoratus eo nomine, nō utiq; in famis erit, nec prohibendus lite finita militiae eiusdē ordinis se dare: alioquin & si relinquat litem, uel transigat, retinendus est.

XVI. Regula, De eo qui in fraudē ciuiliū munerū militiam appetit, proponitur l. 2. C. qui militare possunt, his uerbis: Non tantum decurionū filijs, sed omnibus, in fraudē ciuiliū munerū nomina armatæ militiæ dantibus, fraudē prodesse displicuit.

XVII. Regula, De censibus obnoxio, proponitur l. 1. C. de tyronibus, his uerbis: Nullus tyro uagus, aut teteranus, aut censibus obnoxius, ad militiam accedat.

XVIII. Regula, De tyrono uago, proponitur uerbis iam dictis.

XIX. Regula, De ueterano, proponitur itidem uerbis iam dictis. Cui concordat l. ult. C. de ueteranis, hinc uerbis: Nullus eorum qui sacramentis inherere desierit, uel uolens permittatur, uel inuitus militare cogatur, seu seruare iudicium: sententijs, quæ non his obseruatis late fuerint, nullam firmitatem habentibus, nisi forte reperiatur ibi tempore militiae coapta cognitio. tunc enim uelut necdum cingulo deposito, sub militari iudice rem tractari finiri que præcipimus: nisi principali beneficio specialiter indulto quidam ex his sese defendant.

II. QVORVM AVTHORITATE MILITES RECIPIENDI

Non nisi auctoritate principis recipiendi, que regula approbatur l. neminem. 17. C. de re militari, his uerbis: Neminem in ullo numero equitum, uel pedum, uel in quolibet limite, sine nostri numinis sacra probatoria in posterum sociari concedimus: cõsuetudine quæ hæcenus tenuit antiquata, quæ magisteriæ potestati uel ducibus probatorias militum facere, uel militibus adiungere licentiam tribuebat: ut hiantum in numeris uel in militijs militent, qui a nostra diuinitate probatorias consequuntur. Viros autem eminentissimos pro tempore magistros militum, nec non uiros spectabiles duces, si supplere numeros pro his qui fatalibus fortibus decreuerint, necessarium esse putauerint: ueritate discussa, per suggestionem suam nostræ mansuetudini declarare, qui & quanti, & in quo numero uel limite debeant subrogari: ut ita demum, prout nostræ sederit maiestati, diuina subnotatione subnixi militiam sortiuntur: officio quod tuæ sublimitatis actibus obsecundat, centum librarum auri dispendio feriendo, si ex aliqua parte, quæ statuit nostra ferentia, fuerint uiolata. Concordant propositæ regulæ ea quæ dicta sunt s. libro 2. cap. 18. de Apparitionibus, quæst. 3.

III. DE MILITVM PRIUILIJS.

I. Regula, circa expensas litis, proponitur l. tam collatores. 18. §. ut autem, cum sequentibus. C. de re militari, his uerbis: Ut omnifariam tam publicæ communitati, quam fortissimis prospiciatur militibus, sportularum exactionem merito censuimus moderandam: & iubemus, nec ipsis ad responsum, nec adiutoribus eorum pro criminalibus seu ciuilibus causis, etiam si ex publicis causis descendere, uel ad publicam causam pertinere dicantur, licere aliquid plus quam unum solidum a singulis uolentibus, uel spontanea uoluntate offerentibus suscipere militibus. Ita, ut si uniuersitas numeri seu principiorum monenda sit, dupli-

cata quantitate tantummodo sportulas accipiant. In his etenim causis nec plures quam duos primates, quorum nomina semel ac primùm gestis interuenientibus fuerint publicata, patimur conueniri: syndico uidelicet, prout consuetudo deposcit, legibusque cautum est, ordinando. Hoc quoque adiecto, ut pro omnibus & quibuslibet expensis faciendis, in ingressu iudicij duciani unum tantummodo solidum, nihilque amplius milites uel syndici litigantes dependere compellantur: ut huiusmodi solatium ad commodum & ad responsum & eius adiutorum & exceptorum proficiat: nihil sibi usurpare, uel suo nomine potestare, uel uiris deuotis principalibus, qui ducianum obseruat iudicium, uel ducianam apparitionem, de præfatis litibus concedendis. Ita uidelicet, ut super litibus expensis in personis etiam eorum, quicumque milites pulsare maluerint, eadem forma seruetur.

II. Regula, De immunitate militum, proponitur s. lib. 13. cap. 4. reg. 34.

III. Regula, De iudice militum competente, proposita est s. lib. 5. cap. 2. q. 1. except. 36.

III. Regula, Ne milites de eadem re ad diuersos iudices protrahantur, proponitur l. tam collatores. 18. §. quoniam uerò. C. de re militari, his uerbis: Quoniam competimus, quosdam temerario animo atque iniquo proposito, anteriore tempore certos de militibus tam in iudicio sublimitatis tuæ, quam apud excellentiam magisteriam per Orientem potestatem in accusationem deduxisse, & eosdem eodem tempore ad diuersa quoque protraxisse iudicia, diuersas quoque super iisdem personis, iisdemque causis & negocijs prolatas fuisse sententias: ne postea nihilominus tantæ contra milites nostros insidiæ, tantaque confusio querelis, quas eis ingeri contigerit, generetur: nemini licere, apud sedem magnitudinis tuæ accusatione contra militem seu milites præfentales deposita, conuentioneque oblata, eundem uel eosdem criminaliter uel ciuilitate per inuersionem uirorum spectabilium iudicium uel ducum inquietare, antequam negotium uel ducum in quietate, antequam conuentione sine legitimum sortiantur. Idemque uersa uice obseruari, ut si quidem miles seu milites præfentales prouisione uiri spectabilis ducis inculati ac admoniti fuerint, inculatori licentia denegatur agenti postulationem seu accusationem in iudicio tuæ sublimitatis contra eundem militem uel eosdem milites deponere, nec si eundem uel eosdem tam criminaliter, quam ciuilitate obnoxios esse firmauerit, facultatem eidem agenti superesse: & separatis intentionibus suis, pro criminalibus quidem tuæ cel-

tuæ celsitudinis iudicium, pro ciuilibus autem uiri spectabilis ducis sublimitatem uersa uice occupare. Si quis uerò ad huiusmodi tam audacissimum tamque æquitati contrarium conamen prosilierit, eum pro pecuniarijs quidem negocijs iactura litis, & damnosum, quæ uitio eius contigerunt, solutione percelli: pro criminalibus autem quasi calumniatorem conuictum legum aculeos sentire. Dispositiones autem antelatas non ad imminuendam potestatem magisteriæ per Orientem administrationem, sed pro tuitione locorum ac securitate publica noscitur præstitisse: cum non dubium sit, ipsos etiam duces, quibus fortissimi præfentales milites parere præcepti sunt, sub eadem excellentia potestate esse constitutos.

V. Regula: Si uniuersitas militum conueniatur, duo primates & syndicus ab ijs rei constituendi, que regula approbatur d. l. 18. §. ut autem, ibi in his etenim. C. de re militari, cuius uerba uide s. ead. quæst. reg. 1.

VI. Regula: Quorum sumptibus militibus proficiendum, uel in alieno loco immorandum, definitur d. l. 18. §. fin uerò etiam, his uerbis: Si necessitate potestate milites ad alia perueniant loca, læsionibus contra curiales seu collatores nihilominus modis omnibus abstineant: & si tam in eundo, quam in redeundo, uiginti tantum dies oportet eos proficisci: ipsi suas expensas sibi præbendas, collatoribus uel curialibus minimè prægrauandis, suscipere non cessent. sin autè ulteriore tempore in alijs locis necesse sit eos commorari: expensas eis ulterioris (ut dictum est) temporis, ad quæ peruenierint loca, ministrari.

VII. Regula, De penis militum, proposita est s. lib. 3. cap. 4. de militibus.

III. DE MISSIONIBVS militum.

I. Regula, De diuisione missionum, proponitur l. milites. 13. §. missionum. ff. de re militari, his uerbis: Missionum generales causæ sunt tres: honesta, causaria, ignominiosa. Honestæ est, quæ tempore militiæ impletò datur. Causaria, cum quis uitio animi uel corporis minus idoneus militiæ renunciat. Ignominiosa causa est, cù quis propter delictum sacramenti soluitur. Concordat l. 2. §. ignominia. ff. de his qui notantur infamia, cuius uerba uide s. lib. 3. cap. 14. causa 9. Quarta missionis species additur d. l. 2. §. est & quartum, his uerbis: Est & quartum genus missionis, si quis euitandorum munerum causa militiam subiisset. Hæc autem missio existimationem non lædit, ut est sæpissimè rescriptum.

II. Regula, De causaria missione. Hac missio non læditur existimatione. que regula approbatur l. caus. 8. C. de re militari, his uerbis: Causaria missio nulla existimationis macula aspergitur.

III. Regula: Causaria missione missis militibus in-

stauratio non solet cõcedi, que regula approbatur l. semel. 6. C. d. ut. his uerbis: Semel causaria missio militibus instauratio non solet concedi obtentum recuperatæ ualeitudinis melioris: quædo non temerè dimittantur, nisi quos constet, medicis denunciantibus, & iudice competente diligenter examinatè, uitium cõtraxisse.

III. Regula, De ignominiosa missione, proponitur d. l. 13. §. ignominiosa. ibi: Et is qui. ff. de re militari, his uerbis: Is qui ignominia missus est, neque Romanæ, neque in sacro comitatu agere potest. Concordat l. milites. 3. in fine. C. de re militari, cuius uerba uide s. reg. 6.

V. Regula, De eadem, proponitur ibidem, his uerbis: Est sine ignominia mentione missi sunt, nihilominus ignominia missi intelliguntur. Huic quodammodo uidetur contradicere l. 2. §. ignominia causa. ibi: ignominiosa. ff. de his qui notantur infamia, cuius uerba uide s. lib. 3. cap. 14. causa 9.

VI. Regula, De effectu ignominiosæ missionis, proponitur d. l. 3. C. de re militari, his uerbis: Milites ignominia missi, cum infamia notentur, nullis honoribus, qui integræ dignitatis hominibus deferri solent, uti possunt. Habeant autè morandi ubi uelint potestatem, præterquam in eis locis, in quibus specialiter arguentur. Concordat l. in princ. ff. de his qui notantur infamia, cuius uerba uide s. lib. 3. cap. 14. causa 9.

V. DE VETERANIS.

I. Regula: Veterani rei rusticæ operam dare non debent, que regula approbatur l. super. 4. in fine. C. de mactip. & col. patrimonial. his uerbis: Eos qui castrensibus stipendijs oia quæ meminerunt, ueterani constituti, nequaquam placet tela in usum uomeris & ligonis conuertere.

II. Regula, De horum dignitate, proponitur l. ueter. 3. ff. de ueteranis, hinc uerbis: Veteranis & liberis ueteranorum idem honor habetur, qui & decurionibus.

III. Regula, De ijs iniuria non afficiendis, proponitur l. 2. C. de ueteranis, hinc uerbis: Prouidendum est, ne ueterani, qui protectoria dignitate cummulati, aut honores uarios pro meritis suis consecuti sunt, incongruis pulsentur iniurijs. Quod si quis in hoc crimine fuerit deprehensus, rectores prouinciarum pro iurisdictione sua examinantes factum, pro sua qualitate eos coerceant.

III. Regula, De immunitate ueteranorum, proponitur s. lib. 13. cap. 4. reg. 35.

V. Regula, De penis ueteranorum, proponitur s. lib. 3. cap. 4. de ueteranis.

VI. Regula, De iudice ueteranorum competente, proponitur l. ult. C. de ueteranis, cuius uerba uide s. q. 1. reg. 19.

VII. Regula, De ueteranis latrocinantibus, proponitur l. ueterani. 3. C. d. ut. his uerbis: Veterani, qui ex negligentia uitæ neque ritus colunt, nec aliquid honestum peragunt, sed latrocinij se dedunt, omnibus ueteranorum priuilegijs exu-

ri, pœnis competentibus à prouinciarum re-
storibus subijciantur.

VI. DE TYRONIBVS.

Vt posteriore loco ponantur, constituitur l. tyrones.
3. C. de tyronibus, his uerbis: Tyrones in scholis lo-
co semper posteriore ponantur. nec enim pa-
rimur quenquam celsiorem gradum obti-
nere, nisi cui & laborum assiduitas, & stipen-
diorum prolixitas suffragatur. Plura de hac
regula uide s. lib. 2. cap. 1. q. 1. reg. 19.

VII. DE MILITIBVS
limitaneis.

I. Regula, De castellis horum à nemine alio detinen-
dis, proponitur l. 2. C. de fundis limitrophis, hisce uerbis:
Quicumque castellorum loca quocunque ti-
tulo possident, cedant ac deserant: quia ab
his tantum fas est possidere castellorum ter-
ritoria, quibus adscripta sunt, & de quibus
iudicauit antiquitas. Quod si ulterius uel
priuata conditionis quispiam in his locis, uel
non castellanus miles fuerit detentator in-
uentus, capitali sententia cum publicatione
bonorum plectetur.

II. Regula, De prædijs ex quibus militibus limita-
neis frumenta conferuntur, ab isto munere non subdu-
cendis, proponitur l. 1. C. d. tt. his uerbis: Tyberianus
ad possibilitatem singulorum quorumcun-
que locorum intuens, statuit certas confess-
siones, quæ ad limitem frumenta conuehe-
rent. Quocirca generali lege sancimus, Ty-
beriani dispositionem oportere obseruari,
amouentes quidquid uel potentia cuiuscun-
que elicuit, uel furtiua deprecatio: addetel-
que nihilominus, in futurum nulli licere ad-
uersus utilem uetustatē & præsentē legem
nostrā importuna & respuenda reposcere.

III. Regula, De agris qui militibus limitaneis, sint
assignati, immunitate donandis, & non alienandis, pro-
ponitur l. ult. C. cod. tt. his uerbis: Agros limita-
neos uniuersos cum paludibus, omniq; iu-
re, quos ex prisca dispositione limitanei mi-
lites ab omni munere uacuos ipsi curare pro
suo compendio atq; arare consueuerant, &
si in præsentī coluntur, ab his firmiter ac si-
ne ullo concussioneis grauamine detineri: &
si ab alijs possidentur, cuiuslibet spacij tem-
poris præscriptione cessante, ab uniuersis
detentatoribus uindicandos, iisdem militi-
bus sine ullo proflus (sicut antiquitus statu-
tum est) collationis onere uolumus assigna-
ri. In his etiam contra eos, qui præceptioni-
bus nostris obuiam uenire tentauerint, præ-
scriptionis pœna ualitura. Nam si quis forte,
quod minimè audere debuerat, emptiois
titulo memorati iuris possidet prædia: com-
petens ei actio contra uenditorem intacta
seruabitur. Concordat l. omnes. 8. C. de fundis patri-
monialibus, his uerbis: Omnes fundi patrimonial-
es per Mesopotamiam & Osdroenam pro-

VIII. DE MILITIBVS CA-
ptiuis reuerfis.

Hi regulariter pristinum ius suum per captiuitatem
amissum recipiunt. que regula approbatur simul & di-
stinguitur l. non omnes. 5. §. à barbaris. ff. de re militari,
his uerbis: A barbaris remissos milites ita resti-
tui oportere, Hadrianus rescripsit, si proba-
bunt se captos euasisse, non transfugisse. Sed
licet hoc liquidd constare non possit, argu-
mentis tamen cognoscendum est. Et si bo-
nus miles antè exilium fuit, propè est ut
adfirmationi eius credatur: si emanfor, aut
negligens suorum, aut segnis, aut extra con-
tuberniū agens, non credatur ei, si post mul-
tum temporis redijt. Concordat d. l. 5. §. qui ab ho-
stibus, his uerbis: Qui ab hostibus captus est, &
captum eum, non transfugisse constiterit: ut
ueteranus erit restituendus, & præmia & e-
meritum capiet. Concordat item l. desertorem. 3. §.
is qui ad hostem. ibi: sed si ex improviso. ff. cod. tt. cuius
uerba uide j. cap. prox. reg. 24. Proposita regula ex-
ceptio prima hæc est: Nisi reuersus antea ad hostes in-
fugerit. que exceptio approbatur uerbis iam propo-
sitis. Cui concordat l. postliminium. 19. §. transfuga. ff. de ca-
ptiuis. de quo j. lib. 50. cap. 3. quest. 5. except. 2. Altera
exceptio est: Nisi reuersus eius temporis, quo apud ho-
stes fuit, stipendia petat. que exceptio approbatur l. 1.
C. de re militari, his uerbis: Stipendia & donatiua
temporis, quo apud hostes fuisse te dicis, re-
stitui tibi postliminio regresso restituro quo
nō iure desideras. Plura de regula propo-
sita cuicq; exceptionibus dicentur d. cap. 3. Nunc ad officia & de-
licta militum transeundum.

DE OFFICIIS ET DELICTIS
militum. Cap. XIII.

PRIMA regula, De definitione delicti militaris, pro-
ponitur l. omne. 6. in prin. ff. de re militari, his uer-
bis: Omne delictū est militis, quod ali-
ter, quàm disciplina communis exigit, com-
mittitur: ueluti segnitie crimen, uel contum-
aciæ, uel desidie.

II. Regula, De diuisione delictorum militum, pro-
ponitur l. 2. ff. d. tt. his uerbis: Militum delicta siue
admissa aut propria sunt, aut cum cæteris
communia: unde & persecutio aut propria,
aut communis est. Proprium militare deli-
ctum est, quod quis uti miles admittit. de de-
re se militem cui non licet, graue crimen ha-
betur:

betur: & augetur, ut in cæteris delictis, digni-
tate, gradu, specie militiæ.

III. Regula, Si quis munus militiæ detrectauerit,
proponitur l. qui cum uno. 4. §. qui post. ibi: grauius au-
tem. ff. de re militari. cuius uerba uide j. reg. 13. excep. 4.

III. Regula, Si quis filium suum militiæ subtraxe-
rit, proponitur d. l. 4. §. qui filium suum subtrahit, his uer-
bis: Qui filium suum subtrahit militiæ belli
tempore, exilio & bonorum parte multan-
dus est: si in pace, fustibus cædi iubetur: & re-
quiritur iuuenis, uel à patre postea exhibi-
tus, in deteriorem militiam dandus est. qui
enim se sollicitari ab alio passus est, ueniam
non meretur. Eum qui debilitauit filiū de-
lectum propter bellum indictum, ut inha-
bilis militiæ sit: præceptum diui Traiani de-
portauit.

V. Regula, Si quis metu hostium languorem simula-
uit, proponitur l. omne delictum. 6. §. exploratores, in fi-
ne. ff. de re militari. cuius uerba uide j. reg. 25.

VI. Regula, Si miles se dederit cui non licet, pro-
ponitur l. 2. in fine. ff. d. tt. cuius uerba uide 5. reg. 2.

VI. Regula: Si miles contumax sit, & præsidii non
obtemperat, pœna desertoris tenetur, & capite puni-
tur. que regula approbatur l. desertorem. 3. §. si præsi-
dis. ff. de re militari, his uerbis: Si præsidii uel cu-
iuisuis præpositi ab executione quis desistat,
peccatum desertionis subibit. Concordat d. l. 6.
§. contumacia omnis militis. ff. cod. tt. his uerbis: Con-
tumacia omnis militis aduersus ducem uel
præsidem capite puniendū est. Huius regula
exceptio uidetur esse: Nisi miles contumax rem prospere
gesserit. Hæc exceptio reprobatur d. l. 3. §. in bello.
his uerbis: In bello qui rem à duce prohibitam
fecit, aut mandata non seruauit, capite puni-
tur, etiam si res bene cesserit.

VII. Regula, Si miles non reuocatur suum ducem
uel præsidem, proponitur l. milites. 13. §. irreuerens mi-
les non tantum. ff. de re militari, his uerbis: Irreuerens
miles non tantum à tribuno uel centurione,
sed etiam à principali coercendus est. nam
eum qui centurioni castigare se uolenti re-
stiterit, ueteres notauerunt: si uitem tenuit,
militiam mutat: si ex industria fregit uel ma-
num centurioni intulit, capite punitur.

X. Regula: Si miles petulans fuit aduersus præpo-
situm, uel manus illi intulit, capite punitur. que regula
constat etiam dictis hisce: Si ex industria fregit,
uel manum centurioni intulit, capite puni-
tur. Concordat d. l. 6. §. 1. ff. cod. tt. his uerbis: Qui ma-
nus intulit præposito, capite puniendus est.
augetur autem petulantie crimen dignitate
præpositi.

X. Regula, Si miles præpositum suum, cū posset, non
protexit, aut deseruit, proponitur d. l. 6. §. fin. his uerbis:
Qui præpositum suum non protexit, cū pos-
set, in pari causa factori habendus est. Si re-
sistere non potuit, parcendum ei. Sed & in
eos qui præfectum centuriæ à latronibus cir-

cum uentum deseruerunt, anima duerti pla-
cuit. Concordat d. l. 3. §. fin. ff. cod. tt. his uerbis: Qui
præpositum suum protegere noluerint, uel
deseruerint: occiso eo, capite puniuntur.

XI. Regula, Si seditionem militum concitauit, pro-
ponitur d. l. 3. §. qui seditionem, his uerbis: Qui sedi-
tionem atrocem militum concitauit, capite
punitur: si intra uociferationem aut leuem
querelam seditio mota est, tunc gradu mili-
tiæ deijcitur. Et cū multi milites in aliquod
flagitium conspirēt, uel si legio deficiat: auo-
cari militiæ solet. Concordat l. ult. §. fin. ff. cod. tt. his
uerbis: Miles turbator pacis capite punitur.

XII. Regula, Si legio in aliquod flagitium conspi-
ret, uel deficiat, definitur uerbis iam propo-
sitis hisce: Et cum multi milites, & c.

XIII. Regula, De desertoribus, ut capite punian-
tur, proponitur l. non omnes. 5. §. desertor. ff. de re mi-
litari, his uerbis: Desertor, si in urbe inuenia-
tur, capite puniri solet: alibi adprehensus,
ex prima desertione restitui potest: iterum
deserendo, capite puniendus est. Concordat
l. qui excub. 10. in princ. ff. cod. tt. his uerbis: Qui ex-
cubias palatij deseruerit, capite punitur. De-
claratur regula propo-
sita definitione desertoris l. 1. §. desertor habebitur, quisquis belli. C. de desertoribus, his
uerbis: Desertor habebitur, quisquis belli
tempore abierit à signis. Horum qui spon-
tè processerit, peccati anterioris supplicium
non timebit. Sin uerò flagitiola ignauia
delitescat, per eum in cuius domo fue-
rit, inuigilantibus extrinsecus quoque of-
ficijs publicis, ubicunque correptus, seue-
ritati iudicis offeratur, degeneris mortis
gladium subiturus. Sin autem rector pro-
uincie præpositam seueritatem uel gratia,
uel dissimulatione distulerit: patrimonij at-
que existimationis damno subijciatur, &
in officij priores capitaliter uindicetur. De-
finitur item desertor l. desertorem. 3. ff. desertor. ff. de
re militari, his uerbis: Desertor est, qui per
prolixum tempus euagatus reducitur. Pro-
posita regula exceptio prima hæc est: Nisi quis ex
custodia aut carcere aufugerit. hic enim desertoris
loco non habetur. que exceptio approbatur l. milites.
13. §. eius fugam. ff. de re militari, his uerbis: Eius
fugam, qui cum sub custodia uel in carcere
esset, discesserit, in numero desertorum non
computandam, Menander scripsit: quia cus-
todie refuga, non desertor militis est. Eum
tamen qui carcere estracto fugerit, etiam si
antè non deseruerit, capite puniendum, Pau-
lus scripsit. Secunda exceptio est: Nisi desertor à
patre sit oblatus. que exceptio approbatur d. l. 13. §. de-
sertorem, his uerbis: Desertorem qui à patre suo
fuerit oblatus, in deteriorem militiam diuus
Pius dari iussit: ne uideatur (inquit) pater ad
supplicium filium obtulisse. Concordat l. qui
cum uno. 4. §. qui filium. ibi: uel à patre. ff. cod. tt. cuius

uerba uide s. reg. 4. Tertia exceptio est: Nisi desertor ulterò fuerit reuersus. Hæc exceptio approbatur l. nō omnes. s. in princ. ibi: sed si fuerit. ff. de re militari, his uerbis: Sed si fuerit ulterò reuersus, non cū necessitudine, non erit eiusdem sortis. Planè hoc casu deportandus est. quod approbatur d. l. s. §. qui in desertione, his uerbis: Qui in desertione fuit, si se obtulerit, ex indulgentia Imperatoris nostri in insulam deportandus est. Concordat l. milites. 13. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis: Diui Seuerus & Antoninus eum qui post quinquennium desertionis se obtulit, deportari iusserunt. Quod exemplum & in cæteris sequi nos debere, Menander scripsit. Quarta exceptio est: Nisi desertor postea in aliam militiam nomen dederit. quæ exceptio approbatur d. l. 4. §. qui post. ff. de re militari, his uerbis: Qui post desertionem in alia militiam nomen dederunt, legi se passi sunt: Imperator noster rescripsit, & hos militariter puniendos. Grauius autem delictum est, detrætare munus militiæ, quàm adpetere. Nam & qui ad delictum olim non respondebat, ut proditores libertatis in seruitutem redigebantur. Sed mutato statu militiæ, recessum à capitis pœna est: quia plerumq; uoluntario militie numeri supplentur. Quinta exceptio est: Nisi plures simul deseruerint. Hæc exceptio approbatur l. desertorem. 3. §. si plures. ff. de re militari, his uerbis: Si plures simul primò deseruerint, deinde intra certum tempus reuersi sint: gradu 30 pulsè, in diuersa loca distribuendi sunt. Sed tyronibus parcendum est: qui si iteratò hoc admiserint, pœna competenti adiciuntur. Concordat l. non omnes. s. in princ. ibi: sed & numeri. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. ead. reg. except. ult. Sexta exceptio est: Nisi desertor tyro fuerit. quæ exceptio approbatur uerbis iam dictis hinc: Sed tyronibus parcendum est. Concordat d. l. s. in princ. ibi: uel gradus militiæ. Septima exceptio est: Nisi in pace, non in bello deseruit militiam. Hæc exceptio approbatur d. l. s. §. 4. qui in pace deseruit, his uerbis: Qui in pace deseruit, eques gradu pellendus est, pedes militiam amittat. In bello idem admissum capite puniendum est. Octaua exceptio est: Nisi alibi quàm in urbe, desertor apprehendatur. hoc enim casu restitui potest: nisi secundò deseruerit. quæ exceptio cum sua replicatione approbatur d. l. s. §. desertor. cuius uerba uide s. ead. reg. in princ. Nonæ exceptio est: Nisi desertioni aliud quoq; crimen sit adiunctum. hoc enim casu simplex pœna non sufficit. quæ exceptio approbatur d. l. s. in princ. ibi: aliud quod. cuius uerba uide paulo inferius. Concordat d. l. s. §. qui desertioni, his uerbis: Qui desertioni aliud crimen adiungit, grauius puniendus est: & si furtum factum sit, ueluti alia desertio habebitur: uel si plagium factum, uel aggressura, abigeatus, uel quid simile accesserit. Postremò proposita regula alie exceptiones cum iam enumeratis proponuntur d. l. s. in princ. ff. de re militari,

his uerbis: Non omnes desertores similiter puniendi sunt: sed habetur & ordinis & stipendiorum ratio, uel gradus militiæ, uel loci & muneris deserti, & antea actæ uitæ: sed & numeri, si solus, uel cum altero, uel cum pluribus deseruit, aliud quod crimen desertioni adiunxit: item temporis quo in desertione fuerit, & eorum quæ postea gesta fuerunt.

XXIII. Regula, itidem de pœna desertorum, proponitur l. desertorem. 3. §. qui militiæ. ff. de re militari, his uerbis: Qui militiæ tempus in desertione impleuit, emerito priuatur. Emerito, id est stipendio, Accursio interprete. quæ interpretatio si uera est, concordant proposita regula ea quæ habentur s. lib. 3. cap. ult. in fine.

XXV. Regula, De alia desertorum pœna, proponitur l. defuncti. 4. C. de re militari, his uerbis: Defunctorum in desertione bona cõfiscari, diuus Marcus & Antoninus pater meus constituit.

XXVI. Regula, itidem de desertoribus, proponitur l. 2. C. de desertoribus, his uerbis: Si desertores inuenti resistendum atq; armis oppugnandum putauerint, tanquam rebelles in ipsis temeritatis suæ conatibus opprimantur: ita tamen, ut prouinciarum iudices sollicita cautione disquirant, ne sub falsarum tractatoriarum nomine desertionis suæ crimen defendere moliantur, nec suppositis & comenti cius epistolis euadendi habeant facultatem. Concordat l. 2. C. quando liceat unicuiq; sine iudice, &c. cuius uerba uide s. lib. 4. cap. 4. q. 1. except. 5.

XXVII. Regula, De pœna eorum qui desertores recipiunt & occultant, proponitur l. 1. in princ. C. de desertoribus, his uerbis: Si quis fortè desertorem agro rectòue susceperit, atq; apud se diu passus fuerit delitescere: actor quidem uel procurator loci, qui hoc sciens prudensq; commiserit, capitali supplicio subiugetur: dominus uerò, si huius rei conscius fuerit, prædij in quo latuerit desertor, amissione puniatur. Si quis autem desertorem prodiderit, mediocris loci ingenuus immunitate potitur. Neq; solum de his loquimur, qui proximè signis felicibus applicati, militiæ rudimenta imuerunt: uerum etiam qui stipendijs militaribus degenerem latebram præbuisse monstrantur.

XXVIII. Regula, De uagantibus & emanforibus, qui mitius quàm desertores puniuntur, proponitur l. qui cū uno. 4. §. edictū. ff. de re militari, his uerbis: Edictū Germanici Cæsaris militie desertorem faciebat, qui diu abfuisset, ut is inter emanforos haberetur. Sed siue redeat quis, & offerat se, siue deprehensus offeratur, pœnam desertionis euitat: nec interest, cui se offerat, uel à quo deprehendatur. Lenius itaq; delictum emanforis habetur, ut erroris in seruis: desertionis grauius, ut in fugitiuis. Declaratur regula proposita

proposita definitione emanforis l. desertorem. 3. §. emanfor. ff. eod. tit. his uerbis: Emanfor est, qui diu uagatus ad castra regreditur. Desertor est, qui per prolixum tēpus euagatus reducitur. Pœna autem uagantium & emanforum est arbitraria, quod approbatur l. tribuni. 11. C. de re militari, his uerbis: Tribuni uel milites nullā euagandi per possessiones habeant facultatem: cū signis proprijs in mansionibus solitis ac publicis maneant. At si quis tam necessaria scita contempserit: de eo ac tribuno eius ad nostram scientiam rectorum ac defensorum relationibus protinus referatur, quatenus seuerissimè in eos animaduerratur. Concordat l. nemo. 13. §. fin. C. eod. tit. his uerbis: Si quos milites per prouincias, relictis proprijs numeris, passim uagari præsidet earum cognouerint: correctos faciāt custodiri, donec de his clementiæ nostræ aurius intimetur, & quid fieri oporteat decernamus. Proposita regula exceptiones breuiter cumulantur d. l. 4. §. fin. ff. de re militari, his uerbis: Examinantur semper causæ emanforis, & cur, & ubi fuerit, & quid egerit: & datur uenia ualitudini, affectioni parētum & ad finium, & si seruum fugientem persecutus est, uel si qua huiusmodi causa sit. Sed & ignorati ad huc disciplina tyroni ignoscitur. Postremò species emanforis, necnon & alie pœne proponuntur in regulis proxime sequentibus.

XXIX. Regula, Si in exploratione emanet, uel à fossa recedit, proponitur d. l. 3. §. is qui. ff. de re militari, his uerbis: Is qui in exploratione emanet, hostibus insistentibus, aut qui à fossa tunc recedit: capite puniendus est.

XXX. Regula, Si stationis munus relinquit, proponitur d. l. 3. §. qui stationis, his uerbis: Qui stationis munus relinquit, plus quàm emanfor est. Itaq; pro modo delicti aut castigatur, aut gradu militiæ deijcitur.

XXXI. Regula, Si relictis castris ad depredationem uel latrocinium se conferat, proponitur l. qui rel. 1. C. de desertoribus, his uerbis: Qui relictis militaribus castris, se ad depredationes uel latrocinium contulerint, seueritate iudicis non euadant.

XXXII. Regula: Si sine comœatu absit, pœna proponitur l. si quis. 3. C. de comœatu. cuius uerba uide s. lib. 2. cap. 5. quest. 3. reg. 3. in fine.

XXXIII. Regula, Si ad diem comœatus non adsit, proponitur l. desertorem. 3. §. si ad diem. ff. de re militari, his uerbis: Si ad diem comœatus quis non ueniat, perinde in eum statendum est, ac si emanfisset, uel deseruisset, pro numero temporis: facta prius copia docendi, num fortè casibus quibusdā detentus sit, propter quos uenia dignus uideatur. Concordat l. qui com. 14. in princ. ff. eod. tit. his uerbis: Qui comœatus spacium ex celsis, emanforis uel desertoris loco habendus est. Habetur tamen ratio dierum, quibus tardius reuerfus est: item temporis,

navigationis, uel itineris. & si se probat ualitudine impeditū, uel à latronibus detentum, similitie casu morā passum (dum tamen non tardius à loco se profectum probet, quàm ut occurrere possit intra comœatum) restitutus est. Porro alia propositi delicti pœna constituitur l. 2. C. de comœatu. cuius uerba uide s. lib. 2. cap. 5. quest. 3. reg. 3.

XXXIII. Regula, De transfugis, proponitur l. proditor. 7. ff. de re militari, his uerbis: Proditores uel trasfugas plerumq; capite puniuntur, & exauthorati torquetur. nam pro hoste, non pro milite habentur. Alia horum pœna proponitur l. eiusdem legis. 3. §. fin. ff. ad l. Cornel. de sicarijs, hinc uerbis: Transfugas licet, ubi cūq; inuēti fuerint, quasi hostes interficere. Alia pœna proponitur l. si quis. 38. §. 1. ff. de pœnis, hinc uerbis: Transfugæ ad hostes, uel consiliorum nostrorum renunciatores, aut uini exuruntur, aut furca suspenduntur. Concordat l. desertorem. 3. §. is qui ad. ff. de re militari, his uerbis: Is qui ad hostem confugit, & redijt, torquetur, ad bestiasq; uel in furcā damnabitur: quauis milites nihil eorum partantur. Etis qui uolens transfugere adprehensus est, capite puniuntur. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi casu, non data opera ad hostes peruenierit. quæ exceptio approbatur ibidem, his uerbis: Sed si ex improuiso, dum iter quis facit, capiatur ab hostibus: inspecto uitæ eius præcedētis actu, uenia ei dabitur: & si expleto tempore militiæ redeat, ut ueteranus restituetur, & emerita accipiet. Concordat l. nō omnes. s. §. qui captus, in fine. ff. eod. tit. his uerbis: Si ex improuiso, dum iter facit, aut epistolam fert, capiatur quis: ueniā meretur. Altera exceptio est: Nisi transfuga multos latrones adprehenderit, & transfugas demonstrauerit. quæ exceptio approbatur d. l. s. §. fin. his uerbis: Qui transfugit, & postea multos latrones adprehendit, & transfugas demonstrauit: posse ei parci, diuus Hadrianus rescripsit: ei tamē pollicenti ea nihil permitti oportere.

XXXV. Regula, De proditoribus. Hi capite puniuntur. quæ regula approbatur l. proditores. 7. ff. de re militari. cuius uerba uide s. reg. prox. in princ. Concordat l. omne delictum. 6. §. exploratores. ff. eod. tit. his uerbis: Exploratores, qui secreta nunciauerūt hostibus, proditores sunt, & capitis pœnas luunt. Sed & caligatus, qui metu hostiū languorem simulauit, in pari cū eis causa est. Concordat l. si quis. 38. §. 1. ff. de pœnis. cuius uerba uide s. reg. prox.

XXXVI. Regula: Si captus, cū posset, non redijt, pro transfuga habetur. quæ regula approbatur l. non omnes. s. §. qui captus. ff. de re militari, his uerbis: Qui captus, cū poterat redire, non redijt, pro transfuga habetur. Item eum qui in prædij capitus est, in eadem conditione esse, certū est.

XXXVII. Regula: Si in acie prior fugam cepisset, capite puniuntur. quæ regula approbatur d. l. s. §. qui in acie. ff. d. tit. his uerbis: Qui in acie fugam prior fecit

fecit spectantibus militibus, propter exemplum capite puniendus est.

XXVIII. Regula: Si agmen excefferit, poena proponitur l. desertorem. 3. §. in bello. ibi: sed qui agmen. ff. de re militari, his uerbis: Qui agmen excefferit, ex causa uel fustibus caeditur, uel mutare militiam solet.

XXIX. Regula: Si uallum transcendat, per murum castra ingrediatur, aut fossam transiliat, poena proponitur d. §. in bello. ibi: necnon et si, his uerbis: Si quis uallum transcendat, aut per murum castra ingrediatur, capite punitur. si uerò quis fossam transiliit, militia rejicitur.

XXX. Regula: Si quis causam deprædationis hostibus dederit, uel prædam cum illis diuiserit, poena proponitur l. si quis. 9. C. de re militari, his uerbis: Si quis barbaris scelerata factione facultatem deprædationis in Romanos dederit, uel si quis alio modo factam diuiserit, uitius comburatur.

XXXI. Regula: Si se uulnerit uel occidit, poena proponitur l. omne delictum. 6. §. qui se uulner. ff. d. de his uerbis: Qui se uulnerit, uel aliàs mortem sibi conseruit, Imperator Hadrianus rescipit, ut modus eius rei statutus sit: ut si impatientia doloris, aut tædio uitæ, aut morbo, aut furore, aut pudore mori maluerit, non animaduertatur in eum, sed ignominia mitatur: si nihil tale prætetendat, capite puniatur. Concordat l. si quis. 38. §. fin. ff. de poenis, hisce uerbis: Miles qui sibi manus intulit, nec factum peregit, nisi impatientia doloris, aut morbi, luctus uel alicuius, uel alia de causa fecerit, capite puniendus est: aliàs cum ignominia mitendus est.

XXXII. Regula: Si miles artem ludicram exercuerit, uel in seruitutem se uenire passus est, capite punitur. quæ regula approbatur l. quædam delicta. 14. ff. de poenis. cuius uerba uide §. lib. 3. c. 4. de militib. in prim.

XXXIII. Regula, Si miles commilitonem uulnerit, proponitur d. l. 6. §. si quis commilitonem. ff. de re militari, his uerbis: Si quis commilitonem uulnerit, si quidem lapide, militia rejicitur: si gladio, caput amittit.

XXXIII. Regula: Est insuper militum delictum segnitates atque desidia, quæ regula approbatur d. l. 6. in prim. cuius uerba uide §. reg. 1.

XXXV. Regula, Ne sibi alijsue operas præstet, uel labore, uel possessiones conducat, sed suam militiam curet, proponitur l. nemo. 13. in prim. C. de re militari, his uerbis: Nemo miles ex his qui præsentis diurno obsequio nostræ clementiæ deputati sunt, & qui in hac alma urbe præsentis comitatu concessi sunt, quidē de alijs numeris uel legionibus sunt, uel sibi uacat, uel aliena obsequia sine nutu principali peragere audeat. Qui autem in huiusmodi facinore fuerint conuicti, militia exuti poenas sententiarum luere compellentur. Hi uerò qui in pri-

uato obsequio militem retinere fuerint reperi, quinque librarum auri multæ nomine feriantur. Concordat l. milites. 15. C. eod. tit. his uerbis: Milites qui a repub. armantur & aluntur, solis debent utilitatibus publicis occupari: nec agrorum cultui, & custodiæ animalium, uel mercimoniis quaestui, sed propriæ munijs insudare militiæ. Nullum præterea ex militibus posthac prædictis ob-

sequijs uacare magnitudo tua patiat, sed frequentes in numero suo esse iubeat, ut armorum quotidiano exercitio ad bella se præparent. Quod si quis ex militaribus iudicibus ullos militum tam diuinis, quàm regijs uel priuatis domibus ac possessionibus, diuersisque alijs obsequijs contra interdicitum serenitatis nostræ crediderit deputandos: sciat se ab eo qui contra uetitum fecerit, & ab eo qui ausus accipere militem fuerit, per singulos milites singulas libras auri protinus exigendas. Concordat l. militares. 16. C. eod. tit. his uerbis: Militares uiros ciuiles curas arripere prohibemus: aut si aliquam huiusmodi sollicitudinem fortè susceperint, & militia statim, & priuilegijs omnibus denudari decernimus: formidantibus his motum nostræ serenitatis, qui temeritate saluberrimis statutis obuiam ire tentauerint. Concordat item Nouell. const. 106. his uerbis:

Quoniam plerique nullam salutis suæ rationem habentes, milites & federatos, &c. Concordat item l. milites. 31. C. de locato & conducto, his uerbis: Milites nostros alienatum rerum conductores, seu procuratores, aut fidei iutores, uel mandatores conductorum fieri prohibemus: ne omisso armorum usu, ad opus rurestre se conferant, & uicinis graues præsumptione cinguli militaris existant. Armis autem, non priuatis negocijs occupentur: ut numeris & signis suis iugiter inhærentes, rempub. à qua aluntur, ab omni bellorum necessitate defendant. Concordat denique l. ult. C. d. tit. his uerbis: Licet retrò principes multa de militibus, qui alienas possessiones uel domos conductionis titulo procurandas suscipiunt, sanxisse manifestum est: tamen quia res sic est contempta, ut neque interminationis sacratissimæ constitutionis milites memores, ad huiusmodi sordida audeant uenire ministeria, & relictis studijs publicis, signisque uictricibus, ad conductiones alienarum rerum proficere, & armorum atrocitatem non in hostes ostendere, sed contra uicinos, & forsitan etiam aduersus ipsos miseros colonos, quos procurandos susceperint, conuertere: necessarium duximus ad hanc sacratissimam uenire constitutionem, altius & plenius huiusmodi causam corrigentes. Iubemus itaque omnes omnino,

nino,

nino, qui sub armis militant, siue maiores, siue minores (milites autem appellamus eos, qui tam sub excelsis magistris militum tolerare noscuntur militiam, quàm qui in undecim deuotissimis scholis taxati sunt, necnon eos qui sub diuersis optionibus federatorum nomine sunt decorati) saltem in posterum ab omni conductione alienarum rerum temperare: scituros, quod ex ipso contractu ab initio sine aliquo facto uel aliqua sententia cadant militia, & non sit regressus eis ad pristinum gradum, neque beneficio Imperiali, neque consensu uel permisso iudicis, sub quo toleranda sortiti sunt militiam: ne dum alienas res conductionis titulo esse gubernandas existimant, quàm militias suamque opinionem amittant, ex militibus pagani, ex decoratis infames constituti. Et quod post huiusmodi conductionem, quam penitus interdiximus, à publico susceperint, & hoc sine aliqua mora uel procrastinatione reddere compellantur. Scituris & ipsis qui suas facultates post hanc legem eis ad conductionem permiserint, nostra lege eorū conamine uiolata, quod nulla eis exactio contra eos concedatur: ut qui alieni appetens constitutus, militem procuratorem elegerit, & à suis cadat retribus. Pareat autem omnibus huiusmodi copia apud competentes iudices accusationis: ut qui in hac causa delator existat, laudandus magis quàm uituperandus intelligatur: poena quam contra milites nostrorum præceptorum contemptores, & ipsos qui eis conductiones rerum ad se pertinentium permiserint, statuimus, in futuris causis obinente. Proposita regule exceptio hæc est: Nisi per ignorantiam quis ei locauerit. quæ exceptio approbatur l. si ign. 50. ff. locati & conducti, his uerbis: Si ignorans quis militi quasi pagano locauerit, exigere illum posse, probandum est. Non enim contemnit disciplinam, qui ignorauit militem.

XXXVI. Regula: Prædia in prouincijs, in quibus militant, comparare non possunt. quæ regula approbatur l. milites. 13. in prim. ff. de re militari, his uerbis: Milites agrum comparare prohibentur in ea prouincia, in qua bellica opera peragunt: scilicet ne studio culturæ militia sua auocentur. Et ideo domum comparare non prohibentur. Sed & agros in alia prouincia comparare possunt. Cæterum in ea prouincia, in quam propter causam prælij uenerunt, ne sub alieno quidem nomine eis agrum comparare licet: alioquin fisco uindicabitur. Concordat l. milites. 9. ff. eod. tit. cuius uerba uide paulò inferius. Ait iuriconsultus: Et ideo domum comparare non prohibentur. In his uerbis prima propositæ regule exceptio continetur, hæc scilicet: Nisi

non agrum, sed domum comparauerit. Secunda exceptio est: Nisi in alia, quàm in qua militant, prouincia prædium comparauerint. quæ exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce: Sed & agros in alia prouincia comparare possunt. Tertia exceptio est: Nisi non suo, sed alieno nomine comparauerint. Hæc exceptio reprobat uerbis iam propositis hisce: Cæterum in ea prouincia, in quam propter causam prælij uenerunt, ne sub alieno quidem nomine eis agrum comparare licet. Quarta exceptio est: Nisi fisco bona militis paterna distrahat. quæ exceptio approbatur d. l. 9. his uerbis: Milites prohibentur prædia comparare in his prouincijs, in quibus militiam exercent, præterquam si paterna eorum fisco distrahat. nam & hanc speciem Seuerus & Antoninus remiserunt. Concordat l. qui officij. 62. ff. de contrahend. empt. Quinta exceptio est: Nisi stipendijs impletis comparauerint. quæ exceptio approbatur d. l. 9. his uerbis: Sed stipendijs impletis emere permittuntur. Sexta exceptio est: Nisi impletis stipendijs, uel missione facta, prædium emptum, fisco nondum sit uindicatum. hoc enim casu emptio confirmatur. quæ exceptio approbatur d. l. 9. his uerbis: Fisco autem uindicatur prædium illicite comparatum, si delatum fuerit. Sed si nondum delata causa stipendia impleta sint, uel missio contigerit, delationi locus non est. Concordat l. milites. 13. §. 1. ff. de re militari, his uerbis: Is autem qui contra disciplinam agrum comparauerit, si nulla de ea re quaestione mota missione accepit, inquietari prohibetur. Huius exceptionis replicatio est: Nisi ignominiosa sit missio. quæ replicatio approbatur d. l. 13. §. illud, his uerbis: Illud constat, præscriptionis huius commodum ad eos qui ignominia causa missi sunt, non pertinere: quod præmij loco ueteranis concessum intelligitur. Et ideo & ad eum qui causaria missus est, potest dici pertinere, cum huic quoque præmij præstat. Septima exceptio est: Nisi per successionem in ueritatem adquisierit. Hæc exceptio approbatur l. milites. 9. §. fin. ff. de re militari, his uerbis: Milites, si heredes extiterint, possidere ibi prædia non prohibentur.

XXXVII. Regula, De officio militis missi ad principem, proponitur l. nemo. 13. §. si uerò. C. de re militari, his uerbis: Si quisquam missus à numero uel à tribuno ad comitatum serenitatis nostræ peruenerit (aliter enim eos hoc facere uetamus) illico se uiris illustribus comitibus, sub quorum regimine constituti sunt, offerre se sinet, & causas profectionis exponat, ut & responsum cæleste mereatur, & citam remeandi accipiat facultatem.

XXXVIII. Regula, Si miles arma amisit uel alienauit, proponitur l. desertorem. 3. §. miles. ff. de re militari, his uerbis: Miles qui in bello arma amisit uel alienauit, capite punitur, humanè militiam mu-

tiam mutat. *Concordat l. qui commedatus. 14. §. arma. ff. eod. tt. his uerbis: Arma alienasse, graue crimen est: & ea culpa desertioni exæquatur, utiq; si tota alienauerit. Sed & si partem eorum, idem est, nisi quod interest. nã si tibiale uel humerale alienauit, castigari uerberibus debet. Si uerò lorica, scutum, galeam, gladiu, desertori similis est. Tyroni in hoc crimine facilius parcitur: armorumque custodi plerunq; ea culpa impuratur, si arma militi commisit non suo tempore.*

XXIX. Regula, Si arma aliena subtraxit, proponitur d. l. 3. §. qui aliena. ff. de re militari, his uerbis: Qui aliena arma subripuit, gradu militie pelendus est.

XL. Regula, De non conspurcandis fluminibus, nec in ijs lauando, proponitur l. c. supra. 12. C. de re militari, his uerbis: Cum supra uirentes fluminum ripas omnis legionum multitudo consistat: ideo prouida autoritate decernimus, ut nullus omnino immundo fimo sordidatis fluentis commune poculum polluat, ne uel abluendo equorū sudores deproperans publicos oculos nudatus infestet, sed procul à cunctorum obtutibus in inferioribus partibus fluuiorum hoc ipsum faciat.

XL I. Regula, De familia militum, ad eos quatenus admittenda, proponitur l. quicumq; 10. C. de re militari, his uerbis: Quicumq; militum ex nostra autoritate familias suas ad se uenire meruerint: non amplius quam coniuges, liberos, seruos etiam de peculio castrensi emptos, nec adscriptos censibus, ad eisdem excellentia tua dirigi faciat.

XL II. Regula, Ne sumptibus ledant collatores, proponitur l. tam collatores. 18. §. quibus iuris. C. de re militari, his uerbis: Viris spectabilibus ducibus & eos obseruantibus ad responsum, seu adiutoribus eorum curæ sit, si quando ad eisdem duces milites accesserint fuerint, uel de locis in quibus constituti sunt, moueri præcepti, ne quolibet modo curiales seu collatores quibusdam afficiantur dispendijs: ita scilicet, ut pro militibus inspiciendis, quandoque uoluerint uiri spectabiles duces etiam præsentales deuotissimos milites adhibere, non immodicam multitudinem eorum tempore pacis conuocare procurent. Sin uerò etiam necessitate, &c. Reliqua uerba uide §. cap. prox. quæst. 3. reg. 6. Concordat l. cænatice. 50 §. C. de erog. milit. annonæ, his uerbis: Cænaticeorum nomine milites & eorum superinstantes nihil penitus à prouincialibus accipere audeant. Sciant etenim milites, quod oportet eos commoda sua, quæ in annonarū perceptione adipiscuntur, accipientes, extrinsecus detrimentis prouinciales non afficere. Concordat item Nouell. c. 129.

XL III. Regula, De paleis conuectandis, proponitur l. 2. C. d. tt. his uerbis: Vicefimo non amplius lapide milites sibi iubemus paleas conuectare.

XL IIII. Regula, De animalibus militum à pratis & pascuis publicis simul & priuatis arcendis, proponitur l. 2. C. de pascuis publicis, hisce uerbis: Insignis autoritas tua hac conditione à publicis pratis ac amenis pascuis animalia militū prohiberi præcipiat, ut uniuersi cognoscant, de emolumentis eorum tuiq; officij facultatibus duodecim libras auri fisci commodis exhibendas, si quisquam posthac memorata prata mutilare tentauerit: nō minore decernenda pœna, si etiam prata priuatorum aut Antiochenorum fuerint deaustata: ita tamen, ut sine læsione prouincialium prouideant curiales, quo pacto animalium militarium pascuis consulatur. Concordat l. uit. C. eod. tt. his uerbis: Prata prouincialium nostrorum, & præcipue rei priuatæ nostræ, perniciosum est militum molestia fatigari. Ideoque lege ad amplissimam præfecturā promulgata censemus, ne hoc deinceps usurpetur. Super qua re uniuersos quorum interest, conuenire tua magnificentia nō mereatur: neque permittat possessores uel colonos pratorum gratia qualibet importunitate uexari.

XL V. Regula, De transitu militum, proponitur Nouell. const. 129. his uerbis: Præcipuam, multoque, &c. Hactenus de officijs & delictis militaribus sit dictum. Plura huiusmodi officia atq; delicta uide §. cap. prox. item §. lib. 4. cap. 1.

DE REBUS MILITARIBVS. Cap. XIII.

CVm de personis militaribus hactenus dictum sit, nunc de rebus militaribus nobis est dicendum. Sunt autem res militares: annona militaris, uerba militaris, hospitia & arma.

I. DE ANNONA MILITARI.

I. Regula proponitur l. 1. C. de erogatione militaris annonæ, hisce uerbis: Repetita consuetudo monstrauit, expeditionis tempore buccellatum ac panem, uinum quoque atque acetu, sed & lardum, carnem ueruecinam etiam, milites nostros ita solere percipere: in duobus diebus buccellatum, in tertio die panem: uno die uinum, alio die acetum: uno die lardum, biduo carnem ueruecinam.

II. Regula proponitur l. sicut fieri. 4. ibi: sed in ueteranis. C. eod. tt. cuius uerba uide §. cap. 6. q. 1. reg. 1.

III. Regula proponitur l. actuarij. 5. C. eod. tt. his uerbis: Actuarij, nisi expleto triginta dierum spatio pietatis authentica confestim tradiderint, species quas ex fiscalibus conditis difsimulauerint excludere, uel cuius numero ratio-

ratione pertractant, superferent erogare: de proprijs facultatibus uel militibus ipsi, uel fiscalibus horreis addicatur inferre.

III. Regula proponitur l. fortiss. 6. C. d. tt. de erogatione mil. annonæ, his uerbis: Fortissimi ac deuotissimi milites annonas & capita singulis diebus, aut certe competenti tempore, id est prius quam annus elaboratur, de horreis consequantur: aut si perceptionem suam ac sibi debita studid uoluerint protelare, id quod competenti tempore minimè perceperint, fisci nostri commodis uindictetur. Concordat l. nulli. 7. C. eod. tt. his uerbis: Nulli militariū pro his annonis, quæ in prouincijs delegantur, repudiata ad tempus specierū copia, & inopia occasione captata, precia liceat postulare: ita, ut si quis propter anni abundantiam suscipere oblata neglexerit, ac postea impositis pro necessitate rerum precijs repudiata taxauerit neq; id quod cōtra hanc legem 20 experit, sinatur exigere: neq; id quod accipere difsimulauerit, consequatur.

V. Regula, De sceno præstando, proponitur l. prouinc. 8. C. d. tt. his uerbis: Prouincialium commodis nos conuenit subuenire. Ad omnium itaque numerorum, siue uexillationum, aut etiam scholarū tribunos, uel uiros illustres comites sublimitas tua faciat peruenire, uti meminerint scem militibus iustis capitibus præstandum, iuxta legem diui Valentiani, nec tamen ad oppidum deferendum.

VI. Regula, De paleis conuectandis, proponitur l. 2. C. de erog. milit. annonæ, cuius uerba uide §. cap. prox. reg. 43.

VII. Regula, De uino præstando, proponitur l. iubemus. 10. C. eod. tt. his uerbis: Iubemus per omnes prouincias cūctis numeris ac militibus à Nouembri mense de nouello uino annonam dari: quoniam ueteris dispendiosa uideretur erogatio.

VIII. Regula proponitur l. septem. 12. C. eod. tt. his uerbis: Septem diebus, per quos tribuni prætoriani emolumenti gratia solenniter stellaturæ nomine consequuntur, species resistentes non aliter adærentur, nisi ut in foro rerū uenialium distrahuntur.

IX. Regula proponitur l. lege. 13. C. eod. tt. his uerbis: Lege repetita censemus, ut si quis militū interclusam specierum exactionem refricare tentauerit, uel erogationes statutas ausus fuerit immutare: tam uir spectabilis dux centum librarum auri, quam eius etiam officium pari cōdemnationis summa quatiatur, adiecta sacrilegij pœna, quæ dualium scitorum uiolatore palam insequitur.

X. Regula proponitur l. his scholar. 14. C. eod. tt. his uerbis: His scholaribus, quibus laborum intuitu regendos numeros dedimus, de ærarijs annonis singulos solidos per optiones,

caballationis quoque rationem pro administrato tempore debitam, quando militibus erogatur, sine mora præberi oportet: uel si quis eorum, antequam accipiat, in fata concesserit, quod ex utraque causa ei debeatur, hæredibus eius restitui.

XI. Regula proponitur l. annonæ. 15. C. eod. tt. his uerbis: Annonas omnes, quæ uniuersis officijs atque sacri palatij ministerijs, & sacris scrinijs, ceterisq; cunctorum adminiculis dignitatum adsolent delegari, quasq; hi qui ad earum exactiōem mittuntur, pro cupiditate & libidine sua grauius ex prouincialium uisceribus eruebant: ad similitudinem militum, quibus ærariæ præbentur annonæ, adhærere præcipimus: ut omnibus supra designatis emolumenta debita in precijs dispendio tui culminis, pro publica utilitate taxatis, præcipiat erogari.

XII. Regula, De iuramento ab erogatore præstando, proponitur l. iubemus. 16. in prin. C. de erog. mil. annonæ, his uerbis: Iubemus per hanc diuinam dispositionem eos quibus ex officio tuæ sublimitatis militarium meritum, seu cuiuslibet præstationis committitur erogatio, in primis iurare pro iusticie ratione iniunctam sibi sollicitudinem peracturos, & secundum præsentem saluberrimæ nostræ dispositionis obseruationem solatium (sicut dictum est) publicum erogator manu sua sine illo dolo & fraude singulis militibus enumeret, quatenus unuquisq; miles accepto per suam manum solatio, ipse cum actuario de negotiatione actuarijs permilla secundum rationem agat iusticia. hoc uidelicet obseruando, ut pro singulis solidis actuario, siue statim, siue post unum duos uel seu amplius annos restitutum fuerit debitum, minus quidem uno tremisse pro temporis scilicet breuitate pacisci liceat: amplius autem quam unum tremissem, nullus actuarius pro quo tempore seu annorū spacio pacisci penitus permittatur: nec ulla possit actuarius machinatione pro temporis prolixitate unius quantitatem tremisis excedere.

XIII. Regula, Ut erogator manu sua annonam erogat militibus, proponitur iam dictis uerbis hisce: Et secundum præsentem saluberrimæ nostræ dispositionis obseruationem solatium, &c.

XIIII. Regula, De pactione usurarum inter erogatorem & militem, proponitur uerbis supradictis hisce: Hoc uidelicet obseruando, &c.

XV. Regula, De controuersia occasione iam dictæ pactionis orta, proponitur d. l. 16. §. si qua tamen, his uerbis: Si qua inter actuarium & militem super pactione uel negotiatione tempore erogationis emerferit dubitatio, iubemus eidem militi dandas pecunias ab erogatore principis dari, & secundum hactenus obseruatam

conluetudinem eadē pecunias uel ab erogatore principis, uel ab actuari retineri, quatenus causa apud deuotissima principia propofitis sacrosanctis scripturis inter actuarium & militem tractetur: ut ex omni parte miles nullum damnū sub quacunque occasione, præterquam id quod eum ex iusta & permiffa actuarijs negotiatione deberi conlitterit, patietur.

XVI. Regula, De pecunia absentibus militibus danda, proponitur d.l.16. §. super his, cum fequentibus, his uerbis: Super his, quos datis forte com meatibus abesse contigerit, hæc uolumus obseruari, ut pecuniæ quæ erogandæ sunt, usque ad triginta milites, quos tantūmodo datis com meatibus dimitti sacra constitutio continet, apud deuotissima principia sequestrentur, illorum scilicet tantūmodo militum, quorum intra triginta com meatales uiros constitutorum actuarius tempore erogationis pietas, utpote habita super pacatione protulerit: quatenus cum ijdem redierint milites, causa apud deuotissima principia secundū præfatum modum tractata, utriusque partis indemnitati similiter consulatur: non danda pro tempore tribuno licentia, triginta uiris amplius sub com meatibus occasione dimittere. Sin uerò saluberrimam constitutionem offendendo, amplius quàm triginta uiros datis com meatibus tribuno dimittere ausus fuerit: pecunias quidem, quæ post præfatorum triginta uiuorum numerū per com meatibus dimissis militibus erogandæ fuerant, publicæ rationis erogator non dubitet reportandas. Sciat uerò tribunus, præter iam constitutas super huiusmodi facinore interminationes, sese de proprijs facultatibus singulis militibus, quibus ultra numerum triginta uiuorum sub nomine com meatum eos dimittendo causa non cōsequenti publicæ solatia dederit, quidquid ob iniquam dimissionem amiserint, soluturum. nec prius idem tribunus ab eodem discendant numero, nisi omnes huiusmodi milites, id est, quos post permiffam triginta uiuorum quantitatem com meatibus nomine dimiserit, indemnes in hac parte atque illæfos reddiderit. Propofita regule exceptio prima hæc est: Nisi ultra triginta milites per com meatum absint. his enim qui ultra absint, non è publico, sed à tribuno pecunia præstanda. quæ exceptio ex iam propofitis patet. Secunda exceptio est: Nisi ad custodiam alicuius militis absentes sint deputati. tunc enim ab ijs quibus deputati sunt, pecunia præstanda. quæ exceptio approbatur l. ult. in prim. C. cod. de his uerbis: Cum sæpe contingit, &c.

XVII. Regula, De instrumento erogationis conficiendo, & testimonio perhibendo, proponitur §. lib. cod. cap. 1. pers. reg. 14.

XVIII. Regula: Intra quantum temporis amonā eroganda, definitur d.l.16. §. hoc uidelicet, his uerbis: Ante omnia curandum, ut pro tempore erogator, postquam datæ fuerint ex publico pecuniæ, intra duos uel tres menses seu quatuor, pro qualitate scilicet spaciū, commiffam sibi sollicitudinem erogationis non dubitet faciendam. uel si ulterius apud se pecunias publicas differendo erogationem ausus fuerit retinere: sciat, se omnibus modis damnū, quod ex negotiatione miles sustinuerit, ex proprijs facultatibus militibus soluturum. Scientibus his qui præfatæ dispositionis obseruantiam, siue in differenda ultra sigillatim definitū temporis spaciū erogatione, siue in qualibet alia parte fuerint egressi: non solum esse militiæ cinguli amissionem, uerum etiam facultatum quoque publicationem pro tanto subituros flagitio: & insuper erogationum quoque sollicitudinem ab officio tuæ celsitudinis, si imperatoria fuerit uiolata dispositio, ad alios transferendam.

XIX. Regula: Mortuis militibus pecunia debita, illorum uxoribus atq; liberis debetur. quæ regula approbatur d.l.16. §. fin. C. de erogat. milit. annona, his uerbis: Omnibus modis obseruari decernimus, ut erogator omnes pecunias, quæ mortuis militibus usq; ad diem mortis eorum debita fuerant, secundum iam datam diualem dispositionem uxoribus uel liberis eorum nõ dubitet ministrandas. Concordat l. his scholarib. 14. in fine. C. cod. de his uerbis uide §. reg. 10.

XX. Regula proponitur Nouell. c. 129. cuius uerba uide §. cap. prox. in fine. Hæc de annona militari eroganda potissimum sint dicta. De eadem autem indicenda, exigenda ac suscipienda, necnon transportanda, uide §. eodem lib. cap. 4. cum sequentib.

II. DE VESTE MILITARI.

I. Regula: Quando canonem uestium militarium tradi oporteat, definitur l. 1. C. de ueste militari, his uerbis: Omnem canonem uestium ex calendis Septembris usque ad Calendas Aprilis nostris largitionibus tradi præcipimus: propofita pœna rectori prouinciæ uel eius officio cõdemnationis, quæ tuæ iusticiæ uidebitur.

II. Regula: A quibus & quantum conferendum uestis militaris nomine, definitur l. 2. C. d. de his uerbis: Prouinciæ Thraciarum per tricena iuga seu capita conferant uestem. Scythia & Mysia in tricenis iugis seu capitibus item annua solutione dependant. Per Ægyptum & Orientis partis in tricenis ternis iugis, per Asiam uerò & Ponticam diœcesin ad eundem numerum in capitibus seu iugis annuæ uestis collatio dependatur, ita ut per Orientem prouinciæ in titulo auri comparatij, quod per iugationem redditur, compensationis

tionis gratia perfruatur: exceptis Histro-neatis & Odroena & Iauria. Nam eas demum constat aurum comparatium minime debere.

III. Regula: Quantum quibusq; militaris uestis nomine solucndum, proponitur l. fortis. 3. C. d. de his uerbis: Fortissimis militibus nostris per Illyricum non binos tremisses pro singulis chlamydis, sed singulos solidos dari præcipimus. Definitur item questio propofita l. ult. C. cod. de his uerbis: Militaris adæratio uestis à collatoribus exigatur, sacratissimis uidelicet largitionibus inferenda: ita ut quinq; eius partes fortissimis militibus erogentur in precio, sexta uerò portio à gynæciarijs clementiæ nostræ absque ulla uel ipsorum, uel publica incommoditate pro eadem contextione suscepta, minoribus gregarijsque militibus in ipsa quã maxime eos desiderare conlitterit, specie præbeatur.

III. DE HOSPITIIS MILITUM.

I. Regula: Regulariter omnium domus ad milites hospitio excipiendos tenentur. Cuius regula exceptio prima hæc est: Nisi domus sint fabricensium. quæ exceptio approbatur l. fabr. 4. C. de metatis, hisce uerbis: Fabricensium demibus ubicunque constitutis omnem molestiam hospitum præcipimus amoueri. Sed & Antiochiensibus & cæterarum ciuitatū fabricis similis domorum excusatio præbeatur, absente scilicet sacro comitatu. Secunda exceptio est: Nisi domus sit archiatrj sacri palatij uel urbis Romæ, magistrorum literarum, uel picturæ professorum. quæ multiplex exceptio approbatur l. arch. 8. C. d. de his uerbis: Archiatros nostri palatij, necnon urbis Romæ, & magistrōs literarum pro necessarijs artibus, uel liberalibus disciplinis, necnon picturæ professores (si modò ingenui sunt) hospitali molestia, quoad uiuēt, liberari præcipimus. De magistris uide item j. except. 8. Tertia exceptio est: Nisi illustrium uel clarissimorum, horumq; heredum domus sit. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. hac lege. 10. C. de metatis, hisce uerbis: Hac lege sancimus, ut si quis consulare ac patriciam meruerit dignitatem, tres domos proprias, dum superest, habeat hospitum immunitate securas: hæredes uerò eius filij, aut pater, aut mater, nepotes, aut frater, aut soror, aut uxor, duarum domorum suarum excusatione potiantur. Si quis uerò cõsulari tantummodo gloriatur, duas semis domos suas immunes habeat. post fata uerò eius memorati hæredes unam semis domum suam habeant nullis hospitij prægrauatam. Pari priuilegio perfruatur cum memoratis hæredibus, qui folius patriciæ dignitatis sine consulari decoratur insignibus. Præfectorij uerò, necnõ & magistrj militum duas domos su-

as habeant, quoad uiuierint, hospitibus liberatas. hæredes uerò eorum memorati unam defendant domum suam simili excusatione munitam. Magistri uerò officiorum, uel quæstiores, unam semis domum suam, quoad uiuierint, habeant hospitum onere liberatam. hæredes uerò eorum prædicti unam ab hospitibus iure defendant. Comites autem domesticorum, & protektorum, & sacrarum largitionum, & rerum priuatarum, & uir spectabilis primicerius notariorum, singulas domos suas ab hospitum grauamine, dum uiuunt, gaudeant esse securas, memorati uerò hæredes eorum mediam partem unius domus suæ sciant excusatione muniri: residuæ uerò partis dimidiæ tertiam portionem hospitibus deputandam esse cognoscant. Propofita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi ultra tres, duas uel unam domum ab hospitij onere uelint habere excusatas. quæ replicatio approbatur simul & declaratur uerbis iam propofitis. Secunda replicatio est: Nisi honorarias dignitates sine actu sint consecuti. quæ replicatio approbatur d.l. 10. §. fin. his uerbis: Si qui illustres honorarias dignitates quascunq; que sine actu cœlitus impetrauerunt: æquò animo suas domos hospitibus post hanc legem pandant pro tertia, quæ legibus præfixa est, portione: exceptis uidelicet ergasterijs, quæ in plateis uel angiportis esse noscuntur. Quod in omnibus domibus, quæ hospitales sunt, obseruari iubemus, ita ut nemo uel ex sacro rescripto, uel ex diuina annotatione, seu pragmatica sanctione, contra hanc legem uti possit excusationis auxilio: his omnibus, quæ per hanc legem constitutumus, in hac æterna urbe obseruandis. Concordat l. omnes. 9. §. cæteris uerò. C. cod. de his uerbis: Quibus illustris dignitas sub cingulo uel citra cingulum pro suo solo honore delata est, his excusandarum ædium licentiam penitus denegamus. Hoc iuris etiam in his præcipimus obseruari, quos ipsa quidem ad ministracionis conditio spectabiles nouit, honor tamen additus à nostra liberalitate reddit illustres. Tertia replicatio est: Nisi is qui in dignitate positus est, metatum in alienis domibus sibi uindicauerit. hoc enim casu priuilegium domus suæ amittit. quæ replicatio uidetur approbari d.l. 9. §. scituris, his uerbis: Scituris omnibus, quod si quis, cum cingulo perfruatur, & excusationem propriæ domus impetrauerit, ut à pensione etiam portione tertiæ sit immunis, & militiæ causa metatum alienis domibus sibi cõdiderit uindicandum: si quidem honore præditus excusationis ius habeat, carebit legum priuilegijs, quas fraudare conatus est. Si uerò inter eos, quibus nulla suffragatur dignitas, numeretur: centum librarum auri sacratissimis largitionibus pendendarum illatio

ne multabitur. Ad replicationem propositam intelligendam repetenda sunt uerba d. l. 9. §. deinde, hæc nimirum: Neminem uolumus cuiuslibet loci uel ordinis, in hac florentissima urbe domum propriam excusantem, metatum sibi in alienis ædibus priuilegio militiæ uindicare: quod & in prouincijs obseruari oportet. Hæc de tertia exceptione, cuiusq; replicationibus sint dicta. Quarta exceptio est: Nisi domus sit alicuius ex decem post primicerium tribunus, quæ exceptio approbatur l. decem. n. C. de metatis, his uerbis: Decem post primicerium tribunos in domibus quas in hac regia urbe possident, metatorum iussumus uacationem mereri. Quinta exceptio est: Nisi domus sit præpositi sacri cubicularij. Hæc exceptio approbatur l. 2. §. domus quoque. C. de præpositis sacri cubiculi. cuius uerba uide j. lib. 13. cap. 4. Sexta exceptio est: Nisi domus sit decurionis uel silentarij. Hæc exceptio approbatur l. decurionibus. 3. §. domus. C. de silentarijs & decurionibus, cuius uerba uide 5. lib. 2. cap. 5. quest. 3. reg. 4. Septima exceptio est: Nisi domus sit eius qui in sacris scrinijs militat. Hæc exceptio approbatur l. in sacris. 9. in fine. C. de proximis sacrorum scrinijs. cuius uerba uide j. lib. 13. cap. 4. reg. 16. Octaua exceptio est: Nisi domus sit grammaticorum, oratorum, medicorum, uel philosophorum. Hæc exceptio approbatur l. ult. §. ult. ff. de muneribus, his uerbis: Magistris qui ciuiliu munerum uacationem habet, item grammaticis & oratoribus & medicis & philosophis, ne hospitem reciperent, à principibus fuisse immunitatem in dultam, & diuus Vespasianus, & diuus Hadrianus rescripserunt. Reliquas propositæ regulæ exceptiones uide in regulis sequentibus.

II. Regula, De alijs prædijs, excepta domo. Hæc ab hospitio sunt immunita, quæ regula uidetur approbati l. deuotum. 5. C. de metatis, hisce uerbis: Deuotum possessorem ab omni inquietudine liberamus. Primum omnium igitur ad nullum prædium publicum uel priuatum domus nostræ uel cuiuscunque iuris ullus metator accedat, si à quoquam fuerit destinatus. Licetiam enim domino, auctori, ipsique plebi serenitas nostra commisit, ut eum qui præparandi gratia ad possessionem uenerit, expellendi habeat facultatem: nec crimen aliquod pertimescat, cum sibi arbitrium ultionis suæ sciat esse concessum: recteque sacrilegum prior arceat, qui primus inuenit. Administrantem uero, eiusque officij proceres, quorum præcepto inhibitam personam ad agrum aliquem destinauerit, in tempus proscribi debere censuimus. Solam sanè hospitalitatem sub hac obseruatione concedimus, ut nihil ab hospite, quod uel hominum, uel animalium pascuis necessarium creditur, postuletur: omniumque sit acceleratum iter atque continuum, nec ulli liceat resistere, ne diuturnitas commanentium illa ex parte præ-

dium uexet. Decem etiam librarum auri multa ferietur, quisquis administrator, erogator, apparitor, ullustie militans uel iter agens, ullo in loco aliquid ab hospite postulauerit. In tatum enim inhiberi sceleratum morem iubemus, ut ipsi quoque præbentibus impunitum esse non patiamur, si quid spontè contra præceptum nostrum probati fuerint obtulisse.

III. Regula, De parte domus hospiti concedenda, proponitur l. 2. C. d. tt. his uerbis: In qualibet uel nos ipsi urbe fuerimus, uel in qua hi qui nobis militant, commorentur, omnium tam metatorum, quam etiam hospitem iniquitate submota, duas dominus propriæ domus, tertia hospiti deputata, eatenus intrepidus ac securus possideat portiones, ut in tres domo diuisa partes, primam eligendi dominus habeat facultatem: secundam hospes, quam uoluerit, exequatur: tertia domino relinquenda. Plenum enim æquitate atque iusticia est, ut qui aut successione fruitur, aut emptione uel extructione gaudet, electam præcipue iudicio suam partem teneat & relictam. Ergasteria uero, quæ mercimonij deputantur, ad prædictam diuisionis iniuriam non uocentur: sed quietas sint, & libera, & ab omni hospitem iniuria defensata, solis dominis conductoribusque deseruiant. Sanè si stabulum (ut adsolet) militari uiro in tertia domus parte defuerit, id ex ergasterijs, nisi dominus qualibet occasione prouiderit, pro animalium numero uel domus qualitate deputabitur. Illustribus sanè uiris non tertiam partem domus, sed dimidiam hospitalitatis gratia deputari decernimus: ea duntaxat conditione seruata, ut alter ex his (si liber atque maluerit) diuisionem arbitraria æquitate faciat, alter eligendi habeat optionem. & firmisimum perpetuè, quod iussumus, perseveret: ita ut tricenas libras auri, qui illustrissima sunt præditi dignitate, fisco nostro se pœnam illaturos esse cognoscant: ceteri uero militia sciant se esse priuandos, si generale præceptum amplius usurpando quam iussumus, reprehensibili temeritate uiolauerint. Concordat Nouell. c. 129. §. penult. his uerbis: Sancimus, ut nemini omnino nostrorum militum liceat metata sibi in primarijs habitationibus desumere, in quibus ædium domini habitare deprehenduntur: sed illæ quidem dominis suis conferentur omni molestia & inquietudine liberæ, milites uero in alijs sibi cœnaculis metata desumant.

III. Regula, De ergasterijs mercimonio deputatis. Hæc ab hospitio libera sunt, quæ regula approbatur simul & distinguitur uerbis iam propositis hisce: Ergasteria uero, quæ mercimonij deputantur, ad

tur, ad prædictam diuisionis iniuriam, &c.

V. Regula, Quibus competat ius metatorum, seu qui hospitio excipiendi. Hi quorum ædes ab hoc onere sunt immunes, metatum sibi in alienis ædibus uindicare non possunt, quæ regula approbatur l. omnes. 9. §. deinde. C. de metatis. cuius uerba uide 5. reg. 1. except. 3. repl. 3. in fine.

VI. Regula, De non delenda manu, qua hospitaturi nomen ostio est inscriptum, proponitur l. 1. C. de metatis, hisce uerbis: Si quis metatorum nostrorum manum, qua deputatas singulis quibusque domus denotant, & postibus hospitaturi nomen adscribunt, delere non dubitauerit, ad instar falsi reus constituti huius auctoritate teneatur.

VII. Regula proponitur l. deuot. 7. C. de metatis, his uerbis: Deuotissimos milites ex prociectu redeuntes, uel proficiscentes ad bella, muri sacratissimæ urbis singulæ turres in pedepianis suis suscipiant.

VIII. Regula, Ut miles nihil ad se suumque animal alendum à domino domus exigat, nec diu in hospitio commoretur, proponitur l. deuotum. 5. §. solam sanè. C. de metatis, cuius uerba uide 5. regula 2. Concordat l. unica. C. de salgamo hospitibus non præstando, his uerbis: Ne quis comitum, uel tribunorum, aut præpositorum, aut militum nomine, salgami gratia, culcitram, lignum, oleum à suis extorqueat hospitibus. sed nec uolentibus hospitibus in prædijs speciebus aliquid auferat. sed prouinciales sint nostri ab hac præbitione securi: comitibus, tribunis, uel ceteris præpositis militibusque graui uexationi subiacentibus. Concordat l. hoc prosp. 6. C. de metatis. cuius uerba uide j. reg. prox.

IX. Regula, Ne miles balneum à domino ædium postulet, proponitur d. l. 6. his uerbis: Hoc prospectum est, ne in fausta hospitalitatis præbitione toleretur, nec balneum quisquam à domino ædium postulet. Concordat l. unica. C. ne rei militaris comitibus, cuius uerba uide 5. lib. 2. cap. 5. quæstione 1. reg. 38.

X. Regula, De præmio hospitij, proponitur l. omnes. 9. in prin. C. de metatis, hisce uerbis: Omnes qui metata in suis domibus præstant, siue hospitia præbuerint metatoribus, seu quolibet pacto satis eis fecerint, nullam uel pœnionis, uel discussionis domus gratia molestiam sustinere cogantur.

III. DE ARMIS.

De armis transportandis regula proponitur l. nullus. 7. §. quoties. C. de fabricensibus, his uerbis: Quoties in translatione armorum angariæ necessariæ fuerint, sublimitas tua literas ad eminentissimam iubeat dirigi præfecturam, & numerum ei armorum, & ex quo loco transferenda sunt, indicere: ut continuè super præbendis angarijs, pro numero eorum quæ transferuntur armorum, præceptione sua uiros clarissimos moderatores prouinciæ conueniat, ut secundum missam à sublimitate tua noticiam naues uel angariæ confestim de publico præbeantur. Quod si aliqua tarditas uel negligetia post datas à sublimitate tua ad eminentissimam præfecturam literas in destinandis auctoritatibus amplissimæ sedis intercesserit, & ex hoc armorum transuectio fuerit impedita: quinqueaginta libris auri tam numerarium pro tempore officij eiusdem amplissimæ sedis, quam alios quorum interest, condemnari præcipimus, eamque auri quantitatem protinus exactam fisci iuribus aggregari: multa præterea triginta librarum auri proposita tam uiris clarissimis, qui prouincias regunt, quam eorum apparitoribus, si conuenientibus his armorum transuectio tarditate aliqua fuerit præpedita. Hæc de armis. Plura de his uide 5. cap. prox. reg. 38. cum sequente. Hactenus ergo de personis & rebus militaribus satis sit dictum. De officiis militaribus dictum 5. inter officia ducum & militum.

DE IVRE CIVITATVM.

Ture militari expofito, de iure ciuitatum nobis dicendum est. Vbi, ut in praecedentibus, de Personis ciuitatum primum dicitur, deinde de rebus, postremo de ciuitatum actibus, muneribus & honoribus. In personis autem ciuitatum primum locum obtinet magistratus municipalis.

DE MAGISTRATV
municipali. Cap. I.

I. DE MAGISTRATV MV-
nicipali in genere.

RIMA Regula: Vnius hominis vicem sustinet. quae regula approbatur l. magistr. 25. ff. ad municipal. his uerbis: Magistratus municipales, cum unum magistratum administrant, etiam unius hominis vicem sustinent: & hoc plerumque quidem lege municipali eis datur. Verum & si non sit datum, dummodo non denegatum, moribus competit.

II. Regula, De cogendo ad magistratum suscipiendum, proponitur l. si ad. 18. C. de decurionibus, his uerbis: Si ad magistratum nominati aufugerint, requirantur: & si pertinaci eos animo latere patuerit, his ipsorum bona permittantur, qui praesenti tempore in locum eorum ad duumviratus munera uocabuntur: ita ut, si postea reperti fuerint, biennio integro onera duumviratus cogantur agnoscere. Omnes enim qui obsequia publicorum munerum tentauerint declinare, simili conditione teneri oportet.

III. Regula, eadem de cogendo ad magistratum subeundum, proponitur l. Cyren. 20. C. d. t. his uerbis: Cyrenensium magistratus desertores ad eam grauitas tua faciat necessitatem conditionis urgeri, ut quascunque pro his expensas ciuitas prorogauerit, refundere protinus ac repraesentare cogantur.

III. Regula: Quae imperij magis quam iurisdictionis sunt, magistratibus municipalibus non permittuntur. quae regula approbatur l. ea que. 26. in prin. ff. ad municipalem. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 4. quae. 1. Huius regule exempla proponuntur d. l. 26. §. magistratibus. cuius uerba uide d. quae. 1.

V. Regula, De iure puniendi seruos, proponitur l. magistratib. 12. ff. de iurisdictione. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 12. quae. 1. except. 1.

V. Regula, De exigenda pecunia legatorum, proponitur l. ult. §. imperatores. ff. ad municipalem, his uerbis: Imp. Verus & Antoninus rescripserunt, ad magistratus officium pertinere exactio-

nem pecuniae legatorum. Et si cessauerint, ipsos uel haeredes conueniri: aut si soluendo non sint, fideiussores eorum, qui pro his cauerint.

VII. Regula, De cautione prestanda, proponitur d. l. ult. §. fin. his uerbis: Imp. Verus & Antoninus rescripserunt, non minus eos qui compulsi magistratu funguntur, cauere debere, quam qui sponte officium agnouerunt. Plura de hac cautione uide §. lib. prox. cap. 7. membr. 1.

VIII. Regula, De actis conficiendis, proponitur l. 2. C. de magistratibus municipalibus, his uerbis: Magistratus conficiendorum actuum habeant potestatem.

IX. Regula: De actione quae aduersus magistratum competit, uide §. lib. prox. cap. 7. Sed & huc pertinet l. in honorarijs. 34. §. fin. ff. de actionibus & obligat. his uerbis: In duumuiros & in rempub. etiam post annum actio datur ex contractu magistratum municipalium. Haec de magistratu municipalibus dicta in genere. Plures eiusmodi regulas uide §. cap. prox. Nunc de speciebus magistratus municipalis dicendum: ueluti de defensoribus ciuitatum, de duumuiros, de decurionibus, &c. Sed & alia huius speciei uide §. lib. 2.

II. DE DEFENSORI-
bus ciuitatum.

I. DE CREANDIS ILLIS.

1. Qui creandi?

I. Regula proponitur l. 2. C. de defensoribus ciuitatum, his uerbis: Defensores ciuitatum non ex decurionum seu cohortaliu corpore, sed ex alijs idoneis personis huic officio deputentur.

II. Regula, De orthodoxae fidei uiris, proponitur l. iubemus. 17. C. de episcopali audientia. cuius uerba uide §. q. 3. Concordat l. defensores. 8. in prin. C. de defensorib. ciuitatum.

III. Regula, De ordine seruando & inuito cogendo, proponitur Nouell. c. 15. §. interea igitur, his uerbis: Illud primum sciendum est, ut ne cuiquam omnium facultas sit ad defensoris ordinationem repudianda, sed per uices quique honoratissimi incolae suis hoc munus ciuitatibus impleant (hoc enim & elapsis temporibus obtinuisse, in quo; uisum fuisse didicimus) nemini patefacta copia hoc repudiandi, neque si magnificentissimorum illustrium dignitate decoratus sit, neque si infi-

si insignem aliquam militiam habeat, neque si quod priuilegium ex ipsis sacris formis praetendat, et si concessae formae pragmaticae sint: sed omnibus ciuitatis incolis, qui scilicet in aliqua sunt reputatione, hac sollicitudinem in circulum implentibus, & cum circulus desinit, iterum ad eam reuertentibus, & praedictum munus obeuntibus, ut defensor iudex potius, quam defensor esse uideatur. Decreto utique, cum omnium communiter iureiurando factum, qui illius ciuitatis incolae sunt, non autem eorum qui ibi tantum commorantur. Concordat d. c. 15. §. ac si ciuitatis. cuius uerba uide §. quae. 1. prox. Item concordat d. c. 15. §. ceterum si qua, his uerbis: Si qua defensoris ordinatio praeter haec facta sit, aut is ad quem ex ordine defensoris creatio peruenit, praetextu dignitatis, uel militiae, uel priuilegij, uel alterius rei, eam sollicitudinem deprecetur: sciat ille, quinque se librarum auri poenam subiturum, & nihilominus post eius pecuniam in ciuitatis operae cessurae exactiorem, cogendum defensoris expedire sollicitudinem. Conuenit enim, ut honestiores quique; ciuitatibus quas incolunt, operam ac ministerium suum exhibeant, & hanc quodammodo ipsis pro incolatu gratiam rependant. Concordat item d. c. 15. §. assumet uero, his uerbis: Assumet excellentia tua & hoc in partem tuarum iurisdictionum, ut iam inde scilicet gentium praesides operentur, quo magis hi defensores nominentur (in circulum scilicet, ut dictum est) de quibus bona est in quaque; ciuitate opinio, & ut decreta in commune fiant una cum iureiurando ab ipsis praestando, neque non dictus circulus describatur, & ita singuli per biennium ordine eam sollicitudinem obeant. Proposita regula exceptio haec est: Nisi per biennium defensor fuerit, de qua uide §. reg. prox.

III. Regula, De eo qui per biennium defensor fuit deponendo, & alio subrogando, proponitur uerbis iam propositis haec: Et ita singuli per biennium ordine eam sollicitudinem obeant. Concordat d. c. 15. §. iusturandum. ibi: & per biennium, his uerbis: Per biennium duntaxat administret, posteaque a sollicitudine remoueat, non habente licentiam clarissimo praeside prouinciae remouendi eum, sed tantum si quid parum recte agere uideatur, referendi ad gloriosissimos praefectos, ut ab eo contingat sollicitudinis absolutio, a quo etiam datur. Concordat item d. c. 15. §. praeterea ut ij, his uerbis: Constituiamus praeterea, ut ij quoque, qui hoc etiam munus tempore defensores sunt, in circulum describantur, si eiusmodi uideantur, qui placere possint, & sollicitudinem usque ad biennium continuent. Quod si iam biennium in ea cura consumpserint, a defensoris sollicitudine dimouentur, nisi communi ipsorum

decreto uelint in alterum quoque; biennium in eodem detinere officio. Si uero nondum biennium expleuerunt, dignique; uideatur, qui in societatem circuli recipiantur, reliquum tempus compleant: ut tamen nemo ultra id ciuitate defendat, sed ad hoc duntaxat tempus usque; subsistat, nisi communis eum ciuitatis consensus nullo reclamante comprobet. Quod si sit, altero quoque; biennio eam sollicitudinem recipiet, & post id finitum omnino ea desistat, tunc demum rursus defensor futurus, cum ipse eum circulus in hunc reduxerit ordinem: ne perpetua eius sollicitudinis continuatione, & fraudulenta per singula biennia renouatione, aliquibus praedicta administratio usque; in infinitum excedatur.

V. Regula, De homine bona opinione eligendo, proponitur Nouell. c. 15. §. interea igitur. ibi: quinque; honoratissimi incolae. cuius uerba uide §. reg. 2. Concordat d. c. 15. §. assumet. ibi: de quibus bona est. cuius uerba uide §. d. regula 3.

2. A quibus & quorum autoritate creandi defensores; definitur l. defensor. 8. in prin. C. de defensoribus ciuitatum, his uerbis: Defensores ita praecipimus ordinari, ut sacris orthodoxae religionis imbuti mysterijs, reuerendissimorum episcoporum, nec non clericorum & honoratorum ac possessorum & curialium decreto constituantur, de quorum ordinatione referendum est ad illustrissimam praetorianam potestatem, ut literis eiusdem magnitudo se dis eorum solli detur auctoritas. Concordat l. ius beuus. 17. in fine. C. de episcopali audientia, his uerbis: Ita defensores ciuitatum praecipimus ordinari, ut reuerendissimorum episcoporum, nec non clericorum & honoratorum ac possessorum & curialium decreto constituantur. Concordat item Nouell. c. 15. §. interea igitur, in fine. cuius uerba uide §. quae. 1. prox. reg. 3. Concordat item d. c. 15. §. iusturandum. cuius uerba uide §. quae. 1. prox. Concordat denique; d. c. 15. §. ac si ciuitatis, haec uerbis: Si ciuitatis defensorem contingat intercidere, protinus ad alium, qui ex ordine circuli uocatur, cum praedicto iuramento decurrat calculus, protinusque; is eam curam subeat. Decretum uero referatur & roboretur a celsitudine tua.

3. Adiuncta creationis.

De iureiurando ab eo qui defensor creatur praestando, proponitur d. Nouell. c. 15. §. iusturandum, his uerbis: Iusturandum praestet, omnia se secundum leges & ius acturum, & confirmetur (quem ad modum modo diximus) iussione gloriosissimorum nostrorum praefectorum. Concordat d. c. 15. §. ac si ciuitatis. cuius uerba uide §. prox. Concordat item d. c. 15. §. assumet uero. ibi: una cum iureiurando. cuius uerba uide §. quae. 1. reg. 3. Item concordat l. iubemus. 17. C. de episcopali audientia, his uerbis: Iubemus eos tantummodo ad defensorum curam

peragendam ordinari, qui sacrosanctæ ortho-
doxæ religionis imbuti mysterijs, hæc in-
primis subiectorum testificatione, præsentem
quoque religiosissimo fidei orthodoxæ an-
tistite, per depositiones cum sacramenti re-
ligione celebrandas patefecerint. Hæc de de-
fensore creando sint dicta.

II. DE DEFENSORE
remouendo, & officio de-
ponendo.

I. Causa ex qua officium depo-
nendum.

Si biennio fuerit defensor, remouetur. quæ causa ap-
probatur per ea quæ dicta sunt §. quest. 1. reg. 4.

2. Quorum autoritate defensor remouendus, de-
finitur l. ult. C. de defensor. ciuitatum, his uerbis: Nulli
defensorum licere decernimus, si de publi-
ca sollicitudine uoluerit se liberare, nisi di-
uinos affatus intinuerit tuæ sublimitatis
iudicio: triginta librarum auri pœnam tam
moderatoribus prouinciarum, quam cæte-
ris iudicibus, uel temeratoribus sacri nostri
ora culi subituris, si neglecta fuerit autori-
tas principalis. Hæc uidentur quodammodo corri-
gi Nouell. c. 15. §. iusturandum. ibi non habente. cuius uer-
ba uide §. quest. 1. reg. 4.

III. DE IURE ATQVE
officijs defensoris ciui-
tatum.

I. Regula, De causis quæ ad officium defensoris per-
tinent, proponitur l. 1. C. de defensoribus ciuitatum, his
uerbis: Imp. Valentin. A. Senecæ defensori.
Si quis de tenuioribus & munificularijs re-
bus interpellandum te esse crediderit, in mi-
noribus causis, id est, ad quinquaginta soli-
dorum summam acta iudicialia conficiat:
scilicet, ut si quando quis uel debitum iu-
stum, uel seruum qui per fugam fuerat ela-
psus, uel quod ultra delegationem dederat,
postulauerit, uel quodlibet huiusmodi, 40
tua disceptatione restituas. Cæteras uerò,
quæ dignæ forensi magnitudine uidebun-
tur, ordinario insinuato rectori. Ait Imp. Ad
quinquaginta solidorum summam. Hoc quodam-
modo mutatum est in trecentos aureos Nouell. c. 15. §.
dicantq; iur. cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 2. quest. 1. ex-
cept. 4. 7. Concordat l. iulii. 3. C. eod. tit. his uerbis: Vili
ratione perspectum est, ut innocens & quie-
rarusticitas peculiaris patrocinijs, id est, de-
fensoris locorum beneficio perfruatur, & a-
pud eum in pecuniarijs causis litigandi ha-
beat facultatem. Concordat item Nouell. c. 15. §. co-
gnoscent, his uerbis: Cognoscent utique & de-
leuioribus criminibus, & competentem ca-
stigationem adhibebunt. Sed eos qui in ma-
ioriibus delictis capiuntur, conijcient in cu-
stodiam, & ad prouinciæ moderatorē tran-
smittent. Ita enim quæque pro se ciuitas iu-
diciali cura fruatur, & uniuersa gens sub ma-

iore constituta iudice, maiorem sentiet pro-
uidentiam: & bona pars præsidij curarum
præscindetur, si ciuitatū defensores eas in se
transponant, releuentque curas præsidibus,
quas pro populis gerunt, ipsi per partes uel
ea quæ per iniuriā admittuntur, componen-
tes, uel disceptantibus dirimentes cōtrouer-
fias, (& prout sepe dictū est) per hoc eos qui
officijs præsidem, honoratiores efficientes.

10 II. Regula: Defensor in sua ciuitate præsidis pro-
uinciæ locum obtinet. quæ regula approbatur Nouell.
c. 15. §. deinde, his uerbis: Constituimus, ut ciuita-
tum defensores ijs qui publicarum exactio-
num negocium habent, modis omnibus au-
xilio sint, & siue propter in deutorum col-
latorum contumaciam monumenta confi-
cere, siue interesse, & flagitiosos præsentibus
oculis aspicere, siue publicum sedare tumul-
tum opus sit, alacriter hoc faciant. Vno de-
nique uerbo, per omnia præsidis locum ob-
tineant, & maxime cum absint. Et ut cohör-
tales quoque ei regioni addicti, qui per il-
lam consistunt ciuitatem, in qua defensor
est, illi obediant & opem ferant, ut absentis
defensoris moderatorem nihil ci-
uitatibus deesse per illorum præsentiam ui-
deatur. Concordat d. c. 15. §. nulla facultate. cuius uer-
ba uide §.

30 III. Regula, De infirmioribus defendendis, proponi-
tur l. in defensoribus. 4. C. de defensoribus ciuitat. his uer-
bis: In defensoribus uniuersarum prouincia-
rum erit administrationis hæc forma, & tem-
pus quinquennij spacij metiendum: scilicet,
ut in primis parentis uicem plebi exhi-
beas, descriptionibus rusticos urbanosque
non patiaris affligi, officialium insolentiæ,
& iudicum procacitati (salua reuerentia pu-
doris) occurras: ingrediendi, cum uoles, ad
iudicem liberam habeas facultatem: super-
40 exigendi damna, uel spolia plus petentium
ab ijs quos liberorum loco tueri debes, ex-
cludas: nec patiaris quidquam ultra delega-
tionem solitā ab ijs exigi, quos certum est,
nisi tali remedio, non posse reparari. Ait Imp.
Et tempus quinquennij spacij metiendum.
Hoc quinquennium hodie mutatum est in biennium, per
ea quæ habentur §. quest. 1. reg. 4.

50 IIII. Regula, Item de officio defensorum, propo-
nitur l. defensor. 3. C. eod. tit. his uerbis: Defensores ni-
hil sibi insolenter, nihil indebitum uindican-
tes, nominis sui tantum fungantur officio:
nullas insigant multas, sæuiores non
exerceant quæstiones, plebem uel decurio-
nes ab omni improborum insolentiā & temeritate
tueantur: ut id tantum quod esse
dicuntur, esse non desinant.

V. Regula, De officio defensorum circa latrocinia
& alia crimina, proponitur l. per omnes. 6. C. d. tit. his
uerbis: Per omnes regiones, in quibus fera &
periculi

periculi sui nescia latronum feruet infania,
probatissimi quique & districtissimi defen-
soribus adfint disciplinæ: & quotidianis acti-
bus præsent, qui non sinant crimina impuni-
ta coalescere: remoueant patrocinia, quæ
feruorem reis, & auxilium scelerosis imper-
tendo, maturari scelera fecerunt. Concordat
l. defensor. 7. C. eod. tit. his uerbis: Defensores ciuita-
tum oblatos in ipso latrocinio, uel congres-
su uiolentiæ, aut perpetrato homicidio, aut
stupro, uel rapto, uel adulterio deprehensos,
& actis publicis sibi traditos: expresso crimi-
ne cū ijs a quibus fuerint accusati, mox sub
idonea perfectione ad iudicium dirigant.
Concordat item l. defensores ita. 8. §. fin. C. eod. tit. his uer-
bis: Si quid a qualibet persona contra publi-
cam disciplinam in læsionem possessorum
fieri cognouerint defensores, referendi ha-
beant potestatem ad illustres & magnificos
uiros præfectos prætorijs, & illustres uiros
magistros equitum & peditum, magistrōs
etiam officiorum, & comites tam sacrarum
largitionum, quàm rerum priuatarum. Con-
cordat item Nouell. c. 15. §. cognoscent. cuius uerba uide
paulò superius reg. 1.

VI. Regula, Item de officio defensoris circa men-
suras ac pondera, proponitur l. iubemus. 9. in prin. C. de
defensoribus ciuit. his uerbis: Iubemus, cura & so-
licitia defensorum, minime possessorum ma-
ioribus mensuris & ponderibus a suscepto-
30 ribus prægrauari, sed eos deprehensos ad
iudicium dirigi cum ipso commissæ fraudis
iudicio.

VII. Regula, Ne defensorum uicarij constituantur,
proponitur Nouell. c. 15. §. nulla facultate, his uerbis:
Nulla facultas concedenda uel moderatio-
nem prouinciæ habenti, uel ipsis defensori-
bus, ut defensorum uicarios constituant,
sed hæc illis omnibus prohibemus modis.
Quin potius neque clarissimos præsidēs
pro se uicarios in ciuitates dimittent, exce-
pris ipsis defensoribus, quos præsidum lo-
cum in ciuitatibus supplere uolumus, ipsos-
que in omnibus ciuitatum, in quibus sunt,
curam gerere. Concordat d. c. 15. §. ac si ciuitatis, in
fine, his uerbis: Nullo unquam tempore con-
stituantur (uti diximus) defensoribus uica-
rij: ne rursus absq; ratione ansam priori per-
turbationi præbeamus. Ait Imp. Priori per-
turbationi. De qua dictum d. c. 15. in prin.

50 VIII. Regula, De actis apud defensores conficien-
dis, proponitur d. c. 15. §. item ut apud, his uerbis: Con-
stituimus, ut apud defensores insinuentur
testamenta, donationes, & omne denique,
quod propriè ad ius monumentorum per-
tinet: neque unte clarissimo præside prouin-
ciæ uel quod confici debet impedire, uel
præscribere quomodo confici uelit, uel con-
fectum non edere. neque enim omnino ei

licentiam ad eiusmodi præbeamus, absurdis-
simum putantes, ut necessaria acta homini-
bus propter præsidum fortè affectiones præ-
ceptionesque nulla ratione subnixas inter-
cidant. Sed & in acta referant quæcunque
quis uoluerit, edantq; ramer si quod in acta
referatur, perstringat ipsum prouinciæ præsi-
dem, uel aliquem potentiorum, neque hoc
quisquā prohibeat. Oportet enim eos, qui
uel in officijs, uel cum potestate aliqua sunt,
ita se gerere, ut confici aduersus se acta non
prohibeant: imò ita se moribus inculpato
præbere, ut nemini deat opportunitas mo-
uendæ alicuius contra ipsos querelæ. Ne-
mo insuper prohibeatur apud defensores
in acta referre, quibus de rebus uult, siue præ-
ses in ciuitatibus præstò sit, siue non sit: his
solis exceptis, quæ iurisdictionem requirunt,
& ex ipsa præsidum autoritate pendunt.
Concordat d. l. 9. §. illud. C. de defensoribus ciuitat. his
uerbis: Illud fieri permitimus, ut si prouincia
libus nostris, contestati iniuriæ læsiones su-
as cupientibus, actorum confessio a defen-
soribus denegetur, &c.

IX. Regula, De exigendis tributis, proponitur d. c.
15. §. si qui etiam, his uerbis: Si qui per in deuo-
tione nem circa publica tributa soluenda segnio-
res existant, eorum exactiones, qui ita se in-
deuotos præbent, gentium præsidēs de-
mandent defensoribus, ut & in hoc ipsis au-
xilio sint. Concordat d. c. 15. §. deinde. cuius uerba uide
de §. reg. 2.

X. Regula, De appellationibus a defensore ad præ-
sidem faciendis, proponitur Nouell. c. 15. §. enim uerò,
his uerbis: Appellationes a defensoribus ad
ipsos deferantur præsidēs.

XI. Regula, Si defensor a cohortalibus iniuria sit af-
fectus, proponitur d. c. 15. §. si quid uerò, his uerbis: Si
quid cohortales contra defensores contu-
meliosè ad miserint, tunc prouinciarum re-
ctores uindictam repetant, cohortales que
castigent. Damus enim defensoribus licen-
tiam, si hoc gentium præsidēs negligant, ea
referre ad thronum excellentiæ tuæ (id est,
præfecto prætoriorum) ut illis inde auxili-
um impertiat & competens uindicta, &
defensores reuera habeant cōtra delinquen-
tes quandam iudiciariæ grauitatis imitatio-
nem & figuram.

50 XII. Regula, De sportulis & annonis defensorum,
proponitur d. c. 15. §. sicut autem, his uerbis: Fient &
defensores omnino gratis, & pro ipsis ius-
sionibus, si maiores sint ciuitates, quatuor
tantummodo aurei dabuntur in iudicio tue
celitudinis: si minores, tres, quæ admodum
nostris iam legibus constitutum est. si quas
uerò ex publico annonas habent, percipi-
ent & ipsas more solito.

XIII. Regula, De domo constituenda, in qua actoris
monumenta

monumenta reponantur, proponitur d.c.15. §. conficiat, his uerbis: Conficiat iusiones excellentia tua per unamquamque prouinciam, ut in ciuitatibus domus aliqua publica secematur, in qua defensores deceat actorum suorum monumenta reponere, a creato aliquo ibi locorum, penes quem huius sit custodia, quo magis & incorrupta ea maneant, & celerius quæ sita inueniantur: sitq; apud ipsos aliquod archiuū, & quod hæcenus in ciuitatibus peccatū est, modò ad pristinū statū reducatur.

III. Regula, De ministris defensorum, proponitur Nouell. c. 15. §. habeant autem, his uerbis: Habeant & ex cohorte illi prouinciæ destinata exceptorum futurum illis in ministerio, & duos cohortales, qui ab ipsis iudicata exequantur. De eadem re constituitur d.c. 15. §. deinde ut ciuitatum. ibi: ut cohortales. cuius uerba uide §. reg. 2. Hæc de ciuitatum defensoribus.

III. DE DVVMVIRIS.

I. Regula, De illis creandis. Qui creandi? De eo qui non est decurio, proponitur l. honores. 7. §. is qui non. ff. de decurionibus, his uerbis: Is qui nō sit decurio, duumuiratu uel alijs honoribus fungi non potest: quia decurionum honoribus plebeij fungi prohibentur.

II. Regula: Ex contractu magistratus municipalis actio datur in duumuiros. quæ regula approbatur l. in honorarijs. 34. §. fin. ff. de act. et obligat. cuius uerba uide §. eod. cap. in prim. reg. 9.

III. Regula: Extra territorium suæ ciuitatis duumuir potestatem non habet. quæ regula approbatur l. duumuirū. 55. C. de decurionibus, his uerbis: Duumuirum impune non liceat extollere potestatem factiū extra metas territorij propriæ ciuitatis.

DE DECVRIONIBVS ET curialibus. Cap. II.

Tertia species magistratus municipalis, sunt decuriones & curiales: de quibus in hoc et sequenti Capite tractabitur.

I. ETYMOLOGIA seu ratio nominis proponitur l. pupillus. 239. §. decuriones. ff. de uerb. signif. his uerbis: Decuriones quidam dictos aiunt ex eo, quòd initio, cum coloniæ deducerentur, decimā pars eorum qui deducerentur, consilij publici gratia conscribi solita sit.

II. DE IVRE ET OFFICIJS decurionum.

I. Regula, De non recedendo à ciuitate suā, proponitur l. ff. de decurionibus, his uerbis: Decuriones, quos sedibus ciuitatis, ad quam pertinent, relictis, in alia loca transmigrasse probabitur, Præses prouinciæ reuocare in patrium solum, & muneribus congruentibus fungi curet. Concordat l. omnes. 50. C. d. tt. his uerbis: Omnes omnino curiales in originalibus ac debitis perpetuò curijs perseuerent: & qui ex

his ad prouinciarum regimen atque administrationem qualibet fraude atque ambitione peruenerint, sciant se nō solum in sua curia remansuros, sed etiam cunctis rursus ab exordio muneribus seruitorios. Concordat l. duumuirum. 55. C. eod. tt. cuius uerba uide §. cap. prox. in fine. Concordat item l. si quis. 55. C. eod. tt. his uerbis: Si quis decurio, aut subiectus curiæ, ausus fuerit ullam affectare militiam: nulla præscriptione temporis muniatur, sed ad conditionem propriam retrahatur: nec ipse, uel eius liberi post talem ipsius statum procreati, quod patriæ debetur, ualeant declinare. Concordat item l. unica. C. si curialis relictā ciuitate, his uerbis: Curiales omnes iubemus interminatione moneri, ne ciuitates fugiant aut deserant, rus habitandi causa: fundum quem ciuitati prætulerint, scientes sifco esse uindicandum, eo que iure se carituros, cuius causa impios se patriam uitando demonstraerint. Concordat item l. unica, in fine. C. de priuileg. corporat. urbis Romæ, his uerbis: Nulli sit liberum, nulli permillum, ut nouum aliquid urbis incolæ in urbe sustineant: sed in honorem æternæ urbis corporatis indulta suffragia ualere præcipimus. Cura autem rectorum prouinciarum corporati urbis Romæ, qui in peregrinatione transgressi sunt, redire cogantur, ut seruire possint functionibus, quas imposuit antiqua solennitas. Proposita regule exceptio prima hæc est: Nisi ob publicam necessitatē à ciuitate recedat. Hæc exceptio approbatur l. curiales. 25. C. de decurionibus, his uerbis: Curiales ultra terminos propriæ ciuitatis non iubeantur à moderatōribus prouinciarum exhibere sui præsentiam, nisi publica necessitas exegerit. Huius exceptionis replicatio est: Nisi non impetrata licētia recesserit. quæ replicatio approbatur l. si quis. 16. C. d. tt. his uerbis: Si quis decurio uel propriæ rei causa, uel reipublicæ, cogatur nostrum adire comitatum, is nō antè discedat, quàm insinuatō iudici desiderio proficiscendi licentiam consequatur. Quòd si pro sua audacia parui aliquis hanc fecerit iusionem, indignationem competentem sortiatur. Secunda exceptio est: Nisi religionis ergò ciuitatem deserat, uita solitaria assumpta. Hæc exceptio reprobatur l. quidam. 26. C. d. tt. his uerbis: Quidam ignauitæ sectatores, desertis ciuitatum muneribus, captant solitudines ac secreta, & sub specie religionis cum cœtibus monazonton congregantur. Hos igitur atque in huiusmodi deprehensos eruilarebris, consulta præceptione mandamus, atq; ad munia patriarū subeunda reuocari, aut pro renore nostræ sanctionis familiarium rerum carere illecebris, quas per eos censuimus uindicandas, qui publicarum essent subitari munerum functionum. Tertia exceptio est: Nisi aduocatione fungatur

20

30

40

50

gatur qui recedit. Hæc exceptio, Accursio interprete, reprobatur l. Alex. 56. C. de decurionibus, his uerbis: Alexandrinis principalibus, et si aduocatione fungantur, nihilominus publica peregrinationis incumbat: nec publica cura, nisi in sua tantum ciuitate, committatur: & primus curiæ, cum muneribus uniuersis expletis, ad summum peruenerit gradum, comitiarū primi ordinis fruatur post biennium dignitate præstita: in curialibus tamen permaneat. At imp. Nihilominus onus peregrinationis incumbat. id est (Accursio interprete) non ideo magis. Plura de regula propostia uide §. reg. prox.

II. Regula, Ne relictā curia militent, proponitur l. qui derel. 17. C. de decurionibus, his uerbis: Qui derelicta curia militauerit, renocetur ad curiam. Concordat l. si quis. 55. C. eod. tt. cuius uerba uide §. reg. proxima. Item concordat l. quamuis. 51. C. eod. tt. his uerbis: Quamuis prouisum fuerat congruæ emendationis occursum, quemadmodum curiales militia nomine & honore suspensio, officijs redderentur: tamē quia hoc callido consilio reperierunt, ut ciuitatis prouinciæ suæ finibus, tanquam his eorum tantum interdixtus fuisset accessus, peregrinos expeterent commeatu: ne diutius in perniciem curiarum latitandi species perseueret, & solatia eos impunitatis exequantur: horum cupiditatibus obuiamus, ut ex eorum bonis, qui se uel persecutioni, uel munijs ciuitatum, interdixtæ dudum ambitione militiæ, uel qualibet fraude subtrahere conati fuerint, cuius quas deseruerant, consulatur. Itaq; si uocati edictis intra anni metas (hi tamen, qui manifestis curiæ nexibus illigantur) latere potius quàm redire maluerint: sci ant post emensum annum, interpellatis prouinciarum moderatōribus, ex facultatibus suis curijs, quas destituerunt, esse consulendum. Neq; enim de immaturo præiudicio temporis possunt breuitatem causari.

III. Reg. De decurione curiæ suæ uindicando, proponitur l. generali. 54. C. de decurionibus, his uerbis: Generali lege sancimus, ut si quis suum decurionem curiæ uindicare maluerit: si præsidis desit copia, in eundem manus iniectio ne concessa, sciat ad examen cognitoris resultantem esse deducendum: ita ut moderatōr prouinciæ (si questio fortasse fiducia defensionis ulla generatur) nisi intra tres menses causam originis cōpetenti disceptatione cognouerit, atq; conuictū cum pœna restituerit debitis muneribus, uel liberum ab inquietudine pronūciauerit, decem librarum auri multam cogatur exoluere: eius etiam officium pari damni irrogatione teneatur.

III. Regula, De domibus curialium reparandis uel edificandis, proponitur l. singulari. 8. C. de edificijs priuatis, hisce uerbis: Singularum urbium curia-

les etiam inuiti, uel reparare intra ciuitates, quas olim habuerunt domus, uel de nouo ædificare cogatur: illic semper munijs inferuntur, & aucturi proprietarum frequentia ciuitatum. Possessores uerò, qui non erunt curiales, in urbibus, in quibus domus possident, easdem domus dirutas neglectasq; reparēt, iudicialia ad conferuandū hoc præceptum autoritate retinendi.

V. Regula: Curialis neq; procurator, neq; conductor alienarum rerum, neq; fideiussor aut mandator conductor esse potest. quæ regula approbatur l. curialis. 30. C. de locato et conducto, his uerbis: Curialis neq; procurator, neq; conductor alienarū rerum, nec fideiussor aut mandator conductor exiit. alioquin nullam obligationem neq; locatori, neq; conductori ex huiusmodi contractu competere, sancimus. Concordat l. si quis. 34. C. de decurionibus, his uerbis: Si quis procuratorionem facultatum suarum, &c. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi in conductionem curialis successerit. quæ exceptio approbatur l. decurio. 4. ff. de decurionibus, his uerbis: Decurio qui prohibetur conducere quædam, si iure successerit in conductionem, remanet in ea. quod & in omnibus similibus seruandum est. Secunda exceptio est: Nisi per alium prædia publica colat. Hæc exceptio reprobatur l. 1. §. 1. ff. de admin. rerum ad ciuit. his uerbis: Quod quis suo nomine exercere prohibetur, id neque per subiectam personā agere debet. Et ideo, si decurio subiectis aliorū nominibus prædia publica colat, quæ decurionibus conducere non licet: non secundum legem usurpata reuocentur.

VI. Regula: Decurio uectigalia exercere nō potest. quæ regula approbatur l. spurij. 6. §. decurio. ff. de decurionibus, his uerbis: Decurio etiam suæ ciuitatis uectigalia exercere prohibetur.

VII. Regula: Decurio tabellio esse non potest. quæ regula approbatur l. uniuersis. C. de decurionibus, his uerbis: Uniuersos decuriones uolumus à tabellionum officijs temperare.

VIII. Regula: Per substitutum curiales functiones implere non potest. quæ regula approbatur simul et distinguitur l. nullus. 60. C. d. tt. his uerbis: Nullus quī nexu generis curiæ tenetur obnoxius, per substitutam quancunq; personam curiales impleat functiones: sed ipse per se debitum patriæ munus exoluat, et si spectabili dignitate decoratus sit: nisi hoc ei speciali beneficio sit concessum. Hi uerò qui honorario titulo illustrem dignitatem cōsecuti sunt, per substitutos periculo suarum facultatum curiæ muneribus satisfacere non uententur.

IX. Regula: Actionibus publicis uti debent. quæ regula approbatur l. procur. 30. C. de decurionibus, his uerbis: Procuratores reipublicæ actionibus publicis debere uti, non uenit in dubium.

X. Regula, De pœna decurionis publicam pecuniā de-

20

30

40

50

man decoquentis, uel fraudulenter in adscriptionibus illicitis uersantis, proponitur l. quilibet. 40. C. d. t. his uerbis: Quilibet principalium uel decurionum, si uel decoctor pecunie publicae, uel fraudulenter in adscriptionibus illicitis, uel immoderatus in exactiōe fuerit inuentus: iuxta pristinam consuetudinem non solum à uobis, quibus propter loci dignitatem rerum summa commissa est, uerum & à iudicibus ordinarijs plumbatarum iudicibus subijciatur.

XI. Regula, De praedijs decurionum sine decreto non alienandis, proponitur l. C. de praedijs decur. his uerbis: Si quis decurionum uel rustica praedia uel urbana uenditor necessitate coactus addidit, interpellat iudicem competentem, omnesque causas sigillatim, quibus strangulatur, exponat: & ita demum distrahendae possessionis facultatem accipiat, si alienationis necessitatem probauerit. Infirma enim uenditio erit, si haec fuerit forma neglecta. Ita enim fiet, ut nec immoderatus uenditor, nec emptor (cuiuscunque sit conditionis) iniuriatur iniustus. denique nihil erit postmodum, quo uenditor uel circumuentum se infidijs, uel oppressum potentia comparatoris queri debeat: quando quidem sub fide actorum & de necessitate distrahentis, & de uoluntate paruerit comparantis. Quod si quis contra uentum occultis molitionibus per suppositas fraude personas cuiuslibet loci, quae tamen ei decurio distrahebat, comparator extiterit: sciat se precio quod dedit, esse priuatum, & locum quem comparauit, cum fructibus esse restituendum. Concordat l. ordame. 15. §. in fraudem. ff. ad municipalem. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 2. q. 1. causa 16. Proposita regula exceptio prima haec est: Nisi non uendiderit, sed donauerit, uel alio modo alienauerit. tunc enim etiam sine decreto ualet alienatio. quae exceptio approbatur l. curial. 3. C. de praedijs decurionum sine decreto, his uerbis: Curiales uendere quidem res immobiles uel mancipia rustica prohibemus sine interpositione decreti: donationes uero, uel permutationes, uel quoslibet alios etiam sine decreto permittimus celebrare contractus: quoniam & sacrae constitutiones, quae super hoc à retro principibus latae sunt, in plurimis suis partibus de precio non redhibendo locutae sunt: ut ex hoc apertissime detur intelligi, solum emptiois decurionibus sine decreto interdictum fuisse contractum. cum tamen uenditio intercedente (ut dictum est) decreto agitur, nullum eos, uel qui ab his comparant, dispendium cuiuscunque personae, uel causae, uel theatralis liberalitatis nomine (quod frequenter fieri dicitur) sustinere decernimus: nec ex tabella decretum recitari: sed curialium, uel maioris partis curiae relatione currente, sine ulla malignitate referen-

1224. tium, uel damno contrahentium, ad confirmandam emptioem competentis iudicis proferri sententiam. Planè iam dicta constitutio tollitur, propositaque exceptio reprobatur Nouell. c. 38. §. perfecerunt, his uerbis: Perfecerunt decuriones, ut lex olim ferretur, quae uel sine decreto donare ipsis bona sua permetteret: cum interim lex ueller, ut uenditio cum interpositione decreti procederet. Quae sanè lex mirabilis fuit, quod solum uenditionem decreti interpositioni & necessarijs quibusdam obseruationibus subiecerit, in omnibus alijs liberatis, quo uellent modo, potestatem agendi permittens. Haec igitur occasione curialibus nexibus obstricta bona in alias transfuerunt personas, nihil ex ijs compedit obtinere curia. Vt si quis per nostram rem publicam curias enumeret, paucissimas inuenit, & eas quidem uel neque hominibus, neque pecunijs abundantes: uel licet paucorum forte hominum, tamen absque ullis pecunijs. Et quantum per partes iam leges tulimus, quae uolunt, ut tam uenditiones, quam simplices donationes, & omnis denique actio, quae alienationem immobilium curialium rerum continet, decreto cum obseruatione ibidem posita interponendo subiacent: tamen cum posita per ementitas causas donationes conferent, in uniuersum & ipsam, ne uel decurio in ullam omnino personam donatione conferret, sustulimus. Merito autem donationes ante nuptias excepimus: quando quidem neque per omnia donationes sunt, sed species quaedam in his contractus, & ueluti auctoramentum procreandorum liberorum continetur. Secunda proposita regula exceptio est: Nisi ante seu propter nuptias donauerit. quae exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce: Merito aut donationes ante nuptias excepimus, &c. Concordat Nouell. c. 87. §. & quamquam, cuius uerba uide §. except. proxima. Tertia exceptio est: Nisi ex causa dotis alienauerit. Haec exceptio approbatur d. §. & quamquam, his uerbis: Sancimus, ut decurioni ne per donationem quidem mortis causa donare aliquid liceat: nisi per donationis solummodo ante nuptias modum pro se inuiste filijs facte, aut per causam dotis, quatenus nostra iubet constitutio nubentibus eam filibus offerri. Quarta exceptio est: Nisi mortis causa donauerit. Haec exceptio reprobatur uerbis iam dictis hisce: Sancimus, ut decurioni, &c.

XII. Regula: Rebus curialis ex causa lucratiua ad alium translatis, quatuor siliqua curiae debentur, quae regula patet ex ijs quae sequuntur. Declaratur autem regula haec l. unica. §. lucratiuas. C. de imponenda lucratiuis descript. his uerbis: Lucratiuas uero res eas tantum uolumus appellari, & praedictae descriptionis grauamen excipere, quae hereditatis, legati, fideicommissi iure, mortis causa donatione,

donatione, uel cuiuslibet postremae uoluntatis arbitrio ad quempiam delabuntur. Inter uiuos etiam donatio simplici liberalitate confecta lucratiua merebitur & nomen & sarcina. Proposita regula exceptio prima haec est: Nisi non ad extraneos, sed ad liberos uel parentes curialis, res eius sint translatae, quae exceptio approbatur d. l. unica, in prim. his uerbis: Descriptionis onere siliquarum quatuor, quas ex lucratiuis iugationibus tantum, non humanis uel animalium censibus, neque mobilibus rebus iubeamus iudici, etsi curiales non sint, maiores ac posteros liberamus: ut si pater, auus, proauus, filio, nepoti, pronepoti, uel filiae, nepti, pronepti (nec interest, nuptiae sint curialibus, nec ne) in postrema uoluntate, uel inter uiuos etiam donatione quidquam de suis opibus largiatur, memoratae descriptionis cesset iudicio. Eque diuerso, ut si posteri ad maiores, praedicta sibi consanguinitate deuietos, praefatis titulis suas conferant facultates, nullius accessione grauaminis huiusmodi liberalitas oneretur. In tam enim necessarijs sibi coniunctisque personis sub liberalitatis appellatione debitum naturale persoluitur. cuius auctoritate iuris pariter ualere sancimus, etsi ab intestato succedant praefati sibi generis ordine sociati. Ex his enim successionebus maxime debiti potius solutio, quam muneris oblatio comprobatur, quae non largientibus etiam dominis, ipsa propinquitatis serie deferuntur. Ceteri uero, licet quadam inter se cognatione iungantur, nunquam tam curiale praedium sine praedicto onere lucrabuntur: nisi forte is, cui lucro res cesserit, eiusdem ciuitatis ordini sit obstrictus: qui licet inter extraneos numeretur, uacuum tamen ea functione, quod datum est, consequatur. nam cum personae condicio non mutetur, ne rei quidem statum conuenit immutari. Proposita exceptionis replicatio haec est: Nisi liberi uel parentes, ad quos peruenit, non sint curiae adscripti. Verum haec replicatio reprobatur uerbis iam dictis hisce: Etsi curiales non sint, item hisce: Nec interest, nuptiae sint curialibus, nec ne. Secunda proposita regula exceptio est: Nisi curialis sit, ad quem res alterius curialis peruenit. Haec exceptio approbatur uerbis iam dictis hisce: Nisi forte is, cui lucro res cesserit, eiusdem ciuitatis ordini sit obstrictus, &c. Tertia exceptio est: Nisi ad ecclesiam, uel alium uenerabilem locum, res curialis peruenit, quae exceptio approbatur l. sancimus. 18. C. de sacrosanctis ecclesijs. cuius uerba cum concordantibus uide §. lib. 10. cap. 10. reg. 3. Quarta exceptio est: Nisi res, quae ad alium translata sit, non soli. Haec exceptio approbatur l. unica, in prim. C. de impon. lucratiuis descript. cuius uerba uide paulo superius except. 1. Quinta exceptio est: Nisi ex causa dotis, uel antenuptialis donationis, res curialis ad alium sit translata. Haec exceptio approbatur d.

l. unica. §. lucratiuas. ibi: si uero, his uerbis: Si uero uel focer futurus filij, uel nepotis, uel pronepotis sponsae adfinitatis coeunda causa donauerit, uel patris etiam filiam, uel neptem, uel proneptem curiali seu extraneo nubentem dotauerit: licet casu mortis, uel diuortij euentu, res eius cui data est, uertatur ad lucrum: nec inter lucratiuas numerabitur, nec descriptionis oneri subiacebit. Nec enim iuris optimi est, matrimonium, cum tot fatisque suis difficultatibus opprimatur, aduenticijs etiam cumulare ponderibus. Sexta exceptio est: Nisi res ab eo, cui ex causa lucratiua est alienata, alij rursus ex non lucratiua causa alienata sit. Quae exceptio reprobatur d. l. unica. §. res uero, his uerbis: Res uero, quae memoratis causis lucratiuae semel nomen exordiumque sortita est: licet ab eo qui susceperat, ad alterum emptiois uel cuiuscunque contractus iure migrauerit: cum praedicto descriptionis grauamine proculdubio transferretur, ut uel sciens sibi imputet, qui accepit onerata: uel si ignorauerit, quod interest consequatur. Septima exceptio est: Nisi ex non lucratiua causa curialis rem suam ad alium transtulerit, quae exceptio cum constat ex precedentibus, tunc approbatur etiam simul & distinguitur d. l. unica. §. fin. his uerbis: Contraque, si cuiuslibet contractus exordio lucratiuae nomen euaserit, etsi postea luci titulo in dominium alicuius ceciderit, sarcina memoratae descriptionis effugiet. Nulla enim in huiusmodi causis confusionis intercedit occasio, si ad primordium tituli posterior quoque formetur euentus: nisi forte res decurionis, quae ad eum cuiuslibet mercimonij iure peruenit, ad alterum fuerit postrema eius uoluntate, uel ab intestato, uel inter uiuos donatione translata: tunc enim, quia semel in personam cecidit, principali ueterum titulorum nequaquam ratione perspecta, conditionem & onus merebitur lucratiuae.

XIII. Regula: Defuncto decurione, quarta bonorum eius pars ad curiam pertinet, quae regula approbatur l. 1. C. quando & quibus quarta pars, &c. his uerbis: Si decurionum consortio sit alienus, qui curiali successit, competentis eidem iuris (siue ex parte, siue ex parte haeres sit, bonorumque possessor) partem quartam iure optimo à curia peti decernimus. Ait Imp. Si decurionum consortio sit alienus, qui curiali successit. Ex his uerbis constat prima proposita regula exceptio, haec scilicet: Nisi is qui decurioni succedit, decurio quoque exi- stat. Concordat l. 2. in princ. C. eod. tit. his uerbis: Praeterquam si ad filios curiales deferantur. Concordat item d. l. 2. §. ad filiorum. cuius uerba uide §. except. prox. Item concordat d. l. 2. §. fin. cuius uerba uide §. except. 3. Planè exceptio haec mutari ac tolli uidetur Nouell. const. 38. §. post haec, his uerbis: Legem conscripsimus, ut curia omnibus modis, siue

cum persona, siue absque persona prorsus quadrantem haberet, neque ulli liceret curiæ minus relinquere, aut comminisci artes, aut aliquo alio modo deminueri, siue filius ad curialia munera succederet, siue ipsa etiam curia quadrantem reciperet. Ac neque intra hunc terminum restitimus, sed etiam foemellis in institutione certam partem ab ijs assignari sanximus, ut nulla occasione ea curiæ deminueretur. *Secunda exceptio est: Nisi filia curiali nupta, decurioni successerit. Hæc exceptio approbatur l. 2. §. ad filiorum. C. quando et quibus quarta pars, his uerbis: Ad filiorum curialium, uel nepotum, ac pronepotum scilicet decurionum similitudinem, ad quos integras opes peruenire censuimus: filiam, quintiã neptem, proneptem, principali eiusdem ciuitatis, unde pater, auus uel proauus oritur, nuptam, rerum uel ab intestato, uel ex dispositione ultimæ uoluntatis quæsi-* 20 *tarum, integrum nullaque parte minutum dominium habere sancimus. Quod si post parentum obitum inueniantur innuptæ uel uiduæ: imuberibus quidem, post transactam pubertatem: in alijs uerò quæ pubertatem excefferint, uel etiam in uiduis, post mortem parentis triennium duntaxat uolumus expectari: ut interim quarta portio suspensa, aut apud eam, si in matrimonio curialis eiusdem ciuitatis fuerit collocata,* 30 *perpetuo iure permaneat: uel si intra id tempus alienum ab eadem curia fortiatur maritum, penitusue nupta non fuerit, memorata pars totius substantiæ curiæ cum triennij tam urbanorum, quam rusticorum prædiorum duntaxat fructibus addicatur: ita tamen, ut & optionis conditio in offerendis rebus quartæ partis uel dodrantis, & sacramenti, tam de quantitate, deq; actionibus in-* 40 *ferendis uel excipiendis (sicut in extraneis personis dictum est) ratio conseruetur. Ait Imperator: Ita tamen, ut & optionis conditio, &c. De hac re dicitur paulo inferius eadem regula. Planè proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi præter filiam defuncti, quæ curiali nupsit, et alij sint defuncti hæredes non curiales. quæ replicatio approbatur l. si quis. 3. §. ad hoc sancimus. C. d. it. his uerbis: Sancimus, si quis curialis, filiabus pluribus derelictis, ab hac luce fuerit subtractus, &c.* 50 *Tertia exceptio est: Nisi mater uel auia curiali nupta, defuncto decurioni successerit. Hæc exceptio approbatur d. l. 2. §. fin. his uerbis: Sed & si mater mortui, uel auia, tempore quo filius nepostie moritur, in cõiugio eiusdem ciuitatis curialis inuenta fuerit: ne ipsas quidem partimur quartæ portionis subire iacturam. Extraneum quinetiã hæredem, propinquitatis quidem iure discretum, tamen curiæ eiusdem ciuita-*

tis obnoxium, supradictæ portionis dispendio liberamus. *Quarta proposita regule exceptio est: Nisi defunctus sponte sese curiæ addixerit. quæ exceptio approbatur simul et distinguitur l. eos qui. 4. C. de his qui sponte publicum munus subeunt, his uerbis: Eos qui curiali fortuna liberi constituti, postea se curiæ cuiuscunq; ciuitatis obtulerint, confidere uolumus, quod posteritas eorum non solum iam procreata, sed etiam post talem deditionem procreanda, huiusmodi fortuna libera remanebit: siue specialiter sub hac lege curiæ se obtulerint, ut ab his descendentes tali fortuna liberi permaneant, siue nullam huiusmodi fecerint mentionem: nullo audente dicere, quod nati uel concepti post talem deditionem paternam conditionem sequi debeant. Hoc enim speciali beneficio alacriores omnes ad conferendâ ciuitatibus huiusmodi opulacionem constituere properauimus: ita tamen, ut nec occasione quartæ portionis bonorum huiusmodi decurionis quicunq; successores eius aliquam inquietudinem patiantur, utpote libera eius substantia omni curiali grauamine conseruanda. Et si quid defunctus uel ex administratione curialium munerum, uel ex quarta portione ad eandem curiam semel uel sæpius deuoluta, uel ex alia quacunque causa eidem curiæ debuisset proberetur, hoc idem successores curialibus reddere minimè dubitent illis scilicet, quæ super naturalibus filijs, quos naturalis pater sub hac lege curiæ dedit, uel postea dederit, ut legitimos tam ex testamento, quam ab intestato successores habeat, non solum ueteribus legibus, sed etiam nostris sanctionibus disposita sunt, præsentis lege excipiendis: ut non ipsi tantum filij naturales, sed etiam ex his procreandi mares paternam sequantur fortunam: uel maribus liberis minimè subsistentibus, quarta pars substantiæ mortui curiæ deputeretur. *Quinta exceptio est: Nisi de causa sit transactum. Hæc exceptio approbatur l. 2. §. in omnibus. C. quando et quibus quarta pars, et c. his uerbis: In omnibus casibus, ubi quarta pars curiæ competit, transactiones interpositas firmas illibatasq; manere decernimus. Hactenus de eo, an quarta pars bonorum decurionis defuncti ad curiam pertineat, excussum est: nunc quomodo pertineat, seu diuidenda sint bona defuncti, et quarta separanda, dicendum. quæ quidem questio definitur d. l. 2. in princ. usque ad §. ad filiorum, his uerbis: Meminimus nuper emissa lege duali, portionem quartam de facultatibus curialium facti munus implentium, quæ ex qualibet nouissima uoluntate, uel ab intestato etiam, ad quemcunque (præterquam si ad filios curiales deferantur) curialium deputasse corporibus. Sed multi tanquam corruptum totius**

totius patrimonij occasione captata, uniuscuiusque rei sibi particulam uindicando, addeò totas dilacerant facultates, ut dum participibus relictarum opum nocere cupiunt, sua quoque iura præcipitent. Quorum nimiram licentiam prouida dispositione refrénantes, ipsis quidem curialibus occupandi sua autoritate res mortui copiam denegamus. Hæres autè, ad quem ab intestato, uel ex postrema uoluntate directis uel fideicom- 10 *missarijs uerbis decurrit hereditas, omne patrimonium, quod relictum est, in partes quatuor diuidi procuret: ut rebus totis in sortium casum deductis, uel curiæ quadrantis, uel hæredi aut fideicommissario per unauer sitatem dodrantis electio ex fortis felicitate contingat. ita scilicet & præfati successores, & curia promiscui rerum dominij liberabuntur incommodo. Naturale quippe uitium est, negligi quod communiter possi-* 20 *detur: ut quæ se habere nihil, qui non totum habeat, arbitretur: denique suam quoq; partem corrumpi patiarur, dum in uideri alienæ. Sed ubi quarta pars bonorum mortui curiæ debet offerri: immobiles quidem res, quæ nec latere facile possunt, nec cuiquam (si diuulgentur) officiant, sub aspectu etiam curialium æstimari diuidique cõcedimus: mobiles autem res, uel se mouentes, uel instrumenta, uel si quid aliud in huiusmodi iure consistat, in medium proferri diuulgarique non patimur: sed iuratis successoribus, cum apud se diligenter æstimauerint, quæ quantique sint precij facultates, credi oportere decernimus. Quid enim tam durum tamq; inhumanum est, quam publicatione pompæque rerum familiarium, & paupertatis detegit uilitatè, & inuidiæ exponere diuitias? In exigèdis uerò debitis, si precium, quod pro* 40 *quarta parte actionum curiæ competit, successores præstare noluerint: cautionibus iurata si de prolatis in medium, unusquisque à debitoribus conuenientem sibi exigat portionem. Atque ex diuerso æs alienum, si cui defunctus fuerat obligatus, tam ijdem successores, quam curia pro sua sorte restituere compellatur. Quod si sæpediti successores sacramentum sibi crediderint excusandum: tunc uerò ad similitudinem rerum immobilium diligentior curialibus omnium rerum* 50 *indago præbebitur, scilicet ut uniuersis mortui facultatibus in aperto propositis, uel estimatio rerum, uel diuisio sub præsentia curialium celebretur. Hæc de iure antiquo, quo quarta pars bonorum defuncti decurionis curiæ debetur, dicta sunt. Illud autem ius hodie mutatum est, et pro quarta parte dodrans constituta, Nouell. const. 38. §. quoniam uerò, cum sequentibus, his uerbis: Quoniam cernimus, plerumq; ita hostili animo erga patrias*

suas esse affectos, ut cupiãt alijs potius suam relinquere substantiam, quam uel quartam eius partem curiæ: putauimus hic quoq; per nostram legem, ex casu non existentium filiorum, hanc partem augendam esse. Si post hanc igitur nostram legem decurio moriatur, qui liberos non habeat, neque masculos, neque fœminas, eo casu tres substantiæ suæ partes relinquitur curiæ, quartam uerò quibus uult. Erit enim uniuersa ei curia unius filij fortè uel plurium loco, imò (idem enim possumus dicere) ipsius ciuitatis plenitudo liberorum locum obtinebit: & perpetua ei laus, immortalisq; memoria, & tantum inde fructus existeret, quantum à liberis exiturum non erat. *Propositi iuris noui exceptio prima hæc est: Nisi defunctus liberos reliquerit. quæ exceptio constat ex uerbis propositis hisce: Ex casu non existentium filiorum. Item hisce: Qui liberos non habeat, neque masculos, neque fœminas, &c. Concordat d. c. 38. §. enim uerò, cum sequentibus, his uerbis: Si legitimorum filiorum pater sit, hoc casu res ipsa distinguenda, soline masculi, an solæ fœmellæ, an misti sint, ut ex omni parte lex absoluta sit, et curiæ commo-* 20 *det. Si itaque masculi filij, aut ipsi fortè ex præmortuis filijs masculi nepotes soli sint, dodrantem in omnes suo arbitratu partitor, ita tamen ut neutiquam lex de inofficiosis differens testamentis infirmetur, nisi ratio hoc ingratitudinis efficiat. Neq; enim iura super his posita aliquo modo tollimus. Illo sanè omnibus modis obseruado, ut dodrantem inter non ingratos filios partiat, & singuli pro ea parte ciuilia patris munerâ subeant, quantam cuique pater ex substantia sua attribuit: solo quadrante ad patris arbitrium relinquendo, quocunq; animus illi concedere & inclinare uoluerit, siue ad liberos, siue ad alium. Quod si omnes fœmellæ existat, & eius ciuitatis decurionibus nupserint: licentia erit patri, siquidè (ut dictum est) decurionibus nuptæ fuerint, totam substantiam in ipsas diuidere, aut saltem omnino dodrantem, prout uoluerit, nihilominus & hic legi aduertens animum, quæ successiones ab intestato ordinat. Si uerò partim decurionibus, partim non eius conditionis hominibus nupserint: dodrans quidem omnibus modis à patre decurionum uxori-* 30 *bus relinquitur, hoc etiam casu diuidendus, quemadmodum pater uoluerit, reliqua uidelicet parte legitima penitus illis alteris conseruanda. At si nondum collocatæ sint nuptum, tunc ea conditione ipsas, aut aliquam uel aliquas ex ipsis in dodrantem hæredes scribat, ut omni modo eius ciuitatis decurionibus nubant. Aut si hoc noluerit ipse, uel cū ipse scripsisset, hæ non sustineant:*

do drans quidem ad curiam ciuitatis peruenit: quadrans uerò solus in omnes eo modo, quo lex uult, diuiditor, imputandus illis in rationem doti. Si uerò tam masculi sint, quam foemellae, masculi quidem prorsus dimidiam patrimonij partem habent, foemellae uerò reliquam dimidiam, sed non totam. Dabunt enim decurionibus ipsae fratribus de sua quadrantem, nisi & ipsae decurionum uxores sint, uel omnes, uel aliquae ex eis. nam si ad eiusmodi nuptias peruenerint, & patrie suae decurionibus coniunctae fuerint: tunc a praestatione quadrantis liberae erunt, ut quae & ipsae per maritos suos, quoad superuixerint, in partem curialium munerum uocari uideantur. Haec nos lege comprehendere cogitauimus, non ut hominibus rerum suarum tractatione & administratione adiuuamus: sed ne ciuitates penitus destituantur curia, aut curiae per impia quaedam commenta forte adigantur ad pauperiem. Siquidem comperit habemus, nonnullos etiam lege uetitas contrahere nuptias, duntaxat ne ipsi legitimi exinde filij, sed spurij gignerentur, & illis tandem quasi extraneis bona sua relinquere, ac curiam per hoc à debito patrimonio auertere. *Haec uerba, quibus exceptio proposita cum alijs quibusdam approbatur, exposita sunt. eius autem exceptionis replicatio prima haec est: Nisi foemellae tantum, non masculi liberi defuncto decurioni successerint, curialibus non nupte. hoc enim casu, proposita exceptione non obstant, dodrans nihilominus curiae debetur. quae replicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Aut si hoc noluerit ipse, uel cum ipse scripsisset, haec non sustineant: dodrans quidem ad curiam ciuitatis peruenit, &c. Concordat Nouell. c. 101. §. ac uerò si quis decedat, usq; ad §. fin. his uerbis: Si quis decedat relicta filia, siquidem ea uxor decurionis sit eius ciuitatis, manifestarium est, quod citra, &c. Secunda proposita exceptionis replicatio est: Nisi liberi, qui defuncto decurioni haeredes existunt, illegitimi sint. quae replicatio ipso quidem iure subsistit, uerum eius duplicatio haec est: Nisi liberi illegitimi haeredes existentes, curia sese obtulerint, uel à defuncto haeredes scripti sint. quae duplicatio, cum sua replicatione approbatur Nouell. c. 38. §. si cui uerò, usq; ad §. insuper & si, his uerbis: Si cui uerò, tamen legitimos filios non habet, spurij tamen sint, integrum ei esto cum onere curiae hos etiam haeredes scribere, & ipsa planè scriptura pro quacunque oblatione erit: neque opus habeto (id quod in antiquis traditur legibus) ulla alia adiectione, aut dum superstes fuit, oblatione: sed indidem scripti (modò liberi sint) decuriones & haeredes existit, habent quoque & ipsi dodrantem, prout pater inter ipsos eum partitus fuerit. Quod si totum quoque altem eis relinquere uoluerit, multò etiam praeclearius egerit. Ceterum usq; ad dodrantem*

omnino eis hereditatem relinquo, certo sciens, quod & si minus reliquerit, prorsus tamen substantiae ex lege supplementum ad dodrantem usque futurum sit. At illi, siquidem patrimonium cupiunt percipere, etiam decuriones sunt. Si partim amplectantur, partim recusent: eorum portiones qui recusant, ad eos qui amplectuntur, perueniunt. Si omnes repudient: tunc quasi nullis existens liberis, eo casu dodrans ad curiam peruenit. Si uerò & ipse tacuerit, neque ulla ei ex legitimis superstitibus: tunc quadrans quidem ad haeredes ab intestato deuoluitur: spurij autem, si uoluerint seipsum offerre curiae, amplexantur, prout siue omnes, siue quidam ex ijs uoluerint, dodrante patrimonij omnino ad decurionem decurionis deferendo. *Tertia replicatio est: Nisi ex ancilla nati sint liberi. Et haec replicatio approbatur simul & sub praedicta conditione distinguitur ibidem, his uerbis: Si ex ancilla natos habeat, & uel superstes eos, uel in testamento manumittat, offeratque curiae, amplexator hi quoque, & decuriones sunt, prout ipsorum qui curiae eos obtulerunt, desiderium constituerit, percepturi (quemadmodum dictum est) dodrantem. Ubique enim uolumus, siue testamenti tabulas conficiat, siue absque nouissima expressa uoluntate decedat, eos qui curiam ingrediuntur, dodrantem accipere. Ceterum si manu tantum emisit, non etiam curiae obtulerit, & hi uel quispia uel quipiam ex illis ad curiam oculos referre uoluerint, tribuntur & hic dodrans decurioni decurionibus pro portione. Si uerò nemo ex spurij uel uoluerit, uel se obtulerit, tunc dodrantem curia capito. Haec de prima noui iuris exceptione, eiusque replicationibus sint dicta. Secunda eius exceptio haec est: Nisi haeres defuncti decurionis curia sese obtulerit. Quae exceptio approbatur Nouell. c. 101. in princ. usque ad §. at uerò si quis, his uerbis: Sancimus, ut decurionibus non solum suae ciuitatis decuriones haeredes instituere (id quod & haecenus permissum fuit) sed etiam si quos curiae nexu liberos haeredes instituere uelint, hoc facere licentia sit: ea tamen conditione, ut haeres haeres uel omnino testatoris curiali fortuna, hoc est, ex qua ille processit, sese offerant, & curialia subeant munera, capiantque hereditatem nemine impediente. Cognitum enim habens, quod negocij praesentis correctio, &c. Haec de decurionibus regula, adeoque de successione curiae in bona defuncti decurionis.*

XIII. Regula, Ne decurio moriturus liberis suis curialibus, uel filiabus suis, quae curialibus nupterint, minus quarta bonorum suorum parte relinquat, proponitur l. si quis. 3. in princ. C. quando & quibus quarta pars, his uerbis: Si quis curialibus muneribus ob-

bus obnoxius, uno forte uel pluribus filijs uel filiabus derelictis, filio quidem uel filijs suae substantiae partem minimam dereliquit (eam tamen, quae excludere eos ab officio querela potest) alijs autem suam substantiam dereliquit, ut ex hac patrimonij distributione apud filium quidem uel filios curiales minima pars substantiae remaneat, totum autem curiale munus masculis immineat, siue filij sint, siue nepotes, uel pronepos, curiali tamen conditioni obnoxij: sancimus huiusmodi iniquitatem refecari, & non minus quarta portione in masculos posse testatoris transmitti, siue unus est filius, siue plures, nulla deminutione ex permissione sororum eius facienda: ut non solum corporibus, sed etiam substantijs laborantes, possint curiale habere confortium. *Concordat d. l. 3. §. sed & si quid, his uerbis: Sed & si quid minus quarta parte fuerit uel minime derelictum, hoc modis omnibus filio curiali, uel filiae quae nupta est eiusdem ciuitatis decurioni, ex substantia patris curialis uel deputari, uel adimpleri: nullo obstaculo curiae opponendo, si secundum praedictam legem filius, nepos, pronepos, pater, auus, proauus curiali morienti fuerint derelicti, qui nexibus curialibus ex quacunque uel dignitate, uel occasione fuerint absoluti. In hoc etenim Theodosianae legi aperitissime uolumus esse derogatum. Et generaliter definimus, ex omni causa, neque masculos liberos, neque filias copulatas matrimonio curialis, minus quarta parentis substantiae habere: uel non extantibus filijs uel filiabus, sed alijs haeredibus, ipsam curiam secundum anteriores leges curialis morientis habere solatiu. Ait imp. Theodosianae legi. Haec lex habetur l. 2. C. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. prox. Planè quod hic constituitur de quarta liberis curialibus relinquenda, id hodie mutatum est in dodrantem, Nouell. c. 38. §. si neque masculi, cum sequentibus. cuius uerba cum concordantibus uide §. reg. prox. de iure nouo, except. 1.*

XV. Regula, De immunitate curialium, proponitur l. curiales. 21. C. de decurionibus, his uerbis: Curiales omnium ciuitatum nullam pro re priuata nostra debent inquietudinem sustinere, nec huiusmodi oneribus uel extraordinarijs occupari: quoniam satis est, si ciuitatum munera per eos congruè compleantur. *Plura de hac re uide §. lib. prox. cap. 4. reg. 15.*

XVI. Regula, De decurionibus non torquendis, nec corporalibus poenis subiiciendis, proponitur l. ult. ff. de decurionibus, his uerbis: De decurione damnato non debere quaestionem haberi, diuus Pius rescripsit. Vnde etiam si defierit decurio esse, deinde damnetur: non esse torquendum in memoriam prioris dignitatis placet. *Concordat l. omnes. 33. C. eod. tit. his uerbis: Omnes iudi-*

ces provinciarumque rectores à consuetudine temerariae usurpationis abstineant, sciantque neminem omnino principalem aut decurionum sub qualibet culpa aut erroris offensa cruciatibus esse subdendum. Quod si quis forte iudicum in hanc pertinaciam illiciti furoris eruperit, quod audeat principalem aut decurionem, & suae curiae (si sic dici oportet) senatorem tormentis subdere: uiginti librarum auri illatione multatus, & perpetua infamia inustus, ne speciali quidem rescripto notà eruerè mereatur. & officium quinquaginta librarum auri multam fisco nostro cogatur inferre: quoniam ut pertinacia iudicis sui resistat, liberà eidem contradicendi permittimus facultatem. *Concordat l. quinq; 57. C. eod. tit. his uerbis: Quinq; summates primi ordinis Alexandrini corporalibus iniurijs immunes esse censemus, ut uoce libera commoditates patriae defendant: cum possint, si quid egerint criminose, pecuniarijs coerceri dispendijs. aestimabuntur autem praesente curia uiri spectabilis Augustalis iudicio. Concordat item l. eum qui. 58. C. eod. tit. his uerbis: Eum qui triginta annis in Alexandrina ciuitate ciuilibus inhæserit muneribus, corporalibus iniurijs, non pecuniarijs excusari conuenit: habita consideratione uidelicet meritum, ut hoc bene cognitum priuilegiu consequntur, nec eo passim fruuntur indigni. Concordat l. 2. C. de curialibus urbis Romae, his uerbis: Leges curiales tam à superioribus principibus, quam à diuo parente nostro, &c. Plura de regula proposita uide §. lib. 3. cap. 8. quæst. 2. reg. 2. except. 3. repl. 9.*

XVII. Regula, De decurionibus pauperibus delectis, proponitur l. decur. 8. ff. de decurionibus, his uerbis: Decurionibus facultatibus lapsis alimenta decerni permissum est, maximè si ob munificentiam in patria patrimoniū exhauserint.

XVIII. Regula, De decurione ordine moto ac restituto, proponitur l. 2. in princ. usq; ad §. in filijs. ff. de decurionibus, his uerbis: Qui ad tempus relegatus est, si decurio sit, definit esse decurio. Reuersus planè locum suum quidem non obtinebit, sed non semper prohibebitur decurio fieri: denique in locum suum non restituetur. Nam & sublegi in locum eius potest: & si numerus ordinis plenus sit, expectare eum oportet, donec alius uacet. Alia causa est eius qui ad tempus ordine remouetur. Hic enim impleto tempore decurio est. Sed et in huius locum sublegi poterit. Sed & si locum plenum inuenerit, expectet, donec locus uacet. Restitutus tamen in ordine, utrum eum ordinem teneat quem primū habuit, an uerò quem nunc nactus est, quæri potest. Et si forte de ordine sententiarum dicendarum agatur: arbitror tamē eundem ordinem tenere.

ner, quem pridem habuit. Non idem erit in eo qui ad tempus relegatus est. nam hic uelut nouus in ordine uenit. Plura de ordine moto ac restituito uide §.lib.2.cap.1.q.1.reg.2.except.1.

XX. Regula, De curialibus qui comitiuam dignitatem sunt adepti, proponitur l. curiales. 47. C. de decurionibus, his uerbis: Curiales, qui honorariam adepti sunt comitiuam dignitatem, formidare debent eos, quorum moderationi sunt commissi: nec se existimare ideo meruisse dignitatem, ut iudicum præcepta despiciant. Quod si in eadem culpa perseverent, quinque librarum auri multæ obnoxij subiunguntur, honore quoque quæ prodiderint spoliandi.

XXI. Regula, De dignitate primi curie, proponitur l. Alexandrinus. 56. in fine. C. de decurionibus. cuius uerba uide §. reg. 1. except. 3.

XXI. Regula, De filijs decurionum. Hi curie muneribus obnoxij sunt. quæ regula approbatur l. si quis. 55. in fin. C. de iur. uerba uide §. reg. 1. in prin. Concordat l. in successione. 48. C. eod. tit. his uerbis: In successione decurialium decernimus, ut etiam si patres decesserint, teneatur adgnatio. Item concordat l. quicumque. 7. in prin. C. de principibus agentium in rebus. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 9. membr. 12. reg. 2. Plures leges concordantes uide §. reg. 11. Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi quis sponte curie sese obtulerit. huius enim liberi curie non sunt obnoxij. quæ exceptio approbatur l. qui cond. 3. C. de his qui sponte publica, his uerbis: Qui conditioni non obnoxij curiali, quemlibet honorem uel munus uoluntate propria in quacumque gesserit ciuitate, nullum præiudicium circa fortunam suam statumque sustineat: sed tam ipse quam liberi eius, & qui ex his in posterum procreandi sunt, ab omni huiusmodi nexu cum suis facultatibus liberi alienique permaneant: ita tamen, ut si aliqua functio uolentibus eis fuerit iniuncta, ex qua necesse sit eos aliquid accipere: quod ex data sibi pecunia in reliquis apud eos mansisse constiterit, soluentes, sine ulla molestia uel conditione sua formidine discedant. Si quis uero ex his omnia decurionum munera, uel functiones, uel honores, nulla imminente necessitate, sed sua sponte peregerit, eum pro sua liberalitate patrem ciuitatis, in qua uoluntarius municeps apparebit, si hoc ei libuerit, fieri constituique hac lege decernimus. Concordat l. eos qui. 4. in prin. C. eod. tit. cuius uerba §. reg. 11. except. 4. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi pater filium naturalem curie offerat. hoc enim casu tam is qui sponte oblati est, quam eius liberi curie sunt obnoxij. quæ replicatio approbatur d. l. 4. §. in. cuius uerba uide d. except. 4. Secunda proposita regula exceptio est: Nisi mater filij alterius sit originis uel conditionis, & nisi contrarium rescriptum impetrauerit. Hæc exceptio reprobatur l. exemplo. 36. C. de decurionibus, his uerbis: Exemplo senatorij ordinis patris originem unusquisque sequa-

ur: nec ualeant specialiter delata rescripta, si quis se, matris origine defensa, à maiore curia ad minorem transferri fortasse promeruerit: neque ulla pro more prouinciarum referri sinatur exceptio. Concordat Nouell. const. 38. §. ad hæc quoniam, cum sequentibus, his uerbis: Ad hæc quoniam & illud sanè ad curiarum detrimentum fieri, ex ipsa rerum experientia deprehendimus, quodque multi, dum alterum parentum suorum uel de Tamiaco, uel Comitiano, uel Conchylegularum, uel alio consortio fuisse asserunt, conatur uel Tamiacæ, uel Comitianæ, uel Conchylegularum, uel cuiuspiam alij conditioni se adsignare, & curiam declinare: propterea sancimus, ne qua eiusmodi fortuna seu conditio contra remp. existat: sed siue ex Tamiaca matre, siue Conchylegula, siue Comitiana decurioni natus sit filius, omnino curialem præualere fortunam uolumus. Decuriones enim paucissimi ubique terrarum per nostram remp. existunt: Tamiaci uero, & Comitiani, & Conchyleguli ad ingentem effusi sunt multitudinem: & conuenientius est, curias ciuitatum ad pauca corpora coangustatas augere, quam numerosam multitudinem alios de integro adijcere. Si qui uero sub nomine matris suæ, nōpe de Tamiaca, aut Conchylegularum, aut etiã Comitiana fortuna seu conditione existentis, curiali se conditioni subtrahere conati sunt, etiam inde à decima indictione, & ipsa quæ modo præterijt, quæ ad eum confecta sunt aut impetrata modum, siue ex sacra aula, siue aliunde, cassa & inualida iudicentur, eiusmodi decuriones decetero esse sancimus. Si quid enim ante decimam indictionem confectum impetratum uel est, id firmiter & in suo manere robore uolumus. Excipimus autem præsentem sacra hac nostra constitutione Theodosium, & fratres ac filios Ioannis cognomento de Iscis, qui ante decimam se indictionem, quamquã ex decurionibus orti parentibus, Tamiacæ conditioni adscripti sunt: & quidquid pro ijs liberandis actum impetratum uel est, tollimus. Nulla enim ipsos re ex concessis perfrui, sed decuriones esse uolumus, & quæ decuriones concedere agere, & curialibus intendere muneribus, nulla (ut diximus) re ad hoc illis adiuuatum adferre queunte, quamuis concessa illis & definita ex aula, aut aliunde sint. Quæ igitur nobis placuerunt, &c. Similem exceptionem, sed approbatam, uide §. except. 7. Tertia proposita regula exceptio est: Nisi filij decurionum aduocati sint. Hæc exceptio reprobatur l. in filiis. 35. C. de decurionibus, his uerbis: In filiis decurionum retinendis priorum præceptorum decreta sublimitas tua custodiat. Eos quoque qui aduocacionis obtentu curialia onera declinant, agere uniuersa compell-

compellat, quæ et si necessitas non exigit, tamen patria non remittit. Quin ipsos etiam filios magistrorum, qui ex curiali stirpe descendunt, simili modo obnoxios esse decernat. Quarta exceptio est: Nisi patres ex stirpe curiali magistri sint. Et hæc exceptio reprobatur uerbis iam dictis hisce: Quin ipsos etiam filios magistrorum, &c. Quinta exceptio est: Nisi pater uel auus miles fuerit. Et hæc exceptio reprobatur l. privilegio. 27. C. d. tit. his uerbis: Privilegio militiæ paternæ se non uindictet, quem aduetus curiæ nexus adstringit: quod si militari auo & patre decurione nascetur, paternæ erit succedanea fundionis. Sexta exceptio est: Nisi non pater, sed auus maternus curialis fuerit. Hæc exceptio ipsò quidem iure substituitur, uerum eius replicatio est in curialibus Antiochenis. quæ replicatio approbatur simul & distinguitur l. eos ind. 22. C. de decurionibus, his uerbis: Eos indulserunt ueteres principes ex materno genere curialibus Antiochenis adscribi, quos patris conditio nullius uindicaret iuri ciuitatis. Concordat l. si ille. 62. C. eod. tit. cuius uerba uide §. duplic. 2. Huius replicationis duplicatio prima proponitur in certis personis l. 61. C. eod. tit. his uerbis: Neque Dorotheum uirum illustrem & totam eius substantiam, neque Irenæum uirum spectabilem tribunum & notarium, etsi ante paternas illustres dignitates natus est, ullam in quietudinem pro curiali genere & conditione sustinere decreuimus. Liberos quoque eorum, uel qui iam sunt, uel futuri, eorumque posteros, quotiescunque continuata temporum et successu orationum perpetuitate nascuntur, et conditione curiali & functione esse liberos: lege diuæ memoriæ Iuliani, quæ de materno curialium Antiochenæ ciuitatis genere promulgata est, nihil in persona uiri illustri Dorothei, uel uiri spectabilis Irenæi, uel aduersus facultates eorum, uel aduersus liberos eorum, uel qui iam nati sunt, uel postmodum quoquo tempore nascuntur, uel aduersus substantias eorum roboris uel iuris habitura. Circa alias sanè uniuersas personas de materno genere ad memoratam Antiochenæ ciuitatis tantummodo curiam pertinentes, eadem legem præcipimus obtinere propriam firmitatem. Altera proposita replicationis duplicatio hæc est: Nisi nepoti ex filia, nulla de curiali conditione controuersia sit mota, hoc enim casu nec eius liberis controuersia est mouenda. quæ duplicatio approbatur d. l. 62. C. eod. tit. his uerbis: Si ille qui ex filia decurionis Antiochenæ splendidissimæ ciuitatis, & patre qui nullius alterius ciuitatis munijs debeatur, procreatus est, sub examine prouincialis iudicis uel sponte confessus, uel certè conuictus, quod ex filia sit curialis progehitus, & albo decurionum adscriptus fuerit: nullam sibi superesse facultatem negandæ uel cui-

tandæ conditionis existimet, & curialem non aspernari fortunam aui materni sui pertinet, nec dubitet se muneribus curialibus subiacere. Quod si quem curia, de qua præfens sanctio loquitur, natum ex filia curialis minime secundum præstitutam ordinationem sibi sociandum curauerit: prolem eius pulsare nullo modo penitus poterit. nec enim patitur contentione eiusmodi, prætermisso filio, quem curialis filia ediderat, à nepote, uel pronepote, uel ulterius incipere. Septima exceptio est: Nisi matrem filius habeat inquilinam domus Cæsaris. quæ exceptio approbatur l. nati. 29. C. de decurionibus, his uerbis: Nati ex inquilinarum nostræ domus matrimonio, & patre decurione, non patitur suorum, uerum matrum conditionem sequantur. Octaua exceptio est: Nisi filius in dignitate positus sit, uel pater eius à decurionatu liberatus. De hac re uide §. lib. prox. cap. 4. q. 1. reg. 13. Sed & plura de regulis proposita eiusque exceptionibus uide §. lib. prox. cap. 2. quæst. 5. cum capitibus sequentibus.

XXII. Regula, De privilegijs filiorum decurionis. Non torquentur, nec alijs plebeijs peccatis subijciuntur. quæ regula approbatur per ea quæ habentur §. lib. 3. cap. 7. de liberis decurionum: item cap. 8. quæst. 2. reg. 2. except. 3. repl. 9. Eius autem regula, quæ est de privilegijs liberorum decurionis, exceptio prima hæc est: Nisi pater eorum fuerit ignominia notatus. Hæc exceptio reprobatur l. 2. §. in auo. ff. de decurionibus, his uerbis: In auo Papinianus respondit, ne patris nota filius maculetur. Concordat d. l. 2. §. nullum. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 14. quæst. 2. reg. 1. Secunda exceptio est: Nisi pater ordine motus sit, uel relegatus. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur d. §. in auo, his uerbis: Sed si pater ipsius ordine motus sit, siquidem ante conceptionem eius moueatur, arbitror eum quasi plebeij filium in honoribus spectari. Quod si post conceptionem ipsius pater dignitatem amiserit, dicendum erit benignè, ut decurionis filium intuemus. Proinde hic quoque qui post patris relegationem natus est, siquidem ante conceptus sit, similis senatoris filio habebitur: si postea, nocebit illi relegatio. Proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi post conceptionem filij, pater ordine motus sit, uel relegatus. quæ replicatio ex iam dictis constat. Secunda replicatio est: Nisi ad tempus ordine motus sit pater. quæ replicatio approbatur d. l. 2. §. si ad tempus, his uerbis: Si ad tempus ordine moto patre fuerit natus, medioque tempore conceptus & editus, an quasi decurionis filius nascatur, licet pater eius ante obierit, quam in ordinem uenerit? quod benignè erit admittendum. Tertia proposita regula exceptio uidetur esse: Nisi filius, antequam pater decurio fieret, conceptus & natus sit. Hæc exceptio reprobatur d. l. 2. §. in filiis. cuius uerba cum concordantibus uide §. lib. 3. cap. 4. de liberis

vis decurion. except. 2. Quarta exceptio est: Nisi ex conceptionis & natiuitatis filij tempore pater decurio non fuerit, medio tempore fuerit. Et haec exceptio reprobatur d.l. 2. §. praeterea, his uerbis: Si conceptus sit a plebeio, mox ante editionem pater eius decurionatum adeptus, ante editione amiserit: non infauorabiliter quis medium tempus illi prodesse, ueluti iam nato, respondebit. Quinta proposita regula exceptio est: Nisi non naturalis, sed adoptiuus sit filius. Et haec exceptio reprobatur l. cum adopt. 4. C. de decurionibus, his uerbis: Cum adoptiuum filium ex adoptantis dignitate decurionis filium effici, nulla dubitatio sit: pro atrocibus iniurijs eum, quae ad uicem naturalis pignoris tibi adscribebas, a praeside prouinciae illicitis corporis cruciatibus affici non oportuit, hocque congruenti poena coercetur. Sexta exceptio est: Nisi in seruitute natus sit filius. Haec exceptio approbatur l. ex libera. 6. C. ut in possessionem legat. his uerbis: Ex libera conceptus & seruo, uelut spurius habetur: nec ut decurionis filius (quamuis pater eius naturalis manumissus, & natalibus suis restitutus, huc fuit adeptus honorem) defendi potest. Septima exceptio est: Nisi non sit legitimus decurionis filius. Haec exceptio elicitur ex uerbis iam propositis hisce: Velut spurius habetur. Plura de regula proposita eiusque exceptionibus uide §. lib. 3. cap. 4. de liberis decurionum.

XXIII. Regula, De ordine & albo decurionum, proponitur l. 1. ff. de albo scribendo, his uerbis: Decuriones in albo ita scriptos esse oportet, ut lege municipali praecipitur. Sed si lex cessat, tunc dignitates erunt spectandae, ut scribantur eo ordine, quo quisque eorum maximo honore in municipio functus est. puta qui dumuiratum gesserunt (si hic honor praecellat) & inter duumirales antiquissimus quisque prior: dein de qui secundo post duumiratum honore in repub. functi sunt: post eos, qui tertio, & deinceps: mox hi qui nullo honore functi sunt, prout quisque eorum in ordinem uenit. In sententijs quoque dicendis idem ordo spectandus est, quae in albo scribendo diximus. Concordat l. 2. ff. eod. tit. his uerbis: In albo decurionum & municipum nomina ante scribi oportet eorum, qui dignitates principis iudicio consecuti sunt: postea eorum, qui tantum municipalibus honoribus functi sunt. Proposita regula exceptio haec est: Nisi is qui ordine praefertur, ordine motus uel relegatus sit. Haec exceptio, partim approbatur, partim reprobatur l. 2. §. restitutus. ff. de decurionibus, cuius uerba uide §. reg. 18. Sed praeter regulam propositam de ordine decurionum aliae duae regulae proponuntur l. spurius. 6. §. fin. ff. de decur. his uerbis: Priuilegijs cessantibus ceteris, eorum potior causa habetur in sententijs ferendis, qui pluribus eodem tempore suffragijs iure decurionis decorati sunt. Sed & qui plures libe-

ros habet in suo collegio, primus sententiam rogatur, ceterosque honoris ordine praecellit. Huic posteriori concordat l. in albo. §. C. de decurionibus, his uerbis: In albo decurionum describendo patrem non habenti filios anteferri constituit.

XXIII. Regula, De actione quae ex administratione decurionatus competat, proponitur §. lib. prox. c. 7.

XXV. Regula, De decretis ab ordine decurionum factis. Haec regulariter rata sunt, & committens aduersus ea punitur. Quae regula approbatur simul & distinguitur l. quod sem. 5. ff. de decret. ab ord. faciendis, his uerbis: Quod semel ordo decreuit, non oportere rescindi, dicitur Hadrianus Nicomediensis re scripsit: nisi ex causa, id est, si ad publicam utilitatem respiciat rescissio prioris decreti. Proposita regula exceptio prima haec est: Nisi publice utile sit, decretum rescindi, quae exceptio ex uerbis iam propositis constat. Secunda exceptio est: Nisi munus uel salarium alicui publico decreuerint, quae exceptio approbatur simul & distinguitur l. ambitiosa. 4. ff. d. tit. hisce uerbis: Ambitiosa decreta decurionum rescindi debent: siue aliquem debitorem dimiserint, siue largiti sint. Proinde (ut solent) siue decreuerint de publico alicui uel praedia, uel aedes, uel certam quantitatem praestari: nihil ualebit huiusmodi decretum. Sed & si salarium alicui decuriones decreuerint, decretum id nonnunquam ullius erit momenti: ut puta si ob liberalem artem fuerit constitutum, uel ob medicinam. ob has enim causas licet constitui salaria. Concordat l. unica. C. de praebendo salario, his uerbis: Nulli salarium tribuatur ex iuribus reipub. nisi ei qui iuentibus nobis specialiter fuerit consecutus. Proposita exceptionis replicatio prima est: Nisi ob liberalem artem uel medicinam alicui a decurionum ordine salarium fuerit constitutum, quae replicatio approbatur uerbis supra propositis hisce: Sed & si salarium alicui decuriones decreuerint, &c. Concordat l. 1. C. de decretis decurionum, cuius uerba uide §. except. 4. Secunda replicatio est: Nisi decurioni pauperi alimentum decreuerint. Haec replicatio approbatur l. decurionibus. 8. ff. de decurionibus, cuius uerba uide §. reg. 17. Tertia proposita regula exceptio est: Nisi debitorem reipublice liberauerint, quae exceptio approbatur l. ambitiosa. 4. in princ. ff. de decret. ab ordine faciendis, cuius uerba uide §. reg. prox. in princ. Quarta exceptio est: Nisi immunitatem alicui decreuerint. Haec exceptio approbatur l. 1. C. de decretis decurionum, his uerbis: Exceptis, qui liberalium studiorum antistites sunt, & qui medendi cura funguntur, decreto decurionum immunitas nemini tribui potest. Quinta exceptio est: Nisi medicos elegerint uel ordinauerint. Haec exceptio reprobatur l. 1. ff. de decretis ab ord. faciendis, his uerbis: Medicorum intra numerum praefinitum constituendorum arbitrium non praesidi prouinciae commissum est, sed ordini & possessionibus cuiusque ciuitatis: ut certi de probitate morum

morum & peritia artis, eligant ipsi, quibus se liberosque suos in aegritudine corporum committant. Sexta exceptio est: Nisi ambitiosa sint decreta. Haec exceptio approbatur & declaratur d. l. 4. ff. d. tit. cuius uerba uide §. except. 2. Concordat l. 2. C. de decret. decurionum, his uerbis: Ordinis ambitiosa decreta sacris constitutionibus reprobantur. Septima exceptio est: Nisi non legitimum numero coacto decretum sit. Haec exceptio approbatur l. 2. ff. de decretis ab ordine faciendis, his uerbis: Illa decreta, quae non legitimum numero decurionum numero coacta facta sunt, non ualent. Sane legitimum decurionum numerus dicitur maior pars decurionum seu duae tertiae, quod approbatur l. quod maior. 19. ff. ad municipalem, his uerbis: Quod maior pars curiae efficit, pro eo habetur, ac si omnes egerint. Concordat l. lege. 3. ff. de decretis ab ordine faciendis, hisce uerbis: Lege municipali cauetur, ut ordo non aliter habeatur, quam duabus partibus adhibitis. Concordat item l. nominat. 4. §. C. de decurionibus, his uerbis: Nominationum forma uacillare non debet, si omnes qui albo curiae detinentur, adesse non possunt: ne paucorum absentia, siue necessaria, siue fortuita, debilitet, quod a maiore parte ordinis salubriter fuerit constitutum: cum duae partes ordinis in urbe possint, totius curiae in stat exhibeant. Concordat item l. nulli. 3. cum lege sequente. ff. quod cuiusque iuris sitis, his uerbis: Nulli permittitur nomine ciuitatis uel curiae experiri, nisi ei cui lex permittit, aut lege cessante, ordo dedit, cum duae partes adessent, aut amplius quam duae. Plane ut duae partes decurionum adfuerint, is quoque quem decernunt, adnumerari potest. Octaua exceptio est: Nisi pater uel filius eius, cuius gratia decernitur, suffragium tulerit, aut aliquis eorum qui in patris uel filij sunt potestate, quae exceptio reprobatur l. illud notandum. 5. cum sequente, in princ. ff. d. tit. quod cuiusque, cuius uerba uide §. cap. 5. q. 1. except. 2. Nona exceptio est: Nisi minor 25. annis decreuerit. Haec exceptio approbatur l. spurius. 6. §. 1. ff. de decurionibus, his uerbis: Minores uiginti quinque annorum decuriones facti, sportulas decurionum accipiunt, sed interim suffragium inter ceteros ferre non possunt. Concordat l. ad temp. 8. ff. de muneribus & honoribus, cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 1. quae §. 3. reg. 22. Decima exceptio est: Nisi per ignorantiam aduersus decretum sit factum. Haec exceptio approbatur l. munic. 6. ff. de decretis ab ord. faciendis, his uerbis: Municipali lege ita cautum erat: Εἰς τὴν πόλιν τῶν ἐλευθέρων ἀναδόντων τῶν τε σωμάτων ἐργασίῳ, ἢ προσποτινόντων ἀρχαίμας χιλίας (id est: Si quis extra decurionum ordinem indicauerit, & ipso ordine moueatur, & insuper mille drachmas persoluat) quaesitum est, an poenam sustinere debeat, qui ignoras aduersus decretum fecit: Scæuola respondit, huiusmodi poenas aduersus scientes paratas esse. Haec tenet de iure & officijs decurionum.

III. CAUSAE AMITTENDI decurionatus.

I. Causa est, Infamia, quae approbatur l. infamia. 8. C. de decurionibus, his uerbis: Infamia, quae tibi abominanda est, non etiam amissionis oculorum casus, quaesitum tibi adimit honorem.

II. Causa, Caecitas, quae reprobatur uerbis iam dictis hisce: Non etiam amissionis oculorum casus, &c.

III. Causa, Senectus. De qua causa cum alijs similibus uide §. lib. prox. cap. 4. quae §. 1. causa 4. cum sequentibus.

III. Causa: Si decurio censuale ministerium, seu officium notariatus assumpsit. Haec causa approbatur l. 2. C. de tabularijs, his uerbis: Quicumque decurionum sponte se censuali ministerio mancipauerit, conditionem habeat, quam ipse elegerit, depositurus sui ordinis penitus dignitatem, si eum necessitas quaestionis subeundae inuenierit.

V. Causa: Si decurio ad tempus relegatus sit, decurionatum amittit, quae causa approbatur l. 2. in princ. ff. de decurionibus, his uerbis: Qui ad tempus relegatus est, si decurio sit, desinet esse decurio. Huius causae exceptio haec est: Nisi tempus poenae sit finitum, quae exceptio reprobatur, certo tamen modo, d. l. 2. in princ. cuius reliqua uerba uide §. quae §. prox. reg. 18. Concordat l. generaliter. 3. in princ. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 1. quae §. 1. reg. 2. except. 1. Concordat l. ad tempus. 5. in fine. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. causa proxima.

VI. Causa: Si decurio ad tempus ordine motus sit. Huius causae eadem est, quae superioris, exceptio, haec scilicet: Nisi tempus poenae sit finitum, quae exceptio approbatur d. l. 2. §. 1. cuius uerba uide item d. reg. 18. Concordat item d. l. 3. in princ. Huius autem exceptionis replicatio est: Nisi ob crimen, quod ignominiam importat, ad tempus ordine sit motus, quae replicatio approbatur d. l. 5. ff. de decurionibus, his uerbis: Ad tempus ordine motus ex crimine quod ignominiam importat, in perpetuum moueri placuit: ad tempus autem exulare iustos ex crimine leuiore, uelut transacto negotio, non esse inter infames habendos.

Postremo inter causas amittendi decurionatus possunt numerari excusationes ab eodem: de quibus uide §. lib. prox. cap. 4.

DE NOMINANDIS ET CREANDIS decurionibus.

Cap. III.

I. QUI CREANDI DECURIONES?

Prima regula, De seruo, proponitur l. 2. C. si seruus aut libertus ad decur. his uerbis: Praeses prouinciae, si eum qui edilitate fungitur, seruum tantum esse cognouerit: siquidem non ignarum conditionis suae ad edilitatem adspirasse suspexerit, ob uiolatam seruili macula curiae dignita-

Vel 9 impo. f. d. decurion.

dignitatem congruenti pena afficiet. Si uero, cum opinione publica mater eius pro libera haberetur, ex decurione procreatus, ad capessendum honorem errore lapsus processit: dominio tuo eum subiungabit.

I. Regula, De eo qui ex seruo patre natus est, proponitur l. Seuer. 9. in princ. ff. de decurionibus, his uerbis: Seuerus Augustus dixit: Etsi probaretur Titius in seruitute sui patris natus: tamen cum ex libera muliere sit procreatus, non prohibetur decurio fieri in sua ciuitate.

III. Regula, De libertis, proponitur l. C. si seruus aut libertus ad decur. his uerbis: Si libertus uel ius aureorum annulorum adeptus non est, uel natalibus suis non est restitutus: praeses provinciae non tantum curiae participare non permittit, sed iuxta legis seueritatem congruenti pena ulciscetur. Concordat l. unica. C. ad legem Viscelliam, his uerbis: Lex Viscellia libertinae conditionis homines persequitur, si ea quae ingenuorum sunt, circa honores & dignitates auti fuerint attentare, uel decurionatum arripere: nisi iure aureorum annulorum impetrato a principe sustineatur. tunc enim, quoad uiuunt, imaginem, non statum ingenuitatis obtinent, & sine periculo ingenuorum officia peragunt publica. Qui autem libertinus se dicit ingenuum, tam de operis ciuilitate poterit, quam legis Viscelliae crimine perurgeri. In curia autem se immiscens, damno quidem cum infamia afficitur: muneribus uero personalibus in patria patroni, quae congruunt huiusmodi hominibus, singulos pro uerbis attributos esse, non dubium est.

III. Regula, De nauicularijs, proponitur d. l. 9. in fine. ff. de decurionibus, his uerbis: Non dubitandum, quin nauicularij non debeant decuriones creari.

V. Regula, De fabricensibus, proponitur l. fabric. 32. C. de decurionibus, his uerbis: Fabricenses ordinibus restituatur, qui origine curialem & propria munera declinauerint ciuitatis. reliqui ne leui quidem inquietudine pulsantur.

VI. Regula, De surdo & muto, proponitur l. honores. 7. §. 1. ff. de decurionibus. cuius uerba uide §. libro 2. cap. 1. quae §. 1. reg. 23.

VII. Regula, De pauperibus, proponitur l. ad sub. 46. C. de decurionibus, his uerbis: Ad subeunda patriae munera dignissimi meritis & facultatibus curiales eligantur: ne tales forte nominentur, qui functiones publicas implere non possint.

VIII. Regula, De filiofamiliis, proponitur l. filios. 5. C. de decurionibus, his uerbis: Filios in potestate patris positos, ad munera seu honores non posse deuocari, falsum tibi persuasum est. Sanè si ad nominationem filij consensum non accommodaueris, ob administratione ipsius minimè conueniri poteris.

IX. Regula, De expertibus literarum, proponitur l. exp. 6. C. eod. tit. his uerbis: Expertes literarum decurionis munera peragere non prohibent iura.

X. Regula, De minoribus aetate, proponitur l. ad rep. 8. ff. de muneribus. & honoribus. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 1. quae §. 1. reg. 22. Concordat l. non tantum. ff. de decurionibus, his uerbis: Non tantum qui tenerae aetatis, sed etiam qui grandes nati sunt, decuriones fieri prohibentur. illi quasi inhabiles reipublicae uerit, ad tempus excusantur: hi uero & in perpetuum amouentur. Non alijs seniores: ne seniorum excusatione iuniores onerentur, ad omnia munera publica suscipienda soli relictis. Neque enim minores uiginti quinque annis decuriones allegi, nisi ex causa, possunt: neque hi qui annum quinquagesimum & quintum exceperunt. Nonnunquam etiam longa consuetudo in ea re obseruata, respicienda erit: quod etiam custodiendum, principes nostri consulti de allegendis in ordinem Nicomedensium huius aetatis hominibus, rescripserunt. Concordat l. spurij. 6. §. 1. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. quae §. 2. reg. 25. except. 8. item concordat l. si pater. 8. C. quando prouocare non est necesse, his uerbis: Si pater tuus, cum decurio creareris, non consensit, & quindecim annos aetatis agis: aditus praeses provinciae, si inhabilem te ad eundem decurioatus honorem esse prospexerit, quando huiusmodi aetati etiam praetermissa appellatione subueniatur, iniquam nominationem remouebit.

XI. Regula, De maioribus aetate, proponitur inter causas excusationum, lib. prox. cap. 4. reg. 4.

XII. Regula, De spurij, proponitur l. generaliter. 3. §. spurios. ff. de decurionibus, his uerbis: Spurios posse in ordinem allegi, nulla dubitatio est. Sed si habent competitorem legitime questum, praeferi eum oportere, diui fratres Lolliano Auitoto Bithyniae praesidi rescripserunt. Cessantibus uero his, etiam spurij ad decurionatum & re & uita honesta recipientur. Quod utique non sordidum erit ordini: cum ex utilitate eius sit, semper ordinem plenum habere. Concordat l. spurij. 6. in princ. ff. eod. tit. his uerbis: Spurij decuriones fiunt. Et ideo fieri poterit ex incesto quoque natus. Non enim impedienda est dignitas eius qui nihil admisit.

XIII. Regula, De ijs qui flagellis caduntur, proponitur l. eos qui. 12. ff. de decurionibus, his uerbis: Eos qui utensilia negociantur & uendunt, licet ab aedilibus caduntur, non oportet quasi uiles personas negligi. Denique non sunt prohibiti huiusmodi homines decurionatum uel aliquem honorem in sua patria petere: nec enim infames sunt. Sed ne quidem arcentur honoribus, qui ab aedilibus flagellis caesi sunt: quamquam iure suo ita aediles officio isto fungantur. Inhonestum tamè puto esse, huiusmodi

III. TEMPVS NOMINANDI ET CREANDI DECURIONES.

Huius loci regula proponitur l. 1. C. de magistratibus municipalibus, his uerbis: Decuriones ad magistratum uel exactionem annonarij ante tres menses uel amplius nominari debent: ut si quaerimonia eorum iusta uideatur, sine impedimento in absoluedi locum alius subrogetur.

IIII. EVENTVS ET CONSEQUENTIA NOMINATIONEM & CREATIONEM.

I. Regula, De excusatione a nominato per appellationem opponenda, proponitur l. 2. ibi: habetur. C. de decurionibus, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 2. §. 3. reg. 1.

II. Regula: Creatione facta, non amplius auditur creatus, dicens se non recte creatum, quae regula approbatur l. imp. 13. §. fin. ff. de decurionibus, his uerbis: Imp. Antoninus & Verus rescripserunt, non admitti contradicere uolentem, quod non recte quis sit creatus decurio, cum initio contradicere debuit. Plura de proposita, necnon & de praecedentibus quaestionibus decurionatus, uide §. in loco generali de muneribus & honoribus lib. prox.

DE LEGATIS ET LEGATIONIBUS. Cap. IIIII.

Inter personas ciuitatum habentur & legati: de quibus cum illorum officio nunc dicitur.

I. ANTECEDENTIA legationem proponuntur l. quoties. 6. C. de legationibus, his uerbis: Quoties ab Alexandria ciuitate legatio destinatur, uinuos curiales precipimus, qui intra urbem consistunt, si non aegritudine uel alia excusabili necessitate impediuntur, in locum curiae conuenire, & decreta sua propria subscriptione firmata uiro spectabili praefecto Augustali insinuare: ut eius relatione comitatus, cuius uirtutibus suas petitiones intiment, & sub examine tuo perpena legatione res ordinetur. Concordat l. si quod. 5. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 14. reg. 1.

II. QVOT ET QVIBVS INIUNGENDA LEGATIO?

I. Regula, Ne plures quam ternos mittant, proponitur l. sciendum est. 4. §. fin. ff. de legationibus, his uerbis: Praecipitur edicto diui Vespasiani omnibus ciuitatibus, ne plures quam ternos legatos mittant.

II. Regula, VI ordo in legationibus iniungendis seruatur, & de eo qui legatione functus est, per biennium excusando, proponitur l. Paulus. 8. in princ. ff. de legationibus, his uerbis: Paulus respondit, eum qui legatione functus est, intra tempora uacationis praefinita non oportere compelli rursus ad defendendum publicum negocium, etiam si de eadem causa litigetur. Imp. Antoninus & Seuerus Germano Syluano: Legatione functis,

huiusmodi personas flagellorum ictibus subiectas in ordinem recipi, & maxime in eis ciuitatibus, quae copiam uirorum honestorum habeant. nam paucitas eorum qui muneribus publicis fungi debeant, necessario modo etiam ad dignitatem municipalem, si facultates habeant, inuitat.

XIIII. Regula: De eo qui ad tempus relegatus uel ordine motus fuit, uide §. cap. prox. quae §. 3. causa 5. et 6. Concordat l. imp. 13. ff. de decurionibus, his uerbis: Imp. Antoninus & Verus rescripserunt, in tempore relegatos & reuersos in ordinem allegi sine permisso principis non posse. Item rescripserunt, relegatos non posse tempore finito in ordinem decurionum allegi: nisi eius aetatis fuerint, ut nondum decuriones creari possint, & dignitas certam spem eius honoris ijs fecerit, ut princeps indulgere possit.

XV. Regula, De eo qui in relegatione natus est, proponitur d. l. 13. §. penult. his uerbis: Itè rescripserunt, eum qui in relegatione natus est, non prohiberi honore decurionatus fungi.

XVI. Regula, De eo cuius pater damnatus uel notatus fuit, proponitur l. 2. §. nullum. ff. de decurionibus, cuius uerba cum concordantibus uide §. lib. 3. cap. 14. quae §. 2. reg. 4.

XVII. Regula, De eo qui a publica accusatione sine abolitione destitit, proponitur l. spurij. 6. §. qui iudicij ff. de decurionibus, his uerbis: Qui iudicij publici quaestionem citra ueniam abolitionis deseruerit, decurionum honore decorari non possunt: cum ex Turpilianio senatusconsulto notentur ignominia, ueluti calumniae causa iudicio publico damnati.

XVIII. Regula, De haereticis, proponitur Nouell. const. 45. in princ. usque ad §. enim uero. cuius uerba uide §. lib. 10. cap. 12. quae §. 3. reg. 7. Concordat l. omnes. 49. C. de decurionibus, his uerbis: Omnes qui quolibet loco curiae iuri debentur, cuiuscunq; superstitionis sint, ad implenda munera teneantur. Concordat item l. generaliter. 3. §. fin. ff. de decurionibus, cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 1. quae §. 1. reg. 8. uide item §. lib. prox. cap. 4. reg. 63. Plures propositae quaestionis regulas uide §. d. quae §. 1. item §. de excusationibus munerum. Sed & de liberis decurionibus §. cap. prox. quae §. 2. reg. 21.

II. CAVSAE ET MODI CREANDORVM DECURIONVM.

I. Regula, Si poena nomine decurio quis creetur, proponitur l. ne quis. 38. C. de decurionibus, cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 3. quae §. 4. de poena qua quis curiae, &c.

II. Regula, De sola albi praescriptione, proponitur l. Heren. 10. ff. de decurionibus, his uerbis: Herennius Modestinus respondit, sola albi praescriptione minime decurionem factum, qui secundum legem decurio creatus non sit.

III. Regula, De modo legitimo creandi decuriones, proponitur l. 2. C. de decurionibus, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 2. quae §. 3.

funcis, biennij uacatio conceditur: nec interest, utrum legatio in urbe, an in prouincia agentibus nobis mandata sit. Concordat l. legato. 12. ff. de uacat. & excusat. muner. his uerbis: Legato qui publicum negocium tuitus sit, intra tempora uacationis praestituta rursus eiusdem negocij defensio mandari non potest. Concordat item l. 2. C. de honor. non contin. cuius uerba uide j. lib. prox. cap. 4. q. 1. reg. 9. in prim. Proposita regula exceptio prima uidetur esse: Nisi eadem causa, in qua legatus fuit, tractetur. Sed reprobat hanc exceptio uerbis iam propositis. Altera exceptio est: Nisi breuis legatio fuit qua functus est, non longinquae. Hanc exceptio approbatur l. transm. 3. C. de legationibus, his uerbis: Transmarina legatione apud nos perfunctos constitutum est biennij uacationem munus ciuiliu & honorum habere, non eos qui de proximo obsequium reipublicae uideatur exhibuisse. Plura de regula proposita uide j. lib. prox. cap. 4. q. 1. reg. 8.

III. Regula, De debitore fisci, proponitur l. sciendum est. 4. §. debitores. ff. de legationibus, his uerbis: Debitores fisci non prohibentur legatione fungi.

IIII. Regula, De debitore reipub. proponitur d. l. 4. in prim. his uerbis: Sciendum est, debitorem reipubl. legatione fungi non posse: & ita diuus Pius Claudio Saturnino & Faustino rescriptit.

V. Regula, De ijs quibus ius postulandi non est, proponitur d. l. 4. in prim. his uerbis: Sed & eos quibus ius postulandi non est, legatione fungi non posse: & ideo in arenam missum non iure legatum esse, diui Seuerus & Antoninus rescripserunt.

VI. Regula, De misso in arenam, proponitur uerbis iam dictis hinc: Et ideo in arenam missum non iure legatum esse, &c.

VII. Regula, De eo qui plures legationes suscepit, proponitur l. eundem. 16. in prim. ff. de legationibus, his uerbis: Eundem plures legationes suscipere prohibitum non est, si praeterea & sumptus & itineris compendium suadeat.

III. DE EXCUSATIONIBVS A legationis munere.

I. Causa excusationis: Si is qui legandus est, amicum eius ad quem legatio est mittenda, accusat. Hanc causa approbatur d. l. 4. §. si accusatio. ff. de legationibus, his uerbis: Si accusatio alicuius publice instituta sit, non est compellendus accusator ad eum legationem suscipere, qui se amicum uel domesticum dicit eius qui accusatur: & ita diui fratres Aemilio Rufo rescripserunt.

II. Causa: Si mittendus patrem in legatione habeat. Hanc causa reprobat l. filio. 6. ff. de legationib. his uerbis: Filio propter patrem legationis uacatione concedatur, Imperator noster cum patre Claudio Callisto rescriptit in hac uerba: Quod desideras, ut propter legationem patris tui a legatione tu uaces, in interuallis ho-

norum qui sumptum habent, recte obseruatur: in impendijs legationum, quae solo ministerio obeuntur, diuersa causa est. Plura de causis excusationum uide j. lib. prox. cap. 4.

IIII. DE OFFICIIS legati.

I. Regula, Ne deserat legationem, neq; cesset, proponitur l. 1. ff. de legationibus, his uerbis: Legatus municipalis, si deseruerit legationem, poena adficietur extraordinaria, motus ordine, ut plerunque solet. Huc pertinet l. 2. §. 1. ff. eod. tit. his uerbis: Vtrum quis deseruerit legationem, an ex necessaria causa moram passus sit, ordini patriae suae probare debet. Item huius loci est d. l. 2. §. cessatio. cuius haec sunt uerba: Cessatio unius legati ei qui munus ut oportet obijt, non nocet. Item pertinet huc l. 2. in fine. C. de legationibus, his uerbis: Collegam uestrum, quem a defensione patriae destitisse dicitis, apud prouinciam praesidem deserat legationis arguere potestis.

II. Regula: Neque alienis, neq; proprijs negocijs se interponere debet. quae regula approbatur l. Paulus. 8. §. fin. ff. de legat. his uerbis: Paulus respondit, eum qui legatione fungitur, neque alienis, neq; proprijs se interponere debere. In qua causa non uideri eum quoque contineri, qui cum amico suo praetore gratis consilium participat. Concordat l. is qui. 15. ff. eod. tit. his uerbis: Is qui legatione fungitur, libellum sine permisso principis de alijs suis negocijs dare non potest. Proposita regula exceptio prima haec est: Nisi cum amico suo praetore gratis consilium participauerit. quae exceptio approbatur uerbis iam dictis hinc: In qua causa non uideri eum quoque contineri, &c. Secunda exceptio est: Nisi damnum ex iniurijs, quam legationis tempore passus est, persequatur. quae exceptio approbatur l. Paulus. 9. ff. eod. tit. his uerbis: Paulus respondit, de eo damno, quod legationis tempore legatus passus sit, posse eum etiam legationis tempore experiri. Concordat l. legatus. 10. in prim. ff. eod. tit. his uerbis: Legatus, antequam officio legationis functus sit, in rem suam nihil agere potest: exceptis his quae ad iniuriam eius uel damnum peracta sunt. Tertia exceptio est: Nisi pupilli sui causam agat uel defendat. Hanc exceptio approbatur l. si absent. 11. §. qui legationis. ff. eod. tit. his uerbis: Qui legationis officio fungitur, licet suum negocium curare non potest, magnus tamen Antoninus permisit ei pupilli nomine & instituere & defendere causam, licet legationi quam suscepit, nondum renunciauerit: praecipue cum participationem officij ipsius absentem esse dicebat. Quarta exceptio est: Nisi domum emerit. quae exceptio approbatur l. legatus. 12. ff. de legat. his uerbis: Legatus creatus a patria sua, legatione suscepta, in urbem Romam uenit: & nondum perfecta legatione, domum quae erat in ipsius ciuitate Nico-

poli, emit. quaesitum est, an in senatusconsultum incidere, quo prohibentur legati ante perfectam legationem negocijs uel priuatis rebus obstringi? Scaeuola respondit, non uideri teneri. Quinta exceptio est: Nisi per alium negocium suum peragat. Hanc exceptio approbatur l. 2. in prim. ff. eod. tit. cuius uerba uide j. reg. 4.

III. Regula: Legatus per alium legationem implere non potest. quae regula approbatur simul & distinguitur l. sciendum est. 4. §. legati. ff. de legationib. his uerbis: Legati uicarios dare non alios possunt, nisi filios suos. Proposita regula exceptio prima haec est: Nisi per filium suum legationem impleat. quae exceptio constat ex uerbis iam dictis hinc: Nisi filios suos. Secunda exceptio est: Nisi absens legationem gratuitam susceperit. quae exceptio approbatur l. si abs. 11. in prim. ff. eod. tit. his uerbis: Si absentem inuita est legatio, eamque gratuitam suscepit, potest quis & alium in legationem mittere.

IIII. Regula: Legatus etiam contra rempub. quid a principe postulare potest. quae regula approbatur l. 2. in prim. ff. de legationib. his uerbis: Legatus contra rempublicam, cuius legatus est, per alium a principe quid postulare potest: At iurisconsultus: Per alium. hoc ideo, quia per seipsum non potest, ut ostensum §. reg. 2.

V. DE IURE ET PRIVILEGIIS legationum.

I. Regula, De sumptibus quos fecit legato restitutionibus, proponitur l. 2. §. fin. ff. de legationibus, his uerbis: His qui non gratuitam legationem susceperunt, legatium ex forma restituitur. Concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Cum uos proprio nomine sumptus ob defensionem publicam susceperitis: id quod ad proprias erogationes collega uester acceperat, non uobis reddere haeredes eius oportet: sed si in ea causa est, ut restitui omnino oporteat, reipub. debent potius inferre. Sanè si honorarijs aduocatorum erat ea quantitas destinata, restitui illud uobis qui haec praestaturi estis, non iniuria postulatis. Concordat item l. sicut. 7. §. 1. ff. quod cuiuscunq; uniuersitatis, hinc uerbis: Legato qui in negotio publico sumptum fecit, puto dandam actionem in municipes.

II. Regula, De sumptibus legato datis, ab eius haereditibus non restituendis, proponitur l. legatus. 10. §. fin. ff. de legationib. his uerbis: Si quis in munere legationis, antequam ad patriam reuertetur, decessit: sumptus qui proficiscenti sunt danti, non restituntur.

III. Regula: Legatus tempore legationis conueniri non potest, sed domum reuocandi ius habet. quae regula approbatur simul & distinguitur per ea quae habentur §. lib. 5. cap. 2. q. 1. except. 15. repl. 2. dupl. 1.

IIII. Regula: Sancti habentur legati: quid iuris sit, si quis legatum hostium pulsauerit, definitur l. ult. ff. de legationib. cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 2. q. 1. in fine, except. 2. Concordat l. lege lul. 7. in fine. ff. ad l. lul. de ui-

pub. cuius uerba uide d. except. 2. Haec de legatis & legationibus sint dicta.

DE ACTORE VNIVERSITATIS, uel syndico: item de curatore reipub. Cap. V.

I. DE ACTORE DANDO uel eligendo.

Regulariter actor uniuersitatis utiliter & recte datus praesumitur. cuius regula exceptiones haec sunt.

I. Exceptio: Nisi non a legitimo decurionum ordine datus sit actor. Hanc exceptio tractatur l. nulli. 3. cum lege sequente. ff. quod cuiuscunq; uniuersitatis, cuius uerba uide §. cap. 2. q. 2. reg. 25. except. 7.

II. Exceptio: Nisi pater uel filius actoris suffragium quoque dederit; uel aliquis eorum qui in patris uel filij sunt potestate. Hanc exceptio reprobat l. illud. 5. cum lege sequente, in prim. ff. eod. tit. his uerbis: Illud notandum Pomponius ait, quod & patris iussu ragium filio proderit, & filij patri. Item eorum qui in eiusdem patris potestate sunt, quasi decurio enim hoc dedit, non quasi domesticus persona. Quod & in honorum petitione erit seruandum: nisi lex municipij uel perpetua consuetudo prohibeat.

III. Exceptio: Nisi non ordo decurionum, sed alius actorem dederit. quae exceptio ipso quidem iure subsistit ex d. l. 3. ff. quod cuiuscunq; uniuersitatis, uerum eius replicatio prima haec est: Nisi si dederit, cui ab ordine id erat permissum. quae replicatio approbatur l. ite coru. 6. §. si decuriones. ff. d. tit. his uerbis: Si decuriones decreuerunt actionem per eum mouendam, quem diuiniueri elegerunt: is uidetur ab ordine electus, & experiri potest. Parui enim refert, ipse ordo eligat, an is cui ordo negocium dedit. Secunda replicatio est: Nisi lex actorem dederit. quae regula approbatur d. l. 3.

IIII. Exceptio: Nisi filius familiaris actor sit datus. Hanc exceptio reprobat d. l. 6. §. fin. ff. quod cuiuscunq; uniuersitatis, his uerbis: Actor etiam filius familiaris dari potest.

V. Exceptio: Nisi non ad actionem uel defensionem exercendam actor constituatur, sed ad aliud negocium. Hanc exceptio reprobat l. ult. ff. quod cuiuscunq; uniuersitatis, his uerbis: Constitui potest actor & ad operis noui nunciationem, & ad stipulationes interponendas: ueluti legatorum, damni infecti, iudicati solui: quamuis seruo potius ciuitatis cauere debeat. Sed & si actori cautum fuerit, utilis actio administratori rerum ciuitatis dabitur.

VI. Exceptio: Nisi generaliter datus sit actor, ut quae cumq; incidisset controuersia, per eum expediretur. Hanc exceptio approbatur d. l. 6. §. sed si ita. ff. quod cuiuscunq; uniuersitatis, his uerbis: Si ita decreuerint, ut quae cumq; incidisset controuersia, eius petenda negocium Titius haberet, ipso iure id decre-

rum nullius momenti esse uidetur: quia nō possit uideri, de ea re, quæ adhuc in contro- uersia nō sit, decreto datā persecutionē. Sed hodie hæc omnia per syndicos solent secun- dum locorum consuetudinem explicari.

VI. Exceptio: Nisi actor postea agere prohibitus sit. Hæc exceptio approbatur d.l.6. §. quod si actor, his uerbis: Si actor datus, postea decreto decurio num prohibitus sit, an exceptio ei noceat? & puto sic accipiendum, ut ei permilla uide- antur, quæ & permilla durant.

II. DE ACTORE MUTANDO.

Proponitur de hac re d.l.6. §. penult. his uerbis: Ex iisdem causis mutandi actoris potestas erit, ex quibus etiam procuratoris. Quæ autem sint cause mutandi procuratoris, uide §. lib. 5. cap. 6. quæst. 5.

III. OFFICIA ET

& iura actoris.

I. Regula proponitur d.l.6. §. actor itaq; ff. quod cuiuscunq; uniuerſitatis, his uerbis: Actor ille pro- curatoris partibus fungitur, & iudicati actio ei ex edicto non datur, nisi in rem suam datus sit: & constitui ei potest.

II. Regula: Quod communiter agi fieri oportet, per actorem agi fieri debet. quæ regula approbatur l. 1. §. quibus. ff. quod cuiuscunq; uniuerſitatis, his uerbis: Qui- bus permissum est corpus habere, collegij, societatis, siue cuiuscunq; alterius nomi- ne: eorum proprium est, ad exemplum rei- pub. habere res communes, arcam commu- nem, & actorem, siue syndicum: per quem, tanquam in republ. quod communiter agi fieri oportet, agatur fiat.

III. Regula: Non est singulorum, sed uniuerſitatis procurator. quæ regula approbatur l. 2. ff. d. it. his uer- bis: Si municipes, uel aliqua uniuerſitas ad agendum det actorem: non erit hic dicen- dum, quasi à pluribus datum, sic haberi. Hic enim pro republ. uel uniuerſitate interuenit, non pro singulis.

III. Regula: Si actori cautum sit, administratori rerum ciuitatis competit actio. quæ regula approbatur l. ult. §. fin. ff. quod cuiuscunq; uniuerſitatis, cuius uerba uide §. quæst. 1. except. 5. Plura de actore uniuerſitatis uide §. lib. 5. cap. 6. de Procuratoribus.

III. DE CVRATORE reipublicæ.

I. Regula: Ex stipulatione actoris, curatoris utilis cō- petit actio. quæ regula approbatur d. l. ult. §. fin.

II. Regula, De rebus & agris ciuitatis ab eo uindi- candis, proponitur l. ult. §. 3. ff. de administrat. rerum ad ciuit. his uerbis: Imp. Antoninus & Verus re- scripserunt, agros reipub. retrahere curato- re ciuitatis debere, licet à bona fide emptori- bus possideantur, cum possint ad auctores suos recurrere.

III. Regula, De exigenda pecunia ad annonam de- ſtinata, proponitur d. l. 10. §. 5. his uerbis: Item re- scripserunt, pecuniam ad annonam desti-

natam, distractis rebus, curatorem exigere debere.

III. Regula, De exigenda cautione fideicommissi nomine, proponitur l. 2. C. de administrat. rerum publ. his uerbis: Contra eos qui rempubl. admini- strantes, per officij necessitatem sub condi- tione relicti fideicommissi satis accipere de- buerunt, quanti reipub. interest satis non ef- se acceptum, dirigendam esse actionem pro- spicitis. Sed de actione quæ datur aduersus curato- rem reipubl. ex ipsius administratione, dicitur j. lib. prox. cap. 7.

DE PARTIBVS CIVITATIS, seu collegijs & corporibus.

Cap. VI.

I. DE CONSTITVENDO collegio.

I. CAVSÆ EX QVIBVS ET PRO- pter quas collegia constitui possunt.

PRIMA regula: Non ex qualibet causa collegiū con- ſtitui permittitur. quæ regula approbatur l. 1. in prim. ff. quod cuiuscunq; uniuerſitatis, his uerbis: Neque societas, neq; collegium, neque huiusmodi corpus passim omnibus haberi conceditur: nam & legibus & senatusconsultis & prin- cipalibus constitutionibus ea res coercetur. Paucis admodum in causis concessa sunt hu- iusmodi corpora: ut ecce, uectigalium publi- corum socijs permissum est corpus habere, uel aurifodinarum, uel argentifodinarum, uel salinarum. Item collegia Romæ certa sunt, quorum corpus senatusconsultis atq; constitutionibus principalibus confirma- tum est: ueluti pistorum, & quorundam alio- rum, & nauiculariorum, qui & in prouincijs sunt. Concordat l. 1. in prim. ff. de collegijs & corpori- bus, his uerbis: Mandatis principalibus præci- pitur præsidibus prouinciarum, ne patian- tur esse sodalitia, ne uel milites collegia in ca- stris habeant: sed permittitur tenuioribus stipem mensuam conferre, dum tantum se- mel in mense coeant: ne sub prætextu huius illicitum collegium coeant. Quod non tan- tum in urbe, sed & in Italia & in prouincijs locum habere, diuus quoque Seuerus rescri- pſit. Concordat deniq; l. collegia. 3. in prim. ff. cod. it. cuius uerba uide paulo inferius.

II. Regula, De causa religionis, proponitur l. 1. §. 1. ff. de collegijs, hisce uerbis: Sed religionis causa coi- re non prohibentur: dum tamen per hoc nō fiat contra senatusconsultum, quo illicita collegia coercentur. Concordat uerbis posterio- ribus l. 2. ff. de extraord. criminibus, his uerbis: Sub prætextu religionis, uel sub specie soluendi uoti, cæterus illicitos nec à ueteranis tentari oportet.

II. CVIVS auctoritate collegia constituenda, de- ſinitur d. l. 3. §. 1. ff. de collegijs, hisce uerbis: Nisi ex se- natuſconsulti auctoritate, uel Cæsaris, colle- gium uel quodcunq; tale corpus coierit: cō- tra senatusconsulta & mandata & constitu- tiones collegium celebratur.

III. INTER QVOT ET QVAS personas collegium consti- tui potest?

I. Regula: Inter tres personas constitui potest. quæ regula approbatur l. Nerat. 85. ff. de uerb. signif. his uerbis: Neratius Priscus tres facere existimat collegium: & hoc magis sequendum est.

II. Regula, De seruis, proponitur l. collegia. 3. §. fin. ff. de collegijs, hisce uerbis: Seruus licet in colle- gium tenuiorum recipere, uolentibus domi- nis: ut curatores horum corporum sciant, si inuito aut ignorante domino in collegium tenuiorum recipiant, & in futurum pœna teneantur in singulos homines aureorum centum.

III. Regula, De eo qui est in alto quoque collegio, proponitur l. 1. §. fin. ff. d. it. his uerbis: Non licet am- pliùs quàm unum collegium licitum habere, ut est etiam constitutum à diuis fratribus. Et si quis in duobus fuerit, rescriptum est e- ligere eum oportere, in quo magis esse ue- lit: accepturum ex eo collegio, à quo rece- dit, id quod ei cōpetit ex ratione, quæ com- munis fuerit. Hæc de collegio constituendo.

II. DE COLLEGIO DISSOL- uendo uel immu- tando.

I. Regula: An personis mutatis, mutetur quoque col- legium uel uniuerſitas, deſinitur l. ſicut. 7. §. in decurio- nibus. ff. quod cuiuscunq; uniuerſ. his uerbis: In decurio- nibus uel alijs uniuerſitatibus nihil refert, utrum omnes ijdem maneant, an pars ma- neat, uel omnes immutati sint. Sed si uniuer- sitas ad unum recidit, magis admittitur pos- se eum conuenire & conteneri: cum ius om- nium in unum reciderit, & extet nomen uni- uerſitatis. In prouincijs uero, ff. de iur. iur.

II. Regula, De pecunia communi diuidenda, dissolu- ta uniuerſitate, uel si unus ab ea recesserit, proponitur l. coll. 3. in prim. ff. de collegijs, hisce uerbis: Collegia si qua fuerint illicita, mandatis & constitu- tionibus & senatusconsultis dissoluantur. Sed permittitur eis, cum dissoluantur, pecu- nias communes (si quas habent) diuidere, pecuniamq; inter se partiti. Concordat l. 1. §. fin. ff. cod. it. cuius uerba uide §. eod. cap. 3. reg. 3.

III. IVRA COLLEGII ET uniuerſitatis.

I. Regula: Proprium horum est, habere res commu- nes, arcam communem, & actorem uel syndicum. quæ regula approbatur l. 1. §. quibus. ff. quod cuiuscunq; uniuer- ſitatis, cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 3. reg. 2.

II. Regula: Sodales sunt, qui eiuſdem sunt collegij, &

paſſionem quam uelint, facere possunt. quæ regula ap- probatur simul & distinguitur l. ſodal. 4. ff. de collegijs, hisce uerbis: Sodales sunt, qui eiuſdem colle- gij sunt, quam Græci τρωάται uocant. His au- tem potestatem facit lex, paſſionem quam uelint, sibi ferre: dum ne quid ex publica le- ge corrumpant. Sed hæc lex uidetur ex lege Solonis translata esse. nam & illic ita est ea- dem: Εαν δέ ο δῆμος ἢ πρῶτορες, ἢ ἑρῆς ὀργάνω, ἢ νεώ- ται, ἢ σὺδαιροι, ἢ ὀμόταφοι, ἢ θιασῶται, ἢ ἐπὶ λέων ὀρχο- μνοι, ἢ εἰς ἐμπορεύω, ἢ ὀτιδῶ τῶτων, διαθῶντ' ἀπὸς ἀλ- λάσε νόθων εἰνῶν, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ τὰς ἀνωσίαις ἡγεμῶνται. id est: Quod si populus, uel eiuſ- dem religionis cultores, uel Orgiorum sacri- ficuli, uel nautæ, uel sodales, uel commune sepulchrum habentes, uel publicani, uel in societatem coemendorum pecorum, aut ne- gociationis, aut cuiuscunq; alterius rei co- euntes, paciscantur inter se: ratū esto, quate- nus publica id monumenta non prohibeāt.

II. Regula: Quod uniuerſitati debetur, non singu- lis debetur: nec quod illa debet, singuli debere dicuntur. quæ regula approbatur l. ſicut. 7. §. si quid. ff. quod cui- usque uniuerſ. his uerbis: Si quid uniuerſitati de- betur, singulis non debetur: nec quod de- bet uniuerſitas, singuli debent. Huius regulæ exceptio hæc est: Nisi uniuerſitas ad unū reciderit. quæ exceptio approbatur d. l. 7. §. fin. cuius uerba uide paulo superius de collegio dissolendo, reg. 1.

III. Regula: Si uniuerſitas non defendatur, id quod commune est, possidetur & uenit. quæ regula approba- tur l. 1. §. quod si nemo. ff. quod cuiuscunq; uniuerſitatis, cui- us uerba uide §. lib. 8. cap. 6. quæst. 5. reg. 4. Sin autem nihil sit, in quod mittatur actor, per actiones debitorum ciuitatis actori satisfaciendum est. quod approbatur l. ciuit. 8. ff. eod. it. his uerbis: Ciuitates, si per eos qui res eorum administrant, non defendun- tur, nec quidquæ est corporale reipub. quod possideatur, per actiones debitorum ciuita- tis agentibus satisfieri oportet.

V. Regula huius loci proponitur l. municipes. 14. ff. ad municipalem. cuius uerba uide §. cap. 9. mēbr. 3. quæ- ſtione 2. causa 2. Plura de questione proposita uide §. cap. 13. reg. 7. cum sequenti item cap. 14.

III. DE PRIVILEGIIS COL- legiorum, quibus com- perant.

I. Regula, De eo qui solo nomine collegiatus est, pro- ponitur §. lib. 10. cap. 3. reg. 1. except. 5.

II. Regula, De ijs qui supra numerum additi sunt, proponitur l. unica. §. quod autem. C. de collegiatis, his- ce uerbis: Quod supra numerum, qui incau- tis breuibus continetur, nemo se quolibet patrociniō, uel cuiuslibet assumpta poten- tia debeat excusare, hoc noſtræ est serenita- tis censere, & tuæ sublimitatis tuique officij cautiùs obseruare. hoc inter omnes æqua- lance seruari præcipimus: nullo diuinæ do- G g 2 mus pa-

mus patrociniis, nulla sacrosanctarum ecclesiarum reuerentia, nullo qualibet uel cuiuslibet potentia se excusante. Sed ne tantum circa munera releuanda supplicibus consultiuissimos noscamur: illud etiam dicendum obseruandumque esse censemus, ut chartarum uenditio, quae de prouincijs ad corporatos supplicum per inuocationem translata est, primae constitutionis terminis concludatur: hoc est, quod initio dispositionis constitutum est, id in posterum nulla addita nouatione seruetur.

DE QUIBUSDAM CIVIUM ac collegiorum aliarumque ciuitatis personarum speciebus. Cap. VII.

I. DE MAGISTRIS ARTIUM Liberalium, doctoribus & professoribus in genere.

Prima regula, Ut abstineant ab ostentatione uulgari, & priuata institutione. quae regula approbatur L. unica, in prim. C. de studijs liberalibus urbis Romae & Constantinopol. his uerbis: Vniuersos qui usurpantes sibi nomina magistrorum, in publicis magistratibus cellulisque collectos undecunque discipulos circumferre consueuerunt, ab ostentatione uulgari praecipimus amoueri: ita, ut si quis eorum post emissos diuiniae sanctionis affatus, quae prohibemus atque damnamus, iterum forte tentauerit: non solum eius quam mereatur, infamiae notam subeat, uerum etiam pellendum se ex ipsa, ubi uersatur illicite, urbe cognoscat. Eos uero qui intra plurimorum domos eadem exercere priuatim studia consueuerunt, si ipsis tantummodo discipulis uacare maluerint, quos intra parietes domesticos docent, nulla huiusmodi interminatione prohibemus. Sin autem ex eorum numero fuerint, qui uidentur intra capitolijs auditorium constituti, hi omnibus modis priuatarum aedium studia sibi interdita esse cognoscant: scituri, quod si aduersus coelestia statuta facientes deprehensi fuerint, nihil penitus ex illis priuilegijs consequantur, quae his qui in capitolio tantummodo docere praecipiti sunt, merito deferuntur.

II. Regula, De numero professorum, proponitur d. l. unica, §. habeant, his uerbis: Habeant igitur auditorium specialiter nostrum in his primum, quos Romanae eloquentiae doctrina commendat, oratores tres numero, Grammatici decem. In his etiam qui facundia graecanarum pollere noscuntur, quinque numero sint Sophistae, & Grammatici aequae decem. Et quoniam non in his artibus tantum adolescentiam gloriosam optamus institui, pro-

fundioris quoque scientiae atque doctrinae memoratis magistris sociamus authores. Igitur unum adiungi caeteris uolumus, qui Philosophiae arcana rimetur, duos quoque qui Iuris ac Legum uoluntates pandant: ita ut unicuique loca specialiter deputata assignari faciat tua sublimitas, ne discipuli sibi inuicem possint obstrepere, uel magistri, ne uel linguarum confusio permista, uel uocum, aures quorundam aut mentes a studio literarum auertat.

III. Regula, De qualitate professorum, proponitur l. magistros, 7. C. de professoribus, his uerbis: Magistros studiorum, doctoresque excellere oportet moribus primum, deinde facultia. Sed quia singulis ciuitatibus adesse ipsi non possunt: iubeo, quisquis docere uult, non repente nec temere profiliat ad hoc munus: sed iudicio ordinis probatus, decretum curialium meretur, optimorum consensu conspirante.

III. Regula, De mercede & salarijs illis constituentis, proponitur l. i. in prim. cum sequent. ff. de extraord. cognit. cuius uerba uide §. lib. 9. cap. 1. quest. 1. Concordat l. medicos. 6. in fine. C. de professoribus, cuius uerba uide §. reg. prox.

V. Regula, De immunitate professorum, proponitur d. l. 6. his uerbis: Medicos, & maxime archiatros, uel ex archiatris, Grammaticos, & professores alios literarum, & doctores legum, una cum uxoribus & filijs, necnon & rebus quas in ciuitatibus suis possident, ab omni functione, & ab omnibus muneribus ciuilibus uel publicis immunes esse praecipimus: & neque in prouincijs hospites recipere, nec ullo fungi munere, nec ad iudicium deduci, nec eximi, uel exhiberi, uel iniuriam pati: uel si quis eos uexauerit, poena arbitrio iudicis plectetur. Mercedem autem eorum & salaria reddi iubemus, quo facilius liberalibus studijs & memoratis artibus multos instituat. Plura de hac re uide §. lib. prox. cap. 4. reg. 51.

VI. Regula, De professoribus remunerandis, proponitur l. 2. C. de professoribus, his uerbis: Grammaticos seu Oratores, decreto ordinis probatos, si non se utiles studentibus praebent, denud ab eodem ordine reprobari posse, incognitum non est.

DE PHILOSOPHIS.

I. Regula, De mercenaria opera ab illis spernenda, proponitur l. 1. §. an ex philosophis, ff. de extraord. cognit. cuius uerba uide §. lib. 9. cap. 1. questione 1. reg. 1. except. 2.

II. Regula, De patriae functionibus ac muneribus ab illis subeundis, proponitur l. redd. §. C. de professoribus, his uerbis: Reddatur unusquisque patriae suae, qui habitum Philosophiae in debite & insolenter usurpare cognoscitur: exceptis his qui a probatissimis approbati, ab hac debet collisione fecerint. Turpe enim est, ut patriae fun-

ctiones ferre non possit, qui etiam fortunam uim se ferre proficitur. Concordat l. prof. §. C. de muneribus patrimonialibus, his uerbis: Professio & desiderium tuum inter se discrepant. nam cum Philosophum te esse proponas, uincere avaritia & rapacitate, & onera quae patri monio tuo iniunguntur, solus recusare conaris: quod frustra te facere, caeterorum exemplo poteris edoceri. Concordat item l. in honoribus, §. Philosophis, ff. de uacatione munerum, his uerbis: Philosophis, qui se frequentes atque uel per eandem studiorum sectam contentibus praebent, tutelae, item munera sortida corporalia remitti placuit, non ea quae sumptibus expediuntur. Etenim uere philosophantes pecuniam contemnunt, cuius retinendae cupidine fictam adseuerationem detegunt. Contradicit l. ult. in prim. C. de professoribus, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 4. reg. 51.

III. DE MEDICIS.

I. Regula, De hisce constituendis, proponitur l. 1. ff. de decretis ab ordine faciendis, cuius uerba uide §. cap. 2. quest. 2. reg. 1. except. 5. Vide item §. reg. 4.

II. Regula, Medicis extra ordinem de suo salario iudicatur, quae regula approbatur l. 1. §. medicorum, ff. de extraord. cognit. cuius uerba uide §. lib. 9. cap. 1. quest. 1. reg. 1. except. 1. replic. 1.

III. Regula, De speciebus medicorum, proponitur d. l. 1. §. medicos, cuius uerba uide d. repl. 1. dupl. 1.

III. Regula, De medico in defuncti locum subrogando, & de ordine medicorum, proponitur l. si quis, 10. C. de professoribus, his uerbis: Si quis in archiatris defuncti locum promotionis meritis aggregandus est, non ante eorum particeps habeat, quam primis qui in ordine reperientur, septem uel amplius iudicantibus idoneus adproberur: ita tamen, ut quicumque fuerit admissus, non in priorem numerum statim ueniat, sed eum ordinem consequatur, qui in caeteris ad priora subiectis ultimus poterit inueniri.

V. Regula, De immunitate medicorum, proponitur l. medicos, 6. C. de professoribus, cuius uerba uide §. eodem cap. memb. 1. reg. 5. Vide insuper §. lib. prox. c. 4. reg. 46.

VI. Regula, De salario medici ei ab aegrotante dato uel promisso, proponitur l. archiatris, 9. C. d. t. his uerbis: Archiatris scientes annonaria sibi commoda a populi commodis ministrari, honeste obsequi tenuioribus malint, quam turpiter lere uire diuitibus. Quos tantum ea patimur accipere, quae sani offerunt pro obsequijs, non ea quae periclitantes pro salute promittunt. Concordat l. med. §. ff. de extraord. cognit. his uerbis: Medicus, cui curandos suos oculos, qui eis laborabat, commiserat, periculum amittendorum eorum per aduersa medicamenta inferenda compulsi, ut ei possessiones suas contra bonam fidem aeger uenderet, iniuile factum praesentis prouinciae coercet, remque restitui iubeat.

VII. Regula, Ne pauperibus quoque mederi non grauentur, proponitur l. 9. in prim. C. de professoribus, cuius uerba uide §. reg. prox.

VII. Regula, De medicis reprobandis, proponitur l. 1. §. reprobati, ff. de muneribus, his uerbis: Reprobari posse medicum a rebus, quauis semel probatus sit, D. magnus Antoninus rescripsit.

III. DE IURIS STVDIOSIS.

De his proponitur l. diuus, 4. ff. de extraord. cognit. his uerbis: Diuus Antoninus Pius rescripsit, iuris studiosos, qui salaria petant, haec exigere posse. De iisdem proponitur l. 1. ff. de officio adfessorum, cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 3. quest. 2. reg. 1.

V. DE ARGENTARIIS.

I. Regula: Argentarij opera uiriliter est, ideoque foeminae ab ea sunt remotae. quae regula approbatur l. foeminae, 12. ff. de edendo, his uerbis: Foeminae remotae uidentur ab officio argentarij, cum ea opera uiriliter sit.

II. Regula: Seruus potest esse argentarius, quae regula approbatur l. praetor ait, 4. §. sed et si seruus, ibi: potest enim, ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 6. cap. 4. memb. 2. quest. 2. reg. 5.

III. Regula, De priuilegijs argentariorum, proponitur Nouell. c. 136. cuius uerba suis locis sunt inserta, ut ex indice apparebit.

VI. DE MERCATORIBVS.

I. Regula: Qui esse debeant mercatores, uel non, De nobilibus & diuitibus proponitur l. nobil. 3. C. de commercijs & mercatoribus, his uerbis: Nobiliores naturalibus & honorum luce conspicuos, & patrimonio ditiores, perniciosum urbibus, mercimonijs exercere prohibemus, ut inter plebeios & negociatores facilius sit emendi uendendi que commercium.

II. Reg. Quot debeant esse, & a quibus ordinandi, definitur l. 3. C. d. t. his uerbis: Cessante omni ambitione, omni licentia, quingentorum sexagintatium collegiatorum numerus maneat, nullique his addedi mutadile, uel in defuncti locum substituedi pateat copia: ita ut iudicio tuae sedis sub ipsorum praesentia corporatorum in eorum locum, quos humani subtraxerint casus, ex eodem quo illi fuerant corpore subrogentur: nulli alij corporatorum praeter praedictum numerum per patrocinia immunitate concessa.

III. Regula, Ne uetita loca accedant negociandi causa, proponitur l. mercat. 4. C. d. t. his uerbis: Mercatores tam Imperio nostro, quam Persarum regi subiectos, ultra ea loca, &c. Concordat l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Si qui inclytas nominatum, &c.

III. Regula: Ne arma uel quid simile ad hostes & barbaros transferant. De hac regula cum similibus definitum §. lib. 4. cap. 1. quest. 1. causa 13.

V. Regula, Ut secundum auctoris formulam merces uendant, proponitur Nouell. c. 122. cuius uerba uide §. reg. prox.

VII. DE ARTIFICIBVS ET mercenariis.

Vt secundum auctoris formulam operas locent, uel merces uendat, proponitur d. c. 12. his uerbis: Omnis artifex, aut mercenarius, aut mercator, secundum auctoris formulam operas locato mercensie uendito. Nam si quid amplius accepit, pœnæ tripli subiacet.

VIII. DE MENDICANTIBVS.

De illis inspiciendis, & ualidis ad labores cogendis, proponitur l. unica. C. de medicantibus ualidis, his uerbis: Cunctis, quos in publicum quæstum incerta mendicitas uocauerit, inspectis, exploretur in singulis & integritas corporum, & robur annorum: atque inertibus & absque ulla debilitate miserandis necessitas inferatur, ut eorum quidem, quos tenet conditio seruilis, proditor studiosus & diligens dominium consequatur: eorum uero, quos natalium sola libertas psequitur, colonatu perpetuo succiatur, qui quis huiusmodi leuicudinem prodiderit ac probauerit: salua dominis in eos actio, qui uel latebram forte fugitiuis, uel mendicitatis subeundæ consilium præstiterunt. Concordat Nouell. c. 80. §. at si qui, usq; ad §. præterea. cuius uerba uide §. lib. 2. ca. 12. q. 7. reg. 5.

DE POLLICITATIONIBVS & legati ciuitati relicti. Cap. VIII.

Hactenus de personis ciuitatis actum est. Sequitur nunc de rebus: & primum de ijs adquirendis, postea de ijs alienandis, postremo de quibusdam huiusmodi rerum speciebus. Adquiruntur autem ciuitati res cum alijs modis, tum etiam pollicitationibus & legatis: de quibus duabus causis in hoc Capite coniunctim tractandum.

DEFINITIO pollicitationis, & differentia à pacto proponitur l. pactum 3. in prim. ff. de pollicitationibus, his uerbis: Pactum est duorum consensus atq; conuentio: pollicitatio uero offerentis solius promissum. Et ideo illud est constitutum, ut si ob honorem pollicitatio fuerit facta, quasi debitum exigatur.

II. AN EX POLLICITATIONE reipublicæ competat actio?

Ex pollicitatione ciuitati datur actio, ut ex iam propositis uerbis constat. Cui concordat l. si quis. 14. in prim. ff. eod. tit. his uerbis: Si quis sui alieniue honoris causa opus facturum se in aliqua ciuitate promiserit, ad perficiendum tam ipse, quam hæres eius, ex constitutione diui Traiani obligatus est. Concordat item l. de pollicitationibus. §. §. quod si tractat. ff. eod. tit.

Proposita. regule exceptio prima: Nisi non ob honorem alicuius, uel sine causa promiserit, approbatur

l. §. 1. de pollicitat. his uerbis: Non semper obligari etiam qui pollicitus est, sciendum est. sed siquidem ob honorem promiserit decretum sibi uel decernendum, uel ob aliam iustam causam: tenebitur ex pollicitatione. Si uero sine causa promiserit, non erit obligatus: & ita multis constitutionibus, & ueteribus & nouis, continetur. Concordat d. l. §. deniq; cuius uerba uide j. repl. prox. Concordat item l. hoc iure. 19. in princ. ff. de donationibus, his uerbis: Hoc iure utimur, ut in rebus publicis, cum de donatione quæritur, illud solum spectetur, utrum ob causam aliquam iustam reipub. promittat quis uel pollicetur, an non: ut si ob honorem aliquem promittat, teneatur: si minus, non. Est autem proposita exceptio repliatio prima hæc: Nisi opus promissum ceptum sit. tunc eum, quamuis sine causa promissum sit, est perficiendum. que replicatio approbatur d. l. §. item si sine, usq; ad §. fin. his uerbis: Si sine causa promiserit, ceperit tamen facere, obligatus est qui ceperit. Ceperit sic accipimus, si fundamenta iecit, uel locum purgauit. Sed & si locus illi petenti destinatus est, magis est ut ceperit uidetur. Item si apparatus siue impensam in publico posuit. Sed si non ipse ceperit, sed cum certam pecuniam promississet ad opus, reipublica contemplatione pecuniæ ceperit opus facere: tenebitur quasi cepto opere. Deniq; cum columnas quidam promississet, Imperator noster cum diuo patre suo ita rescripsit: Qui non ex causa pecuniam reipub. pollicentur, liberalitatem perficere non coguntur. Sed si columnas Ciuitatis promississet, & opus ea ratione sumptibus, ciuitatis uel priuatorum inchoatum est: deserit quod ceptum est, non oportet. Concordat l. pactum. 3. in prim. ff. eod. tit. his uerbis: Ceptum opus, licet non ob honorem promissum, perficere promissor cogetur: & est constitutum. Concordat item l. toties. 6. §. 1. ff. eod. tit. his uerbis: Si quis pecuniam ob honorem promiserit, ceperitq; solueret eum debere quasi cepto opere, Imperator noster rescripsit. Secunda replicatio est: Nisi ob casum qui reipub. contigit, promiserit. Hæc replicatio approbatur l. ob cas. 7. ff. de pollicitationibus, his uerbis: Ob casum que ciuitas passa est, si quis promiserit se quid facturum, etsi non inchoauerit, omnimodo tenetur, ut diuus Seuerus Diogeni rescripsit. Concordat l. propter. 4. ff. eod. tit. his uerbis: Propter incendium, uel terræ motum, uel aliquam ruinam, que reipub. contigit, si quis promiserit, tenetur.

Secunda proposita regule exceptio hæc est: Nisi causa ob quam promissum sit, secuta, uel conditio non extitit. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit: uerum eius replicatio prima hæc est: Nisi opus ceptum sit. que replicatio approbatur l. si quis. 11. ff. de pollicitationibus, his uerbis: Si quis ob honorem uel sacerdotium pecuniam promiserit, & antequam honor uel magistratum ineat, decedat: non oportere hæredes eius conueniri in pecuniâ, quam is ob honorem uel magistratum promiserat, principalibus constitutionibus cauetur: nisi forte ab eo, uel ab ipsa reipublica eo uiuo, opus fuerit inchoatum. Concordat l. æstimationem. 15. §. 1. ff. de muneribus, his uerbis: Qui pro honore pecuniam promiserit, si soluere eam ceperit, totam præstare operis inchoati exemplo cogendus est. Secunda replicatio est: Nisi causa ob quam promissum sit, iniusta sit. hoc enim casu, quamuis secuta non sit, nihilominus tenetur. que replicatio approbatur exemplo l. in priuatis. 12. §. fin. ff. de pollicitationibus, his uerbis: Cum quidam, ne honoribus fungeretur, opus promississet: tam honores subire cogendum, quam operis instructionem, diuus Antoninus rescipit. Tertia replicatio est: Nisi causa uel conditio promissa uel legato uel reipub. damnosa sit. Hæc replicatio approbatur l. imp. 13. §. item rescripserunt. ff. eod. tit. his uerbis: Imp. Antoninus & Verus rescripserunt, conditiones donationibus adpositas, quæ in reipublicam sunt, ita demum ratas esse, si utilitatis publicæ in interest. Quod si damnosæ sunt, id obseruari non debere. Et ideo non obseruandum esse, quod defunctus certa summa legata, uetuit uetigal exerceri: esse enim tolerabilia quæ uetus consuetudo comprobatur. Tertia exceptio est: Nisi is qui promissum, postea relegatus sit. Hæc exceptio reprobatur l. de pollicitationibus, his uerbis: De pollicitationibus in ciuitatem factis in iudicium cognitionem esse, diu fratres Flauio Celsio in hæc uerba rescripserunt: Prohæc faciet Statius Rufinus, si opus pro scenij, quod se Gabinis extructurum promissum, quod tandem aggressus fuerat, perficiat, nam etsi aduersa fortuna usus, in triennium à præfecto urbi relegatus est: tamen gratiam muneris quod sponte obtulit, minuire non debet: cum & absens per amicū perficere opus istud possit. Quod si detrectat, actores constituti, qui legitime pro ciuitate agere possint, nomine publico adire aduersus eum iudices poterunt: qui cum primū potuerint, priusquam in exiliū proficiscatur, cognoscent: & si opus ab eodem perfici debere constituerint, obedire eum reipublicæ ob hanc causam iubebunt, aut p-hibebunt distrahi fundum quem in territorio Gabinorum habet. Quarta exceptio est: Nisi scemina pollicita sit. Hæc exceptio reprobatur l. toties. 6. §. non tantum. ff. eod. tit. his uerbis: Non tantum masculos, sed etiam feminas, si quid ob honorem pollicitæ sunt, debere implere, sciendum est: & ita rescripto Imperatoris nostri & diui patris eius continetur.

Quinta exceptio est: Nisi in epistola tantum scripserit, se opus facturum, uel munus editurum. Hæc exceptio reprobatur l. Charidemo. 5. ff. d. u. his uerbis: Vlpianus Charidemo respondit, ex epistola, quam muneris edendi gratia absens quis emisit, compelli eum ad editionem non posse. Planè quædam exemplaria habent, Posse: absente particula negatiua Non. Sexta exceptio est: Nisi pollicitum statim pœnitent. Hæc exceptio reprobatur l. pactum. 3. §. fin. ff. de pollicitat. his uerbis: Si quis, postquam ex pollicitatione tradiderat re municipibus, uin dicare uelit: repellendus est à petitione. æquissimum enim est, huiusmodi uoluntates in ciuitates collatas pœnitentia non reuocari. Sed & si deserint municipes possidere, dicendum erit actionem eis concedendam. Septima exceptio est: Nisi à magistratu municipali opus promissum sit acceptolatum. Hæc exceptio reprobatur l. lex Iulia. 7. §. illud quoq; ff. ad l. ul. repetundar. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 3. act. 1. q. 1. causa 9. Octaua exceptio est: Nisi opus promissum factum sit atq; adsignatum. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio prima hæc est: Nisi postea casu damnus accepit. que replicatio reprobatur l. §. fin. ff. de pollicitationibus, his uerbis: Si quis opus quod perfecit, adsignauerit, deinde id fortuito casu aliquod passum sit periculum: ad eum qui fecit non pertinere, Imp. noster rescripsit. Secunda replicatio est: Nisi non omnis pecunia promissa, in opus sit consumpta: uel non uide opus factum sit. Hæc replicatio reprobatur l. unica. §. qui uero opus. C. de rationibus operam publ. his uerbis: Qui opus aliquod pro sua liberalitate se facturos promiserint, licet certum sit eos ex sola pollicitatione ad implendum suæ munificentia: opus necessitate iuris teneri, nullum tamen eos uel hæredes eorum super opere facto ratiocinium, uel disensionem aliquam, utpote non integram promissam quantitatem in id opus erogatam, uel inutiliter facto opere, aut alia quacunque ratione, quocunque modo, quocunque tempore inquietudinem sustinere concedimus. Nona exceptio est: Nisi is qui promissum, inops factus sit. Hæc exceptio reprobatur l. ex pollicitatione. 9. in fine. ff. de pollicitationibus, cuius uerba uide j. q. prox. Hactenus, an ex pollicitatione actio ciuitati competat, discussum est.

III. ADVERSVS QVOS EX pollicitatione competat actio?

De heredibus pollicentis proponitur l. si quis sui. 14. in prim. ff. de pollicitationibus, cuius uerba uide §. quæst. prox. in prim. Planè hæres, siquidem extraneus sit, quantum hereditatis partem: sin autem ex liberis sit defuncti, decimam partem dādo liberatur. que distinctio approbatur d. l. 14. cum lege sequente, his uerbis: Si quis ob honorem opus facturum se in ciuitate

aliqua promiserit, atque inchoauerit, & priusquam perficeret, decesserit: hæres eius extraneus quidem necesse habet aut perficere id, aut partem quintam patrimonij relictæ sibi ab eo, qui id opus facere instituerat (si ita malit) ciuitati, in qua id opus fieri ceptum est, dare. Is autem qui ex numero liberorum est, si hæres extitit, non quintæ partis, sed de cimæ concedendæ necessitate adicitur: & hæc diuus Antoninus constituit. Inter liberos nepotem quoque ex filia contineri, diuus Pius rescripsit. *Concordat d.l. 9. ff. cod. it. his uerbis: Ex pollicitatione, quam quis ob honorem apud rempub. fecit, ipsum quidem omnimodò in solidum teneri: hæredem uero eius ob honorem quidem facta promissione, in solidum: ob id uero, quod opus promissum ceptum est, si bona liberalitati solvendæ non fuerint, extraneum hæredem in quintam partem patrimonij defuncti, liberòs in decimam teneri, diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt. Sed & ipsum donatorem pauperem factum, ex promissione operis cepti, quintam partem patrimonij sui debere, diuus Pius constituit. *Planè propositæ exceptionis replicatio hæc est: Nisi ob honorem, uel aliam iustam causam sit promissum, tunc enim hæres in solidum tenetur. quæ replicatio approbatur uerbis iam propositis hisce: Hæredem uero eius ob honorem quidem facta promissione, in solidum: ob id uero, &c. *Concordat l. toties. 6. in prin. ff. cod. it. his uerbis: Toties locum habet diminutio pollicitationis in persona hæredis, quoties non est pollicitatio ob honorem facta. Cæterum si ob honorem facta sit, æris alieni loco habetur, et in hæredum persona nõ minuitur. *Propositæ replicationis duplicatio est: Nisi cum ob honorem promississet, antequam honorem adeptus sit, cepto opere decesserit, nam hoc casu in persona hæredis diminitur. quæ duplicatio approbatur l. 4. si quis. 14. ff. sed si quis. ff. cod. it. cuius uerba uide s. quæst. prox. except. in prin. *Concordat l. si quis ob. 11. ff. cod. it. cuius uerba uide s. quæst. prox. except. 2. repl. 1.*****

III. QUID VENIAT IN hanc actionem?

I. Regula: Non pecuniam inferre, sed opus promissum extruere cogitur. quæ regula approbatur l. imp. 13. in prin. ff. de pollicitationibus, his uerbis: Imp. Antoninus & Verus Augusti rescripserunt, opera extruere debere eos qui p honore polliciti sunt, non pecunias pro his inferre cogi.
II. Regula, De usuris. Hæ regulariter non præstantur. quæ regula approbatur l. liberalis. 6. in prin. ff. de usuris, hisce uerbis: Liberalitatis in rempublicâ factæ usuræ non exigantur. Huius regule exceptio hæc est: Nisi mora in soluendo facta sit. quæ exceptio approbatur l. 1. in prin. ff. de pollicitationibus, his uerbis: Si pollicitus quis fuerit reipub. opus

se facturum, uel pecuniam daturum, in usuris non conuenietur. Sed si moram ceperit facere, usuræ accedent, ut imp. noster cū diuo patre suo rescripsit. *Cõcordat l. si leg. 5. in prin. ff. de operibus publicis, his uerbis: Si legatum uel si de commissum fuerit ad opus relictum, usuræ quæ & quando incipiãt deberi, rescripto diui Pij ita cõtinetur: Siquidem dies nõ sit ab his, qui statuas uel imagines ponendas legauerint, præfinitus, à præside prouincie tempus statuendum est: & nisi posuerint hæredes, usuras leuiore intra sex menses: si minus, semisses usuras reipublice pendãt. Si uero dies dictus est, pecuniam intra diem deponant. Si aut non inuenire se statuum dixerint, aut de loco controuersiam fecerint, semisses protinus pendent. *Concordat l. cū quidam. 17. ff. de usuris, hisce uerbis: Si dies non sit ab his, qui statuas uel imagines ponendas legauerint, præfinitus, à præside tempus statuendum est: & nisi posuerint hæredes, usuras reipublicæ usque ad tertiam centesimam pendent.**

III. Regula: Si is qui opus promissit, pauper sit factus, quintam partem sui patrimonij dando liberatur. quæ regula approbatur l. ex pollicitatione. 9. ff. de pollicitationibus, cuius uerba uide s. quæst. prox.

III. Regula: Hæres quoque eius qui opus promissit, quintam hereditatis partem dando liberatur. quæ regula approbatur per ea quæ dicta sunt s. quæst. proxim.

V. EVENTVS.

I. Regula: Ad certam speciem ciuitati relictum, in alios usus conuerti non potest. quæ regula approbatur l. 1. ff. de administr. rerum ad ciuit. his uerbis: Quod ad certam speciem ciuitati relinquitur, in alios usus conuerti non licet. *Concordat l. legatam. 4. in prin. ff. cod. it. his uerbis: Legatam municipio pecuniam in aliã rem, quam defunctus uoluit, conuerti citra principis auctoritatem non licet. *Propositæ regule exceptio prima hæc est: Nisi princeps in alios usus conuerti permiserit. quæ exceptio constat ex uerbis iam propositis hisce: Citra principis auctoritatem. *Secunda exceptio est: Nisi interuentu legis Falcidie, pecunia ad opus, cuius gratia legatum est, non sufficiat. quæ exceptio approbatur d. l. 4. in prin. his uerbis: Siue unum opus fieri iussit, quod Falcidie legis interuentu fieri non potest, permittitur summã, quæ eo nomine debetur, in id quod maxime necessariũ reipubl. uideatur, cõuerti: siue plures summæ in plura opera legatur, & legis Falcidie interuentu, quod relinquitur omniũ operũ extructioni nõ sufficit, permittitur in unũ opus, quod ciuitas uelit, erogari. *Tertia exceptio est: Nisi in uenationes uel spectacula legatũ relictũ sit. quæ exceptio approbatur d. l. 4. ff. si. his uerbis: Municipio pecuniã legatã, ut ex reditu eius uenatio aut spectacula edantur, Senatus****

I. DE ALIENATIONE rerum ciuitatis.

*Alienatio rei ciuitatis regulariter ualet, nec potest reuocari. quæ regula approbatur simul & distinguitur l. si quæ. 2. C. de uendendis rebus ciuitatis, hisce uerbis: Si quæ hæreditatis, uel legati, seu fideicommissi, aut donationis titulo domus, aut annonæ ciuiles, aut quolibet ædificia uel mancipia ad ius inclytæ urbis, uel alterius cuiuslibet ciuitatis perueniant siue peruenierint: super his licebit ciuitatibus uenditionis pro suo commodo inire contractum: ut summa precij exinde collata, ad renouanda siue restauranda publica mœnia dispensata proficiat. In defensione uero cura prospicientes, ne quis aduersus ciuitatum commoda quidquam moliri possit in commodi, sed sine ulla fraude, seu in ordinatione, uel colludio, seu conuentione huiusmodi uenditiones procedant: hoc etiam in posterum obseruandum esse censemus, ut siquid ad hanc inclytam urbem domum, uel ciuiles annonas, aut alia quælibet ædificia uel mancipia pertinentia contigerit uenundari, non aliter nisi Imperiali auctoritate uendantur. in prouincijs uero, præsentibus omnibus seu plurima parte tam curialium, quam honoratorum & possessorum ciuitatis, ad quam res prædictæ pertinent, propositis sacrosanctis scripturis, singulatim unumquemque eorum qui conuenerint, iubemus sententiam, quam pudenturalem patriæ suæ, designare: ut ita demum decreti recitatione in prouinciali iudicio interueniente, emptor competetem possit habere cautelam. Hos autem uenditionum contractus, siue iam completi fuerint, siue postea ineundi fuerint, stabiles esse censemus. *Propositæ regule exceptio prima hæc est: Nisi non omnium, ad quos ea res pertinet, consensu alienatio sit facta. Hæc exceptio approbatur simul & declaratur uerbis iam propositis hisce: Non aliter nisi Imperiali auctoritate uendantur. in prouincijs uero præsentibus omnibus, &c. *Concordat l. 2. C. de prædij decurionum sine decreto non alienandis, hisce uerbis: Nec uenditio rei hæreditariæ curiæ adquisitæ, aut debitoris hæreditarij, qui soluerit, liberatio aliter admittenda est, nisi apud acta totius, uel maioris partis ordinis intercedere decreto, ineundi contractus, uel dissoluendæ obligationis causa probetur. Ita enim & id quod ex ea redigitur, ad prædiorum iubemus comparatione expendi: quorum reditus omnes (sicut dictum est) eiusdem curiæ publicis muneribus, quæ solatio egere constiterit, iustissimè seruantur: ex consensu omnium, maxime ditiorum, uel dõnca fideiussione oblata, conductibus eligendis. *Alteræ exceptio est: Nisi postea****

Senatus in eam causam erogari ueruit: & pecunia eò legata, in id quod maxime necessarium municipibus uideatur, conferri permittitur: ut in eo munificentia eius qui legauit, in scriptura notetur. *Quarta exceptio est: Nisi non specialiter ad certam speciem pecunia sit legata. quæ exceptio approbatur l. decuriones. 5. ff. in prin. ff. de administrat. rerum ad ciuit. his uerbis: Nisi ad nouum opus pecunia specialiter legata sit, uetera ex hac rescindenda sunt. *Quinta exceptio est: Nisi pecunia in opus nouum legata, satis eiusmodi operum ciuitas habeat, nec sit unde uetera rescipi possint. Hæc exceptio approbatur l. pecuniam. 7. in prin. ff. de operibus publicis, hisce uerbis: Pecuniam, quæ in opera noua legata est, potius in tutelam eorum operum quæ sunt, cõuertendam, quam ad inchoandum opus erogandam, diuus Pius rescripsit: scilicet si satis operum ciuitas habeat, & non facillè ad rescindenda ea pecunia inueniatur.**

lib. C. de op. publicis

II. Regula, De forma operi in pollicitatione data seruanda, proponitur exemplo l. Septicia. 10. ff. de pollicitationibus, his uerbis: Septicia certamen patriæ suæ pollicendo, sub hac conditione pollicita est, uti fors apud eam remaneret, & ipsa usuras semissales ad premia certatium exoleret, in hæc uerba: φιλοτιμίαι η λελθροσ αγωνα τρισετηριων, επδ μυριδων τετων τω τδ κεφαλαισ, αυτη λετεροσ αγγωνσ, η αφαρλισημου παρα τοισ δεναπαροισ εβιοχρωσ επ τω τελα τδρ εε εδδσ τετων μυριδων τδουσ, αγωνοθετηντες η προναβησημου τδ αφδρεσ μσ, επαδδδσ δε τδρ εε εμδ γωνθουσ μοσων τεν νορ. Χαρισα δε ο τδουσ εεσ τε δεδλα θυμολινησ, λεδδδσ επ εινεσθσ αδδληματοσ η βολδ θεση. (id est: Ex liberalitate ac munificẽtia dedico quadriennale certamen, de triginta millibus sortis: ita quidẽ, ut pecunia apud me rementa, apud Decemprimos de præstandis in editionem cõsuetis triginta millium usuris idoneè caueam: designatore ac præfesto marito meo, & deinceps qui ex me nascetur liberis. Cedent autem hæc usuræ in præmia Thymelicorum, prout unoquoque in certamine senatus definierit.) Quæro, an possint iniuriam pati filij Septiciæ, quo minus ipsi præfiderent certamini, secundum uerba conditionem quæ pollicitationis? Herennius Modestinus respondit, quo casu certaminis editio licita est, formam pollicitationis datam seruandam esse. *Propositæ regule exceptiones uide s. q. 2. 50 except. 1.*

DE ALIENATIONE ET LOCATIONE rerum ciuitatis: necnon de actionibus aduersus ciuitatem competentibus. Cap. IX.

Hactenus de rebus ciuitati acquirendis: nunc de ijs alienandis dicetur.

postea melior adferatur conditio. Hec exceptio repro-
batur l. Lucius. 21. §. fin. ff. ad municipalem. cuius uerba
uide §. lib. prox. cap. 8. q. 5. reg. 1. excep. 3.

II. DE LOCATIONE RERVM CI-
uitatis uel ad tempus, uel in
perpetuum.

I. ANTECEDENTIA LOCA-
tionem.

Prima regula proponitur l. loca. 3. C. de locatione pra-
diorum ciuiliu, his uerbis: Loca omnia fundi-
ue reipublicae, propositis prius licenter edi-
ctis, dehinc ubi in eum canonis modum con-
tendentium augmento subcreuerint, ut ex-
ten di ultra, aut superari ab alterius oblatio-
ne non possint, perpetuarijs conductoribus
locentur.

Secunda regula, De consensu omnium, & satisfatio-
ne conductoris, proponitur l. 2. in fine. C. de praedijs de-
curionum. cuius uerba uide §. membr. prox. except. 1.

II. QVIBVS LO-
canda?

Decurionibus non locanda. de qua re uide §. lib. eod.
cap. 2. quae §. 2. reg. 5.

III. EVENTVS LO-
cationis.

I. Regula: Agri publici in perpetuum locati reuoca-
ri non possunt. quae regula approbatur l. cotem. 14. §. 1. ff.
de publicanis, hisce uerbis: Agri publici, qui in per-
petuum locantur a curatore reipublicae, sine
auctoritate principali reuocari non possunt.
Concordat l. 1. §. 1. ff. si ager uectigalis uel emphyteutica-
rius. item l. 2. C. de locatione praediorum ciuiliu, his uer-
bis: Fundi reipublicae ab his qui nec titulo
conductionis eos detinent, quique meliores
cultu patrocinante reddiderunt, ne nostram
quidem sanctionem (si forte quispiam
per subreptionem meruerit) nutibus aufe-
rantur: iuxta legem ueterem semel tantum
licentia faciendae additionis indulta.

II. Regula: Qui fundum a municipibus in perpetu-
um uel ad tempus habet conductum, illum per rem a-
ctionem petere potest. quae regula approbatur l. 1. §. fin.
cum duabus legibus sequentibus. ff. si ager uectigalis, his
uerbis: Qui in perpetuum fundum fruedum
conduxerunt a municipibus, quamuis non
efficiantur domini, tamen placuit compete-
re eis in rem actionem aduersus quemuis
possessorem, sed & aduersus ipsos municipi-
pes: ita tamen, si uectigal soluant. Idem est
& si ad tempus habuerint conductum, nec
tempus conductionis finitum sit.

III. Regula, De locati actione, quid ueniat in eam.
De eo quantum praestat posterior conductor, proponi-
tur l. 2. in prim. ff. de administ. rer. ad ciuit. pertim. his uer-
bis: Non utiq; de exemplo posterioris loca-
tionis, praeteritari conductionu, quae sua le-
ge habuerit, ratione iniri oportet. Plura de lo-
catione reru ac uectigaliu ciuitatis uide §. lib. prox. c. 7.

III. DE ACTIONIBVS AD-
uersus ciuitatem.

I. AN ADVERSVS CIVITA-
tem detur actio?

Datur. Quae regula approbatur l. sicut. 7. in prim. ff.
quod cuiusq; uniuers. his uerbis: Sicut municipum
nomine actionem Praetor dedit, ita & aduer-
sus eos edicendum iustissimè putauit. Con-
cordat l. si tibi. 9. ff. eod. tit. his uerbis: Si tibi cu
municipibus haereditas comunis erit, Famulae
erciscundae iudicium inter uos reddimus. A-
demq; dicendum est in Finiù regundorum,
& Aquae pluuiarum arcendae iudicio.

II. CAUSA EX QVA DA-
tur actio aduersus ciui-
tatem.

Ex facto maioris partis ciuium datur. quae regula ap-
probatur l. aliud est. 120. §. 1. ff. de reg. iur. hisce uerbis:
Refertur ad uniuersos, quod publice si per
maiolem partem.

Ex facto item sui magistratus tenetur. quae regula ap-
probatur l. in honorarijs. 34. §. fin. ff. de actionibus & ob-
ligat. cuius uerba uide §. quae §. ult. Concordat l. municipi-
pes. 14. ff. ad municipalem, his uerbis: Municipi-
pes intelliguntur scire, quod sciunt hi quibus sum-
ma reipub. commissa est.

III. ADVERSVS QVOS
datur actio?

In duuiros. quae regula approbatur d. l. 34. §. final.
In magistratum qui contraxit, deposito officio non
datur actio. quae regula ipso quidem iure substitit: ue-
rum eius exceptio haec est: Nisi id quod respub. debe-
bat, nouandi animo stipulanti promiserit. quae exceptio
approbatur simul & distinguitur l. curatores. 3. §. in e-
um. ff. de administ. rer. ad ciuit. pert. his uerbis: In e-
um qui administrationis tempore credito-
ribus reipublice nouatione facta pecuniam
cauit, post depositum officium actionem de
negari non oportet. Diuersa est causa eius
qui solui constituit. Similis etenim uidetur
ei qui publice uendidit aut locauit.

III. QVAMDIU COM-
petit?

Etiam post annum datur. quae regula approbatur d.
l. 34. §. fin. ff. de actionibus & obligat. his uerbis: In
duumuiros, & in rempublicam etiam post
annum actio datur ex contractu magistra-
tum municipalium. Haecenus de rebus ciuita-
tum tam adquirendis quam alienandis, necnon de actio-
nibus aduersus ciuitatem competentibus sit dictum. nunc
de rebus ciuitatum in specie tractandum.

DE OPERIBVS PVBLI-
cis. Cap. X.

Prima regula, De opere publico sine permissu prin-
cipis non faciendo, proponitur l. opus. 3. ff. de ope-
ribus publicis, hisce uerbis: Opus nouum priuato
etiam

etiam sine principis auctoritate facere li-
cet: praeterquam si ad aemulationem alteri-
us ciuitatis pertineat, uel materiam seditio-
nis praebat, uel circum theatrum uel amphi-
theatrum sit, publico uero sumptu opus no-
uum sine principis auctoritate fieri non lice-
re, constitutionibus declaratur. Concordat l.
de operib. 6. ff. eod. tit. his uerbis: De operibus quae
in muris, uel portis, uel rebus publicis fiunt,
aut si muri extruantur, diuus Marcus rescri-
psit, Praesidem aditum consulere principem
debere. Concordat l. nemo. 12. C. eod. tit. his uerbis: Ne-
mo iudicium in id temeritatis erumpat, ut
inconsulta pietate nostra noui aliquid ope-
ris existimet inchoandum, uel ex diuersis o-
peribus ornamenta, aut marmora, uel quam
libet speciem, quae fuisse in usu & ornatu pro-
babatur ciuitatis, eripere, uel aliud transferre
sine iussu tuae sublimitatis audeat. Etenim si
quis contra fecerit, sex libris auri multabi-
tur. Similis etiam condemnatio ordinis ci-
uitatum manebit, nisi ornamentum genita-
lis patriae huiusmodi decreti auctoritate
defenderint. Horreorum autem uel stabu-
lorum fabricas arbitrato proprio prouin-
ciarum iudices studio laudandae deuotio-
nis arripiant. Proposita regula exceptio pri-
ma haec est: Nisi horrea uel stabula extruantur. haec e-
nim etiam sine principis auctoritate extruere licet. quae
exceptio constat ex uerbis iam propositis hisce: Hor-
reorum autem uel stabulorum fabricas, &c.
Secunda exceptio est: Nisi quis priuato sumptu publi-
cum opus extruere uelit. quae exceptio approbatur l. in
tra. 4. C. de operibus publicis, hisce uerbis: Intra ur-
bem Romam, ueterem & nouam, nullus iu-
dicum nouum opus informet, quoties seren-
tatis nostrae arbitria cessabunt, nisi de suis
pecunijs huiusmodi opus uoluerit construe-
re. Ea tamen inchoandi, quae iam de formi-
bus ruinis intercidisse dicuntur, uniuersis li-
centiam damus. Concordat l. opus nouum. 3. in
prim. ff. de operibus publicis. cuius uerba uide §. cad. reg.
in prim. Huius exceptionis replicatio haec est: Nisi il-
lud opus, quod quis priuato sumptu extruere molitur,
ad aemulationem alterius ciuitatis pertineat, uel materi-
am seditionis praebat, uel circa theatrum sit aut am-
phytheatrum. Haec multiplex replicatio approbatur
d. l. 3. in prim. Tertia exceptio est: Nisi quis uetus opus
reficere uelit. hoc enim licet etiam sine principis aucto-
ritate. quae exceptio approbatur uerbis paulo superius
propositis hisce: Ea tamen inchoandi, quae
iam de formibus ruinis intercidisse dicun-
tur, uniuersis licentiam damus.

II. Regula, De nouis operibus non extruendis, at-
tequam uetera sint reserata, uel coepita perfecta. Haec re-
gula proponitur l. ult. C. de operibus publicis, hisce uer-
bis: Nemini iudicium liceat in hac inclyta ur-
be, uel in prouincijs, noua opera inchoare,
priuquam ea quae coepita inuenerit a deces-

fore uel decessoribus suis, uetustate diruta,
aut desidia derelicta, diligenti studio instan-
tiaque compleuerit: cum ex hoc plurimum
laudis adquirat, si ea culta & perfecta red-
derit, quae uetusta sunt, & inchoationem re-
quirunt, quae ab alijs initiata & imperite
ita resederant.

III. Regula, De operibus publicis a praeside prouin-
ciae curandis, proponitur Nouell. c. 17. §. sed & rerum,
his uerbis: Rerum uictui necessarium co-
pijs, & ciuitatum operibus adhibebis dili-
gentiam, procurans, ut patres ex ciuilibus
pecunijs opera (& maxime necessaria) refi-
ciant, consimiliter & pontium, uiarum, por-
tuum, in quibuscunque omnino locis prou-
inciariae sunt, cui praesides, murorum quoque
curam habebis. Haec quodammodo uidetur con-
tradicare l. unica, in prim. & §. fin. C. de ration. operum
publicorum, his uerbis: Tubemus prouinciarum
quidem rectores, &c.

III. Regula, De operibus priuatis publici operis
causa diruendis, proponitur l. si quando. 8. C. de ope-
ribus publicis, hisce uerbis: Si quando concessa à
nobis fuerit licentia extruendi, id sublimis
magnificencia tua sciat esse seruandum, ut
nulla domus inchoandae publicae fabricae
gratia diruatur, nisi usque ad quinquaginta
libras argenti precij aestimatione taxabitur.
De edificijs uero maioris precij ad nostram
scientiam referatur, ut ubi amplior poscitur
quantitas, Imperialis extet auctoritas. Con-
cordat l. aedificia. 13. C. eod. tit. his uerbis: Aedificia,
quae uulgò Paratesia nuncupantur, uel si
qua alia opera mœnibus uel publicis operi-
bus sociata cohaerent, ut ex ijs incendium
uel insidias uicinitas reformidet, aut angu-
stentur spacia platearum, uel minuaturs por-
ticibus latitudo; dirui ac prosterni praecipia-
mus.

V. Regula, De operibus publicis sine cautione non
locandis, proponitur l. ult. §. imperatores. ff. de admi-
nistrat. rer. ad ciuit. pertim. his uerbis: Impp. Verus
& Antoninus rescripserunt, operum exactio-
nem sine cautione non oportere committi.

VI. Regula, De periculo eorum ad quos cura uel
extructio publicorum operum pertinet, proponitur l.
omnes. 7. C. de operibus publicis, hisce uerbis: O-
mnes quibus uel cura mandata fuerit ope-
rum publicorum, uel pecunia ad extru-
ctionem solito more credita, usque ad an-
nos quindecim ab opere perfecto cum suis
haereditibus teneantur obnoxij: ita ut, si
quid uitij in aedificatione intra praestitutum
tempus peruenerit, de eorum patrimonio
(exceptis tamen casibus ijs qui sunt fortui-
ti) reformetur.

VII. Regula, De fideiussore conductoris operis pu-
blici extruendi, proponitur l. 2. §. conductore. ff. de ad-
ministrat. rer. ad ciuit. pertim. his uerbis: Conductore
perficiendi

paua la prima cord
nauza de esta cho
alberia de granada

perficiendi operis punito, fideiussor, qui pro eo interuenerat, idem opus alij extruedum locauerat. nec a secundo redemptore opere perfecto, usurarum praestationem haeres fideiussoris reculare non debet: cum & peior causa in bonae fidei contractu in uniuersum fideiussorem obligauerit, & posterior locatio (quia suum periculum agnouerit) solidae praestationi reip. eum sublituerit.

VIII. Regula, De inscriptione nominis in opus publicum, proponitur l. 2. in prin. ff. de operib. publicis, hisce uerbis: Qui liberalitate, non necessitate debiti, redditus suos interim ad opera finienda concessit, munificentiae suae fructum de inscriptione nominis sui operibus, si qua fecerit, capere per inuidiam non prohibetur. Huius regulae exceptio prima haec est: Nisi is cuius nomen operi inscribitur, sumptus ad illud opus extruendum non suppeditauerit. quae exceptio approbatur simul & distinguitur l. opus nouum. 3. ff. cum lege sequente. ff. eod. tit. hisce uerbis: Inscribi nomen operi publico alterius quam principis, aut eius cuius pecunia id opus factum sit, non licet: nec praedis quidem nomen licebit superscribere.

Concordat l. si qui. 9. C. eod. tit. his uerbis: Si qui iudices perfecto publicis pecunijs operi suum nomen sine nostri numinis mentione inscripserint, maiestatis teneantur obnoxij. Secunda exceptio: Nisi suis sumptibus non nouum opus extruxerit, sed adornauerit, uel uetus refecerit. Haec exceptio reprobatur l. pecuniam. 7. ff. si quis. ff. de operibus publicis, hisce uerbis: Si quis opus ab alio factum ad ornare marmoribus, uel alio quo modo ex uoluntate populi factum se pollicitus sit: nominis proprii titulo scribendo, manentibus priorum titulis, quae ea opera fecissent, id fieri debere, tenatus censuit. Tertia exceptio est: Nisi non tantum eius, cuius nomen inscribitur, sed etiam publicis sumptibus opus sit factum. Et haec exceptio reprobatur, certo tam modo, d. l. 7. ff. cum his uerbis: Si priuati in opera quae publica pecunia fiat, aliquam de suo adiecerint summam: ita titulo inscriptionis uti eos debere, iisdem mandatis cauetur, ut quantam summam contulerint in id opus, inscribant.

IX. Regula, De nomine inscripto non eradendo, proponitur l. 2. ff. de operibus publicis, hisce uerbis: Ne eius nomine, cuius liberalitate opus extructum est, eraso, aliorum nomina inscribantur, & propterea reuocentur similes ciuium in patrias liberalitates, praesens pro uinciae auctoritatem suam interponet. Concordat d. l. 7. ff. si quis. ibi manentibus priorum titulis. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. prox. excepti. 2.

X. Regula: Quibus sumptibus opera reparanda, definitur l. quia. 18. C. de operibus publicis, hisce uerbis: Quia plurimae domus cum officinis suis in porticibus, Zeuxippi esse memorantur: redditus memoratorum locorum pro quantitate

quae placuit, ad praebenda luminaria, & aedificia ac recta reparanda, regiae urbis lauacro sine aliqua iubemus excusatione conferri. Similes de sumptibus murorum reparandorum regulas uide §. eod. cap.

XI. Regula, De operibus publicis priuatum non usurpandis, proponitur l. praetoria. 3. C. d. tit. his uerbis: Praetoria iudicium & domus publicas oportet publico iuri atque usui semper uindicari. Concordat l. qui sine. 19. C. eod. tit. his uerbis: Qui sine auctoritate diuini rescripti ad iudicium tuum celsitudinis destinandi, angiportus integros, uel partes suis domibus incluserunt, seu porticus usurparunt: proculdubio iura pristina sacratissimae reddere ciuitati iubemus: multa quinquaginta librarum auri non defutura, si quis posthac in similem audaciam prodire tentauerit. Concordat item l. basilicam. 20. C. eod. tit. his uerbis: Basilicam inauratam, & marmoribus decoratam, liberam in perpetuum manere, neque alicuius imaginis & picturam cuiuslibet honoris tabularum obumbratio ne fulcari iubemus, neque in aliqua parte eiusdem basilicae tabulato quidquam opere stationes ergasteria constitui sancimus. Illud quoque decernimus, ne in eam equos liceat intromitti, uel nuptias celebrari. Huius regulae exceptio prima proponitur in turribus muris, l. turres. 17. C. d. tit. his uerbis: Turres noui muri, qui ad munitionem splendidissimae urbis extructus est, completo opere, praecipimus usui eorum deputari, per quorum terras idem murus studio & prouisione magnitudinis tuae ex nostrae serenitatis arbitrio celebratur: eadem lege in perpetuum & conditione seruanda, ut annis singulis hi, ad quorum iura terrae demigrauerint, proprio sumptu eorum instauracionem sibi met intelligant procurandam, eorumque usui publico beneficio potentes, curam reparationis ac sollicitudinem ad se non ambigant pertinere. Ita enim & splendor operis, & ciuitatis munitio, cum priuatorum usu & utilitate seruabitur. Secunda proposita regulae exceptio proponitur in operibus ciuitati inutilibus, alicui rescripto principis concessis, l. si aliquid. 14. C. d. tit. his uerbis: Si aliquando homines emergant, qui a nostra clementia opus publicum sibi praebere postulauerint, non nisi diruta penitusque destructa, & quae parum sunt in usu ciuitatum, percipiant: intimadis huiusmodi rescriptis iudicio amplissimae tuae sedis.

XII. Regula, De controuersijs operum publicorum extruendorum uel reficiendorum occasione incidentibus, ad quem pertineant, definitur l. 2. ff. de operibus publicis, hisce uerbis: Curatores operum cum redemptoribus negotium habent: respublicae autem cum his, quos efficiendo operi praestituit. Quatenus ergo, & quis, & cui oblitus sit,

quae placuit, ad praebenda luminaria, & aedificia ac recta reparanda, regiae urbis lauacro sine aliqua iubemus excusatione conferri. Similes de sumptibus murorum reparandorum regulas uide §. eod. cap.

XI. Regula, De operibus publicis priuatum non usurpandis, proponitur l. praetoria. 3. C. d. tit. his uerbis: Praetoria iudicium & domus publicas oportet publico iuri atque usui semper uindicari. Concordat l. qui sine. 19. C. eod. tit. his uerbis: Qui sine auctoritate diuini rescripti ad iudicium tuum celsitudinis destinandi, angiportus integros, uel partes suis domibus incluserunt, seu porticus usurparunt: proculdubio iura pristina sacratissimae reddere ciuitati iubemus: multa quinquaginta librarum auri non defutura, si quis posthac in similem audaciam prodire tentauerit. Concordat item l. basilicam. 20. C. eod. tit. his uerbis: Basilicam inauratam, & marmoribus decoratam, liberam in perpetuum manere, neque alicuius imaginis & picturam cuiuslibet honoris tabularum obumbratio ne fulcari iubemus, neque in aliqua parte eiusdem basilicae tabulato quidquam opere stationes ergasteria constitui sancimus. Illud quoque decernimus, ne in eam equos liceat intromitti, uel nuptias celebrari. Huius regulae exceptio prima proponitur in turribus muris, l. turres. 17. C. d. tit. his uerbis: Turres noui muri, qui ad munitionem splendidissimae urbis extructus est, completo opere, praecipimus usui eorum deputari, per quorum terras idem murus studio & prouisione magnitudinis tuae ex nostrae serenitatis arbitrio celebratur: eadem lege in perpetuum & conditione seruanda, ut annis singulis hi, ad quorum iura terrae demigrauerint, proprio sumptu eorum instauracionem sibi met intelligant procurandam, eorumque usui publico beneficio potentes, curam reparationis ac sollicitudinem ad se non ambigant pertinere. Ita enim & splendor operis, & ciuitatis munitio, cum priuatorum usu & utilitate seruabitur. Secunda proposita regulae exceptio proponitur in operibus ciuitati inutilibus, alicui rescripto principis concessis, l. si aliquid. 14. C. d. tit. his uerbis: Si aliquando homines emergant, qui a nostra clementia opus publicum sibi praebere postulauerint, non nisi diruta penitusque destructa, & quae parum sunt in usu ciuitatum, percipiant: intimadis huiusmodi rescriptis iudicio amplissimae tuae sedis.

XII. Regula, De controuersijs operum publicorum extruendorum uel reficiendorum occasione incidentibus, ad quem pertineant, definitur l. 2. ff. de operibus publicis, hisce uerbis: Curatores operum cum redemptoribus negotium habent: respublicae autem cum his, quos efficiendo operi praestituit. Quatenus ergo, & quis, & cui oblitus sit,

quae placuit, ad praebenda luminaria, & aedificia ac recta reparanda, regiae urbis lauacro sine aliqua iubemus excusatione conferri. Similes de sumptibus murorum reparandorum regulas uide §. eod. cap.

ctus sit, aestimatio praedis prouinciae est.

XIII. Regula, De impensa operis publici, proponitur l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Quae operibus publicis impensa constiterit, accepto ferri oportere cognoscatur. Haec uenit de operibus publicis in genere dictum est: nunc de quibusdam illorum speciebus specialiter agendum.

XIII. Regula, De basilica, proponitur l. basilica. 20. C. de operibus publicis. cuius uerba uide §. reg. 11.

XV. Regula, De praetorijs. Definitio horum proponitur Nouell. c. 24. in prin. ibi: unde & ea loca. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 13. quae est. 1. De praetorijs item proponitur l. nulli. 24. C. de officio rectoris prouinciae. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 2. reg. 11.

DE MVRIS ET PORTIS CIUITATUM.

XVI. Regula: Muri sancti sunt. quae regula approbatur l. sanctum. 8. ff. de diuisione rerum, his uerbis: In municipijs muros esse sanctos, Sabinum recte respondisse, Celsus refert: prohiberi quoque, ne quis in his immitteretur. Concordat l. 1. ff. eod. tit. item Inst. de rerum diuis. §. sanctae quoque, his uerbis: Sanctae quoque res, ueluti muri & portae ciuitatis, quodammodo diuini iuris sunt: & ideo nullius in bonis sunt. Ideo autem muros sanctos dicimus, quia poena capitis constituta est in eos qui aliquid in muros deliquerint.

XVII. Regula, Ne quis muros uiolet uel transcendat, proponitur l. ult. ff. de rerum diuis. his uerbis: Si quis uiolauerit muros, capite punitur: sicut si quis transcendat scalis ad muros, uel alia qualibet ratione. Nam ciues Romanos alia, quam per portas, egredi non licet, cum id hostile & abominandum sit. Nam Romuli frater Remus occisus traditur ob id, quod murum transcendere uoluerit. Concordat l. qui per. ff. ad legem Iuliam peculatus, his uerbis: Qui perforauerit muros, uel inde aliquid abstulerit, peculatus accusacione tenetur.

XVIII. Regula, Ne muri sine permisso principis reficiantur, uel aliquid illis iungatur uel supponatur, proponitur l. sacra loca. 9. ff. de rerum diuis. his uerbis: Muros municipales nec reficere licet sine principis uel praesidis auctoritate, nec aliquid eis coniungere uel supponere. Concordat l. sanctum. 8. ff. de iur. iud. cuius uerba uide §. reg. 16.

XIX. Regula, De muris extruendis & reparandis, proponitur l. omnes. 11. C. de operibus publicis, hisce uerbis: Omnes prouinciarum rectores literis moneantur, ut sciant, ordines atque incolas urbium singularum muros uel nouos debere facere, uel ueteres firmos renouare: scilicet hoc pacto impendijs ordinandis, ut adscriptio currat pro uiribus singulorum, deinde adscribantur pro aestimatione futuri operis territoria ciuium: ne plus poscatur aliquid, quam necessitas imperauerit, neque minus, ne instans impediatur effectus. Oportet nan-

que per singula non sterilia iuga certa quoque distribuere, ut par cunctis praebendorum sumptuum necessitas imponatur: nemini excusatione uel alia praesumptione ab huiusmodi immunitate praebenda.

XX. Regula, De sumptibus ad muros faciendos uel reparandos: unde sumendi, definitur uerbis iam propositis: sed & definitur l. ne splend. 10. C. eod. tit. his uerbis: Ne splendidissimae urbes uel oppida tertium labantur, de rebus fundorum iuris reipublicae tertiam partem reparationi publicorum mœnium & thermarum substitutioni deputamus. Concordat l. restaur. 3. C. de diuersis praedijs urbanis, hisce uerbis: Restaurationi mœnium publicorum tertiam portionem eius canonis, qui ex locis fundis reipub. annua praestatione confertur, certum est satis posse sufficere. Definitur item quaestio proposita l. ult. in prin. C. de uendendis rebus ciuit. cuius uerba uide §. cap. prox. in prin. Item definitur l. turres. 17. C. de operibus publicis. cuius uerba uide §. reg. 11. excepti. 1.

XXI. Regula, Ne muri habitentur, proponitur l. neq. 3. ff. ne quid in loco sacro fiat, his uerbis: Neque muri, neque portae habitari sine permisso principis propter fortuita incendia possunt.

DE STATUIS ET IMAGINIBUS.

XXII. Regula: Vbi ponenda statua, definitur l. in priuatis. 12. in prin. ff. de pollicitationibus, his uerbis: In priuatis operibus, inuitis his qui fecerunt, statuas alijs ponere non possumus, ut rescripto diui Seueri continetur.

XXIII. Regula: Cuius expensis statua ponenda, definitur l. ult. C. de statuis & imaginibus, his uerbis: Et uirtutum praemia tribui merentibus conuenit, & aliorum honores alijs damnorum occasionem fieri non oportet. Idcirco quoties uel iudicibus nostris, uel cuiuslibet alteri, statua fuerit a quocumque collegio seu officio, uel in hac sacratissima ciuitate, uel in prouincijs postulata, nequaquam ex descriptione sumptus colligi patimur: sed eius, cuius ad honorem petitur, expensis proprijs statuam collocari praecipimus. Concordat l. uirtutum. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 7. reg. 6.

XXIII. Regula, De statua sine permisso principis non ponenda, proponitur l. 1. C. d. tit. his uerbis: Si quis iudicium accepisse aeneas, uel argenteas, uel marmoreas statuas extra Imperiale beneficium in administratione positus detegatur, emolumenta quae accepit in ea positus dignitate, quam polluit, cum extortis titulis uel praesumptis in quadruplum fisco nostro inferat, simulque nouerit existimationis suae poenam se subiturum. Nec eos sane a periculo pudoris haberi uolumus immunes, qui adulandi studio, aut metu inconstantis ignauiae transire, quae sunt interdita, ten-

ta, tentauerint. Concordat l. 2. ff. de loco publico fruendo, his uerbis: Concedi solet, ut imagines & statuae, quae ornamento reipublice sunt futurae, in publico ponantur.

XXV. Regula, Ut iudex in erigenda imperatoris statua praesens sit, definitur l. 2. C. d. t. cuius uerba uide s. lib. 2. cap. 7. reg. 5.

XXVI. Regula, De statua deponenda, proponitur l. si quando. 15. C. de operibus publicis, hisce uerbis: Si quando usus exegerit, uel porticus, uel qualibet aetatis senio aedes, seu fortuitis concussas casibus, reparari: liceat etiam in consuetudine clementia nostra, cum reuerentia sui, imaginem deponere uel nostram, uel retrò principum, reportatamq; post refecta aedificia loco proprio denuò collocare.

XXVII. Regula, De statua à priuato nõ iudicanda, proponitur l. statua. 4. ff. de acquir. rer. dom. his uerbis: Statuas in ciuitate positas ciuium nõ esse, id & Trebatius & Pegafus aiunt: tamen dare operã praeatorem oportere, ut quod ea mente in publico positum esset, ne liceret priuato auferre, nec ei qui posuerit. Tuendi ergo ciues erunt & aduersus petentem exceptione, & actione aduersus possidentem iu uand. Concordat l. Fulcinius. 13. ff. de priuilegijs creditorum. cuius uerba uide s. lib. 8. cap. 8. quaest. 7. reg. 5. Concordat item l. penult. ff. de exceptionibus, his uerbis: Si quis statuam in municipio ea mente posuit, ut ea municipij esset, & eã petere uult: excludi eum oportet praescriptione in factu data. Concordat item l. si quis. 1. ff. de iur. municipes. ff. quod ui aut clam, his uerbis: Quaesitum est, si statuam in municipio ex loco publico quis sustulisset, uel ui, &c.

D E A Q V A E D V C T I B V S & fontibus.

XXVIII. Regula, De extruendis aquaeductibus, et arboribus ab utraque parte serendis, proponitur l. 1. ff. C. de aquaeductibus, his uerbis: Scire eos oportet, per quorum praedia aquaeductus commeat, ut dextra leuaq; de ipsis formis quindecim pedibus intermissis arbores habeant: obseruante officio iudicis, ut si quo tempore pullulauerint, excidantur, ne earum radices fabricam formae corrumpant. Concordat l. omnis seruitus. 6. ff. super bis. C. eod. t. his uerbis: Sancimus, sulcum publicarum aquarum nullis intra decem pedes arboribus coartari, sed ex utroque latere decempedale spaciũ intergrum illibatumq; seruari. Praeterea de plumbeis fistulis ducentibus ad thermas, quae Achillae nuncupantur, quas prouidentiae tuae magnificentia factas fuisse cognouimus, eandem formã seruari censemus. Etenim memoratas fistulas thermis tantum & nymphæis, quibus eminentia tua deputauerit, uolumus inferuire: facultate praebeda tuae sublimitatis apparitoribus circumcisi sine for-

midine domus, suburbana, balnea, ad requirendum, ne qua deceptio, uel suppressio, uel insidiae contra publicam utilitatem à quocquam penitus attentetur. Concordat item l. decernimus. 10. ff. hoc etiam. C. eod. t. cuius uerba uide paulo inferius reg. 34.

XXIX. Regula, De aquaeductibus repurgandis, proponitur l. 1. C. de aquaeductibus, his uerbis: Aquarum possessores, per quorum fines formarum meatus transeunt, ab extraordinarijs muneribus uolumus esse immunes, ut eorũ opera aquarum ductus sordibus completi mundentur, nec ad aliud superindictae rei onus iisdem possessoribus atinẽdis: ne circa res alias occupati, repurgium formarum facere non curent. Quod si neglexerint, amissionem possessionum multabuntur. nam fiscus praedium eius obtinebit, cuius negligentia perniciem formae contraxerint.

XXX. Regula, De pecunia ad aquaeductum reparandos destinata, proponitur l. 7. C. d. t. his uerbis: Ad reparationem aquaeductuum huius almę ut bis, omnia uectigalia quae colligi possunt ex uniuersis calculis huius inclytæ urbis, & ex operarijs qui Ciziceni dicuntur, ad refectionem eiusdem aquaeductus procedere: illo uidelicet obseruando, ut nemo eorũ qui ius aquae possident, quamcunq; descriptionem sustineant, nam execrabile uidetur, domos huius almę urbis aquam habere uenalem. De eadem pecunia proponitur regula l. hac lege. 8. C. eod. t. his uerbis: Hac lege sancimus, ut si quis amplissimam praefecturam gubernans, aurũ aquaeductui deputatũ ad alterũ quodlibet opus, non aquaeductibus, uel aquae publicę competens, extruendum uel curadum putauerit conuertendum: de suis facultatibus eandem summam aquaeductus titulo repensare cogatur. Separatus nerò arcarius aurum aquaeductus suscipiat, gloriofissimorum consulum liberalitate, uel ex alijs titulis ad aquas publicas pertinentibus collectum, uel postea colligendum.

XXXI. Regula, De fonte publico, qui priuatus factus est, reipublice rursus restituendo, proponitur l. diligenter. 9. C. de aquaeductibus, his uerbis: Diligenter inuestigare decernimus, qui publici ab initio fontes, uel cũ essent ab initio fontis priuati, postquam publicè usum praebuerunt, ad priuatorum usum conuersi sunt, siue sacris apicibus per subreptionem impetratis, ac multò amplius, si autoritate illicita, nec appetito colore sacri oraculi huiusmodi aliquid pertentatum fuisse dignoscitur: ut ius suum regiae ciuitati restituatur, & quod publicum fuit aliquando, minimè sit priuatum, sed ad communes usus recurrat, sacris oraculis, uel pragmaticis sanctionibus aduersus commoditatem urbis quibusdam impertitis, iure

ius, iure cassandis, nec longi temporis praescriptione ad circumscribenda ciuitatis iura profutura.

XXXII. Regula, De iure aquariorum, proponitur l. decernimus. 10. ff. uniuersos. C. de aquaeductibus, his uerbis: Uniuersos aquarios, uel aquarum custos des, quos hydrophylacas nominant, qui omnium aquaeductuum huius regiae urbis deputati sunt, singulis manibus eorum faelicci nomine pietatis nostrae impresso signare decernimus, ut huiusmodi adnotatione manifesti sint omnibus, nec à procuratoribus domorum, uel quolibet alio ad usus alios auellantur, uel angariarum, uel operarũ nomine teneantur. Quod si quem ex eisdem aquarijs mori contigerit, eum, nihilominus, qui in locum defuncti subrogatur, signo eodem notari praecipimus, ut militiae quodammodo sociati, excubijs aquae custodiendae incessanter inhæreant, nec muneribus alijs occupentur. Aliud horum officium proponitur l. omnis. 6. ff. C. eod. t. cuius uerba uide s. reg. 27.

XXXIII. Regula, De fistulis aquam ducentibus, proponitur d. ff. fin.

XXXIII. Regula, De non utendo aqua, nec deriuando ex aquaeductibus in usus priuatos, proponitur l. 2. C. de aquaeductibus, his uerbis: Si quis de cetero uetiti furoris audacia florentissimae urbis commoda uoluerit mutare, aquam ad suum fundum ex aquaeductu publico deriuando: sciat eundem fundum fiscalis tituli praescriptione signatum, priuatis rebus nostris aggregandum. Concordat d. l. 10. C. eod. t. his uerbis: Decernimus, ne quid à quacunque persona, qualibet dignitate praedita, contra muscularios aquaeductus, uel fontes publicos, qui ad aquaeductus confluunt, pertinetur. Sed & si quis clam uel palam, autoritate cõfusus, de iisdem paragogijs uel fontibus aquam traduxerit, uel clandestinis insidijs fortè subriperit, publicis aquaeductibus eam restituere compellatur. Hoc etiam praecipimus, ne in posterum à quolibet iuxta eosdem aquaeductus plantari qualescunque arbores possint, ne ex stirpibus labefactentur parietes aquaeductus, quod & antiquis constitutionibus interdictum esse dignoscitur: scientibus uniuersis, quod in posterum super huiusmodi commissis suburbanum, uel praedium, uel balneum, uel aquae mola, uel hortus, ad cuius usum aqua publica fuerit deriuata, uel si quis ex his iuxta aquaeductum positum ad eum pertinet, qui plantauit arbores aquaeductibus noxias, & ad quemcunq; pertinet locum, uel hominem, uel domum, proscritionis titulo subiacebit, & fisci iuribus uindicetur: nulli super huiusmodi poena nec per sacros apices uenia tribuenda. Planè propositae regule exce-

ptio prima haec est: Nisi ius aquae ab imperatore impetrauerit. Haec exceptio ipso iure subsistit, uerum eius replicatio haec est: Nisi is qui rescriptum impetravit, illud non praefecto urbi intimauerit, sed alij. Haec replicatio approbatur l. si quis. 5. C. de aquaeductibus, his uerbis: Impp. Theodos. & Valent. AA. Si quis per diuinam liberalitatem meruerit ius aquae, non uiris clarissimis rectoribus prouinciarum, sed tuę praecellentissimae sedi caelestes apices intimare debebit: condemnatione contra illum qui preces moderatoribus insinuare conatur, quinquaginta librarum auri, contra uniuersos administratores, qui rescriptum per subreptionem elicium suscipere moluntur, proponenda: apparitoribus nihilominus eorundem uirorum clarissimorum, prouinciae moderatorum, animaduersionibus prouigore tui culminis subiugandis: & amplissima tua sede dispositura, quid in publicis thermis, quid nymphæis pro abundantia ciuium conueniat deputari, quid his personis, quibus nostra serenitas indulset, ex aqua superflua debeat impertiri. Concordat l. diuinam. 11. C. eod. t. his uerbis: Diuinam dispositionem, ab inclytæ recordationis principe Theodosio super his, qui aquam sibi de publicis aquaeductibus seu fontibus praebere desiderant, promulgatam, hac etiam lege in sua firmitate durare sancimus, quatenus nemo uel in hac sacratissima ciuitate, uel in prouincijs, sine diuinis apicibus de sacro epistolarum serinio more solito edendis, & iudicio tuae celsitudinis, uel alijs quorum interest, intimandis, aquam de publico aquaeductu seu fonte trahere permittatur: his quicunq; nostra iussa uiolauerint, seu uiolare concesserint, denarum librarum auri condemnatione, alijsq; grauissima indignatione feriendis. Secunda propositae exceptionis replicatio est: Nisi non ex castellis, sed uel ex matricibus, uel ab ipso aquaeductu trahere uelit, quae replicatio approbatur l. eos qui. 3. C. de aquaeductibus, his uerbis: Eos qui aquae copiam uel olim, uel nunc per nostra indulta meruerunt, usum aut ex castellis, aut ex ipsis formis iubemus eligere: neq; earum fistularum, quas matrices uocant, cursum ac soliditatem atterere, uel ab ipso aquaeductu trahere. Quod si quis aliter fecerit, nõ solum id quod prius iure beneficij fuerat consecutus, amittat, uerum pro conditione quoque personae seu uerissima poena plectetur. Tertia replicatio est: Nisi ius aquae ex aquaeductu sacri palatii Hadriani per rescriptum sit impetratum. Haec replicatio approbatur l. omnis. 6. in prin. C. d. t. his uerbis: Omnis seruitus aquarum aquaeductus Hadriani, siue domorum, siue possessionum, siue suburbanorum, siue balnearum, uel per diuinos affatus intimatos in quolibet iudicio, uel per usurpationem impertitos, penitus exprobretur.

Maluimus etenim praedictum aquaeductum nostri palatij publicarum thermarum ac nymphaeorum commoditatibus inferuire. Et decernimus hanc dispositionem modis omnibus in posterum seruari, nemini licentia tribuenda ab eodem aquaeductu precibus oblatis usum aquae petere, uel eum au dere perforare: scientibus his, qui qualibet ratione putauerint ad huiusmodi emolumentum accedere, uel officio, si usum fuerit instruere, uel minus instructis precibus parere, centena pondi auri multae nomine fiscalibus rationibus se esse illaturos. *Quarta replicatio est: Nisi fisco non soluat pecuniam pro aqua. Haec replicatio approbatur l. ad reparationem. 7. in fin. C. cod. it. cuius uerba uide §. reg. 30. Haec de prima proposita regula exceptione, eiusque replicationibus sint dicta. Altera proposita regula exceptio est: Nisi quis longo usu ius aquae adquisierit. quae exceptio approbatur l. usum. 4. C. de aquaeductib. his uerbis: Vsum aquae ueterem, longo que dominio constitutum, singulis ciuibus manere censemus, nec ulla nouatione turbari: ita tamen, ut quantitatem singuli, quam ueteri licentia percipiunt, more usque in praesentem diem perdurante percipiant: mansura poena in eos, qui ad irrigationes agrorum, uel hortorum delicias, furtiuis aquarum meatibus abutuntur. Proposita exceptionis replicationes quoque sunt supradicta tertia et quarta exceptionis proximae praecedentis.*

DE OPERIBVS ET AEDIFICIIS PRAEVIATIS. Cap. XI.

Attentus de operibus ciuitatis publicis tam in genere, quam in specie, dictum est. nunc de priuatis operibus atque aedificijs dicendum.

1. Regula: Si quis iuxta publicas aedes aedificare uelit, spacium quindecim pedum relinquere debet. quae regula approbatur l. si cui. 9. C. de aedificijs priuatis, hisce uerbis: Si cui loci proprietas aedificandi iuxta publicas aedes animum dederit, is quindecim pedum spacio interiecto inter publica ac priuata aedificia, ita sibi nouerit fabricandum, ut tali interuallo & publicae aedes a periculo uindicentur, & priuatus aedificator uelut perperam fabricato loco destructionis quandoque futurae non timeat detrimentum.

11. Regula, De spacio decem pedum inter moeniana relinquendo, proponitur l. moeniana. 11. C. d. it. his uerbis: Moeniana, quae Graeci *uporas* appellant, siue olim constructa, siue in posterum in prouincijs constituenda, nisi spacium inter se per decem pedes liberi aeris habuerint, modis omnibus detruncantur. In his uero locis, in quibus aedificia priuatorum horreis publicis uidentur obiecta, obstructione moenianorum quindecim pedum interualla seruentur. Quem intercapedinis modum aedificaturis propo-

nimus ita, ut si quis intra definitum spacium, id est, decem pedum mensuram, aedificare, uel intra quindecim pedum moenianum possidere tentauerit: sciat non solum fabricata demolienda, sed etiam ipsam domum fisco nostro adscribendam.

111. Regula, De centum pedum spacio propter prospectum in mare relinquendo, proponitur Nouell. c. 63. his uerbis: Rem quae subdole in regia hac urbe circa aedes extruendas fieri solet, cohibere & corrigere iustissimi principis constitutio dicat, ut aedes priuatae certis inter se spacijs distent, & nos quoque consimile quiddam sancierimus, praeterea apostitum sit, ne quis possit in hac regia urbe intra centum pedes prospectum in mare, rem omnium gratissimam, prohibere: quanquam conueniens erant, ut prospectus uel de longiore spacio aperti essent, non autem ipsos prohiberent: tamen mirabili commento praeter opinionem multo hoc etiam magis obstructum est. Qui dam enim centum pedum spacium relicto, aut breui etiam particula huic insuper adiecta, nihil ibi locorum possidentes, deinde exaedificant, quasi uelum quoddam praetendentes. Inde simulatque summa cum licentia prospectum in mare abstrulerunt, non repugnantes legi propter spacium centum pedum relictum, intrinsecus absque ullo impedimento aedificant. Postquam uero quod quaerunt affecturi sunt, demolitur illud quod ad temporarium ab ipsis usum fuit extructum: atque ita excogitato uelamento, omni circumcirca uoluptate possessorum domos destituunt. Quod decetero fieri nullo modo uolumus: sed si quis eo modo pro tempore aliquid moliri, & dolo malo uelit agere, non taliter ludos facito: sed si reuera indigeat, totam domum aedificato, & usque ad integrum interuallum (nempe centum pedum) necessarium de se & inexcusabilem usum praebituris aedibus extruendis procedito, non autem ad uicini lesionem temporarios parietes extruito, & quasi per picturam quandam huiusmodi molitione praetensa, ademptionem prospectus arripito. Quae modum enim optimo illos iure auersamur, qui aliena rapiunt, & supplicio dignos putamus: ita & qui exquisitis artibus, & per fraudem tale quid moluntur, non minus improbos, quam qui alienas res rapiunt, arbitramur. Unde si ipsa uel bonorum raptorum actio merito & recte pro officio ultra rei aestimatione poena tripli persequitur eum, qui uel paruum aliquam rem per modum rapinae capere praesumpsit, quomodo non & hunc, qui tam magnam rem effecerit, compelli necesse erit, ut quod ab ipso factum est, demolatur, & maiore alio

aliis supplicio coerereatur, hoc est, de auro pondi auri theatralibus excellentie tuae referendis: ne malus uicinus (quod in probro est) abeat, & legem derideat, ut quae huius ipsius formulis & dispositionibus non ualuerit subijcere: Quae igitur nobis placuerunt, &c. Concordat Nouell. c. 165. cuius uerba quae extant, haec sunt: Docuit nos mater, &c. Prospectus in mare, qui intra centum esse pedes solet, non solum per directum, sed ne per trasuersum quidem impediri nouo debet opere. hoc enim praesens forma adijcit, tum Zenonis constitutionem custodiens, tum nouellam interpretans.

1111. Regula, De balneo extruendo, proponitur l. 1. C. de aedificijs priuatis, hisce uerbis: Et balneum (ut desideras) extruere, & aedificium superponere potes, obseruata tamen forma, quae caeteris super balneum aedificare permittitur, id est, ut concameratis superinstruas, & ipsum concameres, nec modum usitatum altitudinis excedas.

V. Regula, De aedificijs negociandi causa non destruendis, nec ornamentis detrahendis, proponitur l. senatus. 52. ff. de contrah. empt. his uerbis: Senatus censuit, ne quis domum uillamue dirueret, quo plus sibi adquiretetur, neu quis negociandi causa eorum quid emeret uenderet: poena in eum qui aduersus senatusconsultum fecisset constituta, ut duplum eius quanti emisisset, in aeternum inferre cogeret: in eum uero qui uendidisset, ut irrita fieret uenditio. Plane si mihi precium solueris, cum tu duplum aeternum debeas, repetes à me, quod à mea parte irrita facta est uenditio. Nec solum huic senatusconsulto locus erit, si quis suam uillam uel domum, sed & si alienam uendidit. Concordat l. 2. C. de aedificijs priuatis, his uerbis: Negotiandi causa aedificia demoliri, & marmora detrahere, edicto diui uespasiani, & senatusconsulto ueticum est. Caeterum de alia domo in aliam transferre licere, exceptum est. Sed nec dominis ita transferre licet, ut integris aedificijs depositis, publicus deformetur aspectus. Concordat l. nemini. 7. C. eod. it. his uerbis: Nemini columnas uel statuas cuiuscumque materiae ex alia eademque prouincia uel auferre liceat, uel mouere. Concordat item l. ult. ff. de damno infecto, his uerbis: Si quis ad demolendum negociandi causa uendidisse domum, partem uero domus fuerit conuictus: ut emptor & uenditor singuli precium, quo domus distraeta est, praestent, constitutum est. Proposita regula exceptio prima haec est: Nisi ex una domo in aliam uelit materiam transferre. quae exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce: Caeterum de alia domo in aliam transferre licere, exceptum est. Concordat l. si quis. 6. §. si quis autem. C. de aedificijs priuatis. cuius uerba uide paulo inferius. Huius

exceptionis replicatio prima haec est: Nisi ita transferre uelit, ut totum aedificium deponat. quae replicatio approbatur supradictis uerbis hisce: Sed nec dominis ita transferre licet, ut integris aedificijs depositis, publicus deformetur aspectus. Altera replicatio est: Nisi rus transferre uelit. quae replicatio approbatur d. l. 6. his uerbis: Si quis post hanc legem ciuitate spoliata ornatum, hoc est, marmora uel columnas, ad rura transtulerit, priuetur ea possessione, quam ita ornauerit. Si quis autem ex alia in aliam ciuitatem labentium parietum marmora uel columnas de proprijs domibus in proprias transferre uoluerit, quoniam utrobique haec esse publicum decus est, licenter hoc faciat. Proposita replicationis duplicatio haec est: Nisi ex una uilla in aliam transferat, non ex ciuitate in uillam, quae duplicatio approbatur d. l. 6. in fine, his uerbis: Data similiter facultate etiam de possessione ad aliam transferendi, quamuis per muros, uel etiam per mediam ciuitatem transferri necesse sit: ita ut ea solummodo, quae illata fuerint ciuitatibus, exportentur. Alia proposita regula exceptio proponitur l. Marcellus. 45. ff. de donat. inter uir. et uxor. cuius uerba uide §. lib. 35. cap. 8. except. 35. Tertia exceptio est: Nisi in opus publicum transferat. quae exceptio approbatur l. ult. in fine. ff. de damno infecto, his uerbis: Ad opus publicum si transferat marmora uel columnas, licito iure facit. Plura de regula proposita uide §. lib. 32. cap. 4. except. 65.

V1. Regula, De domibus dirutis reparandis, proponitur l. praeses. 7. ff. de officio praesidis, his uerbis: Praeses prouinciae, in spe aedificijs, dominos eorum, causa cognita, reficere ea compellat: & aduersus detrectantem competentem remedium deformitati auxilium ferat. Concordat l. singularum. 8. §. possessores. C. de aedificijs priuatis. cuius uerba uide §. lib. eod. cap. 2. quae §. 2. reg. 4. Concordat item l. si secundum. 4. C. de iure reipublicae, his uerbis: Si secundum legem ciuitatis reipublicae, cuius meministi, ruina collapsis aedificijs tuis, distraxit aream, nihil contra huius legis tenorem rector prouinciae fieri patietur. Concordat ite l. ad cur. 46. ff. de dano infecto, his uerbis: Ad curatoris reipublicae officium spectat, ut dirutae domus à domino extruantur. Domum sumptu publico extructam, si dominus ad tempus pecuniam impensam cum usuris restituere noluerit, iure eam reipublica distrahit. Proposita regula exceptio haec est: Nisi quis secundum loci consuetudinem, collapsis aedificijs, horum ibi extruat. quae exceptio approbatur l. an in totum. 3. C. de aedificijs priuatis, hisce uerbis: An in totum ex ruina domus licuerit non eandem faciem in ciuitate restituere, sed in hortum conuerture, & an hoc consensu tunc magistratum non prohibentium, item uicinarum factum sit: praeses probatis ijs quae in opido frequenter in eodem genere contro-

uerfiarum seruata sunt, cognita statuet. V II. Regula, De pensione praestanda ex aedibus in solo reipublicae edificatis, proponitur l. i. C. de diuersis praedijs urbanis, hisce uerbis: Pro aedibus quas nonnulli in solo reipublicae extruxerint, placitam praestare pensionem cogantur.

V III. Regula, De diruendis aedificijs, quae in loco publico contra ornatum et commodum ciuitatis sunt extructae, proponitur l. praescriptio. s. C. de operibus publicis, hisce uerbis: Praescriptio temporis iuri publico non debet obistere, sed ne rescripta quidem: atque ideo diruenda sunt omnia quae per diuersas urbes in foro, uel in quocunq; publico loco contra ornatum & commodum ac decoram faciem ciuitatis extructa noscuntur. Concordat l. quicunque. i. C. eod. tit. his uerbis: Quicunque locus in palatio huius urbis priuatis aedificijs incommode occupatus est, is quamprimum subrutis omnibus quae in eo sunt aedificijs, palatio reformetur, quod priuatorum non est parietibus coartandum. nam Imperio magna ab uniuersis secreta debentur: ut hi tantum locum habitandi habeant, quos legitimus maiestatis nostrae usus, & reipublicae disciplina delegit: in futurum etiam uniuersis ab huiusmodi usurpatione prohibendis. Concordat item l. si quando. 8. et l. aedificia. 13. C. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. prox. reg. 4.

DE RE FRUMENTARIA ciuitatum, seu annona. Cap. XII.

Prima regula, De frumentaria pecunia in alios usus non conuertenda, proponitur l. 2. §. quod de frumentaria. ff. de administr. rerum ad ciuit. pert. his uerbis: Quod de frumentaria ratione in alium usum conuersum est, suae causae cum incremento debito restituetur. Ideoque et si contra absentem pronunciatum est, inanis est querela: ratio tamen administrationis secundum fidem acceptorum & datorum ponitur. Concordat d. l. 2. §. si autem, his uerbis: Si frumentaria pecunia in alios usus, quam quibus destinata est, conuersa fuerit, uelut in opus balnearum publicorum: licet ex bona fide datum probatur, compensari quidem frumentariae pecuniae non oportet, solui autem a curatore reipublicae iubetur. Concordat l. 2. C. de frumento urbis Constantin. his uerbis: Auri statuta quantitas ad coemptionem frumentariam perpetuo sit dedicata, nec liceat cuiquam post administrationem urbariae potestatis perceptam aliquid ex eadem summa minuere, uel ad quoscunq; alios usus conuertere: sed sub gestorum testificatione certum fiat, & quod mancipibus mutui nomine datum est, & quod ab iisdem sit excepta omni concussione soluendum. Eum autem qui hanc formam ausus fuerit inquiri-

nare, quantitatem, in qua suam calliditatem exercuerit, in duplum redhibere iubemus, & quidquid ex praedicta ratione adcreuerit, ad cumulum eiusdem auri quantitatis & frumentarij tituli firmiter redundare, legisque huius tenorem aeneis tabulis incidi.

II. Regula, De permutatione frumenti prohibita, & ne alia species pro alia detur, proponitur l. ult. C. de canone frumentario urbis Romae, his uerbis: Neminem patitur in mutando canone urbis Romae, nostrae clementiae beneficium postulare: sed etiam ea rescripta, quae quoquo modo potuerint impetrari, suscipi non sinimus. Eos uero qui contra haec fecerint, in duplum retinendos esse decernimus. uicarios, quinque etiam urbarij canonis abstineant, de portationis poena detineri: primates officiorum capitali supplicio subiugari, perpetua auctoritate sancimus. Concordat l. i. C. de frumento urbis Constantinop. his uerbis: Nulli, ne diuini quidem domui nostrae frumentum de horreis publicis pro annona penitus praebetur: sed integer canon mancipibus consignetur, annona in pane costo domibus exhibenda. Ita enim debet canon ab inclytae memoriae Constantino praestitus, nec non a diuo pietatis memoriae Theodosio autus, expendi: quoniam crescit inopia, si frumenta quae pro annona tribuuntur, ad usus alios deputata cognoscantur. Cogentur enim de publico sibi emere, quae alijs uendere potuissent.

III. Regula, De pecunia frumentaria restituenda, non compensanda, proponitur l. 2. §. ad frumenti. ff. de administr. rer. ad ciuit. pertinent. his uerbis: Ad frumenti comparationem pecuniam datam restitui ciuitati, non compensari in erogata debet. Sin autem frumentaria pecunia ad alios usus, &c. Cetera uide §. reg. 1.

III. Regula, De pecunia frumentaria sine mora soluenda, proponitur d. l. 2. §. frumentariae, his uerbis: Frumentariae pecuniae debitor suo nomine quamprimum soluat, necessaria enim omnibus rebus publicis frumentaria pecunia moram solutionis accipere non debet: sed debitores, quos ex eadem causa habent, ad solutionem per praesidem prouinciae compellantur.

V. Regula, De usuris propter moram soluendis, non usurarum usuris, proponitur d. l. 2. §. si indemnitas, his uerbis: Si indemnitas debiti frumentariae pecuniae cum suis usuris sit, immodicae & illicitae computationis modus non adhibetur, id est, ne commodorum commoda, & usurarum usurarum incrementum faciant.

VI. Regula, De frumento uendendo. Quanti uendendum, non est penes arbitrium ordinis ciuitatis, quae regula approbatur l. impp. s. in princ. ff. ad l. iul. de annona, his

nona, his uerbis: Impp. Senatus & Antoninus Augustus in haec uerba rescripserunt. Minime aequum est, decuriones ciuibus suis frumentum uilius, quam annona exigit, uendere. Item rescripserunt, ut ius non esset ordini cuiusque ciuitatis precium grani quod inuehiatur, statuere. Concordat l. i. C. de frumento Alexandrino, his uerbis: In aestimatione frumenti, quod ad ciuitatem Alexandrinam conuehitur, quidquid decreto elogij ex stitastasi munere, & pro nauclerorum tuenda substantia eminentia tua disposuit, roboramus: atque ut curialibus praedae auferatur occasio, iubemus eos ad huiusmodi sollicitudinem affectandam nunquam accedere, sed designata officia tuis prouisionibus examinata sollicitudinem praedictam implere.

V II. Regula, Ne decuriones uilius frumenta sua uendere cogantur, approbatur uerbis iam propositis hisce: Minime aequum esse, &c. Concordat l. non debere. 8. ff. ad municipalem, his uerbis: Non debere cogi decuriones uilius praestare frumentum ciuibus suis, quam annona exigit, diui fratres rescripserunt, & alijs quoque constitutionibus principalibus id cautum est. Concordat item l. decur. 6. in princ. ff. de admin. rer. ad ciuit. pert. his uerbis: Decuriones precio uiliore frumentum, quod annonae temporalis est, suae patriae praestare non sunt cogendi.

V III. Regula, De annonis ciuibus distribuendis, proponitur l. i. C. de annonis ciuibus, his uerbis: Annonas publicas non tam titulis dignitatum, quam singulorum uirorum meritis attributas diui Constantini liberalitate, sanè claruit. Ideoque nihil ex his scholarum nomine uindictetur, sed pro uniuersisque merito, quae sunt concessa, seruetur: ut quaecunq; perceptarum annonarum emolumenta uel in haeredes proprios iure sanguinis transfuderunt, uel in extraneos distractionis titulo transcripserunt, maneat quod gestum est, uel hereditatis merito, uel alienationis arbitrio. De eadem re proponitur et alia regula l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Centum uigintiquinque modios frumenti, praeter solitum canonem, per singulos dies de praesenti sexta interdictione ex die Calendarum Ianuariarum nomine periteumatis de horreis publicis huius almae urbis in sita nostrae pietatis liberalitate tribuimus: datis saceris apicibus ad sublimissimam quoque Orientem praefecturae, quibus possit & modum nostrae donationis agnoscere, & incunctanter praebere quae iussimus, quam modiciationem iugiter & in perpetuum ciuibus nostris debere conferri, ualitura in eum hac lege sancimus. Alia de frumentis distribuendis regula proponitur l. 2. C. de frumento Alexandrino, his uerbis: Diurnos centum & decem modios alimentijs Alexandrinorum ciuitatis addi decerni-

mus, ut nemo priuetur eo quod nunc usque cepit. Perisochoregiae nomen penitus amputetur, & tesserae designentur, & nostrae pietatis nomine censentur.

I. Regula: Si frumentum emptori ablatum sit, quid iuris, desinitur l. 2. §. grani. ff. de administr. rer. ad ciuit. pert. his uerbis: Grani aestimationem per iniuriam post emptionem ablati, quae rationibus publicis refertur, curator reipublicae domino restitui iubeat.

X. Regula, De publica accusatione, si quis contra annonam fecerit.

1. Causae ex quibus competit haec accusatio?

Prima causa: Si quis contra annonam fecerit, societatem coierit, quo annona carior fiat: haec accusatio datur. quae causa approbatur l. 2. in princ. ff. ad l. iul. de annona, his uerbis: Lege Iulia de annona pena statuitur aduersus eum qui contra annonam fecerit, societatem uel coierit, quo annona carior fiat.

Secunda causa proponitur d. l. 2. §. fin. his uerbis: Eadem lege continetur, ne quis nauem nauitatis retineat, aut dolo malo faciat, quo magis detineatur: & poena uiginti aureorum statuitur.

Tertia causa proponitur l. annona. 6. in princ. ff. de extraord. criminibus, his uerbis: Annonam attentare & uxare uel maxime dardanarij solent, quorum auaritia obuiam itum est tam mandatis quam constitutionibus. Mandatis denique ita cauetur: Praeterea debetis custodire, ne dardanarij ullius merces sint, ne aut ab his qui coemptas merces supprimunt, aut a locupletioribus qui fructus suos aequis precijs uendere nolunt, dum minus uberes prouentus expectant, annona oneretur. Poena autem in hos uaria statuitur. Nam plerumque, si negociantes sunt, negociatione tantum eis interdicitur, interdum & relegari solent, humiliores ad opus publicum dari.

Quarta causa, Si statetis uel mensuris adulteratis annonam onerat, proponitur d. l. 6. §. onerant. cuius uerba uide §. lib. 4. cap. 8. quest. 1. causa 35.

2. Quibus accusatio proposita competit?

De mulieribus regula proponitur l. imperatores. 3. §. fin. ff. ad l. iul. de annona. cuius uerba uide §. lib. 3. cap. 2. quest. 5. except. 1. repl. 4.

De seruo dominum accusante proponitur l. 1. ff. d. tit. his uerbis: Constituit inter seruum & dominum iudicium, si annonam publicam fraudasse dicat dominum.

3. Quid ueniat in accusatione proposita?

De poena uiginti aureorum proponitur l. 2. §. fin. ff. ad l. iul. de annona. cuius uerba uide paulo superius causa 2.

De alijs poenis proponitur d. l. 6. ff. de extraord. criminibus. cuius uerba uide paulo superius causa 3. et 4.

XI. Regula, De canone frumentario non remittens do, proponitur l. 2. c. de canone frumentario urbis Rome, his uerbis: Si quid frumenti uel hordei ur- bicarij canonis remissione indultum est, spe- ciali beneficio contra commodu publicum rescritpta elicita non ualeant.

DE RELIQVIS REBVS CIVITA-
tum, tam publicis quam priuatis: nec-
non de ciuitatum priuile-
gijs. Cap. XIII.

Prima regula, De agris ciuitatis, proponitur l. 1. in princ. ff. si ager uectigalis uel emphyteut. his uer- bis: Agri ciuitatum alij uectigales uocantur, alij non. Uectigales uocantur, qui in per- petuum locantur, id est, hac lege, ut quadiu pro his uectigal pendatur, tam diu neq; ip- sis qui conduxerunt, neque his qui in locu eor- um successerunt, auferru liceat. Non ue- ctigales sunt, qui ita colendi dantur, ut pri- uati agros nostros colendos dare solemus.

DE NUMISMATE.

Ratio numismatis et origo proponitur l. 1. in princ. ff. de contrah. empt. cuius uerba 7. lib. 4. cap. 1. in princ. proponuntur.

II. Regula, De ueteribus numismatibus accipiendis, proponitur l. 1. c. de ueteris numismatis potestate, his uerbis: Solidos ueterum principum uenera- tione formatos ita tradi ac suscipi ab emen- tibus & distrahentibus iubemus, ut nihil o- mnino refragationis oriatur: modò ut de- biti ponderis sint, & speciei probæ: scituris uniuersis his qui aliter fecerint, haud leuiter in se uindictandum.

III. Regula: Minuta estimatione numismatis, minui- tur quoque estimatio specierum. quæ regula approbatur l. 2. c. d. it. his uerbis: Pro imminutione quæ in æ- stimatione solidi fortè tractatur, omnium quoque, precia specierum decrescere oportet.

III. Regula, De æquanda estimatione solidorum, proponitur l. uniuersos. 7. c. eod. it. his uerbis: Uniuersos auctoritas tua proposito edicto commo- neat, obryzatorum omnium solidorum uni- forme precii postulare: scilicet capitali sup- plicio puniendo, qui uel iussa nostræ serenitatis auaritiæ cæcitate contempserit, uel ex- tra- nales uultus, dum fraudibus studet, duxe- rit uiolare.

V. Regula, De pecunia reipublicæ foeneranda et exigenda, proponitur l. si bene. 33. ff. de usuris, hisce uerbis: Si bene collocatæ sunt pecuniæ publicæ, &c. De eadem re proponitur l. Caius. 11. ff. eod. it. his uerbis: Caius Seius, qui, &c.

VI. Regula, De pecunia ciuitatis collocanda in suos usus et administranda, proponitur Nouell. 6. 128. §. ac- cum de urbibus, usque ad §. ad hæc sancimus.

VII. Regula, De ornatu ciuim, proponitur l. uni- ta. C. nulli licere in frenis, et c. hisce uerbis: Nulli pro- fus liceat in frenis, & equestribus sellis, uel in balteis suis margaritas & smaragdos & hyacinthos aptare posthac, uel inserere. A- lijs autem gemmis frena, & equestres sellas, & balteos suos priuatos exornare permitti- mus. De cucurnijs uerò omnium profusus qua- liumcunque gemmarum habitum præcipi- mus submoueri. fibulis quoque in chlamy- dibus his utantur, quæ solo auro & arte pre- ciosæ sunt. Si quis autem contra edictu pie- tatis meæ fecerit, sciat se continuò quinqua- ginta libris auri esse multandus. Nulli præ- terea priuatorum liceat (exceptis scilicet or- nametis matronalibus, & tam muliebrium quàm uirilium annulorum habitu) aliquid ex auro & gemmis, quod ad cultu & ornatu Imperatoriu pertinet, facere: neq; illud sub hoc colore & prætextu præparare, quod ue- lit clementiæ principali uelut aliquod mu- nus offerre. Pietas enim mea huiusmodi do- na non expetit, neq; regium sibi offerri à pri- uatis cultum requirit. Sanè si quis posthac aliquid contra uetitum huiusmodi sanctionis effecerit, & offerenda clementiæ meæ orna- mēta, quæ usibus regijs deputata sunt, auro gemmisq; decorata ausus fuerit præparare: centum libraru auri condemnatione sciat se esse feriendum, capitali quoque, subdendū ef- se supplicio. Ornamenta enim regia intra au- lam meam fieri à palatinis artificibus debet, nō passim in priuatis domibus uel officinis parari. Vnde summa seueritate sancimus, ut quod in cultu ornatuq; nostro sacrū & ado- prabile est, id facere temeritas priuata nō au- deat. Si quis sanè contra uetitum tranquilli- tatis meæ aliquid fecerit, definitam superius multam ab his per officia palatinoru exigi, & sacris largitionibus nostris iubemus infer- ri. Plura de uetitu et ornatu ciuim, et uetitu Cæsa- ris uide 5. lib. prox. cap. 19. membr. 5.

DE ARMIS.

VIII. Regula, De armis à priuatis ciuibus non con- ficiendis, nec emendis, proponitur Nouell. const. 8. his uerbis: Magno illo Deo & seruatore nostro IESU CHRISTO, eiusque per omnia implo- rato auxilio, damus operam, ut tam omnes subditos nostros, quorum nobis administra- tionem Deus concredidit, illæsos inoffen- sosque tueamur, quàm ut etiã pugnas, quibus temerario inter se susceptis consilio, mutuas cædes perpetrant, congeminatū exinde sibi inducentes supplicium, tū quod in se repor- tant, tum quod per leges farorem illoru ca- stigantes sustinent, prohibeamus. Cupi- entes igitur huiusmodi moribus liberare homines,

homines, per placuit nobis, ne priuatus aliq; fabricadorum armorum opus exerceat, sed soli illi, qui in publicis (ut appellant) fabricis alleguntur, arma præparent: neq; qui arma elaborat, alicui ea priuato uendant. Sed ne- que eos fabricenses, qui in numeris recen- sentur, & deputati etiã uocantur, feruntque annonas è publico, permittimus arma alicui uel fabricari, uel uedere, sed solum modò di- ligentiam habere militarium armoru in ijs recensoru numeris, in quibus ipsi militant. Quod si quid noui præparent, ut ab eis aufe- ratur, & sacro nostro inferatur armamenta- rio, adiciendum ceteris illis, quæ in publicis reposita sunt armamentarijs. Idem hoc custo- dire uolumus etiã eos, qui in cohortibus ba- listiaru consistunt, quos per diuersas hinc inde urbes constituimus, collocatis inter eos & his qui arma præparare nouerunt, uti hi quoque publica tantum modò arma, quæ in pu- blicis uniuersisq; ciuitatis armamentarijs reponuntur, reparant renouetq; Si quid ue- rò nouorum armorum præparauerint, hoc cõsimiliter & ipsi in publicorum armorum custodia exhibet, & nulli omnino alij uen- dunt. Hoc autè obseruabunt hi, qui recen- sentur inter balistarios, periculo patrū in ci- uitatibus, quibus tam ipsos balistarios sub- misimus, quàm etiam publicoru armamen- tatorum sollicitudinem & custodiam per- misimus. Vnde si qui uel deputati uel fabri- censes existant, qui arma diuendant, prou- debunt hi qui ibi locorum magistratum ger- unt, ut tales pœnis subijciant, ultra hoc quod etiam arma ab his qui hæc emerunt, absque preciorum restitutione auferant, & uindi- cent in publicum. Hac igitur in animo co- gitatione ex Deo, qui nos gubernat, conce- pra, per præsentem legem sancimus, ut per nullam reipublicæ nostræ ciuitatè aut pro- uinciam priuati aliustie quispiam arma fa- bricent, aut uendant, aut quocunque modo mercium importent loco: sed hi duntaxat, qui in fabricis referuntur, ea præparent, inq; sacrum nostrum deferant armamentarium. Atque hoc tam ab excellentia tua, quàm ab his qui post te magistratum hunc susceptu- ri sunt, obseruari sancimus. Et insuper ali- quot chartularios sub excellentia tua in scri- nio fabricaru collocatos, periculo quinque 50 inter ipsos primatum, bona opinione præ- ditos & idoneos segregari, qui tam in alma hac urbe, quàm in cæteris reipublicæ nostræ urbibus fabricenses peruestigantes, prohi- beant, ne priuati aut quicunque alij, præter al- lectos in sacris fabricis, fabricandoru armo- rum opus tractent: & ubicunque tandem pri- uatos aliquos id audere deprehenderint, hæc ab illis auferant, & publico addicant ar-

mentario. Cæterum si interpretatos, qui arma elaborat, idoneos aliquos possint re- perire artifices, siquidem hi in militiam con- scribi uoluerint, ut nomina eorum in descri- ptionem conferant, descriptionemq; artifi- cum ad nos transmittant, quo magis per sa- crum nostrum rescritpū in ea deputetur lo- ca, in quibus publicæ sunt fabricæ: & qui pu- blica fabricentur arma, ex publico item an- nonas ferant. Hoc enim factu, & accuratè à prædictis personis obseruato, nemini om- nino licentia dabitur, neque priuatis qui ur- bes inhabitant, neque rusticis qui agros co- lunt, armis in mutuam perniciem utendi, audendi que cædes: quæ re & multi occidan- tur homines, & publica retardetur uectiga- lia, agrorum cultoribus uel uitam amitten- tibus, uel propter metum fuga sibi consu- lentibus. Oportet autem eos qui ex præ- dicto fabricarum scripio ab excellentia tua ad fabricationem armorum priuatis inhi- bendam emittuntur, etiam depositam apud sacra Dei eloquia confessionem ab his, qui ibi locorum magistratum gerunt, & obtem- perantibus illis cohortibus, & ciuitatum de- fensoribus ac patribus accipere, quod non committent decæterò, ut aliquid à nobis prohibitorum perpetrerit: sed per præsen- tem sancita legem custodient, tam pœnam pecuniariam, quàm capitis reformidantes supplicium. Sancimus etenim, ut magnæ quidem Alexandrensiu ciuitatis præfe- ctus, si sancita nostra negligat, uiginti libra- rum auri pœnam perfoluat, & magistratu excidat: item cohortibus consimiliter uiginti librarum auri pœnam præster, & capi- tis supplicium subeat. Cæterarum uerò pro- uinciarum præsides multam decem libra- rum auri sustineant, consimiliterque & ipsi magistratus amissioni subiaceant, sed & eorum cohortes. Defensores autem & pa- tres ciuitatum multam dependant trium librarum auri, inque capitis adducantur pe- riculum, si comperto aliquo huiusmodi fa- cto, uel pœnas non indicauerint, uel id facere queuntibus non indicauerint, sed latere hoc permiserint. Ut autem arma quæ à nobis per priuatos, aut etiam quoscunque alios, præter eos qui in sacris nostris alleguntur fabricis, uel præparari, uel priuatis uenditari sunt prohibita, manifesta existant, uisum & hoc nobis est per præsentem significare legem. Ac prohibemus priuatos fabricari compa- rare uel arcus & sagittas, spathas & semispa- thas, quas etiam uocare solent parameria, quasi semoribus lateris accinctos enses, & quas appellant zabas siue loricas, & con- tos, & quocunque modo aut forma factas lanceas, & quæ ab Ifauris nominantur mo- nocentia,

nocentia, & quos uocat zibynnos siue mifibilia: adhæc etiam aspides siue scuta, & galeas seu casides. nam hæc quidem alium præparare permittimus, quam qui sacris nostris allectus sit fabricis. Solos uerò à priuatis fabricari, aut priuatis uendere concedimus cultellos breues, quos nemo in usum belli assumpserit. Præsentem igitur generalem nostram legem per hanc regiam urbem propones, adeoque & in cæteris reipublicæ nostræ urbibus, ut omnes ea cognoscentes, quæ nobis placuerunt, custodiant. Denunciabis autem chartularijs, qui ex prædicto fabricarum scrinio tali custodia præfuturi sunt, quod ex negligentia non solum pœnas sustinebunt pecuniarias, sed etiam in corpore exquisitos excipient cruciatus, & militia excident, ultra hoc, quod neq; id nos amplius scrinium ad hanc progredi sollicitudinem concedemus, sed fabricarum curam alijs commitemus. Quæ igitur nobis placuerunt, & per hanc declarantur legem, ea tam excellentia tua, quam qui post te eundem magistratum obtinebunt, effectui & fini tradere studento: ipsi quoque indignationem nostrâ reueriti, nisi rem tam utilem reipub. custodierint.

DE PRIVILEGIIS CIVITATUM, seu de rebus incorporalibus.

I X. Regula: Respublica ut pupilla extra ordinem inuatur. que regula approbatur l. rempub. 3. C. de iure rei pub. his uerbis: Rempubl. ut pupillam extra ordinem inuari, moris est.

X. Regula: Ciuitas, quod sibi acquirit, retinet. que regula approbatur l. 2. C. de diuersis prædijs urbanis, hisce uerbis: Pamphylia etiam ciuitates, & quæcunque alia, quidquid sibi acquirit, id firmiter teneant.

XI. Regula: Respublica omnibus alijs chirographarijs creditoribus præfertur, & bona debitoris à quocunq; potest iudicare. que regula approbatur simul et distinguitur per ea quæ habentur s. lib. 8. cap. 9. reg. 3.

XII. Regula: De priuilegijs Nicæensiu ciuitatis, proponitur l. ult. C. de diuersis prædijs urbanis, hisce uerbis: Hac in perpetuum ualitura lege sancimus, Nicæensium ciuitati seu habitatoribus eius tam ius exactionis quadraginta solidorum annui canonis ciuilibus redditus ad suâ patriam pertinentis, & possessoribus, id est, Callimacho & Eliburno, necnon Emptorio & Veratorio cum Eponio eorū sub territorio Apamenæ ciuitatis cõstitutis ex nuper lapsa tertia in ditione cū ipsa restitui: quam si quid, ex quo sanctio Martiani diuine memorię lata est, ad eiusdem ciuitatis præiudiciũ gestum est, infirmari: & quod ex eadem prouisione ciuitatibus delatū interea qualibet occasione minutum est, ex auctoritate constitutio-

nis nostræ serenitatis eiusdē ciuitatibus rehiberi: ita ut nec iudicialis auctoritas, nec Imperiale rescriptū, quacunq; uidelicet adiectione munitum, sæpeditæ generalis legis uires possit refringere. Quod si quis aliter fecerit, graui pœna plectetur.

XIII. Regula: De ciuitatibus quæ sunt iuris Italici, uide s. lib. prox. cap. 4. quæst. 1. reg. 2. except. 7. Sed & plura ciuitatis iura atq; priuilegia uide s. hoc lib. cap. 6. membr. 3. item j. cap. prox.

DE ACTIBVS CIVITATUM. Cap. XIII.

CVM hæctenus de personis & rebus ciuitatū tam corporalibus, quam incorporalibus, seu iure ac priuilegijs sit dictum: superest, ut de actionibus ciuium, seu actibus ciuilibus dicamus. Eiusmodi autem sunt, consultationes de publica utilitate, munera & honores, nundinae, iudi ac spectacula, conuentus & publicæ

I. Regula, De consultatione ciuium, proponitur l. si quod. 5. C. de legat. his uerbis: Si quod extraordinarium consilium postulatur, cū uel ad nos est mittenda legatio, uel nostrę sedi aliquid intinandum: id quod inter omnes communẽ consilio tractatūq; cõuenit, minimè in examen cognitoris ordinarij referatur. Prouincialium enim desideria, quibus necessaria sepe fortuitis casibus remedia deposcunt, uobis agnoscere atq; explorare permittimus: ut sint examinis tui, quæ ex his auxilio tuo protinus implēda sint, & quæ clementiæ nostræ auribus intimāda uideantur. In loco autem publico de communi utilitate prouincialium sententia proferatur, atque id quod maioris partis probauerit assensus, solennis firmet auctoritas. Concordat l. quoties. 6. C. eod. tit. cuius uerba uide s. cap. 4. quæst. 1.

DE NUNDINIS.

II. Regula: Nundinarū usus nõ utendo decem annis amittitur. que regula approbatur l. 1. ff. de nundinis, his uerbis: Nundinis impetratis à principe, nõ utendo qui meruit decenij tẽpore usum amittit.

III. Regula, De agricolis ad nundinas proficiscentibus, proponitur l. 2. ff. d. tit. his uerbis: Si qs ipsos cultores agrorū uel piscatores deferre utensilia in ciuitatem iusserit, ut ea ipsi distrahant: destituetur annonæ præbitio, cum auocentur ab opere rustici. Quare confestim, ubi detulerint mercẽ, tradere eam, & ad opera sua reuerti debet. Deniq; summæ prudentię & auctoritatis apud Græcos Plato, cum institueret, quemadmodum ciuitas bene beateq; habitari posset, in primis hos negociatores necessarios dixit. Sic enim libro secundo πολιτας ait: Δε γδ πολιτών ερα γεωργών τε λιαντών τε λιανων Δημιουργών, ηδ αυ ηδ των άλλων διακονώντων, των τε εισαξόντων εινασα η εξαξόντων, ητοι η είρη ημποροι. Κορίσιος η ο γεωργος εις την αγοράν η, αυ ποιει η τις άλλος των

nos των Δημιουργών, ειδη ηδ εις τον αυτον χρόνον των εισαξόντων τε των αυτών ανταλλάξασθαι, αργύρας η των αυτών Δημιουργίας ναθημους εις η αγορά: δαμασκ. αλλ. ειρη οι ητοι ορώντες, ταυτης εις την διανομιαν κατ'ουσι ταυτων. id est: Pluribus sanè non agricolis tantum, sed etiam opificibus opus est, adeoque alijs quoque ministris, tū qui importent singula, tum qui exportent. hi uerò mercatores sunt. At uerò agricola si quid eorum quæ effingit, aut quis alius opificum in forum deferat, nisi eodem tempore adueniat, quo alij eius rei in digetia adducti cum eo contrahant, neglecto ne domi artificio iners in foro desidebit: minime. Sed sunt, q̄ cū hoc uideant, huic se ministerio submittat.

III. Regula: Tempore nundinarum, ad eas concurrentes non possunt ibi ex ante gesto conueniri. que regula approbatur l. unica. C. de nundinis, hisce uerbis: Qui exercendorū mercatum aut nundinarum licentiam, uel ueterum indulto, uel non ultra auctoritate meruerunt, ita beneficio rescripti possunt, ut nullū in mercatibus atq; nundinis ex negociatorū mercib. conueniant, uel uenalijs, aut locorū temporali quæ stū & commodo priuata exactione sectetur, uel sub pretextu priuari debiti aliquam ibidem cõcurrētibus molestiā possint inferre.

DE LVDIS ET SPECTACULIS.

V. Regula: Spectacula permittuntur uolentibus, l. 1. C. de spectaculis, hisce uerbis: Nõ intidemus, sed potius cohortamur amplectendam scelicis populi studia, gymnici ut agonis spectacula reformentur. Veruntamen cū primates uiri populi studijs ac uoluptatibus grati esse cupiant, promptius permittimus, ut integra uoluptas sit, quæ uolentium celebratur impetis.

VI. Regula: Deseruietes sacris ludis nullo afficiuntur supplicio, l. 2. C. d. tit. his uerbis: Eos qui agitandi munus exercent, illustri auctoritas tua nullis propter Circense certamen affici nouerit oportere supplicijs.

VII. Regula, De equis ad ludos deputatis, in priuatum commodum non utendis, proponitur l. quisquis. 3. C. d. tit. his uerbis: Quisquis equos, quos uel serenitas nostra, uel ordinarij consules tribuunt uoluptatibus, ad cõmodum compendiūq; priuatum adduxerit, unius libræ auri condemnatione mulctetur.

VIII. Regula, De ludis ex ciuitatibus in oppida non transferendis, proponitur l. nemo. 5. C. de spectaculis, hisce uerbis: Nemo iudiciū ex quacunq; ciuitate in aliud oppidum, uel ex prouinciæ solo equos currules, aurigas, bestias, hystriones, ciues tentet traducere: ne dum popularibus plausibus intemperanter seruiunt, & publicarum rerum statum fatigēt, & festiuitatem impediunt in cunctis oppidis celebrandam: ita ut, si quis hæc uiolauerit inuersionem, pœna

teneatur ea, quæ legi uiolatorēs persequitur. **IX.** Regula: In loco, in quo principis imagines consecrantur, non debent fieri spectacula, nec hystriones uel uiles p̄ctura introduci. que regula approbatur l. si qua. 4. C. d. tit. his uerbis: Si qua in publicis porticibus, uel in his ciuitatū locis, in quibus nostræ solent imagines consecrari, p̄ctura pantomimum ueste humili, & rugosis insignibus agitatore, aut uilem offerat hystrionem: illi cõ repellatur, neque iam posthac liceat in loco honesto inhonestas annotare personas. In aditu uerò circi, uel in theatri proscenij ut collocetur, non uetamus.

X. Regula, De pecunia in spectacula deputata, proponitur l. unica. C. de expensis publicorum ludorum, his uerbis: Cum præsidem prouinciæ impensas, quæ in certaminis editione erogabantur, ad refectionem murorum transtulisse dicas: & quod salubriter deriuatum est, non reuocabitur, & solenne certaminis spectaculū post restitutam murorum fabricam iuxta ueteris consuetudinis legem celebrabitur. Ita enim & tutelæ ciuitatis instruat murorum præsidio prouidebitur, & instaurandi agonis uoluptas, cõfirmatis his quæ ad securitatis cautionem spectant, insecta temporis circuitione præsentabitur.

XI. Regula, De maiuma specie ludi sic dicta, proponitur l. unica. C. de maiuma, his uerbis: Clementiæ nostræ placuit, ut maiumæ prouincialibus læticia reddatur: ita tamen, ut seruetur honestas, & uerecūdia castis moribus perseueret. **XII.** Regula, De spectaculo gladiatorum, proponitur l. unica. C. de gladiatorib. his uerbis: Cruenta spectacula in ocio ciuili & domestica quiete nõ placent. Quapropter omnino gladiatores esse prohibemus.

DE VENATIONE FERARVM.

XIII. Regula, De uenatione ferarum, proponitur l. unica. C. de uenatione ferarum, his uerbis: Occidentorum leonum cūctis facimus potestatem, neque aliquā finimus quenquã calumniam formidare. Bestias autem, quæ ad comitatū ab omnibus limitum ducebis transmittuntur, non plus quam septem diebus intra singulas ciuitates detineri præcipimus: uiolatoribus eorum quinas libras auri fisci iuri- bus illaturis. Plura de uenatione ferarum uide j. lib. 21. cap. 1. causa 2.

DE FESTIS CONVENTIBVS & publicis ciuium læticijs.

XIII. Regula: De his proponitur l. ut prof. 4. C. de sacrificijs paganorum, his uerbis: Ut profanos ritus iam salubri lege submouimus, ita festos conuentus ciuium & cõmuniem omnium læticiam non patimur submoueri. Unde absque ullo sacrificio, atque ulla superstitione damnabili exhiberi populorum uoluptates secundum ueterẽ consuetudinẽ, inritiam

etiam festa conuiuia, quando exigunt publica uota, decernimus. Ait imp. Profanos ritus iam salubri lege submouimus. Per haec uerba intelligit sacrificia paganorum: de quibus uide §. lib. 10. cap. 11. membr. 2.

DE FERIIS CIVIVM.

XV. Regula. Quibus diebus feriandū. De die dominico, seu solis, proponitur l. 2. in princ. C. de ferijs. cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 1. q. 2. in prim. Concordat l. omnes. 3. C. eod. tt. his uerbis: Omnes iudices, urbanaeque plebes, & cunctarum artium officia uenerabili die solis quiescant. Ruri tamen positi agrorum culture liberè licenterque inseruiat: quoniam frequenter euenit, ut non alio die aptius frumenta sulcis, & uinea scrobibus commendentur, & ne occasione momenti pereat comoditas caelesti prouisione concessa. Concordat item l. omnes dies. 7. §. dies solis. C. d. tt. cuius uerba uide paulo inferius. Item concordat l. dies. 10. C. eod. tt. his uerbis: Dies festos, maiestati altissimae dedicatos, nullis uolumus uoluptatibus occupari, nec ullis exactionum uexationibus profanari. Dominicum itaque diem semper honorabilem decernimus uenerandum, ut à cunctis executionibus excusetur, nulla quenquam urgeat admonitio, nulla fideiusionis flagitetur exactione, taceat apparitio, aduocatio delitescat, sit ille dies à cognitionibus alienus, praecōnis horrida uox ilescat, respirent à controuersijs litigantes, habeant foederis interuallum, simul ad se ueniant aduersarij non timentes, subeat animos uicaria poenitudo, pacta conferant, transactiones loquantur. nec huius tamè religiosi diei oia relaxantes, obscenae quibuslibet patimur uoluptatibus detineri. nihil eodem die sibi uindictae scena theatralis, aut Circense certamen, aut ferarum lachrymosa spectacula, etiam si in nostro ortu aut natali celebranda solennitas incidit, differatur. Amissionem militiae, proscriptionemque patrimonij sustinebit, si quis unquam hoc die festo spectaculis interesse, uel cuiuscunque iudicis apparitor praetextu negocij publici seu priuati haec, quae lege hac itata sunt, crediderit temeranda. De ferijs propter res feliciter gestas instituitur proponitur l. 1. C. de ferijs, his uerbis: Quoniam consulis, an similis obseruantia à nobis adijciendarum feriarum, quae rebus feliciter gestis proueniunt, ad appellationū quoque tempora porrigenda sit, Verine charissime: rescribi placuit experientiae tuae, ut in causis prouocationum iugiter & sine additamento huiusmodi dierum tempora scias feruari debere, & supradictorū dierum obseruationi in appellationum causis minime fieri adiectionem. Alie insuper feriae enumerantur d. l. 7. C. de ferijs, his uerbis: Omnes dies iubemus esse iudicos, illos tamen manere

feriarum dies fas erit, quos geminis mensibus ad requiem laboris indulgentior annus excepit, aetiuos feruoribus mitigandis, per autumnos fructibus decerpendis. Calendarum quoque Ianuariarum confueto dies ocio mancipamus. his adijcimus natalicios dies maximarum urbium Romae & Constantinopolis, in quibus debent iura differri, quae ab ipsis nata sunt. Sacros quoque Paschae dies, qui septeno numero uel praecedunt, uel sequuntur: dies etiam natalis atque epiphaniarum Christi, & quo tempore commemoratio apostolicae passionis totius Christianitatis magistra à cunctis iure celebratur (in quibus etiam praedictis sanctissimis diebus neque spectaculorum copiam referamus) in eade obseruatione numeramus. Et dies solis, quos Dominicos ritè dicere maiores, qui repetito in se calculo reuoluuntur, parem necesse est habere reuerentiam: ut nec apud ipsos arbitros à iudicibus flagitatos, uel spontè electos, ulla sit cognitio iurgiorum. Nostros etiam diebus, qui uel lucis auspicia, uel ortus Imperij protulerunt. In quindecim autem paschalibus diebus compulso annonariae functionis, & omnium publicorum priuatorumque debitorum differatur exactione. Similis enumeratio habetur l. 2. C. eod. tt. cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 1. q. 2. in prim.

XVI. Regula: Poena, si non sit feriatum, constituitur l. dies festos. 10. §. fin. C. de ferijs. cuius uerba uide §. reg. prox. in prim. Id etiam quod diebus feriatis gestum est, censetur nullius momenti, quod approbatur l. 2. in fine. C. eod. tt. cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 1. q. 2. in principio. Planè proposita regule exceptio prima haec est: Nisi non imperator, sed iudex ferias condiderit. Haec exceptio approbatur l. a nullo. 4. C. de ferijs, hisce uerbis: A nullo iudice praesumi debet, ut auctoritate sua ferias aliquas condat. non enim imperiales ferias uocari oportet, quas ad ministrator edixerit: ac per hoc, si nomine eximuntur, etiam fructu carebunt. Secunda exceptio est: Nisi res tempore sit peritura. Haec exceptio approbatur per ea quae habentur §. lib. 5. cap. 1. q. 2. except. 2. Concordat item l. omnes. 3. C. de ferijs, cuius uerba uide §. reg. prox. in prim. Tertia exceptio est: Nisi diebus feriatis rei rusticae operam dederit. Haec exceptio approbatur d. l. 3. Quarta exceptio est: Nisi in diebus feriatis emancipauerit quis, uel manumiserit. Haec exceptio approbatur l. 2. in prim. C. de ferijs, hisce uerbis: Ut in die Dominico emancipare ac manumittere liceat, reliqua causa uel lites quiescant. Concordat l. actus. 8. C. eod. tt. his uerbis: Actus omnes, seu publici sunt, seu priuati, diebus quindecim paschalibus conualescant. In ijs tamen & emancipandi & manumittendi cuncti licentiam habeant, & super his acta non prohibeantur. Quinta exceptio est: Nisi diebus feriatis uoluptatibus indulgeatur. Haec exceptio reprobatur

probat d. l. 10. in prim. C. de ferijs. cuius uerba uide §. reg. prox. in prim. Concordat d. l. 10. §. nec huius tamen. cuius uerba uide d. reg. prox. Sexta exceptio est: Nisi spectaculis & ludis diebus feriatis opera detur. Et haec exceptio reprobatur d. §. nec huius tamen. Septima exceptio est: Nisi pacta uel transactiones fiat in diebus feriatis. Haec exceptio approbatur d. l. 10. §. pacta con-

stant, transactiones loquantur. Octaua exceptio est: Nisi debita exigantur. Haec exceptio reprobatur d. l. 10. in prim. Concordat l. omnes dies. 7. §. fin. C. eod. tt. cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 1. q. 2. except. 9. Sed & plures propositae regule exceptiones uide d. questione 2. Haec de ferijs. Super sunt autem ex actibus civilibus iniuria & honores: de quibus nunc tractabitur.

DIGESTORVM LIBER DECIMVSTERTIVS:

DE MVNERIBVS ET HONORIBVS.

QVOD ET QVOTVPLEX sit munus, quae illius species. Cap. 1.

I. DEFINITIO MVNERIS & honoris.

Munus definitio, seu potius significatorum distinctio, proponitur l. munus. 18. ff. de uerb. significat. his uerbis: Munus tribus modis dicitur. uno donum, & inde munera dici dari mutue. altero onus, quod cum remittatur, uacationem militiae munerisque praestat: in de immunitatem appellari. tertio officium: unde munera militaria, & quosdam milites munifices uocari. Igitur & municipes dici, quod munera ciuilia capiant.

Honoris definitio proponitur l. honor. 14. in prim. ff. de muneribus & honoribus, his uerbis: Honor municipalis, est administratio reipub. cum dignitatis gradu, siue cum sumptu, siue sine erogatione contingens.

Honoris genus. Honoris muneris appellatione non continetur, quod approbatur l. cui munus. 12. ff. d. tt. his uerbis: Cui muneris publici uacatio datur, ei non remittitur, ne magistratus fiat: quia id ad honorem magis quam ad munera pertinet. Cetera omnia quae ad tempus extra ordinem exiguntur, ueluti munitio uiarum, ab huiusmodi persona exigenda non sunt.

II. DIVISIONES muneris.

Prima diuisio in publicum & priuatum proponitur d. l. 14. §. 1. ff. de muneribus & honoribus, his uerbis: Munus aut publicum, aut priuatum est. Publicum munus dicitur, quod in administranda republ. cum sumptu sine titulo dignitatis subimus.

Alteri diuisio in patrimoniale, personale & mixtum, proponitur l. munerum. 18. in prim. ff. d. tt. his uerbis: Munus aut publicum, aut priuatum est. Publicum munus dicitur, quod in administranda republ. cum sumptu sine titulo dignitatis subimus.

l. 1. in prim. ff. eod. tt. his uerbis: Munus ciuiliū quaedam sunt patrimonij, alia personarum: Concordat item l. rescripto. 8. §. sciendum. ff. eodem tt. his uerbis: Sciendum est, quaedam esse munera aut personae, aut patrimoniorum: itidem quosdam esse honores. Singulorum definitiones & species uide paulo inferius eod. cap.

III. SPECIES MVNERIS.

DE PVBLICO MVNERE.

I. Regula: Definitio publici muneris proponitur l. honor. 14. §. 1. ff. de muneribus. cuius uerba uide paulo superius diuisi. 1. Concordat l. pupillus. 239. §. munus. ff. de uerb. significat. his uerbis: Munus publicum, est officium priuati hominis, ex quo commodum ad singulos uniuersosque ciues, remque eorum imperio magistratus extraordinario pertinet.

II. Regula: Species publici muneris proponuntur d. l. 18. §. haec omnia. ff. de muneribus, his uerbis: Haec omnia munera, quae trifariam diuisimus, una significatione comprehenduntur. nam & personalia, & patrimoniorum, & mixta munera, ciuilia seu publica appellantur.

III. Regula: Species item muneris publici proponitur l. cura. 4. in prim. ff. de muneribus, his uerbis: Cura extruendi uel reficiendi operis in ciuitate, munus publicum est: à quo quinq; liberorum incolumitum pater excusatur: nec si per uim extortum munus fuerit, excusationem quam habet ab alijs muneribus aufert.

III. Regula: Alia species proponitur l. quippe. 78. ff. de iudicij, hisce uerbis: Iudicare, munus publicum est. Item alia species proponitur l. de excusatione. in prim. his uerbis: Et tutelam & curam placuit publicum munus esse.

DE PATRIMONIALIBVS muneribus.

V. Reg. Definitio patrimonialium munerum proponitur l. munerum. 18. §. patrimoniorum. ff. de muneribus, his uerbis: Patrimoniorum sunt munera, quae sumptibus patrimonij, & dantis administrationis expediuntur. Concordat l. 1. §. illud tenendum.

tenendum ff. eod. tit. his uerbis: Patrimoniale munus est, in quo sumptus maximè postulantur.

V I. Regula: Diuisio patrimonialium munerum habetur l. rescripto. 6. §. fin. ff. de munerib. his uerbis: Munera quæ patrimonij indicuntur, duplicia sunt. Nam quædam possessoribus iniunguntur, siue municipes sunt, siue non sunt: quædam non nisi municipibus uel incolis. Intributiones, quæ ex agris fiunt, uel ædificijs, possessoribus indicuntur. Munera uerò quæ patrimoniorum habentur, non alijs quàm municipibus uel incolis. Concordat d. l. 18. §. patrimoniorum. ff. eod. tit. his uerbis: Patrimoniorum munera duplicia sunt. nam quædam ex muneribus possessionibus siue patrimonij indicuntur: ueluti aginales equi, uel mulæ, & angaria: atque ueredi. Huiusmodi igitur obsequia & hi qui neq; municipales, neq; incolæ sunt, agnoscere coguntur. Sed & eos qui scenus exercent, et si ueterani sint, intributiones eiusmodi agnoscere debere, sæpe rescriptum est. Ab huiusmodi muneribus neque priuilegiari, neq; ueteranus, aut miles, alius uel qui priuilegio aliquo subnixus est, nec pontifex excusatur. Præterea habent quædam ciuitates prærogatiuam, ut hi qui in territorio earum possident, certum quid frumenti pro mensura agri per singulos annos præbeant: quod genus collationis munus possessionis est. Plura de hisce muneribus possessionum uide j. cod. lib. cap. 5. except. 9. cum sequentibus.

V II. Regula: Species patrimonialium munerum proponitur l. i. in prin. ff. de muneribus, his uerbis: Patrimonij sunt munera rei uehicularis, item nauicularis, de decemprimatus. Ab istis enim periculo ipsorum exactiones solennium celebrantur. Item alie species proponuntur l. qui originae. 3. §. de caprotos. ff. eod. tit. his uerbis: Decaprotos etiam minores annis uiginti quinq; fieri (nò militantes tamen) pridem placuit: quia patrimonij magis onus uidetur esse. Exactionem tributorum onus patrimonij esse constat. Alia species proponitur d. l. 3. §. munus, his uerbis: Munus hospitis in domo recipiendi non personæ, sed patrimonij onus est. Alie due species proponuntur l. honor. 14. §. uitarum. ff. eod. tit. his uerbis: Viarum munitiones, prædiorum collationes, nò personæ, sed locorum munera sunt. Alie species enumerantur l. munerum. 18. §. patrimoniorum. ff. eod. tit. his uerbis: Elæmporia, ut hospitatura, apud Alexandrinos patrimonij munus existimatur. Susceptores quoque uini per prouinciam Africam patrimonij munus gerunt. Alie species enumerantur d. l. 18. §. patrimoniorum aut. cuius uerba uide s. reg. prox. Alia species patrimonialis muneris constituitur l. non uid. 4. C. de munerib. patrim. his uerbis: Non uidetur abhorere à ratione sententia, qua præses prouinciæ equos curiales alere, non personarum,

sed patrimonij esse decreuit. Et tamen si iniqua esset, omisso à te appellatiois auxilio, necessariò permanet. Alie species proponuntur l. nec prot. s. C. d. tit. his uerbis: Nec protatitæ, uel sacerdotiæ, uel decaprotiæ munera corporalia sunt: sed tantum patrimonij esse, non ambigitur.

Superinductioes quoq; patrimonij sunt munera. que species approbatur l. ult. C. de munerib. patrim. his uerbis: Quantu ad extraordinarias indicationes pertinet, præsidibus significamus, ut omnes possessores cæterosq; sciãt conueniri debere: quãdoquidẽ ea patrimonij munera esse cõster, meritoq; ab omnib. agnoscere debeãt, quò facilius obsequijs publicis pareatur.

DE PERSONALIBVS MVNERIBVS.

V III. Regula: Definitio huius speciei & differentia à præcedenti proponitur l. 1. §. illud tenendum. ff. de munerib. his uerbis: Illud tenendum est generaliter, personale quidem munus est, quod cū corporibus, cū labore, cum sollicitudine animi, ac uigilantia principaliter extitit: patrimoniale uerò, in quo sumptus maximè postulantur. Concordat d. l. 18. §. 1. ff. eod. tit. his uerbis: Personalia munera sunt, quæ animi prouisione, & corporalis laboris intentione, sine aliquo gerentis detrimento perpetrantur: ueluti tutela, cura, calendarij quoq; curatio, & quæstura in aliqua ciuitate inter honores nò habentur, sed personale munus est. Tyro num siue equorum productio, & si qua alia animalia necessaria producenda, uel res peruehendæ siue perfequendæ sunt, uel pecuniæ fiscales, siue annonæ, uel uestis, personæ munus est. cursus uehicularis sollicitudo, ite angariarum præbitio personale munus est: cura quoq; emendi frumenti & olei, nam & harum specierum curatores, quos Græci τρωανος η δελωανος appellant, creati moris est.

X. Reg. Species personalium munerum enumerantur uerbis iam propositis: sed & alie huiusmodi species enumerantur ibid. his uerbis: Inter personalia munera in quibusdam ciuitatibus, numeratur & calefactio publici balnei, si ex redditibus alicuius ciuitatis curatorum pecunia subministratur. sed & cura custodiendi aqueductus personalibus muneribus aggregatur. Irenarchæ quoq; qui disciplinæ publicæ & corrigendis moribus, præficiuntur: sed & qui ad faciendas uias eligi solent, cum nihil de proprio patrimonio in hoc munus conferant: item & episcopi, qui præsent panem & cæteris uenalibus, quæ ciuitatum populis ad quotidianum uictum usui sunt, personalibus muneribus funguntur. Qui annonam suscipit, uel exigit, uel erogat, & exactiones pecuniæ pro capitibus, personalis muneris sollicitudine sustinent. Sed & curatores, qui ad colligendos ciuitatum publicos redditus eligi solent, per-

personali muneri subiungatur. Hi quoq; qui custodes ædiu (ut archeotæ) uel logographi, uel tabularij, uel xenoparochi (ut in quibusdam ciuitatibus) uel limenarchæ, uel curatores ad extruenda uel reficienda ædificia publica, siue palatia, siue naualia, uel mansiones destinantur (si tamen pecuniam publicam in operis fabricam erogent:) & qui faciendis uel reficiendis nauibus, ubi usus exigit, proponuntur, muneribus personalibus adstringuntur. Camelelaria quoq; similiter personale munus est. nam ratione habita & alimentorum, & camelorum, certa pecunia camelarij dari debet, ut solo corporis ministerio obligentur. Hos ex alio ordine uocari, nec ulla excusatione liberari, nisi sola læsi & inuilibis corporis infirmitate, specialiter expressum est. Legati quoq; qui ad sacrarium principis mittuntur, quia uiaicum (quod legatuum dicitur) interdum solent accipere: sed & nicolstrategi, & pistrinorū curatores, personale munus ineunt. Defensores quoq; quos Græci ουνδινος appellant, & qui ad certam causam agendam uel defendendam eliguntur, laborem personalis muneris aggregantur. Iudicadi quoq; necessitas inter munera personalia habetur. Si quis etiam fuerit electus, ut cõpellat eos qui prope uiam publicam possident, sternere uia: personale munus est. Pari modo qui acceptandis siue suscipiendis censualibus, professionibus destinantur, ad personalis muneris sollicitudinem animu intendunt. Mastigophori quoq; qui agonotheas in certaminibus comitantur, & sciabæ magistratus personali muneri seruiunt. Concordat l. 1. §. 1. ff. eod. tit. his uerbis: Personalia sunt ciuilia munera, defensionis ciuitatis, id est, ut syndicus fiat, legatio ad census accipiendos, ut patrimonium scribatur, καμνηλατω, annonæ ac similibus cura, prædiorum publicorum, frumenti comparandi, aqueductus, equorū Circensium, spectacula, publicæ uigilantiones, arcæ frumentariæ, calefactiones thermarum, annonæ diuisio, & quæcunque alie curæ sunt similes istis. Ex his enim quæ retulimus, cætera per leges cuiusq; ciuitatis, & ex cõsuetudine longa intelligi poterunt. Concordat item d. l. 1. §. æque, his uerbis: Aequè personale munus est tutela, cura adulti furiosus, item prodigi, muti, & uentris, etiã ad exhibendum cibum, potum, teetum, & similia: sed & cuius officio in bonis usufructuones interpellantur, ac ne debitores liberentur, prouidetur. Item ex Carboniano edicto bonorū possessione petita, si satis nò detur, custodiendis bonis curator datus, personali fungitur munere. His similes sunt bonis dati curatores, quæ fuerunt eius qui ab hostibus captus est, & reueri speratur. Item custodi-

endis ab eo relictis bonis, cui necdum quinquam ciuili uel honorario iure successit, curatores constituti.

DE MIXTIS MVNERIBVS.

X. Reg. Definitio & species mixtorum munerum proponuntur l. munerum. 18. §. mixta. ff. de munerib. his uerbis: Mixta munera sunt, ἀναμιχτα, ἀνομιχτα (id est, decemprimatus, uiginti primatus) ut Herennius Modestinus & notando & disputando bene & optima ratione decreuit. nam decaproti & icofaproti tributa exigentes, & corporale ministerium gerunt, & pro muneribus defunctorum fiscalia detrimenta resarciunt, ut meritò inter mixta hoc munus numerari debeat. Sed & quæ supra personalia esse diximus, si hi qui funguntur ex lege ciuitatis suæ uel more, quid de proprijs facultatibus impensæ faciunt, uel annonæ exigentes de fertorum prædiorū damna sustinent, mixtorum definitione cõtinebuntur.

DE MVNERIBVS ET HONORIBVS INIUNGENDIS, & NOMINATIONE FACIENDA. Cap. II.

I. AD CVIVS CVRAM SPECTET MUNERUM INIUNCTIO?

AD præsidis curam pertinet. que regula approbatur l. qui. 3. §. præses. ff. de muneribus, his uerbis: Præses prouinciæ prouideat munera & honores in ciuitatibus æqualiter per uices secundu ætates, & dignitates, aut gradus munerum honorumq; qui antiquitus statuti sunt, iniungi: ne sine discrimine & frequenter his oppressis, simul uixis & uiribus re publicæ destituantur.

II. QVANDO NOMINATIO FACIENDA?

Ante tres menses, quàm administratio suscipienda est. que reg. approbatur l. 1. C. de magistr. municipalibus. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 3. q. 3. reg. 1.

III. QVOMODO INIUNGENDA MUNERA, & QUÆ SINT INIUNGENTIS OFFICIA?

I. Reg. De decurionibus conuocandis, & nominatione facta, statim nominato significanda, proponitur l. 2. C. de decurionibus his uerbis: Obseruare oportebit magistratus, ut decurionibus solenniter in curiam conuocatis, nominationem ad certa munera faciãt, eamq; statim in noticiã eius qui fuerit nominatus, per officialem publicu perferri curent: habituro appellandi, si uoluerit, atq; agendi facultatẽ apud præsidem causam suam iure cõsuetu. quem si constituerit nominari minimè debuisse, sumptum litis eidem à nominatore restitui oportebit.

II. Reg. Que consideranda in iniungendo munere uel honore, proponitur l. honor. 14. §. de honoribus. ff. de muneribus his uerbis: De honoribus siue muneribus gerendis cū quæritur, in primis consideran-

da persona est eius cui defertur honor, siue muneris administratio, item origo nataliū: facultates quoq; an sufficere iniuncto muneris possint: item lex, secundum quam muneribus quisque fungi debeat.

III. QVAE MVNERA SINT iniungenda, uel non?

I. Reg. De operarum praebitione, proponitur l. unica. C. ne opere a collatorib. exigantur, hīs uerbis: Operarum praebitionem, quae illicite a provinci-

alibus haetenus exspecta est, sinceritas tua cessare praecipiat.

II. Reg. De statua principi ponenda, proponitur l. toties. 6. §. fin. ff. de pollicitatione. his uerbis: Si cui re publica necessitatem imposuerit statuarum principi ponendarum, qui non promisit: non esse necesse ei obtemperare, rescriptis Imperatoris nostri & diui patris eius continetur.

III. Reg. De actu reipublice gerendo, proponitur l. i. C. ne quis liber inuitus, &c. his uerbis: Si, ut proponis, decreto ordinis ad libertate ductus es, non debere te inuitum actū reipublicae administrare, curator reipublicae non ignorat: praesertim cum serui huiusmodi officia administrare debeant. Concordat l. 2. C. d. u. his uerbis: Si cum ingenuus esses, ad actum gerendum a republica compelleris, auxilium praesidis & iuris praedia, prout usus exigebat, implorare potuisti.

III. Reg. De functione glebae, solis, & septē solito yum sublata, proponitur l. 2. C. de praetorib. his uerbis: Gleba, uel sollem, siue septē solidorum functionem, siue quamlibet huiusmodi collationem, tam circa personas, quam res & praedia funditus iubemus aboleri, ut omnis huiusmodi sopita ppetuū cōquiescat exaetio.

V. QVIBVS MVNERA SINT iniungenda?

I. Reg. De municipibus. Hi cum liberis suis regulariter onerib. sui municipij sustinendis sunt obligati, quae reg. approbatur l. munus. 18. in fine. ff. de uerb. signif. cuius uerba uide §. cap. prox. in prim. Sed & plura de regula proposita uide §. cap. prox.

II. Reg. De incolis, proponitur l. priuileg. 5. C. de incol. hisce uerbis: Priuilegio speciali ciuitatis non interueniente, tamen originis ratione ad domicilij uoluntate ad munera ciuilia quenq; uocari, certissimū est. Concordat l. si in. 6. C. eod. it. his uerbis: Si in patria uxoris tuae, uel qualibet alia domicilium defixisti, incolatus iure te ultrò eiusdem ciuitatis munerib. obligasti. Declaratur regula proposita definitione incolae l. pupillus. 239. §. incola. ff. de uerb. signif. his uerbis: Incola est, qui in aliqua regionem domicilij suum contulit, quae Graeci παροικίον appellant, nec tantū hi qui in oppido morantur, incolae sunt: sed etiā qui in alicuius oppidi finib. ita agrū habent, ut intra eum se quasi in aliqua sedem recipiant. Concordat l. ciues. 7. C. de incolis, his uerbis:

Clues quidē origo, manumissio, allectio uel adoptio: incolas uerò (sicut & diuus Hadrianus edicto suo manifestissimè declarauit) domicilium facit. Et in eo loco singulos habere domicilium non ambigitur, ubi quis la rē, rerumq; ac fortunarū suarum summam constituit, unde rursus non sit discessurus, si nihil auocet: unde cū profectus est, peregrinari uidetur: quod si redijt, peregrinari iam destitit. Propositae regulae exceptio prima haec est: Nisi in plurib. locis domicilij habeat. Haec exceptio reprobatur l. Labeo. 5. ff. ad municip. his uerbis: Labeo indicat, eū qui plurib. locis ex aequo negocietur, nusquam habere domicilij. quod dā aut dicere refert, plurib. locis eū incolam esse, aut domicilij habere. quod uerius est. Concordat l. adsumptio. 6. §. uiris. ff. eod. it. his uerbis: Viris prudentib. placuit, duob. locis posse aliqū habere domicilij, si utrobique ita se intruxerit, ut non ideo minus apud alteros se locasse uideatur. Concordat l. eius qui. 27. §. Celsus. ff. eod. it. his uerbis: Celsus lib. 1. Digestor. scribit: si quis instructus sit duob. locis aequaliter, neq; hic minus quam illic frequenter commoretur: ubi domicilium habeat, existimationem animi esse accipiendā. Ego dubito, si utrobique destinato sit animo, an possit qs duobus locis habere domicilium? Et uerum est habere, licet difficile est: quemadmodū difficile est, sine domicilio quenquam esse. Puto aut uerius & hoc procedere posse, si qs domicilio relicto nauiget, uel iter faciat, quærens quod se conferat, atq; ubi constitat. nam hūc primū puto sine domicilio esse. Planè admittitur exceptio proposita, si alibi, ubi etiam domicilium habeat, plus uersatur, magisq; se ibi pro incola gerit. hoc enim casu, quamuis in alio quoq; loco domicilium habeat, ubi interdum quoq; uersatur: tamen ibi ratione incolatus ad onera cōpelli non potest. quae distinctio uidetur approbati d. l. 27. §. 1. his uerbis: Si qs negocia sua non in colonia, sed in municipio semper agit, in illo uendit, emit, cōtrahit, in eo foro, balneo, spectaculis utitur, ibi festos dies celebrat, omnibus deniq; municipij cōmodis, nullis coloniarum fruitur: ibi magis habere domicilium, quam ubi colēdi rursus causa uersatur, uidetur. Secūda propositae regulae exceptio est: Nisi senator alibi quam in urbe commoretur. hoc enim casu nihilominus in urbe, non alibi, incola censetur. quae exceptio approbatur l. filij libertorū. 22. §. penult. ff. ad municip. his uerbis: Senatores qui liberū commeatum, id est, ubi uelint morandi arbitriū impetrauerūt, domicilij in urbe retinēt. Concordat l. senatores. 8. C. de incolis, hisce uerbis: Senatores in sacratissima urbe domicilij dignitatis habere uidentur. Tertia exceptio est: Nisi nihil ubi moratur possideat. Haec exceptio reprobatur l. municeps. 23. §. fin. ff. ad municip. his uerbis: Miles ibi domicilium habere uidetur, ubi meret, et si

ret, et si nihil in patria possideat. Quarta exceptio est: Nisi incola sit relegatus. Haec exceptio reprobatur l. eius qui. 27. §. fin. ff. ad municip. his uerbis: Domicilium habere potest & relegatus eo loco, unde arcetur, ut Marcellus scribit. Sed & in eo loco, in quem relegatus est, domicilium habere uidetur. Quod approbatur d. l. 22. §. relegatus. ff. eod. it. his uerbis: Relegatus in eo loco, in quem relegatus est, interim necessarium domicilium habet. Quinta exceptio est: Nisi incola domicilium transfulerit. Haec exceptio approbatur l. 1. C. de incolis, hisce uerbis: Non tibi obest, si cū incola esses, aliquod munus suscepisti: modò si, antequam ad alios honores uocareris, domicilium transfuleris. Concordat l. nihil est. 31. ff. ad municip. his uerbis: Nihil est impedimento, quo minus quis ubi uelit, domicilium habeat, quod ei interdictum non sit. At in p. Modò si, antequam ad alios honores uocareris, domicilium transfuleris. Ex his uerbis prima propositae exceptionis replicatio elicitur, talis scilicet: Nisi postquam ad honores uel munera nominatus est, domicilij uelit trāsferre. Cui concordat l. incola. 34. ff. ad municip. his uerbis: Incola iam muneribus publicis destinatus, nisi perfecto munere, incolatu renūciare non potest. Altera replicatio est: Nisi non re, sed nuda contestatione iuri incolatus renūciavit, quae replicatio approbatur l. domicil. 20. §. eod. it. his uerbis: Domicilium re & facto transfertur, non nuda contestatione: sicut in his exigitur, qui negant se posse ad munera ut incolas uocari. Tertia replicatio est: Nisi temporaria sit transmutatio. Quae replicatio approbatur l. nemo. 165. ff. de reg. iuris, his uerbis: Temporalis permutatio ius provinciae non innotat. Sexta exceptio est: Nisi non in ipsa ciuitate, sed in agro aut eius territorio domicilium habeat. Haec exceptio approbatur l. est uerum. 3. C. de incolis, his uerbis: Est uerum, eos qui in territorio alicuius ciuitatis commorantur, uel ut incolae ad subeunda munera, uel ad capiendos honores non adstringi. Concordat l. 35. ff. ad municipalem, his uerbis: εἰς τὴν πόλιν ὁ οὐκ ἀξιοῦν ἡρώων τῶν ἱερῶν, ἢ νομιστῶν, ὡς τὸν νομιστῶν ἱερῶν. id est: Sciendum est, eum qui in agro moratur, incolam non existimari, qui enim eius ciuitatis praecipuis non utitur, is ne incola quidem existimatur. Huic quodammodo uidetur contradicere l. pupillus. 239. §. incola. ff. de uerbis significat. cuius uerba uide §. eadem reg. in principio. Septima exceptio est: Nisi non in perpetuum, sed ad tempus quis in aliqua ciuitate domicilium habere destinauit. quae exceptio approbatur simul & distinguitur l. 2. C. de incolis, hisce uerbis: Nec ipsi qui studiorum causa a liquo loco morantur, domicilium ibi habere creduntur, nisi decem annis transactis, eo loco sedes sibi constituerint, secundum epistolam diui Hadriani: nec pater qui propter filium studentem frequentius ad eum com

ineat. Sed si alijs rationibus domicilium in splēdidissima ciuitate Laodiceonorū habere probatus fueris: mendacium, quo minus muneribus fungaris, non proderit. Octaua exceptio est: Nisi filius familiās alibi quam pater domicilij habeat. Haec exceptio reprobatur l. placet. 3. cum lege sequente. ff. ad municipalem, his uerbis: Placet etiam filium familiās domicilij habere posse, non utiq; ibi, ubi pater habuit, sed ubicūque ipse domicilij constituerit. Nona exceptio est: Nisi incola ab urbe Roma origiē habeat. Haec exceptio reprobatur l. qui. 3. in princip. ff. de muneribus, his uerbis: Et qui originem ab urbe Romā habent, si alio loco domicilij constituerint, munera eius sustinere debent. Decima exceptio est: Nisi domum tantū in aliqua ciuitate habeat, in qua non habitet. Haec exceptio approbatur l. libertus. 17. §. sola. ff. ad municipalem, his uerbis: Sola domus possessio, quae in aliena ciuitate cōparatur, domicilij non facit. Concordat l. cum heq; 4. C. de incolis, hisce uerbis: Cum neq; originales, neq; incolas uos esse memoratis, ob solā domum uel possessionē (licet de substantia de curionis adquisita sit) ea causa publici iuris auctoritas muneribus subiugari uos non finet. Undecima exceptio est: Nisi libertus domicilij habeat in alia ciuitate, quam patronus suus. hoc enim casu, cum patroni domicilij sequatur, ut §. reg. 4. dicitur, uidetur illū suo ciuitatis munerib. non adstringi. uerū haec exceptio reprobatur l. filij. 22. §. municipes. & l. de iure. 37. §. libertos. ff. ad municipalem. cuius uerba uide §. cap. prox. quae §. reg. 3. Haec de incolis sint dicta.

III. Regula, De liberis incolae. Hi non tenentur, quae regula approbatur l. libertus. 17. §. patris. ff. ad municipalem, his uerbis: Patris domicilium filium aliorum incolam ciuilib. munerib. alienae ciuitatis non adstringit: cum in patris quoq; persona domicilij ratio temporaria sit. Concordat l. adsumptio. 6. §. filius. ff. eod. it. his uerbis: Filius ciuitatem, ex qua pater eius naturalē originem ducit, non domicilium sequitur.

III. Regula, De liberis incolae, libertorumq; liberis. Hi muneribus tenentur eius ciuitatis, in qua patronus domicilium habet. quae regula approbatur d. l. 6. §. fin. ff. ad municipalem, his uerbis: Libertini originē patronorū uel domicilium sequuntur, item qui ex his nascuntur. Concordat l. filij. 22. in prim. ff. eod. it. his uerbis: Filij libertorum libertarumque, ut liberti, patris patroni & manumissoris domicilium sequuntur. Concordat item l. unica. §. fin. C. ad l. viscellia. cuius uerba uide §. li. prox. cap. 3. §. 1. reg. 3.

V. Regula, De uxore incolae. Haec domicilium mariti sequitur. quae reg. approbatur l. imp. 38. §. item rescripserunt. ff. ad municipalem, his uerbis: Imp. Verus & Antoninus rescripserunt, mulierē, quam diu nupta est, incolam eiusdem ciuitatis uideri, cuius maritus eius est: & ibi unde originem trahit, non cogi muneribus fungi. Con-

cordat l. unica. C. de mulieribus, in quo loco munera, his uerbis: Eam que aliunde oriunda, alibi nupta est, si non in urbe Roma maritus eius constat, non apud originem suam, sed apud incolatum mariti ad honores seu munera, que personis coherent, quorumque is sexus capax esse potest, compelli posse, sæpe rescriptum est. Patrimonij uero munera necesse est mulieres in his locis, in quibus possident, sustinere. *Proposita regule exceptio prima hæc uidetur esse: Nisi matrimonij morte mariti uel ex alia causa sit solutum. Hæc exceptio reprobatur d. l. 22. §. 1. ff. ad municipalem, his uerbis: Vidua mulier amissa mariti domiciliū retinet, ex eplo clarissimæ personæ per maritū factæ: sed utrunq; alijs interuenientib. nuptijs permutatur. Secunda exceptio est: Nisi mulier ad aliud transferit matrimonij. hoc enim casu prioris mariti domiciliū simul et dignitatem mutat. quæ exceptio constat ex uerbis iam dictis hinc: Sed utrunq; alijs interuenientib. nuptijs permutatur. Concordat l. mulieres. 9. C. de incolis, cuius uerba uide §. lib. 5. cap. 2. q. 1. except. 16. Tertia exceptio est: Nisi matrimonij sit illegitimum. Hæc exceptio approbatur l. de iure. 37. §. fin. ff. ad municip. his uerbis: Mulieres que in matrimonij se dederint non legitimam, nõ ibi muneribus, functionibus, unde mariti sunt earum, sciendū est, sed unde ipsarū ortæ sunt: idq; diu fratres rescripserunt. Quarta exceptio est: Nisi nuptiæ nondū sint secutæ, sed sponsalia tantum celebrata. Hæc exceptio approbatur l. ea que. 32. ff. d. tt. his uerbis: Ea que de sponsata est, ante contractas nuptias suam non mutat domiciliū.*

V I. Regula, De eo qui possessiones aliquas in aliquo loco habet. Hic ob id muneribus ciuilibus non est adscriptus, quæ regule approbatur l. libertus. 17. §. sola ratio. ff. ad municipalem, his uerbis: Sola ratio possessionis, ciuilibus muneribus possessori iniungendis, citra priuilegiū specialiter ciuitati datū, idonea non est. Concordat d. l. 17. §. sola domus. cuius uerba uide §. reg. 2. except. 10. Item concordat l. cum neq. 4. C. de incolis, cuius uerba uide d. except. 10. Proposita regule exceptio hæc est: Nisi munera sint patrimoniorum. quæ exceptio approbatur simul et distinguitur l. rescriptio. 6. §. fin. ff. de munerib. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 3. reg. 6. Concordat l. muneris. 18. §. patrimoniorum autem. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. d. reg. 6. Item concordat l. unica, in fine. C. de mulierib. in quo loco munera, cuius uerba uide §. reg. prox.

V II. Regula, De eo qui scenus in aliquo loco exercet. Hic muneribus patrimonialibus est ibi adscriptus, quæ regule approbatur l. filij. 22. §. fin. ff. ad municipalem, his uerbis: Qui scenus exercet, omnibus patrimonij attributionibus fungi debent, etsi possessionem non habeant. Concordat d. l. 18. §. patrimoniorum autem. ibi: sed et eos. ff. de munerib. cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 3. reg. 6. Hæc de ijs quibus munera sint iniungenda, dictum est: quanquam etiam plura de hac re dicuntur §. cap. prox.

VI. EVENTVS INIUNCTI muneris & honoris.

I. Regula, De inuito ad munus uel honorem suscipiendum cogendo, proponitur l. si quis. 9. ff. de munerib. his uerbis: Si quis magistratus in municipio creatus, munere iniuncto fungi detrectet, per præsidem munus agnoscere cogendus est re medijs, quibus tutores quoque solent cogi ad munus, quod iniunctū est, agnoscendum. Concordat l. prætor. 13. §. qui autem. ff. de uacat. et excusat. munerum, his uerbis: Qui non habet excusationem, etiam inuitus iudicare cogitur. Proposita cause exceptio prima hæc est: Nisi is qui ad munus uel honorem destinatus est, iustam habeat excusationem. quæ exceptio constat ex uerbis iam propositis hinc: Qui non habet excusationem, &c. de qua re dicitur §. cap. 4. Sunt insuper et plures propositæ regule exceptiones, partim ex persona eius cui munus iniunctum est sumptus, cuius generis exceptiones aliquot propositæ sunt §. quæst. prox. et proponuntur §. cap. 4. partim ex specie et qualitate muneris iniuncti, cuius generis exceptiones colligere licet ex regulis §. quæst. 4. partim etiam ex alijs circumstantijs supra propositis.

II. Regula, De cautione rempub. saluam fore, a nominato prestanda, proponitur l. ult. §. fin. ff. ad municipalem, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 1. quæst. 1. reg. 7. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi coactus munus suceperit. Hæc exceptio approbatur d. §. fin. Secunda exceptio est: Nisi ex inquisitione sit electus, quæ exceptio approbatur exemplo l. ult. §. item rescripti. ff. de administrat. rer. ad ciuit. pertinenc. his uerbis: Imp. Verus & Antoninus rescripserunt, a curatore calendarij cautionem exigi non debere, cum a præside ex inquisitione eligatur.

III. Regula, Ne filius pro patre cauere teneatur, proponitur l. estimationem. 16. §. inuitus. ff. de muneribus, his uerbis: Inuitus filius pro patre, repub. saluam fore, cauere non cogitur. Concordat l. curatores. 3. §. filium. ff. de administrat. rer. ad ciuit. pert. his uerbis: Filium pro patre curatore reip. creato cauere cogi nõ oportet: nec mutat, quod in eum pater emancipatum, priusquam curator crearetur, partem bonorum suorum donationis causa contulit.

III I. Regula: Cuius sumptibus munera sustinenda? De sumptibus filio nominato a patre prestandis dicitur §. cap. 7. quæst. 2. reg. 1.

V. Regula, De sumptibus ab omnibus collegis prestandis, proponitur l. unica. C. sumptus iniuncti muneris ad omnes, his uerbis: Cum ad munus exhibendum angariarum cum alijs creatus, a consortibus muneris sollicitudine deserta, solum re fundū esse proponas: sumptuum detrimenta, si qua acciderint, collatione eorum quos munus oportuerat participare, prouisione præsidis diuidetur. Quod si a te obsequium derelictū esse cognouerit, quid censuræ publicæ congruat, non igno rabit.

V I. R.

VI. Regula proponitur l. ult. §. item rescripserunt. ff. de administrat. rer. ad ciuitat. pertin. his uerbis: Imp. Verus & Antoninus rescripserunt, Sironas indemnes esse oportere, qui nõ legniter officio suo functi essent, secundum literas Hadriani. Sanè in quibus muneribus quis sumptus face-re cogitur, in quibus non, uide supra capite proximo, quæst. 3.

VII. Regula proponitur l. 2. C. de legationib. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 4. q. 5. reg. 1.

VIII. Regula: De excusationibus dicitur §. cap. 4. cum sequentibus.

IX. Regula, De adione que ex mala muneris administratione nascitur. De hac uide §. cap. 7.

DE MUNICIPIBVS. Caput III.

PRIMO: Etymologia municipum proponitur l. muna. 18. in fine. ff. de uerb. signif. his uerbis: Municipis dici Paulus ait, quod munera ciuilia capiant.

II. DEFINITIO municipum proponitur l. 1. in prim. ff. ad municipalem, his uerbis: Propriè quidem municipis appellantur muneris participes, recepti in ciuitate, ut munera nobiscum facerent. Sed nunc abusuque municipes dicimus, suos cuiuscunq; ciuitatis ciues: utputa Campanos, Puteolanos. Alia definitio proponitur l. muna. 228. ff. de uerb. signif. his uerbis: Municipis intel ligendi sunt & hi, qui in eodem municipio nati sunt.

III. QVI ET EX QVIBVS causis municipes fiant.

I. Regula: Tres cause, ex quibus municipes fiant, proponuntur l. in prim. ff. ad municipalem, his uerbis: Municipem aut natiuitas facit, aut manumissio, aut adoptio. Concordat l. ciues. 7. in prim. C. de incolis, cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 5. reg. 2. in prim.

II. Regula, De natiuitate, proponitur d. l. 1. §. qui ex duob. his uerbis: Qui ex duobus Campanis parentibus natus est, Campanus est. Sed & si ex patre Campano, matre Puteolana, æquè municeps Campanus est: nisi fortè priuilegio aliquo maternæ origo censeatur, tunc enim maternæ originis erit municeps. utputa, Ilienibus concessum est, ut qui matre Iliensi est, sit eorum municeps: etiam Delphis hoc idem tributum & conseruatum est. Celsus etiam refert, Ponticis ex beneficio Pompeij Magni competere, ut qui Pontica matre natus esset, & Ponticis esset. Quod beneficium ad uulgo quæsitos solos pertinere quidam putant, quorum sententiam Celsus non probat: neque enim debuisse cauere, ut uulgo quæsitus matris conditionem sequeretur, quam enim aliam originem hic haberet? Sed & ad eos, qui ex diuersarum ciuitatum parentibus orientur. Proposita regule exceptio prima hæc est: Nisi quis ex diuersarum ciuitatum

L. iij. q. ff. ad municipalem

parentibus natus sit. hic enim patris, non matris conditionem sequitur: ut patet ex uerbis iam propositis hinc: Sed & si ex patre Campano, matre Puteolana natus est, æquè municeps Campanus est. Concordat l. filios. 3. C. de municipibus et originarijs, hisce uerbis: Filios apud originem patris, non in materna ciuitate, etsi ibi nati sunt (si modò non domicilij retineantur) ad honores seu munera posse compelli, explorati iuris est. Concordat l. nullus. 44. C. de decurionibus, his uerbis: Nullus folius materni sanguinis uinculis illigetur: quia mulieris infirmitas nunquã huiusmodi functionibus reddit obnoxios, a quibus ipsa habetur immunis. Proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi ciuitas speciale habeat priuilegium, ut filij matris conditionem sequantur, quæ replicatio constat ex uerbis paulò superius propositis hinc: Nisi fortè priuilegio aliquo maternæ origo censeatur. tunc enim maternæ originis erit municeps. utputa, Ilienibus concessum est, ut qui matre Iliensi est, sit eorum municeps, &c. Simile priuilegium habuit ciuitas Antiochena. de quo dictum §. lib. prox. cap. 2. quæst. 2. reg. 21. except. 6. Secunda replicatio est: Nisi quis speciale rescriptum impetrauerit, ut matris potius quàm patris originem sequatur. Hæc replicatio reprobatur l. exemplo. 36. C. de decurionibus, cuius uerba cum concordantibus uide §. lib. prox. cap. 2. quæst. 2. reg. 21. except. 2. Tertia replicatio est: Nisi filius sit uulgo quæsitus. hic enim non patris, sed matris originem sequitur. quæ replicatio approbatur l. eius qui. 9. ff. ad municipalem, his uerbis: Eius qui iustum patrem non habet, prima origo à matre, eo que die, quo ex ea editus est, enumerari debet. Concordat l. in fine. ff. eodem tit. cuius uerba uide §. ead. reg. in prim. Hæc de prima exceptione. Secunda propositæ regule exceptio est: Nisi mulier maritum alterius ciuitatis incolam habeat. hæc enim non sequitur originem suam. quæ exceptio approbatur l. imp. 38. §. item rescripserunt. ff. ad municipalem, cuius uerba uide §. cap. prox. quæst. 5. reg. 5. Tertia exceptio est: Nisi non in ciuitate, sed in uico natus sit. Hæc exceptio reprobatur l. qui ex. 30. ff. ad municipalem, his uerbis: Qui ex uico ortus est, eam patriam intelligitur habere, cui reipublicæ uicus ille responderet. Quarta exceptio est: Nisi duos auos paternos, unum naturalem, alterum adoptiuum, in diuersis locis habitantes, habuerit. Hæc exceptio reprobatur l. libertos. 17. §. in adoptiua. ff. ad municipalem, his uerbis: In adoptiua familia susceptum, exemplo dati, muneribus ciuilibus apud originem aui quoq; naturalis responde re, diuo Pio placuit: quamuis in isto fraudis ne suspicio quidem interuenierit.

III. Regula, De manumissione. Libertus eiusq; liberi intelliguntur eius municipij esse, cuius est patronus. quæ regule approbatur l. adsumptio. 6. §. fin. ff. ad municipalem, his uerbis: Libertini originem patronorum uel domiciliū sequuntur, item qui ex his nascuntur. Concordat l. filij. 22. in principio. ff. eodem

li 4. eodem

ne non mutatur: sed nouis quoque muneribus filius per adoptiuum patrem adstringitur. Concordat in liberis adoptati liberos. 17. ff. in adoptiuu. ff. eod. tit. cuius uerba uide paulo superius reg. 2. in fin. Huius regule exceptio hæc est: Nisi filius rursus ab adoptiuo patre fuerit emancipatus. quæ exceptio approbatur l. sed et si. 16. ff. eod. tit. his uerbis: Si emancipetur ab adoptiuo patre, non tantum filius, sed etiam ciuis ciuitatis, cuius per adoptionem fuerat factus, esse desinit.

V. Regula, De assumptione et confessione originis. Hæc causa reprobatur l. adsumptio. 6. in prin. ff. ad municipalem, his uerbis: Adsumptio originis quæ non est, ueritatem naturæ non perimit. Errore enim ueritas originis non amittitur, nec mendacio dicentis se esse unde non fit, deponitur: neq; reculando quis patriam ex qua oriundus est, neq; mentiendo de ea quam non habet, ueritatem mutare potest. Concordat d. l. 17. ff. error. ff. eod. tit. his uerbis: Error eius qui se municipem aut colonum existimans, munera ciuilia suscepturum promisit, defensionem iuris non excludit.

VI. Regula, De nominis similitudine. Et hæc causa reprobatur l. ult. §. penult. ff. ad municipalem, cuius uerba uide §. lib. 7. cap. 2. quæst. 3. de origine probanda.

DE CAUSIS EXCUSATIONUM & IMMUNITATUM.
Cap. IIII.

PRIMA Regula, De diuisione harum causarum, proponitur l. prelor. 13. §. duo. ff. de uacat. et excusat. munerum, his uerbis: Duo genera tribuendæ muneris publici uacationis sunt: unum pleniorem, cum & militiæ datur: aliud exiguius, cum nudam muneris uacationem acceperint.

II. Regula, De feminis. Hæc a muneribus et honoribus excusantur. l. et qui originis. 3. §. corporalia. ff. de muneribus, his uerbis: Corporalia munera feminis ipse sexus denegat, quo minus honores uel munera ipsis iniunguntur. Concordat l. 2. in prin. ff. de reg. iuris, cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 1. quæst. 1. reg. 25. Propositæ regule exceptio prima hæc est: Nisi munera sint patrimoniorum, quæ regule approbatur l. patrim. 9. C. de munerib. patrimoniorum, his uerbis: Patrimoniorum munera mulieres etiam sustinere debent. Concordat l. unica. §. fin. C. de mulierib. in quo loco, cuius uerba uide §. cap. 2. q. 3. reg. 5. Secunda exceptio: Nisi munus sit personale, cuius talis sexus est capax. quæ exceptio approbatur d. l. unica, cuius uerba uide d. reg. 5. Concordat l. de personalib. 5. C. de his qui numero liberorum, cuius uerba uide §. reg. 8. in prin.

III. Regula, De minoribus ætate. Hi a muneribus et honoribus excusantur. quæ regule approbatur l. ad rem pub. 8. ff. de muneribus, cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 1. q. 1. reg. 21. Concordat l. 2. in prin. ff. de uacat. et excusat. muner. his uerbis: Sextum decimum ætatis annum agentem ad munus sitoniæ uocari non oportet, sed si nihil propriè in patria seruatur.

III. Regula, De adoptione. Filius quoque adoptiuus eiusq; liberi adoptantis parentis originem sequuntur. quæ regule approbatur l. ordime. 15. §. fin. ff. ad municipalem, his uerbis: Ius originis in honoribus obediendis, ac muneribus suscipiendis, adoptio-

ne non mutatur: sed nouis quoque muneribus filius per adoptiuum patrem adstringitur. Concordat in liberis adoptati liberos. 17. ff. in adoptiuu. ff. eod. tit. cuius uerba uide paulo superius reg. 2. in fin. Huius regule exceptio hæc est: Nisi filius rursus ab adoptiuo patre fuerit emancipatus. quæ exceptio approbatur l. sed et si. 16. ff. eod. tit. his uerbis: Si emancipetur ab adoptiuo patre, non tantum filius, sed etiam ciuis ciuitatis, cuius per adoptionem fuerat factus, esse desinit.

V. Regula, De assumptione et confessione originis. Hæc causa reprobatur l. adsumptio. 6. in prin. ff. ad municipalem, his uerbis: Adsumptio originis quæ non est, ueritatem naturæ non perimit. Errore enim ueritas originis non amittitur, nec mendacio dicentis se esse unde non fit, deponitur: neq; reculando quis patriam ex qua oriundus est, neq; mentiendo de ea quam non habet, ueritatem mutare potest. Concordat d. l. 17. ff. error. ff. eod. tit. his uerbis: Error eius qui se municipem aut colonum existimans, munera ciuilia suscepturum promisit, defensionem iuris non excludit.

VI. Regula, De nominis similitudine. Et hæc causa reprobatur l. ult. §. penult. ff. ad municipalem, cuius uerba uide §. lib. 7. cap. 2. quæst. 3. de origine probanda.

DE CAUSIS EXCUSATIONUM & IMMUNITATUM.
Cap. IIII.

PRIMA Regula, De diuisione harum causarum, proponitur l. prelor. 13. §. duo. ff. de uacat. et excusat. munerum, his uerbis: Duo genera tribuendæ muneris publici uacationis sunt: unum pleniorem, cum & militiæ datur: aliud exiguius, cum nudam muneris uacationem acceperint.

II. Regula, De feminis. Hæc a muneribus et honoribus excusantur. l. et qui originis. 3. §. corporalia. ff. de muneribus, his uerbis: Corporalia munera feminis ipse sexus denegat, quo minus honores uel munera ipsis iniunguntur. Concordat l. 2. in prin. ff. de reg. iuris, cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 1. quæst. 1. reg. 25. Propositæ regule exceptio prima hæc est: Nisi munera sint patrimoniorum, quæ regule approbatur l. patrim. 9. C. de munerib. patrimoniorum, his uerbis: Patrimoniorum munera mulieres etiam sustinere debent. Concordat l. unica. §. fin. C. de mulierib. in quo loco, cuius uerba uide §. cap. 2. q. 3. reg. 5. Secunda exceptio: Nisi munus sit personale, cuius talis sexus est capax. quæ exceptio approbatur d. l. unica, cuius uerba uide d. reg. 5. Concordat l. de personalib. 5. C. de his qui numero liberorum, cuius uerba uide §. reg. 8. in prin.

III. Regula, De minoribus ætate. Hi a muneribus et honoribus excusantur. quæ regule approbatur l. ad rem pub. 8. ff. de muneribus, cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 1. q. 1. reg. 21. Concordat l. 2. in prin. ff. de uacat. et excusat. muner. his uerbis: Sextum decimum ætatis annum agentem ad munus sitoniæ uocari non oportet, sed si nihil propriè in patria seruatur.

itur. De minoribus quoque annis uiginti quinque ad munera siue honores creandis iusta ætas seruanda est. Concordat item l. 2. §. fin. ff. de reg. iuris, his uerbis: Impubes omnibus officijs ciuilibus debet abstinere. Propositæ regule exceptio prima hæc est: Nisi munera sint patrimoniorum, quæ exceptio approbatur l. rescripto. 6. §. sciendum est. ff. de munerib. his uerbis: Quæ munera patrimonijs iniunguntur, uel in tributiones, talia sunt, ut neq; ætas ea excuset, nec numerus liberorum, nec alia prerogatiua, quæ soler a personalibus muneribus exuere. Altera exceptio est: Nisi decaprotie munus sit. quæ exceptio approbatur l. et qui. 3. §. de caprotis. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 1. q. 3. reg. 7. Plura de regule proposita uide §. lib. prox. cap. 1. q. 1. reg. 10. item lib. 2. cap. 1. q. 1. reg. 22.

IIII. Regula, De maioribus ætate, seu senectute. Hæc regulariter excusat. quæ regule approbatur l. maiores. 3. ff. de iure immunitatis, his uerbis: Maiores septuaginta annis à tutelis & muneribus uacant. Sed qui ingressus est septuagesimum annum, nondum egreßus, hac uacatione non utetur: quia non uidetur maior esse septuaginta annis, qui annum agit septuagesimum. Concordat l. semper. 5. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Semper in ciuitate nostra senectus uenerabilis fuit: namq; maiores nostri penè eundem honorem senibus, quem magistratibus, tribuebant. circa munera quoq; municipalia subeunda idem honor senectuti tributus est. Concordat l. et qui. 3. §. quamuis. ff. de muner. cuius uerba uide §. cap. 6. quæst. 2. reg. 1. Item concordat d. l. 3. §. cura, his uerbis: Cura frumentum comparandi munus est, & ab eo ætas septuaginta annorum, uel numerus quinque liberorum in colamiu excusat. Concordat item l. 2. §. quem ita. ff. de uacat. et excusat. mun. his uerbis: Quem ita senio & corporis imbecillitate uexari præses animaduertit, ut muneris perferendæ pecuniæ non sufficiat, dimittat, & alium constituat. Concordat l. non tantum. 11. ff. de decurionibus, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 3. quæst. 1. reg. 10. Item concordat l. si ultra. 10. C. eod. tit. his uerbis: Si ultra septuagesimum ætatis annum patrem tuum esse præses provincie perspexerit, eum personalium munerum uacatione perfrui prouidebit. Propositæ regule exceptio prima hæc est: Nisi septuagesimum annum nondum impleuerit. quæ exceptio approbatur uerbis §. ead. reg. in prin. propositis hisce: Sed qui ingressus est septuagesimum annum, nondum egreßus, hac uacatione non utetur: quia non uidetur maior esse septuaginta annis, qui annum agit septuagesimum. Concordat l. 1. §. fin. ff. de uacat. et excusat. his uerbis: Quamuis sexaginta quinque annorum sit aliquis, & tres liberos incolumes habeat, a muneribus tamen ciuilibus propter has causas non liberatur. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi decurio nominetur. hic enim quinquaginta quinque annorum ætate excu-

atur. De minoribus quoque annis uiginti quinque ad munera siue honores creandis iusta ætas seruanda est. Concordat item l. 2. §. fin. ff. de reg. iuris, his uerbis: Impubes omnibus officijs ciuilibus debet abstinere. Propositæ regule exceptio prima hæc est: Nisi munera sint patrimoniorum, quæ exceptio approbatur l. rescripto. 6. §. sciendum est. ff. de munerib. his uerbis: Quæ munera patrimonijs iniunguntur, uel in tributiones, talia sunt, ut neq; ætas ea excuset, nec numerus liberorum, nec alia prerogatiua, quæ soler a personalibus muneribus exuere. Altera exceptio est: Nisi decaprotie munus sit. quæ exceptio approbatur l. et qui. 3. §. de caprotis. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 1. q. 3. reg. 7. Plura de regule proposita uide §. lib. prox. cap. 1. q. 1. reg. 10. item lib. 2. cap. 1. q. 1. reg. 22.

IIII. Regula, De maioribus ætate, seu senectute. Hæc regulariter excusat. quæ regule approbatur l. maiores. 3. ff. de iure immunitatis, his uerbis: Maiores septuaginta annis à tutelis & muneribus uacant. Sed qui ingressus est septuagesimum annum, nondum egreßus, hac uacatione non utetur: quia non uidetur maior esse septuaginta annis, qui annum agit septuagesimum. Concordat l. semper. 5. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Semper in ciuitate nostra senectus uenerabilis fuit: namq; maiores nostri penè eundem honorem senibus, quem magistratibus, tribuebant. circa munera quoq; municipalia subeunda idem honor senectuti tributus est. Concordat l. et qui. 3. §. quamuis. ff. de muner. cuius uerba uide §. cap. 6. quæst. 2. reg. 1. Item concordat d. l. 3. §. cura, his uerbis: Cura frumentum comparandi munus est, & ab eo ætas septuaginta annorum, uel numerus quinque liberorum in colamiu excusat. Concordat item l. 2. §. quem ita. ff. de uacat. et excusat. mun. his uerbis: Quem ita senio & corporis imbecillitate uexari præses animaduertit, ut muneris perferendæ pecuniæ non sufficiat, dimittat, & alium constituat. Concordat l. non tantum. 11. ff. de decurionibus, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 3. quæst. 1. reg. 10. Item concordat l. si ultra. 10. C. eod. tit. his uerbis: Si ultra septuagesimum ætatis annum patrem tuum esse præses provincie perspexerit, eum personalium munerum uacatione perfrui prouidebit. Propositæ regule exceptio prima hæc est: Nisi septuagesimum annum nondum impleuerit. quæ exceptio approbatur uerbis §. ead. reg. in prin. propositis hisce: Sed qui ingressus est septuagesimum annum, nondum egreßus, hac uacatione non utetur: quia non uidetur maior esse septuaginta annis, qui annum agit septuagesimum. Concordat l. 1. §. fin. ff. de uacat. et excusat. his uerbis: Quamuis sexaginta quinque annorum sit aliquis, & tres liberos incolumes habeat, a muneribus tamen ciuilibus propter has causas non liberatur. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi decurio nominetur. hic enim quinquaginta quinque annorum ætate excu-

atur. De maioribus ætate, seu senectute. Hæc regulariter excusat. quæ regule approbatur l. maiores. 3. ff. de iure immunitatis, his uerbis: Maiores septuaginta annis à tutelis & muneribus uacant. Sed qui ingressus est septuagesimum annum, nondum egreßus, hac uacatione non utetur: quia non uidetur maior esse septuaginta annis, qui annum agit septuagesimum. Concordat l. semper. 5. in prin. ff. eod. tit. his uerbis: Semper in ciuitate nostra senectus uenerabilis fuit: namq; maiores nostri penè eundem honorem senibus, quem magistratibus, tribuebant. circa munera quoq; municipalia subeunda idem honor senectuti tributus est. Concordat l. et qui. 3. §. quamuis. ff. de muner. cuius uerba uide §. cap. 6. quæst. 2. reg. 1. Item concordat d. l. 3. §. cura, his uerbis: Cura frumentum comparandi munus est, & ab eo ætas septuaginta annorum, uel numerus quinque liberorum in colamiu excusat. Concordat item l. 2. §. quem ita. ff. de uacat. et excusat. mun. his uerbis: Quem ita senio & corporis imbecillitate uexari præses animaduertit, ut muneris perferendæ pecuniæ non sufficiat, dimittat, & alium constituat. Concordat l. non tantum. 11. ff. de decurionibus, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 3. quæst. 1. reg. 10. Item concordat l. si ultra. 10. C. eod. tit. his uerbis: Si ultra septuagesimum ætatis annum patrem tuum esse præses provincie perspexerit, eum personalium munerum uacatione perfrui prouidebit. Propositæ regule exceptio prima hæc est: Nisi septuagesimum annum nondum impleuerit. quæ exceptio approbatur uerbis §. ead. reg. in prin. propositis hisce: Sed qui ingressus est septuagesimum annum, nondum egreßus, hac uacatione non utetur: quia non uidetur maior esse septuaginta annis, qui annum agit septuagesimum. Concordat l. 1. §. fin. ff. de uacat. et excusat. his uerbis: Quamuis sexaginta quinque annorum sit aliquis, & tres liberos incolumes habeat, a muneribus tamen ciuilibus propter has causas non liberatur. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi decurio nominetur. hic enim quinquaginta quinque annorum ætate excu-

§

20

30

40

50

10

20

30

40

50

decurio.

decurionatus honorem inuiti uocari consti-
tutionibus prohibentur. Sed si ei rei consen-
serint, et si maiores annis septuaginta sint,
munera quidem ciuilia subire non cogun-
tur, honores autem gerere debent. *Concordat*
l. cum dec. 3. C. eod. tit. his uerbis: Cum decuriona-
tus honorem sponte susceperis: ab albo exi-
mi, licet annosum te esse dicas, non potes.
Ostia exceptio: Nisi ad ordinationem aliquam senex
requiratur. quæ exceptio approbatur *l. decurio. 4. C.*
de decurionibus, his uerbis: Decurio fortunam,
quam nascendo meruit, suffragijs atq; am-
bitione non mutet: & si uacare per senectute-
m potuerit, propter ordinationem quæ
per plurimos citò definiri solet, curiam non
relinquat.

V. Regula, De ualitudinarijs. Hi quoq; excusantur à
muneribus personalib. *l. 2. §. quem ita ff. de uacat. & excu-
sat. munerum. cuius uerba uide §. reg. prox. in prim.*
Concordat l. munerum. 18. §. camelelafia. ff. de munerib.
cuius uerba uide §. cap. 1. quest. 3. reg. 9. Item concordat
l. pator. 13. in prim. ff. de uacat. & excu. munerum, his
uerbis: Prætor eos, quoscuq; intelligit ope-
ram dare non posse ad iudicandum, pollice-
tur se excusaturum: fortè quòd in perpetuū
quis operam dare non potest, quòd in eam
ualitudinem incidit, ut certum sit eum ciui-
lia officia subire non posse: aut si alio morbo
laboret, ut suis rebus superesse non possit:
uel si qui sacerdotium nacti sint, ut discede-
re ab eo sine religione non possint. nam &
hi in perpetuum excusantur. *Concordat l. qui-
busdam. 5. in prim. ibi: ualitudinarij. ff. de iure immuni-
tatis. cuius uerba uide §. reg. 45. Concordat item l. 2. C.*
qui morbo se excusant, his uerbis: Cum articulari
morbo debilitatum te esse dicas, iuxta iuris
publici auctoritatem à personalibus mune-
ribus uacationem habebis. *Proposita regula*
*exceptio prima hæc est: Nisi munera sine corpore imple-
ri possint. quæ exceptio approbatur l. 2. §. corporis. ff.*
de uacat. muner. his uerbis: Corporis debilitas eo-
rum munerum excusationem præstat, quæ
tantum corpore implenda sunt. Cæterum
quæ per consilium prudentis uiri, uel patri-
monio sufficiens in honores obiri possunt:
nisi certis & receptis probabilibus causis, nõ
remittuntur. *Secunda exceptio est: Nisi podagra*
tantum laboret. quæ exceptio approbatur l. à mun. 13. C.
de decurionibus, his uerbis: A' muneribus decuri-
onatus nec sententia prædis in perpetuū,
nec anni quinquaginta, nec podagræ uale-
tudo præstat excusationem. *Huius exceptio-
nis replicatio hæc est: Nisi ita quis laboret podagra, ut*
rebus suis superesse non possit. hæc replicatio approbatur
l. podagra. 3. C. qui morbo se excusant, his uerbis: Pod-
agræ quidem ualētudo nec ad personalium
munerum excusationem prodest. Verum
cum ita te ualitudine pedum afflictum di-
cas, ut rebus proprijs intercessionem com-

modare non possis: restor prouinciæ, si alle-
gationibus tuis fidem adesse perpexerit,
ad personalia munera te uocari nõ patietur.

VI. Regula, De cæcis, proponitur *l. 1. C. d. tit. his uer-
bis*: Si ea cæcitate pater tuus oppressus est, ut
utriusq; oculi aciem prorsus amiserit, leua-
mentum personalium munerum sentiet.

VII. Regula, De surdo & muto, proponitur *l. hono-
res. 7. §. 1. ff. de decurionibus, his uerbis*: Surdus & mu-
tus, si in totum non audiant, aut non loquā-
tur, ab honoribus ciuilibus, non etiam à mu-
neribus excusantur. *Concordat l. 2. §. minus. ff. de*
uacation. & excusat. mun. his uerbis: Minus audies
immunitatem ciuiliam munerū non habet.

VIII. Regula, De numero liberorum. Quinq; libe-
rorum parens à muneribus excusatur. quæ regula ap-
probatur *l. unica. C. de sumptuum recuperatiõne, his uer-
bis*: Muneribus ciuilibus non fungeris, quæ
personis mandantur, si quinq; filios in colum-
nes habes. At si contra id priuilegiū ad mu-
nus fatigandi tui causa quidam te deuoca-
uerint, tuq; appellatione interposita securi-
tatem reportaueris: à nominatoribus sum-
ptus quos in litem feceris, recuperabis. *Con-*
cordat l. eos qui. 6. C. de his qui numero liberorum, his
uerbis: Eos qui cuiuscūq; sexus liberos quin-
que habent, impetrata semel uacatione po-
tiri conuenit: ita ut, si in hoc numero ætatis
legitimæ filius inueniatur, obeundis statim
pro suo patre muneribus applicetur: patri-
bus, qui filios uel filias quinq; habuerint, p. mis-
sa legibus immunitate seruanda. *Concordat i-*
tem l. de pers. 5. C. eod. tit. his uerbis: De personalib.
muneribus, quæ fœminis pro sexus condi-
tione indicuntur, exemplo marium quinq;
superstitum numero liberorum eas excusa-
ri, diu parentes nostri constituerunt. *Concor-*
dat item l. & qui. 3. §. quamuis. ff. de munerib. cuius uer-
ba uide §. cap. 6. quest. 2. reg. 1. Item concordat d. l. 3. §. cu-
ra. cuius uerba uide §. reg. 4. in prim. Concordat item l.
cura. 4. in prim. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. cap. 1. quest.
3. reg. 3. Proposita regula exceptio prima hæc est:
Nisi patrimoniorum sint munera. quæ exceptio appro-
batur l. rescripto. 6. §. sciendum. ff. de munerib. cuius uer-
ba uide §. reg. 3. except. 1. Concordat l. 2. §. quæ patrimo-
niorum. ff. de uacat. & excusat. muner. his uerbis: Quæ
patrimoniorum munera sunt, numero libe-
rorum non excusantur. *Concordat item l. neq. 5.*
C. de munerib. patrim. cuius uerba uide §. reg. 4. except.
2. Secunda exceptio est: Nisi nominatus nõ appellaue-
rit, & excusationē suam intra legitimi tēpus non pro-
posuerit. hæc exceptio approbatur l. 1. §. 1. ff. de uacat. &
excusat. muner. cuius uerba uide §. cap. prox. except. 3.
Tertia exceptio est: Nisi pauciores filios quàm quinq; ha-
beat. hæc exceptio approbatur l. 1. §. fin. ff. d. tit. cuius uer-
ba uide §. reg. 4. except. 1. Proposita except. replica-
tio proponitur in munere legationis l. 1. C. de legation.
his uerbis: Pater triū in columiū liberorū lega-
tionib. publicis liberatur. *Quarta exceptio: Ni-*
si libe-

si liberi quidam mortui sint. hi enim in numerum non
computantur. quæ exceptio approbatur *l. 2. §. qui ad ma-*
nera. ff. de uacat. & excusat. muner. his uerbis: Qui ad
munera uocantur, uiuorum se liberorum nu-
merum habere tēpore quo propter eos ex-
cusari desiderant, probare debent. numerus
enim liberorum postea impletus susceptis
antea muneribus non liberat. *Huius exce-*
ptionis replicatio hæc est: Nisi filius bello sit amissus. quæ
replicatio approbatur l. ultim. in prim. ff. eod. tit. his uer-
bis: Ad excusationem munerum defunctus
filius non prodest, præterquam in bello a-
missus. *Quinta exceptio est: Nisi liberi post susce-*
ptum munus nati sint. hæc exceptio approbatur uerbis
iam propositis hisce: Numerus enim liberorum
impletus susceptis antea muneribus non li-
berat. *Sexta exceptio est: Nisi filius apud hostes sit.*
Hæc exceptio approbatur l. 2. C. de his qui numero libe-
rorum, his uerbis: Filium ad hostibus captum,
ac necdum reuersum, ad excusationem mu-
nerum personalium patri proficere nõ pos-
se, magis placuit. *Septima exceptio est: Nisi filii*
non habeat in potestate. hæc exceptio reprobat l. 2.
§. in columnes. ff. de uacat. & excu. mun. his uerbis: Inco-
lumes liberi, etiam si in potestate patris sui
desierint esse, excusationem à muneribus ci-
uilibus præstant. *Ostia exceptio est: Nisi filii*
habeat adoptiuum. hæc exceptio approbatur d. l. 2. §.
adoptiuus, his uerbis: Adoptiuus filij in numerum
non proficiunt eorum liberorum, qui excu-
sare parentes solent. *Nonæ exceptio est: Nisi nõ*
filij, sed nepotes sint. hæc exceptio reprobat l. ne pot-
est. 2. C. de his qui numero, his uerbis: Nepotes in lo-
cum parentum succedentes, uice eorū pro-
desse consueuerunt. Ideo que si quinq; nu-
merus liberorum ex amissorum filiorū ne-
potibus suppletur, à muneribus personali-
bus is quem patrem tuum esse dicis, iuxta
constituta excusatur. *Planè admittitur exceptio*
proposita, patre nepotum uiuentem ex uerbis id pro-
positis constat. Decima exceptio est: Nisi honores, nõ
munera deferantur, uel munera honoribus coherentia.
hoc enim casu quinq; liberorum numerus non excusat.
quæ exceptio approbatur l. 2. §. numerus. ff. de uacat. &
excusat. muner. cuius uerba uide §. reg. 4. except. 6. Con-
cordat l. in honorib. 8. in prim. ff. eod. tit. cuius uerba uide
d. except. 6. Item concordat l. 1. C. de his qui numero libe-
rorum, his uerbis: Numerus liberorum ab hono-
ribus non excusat. *Huius exceptionis replicatio*
proponitur in honore sacerdotij, d. l. 8. in prim. his uer-
bis: Sed in Asia prouincia sacerdotium susci-
pere non coguntur numero liberorū quin-
que subnixi: quod optimus maximusque
princeps noster Seuerus Augustus decreuit,
atque postea in cæteris prouincijs seruan-
dum esse constituit.

Replicatio præcedentium exceptio-
num generalis.

Exceptionum propositæ regule hæc tenus enumerat-

tarum replicatio generalis hæc est: Nisi quis duodecim
liberos habeat. hic enim tam à muneribus, quàm ab ho-
noribus excusatur, propositis exceptionib. non obstanti-
bus. quæ replicatio approbatur *l. si quis. 24. C. de decuri-*
onibus, his uerbis: Si quis decurio pater sit du-
odecim liberorum, honestissima munera
quiete donetur. *Concordat l. semper. 5. §. demonstra-*
tur. ff. de iure immunitatis, hisce uerbis: Demonstra-
tur uariè nec abscisè numerum liberorum
ad excusationem municipalium munerum
prodesse, ex rescriptis diui Aelij Pertinacis.
nanq; Saluio Candido in hæc uerba rescri-
psit: *Εἰ ἢ μὴ πασσῶν λειτουργιῶν τις πατέρας ὁ τῶν*
τένων πατέρων ἀνείτα, ἀλλ' ἔμ' ἰναδὴ ἐπικείδεται πα-
τέρας ἔχειν διὰ τῆ βιβλίου ἐδιδίλωσας ἐν ἐπιμ. ἀλογόρ, ὅ-
τι ἐσυχνοῦσθα σχολάζειν πρὸ καθοτροφίας, ἢ ἀνείδει
τῶν λειτουργιῶν, id est: Etsi non ab omnibus mu-
neribus liberorum numerus patri uacatio-
nem præstat: tamen cum sedecim te libe-
ros habere libello significaueris, non con-
trarium rationi fuerit, si te liberorum edu-
cationi incumbere potius sinamus, solua-
musque munerum functione. *Hæc de ostia*
regula.

IX. Regula, De ordine in muneribus & honori-
bus iniungendis seruando, de quæ eo qui munere uel
honore functus est excusando, proponitur *l. quis tam.*
52. C. de decurionibus, his uerbis: Quis tam inue-
niri iniquus arbiter rerum potest, qui in
urbibus magnifico statu præditis, ac uoti-
ua curialium numerositate locupletibus, ad
iterationem quempiam tranfacti oneris
compellat: ut cum alij necdum penè initia-
ti curiæ sacris fuerint, alios & continuatio
& repetitæ sæpe functiones adficiant. *Con-*
cordat l. ult. §. sanè. C. de honoribus & muneribus non
continuandis, his uerbis: His missis, qui nec-
dum functi muneribus ad hoc idonei con-
stituti uocari debent, uos si ad obsequium
ciuiliam munerum reperit paruisse: ne in-
terim interpellemini, præses prouinciæ
prouidebit. *Concordat l. cum te. 3. C. quemad. ciui ia*
munera indicuntur, his uerbis: Cum te omnibus
muneribus functum esse adseueres, ad eadē
munera, si aliorum ciuium copia est, qui ob-
sequijs ciuilibus fungi possunt, præses pro-
uinciæ deuoari te non permittet. *Concordat*
item l. ultra. 4. C. eod. tit. his uerbis: Ultra modum
sumptuum te muneribus ciuilibus grauari,
leuatis alijs, præses prouinciæ non patietur:
sed æqualitatem, tam iuris quàm censuræ
memor, circa ordinem custodiet. *Concordat i-*
tem l. unica. C. de potioribus ad munera, his uerbis: Si i-
mple uocatus ad munera ciuilia, potiorum a-
lium nominandum pataueris, age causam
tuam. *Concordat item l. & qui. 3. §. præses. ff. de mune-*
ribus & honoribus, cuius uerba uide §. cap. 2. in prim. I-
tem concordat l. sciendum est. 4. §. ordine. ff. de legatio-
nibus, his uerbis: Ordine unusquisque munere
lega-

Legationis fungi cogitur, & non alias compellendus est munere legationis fungi, quam si priores qui in curia electi sunt, functi sint. Concordat item l. 2. C. de honorib. & muneribus non cotin. his uerbis: Ab honoribus ad honores eodē quinquenni datur uacatio, trienni uerò ad alios. Legatio autem perfunctis biennij uacatio concessa est. Concordat item l. 2. C. de apochis publ. cuius uerba uide §. lib. 7. cap. 3. q. 8. in prim. Plane proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi in alia, non in eadem ciuitate ad honores uel munera nominetur. tunc enim, quamuis in una honores gesserit, alij tamen proposita præscriptio non obstat. quæ exceptio approbatur l. libertus. 17. §. præscriptio. ff. ad municipalem, his uerbis: Præscriptio temporum, quæ in honoribus repetendis uel alijs suscipiendis data est, apud eodē seruatur, non apud alios. Secunda exceptio est: Nisi ad alios, non eosdem quos gessit, honores uel munera uocetur. hoc enim casu non quinquenni, ut in iisdem, sed trienni uacatio datur. 20 quæ exceptio approbatur l. 2. C. de honor. & muner. nõ cotin. cuius uerba uide paulo superius ead. reg. Tertia exceptio est: Nisi alius, non is qui excusatione utitur, antea honores gesserit. Hæc exceptio approbatur l. in prim. C. de honorib. non contin. his uerbis: Sicut & honores & munera, cum pater & filius decuriones sunt, in eadem domo continuari non oportet: ita uacationum concessa tempora non alijs prodesse possunt, quam his qui ad eosdem uel alios honores, eademq; uel alia munera de nouo uocantur. Concordat l. interualla. 3. in prim. C. eod. t. his uerbis: Internalla temporum, quæ in unius persona locum habet, fratribus (licet communia possideant bona) minimè prodesse, frequenter constitutum est. Concordat l. filio. 6. ff. de legationib. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 4. quæst. 3. reg. 2. Quarta exceptio est: Nisi non suo, sed alieno nomine priores honores gesserit. Hæc exceptio approbatur l. uicarius. 13. ff. de legationibus, his uerbis: Vicarius alieni muneris, uoluntate sua datus, ordine legationem suscipere, non admittitur biennij præscriptiõne, cogitur. Concordat l. filius. 7. ff. eod. t. his uerbis: Filius decurio pro patre legationis officium suscipit, ea res filium, quo minus ordine legatus proficiatur, non excusat. pater tamen biennij uacationem iudicare poterit: quia pater filium legatione functus uidetur. Quinta exceptio uidetur: Nisi nõ per se, sed per alium antea honore sit functus. Hæc exceptio reprobatur uerbis iam propositis hisce: Pater tamen biennij uacationem, &c. Sexta exceptio est: Nisi alij, qui honores uel munera gerant, nulli sint, uel sint inepti. Hæc exceptio approbatur l. ut gradatim. 11. §. quoties. ff. de muneribus, his uerbis: Quoties penuria est eorum qui magistratum suscipiunt, immunitas ad aliquid infringitur, sicuti diui fratres rescripserunt. Concordat d. l. 11. §. 1. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 1. quæst. 1. reg. 19. in prim. Concordat l. rescripto.

6. in prim. ff. eod. t. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 1. quæst. 1. reg. 13. Concordat item l. honor. 14. §. fin. ff. eod. t. his uerbis: Si alij non sunt qui honores gerant, eosdem compellendos qui gesserunt, quamplurimis constitutionibus cauetur. diuus etiam Hadrianus de iterandis muneribus rescripsit in hæc uerba: Illud muneri, ut si alij non erunt idonei, qui hoc munere fungantur, ex his qui iam functi sunt, creentur. Concordat item l. sciendum. 4. §. ordine. ibi: sed si legatio. ff. de legationibus, his uerbis: Si legatio de primoribus uiris desideret personas, & qui ordine uocantur, inferiores sint: non obseruandum ordinem, diuus Hadrianus ad Clazomenios rescripsit. iuxta exceptionem propositam uidetur intelligenda l. honorib. 7. in prim. ff. de decurionibus, cuius hæc sunt uerba: Honores & munera non ordinatione, sed potioribus quibusq; iniungenda sunt. Septima exceptio est: Nisi necessitas poscat ordinem negligi. quæ exceptio approbatur l. estimationem. 16. §. fin. ff. de munerib. his uerbis: Defensionem reipublicæ amplius quam semel suscipere nemo cogitur: nisi id fieri necessitas postulet. Huius exceptionis exemplum est exceptio superior proxima. Octaua exceptio est: Nisi is qui antea munus administrauit, illud rursum spontè suscipiat: quæ exceptio approbatur l. diuus. 18. ff. ad municipalem, his uerbis: Diuus Senatus & Antoninus rescripserunt, interualla temporum in continuandis honoribus, iniunctis, non etiam uolentibus concessa: dum ne quis continueret honores. Proposita exceptio replicatio est in honoribus continuandis, ut patet ex uerbis iam propositis hisce: Dum ne quis continueret honores. Cui concordat l. honor. 14. §. gerendorum, in fine. ff. de muneribus, cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 1. quæst. 1. reg. 19. in prim. Concordat l. in fine. C. de castrensarijs, cuius uerba uide §. d. reg. 19. in prim. Item concordat l. nemo. 5. C. de adfessoribus, his uerbis: Nemo in prouincijs, qui semel domestici uel cancellarij ministerium gesserit, ad eandem obseruationem aliquam ambitionem iterum remeare concedatur. Concordat l. nemo. 6. C. eod. t. his uerbis: Nemo de domesticis ducum uel comitum militarium, officijs eorum connumeratus, post completum sui temporis actum ad eandem rursum sollicitudinem audeat adspirare: decem librarum auri condemnatione proposita, si quis hanc uolere uoluerit sanctionem: eadem pœna officio quoque eius exercendo, si per ambitionem uel auaritiam ex his aliquid temerari concesserit. Concordat item l. unica. C. ad l. iul. de ambitu, his uerbis: Nullus omnino principatum, uel numeratum, seu commetariensis gradum, uel cætera officia repetere audeat: cum publicæ disciplinæ semel gesta sufficiat. At si quispiam promotorum denud ad munus etiã per sacras literas irrepserit, quod antè docebitur gestis

1327 fuisse: castatis quæ hoc modo sunt impetrata, ad solutionem debiti primis urgeatur: & qui contra fecerint, pœnam de porrationis ad instar legis Iulie ambitus excipiant. Plane proposita replicatio duplicatio prima hæc est: Nisi prouinciæ sacerdotium repetatur. quæ duplicatio approbatur l. sponte. 17. in princ. ff. de muneribus, his uerbis: Spontè prouinciæ sacerdotium iterare nemo prohibetur. Secunda duplicatio est in consularijs iudicibus, quæ proponitur l. liceat. 12. C. de adfessoribus, his uerbis: Liceat omnibus iudicibus, illustri præditis potestate, consularijs sibi eodē secundo ac tertio & sæpius adiungere: quia qui semel rectè cognitus est, ob hoc solum non debet, quod iam probatus est, improbari. Tertia duplicatio est in officio principis agentium in rebus, & proponitur l. 4. in princ. C. de principibus, ag. et. in reb. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 19. membr. 12. reg. 4. Hæc de nona regula sunt dicta: de qua uide plura §. lib. 2. cap. 1. q. 1. reg. 19. X. Regula, De eo qui alio honore uel munere fungitur: ne duplici munere grauetur, proponitur l. ult. §. fin. ff. de uacat. munerum, his uerbis: Eodem tempore idem duas causas operis non administrabit. Cuius exemplum extat l. ab his. 10. §. fin. ff. de uacat. muner. his uerbis: Defensores reipublicæ ab honoribus, & muneribus, eodem tempore uacant. Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi duabus ciuitatibus obligatur, ab utraq; ad munera uel honores uocetur. Hæc exceptio reprobatur l. libertus. 17. §. præscriptio. ff. ad municipalem, his uerbis: Eodem tempore non sunt honores in duabus ciuitatibus ab eodē gerendi. Cum simul igitur utrobique deferantur, potior est originis causa. Secunda exceptio est: Nisi munus sustinenti honor deferatur. Hæc exceptio approbatur l. honorem. 10. ff. de muneribus, his uerbis: Honorem sustinenti munus imponi non potest: munus sustinenti honor deferri potest. Tertia exceptio est: Nisi decurioni honor deferatur. Hæc exceptio approbatur l. dec. 5. ff. de uacat. muner. his uerbis: A decurionatu, quamuis hic quodque honor est, ad alium honorem nullam uacationem tribuendam, Vi pianus respondit. Quarta exceptio est: Nisi in uno munere constitutus, aliud quoque spontè susceperit. quæ exceptio approbatur l. §. fin. ff. de operibus publicis, hisce uerbis: Curam operis a quoque in alio iam munere constitutus postea susceperat: præposterè uisus est petere exoneratione priore munere, utrisque iam implicitus: quando si alterum tantum sustinere eum oportuisset, antè probabilius impetraisset propter prius munus à sequente excusationem. Plane proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi quis duplici honore simul fungi uelut. hoc enim casu non admittitur. quæ replicatio approbatur per ea quæ proposita sunt §. lib. 2. cap. 1. q. 1. reg. 16.

XI. Regula, Ne duo ex eadem familia ad idem munus uocentur, proponitur l. si hi. 3. C. de filijs familiarum,

quæmodum, his uerbis: Si hi qui cum patre ad protostasiæ munus uocati sunt, etiã nunquam in patria potestate constituti sunt, ab huiusmodi necessitatibus liberentur: cum ex eadem familia hoc modo duos ad ista obsequia destinari, periniquum uideatur. Sanè eos quos emancipatos esse, atque ex familia exisse manifestum est, sine cõsuetudine retinere debent. Concordat l. in prim. C. de honor. non contin. cuius uerba uide §. reg. 9. except. 3. Proposita regula exceptio hæc est: Nisi filius emancipatus cum patre ad idem munus uocetur. quæ exceptio approbatur uerbis iam propositis hisce: Sanè eos quos, &c.

XII. Regula, De eo qui est alterius ciuitatis, proponitur l. 1. C. quemadmodum ciuilia munera, his uerbis: Cum te curatorem ad cogendas angarias creatum appellationem interposuisse proponas, præes prouinciæ, si alterius curiæ tē esse animaduuerit, ad alieni corporis munera uocari non sinit: quia eius patriæ oneribus respondere debes, cui te attributū esse commemoras. Plura de regula proposita uide §. cap. prox. item cap. 2. quæst. 5. reg. 2.

XIII. Regula, De eo qui in dignitate positus est, & liberis eius. Hic à muneribus est immunis. quæ regula approbatur simul & distinguitur l. municeps. 23. in princ. ff. ad municipalem, his uerbis: Municeps definit esse senatoriam adeptus dignitatem. Hoc autem quantum ad munera: quantum uerò ad honorem, retinere creditur originem. Concordat l. ult. C. de excusat. munerum, his uerbis: Ab illustribus personis sordida munera & extraordinaria necessitatis damna remouemus. Concordat item l. in neminem. 6. §. fin. C. de decurionibus, his uerbis: Hos qui quocunq; tempore patricij uel consules aut consulares facti sunt, aut in potestatem fuerint, aut magistri militum, uel præfati prætorij Orientis uel Illyrici, uel urbium administrationem in actu positi quando cūque gessere, aut postea gesserint, omni modo cum facultatibus suis & post eam dignitatem progenitis filijs à curiarum nexibus uel honore decernimus liberari. Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi non sit maxima dignitas. quæ exceptio approbatur Nouell. cõst. 38. §. post hæc cum. ibi: non aliter, his uerbis: Non aliter ipsos cõditione curiali liberari cõcedimus, quam per maximarum dignitatum honorem, patriciatus scilicet, & quæ in militares habetur copias. Nam magisteria militum inter præfecturas censeri etiam lex nouit. Unde si quis præfecturæ officium gesserit (in ipso scilicet actu constitutus) sine administratione republiæ, siue ducendis exercitibus: is per legem nostram curiali conditione liberatur, omnibus alijs exemptionibus sublati. Nam ne eiusmodi dignitates, nempe præfecturæ (idem licebit & de magisterijs militum

militum dicere) quæ solo honorario titulo conferuntur, ex albo decurionum eos qui hæcæ nati essent, eximerent, diligenter sanximus. *Concordat l. curialibus. 66. C. de decurionibus, his uerbis: Curialibus consortijs consulentes, censemus, ut nemo sibi blandiatur, & non certis modis sese liberum esse existimet, sed pro nostra forma tantummodò sciat posse libertatem sibi curialis competere conditionis: omnibus anterioribus modis, quos non comprehendit præsens sanctio, ex præsentidie antiquandis. Si quis igitur uel summum patricium honorem fuerit consecutus, siue infulis cõsulatus honorarij aut ordinarij fuerit ampliatus, ut uel consul uel consularis efficiatur, seu præfectorum prætorio infulas susceperit gubernandas, uel urbicariam (in ipso tamen actu) meruerit præfecturam, necnon magistri militum officium gerendum susceperit: is gaudeat se huiusmodi condi-*

tionis esse exortem, & liberum cum suis facultatibus suaque posteritate, quam, postquam meruit dignitatem, uel actum gessit, ediderit: anterioribus filijs in cõditione pristina remansuris. Sed & tam prælaturæ quæstoris, quàm uiri eloquentissimi fisci patroni, tam præfecturæ quæ Orientalibus & Illyricianis præsidet sedibus, quàm urbicariæ, cum ad fisci patronatum peruenerint, nexibus curiæ liberantur, unà cum substantijs & liberis suis, quos uel antè habuerint, uel postquam ad eundem gradû prouecti sunt. Viri etiam clarissimi principes agentium in rebus curiæ libertatem ex antiquis legibus consecuti sunt: & uiri spectabiles proximi sacri scrinijs nostræ memoriæ & sacrarû epistoliarum, necnon sacri scrinijs libellorum, sacrarumq; cognitionum & dispositionû, cum substantijs suis & liberis, quos post emerita stipendia susceperint. Hoc etiam nos corroborantes intuitu laborum, quos multo, longo prolixoque tempore pertulerunt, intactum illibatamque conseruamus, ut hi omnes curiali fortuna liberentur cum sua substantia, suaque sobole, secundum ea quæ prædiximus, ex æuo tamen sequente. Non progenitos antea nullius futuri fisci patroni liberos concedimus liberandos, ut ne quod summis apicibus dignitatum nõ est concessum, hoc alij sibi audeant uindicare: sed progeniti filij antè, quàm ad fisci patronatû peruenerint, in conditione pristina remaneant. Alijs autè modis, quàm his quos sigillatim enumerauimus, siue legibus antiquis comprehensi sunt (qualis erat is quem ex tribus maribus concessum antè fuerat patri maximo senatui sociare) siue comprehensi anterioribus scitis non fuerant, liberationem competere cuidam curialis fortunæ nullo patimur modo: sed siue pragmatica sanctio super hoc processit, siue sententia eminentissimæ præfecturæ, siue alius modus, quicumque excogitatus est, omnia ea penitus uacuari, & pro infectis haberi, & curialia coram suis reddi ciuitatibus, & substantias eorum subiacere, nulla excusatione eis penitus competente. Hæc de prima exceptione. Secunda proposita regula exceptio est: Nisi dignitas solo honorario titulo sit collata. Hæc exceptio approbatur Nouell. const. 38. §. posthæc. ibi: non aliter, in fine. cuius uerba uide §. except. prox. in prin. *Concordat Nouell. const. 69. his uerbis: Multa ex his quæ olim legibus sunt comprehensa, quod negligentiù habeantur, neque expedite in republica suo defungantur munere, perinde uideri solent, quasi lege expressa non fuerint. Scimus enim quandam apud ueteres præfecturæ speciem fuisse, quam Honorariam appellarunt, solis à maiestate Imperatoria præbitis in hoc codicillis. Hanc autem ita nuncuparunt, quòd qui ea dignarentur, his præter nudum honorem ac titulum nihil cõferretur, qui sanè ipsos curiali fortuna nõ liberaret, nisi aliquis ipso actu hanc admittasset. Et quemadmodum in gloriosissimis magistris militum cernimus, quòd nullus curiali fortuna per magistrerium militiæ liberetur, nisi ipso actu & opere hoc tractaret (siquidem ipsa magistreria militum præfecturas esse, nostræ etiam leges restantur) nudi uerò magistrerij militum codicilli solam dignitatem conferant, non absoluentes à nexu curiæ: ita & in hoc præfecturæ genere, si quis uellet ab huiusmodi fortuna liber existere, necesse esset petito per denunciationem magistratu, per illum curiæ nexum & uincula dissolui. Hanc nos denuò legem renouantes sancimus, si quando maiestati Imperatoriæ uisum sit decurionem honore aspicere, siquidem sic, ut etiam ab ea ipsa fortuna liberum reddat, ut codicillos in eum magistratus conferat, procuretque in eiusmodi thronis constitutum (nempe uel præfecturæ urbicariæ tã in uetere quàm noua hac nostra urbe, uel prætorianorum tribunalium siue in Oriente, siue in Occidente, siue in Libya, siue Illyrijs, quos omnes nostro Imperio Deus submisit) ita libertate potiri, ut solent ab eiusmodi fortuna ac conditione liberi existere hi qui tam amplo honore dignati sunt, & curribus inuehantur, & acclamantibus præconibus aures præbent, & insuper iudicum thronos conscendunt. Si uerò solum illis honorem impertiri uelit, ut codicilli conficiantur, & hæc offerantur. Ea autem ab Imperatore codicillorum datio ad hoc tantum ualeat, ut honoratus ipse magni senatus portio esse uideatur,*

deatur, non uerò ut etiam à sui loci curia & albo ibi descripto eximatur, sed maneat in pristina fortuna, solum lucrificans honorem, & gratiam insuper habès Deo simul & Imperatori, quòd priori ipsum humilitate liberatum aut ampliora promouerit. Atque esto hoc additamentum Imperialium præmiorum, neque labefactans rempub. neque fortuna aut cohæreatibus illi ex consuetudine muneribus decurionem liberat, & qui hac dignatus fuerit, ei auctiorem fortunam reddens, ipsumque ampliorem faciens, solatamen dignitate cæteris decurionibus præstantem. Quæ igitur nobis placuerunt, & c. Tertia exceptio est: Nisi suffragio dignitatem adquisierit. quæ exceptio approbatur Luniuersi. 4. C. de legationibus, his uerbis: Vniuersi omnino ex comitibus uel ex præsidibus, qui suffragio perceperint dignitates, ciuilibus oneribus muneribusque teneantur adstricti, ne commoda publica cum embatili suffragiorum pactione lacerentur. Eos tamen à prædictis oneribus excipi oportebit, qui in legationibus publicis uersati sunt. Quarta exceptio est: Nisi non minus, sed honor deferatur. hoc enim casu dignitas non excusat. quæ exceptio approbatur L. municeps. 23. in prin. ff. ad municipalem. cuius uerba uide §. ead. reg. in prin. Quinta exceptio: Nisi portus, aqueductus, uel murovû extruendorum uel reficiendorû munus deferatur. Hæc exceptio approbatur L. ad portus. 6. C. de operib. publicis, hisce uerbis: Ad portus & aqueductus & murorum instaurationem siue extructione certatim facta operarum collatione, instauratione debent: neque aliquis ab huiusmodi consortio dignitatis priuilegijs excusari. Hactenus de ijs qui in dignitate positi sunt, excusandis in genere est dictû. Nunc de singulis dignitatum speciebus in sequentibus regulis dicetur.

XIIII. Regula, De senatoribus horumq; liberis. Hi à muneribus sunt immunes. quæ regula approbatur L. filij libertorum. 22. §. senatores. ff. ad municipalem, his uerbis: Senatores & eorum filij filiaq; (quoquo tempore nati natiue) itemque nepotes & pronepotes ex filio, origini eximuntur, licet municipalem retineant dignitatem. *Concordat L. municeps. 23. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. prox. in prin. Concordat item l. præcipimus. 14. C. de dignitatibus, his uerbis: Præcipimus, ut senatori in qualibet prouincia cõstituto nullam habeant iudices iniungendi aliquid fortè publici muneris potestatem. Concordat item l. nemo. 5. C. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 5. quest. 4. reg. 3. Huius regule exceptio prima hæc esse uidetur: Nisi patrimoniorum sint muneris. Sed hæc exceptio reprobat L. senatorum. 4. C. de dignitatibus, his uerbis: Senatorum substantias, quas in diuersis locis atque prouincijs possident, & homines eorum, tam à temonarijs oneribus cõferendis, quàm à cæteris præstationibus, quas iu-*

dices describunt, necnon etiam ab omnibus sordidis extraordinarijsq; & uilioribus muneribus liberos esse præcipimus, nullaq; forte constringi functionis indignæ. *Concordat l. quoniam. 7. C. eod. tit. his uerbis: Quoniam diuersi iudices nonnulla opera in quibusdã existimant urbibus extruenda, ad huiusmodi necessitatem senatorum substantia non deuoetur. Secunda exceptio est: Nisi honor deferatur, ab hoc enim senatoria dignitas non excusat. quæ exceptio approbatur L. municeps. 23. in prin. ff. ad municipalem. cuius uerba uide §. reg. prox. in prin.*

XV. Regula, De decurionibus & curialibus. Decuriones & curiales extraordinarijs muneribus & sordidis non grauantur. quæ regula approbatur L. curiales. 21. C. de decurionibus, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 2. q. 2. reg. 15. *Concordat l. humilioribus. 14. C. de susceptoribus præpositis, cuius uerba uide §. lib. 1. cap. 1. per §. 5. reg. 5. Concordat l. 2. C. de silentarijs, cuius uerba uide §. reg. 22. Item concordat l. decurionibus. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 5. q. 3. reg. 4. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi munera sint curialia & ordinaria. quæ exceptio constat ex d. l. 21. Secunda exceptio est: Nisi exigendi tributi munus sit. Hæc exceptio approbatur L. libertus. 17. §. exigendi. ff. ad municipalem, his uerbis: Exigendi tributi munus inter sordida munera nõ habetur: & ideo decurionibus quoque mandatur.*

XVI. Regula, De ijs qui in sacris scrinijs militant. Hi sunt immunes. quæ regula approbatur L. iubemus. 4. C. de proximis sacror. scri. his uerbis: Iubemus, ut primum omnium sit eorum qui in sacris scrinijs nostris, id est, memoriæ & epistoliarum, libellorum & dispositionum referuntur, securia possessio ab omnibus sordidis muneribus excusata: superindictum non timeant, aut uenalicium non petatur, solumq; canonicæ indictionis præstent tributû. labore dignitas conquisita extraordinarium munus ignoret, nec ullam temonum patiat inuiriã, equorû tyronumq; præstationem nullus agnoscat, qui uel adhuc in scrinijs militat, uel honorem proximi, & comitiã primidispotionû longi temporis sudore quesuit. & hæc quidem patrimonij censuum deferenda. Quod autem omnibus constar deferri, adiectu alterius dignitatis petire nõ patimur: ut etiam si prosperioris fortunæ iudicio ad honoris ornamenta processerint, uetera tamen eis scrinijs labore priuilegia quæ sita seruentur. *Concordat l. in sacris. 9. C. eod. tit. his uerbis: In sacris nostris scrinijs militantes, per comæatium non continuatim præstitum ante conuentione profecti, intra indultum temporis spacium erunt cum suis coniugibus & liberis à conuentione securi: ab indictionibus etiam publicorum & ciuilium munerum, & post completam militiam excusatione potiantur: super domi-*

bus quoque, quas in prouincijs possident, metatorum molestia liberentur. Concordat item l. 1. c. de priuilegijs eorum qui in sacro palat. milit. cuius uerba uide j. reg. 24. uide item j. reg. 30.

XVII. Regula, De magistris & proximis sacrorum scriniarum. Hisce immunitas tribuitur. l. unica. C. de magistris. sacror. scrin. his uerbis: Viris spectabilibus magistris omnium sacrorum scriniarum nostrae beneuolentiae liberalitas tribuenda est, qui nostrae quo dammodo adfide re maieftati uidentur. Ideoque post depositum etiam officium ab omni iudictione onere, seu ciuiliu seu militarium iudicum, profus immunes esse praecipimus: ut nec ab amplissima quidem sese tui culminis eis ulla molestia super suscipiendo quolibet grauamine priuato uel publico penitus iniungatur. Hoc beneficium ad proximos etiam sacrorum scriniarum, & ex proximis uolumus propagari: quinquaginta libraru auri officio tui culminis condemnatione multando, si quid aduersus statuta clementiae nostrae innouari concesso.

XVIII. Regula, De comitibus. Hi quoque sunt immunes. quae regula approbatur l. legato. 12. §. fin. ff. de uacat. mun. his uerbis: Comitibus praesidium, proconsulum, procuratorumque Caesaris, a muneribus uel honoribus & rutelis uacant. Proposita regula exceptio haec est: Nisi curialibus muneribus sint obnoxij. ab his enim propter adeptam dignitatem non liberantur. quae exceptio approbatur l. nemi. 64. C. de decurionibus, his uerbis: Nemi ex his qui obnoxij curiae constituti, ab initio foelicissimi nostrae pietatis Imperij comitum rerum priuatarum nostrae uel pijsimae Augustae partis, seu comitis sacrarum largitionum, uel comitis domesticorum, quaestoris, uel magistri officiorum, ad actum administrationis gerendum prouecti sunt, uel in posterum prouehentur, ob hoc curialium munerum laqueos uolumus euitare: sed obligatos cum liberis suis quandoque progenitis, & facultatibus suis, post administrationem depositam curiae commoditatibus inseruire: nisi forte alijs priuilegijs super hoc legibus cognitis muniantur. Nam alia uniuersa legitima uel ex constitutionibus data priuilegia, integra uolumus illibataque seruari. Ne tamen indulti honoris inane nomen retine-re uideantur: dignitatum titulis potiantur, & per substitutos suarum periculo facultatum curialibus muneribus respondentes, habeant integra illibataque priuilegia dignitatis. Eos uero, qui uel praefatas dignitates ante initium nostri Imperij consecuti sunt, cum facultatibus suis, & post eam dignitatem progenitis filijs a curialibus nexibus uel honore decernimus liberari. Proposita exceptionis replicatio haec est: Nisi comites, quaestores

uel magistri officiorum ante iam propositam constitutionem in administratione & dignitate illa fuerint. ad hos enim constitutio iam proposita, tanquam ad praeterita, non porrigitur. quae replicatio approbatur l. diua. 65. C. eod. it. his uerbis: Diuae memoriae Zenonis sacratissimam constitutionem, quae de curialibus post certas excelsas administrationes seu dignitates conditionis nexu liberandis lata est, in hac parte tantummodo duximus corrigendam, qua cauetur, eos etiam qui ante eandem constitutionem (ab initio tamen eiusdem diuae recordationis Zenonis Imperij) comitum priuatarum rerum nostrae uel pijsimae Augustae partis, seu comitis sacrarum largitionum, uel comitis domesticorum, quaestoris, aut magistri officiorum, ad actum administrationis gerendum prouecti sunt, minimè curialium munerum laqueos ob hoc euitare: sed obligatos cum liberis suis quandoque progenitis, & facultatibus suis, post administrationem depositam curiae commoditatibus inseruire: nisi forte alijs priuilegijs super hoc legibus cognitis muniantur. His etenim q memoratas administrationes uel unam ex his peregerunt, necnon liberis & rebus eorum, beneficium quod ante per illustrem administrationem peractam eis adquisitum est, intactum illibatumque iubemus seruari, ut relatione conditionis & muneru curialiu per anteriores principales dispositiones sibi concessa, tam ipsi, quam liberi eoru post huiusmodi administrationem adeptam procreati, unà cū proprijs substantijs potiantur: etsi contigerit eos post diuae memoriae Zenonis constitutionem siue per se, siue per substitutos suos, curiae cōperentia munera subijfse. Eadem uidelicet constitutione diuae memoriae Zenonis ex die quo promulgata est, suas uires obtinente: cum conueniat leges futuris regulas imponere, non praeteritis calumnias excitare. Plura de regula proposita uide j. reg. 30.

XIX. Regula, De quaestore. proponitur d. l. 64. c. 65. C. de decurionibus.

XX. Regula, De magistro officiorum, proponitur d. l. 64. c. 65.

XXI. Regula, De immunitate cubicularioru principis, proponitur l. 2. C. de praepositis sacri cubiculi, & c. his uerbis: Hac nostrae mansuetudinis aeterna lege sancimus, ut omnes cubicularij, qui de nostro cubiculo exeunt, antequam primum locum obineant (excepto castrensi & comite domorum) his priuilegijs perfruantur: id est, ut neque possessiones eorum angarias, siue parangarias, uel etiam paraueredos in posterum dispositione etiam tui culminis uel alicuius calumnia dare cogantur: ne sordidis adstricti muneribus, decus ministerij,

steij, quod militando uidebantur adepti, ocij tempore & quietis amittant. Domus quoque eorum, uel in hac sacratissima urbe, uel in qualibet alia posita ciuitate, ab omni hospitum cuiuslibet dignitatis inquietudine uindicamus: prouinciarum rectoribus, eorumque apparitoribus denaru librarum auri dispendio ferendis, si mansuetudinis nostrae statuta dissimulare, & ex aliqua parte uiolare tentauerint. Plura uide j. reg. 30.

XXII. Regula, De silentiarioru immunitate, proponitur l. 2. C. de silentarijs, his uerbis: Vnusquisque decurio uel silentarius a tyronu equorumque praestationibus habeatur immunis: nullam collationem, quae plerumque poscitur, soluat: nihil his ulla potestas iniungat, aut necessitas imponat. De eorundem immunitate proponitur l. decurionib. 3. C. eod. it. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 5. quest. 2. reg. 4.

XXIII. Regula, De praepositis laborum, proponitur l. unica. C. de praepositis laborum. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 5. q. 1. reg. 18.

XXIII. Regula, De palatinis horumque liberis, proponitur l. 1. C. de palatinis sacrarum largit. cuius uerba uide §. lib. 1. cap. 1. membr. 3. reg. 5. Concordat l. ab off. 6. C. eod. it. his uerbis: Ab officijs palatinoru excellentia tua sciat ita penitus esse recedendum, ut nec ipsa postmodum licitu sibi credat iisdem aliquid adiungere: & propterea prouinciaru rectores prohibeat, quidquam ulterius tale conari. Concordat l. palat. 10. C. eod. it. his uerbis: Palatinos, qui sacrarum remunerationem rationem tractantes inculpanantur, ad calcem terminumque militiae peruenientes, necnon etiam adiutores & primicerios diuersorum officiorum, praecipimus habere priuilegia, quae nuper agentiu in rebus scholae nostrae sunt mansuetudine contributa, scilicet ut a tyronu praebitione memorati redantur exortes, caeteraque onera non agnoscant. Concordat ite l. uiros. 13. C. eod. it. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 5. q. 1. reg. 23. Item concordat l. inter alias. 14. C. eod. it. cuius uerba uide d. q. 1. reg. 24. Concordat item l. 1. C. de priuilegijs eorum qui in sacro palatio militant, his uerbis: A palatinis, tam his qui obsequijs nostris inculcata officia praebuerunt, quam illis qui in scrinijs nostris, id est, memoriae, epistolarum libellorumque uel facti sunt, procul uniuersas calumnias siue nominationes iubemus esse submotas: idque beneficium ad filios eorum atque nepotes ipso ordine sanguinis peruenire, atque immunes eos a cunctis muneribus sordidis & personalibus permanere cū uniuersis mobilibus & mancipijs urbanis, nec iniurias eis ab aliquibus inferri: ita ut, qui hoc contempserit, indiscreta dignitate poenas debitas exoluat. Concordat l. 2. C. eod. it. his uerbis: De cubiculis nostris uacatione donatos, uel diuersis obse-

quijs palatinis, memoriales etiam, qui in scrinijs memoriae, epistolarum, libelloru, sacrarumque dispositionum reuerentur, necnon & si qui in utroque officio palatinorum comitentium singularum de urbium, & officio amissionu & castrensis sacri palatii militante, priuilegia uolumus habere, ut nec ipsi, nec filij, nec nepotes eoru ad honores uel munera municipalia deuocentur. Quibus omnibus condonamus, ne exactorum, uel turmariorum, quos capitularios uocant, curam subeant, uel obsequium remonatoru, uel pentaproti, aut etiam tyronis praesentationem agnoscant. Nam beneficijs nostris ita digni sunt, ut etiam censuralibus uel personalibus uel corporalibus muneribus liberentur, & habeat castrense peculiu, siue adhuc palatium obseruent, siue optata gere donati sunt. Quibus omnibus priuilegijs coniungimus agentes in rebus, licet militaribus uideantur esse subnixi. Concordat ite l. ex aula. 3. C. d. it. his uerbis: Ex aula nostra discedentes uiri ab omnibus iniunctis habeantur immunes, numerarioruque factus uel rapaces quaestus tanquam experientes & idonei non patiuntur. Vide insuper j. reg. 30.

XXV. Regula, De agentibus in rebus, proponitur l. 2. §. fin. C. de priuilegijs eorum qui in sacro palat. milit. cuius uerba uide §. reg. prox.

XXVI. Regula, De cornicularijs praefecturae, proponitur l. 1. C. de apparit. praefect. praetor. his uerbis: Praefecturae cornicularios, qui annis singulis exeunt, post transactos corniculos nostram adorare purpuram uolumus: quo honore perfunctis, cum iam missionem tenuerint, liberum ocium damus, ut ad susceptionem uel cuiuslibet necessitatis officiu minimè deuo-centur. De eorundem immunitate proponitur l. ult. C. d. it. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 19. per. 5. reg. 3.

XXVII. Regula, De primis scrinijs & numerarijs praefecti praetorio, proponitur d. l. 3.

XXVIII. Regula, De apparitoribus magistrorum militum, proponitur l. 2. C. de apparitor. mag. mil. cuius uerba uide §. lib. 1. cap. 11. quest. 5. reg. 2.

XXIX. Regula, De procuratore Caesaris, proponitur l. 1. C. de excusat. mun. his uerbis: Etiam hi qui nostra procurasse monstrantur, muneribus ciuilibus, quae dignitati eorum congruunt, fungi debent.

XXX. Regula, De prothonotarijs, notarijs & referendarijs principis, necnon de alijs quibusdam, proponitur l. eos qui. 11. C. d. it. his uerbis: Eos qui cum honore comitum nomine magistroru memoriae praefuere, uel epistolis, uel libellis, item eos qui ibidem peragendis signandisque responsis nostrae mansuetudini obsecundant: omnium ciuiliu munerum fieri iubemus exortes. Igitur qui ex eo gradu palatio nostro abscesserint, adesse sibi cōperentia priuilegia glorientur: qui uero superioribus dignitatibus

gnitatibus creuerint, nihilominus eius loci privilegia præstō sibi fuisse lætentur. De *ijf dem, nec non de alijs quibusdam personis, proponitur l. max. 11. C. eod. tit. his uerbis*: Maximarum culmina dignitatum, consistoriani quoque comites, notarij etiam nostri, & cubicularij omnes, atq; excubicularij ab omnibus fordidis muneribus uindicentur. Cæteros autem palatina uel militari intra palatium prærogatiua munitos, ita demum priuilegium simile contineat, si prioribus statutis se ad huiusmodi exceptionem docuerint pertinere: ut non singulis indulta personis, sed in commune dignitati uel corpori huiusmodi beneficia doceantur fuisse concessa. circa rhetores atq; gramaicos eruditionis utriusq; uetusto more durante. Sordidorum uerò munerum talis exceptio sit, ut patrimonijs dignitarum superius digestarum nec conficiendi pollinis cura mādetur, aut panis excosctio, aut obsequium pistrini, nec paraueredorum huiusmodi iuris, aut parangariarum præbitio mandetur: exceptis his, quibus ex more Rheticus limes includitur, uel expeditionis Illyricæ pro necessitate uel tempore utilitas adiuuatur. Operarum quoque artificum diuerforum, excoquendæ etiam calcis obsequia nulla de talibus adimento poscantur. Materiam lignorum atque tabulata exceptorum uirorum patrimonia non præbeant. Carbones quoque, nisi cum quem moneta solenniter, uel fabricatio secundum ueterem morem poscit armorum, ab huiusmodi iuris præbitione desistant. Publicis uel sacris ædibus construendis atque reparandis capitalis atque temonis necessitas nulla mandetur. Legatis atque alleatis sumptus possessio huiusmodi priuilegijs munita non conferat. Hoc tamen his patrimonijs proficit, quæ dignitatem proprio uideantur nomine possidere. Eos etiam, qui simili honore functi sunt, generali prærogatiua à præbitione sordidorum munerum uindicamus.

XX XI. Regula, De chartularijs largitionum titulosum, proponitur l. præcepti. 3. in prim. C. de canone largit. tit. his uerbis: Præcepit nostra serenitas, neque ueloci cursui, neque alij præter inueteratam consuetudinem grauamini subiacere chartularios, qui de cohortalibus officijs uniuscuiusq; prouinciæ largitionales titulos retrahere constitutur: cū & idem amplissima præfectura disposuisse perhibeatur, ut his necessitatibus liberati, si deliter largitionales titulos ualeant retrahere. Quod si aliquo tempore nostra iussio temerario ausu ex aliqua fuerit parte uiolata: tã rector prouinciæ, quàm apparitio eius triginta librarum auri condemnatione plectentur. In-

superuiriū spectabilem comitem Orientis, eiusq; officium licentiam habere conatus nefarios inhibendi tam moderatorū, quàm cohortalis officij, cū de ea re admoniti fuerint à palatinis: & eadem pœnam formidantibus, si non omnibus modis pietatis nostræ delecta congruum mereantur effectum.

XX XII. Regula, De protectoribus & præpositis, proponitur l. 2. C. de excusat. muner. his uerbis: Inductis Firmino, & Apollinario, & cæteris principalibus Antiochensium adstantibus, dixit Imp. Diocletianus: Certis dignitatibus data à nobis indulgentia est munerum ciuiliū & personalium, id est, his quiatur ex protectoribus sunt, aut ex præpositis. Hi ergo ad munera personalia aut ciuilia non uocabuntur.

XX XIII. Regula, De sacerdotibus & clericis, Hi quoq; immunitatem habent. quæ regula approbatur simul & distinguitur per ea quæ habentur s. lib. 10. cap. 3. reg. 1. Concordat l. prætor. 13. in princ. ibi uel si quis sacer. ff. de uacat. muner. cuius uerba uide s. hoc capit. te, reg. 5.

XX XIII. Regula, De militibus, Hi quoq; immunes sunt. quæ regula approbatur l. 3. §. 1. ff. de muneribus, his uerbis: His qui castris operam per militiam dant, nullum municipale munus iniungi potest. Cæteri autem priuati, quamuis militum cognati sunt, legibus patriæ suæ & prouinciæ obedire debent. Concordat l. ab his. 10. §. angariarum. ff. de uacat. mun. his uerbis: Angariarum præstatio, & recipiendi hospitii necessitas, & militi, & liberalium artium professoribus, inter cætera remissa sunt. Item concordat l. 2. C. de re militari, his uerbis: Viginti stipendia si impletis, fordida munera uobis non indicentur. Huius regule exceptio prima est: Nisi in fraudem munerum nomen militie quis dedit. quæ exceptio approbatur l. cura. 4. §. fin. ff. de muneribus, his uerbis: Qui obnoxius muneribus suæ ciuitatis, nomen militiæ defugiendi oneris municipalis gratia dedit, deteriorē causam reipublicæ facere non potuit. Secunda exceptio est: Nisi miles ultra formam comæatus ab sit. Hæc exceptio approbatur l. 2. §. fin. ff. ad municipal. his uerbis: Is qui ultra comæatum abest, uel ultra formam comæatui datam, ad munera euocari potest. Tertia exceptio est: Nisi miles dimissus sit. Hæc exceptio reprobatur l. 2. C. de his qui non impletis stipendijs, hisce uerbis: Cum ob prouectæ ætatis senium sis dimissus, honestam missionem cōsecutum te esse, ambigi non potest. Habebis itaque à ciuilibus muneribus, nec non etiam honoribus uacationem: non tamen priuilegia ea quæ his competunt, qui pleno stipendiorum numero funguntur, usurpare te ius permittit: quando non perfecto statuto militiæ tempore, nec omnibus stipendijs decursis, sacramento solutum te esse, etiam ipse con-

ipse confitearis. Planè admittitur exceptio proposita in ignominiosa missione. quæ distinctio approbatur l. 2. C. de his uerbis: Ignominia causa sacramento liberati, honoribus abstinere debent à muneribus autem ciuilibus excludendi non sunt.

XX XV. Regula, De ueteranis, Hi quoque immunitatem habent. quæ regula approbatur l. 1. C. de ueteranis, hisce uerbis: Imperator Constantinus, cum introisset principia, & salutatus esset à præfectis & tribunis, & à uiris eminentissimis acclamatum esset, Auguste Constantine, Deus te nobis seruet, nostra salus, nostra salus, uerè dicimus iurati, dicimus aduocati: ueterani exclamauerunt, Constantine Auguste, quid nos ueteranos facis, si nullam indulgentiam habemus? Constantinus Augustus dixit: Magis magisque conueteranis meis beatitudinem augere debeo, quam minuere. Victorinus ueteranus dixit: Muneribus & oneribus uniuersis locis conueniri non sinamur. Constantinus Augustus dixit: Apertius iudica, quæ sunt maxima munera, quæ uos cōtrūmaciter grauant. Vniuersi ueterani dixerunt: Ipse perspicis. Constantinus Augustus dixit: Iam nunc magnificencia mea omnibus ueteranis dico id esse concessum: Perspicuum sit, ne quis eorum in ullo munere ciuili, nec in operibus publicis conueniatur, nec ulla collatione, nec à magistratibus, nec uēdigalibus, in quibuscunq; nundinis interfuerint, ullam ob uenditionem proponendam dare debebūt. Publicani quoque (ut adsoleant agentibus supplere) ab eisdem ueteranis amoueantur, quiete post labores suos perenniter perfruantur. Fisco quoque nostro eadem epistola interdiximus, ut nullum omnino ex his inquietet: sed liceat eis emere & uendere, optimis fedocijs pecuniam tractare, & mercimonia agitare: nec solum integra beneficia eorum sub seculi nostri ocio & pace perfruantur, sed etiam nullo munere ciuili, id est corporali, seu personali, uel de portatorio onere eos affici concedimus. Concordat l. 1. C. de uacat. mun. his uerbis: A muneribus ciuilibus, quæ non patrimonijs indicuntur, ueterani post optimi principis nostri Seueri Augusti literas perpetuò excusantur. Concordat item l. ueter. 9. C. quando prouocare non est necesse, his uerbis: Veteranis, qui in legione uel uexillatione militantes, post uicesima stipendia honestam uel causariam missionem consecuti sunt, onerum & munerum personalium uacationem cōsecimus. huiusmodi autem indulgentiæ nostræ tenore remunerantes si dam deuotionem militum nostrorum, etiam prouocandi necessitatem remisimus. Concordat item l. ueter. 5. in

princ. ff. de ueteranis, his uerbis: Veteranos, diuūs Magnius Antoninus cum patre suo rescripsit, à nauium fabrica excusari. Sed & ab exactione tributorū habent immunitatem; hoc est, ne exactores tributorum constituantur. Proposita regule exceptio prima hæc est: Nisi patrimoniorum munera ab illis exigantur. quæ exceptio constat ex d. l. 7. uerbis hisce: Quæ non patrimonijs indicuntur. Concordat l. 2. in fine. ff. de ueteranis, cuius uerba uide j. except. 3. Item concordat l. 4. ff. eod. tit. his uerbis: Vix stentendæ immunitatem ueteranos non habere, Iulio Sossiano ueterano rescriptum est. Nam nec ab intributionibus, quæ in possessionibus fiunt, ueteranos esse excusatos, palam est. Sed & nauis eorum angariari posse, Aelio Firmo & Antonino Claro ueteranis rescriptum est. Secunda exceptio est: Nisi uix stentendæ munus sit. Hæc exceptio approbatur uerbis iam propositis. Tertia exceptio est: Nisi quis ueteranorum sponte munus susceperit. Hæc exceptio reprobatur l. 2. ff. de ueteranis, hisce uerbis: Honestè sacramento solutus data immunitas etiā in eis ciuitatibus, apud quas incellæ sunt, ualere: nec labefactatur, si quis eorum uoluntate sua honorem aut munus susceperit. Vedigalia & patrimoniorum onera solennia omnes sustinere oportet. Quarta exceptio est: Nisi ueteranus passus sit se in ordinem legi. Hæc exceptio approbatur l. ult. in fine. ff. de ueteranis, hisce uerbis: Veterani, qui passi sunt se in ordinem legi, muneribus fungi coguntur. Quinta exceptio est: Nisi ueterani non in legione uel uexillatione, sed in cohorte militauerint, uel ignominiose sint dimissi. Hæc exceptio approbatur l. ueter. 11. C. de his quæ non impletis stipend. his uerbis: Veteranis ita demum onerum & munerum personalium uacatio iure conceditur, si post uicesimum annum militiæ, quam in legione uel uexillatione militauerunt, honestam uel causariam missionem consecuti esse ostendatur. Vnde cum te in cohorte militasse commemoras, intelligis superuacuo uacationem tibi uelle flagitare.

XX VI. Regula, De liberis ueteranorum, proponitur l. in honorib. 8. §. uacationum. ff. de uacat. muner. his uerbis: Vacationum priuilegia non pertinent ad liberos ueteranorum.

XX VII. Regula, De eo qui reipubl. causa abest, proponitur j. lib. 17. cap. 6. causa 38.

XX VIII. Regula, De procuratoribus eorum qui reipublica causa ab sunt, proponitur l. procur. 5. C. de excusat. munerib. his uerbis: Procuratores absentium reipub. causa, munerum ciuiliū uacationem non habent.

XX IX. Regula, De legatis, Hi quoque immunes sunt. quæ regula approbatur simul & distinguitur per ea quæ habentur s. lib. prox. cap. 4. quæ s. 2. reg. 2. except. 2.

XL. Regula, De nauicularijs annonarijs, proponitur l. semper. s. §. negociatores. ff. de iure immunitatis, hisce uerbis: Negociatores qui annonam urbis adiuuant, item nauicularij qui annonam urbis feruunt, immunitatem à muneribus publicis consequuntur, quamdiu in eiusmodi actu sunt. Nam remuneranda pericula eorum, quin etiam adhortanda præmijs meritis placuit: ut qui peregrè muneribus quidem publicis cum periculo & labore fungerentur, à domesticis uexationibus & sumptibus liberarentur: cum non sit alienum dicere, etiam hos reipubl. causa, dum annonam urbis feruunt, abesse. *Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi nauicularius redierit. quæ exceptio constat ex uerbis iam propostis hisce: Quamdiu in eiusmodi actu sunt. Concordat l. his qui. 3. ibi: donec hæc naues. ff. de uacat. muner. cuius uerba uide 7. except. 3.* Huius exceptionis replicatio hæc est: *Nisi magnam partem patrimonij sui rei annonarie contulerit. tunc enim in quinquennium uacationem habet. quæ replicatio approbatur l. nauic. s. ff. de muneribus, his uerbis: Nauicularij, & mercatores olearij, qui magnam partem patrimonij ei rei contulerunt, intra quinquennium muneris publici uacationem habent. Huius duplicatio est: Nisi postea locupletior factus, nihilominus in priore quantitate nauiculariam exerceat. quæ duplicatio approbatur l. semper. s. §. negociatio. ff. de iure immunitatis. de quo 7. reg. 4.* *Secunda exceptio est: Nisi tantum agendi causa quis in nauibus operetur. Hæc exceptio approbatur l. in prim. ff. de iure immunitatis, hisce uerbis: Qui ob hoc tantum in nauibus sunt, ut in eis agendi causa operentur, nulla constitutione immunitatem à muneribus ciuilibus habent. Plura de hac exceptione uide 7. except. 6.* *Tertia exceptio est: Nisi naues minores sint quinquaginta millium modiorum. Hæc exceptio approbatur simul & distinguitur l. his qui. 3. ff. de uacat. munerum, his uerbis: His qui naues marinas fabricauerint, & ad annonam populi Romani præbuerint, non minores quinquaginta millium modiorum, aut plures singulas non minores decem millium modiorum, donec hæc naues nauigant, aut aliæ in earum locum, muneris publici uacatio præstatur ob naues. Quarta exceptio est: Nisi senatores sint nauicularij. Hæc exceptio approbatur d. l. 3. in fine, his uerbis: Senatores hanc uacationem habere non possunt: quod nec habere illis nauem ex lege Julia repetundarum licet. Quinta exceptio est: Nisi non habeant naues marinas annonarias. Hæc exceptio approbatur l. semper. s. §. diuus. ff. de iure immunitatis, hisce uerbis: Diuus Hadrianus rescripsit, immunitatem nauium maritarum duntaxat habere, qui annonam urbis feruiant. Sexta exceptio est: Nisi nauicularius nauem non habeat. Hæc exceptio approbatur d. l. 5. §. licet, his uerbis: Licet in corpore nauiculario-*

rum quis sit, nauem tamen uel naues non habeat, nec omnia ei congruant, quæ principibus constitutionibus cautæ sunt: non potest priuilegijs nauicularijs indultis uti. id quod & diui fratres rescripserunt in hæc uerba: Ησαρ η δολοι τινες επι προσφασει τ νωνηλθρων η τωρ σι τωρ η τω ελαουρ εμ πορευομενων εις τιν αγορα τω δημω βωμικησ εν τωρ ατελων, αβιντες τ λειτεργιασ δια διδρασκου, μητε επι πλεοντες, μητε τω πλεον μεροσ τωσ δολασ ο τωσ νωνηλθιασ λωι τωσ εμπουχιασ εχουτες: αλλα αφαιρεθητω τωρ τοις τωρ η ατελεια. id est: Conati sunt & alij prætextu nauiculariorum, eorumque qui in forum populi Romani frumentum & oleum conuehant, qui immunitate perfruuntur, publicis se muneribus subtrahere, tametsi neque nauigant, neque maximam substantiam partem in nauiculariam aut mercaturam exercendam contulerint. adimatur itaque talibus immunitatis ius. Septima exceptio est: Nisi in fraudem ciuiliu munerum quis nauiculariam exerceat. Hæc exceptio approbatur d. l. 5. §. diuus, his uerbis: Diuus Pius rescripsit, ut quoties de aliquo nauiculario quæretur, illud excutiat, an effugien dorum munerum causa imaginem nauicularij induat. Octaua exceptio est: Nisi nauicularius honorem decurionatus agnouerit. quæ exceptio approbatur d. l. 5. §. fin. his uerbis: Eos qui in corporibus alleati sunt, quæ immunitatem præbent (ut nauiculariorum) si honorem decurionatus agnouerint, compellendos subire munera publica accepi: id quod etiam confirmatum uideatur rescripto diui Pertinacis. Plura de hac exceptione uide 7. cap. prox. except. 2.

XL I. Regula, De libertis & libertis nauiculariorum, proponitur d. l. 5. §. immunitati. ff. de iure immunitatis, hisce uerbis: Immunitati quæ nauicularijs præstatur, certa forma data est: quam immunitatem ipsi duntaxat habent, non etiam libertis aut libertis eorum præstatur. id quod principalibus constitutionibus declaratur.

XL II. Regula, De negociatoribus annonarijs. Hi perinde ac nauicularij sunt immunes. quæ regula approbatur d. l. 5. §. negociatores. ff. de iure immunitatis, cuius uerba uide 5. reg. 4. in prim. Huius regule exceptio prima hæc est: *Nisi ex negociatione sit reuersus. tunc enim desinit immunitas. quæ exceptio approbatur per ea quæ habentur 5. d. reg. 4. except. 2.* Eius autem exceptionis replicatio hæc est: *Nisi magnam partem patrimonij sui partem in negociationem annonariam contulerit. tunc enim quinquennalem immunitatem habet. quæ replicatio itidem approbatur 5. d. except. 2.* Huius replicationis duplicatio hæc est: *Nisi postea locupletior factus, non tamen maiorem patrimonij partem in negociationem conferat. quæ duplicatio approbatur d. l. 5. §. negociatio. ff. de iure immunitatis, hisce uerbis: Negociatio pro incremento facultatum exercenda est. alioquin si quis in maiore pecunie suæ parte negociationem exercebit, rursusque*

rursusque locuples factus, in eadem quantitate negociationis perseuerauerit, tenebitur muneribus: sicuti locupletes, qui modica pecunia comparatis nauibus, se publicis muneribus subtrahere tentant. id quod ita obseruandum, epistola diui Hadriani rescriptum est. Secunda proposita regula exceptio est: Nisi negociator non ad munera, sed honores nominetur. Hæc exceptio reprobatur l. eos qui. 9. §. fin. ff. de uacat. muner. his uerbis: Paulus respondit, priuilegium frumentarijs negociatoribus concessum, & ad honores excusandos pertinere.

XL III. Regula, De negociatoribus uestiarijs, linteonibus, purpurarijs & similibus Imperatori deseruientibus, proponitur l. negoc. 7. C. de excusat. munerum, his uerbis: Negociatores, uestiarios, linteones, purpurarios & parthiarios, qui deuotioni nostræ deseruiunt, uisum est secundum ueterem consuetudinem ab omni munere immunes esse.

XL IIII. Regula, De eo qui tres tutelæ gerit. Hic immuns non est. quæ regula approbatur l. tutela. 3. C. de tit. his uerbis: Tutelæ sollicitudo à muneribus ciuilibus non excusat: utpote cum nec tres simul iniunctæ diuersarum domuum huiusmodi beneficium præstent.

XL V. Regula, De artificum immunitate, proponitur l. 1. C. de excusat. artij. his uerbis: Artifices artium breui subdito comprehensarum, per singulas ciuitates morantes, ab uniuersis muneribus uacare præcipimus: siquidē in discendis artibus ocium est accommodandum, quo magis cupiant & ipsi peritiosos fieri, & suos filios erudire. Et est noticia ista. Architecti, medici, pictores, statuarij, marmorarij, leuicarij, seu ararij, clauicarij, quadrigarij, uel quadratarij, quos Græco uocabulo *μυρταρ* appellant, structores, id est ædificatores, sculptores, signarij, musuarij, deauratores, albini, quos Græci *νομιμασ* appellant, argentarij, barbaricarij, diatretarij, ærarij, fusores, lignarij, fabricarij, braccarij, perticarij atque libratores, figuli qui Græcè dicuntur *υφραμιασ*, aurifices, uitrarij, plumbarij, specularij, ebolararij, pelliones, fullones, carpentarij, sculptores, dealbatores, clufores, trigarij, tignarij, bractearij, id est *παραλυτοι*. Concordat l. 2. C. eod. tit. his uerbis: Mathematicos, geometras & architectos, qui diuisiones partium omnium incisionesque seruant, mensurisque & institutis opera fabricationibus stringunt, & eos qui aquarum ductus & inuentos modos docili libratione ostendunt, in par studium docendi atque discendi nostro sermone compellimus. Itaque immunitatibus gaudeant, & suscipiant docendos qui docere sufficiunt. Concordat item l. semper. s. §. quibusdam. ff. de iure immunitatis, hisce uerbis: Quibusdam collegijs

uel corporibus, quibus ius eodendi lege permillum est, immunitas tribuitur: scilicet eis collegijs uel corporibus, in quibus artificij sui causa uniuersique adsumitur: ut fabricorum corpus est, & si qua eandem rationem originis habent. Hæc idcirco instituta sunt, ut necessariam operam publicis utilitatibus exhiberent. Nec omnibus promiscuè, qui adsumpti sunt in his collegijs, immunitas datur, sed artificibus duntaxat: nec ab omni ætate allegi possunt, ut diuo Pio placuit, qui reprobauit prolixæ uel imbecillæ admodum ætatis homines. Sed nec quidem eos qui augent facultates, & munera ciuitatum sustinere possunt, priuilegijs quæ tenuioribus per collegia distributis concessa sunt, uti posse, plurifariam constitutum est. Concordat item l. ult. ff. eod. tit. his uerbis: Quibusdam aliquam uacationem munerum grauior conditio tribuit: ut sunt mentores, optio, ualetudinarij, medici, caplarij & artifices, & qui fossam faciunt, ueterinarij, architectus, gubernatores, naupegi, balistarij, specularij, fabri, sagittarij, ærarij, bractearij, structores, carpentarij, scandularij, gladiatores, aquilices, tubarij, cornuarij, arcuarij, plumbarij, ferrarij, lapidarij, & qui calcem coquunt, & sylvam incidunt, & qui carbonem cædunt ac torrent. In eodem numero solent haberi lanij, uenatores, uisitarij, & optio fabricæ, & qui ægris præstodunt: librarij quoque qui docere possunt, & horreorum librarij, & librarij depositorum, & librarij caducorum, & adiutores corniculariorum, & statores, & pelliones, & custodes armorum, & præco, & buccinator. Hi igitur omnes inter immunes habentur. *Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi quis eorum artificium non exerceat. quæ exceptio approbatur l. qui sub prætextu. 9. C. de sacrosanctis eccles. cuius uerba uide 5. lib. 10. cap. 3. reg. 1. except. 5.* Concordat l. 1. in prim. C. de collegiatis. cuius eadem quæ iam dictæ legis, sunt uerba. *Secunda exceptio est: Nisi artifices locupletes sint, & facultates suas augeant. quæ exceptio approbatur d. l. 5. §. quibusdam. ibi: sed nec quidem eos. ff. de iure immunitatis. cuius uerba uide paulo superius ead. reg.*

XL VI. Regula, De medicis, proponitur supradicta l. 6. in prim. ibi: medici. Concordat l. 1. C. de profess. et medicis, hisce uerbis: Cum te medicum legionis secundæ Adiurricis esse dicas, munera ciuilia, quæ diu reipubl. causa abfueris, suscipere non cogeris. Cum autem abesse desieris, post finitam eo iure uacationem, si in eorum numero es, qui ad beneficia medicis concessa pertinent, ea immunitate uteris. Concordat l. medicos. 6. C. eod. tit. cuius uerba uide 5. lib. prox. cap. 7. membr. 1. reg. 5. ut concordat l. ult. C. eod. tit. cuius uerba uide 7. reg. 51. Huius regule exceptio hæc est: Nisi specialiter

liter illis ab ordine decurionum immunitas sit adempta, uel non concessa. quæ exceptio approbatur l. nec intra. s. C. d. it. his uerbis: Nec intra numerum præstitutum ordine inuitos medicos immunitatem habere, sæpe cõstitutum est: cū oporteat eis decreto decurionum immunitatem tribui.

XLVII. Regula, De uenatoribus. Hi immunes non sunt. quæ regula approbatur l. uenat. s. C. de excusat. muner. his uerbis: Venatoribus immunitas ob hæc professionem solam nullo iure cõcessa probari potest. Contradicit l. ult. ibi: in eodem numero. ff. de iure immunitatis. cuius uerba uide s. reg. 45.

XLVIII. Regula, De colonis prædiorum Cæsaris ac fisci, proponitur l. semper. s. s. coloni. ff. de iure immunitatis, his uerbis: Coloni Cæsaris à muneribus municipalibus liberantur, ut idoneiores prædij fiscalibus habeantur. Concordat l. i. C. de agric. & mancipijs dominicis. cuius uerba uide s. lib. 2. cap. 1. q. 1. reg. 7. Concordat l. dominicos. s. C. eod. tit. cuius uerba uide s. lib. 11. cap. 1. per. 17. reg. 2. De fisci colonis etiam proponitur l. Imp. 38. s. 1. ff. ad municipalem, his uerbis: Rescriptis Imp. Seuerus, colonos prædiorum fisci muneribus fungi sine dano fisci oportere: idq; excutere prædidem, adhibito procuratore, debere. Proposita regula exceptio hæc est: Nisi in fraudem ciuilium munerum colonis se misuerit. quæ exceptio approbatur l. 1. s. qui in fraudem. ff. de uacat. muner. his uerbis: Qui in fraudem ordinis in honoribus gerendis, cū inter eos ad primos honores creati possint, qui in ciuitate numerabantur, euitandorū maiorum onerum gratia ad colonos prædiorum se transtulerunt, ut minoribus subijciantur: hanc excusationem sibi non parauerunt.

XLIX. Regula, De conductoribus uectigalium fisci, proponitur l. semper. s. s. conductores. ff. de iure immunitatis, his uerbis: Conductores etiam uectigalium fisci necessitate subeundorum municipalium munerū non obstringantur: idq; ita obseruandum, diui fratres rescripserunt. Ex quo principali rescripto intelligi potest, non honori conductorū datum, ne compellantur ad munera municipalia: sed ne extenuentur facultates eorū, quæ subsignate sint fisco. Vnde subsisti potest, an prohibedi sint à præside uel procuratore Cæsaris, etiãsi ultrò se offerant municipalibus muneribus: quod propius est defendere, nisi paria cum fisco fecisse dicantur. Proposita regule prima exceptio uidetur esse: Nisi conductor sponte munus suscipiat. uerum exceptio hæc reprobatur sub conditione uerbis iam propostis hisce: Vnde subsisti potest, an prohibendi sint, &c. Secunda exceptio est: Nisi conductores non presentes negocium exercent. Hæc exceptio approbatur l. in honorib. s. 1. ff. de uacat. munerum, his uerbis: Non alios fisci uectigalium redemptores à muneribus ciuilibus ac tutelis excusari placuit, quàm eos qui presentes negociū exercent. Tertia exceptio est:

Nisi non à fisco, sed à conductoribus fisci uectigalia conduxerint. Hæc exceptio approbatur l. unica. C. quibus muneribus excusantur, &c. his uerbis: Non alios à muneribus & honoribus uacatione habere, quàm qui mancipatū suo nomine uectigal à fisco conduxerint, certū est. Quare eos qui ab his quædã exercenda accipiunt, nullis priuilegijs esse munitos, haud dubij iuris est.

L. Regula, De mensuris frumenti. Hi quoq; immunitatem habent. quæ regula approbatur l. ult. in prim. ff. de iure immun. cuius uerba uide s. reg. 45. Huius regule exceptio est: Nisi mensores non in urbe sint, sed in prouincijs. quæ exceptio approbatur l. ab his. 10. s. 1. ff. de uacat. muner. his uerbis: Corpus mensorum frumenti iuxta annonam urbis habet uacationem, in prouincijs non item.

LI. Regula, De professoribus, horumq; uxoribus & liberis ac rebus. Hi quoq; immunes sunt. quæ regula approbatur l. medicos. s. C. de professorib. & medicis. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 7. membr. 1. reg. 5. Concordat item l. ab his. 10. s. angariarum. ff. de uacat. mun. cuius uerba uide s. reg. 24. item concordat l. ult. C. de profess. & medicis, hisce uerbis: Grammaticos, oratores, atque philosophiæ præceptores, nec non etiam medicos, præter hæc quæ retrò latarum sanctionum autoritate consecuti sunt priuilegia immunitatis quæ, frui hac prærogatiua præcipimus, ut uniuersi qui in sacro palatio inter archiatros militarunt, cum comitiuam primi ordinis uel secundi adepti fuerint, aut maioris gradū dignitatis ascenderint: nulla municipali, nulla curialiū conuentione uexentur, seu in empta administratione, seu accepta, testimoniale meruerint missionem, sint ab omni functione omnibusque muneribus publicis immunes, nec eorum domus ubicunque positæ militem seu iudicem suscipiant hospitandum. Quæ omnia in filijs etiam eorum & coniugibus illibata præcipimus custodiri. Hæc autem & professoribus memoratis eorumque liberis deferenda mandamus. Huius regule exceptio uidetur esse: Nisi non in patria, sed alibi profiteantur. Hæc exceptio reprobatur l. eos qui. 9. ff. de uacat. mun. his uerbis: Eos qui Romæ profitentur, perinde in patria sua excusari à muneribus oportere, ac si in patria sua profiteantur. Plures huiusmodi exceptiones uide s. in reg. proximè sequentibus.

LII. Regula, De legum doctoribus, proponitur l. medicos. s. C. de professoribus. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 7. membr. 1. reg. 5.

LIII. Regula, De grammaticis ac oratoribus, proponitur d. l. 6. Concordat l. ult. C. eod. tit. cuius uerba uide s. reg. 51. item concordat l. maximarum. 22. s. circa Rhe-tores. C. de excusat. muner. cuius uerba uide s. reg. 5.

LIIII. Regula, De philosophis, proponitur s. lib. prox. cap. 7. per. 2. reg. 2.

L V. Reg. De poetis, proponitur l. poetæ. s. C. de professoribus,

professoribus, hisce uerbis: Poetæ nulla immunitatis prærogatiua iuuantur.

LVI. Regula, De calculatoribus, proponitur l. oratione. 4. C. d. it. his uerbis: Oratione diui Pij liberalium studiorum professores, non etiã calculatoros continentur.

LVII. Regula, De ludimagistris, proponitur l. ut gradatim. u. s. fin. ff. de mun. & honor. his uerbis: Eos qui primis literis pueros imbuunt, non habere uacatione, diuus Antoninus rescripsit. Concordat l. 2. s. fin. ff. de uacat. muner. his uerbis: Qui pueros primas literas docet, immunitatem à ciuilibus muneribus non habent. Sed ne cui eorum id quod supra uires sit, indicatur, ad prædidis religionem pertinet, siue in ciuitatibus, siue in uicis primas literas magistri doceant.

L VIII. Regula, De Hydraulicis, proponitur l. Hyd. 4. C. de excusat. muner. his uerbis: Hydraulicæ munerum ciuiliū immunitatem sibi iure cõcessam ad probare minimè possunt.

LIX. Regula, De athletis, proponitur l. unica. C. de athletis, hisce uerbis: Athletis ita demum, si per omnem ætatem certasse, coronis quoque non minus tribus certaminis sacri, in quibus uel semel Romæ, seu in antiqua Græcia, merito coronati, non æmulis corruptis ac redemptis, probentur, ciuiliū munerum tribui solet uacatio.

LX. Regula, De studiosis literarum, proponitur l. i. C. qui ætate uel professione se excusant, his uerbis: Cui uos ad firmetis liberalibus studijs operã dare, maxime circa iuris professione, consistendo in ciuitate Berytiorum prouincia Phœnicæ, prouidendo utilitati publicæ & spei uestræ: decernimus, ut singuli usque ad uicesimum quintū annum ætatis suæ studijs non auocentur. Concordat l. 1. C. eod. tit. his uerbis: Cum filios tuos patria potestate liberatos, adhuc minores legitima ætate esse dicas: merito postulas, ut liberalibus studijs non auocentur. Et ideo muneribus personalibus, quæ ad patrimonium non pertinent, non adstruuntur, si ciuium inopia non est.

LXI. Regula, De libertis, proponitur l. unica. C. de libertinis, hisce uerbis: Condicio libertinitatis de muneribus ciuilibus tribuere nõ potest excusatione, ne in ea quidẽ ciuitate, ubi domiciliū libertinus habet. Concordat l. libertus. 17. in prim. ff. ad municipale, his uerbis: Libertus propter patronum à ciuilibus muneribus nõ excusatur: nec ad re pertinet, an operas patrono capro luminibus, uel ministeriū exhibeat. Huius regule exceptio proponitur d. l. 17. s. 1. his uerbis: Liberti uerò senatori, qui negocia patronorū gerunt, à tutela decreto patrum excusantur.

LXII. Regula, De eo qui litis causa abest, proponitur l. in honoribus. s. s. fin. ff. de uacat. muner. his uerbis: Qui maximos principes appellauit, & cau-

sam propriam acturus Romã profectus est: quoad cognitio finẽ accipiat, ab honoribus & ciuilibus muneribus apud suos excusatur.

LXIII. Regula, De infamibus, proponitur l. nec inf. 12. C. de decurion. his uerbis: Nec infames immunitatem habere, cū hæc priuilegijs, non notæ sit, cõuenit. Concordat l. unica. C. de infamib. cuius uerba uide s. lib. 2. cap. 1. q. 1. reg. 2. except. 3. Concordat item l. & qui. 3. s. si in metallum. ff. de muneribus, his uerbis: Si in metallum datus, in integritate restitutus sit, perinde ac si nec dånatus fuisset, ad munera aut honores uocatur: nec opponet fortunam & casus tristes suos ad hoc solū, ne patriã idoneus ciuis esse uideatur. Concordat item l. omnes. 49. C. de decurionib. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 3. q. 1. reg. 18. Item concordat Nouell. c. 45. in prim. usque ad s. enim uerò, cuius uerba uide s. lib. 10. cap. 12. qu. est. 3. reg. 7.

LXIII. Regula, De captiuis. Hi à muneribus sunt immunes. Cum enim per captiuitatem amittant commoda, etiam ab oneribus liberantur, quæ commoda sequuntur. Huius regule exceptio hæc est: Nisi postliminio sint reuersti. quæ exceptio approbatur l. libertus. 17. s. postliminio. ff. ad municipalem, his uerbis: Postliminio regressi muneribus patriæ obtempere coguntur, quamuis in alienæ ciuitatis finibus consistant.

LXV. Regula, De eo qui pro munere uel honore pecuniam offert, proponitur l. æstim. 16. in prim. ff. de muneribus, his uerbis: Aestimationem honoris aut muneris in pecunia pro administratione offerentes, audiendi non sunt. Concordat l. illud. 9. C. de excusat. muner. his uerbis: Illud continet præcaueri, ne quis hanc quæ personalis est fundatio, precio putet esse taxandam.

LXVI. Regula, De eo cui honoribus ac muneribus poenæ causa est interdictum, proponitur l. relegatorum. 7. s. solet, usq; ad finem legis, cum lege sequente. ff. de inter. et releg. cuius uerba uide s. lib. 3. cap. 3. in fine.

LXVII. Regula, De eo qui, ne honoribus fungeretur, opus promissit, proponitur l. in priuatis. 12. s. fin. ff. de pollicitat. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 8. quæst. 2. except. 2. repl. 2.

LXVIII. Regula, De eo qui maioribus honoribus sit cõtus est, proponitur l. 2. C. quemad. ciuilia munera ind. his uerbis: Maioribus honoribus functos ad minores deuocari non oportere, rationis est.

LXIX. Regula: Incola alterius loci non excusatur à muneribus suæ originis, & contra, quæ regula approbatur l. incola. 29. ff. ad municipal. cuius uerba uide s. lib. 5. cap. 2. quæst. 1. except. 13. repl. 2. Concordat l. & qui. 3. in prim. ff. de munerib. cuius uerba uide s. cap. 2. quæst. 5. reg. 2. except. 9. item concordat l. i. C. de municipib. his uerbis: Cū te Bibliū origine, incolam autem apud Berytios esse proponis, merito apud utraq; ciuitates muneribus fungi compelleris. Concordat itẽ l. si quis. 5. C. eod. tit. his uerbis: Si quis, cū ex maiore, uel ex minore ciuitate originẽ ducit, eadem euitare studeat, & ad alienã se ciuitatem

ciuitatem incolatus occasione contulerit, & super hoc uel preces dare tetauerit, uel qualibet fraude niti, ut originem proprię ciuitatis eludat: duarum ciuitatum decurionatus onera sustineat, in una uoluntate, in altera originis gratia.

LXX. Regula, De pauperibus, & ne quis ultra bona sua oneretur, proponitur l. cura. 4. §. inopes. ff. de muneribus, his uerbis: Inopes onera patrimonij ipsa non habendi necessitate non sustinent: corpori autem in dicta obsequia soluunt. Concordat l. rescripto. 6. in prin. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 3. quest. 1. reg. 13. Concordat item l. 2. §. fin. ff. de uacat. munerum. cuius uerba uide §. reg. 57. Item concordat l. ultra modum. 2. C. quemad. ciuil. munera indicuntur. cuius uerba uide §. reg. 9. in prin. Item concordat l. cum facult. 4. C. de his qui numero liberorum, his uerbis: Cum facultates tuas omnes in filium tuum contulisse te, nec quidquam habere proponas: respectu eius patrimonij, quod tuū esse desijt, muneribus ciuilibus nō adstringeris. Concordat item Institut. de excusat. tutor. §. sed & propter, his uerbis: Sed & propter paupertatē excusationē tribui, tam diu fratres, quam per se diuus Marcus rescripsit, si quis imparem se oneri iniuncto possit docere. Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi non patrimoniorum, sed personalia munera indicantur. quæ exceptio approbatur supradicto §. inopes, his uerbis: Corpori autem in dicta obsequia soluunt. Huic contradicere uidetur l. eos qui. 6. §. fin. C. de his qui numero liberorum, his uerbis: Si quis propter censum tenuiorem uacationem meruerit, atq; hoc probauerit, beneficio potiarur, nec propter rerum angustias ad personalia uocetur obsequia. Secunda exceptio est: Nisi post excusationem propositam facultates eius auctę sint. quæ exceptio approbatur l. ab his. 10. §. auctis. ff. de uacat. munerum, his uerbis: Auctis post appellationem medio tempore facultatibus, paupertatis obtentu non excusantur. Concordat l. cura 4. §. 1. ff. de muneribus, his uerbis: Deficientium facultatibus ad munera uel honores qui indicuntur, excusatio non perpetua, sed temporalis est. Nam si ex uoto honestis rationibus patrimonium incrementum acceperit: suo tempore, an idoneus sit aliquis ad ea ad quæ creatus fuerit, æstimabitur. Tertia exceptio est: Nisi in fraudem munerum bona alienauerit. quæ exceptio approbatur l. ordi. ne. 15. §. in fraudem. ff. ad municipalem. cuius uerba uide §. lib. 11. cap. 2. q. 1. causa 16. Quarta exceptio est: Nisi si libertus pauper ad munus nominatus, locupletem habeat patronum. Hæc exceptio reprobat l. qui. 3. §. liberti. ff. de muneribus. cuius uerba uide §. cap. 3. quest. 3. reg. 3. Quinta exceptio est: Nisi satisfacere munceri uel honori possit. Hæc exceptio ipso quidem iure subsistit, uerum eius replicatio est: Nisi dote non computata, amplius satisfacere non possit. quæ exceptio approbatur l. Lucius. 12. §. idem respondit. ff. ad municipalem, his

uerbis: Paulus respondit, constante matrimonio dotem in bonis mariti esse: sed si ad munera municipalia accepto modo substantiæ uocetur, dotem non debere computari.

LXXI. Regula: Si propter inimicitias quis ad munera sit creatus: Hæc regula approbatur l. unica. C. si propter inimicitias, his uerbis: Si propter inimicitias ad munera ciuilia creatus es, hanc tibi nominationem non nocere præsidis æquitas faciet: cum & publicæ utilitatis interest, non ex inimicitia creationes fieri debere, sed examinatione uera & commodo reipublicæ.

LXXII. Regula, Si pœna nomine quis honoribus uel muneribus sit addictus, proponitur l. ne quis. 38. C. de decurionibus. cuius uerba cū similibus uide §. lib. 3. cap. 3. quest. 4. de Pœna qua quis curia.

LXXIII. Regula: Si pater non consentit in nominationem filij, ex eo non excusatur filius. quæ regula approbatur l. qui. 3. §. quod pater. ff. de muneribus, his uerbis: Quod pater non consentit honoribus siue muneribus filij, ne illius patrimonium oneri subiciatur: præstat defensionem, non ciuem patriæ utilitatibus, quatenus potest, aufert. Concordat d. l. 3. §. si filius, his uerbis: Si filius nullam habet excusationem, intercedere pater, in cuius potestate est, ius non habet. Concordat item l. honor. 14. §. plebeij. ff. eod. tit. his uerbis: Plebeij filius familiaris periculo eius qui nominauit, tenebitur: id quæ Imp. noster Seuerus Augustus in hæc uerba rescripsit: Si in numero plebeiorum filius tuus est, quanquam inuitus honores ex persona filij suscipere cogi non debeas: tamen obfistere, quo minus patriæ obsequatur periculo eius qui nominauit, iure patriæ potestatis non potes.

LXXIII. Regula: Si quis origini renunciauit, per hoc non excusatur. quæ regula approbatur l. orig. 4. C. de municipibus, his uerbis: Origine propria neminem posse uoluntate sua eximi, manifestum est. Plura de hac regula uide §. reg. 69. item §. cap. prox. q. 3. reg. 5.

LXXV. Regula, De eo qui sententię præsidis uel arbitratu iudicis a munere uel honore est absolutus, proponitur l. nemo. 14. C. de decurionibus, his uerbis: Nemo iudicium aliquem suo arbitrio de curia liberet. nam si quis fuerit huiusmodi infortunio deprauatus, ut debeat subleuari: de eius nomine ad nostram scientiam referri oportet, ut certo temporis spacio ciuiliū munerum ei uacatio porrigatur. Concordat l. a munerib. 13. C. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 4. except. 1. Concordat item l. ult. §. fin. C. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 13. except. 1.

LXXVI. Regula: Si rescripto immunitas sit impetrata, non ualet. quæ regula approbatur l. quotiescunq; 37. C. de decurion. his uerbis: Quotiescunq; se ex rescriptis nostris aliquid impetrasse contendunt hi, quos obnoxios curiæ aut origo fecerit, uel latum

uel latum inter partes iudicium designauerit: nullam profus spem curiam declinandī ex colore sacrę iussiois accipiant. Concordat l. uacuat. 19. C. eod. tit. his uerbis: Vacuatis rescriptis, per quæ munerū ciuiliū nonnullis est uacatio præstita, omnes ciuilibus necessitatibus aggregentur: ita ut nec consensu ciuiū uel curiæ præstita cuiquam immunitas ualeat, sed omnes ad munerū societatem conueniantur. Item concordat l. nullus. 28. C. d. tit. his uerbis: Nullus, qualibet prerogatiua fultus, a debitis muneribus habeatur immunis. Item concordat l. si quis. 16. C. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 2. q. 2. reg. 2. except. 2. Item concordat l. omnes. 43. C. eod. tit. his uerbis: Omnes qui curiali obstructi sanguine, diuersis se officiorū priuilegijs & actuum præiudicijs aggregauerunt, reddendos munij esse, non ambiges: sed nec rescripta aut adnotationes ad munerum fugam prodesse permittimus. Concordat denique l. ult. §. fin. C. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 13. except. 1. Sanè propositi rescripti exemplum extat l. neque. 61. C. eod. tit. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 2. q. 2. reg. 2. except. 6. repl. 1. dupl. 1. Item aliud exemplū proponitur l. Docticiij. 63. C. eod. tit. his uerbis: Docticiij uiri clarissimi iubemus fortunam super curiali cōditiōne nullo modo esse inquietandam, nec facultatibus eius: sed eo qui huiusmodi conamen inierit, sacrilegij pœnā luituro. Omnes qui post peractam illustrem administrationem, uel adhuc in ea posito patre suo gignuntur, à curiali intentione defendantur, unā cum paternis sine dubio substantijs, quas cū persona patris à curiali nexu liberare esse nemo dissimulet. Plura de regula proposita uide §. lib. 11. cap. 4. quest. 1. reg. 2. except. 8.

LXXVII. Regula, De eo qui ad domum Cesaris uel alterius confugit, hic non excusatur. quæ regula approbatur l. curiales. 39. C. de decurionib. his uerbis: Curiales, qui se priuilegio domus nostrę defendi posse crediderint, ad curiam retrahantur, & proprijs functionibus mancipentur, & publica dāna sarciant. Concordat l. ex omnib. 31. C. eod. tit. his uerbis: Ex omnibus domib. producti, qui origine sunt curiales, ad subeūdā publicorum munerū functionem protrahantur: quippe cū occultatoribus talium, præter iacturam estimationis, etiā rerū discrimen incumbat, si ulterius progressi, utilitatē publicam priuatis custodijs & patrocinijs postponāt.

LXXVIII. Regula: Bisi necessitas non exigat, nihilomags tamen quis ab oneribus curialibus liberatur. quæ regula approbatur l. in filijs. 35. ibi: quæ est. C. de decurionib. his uerbis: Curialia onera etiā necessitas non exigat, tamen patria non remittit. Hactenus causę excusationum & immunitatū à muneribus ciuilibus & honoribus enumeratę sunt. plures autem huiusmodi causas uide §. cap. prox. q. 3. item cap. 2. quest. 5. reg. 2. item §. lib. prox. cap. 3. quest. 1.

DE EXCEPTIONIBVS PRÆCEDENTIVM CAUSARVM GENERA- LIORIBVS. Cap. V.

Planè præter exceptiones, singulis causis hæctenus enumeratis subiectas, sunt & alię quędam generaliores, quibus prædictę causę eliduntur, in hoc capite proponendę.

I. Exceptio: Nisi is cui exceptio competit, promisit se munera suscepturum. Hæc exceptio approbatur exemplo Inst. de excusat. tut. §. item si propter, his uerbis: Nō excusantur, qui se tutelam administraturos patri pupillorum promiserant. Huius exceptionis replicatio hæc est: Nisi per errorem promiserit. quæ replicatio approbatur l. libertus. 17. §. error. ff. ad municipalem. cuius uerba cum concordantibus uide §. cap. 3. quest. 3. reg. 5.

II. Exceptio: Nisi excusatione non opposita, spontè munera suscepit. Hæc exceptio approbatur l. semper. 5. §. fin. ff. de iure immunit. hisce uerbis: Eos qui in corporibus allecti sunt, quæ immunitatem præbent (ut nauiculariorum) si honorem decurionatus agnouerint, compellendos subire munera publica accepi: id quæ etiam cōfirmatum uidetur rescripto diui Pertinacis. Concordat l. prætor. 13. §. si post causam. ff. de uacat. muner. his uerbis: Si post causam actā coeperit se excusare iudex: siquidem priuilegio quod habuit antequam susciperet iudicium, uelit se excusare, nec audiendus est. Semel enim agnoscendo iudiciū renūciat excusationi. Quod si postea iusta causa incidit, ut iudex uel ad tempus excusetur: nō debet in alium transferri iudicium, si cum captione id futurū est alterutrius. Tolerabilius deniq; est, interim iudicem qui semel cognouerit, tãtis per expectare, quàm iudici nouo rē rursus iudicandam committere. Concordat l. 1. C. de his qui spontè publica munera sub. his uerbis: Veterani, qui cum possent se tueri immunitate his cōcessa, decuriones se fieri in patria sua maluerunt: redire ad excusationem quā reliquerunt, non possunt, nisi certa lege & pacto seruadæ immunitatis, uel partem eius honoris agnouerint. Proposita exceptionis replicatio prima hæc est: Nisi excusationis causa post susceptum munus contigit. quæ replicatio constat ex ijs quę proposita sunt paulò superius ex d. §. si post causam. Contradicere tamen uidetur §. except. 6. Planè huius replicationis duplicatio hæc est: Nisi cum iudex se ex eo quod post susceptam causam contigisset, excusare uellet, id sine captione alterius litigatoris fieri non possit. tunc enim excusatio est deneganda. quæ duplicatio approbatur d. §. si post causam, hisce uerbis: Quod si postea iusta causa incidit, ut iudex, &c. Cui concordat l. de qua re. 74. in prin. ff. de iudicijs, hisce uerbis: De qua re cognouerit iudex, pronunciare quoque cogendus erit. Secūda proposita exceptionis replicatio est: Nisi sub conditione seruandę immunitatis munus suscepit.

Hec replicatio approbatur d.l. in fine. C. de his qui sponte publ. his uerbis: Nisi certa lege & pacto ferenda immunitatis, uel partem eius honoris agnouerint. Concordat l.2. in prim. ff. de iure immunitatis, his uerbis: Hi qui certa condicione muneribus uel honoribus se adstrinxerunt, cum alijs compelli non possent inuiti suscipere istum honorem: fides eis seruanda est, conditio quoque, qua siue ad munera, siue honores adplicare se passii sunt. Tertia replicatio est: Nisi partem tantum honoris uel muneris agnouerit, & ad aliud munus quam susceperit uocetur. Hec replicatio approbatur uerbis paulo superius propositis hisce: Vel partem eius honoris agnouerint. Concordat l.2. ibi: nec labefactatur. ff. de ueteranis, cuius uerba uide s. cap. prox. reg. 35. Concordat item l. cura. 4. in princ. ibi: nec si per uim. ff. de muner. cuius uerba uide s. cap. 1. quest. 3. reg. 3. Concordat item l.2. C. de his qui sponte publ. his uerbis: Qui publici muneris uacationem habet, si aliquem honorem, excepto decurionatu, sponte susceperit: ob id quod patrie suae utilitatibus cesserit, uel gloriae cupiditate paulisper ius publicum relaxauerit, competens priuilegium non amittit. Item concordat l. qui conditioni. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 2. q. 2. reg. 2. except. 1. Quarta replicatio est: Nisi conditio, sub qua munus uel honorem quis susceperit, defecerit, nec fides ei praestetur. Hec replicatio approbatur l.2. in princ. ff. de iure immunitatis, cuius uerba uide paulo superius repl. 2. Quinta replicatio est: Nisi per errorem susceperit. de hac replicat. uide s. except. 1.

III. Exceptio: Nisi ad munera nominatus non appellauit. Hec exceptio approbatur l. 1. in princ. usque ad s. qui in fraudem. ff. de uacat. mun. his uerbis: Omnis excusatio sua aequitate nititur. sed si praeten dentibus aliquid sine iudice credatur, aut passim sine temporis praefinitione (prout cuique libuerit) permillum fuerit se excusare: non erunt qui munera necessaria in rebus publicis obeant. Quare & qui liberorum incolumitatem iure a muneribus ciuilibus sibi uindicant excusationem, appellationem interponere debent: & qui tempora praefinita in ordine in eiusmodi appellatione peragenda non seruauerint, merito praescriptione repelluntur. Qui excusatione aliqua utuntur, quotiescunque creati fuerint, etsi iam ante absoluti sunt, necesse habent appellare. Sed si per calumniam & saepius idem aduersarius uexandi gratia eius, quem scit perpetua uacatione subnixum, id facere probatus erit: sumptus litis exemplo decretorum principalium praestare iubeatur ei, quem sine causa saepius inquietauit. Concordat item l. 1. s. si quis tutor. ibi: alia causa. ff. quando appellandum, cuius uerba uide s. cap. 6. q. 5. Concordat item l. non uidetur. 4. C. de muner. patrim. cuius uerba uide s. cap. 1. quest. 3. reg. 7. Item concordat l. si ad. 4. C. de appellationibus, his uer-

bis: Si ad scribatum nominatus non prouocatus, conuelli statuta non possunt. Item concordat l. hi qui. 7. C. eod. tit. his uerbis: Hi qui ad ciuilia munera, uel ad decurionatum, uel honores deuocantur, licet uacationem a principibus acceperint, si appellationis auxilio non utantur, consensu suo nominatione confirmant. Cui igitur ad munus uocatus appellauerit, apud praesidem provinciae iuste te appellasse ostende. Concordat item l. ciues. 11. C. d. tit. his uerbis: Ciues & incolae, manifestas etiam excusationes habentes, si sub iusta nominatione non appellauerint, ad earum probationem non admittuntur. Concordat denique l. imp. p. 13. s. fin. ff. de decurionibus, his uerbis: Imp. Antoninus & Verus rescripserunt, non admitti contradicere uolentem, quod non recte quis sit creatus decurio, cum initio contradicere debuit. Proposita exceptionis replicatio prima haec est: Nisi non solentur sit nominatus ad munera. Hec replicatio approbatur l. nomin. 27. C. de appellationibus, his uerbis: Nominationes libellis uel edictis factae citra consilium publicum non ualent, de quibus nec appellare necesse est, si solennitas deest. Secunda replicatio est: Nisi minor uiginti quinque annis ad munera sit nominatus. quae replicatio approbatur l. si pater. 8. C. quando prouocare non est necesse. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 2. q. 1. reg. 10. Tertia replicatio est: Nisi ueteranus ad munera sit nominatus. Hec replicatio approbatur l. ueteranis. 9. in fine. C. d. tit. cuius uerba uide s. cap. prox. reg. 35. Sed & plures propositae exceptionis replicationes uide s. lib. 8. cap. 3.

III. Exceptio: Nisi ad munera nominatus appellationem intra legitimum tempus non interposuit, uel non est persecutus. Hec exceptio approbatur l. 1. in prim. ff. de uac. mun. cuius uerba uide s. except. prox.

V. Exceptio: Nisi penuria sit eorum qui honores uel munera suscipiunt. Hec exceptio approbatur l. ut gradatim. 11. s. quoties. ff. de muner. cuius uerba cum legibus concordantibus uide s. cap. 4. reg. 9. except. 6.

VI. Exceptio: Nisi nominatus sit ad honores uel munera, antequam priuilegium competere coepit. Hec exceptio approbatur l. semper. 5. s. hoc circa. ff. de iure immunitatis, hisce uerbis: Hoc circa uacationes dicendum est, ut si ante quis ad munera municipalia uocatus sit, quam negociari inciperet, uel antequam in collegium adsumeretur quod immunitatem pariat, uel antequam septuagenarius fieret, uel antequam publice profiteretur, uel antequam liberos susciperet: compellatur ad honorem gerendum. Concordat l. praetor. 13. s. si post causam. ff. de uacat. muner. cuius uerba uide s. except. 1.

VII. Exceptio: Nisi ab alio, quam a principe, uacatio sit concessa. Hec exceptio approbatur l. unica. C. de his qui a principe uacationem acceperunt, hisce uerbis: Nullus uacationem temporalem curialibus accipiet, nisi id forte ueris ac probatis causis adnotatio nostra concesserit. Concordat l. 1. C. de ope-

C. de operibus publicis, hisce uerbis: Plurimi immunitatem operum publicorum concessione iudicam adepti sunt: & ideo iubemus in posterum illicitas immunitates nullius esse momenti. Concordat item l. uacuatis. 19. C. de decurionibus, cuius uerba uide supra cap. prox. reg. 76. Huius exceptionis replicatio haec est: Nisi liberalium studiorum antistes & medici, decreto decurionum immunitatem impetrauerint. quae replicatio approbatur l. 1. C. de decretis decur. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 2. quest. 2. reg. 25. except. 4.

VIII. Exceptio: Nisi is cui propter militiam aliquam immunitas concessa est, militare deserit. Hec exceptio reprobat l. eam legem. 14. C. de excusat. muner. his uerbis: Eam legem, qua de extraordinarijs fordidisque muneribus, expressis uocabulis fundionum & insignibus dignitatum, sine ulla ambage praescripsimus, ita circa eos, in quos nostra munera redundarunt, esse praecipimus seruandam, ut iisdem beneficijs non quamdiu militauerint, sed quamdiu uiixerint, perfruantur. Ait imp. Eam legem. Quae est l. maximarum. 12. C. eod. tit. cuius uerba uide s. cap. prox. reg. 30.

IX. Exceptio: Nisi is qui excusationem & immunitatem habet, ad patrimonij munus sit nominatus, hoc enim casu non excusatur. quae exceptio approbatur l. rescriptio. 6. s. quae munera. ff. de muneribus, his uerbis: Quae munera patrimonij iniunguntur, uel contributiones, talia sunt, ut neque aetas ea excuset, nec numerus liberorum, nec alia praerogatiua, quae solet a personalibus muneribus exuere. Concordat l. munerum. 18. s. patrimoniorum autem. ibi: sed & ea. ff. eod. tit. cuius uerba uide s. cap. 1. q. 3. reg. 6. ut concordat d. l. 18. s. penult. his uerbis: Siue personalium duntaxat, siue etiam curialium munerum immunitas alicui concedatur: neque ab annona, neque ab angarijs, neque a ueredito, neque a naue, neque a hospitibus recipiendo, neque a capitatione (exceptis militibus & ueteranis) excusare se possunt. Concordat item l. 2. s. quae patrimoniorum. ff. de uacat. muner. cuius uerba uide s. cap. prox. reg. 8. except. 1. Item concordat l. a muneribus. 7. ibi: quae non patrim. ff. eod. tit. cuius uerba uide s. cap. prox. reg. 35. Item concordat l. ab his. 10. in prim. ff. d. tit. his uerbis: Ab his honoribus, quae possessionibus uel patrimonio indicuntur, nulla priuilegia praestant uacationem. Concordat item l. sunt. 11. ff. eod. tit. his uerbis: Sunt munera quae rei propriae cohaerent, de quibus neque liberi, neque aetas, nec merita militie, nec ullum aliud priuilegium, &c. Concordat item l. 2. in fine. ff. de ueteranis, hisce uerbis: Vestigia & patrimoniorum onera solennia omnes sustinere oportet. Item concordat l. 2. C. de muner. patrim. his uerbis: Munera quae patrimonij publice utilitatis gratia indicuntur, ab omnibus subeunda sunt. Concordat item l. qui immun. 1. C. eod. tit. his uerbis: Qui immunitate munerum

publicorum consecuti sunt, onera patrimoniorum sustinere debent: in quibus causis et hospites recipiendi sunt. Item concordat l. neque. 5. C. eod. tit. his uerbis: Neque tempore aetatis, neque numero liberorum, a muneribus, quae patrimoniorum sunt, excusatione quis habere potest. Concordat item l. etiam. 7. C. eod. tit. his uerbis: Etiam minores aetate patrimoniorum muneribus subiugari solent. Vnde intelligis, te frustra plenam immunitate desiderare: cum munera quae impensas exigunt, subire te necesse sit. Item concordat l. quantum. 10. C. eod. tit. his uerbis: Quantum ad extraordinarias in d. &c. Exempla propositae exceptionis uide s. in proximè sequentibus exceptionibus. Planè propositae exceptionis replicatio prima haec est: Nisi alicui specialiter etiam patrimoniorum munerum immunitas sit concessa, quae replicatio approbatur simul & distinguitur per ea quae habentur s. lib. 11. cap. 4. q. 1. reg. 2. except. 8. Secunda replicatio est: Nisi praedia sint ipsius principis, quae replicatio approbatur l. priuata. 10. C. de excusat. muner. his uerbis: Priuatae rei nostrae priuilegij permanentibus, nihil extra ordinem praedia iure perpetuo consignata sustineant: neque adiectis saepius, ac praeter primum delegationis canonem postulantibus adficiantur impedij: quandoquidem neque aurario canonis sub priuilegij aestimato aliquid ex ea iubentibus nobis praebitionum diuersitate decuitur: & pari cum caeteris aestimari sorte non conuenit, quos praeter annonarias functiones aestimata perpetuo pensionationis praerogatiua nexuit. Concordat l. euid. 15. C. eod. tit. his uerbis: Euidenter atque absolute iubemus, ne fundi ad patrimonium nostrum pertinentes, seu conductionis titulo, seu perpetuario iure teneantur aliquid praeter ordinem superindicti uel precij nomine, uel de fordidis quibuscumque muneribus agnoscant. Nam & hoc a diuis Principibus impetratum est, & a nostra serenitate reparatum. Quisquis igitur iudicium contra fecerit, quinq; pondus auri de facultatibus suis, & de officijs suis totidem, & de curialibus, qui exequi male iussa festinant, non uerit eruenda. Concordat item l. 2. C. de collat. fundor. patrimon. his uerbis: Patrimoniales fundos extraordinarijs oneribus, uel medie aut tertiae portiois obsequijs fatigari non conuenit: cum eosdem & auri speciem, & frumenti plurimum modum constet perfoluere: ita ut, qui uiolare statuta tenta uerit, puniatur. Concordat item l. 1. C. de priuileg. domus August. his uerbis: Priuatas possessiones nostras ab uniuersis muneribus fordidis placet immunes esse: neque earum conductores, neque colonos, ad extraordinaria munera uel superindictiones aliquas conueniri. Item concordat l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Excepto patrimonio pietatis nostrae, cuius quidem redditus necessitatibus publicis

1355 Sordidorum muneru excusatio delata personis, ad heredem successoremle transire non potest. neq; enim potest esse perpetuu, quod non rebus, sed personis contemplatione dignitatis atque militie indulsisse nos constat.

III. Regula, De socio eius cui munerum uacatio est data, proponitur l. interualla. 3. in principio. C. de honoribus & muneribus. cuius uerba uide s. cap. 4. reg. 9. except. 3.

V. Regula, De cognatis eius qui immunis est. His immunitas non competit. que regula approbatur l. & qui. 3. §. 1. ff. de munerib. cuius uerba uide s. cap. 4. reg. 34.

III. A' QVIBVS MVNERIBUS excusatio competit

Hec questio definitur per ea que propofita sunt s. cap. prox.

III. APVD QVEM EXCV- SATIO fit proponenda?

Definitur hec questio l. de iure. 37. in prin. ff. ad municipalem, his uerbis: De iure omnium incolarum, quod queque ciuitates sibi uindicant, presidium proninciarum cognitio est. Cum tamen quis se negat incolam esse, apud eum presidem proninciae agere debet, sub cuius cura est ea ciuitas, a qua uocatur ad munera: non apud eam, ex qua ipse se dicit oriundum esse. id que diuus Hadrianus rescripsit mulieri, que aliunde orta, alibi nupta est. Concordat l. unica, in fine. C. de uacat. publ. muner. cuius uerba uide s. cap. prox. except. 16. Item concordat l. 2. C. de decurionibus. cuius uerba uide s. cap. 2. quest. 3. Item concordat l. generali. 54. C. eod. tit. cuius uerba uide s. libro prox. cap. 2. quest. 2. reg. 3.

V. QVOMODO EXCVSA- TIO fit proponenda?

Per appellationem proponenda est. que regula approbatur l. 1. §. si quis tutor. ff. quando appellandum sit, his uerbis: Si quis tutor datus fuerit uel testamento, uel a quo alio, qui ius dandi habet: non oportet eum prouocare. hoc enim diuus Marcus effecit. Sed intra tempora prestituta excusationem allegandam habet: & si fuerit repulsa, tunc demum appellare debet. Ceterum ante frustra appellatur. Alia causa est eorum qui ad aliquod munus uel honorem uocantur, cu dicant se habere excusationem. nam non aliter allegare possunt causas immunitatis sue, quam si appellationem interposuerint. Concordat l. 1. in prin. ff. de uacat. munerum. cuius uerba uide s. cap. prox. except. 3. Concordat item l. unica, in fine. C. de uacat. publ. muner. cuius uerba uide s. cap. prox. except. 16. Item concordat l. 2. ibi: habituro. C. de decurionibus. cuius uerba uide s. cap. 2. quest. 3.

VI. QVAMDIU VACATIO competit

Definitur hec questio l. 2. C. de honoribus & mu-

neribus. cuius uerba uide s. cap. 4. reg. 9. in princ.

VII. EVENTVS EXCVSA- TIONIS propofitæ.

1. Regula, De nihil inuouando appellatione pendente, proponitur l. reus. 7. §. eum. contra. ff. de muneribus, his uerbis: Eum, contra quem propter honores appellatum est, si pendente appellatione usurpauerit honorem, coercendi, diuus Seuerus rescripsit. Ergo & si is qui honoribus secundum sententiam uti prohibitus est, appellauerit, abstinere interim a petitione honoris debet. Concordat l. si ut proponis. 3. C. quando prouocare non est necesse. cuius uerba cu alijs similibus uide s. lib. 8. cap. 2. q. 9. reg. 13.

II. Regula, De alio in locum eius qui appellauit, interim adsumendo, proponitur l. imp. 21. §. si magistratus. ff. de appellationibus. cuius uerba uide s. lib. 8. cap. 1. q. 9. reg. 19. Concordat d. l. 21. §. in locum. cuius uerba uide d. quest. 9. reg. 20.

III. Regula, De expensis soluendis nominato abfoluto, proponitur d. §. si magistratus, in fine. Concordat l. 2. in fine. ff. si tutor creatus appellauerit. cuius uerba uide s. lib. 8. cap. 1. quest. 9. reg. 19. Item concordat l. 2. in fine. C. de decurionib. cuius uerba uide s. cap. 2. quest. 3. Concordat item l. unica. C. de sumptuum recuperat. cuius uerba uide supra cap. 4. reg. 8. in prin.

III. Regula, De damno prestando ab eo qui nominatus iniuste appellauit, proponitur d. §. magistratus. Concordat d. l. 1. §. si tutor, etc.

V. Regula: Mortuo appellante, finitur appellationis causa. que regula approbatur l. si pater. 4. C. si pendente appellatione mors interuenierit, his uerbis: Si pater tuus ad decurionatum deuocatus appellationem interposuit, ea que pendete concessit in fatum: honoris eius questio morte finita est. Huius regule exceptio hec est: Nisi periculum aliquod uel damnum contigerit occasione appellationis, que exceptio approbatur l. 2. §. si tutor uel curator uel magistratus creatus appellauit, his uerbis: Tutor uel curator detentus si prouocauerit, & ante causam actam moriatur, propter periculum medij temporis successores eius causas appellationis necesse habent reddere. Concordat l. unica. §. fin. ff. si pendente appell. mors interuen. Vide item plura supra lib. 3. cap. 2. except. 10.

DE ACTIONE QVAE ex mala muneris administratione competit. Caput VII.

I. CAUSA EX QVIBVS haec actio datur.

Prima causa: Si dolo uel culpa eius qui munus uel honorem gerit, quid commissum sit in ipse administratione. Hec causa approbatur l. magist. 6. ff. de administr. rer. ad ciuitat. pertinentiu. his uerbis: Magistratus reipub. non dolum solummodo, sed &

sed & latam negligentiam, & hoc amplius etiam diligentiam debent.

II. Causa: Si nomina reipub. deteriora sunt facta. Hec causa approbatur simul & distinguitur l. ult. §. penult. ff. d. tit. his uerbis: Imp. Verus & Antoninus rescripserunt, nominum que deteriora facta sunt tempore curationis, periculum ad ipsum pertinere: que uero antequam curator fieret, idonea non erant, æquum uideri periculum ad eum non pertinere. Huius cause exceptio prima hec est: Nisi antequam curator fieret, nomen desisset soluendo. que exceptio approbatur uerbis iam dictis. Secunda exceptio est: Nisi postea casu fortuito debitor soluendo esse desierit. que exceptio approbatur l. 2. §. si eo. ff. de administrat. rerum ad ciuit. pertim. cuius uerba uide §. quest. prox. reg. 4. except. 8.

II. ADVERSVS QVOS datur actio?

I. Regula, De patre nominati. Hic regulariter filij sui nomine tenetur. que regula approbatur l. 2. in princ. ff. ad municipalem, his uerbis: Quoties filius familiam uoluntate patris decurio creatur, uniuersis muneribus, que decurioni filio iniunguntur, obstrictus est pater, quasi fideiusfor pro filio. Consensisse autem pater decurionatum filij uidetur, si presens nominationi non contradixit. Proinde quidquid in republ. filius gestit, pater ut fideiusfor prestabit. Gestum autem in republica accipere debemus, pecuniam publicam tractare, siue erogadam decernere. Sed & si curatores operu uel cuius alterius rei publicae creauit, tenebitur. Sed & si successorem sibi nominauit, patre obstringet. Sed & si uetigalia locauit, pater erit obstrictus. Concordat l. filiusfam. 7. ff. de administr. rerum ad ciuit. pertim. his uerbis: Filius familiam uolente patre magistratu gesserat. Iulianus existimabat, in solidum patre teneri in id quod eius nomine reipub. abesset.

Tenetur insuper pater filio sumptus ad munus uel honore prestare. que regula approbatur l. spolia. 17. §. immunis. ff. de muneribus, his uerbis: Immunis ab honoribus & muneribus ciuilibus, si decurioni creato filio, quem habet in potestate, consentiat: muneribus & honoribus sumptus subministrare filio compellitur. Propofitæ regule, tam de factio filij prestando, quam de sumptibus ministrandis, exceptio prima hec est: Nisi pater in creatione filij non consenserit. que exceptio approbatur l. si filius. 4. C. ne filius pro patre, his uerbis: Si filius familiam inuito patre decurio creatus sit, pro eo patre inquietari non posse, iure manifestissimo cautum est. Concordat l. & qui. 3. §. quod pater. ff. de muneribus. cuius uerba uide s. cap. 4. reg. 73. Item concordat d. l. 3. §. penult. his uerbis: Si duo filij in potestate patris sunt eodem tempore, munera eorum pater sustinere non compellitur. Concordat item l. de munerib. 5. in fine. C. de decurionibus. cuius uerba uide s. lib. prox. cap. 3. q. 1. reg. 8. Concordat item l.

1357 sine peric. 4. C. de filijsfam. & quemadmod. his uerbis: Sine periculo tuo magistratus filium tuum curatorem constituit, nec appellandi tibi necessitas incumbat. Sanè nominator, qui filium in potestate positum non consentiente patre ad munus deuocauit, si tam ex uoluntate tua antea filius decurio factus non erat, detrimento muneris obligabitur. Propofitæ exceptionis replicatio prima hec est: Nisi pater creationi presens non contradixit. que replicatio approbatur l. 2. §. 1. ff. ad municipalem. cuius uerba uide s. cad. reg. in prin. Concordat l. honores. 7. §. fin. ff. de decurionibus, his uerbis: Ad decurionatum filij ita demum pater non consentit, si contrariam uoluntatem uel apud acta presidis, uel apud ipsum ordinem, uel quo alio modo contestatus sit. Concordat l. 1. in fine. C. de filijsfam. & quemadmod. his uerbis: Consentire autem etiam is uidetur, qui non testificatur dissentire nominationi. Secunda replicatio est: Nisi pater nominato filio appellauit. Hec replicatio approbatur l. 2. C. d. tit. his uerbis: Cui appellasse te dicas, ostendis causam ad te pertinere. potueras enim nominato filio tantum contestari, & non consentire oneri ei delato. Contradicat l. spurij. 6. §. pater. ff. de decurionib. his uerbis: Pater qui filio decurione creato prouocauit, etsi prescriptione temporis exclusus fuerit, si quod gestum est non habuit ratum: ciuilibus muneribus pro filio non tenebitur.

Hec de prima exceptione. Secunda exceptio est: Nisi filius emancipatus sit, non in potestate patris. que exceptio approbatur l. 1. C. de filijsfam. & quemadmodum, his uerbis: Patrem emancipato filio consentientem ad decurionatum non teneri, dubij iuris non est. Tunc enim consentiendo pater ad decurionatum obligatur, si filium in potestate habeat. Huius exceptionis replicatio hec est: Nisi pater filium propterea emancipauerit, ne pro eo caueret. Hec replicatio approbatur l. ult. §. antequam. ff. ad municipal. his uerbis: Imp. Verus & Antoninus rescripserunt, patris, qui consulto filium emancipauerat, ne pro magistratu eius caueret, perinde bona teneri, atque si fideiusfor pro eo extitisset. Tertia exceptio est: Nisi filius infans sit. que exceptio approbatur l. Lucius. 21. §. penult. ff. ad municipalem, his uerbis: Imperator Seuerus & Antoninus Augusti Septimio Zenoni: Pro infante filio, quem decurione esse uoluisti, quanquam fidem tuam in posterum adstrinxeris, tamen in eorum onera sustinere non cogaris: cum ad ea que mandari possunt, uoluntatem dedisse uidearis. Concordat l. 2. §. fin. C. de honor. & munerib. non contin. his uerbis: Pro infante filio, quem decurionem esse uoluisti, quanquam fidem tuam in posterum adstrinxeris, tamen onera sustinere non cogaris: cum ad ea tantum que mandari possunt, uoluntate dedisse uidearis. Quarta exceptio est: Nisi filius sit adoptiuus. que exceptio reprobatur l. 1. 4. d. l. 21.

d.l.1. §. idem respondit. ff. ad municipalem, his uerbis: Paulus respondit, eum qui decurionem adoptauit, onera decurionatus eius uideri suscepisse, exemplo patris, cuius uoluntate filius decurio factus est. *Quinta exceptio est:* Nisi priuignus sit. *Hæc exceptio approbatur l. ex qui. §. uiricus. ff. de muneribus, his uerbis:* Vitricus onera munerum ciuilium nomine priuigni sui suscipere nulla iuris ratione cogitur. *Sexta exceptio est:* Nisi filius ob id teneatur, quod tutores uel curatores dari non curauerit, uel non idoneos. *quæ exceptio approbatur l. 2. §. sed si filius. ff. ad municipalem, his uerbis:* Sed si filius tutores dare non curauerit, uel minus idoneos elegerit, ipse quidem quin sit obstrictus, nulla dubitatio est: pater uero ita demum obligatur, sicut & fideiussores solent hoc nomine obligari. Sed non solent (hoc enim & relatum & rescriptum est) quia fideiussores rempublicam saluam fore promittunt. Reipublicæ autem nihil (quod ad rem pecuniariam attinet) interest, pupillis tutores dari. *Septima exceptio est:* Nisi prius pater quam filius conueniatur. *Hæc exceptio dilatoria approbatur l. libertus. 17. §. filium. ff. ad municipalem, his uerbis:* Filium pater decurionem esse uoluit, ante filium ex persona sua respublica debet conuenire, quam patrem ex persona filij: nec ad rem pertinebit, an filius castrensium peculium tantum possideat, cum ante militasset, uel postea. *Concordat l. in fine. C. de decurionibus, cuius uerba uide §. reg. prox. Octaua exceptio est:* Nisi id ex quo agitur, post mortem patris gestum sit. *Hæc exceptio approbatur l. Lucius. 21. §. idem respondit. ff. ad municipalem, his uerbis:* Paulus respondit, hæredes patris propter munera filij, quæ post mortem patris suscepit, iure conueniri non posse. Hoc responsum & ad eum pertinet, qui à patre decurio factus, post mortem patris munera suscepit. *Concordat l. est. 15. ff. de muneribus, his uerbis:* Et si filium decurionem pater esse uoluit: tamen defuncto eo, honores qui filio decurioni congruentes post mortem patris obigerunt, ad onus cohæredis filij non pertinent, cum ei decurioni sufficientes facultates pater reliquerit. *Concordat l. ex qui. §. fin. ff. eod. tit. his uerbis:* Si is quod duos filios relinquebat, nihil de expediendis muneribus alterius filij ex communi patrimonio supremis suis cauit: proprijs sumptibus & munera & honores, qui ei iniungerentur, suscipere debet: quauis pro altero uiuus pater eiusmodi onera expedierit. *Proposita exceptionis replicatio prima hæc est:* Nisi pater in ultima uoluntate sua cauit de sumptibus etiam post mortem. *quæ replicatio constat ex uerbis iam propostis hisce:* Si nihil de expediendis muneribus supremis suis cauit. *Secunda replicatio est:* Nisi pater promisit de proprio patrimonio sumptus. *Quæ replicatio*

approbatur l. unica. C. de periculo successorum parentis, hisce uerbis: Si de proprio suo patrimonio muneris editione tuo nomine pater tuus promisit, ideoque etiam sacerdotem te creati impetrauit: onus erogationis commune omnium hæredum eius esse, præses prouinciæ non ignorabit. *Hæc de patre nominati.*
 II. *Regula, De patris hæredibus. Hi quoque tenentur, quæ regula approbatur l. 1. C. de decurionibus, his uerbis:* Si cum te pater decurionem esse uoluisset, & illo in rebus humanis agente, honor tibi iste delatus est: tenentur quidem etiam hæredes eius reipublicæ. Nam in hac parte uice fideiussores pater accipitur: sed non antè, nisi tuis proprijs rebus excusis. *Huius regule exceptio prima hæc est:* Nisi pater, antequam filius honorem gesserit, decesserit. *Hæc exceptio approbatur l. unica. C. si post creationem, quis decesserit, his uerbis:* Si ante diem subeundi honoris atque muneris pater tuus defunctus est, conueniri eo nomine hæredes eius non oportere, præses prouinciæ minime ambiget. *Concordat §. reg. prox. except. 8. Sed et alias propostæ regule exceptiones uide §. reg. prox. Sunt enim eadem utriusque regule exceptiones.*
 III. *Regula, De hæredibus nominati. Hi quoque propostæ actione tenentur, quæ regula approbatur l. ult. §. 1. ff. de administr. rerum ad ciuit. pertin. his uerbis:* Imp. Antoninus & Verus rescripserunt, operum periculum ad hæredes etiam curatorum pertinere. *Concordat l. imp. 38. §. imp. ff. ad municipalem, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 1. in prin. reg. 6. Concordat ite l. cum te. 4. C. quo quisque ordine conueniatur, his uerbis:* Cum te & collegam tuum magistratus uestri tempore publicum fenus collocasse proponas, nec potuisse debitum à quibusdam reipublicæ restitui: cum paratus sis pro te id quod solus gessisti, reipublicæ satisfacere: cõsequens est, rempublicam, si separati actus uestri fuerint, contra successores collegæ tui, uel rerum eius possessores, prius ob personam eius progredi: & si solida indénitas reipublicæ seruata non fuerit, nominatores eius interpellare: ac postremo loco, si quid ex nomine tui collegæ defuerit, ob culpam nexum te interpellare. Priores enim nominatores, ueluti fideiussores placuit obstringi. *Proposita regule exceptio prima hæc est:* Nisi ex eo quod post mortem nominati contigit, agatur. *Hæc exceptio approbatur l. 1. in prin. ff. de operib. publ. his uerbis:* Curator operum creatus, præscriptione morus ab excusatione perfectæ, sicuti cessationis nomine, in qua quoad uixit moratus est, hæredes suos obligatos relinquit: ita temporis quod post mortem eius celsit, nullo onere eos obstrinxit. *Concordat l. §. fin. C. quo quisque ordine conueniatur, his uerbis:* Vos qui hæredes unius ex curatoribus extitistis, damno, si quod post mortem eius dolo uel culpa collegarum accessit, onerari, non est ratio. *Altera exceptio est:* Nisi poenæ persecutio fiat. *Hæc*

enim non

enim non datur aduersus hæredes, quæ exceptio approbatur l. ult. §. item rescripserunt. ff. de administr. rer. ad ciuit. pertin. his uerbis: Imp. Verus & Antoninus rescripserunt: curatores, si negligenter in distrahendis bonis se gesserint, in simplum teneri: si per fraudem, in duplum: nec ad hæredes eorum poenam descendere.
 IIII. *Regula, De nominatore. Aduersus hunc quoque ex dolo uel culpa nominati datur actio, quæ regula approbatur l. honor. 14. §. plebcij. ff. de muner. cuius uerba uide §. cap. 4. reg. 73. Concordat l. sine periculo. 4. in fine. C. de filijsfam. et quemad. cuius uerba uide §. reg. 1. except. 1. Huius regule exceptio prima hæc est:* Nisi nominatus nondum sit conuentus. *Hæc exceptio approbatur l. quid ergo. 13. in prin. ff. ad municipalem, his uerbis:* Si alter ex magistratibus, toto anno abfuerit, aut forte præsens per contumaciam, siue ignauiam, uel egram ualeitudinem reipublicæ negocia non gesserit, & omnia collega solus administrauerit, nec tamè tota res ab eo seruari possit: talis ordo dabitur, ut in primis qui negocia gessit reipublicæ, & qui pro eo cauerit, in solidum conueniantur: mox peractis omnibus, periculum agnoscat, qui non idoneum nominauerit: postremo alter ex magistratibus, qui reipublicæ negocia se non immiscuit. *Concordat l. cum te. 4. C. quo quisque ordine conueniatur, cuius uerba uide §. reg. prox. in prin. Secunda exceptio est:* Nisi heres nominati nondum sit conuentus. *Hæc exceptio approbatur d. l. 4. Tertia exceptio est:* Nisi fideiussores nominati nondum sit conuentus. *Hæc exceptio approbatur l. 2. C. quo quisque ordine conueniatur, his uerbis:* Quoties duobus non separatum, sed pro indiuiso munus iniungitur, & ita ut unusquisque eorum periculo soliditatis uideatur obstrictus: manus ad nominatorem, priusquam utriusque qui id munus administrauerunt, solenniter fuerint excusis, nulla ratione porrigi possunt. Si uero separatis portionibus ad munus nominati sunt: prius pro portione conueniantur, qui id administrauerint, ite fideiussores eorum. Si ne ab his quidem fideiussores in demeritas fuerit seruata, tunc demum creator: ac si ne is quidem sufficiat, nouissimè participem muneris conueniri debere, præses non ignorat. *Concordat l. quid ergo. 13. in prin. ff. ad municipale. cuius uerba uide paulo superius except. 1. Quarta exceptio est:* Nisi collega nominati nondum sit conuentus. De hac exceptione uide §. reg. 6. except. 3. *Quinta exceptio est:* Nisi nominatus non ex suo factio teneatur, sed ex eius factio quem ipse nominauit. *Hæc exceptio approbatur l. 2. C. de periculo nominatorum, his uerbis:* Si successoris tui successor non idoneum loco sui magistratum denominauerit, administrationis eius periculum ad tuam personam spectare nequaquam potest. Etenim nominatum successoris duntaxat quisque periculum suscipere compellitur, nec ad nominatoris nominatoris manus iure porrigi possunt. *Sexta exceptio est:* Nisi nomi-

natus ex collega sui factio teneatur. Hæc exceptio reprobat d. l. 13. in fine. ff. ad municipalem, his uerbis: Non iuste, qui nominauit, uniuersum periculum recusauerit: cum scire debeat, eum qui nominaretur, in diuiduum officium & commune periculum suscepturum. nam & cum duo gesserunt, & ab altero seruari quod debet non potest: qui collegam nominauit, in uniuersum conuenitur. *Concordat d. l. 13. in prin. cuius uerba uide §. ead. reg. except. 1. Septima exceptio est:* Nisi poena petatur, quæ exceptio approbatur l. libertus. 17. §. fin. ff. ad municipalem, his uerbis: Fideiussores, qui saluam rempublicam fore sponderunt, & qui magistratus suo periculo nominant, poenaliibus actionibus non adstringuntur, in quas incidunt hi pro quibus interuenerunt. Eos enim damnum reipublicæ præstare satis est, quod promitti uideatur. *Octaua exceptio est:* Nisi nominatus tempore creationis fuit idoneus. *Hæc exceptio approbatur l. 2. §. si eo tempore. ff. de administr. rer. ad ciuit. pertin. his uerbis:* Si eo tempore, quo est nominatus, idoneus, postea lapsus facultatibus, damnum debitis reipublicæ dederit: quia fortuitos casus nullum humanum consilium prouidere potest, creator (alij curator) hoc nomine nihil præstare debet. *Nona exceptio est:* Nisi nominatus finito administrationis officio fuit soluendo. *Hæc exceptio approbatur l. ordine. 15. §. in eum. ff. ad municipalem, his uerbis:* In eum qui successorem suo periculo nominauerit, si finito magistratu successor idoneus fuit, actionem dari non oportet. *Concordat l. 1. C. de periculo nominat. his uerbis:* Hi qui à te collega quoque tuo magistratus creati sunt, etiam maxime fideiussores non exegisti: tamen si per id tempus, quo magistratus honor deponeretur, soluendo fuerint: periculo creationis uos non fecerunt obnoxios ex eo, quod casu aliquo patrimonio eorum mutilatum sit: cum cessationi suæ debeant imputare, damnaque reipublicæ (si qua ob culpam eorum passa est) sarcire, qui cum nomine publico eos conuenire potuissent, id facere super se derunt.
 V. *Regula, De fideiussores. Aduersus hos quoque datur actio, quæ regula approbatur l. ult. §. imperatores. ff. ad municipalem, cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 1. in prin. reg. 6. Concordat l. 2. C. quo quisque ordine conueniatur, cuius uerba uide paulo superius reg. prox. except. 3. Proposita regule exceptio prima hæc est:* Nisi is pro quo fideiussum est, non ex suo, sed eius quem nominauerat, factio conueniatur. *quæ exceptio approbatur l. libertus. 17. §. nominati. ff. ad municipale, his uerbis:* Nominati successoris periculum fideiussores nominantia non tenent. *Secunda exceptio est:* Nisi poena petatur, quæ exceptio approbatur d. l. 17. §. fin. cuius uerba uide §. reg. prox. except. 7. Concordat l. unica. C. de periculo eorum qui pro magist. int. his uerbis: Fideiussores magistratum in his quæ ad reipublicæ administrationem pertinent, teneri, non in

l. 5 his

his quæ ob culpam uel delictum eis penæ nomine irrogentur, tam mihi, quam diuo Seuero patri meo placuit. Tertia exceptio est: Nisi is pro quo fideiussum est, teneatur ob id, quod minoribus tutores dari non curauerit, uel non rectè. Hæc exceptio approbatur l. 2. §. sed si filius. ff. ad municipalē. cuius uerba uide §. reg. 1. except. 6. Quarta exceptio est: Nisi reus principalis sit soluendo. Hæc exceptio approbatur l. curatores. 3. §. fin. ff. de administration. rerum ad ciuitat. pertinent. his uerbis: Pro magistratu si de iussor interrogatus, pignora quoq; specialiter dedit. in eum calum pignora uidentur data, quo rectè cōuenitur: uidelicet postquam res ab eo seruari nō potuerit, pro quo intercessit.

VI. Regula: Collega quoq; sui college factum teneatur præstare. quæ regula approbatur l. imp. u. in princ. ff. ad municipalem, his uerbis: Imperator Titus Antoninus Lentulo Vero rescripsit, magistratuum officium indiuiduum, ac periculum esse commune. Quod sic intelligi oportet, ut ita demum collegæ periculum adscribatur, si neque ab ipso qui gessit, neque ab his qui pro eo interuenerunt, res seruari possit, & soluendo non fuerit honore deposito. Alioquin si persona eorum uel cautio sit idonea, uel soluendo fuerit, quo tempore conueniri potuit: unusquisq; in his quæ administrauit, tenebitur. Concordat l. ult. §. item rescripserunt. ff. de administr. rerum ad ciuit. pertin. his uerbis: Impp. Verus & Antoninus rescripserunt, curatorem etiam nomine collegæ teneri, si interuenire & prohibere eum oportuit. Concordat item l. 2. in princ. C. quo quisq; ordine. cuius uerba uide §. except. 2. Item concordat l. si ita. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 3. Proposita regule exceptio prima hæc est: Nisi is qui gessit, uel eius fideiussor, honore deposito fuerit soluendo. Hæc exceptio approbatur uerbis iam propostis hisce: Alioquin si persona eorū uel cautio sit idonea, uel soluendo fuerit, quo tempore conueniri potuit: unusquisque in his quæ administrauit, tenebitur. Concordat l. ex persona. 4. C. de probationibus, his uerbis: Ex persona collegæ aui uestri conueniri non debetis, si eundem collegam tempore depositi officij soluendo fuisse ostenderitis. Secunda exceptio est: Nisi is qui gessit, eius ue heres uel fideiussor nondum fuit conuentus. Hæc exceptio approbatur uerbis §. ead. reg. in princ. propostis. Qui cōcordat l. quid ergo. 12. in princ. ff. ad municip. cuius uerba uide §. reg. 4. Concordat item l. curatores. 3. in princ. ff. de administr. rer. ad ciuit. pertin. his uerbis: Curatores communis officij diuisa pecunia, quam omnibus in solidum publicè dari placuit, periculo uice murua nō liberantur. Prior tamen exemplo tutorum conueniendus est is qui gessit. Concordat item l. 1. in princ. C. quo quisque ordine, his uerbis: Et si duobus simul cura pecuniæ ciuitatis, non tamen separatis portionibus,

mandetur: singuli nō pro uirili portione, sed in solidum reipublicæ obligantur. Cum autem de indemnitate ciuitatis eius quæritur, prius eius bona qui administrauit, ac mox (si satis fieri non poterit) collegæ cōueniuntur. Concordat item l. 2. in fine. C. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 4. exceptione 3. Tertia exceptio est: Nisi nominator eius qui gessit, nondum sit conuentus. Hæc exceptio approbatur l. imperator. 11. §. fin. cum lege sequenti. ff. ad municipalem, his uerbis: Si fortè is qui periculo suo nominauit magistratum, soluendo sit, utrum in eum prius actio reddi quasi in fideiussorem debeat, an uerò non aliàs, quàm si res à collega seruari non possit? Sed placuit, si de iussoris exemplo priorem conueniendum, qui nominauit: quoniam collega quidem negligentia ac penæ causa, qui uerò nominauit, si dei ratione conueniatur. Et ei contra collegam nominati uilem actionem dari non oportet. Concordat l. quid ergo. 12. in princ. ibi: mox peractis. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 4. except. 1. Item concordat l. 2. in fine. C. quo quisque ordine. cuius uerba uide §. reg. 4. except. 3. Item concordat l. si ita. 3. C. eod. tit. his uerbis: Si ita dum uiri creati estis, hoc expresse, ut mutuo periculo teneamini: in dubium non uenit, uicarijs damnis uos esse obstrictos: cum in magistratibus prius nominatores conueniendos esse, hoc quod in persona uestra custodiri de fideratis, constitutum sit. Concordat item l. cum te. 4. in fine. C. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 3. Proposita exceptionis replicatio hæc est: Nisi pro indiuiso duobus munus sit iniunctum, nō separatis portionibus. hoc enim casu collega ante nominatorè est cōueniendus. quæ replicatio approbatur l. 2. in princ. C. quo quisque ordine. cuius uerba uide §. reg. 4. except. 3. Hinc uidetur cōcordare d. l. 3. C. eod. tit. cuius uerba uide paulò sup. Quarta proposita regule exceptio est: Nisi collega, qui ex facto collegæ conuenitur, nihil gesserit, nec consenserit se creati, & in patris fuerit potestate, cū illi munus iniungeretur. Hæc exceptio reprobatur l. Lucius. 21. in princ. ff. ad municipalem, his uerbis: Lucius Titius, cū esset in patris potestate, à magistratibus inter cæteros frumento cōparando inuito patre curator cōstitutus est: cui rei Lucius Titius neq; cōsensit, neq; pecuniā accepit, neq; in eam rem cauit, aut se cōparationibus cū cæteris miscuit: & post mortè patris in reliqua collegarum interpellari cœpit. quæritur, an ex ea causa teneberi possit? Paulus respondit, eum qui iniunctum munus à magistratibus suscipere superfedidit, posse conueniri eo nomine propter damnum reipublicæ: quamuis eo tempore, quo cteatus est, in aliena fuerit potestate. Quinta exceptio est: Nisi college inuicè partiti fuerint operas, & inter eos cōuenierit, ne alter alterius factum præstet. Hæc exceptio reprobatur l. 2. §. ius reipub. ff. de administr. rer. ad ciuit. pertin. his uerbis: Ius reipublicæ pacto mutari nō potest, quo minus magistratus

stratus collegæ quoq; homine conueniatur in his speciebus, in quibus id fieri iure permisum est. Cōcordat l. curatores. 3. in princ. ff. eod. tit. cuius uerba uide §. except. 2. Hæc tamen de Collegis.

VII. Regula, De eo qui in munus uel honorem succedit. Hic factum sui antecessoris præstare non tenetur. quæ regula approbatur l. prouid. 23. C. de decurionibus, his uerbis: Prouidentum est eorum nouitati decurionum, qui nuper nomē curijs addiderunt, ne præteritis debitis susceptorum onerentur: sed conuentis propter hæc debita his, qui ea præcedentibus delegationibus contraxerunt, nullam eos molestiam pro facina nominationis alienæ sustinere patiaris. Huius regule exceptio prima hæc est: Nisi successor probauerit nomen quod fecit antecessor. tunc enim, si postea id nomen non sit idoneū, successoris periculum est, non antecessoris. quæ exceptio approbatur l. Titio. 36. §. Titius. ff. ad municipalem, his uerbis: Titius pro pecunia publica, quā ipse credidit, pignus accepit, pacto facto cum debitore, ut non soluto debito, sine ulla repromissione distrahatur pignus. succedentes gradu in locū Titij, nomen & pignus probauerunt usq; ad Meuiū. ex uenditione pignoris propter remissionē à magistratu uendentibus factam, pro modo fundi demonstrato satis debito factum non est. quærebatur, quis reipublicæ teneatur? Herennius Modestinus respondit, Titium, cū successores eius nominis periculū agnouerint, eo nomine obstrictū non esse: sed nec post magistratus, qui uendidisse proponuntur: cum uidelicet plures uendidissent propter mensuræ agri demonstrationē, & hoc (quia plures uendidissent) restituere minore modo deprehensio iulsi sint. Eum igitur qui nouissimus nomen probauit, in demeriti reipub. satisfacere debere, si nomen ad successorem idoneum transmississe non doceatur. Altera proposita regule exceptio est: Nisi non reipublica, sed is qui cum antecessore tanquam cum publica persona contraxit, agat. huic enim aduersus successorem etiam tanquam publicam personam competit actio. quæ exceptio approbatur l. in honorarijs. 34. §. fin. ff. de act. & oblig. cuius uerba uide §. lib. prox. cap. 9. membr. 3. q. 4.

VIII. Reg. De uxore nominati, proponitur l. uxore. 11. C. de decur. his uerbis: Vxorè pro marito decurione conueniri non posse, proculdubio est.

IX. Regula, De fratre socio, proponitur l. licet. 7. C. de decurionibus, his uerbis: Licet in diuisa bona fratres habent, nihilominus tamen singuli suo nomine ciuilibus tenentur muneribus.

X. Regula, De eo qui cum possit publico nomine agere, non egit, proponitur l. 1. in fine. C. de periculo nominatorum, cuius uerba uide §. reg. 4. except. 9. Concordat l. curatores. 3. §. prædij. ff. de administr. rer. ad ciuit. pertin. his uerbis: Prædium publicum in annos quinque, idonea cautione non exacta, curator reipublicæ locauit, ceteris annis colonus

si reliqua traxerit, & de fructibus prædij mercedes adseruari nō poterunt: successor eius qui locauit, tenebitur. Idem in uectigalibus non ita pridem constitutum est, ut sui temporis singuli periculum præstarent.

XI. Regula, De eo qui ex eius administratione competit actio, honorum suorum administratione mandauit, proponitur l. creditor. 60. §. fin. ff. mandati. cuius uerba proponuntur §. lib. 43. cap. 11. quæst. 2. causa 3. except. 1. repl. 1. Hæc tamen ergo, aduersus quos ex mala administratione detur actio, sit dictum.

III. QUID ET QUANTVM ueniat in hac actione?

I. Regula, De usuris. Usura non debentur hac actione. quæ regula approbatur l. const. 24. ff. ad municipalē, his uerbis: Constitutionibus principum continetur, ut pecuniæ quæ ex detrimento soluitur, usuræ nō præstentur: & ita Imperatores Seuerus & Antoninus Augusti rescripserunt, his uerbis: Humanum est, reliquorum usuras neq; ab ipso qui ex administratione honoris reliquatus est, neq; à fideiussore eius, & multò minus à magistratibus qui cautionem acceperint, exigi: cui consequens est, ut ne in futurū à forma obseruata discedatur. Cōcordat l. Lucius. 21. §. Paulus. ff. eod. tit. his uerbis: Paulus respondit, eos qui pro alijs non ex contractu, sed ex officio quod administrauerint conueniuntur, in damnum sortis substitui solere, non etiam in usuras. Concordat item l. unica. C. de his qui ex officio quod administr. his uerbis: Fœnoris: reipublicæ, quod nō tua culpa perditum esse apparuerit, sufficit sortis damnum, non etiam usurarum eius sustinere. Proposita regule exceptio hæc est: Nisi non ex culpa conueniatur, sed ex dolo: uel quia pecuniam publicam penes se retinuerit, uel in suos usus conuerterit. Hæc exceptio approbatur, Accursio interprete, l. cum quidam. 17. §. penult. ff. de usuris, hisce uerbis: Eos qui ex administratione rerum ciuitatū conueniuntur, usuris obnoxios esse, satis notum est. Idem obseruatur in operum curatoribus, si pecunia apud eos remansit. Sed in ea quam redemptoribus commiserunt, etiam si negligenter dederint, usura eis remittitur. Hæc autè ita sunt, si nulla fraus arguitur: alioquin etiam usuræ adplicabuntur. Concordat l. ult. in princ. ff. de administr. rer. ad ciuit. pertin. his uerbis: Imperator Antoninus & Verus rescripserunt, pecuniæ quæ apud curatores remansit, usuras exigendas: eius uerò quæ à redemptoribus operum exigi non potest, sortis duntaxat periculum ad curatores pertinere. Concordat d. l. ult. §. fin. his uerbis: Imperator Verus & Antoninus rescripserunt, eum qui pecuniam publicam magistratus sui tempore, & post non pauco tempore detinuerat, usuras etiam præstare debere: nisi quid allegare possit, qua de causa tardius intulerit.

11. Regula: Curatores, si in bonis distrahendis negligenter se gesserint, in simpli: si per fraudem, in duplum tenentur. quæ regula approbatur d. l. ult. §. item rescripterunt, curatores. cuius uerba uide §. questione prox. reg. 3. except. 2.

111. Regula: Pater filij nomine in solidum tenetur, quæ regula approbatur simul et distinguitur per ea quæ proposita sunt supra questione prox. reg. 1.

III. EVENTVS ACTIONIS PROPOSITÆ.

Condennato nomine sui collegæ, actio aduersus collegam eiusq; heredes est præstanda, quæ regula approbatur l. 2. §. ius reipub. ff. de administ. rer. ad ciuit. pertim. his uerbis: Actio quæ propterea in collegâ decerni solet, ei qui pro altero dependit, ex æquitate competit: & quod dependum pro collega in magistratu probabitur, solui & ab heredibus eius præses provincie iubebit. Ait Iuriscoñsultus: Quæ propterea in collegam decerni solet. Ad hæc plenè intelligenda uide uerba legis præcedentiæ, proposita §. quæst. 2. reg. 6. except. 5. Plane nominator eius nomine quem nominauit condemnatus, actionem aduersus eius collegam non habet: quod exceptionis loco notandum. quæ exceptio approbatur l. ex. ci. 12. ff. ad municipalem. cuius uerba uide §. d. reg. 6. except. 3. in prin.

DE CURSV PVBLICO. Caput VIII.

Hactenus de muneribus & honoribus in genere actum est. sequuntur nunc muneris due species: una cursus publici, altera nauiculariorum.

I. AD CUIVS CVRAM ET OFFICIUM PERTINEAT MUNUS CURSUS PUBLICI?

Ad agites in rebus pertinet. quæ regula approbatur l. 2. C. de curiosis & stationar. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 19. membr. 12. reg. 13. Concordat l. agentes. 4. C. eod. tit. cuius uerba uide d. membr. 12. reg. 14.

II. QUIBUS EXHIBITIO CURSUS PUBLICI EST COMMITTENDA?

Definitur hæc questio l. publici. 14. C. de cursu publico, his uerbis: Publici cursus exhibitio secundū locorum consuetudinem uel curialibus, uel cohortalibus debet committi, uel his qui suo periculo ab eminentissima præfectura sub competenti cautela excipiunt. Huc etiam uidetur pertinere l. cursum. 22. §. fin. C. eod. tit. cuius uerba uide §. quæst. 5. item §. quæst. 8. reg. 3.

III. QUI TENEANTVR AD ONUS CURSUS PUBLICI?

Omnes sine discrimine. quæ regula approbatur l. nullus. 22. C. de cursu publico. cuius uerba cum alijs similibus uide §. eod. lib. cap. 5. except. 17.

III. AD QUID PRÆSTANDUM TENENTUR?

Ad pabula & pecuniam, non ad ipsos equos, nec pra-

raueredos. quæ regula approbatur l. comperimus. 19. C. de cursu publico, his uerbis: Comperimus prouinciales & pabula & pecuniâ pro cursu equorum censualium solenni ratione conferre, & extrinsecus etiam paraueredorum onere prægruari. Prouinciarum igitur retores procurent, ne unquam cursus publicus ueniat in querelam, & occasio deceptionis curiales uel prouinciales animalia indebita præstare compellat.

V. DE USU CURSUS PUBLICI IN QUIBUSDAM LOCIS TOLLENDO PROPOSITUR L. CURSUM. 22. C. DE CURSU PUBLICO, HIS UERBIS: Cursum ambularem ab omni Orientali tractu, necnon ab his ciuitatibus aliarum regionum, quarū instructio tui culminis meminit, tolli amputariq; decernimus: ita tamen, ut in transitu fortissimorum militum (quâdo nostra serenitas disposuerit ex alijs ad alia eos loca deduci, euectionesq; animalium secundum consuetudinem à nostra fuerint serenitate consecuti) & in armorum tam conuentione, quàm translatione seruata consuetudine, in profectioe quinetiam legatorum, animalium dominis, qui ea solent accepta mercede locare, præbenda pensio arcæ tui culminis imputetur: tractatorias uidelicet animalium super memoratis causis nulli alij iudici, cuiuscunq; sit dignitatis, nisi tuo tantummodo culmini faciendi licentiam patere decernimus.

VI. DE PERSONIS CURSUS PUBLICI.

I. Regula, De mulione euectioni deputato non subtrahendo, propositur l. nemo. 17. C. de cursu publico, his uerbis: Nemo mulionem mutationibus deputatum, uel per sollicitationem uel receptionem subtrahere audeat, decem libras argenti pœnæ nomine inferre reformidans.

II. Regula, De stabularijs & equorum curatoribus à ueredarijs non spoliandis, propositur l. non patimur. 13. C. eod. tit. his uerbis: Non patimur hippocomos per eos qui ueredis utentur, in digna spoliatione uexari. Siquidem nonnulli ueredarij saga eorum dicuntur auferre uel præcidere. Quocirca per omnes iudices & curiosos miserabilis remoueatur iniuria: scientibus cunctis, ut si obseruata non fuerit nostra sanctio, non solum damna resarcire, uerum etiam notam & multam, qui neglexerit, subire cogetur.

VII. DE EQVIS ET REBUS CURSUS PUBLICI.

I. Regula, De equis cursus publici flagello tantum agitandis, propositur l. 1. C. de cursu publico, his uerbis: Equos qui publico cursui deputati sunt, non lignis uel fustibus, sed flagellis tantummodo agitari decernimus: pœna non defutura contra eum qui aliter fecerit.

II. Regu-

11. Regula, De equis ad alios usus non usurpandis, propositur l. 2. in prin. C. de cursu publico. cuius uerba uide §. quæst. prox. reg. 1. Concordat l. grauis. 10. C. eod. tit. his uerbis: Grauisimæ pœnæ acerbitate proposita, euectionum contractus, animalium quoque publicorum merces, & ementis & distrahentis coercionem prohibemus. Vide insuper §. quæst. prox. reg. 1.

111. Regula, De stabulis equorum, propositur l. in omnib. 7. C. d. tit. his uerbis: In omnibus prouincijs ueredorum quarta pars reparatur. Scabula autem ut impensis publicis extruantur, contra rationem est: cum prouincialium sumptu, in quorum locis stabula constituta sunt, citius arbitremur apparanda: & utilius sit tam publico, quàm his quos sterus animalium pro sito solatio habere concedimus.

1111. Regula, De pabulis equorum, propositur l. animalia. 18. C. d. tit. his uerbis: Animalia publica, dū longè maiore ac periniquo precio pabula æstimantur, per mancipis atque apparitores aperte uexantur. Ne id contingat, sublimitas tua disponat, ut nec pabula mutationibus defint, nec prouinciales ultra, quàm iusticiæ finit ratio, prægrauentur.

V. Regula, De ornatu equestri, sella, frenis & auerta, propositur l. quoniam. 11. C. de cursu publico, his uerbis: Quoniam ueredorum quoque cura par ratione tractata est: sexaginta libras sella cū frenis, sexaginta itidem auerta nō transeat: ea conditioe, ut si quis præscripta moderaminis Imperatorij libramenta trāscenderit, eius sella in frustra cædatur, auerta uerò ficti iuribus deputerar: exceptis aurigarijs, quæ necessarium est ab hippocomis in solitis sacculis reportari.

V I. Regula, De curribus reparandis, propositur d. l. 7. in prin. C. de cursu publico. cuius uerba uide §. reg. 3.

VIII. QUIBUS COMPETATIUS UTENDI PUBLICI CURSUS?

I. Regula propositur l. 2. C. de cursu publico, his uerbis: Præsidibus & rationalibus, cæterisq; quibus propterea respublica & annonas & alimenta pecoribus subministrat, usurpandi paraueredi licentia derogetur. Sed nec per aliam uiam eundi quisquam habeat facultatem, nisi per quam cursus publicus stare dignoscitur: excepta uidelicet tua sublimitissima sede, cui cursus publicus, & proficiscendi per eum licentia, & ubi ratio exegerit, præstō est.

II. Regula, De Senatu, propositur l. euectionum. 6. C. eod. tit. his uerbis: Euectionū copiam senatui, cum proficiscendi ad nos necessitas fuerit, serenitas nostra largita est ita tamen, ut cum à nobis euocatur, aut à clementiæ nostræ ueneratione discedit. Si quis ergo posthac contra uetitum sibi cursum publicum illicita re-

meritate præsumperit, motum in se nostræ mansuetudinis excitabit.

111. Regula, De eo cui index concesserit, propositur l. iudicib. 9. C. eod. tit. his uerbis: Iudicibus faciendæ euectionis copiam denegamus: cū id tantum nostro numini, & tuæ ledi, necnon uiro illi stri magistro officiorum sit reservandū: cum neq; præfeto urbi, nec magistris militū, nec ducibus, nec uicarijs, nec cuiquā alij præter memoratas duas potestates à nobis hoc concessum sit. His enim tantum ambulandi facultatem iudices ex suo arbitrio præbituri sunt, quos in transmissione publicarum functionū persecutores uiderint cōstitutos: scituri, si definitionē nostrā excesserint, se quidem uiginti quinque auri libris, officia uerò quinquaginta esse multatōs. Concordat l. 2. C. de cohortalibus. cuius uerba uide §. lib. 2. cap. 18. de apparitor. q. 3. reg. 1. in finē.

1111. Reg. De priuatis, propositur l. nullus. 11. C. de cursu publico, his uerbis: Nullus euectione utatur priuatus, tametsi ualuerit impetrare. Concordat l. grauisimæ. 10. C. eod. tit. cuius uerba uide §. quæst. prox. reg. 2. Concordant item ea quæ proposita sunt §. in regulis precedentibus.

V. Regula, De legatis gentiū, propositur l. his tant. 16. C. de cursu publico, his uerbis: His tantummodo utendi cursus publici facultas concessa est, qui legati de diuersis gentibus ad nostram clementiam properare festinant. Concordat l. euectionum. 6. C. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 2.

V I. Regula, De ducibus, cohortalibus, apparitoribus, propositur l. nemo. 20. C. d. tit. his uerbis: Nemo ducum ingressus semel prouinciam suam, postmodū in itineribus faciendis cursu atq; angarijs ipse, siue suū utatur officiu: sed expeditionem militare iumentis proprijs exequatur. De cohortalibus etiā officijs eadem lege sancimus, ne quis ex his prouinciam suam discurrens, ueredo uti conetur in posterum, cum sacra prohibitum sanctione cognoscant. Quod si quis ducū, uel apparitorum, uel cohortaliū officiorū, temerario animo ea quæ decernimus, cōtemnenda putauerit: per singula animalia quibus usus fuerit, singularū librarū auri illatione multabitur. Concordat l. iudicib. 9. C. eod. tit. cuius uerba uide §. reg. 3.

IX. ANTECEDENTIA CURSUM PUBLICUM.

De ferie euectionis inspicienda, & à iudice cognoscenda, propositur l. euect. 3. C. de cursu publ. his uerbis: Euectiones ab omnibus postulentur, & tam iudices quàm custodes publici cursus minimè transire patiantur, antequā feriem euectionis aspexerint. Quod si quis putauerit resistendum, & sine euectione iter facere detegerit, uel ultra tempus quod euectioni insertū est, publico cursu uti conatus sit: ubi repertus fuerit, ibidem iubemus retineri: & siquidem

siquidem dignitate præditus sit, de eius nomine ad prouidentiam tuam, et ad illustrem uirum comitem & magistrum officiorum referri: aduersus cæteros uerò protinus indignatio competens exercenda est, quos sinceritas tua pro loco graduq; militiæ ibidem coerceri posse crediderit. At imp. Euectiones ab omnibus postulentur. Euectionem in hac lege uocat Imperator literas, in quibus, an equatenus cuique cursus publicus sit permittendus, continetur. In ea significatione accipitur etiam l. iubemus. 23. C. eod. tit. cuius uerba uide §. quæst. prox.

X. QVOT VTENDVM curribus & equis à singulis?

Huius loci regula proponitur l. parhippum. 4. C. de cursu publico, his uerbis: Parhippum eum uideri & habendum esse, qui usurpato uno uel duobus ueredis, quos solos euectio continebit, alterum tertium uel extra ordinem commoueat. Nihil autem interesse debet, nec ad crimen uocari, utrum agens in rebus suo itinere, an ne mulionis subiugando modo, euectionis datæ formæ licentiam non excedat. Huc pertinere uidetur l. si quis. 15. C. eod. tit. his uerbis: Si quis uel pro una mutatione ueredum superducendum esse crediderit, quadruplum superductorum animalium precium sisci iuribus inferat. Huc item pertinet l. ult. C. eod. tit. his uerbis: Iubemus nemini licere cuiuscunque scholæ, uel officij, uel militiæ, seu conditionis, per totius Orientalis tractus partes ob quamcunque causam proficiscenti, seu redeunti, supra unum ueredum, unumque paraueredum, cum euectione tamen iudiciali, moueri: nisi specialis ei præstita sit nostræ serenitatis quantitatem animalium continens euectio. Exceptis proculdubio his qui pecunias publicas deuehant: cum in hac parte sine nostra quoque speciali autoritate tanta conuenit animalia moueri, quanta transuehendæ pecuniæ summa & eius tuitio deposcit: quinquaginta librarum auri his feriendis condemnatione, quicumque nostra iussa quolibet modo seu tempore uiolauerint, seu uiolare concesserint.

XI. DE VIA CURRUS publici.

Si quis per aliud iter usus fuerit cursu publico, proponitur l. si quis. 5. C. de cursu publ. his uerbis: Si quis per publicum cursum iter faciens, cuiuscunque dignitatis uel militiæ, ab itinere recto diuerterit, poena in eum competens proferatur.

XII. DE DENIS curribus singulis diebus ex utraque parte dimittendis, proponitur l. ut agendi. 8. C. d. tit. his uerbis: Ut agendi itineris possit esse moderatio, deni ueredi per dies singulos ex utraq;

parte dimittantur: poena quinque librarum auri minimè defutura contra eos qui statuta nostra neglexerint.

XIII. EVENTVS, si quis formam ac tempus euectionis non obseruauerit, proponitur l. euectiones. 3. C. d. tit. cuius uerba uide §. 9. Hactenus de Cursu publico.

DE MVNERE NAUICULARIO. Cap. IX.

PRIMA regula: Prædianauiculariorum huic muneri sunt obnoxia: et si fuerint alienata, cum suo onere ad emptorem uel alium successore transeunt. quæ regula approbatur l. 2. C. de præd. et omnibus reb. nauicul. his uerbis: In his quæ nauicularij uendunt (quoniam interciperi contractu emendi uendendique fas prohibet) emptor nauicularij functionem pro modo portionis comparatæ subeat. res enim oneri addicta est, non personæ mercatoris. Neque nauicularium iubemus fieri eum qui aliquid comparauit: sed eam partem, quæ empta est, pro suo modo ac ratione esse munificam. Nec enim totum patrimonium ad nauiculariam functionem occupandum erit, quod habuerit, qui rei exiguæ mercator accessit: sed illa portio, quæ ab initio nauicularij fuit, ad pensionem huiusmodi functionis sola tenenda est: residuo patrimonio, quod ab hoc uinculo liberum est, ocioso & immuni seruando. Domus uerò, quarum cultu decus urbium potius quàm fructus acquiritur, ubi à nauicularijs ueneunt, pro tanto modo ad hanc pensionem obligari placet, quantum habeant emolumentum, cum pecunia mutaretur. Vbi uerò spacium loci & exiguitas nullam habuit pensionem, aut extractio, cuius est ardua difficilisque emolitio, aut decus sumptuosum, aut (ut est plerumque) liberale institutum: qui habitationem suam ornamento urbis adiecerit, nolimus munificentiam, quæ postea addita est, improba licitatione æstimationis accipere: sed uetusta potius loci species & pensio cogitetur, quàm cultus hodiernus, qui per industriam hominis animosi accessit. Proposita regula exceptio prima hæc est: Nisi domus nauicularij empta sit. Hæc exceptio reprobatur, certo tamen modo, uerbis iam propositis hisce: Domus uerò, quarum cultu, &c. Secunda exceptio est: Nisi imperator rem nauiculariam emerit. Hæc exceptio reprobatur l. 1. C. eod. tit. his uerbis: Domum etiam mansuetudinis nostræ in his quæ nauiculario nomine obnoxia sunt, agnoscere præcipimus debitam functionem. Tertia exceptio est: Nisi inter uenditorē et emptorem conuenerit, ut uenditor omnis in se recipiat. Et hæc exceptio reprobatur l. hi qui. 3. C. eod. tit. his uerbis: Hi qui fundos nauiculariæ functioni adscriptos à nauicularijs acceperunt, quolibet ad se titulo transeantes, secundum agri opinionem,

tionē, quæ antiqui tū habebatur adscripta, nauiculariam functionem suscipere cogantur: neque eas conditiones sibi existiment profuturas, quas uenditor minus idoneus in se recepit imponentis arbitrio. Hac tamen pactione seruata, ut si ad minus idoneum fuerit translata possessio, etiam auctores transcripti prædij teneantur obnoxij: sitque hoc in promptu, ut damnis fiscalibus primitus ab idoneis consulatur.

II. Regula: Pro uno nauiculario omnes alij tenentur pro rata. Quæ regula approbatur l. ult. C. de nau-

fragijs, hisce uerbis: Super naufragiorum, quæ contigerint casibus usitato more habita quæstione, si quis calculus modulationis dicatur tempestate maris deperijisse, sub tuæ sedis auditione nequaquam feratur acceptus: sed hæc dispendij iactura in omne nauclerorum concilium, pro rata scilicet contingentis muneris, deferatur. Reliqua de munere nauiculario uide §. lib. 11. cap. 6. Hactenus igitur de Muneribus et honoribus, necnon de uniuerso iure publico sit dictum.

PRIMÆ DIGESTORVM PARTIS de iure publico FINIS.

y los oficiales y personas singulares del dicho regimiento, y cada vna dellas, nos sean tenudos y obligados por sus cabeças y bienes a qualquier falta, o defecto, que en las monedas que así labraren en la dicha ciudad se hallaren, y a todos los males y daños que dellos se siguieren: y que cada vez que la justicia y regimiento ouieren de elegir los tales diputados los elijan y nombren bien y fielmente sin parcialidad alguna: y que sean hombres de buena fama y consciencia: y que los q̄ vna vez fueren diputados por dos meses no sean otra vez diputados, hasta que todos los otros oficiales de regimiento que fueren hábiles para ello, ayan tenido esta diputacion y cargo cada vno por el dicho tiempo.

¶ Ley.lxxj. Que pone lo que ha de llevar el tesorero por el rescibimiento de obrero, o monedero, y la pena si mas llevar.

Alli.c.71.

OTR O S I ordenamos y mandamos, que tesorero alguno no pida ni lleue de aqui adelante a obrero ni monedero alguno marco de plata, ni otra cosa alguna, por le nombrar ni rescibir por obrero ni monedero, ni por el dar la carta que para ello ouiere menester: salvo los derechos antiguos q̄ se solia llevar al obrero, o monedero, q̄ nueuaméte era rescibido en su cabildo, q̄ son hasta seyscientos m̄is y no mas, y a cada hijo de monedero y obrero que era rescibido la mitad: lo pena que el tesorero, o su teniente que mas pidiere o mas llevar, lo pague con el quatro tanto distribuydo en la manera suso dicha: y mas que torne al obrero o monedero lo que así lleuo con otro tãto.

¶ Ley.lxxij. Que los que truxeren a labrar moneda oro, plata, vellõ, del reyno, o fuera

del, seã libres de alcavala y otros derechos, guardando lo en esta ley contenido. Alli.c.72.

OTR O S I ordenamos y mandamos que qualquier, o qualesquier personas que traxeren de fuera delos dichos nuestros reynos y señorios, o de dẽtro dellos así por mar como por tierra, a las dichas nuestras casas de moneda, o a qualquier dellas q̄ nos mandamos labrar, oro, o plata, o vellon, o plomo, o cobre, o rasuras de monedas, o qualquier cosa dello, o otras qualesquier cosas que en las dichas nuestras casas de moneda fueren menester, que no sean tenudos de pagar ni paguen derechos algunos de alcavala ni diezmos, ni quintos, ni roda, ni derecho de almirante, ni portazgo, ni passage, ni almorzarifazgo, ni otro derecho alguno en los puertos y caminos, ni en el campo, ni en las puertas, ni en las entradas de las dichas ciudades y villas y lugares delos nuestros reynos, ni a los alcaldes de las sacas, ni cosas vedadas: tanto que el que lo traxere haga juramento que lo trae para labrar en qualquier de las dichas nuestras casas de moneda, y q̄ traeran carta de qualquier delos dichos tesoreros nuestros como lo metio en la dicha nuestra cassa para donde dixo que lo trayan: y despues si se hallaren que no lo truxeron a ella, que seã tenudos de pagar el diezmo, y todos los otros derechos con el quatro tanto, y con las costas que en ello se hizieren al nuestro arrendador del puerto por donde entrare, y a los otros arrendadores que ouieren de auer los tales derechos. Y mandamos a todas las ciudades, y villas y lugares delos nuestros reynos y señorios, y a nuestras justicias dellos, y a nuestros arrendadores delos

y diez

diezmos y aduanas, y a todos los arrendadores, y fieles, y cogedores de las nuestras alcaualas y rentas y derechos, de qualesquier ciudades villas y lugares de todos los dichos nuestros reynos y señorios, que lo guarden y cumplan y hagan guardar y cūplir, y den y hagan dar a ello todo el fauor y ayuda q̄ menester ouiere, porq̄ ayan cūplido effeçto: so pena q̄ el que lo contrario hiziere que peche en pena diez mil m̄s: los quales sean repartidos en la manera su so dicha: y esten presos hasta q̄ nos lo sepamos, porque nos mandemos hazer tal escarmiento en ellos, que a otro sea exemplo: y demas pague el que las tales cosas o alguna dellas truxere, todas las costas y daños que sobre esta razon se les recrecieren dobladas.

¶ Ley. lxxiiij. Que todo lo q̄ fuere necesario para la labor, hierro, azero, carbō, y otras cosas, se de para las casas por justo precio antes que a otro alguno.

Alli. c. 73. **O** T R O S I por quanto nos mādamos hazer las monedas su so dichas, y para las labrar es menester hierro, y azero, y carbon, y sal, y rasuras, y otras cosas, las quales algunas vezes acaesce que algunas personas queriēdo las comprar para si, las no dexan comprar para la labor de las dichas nuestras casas, porēde ordenamos y mādamos

a los nuestros cōtadores mayores de nuestras cartas y sobre cartas q̄ menester ouieren, para q̄ sea dado a los nuestrorosteforeros de las dichas nuestrascas las cosas su so dichas por justos y razonables precios, antes q̄ a otro ninguno: las quales dichas n̄ras cartas mandamos a nuestro chāciller y notario q̄ libren y passen y sellē, sin contradiciō alguna.

¶ Ley. lxxiiij. Que se den cartas y sobre cartas para q̄ se guarden las exēpciones y libertades a los oficiales de las casas.

Alli. c. 74. **O** T R O S I ordenamos y mādamos a los n̄ros cōtadores mayores, que den y libren a los dichos nuestros oficiales y obreros y monederos y a las dichas nuestras casas de moneda y de cada vna dellas, n̄ras cartas y sobre cartas las mas firmes y bastantes que les pidieren y menester ouierē, para q̄ les sean guardadas todas las franquezas y exēpciones y libertades q̄ nos les auemos mādado guardado, y poniēdo grādes penas a los q̄ intētarē de se las q̄brantar: por manera q̄ gozē de ellas sin cōtradiciō alguna: las quales dichas n̄ras cartas y sobre cartas, mādamos al n̄ro chanciller y notarios, y a los otros oficiales que estan en la tabla de los nuestrorostellos, que sellen y passen libremente sin contradiciō alguna.

Declaraciones cerca de las leyes y ordenanças passadas.

¶ Ley. j. Que moneda q̄ no fuere de peso agora sea de oro, o plata no se resciba en cambio ni en pago, y q̄ se corte: y el que la tuuiere en su cambio incurra en la pena desta ley.

Dō Fernādo y doña Ysabel en

delo contenido en la ley septima de las ordenanças passadas, algunos cābiadores y otras personas tienen y tratan alguna moneda de oro y plata menguada, de la que nueuamente hemos mandado hazer, y que las resciben como la

Sevilla a 22. de Hebrero año de 1502. ha sta la. l. 7. inclusive. y alli en el c. 3. es pragmática de todo lo en

uare, assi de las piezas de oro como de granos acuñados y señaladas segū y como dicho es: so pena q̄ qualquiera que fuere hallado q̄ las tiene, que solamente por las tener pague por cada vna de las q̄ le hallarē mil m̄s, y demas q̄ luego las justicias las quiebre publicamente.

¶ Ley. x. Que la persona que por sus altezas fuere diputada jure de vsar biē del officio.

Alli. ca. 11. **O** T R O S I mādamos que la dicha persona q̄ assi por nos fuere nōbrada para hazer lo cōtenido en esta nuestra carta, antes q̄ parta de n̄ra corte haga juramēto en nuestro cōsejo, q̄ en este cargo se aura bien y fielmente, y terna, y guardara lo su so dicho, y q̄ directe ni indirecte por si ni por interposita persona no yra ni passara contra ello ni cōtra cosa alguna ni parte dello: y q̄ este mismo juramēto rescibira, y le mandamos que con su poder embiare para hazer y cumplir lo su so dicho.

¶ Ley. xj. Que en cada ciudad villa o lugar de donde ouiere cābiadores y plateros, se depuēten cada mes personas que requieran las pesas y marco y ley de la plata.

Alli. ca. 12. **O** T R O S I ordenamos y mādamos que en cada ciudad o villa o lugar de donde ouiere cābiadores y plateros, el cōsejo de cada vna dellas nōbre y pōnga cada mes dos oficiales del mismo cōsejo, el vno q̄ sea el corregidor o alcalde, y el otro regidor o jurado, y tomē cōsigo si quisierē al marcador q̄ fuere puesto por el tal cōsejo, y vn dia en cada mes qual el y ellos quisierē, sin lo dezir ni apercebir primero, pidā y requieran todas las pesas de oro, y el marco y el peso y la plata de marcar q̄ se ha vedido, y esta para veder por los cābiadores y mercaderes y plateros q̄ ouie-

ren en la tal ciudad o villa o lugar, y de las otras personas q̄ tienē peso y pesas y trato dellos, y vean la plata q̄ vden y la q̄ ouierē vedido despues q̄ se hizo el dicho pregō, y vean si es de la dicha ley de onze dineros y quatro granos, y si es el marco justo y sellado como dicho es y si las pesas son justas y tienē las dichas señales y marcas: y si hallarē que las dichas pesas y granos y marcos no sea justas o no tienē la dicha señal, y q̄ la dicha plata es de menos ley, o q̄ esta menguado el peso cō q̄ pesa, q̄ executen en los q̄ hallarē culpātes las penas en las dichas leyes y en esta n̄ra carta cōtenidas.

¶ Ley. xij. Que quando faltare marco, o pesas en el reyno, recurran a la corte a la persona por sus altezas nombrada.

Alli. ca. 13. **O** T R O S I mādamos q̄ cada y qualquier q̄ en qualquier ciudad o villa o lugar, o en qualquier de las dichas nuestras casas de moneda faltare marco para pesar la plata o pesas para pesar el oro acuñadas, y para pesar la plata su so dicha, q̄ ocurra a la n̄ra corte a la persona q̄ assi por nos fuere nōbrada, o aq̄l que por tiempo por nos fuere proveido deste officio: el qual se las dara marcadas de las dichas señales por manera que no pesen cō otras so la dicha pena: al qual mandamos que luego se las de sin lleuar por ellas mas de la quātia su so dicha, so la dicha pena.

¶ Ley. xij. Que los cābiadores y plateros y mercaderes pesen las monedas con guindaleta, so cierra pena.

Alli. c. 14. **O** T R O S I porq̄ cesse todo fraude y engaño, ordenamos y mādamos q̄ todos los cābiadores, y mercaderes, y plateros pesen las monedas de oro q̄ de aqui adelante ouierē de pesar cō pesos justos puestos en guindaleta y no en otras